ମୁକୁର

ମାସିକପତ୍ର ।

ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ ବି. ଏ.

ସମ୍ପାଦକ ।

Printed and Published by B. S. Das Mukur Press, Cuttack.

Digitized by srujanika@gmail.com

ସୂଚୀ ।

ବିଷୟ	ଲେଖକଙ୍କ ନାମ	ପୃଷ୍ଠା
୧ । ପ୍ରବନ୍ଧ	ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି	୧
୨ । କବି ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ଚାଉଧରୀଙ୍କ ଜୀବନୀ	" ଅନନ୍ତ ପଦ୍ମନାଭ ପଟ୍ଟନାୟକ ।	୫
୩ । ନିବେଦନ (ପଦ୍ୟ)	" ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମିଶ୍ର	୭
୪ । 'ମହାଯାତ୍ରା'ର ସମାଲୋଚନା	" ଜଗଦାନନ୍ଦ ମହାନ୍ତି	୭
୫ । ଉଷ୍ଣନଶିଳ୍ପ	" ଲୋକନାଥ ମିଶ୍ର M. Sc.	୧୩
୬ । ବଣୀ-ନିସ୍ୱନ (ପଦ୍ୟ)	" ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ମିଶ୍ର	୧୭
୭ । ବାଣୀର ଇତିହାସ	" ବ୍ରଜମୋହନ ପ୍ରଧାନ B. A.	୧୭
୮ । କଥାପରିଚୟ ସଂଗ୍ରହ	" ଗୋପୀନାଥ ଧର B. A.	୨୧
୯ । ଶିରପୂଜା	" ଅମରେନ୍ଦ୍ରକିଶୋର ଦେ B. A.	୨୫
୧୦ । ମୃଣ୍ମୟୀଶିଳ୍ପ	" ଗୁରୁଚରଣ ମହାନ୍ତି M. Sc.	୩୧
୧୧ । ସାହିତ୍ୟ କଣ	" ନଗେନ୍ଦ୍ରନାଥ ମିଶ୍ର B. A.	୩୭
୧୨ । ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ବାଦ		୪୦
୧୩ । ସାମୟିକ ପ୍ରବନ୍ଧ		

ନୂତନ ପୁସ୍ତକ **ନୂତନ ପୁସ୍ତକ**

ଶ୍ରୀ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର ବି. ଏ. ଏଲ୍. ଟି. ପ୍ରଣୀତ

ସଂଯୁକ୍ତା ।

(ଐତିହାସିକ ଉପାଖ୍ୟାନ)

ଗଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ରତ୍ନ । ବୀରତ୍ୱ ଓ ସ୍ୱଦେଶପ୍ରେମର ଅମର କାହାଣୀ । ମୂଲ୍ୟ ଆଠ ଅଣା ମାତ୍ର ।

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ :—ସ୍ୱ ପୁସ୍ତକାଳୟରକୁ, ଚୌଧୁରୀ ବଜାର, କଟକ ।

ନୂତନ ବିଜ୍ଞାପନ

କବିବର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି ମହାଶୟଙ୍କ ନବପ୍ରଣୀତ କାବ୍ୟ

ସୁଭଦ୍ରା ।

ଏ ସୁଭଦ୍ରା ଦେବୀ ସୁଭଦ୍ରା—ତପସ୍ୱିନୀ ସୁଭଦ୍ରା ଏବଂ ଆଦର୍ଶନାରୀ ସୁଭଦ୍ରା । ଏହି କାବ୍ୟମୁକୁରରେ ତାଙ୍କର ଦିବ୍ୟ ଆଦର୍ଶ ଚିତ୍ର ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଅଛି । କାବ୍ୟର ଉପାଦେୟତାର ସଂକ୍ଷେପ ବର୍ଣ୍ଣନା ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଅଙ୍କିତ କାବ୍ୟରେ ସ୍ଥଳ ପଦ୍ୟପାଠରେ ମୁଗ୍ଧିତ ଏକାଦଶ ସର୍ଗବିଶିଷ୍ଟ ଏହି ପ୍ରକାଣ୍ଡ କାବ୍ୟର ମୂଲ୍ୟ ଦେଢ଼ ଟଙ୍କା ମାତ୍ର ।

ଯୁଚକ ମଠ (ସାମୟିକ ଉପନ୍ୟାସ) ଟ ୦ ୫

ମଧୁଚକ୍ର (ପ୍ରାଚୀନ କାବ୍ୟର ସଦୁକ୍ତି ସଂଗ୍ରହ) ଟ ୦ ୵

ବଧୂଚକ୍ର (ନୂତନ ଧରଣରେ ମିଳାଷ୍ଟକ କାବ୍ୟ) ଟ ୧୧

ପୁଣ୍ୟପୀଠ (ସରସଭ୍ରମଣ ବୃତ୍ତାନ୍ତ) ଟ ୦ ।୵

ପଦପୁଷ୍ପ (ଉପାଦେୟ କବିତାବଳୀ) ଟ ୧ ।

ଉପରୋକ୍ତ ପୁସ୍ତକମାନ କଟକର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପୁସ୍ତକାଳୟମାନଙ୍କରେ ବିକ୍ରୀତ ହୁଏ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଷ୍ଟୋର୍ ପୁସ୍ତକାବଳୀ ।

ନୂତନ !!! ସୁନ୍ଦର !!! ସୁଖପାଠ୍ୟ !!!

ଶ୍ରୀ ଦୟାନିଧିମିଶ୍ରଙ୍କ—**ସଂଯୁକ୍ତା** (ସଚିତ୍ର ଐତିହାସିକ ଗଳ୍ପ) ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ନୂତନ ଜିନିସ । ଗଦ୍ୟ-ସାହିତ୍ୟର ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ମଣି । ସ୍ୱଦେଶପ୍ରୀତି-ସ୍ମରଣ-ରସାଣିତ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସମୟ ଉପାଖ୍ୟାନ । ଭାଷା ସୁନ୍ଦର ଓ ପ୍ରାଞ୍ଜଳ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଆର୍ଟିକ୍ କାଗଜରେ ମୁଦ୍ରିତ । ୫ ୦ ୫

ଶ୍ରୀ ରମଚନ୍ଦ୍ରଆଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ—

୧ । **ପ୍ରଣୟ-ପ୍ରବାହ** ବାଣଭଟ୍ଟକୃତ 'କାଦମ୍ବରୀ' ଉପାଖ୍ୟାନାବଲମ୍ବନରେ ସରସ ସୁନ୍ଦର ସରଳ ଗଦ୍ୟରେ ଲିଖିତ । ପବିତ୍ର ପ୍ରଣୟର ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ପଙ୍କଜ—ବିଶୁଦ୍ଧ ପତି-ପ୍ରେମର ଅନାବିଳ ପ୍ରସ୍ରବଣ । ଗନ୍ଧର୍ବରାଜକୁମାରୀ କାଦମ୍ବରୀ ଓ ତାଙ୍କ ସଖୀ ମହାଶ୍ୱେତାଙ୍କ ପ୍ରାଣମନୋହର ଚରିତ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶିକ୍ଷାପ୍ରଦ ଓ ଉପାଦେୟ, ତେଣୁ ବହୁଜନପ୍ରଶଂସିତ । ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟର ନୂତନ ନବନ୍ୟାସ । ସୁଦୀର୍ଘ ଉପାଦେୟ ମୁଖବନ୍ଧ-ସମ୍ବଳିତ, ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଧରଣର ମଲାଟ ଓ ସୁରମ୍ୟ ହାଫ୍‌ଟୋନ୍ ଚିତ୍ର ବିଜଡ଼ିତ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଆର୍ଟିକ୍ କାଗଜରେ ଡବଲ୍ କ୍ରାଉନ୍ ୧୬ ପେଜ୍ ଆକାରରେ ମୁଦ୍ରିତ । ୫ ୧ । ।

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାକ୍ଷରଯୁକ୍ତ କାଲିକୋ ମଲାଟରେ ଉତ୍ତମ ବନ୍ଧାଇ ୧୨/

୨ । **ଶିଶୁଭକ୍ତ** (ଚିତ୍ରସମ୍ବଳିତ ପୌରାଣିକ କାହାଣୀ) ଭକ୍ତକୁଳତିଳକ ପ୍ରହ୍ଲାଦ ଓ ଧ୍ରୁବଙ୍କ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଚରିତ । ସରସ ସରଳ ଗଦ୍ୟରେ ଲିଖିତ । ଏଥିରେ ଦେଖିବେ ତପସ୍ୟା ଓ ତ୍ୟାଗର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଆଦର୍ଶ, ଭକ୍ତି ଓ ସତ୍ୟର ବିମଳ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ । ଚିତ୍ରଶୋଭିତ ମଲାଟ । ୫ ୦ ୨୬

୩ । **ହିତକଥା** ୧ମ ଭାଗ (ହିତୋପଦେଶ—ମିତ୍ରଲାଭ) ଶିକ୍ଷାପ୍ରଦ ଗଳ୍ପସମୂହ ସରଳ ଗଦ୍ୟରେ ଲିଖିତ । ପ୍ରିୟଜନଙ୍କୁ ଉପହାର ଦେବାର ସୁନ୍ଦର ବହି । ୫ମ ଓ ୬ଷ୍ଠ ମାନର ଅତିରିକ୍ତ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ଭୁକ୍ତ ଏବଂ ପ୍ରାଇଜ୍ ଓ ଲାଇବ୍ରେରୀ ସକାଶେ ବିହାର-ଓଡ଼ିଶା ସେକ୍ଷ୍ୟାଲ୍ ଟେକ୍‌ଷ୍ଟବୁକ୍ କମିଟି କର୍ତ୍ତୃକ ମନୋନୀତ । ମନୋରମ ହାଫ୍‌ଟୋନ୍ ଚିତ୍ର ପରିଶୋଭିତ—ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଗ୍ରୁପା ଓ ଚିତ୍ରମଣ୍ଡିତ ମଲାଟ ୫ ୦ ୮/

୫ । (**ହିତକଥା** ୨ୟ ଭାଗ (ସୁହୃଦ୍‌ଭେଦ) ୫ ୦ ୫ ।

" ୩ୟ ଓ ୪ର୍ଥ ଭାଗ [ଶୀଘ୍ର ପ୍ରକାଶିତ ହେବ]

୬ । **ମଲାପଣ୍ଡିତ** ହାସ୍ୟରସ-ରସାଣିତ ସାମାଜିକ ପ୍ରହସନ । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣତା ଓ କୁସଂସ୍କାରର ନିର୍ମଳ ବର୍ଣ୍ଣନା । ୫ ୦ । ।

ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ବନମାଳୀ କବିବଲ୍ଲଭଙ୍କ—**'ରାଭଣ'** ହାସ୍ୟୋଦ୍ଦୀପକ ଅପୂର୍ବ ପ୍ରହସନ । ପାଠ କରୁଁ କରୁଁ ନ ହସି ରହିପାରିବେ ନାହିଁ । ଆନନ୍ଦର ଆକର, କୌତୁକର ଭଣ୍ଡାର । ୫ ୦ ୦/୬

ଶ୍ରୀ ଗୌରଚନ୍ଦ୍ର ପାଣିଙ୍କ—**ମହାଭାରତସାର** (ଗଦ୍ୟ) ୫ ୧୧

ଶକୁନ୍ତଳା (ସରଳ ଗଦ୍ୟାନୁବାଦ) ଗୃହସ୍ଥ-କୁଳକନ୍ୟା-କୁଳବଧୂର କମନୀୟ କଣ୍ଠହାର, ଗୃହିଣୀକୁଳର ଗୌରବ ସମ୍ଭାର । ୫ ୦ ୫

The Oriya Movement ଓଡ଼ିଶା ଓ ଓଡ଼ିଆଜାତିର ସୁବିସ୍ତୃତ ଆଲୋଚନା । ସ୍ୱଦେଶର ଓ ସ୍ୱଜାତିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଷୟରେ ଗଭୀର ଅଭିଜ୍ଞତା ଲାଭ କରିବାର ବାସନା ଥିଲେ ଏହି ବହି ଥରେ ପାଠ କରିବା ଉଚିତ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଓଡ଼ିଆର ହସ୍ତରେ ଏଥିରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ରହିବା କୋହ୍ନ ଆବଶ୍ୟକ । ମୂଲ୍ୟ କମାଇ ଦିଆଯାଇଅଛି । ୫ ୧ ୧

ଏହା ଛଡ଼ା ଆମ୍ଭ ନିକଟରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନାନାବିଧ ବହି ମିଳେ ।

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ—

ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ୍ ଷ୍ଟୋର୍
ବ୍ରହ୍ମପୁର ଗଞ୍ଜାମ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଜ୍ଞାପନ ।

ସୁଯୋଗ ଛାଡନ୍ତୁ ନାହିଁ । **ସୁବିଧା ହରାନ୍ତୁ ନାହିଁ ।**

ଆପଣ ଦୀର୍ଘଜୀବନ ଲାଭ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି କି ? ଯଦି ଅତିରିକ୍ତ ଅଧ୍ୟୟନ କିମ୍ବା ଇନ୍ଦ୍ରିୟାସକ୍ତି ଯୋଗେ ଆପଣଙ୍କ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟହାନି ଘଟିଥାଏ ଓ ଜୀବନର ସମସ୍ତ ସୁଖ ଦୂର ହୋଇଥାଏ, ତାହାହେଲେ ଫେରନ୍ତାଡ଼ାକରେ ଆମ୍ଭଠାକୁ ପତ୍ର ଲେଖି ଆମ୍ଭର ଜଗଦ୍‌ବିଖ୍ୟାତ **ରତ୍ନପୁରୁଷ ଲେହ** ନେଇ ସେବନ କରନ୍ତୁ । ଏହି ଔଷଧ ବିଶୁଦ୍ଧ ଆୟୁର୍ବେଦୀୟ ଉପାଦାନରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଅଛି । ପ୍ରତିଦିନ ଅସଂଖ୍ୟ ରୋଗୀ ଆମ୍ଭଠାରୁ ଔଷଧ ନେଇ ବିବିଧ ରୋଗରୁ ମୁକ୍ତ ହେଉଅଛନ୍ତି । ଏହି ଔଷଧ ସେବନକଲେ ସ୍ନାୟୁବିକ ଦୁର୍ବଳତା, ମାନସିକ ଗ୍ଲାନି, ଚିତ୍ତର ଅବସାଦ, କୋଷ୍ଠବଦ୍ଧତା, ଶୁକ୍ରତାରଲ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ରୋଗ ଶୀଘ୍ର ଦୂରହୁଏ । **ରତ୍ନପୁରୁଷ ଲେହ** ବ୍ୟବହାର କଲେ ଦୁର୍ବଳ ଲୋକ ସିଂହପରି ବଳଶାଳୀ ଓ ବନ୍ଧ୍ୟା ପୁତ୍ରବତୀ ହୁଏ । ବିଜ୍ଞାପନର ଆଡ଼ମ୍ବର ଅନାବଶ୍ୟକ । ପରୀକ୍ଷା କଲେ ଜାଣିପାରିବେ ।

ମୂଲ୍ୟ ୧ ଡବା (ସାନ)—ଟ ୧୨

„ (ବଡ଼)—ଟ ୨୨

ପୁନଶ୍ଚ:—ଆମ୍ଭଠାକୁ ପତ୍ର ଲେଖିଲେ **ଦୀର୍ଘଜୀବନ** ନାମକ ଖଣ୍ଡିଏ ଉପାଦେୟ ପୁସ୍ତକ ବିନା ମୂଲ୍ୟରେ ପଠାଇପାରିବେ ।

କବିରାଜ ଶ୍ରୀ ବୈଦ୍ୟନାଥ ଶର୍ମ୍ମା । ବୈଦ୍ୟଭୂଷଣ ।
ସଞ୍ଜୀବନୀ ଔଷଧାଳୟ
ବ୍ରହ୍ମପୁର, ଗଞ୍ଜାମ

ବିଶୁଦ୍ଧ ଖଦଡ଼ କ୍ରୟ କରନ୍ତୁ,

ଅନ୍ୟତ୍ର ପ୍ରଚାରିତ ହୁଅନ୍ତୁ ନାହିଁ ।

ଆମ୍ଭେ ସ୍ୱଦେଶୀ ଦ୍ରବ୍ୟର ପ୍ରଚୁର କାମନାରେ ଆମ୍ଭ ନୟାସଡ଼କସ୍ଥ ଦୋକାନରେ ସର୍ବପ୍ରକାର ଖଦଡ଼ଲୁଗା ବିକ୍ରୟ ରଖି ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠ ଶସ୍ତା ମୂଲ୍ୟରେ ବିକ୍ରୟ କରୁଅଛୁଁ । ଖଦଡ଼ ବାହାରେ ଦେଶୀତନ୍ତ ଓ ମିଲଲୁଗା ମଧ୍ୟ ଆମ୍ଭଠାରେ ଅଛି । ସର୍ବବିଧ ଗ୍ରାହକଙ୍କ ସୁବିଧା ସକାଶେ ଆମ୍ଭେ ନାନାପ୍ରକାର ରୌଶିନ ଦେଶୀ ଲୁଗା ମଧ୍ୟ ରଖିଅଛୁଁ । ଯେ ଯେପରି ଲୁଗା ଦରକାର କରିବେ, ଆମ୍ଭଠାରୁ ଶୀଘ୍ରାଦରରେ ପାଇପାରିବେ । ମଫସଲର ଗ୍ରାହକମାନେ ଆନୁମାନିକ ମୂଲ୍ୟ ପଠାଇଥିଲେ ଆମ୍ଭେ ଭି: ପି: ରେ ଲୁଗା ଯୋଗାଇବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଅଛୁ । ପୁସ୍ତକ, ଚିଠିକାଗଜ, କଲମ, ଫାଉଣ୍ଟେନପେନ୍, କାଳି ପ୍ରଭୃତି ଷ୍ଟେଶନାରୀ ଜିନିଷ ଆମ୍ଭଠାରେ ଦିଆ ନେଲେ ପାଇପାରିବେ । ବିଜ୍ଞାପନର ଆଡ଼ମ୍ବର ଅନାବଶ୍ୟକ । ପରୀକ୍ଷାକଲେ ସତ୍ୟାସତ୍ୟ ବୁଝିପାରିବେ ।

ବି. ନାୟକ ଏଣ୍ଡ ଫ୍ରେଣ୍ଡସ
ନୟାସଡ଼କ,
କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଜ୍ଞାପନ

ନୂତନ ! ଶସ୍ତା ! ନୂତନ !

ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅଭାବନୀୟ ସୁଯୋଗ ।

ଆମ୍ଭେମାନେ ମୋଫସଲ ତଥା ସହରର ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ସୁବିଧାସକାଶେ ଆମ୍ଭ ଦୋକାନରେ ପ୍ରାଚୀନ ଓ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ସକଳପ୍ରକାର ପୁସ୍ତକ ବିକ୍ରୟାର୍ଥ ଗଚ୍ଛିତ ରଖିଅଛୁଁ । ସ୍କୁଲମାନଙ୍କରେ ବ୍ୟବହୃତ ଓଡ଼ିଆ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ମାନ ଆମ୍ଭଦୋକାନରେ ବିକ୍ରୟ କରାଯାଏ । ମୋଫସଲର ଗ୍ରାହକମାନେ ଆମ୍ଭଠାରୁ ପୁସ୍ତକପ୍ରଭୃତି ନେଇ ବିଶେଷ ଲାଭବାନ ହେଉଅଛନ୍ତି । ସୁନ୍ଦର ଜିନିସ ସୁଲଭ ମୂଲ୍ୟରେ ଓ ଶୀଘ୍ର ଯୋଗାଉ ଥିବାରୁ ଗ୍ରାହକମାନେ ଆମ୍ଭ ସହିତ କାରବାର କରି ଲାଭର ପଥ ପରିଷ୍କାର କରୁଅଛନ୍ତି ।

ପୁସ୍ତକଛଡ଼ା ଆମ୍ଭ ଦୋକାନରେ ନାନାବିଧ ରଙ୍ଗ ଓ ଆକାରର କାଗଜ, ଚିଠି କାଗଜ (Writing Pad), କାଳି, କଲମ, ଡ୍ରଇଂ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରଭୃତି ଷ୍ଟେଶନାରି ପଦାର୍ଥମାନ ମଧ୍ୟ ବିକ୍ରୟ କରାଯାଏ । ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ସୁବିଧାସକାଶେ ପଦାର୍ଥର ସୁଲଭତା ଉପରେ ଆମ୍ଭେ ବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇଥାଉଁ । ଥରେ ମାତ୍ର ପରୀକ୍ଷା ପ୍ରାର୍ଥନୀୟ ।

ମାନେଜର
ମୁକୁର ପୁସ୍ତକାଳୟ
ଚଉଧୁରୀବଜାର, କଟକ ।

ନୂତନ ପୁସ୍ତକ । **ନୂତନ ପୁସ୍ତକ ।**

ସହର ଜୟ କରନ୍ତୁ ।

ବାଳଭକ୍ତ—ଶ୍ରୀ ରାଘବମିଶ୍ରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଲିଖିତ । ଭକ୍ତଶିରୋମଣି ଧ୍ରୁବଙ୍କ ମହିମାୟ ଚରିତ ଅବଲମ୍ବନରେ ଲିଖିତ ଉପାଦେୟ ପଦ୍ୟ ପୁସ୍ତକ । ପଢ଼ିଲେ ହୃଦୟ ମନ ପବିତ୍ର ହେବ ଏବଂ ମନରେ ଗଭୀର ଭକ୍ତିରସର ସଞ୍ଚାର ହେବ । ଭାଷାର ପ୍ରାଞ୍ଜଳତା ଓ ଭାବର ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ ବିଷୟରେ ଏହି ପୁସ୍ତକ ସାହିତ୍ୟ ଜଗତରେ ଅଦ୍ୱିତୀୟ । ମୂଲ୍ୟ ୫ ° ୵ ।

ଭାରତୀୟ ସ୍ୱରାଜ—ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ Indian Home Rule ପୁସ୍ତକର ସରଳ ଗଦ୍ୟାନୁବାଦ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ୱଦେଶଭକ୍ତଙ୍କ ନିକଟରେ ଏହି ପୁସ୍ତକରୁ ଅନ୍ତତଃ ଏକଖଣ୍ଡ ଥିବା ଉଚିତ । ମୂଲ୍ୟ ୫ ° ୨ ।

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ—
ମୁକୁର ପୁସ୍ତକାଳୟ, ଚଉଧୁରୀବଜାର
କଟକ ।

ମୁକୁର ଟାଇପ୍ ଫାଉଣ୍ଡରି ।

ଆମ୍ଭ ଟାଇପ ଫାଉଣ୍ଡରିରେ ଇଂଲିଶ୍‌ବଡ଼ି, ପାଇକା, ସ୍ମଲ୍ ପାଇକା ପ୍ରଭୃତି ସୁଗଠିତ ଓଡ଼ିଆ ଅକ୍ଷର ଢଳା ହୋଇ ବିକ୍ରୟାର୍ଥ ଗଚ୍ଛିତ ଅଛି । ଆଦେଶ ସହିତ ଅଗ୍ରିମ ମୂଲ୍ୟ ପଠାଇଲେ ଟାଇପ୍ ଯୋଗା ଯାଇଥାଏ । ଆମ୍ଭ ଫାଉଣ୍ଡରୀର ଅକ୍ଷର ସୁନ୍ଦର ଓ ଦୃଢ଼ ଥିବାରୁ ଅନେକ ପ୍ରେସ ଆମ୍ଭଠାରୁ ଅକ୍ଷର ନେଇଥାନ୍ତି । ପତ୍ର ଲେଖିଲେ ଦର ପ୍ରଭୃତିର ବିବରଣ ପାଇ ପାରିବେ ।

ମାନେଜର,
ମୁକୁର ପ୍ରେସ,
ଚଉଧୁରୀ ବଜାର, କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପୁଷ୍ପା ଶୁଗରସ ।

ଏହି ରସାୟନ ସେବନ କଲେ, କୌଣସି ପ୍ରକାର ରୋଗର ଭୟ ନ ଥାଏ । ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ଆୟୁର୍ବେଦ ଗ୍ରନ୍ଥର ଏହା ଗୋଟିଏ ରତ୍ନ । ଏ ମହୌଷଧ ଦ୍ୱାରା ଶତ ଶତ ରୋଗୀଙ୍କୁ ଆରୋଗ୍ୟ କରିଅଛୁଁ, ବିଶେଷତଃ ଏହା ବଳବୀର୍ଯ୍ୟ ବର୍ଦ୍ଧକ, ଏବଂ ଆବାଳବୃଦ୍ଧମାନଙ୍କ ପକ୍ଷେ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ସଂପର୍କରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇ ଧ୍ୱଜଭଙ୍ଗ ପ୍ରଭୃତି ରୋଗଦ୍ୱାରା ପୀଡ଼ିତ ଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ମୃତ ସଞ୍ଜୀବନୀ କାର୍ଯ୍ୟକରେ, ଏତଦ୍ଭିନ୍ନ କାଶ, ଶ୍ୱାସ, ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ, ଅଗ୍ନିମାନ୍ଦ୍ୟ, ଶୂଳ, ପ୍ରମେହ, ପ୍ରଦର, ଓ ରକ୍ତପିତ୍ତ, ପ୍ରଭୃତି ରୋଗମାନଙ୍କରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଫଳପ୍ରଦ, ଥରେ ମାତ୍ରକ ପରୀକ୍ଷା କରନ୍ତୁ, ଅକାଳମୃତ୍ୟୁରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୁଅନ୍ତୁ, ।

ପୁଷ୍ପାଶୁଗରସ (ଶ୍ଳୋକଃ)

ମଦୋନ୍ମଦାନାଂ ପ୍ରମଦାଜନାନାଂ
କାମୋ ଭବତାନାଂ ସୁରତୋତ୍ସୁକାନାମ୍ ।
ସଞ୍ଜାତ ରଙ୍ଗେ ମଦନ ପ୍ରସଙ୍ଗେ
ସର୍ବଂଭବେତ୍ ଗର୍ବମପାଂକରୋତି ।
ଯକ୍ଷ୍ମାଣମୁଗ୍ରଂ କ୍ଷୟମଶୃଗିତ୍ତଂ
ଶ୍ୱାସଂଚକାଶଂ ପ୍ରଦର ପ୍ରମେହଂ ।
ଜୀର୍ଣ୍ଣଜ୍ୱରଂ ସର୍ବଗଦଂଶ୍ଚହନ୍ୟାତ୍
ଚାଳନ୍ତ ପାଳତ୍ୱ ବଳିକୃଶାନାଂ ।
ସୁଚୂର୍ଣ୍ଣିତଂ ସର୍ବମିଦଂରସସ୍ୟ
ପୁଷ୍ପାଶୁଗୋନାମରସକ୍ଷିତୀଶଃ ।

୧୫ ଦିନୋପଯୋଗୀ ମହୌଷଧ । ତୋଳା ୫ ୪ ।

ଠିକଣା
କବିରାଜ ଶ୍ରୀ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ଶର୍ମା ଏଚ୍, ଏମ୍, ବି,
ଆୟୁର୍ବେଦ ଓ ହୋମିଓପ୍ୟାଥିକ ଡାକ୍ତର
ସଞ୍ଜୀବନୀ ଔଷଧାଳୟ
ବ୍ରାହ୍ମଣତରଳା—ଗଞ୍ଜାମଜିଲ୍ଲା ।

ଉତ୍କଳ ମଧୁପ ।

ବିବିଧ ବିଷୟକ ମାସିକ ସଂଗ୍ରହ ପତ୍ର ।

ଏହି ପତ୍ରିକାରେ କୃଷି, ଶିଳ୍ପ, ବିଜ୍ଞାନ, ସମାଜ ନୀତି, ଧର୍ମନୀତି, ରନ୍ଧନ ଶିକ୍ଷା, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସମାଚାର, ବିଚିତ୍ର ବାର୍ତ୍ତା, ଚିତ୍ତବିନୋଦ ପ୍ରଭୃତି ଆବାଳ ବୃଦ୍ଧ ବନିତାଙ୍କ ଉପଯୋଗୀ ବିଷୟମାନ ସଂକ୍ଷେପରେ ଏବଂ ସରଳ ଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ । ଏହାର ସମ୍ପାଦକ ଉତ୍କଳପତ୍ରିକାର ସମ୍ପାଦକ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ନଳମଣି ବିଦ୍ୟାରତ୍ନ । ଅଗ୍ରିମ ବାର୍ଷିକ ଏକଟଙ୍କା । ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ବାରଅଣା । ପରେ ମୂଲ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ହେବ ।

ଶ୍ରୀ ବିପଦତାରିଣୀ ଗାୟକରତ୍ନ
ମେନେଜର—ଉତ୍କଳମଧୁପ ।
ଦରବାରବଜାର, କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

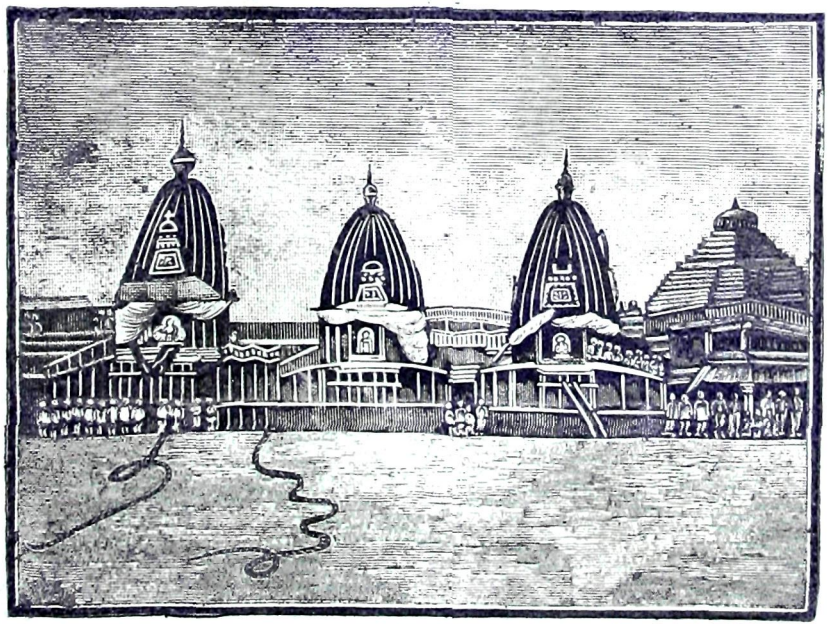

Mukur Press, Cuttack.

Digitized by sirjanika@gmail.com

ମୁକୁର

୧୮ଶ ଭାଗ । } ବୈଶାଖ । { ୧ମ ସଂଖ୍ୟା ।

ଜ୍ଞାନଶକ୍ତିର ତୀକ୍ଷ୍ଣତାକୁ ପ୍ରତିଭା କହନ୍ତି । ପ୍ରତିଭା ମାନବଶକ୍ତିର ଅସାଧାରଣ ବିକାଶ । ସେ ହୃଦୟରେ ଜ୍ଞାନ, ଶିକ୍ଷା, ଐକ୍ୟ, ଲକ୍ଷ୍ୟ ଏବଂ ସାଧନାର ପଞ୍ଚପ୍ରଦୀପ ଜାଳି ଦେଇ ମାନବକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣତା ଆଡ଼କୁ ଅଗ୍ରସର କରାଏ । ପ୍ରତିଭାବନ୍ତର ମୃତ୍ୟୁ ନାହିଁ । ଦୁର୍ବାର କର୍ମଶାଳସା ତାହାର ଜୀବନକୁ ଆଜୀବନ ଆମନ୍ତ୍ରଣ କରେ । କେତେ ମହାପ୍ରାଣ ମାନବ ପ୍ରତିଭାବଳରେ ସୃଷ୍ଟିର ଅନବଦ୍ୟମୟ କଲ୍ୟାଣ ସାଧନ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଭାରତର ଆର୍ଯ୍ୟଋଷିଗଣ ପ୍ରତିଭାର ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ ଅବତାର ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କେହି ସାହିତ୍ୟ, କେହି ବିଜ୍ଞାନ, କେହି ଜ୍ୟୋତିର୍ବେଦ, କେହି ଆୟୁର୍ବେଦ ଏବଂ କେହି ବା ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ତତ୍ତ୍ୱର ତୁଙ୍ଗ ବିଜୟଗିରି ସୃଷ୍ଟି କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ବିଶ୍ୱର ଉନ୍ନତିରେ ସତତ ସମୀହ ।

ପ୍ରତିଭାର କାର୍ଯ୍ୟ ଅଦ୍ଭୁତ ଏବଂ ଅଲୌକିକ । ନୂତନତ୍ୱ ସୃଜନ ତାହାର ଧର୍ମ । ଏଣୁ ପଣ୍ଡିତମାନେ ପ୍ରତିଭାକୁ ନବୋଦ୍ଭବିନୀ ଶକ୍ତି ଆଖ୍ୟାରେ ଆଖ୍ୟାୟିତ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ପ୍ରତିଭାବାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତି ସାଧାରଣ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପଥରେ ନ ଚାଲି ଉଚ୍ଚ ନୈତିକ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଘୋଷି ଅଶ୍ରାନ୍ତ ଶକ୍ତି, ଉତ୍ସାହ ଏବଂ ଧୈର୍ଯ୍ୟସହ ନିଜ ସଂକାଶ ଅରନବ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରପଥ ଆବିଷ୍କାର କରେ । ଜ୍ଞାନ-ଦର୍ପଣରେ ଯେଉଁ ତତ୍ତ୍ୱର ଛାୟା ପ୍ରତିଫଳିତ ହୁଏ, ତାହାକୁ ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ, ବାସ୍ତବ ଏବଂ ପ୍ରାଣବାନ କରିବା ପ୍ରତିଭାଶାଳିର ମୁଖ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ । ପ୍ରତିଭାବନ୍ତର କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଶ-କାଳ ମଧ୍ୟରେ ସୀମାବଦ୍ଧ ନୁହେଁ, ତାହା ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀରେ ଅନନ୍ତକାଳ ଆଦୃତ ଏବଂ ପୂଜିତ ହୁଏ । ପ୍ରତିଭାବନ୍ତର ଶିକ୍ଷକ ସଂସାରରେ କେହି ନାହିଁ, ତାହାର ପ୍ରତିଭା ତାହାର ଏକମାତ୍ର ଶିକ୍ଷକ ।

ହୋମିଓପ୍ୟାଥିକ ଚିକିତ୍ସା ପ୍ରଣାଳୀର ଉଦ୍ଭାବକ, ସମମନ୍ତ୍ରର ଏକନିଷ୍ଠ ଉପାସକ ମହାତ୍ମା ହାନେମାନ ଜଣେ ଅଦ୍ଭୁତ ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତି ଥିଲେ । ଯେଉଁ ପଦାର୍ଥର ରୋଗୋତ୍ପାଦିକା ଶକ୍ତି ଅଛି, ସେହି ପଦାର୍ଥର ରୋଗନାଶିନୀ ଶକ୍ତି ସୁଦ୍ଧା ଅଛି, ସେ ଏହି ସୂତ୍ର ଅବଲମ୍ବନ କରି ତାହାର ଉପରେ ବିରାଟ ହୋମିଓପ୍ୟାଥିକ ଚିକିତ୍ସାର ଭିତ୍ତିସ୍ଥାପନ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ହୋମିଓପ୍ୟାଥିକ ପରି ଆଶୁଫଳପ୍ରଦ ଚିକିତ୍ସା ଆଉ ନାହିଁ । ସେହି ଚିକିତ୍ସା ବର୍ତ୍ତମାନ ପୃଥିବୀ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ କୋଟି କୋଟି ହତାଶ ମୁମୂର୍ଷୁ ରୋଗୀଙ୍କୁ ନବ ଜୀବନ ପ୍ରଦାନ କରୁଅଛି । ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ପ୍ରକୃତିର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ମହାଶକ୍ତିକୁ ଆୟତ୍ତ କରି ତାହାଦ୍ୱାରା ଅଦ୍ଭୁତ, ଅଲୌକିକ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ କରନ୍ତି । ଟେଲିଗ୍ରାଫ୍ ଯନ୍ତ୍ରର ଆବିଷ୍କାରକ ମହାନୁଭବ ସାମ୍ୟୁଏଲ ଏଫ୍. ବି. ମାର୍ସ ଶୂନ୍ୟ ସୁଦ୍ଧା ବିଜୁଳି ସହାୟତାରେ ସ୍ଥଳଦେଶରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବହୁଦୂରକୁ ସମ୍ବାଦପ୍ରେରଣର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ସେହିପରି ବାଷ୍ପୀୟ ଶକଟର ଇଞ୍ଜିନ୍ ପ୍ରସ୍ତୁତକାରୀ ଜର୍ଜ ଷ୍ଟିଫେନ୍‌ସନ୍, ଷ୍ଟୀମ୍‌ଇଞ୍ଜିନ-ପ୍ରସ୍ତୁତକର୍ତ୍ତା ଫ୍ରେଞ୍ଚଡାକ୍ତର ଡେନିସପପିନ୍, ଉଷ୍ଣଜଳ-ସଂଜାତ ବାଷ୍ପର ଶକ୍ତିରେ ମାସକର ପଥ ଦିନକରେ ଯିବାର ସୁବିଧା କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ମହାତ୍ମା କଗ୍‌ଦେଟ୍ ମୋଟରକାର ଇଞ୍ଜିନ କଳ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ପ୍ରତିଯୋଗିତା-କ୍ଷେତ୍ରରେ ରେଲଇଞ୍ଜିନ ଆବିଷ୍କାରକଙ୍କ ସମକକ୍ଷତା ଲାଭ କରିଅଛନ୍ତି । ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟ-ସବ୍ୟସାଚୀ ମହାକବି କାଳିଦାସଙ୍କର କବିପ୍ରତିଭା ସମ୍ପ୍ରତି ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପିନୀ ହୋଇଅଛି । ପୃଥିବୀର ପ୍ରାୟ ସକଳ ଉନ୍ନତ ଭାଷାରେ ତାଙ୍କର କାବ୍ୟନାଟକାଦି ଅନୁଦିତ ହୋଇଅଛି । ଉଦ୍ଦୀପନାର ଆଗ୍ନେୟଗିରି ମହାତ୍ମା ନେପୋଲିଅନଙ୍କର ବୀରପ୍ରତିଭା ଜଗତରେ ଅତୁଳନୀୟ । ଏହିପରି ପୃଥିବୀର ବିଭିନ୍ନ ଖଣ୍ଡରେ କେତେ ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ ମହାପୁରୁଷ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି କେତେ ଦୁରୂହ ତତ୍ତ୍ୱ ଉଦ୍ଭାବନ କରିଯାଇଅଛନ୍ତି, ପୃଥିବୀର ଇତିବୃତ୍ତ ସେଥିର ଜୀବନ୍ତ ମୂକସାକ୍ଷୀ ।

ସେ କାଳର କଥା ଛାଡିଦେଲେ ସୁଦ୍ଧା ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗରେ ପ୍ରତିଭାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ବିରଳ ନୁହେ । ଅଧିକ ଦୂର ଯିବାର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମାତୃଭୂମି ଉତ୍କଳ ଏବଂ ପ୍ରତିବେଶୀ ବଙ୍ଗରେ ପ୍ରତିଭାର ଉଦାହରଣ ଯଥେଷ୍ଟ । ବଙ୍ଗର ସୁସନ୍ତାନ କବୀନ୍ଦ୍ର ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଠାକୁରଙ୍କ କବିପ୍ରତିଭା ସମଗ୍ର ଧରଣୀମଣ୍ଡଳରେ ସମାଦୃତ ହୋଇଅଛି । ବିଜ୍ଞାନଯତ ଜଗଦ୍ବିଖ୍ୟାତ ଜଗଦୀଶଚନ୍ଦ୍ରବସୁ ଏବଂ ଆଚାର୍ଯ୍ୟପ୍ରଫୁଲ୍ଲଚନ୍ଦ୍ରରାୟଙ୍କ ପ୍ରତିଭା ବିଜ୍ଞାନଶାସ୍ତ୍ରରେ ନୂତନ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ପୃଷ୍ଠା ସଂଯୋଗ କରି ଦେଇଅଛି । ସେମାନଙ୍କ ଅନବଦ୍ୟଚିନ୍ତାୟ ବିଜ୍ଞାନ-ପ୍ରତିଭାରେ ମାନବ-ଜଗତ ସ୍ତବ୍ଧ ଏବଂ ମୁଗ୍ଧ । ଉତ୍କଳାକାଶର ପ୍ରୋଜ୍ଜ୍ୱଳ ଜ୍ୟୋତିଷ୍କ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ସିଂହ ସାମନ୍ତଙ୍କ ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦପ୍ରତିଭା ଉତ୍କଳର ମୁଖକୁ ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ କରି ରଖିଅଛି ଏବଂ ଚିରକାଳ ରଖିଥିବ । ତାହାଙ୍କର ଅଭ୍ରାନ୍ତ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଗଣନାଶକ୍ତିର ପରିଚୟ ପାଇ ପ୍ରାତଃସ୍ମରଣୀୟା ମାତୃକଳ୍ପା ମହାରାଣୀ ଭିକ୍‌ଟୋରିଆ ତାହାଙ୍କୁ "ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟ" ଉପାଧି ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ତାହାଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ସିଦ୍ଧାନ୍ତଦର୍ପଣ ନାମକ ଜ୍ୟୋତିଃସୂତ୍ରଶାସ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ଉତ୍କଳପଞ୍ଜିକା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଅଛି । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର ବିଷୟ, ସାମନ୍ତ ମହୋଦୟ କୌଣସି ବୈଜ୍ଞାନିକ ଯନ୍ତ୍ରର ସାହାଯ୍ୟ ନ ନେଇ କେବଳ ବଂଶଜଳ ସାହାଯ୍ୟରେ ଅନନ୍ତ ଅଦୃଷ୍ଟ ରାଜ୍ୟବିହାରୀ ଜ୍ୟୋତିଷ୍କକୁଳର ଦୁରୂହ ତଥ୍ୟ ନିରୂପଣ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଗୁଣଗ୍ରାହୀ ଇଂରାଜ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ତାହାଙ୍କୁ ପଞ୍ଚାଶତ ମୁଦ୍ରା ବୃତ୍ତି ପ୍ରଦାନ ଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କର ସର୍ବତୋମୁଖୀ ପ୍ରତିଭାକୁ ପୁରସ୍କୃତ କରିଥିଲେ । ବାମଣ୍ଡାର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ନରପତି ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ତ୍ରିଭୁବନ ଦେବଙ୍କର ବିପୁଳ ବିଜ୍ଞାନପ୍ରତିଭା ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ସେ ସ୍ୱରାଜ୍ୟସ୍ଥ ପ୍ରଧାନପାଟନାମକ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଜଳପ୍ରପାତର ଶକ୍ତିକୁ ଧରି ନାନାକାର୍ଯ୍ୟରେ ନିୟୋଜିତ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ସେହି ଶକ୍ତିରେ ବାମଣ୍ଡାର କେତେକ ଯନ୍ତ୍ର ଚାଳିତ ହୁଏ । କେହି କେହି କହନ୍ତି, ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ବ୍ୟତୀତ ପ୍ରତିଭାର୍ଜ୍ଜନ ଦୁରାଶା ମାତ୍ର । ସେମାନଙ୍କର ଏ ଉକ୍ତି ଅଭ୍ରାନ୍ତ ନୁହେଁ । ଉପରୋକ୍ତ ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ ମହାତ୍ମାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କେହି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଉପାଧିଧାରୀ ନୁହନ୍ତି । ଅଥଚ ସେମାନେ ପ୍ରତିଭାରେ ଜଣେ ଜଣେ ଦିଗ୍‌ପାଳ ତୁଲ୍ୟ । ପ୍ରତିଭା ଆଗ୍ନେୟଗିରି-ଗର୍ଭସ୍ଥ ରୁଦ୍ଧଚଞ୍ଚଳ ତରଳାଗ୍ନି, ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ସେଥିର ନିର୍ଗମନର ପଥସ୍ୱରୂପ । ଦୃପ୍ତ ବଡମାର ଆତ୍ମସ୍ତୁତି ପ୍ରଚାର କରିବା କିମ୍ବା ଶିରୋବେଷ୍ଟନ ପୂର୍ବକ ନାସିକା ଚାଳିତ କରିବା ତୁଲ୍ୟ ଘୁରାଇ ଫେରାଇ ବିଷୟକୁ ଜଟିଳ ପଲ୍ଲବିତ ଏବଂ ଦୁର୍ବୋଧ କରିବା ପ୍ରତିଭାର ଧର୍ମ ନୁହେଁ,—ଗୌରବ ସାଧନାହିଁ ତାହାର ଧର୍ମ ।

ପ୍ରତିଭାପୂଜା ପ୍ରତିଭାର୍ଜ୍ଜନର ବିଶିଷ୍ଟ ଉପାୟ । ମହାଜନସ୍ମୃତି ଏବଂ ମହାଜନର ଜୀବନୀ ପାଠ ପ୍ରତିଭା ପୂଜାର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଅତୀତ ସ୍ମୃତି ବର୍ତ୍ତମାନର ପଥପ୍ରଦର୍ଶିକା । ଜୀବନୀ ପାଠଦ୍ୱାରା ଜୀବନଲାଭ ହୁଏ ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ଶବ୍ଦ ବାକ୍ୟାନୁବୃତ୍ତିପୂର୍ବକ ଜୀବନୀପାଠରେ କିଛି ଫଳ ନାହିଁ । ମହାଜନର କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀ ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ ଏକନିଷ୍ଠଭାବରେ ଯଥାଶକ୍ତି ଅନୁକରଣ ପୂର୍ବକ ତାହାକୁ ପ୍ରାଣପଣେ ପ୍ରାଣରେ ପ୍ରତିଫଳିତ କରିବାର ଚେଷ୍ଟାହିଁ ପ୍ରକୃତ ଜୀବନୀ ପାଠ ଏବଂ ପ୍ରତିଭା-ପୂଜା । ଅନ୍ୟଥା ଶତ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୂର୍ତ୍ତି ସ୍ଥାପନରେ ପ୍ରତିଭାପୂଜା ହୁଏ ନାହିଁ ।

ପ୍ରତିଭାପୂଜା ଏ ଦେଶରେ ଚିରକାଳ ଅଛି । ପର୍ବ, ଉପବାସାଦିଦ୍ୱାରା ତାହା ପ୍ରତିପାଳିତ ହୁଏ । ଆର୍ଯ୍ୟ ସମାଜର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଉତ୍ସବ, ବାର, ବ୍ରତ ଏବଂ ପାର୍ବଣର ମୂଳରେ ପ୍ରତିଭାପୂଜା ବିଦ୍ୟମାନ । କିନ୍ତୁ ଯେପରି ଭାବରେ ପ୍ରତିଭାପୂଜା ହେବା ଶ୍ରେୟୋଜନକ, ପ୍ରାୟଶଃ ସେପରି ଭାବରେ ହେବାର ସମ୍ଭବ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏନାହିଁ । ହିନ୍ଦୁ ଜାତୀୟ ଜୀବନ ଧର୍ମର ଭିତ୍ତି ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ସୁତରାଂ ପ୍ରତିଭାପୂଜା ସୁଦ୍ଧା ଏହି ବ୍ରତ ଉପବାସାଦି ଉପରେ ନିର୍ଭର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୀଳ । ଉଷାବାରର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପୁଣ୍ୟ—ପ୍ରତିଭାପୂଜା ସୁଦ୍ଧା ପୁଣ୍ୟପର୍ଯ୍ୟାୟଭୁକ୍ତ, ଏହା ଅସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେ ।

—

ପ୍ରତିଭାବନ୍ତର ଲକ୍ଷଣ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ସହଜ ନୁହେ । କାହାର ବ୍ୟବହାର ବାଳକ ତୁଲ୍ୟ ସରଳ ଏବଂ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟବିହୀନ, କେହି ପଥଭ୍ରାନ୍ତ ପଥିକ ପ୍ରାୟ ବିରାଟ ଉଦାସମଗ୍ନ, କେହି ବା ସଂସାରଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ ଗୁଆଁରପ୍ରାୟ ନୀରବତାପ୍ରିୟ, କାହାକୁ ଦେଖିଲେ ଅଦ୍ଧକଳ ପାଗଳପ୍ରାୟ ପ୍ରତୀୟମାନ ହୁଏ । ସଂସାରରେ ଜ୍ଞାନୀମାନେ ବାତୁଳଆଖ୍ୟାରେ ଅଭିହିତ ହୁଅନ୍ତି । ଯେ ଯେତେ ଜ୍ଞାନୀ, ସେ ତେତେ ପାଗଳ । ବ୍ରହ୍ମର୍ଷି ନାରଦଋଷିଙ୍କୁ ଲୋକେ ପାଗଳ ମୁନି କହନ୍ତି, ମାତ୍ର ନାରଦଙ୍କ ତୁଲ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନୀ କିଏ ? ଅତଏବ ପ୍ରତିଭାଶାଳକୁ ଚିହ୍ନିବାର ଉପାୟ ନାହିଁ । ତାହାର କାର୍ଯ୍ୟ କେବଳ ତାହାକୁ ଚିହ୍ନାଇଥାଏ । ତାହାର ବାଳକତ୍ୱ, ଦୁଣ୍ଡାନ୍ତ ବା ବାତୁଳତା ତାହାର ବିଶେଷତ୍ୱ । ଏମନ୍ତ କି ତାହାହିଁ ପ୍ରତିଭାଶାଳର ଅଭ୍ୟୁତ୍ଥାନର ସୁଗମ୍ୟ ସୁବର୍ତ୍ତ ଆରୋହଣୀ ।

ଶ୍ରୀ ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି

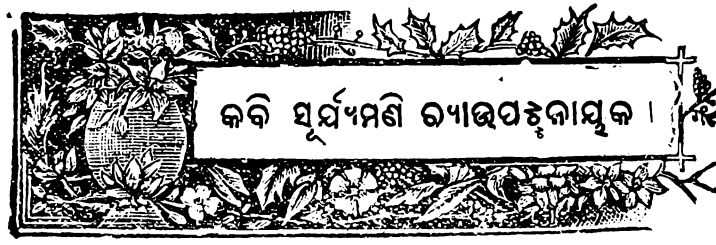

ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପୁରାବୃତ୍ତର ସ୍ଥାନ ଅତି ଉଚ୍ଚ । କିନ୍ତୁ ଯେ କୌଣସି ଇତିବୃତ୍ତ ବା ପୁରାବୃତ୍ତର ସମ୍ୟକ୍ ଆଲୋଚନା ପ୍ରଗାଢ଼ ଅଧ୍ୟୟନ, ପର୍ଯ୍ୟଟନ ଓ ଅନୁସନ୍ଧାନ-ସାପେକ୍ଷ । ଅନେକ ସୁଲେଖକ ସମ୍ଭବତଃ ସେହି ହେତୁ ଏହିଭଳି ମହତ୍ତ୍ୱ ଚେଷ୍ଟାପ୍ରତି ଉଦାସୀନ ରହନ୍ତି । ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସୁଲେଖକ ବାବୁ ତାରଣୀଚରଣ ରଥ ପୁରାବୃତ୍ତର ପ୍ରଗ୍ରହରେ ଅବିରତ ନିୟୋଜିତ ରହି ସାହିତ୍ୟ-କ୍ଷେତ୍ରରେ ସୁନାମ- ଅର୍ଜି ଆସୁଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ବିଧାତା ସେ ଭଳି ନିରଳସ ସାହିତ୍ୟସେବକଙ୍କୁ ଆମ୍ଭ ଭଳି ଶ୍ରମ-ବିମୁଖ ଲୋକଗହଳରେ ଅଧିକ ଦିନ ରଖିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କଲେନାହିଁ । ତାରଣୀ ବାବୁଙ୍କ ଦିବ୍ୟ ଲେଖନୀପ୍ରସୂତ ପିୟୁଷ-ପ୍ରବାହ-ଆସ୍ୱାଦନରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅବଶ୍ୟ ବଞ୍ଚିତ, ତଥାପି ତାହାଙ୍କର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଲେଖାବଳୀରୁ ଗୁମୁସର ଇତିହାସ ଭଳି କେତେଟି, ଲେଖକଙ୍କ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଜୀବନର କ୍ଷୀଣ ପରିଚୟ ମାତ୍ର ଚିରଦିନ ସକାଶେ ଦେଉଥିବ, ଏହାହିଁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ବିଶ୍ୱାସ ଓ ସାନ୍ତ୍ୱନା ।

ସୁଲେଖକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ତାରଣୀବାବୁ ଯେଉଁପରି ଗୁମୁସରନିବାସୀ, ବାବୁ ଶ୍ରୀବିଶ୍ୱପଣ୍ଡା ମଧ୍ୟ ତଦ୍ରୂପ । ପଣ୍ଡାବାବୁ ସଂସ୍କାର-ସମୁଦ୍ରରେ ଅଦ୍ୟାପି ଡୁବି ରହି ନ ଥିଲେ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଆଶା ଅନେକ ଦୂରଯାଏ ଫଳବତୀ ହୋଇ ପାରିଥାନ୍ତା, ଅନ୍ତତଃ ଗୁମୁସର ଇତିହାସ ବୃହତ୍ତର ଏବଂ ସୁନ୍ଦରତର ଦେଖାଯାଉଥାନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ପଣ୍ଡାବାବୁଙ୍କ ସଂସ୍କାରପ୍ରାଣତା ତାହା କରି ଦେଉନାହିଁ । ବ୍ରହ୍ମପୁରବାସୀ ତାରଣୀଚରଣ ରଥ ସରକାରୀ କାର୍ଯ୍ୟସୂତ୍ରରେ ବେଳେ ପଣ୍ଡାବାବୁଙ୍କ ଘରପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସି, କେତେବେଳେ ସୋଡ଼କ-ନିବାସୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀଶରଣଭଞ୍ଜ, କେତେବେଳେ ବା ଇଙ୍ଗିନାଠି-ନିବାସୀ ବୁଢ଼ା କପ୍ତାନ ବେହେରାଙ୍କୁ ଶୁଣି, ସଂଗ୍ରହକରି ଗୁମୁସରର ଇତିହାସ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଉପହାର ଦେଇଅଛନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅବଶ୍ୟ କୃତଜ୍ଞ; କିନ୍ତୁ ଗୁମୁସର-ଇତିହାସରେ ଦୋଷ ବିଷୟୀ ଏବଂ ଚକ୍ର ବିଷୟୀ ଭଳି ନଗଣ୍ୟ ଲୋକମାନଙ୍କର ସ୍ଥାନ ଅଛି, କବି ସୂର୍ଯ୍ୟମଣିଚ୍ୟାଉଙ୍କ ସ୍ଥାନ ନାହିଁ ।

କବିସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ଚ୍ୟାଉପଟ୍ଟନାୟକଶ୍ରୀକର ଭଞ୍ଜଙ୍କ ଅମଳରେ ଯେ ଦିବାନ ଥିଲେ, ତହିଁରେ ଯତ୍କିଞ୍ଚିତ ସନ୍ଦେହ ଥିବା ପରି ଜଣା ଯାଏନାହିଁ । ଗୁମୁସର ଇତିହାସରେ ଧର୍ମପ୍ରାଣ ଦିବାନ କବି ସୂର୍ଯ୍ୟମଣିଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଗୋଟାଏ ପୃଥକ୍ ପରିଚ୍ଛେଦ ରହିବା ଉଚିତ । ବର୍ତ୍ତମାନ ତାହାର ଅଭାବ ବୁଝି ଆମ୍ଭେମାନେ ତାରଣୀବାବୁଙ୍କୁ କୌଣସିମତେ ଦୋଷା-

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ୍ୟକ୍ତ କରି ନପାରୁଁ । ସେ ଯେ ଏତେ ଦୂରରେ ଥାଇ ଗୁମୁସର କଥା ତନ୍ନ ତନ୍ନ କରି ବୁଝି ଗୁମୁସର ଇତିହାସନାମରେ ଖଣ୍ଡେ ପୁସ୍ତକ ରଖି ଯାଇଅଛନ୍ତି, ସେଥିପାଇଁ ସେ କୋଟି କୋଟି ଧନ୍ୟବାଦର ପାତ୍ର । କଥା ଏତକ ଯେ, ସଂସ୍କାରପ୍ରିୟ ପଣ୍ଡା ମହାଶୟ ସୁବିଶାଳ ଗୁମୁସରର ରାଶି ରାଶି ଘଟନାପୂର୍ଣ୍ଣ ଇତିହାସ ପ୍ରଣୟନରେ ଯଦ୍ୟପି ଚେଷ୍ଟା ନେଇଥାନ୍ତେ, ଅଧାମୃତ୍ୟୁମାୟଣ-ପ୍ରଣେତା କବି ସୂର୍ଯ୍ୟମଣିଙ୍କ ବୈଚିତ୍ର୍ୟମୟ ଜୀବନବୃତ୍ତାନ୍ତ ନ କହି ସେ ଛାଡ଼ି-ଥାନ୍ତେ କି ? ଆମ୍ଭେମାନେ ଘାଣ୍ଟି ହୋଇ ଜନଶ୍ରୁତ ଓ ଲିଖିତ ନିଦର୍ଶନରୁ ଯାହା କିଛି କବିଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସଂଗ୍ରହ କରିଅଛୁଁ, ବର୍ତ୍ତମାନ ତହିଁର ସ୍ଥୂଳ ଅବତାରଣାହିଁ ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧର ମୂଳ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ସମ୍ଭବତଃ ପ୍ରବନ୍ଧାନ୍ତର୍ଗତ ବିଷୟ ପାଠକବର୍ଗଙ୍କୁ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଅସଙ୍ଗତ ବୋଧ ହୋଇପାରେ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ସେମାନେ କେବଳ ତୁନ ହୋଇ ରହିବା ବାଞ୍ଛନୀୟ ନୁହେ । ଯେ କୌଣସି ପୁରାବୃତ୍ତର ଆଲୋଚନା ସାହିତ୍ୟସେବିବର୍ଗଙ୍କ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ସାହାଯ୍ୟ, ସାହାଚର୍ଯ୍ୟର ଅପେକ୍ଷା ରଖେ । ସେହି ଭଳି କୌଣସି ସାହଚର୍ଯ୍ୟ ମିଳିଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ନିଜକୁ ନିତାନ୍ତ ଉପକୃତ ଜ୍ଞାନ କରିବୁଁ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ଚ୍ୟାଉପଟ୍ଟନାୟକ କରଣବଂଶ ସମ୍ଭୂତ ଥିଲେ । ସେ ଖ୍ରୀ ୧୭୭୩ ଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଗୁମୁସର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଡେଙ୍ଗାପଦର ଗ୍ରାମରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପରମପୂଜ୍ୟ ପିତାଙ୍କ ନାମ ବଳଭଦ୍ର ଶ୍ରୀକରଣପଟ୍ଟନାୟକ । ପରମ୍ପରାନୁ-କ୍ରମେ ଏମାନେ ଗୁମୁସର ରାଜାମାନଙ୍କ ଦିବାନ ଥିଲେ । ପ୍ରାଚୀନ ଲେଖକ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନେ ନିଜ ନିଜ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ଆତ୍ମପରିଚୟ ଦେଇଥାନ୍ତି, ସ୍ଥଳ ବିଶେଷରେ ନିଜ କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କର ନାମ ସୁଦ୍ଧା ସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଥାନ୍ତି । ଅନେକ କବିଙ୍କୁ ଜାଣିବା ବିଷୟରେ, କେବଳ ସେହି ଆତ୍ମପରିଚୟ ହିଁ ସାହାଯ୍ୟ କରେ; ତା ନଥିଲେ ଅନେକ ସୁଲେଖକ କବିଙ୍କ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଜୀବନୀ କାହିଁକି, ସୁନ୍ଦର ଲେଖାବଳୀ ସୁଦ୍ଧା ଅତୀତ ଅନନ୍ତ ଗର୍ଭରେ ଲୁପ୍ତ ହୋଇ-ଥାନ୍ତା । କବି ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ସେହି ପ୍ରାଚୀନ ସୁନ୍ଦର ରୀତି ଅବିକଳ ରକ୍ଷା କରି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ କିଛି ପରିଚୟ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି:—

ମୋହର ଜନକଙ୍କ ନାମ ବଳଭଦ୍ର
ଶ୍ରୀକରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ପଦସିଦ୍ଧ ।
ଆପଣା ବୃତ୍ତିରେ ଅଟନ୍ତି ଧୁରନ୍ଧର
ସୁବୁଦ୍ଧି ପଣେ ତାଙ୍କୁ ମାନନ୍ତି ଧୀର ନର ।
ଏ ଗୁମୁସର ମଧ୍ୟେ ବ୍ୟବହାର କରି
ଶ୍ରୀଧ ତା ଲେଖିଥିବା ଆୟୁକୁ ଦେଲେ ସାରି ।
ମୁଁ ତାଙ୍କ କୁମାର ନାମ ମୋ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି
ଚ୍ୟାଉପଟ୍ଟନାୟକ ପଦ ମୋ ସବେ ଜାଣି ।
ଗୁମୁସର ରାଜ୍ୟରେ ବ୍ୟବହାର ଚୟ
କରିବାରେ ସରିଗଲା ମୋ ଆସି ବୟ ।

କବିଙ୍କ ପିତା ବଳଭଦ୍ର ଶ୍ରୀକରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ପୁଣ୍ଡିତ ଅବଶ୍ୟ ପଣ୍ଡିତ ନ ଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ସେ ପଣ୍ଡିତସମାଜରେ ଆଦୃତ ହେବାଭଳି ଜ୍ଞାନ ଅର୍ଜି ଥିଲେ, ଏବଂ ନିଜ ବିଦ୍ୟାରେ ଯେ ସୁନିପୁଣ ଥିଲେ, ଏହି କଥା ଉପରୋକ୍ତ ଉଦ୍ଧୃତ ପଂକ୍ତିଦ୍ୱୟରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ହେଉଅଛି । କବିଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ନିମ୍ନରେ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଘଟନାବଳୀର ଅବତାରଣା କରିବୁଁ, ତହିଁରୁ କବିଙ୍କ ପିତା ବଳଭଦ୍ର ଶ୍ରୀକରଣପଟ୍ଟନାୟକ ଲକ୍ଷ୍ମଣଭଞ୍ଜଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ ସମୟରେ ଦିବାନ ଥିବାପରି ଅନୁମିତ ହୁଏ । ଜନଶ୍ରୁତି ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଦୂରଯାଏ ତାହା ସମର୍ଥନ କରୁଅଛି ।

କବିଙ୍କ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ଡେଙ୍ଗାପଦର । ଏହି କଥା ଆମ୍ଭେ-ମାନେ ପୂର୍ବେ କହିଅଛୁଁ, କିନ୍ତୁ ସେତକ କହି ତୁନ ହେଲେ କବିଙ୍କ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ପ୍ରତି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଅନ୍ୟାୟ ହେବ । ଡେଙ୍ଗାପଦର, ବରପଲ୍ଲୀ, ପୁରୁଣା ଗୁମୁସରଗଡ଼, ଏହି ପୃଥକ୍ ତିନିସ୍ଥାନ ଏକ ସମୟରେ ଏକ ଥିଲା । ରଘୁନାଥ ଭଞ୍ଜଙ୍କ ଅମଳରେ ପୁରୁଣା ଗୁମୁସର ଗଡ଼ର ସଂସ୍ଥିତି । ସେତେବେଳେ ଗୁମୁସରର ଅଧିବାସିମାନେ କନ୍ଧ ଓ ଶବରଜାତିୟ ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ଚଳିବା କଷ୍ଟକର ହେବାରୁ, ପ୍ରାଚୀନ ଭଞ୍ଜରାଜାମାନେ ଜମଣ୍ଡ ନାନାସ୍ଥାନରୁ ଛତିଶପାଟର ଜାତି ନେଇ ପୁରୁଣା ଗୁମୁସର-ଗଡ଼ ନିକଟରେ ସ୍ଥାନ ଦେଇଥିଲେ । ସେହି ସମୟରେ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣିଙ୍କ ପୂର୍ବପୁରୁଷମାନେ କେନ୍ଦୁଝରରୁ ଆସିଥିଲେ । ଗୁମୁସରଗଡ଼ ସଂସ୍ଥାପନର କିୟତ୍ କାଳ ପରେ, ଏପରିକି ଗୁମୁସରର ଅଭ୍ୟୁଦୟ ସମୟରେ, ପୁରୁଣା ଗୁମୁସରଗଡ଼ ଶ୍ରୀହୀନ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା, । ଗଡ଼ଟି ଗୋଟିଏ ସୁଗଭୀର ଜଳଦ୍ୱାରା ବେଷ୍ଟିତ ଥାଏ । ଜଳଟି ସବୁସମୟରେ ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ରହିବା ଯୋଗୁଁ ଆବଦ୍ଧ ଭୂଖଣ୍ଡ ବା ଗଡ଼ ସର୍ବଦା ସନ୍ତସନ୍ତିଆ ହୋଇ ରହେ । ସନ୍ତସନ୍ତିଆ ଭୂମିରେ ମଣା, ଓ ମଣା ଘେନ ମେଲେରଅ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜ୍ୱରପ୍ରଭୃତି ଜାତ ହେବା କଥା । ଗଡ଼ର ଲୋକେ ମେଲେ-ରିଆ ଜ୍ୱର ପ୍ରଭୃତି ନାନାପ୍ରକାର ଉତ୍କଟ ରୋଗରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିବାରୁ, ଅବଶିଷ୍ଟ ଗଡ଼ବାସିମାନେ ସ୍ଥାନ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଯାଇଥିଲେ । ସେମାନେ ସେହିଠାରୁ ଉଠିଯାଇ ଗଡ଼ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଦୁଇ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ରହିଲେ । ଉକ୍ତ ଦୁଇ ସ୍ଥାନ ଅଦ୍ୟାପି ସୁଦ୍ଧା ଡେଙ୍ଗାପଦର ଓ ବରପଲ୍ଲୀ ନାମରେ ପରିଚିତ । ପ୍ରଥମୋକ୍ତ ଡେଙ୍ଗାପଦର ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ କବି ସୂର୍ଯ୍ୟମଣିଙ୍କ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ଥିଲା ।

ଡେଙ୍ଗାପଦରରେ ସେତେବେଳେ ବହୁତ ଶିଳ୍ପୀ ଥିବାର ଅନୁମିତ ହୁଏ । ସେମାନଙ୍କ କାରିଗରୀ ଅଦ୍ୟାପି ନେଟଙ୍ଗା ଦେବାଳୟର ଭଗ୍ନାବଶେଷରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଏହି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନାନା କଥା ଆମ୍ଭେମାନେ ଗୋଟିଏ ପୃଥକ୍ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଆଲୋଚନା କରିବୁଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସୂଚକତଃ ଏତିକ କହିଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ଯେ, ଏହି ଶିଳ୍ପିମାନେ କାଳ-କ୍ରମେ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ ବାଲିପଦର, ବେଲଗୁଣ୍ଡା ଏବଂ ବରପଲ୍ଲୀରେ ରହିଥିବାପରି ଜଣାଯାଉଅଛି । ବାଲିପଦର-ସ୍ଥିତ ଶିଳ୍ପିମାନେ କାଠକାର୍ଯ୍ୟରେ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ । ସେମାନଙ୍କ ବିଚିତ୍ର ହସ୍ତକୌଶଳ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେଉଁ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ରହି-ଅଛି, ତାହାର ସ୍ଥୂଳ ଆଭାସ ଆମ୍ଭେମାନେ ନ ଦେଇ ରହି ପାରିଲୁଁ ନାହିଁ ।

ଶ୍ରୀକର ଭଞ୍ଜଙ୍କ ଅଯୋଗ୍ୟ ପୁତ୍ର ଧନଞ୍ଜୟ ଭଞ୍ଜ ନିଜର ଦୁର୍ବାର ଇନ୍ଦ୍ରିୟଲାଳସା ତୃପ୍ତ କରିବାକୁ ଯାଇ ଏକପ୍ରକାର ଅବଣ୍ଡନୀୟ କଙ୍କଣ-ଉପାୟରେ ଅସଂଖ୍ୟ ନିରୀହ ଅବଳାଙ୍କୁ ମୃତ୍ୟୁମୁଖରେ ନିକ୍ଷେପ କରିବା ଜୀବନର ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟବସାୟ କରିଥାନ୍ତି । ଦିନେ ସେ ଶୁଣିଲେ, ବାଲିପଦର ମହାରଣା ଘରେ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦରୀ କନ୍ୟା ଅଛି । ହଠାତ୍ ଆଦେଶ ଦିଆଗଲା, କନ୍ୟାକୁ ରାଜସମୀପକୁ ଆନୟନ କର । ବୃଦ୍ଧ ମହାରଣା କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼ ହୋଇ ଠିକ୍ ତନ୍ଦିନ ରାତିରେ ଆଣିଦେବାକୁ ସ୍ୱୀକାର କଲେ । କରିବେ କଣ ? ମହତ ଜଗି ଜଗି ଆସି ବୁଢ଼ା ହେଲେଣି । ଏ ବୃଦ୍ଧ ବୟସରେ ନିଜର ମହତ୍ତ୍ୱ, ଜୀବନଠୁଁ ଅଧିକ, ବହୁଦିନୁଁ ଲାଳିତାପାଳିତା ପ୍ରିୟ କନ୍ୟାଟିକୁ ସ୍ୱ ହସ୍ତରେ ନେଇ ଗୋଟାଏ ପିଶାଚହାତରେ ଦେବା ସହଜ କି ? ସେ ଅବଶ୍ୟାନ୍ତରରେ ଦୁଇଦିନ ଦୁଇରାତି କାର୍ଯ୍ୟକରି ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର କାଠକୁଣ୍ଡେଇ ତିଆରି କଲେ । ମୂର୍ତ୍ତିଟି ଠିକ୍ ନିଜ କନ୍ୟାଟି ପରି, ଢଳ' ମୁଖ, କୁଞ୍ଚିତକେଶା । ହାତ ଧଇଲେ ଲଜ୍ଜ' ହୋଇ ଖଣ୍ଡେଦୂର ଧୀରେ' ଗୁଲ୍-ଯାଉଅଛି । ଥରେ' ହସୁଚି, ଥରେ' ଭସ୍ମବିହ୍ୱଳ ହୋଇ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ଯାଉଛି । କିନ୍ତୁ ଜୀବନ ନାହିଁ, କାରିଗରର ଅଦ୍ଭୁତ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ପଷ୍ଟ ପରିସ୍ଫୁଟ ହେଉଅଛି ମାତ୍ର ! ଠିକ୍ ସ୍ୱୀକୃତ ତୃତୀୟଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମ-ୟରେ ବିଚିତ୍ର ଲୋମହର୍ଷଣକାରୀ ଘୃଣିତହତ୍ୟାକାଣ୍ଡ-ସଂଘଟକ ଧନଞ୍ଜୟ ଭଞ୍ଜଙ୍କ କ୍ରୀଡ଼ାସ୍ଥଳୀରେ କୁଣ୍ଡେଇଟି ଛାଡ଼ି ଦେଇ କାନ୍ଦି' ହୋଇ ବାହାର ଆସିଲା । ଧନଞ୍ଜୟ ଭଞ୍ଜ ଯାଇ ଦେଖିଲେ—ନିଜର ଅଭୀଷ୍ଟ ସାମଗ୍ରୀ ଚକମକିଆ ଶାଢ଼ୀଟିଏ ପିନ୍ଧି ସଲଜ୍ଜଭାବେ ଗୋଟିଏ କୋଣରେ ଠିଆ ହୋଇଛି । ଗୋଡ଼ିଆଡ଼ୁ ଦେଖି ସେ କନ୍ୟାଟିର ଅନୁପମ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଆଗେ ମନେ' ଠଉରାଇ ନେଲେ । ଧାଇଁଯାଇଁ ହାତ ଧରି ଟାଣିଲେ, କନ୍ୟାଟି ବରାବର ଗୁଲିଲା, ହସିଲା; କ୍ରମେ କାରିଗରର ପ୍ରତ୍ୟେକ ହସ୍ତକୌଶଳ ଦେଖାଗଲା, ତଥାପି ମୂର୍ତ୍ତିଟି ଖଟ ଉପରକୁ ଗଲାନାହିଁ । କୁଣ୍ଡେଇଟିର ସେ ଶକ୍ତିଟା ନ ଥିଲା, ମହାରଣା ବୁଢ଼ାର କରାମତ ସେହିଠାରେ ପରାସ୍ତ ହେଇଛି । ରମଣୀର ଉଦ୍ଧତ ସ୍ୱଭାବ ରଜାପୁଅକୁ ସୁଖ ଲାଗିଲା ନାହିଁ । ଗୋଟାଏ ଶୋଇଠା ଦେଇଲେ, ତଥାପି ଟିକିଏ ଜୋର ! ଏକାମାଡ଼କେ ତନିଖଣ୍ଡ, ମୁଣ୍ଡ, ଗଣ୍ଡି ଓ ଗୋଡ଼ ଛିଡ଼ି ତନିଆଡ଼େ ଗଡ଼ିଗଲା ! ଓଃ ଆମ ମହାରଣାର କି ଅଦ୍ଭୁତ ଶକ୍ତି ! ସୌଭାଗ୍ୟବଶତଃ ଧନଞ୍ଜୟ ଏହି ଗୋଟାକ କଥା ରଜାପୁଅ ଭଲ ବୁଝିଲେ । ବୃଦ୍ଧ ମହାରଣା ଭୟରେ ଲୁଚିଥିଲା, ଖୋଜାଇ ଆଣିଲେ, ପୁରସ୍କାର ଦେଲେ, ଭୂମିବାଡ଼ି ଦେଇଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହି ମହାରଣାର ବଂଶଧରମାନେ ବାଲିପଦରରେ ।

ବେଲଗୁଣ୍ଡା ମହାରଣାଘର ପିତ୍ତଳକାମ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରି ଆସୁଅଛି । ତା' ଛଡ଼ା ସେମାନେ ସୁନାରୂପା କାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ସୁନ୍ଦରରୂପେ କରିପାରନ୍ତି । ତଥାପି ଗୃହଆଡ଼େ ସେମାନଙ୍କ ନିର୍ମିତ ପିତ୍ତଳମାଛର ରପ୍ତାନି ବେଶି । ମାଛ ଯେ କେବଳ ପିତ୍ତଳରେ ହୁଏ, ଏପରି ନୁହେ । ସୁନା-ରୂପାରେ ମଧ୍ୟ ଗଢ଼ାଯାଏ । ଅନେକ ସମୟରେ ମନଧରା ଲୋକେ ସୁନା ରୂପାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ' ମାଛ ନେଇ ବଡ଼ଲୋକ ବା ହାକିମମାନଙ୍କୁ ଭେଟି ଦିଅନ୍ତି । ସେଗୁଡ଼ିକ ଦେଖିବାକୁ ଏପରି ଚମତ୍କାର ଯେ, ଗୋରାମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ରୁଚିର ଅନୁକୂଳ ହୋଇ ପାରିଥାଏ । ଭାରତବର୍ଷର ପ୍ରତ୍ୟେକ (exhibition) ବା ପ୍ରଦର୍ଶନୀ ସଭାରେ ବେଲଗୁଣ୍ଡା ପିତ୍ତଳମାଛ ଆଦରଣୀୟ ସାମଗ୍ରୀ ସ୍ୱରୂପ ଗୃହୀତ ହୋଇଥାଏ । କଲିକତା,

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ପ୍ରଭୃତିର (Museum) ସ୍ଥାନ୍ଦ୍ରୀ ପ୍ରଦର୍ଶନୀ ଗୃହରେ ବେଲଗୁଣ୍ଡା ମାଛ ରଖା ଯାଇଅଛି । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ଥାନର ବାସନ ଅପେକ୍ଷା ଗୁମୁସର ଅନ୍ତର୍ଗତ ନୂଆଗାଁର ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ବାସନକାର୍ଯ୍ୟ ଉତ୍କୃଷ୍ଟତର ବୋଲି ସମସ୍ତଙ୍କର ଦୃଢ଼ ଧାରଣା । କିନ୍ତୁ ବାସନକାମରେ ବେଲଗୁଣ୍ଡା ମହାରଣାଙ୍କର ସେମାନଙ୍କୁ ପଦେ ପରାସ୍ତ କରୁଅଛି ।

ବାଲିପଦରରେ ଯେଉଁପରି କାଠକାର୍ଯ୍ୟ, ବେଲଗୁଣ୍ଡାରେ ଯେଉଁପରି ପିତ୍ତଳଜିନିଷ, ବରପଣ୍ଡୀର ଚନ୍ଦନକାମ ମଧ୍ୟ ତଦ୍ରୂପ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ । ଏ ଅଞ୍ଚଳରେ ଦେବଯାତ୍ରା ଇତ୍ୟାଦିରେ ଯେତେ କଳଘୋଡ଼ା, ସାପସାପୁଆଣୀ, ରଜାରାଣୀ, ବୁଢ଼ାବୁଢ଼ୀ, ବୃଷଭ, ଗଣ୍ଡା, ଗଯୁଳ, ସିଂହ ଇତ୍ୟାଦି ବେଶ ବାହାରେ, ସେ ସବୁ ବରପଣ୍ଡୀର । ଏଣିକି ଦେଖିଶିଖି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଲୋକେ କରଗଲେଣି । କାଳେ ବାହାଦୁର କମିସିବ, ପଇସା ମିଳିବ ନାହିଁ, ଏହି ଭୟରେ ବରପଣ୍ଡୀ ତାହାର trick (ଗୁପ୍ତତଥ୍ୟ) ପଦାକୁ ବାହାର କରୁନାହିଁ । ଖେଳସାମଗ୍ରୀ, ଚକାସାର, ବରପଣ୍ଡୀ ଅନୁକରଣରେ ସୋରଡ଼ ଓ ବଡ଼ଗଡ଼ରେ ହେଉଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ବରପଣ୍ଡୀର ଚାକ୍‌ଚକ୍ୟ ଆଉ କେହି ଆଣିପାରନାହାନ୍ତି ।

ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ଚ୍ୟାଉଙ୍କ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ଡେଙ୍ଗାପଦରର ଶିଳ୍ପିମାନେ ନିଜର ବିଦ୍ୟାଟିକକ ଏତେ ଗୁପ୍ତରେ ରଖିପାରି ଅଛନ୍ତି ଯେ, ସେମାନଙ୍କ ବିନା ଆଉ କାହାର ତହିଁରେ ହାତ ଦେବାକୁ ଶକ୍ତି ନାହିଁ । ଯାହାହେଉ ପ୍ରାଚୀନ ଭଞ୍ଜ ରାଜାମାନେ ଯେ ନାନାପ୍ରକାର କଳାକାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତି ଆସ୍ଥା ରଖିଥିଲେ, ଶିଳ୍ପିମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହ ଦେଇ କାରିଗରୀ ଅଭିବୃଦ୍ଧି କାମନାରେ ବ୍ରତୀ ଥିଲେ, ଏଇତକ ସେହିମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ କଳାପରେ ପରିଷ୍ଫୁଟ ହେଉଅଛି । ଗୋଟାଏ ଭଲ ବିଦ୍ୟାର ପ୍ରଚାର ହେଲେ ଦେଶର ଉନ୍ନତିପଥ ସୁଗମ ହୁଏ । ଏହି କଥା ସେହିଭଳି ଲୋକେ ନ ବୁଝିବା ଯାଏ, ଦେଶ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାପନ୍ନ ହୋଇ ରହିଥିବ । କେବଳ ସେହି ଶିଳ୍ପିମାନଙ୍କ କଥା କାହିଁକି, ଅନେକ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଲୋକେ ନାନାପ୍ରକାର ଯନ୍ତ୍ର, ମନ୍ତ୍ର ଓ ତନ୍ତ୍ର ବଳରେ ଅଦ୍ଭୁତ ସାମର୍ଥ୍ୟ ଦେଖାଇଥାନ୍ତି, ନାନା ଉତ୍କଟ ରୋଗ କ୍ଷଣକ ମଧ୍ୟରେ ଭଲ କରିଥାନ୍ତି, ତଥାପି ସେମାନଙ୍କ ଉପାୟର ଗନ୍ଧ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାହାର ହୃଦୟ ସ୍ପର୍ଶ କରି ପାରୁନାହିଁ । ଅନ୍ୟ ଲୋକଙ୍କୁ ନ କହି କେହି ନିଜ ସନ୍ତାନସନ୍ତତିବର୍ଗକୁ କହି ଦିଅନ୍ତି । ତାହା ଏକ ପ୍ରକାର । ଆଉ କେହି ପୁଅମାନଙ୍କୁ କହିବ ବୋଲି ଅକାଳେ କାଳଗ୍ରାସରେ ପଡ଼ିଯାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଉପାୟ ମନ୍ତ୍ରାଦି ସେହିଦିନଠାରୁ ଜଗତରୁ ବିଲୀନ ହୁଏ ! ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶର ଉନ୍ନତିମାର୍ଗରେ ଏହିଭଳି ଋଷି ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ଯେ ପ୍ରତିଦିନ ଆସି ହାଜର ହୁଏ, ତାହା ସମସ୍ତଙ୍କ ଅନୁଭବର କଥା । ବେଲଗୁଣ୍ଡାର ମହାରଣାମାନେ କେତେବେଳେ ପିତ୍ତଳମାଛ କାମ କରନ୍ତି, ତାହା ସେହିମାନଙ୍କୁ ହିଁ ଜଣା । ପ୍ରକାଶ୍ୟଭାବେ କାମଟା ହେଲେ ପୁଣି ସ୍ୱାର୍ଥ ସିଦ୍ଧିରେ ବାଧା ଘଟିବ !

ଧର୍ମ-ପ୍ରାଣ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ଚ୍ୟାଉ ବିଶିଷ୍ଟ ଦ୍ୱୈତମତାବଲମ୍ବୀ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ତାଙ୍କ ପୂର୍ବ ପୁରୁଷମାନେ ଅଦ୍ୱୈତ ମତାବଲମ୍ବୀ ଥିଲେ । କୃଷ୍ଣଭଞ୍ଜଙ୍କ ଅମଳରେ ତାଙ୍କ ପିତାମହ ବିଶିଷ୍ଟ ଦ୍ୱୈତ ମତ ଅବଲମ୍ବନ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ । କେବଳ ତାଙ୍କର କାହିଁକି, ସେ ସମୟରେ ଗୁମୁସରର ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଜକର୍ମଚାରୀଙ୍କ ମତରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଥିଲା । ସେପରି ହେଲା କାହିଁକି ? ଏହାର ସଦୁତ୍ତର ଗୋଟାଏ ଜନଶ୍ରୁତିରେ ଅନ୍ୱେଷଣ କରିବାକୁ ହୁଏ । ତାହାର ଯଥାସାମାନ୍ୟ ଆଲୋଚନା କଲେ ବୋଧହୁଏ କିଛି ଅନ୍ୟାୟ ହେବନାହିଁ ।

କ୍ରମଶଃ

ଶ୍ରୀ ଅନନ୍ତ ପଦ୍ମନାଭ ପଟ୍ଟନାୟକ ।

ରତ୍ନପୁରୁଷ ଲେହ ।

ଅର୍ଦ୍ଧ ଦୟ ଧାତୁପୁଷ୍ଟିକର ମହୌଷଧ । ମୂଲ୍ୟ ଡ ୧ ବା (ସାନ) ଟ ୧୨; (ବଡ଼) ଟ ୨୫ ।

କବିରାଜ ଶ୍ରୀ ବୈଦ୍ୟନାଥ ଶର୍ମା ବୈଦ୍ୟଭୂଷଣ,

ସଞ୍ଜୀବନୀ ଔଷଧାଳୟ, ବ୍ରହ୍ମପୁର, ଗଞ୍ଜାମ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କେତେ ଅନାକରୁ ମତେ ରେ ମାନସ ।

ତୁ ବୁଢ଼ା ନାଟୁଆ ନାଟପିଲାପରି
ନଗ୍ନତକୁ କେତେମତେ । ଘୋଷା ।
ନାନା ରସେ ରସୁ କି ସୁଆଙ୍ଗେ ଭାଷୁ
ଭାଷା ତୋ ଭାଷାସଙ୍ଗନେ ।
ମିଶାଇ ନଗାଇ ପାରଇ କି ରହି
ହେଲ ହୀନମାନ କେତେ । ୧ ।
ବହି ଏହା କଲା ଜାତି କୁଳ ଗଲା
ଅଇଁଠାରେ ତୋ' ବରତେ ।
ତୋ ପାଲଟା ପିନ୍ଧି ତୋହି ବେଶ ବାନ୍ଧି
ଗଲେ ତୋର ଅନୁଗତେ । ୨ ।
ତୁ ନିରାଶ ହେଲେ ନିରାଶ ନ ହେଲେ
ଗୁଡ଼ୁ ନିକ କଦାଚିତେ ।
ତୁ ହସି ହସାଉ ତୁ କାନ୍ଦି କନ୍ଦାଉ
ତୁ ମରି ମରାଉ ମତେ । ୩ ।
କି ମନ୍ତ୍ରର ଧରି ମତେ ବଶ କରି
କରୁ ରଙ୍ଗ ନାନାମତେ ।
ଯେ ଲାଭେ ତୋ ଆଶ ମୋରେ ସର୍ବନାଶ
ଜାଣୁନାହିଁ ତୁ କି ସତେ । ୪ ।
ତୁ ନାଚ ନଗ୍ନତ ଲାଜ କି ନ ପାଉ
ନାଚ ଲାଜ ଲାଗେ ମତେ ।
ନାଚିଲେ ନାଚୁଥା ନଗ୍ନଇବା ବୃଥା
ନାଚୁଛି ସିନା ନିସତେ । ୫ ।
ଏତେ ନାଚ ନାଚ ଥକି ମୁଁ ଯାଇଚି
ଶ୍ରମ ସିନା ନାହିଁ ତତେ ।
ଦେଖ ମୋ ମାଗୁଣି ନାଚ ନେଉଟାଣି
ବିଶ୍ରମିବ ଦିନା କେତେ । ୬ ।

ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମିଶ୍ର ।

ଭୂମିକା ।

ବିଖ୍ୟାତ ସମାଲୋଚକମାନେ ସ୍ୱୀକାର କରିଅଛନ୍ତି ଯେ, କବିତାର ସୁବୋଧଗମ୍ୟତା କବିଙ୍କ ଜୀବନର ବିବିଧ ବିବରଣଉପରେ ବିଶେଷଭାବରେ ନିର୍ଭର କରେ । କୌଣସି କବିତାର ଲିଖନ ସମୟରେ କବିଙ୍କ ମାନସିକ ଅବସ୍ଥା କିପରି ଥିଲା, ତାହା ଜାଣି ପାରିଲେ ସେ କବିତାର ଔଚିତ୍ୟ ଏବଂ ଅନୌଚିତ୍ୟ ଅବଧାରଣ କରିବାରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଅନୁମାନ ଯଥାର୍ଥତା ଲାଭ କରେ । ଏହାର କାରଣ ଏହି ଯେ, କବିତା କବିହୃଦୟର ବାଙ୍ମୟ ପ୍ରକାଶ ବା ରୂପାନ୍ତର ମାତ୍ର । ଯେଉଁ କବି ନିଜର ହୃଦ୍‌ଗତ ଭାବକୁ ଯେତେଦୂର ସ୍ପଷ୍ଟଭାବରେ ବ୍ୟକ୍ତ କରିପାରି-ଅଛନ୍ତି, ସେ ସେତେଦୂର କୃତିତ୍ୱ ଲାଭ କରିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ତାହାଙ୍କର କବିତା ସେତେଦୂର ମନୋହାରିଣୀ ହୋଇଥାଏ ।

କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର କବିତା ବା ସଙ୍ଗୀତମାନଙ୍କର କବି ସାଧାରଣତଃ ସ୍ୱୀୟ ହୃଦୟର ବିଷାଦପ୍ରସାଦ ପ୍ରଭୃତି

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅବସ୍ଥାବିଶେଷକୁ ଚିତ୍ରଣ କରିଥାନ୍ତି । ମାତ୍ର ମହାକାବ୍ୟ-ମାନଙ୍କରେ ତାହାଙ୍କ ଜୀବନର ଚିରସ୍ଥାୟୀ ସଦ୍‌ଗୁଣାବଳୀ, ବିଭିନ୍ନ ବିଷୟରେ ତାହାଙ୍କ ମତାମତ ଇତ୍ୟାଦି ପରିସ୍ଫୁଟ ହୋଇଥାଏ । ବିଶେଷତଃ କାବ୍ୟର ବିଷୟ ବା କଥାବସ୍ତୁ ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ କପୋଳକଳ୍ପିତ ନ ହୋଇ ଇତିହାସ-କଥୋଦ୍ଭୂତ ହୋଇଥିଲେ, ତହିଁରେ କବି ଆତ୍ମଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିବାର ବିଶେଷ ସୁବିଧା ଏବଂ ସୁଯୋଗ ପାଇଥାନ୍ତି । ଏପରି ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଲୋକ ଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ଜଞ୍ଜାଳମୟ ସଂସାର--କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ ସ୍ୱୀୟ ଉଚ୍ଚ ଭାବ-ଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରକାଶ କରିବାର ଅବସର ପାଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ; ମାତ୍ର କବି ସାଂସାରିକ ଆନ୍ଦୋଳନର ବହିର୍ଭୂତ କାବ୍ୟରାଜ୍ୟରେ ସେ ସମସ୍ତ ନିହିତ କରି ଯାଇ ଥାଆନ୍ତି । ଏଣୁ କାବ୍ୟ ବା ମହାକାବ୍ୟମାନଙ୍କ ସମାଲୋଚନାରେ କବିଙ୍କ ଜୀବନୀର ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ଯେ ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ, ଏଥିରେ କାହାର ମତଦ୍ୱୈଧ ହେବାର ନୁହେ ।

ଦ୍ୱିତୀୟତଃ କେହି କେହି ସମାଲୋଚକ କହିଅଛନ୍ତି ଯେ, ମହାଯାତ୍ରାତୁଲ୍ୟ ଖଣ୍ଡକାବ୍ୟ ସମାଲୋଚନାର ଯୋଗ୍ୟ ନୁହେ, କାରଣ ଏଭଳି କାବ୍ୟମାନଙ୍କରେ ନାୟକନାୟିକାମାନଙ୍କର ଚରିତ୍ର-ଚିତ୍ରଣ କରାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ସମାଲୋଚକମାନେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପଂକ୍ତିରୁ ଚରିତ୍ର-ଚିତ୍ରଣ କରିପାରନ୍ତି । ଏପରି ଚରିତ୍ର-ଚିତ୍ରଣ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ନପାରେ; ତଥାପି ଯେଉଁ କାବ୍ୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇନାହିଁ ବା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବାର ବିଶେଷ ସମ୍ଭାବନା ନାହିଁ, ଏପରି କାବ୍ୟର ସମାଲୋଚନା ଯେ ଉପେକ୍ଷଣୀୟ, ଏ ମତର ପକ୍ଷପାତୀ ହେବା ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ନୁହେ । ଚରିତ୍ର-ଚିତ୍ରଣ ସମାଲୋଚନାର ଗୋଟିଏ ଅଙ୍ଗମାତ୍ର । ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କାବ୍ୟର ସମାଲୋଚନାରେ ଏହି ଅଙ୍ଗଟି ପୂର୍ଣ୍ଣତା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ନ ପାରିଲେହେଁ କବିଙ୍କର କୃତିତ୍ୱ, ଭାଷାର ପାରିପାଟ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଷୟ-ମାନଙ୍କର ବିଚାର ଅବାଧରେ କରାଯାଇପାରେ । ଅତଏବ ମହାଯାତ୍ରାରୂପ ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟର ଅପୂର୍ବ ମହାକାବ୍ୟର ରସାସ୍ୱାଦନ ପରିହାର କରିବା ଅନୁଚିତ ।

ଜୀବନୀ

ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଯେତେବେଳେ ଦୁଃଖ, ଦାରିଦ୍ର୍ୟ, ଅଶାନ୍ତି ପ୍ରଭୃତି ସର୍ବସ୍ୱହାରା-ବିନୋଦନ-ବିରୋଧୀ ଦୁର୍ଘଟନା-ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସମଗ୍ର ଉତ୍କଳଖଣ୍ଡ ପ୍ରପୀଡିତ ହୋଇ କାଳକ୍ରମାଗତ ବିଦ୍ୟାନୁଶୀଳନ ବିସ୍ମୃତ ହେଉଥିଲା, ଯେତେବେଳେ ମଧ୍ୟଯୁଗର ଶବ୍ଦନିଗଡ଼ନିବଦ୍ଧ ଆଦରସା-ତ୍ମକ କାବ୍ୟାବଳି ଆଧୁନିକ ସଭ୍ୟରୁଚିର ବିରୁଦ୍ଧ ଏବଂ ସାଧାରଣ ଦୁର୍ବୋଧ ହୋଇ ଶିକ୍ଷିତ ସମାଜର ଆଦର ହରାଉ ଥିଲା, ଯେତେବେଳେ ଉନ୍ନତି-ମୁଖ ସୁବିଶାଳ ବଙ୍ଗୀୟ ସାହିତ୍ୟ ଉତ୍କଳ ପ୍ରଦେଶରେ ସ୍ୱୀୟ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରିବାକୁ ପ୍ରୟାସୀ ହେଉଥିଲା, ତେତେବେଳେ ଅଜ୍ଞାନତମୋମସୀମୟ ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟାକାଶରେ କାବ୍ୟ-ତାରାରୂପେ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାନ୍ତର୍ଗତ କେଦାରପୁର ଗ୍ରାମରେ ୺ ସୁନ୍ଦର-ନାରାୟଣ ରାୟଙ୍କ ଔରସରେ ୺ ତାରିଣୀ ଦାସୀଙ୍କ ଗର୍ଭରେ ଶୁଭଲଗ୍ନରେ ଗୋଟିଏ ପୁତ୍ରରତ୍ନର ଉଦ୍ଭବ ହେଲା । ସେହି ପୁତ୍ରରତ୍ନ ଆଧୁନିକ ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟ-ସୌଧର ଉତ୍ତିନୟ ମଧ୍ୟରୁ ଅନ୍ୟତମ, —ସ୍ୱର୍ଗୀୟ କବିବର ରାଧାନାଥ ରାୟ । ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ବୟସରେ ରାଧାନାଥ ମାତାଙ୍କୁ ହରାଇ ପିତାଙ୍କ ଯତ୍ନରେ ଲାଳିତପାଳିତ ଓ ଶିକ୍ଷିତ ହୋଇଥିଲେ ।

ଛଅବର୍ଷ ବୟଃକ୍ରମ ସମୟରେ ଗ୍ରାମ୍ୟ ପାଠଶାଳାରେ ରାଧାନାଥଙ୍କର ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ବ୍ୟାଧି ତାହାଙ୍କର ଚିର ସହଚର ହୋଇ ବିଦ୍ୟାଭ୍ୟାସରେ ବଡ଼ ବିଘ୍ନ ଘଟାଉଥିଲା । ତଥାପି ସେ ଦୈହିକ କ୍ଲେଶସତ୍ତ୍ୱେ ଗଣିତାଦି ଶାସ୍ତ୍ରରେ ପ୍ରଥମ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରୁଥିଲେ । ବର୍ଷକୟ ପରେ ରାଧାନାଥ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାସ୍କୁଲକୁ ନୀତ ହେଲେ ଏବଂ ନାନାବିଧ ବାଧାବିଘ୍ନ ଅତିକ୍ରମ କରି ଷୋଡ଼ଶବର୍ଷ ବୟସରେ ପ୍ରବେଶିକା ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ । ବିଶ୍ୱ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ତାଙ୍କର ଏକାନ୍ତ ବାଞ୍ଛା ଥିଲେହେଁ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟାଭାବ ଏବଂ ଅର୍ଥାଭାବ ସେ ବାଞ୍ଛାପୂରଣର ଅନ୍ତରାୟ ହୋଇଥିଲା ।

ତଦନନ୍ତର ରାଧାନାଥ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାସ୍କୁଲର ଦୁଇଜଣ ଶିକ୍ଷକ ପଦରେ ନିୟୋଜିତ ହେଲେ । ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗରେହିଁ ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ଜୀବନ ଅତିବାହିତ ହୋଇଅଛି । ସେ ସ୍ୱୀୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ-ନିଷ୍ଠାଦ୍ୱାରା ସାମାନ୍ୟ ଶିକ୍ଷକ ପଦରୁ କ୍ରମଶଃ ଉଚ୍ଚତର ପଦମାନଙ୍କୁ ଆରୋହଣ କରି ଅବଶେଷରେ ଇନସ୍‌ପେକ୍ଟର ପଦବୀକୁ ଅଳଙ୍କୃତ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କଠାରୁ ରାୟ ବାହାଦୁର ଉପାଧି ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ।

ଶିକ୍ଷକତ୍ୱ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାହାଙ୍କର ସାହିତ୍ୟିକ ଜୀବନ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ଲେଖାପଢ଼ା ପ୍ରତି ତାହାଙ୍କର ମନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସ୍ୱତଃ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଉଥିଲା । ତେତେବେଳେ ସ୍ୱନାମଧନ୍ୟ ଫକିରମୋହନ, ଦାମୋଦର ଦାସ ପ୍ରଭୃତି ଦେଶହିତୈଷୀ ଯୁବକମାନେ ବାଲେଶ୍ୱର ନଗରରେ ଗୋଟିଏ ସଙ୍ଘ ଗଠନ କରି ଏକ ପୁସ୍ତକାଳୟ ସ୍ଥାପନ କରାଇଥିଲେ । ତାହା ସାହିତ୍ୟସେବୀ ଯୁବକବୃନ୍ଦଙ୍କର କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥଳ ଥିବାରୁ ରାଧାନାଥ ସେଠାକୁ ଅନେକ ସମୟରେ ଯାଇ ପୁସ୍ତକ-ପଠନ ଏବଂ ଶାସ୍ତ୍ରାଳାପ କରି କାଳାତିପାତ କରୁଥିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ରାଧାନାଥ ସଂସ୍କୃତ ଶିକ୍ଷା କରୁଥିଲେ ଏବଂ ଏଲ.ଏ. ପରୀକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଥିଲେ । 'ଇନ୍ଦ୍ରାଳୟ ଯୁବା' ନାମକ ଉପନ୍ୟାସ କବିଙ୍କ ଏହି ସମୟର ଲେଖା । ପ୍ରଥମତଃ ରାଧାନାଥ ବଙ୍ଗ ଭାଷାରେ ପଦ୍ୟରଚନା କରୁଥିଲେ ଏବଂ 'ଲେଖାବଳୀ' ଓ "କବିତାବଳୀ" ନାମକ ଦୁଇଖଣ୍ଡି ପୁସ୍ତକ ରଚନା କରିଥିଲେ । ମାତ୍ର ପରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଉତ୍କଳୀୟ ଯୁବକଙ୍କର ମାତୃଭାଷାର ଉନ୍ନତିକଲେ ଯତ୍ନବାନ୍ ହେବା ଉଚିତ--ଏହି ଭାବ ହୃଦୟରେ ପୋଷଣ କରି ସେ ଓଡ଼ିୟା ପୁସ୍ତକମାନ ପ୍ରଣୟନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ରାଧାନାଥଙ୍କର ପ୍ରାକୃତିକ ଶୋଭା--ସନ୍ଦର୍ଶନ-ସ୍ପୃହା ଅତିଶୟ ବଳବତୀ ଥିଲା । ଯେତେବେଳେ ସେ ଡେପୁଟି ଇନ୍‌ସ୍‌ପେକ୍‌ଟର ଏବଂ ପରେ ଇନ୍‌ସ୍‌ପେକ୍‌ଟର ପଦକୁ ଉନ୍ନୀତ ହେଲେ, ତେତେବେଳେ ତାହାଙ୍କର ସେହି ସ୍ପୃହା ଚରିତାର୍ଥ କରିବାର ସୁଯୋଗ ମିଳିଲା । ଏହି ସମୟରେ ସେ ଏକାଧିକବାର ସମଗ୍ର ଉତ୍କଳରେ ଭ୍ରମଣକରି ତାହାର ପ୍ରାକୃତିକ-ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ସମ୍ପତ୍ତି ବ୍ୟକ୍ତିଭାବରେ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରିଥିଲେ । ମାତ୍ର ଏଥିରେ ତୃପ୍ତ ନ ହୋଇ ସେ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ଅବସର ଗ୍ରହଣକରି ବାରେ ସମଗ୍ର ଉତ୍ତରଭାରତରେ ପର୍ଯ୍ୟଟନ କରିଥିଲେ । ଚିଲିକାରେ ପ୍ରୋକ୍ତ ଦେଶାଟନର କେତେକ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।

ଏହି ସମୟରେ ଉତ୍କଳର ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି ଏବଂ ରାଜା-ମାନଙ୍କ ସହିତ ତାହାଙ୍କର ପରିଚୟ ହୋଇଥିଲା । ତାହାଙ୍କ କାବ୍ୟମାନଙ୍କ ପ୍ରଚୁର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗୁଣଗ୍ରାହୀ ବିଦ୍ୱନ୍-ମଣ୍ଡଳୀ ତାହାଙ୍କ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ତାହାଙ୍କୁ ନାନାବିଧ ସାହାଯ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ଦେଶହିତୈଷୀ ସାହିତ୍ୟାନୁରାଗୀ ବାମଣ୍ଡାରାଜ ସାର ବାସୁଦେବ ସୁଢ଼ଳ-ଦେବଙ୍କ ସହିତ ଏହି ସମୟରେ ରାଧାନାଥଙ୍କର ସାକ୍ଷାତ୍ ହେଲା ଏବଂ ଏହି ଶୁଭମେଳନର ଅନତିବିଳମ୍ବରେ ଘନିଷ୍ଠ ବନ୍ଧୁତା ଜାତ ହେଲା । ଚିଲିକା, ମହାଯାତ୍ରା ପ୍ରଭୃତି ଉତ୍କୃଷ୍ଟ କାବ୍ୟମାନ ଏହି ସମୟରେ ପ୍ରଣୀତ ଓ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ୧୮୯୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର ଜାନୁୟାରୀମାସରେ "ମହାଯାତ୍ରା" କନକରାଜମାତା ରାଣୀ ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣପ୍ରିୟା ପାଟମହାଦେଇଙ୍କ ଆନୁକୂଲ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ । ଏଥିରୁ ବୋଧହୁଏ, ଏହି କାବ୍ୟ ୧୮୯୩-୯୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ରଚିତ ।

୧୯୦୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ରାଧାନାଥ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରୁ ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଗୁରୁବର୍ଷ କାଳ ଶାରୀରିକ ପୀଡ଼ା ଏବଂ ମାନସିକ ଦୁଶ୍ଚିନ୍ତା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରପୀଡ଼ିତ ହୋଇ ଅବଶେଷରେ ସେ ପ୍ରାକୃତିକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଅବଲୋକନକରି କିଞ୍ଚିତ୍ ଶାନ୍ତିଲାଭ କରିବା ଆଶୟରେ ୧୯୦୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଗଡ଼ଜାତ ଭ୍ରମଣ ନିମନ୍ତେ ବହିର୍ଗତ ହୋଇଥିଲେ । ମୃତ୍ୟୁ ପୂର୍ବରୁ ତାହାଙ୍କର ଏହି ଭ୍ରମଣବୃତ୍ତାନ୍ତ ପାଠକର ମନେ ହୁଏ, ଯେପରି ଉତ୍କଳପ୍ରକୃତି ତାଙ୍କର ମୁଖଶ୍ରୀ ଶେଷ ଥର ଅବଲୋକନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ତାହାଙ୍କୁ ସଶିଷ୍ୟ ଆହ୍ୱାନ କରିଥିଲେ । ଗଡ଼ଜାତଭ୍ରମଣରୁ ଫେରି ଆସି ରାଧାନାଥ ହଠାତ୍ ଜ୍ୱରାକ୍ରାନ୍ତ ହେଲେ, ଏବଂ ୧୯୦୮ ମସୀହାର ଅପ୍ରେଲ ମାସ ୧୭ ତାରିଖରେ ମୃତ୍ୟୁ ତାହାଙ୍କୁ ଦୁଃଖ-ପୂର୍ଣ୍ଣ ସଂସାର—ସଂଗ୍ରାମ-କ୍ଷେତ୍ରରୁ ଦିବ୍ୟ ଧାମକୁ ଘେନି-ଯାଇଥିଲା ।

ମନୁଷ୍ୟ ।

ମାନବ-ଜନ୍ମର ଚରମ ଲକ୍ଷ୍ୟ ସ୍ୱାର୍ଥ-ସାଧନ ନୁହେଁ । ଶରୀର ଏବଂ ଆତ୍ମାର ଉନ୍ନତି--ସାଧନ ମନୁଷ୍ୟର ଯେପରି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ସ୍ୱୀୟ ମାତାପିତା, ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ, ସମାଜ ସ୍ୱଦେଶ, ସଂସାର ଏବଂ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ସେହିପରି କୌଣସି ନା କୌଣସି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅଛି । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଜୀବନର ବିବିଧ କର୍ତ୍ତବ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ଅବଧାରଣ କରି ଯେତେଦୂର କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରିପାରେ, ସେ ମାନବ-ଆଦର୍ଶର ସେତେ ସମୀପସ୍ଥ ବୋଲି ବିବେଚିତ ହୁଏ, ଏବଂ ସେହି ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରକୃତ ମହାଜନ-ପଦବାଚ୍ୟ । ବାସ୍ତବିକ ସୁସମାହିତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟପରମ୍ପରାର ଅନବଚ୍ଛିନ୍ନ ସମାହାରକୁ ବିଜ୍ଞ ଜନମାନେ ଆଦର୍ଶ ଜୀବନ ଆଖ୍ୟା ଦେଇଥାନ୍ତି; ଏବଂ ଏବମ୍ବିଧ ଜୀବନକୁ ଯଦି ଆଦର୍ଶ ମାନବର ଜୀବନ ବୋଲାଯାଏ, ତେବେ ରାଧାନାଥ ଯେ ସ୍ୱୀୟ ପ୍ରଜ୍ଞା ଏବଂ ଅଧ୍ୟବସାୟ ବଳରେ ଆଦର୍ଶର ଅତ୍ୟନ୍ତ ସନ୍ନିକଟ ହୋଇ-ଥିଲେ, ଏହା ନିଃସନ୍ଦିଗ୍ଧଭାବରେ ବୋଲାଯାଇ ପାରେ । ତାଙ୍କର ବିବିଧ କର୍ତ୍ତବ୍ୟନିଚୟ ପରସ୍ପରର ବାଧକ ନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ହୋଇ ଯଥାକାଳରେ ସ୍ୱାଧୀନଭାବରେ ସମାହିତ ହେଉ-ଥିବାରୁ ମହାଗୁଣ-ମାଳାରୂପେ ପ୍ରତିଭାତ ହେଉଥିଲା ।

ତାହାଙ୍କର ଜ୍ଞାନଲିପ୍ସା ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରବଳ ଥିଲେହେଁ ଏବଂ ତାହାକୁ ଚରିତାର୍ଥ କରିବା ନିମନ୍ତେ ସମସ୍ତ ସୁବିଧା ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରଲୋଭନ ଦେଖାଉ ଥିଲେହେଁ, ନିଜଅଙ୍କ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ସମୟରେ ବୃଦ୍ଧ ପିତାଙ୍କ ହସ୍ତରେ ପରିବାରପରି-ପାଳନର ସମସ୍ତ ଭାର ନ୍ୟସ୍ତ କରିବା ମନୁଷ୍ୟର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ-ଜ୍ଞାନଦ୍ୱାରା ବୋଲି ସ୍ଥିର କରି ସେ ସମସ୍ତ ପ୍ରଲୋଭନ ପରିତ୍ୟାଗପୂର୍ବକ ପିତାଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟାର୍ଥ ବ୍ରତୀ ହୋଇ-ଥିଲେ । ତଥାପି ଜ୍ଞାନଲିପ୍ସା ତାଙ୍କ ହୃଦୟରେ ପ୍ରବଳ ହୋଇଥିବାରୁ ଅବସର-ସମୟର ସୁବ୍ୟବହାର କରି ପ୍ରଭୂତ ଜ୍ଞାନଲାଭ କରିଥିଲେ । ଦାୟିତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ରାଜକୀୟ କର୍ମଭାର ବହନ କରି ସୁଦ୍ଧା ସେ ସ୍ୱୀୟ ପ୍ରତିଭା ଏବଂ ଅଧ୍ୟବସାୟ ବଳରେ ଉତ୍କଳଭାରତୀଙ୍କୁ ଯେଉଁ ଅମୂଲ୍ୟ ଭୂଷଣରେ ଭୂଷିତ କରିଯାଇ ଅଛନ୍ତି, ତାହାକୁ ନେତ୍ରପଥରେ ରଖି କର୍ମପଥରେ ଅଗ୍ରସର ହେବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଉତ୍କଳୀୟର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ତେବେ କାର୍ଯ୍ୟାନୁରୋଧ ଏବଂ ସମୟାଭାବରୂପ ଛଳନାର ପ୍ରସାର ଯେ ବହୁପରିମାଣରେ ସଙ୍କୁଚିତ ହୋଇଯିବ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । କର୍ମଯୋଗର ଅତି ଉଚ୍ଚପଦବୀ ଅଧିକାର କରିଥିଲେହେଁ ଏବଂ ମାନପଦ ଲାଭକରି ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ପ୍ରୀତିପାତ୍ର ହୋଇଥିଲେହେଁ ରାଧାନାଥ ଦେଶକାଳପାତ୍ର ଭେଦରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରି ପାରିବାର ଶକ୍ତିବଳରେ ଉତ୍କଳ ତଥା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ବିଶେଷ ପ୍ରତିପତ୍ତି ଲାଭ କରିଥିଲେ । ବାସ୍ତବରେ ରାଧାନାଥ ସ୍ୱୀୟ ଗୌରବାନ୍ୱିତ ପଦବୀ ଏବଂ କରିବା ନିମିତ୍ତ ଯେତେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭ କରିଅଛନ୍ତି, ନିଜର ସୌଜନ୍ୟ ହେତୁ ତତୋଽଧିକ ଶ୍ରଦ୍ଧାସ୍ପଦ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ତାହାଙ୍କ ସମସାମୟିକ ଲୋକମାନଙ୍କ ମୁଖରୁ ଅଦ୍ୟାପି ଶୁଣାଯାଏ ଯେ, ତାଙ୍କପରି ସୁଜନ ଅଧୁନା ବିରଳ । ଯେ ଥିରେ ତାହାଙ୍କ ସହିତ ଆଳାପ କରିଅଛନ୍ତି, ସେ ତାହାଙ୍କୁ ଭୁଲିପାରି ନାହାନ୍ତି । ଡେପୁଟି ଇନସ୍‌ପେକ୍‌ଟର ରୂପେ ଗ୍ରାମ୍ୟ ବିଦ୍ୟାଳୟମାନ ପରିଦର୍ଶନ କରି, ଗ୍ରାମସ୍ଥ ବୃଦ୍ଧ ବିଜ୍ଞ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ସହିତ ସଙ୍ଗତ ଏବଂ ସଦାଳାପ ଦ୍ୱାରା ସେ ପରମ ପ୍ରୀତି ଲାଭକରୁଥିଲେ । ଇତର ପ୍ରାଣିମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ରାଧାନାଥ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୟାଳୁ ଥିଲେ । ୧୯୦୮ ସାଲରେ ରାମଣ୍ଡାରୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କରିବା ସମୟରେ ଶକଟବାହୀ ବୃଦ୍ଧ ବଳୀବର୍ଦ୍ଦର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଅବଲୋକନ କରି ତାହାଙ୍କର ହୃଦୟ କରୁଣାରେ ବିଗଳିତ ହୋଇଗଲା ଏବଂ ସେ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ, ରୁଗ୍‌ଣତା, ଶିରର ଦୁରାରୋହତା ଏବଂ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ରୌଦ୍ର ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିପାତ ନ କରି ପଦବ୍ରଜରେ ଗମନ କରିଥିଲେ । ପରିବାର ପରିସରରେ ସେ କିପରି ପୁତ୍ରବତ୍ସଳ ଥିଲେ, ତାହା 'ପାଟଣ୍ଡୀ'ପାଠକଙ୍କୁ ଜଣାଇବାକୁ ହେବନାହିଁ । ଏହିପରି ପୁତ୍ରରୂପେ, ପିତୃରୂପେ, କର୍ମଗୁରୁ ରୂପେ, ସମାଜକରୂପେ ରାଧାନାଥ ଆଦର୍ଶ ପୁରୁଷ ଥିଲେ କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବନାହିଁ ।

ମାତ୍ର ମାତୃଭୂମି ଓ ମାତୃଭାଷା ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ବିଶୁଦ୍ଧ ଭକ୍ତି ଏବଂ ପ୍ରେମ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ଆଧୁନିକ ଉନ୍ନତ ସାହିତ୍ୟମାନଙ୍କ ତୁଳନାରେ ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟ ନିତାନ୍ତ ପଶ୍ଚାତ୍‌ପଦ ଦେଖି ଏବଂ ପ୍ରବଳତର ବଙ୍ଗସାହିତ୍ୟ ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟର ସମୂଳୋତ୍ପାଟନ କରିବା ନିମିତ୍ତ କ୍ରମଶଃ ପ୍ରୟାସୀ ହେଉଥିବାର ଦେଖି ସେ ଅତିଶୟ ଦୁଃଖିତ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ଉତ୍କଳଭାଷାକୁ ପାଠ୍ୟରୂପେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରାଇ ତାହାର ସମଧିକ ଉନ୍ନତି ସାଧନ ନିମିତ୍ତ ସ୍ୱନାମଧନ୍ୟ ଫକୀରମୋହନ ଓ ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ସହିତ ଯଥାରୋନ୍ତି ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ, ଏବଂ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକର ଅଭାବ ଦୂର କରିବା ନିମନ୍ତେ କବିତାବଳୀ ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ । ଉତ୍କଳପ୍ରକୃତିର ଅନବଦ୍ୟ ସୁଷମା କାବ୍ୟାମୃତ ଦ୍ୱାରା ଅଭିଷିକ୍ତ ହୋଇ ନ ଥିବାର ଦେଖି, ତାହାଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଦାରୁଣ ଦୁଃଖ ଜାତ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ 'ଚିଲିକା'ରେ ତାଙ୍କର ସେହି ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି । ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମର୍ମବେଦନା ସହିତ ଲେଖିଅଛନ୍ତି—

"ଦେବୀ ବାଣୀ ଆଣି କେଉଁ ପାପ ଫଳେ
"କରୁଣା ତୋହର ଉଣା ଏ ଉତ୍କଳେ ?

* *

"ତୋ କୃପା ବିନ୍ଦୁନେ ଉତ୍କଳ ମାତାର
"ନାମେ ଖ୍ୟାତିଗ୍ରନ୍ଥେ ପଡ଼ିନାହିଁ ଗାର !
"ଭାଗ୍ୟଦୋଷେ ଅଙ୍ଗ ଅଜ୍ଞାନ-ଶବ୍ଦରୀ-
"ଅନ୍ଧାରେ ଅଭାଗୀ ରଖିଛୁ ଆବରି ।"

ତାହାଙ୍କର ଏହି ଖେଦୋକ୍ତି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପାଠକଙ୍କ ମନେ ହୁଏ, ଯେପରିକି ଭକ୍ତ ମହାଭାବରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇ "ଉତ୍କଳର ନଦ, ନଦୀ ପର୍ବତ, ପ୍ରାନ୍ତର ସାଗର, ଅରଣ୍ୟ, ଗ୍ରାମ, ନଗର, ତରୁଲତା, ଫଳପୁଷ୍ପ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପଶୁପକ୍ଷୀ, ନରନାରୀ, ରାଜାପ୍ରଜା, ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଗୌରବମୟ ଆସନ ରଚନା କରିବାପାଇଁ ଚେଷ୍ଟାକରି-ଅଛନ୍ତି ।" ସ୍ୱକୃତ କାବ୍ୟମାନଙ୍କରେ ଅଂଶବିଶେଷରେ ସେ ଉତ୍କଳୀୟ ଶୋଭାସମ୍ପତ୍ତିର ଯତ୍କିଞ୍ଚିତ ଆଭାସ ନ ଦେଇ ତୃପ୍ତ ହୋଇନାହାନ୍ତି । ସେ "ଉତ୍କଳର ଗୌରବମୟ ଅତୀତକୁ ଆଣି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ସ୍ଥାପିତ କରି-ଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଗୌରବମୟ ଭବିଷ୍ୟତ ଆଡ଼କୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରୁଅଛନ୍ତି ।"

"ପାହୁଲାଣି ଘୋର ତାମସୀ ଯାମିନୀ
ଫୁଟିବ ଉତ୍କଳ-ଭାଷା-କମଳିନୀ ।"

ତାଙ୍କର ଏହି ଆଶାମୟ ଭବିଷ୍ୟଦ୍ବାଣୀ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଶ୍ରୁତି-ପୁଟରେ ସଂଲଗ୍ନ ରହି ସେହି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳମୟ ଭବିଷ୍ୟତ ପ୍ରତି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଚାଳିତ କରୁଅଛି । ସେ ସ୍ୱୀୟ ହୃଦୟରେ ଉତ୍କଳକୁ କେତେ ଉଚ୍ଚସ୍ଥାନ ଦେଇଥିଲେ, ତାହା ନିମ୍ନୋଦ୍ଧୃତ ପଂକ୍ତିମାନଙ୍କରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରତୀୟମାନ ହୁଏ ! -

"ପଣ୍ଡିତଦଳେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଓଯନ୍ତ୍ରେ ପ୍ରସୂନ ଲଳିତ,
"ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଏ ଉତ୍କଳ ଭୂମି ଗୁଣେ ଗରୀୟସୀ;

*　　*

"ପୁଷ୍ପକୁଣ୍ଡେ ଶ୍ରେଷ୍ଠତାର କୁସୁମ ଯେମନ,
"ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଏ ନୀଳାଦ୍ରିଧାମ ସମଗ୍ର ଉତ୍କଳେ ।"
(ମହାଯାତ୍ରା)

ଯେଉଁ ମହାତ୍ମାଙ୍କର ହୃଦୟରେ ଏପରି ସ୍ୱଦେଶପ୍ରେମ ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ ହେଉଥିଲା, ସେ ମହାତ୍ମା ଯେ ଏକତାର କେତେଦୂର ପକ୍ଷପାତୀ, ତାହା ଅନାୟାସରେ ଅନୁମିତ ହୋଇ ପାରିବ । 'ମହାଯାତ୍ରା' ର ପଞ୍ଚମ, ଷଷ୍ଠ ଏବଂ ସପ୍ତମ ସର୍ଗରେ ତାହାଙ୍କର ଐକ୍ୟ-ପକ୍ଷପାତିତା ମହୋ-ଦଧିର ଅନ୍ତଃସ୍ରୋତସ୍ୱରୂପ ପ୍ରତିଭାତ ହେଉଅଛି । ଏଥି ସକାଶେ ସେ ଏକତା-ବିରୋଧୀ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ଏବଂ ବ୍ରାହ୍ମଣ୍ୟ ଧର୍ମାନୁମୋଦିତ କର୍ମକାଣ୍ଡର ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିରୋଧୀ ଥିଲେ । ତାହାଙ୍କର ଧର୍ମସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଉଦାରତା 'ମହାଯାତ୍ରା' ରେ ଜାତିଭେଦରହିତ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ପକ୍ଷସମର୍ଥନରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ସ୍ୱାର୍ଥମୟ କର୍ମକାଣ୍ଡପ୍ରତି ତାଙ୍କର କିପରି ଜୁଗୁପ୍ସା ଥିଲା, ତାହା ନିମ୍ନଲିଖିତ ପଂକ୍ତିଦ୍ୱୟରୁ ଅନୁମିତ ହୁଏ;—

"ଅକର୍ମଣ୍ୟ ଦ୍ୱିଜାତିର ହେବ ଅବଶେଷେ
ଷଟକର୍ମ୍ମେ ଷଷ୍ଠ କର୍ମ୍ମ ଏକମାତ୍ର ବ୍ରତ,
ଇତ୍ୟାଦି, ଇତ୍ୟାଦି,

ଏକ ଆରେକର ସ୍ପର୍ଶେ ମଣିବ ଅଶୁଚି
ଆପଣାକୁ, ଅପରିଜ ପଶୁଠାରୁ ପୁଣି
ହୀନ କରି ମାନବକୁ ମଣିବେ ମାନବେ ।"

ରାଧାନାଥ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଆନ୍ତରିକ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଭକ୍ତି ପ୍ରଦର୍ଶନ କରୁଥିଲେହେଁ ଇଦାନୀନ୍ତନ ବିଡ଼ମ୍ବନାମୟ ଧର୍ମ୍ମପ୍ରତି ଏପରି ବିରକ୍ତି-ପ୍ରଦର୍ଶନ ତାହାଙ୍କ ସତ୍ୟ ଓ ନ୍ୟାୟପରତାର ପରିଚୟକ ।

ସ୍ୱୀୟ ପ୍ରଜ୍ଞାଚକ୍ଷୁରେ ପ୍ରବୃତ୍ତିମାର୍ଗର ଅସାରତା ଏବଂ ଅନିଷ୍ଟକର ପରିଣାମ ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା କରି ରାଧାନାଥ ଶ୍ରେୟସ୍କର ନିବୃତ୍ତିମାର୍ଗ ଅବଲମ୍ବନ କରିଥିଲେ । ପାର୍ଥିବ ରୂପାଦି ବିଷୟମାନଙ୍କର ଏବଂ ତଜ୍ଜନ୍ୟ ସୁଖର ଅଚିର-ସ୍ଥାୟିତ୍ୱ ଏବଂ ପ୍ରହେଳିକାମୟତ୍ୱ କେବଳ ଶାସ୍ତ୍ରରୁ ନୁହେଁ, ସ୍ୱୀୟ ଅନୁଭବରୁ ମଧ୍ୟ ସମ୍ୟକ୍ ଅବଗତ ହୋଇ ସେ ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରଲୋଭନରୁ ଆପଣାକୁ ବିରତ କରିବାକୁ ସତତ ଚେଷ୍ଟିତ ଥିଲେ ଏବଂ ତାହାହିଁ ସ୍ୱୀୟ କବିତା-ବଳୀରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେଇଅଛନ୍ତି । ପାବଣ୍ଡ, ଚଲିକା ଏବଂ ମହାଯାତ୍ରାରେ ସତ୍ୟଧର୍ମ୍ମର ସଖା ଏହି ନିବୃତ୍ତିମାର୍ଗ ଅମରାକ୍ଷରରେ ସଙ୍ଗୀତ ହୋଇଅଛି ଏବଂ ଏହାକୁ ଉତ୍ତିରୂପେ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଦରବାର, ତୁଳସୀ-ସ୍ତବକ, ତନିବନ୍ଧୁ ଏବଂ ବିବେକୀ ଲିଖିତ । ସାଂସାରିକ ସୁଖପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ସେ କହିଅଛନ୍ତି;—

"ସୁଖ ବୋଲି ଯାହା ଜନନେତ୍ରେ ଦିଶେ,
"ହାତେ ଆସେ ହାରୁଁ ପଡ଼ିବା ପାଇଁ ସେ ।
"ବସ୍ତୁତୁହିଇ ସେ ଅଟଇଟି ଧୂମ,
"ଅନ୍ୟ ନାମ ତାର ଆକାଶ କୁସୁମ,

*　　*

"ସେ ସୁଖେ ନଥିଲା କେବେ ମୋର ସ୍ପୃହା ।"(ଚଲିକା)

କବିତାର ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ସଖୀପ୍ରାୟ ସ୍ୱାଧୀନତା ତାହାଙ୍କୁ ଆଶ୍ରୟ କରିଥିଲା; ମାତ୍ର ଦେଶକାଳବିରୁଦ୍ଧ ହେତୁ ତାହାଙ୍କ ବଜ୍ରଗମ୍ଭୀର ବାଣୀ ତାହାର ପକ୍ଷ ସମର୍ଥନ କରିବାକୁ ଏବଂ ପୂଜାର ପୁନଃପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାକୁ ଅବକାଶ ପାଇନାହିଁ । ତଥାପି ମହାଯାତ୍ରାର ନାନା ସ୍ଥାନରେ, ନାନା ବ୍ୟପଦେଶରେ ସେ ଜାତୀୟ ସ୍ୱାଧୀନତାବିଷୟରେ ସ୍ୱୀୟ ମତ ପ୍ରକାଶ କରିବାରେ ଉପେକ୍ଷା କରିନାହାନ୍ତି । ସପ୍ତମ ସର୍ଗରେ ଅମର୍ଷୀମୁଖରେ ସେ ଯେଉଁ ମର୍ମ୍ମସ୍ପର୍ଶୀ ମନ୍ତ୍ର-ବାଣୀରେ ସ୍ୱାଧୀନତାର ଗୌରବ ଏବଂ ପରାଧୀନ-ତାର ହୀନତ୍ୱ ପ୍ରଦର୍ଶିତ କରିଅଛନ୍ତି, ତାହା ପାଠକଙ୍କୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

କାହାର ହୃଦୟ ସ୍ୱଦେଶବତ୍ସଳତାରେ ଉତ୍ତେଜିତ ନ ହେବ ? ମହାଯାତ୍ରା ଯେପରି ଭାବରେ ଯେଉଁ କାରଣରୁ ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରହିଅଛି, ତାହା ଭାବିଲେ କବି ପରିତ୍ୟକ୍ତାଂଶରେ ସ୍ୱାଧୀନତାର କିପ୍ରକାର ଚିତ୍ର କରିଥାନ୍ତେ, ତାହା ସହଜରେ ଅନୁମିତ ହୁଏ ।

ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ବିଷୟମାନ ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା କଲେ ରାଧାନାଥଙ୍କର ଉଚ୍ଚମାନବକତା ସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ପ୍ରତୀୟମାନ ହୁଏ । ଅବଶ୍ୟ ତାହାଙ୍କର ଚରିତ୍ର ଯେ ପୂର୍ଣ୍ଣମାତ୍ରାରେ ନିଷ୍କଳଙ୍କ, ତାହା ମୋର କହିବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେଁ । ପୃଥିବୀରେ କେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ମୁକ୍ତକଣ୍ଠରେ ନିଜକୁ ନିଷ୍କଳଙ୍କ ବୋଲି କହିପାରେ ? ମାନବ--ଜୀବନ--ତତ୍ତ୍ୱ--ଦିଶାରଦ ଭାରତର ମୁରାଣକବି ବ୍ୟାସଦେବ ମନୁଷ୍ୟର ଅପୂର୍ଣ୍ଣତା ତଥା ଆଦର୍ଶ ମାନବର ଦୋଷଯୁକ୍ତତା ଦର୍ଶାଇବା ବ୍ୟାଜରେ ସତ୍ୟପ୍ରାଣ ଧର୍ମ୍ମଜୀବନ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ଚରିତକୁ ଦୋଷଯୁକ୍ତ କରାଇ ମହାପ୍ରସ୍ଥାନ ପରେ ନରକ--ଦର୍ଶନ କରାଇ ଅଛନ୍ତି । ତେବେ ତାହାଙ୍କୁ ହିଁ ହୃଦୟବାନ୍, ଧୈର୍ଯ୍ୟଶୀଳ, ଏବଂ ସୁଚରିତ୍ରସମ୍ପନ୍ନ କୁହାଯାଏ, ଯେ ମହାତ୍ମା ସ୍ୱକୀୟ ଦୋଷାବଳୀ ସୁଧୀସମାଜରେ ପ୍ରକାଶ କରି ତନ୍ନିମିତ୍ତ ବେଦନାବହିତ ଅନୁତାପ କରିଥାନ୍ତି ଏବଂ ଭବିଷ୍ୟତରେ ପୁନର୍ବାର ଯେପରି ସେହି ଦୋଷ ସମ୍ଭବପର ନ ହୁଏ, ସେଥି ସକାଶେ ଯତ୍ନବାନ୍ ହୋଇଥାଆନ୍ତି । **Blessed are they that mourn** ! ମାତ୍ର ଏପରି ଲୋକ ପୃଥିବୀରେ କେତେ ଜଣ ଦେଖାଯାନ୍ତି ?

କବି ।

ପଦକୁ ପଦ ମିଳାଇ ସମସଂଖ୍ୟକ ଅକ୍ଷର ସଂଯୋଜନା ଯେ କବିତ୍ୱ, ତାହା ନୁହେଁ । ତାହାହେଲେ ଯେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଚେଷ୍ଟା କରି କବି ହୋଇ ପାରୁଥାନ୍ତେ । ମାତ୍ର କବି ଈଶ୍ୱର-ପ୍ରେରିତ; ସେ ଜନ୍ମ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କବିତ୍ୱର କଳା ଘେନି ଭୂପୃଷ୍ଠରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥା'ନ୍ତି । ସେହି କଳାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିକାଶ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଯେ ସମସ୍ତ ଉପକରଣ ଆବଶ୍ୟକ, ତାହା କବି ସ୍ୱୀୟ ଅଧ୍ୟବସାୟ ବଳରେ ପୃଥିବୀରୂପ କର୍ମ୍ମକ୍ଷେତ୍ରରୁ ସଂଗ୍ରହ କରନ୍ତି । ସେ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ନିଶଦରୂପେ ବିଚାର ନ କରି, ସ୍ଥୂଳତଃ କହିବାକୁ ଗଲେ ସୂକ୍ଷ୍ମଦର୍ଶିତା, ବହୁଦର୍ଶିତା, ସୁମାର୍ଜିତ ରୁଚି, ସୁଗଠିତ କଳ୍ପନା ଓ ସଂଗୃହୀତ ସାମଗ୍ରୀମାନଙ୍କର ଯଥାବିଧି ସମାବେଶ, କବିପ୍ରାଣର ଉପାଦାନସ୍ୱରୂପ; ପ୍ରକୃତିର ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ଓ ତତ୍ତ୍ୱାନୁଶୀଳନରେ କବିତ୍ୱର ଗଠିତ; ଏବଂ ବୈଚିତ୍ର୍ୟମୟୀ ଭାଷାରେ ନିଜର ଭାବାନୁଭବ, ସତ୍ୟ ଓ ଆଦର୍ଶକୁ ଜନସମାଜର ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରି ମାନବମନକୁ ଉଚ୍ଚତର ପଦବୀକୁ ଉନ୍ନୀତ କରିବା, ମାନବହୃଦୟରେ ବିସ୍ମୟ, ଭକ୍ତି, ଜାତୀୟତା, ଉତ୍ତେଜନା, "ଉଦାର ସହାନୁଭୂତି" ପ୍ରଭୃତି ମହାଭାବମାନ ଜାଗ୍ରତ କରାଇବା କବିତ୍ୱର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ଉକ୍ତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଯେତେଦୂର ସଫଳତା ଲାଭକରେ, କବିତା ତେତେଦୂର ଉଚ୍ଚସ୍ଥାନୀୟ ଏବଂ ଆଦରଣୀୟ ହୁଏ, ଏବଂ କବି ତେତେକ ଉଚ୍ଚସ୍ଥାନରେ ଅଧିଷ୍ଠିତ ହୁଅନ୍ତି ।

ରାଧାନାଥ ଏ ସକଳ ଗୁଣରେ ଅଳ୍ପାଧିକପରିମାଣରେ ବିଭୂଷିତ ଥିଲେ । ତାହାଙ୍କର ସୂକ୍ଷ୍ମଦର୍ଶିତା ଏବଂ ପ୍ରକୃତି-ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ-ପାଟବ ତାହାଙ୍କର କବିତାପୁଞ୍ଜକୁ ଶିକ୍ଷାପୂର୍ଣ୍ଣ ଏବଂ ମଧୁମୟ କରିଅଛି । ସେ ରୂପାଦି ବିଷୟମାନଙ୍କର ମୋହିନୀ ଶକ୍ତିରେ ମୁଗ୍ଧ ନହୋଇ, ସ୍ୱକୀୟ ବିବେକାନୁମୋଦିତ ସତ୍ୟମାର୍ଗରେ ବିଚରଣ କରୁଥିଲେ । ତାହାଙ୍କ ଲେଖନୀ ସତ୍ୟଯୁତ୍ତର ରୁଚିଦ୍ୱାରା ସୁଗଠିତ ହୋଇ ପ୍ରାସଙ୍ଗିକ କଥାବସ୍ତୁମାନଙ୍କର ଯେପରି ବିହିତ ସଂଯୋଜନ କରିଅଛି, ତାହା ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରକୃତ କବିଆଖ୍ୟା ପ୍ରଦାନ କରିଅଛି ।

ରାଧାନାଥ ଉତ୍କଳ ପ୍ରକୃତିଙ୍କ ଉପାସନା-ମନ୍ଦିରରେ ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ଉପାସକ ଥିଲେ । କେଦାର--ଗୌରୀ ଠାରୁ ଯଯାତିକେଶରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଙ୍କର ଏପରି କାବ୍ୟ ନାହିଁ, ଯହିଁରେ ଉତ୍କଳ-ପ୍ରକୃତିଙ୍କର ବିସ୍ତୃତ ବର୍ଣ୍ଣନା ସ୍ଥାନ ପାଇ-ନାହିଁ । ଉତ୍କଳପ୍ରତି ପ୍ରଗାଢ଼ ଅନୁରାଗ ଏବଂ ଉତ୍କଳପ୍ରକୃତି-ଙ୍କର ବୈଚିତ୍ର୍ୟମୟ ବିଭାବଳି ତାହାଙ୍କର ମନୋହରଣ କରିଥିଲା ଏବଂ ସେ ଜୀବନବ୍ୟାପୀ ପ୍ରକୃତିର ସେବକ ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା ଓ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରାକୃତିକ ସୁଷମା-ସାଗରରେ ନିମଜ୍ଜିତ ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା ଅତୃପ୍ତ ହୃଦୟରେ କହିଅଛନ୍ତି;—

"ଭାରତ ଭକତ କେଉଁ ରୂପପାୟୀ
"ତୃପ୍ତହେବ ଏହା ଥରେ ମାତ୍ର ଧାୟୀ ?"

ଓ୍ୱାର୍ଡ଼ସ୍ୱର୍ଥ (Wordsworth) ଯେପରି ପ୍ରକୃତିର ଅନ୍ତରରେ ଆତ୍ମାର ରହସ୍ୟମୟ--ବିଳାସ ଦେଖିଥିଲେ, ରାଧାନାଥ ସେପରି ପରିଦର୍ଶନ କରିନାହାନ୍ତି; ସ୍କଟ (Scott) ଓ ବାଇରନ୍ (Byron)ଙ୍କ ହୃଦୟରେ ପ୍ରକୃତିର ବାହ୍ୟରୂପ ଯେପରି ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର କରିଥିଲା, ରାଧାନାଥଙ୍କ ହୃଦୟରେ ତାଦୃକ୍ ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର କରିଥିଲା ମାତ୍ର । ବନ୍ଧୁରୂପିଣୀ ପ୍ରକୃତିର ବୈଚିତ୍ର୍ୟମୟ କ୍ରୋଡ଼ରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଥାଇ ସେ କେତେ କେତେବେଳେ ଆନନ୍ଦରେ ମୁଗ୍ଧ, ଉନ୍ମତ୍ତ, ଏବଂ ଆତ୍ମହରା ହେଉଥିଲେ; ଏହାର ଯାଥାର୍ଥ୍ୟ ତାହାଙ୍କର କାବ୍ୟମାନଙ୍କରେ ଉପଲବ୍ଧି ହୁଏ । ମହାଯାତ୍ରାର ତୃତୀୟ ସର୍ଗରେ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କ ଭ୍ରମଣବୃତ୍ତାନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନ କରୁ କରୁ ସେ ଉତ୍କଳର ଯେଉଁ ସୁନ୍ଦର ବର୍ଣ୍ଣନା କରି-ଅଛନ୍ତି, ତହିଁରୁ ଜଣାଯାଏ, ଯେପରି ଉତ୍କଳର ନଦୀ, ପର୍ବତ, ଅରଣ୍ୟାନୀ ତାହାଙ୍କ ମୁଖରେ ନିଜର ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି । ଏହି ବିଶାଳ ଅରଣ୍ୟର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟସମ୍ପଦ-ର୍ଶନରେ ବିସ୍ମୟ ଓ ଆନନ୍ଦ ଯଥାକ୍ରମେ ତାଙ୍କର ହୃଦୟକୁ ଅଧିକାର କରିଥିଲା । ବିସ୍ମୟରେ ଆତ୍ମସଙ୍କୋଚ ହୁଏ । ଏସ୍ଥଳରେ ନିଜର ଆତ୍ମସଙ୍କୋଚ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆତ୍ମରକ୍ଷା କରି କବି ଆନନ୍ଦ ଉପଲବ୍ଧି କରିଥିଲେ । ହିମାଳୟ ପ୍ରଭୃତି ତାହାଙ୍କର ଗୁରୁପ୍ରାୟ, ଚିଲକା ସଖୀପ୍ରାୟ; କିନ୍ତୁ ଗଡ଼-ଜାତର ଦୃଶ୍ୟାବଳୀ ତାଙ୍କପ୍ରତି ବଡ଼ଗୁରୁ ତୁଲ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ । ଚିଲକାର ସୁଷମା ଅବଲୋକନ କରି ତାହାଙ୍କର ହୃଦୟ ଆନନ୍ଦରେ ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ ହୋଇଥିଲା, ମାତ୍ର ସେ ଆତ୍ମହରା ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ପରନ୍ତୁ ତୁଷାରକିରୀଟ ହିମାଳୟ ଅବଲୋକନ କରି ତାହାଙ୍କର " ଅସ୍ମିତା " ବିସ୍ମୟରେ ନିମଗ୍ନ ହୋଇଥିଲା । ଏହିରୂପେ କବିଙ୍କ ହୃଦୟରେ ପ୍ରକୃତିଙ୍କ ପ୍ରଭାବର କେତେବେଳେ ପୂର୍ଣ୍ଣତା, କେତେ-ବେଳେ ଆଧିକ୍ୟ, କେତେବେଳେ ବା ଐକ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ।

କ୍ରମଶଃ

ଶ୍ରୀ ଜଗଦାନନ୍ଦ ମହାନ୍ତି ।

ଉପକ୍ରମଣିକା ଓ ଇତିହାସ—

ରଞ୍ଜନ-ଶିଳ୍ପ ଐତିହାସିକ ଯୁଗଠାରୁ ବହୁପୁରା-ତନ ଏବଂ ସମ୍ଭବତଃ ଆଦି ସଭ୍ୟତାର ପ୍ରାରମ୍ଭରୁ ଲୋକେ ଏହାର ବ୍ୟବହାର ଜାଣିଥିଲେ । ପ୍ରକୃତିରେ ମନୁଷ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ ରଙ୍ଗର ପଦାର୍ଥ ଦେଖିବାକୁ ପାଏ; ଅତଏବ ଆପଣାର ବ୍ୟବ-ହାର୍ଯ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ସବୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ରଙ୍ଗ-ବିଶିଷ୍ଟ କରିବା ପ୍ରଥମରୁ ସ୍ୱତଃ ତା'ମନରେ ଉଦିତ ହୋଇଥିବ । କନ୍ଦ, କୋଷ୍ଠ, ସାନ୍ତାଳ ପ୍ରଭୃତି ପୃଥିବୀର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନର ଆଦିମନିବାସିମାନେ ବୃକ୍ଷର ପତ୍ର, ଫୁଲ, ଫଳ ଛେଲି ଓ ମୂଳର କ୍ୱାଥରେ ନିଜ' ଶରୀର ରଙ୍ଗ କରନ୍ତି; ଏଥିରୁ ସହଜରେ ଅନୁମାନ କରାଯାଏ ଯେ, ରଞ୍ଜନ-ଶିଳ୍ପ ବହୁ ପୁରାତନ । ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ସମ୍ଭବତଃ ସେମାନେ ପ୍ରଥମେ ଅସ୍ଥାୟୀ ଦାଗସବୁ ପାଇଥିବେ । କିନ୍ତୁ କାଳକ୍ରମେ ଉପାୟ ଉଦ୍ଭାବନ କରି ଗେରୁ ଓ ଆଲୁମିନା Alumina ପ୍ରଭୃତି ଧାତୁଜ-ପଦାର୍ଥ-ବିଶିଷ୍ଟ କେତେପ୍ରକାର ମାଟି ସାହାଯ୍ୟରେ ଏହି ଦାଗମାନଙ୍କୁ ଅଧିକତର ସ୍ଥାୟୀ କରି ପାରିଲେ । କେବଳ ଏହି ସମୟରୁ ପ୍ରକୃତ ରଞ୍ଜନ-ଶିଳ୍ପର ଆରମ୍ଭ ହେଲା ବୋଲି ଧରିବାକୁ ହେବ । ପ୍ରଥମେ ଏହା ଗୋଟିଏ ଗୃହ-ଶିଳ୍ପ ଥିଲା । ପୂର୍ବକାଳରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପରିବାରର ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ହାତରେ ସୂତା କାଟି ଗୃହର ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ଯାବତୀୟ ବସ୍ତ୍ର ବୁଣୁଥିଲେ ଏବଂ ସେଥି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନିର୍ମିତ ବସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କୁ ସୁନ୍ଦର କରିବା ସକାଶେ ତାହାସବୁ ରଙ୍ଗାଉ ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଆଧୁନିକ ରଞ୍ଜନ-ପ୍ରଣାଳୀ ଅନେକ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ଓ ଅନେକ ରାସାୟନିକ ପଦାର୍ଥ ସଂଯୋଗରେ ସାଧିତ ହୁଏ । ଅତଏବ ଏହାକୁ ଭଲରୂପେ ବୁଝିବା ସକାଶେ ଅନେକ ପାରିଭାଷିକ ଜ୍ଞାନ ଆବଶ୍ୟକ ।

ରଞ୍ଜନ-ଶିଳ୍ପର କ୍ରମିକ ଇତିହାସ ପାଇବା ବଡ଼ ଦୁରୂହ । କିନ୍ତୁ ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯାହା କିଛି ଜଣାଯାଏ, ତାହା ବଡ଼ ଉପାଦେୟ । ଐତିହାସିକ ପ୍ରମାଣରୁ ଜଣାଯାଏ, ବହୁ ପୂର୍ବକାଳରେ ଭାରତବର୍ଷ, ଚୀନ ଓ ପାରସ୍ୟ ଦେଶ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସଭ୍ୟତାର ଶୀର୍ଷସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଥିଲା ଏବଂ ବହୁ ଶତାବ୍ଦୀ ବିନମ୍ରରେ ସେହି ପ୍ରାଚ୍ୟ ସଭ୍ୟତା ଆଧୁନିକ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସଭ୍ୟତାରେ ପରିଣତ ହୋଇଅଛି । ଉକ୍ତ ତିନି ଦେଶ ମଧ୍ୟରୁ ଭାରତବର୍ଷର ପ୍ରାକୃତିକ ଅବସ୍ଥା ବୃକ୍ଷ-ପତ୍ରାଦିର ଜନ୍ମ ଓ ବୃଦ୍ଧି ନିମନ୍ତେ ବିଶେଷ ଉପଯୋଗୀ ଏବଂ ସେଥି ନିମନ୍ତେ ଅନେକ ପ୍ରକାର ରଙ୍ଗପ୍ରଦ ଗଛ ଏଠାରେ ମିଳୁଥିଲା ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ମିଳେ । ଫଳତଃ ଭାରତବର୍ଷରେ ବହୁଯୁଗ-ବ୍ୟାପୀ ରଞ୍ଜନ-ଶିଳ୍ପର ଉନ୍ନତି ସାଧିତ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ଭାରତୀୟମାନେ ଏ ବିଦ୍ୟାରେ ପରାକାଷ୍ଠା ଲାଭ କରିଥିଲେ ବୋଲି ସମସ୍ତ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ମନୀଷୀମାନେ ମୁକ୍ତକଣ୍ଠରେ ସ୍ୱୀକାର କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଭାରତୀୟ କୃଷି-ବିଭାଗର କର୍ମ୍ମଚାରୀ ଏମ୍. ଲିଓଟାର୍ଡ୍ (M. Liotard) ମହାଶୟ ୧୮୮୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ପ୍ରଣୀତ ତାଙ୍କର "Memorandum on Dyes of Indian Growth and Origin" ନାମକ ପୁସ୍ତକରେ ଭାରତୀୟ ରଞ୍ଜନ—ଶିଳ୍ପର ଏକାଧିକବାର ପ୍ରଶଂସା କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ତହିଁରୁ କେତେକାଂଶ ଉଦ୍ଧାରଯୋଗ୍ୟ । ଯଥା—"ରଙ୍ଗାଇବାର ଅନେକ ଗୂଢ଼ ବିବରଣ ଭାରତୀୟମାନଙ୍କୁ ଜଣା ଅଛି ଏବଂ ବୋଧହୁଏ ଇଉରୋପରେ ବ୍ୟବହୃତ ଅନେକ ଉପାୟ ଏହାର ଆଦର୍ଶରେ ଗଢ଼ା ।" କିଛିଦିନ ପୂର୍ବେ ଯେତେବେଳେ ମାଞ୍ଚେଷ୍ଟର ଲୁଗା ରଙ୍ଗାଇବାକୁ ଏ ଦେଶକୁ ପଠା ହେଉଥିଲା ଏବଂ ଏଠାରୁ ଫେରିଯାଇ ବିଲାତ ବଜାରରେ 'ମଳଲୁଗା' ବୋଲି ପୁନର୍ବାର ପ୍ରବେଶ କରୁଥିଲା, ସେତେବେଳେ ଭାରତୀୟମାନଙ୍କର ରଞ୍ଜନ-ବିଦ୍ୟାରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍ୱ ବେଶ ବୁଝା ଯାଇଥିଲା । ଭାରତୀୟ ରଞ୍ଜକମାନେ କେତୋଟି ସାମାନ୍ୟ ଉପକରଣ ସାହାଯ୍ୟରେ ଓ କେତୋଟି ମାଟି ପାତ୍ରରେ ଯେ ସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦର ରଙ୍ଗ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଉପାୟରେ ଓ ନିପୁଣତା ସହିତ ଉତ୍ପନ୍ନ କରିପାରନ୍ତି, ତହିଁରେ ସେମାନଙ୍କର ଅଦ୍ଭୁତ ଆନ୍ତରିକ ଭଲ ହେବା ଉଚିତ ଥିଲା ।" ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି । ଏହିପରି ଅନେକ କାରଣରୁ ଏହା ନିଃସନ୍ଦେହ-ରୂପେ ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଅଛି ଯେ, ଭାରତୀୟ-ମାନେ ଏ ବିଦ୍ୟାରେ ପରାକାଷ୍ଠା ଲାଭକରିଥିଲେ । ଏବେ ସେ ରଞ୍ଜନ-ବଂଶ ନାହାନ୍ତି ବା ସେ ରଞ୍ଜନ-ଶିଳ୍ପ ନାହିଁ । କାଳକ୍ରମେ ଉଚ୍ଚତର ଜାତିମାନଙ୍କର ଅବହେଳା ଓ ଜାତୀୟ ରୁଚିର ପରିବର୍ତ୍ତନ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏ ବିଦ୍ୟା ଭାରତରୁ ପ୍ରାୟ ଲୋପ ପାଇଅଛି ।

ଭାରତୀୟ ସଭ୍ୟତାର କାଳ-ନିରୂପଣ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପଣ୍ଡିତମାନେ ବହୁମତ, ଏବଂ ସେ ହେତୁରୁ ଭାରତୀୟ ରଞ୍ଜନ-ଶିଳ୍ପର କାଳ-ନିରୂପଣ ମଧ୍ୟ ଦୁଃସାଧ୍ୟ । କିନ୍ତୁ ଏହା ନିଃସନ୍ଦେହଭାବରେ ପ୍ରମାଣିତ ଯେ, ଭାରତୀୟ ସଭ୍ୟତା ପ୍ରଭାବରେ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଯୁଗରେ ଆରବ, ବାବିଲନ, ଫିନିସିଆ ଓ ମିସର ପ୍ରଭୃତି ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଦେଶମାନ ସଭ୍ୟତା ଲାଭ କରିଥିଲା । ଏହି ସବୁ ଦେଶରେ ଭାରତୀୟ ଶିଳ୍ପଜାତ ଦ୍ରବ୍ୟର ବିଶେଷ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଥିଲା । ଆରବ୍ୟ ନୌ-ବଣିକମାନେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ରଞ୍ଜିତ ବସ୍ତ୍ର ସବୁ ଭାରତବର୍ଷରୁ ଏହି ସବୁ ଦେଶକୁ ରପ୍ତାନି କରୁଥିଲେ । ସେ ଦେଶର ରାଜା, ମହାରାଜା, ଧନୀ, ବଣିକ-ମାନେ ଏହି ବସ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । ମିସର ଦେଶରେ ତଦାନୀନ୍ତନ ବଡ଼ଲୋକମାନଙ୍କର ଅନେକ କବର ଅଦ୍ୟାପି ଦେଖାଯାଏ । ତାହାସବୁ ପ୍ରାୟ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ଦୁଇସହସ୍ର ବର୍ଷପୂର୍ବେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିବାର ଐତିହାସିକ ପ୍ରମାଣ ମିଳେ । ତହିଁରୁ ମିଳୁଥିବା ରଙ୍ଗଲୁଗାର ରାସାୟନିକ ପରୀକ୍ଷାରେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ତାହା ଭାରତୀୟ ନୀଳ ଓ ମଞ୍ଜିଷ୍ଠାଦ୍ୱାରା ରଞ୍ଜିତ । ପ୍ରଥମ ପ୍ରମାଣ, ଉଦ୍ଭିଦ୍-ବେତ୍ତା-ମାନଙ୍କ ମତରେ ନୀଳ ଓ ମଞ୍ଜିଷ୍ଠା ଗଛର ଭାରତ ବର୍ଷରେ ଜନ୍ମ, ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ଏହାର ଚାଷ ମିସର ଦେଶରେ ସେତେ-ବେଳେ ହେଉନଥିଲା, ଏବଂ ତୃତୀୟତଃ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନେକପ୍ରକାର ଭାରତୀୟ ଶିଳ୍ପଜାତ ଦ୍ରବ୍ୟ ମିସର-ବାସି-ମାନେ ସେତେବେଳେ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣିତ ହେଉଅଛି ଯେ, ଭାରତୀୟ ରଞ୍ଜନ-ଶିଳ୍ପ ବହୁ ପୁରାତନ । କ୍ରମେ କ୍ରମେ ମିସରଦେଶର ଲୋକେ ଭାରତରୁ ଉପକରଣମାନ କିଣି ନେଇ ନିଜେ ବସ୍ତ୍ର ରଙ୍ଗାଇବାକୁ ଶିଖିଲେ । ତତ୍ପରେ ଫିନିସୀୟ ଓ ଆଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡ୍ରୀୟ ନାବିକମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଏହା ଗ୍ରୀସ ଓ ରୋମ ରାଜ୍ୟରେ ବିସ୍ତାର ଲାଭ କଲା । ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ଯୁଦ୍ଧ ପ୍ରଭାବରୁ ଏଠାରେ ଏହା ବହୁଦିନ ଲୋପ ପାଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ତ୍ରୟୋଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ଇନସୀୟ ନାବିକମାନେ ପ୍ରାଚ୍ୟ ବାଣିଜ୍ୟ ପୁନର୍ବାର ଚଳାଇବାରୁ ରୋମରେ ରଞ୍ଜନ-ଶିଳ୍ପର ଆଂଶିକ ପୁନରୁଦ୍ଧାର ହେଲା । ୧୪୨୯ ମସୀହାରେ ଇନସବାସୀ ରୁସେଲ (Rucellai) ନାମକ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ପୁରାତନ ପଦ୍ଧତି କିଛି କିଛି ସଂଗ୍ରହ କରି ସର୍ବପ୍ରଥମେ ଇଉରୋପୀୟ ଭାଷାରେ ରଞ୍ଜନ-ଶିଳ୍ପ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଖଣ୍ଡିଏ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ । କାଳ-କ୍ରମେ ଏ ବିଦ୍ୟା ରୋମ ରାଜ୍ୟରୁ ଫ୍ରାନସ, ଜର୍ମାନି ଓ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଫାଣ୍ଡରସ୍ ଦେଶରେ ପ୍ରସାର ଲାଭ କଲା । ଶେଷୋକ୍ତ ଦେଶରୁ ୧୪୭୨ ମସିହାରେ ୩ୟ ଏଡ୍‌ଓ୍ୟାଡ୍‌ଙ୍କ ସମୟରେ ଏହା ଇଂଲଣ୍ଡକୁ ନୀତ ହେଲା ଏବଂ ଲଣ୍ଡନ ସହରରେ ଗୋଟିଏ ରଞ୍ଜକ-ସଙ୍ଘ ସ୍ଥାପିତ ହେଲା । ଏହି ସ୍ଥାନରେ ଜାଣି ରଖିବା ଆବଶ୍ୟକ ଯେ, ଉପରୋକ୍ତ ଦେଶମାନ ରଞ୍ଜନ-ଶିଳ୍ପର ଉପଯୋଗୀ ଉପକରଣ ନିମିତ୍ତ ଭାରତ ଉପରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ଭର କରୁଥିବାରୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷଭାଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଇଉରୋପୀୟ ଦେଶ ସକଳ ଇନସୀୟ ବଣିକମାନଙ୍କ ଉପରେ ଓ ଇନସୀୟମାନେ ଆଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡ୍ରୀୟ ଓ ଫିନସୀୟମାନଙ୍କ ଉପରେ ଏବଂ ଶେଷୋକ୍ତ ଜାତି ଆରବ୍ୟ ବଣିକମାନଙ୍କ ଉପରେ ପରସ୍ପରେ ନିର୍ଭର କରୁଥିଲେ ।

ଏଥିମଧ୍ୟରେ ୧୪୯୨ ମସିହାରେ ଆମେରିକା ଏବଂ ୧୪୯୮ ମସିହାରେ ଉତ୍ତମାଶା ଅନ୍ତରୀପ ବାଟେ ପ୍ରାଚ୍ୟଦେଶ-ମାନଙ୍କୁ ଯିବାନିମନ୍ତେ ଜଳପଥ ଆବିଷ୍କୃତ ହେଲା । ଏଥିରେ ସ୍ପାନିଆର୍ଡ଼ ଓ ପୋର୍ଟୁଗିଜ ବଣିକମାନେ ଆସିଆ ମାଇନର ବାଟେ ଥିବା ପୁରାତନ ବାଣିଜ୍ୟ-ପଥ ଛାଡ଼ି ନିଜେ ନିଜେ ସ୍ୱାଧୀନଭାବରେ ଜଳପଥରେ ଭାରତବର୍ଷ ସହିତ ବାଣିଜ୍ୟ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ଓ ରଙ୍ଗ କରିବାର ଉପକରଣମାନ ଏ ଦେଶରୁ ଜାଣି ନେଇ ନିଜ ଦେଶରେ ପ୍ରଚାର କଲେ । ସ୍ପାନିଆର୍ଡ଼ମାନଙ୍କ ସହାୟତାରେ ଓଲନ୍ଦାଜମାନେ ରଙ୍ଗ କରିବାରେ ବିଶେଷ ଦକ୍ଷତା ଲାଭ କରିଥିଲେ । କ୍ରମେ ୧୫୦୨ ମସିହାରେ ଫ୍ରାନ୍‌ସ, ଜର୍ମାନି ଓ ହଲାଣ୍ଡରେ ଉଓଡ୍ (Woad) ନାମକ ଏକ ଜାତୀୟ ନୀଳ ଓ ମଞ୍ଜିଷ୍ଠା ଗଛର ଚାଷ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ସ୍ପାନିଆର୍ଡ଼ ବଣିକମାନେ ପଶ୍ଚିମ ଭାରତୀୟ ଦ୍ୱୀପ ପୁଞ୍ଜରୁ ନାଗଫଣିଆରେ ଜନ୍ମୁଥିବା କକିନିଲ (Cochineal) ନାମକ ରଙ୍ଗ ଇଉରୋପରେ ଆଣି ପ୍ରଚାର କଲେ; କିନ୍ତୁ ଓଲନ୍ଦାଜମାନେ ତାଙ୍କ ରଞ୍ଜନ-ପ୍ରଣାଳୀକୁ ବଡ଼ ଗୁପ୍ତ ରଖୁଥିଲେ । କିଛିକାଳ ପରେ ଇଂଲଣ୍ଡରେ ନୂତନ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ରୟାଲ ସୋସାଇଟି ରଞ୍ଜନ-ଶିଳ୍ପ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଖଣ୍ଡିଏ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ । ତତ୍ପରେ ଫରାସି ସରକାର ୧୭୦୩ ଠାରୁ ୧୮୬୫ ମସିହା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶିଳ୍ପ ସହିତ ରଞ୍ଜନ-ଶିଳ୍ପ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗବେଷଣା କରିବାକୁ ଅନେକ ରସାୟନିକ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କୁ ନିଯୁକ୍ତ କରିଥିଲେ । ସେମାନେ ଅନେକ ବୃକ୍ଷଜାତ ରଙ୍ଗ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରି ରଙ୍ଗର ମୂଳ ଉପାଦାନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅନେକ ତତ୍ତ୍ୱ ଆବିଷ୍କାର କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟଭାଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରଞ୍ଜନ-ପ୍ରଣାଳୀ ପ୍ରାକୃତିକ ରଙ୍ଗଉପରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ଭର କରୁଥିଲା ।

୧୮୩୪ ମସିହାରେ ଜର୍ମାନ ରସାୟନଜ୍ଞ ରୁଙ୍ଗେ (Runge) ଆଲକାତରାରୁ 'ଆନିଲିନ୍'ନାମକ ଗୋଟିଏ ଜିନିସ ପାଇ-ଥିଲେ । ତହିଁରୁ ସଫେଇ ଗୁଣ (Bleaching powder) ସାହାଯ୍ୟରେ ଉତ୍ତମ ନୀଳ ରଙ୍ଗର ଦ୍ରବ ପାଇଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ସେ ରଙ୍ଗକୁ ଦ୍ରବ୍ୟରୁ ଅଲଗା କରିପାରି ନ ଥିଲେ । ୧୮୫୬ ମସିହାରେ ବିଖ୍ୟାତ ଇଂରେଜ ରସାୟନଜ୍ଞ ପର୍କିନ ସାହେବ (Sir W.H.Perkin) ଉକ୍ତ ଆନିଲିନ୍‌ରୁ ମୌଭେ (Mauve) ନାମକ ବାଇଗଣି ରଙ୍ଗ ତିଆରି-କର କୃତ୍ରିମ ରଙ୍ଗର ପ୍ରଥମ ଜନ୍ମଦାତା ହେଲେ । ଏହି ଆନିଲିନ୍‌ରୁ ନବ୍ୟ ରସାୟନ ବଳରେ ଅତି ଅଳ୍ପସମୟ ମଧ୍ୟରେ ସହସ୍ର ସହସ୍ର କୃତ୍ରିମ ରଙ୍ଗ ତିଆରି ହୋଇଗଲା ।

ଏହି ସ୍ଥାନରେ କୃତ୍ରିମ ରଙ୍ଗମାନଙ୍କର ମୂଳ ଉପାଦାନ ଆନିଲିନ୍ ଓ ଆଲକାତରା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମୋଟାମୋଟି ଦୁଇ ଚାରି କଥା ଜାଣିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଆଲକାତରା ଗୋଟିଏ ସୁପରିଚିତ ପଦାର୍ଥ । ଏହା ପଥରକୋଇଲାରୁ ମିଳେ । ଆମ୍ଭେମାନେ ସାଧାରଣତଃ କହିଥାଉଁ, ପଥରକୋଇଲା ଅଙ୍ଗା-ରର ରୂପାନ୍ତର ମାତ୍ର, କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତ ପକ୍ଷରେ ଗଛପତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ବହୁଯୁଗ ଭୂତଳରେ ରହି ଉପରସ୍ଥ ସ୍ତରମାନଙ୍କର ଚାପ ପ୍ରଭାବରେ ପ୍ରାକୃତିକ ଓ ରାସାୟନିକ ପ୍ରକ୍ରିୟା ପ୍ରଭୃତି ଅନୁକୂଳ ଅବସ୍ଥା ଯୋଗୁଁ ପଥରକୋଇଲାରେ ପରିଣତ ହୁଏ । ତେଣୁ କାଠରେ ଥିବା ଅଙ୍ଗାର ଛଡ଼ା ଅମ୍ଳଜାନ, ଉଦଜାନ, ଯବକ୍ଷାରଜାନ, ଗନ୍ଧକ ଓ ଫସ୍‌ଫରସ୍ ପ୍ରଭୃତି ମୌଳିକ ପଦାର୍ଥ ଏଥିରେ ମଧ୍ୟ ନିହିତ ଅଛି । ଇଞ୍ଜିନ, ଇଟାଭାଟୀ ପ୍ରଭୃତିରେ ଜାଳିବାକୁ ଖଣିରୁ ଖୋଳା ହୋଇଥିବା ସଦ୍ୟ କଞ୍ଚା ପଥରକୋଇଲା ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇପାରେ । କିନ୍ତୁ ଘରେ ବ୍ୟବହାର କରିବା ସକାଶେ ପଥରକୋଇ-ଲାକୁ ଆଂଶିକ ପୋଡ଼ି ଜଳୀୟ ଅଂଶ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦୂଷିତ ପଦାର୍ଥ କାଢ଼ିନେଇ କୋକ୍ (coke) ବା ପୋଡ଼ା ପଥରକୋଇଲା କରିନେବା ଦରକାର । ସ୍ଥାନେ୨ କାଠ, ପଥରକୋଇଲା, କୋକ୍ ବା କରସିନ ପରିବର୍ତ୍ତରେ କୋଇଲା ବାଷ୍ପ (coal-gas) ଲୋକେ ଜାଳିବା ଓ ଆଲୁଅ କରିବା ସକାଶେ ବ୍ୟବହାର କରିଥାନ୍ତି । ପଥର-କୋଇଲାକୁ ଏକ ଚୁଙ୍ଗି ଥିବା ଆବଦ୍ଧ ପାତ୍ରରେ ବାୟୁର ବିନା ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଅଳ୍ପ ଉତ୍ତାପରେ ଗରମ କରି ତହିଁରୁ ନିର୍ଗତ ତରଳ ଓ ବାଷ୍ପୀୟ ପଦାର୍ଥମାନ ସାବଧାନତା ସହିତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସଞ୍ଚୟ କଲେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ତହିଁରେ ବୋଇଲା ବାଷ୍ପ ଶତକରା ୧୬·୬ ଭାଗ, ଆମୋନିଆ ଦ୍ରବ ୧୪·୧ ଭାଗ (ଚୂନ ଓ ନିଶାଦଳ ମିଶିଲେ ଯେ ଗନ୍ଧ ବାହାରେ,ତାହାକୁ ଆମୋନିଆ ଗନ୍ଧ କହନ୍ତି—ଏହାକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ସାଧାରଣତଃ ମୁଣ୍ଡ ବଥାଇଲେ ଶୁଙ୍ଘି ଥାଉଁ, କିନ୍ତୁ ବହୁତ ବେଶୀ ପରିମାଣରେ ଏହା ଗଛର ଖତ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ) ଆଲକାତରା ୫·୩ ଭାଗ ଏବଂ କୋକ୍ ୬୪ ଭାଗ ମିଳେ । ଏହି ଆଲକାତରାକୁ ଉପରୋକ୍ତ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ବିଭିନ୍ନ ଉତ୍ତାପରେ ଗରମ କରେ ତହିଁରୁ କ୍ରମାନ୍ୱୟେ ବେଞ୍ଜିନ (Benzene), ଗନ୍ଧକର୍ପୂର (Napthalene), ଫିନଲ୍ (କାର୍ବଲିକ ଆସିଡ୍), ଆନ୍ଥ୍ରାସିନ୍ (Anthracen) ପ୍ରଭୃତି ମିଳେ ଏବଂ ପାତ୍ରରେ ପିଚ୍ (Pitch) ବୋଲି ଗୋଟିଏ କଠିନ ପଦାର୍ଥ ଅବଶିଷ୍ଟ ରହେ । ମୋଟାମୋଟି ଜାଣିବାକୁ ହେବ ଯେ,ଏହି ବେଞ୍ଜିନ୍‌ରୁ ଆନିଲିନ୍ ମିଳେ,ଗନ୍ଧକର୍ପୂରରୁ ନୀଳରଙ୍ଗ ମିଳେ,ଆନ୍ଥ୍ରାସିନ୍‌ରୁ ମଞ୍ଜିଷ୍ଠାରଙ୍ଗ ମିଳେ, କାର୍ବଲିକ ଆସିଡ୍ ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ଏବଂ ପିଚ୍ ବଡ଼ ସହରରେ ସୁଦୃଢ଼ ରାସ୍ତା ତିଆରି ସକାଶେ ଆବଶ୍ୟକ ହୁଏ ।

ଆମ୍ଭେମାନେ ଦେଖିଥାଉଁ, ପାର୍କିନ୍ ସାହେବ କୃତ୍ରିମ ଆନିଲିନ୍ ରଙ୍ଗର ପ୍ରଥମ ଜନ୍ମଦାତା । ୧୮୬୧ ମସୀହାରେ ଗ୍ରାବେ ଓ ଲିବରମାନ (Grabe and Lieberman) ନାମକ ଦୁଇଜଣ ଜର୍ମାନ ରସାୟନଜ୍ଞ ଆନ୍ଥ୍ରାସିନ୍‌ରୁ ମଞ୍ଜିଷ୍ଠାର ରଙ୍ଗ 'ଆଲିଜାରିନ୍' ତିଆରି କଲେ । ଏହାର ଫଳରେ ଇଉରୋପ ଓ ଭାରତବର୍ଷରେ ମଞ୍ଜିଷ୍ଠାଗୁଳ୍ମର ଉଚ୍ଛେଦ ସାଧିତ ହେଲା । ତାହାର ଅଳ୍ପସମୟ ପରେ ୧୮୭୮ ମସୀହାରେ Badische Anilin und Soda Fabrik ନାମକ ଜର୍ମାନ କୋମ୍ପାନୀଙ୍କ ରସଶାଳାରେ ବାୟର୍ ସାହେବ (Bæyer) ଗନ୍ଧକର୍ପୂରରୁ କୃତ୍ରିମ ନୀଳ ତିଆରି କଲେ । ତାହାର ଫଳରେ ଭାରତୀୟ ନୀଳଗୁଳ୍ମର କି ମହତ୍ କ୍ଷତି ହୋଇଅଛି, ତାହା ଏଠାରେ ବର୍ଣ୍ଣନାତୀତ । ଏହିପରି ଗୋଟିଏ ହୋଇ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ବୃକ୍ଷଜାତ ରଙ୍ଗ କୃତ୍ରିମ ଉପାୟରେ ତିଆରି ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ସେ ହେତୁ କ୍ରମେ ଇଂଲଣ୍ଡର ଇଷ୍ଟଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଇଉରୋପୀୟ କମ୍ପାନୀ ଭାରତରୁ ବୃକ୍ଷଜାତ ରଙ୍ଗ କିଣିବାକୁ ବନ୍ଦକଲେ ଏବଂ ଫଳତଃ ସେ ସବୁ ରଙ୍ଗପ୍ରଦ ଗଛର ଗୁଳ୍ମ ଏଦେଶରେ ଏକାବେଳକେ ବନ୍ଦ ହେବାକୁ ବସିଲା ।

କ୍ରମଶଃ

ଶ୍ରୀ ଲୋକନାଥ ମିଶ୍ର

(ଆଜି) ବସି ଶୂନ୍ୟମନେ ଏକା ନିରଜନେ
ରହିଛି ଗୃହିଁ ଆକାଶେ,
(ଏଯେ) ସମୀର-ଲହରୀ କରେ ମନ ଗ୍ରେରି
ଗୀତର ମଧୁର ଲାସ୍ୟେ । ୦ ।
କେଉଁ ଦୂରଦେଶୁଁ ଧୀର ପବମାନ
ଖେଳାଇ ଆଣଇ ମଧୁମୟ ତାନ,
ଜାଗି ଉଠେ ମୋର ସୁଖ-ଶୂନ୍ୟ-ପ୍ରାଣ
କେତେ ଭାବରେ ନିମିଷେ ।୧।
କି ଗାନ ତୋଳୁଛି ବଂଶୀ ମଧୁସ୍ୱରେ,
ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ଉଠେ ହୃଦୟ-କନ୍ଦରେ,
ତେବେ କମ୍ପା ବଳେ କରୁଣ ରସରେ
ମନ ପ୍ରାଣ ମୋର ଭାସେ ।୨।
ମୁଁ ଭାବୁଛି ବସି ହୃଦ-ସିଂହାସନେ
କିଏ ବାଏ ବଂଶୀ ମୋହନ-ନିସ୍ୱନେ,
ସୁପ୍ତପ୍ରାୟ ଜ୍ଞାନ ଲାଗେ ମୋର ମନେ
ବିଷାଦ-ଭାବ-ଆବେଶେ ।୩।
ଦେଖିବାକୁ ଦିନେ ଗୋପୀ-ହୃଦ-ଗ୍ରେରେ
ଘରୁ ପ୍ରେମରାଜ ନିକୁଞ୍ଜ-କିଶୋରେ,
ଟଣା ହୋଇ ଗଲେ ତୋହ ତାନ-ଡୋରେ
ଗୋପୀଏ ଶୂନ୍ୟ ମାନସେ ।୪।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶରୀର-ମନ୍ଦିରୁ ଉଡ଼ିଯାଏ ମନ
ଲଭିବାକୁ ଆଜ କାହା ଦରଶନ,
କିଏ ତାର ଆହା ଅଶ୍ରୁପ୍ରତି ଧନ,
ଟାଣିନେଉ କାହା ପାଶେ ? ।୬।
କି ରାଜ୍ୟ ସୃଜିଲା ଆଜ ତୋର ଗାନ,
ହୃଦ-ଧନ ଯହିଁ କରେ ଅଧିଷ୍ଠାନ,
ଉଛୁଳିଛି ହୃଦେ ତା ନିଭୃତ-ତାନ
ନାଚେ ପ୍ରାଣ ତାର ହାସେ ।୬।
ସମୀର ତୋହର ପ୍ରିୟ ସହଚର,
ଭ୍ରମୁଛୁ ତା ସଙ୍ଗେ ବିଶ୍ୱ ଚରାଚର,
ପ୍ରାଣ ମୋର ନିଶୁ ସଙ୍ଗରେ ତୋହାର,
ପୂର୍ଣ୍ଣ ସୁଖ ଅଚଳାଶେ ।୭।
ତାଳ ତାଳ ବଂଶୀ କାରୁଣ୍ୟର ଧାରା,
ଭସାଇ ଦିଅ ହେ ଏ ଜଗତସାରା,
ଦୁଃଖେ ସିନା ବହେ ହୃଦେ ପ୍ରେମଧାରା
ପ୍ରଭୁ ମୋର ଦୁଃଖ ବାସେ ।୮।
ବାଜୁଛୁ ତୁ ଦୂରେ ବାଜୁଛୁ ଅନ୍ତରେ
ଜାଣିଲି ପ୍ରାଣର ସଂଯୋଗ ତୋ ସ୍ୱରେ,
ଚିହ୍ନି ଦେଉ ସ୍ମୃତି ନବୀନ ରସରେ,
ବାଜ ବଂଶୀ ପ୍ରେମ-ରସେ ।୯।

ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ମିଶ୍ର ।

କାଶ୍ମୀର ଇତିହାସ । ୪

ଦ୍ୱିତୀୟ ତରଙ୍ଗ ।

ରାଜା ଯୁଧିଷ୍ଠିର ବୃଦ୍ଧାବସ୍ଥାରେ ମୁକ୍ତି-ମାର୍ଗର ବନ୍ଧୁ ସଦୁପଦେଶ ଶ୍ରବଣ କରି ରାଜ୍ୟଲାଭ ନିମିତ୍ତ ଉଦ୍ୟୋଗ ତ୍ୟାଗ କଲେ ଏବଂ କ୍ରମଶଃ ଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟ ଓ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିନୟୀ ହୋଇ ବିଷୟ-ବାସନା ଏକାବେଳକେ ଭୁଲିଗଲେ । କେହି କେହି କହନ୍ତି, ରାଜ୍ୟପ୍ରାପ୍ତିର ଆଶା ହୃଦୟରେ ପୋଷଣ କରି ସେ ସ୍ୱୀୟ ରାଜ୍ୟକୁ ଆସିଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ସ୍ୱକୀୟ ମନ୍ତ୍ରିମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ବନ୍ଦୀ ଭାବରେ ଦୁର୍ଗାଶଳକାରେ ରକ୍ଷିତ ହୋଇଥିଲେ । ତଦନନ୍ତର ଉକ୍ତ ମନ୍ତ୍ରିମାନେ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ରାଜାଙ୍କର **ପ୍ରତାପାଦିତ୍ୟ** ନାମଧେୟ ଏକ ଜ୍ଞାତିଙ୍କୁ ଦୂର ଦେଶରୁ ଅଣାଇ କାଶ୍ମୀରରାଜ୍ୟରେ ଅଭିଷିକ୍ତ କଲେ । କେତେକ ଲେଖକ ଏହି ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କୁ ଶକାରି ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ବିବେଚନା କରି ଭ୍ରମରେ ପଡ଼ିଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମତରେ ପ୍ରତାପାଦିତ୍ୟଙ୍କ ପୂର୍ବେ କାଶ୍ମୀରରାଜ୍ୟରେ ଅନ୍ତର୍ବିବାଦ ହେତୁ ହର୍ଷ ପ୍ରଭୃତି ରାଜାମାନେ କିୟତ୍କାଳ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ତାହା ଅସଙ୍ଗତ । ପ୍ରତାପାଦିତ୍ୟ ୩୨ ବର୍ଷ ରାଜତ୍ୱ କରି ସ୍ୱର୍ଗାରୋହଣ କଲେ । ତଦନନ୍ତର ତତ୍ପୁତ୍ର ପୁତ୍ର **ଜଲୌକା** ରାଜ୍ୟାଧିରୂଢ଼ ହେଲେ । ସେ ମଧ୍ୟ ଦ୍ୱାବିଂଶତି ବର୍ଷ ରାଜତ୍ୱ କରି ମରଦେହ ତ୍ୟାଗକଲେ ।

ପ୍ରଥମ ତୁଞ୍ଜୀନ,—ଅନନ୍ତର ତାହାଙ୍କର ପୁତ୍ର ତୁଞ୍ଜୀନ ଅଲୌକିକ ପ୍ରତିଭାଶାଳିନୀ ସ୍ୱୀୟ ପତ୍ନୀ ବାକ୍‌ପୁଷ୍ଟାଙ୍କ ସହିତ କାଶ୍ମୀର ରାଜ୍ୟ ଭୋଗ କଲେ । ଏହି ରାଜଦମ୍ପତି ତୁଙ୍ଗେଶ୍ୱର ନାମକ ଶିବ ମନ୍ଦିର ଓ କତକ ନଗରୀ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିଥିଲେ । ସେହି ସମୟରେ ବ୍ୟାସଦେବଙ୍କର ଅଂଶଶମ୍ଭୂତ ଚନ୍ଦ୍ରକ ନାମଧେୟ ଜନୈକ ମହାକବି ବାସ କରୁଥିଲେ । ଉକ୍ତ କବି ଏକ ମନୋହର ନାଟକ ରଚନା କରିଥିଲେ ।

ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ,—ତାହାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ କାଳରେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ଅସହ୍ୟ ଆପଦ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥିଲା । ମନେହୁଏ, ଯେପରି ଏହି ରାଜଦମ୍ପତିଙ୍କ ଅଲୌକିକ ମହିମା ପରୀକ୍ଷା କରିବା ଭଗବାନଙ୍କ ଅଭିପ୍ରେତ ଥିଲା ! ଭାଦ୍ରବମାସରେ ଯେତେଦିନ

Digitized by srujanika@gmail.com

କେଦାରମାନଙ୍କରେ ଶାରଦୀୟ ଶସ୍ୟ ପକ୍ୱୋନ୍ମୁଖ, ଅକସ୍ମାତ୍ ସେହି ଶସ୍ୟ ଉପରେ ଅଜସ୍ର ତୁଷାର-ପାତ ହେଲା । ଲୋକକ୍ଷୟକାରୀ କାଳର ବିକଟ ଅଟ୍ଟହାସ୍ୟ-ରୂପ ହିମପାତ ହେତୁ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଜୀବନର ଆଶା ସଙ୍ଗେ ସମୁଦାୟ ଶସ୍ୟ ବରଫରାଶିରେ ନିମଜ୍ଜିତ ହୋଇ ନଷ୍ଟ ହେଲା । ଶେଷରେ ଘୋର ନରକାକାର ଈଦୃଶ ଭୀଷଣ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା ଯେ, ଲୋକେ ଖାଦ୍ୟ ଅଭାବରେ କଙ୍କାଳମାତ୍ରାବଶିଷ୍ଟ ହୋଇ ପ୍ରେତତୁଲ୍ୟ ଇତସ୍ତତଃ ଭ୍ରମଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଉଦରର ଭୀଷଣ ଜ୍ୱାଳାରେ ଦଗ୍ଧ ହୋଇ ଲୋକେ ଦାମ୍ପତ୍ୟପ୍ରେମ, ସନ୍ତାନବାତ୍ସଲ୍ୟ, ପିତୃଭକ୍ତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭୁଲି ଯାଇଥିଲେ । ଅଲକ୍ଷ୍ମୀ ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବରେ ସର୍ବତ୍ର ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର କଲା । ବୁଭୁକ୍ଷାରାକ୍ଷସୀର କ୍ରୂର କଷାଘାତରେ ପ୍ରପୀଡ଼ିତ ହୋଇ ଲୋକେ ଲଜ୍ଜା, ଅଭିମାନ ଓ ବଂଶମର୍ଯ୍ୟାଦାକୁ ମଧ୍ୟ ଜଳାଞ୍ଜଳି ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ସମ୍ମୁଖରେ ଅନଶନକ୍ଷିନ୍ନ, କଣ୍ଠଗତପ୍ରାଣ ପ୍ରାଣନନ୍ଦନ ନନ୍ଦନକୁ ସତୃଷ୍ଣ ନୟନରେ ଅବଲୋକନ କରୁଥିବା ଦେଖି ସୁଦ୍ଧା, ମୃତକଳ୍ପ ପିତା ତାହାକୁ କଣ୍ଠତ୍ରାଣ ପ୍ରଦାନ ନ କରି ସ୍ୱୀୟ ଜଠରଜ୍ୱାଳା ନିବାରଣ କରୁଅଛି; କାହିଁ ବା କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତ କ୍ଷୀଣକାୟ ମୃତ୍ୟୁନ୍ମୁଖ ଦେବପୂଜ୍ୟ ପିତାଙ୍କର ସାନୁନୟ ଖାଦ୍ୟପ୍ରାର୍ଥନା ସତ୍ତ୍ୱେ ବିବେକହୀନ ପୁତ୍ର ଯତ୍ନକଣ୍ଠତ୍ର ଖାଦ୍ୟରେ କ୍ଷୁତ୍କ୍ଲିଷ୍ଟ କ୍ଷୀଣ ଜୀବନର ରକ୍ଷଣାର୍ଥେ ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ । ଅନଶନକ୍ଲିଷ୍ଟ ଅସ୍ଥିଚର୍ମାବଶିଷ୍ଟ, ପ୍ରେତାକୃତ ଲୋକମାନଙ୍କର ଖାଦ୍ୟନିମିତ୍ତ ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ଯୁଦ୍ଧ ପ୍ରାୟ ସର୍ବଦା ଓ ସର୍ବତ୍ର ଚାଲିଥିଲା । କ୍ଷୀଣକଳେବର ଭୀଷଣାକାର ନର ବିକଟ ଓ ବିସ୍ୱର ଚିତ୍କାର କରି ଖାଦ୍ୟାନ୍ୱେଷଣରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗପ୍ରତି ଉଗ୍ର ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପ ପୂର୍ବକ ବିଷମ ଗତିରେ ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନ ପ୍ରତି ଧାବମାନ ହେଉଅଛି ଓ ଆକସ୍ମିକ ଖାଦ୍ୟପ୍ରାପ୍ତିରେ ଅତି ଭୀଷଣ ଭାବ ଧାରଣପୂର୍ବକ ନିଜର ଯତ୍ନକଣ୍ଠତ୍ର ଅବଶିଷ୍ଟ ଶକ୍ତିକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ନିୟୋଜିତ କରି ନିଜର ପ୍ରାଣକୁ ତୁଚ୍ଛ ଜ୍ଞାନ କରୁଅଛି ଓ ପରର ଜୀବନନାଶରେ କୁଣ୍ଠିତ ନ ହୋଇ ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ମୁଖସାତ୍ କରୁଅଛି ।

ଏହି ଅସହ୍ୟ ଭୀଷଣ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷରୂପ ଜୀବନସଂଗ୍ରାମରେ କାଶ୍ମୀରାଧୀଶ୍ୱରଙ୍କ ହୃଦୟ ଦୟାରେ ଦ୍ରବୀଭୂତ ହେଲା ଏବଂ ସେ ଶୁଦ୍ଧଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପ କରି ଦିନ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ଦୁଃଖ ଦୂର କରିବାରେ ମନପ୍ରାଣ ଢାଳିଦେଲେ । ରାଜା ଏବଂ ଉଦାର ମନ୍ତ୍ରୀ ନିଜର ଓ ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ସଞ୍ଚିତ ଧନରତ୍ନ ବ୍ୟୟରେ ଖାଦ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ କ୍ରୟ କଲେ ଓ ଦିବାରାତ୍ର ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ତାହା ପ୍ରଦାନ କରି ସେମାନଙ୍କ ଜୀବନ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଅରଣ୍ୟ, ଶ୍ମଶାନ, ଗୃହ, ରାଜପଥ—କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଅନଶନକ୍ଲିଷ୍ଟ କେହି କେବେ ରାଜାଙ୍କଦ୍ୱାରା ଉପେକ୍ଷିତ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ଶେଷରେ ସର୍ବସ୍ୱାନ୍ତ ହୋଇ ରାଜା ଦିନେ ରାତ୍ରରେ ମହିଷୀଙ୍କୁ କହିଲେ, "ଦେବି ! ଆମ୍ଭର କୌଣସି ବିଶିଷ୍ଟ ଅପରାଧ ହେତୁ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ଏପରି ଅଲଙ୍ଘନୀୟ ବିପଦ ହୋଇଅଛି । ମୁଁ ହତଭାଗ୍ୟ, ମୋର ଏହି ଜୀବନକୁ ଧିକ୍ ! ମୋର ସମ୍ମୁଖରେ ଏହି ଅବଶ୍ୟପାଳନୀୟ ପ୍ରଜାମାନେ ଶୋକାର୍ତ୍ତ ହୋଇ ଖାଦ୍ୟାଭାବରେ ପ୍ରାଣ ହରାଉଅଛନ୍ତି । ଯଦି ଏହି ବିଷମ ସମୟରେ ଆତ୍ମୀୟ-ସ୍ୱଜନ-ପରିତ୍ୟକ୍ତ ଅସହାୟ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ପାଳନ କରି ନ ପାରିବି, ତେବେ ମୋର ଏ ଜୀବନରେ ବା ପ୍ରୟୋଜନ କଣ ? ବିଶେଷ ଚେଷ୍ଟାରେ ଏତେଦିନ ସେମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କଲି; ଆଜିଯାଏ କେହି ନଷ୍ଟ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟ କାଳର ଦୌରାତ୍ମ୍ୟରେ ଉତ୍ପୀଡିତ ହୋଇ ବିଭବଶୂନ୍ୟ ହୋଇଅଛି ଏବଂ ରାଜ୍ୟଶ୍ରୀ ଏହି ରାଜ୍ୟକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବାରୁ ଏହା ପ୍ରଭାବଶୂନ୍ୟ ଓ ହତଗୌରବ ହୋଇ ସାରିଲାଣି । କି ଉପାୟ କଲେ ନିଦାରୁଣ ବିପଦ-ସାଗରରେ ନିମଗ୍ନ ଏହି ପ୍ରଜାମାନେ ରକ୍ଷା ପାଇବେ ? ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ଆସି ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ମେଘାଚ୍ଛନ୍ନ କରିଥିବାରୁ ସଂସାର ଅନ୍ଧକାର-ମୟ, ଏବଂ ମନେହୁଏ, ଯେପରି କାଳରାତ୍ରି ସଂସାରକୁ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ବ୍ୟାପି ରହିଅଛି । ପାର୍ବତ୍ୟ ପଥସବୁ ହିମପାତ ହେତୁ ଅତି ଦୁର୍ଗମ ହୋଇଅଛି । ଏଣୁ ଲୋକେ ରୁଦ୍ଧଦ୍ୱାର ନୀଡ଼ସ୍ଥିତ ପକ୍ଷୀତୁଲ୍ୟ ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ଗତି କରି ନ ପାରି ଅସହାୟ ହୋଇ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଅଛନ୍ତି । ଧୀର, ବିବେକୀ ଓ ବିଦ୍ୱାନ୍ ଲୋକମାନେ କାଳର ଦୌରାତ୍ମ୍ୟରେ ପତିତ ହୋଇ ନିଜ ନିଜ ଯୋଗ୍ୟତା ହରାଇ ଅଛନ୍ତି । ହାୟ ! ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶର ଲୋକମାନେ କି ପ୍ରକାର ସୁଖମୟ ଜୀବନ ନିର୍ବାହ କରୁ ଅଛନ୍ତି ! କିନ୍ତୁ ଯେଉଁମାନେ ହତଭାଗ୍ୟ, ସେମାନେ କେବଳ ଏହି କାଶ୍ମୀରରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରି ଉତ୍କଟ କାଳର ବିଷମ ଆବର୍ତ୍ତରେ ପତିତ ହୋଇ ନିଜର କୃତିତ୍ୱ ହରାଇଅଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ନିରୁପାୟ । ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ଏଭଳି ମୃତ୍ୟୁ ଦେଖି ପାରିବି ନାହିଁ;ସୁତରାଂ ଅଗ୍ନିରେ ନିଜସ୍ୱ ଦେହ ବିସର୍ଜ୍ଜନ କରିବି । ଯେଉଁମାନେ ପୁତ୍ରନିର୍ବିଶେଷରେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ପାଳନ କରନ୍ତି ଓ ସେମାନଙ୍କୁ ସର୍ବପ୍ରକାରେ ସୁଖୀ ଦେଖି ରାତ୍ରରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସୁଖନିଦ୍ରା ଲାଭ କରି ପାରନ୍ତି, ସେହି ରାଜାମାନେ ଧନ୍ୟ ।" ଏହା କହି ରାଜା ବସ୍ତ୍ରରେ ମୁଖ ଆବୃତ୍ତ କରି ଶଯ୍ୟା-ଉପରେ ଶୟାନ ହୋଇ ରୋଦନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ତଦନନ୍ତର ରାଜ୍ଞୀ କହିଲେ, "ଏ କଣ ମହାରାଜ ! ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ହେତୁ ଆପଣଙ୍କର ଏପରି ବୁଦ୍ଧିବିପର୍ଯ୍ୟୟ ଘଟିଅଛି ଏବଂ ଆପଣ ଇତର ଲୋକତୁଲ୍ୟ କ୍ରମଶଃ ଅଧୀର ହୋଇ ଏପରି ଅନୁଚିତ କାର୍ଯ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନରେ ଉଦ୍ୟତ ହେଉ ଅଛନ୍ତି । ହେ ମହୀପାଳ ! ଦୁସ୍ତର ଦୁଃଖରାଶି ଦୂର କରିବା ଯଦି ମହତ୍ତ୍ୱ ଲୋକମାନଙ୍କର ସାଧାରଣ ଅଟନ୍ତି ହୁଏ, ତେବେ ସେମାନଙ୍କ ମହତ୍ତ୍ୱର ନିଦର୍ଶନ କେଉଁଠାରେ ? ଯମ ତ ସାମାନ୍ୟ, ବ୍ରହ୍ମା, ବାସବ ମଧ୍ୟ ସତ୍ୟବ୍ରତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟପରାୟଣ ରାଜାଙ୍କର ଆଜ୍ଞା ଲଙ୍ଘନ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ । ପତିଙ୍କ ପ୍ରତି ଭକ୍ତି ଯେପରି ପତ୍ନୀର ଧର୍ମ, ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରତି ଅଦ୍ରୋହଆଚରଣ ଯେପରି ମନ୍ତ୍ରୀର ଧର୍ମ, ପ୍ରଜାପାଳନହିଁ ସେହିପରି ରାଜାଙ୍କର ଅନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ଅପେକ୍ଷା ପ୍ରଧାନ ଧର୍ମ । ଆପଣ ଧାର୍ମିକଶ୍ରେଷ୍ଠ—ଆପଣ ସ୍ୱଧର୍ମ ପ୍ରତିପାଳନ କରିଅଛନ୍ତି; ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱାମୀ-ସେବା ଦ୍ୱାରା ମୋର ଧର୍ମ ପ୍ରତିପାଳନ କରିଅଛି । ଉଠନ୍ତୁ ମହାରାଜ, ଦେଖନ୍ତୁ—ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର କ୍ଷୁଧାଜନିତ ଭୟ ଆଉ ନାହିଁ;ମୋର ବାକ୍ୟ କଦାଚ ଅନ୍ୟଥା ନୁହେ ।" ଇଷ୍ଟଦେବ-ତାଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରି ରାଜ୍ଞୀ ଯେତେବେଳେ କ୍ରୋଧରେ ଏହି କଥା କହିଲେ, ସେତେବେଳେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୃହରେ ମୃତ-କପୋତ ପ୍ରଚୁରପରିମାଣରେ ପତିତ ହେଲା । ପରଦିନ ପ୍ରାତରେ ରାଜା ଏହି ବିସ୍ମୟଜନକ ଘଟନା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରି ମରଣର ଉଦ୍ୟମରୁ କ୍ଷାନ୍ତ ହେଲେ ଏବଂ ପ୍ରଜାମାନେ ପ୍ରତ୍ୟହ ଏହିପରି ମୃତକପୋତ ଦ୍ୱାରା ଜୀବନଧାରଣ କଲେ । କିନ୍ତୁ ସେ ସବୁ ପ୍ରକୃତରେ କପୋତ ନୁହନ୍ତି । ଏହି ପତିବ୍ରତା ରାଜ୍ଞୀ ଜନସାଧାରଣର ଜୀବନ-ରକ୍ଷାର୍ଥେ ମୃତ କପୋତ ରୂପରେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ । କାରଣ ପ୍ରାଣୀଠାରେ ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଅକୃତ୍ରିମ କରୁଣା, ସେମାନେ କଦାପି ଜୀବହିଂସା କରି ଧର୍ମମୟ ପବିତ୍ର ଜୀବନକୁ କଳଙ୍କିତ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ରାଜ୍ଞୀଙ୍କର ବିମଳ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଆକାଶ କ୍ରମଶଃ ନିର୍ମଳ ହେଲା ଏବଂ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ମଧ୍ୟ ରାଜାଙ୍କର ଦୁଃଖସହ ତିରୋହିତ ହେଲା ।

ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକା, ନିଷ୍ପାପା ସେହି ରାଣୀ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ସକାଶେ କତମୁଣ୍ଡା ଓ ଗୁମୁଣ୍ଡା ନାମଧେୟ ଦୁଇଟି ଅଗ୍ରହାର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥିଲେ । ଏହିରୂପେ ବର୍ଷ ରାଜ୍ୟଶାସନ କରି ଯେତେବେଳେ କାଶ୍ମୀରାଧୀଶ୍ୱର ନିର୍ବାଣପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ, ତାହାଙ୍କର ସାଧ୍ୱୀ ମହିଷୀ ଚିତାନଳରେ ପତିଙ୍କ ସହ-ଗାମିନୀ ହେଲେ । ଯେଉଁଠାରେ ଏହି ସଚରିତା ରାଜମହିଷୀ ମୃତ ସ୍ୱାମିଙ୍କର ଅନୁଗମନ କରିଥିଲେ, ଅଦ୍ୟାପି ସେହି ପବିତ୍ର ସ୍ଥାନ ବାକ୍‌ପୁଷ୍ଟାବତୀ ନାମରେ ଖ୍ୟାତ । ସେହି ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକା ଦେବୀ ପଥିକମାନଙ୍କ ସକାଶେ ଯେଉଁ ଧର୍ମ-ଶାଳା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥିଲେ, ସେହିଠାରେ ଆଜି ମଧ୍ୟ ଅନାଥ ପଥିକମାନେ ନାନା ଦେଶରୁ ଆସି ଭୋଜନ କରୁଅଛନ୍ତି ।

ବିଜୟ—ରାଜା ତୁଞ୍ଜୀନ ନିଃସନ୍ତାନ ଅବସ୍ଥାରେ ମୃତ ହେବାରୁ ଅନ୍ୟବଂଶସମ୍ଭୂତ ବିଜୟ ନାମଧେୟ ଏକବ୍ୟକ୍ତି ବର୍ଷ କାଶ୍ମୀରରେ ରାଜା ହୋଇ ବିଜୟେଶ୍ୱର ନଗର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିଥିଲେ ।

ଜୟେନ୍ଦ୍ର—ତଦନନ୍ତର ତାହାଙ୍କର ପୁତ୍ର ପ୍ରଖ୍ୟାତନାମା ଜୟେନ୍ଦ୍ର ସିଂହାସନାରୂଢ଼ ହେଲେ । ତାହାଙ୍କର ସନ୍ଧିମତ ନାମକ ଜଣେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ଶୈବ ମନ୍ତ୍ରୀ ଥିଲେ । ଉକ୍ତ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ବୃତ୍ତାନ୍ତ ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ ।

ଏକଦା କେତେକ ଧୂର୍ତ୍ତ ଲୋକ ରାଜାଙ୍କୁ କହିଲେ, "ମହାରାଜ ! ଏହି ମନ୍ତ୍ରୀ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ; ଆପଣ ସର୍ବଦା ସତର୍କ ଥିବେ ।" ଏହା ଶୁଣି ରାଜା ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପ୍ରତି ବିଦ୍ୱେଷ ଆଚରଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ; ବିନା ଅପରାଧରେ ତାଙ୍କୁ ପଦଚ୍ୟୁତ କଲେ ଏବଂ ତାହାଙ୍କର ସର୍ବସ୍ୱ ହରଣ କରି ଯାବଜ୍ଜୀବନ ସକାଶେ ତାଙ୍କୁ ଦରିଦ୍ର କରିଦେଲେ । ରାଜା-ଙ୍କର ବିଦ୍ୱେଷାନଳରେ ଦଗ୍ଧ ହେଉଥିବା କାଳରେ କେହି ରାଜପୁରୁଷ ତାହାଙ୍କୁ ବାକ୍ୟାଳାପରେ ସୁଦ୍ଧା ଆପ୍ୟାୟିତ କରୁ ନ ଥିଲେ, କାରଣ ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ରାଜା ଯାହା କହନ୍ତି, ତାହା-ଙ୍କର ପାର୍ଶ୍ୱଚରମାନେ ପ୍ରତିଧ୍ୱନିତୁଲ୍ୟ ତାହାର ପୁନରୁକ୍ତି ମାତ୍ର କରିଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଉକ୍ତ ମନ୍ତ୍ରୀ ସନ୍ଧିମତ ରାଜାଙ୍କର ଏହିପରି ବିଦ୍ୱେଷଭାଜନ ଏବଂ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦରିଦ୍ର ହୋଇ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟଥିତ ହୋଇ ନ ଥିଲେ । ପରନ୍ତୁ ନିଜର ଇଷ୍ଟଦେବ ଶିବଙ୍କର ଆରାଧନାରେ ସମସ୍ତ ଅନ୍ତରାୟ ଦୂର ହୋଇଥିବା ଦେଖି ବିଶେଷ ଆନନ୍ଦିତ ହୋଇଥିଲେ । ଭବିତବ୍ୟତାର ବଳରେ ଏହି ସମୟରେ "କାଶ୍ମୀରରାଜ୍ୟ ସନ୍ଧିମତ କର୍ତ୍ତୃକ ଅଧିକୃତ ହେବ"— ଏହି ପ୍ରକାର ଏକ ଜନରବ ପ୍ରତିଗୃହରେ ଗୁପ୍ତ-ଭାବରେ ପ୍ରଚାରିତ ହେଲା । ରାଜା ପୂର୍ବରୁ ବିଶ୍ୱସ୍ତ ବୁଦ୍ଧିମାନ ଲୋକଙ୍କ ମୁଖରୁ ଶୁଣିଥିଲେ ଯେ, ଜନରବ ମୂଳରେ ଭିତ୍ତି ନ ଥିଲେ, ତାହା ପ୍ରଚାରିତ ହୁଏନାହିଁ । ଏଣୁ ଏହି ପ୍ରକାର

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରବାଦରେ ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୀତ ହୋଇ ସନ୍ଧିମତଙ୍କୁ କାରାଗାରରେ ରୁଦ୍ଧ କଲେ । ସେଠାରେ ସନ୍ଧିମତ କ୍ରମଶଃ ଶୁଷ୍କ ହୋଇ ଦଶ ବର୍ଷ ଅତିବାହିତ କଲେ । ଉକ୍ତ ସମୟରେ ରାଜାଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଆୟୁଃକାଳ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବାକୁ ବସିଲା । ରାଜା ନିଃସନ୍ତାନ ହୋଇ ମୁମୂର୍ଷୁ ଅବସ୍ଥାରେ ରୋଗର ଯନ୍ତ୍ରଣା ଏବଂ ସନ୍ଧିମତସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଚିନ୍ତାନଳରେ ଦଗ୍ଧ ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେ ନିରନ୍ତର ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ବିଦ୍ୱେଷାନଳରେ ଦଗ୍ଧ ହୋଇ ଭାବିଲେ, "ସନ୍ଧିମତଙ୍କର ବଧ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଉପାୟରେ ଭବିତବ୍ୟତାର ପ୍ରତିକାର କରାଯାଇ ନ ପାରେ ।" କିନ୍ତୁ ନିର୍ବୋଧ ବ୍ୟକ୍ତି ଭାବୀ ଘଟଣାର ନିରାକରଣ ନିମିତ୍ତ ଯେଉଁ ଉପାୟ ଉଦ୍ଭାବନ କରେ, ଦୈବ ସେହି ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଉକ୍ତ ଘଟଣାକୁ ସହଜରେ ସୁସମ୍ପନ୍ନ କରେ । ତଦନନ୍ତର ରାଜାଙ୍କର ଆଦେଶମତେ ନିଷ୍ଠୁର ବଧକର୍ମରେ ନିଯୁକ୍ତ ଭୃତ୍ୟମାନେ ରାତ୍ରିସମୟରେ ସନ୍ଧିମତଙ୍କୁ ଶୂଳରେ ବସାଇ ବଧ କଲେ । ସନ୍ଧିମତଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁବାର୍ତ୍ତା ପାଇ ସେହି ରୋଗଜର୍ଜ୍ଜରିତ ରାଜାଙ୍କର ଶୋକଶଲ୍ୟ ଦୂର ହେଲା ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ପରମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ତାହାଙ୍କର ଜୀବନ ମଧ୍ୟ ବହିର୍ଗତ ହେଲା । ଉକ୍ତ ରାଜା ବର୍ଷ ରାଜ୍ୟଶାସନ କରି ଅପୁତ୍ରକ ଅବସ୍ଥାରେ ମୃତ ହେବାରୁ କିଛିଦିନ ପାଇଁ କାଶ୍ମୀର-ରାଜ୍ୟ ଅରାଜକ ହୋଇଥିଲା ।

ଅନନ୍ତର ସନ୍ଧିମତଙ୍କ ନିଧନବାର୍ତ୍ତା ଶ୍ରବଣ କରି ତତ୍ରତ୍ୟ ଗୁରୁ ଈଶାନଦେବ ଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟାକୁଳିତ ହୋଇଥିଲେ । ଅନାଥଚୁଲା ମୃତ ଉକ୍ତ ସନ୍ଧିମତଙ୍କର ଅନ୍ତ୍ୟେଷ୍ଟିକ୍ରିୟା ସମ୍ପାଦନ କରିବା ସକାଶେ ସେ ବଧଭୂମିକୁ ଗମନ କଲେ । ସେଠାରେ ଅସ୍ଥିଚର୍ମାବଶିଷ୍ଟ ସନ୍ଧିମତଙ୍କ ଶରୀରକୁ ବ୍ୟାଘ୍ରଭଲ୍ଲୁକାଦି ହିଂସ୍ରଜନ୍ତୁଦ୍ୱାରା ଆକୃଷ୍ଟ ହେଉଥିବା ଓ ଶୂଳର ମୂଳଦେଶରେ କେତେକ ଖଣ୍ଡ ଅସ୍ଥି ଦୃଢ଼ଭାବରେ ସଂଲଗ୍ନ ହୋଇଥିବା ଦେଖି, ଈଶାନଦେବ ବ୍ୟଥିତ ହୃଦୟରେ କହିଲେ, "ହେ ବତ୍ସ ! ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ଦେଖିବାକୁ କଣ ମୁଁ ଜୀବିତ ଅଛି ?" ଏହା କହି ଶୂଳମଧ୍ୟରେ ପ୍ରୋଥିତ ସନ୍ଧିମତଙ୍କର କଙ୍କାଳ ଟାଣି ଆଣିଲେ ଏବଂ ହିଂସ୍ରଜନ୍ତୁମାନଙ୍କୁ ନିବାରଣ କଲେ । ସେ ସନ୍ଧିମତଙ୍କର ଯଥୋଚିତ ସତ୍କାର କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହୋଇ ତାହାଙ୍କର ଲଲାଟରେ ବିହ୍ନଲିଖିତ ନିମ୍ନୋକ୍ତ ଶ୍ଳୋକଟି ଦେଖି ପଢ଼ିଲେ, "ଯାବଜ୍ଜୀବଂ ଦରିଦ୍ରତ୍ୱଂ ଦଶବର୍ଷାଣି ବନ୍ଧନଂ । ଶୂଳସ୍ୟ ପୃଷ୍ଠେ ମରଣଂ ପୁନଃ ରାଜ୍ୟଂ ଭବିଷ୍ୟତି ।" (ଯାବଜ୍ଜୀବନ ଦରିଦ୍ରତା, ଦଶବର୍ଷ କାରାଦଣ୍ଡ, ଶୂଳପୃଷ୍ଠରେ ମରଣ ଏବଂ ତତ୍ପରେ ରାଜ୍ୟଲାଭ ।) ଏହି ଶ୍ଳୋକର ପ୍ରଥମ ତିନିଚରଣର ଅର୍ଥ ଯୋଗୀ ଈଶାନଦେବ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରିଅଛନ୍ତି, ବର୍ତ୍ତମାନ ଚତୁର୍ଥ ଚରଣର ମର୍ମାନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନ ଦେଖିବାକୁ ନିତାନ୍ତ କୌତୂହଳାନ୍ୱିତ ହେଲେ । ଏହି ଚତୁର୍ଥ ଘଟଣା କିପରି ସମ୍ଭବିବ, ଏ ବିଷୟ ବିସ୍ମିତଭାବରେ ଚିନ୍ତାକରି ଶେଷରେ କହିଲେ, "ବିଧାତାଙ୍କ ଶକ୍ତି ଅଚିନ୍ତନୀୟ । ବିଧାତାଙ୍କର ଅଦ୍ଭୁତ ଶକ୍ତି ସ୍ୱତଃବିକଶିତ ହୁଏ ଏବଂ ତାହାର ମହିମା ବଳରେ ଅଚିନ୍ତିତ ବିବିଧ ଘଟଣାବଳୀ ଅବ୍ୟାହତଭାବରେ ସମ୍ପାଦିତ ହୁଏ ।"

ଏହା ଭାବି ଭବିଷ୍ୟତ୍ ଘଟଣାର ସଂଯୋଗ ଦେଖିବାକୁ ଆଗ୍ରହାନ୍ୱିତ ହୋଇ ଈଶାନଦେବ ସେହି ଶ୍ମଶାନରେ ରହି କଙ୍କାଳଟି ସାବଧାନଭାବରେ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ଅନନ୍ତର ଦିନେ ରାତ୍ରିର ମଧ୍ୟଭାଗରେ ସେହି ଅଦ୍ଭୁତ ଚିନ୍ତାରେ ଜାଗରିତ ଈଶାନଦେବ ଦିବ୍ୟ ଧୂପଗନ୍ଧର ଆଘ୍ରାଣ ପାଇଲେ ଏବଂ କ୍ରମଶଃ ଘଣ୍ଟା ଓ ଡମ୍ବରୁ ବାଦ୍ୟଜନିତ ତୁମୁଳ ଧ୍ୱନି ଶ୍ରବଣ କରି ଗବାକ୍ଷ ଉନ୍ମୁକ୍ତ କଲେ ଏବଂ ଶ୍ମଶାନଭୂମିରେ ତେଜୋମଣ୍ଡଳ-ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତିନୀ କେତେକଜଣ ଯୋଗିନୀଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ । ଅନନ୍ତର ସେମାନଙ୍କୁ ଏହି ଶୂଳପ୍ରୋଥିତ କଙ୍କାଳଟି ଗ୍ରହଣ କରିବା ଦେଖି ଈଶାନଦେବ ଭୀତ ହୋଇ ଅସିଧାରଣପୂର୍ବକ ଶ୍ମଶାନଭୂମି ଅଭିମୁଖରେ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ । ସେ ଗୋଟିଏ ବୃକ୍ଷର ଅନ୍ତରାଳରେ ରହି ଦେଖିଲେ ଯେ, ଯୋଗିନୀମାନେ ମଣ୍ଡଳାକାରରେ ଆସୀନ ହୋଇ ଏବଂ କଙ୍କାଳଟି ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ରଖି ତାହାର ସମୁଦାୟ ଅଙ୍ଗ ଯୋଜନା କରୁଅଛନ୍ତି । ଏହି ମଦ୍ୟପାୟିନୀ ଦେବୀମାନେ ପ୍ରେମୋନ୍ମତ୍ତ ହୋଇ ସମ୍ଭୋଗ ଅଭିଳାଷରେ ଇତସ୍ତତଃ ଭ୍ରମଣ କରୁଥିଲେ, କିନ୍ତୁ କୌଣସି ଜୀବିତ ପୁରୁଷ ନ ପାଇବାରୁ ଏହି କଙ୍କାଳଟି ଅପହରଣ କଲେ । ସେମାନେ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ନିଜର ଗୋଟିଏ ଅଙ୍ଗ ଏହି କଙ୍କାଳରେ ଯୋଜନା କଲେ ଏବଂ କୌଣସି ସ୍ଥାନରୁ ପୁରୁଷଚିହ୍ନ ଆନୟନ କରି ସମସ୍ତ ଅଙ୍ଗ ଅଲକ୍ଷିତମଧ୍ୟରେ ନିୟୋଜିତ କରିଦେଲେ । ଅତଃପର ସନ୍ଧିମତଙ୍କର ଜୀବାତ୍ମା ଅଧୁନା ଦେହାନ୍ତର ଆଶ୍ରୟ କରିନାହିଁ, ଅନ୍ତରୀକ୍ଷମଧ୍ୟରେ ବିଚରଣ କରୁଅଛି—ଏହା ଜାଣିପାରି ଯୋଗିନୀମାନେ ଯୋଗବଳରେ ତାହା ଆକର୍ଷଣ କରି ଏହି ଦେହରେ ଯୋଜନା କରିଦେଲେ । ଅନନ୍ତର ଏହି ପୁରୁଷ ନିଦ୍ରୋତ୍ଥିତ ବ୍ୟକ୍ତି ପରି ଉଠିବସିଲେ ଏବଂ ଯୋଗିନୀମାନେ ତାହାଙ୍କୁ ଶାରୀରିକ ନାୟକ ବିବେଚନା କରି ତାହାଙ୍କ ଅଙ୍ଗରେ ନାନାବିଧ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦ୍ରବ୍ୟ ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ ଲେପନ କରି, ଇଚ୍ଛାନୁରୂପ ତାହାଙ୍କ ଚିତ୍ତ-ବିନୋଦନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ରାତ୍ରିକାଳ ଅବସାନ ହୋଇ ଆସୁଥିବା ଦେଖି ଈଶାନଦେବ ଆଶଙ୍କା କରିଥିଲେ ଯେ, ଯୋଗିନୀମାନେ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ଅଙ୍ଗାଦି ପୁନର୍ବାର ଗ୍ରହଣ କରି କଙ୍କାଳମାତ୍ର ଅବଶିଷ୍ଟ ରଖି ଚାଲିଯିବେ । ଏଣୁ ଉକ୍ତ ଯୋଜିତ ଅଙ୍ଗସମୂହ ରକ୍ଷାକରିବା ଅଭିଳାଷରେ ଘୃଷ୍ଟଣ ଗର୍ଜ୍ଜନ ପୂର୍ବକ ସେମାନଙ୍କ ସମୀପକୁ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ ଏବଂ ସେଠାରେ ସେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲାକ୍ଷଣି ଯୋଗିନୀ-ମଣ୍ଡଳ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହେଲେ । ଉପରେ ସେମାନେ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇ କହିଲେ, "ହେ ଈଶାନ ! ତୁମ୍ଭର ଭୟର କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ । ଏହି ପୁରୁଷଙ୍କର ଅଙ୍ଗ ଯୋଜନା କର, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କୌଣସି ଅଙ୍ଗର ହାନି ହୋଇନାହିଁ; ପରନ୍ତୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେତେବେଳେ ଏହାଙ୍କୁ ପ୍ରଣମ୍ୟରୂପରେ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛୁଁ, କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଏହାଙ୍କ ଅନିଷ୍ଟ କରିବୁଁ ନାହିଁ । ଏହି ପୁରୁଷ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଦିବ୍ୟ ଶରୀରରେ ସନ୍ଧିତ (ଯୋଜିତ) ହୋଇଅଛନ୍ତି ବୋଲି ସନ୍ଧିମତ ନାମରେ ଏବଂ ପରିଜନସ୍ୱଭାବହେତୁ ଆର୍ଯ୍ୟଗଜ ନାମରେ ପୃଥିବୀରେ ଅଭିହିତ ହେବେ ।"

ଅନନ୍ତର ସନ୍ଧିମତ ଦିବ୍ୟବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନ ଓ ମାଳାଧାରଣ ପୂର୍ବକ ଦିବ୍ୟ ଅଳଙ୍କାରରେ ଭୂଷିତ ହେଲେ ଏବଂ ନିଜର ପୂର୍ବାବସ୍ଥା ସ୍ମରଣ କରି ଅତିବିନୟଭାବରେ ଗୁରୁ ଈଶାନ-ଦେବଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କଲେ । ଈଶାନଦେବ ସ୍ୱପ୍ନରେ ଯାହାଙ୍କୁ ପାଇବାର ଆଶା କରି ନ ଥିଲେ, ତାହାଙ୍କୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରି ଅପୂର୍ବ ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କଲେ । ପୁରବାସିମାନେ ଏହି ଘଟନା ଶ୍ରବଣ କରି ଆବାଳବୃଦ୍ଧ ସମସ୍ତେ ମନ୍ତ୍ରିମାନଙ୍କ ସମ-ଭିବ୍ୟାହାରରେ ସେହି ସ୍ଥାନକୁ ଗମନ କଲେ । ସନ୍ଧିମତଙ୍କର ଆକାର ପୂର୍ବାକାର ଅପେକ୍ଷା ସାମାନ୍ୟ ପୃଥକ୍ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ସେ ସମାଗତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ଯଥାଯୋଗ୍ୟ କୁଶଳ-ପ୍ରଶ୍ନାଦି କରିବାରୁ ସେ ସନ୍ଧିମତ—ଏବିଷୟରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ସନ୍ଦେହ ଦୂର ହେଲା ।

କ୍ରମଶଃ

ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜମୋହନ ପ୍ରଧାନ ।

ପଞ୍ଚମ ତରଙ୍ଗ ।

ଦନନ୍ତର ବରରୁଚି ନିମ୍ନୋକ୍ତ ପ୍ରକାରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଯୋଗନନ୍ଦ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାସକ୍ତ ହୋଇ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ଆଦୌ ବୁଝିଲେ ନାହିଁ । ସାମାନ୍ୟ ଲୋକ ହଠାତ୍ ବଡ଼ ପଣ ପାଇଲେ ଏହିପରି ସମ୍ପଦରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇଥାଏ । ମୁଁ ତହିଁ ଭାବିବାକୁ ଲାଗିଲି—ରାଜା ବିପଥାଗ୍ରହୀ ହୋଇ-ଅଛନ୍ତି । ରାଜ୍ୟକାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେବାରେ ମୋର ଧର୍ମ ନଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି । ରାଜ୍ୟକାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନାରେ ଶକଟାଳ ସମର୍ଥ, ଏଣୁ ମୁଁ ତାହାଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବି । ସେ ରାଜାଙ୍କର ବିରୋଧାଚରଣ କଲେ ମଧ୍ୟ ମୋର ବିଦ୍ୟମାନତାରେ କୌଣସି ଅନିଷ୍ଟ କରି ପାରିବ ନାହିଁ । ମୁଁ ରାଜାଙ୍କୁ ଏହି କଥା ଜଣାଇ ଶକଟାଳଙ୍କୁ ଅନ୍ଧକୂପରୁ ଉଦ୍ଧାରି କଲି । ବରରୁଚି ଜୀବିତ ଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯୋଗନନ୍ଦଙ୍କୁ କେହି ପରାଜିତ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ ଭାବି ଶକଟାଳ ପୁନର୍ବାର ମୋର ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ମନ୍ତ୍ରିର କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏକଦା ଯୋଗନନ୍ଦ ଭ୍ରମଣ କରୁଁ କରୁଁ ଗଙ୍ଗା-ବକ୍ଷରେ ପଞ୍ଚାଙ୍ଗୁଳିସମନ୍ୱିତ ଏକ ହସ୍ତ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲେ । ରାଜା ମୋତେ ଏହାର ତତ୍ତ୍ୱ ପଚାରିବାରୁ ମୁଁ ତାହାଙ୍କୁ ମୋର ନିଜର ଦୁଇଟି ଅଙ୍ଗୁଳି ଦେଖାଇ ଦେଲି । ରାଜା ଉତ୍ସୁକ ହୋଇ ପୁନର୍ବାର ପଚାରିବାରୁ ମୁଁ କହିଲି, "ପାଞ୍ଚଜଣ ଲୋକ ମିଳିତ ହେଲେ ଅସାଧ୍ୟସାଧନ କରି-

Digitized by srujanika@gmail.com

ପାରନ୍ତି । ସେହି ହସ୍ତ ପାଞ୍ଚଟି ଅଙ୍ଗୁଳି ଏକତ୍ର ଦେଖାଇ ଏହି କଥା ପ୍ରକାଶ କଲା । ମୋର ଦୁଇଟି ଅଙ୍ଗୁଳି ଦେଖାଇବାର ଅର୍ଥ ଏହି ଯେ, ଦୁଇଜଣ ଲୋକ ମିଳିତ ହେଲେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ଅସାଧ୍ୟ ହୁଏନାହିଁ ।" ରାଜା ଏହି କଥା ଶୁଣି ଆନନ୍ଦିତ ହେଲେ, ମାତ୍ର ଶକଟାଳ ମୋର ତୀକ୍ଷ୍ଣବୁଦ୍ଧି ଅବଲୋକନ କରି ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିଷଣ୍ଣ ହେଲେ । ଦିନେ ଯୋଗନନ୍ଦ ନିଜ ମହିଷୀଙ୍କୁ ଉନ୍ମୁକ୍ତବାତାୟନରୁ ଏକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅତିଥିକୁ ଅବଲୋକନ କରୁଥିବା ଦେଖି ଅତ୍ୟନ୍ତ କୁପିତ ହେଲେ ଏବଂ ସେହି ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ ବଧ କରିବାପାଇଁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ସେହି ବ୍ରାହ୍ମଣ ବଧଭୂମିକୁ ନୀତ ହେଉଥିବା ସମୟରେ ବିପଣିମଧ୍ୟସ୍ଥ ଗୋଟିଏ ମୃତ ମତ୍ସ୍ୟ ହସିବାକୁ ଲାଗିଲା । ରାଜା ଏହା ଦେଖି ବ୍ରାହ୍ମଣର ବଧ ସ୍ଥଗିତ କଲେ ଏବଂ ସେହି ମାଛଟା କାହିଁକି ହସିଲା, ତାହାର କାରଣ ମୋତେ ପଚାରିଲେ । ମୁଁ କହିଲି, "ମୁଁ ପରେ ନିରୂପଣ କରି କହିବି ।" ତତ୍ପରେ ସରସ୍ୱତୀ ମୋ ନିକଟରେ ଏକାନ୍ତରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ କହିଲେ, "ତୁମ୍ଭେ ଏହି ତାଳବୃକ୍ଷ ଉପରେ ରାତିରେ ଅଲକ୍ଷିତଭାବରେ ରହ । ମରା ମାଛଟା କାହିଁକି ହସିଲା, ତାହାର କାରଣ ନିଶ୍ଚୟ ଏହିଠାରେ ଜାଣିପାରିବ ।" ସେହି ଉପଦେଶାନୁସାରେ ମୁଁ ତାଳବୃକ୍ଷରେ ଆରୋହଣ କରି ରାତିରେ ରହିଲି ଏବଂ ଦେଖିଲି ଯେ, ଏକ ରାକ୍ଷସୀ ନିଜର ଶିଶୁପୁତ୍ରଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ଘେନି ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ତାହାର ପୁତ୍ରମାନେ ତାହାକୁ ଖାଇବାକୁ ମାଗିବାରୁ ସେ ସେମାନଙ୍କୁ କହିଲା, "ଆଜି ଅପେକ୍ଷା କର । କାଲି ସକାଳେ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ବ୍ରାହ୍ମଣର ମାଂସ ଖାଇବାକୁ ଦେବି ।" 'ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ ଆଜି କାହିଁକି ବଧ କଲେନାହିଁ ?' ସେମାନେ ତାହାକୁ ଏହି କଥା ପଚାରିବାରୁ ସେ କହିଲା, "ମରା ମାଛଟାଏ ତାହାକୁ ଦେଖି ହସିଲା; ସେଥିପାଇଁ ତାହାକୁ ଆଜି ବଧ କଲେନାହିଁ ।" ସେମାନେ ପୁଣି ପଚାରିଲେ, "ମରା ମାଛଟା କାହିଁକି ହସିଲା ?" ରାକ୍ଷସୀ ତହିଁ କହିଲା, "ରାଜାଙ୍କର ମହିଷୀମାନେ ଚରିତ୍ରହୀନା । ତାହାଙ୍କର ଅନ୍ତଃପୁରରେ ସ୍ତ୍ରୀରୂପଧାରୀ ପୁରୁଷମାନେ ଅଛନ୍ତି; ମାତ୍ର ନିରପରାଧ ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ ଅକାରଣରେ ବଧ କରୁଅଛନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ମାଛଟା ହସିଲା ।"

ମୁଁ ରାକ୍ଷସୀର ଏହି କଥା ଶୁଣି ରାଜାଙ୍କୁ ସମସ୍ତ କଥା ବୁଝାଇ କହିଲି । ରାଜା ପ୍ରକୃତରେ ଅନ୍ତଃପୁରରେ ସ୍ତ୍ରୀ-ରୂପଧାରୀ ପୁରୁଷମାନଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲେ ଏବଂ ମୋର କଥା ସତ୍ୟ ହେବାରୁ ମୋତେ ବହୁତ ମାନ୍ୟ କଲେ । ମୁଁ ରାଜାଙ୍କର ଏହିପରି ବିଶୃଙ୍ଖଳ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ଦେଖି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଖିନ୍ନ ହେଲି । ଏକଦା ଜଣେ ଚିତ୍ରକର ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା ଏବଂ ସେ ଯୋଗନନ୍ଦ ଓ ପ୍ରଧାନ ମହିଷୀଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତି ଏକ ଚିତ୍ରପଟରେ ଅଙ୍କନ କଲା । ରାଜା ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ତାହାକୁ ବହୁ ଧନ ଦେଲେ ଏବଂ ସେହି ଚିତ୍ରପଟକୁ ନିଜର ବାସଭବନର ଭିତ୍ତିରେ ଲମ୍ବିତ କରାଇଲେ । ମୁଁ ଦିନେ ସେହି ଗୃହରେ ପ୍ରବେଶକରି ଦେଖିଲି ଯେ, ମହିଷୀଙ୍କର ଚିତ୍ର ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ଦିଶୁଅଛି । ଧ୍ୟାନଦ୍ୱାରା ଜାଣିଲି ଯେ, ସେଥିରେ ରାଣୀଙ୍କର ଏକ ଲକ୍ଷଣ ନାହିଁ । ତହିଁ ମୁଁ ମହିଷୀଙ୍କର ନିତମ୍ବପ୍ରଦେଶରେ ଏକ ତିଳକ ଅଙ୍କନ କରି ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲି । ରାଜା ଏହି ତିଳକ ଦେଖି ଅନ୍ତଃପୁରର ରକ୍ଷିମାନଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ, "ଏ ତିଳକ କିଏ ଅଙ୍କନ କଲା ?" ମୁଁ କରିଅଛି ବୋଲି ସେମାନେ କହିବାରୁ ରାଜା ଭାବିବାକୁ ଲାଗିଲେ— ମୋ ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କେହି ଏହି ତିଳକ କଥା ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ବରରୁଚି କିପରି ଏହା ଜାଣିଲା ? ସେ ନିଶ୍ଚୟ ମୋର ଅନ୍ତଃପୁରରେ ପ୍ରବେଶ କରେ । ସେଥିପାଇଁ ସେ ସ୍ତ୍ରୀରୂପଧାରୀ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଦେଖିଥିଲା । ତତ୍ପରେ ରାଜା ଶକଟାଳଙ୍କୁ ଆହ୍ୱାନକରି ମୋତେ ବଧ କରିବାପାଇଁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ଶକଟାଳ 'ଯେ ଆଜ୍ଞା' କହି ଭାବିବାକୁ ଲାଗିଲେ—ବରରୁଚିଙ୍କୁ ବଧ କରିବା ମୋର ଉଚିତ ନୁହେ । ସେ ମୋତେ ବିପଦରୁ ଉଦ୍ଧାର କରିଅଛନ୍ତି; ପୁଣି ସେ ବିପ୍ର । ମୁଁ ସେହି ଉପକାର ଶୁଝିବି । ଶକଟାଳ ଆସି ମୋତେ କହିଲେ, "ରାଜା ଅକାରଣରେ କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ-ଅଛନ୍ତି । ତୁମ୍ଭେ ମୋ ଗୃହରେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନଭାବରେ ରହ । ମୁଁ ଅନ୍ୟ କାହାକୁ ବିନାଶକରି ତୁମ୍ଭର ବିନାଶ-ବାର୍ତ୍ତା ରଟନା କରିବି ।" ମୁଁ ତାହାଙ୍କର ଗୃହରେ ଲୁକ୍କାୟିତ-ଭାବରେ ବାସ କରିବାକୁ ଲାଗିଲି । ସେ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଜଣେ ଲୋକକୁ ବିନାଶକରି ମୋର ବଧବାର୍ତ୍ତା ରଟନାକଲେ । ମୁଁ ଶକଟାଳଙ୍କୁ କହିଲି, "ମୋତେ ତୁମ୍ଭେ ବିନାଶ ନ କରିବାରୁ ଏକମାତ୍ର ମନ୍ତ୍ରୀ ହେଲ । ମୋତେ କେହି ବିନାଶ କରିବାକୁ କ୍ଷମ ନୁହେ । ଗୋଟିଏ ରାକ୍ଷସ ମୋର ମିତ୍ର । ମୁଁ ତାହାକୁ ଚିନ୍ତାକଲେ ସେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ସମଗ୍ର ଜଗତକୁ ଗ୍ରାସ କରିପାରେ । ଏହି ରାଜାଙ୍କର ନାମ ପୂର୍ବେ ଇନ୍ଦ୍ରଦତ୍ତ ଥିଲା । ସେ ମୋର ସଖା ଥିଲେ । ସେ ପୁଣି ବ୍ରାହ୍ମଣ; ଏଣୁ ଏହାଙ୍କୁ ବିନାଶ-କରିବା ଉଚିତ ନୁହେ ।" ଏହା ଶୁଣି ମନ୍ତ୍ରୀ ଶକଟାଳ କହିଲେ, "ମୋତେ ସେହି ରାକ୍ଷସକୁ ଦେଖାଇ ଦିଅ ।"

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁଁ ଧ୍ୟାନ କରିବାମାତ୍ରେ ସେହି ରାକ୍ଷସ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ରାକ୍ଷସକୁ ଦେଖି ସେ ବିସ୍ମିତ ହୋଇ ପୁଣି ପଚାରିଲେ, "ରାକ୍ଷସ କିପରି ତୁମ୍ଭର ମିତ୍ର ହେଲା ?" ମୁଁ ତାହାଙ୍କୁ କହିଲି, "ପୂର୍ବେ ନଗରରକ୍ଷାର୍ଥ ଭ୍ରମଣ କରୁଥିବା ସମୟରେ ପ୍ରତି ରାତ୍ରିରେ ଜଣେ ଜଣେ କଟୁଆଳ ବିନଷ୍ଟ ହେଉଥିଲେ । ଯୋଗନନ୍ଦ ଏହା ଶୁଣି ମୋତେ କଟୁଆଳ କଲେ । ମୁଁ ରାତ୍ରିକାଳରେ ନଗରରେ ଭ୍ରମଣ କରୁଁ କରୁଁ ରାକ୍ଷସକୁ ଦେଖିଲି । ସେ ମୋତେ ଦେଖି ପଚାରିଲେ, "ଏହି ନଗରରେ କେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ଅତ୍ୟନ୍ତ ରୂପବତୀ, ମୋତେ କହ ।" ମୁଁ ତାହାଙ୍କୁ ହସି ହସି କହିଲି, "ରେ ମୂର୍ଖ, ଯେ ଯାହାର ଅଭିମତା, ସେ ତାହା ପକ୍ଷରେ ରୂପବତୀ ।" ତାହା ଶୁଣି ସେହି ରାକ୍ଷସ କହିଲା,"ଏକା ତୁମ୍ଭଠାରେ ପରାଜିତ ହେଲି ।" ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦେବାରୁ ମୁଁ ତାହା ହାତରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଲି । ସେ ତାହାଙ୍କୁ କହିଲା, "ମୁଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରୀତ ହେଲି; ଆଜଠାରୁ ତୁମ୍ଭେ ମୋର ମିତ୍ର ହେଲ ଏବଂ ସ୍ମରଣ କଲେ ତୁମ୍ଭ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବି ।" ତତ୍ପରେ ସେ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହେଲା । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଫେରି ଆସିଲି । ଏହି ପ୍ରକାରେ ରାକ୍ଷସ ମୋର ମିତ୍ର ହେଲା । ଶକଟାଳଙ୍କର ଅନୁରୋଧରେ ମୁଁ ପୁଣି ଧ୍ୟାନବଳରେ ମୂର୍ତ୍ତିମତୀ ଗଙ୍ଗାଙ୍କୁ ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖାଇଲି । ଶକଟାଳ ମଧ୍ୟ ମୋର ସହାୟ ହେଲେ । ସେ ମୋତେ ଚିହ୍ନି ଦେଖି କହିଲେ, 'ତୁମ୍ଭେ ସର୍ବଜ୍ଞ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଆମ୍ଭାଙ୍କୁ କାହିଁକି କଷ୍ଟ ଦେଉଅଛ ? ତୁମ୍ଭେ କି ଜାଣନାହିଁ ଯେ, ରାଜାମାନେ ସର୍ବଦା ଅବଗୁରୁତ । ଶୀଘ୍ର ଏହି ଅବଗୁର ସଂଶୋଧିତ ହେବ । ମୁଁ ଗୋଟିଏ କଥା କହୁଅଛି ଶୁଣ । ପୂର୍ବେ ଆଦିତ୍ୟବର୍ମା ନାମରେ ଏକ ରାଜା ଥିଲେ । ଶିବବର୍ମା ନାମରେ ତାହାଙ୍କର ଏକ ମନ୍ତ୍ରୀ ଥିଲେ । ଏକଦା ସେହି ରାଜାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ରାଣୀ ଗର୍ଭବତୀ ହେବାରୁ ରାଜା ଅନ୍ତଃପୁରରକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ, 'ଦୁଇବର୍ଷ ପରେ ମୁଁ ଆଜି ଅନ୍ତଃପୁରକୁ ଆସିଲି, ରାଣୀର ଗର୍ଭୋଦୟ କିପରି ହେଲା, ମୋତେ କହ ?' ସେମାନେ କହିଲେ, 'ଏକା ଶିବବର୍ମା କେବଳ ଅବାଧରେ ତହିଁରେ ପ୍ରବେଶ କରେ; ଆଉ କେହି ପ୍ରବେଶ କରନ୍ତି ନାହିଁ ।" ଏହା ଶୁଣି ରାଜା ସ୍ଥିରକଲେ ଯେ, ଶିବବର୍ମା ନିଶ୍ଚୟ ଦ୍ରୋହୀ । ପ୍ରକାଶରେ ତାହାଙ୍କୁ ବଧ କଲେ କାଳେ ଲୋକେ ରାଣୀଙ୍କର କଳଙ୍କ ରଟନା କରିବେ, ଏହି ଭୟରେ ଶିବବର୍ମାଙ୍କୁ ଭୋଗବର୍ମାନାମକ ଏକ ସାମନ୍ତରାଜଙ୍କ ନିକଟକୁ ପଠାଇଦେଲେ । ଶିବବର୍ମାଙ୍କୁ ବଧ କରିବାପାଇଁ ଖଣ୍ଡେ ପତ୍ର ଲେଖି ସେହି ପତ୍ରକୁ ଜଣେ ଗୁପ୍ତଚର ହସ୍ତରେ ଭୋଗବର୍ମା ନିକଟକୁ ମଧ୍ୟ ପଠାଇଥିଲେ । ଏକ ସପ୍ତାହପରେ ରାଣୀ ଏକ ସ୍ତ୍ରୀରୂପଧାରୀ ପୁରୁଷସହିତ ଭୟରେ ପଳାୟନ କଲେ । ଆଦିତ୍ୟବର୍ମା ତାହା ଜାଣି ମନ୍ତ୍ରୀ ଅକାରଣରେ ବିନଷ୍ଟ ହେଲା ବୋଲି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅନୁତପ୍ତ ହେଲେ । ଏଥିମଧ୍ୟରେ ଶିବବର୍ମା ଭୋଗବର୍ମାଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଏବଂ ସେହି ଚିଠି ମଧ୍ୟ ଘେନି ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚିଲା । ଭୋଗବର୍ମା ସେହି ପତ୍ର ପାଠକରି ଶିବବର୍ମାଙ୍କୁ ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡାଦେଶ ଅବଗତ କରାଇଲେ । ଶିବବର୍ମା ତାହାଙ୍କୁ କହିଲେ, "ତୁମ୍ଭେ ମୋତେ ବଧ କର, ନଚେତ୍ ମୁଁ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବି ।" ଭୋଗବର୍ମା ବିସ୍ମିତ ହୋଇ ପଚାରିଲେ, "ତୁମ୍ଭେ ଏପରି କାହିଁକି କହୁଅଛ, ମୋତେ କହ ।" ଶିବବର୍ମା ତାହାଙ୍କୁ କହିଲେ, "ଯେଉଁ-ଦେଶରେ ମୁଁ ବିନଷ୍ଟ ହେବି, ସେଠାରେ ବାର ବର୍ଷପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୃଷ୍ଟି ହେବ ନାହିଁ ।" ରାଜା ଭୋଗବର୍ମା ତାହାଙ୍କୁ ଭାବି ସ୍ଥିର କଲେ--ଆଦିତ୍ୟବର୍ମା ବଡ଼ ଦୁଷ୍ଟ-ସେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ବିନାଶ କାମନା କରୁଅଛି । ସେଠାରେ କ'ଣ ବଧକ ନାହାନ୍ତି ? ସୁତରାଂ ଏ ଅବଧ । ତତ୍ପରେ ସେ ଶିବବର୍ମାଙ୍କୁ ନିଜ ରାଜ୍ୟରୁ ପଠାଇଦେଲେ । ଶିବବର୍ମା ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ବୋଲି ଏହି ପ୍ରକାରେ ପ୍ରମାଣିତ ହେଲା । ଧର୍ମର ଜୟ ନିଶ୍ଚୟ ହେବ । ସୁତରାଂ ହେ କାତ୍ୟାୟନ, ତୁମ୍ଭେ ମୋ ଗୃହରେ ବାସ କର । ରାଜା ଯୋଗନନ୍ଦ ନିଶ୍ଚୟ ଅନୁତପ୍ତ ହେବେ ।" ମୁଁ ଶକଟାଳଙ୍କ ଗୃହରେ ମୋର ଦୋଷ-କ୍ଷାଳନ ନିମିତ୍ତ ଉପଯୁକ୍ତ ଅବସର ଅପେକ୍ଷାରେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ-ଭାବରେ ବାସ କରିବାକୁ ଲାଗିଲି ।

ଯୋଗନନ୍ଦଙ୍କର ପୁତ୍ର ହିରଣ୍ୟଗୁପ୍ତ ଦିନେ ମୃଗୟାର୍ଥ ବନକୁ ଯାଇଥିଲେ । ବେଗଗାମୀ ଅଶ୍ୱ ତାହାଙ୍କୁ ଏକାକୀ ଅରଣ୍ୟରେ ବହୁ ଦୂରକୁ ଘେନିଗଲା । ଏପରି ସମୟରେ ରାତ୍ରି ଉପସ୍ଥିତ ହେବାରୁ ସେ ରାତ୍ରିଯାପନ କରିବାପାଇଁ ଗୋଟିଏ ବୃକ୍ଷରେ ଆରୋହଣ କଲେ । କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ଏକ ଭଲ୍ଲୁକ ମଧ୍ୟ ହିଂସ୍ରଭୟରେ ସେହି ବୃକ୍ଷରେ ଆରୋହଣ କଲା । ସେହି ଭଲ୍ଲୁକ ରାଜପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୀତ ହେବାର ଦେଖି କହିଲା, "ଭୟ କରନାହିଁ । ତୁମ୍ଭେ ମୋର ମିତ୍ର ।" ଭଲ୍ଲୁକର ଅଭୟବାକ୍ୟରେ ବିଶ୍ୱାସ କରି ରାଜପୁତ୍ର ଶୟନ କଲେ । ଭଲ୍ଲୁକ ଜାଗି ରହିଲା । ହିଂସ୍ର ତହିଁ ତଳେ ଥାଇ କହିଲା, "ରେ ଭାଲୁ, ମନୁଷ୍ୟଟାକୁ ତଳକୁ ପକାଇଦେ । ତାହାକୁ ଖାଇ ପକାଇବି ।" ଭଲ୍ଲୁକ କହିଲା, "ମୁଁ କଦାପି ମିତ୍ରଦ୍ରୋହୀ ହେବି ନାହିଁ ।" କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ରାଜପୁତ୍ର ନିଦ୍ରାରୁ ଜାଗରିତ ହେବାରୁ ଭଲ୍ଲୁକ ଶୟନ କଲା । ହିଂସ୍ର ତହିଁ କହିଲା, "ରେ ମାନବ, ତୁ ଭାଲୁକୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ତଳକୁ ପକାଇଦେ । ମୁଁ ତାହାକୁ ଖାଇ ପକାଇବି ।" ରାଜପୁତ୍ର ସିହ୍ନର ପ୍ରଲୋଭନ-ବାକ୍ୟରେ ପଡ଼ି ଭଣ୍ଡୁକକୁ ତଳକୁ ପକାଇ ଦେବାପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ, କିନ୍ତୁ ଦୈବ-ଯୋଗରୁ ଭାଲୁ ତଳେ ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ । ଭଣ୍ଡୁକ ରାଜପୁତ୍ରକୁ "ମିତ୍ରଦ୍ରୋହୀ, ପାଗଳ ହୁଅ" ବୋଲି ଅଭିଶାପ ଦେଲା । ରାଜପୁତ୍ର ଗୃହକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କରି ପାଗଳ ହୋଇଗଲେ । ଯୋଗନନ୍ଦ ପୁତ୍ରକୁ ପାଗଳ ଦେଖି ଘୋର ବିଷାଦରେ ମଗ୍ନହେଲେ ଏବଂ କହିଲେ,"ବରରୁଚି ଯଦି ଏହି ସମୟରେ ଜୀବିତ ଥାନ୍ତେ, ତାହାହେଲେ ସେ ପ୍ରକୃତ ତତ୍ତ୍ୱ ଜାଣି-ପାରନ୍ତେ । ମୋର ବୁଦ୍ଧିକୁ ଧିକ୍ !" ଏହି କଥା ଶୁଣି ଶକଟାଳ ମନେ କଲେ—ବରରୁଚିଙ୍କର ପ୍ରକାଶର ପ୍ରକୃତ ସମୟ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଅଛି । ଏହା ସ୍ଥିର କରି ଶକଟାଳ ରାଜାଙ୍କଠାରୁ ଅଭୟ ପ୍ରର୍ଥନା କରି କହିଲେ, "ରାଜନ୍, ବରରୁଚି ଜୀବିତ ଅଛନ୍ତି ।" ଏହା ଶୁଣି ରାଜା ବରରୁଚିଙ୍କୁ ଆଣିବାପାଇଁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ଶକଟାଳ ମୋତେ ସେହିକ୍ଷଣି ଘେନି ଆସିଲେ । ମୁଁ ରାଜପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଦେଖି ରାଜାଙ୍କୁ କହିଲି, "ରାଜପୁତ୍ର ମିତ୍ରଦ୍ରୋହୀ, ସେଥିପାଇଁ ସେ ପାଗଳ ହୋଇଅଛନ୍ତି ।" ତତ୍ପରେ ମୁଁ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ପ୍ରସାଦରୁ ରାଜ-ପୁତ୍ର ଓ ଭଣ୍ଡୁକର ବୃତ୍ତାନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନା କଲି । ରାଜପୁତ୍ର ଶାପମୁକ୍ତ ହୋଇ ମୋତେ ସ୍ତୁତି କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ରାଜା ତହିଁ ମୋତେ ପଚାରିଲେ, "ତୁମ୍ଭେ ଏକଥା କିପରି ଜାଣିଲ ?" ମୁଁ କହିଲି, "ରାଜନ୍, ଲକ୍ଷଣ, ଅନୁମାନ ଓ ପ୍ରତିଭାବଳରେ ବୁଦ୍ଧିମାନ ଲୋକମାନେ ସବୁ କଥା ଜାଣି-ପାରନ୍ତି । ରାଣୀଙ୍କର ତଳଚିହ୍ନକଥା ଯେପରି ଜାଣିଲି, ରାଜପୁତ୍ରଙ୍କର କଥା ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଜାଣିଲି ।" ରାଜା ମୋ କଥା ଶୁଣି ଲଜ୍ଜା ଓ ଅନୁତାପରେ ଅଭିଭୂତ ହେଲେ । ସେ ମୋର ଯଥେଷ୍ଟ ସତ୍କାର କଲେ । ତତ୍ପରେ ମୁଁ ନିଜ ଘରକୁ ଫେରି ଆସିଲି । ମୁଁ ପହଞ୍ଚିଲା ମାତ୍ରେ ସମସ୍ତେ କାନ୍ଦିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଉପକର୍ଣ୍ଣ ମୋ ନିକଟରେ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି କହିଲେ, 'ରାଜା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମାରି ପକାଇଅଛନ୍ତି ଶୁଣି ଉପକୋଶା ଅଗ୍ନିରେ ଦେହତ୍ୟାଗ କଲା ।' ତାହା ଶୁଣି ମୁଁ ଶୋକରେ ଅଧୀର ହୋଇ ବାତାହତ ବୃକ୍ଷପ୍ରାୟ ଭୂମିରେ ପତିତ ହେଲି ଓ ପାଗଳ ହୋଇ ପ୍ରଳାପ କରିବାକୁ ଲାଗିଲି । ପ୍ରିୟବନ୍ଧୁ-ବିନାଶରେ କେଉଁ ଲୋକ ଶୋକରେ ଅଧୀର ନ ହୁଏ ? ବର୍ଷ ଉପାଧ୍ୟାୟ ଆସି ମୋତେ ବୁଝାଇ କହିଲେ, 'ଏ ସଂସାରରେ ସମସ୍ତ ଅନିତ୍ୟ; କିଛିହିଁ ସ୍ଥିର ନୁହେ । ଏହି ସଂସାରମାୟାରେ ତୁମ୍ଭେ କାହିଁକି ମୁଗ୍ଧ ହେଉଅଛ ?' ବର୍ଷଙ୍କର ପ୍ରବୋଧ-ବାକ୍ୟରେ ମୁଁ କିଞ୍ଚିତ୍ ଆଶ୍ୱସ୍ତ ହେଲି । ତତ୍ପରେ ମୁଁ ସଂସା-ରର ମାୟାମମତା ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଏବଂ ଶାନ୍ତିହିଁ ଜୀବନର ଚରମ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସ୍ଥିର କରି ତପୋବନକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲି । କିଛିଦିନ ପରେ ଅଯୋଧ୍ୟାରୁ ଏକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସେହି ତପୋ-ବନକୁ ଆଗମନ କଲେ । ମୁଁ ତାହାଙ୍କୁ ଯୋଗନନ୍ଦଙ୍କର ରାଜ୍ୟବାର୍ତ୍ତା ପଚାରିଲି । ସେ ମୋତେ ଚିହ୍ନିପାରି ଅତି-ଦୁଃଖରେ କହିଲେ, 'ଯୋଗନନ୍ଦଙ୍କ ନିକଟରୁ ଚାଲି ଆସିବା ପରେ ମନ୍ତ୍ରୀ ଶକଟାଳ ବୈରପ୍ରତିହିଂସାର ଉପଯୁକ୍ତ ଅବ-ସର ପାଇଲେ । ସେ 'ଯୋଗନନ୍ଦ କିପରି ନଷ୍ଟ ହେବ' ଏହି ଚିନ୍ତାରେ ମଗ୍ନ ହୋଇ ଯାଉଁ ଯାଉଁ ବାଟରେ ମାଟି ଖୋଳୁଥିବା ଜଣେ କୁରୂପ ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ ଦେଖିଲେ । ସେ ତାଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ, 'ତୁମ୍ଭେ କାହିଁକି ମାଟି ଖୋଳୁଅଛ ?' ସେ ତହିଁ କହିଲେ, 'କୁଶଗୁଡ଼ାକ ମୋର ପାଦରେ ଫୋଡ଼ି ହୋଇଯିବାରୁ ମୁଁ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଉପାଡ଼ି ପକାଉଅଛି ।' ତାହାଙ୍କର କଥା ଶୁଣି ଶକଟାଳ ମନେ ମନେ ସ୍ଥିର କଲେ—ଏ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସାମାନ୍ୟ ଲୋକ ନୁହେ—ସାମାନ୍ୟ ତୃଣ ଉପରେ କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ତାହାର ଉଚ୍ଛେଦସାଧନ କରୁଅଛି । ନିଶ୍ଚୟ ଏ ଯୋଗନନ୍ଦଙ୍କୁ ବିନାଶ କରିପାରିବ । ଶକଟାଳ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ, 'ମହାଶୟ ! ଆପଣଙ୍କ ନାମ କଣ ?' ସେ କହିଲେ, 'ମୋର ନାମ ଚାଣକ୍ୟ ।' ତହିଁ ଶକଟାଳ କହିଲେ, 'ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ଅମାବାସ୍ୟାଦିନ ଶ୍ରାଦ୍ଧରେ ନନ୍ଦରାଜାଙ୍କର ଗୃହକୁ ନେଇଯିବି । ନିଶ୍ଚୟ ଆପଣ ଏକ ଲକ୍ଷ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ମୁଦ୍ରା ଦକ୍ଷିଣା ପାଇବେ ଏବଂ ଭୋଜନସମୟରେ ଆପଣଙ୍କୁ ସମସ୍ତଙ୍କର ଅଗ୍ରେ ସ୍ଥାନ ଦିଆଯିବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋ ଗୃହକୁ ଆଗମନ କରନ୍ତୁ ।' ଏହି କଥା କହି ସେ ଚାଣକ୍ୟଙ୍କୁ ନିଜ ଗୃହକୁ ଘେନି ଆସି ଶ୍ରାଦ୍ଧଦିବସରେ ତାହାଙ୍କୁ ରାଜାଙ୍କ ନିକଟକୁ ନେଇଗଲେ ଏବଂ ରାଜାଙ୍କ ସହିତ ଭେଟ କରାଇଦେଲେ । ତତ୍ପରେ ଚାଣକ୍ୟ ଶୀର୍ଷସ୍ଥାନୀୟ ଆସନ ଗ୍ରହଣ କରିବାରୁ ସୁବନ୍ଧୁ ନାମକ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ନିଜର ବୋଲି ଦାବି କଲେ । ସେ ଦୁଇଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଳହ ହେବାରୁ ଶକଟାଳ ରାଜାଙ୍କୁ ଜଣାଇଲେ । ରାଜା କହିଲେ, 'ସୁବନ୍ଧୁ କେବଳ ସେହି ଆସନର ଯୋଗ୍ୟ, ସେ ସେଥିରେ ଉପବେଶନ କରନ୍ତୁ ।' ଶକଟାଳ ଚାଣକ୍ୟଙ୍କୁ ରାଜାଙ୍କର ଆଦେଶ ଜଣାଇ କହିଲେ, 'ଏଥିରେ ମୋର କିଛି ଅପରାଧ ନାହିଁ ।' ଚାଣକ୍ୟ କ୍ରୋଧରେ ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ହୋଇ ନିଜ ଶିଖାକୁ ଉନ୍ମୁକ୍ତ କରି ପ୍ରତିଜ୍ଞା କଲେ—ଯୋଗନନ୍ଦଙ୍କୁ ନିଶ୍ଚୟ ସାତ ଦିନମଧ୍ୟରେ ବିନାଶ କରିବି; ତାର ମୃତ୍ୟୁପରେ ଏହି ଉନ୍ମୁକ୍ତ ଶିଖାକୁ ପୁନର୍ବାର ବନ୍ଧନ କରିବି । ଯୋଗନନ୍ଦ କୁପିତ ହେବାରୁ ଚାଣକ୍ୟ ପଳାଇ ଯାଉଥିଲେ; ମାତ୍ର ଶକଟାଳ ତାହାଙ୍କୁ ଘେନିଯାଇ

Digitized by srujanika@gmail.com

ନିଜ ଗୃହରେ ଲୁଚାଇ ରଖିଲେ । ତତ୍ପରେ ସେ କୌଣସି ଏକ ନିର୍ଜନ ସ୍ଥାନକୁ ଯାଇ କୃତ୍ୟାଙ୍କର ଆରାଧନା କଲେ । ସେଥି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଯୋନନ୍ଦଙ୍କର ଦାହଜ୍ୱର ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା ଏବଂ ସେ ସପ୍ତମ ଦିବସରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ । ତତ୍ପରେ ଶକଟାଳ ଯୋଗନନ୍ଦଙ୍କର ପୁତ୍ର ହିରଣ୍ୟଗୁପ୍ତଙ୍କୁ ବିନାଶ କରି ପ୍ରକୃତ ନନ୍ଦଙ୍କର ପୁତ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କୁ ସିଂହାସନରେ ବସାଇଲେ । ଏହିପ୍ରକାର ଭାବରେ ସେ ବୈରନିର୍ଯ୍ୟାତନ ସାଧନ କରି ଅବଶେଷରେ ପୁତ୍ରଶୋକରେ ମହାରଣ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ ।' ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ମୁଖରୁ ଏହି ବାର୍ତ୍ତା ପାଇ ମୋ ହୃଦୟରେ ଦାରୁଣ ଶୋକ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ମୁଁ ସେହି ଶୋକରେ କାତର ହୋଇ ଏବଂ ସମସ୍ତ ସଂସାର ଅନିତ୍ୟ ଦେଖି ଦେବୀ ବିନ୍ଧ୍ୟବାସିନୀଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବା ପାଇଁ ଆସିଲି । ତାହାଙ୍କ କୃପାରୁ ତୁମ୍ଭ ସହିତ ମୋର ଭେଟ ହେଲା ଏବଂ ମୁଁ ମଧ୍ୟ ମୋର ଜାତି ସ୍ମରଣ କରୁଅଛି । ମୁଁ ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନ ଲାଭକଲି ଏବଂ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଏହି ମହାକଥା କହି ଶାପରୁ ମୁକ୍ତ ହେଲ ବୋଲି ଅନୁମାନ କରୁଅଛି । ଶିଷ୍ୟବେଷ୍ଟିତ ଗୁଣାଢ୍ୟ ଏଠାକୁ ନ ଆସିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୁମ୍ଭେ ଏଠାରେ ରହ । ସେ ଏବଂ ମୋର ପକ୍ଷପାତୀ ମାଲ୍ୟବାନ୍ ମୋପରି ଦେବୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅଭିଶପ୍ତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ତାହାଙ୍କୁ ଏହି ମହାକଥା କହିଲେ ତୁମ୍ଭେ ଶାପରୁ ମୁକ୍ତ ହେବ ଏବଂ ସେ ମଧ୍ୟ ମୁକ୍ତି ପାଇବ ।

ବରରୁଚି ତତ୍ପରେ ଏହି ମର ଦେହରୁ ମୁକ୍ତ ହେବାଲାଗି ପୁଣ୍ୟ ବଦରିକାଶ୍ରମକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ । ସେ ବାଟରେ ଯାଉଁ ଯାଉଁ ଗଙ୍ଗାକୂଳରେ ଜଣେ ଶାକଜୀବୀ ଋଷିଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ । ସେହି ମୁନିଙ୍କର ହସ୍ତ କୁଶରେ କ୍ଷତ ହେବାରୁ ତହିଁରୁ ରକ୍ତ ବାହାରିଲା । ଋଷି ଅହଙ୍କାରୀ ବିନା, ଏହା-ପରୀକ୍ଷା କରିବା ନିମନ୍ତେ ବରରୁଚି ତାହାଙ୍କର ରକ୍ତକୁ ଶାକରସରେ ପରିଣତ କଲେ । ସେହି ଋଷି ତାହା ଦେଖି କହିଲେ, "ମୁଁ ଏଥିର ସିଦ୍ଧ ହେଲି ।" ତହିଁ ବରରୁଚି ହସି ହସି କହିଲେ, "ତୁମ୍ଭେ ଯେଣୁ ଆଜିଯର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅହଙ୍କାର ଛାଡ଼ିନାହିଁ, ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପରୀକ୍ଷା କରିବାପାଇଁ ତୁମ୍ଭର ରକ୍ତକୁ ଶାକରସରେ ପରିଣତ କରିଅଛି । ଅହଙ୍କାର ଜ୍ଞାନମାର୍ଗର ପ୍ରଧାନ ଅନ୍ତରାୟ । ଶତ ବ୍ରତ କଲେ ମଧ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ବିନା ମୋକ୍ଷ ହୁଏନାହିଁ । ମୁମୁକ୍ଷୁମାନେ ସ୍ୱର୍ଗ ମଧ୍ୟ କାମନା କରନ୍ତିନାହିଁ । ଏଣୁ ଅହଙ୍କାର ନାଶ କରିବାପାଇଁ ଜ୍ଞାନାର୍ଜ୍ଜନରେ ଯତ୍ନ କର ।" ମୁନିଙ୍କୁ ଏହିପରି ଉପଦେଶ ଦେଇ ବରରୁଚି ବଦରିକାଶ୍ରମକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ ।

ବରରୁଚି ବଦରିକାଶ୍ରମରେ ପ୍ରଗାଢ଼ ଭକ୍ତି ସହିତ ଶରଣ୍ୟାଦେବୀଙ୍କର ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଦେବୀ ନିଜ ମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରକାଶ କରି ତାହାଙ୍କୁ କହିଲେ, "ଏହି ନଶ୍ୱର ଦେହରୁ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରିବାପାଇଁ ଏକାଗ୍ରଚିତ୍ତରେ ଯୋଗସାଧନା କର ।" ତତ୍ପରେ ବରରୁଚି ଯୋଗବଳରେ ନିଜ ଶରୀରକୁ ଭସ୍ମୀଭୂତ କରି ଦିବ୍ୟଗତି ଲାଭକଲେ । କାଣଭୂତ ବିନ୍ଧ୍ୟ କାନ୍ତାରରେ ଗୁଣାଢ୍ୟଙ୍କର ଆଗମନପ୍ରତୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍କଣ୍ଠିତ-ଚିତ୍ତରେ ଅବସ୍ଥାନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

କ୍ରମଶଃ

ଶ୍ରୀ ଗୋପୀନାଥ ଧଳ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ପ୍ରସଙ୍ଗ ।

ଧର୍ମ୍ମୋପଦେଷ୍ଟା ବୀର ।

ଉତ୍ତରଦେଶୀୟ ପୌତ୍ତଳିକତା ବିଷୟ ପୂର୍ବ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଆଲୋଚିତ ହୋଇଅଛି । ଅଜ୍ଞାନ-ତମିସ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ କୁସଂସ୍କାରପୂର୍ଣ୍ଣ ଯୁଗର ଧର୍ମ୍ମ ଶ୍ରୁତି

ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନ୍ୟ ଏକ ଅଭିନବ ଧର୍ମ୍ମରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା । ମନୁଷ୍ୟର ଚିତ୍ତବୃତ୍ତିର ବିକାଶ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଧର୍ମ୍ମଭାବରେ ମଧ୍ୟ ଅଦ୍ଭୁତ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସଂଘଟିତ ହୋଇଅଛି । ଏ ଧର୍ମ୍ମଯୁଗ ପୁରାତନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯୁଗଠାରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଭିନ୍ନ—ପୃଥିବୀର ଚିତ୍ରବର୍ତ୍ତନ ସହ ନୂତନ ଚରିତ୍ରର ଆବିର୍ଭାବ ହୋଇଅଛି ।

ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଇସଲାମଧର୍ମ୍ମ-ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ମହା ପ୍ରାଣ ଦେବ-ଭାବାବିଷ୍ଟ ଚରିତ୍ର ମହମ୍ମଦଙ୍କ ବିଷୟ ଉପସ୍ଥାପିତ ହେଉଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଚରିତ୍ରଟାରେ ପୁରାତନ ନର୍ଣ୍ଣ (Norse) ଧର୍ମ୍ମବତ୍ତ ଦେବତ୍ୱ ଆରୋପିତ ହୋଇନାହିଁ । ତାଙ୍କୁ ଈଶ୍ୱରରୂପେ ଜନସାଧାରଣ ଗ୍ରହଣ କରିନାହାନ୍ତି, ପରନ୍ତୁ ଦେବଭାବାବିଷ୍ଟରୂପେ, ଭଗବତ୍‌ପ୍ରେରିତରୂପେ ତାହାଙ୍କୁ ବରଣ କରି ନେଇଅଛନ୍ତି । ଏହା ଚରିତ୍ରପୂଜାର ଦ୍ୱିତୀୟ ଅବତାରଣା ।

ଅତୀତ ଯୁଗ ଯେପରି ମନୁଷ୍ୟକୁ ଦେବତାରୂପେ ପୂଜା-କରିଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ କିମ୍ବା ଭବିଷ୍ୟତ ଯୁଗରେ ସେପରି କରିବା ଅସମ୍ଭବ; କାରଣ ଧର୍ମ୍ମଜଗତକୁ ପ୍ରଣିଧାନ କଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦେଖୁଁ ଯେ, ଅହୈତୁକ ବିଶ୍ୱାସ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ହ୍ରାସପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଅବିଶ୍ୱାସରେ ପରିଣତ ହେଉଅଛି । ସେଥିନିମିତ୍ତ ମହାପୁରୁଷ ଆଉ ଦେବତାରୂପେ ବିବେଚିତ ହେଉନାହାନ୍ତି । ମହାପୁରୁଷଙ୍କୁ ଦେବତା-ଆଖ୍ୟା ପ୍ରଦାନ-କରିବା ଭ୍ରମପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଦେବତ୍ୱ ନିଷ୍ଠସ୍ୱ କରିବା ସର୍ବଦା ସୁଖସାଧ୍ୟ ନୁହେ । ତାଙ୍କର ବରଣ ପ୍ରଣାଳୀ ମହାନ୍ ଅର୍ଥବୋଧକ ଏବଂ ତଦ୍ଦ୍ୱାରାହିଁ ଯୁଗର ମହତ୍ତ୍ୱ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହୁଏ ।

ମହତ୍ତ୍ୱ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ମହତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ମନୁଷ୍ୟର ସ୍ୱଭାବସିଦ୍ଧ ପ୍ରବୃତ୍ତି । ହୃଦୟ କଳୁଷିତ କିମ୍ବା ବିପଥଗାମୀ ହୋଇ ନ ଥିଲେ ମନୁଷ୍ୟ ନିଷ୍ଠସ୍ୱ ମହାପୁରୁଷଙ୍କଠାରେ ଦେବତ୍ୱ କିମ୍ବା ଐଶ୍ୱରିକ ସତ୍ତା ଉପଲବ୍ଧି କରି ତା'ଙ୍କର ମହିମା କୀର୍ତ୍ତନ କରିବ । ମହାପୁରୁଷଙ୍କୁ ଦେବତାରୂପେ ହେଉ କିମ୍ବା ଧର୍ମ୍ମପ୍ରଚାରକରୂପେ ହେଉ, ଯେ କୌଣସି-ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କଲେ କ୍ଷତିନାହିଁ, କାରଣ ସେମାନେ ଈଶ୍ୱରପ୍ରେରିତ, ମହତ୍ତ୍ୱ କାର୍ଯ୍ୟନିମିତ୍ତ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ । ଗୀତାରେ ଅଛି:—

ଯୋ ଯୋ ଯାଂ ଯାଂ ତନୁଂ ଭକ୍ତ ଶ୍ରଦ୍ଧୟାର୍ଚ୍ଚିତୁମିଚ୍ଛତି
ତସ୍ୟ ତସ୍ୟାଚଳାଂ ଶ୍ରଦ୍ଧାଂ ତାମେବ ବିଦଧ୍ୟାମ୍ୟହମ୍ ।'

ଓଡନ୍ (Odin) ବୋଲ, ଲୁଥର (Luther) ବୋଲ, ଜନସନ (Johnson) ବୋଲ, ସମସ୍ତେ ଏକ ଉପା-ଦାନରେ ଗଠିତ । ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହେତୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଆଖ୍ୟା ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି ମାତ୍ର । ଓଡନ୍ (Odin) ସ୍ୱର୍ଗବାସୀ ଦେବତାରୂପେ ପୂଜିତ ହେଉଥିଲେ ବୋଲି ଓଡନ (Odin) ଙ୍କ ପୂଜା ଏ ଯୁଗରେ ବିସ୍ମୟ ଉତ୍ପା-ଦାନ କରେ । ଓଡନଙ୍କ ଅର୍ଚ୍ଚନା ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ନ ହୋଇ ପାରେ । କିନ୍ତୁ ସ୍କଟଲାଣ୍ଡର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ କବି ବର୍ନସ୍‌ଙ୍କ (Bruns) ପ୍ରତି ଲୋକମାନଙ୍କର ହିତାଦର ନ୍ୟାୟ-ସଙ୍ଗତ କି ? ବର୍ଣ୍ଣସ୍ (Burns) ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ଲୋକ ଥିଲେ, କବି ଥିଲେ ଏବଂ ଚରିତ୍ରପଦବାଚ୍ୟ ହେବାର ଉପଯୁକ୍ତ ମଧ୍ୟ ଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ଅବମାନନା କରିବା ଲୋକଙ୍କର ଉଚିତ ହୋଇଅଛି କି ? ଓଡନ (Odin) ଓ ବର୍ଣ୍ଣସ୍ (Burns) ଉଭୟେ ସମ୍ମାନର ପାତ୍ର । ମହାପୁରୁଷଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ ଭଗବାନଙ୍କର ଅତି ଅମୂଲ୍ୟ ଦାନ । ସ୍ଥୂଳତଃ ସେମାନେ ଭଗବାନଙ୍କର ଆଦେଶ ଘୋଷ ଭୂତଳରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥା'ନ୍ତି । ସେମାନେ ଅବଜ୍ଞାର ପାତ୍ର ନୁହନ୍ତି । ଆମ୍ଭେମାନେ ସାଧାରଣତଃ ତାଙ୍କୁ କ୍ଷଣିକ-ଆନନ୍ଦ-ଦାୟକ ଓ କୌତୂହଳ-ଉଦ୍ଦୀପକ ଆତସବାଜରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରୁଁ । ଓହୋ, ଏହା କି ଅବିମୃଶ୍ୟକାରିତା !

ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶରେ ମହମ୍ମଦଙ୍କ ବିଷୟରେ ଅନେକ-ଙ୍କର ଭ୍ରାନ୍ତ ଧାରଣା ଅଛି । ତାହାଙ୍କୁ ବିଶେଷଭାବରେ ଜାଣି ନଥିବା ହେତୁ ସେମାନେ ତାଙ୍କୁ ଧର୍ମ୍ମ--ଧ୍ୱଜୀ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କୁଆଖ୍ୟା ଦେଇଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ତାହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମିଥ୍ୟା । ସେ ଜଣେ ପ୍ରକୃତ ଚରିତ୍ର ଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଆନ୍ତରିକ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଭକ୍ତି ଅର୍ପଣ କରୁଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ହୃଦୟରୁ ସମସ୍ତ ଭ୍ରାନ୍ତ ଧାରଣା, ଭ୍ରମାତ୍ମକ ମତ ସମୂଳେ ଉତ୍ପାଟିତ କରି ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଏବଂ ତତ୍ତ୍ୱ ସମ୍ୟକ୍ ଉପଲବ୍ଧି କରିବା ଉଚିତ । ତାଙ୍କର ଉପରୋକ୍ତ କୁତ୍ସାରଟନାକାରୀ ସମାଲୋଚକମାନେ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱ ଉକ୍ତିର ଯାଥାର୍ଥ୍ୟ ପ୍ରମାଣିତ କରିପାରି ନାହାନ୍ତି । କେବଳ ଈର୍ଷା-ପରବଶ ହୋଇ ଏପରି ପରିବାଦ ପ୍ରଚାର କରିଅଛନ୍ତି ।

ମହମ୍ମଦଙ୍କ ମୁଖନିଃସୃତ ଅମୃତବାଣୀ କୋରାନ୍ ପ୍ରାୟ ୧୨୦୦ ବର୍ଷ ହେଲା କୋଟି କୋଟି ନରନାରୀଙ୍କ ଜୀବନର ଏକମାତ୍ର ଅବଲମ୍ବନ ଓ ପଥପ୍ରଦର୍ଶକ ହୋଇ-ଅଛି । କେତେ କେତେ ପୁରୁଷଙ୍କ ହୃଦୟରେ ପ୍ରେମମନ୍ଦାକିନୀ ପ୍ରବାହିତ କରିଅଛି, କେତେ କେତେ ନରନାରୀ ସ୍ନେହ ପ୍ରେମାମୃତରେ ନିମଜ୍ଜିତ ହୋଇ ପ୍ରାଣରେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଶାନ୍ତି ଲାଭକରି ଧନ୍ୟ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଯାହାଙ୍କ-ଦ୍ୱାରା ଏପରି ଅଦ୍ଭୁତ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦିତ ହୋଇଅଛି, ସେ

Digitized by srujanika@gmail.com

କଦାପି ଶଠ ବା ପ୍ରବଞ୍ଚକ ହୋଇ ନ ପାରନ୍ତି । ଏପରି କଥା ଭାବିବା ମଧ୍ୟ ଲଜ୍ଜାଜନକ, କାରଣ ଶଠତା, ପ୍ରବଞ୍ଚନା ପ୍ରତାରଣା ପ୍ରଭୃତିର ଆୟୁଷ୍କାଳ ଅତି ଅଳ୍ପ; କୃତ୍ରିମତା ବା କପଟତା ବହୁକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କଦାଚ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରି ପାରେନାହିଁ । ଅବିମୃଶ୍ୟକାରୀ ସମାଲୋଚକମାନଙ୍କର ଭ୍ରମପୂର୍ଣ୍ଣ ମତ ହୃଦୟରେ ଶୋଚନା ଜାତ କରାଏ ମାତ୍ର । ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଐଶୀ ଶକ୍ତି ନ ଥିଲେ, ସେ କଦାପି ଧର୍ମ୍ମ-ସଂସ୍ଥାପନ କରି ପାରନ୍ତେ ନାହିଁ । ଈଶ୍ୱରଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରେରିତ ନ ହେଲେ, ଈଶ୍ୱର-ସତ୍ତା ନ ଥିଲେ, ଧର୍ମ୍ମର ଅନୁଭୂତି ନ ଥିଲେ, ଧର୍ମ୍ମପ୍ରଚାର କରି ପାରନ୍ତେ ନାହିଁ । ସତ୍ୟର ଉତ୍ସ ସେମାନଙ୍କ ଅନ୍ତରତମ ପ୍ରଦେଶରେ ନିତ୍ୟ ବିଦ୍ୟମାନ, ଜ୍ଞାନମିହିର ସତତ ବିରାଜିତ । ଅଜ୍ଞାନ ଓ ଅବିଦ୍ୟାପେଚକ ସେହି ଜ୍ଞାନସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଆଲୋକରେ କେଉଁ ନିବିଡ଼ ଅନ୍ଧକାର ଗୁହାମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନଭାବରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଶିଳ୍ପୀ ଗୃହନିର୍ମ୍ମାଣର ପ୍ରକୃତ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଅନଭିଜ୍ଞ ଥିଲେ କଦାଚ ଗୃହ ନିର୍ମ୍ମାଣ କରିପାରେ ନାହିଁ । ଯଦି କରେ, ତେବେ ଫଳରେ ନବନିର୍ମିତ ଗୃହଟି ଅଚିରେ ଭୂମିସାତ୍ ହୁଏ । ମହମ୍ମଦ କୋଟି କୋଟି ନରନାରୀଙ୍କ ନିମିତ୍ତ ଯେଉଁ ସୁବୃହତ୍ ଧର୍ମ୍ମମନ୍ଦିର ପୃଥିବୀପୃଷ୍ଠରେ ଉତ୍ତୋଳିତ କରିଥିଲେ, ତାହା କାଳର ଆବର୍ତ୍ତରେ ପଡ଼ି ମଧ୍ୟ ଯେତେ-ବେଳେ ଦ୍ୱାଦଶଶତ ବର୍ଷ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣଭାବରେ ରହିଅଛି, ସେତେବେଳେ ନିଶ୍ଚୟ ଏହା ତାଙ୍କର ଐଶୀ ଶକ୍ତିର, ସତ୍ୟ ଅନୁଭୂତିର ପରାକାଷ୍ଠା ନିର୍ବିବାଦରେ—ବଜ୍ରନିଘୋଷରେ ପ୍ରଚାର କରୁଅଛି । ଯେ ପ୍ରକୃତିର ସରଳତା ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରେ, ଯେ ପ୍ରକୃତିର ନିୟମ ପ୍ରତିପାଳନ କରେ, ପ୍ରକୃତିର ସଂସର୍ଗରେ ନିତ୍ୟ ବିହାର କରେ, ସେ କେବଳ ପ୍ରକୃତିର ସତ୍ୟ ଅନୁଭବ କରିପାରେ । ଶଠ, ମିଥ୍ୟାବାଦୀ, ପ୍ରବଞ୍ଚକ-ମାନଙ୍କର ସ୍ଥାନ ସେଠାରେ ନାହିଁ । ସେମାନେ କୃତ୍ରିମ ମୁଦ୍ରାତୁଲ୍ୟ । ସେମାନଙ୍କର ସ୍ୱଭାବ ଫରାସୀବିପ୍ଳବତୁଲ୍ୟ ଜାତୀୟ ଆନ୍ଦୋଳନାଦିକାଳରେ ପରିଚିତ ହୁଏ ।

ଗୀତପୁରୁଷମାନଙ୍କର ଦୁଇଗୋଟି ଲକ୍ଷଣ ବିଶେଷ-ଭାବରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ସେହି ବିଶିଷ୍ଟ ଗୁଣ ହେତୁ ସେମାନେ ଜନସାଧାରଣଙ୍କଠାରୁ ଉଚ୍ଚତର ସୋପାନରେ ଅବସ୍ଥାନ କରନ୍ତି । ପ୍ରଥମ ଲକ୍ଷଣ-ଅସୀମ ସରଳତା । ମହାପୁରୁଷମାନେ ନିଜର ସରଳତା ଉପଲବ୍ଧି କରିପାରନ୍ତି ନାହିଁ, ତହିଁ ସ୍ୱୀୟ ସରଳତାବିଷୟରେ ବହାଡ଼ମ୍ବର କରନ୍ତି ନାହିଁ; ଆତ୍ମଉଦ୍ଦିମ ବଜାନ୍ତିନାହିଁ; ସେଥିନିମିତ୍ତ ଗର୍ବ ମଧ୍ୟ ଅନୁଭବ କରନ୍ତିନାହିଁ । ବରଂ ଆତ୍ମବିଶ୍ଳେଷଣ ଦ୍ୱାରା ନିଜର ଦୋଷ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି । ସେମାନେ ସରଳ, କାରଣ ସେମାନେ ସରଳବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କିଛି ହୋଇ ପାରିବେନାହିଁ । ସମସ୍ତ ପରିଦୃଶ୍ୟମାନ ଜଗତ୍ ସେମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସତ୍ୟରୂପେ ପ୍ରତିଭାତ ହୁଏ, ବିଶ୍ୱ-ସଂସାର କୁହେଳିକା ପୂର୍ଣ୍ଣ ନୁହେ ବୋଲି ଅନୁଭୂତ ହୁଏ ଏବଂ ବିଶ୍ୱର ରନ୍ଧ୍ରେ ରନ୍ଧ୍ରେ ଭଗବନ୍ମହିମା-ଗୀତିର ଝଙ୍କୃତ ବାଜି ଉଠେ । ଦ୍ୱିତୀୟ ନିଦର୍ଶନ ମୌଳିକତା । ମହାପୁରୁଷମାନେ ଭଗବାନଙ୍କ ଦୂତସ୍ୱରୂପ । ସେମାନେ ଭଗବଦ୍‌ବାଣୀ ପ୍ରଚାର କରିବା ନିମନ୍ତେ ସେହି ଚିର-ପ୍ରେମମୟ ଅନନ୍ତ ଧାମରୁ ବିଶ୍ୱନିୟନ୍ତାଙ୍କ ଆଦେଶ ଘେନି ଆସନ୍ତି । ବିଶ୍ୱଜନ ସମାଜରେ ସେମାନେ ଯେଉଁ ସନ୍ଦେଶ ପ୍ରଚାର କରନ୍ତି, ତାହା କେବଳ ଭଗବାନଙ୍କ ନିଦେଶ । ଆମ୍ଭେମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ କବି ବୋଲିପାରୁଁ, ଭବିଷ୍ୟଦ୍ବକ୍ତା ବୋଲିପାରୁଁ କିମ୍ବା ନରରୂପଧାରୀ ଦେବତା ବୋଲିପାରୁଁ । ସେମାନଙ୍କ ମୌଳିକତା ଥିବା ହେତୁ ସେମାନେ ସମାଜର ନିୟମ, ଆଚାର ବ୍ୟବହାର, ରୀତିନୀତି ପ୍ରଭୃତିର ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ଗଣ୍ଡିମଧ୍ୟରେ ଆବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହନ୍ତିନାହିଁ । ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କ ବାଣୀ ପ୍ରତ୍ୟାଦେଶ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କିଛି ନୁହେ ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବନାହିଁ ।

ମହମ୍ମଦ ଜଣେ ଯଶୋଲିପ୍ସୁ, ଉଚ୍ଚାଭିଳାଷୀ ବ୍ୟକ୍ତି ଥିଲେ ବୋଲି ଆମ୍ଭେମାନେ ସ୍ୱପ୍ନରେ ସୁଦ୍ଧା ଭାବି ନ ପାରୁ । ତାଙ୍କର ଆଦୌ ଗୌରବଲାଳସା ନଥିଲା । ସେ ଥିଲେ ଜଣେ ପ୍ରକୃତ ଗୀତ । ଜ୍ଞାନାଲୋକରେ ଜଗତ୍ ଆଲୋକିତ କରିବାନିମିତ୍ତ ପୃଥିବୀରେ ତାଙ୍କର ଶରୀରପରିଗ୍ରହ । ତାଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ ଭଗବାନଙ୍କ ଇପ୍ସିତ ଇଙ୍ଗିତମାତ୍ର । ତେଣୁ ତାହାଙ୍କର ପ୍ରଚାରିତ ବାଣୀରେ ଗଭୀର ସତ୍ୟ ଓ ମହାନ୍ ତଥ୍ୟ ବିରାଜମାନ ।

ତାଙ୍କର କୌଣସି ଦୋଷ ଥିଲା କି ନାହିଁ, ତାହା ଆମ୍ଭେମାନେ ବିଚାର କରିବୁ ନାହିଁ, କାରଣ ମହମ୍ମଦ ଜଣେ ସତ୍ୟ ପୁରୁଷ ଏବଂ ପ୍ରକୃତ ଗୀତ ଥିବାର ପ୍ରମାଣ ପାଇଅଛୁଁ । ଦୋଷ କହିତ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେ ଯେ ଈଶ୍ୱର-ପ୍ରେରିତ ନୁହନ୍ତି, ଏହା ବିଶ୍ୱାସ କରି ପାରିବୁଁ ନାହିଁ । ମନୁଷ୍ୟର ଦୋଷ ଥାଇ ପାରେ, କିନ୍ତୁ ତତ୍ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ରଖିଲେ ପ୍ରକୃତ ମହତ୍ତ୍ୱ ବୁଝି ହୁଏନାହିଁ । ଆମ୍ଭେମାନେ ବାଇବେଲରେ (Bible) ଦେଖିବାକୁ ପାଉଁ ଯେ, ଈଶ୍ୱର ଡେଭିଡଙ୍କୁ (David) ପ୍ରକୃତ ମନୁଷ୍ୟରୂପେ ଗ୍ରହଣ

Digitized by srujanika@gmail.com

କରିଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଡେରିଡଙ୍କର କ'ଣ ଦୋଷ ନ ଥିଲା ? ତାଙ୍କର ଶତ ଭ୍ରମ, ଶତ ଦୋଷ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେ ଭଗବାନଙ୍କ ପ୍ରିୟପାତ୍ର ହୋଇଥିଲେ । ମନୁଷ୍ୟର ପଦେ ପଦେ ସ୍ଖଳନ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ—ସତ୍ୟପନ୍ଥାନୁସରଣ କରି ସଂସାରରେ ଅଗ୍ରସର ହେବା ବଡ଼ କଷ୍ଟକର ବ୍ୟାପାର । ଜୀବନବ୍ୟାପୀ ଭୀଷଣ ପରୀକ୍ଷାରେ ଶତ ଶତ ସ୍ଖଳନ ହେଉ, କ୍ଷତି ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ସ୍ଖଳନପରେ ସରଳ ହୃଦୟରେ ଅନୁଶୋଚନା କରି ଭଗବାନଙ୍କ କୃପାଭିକ୍ଷାପୂର୍ବକ ପୁଣି ସାହସ ବାନ୍ଧି ଅଗ୍ରସର ହେବା ଉଚିତ । ନୈରାଶ୍ୟକୁ ତଳେ ସୁଦ୍ଧା ହୃଦୟରେ ସ୍ଥାନ ଦେବା ବିଧେୟ ନୁହେ । ସରଳ ଅନୁତାପ ପାପର ଏକମାତ୍ର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ । ପତନ ପରେ ପୁଣି ସିହ୍ନବନ୍ଧମରେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ରତୀ ହେବାହିଁ ଯଥାର୍ଥ ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱ । ମହମ୍ମଦଙ୍କ ଦୋଷ କମ୍ବା ତ୍ରୁଟି ପ୍ରକୃତ ଘେନ ବିଗ୍ରହ କରିବା ଆମ୍ଭର ଅଭିପ୍ରାୟ ନୁହେ, କାରଣ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଆମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରକୃତ ସତ୍ୟ ବସ୍ତୁରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ପାରିବୁଁ ନାହିଁ ।

ଅଗମ୍ୟ ଗିରିପର୍ବତଶ୍ରେଣୀ—ଭୀଷଣ ବାଲୁକାମୟ-ମରୁଭୂମିପରିବେଷ୍ଟିତ, ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ସ୍ୱଚ୍ଛୋଦ ଜଳାଶୟ ଓ ସୁନ୍ଦର ସୁବିଶାଳ ଶ୍ୟାମଳ--ଦୂର୍ବାଦଳ--ପରିଶୋଭିତ-ପ୍ରାନ୍ତର, ତାଳତମାଳଖର୍ଜ୍ଜୁରାଦିବୃକ୍ଷବିମଣ୍ଡିତ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଆରବ ଦେଶରେ ମହମ୍ମଦ ଭୂମିଷ୍ଠ ହୋଇଥିଲେ । ସେ ଦେଶର ଅଧିବାସିମାନଙ୍କର ସଂସାର ସହିତ କୌଣସି ସମ୍ବନ୍ଧ ନାହିଁ । ସେମାନେ ଦେଖନ୍ତି ଏବଂ ଜାଣନ୍ତି କେବଳ ଦିବାଭାଗରେ ଅସହ୍ୟମୟ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ମାର୍ତ୍ତଣ୍ଡଙ୍କର ସହସ୍ର କିରଣ ଏବଂ ରାତ୍ରିରେ ଚନ୍ଦ୍ରତାରକାଦିଖଚିତ ଦିଗନ୍ତ-ବିସ୍ତାରିତ ଅନନ୍ତ ନୀଳାକାଶ । ଏହି ଦେଶରେ ଜଳବାୟୁ ଗୁଣରେ ଲୋକମାନେ ସ୍ୱଭାବତଃ କ୍ଷିପ୍ର, କାର୍ଯ୍ୟଦକ୍ଷ, କଷ୍ଟ-ସହିଷ୍ଣୁ, ଉତ୍ସାହୀ ଏବଂ ଚିନ୍ତାଶୀଳ । ଚିନ୍ତାଶୀଳତା ହେତୁ ଆରବୀୟମାନଙ୍କୁ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଭୂଭାଗର ଇଟାଲୀୟ ବୋଲି କୁହାଯାଇଥାଏ । ଗଭୀର ଚିନ୍ତାଶକ୍ତି ଏବଂ ଅନୁପମ ସଂଯମ କେବଳ ସେମାନଙ୍କର ମହତ୍ତ୍ୱର ପରିଚାୟକ । ସେମାନଙ୍କର ଅଦ୍ଭୁତ ଅତିଥିସତ୍କାର-ଜ୍ଞାନ ଅଛି । ଫଳମୂଳଭୋଜୀ ଅରଣ୍ୟ-ବାସିର ଅତିଥିସେବା କଥା ଶୁଣିଲେ ଚକିତ ହେବାକୁ ହୁଏ । କେହି ଅପରିଚିତ ବ୍ୟକ୍ତି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ସେମାନେ ଶତ୍ରୁମିତ୍ରନିର୍ବିଶେଷରେ ଦିନତ୍ରୟ ତାଙ୍କର ସେବା କରନ୍ତି । କଥାରେ ଯେପରି, କାର୍ଯ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଦୃଢ଼ପ୍ରତିଜ୍ଞ । ସେମାନେ ସାଧାରଣତଃ ମୌନୀ ଏବଂ ସ୍ୱଳ୍ପଭାଷୀ; କିନ୍ତୁ କଥୋପକଥନକାଳରେ ସେମାନଙ୍କର ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ବାକ୍-ପଟୁତାର ପରିଚୟ ମିଳେ । ସେମାନେ ସୁନ୍ଦରାବୟବ, ଲାବଣ୍ୟଯୁକ୍ତ, ଶକ୍ତିଶାଳୀ, ସତ୍ୟାନୁରାଗୀ ଏବଂ ସାହିତ୍ୟ-ପ୍ରେମିକ ମଧ୍ୟ ଥିଲେ । ତାହାର ନିଦର୍ଶନ ମିଳେ ସେମାନଙ୍କର ବାର୍ଷିକ ମେଳାରୁ । ଦକ୍ଷିଣ ଆରବରେ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ମେଳା ହୁଏ; ହାଟବଜାର ବସେ; ଖୁବ କିଣାବିକା ହୁଏ; ବନ୍ଧୁଜନର ସମାଗମ ହୁଏ ଏବଂ ସେଠାରେ କବି-ସମୂହ ନିଜ ନିଜ କାବ୍ୟ ଆଲୋଚନା କରନ୍ତି, ପଦ୍ୟ ଆବୃତ୍ତି କରନ୍ତି ଏବଂ ଲୋକେ ଶ୍ରବଣକରି ପୁରସ୍କାର ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତି ।

ଆରବ୍ୟମାନଙ୍କର ଇହୁଦିମାନଙ୍କ ଭଳି ଧର୍ମପ୍ରବଣତା ବିଶେଷଭାବରେ ଥିଲା । ସେମାନେ ଦେବାର୍ଚ୍ଚନାରେ ବିଶେଷ ମନୋଯୋଗୀ ଥିଲେ, ନକ୍ଷତ୍ରାଦି ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରାକୃତିକ ବସ୍ତୁମାନଙ୍କୁ ଭଗବାନଙ୍କ ପ୍ରତିରୂପଜ୍ଞାନରେ ପୂଜା କରୁଥିଲେ । ଏହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭ୍ରମାତ୍ମକ ନୁହେ, କାରଣ ଆଜିକାଲି ସୁଦ୍ଧା ଭଗବାନଙ୍କ ସମସ୍ତ ସୃଷ୍ଟ ପଦାର୍ଥ ଭଗ-ବାନଙ୍କ ଚିହ୍ନରୂପେ ଗୃହୀତ ହୋଇଥାଏ । କବି ତାହାର ଗାନରେ ଭଗବନ୍ମହିମା ପ୍ରଚାର କରି ସମ୍ମାନିତ ହୁଏ । ଆରବୀୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ଉପଦେଷ୍ଟା, ଭବିଷ୍ୟଦ୍‌ବକ୍ତା ଏବଂ ଧର୍ମଗୁରୁ ଥିଲେ । ବହୁ ପୁରାତନ କାଳରୁ ଏହା ଗୋଟିଏ ଧର୍ମପୀଠରୂପେ ପରିଣତ ହୋଇଅଛି । ଏହି ଦେଶରେ ପରା ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟାନ୍‌ମାନଙ୍କ ଆଦି ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ-ଜବଙ୍କ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ (Book of job) ପ୍ରଥମେ ଲିଖିତ ହୋଇଥିଲା । ତହିଁରେ କି ଭକ୍ତିଭାବ, କି ଉଦାର ନୀତି ରହିଅଛି ! ତହିଁର ପ୍ରତ୍ୟେକ କଥାରେ ବିଶ୍ୱଜନୀନତା ଓ ପରମଶାନ୍ତିଭାବ ବିଦ୍ୟମାନ ।

ଆରବୀୟମାନଙ୍କର ପୁରାତନ ପୂଜ୍ୟ ବସ୍ତୁ ମକ୍କା ନଗରୀର କାବା ମନ୍ଦିରରେ ସୁରକ୍ଷିତ ହୋଇଅଛି । ଦିଲ୍ଲୀଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ମରକ୍କୋ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ନରନାରୀଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଏଥିପ୍ରତି ପ୍ରତ୍ୟହ ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚ ଥର ଆକୃଷ୍ଟ ହୁଏ । କାବା ମନ୍ଦିରର ପବିତ୍ରତା ଏବଂ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ହେତୁ ମକ୍କାରେ ବହୁଳ ଯାତ୍ରିସମାଗମ ହୁଏ, ଆରବର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାତିର ଲୋକ ସେଠାରେ ସମବେତ ହୁଅନ୍ତି । ବନ୍ଧୁଜନସମାଗମ ହେତୁ ମକ୍କା ଗୋଟିଏ ନଗରୀରେ ପରିଣତ ହୋଇଅଛି । ପୂର୍ବେ ଏହା ଗୋଟିଏ ବିଶାଳ ନଗରୀ ଥିଲା ବର୍ତ୍ତମାନ ତାହାର ଅତୀତ ସମୃଦ୍ଧି କେତେକ ପରିମାଣରେ ହ୍ରାସ

Digitized by srujanika@gmail.com

ହୋଇଯାଇଅଛି । ଏହା ସମୁଦ୍ର ଉପକୂଳରୁ ବହୁଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ ଏବଂ ପର୍ବତ ଓ ମରୁଭୂମିଦ୍ୱାରା ପରିବେଷ୍ଟିତ । ଏହିହେତୁ ଖାଦ୍ୟସାମଗ୍ରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଦେଶରୁ ରପ୍ତାନି ହେଉଥିଲା । ନଗରୋପଯୋଗୀ କୌଣସି ସ୍ୱାଭାବିକ ସୁବିଧା ନ ଥିଲା; କିନ୍ତୁ ଅପରିମିତ ଯାତ୍ରିକର ସମାବେଶହେତୁ ଏହା ଗୋଟିଏ ବାଣିଜ୍ୟକେନ୍ଦ୍ରରେ ପରିଣତ ହୋଇଥିଲା । ଏ ଦେଶର ଶାସନପଦ୍ଧତି କୁଳୀନ ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ ହେଉଥିଲା ଏବଂ ତହିଁରେ ମଧ୍ୟ ଦେବତନ୍ତ୍ରର (Theocracy) ସତ୍ତା ନିହିତ ଥିଲା । ମହମ୍ମଦଙ୍କ ଆବିର୍ଭାବ ସମୟକୁ ପୌତ୍ତଳିକତା ଅନେକାଂଶରେ ନିଷ୍ପ୍ରଭ ହୋଇଯାଇଥିଲା ।

୫୭୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଆରବଦେଶରେ କୋରେଜ ଜାତିର ହାସେମା ପରିବାରରେ ମହମ୍ମଦ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଭୂମିଷ୍ଠ ହେବାର କିଛିଦିନପରେ ସେ ତାଙ୍କର ପିତା ଅବଦୁଲ୍ଲାଙ୍କୁ ହରାଇଥିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କର ଷଷ୍ଠ ବର୍ଷ ବୟଃକ୍ରମ ସମୟରେ ତାଙ୍କର ଅଶେଷଗୁଣସମ୍ପନ୍ନା, ସ୍ନେହମୟୀ ଜନନୀ ଇହଧାମ ତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ । ପିତାମାତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ତାଙ୍କର ଲାଳନପାଳନର ଭାର ଶତବର୍ଷବୃଦ୍ଧ ପିତାମହଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ିଥିଲା । ବୃଦ୍ଧ ପିତାମହ ଏହି ପିତୃମାତୃହୀନ ଶିଶୁଟିକୁ ଅତିଶୟ ଭଲ ପାଉଥିଲେ ଏବଂ ତାହାଙ୍କର ଯଥାସାଧ୍ୟ ଯତ୍ନ ନେଉଥିଲେ । ଶିଶୁଟିର ଦ୍ୱିତୀୟ ବର୍ଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ ନ ହେଉଣୁ ତାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ଅବଲମ୍ବନ ପିତାମହ ମଧ୍ୟ ମାନବଲୀଳା ସମ୍ବରଣ କଲେ । ସେ ମୃତ୍ୟୁପୂର୍ବରୁ ଶିଶୁଟିର ଭାର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପିତୃବ୍ୟଙ୍କ ହସ୍ତରେ ନ୍ୟସ୍ତ କରି ଯାଇଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମହମ୍ମଦଙ୍କ ଜୀବନ ଉପଯୁକ୍ତ ଆରବୀୟ ଖାତରେ ଗଠିତ ହୋଇଥିଲା । ମହମ୍ମଦ ବୟଃପ୍ରାପ୍ତ ହେବାରୁ ପିତୃବ୍ୟଙ୍କ ସହ ବାଣିଜ୍ୟଯାତ୍ରାରେ ସହଯାତ୍ରୀ ହେଲେ ଏବଂ ଅଷ୍ଟାଦଶବର୍ଷ ବୟଃକ୍ରମ କାଳରେ ସମରଯାତ୍ରାରେ ମଧ୍ୟ ପିତୃବ୍ୟଙ୍କ ଅନୁଗମନ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ପ୍ରାୟ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶବର୍ଷ ବୟଃକ୍ରମ ସମୟରେ ସିରିୟାରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ମହାମେଳା ଦର୍ଶନଯାତ୍ରା ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ଏହିଠାରେ ସେ ପ୍ରଥମେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମ ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସିଥିଲେ । ଏହିଠାରେ ତାଙ୍କର ଭବିଷ୍ୟତ୍ ମହତ୍ତ୍ୱର ପରିଚୟ ମିଳିଥିଲା ।

ମହମ୍ମଦ ଲେଖାପଢ଼ା ଜାଣି ନ ଥିଲେ । ସେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଜ୍ଞ ଥିଲେ । ମରୁପ୍ରଦେଶରେ ତାଙ୍କର ଜୀବନର ଅଭିଜ୍ଞତାହିଁ ଜ୍ଞାନାଲୋକରୂପେ ପଥପ୍ରଦର୍ଶକ ହୋଇଥିଲା । ସ୍ୱୀୟ ଚିନ୍ତାଶକ୍ତି ଏବଂ ପ୍ରତିଭାଦ୍ୱାରା ସେ ଯାହା ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିପାରୁଥିଲେ, ତାହାହିଁ ତାଙ୍କର ଶିକ୍ଷା । ପୁରାଣଶାସ୍ତ୍ରରୁ ଜ୍ଞାନ ଅର୍ଜ୍ଜନ କରିବାର ସୁବିଧା ସେ ଆଦୌ ପାଇ ନ ଥିଲେ । ମରୁଭୂମିରେ ଏକାକୀ ପ୍ରକୃତିର ସାହଚର୍ଯ୍ୟରେ ସେ ବର୍ଦ୍ଧିତ ହୋଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଅତି ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ସେ ବଡ଼ ଚିନ୍ତାଶୀଳ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ସଙ୍ଗୀମାନେ ତାହାଙ୍କୁ 'ଆଲ୍ ଅମିନ୍' (ବିଶ୍ୱାସୀ) ଆଖ୍ୟା ଦେଇଥିଲେ । ସେ ସତ୍ୟପ୍ରିୟ, ସରଳ-ବିଶ୍ୱାସୀ ଏବଂ ଗମ୍ଭୀର ଥିଲେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ କଥାରେ, ପ୍ରତ୍ୟେକ କର୍ମରେ, ତାଙ୍କର ସତ୍ୟପ୍ରିୟତାର ପରିଚୟ ମିଳୁଥିଲା । ସେ ଜଣେ ହୃଦୟଗ୍ରାହୀ, ଆଳାପପ୍ରିୟ, ସ୍ନେହୀ ଏବଂ କୌତୁକପ୍ରିୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଥିବାର ପଦେ ପଦେ ପରିଚୟ ମିଳେ । ସେ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ଖୁବ୍ ସୁନ୍ଦର ଏବଂ ରୂପବାନ୍ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର କ୍ଷମତା, ଦକ୍ଷତା, ଧୀଶକ୍ତି ସମସ୍ତ ଅନନ୍ୟସାଧାରଣ ଥିଲା । ମରୁଭୂମି ମଧ୍ୟରେ ସେ ଜୀବନର ବ୍ରତ ସାଧନ କରିଥିଲେ ।

ସେ ପଞ୍ଚବିଂଶତି ବର୍ଷ ବୟଃକ୍ରମକାଳରେ କାଦିଜାନାମ୍ନୀ ଚତ୍ୱାରିଂଶତିବର୍ଷୀୟା ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ସହଧର୍ମିଣୀ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସେ ସରଳ, ବିଶ୍ୱସ୍ତ ଏବଂ ଶାନ୍ତଭାବରେ ପତ୍ନୀଙ୍କ ସହିତ କିଛିକାଳ ଯାପନ କଲେ । ଚତ୍ୱାରିଂଶତି ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନୀରବରେ ସାଧାରଣ ମନୁଷ୍ୟବତ୍ କାଳ ଅତିବାହିତ କରିଥିଲେ । ତ୍ରୟୋଦଶ ବର୍ଷରେ ଭଗବତ୍-ପ୍ରେରଣାର ସ୍ପନ୍ଦନ ଅନୁଭବ କରି ଭଗବାନ୍‌ଙ୍କ ଆଦେଶ ଘୋଷଣା କଲେ । ସେ ସମୟରୁ ତାଙ୍କର ପ୍ରାଣର ଆକାଙ୍କ୍ଷା ଥିଲା, ସରଳ, ସୁନ୍ଦର ଋଷିଜୀବନଯାପନ; ଏବଂ ଆତ୍ମଗୌରବର ଧନ ଥିଲା ପ୍ରତିବାସିମାନଙ୍କର ସାଧୁବାଦ ଓ ପ୍ରଶଂସାଶ୍ରବଣ । ବୟଃବୃଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କର ଚିତ୍ତର ପ୍ରଶାନ୍ତି ବଢ଼ିଥିଲା । ତେଣୁ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରବଞ୍ଚକ ବୋଲି କୌଣସିରୂପେ କଳ୍ପନା କରାଯାଇ ନ ପାରେ । ମରୁଭୂମିର ସେହି ଉତ୍କଳ—ଉଦାରହୃଦୟ ସନ୍ତାନ ଏକ ଦିଗରେ ଯେପରି ଗଭୀର ଚିନ୍ତାଶୀଳ, ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ସେପରି ଅତିଶୟ ସରଳପ୍ରାଣ ଥିଲେ । ସେ ସାଧାରଣ ମନୁଷ୍ୟ ତୁଲ୍ୟ ସମାଜର କ୍ଷୁଦ୍ର ବେଷ୍ଟନୀ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟକ୍ତି ହୋଇ ରହିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିନଥିଲେ । ସେ ନିଜ ପ୍ରାଣରେ ସତ୍ୟର ଦିବ୍ୟ ଆଲୋକ ଅନୁଭବ କରିଥିଲେ । ଜୀବନର ଗୁପ୍ତ ରହସ୍ୟ ଭୀମକାନ୍ତ ବେଶ ଧାରଣ କରି ତାହାଙ୍କ ପ୍ରତି ଏକଦୃଷ୍ଟିରେ ଚାହିଁ ରହିଥିଲା । ସେ ଆଉ ସ୍ଥିର ହୋଇ ରହିପାରି ନ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ବାଣୀ ସାକ୍ଷାତ୍ ପ୍ରକୃତିଦେବୀଙ୍କ ଅନ୍ତରତମ ପ୍ରଦେଶରୁ ବହିର୍ଗତ ହୋଇଥିଲା । ଲୋକସାଧାରଣ ତାଙ୍କର ବାଣୀ କିପରି ଅବହେଳା

Digitized by srujanika@gmail.com

କରିବେ ? ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ତାଙ୍କ ମନରେ ଅବିରାମଭାବରେ ଏହି ପ୍ରଶ୍ନ ଉଦିତ ହୋଇଥିଲା—ଜୀବନ କ'ଣ, ମୃତ୍ୟୁ କ'ଣ, ଜଗତ କ'ଣ, ଜନ୍ମ କ'ଣ, ସଂସାରର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କ'ଣ, ମୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କଣ ? ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ପର୍ବତ ହାରା ଓ ସିନାଇ ଏବଂ ସାମକାନ୍ତ ମରୁଭୂମି ଏହି ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦେଇ ପାରି ନ ଥିଲା । ମସ୍ତକୋପରି ସୁବିସ୍ତୃତ ସୁନୀଳ ଗଗନ ମଧ୍ୟ ପାରି ନ ଥିଲା ଏବଂ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଜ୍ୟୋତିଷ୍କସମୂହ ମଧ୍ୟ ନିରୁତ୍ତର ରହିଥିଲେ; ଉତ୍ତର ଦେଇଥିଲା କେବଳ ତା'ଙ୍କର ଆତ୍ମା ଏବଂ ତହିଁରେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ପ୍ରେରଣା ।

ସେ ଯେଉଁ ଜୀବନମରଣସମସ୍ୟାର ଅନୁଶୀଳନ କରୁଥିଲେ, ସେ ଯେଉଁ ମହାନ୍ ସତ୍ୟର ଅନ୍ୱେଷଣ କରୁଥିଲେ, ତାହା ସେ ତଦାନୀନ୍ତନ ପୌତ୍ତଳିକତାରେ ଉପଲବ୍ଧି କରି ପାରିନଥିଲେ । ପୌତ୍ତଳିକତା ପ୍ରକୃତିର ଅନ୍ତରାଳରେ ଅନ୍ୟ କ ଗୂଢ଼ ବିଷୟ ଅଛି, ତାହା ଉଦ୍‌ଘାଟନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ସାଂସାରିକ ମାନସମ୍ମାନର ପ୍ରତ୍ୟାଶା ଓ ଭୋଗାଭିଳାଷ ମଧ୍ୟ ନ ଥିଲା ।

ଚତ୍ୱାରିଂଶତ୍ ବର୍ଷ ବୟସରେ ମକ୍କା ସନ୍ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହାରା ପର୍ବତର ଗୋଟିଏ ଗହ୍ୱରରେ ଧ୍ୟାନଧାରଣାରେ ନିମଗ୍ନ ଥିବା ସମୟରେ ଦିନେ ତାଙ୍କ ଚକ୍ଷୁସମକ୍ଷରୁ ମୋହଜାଲ ଅପସାରିତ ହୋଇଗଲା । ହଠାତ୍ ସେ ଚିର-ଅଭିଳଷିତ ଇପ୍ସିତ ବସ୍ତୁକୁ ଭଗବତ୍‌କୃପାଫଳରେ ଲାଭ କଲେ । ତାଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ ସେ ଦୁଇ ଗୋଟି ସତ୍ୟ ଅନୁଭବ କଲେ । ପ୍ରଥମଟି—'ଆଲ୍ଲାହୋ ଆକବର'—ଈଶ୍ୱର ମହାନ୍ ଏବଂ ସତ୍ୟ, ଈଶ୍ୱର ନିତ୍ୟ ସନାତନ, ସେ କେବଳ ସତ୍ୟ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବହୁଦେବବାଦ ମିଥ୍ୟା । ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ୍ମରେ ମଧ୍ୟ ତାହାହିଁ ଅଛି । ଗୀତାରେ ଭଗବାନ୍ କହିଛନ୍ତି—

ମକ୍ଷରଂ ପରମଂ ବେଦିତବ୍ୟଂ ହିମସ୍ୟ ବିଶ୍ୱସ୍ୟ ପରଂ ନିଧାନଂ
ମକ୍ଷୟଃ ଶାଶ୍ୱତ ଧର୍ମଗୋପ୍ତା
ସନାତନ ସ୍ତ୍ୱଂପୁରୁଷୋ ମତୋମେ

ମନୁଷ୍ୟ କେବଳ ଭଗବାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପ୍ରତିରୂପ ମାତ୍ର ।

ଦ୍ୱିତୀୟଟି—ଇସଲାମ୍ ଅର୍ଥାତ୍ ଭଗବାନଙ୍କ ଶ୍ରୀଚରଣରେ ଆତ୍ମ-ସମର୍ପଣ । ଆତ୍ମସମର୍ପଣ ବିନା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଜୀବନଧାରଣ ଅସମ୍ଭବ ହୋଇ ପଡ଼ନ୍ତା । ଆତ୍ମ-ସମର୍ପଣରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଶାନ୍ତି ପାଉଁ, ହୃଦୟରେ ବଳ ଏବଂ ସାହସ ପାଉଁ । ଭଗବାନ ଯାହା କରନ୍ତି, ତାହା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ ସକାଶେ—ଏହି ଭାବର ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କଲେ ଆଉ ସାଂସାରିକ କ୍ଲେଶ ଓ ଯାତନା ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ହୁଏନାହିଁ । ଆତ୍ମସମର୍ପଣହିଁ ଆମ୍ଭର ଏକମାତ୍ର ଅବଲମ୍ବନ ।

ବିଶ୍ୱକବି ଗେଟେ (Goethe) ମଧ୍ୟ କହି ଅଛନ୍ତି ଯେ, ଆତ୍ମସମର୍ପଣ ହେତୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଜୀବନ ଧାରଣ ସହଜସାଧ୍ୟ ହୋଇଅଛି । ଯେଉଁମାନଙ୍କର ନୈତିକ ଜୀବନରେ କିଞ୍ଚିତ୍ ଆସ୍ଥା ଅଛି, ସେମାନଙ୍କର ଆତ୍ମସମର୍ପଣ ବ୍ୟତୀତ ଗତ୍ୟନ୍ତର ନାହିଁ । ଭଗବାନ୍ ସର୍ବମଙ୍ଗଳମୟ । ସେ ଯାହା କରନ୍ତି, ତାହା ସମସ୍ତ ସତ୍ୟ ଏବଂ ମଙ୍ଗଳକର ।

ଏହା ହିଁ ଏକମାତ୍ର ନୈତିକ ପନ୍ଥା; ଏହି ଅମୂଲ୍ୟ ପଦାର୍ଥକୁ ହୃଦୟର ଏକମାତ୍ର ସମ୍ବଳ କରି ମାନବ ଅକୁତୋଭୟ ହୋଇ ନିୟତିର ଅଲଙ୍ଘନୀୟ ନିୟମାନୁବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ସତ୍ୟ ପଥରେ, ଧର୍ମ୍ମପଥରେ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ଜୀବନ-ସଂଗ୍ରାମରେ ଜୟଲାଭ କରେ, ଅମୃତର ଅଧିକାରୀ ହୁଏ ।

ଆତ୍ମସମର୍ପଣ ଇସଲାମ ଧର୍ମ୍ମର ପ୍ରାଣ । ତାହା ହିନ୍ଦୁ-ଧର୍ମ୍ମ ଓ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଧର୍ମ୍ମର ମଧ୍ୟ ପ୍ରାଣ । ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ୍ମ ଓ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମ୍ମ ମଧ୍ୟ ଭଗବାନଙ୍କ ପାଦପଦ୍ମରେ ଆତ୍ମବିସର୍ଜନ ଦେବାଲାଗି ଆଦେଶ କରେ । ଏହି ଆତ୍ମସମର୍ପଣ ରକ୍ତମାଂସ ଶରୀର ସହିତ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଆଚରଣ କରିବା, ବୃଥା ତର୍କପ୍ରସୂତ ଶ୍ରବଣ କରିବା, ମାୟାମୋହରେ ବିମୁଗ୍ଧ ହେବାକୁ ନିଷେଧ କରେ । ଆପାତକଠୋର ଆପାତ କ୍ଲେଶ ପ୍ରକୃତ କ୍ଲେଶ ନୁହେଁ । ଭଗବାନ୍ ସର୍ବନିୟନ୍ତା, ପ୍ରତ୍ୟେକ ସୁଖ, ଦୁଃଖ, କ୍ଲେଶ, ଆନନ୍ଦ ଭଗବତ୍‌ପ୍ରେରିତରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିବ । ସେ ମୋତେ ବିନାଶ କଲେ ସୁଦ୍ଧା ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିବି ନାହିଁ, ଏହି ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ ହୃଦୟରେ ବଦ୍ଧମୂଳ କରିବାକୁ ହେବ । ଆତ୍ମବିସର୍ଜନ କିମ୍ବା ଆତ୍ମସମର୍ପଣ ଅଦ୍ୟାବଧି ପୃଥିବୀରେ ଉଦ୍‌ଘାଟିତ ଏକମାତ୍ର ମହାନ୍ ସତ୍ୟ । ଗୀତାରେ ଭଗବାନ୍ କହିଛନ୍ତି—

ସର୍ବ ଧର୍ମ୍ମାନ୍ ପରିତ୍ୟଜ୍ୟ ମାମେକଂ ଶରଣଂ ବ୍ରଜ
ଅହଂତ୍ୱା ସର୍ବ ପାପେଭ୍ୟୋ ମୋକ୍ଷୟିଷ୍ୟାମି ମା ଶୁଚଃ

ରାମାୟଣରେ ବିଭୀଷଣଙ୍କ ଗମନୋପଲକ୍ଷରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଉକ୍ତି—

ସକୃଦେବ ପ୍ରପନ୍ନୋ ଯସ୍ତବାସ୍ମୀତି ଚ ଯାଚତେ
ଅଭୟଂ ସର୍ବଦା ତସ୍ମୈ ଦଦାମ୍ୟେତଦ୍ ବ୍ରତଂ ମମ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ୍ରହ୍ମପୁରାଣରେ ଅଛି—

କର୍ମ୍ମଣା ମନସା ବାଚା ଯେଚ୍ୟୁତଂ ଶରଣଂ ଗତା
ନ ସମର୍ଥୋ ମମ ସ୍ତେଷାଂ ତେ ମୁକ୍ତିଫଳଭାଗିନଃ ।

ସ୍କନ୍ଦପୁରାଣରେ ମଧ୍ୟ ଅଛି—

ଗୋବିନ୍ଦଂ ପରମାନନ୍ଦଂ ମୁକୁନ୍ଦଂ ମଧୁସୂଦନଂ
ତ୍ୟକ୍ତ୍ୱାନାଂନୈବ ଜାନାମି ନଭଜାମି ନ ସ୍ମରାମି
ନ ନମାମି ନଚ ସ୍ତୌମି ନ ପଶ୍ୟାମି ସ୍ୱଚକ୍ଷୁଷା
ନ ଗୃହ୍ଣାମି ନ ଗାୟାମି ନବା ଯାମି ହରଂ ବିନା ।

ଆରତୀୟମାନଙ୍କର ମରୁହୃଦୟରେ ଅମୃତ-ମନ୍ଦାକିନୀ ପ୍ରବାହିତ କରିବା ନିମିତ୍ତ ଏହି ମହାନ୍ ସତ୍ୟ ମହାମନ୍ତ୍ରଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ଭଗବାନ ସ୍ୱତଃ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ସେହି ଅଜ୍ଞେୟ ରହସ୍ୟ ତାଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଜଣାଇଥିଲେ, ଭଗବାନ୍ ସ୍ୱୟଂ ନ ଜଣାଇଲେ ସେ ଦୁର୍ବୋଧ, ଅଗମ୍ୟ, ଅଜ୍ଞେୟ ସତ୍ୟ କିଏ ଉପଲବ୍ଧି କରିପାରେ ? ତର୍କ, ନ୍ୟାୟ, ସାଂଖ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ସେଠାରେ ପରାଜୟ ସ୍ୱୀକାର କରେ । ଭଗବାନ୍ ଦୟା କରି ମହାମନ୍ତ୍ରଦଙ୍କ ନିକଟରେ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରି ତାଙ୍କୁ ଜନ୍ମମୃତ୍ୟୁସମସ୍ୟାରୁ ମୁକ୍ତ କରିଅଛନ୍ତି । ତେଣୁ ମହାମନ୍ତ୍ରଦ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜୀବ ଜଗତକୁ ତାହା ପ୍ରକାଶ ନ କରି ରହି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ପ୍ରତ୍ୟାଦିଷ୍ଟ ମହାମନ୍ତ୍ରଦ କେବଳ ସେହି ପରମ ପରାତ୍ପର ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ ମୁଖପାତ୍ର ।

(କ୍ରମଶଃ)

ଶ୍ରୀ ଅମରେନ୍ଦ୍ର ବଲ୍ଲଭ ଦେ ।

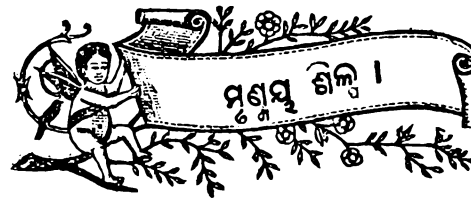

(୨)

ଆଗରୁ କୁହା ହୋଇ ଅଛି ଯେ, ମାଟି ବାଲି ପ୍ରଭୃତିର ମିଶ୍ରଣରେ ମୃଣ୍ମୟ ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ ଗଢା ହୁଏ । ଏହି ମାଟି ବା ବାଲି ସବୁ ସ୍ଥାନରେ ମିଳେ ନାହିଁ କିମ୍ବା ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ମାଟି ଗଠନୋପଯୋଗୀ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଯେଉଁ ମାଟିରେ ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ ଗଢ଼ା ହୁଏ, ତାହା ଉପଯୁକ୍ତ ଅବସ୍ଥାକୁ ଆଣିବାପାଇଁ ନାନା ପ୍ରକାର ପ୍ରଣାଳୀ ଦ୍ୱାରା ଶୋଧିତ ହୁଏ । ନିମ୍ନରେ ସେହି ପ୍ରଣାଳୀ ଗୁଡ଼ିକର ସ୍ଥୂଳ ବର୍ଣ୍ଣନା ଦିଆଗଲା । ପ୍ରଥମେ ମାଟି ଖୋଳା ହୋଇ ଶୁଖା ହୁଏ; ପରେ ଗୁଣ୍ଡା ବା ଚୂନା ହୋଇ ବଡ଼ ବଡ଼ ଲୁହା ଜାଲି ବା ଚାଲୁଣିରେ ଚହଲା ହୋଇ ତହିଁରୁ ପଥର, ବାଲିଗରଡ଼ା, ଗୋଡ ପ୍ରଭୃତି ବଡ଼ ବଡ଼ ଦାନାଗୁଡ଼ିକ ବାହାର କରି ଦିଆଯାଏ । ତହିଁ ଉତ୍ତାରୁ ଏହାକୁ କାରଖାନାକୁ ଆଣି ଭଲରୂପେ ପାଣି ମିଶାଇ କଳଦ୍ୱାରା ସୁରୁକି ତିଆରି କଲାପରି ଗୁଣ୍ଡ କରନ୍ତି । ଏହା-ଦ୍ୱାରା ମାଟିଗୁଡ଼ିକ କାଦୁଆ ହୋଇଯାଏ ଏବଂ ଏହି କାଦୁଅ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଲୌହନିର୍ମିତ ଗୋଲାକାର ପିମ୍ପାରେ ଭର୍ତ୍ତି କରାଯାଏ । ଶେଷୋକ୍ତ ପିମ୍ପାଗୁଡ଼ିକର କେନ୍ଦ୍ରରେ ଭଉଁରିପରି ବୁଲୁଥିବା ମେରୁଗୁଡ଼ିକର ଚାରି-ଆଡ଼େ ପେଞ୍ଚର ଧାରପରି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଛୁରିକା ଦୃଢ଼ଭାବରେ ନିହିତ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଛୁରିଗୁଡ଼ିକ ମେରୁ ସହିତ ମଧ୍ୟ ସର୍ବଦା ବୁଲେ । ପିମ୍ପାର ଭିତର ପାଖରେ ଆଉ କେତେ ଛୁରି ପାନଦେହକୁ ଲକ୍ଷି ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଛୁରିମାନଙ୍କର ବିପରୀତ ଦିଗକୁ ଲକ୍ଷ କରି ଲଗା ହୋଇ-ଥାଏ, ମାତ୍ର ଏଗୁଡ଼ିକ ବୁଲେ ନାହିଁ । ପିମ୍ପାଉପରେ କାଦୁଅ ପଡ଼ିଲା ମାତ୍ରକେ ଟିକ ଟିକ ହୋଇ କାଟି ହୋଇଯାଏ ଏବଂ ଛୁରିମାନଙ୍କର ବକ୍ର ଗତି ହେତୁରୁ ତଳଆଡ଼କୁ ଗୁପିହୋଇ ଆସେ । ଏହି ପ୍ରଣାଳୀଦ୍ୱାରା ତହିଁରେ ଥିବା ବଡ଼ ବଡ଼ ଦାନାଗୁଡ଼ିକ ସୂକ୍ଷ୍ମ କଣାରେ ପରିଣତ ହୁଏ ଏବଂ କାଦୁଅ ଉତ୍ତମରୂପେ ଚକଟି ହୋଇ ମିଶିଯାଏ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶେଷରେ ଏହା ପିମ୍ପାର ନିମ୍ନଦେଶରେ ଥିବା ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ କାଠକୁଣ୍ଡରେ ଆସି ପଡ଼େ । ଦହିହାଣ୍ଡିରେ ଖୁଆ ବୁଲୁଲପରି ଏଥିରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଖୁଆ ଦ୍ରୁତବେଗରେ ବୁଲୁଥାଏ । ଏହାଦ୍ୱାରା କାଦୁଅ ପାଣିରେ ଭଲକରି ମିଶିଗଲେ ଓଜନିଆ ବଡ଼ ବଡ଼ ଦାନାସବୁ କୁଣ୍ଡର ତଳେ ପଡ଼ିଯାଏ ଏବଂ ହାଲୁକା ଅଂଶଗୁଡ଼ିକ ପାଣି ସହିତ ଉପରେ ରହେ । କୁଣ୍ଡଦେହରେ ଫନତଳକୁ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ଛିଦ୍ର ଥାଏ । ଏହି ଛିଦ୍ର ମଧ୍ୟଦେଇ ବହିଲିଆ କାଦୁଆ ପାଣି ବାହାର ଯାଇଁ ନିକଟରେ ଥିବା ସୂକ୍ଷ୍ମ ଛିଦ୍ରଯୁକ୍ତ ମୋଟା ଲୁଗା ନିମ୍ନ ଅଖାରେ ପଡ଼େ । ଏଥିରେ ଏହା ଏକାଧିକବାର ଛଣା ବା ଚୁପୁଡ଼ା ହୁଏ । ଶେଷରେ ପ୍ରଚୁର ଜଳ ସହିତ ମିଶି ବିରଳ ପାତ୍ରରେ ଜମା ହୋଇ ରହେ । କାଦୁଅ ଠିକ୍ ହୋଇଛି କି ନା, ଜାଣିବାପାଇଁ ଏହି ବହିଲିଆ ପାଣିରୁ ପାଇଁଣ୍ଟିଏ ଲେଖାଏ ଓଜନ କରାହୁଏ । ଏହି ପରୀକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ମଧ୍ୟ ବାଲି ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କର ମିଶା ହେବା ଭାଗ ସ୍ଥିର କରାଯାଏ ।

ମାଟି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବାଲି ବା ବାଲିଆ ପଥର (Flint stone) ଉଲ୍ଲିଖିତ ପ୍ରଣାଳୀ ଅନୁସାରେ ଚୂନା ହୋଇ ଜଳ ସହିତ ମିଶାହୁଏ । ବିଶେଷତ୍ୱ ଏତିକ ଯେ, ଗୁଣ୍ଡ ହେବା ଆଗରୁ ପଥରଗୁଡ଼ିକ ପୋଡ଼ା ହେଲେ ଫସ୍‌ରା (Porous) ହୋଇ ଭଙ୍ଗପ୍ରବଣ ହୋଇଯାଏ । କାଦୁଅ ପରି ଏଥିରୁ ମଧ୍ୟ ପାଇଣ୍ଟିଏ ଓଜନ ହୋଇ ଉପଯୁକ୍ତ ଅବସ୍ଥା ଓ ଭାଗ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରାହୁଏ । ଏହାପରେ ଦୁଇଟି ଭାଗ ଅନୁସାରେ ମପା ହୋଇ ମିଶା ହୁଏ । କାଦୁଅ ଯେ ପରିମାଣରେ ଅଠାଳିଆ ହୋଇଥାଏ, ବାଲି ସେହି ପରିମାଣରେ ମିଶେ । କେବେ କେବେ ୩ ୫ ଗ କାଦୁଅରେ ୩ ୧ ଗ ବାଲି ବା ୩ ୭ ଗରେ ଏକ ଭାଗ ଦିଆଯାଏ । ବାଲିକାଦୁଅ ଏକତ୍ର ହେଲାରୁ ଏହା ବଡ଼ ବଡ଼ ଇଟା ବା ଟାଇଲ୍ କୁଣ୍ଡରେ ଜଳ ସହିତ ଭଲକରି ଖୁଆଦ୍ୱାରା ଘଣ୍ଟା ହେଉଥାଏ ଏବଂ ସେହି ସମୟରେ କୁଣ୍ଡଗୁଡ଼ିକ ଭିତରୁ ବାହାରୁଥିବା ଉତ୍ତପ୍ତ ବାଷ୍ପଦ୍ୱାରା ତଳ ଆଡ଼ୁ ଗରମ ହୁଏ । ଆଜକାଲି କିନ୍ତୁ ଏପରି ଗରମ ନ କରି ସୁବିଧାପାଇଁ କାଦୁଅକୁ ମୋଟ ଅଖା ଭିତରେ ରଖି ଚାପ ଯନ୍ତ୍ରରେ (Filter press) ଚାପ ଦେଇ ବଳକା ପାଣି ବାହାର କରି ନିଅନ୍ତି । ଏଥିରେ ଅଧିକାଂଶ ଜଳ ବାଷ୍ପ ହୋଇ ଚାଲିଯିବା ଦ୍ୱାରା କାଦୁଅ ନରମ ଓ ଘନ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସମଭାବ ଧାରଣ କରେ । ପରେ ଏହାକୁ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି କାଟି କୌଣସି ସନ୍ତସନ୍ତିଆ ଜାଗାରେ ଜମା କରନ୍ତି । ଯେତେକାଳ ଏହିପରି ଭାବରେ କାଦୁଅ ରହେ, ତହିଁରେ ତିଆର ହେବା ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ ସେହି ପରିମାଣରେ ଶକ୍ତ ଓ ସ୍ଥାୟୀ ହୁଏ । ଏହାକୁ କାଦୁଅ ପଚିବା କହନ୍ତି । କୌଣସି କୌଣସି କାରଖାନାରେ ବର୍ଷକ ଯାଏ ଏପରି ଭାବରେ ରହେ । ଶେଷରେ ଏଥିରୁ ଏକ-ପ୍ରକାର ଶବ୍ଦ ବାହାରେ । ଏହାପରେ ପୁନଶ୍ଚ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି କଟା ହୋଇ ଭଲକରି ବାଡ଼ିଆ ହୁଏ,ନଚେତ୍ ଗୋରୁ ବା ମନୁଷ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ସଢ଼ା ହୁଏ । ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ମାଟିକୁ ଭଲକରି ସଫା କରିବାପାଇଁ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କରାହୋଇଥାଏ । ପ୍ରାୟ ସବୁସମୟରେ ମାଟି ସହିତ ଲୌହ ବା ଲୌହଜନିତ ପଦାର୍ଥମାନ ଅଳ୍ପାଧିକ ପରିମାଣରେ ମିଶି ରହିଥିବାରୁ ପୋଡ଼ ପାଇଲାପରେ ପଦାର୍ଥ-ଗୁଡ଼ିକ ବିବର୍ଣ୍ଣ ଓ ରୁଚିପ୍ରତିକୂଳ ହୋଇ ପଡ଼େ । ସେଥିପାଇଁ ଆଜକାଲି ଚୁମ୍ବକପଥରପରିବେଷ୍ଟିତ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବାକ୍ସର ବ୍ୟବହାର ହୋଇଥାଏ । ଏହା ମଧ୍ୟ ଦେଇ ମାଟିଗୁଣ୍ଡା ଛଣା ହେବାରେ ଲୌହଜନିତ ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ ତହିଁରୁ ବାହାରିଯାଏ । ଗତ ବ ୩୦ ର୍ଷ ହେଲା ଏହା ବିଶେଷ ପରିମାଣରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ ଆସୁଅଛି । ସାଧାରଣ ଚୁମ୍ବକ ପରିବର୍ତ୍ତେ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ବୈଦ୍ୟୁତିକ ଚୁମ୍ବକ (Electro-magnet) ସାହାଯ୍ୟରେ ବିଶେଷ ଫଳ ମିଳେ ।

ଉପରେ ମାଟି ପ୍ରସ୍ତୁତପ୍ରଣାଳୀ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କେତୋଟି ବିଷୟ କୁହାଗଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖାଯାଉ, କିପରି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରଣାଳୀରେ ବିଭିନ୍ନ ଜାତି ଓ ଆକୃତିର ପଦାର୍ଥ ଗଢ଼ା ହୁଏ । ହାଣ୍ଡି, ମାଠିଆ, ସୁରାଇ ପ୍ରଭୃତି ଗୋଲାକାର ବା ଅଣ୍ଡାକାର ପଦାର୍ଥ ସବୁ କୁମ୍ଭାରଚକରେ ଗଢ଼ାହୁଏ । ଏ ଯନ୍ତ୍ର ଆଦିମକାଳରୁ ପ୍ରାୟ ସବୁ ଦେଶରେ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି । ସେ ବିଷୟରେ ବିଶେଷ କିଛି କହିବାକୁ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଏତିକ କୁହାଯାଇପାରେ, ଏ ଦେଶରେ ସାଧାରଣତଃ କୁମ୍ଭାରମାନେ ହାତରେ ଚକ ବୁଲାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ବଡ଼ ବଡ଼ ଶିଳ୍ପକାରଖାନାରେ ଏହା ତେଲ କଳ ବା ବାଷ୍ପୀୟ କଳ ସାହାଯ୍ୟରେ ଚାଳିତ ହୁଏ, କାରଣ ଗୋଟିଏ କଳଦ୍ୱାରା ଏକ ସମୟରେ ଶତାଧିକ ଚକ ଚାଳିତ ହୁଏ । ମାତ୍ର ଯେ ଉପାୟରେ ହେଉ ପଛକେ, ଚକ ଘୂରିବାହିଁ ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ଚକ କିପରି ବୁଲେ ଓ ପଦାର୍ଥସବୁ କିପରି ଭାବରେ ଗଢ଼ା ହୁଏ, ଯେ କୌଣସି ସ୍ଥାନୀୟ କୁମ୍ଭାରଣୀକକୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗଲେ ସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ବୁଝା ପଡ଼ିବ; କିନ୍ତୁ କୁଣ୍ଢାଇ, ଫଳ, ଫୁଲ ମୁଠା ଇତ୍ୟାଦି ଅସମାନଭାବରେ ଗଠିତ ପଦାର୍ଥସବୁ ଅନ୍ୟ ଦୁଇଟି ଉପାୟରେ ତିଆରି ହୁଏ ।

(୧) ଗୃପାଦିଆ ଛାଞ୍ଚ;—ଛାଞ୍ଚରେ ପଡ଼ିବା ଆଗରୁ କାଦୁଅ ବଳା ହୋଇ . ପେଣ୍ଡୁଳାକାର, କରାଯାଏ ଏବଂ ପରେ ପିଟା ହୋଇ ପିଠାପରି ପତଳା ହୁଏ । ଏହି ବେଳା ହୋଇଥିବା କାଦୁଅ ଛାଞ୍ଚର ବିଭିନ୍ନ ଅଂଶରେ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ଗୃପା ହୋଇ ଛାଞ୍ଚସହିତ ସମସ୍ତ ଅଂଶଗୁଡ଼ିକ ଯଥାବିଧି ଯୋଡ଼ା ହୁଏ । ତତ୍ପରେ ନିଶ୍ଚଳଭାବରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ଛାଞ୍ଚଟି ରଖି ଦିଆଯାଏ । ଟିକିଏ ଶୁଖି ଗଲାପରେ କାଦୁଅ ଟାଣି ଯାଇ ଅଳ୍ପ ସଙ୍କୁଚିତ ହୁଏ । ତତ୍ପରେ ଛାଞ୍ଚର ବିଭିନ୍ନ ଅଂଶଗୁଡ଼ିକ ବାହାର କରି ପଦାର୍ଥ ସବୁ ଉଷ୍ମ ସ୍ଥାନରେ ରଖାହୁଏ । ଭଲ କରି ଶୁଖିଗଲେ ପୋଡ଼ିପାଇଁ ଭାଟିକୁ ଯାଏ । କୌଣସି କୌଣସି କାରଖାନାରେ କାଦୁଅକୁ ଶୁଖାଇ ଆହୁରି ଥରେ ଗୁଣ୍ଡ କରି ପରେ ଅଳ୍ପ ଜଳ ମିଶାଇ ଧାତୁନିର୍ମିତ ଛାଞ୍ଚରେ ଚାପି ଅଗ୍ନିରେ ନିକ୍ଷେପ କରନ୍ତି । ଘରଭିତର ସଜାଇବାପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ ଟାଇଲ ସବୁ ସାଧାରଣତଃ ଏହି ପ୍ରଣାଳୀରେ ଗଢ଼ା ହୁଏ, ମାତ୍ର ଏଥିରେ ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ ଉଲ୍ଲିଖିତ ପ୍ରଣାଳୀରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ପଦାର୍ଥ ପରି ଶକ୍ତ ବା ସ୍ଥାୟୀ ହୁଏନାହିଁ ।

(୨) ଉଳାହେବା ଛାଞ୍ଚ;-ଯେଉଁ କାଦୁଅ ଅଳ୍ପ ଅଠାଳିଆ ବା ଚିକଟା, ସେଗୁଡ଼ିକ ଜଳରେ ଗୋଳା ହୋଇ ଛାଞ୍ଚରେ ଢଳା ହୁଏ । କିଛି ସମୟ ପରେ ଛାଞ୍ଚସବୁ କେତେକ ପରିମାଣରେ ପାଣି ଟାଣି ନେବାରୁ ପଦାର୍ଥ ସବୁ ଆଂଶିକ ଭାବରେ ଶୁଖିଯାଏ; ତେଣୁ ଅଳ୍ପ ସଙ୍କୁଚିତ ହୁଏ । ପରେ ଛାଞ୍ଚ ସହିତ ଗୋଟିଏ ଉଷ୍ମ ସ୍ଥାନରେ ରଖା ହୋଇ ଭଲକରି ଶୁଖିଗଲାରୁ ପୋଡ଼ିପାଇଁ ଭାଟିକୁ ନିଆ ହୁଏ । ଏହି ପ୍ରଣାଳୀରେ କାଦୁଅ ସହିତ ସୋଡ଼ାପାଣି ଇତ୍ୟାଦି କ୍ଷାରଯୁକ୍ତ ଜଳ ମିଶାଇଲେ ଏହା ସହଜରେ ଢାଳି ହୁଏ ଏବଂ ଏହାର ଅଠାଳିଆ ଗୁଣ କେତେକ ପରିମାଣରେ ବଢ଼ିଯାଏ । ମୃଣ୍ମୟ ବସ୍ତୁ ତିଆରିପାଇଁ ଉତ୍ପାଦନୋପଯୋଗୀ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କର କେତୋଟି ଭାଗ ନିମ୍ନରେ ଦିଆଗଲା ।

କାରଖାନାର ନାମ	ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କର ନାମ ଓ ମିଶ୍ରଣ ଭାଗ ।
ସେଭରସ (ଫ୍ରାନ୍ସରେ)	·····କେଓଲିନ୍ ବା ଚିନା ମାଟି ଭା ୪୮ ଗ; ବାଲି ଭା ୪୮ ଗ; ଚକଖଡ଼ି ଭା ୪ ଗ ।
ବର୍ଲିନ୍ (ଜର୍ମାନି)	·····ମାଟି ଭା ୭୫ ଗ; ଫେଲ୍‌ଷ୍ପାର ଭା ୨୫ ଗ ।
ଇଂଲଣ୍ଡ	·····ମାଟି ଭା ୨୫ ଗ; ଚିନାପଥର (Chinastone) ଭା ୨୫ ଗ, ହାଡ଼ ପାଉଁଶ ଭା ୫୦ ଗ ।

ମୃତ୍ତିକାଶିଳ୍ପ ବା ମୃତ୍ତିପଣ୍ୟ ପାଇଁ ମାଟି, ବାଲି ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପଦାର୍ଥମାନ ଯେ ଭାଗରେ ମିଶାଯାଏ, ତାହା ଏଠାରେ ଦେବା ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ, କାରଣ ଉତ୍ପାଦନୋପଯୋଗୀ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କର ନିର୍ଣ୍ଣୟ, ନାମ ଓ ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ ଏଦେଶରେ ପ୍ରକାଶ ନ ପାଇବା ଯାଏ ସେ ବିଷୟ କହି ପ୍ରବନ୍ଧର କଳେବର ବଢ଼ାଇବା ନିରର୍ଥକ ମାତ୍ର । ଏ ବିଷୟରେ କେହି ବିଶେଷ କଥା ଜାଣିବାକୁ ଚାହିଁଲେ ଯେ କୌଣସି ଶିଳ୍ପକାରଖାନା-ବିଷୟ-ବର୍ଣ୍ଣିତ ପୁସ୍ତକ କିମ୍ବା ଶିଳ୍ପବ୍ୟବସାୟୋପଯୋଗୀ ରସାୟନ ଅଭିଧାନରୁ (Dictionary of applied chemistry) ପାଠ କରି ପାରନ୍ତି । ମାଟି, ବାଲି ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗଠନୋପଯୋଗୀ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦେଶରେ ସହଜଲଭ୍ୟ ପ୍ରକୃତିଘଟିତ ଦ୍ରବ୍ୟମାନଙ୍କ (raw materials) ଆମଦାନି ଓ କୁମ୍ଭକାରର ସୁଦୂରଦର୍ଶିତା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ଗଠିତ ପଦାର୍ଥର ରସାୟନସଂଯୋଗ (Chemical composition) ସହିତ ଏହାର ବିଶେଷ ସମ୍ପର୍କ ଥିଲାପରି ବୋଧହୁଏ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ମାଟି ଓ ବାଲି ପ୍ରଭୃତିର ପ୍ରାକୃତିକ ଓ ରାସାୟନିକ ଅବସ୍ଥା ଏବଂ ଉତ୍ତାପର ମାତ୍ରା ଏହା ଉପରେ ବିଶେଷ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହୁଏ ।

ଭାଟି ବା ଚୁଲିନିର୍ମାଣ ଓ ଅଗ୍ନିପ୍ରୟୋଗ;—ମୃଣ୍ମୟ ପଣ୍ୟଗୁଡ଼ିକର ସ୍ଥାୟିତ୍ୱ ଓ ମୂଲ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର ପୋଡ଼ିଉପରେ ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ନିର୍ଭର କରେ । ଏଣୁ ଚୁଲି ବା ଭାଟି ନିର୍ମାଣ ଓ ପୋଡ଼ିଦିଆ ପ୍ରଣାଳୀ ମୃଣ୍ମୟ ଶିଳ୍ପର ଆଉ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ । ବାଲି, ମାଟି ଇତ୍ୟାଦିର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭାଗ ଅନୁସାରେ ଉତ୍ତାପର ମାତ୍ରା ଓ ବିଭିନ୍ନ-ଆକାର-ବିଶିଷ୍ଟ ଭାଟିର ଗଠନପ୍ରଣାଳୀ ସ୍ଥିର କରା ହୋଇଥାଏ । ଏଥିପୂର୍ବେ ମୃଣ୍ମୟ ପଦାର୍ଥ ସବୁ ଯେଉଁ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାହୋଇଅଛି, ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଇଟା, ଟାଇଲ୍ ପ୍ରଭୃତି ୧ମ ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ ପଦାର୍ଥମାନ ୮୦୦ରୁ ୯୦୦ ଡାଟ ମାତ୍ରା ଯାଏ, ଅର୍ଥାତ୍ ଡାଟ ଲାଲ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୋଡ଼ା ହୁଏ । ୨ୟ ଶ୍ରେଣୀର ପଦାର୍ଥ ଗୁଡ଼ିକ ୧୧୫୦ ଠାରୁ ୧୨୫୦ଯାଏ ନିଆଁରେ ପାଚି ବିଚୁଲି ଆଲୁଅ ପରି ଶୁକ୍ଳ ହେବାଯାଏ ଉତ୍ତପ୍ତ ହୁଏ, ଏବଂ ଶକ୍ତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଚିନାବାସନ ପ୍ରଭୃତି ୩ୟ ଶ୍ରେଣୀର ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ ଆହୁରି ଅଧିକ ଉତ୍ତାପରେ ଅର୍ଥାତ୍ ୧୩୦୦ ଠାରୁ ୧୫୦୦ ମାତ୍ରାଯାଏ ପୋଡ଼ି ଦିଆ ଯାଏ । ଇଟା, ଟାଇଲ୍, ଜଳନଳା ଆଦି ଅଳ୍ପ ମୂଲ୍ୟର ସାଧାରଣ ପଣ୍ୟସବୁ ଖୋଲା ସ୍ଥାନରେ ଗଦାକରି ଅଗ୍ନି ପ୍ରୟୋଗ କରିବା ପ୍ରଣାଳୀ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚଳି ଆସୁଅଛି । ମାତ୍ର ଏଥିରେ ଉତ୍ତାପ ବହୁଳ ପରିମାଣରେ ନଷ୍ଟ ହେବାରୁ ଆଜିକାଲି ଭଟ୍ଟି ବା ଚୁଲିରେ ଏସବୁ ପୋଡ଼ି ଦିଆହୁଏ । ଏବ୍ୟତୀତ ୨ୟ ଓ ୩ୟ ଶ୍ରେଣୀର ସୂକ୍ଷ୍ମ ପଦାର୍ଥମାନ ଅଗ୍ନିଶିଖାର ସମ୍ମୁଖ ସ୍ପର୍ଶରେ ରଖା ନହୋଇ ମୃତ୍ତିକାନିର୍ମିତ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ପ୍ରସ୍ତରପରି ଶକ୍ତ ବାକ୍ସମଧ୍ୟରେ ଆବଦ୍ଧ କରାହୁଏ । ଉକ୍ତ ବାକ୍ସଗୁଡ଼ିକୁ ଇଂରାଜରେ ସେଗାର (Saggars) ବୋଲାଯାଏ । ଏହି ବାକ୍ସ ସବୁ ଭଟ୍ଟିମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିକ ଉପରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ରଖା ହୋଇ ଏକାଧିକ ସ୍ତୂପରେ ଏପରି ଭାବରେ ସଜ୍ଜିତ ହୁଏ, ଯେପରିକି ଅଗ୍ନିଶିଖା ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ତୂପର ଗୁଡ଼ିଆଡ଼େ ନିର୍ବିଘ୍ନ ଭାବରେ ଖେଳିପାରେ ।

ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ ଗଢ଼ା ହେଲା ପରେ ପ୍ରଥମେ ବାୟୁପ୍ରବାହରେ କିମ୍ବା ଗୁଡ଼ିଆଡ଼େ ବାହାରିଯାଇ ବୃଥାରେ ନଷ୍ଟ ହେଉଥିବା ଭଟ୍ଟିର ଉତ୍ତାପରେ (୨୦୦ମାତ୍ରାରୁ ୧୦୦)ଖୋଲା ସ୍ଥାନ ବା ଭଟ୍ଟି ଉପରେ ନିର୍ମିତ କୋଠରିରେ ଶୁଷ୍କ କରାହୁଏ । ଏଥିରେ ଜଳୀୟ ଅଂଶ ସବୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ନିଃସାରିତ ହୋଇ ପଦାର୍ଥସବୁ ଶକ୍ତ ହୁଏ, ତେଣୁ ଭାଙ୍ଗି ଯିବାର ବିଶେଷ ଭୟ ରହେନାହିଁ । କେବେ କେବେ ପୁଟ ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ଦିଆହୁଏ, ମାତ୍ର ସାଧାରଣତଃ ପ୍ରଥମ ପୋଡ଼ିବାରେ ଦ୍ରବ୍ୟସବୁ ବିଶେଷ ଶକ୍ତ ହେଲାରୁ ଏମାନଙ୍କୁ ପୁଟଦ୍ରାବରେ ବୁଡ଼ାଇ ପୁଟ ସ୍ଥାୟୀ ଓ ମସୃଣ କରିବା ପାଇଁ ୨ୟ ଥର ପୋଡ଼ି ଦିଆଯାଏ । ଯାହାହେଉ, ପଦାର୍ଥସବୁ ସେଗାର ବା ବାକ୍ସ ମଧ୍ୟରେ ଏପରି ଭାବରେ ରଖାଯାଏ, ଯେପରି ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ଅନ୍ୟଟିର ସଂଲଗ୍ନରେ ଆସେ । ନୋହିଲେ ଉତ୍ତାପର ଆଧିକ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ଆଉଟି ହୋଇ ପରସ୍ପରର ଲଗାଲଗି ହୋଇ ଯାଇପାରେ । ନିମ୍ନରେ ଗୋଟିଏ ଭଟ୍ଟିର ଚିତ୍ର ଦିଆଗଲା । ବାକ୍ସ ପୁଡ଼ିକ କିପରି ଭାବରେ ଏବଂ କେଉଁଠାରେ ସଜା ହୋଇ ରହେ, ତାହା ସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ତହିଁରୁ ଜଣାପଡ଼ିବ ।

ଏହି ଚିତ୍ରରେ (କ) ବାକ୍ସ ବା ସେଗାର ରଖିବାର କୋଠରି, (ଖ) ଭଟ୍ଟି ଉପର କୋଠରି, (ଗ) ଜାଳ ଓ ଅଗ୍ନି ପ୍ରୟୋଗ କରିବାର ଚୁଲି, (ଘ) ଭଟ୍ଟି ଦ୍ୱାର । ପ୍ରଥମେ ସେଗାରଗୁଡ଼ିକୁ, (କ) କୋଠରିରେ ଗୋଟିକ ଉପରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ହୋଇ ସ୍ତୂପାକାରରେ ରଖାଯାଏ । ତତ୍ପରେ (ଘ) ଦ୍ୱାର ଇଟାରେ ଉତ୍ତମରୂପେ ବନ୍ଦ କରାଯାଏ । ଭଟ୍ଟିର

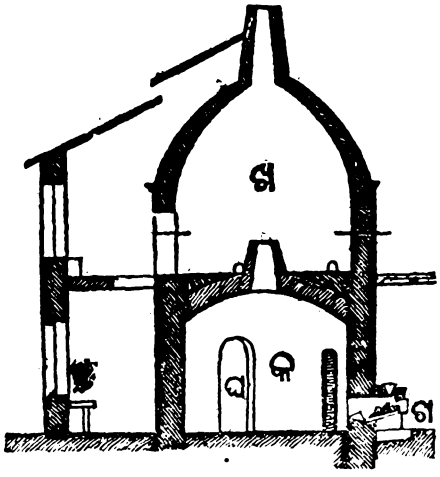

ଗୁଡ଼ିଆଡ଼େ ମୋଟରେ ଆଠ କିମ୍ବା ଦଶଗୋଟି ଚୁଲି ନିର୍ମାଣ କରାହୋଇଥାଏ । ଦ୍ୱାର ବନ୍ଦ ହେଲେ ଏ ସମସ୍ତରେ ଜାଳ ଦିଆ ହୋଇ ଅଗ୍ନି ପ୍ରୟୋଗ କରାହୁଏ । (କ) କୋଠରିରେ ପ୍ରଚୁର ଉତ୍ତାପ ହେତୁ ପଦାର୍ଥସବୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ପୋଡ଼ି ପାଏ, ମାତ୍ର (ଖ) ରେ ଉତ୍ତାପର ସ୍ୱଳ୍ପତା ଯୋଗୁଁ ଏ ସମସ୍ତ କେବଳ ଦରପୋଡ଼ା ହୋଇ ପରବର୍ତ୍ତୀ ପୋଡ଼ିରେ ଅଳ୍ପ ଉତ୍ତାପ, ତେଣୁ ଅଳ୍ପ ଜାଳ ଆବଶ୍ୟକ କରେ । ଏହାଦ୍ୱାରା ଜାଳଖରଚ କେତେକ ପରିମାଣରେ ରକ୍ଷା ହୋଇଯାଏ । ପ୍ରଥମେ ଘଣ୍ଟାଠାରୁ ଘଣ୍ଟା ଯାଏ ଧୀରେ ଧୀରେ ଉତ୍ତାପ ପ୍ରୟୋଗ କରିବାଦ୍ୱାରା ଜଳୀୟ ଅଂଶସବୁ କ୍ରମଶଃ ବାହାରି ଯାଏ । ୨୦୦ରୁ ୨୦୦ ମାତ୍ରା ଉତ୍ତାପ ଉଠିଲେ ଜଳୀୟ ଅଂଶ ଯୋଗୁଁ ଫାଟିବା ବା ଭାଙ୍ଗିବାର ଭୟ ଆଉ ରହେ ନାହିଁ । ତତ୍ପରେ ଉତ୍ତାପର ମାତ୍ରା ଏପରି ଦ୍ରୁତଗତିରେ ବୃଦ୍ଧି ପାଏ ଯେ, ବାଲି ଓ ମାଟି ଦାନାଗୁଡ଼ିକ ଆଉଟି ହୋଇ ମିଶିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରେ ଏବଂ ଉପଯୁକ୍ତ ସମୟରେ ନୂତନ ଯୌଗିକ ପଦାର୍ଥର ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ । ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟା ଶେଷ ହେବାପାଇଁ ସାଧାରଣତଃ ଦିନରୁ ଦିନ ସମୟ ଆବଶ୍ୟକ ହୁଏ । ପରିଶେଷରେ ଜାଳଦିଆ ବନ୍ଦ କରି ଚୁଲିଗୁଡ଼ିକର ମୁହଁ ଇଟାରେ ବୁଜି ଦିଆଯାଏ । କ୍ରମଶଃ ଶୀତଳ ହେବାପାଇଁ ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ଭଟ୍ଟିକୁ କିଛିଦିନ ରଖି ଦିଆଯାଏ ।

ଉପରେ ଯେଉଁ ଭଟ୍ଟିର ଚିତ୍ର ଦିଆଗଲା, ତାହା କେବଳ ଶକ୍ତ ଚିନାବାସନ ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଚିନାବାସନ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗୁଡ଼ିକ ବିଭିନ୍ନ ପଦାର୍ଥର ବିଭିନ୍ନ ଭାଗ ଅନୁସାରେ ଦୁଇ ପ୍ରଧାନ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ । (୧) ଶକ୍ତ ଚିନାବାସନ (Hard porcelain):— ଏସବୁ ଏପରି କଠିଣ ବା ଶକ୍ତ ମୃତ୍ତିକା ଏବଂ ବାଲିରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥାଏ ଯେ, ଉତ୍ତାପର ମାତ୍ରା ଅତ୍ୟଧିକ ନ ହେଲେ ସହଜରେ ଆଉଟି ହୁଏନାହିଁ । ଏହାର ଗଠନ ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ମାଟିର ଅଠାଳିଆ ଗୁଣ ବଡ଼ କମ୍ । ସେଥିପାଇଁ ଶକ୍ତ ଚିନାବାସନ ଉତ୍ପାଦନ ପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ଜ୍ଞାନ ଓ ନିପୁଣତା ଆବଶ୍ୟକ । ସାଧାରଣତଃ ଏମାନଙ୍କର ବିଶେଷତ୍ୱ ଏହି ଯେ, 'ଅଙ୍ଗ' ଓ ପୁଟ ପ୍ରାୟ ଏକ ସଙ୍ଗରେ ଅତ୍ୟଧିକ ଉତ୍ତାପରେ ଦଗ୍ଧ କରାହୁଏ । ଏହି ଶକ୍ତ ଚିନାବାସନସବୁ ଏସିଡ୍ ବା ଅମ୍ଳ, କ୍ଷାର (alkali) ଓ ଶୁଦ୍ଧଜଳ ଦ୍ୱାରା ସହଜରେ ରାସାୟନିକ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଦ୍ୱାରା ବିନଷ୍ଟ ହୁଏନାହିଁ । ଅଗ୍ନିରେ ବହୁପରିମାଣରେ ଉତ୍ତପ୍ତ କରି ଠାଢ଼ା ପାଣିରେ ପକାଇବା ଦ୍ୱାରା ଉତ୍ତାପ ଶୀଘ୍ର ହ୍ରାସ ହେଲେହେଁ ସେସବୁ ଭାଙ୍ଗିଯାଏ ନାହିଁ । (୨) ସୂକ୍ଷ୍ମ ଚିନାବାସନ (Tender or soft porcelain):— ଏ ସବୁର ଗଠନୋପଯୋଗୀ ବାଲି ଓ ମାଟିଗୁଡ଼ିକ ଅଳ୍ପ ଉତ୍ତାପରେ ଆଉଟି ହୋଇଯାଏ, ଏବଂ 'ଅଙ୍ଗ' ଓ ପୁଟ ଉଭୟ ଦୁଇଟି ପୋଡ଼ ଆବଶ୍ୟକ କରେ; ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରଥମେ ଅଙ୍ଗ ପୋଡ଼ଦ୍ୱାରା ଶକ୍ତ ହୋଇ ପୁଟଦ୍ରବରେ ବୁଡ଼ାହୁଏ, ପରେ ୨ୟ ପୋଡ଼ରେ ପୁଟ ଦୃଢ଼, ଶକ୍ତ, ମସୃଣ ଓ ସ୍ଥାୟୀ ହୁଏ ।

ଯେଉଁ ଯେଉଁ ପଦାର୍ଥମାନ ଉତ୍ତାପ ଦ୍ୱାରା ଆଉଟି ହୋଇ ଯିବାରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ସୂକ୍ଷ୍ମ ରନ୍ଧ୍ରସବୁ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଏ, ସେ ସବୁ ପୁଟଦିଆ ଆବଶ୍ୟକ କରେନାହିଁ କିମ୍ବା ଶକ୍ତ ଚିନାବାସନ ପରି ଯେଉଁଗୁଡ଼ିକ ଅଙ୍ଗ ଓ ପୁଟ ଏକତ୍ର ଦଗ୍ଧ କରାହୁଏ, ସେ ଗୁଡ଼ିକ ଛଡ଼ା ଆଉ ସମସ୍ତ ମୃଣ୍ମୟ ପଦାର୍ଥ ପ୍ରଧାନତଃ ଦୁଇ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରଣାଳୀରେ ପୋଡ଼ା ହୁଏ । (୧) ଅଙ୍ଗ ଓ ପୁଟକୁ ପ୍ରକୃତ ଆବସ୍ଥାକୁ ଆଣିବା ପାଇଁ ପ୍ରଥମ ଦୁଇଥର ପୋଡ଼ା ହୁଏ । (୨) ପୁଟକୁ ଉତ୍କୃଳ, ମସୃଣ କରିବା ପାଇଁ ଅଳ୍ପ ଉତ୍ତାପରେ ଆହୁରି ଥରେ ପୋଡ଼ା ହୁଏ । ନିମ୍ନରେ ଦୁଇପ୍ରକାର ଭଟ୍ଟିର ଚିତ୍ର ଦିଆଗଲା । ଶକ୍ତ ଚିନାବାସନ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମୃଣ୍ମୟ ପଦାର୍ଥସବୁ ପୋଡ଼ିବାପାଇଁ ଇନ୍ନ ଇନ୍ନ କାରଖାନାରେ ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିକର ବା ଦୁଇଟିର ବ୍ୟବହାର ହୋଇଥାଏ । ୨ୟ ଚିତ୍ରରେ (କ) ଚୁଲ୍‌ର ମୁହଁ; (ଖ) ଭଟ୍ଟି ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଚିମଣି ବା ବାକ୍‌ସ; (ଗ) ଭଟ୍ଟିଭିତରକୁ ଅନାଇବାର କଣା; (ଘ) ପରୀକ୍ଷା ନିମିତ୍ତ ଭଟ୍ଟିମଧ୍ୟରୁ ପଦାର୍ଥ ବାହାର କରିବାର ରାସ୍ତା, (ଚ) ଧୂଆଁ ବା ବାଷ୍ପ ନିର୍ଗତ ହେବାର ନଳା ବା ଚିମଣି, (ଛ) ଭଟ୍ଟିରୁ

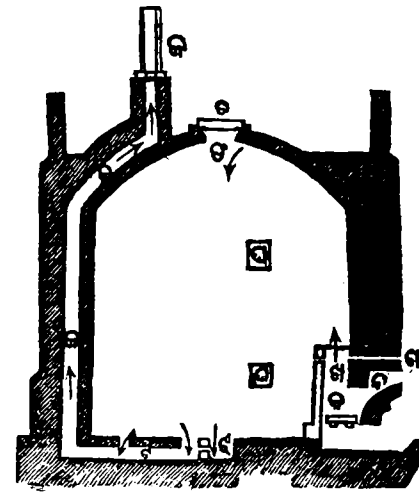

ନଳା ମଧ୍ୟକୁ ଯାଇଥିବା ରାସ୍ତା, (ଜ) ଭଟ୍ଟିର କାନ୍ଥମଧ୍ୟ ଦେଇ ଯାଇଥିବା ନଳା ବା ଚିମଣି । ଏହିପ୍ରକାର ଭଟ୍ଟିକୁ ନିମ୍ନପ୍ରବାହଯୁକ୍ତ ଭଟ୍ଟି (Down-drawght oven) କୁହାଯାଏ । ଏଥିରେ ଚୁଲ୍ ମଧ୍ୟରୁ ଭଟ୍ଟି ତଳ ଦେଇ ନଳାସବୁ ଉପରକୁ ଯାଇନାହିଁ । ଚୁଲ୍‌ମାନଙ୍କରୁ ଅଗ୍ନିଶିଖାସବୁ (ଗ) ଚିମଣି ବା ଖୋଲା ବାକ୍‌ସ ଦେଇ ଭଟ୍ଟି ମଧ୍ୟରେ ଘୂରିଆଡ଼େ ବୁଲେ । ଅଙ୍ଗାରାମ୍ଳ ପ୍ରଭୃତି ଉତ୍ତପ୍ତ ବାଷ୍ପ ଓ ଧୂଆଁସବୁ (ଛ), (ଚ) ଓ ଶେଷରେ (ଜ) ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଉପର ଆଡ଼କୁ ଉଠିଯାଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦୁଇଟି ଚୁଲ୍‌ମଧ୍ୟରେ ଏହିପରି ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ଚିମଣି ଥାଏ । ଏହି ପ୍ରକାର ଭଟ୍ଟିରେ ଉତ୍ତାପ ନଷ୍ଟ ନ ହୋଇ ପୂର୍ଣ୍ଣମାତ୍ରାରେ ସଞ୍ଚିତ ହୁଏ, ଏବଂ ଅଳ୍ପ କାଳରେ ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ ଉପଯୁକ୍ତ ପୋଡ଼ ପଡ଼ିଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଏପରି ଭଟ୍ଟି ନିର୍ମାଣ କରିବା ପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ପରିଶ୍ରମ ଓ ମସ୍ତିଷ୍କଚାଳନା ଆବଶ୍ୟକ । ଚୁଲ୍, ଭଟ୍ଟି, ଚିମଣି ବା ନଳା ପ୍ରଭୃତିର ଭାଗମାପ ଓ ଆକାର ଅଳ୍ପ କମବେଶି ହେଲେ ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ ଭଟ୍ଟିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଂଶରେ ସମଭାବରେ ଉତ୍ତପ୍ତ ହୁଏନାହିଁ । ଏହିପ୍ରକାର ଭଟ୍ଟିର ଦୀର୍ଘ, ପ୍ରସ୍ଥ ବା ବ୍ୟାସ ୨ଫୁ୧୨ଫୁରୁ ୨ଫୁ୦୦ଯାଏ ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ଶେଷୋକ୍ତ ମାପର ଭଟ୍ଟିରେ ଥରକେ ପ୍ରାୟ ୩୦୦୦ ସେଗାର ବା ବାକ୍‌ସ ପୋଡ଼ ପାଇଁ ସଜା ହୁଏ । ଥରେ ପୋଡ଼ ଦେବାପାଇଁ ୧୦ରୁ ୧୨ ଟନ୍ ଯାଏ କୋଇଲା ଏବଂ ୮୦ରୁ ୯୦ ଘଣ୍ଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମୟ ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇଥାଏ । ମୋଟଉପରେ ଏସମ୍ପର୍କରେ ବିଶେଷଭାବରେ ସ୍ମରଣ ରଖିବାକୁ ହେବ ଯେ, (୧) ପ୍ରଥ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ମରେ କ୍ରମଶଃ ଓ ଧୀରଭାବରେ ଉତ୍ତାପ ପ୍ରୟୋଗ କରି ଜଳୀୟ ଅଂଶସବୁ ବାହାର କରିଦେବା ଉଚିତ, ନଚେତ୍ ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ ଫାଟି ନଷ୍ଟ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା । (୨) କ୍ରମଶଃ ଉତ୍ତାପର ମାତ୍ରା ଏପରିଭାବରେ ବଢ଼ାଇବା ଆବଶ୍ୟକ, ଭାଟି ମଧ୍ୟଦେଶର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଂଶ ଯେପରି ସମଭାବରେ ଉତ୍ତପ୍ତ ହୁଏ ।

ଏହି ଚିତ୍ରରୁ ପୁରାତନ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱପ୍ରବାହଯୁକ୍ତ ଭାଟିର (Up-drawght oven) ଗଠନବିଧି ଜଣାପଡ଼ିବ । [କ] ଭାଟି, [ଖ] ଚୁଲିମୁହଁ, [ଗ] ଭାଟିର ବାହାର ଆବରଣ (Hood), [ଘ] ଉପରମୁହଁ ଚିମିଣି, [ମ] ଭାଟି ମଧ୍ୟକୁ ଅନାଇବା ରାସ୍ତା, [ଚ] ଭାଟିର ତଳଆଡ଼େ ଯାଇଥିବା ନଳା, [ଠ] ପରୀକ୍ଷାର ରାସ୍ତା ।

[(ଚିତ୍ର) (୩)]

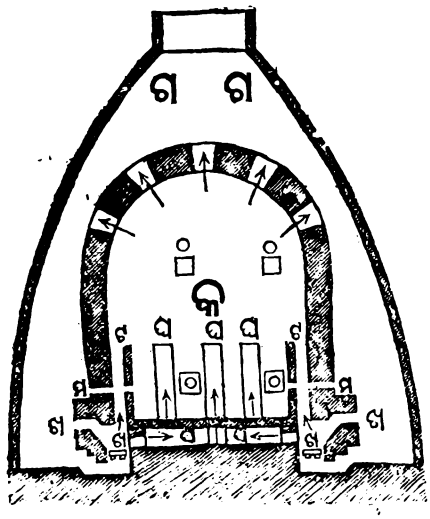

ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚୁଲିରେ ଦୁଇଟିକରି ଚିମିଣି ଥାଏ । ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ଭାଟିର ତଳେ ଥିବା ନଳା ସହିତ ଲାଗି ରହିଥିବାରୁ ତାହା ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଅଗ୍ନିଶିଖା ଓ ଉତ୍ତପ୍ତ ବାଷ୍ପ ଭାଟିର ମଧ୍ୟ ଦେଶରେ ଥିବା ଚିମିଣିରୁ ଚାଲିଯାଏ, ଏବଂ ଅନ୍ୟଟି କାନ୍ଥର ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଉପର ଆଡ଼କୁ ଗତି କରିଥାଏ । ଉତ୍ତପ୍ତ ବାଷ୍ପଗୁଡ଼ିକ କିପରି ଭାବରେ ଭାଟି ମଧ୍ୟରୁ ନିର୍ଗତ ହୁଏ, ତାହା ଚିତ୍ରାଙ୍କିତ ତୀରଗତିରୁ ସହଜରେ ବୁଝାଯିବ । ଏପ୍ରକାର ଭାଟିର ଅସୁବିଧା ଏହି ଯେ, ଭାଟିର କାନ୍ଥ ଓ କେନ୍ଦ୍ରର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନ ସବୁ ଯେ ପରିମାଣରେ ଉତ୍ତପ୍ତ ହୁଏ, ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନ ଗୁଡ଼ିକ ସେପରି ଉତ୍ତାପ ପାଏନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ସାଧାରଣତଃ ମୃତ୍ତିକାଶିଳାପଣ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ଘନ ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ କାନ୍ଥକୁ ଲଗା ଲଗି ହୋଇ ସେଗାର ବାକ୍ସ ମଧ୍ୟରେ ସଜା ହୁଏ ଏବଂ ସୂକ୍ଷ୍ମ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କର ସେଗାର ସବୁ ମଧ୍ୟଦେଶରେ ରଖାହୁଏ ।

ଉପରେ ଯେ ତିନିପ୍ରକାର ଭାଟିର ବର୍ଣ୍ଣନା ଦିଆଗଲା, ସେଗୁଡ଼ିକର ଉନ୍ନତି କଲେ ଗତ କେତେକ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ନାନାପ୍ରକାର ଭାଟିର ସ୍ୱତ୍ୱ (Patent) ସଂରକ୍ଷିତ ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ପୁରାତନ ଭାଟି ଅପେକ୍ଷା ଏଗୁଡ଼ିକ ବିଶେଷ ଫଳପ୍ରଦ ବୋଲି କୁହାଯାଇ ନ ପାରେ । ଭାଟିନିର୍ମାଣ ସମୟରେ କୁମ୍ଭକାରର ନିମ୍ନୋକ୍ତ କେତୋଟି ବିଷୟ ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ ରହିବା ଆବଶ୍ୟକ । (୧) ଅଗ୍ନିଶିଖା ଓ ଉତ୍ତପ୍ତ ବାଷ୍ପ ସବୁ ଯେପରି ଭାଟିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଂଶରେ ନିର୍ବିଘ୍ନରେ ଭ୍ରମଣ କରିପାରେ; ତାହାହେଲେ ସମସ୍ତ ଉତ୍ତାପ ବ୍ୟବହାରୋପଯୋଗୀ ହେବ । (୨) ଚୁଲି ମୁହଁ ସବୁ ଏପରି ଭାବରେ ଗଢ଼ା ହେବା ଉଚିତ ଯେ,କୋଇଲା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବରେ ଦଗ୍ଧ ହୋଇ ଉତ୍ତାପ ଦେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତହିଁରୁ ବାହାରୁ ଥିବା ଜଳୀୟ ଓ ବାଷ୍ପୀୟ ପଦାର୍ଥ ଗୁଡ଼ିକ ଯେପରି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗେ । (୩) ଉତ୍ତପ୍ତ ଚିମିଣିରୁ ଆସୁଥିବା ବାୟୁ ଗୁଡ଼ିକ ଯେପରି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପଦାର୍ଥର ସଂସର୍ଗରେ ଆସି ସେମାନଙ୍କୁ ଅର୍ଦ୍ଧ ଦଗ୍ଧ କରେ । (୪) ଦହନ ପ୍ରଣାଳୀ ଶେଷ ହେଲା ପରେ ଶୀତଳ ବାୟୁ ପ୍ରବାହ ଉତ୍ତପ୍ତ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କ ସଂସର୍ଗରେ ଆସି ସେମାନଙ୍କୁ କ୍ରମଶଃ ଶୀତଳ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନିଜେ ଉତ୍ତପ୍ତ ହୋଇ ଯେପରି ଜାଳଣି ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କ ସହିତ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମାତ୍ରାରେ ମିଶ୍ରିତ ହୁଏ । ଏଥିରେ ବହୁପରିମାଣରେ କୋଇଲା ବା କାଠର ଖରଚ କମିଯାଏ ।

ପୋଡ଼ଦ୍ୱାରା ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କରି କିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟେ, ତାହା ନିମ୍ନରେ ଦିଆଗଲା,—

(୧) ଅଙ୍ଗସ୍ଥିତ ଜଳର ହାନି;- ଏଥିରେ ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ ସଂକୁଚିତ, ଶକ୍ତ, ଦୃଢ଼ ଓ ଘନ ହୁଏ ଏବଂ ଏମାନଙ୍କର ଅଠାଳିଆଗୁଣ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ନଷ୍ଟ ହୁଏ । (୨) କଠିନତା (Hardness),-ଯେଉଁ ପଦାର୍ଥ ଯେ ପରିମାଣରେ ଫେଲ୍ସ୍ପାର ପ୍ରଭୃତି କ୍ଷାରଯୁକ୍ତ ପଦାର୍ଥରେ ମିଶ୍ରିତ ହୋଇଥାଏ, ତାହା ସେହି ପରିମାଣରେ ଅଳ୍ପ ଉତ୍ତାପରେ ଆଉଟି ହୋଇ ଶକ୍ତ ବା ଦୃଢ଼ ହୁଏ । ବାଲି ବା ଚୂନ ପ୍ରଭୃତି କଠିନ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କର ଭାଗ ବେଶି ଥିଲେ ଦୃଢ଼ ହେବାପାଇଁ ପ୍ରଚୁର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉତ୍ତାପ ଆବଶ୍ୟକ । ପଦାର୍ଥସାନଙ୍କର କଠିନତା ଛୁରିରେ ଦାଗ କରି ପରୀକ୍ଷା କରାଯାଏ । (୩) ଘନ ବା ଗୁରୁତା (Density);- ଉତ୍ତାପଦ୍ୱାରା କୌଣସି କୌଣସି ପଦାର୍ଥର ଗୁରୁତା କମିଯାଏ, ପୁଣି କାହାର କାହାର ମଧ୍ୟ ବଢ଼ିଯାଏ । ଅଙ୍ଗ ଉତ୍ତାପରେ ସଙ୍କୁଚିତ ହେବା ସ୍ଥଳେ ଗୁରୁତାର ହ୍ରାସ ବା ବୃଦ୍ଧି ଘଟିବାର କାରଣ ଭଲକରି ବୁଝାପଡ଼ି ନାହିଁ ।

(୪) ସଙ୍କୋଚ (Shrinkage);—ସାଧାରଣତଃ ଦେଖାଯାଏ,ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ ଗଢ଼ା ହେଲା ପରେ ସେମାନଙ୍କର ଆକୃତି ଶୁଷ୍କ ହେବାଦ୍ୱାରା ଅନେକ କମିଯାଏ । ଏହି ସଙ୍କୋଚର ମାତ୍ରା ତିନୋଟି ବିଷୟରୁପରେ ନିର୍ଭର କରେ । (କ) ମିଶ୍ରିତ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କ ଭାଗ ଓ ସ୍ୱଭାବ, (ଖ) ଗଠନ-ବିଧି, (ଗ) ଦାହ ପ୍ରଣାଳୀ । ଅଙ୍ଗଗଠିତ ଉପାଦାନଗୁଡ଼ିକ ଯେ ପରିମାଣରେ ଆଉଟି ହୁଏ, ସଙ୍କୋଚ ସେହି ପରିମାଣରେ ବଢ଼େ, ଏବଂ ଗୁଞ୍ଜରେ ଗଢ଼ା ହେବା ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଚକରେ ଗଢ଼ା ହେବା ପଦାର୍ଥସବୁ ବିଶେଷପରିମାଣରେ ସଙ୍କୁଚିତ ହୁଏ ।

(୫) ବର୍ଣ୍ଣପରିବର୍ତ୍ତନ;—ବିବିଧ ଧାତୁଜନିତ ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକର ଉପସ୍ଥିତି ଯୋଗୁଁ ମାଟିସବୁ ପୋଡ଼ିପରେ ନାନାବର୍ଣ୍ଣ ଧାରଣ କରିଥାଏ । ଏହା ନିବାରଣ କରିବା ପାଇଁ କୋବଲ୍ଟ ଅକ୍ସାଇଡ୍ (Cobalt oxide), ଚୂନ, ମାଗ୍ନିସିଆ ପ୍ରଭୃତି ଆଉ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଧାତବ ପଦାର୍ଥ ଅଳ୍ପପରିମାଣରେ ମିଶ୍ରିତ ହେବାଦ୍ୱାରା ପୋଡ଼ିପରେ ଅଙ୍ଗ ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣ ଧାରଣ କରେ । ପୁଣି ଜାଳଣି ପଦାର୍ଥ ଓ ଉହାଁରୁ ବାହାରୁଥିବା ବାଷ୍ପ ଅନେକ ସମୟରେ ବର୍ଣ୍ଣର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟାଇଥାଏ । ମାଟିରେ ଲୌହ ଅଳ୍ପପରିମାଣରେ ଥିଲେ ଯଦି ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ ଭଟ୍ଟିମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷଭାବରେ ବାୟୁର ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ନ ଆସେ, ତେବେ ଉଲ୍ଲିଖିତ ଲାଲରଙ୍ଗ ଅନେକ ପରିମାଣରେ କମିଯାଏ କିମ୍ବା ବାହାର ପାରେନାହିଁ ।

କ୍ରମଶଃ

ଶ୍ରୀ ଗୁରୁଚରଣ ମହାନ୍ତି ।

ସାହିତ୍ୟ କଣ ।

ଭାବ ଓ ଭାଷା ଏହି ଦୁଇଟି ଘେନ ସାହିତ୍ୟର ସୃଷ୍ଟି । ଭାଷା ଭାବର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି-ବ୍ୟଞ୍ଜକ । ଭାବ ଭାଷା ଦ୍ୱାରା ପରିସ୍ଫୁଟ ଓ ବିକଶିତ ହୋଇ ସାହିତ୍ୟ ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ହୁଏ । ଭାବ କହିଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ସାଧାରଣତଃ ମନୁଷ୍ୟର ଚିନ୍ତା, କଳ୍ପନା, ଧାରଣା, ଅନୁଭୂତି, ପ୍ରେରଣା ଓ ମନଃଶକ୍ତିର ନାନାପ୍ରକାର ପ୍ରୟାସ ଓ ପରିଚାଳନା ବୁଝୁଁ । ମନୁଷ୍ୟ ଯେ କେବଳ ଗୋଟିଏ କଳଗାଡ଼ୀପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରେ, ତାହା ନୁହେ । ସେ ନାନା ବିଷୟ ଭାବେ ଓ ନାନା ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖେ । ସେ କେତେବେଳେ ସଂସାରର କୋଳାହଳ ଓ ବିଗ୍ରହ ମଧ୍ୟରେ ନିଜର ସୁଖସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତିରେ ଓ କ୍ଷମତା ବିସ୍ତାର କରିବାରେ ଉନ୍ମତ୍ତ ଓ ଅସ୍ଥିର; କେତେବେଳେ ବା ବାସ୍ତବ ରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରକୃତିର ଶୋଭା-ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ଓ ବର୍ଣ୍ଣମାଧୁରୀ ନିରୀକ୍ଷଣ କରି ହର୍ଷ ଓ ବିସ୍ମୟରେ ଆପ୍ଲୁତ; କେତେବେଳେ ବା ସଂସାରର ଦୁଃଖ, ଶୋକ ଓ ନୈରାଶ୍ୟ ଦେଖି କାତର ଓ ଅବସନ୍ନ; କେତେବେଳେ ଅବା ଜଗତର ସୁଖସମୃଦ୍ଧି, ପ୍ରେମ ଓ ସ୍ନେହ ମଧ୍ୟରେ ଉତପ୍ଲୁତ ହୋଇ ନିଜକୁ ଭାଗ୍ୟବାନ୍ ମନେ କରେ; ପୁଣି କେତେବେଳେ ସେ ଜୀବନରହସ୍ୟ, ଇହକାଳପରକାଳ ଓ ଈଶ୍ୱର ବିଷୟ ଭାବୁ ଭାବୁ ଆତ୍ମହରା ହୋଇ ବାସ୍ତବ ରାଜ୍ୟରୁ ଅତୀନ୍ଦ୍ରିୟ ରାଜ୍ୟକୁ ଚାଲିଯାଏ । ଏହିପରି ମନୁଷ୍ୟ କେତେବେଳେ ସଂସାରୀ ରୂପେ, କେତେବେଳେ ଭାବୁକ ରୂପେ, କେତେବେଳେ ସାଧକ ରୂପେ, କେତେବେଳେ ପ୍ରେମିକ ରୂପେ, କେତେବେଳେ କବି ବା ଚିନ୍ତକର ରୂପେ ନିଜର ମାନବିକତାକୁ ହୃଦୟଙ୍ଗମ ଓ ଉପଲବ୍ଧି କରେ ଓ କରାଏ । ଏହିପରି ମନୁଷ୍ୟର ଯାବତୀୟ ଭାବତରଙ୍ଗ, ହୃଦୟର ସ୍ପନ୍ଦନ ଓ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ, ଅନୁଭୂତି ଓ ସ୍ଥଳ

Digitized by srujanika@gmail.com

କ୍ରିୟାକଳାପ, ଉଦ୍ୟମ ଓ ପ୍ରୟାସ ଭାଷାକାରରେ ପରିଣତ ହୋଇ ସାହିତ୍ୟର ସୃଷ୍ଟି କରେ ।

ଯଦ୍ୟପି ଭାବ ଓ ଭାଷା ଯୋଗ ସାହିତ୍ୟର ଉତ୍ପତ୍ତି, ତଥାପି ଯେ କୌଣସି ଭାଷାଦ୍ୱାରା ଭାବର ଉପଯୁକ୍ତ ଓ ସମ୍ୟକ୍ ବିକାଶ ହୁଏ ନାହିଁ । ଅନେକ ସମୟରେ ଯେପରି ଉପଯୁକ୍ତ ଭାଷା ନ ପାଇ ଭାବର ଦୁର୍ବଳ ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇଥାଏ, ସେହିପରି ଭାଷାର ଅଯଥା ବାହୁଲ୍ୟ ହେତୁ ଭାବର ଅପଚୟ ମଧ୍ୟ ହୁଏ । ସାହିତ୍ୟରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦୁଇଟି ବିରୁଦ୍ଧ ଓ ପରସ୍ପର ବିରୋଧୀ ଗୁଣର ସମାବେଶ ଦେଖୁଁ । ଏକ ଦିଗରେ ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳତା ଓ ଅଯଥା ବାହୁଲ୍ୟ, ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ନିୟମ ଓ ସଂଯମ; ଏକଦିଗରେ ଭାବର ପ୍ରବଳ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ, ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ଭାଷାର ସୁନ୍ଦର ଓ ସଂଯତ ପାରିପାଟ୍ୟ; ପୁନଶ୍ଚ ଏକ ଦିଗରେ ଭାଷାର ଆଡ଼ମ୍ବର ଓ ବ୍ୟର୍ଥ ଯୋଜନା, ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ଭାବର ମିତ ଓ ସମୀଚୀନ ସଙ୍ଗତି ।

ପୁଣି ସାହିତ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ । ଏହା ଜନୈକ ବ୍ୟକ୍ତି ବିଶେଷର ଭାବ, କଳ୍ପନା, ଅନୁଭୂତି ଇତ୍ୟାଦିର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି । ସୁତରାଂ ଏଥିରେ ଜଣେ ଭାବ ଓ ଅନ୍ୟ ଜଣେ ଭାଷା ଯୋଗାଇ ପାରେ ନାହିଁ । ଜଣେ ଅନ୍ୟ ଜଣକର ଭାବ ଓ ଅନୁଭୂତିକୁ ନିଜର ଭାଷାବଳରେ ପ୍ରକାଶ କରିପାରେ କି ? ଭାବୁକର ମନରେ କେତେ ନବ ଭାବର ତରଙ୍ଗ, କେତେ କଳ୍ପନାଚିତ୍ର, କେତେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ରାଶି ରାଶି ଛବି ତଡ଼ିଦ୍‌ବେଗରେ ଖେଳିଯାଏ । ସେ ସବୁ ସେହି ଭାବୁକ ଭିନ୍ନ ଅପର କେହି ସେତେ ଗାଢ଼ଭାବରେ ଉପଲବ୍ଧି କରି ଭାଷା ସାହାଯ୍ୟରେ ବ୍ୟକ୍ତ କରିପାରେ କି ?

ଏହି ସାହିତ୍ୟର ସୃଷ୍ଟି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆଉ ଏକ କଥା ମନେ ରଖିବା ଉଚିତ । ଅନେକ ବିଖ୍ୟାତ ଲେଖକ ଓ ସାହିତ୍ୟିକଙ୍କ ମତରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଯୁଗ ଓ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ କାଳର ସାମୟିକ ପ୍ରେରଣା ଓ ଉତ୍ତେଜନା ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀର ସାହିତ୍ୟର ସୃଷ୍ଟି କରେ । କିନ୍ତୁ ଆଧୁନିକ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଓ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପଣ୍ଡିତମାନେ ଏହି ଭ୍ରାନ୍ତ ଧାରଣାକୁ ଖଣ୍ଡନ କରି ଦେଇଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମତରେ ଚିନ୍ତାଶୀଳ ମନୀଷୀ ଓ ମହାପୁରୁଷମାନେ ଏହି ଜଗତରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓ ପୃଥଗ୍‌ଭାବରେ ଅବସ୍ଥିତ । ସେମାନେ ସମୟ ଓ ଯୁଗର ସାହାଯ୍ୟ ଅପେକ୍ଷା ନ କରି ନିଜର ଅଭିମତ ପ୍ରଚାର କରିଯାନ୍ତି । ଯଦ୍ୟପି ଏହା ସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ ଯେ, ସମୟର ପ୍ରତିକୂଳ ବା ଅନୁକୂଳ ଆଚରଣ ସେମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ଉପରେ କିଛି ନା କିଛି ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର କରେ, ତଥାପି ସମୟ ବା ଯୁଗ ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରେନାହିଁ, ସାହିତ୍ୟ ଯୁଗକୁ ସୃଷ୍ଟି କରେ । ଚିନ୍ତାଶୀଳ ଭାବୁକ ଓ ମହାପୁରୁଷମାନେ ଯେତେବେଳେ ଆବିର୍ଭୂତ ହୁଅନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ସେମାନେ ଯୁଗକୁ ସୃଷ୍ଟି କରନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ସେମାନେ ନିଜର ଭାବପ୍ରଚାର ଦ୍ୱାରା କି ରାଷ୍ଟ୍ରନୀତି, କି ଧର୍ମକ୍ଷେତ୍ର, କି ଭାବରାଜ୍ୟ, ସକଳ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଘୋର ବିପ୍ଳବ ଆଣି ଯୁଗାନ୍ତର ଉପସ୍ଥାପିତ କରନ୍ତି ।

ସାହିତ୍ୟର ସୃଷ୍ଟି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏତିକି । ବର୍ତ୍ତମାନ କି କି ଲକ୍ଷଣ ଥିଲେ ତାହା ସାହିତ୍ୟପଦବାଚ୍ୟ ହୁଏ, ଏହା ସଂକ୍ଷେପରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଉ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ସାହିତ୍ୟକୁ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରି ଦେଖିଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ପାଞ୍ଚୋଟି ଲକ୍ଷଣ ପାଉଁ । ବାସ୍ତବିକ୍ ସାହିତ୍ୟର ଉନ୍ନତି ଓ ଉତ୍କର୍ଷ ସାଧନ ଏହି ପାଞ୍ଚୋଟି ଲକ୍ଷଣକୁ ଅପେକ୍ଷା କରେ । (୧) ଭାବର ବିଶାଳତା ଓ ମହତ୍ତ୍ୱ । ଯେ ସେ ଭାବଦ୍ୱାରା ସାହିତ୍ୟର ପୁଷ୍ଟି ଓ ଉନ୍ନତି ସାଧିତ ହୁଏନାହିଁ । ଦୁଃଶୀଳ ଓ ନୀଚମନା ବ୍ୟକ୍ତି ଉଚ୍ଚଦରର ସାହିତ୍ୟ ଲେଖିପାରେ ନାହିଁ । ତେବେ ଏଠାରେ ପ୍ରଶ୍ନ ହୋଇପାରେ, ଅନେକ ଅସ୍ୱଦେଶୀୟ ଓ ବିଦେଶୀୟ ଚରିତ୍ରହୀନ କବି ଓ ଲେଖକ କିପରି ସୁନ୍ଦର ସାହିତ୍ୟ ଲେଖିଅଛନ୍ତି ? ସେମାନେ ସୁନ୍ଦର ସାହିତ୍ୟ ଲେଖିଅଛନ୍ତି, ଏହା ସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ; କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କର ଲେଖା ସର୍ବାଙ୍ଗସୁନ୍ଦର ନୁହେ । ଯଦ୍ୟପି ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ସେମାନଙ୍କ ସାହିତ୍ୟରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ସୁନ୍ଦର ଓ ସୁମହାନ୍ ଭାବର ଛବି ଓ ଆଭାସ ପାଉଁ, ସେସବୁ ସେମାନଙ୍କର ସାମୟିକ ଭଗବତ୍‌ପ୍ରେରଣାର ପ୍ରତିବିମ୍ବ ମାତ୍ର ।

(୨) ସେହି ଉଚ୍ଚ ଓ ବିଶାଳ ଭାବର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ନିମିତ୍ତ ସମୀଚୀନ ଭାଷାର ପ୍ରୟୋଜନ ହୁଏ । ଯେପରି ଭାବର ବିଶାଳତା ଓ ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ ନିମିତ୍ତ ଭାଷାର ସୌଷ୍ଠବ ଓ ଚମତ୍କାରିତା ଆବଶ୍ୟକ, ସେହିପରି ଭାବ ସରଳ, ସୁନ୍ଦର ଓ ସଂଯତ ହେଲେ ଭାଷା ମଧ୍ୟ ସରଳ, ସହଜ ଓ ସୁନ୍ଦର ହେବା ଉଚିତ ।

(୩) ଲେଖକଙ୍କର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବୋଧ ଥିବା ଉଚିତ, ଅର୍ଥାତ୍ ସାହିତ୍ୟ ପାଠ କଲାବେଳେ ପାଠକମାନଙ୍କ ମନରେ ଯେପରି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟଜ୍ଞାନ ଆସିବ । ଏହି ସୌନ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯ୍ୟବୋଧ ଭାବ ଓ ଭାଷାର ସମନ୍ୱୟ ଉପରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ଭର କରେ ।

(୪) ସାହିତ୍ୟମଧ୍ୟରେ ଆନନ୍ଦର ଅବତାରଣା ଆବଶ୍ୟକ, ଅର୍ଥାତ୍ କି ଗଦ୍ୟସାହିତ୍ୟ, କି ପଦ୍ୟସାହିତ୍ୟ ଯେ କୌଣସି ସାହିତ୍ୟ ପଢ଼ିବାବେଳେ ମନରେ ଆନନ୍ଦ ବା ଆତ୍ମପ୍ରସାଦ ଆସିବା ଉଚିତ । ଏହି ମାନସିକ ଆନନ୍ଦ ବା ବିନୋଦ, ଭାବ ଓ ଭାଷାର ଯୁଗପତ୍ ସମନ୍ୱୟ ଓ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ

[୫] ସାହିତ୍ୟରେ କେତୋଟି କଥା ବା ଭାବର ସୂଚନା ଥିବା ଉଚିତ, ଅର୍ଥାତ୍ ସାହିତ୍ୟ କୌଣସି ବିଷୟ ବା ଚିତ୍ରର ସକଳ ଆଭାସ ନ ଦେଇ ଅତି ଅଳ୍ପକଥାରେ ପାଠକଙ୍କର କଳ୍ପନା ଓ ଭାବନାଦ୍ୱାରା ଉକ୍ତ ବିଷୟ ବା ଚିତ୍ରର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଂଶ ଭାବି ନେବାପାଇଁ ଶ୍ରୁତିଦେବ ।

ଏତଦ୍ଭିନ୍ନ ଊନବିଂଶତି ଶତାବ୍ଦୀର ସାହିତ୍ୟିକ ଓ କବି ମହାମତି ମାଥ୍ୟୁ ଆରନଲ୍ [Mathew Arnold] ସାହିତ୍ୟର ଆଉ ଦୁଇଟି ବିଶିଷ୍ଟ ଲକ୍ଷଣ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରି-ଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଉକ୍ତିରେ ସତ୍ୟ ଅଛି । ସେ କହନ୍ତି, ସାହିତ୍ୟରେ ସତ୍ୟ ଓ ଅତ୍ୟୁନ୍ନତ ଗୁରୁଭାବ ଥିବା ଉଚିତ । ଅର୍ଥାତ୍ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରବଞ୍ଚନା ଓ ପ୍ରତାରଣାର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ କଥା କହିଅଛନ୍ତି, ଯାହା ସାହିତ୍ୟପକ୍ଷରେ ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ଓ ଯାହାର ଅଭାବରେ ସାହିତ୍ୟ ସାହିତ୍ୟପଦବାଚ୍ୟ ନୁହେ । ସେ କହିଅଛନ୍ତି ଯେ, ସାହିତ୍ୟରେ ବିଶେଷତଃ ପଦ୍ୟକାବ୍ୟରେ ମାନବଜୀବନର ପୂର୍ଣ୍ଣତତ୍ତ୍ୱର ନିରୂପଣ ଓ ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା ଥିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଏ ସ୍ଥଳରେ ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନାର ଅର୍ଥ ଜୀବନର ଦୋଷଗୁଣ ବିଚାର ନୁହେଁ, ମାନବ-ଜୀବନ-ତତ୍ତ୍ୱର ସର୍ବାଙ୍ଗୀନ ଉପଲବ୍ଧି ବା ହୃଦୟଙ୍ଗମକରଣ । ଅର୍ଥାତ୍ କବି ଓ ଗ୍ରନ୍ଥକାର ଅତି ଅଳ୍ପକଥାରେ ଜୀବନର ସକଳ ଅଂଶ ନିରୀକ୍ଷଣ ଓ ଉପଲବ୍ଧି କରନ୍ତି । ଅତଏବ ଯେଉଁ ସାହି-ତ୍ୟରେ ମାନବଜୀବନତତ୍ତ୍ୱର ଉପଲବ୍ଧି ଯେତେ ଅଧିକ, ସେ ସାହିତ୍ୟ ସେତେ ଉଚ୍ଚ ଓ ଉନ୍ନତ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ସାହିତ୍ୟର କ୍ରମବିକାଶ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଦୁଇଚାରି କଥା କହି ପ୍ରବନ୍ଧର ଉପସଂହାର କରିବ । ଯେପରି ସକଳ ସୂକ୍ଷ୍ମ ପଦାର୍ଥର କ୍ରମବିକାଶ ଅଛି, ସେହିପରି ସାହିତ୍ୟର ମଧ୍ୟ କ୍ରମବିକାଶ ଅଛି, କାରଣ ସାହିତ୍ୟ ଜୀବନ୍ତ । ଏହା ସୂକ୍ଷ୍ମ ପଦାର୍ଥ ପରି ଉନ୍ନତରୁ ଉନ୍ନତତର ଓ ଉନ୍ନତତରରୁ ଉନ୍ନତ-ତମ ସ୍ଥାନ ପ୍ରତି ଅଗ୍ରସର ହୁଏ । ସାହିତ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ, ଜାତି-ଗତ ଓ ବିଶ୍ୱଗତ । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସାହିତ୍ୟ କ'ଣ, ଏହା ପ୍ରବନ୍ଧ ମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷଭାବରେ ଆଲୋଚିତ ହୋଇଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଦୁଇଚାରିକଥା ଉଲ୍ଲେଖ କରିବ । ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟ ଜାତୀୟ ଜୀବନ ଓ ଜାତୀୟ ସଭ୍ୟତାର ପରି-ମାପକ । ଏଥିରେ ଜାତୀୟ ଜୀବନର ଭାବନା, କଳ୍ପନା, ଆକାଙ୍କ୍ଷା ଓ ଉଚ୍ଚାଭିଳାଷ, ଜାତୀୟ ପ୍ରାଣର ମାନସିକ, ନୈତିକ ଓ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଶକ୍ତି, ଜାତିର ସର୍ବାଙ୍ଗୀନ ଉନ୍ନତି, ଚରିତ୍ରଗୌରବ, ସ୍ୱଦେଶପ୍ରେମ ଓ ଦେଶାନୁରାଗ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ପ୍ରତିଫଳିତ । ଏହି ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟ ଯଦ୍ୟପି ଜାତିର ଭାବନାଶକ୍ତି, ଚରିତ୍ରବଳ ଓ ସର୍ବାଙ୍ଗୀନ ଉନ୍ନତିଦ୍ୱାରା ପରିପୁଷ୍ଟ ଓ ପରିବର୍ଦ୍ଧିତ ହୁଏ, ତଥାପି ଏହା ଜାତୀୟ ଜୀବ-ନରେ ସ୍ୱଦେଶପ୍ରୀତି, ନବ ଭାବ ଓ ନବ ଶକ୍ତିର ସଞ୍ଚାର କରି ଏବଂ ଜାତିର ସମ୍ମୁଖରେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଉନ୍ନତ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଓ ଆଦର୍ଶ-ଉଦାହରଣ ଉପସ୍ଥାପିତ କରି ଜାତୀୟ ଜୀବନକୁ ଗଠନ କରେ ଓ ଜାତିକୁ ଉନ୍ନତିମାର୍ଗରେ ଅଗ୍ରସର କରାଇଦିଏ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଶ୍ୱସାହିତ୍ୟ କଣ, ଏହା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଆଲୋଚ୍ୟ ବିଷୟ । ଯେଉଁ ଭାବ ଅତି ମହାନ୍ ଓ ଉଦାତ୍ତ, ଯେ ଭାବରେ ସତ୍ୟ ଅଛି, ଯେ ଭାବକୁ ବିଶ୍ୱର ନିଖିଳ ଲୋକ ଆଦର ଓ ସମ୍ମାନ ସହିତ ଗ୍ରହଣ କରିପାରନ୍ତି ଏବଂ ଯାହା ବ୍ୟକ୍ତିନିର୍ବିଶେଷରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ମନ ଓ ହୃଦୟକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରେ, ଯାହା ମାନବର ସକଳ କ୍ଷୁଦ୍ର ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣତା ଓ ସଙ୍କୋଚ ଦୂର କରି ମନ ଓ ହୃଦୟର ପ୍ରସାରଣ ବିଧାନ କରେ ଏବଂ ଲୋକଚରିତ୍ରକୁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଓ ଉନ୍ନତ କରେ ଏବଂ ଯେଉଁ ଭାବ ଶକ୍ତିସଞ୍ଚାରକ, ସେହି ଭାବ ଚିରସ୍ଥାୟୀ ଓ ସକଳ-ସମୟୋ-ପଯୋଗୀ; ସେହି ଉଚ୍ଚ ମହାଭାବ ଯେବେ ବିଶ୍ୱସାହିତ୍ୟର ସୃଷ୍ଟି । ବିଶ୍ୱସାହିତ୍ୟରେ କୃତ୍ରିମତା, ମିଥ୍ୟା, ପ୍ରତାରଣା ଓ ପ୍ରବଞ୍ଚନାର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ଦେଶ, କାଳ ଓ ପାତ୍ରର ବିଚାର ନ କରି ବିଶ୍ୱର ନିଖିଳ ନରନାରୀ ସର୍ବସମ-ୟରେ ଏହାକୁ ଆଦର ଓ ସମ୍ମାନ ସହ ବରଣ କରି ନିଅନ୍ତି । ସାହିତ୍ୟର ଆଉ ଗୋଟିଏ ଲକ୍ଷଣ ଅଛି, ଯାହାର ଅଭାବରେ କୌଣସି ସାହିତ୍ୟ ବିଶ୍ୱସାହିତ୍ୟ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ଯେଉଁ ସାହିତ୍ୟ ଜଗତର ଯେ କୌଣସି ଭାଷାରେ ଅନୂଦିତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତାହାର ଭାବ-ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ, ଅନୁଭୂତିଶକ୍ତି ଓ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବିଭବ ନଷ୍ଟ ହୁଏ ନାହିଁ, ସେହି ସାହିତ୍ୟକୁ ବିଶ୍ୱସାହିତ୍ୟ କହନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ଅନୁବାଦ ଦ୍ୱାରା ସାହିତ୍ୟର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ;

Digitized by srujanika@gmail.com

କିନ୍ତୁ ଏତଦ୍ବ୍ୟତୀତ ଯଦି ଅନ୍ୟ କିଛି ବିନଷ୍ଟ ନ ହୁଏ, ତେବେ ତାହା ବିଶ୍ୱସାହିତ୍ୟର ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ । ସ୍ଥୂଳତଃ ଯେ ସାହିତ୍ୟ ଅନୁବାଦପ୍ରଭାବ ସହ୍ୟ କରି ସୁନ୍ଦର ଓ ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ ଭାବରେ ରହେ, ତାହା ବିଶ୍ୱସାହିତ୍ୟ ଓ ଯାହା ଅନୁବାଦକ୍ଷମତା ସହ୍ୟ କରିପାରେ ନାହିଁ, ତାହା ବିଶ୍ୱସାହିତ୍ୟ ନୁହେ । ଗ୍ରୀସୀୟ ମହାକବି ହୋମର୍ (Homer), ଇଟାଲୀୟ କବିଗୁରୁ ଦାନ୍ତେ (Dante), ଜର୍ମାନର କବିଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗେଟେ (Gœthe) ଓ ଇଂଲଣ୍ଡର କବିବର ସେକ୍‌ସପିଅର (Shakespear) ବର୍ତ୍ତମାନ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜଗତରେ ଜଣେ ଜଣେ ସାହିତ୍ୟସମ୍ରାଟ । ଏମାନେ 'ବିଶ୍ୱକବି' ଆଖ୍ୟା ପାଇଅଛନ୍ତି । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପୁରାତନ ଭାରତର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ କବି କାଳିଦାସ ଓ ନବ୍ୟଭାରତର ଅଦ୍ୱିତୀୟ କବିବର ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଏହି 'ବିଶ୍ୱକବି' ନାମର ସମ୍ମାନ ପାଇବାର ଉପଯୁକ୍ତ ପାତ୍ର । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି କେତେଜଣ ଶ୍ରେଷ୍ଠକବି-ଙ୍କର ସାହିତ୍ୟ ବିଶ୍ୱସାହିତ୍ୟ ନାମରେ ପରିଗଣିତ, କାରଣ ଏମାନଙ୍କର ସାହିତ୍ୟରେ ବିଶ୍ୱପ୍ରାଣତାର ସମ୍ୟକ୍ ଉପଲବ୍ଧି ଓ ବିକାଶ ହୋଇଅଛି ଏବଂ ଏମାନେ ଚିରକାଳ ନିଖିଳ ମାନବସମାଜର ଆନନ୍ଦ ଓ ହର୍ଷ ବର୍ଦ୍ଧନ କରିବେ ଓ ସମସ୍ତ-ଙ୍କର ଆଦରସମ୍ମାନ ପାଇବେ । ଏହି ମହାକବିମାନେ ଜଗତକୁ ଯେଉଁ ଆଦର୍ଶ, ଯେଉଁ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ସୁଧାଧାରା ଓ ମହାପ୍ରେରଣା ଦେଇଅଛନ୍ତି, ତାହା ପୃଥିବୀର ସର୍ବାଂଶରେ ପ୍ରଧାବିତ ହୋଇ ସମସ୍ତ ନରନାରୀଙ୍କୁ ଅନୁପ୍ରାଣିତ କରିଅଛି; ଏମାନେ ଶୁଭମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଯେଉଁ ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ ଅମିୟ ସଙ୍ଗୀତ ଗାଇଅଛନ୍ତି, ତାହାର ଗମ୍ଭୀର ଝଙ୍କାର ବିଶ୍ୱର କୋଟି କୋଟି ନରନାରୀଙ୍କର ହୃଦୟ-ତନ୍ତ୍ରୀରେ ବାଜିଅଛି, ବାଜୁଅଛି ଓ ବାଜିବ । ଏହି ଶ୍ରେଷ୍ଠ କବିମାନଙ୍କର ଆଦର୍ଶ ସାହିତ୍ୟ-ଜଗତର ଓ ନିଖିଳ ମାନବସମାଜର ସର୍ବକାଳରେ ଅବଲମ୍ବନ ଓ ଆଶ୍ରୟର ସ୍ଥଳ । ଏହି ଉଚ୍ଚ ସାହିତ୍ୟ ପାଠ କରି ଏକ ଅପୂର୍ବ ମହାଭାବରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇ ଆମ୍ଭେ-ମାନେ ନିଜର ଶୋକଦୁଃଖ, ଜ୍ୱାଳାଯନ୍ତ୍ରଣା ପାଶୋରି ଦିବ୍ୟ ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କରୁଁ ।

ଶ୍ରୀ ନଗେନ୍ଦ୍ରନାଥ ମିଶ୍ର ।

ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ବାଦ ।

ରାଧାନାଥ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀର ନୂତନ ସଂସ୍କରଣ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି ।

* * *

ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ନୀଳମଣି ବିଦ୍ୟାରତ୍ନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ପାଦିତ "ଉତ୍କଳ ମଧୁପ" ଅନେକଦିନ ହେଲା ବନ୍ଦ ଥିଲା । ପ୍ରାୟ ମାସେ ହେବ ପୁନର୍ବାର ଦେଖା ଦେଇଛି ।

* * *

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁ ଏମ୍. ଏ. Star of Utkal ନାମକ ଇଂରାଜ ସାପ୍ତାହିକ ପତ୍ରିକାକୁ ପୁନର୍ଜୀବିତ କରିଅଛନ୍ତି ।

* * *

ବଲାଙ୍ଗିର ହାଇସ୍କୁଲର ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବନମାଳୀ ମିଶ୍ର ବି. ଏ. ଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ "ଅଶୋକବୃତ୍ତାନ୍ତ" ନାମକ ଗଦ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ମୁଦ୍ରିତ ହେଉଅଛି ।

* * *

ସମ୍ବଲପୁରର ଅସହଯୋଗୀ ମୁଖପତ୍ର "ସେବା" ବନ୍ଦ ହୋଇଅଛି । ଏହି ପତ୍ରିକାର ଅକାଳ ବିୟୋଗରେ ଜନ-ସାଧାରଣ ଗଭୀର ଦୁଃଖ ଅନୁଭବ କରୁଅଛନ୍ତି ।

* * *

ଶ୍ରୀମାନ୍ ଚିନ୍ତାମଣି ଆଗୁର୍ଯ୍ୟ B. L. ଙ୍କ ଭୁବନେଶ୍ୱର ନାମକ ଗଦ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି ।

* * *

"ପଣ୍ଡିତସର୍ବସ୍ୱ" ଓ ୺ ଚ୍ୟାଉପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ କୃତ "ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ରାମାୟଣ" ର ନୂତନ ସଂସ୍କରଣ ଯନ୍ତ୍ରସ୍ଥ ।

* * *

ବ୍ରହ୍ମପୁର ଟ୍ରେନିଂ ସ୍କୁଲର ଶିକ୍ଷକ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ କୃତ "ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର" ନାମକ ଗଦ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି । ମୂଲ୍ୟ ୫ ୦ ୫ ।

* * *

ଶ୍ରୀମାନ୍ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଆଗୁର୍ଯ୍ୟ ବେତାଳକଥା ନାମକ ସଂସ୍କୃତ ବେତାଳ ପଞ୍ଚବିଂଶତିର ଗଦ୍ୟାନୁବାଦ ଲେଖିଅଛନ୍ତି ।

* * *

Digitized by srujanika@gmail.com

ନୂତନ ବର୍ଷ—"ମୁକୁର" ସପ୍ତଦଶ ବର୍ଷ ଅତିକ୍ରମ କରି ଅଷ୍ଟାଦଶ ବର୍ଷରେ ପଦାର୍ପଣ କରିଅଛି । ବିଗତ ବର୍ଷର ଘଟନାବଳୀ ଜାତିର ଇତିହାସରେ ଗୋଟିଏ ନୂତନ ଅଧ୍ୟାୟର ସୃଷ୍ଟି କରିଅଛି । ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନର ଆକସ୍ମିକ ଜଡ଼ତା ଏବଂ ସହଯୋଗିମାନଙ୍କ ମତପ୍ରତି ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ ଅନାସ୍ଥା ଗୋଟିଏ ସାଧାରଣ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରର ଆବଶ୍ୟକତା ପ୍ରତିପାଦିତ କରିଅଛି । ଉଭୟ ଦଳ କ୍ରମେ ଭଲରୂପେ ବୁଝିପାରୁଛନ୍ତି ଯେ, ନିଜ ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମର ଆଂଶିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ନ କଲେ ଆଉ ରକ୍ଷା ନାହିଁ । ଇଉରୋପରେ ଅଶାନ୍ତିର ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ରାଜତ୍ୱ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଅଛି । ଜର୍ମାନୀ ଏବଂ ଫ୍ରାନ୍ସ ମଧ୍ୟରେ ଶତ୍ରୁତାର ମାତ୍ରା ଦିନୁଦିନ ବଢ଼ୁଅଛି । ତୁରସ୍କ ସ୍ୱାଧୀନତା-ଯୁଦ୍ଧରେ କ୍ରମଶଃ ଅଗ୍ରସର ହେଉଅଛି । ସମଗ୍ର ଜଗତରେ ପ୍ରବଳର ଅତ୍ୟାଚାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ଦୁର୍ବଳ ଜାତିଗୁଡ଼ିକ ଅଣ୍ଟା ଚିଡ଼ି ଛିଡ଼ା ହେଉଅଛନ୍ତି । ସ୍ୱାଧୀନତାର ଦ୍ୱାର କ୍ରମେ ସମସ୍ତଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଉନ୍ମୁକ୍ତ ହେଉଅଛି । ଆୟର୍ଲାଣ୍ଡ ଓ ସିଶରର ପ୍ରଜାମାନେ ଅଟଳ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ସହକାରେ ସ୍ୱାଧୀନତାର ସମୀପବର୍ତ୍ତୀ ହେଉଅଛନ୍ତି । ଏ ସବୁ ଦେଖି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ମତଭେଦ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ମନରେ ନବୀନ ଆଶାର ସଞ୍ଚାର ହେଉଅଛି । ଆମ୍ଭେମାନେ ଆଶାର ଏହି ଶୁଭ୍ର ବୈଜୟନ୍ତୀକୁ ସମ୍ମୁଖରେ ରଖି ଦେଶବାସିଙ୍କୁ ନବୀନ ବର୍ଷର ସାଦର ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ପ୍ରଦାନ କରୁଅଛୁଁ ।

❋ ❋ ❋

ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ—ଗଞ୍ଜାମ ଭାଇମାନଙ୍କ ପ୍ରଗାଢ଼ ଯତ୍ନ ଫଳରେ ବ୍ରହ୍ମପୁରଠାରେ ଉତ୍କଳସମ୍ମିଳନୀର ଅଧିବେଶନ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ଅନେକେ ମନେ କରିଥିଲେ ଯେ, ସମ୍ମିଳନୀର ଏହି ଅଧିବେଶନରେ ଅସହଯୋଗୀ ଓ ସହଯୋଗିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଭାରି ଦଳାଦଳି ହେବ ! କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ତହିଁର ସୂଚନା ମିଳିଥିଲା ମଧ୍ୟ । କିନ୍ତୁ ଭଗବାନଙ୍କ ଅପାର କରୁଣାରୁ ଲୋକଙ୍କ ମନରୁ ଏହି ଆଶଙ୍କା ଦୂର ହୋଇଅଛି । ସମ୍ମିଳନୀର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମକୁ ନେଇ ଅସହଯୋଗୀ ଓ ସହଯୋଗିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ସାଧାରଣ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଅଛି । ସହଯୋଗିମାନେ ଆବେଦନ ନିବେଦନର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ଉଠି ଦେଶମିଶ୍ରଣ ବିଷୟରେ ପ୍ରକୃତ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ କରିବାକୁ ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଅସହଯୋଗିମାନେ ମଧ୍ୟ ଆଇନାନୁମୋଦିତ ଓ ବିଧିଯୁକ୍ତ (Constitutional and legitimate) ଉପାୟରେ ଏହି ଆନ୍ଦୋଳନର ସଫଳତା ଦେଖିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ । ବିନିକା ଗୋଳମାଳ ଓ ଲବଣ ଶୁଳ୍କ ବିଷୟକ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣଗୁଡ଼ିକ ସମ୍ମିଳନୀମଣ୍ଡପରେ ଆଗତ ହୋଇପାରି ନ ଥିବାରୁ ଲୋକେ ଦୁଃଖିତ ହୋଇଥିବାର ସୂଚନା ମିଳିଅଛି । କିନ୍ତୁ ମୋଟଉପରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ଏଥର ସମ୍ମିଳନୀର କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀ ସନ୍ତୋଷଜନକ ହୋଇଅଛି । ଦେଶମିଶ୍ରଣ ଆନ୍ଦୋଳନକୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ଜାତୀୟ ପାଣ୍ଠିର ସୂତ୍ରପାତ ହୋଇଅଛି । କର୍ମୀମାନଙ୍କ ଉତ୍ସାହ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରହିପାରିଲେ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଆକାଙ୍କ୍ଷା ଅଚିରେ ଫଳବତୀ ହୋଇପାରିବ ।

❋ ❋ ❋

ଲବଣ ଶୁଳ୍କ—ଆମ୍ଭେମାନେ ଆଗରୁ କହିଅଛୁଁ ଯେ, ଏ ବର୍ଷ ଲବଣ ଉପରେ ସରକାରଙ୍କ ଶୁଭଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଅଛି । ଜନମତକୁ ଉପେକ୍ଷା କରି ଏବଂ ଲୋକଙ୍କ ଅଭାବ ଅସୁବିଧାପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନ ରଖି ସରକାର ଏହି ଅବାଞ୍ଛନୀୟ କରର ବୃଦ୍ଧି ସାଧିତ କରୁଛନ୍ତି । ଶାସନସଂସ୍କାର ଦ୍ୱାରା ଭାରତରାଜପ୍ରତିନିଧି ବିପଦସମୟରେ ଯେଉଁ କ୍ଷମତା ବ୍ୟବହାର କରିବାର ଅଧିକାର ପାଇଛନ୍ତି, ତାହା ଏହି ଶୁଳ୍କପ୍ରସଙ୍ଗରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଅଛି । ଠିକ ବର୍ଷକତଳେ ଯେତେବେଳେ ଦେଶୀୟ ଲୁଣଉପରେ କର ବସିବାର କଥା ଥିଲା, ସେତେବେଳେ ସରକାର ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା-

Digitized by srujanika@gmail.com

ପକ ସଭାର ମତକୁ ଉପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ସାହସୀ ହୋଇ ନ ଥିଲେ । ସେହି ସମୟରେ ଅସହଯୋଗିମାନଙ୍କର ଆଇନ-ଉଲ୍ଲଙ୍ଘନର ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବିତା ସରକାରଙ୍କୁ ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ କରି-ପକାଇଥିଲା । ଅଧୁନା କିନ୍ତୁ ସମୟର ଆକସ୍ମିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇଅଛି । ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ ଦବି ଯାଇଛି ବୋଲି ସରକାର ମନେ କରନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ସହଯୋଗିମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟର ଆବଶ୍ୟକତା ପୂର୍ବବତ୍ ଉପଲବ୍ଧ ହେଉନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟଦ୍ୱାରା ସରକାର ଯେ ଅନିଷ୍ଟର ସୂତ୍ରପାତ କରୁଛନ୍ତି, ସେଥିନିମନ୍ତେ ଚିରକାଳ ଅନୁତାପ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ସହଯୋଗିମାନେ ଶାସନସଂସ୍କାରପ୍ରତି କ୍ରମେ ଖିତ-ଶ୍ରଦ୍ଧ ହୋଇ ପଡ଼ୁଛନ୍ତି । ଦେବ ବେସାନ୍ତପ୍ରମୁଖ ସହଯୋଗୀ-ନେତାମାନେ ସରକାରଙ୍କ ଏହି ଆଚରଣ ଦେଖି ବିଚଳିତ ହୋଇ ପଡୁଛନ୍ତି । ଆମ୍ଭେମାନେ ଯାହା ଦେଖୁଅଛୁଁ, ସେଥିରୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ୱାସ ହେଉଅଛି ଯେ, ଦେଶରେ ମତଭେଦ ଥିବାପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅମଲାତନ୍ତ୍ରର ଉପେକ୍ଷା ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରହିବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୋଟିଏ ସାଧାରଣ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ର ଠିକ ନ ଜଳେ ଆଉ ଚଳିବ ନାହିଁ । ଯେତେ ଶୀଘ୍ର ଏହି ବିଷୟର ଶେଷ ମୀମାଂସା ହୁଏ, ସେତେ ଭଲ । ଦେଶର ନେତାଗଣ ଏ ବିଷୟରେ ମନୋଯୋଗୀ ହେବେ ନାହିଁ କି ?

* * *

ହିନ୍ଦୁମୁସଲମାନ ଏକତା—ଭାରତବର୍ଷର ରାଜନୈତିକ ମୁକ୍ତି ଏହି ଏକତାଉପରେ ବିଶେଷପରିମାଣରେ ନିର୍ଭର କରେ । ଅସହଯୋଗିମାନଙ୍କ ଆନ୍ଦୋଳନ ଏହି ଭିତ୍ତିଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ସେମାନେ ଯେ ଏହି ସମ୍ମିଳନକାର୍ଯ୍ୟରେ ଯଶସ୍ୱୀ ହୋଇନାହାନ୍ତି, ଏମନ୍ତ ନୁହେ; କିନ୍ତୁ ଫଳ ଯେପରି ଆଶା କରାଯାଉଥିଲା, ସେପରି ହୋଇପାରି ନାହିଁ । ଅଳ୍ପ କେତେଦିନ ହେଲା ଭାରତବର୍ଷର କେତେକାଂଶରେ ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ତୀବ୍ର ମତଭେଦ ଜାତ ହୋଇଅଛି । ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ସ୍ୱରାଜ୍ୟସମୟରେ କେତେକ ରାଜପୁତପରିବାର ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ସଂପର୍କ ରଖି ହିନ୍ଦୁଧର୍ମରୁ ପତିତ ହୋଇଥିଲେ । ଉକ୍ତ ରାଜପୁତମାନଙ୍କ ଅନୁରୋଧକ୍ରମେ ଅଧୁନା ସ୍ୱାମୀ ଶ୍ରଦ୍ଧାନନ୍ଦ ପ୍ରଭୃତି ସେମାନଙ୍କୁ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମରେ ପୁନର୍ବାର ଦୀକ୍ଷିତ କରୁଅଛନ୍ତି । ଏଥିରେ ମୁସଲମାନସମ୍ପ୍ରଦାୟ ବିଚଳିତ ହୋଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି । ସେମା-ନଙ୍କର ଏହି ଅନୁଚିତ ଆପତ୍ତି ଦେଖି ଆମ୍ଭେମାନେ ନ ହସି ରହିପାରୁ ନାହୁଁ । ଜଗତରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଧର୍ମର ପ୍ରଚାରକାର୍ଯ୍ୟ ଲାଗିଅଛି । ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ଲୋକେ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟନିମନ୍ତେ ତରବାରିର ଆଶ୍ରୟପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ ହୋଇନାହାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଆଜି ହିନ୍ଦୁମାନେ ନିଜର ପତିତ ଭାଇମାନଙ୍କୁ ଶାନ୍ତଭାବରେ ନିଜ ସମାଜକୁ ଆଣିବା-ଦ୍ୱାରା ମୁସଲମାନମାନେ କାହିଁକି ଯେ ଆପତ୍ତି କରୁଛନ୍ତି, ତାହା କେବଳ ସେମାନେ ଜାଣନ୍ତି । ସ୍ୱଧର୍ମର ପ୍ରଚାର ନିମନ୍ତେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକର ସ୍ୱାଧୀନ ଅଧିକାର ଅଛି । ହିନ୍ଦୁମାନେ କାହିଁକି ସେ ଅଧିକାରରୁ ବଞ୍ଚିତ ହେବେ ? ପୁଣି ଉକ୍ତ ରାଜପୁତମାନେ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମରୁ ପତିତ ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ମୁସଲମାନଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରି ନ ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କୁ ପୁନର୍ବାର ହିନ୍ଦୁଧର୍ମକୁ ଆଣିବାଦ୍ୱାରା କାହାର କିଛି ଆପତ୍ତି ରହିବା ଶୋଭନୀୟ ହେବନାହିଁ । ମୁସଲମାନ ଭାଇମାନେ ଯଦି ଭାରତୀୟ ସ୍ୱରାଜ କାମନା କରନ୍ତି, ତାହାହେଲେ ସେମାନେ ସ୍ୱଦେଶର ଅଭ୍ୟନ୍ତରରୁ ପ୍ରେରଣା ଲାଭ କରିବା ଉଚିତ; ନୋହିଲେ ଭାରତବର୍ଷ ଆଜି ଯେ ଅନ୍ଧକାରରେ ଅଛି, ଯରେ ସୁଦ୍ଧା ସେହି ଅନ୍ଧକାରରେ ରହିବ ।

* * *

ତ୍ୟାଗର ଅପୂର୍ବ ବ୍ୟାଖ୍ୟା—ଆଜିକାଲି ସ୍ଥାନବିଶେ-ଷରେ ଅତି ଘୃଣ୍ୟ ଲୋକକୁ ସୁଦ୍ଧା ତ୍ୟାଗୀ ଆଖ୍ୟା ଦେବାର ଚେଷ୍ଟା ଦେଖା ଯାଉଅଛି । ଯେଉଁମାନେ ତ୍ୟାଗର ଏହି ଅଦ୍ଭୁତ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରନ୍ତି, ସେମାନେ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିପ୍ରମୁଖ ନେତାମାନଙ୍କଠାରେ ସ୍ୱାର୍ଥର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି । ମନୁଷ୍ୟ ଅର୍ଥର ମୋହ ଛାଡ଼ିବାଦ୍ୱାରା ତ୍ୟାଗୀ ହୋଇ ନ ପାରେ । ଯଦି ଅର୍ଥର ମୋହ ଛାଡ଼ି କେହି ଜନସମାଜର ପୂଜା ଓ ଆଦରର ପାତ୍ର ହୁଏ, ତାହାହେଲେ ତାକୁ ସ୍ୱାର୍ଥାନ୍ଧ ବୋଲିବାକୁ ହେବ । ବୁଦ୍ଧ, ଚୈତନ୍ୟ, ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ପ୍ରଭୃତି ମହାତ୍ମାମାନେ ଏହି ସମାଲୋଚକମାନଙ୍କ ମତରେ ସ୍ୱାର୍ଥର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଅବତାର !! ଯେ ସାମାଜିକ ଓ ରାଜନୈତିକ ପ୍ରତିଷ୍ଠାକୁ ପଦଦଳିତ କରି ନିଜର ତଥା-କଥିତ ବିଶ୍ୱାସର ପ୍ରେରଣାରେ ଅର୍ଥର ଦାସ ହୁଏ, ତାହା-ଠାରୁ ବଳି ସ୍ୱାର୍ଥତ୍ୟାଗୀ ଆଉ ଜଗତରେ କେହି ନାହାନ୍ତି ! ତ୍ୟାଗର ଏପରି ବ୍ୟାଖ୍ୟା ନ ହେଲେ ତ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସ୍ୱରାଜ୍ୟପ୍ରାପ୍ତି ସମ୍ଭବପର ହେବ ?

Printed by B. S. Das Mukur Press, Cuttack.

Digitized by srujanika@gmail.com

ନୂତନ ବିଜ୍ଞାପନ ।

ଚଉଧୁରୀ ଶ୍ରୀ ଜାନକୀନାଥ ଗଉଡ଼ଈଶ୍ୱର ମହାପାତ୍ର

ପ୍ରଣୀତ

ପୁଷ୍ପାଂଜଳି ।

ଏହି ପୁସ୍ତକ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ କବିତାରେ ବିମଣ୍ଡିତ । ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟ ଜଗତରେ ନୂତନ ପଦାର୍ଥ । ପ୍ରତ୍ୟେକ କବିତା ପାଠକର ପାଠକ ବିମୋହିତ ହେବେ । କବିର ପ୍ରକୃତ କବିତ୍ୱ ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ହୋଇଅଛି । ଶୀଘ୍ର କ୍ରୟ କରନ୍ତୁ, ଶେଷ ହୋଇଗଲା । ମୂଲ୍ୟ ଛ'ଅଣା ମାତ୍ର ।

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ—
ମୁକୁର ପ୍ରେସ,
ଚଉଧୁରୀବଜାର, କଟକ ।
ଓ
ଚଉଧୁରୀ ଶ୍ରୀ ଜାନକୀନାଥ ଗଉଡ଼ଈଶ୍ୱର ମହାପାତ୍ର ।
କାଳିକାପୁର । ପୋଃ କିଶୋରନଗର,
କଟକ ।

ଉତ୍କଳବାସି ! ମାତୃଭାଷାର ସମୃଦ୍ଧି ନିମିତ୍ତ ପାଞ୍ଚସୂକା ଦେଇ ଅକ୍ଷୟ ଯଶ ଅର୍ଜନ କରନ୍ତୁ ।

ପକ୍ଷୀ ।

ସାହିତ୍ୟ ପତ୍ରିକା । ଏଥିରେ ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିବିଧ ପ୍ରବନ୍ଧ ଓ କବିତା ପ୍ରକାଶ ପାଇବ । ନୂତନ ଲେଖକଙ୍କୁ ବିଶେଷ ଉତ୍ସାହ ଦିଆଯିବ । ପାଞ୍ଚସୂକା ଦେଇ ଗ୍ରାହକ-ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ ହୁଅନ୍ତୁ । ଲେଖକମାନେ ସାହାଯ୍ୟ ସ୍ୱରୂପ ପାଞ୍ଚଟିକା 'ପକ୍ଷୀ'କୁ ଦେବେ ଏବଂ ବିନିମୟରେ ପାଇଁ ସେମାନେ 'ପକ୍ଷୀ'କୁ ଲେଖା ଯୋଗାଇବେ । ଉତ୍କଳର ଭାଇ ଭଉଣୀମାନେ ଏହି ଦରିଦ୍ର ପତ୍ରିକା 'ପକ୍ଷୀ' ପ୍ରତି ସହାନୁଭୂତି ଏବଂ ଶୁଭଦୃଷ୍ଟି ଦିଅନ୍ତୁ, ଏତିକି ମାତ୍ର ପ୍ରାର୍ଥନା ।

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ—
ସମ୍ପାଦକ—'ପକ୍ଷୀ'
କାଳିକାପୁର ।
ପୋଃ କିଶୋରନଗର
କଟକ ।

ସାହିତ୍ୟ-ସୋପାନ ।

ସମ୍ପାଦକ—ଶ୍ରୀ ବାଳକୃଷ୍ଣ ମହାପାତ୍ର ।

କଟକ ପ୍ୟାରିମୋହନ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଶିକ୍ଷକ ଏବଂ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ ଡିମାଇ ୪୮ ପୃଷ୍ଠା ସମନ୍ୱିତ ମାସିକ ପତ୍ରିକା । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଛାତ୍ର ଏଥିର ଗ୍ରାହକ ହେବା ଉଚିତ । ବାର୍ଷିକ ମୂଲ୍ୟ ୫ ୧୨ ।

ଶ୍ରୀ ବାଳକୃଷ୍ଣ ମହାପାତ୍ର, ଶିକ୍ଷକ,
ପ୍ୟାରିମୋହନ ବିଦ୍ୟାଳୟ, କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରୀକେଶରୀ ୧ମ	ଟ ୧।
" ୨ୟ	ଟ ୧ ୧
" ୩ୟ	ଟ ୧ ୧
" ୪ର୍ଥ (୪)	
ଗୀତ ରାମାୟଣ	ଟ ୧ ୧
ଲେଖା ରାମାୟଣ	ଟ ୦ ୨/
ରସରତ୍ନୋଦ	ଟ ୧ ୧
ଦାସ୍ୟଭକ୍ତି ୧ମ	ଟ ୦ ।/
" ୨ୟ	ଟ ୦ ୨
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବନ୍ଧାଇ ଏକତ୍ର	ଟ ୧ ୧
ମଥୁରମଙ୍ଗଳ	ଟ ୦ ।
ଉଷାକାହ୍ନୁ	ଟ ୦ ।
ଭଗବତ ବନ୍ଧାଇ ସେଟକୁ	ଟ ୬ ୧
ଭଗବତ ଅବନ୍ଧା ସେଟକୁ	ଟ ୪୫/
ଭଗବଦ୍‌ଗୀତା	ଟ ୦ ୨
ଭଗବଦ୍‌ଗୀତା [କୃଷ୍ଣସଂହିତା]	ଟ ୦ ।
ସପ୍ତକାଣ୍ଡ ରାମଚରିତ ବନ୍ଧାଇ ସେ ୧ ଟକୁ	ଟ ୬ ୧
" ଅବନ୍ଧା ସେ ୧ ଟକୁ	ଟ ୫ ।

ସଙ୍ଗୀତ ପୁସ୍ତକମାନ୍ ।

ସଙ୍ଗୀତ ସାଗର ୧ମ	ଟ ୦ ୩/
" ୨ୟ	ଟ ୦ ୩/
" ୩ୟ	ଟ ୦ ୩/
ସଙ୍ଗୀତ ସାଗର ୪ର୍ଥ	ଟ ୦ ୩/
ଏଥିନ ୫ମ	ଟ ୦ ୩/
ଏଥନ ୬ଷ୍ଠ	ଟ ୦ ୩/
ସଙ୍ଗୀତ ମନମୋହନ ୧ମ	ଟ ୦ ୩/୬
ଏଥନ ୨ୟ	ଟ ୦ ୩/୬
ସଙ୍ଗୀତ ସଂବସଂଗ୍ରହ	ଟ ୦ ।/
ସଙ୍ଗୀତସଙ୍ଗୀତ ୧ମ	ଟ ୦ ।/
ଏଥନ ୨ୟ	ଟ ୦ ।/୬
ସଙ୍ଗୀତ ମନରଞ୍ଜନ ୧ମ	ଟ ୦ ।/୬
" ୨ୟ	ଟ ୦ ୩/
" ୩ୟ	ଟ ୦ ୩/୬
ସଙ୍ଗୀତ ଛନ୍ଦମାଳା	ଟ ୦ ୩/
ସ୍ୱର୍ଗସଙ୍ଗୀତ ୧ମ	ଟ ୦ ।/୬
ସଙ୍ଗୀତ ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ	ଟ ୦ ୩/
ସଙ୍ଗୀତମାଳା	ଟ ୦ ୩/
ସଙ୍ଗୀତ ରସରସିକ	ଟ ୦ ୩/
ସଙ୍ଗୀତ ରସନ୍ତମଞ୍ଜରୀ	ଟ ୦ ୩/
ସଙ୍ଗୀତମାଧବ	ଟ ୦ ।
ସଙ୍ଗୀତସ୍ତବକ	ଟ ୦ ।/୬
ସଙ୍ଗୀତସୁଧାନିଧି	ଟ ୦ ।
ସଙ୍ଗୀତ ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ	ଟ ୦ ୩/
ସଙ୍ଗୀତ ମନୋରମା	ଟ ୦ ୩/
ସଙ୍ଗୀତ ମନମୋହିନୀ	ଟ ୦ ୩/
ସଙ୍ଗୀତ ରଙ୍ଗବାହାର	ଟ ୦ ୩/
ସଙ୍ଗୀତ ଫୁଲହାର	ଟ ୦ ।/୬
ସଙ୍ଗୀତ କୁମୁଦ	ଟ ୦ ।/
ସଙ୍ଗୀତ କଳାନିଧି ୧ମ	ଟ ୦ ।/
" ୨ୟ	ଟ ୦ ୩/
" ୩ୟ	ଟ ୦ ୩/
ସଙ୍ଗୀତ ମାଳତୀ (ଯନ୍ତ୍ରସ୍ଥ)	
ଜ୍ଞାନ ସଙ୍ଗୀତ "	

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ।

ଅମରକୋଷ ଅଭିଧାନ	ଟ ୧ ୧
ଅମୃତ ଭଜନମାଳ	ଟ ୦ ୩/
" ୨ୟ	ଟ ୦ ।/୬
ବିଦେଇ ନାମା	ଟ ୦ ।/
ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଚରିତାମୃତ	ଟ ୦ ।/
କଳାପିକ [ସୀତାଙ୍କିତ]	ଟ ୦ ।/
ଅମରକୋଷ ଗୀତା	ଟ ୦ ୩/
ତୋଳକ ଗୀତା	ଟ ୦ ।/
ଚମତ୍କାର ଚିନ୍ତାମଣି	ଟ ୦ ।
ଗ୍ରନ୍ଥହେତୁ କର [ପ୍ରଥମ]	ଟ ୦ ।
ଜାତକାଳଙ୍କାର	ଟ ୦ ।
ଜ୍ଞାନମଞ୍ଜରୀ	ଟ ୦ ।/
ଜ୍ଞାନସାଗର	ଟ ୦ ।
ବିଶ୍ୱପରିଚିତ	ଟ ୦ ୩/
ବୋଧଚନ୍ଦ୍ରିକା	ଟ ୦ ।/୬
ବେତାଳ ପଞ୍ଚବିଂଶତି	ଟ ୦ ।/
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଭୂଗୋଳ	ଟ ୦ ୩/
ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ ୧ମ	ଟ ୧ ୧
" ୨ୟ	ଟ ୧ ୧
" ୩ୟ	ଟ ୧ ୧
" ୪ର୍ଥ	ଟ ୧ ୧
ଭଗବତ ଗୀତାମାହାତ୍ମ୍ୟ	ଟ ୦ ।
ମଥୁରମଙ୍ଗଳ	ଟ ୦ ।
ମହାନାଟକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ	ଟ ୧ ୧
ଯଦୁମଣି ରହସ୍ୟ କଥା	ଟ ୦ ।
ଲୁବିଧ୍ୟବଧ	ଟ ୧ ୧

ବ୍ୟାସକବି ୺ ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି ପ୍ରଣୀତ—

ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ	ଟ ୧ ୧
ଧୂଳି	ଟ ୦ ୩/
ଉପହାର	ଟ ୦ ।
ମାତୃପ୍ରେମ ଅନ୍ଧ୍ରା	ଟ ୦ ୩/
ପୁନର୍ମୂଷିକୋଭବ	ଟ ୦ ୩/
ମାମୁ	ଟ ୧ ୫
ଲଛମା	ଟ ୧ ୧
ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ...	ଟ ୧ ୧
ଚକ୍ରଧର ...	ଟ ୧ ୫

ମୁକୁର ପ୍ରେସ୍, ଚନ୍ଦ୍ରଧୁରୀଦଳର କଟକ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକୁର—ପ୍ରେସରେ ଓଡ଼ିଆ, ବଙ୍ଗଳା, ଦେବନାଗରୀ ଓ ଇଂରାଜୀ ଅକ୍ଷରରେ ବହି, ଚେକ, କାର୍ଡ଼, ନିମନ୍ତ୍ରଣପତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ସୁନ୍ଦର ଓ ସୁଲଭ ମୂଲ୍ୟରେ ଛପାଯାଏ । ଏଠାକୁ ସବୁପ୍ରକାର ପୁସ୍ତକ ଓ କାଗଜ ପ୍ରଭୃତିର ଅଡ଼ର ପଠାଇଲେ ଭି: ପି: ଯୋଗେ ପଠାଯାଏ ।

ମୁକୁର—ନିୟମାବଳୀ ।

୧—ମୁକୁର ପ୍ରତିମାସର ଶେଷ ସପ୍ତାହରେ ନିୟମିତରୂପେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବ ।

୨—ମୁକୁର ଅଗ୍ରୀମ ବାର୍ଷିକ ମୂଲ୍ୟ ଟ ୨୫ ଙ୍କା; ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଟ ୨ ଙ୍କା, ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଂଖ୍ୟାର ମୂଲ୍ୟ ଟ ୦ । ମାତ୍ର ।

୩—ରସ୍ତାଇ କାର୍ଡ଼ ବା ଟିକିଟ ନ ପଠାଇଲେ ଉତ୍ତର ଦିଆଯିବ ନାହିଁ ।

୪—କେହି ଠିକଣା ପରିବର୍ତ୍ତନ କଲେ ଅନୁଗ୍ରହପୂର୍ବକ ତାହା ନ ମଧ୍ୟରେ ଜଣାଇବେ ନଚେତ୍ ପତ୍ରିକା ହସ୍ତଗତ ନହେଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦାୟୀ ନୋହୁଁ ।

୫—ଗ୍ରାହକମାନେ ଚିଠିପତ୍ର ପଠାଇଲେ ଅନୁଗ୍ରହପୂର୍ବକ ଗ୍ରାହକ ନମ୍ବର ଓ ନୂତନ ଗ୍ରାହକ "ନୂତନ" ବୋଲି ଲେଖିବେ ।

ମୁକୁରରେ ବିଜ୍ଞାପନ ଛପାଇବା ଦର୍ଜ;—

ଏକଥର ପାଇଁ—ଅର୍ଦ୍ଧପୃଷ୍ଠାକୁ ଟ ୧୫ ଙ୍କା, ଏକ ପୃଷ୍ଠାକୁ ଟ ୨୫ ଙ୍କା; ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏକ ପୃଷ୍ଠାକୁ ଟ ୫ ଙ୍କା । ଏକବର୍ଷ ପାଇଁ ଯଥାକ୍ରମେ ଟ ୧୫ ଙ୍କା, ଟ ୨୫ ଙ୍କା, ଏବଂ ଟ ୫୦ ଙ୍କା । ବିଜ୍ଞାପନର ମୂଲ୍ୟ ବିଜ୍ଞାପନର ସହିତ ନ ପଠାଇଲେ ଛପା ହେବ ନାହିଁ ।

ମୁକୁର

ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ

ବିରାଟ ଆୟୋଜନ ।

ଆମ୍ଭେମାନେ ମୁକୁରର ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ସୁବିଧାସକାଶେ ଅତି ସୁଲଭମୂଲ୍ୟରେ ପୁସ୍ତକମାନ ଯୋଗାଇବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଅଛୁଁ । ଯେଉଁ ଗ୍ରାହକମାନେ ମୁକୁରର ବାର୍ଷିକ ଦେୟ ଦେଇଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଆମ୍ଭଠାରୁ ନେଲେ ବର୍ତ୍ତମାନ ନିମ୍ନଲିଖିତ ପୁସ୍ତକଗୁଡ଼ିକ ଶସ୍ତା ଦରରେ ପାଇପାରିବେ । ଯେତେବେଳେ ଯେଉଁ ପୁସ୍ତକ ଏପରି ଶସ୍ତା ଦରରେ ଦିଆଯିବ, ମୁକୁରରେ ଯଥାସମୟରେ ତହିଁର ବିଜ୍ଞାପନ ଦିଆଯିବ ।

୧ । ହରିଭକ୍ତିଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ (ଭକ୍ତି ଗ୍ରନ୍ଥ)	ଟ ୧୧ ସ୍ଥଳେ	ଟ ୦ ୫	
୨ । ବିଦଗ୍ଧଚିନ୍ତାମଣି (ସାମନ୍ତସିଂହାର)	ଟ ୧୫	„	ଟ ୦ ୩
୩ । ଲୋକମାନ୍ୟ ତିଳକ	ଟ ୦/	„	ଟ ୦ /
୪ । ଧର୍ମ୍ମଜୀବନ	ଟ ୦/	„	ଟ ୦ /
୫ । ଶିକ୍ଷାଶ୍ରୀ ବର୍ତ୍ତିକାଳ	ଟ ୦/୬	„	ଟ ୦ ୧୯
୬ । ଭବିତବ୍ୟତାର	ଟ ୦/୬	„	ଟ ୦ ୧୯
୭ । ସୁଲକ୍ଷଣା (ସାମନ୍ତସିଂହାର)	ଟ ୦/	„	ଟ ୦/୬
୮ । ଅଭିଷେକ ଶ	ଟ ୦/	„	ଟ ୦ /
୯ । ରତ୍ନଗଢ଼ା	ଟ ୦/	„	ଟ ୦ /
୧୦ । ଓଡ଼ିଆ ବର୍ତ୍ତିକାଳ	ଟ ୦/୬	„	ଟ ୦ ୧୯
୧୧ । ଶରଦ୍ଦ୍ରାସ	ଟ ୦ ।		ଟ ୦/୬
୧୨ । ଆଣ୍ଡିସାଣ	ଟ ୦ ୧୬	ସ୍ଥଳେ	ଟ ୦ ୧୩
୧୩ । ରାଧାକୃଷ୍ଣ ମିଳନ	ଟ ୦ ୧୬	„	ଟ ୦ ୧୩
୧୪ । କୋଇଲିମାଳିକା	ଟ ୦/	„	ଟ ୦ ୧୬
୧୫ । ଅଶ୍ରୁଚକିତା	ଟ ୦/	„	ଟ ୦/
୧୬ । ପୈଶାଚିକ କାଣ୍ଡ	ଟ ୦/	„	ଟ ୦/
୧୭ । ଶୀତାଭାଗବତ	ଟ ୦/	„	ଟ ୦ ୧୬
୧۸ । କପଟଯାଶା	ଟ ୦/୬	„	ଟ ୦ ୧୯
୧୯ । ଟିକିପୁଅ ଟିକିଝିଅ	ଟ ୦/	„	ଟ ୦ ୧୬
୨୦ । ଅମୃତଭ୍ରମରସାର	ଟ ୦/	„	ଟ ୦/
୨୧ । ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି	ଟ ୦ ।/	„	ଟ ୦ /
୨୨ । ପି-ତଳନାଳ	ଟ ୦ ୧୯	„	ଟ ୦ ୧୬

ଏତଦ୍ଭିନ୍ନ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସମସ୍ତ ପୁସ୍ତକ ଆମ୍ଭ ଦୋକାନରେ ବିକ୍ରୟାର୍ଥ ସଜ୍ଜିତ ଅଛି ।

ମୁକୁର କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

Registered No. D 28

ନୂତନ ବିଜ୍ଞାପନ

ଅଭିମନ୍ୟୁ ବଧ ଶ୍ରୀ ଅବଲଖପ୍ରସାଦ ଦାସଙ୍କ କୃତ ମୂଲ୍ୟ ୫ ° ୵

ଭକ୍ତକବି ଶ୍ରୀଦାସଙ୍କ ବିରଚିତ

ଭକ୍ତି ଗ୍ରନ୍ଥ

ଗୌଡୀୟ ବୈଷ୍ଣବ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଓ ଭକ୍ତମାନଙ୍କର ଆଦରର ପୁସ୍ତକ ।

ଭକ୍ତିବିଗ୍ରହ, ଭକ୍ତିବିଶ୍ଳେଷଣ, ଭକ୍ତିଧ୍ୟେୟବିଗ୍ରହ, ଭକ୍ତିର ମହିମା, ଭକ୍ତିର ଅଧିକାରୀ ଭେଦ, କର୍ମିଙ୍କ ବିଷୟ, ଗୁରୁଶିଷ୍ୟ ଭେଦ, ସାଧନଭକ୍ତି, ଦୀକ୍ଷାସାଧନ, ଶ୍ରବଣ କୀର୍ତ୍ତନାଦି ନବପ୍ରକାର ଭକ୍ତି, ମୃତ୍ତିକାଦି ଦ୍ୱାଦଶ ଅଙ୍ଗ, ରାଗାନୁଗା, କାମାନୁଗା ଓ ସମ୍ବନ୍ଧାନୁଗା ଭକ୍ତି, ଭାବଭକ୍ତି, ଶ୍ୟାମ ଭକ୍ତି, ପ୍ରେମଭକ୍ତି ଦୃଷ୍ଟିର ବିଶେଷ ପ୍ରଭେଦ ନାନା ବିଷୟ ଏଥିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । **ଏପରି ଭକ୍ତି ଗ୍ରନ୍ଥ ଓଡିଆ ଭାଷାରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିରଳ ।**

ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୃହସ୍ଥର ଆବଶ୍ୟକ

ମୂଲ୍ୟ ଏକଟଙ୍କା । ଡାକମାସୁଲ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର

ଏକ ମାତ୍ର ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ :- **ମୁକୁର ପ୍ରେସ, କଟକ ।**

ପତ୍ର ପଠାଇବାର ଠିକଣା :—

ମ୍ୟାନେଜର, ମୁକୁର ପ୍ରେସ କଟକ ।

ଏହି ପୁସ୍ତକ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶଶିଭୂଷଣ ସାହୁଙ୍କ ଉତ୍କଳ ଭାରତ ପ୍ରେସ, ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗଣେଶ ଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ ଏମ୍ଏ, ବି ଏଲ୍ ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଛପା ହୋଇ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗଣେଶ ଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ ଏମ୍ଏ, ବି ଏଲ୍ ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶିତ ।

ଏହି ପୁସ୍ତକ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗଣେଶ ଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ ଏମ୍ଏ, ବି ଏଲ୍ ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶିତ ।

ମୂଲ୍ୟ ୫ ଟଙ୍କା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜ୍ୟେଷ୍ଠ, ୧୩୩୦ ।

ମୁକୁର

ମାସିକପତ୍ର ।

ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ ବି. ଏ.
ସମ୍ପାଦକ ।

ଶ୍ରୀ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର, ବି. ଏ. ଏଲ୍. ଟି.
ସହକାରୀ ସମ୍ପାଦକ

Printed and Published by B. S. Das Mukur Press, Cuttack.

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରବନ୍ଧସମୂହର ମତାମତ ନିମନ୍ତେ ଲେଖକମାନେହିଁ

ସୂଚୀ ।

ବିଷୟ	ଲେଖକଙ୍କ ନାମ	ପୃଷ୍ଠା
୧ । ଉତ୍ତର ପ୍ରାର୍ଥନା (ପଦ୍ୟ)	ଶ୍ରୀମତୀ ଇନ୍ଦୁମତୀ ଦେବୀ	୪୩
୨ । ଫେରିବ କି ଅଛ ?	ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଜଗଦାନନ୍ଦ ମହାନ୍ତି	୪୩
୩ । ଶ୍ରୀମଦ୍ ରାମାୟଣ-ସମାଲୋଚନା	ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦଶର୍ମା	୪୪
୪ । ପଦ୍ମିନୀ (ପଦ୍ୟ)	„ ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେର	୪୮
୫ । ବାଣୀର ଉଦ୍ଧାର	„ ବ୍ରଜମୋହନ ପ୍ରଧାନ B. A.	୫୧
୬ । ଗ୍ରାବଲିମ୍ବନ	„ ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି	୫୩
୭ । 'ମହାଯାତ୍ରା'ର ସମାଲୋଚନା	„ ଜଗଦାନନ୍ଦ ମହାନ୍ତି	୫୫
୮ । କଥାସରିତ୍‌ସାଗର	„ ଗୋପୀନାଥ ଧଳ B. A.	୪୬
୯ । ଶରତ୍‌ଚନ୍ଦ୍ରିକା	„ ଅମରେନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ରର ଦେ B.A.	୬୧
୧୦ । ସ୍ମୃତିଚିହ୍ନ	„ ଚୈତନ୍ୟାରି ବିର	୬୮
୧୧ । ଶ୍ଳୋକବାର୍ତ୍ତା	„ ବିରଜମୋହନ ସେନାପତି L. Ag.	୬୯
୧୨ । ମୃଣ୍ମୟଦୀପ	„ ଗୁରୁଚରଣମହାନ୍ତି M. Sc.	୭୦
୧୩ । ନିଶୀଥସଙ୍ଗୀତ	„ ଉତ୍କଳମାଳୀ ମିଶ୍ର କବିବଲ୍ଲଭ	୭୪
୧୪ । ଜାତୀୟ ଅଧଃପତନ	„ ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତି B. A.	୭୫
୧୫ । ଭାରତର ସମରପିପ୍ସୁ ଜାତିସକଳ	„ ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଅମୂର୍ତ୍ତ	୭୭
୧୬ । ପ୍ରାର୍ଥନା (ପଦ୍ୟ)	ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମିଶ୍ର	୭୮
୧୭ । ନିକଷ		୧୯
୧୮ । ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ବାଦ		୮୦
୧୯ । ସାମୟିକ ପ୍ରବନ୍ଧ		୮୦

ନୂତନ ପୁସ୍ତକ **ନୂତନ ପୁସ୍ତକ**

ଶ୍ରୀ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର, ବି. ଏ. ଏଲ୍. ଟି. ପ୍ରଣୀତ

ସଂଯୁକ୍ତା ।

(ଐତିହାସିକ ଉପାଖ୍ୟାନ)

ଦିବ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ରତ୍ନ । ବୀରତ୍ୱ ଓ ସ୍ୱଦେଶପ୍ରେମର ଅମର କାହାଣୀ ମୂଲ୍ୟ ଆଠ ଅଣା ମାତ୍ର ।

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ :—ମୁ ପୁସ୍ତକାଳୟରକ୍ତ, ଚୌଧୁରୀବଜାର, କଟକ ।

ନୂତନ ବିଜ୍ଞାପନ ।

କବିବର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି ମହୋଦୟଙ୍କ ନବପ୍ରଣୀତ କାବ୍ୟ

ସୁଭଦ୍ରା ।

ଏ ସୁଭଦ୍ରା ଦେବୀ ସୁଭଦ୍ରା—ତପସ୍ୱିନୀ ସୁଭଦ୍ରା ଏବଂ ଆଦର୍ଶନାରୀ ସୁଭଦ୍ରା । ଏହି କାବ୍ୟମୁକୁରରେ ନାରୀର ଦିବ୍ୟ ଦର୍ଶନ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଅଛି । କାବ୍ୟର ଉପାଦେୟତାର ସଂକ୍ଷେପ ବର୍ଣ୍ଣନା ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଅଣ୍ଟିକ କାଗଜରେ ସୁନ୍ଦର ପରିପାଟିରେ ମୁଦ୍ରିତ ଏକାଦଶ ସର୍ଗବିଶିଷ୍ଟ ଏହି ପ୍ରକାଣ୍ଡ କାବ୍ୟର ମୂଲ୍ୟ ଦେଢ଼ ଟଙ୍କା ମାତ୍ର ।

ମୁଚକୁନ୍ଦ (ସାମାଜିକ ଉପନ୍ୟାସ) ଟ ୦ ୫

ମଧୁଚକ୍ର (ପ୍ରାଚୀନ କାବ୍ୟର ସଦୁକ୍ତି ସଂଗ୍ରହ) ଟ ୦ ୵

ଉଦ୍ଭିଦ (ନୂତନ ଧରଣରେ ମିତ୍ରାକ୍ଷରୀ କାବ୍ୟ) ଟ ୧୧

ପୁଣ୍ୟପୀଠ (ଭାରତଭ୍ରମଣ ବୃତ୍ତାନ୍ତ) ଟ ୦ ।୵

ପଞ୍ଚପୁଷ୍ପ (ଉପାଦେୟ କଥିତାବଳୀ) ଟ ୧ ।

ଉପରୋକ୍ତ ପୁସ୍ତକମାନ କଟକର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପୁସ୍ତକାଳୟମାନଙ୍କରେ ବିକ୍ରୀତ ହୁଏ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଷ୍ଟୋର୍ ପୁସ୍ତକାବଳୀ ।

ନୂତନ ! ! !　　ସୁନ୍ଦର ! ! !　　ସୁଖପାଠ୍ୟ ! ! !

ଶ୍ରୀ ଦୟାନିଧିମିଶ୍ରଙ୍କ—**ସଂଯୁକ୍ତା** (ସରଳ ଐତିହାସିକ ଗଳ୍ପ) ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ନୂତନ ଜିନିସ । ଗଦ୍ୟ-ସାହିତ୍ୟର ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ମଣି । ସ୍ୱଦେଶପ୍ରୀତି-ବୀରତ୍ୱ-ରସାଣିତ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସମୟ ଉପାଖ୍ୟାନ । ଭାଷା ସୁନ୍ଦର ଓ ପ୍ରାଞ୍ଜଳ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଆର୍ଟିକ୍ କାଗଜରେ ମୁଦ୍ରିତ । ଟ ୦ ୫

ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଆଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ—

୧ । **ପ୍ରଣୟ-ପ୍ରବାହ** ବାଣଭଟ୍ଟକୃତ 'କାଦମ୍ବରୀ' ଉପାଖ୍ୟାନାବଲମ୍ବନରେ ସରସ ସୁନ୍ଦର ସରଳ ଗଦ୍ୟରେ ଲିଖିତ । ପବିତ୍ର ପ୍ରଣୟର ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ପଙ୍କଜ—ବିଶୁଦ୍ଧ ପତି-ପ୍ରେମର ଅନାବିଳ ପ୍ରସ୍ରବଣ । ଗନ୍ଧର୍ବରାଜକୁମାରୀ କାଦମ୍ବରୀ ଓ ତାଙ୍କ ସଖୀ ମହାଶ୍ୱେତାଙ୍କ ପ୍ରାଣବିମୋହନ ଚରିତ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶିକ୍ଷାପ୍ରଦ ଓ ଉପାଦେୟ, ତେଣୁ ବନ୍ଧୁଜନପ୍ରଶଂସିତ । ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟର ନୂତନ ନବନ୍ୟାସ ସୁଦୀର୍ଘ ଉପାଦେୟ ମୁଖବନ୍ଧ-ସମ୍ବଳିତ, ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଧରଣର ମଲାଟ ଓ ସୁରମ୍ୟ ହାଫ୍‌ଟୋନ୍ ଚିତ୍ର ବିଜଡ଼ିତ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଆର୍ଟିକ୍ କାଗଜରେ ଡବଲ୍ କ୍ରାଉନ୍ ୧୬ ପେଜ ଆକାରରେ ମୁଦ୍ରିତ । ଟ ୧ । ।
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାକ୍ଷରଯୁକ୍ତ କାଲିକୋ ମଲାଟରେ ଉତ୍ତମ ବନ୍ଧାଇ ୧୫/

୨ । **ଶିଶୁଭକ୍ତ** (ଚିତ୍ରସମ୍ବଳିତ ପୌରାଣିକ କାହାଣୀ) ଭକ୍ତକୁଳତିଳକ ପ୍ରହ୍ଲାଦ ଓ ଧ୍ରୁବଙ୍କ ସାଧନାମୟ ଚରିତ । ସରସ ସରଳ ଗଦ୍ୟରେ ଲିଖିତ । ଏଥିରେ ଦେଖିବେ ତପସ୍ୟା ଓ ତ୍ୟାଗର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଆଦର୍ଶ, ଭକ୍ତି ଓ ସଂଯମର ବିମଳ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ । ଚିତ୍ରଶୋଭିତ ମଲାଟ । ଟ ୦ ୫/୬

୩ । **ହିତକଥା** ୧ମ ଭାଗ (ହିତୋପଦେଶ—ମିତ୍ରଲାଭ) ଶିକ୍ଷାପ୍ରଦ ଗଳ୍ପସମୂହ ସରଳ ଗଦ୍ୟରେ ଲିଖିତ । ପ୍ରିୟଜନଙ୍କୁ ଉପହାର ଦେବାର ସୁନ୍ଦର ବହି । ୫ମ ଓ ୬ଷ୍ଠ ମାନର ଅତିରିକ୍ତ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ରୂପେ ଏବଂ ପ୍ରାଇଜ୍ ଓ ଲାଇବ୍ରେରୀ ସକାଶେ ବିହାର-ଓଡ଼ିଶା ସେଣ୍ଟ୍ରାଲ୍ ଟେକ୍‌ଷ୍ଟବୁକ୍ କମିଟି କର୍ତ୍ତୃକ ନିର୍ବାଚିତ । ମନୋରମ ହାଫ୍‌ଟୋନ୍ ଚିତ୍ର ପରିଶୋଭିତ—ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଗ୍ରୁପା ଓ ଚିତ୍ରମଣ୍ଡିତ ମଲାଟ ଟ ୦।।/

୪ । (**ହିତକଥା** ୨ୟ ଭାଗ (ସୁହୃଦ୍‌ଭେଦ) ଟ ୦ ୫ ।
　　" ୩ୟ ଓ ୪ର୍ଥ ଭାଗ [ଶୀଘ୍ର ପ୍ରକାଶିତ ହେବ]

୫ । **ମଲାପଣା** (ହାସ୍ୟରସ-ରସାଣିତ ସାମାଜିକ ପ୍ରହସନ । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣତା ଓ କୁସଂସ୍କାରର ନିର୍ମଳ ବର୍ଣ୍ଣନା । ଟ ୦।।

ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ବନମାଳୀ କବିବଲ୍ଲଭଙ୍କ—**'ରାଭଣ'** ହାସ୍ୟୋଦ୍ଦୀପକ ଅପୂର୍ବ ପ୍ରହସନ । ପାଠ କରୁଁ କରୁଁ ନ ହସି ରହିପାରିବେ ନାହିଁ । ଆନନ୍ଦର ଆକର, କୌତୁକର ଭଣ୍ଡାର । ଟ ୦ ୫/୬

ଶ୍ରୀ ଗୌରଚନ୍ଦ୍ର ପାଣିଙ୍କ—**ମହାଭାରତସାର** (ପଦ୍ୟ) ଟ ୧୧

ଶକୁନ୍ତଳା (ସରଳ ଗଦ୍ୟାନୁବାଦ) ଗୃହସ୍ଥ-କୁଳକନ୍ୟା-କୁଳବଧୂର କମନୀୟ କଣ୍ଠହାର, ଗୃହିଣୀକୁଳର ଗୌରବ ସମ୍ଭାର । ଟ ୦ ୫

The Oriya Movement ଓଡ଼ିଶା ଓ ଓଡ଼ିଆଜାତିର ସୁବିସ୍ତୃତ ଆଲୋଚନା । ସ୍ୱଦେଶର ଓ ସ୍ୱଜାତିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଷୟରେ ଗଭୀର ଅଭିଜ୍ଞତା ଲାଭ କରିବାର ବାସନା ଥିଲେ ଏହି ବହି ରେ ପାଠ କରିବା ଉଚିତ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଓଡ଼ିଆର ହସ୍ତରେ ଏଥିରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ରହିବା ଏକାନ୍ତ ବିଷୟକ । ମୂଲ୍ୟ କମାଇ ଦିଆଯାଇଅଛି । ଟ ୨ ୧

ଏହା ଛଡ଼ା ଆମ୍ଭ ନିକଟରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନାନାବିଧ ବହି ମିଳେ ।

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ—

ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ୍ ଷ୍ଟୋର୍
ବ୍ରହ୍ମପୁର ଗଞ୍ଜାମ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଜ୍ଞାପନ ।

ସୁଯୋଗ ଛାଡନ୍ତୁ ନାହିଁ । **ସୁବିଧା ହରାନ୍ତୁ ନାହିଁ ।**

ଆପଣ ଦୀର୍ଘଜୀବନ ଲାଭ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି କି ? ଯଦି ଅତିରିକ୍ତ ଅଧ୍ୟୟନ କିମ୍ବା ଇନ୍ଦ୍ରିୟାସକ୍ତି ଯୋଗେ ଆପଣଙ୍କ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟହାନି ଘଟିଥାଏ ଓ ଜୀବନର ସମସ୍ତ ସୁଖ ଦୂର ହୋଇଥାଏ, ତାହାହେଲେ ଫେରନ୍ତା ଡାକରେ ଆମ୍ଭଠାକୁ ପତ୍ର ଲେଖି ଅମ୍ବର ଜଗଦ୍‌ବିଖ୍ୟାତ **ରତ୍ନପୁରୁଷ ଲେହ** ନେଇ ସେବନ କରନ୍ତୁ । ଏହି ଔଷଧ ବିଶୁଦ୍ଧ ଆୟୁର୍ବେଦୀୟ ଉପାଦାନରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଅଛି । ପ୍ରତିଦିନ ଅସଂଖ୍ୟ ରୋଗୀ ଆମ୍ଭଠାରୁ ଔଷଧ ନେଇ ବିବିଧ ରୋଗରୁ ମୁକ୍ତ ହେଉଅଛନ୍ତି । ଏହି ଔଷଧ ସେବନକଲେ ସ୍ନାୟୁବିକ ଦୁର୍ବଳତା, ମାନସିକ ଗ୍ଲାନି, ଚିତ୍ତର ଅବସାଦ, କୋଷ୍ଠବଦ୍ଧତା, ଶୁକ୍ରତାରଲ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ରୋଗ ଶୀଘ୍ର ଦୂରହୁଏ । **ରତ୍ନପୁରୁଷ ଲେହ** ବ୍ୟବହାର କଲେ ଦୁର୍ବଳ ଲୋକ ସିଂହପରି ବଳଶାଳୀ ଓ ବନ୍ଧ୍ୟା ପୁତ୍ରବତୀ ହୁଏ । ବିଜ୍ଞାପନର ଆଡ଼ମ୍ବର ଅନାବଶ୍ୟକ । ପରୀକ୍ଷା କଲେ ଜାଣିପାରିବେ ।

ମୂଲ୍ୟ ୧ ଡବା (ସାନ)—୫ ୧୨

" (ବଡ଼)—୫ ୨୨

ପୁନଶ୍ଚ:--ଆମ୍ଭଠାକୁ ପତ୍ର ଲେଖିଲେ **ଦୀର୍ଘଜୀବନ** ନାମକ ଖଣ୍ଡିଏ ଉପଦେଶୀୟ ପୁସ୍ତକ ବିନା ମୂଲ୍ୟରେ ପାଇପାରିବେ ।

କବିରାଜ ଶ୍ରୀ ବୈଦ୍ୟନାଥ ଶର୍ମ୍ମା । ବୈଦ୍ୟଭୂଷଣ ।
ସଞ୍ଜୀବନୀ ଔଷଧାଳୟ
ବ୍ରହ୍ମପୁର, ଗଞ୍ଜାମ

ବିଶୁଦ୍ଧ ଖଦଡ଼ କ୍ରୟ କରନ୍ତୁ

ଅନ୍ୟତ୍ର ପ୍ରଚାରିତ ହୁଅନ୍ତୁ ନାହିଁ ।

ଆମ୍ଭେ ସ୍ୱଦେଶୀ ଦ୍ରବ୍ୟର ପ୍ରଚୁର କାମନାରେ ଆମ୍ଭ ନୟାସଡ଼କସ୍ଥ ଦୋକାନରେ ସର୍ବପ୍ରକାର ଖଦଡ଼ ଭୂଷଣ ଗଚ୍ଛିତ ରଖି ସ୍ୱପ୍ରାପ୍ତିତ ଶସ୍ତା ମୂଲ୍ୟରେ ବିକ୍ରୟ କରୁଅଛୁଁ । ଖଦଡ଼ ବାହାରେ ଦେଶୀତନ୍ତ୍ର ଓ ମିଲଲୁଗା ମଧ୍ୟ ଆମ୍ଭଠାରେ ଅଛି । ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ସୁବିଧା ସକାଶେ ଆମ୍ଭେ ନାନାସ୍ଥଳର ସୌଖିନ ଦେଶୀ ଲୁଗା ମଧ୍ୟ ରଖିଅଛୁଁ । ଯେ ଯେପରି ସ୍ୱଦେଶୀ ଲୁଗା ଦରକାର କରିବେ, ଆମ୍ଭଠାରୁ ସସ୍ତାଦରରେ ପାଇପାରିବେ । ମଫସଲର ଭ୍ରାତୃମାନେ ଆଡ଼ମ୍ବରିକ ମୂଲ୍ୟର ଚତୁର୍ଥାଂଶସହ ଆମ୍ଭଠାକୁ ପତ୍ର ପଠାଇଲେ ଆମ୍ଭେ ଭି: ପି: ରେ ଲୁଗା ଯୋଗାଇବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଅଛୁ । ପୁନଶ୍ଚ କାଗଜ, କଲମ, ଫାଉଣ୍ଟେନ୍‌ପେନ୍, କାଳି ପ୍ରଭୃତି ଷ୍ଟେସନାରୀ ଜିନିଷ ଆମ୍ଭଠାରେ ଉପଲବ୍ଧି କଲେ ପାଇପାରିବେ । ବିଜ୍ଞାପନର ଆଡ଼ମ୍ବର ଅନାବଶ୍ୟକ । ପରୀକ୍ଷା କଲେ ସତ୍ୟାସତ୍ୟ ବୁଝିପାରିବେ ।

ବି. ନାୟକ ଏଣ୍ଡ ଫ୍ରେଣ୍ଡସ
ନୟାସଡ଼କ
କଟକ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଜ୍ଞାପନ

ନୂତନ ! ଶସ୍ତା ! ନୂତନ !

ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅଭାବନୀୟ ସୁଯୋଗ ।

ଆମ୍ଭେମାନେ ମୋଫସଲ ତଥା ସହରର ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ସୁବିଧାସକାଶେ ଆମ୍ଭ ଦୋକାନରେ ପ୍ରାଚୀନ ଓ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ସକଳପ୍ରକାର ପୁସ୍ତକ ବିକ୍ରୟାର୍ଥ ଗଚ୍ଛିତ ରଖିଅଛୁଁ । ସ୍କୁଲମାନଙ୍କରେ ବ୍ୟବହୃତ ଓଡ଼ିଆ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ-ମାନ ଆମ୍ଭଦୋକାନରେ ବିକ୍ରୟ କରାଯାଏ । ମୋଫସଲର ଗ୍ରାହକମାନେ ଆମ୍ଭଠାରୁ ପୁସ୍ତକସମୂହ ନେଇ ବିଶେଷ ଲାଭବାନ୍ ହେଉଅଛନ୍ତି । ସୁନ୍ଦର ଜିନିସ ସୁଲଭ ମୂଲ୍ୟରେ ଓ ଶୀଘ୍ର ଯୋଗାଉ ଥିବାରୁ ଗ୍ରାହକମାନେ ଆମ୍ଭ ସହିତ କାରବାର କରି ଲାଭର ପଥ ପରିଷ୍କାର କରୁଅଛନ୍ତି ।

ପୁସ୍ତକଛଡ଼ା ଆମ୍ଭ ଦୋକାନରେ ନାନାବିଧ ରଙ୍ଗ ଓ ଆକାରର କାଗଜ, ଚିଠି କାଗଜ (Writing Pad), କାଳି, କଲମ, ଡ୍ରଇଂ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରଭୃତି ଷ୍ଟେଶନାରି ପଦାର୍ଥମାନ ମଧ୍ୟ ବିକାଯାଏ । ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ସୁବିଧାସକାଶେ ପଦାର୍ଥର ସୁଲଭତା ଉପରେ ଆମ୍ଭେ ବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇଥାଉଁ । ଥରେ ମାତ୍ର ପରୀକ୍ଷା ପ୍ରାର୍ଥନୀୟ ।

ମାନେଜର
ମୁକୁର ପୁସ୍ତକାଳୟ
ଚଉଧୁରୀବଜାର, କଟକ ।

ନୂତନ ପୁସ୍ତକ । **ନୂତନ ପୁସ୍ତକ ।**

ସତ୍ୱର କ୍ରୟ କରନ୍ତୁ ।

ବାଳଭକ୍ତ—ଶ୍ରୀ ରାଘବମିଶ୍ରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଲିଖିତ । ଭକ୍ତଶିରୋମଣି ଧ୍ରୁବଙ୍କ ମହନୀୟ ଚରିତ ଅବଲମ୍ବନରେ ଲିଖିତ ଉପାଦେୟ ପଦ୍ୟ ପୁସ୍ତକ । ପଢ଼ିଲେ ହୃଦୟ ମନ ପବିତ୍ର ହେବ ଏବଂ ମନରେ ଗଭୀର ଭକ୍ତିରସର ସଞ୍ଚାର ହେବ । ଭାଷାର ପ୍ରାଞ୍ଜଳତା ଓ ଭାବର ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ ବିଷୟରେ ଏହି ପୁସ୍ତକ ସାହିତ୍ୟ ଜଗତରେ ଅଦ୍ୱିତୀୟ । ମୂଲ୍ୟ ୫ ° ୵ ।

ଭାରତୀୟ ସ୍ୱରାଜ—ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ Indian Home Rule ପୁସ୍ତକର ସରଳ ଗଦ୍ୟାନୁବାଦ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ୱଦେଶଭକ୍ତଙ୍କ ନିକଟରେ ଏହି ପୁସ୍ତକରୁ ଅନ୍ତତଃ ଏକଖଣ୍ଡ ଥିବା ଉଚିତ । ମୂଲ୍ୟ ୫ ° ୨ ।

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ—
ମୁକୁର ପୁସ୍ତକାଳୟ, ଚଉଧୁରୀବଜାର
କଟକ ।

ମୁକୁର ଟାଇପ୍ ଫାଉଣ୍ଡରି ।

ଆମ୍ଭ ଟାଇପ୍ ଫାଉଣ୍ଡରିରେ ଇଂଲିଶ୍‌ବଡ଼ି, ପାଇକା, ସ୍ମଲ୍ ପାଇକା ପ୍ରଭୃତି ସୁଗଠିତ ଓଡ଼ିଆ ଅକ୍ଷର ଢଳା ହୋଇ ବିକ୍ରୟାର୍ଥ ଗଚ୍ଛିତ ଅଛି । ଆଦେଶ ସହିତ ଅଗ୍ରୀମ ମୂଲ୍ୟ ପଠାଇଲେ ଟାଇପ୍ ଯୋଗା ଯାଇଥାଏ । ଆମ୍ଭ ଫାଉଣ୍ଡରିର ଅକ୍ଷର ସୁନ୍ଦର ଓ ଦୃଢ଼ ହେବାରୁ ଅନେକ ପ୍ରେସ ଆମ୍ଭଠାରୁ ଅକ୍ଷର ନେଇଥାନ୍ତି । ପତ୍ର ଲେଖିଲେ ଦର ପ୍ରଭୃତିର ବିବରଣ ପାଇ ପାରିବେ ।

ମାନେଜର,
ମୁକୁର ପ୍ରେସ,
ଚଉଧୁରୀ ବଜାର, କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପୁଷ୍ପା ଶୁଗରସ ।

ଏହି ରସାୟନ ସେବନ କଲେ, କୌଣସି ପ୍ରକାର ରୋଗର ଭୟ ନ ଥାଏ । ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ଆୟୁର୍ବେଦ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଏହା ଗୋଟିଏ ରହସ୍ୟ । ଏ ମହୌଷଧ ଦ୍ୱାରା ଶତ ଶତ ରୋଗୀଙ୍କୁ ଆରୋଗ୍ୟ କରାଅଛୁଁ, ବିଶେଷତଃ ଏହା ବଳବୀର୍ଯ୍ୟ ବର୍ଦ୍ଧକ, ଏବଂ ଆବାଲବୃଦ୍ଧମାନଙ୍କ ପକ୍ଷେ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ସଂପର୍କରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇ ଧ୍ୱଜଭଙ୍ଗ ପ୍ରଭୃତି ରୋଗଦ୍ୱାରା ପୀଡ଼ିତ ଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅମୃତ ପରି କାର୍ଯ୍ୟକରେ, ଏତଦ୍ଭିନ୍ନ କାଶ, ଶ୍ୱାସ, ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ, ଅଗ୍ନିମାନ୍ଦ୍ୟ, ଶୂଳ, ପ୍ରମେହ, ପ୍ରଦର, ଓ ରକ୍ତପିତ୍ତ, ପ୍ରଭୃତି ରୋଗମାନଙ୍କରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଫଳପ୍ରଦ, ଥରେ ମାତ୍ରକ ପରୀକ୍ଷା କରନ୍ତୁ, ଅକାଳମୃତ୍ୟୁରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୁଅନ୍ତୁ, ।

ପୁଷ୍ପାଶୁଗରସ (ଶ୍ଳୋକଃ)

ମଦୋନ୍ମଦାନାଂ ପ୍ରମଦାଜନାନାଂ
କାମୋ ଛତାନାଂ ମ୍ ଦୂରତୋସ୍ତୁ କାନାମ୍ ।
ସଞ୍ଜାତ ରଙ୍ଗେ ମଦନ ପ୍ରସଙ୍ଗେ
ସ୍ୱଂଛସ୍ତ ଗବ୍ଭମପାଂକରୋତି ।
ଯକ୍ଷ୍ମାଣମୁଗ୍ର କ୍ଷୟମଶୃପିତ୍ତଂ
ଶ୍ୱାସଂଚକାଶଂ ପ୍ରଦର ପ୍ରମେହାଂ ।
ଜୀର୍ଣ୍ଣଜ୍ୱରଂ ସର୍ବଗଦଂଶ୍ଚହନ୍ୟାତ୍
ଶୂଳନ୍ତ ପାଳତ୍ୱ ବଳିକୃଶାନାଂ ।
ସୁଚୂର୍ଣ୍ଣିତଂ ସର୍ବମିଦଂରସସ୍ୟ
ପୁଷ୍ପାଶୁଗୋନାମରସକ୍ଷିତୀଶଃ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦ୍ୱିନୋପଯୋଗୀ ମହୌଷଧ । ତୋଳା ୫ ୪ ।

ଠିକଣା
କବିରାଜ ଶ୍ରୀ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ଶର୍ମା ଏଚ୍, ଏମ. ବି.
ଆୟୁର୍ବେଦ ଓ ହୋମିଓପ୍ୟାଥିକ ଡାକ୍ତର
ସଞ୍ଜୀବନୀ ଔଷଧାଳୟ
ବ୍ରାହ୍ମଣତରଳା—ଗଞ୍ଜାମଜିଲ୍ଲା ।

ଉତ୍କଳ ମଧୁପ ।

ବିବିଧ ବିଷୟକ ମାସିକ ସଂଗ୍ରହ ପତ୍ର ।

ଏହି ପତ୍ରିକାରେ କୃଷି, ଶିଳ୍ପ, ବିଜ୍ଞାନ, ସମାଜ ନୀତି, ଧର୍ମନୀତି, ରନ୍ଧନ ଶିକ୍ଷା, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସମାଚାର, ବିଚିତ୍ର ବାର୍ତ୍ତା ନୀତିବାକ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ଆବାଳ ବୃଦ୍ଧ ବନିତାଙ୍କ ଉପଯୋଗୀ ବିଷୟମାନ ସଂକ୍ଷେପରେ ଏବଂ ସରଳ ଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ । ଏହାର ସମ୍ପାଦକ ଉତ୍କଳପତ୍ରିକାର ସମ୍ପାଦକ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ମଳମଣି ବିଦ୍ୟାରତ୍ନ । ଅଗ୍ରୀମ ବାର୍ଷିକ ଏକଟଙ୍କା । ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ବାରଅଣା । ପରେ ମୂଲ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ହେବ ।

ଶ୍ରୀ ଦିପତଦୋରା ଗାୟକରତ୍ନ
ମେନେଜର—ଉତ୍କଳମଧୁପ ।
ବଡ଼ଗଡ଼ବଜାର, କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ।

ସସୀମ ମାନବ-ଜ୍ଞାନ ପଣ୍ଡ ଶ୍ରମ ଯୋଗ ଧ୍ୟାନ
କ୍ରିୟାକର୍ମ ତପ ଯାଗ ଦାନ,
(ସବୁତ) ପ୍ରବୃତ୍ତି ନିବୃତ୍ତି ଖେଳା, ପ୍ରାକୃତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ଲୀଳା;
(ଭାଇରେ) କେଉଁ ପଥେ ମିଳେ ଭଗବାନ ? । ୧ ।
ବାକ୍ୟଜ୍ଞାନ ଯାଏ ହାର, ଯୋଗେ ପ୍ରାଣ ହୁଏ ଘାର;
(କହ) କିପରି ସୁଲଭ ସନାତନ ?
ସ୍ପର୍ଶ ଗନ୍ଧ ରୂପ ରସ ଆସ୍ୱାଦନେ କଷ୍ଟ ଶେଷ;
ସହଜରେ ଶ୍ରବଣ କୀର୍ତ୍ତନ । ୨ ।
ସର୍ବଗୁଣର ଆକର ଗୁଣାତୀତ ପରାତ୍ପର
ବିନା ଗୁଣେ କରେ ଆକର୍ଷଣ ।
ସେହି ଆକର୍ଷଣବଳେ ଚୈତନ୍ୟ ଉଦୟ ହେଲେ;
କୃଷ୍ଣେ କରେ ପ୍ରାଣେ ଆରାଧନ । ୩ ।
ଆକର୍ଷଣ, ଆରାଧନ, ଚୈତନ୍ୟ ତିନ ମିଶିଣ
ରାଧାଭାବେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ-ଚୈତନ୍ୟ,
ଶବ୍ଦବ୍ରହ୍ମ ମୂର୍ତ୍ତିମାନ— ଗୁଣାତୀତ ଗୁଣଗାନ
(ଭୂମେ) ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ନାମ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ । ୪ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟଦେବଙ୍କ ପ୍ରଥମ କୀର୍ତ୍ତନ ।

କଲିକତା "ଭାରତବର୍ଷ ପତ୍ରିକାର ସୌଜନ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶିତ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକୁର

୧୮ଶ ଭାଗ । } ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ { ୨ୟ ସଂଖ୍ୟା ।

ଭକ୍ତର ପ୍ରାର୍ଥନା ।

(ତାଳ—ଏକତାଳି)

ହରି ! ଦିଅ ଦରଶନ,
ଆକୁଳିତ ମୋ ହେଲା ପରାଣ;
ତେମେ ମୋ ଜ୍ଞାନ, ତେମେ ମୋ ଧ୍ୟାନ,
ତେମେ ଭଜନ, ଜୀବନ ଧନ । ୦ ।
ବିପଦହାରି ଦେବମୁରାରି,
ଶୁଣ ଗୁହାରି, ଭବକାଣ୍ଡାରି,
ତବ ପ୍ରେମେ ମୁଁ ଗଲିଣି ସରି,
ଆଉ ନଦିଅ ମରମେ ମାରି,
ମାଗୁଅଛି ମୁଁ କାନ ପ୍ରସାରି,
ଦୟା କର, ନନ୍ଦନନ୍ଦନ । ୧ ।
ଜଗତପତି ଅଗତିଗତି,
ଦିଅ ହେ ଶାନ୍ତି, ଦିଅ ମୁକତି,
କେହି ନାହିଁ ମୋ ସହାୟ ହରି,
ଆଶ୍ରୟ ଏକା ଶ୍ରୀପଦତରୀ,
ଦିଅ ପ୍ରଭୁ ଦିଅ ଦୟା କରି,
ଏହି ଭିକ୍ଷା ଦାନର ଘେନ । ୨ ।

ଶ୍ରୀମତୀ ଇନ୍ଦୁବାଳା ଦେଇ ।

ଫେରିବ କି ଆଉ ?

ଯାଇଛି ରୁକ୍ମଣୀରଥ, ଫେରିବ କି ଆଉ ?
କାହିଁକି ପଛରେ ତେବେ ଏତେ ହାଉ ହାଉ ?
ଲଭିଲେ ଉତ୍ତମା ଥରେ ସାଗର-ପୀରତି,
ଦରୀକୋଳେ ଫେରିବାକୁ ହେବ କି ତା' ମତି ?
ଟାଣି ନେଇ ବାତମୁଖେ ସକଳ ଅଞ୍ଚଳ,
ଚାଲିଛି ତରଣୀ ପାରାବାର-ପାରପାର ।
ସୁନାର ରାଇଜ ଝଳି ଦିଶଇ ପୁରତେ,
ଅନାଇ ଅଛନ୍ତି ବନ୍ଧୁ କୁଶଳ-ସ୍ୱାଗତେ;
ଆସିଛି ସେ ଦେଶୁ ତାରହୀନ ଆମନ୍ତ୍ରଣ,
ମାନିବ କି ଏତେବେଳେ ତୁମ୍ଭର ବାରଣ ?
ଡାକ କମ୍ପା ପଛେ ତେବେ ଅନୁକୂଳ ବେଳେ,
କେତେ କାଳ ଖେଳୁଥାନ୍ତି ଆଉ ତୁମ୍ଭ ମେଳେ ?
ବହୁତ ଦେଇଛ ଦେବୀ-ପରସାଦ ବୋଲି;
ଶ୍ରୀକରୁ ସ୍ୱକରେ ଏବେ ଭୋଗ ନେବ ତୋଳି ?
ଗଲା କଥା ଗଲା, କି ମିଳିବ ତାକୁ ଭାଳି ?
ବିସ୍ମୃତି-ଗରଭେ ଦିଅ ତା' ସ୍ମୃତିକ ଢାଳି ।

ଶ୍ରୀ ଜଗଦାନନ୍ଦ ମହାନ୍ତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରୀମତ୍-ରାମାୟଣ-ସମାଲୋଚନା ।

ପୁଣ୍ୟ-ତନ୍ତ୍ରାଉସଦ୍ଧସ୍ତ୍ର ପ୍ରାଚୀନ-ସାହିତ୍ୟ-ରସାଉଜ୍ଜ ମାତୃଭାଷା-ସମୁନ୍ନତ-ବ୍ରତୈ-କନିଷ୍ଠ ଅକନିଷ୍ଠ-ବିବେକ ପାଠକ-ବୃନ୍ଦ ! ବର୍ତ୍ତମାନ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଶ୍ରୀଚରଣାରବିନ୍ଦ—ଗଳିତମକରନ୍ଦ-—ସନ୍ଦୋହ--ପାନାନନ୍ଦ-ଚୁନ୍ଦିଳ ହୃଦ-ୟରେ ବଳରାମଦାସ—କୃତ ଓଡ଼ିଆ ରାମାୟଣ ଗ୍ରନ୍ଥର ସମାଲୋଚନାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ ସେଥିପାଇଁ ତଦର୍ଥୋପକୃତ୍ୟକ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ରାମାୟଣଗ୍ରନ୍ଥ ଏବଂ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ନିର୍ଣ୍ଣୟାତ୍ମକତା ଓ ପ୍ରାମା-ଣିକତାର ପ୍ରତିପାଦକ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୌରାଣିକ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କର ପରିଶୀଳନାଦ୍ୱାରା ଶ୍ରୀରାମାୟଣିକ ସିଦ୍ଧାନ୍ତମାନଙ୍କର ଯେ ଯେ ତତ୍ତ୍ୱବିରୁଦ୍ଧ ଅପିତ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଘଟଣାସ୍ଥଳମାନଙ୍କର ଯାଦୃଶ ସିଦ୍ଧାନ୍ତମାନ ପ୍ରତିପାଦିତ କରିଅଛୁଁ, ସେ ସବୁ ଆପଣମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରୁଅଛୁଁ; ବିଶ୍ୱାସ କରୁଅଛୁଁ, ଆପଣମାନେ ଗୁଣଗ୍ରହଣରେ ଏହାକୁ ସମାଦୃତ କରିବେ; ଯଦ୍ଦିଚ ଏଥିରେ କ୍ୱଚିତ୍ ଭ୍ରାନ୍ତିବିଳାସର କିମ୍ବା ପ୍ରାମାଦିକତାର ଅବସ୍ଥିତି ଦେଖନ୍ତି, ତେବେ ତାର ପରି-ମାର୍ଜନାରେ ଲେଖକ ଆଉ ପାଠକମାନଙ୍କୁ ଉପକୃତ କରିବେ ।

ଲେଖକ ଏହି ସମାଲୋଚନିକ ଗ୍ରନ୍ଥଟିକୁ ବିଷୟସଂବିଧାନ, ସମୟ-ସଂବିଧାନ, ଭାଷା-ସଂବିଧାନ ଆଉ କବିସଂବିଧାନ ନାମରେ ଚାରି କାଣ୍ଡରେ ବିଭକ୍ତ କରୁଅଛନ୍ତି । ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଂସ୍ଥାନରେ ତଦନୁଗତ ଆଉ ତଦପେକ୍ଷିକ ବିଷୟମାନ ଆନୁଷଙ୍ଗିକସ୍ୱରୂପ ପ୍ରକାଶ କରିବାପାଇଁ ବିବକ୍ଷିତ ରଖି ଅଛନ୍ତି ।

ପାଠକଗଣ, ପରିଶୀଳନତଃ ଦେଖି ନେବେ, ଆମ-ମାନଙ୍କର ବଳରାମଦାସ-କୃତ ରାମାୟଣ ଗ୍ରନ୍ଥଟି ବାଲ୍ମୀକି ରାମାୟଣରୁ ଅବିକଳ ଅନୁବାଦିତ ନୁହେ କିମ୍ବା ତାହାର ଅନନୁକୃତ ନୁହେ । ସୁତରାଂ ମୂଳଗ୍ରନ୍ଥର ଅତିସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଜଗନ୍ନାଥଦାସଙ୍କ ଶ୍ରୀମତ୍ ଭାଗବତ, ମୂଳଗ୍ରନ୍ଥରୁ ବିପ୍ରକୃଷ୍ଟ ଶାରଳାଦାସଙ୍କ ଶ୍ରୀମହାଭାରତ, ଏହି ଉଭୟ ଗ୍ରନ୍ଥର ସଦୃଶ ଏହାର ଲେଖା ନୁହେ । ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ଭାଗବତ ମୂଳରୂପର ଆଉ ଗୋଟିଏ ଅବିକଳ ପ୍ରତିକୃତି ମାତ୍ର; କିନ୍ତୁ ଶାରଳାଦାସଙ୍କ ମହାଭାରତଟି ଅନେକ ଅଂଶରେ ମୂଳ-ଗ୍ରନ୍ଥର କ୍ରମରୁ ବହୁଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସେ ମୌଳିକ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ଳୋକର ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ ଅନୁବାଦନରେ ନିଜର ଭାଗବତକୁ ମୂଳଗ୍ରନ୍ଥରୁ ଅବିକଳ ଅନୁବାଦିତ କରିଅଛନ୍ତି । ଶାରଳାଦାସେ ମୂଳ ମହାଭାରତର ସ୍ଥୂଳ ବିଷୟମାନ ମାତ୍ର ଅନୁସରି ଯୋଗାଯୋଗ ପୂର୍ବକ ସ୍ୱେଚ୍ଛା-ନୁକ୍ରମରେ ନିଜର ଭାରତ ଲେଖି ଯାଇଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ବଳରାମ ଦାସଙ୍କ ରାମାୟଣର ଲେଖାର ପରିପାଟୀ ପ୍ରୋକ୍ତ ଉଭୟ କ୍ରମର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଅଟେ । ତଥାପି ଶାରଳା-ଭାରତରେ ଯେପରି ସର୍ଗ ବା ଅଧ୍ୟାୟ ନାମରେ ବିଷୟ-ବିଭାଗର ସ୍ଥାନନିର୍ଦ୍ଦେଶ ବିନା ବିଷୟାବଳିର ଏକ ଧାଡ଼ିରେ ସମ୍ମିଶ୍ରିତ ଲେଖା ଏକାଧାରରେ ଚାଲିଅଛି, ଏହି ରାମାୟଣର ଲେଖା ମଧ୍ୟ ସେହିପରି । ବଳରାମଦାସେ ନିଜର ଏହି ଜଗମୋହନ ରାମାୟଣର ଲେଖାପ୍ରବାହକୁ ଘୋଡ଼ାଦାଣ୍ଡି ଟିରେ ବିଶ୍ରାମବିରାମ ବିନା ବରାବର ବହୁଦୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚଳାଇ ନେଇଥିବାରୁ ଲୋକରେ ଏହା ପୁଣି ଦାଣ୍ଡିରାମାୟଣ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହେଉଅଛି । କବି ମହାଶୟ ବହୁ ପ୍ରଧାନ ଘଟନାମାନଙ୍କର ଅବସାନ ସ୍ଥଳମାନଙ୍କରେ ଭଣିତ ପଦ୍ୟମାନ ନିହିତ କରି ଅଛନ୍ତି ସତ୍ୟ, ତଥାପି ଏହି ରାମାୟଣରୁ ଏକୈକଶଃ ବିଷୟମାନଙ୍କର ଅବଗାହ-ନରେ ପାଠକମାନଙ୍କୁ ବହୁ ଅସୁବିଧା ଭୋଗିବାକୁ ପଡ଼ୁଅଛି । ଏଥିରେ ପୁଣି ବିଶେଷତଃ ଅନୁଲେଖକ ଆଉ ଗ୍ରନ୍ଥକାର-ମାନଙ୍କର ଅଯଥା ଲେଖନ ଓ ମୁଦ୍ରଣ ଦ୍ୱାରା ପାଠକ-ମାନଙ୍କର ଆହୁରି ସମଧିକ ଅସୁବିଧା ଘଟୁଅଛି । ସୁତରାଂ ମୁଦ୍ରଣରେ ଯେ ପାଠପରିବର୍ତ୍ତନ, ଅଯଥା ଶୋଧନ ଏବଂ ଅସାବଧାନତା ଘଟିଅଛି, ତଜ୍ଜନିତ ଦୋଷସମୂହଦ୍ୱାରା ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ବିଷୟାର୍ଥ ଅବଗତିରେ ସୁଦ୍ଧା ପାଠକମାନଙ୍କ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭ୍ରାନ୍ତ ଜନ୍ମିଯାଏ । ଅତଏବ ମୁଦ୍ରଣକାରମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ବିନୀତ ଅନୁରୋଧ ଯେ, ଇତଃପର ଭବିଷ୍ୟମାଣ ସଂସ୍କରଣରେ ବହୁ ଆଦର୍ଶ ଏବଂ ସମାଲୋଚିତ ଗ୍ରନ୍ଥର ଅନୁସରଣରେ ବିଚାର ପୂର୍ବକ କବିଙ୍କ ନିହିତ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ପଂକ୍ତି ଓ ଭାବ ଆବିଷ୍କୃତ କରିବେ, ତଥାଚ ପାଠାବଳି ଏଭଳି ମିଳାମିଳି ମୁଦ୍ରିତ ନ କରି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଘଟନାର ଅବସାନରେ ବିରାମସ୍ଥାନ ରଖିବେ ଏବଂ ସେହି ସେହି ଘଟନାମାନଙ୍କର ପ୍ରାରମ୍ଭ ସ୍ଥଳରେ ଏକୈକଶଃ ଶିରୋନାମ ଅଙ୍କିତ ରଖି ଗ୍ରନ୍ଥର ଭୂମିକାରେ ଗୋଟିଏ ନାମାନୁକ୍ରମଣିକା ଦେବେ । ଏଥିପାଇଁ ଏହି ସମାଲୋଚିତ ଗ୍ରନ୍ଥଖଣ୍ଡିକ ଆଶ୍ରୟ କରିନେଲେ ଆଦର୍ଶ ଗ୍ରନ୍ଥଅପେକ୍ଷା ବହୁ ଉପକାର ସାଧିତ ହେବ ।

ବିଷୟ ସଂବିଧାନ ।

ମୂଳଗ୍ରନ୍ଥରେ, ଆପାତତଃ ମହର୍ଷି ବାଲ୍ମୀକିଙ୍କର, ଅଖିଳ ସଦ୍‌ଗୁଣାସ୍ପଦ ଚରିତ୍ର-ସମ୍ପଦ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ସତ୍‌ପୁରୁଷଙ୍କ ପରିଚୟ ଜିଜ୍ଞାସାରେ ଦେବର୍ଷି ନାରଦ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ସେହି ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରି ସମାସତଃ ତଦୀୟ ଆଖ୍ୟାନର ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିଅଛନ୍ତି, ତା'ପରେ ତମସାତୀର-ସ୍ଥିତ ତମସାହ୍ରୀନଆଗ୍ରହୀ ବାଲ୍ମୀକି ଜ୍ଞୋଞ୍ଚଘାତୀ ନିଷାଦର ନିବାରଣ କରୁଁ କରୁଁ ତଦୀୟ ମୁଖରୁ ଛନ୍ଦୋମୟୀ ଭାରତୀଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବରେ ବିସ୍ମିତ ହୁଅନ୍ତେ ତତ୍ର ଚିତ୍ରାମହ ସହସା ଉପଗତ ହୋଇ ସେହି ଛନ୍ଦୋମୟୀ ଭାରତୀର ଅବଲମ୍ବନରେ ଶ୍ରୀରାମଚରିତକୁ ମହାକାବ୍ୟସ୍ୱରୂପ ରଚନା କରିବାପାଇଁ ତାହାଙ୍କୁ ସାଦରେ ଅନୁରୋଧ କରିଅଛନ୍ତି । ଅତଃପର ବାଲ୍ମୀକି ଯୋଗବଳରେ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଅଦ୍ୟନ୍ତ ଯାବତୀୟ କଥାନକମାନ କରାମଳକପ୍ରାୟ ସମ୍ୟକ୍ ଅବଗତ ହୋଇ ସର୍ବାଦୌ ରାମାୟଣର ନିଖିଳ ସଂବିଧାନମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ସ୍ଥୂଳ ବିବରଣ-ପଞ୍ଜିକା ଲେଖି କ୍ରମଶଃ ଶ୍ରୀମତ୍ ରାମାୟଣଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନାର ଆରମ୍ଭ କରିଅଛନ୍ତି ।

ଚତୁର୍ଥ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଲେଖାଅଛି କି ବାଲ୍ମୀକି ମହୋଦୟ ରାମାୟଣର ରଚନା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କଲାପରେ ଶ୍ରୀରାମସଂନିକାଶ ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟ-ବିକାଶ କାସ-ହାସ ଦୁଇଜଣ କୁଶୀଳବଙ୍କୁ ତାହାର ଶିକ୍ଷାପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ପରନ୍ତୁ ଗୋପମ ସେହି କୁଶୀଳବ ଦୁହେଁ ରାମାୟଣର ମଧୁମଧୁର ଗାନରେ ମୁନିସମାଜର ପରିତୁଷ୍ଟି ସାଧିତ କରୁଥିଲେ । ଏକଦା ରାମଚନ୍ଦ୍ର ସେ ଦୁହିଁଙ୍କୁ ସାଦରେ ଅନୁରୋଧ କଲାରୁ ସେମାନେ ପ୍ରମୋଦରେ ଶ୍ରଦ୍ଧାସହିତ ତାହା ଗାନ କରିଥିଲେ । କୁଶୀଳବଉଦ୍‌ଗୀତ ରାମାୟଣର ପ୍ରାଥମିକ ବିଷୟ ଅଯୋଧ୍ୟାନଗରୀର ବର୍ଣ୍ଣନା ଆଉ ଦଶରଥ ମହାରାଜଙ୍କର ରାଜତ୍ୱ ପ୍ରକ୍ରିୟା । ରାମାୟଣ ମହା-କାବ୍ୟର ପଞ୍ଚମ ସର୍ଗଠାରୁ ଏହି ବିଷୟର ପ୍ରାରମ୍ଭ ହୋଇଅଛି ।

ଏ ସ୍ଥଳେ ପ୍ରକାଶିତ ରଖିବା ଉଚିତ ଯେ,ଆଦିକବି ମହର୍ଷି ବାଲ୍ମୀକି ନିଜର ରାମାୟଣ ଗ୍ରନ୍ଥକୁ ଛଅଗୋଟି କାଣ୍ଡରେ ମାତ୍ର ସମ୍ପନ୍ନ କରି ଅଛନ୍ତି । ଉତ୍ତର କାଣ୍ଡଟି ଏହାର ଆନୁଷଙ୍ଗିକ ମାତ୍ର । ଅତଏବ ରାମାୟଣ ଗ୍ରନ୍ଥଟିକୁ (ସଭବିଷ୍ୟ ସହୋତ୍ତର) ଷଟ୍ କାଣ୍ଡାତ୍ମକ କୁହାଯାଏ । ଏହାର ରଚୟିତା ମହାଶୟ ଏହି ଛଅଗୋଟି କାଣ୍ଡର ମାତ୍ର ସାମୁଦାୟିକ ଗ୍ରନ୍ଥସଂଖ୍ୟା ବା ପାଠସଂଖ୍ୟା ଅପିଚ ସର୍ଗସଂଖ୍ୟା ଏସ୍ଥଳରେ ପ୍ରକାଶିତ ରଖିଅଛନ୍ତି ।* ସେ ହିସ୍ତିତଃ କହିଅଛନ୍ତି କି ରାମାୟଣ ପ୍ରଧାନତଃ ଷଟ୍ କାଣ୍ଡରେ ଯୁକ୍ତ । ଏସବୁ ପାଞ୍ଚ ଶତ ସର୍ଗରେ ବିଭକ୍ତ । ଏହାର ସମୁଦାୟ ଶ୍ଳୋକ ସଂଖ୍ୟା ଚତୁ-ର୍ବିଂଶତି ସହସ୍ର ଅଟେ । ପରନ୍ତୁ ଏହା ସଙ୍ଗେ ଉତ୍ତର କାଣ୍ଡଟି ଅନୁପ୍ରାଣିତ ରହିଅଛି ।

ବଳରାମ ଦାସେ ତାଙ୍କର ରାମାୟଣରେ ପ୍ରଥମତଃ ପ୍ରଚେତସ ପ୍ରାଚେତସଙ୍କ ପ୍ରତି ନାରଦଙ୍କ ଉପଦେଶ ଆଉ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଆଦେଶ ତଥାଚ ଛନ୍ଦୋମୟୀ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବର ବିବରଣମାନ ଦେଇ ନାହାନ୍ତି । ଏ ମହାଶୟ ଗ୍ରନ୍ଥାରମ୍ଭରେ ଶ୍ରୀନୀଳକନ୍ଦରସ୍ଥ ଭଗବାନ୍ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ସୁନ୍ଦର ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ-ବର୍ଣ୍ଣନାମୂଳକ ସୁବିସ୍ତୃତ ସ୍ତୁତିର ପାଠପରେ ରାମାୟଣ-ରଚନାର କାରଣଭୂତ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ହିମାଳୟସ୍ଥ

---

* ଚତୁର୍ବିଂଶତି ସହସ୍ରାଣି ଶ୍ଳୋକାନା ମୁକ୍ତବାନ୍ ଋଷିଃ ।
ତଥା ସର୍ଗଶତାନ୍ ପଞ୍ଚ ଷଟ୍ କାଣ୍ଡାନି ତଥୋତ୍ତରଂ ।
କୃତ୍ୱାପି ତତ୍ ମହାପ୍ରାଜ୍ଞଃ ସଭବିଷ୍ୟଂ ସହୋତ୍ତରଂ ।
ଚିନ୍ତୟାମାସ କୋଽନ୍ୱେତତ୍ ପ୍ରଯୁଞ୍ଜୀୟାଦିତି ପ୍ରଭୁଃ,
ଆଦି କା । ୪ ଅଧ୍ୟାୟ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶିବଶିବାସମ୍ବାଦକୁ ସର୍ବାଦୌ ଅନୁସରି ଅଛନ୍ତି * । ଏହି ଅବାଲ୍ମୀକୀୟ କ୍ରମ ବଳରାମ ଦାସଙ୍କର କପୋଳକଳ୍ପିତ ନୁହେ । ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ରାମାୟଣର ରଚୟିତା ପ୍ରଥମେ ଏହି ପଥ ଆବିଷ୍କୃତ କରିଅଛନ୍ତି । × ଅଧ୍ୟାତ୍ମରାମାୟଣକାର ମନେ କଲେ ଯେ, ଶ୍ରୀରାମ-କଥାନକ-ପୀୟୂଷ-ପ୍ରବାହ ଯଦିଚ ଭବ-ସନ୍ତାପ-ହାରକ, ଦୁଃଖ ତାରକ, ତାରକ-ମନ୍ତ୍ରର ଜଂଜପକ ରାମଚରିତୈକତାନ ଶ୍ରୀମହାଦେବଙ୍କ ମୁଖକନ୍ଦରରୁ ବିନିର୍ଗତ ହୁଏ, ତେବେ ଲୋକରେ ସମଧିକ ସମାଦୃତ ଓ ନିଷେବିତ ହେବ । ବଳରାମ ଦାସେ ମଧ୍ୟ ତାହା ହିଁ ମନେ କରିଅଛନ୍ତି । ପ୍ରାଚେତସ ରାମାୟଣ ମହାକାବ୍ୟରେ ମହର୍ଷିଙ୍କ ପରିପୂତ-ମୁଖ-ସମ୍ଭୂତ ରାମଚରିତାମୃତ-ବର୍ଷିଣୀ ସରସ୍ୱତୀ ରାମାତ୍ମଜ କୁଶ-ଲବଙ୍କ ବଦନାରବିନ୍ଦ ଦେଇ ଲୋକରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ବଳରାମ ଦାସଙ୍କ ରାମାୟଣରେ ସେହି ଦେବ ରାମନାମ-ଜାପକ ଶିବଙ୍କ ମୁଖ ଦେଇ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ଯୋଗିପ୍ରବର-ଶୁକ-ମୁଖ-ନିର୍ଗଳିତ ଭାଗବତାମୃତ ଯେପରି ସମସ୍ତଙ୍କର ସମାଦୃତ, ଯୋଗୀଶ୍ୱର-ମୁଖ-ନିଃସୃତ ରାମଚରିତାମୃତ ସେପରି ସାଧୁସନ୍ତମାନଙ୍କର ସାଦରେ ପେପୀୟୂମାନ ।

ବଳରାମ ଦାସଙ୍କ ରାମାୟଣରେ ସେହି ଗ୍ରନ୍ଥ ସମୁତ୍ପତ୍ତିର ପ୍ରଥମ ପ୍ରସ୍ତାବ ଏହି । ଏକ ଦିନ ଧ୍ୟାନାନୁକମ୍ପ ମହାଦେବ ପାର୍ବତୀଙ୍କ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟ ବିଳାସନିଳୟ କୈଳାସରେ ସୁଖେ ଅବସ୍ଥାନ କରି-ଅଛନ୍ତି,ଏହି ସମୟରେ ବ୍ରହ୍ମା ଆସି ତଥି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଉଭୟଙ୍କର ସ୍ନେହଙ୍କର ଫଳାପାଦପରେ ଶିବ କହିଲେ, "ହେ ପିତାମହ ! ମୁଁ ଜାଣିପାରୁ ନାହିଁ,କାହିଁକି ବା ମୋର ଶରୀର ଦିନକୁଦିନ ଦୁର୍ବଳ ଓ କ୍ଷୀଣ ହୋଇ ପଡୁଅଛି ।" ବ୍ରହ୍ମା କହିଲେ,"ଆପଣ ତାମସିଆ ଯଣରୁ ଦକ୍ଷ ପ୍ରଜାପତିଙ୍କର ପୁଣ୍ୟତମାଚରଣ ସବୁନିଶ୍ଚୟକୁ ତମାମ ବିଧ୍ୱସ୍ତ କରି ପକାଇ ଅଛନ୍ତି । ଏହି ହେତୁରୁ ଆପଣଙ୍କ ଶରୀର ଏପରି କ୍ଷୀଣବଳ ଆଉ ନିସ୍ତେଜ ହୋଇ ପଡୁଅଛି । ଆପଣ ଯଦି ଶ୍ରୀରାମଙ୍କର ଶୁଭଙ୍କର ତାରକବ୍ରହ୍ମ ମନ୍ତ୍ର ଜପ କରନ୍ତି, ତେବେ ନିଶ୍ଚୟ ଆପଣଙ୍କ ଶରୀର ପୂର୍ବାପେକ୍ଷା ସମଧିକ ସତେଜ, ସବଳ ଓ ସୁସ୍ଥ ହେବ ।"ତଦବଧି ନିରବଧିକ-ଜ୍ଞାନ ମହାଦେବ ତାରକ ମନ୍ତ୍ର ଜପରେ ସନ୍ତତ ଅନନ୍ୟବୃତ୍ତି ହେଲେ ଏବଂ ତାଦୃଶ ଫଳପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ । ଏକ ଦିନ ପାର୍ବତୀ ପୁଣି ମହାଦେବଙ୍କୁ ଜିଜ୍ଞାସା କଲେ,"ଆପଣ ପ୍ରତ୍ୟହ ନିରୀହ ଭାବରେ କେଉଁ ମନ୍ତ୍ର ଜପ କରୁଅଛନ୍ତି ?" ମହାଦେବ ତାହାଙ୍କୁ ସମସ୍ତ ବୁଝାଇ କହିଲେ । ତେତେବେଳେ ପତିଭକ୍ତି-ଅକୁଣ୍ଠିତା ସୁଜ୍ଞାନ-ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳିତା ଶୈଳରାଜ-ଦୁହିତା ବିନୀତଭାବରେ ପଚାରିଲେ, "ପ୍ରଭୋ ! ଶ୍ରୀରାମ କେହି ? ସେ କେବେ ଏ ଧରଣୀରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲେ ?" ପ୍ରିୟତମା ଉମାଙ୍କର ଇତ୍ୟାକାରର ପ୍ରଶ୍ନରେ ତ୍ରିଲୋଚନ ରାମାୟଣଚରିତର ସୁତରାଂ ଶ୍ରୀରାମମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବନର ପ୍ରଧାନ-କାରଣ-ଭୂତ ରାମଙ୍କର ଉତ୍ପତ୍ତିଠାରୁ ଯାବତୀୟ ସଦ୍‌ଗତୀୟ ରାମକଥାମାନ କହିବାର ଆରମ୍ଭ କଲେ ।

ପ୍ରାଚେତସ ମୂଳଗ୍ରନ୍ଥରେ ସର୍ବାଗ୍ରେ ରାବଣଚରିତ ଲେଖା ନାହିଁ । ଏହା ଉତ୍ତରକାଣ୍ଡରେ ପ୍ରତିପାଦିତ ଅଛି । ତଥାପି ସାମୟିକ ଘଟନାବଳିର ପୌର୍ବାପର୍ଯ୍ୟ-ବିଚାରରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଅବତରଣ ପୂର୍ବରୁ ରାବଣାଦିଙ୍କ ଉତ୍ପତ୍ତି ଅଯଥାର୍ଥ ନୁହେ । ସୁତରାଂ ରାମାୟଣ ମହାକାବ୍ୟରେ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଯେପରି ସର୍ବ-ପ୍ରଧାନ ନାୟକ, ତଦୀୟ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ ରାବଣ ମଧ୍ୟ ତାଦୃଶ ଅଟନ୍ତି । ଯଦିଚ ରାବଣାଦିଙ୍କର ଜନନାଦିଚରିତ ଉତ୍ତରକାଣ୍ଡ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ଥଗିତ ରହେ, ଏପରି ଦେଶୀୟ ଭାଷାପ୍ରବନ୍ଧମାନ-

* ଶୁଣିମା ସୁଜ୍ଞଜନେ ଶ୍ରୀରାମ-ମହିମା । ସଦାଶିବ ଶ୍ରୀମୁଖେ ଯା ପୃଷ୍ଟ କଲେ ଉମା ।
ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ କହନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ତ୍ରିପୁରାରି । ମୁହିଁ ତାହା ବଖାଣିବି ହୃଦୟେ ବିଚାରି । ଇତ୍ୟାଦି ।
ଆଦିକାଣ୍ଡର ପ୍ରାରମ୍ଭ

(ପାଠକ ମନେ ରଖିଥିବେ,ବଳରାମ ଦାସେ ନିଜର ରାମାୟଣ ରଚନାରେ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ରାମାୟଣ ଆଉ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରାମାୟଣ ମଧ୍ୟ ଅନୁସରି ଅଛନ୍ତି ।)

× କୈଳାସାଗ୍ରେ କଦାଚିତ୍ ରବିଶତବିମଳେ ମନ୍ଦିରେ ରତ୍ନପୀଠେ ।
ସବିଶ୍ୱଂ ଧ୍ୟାନନିଷ୍ଠଂ ତ୍ରିନୟନମଭୟଂ ସେବିତଂ ସିଦ୍ଧସଙ୍ଘୈଃ ।
ଦେବୀ ବାମାଙ୍କସଂସ୍ଥା ଗିରିବରତନୟା ପାର୍ବତୀ ଭକ୍ତିନମ୍ରା ।
ପ୍ରାହେନଂ ଦେବମୀଶଂ ସକଳଜଗତକରଂ ବାବମାନନ୍ଦ-କନ୍ଦଂ । ଇତ୍ୟାଦି

ଅ ଧ୍ୟାତ୍ମ । ରା । ଆ । କା । ପ୍ର । ଅ । ୨୨ ଶ୍ଳୋ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଙ୍କରେ ଧାରାବାହିକ ଯଥାନୁକ୍ରମିକ ଚରିତମାନଙ୍କର ଅବ-ଗାହନରେ ସାଧାରଣ ପାଠକମାନଙ୍କର ପକ୍ଷେ ଅସୌକର୍ଯ୍ୟ ଘଟିପାରେ । ଏହି ବିଷୟର କରି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଆଦିରାମା-ୟଣ-କର୍ତ୍ତା ସର୍ବାଗ୍ରେ ରାବଣାଦିଙ୍କର ଜନନାଦିର କଥା ସୂଚିତ କରି ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଏପରି କରିବା ଅସଙ୍ଗତ ମଧ୍ୟ ନୁହେ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କାବ୍ୟ-ସାହିତ୍ୟ-ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଚକ୍ର-ବର୍ତ୍ତୀ ଭଞ୍ଜକବି ମହୋଦୟ ମଧ୍ୟ ବଳରାମ ଦାସଙ୍କ ମାର୍ଗକୁ ଅନୁସରି ନିଜର ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ମହାକାବ୍ୟରେ ରାମ-କଥାରମ୍ଭ ପୂର୍ବରୁ ରାବଣଙ୍କର ଉତ୍ପତ୍ତି କହିଅଛନ୍ତି ।* ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟ-ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅନନ୍ୟସାଧାରଣ ଶାସକ ମହାକବି ଶ୍ରୀମୁରାରି ମହାଶୟ ମଧ୍ୟ ନିଜର ଅନର୍ଘ ରାଘବରେ ରାମଙ୍କ ପୂର୍ବରୁ ରାବଣଙ୍କର ଉତ୍ପତ୍ତିକଥାର ଉତ୍ଥାପନ କରିଅଛନ୍ତି ।+

ବଳରାମଦାସେ ମୂଳ ଉତ୍ତରକାଣ୍ଡରେ ପ୍ରତିପାଦିତ ରାବଣାଦିଙ୍କର ଜନ୍ମକ୍ରମ, ରାବଣଙ୍କର ଦେବହେଳନାଦି-ମୂଳକ ବୈଜୟନ୍ତୀ କ୍ରିୟା ଏବଂ ବେଦମତୀ ଓ ନନ୍ଦିକେଶ୍ୱରଙ୍କ ଠାରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ଶାପବୃତ୍ତାନ୍ତମାନ ଏ ସ୍ଥଳେ ଲେଖି ଅଛନ୍ତି । ଏ ସବୁର ବର୍ଣ୍ଣନରେ ମୂଳଗ୍ରନ୍ଥ ଅପେକ୍ଷା କ୍ୱଚିତ୍ କ୍ୱଚିତ୍ କିଂଚିତ୍ କିଂଚିତ୍ ବୈଷମ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ ସତ୍ୟ, ତଥାପି ସ୍ଥୂଳତଃ ଏହି ବିଷୟମାନ ମୌଳିକ ସଂବିଧାନର ଅନୁଗତ କେବଳ । ଏଥିରେ ପୁଣି ଲେଖା ଅଛି;ସମୟେ ସେହି କଣ୍ଠୁଳ-ଭୁଜ-ତାଣ୍ଡବ-ପଣ୍ଡିତ ଅଖଣ୍ଡିତସତ୍ତ୍ୱ ରାବଣ କୈଳାସର ଉତ୍ପାଟନାର୍ଥ ସାହସୀ ହୋଇଥିଲେ;କିନ୍ତୁ ମହାଦେବ ପ୍ରମଥ-ଗଣଙ୍କ ସହ ସେହି ପର୍ବତକୁ ମାଡ଼ବସି ଗାଢ଼େ ଚାପ ଦେଲାରୁ ଲଙ୍କାପତି ଅସହନୀୟ ଗୁରୁତର ଭାରରେ ଅଭିଭୂତ ହୋଇ ଘୋର ଗର୍ଜନରେ ପ୍ରାଣ ବିସର୍ଜନ କରିଥିଲେ । ତା'ପରେ ପୁଣି ଆଶୁତୋଷ ମହାଦେବ ସାନୁକମ୍ପାଶତାରେ ତାହାଙ୍କୁ ଉଜ୍ଜୀବିତ କରି ରାବଣନାମରେ ଅଭିହିତ କଲେ ।× ଦାସଙ୍କର ଏହା ଆଳଙ୍କାରିକ ଲେଖା । ତଥାପି ଲଙ୍କାଧିପ ଏ ସ୍ଥଳେ ପ୍ରାଣ ବିସର୍ଜନ କରି ନାହାନ୍ତି କିମ୍ବା ବିଶ୍ୱନାଥ ତାହାଙ୍କୁ ଏ ଘଟନାରେ ରାବଣ ନାମରେ ନାମିତ କରି ନାହାନ୍ତି ।

ବାଲ୍ମୀକି—ରାମାୟଣର ଉତ୍ପତ୍ତିର ନିଦାନଭୂତ ପ୍ରସ୍ତାବର ପରେ ପ୍ରଥମତଃ ଅଯୋଧ୍ୟା ନଗରୀର ବର୍ଣ୍ଣନା ସହ ଦଶରଥ ମହାରାଜଙ୍କର ସୌରାଜ୍ୟ-ବିଭବର ବର୍ଣ୍ଣନା ଯେପରି ଲେଖା ଅଛି, ଏଥିରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି । ସୁତରାଂ ବଳରାମ ଦାସେ ଅଯୋଧ୍ୟାଧୀଶ୍ୱରଙ୍କ ମହିମାକୁ ଠିକଏ ବିସ୍ତୃତଭାବରେ ପ୍ରଦ୍ୟୋ-ତିତ କରିଅଛନ୍ତି । ଦଶରଥ ସମୟେ ଶନୈଶ୍ଚରଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରିଥିବାର କଥାନକଟିକୁ ଦାସେ ଏଥିରେ ସାଙ୍ଗୋପାଙ୍ଗ ବର୍ଣ୍ଣନା ସହ ଆନୁଷଙ୍ଗିକ ରଖିଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ମୂଳ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଏହା ଉକ୍ତ ନାହିଁ । ବୋଧହୁଏ, ଦାସେ ପଦ୍ମପୁରାଣରୁ ଏହା ଆନୟନ କରି ଏଥିରେ ଯୋଡ଼ି ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ଦଶ-ରଥଙ୍କର ମନ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରଭୃତି ରାଜପୁରୁଷମାନଙ୍କର ଯେ ଯେ ବାସ୍ତବିକ ନାମ ଥିଲା, ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଦାସେ ଠିକ ଯଥାଯଥ ଦେଇପାରି ନାହାନ୍ତି, କାରଣ ସେ ମହାଶୟ ମୂଳ ଗ୍ରନ୍ଥର ଅନୁକରଣରେ ଅନୁବାଦ କରି ନାହାନ୍ତି । (୧) ତଥାପି ଯେ ଯେ ନାମ ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ଓ ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ, ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଠିକ ଯଥାଯଥ ଲେଖି ଅଛନ୍ତି ।

କ୍ରମଶଃ—

ଶ୍ରୀ ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ ଶର୍ମା ।

---

* ବିଦ୍ୟୁତକେଶ ବଂଶରେ ଜାତ ମାଳୀ ସୁମାଳୀ ଯେ ମାଲ୍ୟବନ୍ତ—ଇତ୍ୟାଦି ।
ବୈ, । । ବି । ପ୍ର । ଶ୍ର ।

+ ଅପି କଥମସୌ ରକ୍ଷୋରାଜ ସ୍ତଡ଼ାପ ଜଗତ୍ରୟମ୍ବୀଂ—ଇତ୍ୟାଦି । ଅନର୍ଘରାଘବ । ପ୍ର । ଅ ।

× ଶ୍ରୁପାପୁସ୍ତକରେ ଆଦିକାଣ୍ଡ ପ୍ରଥମ ପ୍ରସ୍ତାବସ୍ଥଳେ ଦେଖନ୍ତୁ ।

(୧) ପୁରୋହିତ ବଶିଷ୍ଠ ତା ମନ୍ତ୍ରୀ ଯେ ସୁମନ୍ତ । ଭଟ୍ଟନିଶ୍ର ବାମଦେବ ପଣ୍ଡା ତପୋବନ୍ତ । ଇତ୍ୟାଦି । ଆଦି । କା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦ୍ୱିତୀୟ ସର୍ଗ ।

ଭାରତର ରାଜଧାନୀ ଦିଲ୍ଲୀ-ସିଂହାସନେ
ଯବନ ସମ୍ରାଟ ରାଜେ ମଦମତ୍ତ ମନେ ।
ଅରବ୍ଦିତ ହୁଏ ଆଲ୍ଲା-ଉଦ୍ଦୀନ ନାମରେ,
ଅଧମ ପ୍ରକୃତି ପୋଷେ ହୃଦୟ-ଧାମରେ ।
ଜୀବନେ ପୂରିଛି ତାର ଅଧର୍ମ-ତିମିର;
ତାରକାସଦୃଶ ରହେ ମଣ୍ଡିତ ଶରୀର ।
ମାନସ ହୋଇଛି ତାର ଅମାବାସ୍ୟା ତଥ୍ୟ,
ବୁଡ଼ିଛି ବିବେକରୂପ ସହସ୍ରଦୀଧିତି ।
ତହିଁ ସଙ୍ଗେ ଯାଇଅଛି ନ୍ୟାୟ-କଳାକର,
ପ୍ରତାପ-ନିଦାଘ ତାର ଦୁର୍ଦ୍ଦମ ପ୍ରଖର ।
ଲାଗିଛି ତା ଦ୍ୱେଷାନଳ ଆର୍ଯ୍ୟକୁଳାଚଳେ,
ପଡ଼ିଛି ସ୍ୱଗୃହ-ଫୁଲ ତାହାର କବଳେ ।
ନୀଚ ଲୋକ ପାଏ ଯଦି ଉଚ୍ଚ ଅଧିକାର,
ନ ଥାଏ ତା ପାପପୁଣ୍ୟ ବିବେକ ବିଚାର ।
ଜଲାଲଉଦ୍ଦୀନ ଥିଲେ ଦିଲ୍ଲୀ-ଅଧୀଶ୍ୱର,
ଏ ଆଲ୍ଲାଉଦ୍ଦୀନ ଥିଲା ଦାସ ତାହାଙ୍କର ।
ଖଳମତି କୁପ୍ରବୃତ୍ତି କରି ବଳବତୀ
କଉଶଳେ ହୋଇଗଲା ରାଜ-ସେନାପତି ।
ପବନକୁ ଲୋଡ଼ୁଥାଏ ଯେମନ୍ତ ଅନଳ,
ଯବନ ସମ୍ରାଟ ତାକୁ ପାଇଗଲେ ବଳ ।
ସେ ପବନ ଆଣେ ଯେବେ ପ୍ରବଳ ବରଷା,
ନ ଥାବିଲେ ଅନଳର ହୁଏ ଯେଉଁ ଦଶା ।
ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ଦେବଗିରି ଲୁଣ୍ଠନ କାରଣ
କଲେ ଆଲ୍ଲାଉଦ୍ଦୀନଙ୍କୁ ସମ୍ରାଟ ପ୍ରେରଣ ।
ଦେବଗିରି ଲୁଟି ଘେନି ଧନରତ୍ନରାଶି
ବାହୁଡ଼ିଲା ଆଲ୍ଲା ପଦ-ମଦ-ସ୍ରୋତେ ଭାସି ।
ସେହି ଧନରତନକୁ ଗ୍ରାସିଲା ତା ଲୋଭ;
କିନ୍ତୁ ରାଜପ୍ରାପ୍ୟ ବୋଲି ଆଚମିଲା କ୍ଷୋଭ ।
ଲୋଭସଙ୍ଗେ ମିଶି ତାର କପଟ କୌଶଳ
ସହଜେ ବଢାଇ ଦେଲା ପାପବୁଦ୍ଧି ବଳ ।
ବିଶ୍ୱାସଘାତକ ପୁଣି ପ୍ରଭୁର ଘାତକ
ହେବା ପାଇଁ ଶିକ୍ଷା ଦେଲା ତାହାକୁ ପାତକ ।
ବୋଇଲା, ସମ୍ରାଟ ଭୁଲେ କ୍ଷୋଭ କରି ନାଶ
ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ-କୋଳେ କର ସ୍ୱାଧୀନ ବିଳାସ ।
ସେ ମୋହନେ ମଜି ଆଲ୍ଲା ବାହୁଡିବା ପଥେ
ଭାବିଲା, "ରତନ ଯେତେ ଅଛି କରଗତେ
କେତେ ଛଳେ ବଳେ ତାହା କରିଛୁଁ ଅର୍ଜ୍ଜନ;
ଯଦ୍ୟପି କରିବି ରାଜଭଣ୍ଡାରେ ଅର୍ପଣ,
ଘରେ ବସି ବୃଦ୍ଧ ରାଜା ଭୋଗିବ ସକଳ,
ତା' ପରେ ଭୋଗିବ ତାର କୁମର କେବଳ ।
ଯେତେ ରହୁ ଦେଖିନାହିଁ ବୃଦ୍ଧ ସ୍ୱଜୀବନେ,
ମୋ ଭୁଜବଳେ ଆଜି ଲଭିବ ଭବନେ ।
ନିଜେ ଯଦି ଯାଇଥାନ୍ତା ଏ ଧନଲୋଭରେ,
ନିଶ୍ଚେ ପ୍ରାଣ ଦେଇଥାନ୍ତା ପରପଟ୍ଟୀକରେ ।
ଯଦିବା ନ ମରି ଥାନ୍ତା, ଅନ୍ତିମ ସମୟ
ନିକଟ ହେଲାଣି ଆସି ଅଶୀବର୍ଷ ବୟସ ।
ଅଲ୍ପଦିନେ ସିଂହାସନେ ବସିବ ତା ସୁତ;
ସହଜେ ପାରିବ କରି ମୋରେ ପଦଚ୍ୟୁତ ।
ମୋ ଅର୍ଜ୍ଜିତ ଧନରତ୍ନେ ବସି କରି କ୍ରୀଡ଼ା
ପ୍ରଭୁ ହୋଇ ମୋ ଜୀବନେ ଦେଉଥିବ ବ୍ରୀଡ଼ା ।
ମୂର୍ଖ ହେଉ, ପାପୀ ହେଉ, ରାଜାର ନନ୍ଦନ
ସିଂହାସନେ ବସି ହୁଏ ଜଗତ-ବନ୍ଦନ ।
ଥାଉଁ ଥାଉଁ ନିଜ ବୁଦ୍ଧି-ବଳ ବାହୁବଳ
ପ୍ରଜାରୂପେ ହେଉଥାଏ ନର କଳବଳ ।
ସର୍ବ ଦଳବଳ ଆଜି ମୋର ଆଜ୍ଞାଧୀନ;
କାଲି ପୁଣି ହୋଇଯିବ ଭୃତ୍ୟଠାରୁ ହୀନ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କି କରି ପାରିବ ବୃଦ୍ଧ ନଦେଲେ ଏ ଧନ ?
ଏହି ଧନବଳେ ତାର ସାଧିବ ନିଧନ ।
ଏହିଠାରେ ଅଛି ମୋର ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରାକ୍ରମ;
ଦିଲ୍ଲୀ ଗଲେ ପଣ୍ଡ ହେବ ମୋ ସକଳ ଶ୍ରମ ।
ଏହିଠାରେ ମୋ ଉପରେ ସ୍ୱାମୀ ନାହିଁ କେହି,
ଦିଲ୍ଲୀ ଗଲେ ଭୃତ୍ୟ ହେବି ଧନରହି ଦେଇ ।
କାଳ ଜାଣି କର୍ମ କଲେ ଫଳଇ ସୁଫଳ,
ସବୁବେଳେ ନ ପାରଇ ରହି ଭାଗ୍ୟବଳ ।
ମୋହିଠାରେ ଅଛି ଆଜି ଯେଉଁ ଧନପଣ,
ଶୁଣିଲେ ହସିବେ କାଲି କାପୁରୁଷଗଣ ।
ଜନମି ନଥାଏ କେହି ରାଜଛତ୍ର ଧରି;
ପରାକ୍ରମୀ ଗ୍ରହି ନିଏ ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ ବରି ।
ଜଲାଲର କେଉଁ ପିତା ଥିଲା ରାଜ-ପଦେ ?
ସେ ତ ଦିଲ୍ଲୀ ଦଳୁଅଛି ଆସି ଆଜି ପଦେ ।
କପଟେ କାଇକୋବାଦେ ଦେଇ ଦିଷ୍ଟାଶନ,
ଭୃତ୍ୟ ଥିଲା, ମାତ୍ର ବସିଅଛି ସିଂହାସନ ।
ପର ରାଜ୍ୟ ଛଳେ ନେଲେ କିଛି ନାହିଁ ପାପ,
ସୁଯୋଗ ଶୁଣିଲେ ପଛେ ମିଳଇ ସନ୍ତାପ ।
ଯାର ବେଶି ପରାକ୍ରମ, ରାଜ୍ୟହିଁ ତାହାର;
ସିଂହ କରିଦିଏ ବନୁ ବ୍ୟାଘ୍ରକୁ ବାହାର ।
ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ ନ ବାରଇ ପାପୀ ପୁଣ୍ୟବାନ,
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଯା ଖଡ୍ଗ, ତାର ଅଙ୍କେ କରେ ସ୍ଥାନ ।
ସମ୍ରାଟ ଶ୍ୱଶୁର ମୋର, ତହିଁ ପିତୃ-ଭ୍ରାତା;
ମୁଁ ଖଡ୍ଗ ଧଇଲେ ତାର ନ ଥିବ କେ ତ୍ରାତା ।
ଜ୍ଞାତିବନ୍ଧୁ-ନାଶେ ନାହିଁ ସ୍ୱାରଧର୍ମେ ଦୋଷ;
ତହିଁପାଇଁ ନ କରନ୍ତି ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ ରୋଷ ।
ପିତୃବ୍ୟ ମାତୁଳ ଗୁରୁ ପିତାମହ ନାଶି
ହୁଅନ୍ତି ଭାରତେ ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ-ଅଭିଳାଷୀ ।
ଆଜି ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ମୋହନ ମନ୍ତ୍ରର
ଶ୍ରବଣେ ମୋହର ପଡୁଅଛି ନିରନ୍ତର ।
ଭାଗ୍ୟେ ଯାଇଥିଲି ଦେବଗିରି ଆକ୍ରମଣେ,
ଭାଗ୍ୟେ ନ ପଡିଲି ରବିସୁତ-ସଂକ୍ରମଣେ ।
ମୋ ଭାଗ୍ୟର ହୋଇଅଛି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଉଦୟ;
ନ ପାରିବ ହେଲି ଏହି ଭାଗ୍ୟର ସମୟ ।
ନ ଶୁଣିବ ଧନରହି, ନେବ ରାଜପଣ,
ନିଜେ ଆସି ମରୁ ବୃଦ୍ଧ ସମ୍ରାଟ ଆପଣ ।
ଜାଣିଛି ମୁଁ ବୃଦ୍ଧ ନୃପ ଅତୀବ କୃପଣ;
ସେହିପରି ଲୁବ୍ଧ ହୁଏ ଗ୍ରହି ପରଧନ ।
ତା ଲୋଭ-ଗରଭେ ଧନ ପୂରାଇବା ପାଇଁ
ହୋଇଅଛି ସିନା ମୁହିଁ ପଦ-ମଦ୍ୟପାୟୀ ।
କହନ୍ତି ଲୋଭରୁ ପାପ, ପାପରୁ ମରଣ,
ହେଉ ବୃଦ୍ଧ ନରପତି ତା ଉଦାହରଣ ।
କେତେ ଲୋକ ନଷ୍ଟ ହେଲେ ତା ଲୋଭର ଲାଗି !
ମରୁ ବୃଦ୍ଧ ହୋଇ ଏବେ ସେ ପାପର ଭାଗୀ ।
ଲୁବ୍ଧକର ଘଣ୍ଟିନାଦେ ମୁଗ୍ଧ ମୃଗପରି,
ମଧୁର ବଚନେ ତାକୁ ଦିଏଁ ଲୁବ୍ଧ କରି ।
ବଡିଶର ଖାଦ୍ୟ କରେ ମୀନ ଆକର୍ଷଣ,
ଭଲ ରହି କିଛି ଦିଏଁ ଉପଢ଼ଉକନ ।
ନାଦସ୍ୱାଦ-ମୋହେ ଧାଇଁ ଆସୁ ମୋର ପାଶ,
ଏଠାରେ ଲଗାଇଦେବି ଶମନର ଫାଶ ।"
ଏହିରୂପେ ଭାବି, ନିଜ ପୀଡା କରି ଛଳ,
ଲେଖିଲା ପତର ବୃଦ୍ଧ ସମ୍ରାଟକୁ ଖଳ ।

"ଭୋ ମହାମହିମ ଦେବ ଦିଲ୍ଲୀ-ଅଧୀଶ୍ୱର !
ଅଧୀନ ମୁଁ ଦେଇ ତୁମ୍ଭ ଶୁଭାଶୀଷ ବର,
ଜସ୍ୱ ଆଶେ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ କରି ଅଭିଯାନ,
ଚୂର୍ଣ୍ଣ କଲି ଦେବଗିରିପତି-ଅଭିମାନ ।
ଦୁର୍ଗଦେଶ ଧରିଥିଲା ଯେ ଅବଗୁଣ୍ଠନ,
ବଳେ ଫେଇ କଲି ତାର ଭୂଷଣ ଲୁଣ୍ଠନ ।
ବିବିଧ ଭୂଷଣ, ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିବିଧ ରତନେ,
ଶ୍ରମୁକୁ ନେଉଛିଁ ସବୁ ଅତୀବ ଯତନେ ।
କିନ୍ତୁ ଦେବ ଲେଖିବାକୁ ହେଉଛିଁ ବ୍ରୀଡିତ;
ଯାଇ ପାରୁନାହିଁ ପଥେ ହେବାରୁ ପୀଡିତ ।
ସାମନ୍ତ ସକଳ ଏବେ ଲୋଭେ ଭରି ମନ
ରହି ବାଣ୍ଟିଦିଅ ବୋଲୁଛନ୍ତି ଘନ ଘନ ।
ସେନା ତ ଅଛନ୍ତି ଏଥି, ଏକା କରି ନିଜେ
ରହିଗଲି ହସ୍ତଗତ କରି ନିଅ ନିଜେ ।
ରହିଫୁଲ ସବୁ ବଡ଼ କଷ୍ଟେ ଅବଚିତ,
ବିଳମ୍ବିଲେ ହୋଇପାରି ଲୋଭରୁ ବଞ୍ଚିତ ।
ପୋଷୁଛ ଦାସକୁ, ଦେବ, ଦେଇ ରତନ;
ପେଷିଲି ଲୁଗ୍ଧଇ ତେଣୁ ଲୋଗ୍ଧଏ ରତନ ।
ଅଶେଷ ରତନ ଅଛି ରାଜ-ପ୍ରାପଣୀୟ,
ଜଣାଇଲି ଲେଖି ପତ୍ର ଅତି ଗୋପନୀୟ ।"
ପତ୍ରସହ ପଠାଇଲା କେତେକ ରତନ,
ଲୋଭେ ଯହିଁ ମଜ୍ଜିଯିବ ସମ୍ରାଟର ମନ ।
ସମ୍ରାଟ ରତନ ସହ ପତ୍ରଟିକି ପାଇ
ମୁଗ୍ଧ ଲୁବ୍ଧ ହୋଇ ଗଲେ ଅଶ୍ୱ ଚଢି ଧାଇଁ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରବେଶିଲେ ଯାଇ ଆଲାଉଦ୍ଦୀନ ଶିବିର,
ଥିଲା ତହିଁ ରୁପ୍ତ ରିପୁ ଧର୍ମ୍ମ ଧ୍ୱଂସ ଘର ।
ସାଦରେ ବସାଇ ଆଲା ରତ୍ନ ସିଂହାସନେ,
ଭୁଲାଇଲା ସମ୍ରାଟଙ୍କୁ ମଧୁର ଭାଷଣେ ।
ଯେଉଁ ରୂପେ ଦେବଗିରି ଦୁର୍ଗ କଲା ଜୟ,
ବର୍ଣ୍ଣିଲା ସକଳ ହୋଇ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ-ହୃଦୟ ।
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ମୂରତି ଘେନ ହୋଇ ଅବନୟ
ଉଲଙ୍ଗ ଖଡ଼ଗ ଧରି କଲା ଅରିଜୟ ।
ବୋଲି "ଏହିରୂପେ କଲି ପରପନ୍ଥୀ ନାଶ"
ଛେଦିଲା ସମ୍ରାଟ-ଶିର ମନ୍ତ୍ର ତେଜି ଶ୍ୱାସ ।
ଯେ ଖଡ଼ଗ ଥିଲା ତାର ପ୍ରଭୁର ପ୍ରସାଦ,
ସେ ଖଡ଼ଗେ ଘଟାଇଲା ପ୍ରଭୁର ପ୍ରମାଦ ।
ପ୍ରଭୁର ଭକତ ଲୋକେ ହୁଅନ୍ତି ଜଗତେ,
ଅରକ୍ଷିତ ହେଲା ଆଲା ପ୍ରଭୁର ରକତେ ।
ସୈନ୍ୟସହ ଆସି କରି ଦିଲ୍ଲୀ ଅଧିକାର,
ଭରିଅଛି ହୃଦୟରେ ସବୁ ଅବିଚାର ।
ଗୁର୍ଜ୍ଜର-ମହିଷୀ କରି ପ୍ରୀତି ଉଚ୍ଚାରଣ
ନିର୍ବିକାରେ କରୁଛନ୍ତି ତା ପଦଗ୍ରହଣ ।
ରତନ-ପ୍ରଭାରେ ତାର ପୁର ଆଲୋକିତ,
ବ୍ୟସନ-ସମ୍ଭାର ସଦା ହୁଏ ଆଲୋଚିତ ।
ବିବିଧ କୁସୁମେ ପୁର ହୋଇ ସୁବାସିତ
ହେଉଛି ଗଣିକାଗାନ-ସ୍ୱରେ ଉଦ୍ଭାସିତ ।
ପିଞ୍ଜରସ୍ଥ ପକ୍ଷୀ ଶିଖି କରି ଉଚ୍ଚ ତାନ
ପୁନଃ ପୁନଃ କରୁଅଛି ପ୍ରେମଗୀତ ଗାନ ।
ଥରେ ରତ୍ନଭୂଷା ଥରେ କୁସୁମଭୂଷଣେ
ବାମାବୃନ୍ଦ ଲାଗିଛନ୍ତି ନୟନତୋଷଣେ ।
ଦୁର୍ଲଭ ପଦାର୍ଥ ଯେତେ ହେଉଅଛି ଲାଭ,
ସମ୍ରାଟ ହୃଦୟ ତେତେ ମଣୁଛି ଅଭାବ ।
ଯେତକ ବ୍ୟସନ-ରସ କରୁଛି ସମ୍ଭୋଗ,
ତେତକ ବଢ଼ୁଛି ତାର ଅସନ୍ତୋଷ-ରୋଗ ।
ଯାହା ଥରେ ମଞ୍ଜୁ ମଣି ରଖୁଛି ଆଦରେ,
ଦୁଇଦିନ ପରେ ତାକୁ ପେଲୁଛି ପାଦରେ ।
ଭୋଗ କରି ଉଚ୍ଚ ଗୃହ-ଭାରତୀ-ଆସବ
ପ୍ରମୋଦେ ମଣୁଛି ନିଜେ ଭାରତ-ବାସବ ।
ଛଳ ବଳ କଉଶଳ ପ୍ରଭାବ ଓଜରେ
ଦ୍ୱିତୀୟ କାହାକୁ ଆଉ ନଆଣେ ନଜରେ ।
ଶୁଣିଲା, ସୁନ୍ଦରୀ ଏକ ଚିତୋର ନଗରେ
ବିରାଜୁଛି ପୁରନ୍ଦରୀ ପରି ସ୍ୱରଗରେ ।
ସୁନ୍ଦରୀଏ ପରଶଂସି ବୋଲନ୍ତି, ତା ରୂପ
ସିନ୍ଧୁ ହେଲେ ଅପରାଙ୍କ ଶୋଭା ହେବ କୂପ ।
ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଶୋଭା ଯେତେ ଜଗତେ ଅତୁଳ,
ସୁକୁମାର ଅଙ୍ଗେ ତାର ହୋଇଛନ୍ତି ଠୁଳ ।
ରତନ ସବୁର କାନ୍ତି ଜ୍ୟୋତିଷ୍କଙ୍କ ପ୍ରଭା
ଅନୁରୂପ ସ୍ଥାନେ ବସି କରିଛନ୍ତି ସଭା ।
ପୁଷ୍ପଙ୍କ ମାଧୁରୀ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁର ବରଣ
ଫୁଟି ଉଠିଛନ୍ତି ଲଭି ତା ଅଙ୍ଗେ ଶରଣ ।
ବରଞ୍ଚ ସେମାନ ଥିଲେ ନିର୍ଜୀବ ନିଶ୍ଚଳ,
ଅଙ୍ଗେ ତାର ହୋଇଛନ୍ତି ସଜୀବ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ।
କଉଣସି ବର୍ଣ୍ଣ ରଖି ନାହିଁ ନିଜ ଜାତି,
ଏକ ବର୍ଣ୍ଣେ ମିଶିଅଛି ଅନ୍ୟବର୍ଣ୍ଣ ଭାତି ।
ପରସ୍ପର ଜ୍ୟୋତି କରି ଆଦାନପ୍ରଦାନ
ଏକତାବନ୍ଧନେ ହୋଇଛନ୍ତି ପ୍ରାଣବାନ ।
ଯେଉଁରୂପେ ପଞ୍ଚଭୂତ ହେଲେ ସମ୍ମିଳିତ
ଉଠଇ ଜୀବନ ତହିଁ ହୋଇ ସମ୍ପରିତ ।
ବିଜୁଳି କେବଳ ତାର ଅଙ୍ଗେ ହୋଇ ଚୂର
ଉଛୁଳି ପଡ଼ୁଛି ସର୍ବ ଅବୟବେ ପୂର ।
ରୂପ ଅନୁସାରେ ବାମା ସଦ୍‌ଗୁଣ ସକଳ
ପରସ୍ପର ସମ୍ମିଳନେ ଅଛନ୍ତି ସବଳ ।
ଦୟା ତାର ବୋଲେ ଯେବେ 'ଦୁଃଖୀ ଦୁଃଖ ହର'
କ୍ଷମା ବୋଲେ, 'ଦୋଷ ଥିଲେ ମନରେ ନ ଧର' ।
ଦୁହିଙ୍କ ବଚନରସେ ସ୍ନିଗ୍ଧ ହୋଇ ମନ
କରୁଥାଏ ସଦା ଲୋକ-ମଙ୍ଗଳ-ସାଧନ ।
ମଧୁର କୋମଳ ତାର ସତ୍ୟ ସୁବଚନ
କର୍ଣ୍ଣେ ପଡ଼ି ପ୍ରାଣେ କରେ ଅମୃତ ସେଚନ ।
ଯେ ଥରେ ଶୁଣିଛି ତାର ଆହ୍ଲାଦିନୀ ବାଣୀ,
ସେ ବୋଲୁଛି ମୂର୍ତ୍ତିମତୀ ବାଗ୍‌ଦେବୀ ସେ ଜାଣି ।
ଯେ କେହି ତାହାକୁ ଥରେ କରିଛି ଦର୍ଶନ
ବୋଲୁଛି ହୋଇଛି ନେତ୍ରେ ପୀୟୂଷ ବର୍ଷଣ ।
ନେତ୍ର ଦେଇ ପ୍ରାଣକୁ ତା ସୁଖ-ଉପହାର
ଲଭୁଅଛି ଉଚ୍ଚ ଧନ୍ୟବାଦ ବାରମ୍ବାର ।
ବହୁ ମୁଖୁ ପଦ୍ମିନୀର ପ୍ରଶଂସା ଶ୍ରବଣେ
ଲାଳସା ଉଠିଲା ବଢ଼ି ଯବନ-ଜୀବନେ ।
ଭାବିଲା, ଯା ରୂପଗୁଣ ଏତେ ପ୍ରଶଂସିତ,
ସମ୍ରାଟ ମୁଁ କିପାଁ ହେବି ତା ଭୋଗେ ବଞ୍ଚିତ ?
ଯେତେବେଳେ ଯାହା ମୋର ବାଞ୍ଛିଅଛି ମନ,
ତେତେବେଳେ କରିଅଛି ତାହା ସଂସାଧନ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କସ ଥିଲ, କସ ପୁଣି ହୋଇଅଛୁଁ ଆଜ !
ଭାଗ୍ୟ ସଦା ରହିଅଛୁ ମୋ କଥାରେ ରାଜ ।
ଥିଲ ଦିନେ କଲ୍ଲାଲର ସାମାନ୍ୟ ଗୃହକର,
ଯହିବଳେ ଲାଭ କଲ ତା ଦୁହିତା-କର ।
ଯହିବଳେ ହେଲ ପୁଣି ତାର ସେନାପତି,
ଯହି ପୁଣି ଆଣିଅଛୁଁ ତା ମସ୍ତକ-ଛତ୍ର ।
ଯହି କଲେ ରହି ମିଳେ, ଧ୍ରୁବ ସତ୍ୟ କଥା;
ଯତନ-ବିହୀନ ଜନ ବସି ଭୋଗେ ବ୍ୟଥା ।
ଶାସ୍ତ୍ରେ ମୋର ଲେଖା ନାହିଁ ଧରମାଧରମ;
ଯହିଁ ଲାଭ, ତାହା ମୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରମ ।
ପଦ୍ମିନୀ ଲଭିବା ନୁହେ ମୋ ପକ୍ଷେ କଠିନ;
ଭାରତ-ଭୂପତିବୃନ୍ଦ ମୋ ଆଜ୍ଞା ଅଧୀନ ।
ଦେବଗିରି ଆଣିଅଛୁଁ ନିଜ ଅଧିକାରେ ।
ଜନୌଜ ରହିଛୁ ମୋର ଚିତ୍ତ ତୋଷିବାରେ ।
ଗୁର୍ଜ୍ଜରୁ ଆଣିଛୁଁ ରାଜସ୍ୱନ୍ଧରୁ କମଳା,
ତହିଁ ସଙ୍ଗେ ରାଜ-ଅଙ୍କଶୋଭିନୀ କମଳା ।
ଅବଶିଷ୍ଟ ଅଛୁ ଏବେ ଚିତୋର-ପଦ୍ମିନୀ;
ଯତନେ କରିବ ତାକୁ ଚିତ୍ତବିନୋଦିନୀ ।"
ତଦୁତ୍ତରେ ନେଇ ସବୁ ଚିତୋର ସମ୍ବାଦ
ଭାବିଲା ଉଚିତ କିନା ପ୍ରଥମେ ବିବାଦ ।
ସ୍ଥିର କଲା ନ ଫଳିଲେ ଛଳ କଉଶଳ,
ଅବଶେଷେ ପ୍ରକାଶିବ ଭୁଜ-ଦଣ୍ଡ-ବଳ ।
ଯେ ମନ୍ତ୍ର କରୁଛୁ ଦିଲ୍ଲୀରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ ଭୋଗ,
କରିବ ଚିତୋର ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପାଇଁ ତା ପ୍ରୟୋଗ ।
ପରିସହ ଦେଇ ବହୁ ରମ୍ୟ ଉପହାର
ଚିତୋରକୁ ଅବିଳମ୍ବେ ପଠାଇଲା ଗୃହ ।

ଶ୍ରୀ ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେର

ସନ୍ଧିମତ (ଆର୍ଯ୍ୟରାଜ)—ସନ୍ଧିମତ ସଂସାରରେ ବିଷୟବାସନାଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଗୁରୁଙ୍କର ଆଦେଶାନୁସାରେ ଓ ପୁରବାସିମାନଙ୍କ ପ୍ରାର୍ଥନାରେ ନୃପଶୂନ୍ୟ ରାଜ୍ୟ ଶାସନ କରିବାକୁ ସମ୍ମତ ସଲେ । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ସନ୍ଧିମତଙ୍କୁ ରାଜୋଦ୍ୟାନକୁ ନେଇ ଅଭିଷେକ ଅର୍ଥେ ଜଳରେ ସ୍ନାନ କରାଇଲେ । ପୂର୍ବର ଅଭିଜ୍ଞତାହେତୁ ତାହାଙ୍କୁ ରାଜୋଚିତ କାର୍ଯ୍ୟାବଳି ଶିକ୍ଷା କରିବାକୁ ହୋଇ ନଥିଲା । ପରନ୍ତୁ ସେ ସ୍ୱୟଂ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟର ସଂଶୋଧନ ବିଧାନ କରିଥିଲେ । ଅନନ୍ତର ବିଷୟବାସନାରହିତ ଉକ୍ତ ସନ୍ଧିମତ ରାଜ୍ୟାଧିରୂଢ ହେଲାରୁ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଦୈବ ବା ମାନୁଷ ବିପଦ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ କରି ନଥିଲା । ସନ୍ଧିମତ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶିବଭକ୍ତ ଥିଲେ । ତାହାଙ୍କର ସଭାରେ ବିଭୂତିଭୂଷଣ, ରୁଦ୍ରାକ୍ଷ ଓ ଜଟାଧାରୀ ତପସ୍ୱିମାନେ ସର୍ବଦା ଉପସ୍ଥିତ ଥିବାହେତୁ ଏହି ରାଜସଭା ଶିବସଭାତୁଲ୍ୟ ପ୍ରତୀୟମାନ ହେଉଥିଲା । ସେ ପ୍ରତ୍ୟହ ଏକ ସହସ୍ର ଶିବଲିଙ୍ଗ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାକୁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରି କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରିଥିଲେ । ଧର୍ମକାର୍ଯ୍ୟ ସକାଶେ ପଦ୍ମପୁଷ୍ପର ପ୍ରୟୋଜନ ବୋଲି ସେ ଅନେକ ପୁଷ୍କରିଣୀରେ ପଦ୍ମବୀଜ ରୋପଣ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ଜଳଭିତରେ ମଧ୍ୟ ଶିବଲିଙ୍ଗ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିବା ହେତୁ କାଶ୍ମୀରର ନଦୀ ସକଳ ନର୍ମଦାତୁଲ୍ୟ ଶୋଭା ପାଉଥିଲା । ସେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲିଙ୍ଗର ସେବା ନିମିତ୍ତ ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ଗ୍ରାମ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଥିଲେ, ସେ ସବୁ ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳବଶରେ ଅରଣ୍ୟରେ ପରିଣତ । ସେହି ପରମ ଶୈବ ରାଜା ରାଜ୍ୟର ନାନା

Digitized by srujanika@gmail.com

ସ୍ଥାନରେ ଅଖୁଣ୍ଡ ଶିବ ମନ୍ଦିରମାନ ନିର୍ମାଣ କରାଇ, ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ବୃହତ୍ ଶିବଲିଙ୍ଗ, ପ୍ରକାଣ୍ଡ ବୃଷଭ, ଓ ତ୍ରିଶୂଳମାନ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରି ରାଜ୍ୟର ମହିମା ବୃଦ୍ଧି କରିଥିଲେ । ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଉକ୍ତ ରାଜା ସନ୍ଧିମତଙ୍କର ଦେହ ସନ୍ଧାନ (ଯୋଜନା) ହୋଇଥିଲା, ସେଠାରେ ସେ ସନ୍ଧୀଶ୍ୱର ନାମରେ ଗୁରୁ ଈଶାନଙ୍କ ନାମାନୁଯାୟୀ ଈଶେଶ୍ୱର ନାମରେ ଦୁଇଗୋଟି ମହାଦେବ ମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ । ସେ ଥେଦା, ଖମଦେଶ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶର ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ଥାନରେ ମଠ, ଦେବମୂର୍ତ୍ତି ଓ ଶିବଲିଙ୍ଗ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରି ସେହି ସ୍ଥାନମାନଙ୍କର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବଢ଼ାଇ ଦେଇଥିଲେ । ଆତ୍ମକୃତ ମନ୍ଦିର ଓ ତୀର୍ଥ ହେତୁ ପବିତ୍ରୀକୃତ ଏହି କାଶ୍ମୀରରାଜ୍ୟ କପର ଭୋଗ କରିବାକୁ ହୁଏ, ସେହି ଭକ୍ତିମାନ୍ ମହାରାଜା ସନ୍ଧିମତ କେବଳ ଜାଣିଥିଲେ । ବନଭୂମିରେ ପ୍ରତ୍ୟହ ନିର୍ଝର-ଜଳରେ ସ୍ନାନ କରି ଏବଂ ପୁଷ୍ପଦ୍ୱାରା ଲିଙ୍ଗ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ସେ ବସନ୍ତକାଳ ଅତିବାହିତ କରୁଥିଲେ । ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳରେ ବନ ମଧ୍ୟରେ ଥାଇ ବରଫର ଲିଙ୍ଗ ନିର୍ମାଣପୂର୍ବକ, ତାହାର ପୂଜାରେ ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳ ସଫଳ କରୁଥିଲେ । ଅଗସ୍ତିଙ୍କର ଉଦୟ ହେତୁ ନିର୍ମଳଜଳା ନୀଳପଦ୍ମଶୋଭିତା ପୁଷ୍କରିଣୀରେ ଅବ-ଗାହନ କରି ମହାଦେବଙ୍କର ପୂଜାବ୍ୟାପାରରେ ସେ ଶରତ୍‌ଋତୁ ଅତିବାହିତ କରୁଥିଲେ । ବନ୍ଧୁସଂଖ୍ୟକ ତପସ୍ୱି-ମାନଙ୍କ ସହିତ ଜାଗରଣୋତ୍ସବରେ ବ୍ୟାପୃତ ଥାଇ ଏହି ରାଜା ମାଘମାସର ଦୀର୍ଘ ରାତ୍ରି ଯାପନ କରୁଥିଲେ । ଏହିରୂପେ ପବିତ୍ରଭାବରେ ଉକ୍ତ ରାଜା ୪୨ ବର୍ଷ ରାଜ୍ୟଶାସନ କରି-ଥିଲେ ।

ସେ ଏକାନ୍ତ ଶାନ୍ତିପ୍ରିୟ ଥିବା ହେତୁ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ୟକ୍‌ରୂପେ ପରିଚାଳିତ କରିପାରୁ ନଥିଲେ । ଏଣୁ ସେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ବିରାଗଭାଜନ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ସେମାନେ ଜଣେ ସୁଦକ୍ଷ ରାଜାଙ୍କର ଅନୁସରଣ କରୁ କରୁ ଶୁଣିଲେ ଯେ,ଭୂତ-ପୂର୍ବ କାଶ୍ମୀରାଧୀଶ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ବଂଶସମ୍ଭୂତ ଏକ ଉଦା-ରଚେତା ଏବଂ ଗୁଣୀ ରାଜପୁତ୍ର ଅଛନ୍ତି । ଏହି ସମୟରେ ଗାନ୍ଧାରର ରାଜା କାଶ୍ମୀରାଧୀଶଙ୍କୁ ପରାଜୟ କରିବା ଉପ-ଲକ୍ଷରେ ଗୋପାଦିତ୍ୟ ନାମଧେୟ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କର ଏକ ପ୍ରପୌତ୍ରଙ୍କୁ ପାଳନ କରୁଥିଲେ । ଏହି ଗୋପାଦିତ୍ୟ ରାଜ୍ୟ ନ ପାଇବାରୁ ଗାନ୍ଧାର-ପତିଙ୍କର ଆଶ୍ରୟରେ ରହିଥିଲେ ଏବଂ ସେ ସମୟରେ ଦିବ୍ୟଲକ୍ଷଣଯୁକ୍ତ ମେଘବାହନ ନାମକ ଏକ ତନୟ ଲାଭ କରିଥିଲେ । ପିତାଙ୍କର ଉପଦେଶାନୁଯାୟୀ ସେହି ଯୁବକ ମେଘବାହନ ଭଗବାନ୍ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ବଂଶସମ୍ଭୂତ ପ୍ରାଗ୍‌ଜ୍ୟୋତିଷଙ୍କ କନ୍ୟାର ସ୍ୱୟମ୍ବରଉପଲକ୍ଷରେ ତାହାଙ୍କ ରାଜ୍ୟକୁ ଗମନ କଲେ । ସେଠାରେ ସେ ରାଜାମାନଙ୍କ ସମକ୍ଷରେ ରାଜକୁମାରୀ ଅମୃତପ୍ରଭାଙ୍କ ନିକଟରୁ ବରମାଲ୍ୟ ଲାଭ କଲେ । ସେ ସମୟରେ ବରୁଣ ଦେବଙ୍କର ଛତ୍ର ତାହାଙ୍କୁ ଛାୟା ପ୍ରଦାନ କରି ଥିବାରୁ ଲୋକମାନେ ତାହାଙ୍କର ଭାଗ୍ୟ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବୁଝି ପାରିଥିଲେ ; କାରଣ ବରୁଣଙ୍କ ନିକଟରୁ ରାଜା ନରକାସୁରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅପହୃତ ଏହି ଛତ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ରାଜାଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କାହାକୁ ଛାୟା ପ୍ରଦାନ କରୁ ନଥିଲା । ମେଘବାହନ ନାନା ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଓ ସୁଲକ୍ଷଣ ପତ୍ନୀଙ୍କ ସହିତ ପିତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଆସିବା ସମୟରେ କାଶ୍ମୀରର ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ କାଶ୍ମୀରରାଜ୍ୟର ଶାସନଭାର ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ତାହାଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିଥିଲେ । ଏ ଦିଗରେ ଆର୍ଯ୍ୟରାଜ ରାଜ୍ୟରେ ଅନ୍ତର୍ବିପ୍ଳବ ହେବା ଜାଣି ତାହାର ପ୍ରତିକାର କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇ ମଧ୍ୟ କୌଣସି ପ୍ରତି-କାର କରିଲେ ନାହିଁ, ଏବଂ ରାଜ୍ୟ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବା ଆଗ୍ରହାନ୍ୱିତ ହୋଇ ଭାବିଲେ, "ନିଶ୍ଚୟ, ଭଗବାନ୍ ଭୂତ-ଭାବନ ମୋ ପ୍ରତି ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି, ଯେହେତୁ ମୋ ମୁକ୍ତି-ମାର୍ଗର ସମସ୍ତ ଅନ୍ତରାୟ ଦୂର କରିବାର ଉଦ୍ୟୋଗ କରୁଅଛନ୍ତି । ମୋର ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ଅନେକ କାର୍ଯ୍ୟ ଅବ-ଶିଷ୍ଟ ଅଛି; ମୁଁ ଯେ ଭ୍ରମବଶରେ ଆଳସ୍ୟର ବଶୀଭୂତ ଓ ମୋହ-ନିଦ୍ରାରେ ଅଭିଭୂତ ହୋଇ ନାହିଁ,ଏହା ଭଗବାନଙ୍କର ଦୟା । ଯଥା ସମୟରେ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ତ୍ୟାଗ କରିବା ହେତୁ ବଳପୂର୍ବକ ବିତାଡ଼ିତ ହେବା ଲଜ୍ଜାରୁ ମୁକ୍ତ ହେଲି, ଏହା ବଡ଼ ସୌଭାଗ୍ୟର ବିଷୟ ! ଏହି ସଂସାରରୂପ ରଙ୍ଗସ୍ଥଳରେ ଅନେକ ଦିନ ରାଜାର ଅଭିନୟ କଲି । ଶେଷ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋ ପ୍ରତି ଦର୍ଶକମାନଙ୍କର ଅନୁରାଗ ଯାଇନାହିଁ । ଏହା ଈଶ୍ୱରଙ୍କର କୃପା !" ରାଜା ମନରେ ଏହିପରି ଚିନ୍ତା କରି ସର୍ବସ୍ୱ ତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହୋଇ ବିଶେଷ ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କଲେ । ପରଦିନ ସେ ପ୍ରକୃତିପୁଞ୍ଜଙ୍କୁ ସଭାରେ ସମବେତ କରାଇ ସେମାନଙ୍କର ସୁରକ୍ଷିତ ବସ୍ତୁ (ନ୍ୟାସ) ତୁଲ୍ୟ ଏହି ରାଜ୍ୟ ସେମାନଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟର୍ପଣ କଲେ । ଅନନ୍ତର ରାଜା ଏକଖଣ୍ଡ ଧୌତ ବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନ କରି ଏବଂ ସ୍ୱଗୃହ ସ୍ୱାରାଧିତ ଶିବଲିଙ୍ଗକୁ ନେଇ ଉତ୍ତର ମୁଖରେ ଯାତ୍ରା କଲେ । ପୁରବାସିମାନେ ନିର୍ବାକ୍ ମୋଚନପୂର୍ବକ ତାହାଙ୍କର ପଶ୍ଚାତ୍ ଅନୁସରଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ରାଜା ଏକ ଗବ୍ୟୂତି (ଦୁଇ କ୍ରୋଶ) ପଥ ଯାଇ ପରିଶ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ଗୋଟିଏ ବୃକ୍ଷ ମୂଳରେ ଉପବେଶନ କଲେ, ଏବଂ ଅନୁଗମନକାରୀ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ମଧୁର ବାକ୍ୟରେ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେଇ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଇଲେ । ଅନନ୍ତର ସେ ସିଦ୍ଧ-ତାପସନିଷେବିତ ଏକ ଘୋର ଅରଣ୍ୟରେ ପ୍ରବିଷ୍ଟ ହେଲେ । ସେଠାରେ ସରୋବର-ତୀର-ବର୍ତ୍ତୀ ଗୋଟିଏ ବୃକ୍ଷମୂଳରେ ସୁକୋମଳ ପଲ୍ଲବମାନ ଆହରଣ କରି ଶଯ୍ୟା ରଚନା କଲେ ଏବଂ ଏହିପରି ଭାବରେ ରାତ୍ରି ଅତିବାହିତ କରି ପରଦିନ ସକାଳେ ପ୍ରାତଃକୃତ୍ୟ ସମାପନ ପୂର୍ବକ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ପଦ୍ମ ସରୋବରରେ ଅବଗାହନ କଲେ । ଅନନ୍ତର ସେ ନଦୀଶଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରକ୍ଷିତ ଚରପରିଚିତ ସୋଦରତୀର୍ଥରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସେ ନଦୀକ୍ଷେତ୍ରରେ ଭଗବାନ୍ ତ୍ରିଭୁବନେଶ୍ୱରଙ୍କର ସମ୍ମୁଖରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ଭକ୍ତ ପଦବୀ ଲାଭ କଲେ ଏବଂ ଚିରକାଳ ଋଷି ଓ ଋଷିପତ୍ନୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସମାଦୃତ ହୋଇ ନିଜର ଅନ୍ତିମ କାଳକୁ ଶିବ-ସେବାରେ କଟାଇ ଥିଲେ ।

ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜମୋହନ ପ୍ରଧାନ ।

ସ୍ୱାବଲମ୍ବନ ।

ପରମୁଖାପେକ୍ଷୀ ନ ହୋଇ ନିତ୍ୟ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦାର୍ଥ ସକାଶ ଶକ୍ତ୍ୟନୁସାରେ ନିଜର ଅଭାବ ନିଜେ ପୂରଣ କରିବାର ନାମ ସ୍ୱାବଲମ୍ବନ । ଯେଉଁ ସମାଜ ଯେତେ ସ୍ୱାବଲମ୍ବନଶୀଳ, ସେ ସମାଜ ସେତେ ଉନ୍ନତ ଏବଂ ସମୃଦ୍ଧିମନ୍ତ । ପକ୍ଷାନ୍ତରେ ଯେଉଁ ସମାଜ ଶବବାହୀ ଶ୍ମଶାନଯାତ୍ରୀ ତୁଲ୍ୟ ବିରାଟ ଉଦାସୀନତାରେ ସମାଚ୍ଛନ୍ନ, ସେ ଅଧଃପତନର ପାତାଳଭେଦୀ ବିବରରେ ନିକ୍ଷିପ୍ତ । ସେ ସମାଜର ଚିନ୍ତା, ପ୍ରତିଭା, ଉତ୍ସାହ ଏବଂ ଶକ୍ତି ସୌଷ୍ଠବପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ ନାହିଁ । ସେ ସମାଜ ମ୍ରିୟମାଣ ଏବଂ ତାହାର ଅଦୃଷ୍ଟ ବିପନ୍ନର ଅଦୃଷ୍ଟ ତୁଲ୍ୟ ଗାଢ଼ ଅନ୍ଧକାରମୟ । ଆଳସ୍ୟ, ବିଳାସ, ଲଜ୍ଜା ଏବଂ ଅଭିମାନ ସ୍ୱାବଲମ୍ବନର ବିରୋଧୀ । ମାନବର ପ୍ରକୃତ ଅଭାବ କଅଣ, ସେ ବିଷୟରେ ସୁଦ୍ଧା ଅନେକଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟଭ୍ରଷ୍ଟ ଦେଖାଯାଏ । ଅଭାବ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ନ, ବସ୍ତ୍ର, ସାମାଜିକ-ଶୃଙ୍ଖଳା ଏବଂ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଉନ୍ନତି ଏହି କେତେଗୋଟି ପ୍ରଧାନ । ମନୁଷ୍ୟ ଅଲ୍ପଦିନ ସକାଶ ଏ ସଂସାର-ପ୍ରବାସ-କ୍ଷେତ୍ରକୁ ଆସିଅଛି, ଅନ୍ନ-ବସ୍ତ୍ର-ଚିନ୍ତାରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ଯଦି ସେ ପରୋପକାର, ଆତ୍ମୋନ୍ନତି ଏବଂ ଧର୍ମୋନ୍ନତି ସାଧନର ଅବସର ଲାଭ କରି ସାମାନ୍ୟ କେତେଟା ଦିନ ସୁଖ ଶାନ୍ତିରେ ଅତିବାହିତ କରିବାକୁ କ୍ଷମ ହୁଏ, ତେବେ ତାହା ଅପେକ୍ଷା ତାହାର ଆଉ ଅଧିକ ସ୍ପୃହଣୀୟ କଅଣ ହୋଇପାରେ ? ବିଳାସବାଞ୍ଛିତ ସୁବାସିତ ବିମ୍ବା ତାମ୍ବୁଲରଞ୍ଜିତ ଅଭାବରେ ସଂସାରଯାତ୍ରାର ପଥ କଣ୍ଟକିତ ହୁଏନାହିଁ । ଅନେକେ ଅନାବଶ୍ୟକ କାଳ୍ପନିକ ଅଭାବମାନ ସୃଷ୍ଟି କରି ସେଗୁଡ଼ିକର ମୋଚନ ସକାଶ ନିଜକୁ ବିପଦ୍‌ଗ୍ରସ୍ତ କରନ୍ତି । ସୁତରାଂ ପରମୁଖାପେକ୍ଷିତା ଅପେକ୍ଷା ସେମାନଙ୍କର ଗତ୍ୟନ୍ତର ଥାଏନାହିଁ ।

ଅତି ବଡ଼ଲୋକୀ ଭାବ ସ୍ୱାବଲମ୍ବନର ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରତିକୂଳ । ଏହି ଭାବ ହେତୁ ଏ ଦେଶରୁ ସ୍ୱାବଲମ୍ବନ ବନ୍ଧୁଦିନରୁ ବିଦାୟ ନେଇ ଅନ୍ୟ ଖଣ୍ଡରେ ବିଚରଣ କରୁଅଛି । ନିଜ ଗୋଡ଼ରେ ନ ଚାଲି ପର ଉପରେ ଭର ଦେଇ ଚାଲିଲେ ପ୍ରତି ପଦକ୍ଷେପରେ ଝୁଣ୍ଟିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ସମ୍ପ୍ରତି ଏ ଦେଶର ସେହିରୂପ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ହୋଇଅଛି । ଦେଶ, ସମାଜ ବା ଜାତି ସକାଶେ ପରିଶ୍ରମ କରିବା ଦୂରେ ଥାଉ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନେକେ ନିଜ ସକାଶେ ସାମାନ୍ୟ ପରିଶ୍ରମ କରିବାକୁ ମଧ୍ୟ ଏକାନ୍ତ କୁଣ୍ଠିତ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ୍ଭେମାନେ ବାବୁଗିରିର ଚରମ ସୀମାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଅଛୁଁ । ସଭ୍ୟତାର ଆଘ୍ରାଣପ୍ରାପ୍ତିରେ ଲୋକଲଜ୍ଜାଭାବରେ ଝୁଙ୍କି ପଡ଼ିଅଛୁଁ । ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କାର ଖଣ୍ଡିଏ ଚାକିରି ପାଇଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଅଧଃପ୍ରଦେଶ ମନେ କରୁଅଛୁଁ । ନିଜ ସକାଶ ବଜାରରୁ ପଇସାକର ଜଳପାନ ସ୍ୱହସ୍ତରେ ଧରି ଆସିବାକୁ ଲଜ୍ଜାରେ ମୃତବତ୍ ହୋଇ ପଡ଼ୁଅଛୁଁ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପରି ତୁଚ୍ଛ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଡ଼ଲୋକପ୍ରସୃଜାତ ପୃଥିବୀର ପ୍ରାୟ ଅନ୍ୟତ୍ର ବିରଳ । ବଡ଼ଲୋକଦ୍ୱାରା ମୁକ୍ତିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କଳ୍ପନା କରିବା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ୱାଭାବିକ । ବିଳାସବାସନା ଏବଂ ଆଳସ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ପଙ୍ଗୁ କରିଅଛି ।

ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଜନ୍ମଭୂମି ଭାରତବର୍ଷର ନୈସର୍ଗିକ ଅବସ୍ଥା ସ୍ୱାବଲମ୍ବନର ଅନୁକୂଳ । ବିଧାତା ଭାରତଭୂମିକୁ ଧରଣୀର ସଂକ୍ଷିପ୍ତସାର କରି ସୃଷ୍ଟି କରିଅଛନ୍ତି । ଅଭ୍ରଙ୍କଷ ଗିରିମାଳ, ଦୂରବାହିନୀ ନଦୀବୃନ୍ଦ ଏବଂ ବିଶାଳ ବିସ୍ତୃତ ବାରିଧି ଭାରତରେ ବିରାଜମାନ । ସମୁଦ୍ର ଏବଂ ପର୍ବତରାଜି ଭାରତର ବିପୁଳ ଧନର ଆକର ଏବଂ ଜ୍ଞାନବିଜ୍ଞାନର ଶିକ୍ଷକ । ନଦୀବୃନ୍ଦ ଭାରତବାସିଙ୍କର ନାନାବିଧ ସୁଖସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟର କାରଣ । ଏମାନଙ୍କର ବନ୍ୟା ଭାରତବର୍ଷରେ ସୁବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ତାଳ ଦିଏ । ସେଥିଯୋଗୁଁ ଭାରତମୃତ୍ତିକାରେ ଅଳ୍ପାୟାସରେ ସର୍ବବିଧ ଶସ୍ୟ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ଏହି ସକଳ ନଦନଦୀ ଆଭ୍ୟନ୍ତରିକ ବାଣିଜ୍ୟର ପଥ ମୁକ୍ତ କରି ରଖିଅଛି । ନଦୀପର୍ବତାଦିରୁ ଭାରତବାସିଏ ମନୋମତ ସୁଖସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟପ୍ରଦ ପଦାର୍ଥ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ବୋଲି ସେମାନଙ୍କୁ ଦେବତାଜ୍ଞାନରେ ପୂଜା କରନ୍ତି । ଦେବତାମାନଙ୍କ ତୁଲ୍ୟ ଏମାନେ ଭାରତବାସିଙ୍କର ମଙ୍ଗଳସାଧନରେ ଚିର ନିଯୁକ୍ତ ଅଛନ୍ତି । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଧର୍ମବୃତ୍ତି ଏବଂ ମନୋବୃତ୍ତି ଏହି ସମସ୍ତ ପ୍ରାକୃତିକ ପଦାର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟରେ ଗଠିତ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କୃଷି, ଶିଳ୍ପ, ବାଣିଜ୍ୟ ଏବଂ ନୈତିକ ଶିକ୍ଷା ମଧ୍ୟ ଏହି ନୈସର୍ଗିକ ପଦାର୍ଥ ଉପରେ ନିର୍ଭରଶୀଳ । ଏ ଗୁଡ଼ିକୁ ଭାରତମାତାର ବିଶ୍ୱନିୟନ୍ତା ମହାଶକ୍ତି କହିଲେ ଅତିରଞ୍ଜିତ ହେବନାହିଁ ।

ଭାରତ ଷଡ଼୍‌ଋତୁର ଲୀଳାଭୂମି । ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଦେଶରେ ଏରୂପ ଋତୁପର୍ଯ୍ୟାୟ ନାହିଁ । ଗ୍ରୀଷ୍ମପ୍ରଧାନ, ଶୀତପ୍ରଧାନ, ନାତିଶୀତୋଷ୍ଣ ସକଳ ପ୍ରକାର ସ୍ଥାନ ଭାରତରେ ଏକାଧାରରେ ଅବସ୍ଥିତ । ସେହି ହେତୁ ସ୍ୱଦେଶୀୟ ସର୍ବପ୍ରକାର ଜୀବର ଏହା ସୁଖବାସୋପଯୋଗୀ ଏବଂ ସକଳପ୍ରକାର ବୃକ୍ଷ, ଲତା, ଗୁଳ୍ମ ଓ ଶସ୍ୟ ଏ ଦେଶରେ ଜନ୍ମେ । ସୁତରାଂ ସ୍ୱାବଲମ୍ବନର ଉପାଦାନ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶରେ ପ୍ରଚୁର ଅଛି । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପୂର୍ବପୁରୁଷ ଆର୍ଯ୍ୟ ମହର୍ଷିଗଣ ଆଦର୍ଶ ସ୍ୱାବଲମ୍ବୀ ଥିଲେ । ସେମାନେ ସାହିତ୍ୟ, ବିଜ୍ଞାନ, ଦର୍ଶନ, ଜ୍ୟୋତିଷ, ଚିକିତ୍ସା ପ୍ରଭୃତି ବିବିଧ ଶାସ୍ତ୍ରାଲୋଚନା ଏବଂ ଶାସ୍ତ୍ରପ୍ରଣୟନ ପୂର୍ବକ ଭାରତକୁ ସଭ୍ୟଜଗତରେ ଶୀର୍ଷସ୍ଥାନୀୟ କରିଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ଆମ୍ଭେମାନେ ସେମାନଙ୍କର ବଂଶଧର ହୋଇ ଜନସମାଜରେ ଅସଭ୍ୟ ଓ ଅଶିକ୍ଷିତ ନାମରେ ପରିଚିତ ହେବାକୁ ଲଜ୍ଜା ବୋଧ କରୁନାହୁଁ, ଏହା ଅପେକ୍ଷା ଦୁରଦୃଷ୍ଟର ବିଷୟ କଅଣ ଅଛି ? ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଦେଶର ଭୂମି ଅତି ଉର୍ବର ଶିଳ୍ପୋପକରଣର ମଧ୍ୟ ଅଭାବ ନାହିଁ । ଅଭାବ—କେବଳ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସ୍ୱାବଲମ୍ବନ ଏବଂ ଅଧ୍ୟବସାୟର । ଆଳସ୍ୟ ଏବଂ ବିଳାସପରାୟଣତା ହେତୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଜୀବନ-ଯାତ୍ରାର ପଥ କ୍ରମଶଃ ଦୁର୍ଗମ କଣ୍ଟକମୟ ହୋଇ ଆସୁଅଛି । ସମୟ-ସ୍ରୋତର ବିପରୀତ ଉପରକୁ ଉଠି ନାନାବିଧ ଅଦୃଷ୍ଟ ଦୃଶ୍ୟର ସୁଖଚିତ୍ର ଦେଖିଲେ ଏବଂ ସେଥି ସହିତ ଉପସ୍ଥିତ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାଚିତ୍ରର ତୁଳନା କଲେ ବାସ୍ତବରେ ନେତ୍ର ଅଶ୍ରୁ-ଭାରାକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ଆସେ । ସ୍ୱାବଲମ୍ବନ ଅଭାବରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ସନ୍ତାନ ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା ଉଦରାନ୍ନ ସକାଶେ ହାହାକାର-ପରାୟଣ ।

କଥା ଏବଂ କାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଆକାଶପାତାଳର ପ୍ରଭେଦ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ, ଏହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ସତ୍ୟ । ସ୍ୱାବଲମ୍ବନର ଉପଦେଶ-ପ୍ରଦାନ ଯେପରି ସହଜ, ଜୀବନରେ ସ୍ୱାବଲମ୍ବନ ପାଳନ କରିବା ସେହିପରି କଠିନ । କିନ୍ତୁ କଠିନ ବୋଲି ତାହା ପ୍ରତି ଉପେକ୍ଷା ପ୍ରଦର୍ଶନ ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଶିଶୁ ପ୍ରଥମେ ଚାଲିବାବେଳେ ବାରମ୍ବାର କଟୁଡ଼ି ପଡ଼େ, ସମୟ ସମୟରେ ସାଂଘାତିକ କଷ୍ଟ ମଧ୍ୟ ଭୋଗ କରେ । ତଥାପି ବିରତ ନ ହୋଇ ଚାଲିବାକୁ ପୁନଃ ପୁନଃ ଚେଷ୍ଟା କରେ । ଶେଷରେ ସାଧନାରେ ସିଦ୍ଧିତା ଲାଭ କରେ । ସେଥିପାଇଁ ବୋଲା ଯାଇଅଛି, ସ୍ୱାବଲମ୍ବନ କଠିନ କାର୍ଯ୍ୟ ହେଲେହେଁ ତାହା ଉପେକ୍ଷଣୀୟ ନୁହେ । ନିଷ୍ଠା ଏବଂ ଅଧ୍ୟବସାୟ ସହକାରେ ସାଧନା କଲେ ସିଦ୍ଧି ନିଶ୍ଚୟ ମିଳିବ । ସାଧନା ସିଦ୍ଧିର ଜନନୀ, ସାଫଲ୍ୟ ବଳେବଳେ ଏକାନ୍ତ ସାଧକର ଅନୁଗାମୀ ହୁଏ । ପଶୁପକ୍ଷିମାନଙ୍କର ସ୍ୱାବଲମ୍ବନ ମନୁଷ୍ୟଠାରୁ କୋଟି ଗୁଣରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଏବଂ ପ୍ରଶସ୍ତିତ । ସେମାନେ ଚାକିରି କରନ୍ତି ନାହିଁ କିମ୍ବା ମୂଲ୍ୟ ଲାଗନ୍ତି ନାହିଁ । ଅଥଚ ସେମାନଙ୍କୁ ଦିନେ ଉପବାସ ରହିବାର ଦେଖା ଯାଏନାହିଁ । ପରିଶ୍ରମ ଏବଂ ଅଧ୍ୟବସାୟ ଦ୍ୱାରା ନିଜର ଖାଦ୍ୟ ଖୋଜି ନିଅନ୍ତି । ଅଜ୍ଞାନ ଜୀବପକ୍ଷରେ ଯାହା ଅସାଧ୍ୟ ନୁହେ, ଜ୍ଞାନବାନ୍ ମାନବ ପକ୍ଷରେ ତାହା କି ଅସାଧ୍ୟ ? ପରମ କାରୁଣିକ ଜଗଦୀଶ୍ୱର ଜୀବର ଜୀବିକାର୍ଜ୍ଜନ ସୁବିଧାର ସୃଷ୍ଟି ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ରଖିଅଛନ୍ତି । କେବଳ ସ୍ୱାବଲମ୍ବନ ଏବଂ ଅଧ୍ୟବସାୟ ଅଭାବରେ ଜୀବନ ଅଭାବମୟ ବୋଧ ହୁଏ ।

ଶ୍ରୀ ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମହାଯାତ୍ରାର ସମାଲୋଚନା ।

(ପୂର୍ବ ପ୍ରକାଶିତ ଉତ୍ତରୁ)

କଳ୍ପନା କବିଙ୍କର ଅନ୍ୟତର ଶକ୍ତି; କଳ୍ପନା ବଳରେ କବି ସ୍ୱର୍ଗମର୍ତ୍ତ୍ୟ ପାତାଳ ଭ୍ରମଣ କରନ୍ତି, ସ୍ୱୀୟ ପାଠକଙ୍କୁ ସେହି ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କରେ ଭ୍ରମଣ କରାନ୍ତି । କଳ୍ପନା-ନେତ୍ର-ବଳରେ କବି ତ୍ରିକାଳଦର୍ଶୀ । ଭୂତ, ଭବିଷ୍ୟତ୍, ବର୍ତ୍ତମାନର ସମସ୍ତ ଘଟନା ଏହାର ବଳରେ ତାଙ୍କ ମାନସ-ପଟରେ ବିଶଦରୂପେ ଅଙ୍କିତ ହୁଏ । ଅନ୍ତର ମଧ୍ୟ କଳ୍ପନାବଳରେ କବି ନିଜର ଏକ ଅଦ୍ଭୁତ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରାଜ୍ୟ ଗଠନ କରନ୍ତି । ରାଧାନାଥଙ୍କ କଳ୍ପନାଶକ୍ତି ଶେଷୋକ୍ତ ବିଷୟରେ ଯେତେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ନ ଥିଲେହେଁ, ତାହାଙ୍କୁ ତ୍ରିକାଳଦର୍ଶୀ କରିଥିଲା । ସେ ମିଲଟନ୍, ଶେଲ, ହେମଚନ୍ଦ୍ର, ମଧୁସୂଦନ, ଶାରଳାଦାସ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ଭଳି କୌଣସି ଅଲୌକିକ ବିଶାଳ ରାଜ୍ୟ ଗଠନ କରି ନାହାନ୍ତି ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ଭୂତ, ଭବିଷ୍ୟତ୍ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନର ଘଟନାବଳୀ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଉନ୍ମୁକ୍ତ କରିଅଛନ୍ତି । କାମ୍ବିଜସ୍, ରକ୍ତବାହୁ-ନାଶ, କଳିର ଆଗମନ, ଦିଲ୍ଲୀର ଦୃଶ୍ୟ, ପୃଥ୍ୱୀରାଜଙ୍କ ସମରସଜ୍ଜା ଓ ଯୁଦ୍ଧ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସମକ୍ଷରେ ଜୀବନ୍ତ ମୂର୍ତ୍ତି ଧାରଣ କରି ଉପସ୍ଥିତ ।

ବର୍ଣ୍ଣନା ବିଷୟରେ ରାଧାନାଥ ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟ-ଇତିହାସର ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଅଛନ୍ତି । ନିବିଷ୍ଟ ଚିତ୍ତରେ ପାଠ କଲେ ତାହାଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନାବଳୀ ପାଠକର ମାନସ-ଚକ୍ଷୁରେ ଅବିକଳଭାବରେ ଉପସ୍ଥାପିତ ହୁଏ । ଯେତେବେଳେ ଗଡ଼ଜାତର ଦୃଶ୍ୟାବଳୀ ଏବଂ ମହାନଦୀ-ଉପତ୍ୟକାର ବର୍ଣ୍ଣନା ଆମ୍ଭେମାନେ ପାଠ କରୁଁ, ମନେ ହୁଏ, ଆମ୍ଭେମାନେ କବିଙ୍କ ସହିତ ସେହି ବୈଚିତ୍ର୍ୟ-ମୟ ପ୍ରଦେଶରେ ଭ୍ରମଣ କରୁଅଛୁଁ । ମହାଯାତ୍ରାର ଚତୁର୍ଥ-ସର୍ଗବର୍ଣ୍ଣିତ "ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମେଘେ ଦେବସଜ୍ଜା" ଏବଂ ସଦଳବଳ କଳିର ଅବତରଣ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ନୟନ-ସମ୍ମୁଖରେ ନାଚି-ଉଠେ । "ଶଙ୍କରୀପଗ୍ଭରୁ-ତୋରଣଶୋଭନା ଦିଲ୍ଲୀ" କ୍ଷଣକ ନିମିତ୍ତ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମାନସ-ନେତ୍ରର ବିଷୟୀଭୂତ ହୁଏ । ବିବିଧ-ପରିଧେୟ-ପରିହିତ ବିବିଧ ଆୟୁଧ ଏବଂ ବିଭିନ୍ନ ପତାକାରେ ପରିଶୋଭିତ ସେନାମାନଙ୍କର ଆଗମନବୃତ୍ତାନ୍ତ ପାଠ କରୁ କରୁ ସେମାନଙ୍କ ପଦଧ୍ୱନି ଯେପରି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଶ୍ରୁତିଗୋଚର ହୋଇ ଉଠେ । ଆର୍ଯ୍ୟ ଅମାତ୍ୟଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରା ଓ ବିପକ୍ଷ ସହିତ ମିଳନ ଦେଖି ଆମ୍ଭେମାନେ କ୍ଷଣେ ସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇଯାଉଁ । ପରମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ରଣବାଦ୍ୟମାନଙ୍କର ଭୀଷଣ ନିନାଦ, ହସ୍ତୀର ବୃଂହିତ, ଅଶ୍ୱର ହ୍ରେଷା, ରଥର ଘର୍ଘର, ଅସ୍ତ୍ରର ଝନ୍‌ଝନ, ଖରର ହୁଂକାର, ଜେତାର ଜୟରବ, ପତିତର ଆର୍ତ୍ତନାଦ ଯୁଗପତ୍ ବର୍ଣ୍ଣକୁହରରେ ପ୍ରତିଧ୍ୱନିତ ହୋଇ ହୃତ୍‌କମ୍ପ ଜାତ କରାଏ । ସ୍ୱଭାବତଃ ଆମ୍ଭେମାନେ ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ପାଇଁ ଦେଶକାଳ ବ୍ୟବଧାନ ଅତିକ୍ରମ କରି ବିପଦାଶଙ୍କା ବ୍ୟତିରେକେ ଭୀଷଣ ତୀରୋର ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଉଁ । ବାସ୍ତବିକ ସୂକ୍ଷ୍ମଦୃଷ୍ଟିରେ ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା କଲେ ଦେଖାଯିବ ଯେ,ରାଧାନାଥଙ୍କ ପ୍ରତିଭା ବହୁଳ ପରିମାଣରେ ତାହାଙ୍କ ଚମତ୍କାରୀ ବର୍ଣ୍ଣନା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସେ ଇଂରାଜ କବି Sir Walter Scott ଙ୍କ ସହିତ ତୁଳନୀୟ । ବିଶେଷତଃ ଯୁଦ୍ଧ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ Scott ଯେପରି ସିଦ୍ଧ ହସ୍ତ ଥିଲେ, ରାଧାନାଥ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଥିଲେ । ତାହାଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କେହି ଉତ୍କଳୀୟ କବି ଏପରି ପ୍ରକୃତିଗତ ଏବଂ ମନୋବିଜ୍ଞାନ-ସମ୍ମତ ସମରବର୍ଣ୍ଣନା କରି ନାହାନ୍ତି ।

କବିତା ବିଦ୍ୱଦ୍‌ଦର୍ଶିତାର ସାପେକ୍ଷ । ବିସ୍ତର ଶାସ୍ତ୍ରାଲୋଚନା ନ ଥିଲେ ସୁକବି ହେବା ସହଜ ନୁହେ । କବିତା-ରଚନା ନିମନ୍ତେ ଐଶୀ ପ୍ରେରଣା ଯେପରି ଆବଶ୍ୟକ,ପ୍ରଶସ୍ତ ଜ୍ଞାନ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଆବଶ୍ୟକ । ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ଆବହମାନ କାଳରୁ ମନୀଷୀମାନଙ୍କର ଜ୍ଞାନରାଶି ସଞ୍ଚିତ ହୋଇ ଥିବାରୁ, ଜ୍ଞାନର ଅନୁଶୀଳନ ଏବଂ ପ୍ରସାର ନିମିତ୍ତ ସେଗୁଡିକ ପ୍ରଶସ୍ତ କ୍ଷେତ୍ର । ଶାସ୍ତ୍ର-କ୍ଷେତ୍ର ବା ସାହିତ୍ୟ-କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯାବଜ୍ଜୀବନ ବିଚରଣ କରି ରାଧାନାଥ ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନରାଶି ଉପାର୍ଜ୍ଜନ କରିଥିଲେ, ତାହା ତାହାଙ୍କର ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀରେ ନିହିତ ଅଛି । ସେ ଯେ

Digitized by srujanika@gmail.com

କେବଳ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟରେ ପାରଦର୍ଶୀ ଥିଲେ, ତାହା ନୁହେଁ; ଏତଦ୍ବ୍ୟତୀତ ସେ ସଂସ୍କୃତ, ବଙ୍ଗ, ହିନ୍ଦି ଓ ଇଂରାଜ ସାହିତ୍ୟମାନଙ୍କର ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା କରି ସ୍ୱୀୟ ଜ୍ଞାନର ପରିସର ପ୍ରସାର କରିଥିଲେ । ତାହାଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ସମାଲୋଚନା କଲେ ଜଣାଯିବ ଯେ, ସେଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟର ଭାଷା, ଭାଷାବନ୍ଧ (syntax), ଭାଷାର ପ୍ରାଣ, ଉତ୍କଳ ପ୍ରକୃତିର ଭାବ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଶେଷତ୍ୱ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଏବଂ ସଂସ୍କୃତ, ବଙ୍ଗ, ହିନ୍ଦି ଏବଂ ଇଂରାଜ ସାହିତ୍ୟର ଶବ୍ଦସୌଷ୍ଠବ ଏବଂ ଅର୍ଥ-ଗୌରବ-ସଂଗ୍ରହରେ ପରିପୁଷ୍ଟ । କବି ସ୍ୱୀୟ ଜ୍ଞାନରାଶି ଦ୍ୱାରା ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟରେ ଏକ ଅଭିନବ ଯୁଗର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରାଇ ଅଛନ୍ତି । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାବ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି କେବଳ ମହାଯାତ୍ରାକୁ ଆଲୋଚନା କଲେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ଏଥିରେ ଶ୍ରୀହର୍ଷଙ୍କ ନୈଷଧ, ବାଣ-ଭଟ୍ଟଙ୍କ କାଦମ୍ବରୀ, ଦଣ୍ଡୀଗୁରୁଙ୍କ ଦଶକୁମାରଚରିତ, ଚାନ୍ଦଙ୍କ ପୃଥ୍ୱୀରାଜସମ୍ବନ୍ଧୀୟ କାବ୍ୟାବଳୀ, ମାଇକେଲ ମଧୁ-ସୂଦନଙ୍କ ମେଘନାଦବଧ, ହେମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ବୃତ୍ରସଂହାର ଏବଂ ଭାରତ ସଙ୍ଗୀତ, Milton ଙ୍କ Paradise Lost ଏବଂ Byron's Childe Harold ପ୍ରଭୃତି କାବ୍ୟମାନଙ୍କର ଛାୟା ପତିତ ହୋଇଅଛି । ଏତ-ଦ୍ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାବ୍ୟ, ପୁରାଣ ପ୍ରଭୃତିର ଛାୟା ମଧ୍ୟ ଏହାର ସର୍ବାଙ୍ଗରେ ପତିତ ହୋଇ ଥିବାର ଜଣାଯାଏ । ସେ ସମସ୍ତ, ସର୍ଗମାନଙ୍କର ବିଶେଷ ସମାଲୋଚନାରେ ଯଥା-ସମ୍ଭବ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହେବ । ଜ୍ଞାନଲାଭର ଅତୃପ୍ତ ପିପାସା ଚରିତାର୍ଥ କରିବା ନିମିତ୍ତ କବି କେତେ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅଧ୍ୟୟନ କରିଥିଲେ ଏବଂ କେତେ ଗୁଣୀଜ୍ଞାନଙ୍କର ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ-ଥିଲେ, ତାହା ତାହାଙ୍କର ସମୁଦାୟ ଗ୍ରନ୍ଥର ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା ନ ହେଲେ ସ୍ଥିର କରିବା ଦୁଃସାଧ୍ୟ ।

କଥାରେ କହନ୍ତି, "ଏକା ମାଧ୍ୟା ବାଇଶି ପଳ ।" ଯେତେ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଏବଂ ଶାସ୍ତ୍ରଦର୍ଶିତ୍ୱ ଥାଉ ପଛକେ, ପ୍ରତିଭା ନ ଥାଇ କେହି କେବେ କବି ହୋଇନାହିଁ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ରାଧାନାଥଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ଶାସ୍ତ୍ରାଧ୍ୟୟନ କରି ପାରିଥାନ୍ତି, କିନ୍ତୁ କେତେଜଣ ରାଧାନାଥ ଆଜି ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଅନ୍ତି ? ଆମ୍ଭେମାନେ ପିପୀଲିକା ତୁଲ୍ୟ ଜ୍ଞାନର ସଂଗ୍ରହ କରୁଁ ଅଥବା ପ୍ରଜାପତି ପ୍ରାୟ ପ୍ରଶସ୍ତ କାବ୍ୟୋଦ୍ୟାନରେ ବିଚରଣ କରୁଁ । ମାତ୍ର ମଧୁକର ତୁଲ୍ୟ ସଂଗୃହୀତ ଜ୍ଞାନରୁ କାବ୍ୟ-ମଧୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ଶକ୍ତି କବିଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କାହାର ନାହିଁ । କୁମ୍ଭ-କାର ଇଷ୍ଟକ ପ୍ରଭୃତି ନିର୍ମାଣ କରିଦିଏ;ବର୍ଦ୍ଧକୀ କଡ଼ି, ବର୍ଗା ଚୌକାଠ ପ୍ରଭୃତି ଉପକରଣମାନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଦିଏ; ମାତ୍ର ଗୃହନିର୍ମାଣ-କୌଶଳରେ ବିଜ୍ଞାନୀ କେବଳ କୃତୀ ଓ ପ୍ରଶଂ-ସାର୍ହ । ସେହିପରି ବିବିଧ ସାହିତ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରୁ ଉପାଦାନ ସଂଗ୍ରହ କରି ରାଧାନାଥ ସ୍ୱୀୟ ପ୍ରତିଭାବଳରେ ଉତ୍କଳସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ଭବ-ନରେ ଯେଉଁ ଅଭିନବ ପ୍ରକୋଷ୍ଠ ନିର୍ମାଣ କରିଅଛନ୍ତି, ସେଥିନିମିତ୍ତ ସେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପ୍ରାତଃସ୍ମରଣୀୟ ହୋଇ-ଅଛନ୍ତି ଏବଂ ହେତୁଥିବେ । ତାହାଙ୍କର ନବନବୋନ୍ମେଷ-ଶାଳିନୀ ପ୍ରଜ୍ଞା ଯୁଗଧର୍ମ ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖି ଉତ୍କଳଯୁବକ-ଚିନ୍ତାସ୍ରୋତଃ ନିମିତ୍ତ ଏକ ନୂତନ ପ୍ରଣାଳୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଅଛି ।

ଉତ୍କଳୀୟ କବିତାରେ ରାଧାନାଥ ଯେପରି ଯୁଗାନ୍ତର ସ୍ଥାପନ କରାଇ ଅଛନ୍ତି, ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ପରିବର୍ତ୍ତନ ବିଧାନ କରିଅଛନ୍ତି । ତାହାଙ୍କ ଭାଷାରେ ଆଦିମ ଯୁଗର ଗ୍ରାମ୍ୟ ସରଳତା ନାହିଁ କିମ୍ବା ମଧ୍ୟଯୁଗର କ୍ଲିଷ୍ଟତା ନାହିଁ । ତାହାଙ୍କ ଭାଷା ସହଜବୋଧ ଅଥଚ ସଭ୍ୟ ରୁଚିର ଅନୁକୂଳ । ବାସ୍ତବିକ, ଆଧୁନିକ ଗଦ୍ୟ ଏବଂ ପଦ୍ୟସାହିତ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଭାଷା ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ, ରାଧାନାଥ ତାହାର ପ୍ରଥମ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ।

ରାଧାନାଥଙ୍କ ମିତ୍ରାକ୍ଷର କବିତା ଏବଂ ଅମିତ୍ରାକ୍ଷର କବିତାରେ ଭାଷାର ବୈଲକ୍ଷଣ୍ୟ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ମିତ୍ରାକ୍ଷର କବିତା ଅପେକ୍ଷା ଅମିତ୍ରାକ୍ଷର କବିତାର ଭାଷା ଅଧିକତର କଠିନ । କେଦାରଗୌରୀ, ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା, ଉଷା, ପାର୍ବତୀ, ଚିଲିକା, ଯଯାତିକେଶରୀ ପ୍ରଭୃତି ପାଠ କରି ମହା-ଯାତ୍ରା, ଦଶରଥବିୟୋଗ, ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କ ରକ୍ତନଦୀ-ସନ୍ତରଣ ପ୍ରଭୃତି ପାଠକଲେ, ସମତଳ ମୋଗଲବନ୍ଦୀରେ ଭ୍ରମଣ କରି ଝଙ୍କିଳ ତରଙ୍ଗାୟିତ ଗଡ଼ଜାତର ପାଙ୍କତ ପ୍ରଦେଶରେ ପ୍ରବେଶ କଲାପ୍ରାୟ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ । "ଶ୍ମଶାନ-ଦୃଶ୍ୟ"ଟି କ୍ଷୁଦ୍ର ହେଲେହେଁ ଭାଷାରେ ମହାଯାତ୍ରାର ସମ-କକ୍ଷ ହେବ । ପୁନଶ୍ଚ "ବେଣୀସଂହାର" ଭାରତସାହିତ୍ୟ-କାବ୍ୟ ହେଲେହେଁ ଏହାର ଭାଷା ମହାଯାତ୍ରାର ସପ୍ତମ ସର୍ଗର ଭାଷାଠାରୁ ସମ୍ୟକ୍ ସରଳତର; ଏବଂ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅବିକଳ୍ପ ଚିତ୍ତରେ କହିପାରୁଁ ଯେ, ବେଣୀସଂହାର ଅମିତ୍ର ଛନ୍ଦରେ ରଚିତ ହୋଇଥିଲେ ଅନ୍ୟ ଏକ ରୂପ ଧାରଣ କରିଥା'ନ୍ତା । ତଥାପି ଆଧୁନିକ ଆୟାସ-ଅସହିଷ୍ଣୁ ଯୁବକବୃନ୍ଦ ତାହାଙ୍କ ଅମିତ୍ର ଛନ୍ଦର କାବ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଯେତେଦୂର କଠିନ ମନେ କରନ୍ତି, ତାହା ତଦପେକ୍ଷା ଅନେକ ପରିମାଣରେ ସହଜବୋଧ ।

ରାଧାନାଥଙ୍କ ଲେଖାଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ମହାଯାତ୍ରା ସର୍ବ-ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୋଲି ବିଦ୍ୱାନ୍ ସାହିତ୍ୟକମାନେ କହିଅଛନ୍ତି

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗଦ୍ୟ, ନିରାକ୍ଷର ପଦ୍ୟ, ଅନିରାକ୍ଷର ପଦ୍ୟ, ଯହିଁରେ ରାଧାନାଥ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରିଅଛନ୍ତି, ସେଥିରେ ପରାକାଷ୍ଠା ଲାଭ କରିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକରୁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଆଦର୍ଶ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ଦେଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଅତି ସରଳ ଭାଷାରେ ଲିଖିତ ହେଲେହେଁ "ବିବେକୀ" ପରି ଗଦ୍ୟ ପ୍ରବନ୍ଧ ଆଜିକାଲି ବିରଳ । ସରଳ ଉତ୍କଳ-ଭାଷା କେଡ଼େ ଉଚ୍ଚ ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିପାରେ, ତାହା ସେ "ବିବେକୀ"ରେ ଦେଖାଇ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ତାହାଙ୍କ ନିରାକ୍ଷର କାବ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଚିଲିକା ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ । ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର କାବ୍ୟଟିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଂକ୍ତିରେ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ଲାଳିତ୍ୟ ନିହିତ ଅଛି । କବିସୁଲଭ ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରକାଶ କରିବାରେ ଏହା ମହାଯାତ୍ରାଠାରୁ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହୋଇଅଛି । ଅନିରାକ୍ଷର ଛନ୍ଦରଚିତ କବିତାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମହାଯାତ୍ରା ପ୍ରଧାନ ଏବଂ ଏହା (ଅସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲେହେଁ) କବିଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ମହାକାବ୍ୟ । ଏହାକୁ ବିଂଶତି ସର୍ଗରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବା କବିଙ୍କର ବାସନା ଥିଲା । ମାତ୍ର ନାନାବିଧ କାରଣରୁ କବି ସେ ବାସନା ପୂରଣ କରିବାରୁ ବିରତ ହେଲେ । ସେହି "ମହାଗୀତିକା"ର ସପ୍ତସର୍ଗ ମାତ୍ର (ଅର୍ଥାତ୍ ସମୁଦାୟ କାବ୍ୟର ଏକଚତୁର୍ଥାଂଶରୁ ନ୍ୟୂନ) ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥାପିତ, ଏବଂ ଏହି କିଶୋରାବସ୍ଥାରେ ମଧ୍ୟ ତାହା ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସ୍ଥାନ ଲାଭ କରିଅଛି । ତାହାର ସାମୟିକ ଯୋଗ୍ୟତା ପରବର୍ତ୍ତୀ ପୃଷ୍ଠାମାନଙ୍କରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା ।

କ୍ରମଶଃ

ଶ୍ରୀ ଜଗଦାନନ୍ଦ ମହାନ୍ତି ।

ଷଷ୍ଠ ତରଙ୍ଗ ।

ଲିବାନ ମର୍ତ୍ତ୍ୟଶରୀରରେ ଅରଣ୍ୟ ଭ୍ରମଣାନନ୍ତର ରାଜା ସାତବାହନଙ୍କର ସେବା କରି ଗୁଣାଢ଼ୟ ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ହେଲେ । ଦିନେ ସେ ରାଜାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ "ସଂସ୍କୃତାଦି ଭାଷାମୟ ଆଜଠାରୁ ପରିତ୍ୟାଗ କଲି" ଏହି ପ୍ରତିଜ୍ଞା କଲେ ଓ ଖିନ୍ନମନା ହୋଇ ଘରେ କୌଣସି କାରଣବଶତଃ ଦେବୀ ବିନ୍ଧ୍ୟବାସିନୀଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବା ପାଇଁ ଆଗମନ କଲେ । ଦେବୀଙ୍କର ଆଦେଶରେ ସେ ଯାଇ କାଣଭୂତଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କଲେ । ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖିବା ମାତ୍ରେ ସେ ନିଜର ଜାତି ସ୍ମରଣ କଲେ ଏବଂ ଦିବ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ଲାଭ କଲେ । ସେ ନିଜର ନାମ କାଣଭୂତଙ୍କୁ ଜଣାଇ ପୈଶାଚୀ ଭାଷାରେ କହିଲେ, "ଆପଣ ପୁଷ୍ପବନ୍ତ ମୁଖରୁ ଯେଉଁ ସବିସ୍ତର ମହାକଥା ଶ୍ରବଣ କରିଅଛନ୍ତି, ତାହା ମୋତେ କହନ୍ତୁ । ତାହାହେଲେ ଆପଣ ଆଉ ମୁଁ ଏକାବେଳେ ଶାପରୁ ମୁକ୍ତ ହେବା ।" କାଣଭୂତ ତହିଁ କହିଲେ, "ମୁଁ ତାହା କହିବି; କିନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭର ଜନ୍ମାବଧି ଯାବତୀୟ ଚରିତ ଶୁଣିବା ପାଇଁ ମୋର ବଡ଼ କୌତୂହଳ ଚାଲିଅଛି ।" ଏହି କଥା ଶୁଣି ଗୁଣାଢ଼ୟ କହିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । "ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ନାମକ ନଗରରେ ସୋମଶର୍ମା ନାମରେ ଜଣେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବାସ କରୁଥିଲେ । ତାହାଙ୍କର ବସୁ ଓ ଗୁଳ୍ଫକ ନାମରେ ଦୁଇ ପୁତ୍ର ଓ ଶ୍ରୁତାର୍ଥା ନାମରେ ଏକ କନ୍ୟା ଥିଲେ । କାଳକ୍ରମେ ସେହି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ତାହାଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ପଞ୍ଚତ୍ୱ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବାରୁ ବସୁ ଓ ଗୁଳ୍ଫକ ନିଜର ଭଗିନୀ ଶ୍ରୁତାର୍ଥାକୁ ପାଳନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଦିନେ ଶ୍ରୁତାର୍ଥାକୁ ଗର୍ଭବତୀ ଦେଖି ବସୁ ଓ ଗୁଳ୍ଫକଙ୍କ ମନରେ ସଂଶୟ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ଶ୍ରୁତାର୍ଥା ସେମାନଙ୍କର ସଂଶୟ ଜାଣିପାରି କହିଲା, "ପାପର ଆଶଙ୍କା କରନାହିଁ । ମୁଁ ଯାହା କହୁଅଛି, ଶୁଣ । ଶିବସେନ ନାମରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ନାଗରାଜଙ୍କର ଏକ ଭ୍ରାତୁଷ୍ପୁତ୍ର ଅଛନ୍ତି ମୁଁ ଦିନେ ସ୍ନାନ କରିବାକୁ ଯାଉଥିବା ସମୟରେ ସେ ମୋତେ ଦେଖି ମୋ ରୂପରେ ମୁଗ୍ଧ ହେଲେ ଏବଂ ନିଜର ନାମ ଓ ବଂଶର ପରିଚୟ ଦେଇ ଗାନ୍ଧର୍ବ ରୀତିରେ ମୋତେ ବିବାହ କଲେ ।" ବସୁ ଓ ଗୁଳ୍ଫକ ତହିଁ କହିଲେ, "ବ୍ରାହ୍ମଣର ସହବାସରେ ଯେ ତୋର ଗର୍ଭ-ସଞ୍ଚାର ହୋଇଅଛି, ଆମ୍ଭେମାନେ କିପରି ବିଶ୍ୱାସ କରିବୁଁ ?" ଶ୍ରୁତାର୍ଥା ତହିଁ କାର୍ତ୍ତିକେୟଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କଲା । ସ୍ମରଣ କରିବା ମାତ୍ରେ ସେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ କହିଲେ, "ମୁଁ ଶାପଭ୍ରଷ୍ଟା ଅପ୍ସରା ଏହି ଶ୍ରୁତାର୍ଥାକୁ ସ୍ତ୍ରୀ ରୂପରେ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛି । ତୁମ୍ଭେମାନେ ଓ ତୁମ୍ଭର ଭଗିନୀ ଶାପଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇ ପୃଥିବୀରେ ଜାତ ହୋଇଅଛ । ତୁମ୍ଭର ଭଗିନୀର ଗର୍ଭରୁ ନିଶ୍ଚୟ ଏକ ପୁତ୍ର ଜାତ ହେବ । ତତ୍ପରେ ଶ୍ରୁତାର୍ଥା ଓ ତୁମ୍ଭେମାନେ ଶାପରୁ ମୁକ୍ତ ହେବ ।"ଏହି କଥା କହି ସେ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହେଲେ । କିଛିଦିନ ପରେ ଶ୍ରୁତାର୍ଥାର ଗର୍ଭରୁ ଏକ ପୁତ୍ର ଜାତ ହେଲା । ସେହି ଜାତ ପୁତ୍ରଟି ମୁଁ ନିଜେ । 'ଏ ପ୍ରକୃତରେ ଜଣେ ଗଣ ସଂସାରରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଅଛି, ଏହାର ନାମ ଗୁଣାଢ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ' ଆକାଶରୁ ଏହି ବାଣୀ ଶୁଣାଗଲା । ମୋର ଜନନୀ ଓ ମାତୁଳମାନଙ୍କର ଶାପକ୍ଷୟ ହେଲା ଏବଂ ସେମାନେ ସ୍ୱର୍ଗାରୋହଣ କଲେ । ତତ୍ପରେ ମୁଁ ଶୋକ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ବାଳକ ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା ଆତ୍ମବଳର ସହାୟତାରେ ବିଦ୍ୟା ଲାଭ କରିବା ପାଇଁ ଦକ୍ଷିଣା-ପଥକୁ ଗମନ କଲି । ସେଠାରେ ମୁଁ ସମସ୍ତ ବିଦ୍ୟାରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରି ନିଜର ଗୁଣ ଦେଖାଇବା ନିମିତ୍ତ ସ୍ୱଦେଶକୁ ଫେରି ଆସିଲି । ବହୁକାଳ ପରେ ମୁଁ ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କ ସହିତ ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ନଗରରେ ପ୍ରବେଶ କଲି । ସେହି ନଗରର ଅପୂର୍ବ ଶୋଭା ଦେଖି ମୁଁ ବିସ୍ମିତ ହେଲି । କେଉଁଠାରେ ସାମବେଦୀ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଯଥାବିଧି ସାମଗାନ କରୁଅଛନ୍ତି; "ଯେ ଦ୍ୟୂତକ୍ରୀଡ଼ାରେ କୁଶଳ, ସେ ବହୁତ ଧନ ହସ୍ତଗତ କରୁଅଛି" ଏହି କଥା କହି କେହି ଶଠ ଦ୍ୟୂତର ପ୍ରଶଂସା କରୁଅଛି । ବଣିକମାନେ ନିଜ ନିଜର ବାଣିଜ୍ୟକୌଶଳ ବର୍ଣ୍ଣନା କରୁଥାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ କହିଲା, "ସଂଯତ ବ୍ୟକ୍ତି ଧନବଳରେ ଧନଲାଭ କରେ, ଏଥିରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କ'ଣ ? ମୁଁ ପୂର୍ବେ ବିନାର୍ଥରେ ଯଥେଷ୍ଟ ସମ୍ପତ୍ତି ଲାଭ କରିଥିଲି । ମୁଁ ମାତାଙ୍କ ଗର୍ଭରେ ଥିବା ବେଳେ ମୋର ପିତା ସ୍ୱର୍ଗାରୋହଣ କଲେ । ସମସ୍ତ ଧନସମ୍ପତ୍ତି ଦୁଷ୍ଟ କୁଟୁମ୍ବମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅପହୃତ ହେଲା । ତହିଁ ମାତା ଗର୍ଭରକ୍ଷାନିମିତ୍ତ ପିତାଙ୍କର ମିତ୍ର କୁମାରଦତ୍ତଙ୍କ ଗୃହରେ ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ସେଠାରେ ମୁଁ ଜାତ ହେଲି । ମୋର ଜନନୀ ମୋତେ ଅତି କଷ୍ଟରେ ପାଳନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ଓ ଉପାଧ୍ୟାୟଙ୍କ ନିକଟରେ ନିଜର ଦରିଦ୍ରତା ଜଣାଇ ମୋର ଶିକ୍ଷାକାର୍ଯ୍ୟ ତାହାଙ୍କ ହସ୍ତରେ ନ୍ୟସ୍ତ କଲେ । ତହିଁ ମୋର ଲିଖନ ଓ ଗଣିତ ବିଷୟରେ ଅଳ୍ପଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଜ୍ଞାନ-ଲାଭ ହେଲା । ଦିନେ ଉପାଧ୍ୟାୟ କହିଲେ, "ତୁମ୍ଭେ ବଣିକର ପୁତ୍ର; ବର୍ତ୍ତମାନ ବାଣିଜ୍ୟ କର । ଏହି ଦେଶରେ ବିଶାଖିଳ ନାମରେ ଜଣେ ଧନୀ ବଣିକ ଅଛନ୍ତି । ସେ କୁଳୀନ ଦରିଦ୍ରକୁ ବ୍ୟବସାୟର ପାଣ୍ଠି ପ୍ରଦାନ କରି-ଥାନ୍ତି ।"ମା ତହିଁ କହିଲେ, "ତୁ ଯାଇ ତାହାଙ୍କ ନିକଟରେ କିଛି ଧନ ପ୍ରାର୍ଥନା କର ।" ମୁଁ ସେହି ବଣିକଙ୍କ ନିକଟକୁ ଗମନ କଲି । ମୁଁ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଅଛି, ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ସେ ଜଣେ ବଣିକପୁତ୍ରକୁ ରାଗାନ୍ୱିତ ହୋଇ କହିଲେ,"ଯେଉଁ ମୂଷିକଟି ଭୂମିରେ ମରି ପଡ଼ିଅଛି, ସେଥିରେ ମଧ୍ୟ ଚତୁର ବ୍ୟକ୍ତି ଧନ ଉପାର୍ଜ୍ଜନ କରିପାରେ । ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବହୁତ ଅର୍ଥ ଦେଇଥିଲି । ସେହି ଅର୍ଥର ବୃଦ୍ଧି ସାଧନ କରିବା ଦୂରେ ଥାଉ, ତୁମ୍ଭେ ସେହି ମୂଳଧନ ସୁଦ୍ଧା ରକ୍ଷା କରି ପାରିଲନାହିଁ ।" ଏହା ଶୁଣି ମୁଁ ସହସା ବିଶାଖିଳଙ୍କୁ କହିଲି, "ମୁଁ ଏହି ମୃତ ମୂଷିକଟିକୁ ଆପଣଙ୍କଠାରୁ ବ୍ୟବସାୟର ପାଣ୍ଠିସ୍ୱରୂପ ଗ୍ରହଣ କଲି ।" ଏତକ କହି ମୁଁ ସେହି ମୂଷିକଟିକୁ ହସ୍ତରେ ଧାରଣ କରି ତାହାଙ୍କ ମହାଜନୀ ଖାତାରେ ତାଙ୍କଠାରୁ ମୂଷିକ ନେବାର ଲେଖା ଦେଇ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲି । ମୁଁ ଜଣେ ବଣିକକୁ ତାହାର ମାର୍ଜାରର ଆହାରାର୍ଥେ ସେହି ମୂଷିକଟିକୁ ଦୁଇ ଅଣ୍ଟା ଚଣା ମୂଲ୍ୟରେ ପ୍ରଦାନ କଲି । ସେହି ଚଣାକୁ ଭିଜାଇ ଗୋଟିଏ ଜଳପାତ୍ର ଘେନି ନଗରର ବାହାର ଛକରେ ଥିବା ବୃକ୍ଷର ଛାୟାରେ ବସିଲି । ସେଠାରେ ମୁଁ ପଥିକ କାଷ୍ଠଭାରବାହିମାନଙ୍କୁ ସେହି ଶୀତଳ ଜଳ ଓ ଚଣା ପ୍ରଦାନ କଲି । ମୋଠାରେ ପ୍ରୀତ ହୋଇ ସେମାନେ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ମୋତେ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ଲେଖାଏଁ କାଠ ଦେଲେ । ମୁଁ ସେହି କାଠ ନେଇ ଦୋକାନରେ ବିକ୍ରୟ କଲି । ସେ ମୂଲ୍ୟରେ ମୁଁ ଆହୁରି ଅଧିକ ଚଣା କିଣିଲି ଏବଂ ସେହି ଚଣା କାଠଭାରୁଆମାନଙ୍କୁ ଦେଇ ସେମାନଙ୍କ ନିକଟରୁ କାଠ ଆଣିଲି । ଏହିପରି ପ୍ରତିଦିନ କରି ମୁଁ କିଛି ଅର୍ଥ ସଂଚୟ କଲି ଏବଂ ସେହି ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟରେ କାଠୁରିଆମାନଙ୍କଠାରୁ ବହୁତ କାଠ କିଣିଲି । ଦିନେ ଅତି ବୃଷ୍ଟି ହେତୁ କାଠ ସହଜରେ ମିଳିଲା ନାହିଁ । ମୁଁ ସେହି ସମୟରେ ସେ କାଠକୁ ବହୁତ ମୂଲ୍ୟରେ ବିକ୍ରୟ କଲି । ତତ୍ପରେ ସେ ଧନରେ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଦୋକାନ କରି କ୍ରମଶଃ ଧନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ହେଲ । ଗୋଟିଏ ସୁବର୍ଣ୍ଣର ମୂଷିକ ନିର୍ମାଣ କରାଇ ଜଣାଶିଳଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କଲ ଏବଂ ସେ ତାହାଙ୍କର କନ୍ୟାକୁ ମୋତେ ସ୍ତ୍ରୀରୂପରେ ଅର୍ପଣ କଲେ । ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ ମୂଷିକ ନାମରେ ସଂସାରରେ ଖ୍ୟାତ ।"ତାହା ଶୁଣି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବଣିକମାନେ ବିସ୍ମିତ ହେଲେ । ବାସ୍ତବିକ ମୂଲ ଋଣ୍ଡି ଥିଲେ ଅଦ୍ଭୁତ କାର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ମଧ୍ୟ ବୁଦ୍ଧିର ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ଦକ୍ଷିଣାସ୍ୱରୂପ ଆଠ ମଷା ସୁନା ପାଇଥିବା ଜଣେ ସାମବେଦୀ ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ ଜଣେ କେହି ଦୁଷ୍ଟ ଲୋକ କହିଲା,"ତୁମ୍ଭେ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଯଥେଷ୍ଟ ଖାଇବାକୁ ଯାଇବ, ଏଣୁ ଏହି ନୈପୁଣ୍ୟ ଲାଭ କରିବା ନିମିତ୍ତ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଦାନ କର ଲୋକଯାତ୍ରା ଶିକ୍ଷା କର ।" "କେ ମୋତେ ଶିଖାଇବ ?" ଏହି କଥା ମୂର୍ଖ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପଚାରିବାରୁ ସେହି ଧୂର୍ତ୍ତ କହିଲା, "ଚତୁରକାନାମରେ ଯେଉଁ ବେଶ୍ୟା ଅଛି, ତାହାର ଗୃହକୁ ଗମନ କର ।" ମୂର୍ଖ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପୁଣି ପଚାରିଲା, "ମୁଁ ସେଠାକୁ ଯାଇ କଅଣ କରିବି ?" ଏହା ଶୁଣି ଧୂର୍ତ୍ତ କହିଲା, "ଏହି ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଦାନ କରି ତାହାକୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବାପାଇଁ ସାମ ପ୍ରୟୋଗ କରିବ (ଅର୍ଥାତ୍ ମଧୁର ଗୃଢ଼କଥା କହିବ) ।" ତତ୍ପରେ ମୂଢ଼ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଚତୁରକା ଗୃହକୁ ଯାଇ "ମୋତେ ଏତକରେ ଆଜ ଲୋକଯାତ୍ରା ଶିଖାଇ ଦିଅ" ଏହି କଥା କହି ତାହାକୁ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଦାନ କଲା । ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ଭଦ୍ର ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ହସିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ତହୁଁ କିଞ୍ଚିତ୍ ଚିନ୍ତା କରି ପ୍ରସାରଣପୂର୍ବକ ସ୍ୱହସ୍ତଦ୍ୱୟକୁ ସମ୍ମୁଖରେ ଗୋକର୍ଣ୍ଣ-ଆକାରରେ ରଖି ତାରସ୍ୱରରେ ସାମଗାନ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା । ବିଟମାନେ ହାସ୍ୟକୌତୁକ ବେଶିବା ଅଭିପ୍ରାୟରେ ସେଠାରେ ମିଳିତ ହୋଇ କହିଲେ, "ଏହି ଶୃଗାଳ କେଉଁଠାରୁ ଆସି ଏଠାରେ ପ୍ରବେଶ କରିଅଛି; ଶୀଘ୍ର ଏହାର ଗଳାରେ ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଦାନ କର ।" ସେ ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଶର ମନେ କରି ଶିରଶ୍ଛେଦଭୟରେ "ଲୋକଯାତ୍ରା ଶିଖିଲି" ଏତକ କହି ପଳାୟନ କଲା । ତତ୍ପରେ ଯେ ତାହାକୁ ଚତୁରକାଗୃହକୁ ପଠାଇଥିଲା, ତାହା ନିକଟକୁ ଯାଇ ସମସ୍ତ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନା କଲା । ସେହି ଧୂର୍ତ୍ତ ତହୁଁ କହିଲା, "ମୁଁ ମଧୁର ବଚନ ଅର୍ଥରେ 'ସାମ' କହିଥିଲି; ଏଥିରେ ବେଦର କଥା କେଉଁଠୁ ଆସିଲା । ବେଦଜ୍ଞ ଲୋକଙ୍କର ଯେ ଜଡ଼ତା ଦେଖାଯାଏ, ସେ ଜଡ଼ତା ପରମ୍ପରା-ଗତ କି ?" ଏହା କହି ହସି ହସି ଚତୁରକା ନିକଟକୁ ଯାଇ କହିଲା, "ଏହି ଦ୍ୱିପଦ ପଶୁର ସୁବର୍ଣ୍ଣରୂପ ତୃଣ ଫେରାଇ ଦିଅ ।" ଚତୁରକା ସସ୍ମିତ ବଦନରେ ସେହି ସୁବର୍ଣ୍ଣକୁ ପ୍ରତ୍ୟର୍ପଣ କଲା । ବ୍ରାହ୍ମଣ ସୁବର୍ଣ୍ଣକୁ ପାଇ ପୁନର୍ଜୀବନ ଲାଭ କଲା ପ୍ରାୟ ନିଜକୁ ମଣି ସ୍ୱଗୃହକୁ ଗମନ କଲା । ଏହିପରି ପଦେ ପଦେ କୌତୁକ ଦେଖି ଦେଖି ମୁଁ ଇନ୍ଦ୍ରଭବନ ତୁଲ୍ୟ ରାଜଭବନ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲି । ଶିଷ୍ୟମାନେ ଅଗ୍ରେ ରାଜାଙ୍କୁ ମୋର ଆଗମନ-ବାର୍ତ୍ତା ଜଣାଇଲେ ଏବଂ ମୁଁ ରାଜାଙ୍କର ଅନୁମତି ପାଇ ନବରମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଶିବବର୍ମ୍ମା ପ୍ରମୁଖ ମନ୍ତ୍ରିମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରିବେଷ୍ଟିତ ସିଂହାସନାସୀନ ସାତବାହନ ରାଜାଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କଲି । ରାଜା ମୋର ଯଥେଷ୍ଟ ସତ୍କାର କଲେ । ଶିବବର୍ମ୍ମା ପ୍ରଭୃତି ମନ୍ତ୍ରିମାନେ ମୋର ପ୍ରଶଂସା କରି କହିଲେ, "ଏ ଜଗତରେ ସର୍ବବିଦ୍ୟା-ବିଶାରଦ ବୋଲି ଖ୍ୟାତ, ତେଣୁ ଏହାଙ୍କର ଗୁଣାଢ୍ୟନାମ ଯଥାର୍ଥ ହୋଇଅଛି ।" ମନ୍ତ୍ରିମାନଙ୍କ ମୁଖରୁ ମୋର ପ୍ରଶଂସା ଶୁଣି ରାଜା ସାତବାହନ ସେହିକ୍ଷଣି ମୋତେ ମନ୍ତ୍ରିପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ କଲେ । ତତ୍ପରେ ମୁଁ ବିବାହ କଲି ଏବଂ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ବାହ କରି ସୁଖରେ କାଳଯାପନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲି । ଏକଦା ଗୋଦାବରୀ-ତଟରେ ଭ୍ରମଣ କରୁଁ କରୁଁ ମୁଁ ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ନନ୍ଦନକାନନ ଦେବୀକୃତ ନାମକ ଗୋଟିଏ ମନୋହର ଉଦ୍ୟାନ ଦେଖିଲି । ମୁଁ ଉଦ୍ୟାନପାଳକୁ ଉଦ୍ୟାନର ଉତ୍ପତ୍ତିବୃତ୍ତାନ୍ତ ପଚାରିବାରୁ ସେ କହିଲା, "ମୁଁ ବୃଦ୍ଧମାନଙ୍କ ମୁଖରୁ ଯାହା ଶୁଣିଅଛି, ତାହା କହୁଅଛି, ଶୁଣ । ପୂର୍ବକାଳରେ ଜଣେ ମୌନୀ ନିରାହାର ବ୍ରାହ୍ମଣ ଏଠାକୁ ଆସି ଏହି ମନୋହର ଉଦ୍ୟାନ ରଚନା କରିଥିଲେ । ତତ୍ପରେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ କୌତୁହଳର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ସେଠାରେ ମିଳିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେମାନେ ବହୁତ ଜଗର କରିବାରୁ ସେହି ବ୍ରାହ୍ମଣ ସେମାନଙ୍କ ଆଗରେ ନିଜର ବୃତ୍ତାନ୍ତ ପ୍ରକାଶ କଲେ, "ଏହି ନର୍ମଦା-କୂଳରେ ଉରୁକଚ୍ଛ ନାମରେ ଏକ ଦେଶ ଅଛି । ସେଠାରେ ମୁଁ ଜାତ ହୋଇଥିଲି । ମୁଁ ଦରିଦ୍ର ଓ ଅଳସ ହୋଇଥିବାରୁ ମୋତେ କେହି ରକ୍ଷା ଦେଲେନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ଦୁଃଖରେ ନାନା ତୀର୍ଥ ଭ୍ରମଣ କରି କରି ଦେବୀ ବିନ୍ଧ୍ୟ-ବାସିନୀଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବା ନିମିତ୍ତ ଆଗମନ କଲି । ଦେବୀ ତତ୍ରକ୍ଷଣାତ୍ ଆବିର୍ଭୂତା ହୋଇ ମୋତେ କହିଲେ, "ତୁମ୍ଭେ ଆଜିଠାରୁ "ସିଦ୍ଧ" ହେଲ, ଆତ୍ମହତ୍ୟାରୁ କ୍ଷାନ୍ତ ହୋଇ ମୋ ନିକଟରେ ରହ ।" ଦେବୀଙ୍କଠାରୁ ବର ଲାଭ କରି ମୁଁ ଦିବ୍ୟତ୍ୱ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲି । ସେହି ଦିନଠାରୁ କ୍ଷୁଧା, ତୃଷା ନଷ୍ଟ ହୋଇଗଲା । ଦିନେ ଦେବୀ ମୋତେ କହିଲେ, "ବତ୍ସ ! ତୁମ୍ଭେ ଯାଇ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ଗୋଟିଏ ମନୋ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ହର ଉଦ୍ୟାନ ରଚନା କର ।" ଏତକ କହି ସେ ମୋତେ ଗୋଟିଏ ଦିବ୍ୟଗାଛ ପ୍ରଦାନ କଲେ ଏବଂ ସେହି ଗାଛର ବଳରେ ମୁଁ ଏହି ଉଦ୍ୟାନ ରଚନା କଲି । ତୁମ୍ଭେମାନେ ଏହା ରକ୍ଷା କର ।" ଏତକ କହି ସେହି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହୋଇଗଲେ । ଏହିପରି ଏହି ଉଦ୍ୟାନଟି ଦେବତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପୂର୍ବେ ରଚିତ ହୋଇଥିଲା ।" ଉଦ୍ୟାନପାଳଠାରୁ ଦେବତାଙ୍କର ଅନୁଗ୍ରହକଥା ଶୁଣି ମୁଁ ନିଜ ଗୃହକୁ ଫେରି-ଆସିଲି । ଗୁଣାଢ୍ୟ ଏହି କଥା କହିବାରୁ କାଣଭୂତ ପଚାରିଲେ, "ସେହି ରାଜାଙ୍କର ନାମ କିପରି ସାତବାହନ ହେଲା ?" ଗୁଣାଢ୍ୟ ତହୁଁ କହିଲେ, "ମୁଁ କହୁଅଛି, ଶୁଣନ୍ତୁ । ଦୀପକର୍ଣ୍ଣି ନାମରେ ଜଣେ ପରାକ୍ରମଶାଳୀ ରାଜା ଥିଲେ । ଶକ୍ତିମତୀ ନାମରେ ତାହାଙ୍କର ଏକ ପ୍ରଣୟିନୀ ମହିଷୀ ଥିଲେ । ଦିନେ ଉଦ୍ୟାନବାଟିକାରେ ନିଦ୍ରାବସ୍ଥାରେ ତାହାଙ୍କୁ ସର୍ପ ଦଂଶନ କଲା । ସର୍ପଦଷ୍ଟା ହୋଇ ସେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିବାରୁ ରାଜା ଅପୁତ୍ରକ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଦୁଃଖରେ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରତ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଦିନେ ମହାଦେବ ପୁନଶ୍ଚ ଅଭିବରରେ ଦୁଃଖିତ ରାଜାଙ୍କୁ ସ୍ୱପ୍ନରେ କହିଲେ, "ତୁମ୍ଭେ ଅରଣ୍ୟରେ ଏକ ସିଂହାରୂଢ଼ ବାଳକକୁ ଦେଖିବାକୁ ପାଇବ । ତାହାକୁ ଗୃହକୁ ଘେନିଯିବ; ସେ ତୁମ୍ଭର ପୁତ୍ର ହେବ ।" ରାଜା ନିଦ୍ରାରୁ ଉତ୍ଥିତ ହୋଇ ସ୍ୱପ୍ନକଥା ଭାବି ଆନନ୍ଦିତ ହେଲେ । ଦିନେ ସେ ମୃଗୟାର୍ଥ ସୁଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ଅଟବୀକୁ ଗମନ କଲେ । ସେ ଗୋଟିଏ ପଦ୍ମପୋଖରୀ-କୂଳରେ ସେହି ସିଂହାରୂଢ଼ ବାଳକକୁ ଦର୍ଶନ କଲେ । ତତ୍ପରେ ସିଂହ ଜଳପାନ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରି ବାଳକକୁ ଭୂମିରେ ଓହ୍ଲାଇ ଦେଲା । ରାଜା ସେହି ସମୟରେ ସିଂହକୁ ଶରଦ୍ୱାରା ବିନାଶ କଲେ । ସେହି ସିଂହ ପଶୁଦେହ ତ୍ୟାଗ କରି ପୁରୁଷାକୃତି ଧାରଣ କଲା । ରାଜା ତାହାକୁ ପଚାରିଲେ, "କି ପାପରୁ ତୁମ୍ଭେ ସିଂହତ୍ୱ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲ ?" ସେ ତହୁଁ କହିଲା, "ରାଜନ୍ ! ମୁଁ ସାତନାମକ ଯକ୍ଷ, କୁବେରଙ୍କର ସଖା । ମୁଁ ପୂର୍ବେ ଗଙ୍ଗାକୁ ସ୍ନାନାର୍ଥେ ଯାଉଥିବା ଏକ ଋଷି-କନ୍ୟାକୁ ଦେଖି କାମାତୁର ହୋଇ ପଡ଼ିଲି । ସେ ମଧ୍ୟ ମୋତେ ଦେଖି ପ୍ରେମକର୍ଦ୍ଦିତ ହେବାରୁ ମୁଁ ତାହାକୁ ଗନ୍ଧର୍ବରୀତିରେ ବିବାହ କଲି । ତାହାର ବାନ୍ଧବମାନେ ଏହା ଜାଣି "ସିଂହ ହୋଇ ଜାତ ହୁଅ" ବୋଲି ଆମ୍ଭ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କୁ ଅଭିଶାପ ଦେଲେ । ପୁନଶ୍ଚ ମୁନିମାନେ ବିଧାନ କଲେ ଯେ, ଋଷିକନ୍ୟାର ପୁତ୍ର ଜାତ ନ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ଶାପରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ଏବଂ ମୁଁ ମଧ୍ୟ ତୁମ୍ଭଦ୍ୱାରା ଶରୀରହିତ ନ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସିଂହଦେହ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ପାରିବ ନାହିଁ । ତଦନନ୍ତର ଆମ୍ଭେମାନେ ସିଂହରୂପ ଧାରଣ କଲୁଁ । ସେ କାଳକ୍ରମେ ଗର୍ଭିଣୀ ହେଲା ଏବଂ ପୁତ୍ରପ୍ରସବାନ୍ତେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲା । ମୁଁ ଏହି ଶିଶୁକୁ ଅନ୍ୟ ସିଂହୀମାନଙ୍କ ଦୁଗ୍ଧରେ ପାଳନ କରିଅଛି । ଅଦ୍ୟ ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ଶରାଘାତରେ ନିହତ ହୋଇ ଶାପରୁ ବିମୁକ୍ତ ହେଲି । ମୁଁ ଏହି ମହାବଳଶାଳୀ ବାଳକକୁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କରୁଅଛି, ଏହାକୁ ଗ୍ରହଣ କର । ସେହି ମୁନିମାନେ ମୋତେ ପୂର୍ବେ ଏହିପରି କହିଥିଲେ ।" ଏହା କହି ସେହି ସାତ ନାମକ ଯକ୍ଷ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହେବାରୁ ରାଜା ବାଳକକୁ ନେଇ ଗୃହକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ କଲେ । ସାତ ତାହାର ପୃଷ୍ଠରେ ବହନ କରି ଥିବାରୁ ତାହାର ନାମ ସାତବାହନ ହେଲା ଏବଂ ଉପଯୁକ୍ତ ସମୟରେ ତାହାକୁ ସିଂହାସନରେ ବସାଇ ରାଜା ଦୀପକର୍ଣ୍ଣି ଅରଣ୍ୟକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ ।

ଏହିପରି ଭାବରେ ବୁଦ୍ଧିମାନ ଗୁଣାଢ୍ୟ କାଣଭୂତଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ପ୍ରକୃତ କଥା ବର୍ଣ୍ଣନା କଲେ । ତଦନନ୍ତର ଦିନେ ରାଜା ସାତବାହନ ବସନ୍ତ ଉତ୍ସବରେ ସେହି ଦେବ-କୃତ ଉଦ୍ୟାନରେ ବାସ କରୁଥିଲେ । ସେ ବହୁଶତ ଉଦ୍ୟାନରେ ଭ୍ରମଣ କରି କାମିନୀମାନଙ୍କ ସହିତ ଜଳକ୍ରୀଡ଼ା କରିବାପାଇଁ ପୁଷ୍କରଣୀରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । କାମିନୀମାନେ ରାଜାଙ୍କୁ ହସ୍ତରେ ଜଳଦ୍ୱାରା ଅଭିଷେଚନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ତତ୍ପରେ ତାହାଙ୍କର ଏକ ଶିରୀଷକୋମଳାଙ୍ଗୀ ମହିଷୀ ଖେଳ କରୁଁ କରୁଁ କ୍ଲାନ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ସେ ଆଉ ଜଳ ଆଘାତ ସହ୍ୟ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ, ତେଣୁ ସେ ରାଜାଙ୍କୁ କହିଲେ, "ଦେବ ! ମୋଦକୈଃ ମାଂ ପରିତାଡ଼ୟ (ମୋ ଉପରେ ଜଳ ନିକ୍ଷେପ କର ମୋତେ ଆଉ କଷ୍ଟ ଦିଅ ନାହିଁ) ।" କିନ୍ତୁ ରାଜା ବୁଝିଲେ 'ମୋଦକ କି ମୁଆଁ ମୋତେ ଆଘାତ କର ।' ଏହା ଶୁଣି ରାଜା ବହୁ ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ଅଣାଇଲେ । ରାଣୀ ତହୁଁ ହସି ହସି କହିଲେ, "ଦେବ ! ଜଳମଧ୍ୟରେ ମୋଦକର (ମିଷ୍ଟାନ୍ନର) ପ୍ରୟୋଜନ କାହିଁ ? ମୁଁ ତ କହିଲି, 'ଉଦକଦ୍ୱାରା (ଜଳଦ୍ୱାରା) ମୋତେ ଆଉ ପୀଡ଼ା ଦିଅନ୍ତୁ ନାହିଁ ।' ମା ଓ ଉଦକ ଶବ୍ଦ କିପରି ସନ୍ଧି ହେବ, ଆପଣ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ; କିପରି ଏହି ମୂର୍ଖ ହେଲେ ?" ରାଜା ଶବ୍ଦଶାସ୍ତ୍ରକୁଶଳା ମହିଷୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅବମାନିତ ହୋଇ ଜଳକ୍ରୀଡ଼ା ପରିତ୍ୟାଗ କଲେ । ତେବେ କେହି କିଛି ପଚାରିଲେ ମଧ୍ୟ କିଛି ଉତ୍ତର ଦେଲେ ନାହିଁ । ସେ ସବୁବେଳେ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ—ମୁଁ କିପରି ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଲାଭ କରିବି, ନଚେତ୍ ଏହି ଶୁଷ୍କ ଜୀବନକୁ ଧିକ୍

Digitized by srujanika@gmail.com

ନାହିଁ । ଅନିଦ୍ରାରେ ତାହାଙ୍କର ଶରୀର କ୍ଷୀଣ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ରାଜାଙ୍କର ଏହିପରି ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ସମସ୍ତ ପରିଜନ କଣ କରିବେ, କିଛି ଠିକ୍ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଏମେ ମୁଁ ଓ ଶିବବର୍ମା ରାଜାଙ୍କର ଏହି ଅବସ୍ଥା ଅବଗତ ହେଲୁଁ । ରାଜାଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ବୁଝିବାପାଇଁ ଆମ୍ଭେମାନେ ରାଜହଂସ ନାମକ ତାହାଙ୍କର ଜଣେ ଭୃତ୍ୟକୁ ଡକାଇ ଆଣିଲୁଁ ।

ରାଜହଂସକୁ ପଚାରିବାରୁ ସେ କହିଲା, "ମୁଁ ପୂର୍ବେ ରାଜାଙ୍କୁ ଏପରି ଦୁଃଖିତ ହେବାର କେବେ ଦେଖିନାହିଁ । ଅନ୍ୟ ରାଶୀମାନେ କହୁଅଛନ୍ତି ଯେ, ସେହି କପଟପଣ୍ଡିତା ବିଷ୍ଣୁଶକ୍ତିର ଦୁହିତା ରାଜାଙ୍କୁ ଏପରି ଲଜ୍ଜାସ୍ପଦ କରିଅଛି ।" ରାଜହଂସ ମୁଖରୁ ଏହି କଥା ଶୁଣି ମୁଁ ଓ ଶିବବର୍ମା ଭାବିବାକୁ ଲାଗିଲୁଁ—ରାଜାଙ୍କର ଯଦି ବ୍ୟାଧି ହୋଇଅଛି, ତାହାହେଲେ ଚିକିତ୍ସକମାନଙ୍କୁ ଆଣାଇବା ଉଚିତ । ତାହାଙ୍କର ଚିନ୍ତାର ଉପସ୍ଥିତି ହେବାର ତ କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ । ରାଜ୍ୟ ନିଷ୍କଣ୍ଟକ । ପ୍ରଜାପୁଞ୍ଜ ତ ଅନୁରକ୍ତ; ତେବେ ତାଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଖେଦ କିପରି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା ! ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ଶିବବର୍ମା ତହୁଁ କହିଲେ, "ମୁଁ ଜାଣେଁ, ରାଜା ନିଜକୁ ମୂର୍ଖ ଜାଣି ଅନୁତପ୍ତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ସେ ଯେ ମୂର୍ଖ, ମୁଁ ଏହା ପୂର୍ବରୁ ଜାଣିଥିଲି ; ଆଉ ଶୁଣିଲି ଯେ, ଗଣୀ ଏଥିପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ଆଜି ଅପମାନିତ କରିଅଛନ୍ତି ।" ଆମ୍ଭେ ଦୁଇଜଣ ଏହିପରି ବିଚାର କରି ତା' ପରଦିନ ସକାଳେ ରାଜଭବନକୁ ଗମନ କଲୁଁ । ମୁଁ ରାଜାଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପବେଶନ କରି କହିଲି, "ଦେବ, କାହିଁକି ଅକାରଣରେ ବିମନା ହୋଇଅଛନ୍ତି ?" ରାଜା ସାଉଦାହିନ କୌଣସି ଉତ୍ତର ଦେଲେ ନାହିଁ । ଶିବବର୍ମା ତହୁଁ କହିଲେ, "ଆପଣ ନିଜର ମୂର୍ଖତା କଥା ମୋତେ ପୂର୍ବେ କହିଥିଲେ । ମୁଁ ଆପଣଙ୍କର ଏହି ମୂର୍ଖତା ଦୂର କରିବା ନିମିତ୍ତ "ସ୍ୱପ୍ନ ମାଣବକ"* ନାମକ ବ୍ରତ ଅନୁଷ୍ଠାନ କରିଥିଲି । ମୁଁ ସ୍ୱପ୍ନରେ ଦେଖିଲି ଯେ, ଆକାଶରୁ ଗୋଟିଏ ପୁଷ୍ପ ତଳେ ପଡ଼ିଲା । ତାହା କୌଣସି ଦିବ୍ୟକୁମାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ମିତ । ସେହି ପୁଷ୍ପରୁ ଏକ ଧବଳ ବର୍ଣ୍ଣର ଦିବ୍ୟସ୍ତ୍ରୀ ବହିର୍ଗତ ହୋଇ ମହାରାଜଙ୍କ ମୁଖରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ମୁଁ ନିଦରୁ ଉଠି ମନେ କଲି, ସାକ୍ଷାତ୍ ସରସ୍ୱତୀ ମହାରାଜଙ୍କ ମୁଖରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ, ଏଥିରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।" ଶିବବର୍ମା ଏହିପରି କହିବାରୁ ରାଜା ତୁଷ୍ଣୀ ଭାବ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ମୋତେ କହିଲେ, "ଯହି ସହିକାରେ ପାଠ ପଢ଼ିଲେ ଲୋକ କେତେଦିନରେ ପଣ୍ଡିତ ହୋଇ-ପାରିବ ? ବିଦ୍ୟାର ଅଭାବରୁ ମୋର ରାଜ୍ୟଶ୍ରୀ ଶୋଭା ପାଉ ନାହିଁ । ମୂର୍ଖ ଲୋକର ସମ୍ପତ୍ତିରେ ପ୍ରୟୋଜନ କ'ଣ ?" ତତ୍ପରେ ମୁଁ ରାଜାଙ୍କୁ କହିଲି, "ବାର ବର୍ଷରେ ବ୍ୟାକରଣ ଶେଷ ହୋଇଥାଏ, ମୁଁ କିନ୍ତୁ ଆପଣଙ୍କୁ ଛଅ ବର୍ଷରେ ବ୍ୟାକରଣ ଶିଖାଇ ଦେବି ।" ଏହା ଶୁଣି ଶିବବର୍ମା ଈର୍ଷାରେ କହିଲେ, 'ରାଜା ତ ଆଜନ୍ମ ସୁଖରେ ବଢ଼ିଅଛନ୍ତି, ସେ କଅଣ ଏତେ କଷ୍ଟ ସହିପାରିବେ ? ମୁଁ ଛଅ ମାସରେ ଆପଣଙ୍କୁ ସମସ୍ତ ବ୍ୟାକରଣ ଶିଖାଇ ଦେବି ।" ଏହି ଅସମ୍ଭବ କଥା ଶୁଣି ମୁଁ କହିଲି, 'ତୁମ୍ଭେ ଯଦି ଛଅ ମାସରେ ରାଜାଙ୍କୁ ପଣ୍ଡିତ କରିଦେବ, ତାହାହେଲେ ମୁଁ ସଂସ୍କୃତ, ପ୍ରାକୃତ ଓ ଦେବଭାଷା ସମସ୍ତ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବି ।' ଶିବ-ବର୍ମା କହିଲେ, 'ଯଦି ମୁଁ ମୋର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ରକ୍ଷା ନ ପାରେଁ, ତାହାହେଲେ ବାର ବର୍ଷ ତୁମ୍ଭର ପାଦୁକାକୁ ମସ୍ତକରେ ବହନ କରିବି ।' ତତ୍ପରେ ମୁଁ ଗୃହକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ କଲି । ରାଜା ମଧ୍ୟ ଉଭୟ ପକ୍ଷରେ ଆପଣାର ମନୋବାଞ୍ଛା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ଜାଣି ଆଶ୍ୱସ୍ତ ହେଲେ ।

ଶିବବର୍ମା ଏହି ଦୁଷ୍କର ପ୍ରତିଜ୍ଞାରେ ଅନୁତପ୍ତ ହୋଇ ନିଜ ଭାର୍ଯ୍ୟା ନିକଟରେ ତାହା ବର୍ଣ୍ଣନା କଲେ । ସେ ତାହାଙ୍କୁ କହିଲେ, 'ସ୍ୱାମି ! କୁମାରଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ତୁମ୍ଭେ ଏହି ପ୍ରତିଜ୍ଞାରୁ ନିଷ୍କୃତି ଲାଭ ପାରିବ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ତାହାଙ୍କର ଶରଣା-ପନ୍ନ ହୁଅ ।' ଶିବବର୍ମା ନିଜ ଭାର୍ଯ୍ୟାର ଉପଦେଶ ଅନୁସାରେ ରାତ୍ରିର ଶେଷ ପ୍ରହରରେ କାର୍ତ୍ତିକେୟଙ୍କ ନିକଟକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ । ଗୁରୁମୁଖରୁ ଏହି କଥା ଶୁଣି ମୁଁ ରାଜାଙ୍କୁ କହିଲି । ରାଜା ମଧ୍ୟ ତାହା ଶୁଣି ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ତତ୍ପରେ ରାଜପୁତ୍ର ସିଂହଗୁପ୍ତ ରାଜାଙ୍କୁ କହିଲେ, 'ଆପଣ ଏହିପରି ବିଷଣ୍ଣ ହେବାରୁ ମୁଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁଃଖିତ ହେଲି । ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ କାମନା କରି ନଗରର ବାହାରେ ଥିବା ଚଣ୍ଡୀଙ୍କ ଆଗରେ ନିଜ ମସ୍ତକ ଛେଦନ କରିବାପାଇଁ ଉଦ୍ୟତ ହେଲି । ଏହିପରି ସମୟରେ ଆକାଶବାଣୀ ହେଲା—ତୁମ୍ଭେ କ୍ଷାନ୍ତ ହୁଅ, ରାଜାଙ୍କର ମନୋବାଞ୍ଛା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ।' ଏହି କଥା କହି ସିଂହଗୁପ୍ତ ଶିବବର୍ମାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଦୁଇ ଜଣ ଚାର ପଠାଇଲେ । ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ଶିବବର୍ମା ପବନ ମାତ୍ର ଆହାର କରି କାର୍ତ୍ତିକେୟଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସେ ଶରୀର ପ୍ରତି ମମତା ନ ରଖି କଠୋର ତପସ୍ୟା ଆରମ୍ଭ କଲେ । କାର୍ତ୍ତିକେୟ ତାହାଙ୍କର ତପସ୍ୟାରେ ପ୍ରୀତ ହୋଇ

* ଏକ ବ୍ରତ—ଯେଉଁ ବ୍ରତରେ ବିଷୟର ସମାଧାନ, ଯନ୍ତ୍ର ସ୍ୱପ୍ନରେ ଲୋକ ଲାଭ କରେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ତାହାଙ୍କର ମନୋବାଞ୍ଛା ପୂର୍ଣ୍ଣ କଲେ । ଗୁରୁମାନେ ଆଗେ ଆସି ରାଜାଙ୍କୁ ଶିବବର୍ମାଙ୍କର ଆଗମନ ବାର୍ତ୍ତା ଜଣାଇଲେ । ଏହା ଶୁଣି ରାଜା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦିତ ହେଲେ; ମାତ୍ର ମୋର ମନରେ ବାରୁଣ ଦୁଃଖ ଜାତ ହେଲା । ଶିବବର୍ମା ଆସି ରାଜାଙ୍କୁ ସମସ୍ତ ବିଦ୍ୟା ପ୍ରଦାନ କଲେ । ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହ ହେଲେ କଣ ହୋଇ ନ ଯାରେ ?

ରାଜାଙ୍କର ସମଗ୍ର ବିଦ୍ୟାଲାଭ-ବାର୍ତ୍ତା ଶ୍ରବଣ କରି ରାଜ୍ୟର ସମସ୍ତ ପ୍ରଜା ମହା ଉତ୍ସବରେ ମତ୍ତ ହେଲେ । ପତାକାମାନ ପବନରେ ଖେଳିବାକୁ ଲାଗିଲା । ରାଜା ଶିବ-ବର୍ମାଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କରି ତାହାଙ୍କୁ ଅମୂଲ୍ୟ ରତ୍ନମାନ ପ୍ରଦାନ କଲେ ଏବଂ ନର୍ମଦା-ତୀରବର୍ତ୍ତୀ ମରୁକଚ୍ଛପ ନାମକ ପ୍ରଦେଶର ଅଧୀଶ୍ୱର କଲେ । ସିଂହଗୁପ୍ତ କାର୍ତ୍ତିକେୟଙ୍କର ବର-ପ୍ରଦାନ-ବାର୍ତ୍ତା ରାଜାଙ୍କୁ ଅଗ୍ରେ ଜଣାଇବାରୁ ରାଜା ତାହାଙ୍କ ମଧ୍ୟ ବହୁ ସମ୍ପତ୍ତି ଦେଲେ ଏବଂ ବିଦ୍ୟାଲାଭର କାରଣ ମନେ କରି ବିଷ୍ଣୁଶକ୍ତି-ଦୁହିତାଙ୍କୁ ପଟ୍ଟମହିଷୀ କଲେ ।

କ୍ରମଶଃ

ଶ୍ରୀ ଗୋପିନାଥ ଧଳ

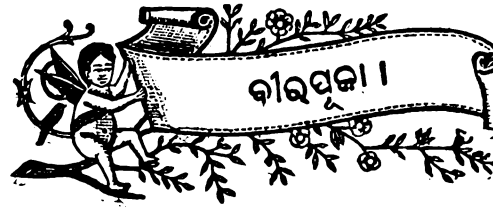

ଦ୍ୱିତୀୟ ପ୍ରସଙ୍ଗ ।

ଧର୍ମୋପଦେଷ୍ଟା ବୀର ।

(ପୂର୍ବପ୍ରକାଶିତ ଉତ୍ତରୁ)

ପ୍ରଥମେ ଗୁଣବତୀ କାନ୍ଦଜା ମହମ୍ମଦଙ୍କ ମୁଖନିଃସୃତ ବାଣୀ ସ୍ନେହ ଓ ବିସ୍ମୟରେ ଶ୍ରବଣ କରିଥିଲେ ଓ ପରେ ତାଙ୍କ ସତ୍ୟ ଧର୍ମରେ ବିଶ୍ୱାସ ସ୍ଥାପନ କଲେ । ପାଠକେ ! ଥରେ କଳ୍ପନା-ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖନ୍ତୁ, ଏକ ଦିଗରେ ମହମ୍ମଦଙ୍କର କାନ୍ଦଜାଙ୍କ ପ୍ରତି ଅସୀମ କୃତଜ୍ଞତା ଏବଂ ଅପର ଦିଗରେ ଅଶେଷଗୁଣସମ୍ପନ୍ନା କାନ୍ଦଜାଙ୍କର ସତ୍ୟବାଣୀ ଶ୍ରବଣପୂର୍ବକ, ମହମ୍ମଦଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରଗାଢ଼ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଭକ୍ତି ପ୍ରଦର୍ଶନ । ମହମ୍ମଦ କହିଅଛନ୍ତି— ଯେଉଁ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଅପର କେହି ଜଣେ ମୋ ଧର୍ମରେ ବିଶ୍ୱାସ ସ୍ଥାପନ କରେ, ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ମୋର ସ୍ୱୀୟ ଧର୍ମପ୍ରତି ବିଶ୍ୱାସ ହୃଦୟରେ ବଦ୍ଧମୂଳ ହୁଏ । କାନ୍ଦଜା-ଙ୍କର ଏହି ଅସୀମ ଦୟାର କଥା ସେ କଦାପି ବିସ୍ମୃତ ହୋଇ ନ ଥିଲେ । ବହୁଦିନ ପରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରିୟତମା ଯୁବତୀ ପତ୍ନୀ ଏଇସା, ଯେ କି ନିଜର ସାଧୁ ବ୍ୟବହାର, ବିମଳ ଚରିତ୍ର ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସଦ୍‌ଗୁଣଦ୍ୱାରା ମୁସଲମାନ-ମାନଙ୍କୁ ଚମତ୍କୃତ କରି ଦେଇଥିଲେ, ସେ ଦିନେ ମହମ୍ମଦ-ପ୍ରଶ୍ନ କରିଥିଲେ—ମୁଁ କଣ କାନ୍ଦଜାଙ୍କଠାରୁ ରୂପ ଗୁଣରେ ଉତ୍ତମ ନୁହେଁ, ସେ ବିଧବା ଓ ବୃଦ୍ଧା ଥିଲେ ତଦ୍ଭିନ୍ନ ତୁମ୍ଭେ ତାଙ୍କଠାରୁ ମୋତେ ଅଧିକ ଭଲ ପାଅ ଆଦର କର । କିନ୍ତୁ ସେତେବେଳେ ସତ୍ୟପ୍ରାଣ ମହ-ସ୍ୱୀୟ ପ୍ରିୟତମାଙ୍କର ହୃଦୟର ଭାବ ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ ନ କ-ସତ୍ୟାନୁରୋଧରେ ନିରପେକ୍ଷଭାବରେ ଉତ୍ତର ଦେଇଥିଲେ "କଦାପି ନୁହେ, ଏଇସା, କଦାପି ନୁହେ । ଆଲ୍ଲାଙ୍କୁ ଶ୍ରବ କରି ପୁଣି କହେଁ, କଦାପି ନୁହେ । ଯେତେବେଳେ ମୋ କଥାରେ କେହି ବିଶ୍ୱାସ ସ୍ଥାପନ କରୁ ନ ଥିଲେ ସେତେବେଳେ ସେହି ସରଳହୃଦୟା ଧର୍ମପ୍ରାଣା କାନ୍ଦ-ମହ-ଧର୍ମରେ ବିଶ୍ୱାସ ସ୍ଥାପନ କରି ମୋର ଉଦ୍ବିଗ୍ନ ହୃ-ୟରେ ଶାନ୍ତି ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ଧର୍ମପ୍ରଚାର-ନିମି-ମୁଁ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ତାଙ୍କର ଦ୍ୱାରା ପ୍ରୋତ୍ସାହିତ ହୋଇ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀରେ ତାଙ୍କୁ ହିଁ ଏକା ମୁଁ ପ୍ରାଣର ବନ୍ଧୁ ପାଇଥିଲି ।"

Digitized by srujanika@gmail.com

ତତ୍ପରେ ମହମ୍ମଦଙ୍କ ଜୀବଦାସ ସିଦ ଏବଂ ପିତୃବ୍ୟ ଆବୁ ଆଲେବଙ୍କ ପୁତ୍ର ଭ୍ରାତା ଆଲି ଇସଲାମ ଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ ହୋଇଥିଲେ ।

ପ୍ରଥମେ ଯେତେବେଳେ ସେ ଜନମଣ୍ଡଳୀସମକ୍ଷରେ ତାଙ୍କର ଧର୍ମମତ ହୃଦୟର ଆବେଗରେ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଥିଲେ, ଦୁଃଖର କଥା, ସେତେବେଳେ କେତେକ ତାହାଙ୍କୁ ବିଦ୍ରୂପ କରିଥିଲେ, କେତେକ ଉଦାସୀନଭାବରେ ଶ୍ରବଣ କରିଥିଲେ, ପୁଣି କେତେକ ଲୋକ କର୍ଣ୍ଣପାତ ମଧ୍ୟ କରି ନ ଥିଲେ । ତିନିବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ କେବଳ ତେର ଜଣ ତାଙ୍କର ଶିଷ୍ୟତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପ୍ରଚାର-କାର୍ଯ୍ୟ ବଡ଼ ମନ୍ଥର ଗତିରେ ଚାଲିଥିଲା । ଉତ୍ସାହର କଥା ଦୂରେ ଥାଉ, ସହାନୁଭୂତି ମଧ୍ୟ ସେ ଲୋକସମାଜରେ ପାଇ ନ ଥିଲେ । ବର୍ଷତ୍ରୟର ମନ୍ଥର ଗତି ପରେ ଦିନେ ଏହି ପୁରୁଷପୁଙ୍ଗବ ତାଙ୍କର ନିକଟତମ ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ-ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜନ୍ମଣଙ୍କୁ ଆହ୍ୱାନ କରି ସେମାନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ମହାତେଜରେ ଓ ଗୌରବଦର୍ପରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ ଜଳଦଗମ୍ଭୀର ସ୍ୱରରେ ସ୍ୱମତ ପ୍ରକାଶ କଲେ ଏବଂ କହିଲେ, "ମୁଁ ଏ ଯେଉଁ ସତ୍ୟ ପାଇଅଛି, ଏହା ଜଗତର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ବସ୍ତୁ । ଏହାହିଁ ଏକମାତ୍ର ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ବିଷୟ । ଏହା ମୋତେ ଦେଶବିଦେଶରେ ପ୍ରଚାର କରି-ବାକୁ ହେବ । ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କିଏ ଏହା ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛ"? ସମସ୍ତେ ସନ୍ଦେହ-ଦୋଳାରେ ଦୋଳାୟମାନ, ନିର୍ବାକ ଓ ନିସ୍ପନ୍ଦ । ସେହି ନିସ୍ତବ୍ଧତା ଭଙ୍ଗକରି ଜଣେ ଷଷ୍ଠଦଶବର୍ଷୀୟ ବାଳକ ହୃଦୟର ଆବେଗରେ ଚିତ୍କାର କରି ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତର ଦେଲା, "ସର୍ବାନ୍ତଃ-କରଣରେ ଗ୍ରହଣ କଲି" । ଏହି ସାମାନ୍ୟ ବାଳକର ନିର୍ଭୟ ବାଣୀ ଶ୍ରବଣକରି ସମବେତ ଭଦ୍ରମଣ୍ଡଳୀ ଉଦ୍ଦାମ ହାସ୍ୟ ସମ୍ବରଣ କଲେ, ଅବଜ୍ଞାତ ବ୍ୟଙ୍ଗୋକ୍ତି ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କଲେ । କିନ୍ତୁ ବସ୍ତୁତଃ ଏହା ହାସ୍ୟ ବା ଅବମାନନାର ବିଷୟ ନୁହେ । ଏହା ଏକ ମହାନ୍ ଓ ଗୁରୁତର ବିଷୟ । ଏହି ସତ୍ୟପ୍ରିୟ, ସ୍ନିଗ୍ଧହୃଦୟ ଓ ମହାମତି ବାଳକ ସତ୍ୟ ନିମିତ୍ତହିଁ ପ୍ରାଣ ବିସର୍ଜନ କରିଥିଲେ । ସିହରୁଲ୍ଲା ବିଜ୍ଞମୀ ଅଥଚ ଅପୂର୍ବ ଲାବଣ୍ୟଯୁକ୍ତ ବାଳକକୁ ବାଗ୍‌ଦାଦମନ୍ଦିରରେ ଜଣେ ନୃଶଂସ ଘାତୁକ ହତ୍ୟା କରିଥିଲା । ସେ ନିଜର ସରଳତା ଓ ମହାନୁଭାବତାରେ ଜଣେ ପୁରୁଷପ୍ରବରଙ୍କ ସତ୍ୟୋକ୍ତିରେ ବିଶ୍ୱାସ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ ଏବଂ ତାହାହିଁ ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁର କାରଣ ହୋଇଥିଲା । ମୃତ୍ୟୁଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗ କରିବା ସମୟରେ ସେ ସମବେତ ଲୋକଗଣଙ୍କୁ କହିଥିଲେ, "ଯଦି ଏ ବିଷମ ଆଘାତରେ ମୋର ମୃତ୍ୟୁ ନ ହୁଏ, ତେବେ ଆପଣମାନେ ହତ୍ୟାକାରିକୁ କ୍ଷମା କରିବା ହେବେ; ଏବଂ ଯଦି ମୃତ୍ୟୁ ହୁଏ, ତେବେ ଅଚିରେ ତାର ପ୍ରାଣନାଶ କରିବେ । ସୁତରାଂ ଏକ ସମୟରେ ଦୁହେଁ ଯାକ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ନ୍ୟାୟାନ୍ୟାୟ ବିଚାର ଦେଖି ପାରିବୁଁ ।"

ମହମ୍ମଦ ସ୍ୱୀୟ ମତ ପ୍ରଚାର ଦ୍ୱାରା ସ୍ୱଭାବତଃ କୁସଂସ୍କାର-ରତ କାବା-ମନ୍ଦିର-ରକ୍ଷକ କୋରେଶମାନଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଦାରୁଣ ବ୍ୟଥା ଦେଇଥିଲେ । ଦୁଇ ଚାରିଜଣ କ୍ଷମତାଶାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତି ଯୋଗ ଦେଇ ଥିବାରୁ ପ୍ରଚାରକାର୍ଯ୍ୟ ଧୀରେ ଧୀରେ ପ୍ରସାର ଲାଭକରିଥିଲା । ଜନସାଧାରଣ ତାଙ୍କ ଉପରେ ରାଗାନ୍ୱିତ ହେବାରୁ ତାଙ୍କ ପିତୃବ୍ୟ ଆବୁ ଆଲେବ ତାଙ୍କୁ ସବିଶେଷ ଭର୍ତ୍ସନା କଲେ ଓ ତାଙ୍କର ଧର୍ମମତଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟ କାହାର ଅପ୍ରିୟ ଆଚରଣ କରିବାକୁ ନିଷେଧ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟନିଷ୍ଠ ମହମ୍ମଦ ତାଙ୍କୁ ସମୁଚିତ ଉତ୍ତର ଦେଇଥିଲେ, "ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀ, ଗ୍ରହ, ନକ୍ଷତ୍ର, ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ମୋତେ ନିଷେଧ କଲେ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ତାହା ଶୁଣିବି ନାହିଁ । ମୁଁ ଯେଉଁ ସତ୍ୟ ଧର୍ମ ପାଇଅଛି, ତାହା ମୁଁ ପ୍ରକାଶ ଓ ପ୍ରଚାର କରିବି । ମୁଁ ନିଜର ଧର୍ମମତ ପ୍ରାଣବ୍ୟୟରେ ସୁଦ୍ଧା ପରିହାର କରିବି ନାହିଁ" । କି ଅଟଳ ଈଶ୍ୱରବିଶ୍ୱାସ ! "ନ୍ୟାଯ୍ୟାତ୍ପଥଃ ପ୍ରବିଚଳନ୍ତି ପଦଂ ନ ଧୀରାଃ ।" ମହମ୍ମଦଙ୍କ ସମୀପବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ କେହି ତାଙ୍କ ଧର୍ମମତ ଶ୍ରବଣ କରୁଥିଲେ ସେ ସେମାନଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଭବିଷ୍ୟରେ ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ ଜନ୍ମାଇବା ନିମିତ୍ତ ଚେଷ୍ଟା କରି ସଫଳକାମ ହେଉଥିଲେ । ମକ୍କାନଗରୀକୁ ଆଗତ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସେ ସ୍ୱୀୟ ମତ ପ୍ରଚାର କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କ୍ରମଶଃ ତାଙ୍କର ଭକ୍ତଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧିପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା । ତାଙ୍କ ବିରୁ-ଦ୍ଧରେ ଅନେକ ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରକାଶ୍ୟ ଓ ଅପ୍ରକାଶ୍ୟ ଭାବରେ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ରଚନା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ତାଙ୍କର ପଦେ ପଦେ ବିପଦ ପଡ଼ିଲା । ତାଙ୍କର ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଜ୍ଞାତିମାନେ ତାଙ୍କୁ ଅନେକାନେକ ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା କଲେ । ମହମ୍ମଦଙ୍କ ପରାମର୍ଶାନୁସାରେ ତାଙ୍କର ମତାବଲମ୍ବିମାନଙ୍କୁ ଆବିସିନିୟା ଦେଶରେ ଆଶ୍ରୟ ନେବାକୁ ହୋଇଥିଲା । ଆବୁ ଆଲେବ ମୃତ ଏବଂ ଗୁଣବତୀ କାଦିଜା ମଧ୍ୟ ଇହ ସଂସାରରେ ନାହାନ୍ତି । ସେ ଅନ୍ୟ କାହାରଠାରୁ ସହାନୁଭୂତିର ଆଶା ରଖି ନ ଥିଲେ । ଯେତେବେଳେ ତାଙ୍କୁ ଗିରିକନ୍ଦର

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଧ୍ୟରେ ଲୁକ୍କାୟିତ ହୋଇ ରହିବାକୁ ହୋଇଥିଲା, କେତେ-କେଳେ ଅବା ପ୍ରାଣଭୟରେ ଘରଦ୍ୱାର ପରିତ୍ୟାଗପୂର୍ବକ ଛଦ୍ମବେଶରେ ଭ୍ରମଣ କରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା ।

ଧର୍ମମତ-ପ୍ରଚାରରେ ତ୍ରୟୋଦଶ ବର୍ଷ ଅତୀତ ହେଲା, କିନ୍ତୁ ଚାଳିଶ (ଜ ୪୦ ଣ) ଜଣ ଦୀକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତି ବ୍ୟତୀତ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବଦ୍ଧପରିକର ହେବା ଦେଖି ସେ ମକ୍କାନଗରୀରେ ବାସ କରିବାକୁ ଅସମ୍ଭବ ମଣିଲେ । ସେ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଯାଥ୍ରେବ (ଆଧୁନିକ ନାମ ମଦିନା) କୁ ପଳାୟନ କଲେ । ତାହା ମକ୍କାଠାରୁ ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ଶତ ମାଇଲ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଅଗମ୍ୟ ଗିରିସଙ୍କଟ ଏବଂ ଭୀଷଣ ମରୁଭୂମି ଅତିକ୍ରମ କରି ସେ ସେଠାରେ ନିର୍ବିଘ୍ନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସେହି ପଳାୟନ ଦିନଠାରୁ ମୁସଲ-ମାନମାନଙ୍କର ଅବ୍ଦ ଗଣା ହୁଏ, ତାହାକୁ ଆରବୀୟ ଭାଷାରେ ହିଜିରି କହନ୍ତି । ୬୨୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରୁ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କର ପ୍ରଥମ ହିଜିରି ବର୍ଷ ଧରା ହୁଏ । ସେତେବେଳେ ମହମ୍ମଦଙ୍କ ବୟସ ୫୦ ବର୍ଷ-କ୍ରମେ କ୍ରମେ ବୃଦ୍ଧ ହୋଇ ପଡ଼ୁଅଛନ୍ତି । ଚାରୁ-ଦିଗରେ ବିପଦ, ବନ୍ଧୁମାନେ କ୍ରମଶଃ ତାହାଙ୍କୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରୁଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ନିଜ ହୃଦୟର ଆଶା ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କିଛି ବଳ ନାହିଁ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ିଲେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଏହିପରି ଶୋଚନୀୟ ଦଶା ହୋଇଥାଏ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଜନ୍ମ-ଭୂମିରୁ ଦୁର୍ବୃତ୍ତମାନଙ୍କ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ବିତାଡିତ ! ସେ ମନୁଷ୍ୟୋଚିତ ଆରବୀୟଭାବରେ ଆତ୍ମରକ୍ଷା କରିବା ନିମନ୍ତେ କୃତସଙ୍କଳ୍ପ ହେଲେ । ଏହି ସଂବାଦ କୋରିଶ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶବାସିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦାବାଗ୍ନିପ୍ରାୟ ବ୍ୟାପ୍ତ ହେଲା । ସେମାନେ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ସହ ପାଶବିକ ଅତ୍ୟାଚାର-ଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କୁ ଦମନ କରିବାକୁ ସ୍ଥିର କଲେ । ମହମ୍ମଦ ସତ୍ୟମନ୍ତ୍ରରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହେତୁ ସେ ମଧ୍ୟ ଖଡ୍ଗ ଉତ୍ତୋ-ଳନ କଲେ । ସୁଦୀର୍ଘ ଦଶ ବର୍ଷକାଳ ତାଙ୍କୁ ଅତ୍ୟାଚାର, ଅନାଚାର ଓ ବ୍ୟଭିଚାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ଏହିପରି ଅସିଧାରଣ କରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା ।

ମହମ୍ମଦଙ୍କ ଅସିଦ୍ୱାରା ଧର୍ମପ୍ରଚାର ବିଷୟରେ ଅନେକେ ଅନେକପ୍ରକାର କହିଅଛନ୍ତି । ଏହା ଅବଶ୍ୟ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମ-ପ୍ରଚାର ପ୍ରଣାଳୀଠାରୁ ଅନେକାଂଶରେ ଭିନ୍ନ । ଖଡ୍ଗ ଧାରଣ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରକୃତ ଖଡ୍ଗ ଥିବା ଦରକାର । ପ୍ରତ୍ୟେକ ନୂତନ ଧର୍ମ ତାହାର ପ୍ରଥମାବସ୍ଥାରେ ଗୋଟିଏ ମନୁଷ୍ୟ-ମସ୍ତିଷ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନିବଦ୍ଧ ଥାଏ । ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଜଣେ ମାତ୍ର ପୁରୁଷ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହେବା ବଡ଼ ସହଜ ବ୍ୟାପାର ନୁହେ । ତେଣୁ ପ୍ରଥମେ ଅସି ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା ଦରକାର । ଅସି ବୋଇଲେ କେତେ ଜଣ ସେହି ମହା-ବଳୀ ପୁରୁଷ । ସ୍ଥୂଳତଃ ସତ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ନିଜେ ନିଜେ ପ୍ରଚାରିତ ହେବ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମରେ ମଧ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ପାଉଁ ଯେ, ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମ ପ୍ରୟୋଜନାନୁସାରେ ଅସି-ବ୍ୟବହାର ମଧ୍ୟ ଏକାବେଳକେ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ନାହିଁ । ଯେ କୌଣସି ଉପାୟରେ ହେଉ ପଛକେ ଅସି, ବାକ୍ୟ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କୌଣସି ଅସ୍ତ୍ର-ଶସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦାର୍ଥର ନିଜ ପଦରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହେବା ଉଚିତ । ଏ ଜଗତରେ ନ୍ୟାୟ ଓ ଅନ୍ୟାୟ ମଧ୍ୟରେ ଭୀଷଣ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଯୁଦ୍ଧ ଚାଲିଅଛି । ଏଥିରେ ପ୍ରକୃତଦେବୀ ମଧ୍ୟସ୍ଥା । ଯାହାର ଭିତ୍ତି ସତ୍ୟଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ, ସେହି ଶେଷରେ ଜୟଲାଭ କରେ । ମହମ୍ମଦ ଏବଂ ତାଙ୍କର କୃତକାର୍ଯ୍ୟତା ବିଷୟରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକୃତ-ଦେବୀଙ୍କର ନ୍ୟାୟବିଚାର ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ପ୍ରକୃତଦେବୀଙ୍କର କି ଉଦାରତା, ମହାନୁଭବତା ଏବଂ ସହିଷ୍ଣୁତା ! ସେ ସାରକୁ ରଖି ଅସାରକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରନ୍ତି । ତାହାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ;-ଧାନ ଓ ଅଗାଡ଼ି । ପୃଥିବୀ ପୃଷ୍ଠରେ ନିକ୍ଷେପ କଲେ କେବଳ ଧାନରୁ ଗଛ ଉଠେ, ଅଗାଡ଼ିରୁ ଉଠେ ନାହିଁ । ପ୍ରକୃତ ସତ୍ୟର ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ମିଥ୍ୟାର ସ୍ଥାନ ସେଠାରେ ଆଦୌ ନାହିଁ । ସେ ଗୃହାଣ କେବଳ ବିଶୁଦ୍ଧ ନିର୍ମଳ ପଦାର୍ଥ । ବିଶୁଦ୍ଧ ବା ସାରବାନ ପଦାର୍ଥକୁ ସେ ପ୍ରାଣପଣେ ରକ୍ଷା କରନ୍ତି । ପୃଥିବୀରେ ଯେତେ ମହାନ୍ ତତ୍ତ୍ୱ ଓ ସତ୍ୟ ଆସିଅଛି, ତାହାର ଇତିହାସ ସବୁ ଏକ । ମହାନ୍ ସତ୍ୟସମୂହ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବିଧିରେ ବା ଗ୍ରନ୍ଥରେ ପଡ଼ି ଆସେ । କିନ୍ତୁ ସେ ବିଧିସବୁ ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବା ଦୋଷଯୁକ୍ତ ହେତୁ ବେଶିଦିନ ରହେ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ତାହାର ସାର ଚିରକାଳ ରହେ, ସାର ପଦାର୍ଥର ଅସ୍ତିତ୍ୱ କେବେହେଁ ଲୁପ୍ତ ହୁଏ ନାହିଁ; ସମୁଦ୍ରେ ପକୂଳବର୍ତ୍ତୀ ଆଲୋକ-ସ୍ତମ୍ଭବତ୍ ଚିରକାଳ ବିରାଜମାନ ରହେ । ମନୁଷ୍ୟର ଆତ୍ମାବତ୍ ତାହା ଅମର ଓ ଶାଶ୍ୱତ । କେବଳ ବାହ୍ୟାବରଣଟି ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୁଏ । ଆମ୍ଭେମାନେ ସାଧା-ରଣତଃ ଯାହାକୁ ପବିତ୍ର କିମ୍ବା ଅପବିତ୍ର କହୁଁ, ତାହା ପ୍ରକୃତଦେବୀଙ୍କ ନିକଟରେ ସେପରି ନୁହେ । ସେ ବିଶ୍ୱ-ସନରେ ବସି ଦେଖନ୍ତି, ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ କେଉଁ ପରିମା-ଣରେ ସତ୍ୟ ଅଛି । ସେ ବାହ୍ୟ ଆକୃତି ନେଇ ବିଚାର କରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ମହମ୍ମଦଙ୍କ ଧର୍ମ ଏକପ୍ରକାର ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମ ବୁଲା—ତାହା କେବଳ ରୂପାନ୍ତର । ସେଥିରେ ଯେପରି ଅକୃତ୍ରିମତା

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଶ୍ୱାସ ଅଛି, ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଆରବୀୟମାନଙ୍କ ଧର୍ମ ସିରିୟା ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନମାନଙ୍କ ଧର୍ମଠାରୁ ଅନେକାଂଶରେ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ । ସିରିୟାର ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମାବଲମ୍ବିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସର୍ବଦା ମତଭେଦ ଚାଲିଥିଲା । ଆରବୀୟମାନଙ୍କ ପୌତ୍ତଳିକତାଠାରୁ ମହମ୍ମଦଙ୍କ ପ୍ରଚାରିତ ଧର୍ମ ସର୍ବାଂଶରେ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ, କାରଣ ମହମ୍ମଦଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଯେଉଁ ମହାସତ୍ୟର ଅବତାରଣା ହୋଇଥିଲା, ତାହା ତାହାଙ୍କୁ ଅବିକଳଭାବରେ ଜଣାଇଥିଲା ଯେ, ପୌତ୍ତଳିକତା ସତ୍ୟ ନୁହେ; କାଷ୍ଠପାଷାଣର ପୁତ୍ତଳିକା ସତ୍ୟ ନୁହେ । ଈଶ୍ୱର କେବଳ ସତ୍ୟ * "ଆଲ୍ଲା ହୋ ଆକ୍‌ବର ।" ଈଶ୍ୱର ସର୍ବଶକ୍ତିମାନ୍ ଓ ସର୍ବନିୟନ୍ତା । ସେ ହର୍ତ୍ତା, କର୍ତ୍ତା ଓ ବିଧାତା । ସେ ଇଚ୍ଛାମୟ । ତାଙ୍କରି ଇଚ୍ଛାରେ ସମସ୍ତ ସମ୍ପାଦିତ ହେଉଅଛି—ନଦୀ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଅଛି, ପବନ ମନ୍ଦ ମଧୁରେ ବହୁଅଛି, ପିକ ସୁଲଳିତ ପଞ୍ଚମ ତାନରେ ଗାନ କରୁଅଛି ଏବଂ ଚନ୍ଦ୍ର, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଗ୍ରହ, ନକ୍ଷତ୍ର ସ୍ୱ ସ୍ୱ କକ୍ଷରେ ଭ୍ରମଣ କରୁଅଛନ୍ତି ।

ମରୁଭୂମିନିବାସୀ ପୌତ୍ତଳିକମାନେ ଅଦମ୍ୟ ଉତ୍ସାହ ସହକାରେ ଯାହା ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ, ଯାହା ବିଶ୍ୱାସ କରିଥିଲେ, ତାହା ବାସ୍ତବରେ ବିଶ୍ୱାସଯୋଗ୍ୟ । ପ୍ରକୃତ ସତ୍ୟ ବସ୍ତୁକୁ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀର ନିଖିଳ-ମାନବସମାଜ ଗ୍ରହଣ କରିବ । ପୃଥିବୀର ଗତି ସତ୍ୟ ଦିଗରେ ପ୍ରଧାବିତ ହେଉଅଛି । ଏହି ସସାଗରା ଧରା ଭଗବାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ମନ୍ଦିର । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ପୃଥିବୀର ସ୍ୱାଭାବିକ ଗତି ସହିତ ସହଯୋଗିତା କରେ, ସତ୍ୟ-ନଦୀ ସନ୍ତରଣ କରେ, ସତ୍ୟ-ସ୍ରୋତରେ ଭାସମାନ ହୁଏ, ସେ ଭଗବତ୍-ମନ୍ଦିରର ପ୍ରଧାନ ପୁରୋହିତ । ସତ୍ୟ ସହିତ ସହଯୋଗିତାହିଁ ମନୁଷ୍ୟର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ବୃଥା ତର୍କ-ବାଗ୍-ବିତଣ୍ଡା-ଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟ ସତ୍ୟ-ମଞ୍ଚରୁ ବିତାଡିତ ହୁଏ । "ନୈଷା ତର୍କେଣ ମତିରାପନେୟା ପ୍ରୋକ୍ତା ନ୍ୟେନୈବ ସୁଜ୍ଞାନାୟ ପ୍ରେଷ୍ଠ" କଠୋପନିଷଦ୍ ୨।୯ । ଇସଲାମ୍‌ଧର୍ମ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମତବାଦ ପ୍ରଭୃତିକୁ ବିନଷ୍ଟ କରିଥିଲା । ସେରୂପ ବିନଷ୍ଟ କରିବାର ତାହାର ଅଧିକାର ଥିଲା, କାରଣ ତାହା ଜ୍ୱଳନ୍ତ ସତ୍ୟ । ଯହିଁରେ ସତ୍ୟ ନ ଥିଲା, ତାହା ସେହି ସତ୍ୟରୂପ ବହ୍ନିରେ ଭସ୍ମୀଭୂତ ହୋଇଥିଲା ।

ମକ୍କାକୁ ପଳାୟନ ପରେ ଏବଂ ସେହି ଭୀଷଣ ସଂଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ ମହମ୍ମଦ ଅବସରାନୁଯାୟୀ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଧର୍ମପୁସ୍ତକ କୋରାନକୁ ଲିପିବଦ୍ଧ କରିବା ନିମିତ୍ତ ତାଙ୍କର ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଆଦେଶ ଦେଇଥିଲେ । ମୁସଲମାନମାନେ ତାଙ୍କର ପବିତ୍ର ଧର୍ମପୁସ୍ତକକୁ ଯେପରି ଶ୍ରଦ୍ଧା, ଭକ୍ତି ଓ ଅନୁରାଗ ସହିତ ଦେଖନ୍ତି, ସେପରି ବୋଧହୁଏ ଅତିଅଳ୍ପ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍ ତାଙ୍କର 'ବାଇବେଲକୁ' ଦେଖନ୍ତି । କୋରାନରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଷୟରେ ଆଦର୍ଶ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଅଛି । ବିଧି, ନିୟମ, ଆଚାରବ୍ୟବହାର, ରୀତିନୀତି ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ସମସ୍ତ ସନ୍ନିବେଶିତ ଅଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୁସଲମାନ ତାହା ପଢ଼ିବାକୁ ବାଧ୍ୟ । ବିଗ୍ରହପତି ବିଗ୍ରହ-ସନରେ ଆସୀନ ହୋଇ କୋରାନର ନିୟମାନୁସାରେ ବିଗ୍ରହ କରନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିନ ତାହା ମସ୍‌ଜିଦ୍ ବା ଧର୍ମ-ମନ୍ଦିରରେ ପଠିତ ହୁଏ । ଏହି ବିଗତ ଦ୍ୱାଦଶଶତାବ୍ଦୀ-ବ୍ୟାପୀ ତାହା ମୁସଲମାନଜୀବନର ଏକମାତ୍ର ଆଦର୍ଶ ଏବଂ ପଥ-ପ୍ରଦର୍ଶକ ହୋଇଅଛି ।

ଇୟୁରୋପୀୟମାନଙ୍କ ଚକ୍ଷୁରେ କୋରାନ୍ ଅତିଶୟ ଶୃଙ୍ଖଳାବିହୀନ କତିପୟ ଉପଦେଶର ସମଷ୍ଟିମାତ୍ର । ଅନେକ ସମୟରେ ଏହା ଏତେ ଦ୍ୱିରୁକ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ ଯେ, ପାଠ କଲେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିରକ୍ତି ବୋଧହୁଏ । ମୁସଲମାନମାନେ କହନ୍ତି ଯେ, ତାହା ମେଷଚର୍ମ୍ମରେ ପ୍ରଥମେ ଲିଖିତ ହୋଇ ଗୋଟିଏ ସିନ୍ଦୁକମଧ୍ୟରେ ନିକ୍ଷିପ୍ତ ହୋଇଥିଲା; ତେଣୁ ତାହା ଧାରାବାହିକ ଓ ସୁସଂବଦ୍ଧ ନୁହେ । ସାହିତ୍ୟିକ ଉତ୍କର୍ଷ ବ୍ୟତୀତ ଏହାର ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଗୁଣ ଅଛି—ତାହା ଶୁଦ୍ଧ ମୌଳିକତା ଓ ସରଳତାର ଯୁଗପତ୍ ସମାବେଶ । ଏଥି ନିମିତ୍ତ ଏହା ସମସ୍ତଙ୍କ ହୃଦୟ ସ୍ପର୍ଶ କରେ । କୋରାନ୍ ଶୃଙ୍ଖଳାବିହୀନ ଏବଂ ଅମାର୍ଜିତ ହେବାର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ କାରଣ, ମହମ୍ମଦଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ଓ ଆଲୋଚନାର ଅଭାବ । ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷା ପ୍ରକୃତ କରି ନ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଯେଉଁ ଭାବସମୂହ ଉଦିତ ହେଉଥିଲା, ତାହା ସେ ଭାଷାଅଭାବରୁ ବ୍ୟକ୍ତ କରି ପାରୁ ନଥିଲେ । ଭାଷା ଓ ଭାବର ଯୁଦ୍ଧ ଚାଲିଥିଲା । ଭାବର ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ ଓ ପ୍ରାବଲ୍ୟ ଏବଂ ଭାଷାର ଅସମୀଚୀନତା ହେତୁ ଏପରି ବୈଷମ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ତାଙ୍କ ହୃଦୟରେ କପଟତା, ଶଠତା ପ୍ରଭୃତି ଆଦୌ ନ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କର ବାଣୀ ଏତେ ସରଳ ଓ ମୌଳିକ । କୋରାନକୁ ମହମ୍ମଦ ସାକ୍ଷାତ୍ ଭଗବାନଙ୍କର ବାଣୀ ବୋଲି କହନ୍ତି । ତାହା କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଅସମ୍ଭବ ନୁହେ । ଏହା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ବିଚାର୍ଯ୍ୟ । ୨୩ବର୍ଷ-ବ୍ୟାପୀ ପ୍ରଚାରକାଳମଧ୍ୟରେ ଯେତେବେଳେ ସେ କୋରେସ୍ ଏବଂ ପୌତ୍ତଳିକମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯୁଦ୍ଧ ଏବଂ ଆତ୍ମୀୟ ସ୍ୱଜନବାନ୍ଧବ ସହ କଳହ ପ୍ରଭୃତି ଭୀଷଣ ସଂକଟରେ ପଡ଼ିଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ବିଷୟମାନଙ୍କର ଶୋଭନ

ଗୀତାରେ (୧) ତେଜୋଽସ୍ମି ପ୍ରଭାଃ ସାକ୍ଷୀ ନିବାସଃ ଶରଣଂ ସୁହୃତ୍ । ପ୍ରଭବଃ ପ୍ରଳୟଃ ସ୍ଥାନଂ ନିଧାନଂ ବୀଜମବ୍ୟୟମ୍ ।
(୨)ତ୍ୱମାଦିଦେବଃ ପୁରୁଷଃ ପୁରାଣ ସ୍ତ୍ୱମସ୍ୟ ବିଶ୍ୱସ୍ୟ ପରଂ ନିଧାନଂ । ବେତ୍ତାସି ବେଦ୍ୟଂଚ ପରଂଚ ଧାମ ତ୍ୱୟାତତଂ ବିଶ୍ୱମନନ୍ତରୂପ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସମାଧାନ ନିମିତ୍ତ ସେ ବହୁ ଭାବନା, ଧ୍ୟାନ ଓ ଧାରଣାରେ ଦିବାରାତ୍ର ଅବିରାମଭାବରେ ଅତିବାହିତ କରିଥିଲେ ଏବଂ ତେଣୁ ତାର ଫଳସ୍ୱରୂପ ସତ୍ୟ ପାଇଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଅନୁଶୀଳନ ସାକ୍ଷାତ୍ ଭଗବତ୍‌ପ୍ରେରିତ । ସେ ଥିଲେ ସତ୍ୟର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି । ଈଶ୍ୱରସୃଷ୍ଟ ଜଗତ ତାଙ୍କ ଚକ୍ଷୁରେ ମହାସତ୍ୟ ।

ମୌଳିକତା ଓ ସରଳତା ହେତୁ କୋରାନ୍ ଆରବୀୟ-ମାନଙ୍କର ଏପରି ଆଦରର ଧନ ହୋଇଅଛି । ତହିଁରେ ଅନେକ ପୌରାଣିକ ଗଳ୍ପର ସୂଚନା ଅଛି । ଆରବୀୟ-ମାନଙ୍କର ସ୍ମୃତିଘଟରେ ବିରାଜିତ ଥିବା ପୌରାଣିକ ଗଳ୍ପ-ସମୂହ ସେ ବାରମ୍ବାର ଉଲ୍ଲେଖ କରି ଅଛନ୍ତି । ଯାହା ସେ ସୁହୃଦୟରେ ଅନୁଭବ କରିଥିଲେ, ତାହା ପ୍ରକାଶ କରି-ବାରେ ସେ ଯଥାସାଧ୍ୟ ଚେଷ୍ଟା କରି ଅଛନ୍ତି, ଏବଂ ନାନା ସ୍ଥାନରେ ଭଗବତ୍-ପ୍ରେରଣାର ନିଦର୍ଶନ ପରିଲକ୍ଷିତ ମଧ୍ୟ ହୁଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବସ୍ତୁରେ ସତ୍ୟ ସନ୍ଦର୍ଶନ କରିବାହିଁ ପ୍ରଧାନ ବିଷୟ । ସେହି ସତ୍ୟ ପ୍ରକୃତଦେଶୀଙ୍କର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦାନ । ସେ ଦାନର ଅବମାନନା ନ କରିବା ଲୋକ ଅତି ବିରଳ ।

କୋରାନରେ ମହମ୍ମଦଙ୍କ ସଂଘଟିତ କୌଣସି ଅଲୌ-କିକ ଘଟଣା ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇନାହିଁ । ସେ ସେପରି କୌଣସି ଅଲୌକିକ ଘଟଣା ସମ୍ପାଦନ କରି ନାହାନ୍ତି । ସେ ସ୍ୱୟଂ କହି ଅଛନ୍ତି, "ମୁଁ ଜଣେ ସାଧାରଣ ପ୍ରଚାରକ, ଭଗବତ୍-ବାଣୀ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରଚାର କରିବା ମୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।" ସେ ଯଦ୍ୟପି ଅଲୌକିକ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ନଥିଲେ, ତଥାପି ସମସ୍ତ ପ୍ରାକୃତିକ ବସ୍ତୁ ତାଙ୍କୁ ଅଲୌକିକ ବୋଧ ହେଉଥିଲା । ସେ କହିଅଛନ୍ତି, ଚକ୍ଷୁ ଉନ୍ମୀଳନ କରି ଦେଖିଲେ ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥ ଅଦ୍ଭୁତତତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରତୀୟମାନ ହୁଏ । ଏହି ପୃଥିବୀ ଅଦ୍ଭୁତ, ମେଘମାଳା ଅଦ୍ଭୁତ, ମନୁଷ୍ୟ ଅଦ୍ଭୁତ, ସ୍ଥୂଳତଃ ଈଶ୍ୱରସୃଷ୍ଟ ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥ ଅଦ୍ଭୁତ ଏବଂ ଅଲୌ-କିକ । ମନୁଷ୍ୟର ଜନ୍ମିକ ବିକାଶକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲେ, ମନୁଷ୍ୟ ଯେ କି ଅଦ୍ଭୁତ ପଦାର୍ଥ, ତାହା ସମ୍ୟକ୍ ଉପଲବ୍ଧି ହେବ । ମହମ୍ମଦଙ୍କଠାରେ ସମସ୍ତ ଗୁଣ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ ଥିଲା । କବି ବୋଲି, ରାଜା ବୋଲି, ଧର୍ମଯାଜକ ବୋଲି, ଯେ କୌଣସି ଜଣଙ୍କର ଆଖ୍ୟା ସେ ଲାଭ କରି ପାରନ୍ତି । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମସ୍ତ ମହାଭାବୁକ ଏବଂ ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ତୁଲ୍ୟ ମହମ୍ମଦ ସମସ୍ତ ଈଶ୍ୱର-ସୃଷ୍ଟ ପଦାର୍ଥରେ ଭଗବତ୍‌ସତ୍ତା ଓ ପର-ଦୃଶ୍ୟମାନ ଜଗତରେ ସତ୍ୟ ଅନୁଭବ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ମତରେ ଆତ୍ମା ସମସ୍ତ ଜଗତ ଧାରଣ କରିଅଛନ୍ତି । ସେ ହାତ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ସମସ୍ତ ଜଗତ ବିଲୁପ୍ତ ହେବ ।

ତାଙ୍କର ଧର୍ମ, ଲୋକଦୃଷ୍ଟିରେ ଅତିଶୟ ସୁଗମ ଓ ସହଜ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ଔଣସି ଧର୍ମ ମଧ୍ୟ ସହଜ ନୁହେ । ତାଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ବ୍ରତ ଓ ଉପବାସାଦି, ଦୈନିକ ପଞ୍ଚ ବାର ପ୍ରାର୍ଥନା ଓ ମଦ୍ୟନିବାରଣ ପ୍ରଭୃତି ହେତୁ ମହମ୍ମଦଙ୍କ ଧର୍ମ ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କୁ ସହଜ ବୋଧହେଲା ନାହିଁ । 'ଦୁର୍ଗମ ପଥ ଏ ଭଜନ, ଭୟେ ଭାଙ୍ଗିଲେ ଯୋଗୀଜନ ।' ସେଥିହେତୁ ଅନେକେ ପୃଷ୍ଠଭଙ୍ଗ ଦେଇ ପଳାୟନ କଲେ । କୌଣସି ଗୁରୁତର କିମ୍ବା ଦୁଃସାହସିକ କାର୍ଯ୍ୟ ସହଜରେ କିମ୍ବା ଅନାୟାସରେ ସାଧିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ମହତ୍ତ୍ୱର ସତ୍ତା ନିହିତ ଅଛି, ସୁବିଧା ପାଇଲେ ଅତି ଅଧମ ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟ ତାହାର ମାନବିକତାକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉପଲବ୍ଧି କରିପାରେ । ଭୋଗଲାଳସା ମନୁଷ୍ୟକୁ ମହତ୍ତ୍ୱ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ କରିବାକୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ କରେ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ତୀବ୍ର ସାଧନା, ଆତ୍ମବିସର୍ଜନ ପ୍ରଭୃତି ମନୁଷ୍ୟକୁ ସିଦ୍ଧିବିକ୍ରମ ପ୍ରଦାନ କରେ ।

ତାଙ୍କ ଧର୍ମରେ କୌଣସି ବିଷୟବାସନାର ସତ୍ତା ନ ଥିଲା । ତାଙ୍କ ନିଜଠାରେ ମଧ୍ୟ ସେପରି ଭୋଗବାସନା ବା ବିଷୟଲାଳସା ନ ଥିଲା । ସେ ଅତିଶୟ ମିତବ୍ୟୟୀ ଓ ଅଳ୍ପାହାରୀ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଆହାର ଥିଲା କେବଳ ରୁଟି ଓ ପାଣି । ସେ ଏତେଦୂର ମିତବ୍ୟୟୀ, କଷ୍ଟସହିଷ୍ଣୁ ଏବଂ ସ୍ୱାବଲମ୍ବୀ ଥିଲେ ଯେ, ସେ ତାଙ୍କର ନିଜର ଜୋତା ଓ କୁର୍ତ୍ତା ନିଜେ ମରାମତ କରୁଥିଲେ । ଆରବୀୟମାନେ ତାଙ୍କର ଆଜ୍ଞା ଓ ଆଦେଶ ଯେପରି ପ୍ରତିପାଳନ କରୁଥିଲେ ଓ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଯେପରି ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଭକ୍ତି ଦେଖାଉଥିଲେ, ତାହା ଜଣେ ବିଶ୍ୱବିଜୟୀ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଭାଗ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଘଟିବା ସମ୍ଭବପର ନୁହେ ।

ମହମ୍ମଦଙ୍କ ଶେଷ ବାଣୀ—ଜଗତସ୍ରଷ୍ଟା ଜଗଦୀଶ୍ୱରଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରାର୍ଥନା । ତାଙ୍କର ମହାନୁଭବତା ଏବଂ ଆତ୍ମସମର୍ପଣର ବିଷୟ ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି । ସେ ତାଙ୍କର ପ୍ରିୟତମା କନ୍ୟାର ମୃତ୍ୟୁସମ୍ବାଦ ଧୀର ଓ ଅବିଚଳିତ ଚିତ୍ତରେ ଶ୍ରବଣ କରିଥିଲେ । ସେ ସେଥିନିମିତ୍ତ ଆଦୌ ଖେଦ ପ୍ରକାଶ ନ କରି କହିଥିଲେ, "ଭଗବାନଙ୍କର ଦାନ ଭଗବାନ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି । ଜୟ ଶ୍ରୀ ଭଗବାନଙ୍କର ଜୟ ।" ତାଙ୍କର ଦାସ 'ସିଦ୍ଦି' ଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରାଣନାଶବାର୍ତ୍ତା ଶ୍ରବଣ କରି ମଧ୍ୟ ସେ ତଦ୍ରୂପ ଧୀର ସାହସର ପରିଚୟ ଦେଇଥିଲେ ।

ମରୁଭୂମିର ସେହି ଅନାର୍ଯ୍ୟନିବାସୀ ଓ ଅଶିକ୍ଷିତ ସନ୍ତାନଙ୍କଠାରେ ଗର୍ବ, ଦମ୍ଭ, ଛଳନା, ପ୍ରତାରଣା ପ୍ରଭୃତି

Digitized by srujanika@gmail.com

କିଛି ନ ଥିଲା । ପାରସ୍ୟରାଜ ଓ ଗ୍ରୀକ୍‌ସମ୍ରାଟଙ୍କଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ସାଧାରଣ ମନୁଷ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସେ ସମାନ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ ଏବଂ ନିର୍ଭୀକଚିତ୍ତରେ କଥୋପକଥନ କରୁଥିଲେ । କୃତ୍ରିମତାର ଅଭାବହିଁ ତାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଗୁଣ । ପ୍ରାଣର ଆବେଗରେ ସେ ସତ୍ୟର ଅନ୍ୱେଷଣ କରୁଥିଲେ ।

ତାଙ୍କର ନୈତିକ ଉପଦେଶମାନ ସ୍ଥଳବିଶେଷରେ ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ ନ ହେଲେହେଁ ତାହା ସର୍ବଦା ନ୍ୟାୟ ଓ ଯୁକ୍ତି ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଏବଂ ସତ୍ୟମାର୍ଗରେ ପରିଚାଳିତ । ତାଙ୍କ ଧର୍ମରେ କ୍ଷମା ନାହିଁ, ସତ୍ୟ; କିନ୍ତୁ ସାମ୍ୟଭାବ ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ବିରାଜିତ । ଇସଲାମ ଧର୍ମ ଲୋକନିର୍ବିଶେଷରେ ଭଗବାନଙ୍କର ସନ୍ତାନ ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରେ; ତେଣୁ ସମସ୍ତ ମନୁଷ୍ୟ ସମାନ, ସାନ ବଡ଼ର ବିଚାର ନାହିଁ । ମହମ୍ମଦ ଦାନଧର୍ମର ମହତ୍ତ୍ୱ ବିଶେଷଭାବରେ ସଂସ୍ଥାପନ କରିଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଆଦେଶାନୁଯାୟୀ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକର ତାହାର ବାର୍ଷିକ ଆୟର ଏକାଦଶମାଂଶ ଦରିଦ୍ର ନାରାୟଣଙ୍କ ସେବା ନିମିତ୍ତ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିବା ଉଚିତ । ନିଃସ୍ୱ ଓ ନିଃସହାୟମାନଙ୍କ ନିମିତ୍ତ ତାଙ୍କର ପ୍ରାଣ କାନ୍ଦୁଥିଲା; ତେଣୁ ସେ ଏହି ଧର୍ମବିଧାନ କରିଥିଲେ ।

ମହମ୍ମଦଙ୍କ ସ୍ୱର୍ଗ ଓ ନରକ ବିଷୟସୁଖାତ୍ମକ, ଏହା ଅନେକେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ବାସ୍ତବରେ ତାହା ମହମ୍ମଦଙ୍କ ସୃଷ୍ଟି ନୁହେଁ । ତାଙ୍କର ପରବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରଧାନ ଧର୍ମପୁରୋହିତମାନେ ଏପରି ଚିତ୍ରଣ କରିଅଛନ୍ତି । କୋରାନ୍‌ରେ ସ୍ୱର୍ଗର ଆନନ୍ଦବିଷୟରେ ବିଶେଷ ଉଲ୍ଲେଖ ନାହିଁ । ସ୍ୱର୍ଗରେ ଭଗବାନଙ୍କର ଦର୍ଶନ ଲାଭ କରି ଯେଉଁ କଳ୍ପନାତୀତ ଦିବ୍ୟାନନ୍ଦ ଉପଭୋଗ କରାହୁଏ, ତାହା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମସ୍ତ ପାର୍ଥିବାନନ୍ଦ ଅପେକ୍ଷା ଅନେକ ଗୁଣରେ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ।

ମହମ୍ମଦଙ୍କ ସ୍ୱର୍ଗ ଓ ନରକ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଦୁଇଗୋଟି ପ୍ରଣିଧାନ ଯୋଗ୍ୟ ବିଷୟ ଅଛି;—

୧ମଟି-କଠୋର ସାଧନା ଓ ଆତ୍ମସଂଯମ-ପ୍ରାପ୍ତି ପରେ ସାଂସାରିକ ସୁଖସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ ଉପଭୋଗ କରିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ମାନବର ବିଧେୟ । ଯେତେବେଳେ ମନୁଷ୍ୟର ନିଜର ଷଡ଼୍‌ରିପୁକୁ ଦମନ କରିବାର କ୍ଷମତା ହୁଏ, ସେତେବେଳେ ସେ ପ୍ରକୃତ ସୁଖ ସମ୍ଭୋଗ କରିପାରେ । ଅନାସକ୍ତଭାବରେ ସଂସାରର ଭୋଗବିଳାସାଦିରେ ଆସକ୍ତ ରହିବା, ଏହାର ପ୍ରଧାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ମନୁଷ୍ୟର ଏପରି ସଂଯମ ଥିବା ଆବଶ୍ୟକ, ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା ସେ ନିଜେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟର ଦାସ ନ ହୋଇ ଇନ୍ଦ୍ରିୟକୁ ନିଜର ଦାସ କରେ ।

ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମରେ ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ଅଛି— ଗାର୍ହସ୍ଥ୍ୟ ଧର୍ମରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ପୂର୍ବରୁ କଠୋର ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟାବଲମ୍ବନର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି ।

ଦ୍ୱିତୀୟଟି—ତାହାଙ୍କର ସ୍ୱର୍ଗ ଓ ନରକ ଯେତେ ବିଷୟସୁଖଭୋଗାତ୍ମକ ହେଉ ପଛକେ ତହିଁରେ ଅନନ୍ତ ସତ୍ୟ ବିରାଜମାନ । ସ୍ୱର୍ଗର ଚିରଆନନ୍ଦମୟ ଓ ସୁଖପ୍ରଦ ଚିତ୍ର, ନରକର ଭୀଷଣ ଦୃଶ୍ୟ, ଅନ୍ତିମ ବିଚାର-କାଳ (Day of judgment) ପ୍ରଭୃତି ବିଷୟମାନ ସେ ବାରମ୍ବାର କହିଅଛନ୍ତି ।

ମନୁଷ୍ୟ ତାହାର କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ଦାୟୀ । ଉତ୍ତମ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ସେ ସ୍ୱର୍ଗରେ ବାସ କରେ, ଏବଂ ଅନ୍ୟାୟ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ନରକଗାମୀ ହୁଏ । ଆରବୀୟମାନଙ୍କର କର୍ମବିଶ୍ୱାସ ପୂର୍ଣ୍ଣମାତ୍ରାରେ ଥିଲା । ତେଣୁ ସେମାନେ ସେମାନଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର୍ମରେ ଅବହେଳା କରୁ ନ ଥିଲେ । ପୃଥିବୀରେ ମନୁଷ୍ୟର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମହମ୍ମଦ ଗୋଟିଏ ସମାଧାନ କରିଅଛନ୍ତି । ସେ ବସ୍ତୁତଃ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦାର୍ଶନିକ ବେନ୍‌ଥାମ୍ ଓ ପେଲି ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ତୁଲ୍ୟ ନ୍ୟାୟ ଓ ଅନ୍ୟାୟର ପରିମାଣରେ ଲାଭକ୍ଷତିର ହିସାବ କରିନାହାନ୍ତି, କିମ୍ବା ପାପ-ପୁଣ୍ୟ ହିସାବ କରି, ପାପ କିମ୍ବା ପୁଣ୍ୟର ଆଧିକ୍ୟ ଅନୁସାରେ ଫଳର ଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିନାହାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ପାପ କରିବାକୁ ଏକାବେଳକେ ନିଷେଧ କରିଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ମତରେ ଯାହା ପାପ, ତାହା ମୃତ୍ୟୁ । ନରକ ମଧ୍ୟ ତାହାହିଁ । ତେଣୁ ତାହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବର୍ଜନ କରି, ଧର୍ମ ଓ ପୁଣ୍ୟ ଅର୍ଜ୍ଜନରେ ନିଜକୁ ନିୟୋଜିତ କରିବା ଆଦୌ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।

ପରିଶେଷରେ ବକ୍ତବ୍ୟ ଏହି ଯେ, ଆପାତତଃ ଭ୍ରମ ଥିଲେ ହେଁ ମହମ୍ମଦଙ୍କ ଧର୍ମରେ ଚିର ସତ୍ୟ ବିଦ୍ୟମାନ । ତହିଁରେ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକତାର ଚରମ ସୀମା ନିହିତ ଅଛି । ଏଥିରେ ନିର୍ଣ୍ଣ ଧର୍ମକୃତ ବିକ୍ରମ ଓ ସାହସର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆହୁରି କିଛି ଶ୍ରେଷ୍ଠତର ପଦାର୍ଥ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ ରହିଅଛି । ତେଣୁ ଆଜି ସୁଦ୍ଧା ତାହା ପୃଥିବୀର ଏକ-ପଞ୍ଚମାଂଶ ମନୁଷ୍ୟ-ଜୀବନର ପଥପ୍ରଦର୍ଶକ ଓ ଧ୍ରୁବତାରାରୂପେ ବିରାଜିତ । ଆରବୀୟମାନେ ଏହାକୁ ସର୍ବାନ୍ତଃ-

Digitized by srujanika@gmail.com

କରଣରେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି । ଏହି ଧର୍ମ ଆରବୀୟମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ଧକାରରୁ ଆଲୋକକୁ ଆଣିଥିଲା । ଏହାର ଫଳରେ ସେମାନେ ପ୍ରାଣସଞ୍ଜୀବନୀ ଶକ୍ତି ପାଇଥିଲେ । କ୍ଷୁଦ୍ରକୁ ମହୀୟାନ୍ କରିବା ନିମନ୍ତେ, ଅପ୍ରସିଦ୍ଧକୁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଆରବ ମରୁପ୍ରଦେଶରେ ଭଗବାନ୍ ଜଣେ ଧର୍ମୋପଦେଷ୍ଟା ଙ୍କୁ ପ୍ରେରଣ କରି, ସେହି କ୍ଷୁଦ୍ର ଦେଶକୁ ଜଗତ୍‌ସମକ୍ଷରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଓ ଅମର କରି ରଖିଅଛନ୍ତି ।

କ୍ରମଶଃ

ଶ୍ରୀ ଅମରେନ୍ଦ୍ରବଲ୍ଲଭ ଦେ ।

ସ୍ମୃତି ଚିତ୍ର । (୧)

ସେ ତ ମନୁ ଯାଉନାହିଁ,
ଯେତେ ମୁଁ ପିଅଇଁ ନବନବାମୃତ,ତା ଭଳି ତ ନାହିଁ କାହିଁ ।
ଗୁଡ଼ି ନାହିଁ ଶୀତ, ନାହିଁ ଟାଣ ଖରା,
ପ୍ରଭୁ-ଦୋଳୋତ୍ସବେ ମାତିଅଛି ଧରା,
ତରୁଣ-ବସନ୍ତ ଆଣିଛି ଉଦନ୍ତ,
ବସନ୍ତ-ବିନୋଦେ ସରବେ ଉନ୍ମତ୍ତ,
ହୃଦୟ-କନ୍ଦରେ ପ୍ରେମ-ଝର ଝରେ,
ପ୍ରକୃତି-ସୁନ୍ଦରୀ ବିଜେ ଗନ୍ଧାଘରେ,
ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟେ ରହିଛି ଚାହିଁ,—
ଜୀବନ-ସଙ୍ଗିନୀ-ପ୍ରଥମ-ବଚନ-ଅମୃତ ପିଇବାପାଇଁ ।୧।

ଅମୂଲ୍ୟ ଅତୁଲ୍ୟ ଯାହା ଏ ଭୁବନେ,—
ଶୁଣିଛି ପ୍ରକୃତି-ସୁନ୍ଦରୀ-ବଚନେ,
ଶୁଣିଛି ଯୁବତୀ-ଯୁବା-ରସ-ଗାଥା,
ଶୁଣିଅଛି କବି-ନବନବ-ବାର୍ତ୍ତା,
ଶୁଣିଛି ଶିଶୁର ଦରବିଟି ବଚନ,
ପ୍ରଣବ-ପବିତ୍ର-ଆର୍ଷ-ଉଦ୍ବୋଧନ,
(କିନ୍ତୁ) ସେ ସୁଧା କାହିଁରେ ନାହିଁ;—
ଜୀଡ଼ାଛଳେ କୋଳେ ନାସା ଭଙ୍ଗେ ରଙ୍ଗେ 'ରୁହି'
ପଦେ ଥିଲା ଗାଇ । ୨ ।

ଧଇଲେ ତୁଣ୍ଡରେ ପ୍ରୀତି-ମୋଦ-ନାମ,
ଗାଇଲେ ମୋଦରେ ପ୍ରୀତି-ମୋଦ-ଗାନ
କହିଲେ ବଚନ ପ୍ରୀତ-ସମ୍ଭାଷରେ,
ଲେଖିଲେ ପତ୍ରର ପ୍ରୀତ-ସୁରସରେ,
ସୁଖେ ଅବା ଦୁଃଖେ ବସି ନିକାଞ୍ଚନେ
ଭାଜୁଁ ଆନ କଥା 'ରୁହି' ପଡ଼େ ମନେ;
ଚିତ୍ତେ ଉନ୍ମାଦ ଜନ୍ମାଇ,
ବୁଡ଼ିଯାଏ ବେଳ ଆସେ ଅନ୍ଧକାର, 'ରୁହି' ମୁଁ ରଖିବ କାହିଁ
ସଙ୍ଗାତ ବା ମିତ ନେବ କି ମୋ 'ରୁହି'
ଦରିଦ୍ରର ଧନ ନେବ କେହେ କୁହି,
ନେବ କି ନବୀନ-ଯୁବକ-ରତନ,
ଦେବ କେହେ ମୁଁ ଯେ ଅବିଜ୍ଞାନ-ଜନ;
ନିନ୍ଦନ୍ତୁ କବିଏ ଅବା ସୁଧୀ-ଜନେ,
ନିନ୍ଦନ୍ତୁ ଯୁବକେ ଅବା ବନ୍ଧୁଗଣେ,
'ରୁହି'ତ ଛାଡ଼ିଲା ନାହିଁ,
କି କରିବ ବୋଲି ଦେଲି ବାଣୀ-ପଦେ'ରୁହି'ମୁକ୍ତହେବାପାଇଁ

ଶ୍ରୀ ଦୈତ୍ୟାରି କର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଜ୍ଞାନ ବାର୍ତ୍ତା ।୩

ଫଳ ପଚିଯିବା—ଫିମ୍ପି ବା ଫାଙ୍ଗାସ୍ (fungus) ଜାତୀୟ ଦୁଇଗୋଟି ଉଦ୍ଭିଦର ଆକ୍ରମଣ ଯୋଗୁଁ ଫଳମାନଙ୍କର ପଚନକ୍ରିୟା ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ଏହି ଫିମ୍ପିମାନେ ଆର୍ଦ୍ର ଓ ଆବଦ୍ଧ ବାୟୁରେ ବୃଦ୍ଧିଲାଭ କରନ୍ତି । ବର୍ଷାକାଳରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଘରେ ଥିବା ଜୋତା, ବହି ଇତ୍ୟାଦିରେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ତୁଳା ପରି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଧୋବ ପଦାର୍ଥ ଜନ୍ମିଥିବାର ଦେଖାଯାଏ, ଏହାକୁ ଫିମ୍ପି ମାରିବା ବା ଛତୁ ଫୁଟିଯିବା କହନ୍ତି । ଅଣୁବୀକ୍ଷଣ ଯନ୍ତ୍ରରେ ଦେଖିଲେ ଏଗୁଡ଼ିକ ଅଙ୍ଗପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗବିଶିଷ୍ଟ ଦେଖାଯାନ୍ତି । ଏହିପରି ଫିମ୍ପି-ଉଦ୍ଭିଦର ସୂକ୍ଷ୍ମ ଅଂଶବିଶେଷ ବାୟୁରେ ଭାସମାନ ଥାନ୍ତି ଏବଂ ଉପଯୁକ୍ତ ଆଧାର ପାଇଲେ ତହିଁରେ ବିସ୍ତୃତ ଲାଭ କରନ୍ତି ଏବଂ ଆଧାରସ୍ଥ ପଦାର୍ଥରୁ ଖାଦ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରନ୍ତି । ଫିମ୍ପିଜାତୀୟ ଉଦ୍ଭିଦମାନ ନିଜେ ଖାଦ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି-ପାରନ୍ତି ନାହିଁ, ଖାଦ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ ନିମନ୍ତେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜାନ୍ତବ (organic) ପଦାର୍ଥ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରନ୍ତି; ଏଥି-ପାଇଁ ଏମାନଙ୍କୁ ପରପୁଷ୍ଟ ବୋଲାଯାଏ । ଫିମ୍ପି ଉଦ୍ଭିଦର ଆହୁରି ବିଶେଷତ୍ୱ ଏହି ଯେ, ଏମାନେ ସାଧାରଣ ଉଦ୍ଭିଦ ପରି ସବୁଜବର୍ଣ୍ଣ-ବିଶିଷ୍ଟ ନୁହନ୍ତି ଓ ସପୁଷ୍ପ ନୁହନ୍ତି ।

ପୂର୍ବରୁ କହିଅଛୁଁ ଯେ, ଫିମ୍ପି-ଉଦ୍ଭିଦର ବୀଜାଣୁ (Spores) ନାମକ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଅଂଶବିଶେଷ ବାୟୁରେ ଭାସମାନ ଥାଏ; ସୁତରାଂ ଫଳର ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସିଲେ ଫଳର ପଚନକ୍ରିୟା ସାଧିତ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ଫଳକୁ ବାୟୁ-ସଂସ୍ପର୍ଶବିହୀନ କରିପାରିଲେ ତହିଁରେ ଫିମ୍ପିର ବୀଜାଣୁ ଲାଗି ପାରେ ନାହିଁ; ସୁତରାଂ ଫଳ ମଧ୍ୟ ଶୀଘ୍ର ପଚେ ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ଫଳକୁ ତୁଳା, ପତଳା ମହମକାଗଜ ଓ ପତଳା ଟିଣ ପତ୍ର ଇତ୍ୟାଦିରେ ଗୁଡ଼ାଇ ରଖିଲେ ତାହା ଅନେକ ଦିନପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହେ । କିନ୍ତୁ ଗଛରେ ରହି ଫଳ ପାଚିଗଲେ ତା' ଦେହରେ ପବନ ଲାଗୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତହିଁରେ ଫିମ୍ପି ଧରେ ନାହିଁ ଫଳର ସତେଜତା ଯୋଗୁଁ; କିମ୍ବା ଫଳ ତୋଳା ହୋଇ ଘରେ ପବନସଂସ୍ପର୍ଶରେ ରହିଲେ ମଧ୍ୟ ସତେଜ ଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଫିମ୍ପି ଧରେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସତେଜତା ଗଲିଗଲେ ଅର୍ଥାତ୍ ଫଳ ଅଧିକ ପାଚି ଉପରି ଚୋପା ନରମ ହୋଇ ସାଙ୍କୁଡ଼ି ଗଲେ ଏବଂ ତତ୍ପରେ ପବନରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ନ ରହିଲେ ଫିମ୍ପି ଧରି ଫଳ ଅତିଶୀଘ୍ର ପଚିଯାଏ ।

ବିଶୁଦ୍ଧତା ପରୀକ୍ଷା—

(୧) ଗୃହା—ଗୃହା ଅନେକଦିନ ରହି ପୁରୁଣା ହୋଇ ଗଲେ ରଙ୍ଗ ଖରାପ ଓ ଫିକା ହୋଇଯାଏ । ତେଣୁ କୃତ୍ରିମ ରଙ୍ଗ ଦିଆ ଯାଇଥାଏ । ଧରିବା ନିମନ୍ତେ ଖଣ୍ଡିଏ ସଫା କନାରେ ମୁଠାଏ ଗୃହା ରଖି ଦୁଇ ହାତରେ ଭଲକରି ଚାପି ଦିଅ । କୃତ୍ରିମ ରଙ୍ଗଦିଆ ଗୃହା ହୋଇଥିଲେ କନାରେ ଛାପ ବା ଦାଗ ରହିଯିବ ।

(୨) ମଖନ—ଗୋଟିଏ ଗ୍ଲାସରେ ଅଧ ଗ୍ଲାସରେ ମଖନ ନେଇ ଗୋଟିଏ ମହମବତି ଶିଖା ଉପରେ ଧର । ବିଶୁଦ୍ଧ ମଖନ ବିନା ଶବ୍ଦରେ ତରଳିଯିବ; କିନ୍ତୁ ମିଶା ଥିଲେ ପ୍ରଥମେ ଚଡ଼ ଚଡ଼ ଶବ୍ଦ ହୋଇ ତା'ପରେ ତରଳିବ ।

(୩) ବୋତଲବନ୍ଦୀ ଚଟଣି, ଜେଲି ଇତ୍ୟାଦି—ରଙ୍ଗ ଭଲ ରଖିବା ପାଇଁ କେବେ କେବେ ଚୁନା ମିଶାଯାଇ-ଥାଏ । ଚୁନା ବିଷାକ୍ତ, ସୁତରାଂ ଖାଇବା ବିପଜ୍ଜନକ । ଧରିବା ପାଇଁ ବୋତଲର କଣ୍ଠରେ ତରଳ ବା ପାଣିଆ ଅଂଶ ଗୋଟିଏ କାଚ ପାତ୍ରରେ ଢାଳ ତହିଁରେ ଗୋଟିଏ ସଫା ଚକଚକିଆ ଲୁହାକଣ୍ଟା ଡୁବାଇ ରଖ । ପ୍ରାୟ ଘଣ୍ଟାଏ ପରେ ଯଦି ଲୁହାକଣ୍ଟା ଉପରେ ଗୋଟିଏ ତମ୍ବା ସ୍ତର ଜମିଯାଏ, ତା ହେଲେ ଚୁନା ଅଛି ଜଣାଯିବ ।

(୪) ପଶମ—ଧୀରେ ଧୀରେ ଜଳେ, କିନ୍ତୁ ଶୀଘ୍ର ନିଭିଯାଏ, ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ହୁଏ ଏବଂ ଜଳାରଙ୍ଗର ମୋଡ଼ା ମୋଡ଼ା ପାଉଁଶ ରହେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

(୫) ରେଶମ—ଅତ୍ୟନ୍ତ ଧୀରେ ଧୀରେ ଜଳେ;କିନ୍ତୁ ହଠାତ୍ ନିଭିଯାଏ,ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ଦ୍ରୁଏ ଏବଂ କଣ୍ଟକ ଅଠାଳିଆ ପାଉଁଶ ରହେ ।

(୬) କପାସ୍ ସୂତା—ଶୀଘ୍ର ଜଳେ;କିନ୍ତୁ ଶୀଘ୍ର ନିଭିଯାଏ ନାହିଁ, ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ଦ୍ରୁଏ ନାହିଁ ଏବଂ ସାଦା ରଙ୍ଗର ଅଳ୍ପ ପାଉଁଶ ରହେ ।

(୭) ଝୋଟ ଇତ୍ୟାଦିର ସୂତା—କପା ସୂତାଠାରୁ ଧୀରେ ଧୀରେ ଜଳେ, ଅଳ୍ପ ପାଉଁଶ ରହେ ଏବଂ ଟିକେ ନିଭିଗଲେ ମଧ୍ୟ ପାଉଁଶ ଦେହରେ ଅଳ୍ପକ୍ଷଣ ନିଆଁ ରହେ ।

ଶ୍ରୀ ବିରାଜମୋହନ ସେନାପତି

ଟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଓ ପୁଟଦିଆ ପ୍ରଣାଳୀ:—ପୂର୍ବରୁ ପୁଟର ପ୍ରୟୋଜନୀୟତାର ଆଭାସ ଦିଆ-ହୋଇ ଅଛି । ଏହା ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକୁ ନୀରନ୍ଧ୍ରକରି ସେମାନଙ୍କର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବଢ଼ାଏ । ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପୁଟ ଅଳ୍ପ ବହୁତ ପରିମାଣରେ ବାଲି, ଆଲୁମିନା, ଓ ଆବଶ୍ୟକାନୁଯାୟୀ ଏକ ବା ଏକାଧିକ କ୍ଷାରଯୁକ୍ତ ପଦାର୍ଥର ମିଶ୍ରଣରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥାଏ । ପ୍ରଥମ କେତେକ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସାଧାରଣତଃ ପ୍ରାୟ ସବୁ ପ୍ରକାର ପୁଟରେ ସୀସକାମ୍ଳ (Redlead) ଦିଆ ଯାଉଥିଲା । ଗତ ବ ୧୫୦ ବର୍ଷ ହେଲା ବୋରିକ ଅମ୍ଳ (Boric acid) ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଅଛି । ମୋଟରେ ରସାୟନ ହିସାବରେ କହିବାକୁ ଗଲେ, ବାଲି, ସୋହାଗା, କ୍ଷାର ପ୍ରଭୃତି କେତେ ଗୁଡ଼ିଏ ପଦାର୍ଥ ଏକତ୍ର ଆଉଟି ହୋଇ ଶୀଘ୍ର କଠିନାବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ ତାହାକୁ ପୁଟ ବୋଲାଯାଏ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଧାରଣା ଯେ, ପୁଟ ମୃଣ୍ମୟ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କର ବାହ୍ୟିକ ଆବରଣ ମାତ୍ର, ମାତ୍ର ପ୍ରକୃତ ପକ୍ଷରେ ଉତ୍ତାପର ପ୍ରଭାବରେ ଅଙ୍ଗସ୍ଥିତ ବାଲି ପ୍ରଭୃତି ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କର ସଂଯୋଗରେ ଏହା ଗୋଟିଏ ନୂତନ ଯୌଗିକ ପଦାର୍ଥର ସୃଷ୍ଟି କରେ । ଏଣୁ ପୁଟଦ୍ୱାରା ଅଙ୍ଗର ମଧ୍ୟ ଆଂଶିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟେ । ନିମ୍ନରେ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଏବଂ ଆଦର୍ଶ ପୁଟର କେତେଗୋଟି ଲକ୍ଷଣ ଦିଆଗଲା ।

(୧) ଏହା ଏପରି ଭାବରେ ନିର୍ମଳ, ପ୍ରଭାଯୁକ୍ତ ଓ ଛଚ୍ଛ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ ଯେ, ଅଙ୍ଗ ଉପରେ ଅଙ୍କିତ ଚିତ୍ର ଯେପରି ଲୁଚି ନ ଯାଏ ।

(୨) ମିଶ୍ରିତ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କର ନିର୍ବାଚନ ଓ ଭାଗ ଏପରି ହେବା ଉଚିତ, ଯେପରି କି ପୋଡ଼ିପରେ ପୁଟ-ଆବରଣ ଫାଟି ନ ଯାଏ କିମ୍ବା ଅଙ୍ଗରୁ ଗୁଡ଼ି ନ ଯାଏ ।

(୩) ରନ୍ଧନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେବା ପାତ୍ରମାନଙ୍କର ପୁଟ ସମୁଚିତ ଶକ୍ତ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ ।

(୪) ଅମ୍ଳଯୁକ୍ତ ପଦାର୍ଥ ବା ଶୁଦ୍ଧ ଜଳର ଏହା ଉପରେ କ୍ଷୟକାରୀ ପ୍ରଭାବ ନ ରହିବା ଉଚିତ ।

(୫) ଅତ୍ୟଧିକ ଶୈତ୍ୟ ବା ଉତ୍ତାପର ସାମୟିକ ବା ଦୀର୍ଘକାଳବ୍ୟାପୀ ପ୍ରଭାବ ଯେପରି ଏହାର ପରିବର୍ତ୍ତନ ନ ଘଟାଏ ।

(୬) ଏହା ତରଳ ଅବସ୍ଥାରେ ଏପରି ଚଟ୍‌ଚଟିଆ ଓ ଅଠାଳିଆ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ ଯେ, ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ କୌଣସି ସମତଳ ସ୍ଥାନ ଉପରେ ଢଳା ହେଲେ ଯେପରି ଅତି ସ୍ୱାସରେ ଓ ସମଭାବରେ ବିସ୍ତୃତ ହୋଇଯାଏ ।

(୭) ଚିତ୍ର-ଅଙ୍କନପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ରଙ୍ଗସବୁ ଢଳି ଯାଇ ଯେପରି ଏଥିରେ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ମିଶି ନ ଯାଏ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

(୮) ରଙ୍ଗଣୀ ପୁଟ ପ୍ରସ୍ତୁତପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଧାତବ ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ ତହିଁରେ ସମଭାବରେ ମିଶ୍ରିତ ବା ବିସ୍ତୃତ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ନୋହିଲେ ପଦାର୍ଥସବୁ ବିବର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଚକ୍ଷୁ-ପ୍ରୀତିକର ହୁଏନାହିଁ ।

ଉପରେ ଆଦର୍ଶ ପୁଟର ଯେ କେତୋଟି ଗୁଣ ଓ ଲକ୍ଷଣ କୁହାଗଲା, ତାହା ଯେ ସମ୍ୟକ୍‌ରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରାଯାଏ, ତାହା ନୁହେଁ; କିମ୍ବା ସେ ସବୁ ମଧ୍ୟ କୌଣସି ପ୍ରକାର ପୁଟରେ ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବରେ ଦେଖା ଯାଏନାହିଁ । ତଥାପି ପୁଟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ସମୟରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିଳ୍ପିର ସେ ସମସ୍ତ ପ୍ରତି ଯଥାସାଧ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟି ରହିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଆଜି କାଲି ବିବିଧ ଶ୍ରେଣୀର ପୁଟର ବ୍ୟବହାର ଦେଖାଯାଏ । ସେ ସମସ୍ତର କ୍ରମିକ ଆଲୋଚନା ପୂର୍ବରୁ ପୁରାତନ ଲବଣ-ପୁଟ (salt-glazing) ପ୍ରଣାଳୀ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କିଛି କହିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଯେଉଁ ସବୁ ପଦାର୍ଥରେ ବାଲିର ଭାଗ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଥାଏ, ସେଥିପାଇଁ ସାଧାରଣତଃ ଲବଣ-ପୁଟର ବ୍ୟବହାର ହୋଇଥାଏ । ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ ଭାଟିରେ ପୋଡ଼ ପାଇ ଉତ୍ତାପରେ ଲାଲ ହୋଇଗଲେ ଅମ୍ଳଜଳ-ମିଶ୍ରିତ ଲବଣ ତହିଁରେ ନିକ୍ଷେପ କରା ହୁଏ । କୌଣସି କୌଣସି ସମୟରେ ଏହାକୁ ଭାଟିରେ ନ ପକାଇ ଚୁଲିରେ ପକାନ୍ତି । ଉତ୍ତାପର ଆଧିକ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ଲବଣ ଓ ଜଳ ବାଷ୍ପାକାରରେ ପରିଣତ ହୋଇ ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ରାସାୟନିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟେ । ଜଳସ୍ଥିତ ଉଦଜାନ ଓ ଅମ୍ଳଜାନ ଲବଣନିଃସୃତ କ୍ଲୋରିନ୍ ବାଷ୍ପ ଓ ସୋଡିୟମ୍ (Sodium) ନାମକ ଧାତୁ ସହିତ ଯଥାକ୍ରମେ ସଂଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଅନ୍ୟ ଦୁଇଟି ନୂତନ ପଦାର୍ଥର ସୃଷ୍ଟି କରେ । ଏଥି ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରଥମଟି ହାଇଡ୍ରୋକ୍ଲୋରିକ-ଅମ୍ଳ (Hydrochloric acid) । ଏହା ବାଷ୍ପାକାରରେ ଉପରକୁ ଉଠିଯାଏ । ଅନ୍ୟଟି ସୋଡିୟମ୍ ଅକ୍ସାଇଡ୍ (sodium oxide) ସୋଡ଼ା ବା କ୍ଷାର । ଶେଷୋକ୍ତ ପଦାର୍ଥଟି ଅଗ୍ନିଶିଖା ଓ ଉତ୍ତପ୍ତ ବାଷ୍ପର ପ୍ରବାହ ସହିତ ବାଷ୍ପୀୟ ଅବସ୍ଥାରେ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କର ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସି ଉତ୍ତାପର ପ୍ରଭାବରେ ତତ୍ରସ୍ଥିତ ବାଲିକଣା ସହିତ ଏକ ପ୍ରକାର ତରଳ ସ୍ୱଚ୍ଛ ପଦାର୍ଥ ସୃଷ୍ଟି କରେ । ପରେ ପଦାର୍ଥ ଗୁଡ଼ିକ ଶୀତଳ ହେଲେ ଏହା କ୍ରମଶଃ କଠିନ ହୋଇ ସ୍ୱଚ୍ଛ ଓ ଶକ୍ତ ଆବରଣରେ ପରିଣତ ହୁଏ । ଏ ଦେଶରେ ରନ୍ଧନପାତ୍ର ଓ ଜଳପାତ୍ରସବୁ ଅନେକ ସମୟରେ ଏହି ଲବଣ ପୁଟରେ ଆବୃତ ହୋଇଥାଏ ।

ଫିକା ସିନ୍ଦୂର ବା ସୀସକାମ୍ଳ ମଧ୍ୟ ଲବଣ-ପୁଟ ପରି ଆଉ ଗୋଟିଏ ସାଧାରଣ ପୁଟରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ-ଥାଏ । ସୀସାକୁ ବାୟୁସଂସ୍ପର୍ଶରେ କୌଣସି ଧାତୁ ବା ମୃତ୍ତିକାପାତ୍ରରେ ଉତ୍ତପ୍ତ କଲେ ତାହା ଗୋଟିଏ ପୀତ ବା ରକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣର ଚୂର୍ଣ୍ଣରେ ପରିଣତ ହୁଏ । ଏହାକୁ ଅପକ୍ୱ ମୃତ୍ତିକା ପାତ୍ରର ଚାରିଆଡ଼େ ଲଗାଇ ପୋଡ଼ ଦେଲେ ଏହା ଗୋଟିଏ ଦୃଢ଼ ଏବଂ ଶକ୍ତ ପୁଟର ସୃଷ୍ଟି କରେ ।

ଆମ୍ଭେମାନେ ପୂର୍ବେ କହିଅଛୁଁ, ବିଭିନ୍ନଜାତୀୟ ମୃଣ୍ମୟ ପଣ୍ୟ ପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ପୁଟ ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇ ଥାଏ । ମାତ୍ର ନିମ୍ନରେ ଯେ କେତୋଟି ପଦାର୍ଥର ନାମ ଦିଆଗଲା, ସାଧାରଣତଃ ସେହିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏକ ବା ଏକାଧିକ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଭାଗରେ ମିଶ୍ରିତ ହୋଇ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ପୁଟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ସୋଡ଼ା, ପଟାସ ପ୍ରଭୃତି କ୍ଷାର, ଚୂନ, ମାଗ୍ନିସିୟା ପ୍ରଭୃତି କ୍ଷାରଯୁକ୍ତ ପଦାର୍ଥ ଓ ଫେଲ୍-ସ୍ପାର, ଚିନାମାଟି, ହାଡ଼ପାଉଁସ, ବାଲି, ଟାଙ୍ଗଣା ଓ ବୋରିକାମ୍ଳ ପ୍ରଭୃତି ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କ ସଂଯୋଗରେ ସାଧା-ରଣତଃ ପୁଟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥାଏ । ଉଲ୍ଲିଖିତ ପଦାର୍ଥ-ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ଅମ୍ଳଜାନର ସଂଯୋଗରେ ଗଠିତ, ଏବଂ ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ପଦାର୍ଥ ଗୁଡ଼ିକର ଭାଗ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରାଯାଏ । କ୍ଷାର ବା କ୍ଷାରଯୁକ୍ତ ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ ସାଧା-ରଣତଃ ପୁଟ ତରଳ ହେବା ପାଇଁ ଉତ୍ତାପର ମାତ୍ରା ଅନେକ ପରିମାଣରେ କମାଇଦିଏ; ମାତ୍ର ବାଲି, ଆଲ୍ୟୁ-ମିନା ପ୍ରଭୃତି ଶକ୍ତ ପଦାର୍ଥ ସବୁ ସହଜରେ ତରଳେ ନାହିଁ । ଏଣୁ ଶେଷୋକ୍ତ ପଦାର୍ଥ ସବୁ ଶକ୍ତ ଚିନା-ବାସନ ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ; କାରଣ ପୂର୍ବରୁ କୁହା ଯାଇଅଛି, ଉତ୍ତାପର ମାତ୍ରା ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ଅଧିକ ନ ହେଲେ ଏ ଜାତୀୟ ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ପୁଟ ପାଏ-ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ପୁଟର ଭାଗ ଏପରି ହେବା ଉଚିତ, ଯେପରି ତାହା ଅଙ୍ଗପୋଡ଼ିପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଉତ୍ତାପ ସହ୍ୟ କରି ଉପଯୁକ୍ତ ତରଳ ଅବସ୍ଥାକୁ ଆସେ । ତେଣୁ ବାଲି, ବାଲିଆ ପଥର, ଏଲ୍ୟୁମିନା, ରଙ୍ଗଅମ୍ଳ (Tin oxide) ପ୍ରଭୃତି ଏକତ୍ର ମିଶ୍ରିତ ହୋଇ ଏହି ପ୍ରକାର ପୁଟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ଏହା ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କ ପାଇଁ ପୁଟର ଆବଶ୍ୟକତା ହୋଇଥାଏ । ସେଗୁଡ଼ିକ ୧୦୦୦ ଠାରୁ ୧୧୫୦ ମାତ୍ରା ମଧ୍ୟରେ ଆଉଟି ହୋଇଯାଏ । ଏହା, ପ୍ରସ୍ତୁତ ପ୍ରଣାଳୀ ଓ ମିଶ୍ରିତ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କର ଗୁଣ ଅନୁସାରେ ଦୁଇ ପ୍ରଧାନ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପାରେ । (୧) କଞ୍ଚା ପୁଟ (Raw glaze) (୨) ମସଲାଦିଆ ପୁଟ (Fritted glaze) ଫେଲ୍‌ସ୍ପାର ବା କ୍ଷାରଯୁକ୍ତ ପ୍ରସ୍ତର, ବାଲି, ମେଗ୍ନିସିୟା ପ୍ରଭୃତି ଯେ ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥ ଜଳରେ ମିଶେ ନାହିଁ, ସେ ସବୁ କଳରେ ଉତ୍ତମରୂପେ ପେଷା ହୋଇ ଜଳରେ ଗୋଳା ହୁଏ ଏବଂ ଅଙ୍ଗ ବା ବସ୍ତୁଟିଗୁଡ଼ିକ ତହିଁରେ ବୁଡ଼ାହୋଇ ଅଳ୍ପକ୍ଷଣ ପରେ ଶୁଖି ଗଲାରୁ ଭଟ୍ଟିରେ ପୋଡ଼ ଦିଆହୁଏ । ଟାଙ୍ଗଣା, ବୋରିକାମ୍ଳ, ସୋଡ଼ା ପ୍ରଭୃତି ଯେ ଯେ ପଦାର୍ଥମାନ ଜଳରେ ପଡ଼ିଲେ ମିଶିଯାଏ, ସେ ସବୁ ବାଲି ସହିତ ମିଶ୍ରିତ ହୋଇ ପ୍ରଥମେ ଅଗ୍ନିର ଉତ୍ତାପରେ ଆଉଟା ହୁଏ । ପରେ ଶୀତଳ ହୋଇ କଠିନ ହେଲାରୁ ଫେଲ୍‌ସ୍ପାର ପ୍ରଭୃତି ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କ ସହିତ ପୁନଶ୍ଚ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଜଳ ସହିତ ମିଶି ୧ମ ଶ୍ରେଣୀର ପୁଟ ପରି ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କରେ ଲଗା ହୋଇ ପୋଡ଼ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକୃତ ଅବସ୍ଥାକୁ ଆସେ ।

ଏଥିପୂର୍ବେ ଯେ ପ୍ରକାର ଭଟ୍ଟିର ଚିତ୍ର ଦିଆହୋଇ-ଅଛି, ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ନଂ୨ର ଭଟ୍ଟି ଉତ୍ତାପର ଆଧିକ୍ୟ ଓ ଉତ୍ତପ୍ତ-ବାୟୁର ସ୍ୱାଧୀନ ଗତି ଯୋଗୁଁ ପୁଟପୋଡ଼ପାଇଁ ବ୍ୟବହାରଯୋଗ୍ୟ ନୁହେ । ମାତ୍ର ନଂ୧ର ଓ ନଂ୩ର ଭଟ୍ଟି ସହଜରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇପାରେ । ପୁଟ ଉତ୍ପାଦନ ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସୀସକାମ୍ଳ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ବସ୍ତୁ । ମାତ୍ର ଏଠାରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ମନେ ରଖିବାକୁ ହେବ, ସୀସା, ସୀସକାମ୍ଳ ବା ଶ୍ୱେତରଙ୍ଗ (white lead) ଏଗୁଡ଼ିକ ଭୟଙ୍କର ବିଷାକ୍ତ ପଦାର୍ଥ । କୌଣସି ଉପାୟରେ ଏମାନେ ଶରୀରରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ ଅନେକ ସମୟରେ ମାରାତ୍ମକ କିମ୍ବା ଭୀଷଣ ବ୍ୟାଧିଜନକ ହୋଇପଡ଼ନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ଯେଉଁମାନେ ଶିଳ୍ପଶାଳାରେ ବା ପୁଟବିଭାଗରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକେ ନାନାପ୍ରକାର ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ହେବାର ଦେଖା-ଯାନ୍ତି । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ରନ୍ଧନପାତ୍ରରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉ-ଥିବା ମୃଣ୍ମୟ ପଦାର୍ଥସବୁ ଯଦି ସୀସକାମ୍ଳ ପୁଟରେ ଆବୃତ ହୋଇଥାଏ, ତେବେ ତହିଁରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଅମ୍ଳ ପଦାର୍ଥ ଦୀର୍ଘକାଳ ପାକ କଲେ ଅନେକ ସମୟରେ ଖାଦ୍ୟ-ପଦାର୍ଥସବୁ ବିଷାକ୍ତ ହୋଇ ଭୟଙ୍କର ଅସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ହୋଇ ପଡ଼େ । ଏହିସବୁ କାରଣରୁ ସୀସକାମ୍ଳ-ପୁଟ ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ କେତେକ ଆଇନ ବିଧାନ କରାହୋଇ-ଅଛି । ପାତ୍ରସବୁ ବଜାରକୁ ବିକ୍ରୟ ନିମନ୍ତେ ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ତହିଁରେ କିଛି ସମୟ ଶିରକା ବା କାଞ୍ଜିରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ (acetic acid) ଆସିଟିକ୍ ଅମ୍ଳ ଉତ୍ତପ୍ତ କରାହୁଏ । ଯଦି ଏହାଦ୍ୱାରା ବେଶିଭାଗ ସୀସା ଉକ୍ତ ଅମ୍ଳ ସହିତ ଦ୍ରବ ଅବ-ସ୍ଥାରେ ମିଶି ନ ଥାଏ, ତେବେ ସେ ସବୁ ବଜାରକୁ ପଠାହୁଏ ବିଭିନ୍ନ ଜାତୀୟ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କ ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉ-ଥିବା ପୁଟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ ବିଭିନ୍ନ ପଦାର୍ଥ ମାନଙ୍କର ନାମ ଓ ଭାଗ ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ତାଲିକାରୁ କିୟତ୍ପରିମାଣରେ ଜଣାଯିବ ।

ବାଲୁଗରଡ଼ା		ପୁଟର ନାମ	ମସଲା								ପୁଟ		
			ଟାଙ୍ଗଣା	ଚକଖଡ଼ି	ବାଲୁଗରଡ଼ା	ଚିନାପଥର	ଫେଲ୍‌ସ୍ପାର	ସୋଡ଼ା	ପଟାସ	ମସଲା	ଚିନାପଥ	[illegible]
-		ଚିନାବସନ ପୁଟ	୫୦	୧୬	୪୦	୨୪	୨୩	-	-	୪୫	୧୫	[illegible]
୭୦		ମୃଣ୍ମୟପାତ୍ର ପୁଟ	୪୮	୪୮	୬୨	-	-	୨୬	୩୦	୨୩୦	୧୬୦	[illegible]
୧୧		ଟାଇଲ ପୁଟ	-	-	-	-	-	-	-	-	୨୨	[illegible]

ରଙ୍ଗଣୀ ପୁଟ—ଅନେକସମୟରେ ବୈଠକଖାନା, ଦେଉଳ, ଗିରିଜା, ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନମାନ ସଜାଇବା ପାଇଁ ବିବିଧ ବର୍ଣ୍ଣର ଟାଇଲ ଲୋଡ଼ା ହୁଏ । ଏଥିପାଇଁ ପୁଟ ଆବଶ୍ୟକ ।

ଏହି ପ୍ରକାର ପୁଟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରଥମେ ସୋଡ଼ା, ଚୂନ, ଟାଙ୍ଗଣା ପ୍ରଭୃତି ପଦାର୍ଥମାନ ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ଲାଲ ସୀସକାମ୍ଳ ବା ଫିକା ସିନ୍ଦୂର ସହିତ ମିଶ୍ରିତ ହୋଇ ଏକତ୍ର ଆଉଟା ହୁଏ । ପରେ ତରଳ ଏବଂ ଉତ୍ତପ୍ତ [illegible] ସ୍ଥାନରେ ଏହା ଜଳରେ ଢଳା ହେବାଦ୍ୱାରା ପଦ୍ମ ଭଙ୍ଗପ୍ରବଣ ହୋଇ ପଡ଼େ । ତତ୍ପରେ ଏହା [illegible] ଉତ୍ତମରୂପେ ପେଷା ହୋଇ ବିଭିନ୍ନ ରଙ୍ଗ [illegible] ନିମିତ୍ତ ଲୌହ, ତାମ୍ର, ମାଙ୍ଗାନିସ୍ ପ୍ରଭୃତି ଧାତୁ [illegible] ଅମ୍ଳଜାନ ସଂଯୋଗରେ ଗଠିତ; ଯୌଗିକ ପଦାର୍ଥ [illegible] ସହିତ ମିଶ୍ରିତ ହୋଇ ପୁଟଦ୍ରବ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାହୁଏ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଖିତ ପୁଟ ମସଲା (flux) ପ୍ରସ୍ତୁତ ଭାଗ ଏପରି ହେବା ଉଚିତ ଯେ, ସାଧାରଣ ଉତ୍ତାପରେ ଯେପରି ଏହା ତରଳ ଅବସ୍ଥାକୁ ଆସେ, ନଚେତ୍ ଉତ୍ତାପର ଆଧିକ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ଅନେକ ସମୟରେ ଧାତବ ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ ବାଷ୍ପାକାରରେ ପୁଟମସଲାରୁ ବାହାରିଯାଏ । ନିମ୍ନରେ ଦୁଇପ୍ରକାର ପୁଟମସଲା ଓ ତାହା ରଙ୍ଗକରିବା ପାଇଁ ମିଶ୍ରିତ ଧାତବ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କର ଭାଗ ଦିଆଗଲା ।

୧ । ଫିକା ସିନ୍ଦୁର ବା ସୀସକାମ୍ଳ ୪, ବାଲିଆପଥର ୨ ଏବଂ କାଲସିୟମ ବୋରେଟ ୧ ।

ନୀଳବର୍ଣ୍ଣ କରିବା ପାଇଁ—କୋବଲ୍ଟ ଅମ୍ଳ ·୦୮ ରୁ ·୨୫; ଫିକା ନୀଳ—ତାମ୍ର ଅମ୍ଳ ·୨ ଠାରୁ ୧ଭାଗ ।

ପୀତବର୍ଣ୍ଣ ନିମିତ୍ତ—ଗେରୁ ବା ଲୌହ ଅମ୍ଳ ଏବଂ ବାଇଗଣି,—ମାଙ୍ଗାନିସ ·୧ଠାରୁ ·୨୫ ଭାଗ ।

୨ । ଇଂଲଣ୍ଡରେ ବ୍ୟବହୃତ ପୁଟମସଲା ଭାଗ—ବାଲିଆପଥର ଭା ୧୦ ଗ, ଚିନାପଥର ଭା ୯ ଗ, ସୀସକାମ୍ଳ ଭାଗ୍ୟ ଗ ଏବଂ ଟାଙ୍ଗଣା ଭା ୪ ଗ । ରଙ୍ଗ କରିବା ପାଇଁ ଉଲ୍ଲିଖିତ ୧ମ ଶ୍ରେଣୀର ପୁଟମସଲା ପରି ନାନାପ୍ରକାର ଧାତବ ପଦାର୍ଥ ଅଳ୍ପପରିମାଣରେ ଭାଗ ଅନୁସାରେ ମିଶ୍ରିତ ହୁଏ । ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରବନ୍ଧରେ ବିଭିନ୍ନ ପୁଟମାନଙ୍କର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବା ସମ୍ଭବପର ନୁହେ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିଳ୍ପଶାଳା ତାହାର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମସଲା ଭାଗ ବ୍ୟବହାର କରେ । ସେ ସମସ୍ତ ବ୍ୟବସାୟ-ଧର୍ମାନୁସାରେ ଗୋପନ ରଖା ଯାଇଥାଏ । ମୋଟ ଉପରେ ଏତିକି ସ୍ମରଣ ରଖିବା ଆବଶ୍ୟକ ଯେ, ରଙ୍ଗ କରିବା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଧାତବ ପଦାର୍ଥର ମିଶ୍ରଣ ଏବଂ ଏହାକୁ ଦୃଢ଼ଭାବରେ ଧରି ରଖିବା ପାଇଁ କ୍ଷାରଯୁକ୍ତ ପୁଟମସଲାର ଆବଶ୍ୟକ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ସୋଡ଼ା ପ୍ରଭୃତି କ୍ଷାରର ଭାଗ ଏପରି ହେବା ଉଚିତ ଯେ, ଅଳ୍ପ ଉତ୍ତାପରେ ଯେପରି ଏହା ଆଉଟି ହୋଇଯାଏ । ଏଥିରେ ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ ଯଥାବିଧି ବୁଡ଼ା ହୁଏ କିମ୍ବା ତୁଳିଦ୍ୱାରା ପଦାର୍ଥର ଚାରିଆଡ଼େ ସମଭାବରେ ଲଗା ହୁଏ ।

ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ ଆବଶ୍ୟକମତେ ଶୁଖିଗଲେ ଭାଟିମଧ୍ୟରେ ପୋଡ଼ ଦିଆଯାଏ । ରଙ୍ଗଣୀ ପୁଟର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଅସୁବିଧା ଏହି ଯେ, ପୁଟ ପାକ ପରେ ତତ୍ରସ୍ଥିତ ନାନାବିଧ ପଦାର୍ଥର ରାସାୟନିକ ସଂଯୋଗରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ନୂତନ ପଦାର୍ଥସବୁ ଅନେକ ସମୟରେ ସ୍ଫଟିକ ଆକାର ଧାରଣ କରି ଅଲଗା ହୋଇଯାଏ । ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ ବିବର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ । ଯାହାହେଉ ଆଜିକାଲି ଉପଯୁକ୍ତ ଭାଗ ଓ ଉତ୍ତାପର ପରିମାଣ ପ୍ରତି ବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି ଦିଆଯିବାରୁ ସେ ସବୁ ଅସୁବିଧା ବିଶେଷ ଭୋଗ କରିବାକୁ ହେଉ ନାହିଁ । ପକ୍ଷାନ୍ତରେ ସ୍ଫଟିକଗୁଡ଼ିକ ଏପରି ଭାବରେ ଗଠିତ ହେଉଅଛି ଯେ, ସେସବୁ ସମଭାବରେ ବିସ୍ତୃତ ହୋଇ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କର ଶୋଭାବୃଦ୍ଧି କରୁଅଛି ।

ଅଙ୍କନ ବା ଚିତ୍ରଣ;—

ବୃକ୍ଷ, ଲତା, ନଦୀ, ପର୍ବତ, ବନ, ଉପବନ ଆଦି ନାନାପ୍ରକାର ପ୍ରାକୃତିକ ଦୃଶ୍ୟ ଓ ନାନା ଜୀବଜନ୍ତୁମାନଙ୍କର ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତିଦ୍ୱାରା ବିବିଧ-ବର୍ଣ୍ଣ-ବିଭୂଷିତ ମୃଣ୍ମୟ ପଦାର୍ଥସବୁ ବିକାରରେ ବିଚିତ ହେବାର ଦେଖାଯାଏ । ଏହି ଚିତ୍ରସବୁ କପରଭାବରେ ଓ କାହାହେତୁ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କରେ ପରିସ୍ଫୁଟ ହୁଏ, ବର୍ତ୍ତମାନ ତାହା ଦେଖାଯାଉ । ରଙ୍ଗ ଦୁଇ ପ୍ରଧାନ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ । ୧ । ଜୈବ (organic) ୨ । ଜଡ଼ (inorganic) । ହଳଦି, ମଞ୍ଜିଷ୍ଠା, ନୀଳ ପ୍ରଭୃତି ପଦାର୍ଥମାନ ଜୈବ ରଙ୍ଗ; ଏବଂ କୋମେଟ, ଡାଇକୋମେଟ, ସୀସକଷ, ତୁତିଆ, ମାକ୍ଷିକ (cobalt oxide) ଆଦି ଜଡ଼ ବା ଖନିଜୋତ୍ପନ୍ନ ରଙ୍ଗ । ତେଣୁ ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ ଏହି ଦୁଇପ୍ରକାର ରଙ୍ଗ ମଧ୍ୟରୁ ଯେ କୌଣସି ରଙ୍ଗ ଦ୍ୱାରା ଚିତ୍ରିତ ହୋଇପାରେ । ମାତ୍ର ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ ରଖିବାକୁ ହେବ, ପୁଟପାକପାଇଁ ପ୍ରଚୁର ଉତ୍ତାପ ଆବଶ୍ୟକ । ତେଣୁ ଏହି ଉତ୍ତାପରେ ଜୈବ ରଙ୍ଗଗୁଡ଼ିକ ବିନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ ଓ ସେଗୁଡ଼ିକର ସତ୍ତା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲୋପ ପାଏ । ଏ ଜାତୀୟ ରଙ୍ଗ ପୁଟ ଉପରେ ଦିଆଯାଇପାରେ; କିମ୍ବା ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ ଏହା ଦ୍ୱାରା ଚିତ୍ରିତ ହୋଇପାରେ କିନ୍ତୁ ତାହା ସ୍ଥାୟୀ ହୁଏ ନାହିଁ, ଏବଂ ଅଳ୍ପସମୟ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟବହାରଦ୍ୱାରା ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ । ତେଣୁ ଜୈବ ରଙ୍ଗ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ବ୍ୟବହାର-ଉପଯୋଗୀ ନୁହେ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ, ରୌପ୍ୟ, ତାମ୍ର, ପ୍ଲାଟିନମ୍, ଆଣ୍ଟିମୋନି, ଲୌହ, ରଙ୍ଗ, ମାଙ୍ଗାନିଜ, ଇଉରାନିୟମ ପ୍ରଭୃତି ଧାତୁଜନିତ ରଙ୍ଗଗୁଡ଼ିକୁ ଖନିଜ ବା ଧାତବ ରଙ୍ଗ କୁହାଯାଏ । ଏମାନେ ପୁଣି ବ୍ୟବହାରଭେଦରେ ଦୁଇ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଣାଳୀରେ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କ ଉପରେ ଦିଆଯାଆନ୍ତି ।

(୧) ପୁଟର ନିମ୍ନସ୍ଥ ରଙ୍ଗ (underglaze)—ପୁଟଦିଆ ପୂର୍ବରୁ ଅର୍ଥାତ୍ ରଙ୍ଗ ସବୁ ପୁଟଦ୍ରାବରେ ବୁଡ଼ା

Digitized by srujanika@gmail.com

ହେବା ଆଗରୁ ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ ଚକ୍ରିତ ହୋଇ ଶୁଖ ହୁଏ; ପରେ ପୁଟ ଦିଆ ହୋଇ ପୁଟ ପାକ ପାଇଁ ଭଟ୍ଟିରେ ପୋଡ଼ା ହୁଏ । ହୋମେଟ, ଗେରୁ ପ୍ରଭୃତି ରଙ୍ଗ ସବୁ ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଏଗୁଡ଼ିକ ଅଧିକ ଉତ୍ତାପରେ ସୁଦ୍ଧା ବିନଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ କିମ୍ବା ଆଉଟି ହୋଇ ପୁଟ ଦ୍ରାବ ସହିତ ମିଶି ଯାଆନ୍ତି ନାହିଁ ।

(୨) ପୁଟଉପରସ୍ଥ ରଙ୍ଗ;—ଏ ରଙ୍ଗ ଦ୍ୱାରା ପୁଟ ଉପରେ ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ କରାହୁଏ । ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ ଶୁଖିଲେ ଆହୁରି ଥରେ ୨୦୦ ଡି: ରୁ ୮୦୦ ଡିଗ୍ରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭଟ୍ଟିରେ ପୋଡ଼ି ପାଇ ରଙ୍ଗ ସବୁ ତରଳି ପୁଟସହିତ ମିଶି ଯାଏ । ଯଦି ଏ ସବୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ମିଶ୍ରିତ ନ ହୁଏ, ତାହାହେଲେ ଅଳ୍ପଦିନରେ ନଷ୍ଟ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା । ଏସବୁ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀର ରଙ୍ଗପରି ବିଶେଷ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କିମ୍ବା ଗାଢ଼ ଦେଖା ଯାଏନାହିଁ । ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ରଙ୍ଗ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ପାଇଁ ନାନା-ପ୍ରକାର ଦ୍ରାବକ ମସଲାର (Flux) ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇ-ଥାଏ । ଏହା ଦ୍ୱାରା ରଙ୍ଗ ସବୁ ମିଶିଯାଇ ଅଳ୍ପ ଉତ୍ତାପରେ ତରଳି ଯାଏ । ଫିକା ସିନ୍ଦୂର, ଟାଙ୍ଗଣା, କାଲି ବା କାଲିଆ ପଥର ମିଶି ଏହି ମସଲା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ପୁଟର ଭାଗ ଓ ଗୁଣ ଅନୁସାରେ ମସଲାର ଭାଗ ନିର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଥାଏ । ଫଳତଃ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିଳ୍ପିକୁ ତାହାର ପୁଟଦୃଷ୍ଟିରେ ମସଲା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାକୁ ହୁଏ । ଆଗରୁ କୁହାଯାଇଅଛି, ରଙ୍ଗ ଦ୍ରାବକ ମସଲା ତରଳାଇ ଭଙ୍ଗପ୍ରବଣ କରିବା ପାଇଁ ଜଳରେ ନିକ୍ଷେପ କରାଯାଏ । ମାତ୍ର ତହିଁରେ ଥିବା ଟାଙ୍ଗଣା ବା ବୋରିକ୍ ଅମ୍ଳ ଅନେକ ସମୟରେ ଜଳଦ୍ୱାରା ଆକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ମସଲା ଗୁଣ ନଷ୍ଟ ହେବା କାରଣରୁ ତାହା କୌଣସି ଶୁଷ୍କ, କଠିନ ଓ ଚିକ୍କଣ ସମତଳ ଉପରେ ଢ଼ଳା ହୋଇ ପରେ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ ।

୨ୟ ଶ୍ରେଣୀର ରଙ୍ଗ ପୁଣି ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ;—(୧) ସମଭଟ୍ଟି ରଙ୍ଗ (regular kilm) ବା ଆବଦ୍ଧ ଭଟ୍ଟି ରଙ୍ଗ (muttle colour) ଲୁହା, କ୍ରୋମିୟମ, ସୀସା, ଇଉରେନିୟମ, ବେରିୟମ୍ ରଙ୍ଗ ଜନିତ ଯୌଗିକ ପଦାର୍ଥ ସବୁ ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଗତ । (୨) ଶକ୍ତ ବା ଟାଣୁଆ ରଙ୍ଗ (refractory colour or hard kilm colour); ଉତ୍ତାପର ପରିମାଣ ଅନେକ ବେଶି ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଏପରି ରଙ୍ଗର କୌଣସି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟେ ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ, ରୌପ୍ୟ, ପ୍ଲାଟିନାମ୍ ପ୍ରଭୃତି କେତେକ ବିଶିଷ୍ଟ ଧାତୁଜନିତ ପଦାର୍ଥମାନ ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ରଙ୍ଗ ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ମୃଣ୍ମୟ ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକୁ ରଙ୍ଗ ବା ଚିତ୍ର କରିବା ପାଇଁ ଧାତବ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କର ଭାଗ ଜାଣିବାକୁ ହେଲେ ଦ୍ରବ୍ୟମାନଙ୍କର ରାସାୟନିକ ଗୁଣ ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ଜାଣିବା ଆବଶ୍ୟକ ଏବଂ ସେହି ଅନୁସାରେ ସେମାନଙ୍କର ଭାଗ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବାକୁ ହୁଏ । ନଚେତ୍ ଉପଯୁକ୍ତ ଓ ଅଭିପ୍ରେତ ରଙ୍ଗ ପ୍ରକାଶ ପାଏ ନାହିଁ । ବରଂ ଭାଗରେ ସାମାନ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଲେ ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ ପୋଡ଼ି ପରେ କଦର୍ଯ୍ୟ ରୂପ ଧାରଣ କରେ ।

କ୍ରମଶଃ

ଶ୍ରୀ ଗୁରୁଚରଣ ମହାନ୍ତି ।

ନିଶୀଥ ସଙ୍ଗୀତ ।

କିଏ ଲୋ ତୁ ଏତେ ରାତିରେ ରଡ଼ୁ 'ଟିଟିଟି' ସ୍ୱରେ ?
କାହାକୁ ମଜାଇ ନିଶୀଥେ ବୁଲୁ ଶୁଭ୍ର-କାଶରେ ?
ତୋହପାଇଁ କଲେ ହୋଇଛି ଏହି ଚନ୍ଦ୍ରୀ ରଜନୀ;
ଓଆଁ ମାରି ଡାକ ଦେଉଛୁ ଥରେ ଥରେ ସଜନୀ ?
ପାଇଲୁ କି ତତ୍ତ୍ୱ କାହାଠୁଁ, କିଛି ଅବା ସନନ୍ଦ ?
ନୋହିଲେ କିପାଇଁ ତୋ ମନ ଆଜି ଏତେ ଆନନ୍ଦ ?
ଆସିବି କି ମୁଁ ତୋ ସାଥିରେ ନେବୁ କି ଲୋ ତୁ ମତେ ?
ଦେଖାଇବୁ ପ୍ରାଣପ୍ରିୟଙ୍କ, କାହିଁ ଅଛନ୍ତି ସତେ ?
ଯେଉଁ ଦେଶରେ ସେ ଅଛନ୍ତି ମୋର ଜୀବନବନ୍ଧୁ,
ତାରିବେ ଯେ ମୋତେ ହେଲେ ଏ ମାୟାମୋହନିବ
ଭେଟିବି ତାଙ୍କୁ ମୁଁ, ଶମିବି ଏହି ପ୍ରାଣ-ପିପାସା;
ଆସିବି ତୋହର ସଙ୍ଗରେ, ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ମୋ ଆଶ
ନିର୍ଜନେ ନିରୋଳେ ନିଶୀଥେ ହୋଇ ଏକାଗ୍ରଚିତ୍ତ
ଗାଇବି ତୋପରି ଟିଟିଭ 'ଟି ଟି ଟି ଟି' ସଙ୍ଗୀତ ।

ଶ୍ରୀ ବନମାଳୀ ମିଶ୍ର କବିବର୍ଣ୍ଣ

Digitized by srujanika@gmail.com

ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟତା ଜାତୀୟ ଜୀବନର ପରମ ପରିପନ୍ଥୀ । ଉନ୍ନତ ଜାତିମାନଙ୍କର ଇତିହାସ ଆଲୋଚନା କଲେ ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରତୀୟମାନ ହୁଏ ଯେ, ଯେଉଁ ଜାତି ଯେତେଦୂର କର୍ମକୁଶଳ, ସେହି ଜାତି ସେତେଦୂର ଉନ୍ନତ । କର୍ମବିମୁଖ ଜାତିର ଅବନତି ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ । ସାଧାରଣତଃ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷର ଜୀବନରେ ଏହା ଅତି ଅନାୟାସରେ ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଥାଏ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି କର୍ମପରାୟଣ, ସଂସାର-କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେ ନିଶ୍ଚୟ ଜୟଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ପକ୍ଷାନ୍ତରେ କର୍ମକୁଣ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତି ଜୀବନ-ଯୁଦ୍ଧରେ ଜୟୀ ହେବା ଦୂରେ ଥାଉ, ଜୟଶ୍ରୀର ମୁଖଦର୍ଶନରୁ ସୁଦ୍ଧା ବଞ୍ଚିତ ହୁଏ । ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷ ହିଁ ଜାତିର ଅଙ୍ଗସ୍ୱରୂପ । ସୁତରାଂ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷର ଉନ୍ନତିରେ ଜାତିର ସମୂହ ଉନ୍ନତି ସାଧିତ ହୁଏ । ଜାତୀୟ ଅଧଃପତନର ମୂଳ କାରଣ କର୍ମବୈରାଗ୍ୟ । କର୍ମବୈରାଗ୍ୟ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ, ଜାତି ଲକ୍ଷ୍ୟଭ୍ରଷ୍ଟ ହୁଏ । ଅନ୍ତଃସାରଶୂନ୍ୟ ବାହ୍ୟିକ ଆସ୍ଫାଳନ ତାହାର ଜୀବନର ବ୍ରତ ହୋଇ ଉଠେ ।

ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଓଡ଼ିଆଜାତିର ଆଜି ଏହି ଅବସ୍ଥା ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଅଛି । କର୍ମବିମୁଖତା ତାହାର ଅସ୍ଥିମଜ୍ଜାଗତ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକ କଥାରେ ଆଜି ଆମ୍ଭେମାନେ ପୂର୍ବ ଗୌରବର ଦାବି ଦେଇଥାଉଁ । ଓଡ଼ିଶାର ବଳଶୌର୍ଯ୍ୟ ଗଙ୍ଗାଠାରୁ ଗୋଦାବରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମଗ୍ର ଭୂଖଣ୍ଡରେ ବିଜୟବୈଜୟନ୍ତୀ ଉଡ଼ାଇଥିଲା, ଓଡ଼ିଆର କାରୁକୁଶଳତା ଭୁବନେଶ୍ୱର ଓ କୋଣାର୍କର ପ୍ରସ୍ତରମୟ ଗାତ୍ରରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାକ୍ଷରରେ ଖୋଦିତ । ଏହି ବୃଥା ଆସ୍ଫାଳନରେ ହିଁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଜାତୀୟତା ପର୍ଯ୍ୟବସିତ । କର୍ପୂର ତ ଉଡ଼ିଯାଇଛି, କେବଳ କନାଖଣ୍ଡିକ ନେଇ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଗର୍ବର ସୀମା ନାହିଁ । ଏହା କଦାପି ଜାତୀୟ ଜାଗରଣର ସୂଚନା ନୁହେ, ବରଂ ଜାତୀୟ ଅଧଃପତନର ମୂଳଭିତ୍ତି । ଏତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଆ ଜାତି କେବଳ ପୂର୍ବ ଗୌରବର ଅବମାନନା କରି ଆସୁଅଛି । ଯେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଆ କର୍ମସ୍ରୋତରେ ଗୌରବଦୀପ୍ତ ପୂର୍ବପୁରୁଷମାନଙ୍କର ସମକକ୍ଷ ହେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା ନ କରିଛି, ତେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ଅବନତିର ପଙ୍କମୟ ପଥରେ ପଡ଼ି ରହିଥିବ, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଜାତୀୟତା ବିଷୟରେ ଆଉ ଏକ ଭୀଷଣ ଅରିଯୋଗ ଉପସ୍ଥାପିତ କରା ଯାଇପାରେ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶରେ ଯଦି କେହି କ୍ଷମତାର ଶୀର୍ଷସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରେ, ତେବେ ସେ ସଂସାର ଲୋକଙ୍କୁ ନିଜର ପା'ତଳିଆ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରେ । ଅନ୍ୟର ଉପକାର କରିବା ଦୂରେ ଥାଉ, ଥରେ ମାତ୍ର ସେ ଭାବେ ନାହିଁ ଯେ, ତାହାର ଅନ୍ୟ ପ୍ରତି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅଛି । ଆପଣାର ଉନ୍ନତିରେ ତାହାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିତୋଷ । ଅନ୍ୟକୁ ଅବନତ ଅବସ୍ଥାରୁ ଉନ୍ନତ ଅବସ୍ଥାକୁ ଆଣିବାକୁ ସେ ଲଙ୍କାର ବିଷୟ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରେ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଅନେକ (ପ୍ରାୟ ପନ୍ଦର ପଣ ଉଣେଇଶ ଗଣ୍ଡା ତିନ କଡ଼ା) ଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ଅନ୍ୟର ଉନ୍ନତିରେ ଗାତ୍ରଦାହ ଅନୁଭବ କରନ୍ତି । ନିଜର ସର୍ବଦା ଉନ୍ନତି ହେଉ, ମାତ୍ର ପରର ଅବନତି ଘଟୁ—ଏହାହିଁ ସେମାନଙ୍କର ହୃଦ୍‌ଗତ ଇଚ୍ଛା । ସୁତରାଂ ମୁଁ କହେଁ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଜାତି କେବଳ ଛୁଆଖିଆ ଭୁଆର ଜାତି, ବଂଶଖାଇ ଡାହୁକାର ଜାତି ।

ପୁନଶ୍ଚ ଧନୀ ଲୋକର ଅଭାବ ନ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶରେ ସଦନୁଷ୍ଠାନର ଅଭାବ । ଏହାର କାରଣ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଯଥାର୍ଥ ଦେଶାତ୍ମବୋଧ ଜନ୍ମି ନାହିଁ । କେତେକ ଲୋକ ଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ଘରକୋଣରେ ଟଙ୍କାଗଗରା ପୋତି ରଖି ସଞ୍ଚିବେଳେ ସଞ୍ଚି ଦେବାକୁ ଭୁଲନ୍ତି ନାହିଁ-କେତେକ ଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ବିଳାସରେ ପ୍ରଚୁର ବ୍ୟୟ କରନ୍ତି, ମାତ୍ର ସଦନୁଷ୍ଠାନରେ କଡ଼ାଏ କାଣିକଉଡ଼ି ବ୍ୟୟ କରିବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ । ମନେ ପଡ଼େ, ଦିନେ ଜଣେ ଦରିଦ୍ର ଶ୍ରମ ଜନୈକ ଶିକ୍ଷାଭିମାନୀ ଧନୀଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଇ ସାହାଯ୍ୟ ଭିକ୍ଷା କରିବାରୁ ଧନୀ ଉତ୍ତର ଦେଲେ, "ମୋର ତୁମ୍ଭପ୍ରତି ଯଥେଷ୍ଟ ସହାନୁଭୂତି ଅଛି, ମାତ୍ର ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ କିଛି ଦେଇ ନ ପାରି ଦୁଃଖିତ ।" ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତି-

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାନଙ୍କର ଏ କଥା, ଅଶିକ୍ଷିତଙ୍କ କଥା ବା କିଏ ପଗ୍ଭରେ ! ଯାହାର ଧନ ଅଛି, ତାହାର ମନ ନାହିଁ; ଯାହାର ମନ ଅଛି,ତାହାର ଧନ ନାହିଁ । ନୋଳି ଥିଲେ କାନ ନାହିଁ,କାନ ଥିଲେ ନୋଳି ନାହିଁ । ଆମ ଦେଶ ଉପରୁ ଭଗବାନଙ୍କର ଏ ବଜ୍ର-ଅଭିଶାପ କେବେ ଘୁଞ୍ଚିବ, କେଜାଣି ?

ଆଉ ଏକ କଥା । ନାନା ଦେଶର ନାନା ଲୋକେ ଆସି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶରେ ପ୍ରତପତ୍ତି ଲାଭ କରୁଅଛନ୍ତି କିମ୍ବା ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ ହେଉଅଛନ୍ତି, ମାତ୍ର ଆମ୍ଭେମାନେ ଘରର ଘୁଅ ହୋଇ ପରର ଦ୍ୱାରସ୍ଥ । ଏହାର ପ୍ରଧାନ କାରଣ ଦୁଇଟି:—ପ୍ରଥମତଃ, ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ସହାନୁଭୂତିର ଅଭାବ; ଦ୍ୱିତୀୟତଃ, ଆତ୍ମନିଷ୍ଠେଷ୍ଟତା ! ଯେତେବେଳେ ମାଡ଼ୁଆଳୀ କେହି ଏ ଦେଶକୁ ଜୀବିକାର୍ଜ୍ଜନ ପାଇଁ ଆସେ, ସେତେ-ବେଳେ ତାହାର ସମ୍ବଳ କେବଳ ଲୋଟା କମ୍ବଳ; କିନ୍ତୁ ପରେ ସେ ଯେ ଲକ୍ଷପତି ହୋଇଉଠେ, ବିଚଳ ପ୍ରାସାଦ ଛିଡ଼ା କରିଦିଏ, ଏହା କିପରି ସମ୍ଭବ ହୁଏ ? ଏହାର ମୂଳରେ ଅପରର ସହାନୁଭୂତି ଓ ନିଜର ପ୍ରଗାଢ଼ ଅଧ୍ୟ-ବସାୟ ନାହିଁ କି ?

ମୀରବକର୍ମୀ ଆଗ୍ଭର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲଚନ୍ଦ୍ର ଆଜି ବଙ୍ଗଳାର ଘରେ ଘରେ ଯେଉଁ ଅଭିନବ ମଳ ପ୍ରଗ୍ଭର କରୁଅଛନ୍ତି, ତାହାର ଫଳ ଯେ କଅଣ ହେବ, କୁହାଯାଇ ନ ପାରେ । ଏପରି କି କୁଳିମାନଙ୍କର ସ୍ଥାନ ବଙ୍ଗାଳୀ ଗୃହିମାନେ ଅଧିକାର କରନ୍ତି, ଏହା ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା । ତାହା ଯଦି ହୁଏ, ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଯେ କି ଦୁରବସ୍ଥା ହେବ, ତାହା ଭାବି ଠିକ୍ କରି ହୁଏନାହିଁ । ବଙ୍ଗଦେଶରେ ଏପରି ଆନ୍ଦୋଳନ ଚାଲୁଛି; ମାତ୍ର ଆମ ଦେଶରେ ତାହାର ନାମଗନ୍ଧ ସୁଦ୍ଧା ନାହିଁ । ବାହ୍ୟ ଭୂତ ଆସି ଆମ ଦେଶର ଧନ ଲୁଟି ନେଉଛନ୍ତି; ଅଥଚ ଆମ୍ଭେମାନେ ସବୁ ଦେଖି ସୁଦ୍ଧା ଆଖି ବୁଜି ରହୁ-ଅଛୁଁ । ଦିନକୁ ଦିନ ଅନ୍ନ-ସମସ୍ୟା କଠିନରୁ କଠିନତର ଆକାର ଧାରଣ କରୁଅଛି । ଜାତି ଲୋପ ପାଇବାକୁ ସେଲାଣି—ସମୂଳ ଧ୍ୱଂସର ଦାଢ଼ରେ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲାଣି । ତଥାପି ଏ ଜାତିର ହୃଦୟରେ ଚେତନାର ଭାଜ ଅଙ୍କୁରିତ ହେଉନାହିଁ । ଯେଉଁ ଦେଶ ଏକ ସମୟରେ କମ୍ବଳାର କୋଠ-ଭଣ୍ଡାର ଥିଲା, ସେ ଦେଶର ଆଜି ଏ ଶୋଚନୀୟ ଅଧଃପତନ !

ଆଜି କାଲି ଯୁଗରେ ଶିଳ୍ପ-ବାଣିଜ୍ୟର ଉନ୍ନତିରେ ଜାତିର ଉନ୍ନତି । ଅଳ୍ପଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଜାପାନ ଶିଳ୍ପବାଣିଜ୍ୟ-ବଳରେ ଯେଉଁ ଉନ୍ନତି ସାଧନ କରିଅଛି, ତାହା ଏକ-ପ୍ରକାର ଅସମ୍ଭବ । ଆଜି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେଶ-ବିଦେଶରେ ଜାପାନ-ଜାତ ସାମଗ୍ରୀ ଘରେ ଘରେ ଆଧିପତ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରିଅଛି । ମାତ୍ର ଦୁଇଦିନ ପୂର୍ବେ ଏହି ଜାତି ଅସଭ୍ୟ ଥିଲା । ଆଜି ଜାପାନ ସହିତ ଭାରତର ତୁଳନା କଲେ ଆକାଶ-ପାତାଳ ପ୍ରଭେଦ । ଭାରତର ଜାତୀୟ ଶିଳ୍ପ ଏକପ୍ରକାର ଲୁପ୍ତ କହିଲେ ଚଳେ । ତହିଁରେ ପୁଣି ଓଡ଼ିଶାର କଥା ତ ନାହିଁ । ଅଳ୍ପଦିନ ତଳେ ଖଣ୍ଡିଏ ସମ୍ବାଦପତ୍ରରେ କାଗଜ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାର କଥା ଉଠିଥିଲା । ଓଡ଼ିଶାରେ ଯେତେ ବାଉଁଶବଣ ଅଛି, ତାହା ବିବେଚନା କରି ଦେଶିରେ କାଗଜ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାର ସାମଗ୍ରୀ ଯେ କେବେ ନିଅଣ୍ଟ ହେବ, ତାହା ନୁହେ । ମାତ୍ର କାହିଁ—ଲାଭର ଆଶା ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେ ବିଷୟରେ କାହାର ଉଦ୍ୟୋଗ ଦେଖାଗଲା ନାହିଁ । ଜେଣୁ ମୁଁ କହେଁ, ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଅଧଃପତନର କାରଣ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଓ ଜାତିଗତ ନିଷ୍ଠେଷ୍ଟତା ।

ଯାହା ହେଉ ସୁଖର ବିଷୟ ଯେ, ଗୋଟିଏ ଯୋଡ଼ିଏ ଆଶାର ସୂଚନା ଦେଖା ଯାଉଅଛି । ମାତ୍ର ସେ ଆଶା କ୍ଷୀଣପ୍ରାଣ । ପୁରୀ ଅଞ୍ଚଳରେ ଗୋଟିଏ ଦିଆସିଲାଇ କାର-ଖାନା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିବାର ଶୁଣି ପ୍ରାଣରେ ଆନନ୍ଦର ସଞ୍ଚାର ହୁଏ । ସ୍ୱାର୍ଥତ୍ୟାଗୀ ଗୋଦାବରୀ ବାବୁଙ୍କ ଉଦ୍ୟୋଗ ଏ ବିଷୟରେ ପ୍ରଶଂସନୀୟ । ମାତ୍ର ଓଡ଼ିଶା ପରି ବିସ୍ତୃତ ଭୂଖଣ୍ଡରେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ଦିଆସିଲାଇ କାରଖାନା ସମୁଦ୍ରରେ ଜଳ-ବିନ୍ଦୁବତ୍ । କଟକପରି କେନ୍ଦ୍ର ସ୍ଥଳରେ ଏ ଦିଗରେ ଆଦୌ ଚେଷ୍ଟା ନ ଥିବା ବଡ଼ ପରିତାପର ବିଷୟ । ସଙ୍ଗତି-ସମ୍ପନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ଏ ବିଷୟ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିବା ବାଞ୍ଛନୀୟ । ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କର ନିଜର ଲାଭ ହେବ, ତଥା ଦେଶର ଦଶଜଣ ଗରିବଙ୍କର ଅନ୍ନ-ସଂସ୍ଥାନର ସୁବିଧା ମଧ୍ୟ ହୋଇପାରିବ । କଟକ ଅଞ୍ଚଳରେ ଯେଉଁ ପରିମାଣରେ ଆଖୁଚାଷ ହୁଏ, ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ସୁନ୍ଦରରୂପେ ଗୁଡ଼ କାରଖାନା ଚଳି ପାରନ୍ତା । ଆସିକା ପରି ସ୍ଥଳରେ ଗୁଡ଼ କନ୍ଦ ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଥିବା ସ୍ଥଳେ କଟକପରି କେନ୍ଦ୍ରରେ ନ ଚଳିବା ସ୍ଥୂଳ ଦୃଷ୍ଟିର ଅଗମ୍ୟ । ଆଉ ଏକ ଦୁଃଖର ବିଷୟ ଯେ, ସୁନାରୂପାର ତାରକସି କାମପାଇଁ କଟକର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାରମାନେ ଭାରତ-ବିଶ୍ରୁତ ଥିବା ସ୍ଥଳେ, ଅଳଙ୍କାରାଦିର କାରବାର ବର୍ତ୍ତମାନ ମାଡ଼ୁଆଳୀ ଭାଇମାନ-ଙ୍କର ମୁଷ୍ଟିଗତ । ମିଷ୍ଟର ଦାସଙ୍କର ଟେନେଷ୍ଟ ଆଜି ଟଳଟଳାୟମାନ । ଦୁଇଦିନ ପରେ ତାହା ବୈଦେଶିକ

Digitized by srujanika@gmail.com

ହାତକୁ ଯାଉଛି କି କିଣ, ସେଥିର ସ୍ଥିରତା ନାହିଁ । ମୟୂର-ଭଞ୍ଜର ପାତରେଲଓସ୍ଥେ ଆଜି ଏକରକମ ବୈଦେଶିକ-ଙ୍କର ହସ୍ତଗତ । ସେଠାରେ ଲୁହା-କାରବାର ଦେଶୀୟ ଉଦ୍ୟମରେ ବେଶ ଚଳି ପାରଥାନ୍ତା, ମାତ୍ର ସେ ଆଶା ଏକାବେଳକେ ଯାଇଛି ।

ପରିଶେଷରେ ବକ୍ତବ୍ୟ ଏହି ଯେ,ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ତାହାର ନିଷ୍ଚେଷ୍ଟତା ଉପଲବ୍ଧି କରି ତାହା ପରିହାର କରିବାର ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଉପସ୍ଥିତ । ଆଳସ୍ୟ-ଜଡ଼ିମାର ତୀବ୍ର ବିଷଜ୍ୱାଳା ଆଜି ଜାତିର ଶେଷ ନିଃଶ୍ୱାସଟି ମାତ୍ର ବାକି ରଖିଛି । ସେତକ ଗଲେ ଆଶା-ଭରସା ଲୁପ୍ତ ହୋଇଯିବ ।

ଶ୍ରୀ ଉପେନ୍ଦ୍ର-ପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତି ।

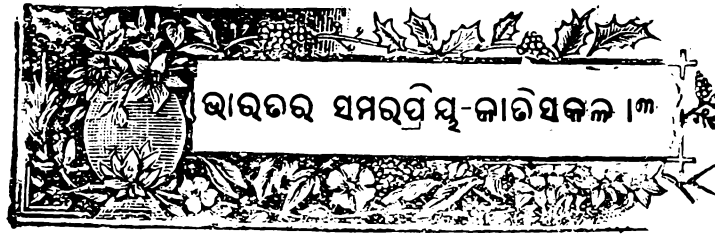

ଡୋଗ୍ରା ।

ଡୋଗ୍ରା ମାନେ ଭାରତର ଅନ୍ୟ ଏକ ଯୁଦ୍ଧ-ପ୍ରିୟ ଜାତି । ଚିନାବ୍ ଓ ସଟ୍‌ଲେଜ୍ ନଦୀଦ୍ୱୟର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଡୋଗ୍ରା ଜିଲ୍ଲା ସେମାନଙ୍କ ଜନ୍ମଭୂମି । ସେମାନେ 'ରାଜପୁତ ପାହାଡ଼ିଆ' (Highlanders) ନାମରେ ଅଭିହିତ । ସେମାନଙ୍କର ଗୌର ଜାତ୍ୟଭିମାନ ଏବଂ ଉଚ୍ଚ ଜାତୀୟ-ଗୌରବ ଇତିହାସପ୍ରସିଦ୍ଧ । ସେହି ସ୍ଥାନର ଅନ୍ୟ ଅଧିବାସିଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଡୋଗ୍ରାମାନଙ୍କ ଜାତୀୟ ମମତା ବିଶୁଦ୍ଧତର ଓ ଉଚ୍ଚତର । ଡୋଗ୍ରା ପର୍ବତଶ୍ରେଣୀର ଉତ୍ତମ ଜଳବାୟୁଯୋଗୁଁ ସେମାନଙ୍କର ଦୈହିକ ଗଠନ ସୁନ୍ଦର ଏବଂ ଶରୀର ପରିଚ୍ଛନ୍ନ । ରାଜପୁତ ନେତାମାନେ, ରାଜ୍ୟରେ ଅନ୍ତର୍ବିବାଦ ଯୋଗୁଁ ସ୍ୱସ୍ଥାନ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଡୋଗ୍ରା ପାହାଡ଼ମାନଙ୍କରେ ବାସ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ଡୋଗ୍ରାର ବିରାଟ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ସେମାନେ ମୋଗଲସାମ୍ରାଜ୍ୟର ବିଲୟ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସ୍ୱାଧୀନତା ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ; କିନ୍ତୁ ପରେ ଶିଖ୍-ନେତା ରଣଜିତସିଂହଙ୍କ ଅଧୀନତା ସ୍ୱୀକାର କଲେ । ରଣଜିତସିଂହ ଗୋଲାବସିଂହ ନାମକ ଜନୈକ ଡୋଗ୍ରାଙ୍କୁ ଜମ୍ମୁର ରାଜହ-ଭାର ପ୍ରଦାନ କଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁପରେ ଗୋଲାବସିଂହ କାଶ୍ମୀର ରାଜ୍ୟର ଶାସକ-ପଦରେ ଅଧିଷ୍ଠିତ ହେଲେ । ଡୋଗ୍ରା-ମାନେ ପ୍ରଧାନତଃ ପଦାତିକସେନାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି । ଜର୍ମାନୀଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ଡୋଗ୍ରାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ୧୧ ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ସୈନ୍ୟଦଳ ଏବଂ ୫୬ ପଦାତିକଦଳ ଭାରତସେନାର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଥିଲେ ।

ଡୋଗ୍ରାଜାତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ସଙ୍କୋଚସ୍ୱଭାବ, ଅପ୍ରତିଭ, ଲଜ୍ଜାଶୀଳ (reserved and shy) ଓ ଚରିତ୍ରବାନ୍ । ସେମାନେ ପଠାଣପରି ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ କିମ୍ବା ଗୁର୍ଖା ପରି ସଂସକ୍ତି-ପ୍ରବଣ (Tenacious) ଓ ଚତୁର ହୋଇ ନ ପାରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆତ୍ମସମ୍ମାନପ୍ରିୟ, ଉଚ୍ଚଗୌରବ-ଭାବ-ବିଶିଷ୍ଟ ଓ ସୁନିପୁଣ ସୈନିକ ଅଟନ୍ତି । ପଠାଣ କିମ୍ବା ଶିଖ୍‌ମାନଙ୍କ ପରି ସେମାନଙ୍କ ଶାରୀରିକ ଗଠନ ତେତେ ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ ନୁହେ । ସେମାନେ ସାହସୀ ଓ ବିଶ୍ୱସ୍ତ ସୈନିକରୂପେ ପରିଚିତ । ସେମାନେ ଯାହାର ଲୁଣ ଖା'ନ୍ତି, ପ୍ରାଣପଣରେ ତାହାର ଉପକାର କରନ୍ତି—ନିଜର ନିକଟରେ ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ ଯେପରି, ପ୍ରଭୁ ନିକଟରେ ସେମାନଙ୍କ ଆସକ୍ତି ଓ ଭକ୍ତି ସେପରି । ଯଦ୍ୟପି ସେମାନେ ବାକ୍ୟ ଓ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅସରଳ ଏବଂ ଲଜ୍ଜାପ୍ରବଣ,ତଥାପି ସେମାନଙ୍କର ଚରିତ୍ରବଳ କମ୍ ନୁହେ । ଯୁଦ୍ଧରେ ବ୍ୟାପୃତ ଥିବାବେଳେ ସେମାନେ ରକ୍ଷଣଶୀଳତା କିମ୍ବା ଜାତିଗତ ବିଦ୍ୱେଷ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ବିପଦର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାବେଳେ ସେମାନେ ଧୀର ଓ ସ୍ଥିର ସାହସ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଥା'ନ୍ତି । ସେମାନେ ଅତିଶୟ କର୍ମ-କ୍ଷମ ଓ ସହିଷ୍ଣୁ ।

ଭାରତବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ Kangra ଜିଲ୍ଲାରୁହିଁ ଅଧିକସଂଖ୍ୟକ ସୈନ୍ୟ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇଥାଏ । ଅଧିକାଂଶ ଡୋଗ୍ରାସୈନ୍ୟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏହି ଜିଲ୍ଲାରୁ ସଂଗୃହୀତ । ସେମାନେ ନିୟମାଧୀନ, ସଦାଗୃହ, ଅବିଚଳିତ ଓ ସ୍ଥିରପ୍ରତିଜ୍ଞ । ବିପଦବେଳେ ସେମାନଙ୍କ ଉଲ୍ଲେଖ୍ୟ ଗୁଣାବଳୀ ବିକଶିତ ହୁଏ । ଜାତି, ଦେଶ ବା ପ୍ରଭୁର କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ସେମାନେ ଦୃଢ଼ସଙ୍କଳ୍ପ ଓ ବଦ୍ଧପରିକର । ସେମାନେ ଧୀର ସ୍ଥିରଭାବରେ ସହାସ୍ୟ ବଦନରେ ମୃତ୍ୟୁକୁ ବରଣ କରନ୍ତି । ସେମାନେ ମୃଗୟା-ପ୍ରିୟ ଏବଂ ବନ୍ଧୁକ-ବ୍ୟବହାର-ପଟୁ । ସିପାହୀ-ବିଦ୍ରୋହ ସମୟରେ ଦିଲ୍ଲୀ-ଅବରୋଧବେଳେ ଏବଂ ଦ୍ୱିତୀୟ ଆଫଗାନ୍ ସମରରେ ଅହମଦ୍ ଖେଲ୍ ନାମକ ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରେ ସେମାନେ ବିକ୍ରମ ଓ ରାଜଭକ୍ତିର ଅଦ୍ଭୁତ ପରାକାଷ୍ଠା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଥିଲେ । ୧୮୪୭ ସାଲରେ କାଙ୍ଗ୍ରା ଜିଲ୍ଲାରୁ ସଂଗୃହୀତ ୨ୟ ଶିଖ୍ ପଦାତିକସେନା ଡୋଗ୍ରା ସୈନିକମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଗଠିତ ହୋଇଥିଲା । ସିପାହୀ-ମ୍ୟୁଟିନୀ ବେଳେ ସେମାନଙ୍କ ଦେଶବାସିମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଘଟିଥିବା ଭୀଷଣ ବିଦ୍ରୋହର ଦମନରେ ସହାୟତା କରି ଡୋଗ୍ରାମାନେ ଅପୂର୍ବ ରାଜଭକ୍ତିର ପରିଚୟ ଦେଇଥିଲେ । ୧୮୪୯ ସାଲରେ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଡୋଗ୍ରା ପଞ୍ଜାବ ସୀମାନ୍ତସେନାର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଥିଲେ । ସେ ସମୟରେ ସେମାନଙ୍କ ସାମରିକ ଉତ୍କର୍ଷର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ପ୍ରମାଣ ମିଳିଥିଲା ।

କ୍ରମଶଃ

ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ।

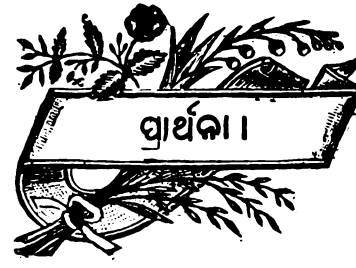

ଆରତିନାଶନ ହରି, ବିରତ ଦିଅ ସଂସାରେ ।
କରତ ରଟିବ ତବ ଭୃତ୍ୟେ ପୀରତି ରସାରେ । ଘୋଷା ।
ଜରତି ଭୋଗ ଲାଳସା ଦିର ତିରଦୋଷତୃଷା
ହରତି ସର୍ବ ଭରସା ଦୁରତିକ୍ରମ ଦଶାରେ । ୧ ।
ପୂରତି କାହିଁ ତାହାର ସ୍ଫୁରତି ମାନେ ଯାହାର
ପରଖିତ ହୁଏ କି ନିବରତିବାକୁ ଭାଷାରେ । ୨ ।
ପରତିତିବସେ କିସେ ବରତି ହୋଇ ବିଶେଷେ
ଭରତ କଲେହେଁ ରସେ ସିନ୍ଧୁ ପୂରତି ଆଶାରେ ।୩।
ତାର ତିନିଦୁଇ ଗୃରେ ପରତିକୂଳ ବେଭାରେ
ପ୍ରବରତିତ କରାନ୍ତି ମୋରେ ପରତିହିଂସାରେ ।୪।
ଭରତିଆ ପରକାରେ ବରତିବା ଭରସାରେ
ପରତିକାରର ଅପକାରତ ଲୋକହସାରେ । ୫ ।
ତର ତଳେ ମାନ କାହିଁ ପରତିପାଳିବ କାହିଁ
ଘର ତିଆରି ଭାଙ୍ଗୁଛି ବରତିବି କି ଆଶାରେ । ୬ ।
ଘର ତିନି ତିନି ଦ୍ୱାର ପରତିବାସୀ ଏ ମୋର
ଭରତ ହୋଇ ଅନ୍ତର କରତିଥାନ୍ତି ହିଂସାରେ ।୭।
ପୁରତିନ ଭିତରେ ବା ସୁର ତିନିକିଂଶ ସେବା
ମୁଁ ରତ ମାନେ ନ କଲି ତବ ପରତିଆଶାରେ ।୮।

ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମିଶ୍ର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାଳଭକ୍ତ;—ଶ୍ରୀ ଘାଘବନିଶ୍ରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଣୀତ ଓ ମୁକୁରଯନ୍ତ୍ରାଳୟରେ ମୁଦ୍ରିତ ନୂତନ ପଦ୍ୟପୁସ୍ତକ । ଲେଖକ ସାହିତ୍ୟ-କ୍ଷେତ୍ରରେ ନୂତନ ହେଲେହେଁ ସମାଲୋଚିତ ପୁସ୍ତକରେ ଯଥେଷ୍ଟ କୃତିତ୍ୱ ଦେଖାଇଅଛନ୍ତି । ଭାବର ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ ଓ ଭାଷାର ସରଳତାରେ ପୁସ୍ତକଟି ମନୋରମ ହୋଇଅଛି । ୫।୬ ସ୍ଥାନରେ ମୁଦ୍ରଣ-ଦୋଷ ରହି ଯାଇଅଛି । ଦ୍ୱିତୀୟ ସଂସ୍କରଣରେ ଏଥିର ନିରାକରଣ ନିମନ୍ତେ ଲେଖକ ଯତ୍ନଶୀଳ ହେବେ ବୋଲି ଆଶାକରୁଁ ।

ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର;—ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସଙ୍କଳିତ ଓ କଟକ ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ ପ୍ରେସରେ ମୁଦ୍ରିତ ନୂତନ ଗଦ୍ୟ ପୁସ୍ତକ । "କେତେକ ବଙ୍ଗଳା ପୁସ୍ତକର ବିଷୟାବଲମ୍ବନରେ" ନିଜ ପୁସ୍ତକ ରଚିତ ହୋଇଥିବା ଲେଖକ ମହାଶୟ ସ୍ୱୀକାର କରି ପ୍ରଶଂସାର୍ହ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଅନୁବାଦ କିମ୍ବା ଅବଲମ୍ବନ ଦ୍ୱାରା କୌଣସି ସାହିତ୍ୟର ଅପକାର ନୁଏ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ କୌଣସି ଲେଖକ ଯଦି ଏବମ୍ଭୂତ ଲେଖାକୁ ନିଜର ମୌଳିକ ଲେଖା ବୋଲି ଚଳାନ୍ତି (ଓଡ଼ିଶାରେ ଏପରି ନକଲି ଲେଖକ ବିରଳ ନୁହନ୍ତି), ତାହାହେଲେ ସାହିତ୍ୟ-ଜଗତରେ ସେ ପ୍ରକୃତ ଅନିଷ୍ଟର ସୂତ୍ରପାତ କରନ୍ତି । ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର-ପ୍ରଣେତା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସାହିତ୍ୟର ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥାରେ ଅନେକଙ୍କ ଆଦର୍ଶସ୍ଥାନୀୟ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ମୁଦ୍ରଣଦୋଷ ଅନେକ ପୁସ୍ତକରେ ଥାଏ—ଏ ପୁସ୍ତକରେ ମଧ୍ୟ ଅଛି । କମା ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣଚ୍ଛେଦ ପ୍ରଭୃତିର ଯଥାଯଥ ସମାବେଶ (Punctuaion) ଏବଂ ପଦମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ବ୍ୟବଧାନ (Spacing) ବିଷୟରେ ଆଶାନୁରୂପ ଯତ୍ନ ନିଆ ଯାଇନାହିଁ । ପୁସ୍ତକର ଭାଷା ସରଳ ଓ ସରସ—ସ୍ଥାନେସ୍ଥାନେ କେତେକ ବଙ୍ଗଳା ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ମୋଟ ଉପରେ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ପୁସ୍ତକର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟହାନି ଘଟିନାହିଁ । ପୁସ୍ତକଟି ପାଠକ-ସମାଜରେ ବିଶେଷରୂପେ ଆଦୃତ ହେବାର ଦେଖିଲେ ସୁଖୀ ହେବୁଁ ।

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ;—ବିଗତ ବୈଶାଖ ମାସରେ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟର ଚୈତ୍ର ଓ ବୈଶାଖ ସଂଖ୍ୟା ବାହାରିଅଛି । ଚୈତ୍ର ସଂଖ୍ୟା ସାହିତ୍ୟ ଆଶାନୁରୂପ ହୋଇ ପାରିନାହିଁ । "ପ୍ରେମ", "କୃଷିତତ୍ତ୍ୱ", "ଉରୁଥା ଉରୁଥା" ଓ "ବିବିଧ ପ୍ରସଙ୍ଗ"କୁ ବାଦ ଦେଲେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରବନ୍ଧରେ କୌଣସି ବିଶେଷତ୍ୱ ଥିବାର ଦେଖାଗଲା ନାହିଁ । "ନୈବେଦ୍ୟ" ଉପନ୍ୟାସର କଟମଟିଆ ବିଦେଶୀୟ ନାମରେ ଖାଣ୍ଟି ଓଡ଼ିଆ ପାଠକମାନେ ଟିକିଏ ଘାଣ୍ଟିହେଲା ପରି ବୋଧହୁଏ ।"ବୁଢ଼ୀ ଡ଼ାଆଣୀ"ଗଳ୍ପର ମୂଳ ବିଷୟ George Eliot ଙ୍କ Silas Marnerରୁ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇଅଛି । ଲେଖକ ମହାଶୟ ସେ ବିଷୟ ନୋଟରେ ସ୍ୱୀକାର କରିଥିଲେ ଭଲ ହୋଇଥାନ୍ତା । ବୈଶାଖ ସଂଖ୍ୟା ସାହିତ୍ୟ ବିଷୟର ନିର୍ବାଚନ ତଥା ମୁଦ୍ରଣର ପରିଶୁଦ୍ଧତା ଯୋଗେ ସର୍ବାଙ୍ଗସୁନ୍ଦର ହୋଇଅଛି । ଏହି ସଂଖ୍ୟାରେ ଗୋଟିଏ ଚିତ୍ର ମଧ୍ୟ ଦିଆ ଯାଇଅଛି । ଏହି ଚିତ୍ରଟି କଟକ କଲେଜରୁ ପ୍ରକାଶିତ ଓ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରେସରେ ମୁଦ୍ରିତ ତ୍ରୈମାସିକ ଇଂରାଜି ପତ୍ରିକାରେ ଦିଆ ଯାଇଥିଲା । ଚିତ୍ର ପରିଚୟରେ ତହିଁର ସୂଚନା ଥିଲେ ଭଲ ହୋଇଥାନ୍ତା ।

ସହକାର;—ଚୈତ୍ର ସଂଖ୍ୟା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ହସ୍ତଗତ ହୋଇଅଛି । "ଭାରତରେ କାଗଜ ମୁଦ୍ରା" ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଗବେଷଣାର ସ୍ପଷ୍ଟ ପରିଚୟ ମିଳୁଅଛି; ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ପକ୍ଷ ସମକ୍ରୂପେ ଆଲୋଚିତ ହୋଇଥିଲେ ଭଲ ହୋଇଥାନ୍ତା । "ସାହିତ୍ୟ" ଓ "ସମାଜ-ସଂସ୍କାରର କ ଖ" ପ୍ରବନ୍ଧ ଭଲ ହୋଇଅଛି । ଏହି ସଂଖ୍ୟା ସହକାରରେ ମାନ୍ୟବର ଶ୍ରୀ ନିବାସ ଶାସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଚିତ୍ର ଜୀବନୀସହ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଅଛି ।

ଉତ୍କଳ ମଧୁପ;—ଦଶମ ଭାଗର ଦ୍ୱିତୀୟ ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି । ମଧୁପ ବିବିଧ ପୁଷ୍ପରୁ ରସ ସଞ୍ଚୟ କରି ନିଜ ନାମର ସାର୍ଥକତା ସମ୍ପାଦନ କରିଅଛି । ଇତି ମଧ୍ୟରେ ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ବୋର୍ଡ଼ ସ୍କୁଲମାନଙ୍କରେ ମଧୁପ ବ୍ୟବହୃତ ହେବା ନିମନ୍ତେ ଜିଲ୍ଲା ଓ ତାଲୁକା ବୋର୍ଡ଼ମାନ ଯତ୍ନ ନେଉଥିବା ଶୁଣି ଆମ୍ଭେମାନେ ସୁଖୀ ହୋଇଅଛୁଁ । ଓଡ଼ିଶାର ବୋର୍ଡ଼ଗୁଡ଼ିକ ମାରବ ରହିବେ ନାହିଁତ ?

Digitized by srujanika@gmail.com

ସାହିତ୍ୟ-ସମ୍ବାଦ ।

ବଲାଙ୍ଗିର ହାଇସ୍କୁଲର ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବନମାଳୀ ମିଶ୍ର ବି. ଏ "ଭୃଗୁବଂଶ" ନାମକ ଗୋଟିଏ ମହାକାବ୍ୟ ଲେଖୁଅଛନ୍ତି ।

* *

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି "ଟଙ୍କାର ଗଛ" ନାମକ ଗୋଟିଏ ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖୁଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ "ପ୍ରଣୟଚିଟାଉ" କାବ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ମିଗଡ଼ର ସାହିତ୍ୟରସିକ ରାଜାସାହେବଙ୍କ ଆନୁକୂଲ୍ୟରେ କଟକ ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟ ପ୍ରେସରେ ମୁଦ୍ରିତ ହେଉଅଛି । କଳାହାଣ୍ଡିର ବଦାନ୍ୟ ମହାରାଜ ସାହେବ "ଶ୍ରୀମୁକୁନ୍ଦଦେବ" କାବ୍ୟର ମୁଦ୍ରଣଭାର ବହନ କରିବାକୁ ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇଅଛନ୍ତି ।

* *

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ରଥ ବାଣୀଭୂଷଣ କାବ୍ୟତୀର୍ଥ M. R. A. S. କର୍ମୀ ଗୌରୀଶଙ୍କରଙ୍କ ଜୀବନଚରିତ ଲେଖି ସାରି କବିବର ରାଧାନାଥଙ୍କ ଜୀବନୀଲେଖା ଆରମ୍ଭ କରିଅଛନ୍ତି ।

* *

"ପଣ୍ଡିତସର୍ବସ୍ୱ" ଓ ୺ଚ୍ୟାରପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ "ଅଧ୍ୟାତ୍ମ-ରାମାୟଣ"ର ନୂତନ ସଂସ୍କରଣ ଅତି ଶୀଘ୍ର ପ୍ରକାଶିତ ହେବ ।

* *

ଓଡ଼ିଆ ସମ୍ବାଦପତ୍ରଗୁଡ଼ିକର ଦୁରବସ୍ଥା;—ଆଜକୁ ପ୍ରାୟ ଷାଠିଏ ସତୁର ବର୍ଷ ହେବ, ଏଦେଶରେ ସମ୍ବାଦ-ପତ୍ରର ପ୍ରଚଳନ ହେଲାଣି; କିନ୍ତୁ ଏହି ସୁଦୀର୍ଘ କାଳମଧ୍ୟରେ ସମ୍ବାଦପତ୍ରର ଯେପରି ଉନ୍ନତି ହେବାର କଥା, ସେପରି ହୋଇ ପାରିନାହିଁ । ଲୋକେ ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ବାଦ-ପତ୍ରପ୍ରତି ଏପରି ବିମୁଖ ଯେ, ସେ କଥା ସ୍ମରଣ କଲା-ବେଳକୁ ମନରେ ଗଭୀର ଘୃଣା ଓ ଲଜ୍ଜା ଜାତ ହେଉଅଛି । ଏହି ଦୁରବସ୍ଥାର କାରଣ ଖୋଜିବାକୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ବେଶି ଦୂରକୁ ଯିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ନିଜ ଘରକଥାର ଭଲ-ମନ୍ଦ କିଏ ନ ଜାଣେ ? ଆମ ଦେଶରେ ନିରପେକ୍ଷ ଓ ସ୍ପଷ୍ଟବାଦୀ ପତ୍ରିକାର ସଂଖ୍ୟା ଏତେ କମ ଯେ, ଅନେକ ସମୟରେ ଏ ଦେଶର ଉନ୍ନତିବିଷୟରେ ମନରେ ପ୍ରବଳ ସନ୍ଦେହ ଜାତ ହୋଇଥାଏ । ଜାତୀୟ ଉନ୍ନତିକୁ ନିଜର ଚରମ ତଥା ଏକମାତ୍ର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରି କେତେଜଣ ସମ୍ପାଦକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ-ଛନ୍ତି ? ଯେଉଁଆଡ଼େ ଦୃଷ୍ଟି ପକାଇବ, କେବଳ ନୀଚ ସ୍ୱାର୍ଥ ଓ କୁସଂସ୍କାରପ୍ରିୟତାର ସ୍ପଷ୍ଟ ପରିଚୟ ପାଇବ ! ଏପରି ପକ୍ଷ-ପାତିତା ଓ କର୍ମବିମୁଖତାର ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଯଦି କେହି ଦେଶକୁ ସର୍ବବିଧ ସ୍ୱାଧୀନତାର ସମ୍ମୁଖୀନ କରିବାକୁ କଳ୍ପନା କରିଥାଏ, ତେବେ ତାହାଠାରୁ ବଳି ଭ୍ରାନ୍ତ ଜଗତରେ ଆଉ କେହି ନାହାନ୍ତି । ପୁଣି ଆମ ଦେଶରେ ସମ୍ବାଦପତ୍ରପାଠକମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ନିତାନ୍ତ କମ ନୁହେଁ; କିନ୍ତୁ ଅଧିକାଂଶଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ତାହା ମାହାଳିଆ ହୁଏ । ଓଡ଼ିଶାର ଯେ କୌଣସି ସମ୍ବାଦପତ୍ର ଅଫିସକୁ ଗଲେ ବୁଝିପାରିବେ ଯେ, ପ୍ରତିଦିନ ଭି. ପି. ପାର୍ଶଲଗୁଡ଼ିକ ଫେରସ୍ତ ହେଉଅଛି । ଅବଶ୍ୟ ଏ ଦେଶର ଦରିଦ୍ରତା ଏଥିନିମନ୍ତେ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ଦାୟୀ; କିନ୍ତୁ ଦରିଦ୍ରତାର ଦୋହାଇ ଦେଇ ଲୋକେ ବିଳାସରୁ ଯଦି ବିରତ ହେଉଥାନ୍ତେ, ତାହାହେଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ପାଟି ଫିଟାଇ ନାହିଁ । ଲୋକମାନ୍ୟ ତିଳକଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ଯେତେବେଳେ ଭାରତବାସିମାନେ ଷ୍ଟେଟ୍ସମେନ ଇଂରାଜୀ ପତ୍ରିକା ଆଫିସ ବନ୍ଦ କରିଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ଯେ କଲିକତା ମାଡ଼ି

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଛି, ସେ ଦେଖିଅଛି ଯେ, ସାହେବମାନେ ଏକାଥରକେ ଗୃହପାଞ୍ଚଖଣ୍ଡ Statesman କିଣୁଥିଲେ । ହୃଦୟରେ ସ୍ୱଦେଶପ୍ରେମ ଥିଲେ ଲୋକେ ଏପରି ପନ୍ଥା ଅନୁସରଣ କରିଥାନ୍ତି । ଆମ ଦେଶରେ କେବେ ପ୍ରକୃତ ମାନବିକତାର ବିକାଶ ହେବ, ଭଗବାନଙ୍କୁ ଜଣା ।

* * *

ଦେଶମିଶ୍ରଣ ଆନ୍ଦୋଳନ---ଉତ୍କଳସମ୍ମିଳନୀର ବିଗତ ବ୍ରହ୍ମପୁର ଅଧିବେଶନରେ ଏହି ଦେଶମିଶ୍ରଣ ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ସୁଦୃଢ଼ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ଜାତୀୟ ପାଣ୍ଠିର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା । ଏହି ମାସାଧିକ କାଳ ମଧ୍ୟରେ ଆମ ଦେଶର ବିଖ୍ୟାତ ଓ ବ୍ୟାଖ୍ୟାତ କର୍ମିମାନେ ଏ ଦିଗରେ ବିଶେଷ ଅଗ୍ରସର ହୋଇଛନ୍ତି ବୋଲି ମନେ ହେଉନାହିଁ । ଯେଉଁ ଜାତିର ସ୍ୱଦେଶ-ସେବା ଜଡ଼ତା ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ, ସେ ଜାତିର ଭବିଷ୍ୟଦୁନ୍ନତି ଆକାଶକୁସୁମ ଅପେକ୍ଷା ମଧ୍ୟ ଅଧ୍ରୁବ । ବଙ୍ଗଦେଶର ଅଙ୍ଗଚ୍ଛେଦ ସମୟରେ ବଙ୍ଗାଳିମାନେ କିପରି ଅଦମ୍ୟ ଉତ୍ସାହ ସହକାରେ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ଲାଗି ପଡ଼ିଥିଲେ, ସେ ବିଷୟରେ ବେଶି କିଛି କହିବା ଅନାବଶ୍ୟକ । ଓଡ଼ିଆମାନେ ଯେ ଏ ବିଷୟ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ, ଏମନ୍ତ ନୁହେ; କିନ୍ତୁ କାର୍ଯ୍ୟସମୟରେ ପଛଦୃଷ୍ଟା ଦେବା ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରକୃତିଗତ ଧର୍ମ ହୋଇପଡ଼ିଲାଣି । ସଭାସମିତିରେ କେବଳ ବକ୍ତୃତା କରିବାଦ୍ୱାରା ଯଦି ଜାତିର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସଫଳ ହେଉଥାନ୍ତା, ତାହାହେଲେ ଅନେକ ଦିନରୁ ଅନେକ କଥା ହୋଇ ସାରନ୍ତାଣି । ସବୁ ଜାଣି ଶୁଣି ଚୁପ ରହିବାଠାରୁ ବଳି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର ବିଷୟ ଆଉ କଣ ଅଛି ? ଆମ ଦେଶର ସମସ୍ତ ଉଦ୍ୟମର ମୂଳରେ ସ୍ୱାର୍ଥାନ୍ଧତାର ସତ୍ତା ବିଦ୍ୟମାନ । ଜାତିର ଉପରୁ ତଳ-ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ସ୍ତରରେ ଏହି ରାକ୍ଷସୀର ଏକାଧିପତ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଯଦି କେତେଅଧେ ନିଃସ୍ୱାର୍ଥଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ବାହାରନ୍ତି, ତାହାହେଲେ ସେମାନଙ୍କ ପାରିପାର୍ଶ୍ୱିକମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ଏପରି ବିଗଡ଼ାଇ ଦେବେ ଯେ, ସେମାନେ ଆଉ କିଛି କରିପାରିବେ ନାହିଁ । ଯେଉଁ ଦେଶର ନୈତିକ ଶକ୍ତି ଏତେ ଦୁର୍ବଳ, ସେ ଦେଶ ଉପେକ୍ଷିତ ଓ ଲାଞ୍ଛିତ ନ ହେବତ, ହେବ କିଏ ? ଆମ ଦେଶରେ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷମ ଲୋକ ନାହାନ୍ତି ବୋଲି ଆମ୍ଭେମାନେ କହୁ ନାହୁଁ । ଏ ଦେଶରେ ଏପରି ଲୋକ ଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ଇଚ୍ଛା କଲେ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ଆକାଙ୍କ୍ଷା ଅଚିରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇପାରେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାତିରେ ଜଣେ ଦୁଇଜଣ ଆଦର୍ଶରୂପେ ବାହାରି ନିଜ ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଉନ୍ନତି-ଆଡ଼କୁ ନେଇଥାନ୍ତି । ଯେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମ ଦେଶରେ ଏହି ଆଦର୍ଶର ଅଭାବ ଥିବ, ସେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସାମାନ୍ୟ ପିମ୍ପୁଡ଼ିଟିଏ ସୁଦ୍ଧା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଖାତିର କରିବ ନାହିଁ ।

*

ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା---ନାନାଲୋକେ ନାନାଭାବରେ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତାର ସମାଲୋଚନା କରିଥାନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କ ଯୁକ୍ତିର ସାରମର୍ମ ବୁଝିବାଭଳି ମସ୍ତିଷ୍କ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ହୋଇନାହିଁ । ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ସମାଜର ବହୁବିଧ ଉପକାରର ମୂଳରେ ବିଦ୍ୟମାନ । ଏହା ଜନ୍ମଗତ ନୁହେ--କାର୍ଯ୍ୟଗତ । କୁଷ୍ଠ କିମ୍ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ସଂକ୍ରାମକ ରୋଗରେ ପୀଡ଼ିତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତାର ଗଣ୍ଡିମଧ୍ୟରେ ଆବଦ୍ଧ କରି ରଖିବା ମଙ୍ଗଳଜନକ ନୁହେ କି ? ପୁଣି ସୁରାପାୟୀ, ଲମ୍ପଟ, ଦସ୍ୟୁ, ତସ୍କର ପ୍ରଭୃତି ଦୁର୍ବୃତ୍ତଗଣ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ରହିଲେ ସମାଜର ଉପକାର ହୋଇଥାଏ । ଅବଶ୍ୟ ହିନ୍ଦୁ ସମାଜରେ କେତେକ ଜାତି ପରମ୍ପରାକ୍ରମେ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଉନ୍ନତିର ପନ୍ଥା ଚିରକାଳ ନିମନ୍ତେ ବନ୍ଦ ହୋଇଅଛି । ଏହା ସମାଜ ପକ୍ଷରେ ଘୋର ଅନିଷ୍ଟକର । ଏହି ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ବିରୁଦ୍ଧରେ ନାନା ସ୍ଥାନରେ ଆନ୍ଦୋଳନ ହେଉଅଛି । କେତେକ ସ୍ଥାନରେ ଅଜ୍ଞାତସାରରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ବିଦୂରିତ ହେଉଅଛି । ଯେଉଁମାନେ ଘୋଡ଼ାଗାଡ଼ି ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି କିମ୍ବା ଟ୍ରେନ ପ୍ରଭୃତି ଯାନରେ ଯାତାୟାତ କରନ୍ତି, ସେମାନେ ସାଧାରଣତଃ ସ୍ପୃଶ୍ୟାସ୍ପୃଶ୍ୟ ବିଚାର ରଖନ୍ତି ନାହିଁ । ନିଜ ରାସ୍ତାରେ ଅନ୍ୟମାନେ ଚାଲୁନାହାନ୍ତି ବୋଲି ଠେଙ୍ଗା ଧରି ବାହାରିବା ଭଲ ନୁହେ । ଯେଉଁମାନେ ହିନ୍ଦୁସମାଜରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ନାମରେ ପରିଚିତ, ସେମାନଙ୍କୁ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସହିତ ସମାନ ଅଧିକାର ଦେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ହୋଇ ଅଛି । ଫଳ ଅବଶ୍ୟ ଆଶାନୁରୂପ ହୋଇ ପାରିନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ତାହା ବୋଲି ଏକାବେଳକେ ହତାଶ ହେବା ଭଲ ନୁହେ । ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତାର ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ ଲୋକଙ୍କୁ ବୁଝାଇବା ଦରକାର । ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ଛୁଇଁଲେ ସମାଜର କ୍ଷତି ହେବ, ସେମାନଙ୍କୁ ଦୂରରେ ରଖିବାହିଁ ଭଲ । ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ଛୁଇଁଲେ ସେପରି କୌଣସି ଅନିଷ୍ଟର ସମ୍ଭାବନା ନାହିଁ, ସେମାନଙ୍କୁ ଜାତିଧର୍ମନିର୍ବିଶେଷରେ ନିଜ ପାଖରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ରଖିବା ଦରକାର । ଅଶ୍ରୁଶ୍ୟତାର ଏହି ଅର୍ଥ ବୁଝିନାହାନ୍ତି ବୋଲି ସିନା ଲୋକେ ଲକ୍ଷ୍ୟଭ୍ରଷ୍ଟ ହେଉଛନ୍ତି !

❋ ❋

❋

ସମ୍ମୁଖରେ ବିପଦ;—ଭାରତର ରାଜନୈତିକ ଗଗନ କ୍ରମେ ଘୋର ଅନ୍ଧକାରରେ ଆଚ୍ଛନ୍ନ ହେଉଅଛି । ଆଶାର ଶୁଭ୍ର ଆଲୋକଗୁଡ଼ିକ କ୍ରମେ ଅସ୍ତମିତ ବା ଅଦୃଶ୍ୟ ହେଉ-ଅଛନ୍ତି । ପ୍ରତିକୂଳ ସମୟ-ସ୍ରୋତର ଭୀଷଣ ଆବର୍ତ୍ତରେ ସୁଦୃଢ଼ ଚଟାଣ ମଧ୍ୟ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ହାତରୁ ଖସି ଯାଉଛି । ଦିଗ ହରାଇ, ଲକ୍ଷ୍ୟ ଛାଡ଼ି, ଭାରତବାସୀ ଆଜି ନୈରାଶ୍ୟର ଗଭୀରତମ କୂପରେ ନିକ୍ଷିପ୍ତ ହୋଇଅଛି । ଯେଉଁମାନେ ଶାସନସଂସ୍କାର ପ୍ରଭାବରେ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ପାଇବାକୁ ଆଶା କରି-ଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ସମସ୍ତ ଆଶାଭରସା ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇ-ଅଛି । ଅସହଯୋଗିମାନଙ୍କ ହସ୍ତରୁ ଆଇନ-ଉଲ୍ଲଙ୍ଘନ-ପକ୍ଷୀ ଉଡ଼ି ଚାଲିଯାଇ ଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଛି କେବଳ ସରକା-ରଙ୍କ ଦାରୁଣ ଉପେକ୍ଷା । ବିଲାତର ମନ୍ତ୍ରୀ-ପରିଷଦ ଭାରତୀୟ ଆକାଙ୍କ୍ଷା ବିରୁଦ୍ଧରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବାର ସୂଚନା ମିଳୁଅଛି । ଭାରତବନ୍ଧୁ ମହାମତି ଲର୍ଡ଼କର୍ଜନ ଅଧୁନା ଅସ୍ଥାୟିଭାବରେ ବିଲାତର ପ୍ରଧାନ-ମନ୍ତ୍ରିତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରୁଅଛନ୍ତି । ଦେଶରେ ମନୋମାଳିନ୍ୟର ମାତ୍ରା ଦିନୁଦିନ ବଢ଼ୁଅଛି । ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନମାନେ ପୂର୍ବବାର ପରସ୍ପର ବିରୁଦ୍ଧରେ ଛିଡ଼ା ହେବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେଣି । ଅସହଯୋଗୀ ଓ ସହଯୋଗିମାନେ ପୂର୍ବବତ୍ ନିଜ ନିଜ ଭ୍ରାନ୍ତ ପଥ ଧରି ବସିଛନ୍ତି । ସାଧାରଣ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରର ସମ୍ଭାବନା କ୍ରମେ ଅସ୍ପଷ୍ଟରୁ ଅସ୍ପଷ୍ଟତର ହେଉଅଛି । ନାନା ସୂତ୍ରରେ ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଅଛି ଯେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଶ ଆଇନ ଅମାନ୍ୟ କରିବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୁହେ । ସର-କାରଙ୍କୁ ସ୍ୱେଚ୍ଛାର ଆସ୍ୱାଦ ଏତେ ଶୀଘ୍ର ଦେବା ମଧ୍ୟ ଭଲ ନୁହେ । ହାତର ପାଞ୍ଚ ରଖି କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ସଫଳତା ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଅସହଯୋଗିମାନେ କାଉନ୍ସିଲରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାହିଁ ବାଞ୍ଛନୀୟ । ପୁଣି ସହଯୋଗିମାନେ କେବଳ ସହଯୋଗ କଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ । ଯେଉଁଠାରେ ସରକାର ଲୋକଙ୍କ କଥା ରଖିବେ ନାହିଁ, ସେହିଠାରେ ନିଜର ଟାଣ ରଖିବାର ଚେଷ୍ଟା ସର୍ବଥା ବାଞ୍ଛନୀୟ । ଜାତିର ଟାଣ ନ ରହିଲେ ଅନନ୍ତ-ତନ୍ତ୍ରର ଅତ୍ୟାଚାର ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ । ନେତୃତ୍ୱାରମାନ ଅଗ୍ରଜମାନେ ବୃଥା ଅହମିକା-ସ୍ରୋତରେ ଭାସି ପରସ୍ପର ଗୃହବିଚ୍ଛେଦ କରିବା ଦ୍ୱାରା ଭାରତର ଭାଗ୍ୟର ଗତି କେଉଁ ସ୍ରୋତାଭିମୁଖୀ କରୁଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁହିଁ ଜଣା ମାନବର ଭ୍ରମପ୍ରମାଦ ପଦେ ପଦେ; ତାହା ଜାଣି ମୁଣ୍ଡ କଣ୍ଟରେ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ପଶ୍ଚାତ୍ପଦ ହେଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ ।ଯେଉଁ ଜାତିର ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଗ୍ରେଟ୍ ବ୍ରିଟେନ ରଖି 'ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରେଟ୍ ବ୍ରିଟେନ୍‌ପତି' ପଦବୀ ପାଇଥିବାର ପ୍ରବାଦ ପ୍ରଚଳିତ, ସେ ଜାତି ମିଳାମିଶି ନିଜ ଘର ନିଜେ ସଜାଡ଼ିବେ ଯେ ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ କିଛି ଅସମ୍ଭବ ହେବ, ତାହା ନୁହେ । ତେବେ ମିଳାମିଶି କାମ କରିବାଟା ହିଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ । ବିଲେଇବେକରେ ଘଣ୍ଟା ବାନ୍ଧିବାର ତ ଯୁକ୍ତିସିଦ୍ଧ ହେଲା ଦେଖାଯାଉ, ଘଣ୍ଟା ବାନ୍ଧୁଛି କିଏ ?

ଚିତ୍ର ପରିଚୟ:—ଏହି ସଂଖ୍ୟା "ମୁକୁର"ରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ଚିତ୍ରଟି "ଭାରତବର୍ଷ" ନାମକ କଲିକତ୍ତାର ବିଖ୍ୟାତ ମାସିକ ପତ୍ରିକାରେ ବାହାରିଥିଲା । ଉକ୍ତ ପତ୍ରିକାର ସ୍ୱତ୍ୱାଧିକାରୀ ମହାଶୟ "ମୁକୁର"ରେ ଚିତ୍ରଟିକୁ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ଅନୁମତି ଦେଇ ଥିବାରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ତାଙ୍କୁ ଆନ୍ତରିକ ଧନ୍ୟବାଦ ଅର୍ପଣ କରୁଅଛୁଁ । ଚିତ୍ରଗତ ବିଷୟ ଅଳ୍ପାଧିକ ପରିମାଣରେ ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି । ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଚିତ୍ରର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ପୃଷ୍ଠାରେ ପ୍ରକାଶିତ "ସଂକୀର୍ତ୍ତନ" ପଦ୍ୟ ପ୍ରତି ପାଠକମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରୁଅଛୁଁ ।

Printed by B. S, Das, Mukur Press, Cuttack.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଦନମାହାତ୍ମ୍ୟ (ଅପକାରତା) ଟ ୦ /
ମେହରୋଗ ଚିକିତ୍ସା ଟ ୦ /
ଜୀବନ ସମ୍ରାଟ ଟ ୦ ৵
ଗୀତକୁସୁମ ଟ ୦ /
ଅରଣ୍ୟଗୃହ ଟ ୦ ୧୯
ମହାଭାରତ ବନପର୍ବ ଟ ୨୫
" ବିରାଟପର୍ବ ଟ ୦ ୫
ମଦନରସୋଦ (ଧାତୁପୁଷ୍ଟିଉପାୟ) ଟ ୦ /
ଗୀତପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି ଟ ୦ /୬
ଚନ୍ଦ୍ରଦୂତ ଚତୁଷ୍ପଦୀ ଟ ୦ ୧୯
ମଙ୍ଗଳ ଜାତୀୟ ଗୀତ ଟ ୦ ୧୯
ସଦୁକ୍ତିସଂଗ୍ରହ ଟ ୦ ୧୯
ସାନୁବାଦ ଚୈତନ୍ୟଦେବ ସ୍ତୋତ୍ର ଟ ୦ /
ପ୍ରବାଦପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି ଟ ୦ /୬
ଦାମ୍ପତ୍ୟଧର୍ମ (ପଦ୍ୟ) ଟ ୦ /୬
ଶିରୋରୋଗଚିକିତ୍ସା ଟ ୦ ୧୬
ବାଳିକାସଖା (ସଦ୍ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ) ଟ ୦ ৵
ହରିମନ୍ଦିର (ପଦ୍ୟ) ଟ ୦ ୧୯
ସମ୍ବୟର ସଦ୍ବ୍ୟବହାର ଟ ୦ /
ଶିଶିକଳା ପରିଣୟ (ନାଟକ) ଟ ୦ ।
ସମୁଦ୍ରଯାତ୍ରା ବିଗ୍ରହ (ପ୍ରମାଣସହ) ଟ ୦ /
ନାରିକେଳ ଗୃହ ଟ ୦ /୬
କପାଗୃହ ଟ ୦ ୧୯
ରସାମୃତ (ଲେମ୍ବୁର ଗୁଣ) ଟ ୦ ୧୯
ଅଜ୍ଞ ଓ ତମାଖୁ ଗୃହ ଟ ୦ /୩
ପଦ୍ୟମାଳା ୧ମ ଟ ୦ /
" ୨ୟ ଟ ୦ /
ଚେରଚଣା ଗୃହ ଟ ୦ ୧୯
ଜୀବନବନ୍ଧୁ (ଜଳବ୍ୟବହାର) ଟ ୦ /୬
ଶ୍ଳୋକମୁକ୍ତାବଳୀ ଟ ୦ /
ମଣିମଞ୍ଜୁଷା (ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଶ୍ଳୋକ) ଟ ୦ /୬
ନାଶପତ୍ର (ତମାଖୁରରୁଦ୍ଧେ) ଟ ୦ /
ମୋହମୁଦ୍ଗର (ସାନୁବାଦ) ଟ ୦ ୧୬
ଶ୍ରୀମଲ ଅଜ୍ଞ ଗୃହ ଟ ୦ /
ଗୀତପରାଗ ୧ମ (ପଦ୍ୟ) ଟ ୦ /
" ୨ୟ ଟ ୦ /
ପଦ୍ମମଳ (ଗୀତପଦ୍ୟ) ଟ ୦ /

ବୃଷ୍ଟି ସଙ୍କେତ ଟ ୦ ୧୯
ରମଣୀଜଣାଣ ଚୌତିଶା ଟ ୦ ୧୬
ଗୀତରତ୍ନମାଳା (ପଦ୍ୟ) ଟ ୦ /
ଜଳଚିକିତ୍ସା ଟ /
ଗୋମହାତ୍ମ୍ୟ ଟ ୦ /୬
ମେଲେରିଆ ଚିକିତ୍ସା ଟ ୦ /
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର ବି. ଏ. ଏଲ୍. ଟି.
ସଂଯୁକ୍ତା ଟ ୦ ୫
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅଶ୍ୱିନୀକୁମାର ଘୋଷ ଏମ୍. ଏ.
ଭୀଷ୍ମ (ପୌରାଣିକ ନାଟକ) ଟ ୧ ୧
ସବିତ୍ରୀ " ଟ ୧
କଳାପାହାଡ଼ (ଐତିହାସିକ ନାଟକ) ଟ ୧
ସେଓଜ " ଟ ୧ ୧
ଗୋବିନ୍ଦ ବିଦ୍ୟାଧର " ଟ ୧ ୧
ରିଫର୍ମଲେଡ଼ (ପ୍ରହସନ) ଟ ୦ ।
ପ୍ରେମିକ ଗ୍ରହ " ଟ ୦ ৵
କୁଢ଼ାଚତା " ଟ ୦ ৵
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସଭୁ ବି. ଏ.—
ସାନ୍ତ୍ୱନା ଟ ୦ ৵
ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି ଟ ୦ /୬
ସ୍ତ୍ରୀଶିକ୍ଷା ଟ ୦ ୫
ନାରୀ ଚରିତ୍ର ଟ ୦ ।
ଦଳବିମ୍ବ ଟ ୦ ৵୬
ବେଜାଏ ମଳା ଟ ୦ ৵
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ—
ଶିଶୁଭକ୍ତ ଟ ୦ ୫୬
ହିତକଥା ଟ ୦ ୫
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ଶୂରଦେଓ
ପେଟେଣ୍ଟ ମେଡ଼ିସିନ (ପ୍ରହସନ) ଟ ୦ ।
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନାରାୟଣ ଶିରୋମଣି—
ଭାଷାଶୁଦ୍ଧିଚନ୍ଦ୍ରିକା ଟ ୦ ৵୧
ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣ—(ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ସିଂହ ସାମନ୍ତଙ୍କ ଜ୍ୟୋତିଷ ଗ୍ରନ୍ଥ) ଟ ୩ ୧
Mr. M. S. Das's Presidential Address at Bihar ଟ ୦ ৵

ସଚିତ୍ର ଶିଶୁଚିତ୍ରମାଳା ଟ ୦ /

ହରିଭକ୍ତି ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ
(ଭକ୍ତିଗ୍ରନ୍ଥ) ଟ ୧ ୧
ବାରବାଟୀ ଦୁର୍ଗ ଟ ୦ ।৵
ଗୀତମାଳା ଟ ୦ /
ମନବୋଧ ଚତୁଷ୍ପଦୀ ଟ ୦ ୧୬
ପ୍ରେମକଲ୍ପଲତା ଟ ୦ ।৵
ଟୀକାଭାଗବତ ଟ ୦ /
ଗଜନିସ୍ତାରଣ ଟ ୦ ୧୯
ଅର୍ଜୁନବାଣ ଚତୁଷ୍ପଦୀ ଟ ୦ ୧୯
ଜାତୀୟ ଗୀତ ଟ ୦ ৵
ସୁଲକ୍ଷଣା (କବି ଅଭିମନ୍ୟୁ ସାମନ୍ତ ସିଂହାର କୃତ) ଟ ୦ ৵
ବାଣୀ (ଶ୍ରୀ ଦୀନବନ୍ଧୁ କାବ୍ୟରଞ୍ଜନ ପ୍ରଣୀତ) ଟ ୦ ৵
ଅଦ୍ଭୁତ ଆଦର୍ଶ—(ପ୍ରହସନ) ଟ ୦ ৵
ଅଶ୍ୱଚିକିତ୍ସା ଟ ୦ ৵
ଶାନ୍ତ ସଖା ଟ ୦ ৵
ନୃସିଂହପୁରାଣ ବନ୍ଧେଇ ସେଟ୍‌କୁ ଟ ୬୩
" ଅବନ୍ଧା ସେଟ୍‌କୁ ଟ ୬ ୧
ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ ପୁରାଣ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବନ୍ଧେଇ ସେଟ୍‌କୁ ଟ ୬ ୧
ପଦ୍ମପୁରାଣ ଟ ୦ ୩
ବିଷ୍ଣୁପୁରାଣ ଟ ୦
ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପୁରାଣ ଟ ୦ ୩
ଧର୍ମପୁରାଣ ଟ ୦ /
ଗରୁଡ଼ ପୁରାଣ ଟ ୦ ୩
ସୂର୍ଯ୍ୟପୁରାଣ ଟ ୦ ୫
ମତ୍ସ୍ୟପୁରାଣ ଟ ୦ ।৵
କଳ୍କିପୁରାଣ ଟ ୦ ୫
ଚଣ୍ଡୀପୁରାଣ ଟ ୧ ୧
ଶିବପୁରାଣ ଟ ୧୩
ଶିବ ବା ଶୈବପୁରାଣ ଟ ୦ ୩
(ମହାଭାରତ ଶାରଳାଦାସ କୃତ)
ମହାଭାରତ ବନ୍ଧେଇ ସେଟ୍‌କୁ ଟ ୧୮ ୧
ମହାଭାରତ ଅବନ୍ଧା ସେଟ୍‌କୁ ଟ ୧୬

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକୁର ପୁସ୍ତକାଳୟ ।

ଡେଧୂର ବଜାର, ପୋ: ଅ: କଟକ ।

ବିଶେଷ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ—ମୋଫସଲର ଗ୍ରାହକମାନେ ଅର୍ଡର ଦେବା ସମୟରେ କିଛି ଟଙ୍କା ଅଗ୍ରିମ ସହ ଅର୍ଡର ପଠାଇଲେ ପୁସ୍ତକମାନ ପଠାଯିବ । ଉତ୍ତରପ୍ରାର୍ଥୀମାନେ ରିପ୍ଲାଇ କାର୍ଡରେ ପତ୍ର ଲେଖିବେ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେର :—

ପ୍ରଣୟ-ବଳ୍ଲରୀ	ଟ ୧।
ତପସ୍ୱିନୀ	ଟ ୧ ୮
ଇନ୍ଦୁମତୀ	ଟ ୦ ।ଵ
କବିତାକଲ୍ଲୋଳ	ଟ ୦ ।ଵ
ମହିମା	ଟ ୦ /
ଅହଲ୍ୟାସ୍ତବ	ଟ ୦ /
ଉତ୍କଳ-ଲକ୍ଷ୍ମୀ	ଟ ୦ ।
ଅଯୋଧ୍ୟା ଦୃଶ୍ୟ	ଟ ୦ ।
ଶୀତକ-ବଧ	ଟ ୦ ।ଵ
ଅର୍ଘ୍ୟଥାଳୀ	ଟ ୦ ୩

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ମହାରାଜା ସରଙ୍ଗୀ—

ରାମବିଳାପ	ଟ ୦ /
ପୁରାଣକ୍ଷେତ୍ର	ଟ ୦ ଵ
ପ୍ରାର୍ଥନା	ଟ ୦ /
ଅଶାସ୍ତ୍ରପ୍ତ	ଟ ୦ ଵ
ଅଭିଜ୍ଞାନ	ଟ ୦ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶିଳ୍ପୀଶ ମହାନ୍ତି—

ଚନ୍ଦ୍ରମାଦିତ୍ୟ	ଟ ୧୩
ମହେନ୍ଦ୍ର	ଟ ୦ ୩
ମହୋଦଧି	ଟ ୦ ୫
ଅର୍ଘ୍ୟବାଳା	ଟ ୦ ।/
ଭୁବନେଶ୍ୱର	ଟ ୦ ଵ
ସମାଧିକ୍ଷେତ୍ର	ଟ ୦ /ଵ
ଜଦ୍ୟାନଖଣ୍ଡ	ଟ ୦ ଵ
ଚିତ୍ରଲେଖ	ଟ ୦ ।/
ପଦ୍ମପୁଷ୍ପ	ଟ ୧।
ଶିଳ୍ପପୀଠ	ଟ ୦ ।ଵ

ମଧୁଚକ୍ର	ଟ ୦ ଵ
ସୁଭଦ୍ରା	ଟ ୧୩

ଶ୍ରୀ ତାରଣୀଚରଣ ରଥ ବି. ଏ.—

ଚାଷିକୁଲ୍ୟା	ଟ ୦ ଵ
ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ	ଟ ୦ ।ଵ
ପଦ୍ୟାଞ୍ଜଳି	ଟ ୦ ଵ

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ସେନଗୁପ୍ତ ବି, ଏ,—

ମୋ ବାଇଧନ	ଟ ୦ /
ବିଧବାର ଗୁହାରି	ଟ ୦ /ଵ
ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣ ଉପଦେଶାମୃତ ୨ୟ ଭାଗ	ଟ ୦ ୩
କଳ୍ପତରୁ ରାମକୃଷ୍ଣ (ବଙ୍ଗଳ)	ଟ ୦ ।
ରାମକୃଷ୍ଣ କୋଇଲ	ଟ ୦ ୮
ତୁଚ୍ଛାକୁ ଏତେ ?	ଟ ୦ /
ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ	ଟ ୦ ୫

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଭବାଣୀଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ—

ଚନ୍ଦ୍ରମାଳୀ ନାଟକ	ଟ ୦ ୫ଵ
ସଂସାରଚକ୍ର ନାଟକ	ଟ ୦ ୫
ନନ୍ଦକେଶ୍ୱରୀ ନାଟକ	ଟ ୦ ।ଵ
କଟକବିଜୟ ନାଟକ	ଟ ୦ ୫
ସୁଶୀଳା ନାଟକ	ଟ ୦ ୫
କରଣ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ଚମ୍ପ	ଟ ୦ /
ମାନ୍ୟବର	ଟ ୦ ୮
ସାଆନ୍ତିଆ ବାହା	ଟ ୦ /
ଶାମ ଦାସ	ଟ ୦ /
ଜୀବନଲହରୀ	ଟ ୦ ୫ଵ

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବାଳକିଶୋର ମହାନ୍ତି—

ଅଭିମନ୍ୟୁବଧ	ଟ ୦ ଵ
ବନବାସୀ (ଉପନ୍ୟାସ)	ଟ ୦
ରଘୁବଂଶ	ଟ ୦

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବାଳକୃଷ୍ଣ ପଟ୍ଟନାୟକ—

ଜାତୀୟ ଚମ୍ପୂ	ଟ ୦
ବହ୍ନିରେଣୁ	ଟ ୦
ଅକାଳକୋଇଲି	ଟ ୦
ଗୁବୁଲବଙ୍ଗଲତା	ଟ ୦
ଫୁଲ ବହ୍ନିଳବେଣୀ	ଟ ୦

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶ୍ରୀବତ୍ସ ପଣ୍ଡା ବି. ଏ—

ଅର୍ଘ୍ୟଧର୍ମ	ଟ ୦
ଗୃହାଶ୍ରମ	ଟ ୦

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଧର୍ମାନନ୍ଦ ତ୍ରିପାଠୀ ବି. ଏ

ପ୍ରକୃତବନ୍ଧୁ ନାଟକ	ଟ ୦

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନୀଳମଣି ବିଦ୍ୟାରତ୍ନ—

ବିବିଧ ବିଷ ଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦
ଗୋଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦
ପଣକଥା ପାଠ	ଟ ୦
ନୀତିସୁଧାକର (ସାନୁବାଦ)	ଟ ୦
ସର୍ପବିଷ ଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦
ଜ୍ଞାନଗଙ୍ଗା (ନୀତିବାକ୍ୟ)	ଟ ୦
ଉଦ୍ବୋଧିନୀ (ପଦ୍ୟାବଳୀ)	ଟ ୦
ଶିକ୍ଷାବିନୋଦ (ଶିଳ୍ପଶିକ୍ଷା)	ଟ ୦
ରସନାରଞ୍ଜନ	ଟ ୦
ରଥଗୀତ	ଟ ୦
ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ କୌତୁକ	ଟ ୦
ସଂଯୁକ୍ତା (ପଦ୍ୟ)	ଟ ୦
ସ୍ୱର୍ଗ ନରକ ଚିତ୍ରର	ଟ ୦
ସଦାଗର (ସାନୁବାଦ)	ଟ ୦
ପ୍ରକୃତିଚେଷ୍ଟିକା (ପଦ୍ୟ)	ଟ ୦
କାହ୍ନୁକୁଣ୍ଡିଆ ଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକୁର—ପ୍ରେସରେ ଓଡ଼ିଆ, ବଙ୍ଗଳା, ଦେବନାଗରୀ ଓ ଇଂରାଜୀ ଅକ୍ଷରରେ ବହି, ଚେକ, କାର୍ଡ, ନିମନ୍ତ୍ରଣପତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ସୁନ୍ଦର ଓ ସୁଲଭ ମୂଲ୍ୟରେ ଛପାହୁଏ । ଏଠାକୁ ସବୁପ୍ରକାର ପୁସ୍ତକ ଓ କାଗଜ ପ୍ରଭୃତିର ଅର୍ଡର ପଠାଇଲେ ଭି: ପିଃ ଯୋଗେ ପଠାଯାଏ ।

ମୁକୁର—ନିୟମାବଳୀ ।

୧—ମୁକୁର ପ୍ରତିମାସର ଶେଷ ସପ୍ତାହରେ ନିୟମିତରୂପେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବ ।

୨—ମୁକୁର ଅଗ୍ରିମ ବାର୍ଷିକ ମୂଲ୍ୟ ଟ ୨୫ କା; ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଟ ୨ କା, ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଂଖ୍ୟାର ମୂଲ୍ୟ ଟ ୦ । ମାଣ ।

୩—ଛପାଇ କାର୍ଡ ବା ଟିକିଟ ନ ପଠାଇଲେ ଉତ୍ତର ଦିଆଯିବ ନାହିଁ ।

୪—କେହି ଠିକଣା ପରିବର୍ତ୍ତନ କଲେ ଅନୁଗ୍ରହପୂର୍ବକ ଦୁ ୨ ନ ମଧ୍ୟରେ ଜଣାଇବେ ନଚେତ୍ ପତ୍ରିକା ହସ୍ତଗତ ନହେଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦାୟୀ ନୋହୁଁ ।

୫—ଗ୍ରାହକମାନେ ଚିଠିପତ୍ର ପଠାଇଲେ ଅନୁଗ୍ରହପୂର୍ବକ ଗ୍ରାହକ ନମ୍ବର ଓ ନୂତନ ଗ୍ରାହକ "ନୂତନ" ବୋଲି ଲେଖିବେ ।

ମୁକୁରରେ ବିଜ୍ଞାପନ ଛପାଇବା ଦର;—

ଏକଥର ପାଇଁ—ଅର୍ଦ୍ଧସ୍ତମ୍ଭକୁ ଟ ୧୫ କା, ଏକ ସ୍ତମ୍ଭକୁ ଟ ୨୫ କା, ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏକ ପୃଷ୍ଠାକୁ ଟ ୫ କା । ଏକବର୍ଷ ପାଇଁ ସଥାକ୍ରମେ ଟ ୧୫ କା, ଟ ୨୫ କା, ଏବଂ ଟ ୫୦ କା । ବିଜ୍ଞାପନର ମୂଲ୍ୟ ବିଜ୍ଞାପନର ସହିତ ନ ପଠାଇଲେ ଛପା ହେବ ନାହିଁ ।

ମୁକୁର

ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ

ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସୁଯୋଗ ।

ମୁକୁର ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ପୁରୁଣା ମୁକୁର ଯେ କୌଣସି ବର୍ଷର ମୂଲ୍ୟ ଟ ୦ । ୮/ । ଅନ୍ୟଲୋକଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଟ ୦ ୨ । ଡାକମାସୁଲ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ଶୀଘ୍ର ଦର ଲେଖି ଗ୍ରାହକ ହୁଅନ୍ତୁ ଏବଂ ପୁରୁଣା ମୁକୁର ପାଠ କରି ସାହିତ୍ୟର ଉନ୍ନତି ସାଧନ କରନ୍ତୁ । ଅଳ୍ପ ବାକି ରହିଅଛି । ଅତି ଶୀଘ୍ର କରନ୍ତୁ । ନୋହିଲେ ପରିତାପ କରିବାକୁ ହେବ ।

ଶ୍ରୀ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର
ମାନେଜର, ମୁକୁର ପ୍ରେସ,
କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

Registered No. D 28

ନୂତନ ବିଜ୍ଞାପନ

ଅଭିମନ୍ୟୁବଧ ଶ୍ରୀ ଅଲେଖପ୍ରସାଦ ଦାସଙ୍କ କୃତ ମୂଲ୍ୟ ୫ ° ୵

ହରିଭକ୍ତିଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ

ଭକ୍ତକବି ଭୀମଦାସଙ୍କ ବିରଚିତ

ଭକ୍ତି ଗ୍ରନ୍ଥ

ଗୀଡୀୟ ବୈଷ୍ଣବ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଓ ଭକ୍ତମାନଙ୍କର

ଆଦରର ପୁସ୍ତକ ।

ତତ୍ତ୍ୱବିଗ୍ରହ, ଭକ୍ତିଲକ୍ଷଣ, ଭକ୍ତିବିଧିବିଗ୍ରହ, ଭକ୍ତିର ମହିମା, ଭକ୍ତିରଅଧିକାରୀ ଜୀବ, କର୍ମବନ୍ଧ ବିଗ୍ରହ, ଗୁରୁଶିଷ୍ୟ ଲକ୍ଷଣ, ସାଧନଭକ୍ତି, ଚୌଷଟି ଅଙ୍ଗସାଧନ, ଶ୍ରବଣ କୀର୍ତ୍ତନାଦି ନବପ୍ରକାର ଭକ୍ତି, ମୃତ୍ତିଦର୍ଶନାଦି ଦ୍ୱାଦଶ ଅଙ୍ଗ, ସ୍ୱରାନୁଗା, କାମାନୁଗା ଓ ସମ୍ବନ୍ଧାନୁଗା ଭକ୍ତି, ଭାବଭକ୍ତି; ନିଷ୍କାମ ଭକ୍ତି, ପ୍ରେମଭକ୍ତି ମୂର୍ତ୍ତିର ବିବରଣ ପ୍ରଭୃତି ଭାଗ ଭକ୍ତ ଏଥିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । **ଏପରି ଭକ୍ତି ଗ୍ରନ୍ଥ ଓଡିଆ ଭାଷାରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିରଳ ।**

ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୃହସ୍ଥର ଆବଶ୍ୟକ

ମୂଲ୍ୟ ଏକଟଙ୍କା । ଡାକମାସୁଲ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର

ଏକ ମାତ୍ର ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ: —**ମୁକୁର ପ୍ରେସ, କଟକ ।**

ପତ୍ର ପଠାଇବାର ଠିକଣା :—

ମ୍ୟାନେଜର, ମୁକୁର ପ୍ରେସ କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଆଷାଢ଼, ୧୩୩୦ ।

ମୁକୁର

ମାସିକପତ୍ର ।

ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ ବି. ଏ.
ସମ୍ପାଦକ ।

ଶ୍ରୀ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର, ବି. ଏ. ଏଲ୍. ଟି.
ସହକାରୀ ସମ୍ପାଦକ

Printed and Published by B. S. Das Mukur Press, Cuttack.

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରବନ୍ଧସବୁର ମଧ୍ୟରେ ନମନ୍ତେ ଲେଖକମାନେ ଦାୟୀ

ସୂଚୀ ।

ବିଷୟ		ଲେଖକଙ୍କ ନାମ	ପୃଷ୍ଠା
୧ । ଏକବୃନ୍ତେ ଯୁଗୁଳ	(ପଦ୍ୟ)	ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଉପେନ୍ଦ୍ରପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତି B. A.	୮୩
୨ । ସ୍ୱର୍ଗବାସିର କଥୋପକଥନ		" ଶରତ୍‌ଚନ୍ଦ୍ର ମୁଖୋପାଧ୍ୟାୟ	୮୫
୩ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରା		" ଶ୍ରୀ ପଞ୍ଚୀଦାସୀ	୮୭
୪ । ବନ୍ଦ ବେଣୁ	(ପଦ୍ୟ)	" କମଳାକ୍ଷ ମହାପାତ୍ର	୯୦
୫ । ଅଶାନ୍ତ	(ପଦ୍ୟ)	" ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ମହାନ୍ତି	୯୦
୬ । 'ମହାଯାତ୍ରା'ର ସମାଲୋଚନା		" ଜଗଦାନନ୍ଦ ମହାନ୍ତି	୯୧
୭ । ଉତ୍ତର ଜୟ	(ଖୁଦ୍ରକଲ୍ପ)	" ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ମହାପାତ୍ର	୯୪
୧୦ । ପର୍ଦ୍ଦିନୀ		" ଗଙ୍ଗାଧର ଦେବେର	୧୦୦
୧୧ । ମୃଣ୍ମୟୀ ଶିଳ୍ପ		" ଭୁବନଚନ୍ଦ୍ରମହାନ୍ତି M. Sc.	୧୦୩
୧୨ । କାଶୀର ଭଗ୍ନାବଶେଷ		" ଭକ୍ତମୋହନ ପ୍ରଧାନ B. A.	୧୦୭
୧୩ । ପାଞ୍ଚାଳୀ	(ପଦ୍ୟ)	ଯୁବରାଜ ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ଚନ୍ଦନ	୧୧୦
୧୪ । ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ-ସମାଲୋଚନା		ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ଗୋପୀନାଥ କବିରତ୍ନ	୧୧୧
୧୫ । କୈବଧ ଚରିତ		ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶ୍ରୀନାଥ ଦେଓଙ୍ଗ	୧୧୫
୧୬ । କଥାସରିତ୍‌ସାଗର		" ଗୋପୀନାଥ ଧର B. A.	୧ ୨
୧୭ । ଦ୍ୟୋତ		ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ କମଳାକ୍ଷ ମିଶ୍ର	୧୨୧
୧୮ । ନିବେଦନ			୧୨୧
୧୮ । ସାହିତ୍ୟ ସମାଚାର			୧୨୨
୧୯ । ସାମୟିକ ପ୍ରସଙ୍ଗ			୧୨୩

ବିଜ୍ଞାପନ ।

କବିବର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ମହାନ୍ତି ମହୋଦୟଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ନୂତନ କାବ୍ୟ

ପ୍ରଣୟ ଚିତ୍ର ।

ଏଥିରେ ସାତଖଣ୍ଡି ପ୍ରଣୟ-ପଟ ସାତ ସର୍ଗରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି ଯଥା:—ବସନ୍ତପ୍ରତି ବସୁମତୀ, ଭ୍ରମର-ପ୍ରତି କୁସୁମ-ସୁନ୍ଦରୀ, ଘନପ୍ରତି ଗୃହକନ୍ୟା, ନିଶାନାଥପ୍ରତି ନିଶିଥିନୀ, ଅଗସ୍ତ୍ୟପ୍ରତି ଦକ୍ଷିଣାଶା, ମୃଗପ୍ରତି ମୃଗତୃଷ୍ଣା ଏବଂ କୋକିଳପ୍ରତି ରସାଳ-କଳିକା । ବିଷୟଗୁଡିକର ଭାଷା ନିରୁପମ, ଭାବ ପବିତ୍ର, ସୁନ୍ଦର ଏବଂ ସୁଗମ୍ଭୀର । ପୁସ୍ତକର କାଗଜ, କାଳି, ଛପା ଏବଂ ପରିପାଟୀ ସବୁ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ, ସୁନ୍ଦର ଏବଂ ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ । ଶତାଧିକ ପୃଷ୍ଠାବିଶିଷ୍ଟ ଏହି ପୁସ୍ତକର ମୂଲ୍ୟ ଚାରିଅଣା ମାତ୍ର ।

ନୂତନ କବିତାଗଚ୍ଛ

ସାନ୍ଧ୍ୟ ତାରା ।

ଏଥିରେ ୫୬ ଗୋଟି ଚିତ୍ତାକର୍ଷଣୀୟ, ସରସ, ଭାବୋଦ୍ଦୀପକ ନୂତନ କବିତା ସ୍ଥାନ ପାଇଅଛି । ମୂଲ୍ୟ ଦଶଅଣା ମାତ୍ର ।

ଉପରୋକ୍ତ ପୁସ୍ତକଦ୍ୱୟ କଟକ ମୁକୁର ପ୍ରେସ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପୁସ୍ତକାଳୟରେ ବିକ୍ରୀତ ହୁଏ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଷ୍ଟୋର୍ ପୁସ୍ତକାବଳୀ ।

ନୂତନ !!!　　ସୁନ୍ଦର !!!　　ସୁଖପାଠ୍ୟ !!!

ଶ୍ରୀ ଦୟାନିଧିମିଶ୍ରଙ୍କ—**ସଂଯୁକ୍ତା** (ସଚିତ୍ର ଐତିହାସିକ ଗଳ୍ପ) ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ନୂତନ ଜିନିଷ । ଗଦ୍ୟ-ସାହିତ୍ୟର ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ମଣି । ସ୍ୱଦେଶପ୍ରୀତି-ଭାବ-ରସାଣିତ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସମୟ ଉପାଖ୍ୟାନ । ଭାଷା ସୁନ୍ଦର ଓ ପ୍ରାଞ୍ଜଳ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଆର୍ଟିକ୍ କାଗଜରେ ମୁଦ୍ରିତ । ଟ ୦ ୫

ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଆଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ—

୧ । **ପ୍ରଣୟ-ପ୍ରବାହ** ବାଣଭଟ୍ଟକୃତ 'କାଦମ୍ବରୀ' ଉପାଖ୍ୟାନାବଲମ୍ବନରେ ସରସ ସୁନ୍ଦର ସରଳ ଗଦ୍ୟରେ ଲିଖିତ । ପବିତ୍ର ପ୍ରଣୟର ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ପଙ୍କଜ—ବିଶୁଦ୍ଧ ପତି-ପ୍ରେମର ଅନାବିଳ ପ୍ରସ୍ରବଣ । ଗନ୍ଧର୍ବରାଜକୁମାରୀ କାଦମ୍ବରୀ ଓ ତାଙ୍କ ସଖୀ ମହାଶ୍ୱେତାଙ୍କ ପ୍ରାଣବିମୋହନ ଚରିତ । ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷାପ୍ରଦ ଓ ଉପାଦେୟ, ତେଣୁ ବନ୍ଧୁଜନପ୍ରଶଂସିତ । ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟର ନୂତନ ନବନ୍ୟାସ । ସୁଦୀର୍ଘ ଉପାଦେୟ ମୁଖବନ୍ଧ-ସମ୍ବଳିତ, ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଧରଣର ମଲାଟ ଓ ସୁରମ୍ୟ ହାଫ୍‌ଟୋନ୍ ଚିତ୍ର ସଜ୍ଜିତ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଆର୍ଟିକ୍ କାଗଜରେ ଡବଲ୍ କ୍ରାଉନ୍ ୧୬ ପେଜ୍ ଆକାରରେ ମୁଦ୍ରିତ । ଟ ୧ ।।

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାକ୍ଷରଯୁକ୍ତ କାଲିକୋ ମଲାଟରେ ଉତ୍ତମ ବନ୍ଧାଇ ୧୨/

୨ । **ଶିଶୁଭକ୍ତ** (ଚିତ୍ରସମ୍ବଳିତ ପୌରାଣିକ କାହାଣୀ) ଭକ୍ତକୁଳତିଳକ ପ୍ରହ୍ଲାଦ ଓ ଧ୍ରୁବଙ୍କ ସାଧନାମୟ ଚରିତ । ସରସ ସରଳ ଗଦ୍ୟରେ ଲିଖିତ । ଏଥିରେ ଦେଶିବେ ତପସ୍ୟା ଓ ତ୍ୟାଗର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଆଦର୍ଶ, ଭକ୍ତି ଓ ସତ୍ୟର ବିମଳ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ । ଚିତ୍ରଶୋଭିତ ମଲାଟ । ଟ ୦ ୧୬

୩ । **ହିତକଥା** ୧ମ ଭାଗ (ହିତୋପଦେଶ—ମିତ୍ରଲାଭ) ଶିକ୍ଷାପ୍ରଦ ଗଳ୍ପସମୂହ ସରଳ ଗଦ୍ୟରେ ଲିଖିତ । ପ୍ରିୟଜନଙ୍କୁ ଉପହାର ଦେବାର ସୁନ୍ଦର ବହି । ୫ମ ଓ ୬ଷ୍ଠ ମାନର ଅତିରିକ୍ତ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ରୂପେ ଏବଂ ଟ୍ରାଇଜ୍ ଓ ଲାଇବ୍ରେରୀ ସକାଶେ ବିହାର-ଓଡ଼ିଶା ସେଣ୍ଟ୍ରାଲ ଟେକ୍‌ଷ୍ଟବୁକ୍ କମିଟି କର୍ତ୍ତୃକ ନିର୍ବାଚିତ । ମନୋରମ ହାଫ୍‌ଟୋନ୍ ଚିତ୍ର ପରିଶୋଭିତ—ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଛପା ଓ ଚିତ୍ରମଣ୍ଡିତ ମଲାଟ ଟ ୦ ।।/

୪ । (**ହିତକଥା** ୨ୟ ଭାଗ (ସୁହୃଦ୍‌ଭେଦ) ଟ ୦ ୫ ।

" ୩ୟ ଓ ୪ର୍ଥ ଭାଗ [ଶୀଘ୍ର ପ୍ରକାଶିତ ହେବ]

୫ । **ମଲାପଣା** (ହାସ୍ୟରସ-ରସାଣିତ ସାମାଜିକ ପ୍ରହସନ । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ଫଙ୍କାମ୍ପିତା ଓ କୁସଂସ୍କାରର ନିର୍ମଳ ବର୍ଣ୍ଣନା । ଟ ୦ ।।

ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ବନମାଳୀ କବିବଲ୍ଲଭଙ୍କ—**'ରାଭଣ'** ହାସ୍ୟୋଦ୍ଦୀପକ ଅପୂର୍ବ ପ୍ରହସନ । ପାଠ କରୁଁ କରୁଁ ନ ହସି ରହିପାରିବେ ନାହିଁ । ଆନନ୍ଦର ଆକର, କୌତୁକର ଭଣ୍ଡାର । ଟ ୦ ୵୧୬

ଶ୍ରୀ ଗୌରଚନ୍ଦ୍ର ପାଣିଙ୍କ—**ମହାଭାରତସାର** (ଗଦ୍ୟ) ଟ ୧୧

ଶକୁନ୍ତଳା (ସରଳ ଗଦ୍ୟାନୁବାଦ) ଗୃହସ୍ଥ-କୁଳକନ୍ୟା-କୁଳବଧୂର କମନୀୟ କଣ୍ଠହାର, ଗୃହିଣୀକୁଳର ଗୌରବ ସମ୍ଭାର । ଟ ୦ ୫

The Oriya Movement ଓଡ଼ିଶା ଓ ଓଡ଼ିଆଜାତିର ସୁବିସ୍ତୃତ ଆଲୋଚନା । ସ୍ୱଦେଶର ଓ ସ୍ୱଜାତିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଷୟରେ ଗଭୀର ଅଭିଜ୍ଞତା ଲାଭ କରିବାର ବାସନା ଥିଲେ ଏହି ବହି ଥରେ ପାଠ କରିବା ଉଚିତ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଓଡ଼ିଆର ହସ୍ତରେ ଏଥିରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ରହିବା ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ମୂଲ୍ୟ କମାଇ ଦିଆଯାଇଅଛି । ଟ ୨ ୧

ଏହା ଛଡ଼ା ଆମ୍ଭ ନିକଟରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନାନାବିଧ ବହି ମିଳେ ।

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ—

ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ୍ ଷ୍ଟୋର୍
ବ୍ରହ୍ମପୁର ଗଞ୍ଜାମ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଜ୍ଞାପନ ।

ସୁଯୋଗ ଛାଡନ୍ତୁ ନାହିଁ । **ସୁବିଧା ହରାନ୍ତୁ ନାହିଁ ।**

ଆପଣ ଦୀର୍ଘଜୀବନ ଲାଭ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି କି ? ଯଦି ଅତିରିକ୍ତ ଅଧ୍ୟୟନ କିମ୍ବା ଇନ୍ଦ୍ରିୟାସକ୍ତି ଯୋଗେ ଆପଣଙ୍କ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟହାନି ଘଟିଥାଏ ଓ ଜୀବନର ସମସ୍ତ ସୁଖ ଦୂର ହୋଇଥାଏ, ତାହାହେଲେ ଫେରନ୍ତା ଡାକରେ ଆମ୍ଭଠାକୁ ପତ୍ର ଲେଖନ୍ତୁ । ଆମ୍ଭର ଜଗଦ୍ବିଖ୍ୟାତ **ରତ୍ନପରୁଷ ଲେହ** ନେଇ ସେବନ କରନ୍ତୁ । ଏହି ଔଷଧ ବିଶୁଦ୍ଧ ଆୟୁର୍ବେଦୀୟ ଉପାଦାନରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଅଛି । ପ୍ରତିଦିନ ଅସଂଖ୍ୟ ରୋଗୀ ଆମ୍ଭଠାରୁ ଔଷଧ ନେଇ ବିବିଧ ରୋଗରୁ ମୁକ୍ତ ହେଉଅଛନ୍ତି । ଏହି ଔଷଧ ସେବନକଲେ ସ୍ନାୟୁବିକ ଦୁର୍ବଳତା, ମାନସିକ ଗ୍ଲାନି, ଚିତ୍ତର ଅବସାଦ, କୋଷ୍ଠବଦ୍ଧତା, ଶୁକ୍ରତାରଲ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ରୋଗ ଶୀଘ୍ର ଦୂରହୁଏ । **ରତ୍ନପରୁଷ ଲେହ** ବ୍ୟବହାର କଲେ ଦୁର୍ବଳ ଲୋକ ସିଂହପରି ବଳଶାଳୀ ଓ ବନ୍ଧ୍ୟା ପୁତ୍ରବତୀ ହୁଏ । ବିଜ୍ଞାପନର ଆଡ଼ମ୍ବର ଅନାବଶ୍ୟକ । ପରୀକ୍ଷା କଲେ ଜାଣିପାରିବେ ।

ମୂଲ୍ୟ ୧ ଡବା (ସାନ)—ଟ ୧୨
" (ବଡ଼)—ଟ ୨୨

ପୁନଶ୍ଚ:—ଆମ୍ଭଠାକୁ ପତ୍ର ଲେଖିଲେ **ଦୀର୍ଘଜୀବନ** ନାମକ ଖଣ୍ଡିଏ ଉପାଦେୟ ପୁସ୍ତକ ବିନା ମୂଲ୍ୟରେ ପାଇପାରିବେ ।

କବିରାଜ ଶ୍ରୀ ବୈଦ୍ୟନାଥ ଶର୍ମ୍ମା, ବୈଦ୍ୟଭୂଷଣ ।
ସଞ୍ଜୀବନୀ ଔଷଧାଳୟ
ବ୍ରହ୍ମପୁର, ଗଞ୍ଜାମ

ବିଶୁଦ୍ଧ ଖଦଡ଼ ବ୍ରୟ କରନ୍ତୁ

ଅନ୍ୟତ୍ର ପ୍ରତାରିତ ହୁଅନ୍ତୁ ନାହିଁ ।

ଆମ୍ଭେ ସ୍ୱଦେଶୀ ଦ୍ରବ୍ୟର ପ୍ରଚୁର କାମନାରେ ଆମ୍ଭ ନୟାସଡ଼କସ୍ଥ ଦୋକାନରେ ସର୍ବପ୍ରକାର ଖଦଡ଼ ସଂଗ୍ରହିତ ରଖି ସ୍ୱଦେଶୀତ ଶସ୍ତା ମୂଲ୍ୟରେ ବିକ୍ରୟ କରୁଅଛୁଁ । ଖଦଡ଼ ବାହାରେ ଦେଶୀତନ୍ତ ଓ ମିଲଲୁଗା ମଧ୍ୟ ଆମ୍ଭଠାରେ ଅଛି । **ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ସୁବିଧା ସକାଶେ** ଆମ୍ଭେ ନାନାପ୍ରକାର ସୌଖିନ ଦେଶୀ ଲୁଗା ମଧ୍ୟ ରଖିଅଛୁଁ । ଯେ ଯେଉଁ ସ୍ୱଦେଶୀ ଲୁଗା ଦରକାର କରିବେ, ଆମ୍ଭଠାରୁ ଶସ୍ତାଦରରେ ପାଇପାରିବେ । ମଫସଲର ଗ୍ରାହକମାନେ ଆନୁମାନିକ ମୂଲ୍ୟର ଚତୁର୍ଥାଂଶସହ ଆମ୍ଭଠାକୁ ପତ୍ର ପଠାଇଲେ ଆମ୍ଭେ ଭି: ପି: ରେ ଲୁଗା ଯୋଗାଇବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଅଛୁଁ । ସ୍ୱଦେଶୀ ଜିନିଷ, କଲମ, ଫାଉଣ୍ଟେନ୍‌ପେନ୍, କାଳି ପ୍ରଭୃତି ସ୍ୱଦେଶଜାତ ଜିନିଷ ଆମ୍ଭଠାରେ ଅଛି ନେଲେ ପାଇପାରିବେ । ବିଜ୍ଞାପନର ଆଡ଼ମ୍ବର ଅନାବଶ୍ୟକ । ପରୀକ୍ଷାକଲେ ସତ୍ୟାସତ୍ୟ ବୁଝିପାରିବେ ।

ବି. ନାୟକ ଏଣ୍ଡ୍ ଫ୍ରେଣ୍ଡସ୍
ନୟାସଡ଼କ,
କଟକ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଜ୍ଞାପନ

ନୂତନ ! ଶସ୍ତା ! ନୂତନ !

ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅଶ୍ୱିନୀୟ ସୁଯୋଗ ।

ଆମ୍ଭେମାନେ ମୋଫସଲ ତଥା ସହରର ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ସୁବିଧାସକାଶେ ଆମ୍ଭ ଦୋକାନରେ ପ୍ରାଚୀନ ଓ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ସକଳପ୍ରକାର ପୁସ୍ତକ ବିକ୍ରୟାର୍ଥ ଗଚ୍ଛିତ ରଖିଅଛୁଁ । ସ୍କୁଲମାନଙ୍କରେ ବ୍ୟବହୃତ ଓଡ଼ିଆ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ-ମାନ ଆମ୍ଭଦୋକାନରେ ବିକ୍ରୟ କରାଯାଏ । ମୋଫସଲର ଗ୍ରାହକମାନେ ଆମ୍ଭଠାରୁ ପୁସ୍ତକପ୍ରଭୃତି ନେଇ ବିଶେଷ ଲାଭବାନ୍ ହେଉଅଛନ୍ତି । ସୁନ୍ଦର କାଗଜ ସୁଲଭ ମୂଲ୍ୟରେ ଓ ଶୀଘ୍ର ଯୋଗାଉ ଥିବାରୁ ଗ୍ରାହକମାନେ ଆମ୍ଭ ସହିତ କାରବାର କରି ଲାଭର ପଥ ପରିଷ୍କାର କରୁଅଛନ୍ତି ।

ପୁସ୍ତକଛଡ଼ା ଆମ୍ଭ ଦୋକାନରେ ନାନାବିଧ ରଙ୍ଗ ଓ ଆକାରର କାଗଜ, ଚିଠି କାଗଜ (Writing Pad), କାଳି, କଲମ, ଡ୍ରଇଂ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରଭୃତ ଷ୍ଟେଶନାରି ପଦାର୍ଥମାନ ମଧ୍ୟ ବିକାଯାଏ । ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ସୁବିଧାସକାଶେ ପଦାର୍ଥର ସୁଲଭତା ଉପରେ ଆମ୍ଭେ ବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇଥାଉଁ । ଥରେ ମାତ୍ର ପରୀକ୍ଷା ପ୍ରାର୍ଥନୀୟ ।

ମାନେଜର
ମୁକୁର ପୁସ୍ତକାଳୟ
ଚଉଧୁରୀବଜାର, କଟକ ।

ନୂତନ ପୁସ୍ତକ । **ନୂତନ ପୁସ୍ତକ ।**

ସତ୍ୱର କ୍ରୟ କରନ୍ତୁ ।

ବାଳଭକ୍ତ—ଶ୍ରୀ ରାଘବମିଶ୍ରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଲିଖିତ । ଭକ୍ତଶିରୋମଣି ଧ୍ରୁବଙ୍କ ମହିମୟ ଚରିତ ଅବଲମ୍ବନରେ ଲିଖିତ ଉପାଦେୟ ପଦ୍ୟ ପୁସ୍ତକ । ପଢ଼ିଲେ ହୃଦୟ ମନ ପବିତ୍ର ହେବ ଏବଂ ମନରେ ଗଭୀର ଭକ୍ତିରସର ସଞ୍ଚାର ହେବ । ଭାଷାର ପ୍ରାଞ୍ଜଳତା ଓ ଭାବର ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ ବିଷୟରେ ଏହି ପୁସ୍ତକ ସାହିତ୍ୟ ଜଗତରେ ଅଦ୍ୱିତୀୟ । ମୂଲ୍ୟ ୫ ୦ ୵ ।

ଭାରତୀୟ ସ୍ୱରାଜ—ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ Indian Home Rule ପୁସ୍ତକର ସରଳ ଗଦ୍ୟାନୁବାଦ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ୱଦେଶଭକ୍ତଙ୍କ ନିକଟରେ ଏହି ପୁସ୍ତକରୁ ଅନ୍ତତଃ ଏକଖଣ୍ଡ ଥିବା ଉଚିତ । ମୂଲ୍ୟ ୫ ୦ ୵ ।

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ—
ମୁକୁର ପୁସ୍ତକାଳୟ, ଚଉଧୁରୀବଜାର
କଟକ ।

ମୁକୁର ଟାଇପ୍ ଫାଉଣ୍ଡରି ।

ଆମ୍ଭ ଟାଇପ ଫାଉଣ୍ଡରିରେ ଇଂଲିଶ୍‌ବିଡ଼ି, ପାଇକା, ସ୍ମଲ୍ ପାଇକା ପ୍ରଭୃତ ସୁଗଠିତ ଓଡ଼ିଆ ଅକ୍ଷର ଢଳା ହୋଇ ବିକ୍ରୟାର୍ଥ ଗଚ୍ଛିତ ଅଛି । ଆଦେଶ ସହିତ ଅଗ୍ରିମ ମୂଲ୍ୟ ପଠାଇଲେ ଟାଇପ୍ ଯୋଗା ଯାଇଥାଏ । ଆମ୍ଭ ଫାଉଣ୍ଡରିର ଟାଇପ ସୁନ୍ଦର ଓ ଦୃଢ଼ ହେବାରୁ ଅନେକ ପ୍ରେସ ଆମ୍ଭଠାରୁ ଅକ୍ଷର ନେଇଥାନ୍ତି । ପତ୍ର ଲେଖିଲେ ଦର ପ୍ରଭୃତିର ବିବରଣ ଜାଣି ପାରିବେ ।

ମାନେଜର,
ମୁକୁର ପ୍ରେସ,
ଚଉଧୁରୀ ବଜାର, କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପୁଷ୍ପା ଶୁଗରସ ।

ଏହି ରସାୟନ ସେବନ କଲେ, କୌଣସି ପ୍ରକାର ରୋଗର ଭୟ ନ ଥାଏ । ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ଆୟୁର୍ବେଦ ଗ୍ରନ୍ଥର ଏହା ଗୋଟିଏ ରତ୍ନ । ଏ ମହୌଷଧ ଦ୍ୱାରା ଶତ ରୋଗୀଙ୍କୁ ଆରୋଗ୍ୟ କରିଅଛୁଁ, ବିଶେଷତଃ ଏହା ବଳବୀର୍ଯ୍ୟ ବର୍ଦ୍ଧକ, ଏବଂ ଆବାଳବୃଦ୍ଧମାନଙ୍କ ପକ୍ଷେ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ସମ୍ପର୍କରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇ ଧ୍ୱଜଭଙ୍ଗ ପ୍ରଭୃତି ରୋଗଦ୍ୱାରା ପୀଡ଼ିତ ଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅମୃତ ପରି କାର୍ଯ୍ୟକରେ, ଏତଦ୍ଭିନ୍ନ କାଶ, ଶ୍ୱାସ, ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ, ଅଗ୍ନିମାନ୍ଦ୍ୟ, ଶୂଳ, ପ୍ରମେହ, ପ୍ରଦର, ଓ ରକ୍ତପିତ୍ତ, ପ୍ରଭୃତି ରୋଗମାନଙ୍କରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଫଳପ୍ରଦ, ଥରେ ମାତ୍ରକ ପରୀକ୍ଷା କରନ୍ତୁ, ଅକାଳମୃତ୍ୟୁରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୁଅନ୍ତୁ, ।

ପୁଷ୍ପାଶୁଗରସ (ଶ୍ଳୋକଃ)

ମଦୋନ୍ମଦାନାଂ ପ୍ରମଦାଜନାନାଂ
କାମୋ ଛଡାନ୍ଦାଂ ସୁରତୋତ୍ସୁକାନାମ ।
ସଂଜାତ ରୁଙ୍ଗେ ମଦନ ପ୍ରସଙ୍ଗେ
ସ୍ତ୍ରୀଂଚ୍ଚସ୍ତ ଚଂମ୍ପଟାଂକରୋତି ।
ଗକ୍ଷାଣମୁଗ୍ରଂ କ୍ଷୟମଶୃପିତ୍ତଂ
ଶ୍ୱାସଂଚକାଶଂ ପ୍ରଦର ପ୍ରମେହଂ ।
ଜୀର୍ଣ୍ଣଜ୍ୱରଂ ସର୍ବଗଦଂଶ୍ଚହନ୍ୟାତ୍
ଦାଳିମ୍ବ ପାଳିତ୍ୱ ବଳିକୃଶାନାଂ ।
ସୁଚୂର୍ଣ୍ଣିତଂ ସର୍ବମିଦଂରସସ୍ୟ
ପୁଷ୍ପାଶୁଗୋନାମରସଚ୍ଛିତଶ୍ଚ ।

୧୫ ଦିନୋପଯୋଗୀ ମହୌଷଧ । ତୋଳା ୪ ୮

ଠିକଣା
କବିରାଜ ଶ୍ରୀ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ଶର୍ମା ଏଚ. ଏମ. ବି.
ଆୟୁର୍ବେଦ ଓ ହୋମିଓପାଥିକ ଚିକିତ୍ସକ
ସଞ୍ଜୀବନୀ ଔଷଧାଳୟ
ବ୍ରାହ୍ମଣତରଳା—ଗଞ୍ଜାମଜିଲ୍ଲା ।

ଉତ୍କଳ ମଧୁପ ।

ବିବିଧ ବିଷୟକ ମାସିକ ସଂଗ୍ରହ ପତ୍ର ।

ଏହି ପତ୍ରିକା ରେ କୃଷି, ଶିଳ୍ପ, ବିଜ୍ଞାନ, ସମାଜ ନୀତି, ଧର୍ମନୀତି, ରନ୍ଧନ ଶିକ୍ଷା, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସମାଚାର, ବିଚିତ୍ର ବାର୍ତ୍ତା ଇତିହାସ ପ୍ରଭୃତି ଆବାଳ ବୃଦ୍ଧ ବନିତାଙ୍କ ଉପଯୋଗୀ ବିଷୟମାନ ସଂକ୍ଷେପରେ ଏବଂ ସରଳ ଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ । ଏହାର ସମ୍ପାଦକ ଉତ୍କଳଯତିକାର ସମ୍ପାଦକ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ନଳମଣି ବିଦ୍ୟାଚାର୍ଯ୍ୟ । ଅଗ୍ରିମ ବାର୍ଷିକ ଏକଟଙ୍କା ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଆଦାୟ ହେଉଅଛି । ଥରେ ମାତ୍ର ବୃଦ୍ଧି ହେବ ।

ଶ୍ରୀ ହିପ୍ତଦୋଷ ଗାୟକରହ
ମେନେଜର—ଉତ୍କଳମଧୁପ ।
ହରିଯାଦକାର, ଜଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

। ঋতুরাজ বসন্ত ।

। ঋতুরাজ বসন্তের আগমনে প্রকৃতির নবজাগরণ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକୁର

୧୮ଶ ଭାଗ । } ଆଷାଢ଼ । { ୩ୟ ସଂଖ୍ୟା ।

(ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀମନେ ଲିଖିତ)

(ରାଗ-ରାମକେଲୀ)

ମୋ ପ୍ରାଣମାଧୋଇ ଏ ବେନି ମୋର ରଙ୍ଗରତନ,
ହୃଦୟର ମାଣିକ୍ୟ-ପଦକ ମୋର ଜୀବଜୀବନ ।
ବିଧି ହେ ଦେଇଛ ମୋ କୋଳେ ଏହି ଦୁଇଟି ନିଧି,
ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ତବ କରୁଣା ପ୍ରଭୁ କୃପାବାରିଧି ।
ଏକ ବୃନ୍ତେ ମୋର ଫୁଟିଛି ବେନି ଗୋଲାପଫୁଲ,
ଏକ ନଭେ ଉଇଁ ରାଜନ୍ତି ରବିଶଶୀ ମଣ୍ଡଳ ।
ଏକଇ କମଳ-ଦଳେ ମୋ ହଂସକଣା ଯୁଗଳ,
ଏକଇ ଶଶାଙ୍କ-ମଣ୍ଡଳେ ବେନି ତାରା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ।
ଏକଇ ଚଉଁରା-କୋଳେ ଏ ବେନି ବାଳତୁଳସୀ,
ଏକଇ ମନ୍ଦିର-ଶିରେ ଏ ବେନି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-କଳସୀ ।

ଶିଶୁ ନୁହନ୍ତି ଏ ଦୁଇଟି, ଦେବ-ନିର୍ମାଲ୍ୟ ମୋର,
ଦେବତା ଇଆଣ ପରାଏ ମାୟା-ମୋହନ-ଡୋର ।
ଦେବ-ରାଜ୍ୟ-ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖନ୍ତି ବକ୍ଷେ ରହି ମୋ ଲାଖି,
ଦେବ ବିଶ୍ୱ ତାଳେ ମୂର୍ଚ୍ଛିତ—ପଦ୍ମ-ପଳାଶ-ଆଖି ।
ଦେବହାସ ଏଯେ ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ରଙ୍ଗା ବାଳଅଧରେ,
ଦେବପୁରଗ୍ରୀ ମଳୟ ନାସାପୁଟୁଁ ପ୍ରସରେ ।
ସୁଷୁପ୍ତି-ମାଜିତ-ଆନନ, ସତ୍ୟ-ମୁକୁର ଯଥା,
ତହିଁ ଢଳଢଳ ଲାବଣ୍ୟ ଖେଳିଯାଏ ସର୍ବଥା ।
ଶୋଇଥାଅ ବାପଧନ ମୋ, ଦେଖେଁ ପ୍ରାଣ ପୂରାଇ,
କୋଟି ପରମାୟୁ ଦିଅନ୍ତୁ ପ୍ରଭୁ ବୈକୁଣ୍ଠ-ସାଇଁ ।

ଶ୍ରୀ ଉପେନ୍ଦ୍ରପ୍ରସାଦ ମାହାନ୍ତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉଷା, କୌଶଲ୍ୟା ଓ ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା ।

କୌଶଲ୍ୟା ।

କ କୁକ୍ଷଣରେ ତୁମେ ସେହି ଭୀଷଣ ପଣ କରିଥିଲ, ଉଷା, ଯେ, ଯେଉଁ ପୁରୁଷ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଗତିବେଗରେ ହରାଇ-ପାରିବ, ସେହି ତୁମ୍ଭର ସ୍ୱାମୀ ହେବ-ଆଉ ଯେ ହାରିଯିବ, ସେ ହେବ କରାଳୀଦେବୀଙ୍କ ନିକଟରେ ବଳି ! ହାୟ କେତେ କେତେ ରାଜପୁତ୍ର ତୁମ୍ଭର ରୂପ-ଲାବଣ୍ୟରେ ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ତୁମ୍ଭର ପ୍ରତିଜ୍ଞାବଳିରେ ପତଙ୍ଗସଦୃଶ ସେମାନଙ୍କର ଅମୂଲ୍ୟ ଜୀବନ ବିସର୍ଜ୍ଜନ କଲେ ! କିଏ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଏ ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ଦେଇଥିଲା, ଭଉଣି ?

ଉଷା ।

ଏ କଅଣ ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ? ଶରୀରରେ ମଧ୍ୟ ନାରୀ ଯେ ପୁରୁଷ-ଠାରୁ ଉଣା ନୁହେ, ଏହା ପ୍ରମାଣ କରିବାପାଇଁ ଧନୁଶର ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲି । ମୃଗୟାରେ ପାରଦର୍ଶିତା ଲାଭ କଲାରୁ ନାରୀର ଦୁର୍ବଳତା ବିଷୟରେ କୁ-ସଂସ୍କାର ମୋର ଦେଶ-ବାସିଙ୍କ ମନରୁ ଏକାବେଳକେ ଦୂର ହେଲା । ତେଣୁ ମନେ କଲି ଯେ, ପ୍ରତିଯୋଗିତା ଦ୍ୱାରା ଦେଖାଇବି, ନାରୀ ମଧ୍ୟ ପୁରୁଷଠାରୁ ଅଧିକତର ଶକ୍ତିର ଗୌରବ କରିପାରେ । ମୃଗୟାର ସଫଳତା ମୋତେ ଏ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରଣୋଦିତ କରିଥିଲା, କୌଶଲ୍ୟା ।

କୌଶଲ୍ୟା ।

ମୃଗୟା ତୁମ୍ଭର ସଫଳ ହୋଇ ଥାଇପାରେ, ଉଷା, କିନ୍ତୁ ଜୀବନ ତୁମ୍ଭର ବିଫଳ ହୋଇଛି ! ନିଷ୍ଠୁର ଶରନିପାତଦ୍ୱାରା ଶତ କୁରଙ୍ଗିଣୀର ପ୍ରାଣସଂହାର କରିଛ, ଶତ ଶତ ନିରୀହ ପଶୁକୁ ତୁମ୍ଭର ଦୁର୍ଦ୍ଦାର ଲାଳସା ସମ୍ମୁଖରେ ବଳି ଦେଇଛ । ସ୍ୱାମିର ବକ୍ଷରୁ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କରି, ପିତାର କ୍ରୋଡରେ ସୁନ୍ଦର ଜୀବନ ସଂହାର କରି, ଭଗବାନଙ୍କ ପବିତ୍ର ସୃଷ୍ଟିରେ ଧ୍ୱଂସର ଦାବାନଳ ଜାଳି ବେଶ୍ ସଫଳତା ଲାଭ କରିଛ, ନାରୀ ! ହାୟ, ନିଷ୍ଠୁରା ! ଜାଣ କି, ସେହି ତୀବ୍ର ପାପର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ସ୍ୱରୂପ ଜୟନ୍ତ ସହିତ ତୁମ୍ଭର ମିଳନ ମୁହୂର୍ତ୍ତମାତ୍ର ସ୍ଥାୟୀ ହେଲାନାହିଁ ? ପରିଣୟ-ବେଦିକା ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ-ଶଯ୍ୟାରେ ପରିଣତ ହେଲା ?—ତାହା ପରିବର୍ତ୍ତରେ ଯଦି ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଆହତ ପଶୁକୁ ସେବାଶୁଶ୍ରୂଷା ଦ୍ୱାରା ସୁସ୍ଥ କରି ତାହାର ବିରହ-ସନ୍ତପ୍ତ ଆତ୍ମୀୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଛାଡ଼ି ଦେଇଥାନ୍ତ, ତାହାହେଲେ ତୁମ୍ଭର ମୃଗୟା ବାସ୍ତବରେ ସଫଳ ହୋଇଥାନ୍ତା । ସେହିଠାରେ ନାରୀର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସଫଳତା ଲାଭ କରିଥାନ୍ତା, ଉଷା । ପୁରୁଷର ଔଦ୍ଧତ୍ୟ ଓ ନିଷ୍ଠୁରତା ଫଳରେ ସନ୍ତପ୍ତ ଧରା-ବକ୍ଷରେ ସ୍ନେହ, କରୁଣା ଓ ସେବା ଦ୍ୱାରା ସ୍ୱର୍ଗର ମୃତ-ସଞ୍ଜିବନୀ ଧାରା ପ୍ରବାହିତ କରିବ— ସେହିତ ନାରୀର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ! କାଳଭୈରବର କରାଳ ତାଣ୍ଡବ ମଧ୍ୟରେ ନାରୀ ଯେ ସୃଷ୍ଟିରୂପିଣୀ !

ଉଷା ।

ମୁଁ ତ କହିଛି, କୌଶଲ୍ୟା, ମୋର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲା, ପ୍ରତିଯୋଗିତା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରମାଣ କରିବି ଯେ, ନାରୀର ଶକ୍ତି ପୁରୁଷର ଶକ୍ତିଠାରୁ ଅଧିକ ହୋଇପାରେ ।

କୌଶଲ୍ୟା ।

ସତେ କଅଣ ତୁମର ସେହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲା, ଉଷା ? ତେବେ ଏଡ଼େ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଲ କାହିଁକି ? ଯଦି ସିଂହର ଗୁହାରେ ପ୍ରବେଶ କରି ପଶୁରାଜକୁ ପରାଜିତ କରିବା ତୁମ୍ଭର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲା, ଭଉଣି, ତେବେ ଲୌହ-ବର୍ମ୍ମରେ ଶରୀର ଆବୃତ ନ କଲ କାହିଁକି ? ହୃଦୟକୁ ପାଷାଣସଦୃଶ ସୁଦୃଢ଼ ନ କଲ କାହିଁକି ? ପ୍ରବୃତ୍ତିର କ୍ଷଣିକ ଉତ୍ତେଜନାରେ, ସୁନ୍ଦର ବସ୍ତୁଲାଭର ଦୁର୍ଦ୍ଦମନୀୟ ଆକାଙ୍କ୍ଷାରେ ତୁମ୍ଭର ସର୍ବନାଶ ହେଲା ସିନା ! ସେହି ବନ୍ୟ-ଶୂକରର ଶରୀରବିଦ୍ଧ 'ଜୟନ୍ତ'ନାମାଙ୍କିତ ଶର ଦେଖି କାହିଁକି ବିନରେ ଅପେକ୍ଷା କରିଥିଲ ? ଗୋଟାଏ ମହାନ୍ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସମ୍ମୁଖରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ରଖି ଧାଇଁଛ,—ଧରାବାସୀ ନିକଟରେ ପ୍ରମାଣ କରିବ ଯେ, ପୁରୁଷଠାରୁ ନାରୀ ଅଧିକତର ଶକ୍ତିମତୀ, ତେବେ ପ୍ରତି-ଯୋଗିତାର ପ୍ରକ୍ଷାଳନରେ କାହିଁକି ତୁମ୍ଭର ମନେ ହେଲା, "ଆହା,ଏ କି ପ୍ରମାଦ ! କେତେ ଯୁବା ଆସି ଅକାରଣେ ପ୍ରାଣ ଦେଲେ ଏ ଦେଶେ !" ଜୟନ୍ତକୁ ଦେଖି ତୁମେ କଅଣ ଭାବ ନାହିଁ ?

"ନୋହିଥିଲେ,ଆହା,ଏହି ନିଦାରୁଣ ପଣ ପ୍ରଖର,
ଆଦରେ ଏହାକୁ କରନ୍ତି ନିକ ମୁଁ ଗଳାର ହାର ।"

ତୁମ୍ଭେ ରାଜକନ୍ୟା । ସାମାନ୍ୟ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ପଦ୍ମ କଅଣ ତୁମ ପକ୍ଷରେ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଥିଲା ? ସେହି ତୁଚ୍ଛ ପଦାର୍ଥର ଲୋଭରେ କାହିଁକି ତୁମ୍ଭର ଗତି ଶିଥିଳ କଲ ? ସତ କରି କହ ତ, ଉଷା, ଜୟନ୍ତ ନିକଟରେ ପରାଜିତା ହୋଇ ତୁମ୍ଭର ଆନନ୍ଦ ଶତଗୁଣ ବଢ଼ି ନ ଥିଲା କି ? ହାୟ, ଭଉଣି, ଯାହା ପ୍ରମାଣ କରିବା ତୁମ୍ଭର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲା, ତୁମ୍ଭର କାର୍ଯ୍ୟ ତାହାର ବିପରୀତ ପ୍ରମାଣ କରିଛି । ତୁମ୍ଭେ ଜଗତକୁ ଦେଖାଇଛ, କେଡ଼େ ସାମାନ୍ୟ ଘଟନାରେ ନାରୀର ହୃଦୟ ବିଚଳିତ ହୋଇପାରେ । ଥରେ ଭାବ ଦେଖ ତ, ଉଷା, ନାରୀତ୍ୱର ମହତ୍ତ୍ୱ ତୁମ୍ଭେ ବୃଦ୍ଧି କରିଛ ନା ଖର୍ବ କରିଛ ।

ଉଷା ।

ମୁଁ ତ କିଛି ବୁଝି ପାରୁନାହିଁ, ଭଉଣି !

କୌଶଲ୍ୟା ।

ଏଥିରେ ବୁଝିବାର ବିଶେଷ କଅଣ ଅଛି, ଉଷା ? ନାରୀର ଆଦର୍ଶ ସହିତ ପୁରୁଷର ଆଦର୍ଶର ବିରୋଧ ନାହିଁ । ଯାହା ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ବିରୋଧ ବୋଲି ବୋଧ ହେଉଛି, ତା'ର ଅନ୍ତରାଳରେ ମିଳନ ଓ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟର ଖଣ୍ଡିଏ ସୁନ୍ଦର ଆଲେଖ୍ୟ ବିଦ୍ୟମାନ ! ଆମ୍ଭେମାନେ ଏହି ମୂଳ କଥା ଭୁଲି-ଯାଇ ବିରୋଧ ସୃଷ୍ଟି କରୁଛୁଁ ସିନା ! ନାରୀ ଓ ପୁରୁଷ ମଙ୍ଗଳମୟଙ୍କର ଯୁଗଳ ସୃଷ୍ଟି । ବିଧାତାଙ୍କର ବିଧାନ ସଫଳ ହୋଇପାରେ ନର ଓ ନାରୀର ସମବେତ ପ୍ରୟାସରେ । ସଂସାର-ପଥରେ ନରନାରୀ ହାତ ଧରାଧରି ହୋଇ ଚାଲିବେ, ହାତ ଛଡ଼ାଛଡ଼ି ହୋଇ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ-ଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେବେ ନାହିଁ,କାରଣ ନାରୀ ପୁରୁଷର ସଙ୍ଗିନୀ, ସହଧର୍ମ୍ମିଣୀ; ଆଉ ପୁରୁଷ ନାରୀର ସହଧର୍ମ୍ମୀ, ସହକର୍ମ୍ମୀ ! ନରନାରୀର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପରସ୍ପରକ,—ବିରୁଦ୍ଧଭାବାପନ୍ନ ନୁହେ ! ତେଣୁ ଏହି ଉଭୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟରେ ସୃଷ୍ଟିର ସଫଳତା । ପୁରୁଷର ଶୌର୍ଯ୍ୟବୀର୍ଯ୍ୟ ଓ ନାରୀର ସ୍ନେହଦୟାର ସମ୍ମି-ଳନରେ ଯାହା ଗଠିତ ହେବ,ସେହି ହେବ ଯଥାର୍ଥ ପ୍ରୟାଗ, ସମସ୍ତ ପାପ-ସନ୍ତାପହାରୀ ଗଙ୍ଗା-ଯମୁନା-ସଙ୍ଗମ ! ସେହି ପୂତ ସଲିଳରେ ଅଭିଷିକ୍ତ ହୋଇ ଯେ ସମାଜ-କଳ୍ପବୃକ୍ଷ ଜାତ ହେବ, ତା'ର ଶକ୍ତି ହେବ ଦୁର୍ଦ୍ଦମନୀୟ, ଜୀବନ ହେବ ଅବିନଶ୍ୱର ! ଏଠାରେ ବିରୋଧର ସ୍ଥାନ କାହିଁ ? ମନେ ରଖି ଥା' ଭଉଣୀ, ନର-ନାରୀର ବିରୋଧ-ରୂପ ସମୁଦ୍ର-ମନ୍ଥନରୁ ଯାହା ଜାତ ହୁଏ, ତାହା ଦେବଗୁରୁ ବୃହସ୍ପତିଙ୍କର ହସ୍ତଧୃତ ମୃତ୍ୟୁଜିଣା ସୁଧା-ଭାଣ୍ଡ ନୁହେଁ-ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ କଣ୍ଠ-ଜର୍ଜ୍ଜରକାରୀ ତୀବ୍ର ହଳାହଳ !

ଉଷା ।

ଏସବୁ ତ ଜାଣିନେ ହେଲେ ମୋର ମନେ ହୋଇ ନାହିଁ, କୌଶଲ୍ୟା । ସଂସାର ଛାଡ଼ି ଆସିଲା ଦିନୁଁ କେତେ ଅନୁତାପ କଲିଣି—ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ତ ମୋର ଏପରି କଥା କେବେ ହେଲେ ମନେ ହୋଇନାହିଁ ।

ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା ।

ଅନୁତାପ କରି ଭୁଲ କରିଛ, ଉଷା । ତୁମର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସଫଳ ହୋଇନାହିଁ, ସେଥିପାଇଁ ଦୁଃଖ କରିପାର । କିନ୍ତୁ ତୁମେ ଯେ ପବିତ୍ର କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରିଥିଲ, ସେଥି-ପାଇଁ ଅନୁତାପ କରିବା ତୁମର ମହା ଭ୍ରାନ୍ତି ।

କୌଶଲ୍ୟା ।

ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା, ତୁମେ ମୁନିକୁମାରୀ । ସାଗର-ଅପ୍ସରୀର ଗର୍ଭରୁ ଜନ୍ମ ଲଭି ମାନବ-ସମାଜର ବାହାରେ ତୁମେ ପିତା ସୁମନ୍ୟୁଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଲାଳିତପାଳିତ । ତୁମେ ଏପରି କଥା କହୁଛ, କାରଣ ତୁମେ ସଂସାରକୁ ଚିହ୍ନ ନା, ସମାଜକୁ ଚିହ୍ନ ନା । ତୁମେ ତୁମର ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ପିତାଙ୍କ ନିକଟରୁ ପୈତୃକ ସମ୍ପତ୍ତିରୂପେ ଯାହା ପାଇଛ, ତାହା ମାନବ-ସମାଜ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଗୋଟାଏ ତୀବ୍ର ବିଦ୍ୱେଷ, ନର-ନାରୀର ପାରିବାରିକ ଜୀବନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗୋଟାଏ ଅନ୍ଧ-କୁସଂସ୍କାର !

ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା ।

ପାରିବାରିକ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ଗଣ୍ଡୀର ବାହାରେ ରହି ମୁଁ ତୁମର ସମାଜକୁ ଭଲରୂପେ ଚିହ୍ନିଛି, କୌଶଲ୍ୟା । ତୁମର ସମା-ଜରେ ଦୁର୍ବଳର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । ତୁମର ସମାଜରେ ନାରୀକୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅସଂଖ୍ୟ ଅତ୍ୟାଚାର, ଅସଂଖ୍ୟ ଲାଞ୍ଛନା ନୀରବରେ ସହ୍ୟ କରିବାକୁ ହୁଏ, କାରଣ ସେ ବଳହୀନା । ତୁମର ସମାଜର ଶାସ୍ତ୍ର, ଲୋକମତ—ସମସ୍ତ ନାରୀର ସ୍ୱାର୍ଥବିରୁଦ୍ଧରେ, କାରଣ ସେ ଅବଳା । ଏଥିର ପ୍ରତିକାର କରିବାକୁ ହେଲେ ନାରୀକୁ ଶକ୍ତିମତୀ ହେବାକୁ ହେବ । ତୁମେ ଉଚିତ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲ, ଉଷା । ଶକ୍ତିସ୍ୱରୂପିଣୀ ନାରୀ ଆଜି ଶକ୍ତିହୀନା । କଠୋର ସାଧନାରେ କେବଳ ତାହାର ଶକ୍ତିସଞ୍ଚାର ସମ୍ଭବ । ନାରୀ ଆଜି ତାହାର ଦୁର୍ବଳତା, କୋମଳତା ସମସ୍ତ ବିସର୍ଜ୍ଜନ କରି ଯୁଗ-ଯୁଗାନ୍ତରର କୁସଂସ୍କାର--ଦୁର୍ଗ ଚୂର୍ଣ୍ଣବିଚୂର୍ଣ୍ଣ କରିବ । ତେବେ ଯାଇ ନାରୀର ମୁକ୍ତି, ତେବେ ଯାଇ ନାରୀର ଯଥାର୍ଥ ଜୀବନ-ଲାଭ । ପାଷଣ୍ଡ ପୁରୁଷର ସଂଯମ-ହୀନତା ନାରୀକୁ କି ଦୁଃଖ ନ ଦିଏ ? ଉଃ ! ଆଜି ସୁଦ୍ଧା ସେହି ବେଲେଶ୍ୱରର ଘଟନା ମୋର ମନେ ହେଲେ ଶରୀର ରୋମାଞ୍ଚିତ ହୋଇ ଉଠେ, ପୁରୁଷଜାତି ବିରୁଦ୍ଧରେ ତୀବ୍ର ଘୃଣାରେ ହୃଦୟ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯାଏ । ମୁଁ ସାମାନ୍ୟ ବାଳିକା—ଏକାକିନୀ ସମୁଦ୍ର-କୂଳରେ କନ୍ଦୁକ ଖେଳୁଛି । ଆଉ ଦୁନିଆ ଯାକୁ ଦେବତା ବୋଲି ପୂଜା କରେ, ସେହି ପାଷଣ୍ଡ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବ କାମୁକ ବ୍ରାହ୍ମଣର ବେଶ ଧରି ଅତି ସନ୍ତର୍ପଣରେ ମୋ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ । ତୁମେ ଯାହା କହ, କୌଶଲ୍ୟା, ଏହି ପାଷଣ୍ଡମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେବାପାଇଁ ନାରୀର ଶକ୍ତି ପ୍ରୟୋଜନ । ନାରୀ ଏବେ ଶକ୍ତିର ଭଣ୍ଡାର ଲୁଣ୍ଠନ କରି ନିଜକୁ ଶକ୍ତିମତୀ କରିବ । ପ୍ରାଣପଣେ ଦୌଡ଼ିଯାଇ ସମୁଦ୍ର-ବକ୍ଷରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଲି ବୋଲି ସିନା ! ନୋହିଲେ ଏହି କାମୁକର ଅତ୍ୟାଚାରରେ ତ ମୋର ସର୍ବନାଶ ହୋଇଥାନ୍ତା ।

କୌଶଲ୍ୟା ।

କାମୁକର ଅତ୍ୟାଚାରରେ ତୁମର ସର୍ବନାଶ ହୋଇଥାନ୍ତା, ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା, କିନ୍ତୁ ମୋର ସର୍ବନାଶ ହୋଇଛି । ଯେ ମୋର ସର୍ବନାଶର କାରଣ, ମୋ ଦେଶର ଶାସ୍ତ୍ର କହେ, ସେ କୁଆଡ଼େ ମୋର ସ୍ୱର୍ଗ, ମୋର ଧର୍ମ୍ମ, ମୋର ପରମ ତପଃ ! ତୁମେ ପଳାୟନରେ ମଧ୍ୟ ତୁମର ଶକ୍ତି ପ୍ରୟୋଗ କରିବାର ସୁବିଧା ପାଇଥିଲ, ଭଉଣୀ, କିନ୍ତୁ ମୋର ସେ ସୌଭାଗ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଘଟି ନାହିଁ । ଶରୀର ସୁଷୁପ୍ତିରକୋଳରେ ମୋର ସର୍ବନାଶ ହୋଇଛି । ଓଃ—ପୁରୁଷର କି ନିର୍ମ୍ମମ ହୃଦୟ ! ଶୂନ୍ୟତା ! ସେ ଘେନ ସ୍ନେହ ଓ କରୁଣା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଏତେ ପ୍ରୟୋଜନ ! ନାରୀ ଆଜିଯାଏ ସଂସାରର ଅତ୍ୟାଚାର, ସମସ୍ତ ଲାଞ୍ଛନା ନତ ମସ୍ତକରେ ସହ୍ୟ କରୁଛି—ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଅଭିଜ୍ଞତାର ଫଳରେ ନାରୀ ଲାଞ୍ଛିତ ଓ ବ୍ୟଥିତର ହୃଦୟ-ବେଦନା ବୁଝେ । ତେଣୁ ସେବା ନାରୀପକ୍ଷରେ ଅଧିକତର ପ୍ରୟୋଜନ । ପୁତ୍ରହାରାର କରୁଣ କ୍ରନ୍ଦନ, ବିଧବାର ଉତ୍ତପ୍ତଶ୍ୱାସ, ଆଉ ଅନାଥର ବେଦନା ନାରୀ ପରି କିଏ ବୁଝିବ ? ସେହି ହେତୁରୁ ନାରୀ ତାହାର ସମବେଦନା ଓ ସହାନୁଭୂତିଭରା ହୃଦୟ ଘେନି ଯେଉଁଠାରେ ବ୍ୟଥାର କ୍ରନ୍ଦନ, ଯେଉଁଠାରେ ବେଦନାର ଆର୍ତ୍ତସ୍ୱର ସେହିଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବ—ତାହାର ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି ନିୟୋଗ କରି ବ୍ୟଥିତର ମଳିନ ଗଣ୍ଡରୁ ତପ୍ତ ଲୋତକ ବିନ୍ଦୁ ପୋଛି ଦେବ । ଆଉ ଆତ୍ମରକ୍ଷା ବିଷୟରେ ଯାହା କହିଲ, ଭଉଣୀ, ତାହା ଯଥାର୍ଥ; କିନ୍ତୁ ସେବା ଓ ସ୍ୱାର୍ଥତ୍ୟାଗର ଛଳରେ ନାରୀ ଯେ ଶକ୍ତିର ଅଧିକାରିଣୀ ହେବ ତାହା ତାକୁ ଶାରୀରିକ ଶକ୍ତି ଅପେକ୍ଷା ଶତ ସହସ୍ର ଗୁଣରେ ଶକ୍ତିମୟୀ କରିବ । ସେହି ଶକ୍ତି ହେବ ନାରୀହୃଦୟର ରକ୍ତବିଜର ଖାଣ୍ଡି ରକ୍ତବିନ୍ଦୁ ! ଭ୍ରମର ସମସ୍ତ ଫୁଲରୁ ମଧୁ ଅପହରଣ କରେ, କିନ୍ତୁ କେତକୀର ପାଖ ପଶି ପାରେ କି କାହିଁକି ? କେବଳ କଅଣ କେତକୀର ବୃହଦାକାର ହେତୁରୁ ? ନା, ଭଉଣୀ, କେତକୀର ତୀବ୍ର ସୌରଭରେ ଭ୍ରମରର ପ୍ରାଣ ଛଟପଟ କରେ ! ନାରୀକୁ ଏହି ସୌରଭର ଅଧିକାରିଣୀ ହେବାକୁ ହେବ । ନାରୀର ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ନାରୀଜାତିର ଶକ୍ତିଲାଭ ନିମିତ୍ତ ଭଗବାନଙ୍କ ନିକଟରେ ମୁକ୍ତକଣ୍ଠରେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଛି ଶକ୍ତିରୂପା ନାରୀ ମହାଶକ୍ତି ଲାଭକରୁ, କିନ୍ତୁ ସେ ଯେପରି ଦୁନିଆର ଅସୁଖ ଓ ଅଶାନ୍ତିର ମାତ୍ରା ବଢ଼ାଇ ଦିଏ, କାରଣ ନାରୀ ତ ମନୁଷ୍ୟଭକ୍ଷକ ଅପାଣିଆ ଦେବତା ନୁହେ । ନାରୀ ଯେ ସଂସାରର ମା !

ଶ୍ରୀ ଶରଚ୍ଚନ୍ଦ୍ର ମୁଖୋପାଧ୍ୟାୟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରଥମ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

ଭାରତ-ବର୍ଷ ଆର୍ଯ୍ୟ-ଶିକ୍ଷାର ସମନ୍ୱୟ ସ୍ଥଳୀ, ଭାରତ-ବର୍ଷ ଆର୍ଯ୍ୟଗୌରବର ପୁଣ୍ୟ ପୀଠସ୍ଥାନ, ଭାରତ-ବର୍ଷ ଆର୍ଯ୍ୟଜାତିର ରଙ୍ଗ ପ୍ରାଙ୍ଗଣ, ଭାରତ-ବର୍ଷ ଆର୍ଯ୍ୟ-ସନ୍ତାନର ସୁଜଳା-ସୁଫଳା ଶସ୍ୟଶ୍ୟାମଳା ପବିତ୍ର ମାତୃଭୂମି । ଆଜି ସେ ଦିନ ଭାରତ ବକ୍ଷରେ ନାହିଁ, ଯେ ଦିନ ପୁଣ୍ୟତୋୟା—"ମୁନିଜନ-ମାନସ-ନିଭ" ସ୍ୱଚ୍ଛସଲିଳା ଅମନ୍ଦଗାମିନୀ ସରସ୍ୱତୀ-ତୀର—

"ସାମ-ବେଦ ଗାନର ମଧୁର ଓଁକାରେ,
ରୁଣୁଝୁଣୁ ନୂପୁରର ମୋହିନୀ-ଝଙ୍କାରେ
କରର ଲଳିତ-ଭୈରବୀ-ଡକ୍କାରେ"

ମୁଖରିତ ଥିଲା, ଯେ ଦିନ ପତିତ-ଜନ-ତାରିଣୀ ସୁରଧୁନୀର ପୁଣ୍ୟ ତରଳପ୍ରବାହରେ ଦେବାଳୟସମୂହ ଘଣ୍ଟାମୃଦଙ୍ଗପଟହର ମଧୁର ନାଦରେ ପ୍ରତିଧ୍ୱନିତ ହେଉଥିଲା, ଯେ ଦିନ—

"ସତୀର ପୁଣ୍ୟ ତେଜରେ,
ଶକ୍ତିର ଅମିତ ବିକ୍ରମରେ
ଭକ୍ତିର ନିର୍ମଳ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାରେ"

ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ଆଲୋକିତ ହେଉଥିଲା, ସେ ଦିନ ଆଜି ସ୍ୱପ୍ନପ୍ରାୟ, ସେ ଦିନର ଚିତ୍ର ଆଜି ଉପନ୍ୟାସ-ଜଗତରେ ବିରଳ ମାତ୍ର । ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟୀ ପତିବ୍ରତା—ସତୀ ସାବିତ୍ରୀ, ଦମୟନ୍ତୀ, ପଦ୍ମିନୀ ପ୍ରଭୃତି ହିନ୍ଦୁଲଳନାଗଣ ଆଜି ଆର୍ଯ୍ୟ-ନାରୀର ପୂଜ୍ୟତା ନୁହନ୍ତି, ସେମାନେ ହିନ୍ଦୁନାରୀର ହୃଦୟ-ସିଂହାସନ ଅଧିକାର କରି ନାହାନ୍ତି । ଆଜି ଦାନ-ବଦାନ୍ୟ-ତାର ସେ ପୁଣ୍ୟ ଜ୍ୟୋତି ନାହିଁ, ନ୍ୟାୟଧର୍ମର ସେ ବୈଦ୍ୟୁତିକ ଶକ୍ତି ନାହିଁ, ଜ୍ଞାନଗୌରବର ସେ ମୋହନ ମନ୍ତ୍ର ନାହିଁ । ସେ ଦିନ ନାହିଁ—ନା—ସେ ସମୟ ନାହିଁ---ବର୍ତ୍ତମାନ ଶୂନ୍ୟ--ସର୍ବ ଶୂନ୍ୟ--ମହାଶୂନ୍ୟ !

ଆଜି କଥା କାଲି ଅନ୍ତର ତ ପୁଣି
ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଭେଦ;
ନଶ୍ୱର ବିଶ୍ୱର ଏ ଅସ୍ଥିର ଭାବ
ମନେ ଦିଏ ଘୋର ଖେଦ ।

ଆଜି କେବଳ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ହିଂସାଦ୍ୱେଷର ବିକଟ ହୁଙ୍କାର, ନୀଚ ସଙ୍କୀର୍ତ୍ତିତାର ପୈଶାଚିକ ତାଣ୍ଡବ-ଲୀଳା, ରୋଗ, ତୃଷ୍ଣା, ଲାଳସାର କି ଭୀଷଣ ଅଟ୍ଟହାସ ! କାଳର କି କୁଟିଳ ଗତି ! ଆଜି ସେ ହିଂସାଦ୍ୱେଷର ବିକଟ ବ୍ୟାଦାନରେ ଶତ ପଦାଘାତ କରି, ସେ ନୀଚ ସଙ୍କୀର୍ତ୍ତିତାର ଅଭିମାନକୁ ଶତ ଲାଞ୍ଛିତ କରି, ସେ ଭୀଷଣ ଅଟ୍ଟହାସର ପ୍ରତିଧ୍ୱନିକୁ ମହାଶୂନ୍ୟର ଅନନ୍ତ ଗର୍ଭରେ ମିଳାଇ ଦେଇ ଅମିତତେଜା, ପୁଣ୍ୟପ୍ରଭବ, କୀର୍ତ୍ତିଶାଳୀ ସସାଗରଧରାଧିପତି "ଶ୍ରୀବତ୍ସ" ଓ ସତୀ-ସାଧ୍ୱୀ-ମୁକୁଟ-ମଣି ପତିପ୍ରାଣା "ଚିନ୍ତା" ଦେବୀଙ୍କ ପବିତ୍ର ଚିତ୍ର ଆର୍ଯ୍ୟ-ସମ୍ମୁଖରେ ପ୍ରତିଭାତ ହେଉଅଛି ।

ଅତି ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପ୍ରସୂ ଏହି ଭାରତ ଭୂମିରେ ଶିକ୍ଷାଦୀକ୍ଷାର ପୁଣ୍ୟ ତେଜ ମଧ୍ୟରେ, ଦାନଦାକ୍ଷିଣ୍ୟର ନବୀନ ଆଭା ମଧ୍ୟରେ, ବେଦଶ୍ରୁତିର ମଧୁର ଓଁକାର ମଧ୍ୟରେ ଯୁଯଶଶାଳୀ ଶ୍ରୀବତ୍ସ ନୃପତି ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି ନିଜର ବୈଦ୍ୟୁତିକ ତେଜବଳରେ ଦିଗ୍ଦିଗ ଆଲୋକିତ କରିଥିଲେ । ଶ୍ରୀବତ୍ସ ନୃପତିଙ୍କର ଜନ୍ମମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଭାରତର ଅଙ୍ଗରେ ଏକ ବୈଦ୍ୟୁତିକ ପ୍ରବାହ ଖେଳିଗଲା, ପ୍ରତି ହୃଦୟରେ ଏକ ନବୀନ ସ୍ପନ୍ଦନ ଅନୁଭୂତ ହେଲା, ସମସ୍ତେ ଏ ନୂତନ ଜ୍ୟୋତିର ଆଭାରେ ଚକ୍ଷୁ ଉନ୍ମୀଳିତ କରି ଚାହିଁଲେ । ଦେଖିଲେ, ଏକ ଅଲୌକିକ ପ୍ରଭାରେ ବିଶ୍ୱ ଆଲୋକିତ; ଶୁଣିଲେ ଦେବ-ମନ୍ଦିର ଘଣ୍ଟାମୃଦଙ୍ଗରୋଳରେ କମ୍ପିତ,ସରସ୍ୱତୀ-ତୀର ଭକ୍ତବୃନ୍ଦର କଣ୍ଠନିଃସୃତ ସାମଗାନରେ ମୁଖରିତ, ନ୍ୟାୟ, ଧର୍ମ, ସତ୍ୟ ପ୍ରେମର ସୁନ୍ଦର ଶାସନରେ ବିଶ୍ୱରେ ମଧୁର ଉଣ୍ଡିମ ନିନାଦିତ ।

ଶ୍ରୀବତ୍ସଙ୍କ ଶାସନ-ଗୁଣାତିଳେ ପ୍ରଜାଗଣ ନିର୍ବିଘ୍ନରେ ବାସ-କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଶ୍ରୀବତ୍ସ ପ୍ରଜାବୃନ୍ଦଙ୍କୁ ପୁତ୍ରଠାରୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଳ ପାଳନ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପ୍ରଜାସ୍ନେହ ପୁତ୍ରସ୍ନେହକୁ ବଳ ପଡ଼ୁଥିଲା ।"

ଶ୍ରୀବତ୍ସଙ୍କର ଅକ୍ଷୟ ସ୍ନେହ ଦୀନଦୁଃଖୀ କୁଟୀରବାସି-ଠାରୁ ବିପୁଳସମ୍ପଦଧିକାରୀ ଧନୀ ଲୋକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ଥିଲା । ପକ୍ଷପାତବିଗ୍ରହ, ପାପଚିନ୍ତା, ଜାତ ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣତା ତାହାଙ୍କର ହୃଦୟ-ସିଂହାସନ ଅଧିକାର କରି ନ ଥିଲା ।

ସେ ସ୍ୱୀୟ ବାହୁବଳରେ ସସାଗରା ଧରାର ଅଧିପତି ହୋଇ ସମସ୍ତ ରାଜ୍ୟ ଏକଛତ୍ରାଧୀନ କରିଥିଲେ । ସେ ସମସ୍ତ ପୃଥିବୀରେ ନୃପତିରୂପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭକରି ଏହି ଘୋଷଣା ପ୍ରଚାର କଲେ ଯେ, ନ୍ୟାୟ ଧର୍ମ ସଂସାରର ମୂଳ-ମନ୍ତ୍ର ଓ ବିଶ୍ୱପ୍ରେମ ଏହାର ପ୍ରଥମ—

"ବିଶ୍ୱପ୍ରେମ ଶିକ୍ଷା ଦେଲେ ଶ୍ରୀବତ୍ସ ଭାରତେ ।"

ରାଜକାର୍ଯ୍ୟରେ ଲିପ୍ତ ଥାଇ--ସଂସାରର ଭୀଷଣ ଝଞ୍ଝା ଅନୁଭବ କରି ଶ୍ରୀବତ୍ସ ସର୍ବଦା ପ୍ରଜାରଞ୍ଜନ-ବ୍ରତ ପାଳନ କରୁଥିଲେ । ପ୍ରଜାଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ ତାଙ୍କର ଧ୍ୟାନ, ଚିନ୍ତା, ଭାବ । ପ୍ରଜାଙ୍କ ଦୁଃଖରେ ଦୁଃଖୀ, ସୁଖରେ ସୁଖୀ; ଅଳ୍ପରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ପ୍ରଜା ତାଙ୍କର ଜୀବନ ।

ଦାନ, ସେବା, ବ୍ରତ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ମୂଳମନ୍ତ୍ର ଥିଲା । କାୟ, ମନ, ବାକ୍ୟରେ ସେ ଦରିଦ୍ର-ସେବା-ବିଷୟ ଚିନ୍ତା କରୁଥିଲେ । ସେ ସର୍ବଦା ଧର୍ମବିଶ୍ୱାସୀ—

"ଧାର୍ମିକ ନ ଥିଲା ତାଙ୍କ ତୁଲ୍ୟ ବସୁଧାରେ,
କାୟ ମନ ବାକ୍ୟ ଯତ୍ନ ଦରିଦ୍ର ସେବାରେ ।"

ଚନ୍ଦ୍ରସେନ ରାଜାଙ୍କର କନ୍ୟା ପରମ ରୂପବତୀ, ସର୍ବଗୁଣ-ସମନ୍ୱିତା 'ଚିନ୍ତାଦେବୀ' ଶ୍ରୀବତ୍ସଙ୍କ ପାଣିଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଚିନ୍ତାଦେବୀ ପରମସାଧ୍ୱୀ ଓ ଦୟାଶୀଳା ରାଣୀ । ସେ ସର୍ବଦା ପତିଙ୍କୁ ହୃଦୟ ସିଂହାସନରେ ବସାଇ ଭକ୍ତି-ପ୍ରୀତି-ପ୍ରସୂନ ଦ୍ୱାରା ଆରାଧନା କରୁଥିଲେ । ପତି ତାଙ୍କର ଧ୍ୟାନ, ପତି ତାଙ୍କର ସ୍ୱର୍ଗ,ପତି ତାଙ୍କର ଜୀବନ । ବୈକୁଣ୍ଠ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ, ଏହା କେବଳ ଲୋକକଳ୍ପନା ମାତ୍ର, କିନ୍ତୁ ଚିନ୍ତାଦେବୀ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଜାଣନ୍ତି, ପତିର କୋମଳ କୋଳ କେବଳ ସ୍ଥିର ବୈକୁଣ୍ଠ । ଚନ୍ଦ୍ରମାଠାରେ ସୁଧା ଅଛି-ଏହା କେବଳ କବିର ଗୁରୁଣ; କିନ୍ତୁ ସତୀ ସ୍ତ୍ରୀର ମତରେ ସ୍ୱାମିଙ୍କ ମିଷ୍ଟ ଭାଷାରେ ଅମୃତ ଅଛି । ଲୋକେ କହନ୍ତି, ସପ୍ତସିନ୍ଧୁ ପ୍ରଧାନ ତୀର୍ଥ; କିନ୍ତୁ ସତୀ ନାରୀର ମତରେ ପତିଙ୍କର ବେନିଚରଣ ପୁଣ୍ୟ ତୀର୍ଥ ସ୍ୱରୂପ । ଏ ବାକ୍ୟର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅକ୍ଷର 'ଚିନ୍ତା-ଦେବୀ' ଙ୍କ ଜୀବନରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

(ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଓ ଶନିଙ୍କର ଶ୍ରୀବତ୍ସଙ୍କ ନିକଟକୁ ଆଗମନ)

କାଳର ଗତି ଅତି କୁଟିଳ । କାଳ କାହାର ଆଦେଶ ଗ୍ରହେଁ ନାହିଁ, କାଳ କାହାର ଉପଦେଶ ଗ୍ରହେଁ ନାହିଁ; ସେ ଚାଲିଯାଏ—ନିଜର ଗନ୍ତବ୍ୟ ପଥ ପରିଷ୍କାର କରି ଚାଲିଯାଏ, ତୁମ-ଆମର ଅନୁରୋଧ, କାକୁତିମିନତି ପ୍ରତି ତାହାର ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନାହିଁ, ସେ ନିଜର ଇଚ୍ଛାରେ ନିଜେ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ ।

ହେଇ ଦେଖ ! ସୁନ୍ଦର ଯୁବତୀଟିଏ । ଢଳ ଢଳ ଯୌବନ, ଥଳ ଥଳ କାନ୍ତି, ଦରଦର ହାସ । ସେ ମୁଖମଣ୍ଡ-ଳରେ ଚିନ୍ତାର ଛାୟା ନାହିଁ, ଦୁଃଖର ପୀଡ଼ା ନାହିଁ । ସ୍ମିତ ହାସ୍ୟଟି ବିମ୍ବଅଧର ଫିଟାଇ ଦେଇ ଉଙ୍କି ମାରି ଫୁଟି ଉଠୁଛି । ଅଙ୍ଗ-ଯଷ୍ଟିଟି ଯୌବନ-ଭାରାକ୍ରାନ୍ତ ହେବାରୁ ପଦବିକ୍ଷେପରେ ଯୌବନ-କାନ୍ତିଗୁଡ଼ିକ ଝଡ଼ି ପଡ଼ୁଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ୱର୍ଗ-ଇଚ୍ଛା ହେଉ ! ନାରୀର ଏହିପରି ଶତ ସ୍ୱର୍ଗ ଗୋଟିଏ ଲମ୍ଫରେ ପାତାଳ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରିପାରେ । ପାତାଳ ମସ୍ତକ ଉତ୍ତୋଳନ କରି ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ଉଠିପାରେ । ଏକ ବଜ୍ରମୁଷ୍ଟି-ଆଘାତରେ ଶତ ଶତ ହିମାଳୟ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ବିଚୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହୋଇପାରେ ।

ଫେରି ଗ୍ରହିଁ-ହେଇ ଦେଖ, ଜୀର୍ଣ୍ଣ-ପଳିତ-କେଶ-ବିଶିଷ୍ଟ ବୃଦ୍ଧ । ହସ୍ତରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଯଷ୍ଟି-ସେ ଅଙ୍ଗଯଷ୍ଟି ନାହିଁ, ଆଜ ଖଣ୍ଡିଏ ବଂଶଯଷ୍ଟି-ଏକମାତ୍ର ଶରୀରର ସମ୍ବଳ । ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ପଦମାତ୍ର ବିକ୍ଷେପ ବୃଦ୍ଧ ପକ୍ଷରେ ଅତି କଷ୍ଟକର । ଶରୀରର ଭାର ଆଜ ଗୋଟିଏ ବୃହତ୍ ହିମାଳୟ । ଯୌବ-ନର ସେ ଉଦ୍ଦାମ ନାହିଁ, ସେ ମାଧୁରୀ ନାହିଁ, ସେ ସ୍ଫୂର୍ତ୍ତି ନାହିଁ । ଆଜ ସବୁ କାଳର ଗର୍ଭରେ । ସେ ବିମ୍ବଅଧର ନାହିଁ, ଯୌବନର ସେ ହାସ୍ୟଟି ସେହିଠାରେ ଫୁଟି ସେହିଠାରେ ମଉଳି ଯାଉଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଜରା-ସମୟ ଉପସ୍ଥିତ । ବୃଦ୍ଧବୟସ—ଶରୀର ନିସ୍ତେଜତା ଭଜଲାଣି । ଯୌବନ ପୁଷ୍ପଟି ଝଡ଼ିପଡ଼ି ଶୂନ୍ୟରେ ମିଳାଇ ଗଲାଣି । ଆଜ ସଂସାର ଶୂନ୍ୟ--ମହାଶୂନ୍ୟ--ଏକ ଭୀଷଣ ମରୁଭୂମି, ମର କାନ୍ତାର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଅନଳ । ସେ ହିମାଳୟ ଚୂର୍ଣ୍ଣ କଥା, ସେ ସ୍ୱର୍ଗ ପାତାଳ, ପାତାଳ ସ୍ୱର୍ଗ କଥା, କିଛି ନାହିଁ—

Digitized by srujanika@gmail.com

ସଂସାର୍ ନାହିଁ । ସକଳ ନୀରବ--ନିସ୍ତେଜ, ନିଶ୍ଚଳ--ନିସ୍ତବ୍ଧ । ଯୌବନର ସେ ଭୀଷ୍ମ-ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଆଜି ଏ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟରେ ଭସ୍ମରେ ପରିଣତ ହେଲା ସିନା ।

"କାଳର ଲଗିଛି ନାଟ ଏଥି ସବୁକାଳେ ।" କାଳ-ଠାରୁ ବଳି ସଂସାରରେ ଆଉ କିଛି ନାହିଁ । ସୁନ୍ଦରକୁ କୁତ୍ସିତ, କୁତ୍ସିତକୁ ସୁନ୍ଦର କରିପାରେ । ଆଜି ଯେ ଲକ୍ଷ ଶାଳଗ୍ରାମ ଉପରେ ସ୍ନାନ କରେ, କାଲି ସେ ବାରଦ୍ୱାରରେ ଉଖାଣ୍ଡ ହୋଇ ବୁଲିପାରେ । ଧନ୍ୟ କାଳର ନିୟମ ! ! ! କି ସୁନ୍ଦର ଢଳ ଢଳ ତନୁ ପରିକ୍ଷଣରେ ପାଉଁଶ ମୁଠାଏ ।

"ଲାବଣ୍ୟେ ଢଳ ଢଳ ତରୁଣୀ-ତନୁ
ବାରେ ଦେଖିଲେ ଯାହା ନ ଯାଏ ମନୁ
ବ୍ୟାଧ-ଜରା-ସ୍ପର୍ଶେ ଆସନ୍ତେ ତାହା
କିବା ନୀରସ ଶୁଷ୍କ ହୁଅଇ ଆହା !

ଆହା ! କି ପରିବର୍ତ୍ତନ ! ଧନ୍ୟ ସଂସାର—ଧନ୍ୟ ତୋହର ଶାସନପ୍ରଣାଳୀ !

ଦିନେ ଶ୍ରୀବତ୍ସ ପ୍ରତ୍ୟୁଷରେ ସ୍ନାନାର୍ଥେ ଉଦ୍ୟତ । ଏପରି ସମୟରେ ଦ୍ୱାରପାଳକ ପଦବନ୍ଦନା କରି ସମ୍ବାଦ ଦେଲା, "ମହାରାଜ ! ଦୁଇଜଣ ଆଗନ୍ତୁକ ଶ୍ରୀଗ୍ରମୁଙ୍କ ଚରଣ-ଦର୍ଶନାଭିଳାଷରେ ଦ୍ୱାରଦେଶରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ।" ଆଗ-ନ୍ତୁକ ଦୁଇଜଣ ଆଦିଷ୍ଟ ହୋଇ ବହୁତ ସମ୍ମାନପୂର୍ବକ ନୃପତିଙ୍କ ସମୀପକୁ ଆନୀତ ହେଲେ । ଶ୍ରୀବତ୍ସ ରାଜା ପରିଚିତ ଆଗନ୍ତୁକଦ୍ୱୟଙ୍କର ଆକସ୍ମିକ ଆଗମନରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱିତ ହୋଇଥିଲେ । କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ! ଏ କଣ ? ଏ ଦୁଇ ମୂର୍ତ୍ତି କିଏ ? ଶ୍ରୀବତ୍ସଙ୍କ ନିକଟକୁ ଆସିବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କଣ ?

ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର, ଅନ୍ୟଟି କୁତ୍ସିତ;
ଗୋଟିଏ ଧର୍ମ, ଅନ୍ୟଟି ପାତକ;
ଗୋଟିଏ ସ୍ୱର୍ଗ, ଅନ୍ୟଟି ନରକ ।
ଗୋଟିଏ ଚନ୍ଦ୍ରମାର କିରଣ, ଅନ୍ୟଟି ରବିର ତେଜ;
ଗୋଟିଏ କରକା, ଅନ୍ୟଟି ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଅନଳ;
ଗୋଟିଏ ତିତିକ୍ଷାର ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି, ଅନ୍ୟଟି କ୍ରୋଧର ଭୀଷଣ ଝଞ୍ଝା ।

ଦୁଇ ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ଚାହିଁଲେ ଜଣାଯାଏ, ଯେପରି ଗୋଟିକର ନେତ୍ରକଳିକାରୁ ଅପୂର୍ବ ଜ୍ୟୋତି ଫୁଟି ଉଠୁଛି ଓ ଅନ୍ୟଟିର ଚକ୍ଷୁଭଙ୍ଗିରୁ ଯେପରି ଅଗ୍ନିସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗ ନିର୍ଗତ ହେଉଅଛି । ଶ୍ରୀବତ୍ସ ପ୍ରଣାମ କରି ଯୋଡ଼ହସ୍ତରେ ଚରଣ ବନ୍ଦନା କରି ଆଗମନର ସମସ୍ତ ସମ୍ବାଦ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ । ଶନିଗ୍ରହ ଉତ୍ତରରେ କହିଲେ,

"କିଏ ବଡ଼ କିଏ ସାନ ନ ହେଲା ନିଶ୍ଚୟ ।"

ସେଥିନିମିତ୍ତ ଆମ୍ଭେମାନେ ଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟଲୋକକୁ ଆଗମନ କରିଅଛୁଁ । ତୁମ୍ଭେ ଧାର୍ମିକ, ନ୍ୟାୟପରାୟଣ—ଏହି ସମ୍ବାଦ ମୀମାଂସା କଲେ ସମସ୍ତ ଉତ୍ତମ ।" ଏ ଭୀଷଣ ପ୍ରଶ୍ନ ଶ୍ରବଣ କରି ଶ୍ରୀବତ୍ସଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଶତଶଲ୍ୟ ବିଦ୍ଧ ହେଲା । ସେ ଜାଗ୍ରତ ନା ସୁପ୍ତ, ଏହାର ପ୍ରକୃତ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଉପନୀତ ହୋଇପାରିଲେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ଶରୀର ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରବଳ ଝଟିକାର ଝଞ୍ଝା ପ୍ରବାହିତ ହୋଇଗଲା । ସେ କୌଣସି ବିଷୟ ଠିକ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । କିୟତ୍‌କ୍ଷଣ ନିମିତ୍ତ ସେ ମୌନଭାବ ଧାରଣ କଲେ । ଏ ପ୍ରତିବାଦ ସାମାନ୍ୟ ନୁହେଁ, ବଡ଼ ଭୀଷଣ—ବଡ଼ ଭୟଙ୍କର—ବଡ଼ ପ୍ରବଳ । କାର ସମ୍ମାନ ବେଶି, କିଏ ବଡ଼ ? ଏ ସାମାନ୍ୟ ପ୍ରଶ୍ନ ନୁହେ , ଏ ମୀମାଂସା ବଡ଼ କଠିନ । କିଏ ଉଚ୍ଚାସନ-ଭାଗୀ, ଏ କଥା ଶ୍ରୀବତ୍ସ ସ୍ଥିର କରିପାରିଲେ ନାହିଁ । ମଳିନ-ବଦନରେ ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ କହିଲେ, "କାଲି ଏ ଭୀଷଣ ସମ-ସ୍ୟାର ମୀମାଂସା ହେବ । ଅଦ୍ୟ ଏ ଅଧୀନକୁ ମେଲାଣି ଦିଅନ୍ତୁ ।".

"ନୃପତି ବୋଇଲେ ଆଜି ହେଉଛି ସଂଶୟ,
ବିଚାର କହିବ କାଲି ଆସିଲେ ଉଭୟ ।"

କ୍ରମଶଃ
ଶ୍ରୀ-ପଲ୍ଲୀବାସୀ

Digitized by srujanika@gmail.com

କହ ବିଭୋ !

କେମନ୍ତେ କଳିବ ପ୍ରଭୋ ! ନକ୍ଷତ୍ର-ନିକର,
କି ସାହସେ ବାନ୍ଧିବ ହେ ଅପାର ବାରିଧି,
ଗଣିବ କେସନେ କହ ଶ୍ରୀ-ବାରି-ଧାର,
ସମ୍ଭୁଛି କି ନିଧି କେତେ ଅନନ୍ତ ଜଳଧି ?

ଗଣିକି ପାରିବ ବିଶ୍ୱ-ବିଚିତ୍ର-ବ୍ୟାପାର
ନିଖିଳ ବାରିଧି-ବକ୍ଷେ କେତେ ମୀନ-ବିନ୍ଦୁ,
ତରଙ୍ଗ ବିଧୌତ ତାର ଅନନ୍ତ-ଆକାର,
ପଲକେ ଗର୍ଜଇ କେତେ ବେଣୀମୟ ସିନ୍ଧୁ ?

କି ବଳେ ସହିବ ଭବ-ଦୁଃସହ-ଯାତନା,
ବାହୁବଳେ ତରିବ କି ମହା-ଅନ୍ଧକାର ?
ଉତ୍ପୁଷ୍ଟ ନୟନେ ଗ୍ରହିଁ ସବିତା-ଚନ୍ଦ୍ରମା,
ଗଣିକି ପାରିବ ସତେ କିରଣର ଗାର ?

କହ ବିଭୋ ! ସିକତାର ଅନନ୍ତ କଣିକା
ଭାସି ଭାସି ଯାଏ କାହିଁ ଜଳଧି-ପୁଳିନେ ?

ସାଗରୁ ସାଗର ଡେଇଁ ମହାସିନ୍ଧୁ-ରେଖା
ଭେଟିଯାଏ, ମିଶିଯାଏ ଅନନ୍ତ ମିଳନେ ।

ଅନନ୍ତର ଉପାଦାନେ ସୃଷ୍ଟିର ଜୀବନ,
ବିଲୟ ଲଭିଲେ ଯିବ ଅନନ୍ତରେ ମିଶି,
ଅନନ୍ତ-ବିଜୟ-ବାନା ଯେବେଟି ଶରଣ,
ଏ କ୍ଷୁଦ୍ର-ସୀମାରେ କପାଁ ବିଚରେ କେ ବସି ?

ଆବର୍ତ୍ତନ-ଶୀଳ ଚିର-ନଶ୍ୱର-ଧରଣୀ
ପଡ଼ୁଛି ଉଠୁଛି କପାଁ, କେ କଳିବ ଭବେ ?
ଅନୁସରି ଯାଏ କେଉଁ ଶାଶ୍ୱତ-ସରଣୀ
ସଂଗଠନ ପ୍ରଳୟର ଅଦ୍ଭୁତ-ତାଣ୍ଡବେ ?

କି ମହା ବିଶ୍ୱର ଏହି ଦୃଶ୍ୟ ଅଭିନବ !
ସୁଷ୍ଟିକାଳୁ ସର୍ଜନା ବା ଚିରନ୍ତନ ଲୀଳା !
ଅପୂର୍ବ ଏ ରବିଶଶୀ, ଗ୍ରହତାରା, ଭବ;
କି ଭାବ ଉଆଇଅଛି ବିଶ୍ୱ-ଶିଳ୍ପୀ-ମେଳା ?

ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପାତ୍ର ।

ଆଷାଢ଼ ।

ସ୍ୱାଗତ ଆଷାଢ଼ ମାସ, ଜ୍ୟୈଷ୍ଠର କନିଷ୍ଠ,
ଶ୍ରାବଣ ତୋ ଅବରଜ (୧), କେନିଙ୍କ ସହିତେ
ନିବିଡ଼ ସମ୍ପର୍କ ତୋର, ବର୍ତ୍ତମାନ ସହ
ଅଖଣ୍ଡ ସମ୍ବନ୍ଧ ଯଥା ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟର ।
ଅନନ୍ତ କାଳର ତୁହି କ୍ଷୁଦ୍ର ମାନଦଣ୍ଡ,
ପ୍ରତିବର୍ଷ ଆସି ତୁହି ମାପୁଛୁ କାଳକୁ
ମାପି ପାରିଲୁ କି କଳି ପରିମାଣ ତା'ର ?

କି ବୁଝିବୁ ସାନ ତୁହି—ଅନନ୍ତ ମହିମ,
ବୁଦ୍‌ବୁଦ କଳିବ କାହିଁ ମହାବ୍ଧି-ଆକୃତି,
ଉଭବି ନିମେଷ ମଧ୍ୟେ ମିଶିଯିବ ତହିଁ ।
ଥାଉ ସେ ବିରାଟ ଚିନ୍ତା, ବିରାଟ କଳ୍ପନା,
ସାନ ମୁଖେ ବଡ଼ କଥା ନ ଦିଶେ ସୁନ୍ଦର;
ମାତ୍ର ତୋର ଆଗମନ ନୁହେ ବ୍ୟର୍ଥ କେବେ,
ବାହନ ତୁ ଶସ୍ୟଲକ୍ଷ୍ମୀ ବର୍ଷାରାଣୀଙ୍କର,

(୧) ସାନଭାଇ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିସ୍ତାର ସେ ମେଘବେଣୀ ଆସନ୍ତି ତୋ ପୃଷ୍ଠେ,
ଏତକ ଏ ବିଶ୍ୱପକ୍ଷେ ଯଥେଷ୍ଟ ମଙ୍ଗଳ ।
ଆସ ହେ ମୀରଦବର ମୀଳ କଳେବର,
ଦେଖ ଦେଖ ଏହି ପୁଣ୍ୟ ରାମଗିରିପଦେ
ପଡ଼ିଛି ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ହୋଇ ଯକ୍ଷ ସଖା ତବ,
ବିଳାପବିହୀନ ଶୋକେ, ଶୀର୍ଣ୍ଣ କଳେବର ।
କି ନିଷ୍ଠୁର ହାୟ ହାୟ ନିର୍ବିଳାପ ଶୋକ,
ନିଷ୍ଠୁର ଯେସନ ଯମଦୂତ—ଦଣ୍ଡଧର ।
ତୁମ୍ଭ ମୁଖୁଁ ପ୍ରିୟାବାର୍ତ୍ତା ଶୁଣିବା ଆଶୟେ
ରହିଛି କେବଳ ଧରି ଶେଷ ଶ୍ୱାସଟିଏ ;
ବାରିଦ, ସ୍ତନିତ (୨) ଛଳେ ସାନ୍ତ୍ୱନ ତାହାକୁ
ଦିଖ ତା'ର ପ୍ରାଣ, ପୁଣି ଦେଖାଅ ଜଗତେ
"ବିପଦେ ସହାୟ ବନ୍ଧୁ" ଏଥିର ପ୍ରମାଣ,
ହେଉ ତାର ବଗ୍ଧ ପ୍ରାଣ ସୁଧନ୍ୟ ସାର୍ଥକ ।
ତୁମ୍ଭ ମୁଖ-ବିନିର୍ଗତ ପଦେ ଆଶା ବାଣୀ
ସଞ୍ଜୀବନୀ ମହାମନ୍ତ୍ର ହେବ ତାହା ପକ୍ଷେ ।
ଲଘୁଦୋଷେ ଗୁରୁଦଣ୍ଡ ବିହିଲେ ତା' ପ୍ରତି
ଧନପତି, ଶୋଭା ପାଏ ପ୍ରଭୁପଣେ ସବୁ,
କ୍ଷମା ବିନା ବଡ଼ପଣ,—ପ୍ରଭୁତ୍ୱଭୂଷଣ ।
ଅନ୍ୟଥା ଯେ ରୁକ୍ଷ ହୋଇ କଥାକେ କଥାକେ
ପ୍ରଦାନେ ଯଦୃଚ୍ଛା ଶାସ୍ତି ଅନୁଗତ ଜନେ,
ହେଉ ପଛେ ବଡ଼ ଲୋକ,ମାତ୍ର ବିମୂଢ ସେ ।

ଶ୍ରୀ ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି ।

ସାମାନ୍ୟ ଆଲୋଚନା ।

ବି-ଗୁରୁ ବ୍ୟାସବିରଚିତ ପଞ୍ଚମ ବିପୁଳବେଦ ମହାଭାରତର ଶେଷାଂଶରୁ ଗୋଟିଏ ଅନତି-ଦୀର୍ଘ କିନ୍ତୁ ପ୍ରଧାନ ଆଖ୍ୟାୟିକା ଗ୍ରହଣ କରି ଏବଂ ନାନାବିଧ କାବ୍ୟ, ଇତିହାସ, କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ପ୍ରଭୃତିରୁ ଉପାଦାନ ସଂଗ୍ରହକରି କବି ମହାଯାତ୍ରା-ନାମକ ମହାଗ୍ରନ୍ଥଟି ସଂକଳନ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । କେବଳ ରାଧାନାଥ କାହ୍ନିକ, ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେଶର, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାତିର କବିମାନେ ଏହିରୂପେ ଅନ୍ୟର ଆଶ୍ରୟ ନେଇ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭ କରିଅଛନ୍ତି । କାଳିଦାସ ବୋଲ, ଭବଭୂତି ବୋଲ,ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ବୋଲ,ମଧୁସୂଦନ ବୋଲ, ସେକ୍ସପିଅର ବୋଲ, ମିଲ୍‌ଟନ ବୋଲ, ଯେ କେହି କବି-ମହାକବି-ଆସନରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଅନ୍ୟର ଅବଲମ୍ବନ ଗ୍ରହଣ କରି ସ୍ୱୀୟ ପ୍ରତିଭା-ବଳରେ ନିଜନିଜର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର କାବ୍ୟରାଜ୍ୟ ନିର୍ମ୍ମାଣ କରିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ପୃଥିବୀରେ ଯେତେ କାବ୍ୟ ମହା-କାବ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ ଓ ଯାଉଛି, ସେ ସମସ୍ତ ପୁରାଣ, ଇତିହାସ ଓ କଥାମାନଙ୍କୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ରଚିତ ଏବଂ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାବ୍ୟମାନଙ୍କରୁ ସଂଗୃହୀତ ଉପାଦାନମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ପରିପୁଷ୍ଟ । ଅନ୍ୟ କଥା ଦୂରେ ଥାଉ, ପୃଥିବୀର ଶ୍ରେଷ୍ଠ କବି କାଳିଦାସ, ସେକ୍ସପିୟର ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ କାବ୍ୟମାନଙ୍କରେ ଏହାର ଭୂରି ଭୂରି ପ୍ରମାଣ ମିଳେ । ବାଲ୍ମୀକି, ବ୍ୟାସ, ହୋମର ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ତୁଲ୍ୟ ମୌଳିକ କବି ଏବଂ ରାମାୟଣ, ମହାଭାରତ ଓ ଇଲିଅଡ଼ ସଦୃଶ ମୌଳିକ କାବ୍ୟ ପୃଥିବୀରେ ଅତି ଅଳ୍ପ ।"କବିତା,ବନିତା,ଲତା ଆଶ୍ରୟ

(୨) ମେଘଗର୍ଜନ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲେଉଡ଼ନ୍ତି ।" ଅବଲମ୍ବନ ବ୍ୟତୀତ ରଚିତ କାବ୍ୟ ଅତି ଦୁଷ୍ପ୍ରାପ୍ୟ, ପ୍ରାୟ ନାହିଁ କହିଲେ ଚଳେ । ତେବେ କଣ କାବ୍ୟଜଗତରେ ମୌଳିକତା ନାହିଁ ? ନା, କବିତାର ମୌଳିକତା ବିଷୟ ବା କଥାବସ୍ତୁ ଉପରେ କେବଳ ନିର୍ଭର କରେ ନାହିଁ—କରେ ଶୈଳୀ ଓ ରଚନା ଉପରେ, ଭାବର ଚମତ୍କାରିତ୍ୱରେ ଏବଂ ତତ୍ଜନିତ ଶିକ୍ଷାରେ, ଯାହାର ବିଧାନ କବି ପ୍ରତିଭାବଳରେ କରିଥାନ୍ତି । ଏହି ପ୍ରତିଭାହିଁ ସର୍ବ-ବିଧ ମୌଳିକତାର ଉତ୍ସସ୍ୱରୂପ । ପୃଥିବୀର ଆଦି କବିମାନଙ୍କର କାବ୍ୟ ତ ସ୍ୱତଃ ପ୍ରାକୃତିକ ଏବଂ ମୌଳିକ; ତଦ୍ବ୍ୟତୀତ ସେମାନଙ୍କର ଉକ୍ତି, ତଥା କବିପରମ୍ପରାର ଉକ୍ତିର ବିଶେଷତ୍ୱ-ଗ୍ରହଣକାରୀ ଇଦାନୀନ୍ତନ ପ୍ରତିଭାବନ୍ତ କବିମାନଙ୍କର ଲେଖା ମଧ୍ୟ ଯେ ପ୍ରୋକ୍ତ ମୌଳିକତା-ସମ୍ପନ୍ନ, ଏହା ସମସ୍ତେ ଅବିକୁଣ୍ଠଚିତ୍ତରେ ସ୍ୱୀକାର କରିବେ, କାରଣ ସେମାନେ ନୂତନ ଏବଂ ପୁରାତନ ଭାବମାନଙ୍କର ସମାବେଶରେ ଅଭିନବ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରାଜ୍ୟ ନିର୍ମାଣ କରିଥାନ୍ତି ଏବଂ ତାହାହିଁ ସେମାନଙ୍କର ମୌଳିକତା । ମହାଯାତ୍ରାର ବିଷୟବସ୍ତୁ ଅନ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ରରୁ ଗୃହୀତ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ତହିଁରେ କବିଙ୍କର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟର ନିଦର୍ଶନ ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଉଥିବାରୁ ଏହା ମୌଳିକ ବୋଲି ବିବେଚ୍ୟ ।

ମହାକବି ବ୍ୟାସ ଯେଉଁ ବିଷୟକୁ ପୃଷ୍ଠାଦ୍ୱୟରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି, ତାହାକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଯେଉଁ କବି ବିଂଶତି-ସର୍ଗ-ସମ୍ବଳିତ ମହାକାବ୍ୟ ରଚନା କରିବାକୁ ପ୍ରୟାସୀ ହୋଇଥିଲେ, ତାହାଙ୍କ ଶକ୍ତି ଯେ ଅସାଧାରଣ ଥିଲା ଏବଂ ସେହି କାବ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣତା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ଯେ ଶିକ୍ଷାପ୍ରଦ ହୋଇଥାନ୍ତା, ଏଥିରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଅଣ ? ଅସମାପ୍ତ ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା ମହାଯାତ୍ରାର ଯେଉଁ ସପ୍ତସର୍ଗ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥାପିତ, ତେତିକ ମାତ୍ରର ମହତ୍ତ୍ୱ ଦେଖି ଆମ୍ଭେମାନେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱିତ ହେଉଁ ଏବଂ କବିଙ୍କ ମହୀୟସୀ ଲେଖନୀ ଯେ କି କୌଶଳରେ ପରିଚାଳିତ ହେଉଥିଲା, ତାହା ଦେଖି କେବଳ ବିସ୍ମିତ ହେଉଁ । ସମାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ମହାଯାତ୍ରା କି ଆକାର ଧାରଣ କରିଥାନ୍ତା, ତାହା କଳ୍ପନାର ବିଷୟୀଭୂତ ।

ଯାହାହେଉ, ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା ମହାଯାତ୍ରା ମହାକାବ୍ୟ । ପ୍ରାଚୀନ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ମହାକାବ୍ୟର ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ଲକ୍ଷଣ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଅଛନ୍ତି, ତହିଁର ଅଧିକାଂଶ ଏହି ଖଣ୍ଡ-କାବ୍ୟରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ଇଉରୋପୀୟ ପୂର୍ବାଚାର୍ଯ୍ୟ ଏରିଷ୍ଟୋଟଲ୍ "ଅନୁଷ୍ଠାନର ଏକତ୍ୱ, ଅନୁଷ୍ଠାନର ମହତ୍ତ୍ୱ ଏବଂ ଅନୁଷ୍ଠାନର ଉପାଦେୟତ୍ୱ ବା ବୈଚିତ୍ର୍ୟ-ମୟୀ ମନୋହାରିତା" ମହାକାବ୍ୟ ବା "ଏପିକ୍" ପଦାର୍ଥର ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଅଛନ୍ତି । ଏହି ସଂଜ୍ଞାନୁଯାୟୀ ମହାଯାତ୍ରା କେତେଦୂର ମହାକାବ୍ୟ-ପଦବାଚ୍ୟ, ତାହା ମହାଯାତ୍ରାର ମୁଖବନ୍ଧରେ ମାନ୍ୟବର ୺ ମଧୁସୂଦନ ରାଓ ଯେପରି ପ୍ରଦର୍ଶିତ କରିଅଛନ୍ତି, ତାହା ଯଥେଷ୍ଟ । ନିମ୍ନରେ ତହିଁରୁ କତିପୟ ପଙ୍କ୍ତି ଉଦ୍ଧୃତ ହେଲା :—

"ପ୍ରଥମତଃ ଅନୁଷ୍ଠାନର ଏକତ୍ୱ ବା ଅଖଣ୍ଡତ୍ୱର ଅର୍ଥ ଏହି ଯେ, ମହାକାବ୍ୟ-ବର୍ଣ୍ଣିତ ଘଟନାଗୁଡ଼ିକ ଅନ୍ୟୋନ୍ୟାଶ୍ରିତ ହୋଇ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନ କରିବ । ମହାଯାତ୍ରା କାବ୍ୟର ପ୍ରକାଶିତ ଅଂଶରେ କାର୍ଯ୍ୟଗତ ଏକତ୍ୱର ବ୍ୟାଘାତକାରୀ କୌଣସି ବର୍ଣ୍ଣନା ସନ୍ନିବେଶିତ ହୋଇନାହିଁ ଏବଂ ମୁଁ ଆଶା କରେଁ, ଅବଶିଷ୍ଟ ଅଂଶରେ ମଧ୍ୟ ଦୋଷ ଲକ୍ଷିତ ହେବ ନାହିଁ । ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ଅନୁଷ୍ଠାନର ମହତ୍ତ୍ୱ ବୋଲିଲେ ବୁଝିବାକୁ ହେବ ଯେ, କାବ୍ୟବର୍ଣ୍ଣିତ କାର୍ଯ୍ୟଟି ସାମାନ୍ୟ ବା କ୍ଷୁଦ୍ର ନ ହୋଇ ମହତ୍ତ୍ୱ ବା ଗୌରବଯୁକ୍ତ ଏବଂ ଲୋକପ୍ରସିଦ୍ଧ ହେବ । ମୁଁ ଏଥିପୂର୍ବେ କହିଅଛି ଯେ, ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କର ମହାପ୍ରସ୍ଥାନ ପରି ଅନୁଷ୍ଠାନର ମହିମା ଓ ଗୌରବ ବିଷୟରେ କାହାର ସନ୍ଦେହ ହୋଇନ ପାରେ । ପୁଣି ପାଣ୍ଡବକୁଳ-ଶିରୋମଣି ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ମହାକାବ୍ୟର ଉପଯୁକ୍ତ ନାୟକ ଆଉ କେଉଁଠାରେ ମିଳିବେ ? ଅତଏବ ଏହା ନିଃସଂଶୟ ଯେ, ମହାଯାତ୍ରାର ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଏବଂ ସେହି ଅନୁଷ୍ଠାନର ମୁଖ୍ୟ କର୍ତ୍ତା ଯୁଧିଷ୍ଠିର ପରସ୍ପର ଯୋଗ୍ୟ ହୋଇ କାବ୍ୟର ଉତ୍କର୍ଷ ସୂଚନା କରୁଅଛନ୍ତି । କବି ପ୍ରକାଶିତ ଅଂଶରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ନାୟକର ଗୌରବ ସଂରକ୍ଷଣ ବିଷୟରେ ଯତ୍ନ-ରୋକାସ୍ତି ଚେଷ୍ଟା କରିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଏହା ମଧ୍ୟ ଆଶା କରାଯାଏ ଯେ, ସେ ଭବିଷ୍ୟତରେ ସେହି ଗୌରବ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ-ଭାବରେ ରକ୍ଷା କରିପାରିବେ । ତଥାପି ମୋହର ଏଠାରେ କହି ରଖିବା ଉଚିତ ଯେ, ପ୍ରକାଶିତ ଅଂଶ ମଧ୍ୟରେ କବି ଚରିତ୍ର-ଚିତ୍ର ବିଷୟରେ ସାଧାରଣାତିରିକ୍ତ କ୍ଷମତା ଦେଖାଇ ନାହାନ୍ତି ବା ଦେଖାଇବାର ଅବସର ପାଇନାହାନ୍ତି ।

* * * *

ତୃତୀୟତଃ ଅନୁଷ୍ଠାନର ମନୋହାରିତା କହିଲେ ବୁଝିବାକୁ ହେବ ଯେ, କବି କାବ୍ୟର ଉପାଖ୍ୟାନକୁ ସରସ, ଉପାଦେୟ ଓ ମନୋହର କରିବା ନିମିତ୍ତ ନାନା ବିଚିତ୍ର, ଅଦ୍ଭୁତ ଏବଂ ସୁନ୍ଦର ବର୍ଣ୍ଣନାମାନ ନୈପୁଣ୍ୟସହକାରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସଂଯୋଜିତ କରିବେ । ଏହା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମୋର ବକ୍ତବ୍ୟ ଏହି ଯେ, ମହାଯାତ୍ରାର କବି ବର୍ଣ୍ଣନାବିଷୟରେ ସର୍ବତ୍ର ଯେଉଁ ଶକ୍ତି, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ କୌଶଳ ଦେଖାଇ ଅଛନ୍ତି, ତାହା ଅସାମାନ୍ୟ ଏବଂ ସମଗ୍ର ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଅତୁଲ୍ୟ ବୋଇଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ ।

* * * * *

ସ୍ଥଳରେ ପ୍ରକୃତିର ରୁଦ୍ର ସୁନ୍ଦର ଦୃଶ୍ୟ, ରଣାଙ୍ଗନର ମହାଭୈରବ ବ୍ୟାପାର ପ୍ରଭୃତି ବର୍ଣ୍ଣନାରେ କବିଙ୍କର ପ୍ରତିଭା ମହାଯାତ୍ରା-କାବ୍ୟରେ ମୁକ୍ତଭାବରେ କ୍ରୀଡ଼ା କରୁଅଛି ।" ଅତଏବ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ କବିମାନଙ୍କର ମତାନୁସାରେ ମହାଯାତ୍ରା ମହାକାବ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଭାରତୀୟ ପୂର୍ବାଚାର୍ଯ୍ୟମାନେ ମହାକାବ୍ୟର ସଂଜ୍ଞା ଓ ବିଶେଷ ବିଶେଷ ଲକ୍ଷଣମାନ ବିସ୍ତୃତଭାବରେ ନିରୂପଣ କରିବାକୁ ଯାଇ କହିଅଛନ୍ତି:—

"ସର୍ଗବନ୍ଧଂ ମହାକାବ୍ୟ ମୁଚ୍ୟତେ ତସ୍ୟ ଲକ୍ଷଣଂ
ଆଶୀର୍ନମସ୍କ୍ରିୟା ବସ୍ତୁନିର୍ଦ୍ଦେଶୋ ବାପି ତନ୍ମୁଖଂ
ଇତିହାସ-କଥୋଦ୍ଭୂତ ମିତରଦ୍ବା ସଦାଶ୍ରୟମ୍
ଚତୁର୍ବର୍ଗ-ଫଳୋପେତଂ ଚତୁରୋଦାତ୍ତନାୟକମ୍
ନଗରାର୍ଣ୍ଣବ-ଶୈଳାବ୍ଜ-ଚନ୍ଦ୍ରାର୍କୋଦୟ-ବର୍ଣ୍ଣନମ୍
ଉଦ୍ୟାନ-ସଲିଳ-କ୍ରୀଡ଼ା-ମଧୁପାନରତୋତ୍ସବୈଃ

* * * * *

ମନ୍ତ୍ର ଦୂତ-ପ୍ରୟାଣାଦି ନାୟକୋଭ୍ୟୁଦୟୈରପି
ଅଳଙ୍କୃତମସଂକ୍ଷିପ୍ତଂ ରସଭାବନିରନ୍ତରମ୍
ସର୍ଗୈରନତିବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣୈଃ ଶ୍ରବ୍ୟ ବୃତ୍ତୈଃ ସୁସନ୍ଧିଭିଃ
ସର୍ବତ୍ର ଭିନ୍ନବୃତ୍ତାନ୍ତୈ ରୁପେତଂ ଲୋକରଞ୍ଜକମ୍
କାବ୍ୟଂ କଲ୍ପାନ୍ତରସ୍ଥାୟି ଜାୟତେ ସଦଳଂକୃତ ।"
(ଦଣ୍ଡୀ)

ଦଣ୍ଡାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ମତରେ ପ୍ରଥମତଃ ମହାକାବ୍ୟ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ସର୍ଗସମ୍ବଳିତ ହେବ । ସର୍ଗର ସଂଖ୍ୟା ବିଷୟରେ ଯଦ୍ୟପି ସେ କୌଣସି ନିୟମ କରି ନାହାନ୍ତି, ତଥାପି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଆଲଙ୍କାରିକମାନଙ୍କ ମତରେ ତାହା ଅଷ୍ଟରୁ ନ୍ୟୂନ ବା ତ୍ରିଂଶତରୁ ଅଧିକ ହେବା ଅବିଧେୟ । ଯଦ୍ୟପି କେବଳ ସପ୍ତସର୍ଗ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥାପିତ, ତଥାପି ଯେଉଁ ମହାଯାତ୍ରାର କଳେବର ତ୍ରିଂଶସର୍ଗରେ ପୂର୍ଣ୍ଣାବୟବ ହୋଇ ଥାଆନ୍ତା, ତାହା ମହାକାବ୍ୟର ଉକ୍ତ ଲକ୍ଷଣରୁ ବଞ୍ଚିତ, ଏହା କୁହାଯାଇ ନ ପାରେ । ପୁନଶ୍ଚ ସର୍ଗାବଳୀ ଅନତିଦୀର୍ଘ ଏବଂ ବିଭିନ୍ନ-ବୃତ୍ତରେ ରଚିତ ହେବାର ବିଧି ଦଣ୍ଡାଚାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଅଛନ୍ତି । ମହାଯାତ୍ରାର ଯେତେକ ସର୍ଗ ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରକାଶିତ, ସେମାନଙ୍କୁ ଅନତିଦୀର୍ଘ ବୋଲି ଆମ୍ଭେମାନେ ଅବିକଳ୍ପିତଭାବରେ କହିପାରୁଁ । ସପ୍ତମ ସର୍ଗକୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ସର୍ଗ ଚାରିଶତ ପଙ୍କ୍ତିରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ନୁହେ, ଏବଂ ସପ୍ତମ ସର୍ଗର ଯେଉଁ ଅଂଶ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ଅଛି, ତାହା ମଧ୍ୟ ଷଷ୍ଠଶତ ପଙ୍କ୍ତିରୁ ନ୍ୟୂନ । ଅବଶିଷ୍ଟ କଳ୍ପିତ ସର୍ଗମାନଙ୍କରେ ଯେ ଏହି ସମତା ରକ୍ଷିତ ହୋଇଥା'ନ୍ତା, ତାହାର ପ୍ରତିବାଦ କିଏ କରିବ ? ସର୍ଗର ଶେଷରେ ବୃତ୍ତିଭେଦ ହେବା ନିମିତ୍ତ ଦଣ୍ଡାଚାର୍ଯ୍ୟ ଯେଉଁ ବିଧି ଦର୍ଶାଇ ଅଛନ୍ତି, ତାହା ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟ ବ୍ୟତୀତ କୌଣସି ପ୍ରାକୃତ-କାବ୍ୟରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୋଇନାହିଁ କିମ୍ବା ହେବାର ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ, କାରଣ ପ୍ରାକୃତ ସାହିତ୍ୟର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଅଛି,-ଏହା ସମସ୍ତେ ସ୍ୱୀକାର କରିବେ । ଏଣୁ ତାହା ସଂସ୍କୃତ ଆଲଙ୍କାରିକମାନଙ୍କର ନିୟମକୁ ସର୍ବଦା ଦୃଷ୍ଟି-ସମ୍ମୁଖରେ ରଖି ଚାଳିତ ହେବା ପ୍ରାକୃତ କବିମାନଙ୍କର ଅନାବଶ୍ୟକ । ତେବେ ତତ୍ପ୍ରତି କେତେଦୂର ଦୃଷ୍ଟି ରଖି ଉତ୍କଳୀୟ କବି କାବ୍ୟରଚନା କରି ଅଛନ୍ତି--ତାହାହିଁ ଆଲୋଚନାର ବିଷୟ । ପ୍ରାକୃତ କାବ୍ୟରେ 'ସର୍ଗ ଭଙ୍ଗା'ର ଅନୁପଯୋଗିତା ଉପଲବ୍ଧି କରି ଏବଂ ଏତଦ୍ଦ୍ୱାରା ମହାକାବ୍ୟର କୌଣସି ଲାଭ ନଥିବାର ଦେଖି ଉତ୍କଳୀୟ ତଥା ବଙ୍ଗୀୟ କବିମାନେ ସେ ନିୟମ ରକ୍ଷା କରି ନାହାନ୍ତି । ତଦନନ୍ତର ବିଭିନ୍ନ ସର୍ଗମାନଙ୍କରେ ବିଭିନ୍ନ ବୃତ୍ତର ଅବଲମ୍ବନ ବିଧେୟ । ମାତ୍ର ମହାଯାତ୍ରା ଯେଉଁ ନିୟମରେ ରଚିତ, ତହିଁରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଙ୍କ୍ତିରେ ଅନୈକ୍ୟ ରହି ପ୍ରୋକ୍ତ ନିୟମର ଆବଶ୍ୟକତା ପରିହାର କରିଅଛି । ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟର ଛନ୍ଦୋବନ୍ଧ, ହ୍ରସ୍ୱଦୀର୍ଘ ସ୍ୱରାନୁଯାୟୀ ନିର୍ଣ୍ଣୀତ ହୋଇଥିବାରୁ ଏକାଧିକ ସର୍ଗରେ ଏକପ୍ରକାର ବୃତ୍ତର ପ୍ରୟୋଗ କଣ୍ଠକଟୁ ବୋଧହୁଏ । ଏହି ଦୋଷ ଦୂରକରିବା ପ୍ରୋକ୍ତ ନିୟମର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳୀୟ କାବ୍ୟମାନଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଛନ୍ଦ ବା ସର୍ଗନିମିତ୍ତ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବିଶିଷ୍ଟ ରାଗ ବା ବୃତ୍ତ ସୃଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଶିଷ୍ଟ ରାଗର ଯତିପାତ କୌଣସି ବିଶିଷ୍ଟ ନିୟମାଧୀନ ହୋଇଥିବାରୁ ସେହି ରାଗର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦର ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଐକ୍ୟ ଥାଏ । ଏହି କାରଣରୁ 'ଏକଶ୍ରୁତି' (monotony) ନିବାରଣ ନିମିତ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଛନ୍ଦରେ ବିଭିନ୍ନ ରାଗ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । ମାତ୍ର ମହାଯାତ୍ରାର ପଙ୍କ୍ତିନିଚୟ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶାକ୍ଷରୀ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଂକ୍ତିର ଯତିପାତ କୌଣସି ବିଶିଷ୍ଟ ନିୟମାଧୀନ ହୋଇ ନ ଥିବାରୁ ଏହା ଏକଶ୍ରୁତି ଦୋଷରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇଅଛି ଏବଂ ବୃତ୍ତି—ପରିବର୍ତ୍ତନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନ କରୁଅଛି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦଣ୍ଡୀଗୁରୁଙ୍କ ନିୟମାନୁସାରେ ମହାକାବ୍ୟର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ କାର୍ଯ୍ୟସମାପ୍ତି ଏବଂ ବିଘ୍ନାପହରଣ ନିମିତ୍ତ ଦେବତାମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ନମସ୍କ୍ରିୟା, ଆଶୀର୍ବାଦ ଅଥବା ବସ୍ତୁ-ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ବିଧେୟ । ମହାଯାତ୍ରାର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ କବି ଶାରଳାଦେବୀଙ୍କର ଆବାହନ ଏବଂ ଦୂତମୁଖରୁ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କର ଯଦୁବଂଶ-ଧ୍ୱଂସ-ବାର୍ତ୍ତା-ଶ୍ରବଣରୂପ ବସ୍ତୁ-ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଅଛନ୍ତି ।

ତତ୍ପରେ ମହାକାବ୍ୟର କଥାବସ୍ତୁ ରାମାୟଣ, ମହାଭାରତ ପ୍ରଭୃତି ପୁରାଣ-ବର୍ଣ୍ଣିତ କୌଣସି ଘଟନା ଅବା କୌଣସି ଐତିହାସିକ ଉପାଖ୍ୟାନକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରିବା ଉଚିତ ଏବଂ ଏହାର ପ୍ରଧାନ ନାୟକ ଧୀରୋଦାତ୍ତ (୧) ହେବା ଉଚିତ । ନଗର, ଋତୁ, ଶୈଳ, ଅରଣ୍ୟାନୀ, ସୂର୍ଯ୍ୟଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରାକୃତିକ ଦୃଶ୍ୟବର୍ଣ୍ଣନା; ବିପ୍ରଲମ୍ଭ, ବିବାହ, କୁମାର-ଜନ୍ମ ପ୍ରଭୃତି ସାମାଜିକ-ବୃତ୍ତି-ଚିତ୍ରଣ; ମନ୍ତ୍ରଣା, ଦୂତପ୍ରୟାଣ, ସଂଗ୍ରାମ ପ୍ରଭୃତିର ବୈଚିତ୍ର୍ୟମୟୀ ବର୍ଣ୍ଣନା ଦ୍ୱାରା ମହାକାବ୍ୟର କଳେବର ପରିପୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଶିକ୍ଷାପ୍ରଦ ଏବଂ ଜନମନୋହର ମଧ୍ୟ ହେବା ବିଧେୟ । କେବଳ ମୁଷ୍ଟିମେୟ ଶବ୍ଦ ଦ୍ୱାରା କୌଣସି ଐତିହାସିକ ଘଟନା ବା ପୌରାଣିକ ଗଳ୍ପ ବର୍ଣ୍ଣନ କଲେ ମହାକାବ୍ୟ ହେବନାହିଁ ।

ମହାଯାତ୍ରାର କଥାବସ୍ତୁ ମହାଭାରତ-ବର୍ଣ୍ଣିତ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ସ୍ୱର୍ଗପ୍ରୟାଣ; ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ଉତ୍ଥାନ-ପତନ ଏବଂ ଆର୍ଯ୍ୟ-ଯବନଙ୍କ ମହାହବରୂପ ଇତିହାସପ୍ରସିଦ୍ଧ ଘଟନା ଏହାର ଉପାଙ୍ଗ । ଧର୍ମପରାୟଣ, ବ୍ୟବହାର-କୁଶଳ, ଅରିମାନବର୍ଜିତ, ଆଦର୍ଶ ରାଜା, ଆଦର୍ଶ ମାନବ ମହାତ୍ମା ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଏହାର ନାୟକ: ଏବଂ ବିବିଧ ତୀର୍ଥାଦିର ମାହାତ୍ମ୍ୟ-କୀର୍ତ୍ତନ, ନଦନଦୀ, ସାଗର, ଭୂଧର, ଅରଣ୍ୟାନୀ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରାକୃତିକ ଦୃଶ୍ୟରାଜିର ମନୋହର ବର୍ଣ୍ଣନ, ଧର୍ମର ଉତ୍ଥାନ-ପତନ, ଜାତିର ଗରିମା, ସମାଜର ଦୋଷଗୁଣ, ସୈନ୍ୟସମାଗମ, ମନ୍ତ୍ରଣା, ପ୍ରୟାଣ, ସମର ପ୍ରଭୃତିର ବିଚିତ୍ର-ଚିତ୍ରଣରେ ଏହାର ଅଙ୍ଗସୌଷ୍ଠବ ସୁସମାହିତ ହୋଇ ସଂସ୍କୃତ ଆଳଙ୍କାରିକ ଦଣ୍ଡୀଗୁରୁଙ୍କ ମହାକାବ୍ୟ-ଲକ୍ଷଣ-ନିର୍ଦ୍ଦେଶାନୁରୂପ ହୋଇଅଛି । ଅବଶ୍ୟ ବିପ୍ରଲମ୍ଭ, ବିବାହ ପ୍ରଭୃତି ଅଙ୍ଗମାନ ଏଥିରେ ନାହିଁ । ସେଥିନିମିତ୍ତ ଯେ ମହାଯାତ୍ରାର ଆସନ ମହା-କାବ୍ୟମାନଙ୍କର ନିମ୍ନରେ ଅବସ୍ଥାପିତ ହେବ, ସେ ଚିନ୍ତା ଭ୍ରମ ମାତ୍ର । ସ୍ୱୟଂ ଦଣ୍ଡୀଗୁରୁ କହିଅଛନ୍ତି :—

"ନୂନମପ୍ୟଳ ଯୈଃ କୈଶ୍ଚିତ୍ ଅଙ୍ଗୈଃ କାବ୍ୟଂ ନ ଦୁଷ୍ୟତି
ଯଦ୍ୟପାତ୍ରେଷୁ ସମ୍ପତ୍ତି ରାଗଧ୍ୟୁତ ତଦ୍ଦିଦଃ ।"

ମହାଯାତ୍ରାର ବିଷୟ ଯେପରି ଗମ୍ଭୀର ଓ ଶାନ୍ତ-ରସାତ୍ମକ, ସେଥିରେ ବିପ୍ରଲମ୍ଭ, ବିବାହ ପ୍ରଭୃତି ଆଦିରସାତ୍ମକ ବର୍ଣ୍ଣନାର ଆଦୌ ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । ମାତ୍ର କବିବରଙ୍କ ଯେଉଁ ମନ୍ତ୍ରୀସ୍ୱରୀ, ପ୍ରତିଭା ସପ୍ତସର୍ଗମଧ୍ୟରେ ଏତାବତ୍ତ ଅଚିନ୍ତ୍ୟଚିତ୍ରଟ ଘଟନାବଳୀର ସନ୍ନିବେଶ କରିଅଛି, ସେ ଯେ ତ୍ରିଂଶ ସର୍ଗ ମଧ୍ୟରେ ବିବିଧ ବର୍ଣ୍ଣନାବଳୀର ସୁସମାବେଶ କରିନଥାନ୍ତେ, ତାହା କିଏ କହିପାରେ ? ଯାହାହେଉ ଅରୁଣ ପୂର୍ବୀବସ୍ତ୍ରବ ନହୋଇ ସୁଦ୍ଧା ଯେପରି ରବିରଥର ପୁରୋଭାଗରେ ଆସ୍ଥାନ ଲାଭ କରିଥିଲେ, ସେହିରୂପେ ଖଣ୍ଡକାବ୍ୟ ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା "ମହାଯାତ୍ରା" ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କାବ୍ୟଶ୍ରେଣୀର ଶୀର୍ଷସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଅଛି ।

କ୍ରମଶଃ

ଶ୍ରୀ ଜଗଦାନନ୍ଦ ମହାନ୍ତି ।

ଭକ୍ତର ଜୟ ।

ଇତାର ମନ ବିଦ୍ରୋହୀ ହୋଇ ପ୍ରାଣରେ ଜାରି ଉଠିଲା; ତାକୁ ଶାନ୍ତ କରିବା ତା ପକ୍ଷରେ ଅସମ୍ଭବ ।

ହୃଦୟର କେଉଁ କୋଣରେ କେଉଁ ଆଘାତଟିକ ଯେନ ଯେ ଜୀବନର ଅର୍ଦ୍ଧପଥରେ ହଠାତ୍ ଗତି ଫେରେଇବାକୁ ହେବ, ସକଳ ଆଶାଭରସାକୁ ପାଦରେ ଦଳି ଚକଟି ଦେଇ ଭବିଷ୍ୟତକୁ ନୂଆ କରି ଢାଳିବାକୁ ହେବ— ସଇତା କିଛି ଜାଣି ପାରିଲା ନାହିଁ ।

(୧)" ଅବିକତ୍ଥନଃ କ୍ଷମାବାନତିଗମ୍ଭୀରୋ ମହାସତ୍ତ୍ୱଃ "ସ୍ଥେୟାନ୍ନିଗୂଢ଼ମାନୋ ଧୀରୋଦାତ୍ତୋ ଦୃଢ଼ବ୍ରତଃ କଥିତଃ ।"

Digitized by srujanika@gmail.com

କେତେଥର ବସି ଭାବିଲା; ଦିବସ-ରଜନୀ କେତେ କାହାକୁ ମନପ୍ରାଣ ଦେଇ ଖୋଜିଲା; ମାତ୍ର କାହାର ସୀମା ପାଇଲା ନାହିଁ । ତାର ସେହି ପୁରୁଣା ଜୀବନର ପରିଚିତ ଆକାଙ୍କ୍ଷା ଆଗରେ କେହି ନବୀନ, ଅଥଚ ଚିରପରିଚିତ କେତେ ଯୁଗର ଆଶା-ଆଶ୍ୱାସନା ଯେନ ଉଭା; ଲକ୍ଷ୍ୟର ଧ୍ରୁବତାରାଟିକୁ ଡେଇଁଯାଇ କରି ଯୋଡ଼ିଏ ସୁଦୂରର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଜଳି ଉଠିଛି । ତାର ପୁରାତନ ସଂସାରଟା ଧ୍ୱଂସ ହୋଇ ଯାଇ ନୂତନ ଦିଗରେ ନୂତନ ବ୍ୟଥିତା ଯେନ ଧାଇଁଛି । ହୃଦୟର ଯୁଆଡ଼େ ଚାହିଁଲା, ସେଠି ତାର ବିଦ୍ରୋହୀ ମନ; ଯାହା ଶୁଣିଲା, ସେହି ତାର ବିଦ୍ରୋହୀ ମନର ଉନ୍ମାଦ-ସଂଗୀତ । କିଏ ଯେପରି ସଂଯତ ଆବେଗରେ ତାକୁ ଆଗକୁ ଠେଲି ନେଉଛି ।

ବାଣପୁର କୁମାରଙ୍ଗରେ ସଇତାର ଘର । କୁଟୁମ୍ବ ବୋଇଲେ ଚାରିଜଣ—ଦୁଇଟି ପୁଅ, ଆଉ ପତ୍ନୀ । ସେଠି ସାଇପଡ଼ିଶା ଧରି ସଇତାର ଘର ଟିକିଏ ଥିବା ଘର । ଅନାହାର କଅଣ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ଦିନଯାକ ପରମ ଆନନ୍ଦରେ ପରିଶ୍ରମ କରି ଯାହା କିଛି ପାନ୍ତି ସେତିକରେ ତୃପ୍ତ । ପାଖ ପଡ଼ିଶା ଭାଇ ବନ୍ଧୁମାନେ ବଡ଼ ସରଳ; ଶାଗ ପେଜ ଖାଇ ପରମ ସୁଖୀ । ଆପଣା ଆପଣା ଭିତରେ ସ୍ନେହ-ସହାନୁଭୂତି ସାଇଟିଯାକୁ ଏକା ଡୋରରେ ବାନ୍ଧି ରଖିଥାଏ । ସେମାନଙ୍କର ସେହି ସୁଖର ସଂସାରଟି ଗ୍ରୀଷ୍ମ-ବର୍ଷା-ଶରତ୍-ବସନ୍ତରେ ସମାନ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ; ବାସ୍ତବିକ ସମସ୍ତ ପ୍ରକୃତି ଧରି ଲୋକମାନଙ୍କ ଭିତରେ କି ଏକ ଅଖଣ୍ଡ ଜୀବନ ଖେଳୁଥିଲା ପରି ଜଣା ଯାଉଥାଏ ।

ସଇତାର ଘରଅଗଣା ଆଉ ବାଡ଼ି ଚାରିପାଖେ ଦୁଇ ଚାରିଟି କମଳା, ଲେମ୍ବୁ, ଜାମୁ, ସୀତାଫଳଗଛ ସବୁବେଳେ ଘେରେଇ ହୋଇ ରହିଥାଏ । ସନ୍ଧ୍ୟା ହେଲେ ଆଗ ସେଇଠି ଯେପରି ଚାରିଆଡ଼ୁ ଅନ୍ଧାର ଆସି ଜମା ହୋଇଯାଏ; କୁଆ, କୋଇଲି, ବଣି, କପୋତ ମନ ଆବେଗରେ ଦିଶ ବିଦିଗରେ ଖେଳା ବୁଲି ସାରି ସେ ଭିତରେ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ସେ ଏକ ନୂତନ ଉତ୍ସବ । ପଶ୍ଚିମ ଆକାଶର ଶେଷ ଆଲୋକଟିକ ଲୁଚ ଲୁଚ ପତ୍ର-କୁସୁମର ଅଧରେ ଅଧରେ ବିଦାୟ ନେବାପାଇଁ ଅଧୀର ହୋଇ ଉଠୁଥାଏ; ଗଗନର ସୀମାହୀନ ବିସ୍ତୃତ ଭିତରେ ପକ୍ଷୀ ତାର ଭାଷାହୀନ ସଙ୍ଗୀତ ଛାଡ଼ି ଦିଏ; ଅନନ୍ତ ନୀଳିମାକୁ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି ପ୍ରଦୋଷର ଉଡ଼ା ମେଘ କର୍ତ୍ତବ୍ୟହୀନ ଭାବରେ ଆକାଶରେ ବୁଲୁଥାଏ । ପ୍ରକୃତିର ଏହି ପରମ ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ଭିତରେ ପ୍ରତିବେଶୀ ବୃକ୍ଷସଂସାରର ସକଳ ଉତ୍ସବରେ ଯୋଗ ଦେଇ ସଇତା ପିଲାଦିନୁ ବଢ଼ି ଆସିଛି ।

ସଇତାର ସେଇ ଘର ପାଖକୁ ଲାଗି କୁମାରଙ୍ଗର ବ୍ରାହ୍ମଣ-ଶାସନ । ଅପରାପର ଜାତିଗୁଡ଼ିକ, କୁଟୁମ୍ବ ପଡ଼ିଶାଙ୍କ-ଠାରୁ ସଇତାକୁ ଏ ଗାଁଟି ବଡ଼ ଭଲ ଲାଗେ । କାହାଁକି ଯେ ଭଲଲାଗେ, ସେ ତାହା ବୁଝି ପାରେ ନାହିଁ; କିଏ ଯେ ତାକୁ ଭଲ ପାଇବା ପାଇଁ ଶିଖେଇଛି, ସେ ତାହା ଜାଣେ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଭଲ ପାଇବାର ଯେ ଉତ୍ତେଜନା, ଆନନ୍ଦର ଯେ ଉଦାରତା, ସେ ତାର ପ୍ରତି ମୂହୂର୍ତ୍ତରେ ଶରୀରର ପିରି ପ୍ରତିରି ଧରି ଅନୁଭବ କରେ ।

ପ୍ରଭାତର ପ୍ରଥମ ପକ୍ଷୀ ଦୁଆର ମୁହଁରେ ଡାକ ଉଡ଼ି-ଯାଏ । ଗାଁ ମୁଣ୍ଡ ବଲପଡ଼ିଆର ସ୍ତବ୍ଧ ବାପୁକୁ ଚକିତ କରି ବଲୁଆ କୁମ୍ଭାଟୁଆ ଡାକ ଉଠନ୍ତି;—ସଇତା ତାର ନିଦ ଭାଙ୍ଗି ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରର ସେଇ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଅନ୍ଧକାର ଭିତରେ ପିଣ୍ଡାରେ ଆସି ବସିପଡ଼େ । ସେହିଠାରେ ସେ ପିଲାଦିନୁ ସେହି ଭାବରେ କେତେ ବସିଛି;-ଶୀତ ମାନ ନାହିଁ; ଖରା ମାନନାହିଁ. ବର୍ଷା ମାନ ନାହିଁ; ସେହି ପ୍ରଥମ ପକ୍ଷିର ପ୍ରଥମ ଡାକ ତାକୁ ଶେଯରୁ ଉଠାଇ ଆଣିଛି; ବୁଝୁ ବା ନ ବୁଝୁ କେତେ ଘଣ୍ଟା ସେହିଠାରେ ବଡ଼ ନୀରବ ନିସ୍ତବ୍ଧରେ ବସି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗୁରୁର ରଘୁକୁମାର ଶୁଣିଛି; ବୃକ୍ଷର ପ୍ରଭାତ-ସ୍ମରଣା-ରେ ଆପଣାର ମନ ଗତ ଫେରେଇଛି; ମାତ୍ର ସବୁବେଳେ ତାକୁ ସେ ସବୁ ଯେପରି ନିତ୍ୟ ନୂତନ; ସେହି ପୂର୍ବର ନାଲି ମେଘଗୁଡ଼ିକୁ ପ୍ରତି ପ୍ରଭାତରେ ନୂଆ ଆଖିରେ ଦେଖେ; ପକ୍ଷିର ସଙ୍ଗୀତଟିକୁ ଅପରିଚିତଭାବରେ ଶୁଣେ, ପବନର ମୃଦୁ ମୃଦୁ ତରଙ୍ଗଗୁଡ଼ିକୁ ଆପଣାର କରି ଧରେ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗାଁକୁ କେତେ ସାଧୁସନ୍ନ୍ୟାସୀ, କେତେ ଦୁଃଖୀ-ଭିଖାରୀ ଆସନ୍ତି । କାହାକୁ ଦିନେ ସଇତା ହୀନ ଅବଜ୍ଞା-ଚକ୍ଷୁ-ରେ ଦେଖି ନାହିଁ—ପଦେ ଟାଣ କରି କଥା କହି ନାହିଁ । ତା ହୃଦୟର ଏଇ ସରଳ ସହାନୁଭୂତି ଟିକିକ କେହି ବୁଝୁ ବା ନ ବୁଝୁ, ଲୁହ ଛଳଛଳ ତାର ଆଖି ଦୁଇଟିରେ କାହାର ଅନୁକୂଳ ଦୃଷ୍ଟି ପଡୁ ବା ନ ପଡୁ, ମାତ୍ର ସଇତାର ସେ ସବୁବେଳେ—ସବୁ ସମୟରେ ଜୀବନ୍ତ । ସେ କଅଣ ବୁଝେ କେଜାଣି—ବାବାଜିବୈଷ୍ଣବ ଦେଖିଲେ ପିଲାଦିନୁ ତାର ଜୀବନଟା ଥରଥର ହୋଇ କେତେ ଯୁଗଯାଇଁ ଥରି ଉଠେ; ହୃଦୟରେ ଆଶାଡ଼ର ଭ୍ରାନ୍ତି ଝଞ୍ଝାଟିଏ ବହି-ଯାଏ । ଏଇଥିରେ ସେ କେବଳ ଆନନ୍ଦ ପାଏ, ହୃଦୟକୁ ହୃଦୟ ବୋଲି ଚିହ୍ନେ । ଦୁଃଖୀଭିକାରୀଙ୍କ କପାଳଦେଖି

Digitized by srujanika@gmail.com

ଧରି କି ଯେ ବ୍ୟାକୁଳ ଚିନ୍ତା ଖେଳୁଥାଏ, କିଆରେ କଥାରେ ନିଷ୍ଠୁରତା ଯେ କପରଭାବରେ ମୂର୍ତ୍ତିମାନ ହୋଇ ଉଠୁଥାଏ-ସଇତା ତାଙ୍କର କେବଳ ଆଦର କରେ; ଆଖି ପୁରେଇ ଗୃହିଁ ହୃଦୟର ରକ୍ଷା ଦିଏ ।—ସେ ଦୁଖୀ-ଭିକାରୀଙ୍କି ଜାଣେ ନାହିଁ ।

ଦେଖୁ ଦେଖୁ ପିଲାଦିନ ଲୁଚିଗଲା । ଯୌବନ ଆସି ଶେଷ ହେଲା; ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସଇତାର ଖେଳଗଲା; ବିଳାସ ଗଲା;

ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗୃହର ଅନଧ୍ୟୟନ ଦିବସରେ ବିଶ୍ରମ୍ଭାଳାପ ଲୁଚିଗଲା; ସାଥୀ ସାଙ୍ଗଙ୍କର ଆଳସ୍ୟ ଆଳାପ ମନକୁ ବଡ଼ ଅସ୍ୱାଭାବିକ ଅବସ୍ଥାରେ ରଖିଲା । ଠିକ ଜୀବନର ଅଧା ବାଟରେ ଏ ଭାବ ପ୍ରାଣକୁ ଯେତେ ସରଳ ଓ ସଚ୍ଚ କରିବାକୁ ବସିଲା, ଅତୀତ ସଙ୍ଗେ ସେହିପରି ବଡ଼ ଗୁରୁ ଆଘାତ ଆଣିଦେଲା ।

ସେ ବେଳେ ବେଳେ ଜୀବନର ଦୀର୍ଘ ପଥରେ, ନୀରବ ନିକାଞ୍ଚନରେ ବସି ଭାବେ—ଆହା ! ଏ କଅଣ !! ମୋର ସମସ୍ତ ସାରକୁ ଗ୍ରରଖାର କରି କାହାର ଏକ ଅଖଣ୍ଡ ପ୍ରଳୟ ମୂର୍ତ୍ତି ହୃଦୟରେ ନାଚ ଯାଉଛି ? ସେ ଭିତରେ କାହାର ଏ ସୁଦୂରର ଆଶ୍ରାସମୟ ସଙ୍ଗୀତ ଜୀବନକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରି ଯାଉଛି; ବାଟ ମୁଁ ଖୋଜି ପାଉନାହିଁ, ଅପରିଚିତ ବାଟରେ କିଏ ଧରି ନେଉଛି ?

ଅତୀତର ସକଳ ଭଙ୍ଗାଭୁଜା, କଠୋର ଶ୍ମଶାନରେ ବସି କେତେଥର କାନ୍ଦିଛି;—ଯାହାକୁ ସେ ପ୍ରାଣ ଦେଇ ଆଦର କରି ଆସୁଥିଲା, ଯାହାପାଇଁ ଶୟନରେ, ଜାଗରଣରେ ବସି ଭାବୁଥିଲା, ଆପଣାର ବନ୍ଧୁଭାଇ କୁଟୁମ୍ବଙ୍କ ପାଇଁ ଯେତେବେଳେ ଯାହା କରିବାର କରି—ପୁଣି ଯେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଅଜଣା ଅଚିହ୍ନା ପଥ ଧରି କୁଆଡ଼େ ଦୂର ଦେଶକୁ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିବ—ବାଟ ଯେ କେତେଦୂର; କାହାକୁ ଭେଟିବ, କାହିଁକି ଭେଟିବ—ଭାବିଲେ ତା ମନରେ କୋହ ଉଠେ । ମନର କଥା କାହାକୁ କହିବାକୁ ସାହସ କରେ ନାହିଁ; ନିଜେ ମଧ୍ୟ ବେଳେ ବେଳେ ବୁଝି ପାରେନାହିଁ ।

ତାର ଏ ସକଳ ପ୍ରକାର ଭାବନା ଆଉ କର୍ତ୍ତବ୍ୟହୀନତା ଭିତରେ କାହାକୁ ପୁଣି ଦେଖାପାଏ । ସେତେବେଳେ ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣ କୁମାର ଭେଦ ରଖେନାହିଁ; ହାସ-ଅଶ୍ରୁର ସୀମା ଗଣେ ନାହିଁ । ସେ ଭାନ୍ତ ଦଳାଦଳ ଭିତରେ ସଦର୍ପରେ କେହି ତାକୁ ଡାକ ଦିଏ—ଦୂରର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଦେଖାଇ ଦିଏ, ଆଗର ଅଜଣା ବାଟଟି ସଫା କରିଦିଏ ।

ସଇତା ଚମକି ଉଠେ, ଅନ୍ତ ଭାବରେ ହସି ପକାଏ ।

ସେ କ୍ଷଣକ ପାଇଁ ତା ପାଖରେ ବାପ ନାହିଁ, ଭାଇ ନାହିଁ, ଘର ନାହିଁ, ବ୍ୟବସାୟ ନାହିଁ; ଆପଣାର କରି କି ଏକ ଅଖଣ୍ଡକୁ—ଅସୀମକୁ ପ୍ରାଣଭିତରେ ଜଡ଼େଇ ଧରି ବୁଦ୍ଧ-ଶ୍ୱାସରେ ଉଠିପଡ଼େ । ଗାଁ ଲଗାଲଗି ପୋଖରୀ ପଡ଼ିଆ, ଗଛଲତା ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଖ ଦେଇ ଥରେ ବୁଲି ଆସେ—ସେଇ କେତେ ମୁହୂର୍ତ୍ତର ଶ୍ୱାସଟାକୁ ଆକାଶମୟ କରି ଗୁଡ଼ିଦିଏ-ତେବେ ଯାଇ ତା ମନରେ ଶାନ୍ତି ।

ମଝିରେ ମଝିରେ ତାହାର ଏହି ଭାଷାହୀନ, ଆକାର-ହୀନ ଝଞ୍ଝା ବଡ଼ ଆକାରରେ ପ୍ରାଣକୁ ଅଥୟ କରି ତୋଳିଲା । ଘରର ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ଭିତରେ ସେ ଏ ଚିନ୍ତାକୁ ଆଗରେ ଦେଖେ, ଆଉ ପଛରେ ବିଦାୟ ଦିଏ । କଥା-ବାର୍ତ୍ତା ଚାଲଚଳନରେ କାହାର ଯେପରି ଗୋଟେ ବିଶାଳ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଜୀବନକୁ ଶାସନ କରୁଛି; ସଇତା ନିଜେ କିଛି ନୁହେ—ତାକୁ ଆଗେଇ ଚଳେଇବାକୁ ଆଉ କିଣେ ତା ଭିତରେ ଅଛି ।

ହୃଦୟର ଏ କୁଦାଚକଟା ସଇତା ଦିନକୁ ଦିନ ବେଶିଭାବରେ ବୋଧ କଲା । ତାର ସେ ବିଦ୍ରୋହୀ ମନ ତାକୁ ସଂସାରର ଦୂରକୁ ଡାକି ନେଇ, ସୁଖବିଳାସରୁ କ୍ଷଣକ ପାଇଁ ଅଲଗା କରି ମୁହାଁମୁହିଁ ପଦେ ଅଧେ କହିଲା-ବେଳେ ପରିବାରର ଗୁରୁଚିନ୍ତା, ସମାଜର ନିଠୁର ବନ୍ଧନ ତାକୁ କ୍ୟତବ୍ୟସ୍ତ କରି ପକାଏ । ତାର ସେ ନିକାଞ୍ଚନ ସୁଖରେ ବାଧା ଆସି ପଡ଼େ । ସେଥିପାଇଁ ସେ ଏଣିକି ଥାନଟିଏ ଖୋଜିଲା—କେହି ଦେଖିବେ ନାହିଁ, କେହି ଜାଣିବେ ନାହିଁ—ମନଆନନ୍ଦରେ କେଉଁ ଅଜ୍ଞାତ ଅଜଣା ସଙ୍ଗେ ପଦେ ଅଧେ କଥା ହୋଇ ପଡ଼ିବ--ମନଭାବକୁ କ୍ଷଣକ ପାଇଁ ଓଲ୍ଟାଇ ଦେବ ।

ଅବସର ଥିବାବେଳେ ସଇତା ବେଳେବେଳେ ବୁଲି ବାହାରିଲା । ଗାଁର କେଉଁ ସ୍ଥାନଟି ନିର୍ଜନ, ପୋଖରୀ-ଗାଡ଼ିଆର କେଉଁ କୋଣରେ ପବନ ତାର ଅନ୍ତରର କଥା ତୁନ ତୁନ କରି କହି ପକାଉଥାଏ, କେଉଁ ଲତାଭିତରେ ବସି ପକ୍ଷୀ ତାର ଅଜଣା ଗୀତ ମନବୋଧ କରି ଗାଇ ଦେଉଥାଏ, ସଇତା ସେ ସବୁ ଜାଣେ । ଏକୁଟିଆ ଯାଇ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୁଲିଆସେ । ତଥାପି ମନରେ ପୂରା ଶାନ୍ତି ଆସେ ନାହିଁ । ସେ ଯେପରି କାହାକୁ ଖୋଜୁଛି, ସେ ଅପରିଚିତ ନ ଥିବା ଆନରେ ବୁଲି ଆସୁଛି, ତାର ଚାଲିଯିବାର ପାଦଶବ୍ଦ ଶୁଣି ପାରୁଛି, ଗଳାର ଶିଥିଳ କୁସୁମମାଳାର ଗୋଟି ଗୋଟି ଛିନ୍ନ ଫୁଲ ଦେଖିପାରୁଛି—ମାତ୍ର ତାକୁ ପାଉନାହିଁ ।

,

ସଇତାର ଗାଁ କୁମାରଙ୍ଗକୁ ଲାଗି ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶିବମନ୍ଦିର—ନାମ ଗଛବାଲୁଙ୍କେଶ୍ୱର । ଥାନଟିର ଗୋଟିଏ ସେପରି କିଛି ବିଶେଷତ୍ୱ ଥିଲା ପରି ଜଣାଯାଏ—ଅଚପଳ ହୃଦୟ ସେଠି କ୍ଷଣକ ପାଇଁ ଚମକି ଉଠେ; ସେ ଅଖଣ୍ଡ ନୀରବତା ଭିତରେ ଆପଣାକୁ ସଂସାରରୁ ହରାଇବାକୁ ପଡ଼େ ।

ପାଖରେ ଶାଳଆ—କେତେ ଯୁଗର କି ସୂକ୍ଷ୍ମମୟ ଗୋପନ ବାର୍ତ୍ତିକ ପରପାଖରେ ଫିଟାଇବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ; କେବେ ବା ଭାଷାହୀନ, ପ୍ରାଣହୀନ ବୈଶାଖ ମଧ୍ୟାହ୍ନର ଉଲଗ୍ନ ବେଶ ପିଛି ଅନଳଶ୍ୱାସରେ ଉନ୍ମତ୍ତ ।

ଟିକିଏ ଆଗକୁ ଗୁହିଁଲେ ଆମ୍ରନାଗେଶ୍ୱରକୁଞ୍ଜ ଭେଦ କରି ଘଣଶିଳାର ତରୁଲତା-ବିଶୃଙ୍ଖଳ-ଶାନ୍ତ ଗମ୍ଭୀର ବେଶଟି ଆଖିରେ ପଡ଼ିବ । ସେଠି କାହା ପାଖେ ଅପରିଚିତ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ, କାହାକୁ କିଛି ପଚାରିବା ଅନାବଶ୍ୟକ । ପକ୍ଷୀ ତାର ନିଃଶଙ୍କ ଜୀବନର ଅକ୍ଳାନ୍ତ ଅପରିଚିତ ଗୀତଟିକ ଆପେ ଆପେ ମନ ଭରି ଗାଇଥାଏ, ସହସ୍ର ପତ୍ରକୁସୁମର ନିବିଡ଼ ଆଲିଙ୍ଗନ ଯେନ ପବନ କାନେ କାନେ କଅଣ କହିଯାଏ—ଟିକିଏ ନୀରବରେ ହୃଦୟ ସାଙ୍ଗେ ହୃଦୟ ମିଶାଇବା ପାଇଁ ବସିଲେ ସେ ଅଚଳ ଅଟଳ ଶିଳାଖଣ୍ଡରେ ପ୍ରାଣ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ, ସେ ପାଖରେ ଅରଣ୍ୟରେ ଅନ୍ଧ ହେବାକୁ ହୁଏ ।

ମନ୍ଦିରର ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗକୁ ଫେରିଲେ ଆଉ ଏକ ଉତ୍ସବ । ସଂଯତ ସୀମାରେ ମୁକ୍ତ ବିଲମାଳ ସ୍ତରେ ସ୍ତରେ ସଜ୍ଜିତ । ପକ୍ଷୀ ନାହିଁ, ପଶୁ ନାହିଁ,—ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ ଜୀବନ ନାହିଁ, ଜ୍ୟୈଷ୍ଠମାସର ଅକ୍ଳାନ୍ତ ଉତ୍ତାପରେ ମରୀଚିକା ଖାଲି ଉନ୍ମନା ହୋଇ ବୁଲୁଥାଏ । ଦୂରରେ କୁମାରଙ୍ଗର ଆମ୍ବ ବରଡୋଟା ଉପକଣ୍ଠରେ ଗାଈଗୋଠର କ୍ଷୀଣ ଛବି ସେହି ମରୀଚିକା ସଙ୍ଗେ ଭାସି ଭାସି ଲୁପ ଯାଉଥାଏ । ସେତେବେଳେ ବାଲୁଙ୍କେଶ୍ୱର ବଡ଼ ଗମ୍ଭୀର । ଘଣଶିଳାର କେଉଁ ନିଭୃତ କୁଞ୍ଜରୁ କୁମ୍ଭାଟୁଆର ବକ୍ର-ସଙ୍ଗୀତ ଅସମୟରେ ଉଠି ପକ୍ଷୀ ସୁର ଧରି ସୁଦୂର ଶୈଳେଶ୍ୱ ଚମକେଇ ଦେଇଥାଏ ।

ଦେଖୁଁ ଦେଖୁଁ ଆଷାଢ଼ର ପ୍ରଥମ ପ୍ରଭାତ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏ ସବୁ ଲୁଚିଯାଏ । ମରୀଚିକା ଥାନରେ ବାଟଘାଟ ଭୁଲି ନଇଘୁଅ ଆମ୍ବହରା ହୋଇ ଧାଏଁ । ପକ୍ଷୀ ଆଉ ନୀରବରେ ଗଛଡ଼ାଳରେ ଲୁଚି ବସିବାକୁ ଭଲପାଏ ନାହିଁ, ପବନ କଳା ମେଘ ଧରି ଆକାଶରେ ବାଉଳି ହୋଇ ଖେଳେ ।

୩

ଅନେକ ଦିନପରେ ସଇତାକୁ ମନୋମତ ଥାନଟିଏ ମିଳିଲା । ଘରର ସବୁ ପାଇଟିପଣ, ପୁଅଝିଅଙ୍କ ସକଳ ଅଳିଛଳି ଛାଡ଼ିଇ ବିଶ୍ରାମବେଳେ ବାଲୁଙ୍କେଶ୍ୱର ତାର ଆଶ୍ରମ । ସେ ତାକୁ ଆପଣାର ପରି ପାଇଛି, ତାର ପ୍ରତି ଫୁଲଫଳ, ଶବ୍ଦସଙ୍ଗୀତ ପାଖରେ କାହାର ଯେପରି ନୂତନ ପରିଚୟ ପାଇବ ବୋଲି ଜୀବନ ଚଞ୍ଚଳ ହୋଇଉଠିଲା ।

ଆକାଶରେ ଭରିତ ପକ୍ଷୀ ଗାଇ ଉଠିଲେ ସଇତା ତରତର ହୋଇ ଗାଧୋଇ ଯାଏ । ମନ୍ତ୍ର ଜାଣେ ନାହିଁ, ତନ୍ତ୍ର ଜାଣେ ନାହିଁ, ମନେ ମନେ ଯାହା ଆସେ—ହୃଦୟରେ ଆଘାତ ହେଉ ବା ଆନନ୍ଦ ହେଉ—ଗୁଣୁଗୁଣୁ କରି ଗାଏ । ସେହି ଗୁଣୁଗୁଣୁରେ ତାର ପରମ ତୃପ୍ତି ସେ ବୋଧକରେ ।

ତାର ଦୁଆରମୁହଁରେ ଗୋଟିଏ ତୁଳସୀ-ଚଉରା । ସେଟି ସଇତାର ବଡ଼ ଆଦରର ଧନ । ମନ ଖରାପ ହେଲେ, କିଛି ଆପଦ ଆସିଲେ, ସେ ଚଉରାଟିକୁ ଗୁହିଁ କୌଣସି ଏକ ଆଶାହୀନ ଜୀବନକୁ ନୂଆଭାବରେ ପାଏ । ପରର ସାନ୍ତ୍ୱନାକୁ କେବେ ଅପେକ୍ଷା କରେ ନାହିଁ ।

ଚଉରାଟିରେ ସକାଳୁ ପାଣି ମନ୍ଦିଏ ଦେଇ, ଘରର ଓଳିକ କାମର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି ସଇତା ବାଲୁଙ୍କେଶ୍ୱର ଯିବାକୁ ବାହାରେ । ସେତେବେଳକୁ ସେଠି ରାତିର ସ୍ୱପ୍ନ ଉଲ-ଭାବରେ ଭାଜି ନ ଥାଏ । ପ୍ରଭାତର ସୁନଲି ଖରା ଲୁଚି ଲୁଚି ତରୁଲତାର ଅଳିସନ୍ଧି ଧରି ଫୁଲ ଫୁଟାଉଥାଏ, ରୁକ୍ଷ ଶ୍ୱାସ ଭଲିଆ ପବନ ସେତେ ଚଞ୍ଚଳ ହୋଇ ଉଠି ନ ଥାଏ । ଘଣଶିଳାର ଅଳ୍ପ ଉଚ୍ଚରେ କେତେ ଖଣ୍ଡ ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ ମେଘ ଦିବସର ଯିବା ପଥ ଧରି ନ ଥାନ୍ତି ।—ସବୁ ଦେଖି ଦେଖି ସଇତା ଯାଇ ବାଲୁଙ୍କେଶ୍ୱରରେ ପହଞ୍ଚେ । ସେଠି ତାର ମନର କଥା ମନେ ମନେ କାହାକୁ କହି ଥକା ହୋଇ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବସି ରହେ; ଦେଉଳ ଭିତରକୁ ଗୃହିଁ ଗୁଣଗୁଣ କରି କଅଣ ଗାଏ । ଏତକ ତାର ସେଠି ସାଧନା । ମନ ଆନନ୍ଦରେ ଘରକୁ ଫେରି ଆସେ ।

୪

ଏହିପରି ସୁଦୂରର ଏକାକୀ-ଯାତ୍ରୀ ବେଶରେ—ଜୀବନର ସକଳ ପରିବର୍ତ୍ତନ, ଦଳାଦଳିକ ପଛରେ ପକେଇ ସଇତା ଆସି ସତୁରୀ ବର୍ଷରେ ପହଞ୍ଚିଲା । ବାଳ ପାଚିଗଲା; ଗୋଡ଼ ହାତ ଶିଥିଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା; ମାତ୍ର ତାର ଚିରପରିଚିତ ବିଦ୍ରୋହୀ ମନଟି ନିତ୍ୟ ନୂତନ । କେବେ ତାକୁ ସେ ଏକାକୀ ନିରାଶାରେ ପକେଇ ପଛେଇବାର ଦେଖି ନାହିଁ; ଦୁଃଖ ବିପଦରେ ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଁଇବାର ଅନୁଭବ କରି ନାହିଁ । ତା ହୋଇଥିଲେ ସଇତାର ଜୀବନ ଆଜି ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳ ବୈଶାଖ ମରୀଚିକା ପରି ସଂସାରର କେଉଁ କୋଣରେ କେତେ ଦିନ-ପାଇଁ ଫୁଟି ଉଠି ଲୁଚି ଯାଇଥାନ୍ତା ।

ଦିନ ପରେ ଦିନ ଲୁଚିଗଲା; କିନ୍ତୁ ପ୍ରତି ପ୍ରଭାତରେ ସଇତାର ବାଲୁଙ୍କେଶ୍ୱର ଯିବା ଯେପରି ଏକ ଅରୁଣ ପୁଅସଙ୍ଗେ ମିଶି ଜୀବନର ଶେଷ ପଲକପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲାଗି ରହିଚି । ଭାବନା ଦୃଢ଼ରୁ ଦୃଢ଼ତର ହେଲା । ଆଗକୁ ଗୃହିଁଲେ ସଇତା ଦେଖେ—ଶୂଳପାଣିଙ୍କର ଶିବ-ନେତ୍ରରେ ତାର ଭବିଷ୍ୟତ ଚିରପ୍ରଫୁଲ୍ଲିତ—ଜୀବନ ମୁକ୍ତ, ଅଖଣ୍ଡ । ସେଠି ତାକୁ ମରଣ ଭ୍ରାନ୍ତିଭାବରେ ବରଣ-ମାଳା ଧରି ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଚି । ସେ ହସି ହସି ସେହି ବାଲୁଙ୍କେଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଆପି ଆପରେ ରଖି ସେ ମାଳାଟି ଗଳାରେ ପୋନ୍ଧିବ; ଶ୍ମଶାନ-ବିହାରଙ୍କର ଶ୍ମଶାନ—ଧୂଳିରେ ନିଜକୁ ମିଶେଇଦେବ; ଏହାଠାରୁ ଅଧିକା ସଇତା ଆଉ ଜୀବନରେ କିଛି ଲୋଡ଼େ ନାହିଁ । ଧନସମ୍ପତ୍ତି ସେ ଆଡ଼େଇ ଦେଇଛି, ବର-ଆଶୀର୍ବାଦ ସେ ମାଗେନାହିଁ । ଖାଲି ସେହି ତାଣ୍ଡବ-ନୃତ୍ୟ ଦେଖି, ସେହି ପ୍ରଳୟୋଚ୍ଛ୍ୱାସ ହୃଦୟରେ ଧରି ଜଗତର ସନ୍ନ୍ୟାସ-ବେଶରେ ଆପି ବୁଜିବ ।

ଆଷାଢ଼ ଆକାଶର ପ୍ରଥମ ଟଙ୍କାର ଶୁଣିଲେ ବାଲୁଙ୍କେ-ଶ୍ୱରେ ସେ ତାଣ୍ଡବ-ପ୍ରକୃତି ବଡ଼ ଉନ୍ମାଦିନୀ ବେଶରେ ନାଚି ଉଠେ । ସେତେବେଳେ ତାର ଦିଗବିଦିଗ ନାହିଁ; ସୀମାସୀମା ନାହିଁ-ଖାଲି ସେଠି ସବୁ ଆବେଗମୟ;—କାହାର ପ୍ରତୀକ୍ଷାରେ, କାହାର ସଙ୍କେତରେ ଉନ୍ମାଦିତ । ସାଳିଆ ତାର ସଂଯତ ସୀମାରେ ରହେ ନାହିଁ । ପକ୍ଷୀ ହୃଦୟର ପ୍ରଫୁଲ୍ଲତାକୁ ଥାନ-ଅଥାନ ଭୁଲି କହି ପକାଏ । ପତ୍ରପୁଷ୍ପ ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳଭାବରେ ପଲ୍ଲବି ଉଠନ୍ତି । ସଇତା ଜୀବନର ପ୍ରତି ଆଷାଢ଼ରେ ଏ ସବୁ ଦେଖେ; ମନକୁ ନବଯୌବନରେ ସଜେଇ ଦିଏ, ସାଳିଆ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମିଶି ଭକ୍ତିପ୍ରୀତିର ଉନ୍ମାଦ-ସଙ୍ଗୀତ ଗାଇ ପକାଏ; ଏଥି-ପାଇଁ ବର୍ଷାଦିନ ଛାଡ଼ି ଯିବାକୁ ତାର ମନ ବଳେ ନାହିଁ ।

ଦିନେ ଶ୍ରାବଣ-ଗଗନର ଘନଶିଳା କୋଣରୁ ପ୍ରବଳ ବେଗରେ କଳା ମେଘ ଖଣ୍ଡେ ଭାସି ଆସି ଭାଲେଶ୍ୱ ଶୋଲଶ୍ୱ ଧରି ସମସ୍ତ ଆକାଶକୁ ଘୋଡ଼େଇ ପକାଇଲା । ହୁହୁ ବେଗରେ ବନ-ଗିରି-ପୁର-ଜନପଦ କମ୍ପେଇ ପବନ ତାର ପ୍ରାଣମୟ ଗୀତ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲା । ବିଜୁଳି ଚମକି ନାଚିଲା; ବଜ୍ର ତାଳ ପରେ ତାଳ ଧଇଲା-ନିଖିଳ ବିଶ୍ୱ ଭୟ-ବିସ୍ମୟରେ ନାଚିଲା । ସେହି ଅଖଣ୍ଡ ଝଙ୍କାର ଭିତରେ କାହାର ଯେପରି ପୂର୍ଣ୍ଣ ସଂଯତ ଜୀବନକୁ ଜଗତ ନିର୍ନିମେଷ ନେତ୍ରରେ ଗୃହିଁ ରହିଲା ।

ସଇତା ତାର ବାଡ଼ିପିଣ୍ଡାରେ ବସି ବାଲୁଙ୍କେଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଗୃହିଁଚି । ସେ ଶୁଣିଛି ପୁରାଣରେ ବେଳେ ବେଳେ ଶଙ୍କର ତାଣ୍ଡବ-ନୃତ୍ୟରେ ଜଗତକୁ ନଗୃହନ୍ତି, ପରୀକ୍ଷାପାଇଁ ପଥଭ୍ରଷ୍ଟ କରିବାପାଇଁ ଗୃହାନ୍ତି । ପ୍ରତି ଆଷାଢ଼ରେ ଏହି ତାଣ୍ଡବ ନୃତ୍ୟ ସେ ମଧ୍ୟ ଶୁଣି ଅସିଛି; ମାତ୍ର ସେ ଦିନର ତାଣ୍ଡବ-ଖେଳ ଭୋଳାନାଥଙ୍କର ଯେ କିଭଳି ଅଣୁପରମାଣୁ ଧରି ଉଠିଛି, ବୋଧହୁଏ ସଇତା ତାର ଦୀର୍ଘଜୀବନ ଭିତରେ ସେଇ ଥରକ ବୁଝିଲା ।

ଦିନେ ଗଲା, ଦୁଇ ଦିନ ଗଲା; ତିନି ଦିନ ଗଲା; ସେ ନୃତ୍ୟ କମିଲା ନାହିଁ; ସଇତା ତାର ବାଡ଼ିଘର ଛାଡ଼ି ଯାଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ସାଇପଡ଼ିଶା; ବନ୍ଧୁକୁଟୁମ୍ବ କେତେ ଆସି ତାକୁ ବୁଝେଇଲେ, କେତେ ଭଳି ତାକୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେଲେ; ମାତ୍ର ସଇତାର ପଣ ସେଇ ପରମ ସନ୍ନ୍ୟାସ ଶୂଳପାଣିଙ୍କି ନ ଦେଖିଲେ ଜୀବନରେ ଅନ୍ନପାଣି ଛୁଇଁବ ନାହିଁ ।

ମେଘ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଘୁଞ୍ଚିଗଲା; ଛିନ୍ନ ଫାଙ୍କ ଭିତର ଦେଇ ରବି-କିରଣ ଥରଥର ବନଗିରି-ଜନପଦରେ ଲୁଚକାଳି ଖେଳିଲା ।-ଦଶଦିନ ପରେ ଜଗତ ଟିକିଏ ଶାନ୍ତ ହେଲା ସତ; କିନ୍ତୁ ଜଗତର ହୃଦୟକମ୍ପନ ସହଜରେ ଶାନ୍ତ ହେଲାନାହିଁ । ସେହି ଝଙ୍କାରର ଉତ୍ତେଜନାରେ ସାଳିଆ ବାଟ ଅବାଟ ଭୁଲି, କୃଷକର ସକଳ ଆଶାଭରସାକୁ ଦଳି-ଚକଟି ଦେଇ ମୁକ୍ତ ଆକାଶତଳେ ଅବାରିତଗତିରେ ଧାଇଁଲା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏଣେ ସଇତା ସେହିପରି ବିଚାରିଲା; ଦର୍ଶନ ନ କଲେ ମରିବ ପଛକେ ଖାଇବ ନାହିଁ । ଏ ପାଣି ଲଙ୍ଘିଯିବାକୁ ଦଶଦିନ ଉପାସରେ ସେ ବୃଦ୍ଧ-ଶରୀରରେ ବଳ ନାହିଁ । ଘୁସୁର ଘୁସୁରି ଯାଇ ବାଡ଼ିପାଖ ଗୋଟିଏ ପୋଖରୀହୁଡ଼ାରେ ସେହି ଦେଉଳକୁ ଚାହିଁ ପଡ଼ିରହିଲା । ପାଣି କଡ଼ବାଟେ ତରତର ହୋଇ ବହିଯାଉଛି, ମେଘ ଖଣ୍ଡଖଣ୍ଡ ଆସି ଥରକୁ ଥର ଉପରେ ଭାସି ଯାଉଛନ୍ତି—ଜୀବନ ପ୍ରତି ତାର ଆଶା ନାହିଁ ।

ଭକ୍ତ ଯେ ତାଙ୍କର ପାଇଁ ମରଣକୁ ବରଣ କରିବାକୁ ଯାଉଛି, ଶୂଳପାଣି ବୁଝିପାରିଲେ । ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଭକ୍ତ ପାଇଁ ଭଗବାନ—ଭକ୍ତ ନ ଥିଲେ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଜଗତରେ ଖେଳାନ୍ତା କିଏ ? ଭକ୍ତ ଭଗବାନଙ୍କର ସାଥୀ, ଭଗବାନ-ଙ୍କର ସହଚାରୀ । ତାକୁ ଛାଡ଼ି, ତାର ଅଳିଅଳିକ ଏଡ଼ି ଦେଇ ଅଜଣାଭାବରେ ରହିଯିବାକୁ ତାଙ୍କର ଶକ୍ତି ନାହିଁ । ଏଇତ, ଆଜି ସଇତାର ସେହି ହିମାଳୟରୁଲା ବିଶ୍ୱାସକୁ ଅବଜ୍ଞା କରି ନ ପାରି ଶଙ୍କର ତାଣ୍ଡବ-ନୃତ୍ୟ ଲଗାଇ ଦେଖା ଦେବାକୁ ବାହାରିଲେ ।

ଦିନ ଦ୍ୱିପହର, ଅଚେତା ହୋଇ ସଇତା ସେଇ ପୋଖରୀହୁଡ଼ାରେ ଶୋଇଛି । ସେ ଦିନକୁ ତାର ଉପାସ ରହିବାର ପନ୍ଦର ଦିନ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ । ଦେହରେ ଜୀବନ ନ ଥିଲା ପରି ଜଣା ଯାଉଛି । କାହିଁ ଆସି କେତେପ୍ରକାର ସ୍ୱପ୍ନ ତାହାର ନିଦ୍ରିତ ହୃଦୟକୁ ମଜ୍ଜି ପକାଇଲା । ହଠାତ୍ ସେ ଚାହିଁ ଚାହିଁ ଖଣ୍ଡାହିଣା ଆଡ଼ୁ ମେଘ ଖଣ୍ଡେ ଉଠେଇ ଚାରିଆଡ଼ ଅନ୍ଧାର କରି ପକେଇଲା । ନିମିଷେ ମାତ୍ର ସ୍ଥିର-ଭାବରେ, ଅସ୍ପନ୍ଦଶରୀରରେ ଶ୍ରାବଣୀ ଧରଣୀ ସେହି ଅନନ୍ତ ଆକାଶର ମହା ଗମ୍ଭୀରତା ଉତରକୁ ଚାହିଁ ରହିଲା, ଜଗ-ତର ଜୀବନସ୍ରୋତ କ୍ଷଣକ ପାଇଁ ସ୍ଥିର ହୋଇ ରହିଲା;—ସଇତା ଦେଖିଲା, ସେ କେବଳ ସେଇ ମହାନିରବତା ଉତରେ ଏକାକୀ ଯାତ୍ରୀ । ତା ଆଗରେ ବିଜୁଳି ହସିଲା, ବଜ୍ର ନାଚିଲା, ଅବାରିତ ଜଳଧାରାରେ ଜଗତସାରା ଭାସି ଯିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା; କିନ୍ତୁ ସେ ବୁଡ଼ୁ ନାହିଁ, କି ତା ଉପରେ ପାଣି ଟୋପେ ପଡ଼ୁ ନାହିଁ । ଅଶିକ ଅବୀର ସାଗର-ସଙ୍ଗୀତ ଏକତାନରେ ଯେପରି ତାର କାନପାଖରେ ବାଜି ଉଠିଲା ! ସେ ସବୁ ବୁଝିପାରୁଛି,ସୀମାହୀନ ବିଶ୍ୱକୁ ଆପ-ଣାର କରି ହୃଦୟରେ ବାନ୍ଧି ପାରୁଛି ।

ସେ କ୍ଷଣେ ଚମକ ପଡ଼ିଲା । ଜଗତର ସେ ମହାବିପ୍ଳବ ଉତ୍ତରେ କାହାର ଏକ ବିପ୍ଳବମୟ ରୂପ ତା ଆଡ଼କୁ ହାତ ବଢ଼ାଇ ବଢ଼ାଇ ଆସିବାର ସେ ଦେଖି ପାରିଲା । ହୁ ହୁ ବିଆଁ ଜଳୁଛି, ଭୀଷଣ ବଜ୍ରପାତରେ ବିଶ୍ୱ ଟଳମଳ, ପବନ ତାର ସମସ୍ତ ଗତିକ ଏକଦିଗରେ ଫେରେଇଛି, କୋଟି କୋଟି ବିଶ୍ୱ ସେ ମହାଅଗ୍ନିସ୍ରୋତରେ ପତଙ୍ଗ ପରି ଲମ୍ଫ ଦେଉଛନ୍ତି;—ଏ ଉନ୍ମତ୍ତ ବିଭବଉତରେ ରୁଦ୍ର ଶ୍ମଶାନପୀଠରେ ଏକ ପରମଯୋଗୀ—ବିଶ୍ୱର ପରମଉଖୀ, ଭୋଳାନାଥ ଶୂଳଧାରୀ ତାଣ୍ଡବନୃତ୍ୟରେ ନାଚୁଛନ୍ତି । ସେ ମହାଶ୍ମଶାନର ଧୂଳିକଣା ଦେହରେ ଢୋଳି, ସେ ଅସ୍ଥି-କଙ୍କାଳକୁ ଗଳାରେ ଲମ୍ବାଇ ଦିଗମ୍ବର ଜଗତପରେ ଜଗତକୁ ପାଖକୁ ଟାଣି ଆଣୁଛନ୍ତି । ସଇତା ଖାଲି ଶୁଣିଲା, ଶଙ୍କର ! ଶଙ୍କର ! ! ବମ୍ ବମ୍ ଭୋଳାନାଥ ! ! ! ଶଙ୍କର ଶଙ୍କର ! ! ! ଦୂରରେ ରହି ପାରିଲାନାହିଁ । ହଠାତ୍ ଚାରି-ଆଡ଼େ ଦେଖିଲା, ମହାଶ୍ମଶାନ ହୁ ହୁ ଜଳୁଛି, ସେ ଉତରେ ଶୂଳପାଣିଙ୍କ ପାଖରେ ସେ ଏକାକୀ । ସେ ଅସୀମତା ଉତରେ ସୀମା ପଥ ବଣା ହେଲା । ତାକୁ କିଏ କହିଲା, "ବସ ! ଯାଆ, ଫେରି ଯାଆ,ତୋର ଦୁଆରମୁହଁରେ ମୋର ଏଇ ନୃତ୍ୟ ଦେଖିବୁ ।"

ସଇତାର ଆନନ୍ଦ ବୁକୁ ଧଇଲା ନାହିଁ; ତରତର ହୋଇ ଚମକି ଚାହିଁ ଦେଲା—ତାର ସେଇ ପୁରୁଣା ଜଗତରେ ସେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଛି । ସେଇ ଘଣଶିଳା, ସେହି ପବନର ସ୍ରୋତ, ସେହି ପକ୍ଷିର ଡାକ ଆଗପରି ଅଛି । ତାକୁ ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଲାଗିଲା । ନୂତନ ବଳ,ନୂତନ ଆଶାରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଉଠି ଘରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା ।

ମୁହଁରେ ତାର ଗୋଟାଏ ଜ୍ୟୋତି ଖେଳୁଛି—ଜୀବ-ନରେ ନିରାଶା ନାହିଁ, ଭବିଷ୍ୟତର ଚିନ୍ତା ନାହିଁ । କହିଲା, "ଏଥର ମୁଁ ମୋର ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ପାଇଲି । ପ୍ରଭୁ ମୋର ଦୁଆର-ମୁହଁରେ—ହୃଦୟରେ ।"

ଏଇ ସମୟରେ କିଏ ଆସି କହିଲା—ଗାଁରେ ଘାଉଡ଼ ହୋଇଛି । ସଇତାର ବିଶ୍ୱାସ ଦୃଢ଼ ହୋଇ ଉଠିଲା । ଭାବିଲା, ଏଇ ଥର ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ମୋର ପରୀକ୍ଷା କରିବ । ବ୍ରାହ୍ମଣ-ମାନେ ଶୁଣି ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ—ଦେହରେ ରକ୍ତ ନାହିଁ, ମାଂସ ନାହିଁ, ଜାତିରେ କୁମ୍ଭାର, ତାର ଏ ବ୍ରହ୍ମଆଜ୍ଞା ଆସିଲା କୁଆଡ଼ୁ ? ରହସ୍ୟ ଜାଣିବା ପାଇଁ ସେଇ ଘାଉଡ଼କୁ ଆଣି ସଇତାର ଦୁଆରମୁହଁ ତରାଆଗରେ ପକେଇ ଦେଲେ ।

ସଇତା ହସି ହସି, ଆଖିରୁ ଲୁହ ବୁହାଇ ବୁହାଇ ତୁଳସୀ ମୂଳେ ପାଣି ଦେଇ ଦିନ ଥର ଡାକିଲା—

Digitized by srujanika@gmail.com

"ବାଲୁଙ୍କେଶ୍ୱର" । ଘାଉଡ଼ ଚମକ ଉଠିଲା ପର ଉଠିଲା । ଏ କଥା ବେଶି କେତେ ଲୋକ କେତେ କଥା ଭାବିଲେ । "ସଇତା ଆଜ୍ଞାରେ ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନ ପାଇଲା ।"—ଗୃହଆଡ଼େ ଦୂର ହୋଇଗଲା । କିଏ କେତେଥିବରେ ତାକୁ ମନେ ମନେ ନମସ୍କାର କଲେ ।

ଭକ୍ତର ଦୁଆରମୁହଁରେ ଭଗବାନ ରହିଲେ—ନାଁ ହେଲା ବାଲୁଙ୍କେଶ୍ୱର । ବ୍ରାହ୍ମଣ, କୁମ୍ଭାର, ଚଣ୍ଡାଳ, ସେହିଦିନୁ ସେଠି ଗଲାବେଳେ ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଇନ୍ତି । ସଇତା ସେହି ଚଉରା ମୂଳେ ବସି ପରମ ଆନନ୍ଦରେ ସଂସାରରୁ ଅଲଗା ହୋଇଗଲା । ତାକୁ ଗଛବାଲୁଙ୍କେଶ୍ୱରଙ୍କଠାକୁ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିନାହିଁ ।

ଶ୍ରୀ ଗୋଦାବରୀଶ ମହାପାତ୍ର ।

ତୃତୀୟ ସର୍ଗ ।

ଆନନ୍ଦ ବିରାଜୁଅଛି ଚିତୋର ନଗରେ,
ଉଡ଼ୁଛି ବିଜୟ-ବାନା ପ୍ରାସାଦ-ଶିଖରେ ।
ପରାଭବ ଲାଭକରି ନିକଟେ ଗୁର୍ଜ୍ଜର,
ପ୍ରଭାବ ବଢ଼ାଇ ଅଛି ଚିତୋର ଦୁର୍ଗର ।
ନିକଟେ ବସିଛି ଏକ ଉଚ୍ଚ ଦରବାର,
ଯୋଗାଡ଼ ହେଉଛି ତାର ସକଳ ସମ୍ଭାର ।
ଯାହାର ଯେପରି ଅଛି ସୁପୁରୁଷକାର,
ମିଳିବ ତାହାକୁ ସେହିପରି ପୁରସ୍କାର ।
ନବ ନବ ପରିଚ୍ଛଦ ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଇଁ
ନାନାବିଧ ବସନରେ ହେଉଛି ସିଲାଇ ।
ସୁସଜ୍ଜିତ ହୋଇଅଛି ରତ୍ନସିଂହାସନ
ବ୍ୟସ୍ତ ରହିଛନ୍ତି ତହିଁ ରତ୍ନ-ଶିଳ୍ପିଗଣ ।
ରତ୍ନମୟ ଛତ୍ର, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଦଣ୍ଡ ମନୋହର,
ରତନ-ଖଚିତ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଷ୍ଟିକ ଚାମର,
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟ ଶରାସନ ଶର କରବାଳ,
ମୁଦ୍ରର ପରଘ ଛୁରୀ ଢାଲ ଇନ୍ଦ୍ରପାଳ, (୧)
ଯାହା ଯାହା ମୁଖ୍ୟ ଅଛି ସୁବର୍ଣ୍ଣଜଡିତ,
ଯାହିଁ ଯାହିଁ ହୋଇଅଛି ରତନ ଖଚିତ,
କରି ଯାଉଅଛି ସବୁ ମାର୍ଜନେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ,
ଭିନ୍ନ ହେଉଅଛି ଖୋଲୁଁ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ମଖମଲ ।
ଲାଗିଛନ୍ତି ପୁଣି ରାଜଦରବାରୀଦଳ
ସାଜିବାରେ ନିଜ ନିଜ ପୋଷାକ ସକଳ ।
ନାହିଁ ତହିଁ ଧନବଳ ଅଭାବ ବିଚାର,
ପୋଷାକେ ଯେମନ୍ତ ହେବ ପ୍ରଭାବ-ପ୍ରଚାର ।
ସହସ୍ର ସହସ୍ର ବାଜୀ ଶତଶତ ଗଜ
ସମସ୍ତଙ୍କ ବାସଭୂଷା ହେଉଅଛି ସଜ ।
(୨) ଚାମରୀଗଣ ଲାଗିଅଛନ୍ତି ସୀବନେ,
ଅଙ୍ଗୁଳିର ସୂଚୀକରେ ପ୍ରହୃଷ୍ଟ ଜୀବନେ ।
ପ୍ରମାଣଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବସି ନବୀନ ବାଳକ
ସୂଚୀ ଧରି ହେଉଅଛି ସ୍ୱହସ୍ତଚାଳକ ।
ଦୁର୍ଗବାସୀ ସମସ୍ତଙ୍କ ହୃଦୟ ସଂପ୍ରୀତ,
ସମୁଚ୍ଛ୍ୱାସେ ଉଠୁଅଛି ବିଜୟ-ସଂଗୀତ ।
କେତେଲୋକ ଗାଉଛନ୍ତି ତାହା ମନେ ମନେ,
କେତେ ଅବା ଗାଉଛନ୍ତି ଅସ୍ଫୁଟ ବଚନେ ।

(୧) ଇନ୍ଦ୍ରପାଳ-ମହାଖଡ

(୨) ଚାମରୀ-ଦରଜୀ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କେହି କେହି ଗାଉଛନ୍ତି ଟେକି ଉଚ୍ଚସ୍ୱର
ଦୋଷ ତାଙ୍କ ହେଉଅଛି ଅନ୍ୟ ଦୋଷକର ।
ବାଳକବାଳିକାଗଣ ତା' ଅନୁକରଣେ
ସେ ଗୀତକୁ ଗାଉଛନ୍ତି ନିଜର ବଚନେ ।
ଶିଶୁଙ୍କ ବଦନ-ଗୀତ ମଧୁମୟ ପଦ
ହେଉଛି ଅଧିକତର ପ୍ରାଣ-ପ୍ରୀତି-ପ୍ରଦ ।
ଆନନ୍ଦର କଲ୍ଲୋଳରେ ସମସ୍ତ ନଗର
ଚାଟଘାଟ ହାଟ ସହ ହୋଇଛି ମୁଖର ।

ବସିଛନ୍ତି ଭୀମସିଂହ ସ୍ୱକାର୍ଯ୍ୟ-ସଦନେ,
ଗୁର୍ଜ୍ଜରବିଜୟୀଜନ-ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ବଦନେ ।
ଦେଖୁଥିଲେ ଲିପି ଶିଳ୍ପ ଉପହାରମାନ,
କବିମାନେ କରିଥିଲେ ତାଙ୍କୁ ଯା ପ୍ରଦାନ ।
ବର୍ଣ୍ଣିଥିଲେ ଗୁଜରାଟ-ରଣର ବିଷୟ
ଯେଉଁ ରୂପେ ହୋଇଥିଲା ରାଣାଙ୍କ ବିଜୟ ।
ରଚନାରେ ଅଛି କିନା ପ୍ରକୃତ ଘଟନା,
ମିଶିଅଛି ଅବା ତହିଁ ଅନୃତ ରଟନା ।
ବାଣୀ-ପୀଠେ କେଉଁ ପରି କାପୁରଷ୍ଟରଣ,
ହୋଇଅଛି ଭାରତୀଙ୍କ କି ପୁରସ୍କରଣ ।
ହୋଇଅଛି ଯେଉଁ ଭାବ ଭାଷା ବିରଚିତ,
ଉତ୍ତେଜିତ ହୁଏ କିନା ତହିଁ ଭାରଚିତ୍ତ ।
ଏ ସମୟେ ଦ୍ୱାରେ ଉଷ୍ଣ ହୋଇ ଦ୍ୱାରପାଳ,
ଜଣାଇଲା ଯୁଗ୍ମକରେ ଲଗାଇ କପାଳ,
"ମହାରାଜ, ଆସିଅଛି ଦିଲ୍ଲୀପତିଗୁରୁ,
ସଙ୍ଗେ ଘେନି ଉପହାର ଲେଖ୍ୟ ସମାଗୁରୁ ।
ଆସିଅଛି ଆଉ ଏକ କଷାୟ-ବସନା,
ବେଶେ ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀ କିନ୍ତୁ ରଞ୍ଜିତ-ଦଶନା ।"
ରାଣା ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ, 'ତାଙ୍କୁ ଆଣ ଯା ସତ୍ୱର;
ଦେଖିବା କି ଉପହାର କେମନ୍ତ ପତର ।'
"ଯେ ଆଜ୍ଞା" ଉଚ୍ଚାରି ନମି ଦେଖାଇ ସମ୍ମାନ
ଲେଉଟି ଗୁରୁକୁ ନେଲା ରାଜ-ସନ୍ନିଧାନ ।
ଗୁରୁ ସଙ୍ଗେ ଗଲା ଜଣେ ମଞ୍ଜୁଷାଏ ବହି;
ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀ ଗଲା ତାଙ୍କ ପଛେ ଦୂରେ ରହି ।
ଉପଗତ ହେଲେ ଯାଇ ମଣ୍ଡପ-ଦୁଆରେ;
ଗୁରୁ ବିନା ଅନ୍ୟ ଦୁହେଁ ରହିଲେ ବାହାରେ ।
ଗୁରୁ ନେଇ ମଞ୍ଜୁଷାକୁ ଭୀମ-ସନ୍ନିଧାନେ
ପନ୍ନ ସହ ଥୋଇ ଦେଲେ ବନ୍ଦର ବିଧାନେ ।
ପନ୍ନ ଘେନିଥିଲା ପଟ୍ଟବାସ ଆବରଣ,
ଥିଲା ଯହିଁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଲତା-ପୁଷ୍ପ-ଆଭରଣ ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣ-ଥାଳୀରେ ତାର ଥିଲା ଅଧିଷ୍ଠାନ,
ଥାଳୀ ଅଙ୍ଗେ ଲାଗିଥିଲା ମଣିରତ୍ନମାନ ।
ବିଚିତ୍ର ବସନେ ଥିଲା ମଞ୍ଜୁଷା ଆବୃତ,
କଞ୍ଚୁକା ଗୋଟିଏ ଥିଲା ତାର ସହକୃତ ।
ପାଠ ଦଲେ ଭୀମସିଂହ ପନ୍ନ ନେଇ କରେ,
ଫିଟାଇ ଦେଖିଲେ ଯାହା ଥିଲା ସିନ୍ଦୁକରେ ।
ଗୁରୁକୁ ବୋଇଲେ, 'ଯାଅ ଅତିଥି-ନିବାସେ
ରହିବ ଉତ୍ତର ଆମ୍ଭ ନେବାର ସକାଶେ ।'
ଗୁରୁ ସଞ୍ଜା ଦେବା ପାଇଁ ଭୃତ୍ୟଙ୍କୁ ଆଦେଶ
ଦେଇ ପୁଣି ପଶି କଲେ ନିଭୃତ-ଆବେଶ ।

ଏ ସମୟେ ଅଗ୍ରେ ଉଷ୍ଣ ହୋଇ ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀ
ମନ୍ଦ୍ରସ୍ୱରେ ହେଲା ଜୟ-ଶଙ୍କର-ଭାଷିଣୀ ।
ପଗୁରନ୍ତେ କାହିଁ ପାଇଁ ତାଙ୍କ ଆଗମନ,
ବୋଇଲା 'କରୁଛୁଁ ଆମ୍ଭେ ଅବନୀ-ଭ୍ରମଣ ।
ଯେଉଁଠାରେ ଦେଖୁଁ ଶୁଦ୍ଧ ଶଙ୍କରଭକତ,
ହୋଇଥାଉଁ ତାଙ୍କ ପୂତ ପୁରେ ଅଭ୍ୟାଗତ ।
ଏକଦୁଇ ଦିନ ଥାଉଁ ଦେଖିଲେ ଆଦର,
ନଚେତ ତୁରନ୍ତ ଚାଲି ଯାଉଁ ସ୍ଥଳାନ୍ତର ।
ଅଧୁନା କରୁଛୁଁ ରାଜସ୍ଥାନ ବିଚରଣ
ଶଙ୍କର-ଆଶିଷ କରି କରି ବିତରଣ ।'
ବଚନେ ବଚନେ ତାର ଥାଏ ମୃଦୁହାସ,
ତହିଁ ଫୁଟି ପଡୁଥାଏ ଔଦାର୍ଯ୍ୟ-ଆଭାସ ।
ଭୀମସିଂହ କରି ତାର ଓଷ୍ଠ ପରୀକ୍ଷଣ
କଲେ ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ ଲୋମରାଜି ନିରୀକ୍ଷଣ ।
ପ୍ରକୃତ ସେ ନାରୀ ବୋଲି ହେବାରୁ ବିଶ୍ୱାସ
ସତ୍ୱର ପଠାଇ ଦେଲେ ପଦ୍ମିନୀଙ୍କ ପାଶ ।
ନିଜେ କଲେ ପତ୍ରିକାର କଥା ଆଲୋଚନା,
କେଉଁପରି ହୋଇଅଛି କୌଶଳ ରଚନା ।
"ଲେଖିଛି ଯବନ କରି ସୁହୃଦ ବିଗ୍ରହ
ପଠାଇଛି ମୋହଠାକୁ ପ୍ରୀତି-ଉପଗ୍ରହ ।
କରିଛି ଆହ୍ୱାନ ସଙ୍ଗେ ଘେନି ପରିବାର
ପାଇବ ତା ଗୃହେ ଯାଇ ବାନ୍ଧବ-ସତ୍କାର ।
ମୋ ଉନ୍ନତି-ପଥେ ସଦା ହେବ ସେ ସହାୟ,
ମୋଠାରୁ ପାଇବ ତାର ଶ୍ରୀବୃଦ୍ଧି-ଉପାୟ ।
ପୂରିଛି ଯବନ-ହୃଦେ ଆର୍ଯ୍ୟ-ଦ୍ୱେଷାନଳ,
ହଠାତ କପର ହେଲ ଏପରି ଶୀତଳ ।
ଅଦ୍ଭୁତ ତା ହୃଦୟର ଏ ପରିବର୍ତ୍ତନ,
ଗୃହିଁ ହୃଦେ ହେଉଅଛି ଯଶସ୍ୱ-ନର୍ତ୍ତନ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୋଠାରେ ତ ମିବାରର ନାହିଁ ରାଜପଣ,
ଏତେ ସମାଦରେ କିପାଁ ମୋତେ ନିମନ୍ତ୍ରଣ !
ଯଦିବା ସେ ଶୁଣିଥିବ ମୋହର କ୍ଷମତା,
ପରବାର ପ୍ରତି ମୋର କିପାଁ ତା ମମତା ।
କିପରି କରିବ ସେ ମୋ ଶ୍ରୀବୃଦ୍ଧି-ସାଧନ,
କେଉଁଠାରୁ ଦେବ ମୋତେ ରାଜ୍ୟ ରସାଧନ ?
ଯାହା ଅଛି, ତାହା ସୁଦ୍ଧା ନୁହେ ତ ତାହାର;
ଆର୍ଯ୍ୟ-ରାଜ୍ୟ କରିଅଛି ବଳେ ଅଧିକାର ।
କେମନ୍ତେ ମୁଁ ଦେବ ତାକୁ ସମୃଦ୍ଧିର ବାଟ
ଆର୍ଯ୍ୟଲକ୍ଷ୍ମୀ-ଶିରେ ଚଢ଼ି କରିବାକୁ ନାଟ ।
ପରନାରୀ-ପରଦ୍ରବ୍ୟ-ହରଣ ଯା ବ୍ରତ,
ସେ କି ହେବ ପରହିତ-ଆଚରଣେ ରତ ।
ଅଙ୍ଗାର ପାଲଟି ଯିବ ଦିନକରେ ଖଡ଼ି,
ଯାବନୀ-ଗୁରୁଣ୍ଡ-ପାଠ ଶ୍ରମ ଅଛି ପଡ଼ି ।
ଭଲ ଥରେ ବୁଝିନିଏଁ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କ ମତ,
ସଚିବ ସକଳ ଅବା କହିବେ କେମନ୍ତ ।"
ଏହିରୂପେ ଶ୍ରମ ସିଂହ ଭାବ ମନେ ମନେ
ଉପଗତ ହେଲେ ଯାଇ ଲକ୍ଷ୍ମଣ-ସଦନେ ।
ଦେଖାଇଲେ ତାଙ୍କୁ ପତ୍ର ସହିତ ଭୂଷଣ,
ବୋଇଲେ 'ଏ ଯବନର ନବ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ।
ଦିଲ୍ଲୀରୁ ଆସିଛି ଏହା ଯେନ ଏକ ଗୁର,
କର ବାବା ଏଥିପ୍ରତି ବିହିତ ବିଚାର ।'
ପତ୍ର ପଢ଼ି କାକା ମୁଖ ଅନାଇ ଲକ୍ଷ୍ମଣ
ବୋଇଲେ, 'ଏ ଅଦଭୁତ ରହସ୍ୟ ଲକ୍ଷଣ ।
ଶତ୍ରୁ ବୋଲି ଯାକୁ ଆମ୍ଭ ମଣୁଅଛି ମନ,
କେମନ୍ତେ କରିବା ତାର ପୁରକୁ ଗମନ ।
କରିଅଛୁଁ ଆମ୍ଭେ ତାର କେଉଁ ଉପକାର,
କି ପ୍ରୀତିରେ ପଠାଇଛି ଏହି ଉପହାର ।
ଏକ ଅଛି ପୁରୁଷର ମସ୍ତକ-ଭୂଷଣ,
ଅନ୍ୟ ଭୂଷା ପତିବ୍ରତା-ହୃଦୟ-ଭୂଷଣ ।
ମସ୍ତକେ ଶୋଭିବ ଆମ୍ଭ ଯବନର ଦାନ,
ତା ପ୍ରୀତି ପାଇବ ରାଣୀ ହୃଦୟରେ ସ୍ଥାନ ।
ମଣିଛି ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ତାର ସାମନ୍ତ ସମାନ;
କି ବୋଲନ୍ତି କାକା ଏତ ଘୋର ଅପମାନ !"
ଶ୍ରୀମସିଂହ ବୋଇଲେ, 'ଏ କଳି-ସୂତ୍ରପାତ;
ଭାବୁଛୁଁ ଏଥିରୁ ନିଶ୍ଚେ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ହେବ ଜାତ ।
ପଗୁରୁ କି ବୋଲୁଛନ୍ତି ସଚିବମଣ୍ଡଳ,
ନଥିବ ପଛକୁ ନିଜା ଉଠିଲେ କନ୍ଦନ ।'
ପରଦିନ ସମାହୂତ ହେଲେ ମନ୍ତ୍ରିଗଣ
ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା ତହିଁ ସବ ବିବରଣ ।
ମନ୍ତ୍ରିବୃନ୍ଦ ପ୍ରକାଶିଲେ ହୋଇ ଏକମତ
'ଆର୍ଜବ କୂଟତା ଆଗେ ହେଉଁ ଅବଗତ ।
ଉପହାର ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ରାଜ-କୋଷେ ଥାଉ,
ଉତ୍ତର ଗୋଟିଏ ଦେନ ଗୁର ଫେରି ଯାଉ ।
ଲେଖାଯାଉ, ସାହିଶଙ୍କ ପ୍ରୀତି-ଉପହାର
କରିଛି ରାଣାଙ୍କ ହୃଦେ ସପ୍ରୀତି-ସଞ୍ଚାର ।
କୁଳାଗୁର ଯେନ କ୍ଷତ୍ରକୁଳ-ବଧୂଗଣ
ଲେଉଟି ଦେଖନ୍ତି ନାହିଁ ଜନକ-ପ୍ରାଙ୍ଗଣ ।
ନଥିଲେ ବିଶେଷ ବିଧି ଅଲଂଘ୍ୟ କାରଣ
ନ କରନ୍ତି ଅନ୍ତଃପୁରୁ ଚରଣ ଗୁରଣ ।
ଦିଲ୍ଲୀ ଆଉ ମିବାରର ସୀମା ମଧ୍ୟ ଦେଶ,
ତହିଁ ହେବ ଉଭୟଙ୍କ ଶିବିର-ନିବେଶ ।
ସେ ଶିବିରେ ଦିଲ୍ଲୀପତି ମିବାରଭୂପତି
ସମାନ ସମ୍ମାନ ରଖି ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ।
କରିବେ ଯଦ୍ୟପି ହେଁ ସୁସାକ୍ଷାତକାର
ଥିବ ଯଦି ଥିବ ଉଭ ଅଙ୍ଗେ ତରବାର ।
ତା ନ ହେଲେ ଉପହାର ହେବ ବିନିମୟ
ପଶ୍ଚାତ ସାକ୍ଷାତ ଦେଖି ଉଚିତ ସମୟ ।'
ତହିଁରେ ସମ୍ମତି ହେଲା ରାଣା ଦୁହିଙ୍କର,
ସେହି ମର୍ମେ ଲେଖାଗଲା ଉତ୍ତର ପତର ।
ପତର ସହିତ ପାଇ ଯୋଗ୍ୟ ପୁରସ୍କାର
ଚିତୋର-ଭୂପତି-ପୁରୁ ବାହୁଡ଼ିଲା ଗୁର ।

କ୍ରମଶଃ
ଶ୍ରୀ ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେର ।

ରତ୍ନପୁରୁଷ ଲେହ ।

ଅର୍ଦ୍ଧିତାସ୍ତ୍ର ଧାତୁପୁଷ୍ଟିକର ମହୌଷଧ । ମୂଲ୍ୟ ଡ ୧ ବା (ସାନ) ଟ ୧୵; (ବଡ଼) ଟ ୨୵ ।
କବିରାଜ ଶ୍ରୀ ବୈଦ୍ୟନାଥ ଶର୍ମା ବୈଦ୍ୟଭୂଷଣ, ସଞ୍ଜୀବନୀ ଔଷଧାଳୟ, ବ୍ରହ୍ମପୁର, ଗଞ୍ଜାମ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପରେ କୁହାଗଲା, ସୁନା ରୂପା ପ୍ରଭୃତି ଧାତବ ପଦାର୍ଥମାନ ମୃଣ୍ମୟ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କର ଶୋଭା ବର୍ଦ୍ଧନ ପାଇଁ ରଙ୍ଗରୂପରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏମାନଙ୍କୁ ଉପଯୁକ୍ତ ବ୍ୟବହାରୋପଯୋଗୀ ରଙ୍ଗରେ ପରିଣତ କରିବା ପାଇଁ କ୍ଷୁଦ୍ର ବା ସୂକ୍ଷ୍ମ ଅବସ୍ଥାକୁ ଆଣିବା ଆବଶ୍ୟକ । ତାହା ନ ହେଲେ ପ୍ରଥମତଃ ରଙ୍ଗ ଦେବା ପାଇଁ ସୁବିଧା ହେବ ନାହିଁ; ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ଏତେ ବେଶୀ ଖରଚ ଓ ଲୋକସାନ ହେବ ଯେ, ଏମାନଙ୍କର ମୂଲ୍ୟ ତୁଳନାରେ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କର ମୂଲ୍ୟ କିଛି ନୁହେ । ସୁନାକୁ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଅବସ୍ଥାକୁ ଆଣିବା ପାଇଁ ନିମ୍ନରେ ତିନିଗୋଟି ପ୍ରଣାଳୀ ଦିଆଗଲା । ରୂପା କିମ୍ବା ପ୍ଲାଟିନାମ୍ ସୁନାପରି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରଭାବରେ ରଙ୍ଗ ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ନ ହୋଇ ଶତକରା ୧୭—୨୫ ଭାଗ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ସହିତ ମିଶି ରଙ୍ଗ ଉତ୍ପାଦନ କରେ ।

(୧) ଫରାସୀ ପ୍ରଣାଳୀ (French process);— ପ୍ରଥମେ ସୁନାକୁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଦ୍ରବରେ (aqua regia) ଉତ୍ତପ୍ତ କରାଯାଏ । ୨ ଭାଗ ଲବଣ ଅମ୍ଳ (Hydrochloric acid) ଓ ଏକଭାଗ ସୋରାମ୍ଳ (Nitric acid) ମିଶାଇ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଦ୍ରବ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ । କିଛି ସମୟପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍ତପ୍ତ ହେଲେ ସୁନାଟିକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ନୂତନ ଯୌଗିକ ପଦାର୍ଥ ଜନ୍ମାଇ ଦ୍ରବ ଅବସ୍ଥାକୁ ଚାଲିଯାଏ । ତତ୍ପରେ ସାରକସ ଜଳରେ ମିଶାଇ ସେହି ଜଳକୁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଦ୍ରାବରେ ମିଶାଇଲେ ପୁନଶ୍ଚ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ସୂକ୍ଷ୍ମ କଣାରେ ପରିଣତ ହୋଇ ଅଲଗା ହୋଇଯାଏ ଏବଂ ଏହା ଛଣା ହୋଇ ଉତ୍ତମରୂପେ ଶୁଦ୍ଧ ଜଳରେ ଏକାଧିକବାର ଧୁଆଯାଏ । ଶେଷରେ $\frac{1}{10}$ ଟାଙ୍କଣା କିମ୍ବା ବିସମଥ୍ ନାଇଟ୍ରେଟ୍ (Bismuth nitrate) ସହିତ ଉତ୍ତମରୂପେ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଲାଭେଣ୍ଡର କିମ୍ବା ଟାରପିନ୍ ତୈଳରେ ମିଶି ରଙ୍ଗରୂପରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଅନେକ ସମୟରେ ପଦାର୍ଥ ଉପରେ ଲମ୍ବିରହିବା ପାଇଁ ଏଥିରେ ଅଠା ଦିଆ ହୋଇଥାଏ ।

(୨) ଇଂରାଜ ପ୍ରଣାଳୀ :—ଏହି ପ୍ରଣାଳୀ ଅନୁସାରେ ସୁନା ଓ ପାରା ଏକତ୍ର ମିଶା ହୋଇ $\frac{1}{10}$ରୁ $\frac{1}{10}$ ଭାଗ ଫିକା ସିନ୍ଦୂର, ବାଲି ଓ ଟାଙ୍କଣାପ୍ରଭୃତି ମସଲା ସହିତ ଉତ୍ତମରୂପେ ଜଳରେ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ । ପରେ ଏଥିରେ ଅଠା, ଟାରପିନ୍ ତେଲ ବା ଚରବି ମିଶା ହୋଇ ମିଶ୍ରିତ ଦ୍ରାବ ରଙ୍ଗପରି ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ପୋଡ଼ ପାଇଲେ ଅଧିକ ଉତ୍ତାପହେତୁ ପାରା ସମସ୍ତ ବାଷ୍ପାକାରରେ ଅଲଗା ହୋଇଯାଏ ଏବଂ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ପଦାର୍ଥଉପରେ ରହେ ଏବଂ ଶେଷରେ ଏହାକୁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କରିବା ପାଇଁ ଥରେ ଦୁଇଥର ଘଷାମଜା ହୁଏ ।

(୩) :—ଆଜିକାଲି ଶିଳ୍ପଶାଳାମାନଙ୍କରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣରଙ୍ଗ ଦେବାପାଇଁ ସାଧାରଣତଃ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଦ୍ରାବର ବହୁଳ ବ୍ୟବହାର ଦେଖାଯାଏ । ୧ମ ପ୍ରଣାଳୀ ଅନୁସାରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଦ୍ରାବ ସହିତ ତୈଳ ମିଶ୍ରିତ ହୋଇ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କ ଉପରେ ଲଗା ହୁଏ । ପୋଡ଼ ପରେ ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ପ୍ରଭାଯୁକ୍ତ ଓ ଉପଯୁକ୍ତ ଶୋଭା ଧାରଣ କରେ ।

ରଙ୍ଗ ଦେବା ବା ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ କରିବା ପ୍ରଣାଳୀ :— ରଙ୍ଗସବୁ ବିବିଧ ପ୍ରଣାଳୀରେ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କ ଉପରେ ଦିଆ ଯାଏ । ଫେସ୍, ଟାରପିନ୍, ଚୂଆ ପ୍ରଭୃତି ତୈଳ, ଅଠା ଏବଂ ଲେଭେଣ୍ଡର ରଙ୍ଗ ଓ ରଙ୍ଗ ମସଲା ସହିତ ମିଶା ହୋଇ ମୋଟା କାଳି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ଏହି କାଳି ତମ୍ବା ଗ୍ରୁଞ୍ଜରେ ଲଗା ହୋଇ ସରୁ ଟାଣ କାଗଜ ଉପରେ ଛାପା ହୁଏ । ପରେ ଏହି କାଗଜଖଣ୍ଡି ପଦାର୍ଥଉପରେ ଦୃଢ଼ଭାବରେ କିଛିକ୍ଷଣ ପାଇଁ ଚାପି ଦିଆଯାଏ । ଅଙ୍ଗ ଉପରେ ଗ୍ରୁଞ୍ଜଟି

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉତ୍ତମରୂପେ ଉଠି ଶୁଖିଗଲାରୁ କାଗଜଟି ଧୀରେ ଧୀରେ ବାହାର କରି ନିଆଯାଏ । ଅନେକ ସମୟରେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଚିତ୍ର-ମାନ ଅଙ୍କନ କରିବାକୁ ହେଲେ କିମ୍ବା କୌଣସି ବିଷୟ ଲେଖିବାକୁ ହେଲେ ସେ ସମସ୍ତ ତୁଳିସାହାଯ୍ୟରେ ହୋଇଥାଏ ।

ପୋଡ଼ିଦ୍ୱାରା ରଙ୍ଗସ୍ଥାପନ :—ରଙ୍ଗ ବା ଚିତ୍ରସ୍ଥାପନ ପାଇଁ ଯେ ଭାଟି ଆବଶ୍ୟକ ହୁଏ, ତାହା କଥାପ୍ରସଙ୍ଗରେ ପୂର୍ବେ କିଛି କୁହା ହୋଇଅଛି । ନିମ୍ନରେ ଗୋଟିଏ ଆବଦ୍ଧ ଭାଟି (Muttle kiln)ର ଛବି ଦିଆଗଲା । ଏଥିରେ ଉତ୍ତାପ ବିଶେଷପରିମାଣରେ ଉଠେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ରଙ୍ଗ ସବୁ ବିନଷ୍ଟ ନ ହୋଇ ତରଳ ପୃଷ୍ଠ ସହିତ ଉତ୍ତମରୂପେ ମିଶିଯାଏ । ଅଧିକ କାଳ ଉତ୍ତାପ ଦେଲେ ଅନେକ ସମୟରେ ଧାତବ ପଦାର୍ଥସବୁ ପୃଷ୍ଠରୁ ଅଲଗା ହୋଇ ଯାଆନ୍ତି ; ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଉତ୍ତାପର ମାତ୍ରା ପ୍ରତି ବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି ଦେବା ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । କାରଣ ଉତ୍ତାପର ଆଧିକ୍ୟରେ

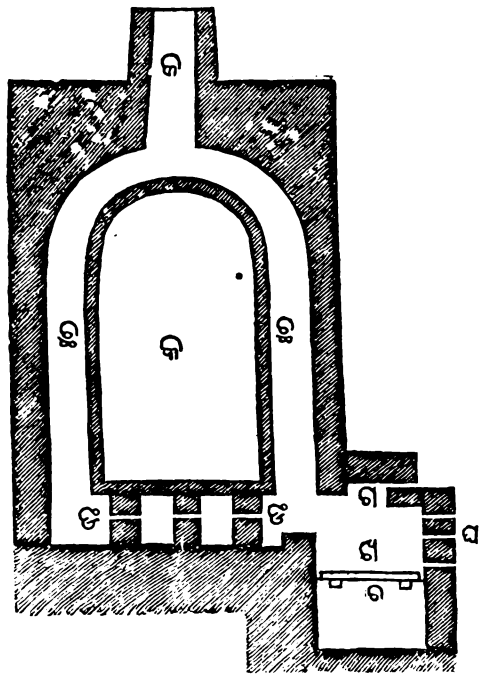

ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଚିକ୍କଣ ଓ କୋମଳ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଗୋଲାପୀ ପାଉଁସିଆ ବା ଈଷତ୍ନୀଳ, ସବୁଜ ବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଭୃତି ରଙ୍ଗମାନ ସହଜରେ ନଷ୍ଟ ହୁଏ । ତେଣୁ ଏଥିପାଇଁ ବିଶେଷ ସାବ-ଧାନ ହେବା ଉଚିତ । ଏଥି ସମ୍ପର୍କରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ବିଷୟ କହିବାକୁ ଭୁଲିବୁ ନାହିଁ । ପ୍ରବନ୍ଧର ଅଧିକାଂଶ ସ୍ଥାନରେ ଉତ୍ତାପର ମାତ୍ରାସବୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରା ହୋଇଅଛି । ପୁରାତନ କାର୍ଯ୍ୟଦକ୍ଷ ଶିଳ୍ପୀମାନେ କେବଳ ଭାଟିପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପ କଲେ ତାହାର ଅବସ୍ଥା ଓ ରୂପ ଦେଖି ପ୍ରକୃତ ଉତ୍ତାପର ମାତ୍ରା କହି ଦେଇପାରନ୍ତି । ମାତ୍ର ସାଧାରଣ ପାଇଁ ଏହା ସମ୍ଭବପର ନୁହେ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ କାଚସ୍ଥିତ ପାତ୍ରର ତାପମାନ ଯନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ଅଧିକ ଉତ୍ତାପ ନିର୍ଣ୍ଣୀତ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ କିମ୍ବା ଏତେ ଅଧିକ ଉତ୍ତାପରେ ଏହା ରହିବା ସମ୍ଭବପର ନୁହେ । ତେଣୁ ଉତ୍ତାପ-ମାପପାଇଁ ଚିନା ମାଟିରେ କୋମଳ ଡାଳ-ବାହୁଙ୍ଗା-କଲପର ଇ ୫ାଇ ଅ ଲମ୍ବର କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଯନ୍ତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥାଏ । ଏଗୁଡ଼ିକୁ ଇଂରାଜରେ ପାଇରମିଟର [Pyrometer] ବୋଲାଯାଏ । ଏମାନଙ୍କର ଅଙ୍ଗରେ ଉପଯୁକ୍ତ ଉତ୍ତାପର ମାତ୍ରା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରାହୋଇଥାଏ । ଭାଟିର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ମିଟର ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ଉତ୍ତାପର ମାତ୍ରା ତାହାଠାରୁ ଅଧିକ ହେଲେ ଏଗୁଡ଼ିକ ସ୍ୱତଃ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଏ ।

ପରିଶେଷରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ବକ୍ତବ୍ୟ ଏହି ଯେ, ସବୁପ୍ରକାର ଜାଳ ରଙ୍ଗପୋଡ଼ ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ନୁହେ । ଅନେକ ସମୟରେ ଧୂଆଁ ରଙ୍ଗ ନଷ୍ଟ କରେ । କାରଣ ପଥରକୋଇଲାରେ ଗନ୍ଧକର ଭାଗ ଅଳ୍ପବହୁତ ପରିମା-ଣରେ ଥାଏ । ଏହା ବାୟୁସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସି ଗନ୍ଧକଅମ୍ଳ ଉତ୍ପାଦନ କରେ । କାଠରୁ ବିଶେଷ ପରିମାଣରେ ଏକ-ପ୍ରକାର ନିର୍ଯ୍ୟାସ ନିସୃତ ହୁଏ ଏବଂ କାଠକୋଇଲାରୁ ବା ଅଙ୍ଗାରରୁ ଅଙ୍ଗାରାମ୍ଳବାଷ୍ପ ବିଶେଷପରିମାଣରେ ବହି-ର୍ଗତ ହୁଏ । ଏ ସମସ୍ତ ଅମ୍ଳ ପଦାର୍ଥମାନ ରଙ୍ଗକୁ ବିନଷ୍ଟ କରିପକାଏ । ତେଣୁ ଜାଳିଣି ପଦାର୍ଥ ପ୍ରତି ବିଶେଷ ସାବ-ଧାନ ହେବା ଉଚିତ । ପୋଡ଼ା ପଥରକୋଇଲା ବା coke ରଙ୍ଗ ପୋଡ଼ିବା ପାଇଁ ସାଧାରଣତଃ ବ୍ୟବହାର-ଉପ-ଯୋଗୀ । ମୋଟ ଉପରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ମନେ ରଖିବାକୁ ହେବ ଯେ, ମୃଣ୍ମୟ ପଦାର୍ଥରେ ଚିତ୍ର ବା ରଙ୍ଗ-ସ୍ଥାପନ ଗୋଟିଏ ଦୁରୂହ ପ୍ରକ୍ରିୟା । ଅମ୍ଳ, କ୍ଷାର, ଧାତବ ପଦାର୍ଥ, ବାଲି, ଜାଳ ଓ ଉତ୍ତାପ ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ଉପଯୁକ୍ତ ରଙ୍ଗ ପରି-ସ୍ଫୁଟ କରିବାରେ ଅଳ୍ପବହୁତ ପରିମାଣରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହୁଅନ୍ତି । ଏସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିଷଦ ବର୍ଣ୍ଣନା ଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଦିଆଯାଇ ନ ପାରେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭାରତର ମୃଣ୍ମୟଶିଳ୍ପ:—ଆଜକାଲି ଏ ଦେଶରେ ମୃଣ୍ମୟଶିଳ୍ପ କେଉଁ ପରିମାଣରେ ଉନ୍ନତି ଲାଭ କରିଅଛି ଓ ଭବିଷ୍ୟତରେ ତାହା କେତେ ଦୂର ଉନ୍ନତି ଲାଭ କରି-ପାରେ, ତାହା ଦେଖାଇବାପାଇଁ ନିମ୍ନରେ ଦୁଇଗୋଟି ନିର୍ଘଣ୍ଟ ଦିଆଗଲା ।

ପ୍ରଦେଶର ନାମ	ଇଟା, ଟାଇଲ, ସୁରକି ଶିଳ୍ପ	ଚିନାବାସନ ଶିଳ୍ପ
ଆସାମ	୧	—
ବେଙ୍ଗଲ	୧୭	୪
ବିହାରଓଡ଼ିଶା	୩	୧
ବମ୍ବେଇ	୨	—
ବର୍ମା	୨	—
ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ	୧	୩
ମାଦ୍ରାଜ	୩୮	—
ଆଗ୍ରା ଓ ଅଯୋଧ୍ୟା	୫	୧
ମୋଟ	୬୯	୯

କାଚ ଓ ଚିନାବାସନ

	ଯୁଦ୍ଧପୂର୍ବ	ଯୁଦ୍ଧ ପରେ	୧୯୧୯।୨୦	୨୦।୨୧	୨୧।୨୨
ବିଦେଶରୁ ରପ୍ତାନି	୨, ୧୫, ୬୯	୧, ୭୫, ୯୦	୨, ୭୪, ୪୭	୪, ୨୭, ୬୭	୩, ୦୦, ୩୦
ବିଦେଶକୁ ରପ୍ତାନି	୧, ୮୦	୧, ୨୧	୨, ୬୦	୨, ୨୦	୨, ୩୭
କେବଳ ଚିନାବାସନ ବିଦେଶରୁ ରପ୍ତାନି	୫୨, ୧୯	୪୫, ୯୭	୭୨, ୪୭	୮୮, ୦୩	୭୭, ୦୦

ଉପରେ ଯେ ଦୁଇଟି ନିର୍ଘଣ୍ଟ ଦିଆଗଲା, ତହିଁରୁ ଜଣାଯାଏ, ଭାରତର ଇଟା ଓ ଟାଇଲ୍ ଶିଳ୍ପଶାଳା ମୋଟରେ ଗୋ ୬୯ ଟି ଏବଂ ଚିନାବାସନ ଶିଳ୍ପଶାଳା ଗୋ ୯ ଟି । ୨ୟ ନିର୍ଘଣ୍ଟରେ ଦିଆ ଯାଇ ଥିବା ସଂଖ୍ୟାଗୁଡ଼ିକ ଯୁଦ୍ଧ ପୂର୍ବରୁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବର୍ଷ ମୋଟାମୋଟି ବିଦେଶରୁ ଭାରତବର୍ଷକୁ କେତେ ହଜାର ଟଙ୍କାର ମୃଣ୍ମୟ ପଦାର୍ଥ ରପ୍ତାନି ହେଉଅଛି, ତାହା ଦେଖାଉଅଛି । ସେଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ଜଣାଯାଏ, ବାର୍ଷିକ ଆବଶ୍ୟକତା ତୁଳନାରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଶିଳ୍ପଶାଳାର ସଂଖ୍ୟା କିଛି ନୂହେ ବୋଲି କହିବାକୁ ହେବ । ତେଣୁ ବିଦେଶକୁ ରପ୍ତାନି କରିବା ଦୂରର କଥା; କେବଳ ଆତ୍ମନିର୍ଭରଶୀଳତା ନିମନ୍ତେ ଶିଳ୍ପଶାଳାର ସଂଖ୍ୟା ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ବଢ଼ାଯାଇ ପାରେ । ବର୍ତ୍ତମାନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦେଖାଯାଉ, ଉତ୍କଳରେ ଏ ଶିଳ୍ପର ଆଦର କିପରି ? ଲିଖିତ ତାଲିକାରୁ ସହଜରେ ଜଣାପଡ଼ିବ, ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏ ପ୍ରଦେଶରେ ମୃଣ୍ମୟଶିଳ୍ପଶାଳା ଗୋଟିଏ ହେଲେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭ କରିନାହିଁ । ପ୍ରତିଷ୍ଠାଲାଭ ତ ଦୂରର କଥା; କୌଣସି ସମୟରେ କେହି ଚେଷ୍ଟିତ ହୋଇଛି କି ନା, ସନ୍ଦେହ । ଯେ କୌଣସି ଶିଳ୍ପ ଆରମ୍ଭ ପୂର୍ବରୁ ନିମ୍ନ କେତୋଟି ବିଷୟ ପ୍ରତି ସାଧାରଣତଃ ଦୃଷ୍ଟି ରଖା ଯାଇଥାଏ । (୧) ଶିଳ୍ପୋତ୍ପନ୍ନ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କର ଆବଶ୍ୟକତା ଓ ଆଦର । (୨) ଶିଳ୍ପୋନ୍ନତି ସାଧନରେ ଅନୁଶୀଳନ ଓ ପରୀକ୍ଷା ପାଇଁ ଅର୍ଥବ୍ୟୟ ଏବଂ ତତ୍ପ୍ରତିଷ୍ଠାରେ ଅର୍ଥ-ସଂସ୍ଥାପନ; (୩) ମୂଲ୍ୟ ଓ ଗୁଣ ହିସାବରେ ସ୍ୱଦେଶଜାତ ବା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ଥାନୀୟ ଶିଳ୍ପଶାଳାଉତ୍ପନ୍ନ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କ ସହିତ ତୁଳନା; (୪) ଉତ୍ପାଦନୋପଯୋଗୀ ପ୍ରକୃତ-ଘଟିତ ପଦାର୍ଥ-ମାନଙ୍କର ସ୍ଥାନୀୟ ସ୍ଥିତି ଏବଂ ସ୍ୱଳ୍ପ ନ୍ୟୟ ଓ ଆୟାସ-ଲଭ୍ୟତା । (୫) ସ୍ଥାନୀୟ ଶ୍ରମଜୀବିମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ଓ ମଜୁରର ଦର; (୬) ଶିଳ୍ପଶିଳାର ପରିତ୍ୟକ୍ତ ଗରଦା ବା ଅସାର ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କର (Waste Products) ଉପଯୁକ୍ତ ସଦ୍ବ୍ୟବହାର ଓ ମିତବ୍ୟୟିତା ।

ଏ ଦେଶର ଅଳ୍ପ ବହୁତ ପରିମାଣରେ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୃହରେ ଗୋଟିଏ ଦୁଇଟି ଚିନାବାସନର ବ୍ୟବହାର ଦେଖା ଯାଇଥାଏ । ଶିଶୁମାନଙ୍କର ଖେଳନା ଚିନା କଣ୍ଢେ-ଇର ବ୍ୟବହାର ସମ୍ବନ୍ଧରେ କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ ମାତ୍ର । ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ ସୁନ୍ଦର, ବ୍ୟବହାରୋପଯୋଗୀ, ଓ ମନୋ-ମୁଗ୍ଧକର ଓ ସୁଲଭ ମୂଲ୍ୟର ହେଲେ ଯେ କୌଣସି ଦେଶରେ ଯେ ସେମାନଙ୍କର ଆଦର ହୁଏ, ତହିଁରେ ସନ୍ଦେହ ବା କଅଣ ? ଏ ଛଡ଼ା କେବଳ ଦେଶୀୟ ବ୍ୟବହାର ବା ବଜାର ପାଇଁ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ତ ଶିଳ୍ପର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେ । ବିଦେଶରେ ଯେପରି ଆଦର ହୁଏ, ସେଥି ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟି ରଖିବା ଆବଶ୍ୟକ । ତେଣୁ ସ୍ଥାନୀୟ ଆବଶ୍ୟକତାଦୃଷ୍ଟିରେ ଶିଳ୍ପ-ପରାଙ୍ମୁଖ ହେବା ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ କି ? ପ୍ରଥମତଃ ଯେ କୌଣସି ଶିଳ୍ପରେ କୃତ-କାର୍ଯ୍ୟ ହେବାପାଇଁ ପ୍ରଥମରେ ଅର୍ଥବ୍ୟୟ ଓ ପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ମୂଳଧନର ଆବଶ୍ୟକତା ହୋଇ-ଥାଏ । ଏ ଦୁଇଟି ବିଷୟ ବ୍ୟତୀତ କୌଣସି ଦେଶରେ ବା ଯୁଗରେ କୌଣସି ଶିଳ୍ପ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭ କରି ପାରିନାହିଁ । ସାଧାରଣଭାବରେ ଗୋଟିଏ ମୃଣ୍ମୟ-ଶିଳ୍ପ-ଶାଳା ଆରମ୍ଭ କଲେ ପ୍ରଥମେ ଦଶ କିମ୍ବା ପନ୍ଦର ହଜାର ଟଙ୍କାର ମୂଳଧନ ଆବଶ୍ୟକ । ଏ ପରିମାଣର ମୂଳଧନ ସଂସ୍ଥାପନ କରିବା ଏ ଦେଶ ପକ୍ଷରେ ଅସାଧ୍ୟ ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରେ କି ? ବୋଧହୁଏ ସାମାନ୍ୟ ଜଣେ ଦୁଇଜଣ ଧନୀ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ସହାୟତାରେ ଏହା ସହଜରେ ହୋଇପାରେ । ଏପରି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଅଭାବ ନାହିଁ; ଅଭାବ କେବଳ ସାହସ ଓ ଉତ୍ସାହ । ମୃତ୍ତିକା ଶିଳ୍ପ ଆରମ୍ଭ କରିବା ପରେ ଫଳାଫଳ ନଦେଖିବା ଯାଏ ମୃତ୍ତିକା ବିଷୟଟି ସମ୍ବନ୍ଧରେ କୁହାଯାଇ ନ ପାରେ । ତେବେ ଏତିକି କହି ରଖିବା ଆବଶ୍ୟକ ଯେ, ପ୍ରଥମ ଅବସ୍ଥାରେ ବହୁକାଳବ୍ୟାପୀ ପୁରାତନ ଶିଳ୍ପଶାଳା-ମାନଙ୍କ ସହିତ ସମକକ୍ଷ ହେବା ସହଜସାଧ୍ୟ ନୁହେ । ସେଥିପାଇଁ କିଛିକାଳ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ସହିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା ଉଚିତ ।

ମୃଣ୍ମୟ ଶିଳ୍ପରେ ଆବଶ୍ୟକ-ପ୍ରକୃତଘଟିତ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଓଡ଼ିଶା କିମ୍ବା ତନ୍ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ମିଳୁଥିବା କେତୋଟି ପଦାର୍ଥର ତାଲିକା ନିମ୍ନରେ ଦିଆ-ଗଲା । ଅବଶ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର ସବିଶେଷ ସମ୍ବାଦ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି ପୁସ୍ତକ ବା ବିବରଣୀରୁ ଜଣା ପଡ଼ିନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ୱାସ ଯେ, ଏ ଜାତୀୟ ଖନିଜ ପଦାର୍ଥ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗଡ଼ଜାତରେ ଅଳ୍ପ ବହୁତ ପରି-ମାଣରେ ମିଳେ ।

(୧) ମାଟି:-ଶୁଭ୍ର ଶୁକ୍ଳ ମୃତ୍ତିକା;-ଢେଙ୍କାନାଳ, ସୁକନ୍ଦା, ମୟୂରଭଞ୍ଜ, ଏବଂ ମାଳଗିରି କିମ୍ବା ଭାଣ୍ଡଗଣ ଗ୍ରାମରେ ଦେଖାଯାଏ ।

(୨) ସୋପ୍ ଷ୍ଟୋନ୍ ବା ସାବୁନ ପଥର :—
ଢେଙ୍କାନାଳ, ଫିଭୁମ୍, ମାଳଗିରିକିମ୍ବା ଖରପୁର ଚକଲା; ବଣି ।

(୩) ଚିନାପଥର ଚିନାମାଟି;-ସଡ଼େଇକଳା, ବାମଣ୍ଡା ।

(୪) ସୀସକ ଖନିଜ (Galena):—ଫିଭୁମ୍, ମାନଭୂମ, ଇତ୍ୟାଦି ।

(୫) ତାମ୍ର ଖନିଜ (Copper pyrites):—ଫିଭୁମ୍, ଖରସୁଆଁ, ଧଳଭୂମ୍, ଓ ସଡ଼େଇକଳା ।

(୬) ବାଲୁକା ସ୍ଫଟିକ (Quartz):—ଫିଭୁମ୍, କେନ୍ଦୁଝର, ବସ୍ତାର ।

(୭) ମ୍ୟାଙ୍ଗାନିଜ୍ (Manganess ore):—ଗାଙ୍ଗପୁର କିମ୍ବା ଗଡ଼ଆଝର ଖଣି, ବସ୍ତାର, ଫିଭୁମ୍‌ର କୋଲ୍ଲଣକିମ୍ବା, ଗୃଇଁବସ୍ତା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

(୮) କ୍ରୋମିୟମ୍ (chromites):—ସିଂଭୂମ୍ ଅନ୍ତର୍ଗତ ସୁରୁଦାଟି, ମାନଭୂମ ଓ ଗୃଇଁବସା ।

(୯) ଫେଲ୍‌ସ୍ପାର:— ଗସ୍ତ୍ରା, ସିଂଭୂମ୍ ।

[୧୦] ସ୍ଫଟିକ:—ଗାଙ୍ଗପୁର, ମୟୂରଭଞ୍ଜ, ବଣ୍ଡାର, ସାରଙ୍ଗଗଡ଼, ଉଦୟପୁର, ଜୟପୁର । ଉଲ୍ଲିଖିତ ପଦାର୍ଥ-ମାନଙ୍କ ଛଡ଼ା ଟାଙ୍ଗଣା, ସୋରା ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଆବଶ୍ୟ-କୟ ପଦାର୍ଥମାନ ମଧ୍ୟ ଭାରତର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ମିଳେ । ଲୌହ ଖନିଜ ଓ ପଥର କୋଇ-ଲାର କେଉଁ ପରିମାଣରେ ମିଳେ, ତାହା କହି ପ୍ରବନ୍ଧର କଳେବର ବଢ଼ାଇବା ଅନାବଶ୍ୟକ । ତାଳଚେର କୋଇଲା-ଖଣି ଓ ଟାଟାକୋମ୍ପାନି ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଉଦାହରଣ । ଏ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ଚିନ୍ତାକଲେ ମନେ ହୁଏ, ଉତ୍କଳରେ ଏ ଶିଳ୍ପ କୃତିତ୍ୱ ଲାଭ କରିବାର ଯଥେଷ୍ଟ ସମ୍ଭାବନା । ପରି-ଶେଷରେ ଏ ଦେଶରୁ ବିଦେଶକୁ ଯାଉଥିବା ଶ୍ରମଜୀବିମାନ-ଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶ ତୁଳନାରେ ଏ ଦେଶର ମଜୁରିଦର ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେଲେ ମନେ ହୁଏ,ଅଳ୍ପ ବ୍ୟୟରେ ଏ ଦେଶରେ ନାନାବିଧ ଶିଳ୍ପବାଣିଜ୍ୟ ଚଳିପାରେ । କଟକର କଣ୍ଟେଇ ଓ ପ୍ରତିମା ଦେଖିଲେ କିଏ କହିପାରେ ଯେ, ଓଡିଶାରେ କାରିଗର ଓ ଚିତ୍ରକର ନାହାନ୍ତି ? ନାହିଁ କେବଳ ଉତ୍ସାହ-ବାଣୀ ।

ଉପରେ ଯେତେଗୋଟି ବିଷୟ କୁହାଗଲା, ସେଥିରୁ ବୋଧହୁଏ କେହି କେହି ଭାବି ପାରନ୍ତି, ବିଷୟଗୁଡ଼ିକ ସର୍ବାଙ୍ଗସୁନ୍ଦର କରି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ପରିବର୍ତ୍ତେ କୌଣସି ଶିଳ୍ପ ଆରମ୍ଭ କରିବା ଶ୍ରେୟସ୍କର ନୁହେ କି ? ଉତ୍ତରରେ ଏତିକି କୁହା ଯାଇପାରେ, ଶିଳ୍ପ-କାରଖାନା ଅର୍ଥ, ଉତ୍ସାହ ଓ ନିଷ୍ଠାସାପେକ୍ଷ । ପୁଣି ସେଥିପାଇଁ ବ୍ୟବସାୟଗତ ଅନୁଭବ ଓ ଜ୍ଞାନ ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ଆବଶ୍ୟକ । ତେଣୁ ସେହି ଦିଗରେ ଶିଳ୍ପ ଓ ଅଭ୍ୟାସ ହୋଇଥିବା ଉଚିତ । ସେଥିପାଇଁ ବିଦେଶକୁ ବା ପୃଥିବୀର ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ଶିଳ୍ପକାରଖାନା-କେନ୍ଦ୍ରକୁ ପାରଦର୍ଶୀ ଗୁଣିମାନ ପଠାଇ ସ୍ୱଦେଶର ଅର୍ଥ ବଢ଼ାଇବା ଦେଶବତ୍ସଳ, ଚିନ୍ତାଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଶିଳ୍ପ-ବାଣିଜ୍ୟଯୁଗ କହିଲେ ଚଳେ । ପୃଥିବୀର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଂଶର ଲୋକେ ଏ ଦିଗରେ ଦ୍ରୁତଗତିରେ ଧାବମାନ; ଫଳତଃ ଶିଳ୍ପୋନ୍ନତ ଦେଶହିଁ ଅଧୁନା ସଭ୍ୟଜାତିରେ ଗଣ୍ୟ । ତେଣୁ ଏଥି ପ୍ରତି ସ୍ୱଦେଶପ୍ରେମିକମାନଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ଓ ମମତା ଆକର୍ଷଣ କରିବାହିଁ ଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରବନ୍ଧର ଏକମାତ୍ର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ।

ଶ୍ରୀ ଗୁରୁଚରଣ ମହାନ୍ତି ।

ତୃତୀୟ ତରଙ୍ଗ ।

ମେଘବାହନ;—ତଦନନ୍ତର ପ୍ରଜାମାନେ ମନ୍ତ୍ରିଗଣସହ ଗାନ୍ଧାର ଦେଶରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ସର୍ବଗୁଣ-ସମ୍ପନ୍ନ ରାଜକୁମାର ମେଘବାହନଙ୍କୁ ବରଣ କରି ସ୍ୱରାଜ୍ୟକୁ ଆନୟନ କଲେ । ବିଶାଳ-ହୃଦୟ ଏହି ମେଘବାହନ ସିଂହାସନାଧିରୂଢ଼ ହୋଇ ଜୀବବଧର ନିଷେଧ-ଆଜ୍ଞା କର୍ମ-ଚାରିମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରଚାରିତ କରାଇଥିଲେ । ଏହିରୂପେ ରାଜା ରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରାଣିବଧ ନିବାରଣପୂର୍ବକ ପଶୁଜୀବୀ ଶୌନିକ-ମାନଙ୍କୁ ପବିତ୍ର ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ କରିବାନିମିତ୍ତ ସ୍ୱକୀୟ ଧନାଗାରରୁ ପ୍ରଭୂତ ଧନପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ମାତ୍ର ବିଦ୍ୱେଷୀ ଉକ୍ତ ରାଜାଙ୍କର ରାଜତ୍ୱକାଳରେ ଯଜ୍ଞାଦିରେ ଘୃତପଶୁ ଏବଂ ଭୂତବଳି-କର୍ମରେ ପିଷ୍ଟକପଶୁ ବଳି ସ୍ୱରୂ-ପରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା । ମୟୂଷ୍ଟ ଗ୍ରାମର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏହି ଧର୍ମଶୀଳ ରାଜା ମେଘବାହନ ଓ ମେଘମଠ ନାମକ ଦୁଇ-ଗୋଟି ଅଗ୍ରହାର ନିର୍ମାଣ କରାଇଥିଲେ । ତାହାଙ୍କର ପତ୍ନୀ ଅମୃତପ୍ରଭା ବିଦେଶୀୟ ଭିକ୍ଷୁମାନଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅମୃତ-ବାହନ ନାମଧେୟ ଏକ ଅତ୍ୟୁଚ୍ଚ ବିହାର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଇ-ଥିଲେ । ମୂକଦେବୀ ନାମ୍ନୀ ରାଜାଙ୍କର ଅପର ଏକ ମହିଷୀ ସପତ୍ନୀଙ୍କ ସହ ସ୍ପର୍ଦ୍ଧା କରି ଜଡ଼ବନ ନାମକ ଗୋଟିଏ ଅଦ୍ଭୁତାକାର ବିହାର ନିର୍ମାଣ କରାଇଥିଲେ । ଏହାର ଏକ ଅଂଶ ସଦାଗ୍ରର ଧାର୍ମିକ ଭିକ୍ଷୁମାନଙ୍କ ବାସନିମିତ୍ତ ଉତ୍ସୃଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲା, ଓ ଅପର ଅଂଶ ସ୍ତ୍ରୀପୁରୁଷସହ ବାସକାରୀ ଗୃହସ୍ଥରୂପୀ ନିରାମିଷୀ ଭିକ୍ଷୁମାନଙ୍କ ନିମିତ୍ତ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇ-ଥିଲା । ରାଜାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ଏକ ପତ୍ନୀ ଇନ୍ଦ୍ରଦେବୀ ଇନ୍ଦ୍ରଦେବୀ-ବାହନ ନାମକ ଗୋଟିଏ ବିହାର ଓ ଗୋଟିଏ ସ୍ତୂପ ନିର୍ମାଣ କରାଇଥିଲେ । ଏହିରୂପେ ଖାଦନା ଓ ସମ୍ପ୍ରତି ରାଜାଙ୍କର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମହିଷୀମାନେ ମଧ୍ୟ ନିଜ ନିଜ ନାମାନୁସାରେ ଅନେକ ବିହାର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଇଥିଲେ ।

ନାଗ-ଉପାଖ୍ୟାନ;—ଏକଦା ରାଜା ଭ୍ରମଣ କରିବାକୁ ଯାଇଅଛନ୍ତି, ଏମନ୍ତ ସମୟରେ କେତେକ ଲୋକ ଭୟବିହ୍ୱଳ ହୋଇ "ଚୋର, ଚୋର" ବୋଲି ଚିତ୍କାର କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ରାଜା ଏହା ଶ୍ରବଣ କରି କ୍ରୋଧାନ୍ୱିତ ହୋଇ କହିଲେ, 'କିଏ ଅଛ, ଚୋରକୁ ବନ୍ଧନକର' । ରାଜାଙ୍କର ଏହି ଉକ୍ତି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଚିତ୍କାରଧ୍ୱନି ନିବୃତ୍ତ ହେଲା । କିନ୍ତୁ ଚୋରର କୌଣସି ସନ୍ଧାନ ମିଳିଲା ନାହିଁ । ପରନ୍ତୁ ଦୁଇ ତିନି ଦିନପରେ ରାଜାଙ୍କ ଭ୍ରମଣ କାଳରେ କତିପୟ ଦିବ୍ୟରମଣୀ ଅଭୟପ୍ରାର୍ଥିନୀ ହୋଇ ତାଙ୍କ ସମ୍ମୁ-ଖରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଏବଂ କୃତାଞ୍ଜଳିପୂର୍ବକ ନିମ୍ନୋକ୍ତ-ଭାବରେ ନିବେଦନ କଲେ । "ହେ ମହାମୟ ଦେବ ! ଆପଣ ଅଲୌକିକ କ୍ଷମତାଶାଳୀ; ଆପଣଙ୍କର ରାଜତ୍ୱ-କାଳରେ କୌଣସି ଜୀବର ଅପରଜୀବଠାରୁ ଭୟ କରିବାର ସମ୍ଭାବନା ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସ୍ୱାମୀ [ନାଗ]-ମାନେ ଦିନେ ଯେତେବେଳେ ଭୀଷଣ ମେଘରୂପ ଧାରଣ-କରି ଆକାଶକୁ ଆଚ୍ଛାଦିତ କରିଥିଲେ, ସେତେବେଳେ କୃଷକମାନେ ଆକସ୍ମିକ କରକା-ପାତର ଆଶଙ୍କା କରି ଏବଂ କେଦାରରେ ପକ୍ୱଶସ୍ୟର କିପରି ରକ୍ଷା ହେବ, ଏ ବିଷୟରେ ଚିନ୍ତାମଗ୍ନ ହୋଇ ମିଥ୍ୟାରେ "ଚୋର, ଚୋର" ବୋଲି ଚିତ୍କାର କରିବା ହେତୁ ଆପଣ କ୍ରୋଧ-ଭରରେ ଚୋରକୁ ବନ୍ଧନ କରିବା ନିମିତ୍ତ ଆଦେଶ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ସେହି ଆଦେଶ ହେବା ମାତ୍ରକେ ନାଗମାନେ ରଜ୍ଜୁବଦ୍ଧ ହୋଇ ଆକାଶରୁ ପତିତ ହେଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସଦୟ ହୋଇ ସେମାନଙ୍କୁ ଉକ୍ତ ବନ୍ଧନରୁ ମୁକ୍ତ କରନ୍ତୁ । ଏହା ଶ୍ରବଣ କରି ରାଜା ସହାସ୍ୟବଦନରେ କହିଲେ, "ନାଗମାନେ ମୁକ୍ତ ହୁଅ ।" ରାଜାଙ୍କର ଏହି ଆଦେଶ-ବାଣୀରେ ନାଗମାନଙ୍କର ବନ୍ଧନ ଦୂର ହେଲା, ଏବଂ ସେମାନେ ଆସି ରାଜାଙ୍କ ଚରଣରେ ପ୍ରଣିପାତପୂର୍ବକ ସପତ୍ନୀକ ସ୍ୱସ୍ଥାନକୁ ଶୀଘ୍ର ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ ।

ବରୁଣୋପାଖ୍ୟାନ;—ଅନନ୍ତର ରାଜା ମେଘବାହନ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରାଜନ୍ୟବୃନ୍ଦଙ୍କୁ ଅହିଂସାଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ କରିବା-ନିମିତ୍ତ ଦିଗ୍‌ବିଜୟରେ ବହିର୍ଗତ ହେଲେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କୁ ପରାଜିତ କରି ଅଭୀଷ୍ଟ ସାଧନପୂର୍ବକ ବରୁଣାଧିଷ୍ଠିତ ସାଗ-ରୋପକୂଳରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସେଠାରେ ତାଳବନର ଛାୟାରେ ନାଗମାନଙ୍କୁ ବିଶ୍ରାମ କରାଇ କିପରି ଅପର ଦ୍ୱୀପ ଆକ୍ରମଣ କରିବେ, ଏହାର ଉପାୟ ଉଦ୍ଭାବନ କରୁଅଛନ୍ତି, ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ନିକଟସ୍ଥ ଅରଣ୍ୟରୁ "ଓହୋ ! ମେଘ-ବାହନଙ୍କ ରାଜତ୍ୱରେ ମଧ୍ୟ ମୋର ବଧ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ" ! ସେ ଏହି ଆର୍ତ୍ତରବ ଶ୍ରବଣକରି ହୃଦୟରେ ଦାରୁଣ ବ୍ୟଥା ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ । ଅନନ୍ତର ଆତପନିବାରଣାର୍ଥେ ବରୁଣ ଛତ୍ରଟି ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ଘଟନାସ୍ଥଳକୁ ଗମନ କଲେ । ଓ ସେଠାରେ ଚଣ୍ଡିକା ମନ୍ଦିର ସମ୍ମୁଖରେ ଜନୈକ ଶବର-ଦଳପତି ଜଣେ ଲୋକକୁ ଅଧୋମୁଖରେ ରଖି ବଳି-ଦେବାକୁ ଉଦ୍ୟତ, ଏ ସମୟରେ "ରେ ନିର୍ବୋଧ ପାପା-ଧମ ! ଧିକ୍ ତୋର ଏହି କୁକର୍ମ !" ଏହିପରି ରାଜାଙ୍କର ଭୀଷଣ ତର୍ଜନ ଶୁଣି ଶବର ଭୀତ ହୋଇ ନିମ୍ନୋକ୍ତଭାବରେ ରାଜାଙ୍କୁ ନିବେଦନ କଲା "ମହାରାଜ ! ମୋର ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ ଶିଶୁପୁତ୍ରଟି ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁମୂର୍ଷୁ; ଉପସ୍ଥିତ କାର୍ଯ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନ ଦ୍ୱାରା ତାହାର ଶ୍ରେୟ ହେବ ବୋଲି ଦେବତାମାନେ କହିଅଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯଦି ଏହି ନରବଳିରେ ବ୍ୟାଘାତ ହୁଏ, ତେବେ ମୋର ପୁତ୍ରର ମୃତ୍ୟୁ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ, ଏବଂ ମୋର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେ ମୋହିଁ ମାନଙ୍କର ପ୍ରାଣର ଧନ, ସେହି ବନ୍ଧୁମାନେ ମଧ୍ୟ ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିବେ । ଅରଣ୍ୟ ଗହନରୁ ଆଗତ ଏହି ଅନାଥ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ରକ୍ଷାକରିବାକୁ ଆପଣ ଯେବେ ଏପରି ଉଦ୍ୟତ ତେବେ ବହୁଲୋକଙ୍କ ଜୀବନର ହେତୁଭୂତ ମୋର ଏହି ଶିଶୁଟିକୁ ଆପଣ କାହିଁକି ଏପରି ଉପେକ୍ଷା କରୁଅଛନ୍ତି ?" ବିଶାଳହୃଦୟ ରାଜା ମେଘବାହନ ଶବରର ଏରୂପ ବିନୀତ ନିବେଦନରେ ଏବଂ ବଧର ଭୟଜନିତ କାତର ଦୃଷ୍ଟିପାତରେ ବିଶେଷ କ୍ଷୁବ୍ଧ ହୋଇ ନିମ୍ନୋକ୍ତ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭାବରେ କହିଲେ, "କରୁଣ ! କାତର ହୁଅ ନାହିଁ, ତୁମ୍ଭର ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ଉକ୍ତ ନନ୍ଦନକୁ ଏବଂ ଅବାନ୍ଧବ ଏହି ଅନାଥକୁ ମୁଁ ସ୍ୱୟଂ ରକ୍ଷା କରୁଅଛି । ଚଣ୍ଡିକା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମୋର ଏ ଶରୀର ଅର୍ପଣ କଲି, ନିର୍ଦ୍ଦୟଭାବରେ ମୋତେ ବଧ କର । ଏ ଦୁହିଙ୍କର ପ୍ରାଣରକ୍ଷା ହେଉ ।" ଶବର ସତ୍ତ୍ୱ-ଗୁଣାନ୍ୱିତ ରାଜାଙ୍କର ଏରୂପ ହୃଦୟର ଉଦାରଭାବ ଅବ-ଲୋକନ କରି ବିସ୍ମୟାଭିଭୂତ ହେଲା ଏବଂ ରାଜାଙ୍କୁ ସମ୍ବୋ-ଧନ କରି କହିଲା, "ମହାରାଜ ! ଏପରି ଅଲୌକିକ ଦୟା ଦେଖି ମୋର ମନେହୁଏ ଯେପରି କି ଆପଣଙ୍କର ମତିବିପର୍ଯ୍ୟୟ ଘଟିଅଛି । ତ୍ରିଭୁବନରେ ସକଳପ୍ରାଣ ଜୀବ-ମାତ୍ରରେ ରକ୍ଷଣୀୟ ଏବଂ ଭୋଗବିଳାସାସ୍ପଦ ପୃଥିବୀର ଭୋଗାଧିକାରୀ ଏହି ଅମୂଲ୍ୟ ଶରୀର ପ୍ରତି ଆପଣ କି ନିମିତ୍ତ ଏପରି ଅବଜ୍ଞା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରୁଅଛନ୍ତି ? କେବଳ ଏହି ଜୀବନ ସକାଶେ ରାଜାମାନେ ଯଶଃ, ମାନ, ଧନ, ଆତ୍ମୀୟସ୍ୱଜନ, ପ୍ରିୟତମା ପତ୍ନୀ ଏବଂ ପ୍ରାଣବଲ୍ଲଭ ନନ୍ଦନକୁ ମଧ୍ୟ ପରିତ୍ୟାଗ କରିଥାନ୍ତି । ଏଣୁ ହେ ଦେବ ! ଏ ବଧ ପ୍ରତି ଏପରି ସଦୟ ହୁଅନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଆପଣ ଜୀବିତ ଥିଲେ ମୋର ଶିଶୁସନ୍ତାନ ଏବଂ ଉକ୍ତ ପ୍ରଜାଗଣ ମଧ୍ୟ ଜୀବିତ ରହିବେ ।" ବଳିରୂପରେ ସ୍ୱଶରୀର ଅର୍ପଣ ନିମିତ୍ତ ଉତ୍କଣ୍ଠିତ ହୋଇ ରାଜା କହିଲେ, "ଶବର ! ତୁମ୍ଭେମାନେ ବନବାସୀ, ସଦାଗ୍ରରର ସୁଧାସ୍ୱାଦ କିପରି ଜାଣିବ ? ମରୁଭୂମିବାସୀ କି ଗଙ୍ଗାସ୍ନାନଜନିତ ଆନନ୍ଦ ଉପଲବ୍ଧି କରିପାରେ ? ମୂଢ଼ ! ମୁଁ ଏହି ନଶ୍ୱର ଶରୀର ବିନିମୟରେ ଅକ୍ଷୟ କୀର୍ତ୍ତି ଅର୍ଜ୍ଜନ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହୋଇଅଛି । ଆଉ ବେଶି କିଛି କହି ଏଥିରେ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ହୁଅ ନାହିଁ । ଯଦି ମୋତେ ବଧ କରିବାକୁ ତୋର ଏପରି ଦୟା ହେଉଛି, ତେବେ ମୋର ନିଜର ଖଡ୍ଗ ଅଭୀଷ୍ଟସାଧନ କରିବ ।" ଏହା କହି ରାଜା ସ୍ୱକୀୟ ଖଡ୍ଗ ଉତ୍ତୋଳନପୂର୍ବକ ସ୍ୱୀୟ ମସ୍ତକ ଛେଦନ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହୋଇଅଛନ୍ତି, ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ତାହାଙ୍କର ଶିରରେ ଆକାଶରୁ ପୁଷ୍ପବୃଷ୍ଟି ହେଲା ଏବଂ ଜଣେ ଦିବ୍ୟ ପୁରୁଷ ଆବିର୍ଭୂତ ହୋଇ ତାହାଙ୍କ ସଶସ୍ତ୍ର ହସ୍ତକୁ ଧାରଣ କରି ସମ୍ବୋଧନ କରି କହିଲେ, "ହେ ଦୟାସିନ୍ଧୁ ! ଆପଣ ଏହି ମର୍ତ୍ତ୍ୟଲୋକର ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ୱରୂପ । ମୁଁ ସ୍ୱୟଂ ବରୁଣଦେବ । ଆପଣଙ୍କର ଏହି ଅଲୌକିକ ସାହସରେ ବଶୀଭୂତ ହୋଇଅଛି । ଯେଉଁ ଛତ୍ରଟି ବର୍ତ୍ତମାନ ଆପଣଙ୍କ ସେବାରେ ଲାଗିଅଛି, ତାହା ପୂର୍ବେ ଆପଣଙ୍କ ଶ୍ୱଶୁରଙ୍କ ପିତା ପ୍ରଭୂତପରାକ୍ରମଶାଳୀ ରାଜା ଭୌମ ମୋର ନଗରରୁ ବଳପୂର୍ବକ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଏହା ରସାତଳର ଏକମାତ୍ର ଅମୂଲ୍ୟ ଧନ ଓ ଏହାର ମହିମା ଅତି ଅଦ୍ଭୁତ । ଏହି ଛତ୍ର ଅଭାବରେ ପୁରବାସିମାନଙ୍କର ପଦେ ପଦେ ବିପଦ ଉପସ୍ଥିତ ହେଉଅଛି । ଏହାର ପୁନଃ-ପ୍ରାପ୍ତିରେ ଅଭିଳାଷୀ ହୋଇ ଆପଣଙ୍କ ଉଦାରଭାବ ପରୀକ୍ଷା କରିବା ନିମିତ୍ତ-ମୁଁ ଏହିପରି ମାୟା ରଚନା କରିଥିଲି । ଜୀବବଧର ନିଷେଧଦ୍ୱାରା ମୋର ମନେ ହୁଏ, ଆପଣଙ୍କ ପୂର୍ବପୁରୁଷ ନିର୍ଦ୍ଦୟକୁଳ ଅକାରଣରେ ଯେଉଁ ଅସଂଖ୍ୟ ଜୀବହତ୍ୟା କରିଥିଲେ, ଆପଣ ସେହି ଜୀବହତ୍ୟାଜନିତ ପାପର ଉପଯୁକ୍ତ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କରିଅଛନ୍ତି । କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ, ଯେଉଁ ବଂଶରେ ତିନିଗୋଟି ଜୀବହତ୍ୟାକାରିର ଜନ୍ମ, ସେହି ବଂଶରେ ପୁଣି ଅହିଂସାବ୍ରତାବଲମ୍ବୀ ଆପଣଙ୍କର ଜନ୍ମ ; ବସୁଧାଧାରୀ ବାସୁକି-ଶରୀରରେ ବିଷ ଓ ଫଣାମଣିର ସଂଯୋଗ ତୁଲ୍ୟ ରାଜ୍ୟରଶ୍ମିଧାରୀ ଉକ୍ତ ବଂଶରେ ଏ ଉଭୟ-ଙ୍କର ଜନ୍ମ ଯଥାକ୍ରମେ ଭୀତି ଓ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ପାଦନ କରୁଅଛି । ଧୂମଶିଖାବିସ୍ତାରୀ ଅଗ୍ନି ତୁଲ୍ୟ ଏ ବଂଶ ଉଭୟଙ୍କୁ ଜନ୍ମ ଦେଇ ଏକାଦିକ୍ରମେ ଅନ୍ଧକାର ଓ ଆଲୋକ ଆନୟନ କରିଅଛି ।" ବରୁଣ ଏହା କହି କ୍ଷାନ୍ତ ହେଲା ପରେ, ରାଜା ବିନୟ-ସହକାରେ କୃତାଞ୍ଜଳିପୁଟରେ ସ୍ତୁତି କରି ଛତ୍ରଟି ଅର୍ଘ୍ୟ-ସ୍ୱରୂପରେ ଅର୍ପଣପୂର୍ବକ ତାଙ୍କର ଯଥାବିଧି ପୂଜା କଲେ । ବରୁଣଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ କରି ରାଜା କହିଲେ, "ଦେବ ! କଳ୍ପବୃକ୍ଷ ମଧ୍ୟ ସଜ୍ଜନ ସହ ତୁଳନୀୟ ହୋଇ ନ ପାରେ, କାରଣ ଏ ପ୍ରାର୍ଥନାନନ୍ତର ଫଳ ପ୍ରଦାନ କରେ, ପରନ୍ତୁ ସଜ୍ଜନମାନେ ପ୍ରାର୍ଥନାକୁ ଅପେକ୍ଷା ନ କରି ସ୍ୱତଃପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ ଅଭୀଷ୍ଟ ଫଳ ପ୍ରଦାନ କରିଥାନ୍ତି । ବିପନ୍ନ ଲୋକର ଉପକାରାର୍ଥେ ଆପଣ ପ୍ରାର୍ଥୀ ହୋଇ ନ ଥିଲେ, ଏହି ଛତ୍ରଟି ଆମ୍ଭର ଏରୂପ ପୁଣ୍ୟସଞ୍ଚୟର କାରଣ ହୋଇଥାନ୍ତା କି ? ଆପଣଙ୍କର ଏହି ଛତ୍ରପ୍ରଭାବରେ ମୁଁ ବହୁ ପୁଣ୍ୟ ଉପାର୍ଜ୍ଜନ କରିଅଛି । ଅଧୁନା ଏହି ପୁଣ୍ୟ ଲାଭରେ ଉତ୍ସାହିତ ହୋଇ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ବର ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବାରେ ଅଭିଳାଷୀ ହୋଇ-ଅଛି । ଆପଣଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହରୁ ପ୍ରାୟ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀ ଜୟ କଲି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୁଦ୍ରବକ୍ଷ ଲଙ୍ଘନ କରି ଅପର ଦ୍ୱୀପକୁ ଯିବି, ଏହାର ଉପାୟ କହି ଦିଅନ୍ତୁ ।" ରାଜାଙ୍କର ଏହି ପ୍ରାର୍ଥନାରେ ବରୁଣ ପ୍ରୀତ ହୋଇ କହିଲେ, "ଯଦି ସମୁଦ୍ର ପାର ହେବାକୁ ତୁମ୍ଭର ଅଭିଳାଷ, ତେବେ ମୁଁ ଏହାର ଜଳ ସ୍ତବ୍ଧ କରିଦେବି ।" ଏହା କହି ବରୁଣ ଛତ୍ରଟି ଗ୍ରହଣ କରି ଅନ୍ତର୍ହିତ ହେଲେ ।

ଲଙ୍କାବିଜୟ—ପରଦିନ ରାଜା ପ୍ରଭୂତ ସୈନ୍ୟସହ ସୁସ୍ଥିର ସାଗରସଲିଳ ଲଙ୍ଘନ କରି ରତ୍ନାକରର ଶିରୋଭୂଷଣ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଓ ନାନାରତ୍ନର ଆକର ରୋହଣ ପର୍ବତକୁ ଆରୋହଣ କଲେ । ସେଠାରେ ତାଳବନର ସ୍ନିଗ୍ଧ ଛାୟାରେ ବିଶ୍ରାମ କରିଅଛନ୍ତି, ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ଲଙ୍କେଶ୍ୱର ବିଭୀଷଣ ପ୍ରୀତି-ସହକାରେ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଅନ-ନ୍ତର ବିଜ୍ଞ ବିଭୀଷଣ ମର୍ତ୍ତ୍ୟମଣ୍ଡଳର ରାଜା ମେଘବାହନଙ୍କୁ ସାଦରରେ ଲଙ୍କାପୁରୀକୁ ନେଇ ଦେବସୁଲଭ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟରେ ତାହାଙ୍କର ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା କଲେ । ମେଘବାହନଙ୍କ ଜୀବବଧର ନିଷେଧାଜ୍ଞା ରାକ୍ଷସମାନେ ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବରେ ପ୍ରତିପାଳନ କଲେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ଚରପରିଚିତ "ପିଶିତାଶ" ନାମ ଛମେ ସଜ୍ଜାମାନରେ ପରିଣତ ହେଲା । ରକ୍ଷପତି ବିଭୀଷଣ ନର-ପତି ମେଘବାହନଙ୍କୁ କେତେକ ଖଣ୍ଡ ପତାକା ଉପହାର ଦେଇଥିଲେ, ଯେଉଁ ପତାକାସମୂହର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱଦେଶରେ ରାକ୍ଷସମାନଙ୍କର ଆଜ୍ଞାବନତମସ୍ତକରେ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ଅଙ୍କିତ ହୋଇ ସେମାନଙ୍କର ଚିରବଶ୍ୟତା ସୂଚନା କରିଥିଲା । ଏହି ଧ୍ୱଜାମାନ ସମୁଦ୍ରର ଅପରପାରରୁ ଆନୀତ ହୋଇ-ଥିବାଯୋଗୁଁ ଅଦ୍ୟାପି ପାରଧ୍ୱଜା ନାମରେ ଅଭିହିତ ହେଉ-ଅଛି । ଏହିରୂପେ ରାକ୍ଷସକୁଳରେ ମଧ୍ୟ ଜୀବବଧ ନିଷେଧ କରି ସ୍ୱରାଜ୍ୟକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କଲେ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣଶିଶୁର ଉପାଖ୍ୟାନ—ଏକଦା ଜଣେ ଶୋକାର୍ତ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପୀଡ଼ିତ ପୁତ୍ରକୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ରାଜାଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଏବଂ କ୍ରନ୍ଦନ କରି କହିଲେ, "ଦେବ ! ଭଗବତୀ ଦୁର୍ଗା ପଶୁବଳି ଚାହୁଁଅଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ତାହା ନ ଦେଲେ ମୋର ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ର ଆଜି ଜ୍ୱରରୋଗରେ ପ୍ରାଣ ବିସର୍ଜ୍ଜନ କରିବ । ମହାରାଜ ! ଅହିଂସା ଧର୍ମ ଅବ-ଲମ୍ବନ କରିବା ହେତୁ ଯଦି ମୋର ଏହି ପୁତ୍ରକୁ ରକ୍ଷା ନ କଲେ, ତେବେ ଆପଣ ଏହାର ମୃତ୍ୟୁର କାରଣରୂପେ ବିବେଚିତ ହେବେ । ଆପଣ ବ୍ରାହ୍ମଣାଦି ଚତୁର୍ବର୍ଣ୍ଣର ଗୁରୁ-ସ୍ୱରୂପ; ସୁତରାଂ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ପଶୁ—ଏ ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କେତେ ପ୍ରଭେଦ ଆପଣ ସମ୍ୟକ୍‌ରୂପେ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରି ଦେଖନ୍ତୁ । ଯେଉଁ ପ୍ରଜାପାଳକ ରାଜାମାନେ ବ୍ରାହ୍ମଣର ପ୍ରାଣରକ୍ଷା ନିମିତ୍ତ, ଅନ୍ୟ ଲୋକକଥା ଦୂରେ ଥାଉ, ଉପସ୍ଥି-ମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ବଧ କରିବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ ହେଉ ନଥିଲେ, ହାୟ, ଆଜି ସେ ଅନ୍ତର୍ହିତ !" ବ୍ରାହ୍ମଣର ଏରୂପ କାତର ଓ ରୁକ୍ଷ ବଚନରେ ରାଜା ମନେ ମନେ ଚିନ୍ତା କଲେ ;—କୌଣସି ପ୍ରାଣିବଧ ସଂଘଟିତ ହେବନାହିଁ, ଏହା ମୁଁ ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଅଛି, ତେବେ କିପରି ଆଜି ଗୋଟିଏ ବ୍ରାହ୍ମଣଶିଶୁ ସକାଶେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଲଙ୍ଘନ କରିବି ? ପରନ୍ତୁ ଯଦି ମୁଁ ଏହାର ମୃତ୍ୟୁର କାରଣ ହୁଏଁ, ତେବେ ମୋହର ଅହିଂସା ଧର୍ମ ନଷ୍ଟ ହେବ ଏବଂ ଘୋର ପାପ ହେବ । ନଦୀସଙ୍ଗମର ଭୀଷଣ ଆବର୍ତ୍ତରେ ପତିତ ପୁଷ୍ପ ସଦୃଶ କେଉଁ ପକ୍ଷ ଆଶ୍ରୟ କରିବି ଏବିଷୟରେ ମୋର ଚିତ୍ତ ସଂଶୟାକୁଳ, ସୁତରାଂ ମୁଁ ଯଦି ଆତ୍ମବଳି-ପ୍ରଦାନରେ ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ସନ୍ତୋଷ ବିଧାନ କରେଁ, ତାହାହେଲେ ଏ ଉଭୟଙ୍କର ପ୍ରାଣସହ ମୋର ଧର୍ମ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣଭାବରେ ରକ୍ଷିତ ହେବ ।" ଏହିରୂପେ ବହୁକ୍ଷଣ ଚିନ୍ତାପୂର୍ବକ ରାଜା ସ୍ୱଦେହ ବଳି ଦେବାରେ ସ୍ଥିର କରି ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ "କାଲି ଆପଣଙ୍କର ପ୍ରିୟକାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦିତ ହେବ" କହି ବିଦାୟ ଦେଲେ । ଅନନ୍ତର ରାତ୍ରିସମୟରେ ଭଗବତୀ ଦୁର୍ଗା ବ୍ରାହ୍ମଣପୁତ୍ରକୁ ସୁସ୍ଥ କରି ରାଜାଙ୍କୁ ଆତ୍ମବଳି-ଦାନ-କ୍ରିୟାରୁ କ୍ଷାନ୍ତ କଲେ । ଧର୍ମପ୍ରାଣ ମେଘବାହନ ୩୪ ବର୍ଷ ରାଜତ୍ୱ କରି ଇହଲୀଳା ସମ୍ବରଣ କଲେ ।

କ୍ରମଶଃ

ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜମୋହନ ପ୍ରଧାନ ।

ପାଞ୍ଚାଳୀ ।

ଧୃଷ୍ଟ, ଦ୍ରୋଣ, କୃପ ଆଉ ବିଦୁରପ୍ରମୁଖ,
ସଭ୍ୟବ୍ରଜେ ବିଶୋଭିତ ଯଦ୍ୱର ସମ୍ମୁଖ
ଅମରକଳପ ପଞ୍ଚ ବଲ୍ଲଭେ ପାଳିତା,
ପରାଭବେ ହେଲେ ପୁଣି ପାଞ୍ଚାଳୀ ବ୍ୟଥିତା ।
ଦଇବର ବିମୁଖତା ହୁଏ ଯାର ପ୍ରତି,
ବନ୍ଧୁବର୍ଗେ କି କରିବେ ହେଲେହେଁ ସୁମତି ।

ଯୁବରାଜ ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ଦେବ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରୀମତ୍ ରାମାୟଣ ସମାଲୋଚନା । ୨

(ପୂର୍ବାନୁବୃତ୍ତି)

ଏହାପରେ ମୂଳଗ୍ରନ୍ଥର ଅଷ୍ଟମ ସର୍ଗରେ ଉକ୍ତ ଅପୁତ୍ରକ ଦଶରଥଙ୍କର ବଶିଷ୍ଠାଦିଙ୍କ ସହ ପୁତ୍ର-ପ୍ରାପ୍ତି-ବିଷୟର ପ୍ରସ୍ତୁତ ଘଟନାକୁ ବଳରାମ ଦାସେ ମଧ୍ୟ ଯଥାସ୍ଥାନରେ ଦେଇଅଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଏ ସବୁଥିରେ ସେ ମୂଳଗ୍ରନ୍ଥର ବର୍ଣ୍ଣନାରେ କେବଳ ଆବଦ୍ଧ ରହିନାହାନ୍ତି ବା ଅବିକଳ ଅନୁସରଣ କରି ନାହାନ୍ତି । ସୁମନ୍ତ୍ର ସନତ୍କୁମାରଙ୍କ ମୁଖରୁ ବହୁ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଶ୍ରୁତ ରାମଜନ୍ମ-ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଦଶରଥଙ୍କୁ ଜଣାଇଥିବା, ଅଙ୍ଗଦେଶାଧିପତି ଲୋମପାଦ ନିଜ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅନାବୃଷ୍ଟି-ଶାନ୍ତିନିମନ୍ତେ ବୈଭାଣ୍ଡକ ଋଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗଙ୍କୁ ଅଣାଇ-ଥିବାର କ୍ରମ ଏବଂ ଋଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗପ୍ରଭାବରୁ ଅବଗ୍ରହ ଦୋଷ ଶମିତ ହେଲାପରେ ଅଙ୍ଗାଧିପ ନିଜ ସୁତା ଶାନ୍ତାଙ୍କୁ ଋଷିଙ୍କ ସହ ପରିଣୀତା କରିଥିବା ଘଟନାମାନଙ୍କରେ ଦାସ ମହୋ-ଦୟ ଅନେକଟି ନାମଧାମାଦିର ବୈଷମ୍ୟ ଯୋଗପୂର୍ବକ ସ୍ୱକୀୟ କଳ୍ପନା-ବୈଭବକୁ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି । (୧) ଋଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗଙ୍କ ସମାନୟନ-ସନ୍ଦର୍ଭରେ ମୂଳରେ ଅନୁକ୍ତ ଥିବାରୁ ଅନ୍ୟ ପୁରାଣ ଅର୍ଥାତ୍ ପଦ୍ମପୁରାଣ ପାତାଳଖଣ୍ଡ ଦ୍ୱାଦଶାଧ୍ୟାୟରୁ ଆମୀତ ବୈଭାଣ୍ଡକ-ଜନ୍ମ-ବୃତ୍ତାନ୍ତକୁ ସେ ବିବୃତ କରିଅଛନ୍ତି । ସେ ଲେଖିଅଛନ୍ତି କି, ଏକଦା ବିଭାଣ୍ଡକ ସ୍ନାନାର୍ଥ ଆଗତା ଉର୍ବଶୀଙ୍କର ହୃଦୟ-ମୋହନ ଯୌବନର ଲାବଣ୍ୟ ଦେଖି ସ୍ଖଳିତ-ରେତ ହେଲେ । ମୃଗୀଟିଏ ସେହି ଅମୋଘ ରେତକୁ ସଲିଳସହ ପାନ କଲାରୁ ତାହାର ଗର୍ଭରୁ ଋଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗ ଜାତ ହେଲେ ଇତ୍ୟାଦି । ଏ ସ୍ଥଳରେ ପୁଣି ଦାସେ ଲେଖିଅଛନ୍ତି, ଶାନ୍ତା ଦେବୀ ଦଶ-ରଥଙ୍କ ଔରସରୁ କୌଶଲ୍ୟାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଉତ୍ପନ୍ନା ଥିଲେ, (୨) ଦଶରଥ-ମିତ୍ର ଲୋମପାଦ ରାଜା ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ପରି ଅପୁତ୍ରକ ଥିଲେ, ସେ ଉଭୟେ ପୁତ୍ରହୀନତା—ଜନିତ ଦୁଃଖରେ ସମଦୁଃଖ ଆଉ ଅନ୍ୟୋନ୍ୟ ପ୍ରିୟ-ସଖ ଥିଲେ ବୋଲି ଲୋମପାଦ ଶାନ୍ତାଙ୍କୁ ନେଇ ନିଜ ତନୁଜାପ୍ରାୟ-ଲାଳନପାଳନ କରୁଥିଲେ ଇତ୍ୟାଦି ।

ଏ ସ୍ଥଳରେ ମୂଳ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଏ କଥା ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ବିବୃତ ନ ଥି-ବାରୁ କେହି କେହି କହନ୍ତି କି, ଶାନ୍ତା ଯେ ଦଶରଥଙ୍କର ତଥାଚ ଲୋମପାଦଙ୍କର ଦୁହିତା, ଏଥିରେ ଆପତ୍ତି ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ସେ କୌଶଲ୍ୟାଙ୍କ ଗର୍ଭସମ୍ଭୂତା ଦଶରଥଙ୍କର ଆତ୍ମଜା-ନୁହନ୍ତି; କାରଣ ଏହାର ପ୍ରମାଣ ମୂଳରେ ଦେଖା ଯାଉ-ନାହିଁ । ଆମ୍ଭେ କହୁଁ, ବହୁପୁରାଣ-ଚରିତବେତ୍ତା ବଳରାମ ଦାସେ ଶାନ୍ତାସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଯାହା ଯାହା କହିଛନ୍ତି, ସେ ସବୁ ଯଥାର୍ଥ କେବଳ । ସେ ନିଜର ବହୁଦର୍ଶି-ମତିମତ୍ତା-ବଳରେ ଏହି ଘଟନାର ଅବିକଥ୍ୟ—ପ୍ରାପ୍ତ ଯଥାର୍ଥତାକୁ ପ୍ରକାଶିତ କରିଅଛନ୍ତି । ଶାନ୍ତା ଦଶରଥଙ୍କର ତନୁଜା ଲୋମପାଦଙ୍କର କୃତକକନ୍ୟା ଥିଲେ, ଏହା ମୂଳଗ୍ରନ୍ଥରେ ଉଭୟ-ବୃତ୍ତା-ବଲମ୍ବୀ ଫଳର ନ୍ୟାୟ ପ୍ରକାଶିତ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ବଳରାମ ଦାସେ ପୁରାଣାନ୍ତରରୁ ଏହାର ଯାଥାର୍ଥ୍ୟ ଅବଗତ ହୋଇ ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ସମକ୍ଷରେ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ କରିଛନ୍ତି । ବଳରାମ ଦାସଙ୍କର ଏହି ଉକ୍ତି ଅନ୍ୟ-ପୌରାଣିକ

---

୧ । ବଳରାମ ଦାସେ ଯେପରି ଋଷି ମୋହିନୀ ବେଶ୍ୟାମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ନୌକାର ସାଜସଜ୍ଜାକୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର-ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣିଅଛନ୍ତି, ବଙ୍ଗ-ରାମାୟଣ-ରଚୟିତା କୃତ୍ତିବାସ ଦାସେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଲେଖିଅଛନ୍ତି । ଏହାଙ୍କର ଆଦିକାଣ୍ଡ ୧୩୦ ପୃଷ୍ଠାଠାରୁ ପଢ଼ି ନିଅନ୍ତୁ, ଜାଣି ପାରିବେ ।

୨ । ଗୁପ୍ତା ପୁସ୍ତକରେ ଆଦିକାଣ୍ଡ ୩୨ ପୃଷ୍ଠା ଆଉ ୩୮ ପୃଷ୍ଠା ପଢ଼ନ୍ତୁ । ଋଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗଙ୍କ ପ୍ରତି ଦଶରଥ ଏ ସବୁ କହିଅଛନ୍ତି, ଜାଣିପାରିବେ । ଶ୍ରୀମାନ୍ ମହାକବି ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ମହାଶୟ ମଧ୍ୟ ଶାନ୍ତାଙ୍କୁ ଦଶରଥଙ୍କର ତନୁଜା ବୋଲି ଏବଂ ତାହାଙ୍କର ବୈବାହିକ ଦାନକର୍ତ୍ତା ଦଶରଥ ବୋଲି କହି ଅଛନ୍ତି । ବୈଦେହୀଶ-ବିଳାସ ଚତୁର୍ଥ ଏବଂ ପଞ୍ଚମ ଶ୍ରୁତି ଦେଖନ୍ତୁ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

(୩) ଏବଂ ପ୍ରାମାଣିକ ବୋଲି ମହାକବି ଭବଭୂତିଙ୍କର ବଚନରୁ ମଧ୍ୟ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣା ଯାଉଅଛି । (୪)

ଅତଃପର ବାଲ୍ମୀକିୟ ରାମାୟଣରେ ଦଶରଥ ମହାରାଜଙ୍କର ପୁତ୍ରେଷ୍ଟି-କ୍ରିୟା-ସାଧନର କର୍ମ ଲେଖାଅଛି । ଦଶରଥ ସୁମନ୍ତ୍ରଙ୍କ ମୁଖରୁ ପୁତ୍ର-ପ୍ରାପ୍ତିର ଭବିଷ୍ୟତ୍ ବାଣୀ ଶୁଣି, ସ୍ୱୟଂ ସାବରୋଧ ପରିଜନ-ପରିଚ୍ଛଦବର୍ଗଙ୍କୁ ସମଭିବ୍ୟାହାରରେ ନେଇ ପ୍ରିୟସଖ ଲୋମପାଦଙ୍କ ଭବନକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ ଏବଂ ସତ୍ପାର୍ଯ୍ୟ ଋଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗଙ୍କୁ ବହୁ ସମାରୋହରେ ଧରି ଅଯୋଧ୍ୟାକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବୃତ୍ତ ହେଲେ । ଏ ସ୍ଥଳରେ ରାଜା ପୁତ୍ରେଷ୍ଟି ଯାଗପୂର୍ବରୁ ସନ୍ତାନାର୍ଥ ଅଶ୍ୱମେଧଯାଗ କରିଥିବାର କଥାମାତ୍ର ଆଦିକାଣ୍ଡ ଦ୍ୱାଦଶାଧ୍ୟାୟ-ପ୍ରାରମ୍ଭରୁ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶାଧ୍ୟାୟ ଅବସାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି । ଏହାପରେ ପୁତ୍ରେଷ୍ଟି ଯାଗଟି ଅଶ୍ୱମେଧଯାଗର ଆନୁସଙ୍ଗିକ ସ୍ୱରୂପ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିବା ଜଣା ଯାଉଅଛି । ଦଶରଥଙ୍କର ଏହି ଅଶ୍ୱମେଧଯାଗ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣତଃ ଏକ ବର୍ଷରେ ସାଙ୍ଗ ହୋଇଥିବା ମଧ୍ୟ ଉକ୍ତ ଅଛି । (୫) ତାହା ହେଲେ କହିବାକୁ ହେବ ଯେ, ମହାମହିମ ଋଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗ ଅଯୋଧ୍ୟାରେ ବର୍ଷାଧିକ ସମୟ ଅବସ୍ଥାନ ଏବଂ ଅଶ୍ୱମେଧ-ସମାପ୍ତି ପରେ ଦଶରଥଙ୍କର ପୁତ୍ରେଷ୍ଟି ସମ୍ପାଦନ କରିଥିଲେ । (୬)

ଏହି ସବିଧାନଟିକୁ ବଳରାମ ଦାସଙ୍କ ରାମାୟଣରେ ଅଂଶତଃ ଅନ୍ୟପ୍ରକାର ଦେଖାଯାଏ । ବୋଧ ହୁଏ, ଦାସେ ଦଶରଥଙ୍କର ପୁତ୍ରେଷ୍ଟି-ଯାଗର କେବଳ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ନେଇ ଅଶ୍ୱମେଧଯାଗର ନାମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଦୌ ଦେଇ ନାହାନ୍ତି । ସେ କହିଅଛନ୍ତି କି, ଲୋମପାଦ ଶାନ୍ତାଙ୍କୁ ପରିଣୀତା କଲା ପରେ ବହୁବିଧ ଯୌତୁକ ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ତାହାଙ୍କ

---

୩ । ଅଥ ଶାନ୍ତାଽଭବନ୍ନାମ୍ନା କନ୍ୟା ତସ୍ୟ (ଦଶରଥସ୍ୟ) ମହାତ୍ମନଃ ।
ତାମସୌ ପ୍ରଦଦୌ ସଖ୍ୟେ ଲୋମପାଦାୟ ଭୂଭୁଜେ ।

ଇତି ପଦ୍ମପୁରାଣେ ପାତାଳଖଣ୍ଡେ ଦ୍ୱାଦଶାଧ୍ୟାୟେ । କୃତ୍ତିବାସ ଦାସ ରାମାୟଣରେ ମଧ୍ୟ ଏପରି ଲେଖାଅଛି । ଗୁପ୍ତ ପୁସ୍ତକ ଆଦ୍ୟକାଣ୍ଡ ୧୪୮ ପୃଷ୍ଠା ଦେଖନ୍ତୁ ।

୪ । ବଶିଷ୍ଠାଧିଷ୍ଠିତା ଦେବ୍ୟୋ ଗତା ଗର୍ଭବମାତରଃ
ଅରୁନ୍ଧତୀଂ ପୁରସ୍କୃତ୍ୟ ଯଜ୍ଞେ ଜାମାତୃଗର୍ଭଜମ୍ ।
ସୂତ୍ରଧାରଃ—ବୈଦେଶିକୋଽସ୍ମୀତିପୃଚ୍ଛାମି । କଃ ପୁନରସୌ ଜାମାତା ?
ନଟଃ—କନ୍ୟାଂ ଦଶରଥୋ ରାଜା ଶାନ୍ତାଂନାମ ବ୍ୟଜୀଜନତ୍
ଅପତ୍ୟ କୃତକାର୍ଥଯଜ୍ଞେ ଲୋମପାଦାୟ ଯାଂଦଦୌ ।
ଇତି ଉତ୍ତରରାମଚରିତନାଟକେ, ପ୍ରସ୍ତାବନାୟାଂ ।

୫ । ବସନ୍ତେ ସମନୁପ୍ରାପ୍ତେ ଗତ୍ୱା ଯଷ୍ଟୁଂ ମନୋଽଭବତ୍ । ୧ । × × ×
ସଂଗ୍ରହଃ ସଂଭ୍ରିୟଂତାଂତେ ତୁରଗଶ୍ଚ ବିମୁଚ୍ୟତାଂ । ୩ । ଇତ୍ୟାଦି ।
ଆଦିକାଣ୍ଡ—୧୨ସ—୧—୩ ଶ୍ଳୋ

ମମଲାଲପ୍ୟମାନସ୍ୟ ପୁତ୍ରାର୍ଥଂ ନାସ୍ତି ବୈସୁଖଂ ।
ତଦର୍ଥଂ ହୟମେଧେନ ଯକ୍ଷ୍ୟାମୀତି ମତିର୍ମମ । ଇତ୍ୟାଦି
ଇତି ଆଦିକାଣ୍ଡେ—୧୨ସ । ୮ ଶ୍ଳୋ

୬ । ପୁନଃ ପ୍ରାପ୍ତେ ବସନ୍ତେତୁ ପୂର୍ଣ୍ଣଃ ସମ୍ବତ୍ସରୋଽଭବତ୍
ପ୍ରସବାର୍ଥଂ ତତୋ ଯଷ୍ଟୁଂ ହୟମେଧେନ ବୀର୍ଯ୍ୟବାନ୍ । ବା । କା । ୧୩ସ । ୧ ଶ୍ଳୋ
ଅଥ ସବିସ୍ତରେ ପୂର୍ଣ୍ଣେ ତସ୍ମିନ୍ ପ୍ରାପ୍ତେ ତୁରଙ୍ଗମେ ।
ସରୟ୍ୟାଶ୍ଚୋତ୍ତରେତୀରେ ଯଜ୍ଞୋ ଯଜ୍ଞୋଽଭ୍ୟବର୍ତ୍ତତ । ବା । କା । ୧୪ସ । ୧ ଶ୍ଳୋ
ଇଷ୍ଟିଂତେଽହଂ କରିଷ୍ୟାମି ପୁତ୍ରୀୟାଂ ପୁତ୍ରକାରଣାତ୍ ।
ଅଥର୍ବଶିରସି ପ୍ରୋକ୍ତୈଃ ମନ୍ତ୍ରୈଃ ସିଦ୍ଧାଂ ବିଧାନତଃ ।
ବାଳକାଣ୍ଡ ୧୫ ସ । ୨ ଶ୍ଳୋ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ୱଶୁର ବିଭାଣ୍ଡକଙ୍କ ଠାକୁ ପଠାଇ ଦେଲେ । (୭) ବିଭାଣ୍ଡକ ପୁତ୍ରଙ୍କ ଶୁଭସମ୍ବାଦ ପାଇ ଅଙ୍ଗଦେଶରେ ଆସି ଉପଗତ ହେଲାରୁ, ଲୋମପାଦ ତାହାଙ୍କୁ ବହୁ ଅନୁନୟ-ବିନୟପୂର୍ବକ ସର୍ବଥା ସତ୍କୃତ କରି ତାହାଙ୍କ କର୍ତ୍ତୃକ ଆପଣାର ପୁତ୍ରେଷ୍ଟି ଯାଗ ସମ୍ପନ୍ନ କଲେ (୮) ଏବଂ ତଦୀୟ କୃପାରୁ ପୁତ୍ରବାନ୍ ହେଲେ । ତତଃପର ଦଶରଥଙ୍କ କର୍ତ୍ତୃକ ଆମନ୍ତ୍ରିତ ଆଉ ସମାଗତ ଋଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗ ତାହାଙ୍କର ପୁତ୍ରେଷ୍ଟି ସମାପନ କରିଥିଲେ ।

ବାଲ୍ମୀକିଙ୍କ ରାମାୟଣରେ ଅଙ୍ଗରାଜଙ୍କର ଅପୁତ୍ରକତା-ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ କଥାମାନ ପ୍ରତିପାଦିତ ନାହିଁ । ତଥାପି ଓଡ଼ିଆ ବାଲ୍ମୀକ ବଳରାମ ଦାସେ ବହୁପୁରାଣାଦିଭାବଳରୁ ତାହା ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିପାରି ନିଜ ରାମାୟଣରେ ଯଥାସ୍ଥାନରେ ସନ୍ନିବେଶିତ କରି ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଲୋମପାଦ ସନ୍ତାନବିହୀନ ଥିବାରୁ କେବଳ ଦଶରଥଙ୍କ ତନୁଜା ଶାନ୍ତାଙ୍କୁ ଜୁଡ଼ିକ-ତନୟା କରିଥିଲେ, ଏହା ମଧ୍ୟ ଦାସେ ସ୍ପଷ୍ଟତଃ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି । ଏ ସ୍ଥଳେ ପୁଣି ସେ ମହୋଦୟ ମୂଳରେ ଅନୁକ୍ତ ଦଶରଥଙ୍କ ପୁତ୍ରେଷ୍ଟି ଯାଗର ମହୋତ୍ସବରେ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ଓ ସମବେତ ବନ୍ଧୁରାଜାମାନଙ୍କର କଳ୍ପନାପ୍ରସୂତ ଦେଶ ଆଉ ବଂଶମାନଙ୍କର ନାମାବଳି ସହିତ ଚରିତପରମ୍ପରାର ପ୍ରକାଶନରେ ଆପଣାର କଳ୍ପନାବିଭୂତିକୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶିତ କରିଅଛନ୍ତି ।

ଏଣେ ଦେବପ୍ରଭାବ ଋଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗ ଦଶରଥଙ୍କ ସନ୍ତାନ-ପ୍ରାପ୍ତି ନିମନ୍ତେ ଯେତେବେଳେ ପୁତ୍ରେଷ୍ଟି ଯାଗରେ ବ୍ୟାପୃତ, ଠିକ୍ ସେହି ସମୟରେ ଦେବତାମାନେ ଲୋକରାବଣ ରାବଣଙ୍କ ଦୁର୍ଦ୍ଦମ୍ୟ ଅତ୍ୟାହିତ ସମ୍ବନ୍ଧେ ପରମେଷ୍ଠି ପରମେଷ୍ଠିଙ୍କ ଗ୍ରୁମୁରେ ହାହାରଗୁହାର କଲାରୁ ସେହିଦିନ ଦେବଗଣ ପିତାମହ ଭଗବାନ୍ ଶ୍ରୀନାରାୟଣଙ୍କ ଗ୍ରୁମୁରେ କୃପାରକ୍ଷା କଲେ ଯେ, "ହେ ଦୟାମୟ ଜଗନ୍ନିବାସ ! ଆପଣ ରାମରୂପେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଭୁବନନିଧିର କଲ୍ୟାଣନିମନ୍ତେ ରାବଣାଦିଙ୍କୁ ନିହତ କରନ୍ତୁ । ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବରେ ମଧ୍ୟ ଦାସ ମହାଶୟ ରାବଣାଦିଙ୍କର ଜନ୍ମାଦି ବୃତ୍ତାନ୍ତକୁ ତତ୍ତତ୍ୟ ପୂର୍ବାପର ବାକ୍ୟମାନଙ୍କର ସାଙ୍ଗତ୍ୟରକ୍ଷାପୂର୍ବକ ସଂକ୍ଷେପତଃ ଫେର କହିଅଛନ୍ତି । ତଥାଚ ମଧୁକୈଟଭ ଦାନବଦ୍ୱୟଙ୍କ ଆବିର୍ଭାବ ପ୍ରଭୃତିର କଥା ସହିତ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ମୀନାଦି ଅବତାରମାନଙ୍କର ଘଟନାବଳିକୁ ସମାସତଃ ଲେଖିଯାଇଅଛନ୍ତି । ୯

ତତଃପର ଦଶରଥଙ୍କ ପୁତ୍ରେଷ୍ଟି ଯାଗରେ ଅକମ୍ପାନୁକମ୍ପ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ଦିବ୍ୟ ପାୟସର ବିଭଜନର କଥା । ଏହା ଗୋଟିଏ ଘଟ୍ଟ ସ୍ଥଳ । ଏହାର ନାମ ପରମାନ୍ନବିଭାଗ ଘଟ୍ଟ । ଏତତ୍ସଂବନ୍ଧୀୟ ମୌଳିକ ବାକ୍ୟମାନଙ୍କରେ ସୁଦ୍ଧା ମହର୍ଷି ବାଲ୍ମୀକିଙ୍କର ଅଭିପ୍ରାୟ ଅତି ନିଗୂଢ଼ ରହିଅଛି । ଯେ କୌଣସି ଅନୁବାଦକ ମାନେ ତାହା ଅବଗତ ହେବା ନିତାନ୍ତ କଠିନ । ଏ ସ୍ଥଳରେ ଅନେକେ ଭ୍ରାନ୍ତିରେ ପଡ଼ିଅଛନ୍ତି । ଏପରି ଭ୍ରାନ୍ତିରେ ପଡ଼ିବା ଅସମ୍ଭବ ନୁହେ ; ପ୍ରତ୍ୟୁତଃ ସମ୍ଭବ କେବଳ । ନିଜେ ବାଲ୍ମୀକି ମହର୍ଷି ମୂଳଗ୍ରନ୍ଥରେ ତାଦୃଶ ଦୁରୂହାର୍ଥ ପଦବିନ୍ୟାସ କରିଅଛନ୍ତି । ସେ ତହିଁରେ ଯଥାର୍ଥତାକୁ ସାବଧାନ୍ୟ ରଖିଅଛନ୍ତି । ଏପରି ଘଟ୍ଟସ୍ଥଳମାନଙ୍କରେ ସର୍ବଜ୍ଞ ଗ୍ରନ୍ଥକର୍ତ୍ତା ମହୋଦୟଙ୍କର ହୃଦୟାଶୟ ବଡ଼ ନିଗୂଢ଼ ଥାଏ । ପରନ୍ତୁ ତାଦୃଶ ବାକ୍ୟମାନଙ୍କର ବାହ୍ୟ ଅର୍ଥଟି ସହଜେ ଅନ୍ୟପ୍ରକାର ଜଣା ପଡ଼ିଯାଏ ; କିନ୍ତୁ ପୂର୍ବାପର ବାକ୍ୟାର୍ଥ ସାଙ୍ଗତ୍ୟରେ ମିଳାଇ ନେବାକୁ ବସିଲେ ତାହା ଅସଙ୍ଗତ ହୋଇପଡ଼େ । ତେତେବେଳେ ପାଠକଙ୍କର ନାନା ବିତର୍କଣା ଜନ୍ମେ । ସେ ଯାହାହେଉ, ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଆଦମ ଓଡ଼ିଆ ରାମାୟଣ କଣ କଣ କହିଅଛନ୍ତି, ଦେଖନ୍ତୁ । ଏହି ପଂକ୍ତିଗୁଡ଼ିକର ଭାବ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ମନେ ରଖନ୍ତୁ ।

---

୭ । ପଦ୍ମପୁରାଣ ପାତାଳଖଣ୍ଡ ୧୩ ତ୍ରୟୋଦଶାଧ୍ୟାୟରେ ମଧ୍ୟ ଉକ୍ତ ଅଛି ଯେ, ବିଭାଣ୍ଡକ ଶାନ୍ତାଙ୍କ ବିବାହ ପୂର୍ବରୁ ଋଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗଙ୍କର ସମ୍ବାଦ ପାଇ ଅଙ୍ଗଦେଶରେ ହୋଧରେ ଉପଗତ ହୋଇଥିଲେ ଇତ୍ୟାଦି । ପଦ୍ମପୁରାଣର ଏହି ପ୍ରମାଣକୁ ଅନୁସରି କୃତ୍ତିବାସ ଦାସେ ମଧ୍ୟ ନିଜର ବଙ୍ଗ ରାମାୟଣରେ ଏହି ଭାବକୁ ନିଜ ଭାବରେ ମିଶ୍ରିତ କରି ବର୍ଣ୍ଣିଅଛନ୍ତି । ବାଳକାଣ୍ଡ—୧୪୯—୧୫୧ ପୃଷ୍ଠା ପଢ଼ନ୍ତୁ ।

୮ । ଏ କଥାମାନଙ୍କର ପ୍ରମାଣବାକ୍ୟମାନ ଗ୍ରୁପା ପୁସ୍ତକରେ ୪୫ ପୃଷ୍ଠାଠାରୁ ଦେଖନ୍ତୁ । ଲୋମପାଦଙ୍କ ଔରସ-ପ୍ରେରଣାଦି କଥାର ପ୍ରମାଣ ୪୨ ପୃଷ୍ଠାଠାରୁ ଦେଖି ନିଅନ୍ତୁ ।

୯ । ଦାସଙ୍କ ରାମାୟଣର ଗ୍ରୁପାପୁସ୍ତକରେ ଆଦିକାଣ୍ଡ ୫୩ ପୃଷ୍ଠାଠାରୁ ୫୨ ପୃଷ୍ଠା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଢ଼ନ୍ତୁ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏମନ୍ତେ କେକୟୀ କଉଶଲ୍ୟା ଦୁଇ ରାଣୀ ।
ଆଗଭର ହୋଇଣ ସେ ବୋଲନ୍ତି ତରୁଣୀ ॥
ଭୋ ଦେବରାଜ ! ତୁମ୍ଭର ଆଜ୍ଞା ପରମାଣେ
ବ୍ରତକୁ ପାଳିଣ ଅଛୁଁ ଆମ୍ଭେ ତିନିଜଣେ ॥
ଶୁଣି ମନରେ ଆନନ୍ଦ ହୋଇଲା ଦଶରଥ ।
ଦୁଇଭାଗ ଚରୁକୁ ସେନଲା ଦୁଇ ହସ୍ତ ॥
କଉଶଲ୍ୟା କେକୟୀ ଯେ ଥିଲେ ଆଗ ହୋଇ ।
ଦୁଇଙ୍କର ହସ୍ତେ ତୋଳି ଦେଲା ନରସାଈଁ ॥
ଚରୁ ନେଲେ ଦୁଇ ରାଣୀ ହୃଷ୍ଟମନା ହୋଇ ।
ଏହାଙ୍କର ପଛରେ ଯେ ସୁମିତ୍ରା ଅଛଇ ॥
ହସ୍ତ ଧରି କୌଶଲ୍ୟା ରାଜାଙ୍କୁ ଦେଖାଇଲା ।
ଭୋ ଦେବ ! ଏହାଙ୍କୁ କିପାଁ ସୁଦୟା ନୋହିଲା ॥
ବହୁତ କଷ୍ଟେ ପାଳିଛୁ ବ୍ରତ ଶଶିମୁଖୀ ।
ଏଡ଼େ କଷ୍ଟ ପାଇ ଏ ହୋଇଲା ନିରମାଖୀ ?
କର ଅନୁଗ୍ରହ ବ୍ରତ ବିଫଳ ଯେ ନୋହୁ ।
ଆମ୍ଭ ଦୁଇ ସଙ୍ଗତେ ଏ ପୁତ୍ରଦାନ ପାଉ ॥
ଦଶରଥ ବୋଇଲେ ଉତ୍ସାହ ହୋଇଥିଲ ।
ସବୁ ଚରୁଅନ୍ନ ମୁଁ ଦୁହିଙ୍କି ବାଣ୍ଟିଦେଲି ॥

ଆଉ ରାଣୀମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ବିସୋରିଲି ।
ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗତେ ମୁଁ ଏହାକୁ ଗଣିଲି ॥
ଏ ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗତେ ଯେବେ କରିଅଛୁ ବ୍ରତ ।
ଦିଅ ତୁମ୍ଭେ ଦୁହେଁ ଚରୁ ପୁତ୍ର ହେତୁ ଜାତ ॥
ମୋହର ବଚନେ ଗୋ କଲ୍ୟାଣ ହେତୁ ହେତୁ ।
ତୁମ୍ଭର ସଙ୍ଗତେ ଏହୁ ପୁତ୍ରଦାନ ପାଉ ॥
ଏତେ କହି ଆସ୍ଥାନକୁ ଗଲେ ଦଶରଥ ।
ସଭାରେ ବିଜୟ ଯାଇଁ କଲେ ନରନାଥ ॥
ରାଜାର ବଚନେ ସେ ଯେ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଦୁଇ ଭଗ୍ନୀ ।
ସୁମିତ୍ରାଙ୍କୁ ଚରୁ ପୁଣ ଦୁହେଁ ଦେଲେ ଆଣି ॥
ତାହା ପୂର୍ବ ପୁଣ୍ୟେ ସେ ପାଇଲା ଦୁଇଭାଗ ।
ଯାହାର ଯହିଁକି ପୁଣି ଥାଇ ଯେଉଁ ଯୋଗ ॥
ନାରାୟଣ ସୁମରଣ କଲେ ଚରୁ ଗ୍ରାସ ।
ସଂସାର ସ୍ୱଭାବେ ସେ ହୋଇଲେ ଗର୍ଭବାସ ॥
ସାଧୁ ସାଧୁ ମହିମା ସେ କଉଶଲ୍ୟା ରାଣୀ ।
ଗର୍ଭରେ ଧଇଲା ସେ ଅନାଦି ଚିରୋମଣି ॥
ତିନି ମହାଦେଉ ଯେ ହୋଇଲେ ଗର୍ଭବାସ ।
ଜଗନ୍ନାଥ-ଶରଣ ମୁଁ ବଳରାମ ଦାସ । ୧୦ ।

କ୍ରମଶଃ
ଶ୍ରୀ ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ ଶର୍ମ୍ମା ।

ଷଧ ଚରିତ ନାମକ ମହାକାବ୍ୟ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀହର ପୁତ୍ର ଶ୍ରୀମାନ୍ ଶ୍ରୀହର୍ଷଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଣୀତ । ନଳ ଏହି ମହାକାବ୍ୟର ଧୀରୋଦାତ୍ତ ନାୟକ, ନାୟିକା ଦମୟନ୍ତୀ ସ୍ୱୟଂବରା ମୁଗ୍ଧା । ସାହିତ୍ୟ-ଦର୍ପଣକାର ଉକ୍ତବିଧ ନାୟକ ଓ ନାୟିକାଙ୍କର ପରିଚୟ ଯଥାକ୍ରମେ ଏହିପରି ଦେଇଅଛନ୍ତି—

ଅବିକତ୍ଥନଃ କ୍ଷମାବାନାନତଗର୍ବୋ ମହାସତ୍ତ୍ୱଃ ।
ସ୍ଥିରୋ ନିଗୂଢ଼ମାନୋ ଧୀରୋଦାତ୍ତୋ ଦୃଢ଼ବ୍ରତଃକଥିତଃ

* * * *

ବିନୟାଳଙ୍କାରଯୁକ୍ତା ଗୃହକର୍ମପରା ପତିବ୍ରତା ସ୍ତ୍ରୀୟା,
ପ୍ରଥମାବତୀର୍ଣ୍ଣଯୌବନମଦନବିକାରା ରତୌ ବାମା ।
କଥିତା ମୃଦୁଷ୍ଣ ମାନେ ସମଧିକ ଲଜ୍ଜାବତୀ ମୁଗ୍ଧା ।"

ଅନ୍ୟୋଽନ୍ୟ ଚକ୍ଷୁରାଗାଦି ହିୟା ଅନୁଭାବ ; କୁସୁମ-ଚନ୍ଦ୍ର-ଚନ୍ଦନ ପ୍ରଭୃତି ଉଦ୍ଦୀପନ ଭାବ; ରତି ସ୍ଥାୟିଭାବ । ଶୃଙ୍ଗାରରସ

୧୦ । ଏ ସ୍ଥଳରେ କବିଙ୍କର ଆଦିକାଣ୍ଡର ସର୍ବପ୍ରଥମ ଭଣତି ନିହିତ ଅଛି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଙ୍ଗୀ । ପ୍ରଥମ ସର୍ଗଠାରୁ ସପ୍ତଦଶ ସର୍ଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିପ୍ରଲମ୍ଭ ଶୃଙ୍ଗାର, ତତ୍ପରେ ସମ୍ଭୋଗ ଶୃଙ୍ଗାର । ରୀତି-ବୈଦର୍ଭୀ; ଗୁଣ-ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ; ଦୂତ-ହଂସ ନିସୃଷ୍ଟାର୍ଥ ।

ପୁରାବୃତ୍ତ-ମୁକୁରରେ ପ୍ରଣେତାଙ୍କ ଜୀବନୀର ପ୍ରତିବିମ୍ବ ନିରୀକ୍ଷଣ କଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦେଖୁଁ ଯେ, ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ତ୍ରୟୋଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ତାହାଙ୍କର ଉତ୍ପତ୍ତିକାଳ ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି । ଶ୍ରୀହର୍ଷ ବାରାଣସୀର ରାଜା ଜୟଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ସଦସ୍ୟ ଥିଲେ । ଏହାର ପ୍ରମାଣ ମଧ୍ୟ ଇତିବୃତ୍ତରୁ ମିଳେ । କେତେକ ଦିନ ପରେ ଶ୍ରୀହର୍ଷ ନ୍ୟାୟପଦାର୍ଥଘଟିତ ସୂକ୍ଷ୍ମବିଚାର-ପଟ୍ଟ-ଶୁଦ୍ଧ ଦାର୍ଶନିକ-ଭାବନିବଦ୍ଧ ଖଣ୍ଡନଖଣ୍ଡ ଖାଦ୍ୟ ନାମକପ୍ରକରଣ ପ୍ରଣୟନ କରି ରାଜାଙ୍କୁ ଉପହାର ଦେଲେ । ରାଜା ଜୟଚନ୍ଦ୍ର ସେହି ପ୍ରକରଣ ଖଣ୍ଡି ଆମୂଳ ପାଠ କରି ପ୍ରଣେତାଙ୍କ ପ୍ରତି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଖଣ୍ଡିଏ କାବ୍ୟର ପ୍ରଣୟନ ନିମନ୍ତେ ତାହାଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରିବାରୁ କବି ନୈଷଧଚରିତ ନାମକ ମହାକାବ୍ୟ ରଚନା କଲେ ।

ମହାକାବ୍ୟଖଣ୍ଡି ଲଳିତ-ପଦାବଳି-ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ ଏବଂ ଶବ୍ଦାଳଙ୍କାରର ବିନ୍ୟାସ ପ୍ରୟୋଗଦ୍ୱାରା ଶ୍ରୁତିମଧୁର ହୋଇଥିବାରୁ "ନୈଷଧେ ପଦଲାଳିତ୍ୟମ୍"-- ଏହି କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ସର୍ବତ୍ର ଶୁଣାଯାଏ । ମହାକାବ୍ୟଟି ମହାଭାରତର ବନପର୍ବାନ୍ତର୍ଗତ ନିଷଧଦେଶାଧିପ ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ମହାରାଜ ନଳଙ୍କର ବିଦର୍ଭ-ରାଜକନ୍ୟା ସତୀକୁଳ-ଲଲାମଭୂତା ଦମୟନ୍ତୀଙ୍କ ପାଣିଗ୍ରହଣ-ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ସେମାନଙ୍କ ଦାମ୍ପତ୍ୟ ଜୀବନର ଘଟନାବଳୀରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏହି ମହାକାବ୍ୟଟିକୁ ଅର୍ଥାଳଙ୍କାର-ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅତିଶୟୋକ୍ତି ପ୍ରଭୃତି କେତେକ ଅଳଙ୍କାର ଉତ୍ତମରୂପେ ଅଳଙ୍କୃତ କରିଅଛନ୍ତି । କବି ଅତିଶୟୋକ୍ତି-ପ୍ରୟୋଗର ବଡ଼ ପକ୍ଷପାତୀ ଥିଲେ । ନଳଙ୍କର ଗୁଣବିଭବ-ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ସ୍ୱକୀୟ ଉଚ୍ଚଚିନ୍ତାମୂଳକ ଉକ୍ତିର ଆତିଶଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ କରି ଭାବ ଏବଂ ଭାବନାରାଜ୍ୟରେ ଆପଣାର ପ୍ରତିଭାଶାଳିତ୍ୱର ଯେଉଁ ପରିଚୟ ଦେଇଅଛନ୍ତି, ତାହା ତାଙ୍କ ଲେଖାରୁ ସ୍ପଷ୍ଟଭାବରେ ପ୍ରତୀୟମାନ ହୁଏ :—"ଯଦସ୍ୟ ଯାତ୍ରାସୁ ବଳୋଦ୍ଧତଂ ରଜଃ ସ୍ଫୁରତ୍ପ୍ରତାପାନଳ-ଧୂମ ସଂଗମ । ତଦେବ ଗତ୍ୱା ପତିତଂ ସୁଧାମ୍ବୁଧୌ ଦଧାତି ପଙ୍କୀଭବଦଙ୍କ ତାଂ ବିଧୌ ।" ପୁଣି କବି ନଳଙ୍କ ଅଶ୍ୱର ଗତି-ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଉତ୍କଟ ଅତିଶୟୋକ୍ତିର ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି :—

ପ୍ରସ୍ଥାତୁମସ୍ୟାକ ମିଯଂ କିଯତ୍ପଦଂ ଧରା ତଦାମ୍ନୋ-ଧିରପି ସ୍ଥଳାୟତାମ୍ । ଇତୀବ ବାହୈର୍ନିଜବେଗଦର୍ପିତୈଃ ପଯୋଧିରୋଧକ୍ଷମମୁଚ୍ଛ୍ରିତଂ ରଜଃ ।

ଶ୍ରୀହର୍ଷ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅନୁପ୍ରାସପ୍ରିୟ ଥିଲେ । ସଂସ୍କୃତଭାଷାରେ ଅନୁପ୍ରାସ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶ୍ରୁତିମଧୁର ହେଲେହେଁ, ପ୍ରୟୋଗର ଆଧିକ୍ୟରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ କର୍କଶ ହୋଇଥାଏ । ସୁତରାଂ ଅନୁପ୍ରାସର ବାହୁଲ୍ୟରେ ନୈଷଧ-ଚରିତର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ କେତେକ ପରିମାଣରେ ହ୍ରସ୍ୱତା ଲାଭ କରିଛି ବୋଲି କେହି କେହି କହନ୍ତି । ଏଥିରେ ନଗ-ନଗର-ବାପୀ-ତଡ଼ାଗ-ଉପବନ-ଜନପଦମାନଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ଏବଂ ନଳ ଦମୟନ୍ତୀଙ୍କର ଧୈର୍ଯ୍ୟ-ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ-ଶପଥ-ସରଳତାପ୍ରଭୃତିର ଚିତ୍ରଣରେ ସୁଲଳିତ ପଦବିନ୍ୟାସ, ଅଦ୍ଭୁତ ଭାବବିକାଶ-ପାଟବ ଓ ହଂସ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କର ଉକ୍ତିପ୍ରଯୁକ୍ତିରେ ଅସାଧାରଣ ବାକ୍‌ପଟୁତା ଅତି ମନୋହରଭାବରେ ସୁସଜ୍ଜିତ । ଗ୍ରନ୍ଥରେ ନବୀନ ଭାବମାନଙ୍କର ସଦ୍ଭାବ ସହିତ ମଧୁର ପଦବିନ୍ୟାସ ଥିବାରୁ ଅସ୍ମଦ୍ଦେଶୀୟ ଲୋକେ ବିଶେଷତଃ ନୈୟାୟିକ ପଣ୍ଡିତମାନେ ଅତିଶୟୋକ୍ତିପ୍ରିୟ ଏବଂ ଅନୁପ୍ରାସ-ଭକ୍ତ ହୋଇଥିବାରୁ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରେ ନୈଷଧଚରିତକୁ ସର୍ବପ୍ରଧାନ ମହାକାବ୍ୟ ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଅଛନ୍ତି । ଶଂସିତ ମହାକାବ୍ୟ ବିଷୟରେ ଗୋଟିଏ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଅଛି—

ଭାରବେ ଭାରବେର୍ଭାତି ଯାବନ୍ମାଘସ୍ୟ ନୋଦୟଃ ।
ଉଦିତେ ନୈଷଧେ କାବ୍ୟେ କ୍ୱ ମାଘଃ କ୍ୱ ଚ ଭାରବିଃ ।

କିନ୍ତୁ ଏଥିରେ କେହି କେହି ଏକମତ ନୁହନ୍ତି । ଅଳଂକାର-ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଦୋଷମାନଙ୍କରେ ଦୂଷିତ ହୋଇଥିବାରୁ କାବ୍ୟରସ-ରସିକମାନେ ନୈଷଧଚରିତକୁ ମାଘ-ଭାରବିର ନିମ୍ନରେ ସ୍ଥାନ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗୋଟିଏ ଜନଶ୍ରୁତି ଅଛି ।

ନୈଷଧ-ମହାକାବ୍ୟ-ରଚୟିତା ଶ୍ରୀମାନ୍ ଶ୍ରୀହର୍ଷ ଏହି କାବ୍ୟଖଣ୍ଡି ପ୍ରଣୟନ କରି ସମାଲୋଚନା ପାଇଁ କାବ୍ୟ-ପ୍ରକାଶ-ନିର୍ମାତା ସ୍ୱ-ମାତୁଳ ଶ୍ରୀମାନ୍ ମମ୍ମଥ ଭଟ୍ଟଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କଲେ । ସେ ଗ୍ରନ୍ଥଟିକୁ ଆଦ୍ୟୋପାନ୍ତ ପାଠକରି ଶ୍ରୀହର୍ଷଙ୍କୁ କହିଲେ, "ବତ୍ସକ ! କିଛିଦିନ ପୂର୍ବରୁ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥଖଣ୍ଡି ହସ୍ତଗତ ହୋଇଥିଲେ ମୋର ପ୍ରଭୂତ ଶ୍ରମଲାଘବ ହୋଇଥାନ୍ତା, ଯେହେତୁ ମୁଁ ଆତ୍ମସହକାରେ ବିବିଧ କାବ୍ୟ ଏବଂ ମହାକାବ୍ୟ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ସ୍ୱରଚିତ ଅଳଙ୍କାର-ଶାସ୍ତ୍ରର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଦୋଷ-ପରିଚ୍ଛେଦର ଉଦା-

Digitized by srujanika@gmail.com

ହରଣମାନ ସଂଗ୍ରହ କଲ । ତୁମ୍ଭ ଗ୍ରନ୍ଥଖଣ୍ଡି ପାଇଥିଲେ ଦୋଷମାନଙ୍କର ଉଦାହରଣ ସଂଗ୍ରହ କରିବାରେ ମୋତେ ଅଧିକ ଶ୍ରମ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା ।"

ଯେଉଁମାନେ କାବ୍ୟ-ସମାଲୋଚନ-କୁଶଳ, ସେମାନେ ଏଥିପାଇଁ ନୈଷଧ-ଚରିତକୁ ମାଘ ଏବଂ ଭାରବିକୃତ ପ୍ରବନ୍ଧର ନିମ୍ନରେ ସ୍ଥାନ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ତଥାପି ସେମାନେ ମୁକ୍ତ କଣ୍ଠରେ ସ୍ୱୀକାର କରିଅଛନ୍ତି ଯେ, ଏହାର ରଚନାପଦ୍ଧତି ଅଭିନବ, ପୂର୍ବତନ କୌଣସି କବିଙ୍କ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଏପରି ଆଦର୍ଶ ଭାବ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏନାହିଁ । ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରତିପଦରେ ଶ୍ରୁତିମଧୁର ପଦସମୂହଦ୍ୱାରା କାବ୍ୟାନୁଶୀଳୟିତାମାନଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଅପୂର୍ବ ପ୍ରୀତି ଜନ୍ମାଉଅଛି । କବି ସ୍ୱୀୟ ଅସାଧାରଣ ଆତ୍ମଶକ୍ତି ପ୍ରୟୋଗ କରି ନଳଦମୟନ୍ତୀଙ୍କ ପୁଣ୍ୟମୟ କଥାକୀର୍ତ୍ତନଦ୍ୱାରା ବିପଶ୍ଚିତମାନଙ୍କର ହୃଦୟକୁ ହରଣ କରିଅଛନ୍ତି । ସତୀକୁଳ ଯାହାଙ୍କର ସଦ୍‌ଗୁଣାବଳୀର ବଶୀଭୂତ, ଯାହାଙ୍କର ପୁଣ୍ୟମୟୀ ଆଖ୍ୟା ହୃଦୟରୁ କଳଙ୍କରେଖା ଅପସାରଣ କରି କଳୁଷିତ ମନକୁ ପବିତ୍ର କରେ, ଯେ ମନୋହର ବିବେକଦ୍ୱାରା କଳି-ପ୍ରଭାବ-ପ୍ରତିହତ ମହାରାଜ ନଳଙ୍କ କର୍ତ୍ତୃକ ପରିତ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା କଠୋରତାବଲମ୍ବନ ପୂର୍ବକ ସ୍ୱୀୟ ପାତିବ୍ରତ୍ୟ-ଧ୍ୱଂସନ-କୁଶଳ ବ୍ୟାଧମାନଙ୍କୁ ପାତିବ୍ରତ୍ୟାନଳରେ ଦଗ୍ଧ କରିଥିଲେ, ପୁଣି ଯେ ଆପଣାର ସତୀତ୍ୱ-ତପୋବଳରେ ଶୁଭମୟ, ପୁଣ୍ୟମୟ, ଆନନ୍ଦମୟ ପତିସମାଗମ ଲାଭ କରିଥିଲେ, ସେହି ଦମୟନ୍ତୀଙ୍କର ରମଣୀୟ ଚରିତ୍ରର ବିବିଧ ଶିକ୍ଷଣୀୟ ବିଷୟର ଅବତାରଣା କରି କବି ଉଚ୍ଚ ଆଦର୍ଶ ପ୍ରଦାନ କରିଅଛନ୍ତି ।

ଶ୍ରୀ ବିଶ୍ୱନାଥ ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ ।

ସପ୍ତମ ତରଙ୍ଗ ।

ପୂର୍ବରେ ମୁଁ ମୌନୀ ହୋଇ ରାଜାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଆସିଲି । ସେଠାରେ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ନିଜେ ଗୋଟିଏ ଶ୍ଳୋକ ରଚନାକରି ପାଠକଲା । ରାଜା ସେହି ଶ୍ଳୋକକୁ ଶୁଦ୍ଧ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରେ ଆବୃତ୍ତି କଲେ, ସମସ୍ତେ ଶୁଣି ଅତି ଆନନ୍ଦିତ ହେଲେ । ତତ୍ପରେ ଶଙ୍କରବର୍ମ୍ମା କିପରି କାର୍ତ୍ତିକେୟଙ୍କର ଅନୁଗ୍ରହ ଲାଭ କଲେ, ତାହାର କାରଣ ରାଜା ତାଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ । ଶଙ୍କରବର୍ମ୍ମା ତହିଁ କହିଲେ, "ମୁଁ ଏଠାରୁ ମୌନୀ ହୋଇ ଦେବାଳୟକୁ ଗମନ କଲି ଏବଂ ନିରାହାର ହୋଇ କାର୍ତ୍ତିକେୟଙ୍କୁ ପ୍ରୀତି କରିବା ନିମିତ୍ତ ତପସ୍ୟା କଲି । ପରିଶେଷରେ ମୁଁ ତୀବ୍ର ତାପ ଓ କ୍ଷୁଧାରେ ସଂଜ୍ଞାହୀନ ହୋଇ ତଳେ ପଡ଼ିଗଲି । ଏହି ସମୟରେ ଶକ୍ତି ହସ୍ତରେ ଧରି ଜଣେ ପୁରୁଷ ଆସି ମୋତେ କହିଲେ, "ବତ୍ସ, ତୁମ୍ଭର ମନୋବାଞ୍ଛା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ, ଉଠ ।" ମୁଁ ସେହିକ୍ଷଣି ଉଠିବସିଲି । ମୋର କ୍ଷୁଧା ଓ ପିପାସା କେଉଁଆଡ଼େ ଚାଲିଗଲା । ତତ୍ପରେ ମୁଁ ସ୍ନାନ କରି ଭକ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ ଚିତ୍ତରେ ଦେବାଳୟରେ ପ୍ରବେଶ କଲି । କାର୍ତ୍ତିକେୟ ମୋତେ ଦର୍ଶନ ଦେଲେ । ତତ୍ପରେ ସରସ୍ୱତୀ ମୋ ମୁଖରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ ।

ତଦନନ୍ତର କାର୍ତ୍ତିକେୟ ଷଟ୍-ମୁଖରେ "ବର୍ଣ୍ଣ-ସମାମ୍ନାୟ ସିଦ୍ଧଃ," ଏହି ସୂତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ କଲେ । ମୁଁ ତାହା ଶୁଣି ମାନବ-ସୁଲଭ ଚପଳତା ବଶତଃ ତାହାର ଉତ୍ତର ସୂତ୍ରଟି ଉଚ୍ଚାରଣ କଲି । କାର୍ତ୍ତିକେୟ ତହିଁ କହିଲେ, "ତୁମ୍ଭେ ଯଦି ସ୍ୱୟଂ ଏହି ସୂତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ନ ଥାନ୍ତ, ତାହା-

Digitized by srujanika@gmail.com

ହେଲେ ଏହି ଶାସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ପାଣିନି ବ୍ୟାକରଣ ନଷ୍ଟଗୌରବ ହୋଇଥାନ୍ତା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହା ଅତି ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ହୋଇ ଥିବାରୁ ଏହାର ନାମ କାତନ୍ତ୍ର ହେଲା; ଏବଂ ମୋର ବାହନ ମୟୂରପୁଚ୍ଛ ଅନୁସାରେ ଏହା କଳାପକ ନାମରେ ମଧ୍ୟ ଖ୍ୟାତ ହେଲା ।" ତତ୍ପରେ କାର୍ତ୍ତିକେୟ ସେହି ବ୍ୟାକରଣକୁ ମୋ ନିକଟରେ ପ୍ରକାଶକରି ପୁଣି ମୋତେ କହିଲେ, "ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏହି ରାଜା ସାତବାହନ ପୂର୍ବେ ଭରଦ୍ୱାଜ ମୁନିଙ୍କର ଶିଷ୍ୟ ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କର ନାମ ଥିଲା କୃଷ୍ଣ । ଦିନେ ଏକ ମୁନିକନ୍ୟା ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖି ପ୍ରେମାସକ୍ତା ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ଏ ମଧ୍ୟ କନ୍ଦର୍ପର ବଶୀଭୂତ ହୋଇ ତାହାର ପ୍ରେମରେ ମଜ୍ଜିଗଲେ । ମୁନିମାନେ ଏହି କଥା ଜାଣିପାରି ସେହି ଦୁଇଜଣଙ୍କୁ ଅଭିଶାପ ଦେଲେ । ସେଥି ପାଇଁ ଭରଦ୍ୱାଜଙ୍କର ଶିଷ୍ୟ ରାଜା ସାତବାହନରୂପେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ଜାତ ହୋଇଅଛନ୍ତି ଏବଂ ସେହି ମୁନିକନ୍ୟା ତାହାଙ୍କର ପାଟରାଣୀ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ସେହି ରାଜା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ସମସ୍ତ ବିଦ୍ୟା ଲାଭ କରିବେ । ମହାପୁରୁଷମାନେ ପୂର୍ବ ଜନ୍ମରେ ଯାହା ଉପାର୍ଜ୍ଜନ କରିଥାନ୍ତି, ତାହା ଇହଜନ୍ମରେ ମଧ୍ୟ ଅକ୍ଳେଶରେ ଲାଭ କରି ପାରନ୍ତି ।" ଏହା କହି କାର୍ତ୍ତିକେୟ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହେଲେ । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଦେବାଳୟରୁ ବାହାରି ଆସିଲି । ଆସିବା ସମୟରେ କାର୍ତ୍ତିକେୟଙ୍କର ସେବକ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ମୋତେ କିଛି ଗୁଡ଼ଳ ପ୍ରଦାନ କଲେ । ମୁଁ ବାଟରେ ସେହି ଗୁଡ଼ଳକୁ ଯେତେ ଖାଇଲେ ମଧ୍ୟ ଶେଷ ହେଲା ନାହିଁ । ଶବ୍ଦବର୍ମ୍ମା ନିଜର ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଏହି ଭାବରେ କହି କ୍ଷାନ୍ତ ହେବାରୁ ରାଜା ସାତବାହନ ଆନନ୍ଦିତ ହୋଇ ସ୍ନାନ କରିବାପାଇଁ ଗାତ୍ରୋତ୍ଥାନ କଲେ ।

ତଦନନ୍ତର ମୁଁ ରାଜାଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମକରି ଦୁଇଜଣ ଶିଷ୍ୟ ସହିତ ଦେବୀ ବିନ୍ଧ୍ୟବାସିନୀଙ୍କୁ ଦେଖିବାପାଇଁ ନଗରରୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲି । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବାପାଇଁ ଦେବୀ ମୋତେ ସ୍ୱପ୍ନରେ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ମୁଁ ତଦନୁସାରେ ଏହି ବିନ୍ଧ୍ୟାଟବୀ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କଲି । ଶବରମାନଙ୍କ କଥାନୁସାରେ ମୁଁ ଦଳେ ବଣିକଙ୍କୁ ପାଇଲି । ମୁଁ ଦୂରରୁ ଏହି ପିଶାଚମାନଙ୍କର କଥାବାର୍ତ୍ତା ଶୁଣି, ସେମାନଙ୍କର ଭାଷା ଶିକ୍ଷା କଲି । ତତ୍ପରେ ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ଆପଣଙ୍କ କଥା ପଚାରିବାରୁ ସେମାନେ କହିଲେ ଯେ, ଆପଣ ଉଜ୍ଜୟିନୀକୁ ଯାଇଅଛନ୍ତି । ମୁଁ ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ନ ଦେଖି ଆପଣଙ୍କର ପ୍ରତୀକ୍ଷାରେ ରହିଲି । ଆପଣ ଆସିବାରୁ ପିଶାଚ ଭାଷାଦ୍ୱାରା ଆପଣଙ୍କୁ କୁଶଳ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରି ମୁଁ ନିଜର ଜାତି ସ୍ମରଣ କରିପାରିଲି । ଏହି ମୋର ଜନ୍ମ-ବୃତ୍ତାନ୍ତ ।

ଗୁଣାଢ୍ୟ ନିଜର ଜନ୍ମ-ବୃତ୍ତାନ୍ତ କହି କ୍ଷାନ୍ତ ହେବାରୁ କାଣଭୂତି ତାହାଙ୍କୁ କହିଲେ, "ମୁଁ ଆଜି ରାତିରେ ଆପଣଙ୍କ ଆସିବା କଥା କିପରି ଜାଣିଲି, ଶୁଣନ୍ତୁ । ଭୂତିବର୍ମ୍ମା ନାମରେ ଗୋଟିଏ ରାକ୍ଷସ ମୋର ମିତ୍ର । ଉଜ୍ଜୟିନୀରେ ଥିବା ତାହାଙ୍କର ଉଦ୍ୟାନ-ଗୃହକୁ ଯାଇ ମୋର ଶାପମୋଚନର ଉପାୟ ପଚାରିବାରୁ ସେ ମୋତେ କହିଲେ, "ଦିନବେଳେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପ୍ରଭାବ ଥାଏ ନାହିଁ, ସୁତରାଂ ତୁମ୍ଭେ ରାତିରେ ଆଜି ଏଠାରେ ରହ, ମୁଁ କହିବି ।" କ୍ରମେ ରାତି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ଭୂତମାନେ ହର୍ଷରେ ନୃତ୍ୟ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ମୁଁ ଏହା ଦେଖି ତାହାଙ୍କୁ ଭୂତମାନଙ୍କ ହର୍ଷର କାରଣ ପଚାରିବାରୁ ସେ କହିଲେ, "ପୂର୍ବେ ବରରୁଚି-ସମ୍ବାଦରେ ଶଙ୍କର ଯାହା କରିଥିଲେ, ତାହା ଶୁଣନ୍ତୁ । ଯକ୍ଷ, ରକ୍ଷ, ଓ ପିଶାଚମାନଙ୍କର ପ୍ରଭାବ ଦିନବେଳେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ତେଜରେ ଲୁପ୍ତପ୍ରାୟ ହୋଇଥାଏ । ଯେଉଁ ଦେବତା, ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ପୂଜା ପାନ୍ତିନାହିଁ, ଏବଂ ଲୋକମାନେ ଅଖାଦ୍ୟ ଆହାର କରନ୍ତି, ସେହିଠାରେ ଏହିମାନେ ନିଜର ପ୍ରଭାବ ଖଟାଇଥାନ୍ତି । ଯେଉଁଠାରେ ନିରମିଷାଶୀ ବ୍ୟକ୍ତି ଅଥବା ସତୀ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଥାନ୍ତି, ସେଠାକୁ ଏମାନେ ଯାନ୍ତିନାହିଁ । ଗୁଣାଢ୍ୟ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବାପାଇଁ ବିନ୍ଧ୍ୟାଟବୀକୁ ଆସିଅଛନ୍ତି, ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଶୀଘ୍ର ଗମନ କର । ସେ ତୁମ୍ଭର ଶାପମୁକ୍ତିର କାରଣ ହେବେ ।" ମୁଁ ତାହା ଶୁଣି ଏଠାକୁ ଆସିଲି ଓ ତୁମ୍ଭର ଦର୍ଶନ ଲାଭକଲି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହି ପୁଷ୍ପଦନ୍ତଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବର୍ଣ୍ଣିତ ମହାକଥା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବି । ସେ ଆଉ ଆପଣ କାହିଁକି ପୁଷ୍ପଦନ୍ତ ଓ ଗୁଣାଢ୍ୟ ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ହେଲେ, ମୋତେ କହି ମୋର ଉତ୍କଣ୍ଠା ଦୂର କରନ୍ତୁ ।" କାଣଭୂତିଙ୍କର ଏହି କଥା ଶୁଣି ଗୁଣାଢ୍ୟ କହିଲେ, "ଗଙ୍ଗାତୀରରେ ଅଗ୍ରହାର ନାମରେ ଏକ ନଗର ଅଛି, ସେଠାରେ ଗୋବିନ୍ଦ ଦତ୍ତ ନାମରେ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଥିଲେ, ତାହାଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀର ନାମ ଅଗ୍ନିଦତ୍ତା । କାଳକ୍ରମେ ତାହାଙ୍କର ପାଞ୍ଚୋଟି ପୁତ୍ର ଜାତ ହେଲେ । ସେମାନେ ରୂପରେ ସୁନ୍ଦର ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ମୂର୍ଖ ଏବଂ ଅବିନୀତ । ଦିନେ ତାହାଙ୍କ ଗୃହକୁ ବୈଶ୍ୱାନର ନାମରେ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଗମନ କଲେ । ଗୋବିନ୍ଦ ଦତ୍ତ ଘରେ ନ ଥିଲେ । ସେହି ଅତିଥି ତାହାଙ୍କର ପୁତ୍ରମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କରିବାରୁ ସେମାନେ ହସି ହସି ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କଲେ । ଅତିଥି ବୈଶ୍ୱାନର ତହିଁ ରୋଷରେ ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ହୋଇ ଗୃହରୁ ଚାଲି ଯାଉଥିଲେ, ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ଗୋବିନ୍ଦ ଦତ୍ତ ଗୃହକୁ ଆସି ତାହାଙ୍କୁ ପଚାରିବାରୁ ସେ କହିଲେ, "ତୁମ୍ଭର ପୁତ୍ରମାନେ ପତିତ ଓ ମୂର୍ଖ, ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଥିବାରୁ ତୁମ୍ଭେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି । ତୁମ୍ଭ ଗୃହରେ ଆହାର କଲେ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କରିବାକୁ ହେବ ।" ଗୋବିନ୍ଦ ଦତ୍ତ ତହିଁ ଶପଥ କରି କହିଲେ, "ମୁଁ ମୋର ଏ କୁପୁତ୍ରମାନଙ୍କୁ କେତେବେଳେ ସ୍ପର୍ଶ କରେ ନାହିଁ ।" ତାହାଙ୍କର ଭାର୍ଯ୍ୟା ମଧ୍ୟ ସେହିପରି କରିବାରୁ ବୈଶ୍ୟାନର ସେମାନଙ୍କ ଗୃହରେ ଆତିଥ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଗୋବିନ୍ଦ ଦତ୍ତଙ୍କର ଦେବଦତ୍ତ ନାମରେ ଏକ ପୁତ୍ର ପିତାଙ୍କର ଅପମାନରେ ବଡ଼ ଦୁଃଖିତ ହେଲେ । ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଲୋକର ଜୀବନ ବୃଥା, ଏହି କଥା ଭାବି ସେ ସେହିକ୍ଷଣି ବଦରିକାଶ୍ରମକୁ ଗମନ କଲେ । ସେ ପ୍ରଥମେ ପଞ୍ଚଭକ୍ଷଣ ଓ ପରେ ଧୂମ୍ରପାନ କରି ଶଙ୍କରଙ୍କର ପ୍ରୀତିନିମିତ୍ତ ତପସ୍ୟାରେ ମଗ୍ନ ହେଲେ । ମହାଦେବ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ତାହାଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ ଦେଲେ । ଦେବଦତ୍ତ ମହାଦେବଙ୍କର ଭୃତ୍ୟ ହେବେ ବୋଲି ବର ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ । ମହାଦେବ କହିଲେ, "ବିଦ୍ୱାନ୍ ହୁଅ ଏବଂ ଅଶେଷବିଧ ଭୋଗର ଅଧିକାରୀ ହୁଅ । ଏହା ଛଡ଼ା ଯେତେବେଳେ ଯାହା କାମନା କରିବ, ତାହା ସେହିକ୍ଷଣି ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ।" ତତ୍ପରେ ସେ ପାଟଳୀପୁତ୍ର ନଗରକୁ ଗମନ କରି ଦେବକୁମ୍ଭ ନାମକ ଉପାଧ୍ୟାୟଙ୍କଠାରୁ ବିଦ୍ୟା-ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ମାତ୍ର ସେହି ଉପାଧ୍ୟାୟଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ କାମାତୁରା ହୋଇ ତାହାଙ୍କ ସହିତ ପ୍ରଣୟ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କରିବାରୁ ସେ ସେହି ଦେଶ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ନାମକ ନଗରକୁ ଗମନ କଲେ । ସେଠାରେ ସେ ମନ୍ତ୍ରସ୍ୱାମୀ ନାମକ ଉପାଧ୍ୟାୟଙ୍କଠାରୁ ସମସ୍ତ ବିଦ୍ୟା ଲାଭ କଲେ । ଦୈବ ଯୋଗରେ ଦିନେ ସେହି ଦେଶର ରାଜକନ୍ୟା ସେହି ରୂପବାନ୍ ଦେବଦତ୍ତଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲେ । ଦେବଦତ୍ତ ମଧ୍ୟ ରୂପବତୀ ରାଜକନ୍ୟାଙ୍କୁ ବାତାୟନ ନିକଟରେ ଦେଖିଲେ । ଉଭୟେ ବିସ୍ମୟରେ ଜଡ଼ବତ୍ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ ରହିଲେ । ରାଜକନ୍ୟା ତହିଁ ତାହାଙ୍କୁ ଅଙ୍ଗୁଳିଦ୍ୱାରା ସଙ୍କେତ କରି ବାତାୟନ ନିକଟକୁ ଯିବାକୁ କହିଲେ । ସେହି ସଙ୍କେତ ଅନୁସାରେ ଦେବଦତ୍ତ ଅନ୍ତଃପୁର ନିକଟକୁ ଯିବାରୁ ରାଜକନ୍ୟା ଦନ୍ତଦ୍ୱାରା ଗୋଟିଏ ପୁଷ୍ପକୁ ଗ୍ରହଣକରି ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ପକାଇ ଦେଲେ । ଦେବଦତ୍ତ ଏହି ସଙ୍କେତ ବୁଝି ନପାରି ଉପାଧ୍ୟାୟଙ୍କ ଗୃହକୁ ଗମନ କଲେ । ସେ ସେଠାରେ କାମତାପରେ ଦଗ୍ଧ ହୋଇ ଭୂମିରେ ଗଡ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ତାହାଙ୍କର ବାକ୍‌ଶକ୍ତି ମଧ୍ୟ ହେଲା ନାହିଁ । ଉପାଧ୍ୟାୟ ନିଜର ଜ୍ଞାନବଳରେ ତାହାଙ୍କଠାରେ କାମଜ ଚିହ୍ନମାନ ଦେଖି ପଚାରିବାରୁ ସେ ସମସ୍ତ କଥା କହିଲେ । ଉପାଧ୍ୟାୟ ତହିଁ କହିଲେ, "[illegible] ଦନ୍ତଦ୍ୱାରା ପୁଷ୍ପ ଗ୍ରହଣକରି ଏହି ସଙ୍କେତ କରିଅଛି [illegible] ତୁମ୍ଭେ ପୁଷ୍ପଦନ୍ତନାମକ ଉଦ୍ୟାନରେ ତାହାର ପ୍ରତୀକ୍ଷା କରିବ । ଅତଏବ ଶୀଘ୍ର ସେଠାକୁ ଯାଅ ।" ଏହା ଶୁଣି ସେହି ଯୁବା ପୁଷ୍ପଦନ୍ତ ଉଦ୍ୟାନକୁ ଗମନ କଲେ ଏବଂ ସେଠାରେ ଥିବା ଦେବଗୃହ ମଧ୍ୟରେ ଲୁକ୍କାୟିତଭାବରେ ରହିଲେ ।

ରାଜକନ୍ୟା ଅଷ୍ଟମୀ ଦିନ ଦେବଦର୍ଶନ କରିବା ଅଭିପ୍ରାୟରେ ସେଠାକୁ ଯାଇ ଏକାକିନୀ ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ଦେବଦତ୍ତ ମନ୍ଦିର-କବାଟର ପଛଆଡ଼ରେ ଥିଲେ । ରାଜକନ୍ୟା ମନ୍ଦିରରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ମାତ୍ର ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲେ । ଦେବଦତ୍ତ ରାଜକନ୍ୟାର ଗଳଦେଶକୁ ବାହୁପାଶରେ ବେଷ୍ଟନ କରିବାରୁ ସେ କହିଲେ, "ତୁମ୍ଭେ ମୋର ସଙ୍କେତ କିପରି ବୁଝିଲ ?" ଦେବଦତ୍ତ କହିଲେ, "ମୋର ଗୁରୁ ମୋତେ ଏହା ବୁଝାଇ ଦେଲେ ।" ଏହା ଶୁଣି ରାଜକନ୍ୟା କ୍ରୋଧରେ "ମୋତେ ଛାଡ଼ଦିଅ, ତୁମ୍ଭେ ରସିକ ନୁହ" ଏହି କଥା କହି ଯାଇଲେ ଲୋକେ ଜାଣିପାରିବେ, ଏହି ଭୟରେ ସେଠାରୁ ସେହିକ୍ଷଣି ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ । ତହିଁ ଦେବଦତ୍ତ, "ହା ପ୍ରିୟେ ! ଦେଖା ଦେଇ ଅଦୃଶ୍ୟ ହେଲ" ଏହା କହି ରାଜକନ୍ୟାଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରି ବିରହରେ ମୃତପ୍ରାୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ମହାଦେବ ଏହା ଦେଖି ପଞ୍ଚଶିଖ ନାମକ ଭୂତଙ୍କୁ ଦେବଦତ୍ତର ମନସ୍କାମନା ପୂରଣ କରିବାପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ କଲେ । ପଞ୍ଚଶିଖ ସେହିକ୍ଷଣି ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରବୋଧ ଦେଇ ସ୍ତ୍ରୀ ସଜାଇଲା ଏବଂ ନିଜେ ବୃଦ୍ଧ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବେଶ ଧାରଣକଲା । ତତ୍ପରେ ସେ ରାଜାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଇ କହିଲା "ହେ ରାଜନ୍ ! ମୋର ପୁତ୍ର କେଉଁଆଡ଼େ ଚାଲି ଯାଇଅଛି । ମୁଁ ତାହାକୁ ଖୋଜିବାପାଇଁ ଯିବି । ସୁତରାଂ ମୋହର ଏହି ପୁତ୍ରବଧୂଟି ଆପଣଙ୍କ ଗୃହରେ ରହିଲା; ଏହାକୁ ରକ୍ଷା କରିବେ ।" ରାଜା ଶାପଭୟରେ ଏହି ସ୍ତ୍ରୀବେଶଧାରୀ ଯୁବକକୁ ଅନ୍ତଃପୁରରେ ନେଇ ରଖାଇଲେ । ପଞ୍ଚଶିଖ ତହିଁ ଚାଲିଗଲା । ସେହି ଯୁବା (ଦେବଦତ୍ତ) ଅନ୍ତଃପୁରରେ ରହି କ୍ରମଶଃ ପ୍ରେମରେ ଆକୁଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ଦିନେ ସେ ନିଜ ବେଶ ଧାରଣ କରି ରାଜକନ୍ୟାକୁ ଗାନ୍ଧର୍ବ ବିଧିରେ ଗୋପନରେ ବିବାହ କଲା । କିଛିଦିନ ପରେ ରାଜକନ୍ୟାର ଗର୍ଭସଞ୍ଚାର ହେଲା । ତହିଁ ଦେବଦତ୍ତ ପଞ୍ଚଶିଖକୁ ସ୍ମରଣକଲା । ସ୍ମରଣ କଲାମାତ୍ରେ ପଞ୍ଚଶିଖ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଦେବଦତ୍ତକୁ ଅଲକ୍ଷିତଭାବରେ ସେହି ଚାଲିଗଲା । ତତ୍ପରେ ଯୁବକ ଦେବଦତ୍ତର ସ୍ତ୍ରୀବେଶ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରାଇ ପ୍ରାତଃକାଳରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ-ବେଶ ଧାରଣ କରି ରାଜାଙ୍କୁ କହିଲା, "ଦେବ ! ମୁଁ ମୋର ପୁତ୍ରକୁ ପାଇଅଛି, ମୋର ପୁତ୍ରବଧୂକୁ ଫେରାଇ ଦିଅନ୍ତୁ ?"

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ୍ରାହ୍ମଣର ପୁତ୍ରବଧୂ ଯେ ରାତିରେ ପଳାଇଅଛି, ଏହା ଜାଣି ବ୍ରାହ୍ମଣର ଶାପଭୟରେ ରାଜା ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ କହିଲେ, "ଏ ବ୍ରାହ୍ମଣ ନୁହନ୍ତି; କୌଣସି ଏକ ଦେବତା ମୋତେ ପ୍ରତାରଣା କରିବାକୁ ଆସିଅଛନ୍ତି । ସଚରାଚର ଏହିପରି ଘଟନା ଘଟିଥାଏ । ପୂର୍ବକାଳରେ ଶିବି ନାମରେ ଜଣେ ଧୀର, ଦୟାଳୁ ଓ ଦାନଶୀଳ ରାଜା ଥିଲେ । ସେହି ରାଜାଙ୍କୁ ପ୍ରତାରିତ କରିବା ନିମିତ୍ତ ଦିନେ ଇନ୍ଦ୍ର ବାଜପକ୍ଷୀ-ରୂପ ଧାରଣ କରି ମାୟା କପୋତ ରୂପରେ ପଳାୟନ କରୁଥିବା ଧର୍ମଙ୍କର ଅନୁସରଣ କଲେ । କପୋତ ଭୟରେ ଶିବି ରାଜାଙ୍କ କୋଳରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଲା । ତହୁଁ ସେହି ବାଜପକ୍ଷୀ ରାଜାଙ୍କୁ ମନୁଷ୍ୟ-ବାକ୍ୟରେ କହିଲା, 'ମୁଁ କ୍ଷୁଧିତ, କପୋତ ମୋର ଭକ୍ଷ୍ୟ, ସୁତରାଂ ଏହାକୁ ଛାଡ଼ିଦିଅନ୍ତୁ । ନଚେତ୍ ମୁଁ ମରିଯିବି । ତାହାହେଲେ ଆପଣଙ୍କର ବଡ଼ ଅଧର୍ମ ହେବ ।' ଶିବି ତହୁଁ କହିଲେ, 'ଏ ମୋର ଶରଣାଗତ; ମୁଁ ଏହାକୁ ଛାଡ଼ିଦେଇ ପାରିବି ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଏହି କପୋତର ମାଂସ ଓଜନରେ ଅନ୍ୟ ମାଂସ ଦେବି ।' ବାଜ-ପକ୍ଷୀ ତହୁଁ କହିଲା, 'ତେବେ ମୋତେ ନିଜ ଦେହରୁ ସେତିକ ମାଂସ ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତୁ ।' ରାଜା 'ତଥାସ୍ତୁ' କହି ଶରୀରରୁ ଯେତେ ମାଂସ ଦେଲେ ମଧ୍ୟ ଓଜନରେ କପୋତ ସହିତ ସମାନ ହେଲାନାହିଁ ।

ଏହା ଦେଖି ରାଜା ନିଜର ସମସ୍ତ ଶରୀରକୁ ତୁଳା-ଦଣ୍ଡରେ ବସାଇଲେ । ସେହି ସମୟରେ ଆକାଶରୁ ତାହା-ଙ୍କର ସାଧୁବାଦ ହେଲା । ଇନ୍ଦ୍ର ଓ ଧର୍ମ ତହୁଁ ମାୟାରୂପ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଶିବି ରାଜାଙ୍କୁ ଅକ୍ଷୟ ଶରୀର ପ୍ରଦାନ କଲେ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନେକ ବର ଦେଇ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହେଲେ । ବୋଧହୁଏ ସେହିପରି ମୋତେ ପରୀକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ କୌଣସି ଦେବତା ଆସିଅଛନ୍ତି ।" ରାଜା ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଗୋପନରେ ଏହି କଥା କହି ସେହି ବିପ୍ରରୂପୀ ପଞ୍ଚଶିଖକୁ ଭୟରେ କହିଲେ, 'ମୋତେ ଅଭୟ ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତୁ, ତାହା-ହେଲେ ମୁଁ କହିବି । ଆପଣଙ୍କ ପୁତ୍ରବଧୂକୁ ବହୁ ଯତ୍ନରେ ରକ୍ଷା କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ଆଜି ରାତିରେ ମାୟାରେ କେଉଁଆଡ଼େ ଚାଲିଯାଇ ଅଛନ୍ତି ।" ଏହା ଶୁଣି ପଞ୍ଚଶିଖ କହିଲା, 'ତେବେ ଆପଣଙ୍କ କନ୍ୟାକୁ ମୋ ପୁତ୍ରହସ୍ତରେ ଅର୍ପଣ କରନ୍ତୁ । " ରାଜା ଭୟରେ ନିଜ କନ୍ୟାକୁ ପ୍ରଦାନ କରିବାରୁ ସେ ଚାଲିଗଲା । ଦେବଦତ୍ତ ପ୍ରକାଶ୍ୟଭାବରେ ନିଜ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ପାଇ ଅପୁତ୍ରକ ରାଜାଙ୍କର ସମ୍ପତ୍ତି ସୁଖରେ ଭୋଗ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । କାଳକ୍ରମେ ଦେବଦତ୍ତର ଗୋଟିଏ ପୁତ୍ର ହେଲା । ତାହାର ନାମ ମହୀଧର । ରାଜା ତାହାକୁ ସିଂହାସନରେ ବସାଇ ବନକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ । ପରେ ଦେବଦତ୍ତ ମଧ୍ୟ ପୁତ୍ରର ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟରେ କୃତାର୍ଥ ହୋଇ ତପୋବନକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲା । ସେଠାରେ ସେ ମହାଦେବଙ୍କୁ ଆରାଧନା କରି ତାହାଙ୍କର କୃପାରେ ମାନବ-ଦେହ ପରିତ୍ୟାଗ କଲା ଓ ପଞ୍ଚତ୍ୱ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା । ନିଜ ପ୍ରିୟା ଦନ୍ତ-ଦ୍ୱାରା ପୁଷ୍ପ ଗ୍ରହଣ କରି ଯେଉଁ ସଙ୍କେତ କରିଥିଲା, ତାହା ସେ ବୁଝିପାରି ନଥିବାରୁ ପୁଷ୍ପଦନ୍ତ ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ହେଲା । ଏହାହିଁ ପୁଷ୍ପଦନ୍ତର ବୃତ୍ତାନ୍ତ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋର କଥା ଶ୍ରବଣ କରନ୍ତୁ । ମୁଁ ପୂର୍ବେ ଏହି ଦେବଦତ୍ତର ପିତା ଗୋବିନ୍ଦ ଦତ୍ତଙ୍କର ପୁତ୍ର ଥିଲି, ମୋର ନାମ ଥିଲା ସୋମଦତ୍ତ । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସେହି ଦୁଃଖରେ ହିମାଳୟକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲି ଏବଂ ବହୁ ପୁଷ୍ପ-ମାଳାଦ୍ୱାରା ମହାଦେବଙ୍କୁ ପ୍ରସନ୍ନ କଲି । ସେ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ମୋତେ ଦର୍ଶନ ଦେବାରୁ ମୁଁ ବର ମାଗିଲି—"ମୋତେ ଆପଣଙ୍କର ଅନୁଚର କରନ୍ତୁ ।" ମହାଦେବ କହିଲେ 'ତୁମ୍ଭେ ଦୁର୍ଗମ ଅରଣ୍ୟରୁ ପୁଷ୍ପ ସଂଗ୍ରହ କରି ଏବଂ ତାହାଦ୍ୱାରା ମାଳା ଗୁନ୍ଥି ମୋତେ ପୂଜା କରିଅଛ; ସେଥିପାଇଁ ତୁମ୍ଭେ ମାଲ୍ୟବାନ୍ ନାମରେ ମୋର ଗଣ ହେବ ।' ମୁଁ ଶଙ୍କରଙ୍କ ପ୍ରସାଦରେ ମରଦେହ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ତାହାଙ୍କର ଅନୁଚର ହୋଇଥିଲି; ମାତ୍ର ପାର୍ବତୀଙ୍କ ଶାପରେ ପୁଣି ମନୁଷ୍ୟ-ରୂପରେ ଜାତ ହୋଇଅଛି । ସୁତରାଂ ମୋତେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଶିବଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କଥିତ ମହାକଥା କହନ୍ତୁ । ଉଭୟ-ଙ୍କର ଶାପ-ମୋଚନ ହେବ ।

ଅଷ୍ଟମ ତରଙ୍ଗ ।

ଗୁଣାଢ୍ୟଙ୍କର ଅନୁରୋଧରେ କାଣଭୂତି ସେହି ସପ୍ତମହାକଥା ପିଶାଚଭାଷାରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କଲେ । ଗୁଣାଢ୍ୟ ସେହି ସପ୍ତଗ୍ରନ୍ଥଲକ୍ଷଣକୁ ସାତବର୍ଷରେ ପିଶାଚଭାଷାରେ ଲିପିବଦ୍ଧ କଲେ । ସେହି ଦୁର୍ଗମ ବନରେ କାଳର ଅଭାବରୁ ଏବଂ ବିଦ୍ୟାଧରମାନେ ଏହାକୁ ଚୋରାଇ ନେଇ ପାରିବେ ନାହିଁ, ଏହି ଅଭିପ୍ରାୟରେ ସେ ସେହି ଗ୍ରନ୍ଥକୁ ନିଜର ରକ୍ତ-ଦ୍ୱାରା ଲେଖିଥିଲେ । କାଣଭୂତି ସେହି ମହାକଥା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ସମୟରେ ଏହେ ସିଦ୍ଧ ଓ ବିଦ୍ୟାଧର ଆସିବାକୁ ଲାଗିଲେ ଯେ, ଆକାଶ ମେଘାଚ୍ଛନ୍ନପ୍ରାୟ ଦେଖା ଯାଉଥିଲା । ଗୁଣାଢ୍ୟ ସେହି ମହାକଥା ଲେଖି ସମାପ୍ତ କଲାପରେ କାଣଭୂତି ଦିବ୍ୟଗତି ଲାଭ କଲେ । ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଯେତେ ପିଶାଚ ଥିଲେ, ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ସେହି ମହାକଥା-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରବଣରେ ପିଶାଚଦେହ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଗମନ କଲେ । ଯାବତୀ ଗୁଣାଢ୍ୟଙ୍କର ଶାପମୋଚନର ଉପାୟ କହୁଥିବାବେଳେ ଏହି ମହାକଥା ମୁ ସାରରେ ଯେପରି ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପାଇବ, ତାହାର ଉପାୟ କରିବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଇଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ମହାକବି ଗୁଣାଢ୍ୟ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ—"ମୁଁ କିପରି ଏହାକୁ ପ୍ରଗ୍ରନ୍ଥିତ କରିବି, କାହାକୁ ବା ଏହା ମୁଁ ସମର୍ପଣ କରିବି ।" ଏହା ଦେଖି ଗୁଣଦେବ ଓ ନନ୍ଦଦେବ ନାମରେ ତାହାଙ୍କର ଦୁଇ ଶିଷ୍ୟ କହିଲେ, "ଅରସିକ ଲୋକମାନେ ମହାକାବ୍ୟ କେବେ ଉପଲବ୍ଧି କରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏଣୁ ରାଜା ସାତବାହନଙ୍କୁ ଏହି ମହାକାବ୍ୟ ଅର୍ପଣ କରିବା ଉଚିତ ।" ଗୁଣାଢ୍ୟ "ତଥାସ୍ତୁ" କହି ଶିଷ୍ୟ ଦୁଇଜଣଙ୍କ ହସ୍ତରେ ସେହି ମହାକାବ୍ୟ ରାଜାଙ୍କ ନିକଟକୁ ପଠାଇଲେ ଏବଂ ନିଜେ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ନଗରର ବାହାରେ ଥିବା ଦେବୀଙ୍କ ଉଦ୍ୟାନରେ ସେମାନଙ୍କର ଫେରି ଆସିବାକୁ ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଶିଷ୍ୟମାନେ ଯାଇ ରାଜା ସାତବାହନଙ୍କୁ ସେହି ମହାକାବ୍ୟ ଦେଖାଇଲେ । ରାଜା ପିଶାଚଭାଷା ଶ୍ରବଣ କରି ଏବଂ ସେମାନଙ୍କୁ ପିଶାଚୀକୃତ ଦେଖି କହିଲେ, "ପିଶାଚଭାଷା ଅତ୍ୟନ୍ତ ନୀରସ । ଏହି ଭାଷାର ପ୍ରମାଣ ସପ୍ତଲକ୍ଷମାତ୍ର । ପୁଣି ଏହା ଶୋଣିତରେ ଲେଖା; ଏହି ପିଶାଚଭାଷାକୁ ଧିକ୍ ।" ତତ୍ପରେ ସେମାନେ ପୁସ୍ତକ ଫେରାଇ ଆଣି ଗୁଣାଢ୍ୟ ନିକଟକୁ ଯାଇ ସବୁ କଥା କହିଲେ । ଗୁଣାଢ୍ୟ ନିଜର ଅବମାନନାରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁଃଖିତ ହେଲେ ।

ଗୁଣାଢ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ କାତର ହୃଦୟରେ ସେଠାରୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କରି ଏକ ପର୍ବତମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଅଗ୍ନିକୁଣ୍ଡ ନିର୍ମାଣ କଲେ ଏବଂ ବନର ମୃଗପକ୍ଷିମାନଙ୍କୁ ପଢ଼ି ଶୁଣାଇ ନରବାହନ-ଚରିତବ୍ୟତୀତ ସମସ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥ ପତ୍ରକୁ ପତ୍ର ଅଗ୍ନିରେ ପୋଡ଼ି ଦେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଅରଣ୍ୟର ପଶୁମାନେ ତୃଣାହାର ପରିତ୍ୟାଗ କରି ସେହି ମହାକଥାମାନ ଶ୍ରବଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ରାଜା ସାତବାହନ ପୀଡ଼ିତ ହେଲେ । ବୈଦ୍ୟମାନେ କହିଲେ ଯେ, ଶୁଷ୍କମାଂସ-ଭକ୍ଷଣ ଏହି ରୋଗର କାରଣ । ସୂପକାରମାନଙ୍କୁ ପଗ୍ରିବାରୁ ସେମାନେ କହିଲେ ଯେ, ବ୍ୟାଧମାନେ ସେହିପରି ମାଂସ ଦେଇଥାନ୍ତି । ବ୍ୟାଧମାନଙ୍କୁ ପଗ୍ରିବାରୁ ସେମାନେ କହିଲେ, "ଏହିଠାରୁ ଅଳ୍ପ ଦୂରରେ ପର୍ବତ ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗୋଟିଏ ଅଗ୍ନିକୁଣ୍ଡ ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ କରିଅଛନ୍ତି । ସେ ତହିଁରେ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ଏକ ଏକ ପତ୍ର ପାଠକରି ଅଗ୍ନିରେ ନିକ୍ଷେପ କରୁଅଛନ୍ତି । ବନର ଯାବତୀୟ ପଶୁପକ୍ଷୀ ଆହାର ଛାଡ଼ି ଏକତ୍ର ମିଳିତ ହୋଇ ତାହା ଏକମନରେ ଶ୍ରବଣ କରୁଅଛନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ସେମାନଙ୍କ ମାଂସ ଶୁଷ୍କ ହୋଇ ଯାଉଅଛି ।" ଏହା ଶୁଣି ରାଜା କୌତୁକରେ ବ୍ୟାଧମାନଙ୍କ ସହ ଗୁଣାଢ୍ୟଙ୍କ ନିକଟକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ । ରାଜା ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କରି ବିନୀତଭାବରେ ତାହାର କାରଣ ପଗ୍ରିଲେ । ଜ୍ଞାନୀ ଗୁଣାଢ୍ୟ ତହିଁ ପିଶାଚ-ଭାଷାରେ ନିଜର ଓ ପୁଷ୍ପଦନ୍ତର ଶାପବୃତ୍ତାନ୍ତମାନ ବର୍ଣ୍ଣନା କଲେ । ରାଜା ତାହାଙ୍କର ପାଦରେ ପ୍ରଣତ ହୋଇ ସେହି ମହାଦେବ-କଥିତ-କଥାମୟ ମହାଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ । ଗୁଣାଢ୍ୟ କହିଲେ, "ରାଜନ୍ ! ମୁଁ ମୋର ହସ୍ତଲିଖିତ ଷଟ୍ ମହାକଥାକୁ ଅଗ୍ନିରେ ପୋଡ଼ି ଦେଇଅଛି; ବାକି ଗୋଟିଏ ଅଛି । ଏହାକୁ ନିଅନ୍ତୁ । ମୋର ଶିଷ୍ୟମାନେ ଏହାର ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିଦେବେ ।" ଏହା କହି ଗୁଣାଢ୍ୟ ପିଶାଚ-କଳେବର ତ୍ୟାଗ କରି ନିଜର ଦିବ୍ୟପଦ ଲାଭ କଲେ ।

ରାଜା ସାତବାହନ ନରବାହନ ଦତ୍ତଙ୍କର ବିଚିତ୍ର-କଥାମୟ ସେହି ମହାକଥା ଶ୍ରବଣ କରି ସ୍ୱନଗରକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ କଲେ । ସେ ଗୁଣଦେବ ଓ ନନ୍ଦଦେବ ନାମକ ଗୁଣାଢ୍ୟଙ୍କର ଦୁଇ ଶିଷ୍ୟଙ୍କୁ ଭୂମି, ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଗୃହ ଦାନ କରି ବାସ କରାଇଲେ । ପରେ ରାଜା ସେହି ମହାକଥା ଶ୍ରବଣ କରି, ତାହାର ଅବତରଣିକା ସ୍ୱରୂପ ଏହି କଥାପୀଠ ରଚନା କଲେ । ସେହି ବୈଚିତ୍ର୍ୟମୟ ଅଶେଷ-ରସପୂର୍ଣ୍ଣ ମହାକଥା ତାହାଙ୍କଦ୍ୱାରା ଜଗତରେ ପ୍ରଗ୍ରନ୍ଥିତ ହେଲା ।

ଶ୍ରୀ ଗୋପୀନାଥ ଧଳ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଖ୍ୟାତି ।

ଭୁଲ୍ଲ ମନ ! ଭଲ ଭୁଲନା ।
ଫାଙ୍କା ସୁଖେ ମାତ ଗ୍ରୁତ ଫୁଲନା । ଘୋଷା ।
କେତେ କେତେ ବିପଦେ ମୋତେ
ପକାଇଛୁ,ଜାଣେ ମୁଁ ତୋତେ;
ଏବେ ପୁଣି ଆଉ　　ନ ଦିଅରେ ଦାଉ
ସବୁ ଫାନ୍ଦ ତୋର ଜଣାଗଲା ନା । ୧ ।
ଆଗେ ଆଗେ ବେଗେ ତୁ ଧାଉଁ,
ମୋହ-ଜାଲେ ମୋତେ ବୁଡ଼ାଉ;
ପଛେ ଦଉଡ଼ାଉ,　　କେବେ ଘଉଡ଼ାଉ,
ତୋ ପଥେ ମୋତେ ତୁ ଆଉ ଚଲା ନା । ୨ ।
ହଇରାଣ ନକର ଆଉ,
ରଣମାନ, ତୋ ଗୁଣ ଥାଉ,
ନ ଜାଣିବା ଯାଏ　　ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ ପ୍ରାଏ
ଚେତନା ମୋ ସତେ ମାତିଥିଲା ନା । ୩ ।
ନିମିଷକେ ତନିଶ କୋଶେ
ପହଞ୍ଚୁ ତୁ ନିଜ ଉଦ୍ଦେଶେ;
ଓଟାରଣ ମୋତେ　　ନେଉ କେତେମତେ
ପଡ଼ି ଉଠି ଧାଇଁ ପ୍ରାଣ ଗଲା ନା । ୪ ।
ତୁ ଯାହାକୁ ଗ୍ରୁଡ଼ିଛୁ ବାଟ,
ତୋ ପୁରେ ସେ ଲଗାଏ ନାଟ,
ବସାଇଛୁ ହାଟ,　　ଜଗିଅଛୁ ଘାଟ,
ହଠ-ଅପଣେ ତୁ ମୋତେ ମୂଲ୍ୟନା । ୫ ।
ଯାହାରେ ତୁ କଲୁ କବାଟ,
ତଳେ ତାକୁ ନ ମିଳେ ବାଟ;
ତୋ ନଗଡ଼େ ପଡ଼ି　　ଗଲଣି ମୁଁ ସଡ଼ି
ନନ୍ଦୁଅ ନିରାଟ ଗ୍ରୁଟ ହଲାନା । ୬ ।
ପ୍ରଭୁ ମୋର ଦୟା-ସାଗର,
ଆସିଛନ୍ତି ତୋର ଦୁଆର,
ଗ୍ରୁଡ଼ିଦେ ତୁ ବାଟ,　　ନ ଦେଖା ମୁରାଟ,
ଭୁଚ୍ଛାରେ ତୁ 'ତୁଚ୍ଛ' ବୋଲି ବୋଲାନା । ୭ ।

ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମିଶ୍ର ।

ନିକଷ ।

ଶକୁନ୍ତଳା:—ଶ୍ରୀ ବାସୁଦେବ ମହାପାତ୍ରଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରଣୀତ ଓ ସତ୍ୟବାଦୀ 'ପ୍ରେସରେ ମୁଦ୍ରିତ ସ୍ତ୍ରୀ ଏବଂ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କ ପାଠୋପଯୋଗୀ ନୂତନ ଗଦ୍ୟପୁସ୍ତକ । କେତେକ ସ୍ଥାନରେ ମୁଦ୍ରଣଦୋଷ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଭାଷାର ସରଳତା ଓ ସରସତା ଯୋଗେ ପୁସ୍ତକଟି ମନୋରମ ହୋଇଅଛି । ମଲାଟର ସାଜସଜ୍ଜା ସୁରୁଚି-ମାର୍ଜ୍ଜିତ । ସରଳ ଶବ୍ଦ ସହିତ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ କଠିନ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ଅସମୀଚୀନ ନ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା "ଅଦ୍ଭୁତ ଲାଗିଲା" ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରୟୋଗ ଭଲ ହୋଇ-ନାହିଁ । ଦ୍ୱିତୀୟ ସଂସ୍କରଣରେ ଏ ସବୁର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦେଖିଲେ ସୁଖୀ ହେବୁଁ । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ "ଶକୁ-ନ୍ତଳା" ପରି ପୁସ୍ତକର ଏକାନ୍ତ ଅଭାବ ଥିଲା । ଲେଖକ ମହାଶୟ ସେ ଅଭାବ ଦୂର କରି ପ୍ରଶଂସାର୍ହ ହୋଇଅଛନ୍ତି ।

* * *

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅପୂର୍ବାକାହାଣୀ:—ମିର୍ଜା ମହମ୍ମଦ ସ୍ୱାଲୁବ୍ ବେଗଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଣୀତ ଓ ମୁକୁର ଯନ୍ତ୍ରାଳୟରେ ମୁଦ୍ରିତ କାହାଣୀ ପୁସ୍ତକ । ଲେଖକ ମହାଶୟ କେତେକ ବିଦେଶୀୟ ଗଳ୍ପର ମର୍ମାନୁବାଦ କରି ପୁସ୍ତକାକାରରେ ପ୍ରକାଶ କରି-ଅଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଏପରି ପୁସ୍ତକର ସଂଖ୍ୟା ଯେତେ ବଢ଼ିବ, ସେତେ ଭଲ । ଭାଷା ଆଉ ଟିକିଏ ସରଳ ହୋଇଥିଲେ ଭଲ ହୋଇଥାନ୍ତା । ମୁଦ୍ରଣଦୋଷ କେତେକ ସ୍ଥାନରେ ରହି ଯାଇଅଛି । ଶୁଦ୍ଧି-ପତ୍ରରେ ସୁଦ୍ଧା ମୁଦ୍ରଣ-ଦୋଷ ଥିବା ଗତିର ପରିତାପର ବିଷୟ । ପୁସ୍ତକଟିର ଛପା ଓ ସାଜସଜ୍ଜା ଅତିଶୟ ମନୋହର ହୋଇଅଛି । କେତୋଟି ଛବି ଦିଆ ଯାଇଥିଲେ ଭଲ ହୋଇଥାନ୍ତା । ଆମ୍ଭେମାନେ ଏପରି ପୁସ୍ତକର ବହୁଳ ପ୍ରଚାର କାମନା କରୁଅଛୁଁ ।

* * *

କାଦମ୍ବରୀ:—ବାଣଭଟ୍ଟ-ପ୍ରଣୀତ ସଂସ୍କୃତ କାଦମ୍ବରୀ ପୁସ୍ତକର ସରଳ ଗଦ୍ୟାନୁବାଦ । ଲେଖକ ଶ୍ରୀ କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ମହାନ୍ତି ସାହିତ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ନୂତନ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଭାଷାର ପରିପାଟୀରେ ଯଥେଷ୍ଟ କୃତିତ୍ୱ ଦେଖାଇ ଅଛନ୍ତି । କାଦ-ମ୍ବରୀ ପରି କଠିନଶବ୍ଦ-ବହୁଳ ପୁସ୍ତକର ସରଳ ଗଦ୍ୟାନୁ-ବାଦ ଲେଖକଙ୍କ ପକ୍ଷରେ କମ୍ ପ୍ରଶଂସାର ବିଷୟ ନୁହେ । ମୁଦ୍ରଣ ପୁସ୍ତକର ଭାବ ଓ ଭାଷାର ଅନୁରୂପ ହୋଇଥିଲେ ଭଲ ହୋଇଥାନ୍ତା ।

* * *

ଗୀତାମୃତ:—ଶ୍ରୀ ସୁରଙ୍ଗୀଅଧୀଶ୍ୱରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବିରଚିତ ଓ କଟକ ଯୁନିଅନ୍ ଛାପାଖାନାରେ ମୁଦ୍ରିତ ସଙ୍ଗୀତ ପୁସ୍ତକ । ଲେଖକ ମହାଶୟ ପୁସ୍ତକଟିକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ପ୍ରଥମେ ଅନିଚ୍ଛୁକ ଥିଲେ । କେତେକ ଅପରିଣାମଦର୍ଶୀ ବନ୍ଧୁ ତାଙ୍କୁ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରୋତ୍ସାହ ଦେଇ ବୁଦ୍ଧିମାନର କାର୍ଯ୍ୟ କରିନାହାନ୍ତି । ସେମାନେ ସାହିତ୍ୟସାଗରରୁ "ଗୀତାମୃତ" ଆଣିବାକୁ ଯାଇ "ଗୀତାନୁତ" ପାଇଅଛନ୍ତି ।

ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ବାଦ

ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ଗୋପୀନାଥନନ୍ଦ ଶର୍ମାଙ୍କ "ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା-ତତ୍ତ୍ୱ"ର ମୁଦ୍ରଣକାର୍ଯ୍ୟ କଟକ ମୁକୁରପ୍ରେସରେ ଆରବ୍ଧ ହୋଇଅଛି । ଏହି ପୁସ୍ତକ ଅନେକ ଦିନରୁ ଲେଖା ଯାଇ-ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଅର୍ଥାଭାବରୁ ମୁଦ୍ରିତ ହୋଇପାରୁ ନ ଥିଲା । ଯେଉଁମାନଙ୍କ ଆର୍ଥିକ ଆନୁକୂଲ୍ୟରେ ପୁସ୍ତକଟି ମୁଦ୍ରିତ ହେଉଅଛି, ଆମ୍ଭେମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ଆନ୍ତରିକ ଧନ୍ୟବାଦ ଅର୍ପଣ କରୁଅଛୁଁ ।

* *

ମିର୍ଜା ମହମ୍ମଦ ସ୍ୱାଲୁବ୍ ବେଗଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ "ଅପୂର୍ବ-କାହାଣୀ" ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି ।

* *

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ସେନଗୁପ୍ତ ବି. ଏ. ଙ୍କ "ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ" ପୁସ୍ତକର ଦ୍ୱିତୀୟ ସଂସ୍କରଣ ଯନ୍ତ୍ରସ୍ଥ ।

* *

ସମ୍ବଲପୁରର ବିଖ୍ୟାତ ଓକିଲ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାମନାରାୟଣ-ମିଶ୍ର ଏମ୍. ଏ. ବି. ଏଲ୍ କବିବର ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଦୁଇଟି ପୁସ୍ତକର ମୁଦ୍ରଣଭାର ବହନ କରିବାକୁ ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇଛନ୍ତି ।

* *

କବିବର ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତିଙ୍କ "ପ୍ରଣୟଚଟକ" ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି ।

* *

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅନନ୍ତ ପଦ୍ମନାଭ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ "ଦମ-ୟନ୍ତୀ"ର ମୁଦ୍ରଣକାର୍ଯ୍ୟ ଆରବ୍ଧ ହୋଇଅଛି ।

* *

କବିବର ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତିଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ "ଚିଲିକା-ଭ୍ରମଣ" ଯନ୍ତ୍ରସ୍ଥ ।

* *

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମଧୁସୂଦନଦାସ ବି: ଏ: ଙ୍କ "ବାଳ ମହାଭା-ରତ" ଓ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବାଳକୃଷ୍ଣକର ବି: ଏ: ଙ୍କ "ଶିଶୁରାମା-ୟଣ" ମୁଦ୍ରିତ ହେଉଅଛି ।

* *

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନୀଳକଣ୍ଠଦାସ ଏମ୍: ଏ: ଙ୍କ "ପିଲାଙ୍କ ରାମାୟ-ଣ"ର ଦ୍ୱିତୀୟ ସଂସ୍କରଣ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି ।

* *

"ପ୍ରଦୀପ" ନାମକ ମାସିକ ପତ୍ରିକା ବ୍ରହ୍ମପୁରରୁ ପୁଣି ବାହାରୁଅଛି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଇଉରୋପରେ ଅଶାନ୍ତି:—ବିଗତ ଜର୍ମାନ ମହା-ସମର ପରେ ଲୋକେ ଭାବିଥିଲେ ଯେ, ପୃଥିବୀରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶାନ୍ତି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବ । ଦୁର୍ବଳ ପ୍ରତି ପ୍ରବଳର ଅତ୍ୟାଚାର କୁତ୍ରାପି ପରିଲକ୍ଷିତ ହେବନାହିଁ । ମିତ୍ର—ପକ୍ଷୀୟ ଶକ୍ତିଗୁଡ଼ିକର ଆସ୍ଫାଳନରୁ ଏ ସବୁ ସୂଚିତ ହେଉଥିଲା । କିନ୍ତୁ କ୍ରମେ ସେ ମୋହ ସମସ୍ତଙ୍କ ନେତ୍ର-ସମକ୍ଷରୁ ଅପସାରିତ ହେଉ-ଅଛି । ପ୍ରବଳ ଜାତିଗୁଡ଼ିକ ଦୁର୍ବଳକୁ ପଦଦଳିତ କରିବା ନିମନ୍ତେ ବଦ୍ଧପରିକର ହୋଇଅଛନ୍ତି । ସ୍ୱାର୍ଥର ପ୍ରବଳ ତାଡ଼ନାରେ ଫ୍ରାନ୍ସ କ୍ରମେ ପୂର୍ବକୃତ ପ୍ରତିଜ୍ଞାଗୁଡ଼ିକ ଭଙ୍ଗ କରୁଅଛି । ଏଥି ନିମନ୍ତେ ସେ ସମସ୍ତ ପୃଥିବୀବିରୁଦ୍ଧରେ ଯୁଦ୍ଧା ଛିଡ଼ା ହେବାକୁ ନାରାଜ ନୁହେ । ଜର୍ମାନ ପ୍ରଥମେ ନିରୁପଦ୍ରବ ପ୍ରତିରୋଧର ପକ୍ଷପାତୀ ହୋଇ ଏବେ ପୁଣି ଯୁଦ୍ଧନିମନ୍ତେ ସଜ୍ଜିତ ହେବାକୁ ବସିଲାଣି । ରୁଷ ଇତିମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ଥର ଇଂଲଣ୍ଡକୁ ଯୁଦ୍ଧର ଧମକ ଦେଖାଇ ସାରି-ଲାଣି । ଜର୍ମାନର ସପକ୍ଷରେ ଆମେରିକାରେ ପ୍ରବଳ ପିକେଟିଂ ଆରମ୍ଭ ହେଉଥିବାର ଶୁଣା ଯାଉଅଛି । ଇଟାଲି ସହିତ ମୈତ୍ରୀ-ସଂସ୍ଥାପନ ନିମନ୍ତେ ଇଂଲଣ୍ଡ ପ୍ରାଣପଣେ ଚେଷ୍ଟା କରୁଅଛି । ତୁରସ୍କ ଓ ଗ୍ରୀସ ମଧ୍ୟରେ ମନୋମାଳିନ୍ୟ ଖିଷ୍ଟରୁ ଖିଷ୍ଟତର ହେଉଅଛି । ନିକଟ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଗୋଟିଏ ମହାପ୍ରଳୟ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାର ସୂଚନା ମିଳୁଅଛି । ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ସଭ୍ୟ ଜାତିସକଳ ଜାଣି ଶୁଣି ଏପରି ପ୍ରଳୟ-ତାଣ୍ଡବର ଅଗ୍ରନେତା ହେବା ଘୋର ପରିତାପ ଓ ଲଜ୍ଜାର ବିଷୟ ।

ଆପଣା ହସ୍ତେ ଜିହ୍ୱା ଛେଦି,
କେ ତାରେ ଅଛି ପ୍ରତିବାଦୀ ?

* *
*

ମିଳାମିଳି, ନା ଦଳାଦଳି ?—ନିଖିଳ ଭାରତ କଂଗ୍ରେସ କମିଟିର ବିଗତ ବମ୍ବାଇ ଅଧିବେଶନରେ ସ୍ଥିର ହୋଇଅଛି ଯେ, କାଉନ୍ସିଲ-ପ୍ରବେଶର ବିପକ୍ଷବାଦୀମାନେ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଦଳର କାଉନ୍ସିଲ-ପ୍ରବେଶ-ଚେଷ୍ଟାରେ କୌଣସି ବ୍ୟାଘାତ ଘଟାଇବେ ନାହିଁ । ଭାରତର ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜନୈତିକ ଅବସ୍ଥା ଦୃଷ୍ଟିରେ କଂଗ୍ରେସ କମିଟିର ଏହି ମିଳନ-ଚେଷ୍ଟା ଅତିବ ପ୍ରଶଂସାର୍ହ । ସ୍ୱାଧୀନ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକତା ବିଶେଷଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହୋଇଥାଏ; କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ଦେଶର ସମସ୍ତ ଆଶାଭରସା ପରପଦଦଳିତ, ସେଠାରେ ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକତାର ସ୍ଥାନ କାହିଁ ? ଦେଶର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ସମୟରେ ନିଜ ନିଜ ମତକୁ ବଜାୟ ରଖିବାକୁ ଯାଇ ଘୋର ଅନର୍ଥର ସୂତ୍ରପାତ କରିବା ଲଜ୍ଜାର ବିଷୟ ନୁହେ କି ? ସାମ୍ପ୍ରଦାୟି-କତାର ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ଗଣ୍ଡିମଧ୍ୟରେ ଆବଦ୍ଧ ଥାଇ କୌଣସି ପରାଧୀନ ଜାତି ସ୍ୱାଧୀନତାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇନାହିଁ—ଭାରତବର୍ଷ ମଧ୍ୟ ହେବନାହିଁ । ଏ ସହଜ ସତ୍ୟ ଅନେକଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିର ବହିର୍ଭୂତ ରହୁଥିବା ସ୍ୱଦେଶପକ୍ଷରେ କ୍ଷେମଙ୍କର ନୁହେ । କଂଗ୍ରେସ କମିଟିର ନିର୍ଦ୍ଧାରଣରେ ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ମିଃ ରାଜଗୋପାଳାଚାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରମୁଖ ଅସହଯୋଗୀ ନେତାଗଣ ଉକ୍ତ କମିଟି ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ତ୍ୟାଗ କରିଅଛନ୍ତି । କାଉନ୍ସିଲର କାର୍ଯ୍ୟକାରିତାରେ ସେମାନଙ୍କ ବିଶ୍ୱାସ ଆଇ ନ ଯାଉ; କିନ୍ତୁ ତାହାବୋଲି ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଜୋର ଜବରଦ-ସ୍ତିରେ ନିଜ ମତକୁ ଆଣିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ନିର୍ବୁଦ୍ଧିତାର ପରିଚାୟକ ନୁହେ କି ? କଂଗ୍ରେସରେ ଯେଉଁ ଦଳର ସଂଖ୍ୟା ବେଶି, ସେମାନେ କଂଗ୍ରେସନାମରେ ନିଜ ନିଜ କାମ କରିଯିବେ; କିନ୍ତୁ ଅପର ଦଳର ଲୋକଙ୍କୁ ଟାଣି ଓଟାରି ନିଜ ସହିତ ଏକମତ କରିବାକୁ ଯିବା ଦେଶ ତଥା କଂଗ୍ରେସ ପକ୍ଷରେ ଲଜ୍ଜାର ବିଷୟ । ନିଜ ହୃଦୟରେ ଯାହା ସତ୍ୟରୂପେ ବିରାଜିତ, ସର୍ବାନ୍ତଃକରଣରେ ତାହା କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରିବା ସମସ୍ତଙ୍କ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଲୋକେ ନିଜ ପଥର ଅସାରତା ବିପଲବ୍ଧି କଲେ ଆପେ ଆପେ ଉପାୟାନ୍ତର ଖୋଜି ବସିବେ—ବୃଥା ଅନ୍ୟର ସରଳ ବିଶ୍ୱାସ ଉପରେ ଜୋରଜୁଲୁମ କରିବା ଭଲ ନୁହେ ।

* *
*

ଭଙ୍ଗନିର୍ବାସନ—ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ-ବିଜୁଳି--ଦିନଠାରୁ ଆରମ୍ଭକରି ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କେତେ ଲୋକ କେତେ ଭାବରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯେ ଭଞ୍ଜସାହିତ୍ୟ ବିରୁଦ୍ଧରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଅଛନ୍ତି, ତହିଁର ସବିଶେଷ ବିବରଣର ଉଲ୍ଲେଖ ଏଠାରେ ଏକପ୍ରକାର ଅସମ୍ଭବ । ଦଳେ ଲୋକ ଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ଭଞ୍ଜଙ୍କ ଲେଖା ଦେଖିଲେ ନାସିକା-କୁଞ୍ଚନ କରିଥାନ୍ତି । ସେମାନେ ନୈତିକତାର ଏତେଦୂର ପକ୍ଷପାତୀ ଯେ, ଆଦରସାତ୍ମକ ଲେଖା ଦେଖିବାମାତ୍ରକେ ସେମାନଙ୍କ ମନରେ ଅସୀମ କ୍ରୋଧ ଜାତ ହୁଏ । ଆଦରସ କେଉଁ ସାହିତ୍ୟରେ ନାହିଁ ? ସେକ୍ସପିଅର, ବାଇରନ୍, ଟେନିସନ୍, ଶେଲି ପ୍ରଭୃତିଙ୍କଠାରୁ ଆରମ୍ଭକରି ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ରାଧାନାଥ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କେଉଁ କବି ଆଦରସର ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କରିନାହାନ୍ତି ? ତେବେ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ କେଉଁ ଦୋଷ କଲେ ? ଲାବଣ୍ୟବତୀର ତୃତୀୟ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଆଦରସର ମାତ୍ରା ବେଶି ଅଛି ବୋଲି ଲୋକେ ଅସ୍ମିଶର୍ମା ହୋଇ ଯାଉଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଉକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନାଗୁଡ଼ିକ ଯେଉଁ ନୈଷଧ କାବ୍ୟରୁ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇଅଛି, ସେହି କାବ୍ୟପ୍ରତି କାହାର ଆକ୍ରୋଶ ନାହିଁ । ସାର କଥା ହେଉଛି ଯେ, ଲୋକେ ଦୋଷ ଯେତେ ଶୀଘ୍ର ଦେଖି ପାରୁଛନ୍ତି, ଗୁଣ ସେତେ ଶୀଘ୍ର ଦେଖିପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଭଞ୍ଜସାହିତ୍ୟର ପ୍ରକୃତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଉପଲବ୍ଧି କରିପାରିବା ଭଳି କେତେଜଣ ଲୋକ ଉତ୍କଳରେ ଅଛନ୍ତି ?

ଏବେ ପୁଣି ବଙ୍ଗୀୟ ଲେଖକ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବିଜୟଚନ୍ଦ୍ର ମଜୁମଦାରଙ୍କ ପ୍ରତିକୂଳ ମତଯୋଗେ ଭଞ୍ଜସାହିତ୍ୟ ପାଟନା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ସ୍କୁଲକଲେଜଗୁଡ଼ିକରୁ ନିର୍ବାସିତ ହେଉଅଛି ! ବିଜୟବାବୁ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ତଥା ଭଞ୍ଜସାହିତ୍ୟର ଅବଗାହୀ ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା ଏପରି ପ୍ରତିକୂଳ ମତ ଦେବା ଶାସ୍ତ୍ରର ଆକ୍ଷେପର ବିଷୟ । ଯଦି ବିଦ୍ୟାପତି, ଚଣ୍ଡୀଦାସ, ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ଆଦରସାତ୍ମକ ଲେଖାବଳୀ କଲିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ନିର୍ବାସିତ ହୋଇ ବଙ୍ଗୋପସାଗରର ଅତଳ ଜଳରେ ନିକ୍ଷିପ୍ତ ହୁଏ, ତେବେ ବଙ୍ଗସାହିତ୍ୟର ରହିବ କଣ ? ଏ ସବୁ ଜାଣିଶୁଣି ବିଜୟବାବୁ ଭଞ୍ଜସାହିତ୍ୟକୁ ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟରୁ ବାଦ ଦେବାକୁ କିପରି ମତ ଦେଲେ ? ପାଟନା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଅବା ତାଙ୍କ କଥାରେ କିପରି ଆସ୍ଥା ସ୍ଥାପନ କଲେ ? ଭ୍ରମପ୍ରମାଦ ସମସ୍ତଙ୍କର ଅଛି । ତାହା ସ୍ୱୀକାର କରିବାରେ ଦୋଷ କଣ ? ଆଶାକରୁଁ, ବିଜୟବାବୁ ତଥା ପାଟନା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ନିଜ ନିଜ ଭ୍ରମ ସ୍ୱୀକାର କରି ଓଡ଼ିଆ ଜାତିକୁ ଅକାରଣ ଉନ୍ମାଦନା-ଉତ୍ତେଜନାରୁ ରକ୍ଷା କରିବେ ।

Printed by B. S. Das, Mukur Press, Cuttack.

Digitized by srujanika@gmail.com

Electric Treatment.

ବୈଦ୍ୟୁତିକ ଚିକିତ୍ସା ।

ବୈଦ୍ୟ କିମ୍ବା ଔଷଧର ସାହାଯ୍ୟ ନ ନେଇ ସର୍ବବିଧ ରୋଗରୁ ଶୀଘ୍ର ମୁକ୍ତିଲାଭ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ **ବୈଦ୍ୟୁତିକ ଚିକିତ୍ସା** ଉଦ୍ଭାବିତ ହୋଇଅଛି । ଏହି ଚିକିତ୍ସାର ସାହାଯ୍ୟରେ ସର୍ବବିଧ ସଂକ୍ରାମକ ରୋଗରୁ ମଧ୍ୟ ମୁକ୍ତି ମିଳେ :—

ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟର ସିଦ୍ଧି ନିମନ୍ତେ ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଗୋଟିଏ କୌଶଳପୂର୍ଣ୍ଣ ବୈଦ୍ୟୁତିକ ଯନ୍ତ୍ର ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇଅଛି । ଏହାର ନାମ:—

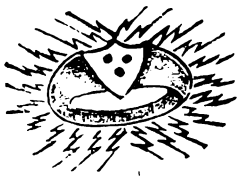

ଗେଲଭେନିକ ମୁଦି ।

Galvanic Ring.

ବ୍ୟବହାରର ସୁବିଧା ନିମନ୍ତେ ଏହାର ଆକୃତି ଠିକ୍ ମୁଦିପରି କରାଯାଇଅଛି । ବାମହସ୍ତର ଯେ କୌଣସି ଅଙ୍ଗୁଳିରେ **ଏହା ପିନ୍ଧା** ଯାଇପାରେ । କି ପୁରୁଷ, କି ସ୍ତ୍ରୀ, କି ଯୁବା, କି ବୃଦ୍ଧ, କି ଶିଶୁ—ସମସ୍ତେ ଏହା ବ୍ୟବହାର କରିପାରନ୍ତି ।

ଇଂଲଣ୍ଡ, ଆମେରିକା, ଫ୍ରାନ୍ସ ଓ ଜର୍ମାନିରେ ୪୯୬୫୦୦୦ରୁ ବେଶି **ଗେଲଭେନିକ ମୁଦି** ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇସାରିଲାଣି ।

ଗେଲଭେନିକ ମୁଦି ଜଗଦ୍ବିଖ୍ୟାତ ପ୍ରଫେସର୍ ଗେଲଭେନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଉଦ୍ଭାବିତ ପ୍ରଣାଳୀର ଅନୁସରଣରେ ନିର୍ମିତ ଗୋଟିଏ ବୈଦ୍ୟୁତିକ ଯନ୍ତ୍ର ।

ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ରୋଗିଙ୍କଠାରେ ଏହା ପରୀକ୍ଷା କରି ଦେଖାଯାଇଅଛି ଯେ, **ଗେଲଭେନିକ ମୁଦି** ସର୍ବପ୍ରକାର ବାତ ଓ ବାୟୁରୋଗ, ଅମ୍ଳ, ଅଜୀର୍ଣ୍ଣତା, ଅଗ୍ନିମାନ୍ଦ୍ୟ, କୋଷ୍ଠବଦ୍ଧତା, ଆମାଶୟ, ମଳ ଏବଂ ମୂତ୍ରକୃଚ୍ଛ୍ର, କୋଷ୍ଠବୃଦ୍ଧି, ଶ୍ୱାସ, ଶିରୋବ୍ୟଥା, ସ୍ନାୟବିକ ଦୁର୍ବଳତା, ଓ ମେହ, ପ୍ରମେହ ପ୍ରଭୃତି ନାନାବିଧ ଶୁକ୍ରତାରଲ୍ୟ ଓ ଦୂଷିତ ଧାତୁଜନିତ ରୋଗ ଦୂର କରେ ।

ଶିଶୁ, ଯୁବା, କିମ୍ବା ବୃଦ୍ଧ—ଯେ କୌଣସି ଲୋକ **ଗେଲଭେନିକ ମୁଦି**କୁ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମେଲେରିଆ, ବସୂଚିକା, ବସନ୍ତ, ପ୍ଲେଗ, ଇନ୍‌ଫ୍ଲୁଏଞ୍ଜା ରୋଗ ଆକ୍ରମଣ କରି ପାରିବ ନାହିଁ ।

ସାନବଡ଼ ସବୁପ୍ରକାର ଆକୃତିର ମୁଦି ବିକ୍ରୟାର୍ଥ ଗଚ୍ଛିତ ଅଛି । ମୁଦି ସହିତ ସହଜ ଭାଷାରେ ଲିଖିତ ବ୍ୟବହାର-ବିଧି ପଠାଯାଇଥାଏ । ମୂଲ୍ୟ ଅତି ଅଳ୍ପ । [କେବଳ ଅଳ୍ପକାଳ ନିମନ୍ତେ]

ଗୋ ୧ ଟିର ମୂଲ୍ୟ ଟ ୧୨ ; ଗୋ ୩—ଟ ୩ ।/ ;
„ ୨— ଟ ୫ ୵ ; „ ୧୨—ଟ ୮ ୵ ;
„ ୩୨— ଟ ୧୬।୵

ନଗଦ ମୂଲ୍ୟ କିମ୍ବା ଭି, ପି, ରେ ପଠାଯାଏ । ପୃଥିବୀର ଯେ କୌଣସି ସ୍ଥାନକୁ ପଠାଗଲେ ସୁଦ୍ଧା ଡାକମାସୁଲ ଖର୍ଚ୍ଚ କରାଯାଏ ନାହିଁ । ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଗ୍ରୀମ ପ୍ରାପ୍ତହେଲେ ବିଦେଶୀୟ [foreign] ଆଦେଶଗୁଡ଼ିକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରାଯାଏ । ଇଂରାଜି କିମ୍ବା ଓଡ଼ିଆଭାଷାରେ ଲିଖିତ ପତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଏ ।

ଭାରତବର୍ଷରେ ଏକମାତ୍ର ଆମଦାନିକର୍ତ୍ତା—

P, Dutt & Co **[Dept, 31]** **Baghbazr,** Calcutta	**ପି, ଦତ୍ତ ଏଣ୍ଡ କୋ,** [Dept,31] ବାଘବାଜର, କଲିକତା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକୁର ପୁସ୍ତକାଳୟ ।

ଚଉଧୁରି ବଜାର, ପୋଃ ଅଃ କଟକ ।

ବିଶେଷ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ—ମୋଫସଲର ଗ୍ରାହକମାନେ ଅର୍ଡର ଦେବା ସମୟରେ କିଛି ଟଙ୍କା ଅଗ୍ରିମ ସହ ଅର୍ଡର ପଠାଇଲେ ପୁସ୍ତକମାନ ପଠାଯିବ । ଉତ୍ତରପ୍ରାର୍ଥୀମାନେ ରିପ୍ଲାଇ କାର୍ଡରେ ପତ୍ର ଲେଖିବେ ।

ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ।

ସାହିତ୍ୟ ଓ ବ୍ୟାକରଣ :—

ଶ୍ରୀବୋଧ ... ରାୟ ମଧୁସୂଦନ ରାଓ ବହାଦୁର ପ୍ରଣୀତ ... ଟ ୦ ୵

ଶିଶୁବୋଧ (୨ୟ ଶ୍ରେଣୀ ଶିଶୁ ଛାତ୍ରୀ ନିମନ୍ତେ) ଏକଜନ ଏକଜନ ... ଟ ୦ ୵

ବାଳବୋଧ (୧ମ ଓ ୨ୟ ମାନ ନିମନ୍ତେ) ଏକଜନ ଏକଜନ ... ଟ ୦ ।୵

ବାଳବୋଧ (୧ମ ଓ ୨ୟ ମାନ ନିମନ୍ତେ) ... ଏକଜନ ସଙ୍କଳିତ } ଟ ୦ ।/
ସଂଶୋଧିତ ସଂସ୍କରଣ }

ସାହିତ୍ୟକୁସୁମ (୩ୟ ଓ ୪ର୍ଥ ମାନ ନିମନ୍ତେ) ଏକଜନ ଏକଜନ ଟ ୦ ୵/

ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗ (୫ମ ଓ ୬ଷ୍ଠ ମାନ ନିମନ୍ତେ) ... ଏକଜନ ଏକଜନ ଟ ୦ ୵/

ଶ୍ରୀବୋଧ (୧ମ ଓ ୨ୟ ବର୍ଷ ନିମନ୍ତେ) ଇ. ମାର୍ସଡେନ୍ ଓ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ରାଓ ଲିଖିତ ଟ ୦ ୵

କଥାବଳୀ (୧ମ ଓ ୨ୟ ମାନ ନିମନ୍ତେ) ... ଇ. ମାର୍ସଡେନ୍ ଓ
ଚନ୍ଦ୍ରମୋହନ ମହାଭଣା, ବି. ଏ. ବି ଲିଖିତ ... ଟ ୦ ।୵

କଥାଚଳୀ (୩ୟ ଓ ୪ର୍ଥ ମାନ ନିମନ୍ତେ) .. ଏକଜନ ଏକଜନ ଲିଖିତ ... ଟ ୦ ୵

ସାହିତ୍ୟ ପାଠ (୫ମ ଓ ୬ଷ୍ଠ ମାନ ନିମନ୍ତେ) ... ଜନୈକ ମହାଜାତ୍ର ଓ
ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ରଥ ଲିଖିତ ... ଟ ୦ ୩

ସୁଗମବୋଧବ୍ୟାକରଣ (୫ମ ଓ ୬ଷ୍ଠ ମାନ ନିମନ୍ତେ) ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ରଥ ଲିଖିତ ଟ ୦ ।

ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ (୫ମ ଓ ୬ଷ୍ଠ ମାନ ନିମନ୍ତେ) ମଧୁସୂଦନ ଦାସ ଲିଖିତ ଟ ୦ ।/୧

ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ (୫ମ ଓ ୬ଷ୍ଠ ମାନ ନିମନ୍ତେ) (ଏଥିରେ ଅରେଜ୍ଞପବଚ
ଅନୁସୃତ) ... ଜନୈକ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ଶିକ୍ଷକ କର୍ତ୍ତୃକ ସଙ୍କଳିତ ... ଟ ୦ ।/

ଲିଖନଶିକ୍ଷା ... ଚନ୍ଦ୍ରମୋହନ ମହାଭଣା, ବି. ଏ. ବି ଲିଖିତ ... ଟ ୦ ।୵

ଓଡ଼ିଆ ଟ୍ରାନ୍ସଲେଶନ୍ ଏବଂ ଇଣ୍ଟ୍ରାନ୍ସଲେଶନ ...ଡବଲ୍ୟୁ. ଡବଲ୍ୟୁ. ହେଣ୍ଡରସନ୍,
ଏମ୍. ଏ. ବି ଲିଖିତ ... ... ଟ ୦ ୩

ପ୍ରବନ୍ଧମାଳା ... ରାୟ ମଧୁସୂଦନ ରାଓ ବାହାଦୁର ପ୍ରଣୀତ ଟ ୦ ୩

ଗଣିତ:—

ପାଟିଗଣିତ ସଂକ୍ରାନ୍ତ ପ୍ରଶ୍ନମାଳା
ଅଚଳଚକ୍ରସହ (୧ମ ଓ ୨ୟ ମାନ } ...ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର ଟ ୦ ।୵
ନିମନ୍ତେ)

ଗଣିତ:—

ଏକଜନ ଉତ୍ତରମାଳା [କେବଳ ଶିକ୍ଷକ-
ମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ] } ... ଟ ୦ [illegible]

ଇଚ୍ଛାପ୍ରମିତ ଅଙ୍କପୁସ୍ତକ [୩ୟ ଓ ୪ର୍ଥ ମାନ ନିମନ୍ତେ] ରାୟ ମଧୁସୂଦନ ରାଓ

Digitized by srujanika@gmail.com

Digitized by srujanika@gmail.com

ସାହିତ୍ୟିକ ପୁସ୍ତକାବଳୀ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେର:—

ପ୍ରଣୟ-ବଳିଷ୍ଠ	ଟ ୧।
ତପସ୍ୱିନୀ	ଟ ୧ ୮
ଇନ୍ଦୁମତୀ	ଟ ୦ ।୵
କବିତାକଲ୍ଲୋଳ	ଟ ୦ ।୵
ମହିମା	ଟ ୦ /
ଅହଲ୍ୟାସ୍ତବ	ଟ ୦ /
ଉତ୍କଳ-ଲକ୍ଷ୍ମୀ	ଟ ୦ ।
ଅଯୋଧ୍ୟା ଦୃଶ୍ୟ	ଟ ୦ ।
କଚକ-ବଧ	ଟ ୦ ।୵
ଅର୍ଘ୍ୟଥାଳୀ	ଟ ୦ ୩

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି—

ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ	ଟ ୧୫
ମହେନ୍ଦ୍ର	ଟ ୦ ୩
ମହୋଦଧି	ଟ ୦ ୫
ଆର୍ଯ୍ୟବାଳା	ଟ ୦ ।/
ଭୁବନେଶ୍ୱର	ଟ ୦ ୵
ସମାଧିକ୍ଷେତ୍ର	ଟ ୦ /୬
ଉଦ୍ୟାନଖଣ୍ଡ	ଟ ୦ ୵
ପ୍ରତିଲେଖ	ଟ ୦ ।/
ପଦ୍ମପୁଷ୍ପ	ଟ ୧।
ପୁଣ୍ୟପୀଠ	ଟ ୦ ।୵
ମଧୁଚକ୍ର	ଟ ୦ ୵
ସୁଭଦ୍ରା	ଟ ୧୫
ପ୍ରଣୟଚିତ୍ରାଙ୍କ	ଟ ୦ ୩
ସାନ୍ଧ୍ୟତାରା	ଟ ୦ ୩୵
ବିଶ୍ୱଚନ୍ଦ୍ର	ଟ ୧
ସପ୍ତରଥୀ	ଟ ୦ ୫
ଉତ୍କଳ-କମଳା	ଟ ୦ ।୵
ବଣ-ମାଳତୀ (୨ୟ ସଂସ୍କରଣ)	ଟ ୦ ।

୺ ଜାହ୍ନୀଚରଣ ରଥ ବି: ଏ:—

ଋଷିକୁଲ୍ୟା	ଟ ୦ ୵
ଉତ୍କଳ ପ୍ରାଚ୍ୟର ଇତିହାସ	ଟ ୦ ।୵
ପଦ୍ୟାଞ୍ଜଳି	ଟ ୦ ୵

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ସେନଗୁପ୍ତ ବି, ଏ,—

ମୋ ବାଇଧନ	ଟ ୦ /
ବିଧବାର ଗୁହାସ୍ଥ	ଟ ୦ /୬
ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣ ଉପଦେଶାମୃତ ୨ୟ ଭାଗ	ଟ ୦ ୫

କଲିକତାରୁ ରାମକୃଷ୍ଣ (ବଙ୍ଗଳା)	ଟ ୦
ରାମକୃଷ୍ଣ କୋଇଲି	ଟ ୦ ୮
ତୁଚ୍ଛାକୁ ଏତେ ?	ଟ ୦ /
ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ	ଟ ୦ ୫

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଚକାରୀଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ—

ରତ୍ନମାଳୀ ନାଟକ	ଟ ୦ ୫୵
ସଂସାରଚନ୍ଦ୍ର ନାଟକ	ଟ ୦ ୫
ଜହ୍ନକେଶ୍ୱରୀ ନାଟକ	ଟ ୦ ।୵
କଟକବିଜୟ ନାଟକ	ଟ ୦ ୫
ସୁଶୀଳା ନାଟକ	ଟ ୦ ୫
କରଣ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ଢମ	ଟ ୦ /
ମାନ୍ୟବର	ଟ ୦ ୮
ସାଆନ୍ତିଆ ବାହା	ଟ ୦ /
ଶାମ ଦାସ	ଟ ୦ /
ଗୀତଲହରୀ	ଟ ୦ ୫୵

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାଜକିଶୋର ମହାନ୍ତି—

ଅଭିମନ୍ୟୁବଧ	ଟ ୦ ୵
ବନବାସୀ (ଉପନ୍ୟାସ)	ଟ ୦ ।୵
ରଘୁବଂଶ	ଟ ୦ ୩

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବାଳକୃଷ୍ଣ ପଟ୍ଟନାୟକ—

ଜାତୀୟ ଚମ୍ପୂ	ଟ ୦ ୵
ରତ୍ନରେଣୁ	ଟ ୦ ୵
ଅକାଳକୋଇଲି	ଟ ୦ ୮
ଗୁରୁଲବଙ୍ଗଲତା	ଟ ୦ /
ଫଲ ବଉଳବେଣୀ	ଟ ୦ /

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶ୍ରୀବତ୍ସ ପଣ୍ଡା ବି, ଏ,—

ଆର୍ଯ୍ୟଧର୍ମ	ଟ ୦ ।
ଗୃହାଶ୍ରମ	ଟ ୦ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଧର୍ମାନନ୍ଦ ତ୍ରିପାଠୀ ବି: ଏ:—

ପ୍ରକୃତବନ୍ଧୁ ନାଟକ	ଟ ୦ ୫

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନୀଳମଣି ବିଦ୍ୟାରତ୍ନ—

ବୃହଦ୍ଧ ବିଷ ଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦ /
ପୋଟଳ ଗୃଷ	ଟ ୦ /
ପଣକଆ ପାଠ	ଟ ୦ ୮
ନୀତିସୁଧାକର (ସାନୁବାଦ)	ଟ ୦ /୬
ସର୍ପଦଷ ଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦ /
ଜ୍ଞାନଗଙ୍ଗା (ନୀତିବାକ୍ୟ)	ଟ /

ଉକ୍ତୋଧିନୀ (ପଦ୍ୟାରସହ)	ଟ ୦ ୮
ଶିକ୍ଷାବିନୋଦ (ଶିଳ୍ପଶିକ୍ଷା)	ଟ ୦ /୬
ରସନାରଞ୍ଜନ	ଟ ୦ /
ରଥଗୀତ	ଟ ୦ /୬
ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ କୌତୁକ	ଟ ୦ /
ସଂଯୁକ୍ତା (ପଦ୍ୟ)	ଟ ୦ /୬
ସ୍ୱର୍ଗ ନରକ ବିଚାର	ଟ ୦ /
ସଦାଗର (ସାନୁବାଦ)	ଟ ୦ /୬
ପ୍ରକୃତପେଟିକା (ପଦ୍ୟ)	ଟ ୦ /୬
କାଚୁକୁଣ୍ଡିଆ ଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦ ୮
ମଦିରାମାହାତ୍ମ୍ୟ (ଅପକାରତା)	ଟ ୦ /
ମେହରୋଗ ଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦ /
ନବୀନ ସମ୍ରାଟ	ଟ ୦ ୵
ବାଲକୁସୁମ	ଟ ୦ /
ଅରଣ୍ୟଗୃଷ	ଟ ୦ ୮
ମହାଭାରତ ବନପର୍ବ	ଟ ୨
" ବିରାଟପର୍ବ	ଟ ୦ ୫
ମଦନବିନୋଦ (ଧାତୁପୁଷ୍ଟିଉପାୟ)	ଟ ୦ /
ନୀତିପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି	ଟ ୦ /୬
ଚନ୍ଦ୍ରଦୂତ ଚଉତିଶା	ଟ ୦ ୮
ଉତ୍କଳ କାତ୍ୟାୟନ ଗୀତ	ଟ ୦ ୮
ସଦୁକ୍ତିସଂଗ୍ରହ	ଟ ୦ ୮
ସାନୁବାଦ ଚୈତନ୍ୟଦେବ ସ୍ତୋତ୍ର	ଟ ୦ /
ପ୍ରବାଦପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି	ଟ ୦ /
ଦାମ୍ପତ୍ୟଧର୍ମ (ପଦ୍ୟ)	ଟ ୦ /୬
ଶିରରୋଗଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦ ୮
ବାଳିକାସଖା (ସଚିତ୍ରାନ୍ତ)	ଟ ୦ ୵
ହରିମନ୍ଦିର (ପଦ)	ଟ ୦ ୮
ସମୟର ସଦ୍ବ୍ୟବହାର	ଟ ୦ /
ଶଶିକଳା ପରିଣୟ (ନାଟକ)	ଟ ୦ ।
ସମୁଦ୍ରଯାତ୍ରା ବିଚାର(ପ୍ରମାଣସହ)	ଟ ୦ /
ନାରିକେଳ ଗୃଷ	ଟ ୦ /୬
କପାଗୃଷ	ଟ ୦ ୮
ରସାମୃତ (ଲେମ୍ବୁର ଗୁଣ)	ଟ ୦ ୮
ଆଳୁ ଓ ଚମାଗୁ ଗୃଷ	ଟ ୦ /
ପଦ୍ୟମାଳା ୧ମ	ଟ ୦ /

Digitized by srujanika@gmail.com

ପଦ୍ୟାବଳୀ ୨ୟ ଟ ୦ /
ଚେତନା ଗ୍ରନ୍ଥ ଟ ୦ ।୯
ଜୀବନବନ୍ଧୁ (ଜଳବ୍ୟବହାର) ଟ ୦ /୬
ଶ୍ଳୋକମୁକ୍ତାବଳୀ ଟ ୦ /
ମଣିମଞ୍ଜୁଷା (ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଶ୍ଳୋକ) ଟ ୦ /୬
ନାଶପଥ (ତମାଖୁବିରୁଦ୍ଧେ) ଟ ୦ /
ମୋହମୁଦ୍‌ଗର (ସାନୁବାଦ) ଟ ୦ ।୬
ଶିମିଳ ଆଳୁ ଗ୍ରନ୍ଥ ଟ ୦ /
ନୀତିପଦ୍ୟ ୧ମ (ପଦ୍ୟ) ଟ ୦ /
" ୨ୟ ଟ ୦ /
ପ୍ରେମଳ (ନୀତିପଦ୍ୟ) ଟ ୦ /
ବୃଶ୍ଚିସଙ୍କେତ ଟ ୦ ।
ଜମିଣିଜଣାଣ ଚୌତିଶା ଟ ୦ ।୬
ନୀତିରତ୍ନମାଳା (ପଦ୍ୟ) ଟ ୦ /
ଜଳଚକସ୍ତ୍ର ଟ ୦ /
ଗୋମହାତ୍ମ୍ୟ ଟ ୦ /
ମେଲେରଆଚକସ୍ତ୍ର ଟ ୦ /

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର ବି: ଏ: ଏଲ: ଟି:
ସଂଯୁକ୍ତା ଟ ୦ ୫
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅଶ୍ୱିନୀକୁମାର ଘୋଷ ଏମ୍: ଏ:
ଦ୍ୱିଷ୍ଠ (ପୌରାଣିକ ନାଟକ) ଟ ୧ ।
ସାବିତ୍ରୀ " ଟ ୧ ।
କଳାପାହାଡ଼ (ଐତିହାସିକ ନାଟକ) ଟ ୧ ।
ସେଓଜ " ଟ ୧ ।
ଗୋବିନ୍ଦବିଦ୍ୟାଧର " ଟ ୧ ।
ଉଫମ୍ବଲେଡ଼ି (ପ୍ରହସନ) ଟ ୦ ।
ପ୍ରେମିକ ଗ୍ରନ୍ଥ " ଟ ୦ /
ବୁଢ଼ାଚଢ଼ା " ଟ ୦ /

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁ ବି: ଏ:—
ସାନ୍ତ୍ୱନା ଟ ୦ /
ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି ଟ ୦ /୬
ଶିଶିରା ଟ ୦ ୫
ନାରୀ ଚିତ୍ର ଟ ୦ ।
ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଟ ୦ /୬
ବେଜାଏ ମଜା ଟ ୦ /

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ—
ଶିଶୁଭକ୍ତ ଟ ୦ ୫
ହତକଥା ଟ ୦ ୫

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କୃତ୍ତିବାସ ଜଳଶର୍ମା—
ଶ୍ରୀରତ୍ନ ମୁଦ୍ରଣ ଟ ୦ ୫

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ଶରଦେଓ
ପୋଟଟଣ୍ଡ ମେଡ଼ିସିନ (ପ୍ରହସନ) ଟ ୦ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନାରାୟଣ ଶିରୋମଣି
ଗୁପ୍ତାଶୁଦ୍ଧିଚନ୍ଦ୍ରିକା ଟ ୦ /୯
ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣ—(ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ସିଂହ ସାମନ୍ତଙ୍କ ଜ୍ୟୋତିଷ ଗ୍ରନ୍ଥ) ଟ ୩
Mr. M. S. Das's Precidential Adress at Bihar. ଟ ୦ /
ସଚିତ୍ର ଶିଶୁବର୍ଣ୍ଣମାଳା ଟ ୦ /

ହରିଭକ୍ତି ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ
(ଭକ୍ତି ଗ୍ରନ୍ଥ) ଟ ୧ ।

ଭାରତୀଦୁର୍ଗ ଟ ୦ ।/
ରାସକ୍ରୀଡ଼ା ଟ ୦ /୩
ମନବୋଧ ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ ଟ ୦ ।୬
ପ୍ରେମକଳ୍ପଲତା ଟ ୦ ।/
ଟୀକାଭାଗବତ ଟ ୦ /
ଗଜନିସ୍ତାରଣ ଟ ୦ ।୯
ଆର୍ତ୍ତତ୍ରାଣ ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ ଟ ୦ ।୯
ଜାତୀୟ ଗୀତ ଟ ୦ /
ସୁଲକ୍ଷଣା (କବି ଅରମନ୍ୟୁ ସାମନ୍ତ ସିଂହାର କୃତ) ଟ ୦ /
ବାଣୀ (ଶ୍ରୀ ଦୀନବନ୍ଧୁ କାବ୍ୟରଞ୍ଜନ ପ୍ରଣୀତ) ଟ ୦ /
ଅଦ୍ଭୁତ ଆଦର୍ଶ—(ପ୍ରହସନ) ଟ ୦ /
ଅଶ୍ରୁତକସ୍ତ୍ର ଟ ୦ /
ଶାନ୍ତିସଖା ଟ ୦ /
ନୃସିଂହପୁରାଣ ବନ୍ଧେଇ ସେ ୧ ଟକୁ ଟ ୬ ୫
" ଅବନ୍ଧା ସେ ୧ ଟକୁ ଟ ୬ ।
ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ ପୁରାଣ
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବନ୍ଧେଇ ସେ ୧ ଟକୁ ଟ ୬ ।
ପଦ୍ମପୁରାଣ ଟ ୦ ୫
ବିଷ୍ଣୁପୁରାଣ ଟ ୦ ।
ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପୁରାଣ ଟ ୦ ୫
ଧର୍ମପୁରାଣ ଟ ୦ ।/
ଗରୁଡ଼ ପୁରାଣ ଟ ୦ ୫
ସୂର୍ଯ୍ୟପୁରାଣ ଟ ୦ ୫
ମତ୍ସ୍ୟପୁରାଣ ଟ ୦ ।/
କଳ୍କିପୁରାଣ ଟ ୦ ୫
ଚଣ୍ଡୀପୁରାଣ ଟ ୧ ।
ଶିବପୁରାଣ ଟ ୧ ୫
ଶିବ ବା ଶୈବପୁରାଣ ଟ ୦ ୫
(ମହାଭାରତ ସାରଳାଦାସକୃତ
ମହାଭାରତ ବନ୍ଧେଇ ସେ ୧ କୁ ଟ ୧୮ ।
ମହାଭାରତ ଅବନ୍ଧା ସେ ୧ ଟକୁ ଟ ୧ ।/
ବିଷ୍ଣୁକେଶରୀ ୧ମ ଟ ୧ ।
" ୨ୟ ଟ ୧ ।
" ୩ୟ ଟ ୧ ।
" ୪ର୍ଥ (ଯ)
ବିଚିତ୍ର ରାମାୟଣ ଟ ୧ ।
ବିଲଙ୍କା ରାଧାୟଣ ଟ ୦ ୫/
ରସବିନୋଦ ଟ ୧ ।
ଦାଢ଼ିତାଭକ୍ତି ୧ମ ଟ ୦ ।/
" ୨ୟ ଟ ୦ ୫
ପ୍ରମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବନ୍ଧାଇ ଏକତ୍ର ଟ ୧ ।
ମଥୁରାମଙ୍ଗଳ ଟ ୦ ।
ପ୍ରସ୍ତାବସିନ୍ଧୁ ଟ ୦ ।
ଭାଗବତ ବନ୍ଧାଇ ସେ ୧ ଟକୁ ଟ ୬ ।
ଭାଗବତ ଅବନ୍ଧା ସେ ୧ ଟକୁ ଟ ୪ ୫/
ଭଗବଦ୍‌ଗୀତା ଟ ୦ ୫
ଭଗବଦ୍‌ଗୀତା (କୃଷ୍ଣସିଂହ) ଟ ୦ ।
ସପ୍ତକାଣ୍ଡ ରାମାୟଣ ବନ୍ଧାଇ ସେ ୧ ଟକୁ ଟ ୬ ।
" ଅବନ୍ଧା ସେ ୧ ଟକୁ ଟ ୫ ।

ସଙ୍ଗୀତ ପୁସ୍ତକମାଳା ।

ସଙ୍ଗୀତସାଗର ୧ମ ଟ ୦ /
" ୨ୟ ଟ ୦ /
" ୩ୟ ଟ ୦ /
" ୪ର୍ଥ ଟ ୦ /
" ୫ମ ଟ ୦ /
" ୬ଷ୍ଠ ଟ ୦ /
ସଙ୍ଗୀତ ମନମୋହନ ୧ମ ଟ ୦ /୬
" ୨ୟ ଟ ୦ /୬
ସଙ୍ଗୀତ ସାରସଂଗ୍ରହ ଟ ୦ /
ସଙ୍ଗୀତସଙ୍ଗୀତ ୧ମ ଟ ୦ /
" ୨ୟ ଟ ୦ /୬

Digitized by srujanika@gmail.com

ସଙ୍ଗୀତ ମନଉନ୍ମାଦ ୧ମ	ଟ ୦ /୬
" ୨ୟ	ଟ ୦ ୵
" ୩ୟ	ଟ ୦ ୵୬
ସଙ୍ଗୀତ ରତ୍ନମାଳା	ଟ ୦ ୵
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣସଙ୍ଗୀତ ୧ମ	ଟ ୦ /୬
ସଙ୍ଗୀତ ରତ୍ନହାର	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତମାଳା	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ରସରସିଆ	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ବସନ୍ତମଲ୍ଲୀ	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତମାଧବ	ଟ ୦ ।
ସଙ୍ଗୀତସ୍ତବକ	ଟ ୦ ୧୬
ସଙ୍ଗୀତସୁଧାନଧି	ଟ ୦ ।
ସଙ୍ଗୀତ ରତ୍ନାବଳୀ	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ମନୋରମା	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ମନମୋହନା	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ରଙ୍ଗବାହାର	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ଫୁଲହାର	ଟ ୦ /୬
ସଙ୍ଗୀତ କୁମୁଦ	ଟ ୦ /
ସଙ୍ଗୀତ କଳାନଧି ୧ମ	ଟ ୦ ।୵
" ୨ୟ	ଟ ୦ ୵
" ୩ୟ	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ମାଳତୀ (ଯନ୍ତ୍ରସ୍ଥ)	
ଜ୍ଞାନ ସଙ୍ଗୀତ "	

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ।

ଅମରକୋଷ ଅରଧାନ	ଟ ୧ ୧
ଅମୃତ ଭଜନସାର	ଟ ୦ ୵
" ୨ୟ	ଟ ୦ /୬
ପିଣ୍ଡେଇ ନାମା	ଟ ୦ ୧୯
ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଚରିତାମୃତ	ଟ ୦ ୧୬
କଳାପିକ (ସୀତାଙ୍କର)	ଟ ୦ ୧୬
ଅମରକୋଷ ଗୀତା	ଟ ୦ ୵
ଗୋଲକ ଗୀତା	ଟ ୦ /୩
ଚମତ୍କାର ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି	ଟ ୦ ।
ଗ୍ରନ୍ଦରତ୍ନାକର (ପ୍ରଥମ)	ଟ ୦ ।
ଜାତକାଳଙ୍କାର	ଟ ୦ ।
ଖଣ୍ଡମଞ୍ଜରୀ	ଟ ୦ /
ଜ୍ଞାନସାଗର	ଟ ୦ ।
ବିବାହପଦ୍ଧତି	ଟ ୦ ୵
ବିବାହକାରିକା	ଟ ୦ /୬
ବେତାଳ ପଞ୍ଚବିଂଶତି	ଟ ୦ ।୵
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଭୂଗୋଳ	ଟ ୦ ୵
ବୈଦେହୀଶ ବିଳାଶ ୧ମ	ଟ ୧ ୧
" ୨ୟ	ଟ ୧ ୧
" ୩ୟ	ଟ ୧ ୧
" ୪ର୍ଥ	ଟ ୧ ୧

ଭଗବତ୍ ଗୀତାମାହାତ୍ମ୍ୟ	ଟ ୦ /
ମଥୁରାମଙ୍ଗଳ	ଟ ୦ ।
ମହାନାଟକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ	ଟ ୧ ୧
ଯଦୁମଣି ରହସ୍ୟ କଥା	ଟ ୦ /
ଲାବଣ୍ୟବତୀ	ଟ ୧ ୧

ବ୍ୟାସକବି ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି ପ୍ରଣୀତ ।

ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ	ଟ ୧
ଧୂଳି	ଟ ୦
ଉପହାର	ଟ ୦
ଗଣ୍ଡିପୁଅ ଅନନ୍ତା	ଟ ୦
ପୁନର୍ମୂଷିକୋ ଭବ	ଟ ୦
ମାମୁ	ଟ ୧
ଲଛମା	ଟ ୧
ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ	ଟ ୧
ଗଳସ୍ତନ୍ତ	ଟ ୧

ଉପରେ ଯେଉଁ ପୁସ୍ତକ ଗୁଡ଼ିକର ତାଲିକା ଦିଆଗଲା, ତାହା ଛଡ଼ା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୁସ୍ତକମାନ ମଧ୍ୟ ଆମ୍ଭଠାରେ ମିଳେ । ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ସୁବିଧା ସକାଶେ ଆମ୍ଭେ ସନ୍ତୋଷଜନକ କମିଶନ୍ ଦେଇଥାଉଁ ।

ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ ବି, ଏ,
ପ୍ରୋପ୍ରାଇଟର

ପତ୍ର ଲେଖିବାର ଠିକଣା—
ଶ୍ରୀ ଦୟାନଧି ମିଶ୍ର ବି, ଏ,
ମେନେଜର ମୁକୁର ପ୍ରେସ,
ଚୌଧୁରୀବଜାର କଟକ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଜ୍ଞାପନ

ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଔଷଧାଳୟ

ଚଉଧୁରୀ ବଜାର

କଟକ ।

କବିରାଜ ଶ୍ରୀ ହରେକୃଷ୍ଣ ଦାଶ ଭିଷକ୍‌ରତ୍ନ ।

ଉପରୋକ୍ତ ଔଷଧାଳୟଟି ସାମାନ୍ୟ ଦରିଦ୍ରଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ରାଜା, ମହାରାଜା, ଧନୀ, ଜମିଦାର, ଓକିଲ, ଡେପୁଟୀ, ସରକାରୀ ଓ ବେସରକାରୀ ଶ୍ରେଷ୍ଠବଡ଼ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଏହାର ନାମ ଯଥାସମ୍ଭବ ସୁଖ୍ୟାତି ଲାଭ କରିଅଛି । ଯେଉଁମାନେ ବହୁକାଳରୁ ଜଟିଳ ରୋଗମାନଙ୍କରେ ପୀଡ଼ିତ ଥାଇ ହକିମ, ହୋମିଓପ୍ୟାଥ, ଡାକ୍ତର ଓ କବିରାଜ ଔଷଧମାନ ସେବନ କରି ଆରୋଗ୍ୟଲାଭ ନ କରିବାଦ୍ୱାରା ଔଷଧମାନଙ୍କରୁ ଏକାବେଳକେ ବିଶ୍ୱାସ ହରାଇଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଡାକ୍ତର ଓ କବିରାଜମାନଙ୍କର ବାହ୍ୟାଡ଼ମ୍ବର ବିଜ୍ଞାପନରେ ଭୁଲିଯାଇ ରୋଗ ଭଲ ହେବା ପାଇଁ ବହୁଅର୍ଥ ବ୍ୟୟ କରି ହତାଶ ହୋଇଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ଆୟୁର୍ବେଦ-ଶାସ୍ତ୍ରରୁ ବିଶ୍ୱାସ ହରାଇ ଅଛନ୍ତି, ଆମ୍ଭେ ସେହିମାନଙ୍କୁ ଥରେ ଆହ୍ୱାନ କରୁଅଛୁଁ । ଥରେ ଆମ୍ଭର ଚିକିତ୍ସାଧୀନରେ ରହି ଆମ୍ଭର ହସ୍ତପ୍ରସ୍ତୁତ ବିଶୁଦ୍ଧ ଔଷଧମାନ ସେବନ କରି ଔଷଧର ଅଦ୍ଭୁତ କ୍ଷମତା ଓ ଗୁଣମାନ ଅଚିରେ ଅନୁଭବ କରନ୍ତୁ । ସ୍ୱୋକ୍ତ ଭେଷଜମାନଙ୍କର ନିନ୍ଦା କରନ୍ତୁ ନାହିଁ ।

ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀବିଳାସ ବଟୀ । ଏକମାସକୁ ୩୦ ଟି ବଟିକାକୁ ଟ ୧୨ ।

ମେହ, ଗନରିଆ, ଧାତୁଦୌର୍ବଲ୍ୟ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟଶୀଥିଳତା, ସ୍ୱପ୍ନଦୋଷ, ଧ୍ୱଜଭଙ୍ଗ ଓ ସ୍ନାୟବିକ ଦୁର୍ବଳତା ଆଦି ଦୁରାରୋଗ୍ୟ ରୋଗରେ ପୀଡ଼ିତ ଥାଇ ନାନାପ୍ରକାର ଚିକିତ୍ସା କରି କରି ହତାଶ ହୋଇଅଛନ୍ତି କି ? ନିଜର ଶରୀରକୁ ଅନାଇ ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ପକାନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଆଉ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ଆମ୍ଭର ପେଟେଣ୍ଟ **ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀବିଳାସ ବଟୀ** ସେବନ କରନ୍ତୁ—ମୃତସଞ୍ଜୀବନୀତୁଲ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବ ।

ସାବଧାନ ! ସାବଧାନ !! ସାବଧାନ !!!

ଏହା ସାଧାରଣ ଲକ୍ଷ୍ମୀବିଳାସ ବଟି ନୁହେ । ଏଥିରେ ବିଶେଷତ୍ୱ ଅଛି ।

ଅବଳାମୃତାଭ୍ରରସ । ଏକମାସକୁ ୬୦ଟି ବଟିକାକୁ ଟ ୨୧ ।

ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶର ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଖାଦ୍ୟ, ପେୟ, ଆଚାର ବ୍ୟବହାର ଦୋଷରୁ ରକ୍ତପ୍ରଦର ରୋଗ ହୁଏ । ରୋଗିଣୀର ଶରୀରରୁ ଅନେକ ରକ୍ତକ୍ଷୟ ହେବାରୁ କ୍ରମେ ଶୋଥ ଆକ୍ରମଣ କରେ । ଶରୀରର ଲାବଣ୍ୟ ନଷ୍ଟ ହୁଏ । ବନ୍ଧ୍ୟାଦୋଷ ଘଟେ । କାର୍ଯ୍ୟରେ ଉତ୍ସାହ ଜନ୍ମେ ନାହିଁ । ଅଗ୍ନିମାନ୍ଦ୍ୟ, ଅରୁଚି, ହସ୍ତପଦର ଜ୍ୱାଳା ଓ ଶିରବ୍ୟଥା ଆଦି ହୁଏ । କାହାର କାହାର ମାସରେ ଦୁଇ ତିନିଥର ସ୍ରାବ ହୁଏ କିମ୍ବା ରକ୍ତସ୍ରାବ ଚାରିଦିନରେ ୨ । ୩ ଦିନ ରହେ । ତଳିପେଟବେଦନା, ଅଣ୍ଡାବେଦନା, ଘୋଳାବିଷ୍ଟା ହୁଏ । ଜୀବନଧାରଣ ସନ୍ଦେହ ହୁଏ । **ଅବଳାମୃତାଭ୍ରରସ** ସେବନ କରନ୍ତୁ, ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଭକରିବେ । ସନ୍ତାନମୁଖ ଦର୍ଶନ କରିବେ । ଯୌବନ ଫେରି ପାଇବେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସ୍ୱପ୍ନଦୋଷକାଳାନଳ ବଟୀ । ଏକମାସ ସେବନୋପଯୋଗୀ ୪ ୩ ।

ଧାତୁଦୌର୍ବଲ୍ୟ, ଅନୈସର୍ଗିକ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଚାଳନା ଓ ମନଚାଞ୍ଚଲ୍ୟ ହେତୁ ସ୍ୱପ୍ନଦୋଷ ଘଟେ । ଅତିରିକ୍ତ ପରିମାଣରେ ଶୁକ୍ର ନିର୍ଗତ ହୁଏ । ବିଶେଷତଃ ଗୃହସ୍ଥମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶଙ୍କର ଏ ରୋଗରେ ଘୋର ଅନିଷ୍ଟ ସାଧିତ ହୁଏ । ଦୁର୍ବଳମସ୍ତିଷ୍କ ହେତୁ ପଠନରେ ଅନିଚ୍ଛା ଓ ସ୍ମରଣଶକ୍ତି ହ୍ରାସ ହୁଏ । ମେହ, ଧ୍ୱଜଭଙ୍ଗ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟଶୀଥିଳତା, ହସ୍ତପଦ ଜ୍ୱାଳାବିଷ୍ଟା ଆଦି ବିବିଧ ଜଟିଳ ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ଉକ୍ତ ଗୃହସ୍ଥମାନେ ପ୍ରାୟ ଅକର୍ମଣ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି । **ଆଉ ଭୟ କରନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଆମ୍ଭର ସ୍ୱପ୍ନଦୋଷକାଳାନଳ ବଟି ସେବନ କରନ୍ତୁ । ଅଚିରାତ୍ ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଭ କରିବେ ।**

ଶୋଣିତଶୋଧକ ଘୃତ । ୧ ଶିଶିର ମୂଲ୍ୟ ୪ ୧ ।

ଆମବାତ, ଶ୍ଳୀପଦ (ଗୋଦର), କୋଷବୃଦ୍ଧି, ଦୂଷିତ ରକ୍ତ ଜମିବା, ଗରମୀ ଘା, ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ତାବତୀୟ ଘା ପ୍ରଭୃତି ରୋଗରୁ ଅତିରେ ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଭ କରିବେ । ଉପରୋକ୍ତ ଘୃତ ମାଲିସ କରନ୍ତୁ ।

ଦାବାଗ୍ନି କଷାୟ । ୧ ଶିଶିର ମୂଲ୍ୟ ୪ ୧ ।

ପାଳିଜ୍ୱର, ମେଲେରିଆ ଜ୍ୱର, ପ୍ଲୀହାଘଟିତ ଜ୍ୱର, ଏକାହ୍ନିକ ଜ୍ୱର ଆଦି ସର୍ବପ୍ରକାର ଜ୍ୱରର ଅମୋଘ ଔଷଧ । ପରୀକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ।

ଆମ୍ଭର ଔଷଧାଳୟରେ ସମସ୍ତପ୍ରକାର ଭସ୍ମ, ମୋଦକ, ଘୃତ, ତୈଳ, ଅବଲେହ, ମଳମ, ଆସବ, ଚୂର୍ଣ୍ଣ, ଅରିଷ୍ଟ ଓ ବଟିକା ଆଦି ବିଶୁଦ୍ଧଭାବରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ବିକ୍ରୟ ନିମନ୍ତେ ରହିଅଛି । ଏତଦ୍ଭିନ୍ନ ରୋଗୀମାନଙ୍କର ଉପସ୍ଥିତ ଅବସ୍ଥାପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିନିକ୍ଷେପ କରି ଅତୀବ ଯତ୍ନସହ ଚିକିତ୍ସା କରିଥାଉଁ । ରୋଗୀ ଶୀଘ୍ର ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଭ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଚେଷ୍ଟିତ ଥାଉଁ । ମଫସଲବାସିମାନଙ୍କର ଆମ୍ଭନିକଟରେ ପ୍ରତାରିତ ହେବାର ଆଶଙ୍କା ନାହିଁ । ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ ଯେ ସେମାନେ ପତ୍ର ଲେଖିଲାବେଳେ ନିଜର ନାମ, ଠିକଣା ଓ ପୋଷ୍ଟଅଫିସ ପରିଷ୍କାରରୂପେ ଲେଖିବେ । ଦଶଟଙ୍କାରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଔଷଧ ନେଲେ ଆପାତତଃ ଏକଚତୁର୍ଥାଂଶ ମୂଲ୍ୟ ଅଗ୍ରିମ ପଠାଇବାକୁ ହେବ । ରୋଗର ବିସ୍ତୃତ ବିବରଣ ଲେଖିପଠାଇଲେ ବିହିତ ଔଷଧ ପ୍ରଦାନ କରିବୁଁ ।

ବିଶ୍ୱସ୍ତ
ଶ୍ରୀ ହରେକୃଷ୍ଣ ଦାଶ ।

ସଂଯୁକ୍ତା

ଶ୍ରୀ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର ବି, ଏ, ଏଲ, ଟି,ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଣୀତ ନୂତନ ଗଦ୍ୟପୁସ୍ତକ ।

ଭାଷା ପ୍ରାଞ୍ଜଳ, ଭାବ ମନୋହର । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଏଣ୍ଟିକ୍ କାଗଜରେ ସୁନ୍ଦର କାଳିରେ ମୁଦ୍ରିତ । ମଲାଟ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ମନୋମୁଗ୍ଧକର ହାଫ୍‌ଟୋନ୍ ଛବି ଅଛି ।

ପୁସ୍ତକଟି ଗଦ୍ୟସାହିତ୍ୟର ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ରତ୍ନ —ସ୍ୱଦେଶପ୍ରେମ ଓ ବୀରତ୍ୱର ଅମରକାହାଣୀ—ପ୍ରିୟଜନମାନଙ୍କୁ ଉପହାର ଦେବାର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଜିନିଷ । ମୂଲ୍ୟ ୪ ୦ ୨ ।

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ :—
ମୁକୁର ପ୍ରେସ,
କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ନୂତନ ବିଜ୍ଞାପନ ।

ଅପୂର୍ବ ସୁଯୋଗ ! ହରାନ୍ତୁ ନାହିଁ !

ଅପ୍‌ସରା-କାହାଣୀ ।

ମିର୍ଯ୍ୟା ମହମ୍ମଦ ୟାକୁବ୍ ବେଗଙ୍କ ନୂତନ କାହାଣୀ ପୁସ୍ତକ ।

ଭାଷା ସରଳ— ଭାବ ମଧୁର । ଥରେ ପଢ଼ିଲେ ଆଉ ଥରେ ପଢ଼ିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ହେବ । ଏପରି କାହାଣୀ ପୁସ୍ତକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇନାହିଁ । ଛପା ଓ କାଗଜ ସୁନ୍ଦର—ମଲାଟ ମଧ୍ୟ ସୁନ୍ଦର । ମୂଲ୍ୟ ୪ ° ୨ ମାତ୍ର ।

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ—

ମୁକୁର ପୁସ୍ତକାଳୟ
ଚୌଧୁରୀବଜାର, କଟକ ।

ଆଶା ।

ବ୍ରହ୍ମପୁରରୁ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶଶିଭୂଷଣ ରଥ M. L. C. ଙ୍କ ସମ୍ପାଦକତ୍ୱରେ ପ୍ରକାଶିତ ସାପ୍ତାହିକ ପତ୍ରିକା ଏଥିରେ ରାଜନୀତି, ସମାଜନୀତି, ଧର୍ମନୀତିପ୍ରଭୃତି ବିଷୟଗୁଡ଼ିକ ଅତି ମନୋହରଭାବରେ ଆଲୋଚିତ ହୁଏ । ବାର୍ଷିକ ମୂଲ୍ୟ ୪ ୦ ।

ଆଶା ପ୍ରେସ:—ଆମ୍ଭ ପ୍ରେସରେ ଓଡ଼ିଆ, ଇଂରାଜୀ, ତେଲୁଗୁପ୍ରଭୃତି ଭାଷାରେ ପୁସ୍ତକ, ଚେକ, ରସିଦ, ଫର୍ମ ପ୍ରଭୃତି ଅତି ସୁଲଭ ମୂଲ୍ୟରେ ଓ ପରିଷ୍କାର ଭାବରେ ଛପାଯାଏ । ଆମ୍ଭଠାରେ ନାନାପ୍ରକାର ଓଡ଼ିଆ ପୁସ୍ତକ ଓ ବାଗ କଲମପ୍ରଭୃତି ଷ୍ଟେସନାରି ପଦାର୍ଥମାନ ମଧ୍ୟ କ୍ରୟାର୍ଥ ଗଚ୍ଛିତ ଅଛି । ମୋଫସଲର ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କୁ ସନ୍ତୋଷଜନକ ଉତ୍ତର ଦେଇଥାଉଁ । ଥରେ ମାତ୍ର ପରୀକ୍ଷା ପ୍ରାର୍ଥନୀୟ ।

ମାନେଜର,
ଆଶା ପ୍ରେସ,
ବ୍ରହ୍ମପୁର, ଗଞ୍ଜାମ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକୁର—ପ୍ରେସରେ ଓଡ଼ିଆ, ବଙ୍ଗଳା, ଦେବନାଗରୀ ଓ ଇଂରାଜୀ ଅକ୍ଷରରେ ବହି, ଚେକ, କାର୍ଡ଼, ନିମନ୍ତ୍ରଣପତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ସୁନ୍ଦର ଓ ସୁଲଭ ମୂଲ୍ୟରେ ଛପାହୁଏ। ଏଠାକୁ ସବୁପ୍ରକାର ପୁସ୍ତକ ଓ କାଗଜ ପ୍ରଭୃତିର ଅଡ଼ର ପଠାଇଲେ ଭି:ପି: ଯୋଗେ ପଠାଯାଏ।

ମୁକୁର—ନିୟମାବଳୀ।

୧—ମୁକୁର ପ୍ରତିମାସର ଶେଷ ସପ୍ତାହରେ ନିୟମିତରୂପେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହେବ।

୨—ମୁକୁର ଅଗ୍ରୀମ ବାର୍ଷିକ ମୂଲ୍ୟ ଟ ୨ ୫ ଙ୍କା; ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଟ ୨ ଙ୍କା, ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଂଖ୍ୟାର ମୂଲ୍ୟ ଟ୍ଠ । ମାସ।

୩—ରିପ୍ଲାଇ କାର୍ଡ଼ ବା ଟିକିଟ ନ ପଠାଇଲେ ଉତ୍ତର ଦିଆଯିବ ନାହିଁ।

୪—କେହି ଠିକଣା ପରିବର୍ତ୍ତନ କଲେ ଅନୁଗ୍ରହପୂର୍ବକ ତାହା ନ ମଝିରେ ଜଣାଇବେ ନଚେତ୍ ପତ୍ରିକା ହସ୍ତଗତ ନହେଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦାୟୀ ନୋହୁଁ।

୫—ଗ୍ରାହକମାନେ ଚିଠିପତ୍ର ପଠାଇଲେ ଅନୁଗ୍ରହପୂର୍ବକ ଗ୍ରାହକ ନମ୍ବର ଓ ନୂତନ ଗ୍ରାହକ "ନୂତନ" ବୋଲି ଲେଖିବେ।

ମୁକୁରରେ ବିଜ୍ଞାପନ ଛପାଇବା ସର୍ତ୍ତ;—

ଏକଥର ପାଇଁ—ଅର୍ଦ୍ଧପୃଷ୍ଠାକୁ ଟ ୧୫ ଙ୍କା, ଏକ ପୃଷ୍ଠାକୁ ଟ ୨୫ ଙ୍କା, ଦୁଇ ଏକ ପୃଷ୍ଠାକୁ ଟ ୫ ଙ୍କା। ଏକବର୍ଷ ପାଇଁ ଯଥାକ୍ରମେ ଟ ୧୫ ଙ୍କା, ଟ ୨୫ ଙ୍କା, ଏବଂ ଟ ୫୦ ଙ୍କା। ବିଜ୍ଞାପନର ମୂଲ୍ୟ ବିଜ୍ଞାପନର ସହିତ ନ ପଠାଇଲେ ଛପା ହେବ ନାହିଁ।

ମୁକୁର

ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ

ବିରାଟ ଆୟୋଜନ।

ଆମ୍ଭେମାନେ ମୁକୁରର ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ସୁବିଧାସକାଶେ ଅତି ସୁଲଭମୂଲ୍ୟରେ ପୁସ୍ତକମାନ ଯୋଗାଇ ବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଅଛୁଁ। ଯେଉଁ ଗ୍ରାହକମାନେ ମୁକୁରର ବାର୍ଷିକ ଦେୟ ଦେଇଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଆମ୍ଭଠାରୁ ତାହା ନେଲେ ବର୍ତ୍ତମାନ ନିମ୍ନଲିଖିତ ପୁସ୍ତକଗୁଡ଼ିକ ଶସ୍ତା ଦରରେ ପାଇପାରିବେ। ଯେତେବେଳେ ଯେଉଁ ପୁସ୍ତକ ଏପରି ଶସ୍ତା ଦରରେ ଦିଆଯିବ, ମୁକୁରରେ ଯଥାସମୟରେ ତହିଁର ବିଜ୍ଞାପନ ଦିଆଯିବ।

୧। ହରିଭକ୍ତିଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ (ଭକ୍ତି ଗ୍ରନ୍ଥ	ଟ୍ଠ୧୧ ସ୍ଥଳେ	ଟ୍ଠ ୦ ୫	
୨। ବିଦଗ୍ଧଚିନ୍ତାମଣି (ସାମନ୍ତସିଂହାର)	ଟ୍ଠ୧୫	„	ଟ୍ଠ ୦ ୩
୩। ଲୋକମାନ୍ୟ ତିଳକ	ଟ୍ଠ୦/	„	ଟ୍ଠ ୦ /
୪। ଧର୍ମଜୀବନ	ଟ୍ଠ୦/	„	ଟ୍ଠ ୦ /
୫। ଶିକ୍ଷିତା ବର୍ତ୍ତିକାଜ୍ଞାନ	ଟ୍ଠ୦/୬	„	ଟ୍ଠ ୦/୧
୬। ଭାବେତଘର	ଟ୍ଠ୦/୬	„	ଟ୍ଠ ୦/୧
୭। ସୁଲକ୍ଷଣା (ସାମନ୍ତସିଂହାର)	ଟ୍ଠ୦/	„	ଟ୍ଠ ୦/୬
୮। ଅଦ୍ଭୁତ ଆଦର୍ଶ	ଟ୍ଠ୦/	„	ଟ୍ଠ ୦/
୯। ରାଜରାଜା	ଟ୍ଠ୦/	„	ଟ୍ଠ ୦/
୧୦। ଓଡ଼ିଆ ବର୍ତ୍ତିକାଜ୍ଞାନ	ଟ୍ଠ୦/୬	„	ଟ୍ଠ ୦/୧
୧୧। ଶିବଦ୍ରାସ	ଟ୍ଠ୦।		ଟ୍ଠ ୦/୬
୧୨। ଆଣ୍ଠିସାଣ	ଟ୍ଠ୦/୬	ସ୍ଥଳେ	ଟ୍ଠ ୦/୩
୧୩। ରାଧାକୃଷ୍ଣ ମିଳନ	ଟ୍ଠ୦/୬	„	ଟ୍ଠ ୦/୩
୧୪। କୋଇଲିମାଳିକା	ଟ୍ଠ୦/	„	ଟ୍ଠ ୦/୬
୫। ଅଶ୍ରୁଚିକିତ୍ସା	ଟ୍ଠ୦/	„	ଟ୍ଠ ୦/
୧୬। ପୈଶାଚିକ କାଣ୍ଡ	ଟ୍ଠ୦/	„	ଟ୍ଠ ୦/
୧୭। ଟୀକାଭାଦ୍ରେତ	ଟ୍ଠ୦/	„	ଟ୍ଠ ୦/୧
୧୮। କିଦଟ ଗାଣ୍ଡା	ଟ୍ଠ୦/୬	„	ଟ୍ଠ ୦/୧
୧୯। ଟିକିପୁଅ ଟିକିଝିଅ	ଟ୍ଠ୦/	„	ଟ୍ଠ ୦/୬
୨୦। ଅମୃତଭ୍ରମରସାର	ଟ୍ଠ୦/	„	ଟ୍ଠ ୦/
୨୧। ପୁଷ୍ପଜଳ	ଟ୍ଠ୦ ।/	„	ଟ୍ଠ ୦/
୨୨। ପି ତଜନାଳା	ଟ୍ଠ୦/୧	„	ଟ୍ଠ ୦/୬

ଏଭିନ୍ନ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସମସ୍ତ ପୁସ୍ତକ ଅମ୍ଭ ଦୋକାନରେ ବିକ୍ରୟାର୍ଥ ରକ୍ଷିତ ଅଛି।

ମୁକୁର କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ, କଟକ।

Digitized by srujanika@gmail.com

Registered No. D 28

ନୂତନ ବିଜ୍ଞାପନ

ଅଭିମନ୍ୟୁବଧ ଶ୍ରୀଅଲେଖପ୍ରସାଦ ଦାସଙ୍କ କୃତ ମୂଲ୍ୟ ୫ ୦ ୮

ଭକ୍ତକବି ଭ୍ରମରଦାସଙ୍କ ବିରଚିତ

ଭକ୍ତି ଗ୍ରନ୍ଥ

ଗୌଡୀୟ ବୈଷ୍ଣବ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଓ ଭକ୍ତମାନଙ୍କର

ଆଦରର ପୁସ୍ତକ ।

ତତ୍ତ୍ୱବିଚାର, ଭକ୍ତିଲକ୍ଷଣ, ଭକ୍ତିଧର୍ମବିଚାର, ଭକ୍ତିର ମହିମା, ଭକ୍ତିରଅଧିକାରୀ କେ, କର୍ମବନ୍ଧ ବିଚାର, ଗୁରୁଶିଷ୍ୟ ଲକ୍ଷଣ, ସାଧନଭକ୍ତି, ଚୌଷଟି ଅଙ୍ଗସାଧନ, ଶ୍ରବଣ କୀର୍ତ୍ତନାଦି ନବପ୍ରକାର ଭକ୍ତି, ମୂର୍ତ୍ତିଦର୍ଶନାଦି ଦ୍ୱାଦଶ ଅଙ୍ଗ, ରାଗାନୁଗା, କାମାନୁଗା ଓ ସମ୍ବନ୍ଧାନୁଗା ଭକ୍ତି, ଭାବଭକ୍ତି, ନାମ ଭକ୍ତି, ପ୍ରେମଭକ୍ତି ଦୃଷ୍ଟିର ବିବରଣ ପ୍ରଭୃତି ନାନା ବିଷୟ ଏଥିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । **ଏପରି ଭକ୍ତି ଗ୍ରନ୍ଥ ଓଡିଆ ଭାଷାରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିରଳ ।**

ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୃହସ୍ଥର ଆବଶ୍ୟକ

ମୂଲ୍ୟ ଏକଟଙ୍କା । ଡାକମାସୁଲ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର

ଏକ ମାତ୍ର ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ :- **ମୁକୁର ପ୍ରେସ, କଟକ ।**

ପତ୍ର ଠାଇବାର ଠିକଣା :—

ମ୍ୟାନେଜର, ମୁକୁର ପ୍ରେସ୍ କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରାବଣ, ୧୩୩୦ ।

ମୁକୁର

ମାସିକପତ୍ର ।

ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ ବି. ଏ.
ସମ୍ପାଦକ ।

ଶ୍ରୀ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର, ବି. ଏ. ଏଲ୍. ଟି.
ସହକାରୀ ସମ୍ପାଦକ

Printed and Published by B. S. Das Mukur Press, Cuttack.

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରବନ୍ଧସବୁର ମତାମତ ନିମନ୍ତେ ଲେଖକମାନେ ଦାୟୀ

ସୂଚୀ ।

ବିଷୟ		ଲେଖକଙ୍କ ନାମ	ପୃଷ୍ଠା
୧ । ଅଭାବନ	(ପଦ୍ୟ)	ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ମହାନ୍ତି B. A.	୧୬୫
୨ । ବର୍ଷର ଜୟ-ଯାତ୍ରା	(ପଦ୍ୟ)	,, ଗୋବାବସ୍ତ୍ରଗ ମହାପାତ୍ର	୧୬୬
୩ । ସରକାରଙ୍କ ସରଗର୍ଜ		,, ଗୋବିନ୍ଦ ଦିପାଠୀ B. A.	୧୬୭
୪ । ଧୂଳିଆ ବାତାଳ		,, ଉପେନ୍ଦ୍ରପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତି B. A.	୧୭୬
୫ । ଅପେ ଅପେ	(ପଦ୍ୟ)	,, ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ର B. A.	୧୭୭
୬ । ଗରପୂଜା		,, ଅମରେନ୍ଦ୍ର ବଲ୍ଲଭ ଦେ B. A.	୧୭୧
୭ । କଥାସରିତ୍‌ସାଗର		,, ଗୋପୀନାଥ ଧଳ B. A.	୧୭୫
୮ । ପଦ୍ମିନୀ		,, ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେର	୧୭୮
୯ । ବାଣୀର ଇତିହାସ		,, ବ୍ରଜମୋହନ ପ୍ରଧାନ B. A.	୧୭୯
୧୦ । ଶ୍ରୀମତ୍ ରାମାୟଣ-ସମାଲୋଚନା		ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦଶର୍ମା	୧୮୩
୧୧ । ବଦେବ	(ପଦ୍ୟ)	ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମିଶ୍ର	୧୮୭
୧୨ । ସବୁଘଟଣ୍ଟ ଗୁରୁଙ୍କ ଗୁଣବତ ଯୋଗୁଁ		ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶଶିଭୂଷଣ ରଥ ଏମ୍. ଏଲ୍. ଟି.	୧୮୭
୧୩ । ଗୋପାଳଭଟ୍ଟ ପ୍ରଚ୍ଛାଦଳୀ		,, ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି	୧୯୫
୧୪ । କବି ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ଚ୍ୟାଇ ପଟ୍ଟନାୟକ		,, ଅନନ୍ତ ଚନ୍ଦନାର ପଟ୍ଟନାୟକ	୧୭୦
୧୫ । ଧରପଡ଼ିଗଲୁ ଅଜ		,, ଭୁବନେଶ୍ୱର ମିଶ୍ର	୧୭୧
୧୬ । ନିବେଦନ			୧୭୨
୧୭ । ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ବାଦ			୧୭୩
୧୮ । ସାମୟିକ ପ୍ରସଙ୍ଗ			୧୭୫

ବିଜ୍ଞାପନ ।

କବିବର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି ମହୋଦୟଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ନୂତନ କାବ୍ୟ

ପ୍ରଣୟ ଚିତ୍ରାଙ୍କ ।

ଏଥିରେ ସ୍ଥାନଖଣ୍ଡି ପ୍ରଣୟ-ପତ୍ର ସାତ ସର୍ଗରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି ଯଥା:— ବସନ୍ତପ୍ରତି ବସୁନ୍ଧରା ପ୍ରତି କୁସୁମ-ସୁନ୍ଦରୀ, ଘନପ୍ରତି ଚାତକିନୀ, ଶଶାଙ୍କପ୍ରତି ନଶିଥିନୀ, ଅଗସ୍ତ୍ୟପ୍ରତି ଦକ୍ଷିଣାଶା, ମୃଗପ୍ରତି ମୃଗୀ କୋକିଳପ୍ରତି ରସାଳ-କଳିକା । ବିଷୟବସ୍ତୁଗୁଡ଼ିକର ଭାଷା ନିରୁପମ, ଭାବ ପବିତ୍ର, ସୁନ୍ଦର ଏବଂ ସୁଗଠିତ । କାଗଜ, କାଳି, ଛପା ଏବଂ ପରିପାଟୀ ସବୁ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ, ସୁନ୍ଦର ଏବଂ ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ । ଶତାଧିକ ପୃଷ୍ଠାବିଶିଷ୍ଟ ଏହି ମୂଲ୍ୟ ବାରଅଣା ମାତ୍ର ।

ନୂତନ କବିତାଗଚ୍ଛ

ସାନ୍ଧ୍ୟ ତାରା ।

ଏଥିରେ ୫୬ ଗୋଟି ଶିକ୍ଷଣୀୟ, ସରସ, ଭାବୋଦ୍ଦୀପକ ନୂତନ କବିତା ସ୍ଥାନ ପାଇଅଛି । ମୂଲ୍ୟ ଦଶଅଣା ମାତ୍ର

ଭୂପେନ୍ଦ୍ର ପୁସ୍ତକାଳୟ କର୍ତ୍ତୃକ ମୁକୁର ପ୍ରେସ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପୁସ୍ତକାଳୟରେ ବିକ୍ରୀତ ହୁଏ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଷ୍ଟୋର

ନୂତନ !!!　　ସୁନ୍ଦର !!!　　ସୁଖପାଠ୍ୟ !!!

ଦୟାନିଧିମିଶ୍ରଙ୍କ—**ସଂଯୁକ୍ତା** (ସରଳ ଐତିହାସିକ ଗଳ୍ପ) ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ନୂତନ ଜିନିଷ । ଗଦ୍ୟ-ସାହିତ୍ୟର ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ମଣି । ସ୍ୱଦେଶପ୍ରୀତି-ଗରିମା-ରସାଣ୍ଡିତ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସମୟ ଉପାଖ୍ୟାନ । ଭାଷା ସୁନ୍ଦର ଓ ପ୍ରାଞ୍ଜଳ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଆର୍ଟିକ୍ କାଗଜରେ ମୁଦ୍ରିତ । ଟ ୦

ରାମଚନ୍ଦ୍ରଆଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ—

୧ । **ପ୍ରଣୟ-ପ୍ରବାହ** ବାଣଭଟ୍ଟ କୃତ 'କାଦମ୍ବରୀ' ଉପାଖ୍ୟାନାବଲମ୍ବନରେ ସରସ ସୁନ୍ଦର ସରଳ ଗଦ୍ୟରେ ଲିଖିତ । ପବିତ୍ର ପ୍ରଣୟର ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ପଙ୍କଜ—ବିଶୁଦ୍ଧ ପତି-ପ୍ରେମର ଅନାବିଳ ପ୍ରସ୍ରବଣ । ଗନ୍ଧର୍ବରାଜକୁମାରୀ କାଦମ୍ବରୀ ଓ ତାଙ୍କ ସଖୀ ମହାଶ୍ୱେତାଙ୍କ ପ୍ରାଣବିମୋହନ ଚରିତ୍ର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶିକ୍ଷାପ୍ରଦ ଓ ଉପାଦେୟ, ଶିଶୁ ବହୁଜନପ୍ରଶଂସିତ । ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟର ନୂତନ ନବନ୍ୟାସ । ସୁଦୀର୍ଘ ଉପାଦେୟ ମୁଖବନ୍ଧ-ସମ୍ବଳିତ, ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଧରଣର ମଲାଟ ଓ ସୁରମ୍ୟ ହାଫ୍‌ଟୋନ୍ ଚିତ୍ର ବଜଡ଼ିତ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଆର୍ଟିକ୍ କାଗଜରେ ଡବଲ୍ କ୍ରାଉନ୍ ୧୬ ପେଜ୍ ଆକାରରେ ମୁଦ୍ରିତ । ଟ ୧ । ।

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାକ୍ଷରଯୁକ୍ତ କାଲିକୋ ମଲାଟରେ ଉତ୍ତମ ବନ୍ଧାଇ ୧୩/

୨ । **ଶିଶୁଭକ୍ତ** (ଚରିତ୍ରସମ୍ବଳିତ ପୌରାଣିକ କାହାଣୀ) ଭକ୍ତକୁଳତିଳକ ପ୍ରହ୍ଲାଦ ଓ ଧ୍ରୁବଙ୍କ ସାଧନାମୟ ଚରିତ୍ର । ସରସ ସରଳ ଗଦ୍ୟରେ ଲିଖିତ । ଏଥିରେ ଦେଖିବେ ତପସ୍ୟା ଓ ତ୍ୟାଗର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଆଦର୍ଶ, ଭକ୍ତି ଓ ସଂଯମର ବିମଳ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ । ଚିତ୍ରଶୋଭିତ ମଲାଟ । ଟ ୦ ୩/

୩ । **ହିତକଥା** ୧ମ ଭାଗ (ହିତୋପଦେଶ—ମିତ୍ରଲାଭ) ଶିକ୍ଷାପ୍ରଦ ଗଳ୍ପସମୂହ ସରଳ ଗଦ୍ୟରେ ~~ଲିଖିତ । ଶିଶୁଙ୍କଙ୍କୁ ଉପହାର ଦେବା~~ ପକ୍ଷେ ଅତୀବ ଉପଯୋଗୀ । ୫ମ ଓ ୬ଷ୍ଠ ମାନର ଅତିରିକ୍ତ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ରୂପେ ଏବଂ ପ୍ରାଇଜ୍ ଓ ଲାଇବ୍ରେରୀ ପ୍ରକାଶେ ବିହାର-ଓଡ଼ିଶା ସେଣ୍ଟ୍ରାଲ୍ ଟେକ୍‌ଷ୍ଟବୁକ୍ କମିଟି କର୍ତ୍ତୃକ ନିର୍ବାଚିତ । ମନୋରମ ହାଫ୍‌ଟୋନ୍ ଚିତ୍ର ପରିଶୋଭିତ—ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଗ୍ରୁପା ଓ ଚିତ୍ରସମ୍ବଳିତ ମଲାଟ ଟ ୦/୦

୪ । (**ହିତକଥା** ୨ୟ ଭାଗ (ସୁହୃଦ୍‌ଭେଦ) ଟ ୦ ୨ ।

" ୩ୟ ଓ ୪ର୍ଥ ଭାଗ [ଶୀଘ୍ର ପ୍ରକାଶିତ ହେବ]

୫ । **ମଲାପଣା** (ହାସ୍ୟରସ-ରଞ୍ଜିତ ସାମାଜିକ ପ୍ରହସନ) ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣତା ଓ କୁସଂସ୍କାରର ନିର୍ମଳ ବର୍ଣ୍ଣନା । ଟ ୦ ।

ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ବିକ୍ରମାଳୀ ଜବିଲ୍ଲଭଙ୍କ—**'ରାଭଣ'** ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ଅଙ୍କ ପ୍ରହସନ । ପାଠ କରୁ କରୁ ନ ହସି ରହିବା ଦୁରୂହ ନାହିଁ । ଆନନ୍ଦର ଆଗାର, କୌତୁକର ଭଣ୍ଡାର । ଟ ୦ ୮/୬

ଶ୍ରୀ ଗୌରୀଚରଣ ମହାନ୍ତିଙ୍କ—**ମହାଭାରତସାର** (ଗଦ୍ୟ) ଟ ୧/

ଶକୁନ୍ତଳା (ସରଳ ଗଦ୍ୟ) (ଆଦି) ଭାରତ କୁଳକଳଙ୍କ-କୁଳକଳ୍ପୁର କମନୀୟ କମନୀୟ ଚରିତ୍ର ଚିତ୍ରଣୀକୁଳର ଗୌରବ ସମ୍ଭାର । ଟ

The Oriya Movement (ଓଡ଼ିଶା ଓ ଓଡ଼ିଆଜାତିର ସର୍ବାଙ୍ଗୀଣ ପ୍ରତିଲୋଚନା । ସ୍ୱଦେଶପ୍ରେମିକ ଓ ସ୍ୱଜାତିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଅବଶ୍ୟକ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାର ବାସନା ଥିଲେ ଏହି ପୁସ୍ତକ ଅବଶ୍ୟ ପାଠ କରିବା ଉଚିତ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ମସ୍ତିଷ୍କରେ ଏହିରୂପ ଖଣ୍ଡିଏ ଚିତ୍ରକା ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ମୂଲ୍ୟ କମାଇ ଦିଆଯାଇଛି । ଟ ୨/

ଏହା ଛଡ଼ା ଆହୁ ଅନେକ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅନ୍ୟ ନାନାବିଧ ବହି ମିଳେ ।

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ—

ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ୍ ଷ୍ଟୋର୍
ବ୍ରହ୍ମପୁର ଗଞ୍ଜାମ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରବନ୍ଧସବୁର ମତାମତ ନିମନ୍ତେ ଲେଖକମାନେ ଦାୟୀ

...ରୀ ।

ଲେଖକଙ୍କ ନାମ	ପୃଷ୍ଠା
...ଲ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ମହାନ୍ତି B. A.	୧୨୫
,, ଗୋଦାବରୀଶ ମହାପାତ୍ର	୧୨୬
,, ଗୋବିନ୍ଦ ତ୍ରିପାଠୀ B. A.	୧୨୭
,, ଉପେନ୍ଦ୍ରପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତି B. A.	୧୩୦
,, ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ର B. A.	୧୩୧
,, ଅମରେନ୍ଦ୍ର ବଲ୍ଲଭ ଦେ B. A.	୧୩୨
,, ଗୋପୀନାଥ ଧଳ B. A.	୧୩୩
,, ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେର	୧୩୪
,, ବ୍ରଜମୋହନ ପ୍ରଧାନ B. A.	୧୩୫
...ଶ୍ରୀ ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦଶର୍ମା	୧୩୬
...ରାମଚନ୍ଦ୍ରୋପାଧ୍ୟାୟ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମିଶ୍ର	୧୩୭
,, ଶଶିଭୂଷଣ ରଥ ଏମ୍. ଏଲ୍. ସି.	୧୩୭
...ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ମହାନ୍ତି	୧୩୮
,, ଅନନ୍ତ ପଦ୍ମନାଭ ପଟ୍ଟନାୟକ	୧୩୦
,, ଭୁବନେଶ୍ୱର ମିଶ୍ର	୧୩୧
	୧୩୨
	୧୩୨
	୧୩୫
	୧୩୫

...ଯୋଗ ଛାଡିବୁ ନାହିଁ ।

ଆପଣ ଦୀର୍ଘଜୀବନ ଲାଭ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି କି ? ଯଦି ... ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟହାନି ଘଟିଥାଏ ଓ ଜୀବନର ସମସ୍ତ ସୁଖ ଦୂର ହୋଇଥାଏ, ... ଅମର ଜଗଦ୍ବିଖ୍ୟାତ **ରତ୍ନପୁରୁଷ ଲେହ** ନେଇ ସେବନ କରି... ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଅଛୁ । ପ୍ରତିଦିନ ଅସଂଖ୍ୟ ରୋଗୀ ଆମ୍ଭଠାରୁ ଔଷଧ ... ସେବନକଲେ ସ୍ନାୟୁବିକ ଦୁର୍ବଳତା, ମାନସିକ ଗ୍ଲାନି, ଶରୀର ... ଶୀଘ୍ର ଦୂରହୁଏ । **ରତ୍ନପୁରୁଷ ଲେହ** ବ୍ୟବହାର କଲେ ଦୁର୍ବଳ ... ଲୋକଙ୍କର ଆଡ଼ମ୍ବର ଅନାବଶ୍ୟକ । ପରୀକ୍ଷା କଲେ ଜାଣିପାରିବେ ।

ମୂଲ୍ୟ ୧ ଡବା (ସାଜି ...) ... (ବର୍ଣ୍ଣନ୍ତ ...

ପୁନଶ୍ଚ:—ଆମ୍ଭଠାକୁ ପତ୍ର ଲେଖିଲେ **ଦୀର୍ଘଜୀବନ** ... ପାଇପାରିବେ ।

କବିରାଜ ଶ୍ରୀ ବୈଦ୍ୟନାଥ ଶର୍ମ...
ସଞ୍ଜୀବନୀ ଔଷଧ...
ବ୍ରହ୍ମପୁର, ଗ...

...ଦ୍ଧ ଖଦଡ଼

କ୍ରୟ କରନ୍ତୁ,

ଅନ୍ୟତ୍ର ପ୍ରଚାରିତ ... ... ନାହିଁ ।

ଅମ୍ଭେ ସ୍ୱଦେଶୀ ଦ୍ରବ୍ୟର ପ୍ରଚାର କାମନାରେ ... ... ରଖି ସ୍ୱଦେଶୀ ଶିଳ୍ପ ମଙ୍ଗଳରେ ବିନିଯୋଗ କରୁଅଛୁ । ... ... ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ସୁବିଧା ସକାଶେ ଅମ୍ଭେ ନାନାପ୍ରକାର ... ସ୍ୱଦେଶୀ ଲୁଗା ଦରକାର କରିବେ, ଆମ୍ଭଠାରୁ ଶସ୍ତାଦରରେ ... ମଜବୁତ ପରିଷ୍କାର ଅଛି ଆମ୍ଭଠାକୁ ପତ୍ର ପଠାଇଲେ ଅମ୍ଭେ ... ... କାଗଜ, କଲମ, ଫାଉଣ୍ଟେନପେନ୍, କାଳି ପ୍ରଭୃତି ଷ୍ଟେଶନ... ... ପତ୍ରର ଆଡ଼ମ୍ବର ଅନାବଶ୍ୟକ । ପରୀକ୍ଷା କଲେ ସତ୍ୟ ... ... ନୟାସଡ଼କସ୍ଥ ଦୋକାନରେ ସର୍ବପ୍ରକାର ଖଦଡ଼... ... ବାହାରେ ଦେଶୀଜନ୍ତ ଓ ମିଲଲୁଗା ମଧ୍ୟ ଆମ୍ଭଠାରେ ... ସୌଖିନ ଦେଶୀ ଲୁଗା, ମଧ୍ୟ ରଖିଅଛୁ । ଯେଉଁ ... ... ପାଇପାରିବେ । ମଫସଲର ଗ୍ରାହକମାନେ ଆମ୍ଭମାନ... ... ରେ ଲୁଗା ଯୋଗାଇବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଅଛୁ ... ... ଜିନିଷ ଆମ୍ଭଠାରେ ଭଲ୍ଲ ନେଲେ ପାଇପାରିବେ ... ... ପାରିବେ ।

ବି. ନାୟକଏଣ୍ଡ ଫ୍ରେଣ୍ଡସ୍
ନୟାସଡ଼କ,
କଟକ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରୀ

ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ [illegible] ଦିନସ୍ଥ ସୁଯୋଗ ।

[illegible] ସୁବିଧାସ୍ଥକାଣେ ଆମ୍ଭ ଦୋକାନରେ ପ୍ରାଚୀନ ଓ ଆଧୁନିକ [illegible] ଅଛୁଁ । ସ୍କୁଲମାନଙ୍କରେ ବ୍ୟବହୃତ ଓଡ଼ିଆ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ- [illegible] ଆମ୍ଭଠାରୁ ପୁସ୍ତକପ୍ରସ୍ତୁତ କେଇ ବିଶେଷ ଲାଭବାନ୍ [illegible] ଥିବାରୁ ଗ୍ରାହକମାନେ ଆମ୍ଭ ସହିତ କାରବାର କର [illegible]

[illegible] ଆକାରର କାଗଜ, ଚିଠି କାଗଜ (Writing Pad), [illegible] ବିକାଯାଏ । ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ସୁବିଧାସ୍ଥକାଣେ ପଦାର୍ଥର [illegible] ପରୀକ୍ଷା ପ୍ରାର୍ଥନୀୟ ।

ମୁକୁର ପୁସ୍ତକାଳୟ
ଚଉଧୁରୀବଜାର, କଟକ ।

ନୂତନ ପୁସ୍ତକ ।

[illegible] ।

[illegible] ଲିଖିତ । ଭକ୍ତଶିରୋମଣି ପ୍ରହ୍ଲାଦଙ୍କ ମହନୀୟ ଚରିତ ଅବଲମ୍ବନରେ [illegible] ଉପଦେଶପୂର୍ଣ୍ଣ ପଦ୍ୟ ପୁସ୍ତକ । ପଢ଼ିଲେ ହୃଦୟ ମନ ପବିତ୍ର ହେବ ଏବଂ ମନରେ ଗଭୀର ଭକ୍ତିରସର ସଞ୍ଚାର ହେବ [illegible] ପ୍ରାଞ୍ଜଳତା ଓ ଭାବର ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ ବିଷୟରେ ଏହି ପୁସ୍ତକ ସାହିତ୍ୟ ଜଗତରେ ଅଦ୍ୱିତୀୟ । ମୂଲ୍ୟ ୫ ୦ ୮/ ।

ଭାରତର ସ୍ୱରାଜ—ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ Indian Home Rule ପୁସ୍ତକର ସରଳ ଗଦ୍ୟାନୁବାଦ । [illegible]ତ୍ୟେକ ସ୍ୱଦେଶଭକ୍ତଙ୍କ ନିକଟରେ ଏହି ପୁସ୍ତକରୁ ପନ୍ଥତଃ ଏକଖଣ୍ଡ ଥିବା ଉଚିତ । ମୂଲ୍ୟ ୫ ୦ ୨ ।

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ—
ମୁକୁର ପୁସ୍ତକାଳୟ, ଚଉଧୁରୀବଜାର
କଟକ ।

ମୁକୁର ଟାଇପ୍ ଫାଉଣ୍ଡ୍ରି ।

ଆମ୍ଭ ଟାଇପ୍ ଫାଉଣ୍ଡ୍ରିରେ ଇଂଲଣ୍ଡ୍‌ବିଡ଼ି, ପାଇକା, ଡ୍ରିପାଇକା ପ୍ରଭୃତି ସୁଗଠିତ ଓଡ଼ିଆ ଅକ୍ଷର ଢାଳା ହୋଇ [illegible] ଗଚ୍ଛିତ ଅଛି । ଆଦେଶ ସହିତ ଅଗ୍ରିମ ମୂଲ୍ୟ ପଠାଇଲେ ଟାଇପ୍ ଯୋଗା ଯାଇଥାଏ । ଆମ୍ଭ ଫାଉଣ୍ଡ୍ରିର [illegible] ସୁନ୍ଦର ଓ ଦୃଢ଼ ହେବାରୁ ଅନେକ ପ୍ରେସ ଆମ୍ଭଠାରୁ ଅକ୍ଷର ନେଇଥାନ୍ତି । ପତ୍ର ଲେଖିଲେ ଦର ପ୍ରଭୃତିର ବିବରଣ [illegible] ଯାଇପାରିବ ।

ମାନେଜର,
ମୁକୁର ପ୍ରେସ,
ଚଉଧୁରୀ ବଜାର, କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକୁର

୧୮ଶ ଭାଗ । } ଶ୍ରାବଣ । { ୪ର୍ଥ ସଂଖ୍ୟା ।

'ଆବାହନ ।'

ଆସ ମେଘ ବରଷି ବରଷି,
ଭର ଆଣ ତୋ ସୁନା-କଳସୀ,
ଆଖି ବୁଜ ଦେଇଯାଅ ଢାଳି,
ଶିଶୁ ନାଚୁ ଦେଇ କରତାଳି,
ବଲପାଟ ଉଠନ୍ତୁ ଉଛୁଳି,
ଭେକ-ବଧୂ ଦେଉ ହୁଳହୁଳି,
ବରଷି ଯା ଗୁମୁ ଗୁମୁ ତାନେ,
କହିଯାଅ ଚଷାଭାଇ-କାନେ;
"ପକା ଭାଇ ପକାଅ ଛହୁଡ,
ନ ପାରିବୁ ଗଲେ ଥରେ ହୁଡ ।"
ଥମି ଗଲୁ ମଝିରେ ରୁ ଆହା !
ବଲୁଆର ହେବ ପରା ବାହା,
ସେ ଗମ୍ଭୀର ରୁପ ତୋର କାହିଁ ?
ଧାରା ଶିରୁ- ବଣ ମନେ ନାହିଁ ।
ଛାଇଦଅ ସମଗ୍ର ଆକାଶ,
ବହି ଆସୁ ଝଟିକା-ବତାସ,
ଘୋଟି ଆସୁ ଅମା-ଅନ୍ଧକାର,
ରବିଶଶୀ ନୋହନ୍ତୁ ବାହାର,
ସଞ୍ଜବେଳୁଁ ପଡ଼ୁ ଯେ କବାଟ,
ଶୂନ୍ୟ ହେଉ ଦାଣ୍ଡ-ବାଟ-ଘାଟ,
ମେଲି ଦେବ ବାତାୟନ ମୋର,
ନିରେଖିବ ରୁଦ୍ର-ମନୋହର
ତୋ ମୂରତି; ଅପୂର୍ବ ଫୁଲକେ
ଉଠୁଥିବ ଶିହିର ପଲକେ ।
ମାତ ଆସ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଧାବନେ,
ଗର୍ଜ୍ଜସି ଯା ମଧୁର ପ୍ଲାବନେ,
ଦିଗ୍ବଳୟେ କୋଳ କର ହସି,
ସୀମା ଯାଉ ଅସୀମରେ ମିଶି,
ଅନନ୍ତର ଫିଟାଅ କବାଟ,
'ବିଜୁଳି ଯେ କଢ଼ାଇବ ବାଟ' ।
ଚାଲିବି ମୁଁ ସେହି ପଥେ ପଥେ,
ଅନ୍ୟ ମନେ ଗମିଲେ ବିପଥେ,
ଶୁଣାଇ ତୋ ବଜ୍ର ଘଡ଼ଘଡ,
ପୂର୍ବ ପଥେ ଦେବୁ ପୁଣି ଡଉ,
ଶ୍ରାନ୍ତ ମୁହିଁ ଭଜିଲେ ନକର,
ନିବାରିବୁ ପେଷିଣ ଶୀକର ॥

ଶ୍ରୀ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ମହାନ୍ତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବର୍ଷାର ଜୟ-ଯାତ୍ରା ।

ଝଟିକା ଅବନୀ ଅରଯାନ ବଣୀ ନହ ଏ ରୁଦ୍ର ବୁକେ
—ଆସିଛି ବରଷା ଆଜ ମୁଁ ବଜ୍ର ଡାକେ ।
ଜଗତର ମହା-ଧ୍ୱଂସ-ମଶାଣେ ଉଡ଼ାଇ ବାଲୁକାରାଶି;
ଜ୍ୱଳ.ଥିଲା କାଲି ଯେ ପଥେ ଅନଳ-ରବିକର ରାଶି ରାଶି;
ହାହାକାରମୟ ଶୂନ୍ୟ ମାରବ ଜୀବନର କୂଳେ କୂଳେ
ଆଶା-ତୃଷା-ଖିନ ମରମ-ବାରତା ଫିଟି ପଡୁଥିଲା ତଳେ;
ନବୀନ ମୁଁ ଆଜ;-ଚିର ପୁରାତନ;ସେ ପଥେ ନବୀନ ଯାତ୍ରୀ;
ଖାଲି ମୁଁ ରୁଦ୍ର, ଦୁନ୍ଦୁଭିର ଧ୍ୱନି, ଖାଲି ମୁଁ ଗମ୍ଭୀର ରାଣୀ ।

ଅତୀତର ମୁହଁ ଦକ୍ଷ-ଯଜ୍ଞ, ନୂତନର ବନଫୁଲ;
ଚିର ଅବାରିତ, ଅନାହୂତ ମୋର ଅରଯାନ ଅବିରାମ ।
ଅନାଗତର ମୁଁ କୋମଳ ସୃଷ୍ଟି; ବିପ୍ଳବ ମହାରଣେ;
ନିଶ୍ଚୟ ଜ୍ୱଳିବ ସୁପ୍ତ ବିଶ୍ୱ କାନ୍ତ-କଠୋର ତାନେ
ନାହିଁ ମୋ ରାଗିଣୀ, ଛନ—
ଅଖିଳ ଅବନୀ ଅରଯାନ ଯେନ ଜ୍ୱଳିବ ଆଜ ମୁଁ ଅଛି ।

ସେ ଦିନର ମୁହଁ ଭୀଷଣ ଘର;—ଖଡ୍ଗ କୁଠାର ହାତେ,
ସେ ଦିନର ମୁହଁ ବନମାଳୀ-ବେଣୁ ଅତୁଳ-ଯମୁନା-ତଟେ ।
ଚୂରିବ, ମାରିବ, ରକ୍ଷ, ନିଠୁର; କରିବ ଶାନ୍ତ ଧରା
ଆସିଛି ଆଜ ମୁଁ ସୁଦୂର-ଯାତ୍ରୀ ଭାଙ୍ଗି ନିଷ୍ଠୁର କାରା ।
ଯେତେ ପୁରାତନ ଛନ—
ସବୁଥିରେ ମୋର ଭରି ଦେବ ଚିର-ନୂତନ-ଆକୁଳ-ଗନ୍ଧ

ଅଚପଳ କେତେ ପାଷାଣ-ପ୍ରାଣ ଚମକି ଉଠିବ ଆଜ,
ପୁରାତନ ଗଳି ଗଳି ପଡିବ ଗୋ କ୍ଲାନ୍ତ କୁସୁମରାଜି
ସ୍ୱପ୍ନ ପାଗଳ ବୁକେ ଢାଳି ମୋର ଯୌବନ-ଅଭିମାନ,
ଅଜଣା ସୁଦୂର ଜୀବନେ କରିବ ଶେଷ ମହା-ଅରଯାନ

ଶ୍ରୀ ଗୋଦାବରୀଶ ମହାପାତ୍ର

ସରକାରଙ୍କ ଘରଖର୍ଚ୍ଚ ।

ଭାରତବାସୀ ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କ ଶାସନ-ମାତରେ ହସ୍ତ-କ୍ଷେପ କରିବା ଦିନଠାରୁ ସରକାରଙ୍କ ଆୟବ୍ୟୟ ଫର୍ଦ୍ଦର ଏହି ଘରଖର୍ଚ୍ଚଟାକୁ (Home charges) ବେଶି କରି ହଲ ଚଲ କରି ଆସୁଅଛନ୍ତି । ବଂଶଗତ ବ୍ୟାଧିପରି ଏ ବ୍ୟବସ୍ଥାଟା ବି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ କେତେକ ଅଂଶରେ ବାଧିତ । ଅବଶ୍ୟ ସେ ସମୟ ଆଉ ନାହିଁ । ସରକାରଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟେକ କଥାକୁ ଅବିଶ୍ୱାସ କରି ଅସନ୍ତୋଷର ହାଉଆ ଉଠାଇବାର ବର୍ତ୍ତ-ମାନ ଆଉ ବେଶି ଦେଖିବାକୁ ମିଳେନାହିଁ । ହାଁ ବୋଲି ଦେଶବାସୀ ଯେ ସରକାରଙ୍କ ଉପରେ ଅତ୍ୟଧିକ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଏବଂ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ୱାସପରାୟଣ, ସେ କଥା ଆମ୍ଭେମାନେ କହି-

Digitized by srujanika@gmail.com

ନାହିଁ । ବରଂ ଆନ୍ଦୋଳନଟା ଗତ କେତେକ ବର୍ଷ ହେଲା ଦ୍ରୁତଗତିରେ ତୀବ୍ର ହୋଇ ଉଠିଛି, ଏବଂ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଆହୁରି ତୀବ୍ର ହେବାର ସମ୍ଭାବନା । କିନ୍ତୁ ପୂର୍ବ ଅସନ୍ତୋଷ ଏବଂ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆନ୍ଦୋଳନର ସାଧାରଣ ପ୍ରକୃତିରେ ଯେପରି ପ୍ରଭେଦ, ଉଭୟର କାରଣପରମ୍ପରାରେ ମଧ୍ୟ ସେତିକି ବୈଷମ୍ୟ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆନ୍ଦୋଳନର କାରଣ ଭିନ୍ନ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ଆମ୍ଭେମାନେ କହିପାରୁଁ, ଗତ ଅକ୍ଟୋବର ମାସର ତୃତୀୟ ସଂଖ୍ୟା "ସ୍ୱରାଜ୍ୟ"ରେ ଜଣେ ଆମେରିକାବାସୀ ଭାରତୀୟ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ଭାରତରୁ କେତେ ରଙ୍ଗରେ କେତେ ଟଙ୍କା ନେଇ ଯାଇଛନ୍ତି, ତାର ଗୋଟାଏ ମସ୍ତବଡ଼ ଫର୍ଦ୍ଦ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ଆଜକୁ କୋଡ଼ିଏ କି ପଚିଶି ବର୍ଷ ତଳେ ସେ ଫର୍ଦ୍ଦଟା ପ୍ରତ୍ୟେକ କାଗଜରେ ଉଦ୍ଧୃତ ହୋଇ, ହୁଏତ, ସମ୍ପାଦକୀୟ ସ୍ତମ୍ଭରେ ବିଶେଷରୂପେ ଆଲୋଚିତ ହୋଇଥାନ୍ତା । ବଡ଼ ବଡ଼ ଶିରୋନାମା ଦେଇ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର କିପରି ଭାରତର ରକ୍ତଶୋଷଣ କରୁଛନ୍ତି ଏବଂ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପ୍ରସୂ ଭାରତ କିପରି ଗୋଡ଼ିଗିଳା ଭାରତରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି କଥାର ସମାଲୋଚନା ହୋଇ ଯାଇଥାନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ଫର୍ଦ୍ଦଟା ସ୍ୱରାଜ୍ୟ କାଗଜର ଶେଷ ସ୍ତମ୍ଭରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ଏକପ୍ରକାର "ଲୋକ-ଲୋଚନ-ଅଗୋଚର"ରେ ରହିଗଲା ।

ପୂର୍ବେ ଏହି 'ଘରଖର୍ଚ୍ଚ"ଟା ହେତୁରୁ ଯେତେ ଗୋଳମାଳ ହୋଇଯାଇଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ତା ହୁଉନାହିଁ; ଅଥଚ ବର୍ତ୍ତମାନ ହିଁ ହେବାର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ସମୟ, କାରଣ ନୂତନ ସଂସ୍କାର ଅନୁସାରେ ରାଜସଭାର ସଦସ୍ୟମାନେ ଆୟବ୍ୟୟ-ହିସାବଉପରେ ମତାମତ ପ୍ରକାଶ କରିପାରିବେ । ଏହି ଘରଖର୍ଚ୍ଚଟା ତାହାହେଲେ କଣ ? ଯେ କୌଣସି ବର୍ଷର ଆୟବ୍ୟୟ ଫର୍ଦ୍ଦ ଉପରେ ଦୃଷ୍ଟିପାତ କଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦେଖିବୁଁ, ବିଲାତକୁ ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ ସିନ୍ଧୁକରୁ କେତେ-ଗୁଡ଼େ ଟଙ୍କା ଯାଏ । ୧୯୧୧ ଖ୍ରୀ: ଅ: ର ହିସାବଫର୍ଦ୍ଦ ଧରିଲେ ଦେଖାଯିବ ଯେ, ନିମ୍ନଲିଖିତ ପ୍ରକାର ଖର୍ଚ୍ଚର ଗୋଟେ ତାଲିକା ଅଛି ।

ଖର୍ଚ୍ଚର ନମୁନା

୧ । ଋଣର ସୁଧ ଏବଂ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଖର୍ଚ୍ଚ,	ଲକ୍ଷଟଙ୍କା ।
ରେଲ ଏବଂ ପୂର୍ତ୍ତ ବିଭାଗ ନିମନ୍ତେ ବାର୍ଷିକ ଦେୟ ଓ ସୁଧ	୧୭୧୫ $\frac{୧}{୩}$
୨ । ଭାରତବର୍ଷରେ ସିଭିଲ ବିଭାଗ ନିମନ୍ତେ ଦେୟ	୩୫
୩ । ଭାରତ କର୍ମମନ୍ଦିର (India office) (ପେନ୍ସନ ଇତ୍ୟାଦି ବାଦ)	୨୭ $\frac{୩}{୪}$
୪ । ଫଳପ୍ରଦ ସୈନ୍ୟ ଓ ନୌବିଭାଗର ଖର୍ଚ୍ଚ	୧୫୨
୫ । ଖଜଣାରୁ ଦେୟ, ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଜିନିସ ଖରିଦର ଖର୍ଚ୍ଚ	୧୭୮ $\frac{୩}{୪}$
୬ । ବଡ଼ଛୁଟି (furlough) ଭତ୍ତା	୧୪୮ $\frac{୧}{୩}$
୭ । ନିଷ୍ଫଳ ଖର୍ଚ୍ଚ (ପେନ୍ସନ ଇତ୍ୟାଦି)	୬୭୨ $\frac{୩}{୪}$
∞	୨୮୨୪ $\frac{୧୧}{୧୨}$

ମୋଟ ଉପରେ ଏଇ ଘରଖର୍ଚ୍ଚ ନିମନ୍ତେ ଭାରତକୋଷରୁ ୨୮ କୋଟି ୨୫ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟ କରାଯାଏ—ଭାରତ-ବାସୀ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜଣକେ ପ୍ରାୟ ଟ ° ୩/୶ କର । ଏତେ-ଗୁଡ଼େ ଟଙ୍କା ଯେ ଖର୍ଚ୍ଚ ହୁଏ, ସେଥିପାଇଁ ଭାରତବାସୀ ଦୁଃଖିଦରିଦ୍ର ପ୍ରଜାମାନେ କିଛି ଉପକାର ପାଆନ୍ତି କି ?

ସେଇଟା ହେଉଛି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଆଲୋଚ୍ୟ ବିଷୟ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଷୟର ସବିଶେଷ ଆଲୋଚନା କରିବା ନିମନ୍ତେ ଆମ୍ଭେ-ମାନେ ପାଠକମାନଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରୁଁ । ପ୍ରଥମତଃ ରେଲ ଓ ପୂର୍ତ୍ତବିଭାଗ ନିମନ୍ତେ କରାଯାଇ ଥିବାର ଋଣ ବାବତ ବାର୍ଷିକ ସୁଧ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶରେ ଯେସବୁ ରେଲ-ବାଇ କମ୍ପାନୀ ଅଛି, ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରାୟ ଅଧିକାଂଶ ସର-କାରଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ପୋଷା । କେତେକ ସରକାର ନିଜେ ଚଳନ୍ତି, କେତେକଙ୍କୁ ପୁଣି ଭତ୍ତା ଓ ସୁଧର ଜବାବ ଦେଇ ସାହାଯ୍ୟ କରନ୍ତି । ପ୍ରଥମତଃ ସରକାରଙ୍କ ଖୋଦ ଜମାରୁ ଏଥିକି ଖର୍ଚ୍ଚ ଦିଆଯାଉଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସରକାରଙ୍କ ଗଣ୍ଠି ବଢ଼ିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଭିନ୍ନ ଦିଗର ଖର୍ଚ୍ଚ ବଢ଼େଇବା ଫଳରେ ସରକାରଙ୍କର ଅର୍ଥର ଅନାଟନ । ରେଲବାଇ ପରି କାର୍ଯ୍ୟ କିଛି ଅଳପ ପଇସାରେ ହେବନାହିଁ । ସେଥି ନିମନ୍ତେ କୋଟି କୋଟି ଟଙ୍କାର ପ୍ରୟୋଜନ । ସରକାର ଏତେ ଟଙ୍କା ଆଣିବେ କୁଆଡ଼ୁ ? ବିଶେଷତଃ ପ୍ରଥମ କେତୋଟା ବର୍ଷ ନିଜ ଅଣ୍ଟାରୁ ଟର୍ଚ୍ଚ କରି ସରକାର ବଡ଼ କ୍ଷତିଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ପଡୁଥିଲେ । ସେହିହେତୁରୁ ଏ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ନିମନ୍ତେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଦେଶରୁ ଟଙ୍କା ଋଣ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ପୂର୍ବ୍ବବର୍ତ୍ତ ନିମନ୍ତେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଟଙ୍କା ଋଣ କରାଗଲା । ପ୍ରତିବର୍ଷ ଏହିପରି କିଛି କିଛି ଋଣ କରୁ କରୁ ୧୯୧୧ ରେ ମୋଟ ସାଧାରଣ କାର୍ଯ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ବୈଦେଶିକ ଋଣର ପରିମାଣ ପ୍ରାୟ ୧୬୫ କୋଟି ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା । ଋଣଟା ସାଧାରଣତଃ ବିଦେଶରୁ ଆସେ । ଅଧିକାଂଶ ବିଲାତ ମହାଜନମାନଙ୍କର ଅଂଶଟା ବେଶୀ । ଏହି ୧୬୫ କୋଟିର ବାର୍ଷିକ ସୁଧ ଓ ସଂଗ୍ରହ କରିବାର ଖର୍ଚ୍ଚ ସର୍ବମୋଟ ୫ ୧୬୧୫ ଲକ୍ଷ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ କଥା ହେଉଛି, ଏ ଋଣ କରିବାରେ ଭାରତର ଅନୁପାତିକ ଲାଭ କେତେ ? ପ୍ରଥମତଃ ଋଣଟା ବିଦେଶୀ ମହାଜନମାନଙ୍କଠାରୁ ଆସୁଥିବାରୁ, ସୁଧଟା ସେଇ ପାଇଲେ । ଦ୍ୱିତୀୟରେ ଯେ କମ୍ପାନି ସବୁ ହେଲା, ସେଥିରେ ମୋଟା ମୋଟା ଦରମା ପାଇ ତାଙ୍କର ଭାଇ ବନ୍ଧୁ କୁଟୁମ୍ବ ଆସି ରହିଲେ । ତାଙ୍କର ଦେଶରୁ ସରଞ୍ଜାମ କିଣା ହୋଇ ଆସିଲା, ସେଇ ଟଙ୍କା ଦେଲେ, ତାଙ୍କର ଭାଇବନ୍ଧୁମାନେ ଟାଇପିଇ ସୁଖରେ ରହିଲେ, ତେଣେ ମହାଜନମାନେ ବି ସୁଧଟା ଗୋଟାକୋଟା ଗଣିନେଲେ, ଭାରତବାସିଙ୍କର ସେଥିରେ କଣ ଲାଭ ହେଲା ? ନିଜ ଦେଶର ଅକର୍ମା ଲୋକଙ୍କ ପାଇଁ ରୋଜଗାରର ପନ୍ଥା ଖୋଲି ଦେଲା ବୋଲି କହ, ଏତେ ଶ୍ରେୟସ୍କର କାହିଁକି ? କିନ୍ତୁ ଏ ସବୁ କଥାଗୁଡ଼ାକ ଉପରେ ମନ୍ତବ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଟିକିଏ ଗମ୍ଭୀର ଚିନ୍ତା କରିବା ପ୍ରୟୋଜନ । ଯାହା ସବୁ କୁହାଗଲା, ସେ ସବୁର ବିଶେଷ ଅର୍ଥ ଅବଶ୍ୟ ଠିକ୍ । କିନ୍ତୁ କଥାଗୁଡ଼ାକ ଟିକିଏ ଏକବାଗିଆ । ପ୍ରଧାନ କଥା ହେଉଛି, ରେଳ ଏବଂ ନାଳ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପ୍ରୟୋଜନ କି ନା ? ଭାରତବର୍ଷରେ ଏବେ ଦଳେ ଲୋକଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ ହୋଇଛି । ସେମାନଙ୍କ ମତରେ ରେଳ, ତାର ସବୁ ଭିଙ୍ଗିରୁଜି, ତାରସ୍ଥାନରେ ଉଇହୁଙ୍କା, ବାଘବସା ତିଆରି କଲେ ଭାରତବର୍ଷର ଗୌରବ ଓ ଉନ୍ନତି । ସେଥିରେ କିଛି ନିଗୂଢ ତତ୍ତ୍ୱ ଥାଇପାରେ । ଆମ୍ଭେମାନେ ତା ବୁଝିନାହୁଁ, ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରବନ୍ଧ ନିମନ୍ତେ ମଧ୍ୟ ବୁଝିବାର ବିଶେଷ କୌଣସି ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅଧିକାଂଶ ବ୍ୟକ୍ତି ଅନଭିଜ୍ଞ ଓ ଅମତ ଥିବା ସ୍ଥଳେ ଯାହା ସାଧାରଣଗୋଚର, ତାହା କରିବାହିଁ ସରକାରଙ୍କ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଭାରତ ପରି ଦେବମାତୃକ ଦେଶରେ ନାଳର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ, ଏବଂ ବ୍ୟବସାୟର ଉନ୍ନତି ନିମନ୍ତେ ଓ ଯାତାୟାତର ସୁବିଧା ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ରେଳ, ତାର ଇତ୍ୟାଦି ମଧ୍ୟ ସମାନ ପରିମାଣରେ ଆବଶ୍ୟକ । ତା'ପରେ ଅଖଣ୍ଡ-ଜାତୀୟତା-ଗଠନ, ଦୁର୍ଭିକ୍ଷନିବାରଣ ଓ ବିଦ୍ରୋହ-ଦମନ ଇତ୍ୟାଦି କାର୍ଯ୍ୟରେ କ୍ଷିପ୍ରକାରିତାଇ ପ୍ରୟୋଜନ ଥିବାରୁ ଏ ସମସ୍ତ ଜିନିଷ ନିଜର ମଧ୍ୟ ପ୍ରୟୋଜନ । ମୋଟ ଉପରେ କୃଷି ଓ ବାଣିଜ୍ୟ ଭାରତର ମେରୁଦଣ୍ଡ, ଏବଂ ରେଳ ଓ ନାଳ କୃଷିବାଣିଜ୍ୟର ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତ । ଫଳତଃ ରେଳ ଓ ନାଳ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଉନ୍ନତି ପକ୍ଷେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଶ୍ନ ହେଉଛି, ଏ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଅର୍ଥ ଆସିବ କେଉଁଠାରୁ ? ସରକାର ଯେଉଁ ହାତରେ ଧନର ଅଭାବ ଥିବା ସ୍ଥଳେ ହୁଏତ ଲୋକସାଧାରଣ ସେ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବେ, କିମ୍ବା ସରକାର ଲୋକ-ସାଧାରଣଙ୍କ ଠାରୁ ଅଧିକ ଖଜଣାରୂପେ ବା ଋଣରୂପେ ଟଙ୍କା ଆଣି ସେ କାର୍ଯ୍ୟର ସହାୟତା କରିବେ । ଆଗେ ଦେଶର ଧନୀ ଧର୍ମପ୍ରାଣ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ନିଜ ନିଜର ଯଥା-ସର୍ବସ୍ୱ ଦାନ କରି ସାଧାରଣର ଉପକାର ନିମନ୍ତେ କୂଅ, ପୋଖରୀ, ନାଳ ଇତ୍ୟାଦି ଖୋଳାଉଥିଲେ, ବଡ଼ ବଡ଼ ରାସ୍ତା ତିଆରି କରାଉଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ଧର୍ମପ୍ରାଣତା ନାହିଁ, ସାଧାରଣର ଉପକାର ନିମନ୍ତେ ସେ ଆଦର୍ଶ ସ୍ୱାର୍ଥତ୍ୟାଗ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । ନୂତନ କର ବସେଇବା ବି ସମ୍ଭବ ନୁହେ, ସମ୍ଭବ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ନୀତିସମ୍ମତ ନୁହେ । ସରକାରଙ୍କ ବାର୍ଷିକ ଆୟରୁ ଆଗେ ଅନ୍ତତଃ କିଛି ବଳୁଥିଲା । ସେହି ଟଙ୍କାଟା ଖର୍ଚ୍ଚକରି ଯଦି କିଛି ଏ ଦିଗରେ କରା ଯାଇପାରେ, ତା ହେଲେ ଆପତ୍ତି କଣ ? କିନ୍ତୁ ସେତ ସେପରି କିଛି ବେଶି ନୁହେ ଯେ, ତାକୁ ମୂଳଧନ କରି କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରାଯାଇ ପାରେ । ତେବେ ଟଙ୍କା କରଜ କଲେ ତାର ବାର୍ଷିକ ସୁଧଟା ସେଥିରୁ ଭେଟିଯିବ । ସେହିହେତୁରୁ ସରକାର ଋଣ କରିବାକୁ ଗଲେ । ତେବେ ସରକାର ବିଦେଶରୁ ଋଣ ନ ଆଣି ଭାରତବର୍ଷର ଲୋକଙ୍କ ଠାରୁ ଋଣ କରୁଥିଲେ ସୁଧ ଟଙ୍କାଟା ଦେଶରେ ରହନ୍ତା, ଏଣେ ପୁଣି କମ୍ପାନି ଦେଶୀ ଲୋକଙ୍କ ହାତରେ ରହିଲେ ବେଶି ଦେଶୀ ଲୋକ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ପାରନ୍ତେ । କିନ୍ତୁ ଆମ ଦେଶବାସୀ ଅଧିକାଂଶଙ୍କ ହାତରେ ଏତେ ଟଙ୍କା ନାହିଁ । ଯାହାଙ୍କ ହାତରେ ବା ଅଛି, ସେମାନେ ଦେବାକୁ ସାହସ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ବରଂ ଟଙ୍କାଟା ମାଟିତଳେ ପୋତା ହୋଇ କଳଙ୍କି ଲାଗିଯିବ, କିନ୍ତୁ ବ୍ୟବସାୟପକ୍ଷରେ ମେଲେଇ ଦେଇ ଲାଭ ଅସୁଲ କରିବା କଥା ଆମେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶିଖି ନଥାଇଁ । ଅବଶ୍ୟ ଯାହା ଉତରେ ଯେ ସରକାରଙ୍କର ଟିକିଏ ପଛଚମୁଟା ଗୁଣ ନ ଥାଏ, ତାହା କେହି ନିର୍ଦ୍ଧାର କରି କହି ପାରିବେ ନାହିଁ । ନିଜ ଦେଶବାସିଙ୍କ ବ୍ୟବସାୟକୁ ପରୋକ୍ଷରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସାହାଯ୍ୟ ଓ ଉତ୍ସାହିତ କରି ଭାରତୀୟ ବ୍ୟବସାୟରେ ବାଧା ଦେବାରେ ସରକାର ବେଳେ ବେଳେ ଧରା ପଡ଼ି ଯାଇଥନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବଶ୍ୟ ସେ ଅଭ୍ୟାସଟା ସରକାର-ଙ୍କର ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ କମି ଯାଉଛି । କିନ୍ତୁ ଆଗେ ଥିଲା, ଏବଂ ସେହି ପୂର୍ବସଂସ୍କାର ହେତୁରୁ ଦେଶୀ ଲୋକେ ସାହସ କରି ବ୍ୟବସାୟ ବାଣିଜ୍ୟରେ ପଶି ପାରୁ ନ ଥିଲେ । ସେ ଯାହାହେଉ, ଦେଶରେ ଟଙ୍କା ଋଣ ନ ମିଳିଲା ବୋଲି ମଧ୍ୟ ଏ ସବୁ କାମ ପଡ଼ିରହି ପାରେ ନା । ଅତଏବ ଟଙ୍କା ବିଦେଶରୁ ଧାର କରାଗଲା । ଭାରତ-ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ନା'ରେ ଋଣ ହେବାରୁ ବଜାରରୁ ଯେ ଟଙ୍କାଟା ଆମେ ଶତକଡ଼ା ୪ ୭ ଟଙ୍କା ସୁଧରେ ପାଇଥାନ୍ତେଇଁ, ସେହି ଟଙ୍କାଟା ୪ ୩ । (୪ ୪ (ହାରରେ ପାଇଲେଇଁ । ଏଥିରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଲାଭ ଛଡ଼ା କ୍ଷତି ନାହିଁ । ତା'ପରେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କର ସେ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ରହିବାଟା । ସେଟା ମଧ୍ୟ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ । କାରଣ ବଲ୍ଲତରେ ରେଳକାମ ଇତ୍ୟାଦି ଅନେକ ଦିନୁ ହୋଇ ଆସିଛି । ସେଠା ଲୋକେ ସେଥିରେ ଗୋଟେ ଅଭିଜ୍ଞତା ଲାଭ କରିଛନ୍ତି । ସେ ଦିଗର ଶିକ୍ଷା ମଧ୍ୟ ସେଠାରେ ଭଲ । ଆମ ଦେଶର ଲୋକେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଡେଣିକି ସେପରି ମନ ଦେଇ ନାହାନ୍ତି । ସୁତରାଂ ବ୍ୟବସାୟରେ ଲାଭର ଆଶା ଥିଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ଆଣିମା ପ୍ରୟୋଜନ । ଅବଶ୍ୟ ଏ କଥାଟା କେବଳ ସାମୟିକ ହେବା ଉଚିତ । ଭାରତୀୟମାନଙ୍କୁ ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ସେ ଦିଗରେ ଶିକ୍ଷିତ କରାଇ ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ କାମରେ ନିଯୁକ୍ତ କଲେ, ଦେଶର ଲାଭ, ସରକାରଙ୍କର ବି ଲାଭ । ବେଙ୍ଗଲ ନାଗପୁର ରେଲବାଇର ଉଚ୍ଚ ହାକିମଙ୍କ ମତ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଭାରତୀୟମାନଙ୍କୁ ବାଡ଼େଇ ଦିଡ଼ି ସବୁବେଳେ ଅଡ଼ା ଧରି ବସି ରହିଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ । ତା'ପରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ରେଲବାଇରୁ ସରକାର ପ୍ରାୟ ଦେଢ଼କୋଟି ଟଙ୍କା ଲାଭ କରୁଛନ୍ତି । ବଡ଼ କାମ ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଛୋଟ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କାମରେ ଭାରତୀୟମାନେ ବି କିଛି ପାଇଛନ୍ତି । ସୁତରାଂ ଏ ଷୋହଳ କୋଟି ଟଙ୍କା ଅଯଥା ବ୍ୟୟ ହେଉଚି ବୋଲି ବା ଇଂରେଜ ସରକାର ଠକେଇ ନଉଚନ୍ତି ବୋଲି କୁହା-ଯାଇ ନ ପାରେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ନୂତନ ଦେଶର ଏହିପରି ସାଧା-ରଣ ଋଣ ଅନେକ ଥାଏ । କାନାଡ଼ାର ଋଣ-ପରିମାଣ ପ୍ରାୟ ଭାରତ ବର୍ଷର ସହିତ ସମାନ । ସେହି ୧୯୧୧ ଖ୍ରୀ: ଅ: ରେ ଜାପାନର ଋଣ ପ୍ରାୟ ୨୧ କୋଟି ଟଙ୍କା ହୋଇ-ଥିଲା ଏବଂ ଜାପାନକୁ ସେଥିପାଇଁ କେବଳ ସୁଧ ୯ କୋଟି ଦେବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ଅଥଚ ଏମାନେ ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜ୍ୟ, ସ୍ୱାଙ୍କ ଟଙ୍କାଉ କେହି ଠକି ନେଇ ଯାଉନାହିଁ !

ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ଭାରତବର୍ଷରେ ସିଭିଲ ବିଭାଗ ନିମନ୍ତେ ଦେଶୀ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ତୃତୀୟ, ଚତୁର୍ଥ, ଷଷ୍ଠ ଓ ସପ୍ତମ ଏହି ଚାରୋଟି ଜିନିଷ ଏକତ୍ର ନେବୁଁ । ଭାରତ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କ ହସ୍ତଗତ ହେବା ଦିନଠାରୁ ବିଲାତରୁ ସୈନ୍ୟ ଓ ରାଜକୀୟ ବିଭାଗ ନିମନ୍ତେ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କର ଆମଦାନୀ ହୋଇ ଆସୁଅଛି । ପ୍ରଥମେ ଅବଶ୍ୟ କେବଳ ଗୋରା ଲୋକମାନେ ଉଚ୍ଚ ପାହାଆଟାମାନ ମାଡ଼ି ବସିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଭାରତରେ ରାଜନୈତିକ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ବିକଶିତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦେଶୀୟ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଉଚ୍ଚପଦରେ ଅଧିଷ୍ଠିତ କରିବା ନିମନ୍ତେ ନାନାପ୍ରକାର ଆପତ୍ତି ଅଭିଯୋଗ ହୋଇ ଆସୁଛି, ଏବଂ ତାର ଫଳସ୍ୱରୂପ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ମଧ୍ୟ ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ଭାରତୀୟମାନଙ୍କୁ ସେ ଅଧିକାର-ମାନଙ୍କରେ ନିଯୁକ୍ତ କରିଛନ୍ତି । ୧୯୧୫ ସାଲର ପବ୍ଲିକ୍ ସର୍ଭିସ୍ କମିଶନ୍‌ର ରିପୋର୍ଟରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା ଯେ, ଭାରତୀୟମାନେ ରାଜକୀୟ କର୍ମବିଭାଗର ଉପଯୁକ୍ତ ନୁହନ୍ତି ଏବଂ ସେହିଦିନ ଠାରୁ ୩୦ ବର୍ଷ ପରେ ସେହି ବିଭାଗରେ ଭାରତୀୟଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା $\frac{1}{5}$ ଖୁବ୍ ବେଶି ହେଲେ ହୋଇପାରେ । ୧୯୨୦ ସାଲରେ ନୂଆଶାସନସଂସ୍କାର ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହେବା ସମ-ୟରେ ଏ ମତ ବଦଳି ଗଲା । ସରକାର ଠିକ୍ କଲେ ଯେ, ସେହି ବର୍ଷ ରାଜକୀୟ କର୍ମବିଭାଗରେ ଭାରତୀୟଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଶତ-କରା ୩୩ ରହିବ ଏବଂ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଶତକରା ୧ $\frac{1}{2}$, ବଢ଼ି ବଢ଼ି ୧୦ ବର୍ଷରେ ୪୮ ହେବ । ଯେତେ ଅନୁଗ୍ରହ କରାଗଲେ ମଧ୍ୟ ରାଜକୀୟ ବିଭାଗରେ ବୈଦେଶିକମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ଅଧିକ । ଏମାନଙ୍କର ଦରମା, ପେନସେନ ଓ ଛୁଟି ଭତ୍ତା ଇତ୍ୟାଦି ମିଶି ଭାରତବର୍ଷକୁ ପ୍ରାୟ ୫କୋଟି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଟଙ୍କା ଦେବାକୁ ପଡ଼େ । ତା'ପରେ ସୈନ୍ୟ-ବିଭାଗ । ୧୮୬୩ ଖ୍ରୀ: ଅ: ରେ ଭାରତୀୟ ସୈନ୍ୟ ବିଭାଗର ୧୪୦୦୦୦ ସୈନ୍ୟ ମଧ୍ୟରୁ ୬୫୦୦୦ ଜଣ ଗୋରା କର୍ମଚାରୀ ଥିଲେ । ସେହି ଅନୁପାତ ବର୍ତ୍ତମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରାୟ ସମାନଭାବରେ ରହି ଆସିଛି । ଅବଶ୍ୟ ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ଭାରତୀୟମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଟିକିଏ ବେଶି ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା, ଏବଂ ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ କେତେଟା ବିଭାଗ କେବଳ ଦେଶୀ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଗଠିତ । ଏସବୁ ସତ୍ତ୍ୱେ ଉଚ୍ଚ ପଦଗୁଡ଼ାକ ପ୍ରାୟ ସବୁ ସାହେବମାନଙ୍କର ଏକ-ଚାଟିଆ ଅଧିକାର; ସୁତରାଂ ସୈନ୍ୟବିଭାଗର ଖର୍ଚ୍ଚରୁ ଅଧି-କାଂଶଟା ଗୋରାଙ୍କ ହାତକୁ ଯାଏ । ସୈନ୍ୟ ବିଭାଗର ଖର୍ଚ୍ଚ ଦିନଦିନ ବଢ଼ୁଛି । ଯୁଦ୍ଧ ପୂର୍ବରୁ ସୈନ୍ୟବିଭାଗର ଖର୍ଚ୍ଚ ଥିଲା ପ୍ରାୟ ୩୧କୋଟି ୫୦ ଲକ୍ଷ । ୧୯୧୭ରେ ହେଲା

Digitized by srujanika@gmail.com

୫୩୪,୭୪,୮୮,୫୦୦ ଏବଂ ଏ ବର୍ଷର ଆମ୍ଦ-ବ୍ୟୟ-ଫର୍ଦ୍ଦରେ ତାର ପରିମାଣ ୫୧ କୋଟି ୫୦ଲକ୍ଷ । ବର୍ଷ ଦଶଟା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରାୟ ଦୁଇଗୁଣ ହୋଇଗଲା । କିନ୍ତୁ ଏ ଖର୍ଚ୍ଚମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ଯାଏ ଗୋରାଙ୍କ ହାତକୁ । ବିଲାତର ସୈନ୍ୟମାନେ ଭାରତ ବର୍ଷରେ କର୍ମ କରିବେ ବୋଲି ସେମାନଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ସେହି ବର୍ଷ ଭାରତସରକାର ୯୧୬,୫୭୯ ଖର୍ଚ୍ଚ କରିଥିଲେ । ତା' ପରେ ଭାରତର ଉପକୂଳ ଜଗି ବ୍ୟବସାୟର ସୁବିଧା କରିବେ ବୋଲି ମଧ୍ୟ ଭାରତକୁ ବିଲାତର ନୌ-ବିଭାଗକୁ ୧୫ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଦେବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ଏ ସବୁ ଖର୍ଚ୍ଚର ସାର୍ଥକତା ନିମନ୍ତେ କୌଣସି ଆପାତ ସତ୍ୟ କାରଣ ଥିବାର ଜଣାଯାଏ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଭାବି ଦେଖିଲେ ଜଣାଯିବ, ଭାରତର ତତ୍‌କାଳୀନ ଅବସ୍ଥାଦୃଷ୍ଟିରେ ଏହା କେତେକାଂଶରେ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା । ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ପୂର୍ବ ଶାସନପ୍ରତି ଭାଙ୍ଗି ତାଙ୍କ ଦେଶରେ ପ୍ରଚଳିତ ନୂତନ ନୀତିର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନା କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟିତ ଥିବାବେଳେ ସେହି ନୀତିର ହାଓ୍ୱାରେ ବଢ଼ି ଆସିଥିବା ସ୍ୱଦେଶୀୟମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସେ କାର୍ଯ୍ୟ ନ କଲେ ସଫଳ ହୋଇ ପାରନ୍ତେ କି ? ବିଶେଷତଃ ଭାରତୀୟମାନେ ସେତେବେଳେ ଆଜିକାଲି ପରି ଶିକ୍ଷିତ ନଥିଲେ । ରାଜନୀତି ଓ ଅର୍ଥନୀତିର ଆଲୋଚନା ଦେଶରେ ସେତେ ପରିମାଣରେ ହୋଇ ନଥିଲା । ଭାରତକୁ ତାର ଆତ୍ମତୃପ୍ତ ଅବସ୍ଥାରୁ ଟାଣି ଆଣି ଏକ ବିଶ୍ୱରାଜ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରିବାକୁ ହେଲେ ଅନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ବାଣିଜ୍ୟ ଓ ରାଜନୀତିରେ ଅରଙ୍ଗ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟ ପ୍ରୟୋଜନ । ତାପରେ ଭାରତରେ ପ୍ରଚଳିତ ଯୁଦ୍ଧ-ପ୍ରଣାଳୀ ତାର ନିଜ ଯୁଗକୁ ଗ୍ରହିଲେ ଖୁବ ଉନ୍ନତ ହୋଇ ପାରେ; କିନ୍ତୁ ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ବିଧି-ବିଧାନ ସଙ୍ଗେ ପାରି ଉଠିବା ତା ପକ୍ଷରେ ଅସମ୍ଭବ । ଭାରତକୁ ସେ ସବୁ ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କଠାରୁ ଶିଖିବାକୁ ହେବ । ଏହି ସବୁ କାରଣରୁ ବିଲାତ ଲୋକମାନଙ୍କର ଉଚ୍ଚ ଅଧିକାରରେ ଅନ୍ୟାୟ ବିଶେଷ କିଛି ନଥିଲା । ଅବଶ୍ୟ ଦେଶୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ସାହେବମାନଙ୍କ ସଂସ୍ରବରେ ଦିନ ଦିନ ସେମାନଙ୍କ ଆଦର୍ଶରେ ଶିକ୍ଷିତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେମାନଙ୍କୁ ସେହି ସେହି ଉଚ୍ଚ ଅଧିକାରମାନଙ୍କରେ ନିଯୁକ୍ତ କରିବା ଉଚିତ । ଅଭିବର ଖାତିରରେ ଯେ ନୀତିର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରା ଯାଇଥିଲା, ଅଭିବ ଘୁଞ୍ଚିଗଲେ ପରେ ସେହି ନୀତିକୁ ଜିଦ୍ କରି ଧରି ବସିବା ନିଶ୍ଚିତ ଅନ୍ୟାୟ । ଭାରତୀୟମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ବିରଳ ଦରରେ ନିଜ ଯୋଗ୍ୟତାର ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ଦେଖାଇଚନ୍ତି, ସରକାର ମଧ୍ୟ ବେଳେ ବେଳେ ତା ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଚନ୍ତି । ଏପରି ସ୍ଥଳେ ସେ ଯତ ମହାଶୟଙ୍କ ଯେ ଗତଥର କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷରେ ୮ ଟ୍ରିଲିଅନ (Unit) ବୁ ଦେଶୀଲୋକଙ୍କ ହାତରେ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ଭୋଟ ଘୋଷଣା କଲେ, ତା, ସରକାରଙ୍କର କାରମ୍ଭାର ସ୍ୱୀକୃତ ସହିତ ଖାପ ଖାଇ ନାହିଁ ବୋଲି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଆଶଙ୍କା ।

ସର୍ବଶେଷରେ ତୃତୀୟ ଏବଂ ପଞ୍ଚମ କଥା ଦୁଇଟି । ଶାସନ ସଂସ୍କାରର ପ୍ରଚଳନ ପୂର୍ବରୁ ଭାରତ-ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ଅଧୀନରେ ଗୋଟିଏ କମିଟି ଥିଲା । ଭାରତ ଏବଂ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ପରସ୍ପର ସ୍ନେହସମ୍ବନ୍ଧ-ସ୍ଥାପନ, ଭାରତ-ରାଜସ୍ୱ-ନିଧିଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟର ସମାଲୋଚନା ଓ ଗୁଣନା ଏବଂ ଭାରତର ଆବଶ୍ୟକୀୟ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କର ମୂଲ୍ୟ ଦରରେ କ୍ରୟ, ଏହି ସବୁ ବିଷୟ ସେଠାରେ କରା ଯାଉଥିଲା । ପ୍ରଥମ ଦୁଇଟି ସହିତ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କୌଣସି ସମ୍ବନ୍ଧ ନାହିଁ । ଶେଷୋକ୍ତ ବିଷୟଟିକୁ ଟିକିଏ ବୁଝାଇ କହିବା ପ୍ରୟୋଜନ । ସରକାର ରେଳବାଇ ଇତ୍ୟାଦି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବ୍ୟବସାୟ ନିଜ ହାତରେ ନେଇଚନ୍ତି । ସେ ବ୍ୟବସାୟଗୁଡ଼ିକର ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଉପାଦାନ ତ ଭାରତରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏନାହିଁ । ବିଦେଶରୁ ଆମଦାନି କରାଯାଏ । ତେବେ ଯେପରି ସହଜରେ ଓ ସୁଲଭରେ ଜିନିଷ ମିଳିପାରିବ ତାର ଉପାୟ ନ କଲେ ବେଳେ ବେଳେ ଠକେଇଯିବାକୁ ହେବ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟଦେଶରୁ ଏତେ ଦୂରରେ ରହି ବଜାରର ସର୍ବଦା ପରିବର୍ତ୍ତିତ ଦରଦାମର ହିସାବ ରଖିବା ଅସମ୍ଭବ । ବିଲାତ ପୃଥିବୀର କେନ୍ଦ୍ର ସ୍ଥାନ । ସେଠାରେ ବସି ରହିଲେ ତାର ଖବର ବେଶ୍ ମିଳିବ । ସେହି ହେତୁରୁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଲେଖକଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟ ଗ୍ରହି । ଆମ ଦେଶର ବଡ଼ ବଡ଼ ମହାଜନମାନେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶରେ କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ନିଜ ନିଜର (agent) ରଖିଥାନ୍ତି । ସେହିପରି ଭାରତ ସରକାର ଇଣ୍ଡିଆ ଅଫିସକୁ ନିଜର (agent) କରି ରଖିଥିଲେ ଏବଂ ସେଥିପାଇଁ ଯେ କିଛି ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ ସେଥିରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର ବା ଅନ୍ୟାୟର କଥା କଣଅଛି ? ତା'ପରେ ଜିନିଷ ସବୁ ଖରିଦ କରିବାରେ ବେଳେ ବେଳେ ଅସନ୍ତୋଷ ଦେଖାଯାଏ । ଯେ ଜିନିଷ ସବୁ ଖରିଦ ହୋଇ ଆସେ, ସେସବୁ ସବୁବେଳେ ସସ୍ତା ବଜାରରୁ ଜିଣା ନ ହୋଇ ଉଚ୍ଚ ଦରରେ ବିଲାତ କାରବାରୀଙ୍କଠାରୁ ଆସେ ବୋଲି କେତେଜଣଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ । ବେଳେ ବେଳେ ଯେ ଏପରି ଘଟଣା ନ ଘଟେ, ତାହା ନିର୍ଭରକରି କୁହାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ତେବେ ମୋଟଉପରେ ପ୍ରାୟ ଦୁଇକୋଟି ଟଙ୍କାରୁ ସେପରି ଭାବରେ ଦେଖିଲେ ଭାରତର ଟଙ୍କା କୋଡ଼ିଏ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲକ୍ଷ ବା କ୍ଷତ ହେଉଥିବ । ଅବଶିଷ୍ଟଟାତ ଅବଶ୍ୟ ସଦ-ବ୍ୟୟ ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ବ୍ୟୟ ବୋଲି ଗଣନା କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ତା'ପରେ ଆଗେ ଯୁଦ୍ଧସରଞ୍ଜାମ ମଧ୍ୟ ବିଲାତରୁ ଆସୁଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରୁ ଭାରତବର୍ଷରେ ସେଥିପାଇଁ ଗୋଟେ ଦିଟା ଫାକ୍‌ଟରି ଖୋଲାଯାଇଚି । ଏଣେ ରେଳବାଇ ଇତ୍ୟାଦିକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଟାଟାକୋମ୍ପାନି ପ୍ରଭୃତି ସ୍ୱଦେଶୀ କୋମ୍ପାନିମାନଙ୍କଠାରୁ ବେଳେ ବେଳେ ଜିନିସ ଖରିଦ କରାଯାଉଛି । ଆଜିକାଲି ବିଶେଷତଃ (India office) ବୋଲି କିଛି ନାହିଁ । ନୂତନ ଶାସନସଂସ୍କାର ଅନୁସାରେ ପୁରୁଣା (India office) ଉଠିଯାଇ, ତା'ର ସ୍ଥାନରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବ୍ରିଟିଶ୍ ଉପନିବେଶ-ମାନଙ୍କପରି ଭାରତ ପକ୍ଷରୁ ଜଣେ (High Commissoiner) ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ (Hlgh Commissoiner) ଙ୍କ ଅଫିସ ଖର୍ଚ୍ଚ ଏବଂ (India office) ର ଖର୍ଚ୍ଚ ମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷ କିଛି ପ୍ରଭେଦ ନାହିଁ । ତଥାପି (High Commissoiner) ନିଜେ ଭାରତୀୟ ଥିବାରୁ ଏବଂ ଏ ପ୍ରଥା ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଂଶର ପ୍ରଥାସହିତ ସମାନ ଥିବାରୁ ଅନ୍ୟାୟର ଅଂଶଟା ଅନେକ କମିଯାଇଚି ।

ଆମ୍ଭେମାନେ କହୁଛୁଁ, ଏହି ଜିନିସପତ୍ର କିଣିବାରେ ଅନ୍ତତଃ ଟଙ୍କା କୋଡ଼ିଏ ଲକ୍ଷ ଭାରତର ଅଯଥା ବ୍ୟୟ ହୁଏ । ତା' ପରେ ନୌ-ବିଭାଗର ଖର୍ଚ୍ଚଟାର ବିଶେଷ କୌଣସି ପ୍ରୟୋଜନ ନ ଥିଲା । ଭାରତର ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଖୁବ୍ ସୁନ୍ଦର, ସୁତରାଂ ଶତ୍ରୁ ଆକ୍ରମଣରେ କ୍ଷତିର ଆଶଙ୍କା ଦେଖି ନାହିଁ । ତା'ପରେ ଭୂମଧ୍ୟସାଗରର ଗୃହ ବ୍ରିଟିଶ୍ ସରକାରଙ୍କ ହାତେ ଥିବାରୁ, ଏଡ଼େନ ସହର ଓ ସିଙ୍ଗାପୁରର ଦୁର୍ଗ ଇତ୍ୟାଦି ହେତୁରୁ ସାମୁଦ୍ରିକ ଆକ୍ରମଣ ଏକପ୍ରକାର ଅସମ୍ଭବ । ସୁତରାଂ ଏ ୪୫ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାଟା ଭାରତରୁ ଖର୍ଚ୍ଚ ନ କଲେ ମଧ୍ୟ ବିଲାତ ସରକାରଙ୍କର କିଛି ମାତ୍ର କ୍ଷତି ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ । ଏସମସ୍ତ ପରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦିଗରୁ ଗୁଳୁପୁଚ ହୋଇ ଟଙ୍କା ଲକ୍ଷେ ଦି ଲକ୍ଷ କରି ବାହାର କଲେ ମୋଟଉପରେ ପେନସନ ଇତ୍ୟାଦି ବା ନିଷ୍ଫଳଖର୍ଚ୍ଚକୁ ମିଶାଇ ପ୍ରାୟ ଟଙ୍କା ୧୦ କୋଟି ଉତରେ ଭାରତର ଇଂରାଜ-ଶାସନ ହେତୁରୁ ବାର୍ଷିକ କ୍ଷତି ହେଉଛି ବୋଲି କୁହା ଯାଇ-ପାରେ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଏ ଦଶକୋଟି ଟଙ୍କାପାଇଁ କୌଣସି ବାସ୍ତବ ଲାଭ ପାଉନାହୁଁ ସତ, ପ୍ରକାରନ୍ତରରେ ଆମ୍ଭେ-ମାନେ ବ୍ରିଟିଶ୍‌ଶାସନରୁ ଯେ ଉପକାର ପାଉଅଛୁଁ, ତାର ସହିତ ତୁଳନା କରି ଦେଖିଲେ, ମୋଟଉପରେ ଗୋଟେ ରୋକଠୋକ ହୋଇଯାଉଛି । ମନେ କରନ୍ତୁ, ବିଦେଶରୁ ସାଧାରଣ କାର୍ଯ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ଟଙ୍କା କରଜ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଯଦି ଭାରତସରକାର ବା ଭାରତବାସିମାନେ ସେ ଟଙ୍କା ଆମେରିକା ବା ଜର୍ମାନିରୁ ଧାର କରନ୍ତି, ତାହେଲେ ହୁଏତ ଶତକରା ଟ ୫ ହାର କମ୍ ସୁଧରେ ପାଇବେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ବ୍ରିଟିଶ୍‌ସରକାର ନିଜେ ସେଥିପାଇଁ ଦାୟିତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରିବାରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ସାଧାରଣତଃ ୩½ ସୁଧରେ ପାଉଁ, କାରଣ ବ୍ରିଟିଶ୍ ସରକାରଙ୍କର କ୍ଷମତା ଅସୀମ, ଏବଂ ପୃଥିବୀରେ ତାଙ୍କ ଉପରେ ବିଶ୍ୱାସ ଅତି ଦୃଢ଼ । ତା'ପରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନେକ କଥା ଅଛି, ଶାନ୍ତି, ନିରୁପଦ୍ରବ ପ୍ରଭୃତି । ସେ ସବୁର ହିସାବ କରି ଅଯଥା ପ୍ରବନ୍ଧର କଳେବର ବୃଦ୍ଧି କରିବାର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ସେଗୁଡ଼ାକ ବାଣ୍ଡର କଥା । ସମସ୍ତେ ବୁଝନ୍ତି ।

ଶ୍ରୀ ଗୋବିନ୍ଦ ତ୍ରିପାଠୀ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଧୂଳିଆ ବାବାଜି ।

(ଗଳ୍ପ)

ମୋ ର ଜୀବନଟା ଯେ ନିତାନ୍ତ ବୈଚିତ୍ର୍ୟ-ହୀନ ନୁହେଁ, ଏହାର ଭୂରିଭୂରି ପ୍ରମାଣ ଅଛି ।

ସେତେବେଳେ ମୋର ବୟସ ତିରିଶ ବର୍ଷ । କଟକ କଲେଜରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଥିଲି । ଗ୍ରୀଷ୍ମାବକାଶ ପାଇଁ କଲେଜ ବନ୍ଦ ହେବାରୁ ଘରକୁ ଆସିଲି । ଘରକୁ ଆସି ଏକ ବିପୁଳ ଜନରବ ଶୁଣିଲି--ମୋର ବିବାହ ସମ୍ବନ୍ଧ ଏଥି-ମଧ୍ୟରେ ଠିକ୍ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ଆମ୍ଭ ଗ୍ରାମରୁ କିଛି ଦୂରରେ ଭଦ୍ରକାଳୀ ସାହିର ବିଖ୍ୟାତ ଜମିଦାର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅନାଦି ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ କନ୍ୟା ସହିତ ମୋର ବିବାହ ନିଶ୍ଚିତ । ଏ ଦୀର୍ଘଛୁଟିରେ ତାହା ସମ୍ପନ୍ନ ହେବାର କଥା । ଏ କଥା ଶୁଣିଲା ମାତ୍ରେ ମୋର ହୃଦୟକନ୍ଦରରେ କି ଏକ ଅପୂର୍ବ ଧ୍ୱନି ଜାଗ୍ରତ ହୋଇ ଉଠିଲା, ମୁଁ କିଛି ଭାବି ଠିକ୍ କରିପାରିଲି ନାହିଁ ।

ବୈଶାଖ ମାସର ଶୁକ୍ଳାଷ୍ଟମୀ । ସାଳନ୍ଦୀର ବାଲୁକାଚ୍ଛନ୍ନ ବକ୍ଷ ସାନ୍ଧ୍ୟ ସୁଷମାରେ ଝଟକି ଉଠୁଅଛି । ମୃଦୁମନ୍ଦ ସାନ୍ଧ୍ୟ ସମୀର ପ୍ରେରଣ କରି ସାଳନ୍ଦୀ ଯେପରି ମୋତେ ତାହାର କୋଳକୁ ଆହ୍ୱାନ କରୁଅଛି । ଧୀରେ ଧୀରେ ଯାଇ ନଦୀ-ପୁଳିନସ୍ଥ କୁଦଉପରେ ବସିଲି । କୁଦଉପରେ ଗୋଟିଏ ଝଙ୍କାଳ ନିମ୍ବଗଛ, ଶାଖାପୁଞ୍ଜ ଫଳଭାରାବନତ । ତାହାର ମୂଳରେ ବସି ଭାବିବାକୁ ଲାଗିଲି:—"ସତେକି ମୋହର ବିବାହ ଆସନ୍ନ; ଏ କଥାତ ମୋତେ ପୂର୍ବରୁ କେହି ଶୁଣାଇ ନାହାନ୍ତି ! କି ଶୁଣାଇବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କଅଣ ? ବିବାହ ଏତେ ନିକଟରେ, ମାତ୍ର ଯାହାର ବିବାହ, ସେ ତାହା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କିଛି ଜାଣିନାହିଁ-ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି ।"

ବିବାହ ଯେ କି ପଦାର୍ଥ, ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମୋର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଧାରଣା ନ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଏତିକି ମାତ୍ର ଅନ୍ତତଃ ଜାଣିଥିଲି ଯେ, ତାହା ଗୋଟାଏ ଗୁରୁତର ବ୍ୟାପାର । ଏଥିରେ ଚିର-ଜୀବନର ସଙ୍ଗୀ ବାଛି ନେବାକୁ ହୁଏ । ଯାହାକୁ ଚିର-ଜୀବନର ସାଥୀ, ସୁଖରେ ସୁଖୀ, ଦୁଃଖରେ ଦୁଃଖୀ କରିବାକୁ ହେବ, ସେ ଯେ କିଏ, ସେ ଯେ କିପରି ଲୋକ, ତାହାର ଗତିପ୍ରକୃତି କିପରି, ଏସବୁ ଅବଶ୍ୟାବଶ୍ୟକୀୟ ତଥ୍ୟ ଜାଣିବା ଦରକାର । ନଚେତ୍ ପଛରେ ଅନୁତପ୍ତ ହେବାର କଥା ।

ଆମ୍ଭ ଦେଶରେ କି ଏକ କୁପ୍ରଥା ଆବହମାନକାଳରୁ ଚଳି ଆସୁଅଛି—ପିତାମାତା ବା ଅଭିଭାବକ ପୁତ୍ରକନ୍ୟାର ବିବାହ ପୂର୍ବରୁ ସେମାନଙ୍କ ଅଭିମତ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଆଦୌ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୁହନ୍ତି । ଭାବିଲି, ମୁଁ କଅଣ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭଲମନ୍ଦ ବିବେଚନା କରିବାକୁ ଶିଖିନାହିଁ ? ମୋର କଅଣ କୌଣସି ବିଷୟରେ ମତ ପ୍ରକାଶ କରିବାର କ୍ଷମତା ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜାତ ହୋଇନାହିଁ ? ତେବେ ମୋତେ କି ପରି ପିତା-ମାତା ବା ଆତ୍ମୀୟସ୍ୱଜନ ଏଭଳି ଗୁରୁତର ବ୍ୟାପାରରେ କିପରି ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରିଅଛନ୍ତି ! ମନେ ପଡ଼ିଲା, ଦିନେ ଜଣେ ଭଦ୍ରଲୋକ କଥାପ୍ରସଙ୍ଗରେ କହିଥିଲେ,-"ହାଟବଜାରକୁ ସଉଦା କରିବାକୁ ଗଲେ ସାମାନ୍ୟ ଗୋଟାଏ ଫଳ ସୁଦ୍ଧା ଟୋକା କଣା ଦେଖି କିଣିବାକୁ ହୁଏ ।" ପତ୍ନୀ ନିର୍ବାଚନ, ଏ କେବଳ ଦିନ ଅଧିକ ପାଇଁ ନୁହେଁ, ଏ ସାରାଜୀବନ ପାଇଁ । ତେବେ ଆପଣାର ମନୋମତ କରିନେବା କଅଣ ଉଚିତ ନୁହେଁ ? ମନେ ପଡ଼ିଲା—ଦିନେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କବିରଚିତ ପୁସ୍ତକ ପଢ଼ୁଥିଲି । ତହିଁରେ ଲେଖାଥିଲା ଯେ, ପତ୍ନୀ ରୂପବତୀ ଏବଂ ଗୁଣବତୀ ହେବା ବାଞ୍ଛନୀୟ । ମାତ୍ର ଭବିଷ୍ୟତରେ ଯେ ମୋର ଜୀବନସଙ୍ଗିନୀ ହେବ, ସେ କିପରି ? ସେ କି ରୂପଲାବଣ୍ୟବତୀ ? ସେକି ଗୁଣବତୀ ? ସେକି ମୋର ମନୋମତ, ମୋର ଉପଯୁକ୍ତ ? ଏହିପରି ନାନା ପ୍ରଶ୍ନ ମନରେ ଉଦିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଅନ୍ତରର ଆକୁଳ ଜିଜ୍ଞାସା ବେଳକୁବେଳ ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା, ବହିର୍ଜଗତ ମୋଠାରୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ହୋଇ ରହିଲା ପ୍ରାୟ ପ୍ରତୀୟମାନ ହେଲା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତିଧୌତ ବୈଶାଖରଜନୀର ମଧୁମୟ ଶୋଭା, ରଜତାଭ ବିପୁଳନଦୀ-ପୁଳିନର ଗୁରୁଗମ୍ଭୀର ସ୍ତବ୍ଧତା—କେତେ ଥର ଏ ହୃଦୟରେ ପ୍ରତିବିମ୍ବିତ ହୋଇ ତାହାକୁ ବଶୀଭୂତ କରିଅଛି, ମନ୍ତ୍ରମୁଗ୍ଧ କରିଅଛି, ମାତ୍ର ଆଜି ଏ କି ପରିବର୍ତ୍ତନ ! ଆଜି ଚିନ୍ତାସ୍ରୋତରେ ସମସ୍ତ ଭାସି ଯାଉଅଛି । ପ୍ରକୃତି ଆଜି ରମଣୀୟ ବୋଧ ହେଉନାହିଁ । ସେହି ଏକ କଥା ମନରେ ପ୍ରତିଧ୍ୱନିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ସେ କି ମୋର ମନୋମତ ହେବ ? ଯଦି ନହୁଏ,—

ଜଗତରେ ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥର ସୀମା ଅଛି, ମାତ୍ର ଚିନ୍ତାର ସୀମା ନାହିଁ । ବନ୍ଧୁତ ଭାବିଲି, ମାତ୍ର କୌଣସି ସ୍ଥିର ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଉପନୀତ ହୋଇ ନ ପାରି ନଦୀବକ୍ଷରୁ ବିଦାୟ ନେଲି । ବିଦାୟ ନେବା ସମୟରେ ସେହି ଏକ ଚିନ୍ତାରେ ମନ ଆଲୋଡ଼ିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଆକାଶ-ପୃଥିବୀ ଭେଦି କିଏ ଯେପରି ତୁମୁଳ ନିନାଦରେ ଗର୍ଜନକରି କହୁଅଛି—"ସେ କି ତୋର ମନୋମତ ହେବ ?"

ଧୀରେ ଧୀରେ ନଈବନ୍ଧ ଉପରକୁ ଉଠିଲି । ଭାବିଲି, ଏବେ କଣ ଘରକୁ ଫେରିଯିବି ? ନା, ଯାଏଁ ଥରେ ମୋର ସେହି ଅନ୍ତରଙ୍ଗବନ୍ଧୁ, ଆଦାଲ୍ଲସଙ୍ଗୀ ମନ୍ମଥ ପାଖକୁ । ତାକୁ ଯାଇ ପଚାରେଁ, ସେ ଏ ବିଷୟରେ କିଛି ଜାଣେ କି ନା ? ହୃଦୟ ଉନ୍ମୁକ୍ତ କରି ତାହା ପାଖରେ କୌଣସି ବିଷୟ କହିଲେ ସେ ତାହାକୁ ନିଜର କଥା ବୋଲି ମନେ କରେ, ଏହା ମୁଁ ବହୁବାର ପରୀକ୍ଷା କରି ରଖିଛି । ଏ ଗୁରୁତର ବିଷୟରେ ତାହାର କି ଅଭିମତ, ଥରେ ତାହା ବିଶେଷଭାବରେ ଜାଣିବା ଦରକାର । ମୁଁ ଜାଣେ, ତାର ବିବେଚନାଶକ୍ତି ଅଛି, ଇସ୍କୁଲରେ ଏକସଙ୍ଗରେ ପଢ଼ିବା ସମୟରେ ତାହାକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ସେନାପତି-ପଦରେ ବରଣକରି ବହୁ ଆୟାସସାଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସାଫଲ୍ୟ ସହିତ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରିଅଛୁଁ । ତେଣୁ ତାହାର ପରାମର୍ଶ ନ ନେଇ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା କଦାପି ବାଞ୍ଛନୀୟ ନୁହେ ।

ମନ୍ମଥ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ବାବୁଙ୍କ ପୁତ୍ର । ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ବାବୁଙ୍କର ଅଚଳନ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି ଏବଂ ତାହାର ଭବିଷ୍ୟତ ମାଲିକ ମନ୍ମଥ । ପାଠଶାଳାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ମନ୍ମଥ ଏବଂ ମୁଁ ଏକ ସଙ୍ଗରେ ଏଣ୍ଟ୍ରାନ୍ସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଢ଼ି ଆସିଲୁଁ । ମନ ଏଣ୍ଟ୍ରାନ୍ସ ପାସ କରି ସେହିଠାରେ ପାଠ ଇତି କରିଛି, ମାତ୍ର ମୁଁ ଖ୍ରିଷ୍ଟଜୀବନ-ରୂପ ଉତ୍ତପ୍ତ ଲୌହକଟାହରେ ପଡ଼ି ଛଟପଟ ହେଉଅଛି । ମନ୍ମଥ ବିବାହିତ, ମୋର ବିବାହ ଆସନ୍ନ । ରୂପଗୁଣରେ ମନ୍ମଥର ସମକକ୍ଷ ମୁଁ ଆଉ ଜଣକୁ ଦେଖି ନାହିଁ । ରୂପରେ ଠିକ ସେ ମନ୍ମଥଦେବଙ୍କର ଅବତାର ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ଗୁଣରେ ସୁଗାୟକ, ସୁବାଦକ, ସୁଚତୁର ଏବଂ କାର୍ଯ୍ୟପଟୁ । ବାହାରକୁ ଟିକିଏ ଚଗଲା ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଭିତରେ ଠିକ ତାହାର ବିପରୀତ ।

ମନ୍ମଥ ଘର ଆମ ଘରଠାରୁ ଅଳ୍ପ ଛଡ଼ାରେ । ପ୍ରାୟ ୭ଟା ସମୟରେ ଯାଇ ତାଙ୍କ ଘରେ ପହୁଞ୍ଚିଲି । ଦେଖିଲି, ମନ ଖଣ୍ଡିଏ ଦଦରା କାଷ୍ଠାସନ ଉପରେ ଗମ୍ଭୀରଭାବରେ ବସି ଗୋଟାଏ ସିଗାରେଟ-ଚୁମ୍ବନରେ ବ୍ୟସ୍ତ । ମୋତେ ଦେଖିଲାମାତ୍ରେ ଧଡ଼କରି ଉଠି ତାହା ସ୍ଥାନକୁ ଟାଣିନେଲା । ମୁଁ ପାଖରେ ବସିଲି, ଅନେକ ଦୁଃଖ-ସୁଖ ପଡ଼ିଲା, "କେବେ ଆସିଲୁ, ଆଜି କେତେଟା ସମୟରେ ଆସି ଘରେ ପହୁଞ୍ଚିଲୁ, କଟକରେ ସବୁ ଭଲତ ?" ଇତ୍ୟାଦି ହରେକ୍ ରକମ ପ୍ରଶ୍ନର ଢ଼େଉ ଖେଳିଗଲା । ମୁଁ ସଂକ୍ଷେପରେ ସମଗ୍ର ପ୍ରଶ୍ନର ଯଥାଯଥ ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ଲାଗିଲି । ବୋଧହେଲା, ସେ ସିଗାରେଟର ଧୂଆଁ ସହିତ ମୋର ଉତ୍ତରଗୁଡ଼ାକ ଯେପରି ଗିଳି ପକାଉଥାଏ । ଶେଷରେ ମୋ ଉପରେ ଏକ ଲମ୍ବା ରିମାର୍କ ଝାଡ଼ି କହିଲା:—"ଏଥର ତ ବଡ଼ ଚହଟ ଫିଟି ଯାଇଛୁ ?"

ମୁଁ—କି, କଣ ଦେଖିଲୁ କି ?

ମନ—ଏ ନବଘନ ଛଇତ ମୁଁ ପୂର୍ବରୁ ଦେଖିଲାପରି ମନେ ହେଉନାହିଁ ! ଏଟା, ଯେ ରକମ ବୋଧ ହେଉଛି, ଗୋଟାଏ କୌଣସି ମହତ୍ତ ବ୍ୟାପାରର ପୂର୍ବାଭାସ ।

ମୁଁ ବୁଝିନେଲି, ମୋର ଅଭିଳଷିତ ବିଷୟର ଉପକ୍ରମଣିକା ସେ ନିଜେ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଇଛି ।

ମୁଁ—ତୋର "ମହତ୍ତ ବ୍ୟାପାର"ଟା କଣ, ତାର "ପୂର୍ବାଭାସ" ବା କଣ, ମୁଁତ କିଛି ବୁଝି ପାରୁନାହିଁ । ତୋର ବାକ୍ୟଛଟା ଦେଖିତ ମୋତେ ଡ଼ର ମାଡ଼ିଲାଣି ।

ମନ—ହୁଁ, ହାମକୋ କ୍ୟା ମାଲୁମ ନେହି ? ଭିତରେ ଭିତରେ ସେ ଯେ ମଧୁର ପ୍ରସ୍ତାବଟା ଚାଲିଛି, ସେ କଥା କଣ ମୋତେ ଅଛପା ? ରୁ କଣ ଆଜି ଲୁଚେଇଲେ ଲୁଚିବ ? ହାଣ୍ଡିଟା ଉପରେ ଚାଲୁଣୀ ଢାଙ୍କିଦେଲେ ସେ କି ଲୁଚିବରେ !

ମୁଁ—କଥାରେ ଏତେ ଆଡ଼ମ୍ବର କିଆଁ ? ସଫା କଥାରେ କହିଦେଲେ ତ କାମ ଶେଷ । "ମହତ୍ତ ବ୍ୟାପାର"

Digitized by srujanika@gmail.com

"ମଧୁର ପ୍ରସ୍ତାବ" ଏ ସବୁ ନିଗୂଢ଼ାର୍ଥକ ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ କାହିଁକି ? ମୁଁତ, ବାପା, ଏସବୁ ଦାନ୍ତ-ଭଙ୍ଗା ଶବ୍ଦର ଗୋଟାଏ ଅକ୍ଷର ସୁଦ୍ଧା ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ ।

ମନ—ହଁରେ କେତେ ବହଲଇଛୁ ? ମହନମୁହାଁର ଭଙ୍ଗ ଦେଖ । କଣ, କାହାଘର କଥା ଭୁଲି-ନାହିଁ ?

ମୁଁ—ଓଃ, ସେ କଥା ପରା ! ହଁ ସେହି ରକମ ଗୋଟାଏ କଣ ଜନରବ ଶୁଣାଯାଉଛି । ଭଦ୍ରକାଳୀ ସାହି ଦେଇଁ ଜମି—

ମନ—ହଁ ହଁ ସେତିକି ଥାଉ, ମୋତେ ସବୁ ମାଲୁମ । ଆଚ୍ଛା, ତୁ କନ୍ୟାପାଖକୁ ଦେଖିଚୁ ନା, ତା ରୂପ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କିଛି ଶୁଣିଛୁ ନା ?

ମୁଁ—ଦେଖିବା ଶୁଣିବା ଦୂରେ ଥାଉ, ମୁଁ ତ ଥରେ ହେଲେ ସେ ଗାଁ ମାଡ଼ିନାହିଁ ।

ମନ—ମୁଁ ଶୁଣିଛି, ରୂପଗୁଣରେ ଉତ୍ତମ । ତେବେ,—

ମୁଁ—ତେବେ, ଯାହା ନ ଦେଖିବୁ ନିଜ ନୟନେ,ପରତେ ନ ଯିବୁ ଗୁରୁବଚନେ ।

ମନ—ହଁ, ସେଇଟା ପରା ଖାଣ୍ଟି ଶାସ୍ତ୍ରକଥା । ଆମ ଜମିଦାର ଘରକଥାଟାତ ତୋତେ ଅମାଲୁମ ଥିବ ନାହିଁ । ଜମିଦାର ମାସ୍ତାଧର ସମ୍ବନ୍ଧର ଯେତେ-ବେଳେ କଲିକତାରେ ବିବାହର ପ୍ରସ୍ତାବ ଚାଲିଲା, ବରପକ୍ଷରୁ କନ୍ୟା ଦେଖିବାକୁ ଲୋକ ଗଲେ । ଦେଖିଲେ, "ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରତିମାପ୍ରାୟେ ଦିଶେ ସୁନ୍ଦର", ତେ ରୂପବତୀ କନ୍ୟାତ ଜଗତରେ ଥିବେ କି ନାହିଁ ! ବିବାହତ ହୋଇଗଲା । ଆରେ ବୁଝ ବୁଝ, ଏପରି ଅପରିଚ୍ଛନ୍ନରୂପ ଯେ, ଏକଦମ୍ ଦୁନଆବାହାର, ଦେହର ବର୍ଣ୍ଣ ଯେପରି କଳାହାଣ୍ଡିଆ ମେଘ । ପରେ ଜଣା ପଡ଼ିଲା ଯେ, ରାତରେ ଗୋଟାଏ ସୁବର୍ଣ୍ଣପ୍ରତିମା ଆଗରେ ଛିଡ଼ା କରିଦେଇ କନ୍ୟାଦେଖା ଲୋକଙ୍କୁ ଆଚ୍ଛାକି' ଚିତା କାଟିଥିଲେ । ଏତ ଯୁଗର ନୟନ । ତେବେ ଉପସ୍ଥିତ ଘଟଣାରେ ସେ ରକମ ଆଶଙ୍କା-କରିବାର କିଛି ନଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା, ସମସ୍ତ ବିଷୟ କଳେ ବଳେ କୌଶଳେ—ଯାହାକୁ କହନ୍ତି ପୁଙ୍ଖାନୁପୁଙ୍ଖରୂପେ—ନିଜେ ଦେଖିବା ଶୁଣିବା ଦେଖିବା କଣ ଉଚିତ ନୁହେ ? ତୁ କଣ କହୁଛୁ ?

ମୁଁ—ଆଉ ଅଧିକ କଣ କହିବ ? ମୁଁତ ଠିକ୍ ସେହିପରି ବୁଝିଲି !

ମନ—କେବଳ ବୁଝିଲେ ଚଳିବ ତ ? ବିବାହ ଏକ ଜାତି କରିବା ଉଚିତ-ଅନୁଚିତ ତପାତ୍ର । ସେ ଉପରେ ଗୋଟାଏ ପ୍ରଗାଢ଼ଯତ୍ନ କରିବା ଉଚିତ ।

ମୁଁ—ଉଚିତ ।"ଯତ୍ନ କଲେ ରତ୍ନ ମିଳେ,ଏ ଶାସ୍ତ୍ର ବଚନ ।"

ମନ—କେବଳ ସେତିକି ନୁହେ । ଗୋଟାଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବଡ଼ ରସିକତା ମଧ୍ୟ କରିବା ଦରକାର ।ବୁଝିଲୁ ନା, ଏଟା ହେଉଛି, ରସିକତାର ସମୟ । ଆଚ୍ଛା, ମୁଁ ଆଜି ଗୋଟାଏ ପଦ ପାଠେ । ତାଲି ତୋ ଅଗରେ କହିବ ।

ଉତ୍ତରରେ "ଯେ ଆଜ୍ଞା" ବ୍ୟତୀତ ଗୋଟିଏ କିଛି କହିବାର ଉପାୟ ନଥିଲା । ଆଉ କିଛି କହିଥିଲେ ସେହି-ଠାରେ ହିଁ ନିଶ୍ଚିତ ମୋର ଦଣ୍ଡ ପୁରସ୍କୃତ ହୋଇଥାନ୍ତା । ମୁଁ ଭାବିଲି ଯେ, ମନ ମୋ କଥା ନେଇ ଏତେଦୂର ଅଗ୍ରସର ହେବ । ତାର କଥା ଶୁଣି ମୁଁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଲି, ମାତ୍ର ତାର "ରସିକତା"ଟା ଯେ କି ପ୍ରକାର ବସ୍ତୁ, ସେ ବିଷୟରେ ଘୋର ସନ୍ଦେହ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । କିଛିକ୍ଷଣ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଷୟ କଥାବାର୍ତ୍ତାପରେ ମୁଁ ପ୍ରାୟ ସାତେ ଜଅଟା ସମୟରେ ଘରକୁ ଫେରିଆସିଲି ।

ସେ ବର୍ଷ ଘର ଗୁଡ଼ୁଗୁଳ । ସନ୍ଧ୍ୟା ହେବାକୁ ବସିଲାଣି, ତଥାପି ତାରୁ ନଇଁ ନାହିଁ । ପିଲାମାନେ ପୁଞ୍ଜାଏ ପୁଞ୍ଜାଏ ପଖାଳ ଖାଇ ଉଦର ଥଣ୍ଡା କରିବାରେ ଲାଗି ଯାଇଛନ୍ତି । ଅପରାହ୍ଣ ଭୋଜନପାଇଁ ମୋର ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେହି ସମୟରେ ଡାକରା ପଡ଼ିଲା । ପଖାଳ-ଭାଣ୍ଡଟା ଉପରେ ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଲା ମାତ୍ରେ କାହିଁକି କେଜାଣି ଭୁଣ୍ଡରୁ ତରଳପଦାର୍ଥ-ବିଶେଷ ବହିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଇଚ୍ଛା ହେଲା, ସେ ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତାର ସ୍ୱଚ୍ଛ ଶୀତଳ ତୋରଣି-ମନ୍ଦିରରେ ପ୍ରାଣର ଆକୁଳ ପ୍ରାର୍ଥନା ମୁହୂର୍ତ୍ତମାତ୍ରେ ପୂରଣ କରିଦିଅନ୍ତି । ମାତ୍ର ତା କି ହୁଏ ? ମୁଁ ଯେ ଏବେ ଭଦ୍ର ଜୀବବିଶେଷ । କଟକରେ ରୁଟି-ଡାଲି ବିନା ପଖାଳର ମୁଖଦର୍ଶନ କପାଳରେ ଜୁଟିନାହିଁ । ତାହାର ବିଶେଷ କାରଣ ମଧ୍ୟ ଅଛି । କଟକ ସହରରେ, ଅନ୍ତତଃ ଆମ ବସାର ଗୃହକରପୁଜାରିଙ୍କ ନିକଟରେ, ଆମ୍ଭେ-ମାନେ "ବାବୁଜାତ ଜୀବ" ବୋଲି ପରିଚିତ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ କି ପଖାଳ ସହିତ ପ୍ରୀତି କରିବା ଉଚିତ ? ସେ ଯାହାହେଉ, ବର୍ତ୍ତମାନ ତ ମୁଁ କଟକରେ ନୁହେଁ, ନିଜର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଘରଭିତରେ, ସ୍ନେହମୟୀ ନୂଆବୋହୂଙ୍କ ନାସିକାଗ୍ର-ସମ୍ମୁଖରେ । ତେଣୁ ସଙ୍କୋଚକୁ ଦୂରରେ ରଖି ଡାକ ଦେଲି, "ନୂଆବୋହୂ, ଗଣ୍ଡେ 'ଶୀତଳ ମଣୋହ୍ନ' କରନ୍ତୁ ।" ସେ ମଧ୍ୟ ଛାଡ଼ିବାର ପାତ୍ର ନୁହନ୍ତି । କହିଲେ,—ତେବେ ଗୋଟାଏ "ଗନ୍ଧରାଜ" ପୋଡ଼ିଦେବ କି ? ମୁଁ ତଥାସ୍ତୁ କଲି ।

"ଗନ୍ଧରାଜ" ସାହାଯ୍ୟରେ "ଶୀତଳ ମଣୋହ୍ନ" ତନ୍ନପାତ ନକାଶ ହୋଇଗଲାଣି । ଏହି ସମୟରେ ଦାଣ୍ଡରେ ଡାକ ଶୁଭିଲା, "ମୋହନା !" ଦାଦା ମହାଶୟ ଉପନ୍ୟାସ ଘାଣ୍ଟି ମୋର ନାମ ଦେଇଥିଲେ "ମୋହନାମୋହନ ମହାପାତ୍ର ।" "ମୋହନା" ଡାକ ଶୁଣି କଣ୍ଠସ୍ୱରରୁ ବାରନେଲି "ମନ" । ନଡ଼ାଡ଼ି ପଡ଼ାଡ଼ି ଗୁଣ୍ଡାଉପରେ ଗୁଣ୍ଡା, ତା ଉପରେ ଗୁଣ୍ଡା ଉଦର-ଭଣ୍ଡାରକୁ ନିକ୍ଷେପ କରିଦେଇ ଝଟ୍‌ପଟ୍ ଶେଷ କଲି । ତା'ପରେ ତାମ୍ବୂଳଗ୍ରହଣ, ପ୍ରସାଧନ, ତଦନନ୍ତର ପହଣ୍ଡିବିଜେ । ମୋତେ ଦେଖି ମନ କହିଲା—"ଗୁଲ, ଟିକିଏ ଛପୁଲିଆଯାଏଁ ହାଉଆ ଖିଆ ଯାଉ ।" ତତ୍ପରେ ଧୀରମନ୍ଥର ଗତିରେ ଦୁହେଁ ଜଗନ୍ନାଥ-ସଡ଼କ ଧରି ନାକସଟକା ଗୁଲିବାକୁ ଲାଗିଲୁଁ ।

ମନ—"ମୁଁ କାଲି ତୋତେ କଣ କହିଥିଲି, ମନେ ଅଛି ନା ?" ମୁଁ ବୁଝିପାରିଲି, ମନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟଟା କଣ । ତଥାପି ଟିକିଏ କୃତ୍ରିମତା ପ୍ରକାଶ କରି କହିଲି, "କାହିଁ, ମୋର ତ ମନେ ନାହିଁ, କେଉଁ କଥା ?"

ମନ—ମଲା, ମଲା; ଯାହାର ବାହା, ତାହାର ମନେ ନାହିଁ, ସାଇପଡ଼ିଶାଙ୍କୁ ନିଦ ନାହିଁ ।

ମୁଁ—ହଁ, ସେଇ କଥା କି ? ମୁଁ ଜାଣେ ଅବା ଆଉ କିଛି କଣ ଠିକ୍ କଲୁ ?

ମନ—ସବୁ ଠିକ୍‌ଠାକ୍ । କେବଳ ତୁ ମଙ୍ଗିଲେହିଁ ହେଲା । ନ ମଙ୍ଗି ବା କୁଆଡ଼େ ଯିବୁ ? ତୋତେ ମୋ କଥା ମୁତାବକ କାମ କରିବାକୁ ହେବ । ନଚେତ୍ ଜାଣିଥା ।

ମୁଁ—କିଲୋ ମା, ସୋରିଷ ଖୋଳ ଗଣିଛ କି ? ଏ ଗଣ୍ଡ-ଧମକାଣି କାହିଁକି ? କଣ କହୁଛୁ, କହ ।

ମନ—କହୁଛି ଯେ, ତୋତେ ଭଦ୍ରକାଳୀ ସାହିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ନା ନା, ଏକଦମ୍ ଠିକଣା ମୁଣ୍ଡକୁ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ତେଉକ ନୁହେ, ସନ୍ନ୍ୟାସବ୍ରତ ନ ଧରିଲେ କାର୍ଯ୍ୟ ହାସଲ ହୋଇ ପାରିବନାହିଁ । ଶୁଣିଛୁ ନା, ଭଦ୍ରକାଳୀ ସାହିରେ ଏକ ଯଜ୍ଞ ଲାଗିଛି । ତା ଏହି ମାସାନ୍ତଦିନ ବଢ଼ିବ । ସେହି ଦିନ ଯିବାକୁ ହେବ । ମୁଁ ଶୁଣିଛି, ପଞ୍ଚନାୟକଙ୍କ ଘର ସେଠାରୁ ଅତି ଅଳ୍ପ ଦୂର । ଆଉ ବାକି ରହିଲା କଣ ? ସେହିଠାରେ ତ ଏକାବେଳକେ ଯଜ୍ଞଦର୍ଶନ, ଶ୍ରୀଶ୍ରୀଜଳସ୍ୱଦର୍ଶନ, କନ୍ୟାଦର୍ଶନ ଇତ୍ୟାଦି ସର୍ବବିଧ ଦର୍ଶନ ଆୟତ୍ତ ହୋଇଯିବ । ମନରୁ ସମସ୍ତ ସନ୍ଦେହ ଘୁଞ୍ଚିଯିବ । ଏ ପ୍ରସ୍ତାବଟା କଣ ମନ ?

ମୁଁ କହିଲି—ପ୍ରସ୍ତାବଟା ନିହାତି ମନ୍ଦ ନୁହେ । ତେବେ ଗୋଟାଏ ଅଂଶ ଆପତ୍ତିଜନକ ପରି ବୋଧ ହେଉଛି । ସନ୍ନ୍ୟାସୀବ୍ରତ-ଧାରଣର ପ୍ରୟୋଜନ କଣ ?

ମନ—ଆରେ ବୁଝିଲୁ ନାହିଁ, ସେଇଟିତ ଖଞ୍ଜ; କଥାଟାର କଲିଜା ଯାଇତ ସେଇଠି; ସେଇଠିତ ରସିକତାର କେନ୍ଦ୍ର । ସନ୍ନ୍ୟାସବ୍ରତ ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ଧରିବାକୁ ହେବନାହିଁ; ତେବେ ଅନ୍ତତଃ ଭେକଟା ଧରିବାକୁ ହେବ । କିଞ୍ଚିତ୍ ଗଇଣ୍ଡା ପାଉଁଶର ମଧ୍ୟ ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ହେବ । ଗୋଟାଏ ଚମୁଟା, ଖଣ୍ଡେ ଗେରୁଆ ଲୁଗା, ଆପୃଷ୍ଠବଲମ୍ବୀ ଜଟା ମଧ୍ୟ ନିତାନ୍ତ ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ ନୁହେ । ଏ ସବୁ ହେଲା କାର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧିର ସୋପାନ ।

ମୁଁ—ଏସବୁ ମୋତେ କରିବାକୁ ହେବ ନା ? ତୋର କଥା ଶୁଣିତ ମୋର ଫାକାଶି ଉଡ଼ିଗଲାଣି ।

ମନ—ଏଇ ଦୁର୍ବଳତା ତୋର ଚିରଦିନ ଗଲାନାହିଁ । ଗୋଟାଏ ମହତ୍ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଗଲେ, ଲୋଡ଼ା ସାହସ, ଲୋଡ଼ା କୌଶଳ, ଲୋଡ଼ା ଏକାଗ୍ରତା—ଏକପ୍ରାଣତା ।

ମୁଁ—ତେବେ ଏ ବେଶରେ କଣ ସେଠିକି ଯିବାକୁ ହେବ ? ଏକଲା ମୋର ଏସବୁ ଅ— ।

ମନ—ଅସାଧ ? ଉପଯୁକ୍ତ ସାଧନାରେ ଅସାଧ କିଛି-ନାହିଁ । ତେବେ ତୋର ଆପତ୍ତି ନ ଥିଲେ, ମୁଁ ହେବ ଚେଲା ।

ମୁଁ—କାହିଁକି, ମୁଁ ସେ ପଦବୀଟା ନେଲେ ହେବ-ନାହିଁ ?

ମନ—ତା କି ହୁଏ ? ତୁ ହେଲୁ ମୁଖ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି । ତେବେ ଚିନ୍ତା ନାହିଁ, ଭଗବାନଙ୍କ ଇଚ୍ଛାରୁ ସୁର-ଖୁରରେ ଛାଡ଼ିଯିବ । ମୁଁତ ତୋ ସାଙ୍ଗରେ ଥିବି ।

ହାଉଆଖିଆ ଶେଷ ହେଲା । ମନ ତାଙ୍କ ଘରକୁ ଗଲା, ମୁଁ ଆମ ଘରକୁ ଫେରିଆଇଲି । ସେ ଦିନକର ପ୍ରସ୍ତାବିତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଘଟନା ମନମଧ୍ୟରେ ପକାଇ ଖୁବ୍ ଘଣ୍ଟାଚକଟା କଲ । ଲାଭ ହେଲା ଦୁଇଟି ବସ୍ତୁ; (୧) ଆନନ୍ଦର ଅମୃତ, (୨) ନୈରାଶ୍ୟର ଗରଳ । ଭାବିଲ—ମନ୍ମଥର ପ୍ରସ୍ତାବଟା ବେଶ ସରସ, ଛେନାପଣାଠାରୁ ବଳି ମଧୁର । ପରମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଏକ ନିରାଶା ଆସି ହୃଦୟକୁ ଢାଙ୍କି ପକାଇଲା, ଲଜ୍ଜା ଆସି ବାଧା ଦେବାକୁ ଲାଗିଲା । ସେ ଘଟଣା ସାରା କେବଳ ଛଟପଟରେ ସମୟ ଅତିବାହିତ କଲ । ଏକ ଦିଗରେ ବନ୍ଧୁର ଅନୁରୋଧ, ରସିକତାର ମାୟାମନ୍ତ୍ର, ଭାବୀ ପତ୍ନୀଦର୍ଶନର ଦୁର୍ବାର ଲାଳସା, ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ନୈରାଶ୍ୟର ବିଭୀଷିକା, ଲଜ୍ଜାର ବିଷମ ବାଧା । ଦୁଇ ପ୍ରବଳ ସ୍ରୋତର ମଧ୍ୟ ଭାଗରେ ପଡ଼ି ମନେ ମନେ କହିଲି, "ନାହି ମାଂ ପୁଣ୍ଡରୀକାକ୍ଷ ।"

ଆଜି ଯଜ୍ଞଦର୍ଶନର ପାଳା । ଇତି ମଧ୍ୟରେ ମୁଁ ବେଶ୍ ସାହସ ବାନ୍ଧି ଯାଇଛି । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟାରମ୍ଭ ପୂର୍ବରୁ ତାହା ଯେତେ ଦୂର କଷ୍ଟକର ବୋଧ ହେଉଥାଏ,ତହିଁରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କଲା ଉତ୍ତାରୁ ତାହା ଧୀରେ ଧୀରେ ସହଜ ହୋଇଯାଏ, ଏ ଧାରଣା ମୋର କୋଷ୍ଠିଗତ । ତେଣୁ ମନ୍ମଥର କଥାରେ କହିଲେ ବର୍ତ୍ତମାନ "ଲୋଡ଼ା ସାହସ, ଲୋଡ଼ା କୌଶଳ, ଲୋଡ଼ା ଏକାଗ୍ରତା—ଏକପ୍ରାଣତା ।" ଘରେ କହିଦେଲି, ଆଜି ମନ୍ମଥ ଏବଂ ମୁଁ ଗୋଟାଏ ସ୍ଥାନକୁ ଯାଉଅଛୁଁ । ସେଠାରୁ ଫେରିଲାବେଳକୁ କିଛି ବିଳମ୍ବ ହୋଇପାରେ, କିମ୍ବା ସେଠାରେ ଆଜି ରହି ଯାଇପାରୁଁ । ସୁତରାଂ ମୋର ଅପେକ୍ଷା ରଖିବ ନାହିଁ ।

ସକାଳ ସାଢ଼େ ସାତଟା । ମୁଡ଼ି, ପାକଲା ଆମ୍ବ ଚକଟି ଗୋଟାଏ ଆକଣ୍ଠ ଗ୍ରାସ ଉଦରସ୍ଥ କରି ତଡ଼ାବଡ଼ି ବାହାର ପଡ଼ିଲି । ଲମ୍ବ ପାଦକ୍ଷେପରେ ପଥ ଅତିକ୍ରମ କରି ମନ୍ମଥର ଘରେ ପହଞ୍ଚି ଦେଖିଲି, ସେ ମଧ୍ୟ କଟାମଳାରେ ବ୍ୟସ୍ତ । ତେବେ ଆମ୍ବ ମୁଡ଼ି ନୁହେ, ପିଲାଙ୍କପାଇଁ ରନ୍ଧା ହୋଇଥିବା ବଡ଼ାଭାତର ଭାଗୀଦାର ହୋଇ ବସିଯାଇଛି । ଶୀଘ୍ର ପାକସ୍ଥଳୀର କାମନା ପୂର୍ତ୍ତିକରି ସେ ମଧ୍ୟ କେତେକ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ପଦାର୍ଥର ପୁଟ୍‌ଳି ବାନ୍ଧି ମୋ ସଙ୍ଗରେ ବାହାର ପଡ଼ିଲା । ବାଟରେ ସେଠାକୁ, ଅର୍ଥାତ୍ ଗନ୍ତବ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ କିପରି ଯିବାକୁ ହେବ, ସେଠାରେ କଣ କହିବାକୁ ହେବ, କଣ କରିବାକୁ ହେବ, ସମସ୍ତ ବିଷୟର ଏକ ଲମ୍ବା ନିର୍ଘଣ୍ଟ ତନ୍ମୀର କରି ମୋତେ ବୁଝାଇଦେଲା । ମୁଁ ସବୁ ଶୁଣୁଥାଏଁ, ମନେ ମନେ ହସୁଥାଏଁ ଏବଂ ବେଶ ଏକ ମଜା ଉପଭୋଗ କରୁଥାଏଁ ।

ଉଦ୍ବେଗବଶତଃ ପଥ ଲଘୁ ହୋଇଗଲା । ପ୍ରାୟ ୯ ଘଣ୍ଟା ସମୟରେ ଭଦ୍ରକାଳୀସାହିରେ ଯାଇ ହାଜର ହେଲୁଁ । ପ୍ରଥମ ପରିଚୟ ଗୋଟିଏ ପଳିତ-କେଶା, ଗଳିତଦନ୍ତା ବୃଦ୍ଧାର ସହିତ । ବୁଢ଼ୀଟି ନିତାନ୍ତ ସରଳ । ସେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଶୁଖିଲା ମୁହଁ ଦେଖି ପଚାରିଲା,-"ବାପ, କେତେ ଦୂରରୁ ଆସିଲ କି ?"

ମନ ଉତ୍ତର କଲା—ବହୁଦୂରରୁ, ମାଉସୀ ।
ବୁଢ଼ୀ—ହଁ, ହୋଇଥିବ ତ, ମୁହଁକାନ ଶୁଖି ଗଲାଣି ।
ମୁଁ—ଗୋଡ଼ ବଡ଼ ଘୋଳେଇ ହଉଚି, ମାଉସୀ ।
ବୁଢ଼ୀ—ହଁ ହେଉଥିବ ତ । ଟିକିଏ ବସିଯାଅ; ବସିଯାଅ ।
ମନ—ମାଉସୀ, ଶୋଷଟାତ ଖରି କଲାଣି ।
ବୁଢ଼ୀ—ହଁ କରୁଥିବତ । ବାବା, ବସିଯାଅ; ମୁଁ ପାଣି ଆଣିଦେଉଛି ।

ବୁଢ଼ୀର ଆତିଥ୍ୟ-ସତ୍କାରରେ ବଡ଼ ଆପ୍ୟାୟିତ ହେଲୁଁ । ଘଡ଼ିଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତା ସାଙ୍ଗରେ ସଦାଳାପ ଚାଲିଲା । ବୁଢ଼ୀଟି ବଡ଼ ଆଦରରେ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ କେତେ କଥା ପଚାରିଲା, ଆମ୍ଭେ ମଧ୍ୟ ତାକୁ କେତେ କଥା ପଚାରିଲୁଁ । ବୁଢ଼ୀର ଘରକୁ ତା ଭାଷାରେ "ବେଙ୍ଗଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ପର ଖଣ୍ଡେ ବୋଲ ପୁଅ ।"ସେ ପୁଣି କଲିକତିଆ ବିଦେଶୀ । ବଧୂ ପ୍ରାପ୍ତଯୌବନା । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଧୋବଧୋବଲିଆ ବେଶ ଦେଖି ତାର ଦେହରେ ଦକସ ପଶିଯାଇଛି । ଅଜ୍ଞାତସାରରେ କେଜାଣି ବା ଘର-କୋଣରେ ଅକାର୍ଯ୍ୟ କରି ପକେଇଚ । ତାର ଉତ୍ତର, ଏକା'ଡ଼େ "ପୁଲିସି' ଲୋକ (Police) ହୋଇଥିବେ । ଯେତିକ ଧୋବଧୋବଲିଆ ଏ ମହାମଣ୍ଡଳରେ ଅଛନ୍ତି, ସମସ୍ତେ ତା ଲେଖାରେ "ପୁଲିସି" । ବୁଢ଼ୀର ଏ କଥା ସେ ସମଜାଇ ଦେଲାରୁ ବୁଢ଼ୀ ଆସି ପଚାରିଲା—"ବାବା, ତମେ କା'ଡ଼େ ପୁଲିସି ଲୋକ ।" ମନ ବିନୀତଭାବରେ ଉତ୍ତର କଲା,—"ନା ଲୋ ମାଉସୀ, ଆମେ ତା ନୋହୁଁ । "ପୁଲିସି" କଣ ଏ ବେଶରେ ଆସନ୍ତି ?" ବୁଢ଼ୀ କହିଲା,-"ସତ ତ, ପୁଲିସି ଲୋକ କଣ ଏ ବେଶରେ ଆସନ୍ତି ?" ସେ ଓଳିକପାଇଁ ବୁଢ଼ୀର ବାହୁ-ଛାୟାରେ ରହିବାକୁ ଠିକ୍ କଲୁଁ, ବୁଢ଼ୀ ମଧ୍ୟ ମଜିଲା । ତାହାଠାରୁ ପ୍ରସ୍ତାବିତ ବିଷୟର ଅନେକ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କଲୁଁ, ଶୁଣିଲୁଁ, ଗ୍ରାମର ଯେତେକ ମର୍ଦ୍ଦ ଲୋକ ସବୁ ଯାଇ ଯଜ୍ଞମଣ୍ଡପରେ ଗାଁଟା ନିରୋଳ ମାଇକିଣିଆମୟ । ଯେପରି କି ସେ ଗ୍ରାମ ସେ ଦିନ ପୌରାଣିକ ପ୍ରମୀଳା-ରାଜ୍ୟରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି । ଆମ୍ଭେମାନେ ଭାବିଲୁଁ, ବେଶ୍ ସୁଯୋଗ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମନ ପଚାରିଲା—"ମାଉସୀ ! ବାଟରେ ଶୁଣିଲୁଁ, ଏ ଗାଁରେ କା'ଡ଼େ ଭାରି ଗୋଟାଏ ଯଜ୍ଞ ଲାଗିଛି, ତାର ଖରଚ କିଏ ଦଉଚି ?" ବୁଢ଼ୀ ଏକାବେଳକେ ପୁରାଣ ଫିଟେଇ ଦେଲା । କହିଲା, "ବାପା, ଏ ଗାଁରେ କଣ ମଣିଷ ନାହାନ୍ତି ? ଘର-ଘରକା ଚାରି ପଇସା ଚାନ୍ଦାରେ ତ କୁଡ଼ି କୁଡ଼ିକି ଚାରିକୁଡ଼ି ଟଙ୍କା ଉଠିଛି, ଆଉ ତା ଛଡ଼ା ଏକା ପଟନାଇକ ଘରତ ସେଉକି ଟଙ୍କା ଢାଳି ଦେଇଛି । କଅଣ କହିବ ରେ ପୁଅ, ଗାଁ ଭିତରେ ଗୋଟାଏ ଘରତ ପଟନାଇକ ଘର । ଦେଶ ଦୁନିଆରେ ଏପରି ଘରଟାଏ ଥିବ କି ନାହିଁ । ମନ ଜାଣି, ପ୍ରଭୁ ବି କଉଁ ପଦାରେ ଉଣା କରିନାହିଁ । ଦାନ-ଖଇରାତ ତ ସଦାବେଳେ ଲାଗିଛି । ଅତିଥି-ଅଭ୍ୟାଗତ କଣ ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରରୁ କେବେ ଫେରିଯିବେ ? ତାଙ୍କ ଘରକଥା କହିଲେ ଓଳଟାଏ ବିତିଯିବରେ ପୁଅ ।"

ବୁଢ଼ୀର ଏ ପ୍ରଶଂସାଟା ମୋ କାନରେ ଅମୃତ ଢାଳି-ଦେଲାପରି ଲାଗିଲା । ମୋର ଟିକିଏ କୌତୂହଳ ବଢ଼ିଲା । ମନକୁ ଆଖି ଠାରି ଦେଇ କହିଲି—ପଚାରି, ପଚାରି, ଅତ୍ୟନ୍ତ ପଚାରି । ତା ମନ ବି ମାଡ଼ି ପଡ଼ିଲା, ବୁଢ଼ୀପରି ବ୍ୟକ୍ତିକି ହାତରେ ପାଇ ସେକ ଛାଡ଼ିଦେବାର ପାତ୍ର ! ସୁତରାଂ ମୁଖଟା ଆଉ ଟିକିଏ ଗମ୍ଭୀର କରି ସେ ବୁଢ଼ୀର କଥାରେ ଉତ୍ତର ଦେଲା—ସେ ପୂର୍ବଜନ୍ମର ସୁକୃତି, ଲୋ ମାଉସୀ । ନଇଲେ କି ଏପରି ହୁଏ ? ତେବେ ଏ ଯୁଗରେ ଯେ ବେଶି ପୁଣ୍ୟ କରେ, ତାର କପାଳରେ ସବୁ ଦୁଃଖ । ଆମ ବିଦ୍ୟାଧରପୁର ପ୍ରହରାଜଙ୍କ କପାଳ ଦେଖ ତ । ଏଡ଼େ-ବଡ଼ ପୁଣ୍ୟବନ୍ତ ଲୋକ, ଏଡ଼େ ଧନୀ । ହେଲେ କିଏ ଅଛି ? ପୁଅଟିଏ ଅଛି ନା ଝିଅଟିଏ ଅଛି ?

ବୁଢ଼ୀ ତା କଥାରେ ବାଧା ଦେଇ କହିଲା—ତା ଯାହା କହିଲୁ, ସତ ବାପା; ହେଲେ ଆମ ଅନାଦି ପଟନାଇକଙ୍କର ସେ ଦୁଃଖ ଘୁଚି ଯାଇଛି, ଭଗବାନ୍ ପୁଅଝିଅ ଦିଓଟି ଦେଇଛନ୍ତି । ପୁଅଟିତ ପିଲା, ଆଉ ଝିଅଟି—ଗୁଡ଼ ତା କଥା, ଝିଅଟିଏ ନୁହେ ଯେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଟିଏରେ ବାପ । ଦେଖିବାକୁ ଯେପରି ସୁନାକଣ୍ଢେଇଟି ପରି, ଗୁଣରେ ବି ଉଣା ନୁହେ । ସବୁ କାମରେ ତ ପାସ କରିଚି । ଏତେ ରକମର ରନ୍ଧା-ବଢ଼ା, ପିଠାପଣା କା ଘର ଝିଅ-ବହୁ କରି ଜାଣନ୍ତି ? ଲୁଗା ଯଦି କୁଣ୍ଢେଇ ବସିବ ତ ପଚାଶ ରକମ । କି ରାମାୟଣ, କି ମହାଭାରତ, କି ଏକାଦଶସ୍କନ୍ଧ, ସବୁ ତା ଜିଭରେ । ଆହା ଦୟାଧର୍ମରେ ସେ ବାଳିକା-ହୃଦୟ ନନ୍ଦୁଣୀ ପରି କୋମଳ । ଭାତ ଖାଉଁ ଖାଉଁ ଯେବେ ଭାଟ-ଭିକାରିର ଡ଼ାକ ଶୁଣିଲା, ତେବେ ଭାତ ଗୁଣ୍ଡାଟି ଥୋଇଦେଇ ତାହା କତରେ ହାଜର । ପଇସା ହେଉ ବା ଚାଉଳ ହେଉ, ଯାହା ତାହା ହାତରେ ପଡ଼ିବ, ଆଗେ ତାକୁ ଦେଇଆସି ପଛରେ ଭାତ ଖାଇବ । ଦଇବ ତାହାକୁ କି ଘରେ ନେଇ ପକେଇବ କେ ଜାଣି ? ତେବେ ସେ ଯାହାର ହାତ ଧରିବ, ତା ଅନ୍ଧାର ଘରଟି ନିଶ୍ଚୟ ଆଲୁଅ ହୋଇଯିବ ।"

ମୁଁ ମନେ ମନେ କହୁଥାଏ—"ଏଁ ! ଏମନ୍ତ କଥା ! ସାବାସ୍ ବୁଢ଼ୀ ! ଜିଉ ରହୋ, ତୋ ଅଶୀର୍ବାଦରୁ ମୁଁ ବଞ୍ଚି-ଥାଏ ।"

ମନ କେଉଁଠାରୁ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ଗେରୁଆ ଲୁଗା, ଦୁଇଟା ଜଟା, ଦୁଇଟା ଚମ୍ପଟା ସଜଳ କରି ଆଣିଥିଲା । ବୁଢ଼ୀଠାରୁ କିଛି ଗଇଁଠା ପାଉଁଶ ସଂଗ୍ରହ କରି ଏକ ନିର୍ଜନ ସ୍ଥାନକୁ ଯାଇ ବେଶ ସଜାଇବାରେ ଲାଗିଗଲୁଁ । ମନ କହିଲା—ତୋର ଦାଢ଼ୀଥୁଡ଼ି ଯେପରି ବହଳରେ ଉଠେ, ସେଥିରୁ ତୋର ବୟସ ଠଉରେଇବା ବଡ଼ ସହଜ ନୁହେ । ମୁଁ କହିଲି, ଆଚ୍ଛା, ଯଦି କାହାରି ମନରେ ସନ୍ଦେହ ହୁଏ, ବାବାଜଙ୍କର ଦାଢ଼ୀ ନାସ୍ତି । ଏ କି ରକମ ବାବାଜି ! ମନ କହିଲା, ସେ ଆଶଙ୍କା ଅମୂଳକ, ସେ ରକମ ବାବାଜି ଆଜ-କାଲି ପଣପଣ ।

ମନ କହିଲା—ଯଜ୍ଞଟା ଦେଖିବାକୁ ଭାରି ମନ ହଉଚି; କିନ୍ତୁ;

ମୁଁ—କିନ୍ତୁ ଏଯେ ପତ୍ନୀଦର୍ଶନରୂପ ମହାଯଜ୍ଞ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଯାଇଛି । ଲଙ୍କା ଯେ ବଳି ପଡ଼ିବାକୁ ବସିଛି, ଏଟା ବେଶୀ ବଡ଼ କଥା, ନା ଯଜ୍ଞ-ଦର୍ଶନଟା ବେଶି ବଡ଼ କଥା ?

ମନ କହିଲା—"ଠିକ୍" ।

ବେଶଭୂଷା ଶେଷ ହେଲା । ଉଭୟ ଉଭୟଙ୍କୁ ଥରେ ମନ ପୂରାଇ ଚାହିଁନେଲୁଁ । ତା ପରେ ହାସ୍ୟର ତରଙ୍ଗ ଉଠିଲା । ଶେଷରେ "ବମ୍ ବମ୍ ଭୋଳା" କହି ଗନ୍ତବ୍ୟ ପଥରେ ଚାଲିଲୁଁ । ଯାଉଁ ଯାଉଁ ବାଟରେ ଭେଟିଲୁଁ ଏକ ନ ଯୁବା ନ ପ୍ରୌଢ଼ । ସେ ଦୂରରୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ବିଭୂତି-ଭୂଷିତ ମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖି ଭକ୍ତିଗଦ୍‌ଗଦ ଚିତ୍ତରେ ଚାହିଁ ରହିଥିଲା । ନିକଟରେ ହେବାମାତ୍ରେ ବେକରେ ଗାମୁଛା ପକାଇ ଆମ୍ଭ-ମାନଙ୍କୁ ଲମ୍ବା ଦଣ୍ଡବତ ଉପହାର ଦେଇ ପଚାରିଲା,—"ଯଜ୍ଞରୁ ଫେରିଲେଣି କି ?"

ମନ କହିଲା,—"ହଁ, ଟିକିଏ ଯାଜପୁର ଯାଏ ଯିବାକୁ ହେବ, ଆଜି ରାତିସାରା ଚାଲିବୁଁ; ତେଣୁ ଚାଣ୍ଡେ ଚାଣ୍ଡେ ବାହାରି ଆସିଲୁଁ ।"

Digitized by srujanika@gmail.com

ତହିଁ ସେ ଅତି ବିନୀତ ଭାବରେ କହିଲା:—"ଆଉ ଦୁଇ ଦିନେ ଏଆଡେ ପାଦ ପଡ଼ିବନି ନାହିଁ, ମହାରାଜଙ୍କ ଶ୍ରୀମୁଖରୁ ଯଦି ଆଜ୍ଞା ହୁଅନ୍ତା, ଟିକିଏ ମା ସ୍ୱାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ ଅଗକୁ ନେଇଯାନ୍ତି । ସେ ଦେଖିଲେ ବଡ଼ ଖୁସି ହୁଅନ୍ତେ । ସାଧୁସନ୍ନ୍ୟାସିଙ୍କି ସେ ବଡ଼ ଶ୍ରଦ୍ଧା କରନ୍ତି । ଟିକିଏ ଆମ ଡାଣ୍ଡ ପବିତ୍ର କରିବେ କି ?"

ମୁଁ—ଗମ୍ଭୀର ଅଥଚ ସ୍ନେହମିଶ୍ରା ସ୍ୱରରେ ପଚାରିଲି:—
କେତେଦୂର ଯିବାକୁ କହୁଛୁରେ ?

ସେ—ଏହି ଯେ ଘର ଦିଶୁଛି,ମହାରାଜ । ଅନାଦିପଟ—

ମୁଁ—ହଁ ବୁଝିଲି, ଅନାଦିପଟନାୟକଙ୍କ ଘର ? ଆଚ୍ଛା ରୁ କିଏ ?

ସେ—"ମହାରାଜଙ୍କୁ କେଉଁ କଥା ଅଜାଣିଲୁମ । ମୁଁ ତାଙ୍କ ଘର ଚାକର, ମୋ ନା ରମା ।"

ଦୈବ ଏକା ଏହିମତ ସୁଯୋଗ ଜୁଟାଇ ଦିଏ । ଆମ୍ଭେମାନେ ତାହା ସାଙ୍ଗରେ ଚାଲି ଯଥାସ୍ଥାନରେ ହାଜରହେଲୁଁ ।

ଏ କଣ ଅନାଦି ପଟନାୟକଙ୍କ ଘର ? ଆଚ୍ଛା ଘରତ ? ଡାଣ୍ଡ ଘରଟି ବେଶ ମନୋରମ । କାନ୍ଥରେ ନାନାବିଧ ଚିତ୍ର । ଘର ମଧ୍ୟରେ ବହୁତ ସରଞ୍ଜାମ । ବିସ୍ତୃତ ଦାଣ୍ଡ,ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଘେରା । ଘେରାମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ରକମ ଗଛ । କେଉଁଠାରେ ମୁଚୁକୁନ୍ଦ, କେଉଁଠାରେ ଛୁରିଅନା, କେଉଁ-ଠାରେ ବଉଳଗଛ । ନଉଆଗଛର ସୀମା ନାହିଁ । ମୁଁ ମନେ ମନେ ଭାବିଲି—"କବି ଯା କହିଛୁ, 'ଅସାରେ ଖଳୁ ସଂସାରେ ସାରଂ ଶ୍ୱଶୁର—ମନ୍ଦିରଂ',ସେ କଥାଟା ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ସତ ।"

"ସାଧୁ" "ସାଧୁ" ବୋଲି ଘରଭିତରେ ହୁରିଚହଳ ପଡ଼ିଗଲା । ରମା କେତେ ପର୍ଦ୍ଦାନସୀନଙ୍କୁ ପର୍ଦ୍ଦାରୁ ଟାଣି ଘେନି ଆସିଲା । ଆମ୍ଭେମାନେ ଅଧିକାଂଶଙ୍କୁ ଅଙ୍ଗବିଭୂତି ପ୍ରଦାନକରି କୃତାର୍ଥ କଲୁଁ । ଅନେକେ ଅନେକ ରକମ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ । ଯଜ୍ଞର ଫଳ କଅଣ, ଯଜ୍ଞରେ ଦେବତାମାନେ କଣ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ନଥିବେ, ଇତ୍ୟାଦି ଜଟିଳ ପ୍ରଶ୍ନର ମୀମାଂସା ହେଲା । କିନ୍ତୁ ଅଭିଷ୍ଟ ତ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସିଦ୍ଧ ହେଲା ନାହିଁ ।

ରମା ଗୁଡ଼ିବା ଲୋକ ନୁହେ । ସେ ଆସି ହାତ ପତେଇ-ଦେଇ କହିଲା,—"ମହାରାଜ, ଏ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଟାଳିଆର ହାତଟା ଟିକିଏ ଦେଖି ଆଜ୍ଞା କରିବେ କି ?" ମୁଁ ତାହା ହାତର ଏକଡ଼ ସେକଡ଼, ମଧ୍ୟସ୍ଥ ରେଖାମାନ ଖୁବ୍ ଗମ୍ଭୀରଭାବରେ ନିରୀକ୍ଷଣ କରି କେତେକ ଗୋଟାମୋଟି ସବୁକଥାରେ କଥା ଗାଇଗଲି । ଅଥଚ ଭଣ୍ଡ ଜ୍ୟୋତିଷୀମାନେ ଏହି ହାତ ଦେଖି ଯାହା କହି ଥାନ୍ତି, ସେ ସବୁ ମୁଁ ବେଶ ଜାଣିଥିଲି । ମୋ ଭବିଷ୍ୟତ, ହାତ ଦେଖିବାର କୃତିତ୍ୱରେ ତ ସେ ଏକାବେଳେକେ ମୁକ୍ତ ! ସେ ଏକା ଜାହିଁକି, ଯେତେ ଲୋକ ଥିଲେ, ସମସ୍ତେ ମୋ'ଉପରେ ବାହବା-ମୁଣ୍ଡି ଝାଡ଼ିଦେଲେ । ସୁଯୋଗ ଦେଖି ମନ ସ୍ୱାଆନ୍ତା-ଣୀଙ୍କି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି କହିଲି:—ମା, ଆଉ ଯଦି ପିଲାଛୁଆଙ୍କ କଥା ଜାଣିବାର ଥାଏ, ତେବେ ଶୀଘ୍ର ଡାକ ବୁଝିନିଅନ୍ତୁ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ବେଳ ନାହିଁ, ବହୁତ ବାଟ ଚାଲିବାକୁ ହେବ ।

ରମା କହିଲା:—ସତ, ମା ସ୍ୱାଆନ୍ତାଣୀ ! ଆଉ ଯେ ମହାରାଜଙ୍କୁ ଦେଖିବା ଏ ରକମ ଭାଗ୍ୟ ଅଛି ତ ନାହିଁ । ମା, କୁନାବାବୁଙ୍କୁ, ଲଳିତାଦେଇଙ୍କୁ ଡାକିଆଣେ ?

ମା'ଙ୍କଠାରୁ ଉତ୍ତର ଆସି ସେ ଧାଇଁ ଗଲା । ସ୍ୱଳ୍ପ-ଭୂତରେ ଦୁଇଜଣଙ୍କୁ ନେଇ ଉପସ୍ଥିତ । ଏକ ଦଶମବର୍ଷୀୟ ଶିଶୁ, ଅତ୍ୟନ୍ତ ସଦ୍ୟୋଭିନ୍ନ-ଯୌବନା କୁମାରୀ । ବିଶେଷତ୍ୱର ଭାବଣ୍ୟ ଦେଖି ମୁଁ ଏକାବେଳେକେ ସ୍ତମ୍ଭିତ ।

ମନ ପଚାରିଲା—ଏଇଟି ତ ମା ସ୍ୱାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ ପୁଅ ?
ରମା ଉତ୍ତର କଲା—ହଁ, ଆଉଟି ତାଙ୍କ ଝିଅ ।

ମୁଁ ପୂର୍ବରୁ ଜାଣିଥିଲି, ଅନାଦି ପଟନାୟକଙ୍କର ଏକ-ମାତ୍ର କନ୍ୟା । ତେବେ ଏହି କି ମୋର ପ୍ରଣୟିନୀ । ଯାହା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମନରେ ଏତେ ସନ୍ଦେହ ପୋଷଣ କରିଥିଲି, ସେ କି ଏହି ? ଆହା କି କମନୀୟ ରୂପ,କି ଲାବଣ୍ୟମୟ ମୂର୍ତ୍ତି, କି ମଧୁର ଗୃହିଣୀ ! ଫଟାଇରେ ଯେ ଏପରି ରୂପ ଅଛି, ମୋର ଏ ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲାନାହିଁ । ଏ ଯେ ଠିକ୍ କବି-ଭାଷାରେ "ବିକଶିତ ନବ-ଲାବଣ୍ୟ-କଳିକା ।" ମୋହିନୀ ମୂର୍ତ୍ତିଟି ଦେଖି ମନରେ କି ଯେ ଏକ ଅପୂର୍ବ ଭାବ ଖେଳିଗଲା, ତାହା ଅନିର୍ବଚନୀୟ । ଭାବିଲି, ଜନ୍ମ ସାର୍ଥକ, ଜୀବନ ସାର୍ଥକ, ଶ୍ରମ ସାର୍ଥକ, ଏ ଛଦ୍ମବେଶ ସବୁ ସାର୍ଥକ । ଧନ୍ୟ ମନ୍ମଥ, ତୋହରି ପ୍ରସାଦରେ ହିଁ ଆଜି ମୋର ଏ ସୌଭାଗ୍ୟ ଘଟିଲା; ସନ୍ନ୍ୟାସୀତ୍ୱେକ-ଧାରଣ ଆଜି ସଫଳ ହେଲା ।

ଭାବରେ ବିହ୍ୱଳ ହୋଇ ପ୍ରଥମେ "କୁନାବାବୁ"ଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ କରି କହିଲି,—"ଆପ କୁପା ।" ହୀତ ଦେଖିଲି, ପରମାତ୍ମା, ବିଦ୍ୟା, ଯଶ, ଭୋଗ, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦି ନାନା ବିଷୟରେ ବହୁତ ଅନୁକୂଳ କଥା ଗାଇଗଲି । ପିଲାଟି-

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୋତେ ଭକ ଭକକ' ଚାହିଁ ରହିଥାଏ । ମନେ ମନେ ମୁଁ ଭାବୁଥାଏଁ "ଗିଳିବ କି ଆଉ ?"

ତା'ପରେ ଏ କାହାର ହାତ ! ସେ କୋମଳ ମସୃଣ ହସ୍ତଖଣ୍ଡି ସ୍ପର୍ଶକଲା ମାତ୍ରେ ଆପାଦମସ୍ତକରେ କି ଅପୂର୍ବ କମ୍ପନ ଖେଳିଗଲା, ତାହା ଆଜି ସୁଦ୍ଧା ମନେ ପଡ଼େ । ଖୁବ୍ ମନୋନିବେଶ କରି ହସ୍ତର ରେଖାମାନ ପରୀକ୍ଷା କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଦିନେ ମୋ ହାତ ଦେଖି ଆମ ଗ୍ରାମର ନିଧି ନାହାକେ (ସେ ହାତ ଦେଖିବାରେ ଧୁରନ୍ଧର) କେତେ କଥା କହିଥିଲେ । ଗୋଟି ଗୋଟି ସବୁ ଆସି ମୋର ମନେ ପଡ଼ିଲା । ଅନେକାଂଶରେ ପୁନରାବୃତ୍ତି ମାତ୍ର ହେଲା । ମନରୁ କାଢ଼ି ଅନେକ କଥା ମଧ୍ୟ କହିଲା । ଗୁଣଗ୍ରାମର ପ୍ରଶଂସାରେ ଭସାଇଦେଲା । ଶେଷରେ ବାଳିକାଟି ଯେ ସୁପୁରୁଷର ହାତ ଧରି ସୁଖୀ ହେବ—ଏ କଥା ମଧ୍ୟ ଦୃଢ଼ଭାବରେ କହିବାକୁ ଛାଡ଼ିଲା ନାହିଁ ।

ଏବେ ସବୁ କାମ ଶେଷ । ଅଳକ୍ଷଣପରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ବିଦାୟ ନେଇ ଆଇଲୁଁ । ବାଟରେ ମନ କହିଲା—ବେଶ୍ କୌତୁକଟାଏ ହେଲା । ସେହି ନିର୍ଜନ ପ୍ରାନ୍ତରକୁ ଆସି ବେଶଭୂଷା ଖୋଲି ପକାଇଲୁଁ । ଅଙ୍ଗର ବିଭୂତି ଧୋଇ ହୋଇ ବୁଢ଼ୀଘରକୁ ଚାଲିଲୁଁ । ବୁଢ଼ୀ କୁଜଦ୍ୱାରା ପିଣ୍ଡା ଅଳଙ୍କୃତ କରି ବିରାଜମାନ ।

ମନ କହିଲା,—ମାଉସୀ, ଫେରିଆଇଲୁଁ, କାମ ଛାଣ୍ଡିଗଲା ।

ବୁଢ଼ୀ—ହଁ, ଛାଣ୍ଡିଯାଇ ଥିବତ ? ବାପ, ରାତିଟା ରହିଯାଅ, କାଲି ସକାଳୁ ଉଠି ଚାଲିଯିବ ।

ମନ—ନା ମାଉସୀ ଯାଉଛୁଁ, ଢେର କାମ ଅଛି ।

ବୁଢ଼ୀ—ହଁ କାମ ଥିବତ । ହଉ ବାବା, ବଡ଼ ବଡ଼ ଗୁଣ୍ଡା ଖାଉଥିବ, ବୁଢ଼ୀକି ମନେ କରୁଥିବ ।

ସେଠାରୁ ଏକ ନିଃଶ୍ୱାସରେ ଆସି ରାତି ପ୍ରାୟ ସାଢ଼େ-ନଅଟା ସମୟରେ ଘରପାଖରେ ହାଜର ହେଲୁଁ ।

ବନ୍ଧୁର ରସିକତା ଏକଦମ୍ ଚୂଡ଼ାନ୍ତ ହୋଇଗଲା । ମୋର ମଧ୍ୟ ଭାବୀପତ୍ନୀ-ଦର୍ଶନଇଚ୍ଛା ମେଣ୍ଟିଗଲା । ତେବେ କଥାଟା ଲୁଚିବାର ନୁହେ, ଲୁଚି ପାରିଲାନାହିଁ ।

ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ ଅସୀମ କୃପାରୁ ବିବାହ ଦିନ ଉପସ୍ଥିତ । ବେଣ୍ ଡୋଲଟମକ ବଜାଇ, ମଜଲିସ କରି ରାତି ଶେଷ-ପ୍ରହର ବେଳକୁ ଶ୍ୱଶୁରାଳୟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲି । ପରଦିନ ପ୍ରତ୍ୟୁଷରେ ବର ଦେଖିବାପାଇଁ ଲୋକେ ଥାଟ ହେଲେ । ମୁଁ ବେଶ୍ ଦାଦସାହି-ମୂର୍ତ୍ତି ଧରି ଗମ୍ଭୀରଭାବରେ ବସିଥାଏଁ । ଗ୍ଲୋରମନ ଗଣ୍ଡିରେ । ଭୟ—କା'ଡ଼େ କେହି ଚିହ୍ନି ପକାଇବ । କେତେ ଲୋକ ଆସିଲେ, ମୋତେ ଆପାଦମସ୍ତକ ନିରୀକ୍ଷଣ କଲେ, ଚାଲିଗଲେ ।

ଶେଷରେ ଏ ମୂର୍ତ୍ତିଟି କାର ? ଏଯେ ଶ୍ୟାଳକପ୍ରବର ଖୋଦ କୁନାକାକୁ ଆସି ହାଜର । ଗଡ଼ଗଡ଼ିରେ ଯେତେବେଳେ ପହଞ୍ଚିଲି, କୁନାକାକୁ ସେତେବେଳେ ଗଭୀର ନିଦ୍ରାମଗ୍ନ । ରାମା ଜୋର କରି ଉଠାଇ ନେଇ ଆସିଥିଲା, ମାତ୍ର ସେତେବେଳେ ମୂର୍ତ୍ତି ଘୋର ନିଦ୍ରା-ବିଜଡ଼ିତ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ନିର୍ମଳ ପ୍ରଭାତ, ଆଉ ସେହି ପ୍ରଭାତପରି ନିର୍ମଳ କୁନାର କୋମଳ ମୂର୍ତ୍ତି । ଉତ୍କଣ୍ଠା-ଉଦ୍‌ବେଗ ତାହାର ହୃଦୟକୁ ଅଧିକାର କରି ବସିଛି-ଥରେ ଭଗ୍ନୀପତିର ମୁଖାରବିନ୍ଦ ଦର୍ଶନ କରିନେଲେ ଯେପରି ସେ ଅତୃପ୍ତ ଉତ୍କଣ୍ଠା ଘୁଚିଯିବ । ତେଣୁ ସେ ଆସି ହାଜର ।

ଆରେ ସର୍ବନାଶ ! ଏ କଣ, ଚିହ୍ନିଲା କି ଆଉ ? ଶ୍ୟାଳକପ୍ରବର ମୋର ସମଗ୍ର ଶରୀରଟା ଯେପରି ଏକାଗ୍ରଚିତ୍ତରେ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ଏବଂ ବେଳେ ବେଳେ ଦେଖୁଁ ଦେଖୁଁ ଯେପରି ବିସ୍ମୟବିହ୍ୱଳ ହୋଇଯିବାକୁ ଲାଗିଲେ, ମୋର ତ ତା ଦେଖି ଅନ୍ତ ଥରଉଠିଲା, ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଟିକିଏ ଦରହାସ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଫୁଟି ଉଠିଲା, ମୁଁ ଆଉ କେତେ ସମ୍ଭାଳିବି ?

ପିଲାଟା ବେଶ୍ ଚାଲାକ, ମୋର ସହାସ୍ୟ ମୁଖ ଦେଖି ତା ମନରେ ସନ୍ଦେହ ଦୃଢ଼ୀଭୂତ ହୋଇଗଲା । ଆଉ କିଏ ତାକୁ ସମ୍ଭାଳେ ? ସମସ୍ତଙ୍କ ଆଗରେ ଯାଇ ଉଙ୍ଗରା ପିଟି ଦେଲା-"ଆରେ ଏତ ସେହି ଧୂଳିଆବାବାଜି, କଠାଗ୍ରେର । ଠିକ୍ ସେହି ମୁହଁ, ସେହି ନାକ, ଆଉ ନାକପାଖରେ ଠିକ୍ ସେହି ଘାଟଗୋଡ଼ିଟା, ଦେଖ ।"

ସ୍ତ୍ରୀ-ମହଲରେ ବିଦ୍ୟୁଦ୍‌ବେଗରେ ରାଷ୍ଟ୍ର ହୋଇଗଲା । ବର ସେହି ପୂର୍ବପରିଚିତ ବାବାଜିବିଶେଷ । ମୋତେ ଏତେଦୂର ଲଜ୍ଜା ହେଲା ଯେ,ସନ୍ଧ୍ୟାପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ଅର୍ଥାତ୍ ବିଦାୟ-ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଉ ମୁହଁ ଉପରକୁ ଟେକିନାହିଁ । ମନ୍ମଥ ସିନା ମୋତେ ଏତେସର କଲା !

ବିବାହ ପରେ ନୂଆବୋହୂ ମୋର ନାମ ଦେଇଥିଲେ "ଧୂଳିଆବାବାଜି ।" ମନେ ପଡ଼େ, ପତ୍ନୀ ମଧ୍ୟ ଦିନେ ଅତି ଆଦରରେ କହିଥିଲେ ଆହା "କାର୍ତ୍ତିଚନ୍ଦ୍ର !"

ଶ୍ରୀ ଉପେନ୍ଦ୍ରପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଆପେ ଆପେ ।

ଆପେ ଆପେ ମୁହିଁ ପିନ୍ଧଅଛି ଫାଶି
ଗଳାରେ ।
ଆପେ ଆପେ ମୁହିଁ ମଝି ଦରିଆରେ
ଭସାଇ ଦେଇଛି
ଭେଳାରେ ।
ଆପଣାର କାଞ୍ଚି ଆପେ ମୁଁ ଅଲଣା
କରିଛି ।
ଆପଣା ହାତରେ ଆପଣାର ଜିହ୍ୱା
କାଟିଦେଇ ମୁଁ ତ
ମରିଛି ।
ଆପଣା ଦୋଷରୁ ଆପେ ଆପେ ବୁଦ୍ଧି
ହୁଡ଼ିଛି ।
ଆପଣା ବେକରେ ବାଲିର କଳସି
ଆପେ ବାନ୍ଧିଦେଇ
ବୁଡ଼ିଛି ।
ଆପେ କାଳସାପ- ଗାତରେ ମୁଁ ହାତ
ଭରିଛି ।
ଆଖି ଥାଉଁ ଥାଉଁ ଅନ୍ଧ ହୋଇଯାଇ
ଆପେ ଆପେ ମୁହିଁ
ସରିଛି ।
ଆପଣା ମନ୍ଦିର ଆପେ ମୁଁ ସଙ୍ଗୁଳି
ଆଣିଛି ।
ଆପଣା ପାଦରେ ଶାଣିତ କୁଠାର
ଆପେ ଜାଣି ଶୁଣି
ହାଣିଛି ।

ଆପଣା ଇଚ୍ଛାରେ ଆପେ ମରିବାକୁ
ବସିଛି ।
ସୁଧା-ସରୋବରେ ସ୍ନାନ କରି ଯାଇ
ଗରଳ-ସାଗରେ
ପଶିଛି ।
ଆପଣା ଗୋଡ଼ରେ ଲୁହାର ଶିଙ୍ଖଳ
ପିନ୍ଧିଛି ।
ଅସରା କଷଣ ବିତ ବିତ ମୁହିଁ
ପଥରରେ ଶ୍ରୁତ
ବାନ୍ଧିଛି ।
ଆପଣା କରଣି- ପୁରସ୍କାର ଏବେ
ମିଳିଛି ।
ନିଜ ହାତେ ରୋପି ଅମୃତ-ଲତିକା
ବିଷଫଳ ତହିଁ
ଫଳିଛି ।
ଆପଣା ଗଳାରେ ଆପେ ଆପେ ଛୁରି
ମାରିଛି ।
ଆପଣା ସମ୍ପଦ ପାଦେ ଠେଲିଦେଇ
ଆପେ ଆପେ ମୁହିଁ
ସାରିଛି ।
ଆପେ ମୁଁ ଅରଜ ଆପଣା ଅଶାନ୍ତି
ସହିଛି ।
କହି ହେଉଛି ନା ସହି ହେଉଛି ମୋ
ଅନ୍ତରେ ଅନ୍ତରେ
ଦହିଛି ।

ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୀରପୂଜା ।

ତୃତୀୟ ପ୍ରସଙ୍ଗ ।

(ବକ୍ତୃତାର)

ଆମ୍ଭେମାନେ ପୂର୍ବ ପ୍ରବନ୍ଧମାନଙ୍କରୁ ଦେଖିଅଛୁଁ ଯେ, ସଭ୍ୟତାର ବୃଦ୍ଧି ଏବଂ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଯୁଗର ଅବତାରଣା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମାନବର ଅହେତୁକ ବିଶ୍ୱାସାଦି ପୃଥିବୀପୃଷ୍ଠରୁ ଲୁପ୍ତପ୍ରାୟ ହୋଇଅଛି । ନର-ଦେବତା ପ୍ରଭୃତି ଆଖ୍ୟା ଏ ଯୁଗରେ ଅସଙ୍ଗତ ବୋଧ ହୁଏ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ୍ଭେମାନେ ବୀର-ଅନ୍ୱେଷଣାର୍ଥେ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଅଲୋଚାରଳାଷୀ କବିଙ୍କ ବିଷୟ ଆଲୋଚନା କରିବୁଁ । କବି ଚିରକାଳ ବୀର-ପଦବାଚ୍ୟ । ସୁଦୂର ଅତୀତରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଏହି ନବଯୁଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କବି ବୀରରୂପେ ପୂଜ୍ୟ ଓ ଆଦୃତ ହୋଇ ଆସୁଅଛନ୍ତି । ଏହି ପୂଜା ଓ ଆଦରର ହ୍ରାସ ନାହିଁ; ତାହା ଓତପ୍ରୋତଭାବରେ ଚାଲି ଆସୁଅଛି ।

ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଯୁଗରେ ଓ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦେଶରେ ମହାପୁରୁଷଙ୍କର ବିଭିନ୍ନ ନାମକରଣ ହୋଇଅଛି;କିନ୍ତୁ ବାସ୍ତବରେ ସେମାନଙ୍କ ଉତ୍ପତ୍ତିର ମୂଳକାରଣର ଐକ୍ୟବଶତଃ ସେମାନେ ମହାପୁରୁଷ କିମ୍ବା ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତିରୂପେ ଯେ କୌଣସି ଶ୍ରେଣୀର ବୀର ହୋଇପାରନ୍ତି । ଦେବାନୁଭାବ ବୀର ହେଉନ୍ତୁ, ଧର୍ମବୀର ହେଉନ୍ତୁ, କବି ହେଉନ୍ତୁ ବା ପରାକ୍ରମଶାଳୀ ରାଜା ହେଉନ୍ତୁ,ଏହି ଏକ ଚରମ ସତ୍ୟ ଦେଶ, କାଳ ଓ ନିମିତ୍ତଭେଦରେ ବିଭିନ୍ନ ଦୃଷ୍ଟିରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରରେ ପ୍ରତିଭାତ ହୁଏ । ନିଭୃତରେ ଯେଉଁ ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତି ଏକ ମନରେ ଓ ଏକ ପ୍ରାଣରେ କାବ୍ୟ କିମ୍ବା ଗାନ ରଚନା କରନ୍ତି, ତାଁହାଙ୍କଠାରେ ବୀରଭାବ ଅର୍ଥାତ୍ ବୀରତ୍ୱ ନାହିଁ, କହିବା ଅନ୍ୟାୟ । କାରଣ ତାହାଙ୍କଠାରେ ବୀର-ସୁଲଭ ଭାବ ନ ଥିଲେ ସେ କଦାପି ଓଜସ୍ୱିନୀ ଭାଷାରେ ଉତ୍ସାହପୂର୍ଣ୍ଣ ସମରସଙ୍ଗୀତ ଗାଇପାରନ୍ତେ ନାହିଁ । ରାଜନୀତିଜ୍ଞ, ମହାଭାବୁକ, ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ଓ ଦାର୍ଶନିକ- ଏ ସମସ୍ତେ କବି ହୋଇ ପାରନ୍ତି । ସେହି ନିୟମାନୁସାରେ ରାଜନୀତି-କୁଶଳ ମିରାବୋଙ୍କ (Mirabeau) ହୃଦୟରେ ଯେଉଁ ଉଦ୍ଦାମ ଆବେଗ ଓ ଉତ୍ତେଜନା ସୁପ୍ତସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗଭାବରେ ବିଳସିତ ହୋଇଥିଲା, ତାହାର ଉଦ୍ଦୀପନାରେ ସେ ଯେ ଜଣେ କବି-ପୁଙ୍ଗବ ହୋଇପାରି ନଥାନ୍ତେ, କିଏ ବିଶ୍ୱାସ କରିବ ? ଯଦି ତାଙ୍କର ଶିକ୍ଷା-ଦୀକ୍ଷା ସମସ୍ତ ରାଜନୀତି-ଦିଗରେ ପରିଚାଳିତ ହୋଇ ନଥାନ୍ତା, ସେ କେତେ କାବ୍ୟ ଓ କେତେ ନାଟକ ଲେଖି କେତେ କେତେ ନରନାରୀଙ୍କ ହୃଦୟ ରଞ୍ଜନ କରି ଥାନ୍ତେ ! ନେପୋଲିଅନଙ୍କ କଥା ମଧ୍ୟ ତଦ୍ରୂପ । ମହତ୍ତ୍ୱ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ଧର୍ମ—ମହତ୍ତ୍ୱପ୍ରଦର୍ଶନ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ରକ୍ତ ରକ୍ତମାଂସ ଶରୀର ପରିଗ୍ରହ କରି ସେମାନେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସଦୃଶ ଖାଦ୍ୟପାନୀୟ ଗ୍ରହଣ କରି ବର୍ଦ୍ଧିତ ହୁଅନ୍ତି ଓ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପରି ଜରାବ୍ୟାଧି-ପ୍ରପୀଡ଼ନରେ ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଜର୍ଜ୍ଜରିତ ହୁଅନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ମାନବର ଏହି ସାଧାରଣ ଦୃଷ୍ଟିର ଅନ୍ତରାଳରେ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏବଂବିଧ ବିଶିଷ୍ଟ ଧର୍ମଯୁକ୍ତ ହୃଦୟ ଓ ମନର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ବିରାଜମାନ, ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କ ଅଲୌକିକ ଜୀବନ ଓ କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀ ସେମାନଙ୍କୁ ମହାପୁରୁଷ ପ୍ରଭୃତି ଆଖ୍ୟାରେ ବିଭୂଷିତ କରି ମାନବ-ସାଧାରଣ ମଧ୍ୟରେ ଚିରପୂଜ୍ୟ ଓ ଚିରସ୍ମରଣୀୟ କରି ରଖେ ।

ପ୍ରକୃତି-ଦେବୀ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଏକା ଛାଞ୍ଚରେ ଗଢ଼ନ୍ତି ନାହିଁ । ସେ ମନୁଷ୍ୟର ଉପଯୋଗିତା ବିଚାର କରନ୍ତି । ତହିଁ ଘଟନା ଓ ଅବସ୍ଥା ଭେଦରେ ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ ଦିଗରେ ତାହାର ତତ୍ତ୍ୱ-ବିକାଶ ସାଧିତ ହୁଏ । ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ଓ ମେଧାବୀ ବ୍ୟକ୍ତି ଯେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ୍ୟବସାୟ ଶିକ୍ଷା କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରେ, ସେ ତହିଁରେ ନିପୁଣତା ଲାଭ କରେ । ତାହାକୁ ଯେଉଁ କଳା ବା ବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା ଦିଅ, ସେ ସେଥିରେ ପାରଦର୍ଶୀ ହେବ, ଏହା ନିଃସନ୍ଦେହ । ତହିଁରେ ପାରଦର୍ଶିତା ଲାଭ କରିବା ପରେ ସେ ସେହି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବିଭାଗ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବିଭାଗରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ପାରିବ ନାହିଁ । ସେ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ ନିମିତ୍ତ ଉପଯୁକ୍ତ, ତାହାକୁ ସେହି ବିଭାଗରେ ନିୟୋଜିତ କରିବାହିଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପନ୍ଥା । କିନ୍ତୁ ଅନେକ ସମୟରେ ବୈଷମ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ଦେଖିବାକୁ ପାଉଁ, କେଉଁଠାରେ ଜଣେ ଜୀର୍ଣ୍ଣଶୀର୍ଣ୍ଣ କଙ୍କାଳ-ମାତ୍ରାବଶିଷ୍ଟ ମନୁଷ୍ୟ ଗୁରୁଭାର-ବହନରେ ବିବ୍ରତ ଓ ବ୍ୟତି-ବ୍ୟସ୍ତ, କେଉଁଠାରେ ପୁଣି ଜଣେ ବଳିଷ୍ଠ, ସୁସ୍ଥକାୟ ଲୌହ-କଠିନ-ମାଂସପେଶିବିଶିଷ୍ଟ ଲୋକ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ସୀବନ ଯନ୍ତ୍ର (ସିଲାଇକଳ) ଘେନି ବସ୍ତ୍ର-ସୀବନ-କ୍ରିୟାରେ ବ୍ୟାପୃତ । କେବଳ ପ୍ରକୃତି ଦେବୀଙ୍କର ନିଷ୍ପତ୍ତିଏଥିରେ ଚୂଡ଼ାନ୍ତ ନୁହେ । ଖାର ପୁରୁଷଙ୍କ ସମକ୍ଷରେ ବିଶ୍ୱବିଜେତା, ସମ୍ରାଟ, କବି ଓ ଦାର୍ଶନିକ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ବିଷୟ ଉପସ୍ଥାପିତ କଲେ ସେ ଯେ କେଉଁରୂପରେ ଖାରଜ ଓ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭ କରିବେ, ତାହା ନିଃସନ୍ଦେହଭାବରେ ନିରୂପଣ କରିବା ଅତିଶୟ ଗୁରୁତର ବିଷୟ ।

ଆଧୁନିକ ସ୍ଥୂଳଦୃଷ୍ଟିରେ କବି ଓ ଧର୍ମୋପଦେଷ୍ଟା ଅନେକାଂଶରେ ବିଭିନ୍ନ । କିନ୍ତୁ ମୂଳ ଅର୍ଥ ବିଚାର କରି ଦେଖିଲେ ସାମ୍ୟ ଓ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଶୋଭନରୂପେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ଉଭୟେ ଜଗତର ସେହି ଯବନିକ ଗୁପ୍ତ ରହସ୍ୟ ଭେଦ କରି ଅଛନ୍ତି । ଯାହାକୁ ବିଶ୍ୱକବି ଗେଟେ ପ୍ରକାଶ୍ୟ ରହସ୍ୟ ଆଖ୍ୟା ଦେଇଅଛନ୍ତି, ତାହା ସମସ୍ତଙ୍କ ନିମିତ୍ତ ଉନ୍ମୁକ୍ତ; କିନ୍ତୁ କାହାରି ଦ୍ୱାରା ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏହି ସ୍ଥୂଳଜଗତର ଅନ୍ତରାଳରେ ଗୋଟିଏ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଜଗତ ବ୍ୟବସ୍ଥିତ । ଚନ୍ଦ୍ରତାରକାଦିଖଚିତ ଅନନ୍ତ ଭଗନଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଏହି ପରିଦୃଶ୍ୟମାନ ହରିନ୍ମଣିପ୍ରଭ ଦୁର୍ବାଦଳଶୋଭା ଭୂତଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ସେହି ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଜଗତର ବହିଃ-ପ୍ରକାଶ । ଏହି ଦିବ୍ୟ ରହସ୍ୟ ସର୍ବଦା ସର୍ବଦା ବିରାଜମାନ । କିନ୍ତୁ ଏହା ଅନେକ ସମୟରେ ଉପେକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ଜଗତସ୍ରଷ୍ଟା ଜଗଦୀଶ୍ୱରଙ୍କ ଅସ୍ତିତ୍ୱରେ ମଧ୍ୟ ବିଶ୍ୱାସ ସ୍ଥାପନ କରି ହୋଇ ନ ଥାଏ । ତାଙ୍କର ସୃଷ୍ଟ ବିଶ୍ୱରେ ବାସ କରି ତାଙ୍କ ଅସ୍ତିତ୍ୱ ସ୍ୱୀକାର ନ କରିବା ଅତିଶୟ ପରିତାପ ଓ କ୍ଷୋଭର ବିଷୟ । ଏପରିଭାବରେ ଜୀବନଧାରଣ କରିବା ଅପେକ୍ଷା ମୃତ୍ୟୁ ଶତଗୁଣରେ ଶ୍ରେୟସ୍କର ।

କବି ଓ ଧର୍ମୋପଦେଷ୍ଟାଙ୍କର ଧର୍ମମତ ଏକ । ସେମାନଙ୍କ ଜୀବନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ:—ବିଶ୍ୱସଂସାରର ଗୂଢ଼ ରହସ୍ୟ ଗାଢ଼ଭାବ-ରେ ଉପଲବ୍ଧି କରି, ବିଶ୍ୱଜନ-ସମକ୍ଷରେ ବିଶଦଭାବରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବା । ସେମାନଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ:—ଜନ-ସାଧାରଣ ଯେଉଁ ଗୂଢ଼ ରହସ୍ୟ ଓ ମହାନ୍ ସତ୍ୟ ବିଶ୍ୱ-ବିମୋହିନୀ ମାୟାର କୁହୁକମନ୍ତ୍ରରେ ପଡ଼ି ଭୁଲିଯାନ୍ତି, ତାହା ବିଶ୍ୱଜନସମାଜରେ ପ୍ରକାଶ କରି ସେମାନଙ୍କଠାରେ ଚେତନାଦାନ କରିବା । ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଉଦ୍ବୋଧିତ ହୋଇ ଧର୍ମର ଉନ୍ନତ ଭାବରାଜ୍ୟ ସ୍ୱୀୟ ଜୀବନରେ ସମ୍ୟକ୍ ଉପଲବ୍ଧି କରି କେତେ ନିରନାମ୍ନ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଉଚ୍ଚ ଅନୁଭୂତି ଲାଭ କରି-ଅଛନ୍ତି ! ଜନସାଧାରଣ ତାହା ଭୁଲିଯାଇ ପାରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କ ମନରେ ତାହା ସଦାସର୍ବଦା ଜାଗରୁକ ଥାଏ । ସେମାନଙ୍କର ଜୀବନ ସତ୍ୟଭିତ୍ତିରେ ଅବସ୍ଥିତ; ତେଣୁ ତାହା ଜାଣିବା ସେମାନଙ୍କର ସ୍ୱଭାବସିଦ୍ଧ । ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ଜନଶ୍ରୁତି କୌଣସି ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର କରିପାରେ ନାହିଁ । ସେମାନେ ସ୍ୱୀୟ ଅନ୍ତର୍ଦୃଷ୍ଟି ଓ ସରଳ, ଅଟଳ ବିଶ୍ୱାସ ଦ୍ୱାରା ତାହା ଅନୁଭବ କରନ୍ତି । ତେଣୁ ସେମାନେ ସରଳ ଓ ନିଷ୍କପଟ । ଯେଉଁମାନେ ପ୍ରକୃତର ବାସ୍ତବ ରାଜ୍ୟରେ ବିଚରଣ କରନ୍ତି, ସେମାନେ ସତ୍ୟକୁ ଗ୍ରାସ ଦିଷ୍ଟି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଆପାମର ସାଧାରଣଙ୍କୁ ସାମାନ୍ୟ ଓ ଅସାର ବୋଲି ପ୍ରତୀତ ହେଲେହେଁ ସେମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ତାହା ପ୍ରକୃତ ସତ୍ୟ । କବି ଓ ଧର୍ମୋପଦେଷ୍ଟାମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ସମାନ, କାରଣ ଉଭୟେ ସେହି ରହସ୍ୟ-ଉଦ୍‌ଘାଟନରେ ବ୍ରତୀ ।

ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ସତ୍ତ୍ୱେହିଁ ବ୍ୟାବହାରିକ ବୈସାଦୃଶ୍ୟ ଜଗତରେ ଆଦିକାଳରୁ ଚାଲିଆସୁଅଛି । ଧର୍ମୋପଦେଷ୍ଟା ଯବନିକ ଗୂଢ଼ ରହସ୍ୟକୁ ନୈତିକ ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖନ୍ତି । ସେ ନୈତିକ ନୈତିକ ପନ୍ଥାନୁସରଣ କରି କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ ଅବତରଣ କରନ୍ତି । ନୈତିକ ବିଷୟ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ସେ ଗ୍ରାହ୍ୟ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ସେ ସତ୍ୟ ଓ ଅସତ୍ୟ, ନ୍ୟାୟ ଓ ଅନ୍ୟାୟ, ଭଲ ଓ ମନ୍ଦ, ପାପ ଓ ପୁଣ୍ୟ, କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଏବଂ ଅକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟମାନ ଆଲୋଚନା କରନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ପକ୍ଷାନ୍ତରେ କବି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ବୋଧ ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖନ୍ତି । ସେ ଦେଖନ୍ତି କେବଳ ସୁନ୍ଦର । ତାଙ୍କର ପୂଜା—ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ପୂଜା; ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବିକାଶ କରିବା ଓ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଜନସାଧାରଣ-ଙ୍କର ଆତ୍ମପ୍ରସାଦ ଜନ୍ମାଇବା ତାଙ୍କର ଧର୍ମ । ଜଣେ ଶିକ୍ଷା ଦିଅନ୍ତି—ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କ'ଣ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଜଣେ ଶିକ୍ଷା ଦିଅନ୍ତି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଭଲ ବାସିବାର ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରେମର

Digitized by srujanika@gmail.com

ବସ୍ତୁ କ'ଣ । ପ୍ରକୃତଭାବରେ ଦେଖିଲେ, ସେଥିରେ କୌଣସି ଅସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ନାହିଁ । ବାସ୍ତବରେ ସେମାନେ ବସଦୃଶ ନୁହନ୍ତି, ପରନ୍ତୁ ଅଛନ୍ତି । ଧର୍ମୋପଦେଷ୍ଟାମାନଙ୍କର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ବୋଧ ମଧ୍ୟ ପଣ୍ଡିତାଭାରେ ଥାଏ, ତାହା ନ ହେଲେ ସେମାନେ ଭଗବତ୍ ସୃଷ୍ଟ ପଦାର୍ଥ ଏବଂ ପ୍ରାକୃତିକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ବିମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଭଗବତ୍ ପ୍ରେମରେ ଆତ୍ମହରା ହୋଇ ପଡ଼ନ୍ତେ ନାହିଁ । ପ୍ରକୃତିର ଗୁରୁତ୍ୱଟିରେ ସେମାନେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଭଗବତ୍-ମହିମା ପ୍ରଚାର କରନ୍ତି ବିନା । ସରୋବରସ୍ଥିତ ନୀଳୋତ୍ପଳପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିନିକ୍ଷେପ କଲେ କାହାର ହୃଦୟ ଅପାର ଆନନ୍ଦ-ରସରେ ଆପ୍ଲୁତ ନହୁଏ ? ସେ ଅପରୂପ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସନ୍ଦର୍ଶନ କରି କିଏ ଆତ୍ମହରା ହୋଇ ନପଡ଼େ ? ପୃଥିବୀର ଅନ୍ତରରେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ସତ୍ତା ନଥିଲେ ସେ କ'ଣ ଏତେ ସୁନ୍ଦର ପଦାର୍ଥ ଉତ୍ପାଦନ କରିପାରନ୍ତା ? ଭଗବାନ ଚିରସୁନ୍ଦର-'ସତ୍ୟ ଶିବ ସୁନ୍ଦର', ତେଣୁ ତାଙ୍କ ରଚିତ ବିଶ୍ୱ ସୁନ୍ଦର ଓ ପ୍ରଭାମୟ । ଯାହା ସତ୍ୟ, ତାହା ସୁନ୍ଦର; ଏବଂ ଯାହା ସୁନ୍ଦର, ତାହା ନିଶ୍ଚିତ ସତ୍ୟ । ସତ୍ୟ ଓ ଅସତ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଯେପରି ସ୍ୱର୍ଗମର୍ତ୍ତ୍ୟ-ପ୍ରଭେଦ, ସୁନ୍ଦର ଓ ଅସୁନ୍ଦର ମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ତଦ୍ରୂପ ।

ପୁରାକାଳୀନ ଏବଂ ଆଧୁନିକ ଏପରି କେତେଗୁଡ଼ିଏ କବି ଅଛନ୍ତି ଯେ, ସେମାନଙ୍କୁ ଜନସମାଜ ଏକାବେଳକେ ଦୋଷରହିତ ବୋଲି କହନ୍ତି, ସେମାନେ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ, ସେମାନଙ୍କର ଆତ୍ମାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣତା ଅଛି । ସେମାନଙ୍କର ଦୋଷ ଦର୍ଶାଇବା ଗୋଟିଏ ଗୁରୁତର ଅନ୍ୟାୟ ।

ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ଯେ, ଏହା ଆପାତ-ସତ୍ୟ ହେଲେହେଁ ବାସ୍ତବରେ ଏ ଧାରଣା ଭ୍ରମାତ୍ମକ । ସର୍ବଗୁଣ-ସମନ୍ୱିତ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ କବି ଏ ପୃଥିବୀରେ ପ୍ରାୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳନ୍ତି ନାହିଁ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ମନୁଷ୍ୟ-ପ୍ରାଣରେ ଗୋଟିଏ କବିତାର ଧାରା ପ୍ରବାହିତ; ଏକାବେଳକେ କେହି ତହିଁରୁ ବଞ୍ଚିତ ନୁହନ୍ତି । ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେତେବେଳେ ସୁନ୍ଦରଭାବରେ ଗୋଟିଏ କବିତା ପଢ଼ୁଁ, ସେତେବେଳେ ଆମ୍ଭେମାନେ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ କବିଙ୍କ ତୁଲ୍ୟ ଅନୁଭବ କରୁଁ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଯେଉଁ ମାନସିକ କଳ୍ପନା ଦାନ୍ତେଙ୍କର ନରକର ଭୀଷଣ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ପ୍ରକମ୍ପିତ ଓ ଭୀତତ୍ରସ୍ତ, ତାହା ଦାନ୍ତେଙ୍କର କଳ୍ପନାଠାରୁ ବିଶେଷ ପରିମାଣରେ ନିକୃଷ୍ଟ ନୁହେ । ଯଦ୍ୟପି ସେକ୍ସ୍-ପିଅରଙ୍କ ଭଳି ଅସାଧାରଣ ମାନବ ଗ୍ରାମାଟିକସଙ୍କ ଗଳ୍ପରୁ ହାମଲେଟ୍ ଲେଖିଥିଲେ, ତଥାପି ସାଧାରଣ ମନୁଷ୍ୟ, ଭଲ-ହେଉ, ମନ୍ଦହେଉ, ତାହା ଅବଲମ୍ବନ କରି ଗୋଟିଏ ଗଳ୍ପ ଲେଖିପାରେ । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ କବିତ୍ୱର ବୀଜ ବିଶେଷ ପରିମାଣରେ ବର୍ତ୍ତମାନ, ସେ କବିନାମରେ ପରିଚିତ । ବିଶ୍ୱ-କବିମାନେ ମଧ୍ୟ ତଦ୍ରୂପ ସମାଲୋଚକ-ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତି । ଯେଉଁମାନେ ବହୁଗୁଣରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଅର୍ଥାତ୍ ଆତ୍ମପୂର୍ଣ୍ଣତା-ବିଶିଷ୍ଟ, ଯେଉଁ ବିଶିଷ୍ଟ କବି-ମାନେ ସାଧାରଣ କବିଙ୍କଠାରୁ ଉଚ୍ଚତର ସୋପାନରେ ଅବସ୍ଥାନ କରନ୍ତି, ବିଶ୍ୱଜନୀନତାହେତୁ ସେମାନେ ବିଶ୍ୱ-କବି-ଆଖ୍ୟା ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ଏହି ସମ୍ମାନ ଅତି ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ବିଚାରର ନିଦର୍ଶନ । ଅଧିକାଂଶ ସାଧାରଣ କବିମାନେ ଅତିଶୀଘ୍ର ବିସ୍ମୃତି-ସାଗରରେ ବିଲୟ ଭଜନ୍ତି । ମହାମତି ସେକ୍ସ୍‌ପିଅର କିମ୍ବା ହୋମର ପ୍ରଭୃତି କବିସୁଗଣମାନେ ବିଶ୍ୱଜନ-ସମାଜରେ ବହୁକାଳ-ବ୍ୟାପୀ ସ୍ୱପ୍ରାଧାନ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରନ୍ତି ସତ୍ୟ; କିନ୍ତୁ ଦୂର କାଳର ପ୍ରଭାବରେ ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଦିନେ ବିଲୟ ଭଜିବେ ।

ପଦ୍ୟ ଓ ଗଦ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ତର ମହାନ୍, ଏହା ଅନେକ ମନୀଷୀ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଅଛନ୍ତି ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ଅତି ବିଶେଷ-ଭାବରେ ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା କରି ଦେଖିଲେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ବିଶେଷ ଅନୁଭୂତ ହୁଏନାହିଁ । ଅନେକେ କହନ୍ତି, କବିଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଅସୀମତାର ସତ୍ତା ନିହିତ ଥାଏ, ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ସେ ସସୀମତା ମଧ୍ୟରେ ଅସୀମତାର ଆଭାସ ଦିଅନ୍ତି; କିନ୍ତୁ କଥାଟି ପୂର୍ଣ୍ଣ ସତ୍ୟ ନୁହେ । ଅବଶ୍ୟ କିଞ୍ଚିତ୍ ପରିମାଣରେ ସତ୍ୟ ହୋଇ-ପାରେ ।

ପ୍ରାଚୀନ ମତାନୁସାରେ କାବ୍ୟ, ବିଶେଷତଃ ପଦ୍ୟ-କାବ୍ୟ, ଛନ୍ଦ-ଆକାରରେ ହେବା ଉଚିତ । ଏହି ଉକ୍ତିରେ ଯାଥାର୍ଥ୍ୟ ଅଛି । କବିତାର ସୀମା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିବାକୁ ହେଲେ କବି-ତାର ବର୍ଣ୍ଣନା ଯେ କେବଳ ସୁମଧୁର ଏବଂ ସୁଶ୍ରାବ୍ୟ ହେବ, ତାହା ନୁହେ । ପରନ୍ତୁ ଭାବୁକର ଚିନ୍ତା, କଳ୍ପନା, ଅନୁଭୂତି ଓ ପ୍ରେରଣା ସମସ୍ତ ସୁନ୍ଦର ଓ ସୁମଧୁର ହେବା ଉଚିତ ଏବଂ ସେଥି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବୋଧ ଥିବା ପ୍ରୟୋ-ଜନ । ଭାବ ପ୍ରଭୃତି ସମସ୍ତ ସୁନ୍ଦର ହେଲେ, ତାହାକୁ କବିତା ବୋଲାଯାଏ । ଯେଉଁ ଭାବ ଅତିଶୟ ଉଦାର ଓ ଉଚ୍ଚ ଏବଂ ଯାହା ବର୍ଣ୍ଣିତ ବିଷୟର ରହସ୍ୟ ଭେଦ କରିଅଛି ଏବଂ ଯାହାଁରେ ଅନ୍ତର୍ଜଗତର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ସଂଗତ ବିଶେଷ-ଭାବରେ ପରିସ୍ଫୁଟ, ତାହାହିଁ କେବଳ କବିତାରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଛନ୍ଦ-ଆକାରରେ ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ ହୋଇଉଠେ । କବିତା କିମ୍ବା ସଙ୍ଗୀତ ଏକ ପ୍ରକାର ଅବ୍ୟକ୍ତ ଅପରିମେୟ ଭାବର ଅଭି-

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ୍ୟକ୍ତି, ଯାହା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଅସୀମ ରାଜ୍ୟ-ସୀମାରେ ଉପସ୍ଥିତ କରାଇ ଆତ୍ମହରା କରିଦିଏ; ବିସ୍ମୟ-ବିସ୍ଫାରିତ ନେତ୍ରରେ ଆମ୍ଭେମାନେ କିଛିକାଳ ନିମନ୍ତେ ସେହି ଦିଗକୁ ଦୃଷ୍ଟିପାତ କରି ରହୁଁ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ 'ଶୋକପାଶୋରା ଅପ୍ସରା-ଭୁବନର' ଛବି ଧାରଣ କରି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱର୍ଗସୁଖ ଅନୁଭବ କରାଇ ଦିଏ ।

ଗାନ—ଯାବତୀୟ ଗଭୀର ଭାବର ନାମାନ୍ତର ମାତ୍ର । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଉଚ୍ଚ ଏବଂ ମହତ୍ତ୍ୱ ଭାବରେ ଗାନର ସତ୍ତା ନିହିତ ଥାଏ, ଭାବ-ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ ହେତୁ ତାହା ଗାନରୂପେ ପ୍ରତିଭାତ ହୁଏ । ସୁମଧୁର ସୁଶ୍ରାବ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ ହିଁ କବିତା । ଯେ କବିତା-କାରରେ ଭାବିବାକୁ ସମର୍ଥ, ସେ କବି । ଗଭୀର ଅନ୍ତର୍ଦୃଷ୍ଟି ତାଙ୍କୁ କବି କରି ତୋଳେ । ଚିନ୍ତା କରି ଦେଖ, କବିତା-ଆକାରରେ ନ ଭାବି ତୁମ୍ଭେ ରହିପାରିବ ନାହିଁ । ପ୍ରକୃତି-ଦେବୀଙ୍କର ଅନ୍ତରତମ ପ୍ରଦେଶ କେବଳ କବିତାମୟ । କଥା ହେଉଛି, ତୁମ୍ଭେ ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚିପାରିଲେ ହେଲା ।

ପ୍ରକୃତିଦେବୀଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟାଦେଶ-ପ୍ରଚାରକ କବି ସାଧାରଣଙ୍କ ସମକ୍ଷରେ ନରଦେବତା ଏବଂ ଧର୍ମୋପଦେଷ୍ଟାଙ୍କ ତୁଳନାରେ ନିକୃଷ୍ଟ ବୋଲି ବୋଧ ହୁଅନ୍ତି । ସେଥିନିମିତ୍ତ ତାଙ୍କପ୍ରତି କିଞ୍ଚିତ୍ ଅଳ୍ପ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଭକ୍ତି ପ୍ରଦର୍ଶନ କରାହୁଏ । ପ୍ରଥମେ ଦେବାନୁଭାବ ଗାର, ତତ୍ପରେ ଧର୍ମୋପଦେଷ୍ଟା ଗାର ଏବଂ ତତ୍ପରେ କବି;ତେଣୁ କ୍ରମଶଃ ମହାପୁରୁଷମାନଙ୍କ ସଂବର୍ଦ୍ଧନାର ହ୍ରାସ ହେଲାପରି ପ୍ରତୀତ ହେଉ ନାହିଁକି ? ପ୍ରଥମେ ଗାରଙ୍କୁ ଦେବତାରୂପେ,ତତ୍ପରେ ଦେବାନୁପ୍ରାଣିତରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରି ତତ୍ପରବର୍ତ୍ତୀ ଯୁଗରେ କାବ୍ୟ-ଲେଖକ, ଗାନରଚକ ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରକୃତ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରା ହେଉଅଛି; କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତ ପକ୍ଷେ ତାହା ନୁହେ,କାରଣ ଅଦ୍ୟାପି ମନୁଷ୍ୟ-ହୃଦୟରେ ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ପ୍ରତି, ଅନନ୍ୟ-ସାଧାରଣ ପ୍ରତିଭା-ଶାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପ୍ରତି, ସେହି ସ୍ୱଭାବସିଦ୍ଧ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଭକ୍ତି ଯୁଗପତ୍ ବିଦ୍ୟମାନ; ନାମକରଣ ସହିତ ସଂପର୍କ ନାହିଁ ।

ଯଦ୍ୟପି ଜନସାଧାରଣ ଆଜିକାଲି ମହାପୁରୁଷମାନଙ୍କୁ ଭଗବାନ୍ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରୁନାହାନ୍ତି, ତାହାର କାରଣ ଏହି ଯେ, ସେହି ନିତ୍ୟଶୁଦ୍ଧ ପରମଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ ବିଷୟରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଧାରଣା କ୍ରମଶଃ ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ବୃଦ୍ଧି ପାଉଅଛି । କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଭକ୍ତି କୌଣସି ପରିମାଣରେ ହ୍ରାସ ପାଇନାହିଁ । ଯଦିଚ ଆଧୁନିକ ନବ୍ୟ ସଭ୍ୟ ଶିକ୍ଷିତମଣ୍ଡଳୀଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଅବିଶ୍ୱାସରୂପୀ ମହାକାଳ-କୁଟ ସର୍ପ ଦଂଶନ କରିଅଛି, ତଥାପି ତାହା ବେଶି ଦିନ ସ୍ଥାୟୀ ହେବନାହିଁ । ଏହି ଅବିଶ୍ୱାସରୂପ ଘୋର ବ୍ୟାଧି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଘୋଟି ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ଅର୍ଚ୍ଚନାରେ ସେମାନଙ୍କର ପକ୍ଷାଘାତ ଜନ୍ମାଇଅଛି । ଏହି ପକ୍ଷାଘାତ ସତ୍ତ୍ୱେ ନେପୋ-ଲିଅନ ଯେପରି ପୂଜା ଓ ସଂବର୍ଦ୍ଧନା ପାଇଅଛନ୍ତି, ସେପରି ବୋଧହୁଏ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀର ଧର୍ମଗୁରୁ କିମ୍ବା ବିଶ୍ୱବିଜୟୀ ସମ୍ରାଟ ପାଇ ନାହାନ୍ତି । ପୁଣି ସେହି ସ୍କଟ୍‌ଲାଣ୍ଡ-ଦେଶୀୟ କବିବର Burns (ବର୍ଣ୍ଣସ)ଙ୍କ କଥା । ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତବଂଶୀୟ କେତେ ନରନାରୀ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେ କେତେ କୃଷକ-ସାଧାରଣ ତାଙ୍କ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ପରିବେଷ୍ଟିତ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ଅତୁଳ ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଥିଲେ । ସମୟ ଆସିବ,ଯେବେ ଅବିଶ୍ୱାସ ଓ ନିରୀଶ୍ୱରବାଦ ପ୍ରଭୃତି ସମୂଳେ ବିଧ୍ୱଂସିତ ହୋଇ ତତ୍ପରିବର୍ତ୍ତରେ ପୁଣି ସରଳ ବିଶ୍ୱାସ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ଏହି ପୃଥିବୀ ସ୍ୱର୍ଗର ରାଜ୍ୟରେ ପରିଣତ ହେବ ।

ଏ ଯୁଗରେ କବିଗୁରୁ ଦାନ୍ତେ ଓ ସେକ୍‌ସ୍‌ପିଅରଙ୍କ-ଠାରେ ଦେବତ୍ୱ ଆରୋପିତ ହୋଇନାହିଁ ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ଅମରତ୍ୱ ଲାଭ କରିଅଛନ୍ତି । ସେ ବିଷୟରେ ପ୍ରଶ୍ନ କରିବା କେବଳ ଧୃଷ୍ଟତା ମାତ୍ର । ଏହି ଭାବ ବହୁ ବାଧା-ବିଘ୍ନ ସତ୍ତ୍ୱେ ପ୍ରାୟ ବହୁଯୁଗ ଧରି ଓତପ୍ରୋତଭାବରେ ଚାଲି ଆସୁଅଛି । ଦାନ୍ତେ ଓ ସେକ୍‌ସ୍‌ପିଅର ଦୁଇଜଣ ଅତୀବ ଅସାଧାରଣ ଅଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ । ସେମାନେ ପୃଥକ୍-ଭାବରେ ରାଜୋଚିତ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟରେ ବାସ କରନ୍ତି । ସମସ୍ତ ଜଗତର ଦୃଷ୍ଟିରେ ସେମାନେ ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ,ଦୋଷ-ଶୂନ୍ୟ ଓ ସର୍ବଗୁଣ-ସମନ୍ୱିତ କବି । ସେମାନଙ୍କ ଯଶ ଓ କୀର୍ତ୍ତି କେବଳ ଗାର-ପୂଜାର ପରିଚାୟକ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେମାନଙ୍କ ଜୀବନ ସମ୍ୟକ୍ ଆଲୋଚନା କରି ସେମାନଙ୍କର ମହତ୍ତ୍ୱ ଅବଧାରଣ କରିବୁଁ ।

କ୍ରମଶଃ

ଶ୍ରୀ ଅମରେନ୍ଦ୍ରବିଜୟ ଦୋ

Digitized by srujanika@gmail.com

କଥା ସରିତ୍‌ସାଗର ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଲମ୍ବକ ।

ପ୍ରଥମ ତରଙ୍ଗ ।

କୈଳାସରେ ମହାଦେବଙ୍କ ମୁଖରୁ ପୁଷ୍ପଦନ୍ତ, ତତ୍ପରେ ଭୂତଳରେ ବରରୁଚିରୂପରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ପୁଷ୍ପଦନ୍ତ-ମୁଖରୁ କାଣଭୂତି, କାଣ-ଭୂତିମୁଖରୁ ଗୁଣାଢ୍ୟ ଏବଂ ଅବଶେଷରେ ଗୁଣାଢ୍ୟଙ୍କ ନିକଟରୁ ରାଜା ସାତବାହନ ଯେଉଁ ମହାକଥା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହି କଥା ଶୁଣନ୍ତୁ ।

ବତ୍ସ ନାମରେ ଏକ ଦେଶ ଅଛି । ତାହାର ମଧ୍ୟଦେଶରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ବିଳାସ-କ୍ଷେତ୍ରସଦୃଶ କୌଶାମ୍ବୀନାମକ ମହା-ନଗରୀ ଅବସ୍ଥିତ । ସେଠାରେ ପାଣ୍ଡୁବଂଶ-ସମ୍ଭୂତ ପରୀକ୍ଷିତ ରାଜାଙ୍କର ପୌତ୍ର ଜନ୍ମେଜୟଙ୍କର ପୁତ୍ର ଶତାନୀକ ରାଜା ଥିଲେ । ସେ ଅର୍ଜୁନ୍ୟଙ୍କର ପ୍ରପୌତ୍ର । ଯେଉଁ ଅର୍ଜୁ-ନଙ୍କର ବାହୁଦଣ୍ଡର ପରାକ୍ରମ ମହାଦେବଙ୍କର ଭୁଜସ୍ତମ୍ଭରେ ପରୀକ୍ଷିତ, ସେହି ମହାପରାକ୍ରମଶାଳୀ ଅର୍ଜୁନ ଏହାଙ୍କର ଆଦିପୁରୁଷ । ତାହାଙ୍କର ଦୁଇ ରାଣୀ ଥିଲେ । ଜଣେ ପୃଥିବୀ ଓ ଆଉ ଜଣେ ବିଷ୍ଣୁମତୀ । ପୃଥିବୀ ବହୁତ ରହି ପ୍ରସବ କରୁଥିଲେ; ମାତ୍ର ବିଷ୍ଣୁମତୀଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଗୋଟିଏ ସୁଦ୍ଧା ପୁତ୍ର ଜାତ ହେଲେନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ରାଜା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁଃଖିତ । ଦିନେ ରାଜା ମୃଗୟା ନିମିତ୍ତ ଭ୍ରମଣ କରୁଁ କରୁଁ ଶାଣ୍ଡିଲ୍ୟ ମୁନିଙ୍କ ସହିତ ତାହାଙ୍କର ପରିଚୟ ହେଲା । ରାଜା ମୁନିଙ୍କୁ ପୁତ୍ର ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବାରୁ ମୁନି କୌଶାମ୍ବୀନଗରୀକୁ ଆଗମନ କଲେ ଏବଂ ରାଣୀ ବିଷ୍ଣୁମତୀଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ମନ୍ତ୍ରପୂତ ଚରୁ ଖାଇବାକୁ ଦେଲେ । ତାହାଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର ଜାତ ହେଲେ । ତାହାଙ୍କ ନାମ ସହସ୍ରାନୀକ । ରାଜା ଶତାନୀକ କାଳକ୍ରମେ ତାହାଙ୍କୁ ଯୁବରାଜ କଲେ । ସେହି ଦିନଠାରୁ ରାଜା ରାଜ୍ୟ-ଚିନ୍ତା ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଭୋଗବିଳାସରେ କାଳାତିପାତ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏକଦା ଅସୁରମାନଙ୍କ ସହିତ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଇନ୍ଦ୍ର ତାହାଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟ ପ୍ରାର୍ଥନା କରି ସାରଥି ମାତଳିକୁ ତାହାଙ୍କ ନିକଟକୁ ପଠାଇଲେ । ରାଜା ଶତାନୀକ ମନ୍ତ୍ରୀ ଯୁଗନ୍ଧରାୟଣ ଓ ପ୍ରଧାନ ସେନାପତି ସୁପ୍ରତୀକ ହସ୍ତରେ ପୁତ୍ର ଓ ରାଜ୍ୟଭାର ସମର୍ପଣ କରି ମାତଳି ସହିତ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ନିକଟକୁ ଗମନ କଲେ । ସେଠାରେ ସେ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ସମ୍ମୁଖରେ ଯୁଦ୍ଧରେ ଅସଂଖ୍ୟ ଅସୁରଙ୍କୁ ବିନାଶକରି ନିଜେ ପରିଶେଷରେ ହତ ହେଲେ । ମାତଳି ରାଜାଙ୍କର ମୃତ କଳେବରକୁ କୌଶା-ମ୍ବୀ ନଗରୀକୁ ଘେନି ଆସିଲେ । ରାଣୀ ବିଷ୍ଣୁମତୀ ଶୋକରେ ସ୍ୱାମିଙ୍କର ଚିତାନଳରେ ଆତ୍ମବିସର୍ଜନ କଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜ୍ୟ-ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଯୁବରାଜ ସହସ୍ରାନୀକଙ୍କର ଆଶ୍ରୟଗ୍ରହଣ କଲେ । ସହସ୍ରାନୀକ ପିତୃସିଂହାସନରେ ଆରୋହଣ କରି-ବାରୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରାଜାମାନେ ତାହାଙ୍କର ବଶ୍ୟତା ସ୍ୱୀକାର କଲେ । ଯୁଦ୍ଧାବସାନରେ ଇନ୍ଦ୍ର ଏକ ମହା-ଉତ୍ସବର ଅଧିଷ୍ଠାନ କଲେ ଏବଂ ସେ ମାତଳିଙ୍କୁ ପଠାଇ ସହସ୍ରା-ନୀକଙ୍କୁ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଘେନିଗଲେ । ସେଠାରେ ସେ ନନ୍ଦନ-ବନରେ କାମିନୀମାନଙ୍କ ସହିତ କ୍ରୀଡ଼ା କରୁଥିବା ଦେବ-ତାମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ଉପଯୁକ୍ତ ଭାର୍ଯ୍ୟା-ଲାଭ-ଅଭିଳାଷରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁଃଖିତ ହେଲେ । ଇନ୍ଦ୍ର ତାହାଙ୍କର ଅଭିପ୍ରାୟ ଜାଣିପାରି କହିଲେ, "ରାଜନ୍, ଆପଣ ବିଷାଦାର୍ତ୍ତବରେ ମଗ୍ନ ହୁଅନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଆପଣଙ୍କର ମନୋବାଞ୍ଛା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଆପଣଙ୍କର ଅନୁରୂପ ଭାର୍ଯ୍ୟା ପୃଥିବୀରେ ଜନ୍ମ ଲଭିଅଛି । ତାହାର ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଶ୍ରବଣ କରନ୍ତୁ ।

ପୂର୍ବକାଳରେ ଦିନେ ମୁଁ ପିତାମହଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବା ପାଇଁ ତାହାଙ୍କର ସଭାକୁ ଯାଇଥିଲି । କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ବିଧୂମ-ନାମକ ଜଣେ ବସୁ ସେଠାକୁ ଆଗମନ କଲା । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସେହି ସଭାରେ ଅବସ୍ଥିତ କରୁଥିବା ବେଳେ ଅଲମ୍ବୁଷା-ନାମକ ଜଣେ ଅପ୍ସରା ବରଞ୍ଚିଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବା-ପାଇଁ ସେଠାକୁ ଆଗମନ କଲା । ବାୟୁଭରରେ ହଠାତ୍ ତାହାର ପରିଧେୟ ବସ୍ତ୍ର ଖସିପଡ଼ିଲା । ବିଧୂମ ତାହାକୁ ଦେଖି କାମର ବଶୀଭୂତ ହୋଇପଡ଼ିଲା । ସେହି 'ଅପ୍ସରା ମଧ୍ୟ ତାହାର ଉପରେ ବିମୁଗ୍ଧ ହୋଇଗଲା । ଏହା ଦେଖି ବରଞ୍ଚି ମୋ ମୁଖକୁ ଅନାଇଲେ । ମୁଁ ତାହାଙ୍କର ଅଭିପ୍ରାୟ ଜାଣିପାରି ସେ ଦୁଇଜଣଙ୍କୁ ଏହି ଅଭିଶାପ ଦେଲି, ତୁମ୍ଭେ-ମାନେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟଲୋକରେ ଜାତ ହୋଇ ସେଠାରେ ସ୍ୱାମୀ-ସ୍ତ୍ରୀରୂପରେ କାଳଯାପନ କର । ଆପଣ ସେହି ବସୁ, ଶନ୍ତନୁଙ୍କର ପୁତ୍ରରୂପରେ ଜାତ ହୋଇ ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶକୁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କରିଅଛନ୍ତି । ସେହି ଅପ୍ସରା ଅଯୋଧ୍ୟାରେ କୃତବର୍ମ୍ମା ନୃପତିଙ୍କ କନ୍ୟା ରୂପରେ ଜାତ ହୋଇଅଛି । ତାହାର ନାମ ମୃଗାବତୀ । ସେ ଆପଣଙ୍କର ଭାର୍ଯ୍ୟା ହେବ ।" ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କର କଥାରେ ରାଜାଙ୍କର ହୃଦୟରେ ମଦନାନଳ ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ହେଲା । ଇନ୍ଦ୍ର ତତ୍ପରେ ତାହାଙ୍କୁ ବହୁତ ସମ୍ମାନ କରି ବିଦାୟ ଦେଲେ । ସେ ମାତଳି ସହିତ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ରଥରେ ସ୍ୱନଗରକୁ ଫେରିଆସିଲେ । ପଥରେ ଯାଉଥିବା ବେଳେ ତିଳୋତ୍ତମା-ନାମ୍ନୀ ଅପ୍ସରା ପ୍ରୀତିରେ ରାଜାଙ୍କୁ କହିଲା, "ରାଜନ୍ ! କିଛିକାଳ ଅପେକ୍ଷା କରନ୍ତୁ । ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ କିଛି କହିବି ।" ରାଜା ତାହାର କଥା ଶୁଣି ମଧ୍ୟ ମୃଗାବତୀର ଧ୍ୟାନରେ ମଗ୍ନ ଥିବାରୁ ଅପେକ୍ଷା ନ କରି ଚାଲିଗଲେ । ଏଥିପାଇଁ ତିଳୋତ୍ତମା ଲଜ୍ଜିତା ହୋଇ କ୍ଷୋଭରେ ଏହି ଅଭିଶାପ ଦେଲା, "ଆପଣ ଯାହାର କଥା ମନେ କରି ମୋର କଥା ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ, ତାହା ସହିତ ଆପଣଙ୍କର ଚତୁର୍ଦ୍ଦବର୍ଷ ବିଚ୍ଛେଦ ହେବ ।" ମାତଳି ତାହା ଶୁଣିଲେ । ରାଜା କୌଶାମ୍ବୀକୁ ଗମନ କଲେ, ମାତ୍ର ତାହାଙ୍କର ମନ ଅଯୋଧ୍ୟାରେ ରହିଲା । ତତ୍ପରେ ସେ ଯୁଗନ୍ଧରାୟଣପ୍ରମୁଖ ମନ୍ତ୍ରିମାନଙ୍କୁ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ନିକଟରୁ ମୃଗାବତୀଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯାହା ଯାହା ଶୁଣିଥିଲେ, ସେ ସମସ୍ତ ଉତ୍କଳ ଚିତ୍ତରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କଲେ ଏବଂ ଶୀଘ୍ର ଅଯୋଧ୍ୟାନଗରସ୍ଥ କୃତବର୍ମ୍ମାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଦୂତ ପଠାଇଲେ । କୃତବର୍ମ୍ମା ଦୂତମୁଖରୁ ଏହି ଶୁଭସମ୍ବାଦ ଶୁଣି ଦେବୀ କଳାବତୀଙ୍କ ନିକଟରେ କହିବାରୁ ସେ କହିଲେ, "ରାଜନ୍ ! ମୋର ମନେ ପଡ଼ୁଅଛି, କୌଣସି ଦ୍ୱିଜ ମୋତେ ସ୍ୱପ୍ନରେ ଏହି କଥା କହିଥିଲେ । ରାଜା ସହସ୍ରାନୀକଙ୍କ ହସ୍ତରେ ହିଁ ମୃଗାବତୀକୁ ଦାନ କରିବା ଉଚିତ ।" ତତ୍ପରେ ରାଜା ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ମୃଗାବତୀର ରୂପ ଓ ନୃତ୍ୟଗୀତାଦି-କୌଶଳ ଦୂତକୁ ଦେଖାଇଲେ ଏବଂ ଅଶେଷ କଳାର ଆଧାରଭୂତା ସେହି ମୃଗାବତୀକୁ ରାଜା ସହସ୍ରାନୀକଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କଲେ । କିଛିକାଳ ପରେ ମନ୍ତ୍ରୀ ଯୁଗନ୍ଧରାୟଣଙ୍କର ଯୌଗନ୍ଧରାୟଣ, ସୁପ୍ରତୀକଙ୍କର ରୁମନ୍ୱାନ ଏବଂ କର୍ମ ସଚିବଙ୍କର ବସନ୍ତକ ନାମରେ ପୁତ୍ର ଜାତ ହେଲେ । କିଛିଦିନ ପରେ ରାଣୀ ମୃଗାବତୀଙ୍କର ଗର୍ଭ-ସଞ୍ଚାର ହେଲା । ରାଜା ସହସ୍ରାନୀକ ରାଣୀଙ୍କର ମୁଖକୁ ଯେତେ ଦେଖିଲେ ମଧ୍ୟ ତାହାଙ୍କର ତୃପ୍ତି ମେଣ୍ଟିଲା ନାହିଁ । ରାଣୀଙ୍କର ସଦ ଖାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛା ହେଲା । ସେ ଦିନେ ବୁଧିରପୂର୍ଣ୍ଣ ଲୀଳାବାପୀରେ ସ୍ନାନ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କଲେ । ରାଜା ସେହିକ୍ଷଣି ରକ୍ତସଦୃଶ ଲାକ୍ଷାରସରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଗୋଟିଏ ବାପୀ ନିର୍ମ୍ମାଣ କରାଇଲେ । ରାଣୀ ସେଥିରେ ସ୍ନାନ କରୁଥିବା ସମୟରେ ଗରୁଡ଼ଜାତୀୟ କୌଣସି ପକ୍ଷୀ ତାଙ୍କୁ ମାଂସପିଣ୍ଡ ମନେ କରି ତାହାଙ୍କ ଉପରେ ପତିତ ହେଲା ଏବଂ କେଉଁଆଡ଼େ ଘେନି ଚାଲିଗଲା । ରାଜା ବିହ୍ୱଳ ହୋଇପଡ଼ିଲେ; ତାହାଙ୍କର ଧୈର୍ଯ୍ୟଚ୍ୟୁତି ହେଲା । ସେ ସେହିକ୍ଷଣି ଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ଭୂତଳରେ ପତିତ ହେଲେ । କ୍ଷଣକାଳ ପରେ ରାଜାଙ୍କର ଚୈତନ୍ୟୋଦୟ ହେଲା । ମାତଳି ନିଜର ପ୍ରଭାବବଳରେ ଏହି ଘଟଣା ଜାଣିପା-ରିଲେ । ସେ ତତ୍ପକ୍ଷଣାତ୍ ଆକାଶମାର୍ଗରେ ଉଭାଇ ରାଜାଙ୍କୁ ବହୁତ ପ୍ରବୋଧ କଲେ ଏବଂ ତିଳୋତ୍ତମାର ଅଭିଶାପରୁ ଏହି ବିଚ୍ଛେଦ ଘଟିଅଛି ବୋଲି କହି ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ । ରାଜା ଶୋକରେ ବିଳାପ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ- "ହା ପ୍ରିୟେ,ପାତକିନୀ ତିଳୋତ୍ତମାର କାମନା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା ।" ମନ୍ତ୍ରିମାନେ ତାହାଙ୍କୁ ବହୁତ ବୁଝାଇବାରୁ ସେ କିଞ୍ଚିତ୍ ଆଶ୍ୱସ୍ତ ହୋଇ ପୁନର୍ମିଳନ-ଆଶାରେ କାଳାତିପାତ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେହି ପକ୍ଷୀ ରାଣୀଙ୍କୁ ଉଦୟ ପର୍ବତକୁ ଘେନିଯାଇ ଜୀବିତ ଥିବା ଜାଣି ଛାଡ଼ି ଚାଲିଲା । ରାଣୀ ସେହି ଦୁର୍ଗମ ପର୍ବତରେ ନିଜକୁ ଅନାଥା ଦେଖି ଶୋକ ଓ ଭୟରେ କ୍ରନ୍ଦନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏକ ବିଶାଳ ଅଜଗରସର୍ପ ରାଣୀଙ୍କୁ ଗ୍ରାସ କରିବାପାଇଁ ଉଦ୍ୟତ ହେଲା । ହଠାତ୍ ଜଣେ ଦିବ୍ୟପୁରୁଷ ଆବିର୍ଭୂତ ହୋଇ ଅଜଗରକୁ ବିନାଶକରି ରାଣୀଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କଲେ ଏବଂ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସେହିକ୍ଷଣି ଅନ୍ତର୍ହିତ ହୋଇଗଲେ । ରାଣୀ ନିଜର ମୃତ୍ୟୁ-କାମନା କରି ଏକ ମଦମତ୍ତ ବନଗଜ-ସମ୍ମୁଖରେ ଆତ୍ମ-ସମର୍ପଣ କଲେ; ମାତ୍ର ସେହି ହସ୍ତୀ ତାହାଙ୍କୁ ବିନାଶ କଲାନାହିଁ । କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ! ବନ୍ୟଶ୍ୱାପଦ ମଧ୍ୟ ଏହାଙ୍କୁ ବିନାଶ କଲାନାହିଁ । ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର କୃପା ହେଲେ କୌଣସି ବିପଦ ଘଟେନାହିଁ । ରାଣୀ ମୃଗାବତୀ ଗୋଟିଏ ଭୀଷଣ ଜଳପ୍ରପାତସମ୍ମୁଖରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ ନିଜର ସ୍ୱାମିଙ୍କୁ ଚିନ୍ତାକରି ଉଚ୍ଚସ୍ୱରରେ କ୍ରନ୍ଦନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଫଳମୂଳ ଆହରଣ କରିବାକୁ ଆସିଥିବା ଏକ ଋଷିପୁତ୍ର ସେହି କ୍ରନ୍ଦନ ଶୁଣି ଆସି ଦେଖିଲେ ଯେ, ଯେପରି ଶୋକ ମୂର୍ତ୍ତି ଧାରଣକରି ରୋଦନ କରୁଅଛି । ସେ ରାଣୀଙ୍କର ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଅବଗତ ହୋଇ ତାହାଙ୍କୁ ନାନାବିଧ ପ୍ରବୋଧ-ବାକ୍ୟରେ ଆଶ୍ୱାସ ଦେଇ ଜମଦଗ୍ନି ଋଷିଙ୍କର ଆଶ୍ରମକୁ ଘେନିଗଲେ । ରାଣୀ ଦେଖିଲେ ଯେ, ସୂର୍ଯ୍ୟସମ ତେଜସ୍ୱୀ ଜମଦଗ୍ନି ସେଠାରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିବାରୁ ଉଦୟ ପର୍ବତରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅସ୍ତ ହୁଏନାହିଁ ବୋଲି ଅନୁମିତ ହେଉଅଛି । ରାଣୀ ଋଷିଙ୍କ ପଦତଳରେ ପତିତ ହେବାରୁ ସେ ତାହାଙ୍କୁ କହିଲେ, "ବତ୍ସେ, ଏଠାରେ ତୁମ୍ଭର ଗୋଟିଏ କୁଳସନ୍ତାନ ଜାତ ହେବ ଏବଂ ତୁମ୍ଭର ସ୍ୱାମୀ ସହିତ ପୁନର୍ମିଳନ ହେବ । ତୁମ୍ଭେ ଶୋକ କରନାହିଁ ।" ଋଷିଙ୍କ ମୁଖରୁ ଏହି ଆଶ୍ୱାସବାଣୀ ଶୁଣି ମୃଗାବତୀ ସ୍ୱାମୀସହିତ ପୁନର୍ମିଳନ-ଆକାଙ୍କ୍ଷାରେ ସେହି ଆଶ୍ରମରେ ଅବସ୍ଥାନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କିଛିଦିନପରେ ରାଣୀ ଏକ ପୁତ୍ରରତ୍ନ ପ୍ରସବ କଲେ । "ଉଦୟନ ନାମରେ ମହା ଯଶସ୍ୱୀ ରାଜା ଜାତ ହେଲେ; ଏହାଙ୍କର ପୁତ୍ର ସମସ୍ତ ବିଦ୍ୟାଧରମାନଙ୍କର ଅଧିପତି ହେବ" ପ୍ରସବ ସମୟରେ ଏହି ଆକାଶବାଣୀ ହେଲା । ଏହା ଶୁଣି ମୃଗାବତୀ ଆନନ୍ଦରେ ଆତ୍ମବିସ୍ମୃତ ହେଲେ । ଶିଶୁ ଉଦୟନ କ୍ରମଶଃ ନାନା ସଦ୍‌ଗୁଣରେ ବିଭୂଷିତ ହୋଇ ତପୋବନରେ ବର୍ଦ୍ଧିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଜମଦଗ୍ନି ଋଷିସ୍ମୃତି-ଧର୍ମାନୁସାରେ ଯାବତୀୟ ସଂସ୍କାର କରାଇ ତାହାଙ୍କୁ ବିଦ୍ୟା ଓ ସେଥି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଧନୁର୍ବିଦ୍ୟା ଶିଖାଇଲେ । ମୃଗାବତୀ ସ୍ନେହରେ ନିଜ ହସ୍ତରୁ ରାଜନାମାଙ୍କିତ ବଳୟକୁ ନେଇ ପୁତ୍ରର ହସ୍ତରେ ଟିକାଇ ଦେଲେ ।

ଦିନେ ଉଦୟନ ମୃଗୟାର୍ଥ ବନରେ ଭ୍ରମଣ କରୁଁ କରୁଁ ଦେଖିଲେ ଯେ, ଜଣେ ଶବର ଗୋଟିଏ ସର୍ପକୁ ଆକ୍ରମଣ କରିଅଛି । ସର୍ପପ୍ରତି ସେ ସଦୟ ହୋଇ କହିଲେ, "ହେ ଶବର ! ମୁଁ କହୁଅଛି, ସର୍ପଟିକୁ ଛାଡ଼ିଦେ ।" ତହିଁ ଶବର କହିଲା, "ପ୍ରଭୋ ! ମୁଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗରିବ; ସାପ ଖେଳାଇ ଜୀବିକାନିର୍ବାହ କରେଁ । ମୁଁ ଏହି ମହାବନରେ ଭ୍ରମଣ କରୁଁକରୁଁ ଏହି ସାପଟିକୁ ପାଇ ମହୌଷଧିବଳରେ ବଶୀଭୂତ କରିଅଛି ।" ଉଦୟ ଏହି କଥା ଶୁଣି ତାହାଙ୍କର ମାତୃ-ପ୍ରଦତ୍ତ ସେହି ସୁବର୍ଣ୍ଣବଳୟଟିକୁ ଶବରକୁ ପ୍ରଦାନ କରି-ବାରୁ ସେ ସର୍ପଟିକୁ ଛାଡ଼ିଦେଲା । ଶବର ସେହି ବଳୟଟିକୁ ଘେନି ଚାଲିଯିବାରୁ ସର୍ପଟି ଉଦୟଙ୍କୁ କହିଲା—"ମୁଁ ବାସୁକୀଙ୍କର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ସହୋଦର, ମୋର ନାମ ବସୁନେମି । ମୁଁ ଏହି ମଣିଟିକୁ ପ୍ରଦାନ କରୁଅଛି । ଏହାକୁ ଯତ୍ନରେ ରକ୍ଷାକରିବେ ।" ଏହା କହି ସେହି ସର୍ପ ସ୍ୱସ୍ଥାନକୁ ଚାଲିଗଲା । ଉଦୟନ ସେହି ମଣି ସହିତ ମାତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ।

ଏଣେ ଶବର ସେହି ରାଜନାମାଙ୍କିତ ବଳୟକୁ ବିକ୍ରୟ କରିବାପାଇଁ ଦୋକାନକୁ ନେଲା । ରାଜପୁରୁଷମାନେ ବଳୟରେ ରାଜାଙ୍କର ନାମ ଦେଖି ତାହାକୁ ରାଜାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଘେନିଗଲେ । ରାଜା ସହସ୍ରାନୀକ ସେହି ବଳୟକୁ ଦେଖି ଶୋକରେ ପଡ଼ିଗଲେ, "ଶବର, ଏ ବଳୟ କେଉଁଠି ପାଇଲୁ ?" ତହିଁ ଶବର ସେହି ବଳୟକୁ ଉଦୟ ପର୍ବତରେ କିପରି ପାଇଥିଲା, ତାହା ବର୍ଣ୍ଣନା କଲା । ଶବରମୁଖରୁ ଏହା ଶୁଣି ରାଜା ମହା ସଂଶୟରେ ପତିତ ହେଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଆକାଶବାଣୀ ହେଲା—"ହେ ରାଜନ୍ ! ଆପଣଙ୍କର ଶାପ କ୍ଷୟପ୍ରାପ୍ତ ହେଲାଣି । ଆପଣଙ୍କର ମହିଷୀ ଉଦୟ ପର୍ବତରେ ଜମଦଗ୍ନିଙ୍କ ଆଶ୍ରମରେ ପୁତ୍ର ସହିତ ବାସ କରୁଅଛନ୍ତି ।"

ସେହି ଉତ୍କଣ୍ଠା-ଦୀର୍ଘ ଦିବସ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଶେଷ ହେବାରୁ ତହିଁ ପରଦିନ ରାଜା ସହସ୍ରାନୀକ ସେହି ଶବରକୁ ଅଗ୍ରେ କରି ନିଜର ସ୍ତ୍ରୀସହିତ ମିଳିତ ହେବା ଅଭିପ୍ରାୟରେ ଉଦୟ ପର୍ବତକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ ।

କ୍ରମଶଃ

ଶ୍ରୀ ଗୋପୀନାଥ ଧଳ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

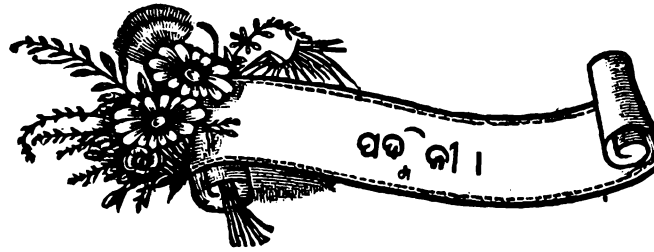

ତୃତୀୟ ସର୍ଗ ।

(ପୂର୍ବାନୁବୃତ୍ତି)

ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀ ଆସି ଏଣେ ଭ୍ରମଙ୍କ ନବରେ
ଉଚ୍ଚାରିଲା ପ୍ରାଣ "ଜୟଶଙ୍କର" ରବରେ ।
ବସାଇ ପର୍ଦ୍ଦିନୀ ତାକୁ ଶ୍ରଦ୍ଧାସମାଦରେ
ସମ୍ପାଦିଲେ ତୋଷ ତାର ସଙ୍ଗେ ସମ୍ବାଦରେ ।
ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ଭାଷି "ଜୟ ଶଙ୍କର-ଶଙ୍କରୀ"
ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀ କହୁଥାଏ ବାକ୍ୟ ତୋଷ କରି ।
ବାକ୍ୟେ ତା ନଥାଏ ଲୋଭ, ଥାଏ ପ୍ରଲୋଭନ;
କହୁଥାଏ ଅନ୍ତଃ ଆଉ ବାହ୍ୟର ଶୋଭନ ।
ସେ ଦିବସ କରି ଦେବ-ଆରାଧନା ଛଳ
ଅଳପ ଆଳାପ ପରେ ଚଳିଲା ଚଞ୍ଚଳ ।
ପର୍ଦ୍ଦିନୀଙ୍କ ଅନୁରୋଧେ ବୋଇଲା, "ନିଶ୍ଚୟ
କାଲି ଆସି କହିବ ମୋ ବିଷୟ-ନିଚୟ ।"
ଅନ୍ୟ ଦିନ ଆସି ପୁଣି ହୋଇ ଉପଗତ
ଜଳପିଲା କଳ୍ପି ନିଜ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଯାବତ ।
ସଂକ୍ଷେପରେ କହି କେତେ ତୀର୍ଥର ମହିମା
ବିସ୍ତାରିତ କଲା ଏକା ଯମୁନା-ଗରିମା ।
ବୋଇଲା, "ଯମୁନା ଗ୍ରହରାଜଙ୍କ ତନୁଜା;
ପାତକ-ନାଶିନୀ ଧର୍ମ୍ମରାଜଙ୍କ ଅନୁଜା;
ସ୍ୱର୍ଗଧାମୁ ଅବତରି ଆସୁଛନ୍ତି ବହି
ଅମୃତର ଧାରାରୂପେ ପବିତ୍ରତାମୟୀ ।
ବୃନ୍ଦାବେଣୀ-ବିଶୋଭିତ ବିନତ ବଦନେ
ଢାଳନ୍ତି ଅମୃତ ନିଜ ଭକତ-ସଦନେ ।
ଗ୍ରହଗଣ ତାରାଗଣ ଶ୍ରୀୟା-ତନୁ ବହି
ଯମୁନା-ଚରଣ-ତଳେ ନତ ଥାନ୍ତି ରହି ।
ତରଙ୍ଗପଟଳ ତାଙ୍କ ସ୍ୱର୍ଗର ସୋପାନ,
ଝଟକି ଉଠୁଛି ତହିଁ ହୀରାନୀଳାମାନ ।
ପୁଣ୍ୟେ ଭାସି ଲୋଟି ଲୋଟି ତହିଁ ଭକ୍ତଗଣ
କରିଥାନ୍ତି ସ୍ୱର୍ଗସୁଖ ଲୁଟି ଆହରଣ ।
ଯମୁନା-ଚରଣାମୃତ ମସ୍ତକେ ଧାରଣ
ନ କଲେ ମାନବ-ଜନ୍ମ-ଲାଭ ଅକାରଣ ।
ଯହିଁରେ ଯମୁନା ସର୍ବ ତୀର୍ଥମଧ୍ୟେ ସାର,
ବିଷ୍ଣୁ ତହିଁ ନେଇଥିଲେ କୃଷ୍ଣ-ଅବତାର ।
ତାଙ୍କୁ ସେବ କରେ ଯେହୁ ତାଙ୍କ ତଟେ ବାସ,
ହୁଏ ତାର ଶତଜନ୍ମ-କଳୁଷ-ବିନାଶ ।
ଭାଇ-ବନ୍ଧୁ-ପରିବାର କରି ପରିହାର
ପବିତ୍ର ପୁଳିନେ ତାଙ୍କ କରେଁ ମୁଁ ବିହାର ।
ଯମୁନା-ପ୍ରସାଦ ସର୍ବ ସମ୍ପଦର ଖଣି;
ତାହା ଲାଭ ଧନରତ୍ନ ଥାଏଁ ତୁଚ୍ଛ ମଣି ।"

ପର୍ଦ୍ଦିନୀ ବୋଇଲେ, "ତୀର୍ଥ ପୁରୁଷଙ୍କ ପାଇଁ;
ପତି ସେବି ନାରୀ ଥାଏ ଚତୁର୍ବର୍ଗ ପାଇ ।
ପଣ୍ଡାମାନେ ତୀର୍ଥ-ଭୂମି କରି ଅଧିକାର
ଲୋଭବଶେ କରିଥାନ୍ତି ନାନା ଅବିଚାର ।
ଶୁଣିଅଛୁଁ, ଗୟା କ୍ଷେତ୍ରେ, କରି ଲୋଭାପଣ
ସୀତାଙ୍କ ପଣନ୍ତ କାଟି ନେଲେ ପଣ୍ଡାଗଣ ।
ବିଶେଷତଃ ଆଜିକାଲି ଯବନ-ବିପ୍ଳବେ
ଉପଦ୍ରବ ହେଉଅଛି ସତୀତ୍ୱ-ବିଭବେ ।
ଯେଉଁନାରୀ ସ୍ୱଭାବତଃ ଥାଏ ପତିବ୍ରତା
ଜୀବନେ ତାହାର ପୂରିଥାଏ ପବିତ୍ରତା ।
ତାହା ଯୋଗୁ ତାର ପିତା ଭ୍ରାତାଙ୍କର ଯଶ
ଉଠାଇ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଶୁଭ୍ର କରି ବିହାୟସ ।
ପତିବ୍ରତା-ହୃଦ ହୋଇ ସ୍ୱର୍ଗରୁ ଉନ୍ନତ
ଦେବାଧିଦେବଙ୍କ ଠାରେ ହୁଏ ଉପଗତ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପତିରେ ଭକତି ତାର ମୁକତି-ସୋପାନ;
ପତି ତାର ଅଦ୍ୱିତୀୟ ଈଶ୍ୱର ସମାନ ।
ସତୀର ଚରିତ ପଢ଼ି ଶ୍ରବଣେ ଶ୍ରବଣେ
କରଇ ପିୟୁଷବୃଷ୍ଟି ଜୀବନେ ଜୀବନେ ।
ପତିବ୍ରତା ନ ଲୋଡ଼ଇ ନିଜର ଭକତି;
ନିଜେ ଥାଏ ସଦା ପତି-ଭଜନେ ନିରତ ।
ଗ୍ରହ ତାରା ଯେ ହେଉନ୍ତୁ, ବିନା ସୁଚରିତ
ନ ପାରନ୍ତି ହୋଇ ପର-ଆଶ୍ରୟେ ପରିତ ।
ସତୀତ୍ୱ-ରତନ କିନ୍ତୁ ଶୋଭେ ଯା' ହୃଦରେ,
ଦେବଗଣ ସଦା ତାକୁ ତୋଷିଥାନ୍ତି ବରେ ।
ଯମରାଜା ନେଇଥିଲେ ସତ୍ୟବାନପ୍ରାଣ;
ସତୀତ୍ୱ-ପ୍ରଭାବେ କଲେ ସାବିତ୍ରୀ ଆଦାନ ।
ପତିର ଚରଣ ସତୀ-ଜୀବନର ଭେଳା;
ତାହା ଯେହି ଭବପୁଣ୍ୟ-ଜଳେ ତାର ଖେଳା ।
ନ ବାଞ୍ଛଇ ସ୍ୱର୍ଗ ସତୀ, ନ ଲୋଡ଼େ ରତନ;
ସକଳ ସମ୍ପଦ ପତି-ପଦେ ତା ଯତନ ।
ପତି-ପଦରେଣୁ କଲେ ମସ୍ତକେ ବହନ,
ସହସ୍ର-ଜନମ-ପାପ ହୁଅଇ ଦହନ ।
କୋଟି ତୀର୍ଥଦର୍ଶନେ ଯେ ପୁଣ୍ୟ ଥାଏ ଫଳ,
ପତି-ପଦସେବା-ପୁଣ୍ୟ ତାକୁ ଯାଏ ବଳ ।
ପତି-ପ୍ରୀତି ହୁଏ ଯେବେ ହୃଦୟମଣ୍ଡନ,
ସକଳ ବିପତ୍ତି ହୁଏ ଜୀବନେ ଖଣ୍ଡନ ।
ପତିପଦ ନ ସେବିଲେ ଯୁବତୀ ଅସତୀ;
ଚିରକାଳ ହୁଏ ତାର ନରକେ ବସତି ।"

ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀ ବୋଇଲା,"ମୁଁ ହୋଇ ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀ
ସ୍ୱାମୀ-ପ୍ରୀତିପାଇଁ ସିନା ଯମୁନା-ବାସିନୀ ।
ପ୍ରଭୁ ମୋର ଲୋକନାଥ ଯମୁନାର ତଟେ
ଆବିର୍ଭୂତ ହୋଇଛନ୍ତି ଯମୁନା ନିକଟେ ।
ଅଭୀଷ୍ଟ-ଫଳଦ ସେହି ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଚରଣ-
ଭଜନାରେ ମଜି କରେଁ ସମୟ ହରଣ ।
ଦେଇଛନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ମୋତେ ସ୍ୱପନେ ଆଦେଶ,
'ବେଗେ ଦାସି ଚାଲିଯାଅ ଭୀମସିହ-ଦେଶ ।
ଭୀମପତ୍ନୀ ପତିବ୍ରତା ପଦ୍ମିନୀ ସୁନ୍ଦରୀ;
କହିବୁ ନିକଟେ ତାର ମୋର ନାମ ଧରି ।
ପ୍ରବଳ ହୋଇଛି ଏବେ ଯବନ-ପ୍ରଭାବ,
ହେଉଛି ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଯୋଗ୍ୟ ପୂଜାର ଅଭାବ ।
ପତିସଙ୍ଗେ ସତୀ କରି ଶୀଘ୍ର ଆଗମନ
କରୁ ମୋର ହୃଦୟର ତାପ ପ୍ରଶମନ ।
ଯବନର ଦର୍ପ ଭୀମସିହ କରି ନାଶ
କରୁ ତହିଁ ପଦ୍ମିନୀର ଗୌରବ ବିକାଶ ।
ଯମୁନାରେ ଅବଗାହି ଦେଲେ ମୋତେ ପାଣି,
ନିଶ୍ଚୟ ପଦ୍ମିନୀ ହେବ ଭାରତ-ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ ।
ତା' ନ ହେଲେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ପ୍ରକୋପ-ଉଦୟ
କରିଦେବ ଏହି ରାଜ୍ୟେ ବନ୍ଧୁ ଲୋକ କ୍ଷୟ ।'
ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଆଦେଶ ଯେନ ମନ୍ଦିରୁ ବାହାରି
ଜଣାଇ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ତାହା କରୁଛିଁ ଗୁହାରି ।
ବିଗ୍ରହ ନକର ଯଦି ପ୍ରଭୁଙ୍କର ତୋଷ,
ତୁମ୍ଭ ଯୋଗୁଁ ହେବ ମହା-ଲୋକକ୍ଷୟ-ଦୋଷ ।
ନୁହେଁ, ଭିଖାରୁଣୀ, କିଛି ନାହିଁ ମୋର ଋଣ;
ଦେଖିନିଅ ଏଥି ମୋର ପ୍ରଭୁଙ୍କ କରୁଣା ।"
ଏହା କହି ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀ ଝାଉଦେଲା କର;
ଝଉଳେ ତହିଁରୁ ମଣିମାଣିକ୍ୟ-ନିକର ।
ଉଚ୍ଚେ କରି ଉଚ୍ଚାରଣ "ଶଙ୍କର ଶଙ୍କର"
ବୋଇଲା, "ସାଧବି ! ହେଲ ମେଲାଣି ଏଥର ।"
ଶୁଣି ସବୁ କଥା ପୁଣି ଦେଖି ଏ ଘଟନା,
କ୍ଷଣେକ ପଦ୍ମିନୀ ହୋଇଗଲେ ଛନ୍ନମନା ।
ପୁଣି କ୍ଷଣେ ସବୁ କଥା ଆଲୋଚନା କରି
ଉତ୍ତର ଆରମ୍ଭ କଲେ ଗୋଟି ଗୋଟି ସ୍ୱର ।

କହୁଛିଁ, "ସାଧବି ! ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରଭୁ ଆଜ୍ଞାକ୍ରମେ
ଆସିଅଛ; ନ କହିଲ କିନ୍ତୁ ତା ପ୍ରଥମେ ।
ପ୍ରଥମ ଦିବସ କଲ ଅଳପ ଆଳାପ;
ନ କହିଲ ଏ ଅଦ୍ଭୁତ ଆଦେଶ-କଳାପ ।
ତା' ପରେ କହିଲ ଯାହା ନିଜର ପ୍ରସଙ୍ଗ;
ପର କଥା ତା ସହିତ ହେଉନାହିଁ ସଙ୍ଗ ।
ତା' ପରେ ଲାଗିଲ ରବିସୁତା-ପ୍ରଶଂସାରେ;
ବୋଇଲ, ଅଧମ ତୀର୍ଥ, ଆଉ ଯା ସଂସାରେ ।
ସର୍ବଶେଷେ ଶୁଣାଉଛ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଆଦେଶ;
ତହିଁପାଇଁ ଏକା ଗୁପ୍ତ ଆସିଅଛ ଦେଶ ।
କଥାରୁ ପ୍ରକାଶ, ତୁମ୍ଭଠାରୁ ବଳି ସତୀ
ହୋଇ ନ ପାରିବେ ଶିବ-ଜାୟା ଭଗବତୀ ।
ଯେ ପ୍ରଭୁ କରିବେ କୋପେ ବନ୍ଧୁଲୋକ କ୍ଷୟ,
ତୁମ୍ଭ ପାଣି ପାଇ ତୋଷ ଲଭନ୍ତେ ନିଶ୍ଚୟ ।
ତୁମ୍ଭ ସେବା ଏଡ ମୋତେ କରିବେ ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ,
ଏହା ତ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପକ୍ଷେ ଅନୁଚିତ ବାଣୀ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯବନ-ପ୍ରତାପ ସେହୁ ନ ପାରନ୍ତି ସହି;
ତହିଁର ପ୍ରକୋପେ ଦେବେ ଅନ୍ୟ ଲୋକ ଦହି ।
ତୁମ୍ଭେ ନିଜେ ହେଲେ ଖଣ୍ଡା-ଖର୍ପର-ଧାରିଣୀ
କ୍ଷଣକରେ ହୋଇପାର ଲୋକ-ସଂହାରିଣୀ ।
ଭାଗ୍ୟ ଥିଲା, ପାଇଗଲୁଁ ତୁମ୍ଭ ଦରଶନ;
ନ କର ଅଧିକ ଆଉ ଲୋମ-ହର୍ଷଣ ।
ପ୍ରଭୁକୃପା-ନିଦର୍ଶନ ରତନ ସକଳ
ଆମ୍ଭ ଯୋଗ୍ୟ ନୁହେ, ତାହା ଭକ୍ତଙ୍କ ସମ୍ବଳ ।
ବିବିଧ-ରୂପିଣୀ ଦେବି ! ଦେଉନ୍ତୁ ମେଲାଣି;
ଗୃହିଁ ଗୃହିଁ କେତେ ଆମ୍ଭ ଲୋମାଞ୍ଚ ହେଲାଣି ।
କିଏ ତୁମ୍ଭେ, କାହିଁପାଇଁ ତୁମ୍ଭ ଆଗମନ ?
ନ ପାରିଲୁଁ ଜାଣି ହୋଇ ବିସ୍ମୟ-ମଗନ ।"
ଶୁଣି ଶୁଣି ପଦ୍ମିନୀଙ୍କ ବିଦ୍ରୂପ ବ୍ୟଞ୍ଜନା
ହୃଦୟ ଭିତରେ ଭରି ବିଷମ ଗଞ୍ଜନା,
ସହିର ଚହିର ଲଂଘି ନିବରୁ ବାହାରି
ଚାଲିଗଲା ପଥେ ମୁଖ ନ ଚାହିଁ କାହାରି ।
ଦୁର୍ଗ ତେଜି ପଥେ ଭେଟି ସହଚର ଚାରି
ହସି ହସି କହିଗଲା ନିଜ ସମାଚାର ।
ବୋଇଲା, "ଚୌହାଣ-ସୁତା ବଡ଼ ବୁଦ୍ଧିମତୀ;
ନ ପୂରିଲା ତାକୁ ମୋର ଠକିବା ଶକତି ।
ଚିତା କାଟି ଦେଇଅଛୁଁ କେତେ ନରବରେ;
ପରାଜିତ ହେଲି ଆଜି ପଦ୍ମିନୀ-ନିବରେ ।"

ଶ୍ରୀ ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେର ।

ଶ୍ରେଷ୍ଠସେନ—ଅନନ୍ତର ମେଘବାହନଙ୍କ ପୁତ୍ର ଶ୍ରେଷ୍ଠ-ସେନ ରାଜ୍ୟାଧିରୂଢ଼ ହେଲେ । କେହି କେହି ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରବରସେନ ପ୍ରଥମ ଓ ତୁଞ୍ଜୀନ ଦ୍ୱିତୀୟ ନାମରେ ଅଭିହିତ କରିଅଛନ୍ତି । ସେ ପୁରାଣାଧିଷ୍ଠାନ ଗ୍ରାମରେ ପ୍ରବରେଶ୍ୱରାଦି ଅନେକ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ ଏବଂ ପ୍ରବରେଶ୍ୱରଙ୍କ ପୂଜାନିର୍ବାହାର୍ଥେ ହିରଣ୍ୟ ଦେଶ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଥିଲେ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ-ସେନ ୩୦ ବର୍ଷ ରାଜା ହୋଇ ସ୍ୱର୍ଗାରୋହଣ କଲେ ।

ହିରଣ୍ୟ ଓ ତୋରମାଣ—ଶ୍ରେଷ୍ଠସେନଙ୍କ ଉତ୍ତରୁ ହିରଣ୍ୟ ଓ ତୋରମାଣ ନାମଧେୟ ତାହାଙ୍କର ଦୁଇ ପୁତ୍ର କାଶ୍ମୀରର ରାଜ୍ୟଭାର ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ତୋରମାଣ ପ୍ରଚଳିତ ବଳାହିତ ମୁଦ୍ରା ଉଠାଇ ସ୍ୱନାମାଙ୍କିତ "ଦିନାର" ନାମକ ମୁଦ୍ରାର ପ୍ରଚଳନ କରାଇଥିଲେ । ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭ୍ରାତା ରାଜା ହିରଣ୍ୟ "ମୋତେ ଅବଜ୍ଞା କରି ତୋରମାଣ କିପରି ନିଜେ ନୃପତୁଲ୍ୟ ଆଚରଣ କଲା" ଏହା ଭାବି କ୍ରୋଧାନ୍ୱିତ ହୋଇ ତୋରମାଣକୁ କାରାରୁଦ୍ଧ କଲେ । ସେ ସମୟରେ ତାହାଙ୍କର ସହଧର୍ମିଣୀ ଇକ୍ଷାକୁବଂଶୀୟ ରାଜା ବଜ୍ରେନ୍ଦ୍ରଙ୍କର କନ୍ୟା ଅଞ୍ଜନା ଗର୍ଭବତୀ ହୋଇଥିଲେ ।

ପ୍ରବରସେନ ଦ୍ୱିତୀୟଙ୍କ ଜନ୍ମବୃତ୍ତାନ୍ତ—ଅଞ୍ଜନାଙ୍କର ପ୍ରସବ ସମୟ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାରୁ ସେ ସ୍ୱାମିଙ୍କର ଆଦେଶ-ମତେ ଜଣେ କୁମ୍ଭକାରର ଗୃହକୁ ଯାଇ ସେଠାରେ ପୁତ୍ର ପ୍ରସବ କଲେ । କାକ ଯେପରି କୋକିଳଶାବକକୁ ପୁତ୍ରବତ୍ରେ ପୋଷଣ କରେ, କୁମ୍ଭକାରପତ୍ନୀ ମଧ୍ୟ ରାଜକୁମାରକୁ ଲବ କରି ସନ୍ତାନନିର୍ବିଶେଷରେ ପାଳନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଉକ୍ତ ରାଜକୁମାରଙ୍କୁ ତଥାସ୍ତୁ ଜନନୀ ଓ କୁମ୍ଭକାରପତ୍ନୀ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କେହି ଜାଣିପାରି ନ ଥିଲେ । ମାତାଙ୍କର ଅନୁଜ୍ଞାନୁଯାୟୀ ପ୍ରବରସେନଙ୍କ ଔରସ ଏହି ତନୟ ପ୍ରବର-ସେନ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହେଲେ । ଉକ୍ତ ରାଜକୁମାର ଶୈଶବରେ ସତ୍‌କୁଳସମ୍ଭୂତ, ତେଜସ୍ୱୀ ଓ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ବାଳକମାନଙ୍କ ସହ କ୍ରୀଡ଼ା କରୁଥିଲେ ଏବଂ ସହରବାସୀ କୁମ୍ଭକାରବାଳକମାନଙ୍କ ସହ ସମ୍ପର୍କ ରଖୁ ନ ଥିଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କ୍ରୀଡ଼ା ସମୟରେ ବାଳକମାନେ ପ୍ରଭୁତବଳଶାଳୀ ଏହି ରାଜକୁମାରଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କର ରାଜା ବୋଲି ମଣୁଥିଲେ । ସେ ମଧ୍ୟ ସାମ, ଦାନାଦି ଉପାୟ-ଚତୁଷ୍ଟୟ ପ୍ରୟୋଗ ପୂର୍ବକ ରାଜୋଚିତ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । ଏହିରୂପେ କ୍ରୀଡ଼ା କରୁଅଛନ୍ତି, ଏମନ୍ତସମୟରେ ଦିନେ ତାହାଙ୍କର ମାତୁଳ ଜୟେନ୍ଦ୍ର ଘଟନାକ୍ରମେ ତାହାଙ୍କୁ ସାଦରରେ ଅଭିନନ୍ଦନ କଲେ । ବାଳକମାନେ "ରାଜା ଜୟେନ୍ଦ୍ର" ବୋଲି ଯେତେବେଳେ କହିଲେ, ସେତେବେଳେ ସେ ଜୟେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପ୍ରତି ନୃପତୁଲ୍ୟ ସଗର୍ବ ଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପ କଲେ । ଏହା ଦେଖି ଜୟେନ୍ଦ୍ର ମନରେ ସ୍ଥିର କଲେ, "ନିଶ୍ଚୟ ଏହି ବାଳକ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତବଂଶୀୟ" ଏବଂ ଭଗିନୀପତିଙ୍କର ସାଦୃଶ୍ୟ ଅବଲୋକନ କରି ଭାଗିନେୟ ବୋଲି ଅନୁମାନ କଲେ । ଅନନ୍ତର ବାଳକର ବିବରଣ ଜାଣିବାକୁ ଉତ୍କଣ୍ଠିତ ହୋଇ ତାହାର ଅନୁଗମନ କଲେ ଏବଂ କୁମ୍ଭକାର-ଗୃହରେ ସ୍ୱୀୟ ଭଗିନୀଙ୍କର ଦର୍ଶନଲାଭ କରିବାକୁ ପାଇଲେ । ବହୁଦିବସ ପରେ ଉଭୟେ ଉଭୟଙ୍କୁ ଦେଖି ରୋଦନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ବାଳକ କୁମ୍ଭକାର ପତ୍ନୀଙ୍କୁ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ, "ମା ! ଏ ଉଭୟେ କିଏ ?" ସେ କହିଲା, "ବତ୍ସ !ଜଣେ ତୁମ୍ଭର ମାତା ଓ ଅନ୍ୟ ଜଣକ ତୁମ୍ଭର ମାତୁଳ ।" ଅନନ୍ତର ବାଳକ ପିତାଙ୍କ କାରୁକ ବିଷୟ ଶୁଣି କ୍ରୋଧରେ ଜର୍ଜ୍ଜରିତ ହୋଇ ଉଠିଲେ । କିନ୍ତୁ ଜୟେନ୍ଦ୍ର କିଛି ସମୟ ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ଉପଦେଶ ଦେଇ କାର୍ଯ୍ୟାନ୍ତରରେ ଗମନ କଲେ । କିୟତ୍କାଳ ପରେ ଯେତେବେଳେ ପ୍ରବରସେନ ରାଜ୍ୟରେ ବିଦ୍ରୋହ ଜନ୍ମାଇବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଲେ, ରାଜା ହିରଣ୍ୟ ସ୍ୱଇଚ୍ଛାରେ କନିଷ୍ଠ ତୋରମାଣଙ୍କୁ କାରାମୁକ୍ତ କଲେ । କିନ୍ତୁ ତୋରମାଣ ସହସା ମୃତ୍ୟୁ-ମୁଖରେ ପତିତ ହେଲେ । ପ୍ରବରସେନ ପତି-ବିରହିଣୀ ଜନନୀଙ୍କୁ ମରଣୋଦ୍ୟମରୁ କ୍ଷାନ୍ତ କରି, ପିତୃ-ବିୟୋଗ-ଜନିତ ଔଦାସ୍ୟ ହେତୁ ତୀର୍ଥଦର୍ଶନାଭିଳାଷରେ ଦିଗନ୍ତରକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ । ରାଜା ହିରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟ ୩୦ ବର୍ଷ ୨ମାସ ରାଜତ୍ୱ କରି ଅପୁତ୍ରକ ଅବସ୍ଥାରେ ମରଦେହ ତ୍ୟାଗ କଲେ ।

ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ଓ ମାତୃଗୁପ୍ତ :—ସେ ସମୟରେ ଭୁବନ-ବିଖ୍ୟାତ ରାଜା ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ଉଜ୍ଜୟିନୀ ନଗରୀରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ । ତାହାଙ୍କର ଅପର ନାମ ହର୍ଷ । ଉକ୍ତ ରାଜା ଶକମାନଙ୍କୁ ବିନାଶ କରି ଭଗବାନ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ମ୍ଲେଚ୍ଛ-ନିଧନ-ଚିନ୍ତାର ଭାର ଅନେକାଂଶରେ ଲଘୁ କରି ଦେଇଥିଲେ । ମାତୃଗୁପ୍ତ ନାମଧେୟ ଜଣେ କବି ଏହି ସଦାଶୟ ରାଜାଙ୍କର କୀର୍ତ୍ତି-କଳାପ ଶ୍ରବଣ କରି ରାଜାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଆଗମନ କଲେ । ଉକ୍ତ କବି ବିଶିଷ୍ଟ ସଭାମାନଙ୍କରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ବହୁ ଅଭିଜ୍ଞତା ଲାଭ କରି ଥିବାରୁ, ଏହି ଗମ୍ଭୀର-ପ୍ରକୃତି ରାଜା ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କର ଦର୍ଶନମାତ୍ରକେ ତାହାଙ୍କର ଅଲୌକିକ ପ୍ରଭାବ ଓ ଗୁଣରାଶି ଅବଗତ ହେଲେ ଏବଂ ମନେ ମନେ ଭାବିଲେ—ଏହି ସେହି ପ୍ରାତଃସ୍ମରଣୀୟ ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ରାଜା ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ;—ଯାହାଙ୍କ ନିକଟରେ ସମ୍ମାନ ଲାଭ କରିବା ନିମିତ୍ତ ଜ୍ଞାନୀ ଓ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କୁ କୃତାଞ୍ଜଳି ହୋଇ ଅବସ୍ଥାନ କରିବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ—ଯାହାଙ୍କର ନିରପେକ୍ଷ ସୁବିଚାର ହେତୁ ଖଳାଳାପପ୍ରିୟ ଧୂର୍ତ୍ତ ଲୋକମାନେ ବିଫଳ-ପ୍ରଯତ୍ନ ହୋଇଥାନ୍ତି ଏବଂ ଗୁଣୀମାନେ ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ସମ୍ମାନ ଓ ସତ୍କାର ଲାଭ କରି ଯଥୋଚିତ ପୁରସ୍କୃତ ହୋଇଥାନ୍ତି—ଯାହାଙ୍କର ସେବାରେ ନିୟୋଜିତ ସେବକମାନଙ୍କର ଶ୍ରମ ହିମାଳୟରେ ବରଫ-ବିନ୍ଦୁତୁଲ୍ୟ କଦାପି ବିଫଳ ହୁଏନାହିଁ—ଯେଉଁ ରାଜାଙ୍କ ସଭାରେ କଳହପ୍ରିୟ, ଅସତ୍ୟ-ସନ୍ଧ, ଉତ୍କୋଚଗ୍ରାହୀ ମନ୍ତ୍ରୀର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ—ଯାହାଙ୍କର ସେବକମାନେ ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ଅଶ୍ଳୀଳ ଓ ବିଦ୍ରୂପ ବାକ୍ୟ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ନାହିଁ, ଅଥବା ଈର୍ଷା-ପ୍ରଣୋଦିତ ହୋଇ ଅପରର ପ୍ରବେଶରେ ବିଘ୍ନ ଘଟାଇବା ନିମନ୍ତେ ଅଭିସନ୍ଧି କରନ୍ତି ନାହିଁ—ଯେଉଁ ରାଜା ଆତ୍ମଶ୍ଳାଘାନ୍ୱିତ ବିଦ୍ୱନ୍ମନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ମୁଖପେକ୍ଷୀ ନୁହନ୍ତି—ଯାହାଙ୍କ ସହ ଆଳାପ ମଧ୍ୟ ଅଭ୍ୟୁଦୟପ୍ରଦ—ସେହି ସର୍ବଦୋଷ-ବିହୀନ ରାଜା ଯଥାର୍ଥରେ ମୋର ପରିଚର୍ଯ୍ୟାର ଏକମାତ୍ର ଉପଯୁକ୍ତ ପାତ୍ର । ଭାଗ୍ୟବଳରେ ଆଜି ଉକ୍ତ ରାଜାଙ୍କର ଦର୍ଶନ ଲାଭ ହେଲା; ନିଶ୍ଚୟରେ ମୋର ଅଭୀଷ୍ଟ ସିଦ୍ଧ ହେବ । କିନ୍ତୁ ଏହି ଗମ୍ଭୀରଚେତା, ଗୁଣଗ୍ରାହୀ, ସ୍ଥିରମତି ରାଜାଙ୍କର ଅନୁଗ୍ରହ ଶୀଘ୍ର ଲାଭ କରିବା ସମ୍ଭବପର ନୁହେ । ଏଣୁ ପ୍ରଥମରେ ଏହାଙ୍କର ସେବକଭାବରେ ରହିବା ବାଞ୍ଛନୀୟ । ଏହିରୂପେ ବହୁକ୍ଷଣ ଚିନ୍ତାକରି ମାତୃଗୁପ୍ତ ଗୁଣିଗଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଉପବେଶନ କଲେନାହିଁ । ମାତୃଗୁପ୍ତ ଏପରି ନମ୍ରଭାବରେ ସ୍ୱଗୁଣ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିବା ଦେଖି, ରାଜା ସହସା ବୁଝି ପାରିଲେ ଯେ,ସେ ନିଜର ଯୋଗ୍ୟତା ବୁଝାଇ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ତାହାଙ୍କର ସେବା କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟୋଗୀ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ପ୍ରଥମରେ ପରୀକ୍ଷା କରିବା ସକାଶେ ରାଜା ମାତୃଗୁପ୍ତଙ୍କୁ ଉପଯୁକ୍ତ ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ନ ଥିଲେ । ତଥାପି ମାତୃଗୁପ୍ତ ପ୍ରୀତି-ସହକାରେ ରାଜାଙ୍କର ସେବା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ରାଜାଙ୍କର ପ୍ରିୟାଳାପରେ ସେ କେବେ ବିଚଳିତ ହୋଇ ନଥିଲେ ଏବଂ ରାଜାଙ୍କଦ୍ୱାରା ଅବହେଳିତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେ କଦାପି ବିରକ୍ତି

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରକାଶ କରି ନଥିଲେ । ଏହିରୂପେ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ମାତୃଗୁପ୍ତ ଅବିଶ୍ରାନ୍ତଭାବରେ ରାଜାଙ୍କର ସେବା କରି ମାସ ସ ଅତିବାହିତ କଲେ । ଦିନେ ରାଜା ବହିଃଦେଶକୁ ଯାଇ ଏହି କୃଶ-କଳେବର, ଧୂଳିଧୂସରିତ, ଜୀର୍ଣ୍ଣବସନ-ପରିହିତ ମାତୃଗୁପ୍ତଙ୍କୁ ଅବଲୋକନ କରି ଭାବିଲେ—"ଆହା ! ସେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଦୃଢ଼ତା ବୁଝିବା ନିମନ୍ତେ ଏ ଗୁଣବାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ମୁଁ କେତେ କଷ୍ଟ ଦେଲି; ଧନମଦରେ ମତ୍ତ ହୋଇ ଏହାଙ୍କର ଭୋଜନପରିଧାନବିଷୟ ମଧ୍ୟ ଚିନ୍ତା କରୁନାହିଁ । ଏହି ସେବାର ବିନିମୟରେ ଉକ୍ତ ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଯଦି କୌଣସି ଅମୂଲ୍ୟ ରତ୍ନ ପ୍ରଦାନ କରି ନ ପାରିବି, ତେବେ କାହିଁକି ଏପରି ପରୀକ୍ଷା କରିବାକୁ ଗଲି ? ବର୍ତ୍ତମାନ କିପରି ଏହି ଗୁଣୀଙ୍କୁ କଠୋର ରାଜସେବାର ଉପଯୁକ୍ତ ପୁରସ୍କାର ପ୍ରଦାନ କରି ସେବାରୂପ ଋଣ ପରିଶୋଧ କରିବି ?" ଦିନେ ରାଜା ଅର୍ଦ୍ଧରାତ୍ରି ସମୟରେ ମାତୃଗୁପ୍ତଙ୍କୁ ପ୍ରଶ୍ନକଲେ—'ରାତ୍ରି କେତେ ଅଛି ?" ମାତୃଗୁପ୍ତ ଉତ୍ତର ଦେଲେ - "ମହାରାଜ ! ରାତ୍ରିର ଆଉ ଦେଢ଼ ପ୍ରହର ମାତ୍ର ଅବଶିଷ୍ଟ ଅଛି ।"ତା'ପରେ"କିପରି ଜାଣିଲ" ବୋଲି ପଚାରିବାରୁ ମାତୃଗୁପ୍ତ ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଶ୍ଳୋକଟି ରଚନା କରି ରାଜାଙ୍କ ନିକଟରେ ଆବୃତ୍ତି କଲେ ।

"ଶୀତେନୋଦ୍ଧୃଷ୍ଟିତସ୍ୟ ମାଷଶିମିବଚିନ୍ତାଣ୍ଡିବେ ମଜ୍ଜତଃ
ଶାନ୍ତାଗ୍ନିଂ ସ୍ପୃଷ୍ଟିତଧରସ୍ୟ ଧମତଃ କ୍ଷୁତ୍କ୍ଷାମ-କଣ୍ଠସ୍ୟ ମେ
ନିଦ୍ରା କ୍ୱାପ୍ୟବମାନିତେବ ଦୟିତା ସଂତ୍ୟଜ୍ୟ ଦୂରଂଗତା
ସତ୍‌ପାତ୍ର-ପ୍ରତିପାଦିତେବ ବସୁଧା
ନ କ୍ଷୀୟତେ ଶର୍ବରୀ ।"

(ରାଜନ୍) ଶୀତରେ ମୁଁ ବିଶେଷ କଷ୍ଟ ଅନୁଭବ କରୁଅଛି । କ୍ଷୁଧାରେ ମୋର କଣ୍ଠ ଶୁଷ୍କ ହୋଇଅଛି । ତଦୁପରେ ଚିନ୍ତାଣ୍ଡିବରେ ମାଷ (ଶିମ) ତୁଲ୍ୟ ମୁଁ ମଜ୍ଜିତ । ଏହି ଅସହ୍ୟ-ଶୀତ-ନିବାରଣ ସକାଶେ ସ୍ପୃଷ୍ଟିତ ଅଧରରେ ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ନିର୍ବାଣୋନ୍ମୁଖ ଅଗ୍ନି ସେବା କରୁଅଛି, ସେତେବେଳେ ନିଦ୍ରା ଅବମାନିତ ପତ୍ନୀ ତୁଲ୍ୟ ମୋତେ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଦୂରକୁ ଚାଲି ଯାଇଅଛି । ସୁତରାଂ ସତ୍‌ପାତ୍ରରେ ଭୂମିଦାନ ଯେପରି ଅକ୍ଷୟ ହୋଇଥାଏ, ମୋ ନିକଟରେ ରାତ୍ରି ମଧ୍ୟ କ୍ଷୟ ହେଉନାହିଁ ।) ରାଜା ଏହି ଶ୍ଳୋକଟିର ଅର୍ଥ ଅବଗତ ହୋଇ ମାତୃଗୁପ୍ତଙ୍କର ପରିଶ୍ରମକୁ ବିଶେଷ ପ୍ରଶଂସା କରି କବିଙ୍କୁ ସ୍ୱସ୍ଥାନକୁ ଯିବାକୁ ଅନୁମତି ଦେଲେ ଏବଂ ଚିନ୍ତା କଲେ—"ଏହାଙ୍କର ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ସମ୍ମାନ କିପରି ହେବ, ଏ ବିଷୟ ବହୁକ୍ଷଣ ଚିନ୍ତାକରି ମଧ୍ୟ କୌଣସି ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଉପନୀତ ହୋଇ ପାରିଲିନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଉକ୍ତ ଶ୍ଳୋକଟି ଶ୍ରବଣକରି ମୋର ସ୍ମରଣ ହେଉଅଛି ଯେ କାଶ୍ମୀର ରାଜ୍ୟରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜା ନାହିଁ; ସୁତରାଂ ଏହି ମାତୃଗୁପ୍ତଙ୍କୁ କାଶ୍ମୀର ରାଜ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରିବି ।" ରାଜା ଏହିପ୍ରକାର ସଂକଳ୍ପ କରି ସେହି ରାତ୍ରିରେ କାଶ୍ମୀରର ମନ୍ତ୍ରିମାନଙ୍କ ନିକଟକୁ ପୁସ୍ତଭାବରେ ଦୂତ ପ୍ରେରଣ କଲେ ଏବଂ ଦୂତମୁଖରେ ଆଦେଶ ଦେଲେ "ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ମୋର ଆଜ୍ଞାପତ୍ର ଦେଖାଇବେ, ତାହାଙ୍କର ନାମ ମାତୃଗୁପ୍ତ; ତାହାଙ୍କୁ ତୁମ୍ଭେମାନେ ନିଃଶଙ୍କଭାବରେ ରାଜ୍ୟରେ ଅଭିଷିକ୍ତ କରିବ ।" ପରଦିନ ରାଜା ମାତୃଗୁପ୍ତଙ୍କୁ ଆହ୍ୱାନ କରି ଆଦେଶ ଦେଲେ-"କାଶ୍ମୀର-ରାଜ୍ୟର ଅବସ୍ଥିତି ଆପଣ ଜାଣନ୍ତି କି ? ସେଠାକୁ ସତ୍ୱର ଯାଇ ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ପୁରୁଷମାନଙ୍କୁ ଏହି ଆଦେଶ-ପତ୍ର ଖଣ୍ଡିକ ଦେବେ । ମୋର ଦେହର ଶପଥ; ଯେପରି କେହି ପଥମଧ୍ୟରେ ଏହି ପତ୍ର ପାଠ ନ କରେ । ଏହି ସହକାରେ ଏହି ଆଜ୍ଞା ପାଳନ କରିବେ ।" "ମହାରାଜଙ୍କର ଯେପରି ଆଜ୍ଞା ।" ଏହା କହି ମାତୃଗୁପ୍ତ କାଶ୍ମୀର-ଅଭିମୁଖରେ ବହିର୍ଗତ ହେଲେ । ଏହି ଘଟନାରେ ଲୋକମାନେ ନିଃସହାୟ, କ୍ଷୀଣ ମାତୃଗୁପ୍ତଙ୍କୁ ବିନାସମ୍ବଳରେ ପ୍ରେରିତ ହୋଇଥିବା ଦେଖି, ରାଜାଙ୍କୁ ନିନ୍ଦା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ମାତୃଗୁପ୍ତ ମଧ୍ୟ ପଥମଧ୍ୟରେ ଯିବା ସମୟରେ ହୃଦୟରେ କୌଣସି ଉଚ୍ଚାରଣାକ୍ଷ ପୋଷଣ କରି ନ ଥିଲେ । ଅନନ୍ତର ଶ୍ରମଭର୍ତ୍ତ ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଶୁଣିଲେ ଯେ, କାଶ୍ମୀରର ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ କୌଣସି କାରଣ ହେତୁ ସେଠାରେ ସମବେତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଅନନ୍ତର ମାତୃଗୁପ୍ତ ପରିଚ୍ଛଦ ପରିବର୍ତ୍ତନପୂର୍ବକ ଆଜ୍ଞାପତ୍ର ଦେବା ନିମନ୍ତେ ମନ୍ତ୍ରିମାନଙ୍କ ସମୀପକୁ ଗମନ କଲେ । ମନ୍ତ୍ରିମାନେ ତାହାଙ୍କୁ ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ସତ୍କାର ପ୍ରଦର୍ଶନ ପୂର୍ବକ ମହାମୂଲ୍ୟ ଆସନରେ ଉପବିଷ୍ଟ କରାଇଲେ । ଅନନ୍ତର ମାତୃଗୁପ୍ତ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କର ଆଜ୍ଞାପତ୍ରଟି ସେମାନଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଅର୍ପଣ କଲେ । ସେମାନେ ପତ୍ରଟି ଉନ୍ମୋଚନ କରି ପାଠ କଲେ ଏବଂ ବିନୟସହକାରେ କହିଲେ, "ମହାଶୟ ! ଆପଣଙ୍କର ନାମ ମାତୃଗୁପ୍ତ ?" ମାତୃଗୁପ୍ତ ସହାସ୍ୟ ବଦନରେ କହିଲେ "ହଁ ମୋର ନାମ ।" ଅତଃପର ମନ୍ତ୍ରୀପ୍ରଭୃତି ପ୍ରଧାନ ଲୋକମାନେ ସମବେତ ହୋଇ ମାତୃଗୁପ୍ତଙ୍କର ଅଭିଷେକ କ୍ରିୟା ସମ୍ପାଦନ କଲେ ଏବଂ ତାହାଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନପୂର୍ବକ କହିଲେ, "ମହାରାଜ ! ଏହି କାଶ୍ମୀରରାଜ୍ୟ ଶାସନ କରିବା ସକାଶେ ଆମ୍ଭେମାନେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଥିଲୁଁ । ସେ ଆପଣଙ୍କୁ ନିଜର ସମକକ୍ଷ ବିବେଚନା କରି ପ୍ରେରଣ କରିଅଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆପଣ ଏହି ରାଜ୍ୟପାଳନ କରନ୍ତୁ ।" ରାଜା ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କର ତାଙ୍କପ୍ରତି ଏରୂପ ଅନୁପମ ସମାଦର ଦେଖି, ମାତୃଗୁପ୍ତ ନାନାଦି ସତ୍କର୍ମରେ ସେଠାରେ ସେହି ଦିବସ ଅତିବାହିତ କଲେ ଏବଂ ପରଦିନ ଭୃତ୍ୟୋଚିତ ସେବାର ନିଦର୍ଶନସ୍ୱରୂପ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ନିକଟକୁ ଦୂତମାନଙ୍କ ହସ୍ତରେ ପ୍ରଚୁର ସୁସ୍ୱାଦ ଫଳସହ ନିମ୍ନୋକ୍ତ ଶ୍ଳୋକଟି ଲେଖି ପଠାଇଲେ ।

"ନାକାର ମୁଦ୍‌ବହସି ନୈବ ବିକତ୍ଥସେ ତ୍ୱଂ
ଦିଶାଂ ନ ସୂଚୟସି ମୁଞ୍ଚସି ସତ୍ପଫଳାନି ।
ନିଃଶବ୍ଦ-ବର୍ଷଣମିବାମ୍ବୁ-ଧରସ୍ୟ ରାଜନ୍
ଫଲକ୍ଷ୍ୟତେ ଫଳତ ଏବ ତବ ପ୍ରସାଦମ୍ ।"

(ମହାରାଜ ! ଆକାରରେ ଆପଣଙ୍କର ମନୋଗତ ଭାବ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏନାହିଁ, ଆପଣ କୌଣସି ବିଷୟରେ ଶ୍ଳାଘା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରନ୍ତି ନାହିଁ ଏବଂ ନିଜର ବଦାନ୍ୟତା ନ ଦେଖାଇ ସମୁଚିତ ଫଳପ୍ରଦାନ କରିଥାନ୍ତି । ଜଳଧରର ନିଃଶବ୍ଦରେ ଜଳବର୍ଷଣ ଭଳି ଆପଣଙ୍କର ଅନୁଗ୍ରହ କେବଳ ଫଳରେ ସୂଚିତ ହୁଏ ।)

ଅନନ୍ତର ମାତୃଗୁପ୍ତ ଦିଗନ୍ତବ୍ୟାପୀ ସୈନ୍ୟସମୂହ ସହ ନଗରକୁ ପ୍ରବେଶକରି ରାଜଧର୍ମାନୁସାରେ କାଶ୍ମୀରରାଜ୍ୟ ଶାସନ କଲେ । ଏହି ତ୍ୟାଗଶୀଳ ରାଜା ମାତୃଗୁପ୍ତ ଜୀବବଧର ନିଷେଧ-ଅର୍ଥେ ଆଜ୍ଞା ପ୍ରଚାରକରି ଯଜ୍ଞକର୍ମରେ ମାଂସ-ପରିବର୍ତ୍ତରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପିଷ୍ଟକାଦି ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କୁ ବିଶେଷ ସମାଦର କରି ସେମାନଙ୍କର ଅଭିଳାଷ ପୂରଣ କରୁଥିଲେ । ଦିନେ ମେଣ୍ଠ ନାମଧେୟ ଜନୈକ କବି ସ୍ୱବିରଚିତ "ହୟଗ୍ରୀବ ବଧ" କାବ୍ୟ ରାଜାଙ୍କୁ ଦେଖାଇଲେ । କିନ୍ତୁ ଏହି କାବ୍ୟ ଶେଷ ନ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜା ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କୌଣସି ମତ ପ୍ରକାଶ କରି ନ ଥିଲେ, ଅନନ୍ତର ମେଣ୍ଠ ଏହି " ପୋଥି " ବାନ୍ଧିବାର ଉଦ୍ୟୋଗ କରୁଅଛନ୍ତି, ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ରାଜା ପୋଥି ରଖିବା ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ସୁବର୍ଣ୍ଣପାତ୍ର ପ୍ରଦାନ କଲେ । କବି ଭର୍ତ୍ତୁମେଣ୍ଠ ମଧ୍ୟ ରାଜାଙ୍କର ଗୁଣଗ୍ରାହକତାରେ ନିଜକୁ ବିଶେଷ ସମ୍ମାନିତ ହୋଇଥିବା ବିବେଚନା କଲେ । ଏହି ରାଜା "ମାତୃଗୁପ୍ତ ସ୍ୱାମୀ" ନାମୀ ଭଗବାନ ମଧୁ-ସୂଦନଙ୍କ ଗୋଟିଏ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ । ମାତୃଗୁପ୍ତ ରାଜା ହୋଇ ୪ ବର୍ଷ ୮ ମାସ ୨୯ ଦିନ କାଶ୍ମୀରରାଜ୍ୟ ଭୋଗ କରିଥିଲେ ।

କ୍ରମଶଃ

ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜମୋହନ ପ୍ରଧାନ ।

ଶ୍ରୀମତ୍ ରାମାୟଣ-ସମାଲୋଚନା ।

(ପୂର୍ବାନୁବୃତ୍ତି)

ବିଭକ୍ତ-ପ୍ରବର ବଳରାମଦାସେ ଶ୍ରୀହରିଙ୍କ କୃପାରୁ କେବଳ ପରମାନ୍ତରିକ୍ଷାଗୀୟ ମୌଳିକ ବାକ୍ୟ-ମାନଙ୍କର ଜଟିଳ ନିଗୂଢ଼ ଅର୍ଥକୁ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିପାରିଥିଲେ । ଏହି ଯେ ତାଙ୍କର ପଦ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଉଦ୍ଭୂତ ହୋଇଅଛି, ସ୍ଥୂଳତଃ ଏହାର ଅର୍ଥହିଁ ଆଦି-କବିଙ୍କର ହୃଦୟସ୍ଥ ଅଭିପ୍ରାୟ । ବାଲ୍ମୀକିଙ୍କ ବାକ୍ୟରୁ ଏହି ଯଥାର୍ଥକତା ବାହାର କରିନେବା ବଡ଼ ଅସାଧ୍ୟ ବ୍ୟାପାର । ଏ ସ୍ଥଳରେ ମହର୍ଷି ବାଲ୍ମୀକି ଯେଉଁ ବାକ୍ୟ-ମାନ ଦେଇଅଛନ୍ତି, ତତ୍ସହିତ ବାଶିଷ୍ଠ, ଦୌବାସ-ପ୍ରମୁଖ ରାମାୟଣମାନଙ୍କରେ ଉକ୍ତ ବାକ୍ୟମାନଙ୍କର ଅର୍ଥ ଏକ ହୋଇ ପାରୁନାହିଁ । କାରଣ ବାଲ୍ମୀକିଙ୍କ ବାକ୍ୟର ସର୍ବସାଧାରଣବୋଧ୍ୟ ବାହ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶିତ ଅର୍ଥଟାକୁ ଧରିବାରେ ଏପରି ଧନ୍ଦା ଜନ୍ମିଅଛି । କେତେକ ଟୀକାକାର ମଧ୍ୟ ଏ ଧନ୍ଦାରେ ପଡ଼ି ସର୍ବବାକ୍ୟମାନଙ୍କର ସମରସତା

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦେଖାଇ ପାରିନାହାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅତି ଅଳ୍ପ ମନୀଷୀ ମାତ୍ର ମହର୍ଷିଙ୍କ ନିଗୂଢ଼ ଅଭିପ୍ରାୟ ବୁଝିପାରି ସର୍ବବାକ୍ୟ-ସାମରସ୍ୟ ପ୍ରତିପାଦିତ କରିପାରି ଅଛନ୍ତି । ଅନେକେ ଏହି ଘଟଣାରେ ପ୍ରତିପାଦିତ ମୌଳିକ ବାକ୍ୟମାନଙ୍କର ଅର୍ଥରେ ତର୍କ-ବିତର୍କ-ମୂଳକ ବିଚିକିତ୍ସା କରି ଆପଣାର ଅଯଥା ପକ୍ଷକୁ ସମର୍ଥନ କରନ୍ତି । ପାଠକଗଣ ଏ ସ୍ଥଳରେ ଏକାନ୍ତ ସାବଧାନତାପୂର୍ବକ ପାଠ ପରିଶୀଳନ କରନ୍ତୁ, ବିଷୟର ପରିଶୀଳନ କରନ୍ତୁ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଓଡ଼ିଆ ବାଲ୍ମୀକି ଯଥାର୍ଥ କହିଅଛନ୍ତି କି ନାହିଁ, ବିଚାର କରନ୍ତୁ । ଏହି ଘଟଣାର ବାଲ୍ମୀକୀୟ ବାକ୍ୟମାନଙ୍କର ବିଚାରରେ ପରମାନ୍ନ-ବିଭାଗର ପୂର୍ବାପର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ସମଗ୍ରଃ ବିବୃତ କରୁଅଛୁଁ; ପାଠକ ! ସାବଧାନତାରେ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ନିଅନ୍ତୁ ।

ମହର୍ଷି ବାଲ୍ମୀକି ଲେଖିଅଛନ୍ତି କି—

କୌଶଲ୍ୟାୟୈ ନରପତିଃ ପାୟସାର୍ଦ୍ଧଂ ଦଦୌ ତଦା ।
ଅର୍ଦ୍ଧାଦର୍ଦ୍ଧଂ ଦଦୌଚାପି ସୁମିତ୍ରାୟୈ ନରାଧିପଃ ।
କୈକେୟ୍ୟୈ ଚାବଶିଷ୍ଟାର୍ଦ୍ଧଂ ଦଦୌ ପୁତ୍ରାର୍ଥକାରଣାତ୍ ।
ପ୍ରଦଦୌ ଚାବଶିଷ୍ଟାର୍ଦ୍ଧଂ ପୟସସ୍ୟାମୃତୋପମଂ ।
ଅନୁଚିନ୍ତ୍ୟ ସୁମିତ୍ରାୟୈ ପୁନରେବ ମହୀପତିଃ ।
ଏବଂ ତାସାଂ ଦଦୌ ରାଜା ଭାର୍ଯ୍ୟାଣାଂ ପାୟସଂ ପୃଥକ୍ ।
ଇତି ବାଳକାଣ୍ଡେ ୧୬ଶ ୨୭—୨୯ଶ୍ଳୋ ।

ଏ ସ୍ଥଳରେ କେହି କେହି ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ-କର୍ତ୍ତାଙ୍କ ପ୍ରତିପାଦିତ ଅର୍ଥ ସହିତ ବାଲ୍ମୀକି ରାମାୟଣାର୍ଥର ଉପବୃଂହକ ବାଶିଷ୍ଠ, ଦୌର୍ବାସ, ଅଧ୍ୟାତ୍ମ-ରାମାୟଣ ପ୍ରମୁଖ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ପ୍ରତିପାଦିତ ବିଷୟାର୍ଥର ବିଚାର କଲେ ଦହନ-ଦୁହନ-ନ୍ୟାୟ ବିରୋଧ ଘଟୁଅଛି । ତେବେ ଯଥାର୍ଥ ଅର୍ଥର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କିପରି କରାଯାଇ ପାରେ ? ଯଦିଚ ଏପରି ଅପେକ୍ଷା ହୁଏ, ତେବେ ବହୁ ଅନୁସନ୍ଧାନ ପୂର୍ବକ ଯଥାର୍ଥତାକୁ ସୁତରାଂ ବାଲ୍ମୀକି ମହର୍ଷିଙ୍କ ହୃଦୟାଶୟକୁ ଖୋଜିନେବାକୁ ହେବ ।

ପ୍ରଥମତଃ ସନ୍ଦେହମୂଳକ ପୂର୍ବପକ୍ଷକୁ ଉପସ୍ଥାପିତ କରି ତା'ପରେ ପ୍ରାମାଣିକ ବଚନମାନଙ୍କରେ ସାଧକ-ବାଧକତାର ବିଚାରପୂର୍ବକ ସ୍ଥିର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ପ୍ରତିପାଦନ କରିବୁଁ ।

ଦଶରଥ ମହାରାଜ ପୁତ୍ରକାମେଷ୍ଟି ଯାଗରେ ଯେତେ-ବେଳେ ପ୍ରାଜାପତ୍ୟ ପୁରୁଷଙ୍କ ହସ୍ତରୁ ସନ୍ତାନପ୍ରଦ ଦେବ-ନିର୍ମିତ ପାୟସାନ୍ନକୁ ଅତି ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଆଦରର ସହିତ ଗ୍ରହଣ କଲେ, ତେତିକବେଳେ ପ୍ରୋକ୍ତ ପରମାନ୍ନକୁ ପ୍ରଥମେ ଦ୍ୱିଧା ବିଭକ୍ତ କରି ଅର୍ଦ୍ଧଭାଗ ପ୍ରଥମ ମହିଷୀ କୌଶଲ୍ୟାଙ୍କୁ ନେଇ ଦେଲେ । ତା'ପରେ ତଦବଶିଷ୍ଟ ଅର୍ଦ୍ଧଭାଗକୁ ପୁନଶ୍ଚ ଦୁଇଭାଗ କରି ତାହାର ଏକ ଭାଗ ସୁମିତ୍ରାଙ୍କୁ ଦେଇ ତଦବଶିଷ୍ଟ ଏକଭାଗକୁ ପୁଣି ଦୁଇଭାଗ କରି ସେହି ଅଂଶଦ୍ୱୟରୁ ଏକଅଂଶ କୈକେୟୀଙ୍କୁ ଦେଇ ତଦନନ୍ତର ଅବଶିଷ୍ଟ ଅଂଶଦ୍ୱୟ ମଧ୍ୟ ପୁନରପି ସୁମିତ୍ରାଙ୍କୁ କେବଳ ଦେଲେ ।

ଏପରି ଯେ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରନ୍ତି, ସେ ପୁଣି ନିଜ ଅଭିପ୍ରାୟର ଉପଲକ୍ଷରେ ପୁଣି କହନ୍ତି କି, ଏହି ହେତୁରୁ କେବଳ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଅର୍ଦ୍ଧଭାଗ ଦିବ୍ୟ-ଲକ୍ଷଣ-ସଂଯୁକ୍ତ ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁକୁଳ-ବର୍ଦ୍ଧନ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ କୌଶଲ୍ୟା ପ୍ରସବ କରିଥିଲେ (୧) ଅତିତ୍ୟ ପ୍ରମାଣ ଶ୍ଳୋକସ୍ଥ ଅର୍ଦ୍ଧଶବ୍ଦର ଅର୍ଥସହିତ ପୂର୍ବ କଥାର ସାମରସ୍ୟ ମଧ୍ୟ ରହିଅଛି । ଏହି ଅଭିପ୍ରାୟର ଅନୁରୋଧରେ କୃତବିଭକ୍ତ ପାୟସର ବିଭାଗ ଅନୁସାରେ ଶ୍ରୀରାମ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମଣାଦିଙ୍କର ଅଂଶ-ବିଭାଗ-ବିବରଣ ନିମ୍ନରେ ସୂଚିତ ପ୍ରକାର ହୋଇଥିବା ଜଣା ଯାଉଅଛି । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଅର୍ଦ୍ଧାଂଶବାନ୍ ଅର୍ଥାତ୍ ଷୋଡ଼ଶ କଳାର ଅର୍ଦ୍ଧଭାଗ ଆଠକଳାବିଶିଷ୍ଟ । ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଷୋଡ଼ଶକଳାର ଚତୁର୍ଥାଂଶ ଅର୍ଥାତ୍ ଚାରିକଳାରେ ବିଶିଷ୍ଟ । ଭରତ ଓ ଶତ୍ରୁଘ୍ନ ଦୁହେଁ ଷୋଡ଼ଶ କଳାର ଅଷ୍ଟମାଂଶ ଅର୍ଥାତ୍ ଦୁଇ ଦୁଇ କଳାରେ ବିଶିଷ୍ଟ ଥିଲେ । କାରଣ ରାଜା ପ୍ରଥମେ ଅର୍ଦ୍ଧଭାଗ ଅର୍ଥାତ୍ ଷୋଡ଼ଶ ଭାଗର ଅର୍ଦ୍ଧଭାଗ ଆଠଅଣାର ଅଂଶ କୌଶଲ୍ୟାଙ୍କୁ ଦେଲେ, ତା'ପରେ ଅର୍ଦ୍ଧରୁ ଅଧେ ଅର୍ଥାତ୍ ଆଠଅଣା ଅଂଶରୁ ଅଧେ ଚାରିଅଣାର ଅଂଶ ସୁମିତ୍ରାଙ୍କୁ ଦେଲେ, ତା'ପରେ ଅବଶିଷ୍ଟ ଯାହାକି ଚାରିଅଣାର ଅଂଶ, ତାକୁ ପୁଣି ଦୁଇଭାଗ କରି ଅଧେ କୈକେୟୀଙ୍କୁ ଦେଇ ଅପରାର୍ଦ୍ଧ ଆଣି ଫେରି ସୁମିତ୍ରାଙ୍କୁ ଦେଲେ । ତେବେ କୌଶଲ୍ୟା ଦେବୀ ଆଠଅଣା, ସୁମିତ୍ରା ଛଅଅଣା ଏବଂ କୈକେୟୀ ଦୁଇଅଣାର ଭାଗ ମାତ୍ର ପାଇଥିଲେ ।

ବିଭାଗକ୍ରମ ଏହିପରି କହିବାକୁ ହେଲେ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ-ରାମାୟଣ ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରାମାୟଣ ଗ୍ରନ୍ଥ ସ୍ୱପ୍ନପ୍ରଭୃତି

(୧) କୌଶଲ୍ୟା ଜନୟାମାସ ରାମଂ ଦିବ୍ୟ-ଲକ୍ଷଣ-ସଂଯୁତଂ । ବିଷ୍ଣୋରର୍ଦ୍ଧଂ ମହାଭାଗଂ ପୁତ୍ରମିକ୍ଷ୍ୱାକୁନନ୍ଦନଂ ।

ଇତି । ବା । ବା । ୧୮ ଶ । ୧୦ ଶ୍ଳୋ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପୁରାଣ ଏବଂ ଭୋଜରାଜ, କାଳିଦାସ ପ୍ରଭୃତି ମହାକବି-ମାନଙ୍କର ବା ଅପିଚ ସେହି ମହର୍ଷିବାଲ୍ମୀକିଙ୍କର ଅପରାପର ପାଠମାନଙ୍କ ସହିତ ଏହାର ପ୍ରଧାନ ବିରୋଧ ଘଟୁଅଛି ।

ଏଇ ଦେଖନ୍ତୁ, ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ରାମାୟଣରେ ଉକ୍ତ ଅଛି କି, ଦଶରଥ ହବ୍ୟବାହନଙ୍କ ହସ୍ତରୁ ପାୟସ-ପାତ୍ର ଗ୍ରହଣକରି ପ୍ରଥମତଃ କୌଶଲ୍ୟାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଗଲେ । ଦୈବଗତ୍ୟା ଯେତେବେଳେ ତାହାଙ୍କ ସମୀପରେ କୈକେୟୀ ମଧ୍ୟ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ । ତଦା ଦଶରଥ ସେହି ପାୟସ ଦ୍ୱିଧା ବିଭକ୍ତ କରି ଅଧେ କୌଶଲ୍ୟାଙ୍କୁ ଆଉ ଅଧେ କୈକେୟୀଙ୍କୁ ଦେଇ ପକାଇଲେ । ତାହାର ଅବ୍ୟବହିତ ପରେ ପୁଣି ସୁମିତ୍ରାଦେବୀ ଆସି ତଥା ଉପଗତ ହେଲେ । ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖି କୌଶଲ୍ୟା ଏବଂ କୈକେୟୀ ଦୁହେଁ ପ୍ରୀତି-ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ହୃଦୟରେ ନିଜ ନିଜ ଭାଗରୁ ଅର୍ଦ୍ଧ ଅର୍ଦ୍ଧ ଭାଗ ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କଲେ । (୨)

ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଉତ୍କଳବାଲ୍ମୀକି ମଧ୍ୟ ଏହା ହିଁ ଅର୍ଥାତ୍ ଅଧ୍ୟାତ୍ମରାମାୟଣକାରଙ୍କ କଥାହିଁ ନିଜ ରାମାୟଣରେ କହି-ଅଛନ୍ତି । ଅତଏବ ପାୟସପାତ୍ରରୁ କୌଶଲ୍ୟା ଚାରିଅଣାର ଅଂଶ, କୈକେୟୀ ମଧ୍ୟ ସେହି ଚାରିଅଣାର ଅଂଶ ; ପରନ୍ତୁ ସୁମିତ୍ରା ଆଠ ଅଣାର ଅଂଶ ପାଇଥିଲେ ।

ଏହିପରି କ୍ରମରେ ହବ୍ୟବାହନପ୍ରଦତ୍ତ ଚରୁର ବିଭାଗ-ଦ୍ୱାରା ଜଗଦୀଶ୍ୱର ସ୍ୱକୀୟ ଷୋଡ଼ଶ କଳାରୁ ସମାନ ଚାରି-ଭାଗରେ ଚାରି ଚାରି କଳାରେ ଚରୁର୍ଦ୍ଧାରୂପରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲେ । ଅତଏବ ରାମ, ଭରତ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଓ ଶତ୍ରୁଘ୍ନ ଚାରିହେଁ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ଚାରି ଚାରି କଳାରେ ବିଶିଷ୍ଟ ଥିଲେ । ଏହି କାରଣରୁ ଏହି ଅବତାରରେ ଶ୍ରୀମନ୍ନାରା-ୟଣଙ୍କର ଚତୁର୍ଦ୍ଧା ପରିଣାମ ହୋଇଥିଲା । ତଥାଚ ରାମାଦି ଚାରିମୂର୍ତ୍ତି ସମାନକଳା-ବିଶିଷ୍ଟ ଥିଲେ । ଏସବୁର ବହୁବିଧ ଆର୍ଷ ପୌରୁଷ ପ୍ରମାଣମାନ ବହୁବିଧ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ବିଦ୍ୟମାନ ରହିଅଛି । ସେଥି ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ନିମ୍ନ ଟିପ୍ପଣୀରେ ପ୍ରଦତ୍ତ କଲୁଁ । (୩)

---

(୨) ଋଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗ ବଶିଷ୍ଠାଦ୍ୟାଂ ଅନୁଜ୍ଞାତୋ ଦଦୌ ନୃପଃ । କୌଶଲ୍ୟାୟୈ ସକୈକେୟ୍ୟୈ ସ୍ୱାର୍ଦ୍ଧଂ ପ୍ରଯତ୍ନତଃ ।
ତତଃ ସୁମିତ୍ରା ସମ୍ପ୍ରାପ୍ତା ଜଗୃହୁଃ ଚୌତ୍ରିକୀଂ ଚରୁଂ । କୌଶଲ୍ୟା ତୁ ସ୍ୱଭାଗାର୍ଦ୍ଧଂ ଦଦୌ ତସ୍ୟୈ ମୁଦାନ୍ୱିତା ।
କୈକେୟୀଚ ସ୍ୱଭାଗାର୍ଦ୍ଧଂ ଦଦୌ ପ୍ରୀତି-ସମନ୍ୱିତା ।
ଇତି । ଅଧ୍ୟାତ୍ମରାମାୟଣେ—ବା । କା । ୩ ସ ।

(୩) (କ) ଋଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗସ୍ୟ ବଚୋଦତ୍ତଃ ତପସା ତୋଷିତୈର୍ଜନୈଃ । ଯାଚିତଃ ପୁତ୍ରଲାଭାୟ ତଥେତ୍ୟୁକ୍ତ୍ୱା ମହାତପା ।
ସତ୍ରଦ୍ୱାରାଂ ଦଶରଥୋ ଭୂତ୍ୱା ଚାସ୍ତ୍ରଭୃତ ଭୁତଲେ । ତସ୍ୟାହଂ ପୁତ୍ରଭାବେତ୍ୟ କୌଶଲ୍ୟାୟାଂ ଶୁଭେଦଯେ ।
ଚତୁର୍ଦ୍ଧାତ୍ମାନମେବାହଂ ସୃଜାମୀତରଯୋଃ ପୃଥକ୍ ।
ଇତି ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ରାମାୟଣେ । ବା । କା । ୨ ସ ।

(ଖ) ଇଦଂ ତୁ ପାୟସଂ ଦେହି ସହୀର୍ଯ୍ୟସ୍ତବ ପାର୍ଥିବ । ତସ୍ମାତ୍ତବ ଜନିଷ୍ୟେଽହଂ ମାଂ ବରଜ୍ୟ ଚତୁର୍ବିଧଂ ।
ଜନିଷ୍ୟେଽହଂ ସପତ୍ନୀକଃ ସପର୍ଯଙ୍କଃ ସଦାୟୁଧଃ । ଇତ୍ୟୁକ୍ତ୍ୱା ପାୟସେ ସାକ୍ଷାତ୍ ପ୍ରବିଷ୍ଟୋଽନ୍ତରଧୀୟତ ।
ପର୍ଯଙ୍କଃ=ଶେଷଦେବଃ ଲକ୍ଷ୍ମଣଶ୍ଚେନ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣଃ । ଗାୟୁଧାଃ=ଚରତାଦୟଃ ।
ଇତି ଚତ୍ତ୍ୱ ସମ୍ପ୍ରଦ୍ୱ ରାମାୟଣେ । ବା । କା ।

(ଗ)—ଅମ୍ଭାଳଂ ଚତୁରେଭାଗାଂ ସ୍ଥୁଲାରୁଣାନ୍ ମହାବଳାନ୍ । ରାମରୂପମହଂଯାମି ଲକ୍ଷ୍ମଣଶ୍ଚ ମମାନୁଜଃ ।
ଭରତୋ ନାମ ଧର୍ମାତ୍ମା ଶତ୍ରୁଘ୍ନ ସ୍ତ୍ୱଦନନ୍ତରଂ ।
ଇତି ସ୍କନ୍ଦପୁରାଣେ—ଦେବାନ୍ ପ୍ରତି ବିଷ୍ଣୁଃ ।

(ଘ) ଚତୁର୍ଥୋଂଶସ୍ତୁ ରାମଃ ସ୍ୟାତ୍ ବିଷ୍ଣୋ ସ୍ତୁଲ ସ୍ତୁ ଲକ୍ଷ୍ମଣଃ । ଶଂଖସ୍ତୁ ଭରତୋ ନାମ ଚକ୍ରଂ ଶତ୍ରୁଘ୍ନ ଈରିତଃ ।
ଇତି ଅଗସ୍ତ୍ୟ ରାମାୟଣେ—

(ଙ) କୌଶଲ୍ୟାୟୈ ପ୍ରଥମ ମଦଶତ୍ତ ଭୁପତିଃ ପାୟସାର୍ଦ୍ଧଂ । ପ୍ରାଦାତ୍ତର୍ଦ୍ଧଂ ପ୍ରଣୟମଧୁରଂ କୈକେୟ୍ୟୈନ୍ତସ୍ୟ ପୁତ୍ରୈ ।
ଏତୌ ଦେବୈଶ୍ୱ ଭରତମନସଃ ପତ୍ନ୍ୟୋରଲ୍ଲୋଚ୍ୟ ଭାବଂ । ସ୍ୱାର୍ଦ୍ଧାଂଶାଭ୍ୟାଂ ସ୍ୱୟ ମକରୁତାଂ ପୂର୍ଣ୍ଣକାମାଂ ସୁମିତ୍ରାଂ ।
ଇତି ଭୋଜପ୍ରବନ୍ଧଃ

(ଏ ମହାଶୟ ଠିକ ବଳରାମ ଚାସଙ୍କପରି ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ରାମାୟଣର ବିଭାଗକ୍ରମକୁ ସ୍ୱୀକାର କରିଅଛନ୍ତି)

(ଚ) ପତ୍ନୀ ପତ୍ନ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରିତଃ ।
ତତ୍ରେରର୍ଦ୍ଧାର୍ଦ୍ଧ-ଭାଗାଭ୍ୟାଂ ଭାମଯୋଜୟଦାମୁତ୍ତରେ ।
ଇତି ରଘୁବଂଶେ—୧୦ ସ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯଦି ନିଶ୍ଚେ ଏପରି ହୁଏ, ତେବେ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଅଶେଷ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ପ୍ରତିପାଦିତ ପାୟସ ବିଭାଗର ଅନୁପାତରେ କୌଶଲ୍ୟା ଦେବୀଙ୍କର ସମସ୍ତ ସମଷ୍ଟି ଅଂଶରୁ ଏକପାଦାଂଶ, ତଥାଚ କୈକେୟୀଙ୍କର ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଏକପାଦାଂଶ, ପରନ୍ତୁ ସୁମିତ୍ରାଦେବୀଙ୍କର ସମସ୍ତରୁ ଅର୍ଦ୍ଧଭାଗ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲା; ଏହା ସ୍ପଷ୍ଟତଃ ଜଣା ଯାଉଅଛି । ସୁତରାଂ ଏହାର ଜାଜ୍ୱଲ୍ୟମାନ ପ୍ରମାଣସ୍ୱରୂପ ଶ୍ରୀମାନ୍ ମହର୍ଷି ବାଲ୍ମୀକିଙ୍କର କଣ୍ଠୋକ୍ତି ମଧ୍ୟ ଦେଖା ଯାଉଅଛି (୪) ।

ନିମ୍ନରେ ଉଦ୍ଧୃତ ବାକ୍ୟ ଦେଖିନେବେ, ଅର୍ଥ ମିଳାଇ ନେବେ, ଏ ସ୍ଥଳରେ "ବିଷ୍ଣୋଶ୍ଚତୁର୍ଭାଗଃ" "ବିଷ୍ଣୋରର୍ଦ୍ଧ-ସମନ୍ୱିତୌ" ସାକ୍ଷାତ୍ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଚତୁର୍ଭାଗ, ଅପିଚ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଅର୍ଦ୍ଧ-ସମନ୍ୱିତ, ଏପରି ଉକ୍ତ ଥିବାରୁ ଭରତ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଚାରକଳାରେ ଏବଂ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଓ ଶତ୍ରୁଘ୍ନ ଦୁଇଟି ମିଶ୍ରଣତଃ ଅଷ୍ଟକଳା ବା ଅର୍ଦ୍ଧାଂଶରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିବାର କଥା ଗ୍ରନ୍ଥକର୍ତ୍ତା ମହାଶୟଙ୍କ କଣ୍ଠୋକ୍ତିରେ ସ୍ପଷ୍ଟତଃ ପ୍ରତିପନ୍ନ ହେଉଅଛି ।

ତେବେ ଅଶେଷ ଗ୍ରନ୍ଥ ପରିଶୀଳନଦ୍ୱାରା ଏହି କ୍ରମଟି ନିଶ୍ଚିତ ହୋଇଥିବା ସ୍ଥଳେ କିପରି ବା ଦଶରଥ ସର୍ବସିଦ୍ଧାନ୍ତ ବିରୁଦ୍ଧତାରେ ପରମାତ୍ମାକୁ ଅଯଥାବିଭକ୍ତ କରିଥିବାର କୁହା ଯାଉଅଛି ? ପୂର୍ବପକ୍ଷରେ ଏତାଦୃଶ ପ୍ରଶ୍ନ ଉତ୍ଥାପିତ ହୁଅନ୍ତେ ସର୍ବ-ଗ୍ରନ୍ଥ-ସମରସତାସହ ତାହାର ଯଥାର୍ଥତାର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ପ୍ରତିପାଦନ କରୁଅଛୁଁ ।

କ୍ରମଶଃ

ଶ୍ରୀ ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ ଶର୍ମା ।

ବିବେକ ।

ଛି' ଛିରେ ମଛେ ପାମର ମନ । ମୋ ସଙ୍ଗେ ଆସି ମିଶେ ନା,
ଇଚ୍ଛିଲେ ନିକ ତେଜ-ତିମିର
ଏକାକାର ହୋଇ ଦିଶେ ନା । ଘୋଷା ।
ନିମିଷକ ପାଇଁ ନୋହୁ ତୁ ଥମ୍ଭ;
ସ୍ଥିରଯୋଗ ମୁଁ କରେଁ ସୁମେରୁ ଜମ୍ଭ ।
ସୁଖ-ଦୁଃଖମୋହ-ମୟ ତୋର ଦେହ,
ମୋ ଦେହେ ନିଗୁଣ ପଶେ ନା । ୧ ।
କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ କ୍ଷୟ-ଉଦୟ ତୋର,
କ୍ଷୟୋଦୟହୀନ ସ୍ୱଭାବ ମୋର ।
ତେଣୁ ତୁ କ୍ଷଣିକ ନିତ୍ୟ ଆଗନ୍ତୁକ
(ମୁଁ ଯେ) ଏକାଭାସ ଅହର୍ନିଶେ ନା । ୨ ।
ପ୍ରକୃତି ବିକୃତି ମଧ୍ୟରେ ତୁହି,
ପ୍ରକୃତି-ବିକୃତି-ବିହୀନ ମୁହିଁ ।
କାମ କର୍ମକୃତ କଳୁଷଦୂଷିତ
ତୁ କିନ୍ତୁ ମୁଁ 'ସଙ୍ଗେ' ଆସେ ନା । ୩ ।
ତୁ ଛୁଇଁଲେ ଛୁଆଁ ମୁଁକି ନୁଅଇ
ତୋ କରମ-ଫଳ ମୁଁକି ଲଭଇ ।
ମୁଁ ସଦା ନିର୍ମଳ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବିକଳ
କେବେ ଆନରୂପେ ବସେ ନା । ୪ ।
ତୁ ସିନା ମୋ ଶ୍ରୁଇ ପାଇ ଚେତୁଛୁ
ମୋ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ନେଇ ବଡ଼ ହେଉଛୁ ।
ତୋହରି ନିମନ୍ତେ ରହୁଛି ନିସତେ
ଜନମ ମରଣ ବଶେନା । ୫ ।
ତୁ ତୁଚ୍ଛା ମୂରତିଦିଅସ୍ୱ ଧରି
ମୂର୍ତ୍ତିମାନ କରି ମୋତେ ତଆରି ।
କୂଟବୁଦ୍ଧି-ପାଶେ ବାନ୍ଧି ନିଜ ବଶେ
ମୋହସ୍ରୋତେ ଆଉ ଭାସେ ନା । ୬ ।
ଗୃହୁଁ ଗୃହୁଁ ଆସି ଆୟୁଷ ଶେଷ
ଲାଭ କ୍ଷତି ଯେବେ ନାହିଁ ବିଶେଷ ।
(ତଥାପି) ଅମଳ କମଳ ଦେହେ ଶଇବାଳ—
ଭଳି ବିଲକ୍ଷଣ ଦିଶେନା । ୭ ।

ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମିଶ୍ର ।

(୪) ଉତ୍ତରୋ ନାମ କୌଶଲ୍ୟା ଜଜ୍ଞେ ସତ୍ୟପରାକ୍ରମଃ । ସାକ୍ଷାତ୍ ବିଷ୍ଣୋ ଶ୍ଚତୁର୍ଭାଗଃ ସର୍ବୈଃ ସମୁଦିତୈର୍ଗୁଣୈଃ ।
ଅଥ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଶତ୍ରୁଘ୍ନୌ ସୁମିତ୍ରା ଜନୟତ୍ସୁତୌ । ସାତ୍ମୌ ସର୍ବାସ୍ତ୍ରକୁଶଳୌ ବିଷ୍ଣୋରର୍ଦ୍ଧ-ସମନ୍ୱିତୌ ।
ଇତି ଶ୍ରୀମତ୍ ରାମାୟଣେ । ୧୮ ସ । ୧୬ ଶ୍ଳୋ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସବୁ ଘଟିଲା—ଗୁରୁଙ୍କ ଭାଗବତ ଯୋଗୁଁ ।

ସାଧୁ ସୁନ୍ଦର ଶି, ତରୁଣ ଶିଷ୍ୟ ଗଙ୍ଗାଧରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁର ନିକଟରେ କୁଟୀର ନିର୍ମାଣ କରି ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିଲେ । ସନ୍ନ୍ୟାସିଙ୍କ ପ୍ରତି ପଲ୍ଲିଗ୍ରାମର ଲୋକେ ଯେ ଆଗ୍ରହ ଓ ଭକ୍ତି ଦେଖାନ୍ତି ଓ ଯେପରି ସନ୍ନ୍ୟାସିଙ୍କ ସେବାରେ ଆନନ୍ଦ ଲାଭକରନ୍ତି, ସେ କଥା ଏବେ ବିରଳ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା, କୌଣସି କୌଣସି ଗ୍ରାମଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦେଖାଯାଏ । ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁରର ଲୋକେ ସେପରି ଏ ସାଧୁଙ୍କର ସେବାରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି । ସକାଳେ ଓ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଆସି ସାଧୁଙ୍କଠାରୁ ଉପଦେଶ ଶୁଣୁଥିଲେ, ଗାଁରେ ରୋଗ, ଦୁଃଖରେ କିଏ କାତର ହେଉଥିଲେ, ସାଧୁ ତାକୁ ଆରୋଗ୍ୟ ଓ ସୁଖୀ କରୁଥିଲେ । ଗାଁକୁ ମଡ଼କ ଓ ବସନ୍ତ ଆସିଲେ ସାଧୁ ଲୋକଙ୍କୁ ବହୁତ ଉପଦେଶ ଦେଇ ରକ୍ଷା କରୁଥିଲେ । ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ପ୍ରତିଦିନ ଲୋକେ ଆସି ଭାଗବତରୁ ଅଧ୍ୟାୟେ ଅଧ୍ୟାୟେ ଶୁଣି ଯାଉଥିଲେ । ଏପରି ସେ ସାଧୁ ସେ ଗାଁର ଗୁରୁ ହୋଇ ରହି ସମସ୍ତଙ୍କ ହୃଦୟରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଥିଲେ ।

ଆଜି ସେ ପଲ୍ଲିରେ ବଡ଼ ଆତୁରତା ଦେଖାଯାଉ ଅଛି । ସୁନ୍ଦରଶି ଅନେକ ଦିନପାଇଁ ତୀର୍ଥାଟନରେ କାଲି ସକାଳଠାରୁ ଯାଉଛନ୍ତି । ପଲ୍ଲିର ପିଲା ବୁଢ଼ା ଆସି ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଆଜି ରୁଣ୍ଡ ହୋଇଛନ୍ତି । ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସାଧୁପୁରୁଷ ସ୍ନେହରେ ଆଲିଙ୍ଗନ କରି ଆଶୀର୍ବାଦ କରୁଛନ୍ତି । ରୋଗିମାନେ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଯାଉଚନ୍ତି ଯେ,ଆଉ ସେମାନଙ୍କ ରୋଗ ଭଲ କରିବାପାଇଁ କିଏ ଔଷଧ ଦେବ ନାହିଁ । ପିଲାମାନେ କାନ୍ଦୁଚନ୍ତି ଯେ, ସକାଳୁ ସକାଳୁ ଆଉ କିଏ ଦୁଧସର ଦେଇ ପିଲାଙ୍କୁ ବୁଲାଇ ଆଣିବ ନାହିଁ । ତରୁଣମାନେ ଆସି କିପରି ଚଳିବାକୁ ହେବ, ତାହା ବୁଝି ଯାଉଛନ୍ତି । ଗାଁର ମା'ଇକନାମାନେ ଆଶୀର୍ବାଦ ଘେନି ଯାଉଚନ୍ତି । ହିତ-ସାଧକ ସାଧୁଙ୍କପ୍ରତି ସବୁଠାରେ ଏପରି ସ୍ନେହ-ଅନୁରାଗ ମିଳେ । ଏବେ କେତେ ଭଣ୍ଡ ସାଧୁଙ୍କୁ ଦେଖୁଚେ, ସେମାନେ ଦ୍ୱାରରୁ ବିତାଡିତ ହେଉଅଛନ୍ତି ।

ସାଧୁ କହିଛନ୍ତି ଦୀର୍ଘ ଗୃହବର୍ଷ ପରେ ଲେଉଟିବେ । ଶିଷ୍ୟଙ୍କ ପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ସମାନ ଭକ୍ତି ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ଗ୍ରାମବାସିଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରି ସାଧୁ ଦେଶ-ପର୍ଯ୍ୟଟନରେ ବାହାରିଲେ । ପ୍ରତିଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ପୂର୍ବପରି ଆସି ଭାଗବତ ଶୁଣିବାପାଇଁ ଗୁରୁ ଗ୍ରାମବାସିଙ୍କୁ କହି ଯାଇଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ସମସ୍ତେ ସେ କଥାରେ ଆଉ ବେଶି ଦୁଃଖିତ ନ ହୋଇ ରହିଲେ ।

ଆରଦିନ ଭୋରରୁ ଗୁରୁ ଗଙ୍ଗାଧରଙ୍କୁ ଭାଗବତ ପବିତ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥ ଦେଇ କହିଗଲେ, 'ଗଙ୍ଗାଧର ଏ ପୋଥି ବଡ଼ ଦୁର୍ମୂଲ୍ୟ । ଦେଖ, ଏହାକୁ ଯେପରି କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ପୋକ କିମ୍ବା ମୂଷା କାଟି ନଦିଅନ୍ତି । ସବୁବେଳେ ବଡ଼ ସାବଧାନ ହୋଇ ଏହା ରଖିଥିବ । ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଏଥିରୁ ଅଧାୟୃଷ୍ଟିଏ ଲେଖାଏ ପଢ଼ି ଗାଁ ଲୋକଙ୍କୁ ଶୁଣାଇବ ।" ବଡ଼ ଦୁଃଖରେ ଗଙ୍ଗାଧର ଏସବୁ ମନଯୋଗ ଦେଇ ଶୁଣିଲେ । ମନେ ମନେ ନିଶ୍ଚୟ କରୁଥିଲେ ଯେ, ଗୁରୁଙ୍କ ଭାଗବତକୁ ପ୍ରାଣ ଯିବ ପଛକେ ସାବଧାନରୂପେ ରଖିବେ ।

ଗୁରୁ ଚାଲିଗଲେ । ଶିଷ୍ୟ ଭାଗବତକୁ ଆଣି ସଜାଡ ରଖି ମୂଷା ଓ ପୋକ ଯେପରି ନ କାଟିବେ, ସେଥିପାଇଁ ପ୍ରଗାଢ଼ ଯତ୍ନ କଲେ । ପ୍ରଥମ ଦିନ ରାତିରେ ଗଙ୍ଗାଧର ବଡ଼ ସାବଧାନଭାବରେ ରହି ଅନିଦ୍ରା ହୋଇ ମୂଷା ଘଉଡ଼ୁ ଥିଲେ । ଗୁରୁଙ୍କ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଯେ ଭକ୍ତି, ସେଥିରେ ଏପରି କେତେ ରାତି ସେ ଅନିଦ୍ରା ରହିବେ କେଜାଣି ?

ଆରଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଗାଁ ଲୋକେ ଆସି ଭାଗବତ ଶୁଣିବାକୁ ରୁଣ୍ଡ ହେଲେ । ଗତ ଦିନପରି ଗଙ୍ଗାଧର ପଢ଼ିପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଆଖି ମଚ୍ଛି ମଚ୍ଛି ବହୁତ ସମୟ ଗଲାଣି । ସେତେ ଭଲଭାବରେ ସେ ପଢ଼ି ନପାରିବାରୁ ଲୋକେ କାରଣ ପଚାରିଲେ । ଗତ ରାତି ଗୁରୁଙ୍କ ଭାଗବତକୁ ଜଗି ଜଗି ଉଜାଗର ହୋଇ ରହିଥିବାରୁ ଏପରି ତାଙ୍କର ଆଜି ହୋଇଚି ବୋଲି ଶୁଣି ଲୋକେ ସେଠାରେ ନିଶ୍ଚୟ କଲେ, "କେତେଦିନ ଏପରି ରାତି ଅନିଦ୍ରା ହୋଇ ଗଙ୍ଗାଧର ରହିବେ ? ଗୋଟିଏ ବିପତ ଆଣି ଛାଡ଼ିଦେଲେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସେ ଘରେ ଶେଷ ପରକେ ତରାଉଟି ସେ ଦିନ ଘରେ ମୂଷା ଜଳିଲା । ଗଙ୍ଗାଧର ନିଦ୍ରା ଗଲେ ।

ଆରଦିନ ସକାଳୁ ଗୋଉଟିକୁ ଖାଇବାକୁ କଣ ଦେବେ, ସେଥିପାଇଁ ଧାଁ-ଧପଡ଼ କଲେ । ଏପରି ପ୍ରତିଦିନ ଦୁଇଓଳି ଦୁଧପାଇଁ ଗାଁକୁ ଯାଇ ଆସି ତାଙ୍କର ଆସ୍ଥା ହେଲା । ସେଥିପାଇଁ ଆରଦିନ ଭାଗବତ ପଢ଼ାବେଳେ ଶ୍ରାନ୍ତ ହେଲାପରି ଗଙ୍ଗାଧର ଦେଖାଗଲେ । ଗାଁ ଲୋକେ ସେ କାରଣ ବୁଝିପାରି ଗୋଟିଏ ଗାଈ ଓ ବାଛୁରୀ ଆଣି ସେଠାରେ ରଖିଦେଲେ ।

ଏଥର ଭାବିଲେ, ଗଙ୍ଗାଧରଙ୍କର ଆଉ କିଛି ଅସୁବିଧା ଓ ଅଭାବ ହେବନାହିଁ । ପ୍ରଥମ ଦିନ ସୁଖରେ ଗଲା । ଆରଦିନ ଫେରି ଗାଈ ଚରାଇ ନେବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ପଡ଼ି-ଆରେ, ବିଲରେ ବୁଲି ବୁଲି ଖରାରେ ବଡ଼ ଶ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ-ପଡ଼ିଲେ । ଦିନେ କୁଆଡ଼େ ଗାଈ ହଜିଯିବାରୁ ବଡ଼ ହରକତ ହୋଇ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳକୁ ଆସିପାରିଲେ ନାହିଁ । ଗାଁ ଲୋକେ ସେ କଥା ଜାଣିପାରି ଭାବିଲେ, ଗଙ୍ଗାଧର ଗାଈ ଚରାଇବାରେ ବହୁତ ସମସ୍ୟା ନେଉଛନ୍ତି । ଭାଗବତ ପଢ଼ା ପ୍ରତି ବେଶି ଆଗ୍ରହ ରହୁନାହିଁ, କି ଗୁରୁଙ୍କ ପରି ଗୀର ହିତସାଧନ କରିବାପାଇଁ କୌଣସି ଚେଷ୍ଟା ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ଗାଁ ଲୋକେ ନିଷ୍ପତ୍ତି କଲେ ଯେ,ଗୁରୁ ଫେରିଲା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତେ ଅନାଥା ବାଳିକା ବୃନ୍ଦା ରହି ଗାଈ ଚରାଇବ ଓ ଗଙ୍ଗାଧରଙ୍କ ସେବା କରିବ ।

ବୃନ୍ଦା ଆସିବା ଦିନଠାରୁ ଗଙ୍ଗାଧର ବଡ଼ ଆଶ୍ୱାସନା ପାଇଲେ । ବୃନ୍ଦାର ସଙ୍ଗୀତ ସେ ବନଭୂମିରେ ନିନାଦିତ ହେଲା । ଗାଈଗୋରୁ ବୃନ୍ଦାର କୋମଳ କରସ୍ପର୍ଶରେ ପୁଲକ ଉଠନ୍ତି ଓ ସୁଖରେ ଚରାବୁଲା କରନ୍ତି । ଏପରି ବାଳିକା ବୃନ୍ଦାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ଓ ସରଳ ବ୍ୟବହାରରେ ସମସ୍ତେ ଖୁସି ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗଙ୍ଗାଧରଙ୍କ ପ୍ରାଣ ନାଚ ଉଠୁଥାଏ । ଭାଗବତରୁ ତାଙ୍କର ଧ୍ୟାନ ଯାଇ କ୍ରମେ ବୃନ୍ଦାର ଲୀଳାଖେଳା ଉପରେ ରହିଲା । ଏପରିକି ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଭାଗବତ ପଢ଼ୁଥିଲା ବେଳେ ସେ ଲୋକ-ସମାଗମ ମଧ୍ୟରେ ବୃନ୍ଦାର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଚକ୍ଷୁ ଦିଶୁଛି କି ନାହିଁ, ଦେଖିବାକୁ ବଡ଼ ଉଦଗ୍ରୀବ ହେଉଥିଲେ । ସମୟେ ସମୟେ ଭାଗବତ-ପଢ଼ା ବନ୍ଦ କରି ଦେଉଥିଲେ । ପ୍ରତିଦିନ ବିଦାୟ ବେଳେ ହୃଦୟର ଆବେଗରେ ତାକୁ ବିଦାୟ ଦେଇ ବିରହ-ବେଦନା ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ ।

ସେଥିପାଇଁ ଗାଁ ଲୋକେ ଭଗବତ ପଢ଼ିବାବେଳେ ଗଙ୍ଗାଧରଙ୍କୁ ଦେଖି ବଡ଼ ବିସ୍ମିତ ହେଲେ । ଦେଖିଲେ, ଗଙ୍ଗାଧରଙ୍କ ମନରେ ବି ଏକ ଭାବନା ଉଦୟ ଅଛି, ବି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏକଲକ୍ଷ୍ୟ ହୋଇ କୌଣସି ଏକାଗ୍ର ଅଛେ ନିରୀକ୍ଷଣ କରି ରହୁଛନ୍ତି । ଅଲୋଧ ସଙ୍ଗୀତ ବେଳେ ବେଳେ ଗାଇ ସେ କୁଟୀର ଚାରିପଟେ ଚାରିଦିଗରେ ବୁଲୁଥାନ୍ତି । ଏ ସମସ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ଗାଁ ଲୋକେ ବଡ଼ ଆକୁଳ ହୋଇ ପଚାରିଲେ, "ଗଙ୍ଗାଧର ! ଏଥର ତମର ଦୁଃଖର କାରଣ ଆଉ କଣ ? ଗୁରୁଙ୍କ ଭାଗବତ କୌଣସିରୂପେ ଭଙ୍ଗ ହୋଇ ଅଛି ? କିମ୍ବା ଅନ୍ୟ କି ବେଦନା ତମକୁ ଏତେ କଷ୍ଟ ଦେଉଛି ? ତାହା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ କହିଲେ କରିଦେବୁଁ ।" ସେତେବେଳେ ଗାଁ ଲୋକେ ମୁହଁ ଚାହାଁଚାହିଁ ହୋଇ ଠିକ୍ କଲେ ଯେ, ଅନାଥା ବାଳିକା ବୃନ୍ଦା ସଂସାରରେ ଏକାକୀ । ଯେପରି ଦେଖା ଯାଉଛି, ଉଭୟେ ଉଭୟଙ୍କ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ । ଏଥର ଏ ଦୁହିଁଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଦେବା ଉଚିତ ।

ଗଙ୍ଗାଧରଙ୍କ ସହିତ ବିବାହ-ସୂତ୍ରରେ ବୃନ୍ଦା ବନ୍ଧା ଗଲେ । ବଡ଼ ସୁଖରେ ଦୁହେଁ ସେ କୁଟୀରରେ ଦାଳଯାପନ କଲେ । ଏପରି ବୃନ୍ଦା ଗାଈ ଜଗିବାପାଇଁ ଓ ଗାଈ ବତ୍ସକୁ ଦୁଧ ଦେବାପାଇଁ ଓ ଚରକ ମୂଷା ଜଳିବାପାଇଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରୁ କରୁ ବିବାହ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତେ ଗଲା ।

ଏପରି ଗୁରୁବର୍ଷ ଗୁଲିଗଲା । ଗୁରୁବର୍ଷ ଶେଷ ହେବାରୁ ଗୁରୁ ନିଜ କୁଟୀରକୁ ଫେରିଲେ । ସେ ବଡ଼ ଆଗ୍ରହର ହୋଇ ଗଙ୍ଗାଧରଙ୍କୁ ସ୍ନେହ-ଆଲିଙ୍ଗନ କରିବାପାଇଁ ଓ ତାଙ୍କର ସୁନ୍ଦର ସରଳ କୁଟୀରରେ ବସିବାପାଇଁ ଯାଉଛନ୍ତି । ଭାଗବତ କିପରି ଥିବ, ବୁଝିବାପାଇଁ ବଡ଼ ଉତ୍କଣ୍ଠିତ । କିନ୍ତୁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟା-ନ୍ୱିତ ହୋଇ ଦେଖିଲେ ଯେ, ପୂର୍ବସ୍ଥାନରେ ଆଉ ସେ କୁଟୀର ନାହିଁ । ସେ ସ୍ଥାନରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ନୂଆ ଘର ତିଆରି କରା ହୋଇଅଛି । ଗୁରୁପଟେ ଗୋଟିଏ ବାଡ଼ ପଡ଼ିଛି, ସେଥିରୁ ସେ ବୁଝିଗଲେ ଯେ, ଜଣେ ଗୃହସ୍ଥ କିଏ ଘରକରି ଅଛି ।

ସେ ଘର ମାଲିକକୁ ଡାକନ୍ତେ ଗଙ୍ଗାଧର ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସୁନ୍ଦର ସିଂ ଗଙ୍ଗାଧରକୁ ପ୍ରଥମେ ଚିହ୍ନି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ଚକ୍ଷୁରେ ସେ ତେଜ ନାହିଁ । ମୁଖମଣ୍ଡଳରେ ସେ ତେଜ ନାହିଁ, ଶରୀରରେ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀର ସେ ସୁଗଠନ ନାହିଁ । ହାତରେ ସେ ବର୍ଷକର ପିଲାଟିଏ ଧରି ଆସିଛି, ଓ ଆର ହାତପାଖରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଟିଲ୍ଲ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଅଛି । ଘରେ ଜଣେ ଯୁବତୀ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଦେଖୁଛନ୍ତି । ପ୍ରଥମେ ସାଧୁ କିଛି ବୁଝିପାରିଲେ ନାହିଁ ।

ସମ୍ମୁଖରେ ସାଧୁଙ୍କୁ ଦେଖି ଗଙ୍ଗାଧରର ସମସ୍ତ ଅତୀତ କଥା କ୍ଷଣକରେ ମନରେ ଖେଳିଗଲା । ସେ ନିଜର କାର୍ଯ୍ୟ-ପାଇଁ ବଡ଼ ଲଜ୍ଜିତ ହୋଇ ଗୁରୁଙ୍କ ଚରଣତଳେ ପଡ଼ କ୍ଷମାପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ । ଧୂଳିରେ ଗଡ଼ି ତାଙ୍କର ପାପର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତପାଇଁ ଭିକ୍ଷା କଲେ । ଗୁରୁ ନମେ ନମେ ପଚାରିଲେ, ଗଙ୍ଗାଧର,ଏ ସବୁ କିପରି ଘଟିଲା ?'

ଏ ସବୁ ଗୁରୁ ମହାଶୟଙ୍କ ଭାଗବତକୁ ସାଦଧାନରେ ରଖିବାକୁ ଯାଇ ଘଟିଲା । ମୂଷାକୁ ତଡ଼ିବାକୁ ବିଡ଼ାଳ ଓ ବିଡ଼ାଳକୁ ଖୋଇବାକୁ ଗାଈ ଓ ଗାଈକୁ ଜଗିବାକୁ ବୃନ୍ଦା ଆସିଲା ଓ ବୃନ୍ଦାକୁ ବିବାହ କଲି, ମୁଁ ଏପରି ହେଲି ।

"ସବୁ ଘଟିଲା ଗୁରୁଙ୍କ ଭାଗବତ ଯୋଗୁଁ ।"

ଶ୍ରୀ ଶଶିଭୂଷଣ ରଥ ।

କବି ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଅନେକ ସଙ୍ଗୀତ ପ୍ରାକୃତିକ ଉତ୍କଳର ପ୍ରାୟଶଃ ସର୍ବତ୍ର ଗୀତ ହୋଇଥାଏ । ସମ୍ପ୍ରତି ସେହି ଇତସ୍ତତଃ ବିକ୍ଷିପ୍ତ ରତ୍ନଗୁଡ଼ିକ ଏକସୂତ୍ରରେ ଗ୍ରଥିତ ହୋଇ "ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ-ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ"-ଅଭିଧ୍ୟା ବହନପୂର୍ବକ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି । ସେହି ରତ୍ନହାରଟି ଉତ୍କଳ-ଭାରତୀ-କଣ୍ଠର ଅମୂଲ୍ୟ ଭୂଷଣ । ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କର ସଙ୍ଗୀତଗୁଡ଼ିକ ଭକ୍ତିରସାପ୍ଲୁତ । କବି ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପୁଣ୍ୟାମୃତ-ପ୍ରେମରେ ତନ୍ମୟ ହୋଇ ଉଦାର ଭକ୍ତଭାବରେ ସଙ୍ଗୀତ ରଚନା କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ସଙ୍ଗୀତର ଭାଷା ସରଳ, ପ୍ରାଞ୍ଜଳ; ଶବ୍ଦ ଲଳିତ ଏବଂ ସ୍ୱର ମଧୁର । ଭାଷାର ସ୍ୱାଭାବିକ ଅପ୍ରତିହତ ଗତି ଗୋପାଳ-କୃଷ୍ଣଙ୍କର ବିଶେଷତ୍ୱ । ସେହି ହେତୁ ତାହାଙ୍କ ରଚିତ ସଙ୍ଗୀତମାନ ଭାବ-ସମ୍ପଦରେ ଉପାଦେୟ । ଭାଷା ସବଳ ହେଲେ ଭାବ ସବଳ ହୁଏ । ଭାଷା ଭାବର ବାହନ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କିଛି ନୁହେ । ଦୁର୍ବଳ ଭାଷା ଗୁରୁଭାର-ବହନରେ ଅକ୍ଷମ, ଏହା ବୋଲିବା ବାହୁଲ୍ୟମାତ୍ର । କଳ୍ପନାଦେବୀ ତାଙ୍କର ଶ୍ରେଷ୍ଠସମ୍ପଦରାଶି କବିଙ୍କ ଲେଖନୀରେ ଢାଳି ଦେଇଅଛନ୍ତି ।

ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ସ୍ୱଭାବ-କବି । ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗୀତରେ ଅନୁ-ପ୍ରାସ, ଅଳଙ୍କାରାଦି ସାହିତ୍ୟିକ ଉପାଦାନର ଅଭାବ ନାହିଁ— ତଥା ବହୁଳତା ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । ସେଥିରେ ଅନୁପ୍ରାସ ଅଛି; ମାତ୍ର ତାହାର ଅସ୍ୱାଭାବିକ ବିକଟ ଅଟ୍ଟହାସ ନାହିଁ,—ସୁନ୍ଦର ଅଳଙ୍କାର ଅଛି, ମାତ୍ର ସେହି ଅଳଙ୍କାର ରଚନାର ସୁନ୍ଦର ଅଙ୍ଗକୁ ଆଚ୍ଛାଦନ କରିନାହିଁ । କବି ଉପାଦାନଗୁଡ଼ିକ ଓଜନ କରି ବ୍ୟବହାର କରିଅଛନ୍ତି । ପରିପକ୍ୱହସ୍ତ କବିମାନେ ଅନୁପ୍ରାସ ବା ଅଳଙ୍କାର-ଦ୍ୱାରରେ ଭିକ୍ଷା କରି ବୁଲନ୍ତି ନାହିଁ । ଶବ୍ଦ, ଭାବ ଅନୁପ୍ରାସ, ଅଳଙ୍କାରାଦି ବଳେ ବଳେ ତାହାଙ୍କ ହାତକୁ ଚାଲିଆସେ ।

ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ କେବଳ ଭକ୍ତିରସର କବିତା ଲେଖି-ନାହାନ୍ତି, ଆଦରସର କବିତା ସୁଦ୍ଧା ଲେଖିଅଛନ୍ତି; ମାତ୍ର ଆଦରସ ବୋଲି ତାହା ହେୟ ବା ପରିତ୍ୟଜ୍ୟ ନୁହେ । ଆଦରସରେ ସୃଷ୍ଟିର ବିକାଶ, ଆଦରସରେ ସୃଷ୍ଟିର ପୁଷ୍ଟି ସାଧିତ ହୁଏ । ସୁତରାଂ ଆଦରସ ଆବଶ୍ୟକ । ମାତ୍ର ସୀମା-ବଦ୍ଧ ନ ହେଲେ ତାହା ଅଶ୍ଳୀଳତା-ଦୋଷରେ ଦୁଷ୍ଟ ହୁଏ । ବର୍ଣ୍ଣିତ କବିଙ୍କର ଆଦରସବର୍ଣ୍ଣନା ଯଦ୍ୟପି ସୀମାଲଙ୍ଘନ କରିଥାଏ, ତେବେ ତାହାକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କଲେ କ୍ଷତି ନାହିଁ । ଆମ୍ରର ମଧୁର ରସ ପାନ କରିବାକୁ ହେଲେ ତାହାର ତ୍ୱକ ଏବଂ ଟାଙ୍କୁ ବର୍ଜନ କରିବା ବିଧେୟ । ଭକ୍ତିରସ-ସଂଯୋ-ଗରେ ଆଦରସର ଆତିଶଯ୍ୟ ଶ୍ରାମଣୀୟ ବୋଲି କେହି

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜେହ୍ନ କହନ୍ତି; ମାତ୍ର ତାହା ଠିକ୍ ନୁହେ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଯଷ୍ଟି ହେଉ ବା ଲୌହଯଷ୍ଟି ହେଉ, ଆଘାତ-ଯନ୍ତ୍ରଣାର ଇତର-ବିଶେଷ ନାହିଁ ।

କବି ମହେନ୍ଦ୍ରବାଞ୍ଛିତ ମହେନ୍ଦ୍ରତନୟା-ଗରଭେ ବସି ଯେଉଁ ଲଳିତମଧୁର ଅମର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଗଣା-ଝଙ୍କାର କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି, ତାହାର ମୂର୍ଚ୍ଛନା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳକଣ୍ଠରେ ସୁଧାବର୍ଷଣ କରୁଅଛି । ଲେଖକ ଅପେକ୍ଷା ପ୍ରକାଶକର ଦାୟିତ୍ୱ ଏବଂ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅତି ଗୁରୁତର । କବି ସ୍ୱକୀୟ ଉଚ୍ଚଚିନ୍ତା, ଉଚ୍ଚଭାବ ଲିପିବଦ୍ଧ କରିଯାଆନ୍ତି; ମାତ୍ର ପ୍ରକାଶକ ସେହି ଉଚ୍ଚାଦର୍ଶ ସାଧାରଣରେ ବିତରଣ କରନ୍ତି । ମହାପ୍ରାଣ ସମୀରଣ-ଅନ୍ତରେ କୁସୁମ-ସୁବାସ କୁସୁମରେହିଁ ଉଦିତ ହୁଅନ୍ତା । ନବୀନ ସାହିତ୍ୟର ଉନ୍ନତି ପ୍ରାଚୀନ ସାହିତ୍ୟର ଅନୁଶୀଳନ-ସାପେକ୍ଷ । ପାରଳାଖେମଣ୍ଡୀର ଉପଦ୍ରମାନ ପ୍ରଣିଧାନଯୋଗ୍ୟ ମାନଗୀତ୍ ମହାଘଳ ମହୋଦୟ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ଛପି ପ୍ରକାଶ କରି ମାତୃସାହିତ୍ୟ-ଭଣ୍ଡାରର ଅଙ୍ଗପୁଷ୍ଟି କରିଅଛନ୍ତି । କେବଳ ଏହି ଖଣ୍ଡିକ ନୁହେ,— ଅନେକ ପ୍ରାଚୀନ ଏବଂ ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟପୁସ୍ତକ ତାହାଙ୍କ ପୂତ ଅନୁକୂଳରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି । ରାଜପତି ମହାରାଜଙ୍କର ଏହି ପବିତ୍ର ବ୍ରତ ତାଙ୍କର ପବିତ୍ର ପ୍ରଖ୍ୟାତ ଦେବବଂଶର ଉପଯୁକ୍ତ । ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମାତୃସାହିତ୍ୟର ଭବିଷ୍ୟତ୍ ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ହେବ, ଏ ଆଶା ନିତାନ୍ତ ସମୀଚୀନ ।

ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରାଶେଖର ମହାନ୍ତି ।

କବି ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ଚ୍ୟାଉପଟ୍ଟନାୟକ ।

କୃଷ୍ଣଭଞ୍ଜଙ୍କ ଧର୍ମ ପତ୍ନୀ ଗୋଟିଏ ଗରିବ ବ୍ରାହ୍ମଣବାଳକ ପୋଷିଥିଲେ । ଏଥିପାଇଁ ରାଜାଙ୍କର ମଧ୍ୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସହାନୁଭୂତି ଥିଲା । ବ୍ରାହ୍ମଣ ବାଳକର ବ୍ରତକାଳ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେବାରୁ, ରାଜା ତାହାର ବ୍ରତ-ବିଧାନ ବିଧିମତେ ନିର୍ବାହ କରିଦେଲେ, ରାଣୀ ବ୍ରାହ୍ମଣପିଲାଟିକି ପୁତ୍ରବତ୍ ଲାଳନ-ପାଳନ କରି ନିଜର ଇତରେ ରଖିଥିଲେ, ସେ ଘରପିଲା ପରି ରାଣୀଙ୍କ ଗୋଟିଏ କନ୍ୟା ସହିତ ଖେଳାଖେଳି କରି ସୁଖସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦରେ ଦିନ ହରଣ କରୁଥାଏ । ରାଜା ଦିନେ ନିଜ କନ୍ୟାସହିତ ବ୍ରାହ୍ମଣଟୋକା ଖେଳୁଥିବା ଦେଖିଲେ, ତାହା ତାଙ୍କୁ ପସନ୍ଦ ଦେଖାଗଲା ନାହିଁ । ସେ ନିଜର ବହିର୍ଭାଗରେ ଘର, ଭୂମି ଦେଇ ବ୍ରାହ୍ମଣପିଲାଟିକି ଘରୁ ବାହାର କରିଦେଲେ । ରାଣୀ ଏତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୁଅପରି ପାଳିଥିଲେ । ସେ ସହଜରେ ରାଜାଙ୍କ ସହିତ ଏକମତ ନହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ପରିଶେଷରେ ରାଜାଙ୍କ କଥା ଏଡ଼ି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ବ୍ରାହ୍ମଣପିଲାଟି ଦିନାରେ ରହିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଲା, ତଥାପି ରାଣୀଙ୍କ ଅନୁମତିକ୍ରମେ ରାଜାଙ୍କ ଅଜ୍ଞାତସାରରେ ନିଜର ଇତରକୁ ଉତ୍ତରଦ୍ୱାର ବାଟେ ସବୁବେଳେ ଆସେ, ଯାଏ । ଅନେକ ଦିନ ଗୁଲିଗଲା । ବ୍ରାହ୍ମଣବାଳକ ଆଉ ବାଳକ ଦେଖାଯାଉ ନଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ରାଣୀଙ୍କ ଆଗ୍ରହ ତାହାପ୍ରତି ସବୁଦିନେ ସମାନ ଦେଖା-ଯାଉ ଥିଲା, ସେ ପାଖକୁ ଆସିଲେ ନାନା ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ନ ଦେଇ ସେ ଛାଡ଼ୁ ନ ଥିଲେ । ଦିନେ ସେ ନିଜର କୁ ରାଣୀଙ୍କୁ ଗଲାବେଳକୁ ସମସ୍ତ ଗଡ଼ି ଯାଇଥିଲା । ରାଣୀ ଉଭୟର ହୋଇ ବ୍ରାହ୍ମଣପୁତ୍ରକୁ ଗୋଟାଏ ଖଜାପୁଡ଼ା ଦେଇ ଶୀଘ୍ର ବାହାର ଯିବାକୁ କହିଦେଲେ, ସେ "ଏତେଗୁଡ଼ାଏ ଖାଇ ଉତ୍ତରଦ୍ୱାର ବାଟେ କ'ଣ ଯିବି" ଭାବି ସଜଖବାଟେ ଯାଉଁ ଦେଖିଲା—ବାଲ୍ୟକାଳର କ୍ରୀଡ଼ା-ସଙ୍ଗିନୀ, ରାଜାଙ୍କ କନିଷ୍ଠା କନ୍ୟା ବାଟରେ ବସିଅଛି, ଦୁହିଁ ଦେଖାଦେଖି ହୋଇ ହସାହସି ହେଲେ, ଆଉରି ଟିକିଏ ଅବା ବସାବସି ହୋଇ ହସାହସି ହୋଇଥାନ୍ତେ । ବେଳ ତ ଗଡ଼ିଛି, ବ୍ରାହ୍ମଣପିଲାଟି ଯିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ, ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ରାଜା ଦୃଷ୍ଟିଯାଇ ଦେଖିଲେ ଯେ-ସେହି ବ୍ରାହ୍ମଣପିଲାଟା ନିଜର ଇତରେ, ହାତରେ ଗୋଟାଏ ଖଜାପୁଡ଼ା, ଫେରେ ନିଜ କନ୍ୟାଟି ସମ୍ମୁଖରେ, ଦୁହିଁଙ୍କର ହସହସ ମୁଖ ! ରାଜାଙ୍କର ବଡ଼ ଅସହ୍ୟ ହେଲା, କ୍ରୋଧାଗ୍ନିରେ ହୃଦୟ ଜଳିଉଠିଲା ! ପ୍ରକୃତରେ ସେ ଦୁହିଁଙ୍କ ଇତରେ କୌଣସି ମନ ଅପ୍ରାପ୍ତ ନ ଥିଲା । ମନଗତ ସ୍ପର୍ଶକରିବା ଭଳି ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ବୟସ ହୋଇଥିବା ପରି ଶୁଣାଯାଏ ନାହିଁ ! ଦୁହିଁଙ୍କ ଭାବ ଓ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧୁ ଓ ପବିତ୍ର । ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଭାଇଭଉଣୀ-ଭାବ ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ଥିଲା । ରାଣୀ ସେଇକଥା କହି କହି ରାଜାଙ୍କୁ ବହୁତ ବୁଝାଇଲେ । ସେ ଧନଞ୍ଜୟଭଞ୍ଜଙ୍କ ଭଳି ନିଠୁର ନ ଥିଲେ; ପରାକ୍ରମଶାଳୀ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସାଧୁ ଧାର୍ମିକ ବୋଲି ଲୋକରେ ଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜିଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ତାଙ୍କର ହୃଦୟସ୍ଥ ପ୍ରବଳ କ୍ରୋଧାଗ୍ନିର ଶାନ୍ତି, ପୁତ୍ରବତ୍ସ ପାଳିତ ବ୍ରାହ୍ମଣବାଳକର ଶୀତଳ ଶୋଣିତପ୍ରବାହର ଅପେକ୍ଷା କଲା । ତନ୍ନିମିତ୍ତ ଉଭୟେ ଯେ ନିଜ ସ୍ୱାମୀ, ପାଳିତ ବ୍ରାହ୍ମଣ-ପୁତ୍ରକୁ ନିଷ୍ଠୁରଭାବରେ ଇହଧାମରୁ ତିରୋଦ୍ଧାନ ସକାଶେ ବିଦାୟ ଦେବେ, ଏହି ଚିନ୍ତାରେ ରାଣୀଙ୍କ ଅଶ୍ରୁଶିକ୍ତ ଶରୀର ଅନାହାରରେ ଶୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲା; ସେଥିପ୍ରତି ରାଜା ଅଣୁମାତ୍ର ଦୃଷ୍ଟି ଦେଲେନାହିଁ । ପୈଶାଚିକ କାଣ୍ଡ ଠିକ୍ ତନ୍ନିମିତ୍ତ-ଠାରେ ସମ୍ପନ୍ନ ହେଲା ।

ବ୍ରହ୍ମହତ୍ୟା ସାମାନ୍ୟ ଦୋଷ ନୁହେ । ଭୀଷଣ ବ୍ରହ୍ମହତ୍ୟା-ବନ୍ୟାରେ ରାଜାଙ୍କ ହୃଦୟକ୍ଷେତ୍ର ପ୍ଲାବିତ ହେଲା । ସେ ସେହି ଚିନ୍ତାରେ ଲିପ୍ତ ରହି କ୍ରମଶଃ ଆହାର ଛାଡ଼ିଲେ । ମୁଖମଣ୍ଡଳ ବିବର୍ଣ୍ଣ ହେଲା । ଅଶନ, ଶୟନ, ଉପବେଶନ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସମୟରେ ଜଣାଗଲା, ଯେପରି କି କେହି ଜଣେ ପୃଷ୍ଠପ୍ରଦେଶରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ! ତିଳକ ଘେନିବା ପ୍ରଧାନ ନିତ୍ୟକର୍ମ । ଦର୍ପଣ ଧରି ତିଳକ ଘେନିବାକୁ ଯାଇ ଦେଖନ୍ତି, ସେଥିରେ ସେହି ବ୍ରାହ୍ମଣପିଲାର ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଭୀଷଣ ରୂପ ଧରି ଯେପରି କି ଗ୍ରାସି ଆସୁଅଛି । ଏହିପରି ଭୟାବହ ଘଟନାବଳୀର ପ୍ରତ୍ୟହ ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇ ସେ ପାଗଳପ୍ରାୟ ହେଲେ । ଦାନ, ପୁଣ୍ୟ, ବ୍ରାହ୍ମଣଭୋଜନ ଅନେକ କଲେ । କୌଣସି ସାଧୁକର୍ମ ବ୍ରହ୍ମହତ୍ୟାର ଉପଯୁକ୍ତ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ହେଲାନାହିଁ । ଦର୍ପଣରେ ବ୍ରାହ୍ମଣବାଳକର ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଭୀଷଣତର ହୋଇ ଦେଖାଗଲା । ପିଲାକୁଟୁମ୍ବ, ରାଜ୍ୟ-ବିଭବ ସକଳ ଆଶା ତ୍ୟାଗକରି ପରିଶେଷରେ ସେ ତୀର୍ଥାଟନ-ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବାହାରିଲେ ।

ନାନା ସ୍ଥାନ ଭ୍ରମଣ କରି ଦିନେ ସେ ଗୋଦାବରୀ-ତଟସ୍ଥିତ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ବଟବୃକ୍ଷତଳେ ବସି ଯୋଗମଗ୍ନ ରହିଛନ୍ତି, ତାମିଲ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜଣେ କାହୁଁ ଆସି କଥାଭାଷା-ଅପେକ୍ଷାରେ ସମ୍ମୁଖରେ ବସିଲେ । ଆଜିକାଲି ଇଂରେଜ-ଭାଷାର ଯେଉଁପରି ପ୍ରଚୁର ଉନ୍ନତିଶୀ ଅଞ୍ଚଳରେ ଇଂରେଜରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ କର୍ତ୍ତବ୍ୟକର୍ମ ଯେଉଁପରି ଚଳାଇ ସିବା ସୁବିଧା ହୁଏ, ସେତେବେଳେ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାର ସେହିପରି ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଥିଲା; ସଂସ୍କୃତଭାଷାରେ ଉନ୍ନତିଶୀ ଅଞ୍ଚଳରେ ବିବିଧ କର୍ମଧର୍ମ କରିବେବା ସୁବିଧା ହେଉ-ଥିଲା । କୃଷ୍ଣଭଟ୍ଟ ସଂସ୍କୃତରେ ଅନଭିଜ୍ଞ ନ ଥିଲେ । ତାମିଲ ବ୍ରାହ୍ମଣଜଣକ ଗରିବ ହେଲେହେଁ ସଂସ୍କୃତ ଶାସ୍ତ୍ରାଦିରେ ଭାରି ପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ । ଅତଏବ ସଂସ୍କୃତଭାଷାରେ ଦୁଃଖସୁଖ କଥାଭାଷା ହେବାପାଇଁ ସେ ଦୁହିଁଙ୍କୁ ସୁବିଧା ହୋଇଥିଲା । କୃଷ୍ଣଭଟ୍ଟଙ୍କ ଗଭୀର ମନୋଦୁଃଖ ବୁଝିପାରି ତାହାର ନିରାକରଣର ଉପାୟ ସେ ବହୁତ ଯୁକ୍ତିତର୍କବଳରେ ବୁଝାଇ ବୁଝାଇ ତାଙ୍କୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେଲେ । ଶେଷରେ ସ୍ଥିର ହେଲା ଯେ, ମତପରିବର୍ତ୍ତନରେ ଯାଇ ମନୋବାଞ୍ଛାର ସିଦ୍ଧି ହେବ । ଶାସ୍ତ୍ରଦର୍ଶୀ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଶାସ୍ତ୍ରନିଦର୍ଶନରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ସେ ମତପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବାକୁ ସ୍ୱୀକାର କଲେ, ଅଦ୍ୱୈତ ମତ ତ୍ୟାଗକରି ବିଶିଷ୍ଟ-ଦ୍ୱୈତମତ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଏକଲକ୍ଷ ନାମସ୍ମରଣ, ଦାନ, ପୁଣ୍ୟ, ବ୍ରାହ୍ମଣ-ଭୋଜନ ଇତ୍ୟାଦି ହେଲା, ସେତେବେଳେ କେବଳ ଜଣାଗଲା ଯେ, ତାଙ୍କର ଶେଷ କାର୍ଯ୍ୟ—ମତପରିବର୍ତ୍ତନ ଇତ୍ୟାଦି ସ୍ୱକୃତ ଦାରୁଣ ବ୍ରହ୍ମହତ୍ୟାର ଉପଯୁକ୍ତ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ହୋଇଅଛି । ଦର୍ପଣରେ ଆଉ ମୃତ ବ୍ରାହ୍ମଣବାଳକର ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଦିଶିଲାନାହିଁ । ବହୁ-ଶାସ୍ତ୍ରଦର୍ଶୀ ବେଦ-ବିଶାରଦ ବୃଦ୍ଧ ବ୍ରାହ୍ମଣଟିକୁ ହୃଦୟର ଗଭୀର କୃତଜ୍ଞତା ଜ୍ଞାପନକରି, ସେ ଫେରିବାବେଳେ ତାଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟକୁ ବୋଲି ଆଣିଥିଲେ ।

ସେ ଶେଷରେ ରାଜା ଏବଂ ରାଜକର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ଗୁରୁଗୋସେଇଁ ବା ଦୀକ୍ଷାଗୁରୁସ୍ୱରୂପ ପୂଜା ପାଇଥିଲେ । ସେହି ତାମିଲ ବୃଦ୍ଧ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ ଅଦ୍ୟାପି ଗୁମୁସୁର ଅନ୍ତର୍ଗତ କୋକଲଣ୍ଡାରେ ଅଛନ୍ତି । ପ୍ରାୟ ସମଗ୍ର ଗୁମୁସୁର-ଅଧିବାସୀ ଏବଂ ଚିଳିକି ପ୍ରଭୃତି କେତେକ ରାଜାଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଏମାନେ ହିଁ ଏତେବେଳେ ଦୀକ୍ଷାଗୁରୁ । ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ଚ୍ୟାଉପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ପିତାମହ ସେତେବେଳେ ଗୁମୁସୁରର ଦିବାନ । ଅଦ୍ୱୈତ ମତ ଛାଡ଼ି ବିଶିଷ୍ଟଦ୍ୱୈତ ମତ ସେ ସର୍ବ ପ୍ରଥମେ ଅବଲମ୍ବନ କରିଥିଲେ, ଅତଏବ କବିଙ୍କ ପୂର୍ବ-ପୁରୁଷମାନେ ଅଦ୍ୱୈତ-ମତାବଲମ୍ବୀ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା, ପିତା-ମହଙ୍କ ସମୟରୁ ତାଙ୍କର ବଂଶର ସମସ୍ତେ ବିଶିଷ୍ଟ-ଦ୍ୱୈତ-ମତାବଲମ୍ବୀ ଥିଲେ ।

କ୍ରମଶଃ

ଶ୍ରୀ ଅନନ୍ତପଦ୍ମନାଭ ପଟ୍ଟନାୟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

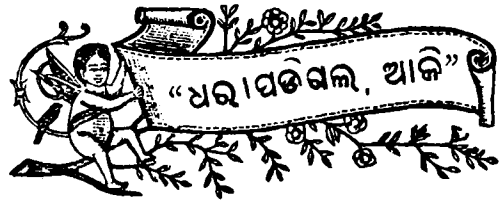

ବେଶଟି ସରଳ; ମୁହଁଟି ସୁଧୀର,
ଭାଷାଟି ମଧୁର ଅତି,
ଚହଟ ଚକ୍ରଣ ସବୁ ଭାବଭଙ୍ଗୀ,
ଧୀର ସ୍ଥିର ତୋର ଗତି । ୧ ।
କାହାକୁ କେଜାଣି କହୁ ରୁ କପର,
ମତେ କହୁ କଥା ମିଠା,
ପ୍ରିୟଜନ ପର କେତେ ମିଳ ମିଶି
ଭୁଞ୍ଜାଇ ଅମୃତ ପିଠା ! ୨ ।
ସହୋଦର ନୋହ୍ନ ଅଗ୍ରଜ-ଆସନ
ଆସି ମାଡବସୁ ଆଗେ,
ତୋ' କର-ସ୍ପରଶେ ଲାଗିଯାଏ ଅଠା
ମୋର ପାଗ-ପଛଭାଗେ ! ୩ ।
ଆଜ ଜାଣିଦେଲ ଚାଲୁଣୀ ହୋଇ ତୁ
ଛୁଞ୍ଚିର ଦର୍ଶାଉ କଣା,
ଏବେ କାଳ ଭ୍ରମି ଅପଥରେ ଗମି
ହୋଇଥିଲ ବାଟ ବଣା ! ୪ ।
ଉଣ୍ଡିତ ନାହାନ୍ତି ପଣ୍ଡିତ-ସମାଜ,
ରାଜା, ପ୍ରଜା କେହି ତତେ,
ଦଣ୍ଡିତ ହୋଇବା ଶଙ୍କା କିମ୍ପା ତୋର
ସମ୍ଭବିବ ଏ ଜଗତେ ? ୫ ।
କହୁ କଣ୍ଠ ଲଭ ମୌନୀ ହୋଇ ଭାଇ !
ଭାବୁଛୁକ ଥିବୁ ସଦା ?
ଘରେ ସମ୍ପଦେବୁ ସୁନା, ରୁପା, ଟଙ୍କା
ଠକ ଭଣ୍ଡି ଗଦା ଗଦା ! ୬ ।
ଧିକ ଛଦ୍ମବେଶ ! ଧିକ ତୋ' ପୌରୁଷ !
ଧିକ ତୋ' ଗୁରୁମାନ !
ଧିକ ତୋର ତନ୍ତ୍ର, ପୁଣି ଯନ୍ତ୍ର, ମନ୍ତ୍ର;
ପୋଡୁ ତୋ' ସବ ସମ୍ମାନ । ୭ ।
ଜାଣିଛୁ ଜଗତ ତୋହର ଚରିତ,
ଭାବ, ଭଙ୍ଗୀ, ବାହାଦୁରୀ;
କହିଥାଉ ଲଙ୍କା- ଅସୁର ପୁରରେ
ଥିଲୁ ବିଭୀଷଣପରି ।
ଆଜ ତୋ' ଅଜଣା- କଥାଟିକ ଜଣା
ପଡ଼ିଗଲା ବୋଲି ସତେ
ସେଥିପାଇଁ ରାଗ- ଦାବାନଳ ଜାଳ
ଜାଳ ନ ଦେବୁଟି ମତେ । ୯ ।

ଶ୍ରୀ ଭୁବନେଶ୍ୱର ମିଶ୍ର।
ଧରାକୋଟ

ପ୍ରଣୟ ଚିତ୍ରାଉ:—କବିବର ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତିଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ଏବଂ ଲକ୍ଷ୍ମୀଗଡ଼ାଧୀଶ୍ୱରଙ୍କ ଆନୁକୂଲ୍ୟରେ କଟକ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରେସରେ ମୁଦ୍ରିତ । ପୁସ୍ତକର ଭାବ ଏବଂ ଭାଷା କବିଙ୍କ ପ୍ରତିଭାର ଅନୁରୂପ ହୋଇଅଛି । ପ୍ରକୃତି-ଦେବୀଙ୍କ ଅନାବିଳ ପ୍ରେମର ବିମଳ ଚିତ୍ର ପୁସ୍ତକର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଂକ୍ତିରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଅଛି । ମୁଦ୍ରଣ ଦୋଷ ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେଥିଯୋଗୁ ପୁସ୍ତକର ଆଦରଣୀୟତା କମି ନ ପାରେ ।

ଶିଶୁରାମାୟଣ:—ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବାଳକୃଷ୍ଣକର ଭ: ଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ଏବଂ କଟକ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରେସରେ ମୁଦ୍ରିତ । ବାଳକୃଷ୍ଣ ବାବୁ ସମଗ୍ର ରାମାୟଣ ଗ୍ରନ୍ଥଟି ୮୦ ପୃଷ୍ଠା ମଧ୍ୟରେ ସରଳ ଶବ୍ଦରେ ଲେଖିଅଛନ୍ତି । ଲେଖକ ମହାଶୟଙ୍କ ଏହି ଉଦ୍ୟମ ଅତୀବ ପ୍ରଶଂସାର୍ହ । ମୁଦ୍ରଣ ଦୋଷ ତ ଓଡ଼ିଆ ବହିରେ ରହିବା କଥା; ଏଥିରେ ଅବା କାହିଁକି ନ ଥାନ୍ତା ?

Digitized by srujanika@gmail.com

ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ବାଦ ।

ପାରଳାର ସାହିତ୍ୟରସିକ ରାଜାସାହେବଙ୍କ ଆନୁକୂଲ୍ୟରେ "ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱ"ର ମୁଦ୍ରଣକାର୍ଯ୍ୟ ଆରବ୍ଧ ହୋଇଥିବା ସମ୍ବାଦ ପାଇ ଆମ୍ଭେମାନେ ଶଂସିତ ରାଜାସାହେବଙ୍କୁ ଅଶେଷ ସାଧୁବାଦ ଅର୍ପଣ କରୁଅଛୁଁ ।

* *

ଚ୍ୟାଉପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ "ଅଧ୍ୟାତ୍ମରାମାୟଣ"ର ନୂତନ ସଂସ୍କରଣ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି ।

* *

ଶ୍ରୀମାନ୍ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଆଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ହିତକଥା (୨ୟ ଭାଗ) ଏବଂ ପ୍ରଣୟପ୍ରବାହ ଅଳ୍ପଦିନ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବ ।

* *

କଟକ କଲେଜର ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବିପିନବିହାରୀ ରାୟ ଏମ୍: ଏ: ଙ୍କ "ତର୍କବିଜ୍ଞାନର" ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡ ଯନ୍ତ୍ରସ୍ଥ ।

* *

ଆତ୍ମକଥା:—ଆମ୍ଭେମାନେ ନାନା ଅଭାବ ଓ ଅସୁବିଧା ମଧ୍ୟରେ "ମୁକୁର" କୁ ନିୟମିତରୂପେ ବାହାର କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଅଛୁଁ । ଲେଖକ ଓ ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସହାନୁଭୂତି ଯୋଗେ ପତ୍ରିକାର ନିୟମିତ ପ୍ରକାଶ ସମ୍ଭବପର ହୋଇଅଛି । ସେମାନଙ୍କର ଏହି ସହାନୁଭୂତି ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରହିବ ବୋଲି ଆଶାକରୁଁ । ଇତି ମଧ୍ୟରେ ମୁକୁରର କଳେବର ଅନେକ ବଢ଼ି ଯାଇଅଛି । ତଥାପି ଅନେକ ଲେଖକଙ୍କ ପ୍ରବନ୍ଧ ମନୋନୀତ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ସ୍ଥାନାଭାବରୁ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ପାରୁନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପତ୍ରିକାର କଳେବର ବଢ଼ାଇବା ବାଞ୍ଛନୀୟ ନୁହେ । ଆଗାମୀ ବର୍ଷର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ସେ ବିଷୟ ଆଲୋଚିତ ହେବ । ଏତଦ୍ଦୃଷ୍ଟିରେ ଯେଉଁ ଲେଖକ-ଲେଖିକାମାନଙ୍କ ପ୍ରବନ୍ଧ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇନାହିଁ, ସେମାନେ ମନରେ ଅନ୍ୟଥା ଭାବିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରୁଅଛୁଁ । ଏଣିକି ଆମ୍ଭ ଅଫିସକୁ ପ୍ରେରିତ ପ୍ରବନ୍ଧ ମନୋନୀତ ନ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଫେରସ୍ତ ଦିଆଯିବ ନାହିଁ । ଲେଖକମାନେ ପ୍ରବନ୍ଧ ପଠାଇବା ସମୟରେ ଅନୁଗ୍ରହପୂର୍ବକ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପ୍ରତିଲିପି ନିଜ ପାଖରେ ରଖିବେ । ପ୍ରବନ୍ଧ କାହିଁକି ମନୋନୀତ ହେଲାନାହିଁ, ତହିଁର କାରଣ ମଧ୍ୟ ଦିଆଯିବ ନାହିଁ । "ମୁକୁର" ରେ ପ୍ରତିମାସ ନିୟମିତରୂପେ ଚିତ୍ର ଦିଆ ଯାଉଅଛି । ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଅନୁକମ୍ପା ହେଲେ ସେ ବିଷୟରେ ମଧ୍ୟ ଉନ୍ନତି କରାଯାଇପାରେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଷୟରେ ଭଗବାନଙ୍କ ଶୁଭେଚ୍ଛା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ଆମ୍ଭେମାନେ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଗ୍ରସର ହେଉଅଛୁଁ ।

* *

ଦେଶମିଶ୍ରଣ:—ଏମାସ ବଡ଼ଲାଟଙ୍କ ସଭାରେ ଦେଶମିଶ୍ରଣ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଉତ୍ଥାପିତ ହେବାର ସୂଚନା ମିଳୁଅଛି । ଭାରତର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରଦେଶର ନେତାମାନେ ଓଡ଼ିଆଜାତିର ଦାବିକୁ ସମର୍ଥନ କରି ନାନା ସୂତ୍ରରେ ସହାନୁଭୂତି ଦେଖାଉଅଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ଆଉ ଶୋଇ ରହିବାକୁ ସମୟ ନାହିଁ । ଆମ୍ଭେମାନେ ନିଜ କାମ ନ କଲେ ଆମପାଇଁ ଆଉ ଜଣେ କିଛି କରିବନାହିଁ । ସ୍ୱଦେଶର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ମୋଚନ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରଗାଢ଼ ସାଧନା ଆବଶ୍ୟକ । ସାଧନା ବଳରେ ବଙ୍ଗର ଅଙ୍ଗଚ୍ଛେଦ ରହିତ ହୋଇଅଛି; ଓଡ଼ିଆଜାତି କଣ ଚିରକାଳ ସାଧନାପଥରୁ ବିରତ ରହିଥିବ ? ସ୍ୱଦେଶର ସ୍ୱାର୍ଥ ଆଗରେ ନିଜ ସ୍ୱାର୍ଥ କଣ ଏତେ ବଡ଼ ? ସ୍ୱାର୍ଥ ସମସ୍ତଙ୍କର ଅଛି—ସ୍ୱାର୍ଥ ଛାଡ଼ି ଅତି ଅଳ୍ପ ଲୋକ ରହିପାରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ୱାର୍ଥ ଜାତୀୟ ସ୍ୱାର୍ଥର ଅଙ୍ଗୀଭୂତ ନ ହେଲେ କି ଲାଭ ? ଓଡ଼ିଆଜାତିର ବର୍ତ୍ତମାନ ସାଧନାର ସମୟ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଅଛି । ଶୋଇଲା ପୁଅକୁ କସ୍ତିନ

Digitized by srujanika@gmail.com

କାଳେ ଭାଗ ମିଳିନାହିଁ । ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ରାଜ୍ୟରେ ଆଳସ୍ୟ ଓ ଉଦାସୀନତାର ପୁରସ୍କାର ନାହିଁ । ଅନେକେ ହୁଏତ ଭାବୁଥିବେ ଯେ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ନିଦ୍ରାବସ୍ଥାରେ ବଡ଼ଲାଟଙ୍କ ସଭାରେ ଦେଶନିଶ୍ରଣ ବିଷୟ ଆଲୋଚିତ ହୋଇ ଓଡ଼ିଆ-ମାନଙ୍କ ବିନା ଉଦ୍ୟମରେ ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳଗୁଡ଼ିକ ଏକତ୍ରିତ ହୋଇଯିବ । ରିପ୍ ଭାନ୍ ଉଇଙ୍କଲ୍ (Rip Van Winkle) ଯେପରି ଦୀର୍ଘ ନିଦ୍ରାରୁ ଉତ୍ଥିତ ହୋଇ ଦେଖିଲେ ଯେ, ଆମେରିକା ଦେଶ ସ୍ୱାଧୀନ ହୋଇଅଛି, ଓଡ଼ିଆମାନେ ମଧ୍ୟ ସେପରି କିଛି ଦେଖିବାକୁ ଭରସା କରନ୍ତି ବୋଲି ମନେ ହୁଏ । ଭଗବାନ କଣ ଏ ଜାତିକୁ ସୁବୁଦ୍ଧି ଦେବେନାହିଁ ?

* *

ନାଗପୁର ସତ୍ୟାଗ୍ରହ:—ଜାତୀୟ ପତାକାକୁ ନେଇ ନାଗପୁରରେ କିପରି ପ୍ରବଳ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ-ଅଛି, ସେ ବିଷୟ ଅଳ୍ପ ବହୁତ ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି । ପ୍ରତିଦିନ ଅସଂଖ୍ୟ ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବକ ଜେଲ ଯାଉଅଛନ୍ତି । ଭାରତର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରଦେଶରୁ ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବକମାନେ ଆସି ନାଗପୁରର ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗ ଦେଉଅଛନ୍ତି । ସମସ୍ୟା ଦିନକୁ-ଦିନ ଜଟିଳରୁ ଜଟିଳତର ହେଉଅଛି । ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସରକାରଙ୍କ ଚୈତନ୍ୟୋଦୟ ହୋଇ ନ ଥିବା ଲକ୍ଷ୍ୟର ବିଷୟ । ଜାତୀୟ ପତାକା ଉଡ଼ାଇବା ମାତ୍ରେ ସରକାରଙ୍କ ହାତରୁ କେହି ରାଜ୍ୟ ଛଡ଼ାଇ ନେଇ ଯାଉନାହିଁ । ବରଂ ବାଧା ଦେବାଦ୍ୱାରା ଉନ୍ମାଦନା-ଉତ୍ତେଜନା ବଢ଼ୁଅଛି, ଓ ସରକାରଙ୍କ ଆସନ କ୍ରମେ ଶିଥିଳ ହେଉଅଛି । ଭାରତବାସିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ହଜାର ମତଭେଦ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସମୟ ପଡ଼ିଲେ ସମସ୍ତେ ଏକାଠି ହୋଇପାରନ୍ତି । ଇତିମଧ୍ୟରେ ସରକାରଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ସାଲିସ-ପ୍ରସ୍ତାବ ଆଗତ ହୋଇସାରିଛି । ଜାତୀୟ ପତାକା ସହିତ ସରକାରଙ୍କ ପତାକା (Union Jank) ଉଡ଼ାଇଲେ ସରକାର ଆଉ ଧରପକଡ଼ କରିବେନାହିଁ ବୋଲି କହୁଛନ୍ତି । ଅସହଯୋଗିମାନେ ସରକାରୀ ପତାକା ଉଡ଼ାଇ-ବାକୁ ନାରାଜ ନୁହନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ଚାହାନ୍ତି, ପ୍ରଥମେ ରାଜନୈତିକ ବନ୍ଦିମାନଙ୍କୁ ଖଲାସ କରାଯାଉ—ପରେ ସାଲିସର ସର୍ତ୍ତଗୁଡ଼ିକ ଆଲୋଚିତ ହେବ । ଆମ୍ଭେମାନେ ସର୍ବଦା ମିଳନର ପକ୍ଷପାତୀ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମତରେ ରାଜନୈତିକ ବନ୍ଦିମାନଙ୍କ ମୁକ୍ତି ଯେପରି ବାଞ୍ଛନୀୟ ଓ ଆବଶ୍ୟକ, ଜାତୀୟ ପତାକା ସହିତ ସରକାରୀ ପତାକାର ଅବସ୍ଥାନ ମଧ୍ୟ ତଦ୍ରୂପ ବାଞ୍ଛନୀୟ ଓ ଆବଶ୍ୟକ । ସରକାର ଯଦି ଏହି ସୁଯୋଗ ଛାଡ଼ନ୍ତି, ତାହାହେଲେ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଆନ୍ଦୋଳନଟି ପ୍ରବଳତର ଆକାର ଧାରଣ କରିପାରେ । କର୍ତ୍ତାମାନେ କଣ ଏତିକି ବୁଝୁ ନାହାନ୍ତି ?

* *

କଃ ପନ୍ଥାଃ:—ଭାରତରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେତେଗୁଡ଼ିଏ ଦଳ ଓ ଉପଦଳ ବିଦ୍ୟମାନ, ସେ ଗୁଡ଼ିକର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏକ ବୋଲି ସମସ୍ତେ କହୁଅଛନ୍ତି—କେବଳ "ହାତ ବଡ଼ା" ଭାବର ପ୍ରବଳତା ଯୋଗେ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ବିଭିନ୍ନତା ରହିଅଛି । ଏହି ଅସାର ଭାବ ଆଉ କେତେଦିନ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଭାବିତ କରୁଥିବ ? କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଅଛି ଯେ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦଳର ଅନୁସୃତ ପନ୍ଥା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ସରକାରଙ୍କ ସହିତ ସାଲିସ ହେବା ପୂର୍ବେ ପ୍ରଥମେ ଆମ ନିଜ ମଧ୍ୟରେ ସାଲିସ ହେବା ବାଞ୍ଛନୀୟ ନୁହେଁ କି ? ଦେଶବ୍ୟାପୀ-ଆଇନ-ଉଲ୍ଲଙ୍ଘନ-ବିହୀନ ଅସହଯୋଗର ମୂଲ୍ୟ କିଛି ନାହିଁ । ଯଦି ବର୍ତ୍ତମାନ କଂଗ୍ରେସର ଗଠନଶୀଳ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଉପରେ ବେଶି ଠେସ ଦିଆଯାଏ, ତାହାହେଲେ ସରକାରଙ୍କ ସହିତ ଅସହଯୋଗ କରି ଆଉ ଲାଭ କଣ ? କାଉନ୍ସିଲ ଭିତରେ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ଗଠନଶୀଳ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମକୁ ଅଗ୍ରସର କରା ଯାଇପାରେ । ଇଚ୍ଛା ଥିଲେ କାଉନ୍ସିଲ-ଭିତରେ ଥାଇ କାଉନ୍ସିଲକୁ ଭାଙ୍ଗି ଦିଆଯାଇପାରେ । ଯଦି ସରକାର ଲୋକମତଦ୍ୱାରା ଚାଳିତ ହୁଅନ୍ତି ତ ଭଲ, ନୋହିଲେ କାଉନ୍ସିଲକୁ ଭାଙ୍ଗି ଶାସନତନ୍ତ୍ରକୁ ଅଚଳ କରିବାକୁ କେତେ ସମୟ ଲାଗିବ ? ବର୍ତ୍ତମାନ କି ସହ-ଯୋଗୀ, କି ଅସହଯୋଗୀ, ସମସ୍ତଙ୍କର କଂଗ୍ରେସର ଗଠନଶୀଳ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ମନୋନିବେଶ କରିବା ଉଚିତ । ଏ ବର୍ଷ କଂଗ୍ରେସ ବସିବା ପୂର୍ବେ ଏ ବିଷୟର ଗଭୀର ମୀମାଂସା ହେବା ବାଞ୍ଛନୀୟ । କଂଗ୍ରେସରେ ସବୁଦଳର ଲୋକେ ଯୋଗ ଦେଲେ ଯାଇ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସ୍ୱରାଜ୍ୟପ୍ରାପ୍ତି ସମ୍ଭବପର ହେବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଶରେ ଶାସକ ଓ ଶାସିତ ଭେଦରେ କେବଳ ଦୁଇଗୋଟି ଦଳର ଆବ-ଶ୍ୟକତା ଅଛି । କଂଗ୍ରେସର ଆଗାମୀ ଅଧିବେଶନରେ ଏହି ବିଷୟର ଶେଷ ମୀମାଂସା ହେବ ନାହିଁ କି ?

Printed by B. S, Das, Mukur Press Cuttack.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରୀ ଗୋପୀନାଥ ପ୍ରିୟ [ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ଲିପି] ଶ୍ରୀଯୁତ ଅନ୍ନଦାପ୍ରସାଦ ପଟ୍ଟନାୟକ
[ଓଡ଼ିଆ ଅଭିଧାନ
... { -ଶ୍ରୀଯୁତ ଗୋପୀନାଥ] ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ... ୬/ ୦ ୫
—:ଓଡ଼ିଆ
ଅଭିଭାଷଣ ... (ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ଲିପି) ଶ୍ରୀଯୁତ ଗୋପୀନାଥ ... ୬/ ୦ ୫
ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟ ଓ ପଦ୍ୟ
—:ଓଡ଼ିଆ
ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ... (ଶ୍ରୀଯୁତ ଗୋପୀନାଥ) ... ୬/ ୦ ୫
ଓଡ଼ିଆ ... (ଶ୍ରୀଯୁତ ଗୋପୀନାଥ) ... ୬/ ୦ ୫
ଓଡ଼ିଆ ... (ଶ୍ରୀଯୁତ ଗୋପୀନାଥ) ... ୬/ ୦ ୫
ଓଡ଼ିଆ ... (ଶ୍ରୀଯୁତ ଗୋପୀନାଥ) ... ୬/ ୦ ୫
ଓଡ଼ିଆ ... (ଶ୍ରୀଯୁତ ଗୋପୀନାଥ) ... ୬/ ୦ ୫
ଓଡ଼ିଆ ... (ଶ୍ରୀଯୁତ ଗୋପୀନାଥ) ... ୬/ ୦ ୫
ଓଡ଼ିଆ ... (ଶ୍ରୀଯୁତ ଗୋପୀନାଥ) ... ୬/ ୦ ୫
ଓଡ଼ିଆ ... (ଶ୍ରୀଯୁତ ଗୋପୀନାଥ) ... ୬/ ୦ ୫
ଓଡ଼ିଆ ... (ଶ୍ରୀଯୁତ ଗୋପୀନାଥ) ... ୬/ ୦ ୫
ଓଡ଼ିଆ ... (ଶ୍ରୀଯୁତ ଗୋପୀନାଥ) ... ୬/ ୦ ୫
ଓଡ଼ିଆ ... (ଶ୍ରୀଯୁତ ଗୋପୀନାଥ) ... ୬/ ୦ ୫
ଓଡ଼ିଆ ... (ଶ୍ରୀଯୁତ ଗୋପୀନାଥ) ... ୬/ ୦ ୫
ଓଡ଼ିଆ ... (ଶ୍ରୀଯୁତ ଗୋପୀନାଥ) ... ୬/ ୦ ୫
ଓଡ଼ିଆ ... (ଶ୍ରୀଯୁତ ଗୋପୀନାଥ) ... ୬/ ୦ ୫
ଓଡ଼ିଆ ... (ଶ୍ରୀଯୁତ ଗୋପୀନାଥ) ... ୬/ ୦ ୫

Digitized by srujanika@gmail.com

ତାଲିକା

ଓଡ଼ିଶା ଇତିହାସ-ଉତ୍ସବାବଳୀ [୫ମ ମାଗନ୍ତ] ଅଭିଭାଷଣ ... ୧/ ୦ ୫ ୧/ ୦ ୫
ଓଡ଼ିଶାର ଗ୍ରାମ୍ୟ ... [ଶ୍ରୀ ଗଣେଶ ପାଣି] ଗ୍ରନ୍ଥ ... ୧/ ୦ ୫ ୧/ ୦ ୫
ଓଡ଼ିଶାର ଗ୍ରାମ ... [ଶ୍ରୀ ଗଣେଶ ପାଣି] ... ୧/ ୦ ୫ ୧/ ୦ ୫
ଓଡ଼ିଶାର ଗ୍ରାମ ... [ଶ୍ରୀ ଗଣେଶ ପାଣି] ... ୧/ ୦ ୫ ୧/ ୦ ୫
ଓଡ଼ିଶାର ଗ୍ରାମ ... [ଶ୍ରୀ ଗଣେଶ ପାଣି] ... ୧/ ୦ ୫ ୧/ ୦ ୫
ଓଡ଼ିଶାର ଗ୍ରାମ ... [ଶ୍ରୀ ଗଣେଶ ପାଣି] ... ୧/ ୦ ୫ ୧/ ୦ ୫
ଓଡ଼ିଶାର ଗ୍ରାମ ... [ଶ୍ରୀ ଗଣେଶ ପାଣି] ... ୧/ ୦ ୫ ୧/ ୦ ୫
ଓଡ଼ିଶାର ଗ୍ରାମ ... [ଶ୍ରୀ ଗଣେଶ ପାଣି] ... ୧/ ୦ ୫ ୧/ ୦ ୫

ଓଡ଼ିଶାର ଇତିହାସ-ଉତ୍ସବାବଳୀ [୫ମ ମାଗନ୍ତ] ଅଭିଭାଷଣ ... ୧/ ୦ ୫ ୧/ ୦ ୫
ଓଡ଼ିଶାର ... [ଶ୍ରୀ ଗଣେଶ ପାଣି] ... ୧/ ୦ ୫ ୧/ ୦ ୫
ଓଡ଼ିଶାର ... [ଶ୍ରୀ ଗଣେଶ ପାଣି] ... ୧/ ୦ ୫ ୧/ ୦ ୫
ଓଡ଼ିଶାର ... [ଶ୍ରୀ ଗଣେଶ ପାଣି] ... ୧/ ୦ ୫ ୧/ ୦ ୫
ଓଡ଼ିଶାର ... [ଶ୍ରୀ ଗଣେଶ ପାଣି] ... ୧/ ୦ ୫ ୧/ ୦ ୫
ଓଡ଼ିଶାର ... [ଶ୍ରୀ ଗଣେଶ ପାଣି] ... ୧/ ୦ ୫ ୧/ ୦ ୫
ଓଡ଼ିଶାର ... [ଶ୍ରୀ ଗଣେଶ ପାଣି] ... ୧/ ୦ ୫ ୧/ ୦ ୫

Digitized by srujanika@gmail.com

ସାହିତ୍ୟିକ ପୁସ୍ତକାବଳୀ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗଙ୍ଗାଧର ମେହର:—

ପ୍ରଣୟ-ବଲ୍ଲରୀ	ଟ ୧।
ତପସ୍ୱିନୀ	ଟ ୧ ୮
ଇନ୍ଦୁମତୀ	ଟ ୦ ।୵
କବିତାକଲ୍ଲୋଳ	ଟ ୦ ।୵
ମହିମା	ଟ ୦ /
ଅହଲ୍ୟାସ୍ତବ	ଟ ୦ /
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ-ଲକ୍ଷ୍ମୀ	ଟ ୦ ।
ଅଯୋଧ୍ୟା ଦୃଶ୍ୟ	ଟ ୦ ।
ଝଟକ-ବଧ	ଟ ୦ ।୵
ଅର୍ଘ୍ୟଥାଳୀ	ଟ ୦ ୩

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି—

ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ	ଟ ୧୩
ମହେନ୍ଦ୍ର	ଟ ୦ ୩
ମହୋଦଧି	ଟ ୦ ୩
ଅର୍ଘ୍ୟଡାଳା	ଟ ୦ ।/
ଭୁବନେଶ୍ୱର	ଟ ୦ ୵
ସମାଧିକ୍ଷେତ୍ର	ଟ ୦ /୬
ଉଦ୍ୟାନଖଣ୍ଡ	ଟ ୦ ୵
ପ୍ରତିଲେଖ	ଟ ୦ ।/
ପଦପୁଷ୍ପ	ଟ ୧।
ପୁଣ୍ୟପୀଠ	ଟ ୦ ।୵
ମଧୁଚକ୍ର	ଟ ୦ ୵
ସୁଭଦ୍ରା	ଟ ୧୩
ପ୍ରଣୟଚିତ୍ରାଙ୍କ	ଟ ୦ ୩
ସାନ୍ଧ୍ୟତାରା	ଟ ୦ ୩୵
ବିଶ୍ୱଚିତ୍ର	ଟ ୧
ପ୍ରସ୍ତରଥୀ	ଟ ୦ ୩
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ-କମଳା	ଟ ୦ ।୵
ବର୍ଣ୍ଣ-ମାଳିକା (୨ୟ ସଂସ୍କରଣ)	ଟ ୦ ।

୪ ତାରିଣୀଚରଣ ରଥ ବି: ଏ:—

ଭୂଷିକୁଲ୍ଲା	ଟ ୦ ୵
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟର ଇତିହାସ	ଟ ୦ ।୵
ପଦ୍ୟାଞ୍ଜଳି	ଟ ୦ ୵

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ସେନଗୁପ୍ତ ବି, ଏ,—

ମୋ ବାଇଧନ	ଟ ୦ /
ବିଧବାର ଗୁହାଣି	ଟ ୦ /୬
ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣ ଉପଦେଶାମୃତ ୨ୟ ଭାଗ	ଟ ୦ ୩
କଲିକତାରୁ ରାମକୃଷ୍ଣ (ବଙ୍ଗଳା)	ଟ ୦ ।
ରାମକୃଷ୍ଣ କୋଇଲି	ଟ ୦ ୮୩
ଉଚ୍ଛାକୁ ଏତେ ?	ଟ ୦ /
ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ	ଟ ୦ ୩

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାଧାଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ—

ରତ୍ନମାଳୀ ନାଟକ	ଟ ୦ ୩୵
ସଂସାରଚକ୍ର ନାଟକ	ଟ ୦ ୩
ନନ୍ଦକେଶ୍ୱରୀ ନାଟକ	ଟ ୦ ।୵
କଟକବିଜୟ ନାଟକ	ଟ ୦ ୩
ସୁଶୀଳା ନାଟକ	ଟ ୦ ୩
କରଣ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ଡମ	ଟ ୦ /
ମାନ୍ୟବର	ଟ ୦ ୮୬
ସାଆନ୍ତିଆ ବାହା	ଟ ୦ /
ଶ୍ୟାମ ଦାସ	ଟ ୦ /
ଗୀତଲହରୀ	ଟ ୦ ୩୵

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାଜକିଶୋର ମହାନ୍ତି—

ଅରମନ୍ୟୁବଧ	ଟ ୦ ୵
ବନବାସୀ (ଉପନ୍ୟାସ)	ଟ ୦ ।୵
ରଘୁବଂଶ	ଟ ୦ ୩

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବାଳକୃଷ୍ଣ ପଟ୍ଟନାୟକ—

ଜାତୀୟ ଚମ୍ପୁ	ଟ ୦ ୵
ରତ୍ନରେଣୁ	ଟ ୦ ୵
ଅକାଳକୋଇଲି	ଟ ୦ ୮୬
ଗୁରୁଲବଙ୍ଗଲତା	ଟ ୦ /
ଫଲ ବଉଳବେଣୀ	ଟ ୦ /

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶ୍ରୀବତ୍ସ ପଣ୍ଡା ବି, ଏ,—

ଆର୍ଯ୍ୟଧର୍ମ	ଟ ୦ ।
ଗୃହାଶ୍ରମ	ଟ ୦ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଧର୍ମାନନ୍ଦ ତ୍ରିପାଠୀ ବି: ଏ:—

ପ୍ରକୃତବନ୍ଧୁ ନାଟକ	ଟ ୦ ୩

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନୀଳମଣି ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣ—

ବିବିଧ ବିଷ ଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦ /
ପୋଟଳ ଗୁଣ	ଟ ୦ /
ପଣକିଆ ପାଠ	ଟ ୦ ୮୧
ନୀତିସୁଧାକର (ସାନୁବାଦ)	ଟ ୦ /୬
ସର୍ପବିଷ ଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦ /
ଜ୍ଞାନଗଙ୍ଗା (ନୀତିବାକ୍ୟ)	ଟ ୦ /
ଉଦ୍ବୋଧିନୀ (ପଦ୍ୟାରସହ)	ଟ ୦ ୮୬
ଶିକ୍ଷାବିନୋଦ (ଶିଳ୍ପଶିକ୍ଷା)	ଟ ୦ /୬
ରସନାରଞ୍ଜନ	ଟ ୦ /
ରଥଗୀତ	ଟ ୦ /୬
ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ କୌତୁକ	ଟ ୦ /
ସଂଯୁକ୍ତା (ପଦ୍ୟ)	ଟ ୦ /୬
ସ୍ୱର୍ଗ ନରକ ବିଚାର	ଟ ୦ /
ସଦାଗର (ସାନୁବାଦ)	ଟ ୦ /୬
ପ୍ରକୃତପେଟିକା (ପଦ୍ୟ)	ଟ ୦ /୬
କାଚୁକୁଣ୍ଡିଆ ଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦ ୮୬
ମଦିରାମାହାତ୍ମ୍ୟ (ଅପକାରିତା)	ଟ ୦ /
ମେହରୋଗ ଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦ /
ନବୀନ ସମ୍ରାଟ	ଟ ୦ ୵
ନୀତିକୁସୁମ	ଟ ୦ /
ଅରଣ୍ୟଗୃହ	ଟ ୦ ୮୧
ମହାଭାରତ ବନପର୍ବ	ଟ ୨୩
” ବିରାଟପର୍ବ	ଟ ୦ ୩
ମଦନବିନୋଦ (ଧାତୁପୁଷ୍ଟିଉପାୟ)	ଟ ୦ /
ନୀତିପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି	ଟ ୦ /୬
ଚନ୍ଦ୍ର ଦୂତ ଚତୁଷ୍ପଦୀ	ଟ ୦ ୮୧
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଜାତୀୟ ଗୀତ	ଟ ୦ ୮୧
ସଦୁକ୍ତିସଂଗ୍ରହ	ଟ ୦ ୮୧
ସାନୁବାଦ ଚୈତନ୍ୟଦେବ ସ୍ତୋତ୍ର	ଟ ୦ /
ପ୍ରବାଦପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି	ଟ ୦ /
ଦାମ୍ପତ୍ୟଧର୍ମ (ପଦ୍ୟ)	ଟ ୦ /୬
ଶିରରୋଗଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦ ୮୬
ବାଳକାସଖା (ସଦ୍ଭୁଷ୍ଟାନ୍ତ)	ଟ ୦ ୵
ହରିମନ୍ଦିର (ପଦ୍ୟ)	ଟ ୦ ୮୧
ସମୟର ସଦ୍ବ୍ୟବହାର	ଟ ୦ /
ଶଶିକଳା ପରିଣୟ (ନାଟକ)	ଟ ୦ ।
ସମୁଦ୍ରଯାତ୍ରା ବିଚାର (ପ୍ରମାଣସହ)	ଟ ୦ /
ନାରିକେଳ ଗୁଣ	ଟ ୦ /୬
କପାଗୁଣ	ଟ ୦ ୮୧
ରସାମୃତ (ଲେମ୍ବୁର ଗୁଣ)	ଟ ୦ ୮୧
ଆଳୁ ଓ ଚମାଖୁ ଗୁଣ	ଟ ୦ /୩
ପଦ୍ୟମାଳା ୧ମ	ଟ ୦ /

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦେବ୍ୟାବଳୀ ୨ୟ ଟ ୦ /
ଚେରଚଣ୍ଡା ଗୃଷ ଟ ୦ ୧୯
ଜୀବନବନ୍ଧୁ (ଜଳବ୍ୟବହାର) ଟ ୦ /୬
ଶ୍ଳୋକମୁକ୍ତାବଳୀ ଟ ୦ /
ମଣିମଞ୍ଜୁଷା (ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଶ୍ଳୋକ) ଟ ୦ /୬
ନାଶବନ୍ଧ (ତମାଖୁବିରୁଦ୍ଧେ) ଟ ୦ /
ମୋହମୁଦ୍‌ଗର (ସାନୁବାଦ) ଟ ୦ ୧୬
ଶିମିଲ ଆଳୁ ଗୃଷ ଟ ୦ /
ଗୀତପରାଗ ୧ମ (ପଦ୍ୟ) ଟ ୦ /
" ୨ୟ ଟ ୦ /
ଚରମଳ (ଗୀତପଦ୍ୟ) ଟ ୦ /
ବୃଷ୍ଟିସଙ୍କେତ ଟ ୦ ୧୯
ରମଣୀଜଣାଣ ଚୌତିଶା ଟ ୦ ୧୬
ଗୀତରତ୍ନମାଳା (ପଦ୍ୟ) ଟ ୦ /
ଜଳକେଳି ଟ ୦ /
ଗୋମହାତ୍ମ୍ୟ ଟ ୦ /୬
ମେଲେରଆଚକସ୍ତ୍ର ଟ ୦ /
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର ବି: ଏ: ଏଲ୍: ଟି:
ସଂଯୁକ୍ତ ଟ ୦ ୨
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅଶ୍ୱିନୀକୁମାର ଦେବ ଏମ୍: ଏ:
ଶ୍ରେଷ୍ଠ (ଭୌଗୋଳିକ ନାଟକ) ଟ ୧ ୧
ସାବିତ୍ରୀ " ଟ ୧ ।
କଳାପାହାଡ଼ (ଐତିହାସିକ ନାଟକ) ଟ ୧ ।
ସେଓଁଜ " ଟ ୧ ୧
ଗୋବିନ୍ଦଦାସ୍ୟାଧର " ଟ ୧ ୧
ଏଫମ୍‌ଲେଡ଼ି (ପ୍ରହସନ) ଟ ୦ ।
ଚେମିକ ପ୍ରଜ " ଟ ୦ ୩/
ବୁଢ଼ାଚଢ଼ା " ଟ ୦ ୩/
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁ ବି: ଏ:—
ସାନ୍ତ୍ୱନା ଟ ୦ ୩/
ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି ଟ ୦ /୬
ଶ୍ରୀଶିଷ୍ୟା ଟ ୦ ୨
ନାସ୍ତିକ ଟ ୦ ।
ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଟ ୦ ୩/୬
ବେଜାଏ ମଜା ଟ ୦ ୩/
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରମଚନ୍ଦ୍ର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ—
ଶିଶୁଭକ୍ତ ଟ ୦ ୨/୬
ଜିତକଥା ଟ ୦ ।/
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କୃତିବାସ ନନ୍ଦଶର୍ମା—
ଭାରତୀୟ ସ୍ତ୍ରୀଗଣ ଟ ୦ ୨

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ଶରଦେଓ
ଫେଟଟଣ୍ଟ ମେଡ଼ିସିନ (ପ୍ରହସନ) ଟ ୦ ।
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନାରାୟଣ ଶିରୋମଣି
ଭ୍ରଷ୍ଟାଶୁଦ୍ଧିଚନ୍ଦ୍ରିକା ଟ ୦ ୩/୯
ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣ—(ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ସିଂହ ସାମନ୍ତଙ୍କ ଜ୍ୟୋତିଷ ଗ୍ରନ୍ଥ) ଟ ୩ ।
Mr. M. S. Das's Precidential Adress at Bihar. ଟ ୦ ୩/
ସଚିତ୍ର ଶିଶୁବର୍ଣ୍ଣମାଳା ଟ ୦ /

ହରିଭକ୍ତି ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ
(ଭକ୍ତି ଗ୍ରନ୍ଥ) ଟ ୧ ୧

ବାରବଟୀଦୁର୍ଗ ଟ ୦ ।/
ରାସକ୍ରୀଡ଼ା ଟ ୦ /୩
ମନବୋଧ ଚଉତିଶା ଟ ୦ ୧୬
ପ୍ରେମକଲ୍ପଲତା ଟ ୦ ।/
ଟୀକାଭାଗବତ ଟ ୦ /
ଗଜନିସ୍ତାରଣ ଟ ୦ ୧୯
ଆର୍ତ୍ତତ୍ରାଣ ଚଉତିଶା ଟ ୦ ୧୯
ଜାତୀୟ ଗୀତ ଟ ୦ ୩/
ସୁଲକ୍ଷଣା (କବି ଅଉମନ୍ୟୁ ସାମନ୍ତ ସିଂହାର କୃତ) ଟ ୦ ୩/
ବାଣୀ (ଶ୍ରୀ ଦାନବନ୍ଧୁ କାବ୍ୟରଞ୍ଜନ ପ୍ରଣୀତ) ଟ ୦ ୩/
ଅଦ୍ଭୁତ ଆଦର୍ଶ—(ପ୍ରହସନ) ଟ ୦ ୩/
ଅଶ୍ୱଚିକିତ୍ସା ଟ ୦ ୩/
ଶାନ୍ତିସଖା ଟ ୦ ୩/
ନୃସିଂହପୁରାଣ ବନ୍ଧେଇ ସେ ୧ ଟକୁ ଟ ୬ ୪
" ଅବନ୍ଧା ସେ ୧ ଟକୁ ଟ ୬ ୧
ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ ପୁରାଣ
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବନ୍ଧେଇ ସେ ୧ ଟକୁ ଟ ୬ ୧
ପଦ୍ମପୁରାଣ ଟ ୦ ୪
ବିଷ୍ଣୁପୁରାଣ ଟ ୦ ।
ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପୁରାଣ ଟ ୦ ୪
ଧର୍ମପୁରାଣ ଟ ୦ ।/
ଗରୁଡ଼ ପୁରାଣ ଟ ୦ ୪
ସୂର୍ଯ୍ୟପୁରାଣ ଟ ୦ ୨
ମତ୍ସ୍ୟପୁରାଣ ଟ ୦ ।/
କଳ୍କିପୁରାଣ ଟ ୦ ୨

ଚଣ୍ଡୀପୁରାଣ ଟ ୧ ।
ଶିବପୁରାଣ ଟ ୧ ।
ଶିବ ବା ଶୈବପୁରାଣ ଟ ୦ ୨
(ମହାଭାରତ ସାରଳାଦାସକୃତ
ମହାଭାରତ ବନ୍ଧେଇ ସେ ୧ ଟକୁ ଟ ୧ ।
ମହାଭାରତ ଅବନ୍ଧା ସେ ୧ ଟକୁ ଟ ୧ ।
ବିଷ୍ଣୁକେଶରୀ ୧ମ ଟ ୧ ।
" ୨ୟ ଟ ୧ ।
" ୩ୟ ଟ ୧ ।
" ୪ର୍ଥ (ଯ)
ବିଚିତ୍ର ରାମାୟଣ ଟ ୧ ।
ବିଲଙ୍କା ରାଧାୟଣ ଟ ୦ ୨
ରସବିନୋଦ ଟ ୧ ।
ଦାଡ଼ିଭାଭକ୍ତି ୧ମ ଟ ୦ ।
" ୨ୟ ଟ ୦ ।
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବନ୍ଧାଇ ଏକତ୍ର ଟ ୧ ।
ମଝୁରାମଙ୍ଗଳ ଟ ୦ ।
ପ୍ରସ୍ତାବସିନ୍ଧୁ ଟ ୦ ।
ଭାଗବତ ବନ୍ଧାଇ ସେ ୧ ଟକୁ ଟ ୨ ।
ଭାଗବତ ଅବନ୍ଧା ସେ ୧ ଟକୁ ଟ ୧ ।
ଭଗବଦ୍‌ଗୀତା ଟ ୦ ।
ଭଗବଦ୍‌ଗୀତା (କୃଷ୍ଣସିଂହ) ଟ ୦ ।
ସପ୍ତକାଣ୍ଡ ରାମାୟଣ ବନ୍ଧାଇ ସେ ୧ ଟକୁ ଟ ୨ ।
" ଅବନ୍ଧା ସେ ୧ ଟକୁ ଟ ୧ ।

ସଙ୍ଗୀତ ପୁସ୍ତକମାଳା

ସଙ୍ଗୀତସାଗର ୧ମ ଟ ୦ ।
" ୨ୟ ଟ ୦ ।
" ୩ୟ ଟ ୦ ।
" ୪ର୍ଥ ଟ ୦ ।
" ୫ମ ଟ ୦ ।
" ୬ଷ୍ଠ ଟ ୦ ।
ସଙ୍ଗୀତ ମନମୋହନ ୧ମ ଟ ୦ ।
" ୨ୟ ଟ ୦ ।
ସଙ୍ଗୀତ ସାରସଂଗ୍ରହ ଟ ୦ /
ସଙ୍ଗୀତସଙ୍ଗୀତ ୧ମ ଟ ୦ /
" ୨ୟ ଟ ୦ /

Digitized by srujanika@gmail.com

ସଙ୍ଗୀତ ମନଉନ୍ମାଦ ୧ମ	ଟ ୦ /୬
" ୨ୟ	ଟ ୦ ୵
" ୩ୟ	ଟ ୦ ୵୬
ସଙ୍ଗୀତ ରତ୍ନମାଳା	ଟ ୦ ୩/
ସ୍ୱର୍ଗସଙ୍ଗୀତ ୧ମ	ଟ ୦ /୬
ସଙ୍ଗୀତ ରତ୍ନହାର	ଟ ୦ ୩/
ସଙ୍ଗୀତମାଳା	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ରସରସିଆ	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ବସନ୍ତମଲ୍ଲୀ	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତମାଧବ	ଟ ୦ ।
ସଙ୍ଗୀତସ୍ତବକ	ଟ ୦ (୬
ସଙ୍ଗୀତସୁଧାନିଧି	ଟ ୦ ।
ସଙ୍ଗୀତ ରତ୍ନାବଳୀ	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ମନୋରମା	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ମନମୋହିନୀ	ଟ ୦ ୩/
ସଙ୍ଗୀତ ରଙ୍ଗବାହାର	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ଫୁଲହାର	ଟ ୦ /୬
ସଙ୍ଗୀତ କୁମୁଦ	ଟ ୦ /
ସଙ୍ଗୀତ କଳାନିଧି ୧ମ	ଟ ୦ ।୵
" ୨ୟ	ଟ ୦ ୵
" ୩ୟ	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ମାଳତୀ (ଯନ୍ତ୍ରସ୍ଥ)	
ଜ୍ଞାନ ସଙ୍ଗୀତ "	

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ।

ଅମରକୋଷ ଅଭିଧାନ	ଟ ୧ ୧
ଅମୃତ ଭଜନସାର	ଟ ୦ ୵
" ୨ୟ	ଟ ୦ /୬
ପିଣ୍ଡେଇ ନାମା	ଟ ୦ (୯
ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଚରିତାମୃତ	ଟ ୦ (୬
କଳାପିକ (ସୀତାଙ୍କର)	ଟ ୦ (୬
ଅମରକୋଷ ଟୀକା	ଟ ୦ ୵
ଖୋଲକ ଟୀକା	ଟ ୦ /୩
ଚମତ୍କାର ଚିନ୍ତାମଣି	ଟ ୦ ।
ଗ୍ରନ୍ଥରତ୍ନାକର (ପ୍ରଥମ)	ଟ ୦ ।
ଜାତିକାଳଙ୍କାର	ଟ ୦ ।
ଜୀର୍ଣ୍ଣମଞ୍ଜରୀ	ଟ ୦ /
ଜ୍ଞାନସାଗର	ଟ ୦ ।
ବିବାହପଦ୍ଧତି	ଟ ୦ ୩/
ବିବାହକାରିକା	ଟ ୦ /୬
ବେତାଳ ପଞ୍ଚବିଂଶତି	ଟ ୦ ।୵
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଭୂଗୋଳ	ଟ ୦ ୵
ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ ୧ମ	ଟ ୧ ୧
" ୨ୟ	ଟ ୧ ୧
" ୩ୟ	ଟ ୧ ୧
" ୪ର୍ଥ	ଟ ୧ ୧

ଭଗବତ୍ ଗୀତାମାହାତ୍ମ୍ୟ	ଟ ୦ /
ମଥୁରାମଙ୍ଗଳ	ଟ ୦ ।
ମହାନାଟକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ	ଟ ୧ ୧
ଯଦୁମଣି ରହସ୍ୟ କଥା	ଟ ୦ /
ଲବଣ୍ୟବତୀ	ଟ ୧ ୧

ବ୍ୟାସକବି ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି ପ୍ରଣୀତ ।

ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ	ଟ ୧ ୧
ଧୂଳି	ଟ ୦ ୵
ଉପହାର ...	ଟ ୦ ।
ଗଣ୍ଡିପୁଅ ଅନନ୍ତା ...	ଟ ୦ ୵
ପୁନର୍ମୂଷିକୋ ଭବ	ଟ ୦ ୵୬
ମାମୁ	ଟ ୧ ୩
ଲଛମା	ଟ ୧ ୧
ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ	ଟ ୧ ୧
ଗଳସ୍ଥଳ	ଟ ୧ ୩

ଉପରେ ଯେଉଁ ପୁସ୍ତକ ଗୁଡ଼ିକର ତାଲିକା ଦିଆଗଲା, ତାହା ଛଡ଼ା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୁସ୍ତକମାନ ମଧ୍ୟ ଆମ୍ଭଠାରେ ମିଳେ । ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ସୁବିଧା ସକାଶେ ଆମ୍ଭେ ସନ୍ତୋଷଜନକ କମିଶନ୍ ଦେଇଥାଉଁ ।

ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ ବି, ଏ,
ପ୍ରୋପ୍ରାଇଟର୍

ପତ୍ର ଲେଖିବାର ଠିକଣା—
ଶ୍ରୀ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର ବି, ଏ,
ମେନେଜର ମୁଲୁର ପ୍ରେସ,
ଚୌଧୁରୀବଜାର କଟକ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଜ୍ଞାପନ

ଆଚୁରସହ୍ରାପ୍ ଔଷଧାଳୟ

ଚଉଧୁରୀ ବଜାର

କଟକ ।

କବିରାଜ ଶ୍ରୀ ହରେକୃଷ୍ଣ ଦାଶ ଭିଷକ୍‌ରତ୍ନ ।

ଉପରୋକ୍ତ ଔଷଧାଳୟଟି ସାମାନ୍ୟ ଦରିଦ୍ରଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ରାଜା, ମହାରାଜା, ଧନୀ, ଜମିଦାର, ଓକିଲ, ଡେପୁଟୀ, ସରକାରୀ ଓ ବେସରକାରୀ ଶ୍ରେଷ୍ଠବଡ଼ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଏହାର ନାମ ଯଥାସମ୍ଭବ ସୁଖ୍ୟାତି ଲାଭ କରିଅଛି । ଯେଉଁମାନେ ବହୁକାଳରୁ ଜଟିଳ ରୋଗମାନଙ୍କରେ ପୀଡ଼ିତ ଥାଇ ହକିମ, ହୋମିଓପ୍ୟାଥ, ଡାକ୍ତର ଓ କବିରାଜ ଔଷଧମାନ ସେବନ କରି ଆରୋଗ୍ୟଲାଭ ନ କରିବାଦ୍ୱାରା ଔଷଧମାନଙ୍କରୁ ଏକାବେଳକେ ବିଶ୍ୱାସ ହରାଇଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଡାକ୍ତର ଓ କବିରାଜମାନଙ୍କର ବାହ୍ୟାଡ଼ମ୍ବର ବିଜ୍ଞାପନରେ ଭୁଲିଯାଇ ରୋଗ ଭଲ ହେବା ପାଇଁ ବହୁଅର୍ଥ ବ୍ୟୟ କରି ହତାଶ ହୋଇଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ଆୟୁର୍ବେଦ-ଶାସ୍ତ୍ରରୁ ବିଶ୍ୱାସ ହରାଇ ଅଛନ୍ତି, ଆମ୍ଭେ ସେହିମାନଙ୍କୁ ଥରେ ଆହ୍ୱାନ କରୁଅଛୁଁ । ଥରେ ଆମ୍ଭର ଚିକିତ୍ସାଧୀନରେ ରହି ଆମ୍ଭର ସ୍ୱହସ୍ତପ୍ରସ୍ତୁତ ବିଶୁଦ୍ଧ ଔଷଧମାନ ସେବନ କରି ଔଷଧର ଅଦ୍ଭୁତ କ୍ଷମତା ଓ ଗୁଣମାନ ଅଚିରେ ଅନୁଭବ କରନ୍ତୁ । ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଭେଷଜମାନଙ୍କର ନିନ୍ଦା କରନ୍ତୁ ନାହିଁ ।

ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀବିଳାସ ବଟୀ । ଏକମାସକୁ ୩୦ ଟି ବଟିକାକୁ ଟ ୧୨ ।

ମେହ, ଗନରିଆ, ଧାତୁଦୌର୍ବଲ୍ୟ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟଶିଥିଳତା, ସ୍ୱପ୍ନଦୋଷ, ଧ୍ୱଜଭଙ୍ଗ ଓ ସ୍ନାୟବିକ ଦୁର୍ବଳତା ଆଦି ଦୁରାରୋଗ୍ୟ ରୋଗରେ ପୀଡ଼ିତ ଥାଇ ନାନାପ୍ରକାର ଚିକିତ୍ସା କରି କରି ହତାଶ ହୋଇଅଛନ୍ତି କି ? ନିଜ ଜୀବନକୁ ଅନାଇ ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ପକାନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଆଉ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ଆମ୍ଭର ଦେଶୀୟ **ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀବିଳାସ ବଟୀ** ସେବନ କରନ୍ତୁ—ମୃତସଞ୍ଜୀବନୀତୁଲ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବ ।

ସାବଧାନ ! ସାବଧାନ !! ସାବଧାନ !!!

ଏହା ସାଧାରଣ ଲକ୍ଷ୍ମୀବିଳାସ ବଟି ନୁହେ । ଏଥିରେ ବିଶେଷତ୍ୱ ଅଛି ।

ଅବଳାମୃତାଭ୍ରରସ । ଏକମାସକୁ ୬୦ଟି ବଟିକାକୁ ଟ ୨୧ ।

ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶର ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଖାଦ୍ୟ, ପେୟ, ଆଚାର ବ୍ୟବହାର ଦୋଷରୁ ରକ୍ତପ୍ରଦର ରୋଗ ଜାତ ହୁଏ । ରୋଗିଣୀର ଶରୀରରୁ ଅନେକ ରକ୍ତକ୍ଷୟ ହେବାରୁ କ୍ରମେ ଶୋଥ ଆକ୍ରମଣ କରେ । ଶରୀରର ଲାବଣ୍ୟ ନଷ୍ଟ ହୁଏ । ବନ୍ଧ୍ୟାଦୋଷ ଘଟେ । କାର୍ଯ୍ୟରେ ଉତ୍ସାହ ଜନ୍ମେ ନାହିଁ । ଅଗ୍ନିମାନ୍ଦ୍ୟ, ଅରୁଚି, ହସ୍ତପଦ ଜ୍ୱାଳା ଓ ଶିରବ୍ୟଥା ଆଦି ହୁଏ । କାହାର କାହାର ମାସରେ ଦୁଇ ତିନିଥର ସ୍ରାବ ହୁଏ କିମ୍ବା ରକ୍ତସ୍ରାବ ଦୀର୍ଘରେ ୨ । ୮ ଦିନ ରହେ । ତଳପେଟବେଦନା, ଅଣ୍ଡାବେଦନା, ଘୋଳାବନ୍ଧା ହୁଏ । ଜୀବନଧାରଣ ଦୁର୍ବହ ହୁଏ । **ଅବଳାମୃତାଭ୍ରରସ** ସେବନ କରନ୍ତୁ, ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଭକରିବେ । ସନ୍ତାନମୁଖ ଦର୍ଶନ କରିବେ ନଷ୍ଟ ଯୌବନ ଫେରି ପାଇବେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସ୍ୱପ୍ନଦୋଷକାଳାନଳ ବଟୀ । ଏକମାସ ସେବନୋପଯୋଗୀ ୪ ୩ ।

ଧାତୁଦୌର୍ବଲ୍ୟ, ଅନୈସର୍ଗିକ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଶ୍ଚଳନା ଓ ମନଶ୍ଚାଞ୍ଚଲ୍ୟ ହେତୁ ସ୍ୱପ୍ନଦୋଷ ଘଟେ । ଅତିରିକ୍ତ ପରିମାଣରେ ଶୁକ୍ର ନିର୍ଗତ ହୁଏ । ବିଶେଷତଃ ଗୃହସ୍ଥମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶଙ୍କର ଏ ରୋଗରେ ଘୋର ଅନିଷ୍ଟ ସାଧିତ ହୁଏ । ଦୁର୍ବଳମସ୍ତିଷ୍କ ହେତୁ ପଠନରେ ଅନିଚ୍ଛା ଓ ସ୍ମରଣଶକ୍ତି ହ୍ରାସ ହୁଏ । ମେହ, ଧ୍ୱଜଭଙ୍ଗ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟଶିଥିଳତା, ହୃଦ୍‌ରୋଗ ଘୋଳାବନ୍ଧା ଆଦି ବିବିଧ ଜଟିଳ ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ଉକ୍ତ ଗୃହସ୍ଥମାନେ ପ୍ରାୟ ଅକର୍ମଣ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି । **ଆଉ ଭୟ କରନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଆମ୍ଭର ସ୍ୱପ୍ନଦୋଷକାଳାନଳ ବଟି ସେବନ କରନ୍ତୁ । ଅଚିରାତ୍ ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଭ କରିବେ ।**

ଶୋଣିତଶୋଧକ ଘୃତ । ୧ ଶିଶିର ମୂଲ୍ୟ ୪ ୧ ।

ଆମବାତ, ଶ୍ଳୀପଦ (ଗୋଦର), କୋଷବୃଦ୍ଧି, ଦୂଷିତ ରକ୍ତ ଜମିବା, ଗରମୀ ଘା, ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଚର୍ମରୋଗ ଘା ପ୍ରଭୃତି ରୋଗରୁ ଅତିରେ ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଭକରେ । ଉପରୋକ୍ତ ଘୃତ ମାଲିସ କରନ୍ତୁ ।

ଦାବାଦି କଷାୟ । ୧ ଶିଶିର ମୂଲ୍ୟ ୪ ୧ ।

ପାଳିଜ୍ୱର, ମେଲେରିଆ ଜ୍ୱର, ପ୍ଲୀହାଘଟିତ ଜ୍ୱର, ଏକାହ୍ନିକ ଜ୍ୱର ଆଦି ସର୍ବପ୍ରକାର ଜ୍ୱରରେ ଅମୋଘ ଔଷଧ । ପରୀକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ।

ଆମ୍ଭର ଔଷଧାଳୟରେ ସମସ୍ତପ୍ରକାର ଭସ୍ମ, ମୋଦକ, ଘୃତ, ତୈଳ, ଅବଲେହ, ମଳମ, ଆସବ, ଚୂର୍ଣ୍ଣ, ଅରିଷ୍ଟ ଓ ବଟିକା ଆଦି ବିଶୁଦ୍ଧଭାବରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ବିକ୍ରୟ ନିମନ୍ତେ ରହିଅଛି । ଏତଦ୍ଭିନ୍ନ ରୋଗୀମାନଙ୍କର ଉପସ୍ଥିତ ଅବସ୍ଥାପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିନିକ୍ଷେପ କରି ଅତିବ ଯତ୍ନସହ ଚିକିତ୍ସା କରିଥାଉଁ । ରୋଗୀ ଶୀଘ୍ର ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଭକରିବା ନିମନ୍ତେ ଚେଷ୍ଟିତ ଥାଉଁ । ମଫସଲବାସିମାନଙ୍କର ଆମ୍ଭନିକଟରେ ପ୍ରତାରିତ ହେବାର ଆଶଙ୍କା ନାହିଁ । ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ ଯେ ସେମାନେ ପତ୍ର ଲେଖିଲାବେଳେ ନିଜର ନାମ, ଠିକଣା ଓ ପୋଷ୍ଟଅଫିସ ପରିଷ୍କାରରୂପେ ଲେଖିବେ । ଦଶଟଙ୍କାରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଔଷଧ ନେଲେ ଆପାତତଃ ଏକଚତୁର୍ଥାଂଶ ମୂଲ୍ୟ ଅଗ୍ରିମ ପଠାଇବାକୁ ହେବ । ରୋଗର ବିସ୍ତୃତ ବିବରଣ ଲେଖିପଠାଇଲେ ବିହିତ ଔଷଧ ପ୍ରଦାନ କରିବୁଁ ।

ବିନୀତ
ଶ୍ରୀ ହରେକୃଷ୍ଣ ଦାଶ ।

ସଂଯୁକ୍ତା

ଶ୍ରୀ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର ବି, ଏ, ଏଲ, ଟି, ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଣୀତ ନୂତନ ଗଦ୍ୟପୁସ୍ତକ ।

ଭାଷା ପ୍ରାଞ୍ଜଳ, ଭାବ ମନୋହର । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଏଣ୍ଟିକ୍ କାଗଜରେ ସୁନ୍ଦର କାଳିରେ ମୁଦ୍ରିତ । ମଲାଟ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ମନୋମୁଗ୍ଧକର ହାଫ୍‌ଟୋନ୍ ଛବି ଅଛି ।

ପୁସ୍ତକଟି ଗଦ୍ୟସାହିତ୍ୟର ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ରତ୍ନ—ସ୍ୱଦେଶପ୍ରେମ ଓ ଜାତିର ଅମରକାହାଣୀ—ପ୍ରିୟଜନଙ୍କୁ ଉପହାର ଦେବାର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଜିନିଷ । ମୂଲ୍ୟ ୪ ୦ ୫ ।

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ :—
ମୁକୁର ପ୍ରେସ୍,
କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ନୂତନ ବିଜ୍ଞାପନ ।

ଅପୂର୍ବ ସୁଯୋଗ ! ହରାନ୍ତୁ ନାହିଁ !

ଅପ୍ସରା-କାହାଣୀ ।

ମିର୍ଜା ମହମ୍ମଦ ୟାକୁବ୍ ବେଗଙ୍କ ନୂତନ କାହାଣୀ ପୁସ୍ତକ ।

ଭାଷା ସରଳ— ଭାବ ମଧୁର । ଥରେ ପଢ଼ିଲେ ଆଉ ଥରେ ପଢ଼ିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ହେବ । ଏପରି କାହାଣୀ ପୁସ୍ତକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇନାହିଁ । ଛପା ଓ କାଗଜ ସୁନ୍ଦର—ମଲାଟ ମଧ୍ୟ ସୁନ୍ଦର, ମୂଲ୍ୟ ଟ ୦ ୨ ମାତ୍ର ।

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ—

ମୁକୁର ପୁସ୍ତକାଳୟ
ଚୌଧୁରୀବଜାର, କଟକ ।

ଆଶା ।

ବ୍ରହ୍ମପୁରରୁ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶଶିଭୂଷଣ ରଥ M. L. C. ଙ୍କ ସମ୍ପାଦକତ୍ୱରେ ପ୍ରକାଶିତ ସାପ୍ତାହିକ ପତ୍ରିକା । ଏଥିରେ ରାଜନୀତି, ସମାଜନୀତି, ଧର୍ମନୀତିପ୍ରଭୃତି ବିଷୟଗୁଡ଼ିକ ଅତି ମନୋହରଭାବରେ ଆଲୋଚିତ ହୁଏ । ବାର୍ଷିକ ମୂଲ୍ୟ ଟ ୨ ।

ଆଶା ପ୍ରେସ:—ଆମ୍ଭ ପ୍ରେସରେ ଓଡ଼ିଆ, ଇଂରାଜୀ, ତେଲୁଗୁପ୍ରଭୃତି ଭାଷାରେ ପୁସ୍ତକ, ଚେକ, ରସିଦ, ପତ୍ର-ପ୍ରଭୃତି ଅତି ସୁଲଭ ମୂଲ୍ୟରେ ଓ ପରିଷ୍କାର ଭାବରେ ଛପାଯାଏ । ଆମ୍ଭଠାରେ ନାନାପ୍ରକାର ଓଡ଼ିଆ ପୁସ୍ତକ ଓ କାଗଜ କଲମପ୍ରଭୃତି ଷ୍ଟେସନାରି ପଦାର୍ଥମାନ ମଧ୍ୟ କିଣିବାର୍ଥ ଗଚ୍ଛିତ ଅଛି । ମୋଫସଲର ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କୁ ସନ୍ତୋଷଜନକ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥାଉଁ । ଥରେ ମାତ୍ର ପରୀକ୍ଷା ପ୍ରାର୍ଥନୀୟ ।

ମାନେଜର,
ଆଶା ପ୍ରେସ,
ବ୍ରହ୍ମପୁର, ଗଞ୍ଜାମ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକୁର—ପ୍ରେସରେ ଓଡ଼ିଆ, ବଙ୍ଗଳା, ଦେବନାଗରୀ ଓ ଇଂରାଜୀ ଅକ୍ଷରରେ ବହି, ଚେକ, କାର୍ଡ଼, ନିମନ୍ତ୍ରଣପତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ସୁନ୍ଦର ଓ ସୁଲଭ ମୂଲ୍ୟରେ ଛପାହୁଏ । ଏଠାକୁ ସବୁପ୍ରକାର ପୁସ୍ତକ ଓ କାଗଜ ପ୍ରଭୃତିର ଅଡ଼ର ପଠାଇଲେ ଭି: ପି: ଯୋଗେ ପଠାଯାଏ ।

ମୁକୁର—ନିୟମାବଳୀ ।

୧—ମୁକୁର ପ୍ରତିମାସର ଶେଷ ସପ୍ତାହରେ ନିୟମିତରୂପେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବ ।

୨—ମୁକୁରର ଅଗ୍ରୀମ ବାର୍ଷିକ ମୂଲ୍ୟ ଟ ୨ ୟ ଙ୍କା, ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଟ ୨ ଙ୍କା, ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଂଖ୍ୟାର ମୂଲ୍ୟ ଟ ୦ । ମାତ୍ର ।

୩—ରିଟ୍‌ଲାଇ କାର୍ଡ଼ ବା ଟିକିଟ ନ ପଠାଇଲେ ଉତ୍ତର ଦିଆଯିବ ନାହିଁ ।

୪—କେହି ଠିକଣା ପରିବର୍ତ୍ତନ କଲେ ଅନୁଗ୍ରହପୂର୍ବକ ଦି ୨ ନ ମଧ୍ୟରେ ଜଣାଇବେ । ନଚେତ୍ ପତ୍ରିକା ହସ୍ତଗତ ନହେଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦାୟୀ ନୋହୁଁ ।

୫—ଗ୍ରାହକମାନେ ଚିଠିପତ୍ର ପଠାଇଲେ ଅନୁଗ୍ରହପୂର୍ବକ ଗ୍ରାହକ ନମ୍ବର ଓ ନୂତନ ଗ୍ରାହକ "ନୂତନ" ବୋଲି ଲେଖିବେ ।

୬—ପ୍ରବନ୍ଧ ମନୋନୀତ ନ ହେଲେ ଫେରସ୍ତ ଦିଆଯିବ ନାହିଁ କିମ୍ବା ମନୋନୀତ ନ ହେବାର କାରଣ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହେବନାହିଁ ।

ମୁକୁରରେ ବିଜ୍ଞାପନ ଛପାଇବା ଖର୍ଚ୍ଚ:—

ଏକଥର ପାଇଁ—ଅର୍ଦ୍ଧସ୍ତମ୍ଭକୁ ଟ ୧୫ ଙ୍କା, ଏକ ସ୍ତମ୍ଭକୁ ଟ ୨୫ ଙ୍କା, ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏକ ପୃଷ୍ଠାକୁ ଟ ୫ ଙ୍କା । ଏକବର୍ଷ ପାଇଁ ଯଥାକ୍ରମେ ଟ ୧୫ ଙ୍କା, ଟ ୨୫ ଙ୍କା, ଏବଂ ଟ ୫୦ ଙ୍କା । ବିଜ୍ଞାପନର ମୂଲ୍ୟ ବିଜ୍ଞାପନର ସହିତ ନ ପଠାଇଲେ ଛପା ହେବ ନାହିଁ ।

ମୁକୁର

ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ

ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସୁଯୋଗ

ମୁକୁର ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ପୁରୁଣା ମୁକୁର ଯେ କୌଣସି ବର୍ଷର ମୂଲ୍ୟ ଟ ୦ ।୵ । ଅନ୍ୟଲୋକଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଟ ୦ ୨ । ଡାକମାସୁଲ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ଶୀଘ୍ର ପତ୍ର ଲେଖି ଗ୍ରାହକ ହୁଅନ୍ତୁ ଏବଂ ପୁରୁଣା ମୁକୁର ପାଠ କରି ସାହିତ୍ୟିକ ଜୀବନ ସାର୍ଥକ କରନ୍ତୁ । ଅଳ୍ପ ବାକି ରହିଅଛି । ଅତି ଶୀଘ୍ର କିଣନ୍ତୁ । ନୋହିଲେ ପଶ୍ଚାତ୍ତାପ କରିବାକୁ ହେବ । ପୁନଶ୍ଚ ମୁକୁରର ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କୁ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶଚିଭୂଷଣ ରାୟଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ "ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ଭ୍ରମଣ" ପୁସ୍ତକ ଟ ୧ । ସ୍ଥଳେ ଟ ୦ ୫ ରେ ଦିଆଯିବ । ଯେଉଁମାନେ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ଭ୍ରମଣ ଏପରି ସୁବିଧା ଦରରେ ନେବେ, ସେମାନଙ୍କୁ ଉକ୍ତ ଲେଖକ ମହାଶୟଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ "ମା" ନାମକ ଖଣ୍ଡିଏ ପୁସ୍ତକ ବିନା ମୂଲ୍ୟରେ ଉପହାର ଦିଆଯିବ ।

ଶ୍ରୀ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର
ମାନେଜର, ମୁକୁର ପ୍ରେସ,
କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

Registered No. D 28

ନୂତନ ବିଜ୍ଞାପନ

ଶ୍ରୀଅଲେଖପ୍ରସାଦ ଦାସଙ୍କ କୃତ ମୂଲ୍ୟ ୧ ୦ ୮

ହରିଭକ୍ତିରତ୍ନାକର

ଭକ୍ତକବି ଶ୍ରୀଅଲେଖ ବିରଚିତ

ଭକ୍ତି ଗ୍ରନ୍ଥ

ଗୌଡୀୟ ବୈଷ୍ଣବ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଓ ଭକ୍ତମାନଙ୍କର

ଆଦରର ପୁସ୍ତକ ।

ତତ୍ତ୍ୱବିଚାର, ଭକ୍ତିଲକ୍ଷଣ, ଭକ୍ତିତତ୍ତ୍ୱବିଚାର, ଭକ୍ତିର ମହିମା, ଭକ୍ତିର ଅଧିକାରୀ ଭେଦ, କର୍ମବନ୍ଧ ବିଚାର, ଗୁରୁଶିଷ୍ୟ ଲକ୍ଷଣ, ସାଧନଭକ୍ତି, ଚୌଷଠି ଅଙ୍ଗସାଧନ, ଶ୍ରବଣ କୀର୍ତ୍ତନାଦି ନବପ୍ରକାର ଭକ୍ତି, ମୃତ୍ତିକାଦି ଦ୍ୱାଦଶ ଅଙ୍ଗ, ରାଗାନୁଗା, କାମାନୁଗା ଓ ସମ୍ବନ୍ଧାନୁଗା ଭକ୍ତି, ଭାବଭକ୍ତି, ମହାଭାବ ଭକ୍ତି, ପ୍ରେମଭକ୍ତି ସୃଷ୍ଟିର ବିବରଣ ପ୍ରଭୃତି ନାନା ବିଷୟ ଏଥିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । **ଏପରି ଭକ୍ତି ଗ୍ରନ୍ଥ ଓଡିଆ ଭାଷାରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିରଳ ।**

ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୃହସ୍ଥର ଆବଶ୍ୟକ

ମୂଲ୍ୟ ଏକଟଙ୍କା । ଡାକମାସୁଲ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର

ଏକ ମାତ୍ର ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ :—**ମୁକୁର ପ୍ରେସ, କଟକ ।**

ଚିଠିପତ୍ର ଠିକଣା :—

ମ୍ୟାନେଜର, ମୁକୁର ପ୍ରେସ କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭାଦ୍ରବ, ୧୩୩୦

ପୁଷ୍ପକ

ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରସୁନ୍ଦର ଦାସ ବି. ଏ. ସମ୍ପାଦକ ।

ଶ୍ରୀ ଦପାନିଧି ମିଶ୍ର, ବି. ଏ. ଏଲ୍. ଟି ସହକାରୀ ସମ୍ପା...

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରବନ୍ଧସମୂହର ମତାମତ ନିମନ୍ତେ ଲେଖକମାନେ ଦାୟୀ

ସୂଚୀ ।

ବିଷୟ		ଲେଖକଙ୍କ ନାମ	ପୃଷ୍ଠା
୧ । ପଲ୍ଲବ-ଧାରା	(ପଦ୍ୟ)	ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପାତ୍ର	୧୭୫
୨ । ସ୍ୱର୍ଗବାସିର କଥୋପକଥନ		" ଶରତଚନ୍ଦ୍ର ମୁଖୋପାଧ୍ୟାୟ	୧୭୭
୩ । ଅପେକ୍ଷା	(ପଦ୍ୟ)	" ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ର B. A.	୧୭୧
୪ । ଝଙ୍କାର-ଛନ୍ଦ	(ଉପନ୍ୟାସ)	" ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି	୧୭୨
୫ । ଶୋକେ	(ପଦ୍ୟ)	" ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ମହାନ୍ତି, ଏମ୍. ଏ.	୧୭୨
୬ । ଶ୍ରମର ସମୋତ୍ପଣ-ସମାଲୋଚନା		ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦଶର୍ମା	୧୭୭
୭ । ବାଲ୍ୟ-ଜୀବନ	(ପଦ୍ୟ)	ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନୀଳମଣି ମିଶ୍ର	୧୮୧
୮ । ଦେବତାମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ		" ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ମୋହନ ସେନାପତି B. A.	୧୮୦
୯ । ବାଟୋଇ	(ଗଳ୍ପ)	" ଉପେନ୍ଦ୍ରପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତି B. A.	୧୮୪
୧୦ । ପୂଜାପଦ୍ଧତି	(ପଦ୍ୟ)	ଶ୍ରୀମତୀ କନ୍ତକୁମାରୀ ସଦନ୍ତ ଏଲ୍. ଏମ୍. ପି	୧୧୦
୧୧ । ଭବଭୂତି କାଳିଦାସ		ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବିଶ୍ୱନାଥ ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ	୧୧୧
୧୨ । ସ୍ମୃତି-ଚିତ୍ର	(ପଦ୍ୟ)	" ବୈଦ୍ୟନାଥ କର	୧୯୩
୧୩ । ବାଣୀର ଲଭଦାସ		" ବ୍ରଜମୋହନ ପ୍ରଧାନ B. A.	୧୯୪
୧୪ । କବି ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ଚିତ୍ରର ସମାଲୋଚକ		" ଅନନ୍ତ ଦେବୀଦାସ ପଟ୍ଟନାୟକ	୧୯୭
୧୫ । ଭାରତର ସମ୍ପତ୍ତି-ମାଧ୍ୟମକ		" ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଭାଗୁର୍ଯ୍ୟ	୧୯୮
୧୬ । ଅମ୍ବଲର	(ପଦ୍ୟ)	ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମିଶ୍ର	୨୦୦
୧୭ । ଅଭିଜ୍ଞତା		" " "	୨୦୧
୧୮ । ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ବାଦ			୨୦୨
୧୯ । ସାମୟିକ ପ୍ରସଙ୍ଗ			୨୦୩

ବିଜ୍ଞାପନ ।

କବିବର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି ମହୋଦୟଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ନୂତନ କାବ୍ୟ

ପ୍ରଣୟ ଚିତ୍ରାଙ୍କ ।

ଏଥିରେ ସାତଖଣ୍ଡି ପ୍ରଣୟ-ପଦ୍ମ ସାତ ସର୍ଗରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି ଯଥା:— ବସନ୍ତପ୍ରତି ବସୁମତୀ, ଭ୍ରମରପ୍ରତି କୁସୁମ-ସୁନ୍ଦରୀ, ଘନପ୍ରତି ଗୃହକାମିନୀ, ନିଶାନାଥପ୍ରତି ନିଶିଥିନୀ, ଅଗସ୍ତ୍ୟପ୍ରତି ଦକ୍ଷିଣାଶା, ମୃଗପ୍ରତି ମୃଗତୃଷ୍ଣା ଏବଂ କୋକିଳପ୍ରତି ଉତ୍ପଳ-କଳିକା । ବିଷୟବସ୍ତୁଗୁଡିକର ଭାଷା ନିରୁପମ, ଭାବ ପବିତ୍ର, ସୁନ୍ଦର ଏବଂ ସୁଗମ୍ଭୀର । ପୁସ୍ତକର କାଗଜ, କାଳୀ, ଛପା ଏବଂ ପରିପାଟୀ ସବୁ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ, ସୁନ୍ଦର ଏବଂ ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ । ଶତାଧିକ ପୃଷ୍ଠାବିଶିଷ୍ଟ ଏହି ପୁସ୍ତକର ମୂଲ୍ୟ ବାରଅଣା ମାତ୍ର ।

ନୂତନ କବିତାଗ୍ରନ୍ଥ

ସାନ୍ଧ୍ୟତାରା ।

ଏଥିରେ ୫୬ ଗୋଟି ଶିକ୍ଷଣୀୟ, ସରସ, ଭାବୋଦ୍ଦୀପକ ନୂତନ କବିତା ସ୍ଥାନ ପାଇଅଛି । ମୂଲ୍ୟ ଦଶଅଣା ମାତ୍ର ।

ଉପରୋକ୍ତ ପୁସ୍ତକଦ୍ୱୟ କଟକ ମୁକୁର ପ୍ରେସ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପୁସ୍ତକାଳୟରେ ବିକ୍ରୀତ ହୁଏ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଷ୍ଟୋର୍ ପୁସ୍ତକାବଳୀ ।

ନୂତନ ! ! !　　ସୁନ୍ଦର ! ! !　　ସୁଖପାଠ୍ୟ ! ! !

ଶ୍ରୀ ଦୟାନିଧିମିଶ୍ରଙ୍କ—**ସଂଯୁକ୍ତା** (ସରଳ ଐତିହାସିକ ଗଳ୍ପ) ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ନୂତନ ଜିନିସ । ଗଦ୍ୟ-ସାହିତ୍ୟର ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ମଣି । ସ୍ୱଦେଶପ୍ରୀତି-ବୀରତ୍ୱ-ରସାଣିତ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସମୟ ଉପାଖ୍ୟାନ । ଭାଷା ସୁନ୍ଦର ଓ ପ୍ରାଞ୍ଜଳ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଆର୍ଟିକ୍ କାଗଜରେ ମୁଦ୍ରିତ । ଟ ୦ ୫

ଶ୍ରୀ ଉମାଚରଣ ଆଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ—

୧ । **ପ୍ରଣୟ-ପ୍ରବାହ** ବାଣଭଟ୍ଟକୃତ 'କାଦମ୍ବରୀ' ଉପାଖ୍ୟାନାବଲମ୍ବନରେ ସରସ ସୁନ୍ଦର ସରଳ ଗଦ୍ୟରେ ଲିଖିତ । ପବିତ୍ର ପ୍ରଣୟର ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ପଙ୍କଜ—ବିଶୁଦ୍ଧ ପତି-ପ୍ରେମର ଅନାବିଳ ପ୍ରସ୍ରବଣ । ଗନ୍ଧର୍ବରାଜକୁମାରୀ କାଦମ୍ବରୀ ଓ ତାଙ୍କ ସଖୀ ମହାଶ୍ୱେତାଙ୍କ ପ୍ରାଣବିମୋହନ ଚରିତ୍ର । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶିକ୍ଷାପ୍ରଦ ଓ ଉପାଦେୟ, ଦେଶୁ ବନ୍ଧୁଜନପ୍ରଶଂସିତ । ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟର ନୂତନ ନବନ୍ୟାସ । ସୁଦୀର୍ଘ ଉପାଦେୟ ମୁଖବନ୍ଧ-ସମ୍ବଳିତ, ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଧରଣର ମଲାଟ ଓ ସୁରମ୍ୟ ହାଫ୍‌ଟୋନ୍ ଚିତ୍ର ବିଜଡ଼ିତ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଆର୍ଟିକ୍ କାଗଜରେ ଡବଲ୍ କ୍ରାଉନ୍ ୧୬ ଫେନ୍ ଆକାରରେ ମୁଦ୍ରିତ । ଟ ୧ । ।
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାକ୍ଷରଯୁକ୍ତ କାଲିକୋ ମଲାଟରେ ଉତ୍ତମ ବନ୍ଧାଇ ୧୵

୨ । **ଶିଶୁଭକ୍ତ** (ଚିତ୍ରସମ୍ବଳିତ ପୌରାଣିକ କାହାଣୀ) ଭକ୍ତକୁଳତିଳକ ପ୍ରହ୍ଲାଦ ଓ ଧ୍ରୁବଙ୍କ ସାଧନାମୟ ଚରିତ୍ର । ସରସ ସରଳ ଗଦ୍ୟରେ ଲିଖିତ । ଏଥିରେ ଦେଖିବେ ତପସ୍ୟା ଓ ତ୍ୟାଗର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଆଦର୍ଶ, ଭକ୍ତି ଓ ସଂଯମର ବିମଳ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ । ଚିତ୍ରଶୋଭିତ ମଲାଟ । ଟ ୦ ୫୬

୩ । **ହିତକଥା** ୧ମ ଭାଗ (ହିତୋପଦେଶ—ମିତ୍ରଲାଭ) ଶିକ୍ଷାପ୍ରଦ ଗଳ୍ପସମୂହ ସରଳ ଗଦ୍ୟରେ ଲିଖିତ । ପ୍ରିୟଜନଙ୍କୁ ଉପହାର ଦେବାର ସୁନ୍ଦର ବହି । ୫ମ ଓ ୬ଷ୍ଠ ମାନର ଅତିରିକ୍ତ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ରୂପେ ଏବଂ ପ୍ରାଇଜ୍ ଓ ଲାଇବ୍ରେରୀ ସକାଶେ ବିହାର-ଓଡ଼ିଶା ସେଣ୍ଟ୍ରାଲ୍ ଟେକ୍‌ଷ୍ଟବୁକ୍ କମିଟି କର୍ତ୍ତୃକ ନିର୍ବାଚିତ । ମନୋରମ ହାଫ୍‌ଟୋନ୍ ଚିତ୍ର ପରିଶୋଭିତ—ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଗ୍ରୁପା ଓ ଚିତ୍ରମଣ୍ଡିତ ମଲାଟ ଟ ୦।୵

୪ । (**ହିତକଥା** ୨ୟ ଭାଗ (ସୁହୃଦ୍‌ଭେଦ) ଟ ୦ ୫ ।
" ୩ୟ ଓ ୪ର୍ଥ ଭାଗ [ଶୀଘ୍ର ପ୍ରକାଶିତ ହେବ]

୫ । **ମଲାପଣା** (ହାସ୍ୟରସ-ରସାଣିତ ସାମାଜିକ ପ୍ରହସନ । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣତା ଓ କୁସଂସ୍କାରର ନିର୍ମଳ ବର୍ଣ୍ଣନା । ଟ ୦ । ।

ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ-ବନମାଳୀ କବିବଲ୍ଲଭଙ୍କ—**'ରାଭଣ'** ହାସ୍ୟୋଦ୍ଦୀପକ ଅପୂର୍ବ ପ୍ରହସନ । ପାଠ କରୁଁ କରୁଁ ନ ହସି ରହିପାରିବେ ନାହିଁ । ଆନନ୍ଦର ଆକର, କୌତୁକର ଭଣ୍ଡାର । ଟ ୦ ୵୧୬

ଶ୍ରୀ ଗୌରଚନ୍ଦ୍ର ପାଣିଙ୍କ—**ମହାଭାରତସାର** (ଗଦ୍ୟ) ଟ ୧୧

ଶକୁନ୍ତଳା (ସରଳ ଗଦ୍ୟାନୁବାଦ) ଗୃହସ୍ଥ-କୁଳକନ୍ୟା-କୁଳବଧୂର କମନୀୟ କଣ୍ଠହାର, ଗୃହିଣୀକୁଳର ଗୌରବ ସମ୍ଭାର । ଟ ୦ ୫

The Oriya Movement ଓଡ଼ିଶା ଓ ଓଡ଼ିଆଜାତିର ସୁବିସ୍ତୃତ ଆଲୋଚନା । ସ୍ୱଦେଶର ଓ ସ୍ୱଜାତିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଷୟରେ ଗଭୀର ଅଭିଜ୍ଞତା ଲାଭ କରିବାର ବାସନା ଥିଲେ ଏହି ବହି ଥରେ ପାଠ କରିବା ଉଚିତ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଓଡ଼ିଆର ହସ୍ତରେ ଏଥିରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ରହିବା ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ମୂଲ୍ୟ କମାଇ ଦିଆଯାଇଅଛି । ଟ ୨ ୧

ଏହା ଛଡ଼ା ଆମ୍ଭ ନିକଟରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନାନାବିଧ ବହି ମିଳେ ।

ପ୍ରାପ୍ତି ସ୍ଥାନ—

ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ୍ ଷ୍ଟୋର୍
ବ୍ରହ୍ମପୁର ଗଞ୍ଜାମ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଜ୍ଞାପନ ।

ସୁଯୋଗ ଛାଡନ୍ତୁ ନାହିଁ । **ସୁବିଧା ହରାନ୍ତୁ ନାହିଁ ।**

ଆପଣ ଦୀର୍ଘଜୀବନ ଲାଭ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି କି ? ଯଦି ଅତିରିକ୍ତ ଅଧ୍ୟୟନ କିମ୍ବା ଇନ୍ଦ୍ରିୟାସକ୍ତି ଯୋଗେ ଆପଣଙ୍କ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟହାନି ଘଟିଥାଏ ଓ ଜୀବନର ସମସ୍ତ ସୁଖ ଦୂର ହୋଇଥାଏ, ତାହାହେଲେ ଫେରନ୍ତା ଡାକରେ ଆମ୍ଭଠାକୁ ପତ୍ର ଲେଖି ଅମର ଜଗଦ୍‌ବିଖ୍ୟାତ **ରତ୍ନପ୍ରରୁଷ ଲେହ** ନେଇ ସେବନ କରନ୍ତୁ । ଏହି ଔଷଧ ବିଶୁଦ୍ଧ ଆୟୁର୍ବେଦୀୟ ଉପାଦାନରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଅଛି । ପ୍ରତିଦିନ ଅଜସ୍ର ରୋଗୀ ଆମ୍ଭଠାରୁ ଔଷଧ ନେଇ ବିବିଧ ରୋଗରୁ ମୁକ୍ତ ହେଉଅଛନ୍ତି । ଏହି ଔଷଧ ସେବନକଲେ ସ୍ନାୟବିକ ଦୁର୍ବଳତା, ମାନସିକ ଗ୍ଲାନି, ଚିତ୍ତର ଅବସାଦ, କୋଷ୍ଠବଦ୍ଧତା, ଶୁକ୍ରତାରଲ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ରୋଗ ଶୀଘ୍ର ଦୂରଭୂତ ହୁଏ । **ରତ୍ନପ୍ରରୁଷ ଲେହ** ବ୍ୟବହାର କଲେ ଦୁର୍ବଳ ଲୋକ ସିଂହପରି ବଳଶାଳୀ ଓ ବନ୍ଧ୍ୟା ପୁତ୍ରବତୀ ହୁଏ । ବିଜ୍ଞାପନର ଆଡ଼ମ୍ବର ଅନାବଶ୍ୟକ । ପରୀକ୍ଷା କଲେ ଜାଣିପାରିବେ ।

ମୂଲ୍ୟ ୧ ଡବା (ସାନ)—୫ ୧୨.

„ (ବଡ଼)—୫ ୨୨

ପୁନଶ୍ଚ:—ଆମ୍ଭଠାକୁ ପତ୍ର ଲେଖିଲେ **ଦୀର୍ଘଜୀବନ** ନାମକ ଖଣ୍ଡିଏ ଉପାଦେୟ ପୁସ୍ତକ ବିନା ମୂଲ୍ୟରେ ପାଇପାରିବେ ।

କବିରାଜ ଶ୍ରୀ ବୈଦ୍ୟନାଥ ଶର୍ମ୍ମା । ବୈଦ୍ୟଭୂଷଣ ।
ସଞ୍ଜୀବନୀ ଔଷଧାଳୟ
ବ୍ରହ୍ମପୁର, ଗଞ୍ଜାମ

ବିଶୁଦ୍ଧ ଖଦଡ଼ କ୍ରୟ କରନ୍ତୁ

ଅନ୍ୟତ୍ର ପ୍ରତାରିତ ହୁଅନ୍ତୁ ନାହିଁ ।

ଅମ୍ଭେ ସ୍ୱଦେଶୀ ଦ୍ରବ୍ୟର ପ୍ରଚୁର କାମନାରେ ଅମ୍ଭ ନୟାସଡ଼କସ୍ଥ ଦୋକାନରେ ସର୍ବପ୍ରକାର ଖଦଡ଼ ଲୁଗା ବିକ୍ରୟ ନିମିତ୍ତ ସ୍ୱପ୍ରସ୍ତୁତ ଶସ୍ତା ମୂଲ୍ୟରେ ବିକ୍ରୟ କରୁଅଛୁଁ । ଖଦଡ଼ ବାହାରେ ଦେଶୀତନ୍ତ ଓ ମିଲଲୁଗା ମଧ୍ୟ ଆମ୍ଭଠାରେ ଅଛି । ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ସୁବିଧା ସକାଶେ ଅମ୍ଭେ ନାନାପ୍ରକାର ସୌଖିନ ଦେଶୀ ଲୁଗା ମଧ୍ୟ ରଖିଅଛୁଁ । ଯେ ଯେପରି ସ୍ୱଦେଶୀ ଲୁଗା ଦରକାର କରିବେ, ଆମ୍ଭଠାରୁ ଶସ୍ତାଦରରେ ପାଇପାରିବେ । ମଫସଲର ଗ୍ରାହକମାନେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମୂଲ୍ୟର ଚତୁର୍ଥାଂଶସହ ଆମ୍ଭଠାକୁ ପତ୍ର ପଠାଇଲେ ଆମ୍ଭେ ଭି: ପି: ରେ ଲୁଗା ଯୋଗାଇବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଅଛୁ । ଛାତି କ ଛତା, କଲମ, ଫାଉଣ୍ଟେନ୍‌ପେନ୍, କାଳି ପ୍ରଭୃତି ଷ୍ଟେଶନାରୀ ଜିନିଷ ଆମ୍ଭଠାରେ ଚାହିଁ ନେଲେ ପାଇପାରିବେ । ବିଜ୍ଞାପନର ଆଡ଼ମ୍ବର ଅନାବଶ୍ୟକ । ପରୀକ୍ଷା କଲେ ସତ୍ୟାସତ୍ୟ ବୁଝିପାରିବେ ।

ବି. ନାୟକ ଏଣ୍ଡ୍ ଫ୍ରେଣ୍ଡସ୍
ନୟାସଡ଼କ,
କଟକ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଜ୍ଞାପନ

ନୂତନ ! ଶସ୍ତା ! ନୂତନ !

ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅଭାବନୀୟ ସୁଯୋଗ ।

ଆମ୍ଭେମାନେ ମୋଫସଲ ତଥା ସହରର ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ସୁବିଧାସକାଶେ ଆମ୍ଭ ଦୋକାନରେ ପ୍ରାଚୀନ ଓ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ସକଳପ୍ରକାର ପୁସ୍ତକ ବିକ୍ରୟାର୍ଥ ସଜ୍ଜିତ ରଖିଅଛୁଁ । ସ୍କୁଲମାନଙ୍କରେ ବ୍ୟବହୃତ ଓଡ଼ିଆ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକମାନ ଆମ୍ଭଦୋକାନରେ ବିକ୍ରୟ କରାଯାଏ । ମୋଫସଲର ଗ୍ରାହକମାନେ ଆମ୍ଭଠାରୁ ପୁସ୍ତକପ୍ରଭୃତି ନେଇ ବିଶେଷ ଲାଭବାନ୍ ହେଉଅଛନ୍ତି । ସୁନ୍ଦର ଜିନିସ ସୁଲଭ ମୂଲ୍ୟରେ ଓ ଶୀଘ୍ର ଯୋଗାଉ ଥିବାରୁ ଗ୍ରାହକମାନେ ଆମ୍ଭ ସହିତ କାରବାର କରି ଲାଭର ପଥ ପରିଷ୍କାର କରୁଅଛନ୍ତି ।

ପୁସ୍ତକଛଡ଼ା ଆମ୍ଭ ଦୋକାନରେ ନାନାବିଧ ରଙ୍ଗ ଓ ଆକାରର କାଗଜ, ଚିଠି କାଗଜ (Writing Pad), କାଳି, କଲମ, ଡ୍ରଇଂ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରଭୃତି ଷ୍ଟେଶନାରି ପଦାର୍ଥମାନ ମଧ୍ୟ ବିକାଯାଏ । ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ସୁବିଧାସକାଶେ ପଦାର୍ଥର ସୁଲଭତା ଉପରେ ଆମ୍ଭେ ବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇଥାଉଁ । ଥରେ ମାତ୍ର ପରୀକ୍ଷା ପ୍ରାର୍ଥନୀୟ ।

ମାନେଜର
ମୁକୁର ପୁସ୍ତକାଳୟ
ଚଉଧୁରୀବଜାର, କଟକ ।

ନୂତନ ପୁସ୍ତକ । **ନୂତନ ପୁସ୍ତକ ।**

ସହରରେ କିଣନ୍ତୁ ।

ବାଳଭକ୍ତ—ଶ୍ରୀ ରାଘବମିଶ୍ରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଲିଖିତ । ଭକ୍ତଶିରୋମଣି ଧ୍ରୁବଙ୍କ ମହନୀୟ ଚରିତ୍ର ଅବଲମ୍ବନରେ ଲିଖିତ ଉପାଦେୟ ପଦ୍ୟ ପୁସ୍ତକ । ପଢ଼ିଲେ ହୃଦୟ ମନ ପବିତ୍ର ହେବ ଏବଂ ମନରେ ଗଭୀର ଭକ୍ତିରସର ସଞ୍ଚାର ହେବା ସ୍ୱଭାବ ପ୍ରାଞ୍ଜଳତା ଓ ଭାବର ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ ବିଷୟରେ ଏହି ପୁସ୍ତକ ସାହିତ୍ୟ ଜଗତରେ ଅଦ୍ୱିତୀୟ । ମୂଲ୍ୟ ୫ ° ୵ ।

ଭାରତୀୟ ସ୍ୱରାଜ—ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ Indian Home Rule ପୁସ୍ତକର ସରଳ ଗଦ୍ୟାନୁବାଦ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ୱଦେଶଭକ୍ତଙ୍କ ନିକଟରେ ଏହି ପୁସ୍ତକରୁ ଅନ୍ତତଃ ଏକଖଣ୍ଡ ଥିବା ଉଚିତ । ମୂଲ୍ୟ ୫ ° ୨ ।

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ—
ମୁକୁର ପୁସ୍ତକାଳୟ, ଚଉଧୁରୀବଜାର
କଟକ ।

ମୁକୁର ଟାଇପ୍ ଫାଉଣ୍ଡରି ।

ଆମ୍ଭ ଟାଇପ ଫାଉଣ୍ଡରିରେ ଇଂଲିଶ୍‌ବିଡ଼ି, ପାଇକା, ସ୍ମଲ ପାଇକା ପ୍ରଭୃତି ସୁଗଠିତ ଓଡ଼ିଆ ଅକ୍ଷର ଢଳା ହୋଇ ବିକ୍ରୟାର୍ଥ ସଜ୍ଜିତ ଅଛି । ଆଦେଶ ସହିତ ଅଗ୍ରିମ ମୂଲ୍ୟ ପଠାଇଲେ ଟାଇପ ଯୋଗା ଯାଇଥାଏ । ଆମ୍ଭ ଫାଉଣ୍ଡରୀର ଅକ୍ଷର ସୁନ୍ଦର ଓ ଦୃଢ଼ ହେବାରୁ ଅନେକ ପ୍ରେସ ଆମ୍ଭଠାରୁ ଅକ୍ଷର ନେଇଥାନ୍ତି । ପତ୍ର ଲେଖିଲେ ଦର ପ୍ରଭୃତିର ବିବରଣ ଯାଇ ପାରିବେ ।

ମାନେଜର,
ମୁକୁର ପ୍ରେସ,
ଚଉଧୁରୀ ବଜାର, କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପୁଷ୍ପା ଶୁଗରସ ।

ଏହି ରସାୟନ ସେବନ କଲେ, କୌଣସି ପ୍ରକାର ରୋଗର ଭୟ ନ ଥାଏ । ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ଆୟୁର୍ବେଦ ଗ୍ରନ୍ଥରୁ ଏହା ଗୋଟିଏ ରତ୍ନ । ଏ ମହୌଷଧ ଦ୍ୱାରା ଶତ ରୋଗୀଙ୍କୁ ଆରୋଗ୍ୟ କରିଅଛୁଁ, ବିଶେଷତଃ ଏହା ବଳବୀର୍ଯ୍ୟ ବର୍ଦ୍ଧକ, ଏବଂ ଆବାଳବୃଦ୍ଧମାନଙ୍କ ପକ୍ଷେ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ସମ୍ପର୍କରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇ ଧ୍ୱଜଭଙ୍ଗ ପ୍ରଭୃତି ରୋଗ ଦ୍ୱାରା ପୀଡ଼ିତ ଯୁବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅମୃତ ପରି କାର୍ଯ୍ୟକରେ, ଏତଦ୍ଭିନ୍ନ କାଶ, ଶ୍ୱାସ, ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ, ଅଗ୍ନିମାନ୍ଦ୍ୟ, ଶୂଳ, ପ୍ରମେହ, ପ୍ରଦର, ଓ ରକ୍ତପିତ୍ତ ପ୍ରଭୃତି ରୋଗମାନଙ୍କରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଫଳପ୍ରଦ, ଥରେ ମାତ୍ରକ ପରୀକ୍ଷା କରନ୍ତୁ, ଅକାଳମୃତ୍ୟୁରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୁଅନ୍ତୁ, ।

ପୁଷ୍ପାଶୁଗରସ (ଶ୍ଳୋକଃ)

ମଦୋନ୍ମଦାନାଂ ପ୍ରମଦାଜନାନାଂ
କାମୋ ଦ୍ଧତାନାଂ ସୁରତୋତ୍ସୁକାନାମ୍ ।
ସଞ୍ଜାତ ରଙ୍ଗେ ମଦନ ପ୍ରସଙ୍ଗେ
ସ୍ୱବଂଭଙ୍ଗ ଗଙ୍ଗମପାଂକରୋତି ।
ପକ୍ଷାଶମୁଗ୍ରଂ କ୍ଷୟମଶ୍ମରିତ୍ତଂ
ଶ୍ୱାସଂଚକାଶଂ ପ୍ରଦର ପ୍ରମେହଂ ।
ଜୀର୍ଣ୍ଣଜ୍ୱରଂ ସର୍ବଗଦାଶ୍ମହନ୍ତ୍ରୀ
ଶୂଳଞ୍ଚ ପାଳିତ୍ତ ବଳିକୃଶାନାଂ ।
ସୁଚୂର୍ଣ୍ଣିତଂ ସର୍ବମିଦଂ ରସସ୍ୟ
ପୁଷ୍ପାଶୁଗୋନାମରସକ୍ଷିତୀଶଃ ।

ଏ ଦ୍ୱିନୋପଯୋଗୀ ମହୌଷଧ । ତୋଳା ୫ ୪/୧

ଠିକଣା
କବିରାଜ ଶ୍ରୀ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ଶର୍ମା ଏଚ୍, ଏମ୍. ବି,
ଆୟୁର୍ବେଦ ଓ ହୋମିଓପ୍ୟାଥିକ ଡାକ୍ତର
ସଞ୍ଜୀବନୀ ଔଷଧାଳୟ
ବ୍ରାହ୍ମଣେଶ୍ୱର—ଗଞ୍ଜାମଜିଲ୍ଲା ।

ଉତ୍କଳ ମଧୁପ ।

ବିବିଧ ବିଷୟକ ମାସିକ ସଂଗ୍ରହ ପତ୍ର ।

ଏହି ପତ୍ରିକାରେ କୃଷି, ଶିଳ୍ପ, ବିଜ୍ଞାନ, ସମାଜ ନୀତି, ଧର୍ମନୀତି, ରନ୍ଧନ ଶିକ୍ଷା, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସମାଚାର, ବିଚିତ୍ର ବାର୍ତ୍ତା, ଜୀବନୀ ପ୍ରଭୃତି ଆବାଳ ବୃଦ୍ଧ ବନିତାଙ୍କ ଉପଯୋଗୀ ବିଷୟମାନ ସଂକ୍ଷେପରେ ଏବଂ ସରଳ ଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ । ଏହାର ସମ୍ପାଦକ ଉତ୍କଳପତ୍ରିକାର ସମ୍ପାଦକ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ମଣିମଣି ବିଦ୍ୟାରତ୍ନ । ଅଗ୍ରିମ ବାର୍ଷିକ ଏକଟଙ୍କା । ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ବାରଅଣା । ପରେ ମୂଲ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ହେବ ।

ଶ୍ରୀ ବିପଦତାରିଣୀ ଗାୟକରତ୍ନ
ମେନେଜର—ଉତ୍କଳମଧୁପ ।
ଚିରସାବଜାର, କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲକ୍ଷାଭରଣୀ

ଭାରତବର୍ଷ ପତ୍ରିକାର ସୌଜନ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶିତ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକୁର

୧୮ଶ ଭାଗ । } ଭାଦ୍ରବ । { ୫ମ ସଂଖ୍ୟା ।

ବହିଆସ ଧୀର ସମୀରେ ଧୀର ସଲିଳ-ଧାରା
ବଣ ପରବତ ପାହାଡ଼ ଅଙ୍ଗ ପଖାଳି ସାରା ।
ଦୂରେ ଶୁଭ୍ର ଶତ ଗମ୍ଭୀର ଘନ-ଗର୍ଜ୍ଜନ-ଧ୍ୱନି
ନିମିଷ ନିମିଷ ଅନ୍ଧାରେ ପୂରିଆସୁ ଅବନୀ ।
କାହୁଁ ଆସି ଘୋଟି ଯାଅହେ ! ଦିଗବିଦିଗ ଧରି
ବାଟଘାଟ ଗିରିଗଗନ କିଛି ନୋହୁ ହେ ବାରି ।
ଏ ସ୍ନିଗ୍ଧ ବିଭବ ପ୍ରକୃତି ଆସି ଦେଖାଅ ଭବେ,
ଜଗତ-ଜୀବନ୍ତ-ଜନ୍ତୁଏ ଯହିଁ ଡ଼ରିବେ ଲବେ ।
ବଇଶାଖ-ରୁଦ୍ର-ତପନ-ତପ୍ତ-ମହିମା ଆଜି
ଅନିବ-ରୂପ ସମ୍ପଦେ ଅବତରହେ ଆଜି ।
ଆସିଲାଣି ଶୀତସମୀର ଘୋଟି ଗିରିଗଗନ
ଚଉଦିଗେ ଦୋଳି କାଳିମା ଘେନ ସ୍ନିଗ୍ଧଗର୍ଜ୍ଜନ ।
ଲୁଚି ଲୁଚି କାହିଁ ତପନ ଏବେ ଦେଲେଣି ଦେଖା;
ଦେଖାଦେଲେ, ଯହିଁ ନ ଥାଏ ଦେହେ ଜୀବନ୍ତ-ରେଖା
ବହୁଛି ସମୀର, ଥରୁଚି ମହୀ-କନକ-ତନୁ;
ବାଜିଲାଣି ସୁପ୍ତ ଜୀବନେ ଗୁପ୍ତ ଚେତନାବେଣୁ ।
ଦିଶୁନାହିଁ ଗିରିକାନନ ଶ୍ୟାମ-ମୋହନ-ଶିଖି
କାହା ରୂପ ରଙ୍ଗ ଭୂଷଣ ଅଛି ଭୂଷଣ ନିରି ।
ଶୁଭିଲାଣି ଦୂରେ ଦୁନ୍ଦୁଭି ବଜ୍ର ନିର୍ଘୋଷସ୍ୱରେ
ଅରିଦେହ ଧରି ଥରୁଛୁ ଶୁଣି ଜୈତ୍ର ଶିବିରେ ।
ବିଜୟୀ ତରୁଣ ନିଶାଣେ ରଣପ୍ରାଙ୍ଗଣେ ପଶି
ଦେଖନ୍ତି ବଇରି ତାଣ୍ଡବ ଉଲେ ନାହିଁ ପରଶି ।
ଧୀର ଶାନ୍ତ ଧାରେ ବହିଲା ସୁଧା-ସଲିଳ-ଧନ
ସେ ଧନେ ଉଛୁଳି ଉଠିଲା ନଈ-ସରସୀ-ପ୍ରାଣ ।
ତରଳ-ଚଞ୍ଚଳ-ସ୍ୱରତ ମଧୁ-ଶିଖି-ସଙ୍ଗତେ
ମଧୁ-ଧାରା ଘେନି ବହିଲା ଦୂର ସାଗରପଥେ ।
ବହିଆସ ବେଗେ ସଲିଳ-ଧାରା ମେଦିନୀ ପୂରି
ତୃଣ-ତରୁ-ପକ୍ଷୀ-ପ୍ରାନ୍ତରେ ନବ-ଜୀବନ ଢାଳି ।
କୁଞ୍ଜ ତରୁଲତା ନିର୍ଝର ଗିରି ସମ୍ପଦ ସିନା
ଦିଶନ୍ତା ସେ କାହୁଁ ରୁଚିର ଚବ ସେନେହ ବିନା ।
କେସନେ ଚକୋର ଜୀବନ ଧରି କହନ୍ତା ଏଥି,
"ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ତବ କରୁଣା ଲୀଳାମୟୀ ବିଭୂତି ।"
ପ୍ରତି ବାରିଧାରେ ଉଠନ୍ତି କେତେ ଜୀବନ ଧରି
ବିଶ୍ୱ-ବଇଭବେ ପୂରାଇ କୋଟି ଅମୃତ ଶିଖି ।
ସୁଧା-ଧାରେ ସିନା ଜାଗେ ଗୋ ମୃତ ଜୀବନ ଧରା
କ ସାହସେ ତେବେ କହିବି ଏତ ସଲିଳଧାରା ?

ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପାତ୍ର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସ୍ୱର୍ଗବାସିର କଥୋପକଥନ ।

ଜୟନ୍ତ, ଯଯାତି, ଗ୍ଲେରଗଙ୍ଗ ।

ଜୟନ୍ତ

ସ୍ୱର୍ଗ ଆଉ ମୋତେ ଭଲ ଲାଗୁନାହିଁ, ଯଯାତି । ପୁଣି ସେହି ପ୍ରିୟ ମର୍ତ୍ତ୍ୟଭୂମିର କୋଳକୁ ଫେରି ଯିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ହେଉଛି !

ଯଯାତି

କାହିଁକି ? ସ୍ୱର୍ଗରେ ତୁମ୍ଭର ଅଭାବ କଅଣ ? ବସନ୍ତର ଶାଶ୍ୱତ ଲୀଳାଭୂମି ଏହି ନନ୍ଦନକାନନ ଅପୂର୍ବ-କଣ୍ଠସ୍ୱରରେ ମୁଖରିତ ହୋଇ ପ୍ରାଣରେ ଶତ୍ତ୍ୱର ଆନନ୍ଦ ସଞ୍ଚାର କରେ, ମୃଦୁ ଗନ୍ଧବହ ଦୂର ଦୂରାନ୍ତରରୁ କୁସୁମ-ସୌରଭ ବହି-ଆଣି ଚରଣ-ତଳରେ ଉପହାର ଦେଇଯାଏ, ସଙ୍ଗୀତ ନିପୁଣା ବିହଙ୍ଗ-ବଧୂର ଅଙ୍ଗବିଧୂନନରେ ପୁଷ୍ପିତ ପାରିଜାତ-ବୃକ୍ଷରୁ କୁସୁମ-ଅଞ୍ଜଳି ମସ୍ତକରେ ଝରିପଡ଼େ, ଆଉ ମନ୍ଦାର-ମାଳା-ବିଭୂଷିତା ଦିବ୍ୟ-ସୁନ୍ଦରୀର ଅଙ୍ଗସୌରଭରେ ପ୍ରାଣ ଉନ୍ମତ୍ତ ହୁଏ ! ଚାରିଆଡ଼େ ସଙ୍ଗୀତ, ଚାରିଆଡ଼େ ବୀଣାର ଝଙ୍କାର, ଚାରିଆଡ଼େ ଆମୋଦପ୍ରମୋଦ ! ଏପରି ସ୍ୱର୍ଗରେ ତୁମର ଅଭାବ କଅଣ, ଜୟନ୍ତ ?

ଜୟନ୍ତ

ଯେ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଅଭାବ ରହିଛି, ଯଯାତି; ସ୍ୱର୍ଗ ତାହାର ସମସ୍ତ ଆମୋଦପ୍ରମୋଦ, ସମସ୍ତ ସୁଖୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଦେଇ ତାହା ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିପାରିବ ନାହିଁ । ସେ ଅଭାବ ଦୂର କରିବା ତ ଦୂରର କଥା, ତାହାର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ମଧ୍ୟ ଅନୁଭବ କରିବାଭଳି ଶକ୍ତି ସ୍ୱର୍ଗର ନାହିଁ । ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣେ ସେ ଅଭାବ ଅନୁଭବ କରିପାରେ କେବଳ ସେହି ମର୍ତ୍ତ୍ୟବାସୀ ମାନବ ।

ଯଯାତି

ସେ କି ଅଭାବ, ଜୟନ୍ତ ?

ଜୟନ୍ତ

ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ସହାନୁଭୂତିର ଅଭାବ । ଭାଇରେ, ସ୍ୱର୍ଗରେ ଜଡ଼ ମନ୍ଦାକିନୀ ତାହାର ସମସ୍ତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଘେନି ବିଦ୍ୟ-ମାନ, ମାତ୍ର ନଶ୍ୱର ମାନବପ୍ରାଣର ସେହି ଚେତନାମୟୀ ଦିବ୍ୟ ମନ୍ଦାକିନୀ-ଧାରାଟି ଏଠାରେ ଏକାବେଳକେ ଶୁଖି-ଯାଇଛି ! ଅନ୍ତଃସଲିଳା ଫଲ୍ଗୁର ଅନ୍ତଃସଲିଳ--ସ୍ରୋତ ଶୁଖିଗଲେ, ଅଭାଗିନୀ ମର୍ତ୍ତ୍ୟବାସୀନିକଟରୁ ଯେ ଆଦର ପାଏ, ସ୍ୱର୍ଗ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କପରି ମର୍ତ୍ତ୍ୟ-ପ୍ରବାସୀ ନିକଟରୁ ସେହି ଆଦର ପାଉଛି, ସ୍ୱର୍ଗର ସେହି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ! ଆମ୍ଭେମାନେ ସମସ୍ତେ ଏକ ଧରିତ୍ରୀ ଜନନୀର ସନ୍ତାନ, ଏକ କ୍ଷୀର-ନୀରରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଶତ୍ତ୍ୱର ପୁଷ୍ଟି । ସେହି ଏକ ମାତାର ସ୍ନେହମୟ କୋଡ଼ ଶୂନ୍ୟ କରି ଆମ୍ଭେମାନେ ବିଦେଶକୁ ଆସିଛୁ, କିନ୍ତୁ କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ! ଏଠାରେ ଯେପରି ଆମ୍ଭେ-ମାନେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅପରିଚିତ, ଯେପରି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ । ମନେ ହୁଏ, ସ୍ୱର୍ଗ ଯେପରି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସହୋଦର ଭ୍ରାତାର ମିଳନ-ସ୍ଥାନ ନୁହେ । କେବଳ ଗୋଟାଏ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ପାନ୍ଥ-ନିବାସ ମାତ୍ର ! ପଥଶ୍ରାନ୍ତ ପଥିକ ପାନ୍ଥ-ନିବାସରେ ରାତି କଟାଇ ଦେଇ ପ୍ରଭାତରେ ତାହାର ଗମ୍ୟ ପଥ ଆଶ୍ରୟକରେ, ମାତ୍ର ସେ ଯେପରି ଅଜ୍ଞାତ ଅପରିଚିତଭାବରେ ସେଠାରେ ପ୍ରବେଶ କରିଥାଏ, ସେଠାରୁ ଫେରିଯାଏ ଠିକ୍ ସେହିପରି ଅଜ୍ଞାତ ଅପରିଚିତଭାବେ । ସ୍ୱର୍ଗରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ଠିକ୍ ସେହିପରି, ଯଯାତି ! ଏଠାରେ କେହି କାହାରିପାଇଁ ଚିନ୍ତିତ ନୁହେ, କେହି କାହାର ସୁଖର ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରେ ନା । ଚାରିଆଡ଼େ ଦେଖୁଛ, ସମସ୍ତେ ଉପଭୋଗରେ ମତ୍ତ ! ମାନବ-ପକ୍ଷରେ ଏପରି ସହାନୁଭୂତି-ଶୂନ୍ୟ ଜୀବନଯାପନ କରିବା ବଡ଼ କଷ୍ଟକର, ଯଯାତି ! ମାନବ-ସମାଜ-ସୌଧର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଇଷ୍ଟକ ଖଣ୍ଡିକ ଯେ ସହାନୁଭୂତିରେ ଗଢ଼ା !

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯଯାତି

ଠିକ୍ କହୁଛ, ଜୟନ୍ତ ।

ଜୟନ୍ତ

କେବଳ ସେତିକ ନୁହେ, ଯଯାତି । ସ୍ୱର୍ଗର ଆମୋଦ-ପ୍ରମୋଦ ପ୍ରତି ମୋର ଗୋଟାଏ ପ୍ରବଳ ବିତୃଷ୍ଣା ଜନ୍ମିଛି । ସ୍ୱର୍ଗର ଅନବରତ ସୁଖ-ସମ୍ଭୋଗ ମୋ ହୃଦୟରେ ଯାହା ସୃଷ୍ଟି କରୁଛି, ତାହା ପରମ ପରିତୃପ୍ତି ନୁହେ,—ତାହା ଗୋଟାଏ ଦୁରସନେୟ କ୍ଲାନ୍ତି, ଗୋଟାଏ ଗଭୀର ଅବସାଦ ! ତେଣୁ ମୋର ଇଚ୍ଛା ହେଉଛି, ଅନ୍ତତଃ କିଛିକାଳ ପାଇଁ ଏହି ବୈଚିତ୍ର୍ୟହୀନ ନାଟକରେ ଯବନିକା ପତିତ ହେଉ, ଅପ୍ସରା-କଣ୍ଠ ନୀରବ ହେଉ, ଆଉ ବୀଣାର ଅବସନ୍ନ ତନ୍ତ୍ରିଗୁଡ଼ିକ ନୀରବତାର କୋଳରେ ବିଶ୍ରାମ ଲାଭକରୁ । ପୁଣି କିଛିକାଳ ପରେ ଯବନିକା ଉତ୍ତୋଳିତ ହେଲେ, ଅଭିନୟ କେତେ ସରସ ହେବ, ଅପ୍ସରା-ସଙ୍ଗୀତ କେଡ଼େ ପ୍ରାଣସ୍ପର୍ଶୀ ହେବ, ବୀଣାର ଝଙ୍କାର ପ୍ରାଣରେ କି ଉନ୍ମାଦନା ଆଣିଦେବ ! ବୁଝିଲ, ଯଯାତି ?

ଯଯାତି

ବୁଝିଲି, କିନ୍ତୁ ଏ ବାସନା ତୁମ୍ଭର ଅଭିନବ, ଜୟନ୍ତ ।

ଜୟନ୍ତ

ଅଭିନବ ହୋଇପାରେ, କିନ୍ତୁ ଏହା ମୋର ଅନ୍ତରର ଆକାଙ୍କ୍ଷା । ସ୍ୱର୍ଗର ସମସ୍ତ ସୁଖୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ମୋର ଅବସନ୍ନ ହୃଦୟ କଣିକାଏ ଦୁଃଖ ପାଇବାକୁ ଏକାନ୍ତ ବ୍ୟଗ୍ର ହେଉଛି !

ଯଯାତି

ତେବେ ତୁମ୍ଭେ କଅଣ ଚାହଁ ଯେ, ଜୀବନ ଦୁଃଖପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉ ?

ଜୟନ୍ତ

ନା, ନା, ମୁଁ ତାହା ଚାହେଁନା, ଯଯାତି । ତେବେ ମାନବ-ଜୀବନରୁ ଦୁଃଖକୁ ଏକାବେଳକେ ନିର୍ବାସିତ କରିବା ମଧ୍ୟ ମୋର ଅଭିପ୍ରାୟ ନୁହେ, କାରଣ ଦୁଃଖହିଁ ମୋତେ ମୋର ଜୀବନ--ଦେବତାଙ୍କର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ କରେ ! ସୁଖରେ ମୁଁ ନିଜକୁ ହରାଇ ପକାଏ, ଦୁଃଖରେ ମୋର ଅନ୍ତରର ସତ୍ତାକୁ ଲାଭ କରିବାର ପ୍ରୟାସ କରେ । ମାନବ-ଜୀବନ ସୁଖର ବହୁକାଳବ୍ୟାପୀ ଅବହେଳାରେ ମାଟି ହୋଇ ଯାଇପାରେ, ଯଯାତି, ତେଣୁ ସମୟସମୟରେ ସେଥିରେ ଦୁଃଖର ସ୍ପର୍ଶମଣି ଛୁଆଇ ତାକୁ ସୁନା କରିବା ଦରକାର ! ମୋତେ ଆଉ ସ୍ୱର୍ଗ ଭଲ ଲାଗୁନାହିଁ, ଭାଇ, କାରଣ ସ୍ୱର୍ଗ ଦୁଃଖକୁ ଚିରକାଳ ପାଇଁ ନିର୍ବାସନ-ଦଣ୍ଡରେ ଦଣ୍ଡିତ କରିଛି, ମୁକ୍ତାନନ୍ଦୀ ଅଶ୍ରୁବିନ୍ଦୁକୁ ମଣିମୁକ୍ତାର ଝଲ-କରେ ଶୁଖାଇ ଦେଇଛି !

ଯଯାତି

ଜୟନ୍ତ, ଜୟନ୍ତ, ଦେଖିଲଣି ? ଗ୍ରେରଗଙ୍ଗ ଏଣିକ ଆସୁଛନ୍ତି ।

ଜୟନ୍ତ

ସେଥିରେ ତୁମ୍ଭର ଲାଭ କଅଣ ?

ଯଯାତି

ବାଃ !

ଜୟନ୍ତ

ଯଯାତି, ତୁମେ ଚିରଦିନ କଳହପ୍ରିୟ ଆଉ ଅସହିଷ୍ଣୁ । ବିମାତାର ଅତ୍ୟାଚାର ବା କେତେ ଲୋକଙ୍କୁ ସହିବାକୁ ନ ହୁଏ ? କିନ୍ତୁ ତୁମର ତାହା ଅସହ୍ୟ ହେଲା । ଆଉ ସାମାନ୍ୟ କଳହର ଫଳରେ ମଗଧ-ରାଜସିଂହାସନର ସମସ୍ତ ଆଶା-ଭରସା ତ୍ୟାଗକରି ତୁମେ ଦେଶତ୍ୟାଗୀ ହେଲ !

ଯଯାତି

ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ମୋର ଲାଭ ଛଡ଼ା କ୍ଷତି ହୋଇନାହିଁ ତ, ଜୟନ୍ତ ! ମଗଧର ତୁଚ୍ଛ ରାଜସିଂହାସନ ବିନିମୟରେ ସମୃଦ୍ଧ ଉତ୍କଳର ଏକଚ୍ଛତ୍ର ସମ୍ରାଟ୍ ହେଲି, ଆଉ ହୃଦୟ-ଭୂଷଣ-ରୂପେ ଯେ କୁସୁମ-ସୁନ୍ଦରୀ ଲାଭକଲି, ତାହା ମଗଧ-ଉପ-ବନରେ ଏକାନ୍ତ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ! ମଗଧ ତ୍ୟାଗକରି ନ ଥିଲେ କଳିଙ୍ଗ-ରାଜ-ଦୁହିତା ଲଳିତାକୁ ପାଇଥାନ୍ତି କି ? କେବଳ ତେତିକ ନୁହେ, ଉତ୍କଳରେ ଯେ ରାଜବଂଶ ସ୍ଥାପନ କଲି, ତାହାର ଅମରଗାଥା ଉତ୍କଳ-ବକ୍ଷରେ ଚିରଦିନ ସଙ୍ଗୀତ ହେବ ।

ଜୟନ୍ତ

ଗ୍ରେରଗଙ୍ଗ ଯେ !

ଯଯାତି

ଗ୍ରେରଗଙ୍ଗ, ତୁମେ ଯଦି ମନରେ କଷ୍ଟ ନ କର, ତେବେ ମୁଁ ଗୋଟିଏ କଥା ପଚାରିବି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଚୋରଗଙ୍ଗ

ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦରେ ତୁମେ ଯେ କୌଣସି କଥା ପଚାରିପାର, ଯଯାତି, ସାମାନ୍ୟ ବିଷୟରେ ଦୁଃଖିତ ହେବା ଚୋରଗଙ୍ଗର ପ୍ରକୃତି ନୁହେ ।

ଯଯାତି

ମନେକର, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପ୍ରେମର ଦେବତା ଅନଙ୍ଗ ନ ହୋଇ ସୁଦୃଶ୍ୟ ଅଙ୍ଗବାନ୍ ହୋଇଥାନ୍ତେ, ଆଉ ସଖୀ-ଶିରୋମଣି ରତିଦେବୀଙ୍କ ସହିତ ବିରାଜ କରିଥାନ୍ତେ ଏହି ମନ୍ଦାକିନୀ--ତଟବର୍ତ୍ତୀ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଅଥଚ ମନୋରମ ଦେବାଳୟରେ । ନବୀନ ଅରୁଣର ସ୍ନିଗ୍ଧ ରଶ୍ମି ନିୟତ ସେହି କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ-ବିମଣ୍ଡିତ ଓ ସ୍ଫଟିକ-ନିର୍ମିତ ଦେବାଳୟର ସୁବର୍ଣ୍ଣ-ଚୂଡ଼ା ଚୁମ୍ବନ କରନ୍ତା, ଚିରସ୍ରୋତା ମନ୍ଦାକିନୀର ବକ୍ଷୋଦ୍ଭୂତ ଶୀକର-ସ୍ନିଗ୍ଧ ବାୟୁ ଦେବାଳୟର ପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ କୁଞ୍ଜକାନନରେ ଏକାନ୍ତେ ତରୁଲତାଙ୍କ ସହିତ ପ୍ରେମାଳାପ କରନ୍ତା, ନଦୀବକ୍ଷରୁ ଆମୀତ ଅବ୍ୟକ୍ତ କଳ-ନିନାଦ ତରୁଲତାର ସର୍ବାଙ୍ଗରେ ଉପହାରରୂପେ ଢାଳି ଦେଇ । ନର୍ତ୍ତକମାନଙ୍କର କଣ୍ଠିରସାୟନ କଣ୍ଠସ୍ୱର ଓ ପାରିଜାତର ଅମୀୟ ସୌରଭର ମିଳନରେ ଚକ୍ଷୁ--କର୍ଣ୍ଣ ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ଅନିର୍ବଚନୀୟ ବିଳାସର ରାଜ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ହୁଅନ୍ତା, ଆଉ ଗୃହଆଡ଼େ ଚିର ବସନ୍ତର ଆହ୍ଲାଦକର ପ୍ରଭାବ ଫୁଟି ଉଠନ୍ତା ବୃକ୍ଷର ଡାଳେ ଡାଳେ, ବ୍ରତତୀର ପତ୍ରେ ପତ୍ରେ ! ଉର୍ବଶୀ--ମେନକାର ନୂପୁର--କିଙ୍କିଣୀ--ମୁଖରିତ ଏପରି ଦେବାଳୟରେ ତୁମର ସ୍ଥାନ କେଉଁଠାରେ ହୁଅନ୍ତା, କଳ୍ପନା କରିପାରୁଛ, ଚୋରଗଙ୍ଗ ?

ଚୋରଗଙ୍ଗ

ପଶ୍ଚାତ୍ଭାଗରେ ବୋଧହୁଏ !

ଯଯାତି

ନା, ନା, ପଶ୍ଚାତ୍ଭାଗରେ ନୁହେ । ତୁମର ସ୍ଥାନ ହୁଅନ୍ତା ତାହାର ସମ୍ମୁଖରେ । ସେହି ଦେବାଳୟର ପରିଚାଳନା-ଭାର ମୋ ହସ୍ତରେ ନ୍ୟସ୍ତ ଥିଲେ, ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ତାହାର ତୋରଣ-ଦେଶରେ ପ୍ରହରୀ କରିଥାନ୍ତି !

ଚୋରଗଙ୍ଗ

ତୁମ୍ଭର ମୋ' ପ୍ରତି ବଡ଼ ଅନୁଗ୍ରହ !

ଯଯାତି

କେତେ ପ୍ରଣୟୀ ଓ ପ୍ରଣୟିନୀ ସେମାନଙ୍କର ନବୀନ ପ୍ରଣୟର ନୈବେଦ୍ୟ-ଥାଳି ଅନ୍ତରରେ ଘେନି ତାହା ପ୍ରେମର ଦେବତାଙ୍କ ଚରଣତଳରେ ନିବେଦନ କରିବାକୁ ଭୟ ଓ ଭକ୍ତି-ପୂର୍ଣ୍ଣ ଚିତ୍ତରେ ସେହି ଦେବାଳୟକୁ ଆସନ୍ତେ, ଆଉ ସେମାନଙ୍କର ଇପ୍ସିତ-ବର ଲାଭ କରି ସେଠାରୁ ଫେରି-ଯାନ୍ତେ ସମସ୍ତ ଦୁଃଖ ଶୋକ ସୁଖର ଦେବତାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ବଳି ଦେଇ' । ମିଳନର ଗଭୀର ଆନନ୍ଦରେ ସେମାନଙ୍କର ସସ୍ମିତ-ବଦନ ଦେବତାଙ୍କର ଆଶୀର୍ବାଦ ଲାଭ କରି ସଫଳତାର ଦିବ୍ୟ ଜ୍ୟୋତିରେ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ହୋଇ ଉଠନ୍ତା, ନନ୍ଦନର ମନ୍ଦାନିଳ ପ୍ରଣୟୀର ଉତ୍ତପ୍ତୀୟ ଓ ପ୍ରଣୟିନୀର ଅଞ୍ଚଳକୁ ପ୍ରେମର ବିଷୟ-କେତନରୂପେ ଉଡ଼ାଇ ଦିଅନ୍ତା । ଉଭିନ୍ନ-ଯୌବନା ବିଦ୍ୟାଧରୀଗଣ ସେମାନଙ୍କର ବିଜୟ-ସଙ୍ଗୀତ ଗାଆନ୍ତେ, ଆଉ ତୁମ୍ଭେ ସେଠାରେ ପଙ୍ଗୁ ଓ ନିଷ୍ପ୍ରଭ-ସ୍ୱଭାବେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ସେହି ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖନ୍ତ ! ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନକାଳରେ ଲୋଧ୍ର-ରେଣୁ-ବିମଣ୍ଡିତାନନା ନବୋଢ଼ା ପ୍ରେମିକାର ପ୍ରସାଧନର କୁସୁମ-ରେଣୁଗୁଡ଼ିକ ପବନଓରେ ଉଡ଼ି ଆସି ତୁମର ସର୍ବାଙ୍ଗରେ ପତିତ ହୁଅନ୍ତା, ମାତ୍ର ତୁମେ କେବଳ ଦେଖନ୍ତ—କି ଗଭୀର ଆନନ୍ଦରେ ସେମାନେ ସୁଖ ଓ ପ୍ରେମର କୋଳକୁ ଫେରି ଯାଉଛନ୍ତି !

ଚୋରଗଙ୍ଗ

ସେ ଦୃଶ୍ୟ-ଦର୍ଶନରେ ମୁଁ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ପରି ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ହୁଅନ୍ତି ପରା !

ଯଯାତି

ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ହୁଅନ୍ତ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ବିଚଳିତ ହୁଅନ୍ତ ତ ? ବିଚଳିତ ଅଥଚ ନିରୁପାୟ ଭାବରେ ଚିରକାଳ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ ତୁମେ ତୁମର ତୀବ୍ର ପାପର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କରନ୍ତ, ଚୋରଗଙ୍ଗ !

ଚୋରଗଙ୍ଗ

ବିଚଳିତ ? ବିଳାସ-ଲାଳସାର ତାଣ୍ଡବ-ନର୍ତ୍ତନ ଦେଖି ବିଚଳିତ ହୁଅନ୍ତା, ଚୋରଗଙ୍ଗ ? ତେବେ ତୁମେ ଚୋର-ଗଙ୍ଗକୁ ଚିହ୍ନ ନା, ଯଯାତି । ଆଶ୍ରମ-କାନନରେ ମେନକା ଯେତେବେଳେ ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀ ଦେଖାଇ ମହାତପା ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଙ୍କର ତପସ୍ୟା ଭଙ୍ଗ କରିଥିଲା, ସେତେବେଳେ ସେହି କାମଜ-ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀ ଦେଖି ଆଶ୍ରମର ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ତରୁ ବିଚଳିତ ହୋଇଥିଲା କି, ଯଯାତି ? ତୁମେ ନିଶ୍ଚୟ ସ୍ୱୀକାର କରିବ, ସେ ଦୃଶ୍ୟ-ଦର୍ଶନରେ କୌଣସି ବୃକ୍ଷର ପତ୍ରଟି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କମ୍ପିତ ହୋଇନାହିଁ ! ସ୍ମରଣ ରଖ, ଯଯାତି, କାମ-ଲାଳସାକୁ ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ ଦେଖିଲେ ଚୋରଗଙ୍ଗର ହୃଦୟ ସେହି ମହୀରୁହର ଉପାଦାନରେ ଗଢ଼ା ହୋଇଯାଏ !

ଜୟନ୍ତ

ଠିକ୍ କହୁଛ, ଚୋରଗଙ୍ଗ ! ତାହା ନ ହେଲେ ନାରୀ-ହତ୍ୟା ତୁମ୍ଭ ପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବ ହୁଅନ୍ତା କିପରି ?

ଯଯାତି

ବାସ୍ତବିକ, ସ୍ତ୍ରୀ-ଲୋକର ଜୀବନ-ନାଶର ହେତୁ ହେବା ଯେ କୌଣସି ଯୋଦ୍ଧା ପକ୍ଷରେ ଅସମ୍ଭବ । ମାତ୍ର ତୁମର ହୃଦୟ ଏପରି କଠିନ ପାଷାଣରେ ଗଢ଼ା ଯେ, ତୁମ୍ଭେ ସେହି ଅସମ୍ଭବକୁ ସମ୍ଭବ କରିଛ, ପ୍ରଥିତଯଶା ବୀର ହୋଇ ଅବିକୁଣ୍ଠ ଚିତ୍ତରେ ନାରୀହତ୍ୟା କରିଛ !

ଚୋରଗଙ୍ଗ

ମୁଁ ନାରୀହତ୍ୟା କରିଛି ? କିଏ ସେ ନାରୀ ?

ଯଯାତି

ନନ୍ଦିକା ।

ଚୋରଗଙ୍ଗ

ମୁଁ ନନ୍ଦିକାକୁ ହତ୍ୟା କରିଛି ? ଦୁନିୟାର ଲୋକେ କଅଣ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ ଯେ, ନନ୍ଦିକା ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିଥିଲା ?

ଯଯାତି

ହଁ, ଦୁନିୟାର ଲୋକେ ତାହା ଜାଣନ୍ତି । ପୁଣି, ଏହା ମଧ୍ୟ ଦୁନିୟାର ଲୋକଙ୍କୁ ଜଣାଅଛି, ଚୋରଗଙ୍ଗ, ଯେ କେବଳ ତୁମ୍ଭେ ତା'ର ଆତ୍ମହତ୍ୟାର କାରଣ !

ଚୋରଗଙ୍ଗ

ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳନ କରିବାକୁ ଯାଇ ମୁଁ ଯଦି ଗୌଣଭାବରେ କୌଣସି ଅପରାଧ କରିଥାଏ, ଯଯାତି, ତାହାହେଲେ ସେଥିପାଇଁ ଲଜ୍ଜିତ ନ ହୋଇ ତାକୁ ମୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟପରାୟଣତାର ଚିହ୍ନ ବୋଲି ବରଣ କରିନେବି । କର୍ତ୍ତବ୍ୟର ବଡ଼ କଠୋର ଆଦେଶ, ଯଯାତି । ସେ ଅଲଙ୍ଘ୍ୟ ଆଦେଶ ପାଳନ କରିବାକୁ ଦୃଢ଼ସଙ୍କଳ୍ପ ପୁରୁଷ ଏ ସବୁ ତୁଚ୍ଛ ବିଷୟ ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖିପାରେ ନା ।

ଯଯାତି

ବୃଥାରେ ତୁମେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟର ଦୋହାଇ ଦେଉଛ, ଚୋରଗଙ୍ଗ । ତୁମର ଗୁଣରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଯେ ଅଭାଗିନୀ ତା'ର ସମସ୍ତ ତୁମର ଚରଣତଳରେ ସମର୍ପଣ କରିଥିଲା, ତା' ପ୍ରତି କଅଣ ତୁମର କୌଣସି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନ ଥିଲା, ଚୁଡ଼ଙ୍ଗଦେବ ! ହାୟ ! ନନ୍ଦିକାର କରୁଣ ଜୀବନ-କାହାଣୀ ଶୁଣିଲେ ପାଷାଣ ମଧ୍ୟ ଦ୍ରବୀଭୂତ ହୁଏ, ଆଉ ତୁମେ ବୀର ହୋଇ କର୍ତ୍ତବ୍ୟର ଆବରଣରେ ସ୍ୱେଚ୍ଛାକୃତ ଅପରାଧକୁ ଗୋପନ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛ ! ଧିକ୍ ଚୋରଗଙ୍ଗ !—ଅଭାଗିନୀ ଯେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କି ପରିମାଣରେ ଭଲ ପାଉଥିଲା, ତାହା ତୁମ୍ଭ ପରି ହୃଦୟହୀନ ପକ୍ଷରେ ବୁଝିବା ଏକାନ୍ତ ଅସମ୍ଭବ । ଯେତେବେଳେ ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରେ ନିଜର ଶିର ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ ନ ରଖି ତୁମେ ଅରାତିର ଶିରଚ୍ଛେଦନ କରିବାକୁ ଏକାନ୍ତ ପ୍ରଲୁବ୍ଧ, ସେତେବେଳେ ମୁଖଶାଳାରେ ନିସ୍ପନ୍ଦଭାବେ ବସି ନନ୍ଦିକା କେତେଥର ଭଗବାନଙ୍କ ନିକଟରେ ତୁମ୍ଭର ଆପଦଶୂନ୍ୟତା ଭିକ୍ଷା କରିଛି । କେତେଥର ବିଧାତାଙ୍କୁ ଅଭିଶାପ ଦେଇଛି ତାଙ୍କର ନିଷ୍ଠୁର ବିଧାନ ପାଇଁ ! ଯେଉଁଦିନ ତୁମେ ସ୍ଥିର କଲ, ଅରାତିର ଦେଖା ନପାଇଲେ ଉତ୍କଳ ସ୍ତ୍ରୀ ଗ୍ରହଣ କରିବି, ସେ ଦିନ ସଂଗ୍ରାମ-କ୍ଲାନ୍ତ ବିଡାନାସୀ-ଦୁର୍ଗରେ ଆନନ୍ଦଲହରୀ ଖେଳି ଗଲା, କେଶରୀ-କୁଳ-ଦେବତା ଚଣ୍ଡିକାଙ୍କର ଦେଉଳ ଶୁଭ ମହୋତ୍ସବର ଶଙ୍ଖଘଣ୍ଟା-ନାଦରେ ମୁଖରିତ ହେଲା । କିନ୍ତୁ ସେ ସମ୍ବାଦ ଶ୍ରବଣ କରି ନନ୍ଦିକାର ପ୍ରାଣ କିପରି କାନ୍ଦି ଉଠିଥିଲା, ଜାଣ କି ଚୋରଗଙ୍ଗ ? ଦେଶର ପୂର୍ବ ସୌଭାଗ୍ୟ ଫେରି ଆସିବ । ସମସ୍ତ ପରିବାର ନିର୍ଭୟ ହେବେ ଓ ଦେଶର ଦୁଶ୍ଚିନ୍ତା ଦୁର୍ଭାବନାରେ ପିତାଙ୍କର ଜର୍ଜ୍ଜରିତ ହୃଦୟ ପୁନଶ୍ଚ ଶାନ୍ତିର ବିମଳ-ଧାରାରେ ଅଭିଷିକ୍ତ ହେବ—କିନ୍ତୁ ଏ ସମସ୍ତ ଆଶା ପରାହତ କରି ନନ୍ଦିକାର ହୃଦୟରେ ଗୋଟାଏ ପ୍ରବଳ ଆଶଙ୍କା ଜାଗି ଉଠିଲା,—ଅଚିରେ ତାହାର ହୃଦୟ-ଦେବତା ବିଦାୟ ନେବେ, ତାହାର ପ୍ରାଣ-ତପନ ଅଦର୍ଶନ ହେବେ । ଏହି ଆଶଙ୍କାରେ ତାହାର ପ୍ରାଣ ଏପରି ବ୍ୟଥିତ ହେଲା ଯେ, ତାହାର ଦେଶ-କୈଶୋର ବିଦାୟ-ସମ୍ବାଦରେ ସେ ତିଳେମାତ୍ର ଆନନ୍ଦିତ ହୋଇନାହିଁ । ନନ୍ଦିକା ଭଲରୂପେ ଜାଣିଥିଲା ଯେ, ଜୈନ୍ତମଣି ଅପହୃତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ହେଲେ, ପିତାଙ୍କର ସର୍ବନାଶ ହେବ । ରାଜ୍ୟ ଯିବ, ରାଜ-ବଂଶ ଯିବ, ତଥାପି ସେ ଦ୍ୱିଧା ବୋଧ କରନାହିଁ । ତାର ମନେ ହେଲା, ପ୍ରେମ ନିକଟରେ ଏ ସବୁ ଅତି ତୁଚ୍ଛ ! କି ଗଭୀର ପ୍ରଣୟରେ ପ୍ରଣୋଦିତ ହୋଇ ସେ ଦେଶ ଓ ପିତା-ଙ୍କର ସର୍ବନାଶକୁ ଆବାହନ କରିଥିଲା, ଗୋପନରେ ମଣି ଅପହରଣ କରି ତୁମ୍ଭର ଚରଣରେ ସମର୍ପଣ କରିଥିଲା, ତାହା କଳ୍ପନା କରିପାର, ଗୌରଗଙ୍ଗ ? ଏ ସମସ୍ତର ବିନି-ମୟରେ ସେ ତୁମ୍ଭ ନିକଟରେ କେବଳ ପ୍ରେମର ଭିକାରିଣୀ ହୋଇଥିଲା; କିନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭେ ଏତେ ଅପଦାର୍ଥ ଯେ, ଯେ ହୃଦୟ ଥରେ ମାତ୍ର ଆଲିଙ୍ଗନ ପାଇଁ ଏକାନ୍ତ ଉନ୍ମୁଖ ହୋଇଛି, ନିଷ୍ଠୁର ପଦାଘାତରେ ସେହି ହୃଦୟକୁ ଚୂର୍ଣ୍ଣ-ବିଚୂର୍ଣ୍ଣ କରିଦେଲ ! ନନ୍ଦକାର ପ୍ରେମଭରା ଆବେଦନର ମର୍ମ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରି ନପାରି, ଉଦ୍ଧତଭାବେ ତୁମେ ପଚାରିଲ,

ଯାର କୀର୍ତ୍ତିରାଜ ଅମର ସାକ୍ଷିଣୀ
ନାରଗମ୍ଭୀ ପଦେ ବହେ ତରଙ୍ଗିଣୀ ।

* * *

ସେହି କୁଳେ ଜାତ ରୁହି କି ଦୁଃଶୀଳା ?

ଯେପରିକି କୌଣସି ବିଶିଷ୍ଟ ବଂଶର ବଂଶଧରର ହୃଦୟରେ ପ୍ରେମର ସଞ୍ଚାର ହେବା ଗୋଟାଏ ଅପରାଧ ! ତୁମର କଣିକାଏ ଆଦର ଲାଭ କରିବା ପାଇଁ ସେ ତାହାର ସମସ୍ତ ବିସର୍ଜ୍ଜନ ଦିଲା, କାରଣ ତାହାର ଭରସା ଥିଲା ଯେ, ତାହାର ସମସ୍ତ ତ୍ୟାଗ ସଫଳତା ଲାଭ କରିବ ତୁମର ପ୍ରେମ—ଲାଭରେ ! ତାହାର ଦୁଃସାହସିକ କାର୍ଯ୍ୟର ଅନ୍ତରାଳରେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ପ୍ରେମର ଗଭୀରତା ଉପଲବ୍ଧି କରି ନପାରି ତୁମେ ତାହାର ପ୍ରୟାସକୁ ଦେଶଦ୍ରୋହ, ରାଜଦ୍ରୋହ ଓ ପିତୃଦ୍ରୋହ ବୋଲି ଅବଜ୍ଞା କରିଥିଲ ! କି ନିର୍ବୋଧ ତୁମେ ।

ଗୌରଗଙ୍ଗ

ମୁଁ ତ କହୁନାହିଁ, ଯଥାତ, ଯେ ମୁଁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ । ମା ବିରୁଦ୍ଧରେ ତୁମେ ଯେ ନିଷ୍ଠୁରତାର ଅଭିଯୋଗ ଆଣିଛ, ତାହା କିୟତ୍ପରିମାଣରେ ସତ୍ୟ । ମାତ୍ର ତୁମେ ଯେପରି-ଭାବରେ ମୋର କାର୍ଯ୍ୟକୁ ନିନ୍ଦା କରୁଛ, ସେଥିରୁ ଜଣା-ଯାଉଛି,ତୁମେ ଜାଣ ନା—କି କଠୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟଭାର ମସ୍ତକ-ରେ ଗ୍ରହଣ କରି ମୁଁ ଉତ୍କଳକୁ ଆସିଥିଲି । ମାତାଙ୍କର ଦେଶ—ଧର୍ମର ନାମରେ ଯେ ସମସ୍ତ ଅନାଚାର ଓ ଅତ୍ୟା-ଚାର ହେଉଛି, ତାର ମୂଳୋତ୍ପାଟନ କରି ସତ୍ୟ-ଧର୍ମ ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ହେବ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ମୁଁ ନନ୍ଦକାକୁ ପ୍ରତ୍ୟା-ଖ୍ୟାନ କରିବା ଛଡା ଆଉ କଣ କରିଥାନ୍ତି ? ମାତାର ଆଦେଶ ଅବହେଳା କରି, ନିଜର ଭବିଷ୍ୟତ ଉନ୍ନତିରେ ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେଇ, 'ଦେହି ପଦପଲ୍ଲବମୁଦାରଂ" ବୋଲି ଗୋଟାଏ ବାଳିକାର ଚରଣତଳେ ପଡିଯାଇଥିଲେ, ତୁମ୍ଭେ-ମାନେ "ସାଧୁ" 'ସାଧୁ" ବୋଲି ମୋର କାର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରଶଂସା କରିଥାନ୍ତ ପରା ! ଏହା ଯଦି ତୁମର ପ୍ରେମର ଆଦର୍ଶ ହୁଏ; ଚିରଜୀବନ ପ୍ରେମର ଆସ୍ୱାଦଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ରହିବା ଭଲ ! କିନ୍ତୁ ଏପରି ପ୍ରେମର ଭିକାରୀ ହେବା କଦାପି ବାଞ୍ଛନୀୟ ନୁହେ । କାମୁକ ତାହାର କାମଲାଳସାର ପରିତୃପ୍ତିକୁ 'ପ୍ରେମ' 'ପ୍ରଣୟ' ପ୍ରଭୃତି ଯେତେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଆବରଣ ଦେଉ ପଛକେ କାମଲାଳସା ଚିରଦିନ କାମଲାଳସା—ସମସ୍ତ ଭେଦ କରି ସେ ବିବେକ ସମ୍ମୁଖରେ ଧରା ଦେବ । ପୁଣି କେବଳ ସ୍ୱାର୍ଥପର କାମଲାଳସାହିଁ ତାହାର ପ୍ରେମାସ୍ପଦକୁ ଅତି ନିକଟରେ ପାଇବାକୁ ଚାହେଁ, ମାତ୍ର ଯାହା ବାସ୍ତବ ପ୍ରେମ, ତାହା ପ୍ରେମାସ୍ପଦର ନିକଟରେ ଯେପରି ଉତ୍କଳ, ତାହାଠାରୁ ବେଶି ଉତ୍କଳ ପ୍ରେମାସ୍ପଦଠାରୁ ଦୂରରେ ! ବାସ୍ତବ ପ୍ରେମ ନିକଟରେ ଦୂରତ୍ୱ ବା ସମୀପତ୍ୱର କୌଣସି ଅର୍ଥ ନାହିଁ । ତାହାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ—ନିଜକୁ ଦାନ କରି ଧନ୍ୟ ହେବା । ସେଥିପାଇଁ ସେ ନିଷ୍କାମଭାବରେ ନିଜକୁ ଦାନ କରେ, ପ୍ରତିଦାନର କୌଣସି ଆଶା ନ ରଖି । ମାତ୍ର ଯେଉଁ-ଠାରେ ଏହାର ବିପରୀତ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ବିଦ୍ୟମାନ, ସେହିଠାରେ ଦେଖିବ, ସେ ପ୍ରେମ ପ୍ରେମ ନୁହେ—କେବଳ କାମଲାଳସା ମାତ୍ର । ଏହିଠାରେ ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରେମର ନାମରେ ତାହାର ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ସମର୍ଥନ କରେ । ଥରେ ନିଜର ଜୀବନ ଆଲୋଚନା କରି ଦେଖ, ଯଥାତ, ତୁମ୍ଭେ ମୋର ବାକ୍ୟର ସାରବତ୍ତା ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିପାରିବ । ଛି, ଛି, କାମଲାଳସାର ତୀବ୍ର-ଜ୍ୱାଳାରେ ବ୍ୟଥିତ ହୋଇ ତୁମେ ପବିତ୍ର ପ୍ରେମର ନାମରେ କଅଣ ନ କଲ ? ପୁରୁଷ ହୋଇ ନାରୀବେଶ ଧାରଣ କଲ ; ପୁଣି ଗୋପନରେ ଅନ୍ତଃପୁରରେ ପ୍ରବେଶ କଲ ଲଳିତାର ଅନୁଗ୍ରହ-ପ୍ରାର୍ଥୀରୂପେ ! ମୁଁ ବିସ୍ମିତ ହେଉଛି, ଯଥାତ, କିପରି ତୁମ୍ଭେ ଲଳିତାକୁ କହିଲ ଯେ, ସନ୍ନ୍ୟାସିର ମନ୍ତ୍ରପ୍ରଭାବରେ ତୁମର ନାରୀତ୍ୱ ଦୂର ହୋଇ ପୁରୁ-ଷତ୍ୱ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥିଲା ? ଏ ଯେ ମିଥ୍ୟା ଓ କପଟତାର ଚରମ ସୀମା ! ପୁଣି ପରିଣୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅପେକ୍ଷା ନକରି ଗୋପନ-ରେ ନିଜର କାମଲାଳସା ପରିତୃପ୍ତିର ସହାୟକ ଗାନ୍ଧର୍ବ-ବିବାହର ଆଶ୍ରୟ ନେଲ ? ଏ ସବୁକୁ ପ୍ରେମ ନାମରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅରକ୍ଷିତ କରାଯାଇ ପାରେ କି ? ଏ ବିଷୟରେ କେବଳ ତୁମେ ଦୋଷୀ ନୁହ, ଯଯାତି, ଜୟନ୍ତ ମଧ୍ୟ— ।

ଯଯାତି

ସ୍ଥିର ହୁଅ, ଗୌରଗଙ୍ଗ । ମୋର ପ୍ରଣୟ-ଜୀବନରେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଗ୍ଲାନି ଥାଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ଜୟନ୍ତର ପ୍ରଣୟ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ, ପବିତ୍ର ! ତୁମ୍ଭେ ସଂସାରରେ ମନୁଷ୍ୟ-ସଂହାରର ଶକ୍ତି ଲାଭ କରିବା ପାଇଁ ଦେବତାଙ୍କର କୃପାଭିକ୍ଷା କରିଥିଲ, ଗୌରଗଙ୍ଗ, କିନ୍ତୁ ଜୟନ୍ତ କାର୍ତ୍ତିକେୟଙ୍କୁ ଆରାଧନା କରିଥିଲା ତାହାର ପ୍ରେମ ଲାଭକରିବା ପାଇଁ । ଜୟନ୍ତ ତାହାର ପ୍ରେମାସ୍ପଦ ପାଇଁ ନିଶ୍ଚିତ ମୃତ୍ୟୁକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରିଥିଲା । ଜୟନ୍ତର ପ୍ରେମ-ଜୀବନ ମହୀୟାନ୍, ନିଷ୍କଳଙ୍କ !

ଜୟନ୍ତ

ନିଜର କାର୍ଯ୍ୟକୁ ସମର୍ଥନ କଲାବେଳେ ତୁମେ ଗୋଟିଏ କଥା ଭୁଲି ଯାଇଛ, ଗୌରଗଙ୍ଗ । ଯେଉଁମାନେ ନିଜର ହୀନ କର୍ମକୁ ନାମର ଉଚ୍ଚ ଆବରଣରେ ଘୋଡାଇବାକୁ ଚାହାନ୍ତି, ତୁମେ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ । ତୁମେ ଏହିଠାକୁ ଆସିଥିଲ ମନୁଷ୍ୟ ସଂହାର କରିବା ପାଇଁ, ପରସ୍ୱ ପରରାଜ୍ୟ ଅପହରଣ କରିବା ପାଇଁ, କିନ୍ତୁ ତୁମର ସେହି କୁତ୍ସିତ ଲାଳସାକୁ ଧର୍ମ୍ମ-ସଂସ୍ଥାପନର ଆବରଣରେ ଘୋଡାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲ । ଆତତାୟୀ ହୋଇ ଉତ୍କଳରେ ନିଜକୁ ଧର୍ମ୍ମ-ସଂସ୍ଥାପକ ବୋଲି ପରିଚିତ କରିବାର ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲ । କିନ୍ତୁ ସେ ଚେଷ୍ଟା ତୁମର ବିଫଳ ହୋଇଛି । କାମଲାଳସା ଏବଂ ପ୍ରେମ ବିଷୟରେ ଯାହା କହିଲ, ତାହା କେତେକାଂଶରେ ଯଥାର୍ଥ, ମାତ୍ର କାମ-ଲାଳସାର ସମସ୍ତ ଅନ୍ଧକାର ପରିହତ କରି ପ୍ରେମର ଧ୍ରୁବତାରା ଚିରକାଳ ସଂସାର-ଆକାଶରେ ବିଦ୍ୟମାନ ! ସଂସାରର ସମସ୍ତ ପଶୁତ୍ୱ ସତ୍ତ୍ୱେ କେବଳ ଏହି ପ୍ରେମର ପ୍ରଭାବରେ ମାନବମଧ୍ୟରେ ଦେବତାର ଆବିର୍ଭାବ ହୁଏ । ନିରାଶ ହେବା ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ, ଗୌରଗଙ୍ଗ, ପ୍ରେମ-ଦେବତା ଓ ଲାଳସା-ଅସୁରର ସଂଗ୍ରାମରେ ପ୍ରେମର ଦେବତା ଚିରଦିନ ଜୟୀ ହେବେ । ବିଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରଣୟର ଦିବ୍ୟ ଜ୍ୟୋତି ଚିରକାଳ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଜୀବନକୁ ଆଲୋକିତ କରିବ ! ବିଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରେମହିଁ ମାନବ-ଜୀବନର ଯଥାର୍ଥ ମନ୍ଦାକିନୀ-ଧାରା, କାରଣ ତାହାର ଉଦ୍ଭବ ପବିତ୍ରତାର ସେହି ଶାଶ୍ୱତ ଆଧାର ଗୋମୁଖୀରୂପୀ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କଠାରୁ !

ଶ୍ରୀ ଶରଚ୍ଚନ୍ଦ୍ର ମୁଖୋପାଧ୍ୟାୟ ।

ଅପେକ୍ଷା ।

ରାଗ-ବିହାଗ-ଏକତାଳ ।

ମୁକୁଳାଇ ମୋର ହୃଦୟ-ଦୁଆର
ଗୃହେ ରହିଛି ମୁଁ ତାହାର ଲାଗି ।
ଏହି ପରି ସେହି ଆସୁଅଛି ବୋଲି
ବସିଛି ଦିବସ-ରଜନୀ ଜାଗି । ଘୋଷା ।
ମୃଦୁ ପଦଧ୍ୱନି ଶୁଣି ଥରେ ଥରେ
ଚମକି ଚମକି ଉଠେ ଚକିତରେ,
ବସି ବସି ବୃଥା ଆକୁଳ ଅନ୍ତରେ
ହେଉଥାଏଁ ଚିର-ବେଦନା-ଲାଗି ।

(କିନ୍ତୁ) ସେ ବେଦନା-ଦେହେ ରହିଅଛି ଦୂରେ
କେତେ ଆନନ୍ଦ-ଆଶ୍ୱାସନା,
ସେହି ଆକୁଳତା ଆଣିଦିଏ ପ୍ରାଣେ
କେତେ ବିରହର ବାସନା;
ସେହି ମୋହ ମୋର ଚିର ଆକାଙ୍କ୍ଷିତ,
ସେହି ଆଶା ମୋର ଚରମ ବାଞ୍ଛିତ,
ସେହି ଧ୍ୟାନେ ସଦା ରହିଥିବି ରତ,
ସଂସାର-କର୍ମ-ଧରମ ତ୍ୟାଗି ।

ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଟଙ୍କାର ଗଛ ।

(ଉପନ୍ୟାସ)

ପ୍ରଥମ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

କେନ୍ଦୁଝର ରାଜ୍ୟର ସୀମାରେ ସୁନାଘାଇ ନାମରେ ଗୋଟିଏ ପର୍ବତ ଅଛି । ପର୍ବତଟି ଅତି ବଡ଼ କିମ୍ବା ଅତି ସାନ ନୁହେ—ତାହା ମଧ୍ୟଭଳିଆ । ପର୍ବତର ପାଦଦେଶରେ ଗୁରୁପାଦତଳେ ଶିଷ୍ୟବୃନ୍ଦ ବସିଲା ପ୍ରାୟ କିମ୍ବା ଦେବପାଦତଳେ ପୂଜାପୁଷ୍ପପୁଞ୍ଜପ୍ରାୟ ଶୀତଳପୁର ଗ୍ରାମ ଅବସ୍ଥିତ । ଗ୍ରାମର ଉପକଣ୍ଠରେ କୋକିଳାକ୍ଷିନଦୀ କଳକଳ-ନାଦରେ ବହିଯାଉଅଛି । ଦୂରରୁ ତାହା ଭକ୍ତକଣ୍ଠରେ ତୁଳସୀମାଳା ପ୍ରାୟ ସୁନ୍ଦର ଦିଶେ । ଗ୍ରାମଟି ପର୍ବତର ପାଦଦେଶଠାରୁ କଟିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ । ଦେଖିଲାମାତ୍ରେ ବୋଧହୁଏ, ଯେମନ୍ତ କି ସୁନ୍ଦରୀ ଜଗଜ୍ଜନନୀ ନୀଳପାଟରଚିତ ଅପସର ଉପରେ ଦେହଭାର ନ୍ୟସ୍ତ କରି ଆରାମରେ ବସି-ଅଛନ୍ତି । ଗ୍ରାମରେ ପ୍ରାୟ ପଞ୍ଚଶତାଧିକ ଘର । ଛତିଶପାଟ-କର ଲୋକ ବାସ କରନ୍ତି । ଘରଗୁଡ଼ିକ ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି ହୋଇ ନିର୍ମ୍ମିତ । ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଶସ୍ତ ପଥ । ଗ୍ରାମର ଶାଖାପ୍ରଶାଖା ସୁଦ୍ଧା ଅଳ୍ପ ନୁହେ । ରାସ୍ତାଗୁଡ଼ିକ ଛକମୟ । ପର୍ବତଶିଖର ଉପରୁ ଚାହିଁଲେ ଗ୍ରାମଟି ନିପୁଣ ଶିଳ୍ପୀ-ଅଙ୍କିତ ଖଣ୍ଡିଏ ଛବି-ପରି ସୁନ୍ଦର ଦିଶେ । ଗ୍ରାମର ଛକରାସ୍ତାମାନ ଗିରିଦେବତା-ଙ୍କର ଅସଂଖ୍ୟ ପଶାପାଲି ଏକତ୍ର ବିସ୍ତୃତ ହେଲାପ୍ରାୟ ବଡ଼ ରମଣୀୟ ବୋଧହୁଏ । ଘରଗୁଡ଼ିକ ସେହି ପଶାପାଲିର ସାର, କିଏ ଯୁଗ ବାନ୍ଧିଛି-କିଏ ଡବଲଯୁଗ ବାନ୍ଧିଛି-କେତେ ବା ଯୁଗ ନ ବାନ୍ଧି ଇତସ୍ତତଃ ରହିଅଛି । ଗ୍ରାମବାସିଏ ସମସ୍ତେ ଗୃହବନ୍ଦୀ ଲୋକ, ସୁତରାଂ ନବୀନ ଶିକ୍ଷା ବା ନବୀନ ସଭ୍ୟତାର ଜ୍ୱାଳାକର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଆଲୋକ ସେମାନଙ୍କର ହୃଦୟରେ ସ୍ଥାନ ପାଇନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ଅପ୍ରବାସୀ, ଗୃହବାସ କରି ବସନ୍ତି । ନିଜର ଗ୍ରାମଟି ସେମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ବିଶାଳ ସଂସାର । ନିଜର ଗ୍ରାମ ଛାଡ଼ି କେହି କେବେ ବିଦେଶ ଯିବାର ଶୁଣା ଯାଇନାହିଁ । ଏହେତୁ ସାହାରକ ଦୂଷିତ ଗୁରୁତ୍ୱ ବା ଅତି ସିହାଣପଣ ସେମାନଙ୍କୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିପାରି ନାହିଁ ।

ଗ୍ରାମର ବିଶେଷତ୍ୱ ଏହି ଯେ, ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସାହି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଜାତିସକାଶ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ । ଅର୍ଥାତ୍ ବ୍ରାହ୍ମଣ-ସାହିରେ କେବଳ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ଜାତିର ଘର ନାହିଁ । ସେହିପରି କରଣସାହିରେ କେବଳ କରଣ, ଧୋବାସାହିରେ କେବଳ ଧୋବା, ଏହିପରି ପ୍ରତି ସାହିରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଜାତି ବାସ କରନ୍ତି । ଏତେବଡ଼ ଗ୍ରାମ, ଏତେ ଲୋକଙ୍କର ବାସ, ମାତ୍ର ଗ୍ରାମଟି ପରିଷ୍କାର ପରିଚ୍ଛନ୍ନ । ଯେପରି କି ପରିଚ୍ଛନ୍ନତା ରୂପ ଧରି ହସିଖେଳି ଗ୍ରାମସାରା ବୁଲି-ଅଛି । ଗ୍ରାମର ପରିଷ୍କାରତା କେତେବେଳେ ମଳିନ ହୁଏନାହିଁ । କଥାରେ କହନ୍ତି,—ଶାଁ ପରିମଳ ଧୋବାଠୁଠାରୁ ଜଣାଯାଏ । ଶୀତଳପୁର ଗ୍ରାମର ପରିଚ୍ଛନ୍ନତା ଦେଖିଲେ ଗ୍ରାମବାସି-ମାନଙ୍କର ହୃଦୟନିହିତ ସୁରୁଚିର ସୁନ୍ଦର ପରିଚୟ ମିଳେ । ଗ୍ରାମମୁଣ୍ଡରେ ଚଣ୍ଡୀଙ୍କର ମନ୍ଦିର । ମନ୍ଦିରଟି ପ୍ରସ୍ତର-ନିର୍ମ୍ମିତ ଏବଂ ଆପାଦମସ୍ତକ ଗୁରୁଶିଳ୍ପ-କଳାରେ ମଣ୍ଡିତ । ତାହା ଅତୀତର ଅମର ମୋହନ ମାଧୁରୀ ବୋଲହୋଇ ସଦର୍ପରେ ଉଭା ହୋଇଅଛି । ମନ୍ଦିରଟି ଉତ୍କଳର ଅତୀତଶିଳ୍ପ-ସମୃଦ୍ଧିର ମୂକସାକ୍ଷୀ । ତାହାକୁ ଦେଖିଲେ ଖଣ୍ଡିଏ ପ୍ରାଚୀନ ଇତିହାସ ପାଠକଲା ପ୍ରାୟ ବୋଧହୁଏ । କି ପ୍ରେମର ଅମରଭାଷା ମନ୍ଦିର-ର ପାଷାଣ-ହୃଦୟରେ ନୀରବରେ ଧ୍ୱନିତ ହେଉଅଛି, ତାହା ଶୁଣିଲେ ଏବଂ ପାଷାଣ-ଛନ୍ଦରେ ରଚିତ କି ସ୍ୱପ୍ନ-ସଙ୍ଗୀତ ମନ୍ଦିର-ଦେହରେ ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ହୋଇଅଛି, ତାହା ପାଠକଲେ, ଆଉ ଶିଳ୍ପକଳାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ ଅନନ୍ୟମନା ହୋଇ ଅନୁଧ୍ୟାନ କଲେ ଦର୍ଶକର ହୃଦୟ ନିବାକ ବିସ୍ମୟରେ ଅଭିଭୂତ ହୁଏ । ମନ୍ଦିର-ମଧ୍ୟସ୍ଥା ଚଣ୍ଡୀ-ମୂର୍ତ୍ତି କି ସୁନ୍ଦର । ସତେ ଯେପରି ଦର୍ଶନମାତ୍ରେ ଦେଖ ଦର୍ଶକର ଅନ୍ତଃକରଣର ଅନ୍ତସ୍ତଳନିହିତ ଭକ୍ତି—ବିଶ୍ୱ

Digitized by srujanika@gmail.com

ନିଃଶେଷ କରି ଜୁର ନେଉଅଛନ୍ତି । ମୂର୍ତ୍ତିଟି ସ୍ୱୟଂ ବିଶ୍ୱ-ବିଧାତାଙ୍କର କନ୍ୟା ଶୋଭାଦେବୀଙ୍କର କାହାର ପୂଜାପ୍ରତିମା, ତାହା କିଏ କହିପାରିବ ? ମୁଖ ଏବଂ ନେତ୍ରରୁ ଆନନ୍ଦ ଏବଂ ତୃପ୍ତିର ଅମୃତଧାରା ଝଡ଼ି ପଡ଼ୁଅଛି । ପ୍ରଶସ୍ତ ଲଲାଟପଟରେ ଅପୂର୍ବ ଅମରୀ-ପ୍ରତିଭା ଖେଳି ବୁଲୁଅଛି । ଦେହକାନ୍ତି ସିନ୍ଦୂର-ରାଗରେ ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ଏବଂ ସୁମଧୁର, ଯେମନ୍ତ କି ଊଷ୍ମ ଲାମାଧୁର୍ଯ୍ୟକୁ କୋଳରେ ଧରି ବସିଅଛି । ଅଧରସୁପ୍ତ ପ୍ରଶସ୍ତ ହାସ୍ୟରେଖା ସ୍ୱର୍ଗରୁ ଗୋଟାଏ ମନ୍ଦାର ରଶ୍ମି ଛିଡ଼ିପଡ଼ିଲାପ୍ରାୟ ପ୍ରତୀୟମାନ ହୁଏ । ମନ୍ଦିର-ସମ୍ମୁଖରେ ବୃହତ୍ ପୁଷ୍କରିଣୀ ସେବା-ଦାସୀରୂପେ ଦେବୀଙ୍କୁ ଖଟିଅଛି । ପୁଷ୍କରିଣୀଟି କମଳ, କୁମୁଦ, କହ୍ଲାର ପ୍ରଭୃତିରେ ଅଳ-ଙ୍କୃତ । ତହିଁରେ ନାନାଜାତୀୟ ପକ୍ଷୀ ଦୁର୍ବୋଧ "କୈଁ କଟ୍ର" ଭାଷାରେ ପରସ୍ପରକୁ ସମ୍ଭାଷଣ କରୁଅଛନ୍ତି । ସମସ୍ତେ ଏକାବେଳକେ ସ୍ନେହ--ପ୍ରେମାଳାପରେ ନିୟୁକ୍ତ; କିନ୍ତୁ କାହା କଥା କିଏ ଶୁଣୁଛି, ତାହା ଜାଣିବାର ଉପାୟ ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କର ଏହି କଳକୋଳାହଳର ମଧୁରବାଣୀ ଶୁଣିଲେ ଚିତ୍ତ ମୁଗ୍ଧ ହୁଏ,ମାତ୍ର ପ୍ରମତ୍ତ ହୁଏନାହିଁ । ସେମାନେ କେବଳ ଗଳ୍ପାମୋଦରେ କାଳହରଣ କରୁନାହାନ୍ତି—କୀଟ-ପତଙ୍ଗ ଧରି ଉଦରନାମକ ଧ୍ୱଂସପଟ୍ଟ ଦେବତାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ଉତ୍ସର୍ଗ କରୁଅଛନ୍ତି । ସରସୀ-ସମୀରର ଲୀଳା ଅକଥନୀୟ । ସେ କେତେବେଳେ କେତେ ରଙ୍ଗ କରୁଅଛି । ସେ କେବେ ପକ୍ଷିଗୁଡ଼ିକୁ ଯୂଥଭ୍ରଷ୍ଟ କରି ଏକ ପାଖରୁ ଅନ୍ୟ ପାଖକୁ ଭସାଇ ଘୋନିଯାଉଅଛି । କେବେ ବା ଲୁଚ ଲୁଚ ଆସି ପଛରୁ ଫୁଲଦେହ ଫୁଙ୍କିଦେଇ ହୋ ହୋ ରବରେ ହସି ହସି ଫୁଲର ସୁରଭି ଚୋରିକରି ତାହାକୁ ନିଜ ଦେହରେ ବୋଳିହୋଇ ପଳାଇଯାଉଅଛି । ଦୁଷ୍ଟ-ଅବାଧ ପିଲା-ଭଳି ଏହିପରି ସେ କେତେ ଉପଦ୍ରବ କରୁଅଛି, ସେଥିର କଳନା ନାହିଁ ।

ଗାଆଁର ମୁଣ୍ଡରେ ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱର ଶିବଙ୍କର ମନ୍ଦିର । ମହା-ଦେବଙ୍କ ପରି ମନ୍ଦିରଟି ନିରାଡ଼ମ୍ବର ଏବଂ ନିରଳଙ୍କାର । ବାହନ-ବୃଷଭ ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟରେ ଶୋଇ ସ୍ୱୀୟ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଅଖଣ୍ଡ ଧ୍ୟାନରେ ନିମଗ୍ନ ରହିଅଛି । ଗ୍ରାମବାସିଏ ଏହାଙ୍କୁ "ବାସୁଆ ବଳଦ" ବୋଲି କହନ୍ତି । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଗ୍ରାମର ମଧ୍ୟ-ଭାଗରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ରମଣୀୟ ମନ୍ଦିର ଅଛି । ସେଥିରେ ପ୍ରତାପି-ଦେବତା ଗୋପୀନାଥ ଅଧିଷ୍ଠିତ । ଏହି ମନ୍ଦିର ସମ୍ମୁଖରେ ତିନିଗୋଟି ପ୍ରକାଣ୍ଡ ବଙ୍ଗଳା ଅଛି । ସାଧୁ-ସନ୍ଥ ବା ଅତିଥି-ଅଭ୍ୟାଗତ ଆସିଲେ ସେଠାରେ ରହନ୍ତି । ଗୋପୀନାଥ-ଦେବଙ୍କ ମନ୍ଦିର-ସଂଲଗ୍ନରେ ଗୋଟିଏ ପୋଥି-ଗାଦି ଅଛି । ସେଥିରେ ତାଳପତ୍ର-ଲିଖିତ ଶାସ୍ତ୍ର-ପୁରାଣଠାରୁ କାବ୍ୟ-ନାଟକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନେକ ସଦ୍‌ଗ୍ରନ୍ଥ ସଞ୍ଚିତ ହୋଇ-ଅଛି । ପ୍ରତ୍ୟହ ସନ୍ଧ୍ୟାସମୟରେ ସେଠାରେ ପୁରାଣାଦି ପାଠହୁଏ । ସମୟ ସମୟରେ ଗ୍ରାମବାସିଙ୍କର ଦୋଷାଦୋଷର ପଞ୍ଚାୟତ-ବିଚାର ମଧ୍ୟ ସେହିଠାରେ ହୁଏ । ଏହି ତିନି ଦେବତାଙ୍କ ମତ ଚଳିବା ସକାଶ ମରହଟ୍ଟା-ସୁବାଦାର ଘୋଁସଲା ରଘୁଜ ଯଥେଷ୍ଟ ଭୂସମ୍ପତ୍ତି ଖଞ୍ଜିଦେଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି । ସେଥିର ଆୟରେ ଦେବଦେବୀଙ୍କର ସେବା ସୁଚାରୁରୂପେ ଚଳି ଆସୁଅଛି । ମରହଟ୍ଟାମାନେ ଅତ୍ୟାଚାରୀ ଏବଂ ଶୋଷଣ-ପଟୁ ଥିଲେ ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ଦେବଭକ୍ତି ସେମାନଙ୍କର ଗୋଟାଏ ପ୍ରଶଂସନୀୟ ଗୁଣ ଥିଲା । ଚନ୍ଦ୍ରର କିରଣ ଚନ୍ଦ୍ରକଳଙ୍କକୁ ଘୋଡ଼ାଇ ରଖିଲା ପ୍ରାୟ ଏହି ସୁମହତ୍-ଗୁଣଟି ସେମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ ଦୋଷ ଢାଙ୍କି ରଖିଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଉତ୍କଳର ମଠ-ବାଡ଼ିମାନଙ୍କରେ ଯେଉଁସବୁ ଭୂସମ୍ପତ୍ତି ଦେବପୂଜାର ସମ୍ବଳ ଅଛି, ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ମରହଟ୍ଟା-ରାଜ-ପ୍ରଦତ୍ତ । ସେମାନଙ୍କର ଏହି ମହାଦାନ ସେମାନଙ୍କୁ ଚିରସ୍ମରଣୀୟ କରି ରଖିଅଛି ଏବଂ ଚିରକାଳ ରଖିଥିବ,ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହର ଅବକାଶମାତ୍ର ନାହିଁ । ସୁକୀର୍ତ୍ତିହିଁ ମାନବକୁ ଅମର କରି ରଖେ । ସୁକୀର୍ତ୍ତି ବିନା ଅମରତ୍ୱର ପ୍ରାଣପୋଷୀ ପୁଷ୍ଟିକର ଖାଦ୍ୟ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

ଶୀତଳପୁର ଗ୍ରାମର ଯେଉଁସବୁ ଉନ୍ନତିର ଆଭାସ ଦିଆଗଲା, ତାହା ମୂଳରେ ନିଶ୍ଚୟ ଜଣେ କର୍ମକୁଶଳ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ମଙ୍ଗଳହସ୍ତ ଲୁକାୟିତ ଅଛି । ମସ୍ତକଶୂନ୍ୟର ମସ୍ତକ-ବ୍ୟଥା ଯେପରି ଅସମ୍ଭବ, କର୍ତ୍ତା-ଶୂନ୍ୟ କର୍ମ ସେହିପରି ଅସମ୍ଭବ । ଫୁଲହାରମଧ୍ୟସ୍ଥ ସୂତାପରି କାର୍ଯ୍ୟମଧ୍ୟରେ କାରଣ ଅପ୍ରକଟ ଥାଏ । କର୍ମ ଥିଲେ କର୍ତ୍ତା ଅବଶ୍ୟ ଅଛି । ପଣ୍ଡିତମାନେ ଏହି ସୂତ୍ର ଧରି ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଅସ୍ତିତ୍ୱ ପ୍ରମାଣିତ କରନ୍ତି । ଶୀତଳପୁର ଗ୍ରାମର ଉନ୍ନତିରେ ଜଣେ କର୍ତ୍ତା ଅଛନ୍ତି । ସେ ହେମନ୍ତର ସାମନ୍ତ । ହେମନ୍ତର ଜାତିରେ କ୍ଷତ୍ରିୟ, ତାଙ୍କର ପୂର୍ବପୁରୁଷମାନେ ଦକ୍ଷିଣରୁ ଆସି ଏହି ଗ୍ରାମରେ ବାସ କରିଥିଲେ । ହେମନ୍ତର ଅବସ୍ଥାପନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତି, ସେ କେନ୍ଦୁଝର ରାଜାଙ୍କ ନିକଟରୁ ୨୫ ବାଟି ନିଷ୍କର ଭୂମି ପାଇଥିଲେ । ସେହି ଭୂମିର ଆୟରେ ତାଙ୍କର ସଂସାରଯାତ୍ରା ସୁଖସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟରେ ନିର୍ବାହିତ ହୁଏ । ଏହାବ୍ୟତୀତ ସେ ଜଣେ ଆଦର୍ଶ-କୃଷକ । ଧାନ, ମୁଗ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ବର, ଘଣି, ହରଡ ଏବଂ ଆଖୁଗୁଡ଼ ପ୍ରଭୃତିରୁ ପ୍ରାୟ ୧୦।୧୫ ହଜାର ଟଙ୍କା ତାଙ୍କର ବାର୍ଷିକ ଆୟ ହୁଏ । ସେ ଜଣେ ସତ୍ୟନିଷ୍ଠ, ନ୍ୟାୟପରାୟଣ, ସଚ୍ଚରିତ୍ର ଏବଂ ଦୟାଧର୍ମପରାୟଣ ପରୋପକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି । ଅତଥିଅଭ୍ୟାଗତ ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରରୁ କେବେ ନିରାଶ ହୋଇ ଫେରନ୍ତି ନାହିଁ । ଅଧିକନ୍ତୁ ସେ ଗୁପ୍ତ ଦାନରେ ମହାଦାତା । ତାଙ୍କର ଦକ୍ଷିଣ-ହସ୍ତର ଦାନ ବାମହସ୍ତ ଜାଣିପାରେ ନାହିଁ । କୃତୀ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ବୈଚିତ୍ର୍ୟ-ମୟ କର୍ମଜୀବନପଛରେ ଏହିପରି ଅନେକ ମଣିମାଣିକ୍ୟ ଲୁକ୍କାୟିତ ଥାଏ, ତାହା ଲୋକ-ଲୋଚନର ଅଗୋଚର ।

ସାଆନ୍ତେ ଭାଗ୍ୟଧର-ପୁରୁଷ, ସୁତରାଂ ଅଭାବର କଷାଘାତ ତାଙ୍କୁ ଜୀବନରେ କେବେ ସହ୍ୟ କରିବାକୁ ପଡ଼ିନାହିଁ । ଗ୍ରାମର ପ୍ରତ୍ୟେକ କଲ୍ୟାଣ-କାର୍ଯ୍ୟରେ ସେ ପୁରସ୍କର (୧) ହୋଇ ବାହାରନ୍ତି । ଗ୍ରାମରେ କେହି ଆପଦ-ବିପଦରେ ପଡ଼ିଲେ ପ୍ରାଣପଣ ଯତ୍ନରେ ସେ ତାହାକୁ ଉଦ୍ଧାର କରନ୍ତି । ଏ ହେତୁ ସମସ୍ତେ କହନ୍ତି—ସାଆନ୍ତେ ରାଜା ନହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଏ ଗ୍ରାମର ରାଜାଠାରୁ ବଳନ୍ତି;କେବଳ କହନ୍ତି ନାହିଁ, ରାଜାତୁଲ୍ୟ,ଭକ୍ତି,ଶ୍ରଦ୍ଧା ମଧ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରନ୍ତି । ଗ୍ରାମବାସିମାନେ କେହି ଭାଗରେ, କେହିବା ଖଜଣା ଦେଇ ସାମନ୍ତଙ୍କ ଜମି ଚାଷ କରନ୍ତି । ଅଭାବ ପଡ଼ିଲେ ଧାନ ଏବଂ ଟଙ୍କା କରଜ ନିଅନ୍ତି । ସାଧାରଣ ସୁଧଜୀବୀ ବାର୍ଦ୍ଧୁଷିକ-ପରି ସାଆନ୍ତେ ଖାତକର ଚଣ୍ଡି ଚିପି ତାହାର ଶୋଣିତ-ଶୋଷଣର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରନ୍ତିନାହିଁ । ତାଙ୍କର ସୁଧର ହାର ଟଙ୍କାରେ ମାସିକ ଅଧପାଣ୍ଠିଲେ ଏବଂ ଦଶପୁଡ଼ ଧାନରେ ଏକପୁଡ଼ । ପୁନଶ୍ଚ ପର୍ବରେ ଗ୍ରାମବାସିଏ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇ ତାଙ୍କ ଘରେ ଆହାର କରନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଘରେ ଥରେ ଯାହାର ପତ୍ର ପଡ଼ିଅଛି, ସେ କହେ, ଘରପରି ଘର ଟାଏ ଏକା । ବାସ୍ତବରେ ତାଙ୍କର ନିରଦୁର୍ଲଭ ଦେବବ୍ୟବହାରରେ ଆବାଳ-ବୃଦ୍ଧ ସମସ୍ତେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ; ଏହା ବୋଲିବା ଦ୍ୱିରୁକ୍ତିମାତ୍ର । ସାମନ୍ତଙ୍କ ପରି ହୃଦୟୀ ଜଗତରେ ବିରଳ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଅନ୍ତି । ଯେଉଁ ଦିନ ସେ ପରୋପକାରର ସୁବିଧା ପାଆନ୍ତି,ସେ ଦିନକୁ ସୌଭାଗ୍ୟର ସୁଦିନ ବୋଲି ମନେ କରନ୍ତି । ମାତ୍ର ଏତେ ସୁଖ, ଏତେ ସୌଭାଗ୍ୟରେ ସୁଦ୍ଧା ସାମନ୍ତଙ୍କ ଜୀବନରେ ଗୋଟାଏ ଅପୂର୍ଣ୍ଣତା ରାଜପଣ କରୁଥିଲା । ବିଧାତାଙ୍କ ସୃଷ୍ଟିରେ କିଛିହିଁ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ନୁହେ । ଦରିଦ୍ରର ଧନର ଅଭାବ, ଧନିର ପୁତ୍ର-କନ୍ୟା କିମ୍ବା ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟର ଅଭାବ—ଏହିପରି ଗୋଟାଏ କୌଣସି ନା କୌଣସି ଅପୂର୍ଣ୍ଣତା ସମସ୍ତଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ ଲାଗି ରହିଅଛି । ପୂର୍ଣ୍ଣତା-ପ୍ରଦାନ ଯେପରି ବିଧାତାଙ୍କର ମାନ-ହାନିକର । ମନୁଷ୍ୟ ଅବସ୍ଥାର ଦାସ ମାତ୍ର; ଅବସ୍ଥା ମନୁଷ୍ୟର ଦାସ ନୁହେ । ହେମନ୍ତରଙ୍କ ଜୀବନ-ଗ୍ରନ୍ଥର ଶେଷ ଅଧ୍ୟାୟ ଦୁଃଖପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା । ଦୁଃଖ-ବଜ୍ରସୂଚିର ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଆଘାତ ତାଙ୍କର ହୃଦୟପଞ୍ଜରକୁ ଚୂର୍ଣ୍ଣୀଭୂତ କରି ଦେଇଥିଲା । ଆଇନାଥନ ବୈଶାଖମାସରେ ତାଙ୍କର ଗୁଣବତୀ ସତୀ ସହଧର୍ମିଣୀ ନଶ୍ୱର ଇହଧାମ ତ୍ୟାଗକରି ଅନନ୍ତଶ୍ୱର ଅନନ୍ତ ଧାମକୁ ଚାଲିଯାଇ-ଅଛନ୍ତି । ସେ ସ୍ମୃତିର ଅଗ୍ନିରେଖା ଅବଧି ନିବିନାହିଁ । ସେହି ନିଦାରୁଣ ସ୍ମୃତିର ଚଣ୍ଡି ଚିପି ମାରିବାକୁ ଯେତେ ଚେଷ୍ଟା କଲେହେଁ ସେ ମଲାନାହିଁ । ଯେତେଥର ମରେ, ପୁଣି ତର ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଜୀଇଉଠେ । ଦୁର୍ଜ୍ଜନର ପରମାୟୁ ଅଧିକ, ଏହା ସ୍ୱତଃସିଦ୍ଧ କଥା ।

କେତେ ଲୋକ ଆସି କେତେ କଥା ବୁଝାଇଲେ । କେହି କହିଲା—ଜୀବନ ସିନା ମୃତ୍ୟୁ-ମହା-ସମୁଦ୍ରର କ୍ଷୀଣ-ଲହରୀ । ତାହା ଏହିମାତ୍ର ଅଛି, ଏହିମାତ୍ର ନାହିଁ । ଆପଣ ସେଥିପାଇଁ ଦୁଃଖ କରନ୍ତୁନାହିଁ । କେହି କହିଲା—ଆପଣ ଦ୍ୱିତୀୟ ସଂସାର କରନ୍ତୁ । ସାମନ୍ତେ ହସି ହସି କହିଲେ—ଏତେ ଆଚ୍ଛା ଉପଦେଶ ! ଶ୍ମଶାନ-ପଥରେ ଚାଲୁଁ ଚାଲୁଁ ପୁଣି କୌତୁକ ସୁଆଙ୍ଗ କାହିଁକି ? ସେ ମୋର ଇନ୍ଦ୍ରିୟଚରିତାର୍ଥକାରିଣୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଥିଲାନାହିଁ, ସେ ମୋର ରୋଗର ଚିକିତ୍ସକ, ଶୋକର ସାନ୍ତ୍ୱନା, ବିପଦର ମନ୍ତ୍ରୀ ଏବଂ ଗୃହର ଅଳଙ୍କାରସ୍ୱରୂପ । ତାହା ଅଭାବରେ ଧୂମ୍ର-ମଳିନ କାଗ୍ନିଧାର-ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଦୀପଶିଖା ପରି ମୋର ଗୃହ ହତଶ୍ରୀ ଦିଶୁଅଛି । ତାହାର ଅମରସ୍ମୃତି ଗଗନ-ପବନରେ ତରଙ୍ଗିତ ହୋଇ ରହିଅଛି । ତାହାର ଗୁଣ ମୋତେ କନ୍ଦାଉଅଛି । ସଂସାରରେ ଗୁଣବତୀ ସ୍ତ୍ରୀ ମନୁଷ୍ୟର ଦ୍ୱିତୀୟ-ଜୀବନ । ତାହାର ପବିତ୍ର ଅଧିକାର ମୁଁ ଅପରକୁ ଦେବାକୁ ଏକାନ୍ତ କୁଣ୍ଠିତ । ମୃଗୁଣୀ-ବ୍ୟତିତ ବାଘୁଣୀ କି ମୃଗର ବ୍ୟଥା ବୁଝିବ ? ଚନ୍ଦନ-ବ୍ୟତୀତ ଅଗ୍ନି କି ଦାହ-ଶାନ୍ତିର ହେତୁ ହେବ ? ବର୍ଷାର ବାଢ଼ିପ୍ରବାହତୁଲ୍ୟ ମୋର ଚିନ୍ତାଧାରା ଖରଗତିରେ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଅଛି ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ତାହା ତାହାପାଇଁ ନୁହେ । ସେ ସତୀଶିରୋଭୂଷା, ହସି ହସି ସତ୍ୟସ୍ୱର୍ଗକୁ ଚାଲିଯାଇଅଛି, ତାହାପାଇଁ ଶୋକ କରି ମୁଁ ତାହାର ମୁକ୍ତିପଥର କଣ୍ଟକ ହେବ କାହିଁକି ? ମୋର ଦୁଃଖ ମୋର ବାଳିକା-କନ୍ୟା ସକାଶେ । ସେ ତାହା ମାତାର ସ୍ମୃତିର

(୧) ଅଗ୍ରଗାମୀ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକୁରସ୍ୱରୂପ । ରୂପ ଅଳଙ୍କାରକୁ ଏବଂ ଅଳଙ୍କାର ରୂପକୁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କଲାପରି ସେ ଉଭୟେ ଉଭୟଙ୍କୁ ସୁନ୍ଦର କରିଥିଲେ । ତାହାର ଦେବକଳ୍ପା ଜନନୀ ତାହାଠାରେ ନିଜର ଅନେକ ଗୌରବମୟ ପବିତ୍ର ନିଦର୍ଶନ ରଖିଯାଇଅଛି । ହାୟ ମାତୃହରା 'ମା' ମୋର କିପରି ବଞ୍ଚିବ ! ଉଷାର ଅଙ୍କଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇ କୁଆଁଟାରଟି କେତେକ୍ଷଣ ବଞ୍ଚିପାରେ । ଦୁରନ୍ତ ବାତ୍ୟା ଲତାକୁ ଉପାଡ଼ି ଦେଲେ ସୁକୁମାର ଫୁଲଟି ମଉଳି ଝଡ଼ିପଡ଼ିବ ସିନା । ମୃଗୁଣୀକୁ ବ୍ୟାଘ୍ର ଭକ୍ଷଣ କଲେ ଦୁଗ୍ଧ-ଜୀବୀ ମୃଗଶିଶୁର ଯେଉଁ ଦଶା ହୁଏ, ମୋର କନ୍ୟାଟିର ସେହି ଦଶା ହେବ, ଏହା ଭାବି ମୁଁ ଦୁଖିତ ଏବଂ ଚିନ୍ତିତ । ନଚେତ୍ ସେତ ମୋତେ ଅର୍ଦ୍ଧମୁକ୍ତ କରିଦେଇ ଯାଇଅଛି, ଏହାତ ମୋ ଭାଗ୍ୟରେ ମନ୍ଦର ଭଲ । ଏ ସଂସାର ବଡ଼ ବିଷମ, ଏଠାରେ ଯାହାର ବନ୍ଧନ ଯେତିକ ଛିଡ଼ୁଥିବ, ସେ ତେତିକ ମୁକ୍ତ ହେଉଥିବ । ଯେଉଁମାନେ ଚିରକୁମାର, ସେମାନେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବନ୍ଧନମୁକ୍ତ ଏବଂ ସୌଭାଗ୍ୟବାନ । ସେମାନଙ୍କର ସ୍ୱାଧୀନ ଚିନ୍ତା ସଂସାରରେ ପ୍ରତିହତ ହୁଏ-ନାହିଁ । ଯାହାପାଇଁ ସଂସାରରେ କେହି କାନ୍ଦିବାକୁ ନାହିଁ, ସେ ଧନ୍ୟ । ତାହାର ଜୀବନ ଚିରଜୀବିତ । ଅନ୍ୟଥା କୁଟୁମ୍ବୀ ଲୋକର ଜୀବନ ମୃତ ଏବଂ ଆସାଢ଼ । ତାହାର ଇଚ୍ଛା ଏକ-ଆଡ଼େ ଯାଏ ଏବଂ କାର୍ଯ୍ୟ ଅନ୍ୟଆଡ଼େ ଯାଏ । ସେ ଶୃଙ୍ଖଳା-ବଦ୍ଧ ଏବଂ ତାହାର କାମନା ବିଶୃଙ୍ଖଳ । ତାହାର ମନ ସୁଦ୍ଧା ତାହାର ନୁହେ, ସେ ପରିବାରହସ୍ତର କ୍ରୀଡ଼ା-ପିତ୍ତଳା ବା ନାକଫୋଡ଼ା ବଳଦ ।

ସମୟ ଏବଂ ନଦୀସ୍ରୋତ କେବେ ପଛକୁ ଫେରି ଚାହାନ୍ତି ନାହିଁ କିମ୍ବା କାହାରକୁ ଅପେକ୍ଷା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ସେମାନେ ସର୍ବଦା ସମାନଭାବରେ ଚାଲି ଥାଆନ୍ତି । ଦେଖୁଁ ଦେଖୁଁ କେତେବର୍ଷ ଚାଲିଗଲା । ସାମନ୍ତଙ୍କ କନ୍ୟା କିଶୋରୀମଣି ଉପଯୁକ୍ତା ହେବାରୁ ସାମନ୍ତେ ତାହାକୁ ସପ୍ରାଣରେ ଅର୍ପଣ କରି ତାହା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହେଲେ । ତାଙ୍କର ସନ୍ତାନ ତିନିଗୋଟି, ଦୁଇଟି ପୁତ୍ର ଏବଂ ଗୋଟିଏ କନ୍ୟା । ଜ୍ୟେଷ୍ଠ-ପୁତ୍ର ଗୋପାଳର ମୁଣ୍ଡକୁ ହାତ ପାଇଲାଣି । ଗୋପାଳର ସ୍ୱଭାବ ଚରିତ୍ର ଠିକ୍ ପିତାଙ୍କ ପରି । ସୁବର୍ଣ୍ଣରୁ ଅଳଙ୍କାର ଜାତ ହେଲା ପ୍ରାୟ ସେ ପିତୃ-ସଦ୍‌ଗୁଣର ଉପଯୁକ୍ତ ଦାୟାଦ । ମାତ୍ର ସାନ ପୁଅଟି ତାହାର ଠିକ୍ ବିପରୀତ । ସେ ଭାରି ଖୁଜୁ-ବୁଜିଆ, ଗାଁ ପିଲାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଖୁରେଇ ହୋଇ ଲାଗିବା ତାହାର ଗୋଟାଏ ପ୍ରକୃତି । ୧୫ । ୧୭ ବର୍ଷର ହେଲାଣି ତଥାପି ଅନକ୍ଷର । ନାମ ମଧୁ କିନ୍ତୁ ସ୍ୱଭାବ ବଡ଼ ତିକ୍ତ । ସାଆନ୍ତେ ତାକୁ ପଢ଼ାଇବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି ଝଙ୍କଡ଼ରୁ ଜଣେ ଓଝା ଅବଧାନ ଅଣାଇଲେ । ସେ କାଳର ଓଝା-ମାନେ ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ନିଆଁମୁଣ୍ଡା କିମ୍ବା ଜଣେ ଜଣେ ଦୁର୍ବାସା ଋଷି ତୁଲ୍ୟ ଥିଲେ । ସେମାନେ ଅରିମାନର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ହିମାଳୟ ପଙ୍କତ । ନିଜକୁ ମୁଁ ବୋଲି କହିଲେ ସେମା-ନଙ୍କର ମାନହାନି ହୁଏ, ସୁତରାଂ ଆମେ ବୋଲି କହନ୍ତି । କଥାକଥାକେ ରୁଷା, କଥା କଥାକେ ଅପମାନ । ଯାହା-ହେଉ, ମଧୁ ଯେପରି କାମୁଡ଼ା ଘୋଡ଼ା,ଅବଧାନଟି ତାହାକୁ ସେହିପରି ସୈତାନ ସହିତ ମିଳିଲା । ମାତ୍ର ମଧୁର ଅଦୃଷ୍ଟ ଭଲ, ଅବଧାନେ ଦିନେ ମାତ୍ର ରହି ଚିରବିଦାୟ ନେଲେ । ନୈଶଭୋଜନ ସମୟରେ ଦୈବାତ୍ ଅବଧାନଙ୍କ ଭାତରୁ ଗୋଟାଏ ଧାନ ବାହାରିଲା । ଆଉ ସମ୍ଭାଳେ କିଏ ? ରାଗ-ରେ କଣ୍ଟିଆ ମାଛପରି କଁ କଁ ହୋଇ ଧଡ଼ପରି ଉଠିପଡ଼ି କହିଲେ !

"କୁଣ୍ଡା ସଲସଲ ପେଜ ବଲବଲ କୁଣ୍ଡାକେ ଛଗଣ୍ଡା ଧାନ,
ଖାଆନ୍ତି କି ଏହା ଗଣ୍ଡା-କଡ଼ା-ଡକା ପିଣ୍ଡାବସ୍ତା ଅବଧାନ ।"

ଯେତେ ବୁଝାଇଲେ ଅବଧାନେ ଆଉ ରହିଲେ ନାହିଁ । ତହିଁ ଆରଦିନ ସକାଳୁ ଉଠି ବୁଜୁଳାବୁଜୁଳି ଏବଂ ପୋଥିପତ୍ର ଧରି ଚାଲିଗଲେ । ମଧୁ ମହାଖୁସି, ତାଳି ଚାପଡ଼ା ମାରି କହିଲା,—
"କେଉଁଠି, ଯେଉଁବାଟେ ଆସିଥିଲ ସେହିବାଟେ ନେଉଠ ।"

ପଛରେ ଶୁଣାଗଲା, ଅବଧାନେ ଯିବାବେଳେ ବାଟରେ ଭାଉଜୀର ଚୌଦପୁରୁଷ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ନାନା ଅଖାଦ୍ୟ ଏବଂ ଅପେୟ ପଦାର୍ଥରେ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ବାଢ଼ି ବାଢ଼ି ଯାଉଥିଲେ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଛଟା ମେଲି କହୁଥିଲେ,—

"ଶୀତଳପୁରିଆ ପଢ଼ନ୍ତି ପାଠ୍,
ଯେବେ ପଢ଼ନ୍ତି ତେବେ ଘାନା ଆଠ୍ ଆଠ୍,
ଯେବେ ନ ବରଷେ ପାଣି,
ତେବେ ଯାଆନ୍ତି ତେଣ୍ଡା ଟାଣି ।"

ସେକାଳର ଓଝାମାନେ ଛଟା, ଢଗ ଏବଂ ତୁଣ୍ଡେ ତୁଣ୍ଡେ ଅନୁପ୍ରାସ ରଖି କବିତା-ରଚନାରେ ଖୁବ୍ ନିପୁଣ ଥିଲେ । ପୁଣି ଶିଷ୍ୟକୁ ଗାଳିମାଡ଼ରେ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା କରିବାକୁ ମଧ୍ୟ ତତୋଽଧିକ ନିପୁଣ ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କର କୀର୍ତ୍ତିକାହାଣୀ ଲେଖି ବସିଲେ ମହାଭାରତ ଭଳି କେତେଖଣ୍ଡ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ପୋଥି ହେବ । ଗଦ୍ୟରେ ତ ନବାବଙ୍କ ନାତି ତାଙ୍କୁ ସରି ନୁହେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅନନ୍ତର ଅନ୍ୟ ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ ଅଣାଇ ମଧୁର ଶିକ୍ଷାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଗଲା । କାଳିଦାସଙ୍କ ପରି ମଧୁଷ୍ଟି ମା ସରସ୍ୱତୀଙ୍କର ବରଗୁଣ, ସୁତରାଂ ମହାଶ୍ରୁତଧର । ଗଣ୍ଡାକ ଗୁରୁକଡ଼ା ବୋଲି ଆଜ ତାକୁ ଶିଖାଇ ଦେଇ କାଲି ପଗୁରିଲେ, ଛକଡ଼ା କମ୍ବା ତେରକଡ଼ା କହେ । ଗୁରୁଦେବ ଗ୍ରନ୍ଥର ଏହି ଅସାଧାରଣ ଶ୍ରୁତଶକ୍ତିରେ ତାଟଙ୍କା ହୋଇ କୃତାର୍ଥ ମଣନ୍ତି ଏବଂ ତାହାକୁ ଜନ୍ମବିଶେଷ ବୋଲି ଅଭିହିତ କରନ୍ତି । କେବେ ଅବା ପୁରସ୍କାରସ୍ୱରୂପ ଗୋଟିକେତେ ମଧୁର ପ୍ରହାର ସ୍ନେହୋପହାର ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତି । ମଧୁ ବିଗୁଗ ନାଗୁର ହୋଇ ଲୁଚେ । ଥରେ ଥରେ ତାହାକୁ ୪ । ୫ ଦିନଯାଏ ଗଛରେ ଚଢ଼ି ଲୁଚିବାର ଦେଖା ଯାଇଅଛି । ସାମନ୍ତଙ୍କ ହାଣ୍ଡିଶାଳ ଘର ଓଳରେ ଗୋଟାଏ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଝଙ୍କାଳିଆ ତେନ୍ତୁଳି ଗଛ ଅଛି । ସେହି ଗଛଟି ମଧୁସୂଦନଙ୍କର ମହାଦାଣ୍ଡସ୍ଥ । ଘରେ ସମସ୍ତେ ଖାରସାର ଶୋଇଲେ ମଧୁ ଗଛରୁ ଓହ୍ଲାଇ ହାଣ୍ଡିଶାଳରେ ପଶି ପଖାଳର ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର କରି ଶୋଇପଡ଼େ ଏବଂ ରାତି ନ ପାହୁଣୁ ପୁଣି ଗଛକୁ ଉଠି ଆତ୍ମଗୋପନ କରେ । ପିତା ପୁତ୍ରର ଏହିପରି ବ୍ୟବହାରରେ ବିରକ୍ତ ହୋଇ ତାହାର ପଢ଼ାଶୁଣା ବନ୍ଦ କରିଦେଲେ ଏବଂ ମନେ ମନେ ଭାବିଲେ, ନପଢ଼ିଲାତ ନାହିଁ, ମନକୁ ବାଧିଲେ ମାଛେଉଣ୍ଡ ପିଲାଟା ପୁଣି କି ଉପଦ୍ରବ କରି ବସିବ ! ଆଉ ପଢ଼ି ଅବା କଅଣ କରିବ, ଗୁକିରି କରିବାକୁତ ଯିବନାହିଁ । ମୋର କଅଣ ଅଭାବ ଯେ, ପର ଗୋଡ଼ତଳେ ମୁଣ୍ଡ ବିକିବ । ବଢ଼ିଲେ ବୁଦ୍ଧି ହେଲେ ବଳେ ଗୃହବାସରେ ଲାଗିବ । ମନ୍ତ୍ର ଯାହା ଖୋଜୁଥିଲା, ବୈଦ୍ୟ ତାହା ବତାଇଲା; ସୁତରାଂ ମଧୁ ସେହି ଦିନଠାରୁ ଶିକ୍ଷାରେ ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେଇ ତାସ, ପଶା ନେଇ ବସିଲା । କିନ୍ତୁ ଅବଧାନେ ଯେ ଏତେ ମାରିଥିଲେ, ତାଙ୍କ କନ୍ଦୁଣିର ଉପଯୁକ୍ତ ଗୁରୁଦକ୍ଷିଣା ନ ଦେଲେ ତାକୁ ଆଜୀବନ ଋଣୀ ହୋଇ ରହିବାକୁ ହେବ । ଏହା ଭାବି ଗୁରୁଙ୍କର ଗୋଟାଏ କୁଣ ପିଠୁଳା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ତାହା ଅଗ୍ନିଦେବଙ୍କୁ ସମର୍ପଣ ପୂର୍ବକ ସେ ଋଣରୁ ମୁକ୍ତ ହେଲା । ଗୁରୁଦେବ ଏହା ଶୁଣି ଗ୍ରନ୍ଥକୁ ଆଶୀର୍ବାଦ କରି କହିଲେ,—ବୁଦ୍ଧିଫୁଲର ପରମାୟୁ ଘେନ ବଞ୍ଚିଥାଉ, ମଧୁଆ ।

କ୍ରମଶଃ

ଶ୍ରୀଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ମହାନ୍ତି ।

"ଶୋକେ"

ବିକସି ନଥିଲା କଢ଼ି ବୃନ୍ତ କେହ୍ନେ ପଡ଼ିଲଟି ଝରି !
ବକ୍ଷ ମୋ ତନ୍ତ୍ରିଲା କାହିଁ ଆଖି ମୋର ନଥିଲାତ ଭରି !
ପଲକ ତ ପଡ଼ିକାହିଁ ନଭୁଁ ନେଲା ମାଳୀମା କେ ହରି,
ହେଜିତ ପାରିଲି ନାହିଁ ହର୍ଷେ ଗଲା ବିଷାଦ ସଞ୍ଚରି ।
ମାଳାମୟ ! ଏକ ମାଳା ଅଟେ ଏକା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଗୋଚର,
ଆପେ ଯାହା ଦିଅ,ତାହା ଆପେ କେହ୍ନେ ଘେନ ଉପଗୁରି?
ଅକ୍ଷୟ ପ୍ରେମଭଣ୍ଡାରୁ ଭର୍ତ୍ତି ଥିଲ ଯେଉଁ କଣିକାରେ,
କାଳେ ତାହା ପରିଣତ ଲଭିଥିଲା କମ୍ର କଳିକାରେ ।
ସୋହାଗ ବେଷ୍ଟନୀ ଦେଇଥିଲି ତାହା ଯତନେ ବଢ଼ାଇ,
ଅଣୁଭ-ଖର-ଆତପୁଁ ରଖିଥିଲି ଯତନେ ଦୋଡ଼ାଇ ।
ବିକସିଥିଲେ ପ୍ରସୂନ ଆଗେ ହୋନ୍ତା ତବ ଅରଚନା,
ତହିଁ କ୍ଷଣେ କରିଥାନ୍ତା ମରଲୋକେ ପୂରଣ କାମନା ।
ଶେଷେ ହସି ଭାସିଥାନ୍ତା ତବ ପ୍ରେମ-ପୂତ ଜାହ୍ନବୀରେ,
ସଉରଭ ମାତ୍ର ସିନା ରହିଥାନ୍ତା ଏହି ପୃଥିବୀରେ ।
ନ ସହିଲା ତର କିବା ଆହେ ପ୍ରଭୁ ରଙ୍କ-ଶିରୋମଣି !'
ଅକାଳେ ବଢ଼ାଇ କର ବୃନ୍ତ ଗଲ କଳିକାଟି ଘେନି ।
ଭାଳିଲ କି ରହିଥିଲେ ଲାଗିଥାନ୍ତା ତହିଁରେ ଘାଉଡ ?
ତେଣୁ ବା ନଜେବା ଯାଏ ନହୋଇଲା ନୟନେ ପହୁଡ ।
କଳୁଷିତ ହୋଇଥାନ୍ତା ଅରଚନା ଅବା କାମନାରେ,
ଆତ୍ମପ୍ରସାଦ ଲଭନ୍ତି କାଳେ ଅବା ପୂର୍ତ୍ତ ବାସନାରେ,
ତେଣୁ ଆପଣା ଦରବ ଆପେ କିବା ଘେନିଗଲ ବାଛି,
ଆଶା-ବାସନା-ପୂରିତ ଏ ପରାଣେ କେତେ ବା ସହୁଛି ।
ଦେଲ ଯାହା ନେଲ ତାହା ନ ନିନ୍ଦିବ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ହେ ହରି,
ଅଶ୍ରୁ ସହ ଅରପିଲି ଶ୍ରୀଚରଣେ ମୋ **ପ୍ରେମମଞ୍ଜରୀ** ।

ଶ୍ରୀ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ମହାନ୍ତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରୀମତ୍ ରାମାୟଣ-ସମାଲୋଚନା ।୪

(ପୂର୍ବାନୁବୃତ୍ତି)

ଏବଂ ପ୍ରଥମେ ଉଦ୍ଧାହୃତ ବାଲ୍ମୀକିଙ୍କ ଶ୍ଳୋକ-ଦ୍ୱୟର ଯଥାର୍ଥ (୧) ସ୍ପଷ୍ଟ ଅର୍ଥକୁ ପୁନରପି ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛୁଁ । ପାଠକଗଣ ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ସେହି ଶ୍ଳୋକମାନଙ୍କର ପଦମାନଙ୍କ ସହ ପ୍ରଦତ୍ତ ଅର୍ଥକୁ ମିଳାଇ ପରିଶୀଳନ କରିବେ । ଅନନ୍ତ୍ୟ "କୌସଲ୍ୟାୟୈ" ଇତ୍ୟାକାରକ ଶ୍ଳୋକଦ୍ୱୟର ପ୍ରତିପଦିକ ଅର୍ଥ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ କ୍ରମରେ ବିବୃତ କରାଯାଉଅଛି ।

ନରପତି ଯେ ଦଶରଥ ପାୟସାର୍ଦ୍ଧକୁ ପ୍ରାଜାପତ୍ୟ ପୁରୁଷଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ପାୟସର ସମ ଅର୍ଦ୍ଧ ଅଂଶକୁ "କୌସ-ଲ୍ୟାୟୈ" କୌସଲ୍ୟାଙ୍କ ନିମନ୍ତେ "ଦଦୌ" ଖଣ୍ଡନ କଲେ, ପୃଥକ୍ କଲେ, ବା ବିଭକ୍ତ କଲେ । "ଦୋଅବଖଣ୍ଡନେ" ଖଣ୍ଡନାର୍ଥ ଦୋ-ଧାତୁର ଭୂତାର୍ଥରେ ଦଦୌ ରୂପ ହୋଇ-ଅଛି । ଅର୍ଥତଃ ଦଦୌ କହିଲେ ବିଭକ୍ତ କଲେ, ଏହି ଅର୍ଥ ପ୍ରତିପନ୍ନ ହୁଏ । ଏଥିଦ୍ୱାରା ଦଶରଥ ସର୍ବପ୍ରଥମେ କୌସ-ଲ୍ୟାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କେବଳ ପାୟସକୁ ସମାନ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରିଥିବା ସୂଚିତ ହୁଏ ; ତଥାଚ ପ୍ରଥମେ ଦଶରଥ ପାୟସ ପାତ୍ରରୁ ଯେଉଁ ଅର୍ଦ୍ଧ ଭାଗତକ ବିଭକ୍ତ ରଖିଲେ, ତାହା କୌସଲ୍ୟାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ କେବଳ, ଏହି ଅର୍ଥ ମଧ୍ୟ ଜଣାଯାଏ ।

'ତଦା' ଅର୍ଥାତ୍ ବିଭାଗକରଣର ଅବ୍ୟବହିତ କାଳରେ "ଅର୍ଦ୍ଧାଦର୍ଦ୍ଧମିତି' ଅଧକରୁ ପୁଣି ଅଧେ, ଏହି ଅର୍ଦ୍ଧତକ କେବଳ 'ଦଦୌ ଗୃପୀତ' ଚ ଶବ୍ଦ ଏବଂ ଅପିଶବ୍ଦ, ଏହି ଅବ୍ୟୟଦ୍ୱୟର ଅର୍ଥପ୍ରାବଲ୍ୟରୁ ଦେଲେ ଏହି ଅର୍ଥ ଜଣା ଯାଉଅଛି , ସୁତରାଂ କୌସଲ୍ୟାଙ୍କୁ ସେ ଅଧକରୁ ଅଧେ ଅର୍ଥାତ୍ ସମ ଚତୁର୍ଥାଂଶକୁ ଦେଲେ । ଏହାହିଁ ଜଣାଯାଉ-ଅଛି ।

ତା'ପରେ 'ଅର୍ଦ୍ଧାଦର୍ଦ୍ଧଂ' ସମଚତୁର୍ଥାଂଶକୁ ସୁମିତ୍ରାୟୈ ଦ୍ୱିତୀୟ ମହିଷୀ ସୁମିତ୍ରାଙ୍କୁ 'ଦଦୌ' ଦେଲେ । "ଅବଶିଷ୍ଟାର୍ଦ୍ଧଂ" ଏ ସ୍ଥଳରେ ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁରୁଷ ସମାସ କରିବାକୁ ହେବ, କର୍ମଧାରୟ ନୁହେ । ଅବଶିଷ୍ଟ ଅର୍ଥାତ୍ ପୂର୍ବ ଅଧକରୁ ଯାହା ବଳକା ଅର୍ଦ୍ଧଭାଗ, ତାହାର ଅର୍ଦ୍ଧଭାଗ ଅର୍ଥାତ୍ ଚତୁର୍ଥାଂଶ (ଅବଶିଷ୍ଟସ୍ୟ ଅର୍ଦ୍ଧାଂଶସ୍ୟ ଅର୍ଦ୍ଧଂ) "ପୁତ୍ରାର୍ଥ-କାରଣାତ୍" ପୁତ୍ରପ୍ରୟୋଜନ ନିମନ୍ତେ "କୈକେୟ୍ୟୈଚ" ତୃତୀୟ ମହିଷୀ କେକୟ-ସୁତାଙ୍କୁ "ଦଦୌ" ଦେଲେ । "ଅମୃତୋପମଂ" ସର୍ବୋତ୍ତମରସଭାବରୁ ଅମୃତାଖ୍ୟ ପଦାର୍ଥ-ସଦୃଶ "ଅବଶିଷ୍ଟାର୍ଦ୍ଧଂ" ଏ ସ୍ଥଳରେ କର୍ମଧାରୟ ସମାସ କରିବାକୁ ହେବ, ପୂର୍ବବତ୍ ଷଷ୍ଠୀତତ୍ପୁରୁଷ ସମାସ ନୁହେ, ଅବଶିଷ୍ଟ ଯେ ଅର୍ଦ୍ଧ ଅର୍ଥାତ୍ ଚତୁର୍ଥାଂଶ, 'ପୁନଃ' ପୁନରପି

---

(୧) କୌସଲ୍ୟାୟୈ ନରପତିଃ ପାୟସାର୍ଦ୍ଧଂ ଦଦୌ ତଦା ।
ଅର୍ଦ୍ଧାଦର୍ଦ୍ଧଂ ଦଦୌଗୃପି ସୁମିତ୍ରାୟୈ ନରାଧିପଃ । ୧ ।
କୈକେୟ୍ୟୈ ଚାବଶିଷ୍ଟାର୍ଦ୍ଧଂ ଦଦୌ ପୁତ୍ରାର୍ଥକାରଣାତ୍ ।
ପ୍ରଦଦୌ ଚାବଶିଷ୍ଟାର୍ଦ୍ଧଂ ପାୟସସ୍ୟାମୃତୋପମଂ । ୨ ।
ଅନୁଚିନ୍ତ୍ୟ ସୁମିତ୍ରାୟୈ ପୁନରେବ ମହୀପତିଃ ।
ଏବଂ ତାସାଂ ଦଦୌ ରାଜା ଭାର୍ଯ୍ୟାଣାଂ ପାୟସଂ ପୃଥକ୍ । ୩ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

"ସୁମିତ୍ରାୟୈ ଏବ" ସୁମିତ୍ରାଙ୍କୁ କେବଳ ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାର୍ଯ୍ୟାଙ୍କୁ କେବଳ "ଅନୁଚିନ୍ତ୍ୟ" ଅର୍ଥାତ୍ କୌସଲ୍ୟା ଓ କୈକେୟୀ-ଙ୍କର ଅରପ୍ରାପ୍ତିକୁ ତଥାଚ "ଆତ୍ମାନଂ ଚତୁରୋ ଭାଗାନ୍ ବ୍ରହ୍ମ-ରୂପାନ୍ ମହାବଳାନ୍"— ଇତ୍ୟାଦିରୂପକ ପ୍ରଜାପତ୍ୟ ପୁରୁଷଙ୍କ ବଚନକୁ ମଧ୍ୟ ସମ୍ୟକ୍‌ପ୍ରକାର ଆଲୋଚନା କରି "ଦଦୌ" ଦେଲେ ।

ଏହି ଯେ ସର୍ବଗ୍ରନ୍ଥ-ସମରସତାରେ ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ ଅର୍ଥ ପ୍ରତିପାଦିତ ହେଲା, ଏହାକୁ ହିଁ ତତ୍ତ୍ୱାନୁସନ୍ଧିତ୍ସୁ ପଣ୍ଡିତ-ପ୍ରବରମାନେ ବାଲ୍ମୀକିଙ୍କର ବାକ୍ୟରୁ ଉହନ କରିନେବେ । ଏସ୍ଥଳେ ଶ୍ରୀମାନ୍ ମହର୍ଷି ବାଲ୍ମୀକିଙ୍କର ହୃଦୟାଶୟ ମଧ୍ୟ ଏହା ହିଁ କେବଳ, ଅନ୍ୟପ୍ରକାର ନୁହେ । ସୁତରାଂ ଏହାର ଦୃଢ଼ୀକରଣାର୍ଥ ତତ୍ପରୟ ବିସ୍ତୃତ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟାର୍ଥକୁ ବିବୃତ କରୁ-ଅଛୁଁ । ଅତଏବ ପାଠକଗଣ ଖୁବ୍ ଅଭିନିବେଶ ପୂର୍ବକ ମନନ କରିନେବେ ।

ପ୍ରାଜାପତ୍ୟ ପୁରୁଷଙ୍କ ପ୍ରସାଦରୁ ଲବ୍ଧ ଦିବ୍ୟପାୟସାନ୍ନର ଭକ୍ଷଣ—କାଳାନୁକ୍ରମରେ କେବଳ ଶ୍ରୀରାମ, ଭରତ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଓ ଶତ୍ରୁଘ୍ନଙ୍କର ଉତ୍ପତ୍ତି ଘଟିଅଛି । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମସ୍ତ ରାମାୟଣଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ସୁଦ୍ଧା ଏକ ରୀତିରେ ରାମାଦି ଭ୍ରାତୃଚତୁଷ୍ଟୟଙ୍କର ଉତ୍ପତ୍ତି-ଘଟଣାସ୍ଥଳରେ ଏହି କ୍ରମ ପ୍ରତି-ପାଦିତ ଅଛି । ସେହି ସେହି କ୍ରମର ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନାରେ ମହିଷୀମାନଙ୍କର ପାୟସାନ୍ନ-ଭକ୍ଷଣ-କ୍ରମ ମଧ୍ୟ ଏତାଦୃଶ ବୋଲି ମନୀଷିପ୍ରବର ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କର ଉହନୀୟ ଅଟେ ।

ରାଜା ଦଶରଥ ପ୍ରଥମତଃ କୌସଲ୍ୟାଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବିଭକ୍ତ ପାୟସର ଅର୍ଦ୍ଧଭାଗକୁ ଫେର ସମାନ ଦୁଇ ଭାଗ କରି ସେଥିରୁ ଅଧେକ କୌସଲ୍ୟାଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କଲେ । କୌସଲ୍ୟା ଦେବୀ ତାହା ପ୍ରାପ୍ତିମାତ୍ରେ ଭକ୍ଷଣ କଲେ । ସେଥିରୁ ଅପର ଅର୍ଦ୍ଧ ଭାଗ ଯାହାକି ଅବଶିଷ୍ଟ ଥିଲା, ଅର୍ଥାତ୍ ସମଗ୍ରର ଚତୁର୍ଥାଂଶ, ତାହା ସୁମିତ୍ରାଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କଲେ । ସୁମିତ୍ରା ଦେବୀ ପ୍ରାପ୍ତ ଅଂଶତକ ଗ୍ରହଣ କଲାରୁ ଅବଶିଷ୍ଟ (ସମଗ୍ରର) ଅର୍ଦ୍ଧଭାଗକୁ ଦଶରଥରାଜା କିପରି ବା ବିଭାଗ କରିବେ ? ଅଥବା ସେ ମହାତ୍ମା ଅପଣାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ-ପ୍ରେମା-ସ୍ପଦୀଭୂତା କୈକୟରାଜସୁତାଙ୍କୁ ଅବଶିଷ୍ଟ ସମାନ (ସମଗ୍ରର) ଅର୍ଦ୍ଧଭାଗ ସବୁ ଦେଇପକାଇବେ ? କିମ୍ବା ତଦବଶିଷ୍ଟ ଅଂଶକୁ ଫେର ଯଥାପ୍ରକାର ବିଭାଗ କରି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଅବା ଆଉଥରେ ଦେବେ ? ଏହାର ଜିଜ୍ଞାସାରେ ଅପଣା ହସ୍ତଗତ ପାୟସ-ପାତ୍ରର ଚତୁର୍ଥାଂଶ ପାୟସକୁ ପ୍ରାପ୍ତିମାତ୍ରେ ଭକ୍ଷଣ ନ କରି ଅପେକ୍ଷାରେ ରହିଲେ ! ତଦନନ୍ତର ଦଶରଥ କୈକେୟୀଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଧୃତ ଅବଶିଷ୍ଟ (ସମଗ୍ରର) ଅର୍ଦ୍ଧଭାଗ ପାୟସକୁ ତାହାଙ୍କୁ ଦେଇ ପକାଉଥିବା ସମୟରେ ମନରେ ବିଚାର କଲେ ଯେ, ମହାତ୍ମା ଜ୍ୟେଷ୍ଠା ମହିଷୀଙ୍କ ବିଦ୍ୟମାନତାରେ କନିଷ୍ଠା ଭାର୍ଯ୍ୟାଙ୍କୁ ସମଧିକ ଅଂଶ ପ୍ରଦାନ କରିବା କଦାପି ଉଚିତ ନୁହେ । ସେ ଏହି ବିଚାରରେ ଅବଶିଷ୍ଟ ଅର୍ଦ୍ଧଭାଗର ଅର୍ଦ୍ଧଭାଗ ଅର୍ଥାତ୍ (ସମଗ୍ରର) ଚତୁର୍ଥାଂଶ କୈକେୟୀଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କଲେ । ସେ ପୁଣି ସେହିକ୍ଷଣି ତାହା ଭକ୍ଷଣ କରି-ଦେଲେ । ତତଃପର ରାଜା ଅବଶିଷ୍ଟ ଚତୁର୍ଥାଂଶ ପାୟସକୁ ଫେର କୌସଲ୍ୟାଦେବୀଙ୍କୁ ଦେବାପାଇଁ ଉଦ୍‌ଯୁକ୍ତ ହେଲେ । ସୁହୃଦୟା ସୁମିତ୍ରାପ୍ରତି କୃତ-ସୁଦୟା କୌସଲ୍ୟାଦେବୀଙ୍କର ପୁନଃ ପାୟସଭକ୍ଷଣରେ ଇଚ୍ଛା ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେ ତାହାକୁ ହୃଦୟରେ ନିଗୂଢ଼ ରଖି ଗୌରବର ଅନୁରୋଧରେ କହିଲେ କି, ହେ ମହାରାଜ ! ମୁ ଯାହା ଭକ୍ଷଣ କରିଅଛି, ସେତିକି ମୋର ଯଥେଷ୍ଟ; ଇତଃପୂର୍ବରୁ ଆପଣଙ୍କ ଦତ୍ତ ପରମାନ୍ନକୁ ଭକ୍ଷଣ ନ କରି ତୁଷ୍ଣୀଭାବରେ ନିରୀକ୍ଷମାଣା ସୁମିତ୍ରାଙ୍କୁ ଅପଣ ଫେର ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତୁ । କୈକେୟୀ ମଧ୍ୟ ପ୍ରୀତିଗୌରବରୁ କୌସଲ୍ୟାଦେବୀଙ୍କ କଥାକୁ ଅନୁମୋଦନ କଲେ । ତଥାପି ସୁଦ୍ଧା ଦଶରଥ ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାର୍ଯ୍ୟାଙ୍କୁ ଅଧିକାଂଶ ଦେବା ଉଚିତ ନୁହେ, ନ୍ୟାୟ୍ୟ ନୁହେ, ଏହି ଭାବନାରେ କିଞ୍ଚିତ କାଳମାତ୍ର ସନ୍ଦିହାନତାରେ ବିଚାରସ୍ଥ ହେଲେ । ତେତିକବେଳେ ତତ୍ପରୟ ସ୍ମୃତିପଟରେ ହଠାତ୍ ପ୍ରତିଫଳିତ ହେଲା ଯେ, "ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଶ୍ଚୈବ ଶତ୍ରୁଘ୍ନଃ ସୁମିତ୍ରାୟାଂ ଜନିଷ୍ୟତଃ ।" ବାଲ୍ମୀ-କୁରାଣର ଏହି ଭବିଷ୍ୟମାଣ ବିଧାନକୁ ତଥାଚ ପ୍ରାଜାପତ୍ୟ ପୁରୁଷଙ୍କର ବଚନକୁ ସେ ମହାଶୟ ସମ୍ୟକ୍ ବିଚାର କରି ସର୍ବାବଶିଷ୍ଟ ଚତୁର୍ଥାଂଶ ପାୟସକୁ ପୁନରପି ସୁମିତ୍ରାଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କଲେ । ଏହା ହିଁ ସୁନିଶ୍ଚିତ କଥା । ଏହାହିଁ ବିଜ-ଦନୁମୋଦିତ ସ୍ଥିର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ । ଏହା ଛଡ଼ା ସର୍ବ-ସମରସତା-ମୂଳକ ସମାଧାନର ଅନ୍ୟ ଦିଗ ନାହିଁ । ମହର୍ଷି ବାଲ୍ମୀକିଙ୍କର ଏହାହିଁ ହୃଦୟାଶୟ ବୋଲି ଅଗସ୍ତ୍ୟ, ଦୁର୍ବାସା, ବଶିଷ୍ଠ, ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ପ୍ରମୁଖ ଋଷିମାନେ ତପଃପ୍ରଭାବରୁ ଅବଗତ ହୋଇ ନିଜ ନିଜ ରାମାୟଣଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ଏହି ଅର୍ଥକୁ କେବଳ ସୁସ୍ପଷ୍ଟତଃ ପ୍ରକାଶିତ ରଖିଅଛନ୍ତି । ଏହାହିଁ ସର୍ବଥା ସୁସମଞ୍ଜସ ଅଟେ । ସୁତରାଂ ଭଗବାନ୍ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଏପରି ସମଚତୁର୍ଥଭାଗ-ବିଶିଷ୍ଟତାରେ ଲକ୍ଷ୍ମଣାଦିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସର୍ବୋ-ତ୍କୃଷ୍ଟତାର ଭଙ୍ଗ ମଧ୍ୟ ଆଶଙ୍କନୀୟ ନୁହେ । ତାହା ହେଲେ ଇତର ଅବତାରମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଏହି ଅବତାରର ପୂର୍ଣ୍ଣତା-ଭଙ୍ଗ-ପ୍ରସଙ୍ଗ ମଧ୍ୟ ଘଟିପାରେ । "ରାମରୂପମହଂ ଯାମି"

Digitized by srujanika@gmail.com

"ଚତୁର୍ଦ୍ଧାମ୍ନାନମେବାହଂ" ଇତ୍ୟାଦି-ରୂପକ ଇତଃପୂର୍ବେ ଉଦାହୃତ ବଚନମାନ ଭଗବାନ୍ ଶ୍ରୀମନ୍ନାରାୟଣ ସ୍ୱୟଂ ଅସ୍ମଦ୍ ଶବ୍ଦର ପୁରସ୍କୃତତାରେ ଆଜ୍ଞା କରିଥିବାରୁ ଅଖିଳ ଋଷିବିମାନଙ୍କର ନିରାମୟ ବିଦ୍ୟମାନତାରେ ସୁଦ୍ଧା ମସ୍ତକର ଯେପରି ଉତ୍ତମାଙ୍ଗତ୍ୱ ଅରହିତ ହୁଏ, ସେହିପରି ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ସମସ୍ତ ଅଂଶମାନଙ୍କରେ ସର୍ବପ୍ରାଧାନ୍ୟ ସମ୍ୟକ୍ ସୂଚିତ ହେଉଅଛି । ଅଧିକ ଲକ୍ଷ୍ମଣ, ଭରତ, ଶତ୍ରୁଘ୍ନ ଏବଂ ସୁଗ୍ରୀବ ପ୍ରମୁଖ ନିଖିଳ ବାନରାଦିମାନଙ୍କର ଜନନ, ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟାର୍ଥକ କେବଳ, ଏହା ଅଖିଳ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଥିବାରୁ ତଥାଚ ମାତ୍ସ୍ୟ, କୌର୍ମ, ବାରାହାଦି ଅବତାରମାନଙ୍କରେ ଏହି ରୀତିର କ୍ରମରେ ଭଗବାନ୍ ନାରାୟଣଙ୍କର ସଗଣାବତାରର ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ଅସମ୍ଭବ ଥିବାରୁ ଲକ୍ଷ୍ମଣାଦିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ସର୍ବପ୍ରାଧାନ୍ୟ ସର୍ବସମ୍ମତରେ ପ୍ରଦ୍ୟୋତିତ ହୋଇଅଛି । ଏଥିପ୍ରତି ଆଉ ବୃଥା ଆଶଙ୍କାର ଅବସର ନାହିଁ ।

ଅତଃପର ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଆଦେଶରେ ଦେବତାମାନେ ଅବତରିଷ୍ୟମାଣ (ସାଙ୍ଗୋପାଙ୍ଗ) ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ସହାୟତା ନିମନ୍ତେ ଋକ୍ଷୀ, ବାନରୀ, ଅପ୍ସରା ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ନିଜ ନିଜ ଔରସରେ ମହାବଳ-ପରାକ୍ରାନ୍ତ ସନ୍ତାନ-ସନ୍ତତି-ଉତ୍ପାଦନାର୍ଥ ଆବିଷ୍ଟ ହୋଇଥିବା ସନ୍ଦର୍ଭରେ କେଉଁ କେଉଁ ଦେବତାମାନଙ୍କ ଔରସରେ କେଉଁ କେଉଁ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ବାନରାଦିମାନେ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥିଲେ, ଏସବୁର ବିବରଣ ମୂଳଗ୍ରନ୍ଥର ସପ୍ତଦଶ ସର୍ଗରେ ଲେଖାଅଛି । ବଳରାମଦାସେ ଏ ସ୍ଥଳରେ ଏସବୁର ବିବରଣ ଯଥାକ୍ରମେ ଦେଇନାହାନ୍ତି ସତ୍ୟ, ପରଂତୁ ଏହି ସନ୍ଦର୍ଭର ଅଂଶମାନ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ଥଳମାନଙ୍କରେ ପ୍ରସ୍ତାବ ଅନୁକ୍ରମରେ ପ୍ରକାଶିତ ରଖିଅଛନ୍ତି ।

ଅଷ୍ଟମ ସର୍ଗରେ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରପ୍ରଭୃତିଙ୍କର ଉତ୍ପତ୍ତି ଏବଂ ସେମାନଙ୍କର କ୍ରମିକ ପରିବୃଦ୍ଧିର କଥା ଲେଖାଅଛି । ବଳରାମଦାସେ ମଧ୍ୟ ତାହା ହିଁ ଲେଖିଅଛନ୍ତି । ସୁତରାଂ ଏ ମହାଶୟ ଏ ସ୍ଥଳରେ ବିଶେଷତଃ ଦେଶାଚାର ଓ କୁଳାଚାରର ପାରମ୍ପରିକ ପ୍ରଥାର ଅନୁସରଣରେ ଅଧିକ ଆପଣାର ସୁମତିର ଅନୁଭୂତି ଅନୁସାରେ ଗର୍ଭବତୀ ନୃପଯୁବତୀମାନଙ୍କର ଗର୍ଭଦୋହଦକ୍ରମମାନ ତଥାଚ ସୂତିକାଗାର-ଶାୟୀ ସନ୍ତାନମାନଙ୍କର ଶାନ୍ତିପୌଷ୍ଟିକ କ୍ରିୟାମାନ, (୧) କୌସଲ୍ୟାଦିମାନଙ୍କର ଗର୍ଭଧାରଣାବଧି ଚତୁର୍ଥାଦି ମାସର ମାସିକ କୃତ୍ୟରେ ବିଶେଷତଃ ଅଷ୍ଟମମାସର ସୀମନ୍ତୋନ୍ନୟନ-ବିଧାନାବଧି (୨) ଏବଂ ରାମାଦିଙ୍କର ସାମୟିକ କର୍ଣ୍ଣବେଧ, ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ ଓ ଉପନୟନାଦି କ୍ରିୟାମାନ ସମ୍ୟକ୍-ପ୍ରକାର ବିବୃତ କରିଅଛନ୍ତି ।

କିନ୍ତୁ ପାଠକ ଗୁପ୍ତ ପୁସ୍ତକରେ ଦେଖିନେବେ (୩) ଅନେକଙ୍କ ଗୁପ୍ତାକାର ମହାଶୟ ଅବଗୁରତଃ ପାଠର ଯେ ଅନ୍ୟଥା ପରିଣତ କରିନେଇଅଛନ୍ତି, ତତ୍ଦ୍ୱାରା ଯଥାର୍ଥ ଅର୍ଥ ଉପଲବ୍ଧ ହୋଇପାରୁ ନାହିଁ । ତାପରେ ତାଳପତ୍ର ପୁସ୍ତକମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ଅନେକଙ୍କ ଅନଭିଜ୍ଞ ଓ ଅଜ୍ଞ ଅନୁଲେଖକମାନଙ୍କର ମତିଦୁର୍ବିଧତାବଶରୁ ପାଠମାନ ବିକୃତ ଓ ଅପାର୍ଥ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ଏଭଳି ଉଭୟ ପାଠମାନ ମିଳାଇ ନେଇ ଯଥାର୍ଥତା ବାହାର କଲାବେଳକୁ ପାଠକଙ୍କର ମସ୍ତିଷ୍କ ବିଗଳିତ ହୋଇପଡ଼ିବା ଅସମ୍ଭବ ନୁହେ । କିନ୍ତୁ ପାଠକମହାଶୟମାନେ ବରାବର ମନେ ରଖିବେ ଯେ, ଏଭଳି ଦୁଃସ୍ଥାନ-ସ୍ଥିତ--ଜନିତ କଳଙ୍କର ପାଇଁ ଶ୍ରୀମାନ୍ ମତିମାନ୍ ବଳରାମଦାସେ ଦାୟୀ ନୁହନ୍ତି ।

ଅତଃପର ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଶାର ରାଘବନାମରେ ଅରହିତ । ଏହିଠାରୁ ରାମାୟଣ ମହାକାବ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନତଃ ଶାରରସର

---

(୧) ଏଥି ଅନନ୍ତରେ ଶୁଣ ଗଲ୍ପ ଦିନଗୁରି । ପାଞ୍ଚଦିନ ମଣ୍ଡଳାଏ ଜଗନ୍ତି ପାହାରି । ୬୪ ପୃ । ପୁତ୍ରଜନ୍ମର ପଞ୍ଚମ-ଦିବସରେ ଉଦ୍ଧାୟ ମାତୁଳ ସୂତିକାଗାରକୁ ଜଗିରହିବା ଦେଶାଚାରର କ୍ରମ !

(୨) (ଚତୁର୍ଥେମାସି ପୁଂସବନଂ) ଚତୁର୍ଥମାସର ପୁଂସବନ କ୍ରିୟାପରେ ଅଷ୍ଟମାସରେ (କେଉଁଠି ଦେଶାଚାରମତେ ଷଷ୍ଠମାସରେ) ସୀମନ୍ତୋନ୍ନୟନ କ୍ରିୟା କରାଯାଏ । ଯଥା—

ମାସେଶେ ପ୍ରବଳେ ଶୁଭେଷ୍ଟିତ-ବିଧୌ ମାସେଽଥ ଷଷ୍ଠେଽଷ୍ଟମେ । ମୈତ୍ରେ ପୁଂସବନୋଦିତର୍କ୍ଷସହିତେ ରିକ୍ତା-ବିହୀନେ ତିଥୌ । ସୀମନ୍ତୋନ୍ନୟନଂ ମୃଗାଜରହିତେ ଲଗ୍ନେ ନରାଂଶୋଦୟେ । ଯୋଜ୍ୟଂ ପୁଂସବନୋଦିତଂ ଯଦପରଂ ତତ୍ସଂବିଧାପିତ । ଇତି ଶ୍ରୀନିବାସକୃତ-ଦୀପିକାୟାଂ ।

(୩) ୬୦ ପୃଷ୍ଠାଠାରୁ ୬୬ ପୃଷ୍ଠାପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଖନ୍ତୁ ଅନେକଙ୍କ ପାଠ ବିକୃତ ହୋଇପଡ଼ିଥିଛି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଆବର୍ତ୍ତିବ । ମହାପ୍ରତାପ ଓ ଅସାଧାରଣ-ମହିମାଶାଳୀ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ରାମଙ୍କୁ ଅନନ୍ୟ-ସାଧ୍ୟ ଖରକାର୍ଯ୍ୟର ସାଧନାର୍ଥ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରୁଅଛନ୍ତି । ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ଆସି ଦଶରଥଙ୍କୁ କହିଲେ କି, ଦୁଷ୍ଟାତ୍ମା ରାବଣର ପ୍ରୋତ୍ସାହରେ ମାରୀଚ-ସୁବାହୁ ପ୍ରଭୃତି ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ରାକ୍ଷସମାନେ ମଦୀୟ ଯଜ୍ଞର ବିଘାତ କରୁଅଛନ୍ତି, ଆପଣ ନିଜ ପୁତ୍ର ଖର ରାଘବ ରାମଙ୍କୁ ମୋତେ କେତେକ ଦିନପାଇଁ ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତୁ; ସେ ଯାଇ ଦୁଷ୍ଟ ଅଶିଷ୍ଟ ଦନୁଜ-ଚରିତ୍ରଙ୍କୁ ବିନଷ୍ଟ କରି ମଦୀୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଇଷ୍ଟିରକ୍ଷାପୂର୍ବକ ପୁଷ୍ଟି ସାଧନ କରନ୍ତେ । ଦଶରଥ ପ୍ରଥମେ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ ପ୍ରାର୍ଥନାରେ ସ୍ୱୀକାର କରି ପରେ ରାମଙ୍କୁ ପଠାଇବାପାଇଁ ଅନିଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କଲାରୁ ଋଷି କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇଗଲେ । ତେତେବେଳେ ବଶିଷ୍ଠ ଦଶରଥଙ୍କୁ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ ମହିମା ବୁଝାଇ ଦେଲାରୁ ରାଜା ରାମଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କ ସହ ଯିବାପାଇଁ ଆଦେଶ ଦେଲେ ।

ବଳରାମଦାସେ ମଧ୍ୟ ଖର ରାଘବଙ୍କର ଏହି ଖରହ-ଦ୍ୟୋତକ ପ୍ରସ୍ଥାନର ସନ୍ଦର୍ଭ-କ୍ରମକୁ ପ୍ରାୟଶଃ ମୂଳାନୁମତ ଲେଖିଅଛନ୍ତି । ଏଥିସଙ୍ଗେ ଦାସମହାଶୟଙ୍କର ଯାହା ଯାହା କି ଆନୁଷଙ୍ଗିକ କଥାମାନ ଲେଖାଅଛି, ତାହା ମଧ୍ୟ ଠିକ ମୂଳାନୁଗତ ନ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଅସଙ୍ଗତ ନୁହେ । ଦାସେ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କସହ ରାମଙ୍କ ପ୍ରସ୍ଥାନପରେ ଆଦିକାଣ୍ଡର ତୃତୀୟ-ଭଣତପଦ୍ୟ ଦେଇଅଛନ୍ତି (୧) ।

ସାନୁଜ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ ସହିତ ତଦୀୟ ଆଶ୍ରମକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନକଲା ସମୟେ ମଧ୍ୟମାର୍ଗରେ ଯେ ଯେ ଘଟନାସବୁ ଘଟିଥିଲା, ସେସବୁ ଦାସଙ୍କ ରାମାୟଣରେ ଯଥାସ୍ଥାନ-ସ୍ଥନ-ବିଷ୍ଟ ନୁହେ କିମ୍ବା ଅବିକଳ ମୂଳାନୁମତ ନୁହେ । ମୂଳ-ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଦ୍ୱାବିଂଶ ସର୍ଗଠାରୁ ଉନବିଂଶସର୍ଗାନ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏ କଥାମାନ ଲେଖାଅଛି । ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ଅଯୋଧ୍ୟାରୁ ଅର୍ଦ୍ଧଯୋଜନ ମାତ୍ର ଯାଇ ସାନୁଜ ରାମଙ୍କୁ ବଳା ଓ ଅତିବଳା ନାମକ ବିଦ୍ୟା ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ (୨) । ଏମାନେ ସିଦ୍ଧବନ ଯାତ୍ରାର ପ୍ରଥମ ରାତ୍ରିକୁ ଏ ସ୍ଥଳରେ ଯାପିତ କରିଥିଲେ । (୩) ତାର ପର ଦିବସରେ ପୂର୍ବେ ଅମନ୍ଦଦର୍ପ କନ୍ଦର୍ପ ଯେଉଁଠି ହରାଗ୍ନିନେତ୍ରରେ ଦଗ୍ଧ ହୋଇଥିଲେ, ସେହି କାମାଶ୍ରମ-ନାମକ ବନରେ ଯାଇ ରହିଲେ । ତତ୍ର ରାମଙ୍କ ଜିଜ୍ଞାସାରେ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ସେହି ଆଶ୍ରମର ପୁରାବୃତ୍ତ କହି ସେହି ରଜନୀକୁ ତତ୍ର ଅତିବାହିତ କରିଅଛନ୍ତି (୪) । ତାର ପରଦିନ ପ୍ରାତଃକାଳରୁ ସରଯୂ ପାରହେବାବେଳେ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ଶ୍ରୀରାମଙ୍କୁ ମାନସ-ଜନିତା ସରଯୂ ନଦୀର ଉତ୍ପତ୍ତିପ୍ରଭୃତିର କେତେକ କଥା କହିଅଛନ୍ତି ; ବୃତ୍ର-ବଧ-ପାପରେ ଲିପ୍ତ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଦେହସ୍ଥ ମଳ-ସଂଯୋଗରୁ ଅନିତ୍ୟ ମଳଦ ଅତ୍ତ କରୁଷ ନାମକ ଦେଶ-ଦ୍ୱୟର ଉତ୍ପତ୍ତି ଏବଂ ତତ୍ର ବାସ୍ତବ୍ୟ ଜନ-ନିବହପ୍ରତ ଭସ୍ମଶୃଙ୍ଗାଟିକା ପ୍ରାଣନାଟିକା-ହାରିଣୀ ଯକ୍ଷିଣୀ ତାଟକା ଆତ୍ତ ତାହାର ପୁତ୍ର ମାରୀଚର ପ୍ରଦତ୍ତ ଅସହ୍ୟ ବାଧାର କଥା ମଧ୍ୟ କହିଅଛନ୍ତି । (୫) ତା'ପରେ ପୁଣି ଋଷି ରାମଙ୍କୁ କହି-ଅଛନ୍ତି କି, ସୁକେତୁ ଯକ୍ଷଙ୍କର ଔରସରେ ଯକ୍ଷିଣୀ ତାଟକା-ଗର୍ଭରୁ ମାରୀଚ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇ ଅଗସ୍ତି ମହର୍ଷିଙ୍କର ଶାପରୁ ମାତାମହୀୟ ରାକ୍ଷସ-ପ୍ରକୃତି ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା । ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ରାମଙ୍କ ସହ ଆଳାପ କରୁଅଛନ୍ତି, ଇତ୍ୟବସରରେ ତାଟକା ଆସି ଉପଗତ ହେଲା । ସେ ପୁଣି ବହୁମାୟିକ, ସାମ୍ପରାୟିକ ପ୍ରଭାବ ଦେଖାଇଲା ପରେ ଖର ରାଘବଙ୍କ କର୍ତ୍ତୃକ ନିହତ ହୋଇଅଛି । ସାନୁଜ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସ୍ଥାଣର ତୃତୀୟ ରାତ୍ରିକୁ ଏହି ତାଟକାଟବୀରେ ଯାପିତ କରିଥିଲେ । (୬) ଏ ସ୍ଥଳରେ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ତଥାଚ ଶ୍ରୀରାମ ତଦାଦେଶରେ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ ବହୁବିଧ ସମସ୍ତ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ରମାନ ପ୍ରଦାନ କରିଅଛନ୍ତି ।

କ୍ରମଶଃ—

ଶ୍ରୀ ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ ଶର୍ମ୍ମା ।

---

(୧) ପାଞ୍ଚମନ୍ତ୍ରି-ସହିତରେ ନବରେ ପ୍ରବେଶ । ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ-ଶରଣ ବଳରାମଦାସ । ୭୮ ପୃ

(୨) ଅଥାର୍ଦ୍ଧଯୋଜନଂ ଗତ୍ୱା ସରଯ୍ୱା ଦକ୍ଷିଣେ ତଟେ । × ×

ମନ୍ତ୍ର ଗ୍ରାମଂ ବୃହାଣହ୍ୱଂ ବଳାମତ ବଳାଂ ତଥା, ଇତ୍ୟାଦି । ୨୨ ସର୍ଗ ।

(୩) ଋଷୁସ୍ଥାଂ ରଜନୀଂ ତୀରେ ସରଯ୍ୱାଃ ସୁସୁଖଂ ନିଶ୍ୱଃ ୨୨ସ, ୨୨ ଶ୍ଳୋକ

(୪) ନ୍ୟବସତ୍ର ସସୁଖଂ ତତ୍ର କାମାଶ୍ରମପଦେ ତଥା । ୨୩ସ, ୨୨ ଶ୍ଳୋକ ।

(୫) ମଳଦାଶ୍ଚ କରୂଷାଶ୍ଚ ମମାଙ୍ଗମଳଧାରିଣୌ । ଇତ୍ୟାଦି । ୨୪ ସର୍ଗ ।

(୬) ନିହତ୍ୟ ତାଂ ଯକ୍ଷଯୁତାଂ ସରାମଃ ପ୍ରଶସ୍ୟମାନଃ ସୁରସିଦ୍ଧସଂଘୈଃ ।

ଉବାସ ତସ୍ମିନ ମୁନିନା ସହୈବ ପ୍ରଭାତକାଳଂ ପ୍ରତିବୋଧମାନଃ ।

ବା, କା, ୨୬ ସ । ୩୭ ଶ୍ଳୋ,

Digitized by srujanika@gmail.com

କାହିଁ ହରାଇଲି ଆକାଶ-କୁସୁମ
ଛଣ ସୁଖ-ଫଳଆଶେ,
ନନ୍ଦନ-କାନନ ଛାଡ଼ି ଅଇଲି ମୁଁ
ଦୁର୍ଗମ ଅରଣ୍ୟ ପାଶେ ।
ଜାଣି ନ ଥିଲି ମୁଁ ଜଗତର ମାୟା
ହଳାହଳମୟ ଭାବ,
ସ୍ୱାର୍ଥବଜଡ଼ିତ ଏମରୁ-ପ୍ରାନ୍ତରେ
କେ ଆଉ ଶୁଣିବ ରାବ ?
କାହାକୁ କହିବ ? ସବେ ମତ୍ତ ହାସ୍ୟ !
ମରୀଚିକା-ଜଳ-ଲାଭେ,
ନେଇଯିବା ପାଇଁ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ କାନନେ
ପୁଣି ମୋତେ ସେହି ଭାବେ ।
ଖେଳୁଅଛି ପ୍ରାଣେ ସେ ଲୀଳା-କୁହୁକ
ସେହି ସ୍ୱନ ପ୍ରାଣ-ଯନ୍ତ୍ରେ,
ମୋହୁଛି କି ମନ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଆନନ୍ଦେ
ପବନ ମୋହନ ମନ୍ତ୍ରେ ?
ସୁଦୂର-ଅତୀତ— ଆନନ୍ଦ-ତରଙ୍ଗେ
ଭାସୁଛି ଜୀବନ-ଭେଳା
ପଡ଼ୁଅଛି ମନେ ପୂନ ସମୟରେ
ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ ମଧୁର ଖେଳା ।
କାହିଁଅଛି ରୁହ କେଉଁ ଭାବେ, ଆହା !
ଦେଇ ଥରେ ମାତ୍ର ଦେଖା,
ବିଦ୍ୟୁଚ୍ଛଟା ସମ ଲୁଚିଯାଉ ପୁଣି
କାଳର-ଗରଭେ ଏକା ।
ଯିବ ମୁହିଁ କାଟି ଭବ-ସ୍ନେହ-ଡ଼ୋର
ତବ ଅମୃତ-ସଦନେ
ନ ଗୃଖିବ କେଭେ ଏ ମାୟା-ମଦିରା
ଥାଉଁ ଥାଉଁ ଏ ଜୀବନେ ।
ଉଡ଼ିଯାଆ ମୋର ଜୀବନ-ପକ୍ଷୀଟି
ଭେଙ୍ଗି ଏ ଭବ-ପଞ୍ଜରୀ
ସ୍ୱାଧୀନତା-ଦ୍ୱାରେ ଶୋଇବୁ ଯେବେରେ
ପଛନ୍ତେ ନ ହେବୁ ଝୁରି ।
ନୂଆ ନୁହେ ରୁଟି ଯିବାର ପକ୍ଷୀରେ,
ଜୀବନ-ସ୍ନେହ-ଦତ୍ତ,
ଯେ କରିଛି ସୃଷ୍ଟି ତା'ନଦେଶେ ପୁଣି
ପ୍ରାଣ-ପକ୍ଷୀ ଯାଏ ଉଡ଼ି ।

ଶ୍ରୀ ମାଳମଣି ମିଶ୍ର ।

ଦେବତାମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ।

ସମଗ୍ର ଭାରତରେ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଜାତିର ଏକତ୍ରିଶକୋଟି ପଞ୍ଚାଶଲକ୍ଷ ଲୋକ ବାସକରନ୍ତି । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରାୟ କୋଡ଼ିଏ-କୋଟି ଲୋକ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ । ଏହି କୋଡ଼ିଏକୋଟି ହିନ୍ଦୁ ତେତ୍ରିଶ-କୋଟି ଦେବଦେବୀଙ୍କୁ ପୂଜା କରନ୍ତି । ବ୍ୟାପାରଟି ସାମାନ୍ୟ ନୁହେଁ !

ଏହି ତେତ୍ରିଶକୋଟି ଦେବତାଙ୍କର ଉତ୍ପତ୍ତି ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ଏ ପ୍ରବନ୍ଧର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେ । ତେବେ ଏତିକି କହିଲେ ଚଳେ ଯେ, ଦେବତାମାନଙ୍କର ଜନ୍ମ ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ଗୋଚର ଏବଂ ଏମାନେ ଅମର ହୋଇଥିବାରୁ ସଂଖ୍ୟାର କୌଣସି ତାରତମ୍ୟ ଘଟିବାର ଆଶଙ୍କା ନାହିଁ ।

ଦେବତାମାନଙ୍କର ହସ୍ତପଦାଦି ଅଙ୍ଗପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ ନାହିଁ; ସୁତରାଂ ସେମାନେ ମନୁଷ୍ୟସୁଲଭ ପଞ୍ଚେନ୍ଦ୍ରିୟ ଓ ଦେହ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅବସ୍ଥିତ କାର୍ଯ୍ୟ କିପରି କରନ୍ତି, ସନ୍ଦେହଜନକ । ମୃଣ୍ମୟ କିମ୍ବା ପାଷାଣ-ପ୍ରତିମାର ହସ୍ତ, ପଦ, ମୁଖ, ନାସିକା, ଚକ୍ଷୁ ଓ କର୍ଣ୍ଣ ଅଛି; କିନ୍ତୁ ଏହିସବୁର ବ୍ୟବହାର ବା ପରିଚାଳନ କେବେହେଁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୋଇନାହିଁ । ଦେବତାମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଦେଖିବାର କଥା ଖୁବ୍ କମ୍ ଅଛି କିମ୍ବା ଆଦୌ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଶୁଣିବାର କଥା ଢେର ।

ଦେବତାମାନଙ୍କ ଆହାର, ବିହାର ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ ପରି । ପ୍ରଭେଦ ଏହି ଯେ, ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ ଚାଲିବାର ଶକ୍ତି ସୀମାବଦ୍ଧ; କିନ୍ତୁ ଦେବତାମାନେ ବିଦ୍ୟୁଦ୍‌ଗତିରେ ସ୍ଥାନ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିପାରନ୍ତି ଏବଂ ଏକସମୟରେ ନାନାସ୍ଥାନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାକୁ ସମର୍ଥ ହୁଅନ୍ତି । ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ରୁଚି-ଅନୁଯାୟୀ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଆହାରର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଥାଏ । ଦେବତାମାନଙ୍କର ସୁଦ୍ଧା ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଖାଦ୍ୟ-ସାମଗ୍ରୀ ପ୍ରତି ଆଶକ୍ତି ଦେଖାଯାଏ । ଦେବତା ବିଶେଷରେ କ୍ଷୀର, ପୁରି, ପିଠା, ଲଡ୍ଡୁ, କୋରା, ଛେଚୁଡ଼ି, ଅମୃତ-ରସାବଳି ଇତ୍ୟାଦି ଉପାଦେୟ ଖାଦ୍ୟ ଭଲପାଆନ୍ତି । ଏହି ଖାଦ୍ୟସବୁ କି ହେଲେ ଯେ ନ ଚଳେ, ଏମନ୍ତ ନୁହେ । ଭକ୍ତ ଅର୍ଥାତ୍ ଭକ୍ତାକାରର ରୁଚିଅନୁଯାୟୀ ଦେବତାମାନଙ୍କ ରୁଚିର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଥାଏ । ଆମିଷ ପ୍ରଭୃତି କେତେଗୋଟି ନିଷିଦ୍ଧ ପଦାର୍ଥ ବ୍ୟତୀତ ସୁବିଧାନୁଯାୟୀ ଠାକୁରଙ୍କ ଭୋଗର ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ । କେଉଁଦିନ ହୁଏତ ଖୁବ୍ ଆଡ଼ମ୍ବରର ସହିତ ଦଶପ୍ରକାର ତରକାରି ହେଲା; କେଉଁଦିନ ପୁଣି ଗୋଟିଏ ଆଳମାଳିକା ତରକାରିରେ କାମ ନିକାସ ହୁଏ । ଏହା କିଛି ବିଚିତ୍ର ନୁହେ । ମନୁଷ୍ୟର ମଧ୍ୟ ଥିଲା ନ ଥିଲା ବେଳ ଅଛି । ମନୁଷ୍ୟସମାଜରେ ଯେପରି ଭୋଜ ହୁଏ, ଦେବତାମାନଙ୍କର ଉତ୍ସବଉପଲକ୍ଷରେ ସେହିପରି ଭୋଜର ଆୟୋଜନ ହୋଇଥାଏ । ମନୁଷ୍ୟପରି ଦେବତାମାନଙ୍କର ଖାଇବା ପ୍ରତି ଲାଳସା ଥାଏ । ସମୟ ସମୟରେ ଦେବ-ଦେବୀମାନେ ବିଶିଷ୍ଟ ଖାଦ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ ଭକ୍ଷଣକରି ରସନା-ତୃପ୍ତିର ଇଚ୍ଛା ପୋଷଣ ଏବଂ ପ୍ରକାଶ କରିଥାନ୍ତି । ମନୁଷ୍ୟ ସମ୍ମୁଖରେ ଖାଦ୍ୟପଦାର୍ଥ ପରିବେଶନ କଲେ ସେହି ଖାଦ୍ୟ ନିଃଶେଷ କିମ୍ବା ଆଂଶିକ ଭକ୍ଷିତ ହୁଏ । ଦେବତାମାନଙ୍କର ସମକ୍ଷରେ ଖାଦ୍ୟର ପରିମାଣ କମ୍‌ବେଶି ହେବାର ଦେଖା-ଯାଏନାହିଁ । ଅତଏବ ଦେବତାମାନେ ତାହା ଖାଆନ୍ତି ବୋଲି ବୋଧ ହେଉନାହିଁ । କହନ୍ତି "ଆଘ୍ରାଣଂ ଅର୍ଦ୍ଧଭୋଜନଂ" । ତାହାହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଦେବତାମାନେ ଖାଦ୍ୟର ଆଘ୍ରାଣ ଗ୍ରହଣକରି ଅର୍ଦ୍ଧାଶନ ମାତ୍ର କରନ୍ତି । ଦୁଃଖର କଥା ଯେ, ପୂର୍ଣ୍ଣଗ୍ରାସ ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବେନାହିଁ । ଏହି ଆଘ୍ରାଣ ବିଷୟରେ ପୁଣି ସନ୍ଦେହ ଜନ୍ମେ । ପ୍ରତିମାର ନାସିକା-ପଥରେ ବାୟୁ-ଗମନାଗମନର ଅର୍ଥାତ୍ ନିଃଶ୍ୱାସ-ପ୍ରଶ୍ୱାସର ଲକ୍ଷଣ ପ୍ରକାଶ ପାଉ ନଥିବାରୁ ଆଘ୍ରାଣ ଗ୍ରହଣ କରିବା ଅସମ୍ଭବ । ଦେବପୂଜା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯେଉଁସବୁ ସୁବାସିତ ପୁଷ୍ପ ଅର୍ପଣ କରାଯାଏ, ନିର୍ମାଲ୍ୟ ଦିଆଯାଏ, ତାହାର ଆଘ୍ରାଣ ଗ୍ରହଣ କରିବା ସମ୍ଭବ ବୋଧ ହେଉଅଛି କି ?

ଦେବତାମାନେ ନିଦ୍ରା ଯାଆନ୍ତି । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମତରେ ସେମାନେ ସର୍ବଦା ନିଦ୍ରିତ ଅର୍ଥାତ୍ ଅଚେତ ଅବସ୍ଥାରେ ଥାଆନ୍ତି । ଭୋଗ ହେବା ଉତ୍ତାରେ ଠାକୁର ପହଡ଼ କରନ୍ତି । ମନୁଷ୍ୟପରି ସେମାନେ ଲମ୍ବାୟମାନ ଅବସ୍ଥାରେ ଶୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଉପବିଷ୍ଟ ବା ଦଣ୍ଡାୟମାନ ଅବସ୍ଥାରେ ଶୋଇବାର ଉଦାହରଣ ପ୍ରାଣୀ-ଜଗତରେ ବିରଳ ନୁହେ । ଠାକୁରଙ୍କ ଉପରେ ଖଣ୍ଡେ ବସ୍ତ୍ର-ଆବରଣ ପକାଇ ଦେଲେ ଠାକୁର ନିଦ୍ରିତ ହୁଅନ୍ତି; ପୁନଶ୍ଚ ଉକ୍ତ ଆବରଣ ଉନ୍ମୁକ୍ତ କଲେ, ଠାକୁର ନିଦ୍ରାତ୍ୟାଗ କରନ୍ତି । ଏହି ଉଭୟ କାର୍ଯ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟର କରାଯାଉ ।

ଦେବତାମାନଙ୍କର ଭୟଭ୍ରାନ୍ତି ଅଛି । ଅନ୍ୟ କୌଣସି ସୁରାସୁରର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଦେଖିଲେ ଦେବରାଜ ଇନ୍ଦ୍ର ସ୍ୱୟଂ ଥରହର କମ୍ପନ୍ତି ।

ମୈଥୁନ-କାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ତ୍ୟାଗ କରି-ନାହିଁ । ଅଶ୍ୱିନୀକୁମାରଦ୍ୱୟଙ୍କର ଜନ୍ମ କିପରି ହେଲା ? ସ୍ୱର୍ଗର ଅପ୍ସରା ଉର୍ବଶୀ ଓ ମେନକା ଏବଂ ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଯୁଗଳମୂର୍ତ୍ତିର ଅବତାରଣା ଆଉ କାହିଁକି ? କାମଦେବ କନ୍ଦର୍ପର ପୁଷ୍ପବାଣ ଦେବତାମାନଙ୍କର ହୃଦୟଭେଦ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇଅଛି ।

ଏଥିରୁ ଜଣାଯାଉ ଅଛି ଯେ,
"ଆହାର ନିଦ୍ରାଭୟ ମୈଥୁନଞ୍ଚ
ସମାନମେତତ୍ ନରଣାଂ **ଦେବାନାଂ**" ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖାଯାଉ, ଦେବତା ଆଉ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆଉ କି ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଅଛି । ପୂର୍ବେ ଆମ୍ଭେମାନେ କହିଅଛୁଁ ଯେ, ଦେବତାମାନେ ଆହାର୍ଯ୍ୟ ପଦାର୍ଥର ଆଘ୍ରାଣ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ଏହିଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କର ରସନାତୃପ୍ତି ହୁଏ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ସେମାନେ ଅମୃତ ବା ସୁଧାର ଆସ୍ୱା-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦାନ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ଏହି ଅମୃତ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ "ଘୀଚିକା ଲଡ୍ଡୁ ବତ୍ର ।"

ଦେବତାମାନେ ମଦିରା ପାନକରନ୍ତି । ମନୁଷ୍ୟ-ସମାଜରେ ସୁରାପାନ ଘୃଣ୍ୟ ବିବେଚିତ ହୁଏ । ଦେବତାମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏହା କି ଶ୍ଳାଘାର ବିଷୟ ହୋଇପାରେ ? ଦେବଦେବ ମହାଦେବ ଗଞ୍ଜେଇର ବଡ଼ ପ୍ରିୟ । ଶୁଣିଅଛୁଁ, ଗଞ୍ଜେଇର ଧୂମପାନ ମନର ଏକାଗ୍ରତା ବଢ଼ାଏ । ସୁତରାଂ ଧ୍ୟାନନିମଗ୍ନ ଭୋଳାନାଥ ଏହାର ଭକ୍ତ । ଗଞ୍ଜାଖୋର ମନୁଷ୍ୟର ବୁଦ୍ଧି ଓ ମନର ଉତ୍କର୍ଷ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ବରଂ ବୁଦ୍ଧିର ବିପର୍ଯ୍ୟୟ, ମାନସିକ ଶକ୍ତିର ହ୍ରାସ, ସାଧାରଣ ଅବସାଦ, ପ୍ରମାଦ ଓ ଉନ୍ମାଦ ଜାତ ହୁଏ । ଦେବତାମାନଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ତାମ୍ବୁଲ ଓ ନାନାପ୍ରକାର ସୁଗନ୍ଧ ଦ୍ରବ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଧୂପ, ଧୂନକ, ଏସେନ୍ସ (ସୁବାସିତ ପୁଷ୍ପର ନିର୍ଯାସ) ର କାର୍ଯ୍ୟ କରେ ଏବଂ ଚନ୍ଦନ, ହଳଦି କିମ୍ବା ସାବୁନ୍ ପରିବର୍ତ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

ଗୋଟିଏ ସନ୍ଦେହର ବିଷୟ ଏହି ଯେ,ଦେବୋଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଗୁଆ, ଗୃତ୍ତଳ, ଡାଲି, କଞ୍ଚା ପନିପରିବା ଇତ୍ୟାଦି ସମର୍ପଣ କରାଯାଏ, ତାହାର ସଦ୍ବ୍ୟବହାର ଦେବତାମାନେ କିପରି କରନ୍ତି ? ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆମିଷ ଓ ନିରାମିଷ-ଭୋଜୀ ଅଛନ୍ତି । କେତେକ ଦେବତା ମଧ୍ୟ ଆମିଷାଶୀ । ଗ୍ରାମ୍ୟ ଦେବୀଙ୍କ ନିକଟରେ ଡାଙ୍କୁଣୀ ଫଳ, କୁକୁଡ଼ା ପ୍ରଭୃତି ଭୋଗ ଦିଆଯାଏ । ପଶୁବଳି ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚଳୁଅଛି । ନରବଳି-ପ୍ରଥା ଆଇନଦ୍ୱାରା ରହିତ ହୋଇଅଛି । ଅହିଂସାର ପରାକାଷ୍ଠା-ନିଦର୍ଶନ !

ମନୁଷ୍ୟ ଗୃହରେ ବାସ କରେ; ଦେବତାମାନଙ୍କର ବାସସ୍ଥାନ ଦେବାଳୟ । ମନୁଷ୍ୟର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର ଭୂପୃଷ୍ଠ, ଦେବତାମାନଙ୍କର ସ୍ୱର୍ଗ । ମନୁଷ୍ୟ ବିଜ୍ଞାନବଳରେ ବ୍ୟୋମ-ଯାନ ସାହାଯ୍ୟରେ ସ୍ୱର୍ଗରାଜ୍ୟ ଭ୍ରମଣ କରିବାର ସୁଯୋଗ ଉଦ୍ଭାବନ କରିଅଛି; ଅତଏବ ଦେବତାମାନେ କେବେ କେବେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଲୋକକୁ ଅବତରଣ କଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ଅନଧି-କାର ପ୍ରବେଶ ଦୋଷରେ ଅଭିଯୁକ୍ତ କରିବା ଅନୁଚିତ । ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜବଦ୍ଧ ହୋଇ ବାସ କରେ । ଦେବତାମାନ-ଙ୍କର ମଧ୍ୟ ସମାଜ ଅଛି । ବଡ଼ଲୋକ ଶ୍ରେଷ୍ଠଲୋକ ପରି, ବଡ଼ ଦେବତା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦେବତା ଅଛନ୍ତି । ସାମାଜିକ ବାଦ-ବିବାଦର ମୀମାଂସା ନିମନ୍ତେ ସଭା ଆହୂତ ହୁଏ । ଏହି ବିବାଦର ପ୍ରସ୍ତାବ ଓ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଦେବତା-ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମତଭେଦ, ଯୁକ୍ତିତର୍କ ଓ ମନୋମାଳିନ୍ୟ ଘଟେ । ସମୟ ସମୟରେ ଅଶାନ୍ତି ଓ ଯୁଦ୍ଧ ସଂଘଟିତ ହୁଏ ଏବଂ ପରେ ସନ୍ଧି ଓ ଶାନ୍ତି ସ୍ଥାପିତ ହୁଏ ।

ଦେବତାମାନେ ବସ୍ତ୍ର, ଉତ୍ତରୀୟ, ପାଦୁକା ଇତ୍ୟାଦି ପରିଧାନ କରନ୍ତି ଏବଂ ଅଳଙ୍କାର ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ବିଳାସବାସନା ଦେବତାମାନଙ୍କର ସୁଦ୍ଧା ଅଛି ।

ପୂର୍ବେ କହିଅଛୁଁ,ଦେବତାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଉଚ୍ଚ-ନୀଚ ଭେଦ ଅଛି । ଦେବଦେବ ମହାଦେବ, ଦେବରାଜ ଇନ୍ଦ୍ର, ଦେବଗୁରୁ ବୃହସ୍ପତି, ଦେବମାତା ଅଦିତି, ଦେବର୍ଷି ନାରଦ ଇତ୍ୟାଦି ଏହାର ପରିଚାୟକ । ଦେବତା-ମଣ୍ଡଳରେ ବିଦ୍ୱାନ୍ ଗଣେଶ, ବିଦୁଷୀ ସରସ୍ୱତୀ ।

ସ୍ୱର୍ଗଲୋକରେ ଦେବତାମାନଙ୍କର ଗମନାଗମନ ସକାଶେ 'ଗ୍ରହପଥ' ଅଛି । ଦେବତାମାନେ ଯାନବାହନବିଶିଷ୍ଟ ବିମାନରେ କିମ୍ବା ହସ୍ତୀ ଓ ଅଶ୍ୱପୃଷ୍ଠରେ ଆରୋହଣ କରନ୍ତି । ଦେବତାମାନଙ୍କର ସ୍ନାନାର୍ଥେ ମନ୍ଦାକିନୀ ନଦୀ ଅଛି । ଦେବଲୋକରେ ବୃକ୍ଷର ଅଭାବ ନାହିଁ । ଦେବତରୁ ମନ୍ଦାର, ସନ୍ତାନ ପାରିଜାତ, କଳ୍ପବୃକ୍ଷ ଓ ହରିଚନ୍ଦନ— ଉଦ୍ଭିଦ୍-ବିଜ୍ଞାନରେ ସ୍ଥାନ ପାଇନାହିଁ । ଦେବତାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସେନାପତି କାର୍ତ୍ତିକେୟ । ମୟୂରପୃଷ୍ଠରେ ଆରୋହଣ କରି ଦେବସେନାପତି କୁମାର କିପରି ସ୍ୱକାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ବାହ କରନ୍ତି କେ ଜାଣି ? ତେବେ ଅନ୍ୟ କେତେକ ଦେବଦେବୀଙ୍କର ବାହନ ମୂଷିକ, ଷଣ୍ଢ, ପେଚକ ଇତ୍ୟାଦି । ଦେବଯୁଗ ଅମରାବତୀ ଅତିକ୍ରମ କରିବା ସହଜସାଧ୍ୟ ନୁହେ । ସୁତରାଂ ଏପରି ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ହୋଇଛି ପରି ! ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ ସ୍ୱୟଂ ଦେବରାଜ ତାହା-ଙ୍କର ବଜ୍ରନିର୍ଘୋଷରେ ପୃଥିବୀକୁ ସ୍ତମ୍ଭିତ ଏବଂ ଧନୁ-ଉତ୍ତୋଳନରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଶଙ୍କିତ କରିଥାନ୍ତି; ପୁଣି ବିଦ୍ୟୁତ୍ ସାହାଯ୍ୟରେ (Search-light) ରୁଲ୍ଲ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗର ନିବିଡ଼ ଅନ୍ଧକାର ଭେଦକରି ମୁହୂର୍ତ୍ତମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥାବର-ଅସ୍ଥାବର ସମସ୍ତ ଖୋଜି ବାହାର କରି ପକାନ୍ତି ।

ଦେବତାମାନେ କଥା କହନ୍ତି; କିନ୍ତୁ କେହି ଦେବବାଣୀ ଶୁଣିନାହିଁ । ଶୁଣିଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ବୋଧହୁଏ ବୋଧଗମ୍ୟ ହୋଇନାହିଁ । ଆଜିକାଲି ଦେବଭାଷା (ସଂସ୍କୃତ) ମୃତ-ଭାଷାରୂପେ ଗଣ୍ୟ ହେଉଥିବାରୁ ସେହି ଭାଷାରେ କଥୋପ-କଥନ ପ୍ରାୟ ବିରଳ ହୋଇଅଛି । ନିତାନ୍ତ ମୂର୍ଖ ଲୋକ ସୁଦ୍ଧା ନିଜର ମାତୃଭାଷା ଛଡ଼ା ଆଉ ଗୋଟାଏ ଉଚ୍ଚଟା ଭାଷାରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

କଥୋପକଥନର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ବୁଝିପାରେ । ଦେବତାମାନେ ସେହିପରି ସଂସ୍କୃତଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଭାଷାଜ୍ଞାନ-ରହିତ ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଆପାତତଃ ଭାବଭଙ୍ଗୀରୁ ମନୁଷ୍ୟବକ୍ତାର ଭାବ ଗ୍ରହଣ କରି ପାରୁଥିବେ ।

ଦେବତାମାନେ ହାସ୍ୟ-କୌତୁକ, ଆମୋଦ-ପ୍ରମୋଦ ଓ ଗାନବାଦ୍ୟରେ କାଳାତିପାତ କରନ୍ତି । ଉର୍ବଶୀ, ମେନକା ପ୍ରଭୃତି ସ୍ୱର୍ଗର ବେଶ୍ୟାମାନେ ସୁନିପୁଣା ନର୍ତ୍ତକୀରୂପେ ପରିଚିତା ।

ଦେବତାମାନେ ତ୍ରିକାଳବେତ୍ତା । ମନୁଷ୍ୟମାନେ ଦ୍ୱିକାଳବେତ୍ତା ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା ଭବିଷ୍ୟତ୍ ରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାକୁ ପଶ୍ଚାତ୍‌ପଦ ହୋଇନାହାନ୍ତି ।

ଦେବତାମାନେ ଈର୍ଷା, ଦ୍ୱେଷ, କ୍ରୋଧ ପ୍ରଭୃତି ମାତ୍ସର୍ଯ୍ୟ-ଗୁଣମୁକ୍ତ ନୁହନ୍ତି । ପୂଜା କିମ୍ବା ପୂଜୋପକରଣର କୌଣସି ବ୍ୟାଘାତ ଜନ୍ମିଲେ ଦେବତା କ୍ରୋଧାନ୍ୱିତ ହୋଇ ସେବକର ସର୍ବନାଶ ସାଧନ କରିବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ସେତେବେଳେ ସେବକ ଅନନ୍ୟୋପାୟ ହୋଇ ଦେବତାଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବା ପାଇଁ ଦ୍ୱିଗୁଣ ପୂଜାର ଆୟୋଜନ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୁଏ ! ପୁଣି ବିପଦ ଆପଦ ପଡ଼ିଲେ, ବିଶେଷତଃ ମାଲମକଦ୍ଦମା କିମ୍ବା ରୋଗଯନ୍ତ୍ରଣା ହେଲେ ଯେପରି ଆଇନ୍‌ବ୍ୟବସାୟୀ ଓ ଚିକିତ୍ସକମାନଙ୍କର ଅର୍ଥାଗମର ପଥ ପ୍ରଶସ୍ତ ହୁଏ, ସେହିପରି ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ଆହ୍ୱାନ ଓ ଯାଚନା ମଧ୍ୟ ଖୁବ୍ ବଢ଼ିଯାଏ । ସେତେବେଳେ ଯାଚକ ଅନନ୍ୟୋପାୟ ହୋଇ ନାନା ଦେବତାଙ୍କୁ ପ୍ରଲୋଭନ ପ୍ରଦର୍ଶନପୂର୍ବକ ନୈବେଦ୍ୟ ଓ ଉତ୍କୋଚ ଦାନର ଆଶାରେ ବଶୀଭୂତ କରିବାକୁ ଯଥୋପଯୋଗୀ ଚେଷ୍ଟା କରେ । ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର କଥା ଯେ, ଦେବତାମାନେ କେବେ କେବେ ଏଥିରେ ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇ ପ୍ରକାଶ୍ୟଭାବରେ ଯାଚକର ମାନସିକ ଉତ୍କୋଚ ଗ୍ରହଣପୂର୍ବକ ସମ୍ମାନିତ ହୁଅନ୍ତି ।

ଦୁଃଖର ବିଷୟ ଯେ, ଦେବତାମାନେ ଅସ୍ଥିମାଂସବିଶିଷ୍ଟ ମନୁଷ୍ୟତୁଲ୍ୟ ବ୍ୟାଧିଗ୍ରସ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ତାହା ନ ହେଲେ ସ୍ୱର୍ଗ-ବୈଦ୍ୟ ଓ ଦେବଚିକିତ୍ସକ ଅଶ୍ୱିନୀକୁମାରଦ୍ୱୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭ କରି ପାରନ୍ତେ କି ?

ଦେବତାମାନଙ୍କର ଆହୁରି ଅନେକ କୀର୍ତ୍ତିକଳାପ-ସୁଖ୍ୟାତି ଓ ଅଖ୍ୟାତିର କଥା ଥିଲେଇହିଁ ଆମ୍ଭେମାନେ ସେ ସମସ୍ତ ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବାକୁ ବିରତ ହେଲୁଁ । ପ୍ରକୃତ-ବେତ୍ତାମାନେ ଦେବତାଗଣଙ୍କୁ ପ୍ରାଣୀ, ଉଦ୍ଭିଦ କିମ୍ବା ଜଡ଼-ଜଗତର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରିବେ, ନଚେତ୍ ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଜଗତ୍ ସୃଷ୍ଟି କରିବେ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମତରେ ସେମାନେ (immortal mortals) ଅଥାତ୍ ଅଶରୀରୀ ଶରୀରୀ । ତାହା ନ ହେଲେ ଉଲ୍ଲିଖିତ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ସବୁ ପ୍ରକାଶ ପାଆନ୍ତା କିପରି ? ମନୁଷ୍ୟର କଳ୍ପନାରାଜ୍ୟ ସୀମାବଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲେ ଦେବତାମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ଓ ସେମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ଗୋଟିଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଓ ପରିମିତ ସୀମା ଅତିକ୍ରମ କରି ସୁବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ଶୂନ୍ୟଗର୍ଭରେ ନିମଜ୍ଜିତ ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା ।

ଶ୍ରୀ ଅଧିରାଜମୋହନ ସେନାପତି ।

ନା ମାଖନପୁର । ଏଡ଼େବଡ଼ ଗାଁ ମଧ୍ୟ-ମଣ୍ଡଳରେ ଥିବ କି ନାହିଁ । ଛତିଶ-ପାଟକ ଜାତିଙ୍କର ବାସ । ବ୍ରାହ୍ମଣ କରଣଠୁଁ ଆରମ୍ଭ କରି ପାଣ କଣ୍ଡରା ଯାଏଁ ସବୁ ଜାତିର ଲୋକେ ଅଛନ୍ତି । ଲୋକେ କହନ୍ତି ମାଖନପୁର ପରି ବସ୍ତି ନାହିଁ । ସତ କଥାତ, ଏତେ ଘରବାଡ଼ି କେଉଁଠି ଅଛି ? ଯେ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ, ସେ ଆଡ଼େ ଖାଲି ଘରଗୁଡ଼ାକ ପଣ ପଣ, ତିଳ ପଡ଼େଇବାକୁ ଥାନ ନାହିଁ ।

ଏଡ଼େବଡ଼ ଗାଁଟାରେ ଘରେ ବୋଲି ଖଦାଳ । ଘରଟି ଯାଇ ଗାଁ ମୁଣ୍ଡରେ ଗୋଟାଏ ଢିପ ଉପରେ । ଆଖ ପାଖରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଖାଲି ବଲ ପଡ଼ିଆ । ନଈବଢ଼ି ହେଲେ ବଲବାଡ଼ି ଯେତେ-ବେଳେ ବୁଡ଼ିଯାଏ, ଢ଼ିପଟି ଗୋଟିଏ ଦ୍ୱୀପପରି ଦିଶେ । ଘରକୁ ତିନି ପରାଣୀ— ଗେରସ୍ତଟି, ଭାର୍ଯ୍ୟାଟି, ଆଉ ବେଙ୍ଗ-ଲଡ଼ି ପରି ଖଣ୍ଡିଏ ବୋଲି ପୁଅ । ପିଲାଟି ବାପମାଙ୍କର ଗଣ୍ଠିଧନ । ବାପ ବନ୍ଧେଇ ମଳକ ଦିନେ ହେଲେ ପିଲାଟିକି ଛୁଟି ବୋଲି କହିନାହିଁ । ମା'କଥା ଛାଡ଼ିଦିଅ, ବାରବର୍ଷ ବାଞ୍ଝ ରହି ଶେଷରେ ଏଇ ଖଣ୍ଡିକି ପାଇଛି । ଆଉ ଯେ ପିଲାଝିଲା ହେବ,ସେପରି ପରତେ ତ ନାହିଁ । ବାପମା ବି ଆଉ ପିଲା-ଝିଲା ଖୋଜନ୍ତି ନାହିଁ । ଆଉ ଖୋଜିଲେ କଣ ହେବ ? ଭଗବାନ୍ ଯେଉଁ ଖଣ୍ଡିକି ଦେଇଛନ୍ତି,ସେଇ ଖଣ୍ଡିକି ବଞ୍ଚି ଖାଇଥାଉ । ପ୍ରଭୁ ତାକୁ କୋଟି ପରମାୟୁ ଦିଅନ୍ତୁ । ସେଇତ ଢ଼େର ।

ପିଲାଟିର ନାଁ "ବାଇଜା" । ବାଇଜ ଜନ୍ମସଟା ଉପରେ ଯମଦେବତାର ଆଖି ପଡ଼ିବ ନାହିଁ—ବାପ ମା ଏଇସ୍ୱା ଭାବି ଏ ବଗ୍ଗ ନାଁ ଟି ଦେଇଥିଲେ । ବାଇଜାର ବୟସ ପାଞ୍ଚ-ବର୍ଷ । ପିଲାଟି ଦେଖିବାକୁ ବେଶ୍ ଡଉଲ ଡ଼ାଉଲ । ହାତ-ଗୋଡ଼ ଯେପରି ଦଳା ହୋଇଛି । ମୁଁହଟିତ ପୁନେଇ ଗୁଡ଼ । କପାଳଟି ଛୋଟ, ଆଖି ଦୁଅଟି ବେଶ୍ ଗୋଲ ଗୋଲ, ଦାନ୍ତ, ଗୁଡ଼ିକ ମୁକ୍ତାପରି । ଖଦାଳ ଘରେ ଏପରି ସୁଲକ୍ଷଣ ପିଲା କେହି କେବେ ଦେଖିଥିବେ ନାହିଁ । ମା ବାପ କେତେବେଳେ ପିଲାଟିକି ତଳେ ପକେଇ ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ବଡ଼ ଗେହ୍ଲା କରିଥାନ୍ତି । ପିଲାଟି ଯାହା ଖୋଜେ,ତାହା ଦିଅନ୍ତି । ବାଇଜା ଯଦି କହନ୍ତି—ତାର ସରଗର ଗୁଡ଼ ଲୋଡ଼ା, ମା ବାପ ତା ବି ସୁଦ୍ଧା ପ୍ରାଣ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ଆଣି ଦେବାକୁ ରାଜି ହୁଅନ୍ତେ । ବନ୍ଧେଇ ମଳକ ବଲକାମରୁ ଆସି ଆଗେ ପିଲା-ଟିକି ଥରେ କାଖାଏ—ସ୍ନେହରେ ଗୋଟିଏ ଚୁମ୍ବ ଦିଏ, ତା' ପରେ ଆଉ ଯଉଁ କଥା । ପିଲାଟିର ରୋଗ-ବଇରାଗ ହେଲେ ଘରେ ଅରାନ୍ଧ ଅବାଡ଼ । ମାଆଟି ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ବସି ଦିନ-ରାତି ଜାଗି ରହିଥାଏ । ଖାଇବା ନାହିଁ,ପିଇବା ନାହିଁ,—ଖାଲି ଭାବନା, କମିତ ପିଲାଟିର ଦେହ ସୁଦୁରିବ । ମନେ ମନେ ଦିଅ-ଦେବତାଙ୍କୁ ସୁମରଣା କରୁଥାଏ,—"ହେ ବାବା ବୈଦ୍ୟନାଥ ! ହେ ଠାକୁରେ ! ମୋ ଡ଼ାକ କ ଶୁଣିବ ନାହିଁ ? ହେ ପୀର ଗୋସେଇଁ ! ମୋ ପିଲାଟିକି ଭଲ କରିଦିଅ । ଷ୍ଟ୍ରି ଅଣାର ସିରଣୀ କଣି ଭୋଗ ଲଗେଇବ ।" ଏହିପରି ଭାବରେ ସୁଖେ ଦୁଃଖେ ଦିନ କଟିଯାଏ । ଗେରସ୍ତ ଭାର୍ଯ୍ୟା ଭିତରେ ଦିନେ କଞ୍ଜିଆ ନାହିଁ କି ତକରାଳ ନାହିଁ । ପେଜ-ପାଣି ଯାହା ଯେତେବେଳେ ମିଳିଲା, ତାହା ଖାଇ ଆନନ୍ଦରେ ଥାଆନ୍ତି । ଗାଁଖଣ୍ଡରେ କେହି ଦୁନେ ବନ୍ଧେଇକ ମୁହଁ ଝାଡ଼ି ଦି'କଥା କହିବାର ଦେଖିନାହିଁ, କି ବନ୍ଧେଇ ଘରଘର ପାଟି ବାଜିବାର କେବେ ଶୁଣିନାହିଁ । ଗାଁ ମାଇପେ କହନ୍ତି, ବାଇଜାମା'ର ବାଇଜା ଚିନ୍ତା ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ନାହିଁ । ସବୁବେଳେ ସେହି ପିଲାଟା ପିଛେ ଲାଗିଛି । ଆଉ କାହାର ଯିମିତି ପୁଅ ନାହିଁ ! ମାଲୋ, ସେ କି ଗେହ୍ଲା ! ରଜାଘର ପୁଅବି ତ ଏତେ ଗେହ୍ଲା ହେବେନାହିଁ । ଏସବୁ କଥାରେ ବାଇଜାମା କାନ ଦିଏନାହିଁ । ଦେବ ବା କିଆଁ ? ତା' ପୁଅଟି ନୁଖୁରା ପଡ଼ିଥିଲେ କେହି ଟିକିଏ ତେଲହଳଦୀ ଲଗାଇ ଦେଇ ଯିବକି? ତା' ପୁଅଟି ରୋଗ-ବଇରାଗରେ ସଡ଼ି ଯାଉଥିଲେ କେହି ତାର ରୋଗ-ବଇରାଗ ଛଡ଼ାଇ ଦେଇ ଯିବେ କି ? ଆଜି କାଲି ଯେଉଁ ଯୁଗ ! ଦିନସାରା ଖରାରେ ଠିଆ ହୋଇଥିଲେ ଛାଇକି କେହି ଡ଼ାକିବେ ନାହିଁ । ମରି ଯାଉଥିଲେ ପାଣି ମଦେ କେହି ମୁହଁରେ ଦେବେନାହିଁ । ତେବେ ବାଇଜାମା'ର ଗରଜ ପଡ଼ିନାହିଁ ଯେ,ଏକଥା ଶୁଣି-ବାକୁ ଯିବ । ସେ ମନେ ମନେ ଭାବେ,—ଖଦାଳ ବାପୁଡ଼ା ନରମାଖିଟି । ଯିଏ ଯାହା କହିବ, କହୁ । କା'କଥାରେ କଣ ଯାଏ ? ନା, କା' ରୁଣ୍ଡରେ କିଏ ହାତ ଦେବ ?

(୨)

ବାଇଜାର ସାତବର୍ଷ ଯାଇ ଆଠବର୍ଷ ପଶିଲା । ନାହାକ ପୁଅ ଦିନେ କହିଥିଲେ,—ବାଇଜାର ଯେବେ ସାତବର୍ଷ ଯାଇ ଆଠବର୍ଷ ପଶିବ,ବାପକୁ ବଡ଼ ଅଶ୍ରୁ ଠେକିବ । ସତକୁ ସତ, ଦିନ ଦଶଟା ଯାଇନାହିଁ ବନ୍ଧେଇ ମଳକକୁ ହେଲା ଆମ୍ବଶୂଳା ଝାଡ଼ା । ଯେତେ ଉପୁଦପାତି, ମୂଳମୂଳିକା ସବୁ କୁଆଡ଼େ ପାଣି ହୋଇଗଲା । କାଠମୁଣ୍ଡିଆପରି ମର୍ଦ୍ଦଟା, ଦିନ ଦୁଇ-ଟାରେ ଝଡ଼ି ମୁରଦାର ପରି ହୋଇଗଲାଣି । ଦେହଟା ଯେପରି କଳାକାଠ । ଥାଳୀପଟକ ପରି ମୁହଁଟା—ଶୁଖିକି' କଜଳପାତ ପରି ଦିଶୁଛି । ବିଛଣାରୁ ଉଠିବାକୁ ଆଉ ଜୋର ନାହିଁ । ଉଠେଇଲେ ଉଠେ, ବସେଇଲେ ବସେ । ପଦାକୁ ଯିବାକୁ ଦେହରେ ବଳ ନାହିଁ । ମଳମୂତ୍ର ଯାହା କରିବାର ସବୁ ବାହାରେ କରେ । ଏସବୁ ଦେଖି ବାଇଜାମାର ଜ୍ଞାନ ହଜିଗଲାଣି । ଦିନେ ନୁହେ, ଅଧେ ନୁହେ, ପନ୍ଦରଦିନ-କାଳ ପେଟକୁ ବିଲକୁଲ୍ ଦାନା ଯାଇନାହିଁ । ଯେତେ ଦିଅଁ-ଦେବତା ଅଛନ୍ତି, ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମାନସିକ କରି ସାରିଲାଣି । ସେ କଣ ଆଉ ଠାକୁରଘରେ ଅଛନ୍ତି ଯେ ଶୁଣିବେ ! ସମସ୍ତେ ତ ପଥର ପାଲଟି ଯାଇଛନ୍ତି । ହାୟ ହାୟ, ବାଇଜାମା'ର କପାଳରେ ପୁଣି ଏତେ କଷ୍ଟ ଥିଲା !

Digitized by srujanika@gmail.com

ପନ୍ଦରଦିନ ଯାଇ ଷୋଳଦିନ୍ ଦିନ ବେଳେଇ ନିହାତି ବେହାଲ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ଦେଖୁଁ ଦେଖୁଁ ସନ୍ନିପାତ ଘୋଟି ଗଲା । ଦେହପା ଯିମିତି କଣ୍ଟାପାଣି । ଆଖିପତା ଦୁଇଟା ଆଉ ଫିଟୁନାହିଁ । ତୁଣ୍ଡରୁ ଆଉ କଥା ବାହାରୁନାହିଁ । ବାଇଜାମାଆକୁ ଏତେବେଳେ ସମ୍ଭାଳେ କିଏ ? କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ଉଣ୍ଡି ବସିଗଲାଣି । ମୁଣ୍ଡ କୋଡ଼ିହୋଇ ଲମ୍ବୁଲୁହାଣ ହୋଇ-ଗଲାଣି । ବାଇଜା ଆଖିରୁ ଧାର ଧାର ଲୁହ ଗଡ଼ିଯାଉଛି । ବାପମୁହଁକୁ ବରାବର ଅନେଇ ରହିଥାଏ, ଆଉ କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ କହୁଛି "ବାପାଲୋ ମୋ ବାପା ! ଥରେ ଚାହିଁଲୋ ମୋ ବାପା ।" ବେଳେଇ ଥରେ ମାତ୍ର ଚାହିଁଦେଲା, ସେହି ତାହାର ଶେଷ ଚାହାଣି,ସେହି ଚାହାଣିରେ ହିଁ ପାର ।

ବେଳେଇ ଯଉଁଦିନ ମାୟାମମତା କାଟି ଦେଇ ଆଖି ବୁଜି-ଦେଲା, ବାଇଜା ମା ଭାବିଲା,—ଆଉ ଏ ପ୍ରାଣ ରଖି ଲାଭ କଣ ? ସଂସାରରେ ଯାହାକୁ ନେଇ ସୁଖ, ତା ତ ଚାଲିଗଲା । ଆଉ ବାକି ରହିଲା କଣ ଯେ, ସେ ମାଟି ଆବୋର ପଡ଼ି ରହିବ ?

କିନ୍ତୁ ତା' କି ହୁଏ ? ସେ ଯଦି ପଛେ ପଛେ ଚାଲିଯାଏ, ଏ ବାପଛେଉଣ୍ଡ ପିଲାଟି କାହାର ହେବ ? ଆଠବର୍ଷର ବାଳକ ବୋଲି ନୁହେ, ଆଜିଯାଏ ବି ନିଜ ହାତରେ ଖାଇ ଶିଖି ନାହିଁ । ଖୋଇଦେଲେ ଯାଇ ଖାଏ । ଲୁଗା ଖଣ୍ଡିଏ ପିନ୍ଧାଇ ଦେଲେ ଯାଇ ପିନ୍ଧେ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଏତେ ଦିନଯାଏ ଯାହାକୁ ଏତେ ଗେହ୍ଲା କରି ପାଳି ଆସିଛି, ଆଜି ତାକୁ ଦାଣ୍ଡର ଭିଖାରୀ କରିଦେଇ ଯିବ—ବାଇଜ ବୁଲି କୁକୁର ପରି ସେ ଆଜି ଦୁଆର ଦୁଆର ଅଇଁଣା ପନ୍ନ ଚୁଟି ବୁଲିବ—ଏହା କି ସେ ସହିପାରେ ? ମରିଗଲେ ସୁଦ୍ଧା ବାଇଜାର ଏ କଷଣ ଦେଖି ସେ ସ୍ଥିର ହୋଇ ରହି ପାରିବ ନାହିଁ । ଏହା ଭାବି ବାଇଜା ମା ହୃଦୟରେ ସାହସ ବାନ୍ଧିଲା-ଗୀ ଦେବତା ଗୋପାଳଜଉଙ୍କୁ ମନେ ମନେ ସୁମରଣା କରି କହିଲା—"ପ୍ରଭୁ,ପତିତପାବନ-ବାନା ! ଏ ଗଡ଼ଗଲା ଛେଉ-ଣ୍ଡଟି ତୁମ୍ଭର । ତୁମ୍ଭେ ରଖିଲେ ରଖିବ, ନହେଲେ ଆଉ ସାହା-ଭରସା ନାହିଁ ।" ପ୍ରଭୁ ତାର ଏ ଗୁହାରି ଶୁଣିଲେ କି ନାହିଁ, ସେହି ଜାଣନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ବାଇଜାମାର ଭଙ୍ଗାଗୁଡ଼ିରେ ଟିକିଏ ଜୋର ଆସିଲା ।

ସାଇ-ପଡ଼ସାରେ ଧାନଗୁଡ଼ିକ କୁଟି ମା, ପୁଅ ଦୁଇଟି ଯଥାକଥା କରି ଦିନ କାଟନ୍ତି । ବାଇଜାମା ଯେତେବେଳେ ଗାଁ ଗଣ୍ଡାକୁ ଧାନ କୁଟିବାକୁ ଯାଏ, ପୁଅଟିକି ସାଥିରେ ନେଇଯାଏ । ବାଇଜା ବି ଦଣ୍ଡେ ହେଲେ ମା ପାଖଛଡ଼ା ହୁଏ ନାହିଁ । ଦୁହାଳ ଗାଈ ପଛରେ କଅଁଳା ବାଛୁରୀ ପରି ସବୁବେଳେ ମା ପଛରେ ଗୋଡ଼େଇଥାଏ । ମା ଖାଇଲେ ଖାଏ, ବସିଲେ ବସେ, ଶୋଇଲେ ଶୁଏ । ମା ରାନ୍ଧି ବସିଲେ ବାଇଜା ଚୂଲି ଜାଳିଦିଏ । ମା ଶାଗ କେରେ ଗଡ଼ିଆ ପୋଖରୀରୁ ଡୋଳି ଆଣିଲେ ବାଇଜା ତାକୁ ବାଛିଦିଏ । ଏହିପରି ମା ପୁଅ ଦୁଇଟି ଭଙ୍ଗା କୁଡ଼ିଆ ଖଣ୍ଡିକରେ ପଡ଼ି ରହିଥାନ୍ତି ।

(୩)

"ବାଇଜାମା, ଘରେ ଅଛୁ ନା ?"

ରାତି ଘଡ଼ିଏ ହେବ । ମଲ୍ଲିଫୁଲ ବେଳେଇ ଦେଲା ପରି ଜହ୍ନ ପଡ଼ିଛି । ଏହି ସମୟରେ ହରିବଲ୍ଲଭ ମହାପାତ୍ର ଓରଫ ହରିମାହାପାତ୍ରର ଦୁଆରେ ଆସି ଉଭା । ବେଳେଇ ମହାପାତ୍ର-ଙ୍କର ମୂଲିଆ ଥିଲା । ଘର ଖଣ୍ଡିକ ବି ତାଙ୍କର ଜାଗାରେ । ହରିମହାପାତ୍ରଙ୍କ ପାଟି ବାରିପାରି ବାଇଜାମା ମଣିଷା ଖଣ୍ଡିଏ ନେଇ ତରତର ହୋଇ ଘରୁ ବାହାରି ଆସିଲା । ମଣିଷା ଖଣ୍ଡ ପିଣ୍ଡାରେ ପାରିଦେଲା ପରେ ମହାପାତ୍ର ଚେକା ମାଡ଼ି ବସି ପଡ଼ିଲେ । ବାଇଜାମା ତରିମରି ପଚାରିଲା—"ଆଜ୍ଞା, ସାଆନ୍ତେ ଘରେ ଯେ ।"

"ତୋ ପାଖରେ ଗୋଟାଏ କଥା ଅଛି ।"

"ମୋ ପାଖରେ ? ମୋ ପରି ଗରିବ ଲୋକଟା ପାଖରେ କଣ ଅଛି ମଣିମା ?"

"ଆଗୁ , ବାଇଜାମା, ଏ ବାଇଜାଟା ହେଣ୍ଡା ହେଣ୍ଡା ହୋଇ ଆଉ କେତେକାଳ ବୁଲୁଥିବ ?

"ଆଜ୍ଞା,ପିଲାଟି । ସେ କି ଆଉ ସାଆନ୍ତେ ଏ ପିଲା ବୟସରେ ମୂଲ ଲାଗିବ ?

"ମୁଁ କହୁଛି, ଆମ ଘରେ ରହୁ । ଗାଈ ଗୋରୁ ରଖିବ, ଡାକହାକ ଶୁଣିବ, କଣ କହୁଛୁ ? ବାଇଜାମାକୁ ଟିକିଏ ଦୋ ଦୋ ପାଞ୍ଚ କରିବାର ଦେଖି ହରିମହାପାତ୍ର ଟିକିଏ ଗମ୍ଭୀରଭାବରେ ପଚାରିଲେ—

"ହଁ କି ନା, କଣ କହୁଛୁ ?"

ବାଇଜାମା ଉତ୍ତର କଲା—"ନା" ।

"ତେବେ ତୁ ଆଉ ଚାହୁଁ କଣ ?"

"କିଛି ନା, ଆଜ୍ଞା ।"

"ଆଗୁ, ମାସରେ ଚାରିଅଣା ଦରମା ନେବୁ ।"

Digitized by srujanika@gmail.com

"ନା ମଣିମା, ପିଲାଟା । ସେ କ ଭ୍ରାମ କରିବ ?
"ମଲାରେ ପିଲାଟା, ସୁକୁମାରର ବାହା ଯାଉନାହିଁ । ଏତେ ଗେଲା କେଉଁ ଗୁଣକୁ ? ଯେତେ ହେଲେ ଗଣ୍ଡ ପୁଅଟାତ ?

ବାଇଜାମାକୁ ଏ କଥାଟା ବଡ ବାଧିଲା । ଘଡଏ କାଳ ସେ ଚୁନ ହୋଇ ରହିଗଲା—ପାଟିରୁ କଥା ବାହାରିଲା ନାହିଁ ।

ଜବାବ୍ ନ ପାଇଲେ ମହାପାତ୍ରେ ଭାରି ରୁଷିଯାନ୍ତି । ତମ୍ପ ପରି ଗର୍ଜି ଉଠିଲେ—ତୋର ମଗଜ ମିଳୁନାହିଁ, ଲୋ ଖଦାଳୁଣୀ । ବାଇଜାମା ଆଉ ସମ୍ଭାଳି ପାରିଲା ନାହିଁ । ଏ-ରକମ କଡ଼ା କଡ଼ା କଥା ସେ କାହାରି ମୁହଁରୁ ଶୁଣି ନାହିଁ । ଟିକିଏ ମୁହଁ ବୁଲେଇ ଦେଇ କହିଲା—"ମୋ ପୁଅକୁ ମୁଁ ରଖି ପାରେଁ ନରଖି ପାରେଁ, ଏତେ ଖପା କାହିଁକି ?"

ମହାପାତ୍ର—କଣ—ରଖିପାରୁ, ନରଖି ପାରୁ ! ଆଚ୍ଛା ରଖି ପାରିବା ନରଖି ପାରିବା କାଟି ଦଉଛୁ । ମୁଁ କହୁଛି, ଆଜି ଏଠାରୁ ବାହାରି ଯା, ନହେଲେ ପାଣ ହାତ ହାତରେ ପିଟେଇ ବାହାର କରିଦେବି । କାହା ଜାଗାରେ ଅଛୁ ଜାଣୁ ନା ? ଏହିକୁଣି ଯଦି ଇଚ୍ଛା କରିବ, ତୋତେ ଆଉ ତୋ ଗେଲା କୁଅଁରକୁ ଘରୁ ନକଲ କରିଦେବି । ତୋର ଏତେବଡ ଦମାକ । ଗଣ୍ଡ ଏବେ ଷେଣ୍ଢ ହେଲୁଣି କିଲୋ ।

ଏହା କହି ମହାପାତ୍ରେ ଥମ୍‌ଥମ୍ ହୋଇ ଚାଲିଗଲେ । ଚାଲିଗଲାବେଳେ ପା'କରେ ଗୋଟାଏ ଗୋଡ଼ତ କୋଣ-କରେ ଗୋଟାଏ ଗୋଡ । ମହାପାତ୍ରେ ବଡ ରାଗୀ ଲୋକ । ଟିକିଏ କଥାକୁ ରାଗି ନିଆଁ ହୋଇଯାନ୍ତି । ଦୟାଧର୍ମ ତ ଦେହରେ ନାହିଁ । ଲୋକେ କହନ୍ତି, ମହାପାତ୍ରେ ତ ମଣିଷ ନୁହନ୍ତି—ପଥର ।

ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଗରମ ଗରମ କଥା ଶୁଣି ବାଇଜାମା ଆଉ ସମ୍ଭାଳି ପାରିଲା ନାହିଁ । ଘଡଏ ଯାଏ ପିଣ୍ଡାରେ ବସି ବାହୁନ ହୋଇ କାନ୍ଦିଲା । ଯେତେ କାନ୍ଦୁଥାଏ, ତେତେ ବେଶି କୋହ ଉଠୁଥାଏ । କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ଲୁଗାଖଣ୍ଡ ଭେଦି ଗଲାଣି । ବାଇଜା କହୁଛି ,"ମାଲୋ ତୁ ଆଉ କାନ୍ଦନା, ମୋ ମୁଣ୍ଡ ଖାଇବୁ, ତୁ ଆଉ କାନ୍ଦନା ।" ପିଲାଟିର ଏ କଥା ଶୁଣି ବାଇଜାମା ଟିକିଏ ଚୁନ ହେଲା । ଲୁହ କିନ୍ତୁ ସେହିପରି ଧାର ଧାର ହୋଇ ଗଡ଼ି ଯାଉଥାଏ । ମନରେ କେତେ କଥା ଆସି ପଡୁଥାଏ । ହାୟ, ବିଭେଇ ଯଦି ଆଜି ବଞ୍ଚିଥାନ୍ତା, ବାଇଜାମାକୁ ଆଉ ଏତେ ଲୋକଙ୍କ ଝିଙ୍ଗାସ ସହିବାକୁ ପଡ଼ିଥାନ୍ତା ? ପାଞ୍ଚଲୋକେ ଆସି ଆଜି ତାକୁ ଗଣ୍ଡ ବୋଲି ଗାଳି ଦେଇ ଯାଉଛନ୍ତି । ବିଧାତା କଣ ବାଟ ରଖିଛି ଯେ, ସେ ଲେଉଟେଇ ବିପଦ ଜବାବ ଦେଇ ଆରମାନ ନେବ ? ହାୟରେ କପାଳ, ଏତେ କଷଣ ବି ତା ପୋଡ଼ା କପାଳରେ ଲେଖାଥିଲା !

ମନଟା ଯେତେବେଳେ ଟିକିଏ ସ୍ଥିର ହେଲା, ବାଇଜାମା ଭାବିଲା—ତାର ସବୁ ଯାଇଛି । ଅଛି ବୋଲି ଏହି ଘର ଖଣ୍ଡିକ । ଏଠୁଁ ଗଲେ ତାକୁ ଆଉ ବାସ କାହିଁ ? ଟିକିଏ ମୁଣ୍ଡ ଗୁଞ୍ଜିବାକୁ ବି ତାକୁ ଠାବ ମିଳିବ ନାହିଁ । ଏକେତ ଅରକ୍ଷିତ ଲୋକ,ତା ପଛକୁ ପୁଣି ବାଳୁତ ପିଲାଟି—ଗଣ୍ଡଘର ଛେଉଣ୍ଡଟି ବେକରେ ବନ୍ଧା । ନିଜପାଇଁ ତାର କିଛି ଚିନ୍ତା ଥିଲାନାହିଁ । ଚିନ୍ତା କେବଳ ସେହି ବାପଛେଉଣ୍ଡ ପିଲାଟି ପାଇଁ । ତାକୁ ନେଇ ସେ କାହା ଓଳରେ ଯାଇ ପଡ଼ିବ, କିଏ ଟିକିଏ ତାକୁ ଥାନ ଦେବ ? ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ସେ କରେ କଣ ?

ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି ଢେର ଢେର ଭାବିଲା । ଶେଷରେ ଠିକ୍ କଲା ଯେ, ଖୁବ୍ ଭୋର ଭୋର ଉଠି କୁଆ କୋଇଲି ନ ଗାଉଣୁ ବାଇଜାକୁ ନେଇ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଘରେ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଆସିବ, ଆଉ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ହାତ ଯୋଡ଼ି କ୍ଷମା ମାଗିବ । ଏହା ଛଡ଼ା ଆଉ ଉପାୟ କଅଣ ? ବିଧାତା ତ ବଡ଼ଲୋକଙ୍କୁ କହିବାଲାଗି ଆଉ ଗରିବଙ୍କୁ ସହିବାଲାଗି ଜନ୍ମ ଦେଇଛି । ବାଇଜାକୁ ବି ସେ ଏକଥା କହିଲା । ବାଇଜା ଶୁଣି ହଁ କଲା । ମା ଆଖିରେ ଲୁହଟୋପାଏ ଦେଖିଲେ ବାଇଜାକୁ ବଡ଼ ବାଧେ । ମା ଯେତେବେଳେ କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ତାକୁ ସବୁ ହାଲ କହିଲା, ସେ କି ଆଉ ନା କରିପାରେ ? ଆଠବର୍ଷର ପିଲା ହେଲେ କଣ ହେଲା, ତାର କଣ ଆଉ ବୁଦ୍ଧି ନାହିଁ ? ପୁଣି ପୁଅତ ପୁଅ, ବାଇଜାପରି ପୁଅ କେତେଟା ଅଛନ୍ତି ? ସେ ମା' କଥା ନମାନି ରହେ କେତେକେ ?

ତହିଁ ଆରଦିନ ସକାଳେ, କୁଆ କା-ରବ ଦେଇନାହିଁ, ବାଇଜାମା ବାଇଜାକୁ ଉଠେଇଲା, ଦାନ୍ତପତର ଘସେଇ-ଦେଲା । ଦିଟା ଏଣୁ ତେଣୁ ପାଟିରେ ପକାଇବାକୁ ଦେଲା । ତା'ପରେ ମା ପୁଅ ଦିହେଁ ବାହାରିଲେ । ଘଡ଼ିକ ଭିତରେ ଯାଇଁ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଘରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ବହୁତ କୁହାବୁଲା କରି, ଜୁହାର ନେଇଗଲା ହୋଇ ମା ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ (ମହା-ପାତ୍ରଙ୍କ ଘରଆଡ଼) ପାଖରେ ବାଇଜାକୁ ଛାଡ଼ି ଦେଇ ଆସିଲା । ଆସିଲାବେଳେ ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ ଗୋଡ଼ ଧରି କହି

Digitized by srujanika@gmail.com

ଆସିଲା—"ମା ସାଆନ୍ତାଣି ! ଅରଖିତର ସାହାଭରସା ତୁମ୍ଭେ । ତୁମ୍ଭର ଆଶାରେ ପିଲାଟିକ ଗୁଡ଼ିଖଲ । ଟିକିଏ ସୁନଜର ଦେଇଥିବ, ମା' ସାଆନ୍ତାଣି, ଆଉ ବେଶି କଣ କହିବ ?"

ବାଇଜା ମା' ବାଇଜାକୁ ଗୁଡ଼ି ଆସିଲା ସତ, କିନ୍ତୁ ତାହା ବୁକ ଉପରେ ସେହି ଦିନରୁ ଯେପରି ଗୋଟାଏ ସାତମହଣିଆ ପଥର ଚାପା ହୋଇ ରହିଲା, ସେ ଆଉ ଉଙ୍କିବାର ନୁହେ ।

(୪)

"ରେ ବାଇଜ, ବାଇଜରେ, ଆଇଲୁ,
ଏଆଡ଼େ ଆଇଲୁରେ ବାପ ।"

ବେଳ କାହୁଁ କାହିଁଲି ହେଲାଣି । ବାର ଉପରେ ଗୋଟେ ବାଜିଲାଣି । ସାଆନ୍ତ ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ ଦ'ପହରିଆ ପହଡ଼ ଭାଙ୍ଗିଲାଣି । ବାଇଜା ଗୋଠକୁ ଯାଇଥିଲା । ଗୋଠରୁ ଆସି ଘରେ ଗୋଡ଼ ଦେଇଛି କି ନା, ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ ସରୁଗଳା ବାଜ ଉଠିଲା—"ରେ ବାଇଜ, ବାଇଜରେ, ଆଇଲୁ, ଏଆଡ଼େ ଆଇଲୁରେ ବାପ ।" ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କର ଦୁଇଟି ଗଳା । କେତେବେଳକୁ କେଉଁ ଗଳାଟି ସାଜିବ, ସାଆନ୍ତାଣୀ ତା ବେଶ୍ ଜାଣନ୍ତି । କାମ କରି ନେବା ବେଳେ, କଅଁଳ ଗଳାଟି ବାହାରିଆଏ । କାମ ସରିଲେ ଉନେ ଗଳା । ଉଚ୍ଛୁଣିକା କାମର ବଖତ । ପିଲାପିଲି ଖାଇଛନ୍ତି, ଆଉ ଖୋଦ ସାଆନ୍ତ-ସାଆନ୍ତାଣୀ ବି ଖାଇ ଯାଇଛନ୍ତି, ଅଇଁଠା ବାସନଗୁଡ଼ାକ ରଜଟା ହୋଇ ପଡ଼ିଛି, ତାକୁ ପୁଣି ଧୋଇବ କିଏ ? ଆଗରୁ ସାଆନ୍ତାଣୀ, ନ ହେଲେ ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ ଗେହ୍ଲାଝିଅ ନାଣ୍ଡୀ ଧୂଆମଜା କରୁଥିଲେ । ସେ ଖାଲି ଯୁଗ ନଗଲାକୁ ସିନା । ଏବେ ତ ଗୃହିଣୀଆ ଟୋକାଟେ ରହିଲା । ସେ କଣ ବସି ବସି ଖାଇବ ? ବାଇଜା ଉପରେ ଯିମିତି ନଜରଟା ପଡ଼ି ଯାଇଛି, ସାଆନ୍ତାଣୀ କଅଁଳେଇକ'ଡ଼ାକ ଦେଲେ—"ବାଇଜରେ, ଏ ବାସିନତକ ନେଇ ଯା, ପୋଖରୀରୁ ବୁଡ଼େଇ ଦେଇ ଆଣ, ଏଇଠି ଥାଲପର ଆସିବୁ ।"

ବାଇଜାର ତ କପାଳ । ସାରା ସକାଳୁଁ ବାସିକାମ ସାରି ଯାଇଥିଲା । ପେଟରେ ଗୁରଟା ହେଲେ ଦାନା ପଶିନାହିଁ, ଭୋକଶୋଷରେ ହିଁସା ଉଡ଼ୁଛି । ଆଠବର୍ଷର ପିଲାଟା । ଏତେ ବେଳା ହୋଇଥିଲା । ସକାଳୁ ଉଠି ପଖାଳ ପେଟେ ନ ଖାଇଲେ ଘରୁ ଗୋଡ଼ କାଢ଼ୁ ନଥିଲା । ଆଜି ପୁଣି ତାର ଏ ଦଶା ! ଗୁଇ ଲେଉଟିବାକୁ ବସିଲାଣି, ଏତେବେଳଯାଏ ଖଡ଼ା ଉପାସ । ଏ କଥା ବୁଝୁଛି କିଏ ? ବାଇଜା ଆଉ ସମ୍ଭାଳ ରହି ପାରିଲା ନାହିଁ । ଏମିତି ଗୋଟାଏ କୋହ ଉଠିଲା ଯେ, କିଁ କିଁ ହୋଇ କାନ୍ଦିପକାଇଲା । ମା' ସାଆନ୍ତାଣୀ ଏହା ଦେଖି ଗର୍ଜି ଉଠିଲେ । ଦାନ୍ତ ଚିରିମେଇ ହେଇ ଧାଇଁ ଆସିଲେ । "କରେ, ଏତେ ସକସକ କାହିଁକି ? କାମଟିଏ କରିବାକୁ କହିଲେ ଜଗରକୁ ଲାଗୁଛି । କଉଁ ରଜା ବାଦ-ସାହି ଘରେ ବଢ଼ିଥିଲୁ କରେ ? କାମଦାମର ନାଁ ନାହିଁ, ଖାଲି ବସି ବସି ଗେଫା ମାରିବାକୁ କହିଥିବ । ବେଲାକଂସା ବୋଲି ଦ'ଖଣ୍ଡ, ସେତକ ବୁଡ଼େଇଦେଇ ଆଣିବାକୁ ଗତର ଚଳୁନାହିଁ ! ଉଚ୍ଛୁଣିକା ଗିଳିବୁ କାହିଁରେ—ମଆଁରେ ବା ଚୂଲିରେ ? ଏଇ ତଳେ କୁଡ଼େଇ ଦଉଛି, ଖା ।"

ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ କଅଁଳ ଗଳାଟି ଏହିପରି ଲହମାକେ ଲେଉଟି ପଡ଼େ । ବାଇଜା ବିଚାରି କଣ କରିବ ? ଧୀରେ ଧୀରେ ଯାଇଁ ଅଇଁଠାତକ ଗୋଟାଇବାକୁ ବସିଲା । ଆଖିଲୁହ ତଳପା ଉପରେ ପଡ଼ୁଥାଏ । ଯାହାହେଉ, ବାସନକୁସନ ଗୋଟାଇ ନେଇ ପୋଖରୀକୁ ଗଲା । ଧୁଆଧୋଇ କରି ଥାକଟିଏ କଲା । ପାଣିରେ ଡୁବଟାଏ ମାରିଦେଇ ଝଟ୍ କରି ଲୁଗାଖଣ୍ଡ ପଖାଳ ଚପୁଡ଼ି ପକେଇଲା । ଦେହ ହାତ ପୋଛିହୋଇ ବେଲାକଂସା ଗୁଡ଼ାକ ଧରି ଆସୁ ଆସୁ ହଠାତ୍ ଗୋଡ଼ଟା ଖସରି ଗଲା—ଝମାଝମ୍, ଝମାଝମ୍, ବେଲାକଂସା-ଗୁଡ଼ାକ ସବୁ ତଳେ ପଡ଼ିଗଲା । ଶବ୍ଦଟା ଶୁଣି ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ ଗେହ୍ଲା ଝିଅ ନାଣ୍ଡୀ କେଉଁଠି ଥିଲା, ଧାଇଁ ଆଇଲା । ଦେଖିଲା, ଏ କାଣ୍ଡ । ବେଲା କଂସା ଭିତରେ ପଥରବାସନ ଥିଲା, ଭାଙ୍ଗି ଦଖଣ୍ଡ ହୋଇ ଯାଇଛି । ଆଉ ନାଣ୍ଡୀକି ସମାଜେ କିଏ ! ଗଡ଼ିଆଭିତରୁ ଗର୍ଜିଗର୍ଜିକା ଆଇଲା—"ମାଲେ, ମା, ସବୁ ସତ୍ୟାନାଶ । ବେଲା କଂସା କଣ ଆଉ ଅଛି ? ସବୁ ଭାଙ୍ଗି ଛତୁ ହୋଇଗଲାଣି । ଗେହ୍ଲା ଗୃହିଣୀଟିଏ ଘରେ ରହିଛୁ, ଏବେ ମଜା ପା ।"

ନାଣ୍ଡୀ ଏକ ନିଃଶ୍ୱାସରେ କଥାଟା କହି ପକାଇଲା । ମା ତ ଶୁଣି କାବା । ଘଡ଼ିଏ କାଳ ପାଟିଟା ଆଁକରି ରହିଗଲା । ସତେ ଯିମିତି ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଅକାଳ ଚଡ଼କଟାଏ ଛାଡ଼ି ପଡ଼ିଲା । ନାଣ୍ଡୀ ଧାଇଁ ଯାଇ ଭୂଠରୁ ବେଲାକଂସା ସବୁ ଘେନି ଆସିଲା । ବାଇଜା ଭେଲକା ମାରିଲା ପରି ଚୁପ୍ ହୋଇ ଭୂଠ ଉପରେ ବସିଥାଏ । ଆଉ କଣ ତା ପାଟିରୁ କଥା ବାହାରୁଛି ? ଖାଲି କନ୍ଦାକଟା ଲାଗେଇଛି, ଆଉ ଘଡ଼ିକେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପହଡ଼କେ ଶୁଖିଲା ମୁହଁ ଖଣ୍ଡ ଉଦା ଲୁଗାରେ ପୋଛି ଲଗେ-ଇଛି । ଘରକୁ ଆସିବାକୁ ତାର ସାହାସ ହେଉନାହିଁ ।

ଭଙ୍ଗା ପଥୁରିଟାକୁ ଦେଖି ସାଆନ୍ତାଣୀ ଘଡ଼ିଏକାଳ ବାହୁ-ନଲେ । ହାସ୍ୟ ହାସ୍ୟ, ସାର ଚଜଟି । ସେପରି ଚଜଟାଏ କି ସହଜରେ ମିଳେ ? ସାଆନ୍ତାଣୀ ତାକୁ ବାରଣୀ-ଯାତ୍ରାରୁ କିଣି ଆଣିଥିଲେ । ଦାମ୍ କି କମ୍, ଚାରିଗଣ୍ଡା ପଇସା ! ଆହା ଆମ୍ବିଳୀ ଚଅଣଟି ଖାଇବୁ ସେଇଥିରେ ଏକା ! ଘଡ଼ିଏଯାଏଁ ହାଇପି ସାଇପି ହୋଇ କହିଲେ,—"ଅଳପାଇସିଆ କୁଆଡ଼େ ଗଲାଲେ ନାଣ୍ଡି !" "ଗଡ଼ିଆ ଚୁଠରେ ମରୁଛି, ଆଉ କଉଁ ଗାତକୁ ଯିବ ? ଆରେ ଯୋଗିମାଣିଆ, ଏଆଡ଼େ ଆ । ସେଠି ପୋଡ଼ା ହେବୁ କି ?" ବାଇଜା ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ଦୁଆରଯାଏଁ ଆଇଲା । ଦୁଆର ଡେଇଁବାକୁ ତାର ସାହାସ ହେଲାନାହିଁ । ନାଣ୍ଡୀ ଡେବରି ହାତରେ ତାହାର ଡାହାଣ କାନଟା ଧରି ଘୋସାରି ଆଣିଲା । ମହାବଳୀ ବାଘୁଣୀ କବଳରେ ମୃଗଶିଶୁ ପଡ଼ିଲା ପରି ବାଇଜା ବରଡ଼ାପତର ପରି ଥରୁଥାଏ । ମା କହିଲେ—"କି—ଏତେ ଆଦର ପଡ଼ିଛି କାହିଁକି ? ଡାଙ୍କୁଣୀଗିଆକୁ ଦେଖିଲାବେଳକୁ ମୋ ହାଡ଼ ତ କଡ଼କଡ଼ ହେଉଛି । ଉଁ, ଖାଲି ବଖାବଳୀରେ ଦଅନ୍ତି ।" ଏହା କହି ସାଆନ୍ତାଣୀ ଡ଼ଗଡ଼ଗ ହୋଇ ହାଣ୍ଡି-ଶାଳକୁ ଚାଲିଗଲେ । କଂସେ ଡୋରାଣି, ପୁଞ୍ଜେ ଭାତ ଆଣି ବସେଇ ଦେଇ କହିଲେ,—"ଏବେ ଗିଳ୍ ।" ବାଇଜା ଗିଳିବ କଅଣ ? ଶୋଷ କରୁଥିଲା, ଡୋରାଣି ମନାକ ଏକ ନିଃଶ୍ୱାସରେ ପିଇଦେଲା । ତା' ପରେ, ଗଡ଼ିଆରୁ ବାସନ ଖଣ୍ଡକ ଧୋଇଆଣି କାହାରିକ କିଛି ନ କହି ଗୋଠକୁ ଗଲା । ଗଲାବେଳେ ବାଟସାରା ଲୁହ ପଡ଼ିପଡ଼ିକା ଯାଉ-ଥାଏ, ମୁହଁଟି ବରାବର ତଳକୁ ହୋଇଥାଏ ।

୫

ଦଇବ ଯେତେବେଳେ ଦଣ୍ଡ ଦିଏ, ନତାଡ଼ିପତାଡ଼ି ଦଣ୍ଡ ଦିଏ । ଯେଉଁଦିନ ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ ସାର ପଥୁରିଟି ଭାଙ୍ଗି ଦଖଣ୍ଡ ହୋଇଗଲା, ସେହିଦିନ ଆଉ ଏକ ଘଟଣା ଘଟିଲା । ବାଇଜା ଘରୁ କିଛିଦୂର ବାହାରିଯାଇ ଗୋଟିଏ ଗଛମୂଳ-ରେ ଘଡ଼ିଏ ଖଣ୍ଡେ ବସି ଢେର ଭାବିଲା । କଣ ଭାବିଲା, ସେ ଜାଣେ; କି ଯେ ଦିନରାତି କରୁଛି, ସେ ଜାଣେ । ଶେଷରେ ଗୋଟାଏ ଫଁ କରି ନିଃଶ୍ୱାସ ପକାଇ ଉଠିଲା । ଉଠି ଚାଲିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା । ବାଟ ଚାରି ପାହୁଲ ଯାଇଛି କି ନାହିଁ, ଦେଖିଲା ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ବିଶାଳ ବଳରେ କାହାର ଗୋଟାଏ ଗାଈ ପଶିଛି । ଗୋବରା (ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ) ଆଉ ତା' ପୁଅ ଶଙ୍କରା ଦଉଡ଼ା ଧରି ଏପାଖ ସେପାଖ ଗୋଡ଼ାଇ-ଛନ୍ତି । ଏଇ ଧରିଲେ ଯେ ! ବାଇଜା ଦେଖିଲା, ଗାଈଟା ଆଉ କାହାରି ନୁହେ—ତାହାରି ଅର୍ଥାତ୍ ହରିମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଘର ଗାଈ । ଗାଈ ନାଁ "ମଙ୍ଗଳା" । ବାଇଜା ଗାଈସବୁ ଆଉ ଜଣକ ଜମା ଦେଇ ଆସିଥିଲା । ସେ ଏ ଗାଈଟାକୁ କିପରି ଛାଡ଼ିଦେଇଛି । ଏବେ କରେ କଣ ? ଏହିକ୍ଷଣି ନେଇ କାଞ୍ଜିଆହାଉଦାରେ ନାଇଦେବ । ଏହା ଭାବି ବାଇଜା ସେ ଆଡ଼କୁ ଧାଇଁଲା । ଗୋବରା ହାତଗୋଡ଼ ଧଇଲା, ଜୁହାରଜୁହାର ହେଲା, ଢେର କାକୁତିମିନତି କଲା । କିନ୍ତୁ ସେ କି ଶୁଣିବା ଲୋକ ! ଗାଈଟାକୁ କାଞ୍ଜିଆ-ହାଉଦାରେ ଦେଇଲେ ତାର ଅଫିମ ଖରଚଟା ଚଳିଯିବ । ତେବେ ସେ ଛାଡ଼ିବ କିଆଁ ? ଚାରିଦିଗ ଅନ୍ଧାର ଦେଖି ବାଇଜା ଧାଇଁଲା । ଧାଇଁ ଧାଇଁ ଖାଉଦଘରେ ପହଞ୍ଚିଲା । ନାଣ୍ଡୀ ଦାଣ୍ଡପିଣ୍ଡାରେ ବସିଥିଲା । ତାକୁ ଧାଇଁ ଧାଇଁ ଆସିବାର ଦେଖି ପଚାରିଲା, "କରେ କୁଡ଼ା, ଧାଉଁଛୁ କାହିଁକି ?" ବାଇଜା ଥରଥର ଗଳା କରି କହିପକାଇଲା-"ବାବାସାଆନ୍ତଙ୍କୁ ଡାକ ଦେ, ମଙ୍ଗଳା କାଞ୍ଜି-।" ନାଣ୍ଡୀ କଥାଟା ଚଟ୍‌କରି ଠଉରେଇ ନେଲା । ମନେମନେ ବିଟିକିଏ ଖୁସି ହେଲା । ଖୁସିର କାରଣ—ବାଇଜା ଆଜି ପଦ-କାତେ ଶୁଣିବ, ଆଉ ଗୋଟାକାତେ ଖାଇବ । ଗାଈକଥା ଶୁଣି ସାଆନ୍ତସାଆନ୍ତାଣୀ ଦୁହେଁ ଗୋଟିମତେ ଲାଲ ହୋଇ-ଗଲେ । ମହାପାତ୍ରେ ସେତେବେଳେ ବାଇଜାକୁ କିଛି ନ କହି, ସିଧାସରପଟ କାଞ୍ଜିଆହାଉଦାଆଡ଼କୁ ଧାଇଁଗଲେ । ଦେଖିଲେ, ଗାଈ କାଞ୍ଜିଆହାଉଦାରେ ଭର୍ତ୍ତି ହୋଇଗଲାଣି । ଆଉ ଉପାୟ କଅଣ ? ରାଗରେ ଗଁ ଗଁ ହୋଇ ଘରକୁ ଫେରିଲେ । ଘରେ ପହଞ୍ଚି ଆଗେ ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଲା ବାଇଜା ଉପରେ । ବାଇଜାଟି ଖୁଣ୍ଟକୁ ଆଉଜି ମୁହଁଟି ଶୁଖେଇଦେଇ ଛିଡ଼ା ହୋଇଛି । ମହାପାତ୍ରେ ଗର୍ଜିଉଠି ତାକୁ ଖୁଣ୍ଟପାଖରୁ ଟାଣିଆଣିଲେ । ଖୁବ୍ ଗୋଟାକାତେ ମାର ଚାଲିଗଲେ । ବାଇଜା ଉଁ ଚୁଁ କିଛି ପାଟି ଫିଟେଇ ନାହିଁ ।

ରାତି ହେଲା । ସେ ଦିନ ନିଶାପାଳନ ଯୋଗେ ଘରର ରନ୍ଧାବଢ଼ା ବନ୍ଦ । ନାଣ୍ଡୀ ଦିଟା ପଖାଳ ଖାଇ ଶୋଇଲା । ବାଇଜାଟିର କେହି ଖୋଜଖବର ନେଲେ ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ କବାଟ କଳି ଶୋଇଲେ । ଛେଉଣ୍ଡ ପିଲାଟି ଦାଣ୍ଡପିଣ୍ଡାରେ ମେଣ୍ଢାଟିଏ ହୋଇ ବସିଥାଏ ।

ରାତି ଦଶଟା ବାଜିଲାଣି । ସଭିଙ୍କ ଘରେ ଆଲୁଅ ନିଭି-ଗଲାଣି । ବାଇଜା ଉଠିଲା, ଆଗପଛକୁ ଚାହିଁଲା, ସମସ୍ତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପାଖକୁ ଆସିଲା—ଆଉ କେଉଁଆଡ଼କୁ ଅନେଇନାହିଁ-ଏକ ନିଃଶ୍ୱାସରେ ଆସି ଆପଣା ଘରଟି ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିଲା । ବାଇଜାମା କବାଟ ଖଳଦେଇ ଶୋଇପଡ଼ିଥିଲା । ଦୁଆରେ ହାତ ମାରି ବାଇଜା ଡ଼ାକିଲା-"ମା ମା" । ଡ଼ାକେ, ଡ଼ାକ, ତିନି ଡ଼ାକ ଦେଲା, ଜବାବ୍ ପାଇଲାନାହିଁ । ବାଇଜାମା' ଦୁଃଖୀ ରଙ୍କୀ ଲୋକ । ଦିନ ସାରା ଦୁଃଖ କରି ଘନାନନ୍ଦରେ ପଡ଼ିଯାଇଛି । ବାଇଜା ଆଉ ଟିକିଏ ଜୋରରେ ଡାକିଲା-"ମା" । ବାଇଜାମା'ର ତନ୍ଦ୍ରାର ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଗଲା । ପୁଅପାଟି ବାରିନେବାକୁ ବେଶିକ୍ଷଣ ଲାଗିଲାନାହିଁ । ତଡ଼ାବଡ଼ି ଘାପଟାଏ ଜାଳପକେଇ କବାଟଟା ଖୋଲିଦେଲା । ଦେଖିଲା—ତା ବାଇଜା ଆସି ଦୁଆରେ । ପୁଅକୁ କୁଣ୍ଢେଇପକେଇ ପଚାରିଲା—"କରେ ବାପ, ଏତେ ରାତିରେ କୁଆଡ଼େ ଆଇଲୁ ? ବାଇଜା କହିଲା,-"ମା, ଆଜି ଏଘରୁ ବାହାରି ଗଲି ।"

ବାଇଜାମା କିଛି ବୁଝିପାରିଲା ନାହିଁ । ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ଦେଖିଲା;—ଆଖିଦୁଟା ଫୁଲିଛି, ଲୁହ ବହି ବହି ଦାଗ-ଗୁଡ଼ାଏ ପଡ଼ିଯାଇଛି । ଆହୁରି ଦେଖିଲା-ପିଠିରେ ପାଞ୍ଚଆଙ୍ଗୁଳି-ଯାକର ଚିହ୍ନ ଗଢ଼ି ହୋଇଯାଉଛି । ଆଉ ବାଇଜାମାର କିଏ ସମାଳେ ? ଭସ୍‌କରି କାନ୍ଦିପକେଇଲା । ବାଇଜା ମା'-ପାଟିରେ ହାତ ଦେଇ କହିଲା—"ମା, କାନ୍ଦିବୁ ଯଦି, ମୋ ରକ୍ତମାଂସ ଖାଇବୁ, କାନ୍ଦନା । ଚୁପ୍ କର,ମୋ କଥା ମାନ୍, ଉଛୁଣିକା ଏଘରୁ ବାହାରିଗଲି ।" ବାଇଜାମା କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ପଚାରିଲା,—କଥା କଣରେ ବାପ, ମୋ ଧନଟା, ମୋ ସୁନାଟା, କହି ଶୁଣେ । ବାଇଜା କହିଲା,—"କଥା ଯାହା, ତାହା ପରେ ଶୁଣିବୁ । ଉଛୁଣିକା ରୁ ବାହାରିଗଲି, ଏ ଘରୁ ବାହାରିଗଲି ।"

ତହିଁ ଆରଦିନ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଘରେ ବାଇଜାକୁ ଖୋଜା ପଡ଼ିଲା । ସାଆନ୍ତାଣୀ କହିଲେ—"ଘଣ୍ଟିପୁଅ ଆଉ କଣ୍ଟ ଗାଡ଼ିକୁ ଯିବ । ଧାଇଁ ଧାଇଁ ମା' ଘଣ୍ଟପାଖକୁ ଯାଇଥିବ । ପିଟିମାରି ବାହାର କରିଦେଇ ଆସିବ ଯାଅ ।" ମହା-ପାତ୍ରେ ଖୁବ୍ ଘଗିମାଗି ଆସିଲେ । ଯଥାସ୍ଥାନରେ ପହଞ୍ଚି ଦେଖିଲେ, ନା ଅଛି ବାଇଜା,—ନା ଅଛି ବାଇଜାମା' । ଘରଟା ଶୂନ୍‌ଶାନ୍ ।

ଶ୍ରୀ ଉପେନ୍ଦ୍ରପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତି ।

'ହରି' 'ହରି' କେହି ଡ଼ାକୁଛି ସତତ,
'ପ୍ରଭୁ''ପ୍ରଭୁ' କେହି କହେ,
ତୁମ ନାମ ମୁଖେ ନ ନେଇ କେହି ବା
ତୁମ ଲାଗି ଦୁଃଖ ସହେ ।
କାଠ-ପାଷାଣରେ କେ ଦେଖେ ମୂରତି,
ମାନବରୂପେ ବା କେ କରେ ପୀରତି,
ଜନମ ଭାବିଣ କେ କରୁଛି ନତି
ପିତୃଭାବ କେହି ବହେ ।
ନାନା ପରକାରେ ଭକତ-ଅନ୍ତରେ,
ତୁମ ରୂପ-ଜ୍ୟୋତିଃ ଉଜ୍ଜ ଳେ ପ୍ରେମରେ,
ଆଲୋକେ,ଅନ୍ଧାରେ, ଉଷାରେ, ନିଶାରେ,
ତୁମ ରୂପରାଶି ଶୋହେ ।
ଧାନ, ଦୁବ, ଫୁଲ, ଚନ୍ଦନ, ତୁଳସୀ,
କେ ସଜାଡ଼େ ତୁମ ପୂଜାଡ଼ାଲା ବସି,
କେହି କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି,କେହି ହସି ହସି,
ପୂଜେ ପାଦ-ସରୋରୁହେ ।
ଆକାର ବିନୁ କେ ତୁମ ରୂପ ଦେଖେ,
ସାରା ସଂସାରେ କେ ତୁମକୁ ନିରେଖେ,
କେବା ତୁମ ରୂପ ହୃଦପଟେ ଲେଖେ,
କେବା ଶାଳଗ୍ରାମ ବହେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ତୁମ ବାଣୀ କେହି ଶୁଣେ ଚରାଚରେ,
କେହି ଅବା ଶୁଣେ ଆନ କର୍ଣ୍ଣ-ସ୍ୱରେ,
କେବା ଶୁଣେ ନିଜ ଅନ୍ତରେ-ଭିତରେ,
ଯହିଁ ଶୁଭେ ମନ ମୋହେ ।
ତୁମ ଲାଗି କେହି କାନ୍ଦ ନିଶିଦିନ,
ଲୋଚନ-ଯୁଗଳ-ଜ୍ୟୋତି କରେ କ୍ଷୀଣ,
ଆନନ୍ଦ-ସଲିଳେ କାହା ମନୋମୀନ,
ତୁମ ଲାଗି ବୁଡ଼ିରହେ ।
ତୁମ ଲାଗି କେହି ଆଚରେ ସନ୍ନ୍ୟାସ,
ଛାଡ଼ି ଦାରା-ପରିବାର-ଗୃହ-ବାସ,
ତୁମ ଧର୍ମ୍ମ ପୁଣି କେ କରେ ପ୍ରକାଶ,
ଆଚରଣେ ରହି ଗୃହେ ।

ତୁମ ଲାଗି କେହି ଦିଏ ଜଳାଞ୍ଜଳି,
ସର୍ବସୁଖେ ତାର ଆତ୍ମା ଦେଇ ବଳି,
ଭ୍ରମି ଦେଶ ଦେଶ ଗିରି ବନାବଳୀ,
ତୁମ ନାମଧର୍ମ୍ମ କହେ ।
କୃଷ୍ଣ କହି କେହି କରେ ଆରାଧନା,
ଖ୍ରୀଷ୍ଟ କହି କେହି କରୁଛି ବନ୍ଦନା,
ସବୁତ ଅର୍ଚ୍ଚନା, ସବୁତ ସାଧନା,
ସବୁ ସତ୍ୟ, ମିଥ୍ୟା ନୁହେ ।
ତୁମେ ମହାପ୍ରଭୁ, ଜାଣିଛି ଅନ୍ତରେ,
ତୁମେ ଚରାଚରେ ମୋ' ଆତ୍ମା ଭିତରେ,
ଲୟ ରଖି ମନ ତୁମର ପଦରେ,
ସତ୍ୟପଥେ ଆତ୍ମା ର ହେ ।

ଶ୍ରୀମତୀ କୁନ୍ତଳାକୁମାରୀ ସାବତ ।

ଆଜିକାଲି ଶିକ୍ଷିତ ସଂପ୍ରଦାୟରେ ଭବଭୂତି ଓ କାଳିଦାସ ଅପରିଚିତ ନୁହନ୍ତି । ବିଶେଷତଃ ଯେଉଁମାନେ କାବ୍ୟରସାମୃତାସ୍ୱାଦନତତ୍ପର, ସେମାନଙ୍କଠାରେ ଉକ୍ତ କବିଦ୍ୱୟ ସୁପରିଚିତ । 'କାବ୍ୟ'— ଏହି ଶବ୍ଦ-ବିନ୍ୟାସଦ୍ୱାରା କାବ୍ୟର ଐକଦେଶିକତା, ଅର୍ଥାତ୍ ଶ୍ରବ୍ୟ ବା ଦୃଶ୍ୟର ପାର୍ଥକ୍ୟ କହୁନାହିଁ । କବିଦ୍ୱୟଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ "ଉତ୍ତର ରାମଚରିତ ଓ ଶକୁନ୍ତଳା" ଯଥାକ୍ରମେ ଏହି ଦୃଶ୍ୟ-କାବ୍ୟ ଦୁଇଟିରେ ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଓ ପ୍ରଜ୍ଞାର ବିକାଶ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କିଛି କହିବାକୁ ପ୍ରୟାସୀ ହେଲି ।

ଉତ୍ତର-ରାମଚରିତ ସହିତ ଶକୁନ୍ତଳାର ସମାଲୋଚନା କରି କେହି କେହି କହିଅଛନ୍ତି ଯେ, କାଳିଦାସ-କଳ୍ପିତ ଦୁଷ୍ମନ୍ତଙ୍କ ସହିତ ଭବଭୂତି-ପରିକଳ୍ପିତ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ତୁଳ୍ୟ-ଯୋଗିତା ରହିଅଛି, କିନ୍ତୁ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଦୃଷ୍ଟିରଦ୍ୱାରା ଉକ୍ତ ନାୟକ ଦୁହିଙ୍କର ଉତ୍କର୍ଷାପକର୍ଷରେ ପ୍ରଭୂତ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ, ଯେହେତୁ କବିଗୁରୁ କାଳିଦାସ ଯେଉଁ ନାୟକ-ଗୁଣଦ୍ୱାରା ମହାରାଜ ଦୁଷ୍ମନ୍ତଙ୍କର ଚରିତ୍ରଚିତ୍ରଣ ଲୋକସମାଜରେ ଉପ-ସ୍ଥାପନ କରିଅଛନ୍ତି, ଶ୍ରୀକଣ୍ଠ ଭବଭୂତି ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ସେପରି ଚରିତ୍ରଚିତ୍ରଣରେ ନାୟକଗୁଣ-ତୁଲନ୍ତି ଧରିବାକୁ କ୍ଷମ ହୋଇ-ନାହାନ୍ତି । କେହି କେହି କହନ୍ତି, ଅଭିଜ୍ଞାନ-ଶକୁନ୍ତଳା ଅପେକ୍ଷା ଉତ୍ତର-ରାମଚରିତ ଅଧିକ ଗୁଣରେ ସମଳଂକୃତ, ସେମାନଙ୍କର ଏହି ଉକ୍ତିର ହେତୁ ଏହି:— ଭବଭୂତି ଉତ୍ତର-ରାମଚରିତରେ ଲେଖିଅଛନ୍ତି 'ଅକିଞ୍ଚିତ୍ପି କୁବାଣଃ ସୌଷ୍ଠୈ ଦୁର୍ଖାନ୍ୟପୋହତି । ଉତ୍ତସ୍ୟ କିମପି ଦ୍ରବ୍ୟଂ ଯୋ ହି ଯସ୍ୟ ପ୍ରିୟୋ ଜନଃ' ॥ 'ଦଳତି ହୃଦୟଂ ଗାଢ଼ୋଦ୍ୱେଗୋ ଦ୍ୱିଧା ନ ତୁ ଭିଦ୍ୟତେ' ଏ ସ୍ଥଳରେ କବିଙ୍କର ଭାବଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ ଓ ରଚନାସୌଷ୍ଠବ ଯେପରି ରହିଅଛି, କାଳିଦାସଙ୍କ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ସେପରି ଦେଖାଯାଏନାହିଁ । 'ବସନେ ପରିଧୂଷରେ ବସାନା,

Digitized by srujanika@gmail.com

ନିଷ୍ଠମକ୍ଷାମମୁଖୀ ଧୃତୈକବେଣିଃ । ଅତିନିଷ୍ଠୁରୁଣସ୍ୟ ଶୁଦ୍ଧ-ଶୀଳା, ମମ ଗାର୍ଢ଼ଂ ବିରହବ୍ରତଂ ବିଭର୍ତ୍ତି' :— ଇତ୍ୟାଦି କାଳିଦାସ-ପରିକଳ୍ପିତ ବିରହବର୍ଣ୍ଣନା, 'ପରିପାଣ୍ଡୁ ଦୁର୍ବଳ କପୋଳ ସୁନ୍ଦରଂ :— ଇତ୍ୟାଦି ଭବଭୂତି-ପରିକଳ୍ପିତ ବିରହବର୍ଣ୍ଣନା ଅପେକ୍ଷା ଉଚ୍ଚତର ଆସନ ଗ୍ରହଣକରି ପାରି-ନାହିଁ । 'ବସନେ ପରିଧୂସରେ'—ଏହି ବିରହବର୍ଣ୍ଣନା ଯୋଗ୍ୟ ଉପଯୋଗିତା ପ୍ରଦର୍ଶନରେ କରି ସୁଦ୍ଧା ଅଳଙ୍କାରୁରୁର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ମନୋହାରିତା ବିଷୟରେ ସ୍ୱୀୟ ନିଃସ୍ପୃହତା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଅଛି ।

'କରୁଣସ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତିରଥବା ଶରୀରିଣୀ ବିରହ-ବ୍ୟଥେବ ବନମେତି ଜାନକୀ' :— ଏଠାରେ ସୀତାଙ୍କର ବିଷାଦ,ପବିତ୍ରତା ଓ ଅଲୌକିକତା ବର୍ଣ୍ଣନାକରି ଶ୍ରୀକଣ୍ଠ ଯେପରି ସ୍ୱୀୟ ନିପୁଣତା ପ୍ରତିଭା ଦେଖାଇଅଛନ୍ତି, କାଳିଦାସଙ୍କ ରଚନାରେ ତାହା ଦେଖାଯାଏନାହିଁ । ଶୃଙ୍ଗାରରସର ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ଅଶ୍ଳୀ-ଳତା-ଦୋଷର ପରିହାର ବିଷୟରେ କବି କାଳିଦାସ ନିଷ୍ପୃହତା ଦେଖାଇଅଛନ୍ତି । ସରଳ ଭାଷାରେ ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିବାରେ କବିଙ୍କର ଲଘୁହସ୍ତତା ପ୍ରଶଂସନୀୟ । ଶ୍ରୀକଣ୍ଠ ଯେଉଁଠାରେ ଯେପରି ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଯତ୍ନ କରିଅଛନ୍ତି, ସେଠାରେ ତଦ୍‌ବିଷୟରେ ସେହିପରି କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ଲାଭକରିଅଛନ୍ତି । ଉତ୍ତର-ରାମଚରିତର ପ୍ରଥମରେ ରାମଙ୍କର ସୀତାଙ୍କପ୍ରତି ପ୍ରଣୟ, ଶେଷରେ ସୀତା-ବିରହେ ରାମଙ୍କର ବିମନାୟମାନତା, ସ୍ଥଳବିଶେଷରେ ବୀରବୃତ୍ତି-ପ୍ରକାଶ, ବନ-ଦେବତା ବାସନ୍ତୀଙ୍କର ସୀତାଙ୍କ ସହିତ ସମବେଦନା, କୁଶ, ଲବ, ଚନ୍ଦ୍ରକେତୁ—ଏହି ବାଳକମାନଙ୍କର ଜ୍ଞାନତେଜ-ବିକାଶର ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ଶୃଙ୍ଗାର-କରୁଣ-ବୀରପ୍ରଭୃତି ରସର ବର୍ଣ୍ଣନା ପ୍ରଶଂସାର୍ହ ।

କେହି କେହି ଉପରଲିଖିତ ସମାଲୋଚନାର ପକ୍ଷପାତୀ ନୁହନ୍ତି, କାରଣ ମୋଟଉପରେ ଦେଖିଲେ ଗୋଟିଏ ଦିଓଟି ପୁରାଣ ଜନଶ୍ରୁତି ସର୍ବତ୍ର ବିଦ୍ୟମାନ :—

'କାବ୍ୟେଷୁ ମାଘଃ କବି କାଳିଦାସଃ', 'କାଳିଦାସ-କବିତା, ନବଂ ବୟଃ,ମାହିଷଂ ଦଧି ସଶର୍କରଂ ପୟଃ । ଏକମାଂସମବଳା ଚ କୋମଳା ସମ୍ଭବନ୍ତୁ ମମ ଜନ୍ମଜନ୍ମନି ॥' ଏପରି କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଆବାଳବୃଦ୍ଧବନିତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କାଳିଦାସଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ସମ୍ବନ୍ଧରେ କିପରି ମଧୁଧାରା ବର୍ଷଣ କରୁଅଛି, ତାହାର ବର୍ଣ୍ଣନା ପୁନରୁକ୍ତି ମାତ୍ର । କାଳିଦାସଙ୍କ ରଚନାବଳି ପ୍ରସାଦ-ଗୁଣାଳଂ-କୃତ ହୋଇଥିବାରୁ ଏବଂ ଉପମାନ, ଉପମେୟ ଓ ସାମାନ୍ୟ ଧର୍ମାଦିର ପୋଷକତା ବିଦ୍ୱାନ୍‌ମଣ୍ଡଳୀରେ ସମାଦୃତ ହୋଇ-ଥିବାରୁ କବିସମିତରେ କାଳିଦାସ ଉଚ୍ଚତମ ଆସନ ଲାଭକରି-ଅଛନ୍ତି, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । 'ବସନେ ପରିଧୂସରେ':- କାଳିଦାସ-କବିତାରେ ଉକ୍ତବିଧ ପ୍ରୟୋଗ ଦେଖି ତତ୍କାଳୀନ ସମାଜର ରମଣୀମାନଙ୍କର ସତୀତ୍ୱ ଏବଂ ସଂଯମର ଭୂୟସୀ ପ୍ରଶଂସା ନ କରି ରହିହୁଏନାହିଁ । ସମାଜ-ବିନୟନ-ନିରତ ମହାକବି କାଳିଦାସଙ୍କର ସରଳ ପଦବିନ୍ୟାସ ଓ ସରଳ ଭାବପ୍ରସ୍ଫୁଟନଦ୍ୱାରା ସମାଜ-ବିନୟନର ଯେପରି ଉପକାର ସାଧିତ ହୋଇଅଛି, ଗଭୀର କଳ୍ପନାନିପୁଣ କବି ଭବଭୂତିଙ୍କ ରଚନାରୁ ସେପରି ଉପକାର ଲାଭକରିବା କଷ୍ଟକର । କବିବର, ଦୁଷ୍ମନ୍ତଙ୍କର ତାଦୃଶ ପ୍ରଣୟବର୍ଣ୍ଣନା କରି ସମାଜବିନୟନ-ଚିନ୍ତନରେ ଉଚ୍ଚାସନ, ପାଇଅଛନ୍ତି ।

ଶକୁନ୍ତଳା ନାଟକରେ ପ୍ରଥମତଃ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ମୃଗୟା-ପ୍ରସକ୍ତ ଦୁଷ୍ମନ୍ତ, ତତ୍ପରେ ପ୍ରଶାନ୍ତ-ତପୋବନ-ପ୍ରବେଶଦ୍ୱାରା ଶକୁନ୍ତଳାଦର୍ଶନ ଓ ତାଙ୍କପ୍ରତି ଅନୁରାଗସଞ୍ଚାର, ଗାନ୍ଧର୍ବ ବିବାହ, ଦୁର୍ବାସାଙ୍କ ଅଭିଶାପ, ଶକୁନ୍ତଳାଙ୍କର ଶ୍ୱଶୁରାଳୟ-ଗମନ, 'ଉଦକାନ୍ତଂ ବିସର୍ଜ୍ଜୟେତି' —ଏହି ଗୀତର ଅନୁ-କୃତିରେ ଶକାବତାରରେ ପିତୃପଦ-ପ୍ରକ୍ଷାଳନ ଓ ଶ୍ୱଶୁରାଳୟ ପ୍ରବେଶ, ଉଗ୍ରତପା ଦୁର୍ବାସାଙ୍କ ଅଭିଶାପ-ସ୍ଫୁରଣ, ଦୁଷ୍ମନ୍ତ-ଙ୍କର ସ୍ୱୀୟ ଗୁରୁତ୍ୟାଗ୍ରହର ପ୍ରଗାଢ଼ ଉପାସନା-ପ୍ରଦର୍ଶନ, ଏବଂ ଶକୁନ୍ତଳାଙ୍କ ପ୍ରତି ବିବିଧ ସୁଗ୍ମ ପ୍ରୟୋଗ, ଚନ୍ଦ୍ରଶାଳା ମଧ୍ୟରେ ମାତଳିର ପ୍ରହାରରେ ବିଦୂଷକର ଚିତ୍କାର ଓ ଶକୁନ୍ତଳାବିରହବିମନାୟମାନ ଦୁଷ୍ମନ୍ତଙ୍କର ତତ୍କାଳୀନ କର୍ତ୍ତ-ବ୍ୟାବଧାରଣ, ନାନବ-ଦଳନ ରାଜା ଦୁଷ୍ମନ୍ତଙ୍କର ଶକୁନ୍ତଳାଙ୍କ ସହ ପୁନର୍ମିଳନ ପ୍ରଭୃତିର ବର୍ଣ୍ଣନାଦ୍ୱାରା ନାଟକୀୟ ବସ୍ତୁର ମନୋହାରିତା ସମ୍ପାଦନ କରି କବି ବିଶ୍ରୁତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଶକୁନ୍ତଳାଙ୍କ ବିରହରେ ଦୁଷ୍ମନ୍ତଙ୍କର ଧୀରାବସ୍ଥା ଓ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ-ନିଷ୍ଠା ଯେପରି ପ୍ରତିଭାତ, ସାଧାରଣ ନାୟକଗୁଣରେ ତାଦୃଶ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଓ କର୍ତ୍ତବ୍ୟଜ୍ଞାନ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । କବିଙ୍କ ଲେଖନୀରେ ଦୁଷ୍ମନ୍ତଙ୍କର ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଓ ସନ୍ତତ-ସ୍ନେହର ଗୋଟିଏ ମନୋହର ଉଦାହରଣ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି । ଯଥା :— "ଯେନ ଯେନ ବିଯୁଜ୍ୟନ୍ତେ ପ୍ରଜାଃସ୍ନିଗ୍ଧେନ ବନ୍ଧୁନା । ସ ସ ପାପାଦୃତେ ତାସାଂ ଦୁଷ୍ମନ୍ତ ଇତି ଘୁଷ୍ୟତାମ୍" । ଜଂନାମ ନମାପି ସର୍ବ୍ବୈରଭିଭୂୟନ୍ତେ ଗୃହାଃ । ଦୁଷ୍ମନ୍ତ କେତେବେଳେ ସୁଦ୍ଧା ସ୍ୱକୀୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ-ମାର୍ଗରୁ ବିଚଳିତ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି ।

ଭବଭୂତି-ପରିକଳ୍ପିତ ନାନା-ସଦ୍‌ଗୁଣ-ସମ୍ପନ୍ନ କୃତ ପ୍ରକୃତିପୁଞ୍ଜର ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣ ପାଇଁ ଅବ୍ୟାହତ-ରାଜବୃତ୍ତି-ପାଳନରେ ସତତ ବ୍ୟସ୍ତ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ସୀତାବିଚ୍ଛେଦରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅତିମାତ୍ର ବ୍ୟାକୁଳ ହୃଦୟରେ ଯେଉଁଠାରେ ଯାହା କରିଯାଇ ଅଛନ୍ତି, ସେହି ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସୀତା-ବିରହ-ବେଦନା ତାଙ୍କ ସହଚରୀରୂପେ ବିଦ୍ୟମାନ । କର୍ତ୍ତବ୍ୟ-ସାଧନରେ ବା ସତତ କାର୍ଯ୍ୟାନୁଶୀଳନରେ ସର୍ବତ୍ର ସୀତା-ସ୍ମୃତି ରାମହୃଦୟରେ ଜାଗରିତ ରହିଅଛି । ଅକାଳ-ମୃତ୍ୟୁ-ପ୍ରାପ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣଶିଶୁର ପ୍ରାଣରକ୍ଷାପାଇଁ ରାଜବୃତ୍ତି-ଅବଲମ୍ବନରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଯେତେବେଳେ ଶମ୍ବୁକ ନାମକ ବୃଷଳର ହତ୍ୟାନିମିତ୍ତ କୃପାଣ-ପ୍ରୟୋଗରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ସୁଦ୍ଧା ସୀତାବିରହ-ବେଦନା ସେହି ଧୀରୋଦାତ୍ତ ନାୟକଙ୍କ ହୃଦୟକୁ ଆଲୋଡ଼ିତ କରିଥିଲା । କବି ଉତ୍ତର-ରାମଚରିତର ତୃତୀୟ ଅଙ୍କରେ ଲେଖିଛନ୍ତି"—

ରେ ହସ୍ତ ଦକ୍ଷିଣ, ମୃତସ୍ୟ ଶିଶୋ ର୍ଦ୍ୱିଜସ୍ୟ
ଜୀବାର୍ଥେ ବିସୃଜ ଶୂଦ୍ରମୁନୌ କୃପାଣମ୍ ।
ରାମସ୍ୟ ଗାଢ଼ମସି ଦୁର୍ବହ-ଗର୍ଭ ଖିନ୍ନଃ,
ସୀତା-ବିବାସନ-ପରୋଃ କରୁଣା କୁତସ୍ତେ ॥

ଏଠାରେ ଶୂଦ୍ର ମୁନିଙ୍କଠାରେ କୃପାଣ ନିକ୍ଷେପ କରିବାକୁ ଯାଇ ସୀତା-ବିରହ-କାତର ଶରୀରୀ ରାମ ସ୍ୱକୀୟ ନାୟକ-ଗୁଣର ଅପକର୍ଷ ଦେଖାଇଅଛନ୍ତି । ଦୁଷ୍ମନ୍ତଙ୍କଠାରେ ଏପରି ନାୟକଗୁଣର ଅପଳାପ ଦେଖା ଯାଏନାହିଁ ।

କାଳିଦାସଙ୍କ ଦୁଷ୍ମନ୍ତଚରିତ୍ରାଙ୍କନ ଭବଭୂତି-ପରିକଳ୍ପିତ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଚରିତ୍ରାଙ୍କନଠାରୁ ନ୍ୟୂନ ନୁହେ । ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ପ୍ରତୀତ ହେଉଅଛି ଯେ, ଭବଭୂତିଙ୍କ କଳ୍ପନା ଅପେକ୍ଷା କାଳିଦାସଙ୍କ କଳ୍ପନା ପ୍ରଶଂସନୀୟ । କାଳିଦାସ ସରଳ ଭାଷା ଓ ସରଳ ଭାବବିନିମୟଦ୍ୱାରା ଭବଭୂତିଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ସାଧାରଣଙ୍କ ହୃଦୟକୁ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଅଧିକାର କରିଅଛନ୍ତି । କେହି କେହି କହନ୍ତି, ଭବଭୂତିଙ୍କ ଚରିତ୍ରପରିଦର୍ଶନ-କଳ୍ପନା କାଳିଦାସଙ୍କ ଚରିତ୍ର-ପରିଦର୍ଶନ-କଳ୍ପନାର ଅନୁକୃତି ମାତ୍ର, କାରଣ କାଳିଦାସ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀର ଏବଂ ଭବଭୂତି ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଅଷ୍ଟମ ଶତାବ୍ଦୀର ଲୋକ ଥିଲେ । କବିଦ୍ୱୟଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ-କୌଶଳ ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା କଲେ ଜଣାଯାଏ, ଭବଭୂତି କାଳିଦାସଙ୍କଠାରୁ କାବ୍ୟ-କଳାରେ ଉତ୍କର୍ଷ ଲାଭ କରିପାରି ନାହାନ୍ତି ।

ଶ୍ରୀ ବିଶ୍ୱନାଥ ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ

ଭୁଲି ନୁହଇ ସେ ଠାଣି,
ଭୁଲିବାକୁ ସତ ବଳୁନାହିଁ ମୋର ସେତ ସ୍ମୃତିର କାହାଣୀ ।୦

ଅସିତ-ଶ୍ରାବଣ ପାହାନ୍ତୀ ରାତି,
ରାବଲେଣି ମାଡ଼େ କଜ୍ଜଳପାତି,
ବରଷାର ଧାରା ଝପ୍ ଝପର,
ଶ୍ରଦ-ଲତା-ପତ୍ରେ ଟପ୍ ଟପର,
ଗଗନେ ଚପଳା ଚମକେ ହସି,
ଶ୍ରୁତରୁ ଅଚଡ଼ା ପଡ଼ଇ ଖସି,
ଏକାଳ ବରଷା ଜାଣି,
କୋଳେ ଲୁଗ୍ଧ ଉଷା-ମଣ୍ଡଳ ଝରଇ କବୋଷ୍ଣ-ଲୋତକ-ପାଣି ।୧

ତରୁଣ ବୟସ, ନବୀନ ରଭସ,
ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ସମ୍ବାଧ, ଅତୃପ୍ତ ମାନସ,
ଯାମିନୀ ପାହିଲା ସୁଷୁପ୍ତି ନୋହିଲା,
ଝୁଣୁଝୁଣୁ ସ୍ୱନେ ପ୍ରଦୀପ ଜାଗିଲା,
ଡାକୁଅଛି ଯମ (ଗାଡ଼ିଶ୍ରୀଳକ) ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ବସି.
ଶେଯତଳେ ଉଷା ଅକଳଙ୍କ-ଶଶୀ,
ତା'କଥା ସେ ପାରେ ଜାଣି,
ଗୃହିଣୀ ମାନେ କ ଠାଣିମାଣିରେ ଉତ୍ତୁଣାଟି ଦେଲି ଟାଣି
ଝାଉଁଳିପଡ଼ଇ ତଳ-ହେମଲତା
ନୋଇଁଥାଏ ମଥା ଉଠେ ନାହିଁ କଥା,
ନାସିକା-ବିବର ଶ୍ୱାସେ ଥରହର,
ସେ ଶ୍ୱାସେ କମ୍ପଇ ଗୁରୁ ବିମ୍ବାଧର,
ବେନି ନାଳୋତ୍ପଳ ଅଛି ଛଳଛଳ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଦନ-କମଳ ଭାସେ ଢଳ ଢଳ
ନ ଚଳାଇ ପାଦପାଣି,
ସ୍ମୃତିର ସଙ୍ଗାଳ କରଇ କ ବାଳୀ ପାତ କଟାକ୍ଷ ଗ୍ରହାଣୀ ।୩
ଭଲେଁ ମୁଁ ସେ ସ୍ମୃତି ରଖିବଇଁ କାହିଁ,
ସଂସାରେ ତା'ପାଇଁ ସ୍ଥାନ କାହିଁ ନାହିଁ,
ନାନା ଆବର୍ଜ୍ଜନା- ମସ୍ତ ଚିତ୍ତସନ,
ରଖିବଇଁ ନାହିଁ ତହିଁରେ ରତନ,
ନିବେଦ ନ ପାରେ ଉନ୍ମୁକ୍ତ-ଗଗନେ,
ସୁଧୀର-ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଅବା ବନ୍ଧୁଜନେ,
ଯେଣୁ ମୁଁ ଅଧମ ପ୍ରାଣୀ ;
ସେ ମେଲାଣି-ସ୍ମୃତି ନିଜେ ଲୋଡ଼ିଲାକ ମୋର ଏମାରସ-ବାଣୀ ।

ଶ୍ରୀ ଦୈତ୍ୟାରି କର ।

କାଶ୍ମୀର ଇତିହାସ ।

ପ୍ରବରସେନ ତୀର୍ଥୋଦକରେ ପିତୃତର୍ପଣ ସମାଧାନକରି କାଶ୍ମୀରକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କରୁଅଛନ୍ତି, ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ପଥରେ ଶୁଣିଲେ ଯେ, ମାତୃଗୁପ୍ତନାମଧେୟ ଜଣେ ଅଦ୍ଭୁତ-ପରାକ୍ରମଶାଳୀ ରାଜା କାଶ୍ମୀରରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଅଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀପର୍ବତରେ ଅଶ୍ୱପାଦନାମକ ଜଣେ ସିଦ୍ଧପୁରୁଷ ପ୍ରବରସେନଙ୍କୁ ଅତିଥିରୂପରେ ଗ୍ରହଣକରି ଯଥୋଚିତ ସତ୍କାରପୂର୍ବକ କହିଲେ, "ମହାରାଜ ! ପୂର୍ବ ଜନ୍ମରେ ଆପଣ ମୋର ପରମଗୁରୁକରାବରେ ଥାଇ ସାଧନା-କାର୍ଯ୍ୟରେ ବିଶେଷ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ମୋର ସିଦ୍ଧି-ଲାଭ ପରେ ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ 'ଆପଣ କି ବର ଗ୍ରହାନ୍ତି !' ଏ ପ୍ରଶ୍ନ କରିଥିଲି । ସେ ସମୟରେ ଆପଣ ରାଜ୍ୟଲାଭର ଅଭିଳାଷ ଜଣାଇଥିଲେ, ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ଚନ୍ଦ୍ରମୌଳି ଶିବ ମୋତେ ଆଦେଶ ଦେଲେ, ତୁମ୍ଭର ସେବକ ଏହି ବ୍ୟକ୍ତି ମୋର ଗଣମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନ୍ୟତମ; ନିଶ୍ଚୟ ମୁଁ ପରଜନ୍ମରେ ତାହାଙ୍କର ଅଭିଳାଷ ପୂରଣ କରିବି । ସୁତରାଂ ଶିବ ସ୍ୱୟଂ ଆବିର୍ଭୂତ ହୋଇ ଅବଶ୍ୟ ଆପଣଙ୍କର ମନୋରଥ ସଫଳ କରିବେ । ଏହା କହି ଅଶ୍ୱପାଦ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହେଲେ । ପ୍ରବରସେନ ରାଜ୍ୟପ୍ରାପ୍ତି-ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏହି ପର୍ବତରେ ଏକବର୍ଷ ତପସ୍ୟା କଲାରୁ ମହାଦେବ ସ୍ୱୟଂ ଯତିବେଶରେ ଆବିର୍ଭୂତ ହୋଇ ଭକ୍ତ-ବରଙ୍କୁ ସ୍ୱ ଅଭୀଷ୍ଟ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ ଏବଂ ଅନନ୍ତର ଅଭିପ୍ରାୟ ଜାଣିବା ସକାଶେ କହିଲେ, "ବତ୍ସ ! ମୁକ୍ତିକୁ ଉପେକ୍ଷା କରି ନଶ୍ୱର ରାଜ୍ୟଭୋଗ କାହିଁକି ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଅଛ ?" ପ୍ରବରସେନ ଉତ୍ତର ଦେଲେ, "ଦେବ ! ଆପଣ ସନ୍ନ୍ୟାସିବେଶରେ ସ୍ୱୟଂ ଜଗଦୀଶ୍ୱର ଆସିଅଛନ୍ତି; ଏହା ମନେ କରି ମୁଁ ଏହି ବର ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଥିଲି; କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖୁଅଛି ଯେ, ମୋର ଏ ଧାରଣା ଭ୍ରମାତ୍ମକ, କାରଣ ମହାଭୂଲୋକଙ୍କ ନିକଟରେ ସାମାନ୍ୟ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ପ୍ରଚୁର ଫଳ ପ୍ରଦାନ କରିଥାନ୍ତି, ସେହି ଭଗବାନ୍ ଭୂତେଶ ସ୍ୱୟଂ ପିପାସାରୁର ଜଳାଭିଳାଷୀ ଉପମନ୍ୟୁଙ୍କୁ ପୟଃସମୁଦ୍ର ଦେଇଥିଲେ । ଆପଣ କଣ ମୋର ବଂଶର ସେହି ମର୍ମନ୍ତୁଦ ଦାରୁଣ ବେଦନା ଜାଣୁ ନାହାନ୍ତି ?" ଅନନ୍ତର ଭଗବାନ୍ ଶିବ ତାହାଙ୍କୁ ଅଭୀଷ୍ଟ ବର ପ୍ରଦାନ କରି ସ୍ୱକୀୟ ମୂର୍ତ୍ତିଧାରଣପୂର୍ବକ କହିଲେ, "ବତ୍ସ ! ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜ୍ୟସୁଖ ଭୋଗ କରୁଥାଅ; ସମୟ ଆସିବ, ଯେତେବେଳେ ଅଶ୍ୱପାଦ ତୁମ୍ଭର ଚେତନା ଜାଗ୍ରତ କରି ମୁକ୍ତି ମାର୍ଗକୁ ନେଇଯିବ ।" ଏହା କହି ଭଗବାନ୍ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହେଲେ । ପ୍ରବରସେନ ମଧ୍ୟ ତପସ୍ୟା ସମାପନ କରି ଏବଂ ଅଶ୍ୱପାଦଙ୍କ ନିକଟରୁ ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣକରି କାଶ୍ମୀରାଭିମୁଖରେ ଗମନ କଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କାଶ୍ମୀରର ମନ୍ତ୍ରିମାନେ ପ୍ରବରସେନଙ୍କ ସମ୍ବାଦ ଅବଗତ ହୋଇ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ପ୍ରବରସେନ ସେମାନଙ୍କୁ ମାତୃଗୁପ୍ତଙ୍କ ପ୍ରତି ଅନିଷ୍ଟାଚରଣରୁ ନିବାରଣ କର[illegible]—"ବରଂ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ଉଚ୍ଛେଦ ସାଧନ କରିବା ମୋର ଅଭିଳାଷ; ମାତୃଗୁପ୍ତଙ୍କ ପ୍ରତି ମୋର କୌଣସି ବିଦ୍ୱେଷଭାବ ନାହିଁ, କାରଣ ଯେଉଁମାନେ ଆକ୍ରମଣ-ଜନିତ କ୍ଲେଶ ସହ୍ୟ କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ, ସେହି ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କୁ କଷ୍ଟ ଦେଇ କି ଲାଭ ! ଉନ୍ନତଚେତା ବ୍ୟକ୍ତି ସ୍ୱକୀୟ ଶକ୍ତି ପ୍ରଦର୍ଶନ ନିମିତ୍ତ ଅଯୋଗ୍ୟ ପୁରୁଷସହ ସ୍ପର୍ଦ୍ଧା କରେନାହିଁ ।" ଅନନ୍ତର ପ୍ରବରସେନ ଦିଗ୍ବିଜୟ ଜୟ-କରି ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯାତ୍ରା କଲେ । ପଥରେ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁସମ୍ବାଦ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କଲେ । ମାତୃଗୁପ୍ତ କାଶ୍ମୀରରାଜ୍ୟ ପରିତ୍ୟାଗ ପୂର୍ବକ ରାଜ୍ୟର ଅନତିଦୂରରେ ଅବସ୍ଥାନ କରିଥିବା ଶୁଣି, ପ୍ରବରସେନ କତିପୟ ପ୍ରହରୀସହ ମାତୃଗୁପ୍ତଙ୍କ ସମୀପରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଏବଂ ଯଥାବିଧି ଅଭିବାଦନପୂର୍ବକ ରାଜ୍ୟତ୍ୟାଗର କାରଣ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ । ମାତୃଗୁପ୍ତ କିୟତ୍କ୍ଷଣ ନୀରବ ରହି କହିଲେ, "ମହାରାଜ ! ଯେଉଁ ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ରାଜା ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ମୋତେ ଏହି ରାଜ୍ୟ ସମର୍ପଣ କରିଥିଲେ, ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ୱର୍ଗରେ; ମୋର ରାଜ୍ୟରେ ବା ପ୍ରୟୋଜନ କଣ ? ଅଧୁନା ପୁଣ୍ୟଧାମ ବାରାଣସୀକୁ ଗମନକରି ସନ୍ୟାସ-ବ୍ରତ ଅବଲମ୍ବନ କରିବି । ମଣିମୟ ଦୀପରୂପ ମହାରାଜ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ଅଭାବରେ ସମସ୍ତ ସଂସାର ମୋ ନିକଟରେ ଅନ୍ଧକାରମୟ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ଭୂମିକୁ ଦେଖିବାକୁ ମଧ୍ୟ ମୋର ଭୀତି ହେଉଅଛି, ବିଷୟ-ବାସନା ବିଷୟ ବା କଣ କହିବି ?" ନ୍ୟାୟବାନ୍ ମାତୃଗୁପ୍ତଙ୍କର ଏହି ଉକ୍ତିରେ ପ୍ରବରସେନ ବିସ୍ମିତ ହୋଇ ଉତ୍ତର କଲେ—"ଦେବ ! ପୃଥିବୀ ବାସ୍ତବରେ ରତ୍ନ-ପ୍ରସବିନୀ, କାରଣ ଆପଣଙ୍କ ତୁଲ୍ୟ କୃତଜ୍ଞ, ମହାତ୍ମା ଓ ଧାର୍ମିକ ପୁରୁଷଙ୍କୁ ପ୍ରସବକରି ଅତ୍ୟଧିକ ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ହୋଇଅଛି । ଗୁଣଗ୍ରାହୀ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ଏହି ଗୁଣ ହେତୁ ଆପଣଙ୍କୁ ଯୋଗ୍ୟପାତ୍ର ବିବେଚନା କରି କାଶ୍ମୀର-ରାଜ୍ୟ ଅର୍ପଣ କରିଥିଲେ । ଉଦାରପ୍ରକୃତି ପୁଣ୍ୟଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ସାମାନ୍ୟ ଉପକାର ପାଇଲେ ମଧ୍ୟ, ସେହି ଉପକାରଟିକୁ ବହୁଶାଖାସମ୍ପନ୍ନ କରିଥାନ୍ତି । ଆପଣ ଯଥାର୍ଥରେ ଗୁଣିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଗ୍ରଣୀ; ସଜ୍ଜନମାନେ ଆପଣଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ କରିଥାନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋ ପ୍ରତି ସଦୟ ହୋଇ ଆପଣ ଏହି କାଶ୍ମୀରସିଂହାସନ-ତ୍ୟାଗର ବାସନା ଦୂର କରନ୍ତୁ ।" ମାତୃଗୁପ୍ତ ସହାସ୍ୟବଦନରେ କହିଲେ, "ମହାରାଜ ! ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ୱର୍ଗତ । ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ମୋର ଯେଉଁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ତାହା ମୁଁ ସମ୍ପାଦନ କରିପାରି ନାହିଁ । ଅନ୍ତତଃ ରାଜ୍ୟଲାଳସା ପରିତ୍ୟାଗ କରି ମୁଁ ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟନିଷ୍ଠା ପ୍ରକାଶ କରିବି ।" ମାତୃଗୁପ୍ତ ଏହା କହିଲାରୁ ପ୍ରବରସେନ ଉତ୍ତରରେ କହିଲେ, "ମହାଭାଗ ! ଆପଣ ଯାବତ୍ ସମୟ ଜୀବିତ ଥିବେ, ଆପଣଙ୍କ ସମ୍ପତ୍ତି ମୁଁ ସ୍ପର୍ଶ ମଧ୍ୟ କରିବି ନାହିଁ ।" ଅନନ୍ତର ମାତୃଗୁପ୍ତ ବାରାଣସୀ ଅଭିମୁଖରେ ଗମନ କଲେ ଏବଂ ଗୈରିକ ବସନ ପରିଧାନ କରି ସମସ୍ତ ପାର୍ଥିବ ବିଷୟ ପରିତ୍ୟାଗ ପୂର୍ବକ ଯତିବ୍ରତ ଆଚରଣ କଲେ । ପ୍ରବରସେନ ସ୍ୱପ୍ରତିଜ୍ଞା ଅଟଳ ରଖି କାଶ୍ମୀରର ସମୁଦାୟ କର ମାତୃଗୁପ୍ତଙ୍କ ନିକଟକୁ ପଠାଇ-ବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପରନ୍ତୁ ଧର୍ମଶୀଳ ମାତୃଗୁପ୍ତ ଉଞ୍ଛାଲବ୍ଧ ଅନ୍ନ ଭୋଜନ କରି ନିଜର ଅନିଚ୍ଛାରେ ଆଗତ ସମ୍ପଦରାଶି ଯାଚ-କମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କରି ପୁଣ୍ୟଧାମ ବାରାଣସୀରେ ଶେଷ ଦଶବର୍ଷ ଅତିବାହିତ କଲେ ।

କ୍ରମଶଃ

ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜମୋହନ ପ୍ରଧାନ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କବି ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ଚ୍ୟାଉପଟ୍ଟନାୟକ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ଚ୍ୟାଉ ଧରାକୋଟ-ନିବାସୀ କବି କୃଷ୍ଣଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କର ସମସାମୟିକ ଥିଲେ । କୃଷ୍ଣଚରଣ-ପଟ୍ଟନାୟକ ଖ୍ରୀ ୧୮୧୬ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଜୀବିତ ଥିବା ଜଣା ଯାଉଅଛି । ସେ ଉତ୍ତର କାଣ୍ଡରେ କହି ଅଛନ୍ତି—

"ସେକାଳକୁ ଗଣକ ଗଣନେ ସତରଣ, ଅଷ୍ଟତ୍ରିଶଂ ଶକାବ୍ଦ ହୋଇଥିଲା ଶେଷ ।" ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ଚ୍ୟାଉ ୧୭୫୦ ଶକାବ୍ଦରେ ଗ୍ରନ୍ଥଲେଖା ଶେଷ କରିଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କୁ ବୟସ ଥିଲା ୫୫ । ସେ କହି ଅଛନ୍ତି :—

ଏ ସରକଟି ପଞ୍ଚ ପଞ୍ଚାଶ ବୟସ
ଗଣକଙ୍କ ମତରେ ହୋଇଗଲା ଶେଷ,
* * *
ସପ୍ତଦଶ ଶତ ପଞ୍ଚାଶ ଶକାବ୍ଦରେ
ଏରାମାୟଣ ପୂର୍ତ୍ତି ହେଲାହେ ସାଧୁ ନରେ ।

ତେବେ ସେ ଖ୍ରୀ ୧୮୨୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଜୀବିତ ଥିଲେ, ଏବଂ ସେ ଯେ କୃଷ୍ଣଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କର ସମକାଳୀନ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

କବି ସଂସ୍କୃତରେ ଭାରି ପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ; ଲେଖାଲେଖି ଶକ୍ତି ଅସାଧାରଣ ଥିଲା, ସେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ କହି ଅଛନ୍ତି—

ଜନମରୁ ମୋର ପୁରାଣ ଶୁଣାନାହିଁ
ପଢ଼ିବା ଜ୍ଞାନ ମୋର ହେବ ଅବା କାହିଁ ?
ସ୍ୱପନରେ ହେଲେଟି ଦିନେ ରାମନାମ
ସ୍ମରଣାକୁ ନକଲି ମୁଁ କେଉଁ ଅଧମ,

ଏଥିରୁ କବିଙ୍କ ସ୍ୱାଭାବିକ ନମ୍ରତା ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରତିଭାତ ହେଉଅଛି, ତାଛଡ଼ା ତହିଁରେ ଅନ୍ୟ କଥା କିଛି ନାହିଁ । ପ୍ରକୃତରେ ସେ ଯେ ପଣ୍ଡିତ, ସାଧୁ, ଈଶ୍ୱରଭକ୍ତ, ଅଧ୍ୟାତ୍ମରାମାୟଣର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଂକ୍ତି ପ୍ରାୟ ତାହାର ସାକ୍ଷୀ । କବିହ, ପାଣ୍ଡିତ୍ୟରେ ଯାହାଙ୍କ ହୃଦୟ-ସିନ୍ଧୁ ନିତ୍ୟ ତରଙ୍ଗାୟିତ, ସେ କେବଳ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟାବସ୍ଥାରେ ଏକମାତ୍ର ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ରାମାୟଣ ଲେଖି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଶେଷ କଲେ କାହିଁକି ?

ବିଖ୍ୟାତ କବି କୃଷ୍ଣଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ମହର୍ଷି ବାଲ୍ମୀକି-କୃତ ରାମାୟଣର ଅନୁବାଦ ଶେଷକରି ସମୁଦାୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ନିଜ ରାଜାଙ୍କ ହସ୍ତରେ ସମର୍ପଣ କରିଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ଗୁମୁସରର ରାଜା ଥିଲେ ଶ୍ରୀକର ଭଞ୍ଜ । ସେ ଈଶ୍ୱର-ଆରାଧନାରେ ବହୁତ ସମୟ ଅତିବାହିତ କରିଥିବା ହେତୁ ଲୋକରେ ରାଜର୍ଷି ବୋଲି ଆଖ୍ୟାତ ହେଉଥିଲେ । ସେ ନିଜେ ପ୍ରଗାଢ଼ ସାହିତ୍ୟିକ ନଥିଲେ, ଏବଂ ତାଙ୍କର ସଂସ୍କୃତରେ ଅଧିକ ଅଭିଜ୍ଞତା ନଥିଲା । ଯଦ୍ୟପି ସେ ସଂସ୍କୃତରେ ଅଭିଜ୍ଞ ନଥିଲେ, ତଥାପି ତାଙ୍କର ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତି ପ୍ରଗାଢ଼ ଅନୁରାଗ ଥିବା ଜଣା ଯାଉଅଛି । ତାତ୍କାଳିକ ଧରାକୋଟ ରାଜା ଶ୍ରୀକର ଭଞ୍ଜଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ-ରସିକତା ଥରେ ବୁଝିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କୃଷ୍ଣଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକକୃତ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଗ୍ରନ୍ଥ ଖଣ୍ଡି ଗୁମୁସରକୁ ପଠାଇ ଦେଲେ । ଗ୍ରନ୍ଥଖଣ୍ଡି ପୁଙ୍ଖାନୁପୁଙ୍ଖରୂପେ ଦେଖି, ତାହାର ସମ୍ୟକ୍ ଆଲୋଚନା କରି ଗୋଟାଏ ସଠିକ ମନ୍ତବ୍ୟ ଦେବାକୁ, ଗୁମୁସର-ପଣ୍ଡିତ-ସମାଜରେ କାହାର ହେଲେ ସାହସ ହେଲାନାହିଁ । ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ଚ୍ୟାଉ-ପଟ୍ଟନାୟକ ସେତେବେଳେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମପୁର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଜଳସର ଖଣ୍ଡିରେ ରହିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ । ଶ୍ରୀକର ଭଞ୍ଜ ତାଙ୍କୁ ସେଠାରୁ ସାଦରେ ଡ଼କାଇଆଣି ସକଳ ସମାଚାର କହିଲେ, ଏବଂ ଗ୍ରନ୍ଥର ସମ୍ୟକ୍ ଆଲୋଚନା କରି ନିରପେକ୍ଷ-ଭାବରେ ଗୋଟାଏ ସଠିକ ମନ୍ତବ୍ୟ ଦେବାପାଇଁ ଅନୁରୋଧ କଲେ । "ସବୁ ଯାଉ ମହତ ଥାଉ" ଯେଉଁ ରାଜ୍ୟର ମୂଳମନ୍ତ୍ର ଥିଲା, ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ କନ୍ଧ, ସୌରାମାନେ ନିଷ୍ଠୁରଧନଞ୍ଜୟ ଭଞ୍ଜଙ୍କ ସପକ୍ଷରେ ମଧ୍ୟ ଦିନେ ଠିଆହୋଇ ଗୁମୁସରର ସମ୍ମାନ ରକ୍ଷାପାଇଁ ଯେତେବେଳେ ନିଜ ନିଜର ପ୍ରିୟ ଜୀବନ ବଳିଦେବାକୁ ପଶ୍ଚାତ୍‌ପଦ ନଥିଲେ, ସେହି ସତ୍-ପୁରୁଷ-ପ୍ରସୂ ଗୁମୁସରରେ ଜନ୍ମ ପାଇ ଦେଶର ମାନସମ୍ଭ୍ରମ ଆବଶ୍ୟକବେଳେ ରକ୍ଷା ନକରି ସୂର୍ଯ୍ୟମଣିଙ୍କ ପରି ବିବେକୀ ପୁରୁଷ ହାତଯୋଡ଼ି

Digitized by srujanika@gmail.com

ରହି ପାରିବେକ ? ସେ ଯେ କେବଳ ଗ୍ରନ୍ଥର ସମାଲୋଚନା ପାଇଁ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତ ହେଲେ, ସେତକ ନୁହେ, ଗ୍ରନ୍ଥଖଣ୍ଡିକର ଯଥା ସମୟରେ ଆଲୋଚନା ହେଲା । ମନ୍ତବ୍ୟ ସହିତ ଗ୍ରନ୍ଥଟି ଫେରସ୍ତ ଦେବା ବିଖ୍ୟାତ ପ୍ରଧାନକବି ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜଙ୍କ ଜନ୍ମ-ସ୍ଥାନ ପ୍ରତି ଯୁଗଯୁଗକୁ ଗୋଟାଏ ଲାଞ୍ଛନାର କଥା ହେବ ! ଅତଏବ ଗୁମୁସରର ଗୋଟିଏ ଉପଯୁକ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥର ସମାଲୋ-ଚନା-ଭାର ଧରାକୋଟ ପଣ୍ଡିତ-ସମାଜକୁ ଦେବା ସେ ଏହି ସମୟରେ ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ମନେକଲେ । ଏହିଭଳି ଗୁରୁ-ତର ସାଧୁକର୍ମ ଜ୍ଞାନ, ମନ ଓ ଶ୍ରମର ଅପେକ୍ଷା ରଖେ । ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ଚ୍ୟାଉ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ଅବସ୍ଥାରେ ଉପନୀତ ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା, ହୃଦୟର ଗଭୀର ଆନନ୍ଦରେ ମହର୍ଷି ୺ ବ୍ୟାସକୃତ ଅଧ୍ୟାତ୍ମରାମାୟଣର ଅନୁବାଦରେ ଅବିଶ୍ରାନ୍ତଭାବରେ ନିୟୋ-ଜିତ ରହିଲେ । ସେତେବେଳେ ଗୁମୁସରର ସମ୍ମାନ ରକ୍ଷା କରିବା ଗୋଟିଏ ଜିଦ୍ ସମସ୍ତଙ୍କ ହୃଦୟ, ପ୍ରଧାନତଃ ରାଜାଙ୍କ ହୃଦୟ,ସ୍ପର୍ଶ କରିଥିଲା । ଶ୍ରୀକରଭଞ୍ଜଙ୍କ ଛଳନାପୂର୍ଣ୍ଣ ବାକ୍ୟରେ କବି ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ପ୍ରକୃତରେ ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ ଅନୁବାଦ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଆଜି ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଶାର ଘରେ ଘରେ ଗ୍ରନ୍ଥ-ଖଣ୍ଡିକ ଯେ ବଜ୍ରଗମ୍ଭୀର ନାଦରେ ଧର୍ମ ସାକ୍ଷୀ ଦେଇ ଆସୁ-ଅଛି, ତାହା କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ । ସେହି ସମୟରେ ହେଉ ବା ଜୀବନରେ କେବେହେଲେ ମଧ୍ୟ, କବି ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଗ୍ରନ୍ଥ ବା ପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣୟନ କରିଥିବା ପରି ଜଣାଯାଏ ନାହିଁ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ଚ୍ୟାଉପଟ୍ଟନାୟକ ଗୁମୁସର ରାଜା ଶ୍ରୀକର-ଭଞ୍ଜଙ୍କ ଆମଳରେ ଦିବାନ ଥିଲେ । କବି ଖ୍ରୀ ୧୮୨୮ଷ୍ଟାବରେ ଜୀବିତ ଥିବାପରି ତାଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ହେଉଅଛି । ସେ ଆହୁରି ବାରବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଞ୍ଚିଥିବାପରି ଜନଶ୍ରୁତିରୁ ଜଣାଯାଏ । ଶ୍ରୀକରଭଞ୍ଜ ଖ୍ରୀ ୧୭୯୦—୧୮୧୯ ଫେରେ ୧୮୧୯—୧୮-୩୨ ଷ୍ଟାବ୍ଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୁମୁସରର ରାଜା ଥିବାପରି ନାନା ଅନୁ-ସନ୍ଧାନରେ ୺ତାରଣୀଚରଣ ରଥ ଅବଧାରିତ କରିଅଛନ୍ତି । ପରମ୍ପରାଗତ ଦିବାନ ହେବାକୁ ସୁଯୋଗ ଥିବା ସ୍ଥଳେ ଭୂତ-ପୂର୍ବ ଦିବାନ, ବଳଭଦ୍ର ଶ୍ରୀକର ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ସୁଯୋଗ୍ୟ ପୁତ୍ର କବି ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ଚ୍ୟାଉପଟ୍ଟନାୟକ ରାଜର୍ଷି ଶ୍ରୀକରଭଞ୍ଜଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ ସମୟରେ ଦିବାନ ଥିବା ବିଚିତ୍ର କଥା ? ସେ ଗୁମୁସରରେ ଦିବାନ ଯେ ଥିଲେ, ଯହିଁରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । କର୍ତ୍ତବ୍ୟକର୍ମ ମଧ୍ୟ ସୁଷ୍ଠୁରୂପେ ନିର୍ବାହ କରୁଥିଲେ, ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ପ୍ରିୟ ପାତ୍ର ଥିଲେ, ପଣ୍ଡିତସମାଜରେ ଆଦୃତ ହେଉଥିଲେ ଏବଂ ରାଜାଙ୍କ ବିଶ୍ୱାସଯୋଗ୍ୟ ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଅନେକ ସମୟରେ ଶ୍ରୀକରଭଞ୍ଜଙ୍କ ପୁତ୍ର ଧନଞ୍ଜୟ ଭଞ୍ଜଙ୍କ ଦୌରାତ୍ମ୍ୟଜନିତ ନାନା-ବିଧ କଷ୍ଟ ସେ ନୀରବଭାବେ ସହ୍ୟ କରିବାକୁ ବାଧ ହେଉ-ଥିଲେ । ଥରେ ସେ ମୃତ୍ୟୁମୁଖରୁ ଦୈବାତ୍ ଉଦ୍ଧାର ପାଇ ଥିବା ମଧ୍ୟ ଶୁଣାଯାଇଅଛି ।

ଦେବାନ ବେଳେ କବି ସପରିବାରରେ କୁଲ୍ଲଡ଼ଗଡ଼ରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିଲେ । ଏମାନେ ଯେଉଁପରି ପରମ୍ପରାଗତ ଦିବାନ, କବିଙ୍କ ବଂଶୀୟ ଭାଇମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପରମ୍ପରାନୁ-କ୍ରମେ, କିଏ ବିଶ୍ୱାସୀ ପଟ୍ଟନାୟକ, କିଏ ମୁଠା-କାର୍ଯ୍ୟି-ସ୍ୱରୂପ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ବାହ କରୁଥିଲେ । ସ୍ଥୂଳତଃ ଏତିକି କୁହା-ଯାଇ ପାରେ ଯେ—ରାଜାଙ୍କ ଅଧିକାଂଶ ପ୍ରଧାନ କର୍ମଚାରୀ କରଣ-ବଂଶଜ । 'ସ୍ୱଜାତି ପର-ଦ୍ୱଂସ୍ରକ'—କଥା ଏହି କେତୋଟି ପଟ୍ଟନାୟକ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ କର୍ମକାଣ୍ଡରେ ପ୍ରତି-ଫଳିତ ହେଉଥିଲା, ସେମାନେ ନାନା ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର କରି ଦିବାନ୍ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣିଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ-ସ୍ରୋତରେ ପଦେ ପଦେ ବାଧା ଦେଉଥିଲେ । ସେ ଅବିରତ ଧର୍ମଦାଣ୍ଡରେ ପଥିକ ଥିବା ହେତୁ, କେହି ତାଙ୍କର କୌଣସି ଅନିଷ୍ଟ କରିପାରୁ ନଥିଲେ । ବଂଶୀୟ ଭାଇ-କର୍ମଚାରୀମାନେ ଭକ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ ହୃଦୟରେ ଦିବାନଙ୍କ ସହିତ ସଦ୍ଭାବସୂତ୍ରରେ ଆବଦ୍ଧ ଥାଇ, ତାଙ୍କର ବିବିଧ ବିପଦସଙ୍କୁଳ ମହତ୍ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ-ପଥ ସୁଗମ କରିଦେଉଥିଲେ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟମଣିଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ-କ୍ଷେତ୍ରରେ ଧନଞ୍ଜୟ ଭଞ୍ଜ ଗୋଟାଏ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ବିଷବୃକ୍ଷସ୍ୱରୂପ ଦେଖାଦେଲେ । ଦିବାନ ନିଜେ ସୁଦକ୍ଷ, ଧର୍ମପରାୟଣ, ନୀତି-ନିପୁଣ, ବିଶେଷଭାବେ ପିତାଙ୍କ ବିଶ୍ୱାସଯୋଗ୍ୟ ଏବଂ ପ୍ରଜାଙ୍କ ପ୍ରିୟପାତ୍ର ଥିଲେ । ଅହିଂସା ପରମ ଧର୍ମ (ସେ ଆମିଷ ଭକ୍ଷଣ କରୁ ନଥିଲେ) ତାହାଙ୍କ ଜୀବନର ମୂଳମନ୍ତ୍ର ଥିଲା । ନିରପେକ୍ଷ ନୀତି ତାଙ୍କର ମହତ୍ କାର୍ଯ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକର ମୂଳଦୁଆ ଥିଲା । ସେ ଅଶିକ୍ଷିତ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ହସେଇ, ରସେଇ, ବସେଇ ଯଥାସମୟରେ ରାଜସ୍ୱ ଆଦାୟ କରି ପାରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସମୟରେ ରାଜକୋଷରେ ଏତେ-ଗୁଡ଼ାଏ ଧନ ସଞ୍ଚିତ ହୋଇ ପାରିଥିଲା ଯେ, ଶ୍ରୀକର ଭଞ୍ଜ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟକରି ଜୀବନରେ ଅନେକ ସାଧୁ-କାର୍ଯ୍ୟ କରି ପାରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ କୀର୍ତ୍ତି ମଧ୍ୟରେ ବାଲି ପଦର ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିର, ବୁଗୁଡ଼ା ପାଷାଣ ମନ୍ଦିର, ତମ୍ବାପଟା ଛୁଆଁ ମନ୍ଦିର, ବିଷ୍ଣୁଚକ୍ର ନାରାୟଣ ମନ୍ଦିର, ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦ ଦଧିବାମନ ମନ୍ଦିର, କୁଲ୍ଲଡ଼ ରତନେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ଅଦ୍ୟାପି ସେଗୁଡ଼ିକ ସୁଗ୍ରୁ-ରୂପେ ପରିଚାଳିତ ହେଉଅଛି । ଏତଦ୍ବ୍ୟତୀତ ଶାସନ, ଉଦ୍ୟାନ,ମଠ, ପୁଷ୍କରିଣୀ ସେ କାହାଣ କାହାଣ କରି ଯାଇ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଛନ୍ତି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବନାହିଁ । ସୁଯୋଗ୍ୟ ଦିବାନଙ୍କ ଦକ୍ଷତା,କାର୍ଯ୍ୟକୁଶଳତା ସତ୍ତ୍ୱେ ଅନେକ ସାଧୁକାର୍ଯ୍ୟ କରି ସ୍ୱୟଂ ପିତା ଯେତେବେଳେ ନିଜକୁ ଧନ୍ୟ ଭାବୁଥିଲେ, ପୁନଶ୍ଚ ଧନଞ୍ଜୟ ଭଞ୍ଜ ସେହି ଦିବାନଙ୍କୁ ଅବିରତ ବିଷଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖି ଦେଖି କ୍ରୋଧାଗ୍ନିରେ ଭସ୍ମୀଭୂତ କରିଦେବାକୁ ଶ୍ରୁଦ୍ର ଜଗି ବସୁଥିଲେ କାହିଁକି ?

କ୍ରମଶଃ

ଶ୍ରୀଅନନ୍ତପଦ୍ମନାଭ ପଟ୍ଟନାୟକ ।

ବେଲୁଚି ଜାତି ।

ବେଲୁଚ ବା ମୁସଲମାନ ଜାତିସକଳ ବେଲୁଚସ୍ଥାନର ଅଧିବାସୀ । ସେମାନେ ଯେ ଆରବ-ବଂଶଧର, ଏଥିରେ ଲେଶ-ମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ସେମାନେ ପ୍ରଥମେ ପାରସ୍ୟଦେଶରେ ବସତି ସ୍ଥାପନ କଲେ । ସେଥିରେ ସେମାନଙ୍କ ବ୍ୟବ-ସାୟ ଥିଲା ମେଷପାଳନ । ସେମାନେ କୌଣସି ଏକ ସ୍ଥାନରେ ନ ରହି ଏଣେତେଣେ ପର୍ଯ୍ୟଟନ କରୁଥା'ନ୍ତି । ପାରସ୍ୟରେ ସେମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଅତିଶୟ ବୃଦ୍ଧି ପାଇବାରୁ, ସେମାନେ ସେହି ସ୍ଥାନ ପରିତ୍ୟାଗପୂର୍ବକ ବେଲୁଚସ୍ଥାନରେ ଯାଇ ବାସ କଲେ । ସେମାନେ ଅଧିକକାଳ ପାରସ୍ୟଦେଶରେ ବସତି ଓ ପର୍ଯ୍ୟଟନ କରିଥିବା ଯୋଗୁଁ ବହୁପରିମାଣରେ ପାରସିକ ରୀତି-ନୀତି ଅନୁକରଣ କରିଥିଲେ । ପାରସିକ-ମାନଙ୍କ ପ୍ରକୃତି ସହିତ ସେମାନଙ୍କର କିଛି ଅସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ନ ଥିଲା । ଜାତୀୟ ଧର୍ମ ଓ ପ୍ରକୃତିରେ ସେମାନେ ପଠାଣ-ଜାତି-ସଦୃଶ । ଦୀର୍ଘକାଳ ପରେ Brahui ବୋଲି ଏକ ଜାତି ବେଲୁଚସ୍ଥାନରେ ପ୍ରବେଶ ଲାଭକରି ଖେଲଟ୍ ପ୍ରଦେଶରୁ ବେଲୁଚମାନଙ୍କୁ ତଡ଼ିଦେଲେ । ଖେଲଟ୍‌ର ଖାନ୍ ଜଣେ ବ୍ରହୁୟୀ ।

ସେମାନେ ଉଚ୍ଚ, ବିଶାଳବକ୍ଷ ଓ ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ-ମୁଖାବୟବ-ବିଶିଷ୍ଟ । ବ୍ରହୁୟୀମାନେ ବେଲୁଚମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଆକୃତି ଓ ଚେଷ୍ଟା ଶରୀର । ବ୍ରହୁୟୀମାନେ ପ୍ରାଚୀନ ପାରସିକ ଜାତିର ବଂଶଧର । ଉଭୟ ଜାତି ମୁସଲମାନ; କିନ୍ତୁ ପଠାଣମାନଙ୍କ ଭଳି ଧର୍ମୋନ୍ମତ୍ତ (Fanatical) ନୁହନ୍ତି । ବେଲୁଚ ଜାତି ଅତି ସହନଶୀଳ ଏବଂ ପଠାଣ-ମାନଙ୍କ ଭଳି ପୁରୁଷୋଚିତଗୁଣସମ୍ପନ୍ନ, ଅମାୟିକ, ସାହସୀ, ସ୍ଥିରଚିତ୍ତ ଓ ବଳିଷ୍ଠ । ବିପଦ ପ୍ରତି ସେମାନଙ୍କର ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନାହିଁ । ଦୁଃଖ କଷ୍ଟ ଅଭୁତଭାବରେ ସହ୍ୟ କରନ୍ତି । ସେମାନେ ଅତି ଶୀଘ୍ର ସାହସ ଦେଖାଇ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ଦକ୍ଷତାର ସହିତ କରିଥାନ୍ତି । ସେମାନେ ଯୁଦ୍ଧବେଳେ କିମ୍ବା କଳହରେ ହଠାତ୍ ଉଗ୍ରତା ପ୍ରକାଶକରନ୍ତି । ସେମାନେ ସତ୍ୟପ୍ରିୟ, ପ୍ରଭୁଭକ୍ତ ଓ ସଦାଶୟ । କୌଣସି ଜାତିର ଦାସତ୍ୱ, ଔଦ୍ଧତ୍ୟ, ପ୍ରତାରଣା, ପ୍ରଭୁଦ୍ରୋହ, ଓ ବିଶ୍ୱାସ-ଘାତକତା— ଏହି ସବୁ ଦୋଷ ଦେଖିଲେ ବେଲୁଚମାନେ ସେହି ଜାତିକୁ ଅନ୍ତରର ସହିତ ଘୃଣାକରନ୍ତି । ସେମାନେ ଦେଶରେ ଥିବାବେଳେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସାଧୁ ଓ ଅତିଥିସେବା-ପରାୟଣ, କିନ୍ତୁ କିଞ୍ଚିତ୍ ଆଳସ୍ୟ-ପ୍ରକୃତିକ ।

ପଠାଣଜାତି ପରି ଯୁଦ୍ଧ, ଅବୈଧ-ନରହତ୍ୟା ଏବଂ ଦସ୍ୟୁତା ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଆମୋଦ । ସେମାନେ ଅତି ସାମାନ୍ୟ କଥାରେ କଳହ କରି ଉଠନ୍ତି ଏବଂ ଛୁରୀ ବାହାର କରନ୍ତି । ଏକ ଦୀର୍ଘ ଛୁରୀ, ଖଡ୍ଗ ଏବଂ ଢାଲ ସେମାନଙ୍କର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜାତିସ୍ଥ-ଶସ୍ତ୍ର । ଛୁରୀ-ଗୁଳନାରେ ସେମାନେ ବିଲକ୍ଷଣ ନିପୁଣ । ପଠାଣମାନଙ୍କ ଭଳି ସେମାନେ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତାପ୍ରିୟ ନୁହନ୍ତି । ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରତିପନ୍ନ ହୁଏ ଯେ, ସମକକ୍ଷ ବୀର ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାହିଁ ସେମାନଙ୍କର ଏକାନ୍ତ ବାସନା । ଭୀରୁ କାପୁରୁଷ ତୁଲ୍ୟ ଶତ୍ରୁପ୍ରତି ଦୂରରୁ ଗୁଳି କରିବା ସେମାନେ ଜାଣନ୍ତିନାହିଁ-ଜାଣନ୍ତି କେବଳ ମୁଖା-ମୁଖୀ ଯୁଦ୍ଧ । ସେମାନେ ଅଶ୍ୱାରୋହଣ, ଉଷ୍ଟ୍ର ଓ ଅଶ୍ୱପାଳନରେ ବିଲକ୍ଷଣ ପଟୁ ।

୫୬ ଗୋଟି ବେଲୁଚ ଜାତି ଭାରତରେ ଦେଖାଯା'ନ୍ତି । ଗତ ଯୁଦ୍ଧରେ ବ୍ରାହୁୟୀ ଓ ବେଲୁଚ ଜାତିଦ୍ୱୟରୁ ସୈନ୍ୟ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇଥିଲେ । ଅଦ୍ଭୁତ ସାହସସହକାରେ ଯୁଦ୍ଧ କରି ସରକାରଙ୍କ ଓ ଦେଶବାସିମାନଙ୍କ ପ୍ରଶଂସାଭାଜନ ହୋଇଥିଲେ । କଠୋର ନିୟମାନୁବର୍ତ୍ତିତା ସେମାନଙ୍କ ଚରିତ୍ରର ଏକ ବିଶେଷତ୍ୱ । ସେମାନେ ସୁନିପୁଣ ଲକ୍ଷ୍ୟବେଦ୍ଧା, ବିଶ୍ୱସ୍ତ ଓ ବଶାନୁଗ । ଏହି ସମସ୍ତ ସୁଗୁଣହେତୁରୁ ବେଲୁଚ ଜାତି ବ୍ରିଟିଶ୍ କର୍ମଚାରିମାନଙ୍କ ପ୍ରିୟପାତ୍ର ହୋଇପାରିଅଛନ୍ତି ।

ପଞ୍ଜାବୀ ମୁସଲମାନ୍ ।

ପକ୍ତିରସ୍, ଅବନ୍‌ସ୍, ସିଆଲ୍‌ସ, ଝିବାନାସ୍, ଅହିରସ୍ ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରଦେଶର ଯୁଦ୍ଧ-ପ୍ରିୟ ଜାତି ସକଳ 'ପଞ୍ଜାବୀ ମୁସଲମାନ' ଆଖ୍ୟାରେ ଅଭିହିତ । ସେମାନେ ଜାତିରେ ଆର୍ଯ୍ୟ-ସିଥିଅନ୍ । ପଞ୍ଚନଦ ପ୍ରଦେଶର ଯେଉଁ ହିନ୍ଦୁଗଣ ଇସଲାମ୍ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ, ସେମାନେ ଶୀର୍ଷୋକ୍ତ ଜାତିର ପୂର୍ବ ପୁରୁଷଗଣ । ପ୍ରାଗୁକ୍ତ ଜାତିମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକସଂଖ୍ୟକ ପଞ୍ଜାବୀ ମୁସଲମାନ ଭାରତ-ବାହିନୀର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶାଖାରେ ସମ୍ଭବତଃ ଭରତି କରାଯାଇଥାନ୍ତି । ସେମାନେ ସୁନିପୁଣ ଲକ୍ଷ୍ୟବେଦ୍ଧା ଏବଂ ନିୟମାଧୀନ ସୈନିକ । ସେମାମେ ଜାଟ, ପଠାଣ, ରାଜପୁତ ପ୍ରଭୃତି ଜାତିର ବଂଶଧର ହୋଇଥିବା କାରଣରୁ ପୂର୍ବ ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ଗୁଣାବଳି ସେମାନଙ୍କଠାରେ ସ୍ୱଭାବତଃ ପରିସ୍ଫୁଟ ହୁଏ ।

ଭାରତ-ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ବିଭିନ୍ନ ସେନାଦଳର (ଏକ ସଂସକ୍ତ ବାହିନୀରୂପେ) ପୁନର୍ଗଠନ ସକାଶେ ଲର୍ଡ୍ କଚ୍‌ନାର ଯେଉଁ ଯୋଜନା ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ, ତାହାର ଫଳରେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ସେନାଦଳ ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ ଓ ଦଳଭଙ୍ଗ ହୋଇଥିଲେ, ଏମାନଙ୍କୁ ନେଇ ପଞ୍ଜାବ-ସେନା ପୁନର୍ଗଠିତ ହେଲା । ପଞ୍ଜାବ-ସେନା ମଧ୍ୟରେ ମୁସଲମାନ, ଡୋଗ୍ରା, ଶିଖ୍ ପ୍ରଭୃତି ଜାତି ଥିଲେ, ବହୁସଂଖ୍ୟକ ପଞ୍ଜାବୀ ମୁସଲମାନ୍ ବିଭିନ୍ନ ଅଶ୍ୱାରୋହୀ-ଦଳସକାଶେ ସଂଗୃହୀତ କରାଯାଇଥାନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ପ୍ରଧାନତଃ ସେମାନେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସୀମାନ୍ତ-ସେନାର ଗୁର୍ଖା ସେନା-ଦଳରେ ଭରତି କରାଯା'ନ୍ତି । ଦକ୍ଷିଣ-ପଶ୍ଚିମ ପଞ୍ଜାବର Awansମାନେ ଏହି ଜାତିର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । ସେମାନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁନ୍ଦର, ମାଂସଳ ଓ ବଳିଷ୍ଠ ଏବଂ ସୁନିପୁଣ ମଲ୍ଲ ଯୋଦ୍ଧା । Sials ଅନ୍ୟ ଏକ ଜାତି । ସେମାନେ ଇସଲାମ୍ ଧର୍ମ-ଦୀକ୍ଷିତ ରାଜପୁତମାନଙ୍କ ବଂଶଧର । Tiwannas-ମାନେ ମଧ୍ୟ ରାଜପୁତ-ଜାତି-ଉଦ୍ଭୂତ । ସେମାନେ ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟାରେ ପଦାତିକ ଓ ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ସେନାରେ ଭରତି କରାଯା'ନ୍ତି । Ghakkarsମାନେ ପଞ୍ଜାବର ମସ୍‌ଲିମ-ଦଳ-ଅନ୍ତର୍ଗତ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ଭାରତ-ସେନାରେ ଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ବିଶେଷରୂପେ ଅଭିମାନୀ, ବୀର୍ଯ୍ୟବାନ୍, ତେଜସ୍ୱୀ ଓ ଆତ୍ମସମ୍ମାନଶୀଳ । Gujars-ମାନେ ଖୁବ୍ ବଳବାନ୍ ଏବଂ ସୁନ୍ଦର-ଶରୀର-ବିଶିଷ୍ଟ । ପୂର୍ବ କାଳରେ ସେମାନେ ପେଶାବାର ସୀମାରେ ପ୍ରବଳ ଥିଲେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ସେମାନେ ସେମାନଙ୍କ ପୂର୍ବ ସାମରିକ ତେଜର ପରିଚୟ ଦିଅନ୍ତି । Karralsମାନେ Hazara-ଜିଲ୍ଲା-ଅଧିବାସୀ; ସେମାନେ ଜାତିରେ ରାଜପୁତ—ଅଳ୍ପ କେତେକ ଦିନ ହେଲା ଇସ୍‌ଲାମ୍ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି । ଯୁଲାହ (Julahas) ଜାତି ଆଇନଲଙ୍ଘକ, ଉତ୍ତେଜନା-ଶୀଳ, ଆତ୍ମଖ୍ୟାପକ ଓ କଳହପ୍ରିୟ । ଭଟ୍ଟି (Bhattis) ଜାତି ରାଜପୁତ-ଶ୍ରେଣୀ-ଅନ୍ତର୍ଗତ ଉଚ୍ଚ, ସ୍ଥୂଳକାୟ ଓ ଶିକ୍ଷା-ଗୁରସମ୍ପନ୍ନ ।

ପ୍ରାଗୁକ୍ତ ଜାତିସକଳ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ରାଜପୁତ, ଜାଟ୍ କିମ୍ବା ଜାତାରଗଣଙ୍କ ବଂଶଧର । ସେମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରତ-ସୈନ୍ୟ-ବିଭାଗରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି । ସେମାନେ ସାହସୀ ଓ ପଞ୍ଜାବ-ସେନା-ଦଳର ପ୍ରଧାନ ଅଂଶସ୍ୱରୂପ, ଯୁଦ୍ଧ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେମାନଙ୍କ ସମର-ନୈପୁଣ୍ୟର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ପରିଚୟ ମିଳେ ।

ପଠାଣ ଜାତି ।

ଭାରତୀୟ, ଆଫଗନ୍ ଓ ସିଥିଅନ୍ ଜାତିଦ୍ୱୟର ମୁସଲ-ମାନ ବଂଶଧରଗଣଙ୍କୁ ପଠାଣ କହାଯାଏ । ସେମାନେ ଆଫ-ଗାନସ୍ଥାନ ଓ ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମ-ଭାରତର ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନ-ମାନଙ୍କରେ ବାସ କରନ୍ତି । ଏହି ଜାତିର ଯେଉଁ ବଂଶଧରଗଣ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶରେ ଯାଇ ବାସ କରୁଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଧ୍ୟ ପଠାଣ ନାମରେ ପରିଚିତ । ଆର୍ଯ୍ୟ-ସିଥିଅନ୍, ତାତାର, ଆରବ, ପାରସିକ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେ ଜାତିର ଶୋଣିତ ପଠାଣମାନଙ୍କ ଧମନୀରେ ପ୍ରବାହିତ । ପରନ୍ତୁ ସେମାନେ ଯିହୁଦି ଜାତିର ବଂଶଧର (Israel ସନ୍ତାନ) ବୋଲି ନିଜେ ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି । ଗଲା ଜର୍ମାନୀ ଯୁଦ୍ଧବେଳେ ଭାରତ-ସେନା ମଧ୍ୟରେ ୭୮ ଦଳ ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ଏବଂ ୨୫୦ ଶ୍ରେଣୀ ପଠାଣ ପଦାତିକ ସୈନ୍ୟ ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ପାର୍ବତ୍ୟ ପ୍ରଦେଶର ଶୀତଳ ଜଳବାୟୁ ଓ କଠୋର ଜୀବନ ନିବନ୍ଧନ ପଠାଣମାନଙ୍କ ପୁରୁଷୋଚିତ ପ୍ରକୃତି ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରହିପାରିଅଛି । ସେମାନେ ଉଚ୍ଚ, ଦୃଢ଼କାୟ, ସାହସୀ ଏବଂ ଅତିଶୟ ରୂପ-ବାନ୍, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକଙ୍କର ଚକ୍ଷୁ ଧୂସର କିମ୍ବା ନୀଳବର୍ଣ୍ଣ ।

ଏହି ପଠାଣ ଜାତି ଅନେକ ଦଳରେ ବିଭକ୍ତ,—ଯଥା, ଆଫ୍ରିଡ୍, ଉଆଜିର୍, ଓ ଓରାକଜ । ଏମାନେ ସବୁ ଭାରତୀୟ; ମହମ୍ମଦଜ, ଷିନ୍‌ଦାର ଓ ମହମଣ୍ଡ—ଏମାନେ ଆଫ୍‌ଗନ ବାଶ୍‌ତଅର୍ ଓ ଷିରାନୀ,-ସିଥିଏନ୍ ବଂଶଧର । ବରେ-ଇକ୍ ଓ ଅବ୍‌ଦାଲି (ବା ଦୁରାନ୍ନୀ)—ଏମାନେ ବିଶୁଦ୍ଧ ଆଫ୍-ଗନ; ଅନ୍ୟ ବିଭାଗ ସକଳ ମିଶ୍ରିତ ତୁର୍କ ଓ ଆଫଗନ୍‌ରୁ ଉଦ୍‌ଭୂତ । ଏମାନଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କେତେ ଜାତି ଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ସୁଲେମାନ୍ ଖେଲ୍, ଆଲିଖେଲ୍ ପ୍ରଭୃତି । ଏମା-ନଙ୍କୁ ଇବ୍ରାହିମ୍-ଜେଇସ୍ ବୋଲାଯାଏ ।

ଏହି ଜାତିସକଳ ନିତାନ୍ତ ଅସଭ୍ୟ, ଅସଂଯତ, ସ୍ୱାଧୀନତା-ପ୍ରିୟ ଓ ଅବଶୀକୃତ । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସୁବ୍ୟବସ୍ଥିତ ସୁଶୃ-ଙ୍ଖଳ କୌଣସି ଶାସନ-ପ୍ରଣାଳୀ ନାହିଁ । ସେମାନେ ସେମା-ନଙ୍କ ଖାନ୍‌ଅଧୀନରେ ସମର-ବ୍ୟବସାୟ ଅମ୍ବଲମ୍ବନ କରି-ଥା'ନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଯୁଦ୍ଧସଂଘ ଜଣେ ଜଣେ ଖାନ୍ କର୍ତ୍ତୃକ ପରିଚାଳିତ । ଯୁଦ୍ଧରୁ କ୍ଷାନ୍ତ ଥିବା ସମୟରେ ସେମାନେ ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ବିବାଦ ବିସମ୍ବାଦ କଳିକନ୍ଦଳ ଆରମ୍ଭ କରି ବସିଥା'ନ୍ତି । ସେମାନେ ସୁନ୍ନୀ-ଶାଖାବଲମ୍ବୀ ମୁସଲମାନ । କୃଷି ଓ ମେଷପାଳନ ବ୍ୟବସାୟରେ ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ କରନ୍ତି ଏବଂ ଦେଶବିଦେଶରେ ଭ୍ରମଣ କରି ବାଣିଜ୍ୟ ଚଳାନ୍ତି ।

ପଠାଣ ସୈନିକମାନଙ୍କ ତେଜସ୍ୱିତା, କାର୍ଯ୍ୟତତ୍ପରତା, ଓ ଶ୍ରୁତି ଲୋକପ୍ରସିଦ୍ଧ । ସେମାନେ ଅତିଶୟ ଉତ୍ତେଜନାଶୀଳ ଓ କୋପନସ୍ୱଭାବ, ସୁତରାଂ ଯୁଦ୍ଧବେଳେ ବାହ୍ୟ-ଜ୍ଞାନ-ଶୂନ୍ୟ ହୋଇପଡ଼ନ୍ତି । ସାମାନ୍ୟ କାରଣରୁ ସୁଦ୍ଧା ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଭାବରେ ରାଗିଉଠନ୍ତି । ସେମାନେ ବ୍ରିଟିସ୍ ସରକାରଙ୍କ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅନୁରକ୍ତ ଓ ବିଶ୍ୱସ୍ତ ସୈନିକ । ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ନ୍ୟାୟାନ୍ୟାୟ ବିବେଚନା, ଦୟା ଓ କ୍ଷମା ଆଶା କରିବା ବିଡ଼ମ୍ବନା ମାତ୍ର । ନାସାରନ୍ଧ୍ରର ଶ୍ୱାସବାୟୁ ସଦୃଶ ପଠାଣମାନଙ୍କ ନରହତ୍ୟା ଓ ତସ୍କରତା ଯେ ଚିର-ସଙ୍ଗୀ, ଏଥିରେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତିର ଆଶଙ୍କା ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଏହି ଦୁର୍ଗୁଣ ସତ୍ତ୍ୱେ ସେମାନଙ୍କର ଯେ ମାନସିକ ବଳ ଓ ଆତ୍ମସଂଯମ ନାହିଁ, ଏହା ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇନପାରେ । ବିପଦବେଳେ ସେମାନେ ସଂଯତ ହୋଇ ଅଦ୍ଭୁତ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି-ଥାନ୍ତି । ଅସୀମ ଉତ୍ସାହ, ଅପୂର୍ବ ସାହସ, ମନୁଷ୍ୟୋଚିତ ଦମ୍ଭ ଓ ନିଜ ଜୀବନ ପ୍ରତି ଅନବଧାନତା ସୈନିକର ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷଣ । ଏହି ସମସ୍ତ ଲକ୍ଷଣ ପଠାଣ ସୈନିକଠାରେ ଦେଖା-ଯାଏ—ସୁତରାଂ ପଠାଣମାନେ ପ୍ରକୃତ ସୈନିକ-ପଦ-ବାଚ୍ୟ ।

ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ।

ଆତ୍ମ ଲାଭ

କେ ମତେ ଏତେସର କଲା ରେ ।
ଗୃହିବାମାଝେ କାହିଁ ଗଲା ରେ । ଧ୍ରୋଣ ।
ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ-ବେଷରେ ପକାଇ ଅହଂକାରେ
ମୋର ସ୍ୱରୂପ ଭୁଲାଇଲା ରେ ।
ଜଗାଇ ପାଞ୍ଚଭୂତ ଲଗାଇ ଅଦଭୁତ
ମୋହ-ଶାଙ୍କୁଳି ଉଗାଳିଲା ରେ । ୧ ।
ଅନ୍ତ ନାହିଁ ଯାହାର କାମନା-ପାରାବାର-
ଅତଳ-ଜଳେ ଡୁବାଇଲା ରେ ।
ତେଉ ଉପରେ ତେଉ, ତେର ଧରିବ କାହୁଁ,
ସୋତ ଅବଶେ ଭସାଇଲା ରେ । ୨ ।
ମୋ ଭିତରେ ନାହିଁ ଆନ କେ କରେ ବଡ଼ ସାନ
ଅଜ୍ଞାନ ସିନା ମତାଇଲା ରେ ।
ଧିକ ରେ ଧିକ ସତେ ଅଜଣାପଣ ମୋତେ
ଏତେ ଅବସ୍ଥା ଭୋଗାଇଲା ରେ । ୩ ।
ଏବେ ତା ଶକ୍ତି କାହିଁ ? ଦେଖାତ ଯାଉନାହିଁ,
ମୋ ରୂପ ଦେଖନ୍ତେ ତୁଟିଲା ରେ ।
ବସ୍ତୁତଃ ନାହିଁ କିଛି, ନିଜ ସ୍ୱଭାବେ ଅଛି,
ନ ଥିଲା କିସ ଅବା ହେଲା ରେ । ୪ ।

ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମିଶ୍ର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଭିଭାଷଣ ।

ଅବଶ୍ୟ ଆଜ ଗୋଟିଏ ପୁଣ୍ୟାହ; ଯେହେତୁ ସୁଦୁର୍ଲ୍ଲଭ-ଦର୍ଶନ ନାନାଶାଖାଧାରୀ ପୂଜନୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ମହାଜନମାନଙ୍କର ଏହି ସମ୍ମେଳନ-ରୂପ ମହାତୀର୍ଥରେ ମୁଁ ଯଦୃଚ୍ଛାକ୍ରମେ ମୋର କାୟିକ-ମନୋ-ବାକ୍ୟର ମଳ-ପ୍ରକ୍ଷାଳନାର୍ଥ ଅବଗାହନ କରିବା ସୁବିଧା ପାଇପାରିଅଛି ।

ତଥାପି ମୋପକ୍ଷେ ଏହା ନିତାନ୍ତ କ୍ଲେଶକର ଅନୁଭୂତ ହେଉଥିବା ସ୍ୱାଭାବିକ ଯେ, ଏଭଳି ଗମ୍ଭୀରତମ ଦୁରବଗାହ ତୀର୍ଥଗର୍ଭରୁ ବିବିଧ ଭାବତରଙ୍ଗ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ମୋତେହିଁ ସମବେତ ମହାଜନମଣ୍ଡଳୀଙ୍କର ମାନସପଙ୍କଜରାଜ ଚୟନ-ପୂର୍ବକ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ପବିତ୍ର ମାଳାଟିଏ ନିର୍ମାଣକରି ସେହି ମାଳାରେ ବିଶ୍ୱ-ସାକ୍ଷୀ ବୈଶ୍ୱାନର ଶ୍ରୀମାନ୍ଙ୍କଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଲମ୍ବାଇବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୌରୋହିତ୍ୟୋଚିତ କାର୍ଯ୍ୟ ସୁଦ୍ଧା ସମ୍ପନ୍ନ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ମାତ୍ର ଏହିଭଳି ଜମିକ ଜିହ୍ୱାଗୁଡ଼ିକର ଗୋଟିକପାଇଁ ସୁଦ୍ଧା ମୁଁ ସମର୍ଥ ନୁହେ, କିମ୍ବା ଯୋଗ୍ୟ ମଧ୍ୟ ନୁହେ ।

କାରଣ ଅଗାଧ-ତୀର୍ଥ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶକରି ଭାବ-ତରଙ୍ଗ-ସଂଘାତ ଅତିକ୍ରମପୂର୍ବକ ମାନସପଙ୍କଜ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପହଞ୍ଚିବା, ମୋର ଭାବିକ ଦେହର ସାମର୍ଥ୍ୟାତୀତ । ପଙ୍କଜଚୟନ ବିଷୟରେତ ମୁଁ ଏକବାରେ ଅନଭ୍ୟସ୍ତ । ନିତାନ୍ତ ବୈଚକ୍ଷଣ ନ ଥିଲେ, ଈଦୃଶ ମହାତୀର୍ଥରୁ ମାନସପଙ୍କଜରାଜ ଚୟନ କରିପାରିବାର । ପୁଣି ତାହା ଯଥା ସ୍ଥାନରେ ସନ୍ନିବେଶିତ କରି ମାଳା ଗୁନ୍ଥିବା ଅଧିକତର ପ୍ରବୀଣତାରହିଁ କାର୍ଯ୍ୟ । ତା'ଛଡ଼ା ବିଶ୍ୱ-ବିଧାତା ବିରାଟ୍-ଆତ୍ମାଙ୍କର ବକ୍ଷସ୍ଥଳ (ହୃଦୟ) କଳନା କରିବା ଓ ତହିଁରେ ଭକ୍ତିପ୍ରବଣ ହୋଇ ଉଚିତ ବିଧାନରେ ମାଳାଟି ସମର୍ପଣ କରିବା ତ ଦୂରର କଥା । ଏହେତୁ ମୋ ବିବେଚନାରେ ଈଦୃଶ ବନ୍ଧୁଦ୍ୱୟ ପୌରୋହିତ୍ୟର ବହିବାପାଇଁ ମୁଁ ଏକାନ୍ତ ଅଯୋଗ୍ୟ ଅଟେ ।

ହୁଏତ, ଆପଣମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେହି କେହି ଲୌକିକ ପ୍ରତିପତ୍ତିର ମୋହରେ ପଡ଼ି ସମ୍ଭବତଃ ମୋପରି ନାଗୁର ବ୍ୟକ୍ତି ଉପରେ ଅସହନୀୟ ଦାୟିତ୍ୱ ଲଦିଦେଇ ଆପଣାର କୃତିତ୍ୱନିମନ୍ତେ ଆତ୍ମ-ସନ୍ତୋଷ ପାଇପାରିଥାନ୍ତି ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ଦେଖିବାକୁ ହେବ, ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜାତିର ସମୂହସମାବେଶ ବା ସମ୍ଭୂୟ ସମୁତ୍ଥାନକ୍ଷଣରେ କିପ୍ରକାର ଗୁଣ ଓ ଶକ୍ତି ନେଇ ଏଭଳି ଦାୟିତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ପୌରୋହିତ୍ୟ ଲଇବା ଆବଶ୍ୟକ । ଭଗବାନ୍ ମନୁ କହିଅଛନ୍ତି—

"ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟମାନ୍ଦ୍ୟାଭ୍ୟାଂ ବରଂ ବିପ୍ରଃ ସୁଯନ୍ତ୍ରିତଃ ।
ନା ଯନ୍ତ୍ରିତସ୍ତ୍ରିବେଦୋଽପି ସର୍ବାଶୀ ସର୍ବବିକ୍ରୟୀ ।"

ପ୍ରକୃତପକ୍ଷେ ମୁଁ ଆଜ ପିତୃପିତାମହଙ୍କ ପରିଶୀଳିତ ପନ୍ଥାରୁ ବହୁଦୂରରେ ପଡ଼ିଛି, ଚିରନ୍ତନ ବ୍ରାହ୍ମଣୋଚିତ ବୃତ୍ତି ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଜଘନ୍ୟ ଶ୍ମାନବୃତ୍ତି ଗ୍ରହଣ କରିଅଛି, ଏକ କଥାରେ ଆତ୍ମପୋଷଣାର୍ଥେ ଆତ୍ମବିକ୍ରୟ କରିସାରିଛି, ତାହା-ହେଲେ ପୂଜ୍ୟ ମହାଜନଗଣ ବୁଝିପାରୁଥିବେ, 'ସର୍ବାଶୀ ସର୍ବବିକ୍ରୟୀ' ଏହି ମନୁକ୍ତି ମୋଠାରେ ପ୍ରାୟ ସାବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ବରଂତ ଏହି ସମବେତ ମହାଜନମଣ୍ଡଳ ମଧ୍ୟରେ ଏପରି ମହାତ୍ମା ଥାଇ ପାରନ୍ତି, ଯେ କି ଏକା ମୋ ଅପେକ୍ଷା କାହିଁକି, ଆଜିକାଲିର ନାମଧାରୀ ଅନେକ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ସୁଦ୍ଧା ଏକ୍ଷେତ୍ରେ ଉପଯୁକ୍ତ ପୁରୋହିତର କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇ ପାରନ୍ତି । ତଥାପି ଯେ କୌଣସି ଦୃଷ୍ଟିରେ ହେଉ, ଆପଣମାନେ ଯେତେବେଳେ ମୋପ୍ରତି ଅସୀମ ଦୟା ଓ ମମତା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ନିର୍ବାଚନ କରିଦେଇ ସାରିଲେଣି, ତେତେବେଳେ ମୋର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭରସା ଅଛି,— ଯେଉଁ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ବିନ୍ଧ୍ୟପରି ପାଷାଣକୁ ସୁଦ୍ଧା ଅବାଧ-ସିଦ୍ଧିର ପନ୍ଥାରେ ନୁଆଇଁଦେଇ ପାରିଛନ୍ତି, ଦିଶଙ୍କୁ ପରି

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦୁରାଗ୍ରହ ଓ ଅନ୍ଧଶ୍ରଦ୍ଧାର ନୂତନ ସ୍ୱର୍ଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶାଶ୍ୱତ କରିଦେଇ ଅଛନ୍ତି, ଏମନ୍ତ କି ପୁରୁଷର ଗର୍ଭରୁ ଅସମ୍ଭାବନୀୟ ମାନ୍ଧାତାର ପ୍ରସବ ସୁଦ୍ଧା ସମ୍ଭାବିତ କରି ପାରିଅଛନ୍ତି, ସେହି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜାତି ଯେ ଆଜି ନିଜ ନିର୍ବାଚନର ଔଚିତ୍ୟ ସମର୍ଥନକଲେ ମୋତେ ପ୍ରକୃତ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ଉପଯୁକ୍ତ କରି ନେଇଯିବେ, ଏଥିରେ ଆଉ କଥା କଣ ଅଛି ?

ମହର୍ଷି ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ତ କହିଥିଲେ—"ମା ମାଂ ମହାତ୍ମନ୍ ପରିଭୁରଯୋଗ୍ୟେ ନମନ୍ ବିଧୋନ୍ୟସ୍ୟତିଭାରମଗ୍ର୍ୟନ୍" ଅଥଚ ଆମ ଭାଷାରେ ସୁଦ୍ଧା ଅଛି—"ଖପରା ଭାଙ୍ଗିଛି ଯେ, ଧନୁ ଧରିବ ସେ" । ଅବଶ୍ୟ ନିର୍ବାଚନର ଔଚିତ୍ୟ ନିର୍ବାଚୟିତା ମହୋଦୟମାନେ ସ୍ୱତଃପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ ସମର୍ଥନ କରିବାକୁ ସାବହିତ ହେବେ, ସୁତରାଂ ମୋର ସେଥିଲାଗି ଅଧିକ ଶୋଚନା କରିବା ଅନାବଶ୍ୟକ ।

ଓଁ ତତ୍ସତ୍ ।

ଆଜି ମୁଁ ଏହି ସମ୍ମେଳନ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ସୁବିଧା ପାଇଅଛି, ତାହାର ସଫଳତାକଲେ ଆମ ବ୍ରାହ୍ମଣଜାତିର ଅବଶ୍ୟ-ଜ୍ଞାତବ୍ୟ—ତଳଲିଖିତ କେତୋଟିମାତ୍ର ବିଷୟର ବିଚାର କରିବାକୁ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଉଅଛି ।

୧ । କି ଲକ୍ଷଣ ନେଇ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶବ୍ଦକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ନିଜସ୍ୱ କରିବାପାଇଁ ସାହସୀ ହୋଇଥାଉଁ ?

୨ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜାତି (ଜନ୍ମ) ର ଲକ୍ଷ୍ୟ କଣ ?

୩ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜାତିର ଆଦର୍ଶ କେଉଁଠାରେ ?

୪ । ସେହି ଆଦର୍ଶ କେବଳମାତ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜାତିପାଇଁ ନା ? ଜଗତପାଇଁ ହେବା ଉଚିତ ।

୫ । ସେହି ଆଦର୍ଶ ଗ୍ରହଣ କରିବା ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟ ନିମନ୍ତେ କେତେଦୂର ସମ୍ଭବ ?

୬ । ସମ୍ଭବାନୁରୂପ ସେହି ଆଦର୍ଶ ପାଇବାଲାଗି କି କି ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନୀୟ ?

୭ । ଉପାୟ ଧରିବାପାଇଁ କି ପ୍ରକାରେ କି ପରିମାଣରେ ଉଦ୍‌ଯୋଗ ଆବଶ୍ୟକ ? । ଇତି ।

କ୍ରମଶଃ—
ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମିଶ୍ର ।

ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ବାଦ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବନମାଳୀ ମିଶ୍ର ବି.ଏ:ଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ "ଅଶୋକ ବୃତ୍ତାନ୍ତ" ଦୁଇତିନିଦିନ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବ । ତାଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ "ଭୃଗୁବଂଶ" ଓ "ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର"ର ମୁଦ୍ରଣକାର୍ଯ୍ୟ ଶୀଘ୍ର ଆରବ୍ଧ ହେବ ।

* * *

ଶ୍ରୀମାନ୍ ଅନନ୍ତପଦ୍ମନାଭ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ "ଦମ-ସ୍ୱନ୍ତୀ" ଦୁଇତିନିଦିନ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବ ।

* * *

କବିବର ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତିଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ "ଶ୍ରୀ ମୁକୁନ୍ଦ-ଦେବ" କାବ୍ୟ କଳାହାଣ୍ଡିର ବଦାନ୍ୟ ମହାରାଜଙ୍କ ଆନୁ-କୂଲ୍ୟରେ ଅଳ୍ପଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଯନ୍ତ୍ରସ୍ଥ ହେବ ।

* * *

ମିର୍ଜା ମହମ୍ମଦ ଯାକୁବ ବେଗଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ "ଅପୂର୍ବ-କାହାଣୀ"ର ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାଗ, "ମନୋରଞ୍ଜନ କାହାଣୀ" ଓ "ଭକ୍ତକୁମାର" ନାମକ ଉପନ୍ୟାସ ଯନ୍ତ୍ରସ୍ଥ ।

* * *

ରସଲକୋଣ୍ଡାରୁ "ରହସ୍ୟରେଣୁ" ନାମକ ଗୋଟିଏ ମାସିକ ପତ୍ରିକା ବାହାରୁ ଅଛି ।

* * *

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବାଙ୍କନିଧି ପଟ୍ଟନାୟକ ବି. ଏଲ: "ସୀତା" ନାମକ ଗୋଟିଏ ଗଦ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ଲେଖିଛନ୍ତି ।

* * *

"ପଣ୍ଡିତସର୍ବସ୍ୱ" ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆକାରରେ ପୂଜାପୂର୍ବେ ମୁକୁର ପ୍ରେସରୁ ବାହାରିବ ।

* * *

ଶ୍ରୀମାନ୍ ଅନନ୍ତପଦ୍ମନାଭ ପଟ୍ଟନାୟକ "ଶିଶୁସାହିତ୍ୟ" ନାମକ ଗୋଟି ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ଲେଖିଛନ୍ତି ।

* * *

ଶ୍ରୀମାନ୍ ଗଣପତି ପତ୍ର ତଙ୍ଗଳା "ବିଂଶ ସିଂହାସନ" ନାମକ ଗଦ୍ୟ ପୁସ୍ତକର ଅବଲମ୍ବନରେ ଗୋଟିଏ ଗଦ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ଲେଖିଛନ୍ତି ।

* * *

Digitized by srujanika@gmail.com

ନାଗପୁର ସତ୍ୟାଗ୍ରହ :—ନାଗପୁରର ପତାକାଯୁଦ୍ଧ ପୂର୍ବବତ୍ କ୍ଷିପ୍ରଗତିରେ ଚାଲିଅଛି । କୌଣସି ପକ୍ଷ ଆଜି-ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିରସ୍ତ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ଇତିମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ-ପ୍ରଦେଶରେ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାରେ ଏ ବିଷୟରେ ଅନେକ ଆଲୋଚନା ହୋଇଯାଇଅଛି । ଲୋକପ୍ରତିନିଧିମାନେ ସରକାରଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପର ତୀବ୍ର ପ୍ରତିବାଦ କରି ଧର-ପକଡ଼-କାର୍ଯ୍ୟରୁ ନିବୃତ୍ତ ରହିବା ନିମନ୍ତେ ପରାମର୍ଶ ଦେଇ-ଅଛନ୍ତି । ମଧ୍ୟ ପ୍ରଦେଶ ସରକାର ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାର କଥା ରଖୁଛନ୍ତି କି ନାହିଁ, ଦେଖିବାକୁ ବାସନା ରହିଲା ।

* * *

କେନିଆ ସମସ୍ୟା :—କେନିଆ ଉପନିବେଶରେ ଭାରତୀୟମାନଙ୍କପ୍ରତି ଗୋରାମାନେ ଯେପରି ଅବଜ୍ଞା ଓ ଉପେକ୍ଷା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରୁଛନ୍ତି, ତାହା ଅଲ୍ପବିସ୍ତର ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି । ସେମାନେ ସମୁଚ୍ଚ ଓ ସୁଖାଧିବାସ ପ୍ରଦେଶରୁ ବିତାଡ଼ିତ ହୋଇ ଅତି କଷ୍ଟରେ କାଳଯାପନ କରୁଅଛନ୍ତି । ଏଥିର ପ୍ରତିବାଦ କରିବା ନିମନ୍ତେ ମାନ୍ୟବର ଶାସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରଭୃତି ଇଂଲଣ୍ଡକୁ ଯାଇ ସୁଦ୍ଧା କିଛି କରିପାରିନାହାନ୍ତି । ଇଂରାଜ ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟ ମହାସଭା କେନିଆର ଗୋରା ଅଧିବାସିମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ମତ ଦେବାରୁ ଦେଶରେ ଭାରି ଚହଳ ପଡ଼ିଯାଇ-ଅଛି । ଭାରତୀୟ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା ଅତି ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାଷାରେ ଇଂରାଜ ସରକାରଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପର ନିନ୍ଦା କରିଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଯେତେ ଚିତ୍କାର କଲେ ସୁଦ୍ଧା ଲାଭ କିଛି ନାହିଁ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ନିଜ ଦେଶରେ ତ ଗୋରାମାନେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ କୁକୁର ବିଲାଇ ପରି ଅପମାନ ଦେଉଛନ୍ତି—ଅନ୍ୟ ଉପ-ନିବେଶରେ ବା କାହିଁକି ଯେପରି ବା ତତୋଽଧିକ ନିଠୁର ବ୍ୟବହାର କରିବେନାହିଁ । ବିଗତ ଇଉରୋପୀୟ ମହା-ସମରସମୟରେ ଗୋରାମାନଙ୍କ ସହିତ ସମାନାଧିକାର-ପ୍ରତିର ଯେ ସୂଚନା ମିଳିଥିଲା, ତାହା ବର୍ତ୍ତମାନ ଆକାଶ-କୁସୁମରେ ପରିଣତ ହୋଇଅଛି । ଇଂଲଣ୍ଡରେ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ଦଳର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜନୀତି-କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହି ଅସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରହିବ । ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟ ମହାସଭା ଭାରତ-ବାସିମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଏହି ଅବଜ୍ଞାର କରି ବ୍ରିଟିଶ-ସାମ୍ରାଜ୍ୟ-ମୂଳରେ କୁଠାରାଘାତ କରୁଅଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନେକେ ଭାବି ସାରିଲେଣି ଯେ, ବ୍ରିଟିଶ ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ ଭାରତ ନିମନ୍ତେ ସର୍ବନିମ୍ନ ସ୍ଥାନ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି । ଯେ ଯେଉଁଭାବରେ ପାରୁଛନ୍ତି, ଭାରତରୁ ଧନ ନେବାକୁ ଚାହିଁବସିଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରତବାସୀ କଣ କରିବାକୁ ସ୍ଥିର କରିଛନ୍ତି ? ଏହି ଅପମାନ ସହିବାକୁ ସେମାନେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛନ୍ତି, ନା ମନୁଷ୍ୟପରି ଉପ-ନିବେଶଗୁଡ଼ିକର ବିରୁଦ୍ଧରେ କାର୍ଯ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନ କରିବାକୁ ସେମାନଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ଅଛି ? ଏହି ପ୍ରଶ୍ନଦ୍ୱୟର ଉତ୍ତର ଉପରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଭବିଷ୍ୟତ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ନିର୍ଭର କରେ । ଆମ୍ଭେମାନେ କାର୍ଯ୍ୟଗତିରୁ ଯାହା ଦେଖୁଅଛୁଁ, ସେଥିରୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ୱାସ ହେଉଅଛି ଯେ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମତଭେଦ ଥିବାରୁ ସରକାର ଆମ୍ଭ-ମାନଙ୍କୁ ଏପରି ଉପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ସାହସୀ ହେଉଅଛନ୍ତି । ସହଯୋଗିଭାବରେ ହେଉ ବା ଅସହଯୋଗିଭାବରେ ହେଉ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶୀଘ୍ର ଗୋଟିଏ ସାଧାରଣ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ର ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହେବା ଦରକାର । ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଶରେ ଶାସକ ଓ ଶାସିତ ଭେଦରେ କେବଳ ଦୁଇଗୋଟି ଦଳ ରହିବା ଦରକାର । ସମଗ୍ର ଭାରତର ସମ୍ମିଳିତ ଚେଷ୍ଟା ନ ହେଲେ ବିଦେଶୀୟ ହସ୍ତରେ ଏଦୃଶ ଲାଞ୍ଛନା ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ରହିବ ।

* * *

ଦେଶମିଶ୍ରଣ:—ଓଡ଼ିଆଜାତିର ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ଅବସ୍ଥା ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିନିକ୍ଷେପ କଲେ ଲଜ୍ଜାରେ ମସ୍ତକ ଅବନତ ହେଉଅଛି । ଦେଶମିଶ୍ରଣ କଥା କହିବାକୁ ମଧ୍ୟ ଲଜ୍ଜା ବୋଧ ହେଉଅଛି । ଦେଶମିଶ୍ରଣ ପାଇଁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଆଖିକୁ ଦେଖିବାଭଳି କଣ ଅବା କରିଅଛୁଁ ? ଇଂରାଜଜାତି କୁଲି ଭାଉଁ ଭାଉଁକୁ ଭରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାର ପାତ୍ର ନୁହନ୍ତି । ସେମାନେ ତ ନ ମାଗିଲେ ନିଜ ଦେଶରେ କିଛି ଦେଉ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ନାହାନ୍ତି—ଭାରତବର୍ଷରେ ଅବା ସେମାନଙ୍କ ଜାତିଗତ ପ୍ରକୃତିର ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବେ କାହିଁକି ? ସରକାରଙ୍କ ଗତିଗତିରୁ ଯେପରି ଦେଖା ଯାଉଅଛି, ଦେଶମିଶ୍ରଣ ନିମନ୍ତେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଆନ୍ତରିକତା ନ ଦେଖିଲେ ସେମାନେ କିଛି କରିବେ ନାହିଁ । ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ସରକାର ବରାବର ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ଆକାଙ୍କ୍ଷା ବିରୁଦ୍ଧରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରି-ଆସୁଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆଜାତି ଯଦି ସଭ୍ୟ ଜଗତରେ ମୁହଁ ଦେଖାଇବାକୁ ଚାହେଁ, ତାହାହେଲେ ଆଜିଠାରୁ ପ୍ରବଳ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ କରିବାକୁହେବ । ଆଳସ୍ୟ ଓ ଉଦାସୀନତାର ଆଶ୍ରୟ ନେଇ ରହିଲେ କେହି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ କଥା ଶୁଣିବେ ନାହିଁ । ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ବୁଲି ଦେଶମିଶ୍ରଣ ବିଷୟରେ ଲୋକମତ ଗଠନ କରିବାକୁ ହେବ । ସମ୍ମିଳନୀକୁ ଗୋଟିଏ ଜୀବନ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ପରିଣତ ନ କଲେ ଆଉ ରକ୍ଷା ନାହିଁ । ସମ୍ମିଳନୀ ଅଧୀନରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜିଲ୍ଲା, ସବ୍‌ଡିଭିଜନ୍, ଥାନା ଓ ଗ୍ରାମରେ ଶାଖାଅନୁଷ୍ଠାନ-ଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରି ଘରେ ଘରେ ମିଳନମନ୍ତ୍ର ପ୍ରଚାରିତ କରିବାକୁ ହେବ । ସହଯୋଗି-ଅସହଯୋଗି-ନିର୍ବିଶେଷରେ ସମସ୍ତେ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ମନପ୍ରାଣ ଢାଳି କାର୍ଯ୍ୟ ନ କଲେ ସରକାର ଓଡ଼ିଆଜାତିର ଆକାଙ୍କ୍ଷା କଦାପି ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବେ ନାହିଁ ।

* * *

କଂଗ୍ରେସରେ ଦଳାଦଳି :— ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କ କାରାବାସ ପରେ କଂଗ୍ରେସର ଅବସ୍ଥା ଅତିଶୟ ଶୋଚନୀୟ ହୋଇଅଛି । ଉପଯୁକ୍ତ ନେତାର ଅଭାବରୁ କଂଗ୍ରେସ ବର୍ତ୍ତମାନ ପୂର୍ବ ଶକ୍ତି ଓ ଗୌରବ ହରାଇ ବସିଅଛି । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାଜଗୋପାଳାଚାର୍ଯ୍ୟପ୍ରମୁଖ ପରିବର୍ତ୍ତନବିରୋଧୀ ଅସହଯୋଗି-ମାନେ କାଉନ୍‌ସିଲପ୍ରବେଶର ବିପକ୍ଷରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଯାଇ ଅଲ୍ ଇଣ୍ଡିଆ କଂଗ୍ରେସ କମିଟିର ପ୍ରଭୁତ୍ୱ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅସ୍ୱୀକାର କରି ସାରିଲେଣି । ଏ ମଧ୍ୟରେ ବୋମ୍ବାଇ, ନାଗପୁର ଓ ବିଶାଖାପାଟଣାରେ ତିନିଥର ଉକ୍ତ କମିଟିର ବୈଠକ ହୋଇ ସାରିଛି । ପ୍ରଥମେ ବୋମ୍ବାଇରେ କଂଗ୍ରେସର ବିଶେଷ ଅଧିବେଶନ ହେବାର କଥା ଥିଲା; କିନ୍ତୁ ଶ୍ରୀମତୀ ସରୋଜିନୀ ନାଇଡ଼ୁ ତହିଁର ବିପକ୍ଷରେ ଥିବାରୁ ଦିଲ୍ଲୀରେ ହେବାର ସ୍ଥିର ହୋଇଅଛି । ଅସହଯୋଗିମାନେ ତ ସର୍ବପ୍ରକାର ବର୍ଜ୍ଜନବାଦ ଗ୍ରହଣ ସାରିଲେଣି । ଏବେ କାଉନ୍‌ସିଲ-ବର୍ଜ୍ଜନ ଉପରେ କାହିଁକି ବେଶି ଠେସ ଦିଆ ଯାଉଅଛି ? ଦେଶବନ୍ଧୁ ଦାସ ପ୍ରଭୃତି କଂଗ୍ରେସ ଭିତରେ ଥାଇ କାଉନ୍‌ସିଲରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅକାରଣ ଦଳାଦଳିରେ କିଛି ଲାଭ ନାହିଁ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଏଠାରେ ଶ୍ରୀମତୀ ସରୋଜିନୀ ନାଇଡ଼ୁଙ୍କ ମନ୍ତବ୍ୟ ଉଦ୍ଧାର କରି ନିଜର ବକ୍ତବ୍ୟ ଶେଷ କରୁଅଛୁଁ—

"It was very late and absolutely unnecessary to have a special session now and at the same time it was purely the manœuvering tactics of one party which was not giving a breathing chance to the Swarajya Party. We should reorganise the whole Congress on a broader basis, that they should have to stop this sort of monopoly of vested interest, they must make them realise that the Congress was not to be representative of one entire section and that the Congress must represent every shade of view. To-day men who spent their whole lives for the service of the country, were practically penalised for holding views different from those who happened by accident to have secured a slight majority of numbers."

Printed and Published by B. Z. Das Mukur Press, Cuttack.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରୀ ଗୋପୀନାଥ ମିଶ୍ର [ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ଶିଳ୍ପ ଓ ଗଳ୍ପ] ... ୨/୦ ଟ
ଗୋପୀ ପ୍ରସାଦ ମିଶ୍ର (ଓଡ଼ିଆ ଗଳ୍ପ ଶିଳ୍ପ ଓ ଗଳ୍ପ) ... ୧/୦ ଟ
ଶ୍ରୀ ଗୋପୀନାଥ ମିଶ୍ର (ଓଡ଼ିଆ ଗଳ୍ପ) ... ୩/୦ ଟ
ଶ୍ରୀ ଗୋପୀନାଥ ମିଶ୍ର (ଓଡ଼ିଆ ଗଳ୍ପ) ... ୩/୦ ଟ
ଶ୍ରୀ ଗୋପୀନାଥ ମିଶ୍ର (ଓଡ଼ିଆ ଗଳ୍ପ) ... ୩/୦ ଟ
ଶ୍ରୀ ଗୋପୀନାଥ ମିଶ୍ର (ଓଡ଼ିଆ ଗଳ୍ପ) ... ୩/୦ ଟ
ଶ୍ରୀ ଗୋପୀନାଥ ମିଶ୍ର (ଓଡ଼ିଆ ଗଳ୍ପ) ... ୩/୦ ଟ
ଶ୍ରୀ ଗୋପୀନାଥ ମିଶ୍ର (ଓଡ଼ିଆ ଗଳ୍ପ) ... ୩/୦ ଟ
ଶ୍ରୀ ଗୋପୀନାଥ ମିଶ୍ର (ଓଡ଼ିଆ ଗଳ୍ପ) ... ୩/୦ ଟ
ଶ୍ରୀ ଗୋପୀନାଥ ମିଶ୍ର (ଓଡ଼ିଆ ଗଳ୍ପ) ... ୩/୦ ଟ
ଶ୍ରୀ ଗୋପୀନାଥ ମିଶ୍ର (ଓଡ଼ିଆ ଗଳ୍ପ) ... ୩/୦ ଟ

Digitized by srujanika@gmail.com

Digitized by srujanika@gmail.com

ସାହିତ୍ୟିକ ପୁସ୍ତକାବଳୀ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେର:—

ପ୍ରତ୍ନେ-ବଳ୍ଲରୀ	ଟ ୧।
ତପସ୍ୱିନୀ	ଟ ୧ ୮
ଇନ୍ଦୁମତୀ	ଟ ୦ ।৵
କବିତାକଲ୍ଲୋଳ	ଟ ୦ ।৵
ମହିମା	ଟ ୦ /
ଅହଲ୍ୟାସ୍ତବ	ଟ ୦ /
ଉତ୍ପଳ-ଲକ୍ଷ୍ମୀ	ଟ ୦ ।
ଅଯୋଧ୍ୟା ଦୃଶ୍ୟ	ଟ ୦ ।
କଚକ-ବଧ	ଟ ୦ ।৵
ଅର୍ଘ୍ୟଥାଳୀ	ଟ ୦ ୩

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି—

ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ	ଟ ୧୫
ମହେନ୍ଦ୍ର	ଟ ୦ ୩
ମହୋଦଧି	ଟ ୦ ୫
ଅର୍ଘ୍ୟବାଳା	ଟ ୦ ।/
ଭୁବନେଶ୍ୱର	ଟ ୦ ৵
ଉମାଧିକ୍ଷେତ୍ର	ଟ ୦ /:
ଉଦ୍ୟାନଖଣ୍ଡ	ଟ ୦ ৵
ପ୍ରତିଲେଖ	ଟ ୦ ।/
ପଞ୍ଚପୁଷ୍ପ	ଟ ୧।
ପୃଥ୍ୱୀପୀଠ	ଟ ୦ ।৵
ମଧୁଚକ୍ର	ଟ ୦ ৵
ସୁଭଦ୍ରା	ଟ ୧୫
ପ୍ରଣବଚିନ୍ତାମଣି	ଟ ୦ ୩
ସାନ୍ତ୍ୱନାଗ୍ନି	ଟ ୦ ୫৵
ବିଶ୍ୱଚିତ୍ର	ଟ ୧
ଏକ୍ତରଥୀ	ଟ ୦ ୫
ଉତ୍ପଳ-କମଳା	ଟ ୦ ।৵
ବଣ-ମାଳତୀ (ସ୍ୱ ସଂସ୍କରଣ)	ଟ ୦

ଶ୍ରୀ ତାରିଣୀଚରଣ ରଥ ବି: ଏ:—

ଋଷିକୁଲ୍ୟା	ଟ ୦ ৵
ଉତ୍ପଳ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ	ଟ ୦ ।৵
ପଦ୍ୟାଞ୍ଜଳି	ଟ ୦ ৵

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ସେନାପତି ବି, ଏ,—

ମୋ ବାଇଧନ	ଟ ୦ /
ବିଧବାର ପ୍ରତିଜ୍ଞା	ଟ ୦ /୬

ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣ ଦେବ ଦେଶାମୃତ

୨ୟ ଭାଗ	ଟ ୦ ୫
କଲିକତାରୁ ରାମକୃଷ୍ଣ (ବଙ୍ଗଳା)	ଟ ୦ ।
ରାମକୃଷ୍ଣ କେଇଲ	ଟ ୦ ।৵
ଗୁଚ୍ଛାକୁ ଏତେ ?	ଟ ୦ /
ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ	ଟ ୦ ୫

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଭିକାରୀଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ—

ରହିମାଣୀ ନାଟକ	ଟ ୦ ୫৵
ସଂସାରଚିତ୍ର ନାଟକ	ଟ ୦ ୫
ନଟକେଶରୀ ନାଟକ	ଟ ୦ ।৵
କଟକବିଜୟ ନାଟକ	ଟ ୦ ୫
ସୁଶୀଳା ନାଟକ	ଟ ୦ ୫
କରଣ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ଭ୍ରମ	ଟ ୦ /
ମାନ୍ୟବର	ଟ ୦ ।୬
ସାଆନ୍ତିଆ ବାହା	ଟ ୦ /
ଶ୍ୟାମ ଦାସ	ଟ ୦ /
ଗୀତଲହରୀ	ଟ ୦ ୫৵

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାଜକିଶୋର ମହାନ୍ତି—

ଅଭିମନ୍ୟୁବଧ	ଟ ୦ ৵
ବନବାସୀ (ଉପନ୍ୟାସ)	ଟ ୦ ।৵
ରଘୁବଂଶ	ଟ ୦ ୩

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବାଳକୃଷ୍ଣ ପଟ୍ଟନାୟକ—

ଜାତୀୟ ଚମ୍ପୂ	ଟ ୦ ৵
ବିହେରେଣୁ	ଟ ୦ ৵
ଅକାଳଦୋଳିଲ	ଟ ୦ ।৬
ଗୃହୁଲବଙ୍ଗଲତା	ଟ ୦ /
ଫଳ ବଉଳବେଣୀ	ଟ ୦ /

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶ୍ରୀବତ୍ସ ପଣ୍ଡା ବି, ଏ,—

ଆର୍ଯ୍ୟଧର୍ମ	ଟ ୦ ।
ଗୃହାଶ୍ରମ	ଟ ୦ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଧର୍ମାନନ୍ଦ ତ୍ରିପାଠୀ ବି: ଏ:—

ପ୍ରକୃତିବନ୍ଧୁ ନାଟକ	ଟ ୦ ୫

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନୀଳମଣି ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣ—

ବିଧବ ବିଷ ଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦ /
ହୋଟଲ ଗୃହ	ଟ ୦ /
ପଣକିଆ ପାଠ	ଟ ୦ ।୫
ମାତୃସୁଧାକର (ସାନୁବାଦ)	ଟ ୦ /୬
ସର୍ପବିଷ ଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦ /
ଜ୍ଞାନଗଙ୍ଗା (ଗୀତବାକ୍ୟ)	ଟ ୦ /
ଉଦ୍ବୋଧିନୀ (ପଦ୍ୟାବଳୀ)	ଟ ୦ ।୬
ଶିକ୍ଷାବିନୋଦ (ଶିଳ୍ପଶିକ୍ଷା)	ଟ ୦ /୬
ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ	ଟ ୦ /
ଉଥଗୀତ	ଟ ୦ /୬
ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ କୌତୁକ	ଟ ୦ /
ସଂଯୁକ୍ତା (ପଦ୍ୟ)	ଟ ୦ /୬
ସ୍ୱର୍ଗ ନରକ ବିଚାର	ଟ ୦ /
ସଦାଗର (ସାନୁବାଦ)	ଟ ୦ /୬
ପ୍ରକୃତପେଟିକା (ପଦ୍ୟ)	ଟ ୦ /୬
କାନ୍ଥକଣ୍ଟିଆ ଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦ ।୨
ମଦିରାମାହାତ୍ମ୍ୟ (ଅପକାରିତା)	ଟ ୦ /
ମେହରୋଗ ଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦ /
ନବାଳ ସମ୍ରାଟ	ଟ ୦ ৵
ମାନିକସ୍ୱପ୍ନ	ଟ ୦ /
ଅଭିଶପ୍ତ	ଟ ୦ ।୫
ମହାଶ୍ୱେତା ବନପର୍ବ	ଟ ୧୫
" ବିରାଟପର୍ବ	ଟ ୦ ୫
ମଦନବିନୋଦ (ଧାତୁ ପୁଷ୍ଟିଉପାୟ)	ଟ ୦ /
ମାତୃପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି	ଟ ୦ /୬
ଚିତ୍ତ ଦ୍ରବ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ	ଟ ୦ ।୫
ଉତ୍କଳ ଜାତୀୟ ଗୀତ	ଟ ୦ ।୫
ସଦ୍ଭକ୍ତିସଂଗ୍ରହ	ଟ ୦ ।୫
ସାନୁବାଦ ଚୈତନ୍ୟଦେବ ସ୍ତୋତ୍ର	ଟ ୦ /
ପ୍ରବାଦ ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି	ଟ ୦ /
ଦାମ୍ପତ୍ୟଧର୍ମ (ପଦ୍ୟ)	ଟ ୦ /୨
ଶିରୋରୋଗ ଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦ ।୬
ବାଳକବାସନା (ସଂସ୍କାର)	ଟ ୦ ৵
ହରିମନ୍ଦିର (ପଦ୍ୟ)	ଟ ୦ ।୫
ସମୁଦ୍ରର ସଦ୍ବ୍ୟବହାର	ଟ ୦ /
ଶଶିକଳା ପରିଣୟ (ନାଟକ)	ଟ ୦ ।
ସମୁଦ୍ରଯାତ୍ରା ବିଚାର (ପ୍ରମାଣସହିତ)	ଟ ୦ /
ନାରିକେଳ ଗୃହ	ଟ ୦ /୬
କପାଗୃହ	ଟ ୦ ।୫
ରସାମୃତ (ଚଲୀର ଗୁଣ)	ଟ ୦ ।୫
ଆଳୁ ଓ ତମାଖୁ ଗୃହ	ଟ ୦ /୩
ପଦ୍ୟମାଳା ୧ମ	ଟ ୦ /

Digitized by srujanika@gmail.com

ପଦ୍ୟାବଳୀ ୨ୟ ୪ ୦ /
ଚେରତଣା ଗ୍ରନ୍ଥ ୪ ୦ ୧୯
ଜୀବନବନ୍ଧୁ (ଜଳବ୍ୟବହାର) ୪ ୦ /୬
ଶ୍ଳୋକମୁକ୍ତାବଳୀ ୪ ୦ /
ମଣୀମଞ୍ଜୁଷା (ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଶ୍ଳୋକ) ୪ ୦ /୬
ନାଶପଟ୍ଟ (ତମାଖୁବିରୁଦ୍ଧେ) ୪ ୦ /
ମୋହମୁଦ୍ଗର (ସାନୁବାଦ) ୪ ୦ ୧୬
ଶିମିଲ ଆଳୁ ଗ୍ରନ୍ଥ ୪ ୦ /
ନୀତିଶତକ ୧ମ (ପଦ୍ୟ) ୪ ୦ /
" ୨ୟ ୪ ୦ /
ଚରମ୍ବଳ (ନୀତିପଦ୍ୟ) ୪ ୦ /
ବୃଷ୍ଟିସଙ୍କେତ ୪ ୦ ୧୯
ରମଣୀଜଣାଣ ଚୌତିଶା ୪ ୦ ୧୬
ନୀତିରତ୍ନମାଳା (ପଦ୍ୟ) ୪ ୦ /
ଜଳଚିକିତ୍ସା ୪ ୦ /
ଗୋମହାତ୍ମ୍ୟ ୪ ୦ /୬
ମେଲେରଆଚକିତ୍ସା ୪ ୦ /
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର ବି: ଏ: ଏଲ୍: ଡି:
ସଂଯୁକ୍ତା ୪ ୦ ୫
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅଶ୍ୱିନୀକୁମାର ଘୋଷ ଏମ୍: ଏ:
ଗ୍ରନ୍ଥ (ପୌରାଣିକ ନାଟକ) ୪ ୧ ୦
ସାବିତ୍ରୀ " ୪ ୧ ।
କଳାପାହାଡ଼ (ଐତିହାସିକ) ନାଟକ) ୪ ୧ ।
ସେଓଜ " ୪ ୧ ୦
ଗୋବିନ୍ଦବିଦ୍ୟାଧର " ୪ ୧ ୦
ରଫମ୍ଲେଡ଼ି (ପ୍ରହସନ) ୪ ୦ ।
ପ୍ରେମିକ ଗ୍ରୁପ " ୪ ୦ ୩
ବୁଢ଼ାଚଢ଼ା " ୪ ୦ ୬
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁ ବି: ଏ:—
ସାନ୍ତ୍ୱନା ୪ ୦ ୩
ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି ୪ ୦ /୬
ସ୍ତ୍ରୀଶିକ୍ଷା ୪ ୦ ୫
ନାରୀ ଚରିତ୍ର ୪ ୦ ।
ପ୍ରତିବିମ୍ବ ୪ ୦ ୬
ବେଜାଏ ମଜା ୪ ୦ ୬
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ—
ଶିଶୁଭକ୍ତ ୪ ୦ ୫୬
ହିତକଥା ୪ ୦ ।
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବୃଦ୍ଧିବାସ ନନ୍ଦଶର୍ମା—
ଶ୍ରେଣୀସ୍ଥ ସ୍ୱରାଜ ୪ ୦ ୫

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ଶରଦେଓ
ଫେଟ୍‌ଷ୍ଟ ମେଡ଼ିସିନ (ପ୍ରହସନ) ୪ ୦ ।
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନାରାୟଣ ଶିରୋମଣି
ଭାଷାଶୁଦ୍ଧିଚନ୍ଦ୍ରିକା ୪ ୦ ୩୯
ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣ—(ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ସିଂହ ସାମନ୍ତଙ୍କ ଜ୍ୟୋତିଷ ଗ୍ରନ୍ଥ) ୪ ୩
Mr. M. S. Das's Precidential Adress at Bihar. ୪ ୦ ୩
ସଚିତ୍ର ଶିଶୁବର୍ଣ୍ଣମାଳା ୪ ୦ /

ହରିଭକ୍ତି ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ (ଭକ୍ତି ଗ୍ରନ୍ଥ) ୪ ୧ ୦
ବାରବଟୀଦୁର୍ଗ ୪ ୦ ।
ରାସକ୍ରୀଡ଼ା ୪ ୦ /
ମନବୋଧ ଚଉତିଶା ୪ ୦ ୧୬
ପ୍ରେମକଲ୍ଲଲତା ୪ ୦ ।
ଟୀକାଭାଗବତ ୪ ୦ /
ଗଜନିସ୍ତାରଣ ୪ ୦ ୧୯
ଆର୍ତ୍ତତ୍ରାଣ ଚଉତିଶା ୪ ୦ ୧୯
ଜାତୀୟ ଗୀତ ୪ ୦ ୬
ସୁଲକ୍ଷଣା (କବି ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ସାମନ୍ତ ସିଂହାର କୃତି) ୪ ୦ ୩
ବାଣୀ (ଶ୍ରୀ ଦୀନବନ୍ଧୁ କାବ୍ୟରଞ୍ଜନ ପ୍ରଣୀତ) ୪ ୦ ୬
ଅଦ୍ଭୁତ ଆଦର୍ଶ—(ପ୍ରହସନ) ୪ ୦ ୬
ଅଶ୍ରୁତିକିତ୍ସା ୪ ୦ ୬
ଶାନ୍ତିସଖା ୪ ୦ ୬
ନୃସିଂହପୁରାଣ ବଙ୍ଗେଇ ସେ ୧ ଟକୁ ୪ ୬ ୩
" ଅବନ୍ତା ସେ୧ ଟକୁ ୪ ୬ ୦
ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ ପୁରାଣ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବଙ୍ଗେଇ ସେ ୧ ଟକୁ ୪ ୬ ୦
ପଦ୍ମପୁରାଣ ୪ ୦ ୩
ବିଷ୍ଣୁପୁରାଣ ୪ ୦ ।
ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପୁରାଣ ୪ ୦ ୩
ଧର୍ମପୁରାଣ ୪ ୦ ।/
ଗରୁଡ଼ ପୁରାଣ ୪ ୦ ୩
ସୂର୍ଯ୍ୟପୁରାଣ ୪ ୦ ୫
ମତ୍ସ୍ୟପୁରାଣ ୪ ୦ ।
କଳ୍କିପୁରାଣ ୪ ୦ ୫

ଚଣ୍ଡୀପୁରାଣ ୪ ୧ ୦
ଶିବପୁରାଣ ୪ ୧ ୫
ଶିବ ବା ଶୈବପୁରାଣ ୪ ୦ ୫
(ମହାଭାରତ ସାରଳାଦାସକୃତ
ମହାଭାରତ ବଙ୍ଗେଇ ସେ୧କୁ ୪୧୮
ମହାଭାରତ ଅବନ୍ତା ସେ୧ ଟକୁ ୪୧।/
ବିଷ୍ଣୁକେଶରୀ ୧ମ ୪ ୧ ।
" ୨ୟ ୪ ୧ ୦
" ୩ୟ ୪ ୧ ୦
" ୪ର୍ଥ (ଯ)
ରାଚିତ ରାମାୟଣ ୪ ୧ ୦
ବିଲଙ୍କା ରାଧାୟଣ ୪ ୦ ୫/
ରସବିନୋଦ ୪ ୧ ୦
ଦାତ୍ୟଦାଭକ୍ତି ୧ମ ୪ ୦ ।
" ୨ୟ ୪ ୦ ୫
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବନ୍ଧାଇ ଏକତ୍ର ୪ ୧ ୦
ମଥୁରାମଙ୍ଗଳ ୪ ୦ ।
ପ୍ରସ୍ତାବସିନ୍ଧୁ ୪ ୦ ।
ଭାଗବତ ବନ୍ଧାଇ ସେ୧ଟକୁ ୪ ୬ ୦
ଭାଗବତ ଅବନ୍ତା ସେ୧ ଟକୁ ୪ ୪୩/
ଭଗବଦ୍‌ଗୀତା ୪ ୦ ୫
ଭଗବଦ୍‌ଗୀତା (କୃଷ୍ଣସିଂହ) ୪ ୦ ।
ସପ୍ତକାଣ୍ଡ ରାମାୟଣ ବନ୍ଧାଇ ସେ ୧ ଟକୁ ୪ ୬ ୦
" ଅବନ୍ତା ସେ ୧ ଟକୁ ୪ ୬ ୦

ସଙ୍ଗୀତ ପୁସ୍ତକମାନ।

ସଙ୍ଗୀତସାଗର ୧ମ ୪ ୦ ୩
" ୨ୟ ୪ ୦ ୩
" ୩ୟ ୪ ୦ ୩
" ୪ର୍ଥ ୪ ୦ ୩
" ୫ମ ୪ ୦ ୩
" ୬ଷ୍ଠ ୪ ୦ ୩
ସଙ୍ଗୀତ ମନମୋହନ ୧ମ ୪ ୦ ୩/
" ୨ୟ ୪ ୦ ୩/
ସଙ୍ଗୀତ ସାରସଂଗ୍ରହ ୪ ୦ /
ସଙ୍ଗୀତସଙ୍ଗୀତ ୧ମ ୪ ୦ /
" ୨ୟ ୪ ୦ /

Digitized by srujanika@gmail.com

ସଙ୍ଗୀତ ମନଉନ୍ମାଦ ୧ମ	ଟ ୦ /୬
" ୨ୟ	ଟ ୦ ୵
" ୩ୟ	ଟ ୦ ୵୬
ସଙ୍ଗୀତ ରତ୍ନମାଳା	ଟ ୦ ୵
ସ୍ୱର୍ଗସଙ୍ଗୀତ ୧ମ	ଟ ୦ /୬
ସଙ୍ଗୀତ ରତ୍ନହାର	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତମାଳା	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ରସରସିଆ	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ବସନ୍ତମଞ୍ଜରୀ	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତମାଧବ	ଟ ୦ ।
ସଙ୍ଗୀତସ୍ତବକ	ଟ ୦ ୧୬
ସଙ୍ଗୀତସୁଧାନିଧି	ଟ ୦ ।
ସଙ୍ଗୀତ ରତ୍ନାବଳୀ	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ମନୋରମା	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ମନମୋହିନୀ	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ରଙ୍ଗବାହାର	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ଫୁଲହାର	ଟ ୦ /୬
ସଙ୍ଗୀତ କୁମୁଦ	ଟ ୦ /
ସଙ୍ଗୀତ କଳାନିଧି ୧ମ	ଟ ୦ ।୵
" ୨ୟ	ଟ ୦ ୵
" ୩ୟ	ଟ ୧ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ମାଳତୀ (ଯନ୍ତ୍ର)	
ଭାନ ସଙ୍ଗୀତ "	

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ।

ଅମରକୋଷ ଅଭିଧାନ	ଟ ୧ ୧
ଅମୃତ ଭଜନସାର	ଟ ୦ ୵
" ୨ୟ	ଟ ୦ /୬
ଯିଡ଼େଇ ନାମା	ଟ ୦ ୧୯
ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଚରିତାମୃତ	ଟ ୦ ୧୬
କଳାପିକ (ସୀତାଙ୍କର)	ଟ ୦ ୧୬
ଅମରକୋଷ ଟୀକା	ଟ ୦ ୵
ଗୋଲକ ଗୀତା	ଟ ୦ /୩
ଚମତ୍କାର ଚିନ୍ତାମଣି	ଟ ୦ ।
ଗ୍ରନ୍ଥରତ୍ନାକର (ପ୍ରଥମ)	ଟ ୦ ।
ଜାତକାଳଙ୍କାର	ଟ ୦ ।
ଜ୍ଞାନମଞ୍ଜରୀ	ଟ ୦ /
ଜ୍ଞାନସାଗର	ଟ ୦ ।
ବିବାହପଦ୍ଧତି	ଟ ୦ ୵
ବିବାହକାରିକା	ଟ ୦ /୬
ବେତାଳ ପଞ୍ଚବିଂଶତି	ଟ ୦ ।୵
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଭୂଗୋଳ	ଟ ୦ ୵
ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ ୧ମ	ଟ ୧ ୧
" ୨ୟ	ଟ ୧ ୧
" ୩ୟ	ଟ ୧ ୧
" ୪ର୍ଥ	ଟ ୧ ୧

ଭଗବତ୍ ଗୀତାମାହାତ୍ମ୍ୟ	ଟ ୦ /
ମଥୁରାମଙ୍ଗଳ	ଟ ୦ ।
ମହାଭାରତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ	ଟ ୧ ୧
ଯଦୁମଣି ରହସ୍ୟ କଥା	ଟ ୦ /
ଲାବଣ୍ୟବତୀ	ଟ ୧ ୧

ବ୍ୟାସକବି ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି ପ୍ରଣୀତ ।

ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ	ଟ ୧ ୧
ଧୂଳି	ଟ ୦ ୵
ଉପହାର	ଟ ୦ ।
ଗଣ୍ଡିପୁଅ ଅନନ୍ତା ...	ଟ ୦ ୵
ପୁନର୍ମୂଷିକୋ ଭବ	ଟ ୦ ୵୬
ମାମୁ	ଟ ୧ ୩
ଲଛମା	ଟ ୧ ୧
ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ	ଟ ୧ ୧
ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ	ଟ ୧ ୩

ଉପରେ ଯେଉଁ ପୁସ୍ତକ ଗୁଡ଼ିକର ତାଲିକା ଦିଆଗଲା, ତାହା ଛଡ଼ା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୁସ୍ତକମାନ ମଧ୍ୟ ଆମ୍ଭଠାରେ ମିଳେ । ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ସୁବିଧା ସକାଶେ ଆମ୍ଭେ ସନ୍ତୋଷଜନକ କମିଶନ୍ ଦେଇଥାଉଁ ।

ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ ବି, ଏ,
ପ୍ରୋପ୍ରାଇଟର

ପତ୍ର ଲେଖିବାର ଠିକଣା—
ଶ୍ରୀ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର ବି, ଏ,
ମେନେଜର ମୁକୁର ପ୍ରେସ,
ଚୌଧୁରୀବଜାର କଟକ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଜ୍ଞାପନ

ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଔଷଧାଳୟ

ଚଉଧୁରୀ ବଜାର

କଟକ ।

କବିରାଜ ଶ୍ରୀ ହରେକୃଷ୍ଣ ଦାଶ ଭିଷକ୍‌ରତ୍ନ ।

ଉପରୋକ୍ତ ଔଷଧାଳୟଟି ସାମାନ୍ୟ ଦରିଦ୍ରଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ରାଜା, ମହାରାଜା, ଧନୀ, ଜମିଦାର, ଓକିଲ, ଡେପୁଟୀ, ସରକାରୀ ଓ ବେସରକାରୀ ଶ୍ରେଷ୍ଠବଡ଼ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଏହାର ନାମ ଯଥାସମ୍ଭବ ସୁଖ୍ୟାତି ଲାଭ କରିଅଛି । ଯେଉଁମାନେ ବହୁକାଳରୁ ଜଟିଳ ରୋଗମାନଙ୍କରେ ପୀଡ଼ିତ ଥାଇ ହକିମ, ହୋମିଓପ୍ୟାଥ, ଡାକ୍ତର ଓ କବିରାଜ ଔଷଧମାନ ସେବନ କରି ଆରୋଗ୍ୟଲାଭ ନ କରିବାଦ୍ୱାରା ଔଷଧମାନଙ୍କରୁ ଏକାବେଳକେ ବିଶ୍ୱାସ ହରାଇଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଡାକ୍ତର ଓ କବିରାଜମାନଙ୍କର ବାହ୍ୟାଡ଼ମ୍ବର ବିଜ୍ଞାପନରେ ଭୁଲିଯାଇ ରୋଗ ଭଲ ହେବା ପାଇଁ ବହୁଅର୍ଥ ବ୍ୟୟ କରି ହତାଶ ହୋଇଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ଆୟୁର୍ବେଦ-ଶାସ୍ତ୍ରରୁ ବିଶ୍ୱାସ ହରାଇ ଅଛନ୍ତି, ଆମ୍ଭେ ସେହିମାନଙ୍କୁ ଥରେ ଆହ୍ୱାନ କରୁଅଛୁଁ । ଥରେ ଆମ୍ଭର ଚିକିତ୍ସାଧୀନରେ ରହି ଆମ୍ଭର ସ୍ୱହସ୍ତପ୍ରସ୍ତୁତ ବିଶୁଦ୍ଧ ଔଷଧମାନ ସେବନ କରି ଔଷଧର ଅଦ୍ଭୁତ କ୍ଷମତା ଓ ଗୁଣମାନ ଅନ୍ତରେ ଅନୁଭବ କରନ୍ତୁ । ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଭେଷଜମାନଙ୍କର ନିନ୍ଦା କରନ୍ତୁ ନାହିଁ ।

ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀବିଳାସ ବଟୀ । ଏକମାସକୁ ୩୦ ଟି ବଟିକାକୁ ଟ ୧୨ ।

ମେହ, ଗନରିଆ, ଧାତୁଦୌର୍ବଲ୍ୟ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟଶିଥିଳତା, ସ୍ୱପ୍ନଦୋଷ, ଧ୍ୱଜଭଙ୍ଗ ଓ ସ୍ନାୟବିକ ଦୁର୍ବଳତା ଆଦି ଦୁରାରୋଗ୍ୟ ରୋଗରେ ପୀଡ଼ିତ ଥାଇ ନାନାପ୍ରକାର ଚିକିତ୍ସା କରି କରି ହତାଶ ହୋଇଅଛନ୍ତି କି ? ନିଜ ଜୀବନକୁ ଅନାଇ ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ପକାନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଆଉ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ଆମ୍ଭର ପେଟେଣ୍ଟ **ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀବିଳାସ ବଟୀ** ସେବନ କରନ୍ତୁ—ମୃତସଞ୍ଜୀବନୀତୁଲ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବ ।

ସାବଧାନ ! ସାବଧାନ !! ସାବଧାନ !!!

ଏହା ସାଧାରଣ ଲକ୍ଷ୍ମୀବିଳାସ ବଟି ନୁହେ । ଏଥିରେ ବିଶେଷତ୍ୱ ଅଛି ।

ଅବଳାମୃତାଭ୍ରରସ । ଏକମାସକୁ ୭୦ ଟି ବଟିକାକୁ ଟ ୨୧ ।

ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶର ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଖାଦ୍ୟ, ପେୟ, ଆଚାର ବ୍ୟବହାର ଦୋଷରୁ ରକ୍ତପ୍ରଦର ରୋଗ ଜାତ ହୁଏ । ରୋଗିଣୀର ଶରୀରରୁ ଅନେକ ରକ୍ତକ୍ଷୟ ହେବାରୁ କ୍ରମେ ଶୋଥ ଆକ୍ରମଣ କରେ । ଶରୀରର ଲାବଣ୍ୟ ନଷ୍ଟ ହୁଏ । ବନ୍ଧ୍ୟାଦୋଷ ଘଟେ । କାର୍ଯ୍ୟରେ ଉତ୍ସାହ ଜନ୍ମେ ନାହିଁ । ଅଗ୍ନିମାନ୍ଦ୍ୟ, ଅରୁଚି, ହୃତ୍ପିଣ୍ଡ କ୍ଷୀଣ ଓ ଶିରବ୍ୟଥା ଆଦି ହୁଏ । କାହାର କାହାର ମାସରେ ଦୁଇ ତିନିଥର ସ୍ରାବ ହୁଏ କିମ୍ବା ରକ୍ତସ୍ରାବ ସ୍ଥାୟୀଭାବରେ ୨।୮ ଦିନ ରହେ । ତଳପେଟବେଦନା, ଅଣ୍ଡାବେଦନା, ଯୋନାବିନ୍ଧା ହୁଏ । ଜୀବନଧାରଣ ଦୁର୍ବହ ହୁଏ । **ଅବଳାମୃତାଭ୍ରରସ** ସେବନ କରନ୍ତୁ, ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଭକରି । ସନ୍ତାନମୁଖ ଦର୍ଶନ କରିବେ । ନଷ୍ଟ ଯୌବନ ଫେରି ପାଇବେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସ୍ୱପ୍ନଦୋଷକାଳାନଳ ବଟୀ । ଏକମାସ ସେବନୋପଯୋଗୀ ୪ ଟଙ୍କା ।

ଧାତୁଦୌର୍ବଲ୍ୟ, ଅନୈସର୍ଗିକ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଚଞ୍ଚଳତା ଓ ମନଚାଞ୍ଚଲ୍ୟ ହେତୁ ସ୍ୱପ୍ନଦୋଷ ଘଟେ । ଅତିରିକ୍ତ ପରିଶ୍ରମ ନିର୍ଗତ ହୁଏ । ବିଶେଷତଃ ଗ୍ରନ୍ଥିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶଙ୍କର ଏ ରୋଗରେ ଘୋର ଅନିଷ୍ଟ ସାଧନ ଦୁର୍ବଳମସ୍ତିଷ୍କ ହେତୁ ଧାରଣରେ ଅନିଚ୍ଛା ଓ ସ୍ମରଣଶକ୍ତି ହ୍ରାସ ହୁଏ । ମେହ, ଧ୍ୱଜଭଙ୍ଗ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟଶୀଥିଳତା, ଶୋଳାବନ୍ଧା ଆଦି ବିବିଧ ଜଟିଳ ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ଉକ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥିମାନେ ପ୍ରାୟ ଅକର୍ମଣ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି । **ଆଉ କରନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଆମ୍ଭର ସ୍ୱପ୍ନଦୋଷକାଳାନଳ ବଟି ସେବନ କରନ୍ତୁ । ଅଚିରାତ ଆରୋ ଲଭିବେ ।**

ଶୋଣିତଶୋଧକ ଘୃତ । ୧ ଶିଶିର ମୂଲ୍ୟ ୫ ୧ ।

ଆମବାତ, ଶ୍ଳୀପଦ (ଗୋଦର), କୋଷବୃଦ୍ଧି, ଦୂଷିତ ରକ୍ତ ଜମିବା, ଗରମୀ ଘା, ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଚର୍ମ ବା ପ୍ରକୃତ ରୋଗରୁ ଅଚିରେ ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଭକରେ । ଉପରୋକ୍ତ ଘୃତ ମାଲିସ କରନ୍ତୁ ।

ଦାବାଦି କଷାୟ । ୧ ଶିଶିର ମୂଲ୍ୟ ୫ ୧ ।

ପାଳଜ୍ୱର, ମେଲେରିଆ ଜ୍ୱର, ପ୍ଲୀହାଘଟିତ ଜ୍ୱର, ଏକାହ୍ନିକ ଜ୍ୱର ଆଦି ସର୍ବପ୍ରକାର ଜ୍ୱରର ଔଷଧ । ପରୀକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ।

ଆମ୍ଭର ଔଷଧାଳୟରେ ସମସ୍ତପ୍ରକାର ଭସ୍ମ, ମୋଦକ, ଘୃତ, ତୈଳ, ଅବଲେହ, ମଳମ, ଆସବ ଅରିଷ୍ଟ ଓ ବଟିକା ଆଦି ବିଶୁଦ୍ଧଭାବରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ବିକ୍ରୟ ନିମନ୍ତେ ରହିଅଛି । ଏତଦ୍ଭିନ୍ନ ରୋଗୀମାନ ଉପସ୍ଥିତ ଅବସ୍ଥାପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିନିକ୍ଷେପ କରି ଅତୀବ ଯତ୍ନସହ ଚିକିତ୍ସା କରିଥାଉଁ । ରୋଗୀ ଶୀଘ୍ର ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଭକରି ରେଷ୍ଟିତ ଥାଉଁ । ମଫସଲବାସିମାନଙ୍କର ଆମ୍ଭନିକଟରେ ପ୍ରତାରିତ ହେବାର ଆଶଙ୍କା ନାହିଁ । ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କୁ ଅ ଯେ ସେମାନେ ପତ୍ର ଲେଖିଲାବେଳେ ନିଜର ନାମ, ଠିକଣା ଓ ପୋଷ୍ଟଅଫିସ ପରିଷ୍କାରରୂପେ ଲେଖି ଦଶଟଙ୍କାରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଔଷଧ ନେଲେ ଆପାତତଃ ଏକଚତୁର୍ଥାଂଶ ମୂଲ୍ୟ ଅଗ୍ରିମ ପଠାଇବାକୁ ହେବ । ରୋଗର ବିବରଣ ଲେଖିପଠାଇଲେ ବିହିତ ଔଷଧ ପ୍ରଦାନ କରିବୁଁ ।

ବିଶ୍ୱସ୍ତ
ଶ୍ରୀ ହରେକୃଷ୍ଣ ଦାଶ ।

ସଂଯୁକ୍ତା

ଶ୍ରୀ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର ବି, ଏ, ଏଲ, ଟି,ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଣୀତ ନୂତନ ଗଦ୍ୟପୁସ୍ତକ ।

ଭାଷା ପ୍ରାଞ୍ଜଳ, ଭାବ ମନୋହର । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଏମ୍ବିକ୍ କାଗଜରେ ସୁନ୍ଦର କାଳିରେ ମୁ ମଲାଟ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ମନୋମୁଗ୍ଧକର ହାଫ୍‌ଟୋନ୍ ଛବି ଅଛି ।

ପୁସ୍ତକଟି ଗଦ୍ୟସାହିତ୍ୟର ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ରତ୍ନ —ସ୍ୱଦେଶପ୍ରେମ ଓ ବୀରତ୍ୱର ଅମରକାହାଣୀ—ପ୍ରିୟଜନ ଉପହାର ଦେବାର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଜିନିଷ । ମୂଲ୍ୟ ୫ ୦ ।

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ :—
ମୁକୁର ପ୍ରେସ,
କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ନୂତନ ବିଜ୍ଞାପନ ।

ଅପୂର୍ବ ସୁଯୋଗ ! ହରାନ୍ତୁ ନାହିଁ !

ଅପ୍ସରା-କାହାଣୀ ।

ମିର୍ଜା ମହମ୍ମଦ ଯାକୁବ୍ ବେଗଙ୍କ ନୂତନ କାହାଣୀ ପୁସ୍ତକ ।

ଭାଷା ସରଳ— ଭାବ ମଧୁର । ଥରେ ପଢ଼ିଲେ ଆଉ ଥରେ ପଢ଼ିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ହେବ । ଏପରି କାହାଣୀ ପୁସ୍ତକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇନାହିଁ । ଛପା ଓ କାଗଜ ସୁନ୍ଦର—ମଲାଟ ମଧ୍ୟ ସୁନ୍ଦର । ମୂଲ୍ୟ ୪ ° ୨ ମାତ୍ର ।

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ—

ମୁକୁର ପୁସ୍ତକାଳୟ
ଚୌଧୁରୀବଜାର, କଟକ ।

ଆଶା ।

ବ୍ରହ୍ମପୁରରୁ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶଶିଭୂଷଣ ରଥ M. L. C. ଙ୍କ ସମ୍ପାଦକତ୍ୱରେ ପ୍ରକାଶିତ ସାପ୍ତାହିକ ପତ୍ରିକା । ଏଥିରେ ରାଜନୀତି, ସମାଜନୀତି, ଧର୍ମନୀତିପ୍ରଭୃତି ବିଷୟଗୁଡ଼ିକ ଅତି ମନୋହରଭାବରେ ଆଲୋଚିତ ହୁଏ । ବାର୍ଷିକ ମୂଲ୍ୟ ୪ ୨/

ଆଶା ପ୍ରେସ:—ଆମ୍ଭ ପ୍ରେସରେ ଓଡ଼ିଆ, ଇଂରାଜୀ, ତେଲୁଗୁପ୍ରଭୃତି ଭାଷାରେ ପୁସ୍ତକ, ଚେକ, ରସିଦ, ଫର୍ମ-ପ୍ରଭୃତି ଅତି ସୁଲଭ ମୂଲ୍ୟରେ ଓ ପରିଷ୍କାର ଭାବରେ ଛପାଯାଏ । ଆମ୍ଭଠାରେ ନାନାପ୍ରକାର ଓଡ଼ିଆ ପୁସ୍ତକ ଓ କାଗଜ କଲମପ୍ରଭୃତି ଷ୍ଟେସନାରି ପଦାର୍ଥମାନ ମଧ୍ୟ କିଣିବାର୍ଥ ସଜ୍ଜିତ ଅଛି । ମୋଫସଲର ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କୁ ସନ୍ତୋଷଜନକ କମିଶନ ଦେଇଥାଉଁ । ଥରେ ମାତ୍ର ପରୀକ୍ଷା ପ୍ରାର୍ଥନୀୟ ।

ମାନେଜର,
ଆଶା ପ୍ରେସ,
ବ୍ରହ୍ମପୁର, ଗଞ୍ଜାମ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକୁର—ପ୍ରେସରେ ଓଡ଼ିଆ, ବଙ୍ଗଳା, ଦେବନାଗରୀ ଓ ଇଂରାଜୀ ଅକ୍ଷରରେ ବହି, ଚେକ, କାର୍ଡ଼, ନିମନ୍ତ୍ରଣପତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ସୁନ୍ଦର ଓ ସୁଲଭ ମୂଲ୍ୟରେ ଛପାହୁଏ । ଏଠାକୁ ସବୁପ୍ରକାର ପୁସ୍ତକ ଓ କାଗଜ ପ୍ରଭୃତିର ଅଡ଼ର ପଠାଇଲେ ଭି: ପି: ଯୋଗେ ପଠାଯାଏ ।

ମୁକୁର—ନିୟମାବଳୀ ।

୧—ମୁକୁର ପ୍ରତିମାସର ଶେଷ ସପ୍ତାହରେ ନିୟମିତରୂପେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହେବ ।

୨—ମୁକୁରର ଅଗ୍ରୀମ ବାର୍ଷିକ ମୂଲ୍ୟ ୫ ୨୫ ଙ୍କା, ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ୫ ୨ ଙ୍କା, ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଂଖ୍ୟାର ମୂଲ୍ୟ ୫ ୦ । ମାତ୍ର ।

୩—ରିପ୍ଲାଇ କାର୍ଡ଼ ବା ଟିକିଟ ନ ପଠାଇଲେ ଉତ୍ତର ଦିଆଯିବ ନାହିଁ ।

୪—କେହି ଠିକଣା ପରିବର୍ତ୍ତନ କଲେ ଅନୁଗ୍ରହପୂର୍ବକ ଦି ୨ ନ ମଧ୍ୟରେ ଜଣାଇବେ । ନଚେତ୍ ପତ୍ରିକା ହସ୍ତଗତ ନହେଲେ ଆମ୍ଭମାନେ ଦାୟୀ ନୋହୁଁ ।

୫—ଗ୍ରାହକମାନେ ଚିଠିପତ୍ର ପଠାଇଲେ ଅନୁଗ୍ରହପୂର୍ବକ ଗ୍ରାହକ ନମ୍ବର ଓ ନୂତନ ଗ୍ରାହକ "ନୂତନ" ବୋଲି ଲେଖିବେ ।

୬—ପ୍ରବନ୍ଧ ମନୋନୀତ ନ ହେଲେ ଫେରସ୍ତ ଦିଆଯିବ ନାହିଁ କିମ୍ବା ମନୋନୀତ ନ ହେବାର କାରଣ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହେବନାହିଁ ।

ମୁକୁରରେ ବିଜ୍ଞାପନ ଛପାଇବା ଖର୍ଚ୍ଚ:—

ଏକଅର ପାଇଁ—ଅର୍ଦ୍ଧସ୍ତମ୍ଭକୁ ୫ ୧୫ ଙ୍କା, ଏକ ସ୍ତମ୍ଭକୁ ୫ ୨୫ ଙ୍କା, ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏକ ପୃଷ୍ଠାକୁ ୫ ୫ ଙ୍କା । ଏକବର୍ଷ ପାଇଁ ଯଥାକ୍ରମେ ୫ ୧୫ ଙ୍କା, ୫ ୨୫ ଙ୍କା, ଏବଂ ୫ ୫୦ ଙ୍କା । ବିଜ୍ଞାପନର ମୂଲ୍ୟ ବିଜ୍ଞାପନର ସହିତ ନ ପଠାଇଲେ ଛପା ହେବ ନାହିଁ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

Registered No. D 28

ନୂତନ ବିଜ୍ଞାପନ

ଅଭିନବ୍ୟବଧ୍ରୀ ଅଲେଖପ୍ରସାଦ ଦାସଙ୍କ କୃତ ମୂଲ୍ୟ ୫ ° ୵

ହରିଭକ୍ତିଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ

ଭକ୍ତକବି ଜୟଦାସଙ୍କ ରଚିତ

ଭକ୍ତି ଗ୍ରନ୍ଥ

ଗୌଡୀୟ ବୈଷ୍ଣବ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଓ ଭକ୍ତମାନଙ୍କ ର

ଆଦରର ପୁସ୍ତକ ।

ତତ୍ତ୍ୱବିଚାର, ଭକ୍ତି-ଲକ୍ଷଣ, ଭକ୍ତିବିଧିବିଚାର, ଭକ୍ତିର ମହିମା, ଭକ୍ତିରଅଧିକାରୀ ତତ୍ତ୍ୱ, ମୈତ୍ରୀ ବିଚାର, ଗୁରୁଶିଷ୍ୟ ଲକ୍ଷଣ, ସାଧନଭକ୍ତି, ଗୌଣଠି ଅଙ୍ଗସାଧନ, ଶ୍ରବଣ କୀର୍ତ୍ତନାଦି ନବପ୍ରକାର ଭକ୍ତି, ମୃତ୍ତିଦର୍ଶନାଦି ଦ୍ୱାଦଶ ଅଙ୍ଗ, ରାଗାନୁଗା, କାମାନୁଗା ଓ ସମ୍ବନ୍ଧାନୁଗା ଭକ୍ତି, ଭାବଭକ୍ତି, ନାମ ଭକ୍ତି, ପ୍ରେମଭକ୍ତି ସୃଷ୍ଟିର କାରଣ ପ୍ରଭୃତି ନାନା ବିଷୟ ଏଥିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଏପରି ଭକ୍ତି ଗ୍ରନ୍ଥ ଓଡିଆ ଭାଷାରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିରଳ ।

ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୃହସ୍ଥର ଆବଶ୍ୟକ

ମୂଲ୍ୟ ଏକଟକା । ଡାକମାସୁଲ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର

ଏକ ମାତ୍ର ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ: - ମୁକୁର ପ୍ରେସ, କଟକ ।

ପତ୍ର ପଠାଇବାର ଠିକଣା :—

ମ୍ୟାନେଜର, ମୁକୁର ପ୍ରେସ କଟକ ।

ଏହି ମାସିକ ପତ୍ର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗଙ୍ଗାଧର ମିଶ୍ର ଏମ୍ ଏ ବି ଏଲ୍ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ପାଦିତ ଓ ପ୍ରକାଶିତ । ଚାନ୍ଦା ବାର୍ଷିକ ୩ ଟଙ୍କା । ଏକ ପ୍ରତି ୩ ଆଣା । ଅଗ୍ରିମ ଦେୟ । ବିଜ୍ଞାପନ ହାର ପତ୍ର ଦେଖନ୍ତୁ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରାହକ ଓ ଗ୍ରାହିକା ଏହି ମାସିକ ପତ୍ର ପଢ଼ିବେ ।

ଏହି ପତ୍ରିକା ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗଙ୍ଗାଧର ମିଶ୍ର ଏମ୍ ଏ ବି ଏଲ୍ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ପାଦିତ ଓ ପ୍ରକାଶିତ । ଚାନ୍ଦା ବାର୍ଷିକ ୩ ଟଙ୍କା । ଏକ ପ୍ରତି ୩ ଆଣା । ଅଗ୍ରିମ ଦେୟ । ବିଜ୍ଞାପନ ହାର ପତ୍ର ଦେଖନ୍ତୁ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରାହକ ଓ ଗ୍ରାହିକା ଏହି ମାସିକ ପତ୍ର ପଢ଼ିବେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ ବି. ଏ. ସମ୍ପାଦକ

ଶାରଦୀୟ ପୂଜା ଉପଲକ୍ଷରେ

ମୁକୁରର ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କୁ ନିମ୍ନଲିଖିତ ପୁସ୍ତକଗୁଡ଼ିକ କାର୍ତ୍ତିକପୂର୍ଣ୍ଣିମା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅର୍ଦ୍ଧମୂଲ୍ୟରେ ଦିଆଯିବ ।

ହରିଭକ୍ତି ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ	ଟ ୧ (ସ୍ଥଳେ	ଟ ୦ ୨
ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ ପୁରାଣ [ଗଣେଶଖଣ୍ଡ]	ଟ ୧ („	ଟ ୦ ୨
ସୁଲକ୍ଷଣା [ସାମନ୍ତସିଂହାର]	ଟ ୦ ୵ „	ଟ ୦ /୬
ଲକ୍ଷ୍ମୀପୁରାଣ	ଟ ୦ ୵ „	ଟ ୦ /
ରସବୀଡ଼ା	ଟ ୦ /୬ „	ଟ ୦ (୧

ଶ୍ରୀ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର ବି. ଏ.
ମାନେଜର,
ମୁକୁର ପ୍ରେସ, କଟକ ।

କେତେକ ନୂତନ ବହି ।

ରତିରୋଦନ	[କବିଚନ୍ଦ୍ର]	ଟ ୦ ୵
ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା	[ସରଳ ଗଳ୍ପ]	ଟ ୦ ୵
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଚମ୍ପା		ଟ ୦ /
ବାଳଭକ୍ତ		ଟ ୦ ୵
ଭାରତୀୟ ସ୍ୱରାଜ		ଟ ୦ ୨

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ:— ମୁକୁର ପ୍ରେସ,
କଟକ ।

ବିଜ୍ଞାପନ

କବିବର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି ମହୋଦୟଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ନୂତନ କାବ୍ୟ

ପ୍ରଣୟ ଚିତ୍ରାଙ୍କ ।

ଏଥିରେ ସାତଖଣ୍ଡି ପ୍ରଣୟ-ପଦ୍ମ ସାତ ସର୍ଗରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି ଯଥା:— ବସନ୍ତପ୍ରତି ବସୁମତୀ, ଭ୍ରମରପ୍ରତି କୁସୁମ-ସୁନ୍ଦରୀ, ଘନପ୍ରତି ଗୃହକର୍ମୀ, ନିଶାନାଥପ୍ରତି ନିଶିଥିନୀ, ଅଗସ୍ତ୍ୟପ୍ରତି ଦକ୍ଷିଣାଶା, ମୃଗପ୍ରତି ମୃଗଦୃଷ୍ଟା ଏବଂ କୋକିଳପ୍ରତି ରସାଳ-କଳିକା । ବିଷୟଗୁଡ଼ିକର ଭାଷା ନିରୁପମ, ଭାବ ପବିତ୍ର, ସୁନ୍ଦର ଏବଂ ସୁଗଭୀର । ପୁସ୍ତକର କାଗଜ, କାଳୀ, ଛପା ଏବଂ ପରିପାଟୀ ସବୁ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ, ସୁନ୍ଦର ଏବଂ ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ । ଶତାଧିକ ପୃଷ୍ଠାବିଶିଷ୍ଟ ଏହି ପୁସ୍ତକର ମୂଲ୍ୟ ବାରଅଣା ମାତ୍ର ।

ନୂତନ କବିତାଗ୍ରନ୍ଥ

ସାନ୍ଧ୍ୟ ତାରା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଷ୍ଟୋର ପୁସ୍ତକାବଳୀ

ନୂତନ !!! ସୁନ୍ଦର !!! ସୁଖପାଠ୍ୟ !!!

ଶ୍ରୀ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ରଙ୍କ—**ସଂଯୁକ୍ତା** (ସରଳ ଐତିହାସିକ ଗଳ୍ପ) ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ନୂତନ ଜିନିସ । ଗଦ୍ୟ-ସାହିତ୍ୟର ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ମଣି । ସ୍ୱଦେଶପ୍ରୀତି-ଭାବନ୍ତ-ରସାଣିତ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସମୟ ଉପାଖ୍ୟାନ । ଭାଷା ସୁନ୍ଦର ଓ ପ୍ରାଞ୍ଜଳ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଆର୍ଟିକ୍ କାଗଜରେ ମୁଦ୍ରିତ । ମୂଲ୍ୟ ୫ ୦ ୨

ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଆଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ—

୧ । **ପ୍ରଣୟ-ପ୍ରବାହ** ବାଣଭଟ୍ଟକୃତ 'କାଦମ୍ବରୀ' ଉପାଖ୍ୟାନାବଲମ୍ବନରେ ପରମ ସୁନ୍ଦର ସରଳ ଗଦ୍ୟରେ ଲିଖିତ । ପବିତ୍ର ପ୍ରଣୟର ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ପଙ୍କଜ—ବିଶୁଦ୍ଧ ପତି-ପ୍ରେମର ଅନାବିଳ ପ୍ରସ୍ରବଣ । ଗନ୍ଧର୍ବ-ରାଜକୁମାରୀ କାଦମ୍ବରୀ ଓ ତାଙ୍କ ସଖୀ ମହାଶ୍ୱେତାଙ୍କ ପ୍ରାଣବିମୋହନ ଚରିତ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶିକ୍ଷାପ୍ରଦ ଓ ଉପାଦେୟ, ତେଣୁ ବହୁଜନପ୍ରଶଂସିତ । ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟର ନୂତନ ନବନ୍ୟାସ । ସୁଦୀର୍ଘ-ଉପାଦେୟ ମୁଖବନ୍ଧ-ସମ୍ବଳିତ, ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଧରଣର ମଲାଟ ଓ ସୁରମ୍ୟ ହାଫ୍‌ଟୋନ୍ ଚିତ୍ର ବିଜଡିତ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଆର୍ଟିକ୍ କାଗଜରେ ଡବଲ୍ କ୍ରାଉନ୍ ୧୬ ପେଜ ଆକାରରେ ମୁଦ୍ରିତ । ୫ ୧ ।। ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାକ୍ଷରଯୁକ୍ତ କାଲିକୋ ମଲାଟରେ ଉତ୍ତମ ବନ୍ଧାଇ ୧୵

୨ । **ଶିଶୁଭକ୍ତ** (ଚିତ୍ରସମ୍ବଳିତ ପୌରାଣିକ କାହାଣୀ) ଭକ୍ତକୁଳତିଳକ ପ୍ରହ୍ଲାଦ ଓ ଧ୍ରୁବଙ୍କ ସାଧନାମୟ ଚରିତ । ସରସ ସରଳ ଗଦ୍ୟରେ ଲିଖିତ । ଏଥିରେ ଦେଖିବେ ତପସ୍ୟା ଓ ତ୍ୟାଗର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଆଦର୍ଶ, ଭକ୍ତି ଓ ସତ୍ୟର ବିମଳ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ । ଚିତ୍ରଶୋଭିତ ମଲାଟ । ୫ ୦ ୨ ୬

୩ । **ହିତକଥା** ୧ମ ଭାଗ (ହିତୋପଦେଶ—ମିତ୍ରଲାଭ) ଶିକ୍ଷାପ୍ରଦ ଗଳ୍ପସମୂହ ସରଳ ଗଦ୍ୟରେ ଲିଖିତ । ପ୍ରିୟଜନଙ୍କୁ ଉପହାର ଦେବାର ସୁନ୍ଦର ବହି । ୫ମ ଓ ୬ଷ୍ଠ ମାନର ଅତିରିକ୍ତ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ-ରୂପେ ଏବଂ ପ୍ରାଇଜ୍ ଓ ଲାଇବ୍ରେରୀ ସକାଶେ ବିହାର-ଓଡ଼ିଶା ସେଣ୍ଟ୍ରାଲ୍ ଟେକ୍‌ଷ୍ଟବୁକ୍ କମିଟି କର୍ତ୍ତୃକ ନିର୍ବାଚିତ । ମନୋରମ ହାଫ୍‌ଟୋନ୍ ଚିତ୍ର ପରିଶୋଭିତ—ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଗ୍ରୁପା ଓ ଚିତ୍ରମଣ୍ଡିତ ମଲାଟ ୫ ୦ ।୵

୪ । (**ହିତକଥା** ୨ୟ ଭାଗ ସୁହୃଦ୍‌ଭେଦ) ୫ ୦ ୨

,, ୩ୟ ଓ ୪ର୍ଥ ଭାଗ [ଶୀଘ୍ର ପ୍ରକାଶିତ ହେବ]

୫ । **ମଲାପଣା** (ହାସ୍ୟରସ-ରସାଣିତ ସାମାଜିକ ପ୍ରହସନ । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣତା ଓ କୁସଂସ୍କାରର ନିର୍ମଳ ବର୍ଣ୍ଣନା । ୫ ୦ ।

ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ବନମାଳୀ କବିବଲ୍ଲଭଙ୍କ—**'ରାଭଣ'** ହାସ୍ୟୋଦ୍ଦୀପକ ଅପୂର୍ବ ପ୍ରହସନ । ପାଠ କରୁଁକରୁଁ ନ ହସି ରହିପାରିବେ ନାହିଁ । ଆନନ୍ଦର ଆକାର, କୌତୁକର ଭଣ୍ଡାର । ୫ ୦ ୵ ୧

ଶ୍ରୀ ଗୌରଚନ୍ଦ୍ର ପାଣିଙ୍କ—**ମହାଭାରତସାର** (ଗଦ୍ୟ) ୫ ୧

ଶକୁନ୍ତଳା (ସରଳ ଗଦ୍ୟାନୁବାଦ) ଗୃହସ୍ଥ-କୁଳକନ୍ୟା-କୁଳବଧୂର କମନୀୟ କଣ୍ଠହାର, ଗୃହିଣୀକୁଳର ଗୌରବ ସମ୍ଭାର । ୫ ୦ ୨

The Oriya Movement ଓଡ଼ିଶା ଓ ଓଡ଼ିଆଜାତିର ସୁବିସ୍ତୃତ ଆଲୋଚନା । ସ୍ୱଦେଶର ଓ ସ୍ୱଜାତିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଷୟରେ ଗଭୀର ଅଭିଜ୍ଞତା ଲାଭ କରିବାର ବାସନା ଥିଲେ ଏହି ବହି ଥରେ ପାଠ କରିବା ଉଚିତ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଓଡ଼ିଆର ହସ୍ତରେ ଏଥିରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ରହିବା ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ମୂଲ୍ୟ କମାଇ ଦିଆଯାଇଅଛି । ୫ ୨ ୧

ଏହା ଛଡ଼ା ଆମ୍ଭ ନିକଟରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନାନାବିଧ ବହି ମିଳେ ।

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ—

ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ୍ ଷ୍ଟୋର୍

ବ୍ରହ୍ମପୁର, ଗଞ୍ଜାମ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରବନ୍ଧସବୁର ମତାମତ ନିମନ୍ତେ ଲେଖକମାନେ ଦାୟୀ

ସୂଚୀ ।

ବିଷୟ		ଲେଖକଙ୍କ ନାମ	ପୃଷ୍ଠା
୧ । ଉଦ୍‌ବୋଧନ	(ପଦ୍ୟ)	ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ମହାନ୍ତି ଏମ୍ ଏ,	୨୦୫
୨ । ଅଭିଭାଷଣ		ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥମିଶ୍ର	୨୦୭
୩ । ପ୍ରିୟାର ଗୃହାଣି		" ପଲ୍ଲୀବାସୀ—	୨୦୯
୪ । ଶାରଦ ସନ୍ଧ୍ୟା		" ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି	୨୧୦
୫ । ପର୍ଦ୍ଦିନା		" ଗଙ୍ଗାଧର ମେହର	୨୧୧
୬ । ଗୁରୁ-ଦକ୍ଷିଣା		" ଉପେନ୍ଦ୍ରପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତି B. A.	୨୧୫
୭ । ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ		" ବିନାୟକ ମିଶ୍ର	୨୧୮
୮ । ଟଙ୍କାର-ଗଛ (ଉପନ୍ୟାସ)		" ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି	୨୨୧
୯ । ମହାଯାତ୍ରାର ସମାଲୋଚନା		" ଜଗଦାନନ୍ଦ ମହାନ୍ତି	୨୨୫
୧୦ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥା ଓ ତାହାର ପ୍ରତିକାର		" ଗୋବିନ୍ଦ ତ୍ରିପାଠୀ B. A.	୨୩୦
୧୧ । ଗୀତପୂଜା		" ଅମରେନ୍ଦ୍ରବଲ୍ଲଭ ଦେ ବି.ଏ,	୨୩୩
୧୨ । ଗଙ୍ଗାରେ ବନ୍ୟା		" ନାରାୟଣମୋହନ ଦେ ଏମ୍ ଏ	୨୩୭
୧୩ । ଶ୍ରୀମତ୍ ରାମାୟଣ-ସମାଲୋଚନା		ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦଶର୍ମା	୨୩୮
୧୪ । ନିକଷ			୨୪୧
୧୫ । ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ବାଦ			୨୪୧
୧୬ । ସାମୟିକ ପ୍ରବନ୍ଧ			୨୪୨

ବିଜ୍ଞାପନ ।

ନୂତନ ବହି ! **ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି !!**

ସତ୍ୱର କିଣନ୍ତୁ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଉପେନ୍ଦ୍ରପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତି ବି, ଏ, ପ୍ରଣୀତ ।

ବାଇଜା

(ସରସଗଳ୍ପ)

ମୂଲ୍ୟ ଦୁଇଅଣା ମାତ୍ର ।

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ—ମୁକୁର ପ୍ରେସ, କଟକ ।

ଉତ୍କଳ ମଧୁପ ।

ବିବିଧ ବିଷୟକ ମାସିକ ସଂଗ୍ରହ ପତ୍ର ।

ଏହି ପତ୍ରିକାରେ କୃଷି, ଶିଳ୍ପ, ବିଜ୍ଞାନ, ସମାଜ ନୀତି, ଧର୍ମନୀତି, ରନ୍ଧନ ଶିକ୍ଷା, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସମାଚାର, ବିଚିତ୍ର ବାର୍ତ୍ତା ଗଳ୍ପ ପ୍ରଭୃତି ଆବାଳ ବୃଦ୍ଧ ବନିତାଙ୍କ ଉପଯୋଗୀ ବିଷୟମାନ ସଂକ୍ଷେପରେ ଏବଂ ସରଳ ଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ । ଏହାର ସମ୍ପାଦକ ଉତ୍କଳପତ୍ରିକାର ସମ୍ପାଦକ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ନିଳମଣି ବିଦ୍ୟାରତ୍ନ । ଅଗ୍ରୀମ ବାର୍ଷିକ ୧ । ଟଙ୍କା; ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ୧ । ଟଙ୍କା ।

ଶ୍ରୀ ତ୍ରିପତିଦୋରା ଗାୟକରତ୍ନ
ମେନେଜର—ଉତ୍କଳମଧୁପ ।
ଦରଘାବଜାର, କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

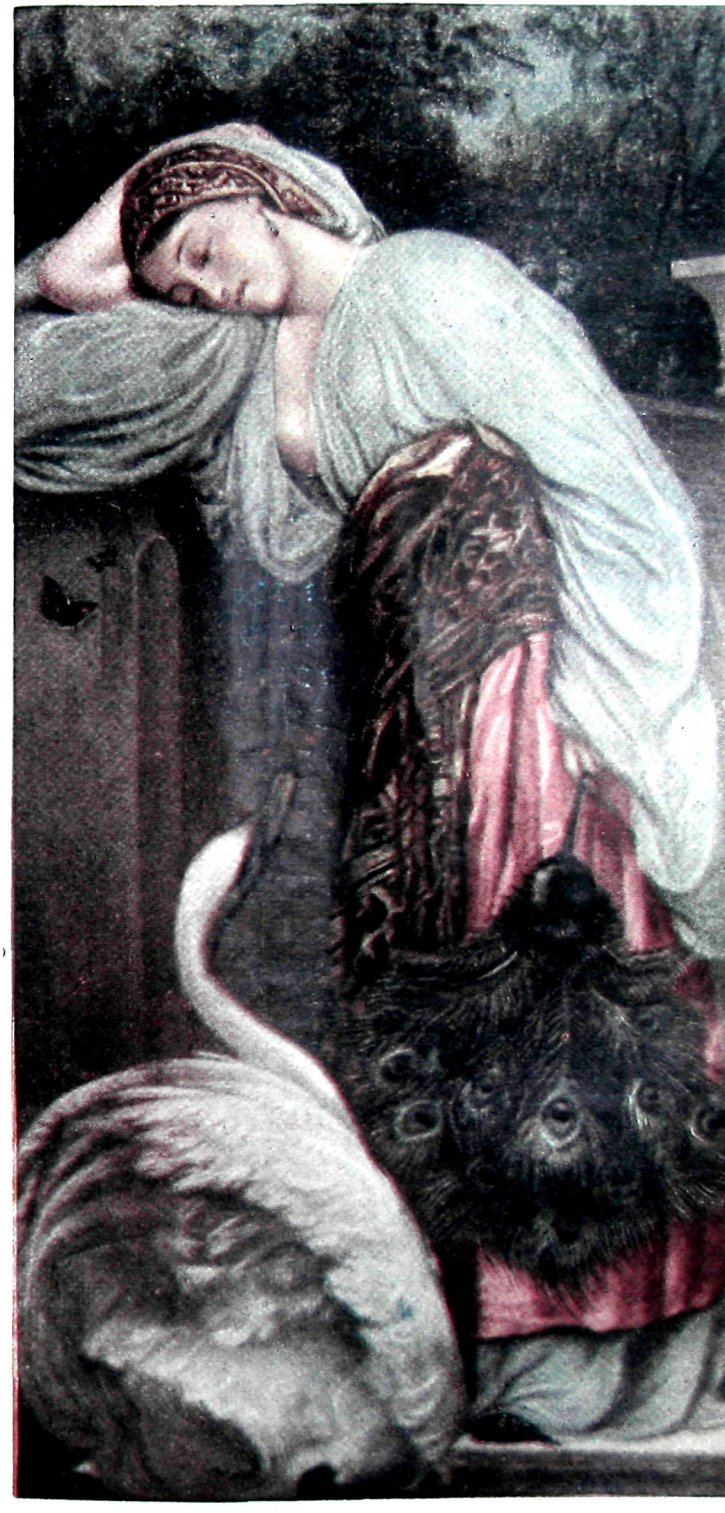

ହଂସଦୂତ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକୁର

୧୮ଶ ଭାଗ । } ଆଶ୍ୱିନ { ୭ଷ୍ଠ ସଂଖ୍ୟା ।

ଉଦ୍‌ବୋଧନ ।

ରାଗ ଶଙ୍କରାଭରଣ—

ସ୍ୱାଗତ ଶରଦରାଣୀ ଲବଣୀ-ହୃଦୟା,
ଅବତର ଧରାଧାମେ ପରକାଶି ଦୟା,
ଦୂରହନ ଅବସାନ ।
ବଳକଣ୍ଠେ ପକ୍ଷୀ ରାଏ ତୋର ଆବାହନ ଯେ । ୧ ।
ଗଗନ ମଗନ କର ଶୁଚି କୌମୁଦୀରେ,
ସରଣୀ, ତରଣୀ ଭରି ରାଗ 'କାମୋଦ'ରେ,
ପ୍ରକଟାଇ ତାରାପୁଞ୍ଜ ।
ଆସ ମଞ୍ଜୁଳ ଗୁଞ୍ଜନେ ପୂର୍ଣ୍ଣ କର କୁଞ୍ଜ ଯେ । ୧ ।
ସୁରସ ଗୋରସେ ଭରି ପୟସ୍ୱିନୀ-ସ୍ତନ,
ନସ୍ୱଗୃହ ଶସ୍ୟେ ଭରି ବିଶ୍ୱ କର ଧନ୍ୟ,
ଆସ ପୁଷ୍ପ ଭରି ଗନ୍ଧେ ।
ଶଷ୍ପେ ମଣ୍ଡି ପ୍ରକୃତିକ ଭରି ମକରନ୍ଦେ ଯେ । ୩ ।
ଆସ ମା' କୂଳାସ୍ୱ ଭରି କଳ-କାକଳିରେ,
କାନ୍ତାର, ପ୍ରାନ୍ତର ମଣ୍ଡି କାଶ-ଶେଫାଳିରେ,
ଆସ ରଞ୍ଜି ଜଳଧରେ ।
ଭରି ହ୍ରଦ ସରସୀ କୁମୁଦ-ଇନ୍ଦୀବରେ ଯେ । ୪ ।
ନଦନଦୀ ଭରିଦିଅ ମୀନ-ବଇଭବେ,
ତରୁଲତା ଗରୁ ହେଉ ଫଳଗରୁରବେ,
ପକ୍ୱଶାଳି ଶୋଭୁ କ୍ଷେତ୍ରେ ।
ସ୍ନେହ କରୁଣା ଉଭାସି ଉଠୁ ପ୍ରତିନେତ୍ରେ ଯେ । ୫ ।
ପ୍ରେମ ସମ୍ପତ୍ତି ଦମ୍ପତି-ଆସ୍ୟ ରଞ୍ଜୁ ହାସ୍ୟେ,
ଦରେଟି ଉଚ୍ଛଳ ଗୃହେ ଅଙ୍ଗନଟି ଲାସ୍ୟେ,
ଆଧିବ୍ୟାଧି ଯାଉ ନାଶ ।
ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟସମ୍ପଦରେ ହସି ଉଠୁ ପ୍ରତିବାସ ଯେ । ୭ ।
'କୁଆଁର-ପୁନେଇ-ଜହ୍ନ ପଡ଼ୁ ଘର ଘର',
ପୁତଖେଳ ସୂଚିଦେଉ ଝୁଣ୍ଟିଆର ସ୍ୱନ,
କୁମାରୀଙ୍କ କଙ୍କଣୀରେ ।
ଉଚ୍ଛଳ ନଶୀଥ 'ଫୁଲ-ବଉଳ-ବେଣୀ'ରେ ଯେ । ୭ ।
ଅଟ୍ଟଶସ୍ତ ଝଲକୁ ଯେ ଧାର ଶରସାଣେ,
କବି-ଲେଖନୀ ପ୍ରସରୁ ଚମୋହନ ତାନେ,
(ନବ) ତେଜେ ତେଜାଅ ସରବେ ।
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କୁଶଳ ହେଉ ନବ ବଇଭବେ ଯେ । ୮ ।

ଶ୍ରୀ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ମହାନ୍ତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରଥମେ ବ୍ରାହ୍ମଣର ଲକ୍ଷଣ ନିରୂପଣ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶବ୍ଦଟି କି ପ୍ରକାରେ ଓ କି ଅର୍ଥରେ ନିଷ୍ପନ୍ନ ଓ ଏବଂ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ ଆସୁଅଛି, ଦେଖିବାକୁ ହେବ । ବାସ୍ତବରେ ବୃହ୍-ଧାତୁ ମନନ୍ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗରେ 'ବ୍ରହ୍ମନ୍' ଶବ୍ଦ ନିଷ୍ପନ୍ନ ହୋଇ ବିସ୍ତୃତି ଆଉ ଉପଚୟ (ବୃଦ୍ଧି) ଅର୍ଥ ନେଇ ବେଦ ଏବଂ ପରମାତ୍ମା ଉଭୟଙ୍କୁହିଁ ସମାନଭାବେ ବୁଝାଇଥାଏ, କାରଣ ବୃହ୍ଧାତୁ ବିସ୍ତୃତ ବା ମହତ୍ତ୍ୱ ଅର୍ଥରେ ଏବଂ ବୃହ୍ଧାତୁ ଉପଚୟ ଅର୍ଥରେ ହିଁ ଯେ ଅଜାନକ ପ୍ରୟୋଗରେ ଆସିଅଛି । ପ୍ରକୃତରେ ବୃହତ୍ତ୍ୱ ବା ବୃଦ୍ଧି ଯେ କୌଣସି ଅର୍ଥ ନେଇ ବେଦ ଏବଂ ପରମାତ୍ମା 'ବ୍ରହ୍ମନ୍' ଶବ୍ଦର ମୁଖ୍ୟ ଅର୍ଥ ହୋଇପାରନ୍ତି, କାହିଁକି ନା ଏକମାତ୍ର ପ୍ରଣବରୂପ ବୀଜରୁ ସହସ୍ରଶାଖ ବେଦରାଶିର ଏବଂ ତହିଁରୁ ସ୍ମୃତି-ସଂହିତା ପୁରାଣ ଇତିହାସପ୍ରଭୃତି ନିଗମାଗମ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଉପବୃଂହଣ ହୋଇଥିବାପରି ଏକମାତ୍ର ସ୍ୱରୂପସତ୍ତାରୁ ହିଁ ଜଡ଼ାଜଡ଼ ନିଖିଳ ପ୍ରପଞ୍ଚାକାରେ ପରମାତ୍ମାଙ୍କର ହିଁ ଉପ-ବୃଂହଣ "ଏକୋଽହଂ ବହୁସ୍ୟାଂ ପ୍ରଜାୟେୟ" ଇତ୍ୟାଦି ଶ୍ରୁତିଦୃଷ୍ଟିରେ ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇଥାଏ । ଆଉ ମଧ୍ୟ ବେଦ ଯେପରି ନାନା ଶାଖାପ୍ରଶାଖା ନେଇ ବୃହତ୍ତମ ଆକାର ଧାରଣ କରିଅଛନ୍ତି, ପରମାତ୍ମା ସୁଦ୍ଧା ସେହିପରି ଦେଶ-କାଳବସ୍ତୁ-ପରିଚ୍ଛେଦ-ଶୂନ୍ୟ ଅନନ୍ତ (ଅପରିସୀମ) ମହିମା ଧାରଣ କରିଅଛନ୍ତି । ଏବେ ସେହି 'ବ୍ରହ୍ମନ୍' ଶବ୍ଦରୁ ଜାଣିବା କିମ୍ବା ଅଧ୍ୟୟନ କରିବା ଅର୍ଥରେ ଅଣ ପ୍ରତ୍ୟୟ କଲେ 'ବ୍ରାହ୍ମଣ' ଶବ୍ଦଟି ସିଦ୍ଧ ହୋଇଥାଏ, ସେଥିଯୋଗୁଁ ଅପରି-ସୀମ ବେଦ ଅଧ୍ୟୟନ କରିଥିବା ଓ ତାହା ବଳରେ ଜାତି-ଦେଶ-କାଳବସ୍ତୁପ୍ରଭୃତି ସୀମାବର୍ଜିତ ପରମାତ୍ମାଙ୍କୁ ଜାଣିଥିବା ଅର୍ଥରେ ବ୍ରାହ୍ମଣଶବ୍ଦ ମୁଖ୍ୟ ହୋଇଥିବା ବୋଲାଯାଇ ପାରେ । କିନ୍ତୁ ସ୍ମୃତି ଓ ଆଗୁର ମାର୍ଗରେ ଆସି ସେହି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶବ୍ଦଟି

"ବ୍ରାହ୍ମଣ୍ୟାଂ ବ୍ରାହ୍ମଣାତ୍ଜାତୋ ବ୍ରାହ୍ମଣଃ ସ୍ୟାନ୍ନସଂଶୟଃ ।
କ୍ଷତ୍ରିୟାୟାଂ ତଥୈବ ସ୍ୟାଦ୍ୱୈଶ୍ୟାୟାମପି ଚୈବହି ।"

ଏହିପରି ଭାବରେ ବ୍ରାହ୍ମଣର ଔରସଜାତ ବ୍ୟକ୍ତି-ମାନଙ୍କରେ ଜନ୍ମଗତ ନିରୂଢ଼ ଆକାର ଧରି ନେଇଅଛି । ସେହେତୁ ସର୍ଗାଦ୍ୟକାଳର ନାରଦପ୍ରମୁଖ ସଂକଳ୍ପଜାତ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ଇଦାନୀନ୍ତନ ଔରସଜାତ ବ୍ରାହ୍ମଣସାଧାରଣ ବ୍ରାହ୍ମଣତ୍ୱ ଜାତି ନେଇ ଗୋମୟ-ବୃଷ୍ଟିକାୟ-ନ୍ୟାୟରେ ବ୍ରାହ୍ମଣଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କାଳର ଅନୁକୂଳ ଗତିରେ ପଡ଼ି ସଂପ୍ରସାରିତ ହୋଇଯାଇଅଛି । ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରେ ବ୍ରହ୍ମା ସ୍ୱୟଂ କହିଛନ୍ତି—

"ସର୍ବେଽପି ବ୍ରାହ୍ମଣାଃ ଶ୍ରେଷ୍ଠାଃ ପୂଜନୀୟାଃ ସଦୈବ ହି ।
ଅବିଦ୍ୟା ବା ସବିଦ୍ୟା ବା ନାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟା ବିଚାରଣା ।
ସ୍ୱେଚ୍ଛାଦିଦୋଷଲିପ୍ତା ଯେ ବ୍ରାହ୍ମଣା ବ୍ରାହ୍ମଣୋତ୍ତମ ।
ଆସୁରେଭ୍ୟୋ ଦ୍ୱେଷିଣସ୍ତେଽପି ପରେଭ୍ୟୋ ନ କଦାଚନ ।"
ଅନାଗୁରା ଦ୍ୱିଜାଃ ପୂଜ୍ୟା ନତ ଶୂଦ୍ରାଃ କଥଂଚନ ।
ଅଭକ୍ଷ୍ୟଭକ୍ଷକା ଗାବଃ କୋଳାଃ ସୁମତୟୋ ନତ ।"

ଅବଶ୍ୟ ଏଭଳି ବଚନଗୁଡ଼ିକର ବ୍ୟବହାରସିଦ୍ଧି ଅରମୁଖ୍ୟରେ ବ୍ରାହ୍ମଣତ୍ୱ-ଜାତି ଅରପ୍ରାପ୍ତି ନେଇ ପ୍ରାମାଣ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ କରାଯାଇଥାଏ । ପରନ୍ତୁ ବିଶ୍ୱସୃଷ୍ଟିମଧ୍ୟରେ ସେଭଳି ଜାତି ବ୍ରାହ୍ମଣରୂପେ କୌଣସି ବର୍ଣ୍ଣବିଶେଷର ସୃଷ୍ଟି ତ ଭଗବାନଙ୍କର ଅରପ୍ରେତ ହୋଇନପାରେ । ସେହେତୁ କେବଳମାତ୍ର ଯୋଗବଳ (ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଅବସ୍ତୁ-ଶକ୍ତି) ଲବ୍ଧ ଉପରନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅର୍ଥ ନେଇ ଆବହମାନ କାଳରୁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣଜାତ ପ୍ରତି ଗୌରବ ଦିଆଯାଉଥିବା

Digitized by srujanika@gmail.com

ସମ୍ଭବ ବୋଲି କହିବାକୁ ହେବ । ଶାସ୍ତ୍ରରେ ସୁଦ୍ଧା ତାହାହିଁ ବହୁସ୍ଥାନରେ ଉଲ୍ଲିଖିତ ଥିବା ଦେଖାଯାଏ । ଯଥା—

"ନକ୍ରୁଧ୍ୟେନ୍ନପ୍ରତିବ୍ରୂୟାଦ୍‌ବା ମାନନ୍ତୋଽମାନନ୍ତଶ୍ଚ ଯଃ ।
ସଂଭୂତେଷ୍ୱଭୟଦ ସ୍ତଂଦେବା ବ୍ରାହ୍ମଣଂ ବିଦୁଃ ।
ଜାତକର୍ମାଦିଭିର୍ଯସ୍ତୁ ସଂସ୍କାରୈଃ ସଂସ୍କୃତଃ ଶୁଚିଃ ।
ବେଦାଧ୍ୟୟନସମ୍ପନ୍ନଃ ଷଟ୍‌ସୁ କର୍ମସ୍ୱବସ୍ଥିତଃ ।
ଶୌଚାଚାରପରୋ ନିତ୍ୟଂ ବିଘସାଶୀ ଗୁରୁପ୍ରିୟଃ ।
ନିତ୍ୟବ୍ରତୀ ସତ୍ୟପରଃ ସ ବୈ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଉଚ୍ୟତେ ।
ସତ୍ୟଂ ଦାନ ମଥୋଽଦ୍ରୋହ ଆନୃଶଂସ୍ୟଂକୃପାଘୃଣା ।
ତପଶ୍ଚ ଦୃଶ୍ୟତେ ଯତ୍ର ସ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଇତି ସ୍ମୃତଃ" ।

ଅତିଚ—ଏବମୁକ୍ତୋ ବ୍ରାହ୍ମଣସ୍ୟାଦନ୍ୟୋ ବ୍ରାହ୍ମଣକୋ ଭବେତ୍" ଇତ୍ୟାଦି ।

ଏଥିରୁ ପ୍ରତିପନ୍ନ ହେବାକୁ ହୁଏକି, ବେଦଶ୍ରବଣାନନ୍ତରେ ସଂସ୍କୃତ (ଉପନୀତ) ହୋଇ ସାଙ୍ଗୋପାଙ୍ଗ ସକଳ ସରହସ୍ୟ ବେଦ (ଏକ, ଦୁଇ, ତିନି ଅଥବା ଯଥାଶକ୍ତି) ଅଧ୍ୟୟନ ପୂର୍ବକ ସେହି ବେଦର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରକ୍ଷାକରିବା ସକାଶେ ବାହାରେ କର୍ମପରତନ୍ତ୍ର ହୋଇ ଆପାମର ସାଧାରଣର ଆଦର୍ଶରୂପେ ଜୀବନ ଗଠନ କରୁଥିଲେହେଁ, ଭିତରେ କିନ୍ତୁ ଜ୍ଞାନମାତ୍ର-ସମ୍ବଳ ନେଇ ବେଦମୁଖ୍ୟ-ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ ଉପେୟତମ ପରମାତ୍ମାଙ୍କଠାରେ ଆତ୍ମଭାବାପନ୍ନ ହୋଇ ରହିବାହିଁ ବ୍ରାହ୍ମଣର ଅସାଧାରଣ ଲକ୍ଷଣ ଅଟେ । ଦୟା, କ୍ଷମା, ତିତିକ୍ଷା, ଅଦ୍ରୋହ ପ୍ରଭୃତି ବହିରଙ୍ଗ ଓ ସତ୍ୟନିଷ୍ଠା, ଶ୍ରଦ୍ଧା, ମେଧା ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ସବୁ ସେହି ଲକ୍ଷଣର ଔପଚାରିକ ମାତ୍ର । କେବଳ ଏକମାତ୍ର ସେହି ଲକ୍ଷଣ ଦେଖି ଚିରକାଳ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ-ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଦେବ, ତିର୍ଯ୍ୟକ, ନରସାଧାରଣ ସକଳ ପ୍ରାଣୀ ଜଗତରେ ବ୍ରାହ୍ମଣର ସ୍ଥାନ ନିରୂପିତ ହୋଇଥାଏ । ସୁତରାଂ ସେହି ଲକ୍ଷଣର ଆଦର ଓ ଅନୁପ୍ରାଣନାରେ ପଡ଼ି ଆଜିକାଲି ସୁଦ୍ଧା ଆମ୍ଭେମାନେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶବ୍ଦଟିକୁ ନିଜସ୍ୱ କରି ରଖିବାକୁ ସାହସୀ ହୋଇଥିବା ସୁସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ କୁହାଯାଇପାରେ ।

୨—ଏବେ ବ୍ରାହ୍ମଣଜନ୍ମର ଲକ୍ଷ୍ୟ କଣ, ଦେଖାଯାଉ । ମାତ୍ର ଲକ୍ଷଣ କହିସାରିଥିବାବେଳେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କହିବାପାଇଁ ବିଶେଷ କିଛି କହିବା ଦରକାର ନାହିଁ । ତେବେ ଏତିକି ମାତ୍ର କହିଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ ଯେ, ଜଗତ୍‌କର୍ତ୍ତାଙ୍କର ଦେବତିର୍ଯ୍ୟକ୍ ମନୁଷ୍ୟ ସ୍ୱରୂପ ତ୍ରିବିଧ ପ୍ରାଣୀ ସୃଷ୍ଟିକରିବାର ଏବଂ ମନୁଷ୍ୟମଧ୍ୟରେ ପୁଣି ବ୍ରାହ୍ମଣ କ୍ଷତ୍ରିୟ ବୈଶ୍ୟ ଶୂଦ୍ର ଘେନ ବର୍ଣ୍ଣବିଭାଗ କରିବାର ଏକମାତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟ—ଆକୀଟବ୍ରହ୍ମ ସମସ୍ତ ଭୂତସଂସ୍ଥାନର ପରିପୋଷଣ ଓ ଅରକ୍ଷଣକ୍ରିୟାର ସୋକର୍ଯ୍ୟ-ବିଧାନ, ଏହା ମନେ ରଖିବା ଦରକାର । ଦେହ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଙ୍ଗର ଉପଯୋଗିତା ଓ ପରସ୍ପରର ପୋଷଣ-ରକ୍ଷଣପକ୍ଷରେ ସାପେକ୍ଷତା ଯେପରି ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ୱଭାବ-ନିବଦ୍ଧ, ସେହିପରି ସ୍ଥାବର-ଜଙ୍ଗମ-ପ୍ରାଣୀ-ସର୍ଗମଧ୍ୟରେ ବୋଲି, ଅଥବା ଦେବତିର୍ଯ୍ୟକ୍-ମନୁଷ୍ୟ-ସ୍ୱରୂପ ଜଙ୍ଗମ-ପ୍ରାଣୀଭିତରେ ବୋଲି, ତାହା ଏକ ଅପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟେୟ ସ୍ୱଭାବ ବଳରେହିଁ ନିତ୍ୟ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇ ରହିଅଛି । ଫଳକଥା-ଏକର ଅପର ପ୍ରତି ସାହାଯ୍ୟସହାନୁଭୂତି ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ନ ଗଲେ, ଅପରଠାରୁ ଏକର ତାହା ପାଇବା ଲାଗି ଆଶା କରିବା ବିଡ଼ମ୍ବନା ମାତ୍ର । ସୁତରାଂ ସେଭଳି ନିୟମହିଁ ବିଶ୍ୱସ୍ରଷ୍ଟାଙ୍କ ଅଭିପ୍ରେତ ଓ ବିଶ୍ୱଜନୀନ ସ୍ୱଭାବ-ରୂପେ ଆବହମାନକାଳରୁ ଅଖଣ୍ଡ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ ରହିଅଛି, ବୁଝିବାକୁ ହେବ । ଅଧିକନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ ଯେଉଁ ଦେଶରେ ସେହି ନିୟମର ବିରୋଧରେ କେହି ଠିଆ ହେବାକୁ ଯାଇଛି, ସେ ସମୂଳେ ବିନାଶପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଅଛି । ଏମନ୍ତ କି ଆଜିସୁଦ୍ଧା ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନରେ ଏବଂ ଦଳଗତ ବା ଜାତିଗତ ଜାଗରଣରେ ତାହା ନିତ୍ୟ ନିତ୍ୟ ଦେଖା ଯାଉଅଛି । ଏହି ନିୟମର ସମ୍ୟକ୍ ପ୍ରତି-ବୋଧନ ଲକ୍ଷ୍ୟରେହିଁ 'ବେଦ' ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇରହିଛି ଓ ତାହା (ବେଦ) ନିଜର ସେହି ଲକ୍ଷ୍ୟଭୂତ ନିୟମଟିକୁ କେବଳ ମାତ୍ର ଧରାଇ ରଖିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମାନବ-ସୃଷ୍ଟି-ଭିତରେ ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ ଜାତ କରିଅଛି । "ସ ତୁ ବେଦେନ ଜାୟତେ" "ବ୍ରାହ୍ମଣା ଏବ ଜାୟେରନ୍ ନ ଚାନ୍ୟେ ବର୍ଣ୍ଣାଃ କଦାଚନ" ଇତ୍ୟାଦି ସ୍ମୃତିଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେଲେ ଏହାହିଁ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରତୀୟମାନ ହୁଏ । କ୍ରିୟାଯୋଗମଧ୍ୟରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ନିଜ ସ୍ୱର୍ଗ କାମନା କରିବା ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ରତା । ମାତ୍ର ଭୂତ-ପରିପୋଷଣ ଓ ଭୂତପରିରକ୍ଷଣ ତାହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ପନ୍ଦନର ଲକ୍ଷ୍ୟ । ବସ୍ତୁତଃ ରାଜାର ଭାବ ନ ନେଲେ ରାଜା ହେବା ଯେପରି ଦୁଷ୍କର, ସେହିପରି ବ୍ରହ୍ମଭାବ ନ ନେଇ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହେବା ଘୋର ବିଡ଼ମ୍ବନା ମାତ୍ର । "ଦେବାନ୍‌ଭାବୟତାନେନ ତେ ଦେବା ଭାବୟନ୍ତୁ ବଃ । ପରସ୍ପରଂ ଭାବୟନ୍ତଃ ଶ୍ରେୟଃ ପରମବାପ୍ସ୍ୟଥ । ଏବଂ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତଂ ଚକ୍ରଂ ନାନୁବର୍ତ୍ତୟତୀହ ଯଃ । ଅଘାୟୁ ରିନ୍ଦ୍ରିୟାରାମୋ ମୋଘଂପାର୍ଥ ସ ଜୀବତି ।" ଇତ୍ୟାଦି ସନ୍ଦର୍ଭରେ ଭଗବାନ୍ ବେଦର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଓ ତଦୁତ୍ପନ୍ନ ବ୍ରାହ୍ମଣର ଲକ୍ଷ୍ୟ ବିଶଦଭାବେ ପ୍ରତିପାଦନ କରି ଦେଇଛନ୍ତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏହେତୁ-"ଇଷ୍ଟାପୂର୍ତ୍ତାଦିରୟଃ ସ୍ୱର୍ଗଂ ବ୍ରହ୍ମଲୋକଂ ତୁ ବିଦ୍ୟୟା।
କରଣ୍ଡମିବ କୁର୍ବନ୍ତି ଶ୍ଚରନ୍ତି ବ୍ରାହ୍ମଣା ଭୁବି ।
ତେଷାମାଶ୍ରୟତେ ନାନ୍ୟେ ଲୋକାନଶ୍ନନ୍ତି ବାଚ୍ଛିତାନ୍ ।
ଉପଦେଶାଗ୍ର୍ୟକାଭ୍ୟା ମମୀଶେଷାନ୍ ବିଭ୍ରତି ।
ସାତ୍ତ୍ୱିକ୍ୟର୍ଥାବତାରେଣ ବର୍ଣ୍ଣାନାଂ ବ୍ରାହ୍ମଣୋ ଗୁରୁଃ ।
ତଦ୍ଧାରଣବଶାଦ୍ଧି ପ୍ରୋ ଜନକୋ ଯସ୍ୟକସ୍ୟଚିତ୍" ।

ମହାଭାରତରେ ମଧ—" ସ୍ୱମେବ ବ୍ରାହ୍ମଣୋ ଭୁଂକ୍ତେ ସ୍ୱଂବସ୍ତେ ସ୍ୱଂଦଦାତିଚ । ଆନୃଶଂସ୍ୟା ଦ୍ବ୍ରାହ୍ମଣାନାଂ ଭୁଞ୍ଜତେ ହିତରେ ଜନାଃ" ଏହିପରି ଉଲ୍ଲେଖ ଥିବା ଦେଖାଯାଏ । ପ୍ରକୃତପକ୍ଷେ—" ଜଗତ୍ହିତୈଷୀ ବ୍ରତ"ହିଁ ବ୍ରତରୂପେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିବା—"ବ୍ରତେନ ଦୀକ୍ଷାମାପ୍ନୋତି ଦୀକ୍ଷୟାପ୍ନୋତି ଦକ୍ଷିଣାଂ । ଦକ୍ଷିଣା ଶ୍ରଦ୍ଧାମାପ୍ନୋତି ଶ୍ରଦ୍ଧୟା ସତ୍ୟମପ୍ନୁତେ " ଏହିଭଳି ଆଶୀର୍ବଚନରୁ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରତୀୟମାନ ହେଉଅଛି ।

୩—ସମ୍ପ୍ରତି ବ୍ରାହ୍ମଣର ଆଦର୍ଶ କେଉଁଠାରେ ? ଏହାହିଁ ଚିନ୍ତାକରିବା; ବାସ୍ତବରେ ଆଜିକାଲିର ନଗରବାସ-ସୁଲଭ ଜୀବନର ଜଟିଳତା ମଧ୍ୟରେ ବ୍ରାହ୍ମଣର ଆଦର୍ଶ ଏତେ ବିରଳ ଏବଂ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ହୋଇପଡ଼ିଛି ଯେ, ପୃଥିବୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ-ଶୂନ୍ୟ ବୋଲି ବୋଧ ହେଉଅଛି । ତେଣୁ ବେଦ ଆଦମ-କୃଷକଶ୍ରେଣୀ ଲୋକଙ୍କରହିଁ ପ୍ରମୋଦଗୀତି ବା ସୁଖମାଂସାଶୀ ତାତ୍କାଳିକ ସମରପ୍ରିୟ ଅର୍ଦ୍ଧସଭ୍ୟ ଜନସାଧାରଣର ପ୍ରମଦସୁଲଭ ଗଲ୍ପମାତ୍ର ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିବାକୁ କେତେକ ଲୋକେ ସାହସ ପାଉଥିବା ସମ୍ଭବ ହୋଇପଡ଼ିଛି । କିନ୍ତୁ ଜଗତର ସ୍ଥାବରସ୍ଥାବର ସକଳପ୍ରକାର ରଚନାନ୍ତରାଳରେ କ୍ୱଚିତ୍ ଅବ୍ୟକ୍ତ ଆକାରେ, କ୍ୱଚିତ୍ ପରିସ୍ଫୁଟଭାବେ ଯେ ବ୍ରାହ୍ମଣର ପ୍ରକୃତ ଆଦର୍ଶ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜାଗରିତ ରହିଅଛି ଓ ଆକଲ୍ପାନ୍ତ ରହିଥିବ, ଏହା ଅଭ୍ୟଲ୍ପଲୋକେହିଁ ଅନୁଭବ କରିପାରିଥାନ୍ତି । ପ୍ରକୃତିର ପରାର୍ଥତା ଓ ପରମାତ୍ମାଙ୍କର ସତ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ଓ ଆନନ୍ଦ ସ୍ୱଭାବର ଜାତିଦେଶ କାଳାଦି ପରିଚ୍ଛେଦ-ଶୂନ୍ୟତା ନେଇ କି ଜଡ଼ ଜଗତ୍, ଅଥବା କି ଚେତନ-ପ୍ରାଣୀ-ଜଗତ୍, ସର୍ବତ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣର ସେହି ମହାଆଦର୍ଶ ବିକଶିତ ହୋଇ ରହିଥିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ଅବଶ୍ୟ ନିମିତ୍ତର ପ୍ରଭାବ ନେଇ କ୍ୱଚିତ୍ କିଞ୍ଚିତ୍ ବ୍ୟକ୍ତାବ୍ୟକ୍ତ-ଭାବର ଓ କେବଳ-ଶବଳ-ଭାବର ତାରତମ୍ୟ ସମ୍ଭବପର ହୋଇଥାଏ ସତ୍ୟ, ତଥାପି କାରଣର ଗୁଣାନୁରୂପ କାର୍ଯ୍ୟର ସ୍ୱାଭାବିକ ସ୍ଥିତି ଯେ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବିନୀ, ଏହା କହିବା ବାହୁଲ୍ୟମାତ୍ର । ସେହେତୁ ତୁଚ୍ଛ ତୃଣକାଷ୍ଠାଦି ମଧ୍ୟରେ, ଭୀଷଣ-ବିଷ ବିଷଧର ପ୍ରଭୃତିରେ, କୁତ୍ସିତ କାକୋଲୁକାଦି ଜନ୍ତୁଉତରେ, ତଥା ଜୁଗୁପ୍ସିତ ବିଣ୍ମୂତ୍ରାଦି ବସ୍ତୁରେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପରାର୍ଥତାର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିରେ ତ୍ରୁଟି ଦେଖାଯାଏନାହିଁ । କିମ୍ବା ସେସବୁ ବସ୍ତୁ ଓ ପ୍ରାଣୀଠାରୁ ଜଗତ୍ ନିଜର ଅସ୍ତିତ୍ୱପକ୍ଷେ, ବିକାଶପକ୍ଷେ ଓ ସୁଖ-ସମୃଦ୍ଧି-ନିମନ୍ତେ କିମ୍ବା ସହାୟତା ପାଏନାହିଁ । ସ୍ମରଣ ରଖିବା ହେବେ, ପ୍ରାକୃତ ଗୁଣକ୍ଷୋଭ-ରୂପନିମିତ୍ତ-ବୈଚିତ୍ର୍ୟରେ ପଡ଼ି ଜାଗତିକ ଯାବତୀୟ ବସ୍ତୁରେହିଁ ସୁନ୍ଦର, କୁତ୍ସିତ, ଉପେକ୍ଷଣୀୟ (ତୁଚ୍ଛ) ଭାବର ଆନ୍ତରାଳିକ ତାରତମ୍ୟକୋଟିର ସମ୍ଭାବନା ଘଟିଥାଏ, ଏବଂ ପୁରୁଷର ଅନ୍ତଃକରଣ ସ୍ୱକୀୟ ବାହ୍ୟିକ ସଜାତୀୟ ଗୁଣାବଷ୍ଟମ୍ଭ ନେଇ ସୁଖ-ଦୁଃଖ-ବିଷାଦାଦିର ସ୍ଥାନ ହୋଇପାରିଥାଏ ।

ପ୍ରକୃତରେ ଯାହାର ଅର୍ଥ ଓ କାମ ଉଭୟହିଁ ଧର୍ମାର୍ଥ, ଧର୍ମ ଆତ୍ମାର୍ଥ ଏବଂ ଆତ୍ମା ଜଗଦର୍ଥ, ଅର୍ଥାତ୍ ଶରୀର, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ମନ ଏହି ତିନିଟି ସାଧନ ନେଇ ଯେ ଆତ୍ମାର ଉଦ୍ଧାର କରେ ଏବଂ ସେହି ଆତ୍ମାର ଉଦ୍ଧାର ମୂଳରେ ଜଗତ୍ର ଉନ୍ନତି ଦେଖେ, ଫଳକଥା, ଆତ୍ମାକୁ ଜଗଦାତ୍ମଭାବେ ଦେଖିବା ଓ ତାହାର ଅନୁସନ୍ଧାନରେ ଶରୀର, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ, ମନପ୍ରଭୃତି ଯାବତୀୟ ଜଡ଼ଶକ୍ତିର ନିୟୋଗ କରିବା ଯାହାର ସ୍ୱାଭାବିକତା ଦିଗକୁ ପରିଶୀଳିତ ହୋଇଥାଏ, ସେହି କେବଳ ବ୍ରାହ୍ମଣର ଆଦର୍ଶ ହେବା ଉଚିତ । ତେବେ ଜଡ଼ରାଜ୍ୟରେ ଜଗତର କଲ୍ୟାଣକର ସଂସ୍ଥାନ ବୋଲି, ଆଉ ପ୍ରାଣୀରାଜ୍ୟରେ ସ୍ୱାଭାବିକ ପରାନୁପ୍ରାଣନ ବୋଲି, ସେ ସବୁ ବ୍ରାହ୍ମଣରହିଁ ଶୁଭଚିହ୍ନ ଆଦର୍ଶ ବୋଲାଯାଇ ପାରେ । ବାସ୍ତବରେ ବ୍ରହ୍ମଭାବର ସାକ୍ଷାତ୍ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି-କ୍ଷେତ୍ରହିଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ପ୍ରାକୃତ ଗୁଣସଂସର୍ଗ ବଳରେ ସ୍ୱାନୁକୂଳ କର୍ମ-ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ଗୁଣ-ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ଯୋଗ ସେହି ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିରେ ସୁଦ୍ଧା ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ସମ୍ଭବ ହୋଇପଡ଼ିଛି । ତେଣୁ ଚେତନାଚେତନ ଜଗତ୍ ମାତ୍ରରେ ସାକ୍ଷାତ୍ ହେଉ, ପରମ୍ପରାରେ ହେଉ, ବ୍ରହ୍ମଭାବର ବିକାଶ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ । ସେଥିଲାଗି ଆଦର୍ଶର ଏତେ ଆଦର, ଆଗ୍ରହର ଏତେ ମର୍ଯ୍ୟାଦା । ବ୍ରହ୍ମଭାବ କାହାପାଇଁ ନୂତନ ତିଆରି ହୁଏନାହିଁ, କିମ୍ବା ଆମଦାନି କରାଯାଏ ନାହିଁ, କେବଳମାତ୍ର ପ୍ରତିବନ୍ଧକ-ଦୁରିତ-ଦୂରୀକରଣ-ପୁରସ୍କାରରେ ବାହ୍ୟାଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ପଟଳ ହଟାଇ ଦେଇପାରିଲେ ହିଁ ତାହା ସୁପ୍ରକଟ (ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ହୋଇ ଉଠିବାର ଜନକ । ବ୍ରହ୍ମ ସର୍ବ ବିକ୍ରିୟାର ଆଧାର ହେଲେହେଁ ଅଶେଷ-ବିକ୍ରିୟା-ବର୍ଜିତ, ସୁତରାଂ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସୁଦ୍ଧା ଜଗତର ଜଞ୍ଜାଳ ମଧ୍ୟରେ ଥାଇ ସର୍ବଦା ନିଶ୍ଚିନ୍ତ, ନିରୁଦ୍ୱେଗ, ହେବା ଉଚିତ । ଅଧିକନ୍ତୁ ଗଳିତଦନ୍ତ, ପଳିତକେଶ, ଶିଥିଳିତ ପୁଷ୍ପଦଳ ପରି ବ୍ରାହ୍ମଣଜାତି ନାଗରିକ ଜୀବନରେ ନିଜ ଆଦର୍ଶ ରକ୍ଷାକରିବା ପକ୍ଷେ ଅକ୍ଷମ ହୋଇ ଅଲକ୍ଷିତ ଗତିର ପକ୍ଷପାତରେହିଁ ତଦାମାଂ ଅରଣ୍ୟର ଗିରିଗହ୍ୱର ଆଶ୍ରୟ କରୁଥିଲା । ମନେ କରନ୍ତୁ—କେଶ ପ୍ରାଣୀର ଶିରୋଦେଶରେ ରହି ଯାବତୀୟ ଶରୀରପୋଷକ ଦ୍ରବ୍ୟର ସାର-ଶୋଷଣରେ ଆତ୍ମପୋଷଣ ସମ୍ପାଦନ କରି ନିଜର ସୁସ୍ଥିତି ଓ ଉନ୍ନତି ପାଉଥିଲେହେଁ, ଯେତେବେଳେ ସଫା ହେବାକୁ ସୁଯୋଗ ପାଏ, ଆତ୍ମକାଳମା ପରିତ୍ୟାଗ କରେ, ତେତେବେଳେ ମୂଳଶୈଥିଲ୍ୟ ଅନୁଭବ କରେ, ଏବଂ ଇଷତ୍ପ୍ରତିଘାତ ବା ସଂଘର୍ଷରେ ଆସିବାମାତ୍ରେ ଆଶ୍ରୟ (ଶିର) ର ପୀଡ଼ା ନ ଦେଇ, ଏମନ୍ତ କି କଣ୍ଡୁତି-ସାଧାରଣ ନିଜକୃତ ଶିରଃପୀଡ଼ା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସହ୍ୟ ନ ପାରି ଆପେ ଆପେ ଖସିପଡ଼େ । ଦନ୍ତ ମଧ୍ୟ ଚିରଦିନ ନାନାବିଧ ଭକ୍ଷଚର୍ବ୍ୟ ରସଗ୍ରହଣରେ ନିଜର ପୋଷଣ ଲାଭକରି ଦନ୍ତଚ୍ଛଦ ଓ ସ୍ପୃକ୍ କ୍ଷେତ୍ରର ଅଧିକ ପୀଡ଼ା ନଦେଇ ଯଥାକାଳରେ ମୂଳ ଶିଥିଳ ହେବା ମାତ୍ରେ ଅଳ୍ପ ସଂଘର୍ଷରେ ଆସି ଖସିପଡ଼େ । ଆଉ ଫୁଲ ସୁଦ୍ଧା ବୃନ୍ତସ୍ଥାନରେ ଥାଇ ନାନାରସ ପରିପୋଷଣବଶତଃ ଜନ-ନୟନ-ମନୋରଞ୍ଜନ-କାରୀ ସମୁନ୍ମୀଳନପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଶିଥିଳତା ଉପଲବ୍ଧି କରିବା ମାତ୍ରେ ବୃନ୍ତକୁ ବେଶି କଦର୍ଥିତ ନ କରି ସ୍ୱୟଂ ଭୂତଳ-ଗତ ହୁଏ । ସେହିପରି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗୃହସ୍ଥଗଣ ପୁରାକାଳରେ ଜନସ୍ଥାନରେ ଗାର୍ହସ୍ଥ୍ୟ ଜୀବନରେ ଲୋକାଦର୍ଶଭାବେ ସମୁନ୍ନୀତ ହୋଇ, "ଏଣିକି ଜନସମ୍ବାଧରେ ରହିବାକୁ ଗଲେ ଜନତାର ଅତିପୀଡ଼ା ହେବା" ଦୃଷ୍ଟିରେ ବାନପ୍ରସ୍ଥ-ଆଶ୍ରମ-ସ୍ୱୀକାର-ବ୍ୟାଜରେ ଗ୍ରାମବାସ ପରିତ୍ୟାଗ କରୁଥିଲେ । ଫଳତଃ ବ୍ରହ୍ମଗୃହଠାରୁ ଆରମ୍ଭକରି ଉଚ୍ଛୁପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୃହଜାତିର ଆଶ୍ରମୀ ବ୍ରାହ୍ମଣଗଣ ବ୍ରହ୍ମାତ୍ମଭାବ ଧରି ରଖିବା ନିମନ୍ତେ ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟ (ଅଧ୍ୟୟନ), ଦାନ, ତ୍ୟାଗ ଓ ଜ୍ଞାନର ଚର୍ଚ୍ଚାରେ ନିଯୁକ୍ତ ରହୁଥିଲେ । ଇତିପୂର୍ବେ ମୁଁ କହି ଆସିଅଛି ଯେ, ପରମାତ୍ମା ପ୍ରାଣୀଗଣଙ୍କ ପୋଷଣ ଓ ରକ୍ଷଣ ନିମନ୍ତେ ସୃଷ୍ଟିଲୀଳାରେ ବ୍ୟାପୃତ ରହିଛନ୍ତି । ଶରୀର, ପ୍ରାଣ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଓ ମନର ରସଭାବକୃତ ପରିପୁଷ୍ଟିହିଁ ପୋଷଣ, ଆଉ ଅପଚୟ ଓ ପରିକ୍ଷୟର ନିରାକରଣହିଁ ରକ୍ଷଣ । ସେହେତୁ ପରମାତ୍ମା ସେହି ଉଭୟ କ୍ରିୟାର ନିୟମତଃ ସୁନିର୍ବାହ ସକାଶେ ବେଦର ଉପଦେଶ ଦିଅନ୍ତି ଏବଂ ସେହି ଉପଦେଶକୁ କାୟମନୋବାକ୍ୟରେ ଧରି ରଖିବା ଭଳି ବ୍ରାହ୍ମଣ-ବର୍ଣ୍ଣର ସୃଷ୍ଟି କରନ୍ତି । ପ୍ରକୃତିର ନିୟମ ଉପରେ କେବଳ ବ୍ରାହ୍ମଣ ତିଆରି ହେଉଥିଲେ ସବୁବେଳେ ଆଦର୍ଶ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସୁଲଭ ହୋଇ ନ ପାରନ୍ତି । ସେଥିଲାଗି ବେଦଉପାଦାନରେ (ବ୍ରହ୍ମରୁ) ହିଁ ବର୍ଣ୍ଣ, ବିଶେଷତଃ ବ୍ରାହ୍ମଣ ତିଆରି କରାଯିବା ବିଧାନ ଥିଲା । ଅତଏବ ଭୃଗୁ-ଙ୍କର "ନ ବିଶେଷୋଽସ୍ତି ବର୍ଣ୍ଣାନାଂ ସର୍ବଂ ବ୍ରାହ୍ମମିଦଂ ଜଗତ୍ । ବ୍ରାହ୍ମଣାଃ ପୂର୍ବସୃଷ୍ଟା ହି କର୍ମଭି ର୍ବର୍ଣ୍ଣତାଂ ଗତାଃ । କାମ-ଭୋଗପ୍ରିୟାସ୍ତୀକ୍ଷ୍ଣାଃ କ୍ରୋଧନାଃ ପ୍ରିୟସାହସାଃ । ତ୍ୟକ୍ତସ୍ୱଧ-ର୍ମାରକ୍ତାଙ୍ଗା ସ୍ତେ ଦ୍ୱିଜାଃ କ୍ଷତ୍ରତାଂ ଗତାଃ । * * ଇତ୍ୟେତୈଃ କର୍ମଭି ର୍ବ୍ୟସ୍ତା ଦ୍ୱିଜା ବର୍ଣ୍ଣାନ୍ତରଂ ଗତାଃ" ଏହିପରି ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ବ୍ରହ୍ମଭାବ-ପ୍ରାପ୍ତି ଲକ୍ଷରେ ହିଁ ବେଦ-ଦ୍ୱାରା ପରମାତ୍ମା ଜୀବଗଣର, ବିଶେଷତଃ ମନୁଷ୍ୟ-ସମାଜର ସୃଷ୍ଟି କରିଥିବା ପ୍ରକାଶଭାବେ ପ୍ରମାଣିତ କରିଦେଉଅଛନ୍ତି ।

କ୍ରମଶଃ

ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥମିଶ୍ର ।

'ପ୍ରିୟାର ରାହାଣୀ'

ନୟନେ ମୋର ଗୋ ପଡ଼ିଯାଏ ଯେବେ
ଧୂଳି-ବିନ୍ଦୁ ନାହିଁ ଆସି,
ପଣତ-ଅଞ୍ଚଳେ ଝାଡ଼ିଦିଏ ଆହା
ଯାଏ ତାହା କେଣେ ଭାସି ।

(ଆଜି) ପ୍ରିୟାର କୋମଳ-ଅପାଙ୍ଗ-ଗୃହାଣୀ
ନୟନେ ପଡ଼ିଛି ମୋର,
ନ ଦିଶେ ବୁଝି ଗୋ କିସ ମୁଁ କରିବ
(ମୁଁ ଯେ) ପଡ଼ିଛି ସ୍ୱପନେ ଘୋର ।

ଶ୍ରୀ ପଲ୍ଲୀବାସୀ—

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶାରଦ ସନ୍ଧ୍ୟାଶ୍ରୀ ।

କିରଣ-କାନ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରର ଅସ୍ତଗାମୀ କିରଣ ଶ୍ୟାମା ସୁନ୍ଦରୀ ପ୍ରକୃତି-ଶରୀରରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ-ସାଜ ପିନ୍ଧାଇ ଦେଇଥିଲା । ଦିବା-ରଜନୀର ସନ୍ଧିସ୍ଥଳ ସନ୍ଧ୍ୟାର ଆଗମନରେ ପ୍ରକୃତି ସେହି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣସାଜ ଖୋଲି ପକାଇ ମଳିନ ପାଣ୍ଡୁର ଶୋକବେଶ ଧାରଣକଲା । ହାୟ ! ସୁନ୍ଦରୀର ବର୍ଷାଶ୍ରୁ-ମ୍ଳାନ ମୁଖରେ ହାସ୍ୟର କ୍ଷୀଣରେଖା ଟିକିଏ ଫୁଟି ଆସୁଥିଲା; ମାତ୍ର ବିଧାତା ସେତେକ ସୁଦ୍ଧା ସହି ପାରିଲାନାହିଁ । କୁଆ-ଦାରା-କୁନ୍ତଳିନୀ ସନ୍ଧ୍ୟାରାଣୀ ଅନ୍ଧକାର-ବେଣୀ ବିସ୍ତାର କରି ସେ ନିର୍ମମ ହାସ୍ୟ ଦୃଶ୍ୟ ଦଣ୍ଡକମଧ୍ୟରେ ହରଣ କରି-ନେଲା । ତହିଁ ମହା କ୍ଷୋଭରେ ସୃଷ୍ଟି କାନ୍ଦି ଉଠିଲା । ବିଳାପ-ଅଶ୍ରୁ-ବିହୀନ ସେ କ୍ରନ୍ଦନ ବଡ଼ ମର୍ମସ୍ପର୍ଶୀ ଏବଂ ଅସହ୍ୟ-ଜ୍ୱାଳାପ୍ରଦ । ତାହାର ଏ ମୌନ-ବ୍ୟାକୁଳତା କିଏ ବୁଝିବ ? ଜଗତର ସମସ୍ତେ କି ଶୋକର ବୈରି ! ତାହାର ଏ ଚିତ୍ତହର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ବୁଭୁକ୍ଷୁର ଅତୃପ୍ତ କ୍ଷୁଧାନଳ ଦଣ୍ଡେ ମାତ୍ର ଶାନ୍ତିଲାଭ କରି ପାରିଲା ନାହିଁ, ଏହା କି ସାମାନ୍ୟ ଅନୁତାପର କଥା ! ତାହାର ଏ ରୁଦ୍ଧବେଦନା କିଏ ହରଣ କରିବ ? ଅବରୁଦ୍ଧ ବେଦନାର ତୀବ୍ର ଜ୍ୱାଳା ବଜ୍ରସ୍ପର୍ଶ-ଭେଦକରୁ ଭୀଷଣ ମାରାତ୍ମକ, ଏହା ଭୁକ୍ତଭୋଗୀ ବ୍ୟତୀତ ଆନ କିଏ ବୁଝିପାରିବ ? ଦେଖୁଁ ଦେଖୁଁ ସୃଷ୍ଟି ଶୋକରେ ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ତାହା ଦେଖି ପକ୍ଷି-ମାନେ ହାହାକାର କରି ଉଠିଲେ । ସେହି ଆର୍ତ୍ତ କରୁଣ ସ୍ୱର ଆକାଶରେ ଏବଂ ବାୟୁରେ ଧ୍ୱନିତ ହୋଇ ଉଠିଲା । ସୃଷ୍ଟିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶୀତଳ ହୋଇ ଆସିଲା । ସେହି ଶୀତଳତା-ଦଶରେ ମହାକାଳ-ସୁପ୍ତା କୁସୁମବାଳିକାକୁଳ ଚକ୍ଷୁ ଫେଡ଼ି ଚାହିଁ ଶୋକ-ଶିହରିତ-ହୃଦୟରେ ନିରବରେ କାନ୍ଦି ପକାଇଲେ । ମାତ୍ର ତାଙ୍କର ଜନନୀମାନେ ତାଙ୍କୁ ମୃଦୁ-ମଧୁରଭାବରେ ବୁଝାଇ ଶୁଝାଇ ଶାନ୍ତ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ତେବେ ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖୀ ଆକାଶ ଚନ୍ଦ୍ର କୌତୁକଛଳେ ଦେଖାଇ ଦେଇ ଲୁକାଇବାକୁ ଲାଗିଲା ! ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଣୁ ଅଣୁରେ ଦୁଃଖ ଦାନବପ୍ରାୟ ଖଣ୍ଡେ ପାଣ୍ଡୁର ମେଘ ଦିଗ୍‌ବଳୟତଳୁ ମସ୍ତକ ଉତ୍ତୋଳନ କରି ସମଗ୍ର ଆକାଶକୁ ଗ୍ରାସ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଲା । ବିଜୁଳି ତାହାର ଅଗ୍ନି-ଜିହ୍ୱାରୂପେ ଲହ ଲହ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ବିଧିକୃପାପ୍ରାୟ ବାରିଧାରା ବର୍ଷିତ ହେଲା । ଘୋର ଅନ୍ଧକାର, ବିଜୁଳିବିକାଶଦ୍ୱାରା ସେହି ସଜଳ ଅନ୍ଧକାର ମୁହୁର୍ମୁହୁଃ ହସି ଉଠିଲା । ଏତେ ବିଭୀଷିକା, ଏତେ ଆଡ଼ମ୍ବର, ମାତ୍ର ମୁହୂର୍ତ୍ତକପରେ ସବୁ କାହିଁ ଉଭେଇ ଗଲା । ଚନ୍ଦ୍ର ଉଦିତ ହେଲେ, ଶରତ୍‌ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପ୍ରସନ୍ନା, ସହାସ୍ୟ-ବଦନା । ବିଶ୍ୱନିମସ୍ୟ ମହାପ୍ରତିଭା ନିକଟରେ କ୍ଷୀଣପ୍ରତିଭ ପ୍ରାୟ ଚନ୍ଦ୍ରକିରଣରେ ତାରକାବର୍ଗ ମଳିନ ଦିଶିଲେ । ଚନ୍ଦ୍ର ବିଶ୍ୱପ୍ରେମ ଏବଂ ଆତ୍ମଦ୍ୟାଗର ଗୌରବଗରିମାରେ ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ । ତାହାର କର୍ମବ୍ୟସ୍ତ ଜୀବନ-ଗ୍ରନ୍ଥର ସମଗ୍ର ଅଧ୍ୟାୟ କର୍ମପୂର୍ଣ୍ଣ । ତାହାର ଆଗମନରେ କର୍ମର ପୂଜା ଲାଗିଗଲା । ସୁକୁମାରୀ ଶେଫାଳିକା କର୍ମ-ପରିଚ୍ଛଦରେ ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି ଢାଳିଦେଲା । ଜ୍ଞାନନ-କନ୍ୟା, ନିଶାନ-ତପସ୍ୱିନୀ ସପୁଷ୍ପା ଶେଫାଳିକା ଶରତ୍‌ସୁନ୍ଦରୀଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତିମତୀ ପ୍ରତିନିଧି । ତାହାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଅତୁଳନୀୟ । ବୋଧହୁଏ, ବିଧାତା ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରଥମ ଆଦର୍ଶ-ନାରୀରୂପେ ତାହାକୁ ସୃଷ୍ଟି କରିଅଛି । ଅଥବା ସେ ଶୋଭା-ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତିନୀ, ନତୁବା ବିଧାତାର ପୂଜାପ୍ରତିମା । ଶ୍ୟାମାସୁନ୍ଦରୀ, ଶରତ୍‌ସହଚରୀ ଜାଲିମା ମଞ୍ଚା-ଉପରେ ବସି ତାରାବିମଣ୍ଡିତ ନୀଳାକାଶକୁ ପରିହାସ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଚନ୍ଦ୍ରକିରଣରେ ଶାରଦୀ ସୁଷମା ଢଳଢଳ ହୋଇ ଉଠିଲା । ଅମୃତ ଉପରେ ଅମୃତ-ବୃଷ୍ଟି ହେଲା,—ଫୁଲ ଉପରେ ଫୁଲ ଫୁଟିଗଲା,—ଶୋଭାସାଗରରେ ଶୋଭାର ଢେଉ ଖେଳିଗଲା ।

ଆକାଶ ମେଘଦ୍ୱାରା ନାନା ମୂର୍ତ୍ତି ସୃଜନା କରିବାରେ ବ୍ୟାପୃତ ହେଲା । ଖଳ ଲୋକପରି ସେ ମୂର୍ତ୍ତିସମୂହ ବହୁରୂପ ଧାରଣ କରୁଥାଏ । ଦାନବ, ମାନବ, ପଶୁ, ପକ୍ଷୀ, ଗିରି, ନଦୀପ୍ରଭୃତି କେତେ ଚିତ୍ର ଅଙ୍କିତ ହୋଇଯାଏ, ଯେମନ୍ତ କି

Digitized by srujanika@gmail.com

କେଉଁ ଉପବିଧାତା କେଉଁ ଅଦୃଶ୍ୟ ରାଜ୍ୟରେ ରହି ବିଧାତାଙ୍କ ସୃଷ୍ଟିର ଅନୁକରଣ, ଅତିରିକ୍ତ-କରଣ ଏବଂ ଅସମ୍ଭବ-କରଣ କରୁଅଛି । ନବବିଧାତାର ନବସୃଷ୍ଟିର ଗୁଡ଼ିଏ ମଧ୍ୟ ସାମାନ୍ୟ ନୁହେ । ସେଥିରେ ଅଦ୍ଭୁତତ୍ୱର ଚୂଡ଼ାନ୍ତ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । କେତେକ ଜନ୍ତୁର ଆକୃତି ହସ୍ତୀତୁଲ୍ୟ, ମାତ୍ର ମୁଖ ବାନରମୁଖପରି । କାହାର ବା ମୁଖରେ ମୟୂରର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ମାତ୍ର ଶରୀର ଘୋଟକବତ୍ । ଏହିପରି କେତେ ଅଦୃଷ୍ଟ-ଅଶ୍ରୁତ-ପୂର୍ବ କିମ୍ଭୂତକିମାକାର ଜନ୍ତୁ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ମଧ୍ୟରେ ଧ୍ୱଂସର କରାଳ ଉଦରରେ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଗଲା । "ଜୀବନମରଣ ଏକ ସୂତ୍ରରେ ଗ୍ରଥିତ" ଏହି ସତ୍ୟବାଣୀର ସାର୍ଥକତା ସେମାନେ ପୃଥିବୀକୁ ଦେଖାଇ-ଗଲେ । ବାସ୍ତବରେ ଜୀବନମରଣ ଦୁହେଁ ଯାମଳ ସୋଦର । ଉଭୟର ପ୍ରୀତି ଅଖଣ୍ଡନୀୟ, ସେମାନେ ସର୍ବଦା ଗଳାଗଳି ହାତ ଧରାଧରି ହୋଇ ବାସକରନ୍ତି ।

ବିଶ୍ୱମୋହିନୀ ଶାରଦା ପ୍ରକୃତିର କମନୀୟ ଶ୍ୟାମତନୁର ଶୋଭା ସ୍ୱଭାବତଃ ଅପହ୍ନୁତ । ତହିଁ ଉପରେ ଚନ୍ଦ୍ରକିରଣ ପଡ଼ି ସେ ଶୋଭାକୁ ନୂତନ ସମ୍ପଦ ଏବଂ ନୂତନ ଜୀବନ-ଦାନଦ୍ୱାରା ସମୃଦ୍ଧ ଏବଂ ସଜୀବ କରିଅଛି । କେବଳ ଏତିକି ନୁହେ,—ଚନ୍ଦ୍ରକିରଣ ସେ ଶୋଭାକୁ ଭାଷାଦାନ ମଧ୍ୟ କରିଅଛି । ସେ ମହାଶୋଭା ଦେଖିଲେ ଦର୍ଶକର ହୃଦୟ ଭକ୍ତିଭାବନତ ହୋଇଆସେ । ଅନ୍ତଃକରଣର ଅନ୍ତସ୍ତଳରୁ ଅଲକ୍ଷିତରେ ସ୍ୱତଃ ଏହି ସ୍ତୁତିବାଣୀ ଉତ୍ଥିତ ହୁଏ,—"ହେ ଅନନ୍ତଭୂମା ଭଗବାନ, ତୁମ୍ଭର ମହିମା ଧନ୍ୟ । ଏ ଜଗତର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦାର୍ଥ ତୁମ୍ଭ ମହାମହିମାର ରୂପବନ୍ତ ମୂର୍ତ୍ତି । ପ୍ରଭୁ, ତୁମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭ ମହିମାରତରେ ଗୁପ୍ତଭାବରେ ପ୍ରକାଶିତ । ତୁମ୍ଭର ମହାଲୀଳା କ୍ଷୁଦ୍ର ମାନବର କ୍ଷୀଣ କଳ୍ପ-ନାର ଅତୀତ । ଏହି ଯେ ମନୋରମା ଶାରଦା ପ୍ରକୃତି, ଘନ ଯାହା ମସ୍ତକର ମୁକ୍ତବେଣୀ, ଅଗସ୍ତ୍ୟ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱସ୍ଥଳ ଅଳକ-ମଣି, ତାରାପଂକ୍ତି ଯାହାର ବକ୍ଷଶୋଭା ବିଶୃଙ୍ଖଳ ରତ୍ନହାର, ଯାହାର ଅଧର ବଧୁଲି-କୁସୁମର ରକ୍ତିମ ରାଗରେ ଆରଞ୍ଜିତ, ଯାହାର ଏକ ହସ୍ତରେ ଦୂର୍ବାଦଳ ଚାମର ଏବଂ ଅନ୍ୟ ହସ୍ତରେ ଫୁଲ୍ଲ ଶତଦଳ ବିରାଜିତ, ଶ୍ୟାମ ପଲ୍ଲବ ଯାହାର ଅଙ୍ଗଶୋଭା ନୀଳ ଚେଳ, ସେହି ପୁଷ୍ପକରାଟିକା ଅମର ସୁନ୍ଦରୀ ତୁମ୍ଭର ସୃଷ୍ଟି । ଯାହାର ସ୍ନିଗ୍ଧ ଶୀତଳ ପ୍ରସନ୍ନ ଯାବନ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସ୍ନେହାମୃତଧାରା ଝରି ପଡ଼ୁଅଛି, ଯାହାର ବଦନଶ୍ରୀ ମାତୃତ୍ୱର ମହାମହିମାରେ ମହିମିତ, ହେ ଅରୂପ ସୁନ୍ଦର, ସେହି ସରୂପା ସୁନ୍ଦରୀ ଶାରଦା ଲକ୍ଷ୍ମୀ ତୁମ୍ଭର ସୃଷ୍ଟି । ତୁମ୍ଭର ମହା-ମହିମାକୁ କୋଟିଲକ୍ଷ ନମସ୍କାର ।"

ଶ୍ରୀଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି ।

ଚତୁର୍ଥ ସର୍ଗ ।

ଗଜଦନ୍ତ-ସମନ୍ୱିତ ରତନ-ଖଚିତ
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟ ମନୋହର ପଲ୍ୟଙ୍କ ରଚିତ ।
ଚାରି କୋଣେ ଚାରି ମୂର୍ତ୍ତି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ବିଦ୍ୟାଧରୀ
ଏକ ଏକ କରେ ଛତ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରାତପ ଧରି ।
ଅନ୍ୟ କରେ ଧରିଛନ୍ତି କୁସୁମ-ବ୍ୟଜନ,
ବ୍ୟଜନ କରୁଛି ତହିଁ ସୁରଭି ସଞ୍ଚନ ।
କୁସୁମ-ଭୂଷଣ ତାଙ୍କ ଅତି ମନୋରମ,
ହେଉଅଛି ଭୂଷଣରୁ ସୁରଭି-ଉଦ୍‌ଗମ ।
ପଲ୍ୟଙ୍କେ ପଡ଼ିଛି ଗୁରୁ ମଖମଲ-ଶେଯ,
ଚୌଦିଗେ ତା ରତ୍ନ-ଲତା ବିକାଶୁଛି ତେଜ ।
ଗର୍ଭେ ଭରି ଶାଲୁଳୀର ତୁଳା-ଉପାଦାନ
ଦୁଇ ଦିଗେ ଦୁଇଗୋଟି ଉଚ୍ଚ ଉପାଧାନ ।
ସେ ପଲ୍ୟଙ୍କେ ଦିବ୍ୟଜନର ଶରୀର ସମ୍ରାଟ
ଦେଖୁଅଛି ଭବନର ଶୋଭାମୟ ହାଟ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱପଟେ ଆଚ୍ଛାଦିତ ନୀଳ ମଖମଲ,
ତାରାରୂପେ ରତ୍ନମାନ ତହିଁ ଝଲମଲ;
ଅଷ୍ଟକୋଣ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ଅଷ୍ଟ ରତ୍ନମୟ କେଣ୍ଡା
ଏକ ଏକ ପୁଷ୍ପହାର ଚଞ୍ଚୁପୁଟେ ଟେକି;
ବୃତ୍ତପର ଥାଏ ତାଙ୍କ ପୁଚ୍ଛ ବିସ୍ତାରିତ,
ରତ୍ନଜ୍ୟୋତି ହେଉଥାଏ ତହିଁ ବିସ୍ଫାରିତ ।
ଚିତ୍ରିତ ହୋଇଛି ପୂର-ଉତ୍ତି-ପଟେ ବନ;
ଚିତ୍ରେ କରେ ହରିଣକୁ ବ୍ୟାଘ୍ର ଆକ୍ରମଣ ।
କେହି ମୃଗ ଲମ୍ଫ ଦେଇ ଉଠିଛି ଗଗନେ
କେହିବା ପଳାଉଅଛି ନିବିଡ଼ ଗହନେ ।
ଦୂରେ ତାର ମୃଗଯୂଥ ଅଛନ୍ତି ଅନାଇ
ଭସ୍ମ-ବିସ୍ଫାରିତ ନେତ୍ରେ ପଳାଇବା ପାଇଁ ।
ଭସ୍ମେ ଲୁଚି ରହିଛନ୍ତି ବିହଙ୍ଗମଗଣ
ଅନାଇ ଉପର ଭାଗେ ସଞ୍ଚାଣ-ଭ୍ରମଣ;
ଦଳେ ଦଳେ ଉଡ଼ି ଯାଉଛନ୍ତି ପ୍ରାଣଭୟରେ,
ଜୋଟରେ ପଶୁଛି ଶିଶୁ ଘେନି କେ କୋଡ଼ରେ ।
ଗଜ-ଶିରେ ସିଂହ କାହିଁ ବସିଅଛି ମାଡ଼;
ଅଳସ ଦିଶୁଛି ମୁଖ-ପାର୍ଶ୍ୱ-ଦନ୍ତ-ଧାଡ଼ ।
ଦୀର୍ଘ ଦନ୍ତେ ପାଦନଖେ ବିଦାରି ଚରମ
କରୁଛି ରକତପାନ ପୀଡ଼ି ତା ମରମ ।
ଅନାସ୍ମୃତ କରିବର ନତ କରି ଶିର,
ବସିପଡ଼ି ଶୁଣ୍ଡ ଟେକି ହେଉଛି ଅଧୀର ।
ପ୍ରକାଣ୍ଡ ତା ଦନ୍ତଯୁଗ ହୋଇଛି ଉପର,
ଗଣ୍ଡଦେଇ ତଳେ ପଡ଼େ ରକତର ଝର ।
ପଳାଉଅଛନ୍ତି ଆଗେ ଦୂରେ ଗଜଦଳ,
ସଙ୍ଗେ ଧାଇଁଛନ୍ତି ତାଙ୍କ ଶାବକ ସକଳ ।
କାହିଁ ବହି ଯାଉଅଛି ନିର୍ମ୍ମଳ ଝରଣ,
କାହିଁ ବ୍ୟାଧ କରୁଅଛି ମୃଗାନୁସରଣ ।
ଏଣେ ଥରେ ତେଣେ ଥରେ ପକାଇ ଲୋଚନ
କରୁଛି ପଦ୍ମିନୀ-କଥା ଆଲା ଆଲୋଚନ !
ଏ ସମୟେ ଲୀଳାବତୀ ଦାସୀ ଉପଗତ
ସମକ୍ଷରେ ଉଭା ହୋଇ ଶିର କଲା ନତ ।
ହରଷିତ ହେଲା ଆଲା ଅନାଇ ଚଞ୍ଚଳ;
ବୋଇଲା "ହୋଇ କି ଅଛି ମାନସ ସଫଳ ?"
ଦାସୀ ଜଣାଇଲା "ଦେବ ! ସରଗର ଗୁଦ
ହାତକୁ ଆସଇ ନାହିଁ ପକାଇଲେ ଫାନ୍ଦ ।
ଯାହାକୁ ବିଧାତା ଯାହା କରିଛି ପ୍ରଦାନ,
ତାହା ଲଭି ନିଜ ଭାଗ୍ୟେ ନିଜେ ସେ ପ୍ରଧାନ ।
ପର-ଭାଗ୍ୟ-ଲବ୍ଧ ଧନେ ଅନ୍ୟ କଲେ ଲୋଭ
ଭୋଗ୍ୟ ହୋଇ ନ ପାରିଇ, ବଢ଼େ ମାତ୍ର କ୍ଷୋଭ ।
ଭାଗ୍ୟବଳେ ଲଭିଥାନ୍ତି କେତେ ଲୋକ ଧନ,
କେତେ ଲୋକ ପଣ, ପୁଣି କେତେ ଲୋକ ଜନ ।
କେହି ପାଇଥାଏ ମନ, କେହି ଅବା ଜ୍ଞାନ,
ଏକାଧିକ ଲଭିଥାନ୍ତି କେତେ ଭାଗ୍ୟବାନ ।
ଯାହାକୁ ଯା ମିଳିଥାଏ, ତହିଁ ତାର ତୋଷ;
ପରଭାଗ୍ୟେ ଲୋଭ କଲେ ଉପୁଜଇ ଦୋଷ ।
ମନେ କର, ପାଇଛ ଯେ ପ୍ରତିଭା-ଶକତି,
ଅନ୍ୟ ତା ନପାରେ ନେଇ ବଳାଇଲେ ମତି ।
ସେହିପରି କାହା ଭାଗ୍ୟେ ରମଣୀ ତା ସଖି,
ସେ ନାରୀ କେମନ୍ତେ ଦେବ ମନ ଅନ୍ୟପ୍ରତି ?
ବଳେ କରାଯାଏ ନାହିଁ ତାହାକୁ ହରଣ,
ବଳ ଉପଗତ ହେଲେ ବାରଇ ମରଣ ।"

ଆଲା—ଚୁପ୍ କର ନାହିଁ ଏତେ ତୋର ନୀତି-ଉପଦେଶ;
ସାତଦିନ ସାତରାତି ନ ହେବ ତା ଶେଷ ।
ଭାଗ୍ୟ ମଣି ତୁଷ୍ଟ ଥାଏ, ଦୁର୍ବଳ ଯେ ଜନ;
ଭାଗ୍ୟ-ଶବ୍ଦେ ବଳିଷ୍ଠର ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ ।
କହ ମାତ୍ର ପଦ୍ମିନୀର ମାଧୁରୀ କେମନ୍ତ,
ଏଠାକୁ ଆସିବାପାଇଁ ତାହାର କି ମତ ?

ଲୀଳା—ଭୋ ସମ୍ରାଟ ! ପଦ୍ମିନୀକ କର ଦରଶନ
ନେତ୍ରେ ମୋର ହୋଇଗଲା ସୁଧା-ବରଷଣ ।
ଶୁଣିବାରୁ ତା କୋମଳ ମଧୁମୟୀ କଥା
ଶୁଭିଲା ମୋ ଜୀବନର ଚିର-ପାପ-ବ୍ୟଥା ।
ତା'ଠାରେ ରଚିଲ ଯେତେ ଛଳ କଉଶଳ,
ନ ଛୁଇଁ ତାହାକୁ ହେଲା ସକଳ ବିଫଳ ।
ପତି ତା ପରମ ଗୁରୁ,ପତି ତା ଜୀବନ,
ପତିର ଚରଣ ତାର ସୁଖର ସଦନ ।

ଆଲା—ପଦକରେ ଶୋଭା ତାର କରିବାକୁ ଶେଷ
ଲୀଳାବତୀ ପ୍ରତି ନୁହେ ଆଲାର ଆଦେଶ ।
ତୋର ବ୍ୟଥା ଦୂର ହେଲେ, ମୋର କେଉଁ ସୁଖ !
ତୋ କୌଶଳ ବ୍ୟର୍ଥ ହେଲେ, ମୁଁ ନୁହେଁ ବିମୁଖ ।
ମୁଖେ ମୁଖେ କରିପାରୁ କବିତା ରଚନା;
କର ଥରେ ପଦ୍ମିନୀର ସୁରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା ।

ଲୀଳା—ପଦ୍ମିନୀର ଶୋଭାରାଶି ନୁହେ ବର୍ଣ୍ଣନୀୟ;
ପୁଣ୍ୟପୂତ-ଭାଗ୍ୟଯୁତ-ଜନ-ଦର୍ଶନୀୟ ।

ଆଲା—ତୋ'ଠାରୁ କି ପାପୀ ମୁହିଁ, ତୋ'ଠାରୁ ଅଭାଗୀ,
ନ ପାରିବି ହୋଇ ଥରେ ଶ୍ରୁତ-ସୁଖ-ଭାଗୀ ?

Digitized by srujanika@gmail.com

ଛଳା—ଭାଗ୍ୟଦେବୀ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରତି ସଦା ସୁପ୍ରସନ୍ନ;
ପୁଣ୍ୟବଳେ ଲଭିଅଛ ରାଜେନ୍ଦ୍ର-ଆସନ ।
ଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ପୁଣ୍ୟଯୁତ ତୁମ୍ଭର ଦର୍ଶନ
କଉଶଳେ କରିପାରେ ସେ ରୂପସ୍ପର୍ଶନ ।
ନେତ୍ର-ପ୍ରୀତି ହୁଏ ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଲେ ସାଗରେ;
କିନ୍ତୁ ତାହା ବର୍ଣ୍ଣି ହୁଏନାହିଁ କା' ଆଗରେ ।
ଅମୃତ କେମନ୍ତ ସ୍ୱାଦୁ, କିଏ କହିପାରେ ?
ସେ ଜାଣିବ, ଯେ ଘେନିବ ନିଜ ରସନାରେ ।

ଆଲ—ତା'ପାଶେ ମୋ କଥା କିଛି କଲୁ କି ବର୍ଣ୍ଣନ ?
କରିକି ପାରିବ ସେ ମୋ ଆଦର ଲଙ୍ଘନ ?
ମୋ ପ୍ରତାପ ମୋ ବିଭବ ପାରିଲା କି ଜାଣି ?
ବୁଝିଲା କି ମୋର କୋପେ ହେବ ଯାହା ହାନି ?

ଛଳା—"ପ୍ରଭୋ ! ଯଦି ତୁମ୍ଭ ନାମ ଥାନ୍ତି ତହିଁ ଧରି,
ପାରି ମୁଁ ନଥାନ୍ତି ତାର ମାନସ ଉଦ୍ଧରି ।
ତୁମ୍ଭ ଦାସୀ ବୋଲି ଯଦି ଯାଇଥାନ୍ତି ଜଣା,
ମାଡ଼ି କି ମୁଁ ପାରିଥାନ୍ତି ରାଜାର ଅଗଣା ?
ସ୍ଥଳ କାଳ ପାତ୍ର ଜାଣି ନଲେ ବ୍ୟବହାର,
ତେବେ ସିନା ହୋଇପାରେ ସୁଫଳ-ସଞ୍ଚାର ।
କିନ୍ତୁ ଯା କହିଛି ତୁମ୍ଭ ନାମୁ ତା' ଅଧିକ;
ତଥାପି ସେ ନୁହେ ତୁମ୍ଭ ବାଞ୍ଛାର ପଥିକ ।
ତୁମ୍ଭର ପ୍ରତାପ ବଳି ତା ହୃଦ ଉନ୍ନତ;
କିନ୍ତୁ ତା ସ୍ୱଭାବ ନୁହେ ସେପରି ଉଦ୍ଧତ ।
ଦିଲ୍ଲୀର ସମ୍ରାଟ ତୁମ୍ଭେ କରବାଳ ଧରି;
ହୃଦରାଜ୍ୟେ ପଦ୍ମିନୀତ ଭାରତ-ଈଶ୍ୱରୀ ।
ଧର୍ମର ବିରୋଧେ ଯଦି ହେବ ଲୋକକ୍ଷୟ,
ଧର୍ମଦୃଢ଼ ହୃଦେ ତାର ନ ଦେଖିଲି ଭୟ ।
ଶୁଣ ଯେଉଁ ରୂପେ କଲି ତା'ପୁର ଗମନ,
ଯେରୂପେ ପରୀକ୍ଷା କଲି କୌଶଳେ ତା ମନ ।"
ଏହା କହି କହିଗଲା ଦାସୀ ଅବିକଳ
ପଦ୍ମିନୀ-ଆଳାପ ଆଦି ବୃତ୍ତାନ୍ତ ସକଳ ।
ତା'ପରେ ଚିତୋର-ସିଂହ ଖିମଙ୍କର ଲେଖା
ହସ୍ତେ ଘେନି ଆଲା ଆଗେ ଦୂତ ଦେଲା ଦେଖା ।
ଆଲା ନେଇ ପତ୍ର ପାଠକରି ମନେ ମନେ,
ନୀରବ ରହିଲା କ୍ଷଣେ ବିଷଣ୍ଣ ବଦନେ ।
କୁକ୍କୁର ପାଇଲେ ଯଥା କଠିନ ପ୍ରହାର,
ରହିଥାଏ କ୍ଷଣେ କରି ନ ପାରି ଚିତ୍କାର ।
ଦୂତ-ଦାସୀ ହୋଇଗଲେ ତହିଁରୁ ଅନ୍ତର,
ପୁନଶ୍ଚ ପଡ଼ିଲା ଆଲା ଖିମଙ୍କ ପତ୍ର ।

ତା'ପରେ ଲାଗିଲା ହୃଦ୍ଭବନେ କୋପାନଳ;
ପ୍ରତାପ-ସ୍ମରଣ-ବାତ ଦେଲା ତାକୁ ବଳ ।
ଉଠିଲା ଜିଘାଂସା-ଧୂମ ତହିଁ ଘନ ଘନ;
ଚିତୋର ଦିଗକୁ ହେଲା ଧୂମର ଗମନ ।
ବୋଇଲା ସେ ଗର୍ବ ଘେନି ଉତରେ ଉତରେ
"ସିଂହ କି ଶୃଗାଳ ଖିମ ଦେଖିଯିବା ଥରେ ।
ଦେଖିବା ପଦ୍ମିନୀ ଅଟେ କିପରି ସୁନ୍ଦରୀ,
ତା ରୂପ ପାରିବ କି ନା ମୋ ହୃଦସ୍ଥ ହରି ।
ପ୍ରଥମେ ଖିମକୁ କରି ଖଡ଼ଗେ ଶାସନ,
ପରେ ଦେବି ପଦ୍ମିନୀକି ଅଙ୍କରେ ଆସନ ।"

ସେହି ଦିନ ପ୍ରଚରିଲା ଆଲାର ଆଦେଶ;
ଅବିଳମ୍ବେ ହୋଇଗଲା ସୈନ୍ୟ-ସମାବେଶ ।
ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଅଶ୍ୱ, ଶତ ଶତ ହାତୀ,
ଲକ୍ଷ ସଂଖ୍ୟା ଅତିରିକ୍ତ ସଶସ୍ତ୍ର ପଦାତି ।
ଅସଂଖ୍ୟ ଶକଟ ବହି ବିବିଧ ସମ୍ଭାର,
ଭାରବାହି-ଦଳ ଉଭା ବହି ବହୁ ଭାର ।
ଚିତୋର ଦିଗରେ କଲେ ସବେ ଅଭିଯାନ;
ଚଳିଲା ସମ୍ରାଟ, ହୃଦେ ବହି ଅଭିମାନ ।
ଆଗେ ଆଗେ ଚାଲିଗଲେ ଭାରବାହି-ଦଳ;
ତାଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ଗଲା ଶକଟ ସକଳ ।
ତହିଁ ଦୂରେ ଆଗେ ଆଗେ ବାଦ୍ୟକାରଗଣ
ଚାଲିଲେ ବଜାଇ ବାଜା କମ୍ପାଇ ଶ୍ରବଣ ।
ତାଙ୍କ ପଛେ ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି ପଦାତିକ ସେନା
କରେ ଧରି କରବାଳ ଅଙ୍ଗେ ଭରି ସେହ୍ନା ।
ଅଶ୍ୱାରୋହି-ଦଳ ତହିଁ ହୋଇ ଶ୍ରେଣୀବଦ୍ଧ,
ତାଙ୍କ ପଛେ ଚାଲିଥାନ୍ତି ସଶସ୍ତ୍ର ସନ୍ନଦ୍ଧ ।
ଗଜ-ପୃଷ୍ଠେ ଦେଇ ମଖମଲ-ଆସ୍ତରଣ
ତା'ପରେ ଚାଲିଲେ ହସ୍ତୀ ଗଜାରୋହିଗଣ ।
ଘେନି ଆଲା, ହୃଦପରି ବହି ଚନ୍ଦ୍ର ଖଣ୍ଡ—
ଧ୍ୱଜ ତାର ଆଲାପଦ ପରି ଉଚ୍ଚ ଦଣ୍ଡ;
ଗଜବ୍ରଜ ମଧ୍ୟେ ଥାଏ ଏକ ଦନ୍ତାବଳ,
ପୃଷ୍ଠେ ପଡ଼ିଥାଏ ରତ୍ନ-ମଣ୍ଡିତ କମ୍ବଳ ।
ତା' ଉପରେ ରତ୍ନମୟ ହାଉଦା ଶୋଭିତ;
ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱଦେଶେ ଚନ୍ଦ୍ରାତପେ ରଉଦ୍ର ରୋଧିତ ।
ଚତୁପାଶେ ପଟ୍ଟବାସେ ରତନ-ଝାଲର
ପ୍ରବେଶ-ବାରକ ରବି-କିରଣ-ଜାଲର ।
ମଧ୍ୟେ ତାର ମଖମଲ କୋମଳ ଆସନେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦକ୍ଷୀନାଥ ବସିଥାଏ ରୂପଲୁବ୍ଧ ମନେ ।
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟ ଧୂମନଳ ଧରିଥାଏ କରେ;
ଥରେ ଥରେ ଦେଉଥାଏ ଲଗାଇ ମୁଖରେ ।
ହୁକା ଧରିଥାଏ ଜଣେ ଅନ୍ୟ ଦନ୍ତାବଳେ
ସୁବର୍ଣ୍ଣ-ଚିଲମ କରି ପୂରିତ ଅନଳେ ।
ସେ ଗଜରୁ ଏ ଗଜକୁ ଲମ୍ବିଥାଏ ନଳ;
ଗୁରୁଡ଼ୁ ଗୁରୁଡ଼ୁ ନାଦୁଥାଏ ହୁକାଜଳ ।
ସମ୍ରାଟ-ବଦନୁ ଏଣେ ଉଠି ଧୂମରାଶି
ସୁବାସରେ ଦେଉଥାଏ ଚୌଦିଗ ଉଦ୍ଭାସି ।
ଚଉଦିଗେ ଗଜପୃଷ୍ଠେ ମଧୁର ବାଦନ
କରୁଥାଏ ସମ୍ରାଟର କର୍ଣ୍ଣାରବାଦନ ।
ଗୀତ ହେଉଥାଏ ତହିଁ ସଙ୍ଗୀତ ଯେତକ
ଆଦରସେ ସମ୍ରାଟର ମାନସ-ଦ୍ୟୋତକ ।
ଏଠାରେ ବୋଲୁଛି ମନ, "ଲେଖମା ! ତୁ ଶୁର
ଏଡ଼େ ବଡ଼ ସମ୍ରାଟକୁ କରୁଛୁ ତୁକାର ।"
ଲେଖମା ବୋଲୁଛି, "ମନ ! କହିଲୁ ଯା ସତ;
ତା ମହତ୍ତ୍ୱ ମାନିବାକୁ ବଳୁ ନାହିଁ ସତ ।
କି ଯେନ ବୋଲିବା ତାକୁ ମାନମୟ ବଡ;
ଧର୍ମ-ଜଗତେ ସେତ କ୍ଷୁଦ୍ର ଗରଗଡ ।
ବୋଲିବ ଯଦ୍ୟପି ତାର ଅଛି ବାହୁବଳ,
ତାକୁ ବଳି ବନେ ଛନ୍ତି କେତେ ମହାବଳ ।
ଅଥବା ବୋଲିବ ବଡ଼ ବୁଦ୍ଧି ଅଛି ତାର;
କି ବୁଦ୍ଧି, ଯେ କରେ ପାପପଥ ଆବିଷ୍କାର ।
ଯଦ୍ୟପି ବୋଲିବ ତାର ଅଛି ବହୁଧନ,
ସେ କି ଧନ, ଯାହା ଦେନ ନିଷ୍ପ୍ରାଣଧନ ?
କେଡ଼େ ଅପକର୍ମ ପାଇଁ କେତେ ଆଡ଼ମ୍ବର !
ଆଡ଼ମ୍ବରେ ନାହିଁ ଧର୍ମଦେବଙ୍କ ଆଦର ।
ସତାନ୍ତ-ରତନ ବଳେ ହରିବାର ପାଇଁ
କେତେ ଦୂରୁ କେତେ ଦୂର ଯାଉଛୁ ସେ ଧାଇଁ ।
ହୃଦୟରେ ପୂରିଛୁ ତାର ପାପ-ଅଭିଳାଷ ;
ତା' ଏକା କରୁଛୁ ତାର ମହତ୍ତ୍ୱ ବିନାଶ ।
ଅମେଧ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ଯଦି ଖାଏ ହେମଘଟେ,
କେ ତାକୁ ଆଗ୍ରହ କରି ରଖିବ ନିକଟେ ?
ଶୁଣ ତାର ମାନ୍ୟ, ଏବେ ହେଉଁ ଅଗ୍ରସର,
ଦେଖୁଁ ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରା, ଲେଖୁଁ ତା ଦୃଶ୍ୟନିକର ।"
ଚାଲିଲା ବାହିନୀ ବ୍ୟାପି ବହୁଦୂର ପଥ,
ଉଡ଼ାଇଲା ଧୂଳି ମହା ହୋଇ ପଦାହତ ।
ସେ ଧୂଳି-ପଟଳ ଉଠି ବ୍ୟାପିଲା ଗଗନ;
ସୁଦୀର୍ଘ ବାହିନୀ ହେଲା ତହିଁରେ ମଗନ ।
ସୁଦୂରୁ ଦିଶିଲା ଯେହ୍ନେ ମହା ଅଜଗର
ହୋଇଅଛି ଗିରିଗ୍ରାସ-ଆଶେ ଅଗ୍ରସର ।
ବାଦ୍ୟନାଦ, ଅଶ୍ୱ-ହ୍ରେଷା, ଗଜଘଣ୍ଟୀ-ନାଦ,
ମହା ଗଣ୍ଡଗୋଳେ ମହା ଗଣିଲା ପ୍ରମାଦ ।
ଲେଉଟି ଲେଉଟି ଭୁକ ଭୁକ ବାରମ୍ବାର
ପଳାଇଲେ ପଥପାର୍ଶ୍ୱ-ଗ୍ରାମ-ସ୍ଥାନବାର ।
ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ଘରେ ଘରେ କୁଳବଧୂକୁଳ
ନୀରବେ ରହିଲେ ଲୁଚି ହୋଇ ଭୟାକୁଳ ।
ପଥପାର୍ଶ୍ୱ ବଟପିରୁ ବିହଙ୍ଗମଗଣ ।
ରବି ରବି ଦଳ ଦଳ କଲେ ପଳାୟନ ।
ଶିବାମାନେ ପଳାଇଲେ ଲେଉଟି ଲେଉଟି;
ମଣ୍ଡଳିଲେ ଗୃଧ୍ରଗଣ ନଭୋଦେଶେ ଉଠି ।
ଚଟି ଚଟି ହୋଇଅଛି ରସଦ ସଂଗ୍ରହ,
ପ୍ରଜାବୃନ୍ଦ ଜଟିଛନ୍ତି ରହି ଅହରହ ।
ଫାଟିଅଛି ବେନ୍ଦାଘାତେ ଶରୀର କାହାର,
ମସ୍ତକୁ ହୋଇଛି କାହା ରକତ ବାହାର ।
ଢାଙ୍କିଛନ୍ତି ଆଘାତକୁ ମଳିନ ବସନେ,
କମ୍ପିଛନ୍ତି ଶୀତେ ଶୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଅନଶନେ ।
ନିଶିରେ ପାଇଛି ପାଣି କାହା ଅପଘନ,
ତହିଁ ସଙ୍ଗେ ପାଇଅଛି କୁର୍ଲ୍ଲର ପବନ ।
କ୍ରମୁ ଅଛି ଚପରାସୀ ହୋଇ ବେନ୍ଦ-କର,
ତାକୁ ଗୃହିଁ ପ୍ରଜାଙ୍କର ପ୍ରାଣ ଥରହର ।
କାହାଠାରେ ଥିଲେ କିଛି ଦ୍ରବ୍ୟର ଅଭାବ,
ଦେଖାଉଛି ଚପରାସୀ ବେନ୍ଦର ପ୍ରଭାବ ।
ଏକ ଦୁଇ ନୁହନ୍ତି ସେ ବହୁ ଚପରାସୀ,
ପ୍ରତାପରେ ଦେଉଛନ୍ତି ଧୈର୍ଯ୍ୟ ବିନାଶି ।
ଚପରାସୀଦଳ ମୂଳେ ଛନ୍ତି କ୍ରମାଦାର,
ଲୋକ ଜାଣି ହେଉଛନ୍ତି ସେହୁ କ୍ଷମାକାର ।
ବିନୟ କରନ୍ତି କ୍ଷମା ମୂଲ୍ୟ ଅନୁସାରେ;
ପ୍ରହାର ସହୁଛି, ମୂଲ୍ୟ ନାହିଁ ଯାହାଠାରେ ।
ଯେ ଦ୍ରବ୍ୟ ନ ପଡ଼େ କେବେ ପ୍ରଜାର ନୟନେ,
ଲାଗିଛନ୍ତି କେତେ ଲୋକ ତାହା ଆନୟନେ ।
ଯେଉଁ ଦ୍ରବ୍ୟ ନ ମିଳଇ ଗ୍ରାମରେ ପ୍ରଜାର,
ତହିଁ ପାଇଁ ଧାଇଁ ଛନ୍ତି ନଗର ବଜାର ।
ହେବାକୁ ଗୋ-ଗଜ-ବାଜୀ-ରସନା-ରସଦ
ସଂଗୃହୀତ ହୋଇଅଛି ବିବିଧ ରସଦ ।
ଆରବ-ପାରସ୍ୟ-ଜାତ ଫଳମୂଳମାନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ରସଦ-ଭଣ୍ଡାରେ ଆସି ପାଇଅଛୁ ସ୍ଥାନ ।
ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ପଦାତିକ ଆସି ଦଳଦଳ
ନେଉଛନ୍ତି ପ୍ରଜାମୁଣ୍ଡେ ବୁହାଇ ସକଳ ।
ମନୋମତ-ଦ୍ରବ୍ୟ-ଲାଭେ ହେଲେ କିଛି ତୁଷ୍ଟି
ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ପଶି ପୁଣି କରୁଛନ୍ତି ଲୁଟି ।
ଏହିରୂପେ କରି ବହୁ ପ୍ରତାପ ପ୍ରକଟ
ଲଭିଲା ବାହିନୀ ଯାଇ ଚିତୋର ନିକଟ ।

ଶ୍ରୀ ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେର ।

(ଗଳ୍ପ)

କିଛି ଦିନ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାଆଉରଗଡ଼ା ଥାନା ପ୍ରଗନେ ଭଦ୍ରଖ ବଙ୍କବାସୁଳୀ ମୁକାମରେ ଥିବା ଅଙ୍ଗ୍ରେଜୀ ଇସ୍କୁଲର ମାଷ୍ଟର ଶ୍ରୀ ନନ୍ଦନନ୍ଦନ ମର୍ଦ୍ଦରାଜ—ଡ଼ାକ ନାମ ନନ୍ଦବାବୁ । ଶିଷ୍ୟ ଶ୍ରୀମାନ୍ ବନମାଳୀ ବୈସ୍ନାର ପାଠପଢ଼ା ଇତିକର ବହିବସ୍ତାନ ଗୋଟେଇବାକୁ ଯାଉଛି, ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ନନ୍ଦବାବୁ ଉପହସମଣିକାସ୍ୱରୂପ ଗଳାଖଙ୍କାର-ଟାଏ ମାରି ପଗୁରଲେ—

"ହଇରେ ବନମାଳି, କଥାଟା କେତେଦୂର ଗଲା ?" ବନମାଳୀ ଉତ୍ତର କଲା—"ଆଜ୍ଞା, କଥାଟା ମୁଣ୍ଡି ମରିବାକୁ ବସିଲାଣି—ପନ୍ଦରପଣ ଉଣେଇଶଗଣ୍ଡା ଆସି ଅଦ୍ଭୁତ-ଆ-ରରେ,—ବାକି ଗଣ୍ଡାଏ । ସେଟକ ହେଲେ ଏକଦମ୍ ପାକଳ ହୋଇଯିବ ।"

ବନମାଳୀର ତୁରନ୍ତ ଜବାବଟା ମାଷ୍ଟରଜଙ୍କ ମନକୁ ଖାପ ଖାଇଗଲା । ନନ୍ଦବାବୁ ବଡ଼ ଖୁସିଟାଏ ହୋଇ କହିଲେ-"ନହେଲେ କିରେ ବନମାଳୀ, କଥାଟାଏ ହାସଲ କରିବାକୁ କହିଥିବ ତୋତେ ଏକା । ଧୁରନ୍ଧର ପିଲାଟା ।"

ଏହିପରି ଗୋଟାଏ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ପ୍ରଶଂସା ପରେ ନନ୍ଦବାବୁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବିଷୟଟା ଟିକିଏ ସାଫ୍‌କରି ବୁଝି ନେବାପାଇଁ ପଗୁରଲେ—"ଆଚ୍ଛା ବନମାଳୀ, ପଗୁରେଁ କଥାଟା ତେବେ ଠିକ୍ କେତେଦୂର ଗଲା । ଟିକିଏ ସାଫ୍‌କରି କହିତ, ବାବା ।"ବନମାଳୀ ଜବାବ ଦେଲା—"ଆଜ୍ଞା, ସାଫ୍ କଥାଟା ଏହି ଯେ, ସେଦିନ ଯେଉଁ ଚିଟଉଖଣ୍ଡକ ମୋ ହାତରେ ଦେଇଥିଲେ, ସେ ଖଣ୍ଡକ ଘରି ଗୁପ୍‌ଚୁପ୍‌ରେ ଠିକଣା ଜାଗାରେ ନେଇ ଥୋଇଦେଲି ।"

"କଅଣ, ଖାଲି ଥୋଇଦେଲୁ ? ଆରେ, ସେ ଚିଟଉ ଉପରେ ତାର ଆଖିପଡ଼ିଲା ନା ?"

"ଆଜ୍ଞା, ଆଖି ନପଡ଼ି ଯାଏ କେତେକେ । ମୁଁ କଣ ଆଉ ତଳେ ଥୋଇଲି, ଏକଦମ୍ ନେଇ ପଗ ହାତରେ ଗୁଞ୍ଜିଦେଲି ।"

"ଆଚ୍ଛା, ଆଉ କେହି ନଥିଲେ ତ ?"

"ଆଜ୍ଞା, ମୋର କଣ ଅକଲ ନାହିଁ; ଆଉ କେହି ଥିବା ସମୟରେ କେମତ ଦିଅନ୍ତି ? ବେଳକାଳ ଉଣ୍ଡି, ମନଟା ପରଖି ନେଇ ଏମତଭାବରେ ଚିଟଉଖଣ୍ଡକ ହସ୍ତାନ୍ତର କରିଦେଲି ଯେ, କୁଆକୋଇଲି ବି ଦେଖିନାହାନ୍ତି, ମଣିଷ-କଥା କଣ ପଗୁରୁଚନ୍ତି ?"

Digitized by srujanika@gmail.com

"ବାହାବା, ଖାସା ପିଲାଟା ! ପଢ଼ିରେଁ, ପଢ଼ିଲା-ନା— ରଖିଦେଲା ?"

"ଆଜ୍ଞା, ମୋ ଆଗଟାରେ କମତ ପଢ଼ନ୍ତେ ? ସେଟା ଆପଣଙ୍କୁ ଅଡ଼ୁଆ ଲାଗୁନାହିଁ ନା ? ମୁଁ ବାହାରି ଆସିଥିଲେ ପଢ଼ିଥିବେ,-ନଷ୍ଟେ ପଢ଼ିଥିବେ-ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ମୁଁ ଦ'ଆଖିରେ ଦେଖିଛି—ରଙ୍କନଧ୍ୱ ପାଇଲାପରି ସେ ଚଠିଖଣ୍ଡକ ବେଶ୍ ଯତନଯାତନ କରି ସାଇତି ରଖିଲେ ।"

ମାଷ୍ଟରବାବୁ ଏହା ଶୁଣି ଦ୍ୱିଗୁଣ ଖୁସି ହେଲେ । କହିଲେ- "ହଁ । ଏତେବେଳେ ବୁଝିଲି,ପାଖୀଟି ଅଣଲାଜେଇ ନୁହେ ।" ଏହାପରେ ନନ୍ଦବାବୁ ଘରଭିତରକୁ ବିଜେହେଲେ । ବନମାଳୀ ବହିପତ୍ରତକ କାଖେଇ ମୁରକି ମୁରକି ହସା ଦେଇ ଘରକୁ ଆସିଲା ।

ଗୁରୁ ଶ୍ରୀ ନନ୍ଦନନ୍ଦନ ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ଆଜକୁ ଦଶବର୍ଷ ହେଲା ବିପତ୍ନୀକ । ଉମର ପ୍ରାୟ ୪୫ ଉପରେ । ବିଭା ହେବାକୁ ତାଙ୍କର ଭାରି ଆଗ୍ରହ । ହେଲେ କନଆ ମିଳିବା କି ସହଜ ? ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ବାବୁଙ୍କର ଦୋଷ ବୋଲି ଏତକ ଯେ, ମୁଣ୍ଡରେ ଇତସ୍ତତଃ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ବାଳ ପାଚିଯାଇଛି । ସେଟା କିନ୍ତୁ ଖାଲି ଦୈବଦୁର୍ବିପାକ । ମାଷ୍ଟରବାବୁ କହନ୍ତି, କଳିକାଳ ଲୋକଙ୍କର ଗଜାବଅସରେ ବାଳ ପାଚିଯିବ, ଏଟା ବିଷ୍ଣୁପୁରାଣ ସପ୍ତମ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଲେଖାଅଛି । ଉଦାହରଣ ଯଥା,—ତାଙ୍କର ପିତାମହ ୺ମାର୍କଣ୍ଡ ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ଯେବେ ବାରବର୍ଷର ପିଲା, ସେକାଳରୁ ତାଙ୍କର ବାଳ ପାଚିଯାଇଥିଲା । ସେ କଥା ଯାହାହେଉ, ବାହାଘରର ଯୋଗାଡ଼-ଯନ୍ତ୍ର କରିବାକୁ ନନ୍ଦବାବୁଙ୍କର କେହି ନାହିଁ । ଢେରଆଡ଼େ ଆଖି ଫେରାଇଲେ । ମନୋମତ କନ୍ୟାପାତ୍ର କେଉଁଆଡ଼େ ସନ୍ଧାନ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଜାଗେ ଦୁଇଜାଗା ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା କନ୍ୟାର ଅଭିଭାବକମାନେ କେଜାଣି କାହିଁକି ନନ୍ଦବାବୁଙ୍କୁ ଦେବାକୁ ମଜିଲେ ନାହିଁ । କେତେଜଣ ମଧ୍ୟ ସ୍ପଷ୍ଟ କହିଦେଲେ—"ଆପଣଙ୍କୁ ଝିଅ ଦେବା ଯା,ଝିଅକୁ ଦରିଆକୁ ଠେଲିଦେବା ତା ।" ଜଣେ ଦୁଇଜଣ ସଇତାନ ମୁହଁଖୋର ଲୋକ ଏପରି ପଦେ ଅଧେ କହିଦେଲେ ବୋଲି ଯେ ନନ୍ଦବାବୁ ଭଡ଼କି ଯିବେ, କିମ୍ବା ତାଙ୍କର ଉଦ୍ୟମଟା ଯେ କମିଯିବ, ତା ନୁହେ । ତାଙ୍କର ଧାରଣା,—ପ୍ରଜାପତିଙ୍କର ଶୁଭ ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ନାହିଁ—ଯେତେବେଳେ ପଡ଼ିବ, ସେତେବେଳେ ଘଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ହାତଛଡ଼ା ହୋଇଯିବ । ମନେ ମନେ ଏହା ଗଣ୍ଠି କରି, ନନ୍ଦବାବୁ ଦ୍ୱିଗୁଣ ଉଦ୍ୟମ ସହକାରେ କନ୍ୟାପାତ୍ର ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେ ଗୃହାନ୍ତ ଗୋଟିଏ ମନୋମତ ପାତ୍ରୀ,—ଗୋଟିଏ ଗୃହଜଳରେ ଘରସବୁ କାମକୁ ଯୋଗା ଏବଂ ସର୍ବୋପରି ପତିର ଅନୁଗତା ହେବ । ଏପରି ସର୍ବଗୁଣସମ୍ପନ୍ନା ମିଳିବା କଷ୍ଟର କଥା । ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ, ନିଶ୍ଚୟ ତାଙ୍କ ଭାଗ୍ୟରେ ସେପରି ପତ୍ନୀ ଜୁଟିବ । ତାର କାରଣ, ତାଙ୍କ ଆୟୁର୍ଜ୍ୟା ଦେଖି ଜଣେ ଜ୍ୟୋତିଷରତ୍ନ କହିଥିଲେ ଯେ, ତାଙ୍କର ପୂର୍ବପତ୍ନୀ ପୁନର୍ବାର ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିବ ଏବଂ ପୁନର୍ବାର ସେ ତାଙ୍କୁ ପତ୍ନୀରୂପେ ପାଇ ପାରିବେ । ମାଷ୍ଟର ବାବୁଙ୍କର ବିଭା ହେବାକୁ ଏ ଆଗ୍ରହ ପିଲାମାନଙ୍କ ପାଖରେ ଅଛପା ଥିଲାନାହିଁ-ବନମାଳୀ ପାଖରେ ତ କଦାପି ନୁହେ ।

ଶିଷ୍ୟ ବନମାଳୀର ଘର ଗୋବିନ୍ଦପୁର ଗ୍ରାମରେ । ପିଲାଟା ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ । ହେଲେ କଣ ହେବ, ଭାରି ଉଦ୍‌ବାଇଲା । ଇସ୍କୁଲ ଭିତରେ ବନମାଳୀର ନାଁଟା ନିହାତି ବଦନାମ । ମାଷ୍ଟରମାନଙ୍କ ମତରେ ପିଲାଟା ବଡ଼ ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ । ଅନେକ ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଅନେକଥର ତୋଖଡ଼ମୋଖଡ଼ ଲଗାଇଛି । ଅନେକ ମାଷ୍ଟରଙ୍କୁ ସେ ବେହାଲ କରି ଛାଡ଼ିଦେଇଛି, ଢେର ଲୋକଙ୍କୁ ସେ ଢେର ଥର ଚଡ଼ା କାଟିଛି । ସମସ୍ତେ ତାକୁ ଏକପ୍ରକାର ଡ଼ରିଥାନ୍ତି । ବନମାଳୀ ଏଥର ଏଣ୍ଟ୍ରେନ୍ସ ପରୀକ୍ଷା ପାଇଁ ବସି ହୋଇଛି । ପରୀକ୍ଷା ରହିଲା ତିନ ମାସ । ଏ ତିନମାସ ଭିତରେ ତାକୁ ଲାଗିପଡ଼ି ପଢ଼ିବାକୁ ହେବ । ନହେଲେ କି ରକ୍ଷାରକ୍ଷଣ ଅଛି ? ବନମାଳୀର ବାପ ବଡ଼ ହୁଡ଼ୁମୁସୁଳିଆ ଲୋକ । ଏକ ଦୁଇ କରି ଆଙ୍ଗୁଳା ଆଙ୍ଗୁଳା ଟଙ୍କା ପୁଅ ପିଛେ ଖର୍ଚ୍ଚ କଲାଣି । ବୁଢ଼ାର ଇଚ୍ଛା, କେମିତି ପୁଅଟା ମଣିଷ ହେଉ । ମଣିଷ ହେଲେ ପାଞ୍ଚ ପଇସା ରୋଜଗାର କରିବ—ବୁଢ଼ାକାଳରେ ସେ ଟିକିଏ ଆରାମରେ ରହିବ । ବନମାଳୀକି ବୁଢ଼ା ସେ ଦିନ କେଶ୍ ଧମକଟାଏ ଦେଇ କହିଛି,—"ରେ ବନା, ମୁଠା ମୁଠା ଟଙ୍କା ଆଖି ବୁଜି ଯେ ତୋ ପିଛେ ଖର୍ଚ୍ଚ କରିଛି, ଏଇ କଥାଟା ମନେ ରଖି ପାଠ ପଢ଼ । ଏଥର ଫାଶ୍ (ପାଶ୍) ନକଲେ ତୋ ମୁହଁ ଚାହିଁବି ନାହିଁ ।" ଏତ ଗଲା ବାପର ଧମକ୍ । ବନମାଳୀର ମା ସେ ଦିନ ହଗଣ୍ଡି ବେଉ ପାଖରେ ଫୁସ୍ ଫୁସ୍ କି କହୁଥିଲା—(ବନମାଳୀ ତାକୁ କାନ ପାରି ଶୁଣିଛି)—"ବୁଝିଲି-ନାହିଁ କିଗୋ ହଗଣ୍ଡିବଉ,ବନମାଳିଆ ଏଥର 'ଫାଶ' କଲେ ତାର ବିଭା ନକରି କି ଛାଡ଼ିବ ?" ଏସବୁ କଥା ଶୁଣି ବନମାଳୀର ଭାରି ଝୁଙ୍କ—କିମତି ପାଶ୍ ଖଣ୍ଡେ କରି ପକେଇ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଣିଷଟାଏ ହେବ । ତେଣୁ ଆଜି ନନ୍ଦନନ୍ଦନ ମର୍ଦ୍ଦରାଜଙ୍କର ଆଜ୍ଞା ନେଇଛି । ତାର ଗୋଟାଏ କଥାକୁ ଚିନ୍ତା—ସେ ଟିକିଏ ଅଙ୍କରେ କଞ୍ଚା । ସେ ପାଠଟାକୁ ଯଦି ସେ ସାଉଡ଼ କରିଦେଇ ପାରେ, ଆଉ ସବୁଥିରେ ସେ ପିଟିନେଇ ଗୃଲ-ଯିବ । ସୁତରାଂ ନନ୍ଦବାବୁଙ୍କୁ ଶକ୍ତି ମୁତାବକ ମାସରେ କିଛି ଦେବ ବୋଲି କହି ତାଙ୍କ ପାଖରେ ଘଉଏ ଘଉଏ ପଡ଼େ । ନନ୍ଦବାବୁ କେବେ କାହାରିକ ଘରେ ପଢ଼ାଇବାର ଶୁଣା ନାହିଁ । ତେବେ ବନମାଳୀକ ପଢ଼େଇବାରେ ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅଛି । କଥାଟା କଣ କି ପିଲାଟା ଦୁଷ୍ଟ, କା'ଡ଼େ କେତେବେଳେ କି କାଣ୍ଡ କରି ପକେଇବ, କିନ୍ତୁ ଏପରି ଗୋଟାଏ ସମ୍ବନ୍ଧ ଥିଲେ ସବୁବେଳେ ଅକତଆରରେ ପଡ଼ି ରହିଥିବ । ଏହା ଛଡ଼ା ଆଉ ପ୍ରସ୍ତେ ଉତରିଆ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବି ଅଛି—ଅର୍ଥାତ୍ ବନମାଳୀ ପିଲାଟା ବଡ଼ ଗୃଲ୍ଲାଖ ଚତୁର, ତା' ଯୋଗେ ବେଳେ ଗୋଟାଏ କଠିନ କାର୍ଯ୍ୟ ବି ମୁଣ୍ଡ ଲଗିପାରେ । ସୁତରାଂ ନନ୍ଦବାବୁ ଯେ ପଇସାଲୋଭରେ ବନମାଳୀକ ଧରିଛନ୍ତି, ତା ନୁହେ— ସେ ଭଳି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲେ, ସେ ଢେର ଢେର ଫିକରରେ ପଇସା ରୋଜଗାର କରି ପାରନ୍ତେ ।

ବନମାଳୀ ନନ୍ଦବାବୁଙ୍କୁ ବଡ଼ ଗୋପନରେ କହିଛି ଯେ, ତାଙ୍କ ଗାଁରେ ଏକ ପାନ୍ଦୀ ଅଛି । ବେଶ୍ ଖାନ୍‌ଦାନ ଘର । ପାନ୍ଦୀଟି ଦେଖିବାକୁ ଚହଟ ଚମ୍ପାଫର । ଗୋଟିଏ ଗୃଉଳରେ ଗଢ଼ା, ସବୁ କାମକୁ ଯୋଗା, ସବୋପରି ପତର ଅନୁଗତା ହେବାର ଲକ୍ଷଣ ତାଠାରେ ଅଛି । କେବଳ ଖବରଟା ଦେଇ ଯେ ସେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ, ତା ନୁହେ, ସମ୍ବନ୍ଧଟା ଠିକ୍ କରି ଦେବାର ଭାର ମଧ୍ୟ ସେ ନିଜେ ମୁଣ୍ଡେଇଛି । ତେବେ ଏ ସବୁ ଗୋପନୀୟ କଥା । ଏଗୁଡ଼ାକ ଯେପରି ଷଡ଼କାନ ମନ୍ତ୍ର-ଭେଦ ନହୁଏ, ଏଥକୁ ବନମାଳୀ ନନ୍ଦବାବୁଙ୍କୁ ହୁସିଆର କରିଦେଇଛି । ଆଉ କହି ଦେଇଛି —ତା ହାତରେ ଯେପରି ବାଗ ଅଛି, ସେ କାମଟା କିଛି ତା ପକ୍ଷରେ ଉଡ଼ ନୁହେ । ତେବେ କି ବାଗଟା ଅଛି, ତାହା ସେ କହିବାକୁ ନାରାଜ । ସେଟା ହେଲା ନିହାତ,-ନିହାତ ଗୁପ୍ତ କଥା ।

ବନମାଳୀ ଅନେକ ଥର ନନ୍ଦବାବୁଙ୍କଠାରୁ ଚିଠି ନେଇ ବାସନ୍ତୀ ଦେଇଙ୍କୁ (ପାନ୍ଦୀଟିର ନାମ) ଦେଇଛି ବୋଲି ପ୍ରକାଶ । ତେବେ ସେ ଚିଠିଗୁଡ଼ାକ ଠିକ ପ୍ରଣୟଚିଠି ନୁହେ । ତା ମୂଳରେ ଗୋଟାଏ ଗଭୀର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅଛି । ନନ୍ଦବାବୁ ଭାବନ୍ତି— ଚିଠି ବଳରେ ସେ ପାନ୍ଦୀର ମନକୁ ଟାଲମ କରିନେଇ ସ୍ୱାଇମୁଖୀ କରି ରଖିବେ, ଯେପରି ତା ଅନ୍ୟ ଆଡ଼କୁ ନ ଢଳେ । ସୁତରାଂ ଏ ପତ୍ରକୁଡ଼ ଯେବେ ପ୍ରଣୟପତ୍ର ବା ପ୍ରେମଲିପି କୁହାଯାଇ ନପାରେ—ଏଟା ହେଲା ଖାଣ୍ଟି ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱ ନେଇ କାରବାର ।

ଦିନେ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ବନମାଳୀ ଆସି ଖବର ଦେଲା—ସମ୍ବନ୍ଧଟା ଆସି ପକ୍କା ହୋଇ ଯିବାଉପରେ, କଥାଟା ଆସି ହାତମୁଠାରେ ରହିଲାଣି । ଆସନ୍ତା ବୈଶାଖମାସରେ ବିଭା-ଘରଟା ହକେ ବେହକେ ହେବ । ତେବେ ଦିନଟା ଧାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇନାହିଁ । ତା ହେବାକୁ ବେଶି କିଛି ଡେର ନାହିଁ । ଦିନେ ଦୁଇଦିନ ଭିତରେ ସେ କଥାଟା ସାର ହୋଇଯିବ । ଏହା କହି ବନମାଳୀ ମାଷ୍ଟରବାବୁଙ୍କ ହାତରେ ପାରିଶ୍ରମିକ ସ୍ୱରୂପ ପାଞ୍ଚଟା ଟଙ୍କା ଗୁଞ୍ଜିଦେବାକୁ ଯାଉଥିଲା—ନନ୍ଦବାବୁ ତା ନେଲେ ନାହିଁ । ଫୋପାଡ଼ି ଦେଇ କହିଲେ—"ଏ କଣରେ ବନମାଳୀ, ମୁଁ କଣ ଟଙ୍କାପାଇଁ ଲାଳାୟିତ ! ପୁଣି ଟୋଠାରୁ କି ଟଙ୍କା ନିଆଯାଏ ? ଦିନରେ ଘଡ଼ିଏ ଲେଖାଁଏ ପଢ଼ିବୁ—ଏଥିପାଇଁ ମୁଁ କଣ ଟଙ୍କା ନେବି ? ଆଜି ଉପ-କାରଟାଏ କରିଥିଲେ କାଲି ଉପକାରଟାଏ ପାଇବାକୁ ସିନା ବାଟ ଥାଏ ।" ନନ୍ଦବାବୁଙ୍କର କଥା ଶୁଣି ବନମାଳୀ ମନେ ମନେ ଭାରି ଖୁସି ହେଲା । ଏ ଘଟଣାର ଦୁଇଦିନପରେ ଆସି ସେ ଖବର ଦେଇଗଲା ଯେ, ବୈଶାଖମାସ ୨୮କୁ ଦିନ ଧାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଛି । କନ୍ୟାପକ୍ଷ ଆସି ଦରକୁ ଧରିନେଇ-ଯିବେ । ନନ୍ଦବାବୁ କେବଳ ସେହି ସମୟଟାକୁ ଟାକ ରହିଲେ ।

ଦିନପରେ ଦିନ ଗଡ଼ିଗଲା । ଏଣେ ନୃପରୀକ୍ଷା ଚୈତ୍ର ୧୫ ଦିନରେ ଶେଷ ହୋଇଗଲା । ଠିକ୍ ମାସକ ମଧ୍ୟରେ ଫଳ ବାହାରିପଡ଼ିଲା । ଦେଖ, ଦେଖ, ବନମାଳୀ ତୃତୀୟ-ଶ୍ରେଣୀରେ ପାର ପାଇଯାଇଛି । ଖବରଟା ଶୁଣି ବନମାଳୀର ଘରେ ଭାରି ଆନନ୍ଦଚହଳ ପଡ଼ିଗଲା । ବନମାଳୀର ମା ଜିଦ୍ କରି ବସିଲା—ପୁଅର ହାତଛଡ଼ାଟା ତୁରନ୍ତ ହେବା ଦରକାର । ଆଗରୁ ମାଣିକପୁରରେ ପାନ୍ଦୀ ସଜଲ ହୋଇ-ଥିଲା । ଦିନ ଆଠଟା ଭିତରେ ବାହାଘର ଫତେ ।

ଏଣେ ବୈଶାଖମାସ ୨୮ଦିନ ଆସି ପାଖପାଖ ହୋଇ-ଗଲା । ଏଥିଭିତରେ ବନମାଳୀ ଆଉ ନନ୍ଦବାବୁଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇ ନାହିଁ, ସୁତରାଂ ବାହାଘର ବିଷୟରେ ନନ୍ଦବାବୁ ବଡ଼ ସନ୍ଦିହାନ । କଣ କରିବାକୁ ହେବ, ବନମାଳୀ କାହିଁକି

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏଯାଏଁ ଅଇଲା ନାହିଁ, ପ୍ରସ୍ତାବଟା ଭାଙ୍ଗିଗଲା କି ? ଏହିପରି ନାନା ଚିନ୍ତା ତାଙ୍କ ମନରେ ଖେଳିବୁଲିଲା । ଶେଷରେ ଯେବେ ବୈଶାଖ ୨୮ ଦିନ ଆସି ହାବୁଡ଼ି ଗଲା, ନନ୍ଦବାବୁଙ୍କ ମନରେ ଗୋଟାଏ ଧୋକା ପଶିଲା । ତଥାପି ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ହେବା ପୁରୁଷର ଲକ୍ଷଣ ନୁହେ । ସେ ଭାବିଲେ, ଯେତେବେଳେ କନ୍ୟାତରଫରୁ ବର ଧରିବାକୁ ଲୋକ ଆସିବେ, ବନମାଳୀ ବୋଧହୁଏ ତାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଆସିବ । କିନ୍ତୁ ଏ କଣ ? ଦିନ ଗଲା,ସଞ୍ଜ ହେଲା । ରାତି ଆସିଲା,ଆସିଯିବାକୁ ବସିଲାଣି, ତେବେ ବି ବନମାଳୀର ଦେଖା ନାହିଁ—କି ଆଉ କାହାର ସାହାଣବଦ ନାହିଁ । ରାତି ପାହିଲା, ନନ୍ଦବାବୁ ଭାବିଲେ, ଟୋକାଟା ପଟି ଦେଲା ।

ବୈଶାଖମାସ ପୂରିଯାଇ ଜ୍ୟୈଷ୍ଠମାସ ହେଲା । ଏଥର ଜ୍ୟୈଷ୍ଠମାସଟା ମଳମାସ ପଡ଼ିଛି । ବାହାସାଦି ମନା । ନନ୍ଦବାବୁ ଏକାବେଳକେ ଆଶା ଛାଡ଼ିଦେଇ ବସିଲେ ।

ଗୋବିନ୍ଦପୁର ଗ୍ରାମ ପ୍ରାୟ ଦୁଇମାଇଲରୁ ଉପର । ନନ୍ଦବାବୁଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ହେଲା, ଥରେ ଯାଇ ମହଣ୍ଡା ମାରି-ଆସିବେ । କିନ୍ତୁ ସେ ଉଦ୍ୟମ କାହିଁ ?

ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ଖବର ପାଇଲେ ଯେ, ଗୋବିନ୍ଦପୁରରେ ବାସନ୍ତୀଦେଇ ବୋଲି ପାଣ୍ଡୀ ନାହିଁ । ଏପରି କି ବିବାହଯୋଗ୍ୟା କନ୍ୟା ମଧ୍ୟ କାହାର ଘରେ ନାହିଁ । ସବୁ ବନମାଳୀର ଚାତୁରୀ । ବନମାଳୀ ମଧ୍ୟ ଘରେ ନାହିଁ—ଚାକିରି ଅନ୍ୱେଷାରେ କଟକ ମୁକାମକୁ ଯାଇଛି । ନନ୍ଦବାବୁ ଏହା ଶୁଣିଲା ଦିନଠାରୁ ଦୁଇଦିନଯାଏଁ ଦାନା ଛୁଇଁନାହାନ୍ତି । ବାହା ହେବା ସ୍ୱପ୍ନ ସେହି ଦିନରୁ ତାଙ୍କର ଭାଙ୍ଗିଯାଇଛି । ଆଉ କେହି ତାଙ୍କର ବାହା ହେବାପାଇଁ ଝଗଡ଼ ଥିବାର କେବେ ଶୁଣିନାହିଁ ।

ତେବେ ଏଡ଼େବଡ଼ କଥାଟା କେତେ କାଳ ଲୁଚିବ ? ଫୁଟି ବାହାର ପଡ଼ିଲା । ଲୋକେ ବନମାଳୀକି ଡେର ଛି-ଛୁକର କଲେ । କେହି କେହି ମଧ୍ୟ କହିଲେ—"ଯେସା ଗୁରୁ, ତେସା ଦକ୍ଷିଣା ।" ନନ୍ଦବାବୁ ମନେ ମନେ ଭାବିଲେ:- "ହାୟରେ, ବନମାଳିଆ କି ହଟହଟା ନ କଲା ।"

ଶ୍ରୀ ଉପେନ୍ଦ୍ରପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତି ।

ଭାଷା ସାହିତ୍ୟର ପିଣ୍ଡ; ଚିନ୍ତା ତାହାର ପ୍ରାଣ । କୁତ୍ସିତ ସଜୀବ ପିଣ୍ଡ ହୃଦୟରେ ପ୍ରେମସଞ୍ଚାର କରିପାରେ; କିନ୍ତୁ ଗଢ଼ଣ-ସୁନ୍ଦର ପ୍ରାଣହୀନ ପିଣ୍ଡ କାହାର ହୃଦୟରେ ପ୍ରେମ ସଞ୍ଚାର କରିପାରେ ନାହିଁ । ସରସପ୍ରାଣ ବିକଳାଙ୍ଗ ପିଣ୍ଡରେ ମନୁଷ୍ୟ ମୋହିତ ହୁଏ, କିନ୍ତୁ ରସହୀନ ଗଢ଼ଣ-ସୁନ୍ଦର ପିଣ୍ଡରେ କାହାର ମନ ଭୁଲେନାହିଁ । ତେବେ ଏ କଥା ସତ୍ୟ ଯେ, ସୁଗଠିତ ପିଣ୍ଡରେ ସରସ ପ୍ରାଣର ସମାବେଶ ଘଟିଲେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଆଭା ଫୁଟିଉଠେ । ଏହି ଉକ୍ତିଗୁଡ଼ିକ ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସୁନ୍ଦରରୂପେ ମଧ୍ୟ ଖଟେ । ଯେଉଁ ଭାଷାରେ ଚିନ୍ତା-ସ୍ରୋତ ଖେଳୁନାହିଁ, ତାହା ନିର୍ଜୀବ ଓ ନିଷ୍ପନ୍ଦ ଅବସ୍ଥାରେ ପୃଥିବୀର ଘୋର ଅନ୍ଧକାର ଭିତରେ ପଡ଼ି ରହିଅଛି । ଯେଉଁ ଭାଷାରୁ ଚିନ୍ତାର ଝରଣା ଫିଟିଅଛି, ତାହାର ଅପୂର୍ବ ଶୋଭା ଉଦ୍ଭାସିତ ହେଉଅଛି । ଭାଷା ଲଳିତ ହେଲେ, ଚିନ୍ତା ସରସ ହେଲେ, ସାହିତ୍ୟ-ଶ୍ରୀ ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ହୁଏ ।

ବିଭିନ୍ନ ଉପାଦାନ ସଂଯୋଗରେ ଯେପରି ବୀଜରୁ ଅଙ୍କୁରର ଉଦ୍‌ଗମନ ଘଟୁଅଛି, ଓ ତାହା କ୍ରମଶଃ ବିକାଶ-ପ୍ରାପ୍ତ ହେଉଅଛି, ସେହିପରି ବିଭିନ୍ନ କାରଣରୁ ଶିଶୁର ବୁଦ୍ଧି-ବୃତ୍ତିର ବିକାଶ ଘଟୁଅଛି, ଶିଶୁ ବିଶ୍ୱର ବସ୍ତୁ ଓ ଘଟନା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେତିକି ଅଭିଜ୍ଞତା ଲାଭ କରୁଅଛି, ତେତିକି

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୁଦ୍ଧିବୃତ୍ତି ବିକଶିତ ହେଉଅଛି । ମନୁଷ୍ୟ କେବଳ ନିଜ ଅନୁଭବରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଭିଜ୍ଞତା ଲାଭ କରିପାରେ ନାହିଁ । ସେହି ହେତୁରୁ ମନୁଷ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିକରି ତହିଁରେ ବିଭିନ୍ନ ଚିନ୍ତାଶୀଳ ଅଭିଜ୍ଞ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଅଭିଜ୍ଞତା ଲିପିବଦ୍ଧ କରୁଅଛି । ଏହି ସାହିତ୍ୟ ସଂସାରର ପରବର୍ତ୍ତୀ ମନୁଷ୍ୟ-ମାନଙ୍କର ଚିନ୍ତାଶକ୍ତିକି ଉଦ୍ବୁଦ୍ଧ କରାଉଅଛି । ଚିନ୍ତାଶକ୍ତି ବିକଶିତ ହେଲେ, ଭାଷା ମାର୍ଜିତ ଓ ଲଳିତ ହୁଏ ।

ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜରେ ରହିଲେ, ସେ ହୃଦୟର ଭାବ ପ୍ରକାଶ ନ କରି ଚଳିପାରେ ନାହିଁ, ଭାବପ୍ରକାଶ ଲାଗି ତାହାକୁ ଭାଷାର ଆଶ୍ରୟ ନେବାକୁ ପଡ଼େ । ଦର୍ଶନ, ଶ୍ରବଣ ଓ ସ୍ପର୍ଶର ଅନୁଭୂତିରେ ମନୁଷ୍ୟ-ହୃଦୟରେ ଭାବ ଉପୁଜେ, ଏହି ଭାବ ଭାଷାସାହାଯ୍ୟରେ ଉଚ୍ଛୁଳି ପଡ଼େ । ଭାବ ସୁଶୃଙ୍ଖଳ ଓ ଛନ୍ଦୋବଦ୍ଧ ହେଲେ, ତାହା ସଙ୍ଗୀତ ନାମରେ ଅଭିହିତ । ପ୍ରଥମେ ମନୁଷ୍ୟର ଅଭିଜ୍ଞତା ବିଶ୍ୱରେ କିଛିଏ ସୁଯୋଗ ଲାଭ ବୃଦ୍ଧି ପାଇବାରୁ, ତାହା ହୃଦୟରେ ଭାବର ତରଙ୍ଗ ଖେଳାଇ ସଙ୍ଗୀତ-ରୂପରେ ଉଚ୍ଛୁଳି ପଡ଼ିଲା । ସେହି ଗୀତ ଅନେକ ଲୋକ ପ୍ରଥମେ ଶୁଣିଶୁଣି କଣ୍ଠସ୍ଥ କଲେ । ଏହିପରି ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଥମେ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଅନେକ ଗୀତ ଶୁଣି ଶୁଣି କଣ୍ଠସ୍ଥ କଲା ଉତ୍ତାରୁ ସେମାନଙ୍କର ବୁଦ୍ଧିବୃତ୍ତି କ୍ରମଶଃ ବିକଶିତ ହେଲା । ବୁଦ୍ଧି ବିକଶିତ ହେଲାରୁ ସେମାନେ ଲିଖନ-ପ୍ରଣାଳୀ ସୃଷ୍ଟିକଲେ । ଲିଖନ-ପ୍ରଣାଳୀ ଉଦ୍ଭାବିତ ହେଲାରୁ ଅଭିଜ୍ଞ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଅଭିଜ୍ଞତା ଲିପିବଦ୍ଧ ହେବାର ସୁଯୋଗ ମିଳିଲା । ତହିଁ ଉତ୍ତାରୁ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ କ୍ଷିପ୍ରଗତିରେ ଉନ୍ନତି-ପଥରେ ଅଗ୍ରସର ହୋଇଥିଲେ । ସେମାନେ ଉନ୍ନତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ, ସେମାନଙ୍କର ଭାଷା ମାର୍ଜିତ ଓ ଲଳିତ ହୋଇ ଉଠିଲା । ବ୍ୟାକରଣ ସଂକଳିତ ହୋଇ ଭାଷା ମାର୍ଜିତ ଓ ଲଳିତ ହେଲାରୁ ତହିଁରେ ଉଚ୍ଚ ଚିନ୍ତାମାନ ସନ୍ନିବେଶିତ ହେଲା—ସାହିତ୍ୟରେ ଏହା ମଣି-କାଞ୍ଚନର ସଂଯୋଗ ସିନା ! ଏଥିରେ ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟର ଅପୂର୍ବ ଶ୍ରୀ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିବାରୁ, ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମ୍ଭେମାନେ ତାହାର ରୂପ-ଶ୍ରୀରେ ମୋହିତ । ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାପଡ଼େ ଯେ, ଚିନ୍ତାଶକ୍ତି ବିକଶିତ ହେଲେ ଭାଷା ଅନାୟାସରେ ଲଳିତ, ମଧୁର ଓ ହୃଦୟଗ୍ରାହୀ ହୋଇପାରେ, ଏହି ହେତୁରୁ ସାହିତ୍ୟରେ ଚିନ୍ତା ରାଣୀ ଓ ଭାଷା ତାହାର ସିଂହାସନ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠିପାରେ ଯେ, ଚିନ୍ତାଶକ୍ତି ବିକଶିତ କରାଇବା ଯଦି ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷ୍ୟ, ତେବେ ଆମ୍ଭେ-ମାନେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଉନ୍ନତି-କାମନାରେ ବ୍ରତୀ ହେବା କାହିଁକି ? ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟ ସାହାଯ୍ୟରେ ମାନସିକ ଶକ୍ତି ବିକଶିତ କରାଇବାର ସହଜ ପନ୍ଥା ଥାଉଁ ଥାଉଁ ଆମ୍ଭେ-ମାନେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଲାଗି ଏତେ ବ୍ୟାକୁଳ ହେବା କାହିଁକି ? ଏଭଳି ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠାଇବା ପୂର୍ବରୁ ଟିକିଏ ଗମ୍ଭୀର-ଭାବରେ ସମସ୍ତ କଥା ଆଲୋଚନା କରିବା ଉଚିତ । ଶିଶୁ ପ୍ରଥମେ ଯେତେବେଳେ କଥା କହିବାକୁ ଶିଖେ, ସେତେ-ବେଳେ ସେ ପହିଲେ "ମା" ଶବ୍ଦଟିକୁ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରେ । ଶିଶୁ ପକ୍ଷରେ "ମା" ଶବ୍ଦ ଅମୃତ, "ମା' ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ଶିଶୁ-ମନରେ ଶାନ୍ତି ଆସେ । "ମା"ର ମୁଖ ଦେଖିଲେ ଶିଶୁ ଅପୂର୍ବ ଉଲ୍ଲାସରେ ବୁଡ଼ିଯାଏ । "ମା" ସହିତ ଶିଶୁ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସମ୍ପର୍କରେ ବନ୍ଧା । ସେହି ହେତୁରୁ ସେ ଅନାୟାସରେ ମା-ଠାରୁ ଭାଷା ଶିକ୍ଷା କରି ନିଜର ହୃଦୟଭାବ ବ୍ୟକ୍ତ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୁଏ । ମାତୃମୟଙ୍କ ମତ ଅନୁସାରେ ମା, ମନୁଷ୍ୟ ନିକଟରେ ବିଶ୍ୱରେ ପବିତ୍ରତମ ବସ୍ତୁରୂପରେ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ ; ସେହି ହେତୁରୁ ତାହା ନିକଟରେ ମାତୃ-ଭାଷାର ପବିତ୍ରତା ମଧ୍ୟ ଅକ୍ଳେଶରେ ପ୍ରତିଭାତ ହୁଏ । ନିଜର ମାତୃଭାଷା ପରି ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଭାଷା ମନୁଷ୍ୟ ନିକଟରେ ହୃଦୟଗ୍ରାହୀ, ଲଳିତ ଓ ମଧୁର ବୋଧହୁଏ ନାହିଁ । ଏହି ହେତୁରୁ ଚିନ୍ତାଶକ୍ତି ବିକଶିତ କରାଇବାପକ୍ଷରେ ମାତୃଭାଷାର ସାହିତ୍ୟ ସୁପ୍ରଶସ୍ତ । ନିଜ ହୃଦୟଭାବ ବ୍ୟକ୍ତ କରିବା ଲାଗି ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କର ମାତୃଭାଷା ଅଛି । ଯେଉଁ-ମାନଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଯେତେବେଳେ ଯେଉଁ ଭାବ ଉଚ୍ଛୁଳି ପଡ଼େ, ଅବା ଯେଉଁ କଥା ମନେ ପଡ଼େ, ସେମାନେ ସେତେ-ବେଳେ ଯଦି ଅନ୍ୟ କାହାର ଆଗରେ ନିଜର ହୃଦୟ-ଭାବ ବ୍ୟକ୍ତ କଲାଭଳି, ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଲିପିବଦ୍ଧ କରିବା ଲାଗି ଅଭ୍ୟାସ କରନ୍ତି, ତେବେ ସାହିତ୍ୟ ଅତିରେ ପରିପୁଷ୍ଟ ହୋଇପଡିବ । ସାହିତ୍ୟର ଯେତିକ ପୁଷ୍ଟି ସାଧିତ ହେଉଥିବ, ଅଲକ୍ଷିତରେ ଭାଷାର ମଧ୍ୟ ତେତିକ ଉନ୍ନତି ଘଟୁଥିବ ।

ସୁନା, ସାତତାଳ ପଙ୍କ ଭିତରେ ପଡ଼ିଥିଲେ ତାହାର ଜ୍ୟୋତି କ୍ଷୀଣ ହୋଇପଡ଼େ ନାହିଁ, ଅଥବା ତାହାକୁ ପାଟ-କନାରେ ଗୁଡ଼ାଇ ହାତଦାନ୍ତ ସିନ୍ଦୁକ ଭିତରେ ସାଇତି ରଖିଲେ ତାହାର ମୂଲ୍ୟ ବଢ଼ିଯାଏ ନାହିଁ । ସେହିପରି ଭାଷା ଯେତେ ଅସୁନ୍ଦର ହେଉ ପଛକେ, ତହିଁରେ ସରସ ଉଚ୍ଚ-ଚିନ୍ତାର ସମାବେଶ ଘଟିଥିଲେ ସାହିତ୍ୟର ଗୌରବ ବୃଦ୍ଧି ପାଏ । ଲେଖା ସାହାଯ୍ୟରେ ନିଜ ହୃଦୟ-ଭାବ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ହୃଦୟରେ ଥୋଇଦେବା, ଅର୍ଥାତ୍ ଲେଖକ ଯେଉଁ ଭାବରେ ମଗ୍ନ, ସେହି ଭାବରେ ଲେଖା ସାହାଯ୍ୟରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପାଠକକୁ ଅନୁପ୍ରାଣିତ କରିବା ବଡ଼ କଠିନ । ତାହା ବହୁ ଅଧ୍ୟବସାୟ ଓ ସାଧନା ସାପେକ୍ଷ । ଯେଉଁ ଚିନ୍ତାଶୀଳ ଲେଖକ ଏହି କ୍ଷମତା ଆୟତ୍ତ କରିପାରେ, ସେ ପ୍ରକୃତ ଲେଖକ-ମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଗଣା ହୁଏ । ଯେ ଅନେକ ଲୋକଙ୍କସହିତ ଭାଷା ଶିଖିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖି,କଥୋପକଥନ କରେ ଓ ହାସ-ପରିହାସରେ ଲିପ୍ତଥାଏ ଏବଂ ସେହି କଥୋପକଥନଭଙ୍ଗରେ ଲେଖିବାକୁ ଅଭ୍ୟାସ କରୁଥାଏ, ତାହାର ଭାଷା ସୁନ୍ଦର ହୋଇପାରେ, କିନ୍ତୁ ତାହାର ଚିନ୍ତା ତେତେ ଉନ୍ନତ ହୋଇ ପାରେ ନାହିଁ । ଅନେକ ଲୋକ ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ଓ ମଧୁର ଭାଷାରେ କଥା କହି ଜାଣନ୍ତି । ମାତ୍ର ସେମାନଙ୍କର ସେ କଥାଗୁଡ଼ିକ ଯୁକ୍ତିହୀନ, ମୂଲ୍ୟହୀନ ଓ ଅସାର ବୋଲି ବକ୍ତବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନିକଟରୁ ଉପାଧି ଲାଭ କରନ୍ତି—ଏପରି ଅନେକ ସମୟରେ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ସେହି ହେତୁରୁ ଏକଥା କୁହାଯାଉଅଛି ଯେ, ସାହିତ୍ୟରେ ଭାଷାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସହଜରେ ସମାବେଶ କରା-ଯାଇ ନ ପାରିଲେ ମଧ୍ୟ, ଭାଷା ଅପେକ୍ଷା ଚିନ୍ତାର ମୂଲ୍ୟ ବେଶୀ । ଚିନ୍ତାଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତି ସହଜରେ ମଧୁର-ଭାଷୀ ହୋଇ-ପାରେ, କିନ୍ତୁ ମଧୁରଭାଷୀ ସହଜରେ ଚିନ୍ତାଶୀଳ ହୋଇ-ପାରେ ନାହିଁ ।

ସାହିତ୍ୟ-ନିହିତ ଉଚ୍ଚ ଚିନ୍ତା ସାହାଯ୍ୟରେ ମନୁଷ୍ୟର ମାନସିକ ଶକ୍ତିର ବିକାଶ ଘଟେ । ମାନସିକ ଶକ୍ତି ବିକଶିତ ହେଲେ ଭାଷାକୁ ଲଳିତ, ମଧୁର ଓ ହୃଦୟଗ୍ରାହୀ କରିବା ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟାକରଣ ସଂକଳନ କରାଯାଏ । ସାହିତ୍ୟ ସାହା-ଯ୍ୟରେ ମନୁଷ୍ୟ ଏହି ସତ୍ୟ ଉପଲବ୍ଧି କରିଅଛି ଯେ, ବିଶ୍ୱ-ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରକୃତିର ଶାସନଯନ୍ତ୍ରରେ ପରିଚାଳିତ, ଭାଷା ପ୍ରକୃତିର ଶାସନରୁ ମୁକ୍ତ ନୁହେ । * ଭାଷାର ପ୍ରକୃତିକୁ ଚିହ୍ନି ପାରିଲେ ବ୍ୟାକରଣର ସୂତ୍ର ଧରାପଡ଼େ । ବ୍ୟାକରଣ ସଂକଳିତ ହେଲେ ଭାଷାର ଶୋଭା ବିକଶିତ ହୁଏ । ସେହି ହେତୁରୁ ସାହିତ୍ୟରେ ଭାଷା ପ୍ରତି ତେତେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ନରଖି ଉଚ୍ଚ ଚିନ୍ତା ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖିବା, ପାଠକ ଓ ଲେଖକମାନ-ଙ୍କର ଏକାନ୍ତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।

---

* ଲିଖନ-ପ୍ରଣାଳୀ ସଂଯତ ନହେଲେ ଭାଷା ସୁବୋଧ ହୁଏ ନାହିଁ । ଲିଖନ-ପ୍ରଣାଳୀ ଉଚ୍ଚାରଣ ଉପରେ ନିର୍ଭର ବୋଲି ଲେଖକମାନଙ୍କୁ ନିଜେ ସ୍ୱାଧୀନତା ଭୋଗ କରିବାକୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ, "କନ୍ନଆର" ଏହି ଶବ୍ଦଟି କଣ୍ଣ-ଆର, କଣିୟର, କଣିଅର, କଣ୍ୟର, କଣ୍ୟାର, କନ୍ନଅର, କନ୍ୟର, କନ୍ନୟର, କନ୍ୟାର—ଏହିପରି ସହସ୍ର ରୂପରେ ଲିଖିତ ହେବ । (ଶବ୍ଦତତ୍ତ୍ୱବୋଧ ଅଭିଧାନ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ) । ତାହାହେଲେ ଭାଷା କିଂଭୂତକିମାକାର ବସ୍ତୁରେ ପରିଣତ ହୋଇ ପଡ଼ିବ । ଏହି ହେତୁରୁ ପ୍ରକୃତ ବୁଦ୍ଧି ଭାଷା ସଂଯତ କରିବା ଉଚିତ । ମନୁଷ୍ୟ ଗୋଷ୍ଠିକେ, ଉଚ୍ଚାରଣ ଗୋଷ୍ଠିଏ । ଉଚ୍ଚାରଣ ଉପରେ ଲିଖନ-ପ୍ରଣାଳୀ ନିର୍ଭର କରିପାରେ ନାହିଁ ।

"କନ୍ନଆର" ଶବ୍ଦଟି ସଂସ୍କୃତ କର୍ଣ୍ଣିକାର ଓ ପ୍ରାକୃତ "କଣ୍ଣିଆରେ" ଶବ୍ଦରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରୁ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷରର ଉଚ୍ଚାରଣ ପ୍ରାୟ ଲୁପ୍ତ ହୋଇଅଛି । ସୁତରାଂ ସଂସ୍କୃତ 'ଣ୍ଣ' ବା 'ଣ୍ଣ'ସ୍ଥାନରେ 'ନ' ଅଥବା 'ଣ' ସନ୍ନିବେଶିତ ହେବା ସମୀଚୀନ । ସଂସ୍କୃତ ଚୂର୍ଣ୍ଣ, ପର୍ଣ୍ଣ, ଓ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦ ଓଡ଼ିଆରେ ଯଥାକ୍ରମେ ଚୁନ, ପନ ଓ ସୁନାରେ ରୂପାନ୍ତରିତ । ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଧରା ପଡ଼ୁଅଛି ଯେ, ସଂସ୍କୃତ "କର୍ଣ୍ଣିକାର" ଶବ୍ଦର 'ର୍ଣ୍ଣ' ବର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଥାନରେ ଓଡ଼ିଆରେ ନ ସନ୍ନିବେଶିତ ହେବା ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ବିସର୍ଗର କଥା ଆଲୋଚନା କରାଯାଉ । ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦସ୍ଥିତ ବିସର୍ଗର ଉଚ୍ଚାରଣ ପ୍ରାକୃତରେ ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ "ଓ'କାରରେ ରୂପାନ୍ତରିତ ହୋଇଅଛି । ପ୍ରାକୃତରେ ଏହି ଓକାର ଧ୍ୱନି ଭାରତର ଆଧୁନିକ ପ୍ରାଦେଶିକ ଭାଷାରୁ ଲୁପ୍ତ ହୋଇ ନାହିଁ ପରିବର୍ତ୍ତରେ କେବଳ ଅଁର ଧ୍ୱନି ସନ୍ନିବେଶିତ ହୋଇଅଛି । ତାହାହେଲେ ପ୍ରାକୃତ"କଣ୍ଣିଆରେ" ଶବ୍ଦ ଓଡ଼ିଆରେ "କନିଆର"ଶବ୍ଦରେ ରୂପାନ୍ତରିତ ହୋଇଅଛି । ଏଠାରେ ସନ୍ଧି-ସୂତ୍ରର ଜାଲରେ ଶବ୍ଦଟିକୁ ଛନ୍ଦିବାର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ଯେଉଁଠାରେ ପ୍ରାକୃତିକ ବିଧାନରେ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରେ ଦୁଇଟି ଅକ୍ଷର ମିଳି ଗୋଟିଏ ଅକ୍ଷରରେ ପରିଣତ ହୁଏ, ସେଠାରେ କିପରି ବିଶ୍ଳେଷଣ କରି ଅର୍ଥ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ହେବ, ସେଥିଲାଗି ସନ୍ଧି-ସୂତ୍ର ଆବିଷ୍କୃତ । ଦୁଇଟି ଅକ୍ଷରକୁ ଟାଣିଓଟାରି କାଟିକୁଟି ଗୋଟିଏ ଅକ୍ଷରରେ ପରିଣତ କରିବା ଉଚିତ ନୁହେ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ "ସନ୍ଧି" ନାହିଁ । ଏହି ହେତୁରୁ "କନ୍ୟାର" ଲେଖିବା ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ନୁହେ । ଏହିପରି ଆଲୋଚନା ନ କଲେ ଭାଷାର ମଧୁର ରୂପ ଫୁଟିଉଠେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସାହିତ୍ୟ ପଢ଼ିଲାବେଳେ ପ୍ରଥମେ ଭାବଗ୍ରହଣ ପ୍ରତି ପାଠକ ଦୃଷ୍ଟି ଦିଏ । ଭାବ ଗ୍ରହଣକରିବା ଲାଗି ଯେତିକି ଭାଷା-ଚର୍ଚ୍ଚାର ପ୍ରୟୋଜନ ପାଠକ ଉପଲବ୍ଧି କରେ, ସେତିକି ପରିମାଣରେ ସେ ଭାଷା-ଚର୍ଚ୍ଚା କରିଥାଏ । କେବଳ ଭାଷା-ଚର୍ଚ୍ଚାରେ ମନୋନିବେଶ କଲେ,ମାନସିକ ଶକ୍ତି ଜାଗରିତ ହୁଏନାହିଁ, ଓ ଭାଷା ମଧ୍ୟ ଆୟତ୍ତ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ ।

କାବ୍ୟ ପଢ଼ିଲାବେଳେ ନାୟକନାୟିକାଙ୍କ ଚରିତ୍ରପ୍ରତି, ଦେଶ କିମ୍ବା ସମାଜର ରୀତିନୀତି ଓ ଇତିହାସ ପ୍ରତି ଏବଂ ପ୍ରାକୃତିକ ଘଟନା ପ୍ରଭୃତି ନାନାବିଧ ବିଷୟପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେବା ଉଚିତ । ସାହିତ୍ୟ ପଢ଼ି ନାନାବିଧ କର୍ମ୍ମବୀର-ଧର୍ମ୍ମବୀର-ମାନଙ୍କ ଆଦର୍ଶରେ ଆପଣାର ଜୀବନ ଗଢ଼ିବାର ଚେଷ୍ଟା କରିବା ଉଚିତ । ସାହିତ୍ୟ ସାହାଯ୍ୟରେ ପାଠକ ନିଜ ହୃଦୟକୁ ଆଶା ଓ ଉତ୍ସାହର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କିରଣରେ ଆଲୋକିତ କରେ । ଯହିଁରେ ଏହିସବୁ କଥା ନାହିଁ, ତାହା ସାହିତ୍ୟ ନୁହେ । ଲେଖିଲାବେଳେ ଅଭିଧାନରୁ ଖୋଜି ଖୋଜି ଯେଉଁମାନେ "ଗଛ" ବଦଳରେ "ନଗ" ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ଲେଖାରେ ପ୍ରାଣ ନ ଥାଏ । ଝରଣା ଯେପରି ଉଛୁଳି ପଡ଼େ, ସେହିପରି ଭାବସ୍ରୋତ ସଙ୍ଗେ ଲେଖକହୃଦୟରୁ ଯେଉଁ ଭାଷା ଉଛୁଳି ପଡ଼େ, ତାହା ଯଥାର୍ଥରେ ଶକ୍ତିଶାଳିନୀ, ପ୍ରାଣସ୍ପର୍ଶୀ ଓ ଜୀବନ୍ତ । ଭାଷା ଭାବର ଅନୁଗାମିନୀ । ଭାବର ବିକାଶ ଘଟିଲେ ଭାଷା ଆପେ ଆପେ ମାର୍ଜ୍ଜିତ ଓ ସୁରୁଚିସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇପଡ଼ିବ । ଏହିହେତୁରୁ ସାହିତ୍ୟର ବିକାଶୋନ୍ମୁଖ ଅବସ୍ଥାରେ ଭାଷା-ଚର୍ଚ୍ଚାରେ ଖେଳି ନ ହୋଇ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଷୟ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେବା ଉଚିତ ।

ଶ୍ରୀ ବିନାୟକ ମିଶ୍ର ।

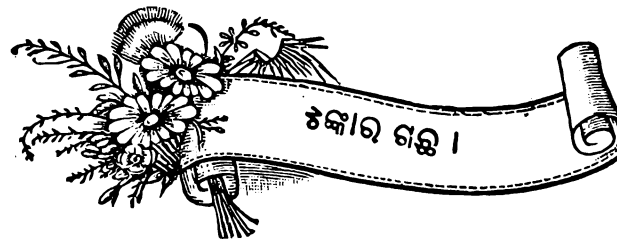

(ଉପନ୍ୟାସ)

(ପୂର୍ବାନୁବୃତ୍ତି)

ଦ୍ୱିତୀୟ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

ଦିନେ ହେମହର ସାଆନ୍ତେ ବଡ଼ପୁଅକୁ ଡାକି କହିଲେ,--"ଗୋପାଳ,ମୋରତ ଜୀବନର ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳ ଉପସ୍ଥିତ । ଏଣିକି ଅନ୍ଧକାର ମାଡ଼ ଆସିବ । ଏ ସଂସାର ସଂସାର ନୁହେ—ଏହା ଅସାର । ଏଠାରେ ଲୋକେ ଉପାଧି ଖୋଜି ଖୋଜି ବ୍ୟାଧିଗ୍ରସ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ମାତ୍ର, ତଥାପି ଲାଳସା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଏନାହିଁ । ଶେଷରେ ଅତୃପ୍ତ ଲାଳସାର ଦୁର୍ବହଭାର ହୃଦୟରେ ବହନ କରି ହାହାମୟ ଜୀବ ଘୋର ସଂସାରରୁ ଫେରିଯାଆନ୍ତି । ଆସକ୍ତି-ଅନଳ ବଡ଼ ଦୁର୍ବାର, କୋଟି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଗ୍ରାସକଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେ ତୃପ୍ତ ହୁଏ ନାହିଁ । ମନୁଷ୍ୟ ମାଟିର ସନ୍ତାନ, ଦୁଇ ଦିନେ ମାଟିରେ ମିଶିଯିବ । ଭ୍ରାନ୍ତ ମନୁଷ୍ୟ ଏହି କଠୋର ସତ୍ୟ ଭୁଲିଯାଇ ବିଷୟ-ନିଶାରେ ଖେଳି ହୋଇଥାଏ । ଯେଉଁ କୃତୀ ପୁରୁଷ କର୍ମରୂପ ଅଗ୍ନିପରୀକ୍ଷାରେ ଶରୀର ଏବଂ ମନଃ ବିଶୁଦ୍ଧ କରିପାରେ, ତାହାର ସୌଭାଗ୍ୟ-ଶୁକ୍ତିକାରେ ଦେବକୃପାରୂପ ସ୍ୱାତୀ ନକ୍ଷତ୍ରର ବୃଷ୍ଟିବାରିପାତ ହୋଇ ମୁକ୍ତିରୂପ ମୁକ୍ତା ଲାଭହୁଏ । ସ୍ୱର୍ଗର ଗୌରବମାଳାର ସେହି କେବଳ ଅଧିକାରୀ । ଏହା ଭାବି ମୁଁ ପାର୍ଥିବ ନଶ୍ୱର ବିଷୟ-ରାଜ୍ୟରୁ ଅବସର ନେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିଅଛି । ଏଣିକି ଦିନେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏବଂ ଦେଶର ସେବା କର. ପରକାଳର ସମ୍ବଳ ସଂଗ୍ରହ କରିବ । ତୁ ଦୁଇବର୍ଣ୍ଣ ହେଲା ବିଷୟବାଡ଼ି ଯେପରି ରକ୍ଷଣା-ବେକ୍ଷଣ କରୁଛୁ, ସେହିପରି କରୁଥା । ଆଶୀର୍ବାଦ କରୁଛି — ଈଶ୍ୱର ତୋତେ ସର୍ବଦା ସୁମତି ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତୁ । ମୁଁ କାଲିଠାରୁ ଏହି ଗ୍ରାମର ଉନ୍ନତିରେ ଆତ୍ମନିୟୋଗ କରିବି ।" ପିତାଙ୍କର ଏହି ସାଧୁ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ସାଧ୍ୱୀ ପୁତ୍ର ସମ୍ମତ ହୋଇ କହିଲା, – "ପିତଃ,ଆପଣ ଦୂରତୀର୍ଥକୁ ଗଲେ ବିଷୟ ସମ୍ଭାଳିବାକୁ ମୋର ବିନ୍ଦୁକ ଖଟକା ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଆପଣତ ଏହିଠାରେ ରହିବେ । ଆପଣଙ୍କ ଉପଦେଶମତେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବି, ଏଥିରେ ମୋର ଚିନ୍ତା ବା ଭୟ କଅଣ ? ମୁଁ ଅଯୋଗ୍ୟ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଆପଣଙ୍କ ଅବ୍ୟର୍ଥ ଦେବ-ଆଶୀର୍ବାଦ ମୋତେ ନିଶ୍ଚୟ ସୁପଥ ଦେଖାଇବ । ହିମାଳୟ-ପଦ-ପ୍ରାନ୍ତରେ କ୍ଷୁଦ୍ର-ତରୁପ୍ରାୟ ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ ପଦତଳେ ବସି ନୀତି-ଉପଦେଶ ଗ୍ରହଣକରିବି, ଏହା ତ ମୋର ସୌଭାଗ୍ୟର କଥା ।" ଏହା ଶୁଣି ପିତା କହିଲେ,"ଗୋପାଳ, ଦୂରତୀର୍ଥକୁ କାହିଁକି ଯିବି ? ତୀର୍ଥ ଦର୍ଶନରେ ପୁଣ୍ୟ ବା ମୁକ୍ତି ଥିଲେ ଆଜନ୍ମ ତୀର୍ଥବାସିଙ୍କର ପାପ ବା ବନ୍ଧନ କଅଣ ? ତୀର୍ଥର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଅସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେ, ମାତ୍ର ତୀର୍ଥ ମାନବକୁ ଯାହା ଦାନ କରେ, ତାହା ଯଦି ଏହି ଗ୍ରାମରୁ ମିଳିପାରେ, ତାହାହେଲେ ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ରଗ୍ରାମଖଣ୍ଡି ସୁଦ୍ଧା ତୀର୍ଥ ହୋଇପାରେ । ଏହା ଯଦି ପରିଷ୍କାର, ପରିଚ୍ଛନ୍ନ ଏବଂ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟପ୍ରଦ ହୁଏ, ଆଉ ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଧିବାସି-ହୃଦୟରୁ ଦ୍ୱେଷ, ଈର୍ଷା, ପାପ, ତାପ ଇତ୍ୟାଦି ଦୂରୀଭୂତ ହୋଇ ସ୍ନେହ, ପ୍ରେମ, ମୈତ୍ରୀ; ଦୟା, କ୍ଷମା, ସାଧୁତା ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରକୃତ ଧର୍ମଭାବରେ ସମସ୍ତେ ମଣ୍ଡିତ ହୁଅନ୍ତି,ତେବେ ଏସ୍ଥାନ ଦେବବାଞ୍ଛିତ ପୁଣ୍ୟତୀର୍ଥରେ ପରିଣତ ନହେବ କାହିଁକି ? ଅଧିକନ୍ତୁ ମାତୃସମା ମାତୃଭୂମି-ଠାରୁ ବଳି ତୀର୍ଥ କେଉଁଠାରେ ଅଛି ? ସ୍ୱର୍ଗ ଯାହାକୁ ସର ନୁହେ, ଆଉ କିଏ ବା ତାହାର ସମାନ ହେବ ? ଏ ଶରୀର ମାତୃମାତ୍ରର ଅଂଶରୁ ଜାତ ହୋଇଅଛି । ସୁତରାଂ ଶେଷରେ ତାହାର ଅଂଶ ତାହାର ଦେହରେ ମିଶାଇବାହିଁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଏବଂ ଧର୍ମ । ଅତଏବ ତୀର୍ଥମୃତ୍ୟୁରେ କେଉଁ କାରଣ ଅଛି ?" ଏହା ଶୁଣି ଗୋପାଳ ଆନନ୍ଦଗଦ୍‌ଗଦକଣ୍ଠରେ କହିଲା" ପିତଃ, ଆଜି ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ ମୁଖରୁ ତୀର୍ଥତତ୍ତ୍ୱ ଶୁଣି କୃତାର୍ଥ ହେଲି । ଆପଣ ନିଜେ ନୁହନ୍ତି, ଦେବତା । ମୁଁ ଦେବପିତାଙ୍କର ପୁତ୍ର ବୋଲି ବାସ୍ତବରେ ଗର୍ବ ଅନୁଭବ କରୁଅଛି । ମୋର ଏ ଗର୍ବ ନିରର୍ଥକ ନୁହେ ; ପ୍ରତ୍ୟୁତ ସତ୍ୟାନୁପ୍ରାଣିତ ।" ପିତା ସୁଦ୍ଧା ପୁତ୍ରର ଏବମ୍ବିଧ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି କହିଲେ"ଗୋପାଳ-ପ୍ରତିଭ ଗୋପାଳ, ତୋପରି ଗୁଣଧର ସୁପୁତ୍ର ଏବଂ ବଧୂ-ମାତାଙ୍କ ପରି ଲକ୍ଷ୍ମୀକଳ୍ପା ସୁବଧୂ ପାଇ ମୁଁ ନିଜକୁ ଧନ୍ୟ ମଣିଅଛି । ଉଭୟେ ଦୀର୍ଘଜୀବୀ ହୋଇ ସଂସାରରେ ଅକ୍ଷୟ-କୀର୍ତ୍ତି ଉପାର୍ଜନ କର, ମୋର ଏହି ଆଶୀର୍ବାଦ ।"

ହେମନ୍ତର ସାମନ୍ତ ଗ୍ରାମରୁ କେତେଜଣ ନିଜର ମନୋ-ମତ ଚରିତ୍ରବାନ୍ ସହକାରୀ ବାଛି ନେଇ ସେମାନଙ୍କ ସାହା-ଯ୍ୟରେ ଗ୍ରାମର ସଂସ୍କାରରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଲେ । ବସନ୍ତ ଏବଂ ମହାମାରୀରେ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଗ୍ରାମର ଅନେକ ଲୋକ ମରନ୍ତି । ସେଥିର ପ୍ରଧାନ କାରଣ ପାନୀୟ ଜଳର ଅଭାବ । ସାମନ୍ତ-ଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ପ୍ରଥମେ ସେହି ଦିଗରେ ପଡ଼ିଲା । ତହିଁ ସେ ଗ୍ରାମବାସି ମାନଙ୍କୁ ଡକାଇ, ଗୋଟାଏ ସ୍ଥାନ ଦେଖାଇ ଦେଇ କହିଲେ, "ତୁମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରତ୍ୟହ ବିଲରୁ ଫେରିଲାବେଳେ ବୋଝେ ଲେଖାଏ ମାଟି ଏହିଠାରୁ ଖୋଳିନେଇ ଗ୍ରାମର ମଝି ଦାଣ୍ଡରେ ପକାଇବ । ମଝି ଦାଣ୍ଡଟା ଏପରି ଖାଲ ଯେ, ବର୍ଷା ହେଲେ କାଦୁଅରେ ଅତି କଦର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଯାଏ ।" ଗ୍ରାମବାସିଏ ସେହିପରି କରିବାରୁ ଅଳ୍ପଦିନମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ସୁପେୟ ଜଳର ପୁଷ୍କରିଣୀ ଖୋଳା ହୋଇଗଲା । ଅଧିକନ୍ତୁ ଯାହାଦେଖା, କୋଳିବିକା ଏକ ସଙ୍ଗରେ ହେଲାପରି ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟାଏ ପ୍ରଶସ୍ତ ସଡ଼କ ସୁଦ୍ଧା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଗଲା । ଅଥଚ ଗୋଟାଏ ପଇସା ସୁଦ୍ଧା ଖର୍ଚ୍ଚ ହେଲା ନାହିଁ କିମ୍ବା କାହାରିକୁ ପରିଶ୍ରମ ବାଧିଲା ନାହିଁ । ତହିଁପରେ ସାଆନ୍ତେ କହିଲେ, ଗାଡ଼ାଇବା ସମୟରେ ସମସ୍ତେ ପୁରୁଣା ପୋଖ-ରୀରୁ ମେଞ୍ଚାଏ ଲେଖାଏ ଦଳ ଏବଂ ପଙ୍କ ନେଇ ଆଡ଼ିରେ ପକାଇବ । ଏହି କୌଶଳରେ ମାସକ ମଧ୍ୟରେ ପୁରୁଣା ପୋଖରୀ ଦୁଇଟିର ସଂସ୍କାର ହୋଇଗଲା । ଶସ୍ୟ ଅମଳ ସମ-ୟରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୃହିଠାରୁ କିଛି ଶସ୍ୟ ଆଦାୟ କରି ସେହି ଶସ୍ୟ-ବିକ୍ରୟଲବ୍ଧ ଅର୍ଥରେ ଗୋଟାଏ ପାଣ୍ଠି କରାଗଲା । ଗ୍ରାମରେ ପଞ୍ଚାୟତ ବସାଇ ଦ୍ୱାରଫେରାଦି ବୁଝାଗଲା । ସ୍ଥଳ-ବିଶେଷରେ ଦୋଷିକୁ ସାମାନ୍ୟ ଅର୍ଥଦଣ୍ଡ ହୁଏ । ସେହି ଅର୍ଥ ପାଣ୍ଠିକୁ ଆହୁରି ପୁଷ୍ଟ କଲା । ପାଣ୍ଠିର ଅର୍ଥରେ ପାଠ-ଶାଳା, ଔଷଧାଳୟ, ପାନ୍ଥଶାଳା ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାପିତ ହେଲା । ଗ୍ରାମର ଉପକଣ୍ଠରେ ଗୋଟାଏ ସାପ୍ତାହିକ ହାଟ ବସିଲା । ତଦ୍ୱାରା ଗ୍ରାମବାସିଙ୍କର ବିକାକିଣାର ସୁବିଧା ହେଲା । ଏହିପରି ଯେଉଁ ଦିଗରେ ଯାହା ଅଭାବ ଦେଖାଗଲା,ତାହା ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ଦିଆଗଲା । ଏହିପରି କରିବା ଦ୍ୱାରା ଗ୍ରାମଟି ଗୋଟିଏ ସହର ତୁଲ୍ୟ ସର୍ବାଙ୍ଗସୁନ୍ଦର ହୋଇ ଉଠିଲା । ନାଗରିକ ଉପା-ଦାନର ଆଉ ଅଭାବ ରହିଲା ନାହିଁ । ଗ୍ରାମବାସିମାନେ ପର-ମୁଖାପେକ୍ଷୀ ନହୋଇ ସ୍ୱାବଲମ୍ବୀ ହୋଇଉଠିଲେ । କେହେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜଣ ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବକ ତାହାର ପାଳକର ଘରରେ ଜଗି ଗ୍ରାମକୁ ଘୋର ଖଣ୍ଡ ଉପଦ୍ରବରୁ ରକ୍ଷା କଲେ । ଲୋକଙ୍କର ସ୍ୱଭାବ ସ୍ୱପ୍ରୀତ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଗ୍ରାମଟି ଗୋଟିଏ ପରିବାର ତୁଲ୍ୟ ହୋଇ ରହିଲା । ଯେଉଁମାନେ ରାଜକୀୟ ସାହାଯ୍ୟ ବ୍ୟତୀତ ଗ୍ରାମର ଶ୍ରୀବୃଦ୍ଧି ଅସମ୍ଭବ ବୋଲି ଉଚ୍ଚ ନ୍ଦୋରରେ ଗଗନପବନ ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ କରନ୍ତି, ସେମାନେ ଶୀତଳପୁରର ଉନ୍ନତି ଦେଖି କିଛି ଶିକ୍ଷା କରିବେକ ?

ତୃତୀୟ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

ସୁନାଘାଇ ପର୍ବତର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଚୂଡ଼ା ବଡ଼ ଭୀଷଣ ଏବଂ ଦୁରାରୋହ । କେବଳ ଦୁରାରୋହ କାହିଁକି, ଅନାରୋହ କହିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବନାହିଁ । ଯେମନ୍ତ କି ଖଣ୍ଡେ ପ୍ରଶସ୍ତ ପୃଥୁଳ ପାଷାଣ କାଟିଦେଲା ପ୍ରାୟ ସରଳ ଭାବରେ ଠିଆ ହୋଇଅଛି । ତଳୁ ପ୍ରାୟ ୫୦ ହାତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୃକ୍ଷ-ଲତା-ଶୂନ୍ୟ । ଉପରେ ଗୋଟାଏ ଗୁମ୍ଫା ଅଛି । ତଳୁ ଗୁଣ୍ଡିଲେ ଗୋଟାଏ ବିରାଟବପୁ ଦୈତ୍ୟ ବିକଟମୁଖ ବ୍ୟାଦାନ କରି ଉଭା ହେଲାପ୍ରାୟ ଦେଖାଯାଏ । ଚୂଡ଼ା ଉପରେ ପ୍ରକାଣ୍ଡ-କାଣ୍ଡ ତରୁ, ଗହଳଲତା ଏବଂ ବିସ୍ତୃତକଦଳୀବନ ସେହି ମହାଦୈତ୍ୟମସ୍ତକସ୍ଥ ଅଯତ୍ନବିନ୍ୟସ୍ତ କେଶରାଶି ପରି ପ୍ରତୀୟମାନ ହୁଏ । କଦଳୀଗଛଗୁଡ଼ିକ କେହି ପୀତ,କେହି ଆପୀତ,ଏବଂ କେହି ବା ହରିତବର୍ଣ୍ଣର ଫଳଭାରରେ ଆନତ । ତଳୁ ତାହା ଦେଖି ମର୍କଟଯୂଥର ରସନା ଲାଳାସ୍ରାବିତ ହୁଏ । ତହୁଁ ସେମାନେ ଶତ ଅସମ୍ଭାଳ ଆଶାଭାର ହୃଦୟରେ ବର୍ହନ କରି ଅଧୀର ଆଗ୍ରହରେ ଉପରକୁ ଉଠିବାକୁ ପ୍ରାଣପଣରେ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି । ମାତ୍ର ସହସ୍ର ଚେଷ୍ଟାରେ ସୁଦ୍ଧା ପହଣ୍ଡେ ଅଗ୍ରସର ହୋଇପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଚୂଡ଼ାଟା ଏପରି ପିଚ୍ଛଳ ଯେ, ଗୋଡ଼ ଦେବାର ଉପାୟ ନାହିଁ । କପିକୁଳର ସହସ୍ର ଲମ୍ଫଝମ୍ଫ ବିଫଳ ହୁଏ । ଯେତେବେଳେ ସେମାନେ ଅକୃତକର୍ମା ହୋଇ ଅତୃପ୍ତ ବାସନାର ବ୍ୟର୍ଥଭାର ବହନକରି ଫେରିଯାଆନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ବୋଧହୁଏ ମନକୁ ଏହିପରି ପ୍ରବୋଧ ଦିଅନ୍ତି ଯେ,—"ଛି,କଦଳୀଫଳ-ଗୁଡ଼ାକ ବଡ଼ ବିସ୍ୱାଦୁ, ତାହା କୋଳାକରଞ୍ଜପତ୍ରଭୋଜୀ ଭଦ୍ରମର୍କଟମହାଜାତିର ଖାଦ୍ୟ ନୁହେ । ଇତର ଅସଭ୍ୟ ମାନବଜାତି ସକାଶ ବିଧାତା ତାହା ସୃଷ୍ଟି କରିଅଛନ୍ତି । ବାନରଜାତି ବରଂ ଅନାହାରରେ ମରିବ, ମାତ୍ର ଏରୂପ ନିକୃଷ୍ଟ ପଦାର୍ଥ ଉଦରସ୍ଥ କରି ଉଦରକୁ ଅପବିତ୍ର କରିବା ତାହାର ଧର୍ମ ନୁହେ । ଘୃଣ୍ୟ ତୁଚ୍ଛ କଦଳୀଫଳରେ କିଞ୍ଚା ଲାଉକଖାରୁର ମାଧୁରୀ ଅଛି, ନା ରସଗନ୍ଧ ଅଛି ? ଆମ୍ଭେ-ମାନେ ସ୍ୱୟଂ ଭଗବାନ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ବାହନ, ସୁତରାଂ କଦଳୀ ଖାଇ ଜାତି ହରାଇଲେ ସେ କି ଆଉ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ପୂର୍ବପରି ସ୍ନେହ କରିବେ ? ବରଂ ଜାତିଭ୍ରଷ୍ଟ ହେତୁ କୁମ୍ଭୀପାକ ତୀର୍ଥକୁ ପଠାଇବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବେ । ଇଃ, କଦଳୀଫଳଗୁଡ଼ାକ ପୁଣି କି ଦୁର୍ଗନ୍ଧ, ତାହା ପେଟଭିତରକୁ ଗଲେ ଜନ୍ମକାଳର ମାତୃସ୍ତନ୍ୟ ସୁଦ୍ଧା ଉଦ୍ଗୀରିତ ହୋଇ-ପଡ଼ିବ । ମୂର୍ଖ ନିର୍ବୋଧ ମାନବଗୁଡ଼ାକ କିପରି ତାକୁ ଖାଆନ୍ତି ! ହଁ, ନଖାଇବେ ବା କାହିଁକି, ସେମାନେ ତ ଆଉ ଉପାଦେୟ-ଖାଦ୍ୟ-ପ୍ରିୟ ବାନରଜାତି ପରି ସୁକୁମାର ନୁହନ୍ତି, ବିଶ୍ୱବିଶ୍ରୁତ ବାନରଜାତିପରି ଯେଉଁମାନେ ସୁନ୍ଦର ହୋଇପାରନ୍ତି ନାହିଁ, କିମ୍ବା ବୁଦ୍ଧିମାନ ହୋଇପାରନ୍ତି ନାହିଁ, ବିଶ୍ୱବିଶ୍ରୁତ ବାନରଜାତିପରି ଯାହାର ମସ୍ତିଷ୍କ ବା ପ୍ରତିଭା ନାହିଁ, ସେ କି ଗୋଟାଏ ଜାତିରେ ଲେଖା ! ମାନବଜାତି ସୃଷ୍ଟି କରିବା ବିଧାତାର ଗୋଟାଏ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଭୁଲ କିମ୍ବା ବିଦ୍ରୂପାତ୍ମକ ଖିଆଲ ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ନହେ ।"

ଗଛମାନଙ୍କର ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଚେର ଦ୍ୱାରା ପାଷାଣଚୂଡ଼ା ଅନେ-କଧା ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯାଇଅଛି । ଗଛମାନଙ୍କୁ ସ୍ଥାନ ଦେବାରୁ ତାହାର ଏହି ଫଳଲାଭ ହୋଇଅଛି । ବୋଧହୁଏ ପ୍ରଥମ ଜନ୍ମ ସମୟରେ ଗଛ କହିଥିବ,—"ଭାଇ ପାଷାଣ, ସମସ୍ତେ କାଳର ଅଧୀନ । ତାହାର ଧ୍ୱଂସନିପୁଣ ଅମଙ୍ଗଳ ହସ୍ତ ସମୟରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସଂସାରରୁ ପୋଛିଦେବ, ଏହା ଧ୍ରୁବ ସତ୍ୟ । ତୁ ମୋତେ ନିଜ ବକ୍ଷରେ ଟିକିଏ ସ୍ଥାନ ଦେଲେ ମୁଁ ତୋତେ କଠୋର ବଜ୍ର ବନ୍ଧନରେ ଏପରି ବାନ୍ଧି ରଖିବି ଯେ, କାଳର କି ସାଧ ଯେ ତୋତେ ସ୍ପର୍ଶ କରି-ପାରିବ । ଅଧିକନ୍ତୁ ମୁଁ ତୋର ଶୀର୍ଷଦେଶରେ ଛତା-ରୂପରେ ରହି ଖରବର୍ଷା ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରକୃତିର ଉଗ୍ର ଉପଦ୍ରବରୁ ଅନନ୍ତ କାଳଯାଏଁ ତୋତେ ରକ୍ଷା କରିବି ।" ପାଷାଣ ଗଛର ଏହି ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ବୁଝି ନ ପାରି ମହା ଉପକାରୀ ଜ୍ଞାନରେ ତାହାକୁ ସ୍ଥାନ ଦେଲା । ସେହି ଅପରିଣାମଦର୍ଶିତାର କୁଫଳ ଏବେ ତାକୁ ଭୁଞ୍ଜିବାକୁ ହେଉଅଛି । ଅବିଶ୍ୱାସୀ ଗଛ ତାହାର ହୃଦୟର ଶୋଣିତ ଶୋଷଣପୂର୍ବକ ତାହାକୁ ଏବେ ଶୋଷଣ କରିବାକୁ ବସିଅଛି । ଖଳଲୋକ ଏହିପରି ମଧୁର କଥାରେ ଚିତ୍ତହରଣ କରି ସରଳ ଲୋକକୁ ନଷ୍ଟ କରେ । ଶେଷରେ ନିଜେ ସୁଦ୍ଧା ନଷ୍ଟ ହୁଏ । ତାହା ପ୍ରତା-ରଣାର ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ପୁରସ୍କାର । ଧର୍ମ ପାଖରେ କାହାର

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରତାରଣା ଚଳିପାରେ ନାହିଁ, ଧର୍ମ ସମଦର୍ଶୀ ଏବଂ ଦୋଷିର ଦଣ୍ଡଦାତା ।

ଚୂଡ଼ାର ଉପରସ୍ଥ ଅରଣ୍ୟ, ବୃକ୍ଷମାନଙ୍କର କାରାଗାର ସ୍ୱରୂପ । ତନ୍ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତ ବୃକ୍ଷର ଉପରିପଦ ଗ୍ରେରଖଣ୍ଡ ପରି ନିବିଡ଼ ଲତାବନ୍ଧନରେ ଆବଦ୍ଧ । ସେ ବନ୍ଧନ ପ୍ରଥମରେ ବଡ଼ ସୁଖସ୍ପର୍ଶ ଏବଂ ମଧୁର ଥିଲା,କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଜ୍ୱାଳାପ୍ରଦ । ସେଥିରେ ବୃକ୍ଷର ପ୍ରାଣ ଓଷ୍ଠାଗତ । କେବଳ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପତ୍ର ଲତାସନ୍ଧିରୁ ବାହାରକରି ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଅତି କଷ୍ଟରେ ନିଃଶ୍ୱାସ ମାତ୍ର ନିଆ ହେ ମଧୁସୂଦନ ଡାକୁଅଛି । ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଫୁଲ ଫୁଟି ବନ ଆଲୋକିତ କରି ବସିଅଛି । ଫୁଲସମୂହ ଭାବମଗ୍ନ ହୋଇ ମୁଗ୍ଧପ୍ରାଣରେ ପକ୍ଷୀସଙ୍ଗୀତ ଶ୍ରବଣ କରୁଅଛନ୍ତି । ବେଳେ ବେଳେ ଭ୍ରମର ଏବଂ ପ୍ରଜାପତି ଆସି ଗୋପନରେ ଫୁଲକାନରେ କଅଣ କହିଯାଉଅଛନ୍ତି । ତାହା ଶୁଣି ଫୁଲ ସ୍ରୋତମଧ୍ୟସ୍ଥ ପାଣିବେତ ପରି ଭୟରେ କମ୍ପି ଉଠୁଅଛି । ସେଠାରେ ଗୋଟାଏ ଗୁମ୍ଫା ଥିବାର ପୂର୍ବରୁ ଉକ୍ତ ହୋଇଅଛି । ତାକୁ ଦେଖିଲେ ଅତୀତର ବ୍ୟଥା ଆସି ହୃଦୟରେ ଆଘାତ କରେ । ପୂର୍ବେ ଗିରିଗୁହାମାନ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ସମ୍ପଦର ଆଳୟ ଥିଲା । ତାହା ଭାରତୀୟ ଶାସ୍ତ୍ରପୁରାଣର ଆଦି ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ବା ଅନୁଡ଼ିଶାଳ । ତିକାଳଜ୍ଞ ମୁନିଋଷିମାନେ ତାହାର ଶାନ୍ତିମୟ କ୍ରୋଡ଼ରେ ବସି ଭବିଷ୍ୟତ୍ ବଂଶଧରମାନଙ୍କ ହିତସକାଶ ବହୁ ଚିନ୍ତା କଳ୍ପନା କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ସେହି କଳ୍ପନାରୁ ଅସଂଖ୍ୟ ମଣିମୁକ୍ତା ଝରି ପଡ଼ୁଥିଲା । ସେହି ରତ୍ନରାଜି ଏକା ଭାରତ କାହିଁକି, ବର୍ତ୍ତମାନ ସମଗ୍ର ଜଗତର ମହାର୍ଘ ସମ୍ବଳ ହୋଇଅଛି । ହାୟ, ଏବେ ସେ ଗୌରବକାଳ ବହୁଦୂରରେ ରହିଅଛି । ଆଉ ସେ ମୁନିଋଷି ନାହାନ୍ତି, କି ଗୁମ୍ଫାର ସେ ପବିତ୍ରତା ନାହିଁ । ତିଲୋକପାବନୀ ଗଙ୍ଗା ଚର୍ମନାସାରେ ପରିଣତ ହୋଇଅଛି । ଅମୃତ-ହାଣ୍ଡିରେ ଅନିଷ୍ଟ-ରକ୍ଷାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଅଛି । ହାୟ, ଦୁରନ୍ତ କାଳର କି ଅଦ୍ଭୁତ କ୍ଷମତା ! ଯାହା ଧର୍ମର କ୍ଷେତ୍ର ଥିଲା, ତାହା ପାପର ବିଳାସ-ଭୂମିରେ ପରିଣତ ହୋଇଅଛି । ଦେବନିବାସ ସ୍ୱର୍ଗ ଘୋର ନରକଠାରୁ ବଳିଅଛି । କେତେକ ବର୍ଷ ପୂର୍ବରେ ଏହି ଗୁମ୍ଫାରେ ଯେଉଁ ପୈଶାଚିକ ତାଣ୍ଡବଲୀଳା ସଂଘଟିତ ହୋଇଥିଲା, ତାହା ଶୁଣିଲେ ମନୁଷ୍ୟକଥା ତେଣେ ଥାଉ, ଦେବତାଙ୍କର ସୁଦ୍ଧା ଧୈର୍ଯ୍ୟଭଙ୍ଗ ହେବ । ଗୁମ୍ଫାକୁ ଉଠିବାର ଉପାୟ ନାହିଁ ବୋଲି ପୂର୍ବରୁ କୁହାଯାଇଅଛି । ପର୍ବତଚୂଡ଼ାର ପାଦଦେଶରୁ ଗୋଟାଏ ସ୍ଥୂଳ ଲତା ଯାଇ ଗୁମ୍ଫାମୁଖସ୍ଥ ଗୋଟାଏ ହରଡ଼ାଗଛରେ ମାଡ଼ିଅଛି । ତାହାକୁ ଧରି କେହି ଅତି ସାହସିକ ବହୁକଷ୍ଟରେ ଗୁମ୍ଫାକୁ ଯାଇପାରେ । ସାହସିକତା ଅବଶ୍ୟ ଭଲ, ମାତ୍ର ଅତି ସାହସିକତା ସେଥିର ଠିକ୍ ବିପରୀତ । ଲବଣ ପଦାର୍ଥର ସ୍ୱାଦୁ ବଢ଼ାଏ, ମାତ୍ର ସେଥିର ଆଧିକ୍ୟ ବାଞ୍ଛନୀୟ ନୁହେ । ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ପଦାର୍ଥ ତିକ୍ତ ଏବଂ ଅଖାଦ୍ୟ ହୋଇଯାଏ । ସେହି ଲତାଟା ଅଜଗରସର୍ପ ଗୁମ୍ଫାରୁ ବାହାର ତଳକୁ ଆସିଲା ପ୍ରାୟ ଦେଖାଯାଏ ।

କେତେକ ବର୍ଷ ପୂର୍ବରେ ସେହି ଗୁମ୍ଫାରେ ଜଣେ କାପାଳିକ ବାସ କରୁଥିଲା । ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଲତା ତାହାର ଆରୋହଣୀ ଏବଂ ଅବରୋହଣୀର କାର୍ଯ୍ୟ କରେ । କାପାଳିକମାନେ ଧର୍ମନାମରେ ଯେଉଁ ବିଭତ୍ସ ଜଘନ୍ୟ ଅପଧର୍ମର କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି, ତାହା କାହାର ଅବିଦିତ ନୁହେ । ଲୋକଟା ଦେଖିବାକୁ ଖଣ୍ଡେ ସଚଳ ଅନ୍ଧକାର ପ୍ରାୟ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ । ସେ ମନୁଷ୍ୟ କି ଦୈତ୍ୟର ବଂଶଧର, ସହସା ସହଜ ଦୃଷ୍ଟିରେ ତାହା ବାରନ୍ତିଏ ନାହିଁ । ମୁହଁଟା ବଡ଼ କଦାକାର, ଗଣ୍ଡର ବସନ୍ତ ଚିହ୍ନରେ ତାହା ଖଣ୍ଡେ ଲୁହାର ଜାଲିଚଟ୍ଟିପରି ଦିଶେ । ବିରଳ ଶ୍ମଶ୍ରୁଜାଲ ସେ ଭୟଙ୍କର ମୁଖକୁ ଅଧିକ ଭୟଙ୍କର କରିଅଛି । କପାଳରେ ରକ୍ତ-ଚନ୍ଦନର ତିଳକୀ ଚିତା । ଗୋଡ଼ଯୋଡ଼ାକ ରସବାଟରେ କେନ୍ଦୁକାଷ୍ଠର ଉପମା ଧାରଣ କରିଅଛି । ଆଉ ଅଧିକ ରୂପବର୍ଣ୍ଣନାର ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ । ସ୍ଥୂଳଦୀର୍ଘମୂର୍ତ୍ତି ଶରୀରର ଅମାନୁଷୀ ବଳର ପରିଚୟ ଦେଉଅଛି । ବଳରେ, ଛଳରେ ବା କଳରେ, କୌଶଳରେ ମନୁଷ୍ୟ ଧରିଆଣି ଇଷ୍ଟଦେବୀଙ୍କ ନିକଟରେ ନରବଳିପ୍ରଦାନ ତାହାର ସ୍ୱାଭାବିକ ଧର୍ମ । ବାସ୍ତବରେ ଏହା ସ୍ୱାଭାବିକ କି ଅସ୍ୱାଭାବିକ, ସେଥିର ବିଚାର ଧର୍ମତତ୍ତ୍ୱବିତ୍‌ମାନେ କରିବେ,ମାତ୍ର ଲେଖକ ମତରେ ଏହା ଘୋର ବ୍ୟଭିଚାର ଏବଂ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତଶୂନ୍ୟ ମହାପାପ । ଏହିପରି ଧର୍ମଭେକଧାରୀ ମହାପାତକୀମାନଙ୍କ ସକାଶ ମୁକ୍ତିର ସିଂହଦ୍ୱାର ଚିରଅର୍ଗଳବଦ୍ଧ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହର ଅବକାଶ ନାହିଁ । ମନୁଷ୍ୟପ୍ରାଣ ଧରି ମନୁଷ୍ୟପ୍ରାଣକୁ ଯେ ନିର୍ବିକାରଚିତ୍ତରେ ହରଣ କରେ, ଧର୍ମଦେବ ତାହାର ମୁଖାବଲୋକନ ସୁଦ୍ଧା ଭ୍ରମରେ ବା ସ୍ୱପ୍ନରେ ହେଲେ କରନ୍ତିନାହିଁ । ହତ୍ୟା କୌଣସି କାଳରେ ଧର୍ମନାମରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ଦେବତାଙ୍କ ନିକଟରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ନରବଳି, ଏହା ଅତି ନିର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତିକ (୧) ଲୋମହର୍ଷୀ ବ୍ୟାପାର । ଯେଉଁ ଦେବତା ମାନବର ପ୍ରାଣଦାତା ଏବଂ ରକ୍ଷାକର୍ତ୍ତା, ସେହି ଦେବତା କି ମାନବଖାଦକ, ଏହା ବିଷମ ସମସ୍ୟା ନୁହେ କି ? ଯେଉଁ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଏପରି ଆଦେଶ ଥାଏ, ତାହାକୁ କଦାପି ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ବୋଲାଯାଇ ନ ପାରେ । ସେପରି ଅଶାସ୍ତ୍ରକୁ ଚଣ୍ଡାଳ ହସ୍ତରେ ପୋଡ଼ିଦେବା ଉଚିତ ।

କ୍ରମଶଃ
ଶ୍ରୀ ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି ।

(ପୂର୍ବପ୍ରକାଶିତ ଉତ୍ତରୁ)

ଦ ।— ମହାଯାତ୍ରା ଅମିତ୍ରାକ୍ଷର ଛନ୍ଦରେ ରଚିତ । ରାଧାନାଥଙ୍କ ପୂର୍ବରୁ ଏ ଛନ୍ଦ ଉତ୍କଳରେ ପ୍ରଚଳିତ ନଥିଲା । ଉତ୍କଳ-କାବ୍ୟ-କ୍ଷେତ୍ରରେ ରାଧାନାଥ ଏହାର ପ୍ରଥମ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଏବଂ 'ମହାଯାତ୍ରା' ଏହି ଛନ୍ଦର ପ୍ରଥମ ଉତ୍କଳୀୟ କାବ୍ୟ । ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟରେ ଅମିତ୍ରାକ୍ଷର ଛନ୍ଦର ବହୁଳ ବ୍ୟବହାର ଥିଲେ ହେଁ, ସଂସ୍କୃତ ଛନ୍ଦ ନିୟମ ଗୁରୁ-ଲଘୁ-ସ୍ୱର-ସାପେକ୍ଷ ହୋଇଥିବାରୁ ଏବଂ ଦେଶୀୟ ଭାଷା ଏପରି ନିୟମ ପାଳନ କରିବା ନିମିତ୍ତ ଅସମର୍ଥ ହୋଇଥିବାରୁ ଦେଶୀୟ କବିମାନେ ଅମିତ୍ରଛନ୍ଦକୁ ବର୍ଜନ କରି ମିତ୍ରାକ୍ଷର ଛନ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରି ଆସୁଅଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ବଙ୍ଗଦେଶର ମହାକବି ମାଇକେଲ ମଧୁସୂଦନ ଦତ୍ତ ନିଜ ଭାଷାର ସ୍ୱଭାବ ରକ୍ଷା କରି, ହ୍ରସ୍ୱ-ଦୀର୍ଘ-ନିୟମ ନ ରଖି, ଇଂରାଜ କବି-ମାନଙ୍କ ଅନୁକରଣରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶାକ୍ଷରୀ ଅମିତ୍ର ଛନ୍ଦର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରିଥିଲେ ଏବଂ ସ୍ୱୀୟ କାବ୍ୟମାନଙ୍କରେ ଏହି ଛନ୍ଦର ବ୍ୟବହାରରେ କୃତିତ୍ୱ ଦେଖାଇଅଛନ୍ତି । ତାହାଙ୍କ ପଦାଙ୍କ ତଥା ଇଂରାଜ କବିମାନଙ୍କ ଆଦର୍ଶ ଅନୁସରଣ କରି ରାଧାନାଥ ଉତ୍କଳ ଭାଷାରେ ଏହି ଛନ୍ଦ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କଲେ ଏବଂ ମହା-ଯାତ୍ରାରେ ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତା ସହିତ ଏହା ବ୍ୟବହାର କରି ସ୍ୱୀୟ କୃତିତ୍ୱ ଦେଖାଇଅଛନ୍ତି । ତାହାଙ୍କ ସମୟରୁ ଏହା ଉତ୍କଳୀୟ କବିମାନଙ୍କର ଆଦରର ବସ୍ତୁ ହୋଇ ଆସୁଅଛି । ମଧୁସୂଦନ ବଙ୍ଗଦେଶରେ ସ୍ୱନାମଧନ୍ୟ ଅମିତ୍ରଛନ୍ଦର କବି ହେଲେହେଁ ତାହାଙ୍କ କାବ୍ୟମାନଙ୍କର କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ଅସ୍ଥାନ-ଯତିପାତ-ଦୋଷ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ, ମାତ୍ର ରାଧାନାଥଙ୍କ ଛନ୍ଦୋଜ୍ଞ ଲେଖନୀ ତାହା ସମ୍ୟକ୍‌ରୂପେ ପରିହାର କରିଅଛି ।

କେହି କେହି ମନେ କରିପାରନ୍ତି ଯେ, ଅମିତ୍ରାକ୍ଷର ଛନ୍ଦରେ ହ୍ରସ୍ୱଦୀର୍ଘ-ନିୟମ-ରକ୍ଷା ବା ଯତିପାତର କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନିୟମ ନଥିବାରୁ ଏଭଳି ଛନ୍ଦ କେବଳ ଆମ୍ଭମାନ-ଙ୍କର ଆଦରଣୀୟ । ମାନବ-ପ୍ରକୃତି ଏକାଦିକ୍ରମେ ବହୁକାଳ-ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଶୃଙ୍ଖଳାର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ରହିବାର ବଡ଼ ବିରୋଧୀ । ଫଳତଃ ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଆବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିବା ଆମ୍ଭ-ମାନଙ୍କର ଅସହନୀୟ ହୋଇଉଠେ ଏବଂ ମନୋବୃତ୍ତି

(୧) ଅଲୌକିକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରୁତିକ୍ଲାନ୍ତିବିନୋଦନାର୍ଥ ଅପର ଏକ ଉପଯୁକ୍ତ ପଦ୍ଧତି ଅବଲମ୍ବନରେ ସ୍ୱତଃ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୁଏ । ଏହି କାରଣରୁ ଆର୍ଯ୍ୟ ଋଷିମାନେ ଛନ୍ଦପରିବର୍ତ୍ତନ ଏବଂ "ସର୍ଗଭଙ୍ଗ"ର ବିଧାନ କରିଅଛନ୍ତି । ସୂକ୍ଷ୍ମ ଦୃଷ୍ଟିରେ ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା କଲେ ଜଣାଯିବ, ଯତିପାତର ସମସ୍ତ ନିୟମ ଅମିତ୍ରଛନ୍ଦରେ ରକ୍ଷିତ ହୋଇଅଛି । କେଉଁ ପଂକ୍ତିରେ ଷଷ୍ଠ ଏବଂ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ, କାହିଁବା ଅଷ୍ଟମ ଓ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ, କେଉଁଠାରେ ଚତୁର୍ଥ, ଦଶମ ଏବଂ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଅକ୍ଷରରେ, କେଉଁଠାରେ ବା ତୃତୀୟ, ଅଷ୍ଟମ ଏବଂ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଅକ୍ଷରରେ,—ଏହିରୂପେ ବିଭିନ୍ନ ପଙ୍କ୍ତିରେ ବିଭିନ୍ନ ଯତିର ଉପକ୍ରମକରି କବି ସର୍ଗବ୍ୟାପୀ ସ୍ୱରପାତର ଐକ୍ୟରୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ନବ-ନବ-ବିଷୟାନ୍ୱେଷୀ ମନକୁ ଶାନ୍ତି ପ୍ରଦାନ କରିଅଛନ୍ତି, ଏବଂ ଯତିପାତର ବିଭିନ୍ନ ଭଙ୍ଗ ବା ସନ୍ଧିବିସନ୍ଧି ମଧ୍ୟ ଦେଇ ନବ ନବ ପଂକ୍ତିରେ ନବ ନବ ଯତିପାତ କରି ନବ ନବ ଭାବରାଜ୍ୟକୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଚିତ୍ତ ଆକର୍ଷଣ କରିଅଛନ୍ତି । ଯେପରି ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରାକୃତିକ-ଚିତ୍ର-ସମ୍ବଳିତ ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା ସୁଦୀର୍ଘ ସରଳରୈଖିକ ମାର୍ଗ ଭ୍ରମଣସମୟରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ ହୁଏ ନାହିଁ, ବରଞ୍ଚ ନିଜର ଦୀର୍ଘତା ଏବଂ ଅସୀମତା ନେତ୍ରସମକ୍ଷରେ ଉପସ୍ଥିତ କରି ବିରକ୍ତି ଉତ୍ପାଦନ କରାଏ, ସେହିପରି ନବ-ନବ-ଭାବ-ସମ୍ବଳିତ ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା ଏକ ବୃତ୍ତ ବା ଏକ ରାଗରେ ରଚିତ ଛନ୍ଦମାନ ସୁଦୀର୍ଘ ଏକଶ୍ରୁତ ହେତୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଧୈର୍ଯ୍ୟଲୋପ କରାଏ । ମାତ୍ର ବିବିଧ "ମୋଡ଼"ଯୁକ୍ତ ବକ୍ରମାର୍ଗ ଯେପରି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିକ୍‌ପରିବର୍ତ୍ତନ ବା 'ମୋଡ଼ ମୁଣ୍ଡ'ରେ ନବ ନବ ଦୃଶ୍ୟକୁ ଦୃଷ୍ଟିପଥାରୂଢ଼ କରାଇ ଭ୍ରମଣକୁ ଆନନ୍ଦଦାୟକ କରାଏ, ସେହିପରି ବିଭିନ୍ନ-ଯତିପାତ-ସମନ୍ୱିତ ଅମିତ୍ରଛନ୍ଦ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଂକ୍ତିର ନବ ନବ ଯତି ପରିବର୍ତ୍ତନରେ ନବ ନବ ଭାବ ସହିତ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମନକୁ ପରିଚିତ କରାଇଦିଏ, ଏବଂ ଐକ୍ୟଜନିତ ବିରକ୍ତିର ଉପଶମ କରି ଚିତ୍ତକୁ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଏବଂ ଭାବାନ୍ୱେଷୀ କରାଏ । ଏହି କାରଣରୁ ଅମିତ୍ରଛନ୍ଦର ଆଦର ଏବଂ ଅମିତ୍ର-ଛନ୍ଦ-ରଚିତ କାବ୍ୟମାନଙ୍କର ଆଦର ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ବୃଦ୍ଧିପ୍ରାପ୍ତ ହେଉଅଛି ।

ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଅମିତ୍ରାକ୍ଷର ଛନ୍ଦରେ ରଚନା କରିବାକୁ ଗଲେ କବିଙ୍କୁ ବୃତ୍ତର ବା ରାଗର ଅଧୀନ ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ପଡ଼େନାହିଁ । ମିତ୍ରାକ୍ଷର ଛନ୍ଦରେ ଅଧିକାଂଶ ସ୍ଥଳରେ ଏକ ପଦର ସମାପ୍ତିରେ କବିଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ; କାରଣ ପଦ ମଧ୍ୟରେ ପୂର୍ଣ୍ଣଚ୍ଛେଦ ବା ଦ୍ୱିତୀୟଚ୍ଛେଦ ଇତ୍ୟାଦି ପତିତ ହେଲେ, ହୁଏତ ଯତିଭଙ୍ଗ କରିବାକୁ ହେବ, ନଚେତ୍ ଛେଦଟି ବିଧିବତ୍ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୋଇପାରିବନାହିଁ । ପୁନଶ୍ଚ ରଚନାର ନିର୍ଦ୍ଦୋଷତା ଏବଂ ଯତିପାତର ଅବ୍ୟତିକ୍ରମ ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ ଦେଉ ଦେଉ କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ ଭାବାଚ୍ଛ୍ୱାସ ହ୍ରାସ ପାଇଯିବାର ସମ୍ଭାବନା ଥାଏ । ମାତ୍ର ଅମିତ୍ରାକ୍ଷରରେ ଏପରି କାରଣ ନ ଥିବାରୁ ତାହା ବିଶେଷ ବିଶେଷ ଭାବ ଏବଂ ରସର ପ୍ରକାଶ ନିମିତ୍ତ ଅଧିକ ଉପଯୋଗୀ । ରାଧାନାଥ ତାହାଙ୍କ ମହାଗୀତିକା ନିମନ୍ତେ ଶୁଭ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଏହି ଛନ୍ଦଟି ନିର୍ବାଚନ କରିଅଛନ୍ତି ।

ରାଧାନାଥଙ୍କ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କବିତା ତୁଳନାରେ ମହାଯାତ୍ରାର ଭାଷା ଅପେକ୍ଷାକୃତ କଠିନ । ବିଷୟ ଏବଂ ବର୍ଣ୍ଣନାମାନଙ୍କର ଗୁରୁତ୍ୱ ହେତୁରୁ କବିଙ୍କୁ ଉଚ୍ଚସ୍ତରର ଭାଷାର ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଅଛି । ତଥାପି ସେ ସ୍ଥାନାନୁସାରେ ସରଳ ଭାଷାର ବ୍ୟବହାର ମଧ୍ୟ କରିବାକୁ ଭୁଲିନାହାନ୍ତି । ମାତ୍ର ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ଉତ୍ଥାନପତନ, ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ କ୍ଷତ୍ରିୟମାନଙ୍କର ଅବନତି, ସୈନ୍ୟସମାଗମ, ଯୁଦ୍ଧ—ଏ ସମସ୍ତର ବର୍ଣ୍ଣନା ହୃଦୟଗ୍ରହଣୀୟ ହେବା ନିମିତ୍ତ ଓଜସ୍ୱିନୀ ଭାଷା ଆବଶ୍ୟକ କରିଅଛି; ସରଳ ଭାଷାରେ ରଚିତ ହୋଇଥିଲେ,ସେ ସମସ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନାର ଚମତ୍କାରିତାହାନି ବ୍ୟତୀତ ବୃଦ୍ଧିଲାଭ କରି ନଥାନ୍ତା । ଆଧୁନିକ ଯୁବକମଣ୍ଡଳୀ ପୂର୍ଣ୍ଣଚ୍ଛେଦପ୍ରଭୃତି ମାତ୍ରାମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେବାରେ ସାବଧାନ ହେଉନଥିବାରୁ, ତାହା ସେମାନଙ୍କୁ ଦୁର୍ବୋଧ ବୋଲି ପ୍ରତୀୟମାନ ହୁଏ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଏହା ଆକ୍ଷେପର ବିଷୟ ଯେ, ମହାଯାତ୍ରାରେ ମାତ୍ରାଯୋଗ (Punctuation) ସୁଷ୍ଠୁରୂପେ ନିଷ୍ପାଦିତ ହୋଇନାହିଁ । କେଉଁଠାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣଚ୍ଛେଦଠାରେ କମା ବା ପ୍ରଥମଚ୍ଛେଦ, ଦ୍ୱିତୀୟଚ୍ଛେଦ ସ୍ଥଳେ ପ୍ରଥମଚ୍ଛେଦ, ଏହିରୂପେ ମାତ୍ରାଯୋଗର ବ୍ୟତିକ୍ରମ ଘଟି କାବ୍ୟକୁ ଅଧିକତର ଦୁଷ୍ପାଠ୍ୟ ଏବଂ ଦୁର୍ବୋଧ କରିଦେଇଅଛି । ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସର୍ଗରେ ଏହି ଦୋଷ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ଯଦି କୌଣସି ପ୍ରକାଶକ ସେଗୁଡ଼ିକ ସଂଶୋଧନ କରିବାରେ ଯତ୍ନବାନ୍ ହୁଅନ୍ତେ, ତେବେ ଉଚ୍ଚତର ବହୁ ଉପକାର ସାଧିତ ହୁଅନ୍ତା ।

ପୌରାଣିକତା— ମହାଯାତ୍ରାର ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ପୌରାଣିକ ବୃତ୍ତାନ୍ତମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାହୋଇଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ନିମ୍ନରେ ଦୁଇଟି ଗୋଟିଏ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦିଆଗଲା ।

(୧) "ଉଲୁପୀ ନାଗେନ୍ଦ୍ର-କେମା ଜନ୍ମ-ସୁତା-ସ୍ରୋତେ
ଝାମ୍ପିଣ ପଶିଲେ ତହିଁ ଅତଳ ପାତାଳେ,

Digitized by srujanika@gmail.com

(୨) ବାହୁଡ଼ିଲେ ପତିଶୋକେ ବିଧୁରା ସୁନ୍ଦରୀ
ଚିତାଙ୍ଗଦା ମଣିପୁରେ ନିଜ ଦଳବଳେ,
(୩) ଗମ୍ଭୀରସ୍ୱରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଗମ୍ଭୀରପୁରଶିରେ ॥

ଏହିପରି ଅନେକ ଉଦାହରଣରେ ମହାଯାତ୍ରାର କଳେ-ବର ବ୍ୟାପ୍ତ । ତଥାପି କବିଙ୍କର ସୁସଂଯତ ବ୍ୟବହାର-କୁଶଳତା ହେତୁରୁ ମହାଯାତ୍ରା ପୌରାଣିକ ବୃତ୍ତାନ୍ତନିର୍ଦ୍ଦେଶର ବାହୁଲ୍ୟଦୋଷରୁ ମୁକ୍ତ । ଏବଂବିଧ ପୌରାଣିକତା କବିଙ୍କ ବହୁଶାସ୍ତ୍ରଦର୍ଶିତାର ପରିଚାୟକ, କାବ୍ୟର ଗୌରବବିଧାୟକ, ଏବଂ ପାଠକମାନଙ୍କର ଜ୍ଞାନପରିସର ବିସ୍ତାର ନିମିତ୍ତ ଏକ ପ୍ରଧାନ ଉପାୟ ।

କବିଙ୍କ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥତୁଲ୍ୟ ମହାଯାତ୍ରାରେ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ସାଧାରଣ ପ୍ରଚଳିତ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ବ୍ୟବହାର ଦେଖାଯାଏ । 'ରାଇ' 'ହେରି' 'ନବର' 'ମେଲାଣି', 'ବିସୋରି', 'ଉଡ଼ାଳେ', "ଉଠିଲେ," "ଫିଙ୍ଗିଲେ", 'ଖଟଣି', 'ବାଛୁ', 'ଠୁଳ', "ଠାବେ ଠାବେ", "ଭଳି", "ଲାଗି", "ଘାଣ୍ଟିଆ", "ବିଡ଼ା", "ଖନା" ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦ ତାହାର ଉଦାହରଣ । ଅଧିକାଂଶ ସ୍ଥଳରେ ଏହି ଶବ୍ଦ-ମାନଙ୍କର ସୁସମାବେଶ ହୋଇଅଛି । ମାତ୍ର କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏହିଭଳି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦ ପ୍ରକ୍ଷିପ୍ତ ହୋଇଥିବାରୁ ଗୁରୁଗ୍ରନ୍ଥାଳଦୋଷ ଘଟିଅଛି, ମାତ୍ର ତେତେ କ୍ଷତିକର ବୋଧହୁଏ ନାହିଁ । ଉକ୍ତ ସାଧାରଣ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ଜନ୍ମୋତ୍ପତ୍ତି ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବା ଆନନ୍ଦଜନକ । କେତେକ ସଂସ୍କୃତରୁ ଅପଭ୍ରଷ୍ଟ, କେତେକ ହିନ୍ଦି, ମରହଟ୍ଟି, ଆରବି, ପାର୍ସି ପ୍ରଭୃତି ବିଭିନ୍ନ ଭାଷାରୁ ଆଗତ ଏବଂ କେତେକ ଦେଶଜ । ଏଗୁଡ଼ିକ ଭାଷାର ପ୍ରାଣ-ସ୍ୱରୂପ ଏବଂ ଏହିମାନଙ୍କର ଇତିହାସ ଅନୁସନ୍ଧାନ କଲେ, ଭାଷାର ଇତିହାସ ସ୍ଥିର କରିବା ନିମିତ୍ତ ଅନେକ ଉପାଦାନ ସଂଗୃହୀତ ହେବ ।

ସର୍ଗମାନଙ୍କର ବିଶେଷ ସମାଲୋଚନା ।

ପ୍ରଥମସର୍ଗ ।

କାବ୍ୟାରମ୍ଭରେ ନମସ୍କ୍ରିୟାବିଧାନ ବିଷୟପୂର୍ବରୁ କୁହାଯାଇଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ କ୍ଷେତ୍ରରେ କବି କେଉଁ ଦେବ-ତାଙ୍କର ଆରାଧନା କରିବେ ? ଯେଉଁ ଦେବତା କବିଙ୍କର ଶରୀରାଧ, କବିଙ୍କର ଗାନ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଯାହାଙ୍କର ଅମିୟ ବାଣୀ ପ୍ରତିଧ୍ୱନିତ, ଏବଂ କବି ଯାହାଙ୍କର ବରପୁତ୍ରରୂପେ ଜଗତ୍ ନିକଟରେ ପରିଚିତ, କବିମାତା ସେହି ବାଣୀଙ୍କର ଆରାଧନା ସ୍ୱୀୟ ମହାକାବ୍ୟର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟରୂପେ ରାଧାନାଥ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କଲେ । ଦେବଭୂମି ଭାରତଭୂମିରେ ନାନାଦେଶରେ ନାନାରୂପରେ ଭଗବତୀ ବାଗ୍‌ଦେବୀ ପୂଜିତ ହୋଇ ଆସୁଅଛନ୍ତି । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଉତ୍କଳଖଣ୍ଡ ତାହାଙ୍କୁ ଶାରଳାରୂପେ ଆବହମାନକାଳରୁ ପୂଜା କରୁଅଛି । ସେହି ଶାରଳାଦେବୀଙ୍କ କୃପାକଟାକ୍ଷପାତରେ ନିରକ୍ଷର ଶୂଦ୍ର ଶାରଳାଦାସ ଆଜି ହୋମର, ବ୍ୟାସ, ବାଲ୍ମୀକିଙ୍କ ତୁଲ୍ୟ ଉତ୍କଳର ଆଦିକବିରୂପେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ, ଏବଂ ଅଦ୍ୟାପି ସେହି ଦେବୀଙ୍କ ଅଲୌକିକ ମହିମା ସାଧାରଣ ପୂଜାବାଲ୍ମମାନଙ୍କ କଣ୍ଠରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ସଭ୍ୟମଣ୍ଡଳୀଙ୍କୁ ଚମତ୍କୃତ କରୁ-ଅଛି । ମହାଯାତ୍ରାରୂପ ମହାକାବ୍ୟର ମହାପ୍ରସ୍ଥାନରେ ମାତୃଭୂମିର ଚିରପ୍ରସିଦ୍ଧା ସେହି ଭଗବତୀ ଶାରଳାଦେବୀଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ କବି ଆଉ କାହାର ଆରାଧନା କରିଥାଆନ୍ତେ ?

ଶାରଳାଦେବୀଙ୍କ ମନ୍ଦିର କଟକଜିଲ୍ଲାନ୍ତର୍ଗତ ଝଙ୍କଡ଼ ଗ୍ରାମରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଝଙ୍କଡ଼ ଅତି ପୁରାକାଳରୁ "ସିଂହ ଶାରଳା"ଙ୍କ ପୀଠସ୍ଥାନରୂପେ ବିଖ୍ୟାତ । ନବ୍ୟସଭ୍ୟତାର ପ୍ରଚାରପୂର୍ବରୁ ଝଙ୍କଡ଼ ବହୁଦୂରସ୍ଥିତ ବିଦ୍ୟାର୍ଥୀ-ଦଳରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉଥିଲା । ମାତ୍ର ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ ସଭ୍ୟତାର ବୃଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦେବଦେବୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ବିଶ୍ୱାସ, ଶ୍ରଦ୍ଧା, ଓ ଆସ୍ଥା କମିଯିବାରୁ ଝଙ୍କଡ଼ ଆଉ ପୂର୍ବପରି ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରି ପାରୁନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ତଥାପି ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶାରଳାଙ୍କ ଖ୍ୟାତି ଏବଂ ପୂଜା ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରହିଅଛି ।

ବାଗ୍‌ଦେବୀଙ୍କର ଆବାହନରେ କବି ଇଂରାଜ ଏବଂ ବଙ୍ଗୀୟ କବିମାନଙ୍କର ପନ୍ଥା ଅନୁସରଣ କରିଥିବାର ଅନୁମିତ ହୁଏ । ଏ ସ୍ଥଳରେ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟ-ପ୍ରଚଳିତ ନମସ୍କାର ଏବଂ ବାଞ୍ଛିତସିଦ୍ଧି-ପ୍ରାର୍ଥନା-ପଦ୍ଧତି ନାହିଁ । ନାମ-ଗ୍ରହଣ ମାତ୍ରେ ନମସ୍କାର, ଏବଂ ବସ୍ତୁନିର୍ଦ୍ଦେଶରୂପ ବାଞ୍ଛିତ ପ୍ରାର୍ଥନା ଦୁଇ ଏକ ପଂକ୍ତିରେ ସୂଚନାକରି କବି କଥାବସ୍ତୁର (Subject-matter of the poem) ପ୍ରସ୍ତାବରେ ଯତ୍ନବାନ୍ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ପ୍ରାଚୀନ କବିମାନଙ୍କ ସୁଦୀର୍ଘ ଦେବଗୁଣଗାନ ଏବଂ ପ୍ରାର୍ଥନା ଅପେକ୍ଷା ଏବଂବିଧ ଉପକ୍ରମ ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ଅଧିକ ଚିତ୍ତାକର୍ଷୀ । ଇଂରାଜ ଏବଂ ବଙ୍ଗୀୟ କବିମାନଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଏତାଦୃଶ ଉପକ୍ରମ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ମିଲ୍‌ଟନ୍ ତାହାଙ୍କ ପ୍ରଧାନ କାବ୍ୟ ପାରାଡାଇଜ୍ ଲଷ୍ଟ୍‌ର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ କହିଅଛନ୍ତି :—

Digitized by srujanika@gmail.com

Of man's first disobedience and the fruit "of that forbidden tree whose mortal taste, Etc. Etc."Sing, Heaventy muse.'

ବଙ୍ଗ କବି ମାଇକେଲ୍ ମଧୁସୂଦନ ଏବଂ ହେମଚନ୍ଦ୍ର ମଧ୍ୟ ସେହିପରି କହିଅଛନ୍ତି :—

"ସମ୍ମୁଖ ସମରେ ପଡ଼ି ବୀରଚୂଡ଼ାମଣି
"ବୀରବାହୁ ଚଳି ଯବେ ଗେଲା ଯମପୁରେ
"ଅକାଳେ, କହ, ହେ ଦେବୀ, ଅମୃତଭାଷିଣୀ,
"କୋନ୍ ବୀରବରେ ବରି ସେନାପତି-ପଦେ
"ପାଠାଇଲା ରଣେ ପୁନଃ ରକ୍ଷକୁଳନିଧି
"ରାଘବାରି ? କି କୌଶଳେ, ରାକ୍ଷସ-ଭରସା
"ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ ମେଘନାଦେ—ଅଜେୟ ଜଗତେ—
"ଉର୍ମ୍ମିଳାବଳ୍ଲଭ ଶାଣି, ଇନ୍ଦ୍ର ନିଃଶଙ୍କିଲା ?"
ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି—(ମେଘନାଦ-ବଧ ।)

"କହ, ମାତଃ, ଶ୍ୱେତଭୁଜେ, ସ୍ୱପ୍ନମୁନିନ୍ଦିନୀ,
"କି ହଇଲ ଅତଃପର ବୈଜୟନ୍ତଧାମେ ?
"ଶିବେର କୋଧାଗ୍ନିଶିଖା, ବ୍ୟାପି ବ୍ୟୋମଦେଶେ
"ଗ୍ରାସିତ କରିଲା ଯବେ ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟମଣ୍ଡଳ
"କି କରିଲା ବୃତ୍ରାସୁର, କି ଭାବିଲା ଚିତ୍ତେ
"ଶୁନିଲା ସେ ଭୟଙ୍କର ପ୍ରଳୟ ବିଷାଣ ?
* * * *
"କି କରିଲା ଦେବଗଣ ଦାନବେ ଦଣ୍ଡିତେ ?"
(ବୃତ୍ରସଂହାର—୨ୟ ଭାଗ)

ଏବଂବିଧ ଉପମାରେ ପ୍ରାର୍ଥନା ଏବଂ ବସ୍ତୁନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଉଭୟ ଦ୍ରୁତତର ସାଧିତ ହୁଏ ।

ମହାଭାରତର ମହାପ୍ରାସ୍ଥାନିକ ପର୍ବକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ମହାଯାତ୍ରା ଲିଖିତ ହୋଇଥିଲେହେଁ କବି ମହାଭାରତକୁ ଦୃଷ୍ଟିରୂପେ ଅନୁସରଣ ନ କରି ନିଜର ଆବଶ୍ୟକତାମତେ ତାହା ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିଅଛନ୍ତି । ବ୍ୟାସଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନାନୁସାରେ ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ଯଦୁବଂଶୀୟ ଏବଂ ମହାପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ସ୍ୱର୍ଗପ୍ରୟାଣ-ବାର୍ତ୍ତା ଯେବେ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତ ମତେ ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ସପ୍ତମାସକାଳ ଦ୍ୱାରକାରେ ଅତିବାହିତ କରି, ଅବଶେଷରେ ହତଶ୍ରୀ ଏବଂ ହତତେଜସ୍କ ହୋଇ ଚିନ୍ତାକୁଳ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ସେହି ଦାରୁଣ ସଂବାଦ ନିବେଦନ କଲେ । ମାତ୍ର ରାଧାନାଥ "ଧନ୍ୟାସ୍ତେ ଯେ ନ ପଶ୍ୟନ୍ତି ଦେଶଭଙ୍ଗଂ କୁଳକ୍ଷୟମ୍", ଏହି ମତ ଅବଲମ୍ବନ କରି ନିଜର ନାୟକମାନଙ୍କୁ ପରମବନ୍ଧୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ବଂଶକ୍ଷୟ ଏବଂ ରାଜ୍ୟ ନାଶର ଭୀଷଣ ଦୃଶ୍ୟ ଦର୍ଶାଇନାହାନ୍ତି । ପୁନଶ୍ଚ ଏହି ଦୁଃସମ୍ବାଦ ଅର୍ଜ୍ଜୁନଙ୍କ ମୁଖରେ ପ୍ରକାଶ କରାଇଥିଲେ, ପ୍ରସଙ୍ଗକ୍ରମରେ ସମୁଦାୟ ଯଦୁବଂଶ-ଧ୍ୱଂସର ବିସ୍ତୃତ ବିବରଣ ଅର୍ଜ୍ଜୁନଙ୍କ ମୁଖରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଆନ୍ତା, ଏବଂ ପ୍ରଧାନ ବିଷୟରେ ଅବଲମ୍ବରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରିବା ନିମିତ୍ତ କବି ସୁଯୋଗ ପାଇ ନ ଥାନ୍ତେ ।

ପରମବନ୍ଧୁ ଏବଂ ଜୀବନର ଚରାରାଧ୍ୟ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ବିରହରେ ସାଧୁଜନମାନଙ୍କର ଯେପରି ବୈରାଗ୍ୟ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥାଏ, ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ହୃଦୟରେ ସେହି ଭାବ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥିଲା । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ବିୟୋଗରେ ତାଙ୍କର ସଂସାରପ୍ରତି ସମସ୍ତ ମମତା ତିରୋହିତ ହେଲା । ସମସ୍ତ ବିଷୟଭୋଗ ତାହାଙ୍କୁ ଅସାରବତ୍ ପ୍ରତୀୟମାନ ହେଲା । ମୃତ୍ୟୁହିଁ ମନୁଷ୍ୟର ଏକମାତ୍ର ପରିଣାମ, ଏବଂ ମନୁଷ୍ୟ ସର୍ବଦା ତାହାର ଅଧୀନ,-ଏହି ଭାବ ତାହାଙ୍କ ହୃଦୟକୁ ଆଲୋଡ଼ିତ କଲା । । କବି ଏଠାରେ ତାହାଙ୍କ ମୁଖରେ ମରଣର ଯେଉଁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି-ଅଛନ୍ତି, ତାହା ମହାଭାରତର ଶ୍ରୀୟାବଲମ୍ବନରେ ରଚିତ ହୋଇଥିଲେହେଁ ଇଂରାଜ କବିମାନଙ୍କ ଭାବାବଳୀଦ୍ୱାରା ପରିପୁଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି । "Dust thou art, to dust returnest," ଏହି ଉକ୍ତି "ମାଟିର ଏ ଦେହ ନଷ୍ଟ ନିଶ୍ଚିତ ମାଟିରେ"—ଏହି ପଂକ୍ତିରେ ସୁଗ୍ରୁରୂପେ ରକ୍ଷିତ ହୋଇଅଛି । ଏଠାରେ ମୃତ୍ୟୁର ଯେଉଁ ଚିତ୍ରଟି ଅଙ୍କିତ ହୋଇଅଛି, ସେଥିରେ ଶେଲଙ୍କ କବିତାର ଛାୟା ପଡ଼ିଥିବାର ଜଣାଯାଏ । ଶେଲ୍ କହିଅଛନ୍ତି :—

"Death is here and death is there,
Death is busy everywhere,
All around, within, beneath,
Above is death and we are death,
Death has set his mark and seal
On all we are and all we feel,
On all we know and all we fear,"

ଅର୍ଥାତ୍" ଦୂର, ନିକଟ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ଥଳରେ ମୃତ୍ୟୁର କାର୍ଯ୍ୟ ଚାଲିଅଛି, ଭିତର, ବାହାର, ଅଧଃ, ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ସର୍ବତ୍ର ମୃତ୍ୟୁ ବିଦ୍ୟମାନ । ଆମ୍ଭେମାନେ ହିଁ ମୃତ୍ୟୁ ॥ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଜୀବନରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଅନୁଭବରେ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଜ୍ଞାନରେ, ଆମ୍ଭ-ମାନଙ୍କ ଭସ୍ମବସ୍ତୁରେ, ସର୍ବତ୍ର ମୃତ୍ୟୁର ମୁଦ୍ରା ଅଙ୍କିତ ରହିଅଛି ।"

ଅନନ୍ତର ଯୁଧିଷ୍ଠିର ରାଜ୍ୟ ତ୍ୟାଗକରି ବନଗମନନିମନ୍ତେ ପ୍ରସ୍ତାବ କରିବାରେ ଭୀମ, ଅର୍ଜୁନ, ନକୁଳ, ସହଦେବ ଏବଂ ଦ୍ରୌପଦୀ ତାହାଙ୍କ ସହିତ ଗମନ କରିବାକୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ । ବଙ୍କ ଦୟାଶୀଳ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ସେମାନଙ୍କର ଏହି ମହତ୍ପ୍ରସ୍ତାବ ନିବାରଣ କରିନଥିଲେ । ଯେଉଁମାନଙ୍କ ସହିତ ଆବାଲ୍ୟରୁ ପ୍ରାସାଦରେ, କୁଟୀରରେ, ରାଜଧାନୀରେ, ଅରଣ୍ୟାନୀରେ, ଶାନ୍ତିରେ, ବିଗ୍ରହରେ,—ସବୁସ୍ଥଳରେ ସବୁକାଳରେ ସେ ଚିରସଙ୍ଗୀ, ଯେଉଁମାନଙ୍କ ସୁଖଦୁଃଖ, ହାନିଲାଭ ସହିତ ତାହାଙ୍କ ଜୀବନର ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୁହୂର୍ତ୍ତଟି ଗ୍ରଥିତ, ଯେଉଁମାନଙ୍କ ସହବାସ ନିମିତ୍ତ ସେ ସ୍ୱର୍ଗରେ ସୁଦ୍ଧା ନରକବାସ ସ୍ୱୀକାର କରିଥିଲେ, ସେହି ସ୍ନେହମୟ ପ୍ରାଣର ଭ୍ରାତୃବୃନ୍ଦଙ୍କୁ ଏବଂ ପତିପ୍ରାଣା ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କୁ ଏହି ଶେଷଜୀବନରେ ସେ କିପରି ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କରିପାରନ୍ତେ କି ? ଏହି ସ୍ଥଳରେ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ଉକ୍ତିଟି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭାବପୂର୍ଣ୍ଣ ଏବଂ ମର୍ମ୍ମସ୍ପର୍ଶୀ ହୋଇଅଛି । ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ମୁଖରେ କବି ସଂସାର ସହିତ ଦୁଃଖିର ଯେପରି ସମ୍ବନ୍ଧ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଅଛନ୍ତି, ତାହା ସ୍ୱୀୟ ଅନୁଭବ-ପ୍ରସୂତ ପ୍ରାୟ ଅନୁମିତ ହୁଏ । ଯେଉଁ ସର୍ମ୍ମଦନିମିତ୍ତ ମନୁଷ୍ୟ ଚିର-ଲାଳାୟିତ, ଚିରବ୍ୟାକୁଳ, ତାହା ଯେ କଦାପି କାଳେ ସୁଖାବହ ନୁହେ, ବିରହ ଉଦ୍ବେଗ, ଗ୍ଲାନ୍ତି, ଚିନ୍ତା, ଅସ-ନ୍ତୋଷ ପ୍ରଭୃତି ନାନାବିଧ ମନସ୍ତାପର କାରଣ, ତାହା କବି ଉପଯୁକ୍ତ ପାତ୍ରମୁଖରେ ଉପଯୁକ୍ତ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ପ୍ରତିପାଦିତ କରିଅଛନ୍ତି । ସ୍ତ୍ରୀ ଯେ ସ୍ୱାମିର ଧର୍ମ୍ମତଃ ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗିନୀ, ସ୍ୱାମିର ସୁଖଦୁଃଖ ସର୍ବାବସ୍ଥାର ଅର୍ଦ୍ଧାଂଶଭୋଗିନୀ, ନଗର, କାନ୍ତାର, ପ୍ରାସାଦ, କୁଟୀର,—ସର୍ବତ୍ର ସ୍ୱାମିର ସହଗାମିନୀ, ତାହା ମଧ୍ୟ ଉତ୍ତମରୂପେ ବିବୃତ ହୋଇଅଛି ।

ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ସଦୃଶ ମହାତ୍ମାମାନେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ତୁଲ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତାବମାତ୍ରରେ ସନ୍ତୋଷ ଲାଭ କରନ୍ତିନାହିଁ । ସେମାନେ ଯାହା ଶ୍ରେୟ ମନେ କରନ୍ତି, ତାହା କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ ନ କରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେମାନଙ୍କ ମନରେ ଶାନ୍ତି ନ ଥାଏ । ଏଣୁ ବାନପ୍ରସ୍ଥ-ପ୍ରସ୍ତାବର ଅବ୍ୟବହିତ ପରେ ଶିଶୁ ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କ ମୌବରାଜ୍ୟାଭିଷେକର ଆୟୋଜନ ହେଲା । ବୃଦ୍ଧା ସୁଭଦ୍ରା ଏବଂ ପାତ୍ର, ମନ୍ତ୍ରୀ, ସେନାପତି ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ ଆହ୍ୱାନ କରି ରାଜା ସେମାନଙ୍କଠାରେ ଅପ୍ରାପ୍ତବୟସ୍କ ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କ ରକ୍ଷଣା-ବେକ୍ଷଣଭାର ନ୍ୟସ୍ତ କଲେ । ଏ ସ୍ଥଳରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ଉକ୍ତିଟି ବଡ଼ ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ । ଏହିଠାରୁ ବାନପ୍ରସ୍ଥାନ ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରଥମ-ସର୍ଗର ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କବି ପଦେପଦେ ମୂଳଗ୍ରନ୍ଥକୁ ଅନୁସରଣ କରିଅଛନ୍ତି । କେବଳ ଯଦୁବଂଶୀୟ ବଭ୍ରୁଙ୍କ ପରିଚୟ କାବ୍ୟର ଅନାବଶ୍ୟକ ବୋଲି ଉପେକ୍ଷିତ ହୋଇ-ଅଛି ।

ଭାଗବତକାର ମହାଭାରତର ବର୍ଣ୍ଣନାକୁ ପରିବର୍ତ୍ତିତ କରି ଅଦ୍ଭୁତଭାବରେ ମହାପ୍ରସ୍ଥାନ-ବୃତ୍ତାନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନ କରିଅଛନ୍ତି । ତାହାଙ୍କ କଥାନୁସାରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ପ୍ରଭୃତି ପାଣ୍ଡବମାନେ କେହି କାହାରକୁ ଅପେକ୍ଷା ନ କରି ନିଜ ନିଜର ପନ୍ଥା ଅବଲମ୍ବନ କଲେ । ମାତ୍ର ସେପରି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଥିଲେ ଭ୍ରାତୃସ୍ନେହ ଓ ସହାନୁଭୂତିର ଅଭାବ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇ-ଥାନ୍ତା, ଏବଂ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ନିରପେକ୍ଷଦର୍ଶନ (ଯାହାକି ମହାଭାରତର ଲୁପ୍ତାଂଶରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଥିଲା)-ବୃତ୍ତାନ୍ତର ଅବସର ନ ଥାନ୍ତା । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ବିଷୟସୃଷ୍ଟି ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଅସ୍ୱା-ଭାବିକ ହୋଇଥାନ୍ତା ।

ବୈରାଗ୍ୟ ଓ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନର ଉଦୟ ହେଲେ ସଂସାରର ମମତା-ବନ୍ଧନ କିପରି ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ ହୋଇଯାଏ, ତାହା ଏହି ସର୍ଗରେ ଉତ୍ତମରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଯେତେବେଳେ ସେହି ଐଶୀପ୍ରେରଣା ହୃଦୟରେ ଜାଗରିତ ହୁଏ, ଦୁର୍ବଳ ମାନବହୃଦୟରେ ତେତେବେଳେ ଅମିତ ବଳ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ । ପୂର୍ବେ ଯାହା ଅସାଧ୍ୟ ବୋଲି ପ୍ରତୀୟମାନ ହେଉଥିଲା, ତାହା ତେତେବେଳେ ସୁସାଧ୍ୟ ହୋଇଉଠେ । ଦୁର୍ବଳ ସବଳ ହୁଏ । ଯୁଧିଷ୍ଠିର ସଂସାର-ମାୟା-ବନ୍ଧନ ଏବଂ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ମମତାପାଶ ଏହି କାରଣରୁ ଅନାୟାସରେ ଛେଦନ କରି ପାରିଥିଲେ ।

ସର୍ଗଟି ଆଦ୍ୟପ୍ରାନ୍ତ ଶାନ୍ତିରସାତ୍ମକ,—ଏହା କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ ମାତ୍ର ।

ଏହି ସର୍ଗର ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଐତିହାସିକ-ବ୍ୟତିକ୍ରମ-ଜନିତ ଦୋଷ (anachronism) ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । 'ତାଲକ'ର ବ୍ୟବହାର ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ସମୟରେ ଭାରତ-ବର୍ଷରେ ପ୍ରଚଳିତ ନ ଥିଲା ; କାରଣ ମେଗାସ୍ଥିନିସ୍ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କ ସମୟରେ ଭାରତ ଭ୍ରମଣକରି ଲେଖିଅଛନ୍ତି ଯେ, ସେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାରତୀୟମାନେ ତାଲକର ବ୍ୟବହାର ଜାଣି ନ ଥିଲେ । ଏଣୁ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ମୁଖରେ "ତାଲକ-କଳିତ-ଗୃହେ ପଶେ ଅନାୟାସେ,"—ଏ ଉକ୍ତିଟି ସମ୍ଭବପର ନୁହେ, ଏଣୁ ଶୋଭନୀୟ ନୁହେ ।

କ୍ରମଶଃ—

ଜଗଦାନନ୍ଦ ମହାନ୍ତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥା ଓ ତାହାର ପ୍ରତିକାର ।

(କ)

ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ୧୯୦୪ ଅବ୍ଦରେ ହ୍ୟୁମ୍ ସାହେବ କହିଥିଲେ, "As for yourselves, stop foolish quarrels and depressing rivalries, substitute close and loyal cooperation, and reasoned and constant action, give freely your time, your money and your hearts. Speak little and do much।" ସେ ବନ୍ଧୁଦିନର କଥା । ଇତିମଧ୍ୟରେ ଦେଶର ବକ୍ଷଉପରେ କେତେ ଝଡ଼ତୋଫାନର ଘାତ-ପ୍ରତିଘାତ ହୋଇ ଯାଇଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏପରିଭାବରେ କଥା କହିଲେ କେତେକଙ୍କ ମତରେ ଦେଶଦ୍ରୋହୀ ହେବାକୁ ପଡ଼େ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସବୁ ଦୋଷ ସରକାରଙ୍କର, ଅଲେଇ ବଲେଇ ସବୁ ତାଙ୍କର ଭ୍ରୂକୁଟି ମୁଣ୍ଡରେ ଅଜାଡ଼ିଦେଇ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଷୟପାଇଁ ତାଙ୍କର ଉପରେ ଦୋଷ-ମୁଣି ଝାଡ଼ି-ଦେବା ଗୋଟେ ଗତରେ ପଡ଼ିଗଲାଣି । ଦେଶର ଯାହା କିଛି ଦରକାର, ସବୁ ସରକାର କରିବେ—ଆମର ହାତଗୋଡ଼ ଯେପରି କିଛି ନ ଲାଗେ । ଯେଉଁମାନେ ଏକ ସମୟରେ ଏକ ସ୍ୱରରେ ସ୍ୱାଧୀନତା, ଆତ୍ମନିର୍ଭରଶୀଳତା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏତେ ବଡ଼ ବଡ଼ କଥାଗୁଡ଼ାକ କହି ସଂସାରକୁ ଚମକେଇ ଦିଅନ୍ତି, ସେହିମାନେ ସେହି ସ୍ୱରରେ ସେଇ ସମୟରେ ଦଳ ଜାତିବାଚାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ବିନିମୟପ୍ରଣାଳୀର Exchange ସ୍ଥିରୀକରଣ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସମୁଦାୟ ଭାର ସରକାରଙ୍କ ଉପରେ ଲଦିଦେଇ ବେଶ ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ଶୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି । ପ୍ରମସନ ଯେ ଏପରି ଆଉ କେତେଦିନ ଚଳିବ, ତାର କୌଣସି ସ୍ଥିରତା ନାହିଁ—ଭାବରାଜ୍ୟର ମଧୁର ନିଶା ନ ଛୁଟିଯାଏ ଯେ ଛୁଡ଼ିବ, ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବିଶ୍ୱାସ ।

ତେବେ ଉପାୟ କିଛି ଏଥିପରି ବିଭିନ୍ନ ମତ ଥିଲେ ହେଁ, ଦେଶର ବର୍ତ୍ତମାନ ଦୁରବସ୍ଥା ସମ୍ବନ୍ଧରେ କୌଣସି ମତଭେଦ ନାହିଁ ବୋଲି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଧାରଣା । ଦେଶର ଏଇ କଙ୍କାଳସର୍ବସ୍ୱ କାଙ୍ଗାଳମାନଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ ନିମନ୍ତେ ଦେଶରେ ନାନାପ୍ରକାର ହୋହା ଅନେକ ଦିନ ହେଲା ଶୁଭୁଛି । ୧୯୦୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଦେଶମାନ୍ୟ ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ଗୋଖେଲ କହିଥିଲେ, "ସର ଉଇଲିୟାମ୍ ହଣ୍ଟର ବୋଲି ଜଣେ ସାହେବଙ୍କ ମତରେ ଗୁରୁକୋଟି ଲୋକ ବକତେ ଖାଇ ବଞ୍ଚନ୍ତି । ସର ଗୁର୍ଲସ୍ ଇଲିଅଟ୍ ବୋଲି ଆଉ ଜଣଙ୍କର ଧାରଣା ଯେ, ସାତକୋଟି ଲୋକ ସାରାବର୍ଷରେ ଥରେ ହେଲେ ମୁଠେ ପେଟ ପୂରାଇ ଖାଇବା କଣ, ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ଏଇ ଅନୁସାରେ ଦେଖିଲେ, ଭାରତୀୟମାନଙ୍କର ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ବାସ୍ତବିକ୍ ଅତି ଭୀଷଣ । ଶହେ ବର୍ଷର ଅଖଣ୍ଡ ରାଜତ୍ୱପରେ ଦେଶର ଯଦି ଏଇ ଅବସ୍ଥା ହୁଏ, ତାହେଲେ ଭାରତ-ଅଧିକାର ଭାରତୀୟମାନଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ ନିମନ୍ତେ ବୋଲି କହିବାର ତୁମର [ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କର] କୌଣସି ଅଧିକାର ନାହିଁ ।" ଦେଶର ସେତେବେଳେ ଯେ ଦୁରବସ୍ଥା ଥିଲା, ତାର ବିଶେଷ କୌଣସି ପରିବର୍ତ୍ତନ ବର୍ତ୍ତମାନ ହୋଇଅଛି ବୋଲି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ମନେ ହୁଏନା । ମଫସଲରେ ଥରେ ଲୋକଙ୍କ ସହିତ ଘରୋଇଭାବରେ ମିଳାମିଶି ବୁଲିଆସିଲେ, ଏହାର ଯାଥାର୍ଥ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ବେଶ ଉପଲବ୍ଧି କରିବାକୁ ମିଳେ । ଗୋଖେଲଙ୍କ ସମୟରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନେକ ଅତୀତ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ଦେଶରେ ଶିକ୍ଷିତଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଅନେକ ବଢ଼ିଛି । ଅନେକ କଳକାରଖାନା ବସିଗଲାଣି । ଲୋକେ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ବଡ଼ ବଡ଼ କାମ ପାଇଲେଣି । ଶାସନ-ସଂସ୍ଥାରର ହାଓସ୍ୱାରେ କେତେ ରାଜନୀତିଜ୍ଞ ବଉଳିଗଲେଣି । କିନ୍ତୁ ଏସବୁ ସତ୍ତ୍ୱେ ମଫସଲର ସେ ରାମା ଚଷା, ପଥୁଆ ଧୋବାର ଯେ ଅବସ୍ଥା ଥିଲା, ସେଇଆ ରହିଛି । ୧୯୦୫ଠାରୁ ୧୯୨୦ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ୟୋନ୍ୟ ପାଞ୍ଚଯାଞ୍ଚଟା ଦୁର୍ଭିକ୍ଷରେ ଦେଶର ଅର୍ଥନୀତି ଶୁଖିଯିବା ଉପରେ । ଏ ସବୁର କାରଣ କଣ ? କେତେକ କହିବେ, ଇଂରେଜ ସରକାର । ସରକାରଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଅଭିଯୋଗଗୁଡ଼ିକ ସାଧାରଣତଃ ଶୁଣାଯାଏ । ସେଗୁଡ଼ିକ ନିରପେକ୍ଷଭାବରେ ପରୀକ୍ଷା କରି ଦେଖିବା ଉଚିତ ନୁହେ କି ?

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରଥମରେ, East India company ଯେତେବେଳେ ଭାରତବର୍ଷକୁ ଆସନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ଭାରତର ଅବସ୍ଥା ଅତି ସଚ୍ଛଳ, ବୈଦେଶିକ ବାଣିଜ୍ୟ, ଆମଦାନି-ରପ୍ତାନିରୁ ଦେଶର କୋଠଭଣ୍ଡାରକୁ ଅନେକ ଧନକଉଡ଼ି ଆସୁଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଇଂରେଜମାନେ ଆସି ତାର ସେ ଆଧିପତ୍ୟ ନାନା କୌଶଳରେ ରଦ କରିଦେଲେ । ସେ କୌଶଳ-ଗୁଡ଼ିକୁ ଦୁଇଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭାଗ କରାଯାଇପାରେ [୧] ଆତ୍ମ-ରକ୍ଷା [୨] ବୈଦେଶିକ ଅତ୍ୟାଚାର ।

ଏବେ କେତେଦିନ ହେଲା ଶୁଣାଯାଏ, ପ୍ରଥମରେ ମସଲିନ ପ୍ରଭୃତି ସୂକ୍ଷ୍ମବସ୍ତ୍ର ଭାରତରୁ ବିଲାତକୁ ରପ୍ତାନି ହେଉଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ ବିଲାତରେ ନୂଆ ସିଲେଇ-କଳ, ସୂତା-କଳ ପ୍ରଭୃତି ବସିଲା, ବିଲାତ ସରକାର ଦେଖିଲେ, ଭାରତର ଜିନିସ ଆମଦାନି ହେଲେ ବିଲାତୀ ବ୍ୟବସାୟ-ଗୁଡ଼ିକ ମୁଣ୍ଡ ଟେକିପାରିବେନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ସେମାନେ ଭାରତରୁ ଆମଦାନି ହେଉଥିବା ଜିନିସ ଉପରେ ଗୋଟେ ଖଜଣା ବସାଇଲେ । ଏ ଲଦନ ସହି ନପାରି ଭାରତର ରପ୍ତାନି ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ଡୁବିଗଲା । ଅବଶ୍ୟ ଏପରି ଅପବାଦ ବିରୁଦ୍ଧରେ ହାମିଲ୍‌ଟନ ପ୍ରଭୃତି ଅର୍ଥବିଦ୍ ଅଧ୍ୟାପକ-ମାନେ ତୀବ୍ର ପ୍ରତିବାଦ କରିଚନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଜାଣୁଁ, ସେତେବେଳର ବିଲାତ ସରକାର ଖାଲି ଭାରତ ଉପରେ ନୁହେ, ଆମେରିକା ଉପରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି କର ବସାଇଥିଲେ । ଦ୍ୱିତୀୟରେ ଭାରତୀୟ କାରିଗର-ମାନଙ୍କ ଉପରେ ନାନାପ୍ରକାର ଦୁର୍ବ୍ୟବହାର । ସ୍ୱଦେଶୀ ଆନ୍ଦୋଳନବେଳେ ଏପରି ଅନେକ କଥା ଅତୀତର ସେ ଅନ୍ଧକାରମୟ ଗର୍ଭରୁ ଆଲୁଅକୁ ଆସିଥିବାର ଶୁଣାଯାଏ; କିନ୍ତୁ ସେ ସବୁ ଅତି ନିଷ୍ଠୁର, ଏବଂ ବିଶ୍ୱାସର ଅଯୋଗ୍ୟ । ମୋଟ ଉପରେ କମ୍ପାନିର କର୍ତ୍ତାମାନେ ଭାରତୀୟ ବ୍ୟବ-ସାୟକୁ ବନ୍ଦ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଯେ ତୁମୁଳ ଆୟୋଜନ କରି-ଥିଲେ, ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ସର୍ ଦିନସା ଓ୍ୱାଗ୍ ୧୯୧୬ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ କହିଥିଲେ, "All this was altered by the Protectionists of the E. I. C. with the nett result that profitable industries specialby that of Calicoes were killed inch by inch." ଉଦାହରଣସ୍ୱରୂପ ସେ ଦେଖେଇଚନ୍ତି, "Take for instance, the excise duty on Indian manufactured goods, which has been inposed since 1815 by reason of the one-sided and interested fiscal policy imposed on the govt at home by Lancashire monufacturers." ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ମତ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବୁଁ । ତାହା Indian Industrial Commissionଙ୍କର । ସେ ରିପୋର୍ଟରେ ଲେଖିଚନ୍ତି, "Whether these products were raw or manufactured, was not a matter of vital importance to the success of its trading operations which was not seriously affected by the exclusion at one time of Indian silk and cotton goods, *brought about by the jealousy of British manufacturers.*" କିନ୍ତୁ ସେସବୁ ଅତୀତର କଥା । ସେତେବେଳେ ଭାରତ ଓ ଇଂଲଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ବନ୍ଧ ଅନ୍ୟରୂପ ଥିଲା । E. I. C. ଥିଲେ ବ୍ୟବସାୟୀ । ନିଜ ଦେଶର ବାଣିଜ୍ୟ ଯେପରି ଚଳିବ, ତାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିବା ତାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ କାର୍ଯ୍ୟ । ବିଶେ-ଷତଃ ସେତେବେଳେ କଳକାରଖାନାର ଆରମ୍ଭ ଯୁଗ । ବିଲାତରେ କଳରେ ଅନେକ ଜିନିସ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଥିଲା । ସେସବୁ ବିକିବା ଉପରେ ସେମାନଙ୍କର ଜୀବନ ନିର୍ଭର କରୁଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସେତେବେଳେ ସବୁ ଦେଶର ଆବିଷ୍କାର ହୋଇ ନ ଥିଲା । ଖରିଦଦାର କମ । ସୁତରାଂ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତା ତୀବ୍ରତର ଥିଲା । ଜୀବନଉପରେ ପଡ଼ିଲେ ମନୁଷ୍ୟ ସବୁ କରିପାରେ । ବିଶେଷତଃ ଇଂଲଣ୍ଡ ଶୀତପ୍ରଧାନ ଦେଶ । ତା'ର କଳକାରଖାନାଗୁଡ଼ିକୁ ଆହାର ଯୋଗାଇବାପାଇଁ ସେଠାରେ କୌଣସି ଶସ୍ୟ (Raw material) ବିଶେଷ ଜନ୍ମେନାହିଁ । ଭାରତର ଜମି ଉର୍ବର, ବହୁ-ଶସ୍ୟ-ଶାଳୀ, ସୁତରାଂ ଭାରତକୁ କେବଳ ଆହାର ଯୋଗାଇବାକୁ ରଖିଲେ ନିଜ ବ୍ୟବସାୟର ଉନ୍ନତି ହେବ, ଏପରି ଗୋଟେ ଧାରଣା ଯେ ସେମାନଙ୍କ ମନକୁ ସେତେବେଳେ ଆସି ନଥିଲା, ତା ଲୁହାଯାଇ ପାରେ ନା । ଫଳରେ ଭାରତର କାରଖାନା ବନ୍ଦ କରି, ତାକୁ କେବଳ ଉପାଦାନଯୋଗ୍ୟ ଶସ୍ୟ ଉତ୍ପା-ଦନ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଏସବୁ କଥାର ଆଲୋଚନା ବର୍ତ୍ତମାନ ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ । ସର୍ ଦିନସା ଓ୍ୱାଗ୍‌ଙ୍କ ଭାଷାରେ "Let us drop a curtain over that century of economic mischief. Let it be buried for ever."

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦ୍ୱିତୀୟରେ, ଏହା ଅନେକବାର ନାନା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ କୁହାଯାଇଅଛି ଯେ, ଭାରତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ କୃଷିପ୍ରଧାନ ଦେଶ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଶୁଣିଛୁଁ, ଜଣେ ସାହେବ ଥରେ କହିଥିଲେ, "ଭାରତ କୃଷିପ୍ରଧାନ ଦେଶ । ଏଠାରେ କଳ-କାରଖାନା ଚଳିବନାହିଁ ।" ମୋଟଉପରେ ଭାରତ ଚିରଦିନ କୃଷିକାମ କରିବ । କିନ୍ତୁ ଭାରତ ଯେ କୃଷିପ୍ରଧାନ ଦେଶ ନୁହେ, ତାର ଭୂୟସ୍ତ ପ୍ରମାଣ ରହିଛି । ପ୍ଲିନିଙ୍କ ସମୟଠାରୁ ଆରମ୍ଭକରି ଇଷ୍ଟଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀଙ୍କ ଆଗମନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୀର୍ଘକାଳ ବର୍ଷକାଳ ଭାରତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜାତିମାନଙ୍କ ସହିତ ନାନାପ୍ରକାର ବାଣିଜ୍ୟରେ ଲିପ୍ତ ରହିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ପରେ କମ୍ପାନୀଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହରୁ ତାର କଳକାରଖାନା ଗଲା । ଅବଶ୍ୟ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନେକ କାରଣ ତାର ଅଛି । ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ବିଶେଷ ହେଉଛି, ଭାରତ ବାହାରେ ବିଜ୍ଞାନର ଏବଂ ଆବିଷ୍କାରର ଅଦ୍ଭୁତ ଘଟଣା । ସେ ଯାହାହେଉ, ଏହି ସମସ୍ତ କାରଣ ହେତୁରୁ ଭାରତବାସିଙ୍କ ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ହଳ-ଲଙ୍ଗଳରେ ପେଟ ପୋଷିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଆମ୍ଭେମାନେ କହିଛୁଁ, କମ୍ପାନୀଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ଯେ ଭାରତବର୍ଷ କେବଳ ସେମାନଙ୍କ କଳମାନଙ୍କୁ ଆହାର ଯୋଗାଉ । ରମେଶଚନ୍ଦ୍ର ଦତ୍ତ ଲେଖିଅଛନ୍ତି,"Its effects must be to change the whole face of the industrial country in order to render it a field for the produce of crude materials subservient to the manufactures of Great Britain."

ଭାରତରେ ଆଗରୁ କୃଷିପ୍ରଧାନ ବ୍ୟବସାୟ ଥିଲା । ରାଜା ମହାରାଜାମାନଙ୍କର ଅନୁଗ୍ରହ ହେତୁରୁ ଭାରତବାସୀ ବ୍ୟବସାୟରେ ଲାଗିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ଅନୁଗ୍ରହ ଗଲାଣି ବୋଲି ସମସ୍ତେ କୃଷିକୁହିଁ ଆଶ୍ରୟ କଲେ । କିନ୍ତୁ ଭାରତର ମାଟି ବହୁଦିନର । ଯେଉଁମାନେ ଅର୍ଥନୀତିର କିଛି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ, ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଉଣାଅଧିକେ ସ୍ୱୀକାର କରିବେ ଯେ, ଖଣ୍ଡେ ଜମିକୁ ବହୁଦିନ ଧରି ଚାଷକଲେ ତାହାର ଉତ୍ପାଦିକା ଶକ୍ତି କମିଯାଏ । ଏହି ସାଧାରଣ ନିୟମକୁ ଅର୍ଥନୀତିରେ Law of Diminishing Returns କହନ୍ତି । ଭାରତର ବିସ୍ତୃତ କର୍ଷିତ ଭୂମି ମଧ୍ୟରେ ଏହାର କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଆସୁଛି । ଅଧିକା ପରିଶ୍ରମ, ଅଧିକା ଧନ ବ୍ୟୟକଲେ, ନୂତନ ଏବଂ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଉନ୍ନତ ଯନ୍ତ୍ରପାତି ବ୍ୟବହାର କରାଗଲେ, ଏ ନିୟମର କିଛିଟା ବ୍ୟତ୍ୟୟ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ତା ମଧ୍ୟ ଅଳ୍ପ-ଦିନ ପାଇଁ । ଶେଷରେ ଏହି ନିୟମର ଜୋର ଖାଟିବଇ ଖାଟିବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖାଯାଉ, ଏଥିନିମନ୍ତେ ଭାରତ ସରକାର କେତେଦୂର ଦାୟୀ ।

କୃଷି ବଢ଼େଇବା ଓ ବ୍ୟବସାୟ ବନ୍ଦ କରିବା ସରକାରଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ, ସ୍ୱୀକାର କରିନେଲୁଁ । ତା' ଯଦି ନ ହୋଇଥାନ୍ତା, ତାହାହେଲେ ଫଳ କଣ ହୋଇଥାନ୍ତା, ତାହା ଦେଖାଯାଉ । ଭାରତ ତାର ବ୍ୟବସାୟ ଓ ଖାଦ୍ୟାଦି ନିମନ୍ତେ ତାର ଏହି ଭୂଖଣ୍ଡଉପରେ ନିର୍ଭର କରିଥାନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ଭୂମିର ଉତ୍ପାଦିକା ଶକ୍ତି କମିଗଲେ ବ୍ୟବସାୟର ଦର ମଧ୍ୟ ବଢ଼ିଯାନ୍ତା । ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ଯେପରି ନୂତନ ଯନ୍ତ୍ର ଓ କ୍ଷିପ୍ରକାରୀ ପ୍ରଣାଳୀମାନଙ୍କର ଉଦ୍ଭାବନ ଚାଲିଥିଲା, ସେଥିରେ ଏହି ଉଚ୍ଚଦରର ବ୍ୟବସାୟ ଧରି ଭାରତ ବେଶିଦିନ ଚଳି ପାରି ନ ଥାନ୍ତା । ଫଳରେ ଶେଷକୁ ତାକୁ ଜମିଉପରେ ବିଶେଷ ନଜର ଦେବାକୁ ପଡ଼ିଥାନ୍ତା । କୃଷିପାଇଁ ଅଧିକା ମଜୁରିଦାର ଦରକାର ହେବା ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ବ୍ୟବସାୟରୁ ମଧ୍ୟ ଲୋକ କମିଆସନ୍ତେ । ମୋଟଉପରେ ସରକାରଙ୍କ ନୀତି ହେତୁରୁ ଯାହା ଘଟିଛି, ଶେଷରେ ତାହାହିଁ ଘଟିଥାନ୍ତା । ତେବେ ସରକାରଙ୍କର ଦୋଷ ଏତିକି ଯେ, ଏହି ବିପଜ୍ଜନକ ଅବସ୍ଥାକୁ ସେ ତାଙ୍କର ନୀତି ବଳରେ ଟିକିଏ ମାଖେଇଦେଲେ । ତା'ପରେ କମ୍ପାନୀ ସରକାର ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଥମେ କେବଳ ଜିନିସ ରପ୍ତାନି କରିବାରେ ଲାଗିଗଲେ । ଜିନିସ ଯେ କିପରି ବିଶେଷ ପରିମାଣରେ ରପ୍ତାନି କରିବାକୁ ହେବ, ତାର କୌଣସି ଉପାୟ କଲେନାହିଁ । ଅବଶ୍ୟ କୃଷି ବିଷୟରେ ଭାରତୀୟ କୃଷକ ଖୁବ୍ ଧୁରନ୍ଧର । ମାକେନା ସାହେବ ଲେଖିଅଛନ୍ତି," Dr. Voelker did not share the veiw so commonly held that Indian agriculture was primitive and backward. He believed that in many parts of India there was little or nothing that could be improved." ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ସେ କହିଛନ୍ତି, "It has been built up on the traditional custom of years in which reside, though unexpressed and unexplained, deep scientific principles."

ତଥାପି କାର୍ଯ୍ୟପ୍ରଣାଳୀରେ ଅନେକ ଦୋଷ ରହିଛି । ସେସବୁ ଠିକ କରି ବୈଜ୍ଞାନିକ ପ୍ରଣାଳୀରେ କୃଷକମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେବା କଥା ୧୮୬୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାହାର ମନକୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଆସି ନଥିଲା । ଶେଷରେ ଲଙ୍କାସାୟାର କପାବ୍ୟବସାୟିମାନଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ରୟଦାନରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରାଗଲା । କିନ୍ତୁ କାର୍ଯ୍ୟ ତୀବ୍ର ଗତିରେ ଚାଲି ପାରିଲାନାହିଁ, ବା ବିଶେଷ ଫଳପ୍ରଦ ହେଲାନାହିଁ । ତାହାର କାରଣ ଅନେକ । କୃଷିବିଭାଗ-କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କର ଭାରତ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଯଥେଷ୍ଟ ଜ୍ଞାନର ଅଭାବ, ବିଭାଗର ସଂକୀର୍ଣ୍ଣତା ଏବଂ ଲେଖକମାନଙ୍କର ରକ୍ଷଣଶୀଳତା ।

ଏ ଦିଗରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ଯେ ବିଶେଷ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଛି, ଆମ୍ଭେମାନେ ଜାଣୁନା । ମଫସଲର କୃଷକ କୃଷି-ପ୍ରଣାଳୀ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପୂର୍ବରେ ଯାହା ଜାଣିଥିଲା, ତା ବରଂ ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ଲୋପ ପାଇବାକୁ ବସିଲାଣି । ଗୋଟେ ଦୁଇଟି କୁଠେଇଁ କମିତ Firm ଖୋଲିବ, କେବେ କମିତ ଗୋଟେ ଗୋଟେ Demonstration Lecture ଦିଆଯାଉଏ । କିନ୍ତୁ ସେସବୁ ସାଧାରଣ କୃଷକର ଦୃଷ୍ଟିରେ ପଡ଼େନାହିଁ । ଏଣେ ଲୋକମାନଙ୍କର ନୂତନ ପ୍ରଣାଳୀ ଅବଲମ୍ବନ କରିବାକୁ, ନୂତନ ଯନ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ଅର୍ଥ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ, ଅର୍ଥ ଥିଲେ ଇଚ୍ଛା ବି ନାହିଁ । ଯେଉଁମାନେ ଧର୍ମଧ୍ୱଜା ଧରି ଦେଶକୁ ସ୍ୱାଧୀନ କରିବାକୁ ଯାଉଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକଙ୍କ ମତରେ ଯନ୍ତ୍ର, ବିଶେଷତଃ ବିଲାତି ଯନ୍ତ୍ର, ବ୍ୟବହାର କରିବା ପାପ, ବିଲାତି ପାଠ ପଢ଼ିବା ମଧ୍ୟ ଦୁର୍ନୀତି । ଏହି ବିଶ୍ୱାସର କମିନ ପ୍ରଚାର ହେତୁ ଲୋକ-ମାନଙ୍କ ମନରେ ଯେ ଅବିଶ୍ୱାସ ଓ ଅଶ୍ରଦ୍ଧା ଆସିଛି, ତାହା ନୂତନ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଏହି ଜଣ୍ଡସାର ମୃତ୍ତିକାକୁ ଜଳ ଆମଦାନ କରିବାରେ ବଡ଼ ବାଧା ଦିଏ ।

ଆମ୍ଭେମାନେ ଏଥର ଏତିକ ମାତ୍ର ଲେଖି ଉପସଂହାର କରୁଛୁଁ । ପର ସଂଖ୍ୟାରେ ଅନ୍ୟ ବିଷୟର ଅବତାରଣା କରିବୁଁ ।

ଶ୍ରୀ ଗୋବିନ୍ଦ ତ୍ରିପାଠୀ ।

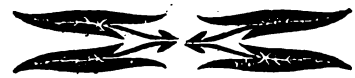

ତୃତୀୟ ପ୍ରସଙ୍ଗ ।

କବିଗୁରୁ ।

(ପୂର୍ବାନୁବୃତ୍ତି)

ଦାନ୍ତେଙ୍କର ଜୀବନୀ ଓ ତାଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ପୁସ୍ତକ ଉପରେ ଟୀକା ଟିପ୍ପଣୀ ରୂପେ ବହୁତ ଲିଖିତ ହୋଇଅଛି; କିନ୍ତୁ ତଦ୍ୱାରା ବିଶେଷ ଲାଭ ହୋଇନାହିଁ, ତାଙ୍କ ଜୀବନୀ ଏକବାରେ ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇଅଛି । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସଠିକ ଜୀବନୀ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ଅସମ୍ଭବ । ଶୋକତାପ-ଜର୍ଜ୍ଜରିତ ପରିବ୍ରାଜକ ଦାନ୍ତେଙ୍କର ଜୀବିତାବସ୍ଥାରେ ବିଶେଷ କୌଣସି ସଂବାଦ ନିଆ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ତତ୍କାଳୀନ କୌଣସି ଲିଖିତ ଜୀବନୀ ନ ଥିବା ହେତୁ ତାଙ୍କ ବିଷୟରେ ଯାହା କିଛି ଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ତାହା ବିସ୍ମୃତିସାଗରରେ ଲୁପ୍ତ ହୋଇଅଛି, ଦେଖୁ ଦେଖୁ ପ୍ରାୟ ଷଷ୍ଠାଧିକ ଶତାବ୍ଦୀ ଅତିବାହିତ ହୋଇଗଲାଣି । ଅନେକ ଟୀକା ଟିପ୍ପଣୀ ସତ୍ତ୍ୱେ ତାଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ପୁସ୍ତକହିଁ ତାଙ୍କ ବିଷ-ୟରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଆଭାସ ପ୍ରଦାନ କରେ । ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ; ଏବଂ ସାଧାରଣ ମତରେ ଗିଓଟୋଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅଙ୍କିତ ପ୍ରତିକୃତି, ଯାହାକୁ ଦେଖିଲେ ଲୋକେ ସତ୍ୟ ନ କହି ରହି ପାରିବେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ନାହିଁ । ପ୍ରତିକୃତିଟି ଅତ୍ୟନ୍ତ ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ ରୂପେ ପ୍ରତିଭାତ ହୁଏ । ସମ୍ଭବତଃ ମୃତଦୃଷ୍ଟ ସମସ୍ତ ମୁଖର ପ୍ରତିକୃତି ମଧ୍ୟରେ ଏ ପ୍ରକୃତରେ ଅତୀବ ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ । ବିଜନ,ଶୂନ୍ୟାଙ୍କିତ, କେବଳ-ଜୈବ-ମାଳା-ବିମଣ୍ଡିତ;ଚିରନ୍ତନ ଦୁଃଖ ଓ ଯନ୍ତ୍ରଣା, ସେହି ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ବିଶ୍ୱବିଦିତ ଅଥଚ ଅଦମ୍ୟ ଓ ଅପ୍ରଧୃଷ୍ୟ ବିଜୟୀ ଦାନ୍ତେଙ୍କର ସମସ୍ତ ଇତିବୃତ୍ତର ପରିଚାୟକ । ବାସ୍ତବରୁ ଯାବତୀୟ ଚିତ୍ରିତ ମୁଖ ମଧ୍ୟରେ ଏ ମୁଖଟି ସାତିଶୟ ବିଷାଦମୟ, ମର୍ମ୍ମଭେଦୀ ଏବଂ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶୋକପର୍ଯ୍ୟବସାୟୀ । ତହିଁରେ ତାହା ମୂଳ ସ୍ତରରୁ ବାଳକସୁଲଭ କୋମଳତା, କମନୀୟତା ଓ ମଧୁରତା ପରିସ୍ଫୁଟ ଏବଂ ଏହି ସମସ୍ତ ଯେପରି କି ତୀବ୍ର ବିରୋଧ, ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ, ପୃଥକତ୍ୱ, ସଦୟ ନୈରାଶ୍ୟମୟ ବେଦନାରେ ବିପରିଣତ ଓ ଘନୀଭୂତ । ନବନୀତ-କୋମଳ ଦିବ୍ୟ ଆତ୍ମା ଘନସ୍ତରୀଭୂତ ତୁଷାରର କାରାଗାରରୁ ଯେପରି କି ଉଗ୍ର, ଅଦମ୍ୟ ରୁଦ୍ର ରୂପରେ ପରିଦୃଶ୍ୟମାନ; ତଥାପି ଏହା ନୀରବ ଯନ୍ତ୍ରଣା, ଅଥଚ ନୀରବ-ଅବଜ୍ଞା-ଗର୍ଭକ ଯାତନା । ମର୍ମ୍ମବିଦାରୀ ବିଷୟ ପ୍ରତି ଦେବୋଚିତ ଜୁଗୁପ୍ସାରେ ତାଙ୍କର ଓଷ୍ଠ କୁଞ୍ଚିତୀକୃତ । ଯେପରି କି ପୀଡ଼ା ପ୍ରତି ଓ ବିକ୍ଷୋଭକାରୀ ବାସ୍ତବ ବିଷୟ-ଠାରୁ ସେ ଅତି ଉଚ୍ଚରେ ଅବସ୍ଥିତ । ସେହି ତାଙ୍କର ମୁଖ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିରୋଧବ୍ୟଞ୍ଜକ, ସମଗ୍ର ସଂସାର ବିପକ୍ଷରେ ଆଜୀବନ ଅଦମ୍ୟ-ସଂଗ୍ରାମ-ସୂଚକ । ସ୍ନେହ-ଘୃଣାରେ ପରିଣତ; ଧୀର, ଶାନ୍ତ, ନୀରବ, ଦେବୋଚିତ-ଅଟଳ-ଜୁଗୁପ୍ସାରେ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ । ଜଗତ୍ର କି ନିର୍ମିତ ଏବଂ ଭୂତ— ଏଥିରେ ନିୟତ ବିସ୍ମୟ ଏବଂ ଅନୁସନ୍ଧିତ୍ସାରେ ବିଚାରିତ ହୋଇଅଛି । ଏହି ଦାନ୍ତେ—ଏହିପରି ସେ ଦୃଶ୍ୟମାନ; ଦଶ ନୀରବ ଶତାବ୍ଦୀ ପୂର୍ବର ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ଗୂଢ଼, ଗମ୍ଭୀରଭାବର ଗୀତିକା ପ୍ରଦାନ କରୁଅଛି ।

ଖ୍ରୀ ୧୨୬୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସେ ଉଚ୍ଚବଂଶରେ ଫ୍ଲରେନ୍ସ ନଗରୀରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସେ ତତ୍କାଳୀନ ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରି ତର୍କ, ଦର୍ଶନ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ରପୁରାଣାଦିରେ ବିଶେଷ କୃତିତ୍ୱ ଲାଭ କରିଥିଲେ । ସେ ସ୍ୱୀୟ ଅନନ୍ୟସାଧାରଣ ପ୍ରତିଭା ସାହାଯ୍ୟରେ ଅନେକ ଶିକ୍ଷଣୀୟ ପଦାର୍ଥ ଶିକ୍ଷା କରିଥିଲେ । ତାହାଙ୍କର ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଓ ବିଚକ୍ଷଣ ବୁଦ୍ଧିଦ୍ୱାରା ସେ ସମସ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ରପୁରାଣାଦିରୁ ସାର ଗ୍ରହଣ କରି ପାରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସନ୍ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ବିଷୟମାନ ସେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉପଲବ୍ଧି କରି ପାରୁଥିଲେ;କିନ୍ତୁ ମୁଦ୍ରଣର ଅପ୍ରଚଳନ ହେତୁ ମୁଦ୍ରିତ ପୁସ୍ତକର ଅଭାବରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶର ବିଷୟମାନ ଜାଣି ପାରୁ ନ ଥିଲେ । ଶିକ୍ଷା ସମାପନାନ୍ତେ ସେ ସାଧାରଣ ବ୍ୟାବହାରିକ-ଜୀବନରେ ପ୍ରବେଶ କରିଥିଲେ । ସୈନିକ ବିଭାଗରେ ପ୍ରବେଶ କରିଥିବା ହେତୁ ଫ୍ଲରେନ୍ସ ରାଜ୍ୟର ସ୍ୱାଧୀନତା ରକ୍ଷାକରିବା ନିମନ୍ତେ ତାଙ୍କୁ ଦୁଇଥର ଅସି ଧାରଣ କରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା—ଅନେକ ସମୟରେ ଦୂତ-କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା । ବ ୩୫ ର୍ଷ ବୟସରେ ସ୍ୱୀୟ ମେଧା ଓ ପ୍ରତିଭା ବଳରେ ସେ ଫ୍ଲରେନ୍ସର ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ଶାସନକର୍ତ୍ତା ପଦବୀରେ ଅଧିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲେ ।

ବାଲ୍ୟକାଳରେ ସେ ଜଣେ ପରମ-ରୂପବତୀ ବାଳିକାକୁ ଅତିଶୟ ସ୍ନେହ-ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖୁଥିଲେ । କ୍ରମେ କ୍ରମ ସେ ତାଙ୍କପ୍ରତି ପ୍ରେମାକୃଷ୍ଟ ହୋଇପଡ଼ିଲେ, କିନ୍ତୁ ବିଧିର ବିଧାନ ହେଲା ଅନ୍ୟପ୍ରକାର । ନିୟତିର ଅଲଙ୍ଘ୍ୟ ଶାସନ ହେତୁ ଅନ୍ୟ ଜଣେ ସେ ବାଳିକାର ପାଣିଗ୍ରହଣ କଲେ । କିନ୍ତୁ ବିବାହର କିଛିଦିନ ପରେ ସେହି ବାଳିକାଟି ପଞ୍ଚତ୍ୱପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା । ଦାନ୍ତେ ବିବାହ କରିଥିଲେ ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ବିବାହରେ ସେ କେବେହେଁ ସୁଖୀ ହୋଇ ପାରି ନ ଥିଲେ । ମନ-ଦୁଃଖରେ ଆଜୀବନ ଅତିବାହିତ କରିଥିଲେ । ଉକ୍ତ ବାଳିକାର ନାମ ତାଙ୍କର ଗ୍ରନ୍ଥରେ ନାନା ସ୍ଥାନରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି, ଏବଂ ତହିଁରେ ସେ ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ନାୟିକା ।

ଦାନ୍ତେଙ୍କର ଦୁଃଖ ଓ ଯାତନା ପ୍ରଭୃତି ବିଷୟରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ କରିବୁନାହିଁ, କାରଣ ସେପରି ମାନସିକ ଓ ଶାରୀରିକ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗ କରି ନଥିଲେ ଦାନ୍ତେ ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ପୁରୁଷ ହୋଇପାରି ନ ଥା'ନ୍ତେ । ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟ ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ପୁରୁଷ ପାଇ ପାରି ନ ଥାନ୍ତା । ତାଙ୍କର କୌଣସି କଷ୍ଟ କିମ୍ବା ଅସୁବିଧା ହୋଇ ନ ଥିଲେ, ସେ ଫ୍ଲରେନ୍ସରେ ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତି ହୋଇ ପାରିଥା'ନ୍ତେ— ବହୁତ ମାନସମ୍ମାନ ତାଙ୍କ ଦେଶରେ ପାଇଥାନ୍ତେ—କିନ୍ତୁ ଜଗତବ୍ୟାପୀ ସମ୍ମାନର ଅଧିକାରୀ ହୋଇପାରି ନ ଥାନ୍ତେ । ତାଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କେହି Divine Comedy (ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ନିଳନାନ୍ତକ) ନାଟକ ଲେଖିପାରି ନ ଥାନ୍ତେ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ଜୀବନ ଉକ୍ତ ଉପାଦାନରେ ଗଠିତ, ତହିଁ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅତି ମହତ୍ତ୍ୱ । ତେଣୁ ବହୁ ବାଧାବିଘ୍ନ କଷ୍ଟ ସ୍ୱୀକାରକରି ସେ ସର୍ବଦା ସ୍ୱୀୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟକୁ ଦୃଷ୍ଟିପଥରୁ ଅପସାରିତ କରି ନ ଥିଲେ । ପ୍ରାଣର ବିନିମୟରେ ସେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଅମୂଲ୍ୟନିଧି ଦାନକରି ଯାଇଅଛନ୍ତି ।

ଦାନ୍ତେଙ୍କର ଅଧିଷ୍ଠାନକାଳରେ ଏପରି ରାଜନୈତିକ ଗଣ୍ଡଗୋଳସବୁ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥିଲା ଯେ, ତାଙ୍କର ପକ୍ଷ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅପେକ୍ଷାକୃତ କ୍ଷମତାଶାଳୀ ହେଲେହେଁ ଦୁର୍ଦ୍ଦୈବବଶତଃ ସେ ତାଙ୍କ ବନ୍ଧୁ ଓ ସହକର୍ମ୍ମୀମାନଙ୍କ ସହିତ ରାଜ୍ୟରୁ ନିର୍ବାସିତ ହୋଇଥିଲେ, ଏବଂ ସେହି ସମୟରୁ ତାଙ୍କୁ ନିରତିଶୟ କଷ୍ଟକର ଜୀବନ ଅତିବାହିତ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ତାଙ୍କପ୍ରତି ଏତେଦୂର ଅନ୍ୟାୟ ଆଚରିତ ହୋଇଥିଲା ଯେ, ତାହାଙ୍କର ସମ୍ପତ୍ତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାଜୟାପ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ଅମାନୁଷିକ ଅତ୍ୟାଚାର ଦେବ-ମାନବ-ଚକ୍ଷୁରେ ଘୋରତମ ପାଶବିକ । ପଦଚ୍ୟୁତ ଓ ନିର୍ବାସିତ ନ ହେବା ନିମନ୍ତେ ସେ ପ୍ରଭୂତ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ । ଅସି-ଦ୍ୱାରା ନିଜ ପକ୍ଷ ସମର୍ଥନ କରିବାକୁ ମଧ୍ୟ ତ୍ରୁଟି ନ ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ମନ୍ଦ ଛଡ଼ା ଭଲ ଫଳ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ସରକାରୀ ଇସ୍ତିହାର ଜାରି ହେଲା ଯେ, ଯେଉଁଠାରେ ଦାନ୍ତେ ଧୃତ ହେବେ, ସେଠାରେ ତତ୍ପକ୍ଷଣାତ୍ ତାଙ୍କୁ ଜୀବନ୍ତ ଦାହ କରିବାକୁ ହେବ । ଏହାର ଲିଖିତ ନିଦର୍ଶନ ଆଜିଯୁଦ୍ଧା ଫ୍ଲରେନ୍ସରେ ଥିବାର ପ୍ରକାଶ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଚମତ୍କାର ସରକାରୀ ଲିଖିତ-ନିଦର୍ଶନ ଅଛି, ତହିଁରେ ଦାନ୍ତେଙ୍କ ନିକଟକୁ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟଙ୍କ ଲିଖିତ ପତ୍ର ଓ ଦାନ୍ତେ-ଙ୍କର ତତ୍ପ୍ରତି ଉତ୍ତର । ସେହି ପତ୍ରରେ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ପ୍ରସ୍ତାବ କରନ୍ତି ଯେ, ଦାନ୍ତେ ଯଦି ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ଦୋଷ ସ୍ୱୀକାର କରି କିଛି ଅର୍ଥଦଣ୍ଡରେ ଦଣ୍ଡିତ ହୁଅନ୍ତି, ତେବେ ସେ ସ୍ୱଦେଶକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କରି ପାରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଦାନ୍ତେ ସଦମ୍ଭରେ ଉତ୍ତର ଦେଇଥିଲେ, ଯଦି ସେ ଦୋଷ ସ୍ୱୀକାର ନ କରି ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କରି ନ ପାରନ୍ତି, ତେବେ ସେ କେବେହେଁ ସ୍ୱଦେଶକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କରିବାରେ ଅଭିଳାଷୀ ନୁହନ୍ତି । ନିଖିଳ ସଂସାରରେ ଦାନ୍ତେ ଗୃହଶୂନ୍ୟ, ତଥା ପଥର ଭିଖାରୀ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏବମ୍ବିଧ ଅବସ୍ଥାରେ ଜଣେ ଆଶ୍ରୟଦାତାଙ୍କଠାରୁ ଅନ୍ୟ ଆଶ୍ରୟଦାତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଏବଂ ଏକସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ଗମନକରିବା ତାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା । ପର୍ଯ୍ୟଟନ ବ୍ୟତୀତ ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ନ ଥିଲା । ସେ ପର୍ଯ୍ୟଟନ ସମୟରେ ବଡ଼ କରୁଣଭାବରେ କହନ୍ତି, "ଆହା ! ସଂସାରପଥ କି କଠିନ ଏବଂ ଦୁର୍ଗମ !" ସ୍ୱଭାବତଃ ଗମ୍ଭୀର ଥିବା ହେତୁ ସେ କେତେବେଳେ ରଙ୍ଗରସ, ଆନନ୍ଦକୌତୁକରେ ଯୋଗଦାନ କରୁ ନ ଥିଲେ । ସର୍ବଦା ମୌନରେ ରହି ତାଙ୍କର ଭବିଷ୍ୟତ୍ଚିନ୍ତା କରୁଥିଲେ । ସେ ଏକଦା କୌଣସି ରାଜସଭାରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ । ରାଜପରିଷଦ୍‌ମାନେ ପ୍ରତ୍ୟହ ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦରେ ବ୍ୟାପୃତ ଥିବା ସମୟରେ ଧ୍ୟାନ-ଗମ୍ଭୀର ଦାନ୍ତେ ନୀରବଭାବରେ ବସି ରହୁଥିଲେ । ତାହା ଅବଲୋକନ କରି ରାଜା କହିଲେ, "ଏ ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଥା, ତୁମେ ଏପରି ଭାବରେ କିପରି ବସିଅଛ ।" ତଦୁତ୍ତରରେ ଦାନ୍ତେ କହିଥିଲେ, "ସମାନକୁ ସମାନ ନ ହେଲେ ହୁଏନାହିଁ ।" ତାଙ୍କର ଏହି ଦାମ୍ଭିକତା ଯୋଗୁଁ ସେ ସେଠାରେ ବେଶିଦିନ ରହିପାରି-ନ ଥିଲେ । ସେ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜାଣି ପାରିଲେ ଯେ, ଏ ପୃଥିବୀରେ ତାଙ୍କର ଆଉ ଆଶ୍ରୟ-ସ୍ଥଳ ନାହିଁ—ପର୍ଯ୍ୟଟନ ବ୍ୟତୀତ ଗତ୍ୟନ୍ତର ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ଦେଖିଲେ, ହୃଦୟର ସହିତ ସ୍ନେହ କରିବା, ତାଙ୍କର ମର୍ମ୍ମନ୍ତୁଦ ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ସମବେଦନା ପ୍ରକାଶ କରିବା ଏବଂ ତାଙ୍କୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେବାପାଇଁ ବିଶ୍ୱ-ଚରାଚରରେ କେହି ନାହାନ୍ତି ।

ମାତୃଭୂମିରୁ ବିତାଡ଼ିତ ହେବାରେ ଚିନ୍ତାଜର୍ଜ୍ଜରିତ ହୋଇ ଦାନ୍ତେଙ୍କର ମନରେ ପରକାଳର ଭାବ ସ୍ୱତଃ ଉଦ୍ରେକ ହେଲା । ସେହି ଚିର-ଅମୃତମୟ ଦେଶ ତୁଳନାରେ, ଫ୍ଲରେନ୍ସ ରାଜ୍ୟ କିମ୍ବା ତହିଁରୁ ନିର୍ବାସନ, ଅତିଶୟ କ୍ଷୁଦ୍ରାଦପି କ୍ଷୁଦ୍ର ମନେ ହୁଏ । ଫ୍ଲରେନ୍ସ ଦେଖିବା ଆଉ ତାଙ୍କ ଭାଗ୍ୟରେ ଘଟିବନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ସ୍ୱର୍ଗ ନରକ ନିଶ୍ଚୟ ଦେଖିବାକୁ ହେବ । ସେହି ଶାଶ୍ୱତ ଦେଶକୁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଯିବାକୁ ହେବ, ତେଣୁ ଏହି ନଶ୍ୱର ପୃଥିବୀରେ ଗୃହଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ସେ ସେହି ଚିରବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଶରେ ଅଧିବାସୀ ହେବାକୁ ଚେଷ୍ଟିତ । ସେ ସମୟରେ ଦାନ୍ତେଙ୍କୁ ପରକାଳ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସତ୍ୟ—ବୈଜ୍ଞାନିକ ସତ୍ୟରୂପେ ପ୍ରତିଭାତ ହୋଇଥିଲା । ଅହର୍ନିଶି ଦାନ୍ତେ ଏହି କଥା ଗଭୀରଭାବରେ ଭାବି ଭାବି ଶେଷରେ ଗୁରୁ ଗମ୍ଭୀର ଭାଷାରେ ପ୍ରାଣର ଆବେଗରେ ଯେହି ସୁମଧୁର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସଙ୍ଗୀତ ଗାନ କରିଥିଲେ, ଏବଂ ଏହି ଗାନହିଁ ତାଙ୍କର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମିଳନାନ୍ତ ନାଟକ Divine Comedy ନାମରେ ବିଶ୍ୱପରିଚିତ ।

କ୍ରମଶଃ—

ଶ୍ରୀ ଅମରେନ୍ଦ୍ରବିଜୟ ଦେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗଙ୍ଗାରେ ବନ୍ୟା ।

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ ।

ଗ୍ରେଷ

ଆଜି ମା ଏକ ମୂରତି, ଧରି ସୁର-ସ୍ରୋତସ୍ୱତ
ଅସମ୍ଭାଳେ କ୍ଷିପ୍ରଗତି ଧାଉଁ ଉଦ୍ଦାମେ,
ଉନ୍ମୁକ୍ତ ତରଙ୍ଗ କେଶେ, ସର୍ବ-ସଂହାରଣୀ-ବେଶେ
ଖରେ ପଶି ତୀର-ଦେଶେ, ମାନବ-ଧାମେ,
ପ୍ଲାବି ଗ୍ରାମ ନଗର-ଚୟ
ଅକାଳେ ସୃଜୁ ଭୀଷଣ ଖଣ୍ଡ-ପ୍ରଳୟ । ୧ ।
ଅଗଣନ ଜୀବରାଶି, ନିମ୍ନନଥଲକେ ନାଶି
ବିକଟ ହାସ୍ୟ ପ୍ରକାଶି, ନୂତନ ହରଷେ
ବିସ୍ତାର ତରଙ୍ଗୋର୍ମ୍ମି-ବାହୁ, ଉଦ୍ଦଣ୍ଡ ନର୍ତ୍ତନେ ଧାଉଁ
ତାଣ୍ଡବେ ଘୂର୍ଣ୍ଣିଣ ବାୟୁ ସଙ୍ଗେ ରଭସେ,
କଳ କଳ ଘୋଷି ଗମ୍ଭୀର
ଗର୍ଜ୍ଜନ-ଗର୍ଜ୍ଜନେ କରୁ କର୍ଣ୍ଣ ବଧିର । ୨ ।
ଭୀଷଣ-ଆବର୍ତ୍ତ ମାଳ- କ୍ଷୁବ୍ଧ ତୋ ତନୁ ବିଶାଳ
ପୋତ-ପଙ୍କତି କରିଲ- ଗ୍ରାସେ ପୂରାଇ,
ସଲିଲୋଦ୍ଭମନଚ୍ଛଳେ, ହର୍ଷେ ହସି କୁତୂହଳେ,
ଗୁରୁ ଗମ୍ଭୀର ଚହଳେ ଯାଉ ଚଳାଇ,
ଲଙ୍ଘି ବାଧା-ବନ୍ଧକ-ରାଶି
ଅଦାମେ ସେ ପରାକ୍ରମେ ଶବ୍ଦ ପ୍ରକାଶି । ୩ ।
ସଂହାରକ ରୁଦ୍ରଙ୍କର ନୃତ୍ୟଲୀଳା ଭୟଙ୍କର
ଶିଖିଣ ପରି, ଶଙ୍କର-ମୌଳି-ମାଳିକା,
ଭବ—ମହାପ୍ରଳୟର ଆଭାସ ସ୍ୱଳ୍ପ ମାତର
ଦେଉଛୁ ଆଜି ଅମର -ପୁର-ବାହିନୀ ।
ରୁଦ୍ର-ଜଟା-ଜୂଟେ ବିଳସି
ଏ କରାଳ ତାଣ୍ଡବ କି ଶିଖିଲୁ ବସି ? ୪ ।
କାହିଁ ସେ ମଧୁମୂରତି, ସ୍ନିଗ୍ଧ ସୁପବନ ଅତି,
ଯା ଦର୍ଶେ ମୃତ-ପଙ୍କତି ଲଭି ଜୀବନ
ପୁନର୍ବେ ଉଠିଲେ ଜାଗି ହୋଇ ଚିର-ସ୍ୱର୍ଗଭାଗୀ
ସଫଳ ହୋଇଲା ଭଗୀ—ରଥ-ବୋଧନ ।

ସାର୍ଥକ ହେଲା ମା ତୋହର
ଜୀବନ-ରୂପିଣୀ ନାମ, ସର୍ବତୀର୍ଥ । ୫ ।
କାହିଁ ତୋ ସେ ଛବି ଶ୍ୟାମ, ରୁଚିର ନୟନାଭିରାମ
ପ୍ରଗାଢ଼ ନୀଳିମାଧାମ ନୀରସ୍ମାର,
ଯାର କୋମଳ ପରଶ ଜନମାସ୍ନେହୁଁ ସରସ
ଦଗଧ ବକ୍ଷେ ହରଷ କରେ ସଞ୍ଚାର,
ମୃଦୁ ମନ୍ଦ ଶୀତ-ବିଭଙ୍ଗେ
ଚନ୍ଦନ ଲେପନ କରୁ ଦଗଧ ଅଙ୍ଗେ । ୬ ।
ଅନଙ୍ଗ-ଦଗଧ ଅଙ୍ଗ, ଶୀତଳଇ ତୋ କୁରଙ୍ଗ-
-ନୟନ-ନୀଳ-ତରଙ୍ଗ ପରଶମାତ୍ରେ ;
ତୋ ଉର୍ମ୍ମି-ଶୀକର ବହି, ମନ୍ଦ ସମୀରଣ ବହି
ବିରହ-ଜ୍ୱାଳା ଶମଇ ବିଧୁର ଗାତ୍ରେ ,
(ତୋ) ଶ୍ୟାମଛବି କି ଶୋଭାବନ,
ପ୍ରକୃତିର ଅବା ନୀଳମଣି-ଦର୍ପଣ । ୭ ।
ସେ ଛବି ମନମୋହନ, ସେ ମଧୁର ପରଶନ
ଅଲକ୍ଷିତେ ଆକର୍ଷଣ କରେ ମୋ ଚିତ୍ତ,
ତୋ ନୀଳକାନ୍ତ ଉରସେ, ପୂରିବ ନାସ୍ତିକ୍ୟ-ରସେ
ବିଳସିବାକୁ ହରଷେ ପରମ ବିତ୍ତ
ମଣେ ତେଣୁ କରୁଣାମୟି,
ତୋ କୋଳେ ମରଣ ସର୍ବ ଜ୍ୱାଳା ହରାଇ । ୮ ।
ତୋ ନୀଳ ଜଳେ, ଜାହ୍ନବି, ଅନ୍ତିମ ଶୟନ ଲଭି
ବାଞ୍ଛିତତମ ପଦବୀ, ଲଭିବ ଯଦି ;
ପୂରିବ ମୋ ମନସ୍କାମ, ଗମିବ କୈବଲ୍ୟ ଧାମ
ସାର୍ଥକ ହେବ ତୋ ନାମ, ଶ୍ରୀ ବିଷ୍ଣୁପଦୀ;—
ଏ ଆଶାରେ ହୋଇ ଆଶାୟୀ
ରହିଥିଲି ମାଗୋ ଶେଷ ଦିବସେ ଗୃହିଁ । ୯ ।
କିନ୍ତୁ ଆଜି ମା ତୋହର, ଏ ରୂପ ପ୍ରଳୟଙ୍କର
ଦେଖି ଭୟେ ଥରହର କମ୍ପେ ହୃଦୟ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏ ମୂରତ ଭୟଙ୍କରୀ, ସୁଦୟରେ ମା ସମ୍ବର
କର, ଗୋ ହରସୁନ୍ଦରୀ, ଅକୁତୋଭୟା ;
ଶରଣ୍ୟ-ସନ୍ତାନ-ପାଳନ,
ଅଟ୍ଟହାସ୍ୟ ଛାଡ଼ି ହୁଅ ଗୁରୁ-ହାସିନୀ । ୧୦ ।
ତୋର ସେ କଳୁଷହାରୀ ନୀଳୋର୍ମ୍ମି-ବାହୁ ପ୍ରସାର
ନେ,ମା ଆଲିଙ୍ଗନ କର କୋଡ଼େ ତୋହର,
ଅସରୁ ଆଧି-ବ୍ୟାଧି, ଜନ୍ମ-ଜରା-ମୃତ୍ୟୁ ଆଦି
ଯା ପରଶେ ନିରବଧି ଦଗ୍ଧ ଅନ୍ତର ;
ଏ ଜୀବନ ମରଣମୟ,
ତୁଷାନଳେ ତଳେ ତଳେ ଜ୍ୱଳେ ହୃଦୟ । ୧୧ ।
ଉଚ୍ଛଟ ପ୍ରପଞ୍ଚ-ବିଷ, ପଶି ପ୍ରାଣେ ଅହର୍ନିଶ
ଆତ୍ମାକୁ ତୀବ୍ର କଲ୍ମଷ ମୟ କରଇ;
ତୁ, ଜାହ୍ନବି, ସର୍ବଂସହା ମାତୃସମା; ତୋ ପାପହା-
-ଲହରୀ-ବକ୍ଷରୀ ମହା-ବ୍ୟାଧି ହରଇ;
ତୋ କୋଳେ ଅନ୍ତିମଶୟନ
ଅଟଇ ଗୋ ସର୍ବ-ଭବ-ବ୍ୟାଧି-ହରଣ । ୧୨ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ ।

ଧାଏଁ ଏ ନୀର-ସମ୍ଭାର କର ଘୋର ଫେନୋଦ୍ଗାର
କି ଅଲଙ୍ଘ୍ୟ ଦୁର୍ନିବାର ମନ୍ଦାକର୍ଷଣେ,
ଅକ୍ଳାନ୍ତ ଅଶ୍ରାନ୍ତ ଗ୍ରାସେ, ଧାଇଁ ଦବସ ରାତ୍ରେ
ପଲକବିହୀନ ନେତ୍ରେ, କି ଉତ୍କଟେ,
ତଳେ ମାତ୍ର ନହୋଇ ଥମ୍ଭ
ଉଦ୍ବେଗେ ଧାବଇ ଚର-ଗ୍ରୁଞ୍ଚଳ-ମମ୍ବ । ୧ ।
ପଥେ ପରିପନ୍ଥୀ-ସଙ୍ଗେ .ଏଡ଼ାଇ ବିନ୍ଦ୍ରୁ ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗେ
ନାଚଣ ତୁଙ୍ଗ ତରଙ୍ଗେ ଧାଏଁ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସେ,
ଲକ୍ଷ୍ୟଭ୍ରଷ୍ଟ ନୋହି କଦା, ଗମଇ ସଦାସର୍ବଦା
ସର୍ବ-ପରିଣତ-ପ୍ରଦା ପୂର୍ତ୍ତିତା ଆଶେ;
ଯାଇ ସିନ୍ଧୁ-ବିଶାଳ-କୋଳେ
ଝାସି ଦିଏ ଅଙ୍ଗ ମହା-ଆନନ୍ଦ ଖେଳେ । ୨ ।
ସିନ୍ଧୁପ୍ରେମେ ମାତୋୟାରା, ହୋଇଣ ସେ ନୀରଧାରା
ପଡ଼ିରହେ ପଥହାରା, ଗନ୍ତବ୍ୟ ଭୁଲି ।
କ୍ଷଣାନ୍ତେ ଛୁଟଇ ଭ୍ରମ, ମୋହନ ସ୍ୱପନସମ,
ହୃଦୟ ଉଠେ ବିଷମ-ଶୋକେ ବ୍ୟାକୁଳି,
ମନେ ମନେ ଭାବେ ଏମନ୍ତେ
ଅନନ୍ତ ସନ୍ତାନ ମୁଁ ଯେ ଯିବ ଅନନ୍ତେ । ୩ ।

ସସୀମ ଶାନ୍ତ ସାଗର, ଅଶ୍ରାନ୍ତ-ନର୍ତ୍ତନ-ଗର;
ନୁହେ ତ ମୋ ଜୀବନର, ଲକ୍ଷ୍ୟ ଚରମ;
ନିଜେ ସିନ୍ଧୁ କର୍ମ୍ମପାଶେ ବଦ୍ଧ ଥାଇଁ 'ହା, ହୁତାଶେ'
ବ୍ୟାକୁଳେ ଲୋଡ଼େ ସଦା ସେ ନିଧି ପରମ;
ଅଜସ୍ର ତରଙ୍ଗ ନର୍ତ୍ତନେ
ହାହା ହାହା ଡାକେ ମର୍ମଭେଦୀ ବଦନେ । ୪ ।
ମାଦୃଶ ବ୍ୟଥିତ-ବିନ୍ଦୁ- ସମଷ୍ଟିରେ ଗଢ଼ା ସିନ୍ଧୁ
ଆବେଗଭରା ତା ଇନ୍ଦୁ-ବିମ୍ବିତ ବକ୍ଷ;
ବ୍ୟାକୁଳ-ବେଦନା-ଗୀତ, ଗାଏ ଯେ ଅମୃଧି ନିତ
ସେ କି ମୋ ଅନ୍ତିମ ଗତି ଚରମ ଲକ୍ଷ୍ୟ ?
ଏହା ଭାବି ସେ ନୀରକଣା
ନବୀନ ଆବେଗଭରେ ହୁଏ ଉନ୍ମନା । ୫ ।
ଏମନ୍ତେ ମୋହ-ଉନ୍ମନେ, ରବି-ରଶ୍ମି-ପରଶନେ
ଉଦ୍ବେଗରେ ସମୀରଣେ ଉଠେ ବିଳସି,
ଚଢ଼ିଣ ଅନିଳ-ରଥେ, ଭ୍ରମଇ ଆକାଶପଥେ,
ମନୋରଥ ପୂର୍ତ୍ତି ସତେ ହେବ ଭରସି ?
ଅହୋ କି ନିୟତି-ଲିଖନ !
ଭ୍ରମି ଭ୍ରମି ପୁଣି ଭଜେ ଅଧଃପତନ । ୬ ।
ନୀର-ବିନ୍ଦୁ-ରୂପେ ଦ୍ରବ, ପୁଣି ଭ୍ରମି ଶୈଳାଟବୀ
ଅଗଣନ ଶ୍ୟାମଚ୍ଛବି ନଗର ଗ୍ରାମ,
ବହୁ ବିଘ୍ନ ଅତିକ୍ରମି ବାଧା ବନ୍ଧକେ ନ ଦମି,
ମିଳେ ପୁଣି ଭ୍ରମି ଭ୍ରମି, ବାରୀନ୍ଦ୍ର-ଧାମ;
ଅଦମ୍ୟ ସେ ଅଧିବସାୟ,
ରବିକରେ ହୁଏ ପୁଣି ଶୀକର-କାୟ । ୭ ।
ଉଠି ବିହାୟସ-ପଥେ, ଭ୍ରମଇ ବାଷ୍ପୀୟ ରଥେ,
ଅପୂରଣ ମନୋରଥେ ଅକ୍ଳାନ୍ତ ଶ୍ରମେ,
ଭ୍ରମି ଭ୍ରମି ପୁନଃ ପୁନଃ, ନୈରାଶ୍ୟେ ନ ହୋଇ କ୍ଷୁଣ୍ଣ,
ଭାଷ୍ୟ ଆଦରି ମଉନ, ମରି ମରମେ;
ନିଗୂଢ଼ ଏ ବିଧି-ବ୍ୟବସ୍ଥା
ଅନନ୍ତ ଗମନ ଏ ଯେ ଅନନ୍ତ ପନ୍ଥା । ୮ ।
ନାହିଁ ସୀମା, ନାହିଁ ଶେଷ, ନାହିଁ କି କଳନା ଲେଶ,
ସତେ କି ଏ ନିରୁଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବୃଥା ଭ୍ରମଣ,
ଲକ୍ଷ୍ୟହୀନ ଭ୍ରାନ୍ତ ଗତି ଅଟେ କି ଏ ବୃଥା ଶକ୍ତି—
ଅପଚୟ-ମାତ୍ର ପ୍ରତି-ପଦ-କ୍ଷେପଣ ?
ନିଷ୍ଫଳ କି ଏ ଯାତାୟାତ;
ନିରର୍ଥକ ଶକ୍ତି-ଚୟ-ବିଭ୍ରମ ଜାତ । ୯ ।
ଆତ୍ମା ତଥା ସ୍ୱର୍ଗୁଁ ଝଡ଼ି, ଭବ-କୁମ୍ଭୀପାକେ ପଡ଼ି
ହାହା ହାହା ଗ୍ରଡ଼େ ଉଡ଼ି,ଘୋର ଘୂର୍ଣ୍ଣନେ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜନ୍ମ ଜରା ମୃତ୍ୟୁ ଆଦି, ଲଭି ବିବିଧ ଉପାଧି
ଗମନାଗମନେ ମାତ କର୍ମ୍ମ ବନ୍ଧନେ;
ମହାଲକ୍ଷ୍ୟ ମୋହେ ବିସ୍ମୃତ
ଜନମେ ମରଣେ ଲୁପ୍ତ ଦିବାଶଙ୍କରୀ । ୧୦ ।
କେବେ ଏ ଭ୍ରମ ଭ୍ରମଣ, ହେବ ଚିର ସମାପନ
ତୁଟିବ ଭବ-ବନ୍ଧନ, କର୍ମ ଶୃଙ୍ଖଳ ?
ମେଣ୍ଟିବ ସକଳ କ୍ଲାନ୍ତି, ଭୁଞ୍ଜିବ ନିର୍ମଳ ଶାନ୍ତି
ଲଭି ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ କାନ୍ତି, ପୁଣ୍ୟ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ,
ବିଶ୍ରମି ଅନନ୍ତ-ଶୟନେ
କ୍ଷୀରାମ୍ବୁଧି-ତଟେ କଳ୍ପବୃକ୍ଷ-ଚରଣେ । ୧୧ ।

ଶ୍ରୀ ନାରାୟଣମୋହନ ଦେ ।

(ପୁନରାବୃତ୍ତି)

ଗତ ସ୍ମୀତାସ୍ତ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ତାଟକାବନରୁ ଯାଉଁ ଯାଉଁ ବାଟରେ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲାରୁ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ତାହାଙ୍କୁ ଯାବତୀୟ ଅସୁମାନଙ୍କର ସଂହାର-କ୍ରମ ଅପିଚ ତଦାନୁଷଙ୍ଗିକ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଷୟମାନ କହିଅଛନ୍ତି; ତଥାଚ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଓ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ ସେ ପୁଣି କୃମିକାସ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରିଅଛନ୍ତି । ବାଟରେ ଯାଉଁ ଯାଉଁ ରାମ ଜିଜ୍ଞାସା କଲାରୁ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ପରିଶେଷରେ କ୍ରମଶଃ କହିଅଛନ୍ତି,କି ବିଷ୍ଣୁ ବାମନାବତାରରେ ସିଦ୍ଧାଶ୍ରମରେ ତପସ୍ୟା କରିଥିଲେ, ସେ ପୁଣି ବଳିଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରତିଗୃହୀତ ଲୋକାଧିପତ୍ୟ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ, ସେ ସ୍ୱୟଂ ପୁତ୍ରରୂପେ ଜନ୍ମିବାପାଇଁ କଶ୍ୟପଙ୍କୁ ବର ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ, ଇତ୍ୟାଦି । ରାମାଦିମାନେ ଇତ୍ୟାକାରକ ପୌରାଣିକ କଥାଳାପନରେ ଚତୁର୍ଥ ଦିବସରେ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ ସିଦ୍ଧାଶ୍ରମରେ ପହଞ୍ଚିଥିଲେ; ଏହାହିଁ ମୂଳଗ୍ରନ୍ଥରୁ ଜଣାଯାଉଅଛି ।

ବଳରାମ ଦାସେ କହନ୍ତି କି, ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କ ସହ ସରଯୂ ପାରହେଲା ପରେ ଗଙ୍ଗାତୀରକୁ ଗଲେ । ମୂଳଗ୍ରନ୍ଥରେ ପ୍ରତିପାଦିତ ସରଯୂତୀରରେ ଗଦିତ କଥାରେ ବଳରାମ ଦାସେ ବଳା-ଅତିବଳା-ବିଦ୍ୟାର ପ୍ରଦାନକୁ ସ୍ପଷ୍ଟତଃ ଅସ୍ୱୀକାର କରି-ନାହାନ୍ତି ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ସେହି ସ୍ଥଳରେ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ଶ୍ରୀରାମଙ୍କୁ ମନ୍ତ୍ରଦୀକ୍ଷା ଦେଇଥିବା କହିଅଛନ୍ତି । ଏଥିରୁ ବଳା-ଅତିବଳା-ବିଦ୍ୟା-ଦାନର କଥା ସୂଚିତ ହେଉଅଛି । ଦାସେ ପୁଣି ଗଙ୍ଗାତୀରସ୍ଥ ବନକୁ କୌଶିକାଶ୍ରମ ବୋଲି କହିଅଛନ୍ତି । କୌଶିକାଶ୍ରମ ମୂଳଗ୍ରନ୍ଥମତରେ ଏହି ସ୍ଥାନରେ ଅବସ୍ଥିତ ନୁହେ । ଏହାପରେ ରାମାଦିମାନେ ଅଗସ୍ତ୍ୟାଶ୍ରମକୁ ଯାଇଥିବା ଏଥିରେ ଲେଖାଅଛି । ଏସ୍ଥଳେ ଆହୁରି ଲେଖାଅଛି କି, ଗଙ୍ଗାନଦୀର ଉତ୍ତରଣସମୟରେ ରାମଙ୍କର ଜିଜ୍ଞାସା ହେଲାରୁ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ସରଯୂନଦୀର ଉତ୍ପତ୍ତିର କଥା କହିଲେ । ପରନ୍ତୁ ବାସ୍ତବତଃ ରାମାଦିଙ୍କର ଗଙ୍ଗାନଦୀ-ଉତ୍ତରଣ ଏସ୍ଥଳେ ନୁହେତ । ସେମାନେ ସିଦ୍ଧାଶ୍ରମରୁ ମିଥିଳା ନଗରୀକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲାବେଳେ ଗଙ୍ଗା ପାର ହୋଇଥିଲେ । ପାଠକ ମହାଶୟ ! ପରେ ଦେଖିବେ, ଦାସ ମହାଶୟ ଉତ୍ତରନ୍ତ ଯଥାସ୍ଥାନରେ ଗଙ୍ଗାପାର-କଥା ଲେଖିଅଛନ୍ତି । ଏହି ଯେ ଅଯଥା ସ୍ଥାନରେ ଅଯଥା ଲେଖା ଦାସଙ୍କର ନୁହେ, ଏହା ଅନୁଲେଖକଙ୍କର ବିଲୋମ ଲେଖା । ଅନନ୍ତ୍ୟ ସରଯ-ଉତ୍ପତ୍ତିର କଥାନକ ମଧ୍ୟ ଠିକ ମୂଳାନୁଗତ ନୁହେ । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମୂଳଗ୍ରନ୍ଥରେ ଏତକ ମାତ୍ର ଗଙ୍ଗାସମ୍ବନ୍ଧୀୟ କଥା ଲେଖାଅଛି ଯେ, ରାମ ସରଯୂ ମଧ୍ୟରୁ ଉତ୍ଥିତ ତୁମୁଳ ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ପ୍ରଶ୍ନ କଲାରୁ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ବୁଝାଇଦେଇ ଅଛନ୍ତି କି, ଗଙ୍ଗାଙ୍କ ସହିତ ସରଯୂଙ୍କର ସଂଘର୍ଷଣବଶରୁ ଏହି ଶବ୍ଦ ଉଠୁଅଛି । ଏସ୍ଥଳରେ ପୁଣି

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଗସ୍ତ୍ୟାଶ୍ରମରେ * ଶ୍ରୀରାମାଦିଙ୍କ ସମାଳାପନରେ ଦେବେନ୍ଦ୍ର ଶୁଚିଦୈତ୍ୟ-ନିଧନରୁ ବିଶ୍ୱାସଘାତକ ହୋଇଥିବାର ସାଙ୍ଗୋପାଙ୍ଗ କଥାମାନ, ଅଗସ୍ତ୍ୟଙ୍କର ବୈବାହିକ ଚରିତ, ଆତାପି-ବାତାପିର କଥାମାନ ଏବଂ ବିନ୍ଧ୍ୟଗିରିସଂଯମନ ପ୍ରଭୃତିର କଥାମାନ ଲେଖାଅଛି । [୧] ଏହି ଯେ ବିଲୋମାନୁଲୋମ ଅଯଥାଯଥ ଲେଖା ଶ୍ରୀମାନ୍ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କର ସମକକ୍ଷ ସୁଦକ୍ଷ ବଳରାମ ଦାସଙ୍କର ଅଟେ, ଦୁର୍ମତି ଅନୁଲେଖକଙ୍କର ନୁହେ, ଆମ୍ଭେ ବିଶ୍ୱାସ କରି ନ ପାରୁଁ, ଏଥିପାଇଁ ବଳରାମ ଦାସେ ଦୋଷାନ୍ୱିତ ହୋଇ ନ ପାରନ୍ତି, କାରଣ ତାହାଙ୍କ ଲିଖିତ ପଂକ୍ତିମାନ ବିବୃତ ଏବଂ ଅଯଥାସ୍ଥାନସ୍ଥିତ ତଥାଚ କର୍ତ୍ତିତ ଓ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ଏଥିରେ ଅନୁଲେଖକମାନଙ୍କର ଅତ୍ୟାଗ୍ରହ ଯେ ବହୁସ୍ଥଳେ ରହିଅଛି, ଏହାହିଁ ସନ୍ଦେହ । ଏହାର ଗ୍ରୁପା ଏବଂ ତାଳପତ୍ର ପୁସ୍ତକମାନ ଧରି ବିଚାର କରିଅଛୁଁ, ସମ୍ୟକ୍ ପରିଶୀଳନ କରିଅଛୁଁ, ଅନେକତ୍ର ପାଠାବଳୀ ପରସ୍ପର ଅସଦୃଶ ବିସଦୃଶ ରହିଅଛି । ଏହାହିଁ ଅନୁଲେଖକ-ଅତ୍ୟାଗ୍ରହର ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ।

ଏହି ରାମାୟଣରେ ତାଟକାଜନ୍ମବୃତ୍ତାନ୍ତ ଯାଦୃଶ କ୍ରମରେ ସୂଚିତ ଅଛି, ତାହା ଠିକ ମୂଳାନୁସାରୀ ନୁହେ । [୩] ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ଦେବତାମାନଙ୍କ ଆଦେଶରୁ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଅଗସ୍ତ୍ୟାଶ୍ରମରେ ଜୟାବିଜୟା ପ୍ରଭୃତି ଅସ୍ତ୍ରମାନ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ, ଏହା ଦାସଙ୍କ ରାମାୟଣରେ ଦେଖାଯାଏ । ଏ ସ୍ଥଳରେ ଦାସେ ବହୁବିଧ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କର ଯେ ଯେ ନାମମାନ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି, ବୋଧହୁଏ, ସେସବୁ ମୂଳ ସପ୍ତବିଂଶତି ସର୍ଗରେ ଉକ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ନାମାବଳିର ଅନୁକରଣରେ ଲିଖିତ [୪] । ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ରାମ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କ ସହ ସିଦ୍ଧାଶ୍ରମରେ ଉପଗତ ହେବା ସ୍ଥଳେ ମୂଳରେ ଉକ୍ତ ବାମନାବତାରର କେତେକ ଚରିତ ମଧ୍ୟ ଦାସେ ଲେଖିଅଛନ୍ତି । ପରନ୍ତୁ ଏହି କଥାମେଳକମଧ୍ୟରେ ଯେ ଯେ ଅସାଙ୍ଗତ୍ୟ ରହିଅଛି, ସେସବୁ ଅନୁଲେଖକମାନଙ୍କର ମସ୍ତିଷ୍କ-ବିକୃତ-ଜନିତ ବୋଲି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ୱାସ ।

ବାଳକାଣ୍ଡ ବିଂଶ ସର୍ଗରେ ଲେଖାଅଛି, ରାମ ସିଦ୍ଧାଶ୍ରମରେ ପ୍ରବେଶକରି ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କୁ ଷଟ୍-ଦିବସାବସାନ-ଯଜ୍ଞଦୀକ୍ଷାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ କଲେ । ଯାଗର ଅନ୍ତିମ ଦିବସରେ ଯାଗହନ୍ତା ମାରୀଚ ଓ ସୁବାହୁକୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବାୟବ୍ୟାସ୍ତ୍ରରେ ନିକ୍ଷିପ୍ତ ଆଉ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରାକ୍ଷସମାନଙ୍କୁ ଆଗ୍ନେୟାସ୍ତ୍ରରେ ପରିଦଗ୍ଧ କରିଦେଲେ ଏବଂ କୌଶିକସନ୍ତ୍ରକୁ ନିରନ୍ତରାସ୍ତ୍ର ସମାପ୍ତ କଲେ [୫] । ବଳରାମ ଦାସେ ସୁଦ୍ଧା ଏହାକୁ ମୌଳିକ ଘଟନାର ଅନୁକରଣରେ କେବଳ ଲେଖିଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଏହି ଲେଖାରେ ସମୟର ବୈଷମ୍ୟ ରହିଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଘଟନାଟି ମୌଳିକ-ସତ୍ୟ-ଭିତ୍ତିରେ କେବଳ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଅଛି ।

ଅତଃପର ରାମାଦିମାନଙ୍କର ମିଥିଳାପ୍ରସ୍ଥାନର କଥା । ମୂଳ ଏକବିଂଶସର୍ଗରେ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଧନୁର୍ଯଜ୍ଞ-ଦର୍ଶନାର୍ଥ ମିଥିଳା ଯିବାପାଇଁ ଅନୁରୋଧକରି ତତ୍ର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଶୈବଧନୁର ତାବତ୍ତାସ୍ତ୍ର ଚରିତ କହିଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ପାଠକଗଣ ବଳରାମଦାସଙ୍କ ରାମାୟଣରେ ଶୈବଧନୁର ଏହି ମୌଳିକ ପରିଚୟକୁ ଯଥାସ୍ଥାନରେ ଯଥାଯଥ ପାଇପାରିବେ-ନାହିଁ । ମିଥିଳାଯାତ୍ରୀ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ରାମ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କସହ ପ୍ରଥମ ରଜନୀକୁ ଶୋଣାନଦୀର ତୀରରେ ଅତିବାହିତ କଲେ । (୬) ଦାସେ ମଧ୍ୟ ବରାବର ଏହାହିଁ କହିଅଛନ୍ତି ।

ଏହାପରେ ଦ୍ୱାବିଂଶ ସର୍ଗଠାରୁ ସପ୍ତଚତ୍ୱାରିଂଶସର୍ଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଷୋଳଗୋଟି ସର୍ଗରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ପାଠକ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୌରାଣିକ-ଚରିତସଂସ୍ଥାନ ଅଟେ । ଏସବୁ ରାମାୟଣର କଥା ନୁହେ, ଅଥୀତ୍ ରାମଚରିତରେ ଅନୁଭୁକ୍ତ ନୁହେ: କିନ୍ତୁ ଏସବୁ ପ୍ରସ୍ତାବ ଅନୁସାରେ ସମାଗତ ଇତିବୃତ୍ତକଥା । ରାମାୟଣର ଷଟ୍‌କାଣ୍ଡମଧ୍ୟରେ ଏଭଳି ଅତି ପ୍ରସର ପୌରା-

---

* ବୋଧହୁଏ, ତାଟକାଧ୍ୟୁଷିତ ବନ ଅଗସ୍ତ୍ୟାଶ୍ରମ-ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୋଇଅଛି ?

[୧] ଏସବୁ ଗ୍ରୁପା ପୁସ୍ତକରେ '୬' ପୃଷ୍ଠାଠାରୁ ୮୩ ପୃଷ୍ଠାଯାଏ ଦେଖନ୍ତୁ ।

[୩] ଗ୍ରୁପା ପୁସ୍ତକରେ ୮୩ ପୃଷ୍ଠାରେ ତାଟକା-ଜନ୍ମବୃତ୍ତାନ୍ତ ଦେଖନ୍ତୁ—

[୪] ଗ୍ରୁପା ପୁସ୍ତକରେ ୮୫ । ୮୬ ପୃଷ୍ଠାର ପାଠକୁ ମୂଳ ୨୭ ସର୍ଗର ପାଠସଙ୍ଗେ ମିଳାଇ ଦେଖନ୍ତୁ ।

[୫] ତୌ ତୁ ତତ୍ର ବଚନଂ ଶ୍ରୁତ୍ୱା ରାଜପୁତ୍ରୌ ଯଶସ୍ୱିନୌ ।
ଅନିଦ୍ରଂ ଷଡ଼ହୋରାତ୍ରଂ ତପୋବନମରକ୍ଷତାଂ ॥ ବା, କା, ୩୦ ସ, ୫ ଶ୍ଳୋ ।

(୬) ତେ ଗତ୍ୱା ଦୂରମଧ୍ୱାନଂ ଲମ୍ବମାନେ ଦିବାକରେ ।
ବାସଂ ରୋଚୟୁର୍ନିଗଡ଼ାଂ ଶୋଣାକୂଳେ ସମାହିତାଃ । ୩୦ ସ । ୨୦ ଶ୍ଳୋ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶିକ ଉତ୍କୃଷ୍ଟଚରିତ ଅନ୍ୟତ୍ର ଲେଖାନାହିଁ । ରାମାୟଣକୁ ଅନୁସରି ଯେଉଁମାନେ ଦେଶୀୟ ଭାଷାରେ ରାମଚରିତ ଲେଖନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ଲେଖାରେ ଏସବୁ ଅଦ୍ଭୁତକଳତଃ ଗୃହୀତ ନ ହେବା ଅସ୍ୱାଭାବିକ ନୁହେ ।

ଏସ୍ଥଳରେ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ରାମଙ୍କୁ କହିଅଛନ୍ତି କି, କୁଶନାମକ ମହାତପସ୍ୱିଙ୍କର ଔରସରୁ କୁଶାମ୍ବ, (୧) କୁଶନାଭ, ଆଧୂର୍ତ୍ତରଜସ ଓ ବସୁନାମକ ପୁତ୍ରଚତୁଷ୍ଟୟ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଏମାନେ ପୁଣି କୌଶାମ୍ବୀ ପ୍ରଭୃତି ନଗରୀ-ଚତୁଷ୍ଟୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିଥିଲେ । କୁଶନାଭଙ୍କ ଔରସରୁ ଘୃତାଚୀଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଯେଉଁ ଶତଗୋଟି କନ୍ୟାମାନେ ଜନ୍ମିଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କୁ ବାୟୁଦେବ ନିଜର କଳତ୍ର ହେବା-ପାଇଁ ପ୍ରାର୍ଥନାକରି ପୁତ୍ରା ଅସମ୍ମତ-ବଚନ ଶୁଣି କ୍ରୋଧବଶରୁ କୁବ୍ଜଗାତ୍ରା କରି ଦେଇଥିଲେ । ରାଜାଙ୍କ କନ୍ୟାମାନେ କୁବ୍ଜା ହେଲେ ବୋଲି ତଦବଧି ସେହି ଦେଶର ନାମ କାନ୍ୟକୁବ୍ଜ [୨] ହେଲା । ତା'ପରେ କୁଶନାଭ ନିଜର କୁବ୍ଜା କନ୍ୟାମାନଙ୍କୁ ସୋମଦାନାମ୍ନୀ ଗନ୍ଧର୍ବୀଙ୍କର [ମାନ-ସିକ] ପୁତ୍ର ବ୍ରହ୍ମଦତ୍ତଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ସେହି ସୌମଦେୟ ବ୍ରହ୍ମଦତ୍ତଙ୍କର ହସ୍ତସ୍ପର୍ଶ-ପ୍ରାପ୍ତିମାତ୍ରେ ପ୍ରୋକ୍ତ କୁବ୍ଜୀଭୂତା କନ୍ୟାମାନେ ସୁମନୋହର ଆକୃତି ପ୍ରାପ୍ତ-ହେଲେ । ସମୟେ ପୁଣି କୁଶନାଭ ବ୍ରହ୍ମସୁତ କୁଶଙ୍କ କୃପାରୁ ପୁତ୍ରେଷ୍ଟିଯାଗ ସମାପନକରି ଗାଧିନାମକ ପୁତ୍ର ପାଇଥିଲେ । ମୁଁ ସେହି ପୂଜ୍ୟପାଦ ଗାଧିକଙ୍କର ଆତ୍ମଜ କୌଶିକ ଅଟେ [୩] । ମୋର ଅଗ୍ରଜା ଭଗିନୀ ସତ୍ୟବତୀ ଋଚିକଙ୍କୁ ପ୍ରଦତ୍ତା ହୋଇଥିଲେ । ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି ।

ଏତାଦୃଶ ବିବିଧ କଥାର ଆଳାପନରେ ରାତ୍ରିର ଅର୍ଦ୍ଧଭାଗ ଅତୀତ ହେଲାରୁ ସେ ତିନିହେଁ ଶୋଣାନଦୀକୂଳରେ [୪] ନିଦ୍ରାଦେବୀଙ୍କ କୋଳରେ ବିଶ୍ରାମ ନେଲେ । ଶ୍ରୀମାନ୍ ବଳରାମ ଦାସେ ମଧ୍ୟ ଏହି କଥାଗୁଡ଼ିକୁ ନିଜର ରାମାୟଣରେ ନିହିତ କରିଅଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଅନେକଙ୍କ ଅନୁଲେଖକଙ୍କ ଅନବଧାନତା ଆଉ ଦୁର୍ମତି-ଦୁର୍ବିଳସନଦ୍ୱାରା ପାଠମାନ ଉତ୍କାକୃତି-ପରିଣତିରେ ବିକୃତିଭାବାପନ୍ନ ହୋଇଯାଇ-ଅଛି । ସେହି ବିକୃତ ଲେଖାମଧ୍ୟରେ ପୁଣି ପାଠକ ଦେଖିବେ, ଚୂଳତପସ୍ୱିଙ୍କ ନାମ ଶୁଚିକମୁନି, ସୋମଦା ଗନ୍ଧର୍ବୀଙ୍କ ନାମ ସମଦା ଗନ୍ଧର୍ବକନ୍ୟା, ବ୍ରହ୍ମଦତ୍ତଙ୍କ ନାମ ବ୍ରହ୍ମତେଜ, ଇତ୍ୟାକାରକ ଅଯଥାକୃତରେ ପରିଣତ ଅସ-ଥାଯଥ ନାମଧାମଗୁଡ଼ିଏ ସ୍ପନ୍ଦବିଷ୍ଟ ରହିଅଛି । [୫]

କ୍ରମଶଃ
ଶ୍ରୀ ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦଶର୍ମା ।

[୧] କେତେକ ମୂଳଗ୍ରନ୍ଥରେ—କୁଶାଶ୍ୱଂ କୁଶନାଭଂ ଚ ଅମୂର୍ତ୍ତରଜସଂ ବସୁଂ—ଏପରି ଲିଖିତ ଅଛି ।
[୨] ଏହାର ଆଧୁନିକ ନାମ କନୋଜ ହୋଇଅଛି ।
[୩] କୁଶବଂଶ-ପ୍ରସୂତୋଽସ୍ମି କୌଶିକୋ ରଘୁନନ୍ଦନ । ବା, କା, ୩୪ ସ ।
(୪) ଗତୋଽର୍ଦ୍ଧରାତ୍ରଃ କାକୁତ୍ସ୍ଥ । କଥାଂ କଥୟତୋ ମମ ।
ନିଦ୍ରାମଭ୍ୟେତ୍ୟ ଭଦ୍ରଂ ତେ ମାଭୂତ୍ତବିଘ୍ନୋଽଧ୍ୱନୀହନଃ । ବା । କା । ୩୪ ସ । ୧୪ ଶ୍ଳୋ
ଉପାସ୍ୟ ରାତ୍ରିଶେଷଂ ତୁ ଶୋଣାକୂଳେ ମହର୍ଷିଭିଃ । ବା । କା । ୩୫ ସ ।
(୫) ଗ୍ରନ୍ଥାପୁସ୍ତକରେ ୧୩ ପୃଷ୍ଠାଠାରୁ ୧୭ ପୃଷ୍ଠାପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭଲକରି ଦେଖନ୍ତୁ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କଥାଶତକ ।- ଶ୍ରୀ ବାଙ୍କନଧି ପଟ୍ଟନାୟକ ବି:ଏଲ୍‌ଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ଓ କଟକ ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟ ପ୍ରେସରେ ମୁଦ୍ରିତ ନୂତନ ଗଳ୍ପ ପୁସ୍ତକ । ଗଳ୍ପଗୁଡ଼ିକ Aesop's Fables ନାମକ ଇଂରାଜି ପୁସ୍ତକରୁ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇଅଛି । ପୁସ୍ତକର ଭାଷା ସରଳ ଏବଂ ଅନେକ ଚିତ୍ରର ସମାବେଶ ଯୋଗେ ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ । ପ୍ରାଥମିକ ପାଠଶାଳାର ଛାତ୍ରମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ପୁସ୍ତକଟି ଆଦୃତ ହେବାର ଦେଖିଲେ ସୁଖୀ ହେବୁଁ ।

* * *

ବାଳମହାଭାରତ ।—ଶ୍ରୀ ମଧୁସୂଦନ ଦାସ ବି.ଏ. ବି.ଟିଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ଏବଂ କଟକ ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟ ପ୍ରେସରେ ମୁଦ୍ରିତ । ପୁସ୍ତକର କାଗଜ, ମଳାଟ ଓ ଛବିଗୁଡ଼ିକ ଚିତ୍ତ-କର୍ଷକ ; କିନ୍ତୁ ଭାଷା ବାଳକମାନଙ୍କର ଉପଯୋଗୀ ନୁହେ । ମୁଦ୍ରଣ ଦୋଷ ଅନେକ ଅଛି । ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ବର୍ଣ୍ଣାଶୁଦ୍ଧି ମଧ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସଂସ୍କରଣରେ ଏଗୁଡ଼ିକର ସଂଶୋଧନ ହେବାର ଦେଖିଲେ ସୁଖୀ ହେବୁଁ ।

* * *

ପିଲାଙ୍କ ମହାଭାରତ ।—ଶ୍ରୀ ନୀଳକଣ୍ଠଦାସ ଏମ୍. ଏ.ଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ଓ ସତ୍ୟବାଦୀ ପ୍ରେସରେ ମୁଦ୍ରିତ ଅରନବ ଗଦ୍ୟ ପୁସ୍ତକ । ଯେଉଁ ଯେଉଁ ପୁସ୍ତକର ଅବ-ଲମ୍ବନରେ ପୁସ୍ତକଟି ଲିଖିତ ହୋଇଅଛି, ଗ୍ରନ୍ଥକର୍ତ୍ତା ମହୋ-ଦୟ ଭୂମିକାରେ ସେହି ସେହି ପୁସ୍ତକର ନାମୋଲ୍ଲେଖ କରି ନିଜର କୃତଜ୍ଞତା ଜ୍ଞାପନ କରିଅଛନ୍ତି । ଭାଷା ସରଳ ଓ ପିଲାଙ୍କ ସୁଖବୋଧ । କେତେକ ସ୍ଥାନରେ ଲିପିବିଭ୍ରାଟ ଘଟିଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ମୋଟ ଉପରେ ମୁଦ୍ରଣ ଦୋଷଯୁକ୍ତ ନୁହେ । ପୁସ୍ତକଟି ସଚିତ୍ର ହୋଇଥିଲେ ଭଲ ହୋଇଥାନ୍ତା ।

* * *

ଦମୟନ୍ତୀ ।—ଶ୍ରୀ ଅନନ୍ତପଦ୍ମନାଭ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଣୀତ ଗଦ୍ୟ ପୁସ୍ତକ । ଆକାର ଡାଉନ୍ ଆଠପେଜି । ଭାଷା ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଦୋଷଯୁକ୍ତ ହୋଇଅଛି । ବିଷୟର ସମା-ବେଶ ମନ୍ଦ ନୁହେ । ଲେଖକ ସାହିତ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ନୂତନ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଯଥେଷ୍ଟ କୃତିତ୍ୱ ସହିତ ପୁସ୍ତକଟି ଲେଖି-ଅଛନ୍ତି ।

* * *

ଅଶୋକବୃତ୍ତାନ୍ତ ।—ଲେଖକ ଶ୍ରୀ ବନମାଳୀ ମିଶ୍ର ବି. ଏ. । ମୌର୍ଯ୍ୟକୁଳତିଳକ ଅଶୋକଙ୍କ ମହିମାମୟ ଚରିତ ପୁସ୍ତକରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଭାଷା କଠିନ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ସୁଖପାଠ୍ୟ ହୋଇଅଛି । କେତେକ ସ୍ଥାନରେ ମୁଦ୍ରଣ-ଦୋଷ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ଅଶୋକଙ୍କ ଚଣ୍ଡାଶୋକତ୍ୱସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଯୁକ୍ତିଗୁଡ଼ିକ ଭଲ ହୋଇଅଛି । ପୁସ୍ତକଟି ମୁକୁରପ୍ରେସରେ ମୁଦ୍ରିତ ହୋଇଅଛି ।

* * *

ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ବାଦ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ ଏମ୍, ଏ, ଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ "ପିଲାଙ୍କ ମହାଭାରତ" ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି ।

ସମ୍ବଲପୁରର ବିଖ୍ୟାତ ଓକିଲ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାମନାରାୟଣ ମିଶ୍ର ଏମ, ଏ, ବି, ଏଲଙ୍କ ଆନୁକୂଲ୍ୟରେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତିଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ "ଟଙ୍କାର ଗଛ" ଉପନ୍ୟାସ ଶୀଘ୍ର ଯନ୍ତ୍ରସ୍ଥ ହେବ ।

ସତ୍ୟବାଦୀରୁ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାଶ ଏମ୍, ଏ, ଙ୍କ ସମ୍ପାଦକତ୍ୱରେ "ମାସିକ ପତ୍ର" ନାମକ ମାସିକ ପତ୍ର ବାହାରୁଅଛି ।

ବିଗତ ୮ତାରିଖ ଦିନ ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର କାବ୍ୟକଣ୍ଠଙ୍କ ସଭାପତିତ୍ୱରେ ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟ ସମାଜର ବାର୍ଷିକ ଅଧିବେଶନ ହୋଇଯାଇଅଛି ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମଧୁସୂଦନ ଦାଶ ବି, ଏ, ବି, ଟିଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ "ବାଳମହାଭାରତ" ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବିମଳାଚରଣ ରାୟଚୌଧୁରୀ "ଟେମ୍ପେଷ୍ଟ"ନାଟ-କର ଅବଲମ୍ବନରେ ଗୋଟିଏ ଗଦ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ଲେଖି ମୁଦ୍ରିତ କରାଇ ଅଛନ୍ତି ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଆଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ "ପ୍ରଣୟ-ପ୍ରବାହ" ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

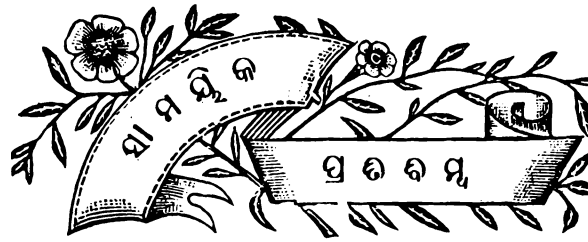

ଏକତା—ଏକ ଅର୍ଥରେ ଏକତାର ଚହଳ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ପଡ଼ିଅଛି । ବକ୍ତୃତାମଞ୍ଚରେ, ସମ୍ବାଦପତ୍ର-ସ୍ତମ୍ଭରେ, ସଭାସମିତିରେ, ସ୍କୁଲଗୃହରେ, ମଉଜମଜଲିସରେ—କାହିଁ ହେଲେ ଏକତାର କଥା ଶୁଡ଼ ନାହିଁ । ବିଭିନ୍ନ ମତ ଓ ବିଭିନ୍ନ ପଥର ବିଦ୍ୟମାନତା ସତ୍ତ୍ୱେ ଏକତାର ଭାବ ସମାନ ଭାବରେ ସର୍ବମୁଖରୁ ବାହାରୁଅଛି । ଏ ଏକତାର ଅର୍ଥ ବୋଧହୁଏ, ସମସ୍ତେ ଏକଭାବରେ ଏକତ୍ର ହେବା ବାଞ୍ଛନୀୟ । ଏହା ବୋଧହୁଏ ପୁସ୍ତକଗତ ଅର୍ଥ, ଯେହେତୁ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ଏକତା ଭିନ୍ନ ଅର୍ଥରେ ପ୍ରତୀୟମାନ—ଯେପରି କି ଏକତା ନିଜେ ତାହାର ବୈୟାକରଣିକ ମୌଳିକତା ଛାଡ଼ିବାକୁ ଚାହେଁନା । ବିଶଦଭାବରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ଏକତା ଯେଉଁଠାକି ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ କହୁଅଛି—ଏକମେବାଦ୍ୱିତୀୟମ୍ । "ମୁଁ ଯାହା କହୁଛି, ମୁଁ ଯାହା କରୁଛି, ତାହାହିଁ ଅଭ୍ରାନ୍ତ ସତ୍ୟ । ମୁଁ ଏକା ଅଭ୍ରାନ୍ତ । ମୋ ଛଡ଼ା ଆଉ ସମସ୍ତେ ଭ୍ରାନ୍ତ ।" ପୂର୍ବେ ଆମ୍ଭେମାନେ ସୂଚନା ଦେଇଛୁଁ, ବାକ୍ୟରେ ଏକତା ଶୁଣି ଯାହା ଯାହା ପ୍ରତୀତ ହୁଏ, କାର୍ଯ୍ୟରେ ଏକତା ଦେଖି ତାହା ଅନୁଭୂତରେ ଆସେନା ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରତୀୟ ଜାତୀୟ ମହାସଭା ବା ନେଶନେଲ କଂଗ୍ରେସରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଏକତାର ରବ ଶୁଣା ଯାଉଅଛି । କାଲି ଦିଲ୍ଲୀରେ ଏହି ଏକତାର ଅଭିନୟ ହୋଇଥିବ । ସାତଶ କୋଶ ଦୂରରୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ତାହା ଦେଖିବାର ବା ଶୁଣିବାର ସୁଯୋଗ ଏତେଶୀଘ୍ର ମିଳିନାହିଁ । ଦେଖାଯାଉ, ଏକତା କି ଅର୍ଥରେ ଓ କି ସାଜରେ ସେଠି ଆବିର୍ଭୂତ ହେଉଅଛନ୍ତି । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଧ୍ରୁବ ବିଶ୍ୱାସ, ଯେତେଦିନ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ବୈୟାକରଣିକ ଏକତା ଭାରତୀୟ ପ୍ରାଣରେ ବିରାଜ କରୁଥିବ, ସେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରକୃତ ଏକତା ଅନ୍ତଃସଲିଳା ସରସ୍ୱତୀ ପରି ଅଥବା ପୌରାଣିକ ଆକାଶ-କୁସୁମ ପରି କେଉଁଠାରେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ରହିଥିବ ।

ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟର୍ଥତା ଭାରତୀୟ ସମାଜର ଅଧଃପତନର କାରଣ । ଧର୍ମକ୍ଷେତ୍ର, କର୍ମକ୍ଷେତ୍ର, ସମାଜକ୍ଷେତ୍ର—ସର୍ବତ୍ର ଏହା ପରିଦୃଶ୍ୟମାନ । ଯେତେଦିନ ଆମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ ବା ପ୍ରକୃତ ପଥର ଅନୁସରଣ କରିବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ନୋହୁଁ, ତେତେଦିନ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଆଉ ଗତି ନାହିଁ । ଏକତାହିଁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ମୁକ୍ତିର ଏକମାତ୍ର ସୋପାନ । ଅନ୍ୟଥା "ନାନ୍ୟଃ ପନ୍ଥା ବିଦ୍ୟତେଽୟନାୟ ।"

ଉତ୍କଳୀୟ ରାଜନୀତି—ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାର ନିର୍ବାଚନ ସମୟ କ୍ରମଶଃ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଉତ୍କଳୀୟ ରାଜନୈତିକମାନଙ୍କର ଯେ ଏକ ଅପୂର୍ବ ଉନ୍ମାଦନା ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଛି ବା ହେବ, ତାହାର ସୂଚନା କ୍ରମଶଃ ସମ୍ବାଦପତ୍ରମାନଙ୍କରୁ ମିଳୁଅଛି । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶରେ ଧର୍ମନୀତି, ଅର୍ଥନୀତି ଓ ସମାଜନୀତିର ସମଷ୍ଟିହିଁ ରାଜନୀତି, ଅର୍ଥାତ୍ ଜାତିର ସର୍ବାଙ୍ଗୀନ ଉନ୍ନତିର ଚେଷ୍ଟାର ପ୍ରତିବିମ୍ବ ବା ପ୍ରତିଧ୍ୱନିହିଁ ରାଜନୀତି । କେବଳ ପ୍ରତିନିଧି-ନିର୍ବାଚନ-କାର୍ଯ୍ୟଟା ରାଜନୀତିର ପ୍ରଧାନ ବା ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ଅଙ୍ଗ ନୁହେ । ପ୍ରତିନିଧି ଜାତୀୟ ଚେଷ୍ଟାର ପ୍ରତିଧ୍ୱନିର ମୁଖସ୍ୱରୂପ । ଯଦି ଜାତୀୟ ଚେଷ୍ଟା ନଥାଏ, ତାହାହେଲେ ପ୍ରତିନିଧି ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ମୂକ ହୋଇଯିବେ ଅଥବା ନିଜର ବାଗ୍ମିତା ଓ ବିଦ୍ୟାର ପ୍ରତିନିଧିତ୍ୱ ସମ୍ପାଦନ କରିବେ । ଅନେକ ସମୟରେ ଏହା ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ଜାତୀୟ ଚେଷ୍ଟାର ଅଭାବରେ ରାଜନୈତିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ "ମୁଖରସ୍ତ୍ରୀ ହନ୍ୟତେ ।" ଏପରି ସ୍ଥଳେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଜାତୀୟ ଉନ୍ନତିର ଚେଷ୍ଟା ସର୍ବାଗ୍ରେ ପ୍ରୟୋଜନ । ଗଭୀର ପରିତାପର ବିଷୟ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଉତ୍କଳଖଣ୍ଡରେ ସେପରି କୌଣସି ଚେଷ୍ଟାର ସତ୍ତାହିଁ ବିଦ୍ୟମାନ ନାହିଁ । ଉତ୍କଳର ଏକୀକରଣ—ଯାହା ଏକକାଳରେ ପ୍ରଧାନ ଏବଂ ପ୍ରଥମ ଜାତୀୟ ଚେଷ୍ଟାର ଅଙ୍ଗରୂପେ ପରିଗଣିତ ହେଉଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ତାହା ଏକପ୍ରକାର ଅଦୃଶ୍ୟ ହେଉ ପରି ହୋଇଅଛି । ବିଦ୍ୟାଚର୍ଚ୍ଚା, ବାଣିଜ୍ୟ, ଶିକ୍ଷା, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ, ଜ୍ଞାନ ବିଜ୍ଞାନ ଆଦି ଚେଷ୍ଟାରେ ଜାତି ଉଦାସୀନ । କେବଳ ଦାସତ୍ୱ-ଚେଷ୍ଟାହିଁ ଉତ୍କଳୀୟ ଜାତିର ଅସ୍ଥିମଜ୍ଜାଗତ । ସେ ଚେଷ୍ଟା ପୁଣି କ୍ଷୀଣ, ଦୁର୍ବଳ ଓ ଅବସନ୍ନ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଉତ୍କଳୀୟ ରାଜନୀତିର ଭବିଷ୍ୟତ୍ ଯେ

Digitized by srujanika@gmail.com

କଣ ହେବ, ତାହା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ କ୍ଷୁଦ୍ର ବିଚାର ବା କଳ୍ପନାର ଅତୀତ । ଉଚ୍ଚଜାତୀୟ ରାଜନୈତିକମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ବିନୀତ ନିବେଦନ, ସେମାନେ ଏ ବିଷୟରେ ନିଜ ମତ ପ୍ରକାଶ କରି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଭ୍ରାନ୍ତି ଓ ଉଚ୍ଚଳୀୟ ଜାତିର କ୍ଲାନ୍ତି ଦୂର କଲେ ବିଶେଷ ଉପକୃତ ହେବୁଁ । ଅନ୍ୟଥା ପ୍ରତିନିଧି-ନିର୍ବାଚନ-ଚେଷ୍ଟାକୁ ଜାତି ରାଜନୈତିକ ଚେଷ୍ଟାର ଚରମ ଲକ୍ଷ୍ୟ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କଲେ ଦେଶର ଅମଙ୍ଗଳ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ—ଏହା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଧ୍ରୁବ ବିଶ୍ୱାସ ।

ଜାପାନର ଭୂମିକମ୍ପ :- କିଛିଦିନ ପୂର୍ବେ ଜାପାନରେ ଭୀଷଣ ଭୂମିକମ୍ପ ହୋଇ ଟୋକିଏ ସହର (ଯହିଁରେ କି ଦଶଲକ୍ଷାଧିକ ଲୋକ ବାସ କରନ୍ତି) ଏବଂ ୟୋକୋହାମା ସହର ପ୍ରାୟ ଧ୍ୱଂସ ପାଇଅଛି ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବନାହିଁ । କ୍ଷଣିକ ଭୂମିକମ୍ପରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶରେ ଯେ ଆତଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ, ତାହା ସ୍ମରଣକଲେ ଜାପାନର ଏହି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା କଳ୍ପନା କରି ହେବନାହିଁ । କେତେ ଜନ, କେତେ ଧନ. ଯେ ଧ୍ୱଂସ ପାଇଅଛି, ଏକ୍ଷଣି ଜାପାନ ସରକାର ତାହା ମଧ୍ୟ ଠିକ କଳନା କରିପାରିନାହାନ୍ତି । ତେବେ ମୋଟାମୋଟି ଅନୁମାନ କରାଯାଇପାରେ ଯେ, ଯୁଦ୍ଧରେ ରୁଷିୟ ମହାଦେଶକୁ ପରାସ୍ତ କରିବାଲାଗି ଜାପାନକୁ ଯେତେ ଧନ ବା ଜନ ଲୋଡ଼ା ହୋଇଥିଲା, ଏହି ଦୈବ-ଦଣ୍ଡରୁ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରିବା ନିମନ୍ତେ ତାହାଠାରୁ ଅଧିକ ଧନ ଆବଶ୍ୟକ ହେବ । ଉଦ୍ୟମଶୀଳ ଜାପାନ ଅତି ଶୀଘ୍ର ନିଜ ଚେଷ୍ଟା ବଳରେ ତାହା ଅତିକ୍ରମ କରିବାର ଆଶା କରାଯାଏ । ଅନ୍ୟ ଜାତିମାନେ ମଧ୍ୟ ଜାପାନକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଅଗ୍ରସର ହୋଇଅଛନ୍ତି । ହୃଦୟରେ ଜାପାନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଭୟ ବା ଆଶଙ୍କା କୌଣସି ଜାତି ପୋଷଣ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଜାପାନର ଏ ବିପଦରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ନିମନ୍ତେ କେହି-ହେଲେ ପଶ୍ଚାତ୍ପଦ ନୁହେ । ଅପ୍ରାକୃତିକ, ଅମାନୁଷିକ ଦୃଶ୍ୟରେ ପୃଥିବୀର ରାଜନୈତିକ ତୁଲାଦଣ୍ଡ ଯେପରିଭାବରେ ବିଚଳିତ ହୁଏ, ଏ ଆକସ୍ମିକ ପ୍ରାକୃତିକ ବ୍ୟୁତ୍ପାତରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ହେବା ସମ୍ଭାବନା । ଏସବୁ ଦେଖି କେବଳ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣମୁଖନିଃସୃତ ଗୀତାର "କାଲୋଽସ୍ମି ଲୋକକ୍ଷୟକୃତ୍" କଥାର ସତ୍ୟତା ଉପଲବ୍ଧି ହୁଏ । ଏହାର ବିଚାର ମନୁଷ୍ୟ-ଶକ୍ତିର ଅତୀତ । ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ମନୁଷ୍ୟ ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ଭଗବତ୍-ଶକ୍ତିରେ ବିଶ୍ୱାସ ସ୍ଥାପନକରେ ଏବଂ ଏହିପରି ଆକସ୍ମିକ ଦୁର୍ଘଟନାମାନ ତହିଁର ସୂଚନା କରିଥାଏ । ଅଦ୍ଭୁତଭାବରେ ପାର୍ଥିବ ଧ୍ୱଂସର ସ୍ତୂପଉପରେ ଅପାର୍ଥିବ ବିଶ୍ୱାସର ଭିତ୍ତି ସ୍ଥାପିତ ହୁଏ ।

ଜାପାନର ଏହି ଦୁର୍ଘଟନା ନାନାଭାବରେ ମାନବ-ଚିନ୍ତା ଉପରେ ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର କରିବ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଜାପାନର ଏହି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାରେ ଆନ୍ତରିକ ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛୁଁ । ଉନ୍ନତଶୀଳ ଜାତିର ଉନ୍ନତିରେ ବାଧା ପଡ଼ିଲେ କାହା ମନରେ କ୍ଷୋଭ ନ ହୋଇ ରହିପାରେ ? ଇଂଲଣ୍ଡୀୟ କବିଙ୍କ ଭାଷାରେ ଏତିକି ମାତ୍ର ଆମ୍ଭେମାନେ କହିପାରୁଁ, Men are we and must grieve, when the shade of that which once was great passes away."

ଭଞ୍ଜୀୟ ଆନ୍ଦୋଳନ :—ବିଗତ ଶ୍ରାବଣ ଓ ଭାଦ୍ରବ ସଂଖ୍ୟା ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟରେ ଭଞ୍ଜକାବ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗ ନେଇ ସମ୍ପାଦକୀୟ ମନ୍ତବ୍ୟ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି । "ବିଜୟବାବୁ କି ମତ ଦେଇଅଛନ୍ତି, ସମ୍ପାଦକ ମହାଶୟ ତାହା ଦେଖି-ନାହାନ୍ତି—କିଏ ଠିକ ଦେଖିଅଛନ୍ତି, ତାହା ମଧ୍ୟ ସେ ଜାଣିନାହାନ୍ତି ।" ସେଥିପାଇଁ ପ୍ରସଙ୍ଗଟିର ସମାଲୋଚନା କରିବାକୁ ସେ ଏକାନ୍ତ ନାରାଜ । ତେବେ ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେପରି ଆଲୋଚନା ହେଉଅଛି, ତାହା ପାଠକର କେତେଟି କଥା ମନେ ହେବାରୁ ସଂକ୍ଷେପରେ ତାହା ପ୍ରକାଶ କରି-ଅଛନ୍ତି । ଏହି ସ୍ମୃତିପଥାରୂଢ଼ କଥାଗୁଡ଼ିକୁ ସେ ତିନିଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରିଅଛନ୍ତି । ସେଥିରୁ ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ବିଭାଗ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କହିବାକୁ କିଛି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ତୃତୀୟ ବିଭାଗଟି, କେଜାଣି କାହିଁକି, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଟିକିଏ ଅଡ଼ୁଆ ଲାଗୁଅଛି । ପ୍ରବନ୍ଧର ଉପସଂହାରରେ ଯେ ଯାହା କହିଅଛନ୍ତି, ସେଥି ସହିତ ତାଙ୍କର ତୃତୀୟ କଥା ଖାପ ଖାଉଛି ତ ? ଯଦି ସେ ବିଜୟବାବୁଙ୍କ ମତ ଦେଖିନାହାନ୍ତି, ତାହାହେଲେ ସେ କିପରି କହୁଛନ୍ତି ଯେ, "ସମସ୍ତ ଭଞ୍ଜ-ସାହିତ୍ୟକୁ ଅଗ୍ନିସାତ୍ ବା ଜଳସାତ୍ କରିବାକୁ ବିଜୟବାବୁ ମତ ଦେଇ **ନାହାନ୍ତି** ବା ଭଞ୍ଜଙ୍କ ରଚନାଗୁଡ଼ିକ ବାଜେୟାପ୍ତ କରିବାକୁ ସରକାରଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ଦେଇ **ନାହାନ୍ତି** ?" କୌଣସି ଲୋକର ଅରପ୍ରାୟ ଜାଣିଲେ ସୁଦ୍ଧା ପ୍ରକାଶିତ ଅରମତ ନ ଦେଖି ଏପରି ନିଶ୍ଚୟାତ୍ମକ ବାକ୍ୟର ଅବତାରଣା କରାଯାଇ ନପାରେ । ଯେତେଦୂର ଆମ୍ଭେମାନେ ଜାଣୁ, ଏକଥା ସିଣ୍ଡି-କେଟରେ ଉଠିଥିଲା ଏବଂ ଓଡ଼ିଶାର ଜଣେ ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରତିନିଧି ତହିଁର ପ୍ରତିବାଦ ମଧ୍ୟ କରିଥିଲେ । ତା'ପରେ ସ୍କୁଲକଲେ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜରେ ଭଙ୍ଗୀୟ ସାହିତ୍ୟ ସମସ୍ତ ବା କିୟଦଂଶତ୍ୟକ୍ତ ଓ ପରିମାର୍ଜିତଭାବରେ ରହିବାର ସ୍ଥିର ହୋଇଛି କି ନାହିଁ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଜଣାନାହିଁ । ଏ ସନ୍ଦେହ ନିରାକୃତ ହେଲେ ସହଜରେ ଯେ ଏ ଆନ୍ଦୋଳନର ଅବସାନ ହେବ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କାହାର କୌଣସି ସଠିକ ଜ୍ଞାନ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲେ ଶୀଘ୍ର ଏହି ଶାବ୍ଦିକ ଯୁଦ୍ଧ ଶାନ୍ତିଲାଭ କରିବ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସହଯୋଗୀ ଓ ପାଠକବୃନ୍ଦଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରୁଅଛୁଁ ଯେ, ସେମାନେ ଅନୁଗ୍ରହପୂର୍ବକ ପାଟଣା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ତଥା ପାଟଣା ସରକାରଙ୍କର ଭଙ୍ଗୀୟ-ସାହିତ୍ୟ-ରକ୍ଷା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମତାମତ ପ୍ରକାଶକରି ବାଧିତ କରିବେ ।

ରାଜନୀତିରେ ଧର୍ମର ସ୍ଥାନ :—ଜାତିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଜନୈତିକ କାର୍ଯ୍ୟ ଧର୍ମାନୁମୋଦିତ ହେବା ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଅକାରଣ ସ୍ଥୂଳ ଧର୍ମକୁ ରାଜନୀତିର ହୃଦୟୋପରି ଆସନ ଦେବା କଦାପି ଚାତୁରୀୟ ନୁହେ । ଧର୍ମର ସ୍ଥାନ ସ୍ୱର୍ଗରେ—ରାଜନୀତିକୁ ନିଶ୍ୱାସ ମାରିବା ନିମନ୍ତେ ସମସ୍ତ ନ ଦେଇ ତାର ସମସ୍ତ ସ୍ଥାନ ଦଖଲ କରି ବସିଲେ ଜାତିର ଜୀବନରେ ନାନା ବିଶୃଙ୍ଖଳା ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ । କବୀନ୍ଦ୍ର ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ କହିଅଛନ୍ତି, "If religion, which is to give us emancipation in the realms of the infinite, tries also to usurp the place of reason in the world of the finite, then it brings about utter stagnation and sterility." ଭାରତର ଆଧୁନିକ ରାଜନୈତିକ ଅବସ୍ଥା ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିନିକ୍ଷେପ କଲେ କବୀନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଉକ୍ତି ସ୍ୱତଃ ମନରେ ଉଦିତ ହୁଏ । ଅତି ଅଶୁଭ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଖିଲାଫତ୍ ସମସ୍ୟା ଭାରତୀୟ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଥିଲା—ଅତି ଅଶୁଭ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଏହି କୁଟାଖଣ୍ଡିକର ଆଶ୍ରୟ ନେଇ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକତା ସଂସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ—ଯୁକ୍ତିର କ୍ଷେମଙ୍କର ବନ୍ଧନ ପରିତ୍ୟାଗ କରି କ୍ଷଣିକ ଉତ୍ତେଜନାର ଆଶ୍ରୟରେ ଦୁଇଗୋଟି ପରସ୍ପର ବିରୋଧୀ ଜାତି ମଧ୍ୟରେ ମିଳନ-ସେତୁ ନିର୍ମାଣ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ । ତହିଁର ଫଳ ଏବେ ହାତେ ହାତେ ଭୋଗିବାକୁ ପଡ଼ୁଅଛି । ଖିଲାଫତ୍ ସମସ୍ୟା ସମାଧାନର ବହୁକାଳ ପୂର୍ବେ ମୁସଲମାନେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଉପରେ ଅତ୍ୟାଚାର ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ହିନ୍ଦୁମାନେ ଜାତୀୟତାର ଅନୁରୋଧରେ ସେସବୁ ଅତ୍ୟାଚାରର ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରତିବାଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କରିନଥିଲେ । ଏବେ ତୁରସ୍କ-ସନ୍ଧି ପରେ ମୁସଲମାନ ଓ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ତୀବ୍ର ମନୋମାଳିନ୍ୟ ଜାତ ହେଉଅଛି । ଯେଉଁ ତୁରସ୍କ ନିମନ୍ତେ ଭାରତବାସୀ ହିନ୍ଦୁ-ମୁସଲମାନ ବିବିଧ ଯନ୍ତ୍ରଣା ବରଣ କରିଅଛନ୍ତି, ସେହି ତୁରସ୍କ ସନ୍ଧିସମୟରେ ଭାରତ-ବିଷୟ ବିସ୍ମୃତ ହୋଇଥିବା କଳଙ୍କର ବିଷୟ । ଭାରତର ରାଜନୈତିକ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କ ମୁକ୍ତି-ପ୍ରସଙ୍ଗ ଆଲୋଚିତ ମଧ୍ୟ ହୋଇନାହିଁ । ତୁରସ୍କର ଏହି ଆଚରଣରେ ଅନେକଙ୍କର ଚକ୍ଷୁରୁନ୍ମୀଳନ ହୋଇଅଛି । ଆମ୍ଭେମାନେ ସ୍ୱୀକାର କରୁଅଛୁଁ ଯେ, ଭାରତରେ ହିନ୍ଦୁ-ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ଏକତା ସର୍ବଥା କରଣୀୟ । କିନ୍ତୁ ଏହି ମିଳନ ପୂର୍ବେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାରତ-ବାସିର ମନରେ ଏହି ଭାବ ଉଦିତ ହେବା ଦରକାର ଯେ, ସେ ଆଗେ ଭାରତବାସୀ ଓ ପରେ ହିନ୍ଦୁ ବା ମୁସଲ-ମାନ । ଯେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅଭ୍ୟନ୍ତରରୁ ପ୍ରେରଣା ପାଇନାହୁଁ, ସେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହିନ୍ଦୁ-ମୁସଲ-ମାନ-ଏକତା ବୋଲ ବା ଯାହା ବୋଲ, ସେସବୁ ଆକାଶ-କୁସୁମରେ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ ରହିବ । କ୍ରମେ ଅବସ୍ଥା ଯେପରି ଗୁରୁତର ଆକାର ଧାରଣ କରୁଅଛି, ସେଥିରୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଭୟ ହେଉଅଛି ଯେ, ଅଦୂର ଭବିଷ୍ୟତରେ ଦେଶରେ ଭୀଷଣ ଅଶାନ୍ତି ଜାତ ହେବ । ଦେଶର ନେତାମାନେ ଆଜିହିଁ ସତର୍କ ନହେଲେ ଶେଷକୁ ମନସ୍ତାପ ମାତ୍ର ସାର ହେବ ।

ଚିତ୍ର କଥା—"ମୁକୁର"ରେ ଚିତ୍ର ଦେବା ନିମନ୍ତେ କଲିକତା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିବାରୁ ଅନେକ ଅସୁବିଧାରେ ପଡ଼ିବାକୁ ହେଉଅଛି । ଯାହାହେଉ, ଯେନ-କେନ ପ୍ରକାରେଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳି ଯାଉଛି । ଏଥର ଯେଉଁ ଚିତ୍ରଟି ଦିଆଯାଇଅଛି, ତାହା ଜଣେ ଇଉରୋପୀୟ ଶିଳ୍ପୀଙ୍କ ଅଙ୍କିତ ଚିତ୍ରରୁ ବ୍ଲକ୍ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି କଲିକତାର ଭାରତବର୍ଷ ପତ୍ରିକା ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଉକ୍ତ ପତ୍ରିକାର ସୌଜନ୍ୟରେ ଚିତ୍ରଟିକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇ ପତ୍ରିକାର ସ୍ୱତ୍ୱାଧିକାରୀଙ୍କଠାରେ କୃତଜ୍ଞତା ଜ୍ଞାପନ କରୁ-ଅଛୁଁ । ଭାରତବର୍ଷ ଚିତ୍ରର ଯେଉଁ ନାମକରଣ ରଖିଅଛନ୍ତି, ଆମ୍ଭେମାନେ ମଧ୍ୟ ଅବିକଳ ତାହାହିଁ ରଖିଅଛୁଁ । ପ୍ରଚ୍ଛଦ-ପଟର ଚିତ୍ରଟି ପଞ୍ଚାମର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନରସିଂହ ପାଡ଼ାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅଙ୍କିତ । ଗତ ସଂଖ୍ୟା ମୁକୁରରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଭ୍ରମବଶତଃ ଏଥିର ଉଲ୍ଲେଖ କରି ନଥିଲୁଁ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ତ୍ରୁଟି ଦେଖାଇ ଦିଅନ୍ତୁ "ଆଶା" ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଗଭୀର କୃତଜ୍ଞତା-ପାଶରେ ଆବଦ୍ଧ କରିଅଛନ୍ତି ।

Printed and Published by B. Z. Das Mukur Press, Cuttack.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକୁର ପୁସ୍ତକାଳୟ ।

ଚଉଧୁରୀ ବଜାର, ପୋଃ ଅଃ କଟକ ।

ବିଶେଷ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ—ମୋଫସଲର ଗ୍ରାହକମାନେ ଅର୍ଡର ଦେବା ସମୟରେ କିଛି ଟଙ୍କା ଅଗ୍ରିମ ସହ ଅର୍ଡର ପଠାଇଲେ ପୁସ୍ତକମାନ ପଠାଯିବ । ଉତ୍ତରପ୍ରାର୍ଥୀମାନେ ରିପ୍ଲାଇ କାର୍ଡରେ ପତ୍ର ଲେଖିବେ ।

ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ।

ସାହିତ୍ୟ ଓ ବ୍ୟାକରଣ :—

ଶ୍ରୁତିବୋଧ ... ରାୟ ମଧୁସୂଦନ ରାଓ ବହାଦୁର ପ୍ରଣୀତ ... ଟ ୦ ।୵

ଶିଶୁବୋଧ (୨ୟ ବର୍ଷର ଶିଶୁଶ୍ରେଣୀ ନିମନ୍ତେ) ଏଜନ ଏଜନ ... ଟ ୦ ।୵

ବାଳବୋଧ (୧ମ ଓ ୨ୟ ମାନ ନିମନ୍ତେ) ଏଜନ ଏଜନ ... ଟ ୦ ।୵

ବାଳବୋଧ (୧ମ ଓ ୨ୟ ମାନ ନିମନ୍ତେ) ... ଏଜନ ସଙ୍କଳିତ ସଂଶୋଧିତ ସଂସ୍କରଣ } ଟ ୦ ।/

ସାହିତ୍ୟକୁସୁମ (୩ୟ ଓ ୪ର୍ଥ ମାନ ନିମନ୍ତେ) ... ଏଜନ ଏଜନ ଟ ୦ ୵

ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗ (୫ମ ଓ ୬ଷ୍ଠ ମାନ ନିମନ୍ତେ) ... ଏଜନ ଏଜନ ଟ ୦ ୵

ଶ୍ରୁତିବୋଧ (୧ମ ଓ ୨ୟ ବର୍ଷ ନିମନ୍ତେ) ଇ. ମାର୍ସଡେନ୍ ଓ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ରାଓ କୃତ ଟ ୦ ।୵

କଥାବଳୀ (୧ମ ଓ ୨ୟ ମାନ ନିମନ୍ତେ) ... ଇ. ମାର୍ସଡେନ୍ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରମୋହନ ମହାରଣା, ବି. ଏ. ଙ୍କ କୃତ ... ଟ ୦ ।୵

କଥାବଳୀ (୩ୟ ଓ ୪ର୍ଥ ମାନ ନିମନ୍ତେ) .. ଏଜନ ଏଜନ କୃତ ... ଟ ୦ ୨

ସାହିତ୍ୟ ପାଠ (୫ମ ଓ ୬ଷ୍ଠ ମାନ ନିମନ୍ତେ) ... ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପାତ୍ର ଓ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ରଥ କୃତ ... ଟ ୦ ୩

ଯୁଗବୋଧବ୍ୟାକରଣ (୫ମ ଓ ୬ଷ୍ଠ ମାନ ନିମନ୍ତେ) ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ରଥ କୃତ ଟ ୦ ।

ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ (୫ମ ଓ ୬ଷ୍ଠ ମାନ ନିମନ୍ତେ) ମଧୁସୂଦନ ଦାସ କୃତ ଟ ୦ ।/୧

ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ (୫ମ ଓ ୬ଷ୍ଠ ମାନ ନିମନ୍ତେ) (ଏଥିରେ ଅବଶ୍ୟକ ଅନୁସୃତ) ... ଜନୈକ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ଶିକ୍ଷକ କର୍ତ୍ତୃକ ସଙ୍କଳିତ ... ଟ ୦ ।/

ରଚନାଶିକ୍ଷା ... ଚନ୍ଦ୍ରମୋହନ ମହାରଣା, ବି. ଏ. ଙ୍କ କୃତ ... ଟ ୦ ।୵

ଓଡ଼ିଆ ଟ୍ରାନ୍ସଲେଶନ୍ ଏବଂ ଇଣ୍ଟ୍ରାନ୍ସଲେଶନ ... ଡବ୍ଲ୍. ଡବ୍ଲ୍. ହେଣ୍ଟର୍‌ସନ୍, ଏମ୍. ଏ. ଙ୍କ କୃତ ... ... ଟ ୦ ୫

ପ୍ରବନ୍ଧମାଳା ... ରାୟ ମଧୁସୂଦନ ରାଓ ବାହାଦୁର ପ୍ରଣୀତ ... ଟ ୦ ୨

ଗଣିତ:—

ପାଟୀଗଣିତ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ପ୍ରଶ୍ନମାଳା ଅଙ୍କଲକ୍ରସହ (୧ମ ଓ ୨ୟ ମାନ ନିମନ୍ତେ) } ...ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର ... ଟ ୦ ।୵

ଗଣିତ:—

ଏଜନ ଉତ୍ତରମାଳା [କେବଳ ଶିକ୍ଷକ-ମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ] } ... ଟ ୦ ୵

ଛାତ୍ରୋପଯୋଗୀ ଅଙ୍କପୁସ୍ତକ [୩ୟ ଓ ୪ର୍ଥ ମାନ ନିମନ୍ତେ] ରାୟ ମଧୁସୂଦନ ରାଓ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାହାଦୁର ଲିଖିତ ... ୫ ୦ ।/

ଏକଜନ ଉତ୍ତରମାଳା [କେବଳ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ] ... ୫ ୦ ।

ଓଡ଼ିଆ ପଟୀଗଣିତ [୫ମ ଓ ୬ଷ୍ଠ ମାନ ନିମନ୍ତେ] ... ମଧୁସୂଦନ ଦାସ ବି. ଏ. ଙ୍କ ଲିଖିତ ... ୫ ୦ ।/

ଏକଜନ ଉତ୍ତରମାଳା [କେବଳ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ] ... ୫ ୦ ।

ଅଙ୍କପୁସ୍ତକ [୩ୟ ଓ ୪ର୍ଥ ମାନ ନିମନ୍ତେ] ମଧୁସୂଦନ ଦାସ, ବି. ଏ. ଙ୍କ କୃତ ... ୫ ୦ ।/

ଏକଜନ [୫ମ ଓ ୬ଷ୍ଠ ମାନ ନିମନ୍ତେ] ... ଏକଜନ ... ଏକଜନ ... ୫ ୦ ।/

୩ୟ, ୪ର୍ଥ ଏବଂ ୫ମ, ୬ଷ୍ଠ ମାନ ନିମନ୍ତେ ଅଙ୍କ ପୁସ୍ତକ ଦ୍ୱୟର ଉତ୍ତରମାଳା ଶ୍ରୀମଧୁସୂଦନ ଦାସ, ବି. ଏ. [ଟି] ଙ୍କ ଲିଖିତ ... ... ୫ ୦ ।/

ଓଡ଼ିଆ ନବବିଧାନ ଜ୍ୟାମିତି [୩ୟ ଓ ୪ର୍ଥ ମାନ ନିମନ୍ତେ] ରେଭ୍ରୁ. ଏ. ସିମ୍ସ, ଏମ୍. ଏ. ଙ୍କ କୃତ ... ୫ ୦ ।/

ଭିପରୀତ ଏବଂ ବ୍ୟାବହାରିକ ଜ୍ୟାମିତି [୫ମ ଓ ୬ଷ୍ଠ ମାନ ନିମନ୍ତେ] ... ଏକଜନ ... ଏକଜନ ... ୫ ୦ ।/

ଓଡ଼ିଆ ନବବିଧାନ ପରିମିତି [୪ର୍ଥ ମାନ ନିମନ୍ତେ] ... ଏକଜନ ... ଏକଜନ ... ୫ ୦ ।/

ଏକଜନ [୫ମ ଓ ୬ଷ୍ଠ ମାନ ନିମନ୍ତେ] ... ଏକଜନ ... ଏକଜନ ... ୫ ୦ ।/

ସ୍କୁଲ ଜ୍ୟାମିତି [୧ମ ଓ ୨ୟ ଭାଗ]... ହଲ୍ ଏବଂ ଷ୍ଟିରେନ୍ସ କୃତ (୫ମ ଓ ୬ଷ୍ଠ ମାନ ନିମନ୍ତେ) .... ୫ ୦ ।/

ଇତିହାସ ଓ ଭୂଗୋଳ :—

• ଭାରତରେ ବ୍ରିଟିସରାଜ ... ଜନ୍ ମାକ୍‌ଲିନ୍ କର୍ତ୍ତୃକ ଇଂରାଜୀ ଗ୍ରନ୍ଥର ଉତ୍କଳାନୁବାଦ ... ... ୫ ୦ ।/

ଉତ୍କଳପ୍ରାଥମିକ ଭାରତଇତିହାସ [୩ୟ ଓ ୪ର୍ଥ ମାନ ନିମନ୍ତେ] ... ମଧୁସୂଦନ ଦାଶ, ବି. ଏ. ଓ ଭୈରବେନ୍ଦ୍ର ଦତ୍ତ, ବି. ଏ. ଙ୍କ ଲିଖିତ ... ୫ ୦ ।

ମଧ୍ୟଓଡ଼ିଆ ଭାରତ ଇତିହାସ [୫ମ ଓ ୬ଷ୍ଠ ମାନ ନିମନ୍ତେ] ... ଏକଜନ ... ଏକଜନ ... ୫ ୦ ।

ଭାରତବର୍ଷର ଇତିହାସ [୨ୟ ଭାଗ] ... ମଧୁସୂଦନ ଦାଶ, ବି. ଏ. ଙ୍କ ଲିଖିତ ... ୫ ୦ ।

ଭାରତ ଇତିହାସର ସରଳକଥାବଳୀ ଜେ. ମାର୍ଷଡେନ୍ ବି. ଏ. ଙ୍କ ଲିଖିତ ... ୫ ୧ ।

ଓଡ଼ିଆ ବିଦ୍ୟାଳୟ-ଭୂଗୋଳପାଠ [୫ମ ମାନର] ଭିନ୍ନଭେଦିଆ ଏକଜନ ... ୫ ୦ ।

ଏକଜନ ... ଏକଜନ [୬ଷ୍ଠ ମାନର] ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିୟା, ଅମେରିକା ଓ ଅମେରିକା ... ଏକଜନ ... ଏକଜନ ... ୫ ୧ ।

ଭୂଗୋଳ :—

• ସାଧାରଣ ଭୂଗୋଳ ୧ମ ଭାଗ, ଭିନ୍ନଭେଦିଆ (୫ମ ମାନ ନିମନ୍ତେ) ... ଏଚ୍. ଚଟରେ ଏବଂ ଅର୍. ଏନ୍. ଘୋଷଙ୍କ କୃତ ... ୫ ୦ ।/

*ନିମ୍ନପ୍ରାଥମିକ ଭୂଗୋଳପାଠ ଟୀକା ... ଜେ. ଏଚ୍. ଥିଓବେଟ୍ ଲିଖିତ ... ୫ ୧ ।

ଉଚ୍ଚପ୍ରାଥମିକ ଭୂଗୋଳପାଠ ଟୀକା ... ଜେ. ଏଚ୍. ଥିଓବେଟ୍ ଲିଖିତ ... ୫ ୨ ।

ବିଜ୍ଞାନ :—

ଉଚ୍ଚପ୍ରାଥମିକ ଜ୍ଞାନପାଠ [୩ୟ ଓ ୪ର୍ଥ ମାନ ନିମନ୍ତେ] [ଦ୍ୱିତୀୟ ସଂସ୍କରଣ] ... ୫ ୦ ।/

ଉଚ୍ଚପ୍ରାଥମିକ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରକ୍ଷା ଓ ଗାର୍ହସ୍ଥ୍ୟବିଧାନ ବିଷୟକ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ (୩ୟ ଓ ୪ର୍ଥ ମାନ ନିମନ୍ତେ) ... ସି. ବ୍ୟାକ୍‌ସ, ଏମ୍. ଡି. ଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ... ୫ ୦ ।

ମଧ୍ୟଓଡ଼ିଆ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରକ୍ଷା ଓ ଗାର୍ହସ୍ଥ୍ୟବିଧାନ ବିଷୟକ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ (୫ମ ଓ ୬ଷ୍ଠ ମାନ ନିମନ୍ତେ) ... ଏକଜନ ... ଏକଜନ ... ୫ ୦ ।

• ପ୍ରାଥମିକ ପାଠ ଶିକ୍ଷା (ଶିଶୁଶ୍ରେଣୀ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ) ... ଜେ. ଏଚ୍. ଥିଓବେଟ୍, ଲିଖିତ ... ୫ ୨ ।

* ଏକଜନ [ନିମ୍ନଶ୍ରେଣୀ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ] ... ଏ ... ଏକଜନ ... ୫ ୧ ।

* ଏକଜନ [ଉଚ୍ଚଶ୍ରେଣୀ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ] ... ଏକଜନ ... ଏକଜନ ... ୫ ୨ ।

* ଏକଜନ (ମଧ୍ୟଶ୍ରେଣୀ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ) ... ଏକଜନ ... ଏକଜନ ... ୫ ୨ ।

ଗଣନ, ଘଣ୍ଟାଲେଖ ଓ ପରିଚ୍ଛନ୍ନତା ଏବଂ ଅବାଚର ଉପସ୍ଥିତ ସାହାଯ୍ୟ ବିଧାନ ... ୫ ୦ ।/

ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ-ସହାୟ କଲେଜ ... ଏ. ମାର୍ଷଡେନ୍ ଓ ଯୋନାଥନ ମହାନ୍ତି, ଏମ୍. ଏ. ଙ୍କ କୃତ ... ୫ ୦ ।/

Digitized by srujanika@gmail.com

ସାହିତ୍ୟିକ ପୁସ୍ତକାବଳୀ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗଙ୍ଗାଧର ମେହର:—

ପ୍ରଣୟ-ବଲ୍ଲରୀ	ଟ ୧
ତପସ୍ୱିନୀ	ଟ ୧ ୮
ଇନ୍ଦୁମତୀ	ଟ ୦ ।୵
କବିତାକଲ୍ଲୋଳ	ଟ ୦ ।୵
ମହୁମା	ଟ ୦ /
ଅହଲ୍ୟାସ୍ତବ	ଟ ୦ /
ଉତ୍କଳ-ଲକ୍ଷ୍ମୀ	ଟ ୦ ।
ଅଯୋଧ୍ୟା ଦୃଶ୍ୟ	ଟ ୦ ।
ଚେକ-ବଧ	ଟ ୦ ।୵
ଅର୍ଘ୍ୟଥାଳୀ	ଟ ୦ ୩

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି—

ଦଣ୍ଡମାହାତ୍ମ୍ୟ	ଟ ୧୩
ଇନ୍ଦ୍ରେନ୍ଦ୍ର	ଟ ୦ ୩
ଇନ୍ଦ୍ରୋଦଧି	ଟ ୦ ୩
ଅର୍ଘ୍ୟବାଳା	ଟ ୦ ।/
ଭୁବନେଶ୍ୱର	ଟ ୦ ୵
ସମାଧିକ୍ଷେତ୍ର	ଟ ୦ /୬
ଉଦ୍ୟାନଖଣ୍ଡ	ଟ ୦ ୵
ପ୍ରତିଲେଖ	ଟ ୦ ।/
ପଦ୍ମପୁଷ୍ପ	ଟ ୧।
ପୁଣ୍ୟପୀଠ	ଟ ୦ ।୵
ମଧୁଚକ୍ର	ଟ ୦ ୵
ସୁଭଦ୍ରା	ଟ ୧୩
ପ୍ରଣୟଚିତ୍ରାର	ଟ ୦ ୩
ସାନ୍ତ୍ୱନାରାଗ	ଟ ୦ ୩୵
ବିଶ୍ୱଚନ୍ଦ୍ର	ଟ ୧
ଅମ୍ବରଥୀ	ଟ ୦ ୩
ଉତ୍କଳ-କମଳା	ଟ ୦ ।୵
ବଣ-ମାଳତୀ (୨ୟ ସଂସ୍କରଣ)	ଟ ୦ ।
୺ ତାରଣୀଚରଣ ରଥ ବି: ଏ:—	
ଗଣ୍ଠିକୁଲ୍ଲା	ଟ ୦ ୵
ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ	ଟ ୦ ।୵
ପଦ୍ୟାଞ୍ଜଳି	ଟ ୦ ୵
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ସେନଗୁପ୍ତ ବି, ଏ,—	
ମୋ ବାଲ୍ୟଧନ	ଟ ୦ /
ବିଧବାର ଗୁହାରି	ଟ ୦ /୬
ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣ ଉପଦେଶାମୃତ ୨ୟ ଭାଗ	ଟ ୦ ୩

କଲ୍ପତରୁ ରାମକୃଷ୍ଣ (ବଙ୍ଗଳା)	ଟ ୦ ।
ରାମକୃଷ୍ଣ କୋଇଲ	ଟ ୦ ୮୩
ଗୁଛାକୁ ଏତେ ?	ଟ ୦ /
ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ	ଟ ୦ ୩
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଉକାରାଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ—	
ରତ୍ନମାଳୀ ନାଟକ	ଟ ୦ ୩୵
ସଂସାରଚିତ୍ର ନାଟକ	ଟ ୦ ୩
ନନ୍ଦକେଶରୀ ନାଟକ	ଟ ୦ ।୵
କଟକବିଜୟ ନାଟକ	ଟ ୦ ୩
ସୁଶୀଳା ନାଟକ	ଟ ୦ ୩
କରଣ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ଚମ	ଟ ୦ /
ମାନ୍ୟବର	ଟ ୦ ୮୬
ସାଆନ୍ତିଆ ବାହା	ଟ ୦ /
ଶାମ ଦାସ	ଟ ୦ /
ଗୀତଲହରୀ	ଟ ୦ ୩୵

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାଜକିଶୋର ମହାନ୍ତି—

ଅଭିମନ୍ୟୁବଧ	ଟ ୦ ୵
ବନବାସୀ (ଉପନ୍ୟାସ)	ଟ ୦ ।୵
ରଘୁବଂଶ	ଟ ୦ ୩

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବାଳକୃଷ୍ଣ ପଟ୍ଟନାୟକ—

ଜାତୀୟ ଚମ୍ପୂ	ଟ ୦ ୵
ବହୁରେଣୁ	ଟ ୦ ୵
ଅକାଳକୋଇଲ	ଟ ୦ ୮୬
ଗୁରୁଲବଙ୍ଗଲତା	ଟ ୦ /
ଫଳ ବଉଳକେଣୀ	ଟ ୦ /

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶ୍ରୀବତ୍ସ ପଣ୍ଡା ବି, ଏ,—

ଆର୍ଯ୍ୟଧର୍ମ	ଟ ୦ ।
ଗୃହାଶ୍ରମ	ଟ ୦ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଧର୍ମାନନ୍ଦ ତ୍ରିପାଠୀ ବି: ଏ:—

ପ୍ରକୃତବନ୍ଧୁ ନାଟକ	ଟ ୦ ୩

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନୀଳମଣି ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣ—

ବିଦଧ ବିଷ ଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦ /
ପୋଟଳ ଗୁଣ	ଟ ୦ /
ଗଣିତିଆ ପାଠ	ଟ ୦ ୮୯
ନୀତିସୁଧାକର (ସାନୁବାଦ)	ଟ ୦ /୬
ସର୍ପବିଷ ଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦ /
ଜ୍ଞାନଗଙ୍ଗା (ନୀତିବାକ୍ୟ)	ଟ ୦ /

ଉକ୍ତୋଧିଗ (ପଦ୍ୟାରସହ)	ଟ ୦ ୮୬
ଶିକ୍ଷାବିନୋଦ (ଶିଳ୍ପଶିକ୍ଷା)	ଟ ୦ /୬
ରସନାରଞ୍ଜନ	ଟ ୦ /
ରଥଗୀତ	ଟ ୦ /୬
ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ କୌତୁକ	ଟ ୦ /
ସଂଯୁକ୍ତା (ପଦ୍ୟ)	ଟ ୦ /୬
ସ୍ୱର୍ଗ ନରକ ବିଚାର	ଟ ୦ /
ଉଦାସୀର (ସାନୁବାଦ)	ଟ ୦ /୬
ପ୍ରକୃତିପେଟିକା (ପଦ୍ୟ)	ଟ ୦ /୬
କାନ୍ଥକୁଣ୍ଡିଆ ଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦ ୮୭
ମନ୍ଦିରମାହାତ୍ମ୍ୟ (ଅପକାରତା)	ଟ ୦ /
ମେହରୋଗ ଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦ /
ନବୀନ ସମ୍ରାଟ	ଟ ୦ ୵
ନୀତିକୁସୁମ	ଟ ୦ /
ଅଶ୍ୱଗନ୍ଧା	ଟ ୦ ୮୯
ମହାଭାରତ ବନପର୍ବ	ଟ ୨୩
” ବିରାଟପର୍ବ	ଟ ୦ ୩
ମଦନବିନୋଦ (ଧାତୁପୁଷ୍ଟିଉପାୟ)	ଟ ୦ /
ନୀତିପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି	ଟ ୦ /୬
ଚନ୍ଦ୍ର ଦୂତ ଚନ୍ଦ୍ରତିଣା	ଟ ୦ ୮୯
ଉତ୍କଳ ଜାତୀୟ ଗୀତ	ଟ ୦ ୮୯
ସଦୁକ୍ତିସଂଗ୍ରହ	ଟ ୦ ୮୯
ସାନୁବାଦ ଚୈତନ୍ୟଦେବ ଷ୍ଟୋତ୍ର	ଟ ୦ /
ପ୍ରବାଦପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି	ଟ ୦ /
ଦାମ୍ପତ୍ୟଧର୍ମ (ପଦ୍ୟ)	ଟ ୦ /୬
ଶିରରୋଗଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦ ୮୬
ବାଳକସଖା (ସଚିତ୍ରାନ୍ତ)	ଟ ୦ ୵
ହରିମନ୍ଦିର (ପଦ୍ୟ)	ଟ ୦ ୮୯
ସମୟର ସଦ୍ବ୍ୟବହାର	ଟ ୦ /
ଶଶିକଳା ପରିଣୟ (ନାଟକ)	ଟ ୦ ।
ସମୁଦ୍ରଯାତ୍ରା ବିଚାର (ପ୍ରମାଣସହ)	ଟ ୦ /
ନାରିକେଳ ଗୁଣ	ଟ ୦ /୬
କପାଗୁଣ	ଟ ୦ ୮୯
ରସାମୃତ (ଲେମ୍ବୁର ଗୁଣ)	ଟ ୦ ୮୯
ଆଳୁ ଓ ଚମାଖୁ ଗୁଣ	ଟ ୦ /୩
ପଦ୍ୟମାଳା ୧ମ	ଟ ୦ /

Digitized by srujanika@gmail.com

ପଦ୍ୟାବଳୀ ୨ୟ ଟ ୦ /
ଚେତନା ଗୃହ ଟ ୦ ।୯
ଜୀବନବନ୍ଧୁ (ଜଳବ୍ୟବହାର) ଟ ୦ /୬
ଶ୍ଳୋକମୁକ୍ତାବଳୀ ଟ ୦ /
ମଣିମଞ୍ଜୁଷା (ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଶ୍ଳୋକ) ଟ ୦ /୬
ନାଗପାଶ (ଉମାଖୁବରୁଦ୍ଧେ) ଟ ୦ /
ମୋହମୁଦ୍‌ଗର (ସାନୁବାଦ) ଟ ୦ ।୬
ଟିମିଲ ଆଙ୍କ ଗୃହ ଟ ୦ /
ଗୀତପରିଚ୍ଛ ୧ମ (ପଦ୍ୟ) ଟ ୦ /
" ୨ୟ ଟ ୦ /
ଚରମଳ (ଗୀତପଦ୍ୟ) ଟ ୦ /
ବୃଷ୍ଟିସଙ୍କେତ ଟ ୦ ।୯
ରମଣୀଜଣାଣ ଚୌତିଶା ଟ ୦ ।୬
ଗୀତରତ୍ନମାଳା (ପଦ୍ୟ) ଟ ୦ /
ଜଳଚିକିତ୍ସା ଟ ୦ /
ଗୋମହାତ୍ମ୍ୟ ଟ ୦ /୬
ମେଲେରଆଚକିତ୍ସା ଟ ୦ /
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର ବି: ଏ: ଏଲ୍: ଟି:
ସଂଯୁକ୍ତା ଟ ୦ ୫
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅଶ୍ୱିନିକୁମାର ଘୋଷ ଏମ୍: ଏ:
ଶ୍ରୀପ୍ରୁ (ପୌରାଣିକ ନାଟକ) ଟ ୧ ।
ସାବିତ୍ରୀ " ଟ ୧।
କଳାପାହାଡ଼ (ଐତିହାସିକ ନାଟକ) ଟ ୧।
ସେଓଜ " ଟ ୧ ।
ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରବିଦ୍ୟାଧର " ଟ ୧ ।
ରିଫର୍ମଲେଡ଼ି (ପ୍ରହସନ) ଟ ୦ ।
ପ୍ରେମିକ ଗ୍ରନ୍ଥ " ଟ ୦ /
ବୁଢ଼ାଚଢ଼ା " ଟ ୦ /
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁ ବି: ଏ:—
ସାନ୍ତୁନା ଟ ୦ /
ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି ଟ ୦ /୬
ସ୍ତ୍ରୀଶିକ୍ଷା ଟ ୦ ୫
ନାରୀ ଚିତ୍ର ଟ ୦ ।
ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଟ ୦ /୬
ବେଜାଏ ମଜା ଟ ୦ /
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ—
ଶିଶୁଭକ୍ତ ଟ ୦ ।୬
ହିତକଥା ଟ ୦ ।
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କୃଷ୍ଣବାହ ନନ୍ଦଶର୍ମା—
ଭାରତୀୟ ସ୍ମୃତି ଟ ୦ ୫

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ଶରଦେବ
ପେଟଟଣ୍ଡ ମେଡ଼ିସିନ (ପ୍ରହସନ) ଟ ୦ ।
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନାରାୟଣ ଶିରୋମଣି
ଭାଷାଶୁଦ୍ଧିଚନ୍ଦ୍ରିକା ଟ ୦ /୯
ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣ—(ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ସିଂହ ସାମନ୍ତଙ୍କ ଜ୍ୟୋତିଷ ଗ୍ରନ୍ଥ) ଟ ୩
Mr. M. S. Das's Precidential Adress at Bihar. ଟ ୦ /
ସଚିତ୍ର ଶିଶୁବର୍ଣ୍ଣମାଳା ଟ ୦ /

ହରିଭକ୍ତି ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ
(ଭକ୍ତି ଗ୍ରନ୍ଥ) ଟ ୧ ।
ଦ୍ୱାରବତୀଦୁର୍ଗ ଟ ୦ ।
ରାସବିହାରୀ ଟ ୦ /
ମନବୋଧ ଚଉତିଶା ଟ ୦ ।୬
ପ୍ରେମକଳ୍ପଲତା ଟ ୦ ।
ଟୀକାଭାଗବତ ଟ ୦ /
ଗଜନିସ୍ତାରଣ ଟ ୦ ।୯
ଆର୍ତ୍ତତ୍ରାଣ ଚଉତିଶା ଟ ୦ ।୯
ଜାତୀୟ ଗୀତ ଟ ୦ /
ସୁଲକ୍ଷଣା (କବି ଅଭିମନ୍ୟୁ ସାମନ୍ତ ସିଂହାର କୃତ) ଟ ୦ /
ବାଣୀ (ଶ୍ରୀ ଦୀନବନ୍ଧୁ କାବ୍ୟରଞ୍ଜନ ପ୍ରଣୀତ) ଟ ୦ /
ଅଦ୍ଭୁତ ଆଦର୍ଶ—(ପ୍ରହସନ) ଟ ୦ /
ଅଶ୍ରୁଚକିତ୍ସା ଟ ୦ /
ଶାନ୍ତିସଖା ଟ ୦ /
ନୃସିଂହପୁରାଣ ବନ୍ଧେଇ ସେ ୧ ଟକୁ ଟ ୭ ୫
" ଅବନ୍ଧା ସେ୧ଟକୁ ଟ ୭ ।
ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ ପୁରାଣ
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବନ୍ଧେଇ ସେ ୧ ଟକୁ ଟ ୭ ।
ପଦ୍ମପୁରାଣ ଟ ୦ ୫
ବିଷ୍ଣୁପୁରାଣ ଟ ୦ ।
ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପୁରାଣ ଟ ୦ ୫
ଧର୍ମପୁରାଣ ଟ ୦ ।/
ଗରୁଡ଼ ପୁରାଣ ଟ ୦ ୫
ସୂର୍ଯ୍ୟପୁରାଣ ଟ ୦ ୫
ମତ୍ସ୍ୟପୁରାଣ ଟ ୦ ।
କଳ୍କିପୁରାଣ ଟ ୦ ୫

ଚଣ୍ଡୀପୁରାଣ ଟ ୧ ।
ଶିବପୁରାଣ ଟ ୧ ୫
ଶିବ ବା ଶୈବପୁରାଣ ଟ ୦ ୫
(ମହାଭାରତ ସାରଳାଦାସକୃତ
ମହାଭାରତ ବନ୍ଧେଇ ସେ୧କୁ ଟ ୧୮ ।
ମହାଭାରତ ଅବନ୍ଧା ସେ୧ଟକୁ ଟ ୧୩/
ବିଷ୍ଣୁକେଶରୀ ୧ମ ଟ ୧ ।
" ୨ୟ ଟ ୧ ।
" ୩ୟ ଟ ୧ ।
" ୪ର୍ଥ (ଯ)
ବିଚିତ୍ର ରାମାୟଣ ଟ ୧ ।
ବିଲଙ୍କା ରାଧାୟଣ ଟ ୦ ୫/
ରସବିନୋଦ ଟ ୧ ।
ଦାଡ଼ିଭାଭକ୍ତି ୧ମ ଟ ୦ ।
" ୨ୟ ଟ ୦ ୫
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବନ୍ଧାଇ ଏକତ୍ର ଟ ୧ ।
ମଧୁରାମଙ୍ଗଳ ଟ ୦ ।
ପ୍ରସ୍ତାବସିନ୍ଧୁ ଟ ୦ ।
ଭାଗବତ ବନ୍ଧାଇ ସେ୧ଟକୁ ଟ ୭ ।
ଭାଗବତ ଅବନ୍ଧା ସେ୧ଟକୁ ଟ ୪୩/
ଭଗବଦ୍‌ଗୀତା ଟ ୦ ୫
ଭଗବଦ୍‌ଗୀତା (କୃଷ୍ଣସିଂହ) ଟ ୦ ।
ସପ୍ତକାଣ୍ଡ ରାମାୟଣ ବନ୍ଧାଇ ସେ ୧ ଟକୁ ଟ ୭ ।
" ଅବନ୍ଧା ସେ ୧ ଟକୁ ଟ ୫ ।

ସଙ୍ଗୀତ ପୁସ୍ତକମାନ।

ସଙ୍ଗୀତସାଗର ୧ମ ଟ ୦ /
" ୨ୟ ଟ ୦ /
" ୩ୟ ଟ ୦ /
" ୪ର୍ଥ ଟ ୦ /
" ୫ମ ଟ ୦ /
" ୬ଷ୍ଠ ଟ ୦ /
ସଙ୍ଗୀତ ମନମୋହନ ୧ମ ଟ ୦ /୬
" ୨ୟ ଟ ୦ /୬
ସଙ୍ଗୀତ ସାରସଂଗ୍ରହ ଟ ୦ /
ସଙ୍ଗୀତସଙ୍ଗୀତ ୧ମ ଟ ୦ /
" ୨ୟ ଟ ୦ /୬

Digitized by srujanika@gmail.com

ସଙ୍ଗୀତ ମନଉନ୍ମାଦ ୧ମ	ଟ ୦ /୬
" ୨ୟ	ଟ ୦ ୵
" ୩ୟ	ଟ ୦ ୵୬
ସଙ୍ଗୀତ ରତ୍ନମାଳା	ଟ ୦ ୵
ସ୍ୱର୍ଗସଙ୍ଗୀତ ୧ମ	ଟ ୦ /୬
ସଙ୍ଗୀତ ରତ୍ନହାର	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତମାଳା	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ରସରସିଆ	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ବସନ୍ତମଞ୍ଜରୀ	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତମାଧବ	ଟ ୦ ।
ସଙ୍ଗୀତସ୍ତବକ	ଟ ୦ ୧୬
ସଙ୍ଗୀତସୁଧାନିଧି	ଟ ୦ ।
ସଙ୍ଗୀତ ରତ୍ନାବଳୀ	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ମନୋରମା	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ମନମୋହନା	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ରଙ୍ଗବାହାର	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ଫୁଲହାର	ଟ ୦ /୬
ସଙ୍ଗୀତ କୁମୁଦ	ଟ ୦ /
ସଙ୍ଗୀତ କଳାନିଧି ୧ମ	ଟ ୦ ।୵
" ୨ୟ	ଟ ୦ ୵
" ୩ୟ	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ମାଳତୀ (ଯନ୍ତ୍ରସ୍ଥ)	
ଗାନ ସଙ୍ଗୀତ "	

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ।

ଅମରକୋଷ ଅର୍ଦ୍ଧାନ୍ତ	ଟ ୧ ୧
ଅମୃତ ଭଜନସାର	ଟ ୦ ୵
" ୨ୟ	ଟ ୦ /୬
ପିଢେଇ ନାମା	ଟ ୦ ୧୯
ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଚରିତାମୃତ	ଟ ୦ ୧୬
କଳାପିକ (ସୀତାଙ୍କର)	ଟ ୦ ୧୬
ଅମରକୋଷ ଗୀତା	ଟ ୦ ୵
ଗୋଲକ ଗୀତା	ଟ ୦ /୩
ଚମତ୍କାର ଚିନ୍ତାମଣି	ଟ ୦ ।
ଗ୍ରନ୍ଥରତ୍ନାକର (ପ୍ରଥମ)	ଟ ୦ ।
ଜାତକାଳଙ୍କାର	ଟ ୦ ।
ଜୀର୍ତ୍ତିମଞ୍ଜରୀ	ଟ ୦ /
ଜ୍ଞାନସାଗର	ଟ ୦ ।
ବିବାହପଦ୍ଧତି	ଟ ୦ ୵
ବିବାହକାରିକା	ଟ ୦ /୬
ବେତାଳ ପଞ୍ଚବିଂଶତି	ଟ ୦ ।୵
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଭୂଗୋଳ	ଟ ୦ ୵
ବୈଦେହୀଶ ବିଳାଶ ୧ମ	ଟ ୧ ୧
" ୨ୟ	ଟ ୧ ୧
" ୩ୟ	ଟ ୧ ୧
" ୪ର୍ଥ	ଟ ୧ ୧

ଭଗବତ୍ ଗୀତାମାହାତ୍ମ୍ୟ	ଟ ୦ /
ମଥୁରାମଙ୍ଗଳ	ଟ ୦ ।
ମହାନାଟକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ	ଟ ୧ ୧
ଯଦୁମଣି ରହସ୍ୟ କଥା	ଟ ୦ /
ଲାବଣ୍ୟବତୀ	ଟ ୧ ୧

ବ୍ୟାସକବି ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି ପ୍ରଣୀତ ।

ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ	ଟ ୧ ୧
ଧୂଳି	ଟ ୦ ୵
ଉପହାର	ଟ ୦ ।
ଗଣ୍ଡିପୁଅ ଅନନ୍ତା	ଟ ୦ ୵
ପୁନର୍ମୂଷିକୋ ଭବ	ଟ ୦ ୵୬
ମାମୁ	ଟ ୧ ୩
ଲଛମା	ଟ ୧ ୧
ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ	ଟ ୧ ୧
ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ	ଟ ୧ ୩

ଉପରେ ଯେଉଁ ପୁସ୍ତକ ଗୁଡ଼ିକର ତାଲିକା ଦିଆଗଲା, ତାହା ଛଡ଼ା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୁସ୍ତକମାନ ମଧ୍ୟ ଆମଠାରେ ମିଳେ । ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ସୁବିଧା ସକାଶେ ଆମ୍ଭେ ସନ୍ତୋଷଜନକ କମିଶନ୍ ଦେଇଥାଉଁ ।

ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ ବି, ଏ,
ପ୍ରୋପ୍ରାଇଟର

ପତ୍ର ଲେଖିବାର ଠିକଣା—
ଶ୍ରୀ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର ବି, ଏ,
ମେନେଜର ମୁକୁର ପ୍ରେସ,
ଚୌଧୁରୀବଜାର କଟକ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଜ୍ଞାପନ

ଆଚୁରସହାୟ ଔଷଧାଳୟ

ଚଉଧୁରୀ ବଜାର

କଟକ ।

କବିରାଜ ଶ୍ରୀ ହରେକୃଷ୍ଣ ଦାଶ ଭିଷକ୍‌ରତ୍ନ ।

ଉପରୋକ୍ତ ଔଷଧାଳୟଟି ସାମାନ୍ୟ ଦରିଦ୍ରଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ରାଜା, ମହାରାଜା, ଧନୀ, ଜମିଦାର, ଓକିଲ, ଡେପୁଟୀ, ସରକାରୀ ଓ ବେସରକାରୀ ଶ୍ରେଷ୍ଠବଡ଼ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଏହାର ନାମ ଯଥାସମ୍ଭବ ସୁଖ୍ୟାତି ଲାଭ କରିଅଛି । ଯେଉଁମାନେ ବହୁକାଳରୁ ଜଟିଳ ରୋଗମାନଙ୍କରେ ପୀଡ଼ିତ ଥାଇ ହକିମି, ହୋମିଓପ୍ୟାଥି, ଡାକ୍ତରି ଓ କବିରାଜ ଔଷଧମାନ ସେବନ କରି ଆରୋଗ୍ୟଲାଭ ନ କରିବାଦ୍ୱାରା ଔଷଧମାନଙ୍କରୁ ଏକାବେଳକେ ବିଶ୍ୱାସ ହରାଇଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଡାକ୍ତର ଓ କବିରାଜମାନଙ୍କର ବାହ୍ୟାଡ଼ମ୍ବର ବିଜ୍ଞାପନରେ ଭୁଲିଯାଇ ରୋଗ ଭଲ ହେବା ପାଇଁ ବହୁଅର୍ଥ ବ୍ୟୟ କରି ହତାଶ ହୋଇଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ଆୟୁର୍ବେଦ-ଶାସ୍ତ୍ରରୁ ବିଶ୍ୱାସ ହରାଇ ଅଛନ୍ତି, ଆମ୍ଭେ ସେହିମାନଙ୍କୁ ଥରେ ଆହ୍ୱାନ କରୁଅଛୁଁ । ଥରେ ଆମ୍ଭର ଚିକିତ୍ସାଧୀନରେ ରହି ଆମ୍ଭର ସ୍ୱହସ୍ତପ୍ରସ୍ତୁତ ବିଶୁଦ୍ଧ ଔଷଧମାନ ସେବନ କରି ଔଷଧର ଅଦ୍ଭୁତ କ୍ଷମତା ଓ ଗୁଣମାନ ଅଚିରେ ଅନୁଭବ କରନ୍ତୁ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଭେଷଜମାନଙ୍କର ନିନ୍ଦା କରନ୍ତୁ ନାହିଁ ।

ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀବିଳାସ ବଟୀ । ଏକମାସକୁ ୩୦ ଟି ବଟିକାକୁ ଟ ୧୨ ।

ମେହ, ଗନରିଆ, ଧାତୁଦୌର୍ବଲ୍ୟ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟଶୀଥିଳତା, ସ୍ୱପ୍ନଦୋଷ, ଧ୍ୱଜଭଙ୍ଗ ଓ ସ୍ନାୟୁବିକ ଦୁର୍ବଳତା ଆଦି ଦୁରାରୋଗ୍ୟ ରୋଗରେ ପୀଡ଼ିତ ଥାଇ ନାନାପ୍ରକାର ଚିକିତ୍ସା କରି କରି ହତାଶ ହୋଇଅଛନ୍ତି କି ? ନିଜର କ୍ଷୀଣାଙ୍ଗକୁ ଅନାଇ ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ପକାନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଆଉ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ଆମ୍ଭର ପେଟେଣ୍ଟ **ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀବିଳାସ ବଟୀ** ସେବନ କରନ୍ତୁ—ମୃତ୍ୟୁସଞ୍ଜୀବନୀଭଳି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବ ।

ସାବଧାନ ! ସାବଧାନ !! ସାବଧାନ !!!

ଏହା ସାଧାରଣ ଲକ୍ଷ୍ମୀବିଳାସ ବଟି ନୁହେ । ଏଥିରେ ବିଶେଷତ୍ୱ ଅଛି ।

ଅବଳାମୃତାଭ୍ରରସ । ଏକମାସକୁ ୬୦ ଟି ବଟିକାକୁ ଟ ୨୧ ।

ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶର ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଖାଦ୍ୟ, ପେୟ, ଆଚାର ବ୍ୟବହାର ଦୋଷରୁ ରକ୍ତପ୍ରଦର ରୋଗ ଜାତ ହୁଏ । ରୋଗୀର ଶରୀରରୁ ଅନେକ ରକ୍ତକ୍ଷୟ ହେବାରୁ କ୍ରମେ ଶୋଥ ଆକ୍ରମଣ କରେ । ଶରୀରର ଲାବଣ୍ୟ ନଷ୍ଟ ହୁଏ । ବନ୍ଧ୍ୟାଦୋଷ ଘଟେ । କାର୍ଯ୍ୟରେ ଉତ୍ସାହ ଜନ୍ମେ ନାହିଁ । ଅଗ୍ନିମାନ୍ଦ୍ୟ, ଅରୁଚି, ହୃତ୍ପଦରେ ଜ୍ୱାଳା ଓ ଶିରବ୍ୟଥା ଆଦି ହୁଏ । କାହାର କାହାର ମାସରେ ଦୁଇ ତିନିଥର ସ୍ରାବ ହୁଏ କିମ୍ବା ରକ୍ତସ୍ରାବ ପାକ୍ଷିକରେ ୨।୮ ଦିନ ରହେ । ତଳିପେଟବେଦନା, ଅଣ୍ଡାବେଦନା, ଦୋଳାବିନ୍ଧା ହୁଏ । ଜୀବନଧାରଣ ଦୁର୍ବହ ହୁଏ । **ଅବଳାମୃତାଭ୍ରରସ** ସେବନ କରନ୍ତୁ, ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଭକରି । ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟମୁଖ ଦର୍ଶନ କରିବେ । ନଷ୍ଟ ଯୌବନ ଫେରି ପାଇବେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସ୍ୱପ୍ନଦୋଷକାଳାନଳ ବଟୀ । ଏକମାସ ସେବନୋପଯୋଗୀ ୪ ଟଙ୍କା ।

ଧାତୁଦୌର୍ବଲ୍ୟ, ଅନୈସର୍ଗିକ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଶିଥିଳତା ଓ ମନଶ୍ଚାଞ୍ଚଲ୍ୟ ହେତୁ ସ୍ୱପ୍ନଦୋଷ ଘଟେ । ଅତିରିକ୍ତ ପରିମାଣରେ ଏହି ନିର୍ଗତ ହୁଏ । ବିଶେଷତଃ ଗୃହସ୍ଥମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶଙ୍କର ଏ ରୋଗରେ ଘୋର ଅନିଷ୍ଟ ସାଧିତ ହୁଏ । ଦୁର୍ବଳମସ୍ତିଷ୍କ ହେତୁ ପଠନରେ ଅନିଚ୍ଛା ଓ ସ୍ମରଣଶକ୍ତି ହ୍ରାସ ହୁଏ । ମେହ, ଧ୍ୱଜଭଙ୍ଗ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟଶୀଥିଳତା, ହସ୍ତପଦ ଗୋଳାବନ୍ଧା ଆଦି ବିବିଧ ଜଟିଳ ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ଉକ୍ତ ଗୃହସ୍ଥମାନେ ପ୍ରାୟ ଅକର୍ମଣ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି । **ଆଉ ଭୟ କରନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଆମ୍ଭର ସ୍ୱପ୍ନଦୋଷକାଳାନଳ ବଟି ସେବନ କରନ୍ତୁ । ଅଚିରାତ୍ ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଭିବେ ।**

ଶୋଣିତଶୋଧକ ଘୃତ । ୧ ଶିଶିର ମୂଲ୍ୟ ୫ ୧ ।

ଆମବାତ, ଶ୍ଳୀପଦ (ଗୋଦର), କୋଷବୃଦ୍ଧି, ଦୂଷିତ ରକ୍ତ ଜମିବା, ଗରମୀ ଘା, ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଚାବିତିପ୍ରଭୃତି ରୋଗରୁ ଅଚିରେ ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଭିବେ । ଉପରୋକ୍ତ ଘୃତ ମାଲିସ କରନ୍ତୁ ।

ଦାହାଦି କଷାୟ । ୧ ଶିଶିର ମୂଲ୍ୟ ୫ ୧ ।

ପାଳଜ୍ୱର, ମେଲେରିଆ ଜ୍ୱର, ପ୍ଲୀହାଘଟିତ ଜ୍ୱର, ଏକାହ୍ନିକ ଜ୍ୱର ଆଦି ସର୍ବପ୍ରକାର ଜ୍ୱରର ଅମୋଘ ଔଷଧ । ପରୀକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ।

ଆମ୍ଭର ଔଷଧାଳୟରେ ସମସ୍ତପ୍ରକାର ଭସ୍ମ, ମୋଦକ, ଘୃତ, ତୈଳ, ଅବଲେହ, ମଲମ, ଆସବ, ଚୂର୍ଣ୍ଣ, ଅରିଷ୍ଟ ଓ ବଟିକା ଆଦି ବିଶୁଦ୍ଧଭାବରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ବିକ୍ରୟ ନିମନ୍ତେ ରହିଅଛି । ଏତଦ୍ଭିନ୍ନ ରୋଗିମାନଙ୍କର ଉପସ୍ଥିତ ଅବସ୍ଥାପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିନିକ୍ଷେପ କରି ଅତୀବ ଯତ୍ନସହ ଚିକିତ୍ସା କରିଥାଉଁ । ରୋଗୀ ଶୀଘ୍ର ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଭିବା ନିମନ୍ତେ ଚେଷ୍ଟିତ ଥାଉଁ । ମଫସଲବାସିମାନଙ୍କର ଆମ୍ଭନିକଟରେ ପ୍ରତାରିତ ହେବାର ଆଶଙ୍କା ନାହିଁ । ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ ଯେ ସେମାନେ ପତ୍ର ଲେଖିଲାବେଳେ ନିଜର ନାମ, ଠିକଣା ଓ ପୋଷ୍ଟଅଫିସ ପରିଷ୍କାରରୂପେ ଲେଖିବେ । ଦଶଟଙ୍କାରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଔଷଧ ନେଲେ ଆପାତତଃ ଏକଚତୁର୍ଥାଂଶ ମୂଲ୍ୟ ଅଗ୍ରୀମ ପଠାଇବାକୁ ହେବ । ରୋଗର ବିସ୍ତୃତ ବିବରଣ ଲେଖିପଠାଇଲେ ବିନାମୂଲ୍ୟରେ ଔଷଧ ପ୍ରଦାନ କରିବୁଁ ।

ବିଶ୍ୱସ୍ତ
ଶ୍ରୀ ହରିକୃଷ୍ଣ ଦାଶ ।

ସଂଯୁକ୍ତି

ଶ୍ରୀ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର ବି, ଏ, ଏଲ, ଟି,ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଣୀତ ନୂତନ ଗଦ୍ୟପୁସ୍ତକ ।

ଭାଷା ପ୍ରାଞ୍ଜଳ, ଭାବ ମନୋହର । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଏଣ୍ଟିକ୍ କାଗଜରେ ସୁନ୍ଦର କାଳରେ ମୁଦ୍ରିତ । ମଲାଟ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ମନୋମୁଗ୍ଧକର ହାଫ୍‌ଟୋନ୍ ଛବି ଅଛି ।

ପୁସ୍ତକଟି ଗଦ୍ୟସାହିତ୍ୟର ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ରତ୍ନ—ସ୍ୱଦେଶପ୍ରେମ ଓ ଶରତ୍ନର ଅମରକାହାଣୀ—ପ୍ରିୟଜନମାନଙ୍କୁ ଉପହାର ଦେବାର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଜିନିସ । ମୂଲ୍ୟ ୫ ୦ ୨ ।

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ :—
ମୁକୁର ପ୍ରେସ୍,
କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ନୂତନ ବିଜ୍ଞାପନ ।

ଅପୂର୍ବ ସୁଯୋଗ ! ହରାନ୍ତୁ ନାହିଁ !

ଅପ୍ସରା-କାହାଣୀ ।

ମିର୍ଜା ମହମ୍ମଦ ସାହେବ୍ ବେଗଙ୍କ ନୂତନ କାହାଣୀ ପୁସ୍ତକ ।

ଭାଷା ସରଳ— ଭାବ ମଧୁର । ଥରେ ପଢ଼ିଲେ ଆଉ ଥରେ ପଢ଼ିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ହେବ । ଏପରି କାହାଣୀ ପୁସ୍ତକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇନାହିଁ । ଛପା ଓ କାଗଜ ସୁନ୍ଦର—ମଲାଟ ମଧ୍ୟ ସୁନ୍ଦର ମୂଲ୍ୟ ୫ ° ୨ ମାତ୍ର ।

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ—

ମୁକୁର ପୁସ୍ତକାଳୟ
ଚୌଧୁରୀବଜାର, କଟକ ।

ଆଶା ।

ବ୍ରହ୍ମପୁରରୁ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶଶିଭୂଷଣ ରଥ M. L. C. ଙ୍କ ସମ୍ପାଦକତ୍ୱରେ ପ୍ରକାଶିତ ସାପ୍ତାହିକ ପତ୍ରିକା । ଏଥିରେ ରାଜନୀତି, ସମାଜନୀତି, ଧର୍ମନୀତିପ୍ରଭୃତି ବିଷୟଗୁଡ଼ିକ ଅତି ମନୋହରଭାବରେ ଆଲୋଚିତ ହୁଏ । ବାର୍ଷିକ ମୂଲ୍ୟ ୫ ୨୧

ଆଶା ପ୍ରେସ:—ଆମ୍ଭ ପ୍ରେସରେ ଓଡ଼ିଆ, ଇଂରାଜୀ, ତେଲୁଗୁପ୍ରଭୃତି ଭାଷାରେ ପୁସ୍ତକ, ଚେକ, ରସିଦ, ଫର୍ମ-ପ୍ରଭୃତି ଅତି ସୁଲଭ ମୂଲ୍ୟରେ ଓ ପରିଷ୍କାର ଭାବରେ ଛପାଯାଏ । ଆମ୍ଭଠାରେ ନାନାପ୍ରକାର ଓଡ଼ିଆ ପୁସ୍ତକ ଓ କାଗଜ କଲମପ୍ରଭୃତି ଷ୍ଟେସନାରି ପଦାର୍ଥମାନ ମଧ୍ୟ କିଣିବାର୍ଥ ଗଚ୍ଛିତ ଅଛି । ମୋଫସଲର ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କୁ ସନ୍ତୋଷଜନକ କମିଶନ ଦେଇଥାଉଁ । ଥରେ ମାତ୍ର ପରୀକ୍ଷା ପ୍ରାର୍ଥନୀୟ ।

ମାନେଜର,
ଆଶା ପ୍ରେସ,
ବ୍ରହ୍ମପୁର, ଗଞ୍ଜାମ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକୁର—ପ୍ରେସରେ ଓଡ଼ିଆ, ବଙ୍ଗଳା, ଦେବନାଗରୀ ଓ ଇଂରାଜୀ ଅକ୍ଷରରେ ବହି, ଚେକ, କାର୍ଡ଼, ନିମନ୍ତ୍ରଣପତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ସୁନ୍ଦର ଓ ସୁଲଭ ମୂଲ୍ୟରେ ଛପାହୁଏ । ଏଠାକୁ ସବୁପ୍ରକାର ପୁସ୍ତକ ଓ କାଗଜ ପ୍ରଭୃତିର ଅଡ଼ର ପଠାଇଲେ ଭ: ପି: ଯୋଗେ ପଠାଯାଏ ।

ମୁକୁର—ନିୟମାବଳୀ ।

୧—ମୁକୁର ପ୍ରତିମାସର ଶେଷ ସପ୍ତାହରେ ନିୟମିତରୂପେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହେବ ।

୨—ମୁକୁରର ଅଗ୍ରୀମ ବାର୍ଷିକ ମୂଲ୍ୟ ଟ ୨ ଙ୍କା, ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଟ ୧ ଙ୍କା, ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଂଖ୍ୟାର ମୂଲ୍ୟ ଟ ୦ । ମାତ୍ର ।

୩—ରିପ୍ଲାଇ କାର୍ଡ଼ ବା ଟିକିଟ ନ ପଠାଇଲେ ଉତ୍ତର ଦିଆଯିବ ନାହିଁ ।

୪—କେହି ଠିକଣା ପରିବର୍ତ୍ତନ କଲେ ଅନୁଗ୍ରହପୂର୍ବକ ଦି ୨ ନ ମଧ୍ୟରେ ଜଣାଇବେ । ନଚେତ୍ ପତ୍ରିକା ହସ୍ତଗତ ନହେଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦାୟୀ ନୋହୁଁ ।

୫—ଗ୍ରାହକମାନେ ଚିଠିପତ୍ର ପଠାଇଲେ ଅନୁଗ୍ରହପୂର୍ବକ ଗ୍ରାହକ ନମ୍ବର ଓ ନୂତନ ଗ୍ରାହକ "ନୂତନ" ବୋଲି ଲେଖିବେ ।

୬—ପ୍ରବନ୍ଧ ମନୋନୀତ ନ ହେଲେ ଫେରସ୍ତ ଦିଆଯିବ ନାହିଁ କିମ୍ବା ମନୋନୀତ ନ ହେବାର କାରଣ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହେବନାହିଁ ।

ମୁକୁରରେ ବିଜ୍ଞାପନ ଛପାଇବା ଶର୍ତ୍ତ:—

ଏକଅର ପାଇଁ—ଅର୍ଦ୍ଧସ୍ତମ୍ଭକୁ ଟ ୧୫ ଙ୍କା, ଏକ ସ୍ତମ୍ଭକୁ ଟ ୨୫ ଙ୍କା, ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏକ ପୃଷ୍ଠାକୁ ଟ ୫ ଙ୍କା । ଏକବର୍ଷ ପାଇଁ ପଠାଗଲେ ଟ ୧୫ ଙ୍କା, ଟ ୨୫ ଙ୍କା, ଏବଂ ଟ ୫୦ ଙ୍କା । ବିଜ୍ଞାପନର ମୂଲ୍ୟ ବିଜ୍ଞାପନର ସହିତ ନ ପଠାଇଲେ ଛପା ହେବ ନାହିଁ ।

ବିଜ୍ଞାପନ ।

ନିମ୍ନଲିଖିତ ପୁସ୍ତକଗୁଡ଼ିକ ଆମ୍ଭ ଦୋକାନରେ ବିକ୍ରୟାର୍ଥ ଗଚ୍ଛିତ ଅଛି ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର ପ୍ରଣୀତ—

ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବ ନାଟକ	ଟ ୧ ୮
ମୁକୁନ୍ଦଦେବ "	ଟ ୦ ୩/
କଳିକା	ଟ ୦ ୩/

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନଳମଣି ବିଦ୍ୟାରତ୍ନ କୃତ—

ଅର୍ଥନୀତି	ଟ ୦ /
ବନଜ ଖାଦ୍ୟ	ଟ ୦ /
ମଣିରତ୍ନ ମାଳା ପୟାର	ଟ ୦ /
ଆମବାତ ଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦ /
ଏକାଙ୍କ କଣ୍ଟକ	ଟ ୦

ଗର୍ଦ୍ଦଭରୋଗ ଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦ ୮/
ଜ୍ୱର ଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦ ।
ଗୋ ଚିକିତ୍ସା (ଶାସ୍ତ୍ର ସ୍ଥ)	ଟ ୦ ୮/
ମଧୁପ	ଟ ୦ ୮/

ଶ୍ରୀ ଅପରୀ ପଣ୍ଡାଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ—

ଗୁଣ ଚନ୍ଦ୍ରିକା	ଟ ୧

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବାଙ୍କନିଧି ପଟ୍ଟନାୟକ ବି. ଏଲ

ସାବିତ୍ରୀ	ଟ ୦ ୫
କଥାଶତକ	ଟ ୦ ୫
ଦମୟନ୍ତୀ (ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅନନ୍ତପଦ୍ମନାଭ ପଟ୍ଟନାୟକ)	ଟ ୦ ୩
ଅଶୋକ ବୃତ୍ତାନ୍ତ [ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବନମାଳୀ ମିଶ୍ର ବି. ଏ]	ଟ ୦ ୫

ଶ୍ରୀ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର ବି. ଏ.
ମାନେଜର
ମୁକୁର ପ୍ରେସ, କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

Registered No. D 28

ନୂତନ ବିଜ୍ଞାପନ

ଅଭିମନ୍ୟୁବଧ ଶ୍ରୀ ଅଲେଖପ୍ରସାଦ ଦାସଙ୍କ କୃତ ମୂଲ୍ୟ ୫ ° ୵

ହରିଭକ୍ତିଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ

ଭକ୍ତକବି ଶ୍ୟାମଦାସଙ୍କ ବିରଚିତ

ଭକ୍ତି ଗ୍ରନ୍ଥ

ଗୌଡୀୟ ବୈଷ୍ଣବ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଓ ଭକ୍ତମାନଙ୍କର

ଆଦରର ପୁସ୍ତକ ।

ତତ୍ତ୍ୱବିଚାର, ଭକ୍ତିଲକ୍ଷଣ, ଭକ୍ତିତତ୍ତ୍ୱବିଚାର, ଭକ୍ତିର ମହିମା, ଭକ୍ତିଅଧିକାରୀ ଭେଦ, କର୍ମବନ୍ଧ ବିଚାର, ଗୁରୁଶିଷ୍ୟ ଲକ୍ଷଣ, ସାଧନଭକ୍ତି, ଚୌଷଠ ଅଙ୍ଗସାଧନ, ଶ୍ରବଣ କୀର୍ତ୍ତନାଦି ନବପ୍ରକାର ଭକ୍ତି, ମୃତ୍ତିଦର୍ଶନାଦି ଦ୍ୱାଦଶ ଅଙ୍ଗ, ରାଗାନୁଗା, କାମାନୁଗା ଓ ସମ୍ବନ୍ଧାନୁଗା ଭକ୍ତି, ଭାବଭକ୍ତି; ନାମ ଭକ୍ତି, ପ୍ରେମଭକ୍ତି ସୃଷ୍ଟିର ବିବରଣ ପ୍ରଭୃତି ନାନା ବିଷୟ ଏଥିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । **ଏପରି ଭକ୍ତି ଗ୍ରନ୍ଥ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିରଳ ।**

ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୃହସ୍ଥର ଆବଶ୍ୟକ

ମୂଲ୍ୟ ଏକଟଙ୍କା । ଡାକମାସୁଲ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର

ଏକ ମାତ୍ର ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ:—ମୁକୁର ପ୍ରେସ୍, କଟକ ।

ପତ୍ର ପଠାଇବାର ଠିକଣା :—

ମ୍ୟାନେଜର, ମୁକୁର ପ୍ରେସ କଟକ ।

ଶ୍ରୀ ଗଣମାଳୀ ମିଶ୍ର ଦ୍ୱାରା ମୁଦ୍ରିତ । ଏବଂ ଗଣ୍ଡ ଗ୍ରାମ ଗଣ୍ଡ ପ୍ରେସ୍ ରେ ମୁଦ୍ରିତ । ମୂଲ୍ୟ ୫ ° ୵

ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରକାଶକ—ଶ୍ରୀ ଗଣ୍ଡ ଗ୍ରାମ ।

ଶ୍ରୀ ଗଣ୍ଡ ଗ୍ରାମ ।

ଶ୍ରୀ ଗଣ୍ଡ ଗ୍ରାମ ।

ପୁଷ୍ପପୁର

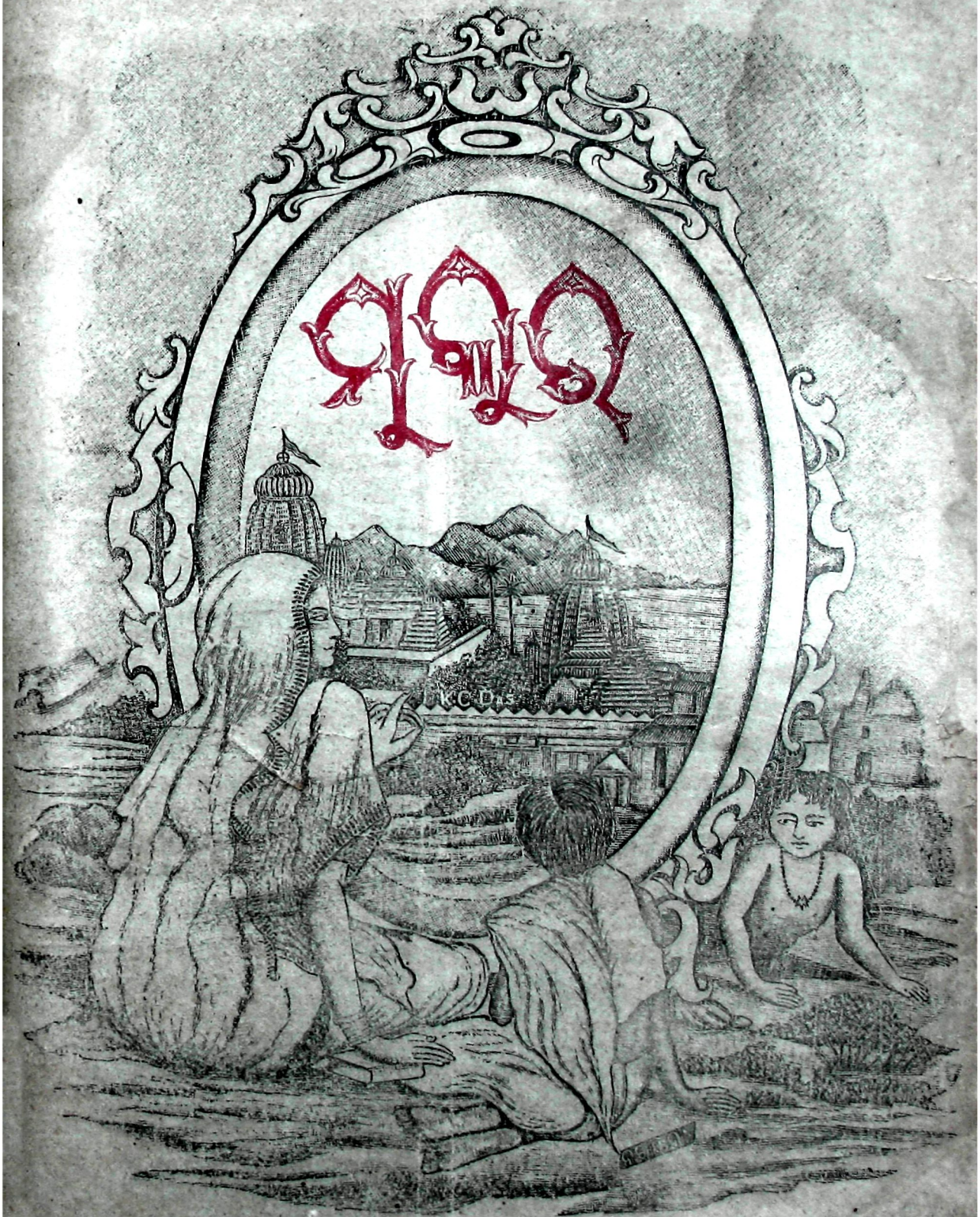

ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ପାଦିତ

Digitized by orijanka@gmail.com

ଶାରଦୀୟ ପୂଜା ଉପଲକ୍ଷରେ

ମୁକୁରର ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କୁ ନିମ୍ନଲିଖିତ ପୁସ୍ତକଗୁଡ଼ିକ କାର୍ତ୍ତିକପୂର୍ଣ୍ଣିମା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅର୍ଦ୍ଧମୂଲ୍ୟରେ ଦିଆଯିବ ।

ହରଭକ୍ତି ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ	ଟ ୧ ୧	ସ୍ଥଳେ	ଟ ୦ ୨
ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ ପୁରାଣ [ଗଣେଶଖଣ୍ଡ]	ଟ ୧ ୧	,,	ଟ ୦ ୨
ସୁଲକ୍ଷଣା [ସାମନ୍ତସିଂହାର]	ଟ ୦ ୵	,,	ଟ ୦ /୬
ଲକ୍ଷ୍ମୀପୁରାଣ	ଟ ୦ ୵	,,	ଟ ୦ /
ରାସକ୍ରୀଡ଼ା	ଟ ୦ /୬	,,	ଟ ୦ ୧୯

ଶ୍ରୀ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର ବି. ଏ.
ମାନେଜର,
ମୁକୁର ପ୍ରେସ୍, କଟକ ।

କେତେକ ନୂତନ ବହି ।

ରତିରୋଦନ	[କବିଚନ୍ଦ୍ର]	ଟ ୦ ୵
ଅନ୍ନପର୍ଣ୍ଣା	[ସରଳ ଗଳ୍ପ]	ଟ ୦ ୵
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଚମ୍ପା		ଟ ୦ /
ବାଳଭକ୍ତ		ଟ ୦ ୵
ଭାରତୀୟ ସ୍ୱରାଜ		ଟ ୦ ୨

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ:— ମୁକୁର ପ୍ରେସ୍,
କଟକ ।

କବିବର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି ମହୋଦୟଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ନୂତନ କାବ୍ୟ

ପ୍ରଣୟ ଚିତ୍ରାଙ୍କ ।

ଏଥିରେ ସାତଖଣ୍ଡି ପ୍ରଣୟ-ପତ୍ର ସାତ ସର୍ଗରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି ଯଥା:— ବସନ୍ତପ୍ରତି ବସୁମତୀ, ଭ୍ରମରପ୍ରତି କୁସୁମ-ସୁନ୍ଦରୀ, ଘନପ୍ରତି ଗୃହକର୍ମ୍ମ, ନିଶାନାଥପ୍ରତି ନିଶିଥିନୀ, ଅଗସ୍ତ୍ୟପ୍ରତି ଦକ୍ଷିଣାଶା, ମୃଗପ୍ରତି ମୃଗତୃଷ୍ଣା ଏବଂ କୋକିଳପ୍ରତି ରସାଳ-କଳିକା । ବିଷୟଗୁଡ଼ିକର ଭାଷା ନିରୁପମ, ଭାବ ପବିତ୍ର, ସୁନ୍ଦର ଏବଂ ସୁଗମ୍ଭୀର । ପୁସ୍ତକର କାଗଜ, କାଳୀ, ଛପା ଏବଂ ପରିପାଟୀ ସବୁ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ, ସୁନ୍ଦର ଏବଂ ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ । ଶତାଧିକ ପୃଷ୍ଠାବିଶିଷ୍ଟ ଏହି ପୁସ୍ତକର ମୂଲ୍ୟ ବାରଅଣା ମାତ୍ର ।

ନୂତନ କବିତାଗ୍ରନ୍ଥ

ସାନ୍ଧ୍ୟ ତାରା ।

ଏଥିରେ ୫୬ ଗୋଟି ଶିକ୍ଷଣୀୟ, ସରସ, ଭାବୋଦ୍ଦୀପକ ନୂତନ କବିତା ସ୍ଥାନ ପାଇଅଛି । ମୂଲ୍ୟ ଦଶଅଣା ମାତ୍ର ।

ଉପରୋକ୍ତ ପୁସ୍ତକଦ୍ୱୟ କଟକ ମୁକୁର ପ୍ରେସ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପୁସ୍ତକାଳୟରେ ବିକ୍ରୀତ ହୁଏ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଜ୍ଞାପନ ।

ନିମ୍ନଲିଖିତ ପୁସ୍ତକଗୁଡ଼ିକ ମୁକୁଟପ୍ରେସରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କଲେ ପାଇବେ ।

ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ

ପ୍ରଣୟ ପ୍ରବାହ	ଟ ୧ ।
,, ବନ୍ଧାଇ	ଟ ୧ ୩/
ଶିଶୁଭକ୍ତ	ଟ ୦ ୫ ୬
ହିତକଥା ୧ମ	ଟ ୦ ।/
,, ,, ୨ୟ	ଟ ୦ ୫
ମଲ୍ଲପଣା (ପ୍ରହସନ)	ଟ ୦ ।

ବାବାଜି ଶ୍ରୀ ବୈଷ୍ଣବଚରଣ ଦାସ ।

ସଙ୍ଗୀତ କୁସୁମହାର	ଟ ୦ /	ମାନଭଞ୍ଜନ	ଟ ୦ ।
କୃଷ୍ଣକାଳୀ ନାଟକ	ଟ ୦ ୵	କଚରଆଖାଇ	ଟ ୦ ୧ ୬
ବସନ୍ତଉତ୍ସବ	ଟ ୦ ୵	କଦଳିଚକଟା	ଟ ୦ /
କୀର୍ତ୍ତନସୁଧାନିଧି	ଟ ୦ /	ଭୁଗ୍ନ ଆଡ଼ମ୍ବର	ଟ ୦ / ୩
ନବାନୁରାଗ	ଟ ୦ ୧ ୬	ସଙ୍ଗୀତ କୁମୁଦ	ଟ ୦ ୵
ଦୁର୍ଜୟମାନ ନାଟକ	ଟ ୦ ୵	ଗୀତଗୋବିନ୍ଦ ନାଟକ(ଯନ୍ତ୍ରସ୍ଥ)	
ବିରହମାନ ,,	ଟ ୦ ।	ବିଦଗ୍ଧ-ଚିନ୍ତାମଣି ,, ,,	
ସଙ୍ଗୀତ କୁମୁଦିନୀ	ଟ ୦ /	ବିଦଗ୍ଧମାଧବ ,, ,,	
ରାସଲୀଳା ବନ୍ଦନା	ଟ ୦ ୧ ୬		

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବୀରକିଶୋର ଦାସ ।

ମୋହନବଂଶୀ	ଟ ୦ ୵
ଭାବନା	ଟ ୦ / ୬

ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ଚ୍ୟାଉପଟ୍ଟନାୟକ

ଅଧାମ୍ବରମାୟଣ — ଟ ୨୫
(ଭଲ କାଗଜ, ଛପା ଓ ମଲାଟ)

କବି ହରିଦାସ

କହ୍ନ ମାଏ ୩୪ ଶା — ଟ ୦ ୧ ୩
(ଗଞ୍ଜାମ ଗୃହଶାଳୀରେ ପାଠୋପଯୋଗୀ)

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଉପେନ୍ଦ୍ରପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତି ବି: ଏ:

ପ୍ରଣୟପିୟୁଷ—	ଟ ୦ ।/
ବାଇଜା (ଗଳ୍ପପୁସ୍ତକ)	ଟ ୦ ୵

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରବନ୍ଧସବୁର ମତାମତ ନିମନ୍ତେ ଲେଖକମାନେ ଦାୟୀ

ସୂଚୀ ।

ବିଷୟ	ଲେଖକଙ୍କ ନାମ	ପୃଷ୍ଠା
୧ । ବିଶ୍ୱାସ (ପଦ୍ୟ)	ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଉପେନ୍ଦ୍ରପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତି B. A.	୨୪୫
୨ । ଝଙ୍କାର-ଛନ୍ଦ (ଉପନ୍ୟାସ)	,, ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି	୨୪୭
୩ । ପ୍ରବନ୍ଧ ଓ ପ୍ରେମ	,, ଶଶିଭୂଷଣ ରାୟ	୨୫୦
୪ । ପରିଣତି (ପଦ୍ୟ)	,, ନିରଞ୍ଜନମୋହନ ଦେ M. A.	୨୫୨
୫ । ଦେଖେ ଶେଷ କଥା କହିବୁ କାହିଁ (ଗଳ୍ପ)	,, ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ମହାନ୍ତି M. A.	୨୫୫
୬ । ବିଶ୍ୱ ସମସ୍ୟା	,, ଗୋବିନ୍ଦ ମିଶ୍ରାଣୀ B. A.	୨୭୧
୭ । ଜାତିପୂଜା	,, ଅମରେନ୍ଦ୍ରବଲ୍ଲଭ ଦେ B.A.	୨୭୫
୮ । ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ	,, ଜଗବନ୍ଧୁ ଫିନ୍ଦ	୨୭୭
୯ । ସାନ୍ତ୍ୱନା (ପଦ୍ୟ)	ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମିଶ୍ର	୨୯୦
୧୦ । କାଶୀର ଇତିହାସ	ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅଜିତମୋହନ ପ୍ରଧାନ B. A.	୨୭୧
୧୧ । ସମସ୍ୟା	,, ବାଞ୍ଛାନିଧି ମିଶ୍ର	୨୭୨
୧୨ । ଚଣ୍ଡାଳଙ୍କର କନ୍ୟାବଳୀ	,, ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ପଣ୍ଡା	୨୯୭
୧୩ । ଭାରତୀୟ ଶିଳ୍ପ	,, ଇନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି	୩୦୦
୧୪ । ନିକଷ		୩୮୧
୧୫ । ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ବାଦ		୩୮୨
୧୬ । ସାମୟିକ ପ୍ରସଙ୍ଗ		୩୮୩

ପ୍ରକାଶନ୍ତ ।

ନୂତନ ସାପ୍ତାହିକ ପତ୍ରିକା । ସମ୍ପାଦକ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାପ । ଓଡ଼ିଶାରେ କଂଗ୍ରେସର ମୁଖପତ୍ର । ଛ'ମାସର ମୂଲ୍ୟ ଟ ୧ ୧

ଶ୍ରୀ ବାଲକିଶୋର ଦାସ, ମାନେଜର,

ପ୍ରକାଶନ୍ତ ଅଫିସ, ପୋ: ଅ: ଗୃହମାର୍ଗୌକ । କଟକ ।

ବିଜ୍ଞାପନ ।

ଉତ୍କଳ-ମଧୁପ ।

ବିବିଧ ବିଷୟକ ମାସିକ ସଂଗ୍ରହ ପତ୍ର ।

ଏହି ପତ୍ରିକାରେ କୃଷି, ଶିଳ୍ପ, ବିଜ୍ଞାନ, ସମାଜ ନୀତି, ଧର୍ମନୀତି, ଚରିତ୍ର ଶିକ୍ଷା, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସମାଚାର, ବିଚିତ୍ର ବାର୍ତ୍ତା ନୀତିବାକ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ଆବାଳ ବୃଦ୍ଧ ବନିତାଙ୍କ ଉପଯୋଗୀ ବିଷୟମାନ ସଂକ୍ଷେପରେ ଏବଂ ସରଳ ଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ । ଏହାର ସମ୍ପାଦକ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ପରିଷଦର ସମ୍ପାଦକ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ନୀଳମଣି ବିଦ୍ୟାରତ୍ନ । ଅଗ୍ରୀମ ବାର୍ଷିକ ଟ ୧ । ଟଙ୍କା; ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଟ ୧ ୧ ଟଙ୍କା ।

ଶ୍ରୀ ନିପତଦୋରା ଜାୟକରହ

ମେନେଜର—ଉତ୍କଳମଧୁପ ।

ବାରବାଟୀ, କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ନିଃଶ୍ୱାସରେ ।

ଜେଲେଙ୍କ ପତ୍ରିକାର ଚିତ୍ରକରଙ୍କ ପରାଚିତ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

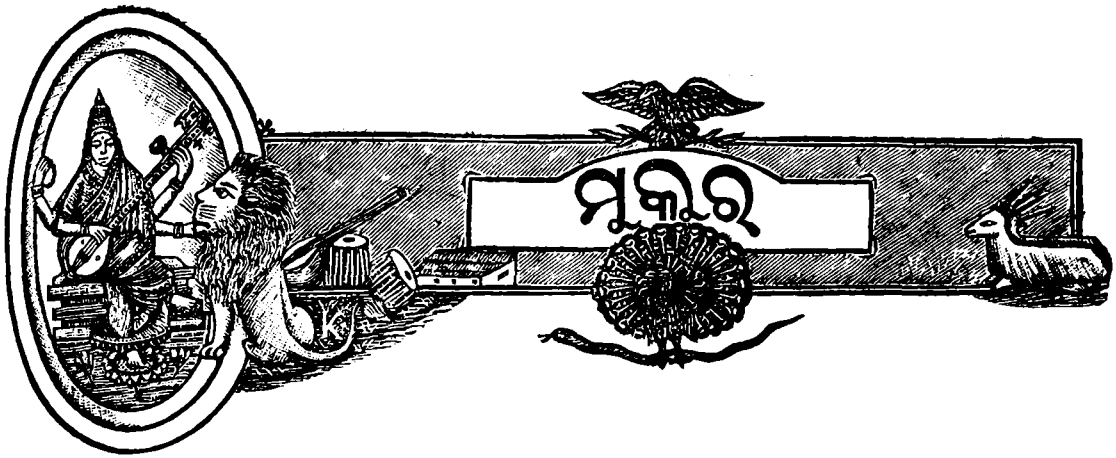

୧୮ଶ ଭାଗ । } କାର୍ତ୍ତିକ । { ୭ମ ସଂଖ୍ୟା ।

ବଂଶୀରବେ ।

୧

କାଳିନ୍ଦୀ-ବଳାସୀ ରେ ମନ୍ଦ ପବନ,
ବହିଆଣୁ କାହୁଁ ମୃଦୁ ବେଣୁସ୍ୱନ,-
ଧୀରେ,-ଧୀର-ଲହରେ ?
ପଲକେ ପଲକେ ବରଷେ ଯା' ଶତ-
ସୁଧା-ଝର ଅନ୍ତରେ ।

୨

ଆଜି ଏ ତରୁଣ-ପ୍ରାଣ-କୁଞ୍ଜ-ବନେ,
ଫୁଟେ ଶତ-ଆଶା-ମୁକୁଳ ଗୋପନେ
ଛୁଟେ ଗ୍ରେହ୍ମ ବସନ୍ତ ;
ପ୍ରୀତ-ପରଭୃତ ଡାଳେ କଳରୁତ
ଭରି ଦିଗ ଦିଗନ୍ତ ।

୩

ତୃଷିତ ନୟନ ଚାହିଁଛି ସରଣୀ,
ଆସିବେ କି ସତେ ରାଧାହୃଦ-ମଣି,
ଆସିବେ ଏ ବ୍ରଜନେ
ଫୁଟାଇ ଅମୃତ ହାସ-ପାରିଜାତ
ସେ ଅଧର-ଭୁବନେ ?

୪

ଶୁଭିଲାଣି ପାଶେ ଦୂର-ବଂଶୀ-ସ୍ୱନ,
ବାସିଲାଣି ଅଙ୍ଗ-ଲେପିତ ଚନ୍ଦନ,
ଆସିଲେଣି ନିକର,
ପବନ-ହିଲ୍ଲୋଳେ ଏ ଯେ ମୃଦୁ ଦୋଳେ
ପୀତବାସ ସୁନ୍ଦର ।

୫

କୁସୁମବାସିତ ଏ ତଟ-ପ୍ରଦେଶେ,
ଚାହିଁ ରହିଛି ମୁଁ ପଥ ଅନିମେଷେ,
ଆସ ନେତ୍ର-ସଙ୍ଗାଳି,
ସନ୍ତାପିତ ହୃଦ ଶୀତଳିବ ନାଥ
ତବ ପ୍ରେମେ ପଖାଳି ।

ଶ୍ରୀ ଉପେନ୍ଦ୍ରପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଟଙ୍କାର ଗଛ ।

(ପୂର୍ବାନୁବୃତ୍ତି)

ଚତୁର୍ଥ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

ଜଣେ କାପାଳିକ ଗୋଟିଏ ଦରିଦ୍ର ବାଳକକୁ ଖାଦ୍ୟଲୋଭରେ ବହଳେଇ ଆଣି ଅତି ଗୋପନରେ ଗୁମ୍ଫାମଧ୍ୟରେ ବନ୍ଧନ କରି ରଖିଥିଲା । ଶବସାଧନା ଶେଷରେ ପିଲାଟିକୁ ଦେବୀଙ୍କ ନିକଟରେ ବଳି ଦେବ, ଏହାହିଁ ତାହାର ଅଭିସନ୍ଧି । କିନ୍ତୁ ଅଗ୍ନିପରି ପାପ କେବେହେଁ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ରହିପାରେନାହିଁ । ଶତ ଆବରଣ ଭେଦ ତାହା ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରେ । ଏହି ସମୟରେ ଦୁଇଜଣ ସାହେବ ଶିକାରଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଆସି ଶୀତଳପୁର ଗ୍ରାମ ନିକଟସ୍ଥ ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାନ୍ତରରେ ତମ୍ବୁ ପକାଇଲେ । ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଅନେକ ଲୋକ ଏବଂ ହାତହତିଆର ଯଥେଷ୍ଟ ଥିଲା । ସାହେବ ଦୁହିଁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାର କଲେକ୍ଟର ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଜଣକ ତାଙ୍କର ବନ୍ଧୁ । କଲେକ୍ଟର ସାହେବ ଭଦ୍ରଖ ଗସ୍ତରେ ଆସି ବନ୍ଧୁ ଅନୁରୋଧରେ ପାରଧି କରିବାକୁ ଆସିଅଛନ୍ତି । ସ୍ୱୟଂ କଲେକ୍ଟର ସାହେବ ଆସିବାର ଜାଣି ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ବଅନ୍ତ ଥାନାର କର୍ମଚାରୀ ଏବଂ ଚୌକିଦାରବୃନ୍ଦ ତାହାଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ ଦେବାକୁ ଆସିଲେ । ସାହେବ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ସ୍ଥାନୀୟ ହାଲଚାଲ ବୁଝି ଗ୍ରାମର ପ୍ରଧାନ ଲୋକଙ୍କୁ ଡାକିବା ସକାଶ ଥାନାର ଜମାଦାରଙ୍କୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ତହିଁ ଜଣେ କନେଷ୍ଟବଲ ଯାଇ ହେମନ୍ତ ସାମନ୍ତଙ୍କୁ ଆଣି ଉପସ୍ଥିତ କଲା । ସାମନ୍ତେ ପିଛାଟିଏ ପିନ୍ଧି ଚୌମୁହାଁ ଖଣ୍ଡିଏ କାନ୍ଧରେ ପକାଇ ଆସିଥିଲେ । ଜମାଦାର ତାଙ୍କୁ ସାହେବଙ୍କ ପାଖକୁ ଘେନିଯାଇ କହିଲେ,—"ହଜୁର, ଗ୍ରାମର ପ୍ରଧାନ ଲୋକ ହେମନ୍ତ ସାମନ୍ତ ଆସିଅଛନ୍ତି ।" ସାମନ୍ତେ ଡରଭରେ ହୋଇ ଲୁଗାପଟା ସମ୍ଭାଳି ସାହେବଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ କରି ଠିଆହେଲେ । [illegible] ଓଡ଼ିଆ କହିପାରନ୍ତି । ସାମନ୍ତଙ୍କୁ ଖାଲି ଦେହରେ ଆସିବାର ଦେଖି ମୃଦୁ ହସି କହିଲେ,—ତୁମ୍ଭେ ପୋଷାକ ନ ପିନ୍ଧି ଖାଲି ଦେହରେ କାହିଁକି ଆସିଅଛ ? ସାମନ୍ତେ ହାତ ଯୋଡ଼ି କହିଲେ,-"ହଜୁର ! ଏହାହିଁ ଆମ୍ଭର ଜାତୀୟ ପୋଷାକ । ଭାରତ ଯୋଗୀସନ୍ନ୍ୟାସୀଙ୍କ ଦେଶ, ଭାରତବାସିଏ ଯୋଗୀସନ୍ନ୍ୟାସୀଙ୍କ ବଂଶଧର । ଷୋଳଘଡ଼ି ବସ୍ତ୍ର ବନ୍ଧାହୋଇ ରହିବା ତାଙ୍କ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ-ପକ୍ଷରେ ଅନୁକୂଳ ନୁହେ । ଆମ୍ଭର ଉଷ୍ଣପ୍ରଧାନ ଦେଶ,ସୁତରାଂ ଏହି ପୋଷାକ ଆମ୍ଭର ଯଥେଷ୍ଟ । ବିଶେଷତଃ ଆପଣ ତେରଦରିଆ ପାରହୋଇ ଆମ୍ଭ ଦେଶକୁ ଆସିଅଛନ୍ତି । ଏ ଗରମ ଦେଶରେ ସୁଦ୍ଧା ଆପଣ ଜାତୀୟ ପୋଷାକ ତ୍ୟାଗ କରିନାହାନ୍ତି । ମୁଁ ମୋର ମାତୃଭୂମି-କୋଡ଼ରେ ଥାଇ ଜାତୀୟ ଆଦର୍ଶ କାହିଁକି ଛାଡ଼ିବି ?" ସାହେବ ସାମନ୍ତଙ୍କର ଏହି ଜାତୀୟତାକଥା ଶୁଣି ଭାରି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେଲେ, ଏବଂ କହିଲେ,—"ସାମନ୍ତ, ତୁମ୍ଭେ ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟ ପରି ମନୁଷ୍ୟ । ସେ ଯାହାହେଉ, ଆମ୍ଭେ କାଲି ସକାଳେ ଶିକାର କରିବା ସକାଶ ଏହି ପଦ୍ଧତିକୁ ଯିବୁଁ, ବାଟ ଦେଖାଇବା ସକାଶ ତୁମ୍ଭେ ଗ୍ରାମରୁ କେତେଜଣ ଉତ୍ତମ ଜାଣିତ ଲୋକ ଦେବ । ସେମାନଙ୍କର ନ୍ୟାଯ୍ୟ ପାରିଶ୍ରମିକ ଆମ୍ଭେ ଦେବୁଁ ।" ସାମନ୍ତ କହିଲେ—"ଯେ ଆଜ୍ଞା ହଜୁର, କାଲି ମାଛି ଅନ୍ଧାରରୁ ୨୦ ଜଣ ଲୋକ ପଠାଇବି; ମାତ୍ର ପାରିଶ୍ରମିକର ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ । ଆମ୍ଭେମାନେ ହିନ୍ଦୁ, ରାଜାଙ୍କୁ ଦେବତାରୁଲ୍ଲ ଜ୍ଞାନ କରୁଁ, ଆପଣ ରାଜା, ଆମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରଜା, ଭାଗ୍ୟକୁ ରାଜଅତିଥି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଗ୍ରାମରେ ବିଜେ କରିଅଛନ୍ତି, ଗରିବ ଆମ୍ଭେମାନେ କି ସହାୟ ଅବା କରିପାରିବୁଁ ? ପଥ ଦେଖାଇ ଟିକିଏ ସହାୟତା କରିବୁଁ-- ସେଥି ସକାଶ ପାରିଶ୍ରମିକ କାହିଁକି ? ଆପଣ ପିତା, ଆମ୍ଭେମାନେ ପୁତ୍ର, ପିତାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ କରି ପୁତ୍ର କି ପାରିଶ୍ରମିକର ଦାବୀ କରେ ? ଆପଣ ଦୟାକରି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦର୍ଶନ ଦେଇଅଛନ୍ତି, ଏତକରେ ଆମ୍ଭେମାନେ କୃତାର୍ଥ ଏବଂ ତାହାହିଁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଆଶାତିତ ପାରିତ୍ରମିକ ।" ସାହେବ ଏହା ଶୁଣି ଅତୀବ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେଲେ, ଏବଂ ସାମନ୍ତଙ୍କ କରମର୍ଦ୍ଦନ କରି କହିଲେ, "ବାସ୍ତବରେ ଓଡ଼ିଆଜାତି ଆଦର୍ଶ ରାଜଭକ୍ତ ।"ଏହିପରି କଥୋପକଥନ ପରେ ସମସ୍ତେ ସଲାମ କରି ସାହେବଙ୍କଠାରୁ ବିଦାୟ ନେଲେ । ସାହେବ ତମ୍ବୁବାସରେ ନିଶିଯାପନ କଲେ ।

ଯଥାସମୟରେ ପୂର୍ବ ଦିଗରେ ସିନ୍ଦୁରା ଫାଟିଲା । ରଜନୀଶ୍ରମଣୀ ପ୍ରଭାତର ଶିଶିର-ଜଳରେ ସ୍ନାନ ସାରି ନୂଆ ଭୂଆଶୁଣୀପ୍ରାୟ କେଉଁଠାରେ ଯାଇ ଲୁଚି ରହିଲେ । କାକ-କୋକିଳାଦିର ସ୍ୱରଲହରୀ ଉଚ୍ଛଳି ଉଠିଲା । ପ୍ରାଚୀ-ଦିଗ୍‌ବଧୂର ଶିରସିନ୍ଦୂରପ୍ରାୟ ନବୀନ ତପନ ଉଦିତ ହୋଇ ଧରଣୀକି ନବବଳ, ନବୋତ୍ସାହ ଏବଂ ନବଜୀବନ ଦାନ କଲେ । କିରଣକାନ୍ତ ପ୍ରଭାତ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟହ ଶିଶୁ, ଯୁବା, ପ୍ରୌଢ଼ ଏବଂ ବୃଦ୍ଧ-ଏହି ଚତୁର୍ବିଧ ଅବସ୍ଥା ଧାରଣ କରନ୍ତି । କାହାର ଅବସ୍ଥା ଚିରସ୍ଥିର ନୁହେ, ବୋଧହୁଏ ସଙ୍କେତରେ ଏହି ଉପଦେଶ ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତି । ଉଚ୍ଚ ତରୁକୁଳ ବାଳ-ସୂର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରବାଳଜିତ କିରଣ-କିରୀଟ ମସ୍ତକରେ ଧାରଣ କରି ପବନହିଲ୍ଲୋଳଚ୍ଛଳରେ ଆନନ୍ଦରେ ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପର୍ବତମାନେ ବେଶ ପରିବର୍ତ୍ତନ କଲେ । ସେମାନେ ମୟୂରକଣ୍ଠିଆବର୍ଣ୍ଣ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଅମଳ ପାଟଳ ବର୍ଣ୍ଣରେ ରଞ୍ଜିତ ହେଲେ । କଳ୍ପଲତାର କଣ୍ଠ-ବଂଶୀ ତାରସ୍ୱରରେ ବାଜି ଉଠିଲା । ଏଥି ପୂର୍ବରୁ ସାମନ୍ତଙ୍କ ପ୍ରେରିତ ଲୋକମାନେ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥିଲେ । ସ୍ଥାନୀୟ ପୋଲିଶ ଫୌଜ ଆସି ସାହେବଙ୍କୁ ସଲାମ ଭେଟି ଦେଲେ । ସାହେବ ଦୁହେଁ ପ୍ରାତଃକାଳୀନ ବାଲ୍ୟଭୋଗ ପରେ ଶକ୍ତିରୂପିଣୀ ଗ୍ରାମ-ଦେବୀଙ୍କର ଆରାଧନା ଶେଷକରି ଅଶ୍ୱାରୋହଣପୂର୍ବକ ବହିର୍ଗତ ହେଲେ । ସମସ୍ତ ଫୌଜ ତାଙ୍କର ପଛେ ପଛେ ଚାଲିଲେ । ସମସ୍ତଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ଝକ୍ ଝକ୍ ହୋଇ ଜଳି ଉଠିଲା । ସାହେବଦ୍ୱୟଙ୍କ ପକେଟରେ ପିସ୍ତଲ ଏବଂ ହସ୍ତରେ ରିଭଲଭର୍ । ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତେ କେହି ଧନୁର୍ବାଣ, କେହି କୃପାଣ, କେହି ଟାଙ୍ଗୀ ଏବଂ କେହି ବା ବର୍ଚ୍ଛା ଧରିଅଛନ୍ତି । ସାହେବ ପର୍ବତମୂଳରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଦେଖିଲେ, ପର୍ବତକୁ ଉଠିବା ପଥ ଏପରି ଉପଳ-ବନ୍ଧୁର ଯେ,ସେଥିରେ ଅଶ୍ୱଚାଳନା ଅସମ୍ଭବ । ତହିଁ ସେ ଓହ୍ଲାଇ ଅଶ୍ୱକୁ ସହିସ-ହସ୍ତରେ ଅର୍ପଣ କଲେ । ତାଙ୍କର ବନ୍ଧୁଟି ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ଅନୁକରଣ କଲେ । କଲେକ୍‌ଟର ଘୋଡ଼ାର ଗ୍ରୀବା ଆଉଁସିଦେଇ କହିଲେ,—"ଘୋଡ଼ା, ତୁମ୍ ହିଆଁ ଖଡ଼େ-ରହୋ, ହାମ୍ ଆଉଛେ । ଲେକିନ୍ ଦେଖୋ ବଦମାସୀ ମତ୍ କରେ ।" ଘୋଡ଼ାଟି ଦୁଇ ତିନିଥର ନାକଫୁରୁଡ଼ି ମାରି ସ୍ୱୀୟ ପ୍ରଭୁଙ୍କର ଆଦେଶ ସମର୍ଥନ କଲା । ତହିଁ ସାହେବ କ୍ଷିପ୍ର ବାହିନୀଟି ଘେନି ଗିରି ଆରୋହଣ କଲେ । ଗତି-ପଥରେ ଅସଂଖ୍ୟପ୍ରକାର ଫୁଲ ଫୁଟିଥିବାର ଦେଖି ଦ୍ୱିତୀୟ ସାହେବଟି ଆଖୁବାଡ଼ିରେ ପଶିଲା ପରି ହୋଇ ତାହା ତୋଳି ପକେଟସ୍ଥ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସମସ୍ତ ପକେଟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଗଲା; ତଥାପି ଫୁଲତୋଳାର ବିରାମ ନାହିଁ । କଲେକ୍‌ଟର ତାହା ଦେଖି ମୃଦୁ ହସି କହିଲେ,— "ପ୍ରିୟବନ୍ଧୁ ! ତୁମ୍ଭର ତ ଭାରି ଲୋଭ ଦେଖୁଛି ।" ବନ୍ଧୁବର ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତର ଦେଲେ-"ଲୋଭନୀୟ ପଦାର୍ଥ ଦେଖିଲେ କାହାର ବା ଲୋଭ ନ ହୁଏ ?" ବାସ୍ତବରେ ଆମ୍ବ, ମାଛ, ଛତୁ, ଫୁଲ—ଏ ଚାରୋଟି ପଦାର୍ଥଉପରୁ ସହଜରେ ଲୋଭ ସମ୍ବରଣ କରି ହୁଏନାହିଁ । ଯେତେ ସଂଗ୍ରହ କଲେ ସୁଦ୍ଧା ଲୋଭ ତେତେ ବଢ଼ୁଥାଏ । ଖାତକ ଯେତେ ପରିଶୋଧ କରେ,ଲୁବ୍ଧକ ମହାଜନର ଚକ୍ରବୃଦ୍ଧି ସୁଧ ତେତେ ବଢ଼େ । ସାହେବ ଦୁହେଁ ଇଂରାଜୀରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କହୁଥିଲେ; ମାତ୍ର ସାଧାରଣର ସୁବିଧାନିମନ୍ତେ ତାହା ଓଡ଼ିଆରେ ଅନୁବାଦ କରି ଦିଆଗଲା । ଏଥିରେ ଇଂରାଜୀପଢ଼ା ପାଠକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେହି କେହି ବିରକ୍ତ ହୋଇପାରନ୍ତି, ମାତ୍ର ଲେଖକ ନାଚାର । ଇଂରାଜୀ ବିଦ୍ୟାରେ ଲେଖକର ଜ୍ଞାନ ଅସାଧାରଣ ଅର୍ଥାତ୍ ଏ, ବି, ସି, ଡି, ରେ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ । ସୁତରାଂ ଇଂରାଜୀରେ ଲେଖକ ଦିଗ୍‌ବିଜୟୀ ଆଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡର । ପାଠକ ଅବଧାନ, ହସିବେ ନାହିଁ ।

ଚକ୍ରବ୍ୟୂହ ରଚନାକରି ଖଣ୍ଡେ ବଣ ଆବଦ୍ଧ କରାଗଲା । ବ୍ୟୂହର ପରିଧି ଉପରେ ଦୁଇହାତ ଅନ୍ତରରେ ଜଣେ ଜଣେ ଅସ୍ତ୍ରଧାରୀ ଅଷ୍ଟାବଧାନୀ ହୋଇ ଜଗି ରହିଲେ । କେତେଜଣ ଭିତରେ ପଶି ବଣ ହନ୍ତାଳିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ବିକଟ କୁହାଟ ଏବଂ ଧୂସ୍‌ଧାସ୍ ପ୍ରହାର-ଶବ୍ଦରେ ଜନ୍ତୁଗୁଡ଼ାକ ସନ୍ତ୍ରସ୍ତ ଏବଂ କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼ ହୋଇ ଚାରିଆଡ଼େ ଦୌଡ଼ାଦୌଡ଼ି କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ମାତ୍ର କେଉଁଆଡ଼େ ଯିବେ ? ଯେଣେ ଗଲେ ତେଣେ ଯମ-ଉପଯମପରି ଅସ୍ତ୍ରଧାରୀମାନେ ଉଭା ହୋଇଅଛନ୍ତି । ବ୍ୟୂହର ଦୁଇପାଖରେ ଦୁଇଟା ବାଟ ଥିଲା, ସେଠାରେ ସାହେବ ଦୁହେଁ ସତର୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଜଗି ବସିଅଛନ୍ତି । ପଶୁଗୁଡ଼ାକର

Digitized by srujanika@gmail.com

କି କରୁଣ ବ୍ୟାକୁଳ ଗୃହିଣୀ—କି ମୌନକାତର ପ୍ରାଣ-ରକ୍ଷା, ତାହା ଦେଖି ମୃଗୟୁମାନଙ୍କର ପାଷାଣ ହୃଦୟ ତରଳିବ କି ? ମୃଗୟା ଯେ ସେମାନଙ୍କର ବ୍ୟସନ ଏବଂ ଆମୋଦ ! ହାୟ ମାନବ, କି କଠୋର ବଜ୍ରରେ ତୁମ୍ଭର ହୃଦୟ ଗଢ଼ା ହୋଇଅଛି ! ଦୁର୍ବଳର ପ୍ରାଣ ଯେପରି ତୁମ୍ଭର ଆମୋଦ ! ଆଚ୍ଛା, ତୁମ୍ଭ ଉପରେ କେହି ଏହିପରି ଅତ୍ୟା-ଚାର କଲେ ତୁମ୍ଭେ ସହିବତ ? ନା, ପିନଲ୍‌କୋଡ଼ର ଧାରା ଅଣ୍ଡାଳ ତାର ବାସୁରଟା ଅତଳସାଗରରେ ଡୁବାଇଦେବ ? ତୁମ୍ଭେ ଶୋଭାପ୍ରିୟ ସତ୍ୟ,ମାତ୍ର ଅନେକଙ୍କ ଶୋଭାର ଯମ । ଏହି ଯେ ବନଲକ୍ଷ୍ମୀ ହରିଣଶିଶୁଟି ନାନାଭଙ୍ଗୀରେ ଗ୍ରୀବା ଭଙ୍ଗି ନାଚଖେଳ ବୁଲୁଅଛି,—ତରଙ୍ଗ-ତରଳ ଗୃହିଣୀରେ ଆଲୋକିତ କରୁଅଛି, ଏ ଶୋଭା କି ତୁମ୍ଭର ଅସହ୍ୟ ? ଯଦି ଚକ୍ଷୁଶୂଳ ହୋଇଥାଏ, ତେବେ ନିଜର ଚକ୍ଷୁଦ୍ୱୟ ତୀକ୍ଷ୍ଣ କଣ୍ଟକରେ ଫୁଟାଇଦିଅ । ହା ନିର୍ମମ, ହା ସ୍ୱାର୍ଥପର, ହା ଉଦରସର୍ବସ୍ୱ, ଏଥିପାଇଁକି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବିଧାତା ଜ୍ଞାନତା, ବିବେକଶକ୍ତି ଏବଂ ଜ୍ଞାନ ଦେଇଅଛି ? ତୁମ୍ଭେ ଦେହ ବିଧିଦତ୍ତ ମହାରତ୍ନର ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର କରୁଅଛ ତ ? ମୃଗୟାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁନିପାତ--ନିରୀହ ପ୍ରାଣିର ପ୍ରାଣବଧ ନୁହେ । ଯାଉ ସେ କଥା, ମୃଗୟାପ୍ରିୟମାନେ ଏହା ଶୁଣିଲେ ମୃଗୟା ଗୁଡ଼ି ଲେଖକକୁ ମୃଗୟା କରିବାକୁ ବାହାରିବେ, ନଚେତ୍ ରାଗରେ ଗରଗର ହୋଇ ତାହାର ସପ୍ତପୁରୁଷର ଶ୍ରାଦ୍ଧ ବାଢ଼ି ବସିବେ ।

ପାରିଧିରେ ଅନେକ ପଶୁ ମଲେ । କେତେ ଡେଇଁ ଡେଇଁ ଦ୍ରୁତଗତିରେ ପଳାଇଯାଇ ପ୍ରାଣରକ୍ଷା କଲେ । ସାହେବଙ୍କ ଅବ୍ୟର୍ଥ ଲକ୍ଷ୍ୟରୁ ଯେ ବଞ୍ଚିଗଲା,ସେ ନବଜୀବନ-ଲାଭ ତୁଲ୍ୟ ମଣିଲା । ସାହେବ ସେ ବଣ ଗୁଡ଼ି ପର୍ବତର ଶେଷଚୂଡ଼ାକୁ ଯିବାକୁ ବାହାରିଲେ । ପଥଦର୍ଶକମାନେ କହିଲେ,—"ହଜୁର, ସେ ଚୂଡ଼ା ବଡ଼ ଦୁର୍ଗାରୋହ, ତାହା ଉପରକୁ ଉଠିବାର ଉପାୟ ନାହିଁ । ତାହାର ତିନ ପାଖ ସମାନ,ମାତ୍ର ଗୋଟାଏ ପାଖରେ ଟିକିଏ ସୁବିଧା । ପର୍ବତର ଗୋଟାଏ ନାସୀ ସେହି ପାଖରେ ମିଶି ଥିବାରୁ ସେହିବାଟେ ଉଠିପାରିବାର ସମ୍ଭାବନା, କିନ୍ତୁ ନାସୀଖଣ୍ଡକ ଭାରି ଜଙ୍ଗଲ-ବୃତ୍ତ । ସେ ପଥରେ ବନ୍ୟଜନ୍ତୁମାନେ ସୁଦ୍ଧା ପାହୁଲେ ଅଗ୍ରସର ହୋଇପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।" ସାହେବ କହିଲେ,— "ଜଙ୍ଗଲ୍ କାଟିକେ ହାମ୍‌କୁ ହୁଁଆ ଲେ ଚଲୋ ।" ଖୋଦ୍ କଲେକ୍‌ଟରଙ୍କର ହୁକୁମ, କିଏ ତାହା ଅନ୍ୟଥା କରି-ପାରେ ? ତହିଁ ଅନେକ ଲୋକ ଜଙ୍ଗଲ କାଟିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତାପ ହାକିମପ୍ରତାପକୁ ବଳି-ଗଲା । ମଧ୍ୟାହ୍ନ ସୂର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରଖର ଉତ୍ତାପ ମସ୍ତକରେ ସହ୍ୟହୁଏ; ମାତ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟତାପରେ ଉତ୍ତପ୍ତ ବାଲୁକାକଣାର ଉତ୍ତାପରେ ଗୋଡ଼ତଳି ଜଳିଯାଏ । ଯାହାହେଉ, ବଡ଼କଷ୍ଟରେ ହାତେ ଓସାରରେ ବାଟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲା । କଲେକ୍‌ଟରଙ୍କର ଫୌଜ ସେହି ବାଟରେ ଯାଇ ଗିରିଚୂଡ଼ାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସାହେବ ଇତସ୍ତତଃ ପାଦଚାରଣ କରୁଁ କରୁଁ ଗୁମ୍ଫାମୁଖରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚି ସେଠାରେ ଯାହା ଦେଖିଲେ, ସେଥିରେ ତାଙ୍କର ରୋମ ଟାଙ୍କୁରି ଉଠିଲା । ସେ ଦେଖିଲେ, ଗୁମ୍ଫାର ଗର୍ଭ ଖୁବ୍ ପ୍ରଶସ୍ତ, ମାତ୍ର ଦ୍ୱାରଟି ସାନ । ଭିତରଟା ଅନ୍ଧକାର, କେବଳ ଦ୍ୱାର-ଛିଦ୍ର-ପଥରେ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ଆଲୋକ ଭିତରକୁ ଯାଉଅଛି । ଜଣେ କାପାଳିକ ଗୁମ୍ଫା-ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟାଏ ଗଳିତ ଶବପୃଷ୍ଠରେ ବସି ଚକ୍ଷୁ ବୁଜି ଧ୍ୟାନରେ ନିମଗ୍ନ ରହିଅଛି । ଗୁମ୍ଫା ଅନ୍ଧକାର ଏବଂ କାପା-ଳିକ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ, ଏହା ପୂର୍ବରୁ କୁହାଯାଇଅଛି । ସୁତରାଂ ଖଣ୍ଡେ ଅନ୍ଧକାର ଆଉଖଣ୍ଡେ ଅନ୍ଧକାରକୁ କୋଳରେ ଧରି ବସିଲା ପ୍ରାୟ ଦିଶୁଅଛି । କାପାଳିକର ବାମପାଖରେ ଗୋଟିଏ ୧୬ । ୧୭ ବର୍ଷର ପିଲା ହାତଗୋଡ଼ ବନ୍ଧା ହୋଇ ପଡ଼ିଅଛି । ଛିନ୍ନ ମଳିନ ବସ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟରୁ ତାହାର ମଧୁର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଫୁଟି ଉଠୁଅଛି । ଧାରାଶ୍ରାବଣପରି ଆଖିରୁ ଲୁହ ବହିଯାଉଅଛି । ତାହା ମୁଣ୍ଡଉପରେ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ପୋଡ଼ା କନ୍ଦମୂଳ ଏବଂ ନର-କପାଳରେ ମଦାଏ ପାଣି ଥୁଆ ହୋଇଅଛି; ମାତ୍ର ବାଳକଟି ତାହା ଛୁଇଁ ନାହିଁ । କାପା-ଳିକର ଦକ୍ଷିଣପାଖରେ ଗୋଟାଏ ମଳିନ ମାଟିଘଟ ମିଞ୍ଜି ମିଞ୍ଜି ହୋଇ ଜଳୁଅଛି, ଏବଂ ଗୋଟାଏ ଠେକରେ ଠେକିଏ ପାଣି ରହିଅଛି । ପଣେ କି ଛବୋଡ଼ି ନରମୁଣ୍ଡ ଏବଂ ନର-ପଞ୍ଜର ଗୁମ୍ଫାର ଗୋଟାଏ କୋଣରେ ଗଦା ହୋଇଅଛି । ଏହିସବୁ ଭୟଙ୍କର ବିଭତ୍ସ କାଣ୍ଡ ଦେଖି ସାହେବଙ୍କର ନେତ୍ର ସ୍ଥିର ଏବଂ ପାଦ ଅଚଳ ହୋଇଗଲା । ସାହେବ ଏ ଦେଶର ନରହନ୍ତା କାପାଳିକମାନଙ୍କ ଦୁଷ୍କର୍ମ ପୂର୍ବରୁ ଶୁଣି-ଥିଲେ । ଏବେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ଦେଖି ଚକ୍ଷୁ କର୍ଣ୍ଣର ବିବାଦ ମେଣ୍ଟାଇଲେ । ଯାହାହେଉ, ସେ ଏକାନ୍ତ ଅବସନ୍ନ ଏବଂ ଅବାଧ ଗୋଡ଼ଯୋଡ଼ାକୁ ଟାଣିଟୁଣି କୌଣସିମତେ ସେଠାରୁ ଆସି ନିଜର ଶିକାର ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ତାଙ୍କର ବନ୍ଧୁ ତାଙ୍କଠାରୁ ଏହି ବ୍ୟାପାରର ବର୍ଣ୍ଣନା ଶୁଣି ଅତିଶୟିତ ଆଗ୍ରହ ସହକାରେ ଗୁମ୍ଫାକୁ ଯିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଲେ, ମାତ୍ର ସାହେବ ତାଙ୍କୁ ଏକାକୀ ଯିବାକୁ ନିଷେଧ କରିବାରୁ ସେ ନିରସ୍ତ ହେଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅନନ୍ତର ସାହେବ ତାଙ୍କ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ସହିତ ଗୋଟାଏ ଶ୍ରୀଫଳପ୍ରଦ ଗଛମୂଳରେ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ବୃହତ୍ ପ୍ରସ୍ତରାସନରେ ବସି ବିଶ୍ରାମ କଲେ । କିଛିକ୍ଷଣ କଣ ଚିନ୍ତାକରି ସଙ୍ଗରେ ଯାଇଥିବା ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଡାକି ଗୁମ୍ଫା ଚାରିପାଖରେ ସତର୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଜଗିରହିବାକୁ କହି କାପାଳିକକୁ ଧରିବା ସକାଶ ପୋଲିସକୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । କନେଷ୍ଟବଲମାନେ ଗୁମ୍ଫାଭିତରେ ପଶି କାପାଳିକକୁ ଡାକିଲେ; ମାତ୍ର କାପାଳିକର ଉତ୍ତର ନାହିଁ, ସେ ପୂର୍ବପରି ଧ୍ୟାନମଗ୍ନ । ତହିଁ କନେଷ୍ଟବଲମାନେ ନିଜର ଘରଆଡ଼ ସମ୍ପର୍କ ଧରି ଉଚ୍ଚ ଚିତ୍କାରକରି ଡାକିଲେ, ତଥାଚ କାପାଳିକ ଅଚଳ ଏବଂ ନିଶ୍ଚଳ । ଶେଷରେ ଜଣେ ଯାଇ ଖୁବ୍ ଜୋରରେ ଧକ୍କାଏ ଦିଅଣା ଦେବାରୁ କାପାଳିକ ଉଠି କହିଲା—କିଏରେ ତୁ ମରିବାପାଇଁ ଏଠାକୁ ଆସିଲୁ ! କନେଷ୍ଟବଲ କହିଲା,—ଜାଣୁନାହିଁ, ମୁଁ ତୋର ବାପ, ଭଲ ଗତି ଅଛି ତ ବାହାରକୁ ଚାଲ, କଲେକ୍ଟର ସାହେବଙ୍କର ହୁକୁମ । ଏଥିର କାପାଳିକ ଧଡ଼ପରି ଠିଆ ହୋଇ କ୍ରୋଧ-ବିକ୍ଷୁବ୍ଧ ଦୃଷ୍ଟିରେ କନେଷ୍ଟବଲକୁ ଚାହିଁ କହିଲା—କେଉଁ କଲେକ୍ଟର ବେ ? ମୁଁ ତୋର କଲେକ୍ଟର ଦେଖିଛି, ଏଠୁ ପଳା, ନ ହେଲେ ଅରିଶାପରେ ଜାଳିଦେବି । ଏହା କହି ବର୍‌ବର୍ ହୋଇ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଦୁର୍ବୋଧ୍ୟ ଭାଷାରେ କଅଣ ଗୁଡ଼ାଏ ଆବୃତ୍ତି କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ତାହା କୌଣସି ମନ୍ତ୍ର ନୁହେ । କନେଷ୍ଟବଲକୁ ଭୟ ଦେଖାଇବାର ବୃଥା ଭାନ ମାତ୍ର । କନେଷ୍ଟବଲ ସେଥିରେ ଭୟ କଲାନାହିଁ । ସେତ ଫିହିର ଦୂତ, ଶୃଗାଳର ଆସ୍ଫାଳନରେ କାହିଁକି ବା ଭୀତ ହେବ ? କନେଷ୍ଟବଲ ମନେ ମନେ ଭାବିଲା, ଏ ବଦମାସ ବିନା ଉପହାରରେ ସହଜରେ ଜବଦ ହେବାର ଜନ୍ମ ନୁହେ—ତେବେ ଆଉ ଅପେକ୍ଷା କାହିଁକି, ଏହାର ଗଣ୍ଡକଣ୍ଡୂୟନ ଛଡ଼ାଇ ଦିଏଁ । ଏହା ଭାବି କାପାଳିକର ଗାଲରେ ପଟାସ୍ କରି ଚାପୁଡ଼ାଏ ବସାଇଦେଲା । କାପାଳିକ କ୍ରୋଧରେ ଅଧୀର ହୋଇ କନେଷ୍ଟବଲର ବଂଶ ସଦ୍ୟ ନିପାତ କରିବାପାଇଁ ଯମରାଜାଙ୍କୁ ସନିବନ୍ଧ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କଲା,କିନ୍ତୁ ଯମରାଜା କାହିଁକି କେଜାଣି ସେ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ଗ୍ରହଣ କଲାନାହିଁ । କାପାଳିକର କ୍ରୋଧ ତପ୍ତ ତୈଳପରି ଟକମକ ହୋଇ ଫୁଟି ଉଠିଲା । ସେ ପ୍ରଖର ଦୃଷ୍ଟିରେ କନେଷ୍ଟବଲର ମୁହଁକୁ ଚାହିଁରହିଲା । ସେ ଭୀଷଣ ଦୃଷ୍ଟି ଯେମନ୍ତ କି କନେଷ୍ଟବଲର ଶରୀର ଭେଦକରି ତାହାର ମନ ମଧ୍ୟରେ ପଶି କଅଣ ଦେଖିବାକୁ ଲାଗିଲା । ପରିଶେଷରେ ଅନନ୍ୟୋପାୟ ହୋଇ "ଯଃ ପଳାୟତି ସଃ ଜୀବତି" ମତର ଅନୁସରଣରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଲା; ମାତ୍ର ଚାରିପାଖରେ ଲୋକ ଜଗିଥିବାରୁ ସେ ଉପାୟ ରୁଦ୍ଧ । ତହିଁ ସେ କ୍ରୋଧବେଷ୍ଟିତ ବ୍ୟାଘ୍ର ପ୍ରାୟ ଗର୍ଜନ କରି ନିଜର କ୍ରୋଧରେ ନିଜେ ଦଗ୍ଧୀଭୂତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ଧାଇଁଯାଇ ଗୋଟାଏ ଗୁପ୍ତଦ୍ୱାର ଖୋଲିଦେଲା । କନେଷ୍ଟବଲମାନେ ଦେଖିଲେ, ସେଠାରେ ମୃଣ୍ମୟୀ ଭୈରବୀମୂର୍ତ୍ତି ସିଂହାସନରେ ଉପବିଷ୍ଟା । କାପାଳିକ ଦେବୀଙ୍କ ହସ୍ତରୁ ସିନ୍ଦୂରଲିପ୍ତ କରବାଳ ଟାଣିଆଣି କନେଷ୍ଟବଲମାନଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ କଲା । ତାହାର ଶରୀରର ଅମାନୁଷିକ ବଳହେତୁ କନେଷ୍ଟବଲମାନେ ତାହାର ପାଖ ପଶିବାକୁ ସାହସୀ ନ ହୋଇ ଚିତ୍କାର ଆରମ୍ଭକଲେ । ଗୋଳମାଳ ଶୁଣି ସାହେବଦ୍ୱୟ ଧାଇଁଆସି ଘଟନା-ସ୍ଥଳରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଦେଖିଲେ, କାପାଳିକ ଆତ୍ମରକ୍ଷା ସକାଶ ଶିକ୍ଷିତ ଯୋଦ୍ଧା ପରି ପ୍ରବଳ ବେଗରେ ତରବାରି ଘୂରାଉଅଛି । ତହିଁ ସେ ଦୁହେଁ ରିଭଲଭର ଧରି କାପାଳିକର ଶରୀର ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ଠିଆହେଲେ । କଲେକ୍ଟର କହିଲେ, "ତରବାରି ଛାଡ଼ ଦୋ, ନେହିତୋ ଗୁଲି କର୍‌କେ ମାର-ଦେଙ୍ଗେ ।" ସାହେବଙ୍କୁ ଦେଖି କାପାଳିକ ପ୍ରକୃତିସ୍ଥ ହୋଇ ଠିଆହେଲା । ଏହି ଅବସରରେ ଦୁଇଜଣ କନେଷ୍ଟବଲ ପଛରୁ ଆସି ତାହା ହାତରୁ ତରବାରି ଛଡ଼ାଇନେଲେ । ଅବଶିଷ୍ଟ କନେଷ୍ଟବଲମାନେ କାପାଳିକକୁ ପଣ୍ଟିମା କରି ବାନ୍ଧିପକାଇଲେ । ଆଉ ତାହା ମୁହଁରେ ଭାଷା ନାହିଁ । ମଣ ହୋଇଥିବା ବଳଦ ପ୍ରାୟ ବିନା ଆପତ୍ତିରେ ଗୁମ୍ଫାଭିତରୁ ବାହାରି ଆସିଲା । ତାକୁ ବାହାରକୁ ଆଣି କନଷ୍ଟବଲମାନେ ସାହେବଙ୍କ ଆଦେଶାନୁସାରେ ବଳଲତାଦ୍ୱାରା ଗୋଡ଼ଠାରୁ ବେକପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାନ୍ଧିଲେ । ପରେ ଯାଇ ଗୁମ୍ଫାମଧ୍ୟରୁ ବାଳକଟିକୁ ଉଦ୍ଧାର କରି ଆଣିଲେ । ବାଳକଟିର ମୁହଁରୁ ଭାଷା ବାହାରୁନଥିଲା । କେବଳ ଦଣ୍ଡକେ ଘଡ଼ିକେ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଘର୍ଘର-ନିଃଶ୍ୱାସ ଶୁଡ଼ୁଥାଏ । ତାହାହିଁ ତାହାର ପ୍ରାଣର ଆରୁର ଭାଷା । ଦାରୁଣ ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ତାହାର ଭାଷା ସୁଦ୍ଧା ବାଷ୍ପ ହୋଇଯାଇଥିଲା । ସେ ପିତାମାତାର ମମତା ଛାଡ଼ିଥିଲା, ସ୍ୱଦେଶର ସୁଖ ଛାଡ଼ିଥିଲା, ପ୍ରାଣର ଆଶା ଛାଡ଼ିଥିଲା, ମାତ୍ର ବାହାରେ କାପାଳିକର ବନ୍ଧନ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ଏବଂ ସାହେବ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ତାହାର ହୃଦୟ-କାନନର ଶୁଷ୍କଆଶା-ଲତା ପୁନଶ୍ଚ କଅଁଳି ଉଠିଲା । କେତେକ୍ଷଣ ପରେ ସେ କ୍ଷୀଣକଣ୍ଠରେ କହିଲା— "ଟିକିଏ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପାଣି ଦିଅ, ଓଃ ତୃଷାରେ ଛାତି ଫାଟିଯାଉଛି ।" ସାହେବଙ୍କ ବର୍ତ୍ତି ପାନୀୟ ଜଳ ଧର ସଙ୍ଗରେ ଯାଇଥିଲା । ସେହି ଜଳ ତାହାକୁ ପିଇବାକୁ ଦିଆଗଲା । ସେ ଟିକିଏ ପ୍ରକୃତସ୍ଥ ଏବଂ ସବଳ ହେଲା । ତହିଁ ସମସ୍ତେ ତାକୁ ଏବଂ ତାହାର ଭଗ୍ନ ପ୍ରାଣହୀନ କାପାଳିକକୁ ଘେନି ପର୍ବତରୁ ଅବତରଣ କଲେ ।

ନିମଶଃ
ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ମହାନ୍ତି ।

ପ୍ରତିଭା ଓ ପ୍ରେମ ।

[୨୩-୫-୨୩ରେ ମଞ୍ଜୁଷା ଯୁବକପାଠାଗାରର ସଭାରେ ପଠିତ ।]

ପ୍ରକୃତ ପ୍ରତିଭା ଓ ପ୍ରେମ ଏକସ୍ଥାନରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ । ଆପାତ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖିଲେ ଦୁଇଟି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବସ୍ତୁ ବୋଲି ମନେ ହୋଇଥାଏ, କିନ୍ତୁ ସୂକ୍ଷ୍ମଭାବରେ ଦେଖିଲେ ତାହାର ଅଯୌକ୍ତିକତା ଉପଲବ୍ଧ ହେବ । ପ୍ରତିଭା ମସ୍ତିଷ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ, ପ୍ରେମ ହୃଦୟର କାର୍ଯ୍ୟ । ମସ୍ତିଷ୍କ ଓ ହୃଦୟର ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ବନ୍ଧ । ବୈଷୟିକ ବ୍ୟାପାରରେ ହୃଦୟ ଓ ମସ୍ତିଷ୍କ ଦୁଇଟିକୁ ପୃଥକ୍ ରଖି କେହି କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିପାରନ୍ତି ସତ୍ୟ ; କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତ ପ୍ରତିଭା ଓ ପ୍ରେମର କାର୍ଯ୍ୟ ତହିଁରେ ହୁଏନାହିଁ, କାରଣ ପ୍ରକୃତ ପ୍ରତିଭା ଓ ପ୍ରେମରେ ପ୍ରବଞ୍ଚନା ନାହିଁ ।

ପ୍ରତିଭା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ, ପ୍ରେମ ପୋଷଣକାରୀ, ପ୍ରତିଭାରେ ସୃଷ୍ଟିର ବିକାଶ, ପ୍ରେମରେ ସ୍ଥିତି ଅଥବା ପାଳନର ସ୍ଫୁର୍ତ୍ତି; ପ୍ରତିଭା—ଜ୍ଞାନ, ପ୍ରେମ—ଭକ୍ତି । ସୁତରାଂ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ-କାରଣ-ସମ୍ବନ୍ଧଯୁକ୍ତ ବସ୍ତୁଦ୍ୱୟ ଗୋଟିକୁ ଛାଡ଼ି ଅପର ରହି-ନପାରେ । ମୂଳରେ ଉଭୟହିଁ ଏକ । ମତାନ୍ତରରେ କେହି କହିପାରନ୍ତି, ପ୍ରତିଭାରେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ, ପ୍ରେମର କାର୍ଯ୍ୟ ଶୋହଳପଣ । ପ୍ରତିଭା କେବଳ ଗୋଟିଏ ଅସାଧାରଣ ତତ୍ତ୍ୱ ଉଦ୍ଭାବନ କରେ, ମାତ୍ର ପ୍ରେମ ତାହା କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରିଥାଏ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରତିଭା ଅର୍ଥରେ ଯେବେ "to bring forth" ହୁଏ, ତେବେ ତାହାକୁ ନିଷ୍କ୍ରିୟ କହିବ କିପରି ?

ପ୍ରେମର ଅର୍ଥ ସାଧାରଣତଃ ଯାହା ବୁଝନ୍ତି, ପ୍ରତିଭାଅର୍ଥରେ ତାହା ବୁଝନ୍ତି ନାହିଁ । ପ୍ରେମର ଚରମ ଲକ୍ଷ୍ୟ—ଯେପରି ପରାର୍ଥପରତାରେ ଉତ୍ସର୍ଗୀକୃତ, ଏବଂ ପ୍ରତିଭାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଯେପରି ଇହଜାଗତିକ ଅବନଶ୍ୱର ପଦାର୍ଥରେ ସଂବଦ୍ଧ । ଏହି ହେତୁରୁ କେହି କେହି କହନ୍ତି, ପ୍ରତିଭା ଓ ପ୍ରେମ ଉଭୟ ଭିନ୍ନ ବସ୍ତୁ ଏବଂ ସେଗୁଡ଼ିକର କାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ଅତଏବ ପ୍ରତିଭାହୀନ ପ୍ରେମ ଥାଇପାରେ ଏବଂ ପ୍ରେମବିହୀନ ପ୍ରତିଭା ମଧ୍ୟ ରହିପାରେ ।

ଏଠାରେ ଟିକିଏ ଗଣ୍ଡଗୋଳ ହେଲା । ଜଣେ ଗୋଟିଏ ଅନୁପମା ମୋହିନୀ ମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖି ମୁଗ୍ଧ ହେଲା, ଅପର ଗୋଟିଏ ଫୁଲ ଦେଖି ସଂସାର ପାସୋରିଲା—ଏହି ଉଭୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ କିଏ ବଡ ? ଏଠାରେ ଅବଶ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ, ଯେ ଯାହାର ରୁଚି, ପ୍ରବୃତ୍ତି ଓ ଶିକ୍ଷାନୁଯାୟୀ ପ୍ରେମ ସମ୍ଭୋଗ କରିଥାଏ । ଅରଣ୍ୟଜାତ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ପୁଷ୍ପ-ଦର୍ଶନରେ ତୁମ୍ଭର ଯେଉଁ ପ୍ରେମର ଉଦୟ ହେଲା, ରମଣୀ-ମୂର୍ତ୍ତି-ଦର୍ଶ-ନରେ ମୋହୋର ସେହି ପ୍ରେମର ଉଦୟ ନୋହିବ, ଏକଥା କିଏ କହିଲା ? ତେବେ ଦ୍ରବ୍ୟର ତାରତମ୍ୟ କରି ଯେବେ ମୂଲ୍ୟ ସ୍ଥିରୀକୃତ ହୁଏ, ସେ କଥା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ; ମୂଳରେ କିନ୍ତୁ ଉଭୟହିଁ ଏକ ।

ପକ୍ଷାନ୍ତରରେ ଯେଉଁ ବୃତ୍ତି ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱଗାମୀ ହୋଇ ଭଗବତ୍-ଚରଣରେ ଉପନୀତ ହୁଏ, ତାହା ପ୍ରେମ ନାମରେ ଅଭିହିତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ହୋଇଥାଏ; କିନ୍ତୁ ସାଂସାରିକ କିମ୍ବା ପାର୍ଥିବ ବିଷୟରେ ଯେଉଁ ବୃତ୍ତିର ବିଶେଷରୂପ ଅନୁଶୀଳନ ହୁଏ, ତାହା ଅନୁରାଗ ବୋଲି କଥିତ । କିନ୍ତୁ ଅନୁରାଗ ଓ ପ୍ରେମର ଉତ୍ପତ୍ତିସ୍ଥାନ କି ଏକ ନୁହେ ? ଏକ ଶବ୍ଦଗତ ପାର୍ଥକ୍ୟ ବ୍ୟତୀତ ପ୍ରତିଭା ଏବଂ ପ୍ରେମ ଯେ ଏକ ବସ୍ତୁ, ଟିକିଏ ସୂକ୍ଷ୍ମଭାବରେ ଆଲୋଚନା କଲେ ବୁଝି ହେବ । ଏଭଳି ଅନେକ ନାସ୍ତିକ ଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ଅବଶ୍ୟ ପ୍ରତିଭାବାନ୍, ମାତ୍ର ପ୍ରେମିକ ନୁହନ୍ତି । କେହି କେହି କାବ୍ୟ, ଦର୍ଶନ କିମ୍ବା ବିଜ୍ଞାନରେ ଅସାଧାରଣ ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତାର ପରିଚୟ ଦେଇଅଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଜଗଦୀଶ୍ୱରଙ୍କର ନାମ ବିନାନ୍ତରେ ସୁଦ୍ଧା ଧରି ନାହାନ୍ତି, ତାହାଙ୍କର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରି ନାହାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏଠାରେ ବକ୍ତବ୍ୟ ଏତିକି, ସେମାନଙ୍କର ସେହି ପ୍ରତିଭା କିମ୍ବା ପ୍ରେମ କାବ୍ୟ-ଦର୍ଶନ-ବିଜ୍ଞାନରେ ଓତପ୍ରୋତଭାବରେ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ ରହିଥିବାରୁ ଅନ୍ୟ ଚିନ୍ତାର ଅବସର ସେମାନଙ୍କର ହୋଇନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କର ଯେ ପ୍ରେମ ନାହିଁ, ଏହା କହିବା ଅନୁଚିତ । ସଂସାର ଏହାକୁ ଅନୁରାଗ କହିପାରନ୍ତି; ମାତ୍ର ଏହାକୁ ପ୍ରେମ ନାମରେ ଅଭିହିତ କରିବାହିଁ ସଙ୍ଗତ । ସେମାନଙ୍କର ସେହି କାବ୍ୟ-ଦର୍ଶନ-ବିଜ୍ଞାନହିଁ ସେମାନଙ୍କର ଜଗଦୀଶ୍ୱର । ସଂସାରରେ ସମସ୍ତ ବସ୍ତୁରହିଁ କ୍ରମୋନ୍ନତ ସ୍ତର ରହିଅଛି । ଏହି ପ୍ରତିଭା ଓ ପ୍ରେମର ମଧ୍ୟ ସେହିରୂପ ଗୋଟିଏ ସ୍ତର ରହିଅଛି । ଏହି ସ୍ତର ଯେତେବେଳେ ପୂର୍ଣ୍ଣ-ସୀମା ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ,ସେତେବେଳେ ପ୍ରତିଭା ଓ ପ୍ରେମର ମହା-ମିଳନ ସଂଘଟିତ ହୋଇଥାଏ, ଏବଂ ଏହାର ଫଳ ଅତି ଅପୂର୍ବ ।

ପ୍ରତିଭା ଅନେକ ପ୍ରକାରେ ଫୁଟିଥାଏ । ପ୍ରେମ ମଧ୍ୟ ନାନା ଆଧାରରେ ବିକଶିତ ହୁଏ । ଦେଶକାଳପାତ୍ରଭେଦରେ କାର୍ଯ୍ୟର ଫଳାଫଳ ହୋଇଥାଏ । ପ୍ରତିଭା ଓ ପ୍ରେମ ମଧ୍ୟ ସେହି ନିୟମର ଅନୁବର୍ତ୍ତୀ । ପ୍ରତିଭାବଳରୁ କେତେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଘଟନା ସାଧିତ ହୋଇପାରେ, ପ୍ରେମର ମହିମାରେ ଧରାରେ ସ୍ୱର୍ଗରାଜ୍ୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହୋଇଥାଏ । ପକ୍ଷାନ୍ତରରେ ଅଧିକାରୀ ଭେଦରେ ଶିକ୍ଷାର ଦୋଷରୁ କିମ୍ବା ଶିକ୍ଷାର ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣତା ହେତୁରୁ ଏହି ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ବସ୍ତୁରୁ ଯେ କେତେପ୍ରକାର ଅନର୍ଥ ଏବଂ ହାହାକାର ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥାଏ, ତାହାର ମଧ୍ୟ ଇୟତ୍ତା ନାହିଁ । ଭଲ ଦ୍ରବ୍ୟ ମନ୍ଦ ହେଲେ ଅତି ମନ୍ଦ ହୋଇଯାଏ ।

ପରନ୍ତୁ ପ୍ରତିଭା ଓ ପ୍ରେମ ଯେତେବେଳେ ଏକାଧାରରେ ମିଳିତ ହୁଏ, ଯେତେବେଳେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣତାରେ ଉପନୀତ ହୋଇ ଚରମୋତ୍କର୍ଷ ଲାଭକରେ, ସେତେବେଳେ ତାହାର କାର୍ଯ୍ୟ-ଫଳ ବଡ଼ ମନୋହର ଓ ଶୁଭକର ହୋଇଥାଏ ।

ଯେଉଁ ପ୍ରତିଭା ଧର୍ମରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ଓ ପରିପୁଷ୍ଟ, ଯେଉଁ ପ୍ରେମ ଭଗବଦ୍‌ଭକ୍ତିର ମହାମହିମାରେ ପରିବର୍ଦ୍ଧିତ, ତାହାର ଫଳ ଅତୁଳନୀୟ । ତାହା କେବେହେଁ ଅସତ୍ୟପଥରେ ଧାବିତ ହେବନାହିଁ । ଶାଣ୍ଡି ଦ୍ରବ୍ୟ କେତେବେଳେ ସୁଦ୍ଧା ମନ୍ଦଫଳ ଦେବ ନାହିଁ । ମିଶ୍ରିତ ଏବଂ ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବସ୍ତୁହିଁ ସବୁ ଅନର୍ଥ ଘଟାଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଯାହା ପ୍ରକୃତ ପ୍ରତିଭା ଓ ପ୍ରେମ, ଯାହା ଅବିନଶ୍ୱର ଓ ଅଲୌକିକ, ଯାହା ଅକୃତ୍ରିମ ଓ ଉତ୍କର୍ଷମୟ, ତାହାର ଫଳ କେବେହେଁ ମନ୍ଦ ହେବ ନାହିଁ । ପ୍ରତିଭା ଓ ପ୍ରେମ—ଶବ୍ଦର ନାମାନ୍ତର ମାତ୍ର—ଏହା ଭିନ୍ନ ବସ୍ତୁ ନୁହେ—ଏକ । କେବଳ ଆଧାରଭେଦରେ ଏହା ଏକ—ବିଭିନ୍ନଭାବରେ ଦର୍ଶାୟମାନ ହୋଇଥାଏ ।

ସାଧନାର ଉତ୍କର୍ଷ—ପ୍ରତିଭା ଓ ପ୍ରେମ । ନ୍ୟୂନାଧିକରେ ସାଧନା ସମସ୍ତଙ୍କର ରହିଅଛି । ଏହି ବିଶେଷତ୍ୱ ଯାହାଙ୍କର ଯେଉଁ ପରିମାଣରେ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱଗାମୀ ହୁଏ, ସେ ସେହି ପରି-ମାଣରେ ପ୍ରତିଭା କିମ୍ବା ପ୍ରେମ ଲାଭ କରିଥାଆନ୍ତି ।

ପ୍ରତିଭା ଓ ପ୍ରେମର ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷଣ—ଅସାଧାରଣତ୍ୱ ଓ ବିଶେଷତ୍ୱ । ଜଡ଼ ଜଗତ୍ କିମ୍ବା ଜୀବଜଗତର ଯେଉଁଠାରେ କିଛି ଅସାଧାରଣ ଓ ବିଶେଷ ଗୁଣ ଦୃଷ୍ଟ ହେବ, ସେଠାରେ ବୁଝିବାକୁ ହେବ, ପ୍ରତିଭା ଓ ପ୍ରେମ ଆଂଶିକଭାବରେ ନିହିତ ରହିଅଛି । ପ୍ରତିଭାବାନ ଓ ପ୍ରେମିକ ସକଳ ସମୟ ଏବଂ ସକଳ ଅବସ୍ଥାରେହିଁ ସାଧାରଣଙ୍କଠାରୁ ଏକ ସୋପାନ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ଅବସ୍ଥାନ କରିଥାଆନ୍ତି । ପ୍ରତିଭା ଅନେକ ବିଷ-ୟରେ ହୋଇପାରେ, ପ୍ରେମ ମଧ୍ୟ ନାନା ଆଧାରରେ ଜନ୍ମି-ପାରେ । କିନ୍ତୁ ନିକୃଷ୍ଟ ବୃତ୍ତିର ପରିଚାଳନରେ—ଈଶ୍ୱର ବିଷୟର ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନାରେ ଯେଉଁ ଅଭିଜ୍ଞତା ଲାଭହୁଏ, ପ୍ରକୃତ ପକ୍ଷରେ ତାହା ପ୍ରତିଭା ଓ ପ୍ରେମ ପଦବାଚ୍ୟ ନୁହେ । ଅସତ୍ୟବୁଦ୍ଧି ଚରମୋତ୍କର୍ଷ ଲାଭକଲେ ସୁଦ୍ଧା କେତେକେତେ-ବେଳେ ତାହା ହ୍ରାସ ପାଇଥାଏ, କୌଣସି କୌଣସି କାର-ଣରୁ ତାହା ଅଧୋଗତିପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ । ପ୍ରବଞ୍ଚକ, ଲମ୍ପଟ, ଶଠ କିମ୍ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଦୁଷ୍ଟ ସ୍ୱାସକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ସହସ୍ର ବିଦ୍ୟା-ବୁଦ୍ଧି ଥିଲେହେଁ କାହିଁରେହିଁ ଆତ୍ମୋନ୍ନତି ତଥା ଜଗତର ଉନ୍ନତି କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ । କାରଣ ପ୍ରତିଭା ଓ ପ୍ରେମ ଅତି ପବିତ୍ର ବସ୍ତୁ—ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ପ୍ରତିକୃତିବିଶେଷ, ଏଭଳି ଅପାର୍ଥିବ ବସ୍ତୁ ଅପାତ୍ରରେ ନ୍ୟସ୍ତ ହେବ କାହିଁକି ?

Digitized by srujanika@gmail.com

ବର୍ତ୍ତମାନ ବୁଝିବାକୁ ହେବ, ଯେଉଁଠାରେ ପ୍ରତିଭା ଓ ପ୍ରେମର ବିକାଶ,ସେଠାରେ ଧର୍ମ—ଏବଂ ଯେଉଁଠାରେ ଧର୍ମ, ସେଠାରେ ଭଗବାନଙ୍କର କରୁଣା । ପ୍ରତିଭାବାନ ଏବଂ ପ୍ରେମିକର ଅଭ୍ୟୁଦୟରେ ପୃଥିବୀ ପବିତ୍ର ଓ ଧନ୍ୟ ହୁଏ, ସଂସାର ସ୍ୱର୍ଗଧାମରେ ପରିଣତ ହୁଏ । ପ୍ରତିଭାର ବିକାଶ ପ୍ରେମରେ ଏବଂ ପ୍ରେମର ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରତିଭାରେ । ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରତୀୟମାନ ହେଉଅଛି, ଉଭୟର ଏକୀକରଣରୁ ଗୋଟିଏ ଖାଣ୍ଟି ଦ୍ରବ୍ୟର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୋଇଥାଏ । ସେହି ଖାଣ୍ଟି ଦ୍ରବ୍ୟର ନାମହିଁ ଧର୍ମ । ଧର୍ମହୀନ ପ୍ରତିଭା ଓ ପ୍ରେମ—କର୍ମହୀନ ଜୀବର ଚାର୍ହସ୍ଥ୍ୟ ଆଶ୍ରମତୁଲ୍ୟ; ତାହାର ପ୍ରାଣ ନାହିଁ—ସେ ମୃତ ।

ପ୍ରତିଭା ଓ ପ୍ରେମର ଦ୍ୱିତୀୟ ଲକ୍ଷଣ—ଅସମତା କିମ୍ବା ସଂଗ୍ରାମ । ଜଗତ ସହିତ ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଯେପରି ତାହାର ଜନ୍ମ । ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଅଗ୍ନିରେ ଦଗ୍ଧ ହୋଇ ଖାଣ୍ଟି ସୁନାହିଁ ରହିଯାଏ, ପ୍ରକୃତ ସହିତ ତୁମୁଳ ଯୁଦ୍ଧ କରି ଅବଶେଷରେ ପ୍ରତିଭା ଓ ପ୍ରେମର ଜୟ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ହେତୁରୁ ପ୍ରତିଭାବାନ୍ ଓ ପ୍ରେମିକ ଉପରେ କେତେ ଝଡ଼-ତୋଫାନ ବହିଯାଏ ! ଏହି ହେତୁରୁ ପ୍ରକୃତ ଧାର୍ମିକ-ଜୀବନରେ କେତେ ବିପଦ, ହାହାକାର, ବିଘ୍ନବାଧା ସଂଘଟିତ ହୋଇଥାଏ ! ପ୍ରତିଭା ଓ ପ୍ରେମର ଏହି ଦ୍ୱିତୀୟ ଲକ୍ଷଣ ପୃଥିବୀର ଇତିହାସରେ ଆବହମାନ କାଳରୁ ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଉଅଛି । ଶତ ସହସ୍ର ପ୍ରକାର ବିଘ୍ନବାଧା, ଅଶାନ୍ତି ବିପଦ ଅତିକ୍ରମ କରି ସତ୍ୟ ଓ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରକଟିତ କରିବାକୁ ଯେପରି ପ୍ରତିଭାବାନ ଓ ପ୍ରେମିକର ଜନ୍ମ ।

ପ୍ରତିଭା ଓ ପ୍ରେମର ତୃତୀୟ ଲକ୍ଷଣ—ଆତ୍ମପ୍ରାଧାନ୍ୟ । ଯେତେବେଳେ ଯେଉଁଠାରେ ଯେଉଁ ଅବସ୍ଥାରେ ସୁଦ୍ଧା ପ୍ରତିଭାବାନ ଓ ପ୍ରେମିକ ଇଚ୍ଛାକଲେ ଆତ୍ମପ୍ରାଧାନ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରିପାରନ୍ତି । ପ୍ରକୃତ ନିଜ ମନକୁ ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରଧାନତ୍ୱ ପ୍ରଦାନ କରିଥାଆନ୍ତି ।

ପ୍ରତିଭା ଓ ପ୍ରେମର ଚତୁର୍ଥ ଲକ୍ଷଣ—ବିକାଶ । ପ୍ରତିଭାବାନ ଓ ପ୍ରେମିକ ସହସ୍ରପ୍ରକାର ବିଘ୍ନବାଧା ଅତିକ୍ରମ କରି କୌଣସି ପ୍ରକାରରେ ଜଗତରେ ଫୁଟି ଉଠିବେ । କାଳ-ବଶରୁ ଯେବେ ସେ ମହାପୁରୁଷର ନଶ୍ୱର ଜୀବନ ଅଳ୍ପ-କାଳମଧ୍ୟରେ ଲୁପ୍ତ ହୁଏ,ତଥାପି ଗୋଟିଏ ସାମାନ୍ୟ ଘଟନାରୁ ସୁଦ୍ଧା ସେହି ମୃତ ମହାତ୍ମାର ରୋପିତ ଅକ୍ଷୟ ବୀଜ ଧୀରେ ଧୀରେ ଉପ୍ତ, ଅଙ୍କୁରିତ ଓ କାଣ୍ଡଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଅକ୍ଷୟ ଫଳ ପ୍ରଦାନ କରିବ ।

ପ୍ରତିଭା ଓ ପ୍ରେମର ପଞ୍ଚମ ଲକ୍ଷଣ—କ୍ଷୁଦ୍ରଠାରୁ ବୃହତ୍ । ପ୍ରତିଭାବାନ ଓ ପ୍ରେମିକର ସମସ୍ତ ଅତ୍ୟାଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟହିଁ ଅତି ସାମାନ୍ୟ ଘଟନାରୁ ସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥାଏ । ସାଧାରଣ ନିକଟରେ ଯେଉଁ ବିଷୟ ଅତି ତୁଚ୍ଛ, ସାମାନ୍ୟ ଓ ନଗଣ୍ୟ, ପ୍ରତିଭା ଓ ପ୍ରେମ ଅନେକ ସମୟରେ ତାହା ଉପରେ ଋଦ୍ଧି ସ୍ଥାପନ କରିଥାଏ ।

ପ୍ରକୃତ ପ୍ରତିଭାବାନ ପ୍ରେମିକ ପୁରୁଷ ଅତି କୃଚିତ୍ ଧରାଧାମରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥାଆନ୍ତି । ଇହଜନ୍ମର କଠୋର ସାଧନାବଳରେ ଓ ଈଶ୍ୱରିକ ବିଶେଷ ଅନୁକମ୍ପାପ୍ରଭାବରେ ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରତିଭା ଓ ପ୍ରେମର ପ୍ରକୃତ ଅଧିକାରୀ ହୁଅନ୍ତି ।

ଶ୍ରୀ ଶଶିଭୂଷଣ ରାୟ ।

ପରିଣତି ।

୧

ହିମାଚ୍ଛନ୍ନ ଶିଖରୀର ଶିରୋମଣିରୂପୀ
ଗଉରୀ-ଶଙ୍କର ଶୃଙ୍ଗବର,
ମାହାର-ମାରକ-ଦୀପ୍ତ ମୁକୁଟ ମସ୍ତକେ
ନଭଚୁମ୍ବୀ ଚୂଡ଼ା ମନୋହର । ୧ ।
ନବସନ୍ତ ସୁଖେ ତହିଁ ସାଧୁ ସିଦ୍ଧମାନେ
ଗନ୍ଧର୍ବ ଗୀର୍ବାଣଗଣ ସଙ୍ଗେ,
ମାରବେ ବଂଶୀଥେ ସୁର-ବିଦ୍ୟାଧରୀଗଣ
ବିଳସନ୍ତି କୌମୁଦୀ-ତରଙ୍ଗେ । ୨ ।
ତହିଁ ଦିନମଣିଙ୍କର ପ୍ରଖର କିରଣେ
ବିଗଳିତ ହୁଅନ୍ତେ ମାହାର,

Digitized by srujanika@gmail.com

ଫିଟିଲା ସହସା ଶୈଳଶୃଙ୍ଗ-ଦେଶ ଭେଦି
ସ୍ୱଚ୍ଛମାର ସ୍ଫଟିକର ଧାର । ୩ ।
ଗଳିତ-ମାହାର-ମୁକ୍ତ ସେ ଶିଖର ଦେଶେ
ଦେଖାଦେଲା ଅଙ୍କୁର ନବୀନ,
ରବିରଶ୍ମି-ସ୍ପର୍ଶେ ତନୁ ପୁଲକେ କମ୍ପିତ
ସବିସ୍ମୟେ ଉଷା ଉନ୍ମୁଖୀନ । ୪ ।
କୃତାଞ୍ଜଳି ପୁଟେ ବା ସେ ଭାସ୍ୱରେ ଅନାଇ
କୃତଜ୍ଞତା କରଇ ଜ୍ଞାପନ,
ଛେଦିଲେ ମାର୍ତ୍ତଣ୍ଡ ଯେଣୁ ଚଣ୍ଡ ରଶ୍ମିଜାଲେ
ସେ ଦାରୁଣ ତୁଷାର-ବନ୍ଧନ । ୫ ।
ଉଦ୍ଭିଦ ତାମସ ଗର୍ଭ ସଞ୍ଚାରିଲେ ନବ-
-ଜୀବନ ତା ଶୀଅଙ୍ଗ-ଲତାରେ,
ଗୁପ୍ତକକ୍ଷେ ଲୁପ୍ତବତ୍ ସୁପ୍ତ ଥିଲା ଯେ ସେ
ଉଷା ଆଜି ବିଶ୍ୱରାଜଦ୍ୱାରେ । ୬ ।
(ଆଜି) ବିଶାଳ ଜୀବ-ଜଗତେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଧିକାରେ
ଆସୀନ ସେ ସମଯୋଗ୍ୟାସନେ,
ମହିମା-ମଣ୍ଡିତ ଅଙ୍ଗେ ସାଫଲ୍ୟର ଦୀପ୍ତି
ଝଲକଇ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ବଦନେ । ୭ ।
କଠିନ ଦୁର୍ଭେଦ୍ୟ ଗୁରୁ ପାଷାଣର ଭାର
ଯୁଗଯୁଗାନ୍ତରେ ବକ୍ଷେ ବହି,
ସେ ଅମର-ଜୀବ ରହିଥିଲା ବା କି ଦୁଃଖେ
କି ଦାରୁଣ ବ୍ୟଥା ପ୍ରାଣେ ସହି । ୮ ।
ଆକୁଳ ବେଦନା ତାର ନଶୁଣି ଭୂଧର
ଏତେକାଳ ଥିଲାକି ବଧିର,
ନିର୍ମମ କଠିନ ହିୟା ସହଜେ ଶିଥିଳ,
ପାଷାଣରେ ଗଠିତ ଶରୀର । ୯ ।
ଆଜି ତାର ନବ ଜନ୍ମ, ନବ କଳେବର,
ଲଭି କାରା-ବନ୍ଧନୁଁ ମୁକତି,
ଖେଳେ ତାର ଅଙ୍ଗେ ନବ ଉତ୍ସାହ-ତରଙ୍ଗ,
ନବ ପ୍ରାଣ,ନବୀନ ଶକତି । ୧୦ ।

୨

ମୁକ୍ତବାୟୁ ସେବି ସ୍ନେହେ ବଢ଼ିଲା ଅଙ୍କୁର
ଶଶିକଳା ପ୍ରାୟେ ଦିନେ ଦିନେ,
ସେବି ସୁଖକର ରବି-କିରଣ, ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦେ
ଶୀତାତପେ ନଡ଼ିଲେ ତୁହିନେ । ୧୧ ।
ଧରିଲା ଶାଖା, ପଲ୍ଲବ, ମଞ୍ଜରୀ ମଞ୍ଜୁଳ,
ପ୍ରସୂନ, କୁସୁମ, ଯଥାକାଳେ,
ସାଧନାର ସିଦ୍ଧିରୂପେ ଫଳିଲା ସେ ବୃକ୍ଷେ
ଅଗଣନ ଫଳ ଡାଳେ ଡାଳେ । ୧୨ ।
ମରକତ-ମଞ୍ଜୁ ଫଳ କ୍ରମେ ପକ୍ୱତାରେ
ଧରନ୍ତେଣ ପଦ୍ମରାଗ-ଶୋଭା,
ଇନ୍ଦ୍ରନୀଳ-ନିନ୍ଦ-ପତ୍ର-ମଞ୍ଜରୀ-ଶୋଭିତ
ବୃକ୍ଷଛବି ହେଲା ମନଲୋଭା । ୧୩ ।
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପକ୍ୱତା ଲଭି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟେ
ସୁରସ ସମୀରେ ତନୁ ଭରି,
ଝଡ଼ିଲାକ ଫଳ କ୍ରମେ ନିଃସର୍ଗ-ନିୟମେ
ଗୋଟି ଗୋଟି ଶୈଳ-ସାନୁ ପରି । ୧୪ ।
ତହିଁ ଥିଲେ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ଆଜନ୍ମ-ତପସ୍ୱୀ
ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେତା ଯୋଗୀନ୍ଦ୍ରସତ୍ତମ,
ଥିଲା ତାଙ୍କ ଦୁଗ୍ଧବତୀ କାମଧେନୁ ଏକ
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳି ସେ ପବିତ୍ର ଆଶ୍ରମ । ୧୩ ।
ବନେ ବନେ ଭ୍ରମି ଧେନୁ ଧନ୍ୟ ହେଲା ଦିନେ
ସେ ମଧୁର ଫଳ ଆସ୍ୱାଦନେ,
ସେ ଦିନୁଁ ସେ ଅନ୍ୟ ଫଳ ନକରେ ଭକ୍ଷଣ
ଭ୍ରମେ ସଦା ତାର ଅନ୍ୱେଷଣେ । ୧୭ ।
ସେ ଫଳ ଭକ୍ଷଣ ଦିନୁଁ ଦୁଗ୍ଧର ମିଷ୍ଟତା
ଦିନୁଁ ଦିନୁଁ ବଢ଼େ କ୍ରମେ କ୍ରମେ,
ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତପସ୍ୱୀଙ୍କ ବଢ଼େ ବ୍ରହ୍ମତେଜ
ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ-ଶକତି-ବର୍ଦ୍ଧନେ । ୧୭ ।
ଏହିମତେ କତପସ୍ୱ ସମ୍ବତ୍ସର ଅନ୍ତେ
ତପସ୍ୱୀଙ୍କ ସଫଳ ତପସ୍ୟା,
ସନାତନ ସାରସତ୍ତ୍ୱ ଉପଲବ୍ଧି ପ୍ରାଣେ
ସାଙ୍ଗ କଲେ ଜୀବନ-ସମସ୍ୟା । ୧୮ ।
ଶାଶ୍ୱତ ମହେଶେ ଆତ୍ମା ସ୍ଥାପି ସ୍ଥିରଚିତ୍ତେ
ବିସର୍ଜିଲେ ଭଙ୍ଗୁର ଶରୀର,
ବ୍ରହ୍ମରନ୍ଧ୍ର ଭେଦି ଜ୍ୟୋତି-ପ୍ରବାହ ଉଠିଲା,
ତେଜେ ନିନ୍ଦି ସହସ୍ର ମିହିର । ୧୯ ।
ଭୂମାନନ୍ଦ-ମହାସିନ୍ଧୁ-ଅଖଣ୍ଡ-ଉରସେ
ଲଭେ ଲୀନ ହେଲା ତେଜୋରାଶି,
ତହିଁ ସେ ଜୀବର ଉଗ୍ର ଜୀବନ ସାଧନା
ସର୍ବସିଦ୍ଧି ଲଭିଲାକ ଆସି । ୨୦ ।

୩

ତଥା, ଦୂର ସାହାରାର ହାହାକାରମୟ
ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ବାଲୁକା ପୃଷ୍ଠେ ବକ୍ଷେ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ପଡ଼ନ୍ତେ ଖର୍ଜ୍ଜୁର-ବୀଜ ଯତନେ ପ୍ରକୃତ
ସମ୍ପ୍ରେ ରଖେ ନିଜ ଗୁପ୍ତ କକ୍ଷେ । ୨୧ ।
ତହିଁ ସେ ବିଶ୍ୱପିତାଙ୍କ ସାକ୍ଷାତ କରୁଣା
-ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ ଜଳଧାରା-ଆଶେ,
ଦିନୁଁ ଦିନ ବର୍ଷୁଁ ବର୍ଷ ରହେ ପ୍ରତୀକ୍ଷାରେ
ଯୁଗଯୁଗାନ୍ତର ମରୁବାସେ । ୨୨ ।
ଆସଇ ଅମୃତଯୋଗ, ବରଷଇ ଧାରା
ସୁଶୀତଳ ଜୀବନ-ଦାୟିନୀ,
ନୈରାଶ୍ୟ ସ୍ୱପନ ଭଙ୍ଗେ ହୁଏ ଉଦ୍ବୋଧିତ
ସେ କଣିକା ଅମର-ନନ୍ଦିନୀ । ୨୩ ।
ଦୂରେ ଫିଙ୍ଗି ଅବସାଦ, ଆଳସ୍ୟ, ଜଡ଼ତା,
ଆହାଲ୍ଲାଦେ ସ୍ଫୀତ ବକ୍ଷୋଦେଶ,
ଫଟାଇ ପାଷାଣକାରା-ଭିତ୍ତି ସୁକଠିନ
ହୁଏ ନବ ଅଙ୍କୁର-ଉନ୍ମେଷ । ୨୪ ।
ପତ୍ର-ପୁଷ୍ପ-ଗୁଚ୍ଛେ ପକ୍ୱ-ଫଳର ସ୍ତବକେ
କ୍ରମେ କ୍ରମେ ତା ନବ ବିଗ୍ରହ,
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମୃଦ୍ଧିରେ ହୁଅନ୍ତେ ମଣ୍ଡିତ
ଜାଗେ ପ୍ରାଣେ ବିପୁଳ-ଆଗ୍ରହ । ୨୫ ।
ସୁପକ୍ୱ ସୁରସ ଫଳେ ସାଜି ନଇବେଦ୍ୟ
ରସରାଜେ କରେ ନିବେଦନ,
ରସିକଶେଖର ତାର ସେ ପ୍ରେମ-ଆହ୍ୱାନେ
ସାଦରେ ତା କରନ୍ତି ଗ୍ରହଣ । ୨୬ ।
ଉଠେ ତାହା ଜଳ, ସ୍ଥଳ, ଅନିଳ, ଅନଳ,
ବ୍ୟୋମ, ସପ୍ତଲୋକ ଅତିକ୍ରମି ;
ଅନ୍ତେ ପଦପ୍ରାନ୍ତେ ସ୍ଥାନ ଦିଅନ୍ତି ତାକୁ
କୃପାମୟ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ସ୍ୱାମୀ । ୨୭ ।

୪

କେତେ ବା ସେ ବୃକ୍ଷଫଳ ପଡ଼ି ପଡ଼ି ସଡ଼ି
ନଷ୍ଟ ହୁଏ କାନ୍ତାରେ ଅରଣ୍ୟେ,
ନିରର୍ଥକ ନୁହେ ତାଙ୍କ ଜୀବନ-ଧାରଣ,
ଏ କ୍ଷଣିକ ଧ୍ୱଂସ ଆବରଣେ । ୨୮ ।
ଲୋକ-ନେତ୍ର-ଅନ୍ତରାଳେ ମାତ୍ରେ ଗୋପନେ
ସାଧିତ ହୁଅଇ ନିରନ୍ତର,
ନିଗୂଢ଼ ରହସ୍ୟମୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ମହାନ
ଦିବ୍ୟାମୟ ବିଶ୍ୱରାଜଙ୍କର । ୨୯ ।
ଯେ ଫୁଲ ନଫୁଟି ଝଡ଼ି ପଡ଼ଇ ଅକାଳେ
ଯେ ଫଳ ନପାଟ ହୁଏ ନଷ୍ଟ ;
ଅଲଙ୍ଘ୍ୟ ନିୟୋଗେ ସବେ ସାଧୁଛନ୍ତି ଏକ
ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଗରିଷ୍ଠ । ୩୦ ।

ପଞ୍ଚଭୂତେ ଗଢ଼ା ଦେହ ପଞ୍ଚଭୂତେ ମିଶି
ନଷ୍ଟବତ ହେଲେହେଁ ପ୍ରଗତ,
ପରିଣତ ହୋଇ ନବ ରୂପ-ରସ-ଗନ୍ଧେ
ଅନ୍ୟ ଜୀବେ କରେ ସଂପୋଷିତ । ୩୧ ।
ପରିହାର କରେ ଯାହା ନର, ତାହା ଅନ୍ୟେ
ସମାଦରେ କରନ୍ତି ଗ୍ରହଣ,
ଗଳିତ ପଳିତ ଫଳ ପୂତିଗନ୍ଧମୟ
ସୁଖେ କୃମି କରଇ ଭକ୍ଷଣ । ୩୨ ।
ଏମନ୍ତେ କରାଳ କାଳ-ଚକ୍ରେ ଘୁରି ଘୁରି
କ୍ରମେ ତାହା ହୁଏ ପରିଣତ,
ମାନବର ମେଧାରୂପେ, ତହିଁ ଜ୍ଞାନରୂପେ
ପୁଣି ପ୍ରେମରୂପେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ୩ ।
ଏମନ୍ତେ ଆରୋହି ଜଡ଼ ଉନ୍ନତି-ପାବନ୍ଧେ
ମିଳେ ଯାଇ ଅଧାମ୍ନ ଜଗତେ
ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିଣତ ଲଭଇ ଅନ୍ତିମେ
ଭାସି ଭାସି ଜୀବନ ସୋରତେ । ୩୪ ।

(୫)

ଏମନ୍ତେ ଅନନ୍ତକୋଟି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ
ଯେ ଯହିଁ ଅଛଇ ଭବପୁରେ,
ଅଣୁ, ପରମାଣୁ, ରେଣୁ, ତୃଣ, ତରୁ, ଲତା,
ଜୀବ ଜନ୍ତୁ ଯକ୍ଷ ରକ୍ଷଃ ସୁରେ । ୩୫ ।
ସବେ ଯଥାକାଳେ ନିଜ ନିଜ କର୍ମଭୋଗେ
ନିୟତିର ଅଲଙ୍ଘ୍ୟ ବିଧାନେ
ଦୂର ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀ ସମ ରହି ପାନ୍ଥାବାସେ
ବାହୁଡ଼ିବେ ସକଳେ ସ୍ୱଧାମେ । ୩୬ ।
ତେବେ କିପାଁ ମୃତ୍ୟୁନାମେ କମ୍ପି ଉଠେ ପ୍ରାଣ,
ଛନକା ପଶଇ ହୃଦୟରେ ?
ମୃତ୍ୟୁ ତ ବାହୁଡ଼ାବିଜେ ? ଖୋଲି ସ୍ୱର୍ଗଦ୍ୱାର
ଯେନ ଯାଏ ବରେଣ୍ୟ ପଥରେ । ୩୭ ।
ନବ ନବ ଜୀବନର ନବ ନବ ଶିକ୍ଷା
ଦିଏ ନବ ନବ ଅନୁଭୂତି
ଦରଶାଇ ଜୀବନର ନବ ନବ ସ୍ତରେ
ଅନିର୍ବ ବିଧାତୃ-ବିଭୁତି । ୩୮ ।
ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ମଙ୍ଗଳ-ସତ୍ୟ-ସୁଧା-ସିନ୍ଧୁନୀରେ
ପରମ ଆନନ୍ଦେ ଅବଗାହି
କୈବଲ୍ୟ ଲଭଇ ଜୀବ ଜନ୍ମଜନ୍ମାନ୍ତରେ
କ୍ରମେ ସର୍ବ ଆକାଙ୍କ୍ଷା ମେଣ୍ଟାଇ । ୩୯ ।
ତେଣୁ ମୃତ୍ୟୁ ମଙ୍ଗଳର ବରେଣ୍ୟ ମୂରତି
ସତ୍ୟ-ସିଦ୍ଧି-ଦାତା ଭବପୁରେ
ଦା' ଶ୍ୟାମ ସୁନ୍ଦର ରୂପ ଧର ହୃଦୟରେ,
ମୁକ୍ତିପଥେ ପାନ୍ଥ ପଶ ଦୂରେ । ୪୦ ।

ଶ୍ରୀ ନାରାୟଣମୋହନ ଦେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

'ତେବେ କଣ କଥା କହିବୁ ନାହିଁ ?'

(ଗଳ୍ପ)

"କି ରାମ୍—

କୁନ୍ଦ ! କଣ୍ଠସ୍ୱରଟ ଆସିଗଲା—ହଉ, ଆଜକ ସଜବାଜ ଟା ହୋଇଥା—ମାମୁ-ଘରେ ଆଉ ବର୍ଷେ ରଜ ପାଳ ଯାଇଥା ।"

ବାଳକଟି ପୁସ୍ତକହସ୍ତରେ ସ୍କୁଲରୁ ଫେରିବା ସମୟରେ ଗୋଟିଏ ସୁକୁମାରୀ ବାଳିକାକୁ ଏହି ପ୍ରକାର ଡାକି କହୁଥିଲା । ବାଳିକାଟି ନୀରବ । କିନ୍ତୁ ନିର୍ମଳ ଶାରଦୀୟା ରଜନୀରେ ଚନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳ ଉପରଦେଇ ଖଣ୍ଡେ ମାଇକାଢଆ ବଉଦ ଭାସିଗଲେ ଯେପରି ଦେଖାଯାଇଥାଏ, ବାଳିକାର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ମୁଖଖଣ୍ଡିକ କ୍ଷଣକାଳ ପାଇଁ ଠିକ୍ ସେହିପରି ବିବର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଗଲା । ତତ୍ପରେ ଉଭୟେ ପଛକୁ ଅନାଇଁ ଅନାଇଁ ବିରଳ ଆଡ଼କୁ ଚାଲିଗଲେ ।

କୁନ୍ଦର ପିତା ନରହରି କଲିକତାର ଗୋଟିଏ କମ୍ପାନିଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଚାରିବର୍ଷ ହେଲା ଚାକିରି କରୁଥିଲେ । ପିତାମାତାଙ୍କ ବିୟୋଗ ହେତୁରୁ ସେ ଘରକୁ ଏକମାତ୍ର ମୁରବି ଥିଲେ । ସୁତରାଂ କଲିକତା ଯିବା ସମୟରେ ନିଜର ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ଏକମାତ୍ର କନ୍ୟା କୁନ୍ଦକୁ ସ୍ୱୀୟ ଶ୍ୱଶୁରାଳୟକୁ ବିଦାକରି ଦେଇ-ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟବଶତଃ କଲିକତାରେ ଯାଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାର ଏକବର୍ଷ ପରେ ବିଷମ ମ୍ୟାଲେରିଆ ରୋଗରେ ଆକ୍ରାନ୍ତ ହେବାରୁ ପ୍ରଥମେ ପନ୍ଦର ଦିନର ଛୁଟି ଆଣିଲେ । ଇତିମଧ୍ୟରେ ରୋଗ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲାନାହିଁ; ପରନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟଭଙ୍ଗ ହେଉଥିବାରୁ ଜଳବାୟୁ ପରିବର୍ତ୍ତନର ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକତା ଡାକ୍ତରଙ୍କଠାରୁ ଅବ-ଗତ ହୋଇ ଏକକାଳୀନ ଦୁଇ ମାସର ଅବ୍ୟାହତିପାଇଁ ଆବେଦନ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ବର୍ଷାରମ୍ଭଜନିତ କାର୍ଯ୍ୟା-ଧିକ୍ୟହେତୁରୁ କମ୍ପାନୀର ଏଜେଣ୍ଟ ଏତେଦିନର କ୍ଷତି ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ଅନିଚ୍ଛୁକ ହେଲେ । ଅଗତ୍ୟା ଇସ୍ତ-ଫା ଦେଇ ନରହରିଙ୍କୁ ଘରକୁ ଆସିବାକୁ ହେଲା । ଯେଉଁ କଣ୍ଠସ୍ୱର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବାଳକଟି କହୁଥିଲା, ତାହା ଏହି ନର-ହରିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଆଣିବା ନିମିତ୍ତ ପଠାହୋଇଥିଲା । ବସୁମତୀ-ଗାଧୁଆର ଦି ୪ ନକୁ ଦିନ ସ୍ଥିର ହୋଇଅଛି ।

ବିନୋଦର ପୂର୍ବ ଦୁଇପୁରୁଷ ହେଲା ସେମାନେ ଉଠି-ଆସି କୁନ୍ଦ ମାମୁଘର ଗାଁରେ ଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ଘରଟି ଗ୍ରାମର ଏକ ପ୍ରାନ୍ତରେ । ସାଇପଡ଼ିଶାଙ୍କ ସହିତ ଭାଇ ସମ୍ପର୍କ ନଥିଲେ ହେଁ ବିନୋଦର ପିତାମାତାଙ୍କ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ସ୍ନେହଶୀଳ ସ୍ୱଭାବ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଗୋଟାଏ କପରି ମମତା-ସୂତ୍ରରେ ଆବଦ୍ଧ କରି ରଖିଥିଲା । ଈଶ୍ୱର ମନ ଜାଣି ଯେଉଁ ଘରକୁ ଯେଉଁ ରୁଅ, ତାହା ଠିକ୍‌କରି ଖଞ୍ଜିଥାଆନ୍ତି । ପିଲାଟି ମଧ୍ୟ ପିତା-ମାତାଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଆହୁରି ଧୀର ଏବଂ ସ୍ନେହଶୀଳ । ବିନୋଦ ଗ୍ରାମ ମାଇନର ସ୍କୁଲରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରେ । କୁନ୍ଦ ମାମୁଘରକୁ ଆସିଲାଦିନୁ ଦୁହିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟାଏ କପରି ପ୍ରଗାଢ଼ ସ୍ନେହ ଜାତ ହୋଇଅଛି । ବିନୋଦ ପ୍ରତି-ଦିନ କୁନ୍ଦପାଖକୁ ଯାଏ ଏବଂ ନିଜ ବହିରୁ ନାନାପ୍ରକାର ଗଳ୍ପ କହି ଓ ବିବିଧ ଚିତ୍ର ଦେଖାଇ କୁନ୍ଦମନରେ ବିସ୍ମୟ ଓ ଉଲ୍ଲାସର ଯୁଗପତ୍ ଉଦ୍ରେକ କରେ । ତାକୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତି-ଦିନ କିଛି ପଢ଼ା ଦେଇଆସି ଆରଦିନ ତା'ଠାରୁ ପଢ଼ା ନିଏ ।

ଯେ ଅପରାହ୍ନରେ ବାଳକବାଳିକା ଦୁଇଟି ପୂର୍ବୋକ୍ତ-ଭାବରେ କଥୋପକଥନ କରୁଥିଲେ, ତାହା ସଜବାଜର ଦିନ । ଝିଅମାନେ ପାହାନ୍ତା ପହରରୁ ଉଠି ରଜଘରକୁ ଯିବାପାଇଁ ଠିକ୍‌ଠାକ୍ କରୁଥିଲେ । କିଏ ପାନଡାଟ ସଜା-ଡ଼ୁଛି,—ପାନ ଉଣାଥିବାର ଦେଖି ନିଜର ସାନଭଉଣୀ ପ୍ରତି ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ କଟାକ୍ଷପାତ କରୁଅଛି,— କିଏ ଗହଣା ନାଉଅଛି;—ନୂଆକାତ ହାତକୁ ନହୋଇ ରକ୍ତପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାହାରିଲେ ସୁଦ୍ଧା ପୁନଃ ପୁନଃ ବେଷ୍ଟାରୁ ବିରତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ହେଉନାହିଁ;-ଅନ୍ୟ କେହି ନିଜର ହଳଦିଆ ଲୁଗାଖଣ୍ଡିକ ଉତ୍ତମରୂପେ କୁଞ୍ଚ କରୁଅଛି—ବସ୍ତ୍ରର ନିକୃଷ୍ଟତା ଅତିଯୋଗରେ ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ଅତିମାନିମାର ଦୁଇଖଣ୍ଡ ଦେଇ ଅଶ୍ରୁ ବହିଯାଉଅଛି, ତେବେ ପୁଣି ସ୍ୱକାର୍ଯ୍ୟରେ ଅନୁରାଗର ଲାଘବ ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଉନାହିଁ;-ଇତ୍ୟାଦି । ଖେର କାଉ କା' ନ କହୁଣୁ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ନୂଆ ଲୁଗା ପିନ୍ଧି, ଚନ୍ଦନପାଟି ନାଇ, କିଏ ଗୁଆଖୋଳ ଜୁତା ପିନ୍ଧି, କିଏବା କଠାଉ ମାଡ଼ି ଏକମୁଖରେ ରଜଘର ଆଡ଼କୁ ଛୁଟିଅଛନ୍ତି । ଅନଭ୍ୟାସବଶତଃ ପାଦୁକା-ଘର୍ଷଣରେ ଏକପ୍ରକାର ଉଚ୍ଚଟ ଶବ୍ଦ ହେଉଅଛି—ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ଅନେକର ପଦସ୍ଖଳନ ହେଉଅଛି; କିନ୍ତୁ ପାଦ ତଳେ ଲାଗିଯିବାର କାଳେ କେହି ଦେଖି ପକାଇବ, ଏହି ଭୟରେ ତାହାକୁ ସତ୍ୱର ଯଥା-ସ୍ଥାନନ୍ୟସ୍ତ କରୁଅଛନ୍ତି ।

ବିନୋଦର ସ୍ଥୂଳ ରଜ ତିନିଦିନପାଇଁ ବନ୍ଦ । ରଜ-ପଡ଼ିଆକୁ ଖେଳିଯିବାପାଇଁ ସେ ଉମାକୁ ଡାକିବାକୁ ହାଜର । ଉମା କୁନ୍ଦର ମାମୁଆଣ ଭାଇ । ବିନୋଦ ଓ ଉମା ଏକ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଢନ୍ତି । ଉଭୟେ ଉମାଙ୍କ ଘରେ ରଜ ପାଳିଥିବା ଝିଅମାନଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ଯାଇଁ ସେଠାରେ ଉତ୍ପାତ ଆରମ୍ଭ କରିବାରୁ କୁନ୍ଦ ଚିତ୍କାର କରି କହିଲା,— "ବୋଉ !—ମାଇଁ ! ଏଠି ଦେଖିଲ, କେମିତି ବିନଭାଇ ଓ ଉମାଭାଇ ଆମ ଗୋଡ଼ସବୁ ଟାଣି ତଳେ ନଗେଇ ଦଉଚନି ! (ନମ୍ରସ୍ୱରରେ) ଛିଃ ! ଏଉକ ମାଇଚିଆ !"କୁନ୍ଦର ଚିତ୍କାର କରିବା ଦେଖି ବିନ ଓ ଉମା ଶସ୍ତଭାବରେ ପଳାଇଗଲେ । କୁନ୍ଦ କପର ଟିକିଏ ଅପ୍ରତିଭ ହୋଇପଡ଼ିଲା, ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ପଛରେ ଡାକି କହିଲା, "ବିନଭାଇ ! ରଜପାନ ନେଇ ଯା ।" ବୋଧହୁଏ ବିନ ଶୁଣିପାରିଲା ନାହିଁ । ତହିଁ କୁନ୍ଦ ଉମା ସାନ ଭାଇହାତରେ ପାନ ପଠାଇଦେଲା । କିନ୍ତୁ ସେ ବିନକୁ ନ ପାଇବାରୁ ପାନ ଫେରାଇ ଆଣିଲା । ସେଦିନ କୁନ୍ଦ କୌଣସି ଦୋଷ କରିଥିଲା ପରି ତା ମନ କାହିଁକି ଘାଣ୍ଟିଚକଟି ହେଲା ।

ଆଦିନ ରଜପଡ଼ିଆରୁ ଫେରିଆସି ବିନ ଓ ଉମା ସଙ୍ଗହୋଇ ଉମାଙ୍କ ବାରପୋଖରୀ ଆଡ଼କୁ ବୁଲିଗଲେ । କୂଳବର୍ତ୍ତୀ ତୋଟାରେ ଦୁଇ ବକୁଳ ଏବଂ ଆମ୍ରବୃକ୍ଷ-ସଂଲଗ୍ନ ଗୋଟିଏ ମାଳତୀ-ଦୋଳାରେ ଦୋଳାୟମାନା ବାଳିକା-ମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖିପାରିଥିଲେ । ସାନ ସାନ ଝିଅସବୁ ଉକ୍ତ ବାଳିକାଟିକୁ ଲତାଦୋଳିରେ ବସାଇ ଝୁଲାଉଥିଲେ । ଏ ଦୁହିଁଙ୍କ ଦେଖି ବାଳିକାଟି ସଲଜ୍ଜଭାବରେ ଓହ୍ଲାଇପଡ଼ି ସେମାନଙ୍କୁ ନିକଟକୁ ଡାକିଲା । ସେମାନେ ଗଲାରୁ କହିଲା, "କାଲି ତେମେ ଦିହେଁ ରାଗିକରି ପଳାଇଲ । ମୁଁ ପଛରେ ଲଣ୍ଡାହାତରେ ପାନ ଦେଇ ପଠେଇଲି । ସେ ତମକୁ ନ ପାଇ ଫେରିଆସିଲା ।" ଉମା ଏ କଥା ଶୁଣି ହସିଲା । ବିନ କିନ୍ତୁ କିଛି ନକହି ତଳକୁ ଅନାଇ ରହିଲା । କୁନ୍ଦ ପୁନଶ୍ଚ କହିଲା, "ତେମେ ଦୋଳିରେ ବସ । ଆମେ ସବୁ ତମକୁ ଝୁଲେଇବୁ ।" ସେ ଦୁହେଁ ସେହିପରି କରନ୍ତେ କୁନ୍ଦପ୍ରସ୍ତୁତ ଦୁଇଥର ଝୁଲାଇଲାପରି କୁନ୍ଦ ତାର ସଙ୍ଗିନୀମାନଙ୍କୁ କହିଲା, "ତେମେ ସବୁ ଅଡ଼ୁଆ କରୁଚ—ଛାଡ଼ିଦିଅ, ମୁଁ ଏକାକି ଝୁଲେଇବି—" ଏହି ସମୟରେ ପୋଖରୀ ତୁଠରୁ ଶୁଣିଲା; "ଭାଇ ! ଭାଇ ! ବୋଉ ଡାକୁଛି—ଝଟ ଆସ ।" ଉମା ସେ ଡାକ ଶୁଣି ଚାଲିଗଲା । ରହିଗଲା କେବଳ ବିନ । କୁନ୍ଦ କିନ୍ତୁ କ୍ଷାନ୍ତ ହେଲାନାହିଁ । ତହିଁ ବିନ କହିଲା, "ହାତ ଘୋଳେଇ ହୋଇପଡ଼ିବ--ଉମାତ ଗଲାଣି--ଏବେ ଥାଉ ।" କୁନ୍ଦ କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟମନସ୍କା ହୋଇ ବରଂ ଦ୍ୱିଗୁଣ ବେଗରେ ଝୁଲାଇବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା । ସେତେବେଳେ ଦିବାବସାନ-ସମୟ । ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବ ମୟୂଖ-ମାଳାରେ ପଶ୍ଚିମାଶା ରଞ୍ଜିତ କରି ଅସ୍ତୋନ୍ମୁଖ ହେଉଥିଲେ । ଅନ୍ୟଦିଗରେ ସନ୍ଧ୍ୟାରାଣୀ 'ନକ୍ଷତ୍ରଖଚିତ ନୀଳଦୁକୂଳରେ' ବରାଙ୍ଗ ଆବରଣ କରି ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ି ମସ୍ତକରେ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାହାସ୍ୟ ପ୍ରକାଶପୂର୍ବକ ମୃଦୁ-ପବନରେ ପଣ୍ଡ ଉଡ଼ାଇ, ଚହଟି ଆସୁଥିଲେ । ସେ କି ଦୃଶ୍ୟ ! ଏହାହିଁ ସୁନ୍ଦର ଏବଂ ମଧୁରର ସମନ୍ୱୟ । ସାନ୍ଧ୍ୟ ସମୀରଣରେ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ଉର୍ମିମାଳା ପୁଷ୍କରିଣୀ-ବକ୍ଷରେ ଉଠି ଲୁଚି ଲୁଚି ଯାଇ ଯେତେବେଳେ କୁମୁଦଦେହରେ ଟିପ ମାରିଦେଇ ଆରପାଖକୁ ଘୁଲିଯିବା ଛଳରେ ତା ସଙ୍ଗରେ ଲୁଚୁକାଳି ଖେଳିବସନ୍ତି, ତେତେବେଳେ ସୁନ୍ଦର ଓ ମଧୁରର ସମନ୍ୱୟ ହେଉଥାଏ; ପୁଣି ଉପରସ୍ଥ ଲତା-ବିତାନରୁ ମାଳତୀପୁଷ୍ପସମୂହ ଚ୍ୟୁତ ହୋଇ ପଶ୍ଚାତ୍ତେଜ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ଦିଧୀତିରେ ଯେତେବେଳେ କ୍ଷଣକାଳ ପାଇଁ ରଞ୍ଜିତ ହେଉଥାଏ, ତେତେବେଳେ ମଧ୍ୟ ସୁନ୍ଦର ଓ ମଧୁରର ଏକପ୍ରକାର ସମନ୍ୱୟ ହେଉଥାଏ; ଏ ଉଭୟରୁ ବଳି—ଯେତେବେଳେ ବାଳିକାଟି କିରଣରଞ୍ଜିତ ମୁଖରେ 'ଥାଉ' ବୋଲି କହୁଥାଏ, କିନ୍ତୁ ବାଳିକାଟି ଚନ୍ଦ୍ରକାଧୌତ ସ୍ମିତ ମୁଖରେ ତାହା ଆଡ଼କୁ ନୀରବ ଦୃଷ୍ଟିପାତ କରି ଆହୁରି ଜୋରରେ ଦୋଳିଟି ଝୁଲାଇ ଦେଉଥାଏ—ସେ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାର ସୁନ୍ଦର ଓ ମଧୁରର ସମନ୍ୱୟ ହୁଏ ।

ଅବଶେଷରେ ବାଳିକା ନ ହଟିବାରୁ ବିନ ଦୋଳିରୁ ଡେଇଁପଡ଼ି ଚାଲିଗଲା । କୁନ୍ଦ ମଧ୍ୟ ହସି ହସି ପୋଖରୀ

Digitized by srujanika@gmail.com

କୂଳକୁ ଚାଲିଗଲା । କିନ୍ତୁ କେହି ନିରୀକ୍ଷଣ କରିଥିଲେ, ତାର ମୁଖରେ ଗୋଟିଏ ଦିବ୍ୟ ଆନନ୍ଦର ଢେଉ ଖେଳିବାର ଦେଖି ପାରିଥାନ୍ତେ ।

ଦୁଇ ।

କ୍ରମେ ରଜ ଶେଷ ହୋଇ ବସୁମତୀଗାଧୁଆ ମଧ୍ୟ ଶେଷ ହୋଇଅଛି । ଆଜି କୁନ୍ଦର ଘରକୁ ଯିବାର ଦିନ । କୁନ୍ଦର ବୋଉ ବଲେଇଛୁଆ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତଟିକୁ ଧରି ଅସରାଏ ଲେଖାଁ କାନ୍ଦିଲେ । ବିନ-ବୋଉକୁ ମଧ୍ୟ ଧରି ଦୁଇଅସ୍ରା କାନ୍ଦିସାଇଲା ପରେ କହିଲେ, "ନୁଆବୋଉ ! ଯାଉଚ—ମନେ କରୁଥିବ ।" ନୁଆବୋଉଙ୍କ ଚକ୍ଷୁ ଛଳଛଳ ହେଉଥିଲା । କୁନ୍ଦ ଓ ବିନ ମାତାମାନଙ୍କର କରୁଣ ସମ୍ଭାଷଣ ଦେଖି କ୍ଷୁବ୍ଧ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ । କୁନ୍ଦବୋଉ ପିଲାଦୁହିଁଙ୍କ ମସ୍ତକରେ ହସ୍ତଚାଳନ କରୁଁ କରୁଁ କହିଲେ, "ନୁଆବୋଉ ! କଣ ହବ କେଜାଣି ! ମୋ ମନରେ କାହିଁକି ଗୋଟାଏ କଥା ହଉଚି—" କଥା ଶେଷ ନ କରୁଣୁ ଅସରା କହି ବସିଲେ, "ଆଇସ ପାଇ ଆଗେ ବହିରହୁନୁ—ସେ କେତେକର କଥା ? ତାଠାରୁ ବଳି ଆଉ ଭାଗ୍ୟ କଣ ଅଛି ?"-ହଠାତ୍ ଶଙ୍ଖଟା କାହିଁ ଥିଲା, ବାଜି ଉଠିଲା । ରୋରୁଦ୍ୟମାନା କୁନ୍ଦଜନନୀ ସ୍ମୀବୈଷ୍ଣିତା ହୋଇ ଶିବିକାକୁ ମାତ ହେଲେ । କୁନ୍ଦ ମାତାର ଅନୁଗମନ କରନ୍ତେ ହଠାତ୍ ଦ୍ୱାରବନ୍ଧ ଝୁଣ୍ଟି ପଡ଼ିବୋନ୍ମୁଖ ହେଲା । ବିନ ହଠାତ୍ ଉଠିପଡ଼ି ତାର ହାତ ଧରି ପକାଇଲା ଓ ବାଳକାଟି ନିଶ୍ଚଳ ହୁଅନ୍ତେ କହିଲା, "କୁନ୍ଦ ! ମନେ କରୁଥିବୁ ନା ? କୁନ୍ଦ ! ଛିଃ ! ଏ କଣ ? ଏକ ଦୁର୍ବଳତା ? ସେହି ଅମଳ କମଳ ମୁଖଟିକୁ ଚେଳାଞ୍ଚଳରେ ପୋଛିଦେଇ ସାହାସପୂର୍ବକ ମୁହଁ ଫେରାଇ ଥରେ କହ, "ଜୀଅନ୍ତେ ବିପରି ଭୁଲିବ ?"—କିଛି ହେଲା-ନାହିଁ—କୁନ୍ଦ ନିର୍ବାକ୍ । ବିନ ଆହୁରି ଥରେ କହିଲା, "ତେବେ କଣ କଥା କହିବୁ ନାହିଁ ?" କୁନ୍ଦର ଅସହ୍ୟ ହେଲା । ସେ ଧୀରେ ଧୀରେ ହାତ କାଢ଼ିନେଇ ଚାଲିଗଲା । ବିନ ପୁତ୍ତଳିକାଟି ପରି ସେହିଠାରେ ଛିଡ଼ାହୋଇ ରହିଲା ।

ତିନି ।

ବିପଦ ଆଧାର ପ୍ରତି ନିତାନ୍ତ ଉଦାସୀନ । ଆଧାରର ଆକାଙ୍କ୍ଷା କେତେ, ତାହା ଏକକାଳୀନ କେତେ ପରିମାଣ ଧାରଣରେ କ୍ଷମ—ଏ ବିଷୟ ସେ କେବେ ହେଲେ ବିବେଚନା କରେନାହିଁ । ଏବେ କର୍ମଶୂନ୍ୟ, ଦ୍ୱିତୀୟଃ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ପିତାଳୟରୁ ଆସିବାର ଛମାସ ମଧ୍ୟରେ କଠିନ ଆମାଶୟରୋଗରେ ମୃତ୍ୟୁ,—ଏ ଉଭୟ ନରହରିଙ୍କୁ ଏକାବେଳକେ ଅଭିଭୂତ କରିପକାଇଲା । କୁନ୍ଦ ବର୍ତ୍ତମାନ ତାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ସାନ୍ତ୍ୱନା ଓ ସମ୍ବଳ । ବିନଷ୍ଟ ପ୍ରିୟବସ୍ତୁର ଅବଶିଷ୍ଟକର ଅବଶେଷଟିକକ ଯେପରି ଅତ୍ୟଧିକ ଆଦରଣୀୟ ହୋଇଥାଏ, କୁନ୍ଦ ବର୍ତ୍ତମାନ ପିତାଙ୍କର ଠିକ୍ ସେହିପରି ହୋଇଥିଲା । ନରହରି ସେହି ନୟନ-ପ୍ରତିମାଟିକୁ ଧରି କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଦିନପାତ କରିଥାନ୍ତେ; କିନ୍ତୁ ନିର୍ମମ ଦରିଦ୍ରତାର ତୀବ୍ର କଷାଘାତ ପ୍ରତି ବିଦ୍ରୂପ ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ କରି ତିଷ୍ଠିରହିବା କେତେଜଣଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବ ? ପୈତୃକ ସମ୍ପତ୍ତି ନଦାରଦ୍ କହିଲେ ଚଳେ । ବିଦେଶ ନଗଲେ ହାଣ୍ଡିକଳା ପଡ଼ିବା ଅସମ୍ଭବ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଅଞ୍ଚଳର ନିଧି, ଜୀବନର ଏକମାତ୍ର ସାନ୍ତ୍ୱନା କୁନ୍ଦ-କଳିକାଟିକୁ କାହା ନିକଟରେ ରଖିଯିବେ ? ଏହିପରି ବିବିଧ ଚିନ୍ତା ତାଙ୍କର ହୃଦୟ ଆଲୋଡ଼ିତ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଦ୍ୱିତୀୟ-ଦାର-ପରିଗ୍ରହ ବିଧେୟ କି ନା, କିଛି ସ୍ଥିରକରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । କେତେକ ସୁହୃଦୟ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ଉପଦେଶମତେ ନିଜର କୁଳରକ୍ଷା ଓ କୁନ୍ଦର ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣ ପାଇଁ ସେ ଅବଶେଷରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍ତ୍ରୀ ଗ୍ରହଣକଲେ । କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ ଯେ, ଏ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସେ ଯଥେଷ୍ଟ ଋଣଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ । ବିବାହର ଚାରିମାସ ପରେ ଦିନେ ପତ୍ରିକା ପାଠ କରୁଁ କରୁଁ ଦେଖିଲେ ଯେ, ରେଙ୍ଗୁନ୍‌ରେ ଜଣେ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟବସାୟିଙ୍କର ଯଥେଷ୍ଟ ବେତନରେ ଗୋଟିଏ କର୍ମଚାରୀ ଆବଶ୍ୟକ । ସେ ଆଉ କୌଣସି ବିଚାର ନ କରି ଆଉ କିଛି ଟଙ୍କା କରଜ କରି ରେଙ୍ଗୁନ୍ ଯାତ୍ରା କଲେ ।

* *

ନରହରିଙ୍କ ପ୍ରସ୍ଥାନ ଅନେକ ଦିନ ହୋଇଗଲାଣି । କୁନ୍ଦ ଇତିମଧ୍ୟରେ ଯୌବନରେ ପଦାର୍ପଣ କରିଅଛି । ଗୋଟିଏ ଅପୂର୍ବ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଛଟା ତାର ସର୍ବାଙ୍ଗରେ ଫୁଟି ଉଠୁଅଛି । କିନ୍ତୁ ମାତୃବିୟୋଗ-ଦିବସାବଧି କିପରି ଗୋଟାଏ ନିରାଶ--ବିଷାଦ--କାଳିମା ତାର ମୁଖଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଆବରଣ କରିଅଛି । ତେବେ କଣ ତାର ବିମାତା ତାର ସ୍ୱଭାବର କିଛି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟାଇ ପାରୁନାହାନ୍ତି ? ଇତି ମଧ୍ୟରେ କୁନ୍ଦର ଗୋଟିଏ ନୂତନ ଭାବ ହୋଇଅଛି । କୁନ୍ଦ ବର୍ତ୍ତମାନ ଘରର ଶେଷାଇବାସଠାରୁ ବାସନ ମାଜିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ । ଟିକିଏ ଅବସର ପାଇଲେ ପିଲାଟିକୁ ଧରି ବସେ । କେବେ ଯଦି ନିତାନ୍ତ କ୍ଲାନ୍ତ କିମ୍ବା

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅସୁସ୍ଥ ହୋଇ ଶୋଇପଡ଼େ; ତେବେ ସେ ଦିନ ପଡ଼ି ବନ୍ଦ । କୁନ୍ଦ ଏତେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେହେଁ ବିମାତା କପର ବିଶେଷ କ୍ଲାନ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି । ସବୁବେଳେ ଗରଗର ହେଉ-ଥାନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏକମାତ୍ର ଚିନ୍ତା, କପର ଯେ କୌଣସି ମତେ ତାକୁ ବିଦାକଲେ କାଳ ଯାଏ । ଏଆଡ଼େ ନିଜର ମନୋଗତଭାବ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନରଖି କୁନ୍ଦର ବସ୍ତ୍ରସ ହୋଇଯାଉଥିବାର ଆପେକ୍ଷ କରି ତାର ଆଶୁ ବିବାହ ନିମିତ୍ତ ନରହରିଙ୍କ ନିକଟକୁ ବାରମ୍ବାର ପତ୍ର ଲେଖିଲେ । ସେ ମଧ୍ୟ ସେଥିରେ ସମ୍ମତ ହୋଇ ପାତ୍ର ଠିକ୍ ଓ ଦିନ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବାକୁ ଉତ୍ତର ଦେଲେ । ସେପରି ଦେହକୁ ନେଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଲୋକ ନ ଦେଖି ନରହରିଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ନିଜର ଭାଇକୁ ସେ କାର୍ଯ୍ୟର ଭାର ଦେଲେ । ଭାରର ଗୁରୁତ୍ୱ ଆମ୍ଭେମାନେ ପରବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରସଙ୍ଗରୁ ବୁଝିପାରିବୁଁ ।

ଚାରି

ନିତାନ୍ତ ପକ୍ଷପାତିତା-ଦୋଷର ଅପନୋଦନନିମିତ୍ତ ବିନୋଦର କିଛି ଖବର ନେବା ଆବଶ୍ୟକ । କୁନ୍ଦର ମମୁଘରୁ ଆସିବାର କିଛିଦିନ ପରେ ହଠାତ୍ ମହାମାରୀ ରୋଗରେ ବିନ ପିତାମାତା ଉଭୟଙ୍କୁ ଏକାଦିନରେ ହରାଇ ବସିଲା । ଶୋକାତୁର ବିନ ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବମାନଙ୍କର ସାହା-ଯ୍ୟରେ ଓ ଘରେ ଯାହା କିଛି ଥିଲା, ତଦ୍ୱାରା ପିତାମାତାଙ୍କ ଅନ୍ତ୍ୟେଷ୍ଟି-କ୍ରିୟା କୌଣସିମତେ ସମ୍ପନ୍ନ କଲା । ତତ୍ପରେ ତାର ଜଣେ ମଉସା ଦୟାପରବଶ ହୋଇ ଏହି ଅନାଥ ବାଳକକୁ ନିଜ ଗୃହକୁ ନେଇଯାଇଁ ପୁଅଭାବରୁ ତାହାକୁ ନିଜ ପୁତ୍ରବତ୍ ଯତ୍ନ କଲେ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଅବସ୍ଥା କୌଣସି ମତେ ସ୍ୱଚ୍ଛଳ ନଥିଲା । ଫଳତଃ ଏହିଠାରୁ ବିନର ପଠ-ଦଶାର ଯବନିକା-ପତନ ହୋଇଥିଲା । ଯାହାହେଉ, ସେତେବେଳକୁ ସେ ମାଇନର ଖଣ୍ଡିକ ପାଶ୍ କରିଥିଲା ।

ପାଞ୍ଚ

'ଅପା ! ତୋ ମନ ଜାଣି ତୋତେ ଫଳ ମିଳିଛି—ବାପ-ମା ତ ନାହାନ୍ତି—ମାଉସୀଘରେ ପଶିଛି—ଯେତେହେଲେ ଯର—ଘର ତ ନୁହେ, ଖଣ୍ଡେ ପଲ୍ଲ କହିଲେ ଚଳେ—ଶାଶୁଡ଼ି ବୁଢ଼ୀ—ଆଖିକ ଦିଶେ ନା-ଯ୍ୟାକୁ ଘରଠାଁ ବାହାର ଯାଏ ସବୁ ପାଇଟି କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।'

'ସତେ ନା, ନବ ! ଆଉ କହିନ ଦେଖି, ଏ ଅଦେଖୀ-ଗୁଡ଼ାକ ମତେ କହୁଥିଲେ, କୁଆଡ଼େ ତା ମଉସା କଲ-କତାରେ ତାକୁ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ୁ କାମରେ ରଖେଇ ଦେଇଛି । ମୋଠେଇଁ ସ୍ୱାଙ୍କର ଏତେ ଅହନ୍ତା କାହିଁକି ?'

'ଭଲ ହେଇଛି—ସେ ସବୁ ଏମିତି ଜାଣିଲେ ଭଲ ହେଲା; ତୁ କାହିଁକି ଏପରି ହଉଚୁ ? ତୁ ବି କଣ ତାଙ୍କରପରି ହେଲୁ—ନବକୁ କଣ ଆଉ କାହାପରି ପାଇଲୁ ? ଏଏ ଡାଳେ ଡାଳେ ଗଲେ ମୁଁ ପତରେ ପତରେ ଯାଏଁ । ନ ବୁଝି ନ ସୁଝି ଗୋଟାଏ କଣ ଭଲ ଘର ଠିକ୍ କରି ପକେ-ଇବି—ମଉସାର ନିଜେତ ଠ'ଠା'ଠି'—ଆଉ ତାକୁ କୁଆଡ଼େ ଗୋଟା ବଡ଼ୁ କାମରେ ରଖେଇ ଦବ । ହଁ, ଦେଢ଼ ବର୍ଷ ହେଲା ତାକୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇଯାଇଛି—ଆଉ ଏ କାଜରେ ଯୋଉ କାମ ତ ଯୁଟୁଛି—ବୁଢ଼ୀ ତ କହୁଥେଲା ଯେ, ଗଲାଦିନୁଁ କାଣିକଉଡ଼ିଏ ଦେଇନାହିଁ—ସେ ତ ସେଠି ବସି ଖାଉଛି, ନ ହେଲେ ଦିନମଜୁରି ନାଗୁଥିବ ।'

'ବାଃ ! ଭଲକରିଛୁ—ଏକା ସେଠି ହବ ତ ? ସେ ଏଠି କରିବ ନା ?

'ସେ କଥା ଆଉ ପଚାରୁଛୁ—ସେତ ହେଇ ବହିଛି—ସେମାନେ କେହିତ ଘରେ ନାହାନ୍ତି—ବୁଢ଼ୀଆଖରେ ଯେମିତି ସବୁ ବଢ଼ିଆ ବଢ଼ିଆ ଯୌତୁକ କଥା କହିଛି, ନା' ପାଟିରୁତ ପାଣି ବୋହିଲା—ହାତଓଠ ଧରି ମୋଠାରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଭାଷା ନେଖେଇ ନେଇ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଡାକରେ ଦେଲା-କହିଲା, ବିନ ତାର କୋଉ କଥା କେବେ ଭାଙ୍ଗେ ନା—ଭଲ ଯୌତୁକ ନିଜ ନ ଥିବାରୁ ଆଗେ ବାହା ହବାକୁ ମନ୍ଦୁ ନଥେଲା—ଏବେ ତ ସେ କଥା ହେଲା । ଆଉ ଭାଙ୍ଗିବନାହିଁ, ବାହାଘର ନିଶ୍ଚୟ ।'

'ଓହୋ ! ଏବେ ଟିକିଏ ମଣିଷ ନିଶ୍ୱାସ ମାରିବ—କେବେ ସେ କାଳ ଯିବ, ମା ମଙ୍ଗଳା ଜାଣନ୍ତି ।'

'ହଁ ଅପା ! ତୁତ ଏକାବେଳକେ ଝଡ଼ିକୁଡ଼ି ଗଲୁଣି—ଧିଅରୁତ କଳା ପାଣି ପୋଛି ହେଇ ପଡ଼ୁଛି—ସେଟା କଣ କାମରେ ଜମା ଧିଅ ଦଉନାହିଁ ?'

'ତା ଯେବେ ହୁଅନ୍ତା-ମଲା ଯା- ତେବେ ଆଉ କଣ ଥେଲାକ- ପିଲାଟାକୁ ହେଲେ ତ ଟିକିଏ ଆଖିକଣରେ ଅନଉ ନେଇ, ଶୁଖିଲାମୁହାଁ କଣ ଏମିତି ଜଣେ ବି ? ଦିନକୁ ଦଶ ବେଳ ।'

'ହଁ ଅପା । ମୁଁ ତ ସେଇ କଥା କହି ଆସୁଥେଲି । ସେ ଥିବାଯାଏ ଆମ ପିଲାଟିର ମଙ୍ଗଳ ନାହିଁ । ଏଥରକ ସବୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭ'ର ଯିବ ଯେ । ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା । ନରୁଭାଇଙ୍କି ଏକଥା ଜଣେଇବାନେଇ । ସେ ଯଦି ଗୃହ ଆସନ୍ତି,କେଜାଣି ବାହାଘରଟା ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଇପାରେ । ଟିକିଏ ଡେର କରି ଭିଷା ଦେଲେ ଭଲ ହେବ । ସେ ଆସିଲା ବେଳକୁ ସବୁ କାମ ଫତେ, ଆଉ ଥବ ନା ହବ । ସେତେବେଳକୁ ମଙ୍ଗୁଳା କନିଆ ଆଉ କଣ ଘରେ ରଖିହବ ?'

'ନୋହିଲେ କରେ ନବ ! ତୋର ଯେପରି ବୁଦ୍ଧି, ଗୋଟିଏ ଓକିଲବାରିଷ୍ଟର ହେଇଥିଲେ ଭଲ ହେଇ ଥାଆନ୍ତା । ତତେ ଯେପରି ଭଲ ନାଗୁଚ,କର । ମନେ ରଖି ଥିବୁ, ଏ ବାହାଘର ଖର୍ଚ୍ଚରେ ଯେମିତି ତୋ ବାହାଘରଟା ଉଠିଯାଏ ।'

ଛଅ ।

'କୁନ୍ଦ ଅପା ! ଆମ ଠାକୁରଙ୍କ ନା କଣତ ?"

'କାହିଁକି ? ତୁ କଣ ଜାଣୁନା ?'

'ଯା ଲୋ ଯା'-ଜାଣିଥିଲେ କଣ ସବୁ ପଚାରନ୍ତି ନେଇ ? କିଛି ନହେଉଣୁ ତ ଏତେ ସୁଆଗ, ଆଉ ହେଲେ କଣ ହବମ ! ମୋ ଗଣତ, କହ ।'

'ହୁଁ' ।

'ମଲା ମୋର ! ଭୁତ ପରି ଖାଲି ହୁଁ ମାଇଲେ କଣ ହବ ? ନ କହିବୁ ତ ଯାଉଛି ।'

ବାଳକାଟି ଗୃହ ଯାଆନ୍ତେ କୁନ୍ଦ କପରି ତାର ଅନ୍ୟମନସ୍କତା ପାଇଁ ଟିକିଏ ଲଜ୍ଜିତା ହୋଇ ଶୀଘ୍ର ଡାକି କହିଲା, 'ଶୁଣିଯା, ତଳ-ତୋର ଖାଲି ଶୁଖିଲା କଥାରେ ରୁଷିବା ଗଲା ନେଇଁ । କଣ ପଚାରୁଥିଲୁ, କହୁଚ ଆ ।'

'ତେବେ କଣ, କହ ।'

'ଭଲା ଜିଦି ! ଠାକୁରଙ୍କ ନା ବିନୋଦବିହାରୀ ବୋଲି କଣ ଜାଣୁନା ?'

ବିନୋଦ ବିହାରୀ ! ସେ ପୁଣି କଣ ! ଦେହରେ ଯେ ଶୀତ କଣ୍ଟା ମାରିଗଲା, ଏତ ଭକ୍ତିରୁ ନୁହେଁ । ତେବେ କଣ ବହୁଦିବସରୁଦ୍ଧ ସ୍ମୃତି-କପାଟଟି ଖୋଲି ଗଲାକି ? କିନ୍ତୁ ସେତ ମରୀଚିକା । ମାତୃବିୟୋଗ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ କୁନ୍ଦ ତ ସେ ଦୁରାଶାରେ ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେଇଅଛି । ଜଗତରେ କଣ ଜଣେ ମାତ୍ର ବିନ ଅଛି ? ଆଉ କେହି ହୋଇପାରେ, ଏହା ଘର ପୁଣି ତା ମାମୁଘର ଗାଁରେ ନୁହେ । ଏହି କଥା ମନେ ହୁଅନ୍ତେ କ୍ଷଣକାଳ ପାଇଁ କୁନ୍ଦର ଗଣ୍ଡଦେଶରେ ଯେଉଁ ପାଟଳିମାର ସଞ୍ଚାର ହୋଇଥିଲା, ତାହା କ୍ରମେ ତିରୋହିତ ହେଲା । କିନ୍ତୁ କ୍ଷତ କଣ କେବେ ଚିହ୍ନ ନରଖି ଏକାବେଳକେ ଲିଭି ଯାଇଛି ? କୁନ୍ଦ ଗୋଟିଏ ନିରାଶ ଉଷ୍ଣଶ୍ୱାସ ତ୍ୟାଗ କଲା । ବାଳକାଟି ଫେରି ଆସିଥିଲା ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ କେଜାଣି କାହିଁକି, ତାର ଆଉ କିଛି କହିବାକୁ ସାହସ ହେଲାନାହିଁ । ସେ କେବଳ ବକ ପରି କୁନ୍ଦମୁହଁକୁ ଚାହିଁ-ରହିଲା । ସେ କାହୁଁ ଜାଣିବ ଯେ, ତାହାର ପ୍ରଶ୍ନଦ୍ୱାରା କୁନ୍ଦର ସ୍ମୃତିକକ୍ଷଟି ଉଦ୍ଘାଟିତ ହୋଇଅଛି—ହୃଦୟ-ତନ୍ତ୍ରୀଟି ରୁକ୍ଷଭାବରେ ତାଡିତ ହୋଇଅଛି ! ଆହା, ସେ ଯେବେ ଏହା ଜାଣିଥାଆନ୍ତା !!

ସାତ

'ଡୋଲବାଇଦ କୋଶେ, ଚୁଣ୍ଡବାଇଦ ସହସ୍ର କୋଶ ।' ନବକିଶୋର ଲୁଚାଇବାକୁ ହଜାର ଚେଷ୍ଟା କଲେ ସୁଦ୍ଧା ବରଘରର ଅବସ୍ଥାଟା ଗାଁଯାକ ଫୁଟି ପଡ଼ିଲାଣି । କେହି କେହି ମଧ୍ୟ ପଦେଅଧେ ଶୁଣେଇ ଦେବାକୁ ଛାଡ଼ି-ନାହାନ୍ତି, ଯଥା:—"ଦୁର୍ଗାପରି ଝିଅଟିକି ରାକ୍ଷସୀ ଭସେଇ ଦେଲା ।" "କହିଲେ କଣ ହବ ? ଯାର ମା ନାହିଁ, ତାର ନା ନାହିଁ—ବାପଟା ହେଲେ ଆସିଥାଆନ୍ତା, ।" ଇତ୍ୟାଦି । ଏସବୁ ବିଷୟ ଯେ କୁନ୍ଦକାନକୁ ଯାଇନଥିଲା, ଏପରି ନୁହେ ।

ଆଜି ବିବାହ-ଦିବସ । ରାତି କ୍ରମେ ଦୁଇପ୍ରହର ହେଲାଣି. କିନ୍ତୁ ନରହରି ଏତେବେଳପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଘରେ ପହଞ୍ଚି ନାହାନ୍ତି । କ୍ରମେ ବରଯାତ୍ରୀମାନେ ରୋଷଣୀ ପଡ଼ିଆରେ ଯାନାସନ ଛାଡ଼ିଦେଇ ରୋଷଣୀର ଉଦ୍ୟୋଗ କରୁଅଛନ୍ତି । ବରାଗମନଶଂସୀ ଦମବାଜି ଫୁଟି ଉଠିବାରୁ ଆବାଳବୃଦ୍ଧ ରୋଷଣୀ ପଡ଼ିଆକୁ ଧାଇଁଲେ । ଏଆଡ଼େ ଦିଅମଙ୍ଗଳା ଓ କୋଇଲିବୁଢ଼ି ପ୍ରଭୃତିର ଉଦ୍ୟୋଗ ଲାଗିଗଲା । କୁନ୍ଦ କାଷ୍ଠପୁତ୍ତଳିକାଟିପରି ଏକ ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟତ୍ର ନୀତ ହେଉ-ଅଛି । ସମସ୍ତେ ସମସ୍ତେ ମୂର୍ଚ୍ଛା ।

ବର ଆସି ଗାଁର ଅଧଦାଣ୍ଡରେ । କନ୍ୟା-ପିତାଙ୍କୁ ଅପେକ୍ଷା କରି କରି ପରିଶେଷରେ ପୁରୋହିତ ବାଟବରଣପାଇଁ ଉପନୀତ । ଅନତିଦୂରରେ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି କେତୋଟି ଭାରୁଆ ସଙ୍ଗରେ ଘେନି ଦ୍ରୁତପଦରେ ଗ୍ରାମମଧ୍ୟକୁ ଅଗ୍ର-

Digitized by srujanika@gmail.com

ସର ହେଉଅଛନ୍ତି । ଓଲ୍ଲକଟି ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହୁଅନ୍ତେ ପୁରୋହିତ ହଠାତ୍ ତାଙ୍କ ହାତ ଧରିପକାଇ ଚିତ୍କାର କରି କହିଉଠିଲେ, "ଏକ ଏ, ନରହରି ।" ନରହରି ଯୁଗ୍ମ-ହସ୍ତରେ ପ୍ରଣାମ କରନ୍ତେ ପୁରୋହିତ ସଂକ୍ଷେପରେ ଆଶୀ-ର୍ବାଦ ଶେଷକରି କହିଲେ, "ମୁହଁଛ କୁଆଡ଼େ, ବର ଆସି ଯେ ମଣ୍ଡପାଣ୍ଡରେ ! ଆଗେ ବାଟବରଣ କରିଦିଅ । ସମସ୍ତ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛୁ ।" ନରହରି ଥରେ ବରକୁ ଭଲକରି ନିରୀକ୍ଷଣ କରିନେଲେ । ତହୁଁ ଭାଇଆମାନଙ୍କୁ ଆଗେ ଘରକୁ ପଠାଇଦେଇ ବାଟବରଣରେ ଯୋଗ ଦେଲେ ।

ଏଆଡ଼େ ଗ୍ରେଷମାଠାରୁ ଆରମ୍ଭକରି ବରର ରୂପ,ବେଶ,ଓ ବେଗାର ବେଠିଆ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀମହଲରେ ବିଶେଷଭାବରେ ଆଲୋଚିତ ହୋଇଗଲାଣି । ମତାମତଟା ଖୁବ୍ ଭଲ । ସମସ୍ତେ ଗୋଟାଏ ସାନ୍ତ୍ୱନାର ନିଶ୍ୱାସ ପକାଉଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଖାଲି ବାହାରର ଆଡ଼ମ୍ବର ଦେଖି କଣ ହେବ ? ହୁଏତ କେଉଁଠାରୁ ଭଡ଼ା ଦେଇ ଆଣିପାରିଥାଏ । ଯେତେହେଲେ ତ ଛେଉଣ୍ଡ—ଘରଦ୍ୱାର ନାହିଁ । ଏହିପରି ଭାବିଲା ବେଳକୁ ସମସ୍ତଙ୍କ ମତାମତର ଆରୋହଗତ ପ୍ରତିହତ ହେଲା । କିନ୍ତୁ ଏକ ବିଷମ ! କନ୍ୟାମାତାଙ୍କୁ ଯେ ଜ୍ୱର ଦୋଟିଗଲା । ଏପରି ଆକସ୍ମିକ ଆକ୍ରମଣର କାରଣ ? ବିଷପ୍ରୟୋଗ-କାଳରେ ଅସାବଧାନତାବଶତଃ ହସ୍ତରେ କୌଣସି କ୍ଷତ ଥିଲେ ସେ ବିଷ ଯେପରି ପ୍ରୟୋଗକାରିର ଶରୀରରେ ପ୍ରବେଶ କରି ତାହାର ସର୍ବାଙ୍ଗ ଘାରିପକାଏ, ଏତ ଠିକ୍ ସେହିପରି ! ଭେଲ କରିବାକୁ ଯାଇଁ ଭଲ ହେଲା ଯେ ।

ନରହରି ବାହାର ମେଲାରେ ବରପକ୍ଷୀୟମାନଙ୍କର ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା କରି ଗୃହମଧ୍ୟକୁ ଯାଇଁ ଦେଖିଲେ ଯେ, ସମସ୍ତ ବିପର୍ଯ୍ୟସ୍ତ, ବିବାହୋଚିତ କୌଣସି ସମ୍ଭାର ନାହିଁ, ଏବଂ ପତ୍ନୀ ଶଯ୍ୟାରୂଢ଼ ! ଏସବୁ ଦେଖି ତାଙ୍କ ମସ୍ତକରେ ବଜ୍ର-ପାତ ହେଲା । କାରଣ ଜିଜ୍ଞାସା କରନ୍ତେ ସ୍ତ୍ରୀ ବିରକ୍ତ-ଭାବରେ କହିଲେ, "ମୋତେ କିଛି ପଗ୍ଭରନା— ମୋ ଦେହ ଭଲ ନାହିଁ ।" ବୁଭୁକ୍ଷୁ ବହ୍ନିରେ ସହସା ଆସାର-ପାତ ହୋଇ ଗୁଡ଼ିଗଲେ ତାହା ଯେପରି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ବାପିତ ନ ହୋଇ ଭସ୍ମମଧ୍ୟରେ ଦପ୍ ଦପ୍ କରୁଥାଏ, ଗୃହିଣୀଙ୍କ ମୁଖ ଦେଖିଲେ ଠିକ୍ ସେହିପରି ପ୍ରତୀୟମାନ ହୁଅନ୍ତା । ସର୍ପିଣୀ ଆଘାତ କରିବାକୁ ଯାଇଁ ଲକ୍ଷ୍ୟଭ୍ରଷ୍ଟ ହେଲେ ତାର ଫଣା ଯେପରି ଭୂମି ସ୍ପର୍ଶକରି ଭୀଷଣ ଫଁ ଫଁ ସ୍ୱନ କରେ, ପତ୍ନୀ ସେହିପରି ଦୀର୍ଘନିଶ୍ୱାସ ତ୍ୟାଗ କରୁଥିଲେ । ନରହରି କଣ ବୁଝିଲେ, କେଜାଣି, ଆଉ କିଛି ନକହି ସେ ଘରୁ ଅନ୍ତରେ ପଡ଼ିଲେ ।

ଯାହାହେଉ ନରହରି ତାଙ୍କର ଅନୁପସ୍ଥିତିହେତୁରୁ କୌଣସି ଆୟୋଜନ ହୋଇପାରିନଥିବାର ଦୋଷ ବିନୀତ-ଭାବରେ ବରପକ୍ଷୀୟମାନଙ୍କଠାରୁ ମାଗିନେଇ ପରେ ତାହାର ଯଥୋଚିତ କ୍ଷତିପୂରଣ କରିବାପାଇଁ ସ୍ୱୀକୃତ ହେଲେ । ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ସରଳ ଓ ସ୍ନେହଶୀଳ ସ୍ୱଭାବରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇଥିବାରୁ କୌଣସି ଆପତ୍ତି ଉତ୍ଥା-ପନ କଲେନାହିଁ । ବିବାହ ସୁରଖୁରରେ ସମାପ୍ତ ହୋଇ-ଗଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟସ୍ଥଙ୍କୁ ଖୋଜା ପଡ଼ିଲା । କିନ୍ତୁ ସେତ ଉତ୍ତିନ । ଭଗିନୀର ତୀବ୍ର ଭର୍ତ୍ସନା ଶୁଣି ଓ ଭଗିନୀପତିଙ୍କ ଆଗ-ମନ ଜାଣିପାରି ସେ ଆଗରୁ ବାଟ କାଟି ଚାଲିଥିଲେ ।

ଯାହାହେଉ ବରପକ୍ଷୀୟମାନେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟଚିତ୍ତରେ ବିଦାୟ ହୋଇଗଲେ । ବିବାହସମୟରେ କୁନ୍ଦ ବାପାଙ୍କ ଗୋଡ଼ ଧରି ବାହୁନି ବାହୁନି ଲୋଟଣୀ ପାରିପରି ଭୂମିରେ ମିଶି ଯାଉଥାଏ ।

ଆପଟମାନେ ବରକନ୍ୟାଙ୍କ ପାଲଙ୍କି ଛାଡ଼ି ଦିଅନ୍ତେ ଅନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଆସି ବରକନ୍ୟାଙ୍କୁ ବିଦାପନା କରି ଗୃହମଧ୍ୟକୁ ଘେନିଗଲେ । କୁନ୍ଦ ଗୃହର ଜାଣ୍ଡାବସ୍ଥାବିଷୟ ମନେକରି ଟିକିଏ ସଙ୍କୁଚିତଭାବରେ ପଦକ୍ଷେପଣ କରୁଥାଏ; କିନ୍ତୁ କାହିଁ ! ଏଯେ ପକ୍କା !

ଆଠ ।

ବିବାହ-ପର୍ବ ପାଇଲା ସମୟରେ ବିନୋଦ କଲିକତାରେ ନରହରିଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅନେକ ଦିନରୁ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ-ଥିଲେ । ଏଥିପୂର୍ବରୁ ମଉସା ଅନେକ ଥର ବିବାହପ୍ରସଙ୍ଗ ଉତ୍ଥାପନ କରନ୍ତି ; କିନ୍ତୁ ବିନ ସେ ବିଷୟରେ କିଛି ନକହି ଉଦାସୀନଭାବରେ କୌଣସିମତେ କଟାଇ ଦିଏ । ମଉସା କିନ୍ତୁ ହଟିବାର ଲୋକ ନୁହନ୍ତି । ଏଥର ପର୍ବଖଣ୍ଡିକ ପାଇ ଏକାବେଳକେ ଆନନ୍ଦିତ ହୋଇ ଉଠିଲେ । ପର୍ବଖଣ୍ଡିକ ବିନକୁ ବଢ଼ାଇ ଦେଲେ । ବିନ ସେ ଖଣ୍ଡିକ ଓଲଟ ପାଲଟ କରି ଥରେ---ପୁଣି ଥରେ--ପାଠ କଲା । ବିନର ଭାବ ଦେଖି ମଉସା ଟିକିଏ ଆଶାନ୍ୱିତ ହେଲେ । ସେ କିନ୍ତୁ ପୁର୍ବପରି ନୀରବ ରହିଲା । ଯାହାହେଉ, ମଉସା କଣ ଭାବି ଏଥର 'ମୌନଂ ସମ୍ମତିଲକ୍ଷଣ' ଧରି ନେଲେ । ଧରି ନେବାଟା ନିତାନ୍ତ ଭୁଲ ହୋଇନାହିଁ । କାରଣ ବିବାହର ଉଦ୍ୟୋଗ କରିବା ପାଇଁ ଗ୍ରାମକୁ ଯିବାକୁ ଯେତେବେଳେ ବିନୋଦକୁ ଟଙ୍କା ମାଗିଲେ, ତେତେବେଳେ ସେ ତାହା ନିକଟରେ ଯାହା କିଛି ଥିଲା, ସମସ୍ତ ମଉସାଙ୍କୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦେଇଦେଲା । ମଉସା ସେ ଟଙ୍କାଡକ, ଓ ନିଜ ଉପାର୍ଜିତ ଯାହା କିଛି ରଖିଥିଲେ, ସେ ସବୁ ଧରି ଗ୍ରାମକୁ ବାହାରି ଆସିଲେ । ଆସିବା ପର ପ୍ରଥମେ ଘରଖଣ୍ଡିଏ ଉଦ୍ଧାର କରିବାରେ ଖବ୍ ଲାଗି ପଡ଼ିଥିଲେ । ଆଣିଥିବା ଟଙ୍କା ସବୁ ବ୍ୟୟିତ ହୋଇଯିବାରୁ କିଛି କରଜ ମଧ୍ୟ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ବିନକୁ ଏସବୁ ବିଷୟ ଜଣାଇ ନଥିଲେ । ବିବାହର ଗୁରୁଦିନ ପୂର୍ବରୁ ବିନ ଗ୍ରାମକୁ ଆସି ଦେଖିଲା ଯେ, ମଉସା ଇତିମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ନୂଆ ଘର ଠିଆ କରି ଦେଇଅଛନ୍ତି । ବିନ ସେ ବିଷୟ ଆଉ କିଛି ବେଶି ପଗୁ-ରିଲା ନାହିଁ ।

ନିଅ

ଗତି କ୍ରମେ ଅଗ୍ରସର ହୁଅନ୍ତେ କୁନ୍ଦ କେତେଜଣ ଯାଆ' ଲୋକ ସମବୟସ୍କମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଗୋଟିଏ ଅପରିଚିତ ଗୃହ ମଧ୍ୟକୁ ନିକ୍ଷିପ୍ତ ହୋଇ ଏକ କୋଣରେ ଅବଗୁଣ୍ଠିତା, ବେପମାନ ସ୍ଥଳପଦ୍ମପରି ଦଣ୍ଡାୟମାନା । ଭୟ ଓ ବ୍ରୀଡ଼ାର ଯୁଗପତ୍ ଆକ୍ରମଣରେ ଘର୍ମାୟମାନଶରୀରା । କ୍ରମେ ନିସ୍ତ-ବ୍ଧତା ଭଙ୍ଗକରି ଗୋଟିଏ କମ୍ପିତ ସ୍ୱର କହି ଉଠିଲା, 'କୁନ୍ଦ' ! ଅକସ୍ମାତ୍ ଏ ପ୍ରହେଳିକା ତମସାମଧ୍ୟରେ ଏକ ବିଦ୍ୟୁତ୍‌ସ୍ଫୁରଣ ! ଏକ ଦୁଃକର୍ମ ! କୁନ୍ଦର କଣ୍ଠ ଝାଉଁ ଝାଉଁ ହୋଇଗଲା । ଏ ସମ୍ବୋଧନ ଯେ ଚିରପରିଚିତ । ନିଜକୁ ଟିକିଏ ସମ୍ଭାଳି ନେଇ କୁନ୍ଦ ପ୍ରତୀକ୍ଷା କରନ୍ତେ ଶୁଣିଲା, "ମତେ ମନେ କରୁଥିଲୁ ନା ?" ଧୈର୍ଯ୍ୟବନ୍ଧ ଏଥର ଏକାବେଳକେ ଛାଡ଼ିଗଲା । କୁନ୍ଦର ମନମଧ୍ୟରେ କି ଭାବ ଉଠୁଥିଲା, ସେ ନିଜେ ତାହା ଠିକ୍ କରି ପାରୁ ନଥିଲା । ସେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆତ୍ମହରା ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା, ହସ୍ତପଦ ଅବଶ ହୋଇ ଆସୁଥିଲା, ପୃଥିବୀ ତାର ପଦତଳେ ଖସି ଖସି ଯାଉଥିଲା । ଏ ସମସ୍ତ ସ୍ୱପ୍ନ କି ବାସ୍ତବ, ତାହା ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ପୁନଶ୍ଚ ସେ ସ୍ୱର ଅଧିକ ନିକଟ ଓ ଅଧିକ ସ୍ପଷ୍ଟଭାବରେ ଶୁଣିଲା, "ତେବେ ଜଣ କଥା କହିବୁ ନାହିଁ ?"

ଶ୍ରୀ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ମହାନ୍ତି ।

ନୂତନ ଶାସନସଂସ୍କାରର ପ୍ରଥମ ଫଳ-ସ୍ୱରୂପ ଭାରତ ସରକାର ରାଜସଭାର ସଦସ୍ୟମାନଙ୍କ ପ୍ରଚୋଦନାରେ ଖ୍ରୀ: ୧୯୬୧ ଅବ୍ଦ ଅକ୍ଟୋବର ମାସରେ ଭାରତୀୟ ବାଣିଜ୍ୟ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କର ଆଲୋଚନା ନିମନ୍ତେ ଫିସ୍କାଲ କମି-ସନ୍ Fiscal commission ବୋଲି ଗୋଟିଏ ସାମ-ୟିକ ସଂଘ ସ୍ଥାପନ କଲେ । ଉକ୍ତ ସଂଘ ଭାରତର ବାଣିଜ୍ୟ-କେନ୍ଦ୍ରମାନ ବୁଲି ନାନା ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକମାନଙ୍କଠାରୁ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଓ ମତାମତ ଗ୍ରହଣକରି ପୂର୍ଣ୍ଣ ୧ ବର୍ଷର ପରିଶ୍ରମପରେ ଏକ ରିପୋର୍ଟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କଲେ । ସମୟରେ ତାହା ବ୍ୟବସ୍ଥା-ସଭାରେ ଯଥୋଚିତ ସଂଶୋଧନ ଇତ୍ୟାଦି ପରେ ଗୃହୀତ ହେଲା । ତାର ବିଶେଷ ବିବରଣ ସହିତ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସମ୍ବନ୍ଧ ନାହିଁ । ତେବେ ସଂଘ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପରାମର୍ଶ ମଧ୍ୟରେ ଲେଖିଚନ୍ତି ଯେ, ଭାରତର କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବସ୍ତୁ ଉପରେ ସରକାରଙ୍କର ସ୍ୱଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଲେ, ଆଉ ସେହି ସେହି ବସ୍ତୁଗୁଡ଼ାକ ଭାରତରେ ଉତ୍ପାଦନ କରିବାର ସୁବିଧା ହେବା ନିମନ୍ତେ, ଆମଦାନି ହେଉଥିବା ତତ୍‌ଶ୍ରେଣୀସ୍ଥ ବସ୍ତୁମାନଙ୍କ ଉପରେ ଗୋଟାଏ କର ବସାଇଲେ ଦେଶର ସମ୍ୟକ୍ ଉନ୍ନତି ହେବା ସମ୍ଭବ । ତେବେ ଏସବୁ ବସ୍ତୁଗୁଡ଼ିକ ଯେ କଣ, ତାହା ଠିକ୍ କରିବା ନିମନ୍ତେ ସାମୟିକ ନୂତନ ସଂଘ ବା କମିଟିସବୁ ବସିବାର ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରାଯାଇଛି । ସେହି ଅନୁସାରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏବେ ଗୋଟିଏ କମିଟି ସାକ୍ଷ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ନିମନ୍ତେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ବୁଲୁଚନ୍ତି । ଲୌହବ୍ୟବସାୟ, କୋଇଲା-ବ୍ୟବସାୟ ପ୍ରଭୃତିର ସଂରକ୍ଷଣ ନିମନ୍ତେ ନାନା ପ୍ରକାର ଆନ୍ଦୋଳନ, ପରାମର୍ଶ ଓ ଅନୁରୋଧ କରାଯାଉଛି । କାଳକ୍ରମେ ଦ୍ରବ୍ୟବସାୟର ରକ୍ଷଣ Protection ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେ ପ୍ରସ୍ତାବ ନହେବ, ତାହା କୁହାଯାଇପାରେନା । ଆମ୍ଭେ-ମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ସେହି ବିଷୟର ଟିକିଏ ଆଲୋ-ଚନା କରିବା ନିମନ୍ତେ ପାଠକମାନଙ୍କର ସାନୁଗ୍ରହ ଧୈର୍ଯ୍ୟ କାମନା କରୁଁ ।

ମହାଦେବ ଗୋବିନ୍ଦ ରାନାଡ଼େ ତାଙ୍କର ଜୀବଦ୍ଦଶାରେ ବରାବର କହିଯାଇଛନ୍ତି, ଭାରତର ଏକମାତ୍ର ମୁକ୍ତିପନ୍ଥା, ବ୍ୟବସାୟ ଓ ବାଣିଜ୍ୟର ଉନ୍ନତିରେ । କିନ୍ତୁ ଭାରତରେ ଏହି ବ୍ୟବସାୟ ବାଣିଜ୍ୟର ଉନ୍ନତି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କପରି ସହଜସାଧ୍ୟ ନୁହେ । ଭାରତରେ ଅର୍ଥର ଅଭାବ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ବ୍ୟବସାୟରେ ଲାଭର ସ୍ଥିରତା ନ ଥିବାରୁ ମହାଜନମାନେ ସେଥିରେ ଧନବ୍ୟୟ କରିବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ । ବିଶେଷତଃ ବାଣିଜ୍ୟବ୍ୟବସାୟ ସ୍କୁଲକଲେଜରେ ପଢ଼ି, ବା ବର୍ଷେ ଦ୍ୱିବର୍ଷ ବିଲାତର କୌଣସି କଳ-କାରଖାନାରେ ରହି କେତୋଟି ବିଷୟ ଦେଖି ଶିଖି-ଆସିଲେ ହୁଏନା । ସେଥିପାଇଁ ପରମ୍ପରାଗତ ବହୁଦର୍ଶିତା ଓ ସାଧାରଣ ବ୍ୟବସାୟଗତ ଜୀବନଦୀକ୍ଷାର ପ୍ରୟୋଜନ । ଦୁଃଖର କଥା, ଭାରତବର୍ଷରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ବିଷୟ-ଗୁଡ଼ିକର ବଡ଼ ଅଭାବ । ବାଣିଜ୍ୟବ୍ୟବସାୟର ଆଦବ କାଏଦା ଆମ୍ଭେମାନେ ଏକାବେଳକେ ଭୁଲିଯାଇଛୁଁ । ସୁତରାଂ ଭାର-ତର ଜାତିମାନଙ୍କର ସହଜ ଓ ସୁଖକର ବ୍ୟବସାୟ-ପ୍ରଣାଳୀ ସହିତ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଓ କାର୍ଯ୍ୟ-କର ଉନ୍ନତି ଲାଭକରିବା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ବାସ୍ତବିକ ସୁଦୂରପରାହତ ହୋଇଅଛି । ସେହି ହେତୁରୁ ଭାରତର ଜନନାୟକମାନେ ବରାବର କହିଆସୁଛନ୍ତି ଯେ, ଆମ-ଦାମୀ ଜିନିସଉପରେ କର ବସାଇ ଏବଂ ରପ୍ତାନି ଜିନିସ ଉପରେ ଗୋଟେ ବାଉଣ୍ଟି (Bounty ଅର୍ଥାତ୍ ରପ୍ତାନି ଓ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହିତ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସେମାନଙ୍କୁ କେତେକପ୍ରକାର କରରୁ ଅବ୍ୟାହତି) ଦେଇ ଉନ୍ନତିର ପଥ ପରି-ଷ୍କାର କରିବା ସରକାରଙ୍କର ଉଚିତ । ସେତିକରେ ସେମାନେ ଶାନ୍ତ ହୋଇନାହାନ୍ତି । ଦେଶଜ ଦ୍ରବ୍ୟପ୍ରତି ମମତା ଓ ବୈଦେଶିକ ଦ୍ରବ୍ୟପ୍ରତି ବିତୃଷ୍ଣା ଲୋକମାନଙ୍କ ମନରେ ଜାତ କରାଇବାକୁ ସେମାନେ ଯଥାସାଧ୍ୟ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି । ଏହି ଶେଷ ଚେଷ୍ଟା ବଙ୍ଗ ବିଦ୍ରୋହସମୟରୁ ସ୍ୱଦେଶୀ ଆନ୍ଦୋଳନ ବୋଲି ପରିଚିତ ହୋଇ ଆସୁଅଛି ।

ଦେଶନାୟକମାନେ ଏ ବିଷୟରେ ଏକମତ ଥିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ସ୍ୱଦେଶୀ-ପ୍ରଚାର ଆଶାନୁରୂପ ଫଳ ଦେଉନାହିଁ କାହିଁକି ? ବଙ୍ଗୀୟ ଅଙ୍ଗବିଚ୍ଛେଦସମୟରେ ଏ ବିଷୟ ନେତାମାନଙ୍କ ମନକୁ ବଡ଼ ବେଶୀ ଆକର୍ଷଣ କରିଥିଲା । ସ୍ୱଦେଶୀ ଭାରତପକ୍ଷରେ ଗ୍ରହଣୀୟ କି ନା, ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନାନାପ୍ରକାର ଯୁକ୍ତିତର୍କ ଓ ବାଗ୍‌ବିତଣ୍ଡାରେ ସାଧାରଣ ଲୋକେ ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ । ଜାତୀୟ ମହା-ସଭାରେ ଯେତେବେଳେ ଏହାର ଆଲୋଚନା ହୁଏ, ସେତେବେଳେ ବିଭିନ୍ନ ଦଳର ନେତାମାନେ ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିଭିନ୍ନ ମତ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ଏହାହିଁ ସେ ସମୟର ସ୍ୱଦେଶୀ-ଆନ୍ଦୋଳନର ପତନର କାରଣ । ସ୍ୱଦେଶୀ ଭାରତର ଆର୍ଥିକ ଉନ୍ନତିର ଗୋଟିଏ ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ସୋପାନ ଏବଂ ତାହାର ଉପକାରିତା ସର୍ବବାଦିସମ୍ମତ, ସେ କଥା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଦେଶନାୟକମାନେ ସମସ୍ତେ ବୁଝି ନ ଥିଲେ, ବୁଝିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସାହସ କରି ତାହା ପ୍ରକାଶ କରିବା ଓ ପ୍ରଚାରକରି କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରିବାକୁ ଶଙ୍କାକୁଳ ଥିଲେ । ଏପରି କି ମାନ୍ୟବର ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ଗୋଖଲେ ତାଙ୍କର ମନ୍ତବ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ଯେ, ସ୍ୱଦେଶୀ ଆନ୍ଦୋଳନ ବଙ୍ଗବିଚ୍ଛେଦର ନିରାକରଣସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗୋଟିଏ ଅବ୍ୟର୍ଥ ମହାସ୍ତ୍ର, ଅର୍ଥାତ୍ ସ୍ୱଦେଶୀ କେବଳ ରାଜନୀତି-କ୍ଷେତ୍ରର ଗୋଟିଏ ଉପାୟ ଏବଂ ତାହା କେବଳ ବଙ୍ଗପକ୍ଷରେ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ଓ ଉପଯୋଗୀ । ଏକେ ରାଜନୀତି ନେଇ ଖେଳା କରିବା ବଡ଼ ବିପଜ୍ଜନକ । ସ୍ୱଦେଶୀ ପରି ଆନ୍ଦୋ-ଳନର ସଫଳତା କେବଳ କେତେଜଣ ଶିକ୍ଷିତଙ୍କ ବୁଝିବା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେନାହିଁ । ଲୋକମାନଙ୍କ ମନରେ ଆଘାତ କରି ସେମାନଙ୍କୁ ମତାଇବା ପ୍ରୟୋଜନ । କିନ୍ତୁ ରାଜନୀତିର ସାମୟିକ ବାତ୍ୟାର ଉତ୍ତେଜନା ଅଶିକ୍ଷିତ ସରଳ ପଲ୍ଲି-ବାସିର ମନକୁ ବେଶୀ ଦିନ ଆବଦ୍ଧ କରି ରଖି ପାରେନା ।

ଏହାର ସତ୍ୟାସତ୍ୟ ବଙ୍ଗବିଚ୍ଛେଦବେଳେ ଯେତେଦୂର ଜଣାପଡ଼ୁ ନା ନାହିଁକି, ବର୍ତ୍ତମାନର ଆନ୍ଦୋଳନରୁ ବେଶ୍ ପରିଷ୍କାରରୂପେ ବୁଝାଯାଏ । ବିଶେଷତଃ ରାଜନୈତିକ ଆନ୍ଦୋଳନ ପ୍ରତି ଲୋକମାନଙ୍କର ଗୋଟେ ସାଧାରଣ ଅବ-ଶ୍ୱାସ ଥାଏ, ଏବଂ କ୍ଷମତାଶାଳୀ ସରକାରଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ମଧ୍ୟ ତା ଉପରେ ନ୍ୟାୟର ବାହାନାରେ ଆସି ପଡ଼େ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ତା'ପରେ ଆନ୍ଦୋଳନଟା ସେତେବେଳେ ବଙ୍ଗଳାମଧ୍ୟରେ ହିଁ ଆବଦ୍ଧ ରହିଲା । ଭାରତବର୍ଷ ବିଭିନ୍ନ ଭାଷା ଓ ଜାତିଗତ ପ୍ରଥା ନେଇ ଆପାତତଃ ବହୁ ବିଭିନ୍ନ ଦେଶର ସମଷ୍ଟି ବୋଲି ପ୍ରତୀତ ହୋଇଥାଏ, କିନ୍ତୁ ରାଜନୀତି ଓ ବ୍ୟବସାୟ-ଦୃଷ୍ଟିରେ କୁମାରୀକାଠାରୁ ହିମାଳୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ଦେଶ ଗୋଟିଏ ନିୟମରେ ବନ୍ଧା । ବଙ୍ଗଳାର ବ୍ୟବସାୟିମାନେ ବୈଦେଶିକ ପଦାର୍ଥ ନଆଣି ପାରନ୍ତି;କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କର ଗୁରି ଅଢ଼େ ଶତ ସହସ୍ର ବଣିକ ଯେ ସୂନ୍ନ-ଅନୁସନ୍ଧାନରେ ବସି ଅଛନ୍ତି ! ବ୍ୟବସାୟ-କ୍ଷେତ୍ରରୁ କେତେକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ସ୍ୱେଚ୍ଛା-ତିରୋଭାବ ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଲାଭଜନକ ଛଡ଼ା ଆଉ କଣ ହୋଇପାରେ ? ଫଳରେ ସେତେବେଳର ସ୍ୱଦେଶୀ ଆନ୍ଦୋଳନ ଅଳ୍ପଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଲୁପ୍ତ ହେଲା । ତେବେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆନ୍ଦୋଳନ ଅପେକ୍ଷା ସେ ଆନ୍ଦୋଳନର ଗୋଟାଏ ସୁବିଧା ଥିଲା ଯେ, ବଙ୍ଗର ନାୟକମାନେ ଦେଶୀ କଳମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଅତିଶକ୍ତ କରିନଥିଲେ । ପକ୍ଷାନ୍ତରେ ବଙ୍ଗଳାର ଅନେକ ସୂତା ଓ ଲୁଗାକଳର ଜନ୍ମ ସେହି ସମୟରେ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଆନ୍ଦୋଳନର ବିଷୟ ଟିକିଏ ଆଲୋଚନା କରାଯାଉ । ଅସହଯୋଗର ମୂଳଭିତ୍ତି ସ୍ୱଦେଶୀ-ପ୍ରଗ୍ରହ ଓ ବିଦେଶୀ-ବହିଷ୍କରଣ । ଏସମ୍ବନ୍ଧରେ ନାନା ଲୋକେ ନାନାମତ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଅଛନ୍ତି । ସେସବୁର ବିଚାର ଆମ୍ଭେମାନେ ସ୍ଥାନାନ୍ତରରେ କରିବୁଁ । କଥା ହେଉଛି, ବର୍ତ୍ତ-ମାନ ଆନ୍ଦୋଳନ ବିଫଳ ହେଲା କାହିଁକି ? ଖଦଡ଼ର ପ୍ରଗ୍ରହ ଏବଂ ଚରଖାର ପ୍ରଚଳନ ଭାରତ ପକ୍ଷରେ ବଡ଼ ବେଶୀ ପ୍ରୟୋଜନ, ଏହା ସମସ୍ତେ ସ୍ୱୀକାର କରିବେ । ଦୁର୍ଗତିସମୟରେ ସୂତା କାଟି ପେଟ ପୋଷିବା ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଭଲ ଉପାୟ । ଦେଶର ଲୁଗା ଦେଶ ପିନ୍ଧିଲେ ଘର ଟଙ୍କା ଘରେ ରହିବ, ଫଳରେ ଦେଶର ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରଭୂତ ଉପକାର ସାଧିତ ହେବ । ୩୨ କୋଟି ଲୋକଙ୍କ ଅଣ୍ଟାରୁ ୬୦ କୋଟି ଟଙ୍କା ବିଦେଶକୁ ଯିବା ବାସ୍ତବିକ ବଡ଼ ଶୋଚନୀୟ ବିଷୟ । ଏସବୁ ଯୁକ୍ତିତର୍କ ଆଗରେ ବାଧା ଦେବା ସହଜ ନୁହେ । ତଥାପି ଲୋକେ ଏସବୁ କଥା ବୁଝି ଯେ କାହିଁକି ବିଦେଶୀ ବସ୍ତ୍ରର ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି, ତାହା ଆଲୋଚନା କରାଯାଉ । ତେବେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆନ୍ଦୋ-ଳନରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଦୋଷଗୁଡ଼ିକ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଅଛୁଁ ।

୧—ସ୍ୱଦେଶୀ ପ୍ରଗ୍ରହ ବଙ୍ଗବିଚ୍ଛେଦ ସମୟପରି ବର୍ତ୍ତ-ମାନ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ରାଜନୈତିକ ଅସ୍ତ୍ର ବୋଲି କଳ୍ପନା କରାଯାଏ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କଂଗ୍ରେସ ପ୍ରଗ୍ରହକ-ମାନେ ମଫସଲରେ ବୁଲି ବୁଲି ପ୍ରଗ୍ରହ କରନ୍ତି ଯେ, ଖଦଡ଼ ବ୍ୟବହାର କଲେ ଭାରତ ସରକାର ବଳେ ବଳେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱାଧୀନତା ଦେଇଦେବେ । ଏପରି ହେବା ଖୁବ୍ ସ୍ୱାଭାବିକ । ସ୍ୱଦେଶୀ ପ୍ରଗ୍ରହ ଅସହଯୋଗର ଏକ ଅଙ୍ଗ ଏବଂ ଅସହଯୋଗ ପୂରାମାତ୍ରାରେ ରାଜନୈତିକ ଆନ୍ଦୋଳନ । କର୍ତ୍ତାମାନେ ସ୍ୱଦେଶୀ-ପ୍ରଗ୍ରହକୁ ଅସହ-ଯୋଗର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ନକରି ଯଦି ସବୁ ଦଳର ବ୍ୟକ୍ତି-ମାନଙ୍କୁ ନେଇ ଗୋଟିଏ ସଭାରେ ଏପରି କିଛି ପ୍ରସ୍ତାବ ଆଗତ କରିଥାନ୍ତେ, ଏବଂ ତାହାର ପ୍ରଗ୍ରହକାର୍ଯ୍ୟ ସାମାଜିକ ଅନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କ ହାତରେ ନ୍ୟସ୍ତ ହୋଇଥାନ୍ତା, ତାହେଲେ ଆଜି ସ୍ୱଦେଶୀର ଏ ଅବସ୍ଥା ଘଟି ନଥାନ୍ତା । ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ କେତେକ ସହଯୋଗୀ କେନିଆ ଲୋକଙ୍କ ପାଇଁ ଲଢ଼ିବାକୁ ଯାଇ ଯେ ପାହାର ଖାଇ ଫେରି ଆସିଅଛନ୍ତି, ତାର ଯନ୍ତ୍ର-ଣାରେ ଛଟପଟ ହୋଇ ବିଲାତ ଲୁଗା ଆମଦାନି ବନ୍ଦ କରିବା ଦ୍ୱାରା ନିଜର ରାଜନୈତିକ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟର ସିଦ୍ଧି କରିବାର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖୁଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଅନୁରୋଧ, ଏ ପବିତ୍ର ବିଷୟରେ ସେମାନେ ଯେପରି ରାଜନୀତିକୁ ସ୍ଥାନ ନ ଦିଅନ୍ତି ।

୨—ଖଦଡ଼ର ବିଶେଷ ପ୍ରଗ୍ରହ କରିବାକୁ ଯାଇ ଦେଶୀ କଳର ଲୁଗାଗୁଡ଼ିକୁ ଅତିଶପ୍ତ କରିବା ଅନ୍ୟାୟ । କାରଣ ଦେଶୀ ଲୁଗାକଳମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ଦେଶୀ ଧନୀ ଲୋକ-ମାନଙ୍କ ହାତରେ । ସେମାନଙ୍କ ଜିନିସକୁ ବନ୍ଦ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ, ସେମାନଙ୍କର ସହାନୁଭୂତି ହରାଇବାକୁ ପଡ଼ିବ ; ଫଳରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ରାଜନୈତିକ ଆନ୍ଦୋ-ଳନ ପରିଚାଳନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଅର୍ଥର ଅଭାବ ଘଟିବ । ଏ ବିଷୟର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ସାକ୍ଷୀ, ଗୟା କଂଗ୍ରେସର ଆଇନ ଅମାନ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତାବ । ଯେ ଦେଶରୁ ଦୁଇମାସ ମଧ୍ୟରେ ଏକ କୋଟି ଟଙ୍କା ଆଦାୟ ହୋଇପାରିଥିଲା, ସେହି ଦେଶରୁ ତିନିମାସର ଅକ୍ଳାନ୍ତ ପରିଶ୍ରମରେ ଟଙ୍କା ପଚିଶ ଲକ୍ଷ ସଂଗ୍ରହ କରାଯାଇ ପାରିଲାନାହିଁ କାହିଁକି, ତାହା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଦେଶନାୟକମାନେ ଥରେ ଭାବି ଦେଖିଛନ୍ତି କି ?

୩—ଚରଖାକୁ ପ୍ରଦତ୍ତ ଅସ୍ୱାଭାବିକ ଏବଂ ଅତିରଞ୍ଜିତ ଶକ୍ତି । ଚରଖା ଭାରତର ସୁଦର୍ଶନ ଚକ୍ର ! କୌଣସି ବିଷୟକୁ ଅତିରଞ୍ଜିତ କରି ଲୋକମାନଙ୍କ ଆଗରେ ରଖିଲେ ଲୋକେ ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ପାଇଁ ସେଥିରେ ଭାସିଯାଇ ପାରନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ସମୟର ଗତିରେ ଯେତେବେଳେ ସେମା-

Digitized by srujanika@gmail.com

ନଙ୍କର ସେ ସ୍ୱର୍ଗ-ଆଶା ବିଫଳ ହେବ, ସେତେବେଳେ ଉପାୟ ? ମହାତ୍ମାଜି ବରାବର କହି ଆସିଲେ, ସବୁ କାମ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଚରଖା ଘିନ ବସ । ଅବଶ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରିବୁଁ, ଚରଖା ଖଣ୍ଡ ଘେନ ବସିଲେ ସାରାଦିନର ପରିଶ୍ରମ ପରେ ଲୋକ ପେଟ ପୂରାଇ ମୁଠେ ଖାଇବାର ଉପାୟ କରିପାରିବ । କିନ୍ତୁ ଯେ ଲୋକ ଦିନରେ ଚାରି ବ୍ୟବସାୟରୁ ୨୫୦ଙ୍କା ରୋଜଗାର କରିପାରେ, ତାକୁ ବସି ବସି ସାରାଦିନ ଖାଟି ୧୦/ ରୋଜଗାର କରିବାକୁ କହିଲେ ତାର ମନ ମାନିବ କାହିଁକି ? ସେ ସେଥିରେ କଣ୍ଠପାତ କରିବ କାହିଁକି ?

୪—ତା'ପରେ ଖଦଡ଼ ଲୁଗାର ମୂଲ୍ୟ ଓ ପ୍ରକାର । ଖଦଡ଼କୁ ପ୍ରଥମରୁ ବ୍ୟବସାୟସ୍ୱରୂପରେ ଧରାଗଲା । ମୋଟଖର୍ଚ୍ଚ ଓ କିଛି ଲାଭ ମିଶାଇ ମୂଲ୍ୟ ନିରୂପଣ କରାଯିବାରୁ ତାହାର ଦାମ କଳଚିଆର ସୁତରାଂ ସୁଲଭ ବସ୍ତୁଠାରୁ ବେଶୀ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ଖଦଡ଼ ବେଶିଦିନ ଯାଉ ବା ନଯାଉ, ସାଧାରଣ ଲୋକ ତାହା ଦେଖେନା । ତାହାର ଆୟ ଅଳ୍ପ ଏବଂ ସେ ସେହି ହେତୁରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ-ସର୍ବସ୍ୱ । ଭବିଷ୍ୟତ ଦୃଷ୍ଟି ରହିବାର ଶିକ୍ଷା ଓ ସାମର୍ଥ୍ୟ ତାର ନାହିଁ । ସେ ଯାହା ଶସ୍ତା ପାଇଲା, ତାହାକୁହିଁ କିଣିଲା । କଂଗ୍ରେସ ନେତାମାନଙ୍କର ଉଚିତ ଥିଲା, (ଏବଂ ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ସେ ସମୟ ଅତୀତ ହୋଇ ନାହିଁ) ଖଦଡ଼ ବ୍ୟବସାୟିମାନଙ୍କୁ କଂଗ୍ରେସ ତରଫରୁ କିଛି କିଛି ଭତ୍ତା ଦେଇ ଶସ୍ତାରେ ଜିନିସ ବିକିବାକୁ ଶିକ୍ଷା ଦେବା, ନତୁବା ନିଜେ ସବୁ ଖଦଡ଼ କିଣିନେଇ କିଛିହେ ଛାଡ ସ୍ୱୀକାର କରି ଅଳ୍ପ ଦାମରେ ବିକିବା । ଏ କିଛି ନୂତନ ନୁହେ । ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟବସାୟୀ ଜାତି ନିଜ ନିଜର ନୂତନ ବ୍ୟବସାୟମାନଙ୍କର ପ୍ରସାର ନିମନ୍ତେ ଏହିପରି କରିଥାନ୍ତି । ଜର୍ମାନିର ବିଜ୍ଞାନପ୍ରସୂତ ନୀଳ (synthetic indigo) ଏବଂ ଚିନ ଭାରତର ବହୁଦିନ-ସ୍ଥାପିତ ବ୍ୟବସାୟକୁ ରଦ କରିପାରିଲା ଏହିପରି ଉପାୟବଳରେ । ତା'ପରେ ଖଦଡ଼ର ପ୍ରକାର । ଖଦଡ଼ ହେଲା ଅତି ମୋଟା । ଭାରତପରି ଗ୍ରୀଷ୍ମପ୍ରଧାନ ଦେଶରେ ଏପରି ମୋଟାଲୁଗା ବ୍ୟବହାର କରିବା ବଡ଼ କଷ୍ଟ । ବିଶେଷତଃ ଯେଉଁ ଧନୀ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସରୁ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଲୁଗା ପିନ୍ଧି ଆସିଅଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ହଠାତ୍ ଖଦଡ଼ ପିନ୍ଧିବା ସହଜ ନୁହେ ।

ତା' ହେଲେ ମୋଟ ଉପରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦେଖିଲୁଁ, ସ୍ୱଦେଶୀ ଆନ୍ଦୋଳନ ଯେ କେତେଟା କାରଣରୁ ବିଫଳ ହୋଇଅଛି, ତାର ମୂଳରେ ରାଜନୈତିକ ଗନ୍ଧଟିକ ସର୍ବ-ପ୍ରଧାନ । ଏତକ ବାଦ ଦେଲେ ଅନେକ କାମ ହୋଇ-ପାରେ । ବର୍ତ୍ତମାନ କେତେକ ବ୍ୟକ୍ତି ଆପତ୍ତି କରନ୍ତି, ଭାରତ ଲୁଗା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାର ଉପଯୁକ୍ତ ସ୍ଥାନ ନୁହେ । ତାର ଜଳବାୟୁ ବଡ଼ ଗରମ ଏବଂ ଭାରତ-ପ୍ରସ୍ତୁତ କପାର ଶକ୍ତି ମଧ୍ୟ ମଧ୍ୟମ ଶ୍ରେଣୀୟ ଓ ଭାରତର ପ୍ରୟୋଜନ ନିମନ୍ତେ ଯଥେଷ୍ଟ ନୁହେ । ଏହି ଦୁଇଟି ଯୁକ୍ତିର କିଞ୍ଚିତ୍ ଆଲୋଚନା କରାଯାଉ । ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କର ଭାରତଆଗମନ ପୂର୍ବରୁ ଲୋକେ ନିଜ ଦେଶରେ ନିଜର ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ସମସ୍ତ ବସ୍ତୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ତା'ପରେ ମଧ୍ୟ ଭାରତର ମସ୍‌ଲିନ୍ ଚିନିଲୁଗା (calico) ଏବଂ ପଶମ ଓ ରେଶମର ଅନେକ ଜିନିସ ବିଦେଶକୁ ରପ୍ତାନି ମଧ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ପ୍ଲିନି ତାଙ୍କ ବହିରେ ଅନେକ ଭାରତୀୟ ଦ୍ରବ୍ୟର ନାମ ଲେଖିଅଛନ୍ତି । ଭାରତର ଏତେ ଦ୍ରବ୍ୟ ସେତେବେଳେ ରୋମରେ କିଣୁଥିଲା ଯେ, ପ୍ଲିନି (ରୋମର ପ୍ରଧାନ ଐତିହାସିକ) ତାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ବଡ଼ ଆପତ୍ତିଓଜର କରିଥିଲେ । ଢାକା ମସ୍‌ଲିନ୍‌କୁ ଗ୍ରୀକ୍‌ମାନେ ଗଙ୍ଗେଟିକ ବୋଲି ଜାଣିଥିଲେ । ସୁତରାଂ ଏଥିରୁ ସୁନ୍ଦର ଅନୁମାନ କରାଯାଇ-ପାରେ ଯେ, ଦୁଇହଜାର ବର୍ଷତଳେ ଭାରତରେ ତୁଳା-କାମରେ ଲୋକେ ବଡ଼ ଦକ୍ଷତା ଲାଭ କରିଥିଲେ ।" (Imperial Gazetteer of India Vol III p 195)

କ୍ରମଶଃ ।

ଶ୍ରୀ ଗୋବିନ୍ଦ ତ୍ରିପାଠୀ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

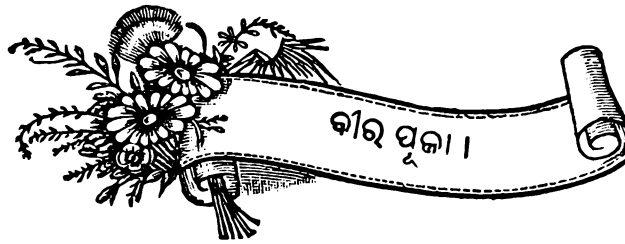

ଦାନ୍ତେଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅବଶ୍ୟ ଏହା ଅତିଶୟ ପ୍ରଶଂସାର ବିଷୟ ଯେ ସେ ନିର୍ବାସିତ ଅବସ୍ଥାରେ ତାଙ୍କର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ କାବ୍ୟ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଦାନ୍ତେ ସ୍ୱୟଂ ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟର ଗୁରୁତ୍ୱ ଓ ମହତ୍ତ୍ୱ ଉପଲବ୍ଧି କରିଥିଲେ, ତେଣୁ ସ୍ୱଗୃହ ସ୍ୱଦେଶ ଗୁଡ ସୁଦ୍ଧା ସେ ପ୍ରାଣରେ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ଶାନ୍ତି ଲାଭ କରିଥିଲେ, କାରଣ ସେଠାରେ ଫ୍ଲରେନ୍ସ ଦେଶବାସିମାନେ ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବାଧା ଦେବା ପାଇଁ ନଥିଲେ; ସେଥି ସକାଶେ ସେ ଗର୍ବ ଅନୁଭବ କରିଥିଲେ । ସେ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟାପୃତ ରହି ତାଙ୍କର ବହୁମୂଲ୍ୟ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ନଷ୍ଟ କରିଥିଲେ । ରକ୍ତ ମାଂସ ବିନିମୟରେ ସେ ସେହି ଅମୂଲ୍ୟ ଅପୂର୍ବ ଗ୍ରନ୍ଥ ସମାପ୍ତ କରିଥିଲେ କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବନାହିଁ । ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ତାଙ୍କର ଜୀବନର ଇତିବୃତ୍ତ । ସେ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରିଥିଲେ, ତାହା ସମାପ୍ତ କରି ଷଷ୍ଠପଞ୍ଚାଶତ୍ ବର୍ଷ ବୟଃକ୍ରମରେ ଇହଲୀଳା ସାଙ୍ଗ କରିଥିଲେ । ରେଭେନା ନଗରୀରେ ତାଙ୍କର ସମାଧି ହୋଇଥିଲା । ଏକଶତାବ୍ଦୀପରେ ଫ୍ଲରେନ୍ସ ଅଧିବାସିମାନେ ତାଙ୍କର ମୃତ ଶରୀର ଭିକ୍ଷାକରିଥିଲେ,କିନ୍ତୁ ରେଭେନାବାସିମାନେ ତହିଁରେ ସ୍ୱୀକୃତ ହେଲେନାହିଁ । ତାଙ୍କ ସମାଧି-ସ୍ତମ୍ଭ ଉପରେ ଖୋଦିତ ଅଛି, "ଜନ୍ମଭୂମିରୁ ବିତାଡିତ ହୋଇ ଦାନ୍ତେ ଏହିଠାରେ ଚିରନିଦ୍ରା ଭଜିଅଛନ୍ତି ।"

ପୂର୍ବରୁ କୁହାହୋଇଅଛି, ଯେ ଦାନ୍ତେଙ୍କର କାବ୍ୟ ଗୀତମୟ । ଟିକ୍ (Tieck) କହିଅଛନ୍ତି, ଏହା ଗୋଟିଏ ଅତି ଗୂଢ଼ ରୂପକ ଗୀତିକା—ବାସ୍ତବରେ ଏହାହିଁ ତାହାର ପ୍ରକୃତ ସ୍ୱରୂପ । କୋଲ୍‌ରିଜ୍ (Coleridge) ମଧ୍ୟ ବଡ଼ ଯଥାର୍ଥଭାବରେ ଏକ ସ୍ଥଳରେ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଅଛନ୍ତି, ସୁମଧୁର ଓ ଶ୍ରୁତିମଧୁର ଶବ୍ଦସଂବଳିତ ବାକ୍ୟ, ଯହିଁରେ ଛନ୍ଦ ତାଳ ଲୟାଦି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ରକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ, ନିଶ୍ଚୟ ଜାତୀୟ, ତହିଁରେ କିଛି ନା କିଛି ଗଭୀର ଏବଂ ମହାନ୍ ଭାବ ନିହିତ ଅଛି , ଏଥିରେ ଅଣୁମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । କାରଣ ଶରୀର ଏବଂ ଆତ୍ମା ତୁଲ୍ୟ ଶବ୍ଦ ଏବଂ ଭାବର ବନ୍ଧନ ଅଚ୍ଛେଦ୍ୟ ଓ ସମାବେଶ ବିସ୍ମୟକର । ସମସ୍ତ ପ୍ରାଚୀନ କାବ୍ୟ—ଇଲିୟଡ (The Iliad) ରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମସ୍ତହିଁ—ପ୍ରକୃତ ପକ୍ଷେ ଗାନ ।

ଯେତେବେଳେ ଭାବୁକର ହୃଦୟ ଭାବର ଔଦାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟରେ ତଥା ତାଳ ଓ ଲୟରେ ବିସ୍ଫାରିତ ଏବଂ ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ ହୋଇ ଉଠେ ତେତେବେଳେ ସେ ଛନ୍ଦ ଆକାରରେ ଗାନ କରନ୍ତି,—ସେତେବେଳେ ସେ କବି; ଭାରତୀ ମନ୍ଦିରରେ ପ୍ରଧାନ ପୁରୋହିତ । ତାଙ୍କର ବାଣୀହିଁ ସଙ୍ଗୀତ । ଯେଉଁସବୁ ଭାବ ସରଳ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଇପାରେ, ତାହାକୁ ଅନେକେ ଛନ୍ଦ ଆକାରରେ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ତାହା ପାଠକ ମାନଙ୍କର ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ କରେନାହିଁ ।

ଅନେକ ବିଷୟ ସରଳ ଓ ସହଜଭାବରେ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ କରାଯାଇ ପାରେ । କେବଳ ସରଳ ଓ ସହଜଭାବରେ ବିଷୟର ଛନ୍ଦଆକାରରେ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ଯେ କାବ୍ୟପଦବାଚ୍ୟ, ତାହା ବୋଲିବା ଅବିମୃଶ୍ୟକାରିତାର ଚିହ୍ନ ଏବଂ ଉକ୍ତପ୍ରକାର କାବ୍ୟଲେଖକର କବି-ଆଖ୍ୟା ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା ମଧ୍ୟ ଧୃଷ୍ଟତାର ବିଷୟ । ଆମ୍ଭେମାନେ ସେହି 'କସରତି' କବିତାର କେବେହେଁ ପକ୍ଷପାତୀ ନୋହୁଁ । ପ୍ରକୃତ ସଙ୍ଗୀତ ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେଉଁ ପରିମାଣରେ ଭଲପାଉଁ ଏବଂ ଔଚିତ୍ୟବାନୁପ୍ରାଣିତ ବୋଲି ସେଥିରେ ବିମୋହିତ ହେଉଁ, ସେହି ପରିମାଣରେ ମିଥ୍ୟା ସଙ୍ଗୀତକୁ ବୃକ୍ଷର ମର୍ମର ଶବ୍ଦ, ବା କପଟ, ଅନ୍ତଃସାରଶୂନ୍ୟ, ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟରହିତ, ଅନର୍ଥକ, ଅପ୍ରୀତିକର, ଶ୍ରୁତିକଟୁ, ଅନାବଶ୍ୟକ ବିଷୟ ବୋଲି ଘୃଣାକରୁଁ । ଏହାଦ୍ୱାରା କେବଳ ରୁଷଭଷିର ସ୍ପଷ୍ଟୀକରଣ ହୁଏ ମାତ୍ର । ଆମ୍ଭେମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ଦୂରରୁ ଜୁହାର କରି ବିନୀତଭାବରେ କହୁଁ, ଯେପରି କି ସେମାନେ ବାଣାପାଣିଙ୍କର ସେହି ସତ୍ୟ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ପବନ, ମଧୁମୟ, ଚିନ୍ତାମୟ କାବ୍ୟକୁଞ୍ଜକୁ ଇତରସାଧାରଣ, ନୀରସ ବାକ୍ୟଯୋଜନାରୂପ ଆବର୍ଜ୍ଜନାଦ୍ୱାରା କଳୁଷିତ ନ କରନ୍ତି, କାରଣ ତଦ୍ୱାରା କବିତାର ଗୌରବ ଓ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ନଷ୍ଟହୁଏ ଏବଂ ରୁଚି ମଧ୍ୟ ଅଚିରେ କଳୁଷିତ ହୋଇଯାଏ ।

ଦାନ୍ତେଙ୍କର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ନିଳନାନ୍ତ ସର୍ବତୋଭାବେ ଏକ ଗୀତକାବ୍ୟ ବୋଲି ଆମ୍ଭେମାନେ ତାହାଙ୍କୁ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ପ୍ରଶଂସା ପ୍ରଦାନ କରୁଁ । ତାଙ୍କର ଭାଷା ଅତିଶୟ ସୁମଧୁର; ଏଣୁ କାବ୍ୟଟି ଏତେ ଲଳିତ । ସେହି ସଙ୍ଗୀତ ଗୀତକାଳରେ ଶ୍ରବଣ କଲେ ସୁମଧୁର ହର୍ଷରେ ଓ ଦିବ୍ୟ ଆନନ୍ଦରେ ହୃଦୟ ଉତ୍କର୍ଷିତ ହୁଏ । ପଠନକାଳରେ ତାହାର ମାଧୁରୀ ସ୍ୱଭାବତଃ ବିଶେଷଭାବରେ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ, କାରଣ ତାହାର ବିଷୟର, ବସ୍ତୁ ଓ ସାର ମଧୁମୟ ଓ ଲାଳିତ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏହାର ସହଜତା, ସରଳତା, ଗମ୍ଭୀରତା, ପ୍ରବଳ ମାନସିକ ଆବେଗ ଓ ଉତ୍ତେଜନା, ଏହାକୁ ଗୀତମୟ କରିଦେଇଅଛି । ଯେତେ ଗମ୍ଭୀରକୁ ଯିବ,ତେତେ ଗୀତମୟ । ତାହାର ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦେଶରେ ଶୋଭନ-ସଂହତି, ସମତା ଓ ସୌଷ୍ଠବ କି ସୁନ୍ଦରଭାବରେ ପୂର୍ଣ୍ଣମାତ୍ରାରେ ବିରାଜ କରୁଅଛି ! ସେହି ସଂହତିକୁ ସାଳଂକୃତ ମଧୁର—ସୁସ୍ୱର କିମ୍ବା ସୁସଙ୍ଗତ କହିଲେ ଚଳେ । ଦାନ୍ତେ ତାଙ୍କର ଅଭିନବ ଚିନ୍ତାଶକ୍ତି ଓ କଳ୍ପନାଦ୍ୱାରା ତିନିଗୋଟି ଅଭିନବ ରାଜ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରିଅଛନ୍ତି—ସ୍ୱର୍ଗ, ନରକ, ଏବଂ ମୃତ୍ୟୁପରେ ମାନବାତ୍ମାର ପରିଣତିଭୂତ ହେବାର ସ୍ଥଳ--ଯମଲୋକ । ଏହି ତିନୋଟି ଯେପରି ଏକ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଅଟ୍ଟାଳିକାର---ମହାନ ଅଲୌକିକ ବିଶ୍ୱମନ୍ଦିରର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସୁବିଶାଳ ପ୍ରକୋଷ୍ଠ ।

ଶ୍ରୀ ଅମରେନ୍ଦ୍ରବଲ୍ଲଭ ଦେ ।

ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ।

ତମଲୁକ ବା ତାମ୍ରଲିପ୍ତ ।

୧ମ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ତାମ୍ରଲିପ୍ତ ବା ତମଲୁକ ଦେଶ ଗୋଟିଏ ପ୍ରାଚୀନ ଦେଶ । ଏହା ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଥିଲା । ଓଡ଼ିଆ ରାଜାମାନେ ଏଠାରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ । ଏ ସ୍ଥାନର ଅଧିବାସୀ ଓଡ଼ିଆ । ଏଥିର ଭୂରି ଭୂରି ପ୍ରମାଣ ଅଦ୍ୟାପି ତମଲୁକରେ ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛି । ଇତିହାସ ଏ ବିଷୟରେ ସାକ୍ଷୀ । କାଳକ୍ରମେ ଓଡ଼ିଶାର ଭାଗ୍ୟଚକ୍ର ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହେଲା । ପ୍ରାୟ ୧୬ ଶତାବ୍ଦୀରୁ ତମଲୁକ ଠାରୁ ଓଡ଼ିଶା ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହେଲା । ଏକା ତମଲୁକ କାହିଁକି ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳର ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଙ୍ଗ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ ଯାଇଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଉତ୍କଳ ଓ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳର କଳେବର ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେଲେ ବହୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ପରିଲକ୍ଷିତ ହେବ । ଆଜି ଉତ୍କଳର ସବୁ ଅଙ୍ଗପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ ଛେଦିତ ହୋଇ ନାନା-ସ୍ଥାନରେ ନିପତିତ । ଏଥିଲାଗି ଆଫଗାନ, ମୋଗଲ ଓ ମରହଟ୍ଟାମାନେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦାୟୀ ।

ଆଫଗାନ, ମୋଗଲ ଓ ମରହଟ୍ଟାମାନେ ଉତ୍କଳ ତଥା ଉତ୍କଳୀୟମାନଙ୍କର ନାନାପ୍ରକାର ଅନିଷ୍ଟ ସାଧନ କରିଛନ୍ତି; ମାତ୍ର ସେ ସମସ୍ତ ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରାଣରେ ତେତେ ବ୍ୟଥା ଦିଏ ନାହିଁ । ଧନ ଚିରସ୍ଥାୟୀ ନୁହେ ବୋଲି ଓଡ଼ିଆର ବିଶ୍ୱାସ; ମାତ୍ର ଜନ୍ମଭୂମିର ଅଙ୍ଗବିଚ୍ଛେଦ-କ୍ଷତ ଗୋଟିଏ ଜାତୀୟ କ୍ଷତ । ଏ କ୍ଷତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଓଡ଼ିଆ ହୃଦୟରେ ଦାରୁଣ ବ୍ୟଥା ଦିଏ, ଏବଂ ଏ କ୍ଷତ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଉନ୍ନତି-ପଥରେ କଣ୍ଟକ-ସ୍ୱରୂପ ବିଦ୍ୟମାନ । ଏ କଣ୍ଟକ ମୂଳୋତ୍ପାଟିତ ନହେବା ଯାଏ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଭବିଷ୍ୟତ ଉନ୍ନତିର ଆକାଙ୍କ୍ଷା ଦୁରାଶା ମାତ୍ର !

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯେଉଁ ଉତ୍କଳଭୂମି ଗଙ୍ଗାଠାରୁ ସେତୁବନ୍ଧ ରାମେଶ୍ୱର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଶାଳ କାୟା ବିସ୍ତାର କରିଥିଲା ଆଜି ସେ କ୍ଷୀଣକଳେବର; ଜନ୍ମଭୂମିର ସନ୍ତାନମାନେ କିଏ କେଉଁଠି ପଡ଼ିଛନ୍ତି, କାହାର ସହିତ କାହାର ପରିଚୟ ନାହିଁ, ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଆତ୍ମବିସ୍ମୃତ ଘଟିଲାଣି । ପ୍ରବଳପରାକ୍ରାନ୍ତ ବିଭିନ୍ନ ଜାତିମାନଙ୍କ ସଂଘର୍ଷଣରେ ଓଡ଼ିଆମାନେ ନିଜତ୍ୱ ଭୁଲିବାକୁ ବସିଲେଣି । ଭାଷା ବିକୃତାକାର ଧାରଣ କଲାଣି । ଆଚାର-ବ୍ୟବହାର ରୀତିନୀତି ପ୍ରଭୃତି ବିବର୍ଣ୍ଣ ହେଲାଣି, ଇତ୍ୟାଦି ନାନାପ୍ରକାର କ୍ଷତି ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ହୋଇଛି ଓ ହେଉଛି ।

ଏ କ୍ଷତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ତମଲୁକର ବିଚ୍ଛେଦ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ କ୍ଷତି । ତମଲୁକର ଇତିହାସ ଉତ୍କଳର ଇତିହାସ ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ତମଲୁକ ସମ୍ବନ୍ଧେ କେତେକ ବିଷୟ ସଂକ୍ଷେପରେ କହିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ଉତ୍କଳର ପ୍ରାଚୀନତ୍ୱ ଯେପରି ଅବିସମ୍ବାଦିତ, ତାମ୍ରଲିପ୍ତର ପ୍ରାଚୀନତ୍ୱ ମଧ୍ୟ ତଦ୍ରୂପ । ମହାଭାରତରେ ତାମ୍ରଲିପ୍ତର ନାମୋଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ତାମ୍ରଲିପ୍ତ ପୂର୍ବେ କଳିଙ୍ଗ ଦେଶର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଥିଲା । ହରିବଂଶ, ବିଷ୍ଣୁପୁରାଣ ପ୍ରଭୃତି ପୁରାଣମାନଙ୍କରେ ତାମ୍ରଲିପ୍ତର ନାମ ଦେଖାଯାଏ ।

ତାମ୍ରଲିପ୍ତର ପ୍ରାଚୀନ ଇତିହାସ ଆଲୋଚନା କରି ହଣ୍ଟର ସାହେବ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ, ତମଲୁକ ଓଡ଼ିଆ ଦେଶ । ଏଠାରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା, ଓଡ଼ିଆ ପାଞ୍ଜି ଓ ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରବାଦ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି । ଲୋକମାନଙ୍କ ପଦବୀ ଓଡ଼ିଆ ପଦବୀ, ଯଥା – ପଟ୍ଟନାୟକ, ପଣ୍ଡା, ମହାପାତ୍ର, ବେହେରା, ଯେନା, ମହାନ୍ତି, ସାମନ୍ତ ଇତ୍ୟାଦି । ଏ ସ୍ଥାନର ଲୋକମାନେ ଗୃହାଳରେ ଓଡ଼ିଆ ପାଠ ପଢ଼ନ୍ତି । ଏଠାରେ ସୁକଆଁ ଦିନ ନୂତନ ବର୍ଷ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ଓଡ଼ିଶାରୁ ଜିନିସ ନେଇ ତମଲୁକ-ବାସିମାନେ ବାଣିଜ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ତମଲୁକ ରାଜ୍ୟଟି ଓଡ଼ିଆ ରାଜ୍ୟ ବୋଲି ପ୍ରମାଣ କରିବା ଲାଗି ଆଉ ବିଶେଷ କି ପ୍ରମାଣ ଆବଶ୍ୟକ ?

ତମଲୁକର ରାଜ-ବଂଶାବଳୀର କିଛିହି ଆଭାଷ ନିମ୍ନରେ ଦେଲୁଁ ।

୧ । ମୟୂରଧ୍ୱଜ
୨ । ତାମ୍ରଧ୍ୱଜ
୩ । ହଂସଧ୍ୱଜ
୪ । ଗରୁଡ଼ଧ୍ୱଜ
୫ । ବିଦ୍ୟାଧରରାୟ
୬ । ନୀଳକଣ୍ଠ
୭ । ଜଗନ୍ନାଥ
୮ । ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର
୯ । ସାରକଶୋର
୧୦ । ଗୋବିନ୍ଦଦେବ
୧୧ । ଯାଦବେନ୍ଦ୍ର
୧୨ । ହରିଦେବ
୧୩ । ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱର
୧୪ । ନୃସିଂହ
୧୫ । ଶମ୍ଭୁଚନ୍ଦ୍ର
୧୬ । ସାପଚନ୍ଦ୍ର
୧୭ । ଦିବ୍ୟସିଂହ
୧୮ । ସାରଭଦ୍ର
୧୯ । ଲକ୍ଷ୍ମଣସେନ
୨୦ । ରାମସିଂହ
୨୧ । ପଦ୍ମଲୋଚନ
୨୨ । କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର
୨୩ । ଗୋଲକ-ନାରାୟଣ
୨୪ । ବଳିନାରାୟଣ
୨୫ । କୌଶିକନାରାୟଣ
୨୬ । ଅଜିତନାରାୟଣ
୨୭ । କୃଷ୍ଣକିଶୋର
୨୮ । ଚନ୍ଦ୍ରାର୍କ
୨୯ । ମୌଳିକକିଶୋର
୩୦ । ମାର୍କଣ୍ଡକିଶୋର
୩୧ । ଇନ୍ଦ୍ରମଣି
- ୩୨ । ସୁଧନ୍ୱା
- ୩୩ । ରାଣୀ ମୃଗୟାଦେଇ ଏହାଙ୍କ ସ୍ୱାମୀ ଜମିନଭଞ୍ଜରାୟ
- ୩୪ । ଭାନୁରାୟ
- ୩୫ । ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ
- ୩୬ । କନ୍ୟା ରାଣୀ ଚନ୍ଦ୍ରାଦେଇ
- ୩୭ । ସ୍ୱାମୀ ନିଃଶଙ୍କନାରାୟଣ
- ୩୮ । କାଳୁରାୟ ଭୁଇଁ
- ୩୯ । ଧାଙ୍ଗଡ଼ରାୟ
- ୪୦ । ମୁରାରିରାୟ
- ୪୧ । ହରିବାର ରାୟ
- ୪୨ । ଭୀଙ୍ଗର ରାୟ
- ୪୩ । ଧିତାଇ ରାୟ (୧୪୦୪ – ୧୪୫୫ ଖ୍ରୀ)
- ୪୪ । ଜଗନ୍ନାଥ ରାୟ (୧୪୫୫ – ୧୪୯୫)
- ୪୫ । ଯଦୁନାଥ ରାୟ (୧୪୯୫ – ୧୫୨୭)

Digitized by srujanika@gmail.com

୪୬ ରାମଭଦ୍ରସିଂହ ରାୟ ୧୫୨୭—୧୫୭୪

- ଶ୍ରୀମନ୍ତରାୟ ୧୫୭୪-୧୬୧୭
- ତ୍ରିଲୋଚନ ଏ ଗୃହପଣ ଅଂଶ ପାଇ ରାଜାହେଲେ
  - କେଶବ ୧୬୧୭-୧୬୪୫
  - ହରରାୟ ୧୬୧୭-୧୬୫୪
    - ରାଜାରାମରାୟ ୧୬୫୫-୧୭୦୨ ଅଂଶ ୨/୭
      - ନରନାରାୟଣ ୧୭୦୩-୧୭୩୯ ମାଘ ୧୭୩୭ଠାରୁ ୧୭ପଣ
        - କୃପାନାରାୟଣ = ରାଣୀକୃଷ୍ଣପ୍ରିୟା ୧୭୩୯—୧୭୫୨—୧୭୮୩
          ୧୭୫୭-୧୭୭୭ ଖ୍ରୀ: ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଖୋଜାଦଦାର ବେଗ ରାଜ୍ୟ ଦଖଲ କଲା । ରାଜା ନରନାରାୟଣଙ୍କ ମହିଷୀ-ଇଂରେଜ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ଆଦେଶ ଅନୁସାରେ ରାଜ୍ୟ ଫେରପାଇଲେ ।
          - ରାଣୀ ସନ୍ତୋଷପ୍ରିୟା ୧୭୭୭—୧୭୭୦
            - ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର ଆନନ୍ଦନାରାୟଣରାୟ ୧୭୭୧—୧୭୯୫
              - ରାଜାରାଦନାରାୟଣ ବଡ଼ରାଣୀ ହରପ୍ରିୟାଙ୍କ ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର (ଦଇଚବାଡ଼ଗଡ଼)
                - ମହେନ୍ଦ୍ରନାରାୟଣ
                - ହରନାରାୟଣ
                - ଗୋପାଳ
                - ଶଶିଭୂଷଣ
              - ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ୧୮୫୭ରେ ମୃତ ସାନରାଣୀଙ୍କ ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର ଗଡ଼ପଦୁପସାନ
                - ଉପେନ୍ଦ୍ରନାରାୟଣ ୧୮୯୦ରେ ମୃତ
                - ନରେନ୍ଦ୍ରନାରାୟଣ ୧୮୯୦ ମୃତ
                - ଯୋଗେନ୍ଦ୍ରନାରାୟଣ ନିସନ୍ତାନ
                - ସୁରେନ୍ଦ୍ରନାରାୟଣ
                - କୁମାରହରେନ୍ଦ୍ର
                - କୁମାରଷଡ଼େନ୍ଦ୍ର

Digitized by srujanika@gmail.com

ତମଲୁକ ଓଡ଼ିଶାରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ ବଙ୍ଗଳା ଶାସନାଧୀନ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେଉଁ ରାଜାମାନଙ୍କ ନାମ ମିଳେ ତାହା ଓଡ଼ିଶାଦେଶ ପ୍ରଚଳିତ ନାମ । କନ୍ୟାମାନଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ଦେଇ ବୋଲି କହିଥାନ୍ତି । ସୁତରାଂ ଏ ରାଜବଂଶ ଓଡ଼ିଆ ଥିବାର ସ୍ପଷ୍ଟ ଅନୁମିତ ହୁଏ । ତାମ୍ରଲିପ୍ତ ଇତିହାସ ଲେଖକ କହିଛନ୍ତି—"ଆଚାର ବ୍ୟବହାରର ସାମ୍ୟ ନିବନ୍ଧନ ତମ-ଲୁକ ଅଞ୍ଚଳର ଅଧିବାସୀମାନଙ୍କ ସହିତ ଓଡ଼ିଶାବାସୀଙ୍କର ସଂସ୍ରବ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିଲାବୋଲି ଜଣାଯାଏ । ଏକାଦଶ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦଠାରୁ ୧୬ ଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ପ୍ରତାପୀ ଗଜପତି ରାଜାମାନେ ଉତ୍କଳର ଶାସନ ଦଣ୍ଡଧାରଣକରି ଏଠାରେ ନାନାବିଧ କୀର୍ତ୍ତିକଳାପ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ ।" (ପୃ ୫୬ । ୫୭ ଷ୍ଠା)

ତମଲୁକର ରାଜା ଶ୍ରୀମନ୍ତରାୟ ଜଗନ୍ନାଥମୂର୍ତ୍ତି ସ୍ଥାପନ କରି ବହୁ ଭୂସମ୍ପତ୍ତି ତାଙ୍କ ସେବାପୂଜା ଲାଗି ଦାନ କରିଥିଲେ । ଉତ୍କଳ ଯେପରି ଗଡ଼ମାଳାରେ ବିଭୂଷିତ ହୋଇଥିଲା ତମଲୁକରେ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ଗଡ଼ ଥିଲା ତହିଁର କିଞ୍ଚିତ ପରିଚୟ ସ୍ଥାନାନ୍ତର ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଦେଇଅଛୁଁ ।

ଗଙ୍ଗବଂଶାନୁଚରିତରେ ଆମ୍ଭେ ଯେଉଁ ବଂଶାବଳୀ ଦେଇଅଛୁଁ ,ସେଥିରେ ଧ୍ରୁବ ପଦବୀଧାରୀ ରାଜାମାନଙ୍କ ନାମ ଦେଖାଯାଏ ସୁତରାଂ ଅନୁମିତ ହୁଏ ଯେ ବହୁପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ଏହି ଗଙ୍ଗବଂଶର କୌଣସି ଲୋକ ତମଲୁକ ଯାଇ ବସତି ସ୍ଥାପନ କରି ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ ।

ତମଲୁକ ଓଡ଼ିଶାରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ ବଙ୍ଗଳା ସହିତ ମିଶ୍ରିତ ହେଲାହେତୁ କ୍ରମେ ଏମାନେ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ବଙ୍ଗୀୟ ପ୍ରତିବେଶୀଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ରହି କ୍ରମେ ବଙ୍ଗଳାର ରୀତିନୀତି ଆଚାରବ୍ୟବହାର ଓ ନାମପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନୁକରଣ କରୁଛନ୍ତି, ଏବଂ ଆତ୍ମବିସ୍ମୃତ ହେଉଛନ୍ତି ଏବଂ ଆପଣାକୁ ବଙ୍ଗାଳୀ ବୋଲି ପରିଚୟ ଦେଉଛନ୍ତି । ଏକା ତମଲୁକ କାହିଁକି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଅଂଶର ଓଡ଼ିଆଭାଇମାନଙ୍କର ଏହି ଦୁରବସ୍ଥା । ଫଳତଃ ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା କ୍ରମେ ଊଣାହୋଇ ଆସୁଛି ।

ଆଇନ ଆକବରରୁ ଜଣାଯାଏ ତମଲୁକ ଓଡ଼ିଶା ସୁବା ଅନ୍ତର୍ଗତ ଜଳେଶ୍ୱର ସରକାରର ଏକ ପ୍ରଗନା ଥିଲା ଏବଂ ତାହାର ରାଜସ୍ୱ ୨୫୬୧୬୩୦ ସିକା ଟଙ୍କା ଥିଲା ! ମୁସଲମାନ ରାଜତ୍ୱ ବେଳେ ୧୭୫୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଏହା ଓଡ଼ିଶାରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହେଲା ।

ସେବାନନ୍ଦ ଭାରତୀ ମହାଶୟଙ୍କ ତମଲୁକ ଇତିହାସ ନାମକ ଖଣ୍ଡିଏ ପୁସ୍ତକ ୧୩୧୯ ସାଲରେ ଲେଖିଛନ୍ତି । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଐତିହାସିକ ତଥ୍ୟାଲୋଚନା ନୁହେ, କେବଳ ବଙ୍ଗାଳୀ-ଜାତିର ଗୌରବ ଦେଖାଇବା ପୁସ୍ତକର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ଲେଖକ ପୁସ୍ତକ ଆରମ୍ଭରୁ ଲେଖିଛନ୍ତି "ବଙ୍ଗଳାର ଇତି-ହାସ ଗୁହ୍ୟ ନହେଲେ ବଙ୍ଗାଳୀ ମଣିଷ ହେବନାହିଁ !" ଏହି ମୁଖ୍ୟଭାବରେ ପ୍ରଣୋଦିତ ହୋଇ ଲେଖକ ମହାଶୟ ତମଲୁକର ଇତିହାସ ଲେଖିବାକୁ ଆରମ୍ଭକରି ଯେଉଁଠି ଯାହା ପାଇଛନ୍ତି ସବୁ ବଙ୍ଗଳା ସମ୍ପର୍କ ଲଗାଇ ଦେଇଛନ୍ତି ! ଲେଖକ ମହାଶୟ ଏତେ ଅଯଥା କଥା କହିଛନ୍ତି ଯେ ତାହାର ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ପ୍ରତିବାଦ କରିବାକୁ ଗଲେ ପ୍ରବନ୍ଧ ବାର୍ତ୍ତାକାର ଧାରଣ କରିବ ! ତଥାଚ କେତେକ ବିଷୟର ପ୍ରତିବାଦ ନକରି ରହିପାରୁନାହିଁ ! ଲେଖକ ମହାଶୟ ପ୍ରମାଣରୁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଉପସ୍ଥିତ ନହୋଇ ପ୍ରଥମେ କେତେ-ଗୁଡ଼ିଏ ଦିଗ୍ଦର୍ଶନ ଗ୍ରହଣକରି ସମସ୍ତ ପ୍ରମାଣକୁ ତହିଁରେ ଯୋଗ କରିଛନ୍ତି !

ଲେଖକଙ୍କର ପ୍ରଥମ ଦିଗ୍ଦର୍ଶନ "ତାମ୍ରଲିପ୍ତ ରାଜ୍ୟ ବଙ୍ଗଳାର ଏକାଂଶ; ସମଗ୍ର ଦକ୍ଷିଣ ବଙ୍ଗଳା ନେଇ ତାମ୍ର-ଲିପ୍ତ ରାଜ୍ୟ ସୁତରାଂ ତାମ୍ରଲିପ୍ତ ରାଜ୍ୟର ଇତିହାସ ବଙ୍ଗଳା ଇତିହାସର ଭଗ୍ନାଂଶ !" ଏଟି ଲେଖକଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଯୁକ୍ତି ତାମ୍ରଲିପ୍ତ ବଙ୍ଗଳାର ଏକାଂଶ ନହେଲେ ଲେଖକଙ୍କର ସମସ୍ତ ଅନୁମାନ କେବଳ ଅନୁମାନ ଉପରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ! ଅତ ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ଅର୍ଥାତ୍ ମହାଭାରତୀୟ ଯୁଗରେ ଅଙ୍ଗ, ବଙ୍ଗ, କଳିଙ୍ଗ, ଓଡ୍ର ତାମ୍ରଲିପ୍ତ ପ୍ରଭୃତି ବିଭିନ୍ନ ନାମ ଦେଖାଯାଏ ! ଅତଏବ ତାମ୍ରଲିପ୍ତ ବଙ୍ଗଳାର ଏକ ଅଂଶ ନଥିଲା ତାହା ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରତୀୟମାନ ହୁଏ ! କାଳକ୍ରମେ ଅର୍ଥାତ୍ ମହାଭାରତୀୟ ଯୁଗ ପରେ ତାମ୍ରଲିପ୍ତ କଳିଙ୍ଗରାଜ୍ୟ ଭୁକ୍ତହେଲା ! କଳିଙ୍ଗରାଜ୍ୟ ଗଙ୍ଗାସାଗର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ଥିଲା ! ତଦାନୀନ୍ତନ ଉତ୍କଳିଙ୍ଗ ବା ଉତ୍କଳ କଳିଙ୍ଗ ବର୍ତ୍ତମାନ ଉତ୍କଳ ! ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳର ମେଦିନୀପୁର, ଓଡ଼ିଶା ଓ ଗଞ୍ଜାମ ତେତେବେଳେ କଳିଙ୍ଗରାଜ୍ୟର ଅନ୍ତ-ର୍ଗତ ଥିଲା ! ତାମ୍ରଲିପ୍ତ କଳିଙ୍ଗର ଉତ୍କଳାଂଶ ! ଏଥିରୁ ଅଧିକାଂଶ କଥା ଲେଖକ ସ୍ୱୀକାର କରିଛନ୍ତି ତଥାଚ ସେ କହନ୍ତି ଦକ୍ଷିଣ ବଙ୍ଗ ତାମ୍ରଲିପ୍ତ ବୋଲି ଆଖ୍ୟାତ ! ଶକ୍ତି ସଙ୍ଗମତନ୍ତ୍ରରେ ବଙ୍ଗ ଓ ଗୌଡ଼ଦେଶର ସୀମା ପୃଥ-କ୍‌ଭାବେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଛି ! ଗୌଡ଼ରାଜ୍ୟ ପ୍ରାଚୀନ କଳିଙ୍ଗ ଏକ ରାଜ୍ୟଥିଲା ସୁତରାଂ ଉପରୋକ୍ତ ତନ୍ତ୍ରରେ ଗଙ୍ଗାଠାରୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭୁବନେଶ୍ୱର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜ୍ୟ ଗୌଡ଼ରାଜ୍ୟ ଥିଲା ! ଏ ସମସ୍ତ ପ୍ରମାଣ ଦୃଷ୍ଟେ ତାମ୍ରଲିପ୍ତକୁ ବଙ୍ଗର ଏକଅଂଶ ବୋଲି କହିବା ହାସ୍ୟାସ୍ପଦକଥା ନୁହେ କି ?

ପରେ ଲେଖକ ତାମ୍ରଲିପ୍ତର ପ୍ରାଚୀନତା, ରାଜବଂଶର କୀର୍ତ୍ତିକଳାପ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଅନେକ କଥା ଲେଖିଛନ୍ତି ସେ ବିଷୟରେ କୌଣସି ମତଭେଦ ହେବାର କାରଣ ନାହିଁ ! ତାମ୍ରଲିପ୍ତର ପ୍ରାଚୀନତ୍ୱ ଅବିସମ୍ବାଦିତ । ତମଲୁକ ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ ନଗର ଥିଲା, ପ୍ରଧାନ ବନ୍ଦର ଥିଲା, ଦେଶଦେଶାନ୍ତରେ ତାହାର ଖ୍ୟାତିଥିଲା । ଭାରତୀୟ ମହାସାଗରରେ ତାମ୍ରଲିପ୍ତ ଜାହାଜ ଚଳୁଥିଲା, ଏସବୁ କଥାରେ କୌଣସି ଦ୍ୱିମତ ନାହିଁ ! ମାତ୍ର ସେମାନେ ବଙ୍ଗାଳୀ ବୋଲି ପ୍ରମାଣ କଣ ?

କ୍ରମଶଃ

ଶ୍ରୀ ଜଗବନ୍ଧୁ ସିଂହ ।

ସାନ୍ତ୍ୱନା ।

ଜଗତ ଜୀବନ ହେ ଦୀନଜନ ଉଦ୍ଧାରଣ ।
ତୁମ୍ଭ କୃପା ବିନୁ ସାନ୍ତ୍ୱନାକ ଆନୁଁ
ପାଇବ ଏ ପାପମନ । ଘୋଷା ।
ବେଳୁଁବେଳ ମୋହେ ପଡ଼ି ଜଡ଼ି ସ୍ନେହେ
ଲଭି ନିବିଡ଼ ବନ୍ଧନ ।
ଛାଡ଼ିଲେ ନ ଛାଡ଼େ ମୋତେ ଆଣ୍ଠେ ଛାଡ଼େ
ପାଉଛି ବହୁ କଷଣ । ୧ ।
ଆପେ ଆପେ ଥାଏ ପଛେ ଦଉଡ଼ାଏ
କାହିଁ ଅବା ଅବସାନ !!
ଶୂନ୍ୟ ମାର୍ଗେନେଇ କେବେ ଫିଙ୍ଗିଦେଇ
କରେ ମୋତେ ହତଜ୍ଞାନ । ୨ ।
ବିକୁଳ ଝଟକେ ଫେରି ଆସି ଟେକେ
ପକାଏ ପୁଣି କୁସ୍ଥାନ ।
କେତେ କେତେ ଦାଉ ଦିଏ ମହାବାହୁ ।
କର ମୋରେ ଅବଧାନ । ୩ ।
ଏ ଚଣ୍ଡାଳ ମୋତେ ଛୁଇଁ ଅନାରମ୍ଭେ
କରିଅଛି ହୀନମାନ ।
ଆଶାମାନେ, ଦାସ- ଜନେ ଦୀନବାସ !
ପ୍ରଭୁ ପତିତପାବନ । ୪ ।
ଏହାଲାଗି ସିନା ଏତେ କଷ୍ଟ ବିନା
ପ୍ରୟୋଜନ ମୋ ଜୀବନ ।
ଜାଣି ନ ଜାଣୁଛି, ସତ ମୁଁ ମଣୁଛି,
ଭବଜାଗ୍ରତ ସ୍ୱପନ । ୫ ।
ନାହିଁବୋଲି ଅବା କେମନ୍ତେ କହିବା
ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶେ ବିଦ୍ୟମାନ ।
ଅଛି, କିନ୍ତୁ ବାଛି ନେବାଭଳି କିଛି
ହୋଇନାହିଁ ସାବଧାନ । ୬ ।
ନାନାଭଙ୍ଗୀ ଭଙ୍ଗ- ଭଙ୍ଗା ଗଢ଼ାରଙ୍ଗ
ଲଗାଇ ବିଶ୍ୱ ଭୁବନ ।
ଏ ଭବସାଗରେ ଅଜୁଣା ଜାଗରେ
ଜଗିଅଛି ଅନୁକ୍ଷଣ । ୭ ।
ସବୁ ତୁମ୍ଭ ହଠ, ଦାସେ କି କପଟ
ଯୋଗାଏ ? ଜଗମୋହନ !
ଜାଣିଲିଣି ଏବେ 'କପାଶୋରେ କେବେ'
ଏତକ ମୋ ନିବେଦନ । ୮ ।

ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥମିଶ୍ର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କାଶ୍ମୀର ଇତିହାସ ।

(ପୂର୍ବପ୍ରକାଶିତ ଉତ୍ତରୁ)

ପ୍ରବରସେନଙ୍କ ଦିଗ୍‌ବିଜୟ: – ଅନନ୍ତର ରାଜା ପ୍ରବରସେନ ପୃଥିବୀର ବିଶିଷ୍ଟ ନୃପତିମାନଙ୍କୁ ବଶୀଭୂତ କରି ସ୍ୱକୀୟ ଯଶରାଶି ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ବିକୀରଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେ ଦିଗନ୍ତବ୍ୟାପୀ ସୈନ୍ୟଦ୍ୱାରା ପୂର୍ବରେ ଗଙ୍ଗାର ସଙ୍ଗମସ୍ଥଳ ପୂର୍ବସାଗରାବଧି ଓ ପଶ୍ଚିମରେ ସମୁଦ୍ର ତଟସ୍ଥିତ ସୌରାଷ୍ଟ୍ରଦେଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ରାଜ୍ୟ ଜୟ କରିଥିଲେ ।

ସେହି ସମୟରେ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କର ପୁତ୍ର ଶିଳାଦିତ୍ୟ ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସିଂହାସନ-ଚ୍ୟୁତ ହୋଇଥିବା ଅବଗତ ହୋଇ ରାଜା ପ୍ରବରସେନ ତାହାଙ୍କୁ ପୁନରାୟ ପୈତୃକ ରାଜସିଂହାସନରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କଲେ ଏବଂ ଶତ୍ରୁକର୍ତ୍ତୃକ ଅପହୃତ କାଶ୍ମୀରର ସିଂହାସନଟି ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କର ବାସଭବନରୁ ସ୍ୱରାଜ୍ୟକୁ ଆନୟନ କଲେ । ପ୍ରବରସେନ ରାଜା ମୁମ୍ମୁନିଙ୍କୁ ସପ୍ତବାର ପରାଜିତ କରିଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ମୁମ୍ମୁନି ନାନାପ୍ରକାର ଛଳନାକରି ପରାଜୟ ସ୍ୱୀକାର ନ କରିବାରୁ ରାଜା ପ୍ରବରସେନ କ୍ରୋଧଜର୍ଜ୍ଜରିତ ହୋଇ କହିଲେ, "ତୋର ପରି ପଶୁକୁ ଧିକ୍ ! କିଏ ଅଛରେ ଏହି ନିର୍ଲଜ୍ଜକୁ ବନ୍ଧନ କର ।" ମୁମ୍ମୁନି ଆତ୍ମରକ୍ଷା ଅର୍ଥେ ବ୍ୟଗ୍ରହୋଇ "ସାର ! ଆପଣ ଯେତେବେଳେ ମୋତେ ପଶୁ ବିବେଚନା କରିଅଛନ୍ତି, ମୁଁ ଅବଧ"—ଏହାକହି ରାଜାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ମୟୂରରୂପୀ ନୃତ୍ୟ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପ୍ରବରସେନ ଏହାଦେଖି ମୁମ୍ମୁନିଙ୍କ ଅଭୟ ବାଣୀ ସହ ଅରିନେତାର ଉପଯୁକ୍ତ ପ୍ରଚୁର ଅର୍ଥ ପ୍ରଦାନ କଲେ ।

ପ୍ରବରସେନ ଦିଗ୍‌ବିଜୟ ଶେଷକରି କାଶ୍ମୀରରାଜ୍ୟକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କଲେ ଏବଂ ସେଠାରେ ଅବସ୍ଥାନ କରିବା ସମୟରେ ସ୍ୱକୀୟ ନାମାନୁଯାୟୀ ଏକ ନଗର ନିର୍ମାଣ କରିବାର ଇଚ୍ଛା ତାହାଙ୍କର ହୃଦୟରେ ବଳବତୀ ହେଲା । ଅନନ୍ତର ରାଜା ନଗର ନିର୍ମାଣ ଅର୍ଥେ ଦ୍ରବ୍ୟସ୍ଥାନ ଓ ଲଗ୍ନ ନିରୂପଣ କରିବା ଅଭିଳାଷରେ ଦିନେ ନିଶାକାଳରେ ବହିର୍ଗତ ହେଲେ ଏବଂ ଭ୍ରମଣ କରୁ କରୁ କ୍ରମେ ଶ୍ମଶାନ ନିକଟସ୍ଥ ନଦୀତୀରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ନଦୀର ଅପର ପାର୍ଶ୍ୱକୁ ଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପକରି ଦେଖିଲେ ଯେ ଗୋଟିଏ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱବାହୁ ଅଦ୍ଭୁତପ୍ରାଣୀ ଭୀଷଣ ଚିତ୍କାର କରୁଅଛି । ଅନନ୍ତର ଏହି ରାକ୍ଷସ ହାସ୍ୟ ଉଦ୍‌ଗୀର୍ଣ୍ଣ ପୂର୍ବକ ଭୀଷଣ ଚିତ୍କାରର ପ୍ରତିଧ୍ୱନିରେ ଦଶଦିଗ ପୂର୍ଣ୍ଣକରି, ନିର୍ଭୀକ ରାଜାଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ ପୂର୍ବକ କହିଲା, "ଦେବ ! ରାଜା ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ, ଶୂଦ୍ରକ ଓ ଆପଣଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କାହାରିଠାରେ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଦେଖିବା ଦୁଷ୍କର । ମହାଭାଗ ! ଆପଣଙ୍କର ମନୋରଥ ସିଦ୍ଧ ହେବ; ଏହି ସେତୁ ଉପରଦେଇ ମୋ ସମୀପକୁ ଆସନ୍ତୁ ।" ଏହାକହି ରାକ୍ଷସ ପରପାରରୁ ନିଜର ଜାନୁ ପ୍ରସାରଣ ପୂର୍ବକ ନଦୀବକ୍ଷରେ ସେତୁ ନିର୍ମାଣକଲା । ପ୍ରବରସେନ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ରାକ୍ଷସର ଅଙ୍ଗଦ୍ୱାରା ସେତୁ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିବା ଅବଲୋକନ କରି କୋଶରୁ ଖଡ୍ଗ ଉତ୍ତୋଳନ ପୂର୍ବକ ରାକ୍ଷସର ଜାନୁମାଂସ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି ସୋପାନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କଲେ ଏବଂ ତାହାର ସାହାଯ୍ୟରେ ଅପର ପାର୍ଶ୍ୱକୁ ଗମନ କଲେ । ଏହିସ୍ଥାନ ଅଦ୍ୟାପି କ୍ଷୁରକାବାଳ ନାମରେ ଅଭିହିତ । ରାଜା ସମ୍ମୁଖୀନ ହେଲାରୁ ରାକ୍ଷସ ନଗର ନିର୍ମାଣର ଶୁଭଲଗ୍ନ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକରି ରାଜାଙ୍କୁ "କାଲି ପ୍ରଭାତରେ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ମୋର କଣ୍ଟିକ ସୂତ୍ରପାତନ ଦେଖିବ, ସେହି ସ୍ଥାନରେ ନଗର ନିର୍ମାଣକର"—ଏତକ କହି ଅନ୍ତର୍ହିତ ହେଲା । ପରଦିନ ପ୍ରଭାତରେ ରାଜା ଦେବୀଶାରିକା ଓ ଅଙ୍କନାମଧେୟ ଯକ୍ଷ କଣ୍ଟିକ ଅଧିଷ୍ଠିତ ଶାରୀଟକ ଗ୍ରାମରେ ସୂତ୍ରରେଖା ଦେଖିଲେ । ସେଠାରେ ଯେତେବେଳେ ରାଜା ପ୍ରବରଶ୍ୱର ମହାଦେବଙ୍କୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଉଥିଲେ, ଭଗବାନ୍ ଜୟସ୍ୱାମୀ ବିଷ୍ଣୁମନ୍ଦିର ଭେଦକରି ସ୍ୱୟଂ ଆବିର୍ଭୂତ ହୋଇ ପୀଠଉପରେ ବସିଲେ । ଭୀମସ୍ୱାମୀ

Digitized by srujanika@gmail.com

(ବନାସ୍ଥକ) ନଗରର ବିଘ୍ନ ଦୂରକରିବା ସକାଶେ ପୂର୍ବମୁଖା ହୋଇ ସ୍ୱ ଇଚ୍ଛାରେ ଅବସ୍ଥାନ କଲେ ଏବଂ ରାଜା ପ୍ରବରସେନ ସଭାବ ଶ୍ରୀ ପ୍ରଭୃତ ପାଞ୍ଚଟି ଦେବୀମୂର୍ତ୍ତି ମଧ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ ।

ଅନନ୍ତର ରାଜା ପ୍ରବରସେନ ବିତସ୍ତା ନଦୀବକ୍ଷରେ "ବୃହତ୍‌ସେତୁ" ନିର୍ମାଣ କଲେ । ତଦବଧି ନୌକାଦ୍ୱାରା ସେତୁ ନିର୍ମିତ ହେବା ବିଷୟ ସର୍ବତ୍ର ବିଦିତ ହେଲା । ପ୍ରବରସେନଙ୍କ ମାତୁଳ ଜୟେନ୍ଦ୍ର 'ଜୟେନ୍ଦ୍ର ବିହାର' ଓ 'ବୃହତ୍‌ବୃଦ୍ଧ' ଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତି ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ । ତାହାଙ୍କର ମନ୍ତ୍ରୀ ମୋଗକ ବିସ୍ମୟ ଜନକ 'ମୋଗକ ଭବନ' ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥିଲେ । ୩୬ ଲକ୍ଷ ଗୃହରେ ଶୋଭିତ ଏହି ନଗରର ଉଭୟ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ବନ୍ଧନ ସ୍ୱାମୀ ଓ ବିଶ୍ୱକର୍ମାଙ୍କର ମନ୍ଦିର ବିରାଜିତ ଥିଲା । ନଗରର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ଅବସ୍ଥିତ 'କ୍ରୀଡ଼ାପର୍ବତ'ର ଶିଖରରୁ ସମସ୍ତ ଭବନର ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ୟକ୍ ଭାବରେ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ।

କ୍ରମଶଃ ପ୍ରବରସେନଙ୍କର ରାଜ୍ୟ ଶାସନର ୬୦ ବର୍ଷ ଅତୀତ ହେଲା । ଏହି ସମୟରେ ଅଶ୍ୱପାଦ ଶିବଙ୍କର ଅନୁଜ୍ଞାନୁଯାୟୀ କାଶ୍ମୀରର ଜୟନ୍ତ ନାମଧେୟ ଜନୈକ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ କହିଲେ, "ହେ ପଥିକ ! ନାନାସ୍ଥାନ ପର୍ଯ୍ୟଟନ କରି ତୁମ୍ଭେ ଶ୍ରାନ୍ତ ହୋଇଅଛ । ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଦେଶରେ ତୁମ୍ଭର ବାଞ୍ଛିତ ଫଳ ଲାଭ ହେବନାହିଁ । ରାଜା ପ୍ରବରସେନଙ୍କୁ ଏହି ପତ୍ର ଖଣ୍ଡିକ ଦେବ ।" ଏହାକହି ଅଶ୍ୱପାଦ ଜୟନ୍ତଙ୍କୁ ପତ୍ରଦେଲେ । ପଥିକ ଉତ୍ତରକଲେ, "ଦେବ ! ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ପର୍ଯ୍ୟଟନ ଜନିତ ବିଶେଷ କ୍ଲେଶ ଅନୁଭବ କରୁଅଛି, ସୁତରାଂ ପଥ ଚାଲିବାକୁ ଅକ୍ଷମ ।" ଅଶ୍ୱପାଦ କହିଲେ "ହେ ବିପ୍ର ! ମୁଁ ଜନୈକ କାପାଳିକ ସିଦ୍ଧ-ବ୍ୟକ୍ତି, ପରନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭେ ବ୍ରାହ୍ମଣ । ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କ ସ୍ପର୍ଶ କରିଅଛି; ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ନାନକର ।" ଏହାକହି ସେ ଜୟନ୍ତଙ୍କୁ ସମୀପବର୍ତ୍ତୀ ସରୋବର ସଲିଳରେ ନିକ୍ଷେପ କଲେ । ଜୟନ୍ତ ଚକ୍ଷୁ ଉନ୍ମିଳନ ପୂର୍ବକ ଦେଖିଲେ ଯେ, ସେ ନିଜଦେଶ କାଶ୍ମୀରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି ଏବଂ କେତେକ ଜଣ ଭୃତ୍ୟ ରାଜାଙ୍କର ପୂଜାର୍ଥେ ସଲିଳ ଆନୟନରେ ବିଶେଷ ବ୍ୟଗ୍ର ହେଉଅଛନ୍ତି । ଭୃତ୍ୟମାନେ ନଦୀରୁ ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ କଳସ ଉତ୍ତୋଳନ କରିବା ସମୟରେ ଜୟନ୍ତ ଗୋଟିଏ କଳସରେ ପତ୍ରଟି ନିକ୍ଷେପ କରିଦେଲେ । ରାଜା ଉକ୍ତ କଳସର ଜଳରେ ଭଗବାନ୍ ପ୍ରବରେଶଙ୍କୁ ସ୍ନାନ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଉ ଅଛନ୍ତି, ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ପତ୍ରଟି କଳସରୁ ପତିତ ହେଲା । ରାଜା ପତ୍ରଟି ପାଠ କରି ଜୟନ୍ତଙ୍କୁ ଡକାଇଲେ । ପତ୍ରରେ ଲେଖାଥିଲା, "ମହାରାଜ ! ଆପଣଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଶେଷ କରି ସାରିଅଛନ୍ତି — ପ୍ରଚୁର ଦାନ କରିଅଛନ୍ତି ଓଯଥେଷ୍ଟ ଭୋଗ ମଧ୍ୟ କଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଶିବାଳୟକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କରନ୍ତୁ ।" ପ୍ରବରସେନ ପୂର୍ବ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ସ୍ମରଣପୂର୍ବକ ଜୟନ୍ତଙ୍କୁ ଅଭୀଷ୍ଟ ଫଳ ପ୍ରଦାନକରି ସନ୍ତୁଷ୍ଟକଲେ ଏବଂ ସ୍ୱୟଂ ପ୍ରସ୍ତରମୟ ପ୍ରାସାଦ ବିଦୀର୍ଣ୍ଣକରି ବିମଳାକାଶକୁ ଉତ୍ଥିତ ହେଲେ । ରାଜା ପ୍ରବରସେନ୍ ଏହିରୂପେ ପୃଥିବୀରେ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଭୋଗକରି ଭୌତିକ ଶରୀରରେ ଭଗବାନ୍ ଭୂତନାଥଙ୍କର ସାନ୍ନିଧ୍ୟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ।

ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜମୋହନ ପ୍ରଧାନ ।

ସମୟ ।

ମାନବ ଜୀବନରେ ସମୟର ଉପାଦେୟତା ଯେ କି ମହତ୍ ! ବୋଧହୁଏ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚିନ୍ତାଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତି ଅନୁଭବ କରିଥିବେ । ସମୟର ସ୍ୱଳ୍ପତା ଓ ଦ୍ରୁତଗତି ବିଷୟ ବିସ୍ତାରିତ ଭାବରେ ଆଲୋଚନା କରିବା ବଡ଼ ସହଜ କିନ୍ତୁ ବିହଙ୍ଗ ପରି ଉଡ଼ିଯାଉଥିବା ସମୟର ସଦ୍-ବ୍ୟବହାର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଧାରାବାହିକ ନିୟମ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବା ସେତେ ସହଜ ନୁହେ । କୃପଣ ଯେ ବେଶି ଆୟ ହେତୁରୁ ଧନଶାଳୀ ହୁଏ ତାହା ନୁହେଁ, ଅତି ଯତ୍ନର ସହିତ ଧନ ସଞ୍ଚୟ କରିଜାଣେ ଏବଂ ବିଶେଷ ସାବଧାନତା ସହ ତାହା ବ୍ୟୟ କରେ ବୋଲି ସେ ଅନାୟାସରେ ଧନବାନ ହୋଇ ପଡ଼େ । ସମୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏତାଦୃଶ କୃପଣତା ପ୍ରତ୍ୟେକର ଅତଲମ୍ପର୍ଶୀୟ । ସମୟ ଅତି ମୂଲ୍ୟବାନ ହେଲେହେଁ ତାହା-ପ୍ରତି ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଏତେ ଉଦାସୀନ ଓ ଅମନୋ-ଯୋଗୀ ଯେ ପ୍ରାୟ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବିଷୟରେ ଏପରି ପରି-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏପରି ମଧ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷୀଭୂତ ହୁଏ ଯେ, ଯେଉଁମାନେ ଅନ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଷୟରେ ମିତବ୍ୟୟୀ ଓ କୃପଣ, ସେମାନେ ପ୍ରାୟ ସମୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବଡ଼ ଅମିତ-ବ୍ୟୟୀ ବା ଅପବ୍ୟୟୀ ହୋଇଥାନ୍ତି । ବିଶେଷତଃ ଗୃହଜୀବ-ନରେ ସମୟ ପ୍ରତି କିଦୃଶ ମନୋଯୋଗିତାର ପ୍ରୟୋଜନ, ତାହା ବିଚାର କରାଯାଉ ।

ସମୟର ମୂଲ୍ୟ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିବାର ବୋଧଶକ୍ତି ନ ଜନ୍ମିଲେ କେହି ତାହାର ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାରରେ ପ୍ରୟାସୀ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଉତ୍ତମରୂପେ ବିବେଚନା କରି ଦେଖାଯାଇଅଛି ଯେ, ଆମ୍ଭେମାନେ ଜୀବନରେ ଯାହା ଶିଖୁଁ ଓ ଯେ ଯେ କର୍ମ କରୁଁ ସେଥିଲାଗି ଅତି ଅଳ୍ପମାତ୍ର ସମୟ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ବ୍ୟୟିତ ହୁଏ । ନିଦ୍ରାରେ ସ୍ୱାଭାବିକ ଶୈଥିଲ୍ୟରେ, ପାରସ୍ପରିକ ପ୍ରଥା ପାଳନରେ, ଜୀବନର ଅତିରିକ୍ତ ଆଡ଼ମ୍ବର ରକ୍ଷା କରିବାରେ, ପରସ୍ପର ଭଦ୍ରତା ବିନିମୟରେ, ରୋଗର ଆକ୍ରମଣରେ କିମ୍ବା ମାନସିକ କ୍ଲାନ୍ତି ଓ ଅବସାଦରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଯେତେ ସମୟ ଅଲକ୍ଷିତଭାବରେ ଓ ଅବାଧରେ ଅପହୃତ ହୋଇ-ଯାଏ, ସେ ସମସ୍ତ ସମୟ ଜୀବନବ୍ୟାପୀ କାଳମଧ୍ୟରୁ ଅନ୍ତର କରିଦେଲେ ଇଚ୍ଛାନୁଯାୟୀ ବ୍ୟୟ କରିବାକୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ହାତରେ ସ୍ୱଳ୍ପମାତ୍ର ସମୟ ଅବଶିଷ୍ଟ ରହେ । ଏହି ସୀମା-ବଦ୍ଧ ସମୟର ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ହେଲେ ଦିବସର ପ୍ରାରମ୍ଭରୁ ରାତ୍ରିରେ ନିଦ୍ରା ଯିବାର ପୂର୍ବମୁହୂର୍ତ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କି କି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାଧନ କରିବାକୁ ହେବ, ତାହା ଭାବି ତତ୍ସାଧନର କାର୍ଯ୍ୟନିର୍ଦ୍ଦେଶ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ରାତ୍ରିରେ ଶୟନର ଅବ୍ୟବହିତ ପୂର୍ବେ ଦୈନନ୍ଦିନ କାର୍ଯ୍ୟା-ବଳୀର ନିରପେକ୍ଷ ଆଲୋଚନା କରି କେଉଁ ସ୍ଥଳରେ କାହିଁକି ନିର୍ଦ୍ଦାରିତ କାର୍ଯ୍ୟ-ପାଳନରେ ତ୍ରୁଟି ଘଟିଅଛି, ପ୍ରତ୍ୟେକର ତାହା ପ୍ରଣିଧାନ କରିବା ଉଚିତ ।

କେତେଗୁଡ଼ିଏ କୁଅଭ୍ୟାସ ଗୃହଜୀବନରେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଓ ଅଲକ୍ଷିତଭାବରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଗୃହର ଦୈନନ୍ଦିନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ-ସାଧନର ଅନ୍ତରାୟ ହୁଅନ୍ତି ଏବଂ ଉତ୍ସାହ ଓ ଆକାଙ୍କ୍ଷାପୂର୍ଣ୍ଣ ଗୃହଜୀବନର ବହୁମୂଲ୍ୟ ସମୟ ସେମାନେ ନଷ୍ଟ କରି ଦିଅନ୍ତି । ନିମ୍ନରେ ଯେଉଁ କେତୋଟି ବିଷୟ ବିବୃତ ହେଉଅଛି, ସେଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ବା ପରୋକ୍ଷରେ ନିଷ୍ଟୟ ଆସି ଦେଖା ଦେବେ । ପୂର୍ବରୁ ସାବଧାନ ହେଲେ ଅନେକ ସମୟରେ ସେମାନଙ୍କ କବଳରୁ ରକ୍ଷା ମିଳେ ।

ନିଦ୍ରା—ଦୀର୍ଘକାଳ ନିଦ୍ରିତ ହେବାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ହେବା ଯେତେ ସହଜ, ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବିଷୟ ଏହାଠାରୁ ସହଜ-ତର ନୁହେ । ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟତତ୍ତ୍ୱବିଦ୍‌ମାନେ ସ୍ଥିର କରିଅଛନ୍ତି ଯେ, ଶରୀର ପକ୍ଷରେ ଛ'ଘଣ୍ଟା ମାତ୍ର ନିଦ୍ରା ଯଥେଷ୍ଟ । ଦୀର୍ଘ-କାଳ ନିଦ୍ରାଗଲେ କେବଳ ଯେ ସମୟର ଅପଚୟ ହୁଏ, ତାହା ନୁହେ, ଅତିରିକ୍ତ ମାତ୍ରାରେ ନିଦ୍ରାସୁଖଶ୍ରେଣୀସକ୍ତ ହେଲେ ସମସ୍ତ ଶରୀରାବସ୍ଥାନ (System of the body) ଶିଥିଳ ହୋଇଯାଏ । ଅତି ଭୋଜନ ଦ୍ୱାରା ଭାରାକ୍ରାନ୍ତ ପାକ-ସ୍ଥଳୀ ଶରୀରକୁ ଯେପରି ଅଚଳ ଓ ଅବଶ କରିଦିଏ, ନିଦ୍ରା-ତିଶଯ୍ୟ ହେତୁ ମାନସିକ ବୃତ୍ତି ତାଦୃଶ ଅବସନ୍ନ ହୋଇ କୌଣସି ଗାଢ଼ ଅଧ୍ୟୟନର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅକ୍ଷମ ଓ ଅନୁପଯୋଗୀ ହୋଇପଡ଼େ । ଦିବାନିଦ୍ରାର ଅଭ୍ୟାସ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କଣ ବା କୁହାଯାଇ ପାରେ ! ସାମାନ୍ୟ ଦେଢୋଟି କଥା କହିଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ । ଯଦି ମନୋବୃତ୍ତିକୁ ଦୁର୍ବଳ, ନିସ୍ତେଜ, ଏବଂ ନିକୃଷ୍ଟ କରିଦେବା ଓ ଆତ୍ମଶକ୍ତିର ଅଧୋଗତି ଆଣିବା, ଯନ୍ତ୍ରଣାକ୍ରାନ୍ତ ମସ୍ତିଷ୍କ ଧାରଣ କରିବା ଏବଂ ଦୁର୍ବହ ଓ ଅକ-ର୍ମଣ୍ୟ ପାକସ୍ଥଳୀ ବହନ କରିବାର ବାସନା ଥାଏ, ତାହା-ହେଲେ ଆକଣ୍ଠ ଭୋଜନ କରି ମଧ୍ୟାହ୍ନରେ ଗାଢ଼ ନିଦ୍ରା ଯାଅ । ଏବମ୍ବିଧ ନିଦ୍ରାର ଆହ୍ୱାନ ମନୁଷ୍ୟପକ୍ଷରେ ଖାଦ୍ୟ ଯେପରି ନିୟମିତ ଓ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ, ସେହିପରି ନିୟମିତ ଅଭ୍ୟାସରେ ପରିଣତ ହେବ । ଏହିପରି ଧାରାବାହିକ ଅଭ୍ୟାସର ବଶ-ବର୍ତ୍ତୀ ହେଲେ ଗୃହଜୀବନର ସୌଭାଗ୍ୟ-ରବି ଚିରକାଳ ନିମିତ୍ତ ଅସ୍ତମିତ ହୋଇଯିବ ।

ଦୀର୍ଘସୂତ୍ରତା—ପିତା ଯେପରି ସନ୍ତାନର ଜନ୍ମଦାତା, ଦୀର୍ଘସୂତ୍ରତା ସେହିପରି ଆଳସ୍ୟର ଜନୟିତା ! ଏହି ଗୁଣ ମନୁଷ୍ୟକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅକର୍ମଠ କରିଦିଏ ଏବଂ ଯାହା ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବଶ୍ୟ କରଣୀୟ, ତାହା ଭବିଷ୍ୟତରେ କରିବ, ଏହି ଭାବ ହୃଦୟରେ ଜନ୍ମାଏ । କୌଣସି ମୂଳନୀତି (prin-ciple) ଅନୁସରଣ କରି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ନହେଲେ କିମ୍ବା କୌଣସି ନୈତିକ ଦାୟିତ୍ୱର ମୂଳଭିତ୍ତିରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟ ନକଲେ, ଦୀର୍ଘସୂତ୍ରତା ପଦେ ପଦେ ହୃଦୟରାଜ୍ୟକୁ ଅଧିକାର କରି ରହିଥିବ । ଅଧ୍ୟୟନକୁ ଆମୋଦ ମନେ ନକରି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କଲେ ଗୃହଜୀବନରେ ଏହି ଗୁଣକୁ ଅନାୟାସରେ ପରାଜୟ କରା-ଯାଇପାରେ । ଏହା ମଧ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ ଯେ, ଅଧ୍ୟୟନ ସମୟେ ସମୟେ ଆମୋଦଜନକ ହେବା ବିହିତ; କିନ୍ତୁ ତାହା ସର୍ବଦା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ପରିଗଣିତ ହେବା ବାଞ୍ଛନୀୟ ।

ଆଳସ୍ୟ—ଆଳସ୍ୟ ମାନବ-ଜୀବନର କଳଙ୍କ । ଅଭ୍ୟାସ ଅନୁସାରେ ଆଳସ୍ୟର ମାତ୍ରା କ୍ରମଶଃ ପରିବର୍ଦ୍ଧିତ ହେଉ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଥାଏ । ବରଂ ଅଳସ ବା ଜଡ଼ ହେବା ମାନବ-ପ୍ରକୃତିର ଅଂଶ ମାତ୍ର । ଏଥିପ୍ରତି ଆସକ୍ତି ଜନ୍ମିଲେ ଏହା ସୁସଜ୍ଜିତ ସୈନିକ ପୁରୁଷ ପ୍ରାୟ ବିକ୍ରମ ସହକାରେ ଶରୀରକୁ ହଠାତ୍ ଆକ୍ରମଣ କରିପକାଏ ।

କୌଣସି ମହତ୍ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ କରିବାକୁ ହେଲେ ସେଥିରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସମୁଦାୟ ସମୟ ନିୟୋଜିତ ନ ହେଲେ ତତ୍ସାଧନ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅସମ୍ଭବପର, ଏପରି ଧାରଣା ନିତାନ୍ତ ଭ୍ରମାତ୍ମକ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଯେଉଁ ମୁହୂର୍ତ୍ତମାନ ଅପବ୍ୟୟିତ ହୋଇ ଯାଉଅଛି, ତାହାର ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର କରିଜାଣିଲେ ଅତି ମହତ୍ କାର୍ଯ୍ୟ ଅନାୟାସରେ କରାଯାଇ-ପାରେ । କୌଣସି ନୂତନ ଓ ମୂଲ୍ୟବାନ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଆରମ୍ଭ କଲେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଦୈନିକ କାର୍ଯ୍ୟଗତିରେ ବିଶିଷ୍ଟ ଓ ଦୃଶ୍ୟମାନ ପରିବର୍ତ୍ତନ ବା ଗୃଞ୍ଜଲା ଅନୁଭବ କରିବା ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ । ନଷ୍ଟ ମୁହୂର୍ତ୍ତମାନଙ୍କର ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାରସମ୍ପର୍କରେ ଇଂଲଣ୍ଡୀୟ କବି ବଫୁନ୍‌ଙ୍କ ଜୀବନରୁ ମହାଶିକ୍ଷା ମିଳେ । ଯୌବନରେ ସେ ଅତିଶୟ ନିଦ୍ରାପ୍ରିୟ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କର ପ୍ରଚୁର ସମୟ ଅପଚୟ ହେଉଥିଲା । ଏହି କୁଅଭ୍ୟାସ ଦମନ କରିବା ଅରପ୍ରାୟରେ ଏକଦା ସେ ତାଙ୍କର ନିଷ୍ଠାହ ଭୃତ୍ୟ ଯୋଶେଫ ନିକଟରେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କଲେ ଯେ, ପ୍ରତ୍ୟହ ଛ'ଟା ସମୟରେ ଯଦି ସେ ନିଦ୍ରାଭଙ୍ଗ କରାଇ ଦେବ, ତାହାକୁ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ପୁରସ୍କାରସ୍ୱରୂପ ଅଭ୍ୟାସ ଦୂର ହେବା ଯାଏ ପ୍ରତ୍ୟହ ପ୍ରଦାନ କରିବେ । ପରଦିନ ଯୋଶେଫ ଯଥା ସମୟରେ ତାଙ୍କର ନିଦ୍ରାଭଙ୍ଗର ଚେଷ୍ଟା କରିବାରୁ ବଫୁନ୍ ଶଯ୍ୟା ତ୍ୟାଗ କରିବା ଦୂରେ ଥାଉ, ତାହାକୁ ଭୟଙ୍କର ତାଡ଼ନା ଦେଲେ । ତତ୍ପର ଦିନ ମଧ୍ୟ ସେ ସ୍ୱ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାଧ-ନରେ ତ୍ରୁଟି କଲାନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଫଳତଃ 'ଯଥା ପୂର୍ବଂ ତଥା ପରଂ' ଘଟିଲା । ଆଳସ୍ୟ ହେତୁ ନିଦ୍ରାର ଦାସ ହୋଇ ବହୁମୂଲ୍ୟ ସମୟ ନଷ୍ଟ ହେଉଅଛି, ଏହା ବଫୁନ୍ ମଧ୍ୟା-ହ୍ନରେ ପ୍ରତ୍ୟହ ସ୍ୱୀକାର କରି ଯୋଶେଫକୁ କହୁଥିଲେ, "ଯୋଶେଫ, ତୁମ୍ଭ ଉପରେ ଯେଉଁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନ୍ୟସ୍ତ ଅଛି, ତାହା ସମ୍ପାଦନ କରିବାର ତୁମ୍ଭେ ଅଯୋଗ୍ୟ,କାରଣ ତୁମ୍ଭେ ମୋର ଭର୍ତ୍ସନା ପ୍ରଭୃତିକୁ ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନକରି ମୋହର ପୂର୍ବ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ସ୍ମରଣ ପୂର୍ବକ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଉଚିତ ।" ଠିକ୍ ତତ୍ପର ଦିନ ଯୋଶେଫ ବଳ ପ୍ରୟୋଗ କରି ତାଙ୍କର ଶଯ୍ୟା-ତ୍ୟାଗର ଚେଷ୍ଟା କଲା । ନିଦ୍ରା ସୁଖସମ୍ଭୋଗାର୍ଥ ସେ ପ୍ରଥମେ ତାହାକୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ, ପରେ କ୍ରୋଧାନ୍ଧ ହୋଇ ଘୋର ତିରସ୍କାର ଦେଲେ; କିନ୍ତୁ ଯୋଶେଫ ସେ ସବୁରେ କର୍ଣ୍ଣପାତ ନକରି କୃତସଙ୍କଳ୍ପ ହୋଇ ସ୍ୱୀୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାଧନରେ ପ୍ରତ୍ୟହ ଲାଗିଥାଏ । ଅବଶେଷରେ ବଫୁନଙ୍କର ଏହି ଅଭ୍ୟାସ ଅପସାରିତ ହୋଇଗଲା ଏବଂ ସେହି ନିଷ୍ଠାହ ଭୃତ୍ୟ ତର-ସ୍କାର ପାଇଲେହେଁ ସ୍ୱୀୟ ପରିଶ୍ରମର ପୁରସ୍କାରସ୍ୱରୂପ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରାଟିଏ ପ୍ରତ୍ୟହ ପାଉଥିଲା । କବି ବଫୁନ୍ ପ୍ରୋକ୍ତ ସମୟର ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର କରି ତାଙ୍କ ଜୀବନରେ ଦଶ ବାର-ଗୋଟି ମହାଗ୍ରନ୍ଥ ବା ଭଲ୍ୟୁମ୍ ପ୍ରଣୟନ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି ଏବଂ ସେଥିଲାଗି ଯୋଶେଫଠାରେ ଚିରଋଣୀ ବୋଲି ସେ ଆଜୀବନ ମୁକ୍ତକଣ୍ଠରେ ସ୍ୱୀକାର କରିଅଛନ୍ତି । ଅନେକ ଲୋକ କହନ୍ତି ଯେ, ସେମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱୀୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାଧନରେ ଏପରି ବ୍ୟାପୃତ ରହିବାକୁ ପଡ଼େ,ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା ମନ ବିଶ୍ରାମ ଲାଭ କରିବାକୁ ପ୍ରାୟ ଅବକାଶ ଆଦୌ ପାଇପାରେନାହିଁ । ଏପରି ଅବକାଶପ୍ରୟାସୀ ଲୋକ ଆଳସ୍ୟକୁ ଆହ୍ୱାନ କରି ଆଣେ । ମନର ବିଶ୍ରାମାର୍ଥ ଅବକାଶ ଲୋଡ଼ିବା ଅପେକ୍ଷା, କିଛି କିଛି ବିଷୟରେ ମନକୁ ନିୟୋଜିତ ରଖିବା ବିଶେଷ ଫଳୋପଦାୟକ ।

ବନ୍ଧୁମିଳନ—ଲୋକପ୍ରିୟତା ବା ସାମାଜିକ ପ୍ରୀତି ଅର୍ଜନ କରିବାକୁ ହେଲେ ବନ୍ଧୁମିଳନରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କେତେକ ସମୟ ବ୍ୟୟିତ ହେବା ବାଞ୍ଛନୀୟ, କିନ୍ତୁ ଆଜିକାଲି ଦେଖା-ଯାଉଅଛି ଯେ, ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କର ବନ୍ଧୁସମାଗମ ବା ମିଳନଦ୍ୱାରା ବହୁସମୟ ବୃଥାରେ ଅପବ୍ୟୟିତ ହୋଇଥାଏ । ଶିଷ୍ଟାଚାର ରକ୍ଷା ବା ସାଧାରଣ ପ୍ରଥା ବୋଲି ମନେକରି ଯଦି ବନ୍ଧୁ-ବନ୍ଧୁର ମିଳନ ଲୋଡ଼ା ହେଉଥାଏ, ଗ୍ରନ୍ଥ-ଜୀବନରେ ତାହା ଯେତେ କମ ହୋଇପାରେ ଏବଂ ଯେତେ କମ ସମୟ ସେଥିପ୍ରତି ଦିଆଯାଇପାରେ, ତାହା କରିବା ଉଚିତ ।"ଗ୍ରନ୍ଥାଣାଂ ଅଧ୍ୟୟନଂ ତପଃ " ଏଣୁ ଗ୍ରନ୍ଥର ଶରୀର ଓ ମନ ଯେପରି ସର୍ବଦା ଜ୍ଞାନାର୍ଜ୍ଜନର ଅଭିମୁଖୀ ହୋଇ ରହେ ଏବଂ କୌଣସି ନୂତନ ତଥ୍ୟ ଗ୍ରହଣରେ ଏକାଗ୍ରତା ଯେପରି ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରହେ, ସେଥିପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେବାକୁ ହେବ । ଅଧିକାଂଶ ଗ୍ରନ୍ଥ ନିଜର ପଢ଼ା ଗ୍ରନ୍ଥି ନାନାସ୍ଥାନ ଭ୍ରମଣକରି ପରସ୍ପର ସାକ୍ଷାତ୍ ଓ ପରିଚୟରେ ସର୍ବଦା ଯତ୍ନ କରୁଥାନ୍ତି, ମେଧାବୀ ହେଲେହେଁ ଏମାନଙ୍କୁ ଗୁଣୀ ଗ୍ରନ୍ଥ ବୋଲି କୁହାଯାଇ ନପାରେ, ତେବେ ଗ୍ରନ୍ଥମାନେ କି ଉପାୟରେ ସମାଜ ସହିତ ମିଶି ପାରିବେ ଓ ସଦାଚରଣ ଶିକ୍ଷା କରିପାରିବେ ? ଏହାର ଉତ୍ତରରେ ଏତିକି କୁହାଯାଇପାରେ ଯେ,ଏଥିପାଇଁ ସେମାନଙ୍କର ଦୀର୍ଘାବକାଶ ରହିଅଛି, ପ୍ରାୟ ଏକ ଚତୁର୍ଥାଂଶ ସମୟ ଗ୍ରନ୍ଥ-ଜୀବନରେ ପ୍ରୋକ୍ତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନାର୍ଥ ଅର୍ପିତ ହୋଇଅଛି । ଏହା କ'ଣ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯଥେଷ୍ଟ ନୁହେ ? ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥଜୀବନରେ ନିରର୍ଥକ ପୁସ୍ତକ ପାଠ (reading useless books), ଅଧ୍ୟୟନର ଅଯଥା ପ୍ରଣାଳ (improved method of study), ମାନସିକ ବୃତ୍ତିର ପରକ୍ଲାନ୍ତାବସ୍ଥାରେ ଅଧ୍ୟୟନାରମ୍ଭ (pursuing a study when the mind is wearied) ପ୍ରଭୃତି କେତୋଟି ବିଷୟ ବହୁ ସମୟର ଅପଚୟ କରିଦିଅନ୍ତି, କେହି କେହି ଗୋଟିଏ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରି ଶେଷ ନହେଉଣୁ ତାହା ପରିତ୍ୟାଗ କରିଦିଅନ୍ତି, ଏତଦ୍ଦ୍ୱାରା ବୃଥା ସମୟ ନଷ୍ଟ ହୁଏ ମାତ୍ର । ଏପରି କୁଅଭ୍ୟାସ ଗ୍ରନ୍ଥାବସ୍ଥାରୁ ଶିକ୍ଷାକଲେ ତାହା ଆଜୀବନ ସ୍ଥାୟୀ ହୁଏ । ଏକଦା ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ମୁଖପରେ ତାଙ୍କର ହାତବାକ୍ସରୁ କେତେକ କାଗଜପତ୍ର ମିଳିଥିଲା, ସେଥି ମଧ୍ୟରୁ କାହିଁରେ ଉଚ୍ଚଧରଣର ପଦ୍ୟ ଲେଖାଅଛି; କିନ୍ତୁ ତାହା ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ରହିଅଛି, କାହିଁରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶପଦଟିଏ (a sonnet) ଶେଷପ୍ରାୟ ହୋଇଅଛି, କାହିଁରେ ବା ଗୋଟିଏ ଧୂମକେତୁର ସଠିକ ଗଣନା ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ଦୁଇ ତୃତୀୟାଂଶମାତ୍ର ଲିପିବଦ୍ଧ ଅଛି; ଏହିପରି ବହୁବିଧ ଲେଖା ରହିଅଛି; ମାତ୍ର କୌଣସିଟି ସମାପ୍ତ ହୋଇନାହିଁ; ସେ ସମସ୍ତ ବିଷୟର ପଠନରୁ ଲେଖକଙ୍କର ଉଚ୍ଚମନ ଓ ପ୍ରତିଭା ଥିବାର ଯଥେଷ୍ଟ ପରିଚୟ ମିଳୁଥିଲା, କିନ୍ତୁ ସେଥିମଧ୍ୟରୁ କୌଣସି ଲେଖା ମୁଦ୍ରଣଯୋଗ୍ୟ ବିବେଚିତ ହୋଇନଥିଲା, ଏହିପରି ଅଭ୍ୟାସ ଯେନ ସେ ଯଦି ଦୀର୍ଘକାଳ ବଞ୍ଚିରହିଥାନ୍ତେ, ତାଙ୍କର ପ୍ରତିଭାବିକାଶର ସୁଯୋଗ କଦାପି ମିଳିନଥାନ୍ତା । ସୁତରାଂ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭକରି ତାହା ଶେଷ କରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯତ୍ନସହକାରେ ଚେଷ୍ଟା ନକରି ଅନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରିବା ସମୟାପହରଣର ଅନ୍ୟତମ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ, ଏତଦ୍ଦ୍ୱାରା ନୈତିକ ଦୁର୍ବଳତା ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ । ସମୟର ସଦ୍ବ୍ୟବହାର ବିଷୟରେ ଉଚିତ ବିଭାଗାନୁଯାୟୀ କାର୍ଯ୍ୟର ଶୃଙ୍ଖଳା ବା କ୍ରମ ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ଦୈନିକ କର୍ତ୍ତବ୍ୟକର୍ମ ଯେତେ ବିରକ୍ତ ଓ କଠିନ ହେଉ ପଛକେ ତାହା ଯଥା ସମୟରେ ଓ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅବକାଶ ପରେ ବାରଂବାର ଅଭ୍ୟାସ କଲେ କ୍ଲାନ୍ତି ବୋଧ ହେବା ଦୂରେ ଥାଉ ବରଂ ଶାନ୍ତି ଓ ଆନନ୍ଦ ମିଳେ ଏବଂ ଉତ୍ତରୋତ୍ତର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ରତୀ ହେବାକୁ ଉତ୍ସାହ ଓ ଉତ୍ତେଜନା ଆସେ ।

ସମୟର ଉତ୍କର୍ଷ ବିଧାନ କରିବାକୁ ହେଲେ ସାମାନ୍ୟ ଓ ତୁଚ୍ଛ ଅଭ୍ୟାସମାନଙ୍କରେ ଆତ୍ମନିୟୋଗ କରିବା ବିହିତ ନୁହେ । ଶକ୍ତି ଓ ଅବସ୍ଥା ବିଚାର ନକରି ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ଇହଜୀବନରେ ବା ପରକାଳରେ ଲଜ୍ଜିତ ହେବାକୁ ପଡ଼େ, ସେପରି କାର୍ଯ୍ୟ ଯେପରି କରା ନଯାଏ । ମାସିଡୋନିଆର ରାଜା ଇରୋପସ୍ (Aeropus) ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ସମୟ ଲଣ୍ଠନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାରେ ଲଗାଉଥିଲେ ! ଅବଶ୍ୟ ତାହା ଅତି ପ୍ରୟୋଜନୀୟ କାର୍ଯ୍ୟ; କିନ୍ତୁ ଜଣେ ରାଜାର ବହୁମୂଲ୍ୟ ସମୟ ଏପରି କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟୟିତ ହେବା ଶୋଚନୀୟ ନୁହେ । ଦଶମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଇଲଣ୍ଡର ଚର୍ଚ୍ଚ ବା ଧର୍ମମନ୍ଦିରରେ ଥିଓଫିଲାକ୍ଟ ନାମକ ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ଧର୍ମାଧ୍ୟକ୍ଷ ଘୋଟକମାନଙ୍କର ଲାଳନ-ପାଳନରେ ତାଙ୍କର ବହୁମୂଲ୍ୟ ସମୟ ନିୟୋଜିତ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଅଶ୍ୱଶାଳରେ ଦ୍ୱି ସହସ୍ରାଧିକ ଶିକାରୀ ଅଶ୍ୱ ସୁରମ୍ୟିତ ଖର୍ଜ୍ଜୁର, ଅଙ୍ଗୁର ପ୍ରଭୃତି ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ଫଳ ଭକ୍ଷଣକରି ପ୍ରତିପାଳିତ ହେଉଥିଲେ । ଅର୍ଥର ଅପବ୍ୟବହାର କଥା ଦୂରେ ଥାଉ, ପବିତ୍ର ଜୀବନରେ ଧର୍ମାଲୋଚନାର ସୁଯୋଗ ହରାଇ ତାଙ୍କର ସମୟ, ଶକ୍ତି ଓ ପଦମର୍ଯ୍ୟାଦାର ଏବଂବିଧ ହୀନତା ସ୍ୱୀକାର ହେତୁରୁ ତତ୍କାଳୀନ ସମାଜରେ ସେ ବିଶେଷ ନିନ୍ଦାବାଦାର୍ହ ହୋଇଥିଲେ । ଏହିପରି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ପରିଶ୍ରମର କଳଙ୍କମୟ ଅପବ୍ୟବହାର କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ ।

ଶରୀରର ସୌଷ୍ଠବବର୍ଦ୍ଧନରେ ଅନେକଙ୍କର ବହୁ ସମୟ ଅପହୃତ ହୋଇଥାଏ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଅନୁକରଣରେ ଆଜିକାଲି ଅଧିକାଂଶ ନବୀନ ଯୁବକ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟହ ପ୍ରାତଃକାଳରେ କ୍ଷୌର, କେଶମାର୍ଜ୍ଜନ ଓ ପରିଚ୍ଛଦ ଦ୍ୱାରା ଶରୀରର ସଜ୍ଜୀକରଣରେ ଦୁଇତିନି ଘଣ୍ଟା ସମୟ ବ୍ୟୟ କରିବାକୁ କୁଣ୍ଠା ବୋଧ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏ ପ୍ରକାର ଅଭ୍ୟାସର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ଯୁବକମାନଙ୍କଠାରୁ ଦେଶବାସୀ ବିଶେଷ କିଛି ଆଶାଭରସା କରିବା ବିଡ଼ମ୍ବନା ମାତ୍ର । ଯେପରି କୌଣସି ଗୁରୁଭାର ବସ୍ତୁ ପର୍ବତ ପାର କରି ନେବାକୁ ହେଲେ ବାର୍ନିସ୍‌ବୋଳା ମହାଗନ କାଷ୍ଠନିର୍ମିତ ଶକଟ ଅନାବଶ୍ୟକ ହୁଏ, ସେହିପରି କର୍ମମୟ ଜୀବନ ଧାରଣ କରି ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତାଙ୍କର ମହଦୁଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନରେ ବ୍ରତୀ ହେବାକୁ ହେଲେ ମାନବ ପକ୍ଷରେ ଅଙ୍ଗସୌଷ୍ଠବ ଓ ବାହ୍ୟିକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବର୍ଦ୍ଧନର ପ୍ରୟାସ ବୃଥା ମାତ୍ର । ତେବେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ସମାଜର ଉପଯୋଗୀ ଶରୀରର ସୁଶ୍ରୀ ସମ୍ପାଦନ ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ ନୁହେ ।

ସମୟକୁ ଶାନ୍ତିପ୍ରଦ ଓ ମୂଲ୍ୟବାନ କରିବାକୁ ହେଲେ ଦୈନିକ ଉପାସନା ଦ୍ୱାରା ଚିନ୍ମୟ ବିଧାତାଙ୍କର ଆଶୀର୍ବାଦ ରକ୍ଷା କରିବା ପ୍ରତ୍ୟେକର ଉଚିତ । ଦୈନିକ ଉପାସନାର ଅଭ୍ୟାସ ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କୌଣସି ବିଷୟ ସମୟର ସଦ୍ବ୍ୟବହାରରେ ସେତେ ଅନୁକୂଳ ହୋଇ ନପାରେ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏହା ପ୍ରମାଣିତ ସତ୍ୟ । ଗୃହସ୍ଥଜୀବନରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୃହସ୍ଥ ଅଧ୍ୟବସାୟର ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ଯେଉଁ ଭଗବାନ ମାନସିକ ବୃତ୍ତି ହୃଦୟରେ ନିହିତ କରି ଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଯେ ପ୍ରତିମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଏହାର ଗୃହକ, ତାହାଙ୍କର କୃପାଭିକ୍ଷା ପୂର୍ବକ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା ଉଚିତ ଯେ, ଈଶ୍ୱର ମନକୁ ଶାନ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ପବିତ୍ର କରନ୍ତୁ ଏବଂ ଧର୍ମ୍ମଭାବ ସହକାରେ ତାଙ୍କର ଅମୃତମୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନରେ ଜୀବନର ସମସ୍ତ ସମୟ ନିୟୋଜିତ ହେଉ । ସମସ୍ତ ଦିନର ଓ ପ୍ରତିଘଣ୍ଟାର କାର୍ଯ୍ୟ ଆଲୋଚନା କରି ଦେଖିବା ଉଚିତ, କେଉଁଠାରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟର ତ୍ରୁଟି ଘଟୁଅଛି, ପ୍ରତ୍ୟହ ଯାହା ଯାହା କରିବାର ଥିଲା, ହୋଇପାରି ନାହିଁ, ଏଥିଲାଗି ଉପାସନା ଦ୍ୱାରା ଶାଣିତ ବିବେକ ପ୍ରକୃତ ଅନୁତପ୍ତ ହୁଏ କି ନାହିଁ ? ହାୟ ! କେତେ ଅଗଣିତ ଲୋକ ଜୀବନର ଅମୂଲ୍ୟ ଦାନସ୍ୱରୂପ ସମୟକୁ ଆଳସ୍ୟରେ ଓ ବୃଥାରେ ଅପବ୍ୟୟ କରି ଚରମାବସ୍ଥାରେ ମୃତ୍ୟୁଶଯ୍ୟାରେ ପଡ଼ି ତୀବ୍ର ଭାଷାରେ ଆପଣାକୁ ଶତ ଧିକ୍କାର କରିଅଛନ୍ତି ! ମହାମାନ୍ୟା ରାଣୀ ଏଲିଜାବେଥ ମୃତ୍ୟୁଶଯ୍ୟାରେ ବିଳାପ କରି କହିଥିଲେ, "ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ସମୟର ମୂଲ୍ୟସଙ୍ଗେ କୋଟି କୋଟି ଟଙ୍କା ସରି ନୁହେ । କେତେ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମୁଁ ଅକାରଣରେ ହରାଇଅଛି, ଆଜି ଅତି ବିଳମ୍ବରେ ମର୍ମାହତ ଅନୁଶୋଚନାରେ ଆତ୍ମା ଅଧୀର ଓ ଅସ୍ଥିର ହେଉଅଛି ।" ଏହିପରି ଅନୁତାପ କରୁଁ କରୁଁ ତାଙ୍କର ଆତ୍ମା ନଶ୍ୱର ଦେହ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଦିବ୍ୟଧାମକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କରିଥିଲା । *

ଶ୍ରୀ ବାଞ୍ଛାନିଧି ମିଶ୍ର ।

ଲେଶ୍ୱର ଜିଲା ସଦର ପୋଲିସଷ୍ଟେଶନ ଅନ୍ତର୍ଗତ ପଞ୍ଚାଗଡ଼ ଗୋଟିଏ ଜନାକୀର୍ଣ୍ଣ ଗ୍ରାମ ଅଟେ । ଅତି ପୂର୍ବକାଳରେ ଏହା ପାଞ୍ଚଗଡ଼ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହେଉଥିଲା । ଏହି ଗ୍ରାମର ଉତ୍ତରରେ ଲେମ୍ବୁନଦୀ ତାହାର ସୁବିଶାଳ ଶାଖାପ୍ରଶାଖା ବିସ୍ତାରକରି କଳକଳନାଦରେ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଅଛି । ଦକ୍ଷିଣଦିଗ ରଣାନଦୀର ବନ୍ଧଦ୍ୱାରା ପ୍ରାଚୀରବେଷ୍ଟିତ ହୋଇପରି ଦେଖାଯାଏ । ପୂର୍ବରେ ବରୁଣଶିଙ୍ଗ ଓ ପଶ୍ଚିମରେ ଅନନ୍ତଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟଯୁକ୍ତ, ଶ୍ୟାମାୟମାନ ମାଳଗିରି ଶୈଳଶ୍ରେଣୀ ବିରାଜିତ ଥାଇ ଗ୍ରାମର ଶୋଭାବର୍ଦ୍ଧନ କରୁଅଛି । ଭୈଲବର୍ମ୍ମ ଗ୍ରାମର ଶିଖରଦେଶର ସୀମନ୍ତରୂପେ ଓ ଜଗନ୍ନାଥସଡ଼କ କଟୀଦେଶର ମେଖଳାସ୍ୱରୂପ ବିଦ୍ୟମାନ ଥାଇ ଜନମନ ହରଣ କରୁଅଛି । ଗ୍ରାମର ଲୋକସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ଆଠଶତରୁ ଅଧିକ । ସମସ୍ତେ କୃଷିଜୀବୀ, ପ୍ରାୟ ଅତ୍ୟଳ୍ପ ଲୋକ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟ ଦ୍ୱାରା ଜୀବନଯାତ୍ରା ନିର୍ବାହ କରନ୍ତି । ଏହି ଗ୍ରାମଟି ଉତ୍ତରୀୟ ଉତ୍ତରବାହିନୀ ନଦୀ ଓ ପଶ୍ଚିମ-ସୀମାସ୍ଥିତ ମାଳଗିରି ପର୍ବତପ୍ରସାଦରୁ ଅନୁର୍ବର ନୁହେ । ଧାନ ବ୍ୟତିରେକେ ମୁଗ, ଖାଇ, ସୋରିଷ ପ୍ରଭୃତି ଫସଲ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଆମଦାନୀ କରାଯାଏ । ଉପରୋକ୍ତ ଫସଲମାନଙ୍କର କ୍ରୟବିକ୍ରୟନିମିତ୍ତ ବାଲେଶ୍ୱର ସହର ଓ ଗ୍ରାମର ଅଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ଖଣ୍ଡତାପଡ଼ା ହାଟକୁ ଯାତାୟାତ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରଶସ୍ତ ମାର୍ଗମାନ ରହିଅଛି । ବାଲେଶ୍ୱର ସହର ଏହି ଗ୍ରାମର ଉତ୍ତରରେ ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚକୋଶ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଗ୍ରାମରୁ ସହରକୁ ଯିବାକୁ ହେଲେ ଲୋକେ ଜଗନ୍ନାଥସଡ଼କ ଦେଇ ଗମନାଗମନ କରନ୍ତି ।— ଏହି ଗ୍ରାମର ପ୍ରଧାନ ଦେବତା ଖଜାରେଶ୍ୱର । ଏହାଙ୍କ ମନ୍ଦିର ବ୍ୟତିରେକେ ଗ୍ରାମରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେବଦେବୀମାନଙ୍କର

* ଟମସ୍ 'ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ୍ ମାନୁଏଲ' ପୁସ୍ତକର 'ସମୟ' ବିଷୟକ ପ୍ରବନ୍ଧର ଅବଲମ୍ବନରେ ଲିଖିତ । (ଲେଖକ) ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟ ଅଛି । ଲୋକମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସମତେ ମହାଦେବ-ଙ୍କର ଖୁବ୍ କରଣି କାଟେ । ଯାହାର କୌଣସି ଆକସ୍ମିକ ଦୁର୍ଘଟଣା ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ, ସେ ମହାଦେବଙ୍କ ନାମ ସ୍ମରଣ କଲେ କିମ୍ବା ତାଙ୍କର ନାମରେ ପୂଜା ମାନସକଲେ ତାହାର ବିପଦ ଶୀଘ୍ର ଦୂରୀଭୂତ ହୁଏ । ଏହାଙ୍କର ମନ୍ଦିରଟି ପ୍ରସ୍ତର-ନିର୍ମିତ ଓ ନାନା-କୌଶଳ-ପୂର୍ଣ୍ଣ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟରେ ଚିତ୍ରିତ । ଏହାଙ୍କର ମନ୍ଦିର ନିକଟରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମହାଦେବ ଲିଙ୍ଗ ମାଙ୍କଡ଼ା-ପ୍ରସ୍ତର-ନିର୍ମିତ ମନ୍ଦିରରେ ବିରାଜିତ । ଉପରୋକ୍ତ ମନ୍ଦିରର କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ଅବଲୋକନ କଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଅତି ପୂର୍ବକାଳରେ ଓଡ଼ିଶାବାସି-ମାନେ ଶିଳ୍ପ-ବିଦ୍ୟାରେ କେତେଦୂର ଉନ୍ନତିଲାଭ କରିଥିଲେ । କେଉଁଠାରେ ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ସୈନିକମାନେ ଅଶ୍ୱାରୋହଣପୂର୍ବକ ଯୁଦ୍ଧାରମ୍ଭାଷ୍ଟରେ ପରସ୍ପରର ଅଭି-ମୁଖରେ ଧାବମାନ ହୋଇଅଛନ୍ତି, କାହିଁବା ଗଜାରୋହୀ ସୈନ୍ୟବୃନ୍ଦ ପ୍ରକାଣ୍ଡକଳେବର ହସ୍ତିମାନଙ୍କ ପୃଷ୍ଠରେ ଆରୋହଣ କରି ସ୍ୱ ସ୍ୱ ବାହୁ ଉତ୍ତୋଳନପୂର୍ବକ ଆତ୍ମପକ୍ଷ-ଜୟର ସୂଚନା କରୁଅଛନ୍ତି, କେଉଁଠାରେ ପଦାତିକ ସୈନ୍ୟମାନେ ଦଳବଦ୍ଧ ହୋଇ ବିପକ୍ଷପକ୍ଷୀୟ ସୈନ-କମାନଙ୍କୁ ଭୟଙ୍କର ବେଗରେ ଅସ୍ତ୍ରାଘାତ କରୁଅଛନ୍ତି । ମନ୍ଦିରର ଅପରପାର୍ଶ୍ୱରେ ଗଣେଶ, କାର୍ତ୍ତିକେୟ, ଦୁର୍ଗା ପ୍ରଭୃତି ଦେବଦେବୀମାନଙ୍କର ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ଅତି ବିଚିତ୍ର-ଭାବରେ ଖୋଦିତ ହୋଇଅଛି । ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଜନନୀ-ମାନେ ମୃତ ସନ୍ତାନମାନଙ୍କୁ ବକ୍ଷରେ ଧାରଣକରି ସ୍ରୋତବାସା ଓ ମୁକ୍ତକୁନ୍ତଳାବସ୍ଥାରେ ଭୂପୃଷ୍ଠରେ ଶୟନ କରିଅଛନ୍ତି, ଏବମ୍ବିଧ ବିଭିନ୍ନ ଦୃଶ୍ୟମାନ ପୂର୍ବକାଳୀନ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ଶିଳ୍ପନୈପୁଣ୍ୟର ପରାକାଷ୍ଠା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରୁଅଛି । ଏହି ମନ୍ଦିରର ସମ୍ମୁଖଭାଗର ଅଦୂ-ରରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ବଟବୃକ୍ଷ ଓ ତାହାର କିଞ୍ଚିତ୍ଦୂରରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱଚ୍ଛତୋୟା ପୁଷ୍କରିଣୀ ବିଦ୍ୟମାନ ଥାଇ ଶ୍ରାନ୍ତ, ପିପାସାର୍ତ୍ତ ପଥିକମାନଙ୍କର ଦୁଃଖାପନୋଦନ କରୁଅଛି । ଏହି ପୁଷ୍କରିଣୀର ନାମ କୁଣ୍ଡ ଅଟେ ।

ପୂର୍ବୋକ୍ତ ପଞ୍ଚାଗଡ଼ ଗ୍ରାମଟି ବର୍ତ୍ତମାନ ପାଞ୍ଚ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାଗ ନିମ୍ନଲିଖିତ ପ୍ରକାର ନାମରେ ଅଭିହିତ ହେଉଅଛି । ଯଥା; ଭୂଇଁପଡ଼ା, ଆମ୍ବଡ଼ିହା, ଶାସନପଦା, କୁଣ୍ଡାପଟି ଓ ମଡ଼ଘୋଡ଼ାସାହି । ଗ୍ରାମର ପ୍ରାଚୀନ ବୃଦ୍ଧମାନେ କହନ୍ତି ଯେ, ଏହି ପାଞ୍ଚଖଣ୍ଡି ଗ୍ରାମ ପୂର୍ବକାଳରେ ଏକ ରାଜାଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଶାସିତ ହେଉ-ଥିଲା, ରାଜାଙ୍କ ଅନ୍ତେ ତାଙ୍କର ପଞ୍ଚ ପୁତ୍ର ଉପରୋକ୍ତ ଗ୍ରାମମାନ ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ବଣ୍ଟନ କରାଇ ନେଇଥିଲେ । ସେହି ଦିନଠାରୁ ଏହା ପାଞ୍ଚଗଡ଼ନାମରେ ଅଭିହିତ ହେଉ-ଥିଲା । କାଳକ୍ରମେ ଏହାର ପଞ୍ଚାଗଡ଼ ନାମ ହୋଇଅଛି ।

ଇତିହାସ ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା କଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଅତି ପୂର୍ବକାଳରେ ଓଡ଼ିଶା ଅନେକ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇ ବିଭିନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଶାସିତ ହେଉ-ଥିଲା । ଆଜିକାଲି ଗଡ଼ଜାତ ରାଜାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକେ ପ୍ରାୟ ଏହି ରାଜାମାନଙ୍କର ବଂଶଧର ଅଟନ୍ତି । ମୁସଲମାନ ଶାସନକର୍ତ୍ତା କଳାପାହାଡ଼ ଯେଉଁ ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶା ଆକ୍ରମଣ କରିଥିଲେ, ସେହି ସମୟରେ ଏଠାରେ ବାହା-ଦୁର ସିଂହଦେବ ନାମକ ଜଣେ ରାଜା ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ନାମ କ୍ଷମତାର ଅନୁରୂପ ଥିଲା । ତାଙ୍କର ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷ ପ୍ରତାପ ଚତୁଃଷ୍ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ରାଜାମାନଙ୍କୁ ସ୍ତମ୍ଭିତ କରି ରଖିଥିଲା । ପୂର୍ବେ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ବାହାଦୁର ସିଂହଦେବଙ୍କର ରାଜ-ପ୍ରାସାଦ ଥିଲା ଅଦ୍ୟାବଧି ସେହି ସ୍ଥାନ କିଲ୍ଲାସାହି ନାମରେ ଅଭିହିତ ହେଉଅଛି । ସେହି ସାହିର ମଧ୍ୟରେ କେତେକ ପ୍ରଜାଙ୍କର ବାଡ଼ି ଖୋଳିଲେ ଇଷ୍ଟକ ଏବଂ ପ୍ରସ୍ତରନିର୍ମିତ କାନ୍ଥର ମୂଳଭିତ୍ତିମାନ ବାହାରୁଅଛି । ସେହି ସାହିର ସଂଲଗ୍ନରେ ଯେଉଁ ପୋଖରୀଟି ଅଛି, ତାହାର ନାମ କିଲ୍ଲା ପୋଖରୀ ।

ଗଡ଼ର ଅଦୂରରେ ଇଷ୍ଟଦେବୀ ଗଡ଼ଚଣ୍ଡୀଙ୍କର ମନ୍ଦିର । ଦେବୀଙ୍କର ଭୀମ ପ୍ରତାପ ଗଡ଼ଚଣ୍ଡୀ ଠାକୁରାଣୀ ଡାକିଲେ ଜବାବ ଦେବେ ଓ ତାହାଙ୍କର ନାମ ଆପଦରେ ସ୍ମରଣ କଲେ କାହାର ଗୋଡ଼ରେ କଣ୍ଟା ଲାଗେ ନାହିଁ । ଦେବୀଙ୍କ ପ୍ରତି ରାଜାଙ୍କର ଅଚଳା ଭକ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟହ ଦେବୀଦର୍ଶନ ଓ ପାଦୋଦକସେବନ ନ କରି ସେ ଜଳ ସୁଦ୍ଧା ସ୍ପର୍ଶ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ପ୍ରସାଦରୁ ରାଜା କୌଣସି ଶତ୍ରୁଠାରେ ନତ-ମସ୍ତକ ନୁହନ୍ତି । ଅଦ୍ୟାବଧି ଏହି ଦେବୀ ଗଡ଼ଚଣ୍ଡୀ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହେଉଅଛନ୍ତି ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଶ୍ରୁତପୂର୍ବ ମହିମା ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ ପୂର୍ବବତ୍ ଲକ୍ଷିତ ହେଉନାହିଁ । ଏହି ଦେବୀଙ୍କର ମଣ୍ଡପଟି ସ୍ଥାନୀୟ ଜମିଦାର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବାବୁ ଲମ୍ବୋଦରପ୍ରସାଦ ସେନାପତି ଅତି ସୁନ୍ଦରଭାବରେ ନିର୍ମାଣ କରାଇଅଛନ୍ତି । ବାହାଦୁର ସିଂହ ଦେବ ଜଣେ ଦେଶହିତୈଷୀ, ପରମ ନିଷ୍ଠାବାନ୍ ଧର୍ମପରାୟଣ ପୁରୁଷ ଥିଲେ । ତାହାଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ନାମ ପ୍ରିୟତମା ଥିଲା । ସେ ମଧ୍ୟ ଜଣେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସଦ୍‌ଗୁଣବତୀ ରମଣୀ ଥିଲେ । ଏହି ସୁଖୀ ରାଜଦମ୍ପତି କିଛି କାଳ ସୁଖଶାନ୍ତିରେ ବାସ କଲାଉତ୍ତାରେ ଦିନେ ଜଣେ ଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟ, ନିର୍ବିକାର, ରୁଦ୍ରାକ୍ଷମାଳାହସ୍ତ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ରାଜ-ଦ୍ୱାରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ରାଜସମ୍ଭାଷଣ-ଅଭିଳାଷରେ ସେ ପ୍ରାସାଦଭିତରକୁ ଯିବାପାଇଁ ପ୍ରହରୀକୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ପ୍ରହରୀ ପୁରମଧ୍ୟକୁ ପ୍ରବେଶ କରି ଦେଖିଲେ ଯେ, ରାଜା ଅନ୍ତଃପୁରରେ ରାଣୀଙ୍କ ସହିତ ମିଷ୍ଟାଳାପରେ ମଜ୍ଜିତ ଅଛନ୍ତି । ତହିଁ ସେ କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼ ଅବସ୍ଥାରେ ତଳକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କରି ସନ୍ନ୍ୟାସିଙ୍କୁ ଉତ୍ତର ଦେଲେ, "ସ୍ୱାମିନ୍ ! ଆପଣ କିୟତ୍‌କାଳ ଏହି ସ୍ଥାନରେ ଅବସ୍ଥାନ କରନ୍ତୁ । ରାଜା ତଳକୁ ଅବତରଣ କଲେ ଆପଣ ବିହିତ ସମ୍ଭାଷଣ କରି ଯଥେଚ୍ଛା ବିଚରଣ କରିବେ ।" ତହିଁ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଯୋଗାସୀନ ହୋଇ ଅବଗତ ହୋଇ ପାରିଲେ କି ରାଜା ଅନ୍ତଃପୁରରେ ରାଣୀଙ୍କ ସହିତ ସୁଖଶଯ୍ୟାରେ ନିଦ୍ରିତ ଅଛନ୍ତି । ଏହା ଦେଖି ସେ ତାଙ୍କର କମଣ୍ଡଳୁ ଉପକରଣମାନ ଯଥାସ୍ଥାନରେ ରଖି ସାନ୍ଧ୍ୟକର୍ମ ଉପାସନାରେ ରତ ହେଲେ । କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ପ୍ରହରୀ ପୁନର୍ବାର ପୁରମଧ୍ୟକୁ ପ୍ରବେଶ କରି ଦେଖିଲା ଯେ, ରାଜା ଅନ୍ତଃପୁରମଧ୍ୟରୁ ବାହାରି ଶୀଘ୍ର ଗତିରେ ବିଶ୍ରାମାଳୟକୁ ଆସୁଅଛନ୍ତି । ପ୍ରହରୀ ପଥ ମଧ୍ୟରେ ସଶଙ୍କଭାବରେ ପ୍ରଣାମ କରି ନିବେଦନ କଲା, "ମହିମା ! ଏକ ଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହଜୁରଙ୍କ ସମ୍ଭାଷଣ ପ୍ରତୀକ୍ଷାରେ ସିଂହଦ୍ୱାରରେ ଅବସ୍ଥାନ କରିଅଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀମୁଙ୍କର ଅନୁମତି ହେଲେ ସନ୍ନ୍ୟାସିଙ୍କୁ ଏ ସ୍ଥାନକୁ ଆଣାଇ ଦର୍ଶନ କରାଇବି ।" ରାଜା ପ୍ରହରୀର ବାକ୍ୟକୁ ଶୁଣି ନଶୁଣିଲା ପରି ହୋଇ ବିଶ୍ରାମାଳୟ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ ।

ଇତିମଧ୍ୟରେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଉପାସନାଦି ନିତ୍ୟକର୍ମରୁ ବିରତ ହୋଇ ପ୍ରହରୀକୁ ଅନ୍ୱେଷଣ କଲେ । କିୟତ୍‌କାଳ ପରେ ପ୍ରହରୀକୁ ଦେଖି ପ୍ରଶ୍ନକଲେ, "ପ୍ରହରୀ ! ତୁମ୍ଭେ ରାଜାଙ୍କଠାରେ ଆମ୍ଭର ଆଗମନବାର୍ତ୍ତା ଜଣାଇଅଛ ?" ପ୍ରହରୀ ନିବେଦନ କଲା, "ଦେବ ! ମହାରାଜ ଆପଣଙ୍କ ଆଗମନବାର୍ତ୍ତା ଶ୍ରବଣ କରି ସୁଦ୍ଧା ନ ଶୁଣିଲା ପରି ହୋଇ ବିଶ୍ରାମାଳୟରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ ।" ତହିଁ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ କ୍ରୋଧରେ ଆପଣାର ପଦାର୍ଥମାନ ଉଠାଇ ପୁରମଧ୍ୟରୁ ବାହାରି ଆସିଲେ । ଆସିବା ସମୟରେ କହିଲେ, "ରାଜା ସମ୍ପଦ-ମଦରେ ଅନ୍ଧ ହୋଇ ମୋ ପ୍ରତି ଯେଉଁ ଅବମାନନା କଲା, ତାହାର ଫଳସ୍ୱରୂପ ସେ ନିଃସନ୍ତାନ ହେଉ ।" ସନ୍ନ୍ୟାସିଙ୍କର ଶାପ ଶୁଣି ପ୍ରହରୀ ବ୍ୟଗ୍ର ଚିତ୍ତରେ ବିଶ୍ରାମାଳୟମଧ୍ୟକୁ ପ୍ରବେଶ କରି ନମ୍ରଭାବରେ କହିଲା, "ମହାରାଜ, ଯେଉଁ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଆପଣଙ୍କ ସହିତ କଥୋପକଥନ ପ୍ରତୀକ୍ଷାରେ ସିଂହଦ୍ୱାରରେ ଅବସ୍ଥାନ କରିଥିଲେ, ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆପଣଙ୍କ ପ୍ରତି ଶାପପ୍ରୟୋଗ କରି ନଅର ମଧ୍ୟରୁ ବାହାରି ଯାଉଅଛନ୍ତି ।" ରାଜା ଏହା ଶୁଣି ଲେଖନୀ ନିକ୍ଷେପ କରି ସନ୍ନ୍ୟାସିଙ୍କର ଗନ୍ତବ୍ୟ ମାର୍ଗରେ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ । କିୟଦ୍ଦୂର ଗମନ କଲାପରେ ରାଜା ଓ ସନ୍ନ୍ୟାସିଙ୍କର ଭେଟ ହେଲା । ରାଜା ସନ୍ନ୍ୟାସିଙ୍କର ଅଲୌକିକ ସୌମ୍ୟମୂର୍ତ୍ତି ଦର୍ଶନ କରି ଭୟାକୁଳଚିତ୍ତରେ ତାଙ୍କର ଚରଣତଳେ ପଡ଼ିଗଲେ ଏବଂ ଅଶ୍ରୁ ବର୍ଷଣ କରି କହିବାକୁ ଲାଗିଲେ, "ପ୍ରଭୋ ! ମୋହର ଅଜ୍ଞାନକୃତ ଅପରାଧ କ୍ଷମାକର ମୋ ପ୍ରତି ସଦୟ ହେଉନ୍ତୁ । ତେଜସ୍ୱୀ ପୁରୁଷମାନଙ୍କର କ୍ରୋଧ କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ ।" ତହିଁ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଉତ୍ତର କଲେ "ରାଜନ୍ ! ତୁମ୍ଭର ଅବମାନନାରେ କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ମୁଁ ତୁମ୍ଭପ୍ରତି ଯେଉଁ ଶାପ ପ୍ରଦାନ କରିଅଛି, ତାହା ଅନ୍ୟଥା ହେବାର ନୁହେ । ଯଦି ପରମପିତା ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ପ୍ରୀତିବିଧାନ-ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କୌଣସି ସତ୍‌କର୍ମର ଅନୁଷ୍ଠାନ କର, ତାହା-ହେଲେ ନିଶ୍ଚୟ ତୁମ୍ଭର ସନ୍ତାନ ହେବେ ଓ ତୁମ୍ଭେ ପରମ ଗତି ପ୍ରାପ୍ତ ହେବ ।" ଆହା ସେପରି ବଚନ-ନିଷ୍ଠ ସାଧୁ ପୁରୁଷ କି କଳିଯୁଗରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରୁନାହାନ୍ତି !

ତଦନନ୍ତର ରାଜା ଗାତ୍ରୋତ୍ଥାନପୂର୍ବକ ସନ୍ନ୍ୟାସିଙ୍କଠାରୁ ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କରି ରାଜଭବନରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ତତ୍ପରଦିନ ପ୍ରାତଃକାଳରେ ଅନ୍ତଃପୁରକୁ ଗମନ କରି ରାଣୀଙ୍କ ନିକଟରେ ସମସ୍ତ ଘଟନାଗୁଡ଼ିକ ଆନୁପୂର୍ବିକ କୀର୍ତ୍ତନ କଲେ । ରାଣୀ ଉପରୋକ୍ତ ଘଟନାମାନ ଶ୍ରବଣ କରି ଶୋକରେ ଅଧୀର ହେଲେ । ରାଜା ଓ ରାଣୀ ଉଭୟ ସମଦଶାପନ୍ନ ହୋଇ କେତେକ ଦିନ ବିଷାଦରେ କାଳାତିପାତ କଲେ । ତଦନନ୍ତର ପାତ୍ରମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ସହିତ ମନ୍ତ୍ରଣା କରି ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ଶ୍ରୀଗୁଣ୍ଡିଚା ଯାତ୍ରାର ଅନୁଷ୍ଠାନ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ପୂର୍ବେ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ରଥ ନିର୍ମିତ ହେଉଥିଲା, ଅଦ୍ୟାପି ସେହି ସ୍ଥାନ ରଥଗଡ଼ା ବାଡ଼ୀ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହେଉଅଛି । ରାଜା ବାହାଦୁର ସିଂହଦେବ ସନ୍ତାନ-ଲାଭ-ଇଚ୍ଛାରେ ଶ୍ରୀଗୁଣ୍ଡିଚାର ଅନୁଷ୍ଠାନ କଲେ ହେଁ ତାଙ୍କ ମନରୁ ସନ୍ନ୍ୟାସିଙ୍କର ଶାପଜନିତ ଅଶାନ୍ତି ବିଦୂରିତ ହେଲାନାହିଁ । ସେ ସମୟ ସମୟରେ ନିର୍ଜନରେ ବସି ପୁତ୍ର-ଶୋକରେ ଅଶ୍ରୁ ବର୍ଷଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏହା ଦେଖି ପାତ୍ରମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ରାଜାଙ୍କୁ ସତ୍‌ପରାମର୍ଶ ଦେଇ ତାଙ୍କର ଶୋକଭାବ ଶାନ୍ତ କରାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଅନନ୍ତର

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାଜା ଓ ରାଣୀ ଉଭୟେ ଆପଣାର ରାଜ୍ୟମଧ୍ୟରେ ପୁଷ୍କରିଣୀ-ମାନ ଖନନ କରାଇବା ପାଇଁ ମନସ୍ଥ କଲେ । ସେ ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ଅନେକ ପୁଷ୍କରିଣୀ ଖନନ କରାଇଥିଲେ । ଗଡ଼ର ନିକଟରେ ଯେଉଁଟି ଖୋଳାଯାଇଥିଲା, ସେ ତାହାର ନାମ ଦେଇ ପୋଖରୀ ଦେଇଥିଲେ । ଅଦ୍ୟାବଧି ଏହି ପୋଖରୀଟି ସାଆନ୍ତା ନାମରେ ଅଭିହିତ ହେଉଅଛି । ରାଣୀଙ୍କଦ୍ୱାରା ଖନନ କରାଯାଇଥିବା ପୋଖରୀଟି ଗଡ଼ର ଉତ୍ତରରେ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହାର ନାମ ସାଆନ୍ତାଣୀ ।

ଇତିମଧ୍ୟରେ ରାଜାଙ୍କ ଔରସରେ ରାଣୀଙ୍କର ଗର୍ଭରେ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ସନ୍ତାନ ଜାତ ହେଲା । ରାଜା ଓ ରାଣୀ ଦିନକରେ ପୁତ୍ରର ନାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଦେଲେ । କ୍ରମେ କ୍ରମେ ରାଜାଙ୍କର ପାଞ୍ଚ ପୁତ୍ର ଜାତ ହେଲେ । ପୁତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ରାଜା ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ରକୁ ଅଧିକ ଭଲ ପାଉଥିଲେ ଓ ତାଙ୍କର ନାମାନୁସାରେ ଲକ୍ଷ୍ମଣସିହ୍ନ ବୋଲି ଏକ ପୁଷ୍କରିଣୀ ଖନନ କରାଇଥିଲେ । ଅଦ୍ୟାବଧି ତାହା ସେହି ଲକ୍ଷ୍ମଣସିହ୍ନ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହେଉଅଛି ।

ରାଜା ବାହାଦୁରସିହ୍ନ ଓ ରାଣୀ ପ୍ରିୟତମା ପୁତ୍ରମାନଙ୍କ ସହିତ କିଛିକାଳ ସୁଖସନ୍ତୋଷରେ ଦିନାତିପାତ କଲେ । ଦିନେ ସେ ତାଙ୍କର ବିଶ୍ରାମ-କକ୍ଷରେ ଶୟନକରି ନାନା କଥା ଭାବୁଅଛନ୍ତି, ଏପରି ସମୟରେ ତାହାଙ୍କୁ ନିଦ୍ରା ଘାରିଲା । ନିଦ୍ରାବସ୍ଥାରେ ସେ ସ୍ୱପ୍ନରେ ଦେଖିଲେ ଯେ, ତାଙ୍କର ଇଷ୍ଟ-ଦେବୀ ତାଙ୍କୁ ଆଦେଶ କରୁଅଛନ୍ତି କି, ରାଜା ! ତୋର ମୃତ୍ୟୁ-କାଳ ଆସନ୍ନ ହେଲାଣି, ତୋହର ଯାବତୀୟ ସ୍ଥାବରସ୍ଥାବର ସମ୍ପତ୍ତି ପୁତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଭକ୍ତ କରାଇ ନିଗଡ଼ଲେ ପରି-ଶେଷରେ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିବାଦ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଅସଂଖ୍ୟ ପ୍ରଜାଙ୍କ ରକ୍ତରେ ଦେଶ ପ୍ଲାବିତ ଓ ଉତ୍ସନ୍ନ ହେବ ।

ପରଦିନ ପ୍ରାତଃକାଳରେ ରାଜା ଶଯ୍ୟା ତ୍ୟାଗକରି ରାଣୀ ପ୍ରିୟତମାଙ୍କ ଭବନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଗତ ରାତ୍ରିରେ ତାଙ୍କପ୍ରତି ଦେବୀଙ୍କର ସ୍ୱପ୍ନାଦେଶ ଯଥାଯଥ ବର୍ଣ୍ଣନ କରି କହିଲେ, "ପ୍ରିୟେ ! ଭ୍ରାତୃଦ୍ୱେଷ ଘଟାଇବା କୌଣସି ପ୍ରାଣିକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରିନାହିଁ । ଯଦି ଆମ୍ଭେ ଜୀବିତାବସ୍ଥାରେ ଏହି ଦ୍ୱେଷର ପ୍ରତିବିଧାନ ନକରୁଁ, ତାହା-ହେଲେ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଘୋର ଅନିଷ୍ଟ ସାଧିତ ହେବ । ତୁମ୍ଭମାନେ ଅନାୟାସରେ ଆମ୍ଭର ରାଜ୍ୟକୁ ଖରାପ କରି ପକାଇବେ । 'ଦ୍ୱିତୀୟୋ ବିବାଦୋ ତୃତୀୟସ୍ୟ ଲାଭଃ', ଏହା ଉଚ୍ଚ କଣ୍ଠରେ ଶାସ୍ତ୍ର ଘୋଷଣା କରୁଅଛି । ଶାସ୍ତ୍ରବାଣୀ ଦେବବାଣୀ ଅନ୍ୟଥା ହେବାର ନୁହେ । ଅତଏବ ଆମ୍ଭର ସମସ୍ତ ସ୍ଥାବରସ୍ଥାବର ସମ୍ପତ୍ତି ପୁତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବଣ୍ଟନ କରାଇବୁଁ ।" ଏହା କହି ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ସହ ମନ୍ତ୍ରଣା କରି ଉପରୋକ୍ତ ପାଞ୍ଚ ସ୍ଥାନରେ ପାଞ୍ଚଗୋଟି ପ୍ରାସାଦ ନିର୍ମାଣ କରାଇ ପୁତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ଅବସ୍ଥାରେ ରଖାଇଲେ । ସେହି ଦିନଠାରୁ ତାହା ପାଞ୍ଚଗଡ଼ନାମରେ ଅଭିହିତ ହେଲା । କାଳକ୍ରମେ ଏହା ପଞ୍ଚାଗଡ଼ ବୋଲି କଥିତ ହେଉଅଛି ।

ସନ୍ତାନମାନଙ୍କୁ ଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ରଖାଇ ରାଜା ଓ ରାଣୀ ପରମାହ୍ଲାଦରେ ନିଜ ପୁରରେ ଅବସ୍ଥାନ କଲେ । କେତେକ ଦିନ ଅତିବାହିତ ହେଲାପରେ ଦିନେ ରାଜା ଶୟନାଗାରରେ ନିଦ୍ରିତ ଥିଲାବେଳେ ଏକ ବିଷଧର ସର୍ପ ଆସି ତାହାଙ୍କୁ ଦଂଶନ କଲା । ସର୍ପଦଂଶନରେ ମର୍ମବ୍ୟଥା ଅନୁଭବ କରି ରାଜା ଜାଗରିତ ହେଲେ ଏବଂ ପ୍ରହରୀମାନଙ୍କ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ଜ୍ଞାପନ କଲେ । ପରେ ବହୁତ ସୁଚତୁରକ-ମାନେ ଆସି ରାଜଦ୍ୱାରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ; କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତଙ୍କର ଚେଷ୍ଟା ବିଫଳ ହେଲା । ପରିଶେଷରେ କେତେକ ଘଣ୍ଟା ପରେ ରାଜା ଇହଲୀଳା ସାଙ୍ଗ କରି ପରଲୋକ ଗମନ କଲେ ।

ଅନନ୍ତର ରାଜପରିବାରମାନେ ରାଜାଙ୍କୁ ଦହନ କରିବା ପାଇଁ ଶ୍ମଶାନକୁ ଘେନିଗଲେ । ଅସଂଖ୍ୟ ଘୃତ ଓ କାଷ୍ଠର ଆୟୋଜନ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ରାଣୀ ପ୍ରିୟତମା ପତିଙ୍କର ଚିତାନଳରେ ପ୍ରାଣବିସର୍ଜ୍ଜନ କରିବା ପାଇଁ କୃତସଂକଳ୍ପ ହେଲେ । ଅନନ୍ତର କାଷ୍ଠ ଓ ଘୃତ ସଂଯୋଗରେ ବହ୍ନି ଆରୋପ କରାଯାଇ ରାଜାଙ୍କର ଶବ ତଦୁପରି ସ୍ଥାପିତ ହେଲା । ପ୍ରିୟତମା ଆପଣାର ଅଳଙ୍କାର ଓ ଦିବ୍ୟ ବସନମାନ ପରି-ଧାନ କରି ସ୍ୱାମିଙ୍କର ଚିତାକୁଣ୍ଡ ସପ୍ତବାର ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରି ଅଗ୍ନିମଧ୍ୟକୁ ଡେଇଁ ପଡ଼ିଲେ । ଏହିରୂପେ ରାଜା ଓ ରାଣୀ ଇହଧାମରୁ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହେଲେ । ଏହି ଶ୍ମଶାନର ଅଂଶକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସତୀପଦ୍ମ ବୋଲି ବୋଲାଯାଉଅଛି । ଯେଉଁ ପଞ୍ଚାଗଡ଼ ପୂର୍ବେ ସତୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ସତୀପୁରୁଷମାନଙ୍କୁ ବକ୍ଷରେ ଧାରଣ କରି ଆପଣାକୁ ଗୌରବାନ୍ୱିତ ମନେ କରୁଥିଲା, ଆଜି ସେହି ପଞ୍ଚାଗଡ଼ର ଦୁରବସ୍ଥା ଦେଖିଲେ ସମସ୍ତଙ୍କର ହୃଦୟ ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ ହେବ । ହେ ପଞ୍ଚାଗଡ଼ବାସିମାନେ, ତୁମ୍ଭେ-ମାନେ ଯଦି ପ୍ରକୃତରେ ଆର୍ଯ୍ୟସନ୍ତାନ ହୋଇଥାଅ, ତାହା-ହେଲେ ମାତୃଭୂମିର ଉଦ୍ଧାରସାଧନ ଲାଗି ଯଥାସମ୍ଭବ ଚେଷ୍ଟା କର । ସର୍ବମଙ୍ଗଳଦାତା ଖଗୀରେଶ୍ୱର ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ସହାୟ ହୋଇ ଉତ୍ସାହିତ କରନ୍ତୁ ।

ଶ୍ରୀ ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ପଣ୍ଡା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭାରତୀୟ ଶିଳ୍ପ

୧୦ମ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

କାର୍ମୁକାକାର ଗ୍ରାମ ଲକ୍ଷଣ ।

ପୂର୍ବ ପ୍ରକାଶିତ ଉତ୍ତରୁ ।

୭—କାର୍ମୁକାକାର (form of bow) ସହର ଚିତ୍ର (town plan) ସମ୍ବନ୍ଧେ କିଛି ବର୍ଣ୍ଣନ ହେବ । ଯେଉଁଠାରେ ସହର ଧନୁାକାରରେ କିମ୍ବା ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ରାକାରରେ କରିବା ପାଇଁ ମନସ୍ଥ କରାହୁଏ ବା ସ୍ଥାନର ଅବସ୍ଥାନୁସାରେ କରାହୁଏ,ସେହିଠାରେ ଏହି ପ୍ରକାର ଚିତ୍ର ବ୍ୟବହାର ହୁଏ । ଏହା ସାଧାରଣତଃ ନଦୀକୂଳରେ ବା ସମୁଦ୍ରଧାରରେ କରା ହୋଇଥାଏ । ଏହା ତିନ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ । ଯଥା; ୧ମ କାର୍ମୁକପୁର । ୨ୟ କାର୍ମୁକ ଖେଟକ । ୩ୟ କାର୍ମୁକ ଖଣ୍ଡ ।

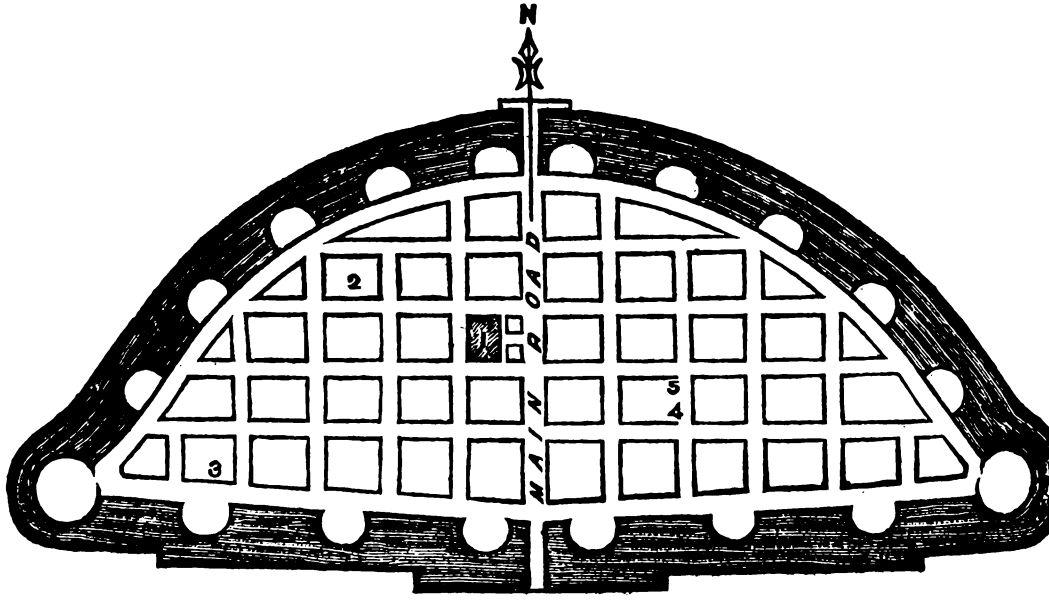

ସହର ମଧ୍ୟମ ଅଟେ, କାର୍ମୁକ ଖେଟକ ପ୍ରଧାନ ଓ କାର୍ମୁକ-ଖଣ୍ଡ ସର୍ବପ୍ରଧାନ ଅଟେ ।

କାର୍ମୁକ-ଖେଟକ [Karmuka khetaka]—ଏଥିରେ ବଡ଼ ବଡ଼ କାରଖାନା ଘର,ଚିତ୍ରକାର (paints), ମାଳାକାର ପ୍ରଭୃତି ନାନା ପ୍ରକାର କାରିଗର, କଳରେ କାମ କରିବା କାରିଗର (artists and mechanics) ମାନେ ଥାନ୍ତି । ଓ ମଧ୍ୟ ରକାଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଘରଜନବର ଥାଏ ।

କାର୍ମୁକପୁର (Karmuka pura):—ଏଥିରେ ଲମ୍ବା ଲମ୍ବା ରାସ୍ତାମାନଙ୍କର ଦୁଇଧାରରେ ଶ୍ରେଣୀ ହୋଇ ବଡ଼ ଓ ସୁନ୍ଦର ଘରମାନ, ଅନେକ ବଜାର ଏବଂ ମନ୍ଦିର ଥାଏ । ଏହି ତିନପ୍ରକାର ମଧ୍ୟରେ "ପୁର"--ଆଖ୍ୟାଧାରୀ କାର୍ମୁକ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏଥିରେ କାର୍ମୁକପୁର ଅପେକ୍ଷା ଅନେକ ସ୍ଥାନ, ଅନେକ ରାସ୍ତା ଓ ଅନେକ ଘର ଥାଏ ।

କାର୍ମୁକ-ଖଡ୍ଗ (Karmuka-Khadga)—ଏହାର ଉପରୋକ୍ତଭାବେ ବଜାର, ଘର, ରାସ୍ତା ଓ ରାଜନବରସହ ଗଡ଼ଖାଇ ଓ ବୁରୁଜ ସହ ଦୁର୍ଗ ପ୍ରାଚୀର ଏବଂ ଚାରିଗୋଟି ଫାଟକ ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରବେଶଦ୍ୱାର [Gateway] ଥାଏ । ମାନସାରରୁ ନିମ୍ନ ଶ୍ଳୋକ ଦିଆଗଲା ।

"ଗ୍ରାମ-କାର୍ମୁକ-ବିନ୍ୟାସ-ଲକ୍ଷଣଂ ବକ୍ଷତେଽଧୁନା
ବିସ୍ତାରସମମାୟା ମମାୟାମାଧିକମେବ ବା ।

ପତ୍ତନଂବାରଖେଟଂ ବା ଖଡ୍‌ଗଂବାଽଥ ପ୍ରକଳ୍ପୟେତ୍;
ନଦୀତୀରେଽବ୍ଧିତୀରେ ବା କାର୍ମୁକଂ ତଚ୍ଚ ବିନ୍ୟସେତ୍ ।
ରଥ୍ୟାଦ୍ୱୟୈକ ରଥ୍ୟା ବା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ ପ୍ରାଗାୟଥା ତଥା;
ଦକ୍ଷିଣାତ୍ପୂର୍ବତୋ ରଥ୍ୟା ଉତ୍ତରାତ୍ପୂର୍ବତୋଽପିବା ।"
"କୁର୍ଯ୍ୟାଭ୍ରୁଗ୍ରାଧିବାହ୍ୟେତୁ କାର୍ମୁକାକାରବଦ୍ ବୁଧଃ
ଏକଦ୍ୱିତ୍ରି ଚତୁଷ୍ପଞ୍ଚ ବିଧୀନେବଂ ପ୍ରକଳ୍ପୟେତ୍ ।
ରଥ୍ୟାଃ ସର୍ବଦ୍ୱିପକ୍ଷାଃସ୍ୟୁ ର୍ବିଧିମାର୍ଗଂ ଯଥେଚ୍ଛୟା;
କାର୍ମୁକାକାରବତ୍ ସର୍ବଂ କାରୟେଚ୍ଛିଲ୍ପବିତ୍ତମଃ ।
ସ୍ଥାପୟେଦ୍ଦେବଶିବାନାଂ ସ୍ଥାନଂ ପ୍ରାଗୁକ୍ତଦେଶତଃ;
ଯଥେଷ୍ଟାଦ୍ୱାରସଂଯୁକ୍ତଂ ବିପ୍ରରତ୍ନ୍ୟା ବିନାଽଥବା ।
ଏବଂ ତୁ କାର୍ମୁକଂ ପ୍ରୋକ୍ତଂ ଶେଷଂ ପ୍ରାଗୁକ୍ତବନ୍ନୟେତ୍ ।"

ଉପରୋକ୍ତ ପ୍ରମାଣାନୁସାରେ ସହରର ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ପଥଗୁଡ଼ିକ ଉତ୍ତର, ଦକ୍ଷିଣ ବା ପୂର୍ବ ଓ ପଶ୍ଚିମ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପଥଗୁଡ଼ିକୁ ସମକୋଣରେ ପରସ୍ପରକୁ ଛେଦନ ବା କର୍ତ୍ତନ କରି ସ୍ଥାନଟିକୁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଭୂଖଣ୍ଡରେ [blocks] ବିଭକ୍ତ କରେ ଓ ମଧ୍ୟ ଗମନାଗମନର ସୁବିଧା ପାଇଁ ଆଉ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗଳି ପଥ ଥାଏ । ସହରଟିର ବାହାର ଦୃଶ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଧନୁ-ଆକାର କିମ୍ବା ଗୋଟିଏ ବୃତ୍ତର ଜ୍ୟା ଓ ପରିଧି ଆକାର ହେବା ଉପରଦତ୍ତ ଚିତ୍ରରୁ ସହରର ଆକାର ଜଣାଯିବ ।"ଛ" ଚିହ୍ନିତ ଚିତ୍ର କାର୍ମୁକାର ସହର ଅଟେ ।

୧ମ—ଶିବ ବା ବିଷ୍ଣୁ ମନ୍ଦିର, ୨—ବିଦ୍ୟାଳୟ (college) ୩— ଚିକିତ୍ସାଳୟ (Hospital), ୪ ଓ ୫ ପୋଖରୀ ଓ ମଠ । ଏହି ପ୍ରକାର ସହରର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀ ଠାକୁରାଣୀ ଅଟନ୍ତି ଏବଂ ଏହାଙ୍କର ଆସ୍ଥାନ ବା ମନ୍ଦିର ସହରରୁ ଯେ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଯେ କୌଣସି ଅଂଶରେ ହୋଇପାରେ । ବିଷ୍ଣୁ, ଶିବ ବା ଜୈନ ଦେବତାଙ୍କର ମନ୍ଦିର ସହରର ମଝିରେ ପ୍ରଧାନ ରାସ୍ତାଉପରେ ହେବ । ବିଷ୍ଣୁ-ମନ୍ଦିର ପୂର୍ବମୁଖା ଓ ଶିବମନ୍ଦିର ପଶ୍ଚିମମୁଖା ହେବ । ବସନ୍ତ, ଝାଡ଼ାକାଇ ପ୍ରଭୃତି ରୋଗର ପୂଜା ନିମନ୍ତେ ଗ୍ରାମଦେବତା ପ୍ରଭୃତିଙ୍କର ମନ୍ଦିର ବସ୍ତି ବା ଗ୍ରାମର ଛକରେ ହେବା ଉଚିତ ଅଟେ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ସହରରେ ରାଜନବର, ବିଦ୍ୟାଳୟ, ସାଙ୍ଗୀତଶାଳା, ବିଶ୍ରାମାଳୟ, ଚିକିତ୍ସାଳୟ, ରାଜସିରସ୍ତା ବା କଚେରୀ ବା ଅଫିସ, ବଜାର ପ୍ରଭୃତି ରହିବ । ଯେପରିକି "ସର୍ବତୋ ଭଦ୍ର" ଆକାର ସହରରେ ଅଛି ।

କ୍ରମଶଃ ।

ଶ୍ରୀ ଛକଡ଼ି ମହାନ୍ତି ।

ପ୍ରଣୟପବାହ:—ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଆଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ଓ କଟକ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟପ୍ରେସରେ ମୁଦ୍ରିତ ଗଦ୍ୟପୁସ୍ତକ । ପ୍ରକାଶକ--The students' store, Berhampur. ସଂସ୍କୃତ କାଦମ୍ବରୀ ଉପାଖ୍ୟାନର ବଙ୍ଗାନୁବାଦର ଅବଲମ୍ବନରେ ପୁସ୍ତକଟି ଲିଖିତ ହୋଇଅଛି । ଅନୁବାଦ ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ଓ ସରସ—ମୂଳ ସଂସ୍କୃତର କ୍ଲିଷ୍ଟତା ଆଦୌ ନାହିଁ କହିଲେ ଚଳେ । ମଲାଟ ଓ ଚିତ୍ରଗୁଡ଼ିକର ସାଜସଜ୍ଜା ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ । ମୁଦ୍ରଣଦୋଷ ଅନେକ ରହିଯାଇଅଛି । ଶୁଦ୍ଧିପତ୍ରର ଅଶୁଦ୍ଧତା କ୍ଷମଣୀୟ ନୁହେ ।

ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମଦର୍ପଣ:—"ଇସ୍ତାଇ ମଜହବ୍‌କା ଫଟୋ" ନାମକ ଉର୍ଦ୍ଦୁ ପୁସ୍ତକର ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦ । ପୁସ୍ତକଟି

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅହମଦଆ ସମ୍ପ୍ରଦାୟକ ପ୍ରକାଶିତ ଓ ମୁକୁର ଯନ୍ତ୍ରାଳୟରେ ମୁଦ୍ରିତ ହୋଇଅଛି । ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମର କେତେକ ଦୋଷ ଏହି "ଦର୍ପଣ"ରେ ପ୍ରତିବିମ୍ବିତ ହୋଇଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗରେ ଏପରି ପୁସ୍ତକର ପ୍ରଚାର କଦାପି ବାଞ୍ଛନୀୟ ନୁହେ । ଆକାଶପତିତ ଜଳ ଯେପରି ବିଭିନ୍ନ ମାର୍ଗରେ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇ ପରିଶେଷରେ ସମୁଦ୍ରରେ ପତିତ ହୁଏ, ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଜଗତରେ ମଧ୍ୟ ସେପରି ବିଭିନ୍ନ ମତର ଚରମ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଏକମେବାଦ୍ୱିତୀୟ ଅଟେ । "ନାନା ପ୍ରକାରେ ମୋ ଭକତ । କେ ଜାଣେ ଗୋବିନ୍ଦର ଗତି ।"

ହିତକଥା (ଦ୍ୱିତୀୟଭାଗ):—ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଆଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ଓ ମୁକୁରପ୍ରେସରେ ମୁଦ୍ରିତ ଗଦ୍ୟପୁସ୍ତକ । ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟ ସଂସ୍କୃତ ଓ ବଙ୍ଗଳା ସାହିତ୍ୟର ପୁସ୍ତକମାନ ଅନୁବାଦ କରି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର କଳେବରବୃଦ୍ଧି କରୁଅଛନ୍ତି । ସମାଲୋଚିତ ପୁସ୍ତକଟି ସଂସ୍କୃତ ହିତୋପଦେଶ (ସୁହୃଦ୍ଭେଦ)ର ଉତ୍କଳାନୁବାଦ । ଅନୁବାଦ ଆଉ ଟିକିଏ ସରଳ ହୋଇଥିଲେ ଭଲ ହୋଇଥାନ୍ତା । ମୁଦ୍ରଣ, କାଗଜ, ମଲାଟ ଓ ଛବିଗୁଡ଼ିକର ପରିପାଟୀ ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ ହୋଇଅଛି । ମୁଦ୍ରଣଦୋଷ କେତେକ ସ୍ଥାନରେ ରହିଯାଇଅଛି ।

ପଞ୍ଚଦେବତା:—ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀନିବାସପଣ୍ଡା ବି. ଏ. ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଣୀତ ଓ ରସଲକୋଣ୍ଡା ଆର୍ଯ୍ୟପ୍ରେସରେ ମୁଦ୍ରିତ ଗଦ୍ୟ-ପୁସ୍ତକ । ପଣ୍ଡାମହାଶୟଙ୍କ ମତରେ ମାତା, ପିତା, ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଅତିଥି, ଭର୍ତ୍ତା ଓ ଭାର୍ଯ୍ୟାହିଁ ପଞ୍ଚଦେବତା । ତେତିଶକୋଟି ଦିଅଦେବତା ବା କାଠପଥର ପୂଜାକରିବା ବିବେକାନୁ-ମୋଦିତ ନୁହେ । ପଣ୍ଡାମହାଶୟଙ୍କ ଏ ମତ ସହିତ ସମସ୍ତେ ଏକମତ ହେବେ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ ହେଉନାହିଁ । ଗୁରୁଜନ-ମାନଙ୍କୁ ଦେବତାଜ୍ଞାନରେ ପୂଜାକରିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ମନୁଷ୍ୟର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ମୂର୍ତ୍ତିପୂଜା ବିଷୟରେ ଅନେକଙ୍କର, ବିଶେଷତଃ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର, ମତାନ୍ତର ଅଛି । ଅନନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ଉପାସନା ସମୟରେ ସାନ୍ତ ମାନବ ସାକାରପୂଜାର ଆବଶ୍ୟକତା ପରିହାର କରିପାରେ କି ?

ସାହିତ୍ୟସମ୍ବାଦ

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅଶ୍ୱିନୀକୁମାର ଘୋଷ ଏମ୍: ଏ:ଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ "ସମଲେଶ୍ୱରୀ" ଓ "କେଶରୀଗଙ୍ଗ" ନାଟକ ଶୀଘ୍ର ପ୍ରକାଶିତ ହେବ । "ସେଓଜ" ଓ "ସାବିତ୍ରୀ"ର ଦ୍ୱିତୀୟ ସଂସ୍କରଣ ମଧ୍ୟ ଶୀଘ୍ର ଯନ୍ତ୍ରସ୍ଥ ହେବ ।

ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ନୀଳକଣ୍ଠଦାସ ଏମ୍: ଏ: ଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ "ଦାସନାୟକ" ନାମକ କାବ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରସ୍ଥ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଆଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ "ପଦ୍ମିନୀ" ନାମକ ଗଦ୍ୟ-ପୁସ୍ତକ ମୁଦ୍ରିତ ହେଉଅଛି ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ପଟ୍ଟନାୟକ "ପଦ୍ମିନୀ" ନାମକ ଗୋଟିଏ ଗଦ୍ୟପୁସ୍ତକ ଲେଖିଅଛନ୍ତି ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଦାମୋଦର ରଥଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ "ବାଳଇନ୍ଦୁ" ନାମକ ପଦ୍ୟପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାଘବମିଶ୍ରଙ୍କ "ଗୀତକଳିକା"ର ଦ୍ୱିତୀୟ ସଂସ୍କ-ରଣ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ସେନଗୁପ୍ତ ବି: ଏ: ବି: ଟି: ଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ "ମୋ ବାଇଧନ"ର ନୂତନ ସଂସ୍କରଣ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତିଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ "ଚଲ୍‌କାଭ୍ରମଣ" ଶୀଘ୍ର ପ୍ରକାଶିତ ହେବ ।

ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମିଶ୍ରଙ୍କ "ପଦାର୍ଥସାରିକା"ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

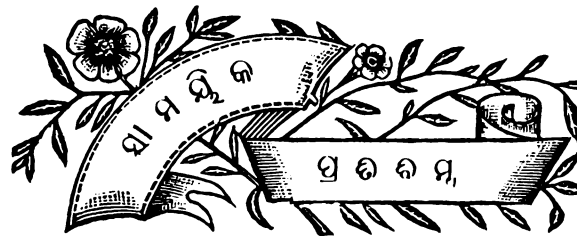

ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଆଧୁନିକ ଅବସ୍ଥା— ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ଉନ୍ନତିଦିଗକୁ ଯାଉଛି, ବା ଅବନତି ଦିଗକୁ ଯାଉଛି, ସେ କଥା କେହି ଠିକକରି କହିପାରିବେ-ନାହିଁ । ପ୍ରକାଶିତ ପୁସ୍ତକଗୁଡ଼ିକର ତାଲିକାରୁ ଯେପରି ଦେଖାଯାଉଅଛି, ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରୁ ଆବର୍ଜନାର ଦୂରୀ-କରଣ ନିମନ୍ତେ କୌଣସି ବିଶିଷ୍ଟ ଉଦ୍ୟମ ହୋଇନାହିଁ । "ଦିଅର-ଭାଉଜ-ରହସ୍ୟ" ପ୍ରଭୃତି ବହିଗୁଡ଼ିକର ଆଦର ଅଦ୍ୟାବଧି କମିନାହିଁ । ଲୋକେ ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ବହିଗୁଡ଼ିକ ଯେପରି ଆଦରରେ କିଣୁଛନ୍ତି, ସାହିତ୍ୟିକ ବହିପ୍ରତି ସେପରି ଆଦର ଦେଖାଉନାହାନ୍ତି । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏ ମନ୍ତବ୍ୟ ପଢ଼ି କେହି ଯେପରି ମନେ ନ କରନ୍ତି ଯେ, ଆମ ଦେଶର ସାହିତ୍ୟରେ କେବଳ ଏହି ଆବର୍ଜନାଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଅଛି । ପୁରାତନ ସାହିତ୍ୟରେ ଅନେକ ଅମୂଲ୍ୟ ରତ୍ନର ସତ୍ତା କେହି ଅସ୍ୱୀକାର କରିପାରିବେନାହିଁ । ତା'ପରେ ଆଜକାଲି ଅନେକ ସାହିତ୍ୟିକଙ୍କ ଆବିର୍ଭାବ ଦେଖି ମନରେ ନବୀନ ଆଶାର ସଞ୍ଚାର ହେଉଅଛି । ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱ, ତର୍କ-ବିଜ୍ଞାନ ଓ ପଦାର୍ଥବିଦ୍ୟାପରି ପୁସ୍ତକ ଯେ କୌଣସି ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଗୌରବର ବିଷୟ । ତେବେ ସାଧାରଣ ଲେଖକ-ମାନଙ୍କ ଲେଖାରେ ମୌଳିକ ଚିନ୍ତାର ବିକାଶ ହୋଇପାରୁ-ନାହିଁ । ସ୍ୱାଧୀନ ଚିନ୍ତା ଓ ନିଷ୍ଠାପର ସେବାର ଅଭାବ ଅନେକଙ୍କ ପରଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ପ୍ରତିବେଶୀ ବଙ୍ଗ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରଭାବ ଯୋଗେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସାହିତ୍ୟ ସ୍ୱାଧୀନଭାବରେ ଉଧେଇ ପାରୁନାହିଁ । ତଥାପି ନୂତନ କାବ୍ୟ, ନାଟକ ଓ ଉପନ୍ୟାସର ସଂଖ୍ୟା ଦିନୁଦିନ ବଢ଼ୁଅଛି । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସାହି-ତ୍ୟର ଅମୂଲ୍ୟ ରତ୍ନରାଜି କ୍ରମେ ଓଡ଼ିଆଭାଷାରେ ଅନୁଦିତ ହୋଇ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଅଛି । ଏହିସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ସହିତ ସ୍ୱାଧୀନଚିନ୍ତା ଓ ନିଷ୍ଠାର ସମାବେଶ ହେଲେ, ମାତୃଭାଷାର ଉନ୍ନତି ନିମନ୍ତେ ଲୋକେ ସାହିତ୍ୟସେବାକୁ ପବିତ୍ର ମନ୍ତ୍ରରୂପେ ଗ୍ରହଣ କଲେ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ ଅଚିରେ ଉନ୍ନତାସନ ଲାଭ କରି ପାରିବ ବୋଲି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ।

ସମାଲୋଚନା—ଯେପରି ଅଙ୍କୁଶ ଅଭାବରେ ହସ୍ତିର ଯଥେଚ୍ଛାଗୃହ ବୃଦ୍ଧିପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ, ସେହିପରି ସତ୍‌ସମା-ଲୋଚନାର ଅଭାବରୁ ସାହିତ୍ୟରେ ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳତା ପ୍ରବେଶ କରିଥାଏ । ସମାଲୋଚକ ସାହିତ୍ୟର ପଥପ୍ରଦର୍ଶକ । ଆମ୍ଭ-ମାନଙ୍କ ଦେଶରେ ଏପରି ଅନେକ ଲୋକ ଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁ ମାନେ କି ସମାଲୋଚନାର ନାମ ଶୁଣିଲେ ଖଡ୍ଗହସ୍ତ ହୋଇ-ଥାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମତରେ ସମାଲୋଚନା ସ୍ତାବକତାର ନାମାନ୍ତର ମାତ୍ର । ଯଦି କେହି ସେମାନଙ୍କ ତ୍ରୁଟି ଦେଖାଇ-ବାକୁ ଯାଏ, ତାହାହେଲେ ତାର ଆଉ ରକ୍ଷା ନାହିଁ । ଏବଂବିଧ ମାନସିକତାର ଭିତ୍ତି ଉପରେ ଜାତୀୟତା-ସୌଧ ନିର୍ମିତ ହେବାର କେହି କେବେ ଶୁଣି ନାହାନ୍ତି । ସରଳ-ଭାବରେ ଭ୍ରମ ପ୍ରଦର୍ଶନ କଲେ ଆଦରସହକାରେ ତାହା ଗ୍ରହଣ କରିବା ଉଚିତ । କିନ୍ତୁ ଏହି ସରଳଭାବରେ ତ୍ରୁଟି ଦେଖାଇବାହିଁ ସବୁଠାରୁ କଠିନ ।

କଂଗ୍ରେସର ବିଶେଷ ଅଧିବେଶନ—ବିଗତ ସେପ୍‌ଟେମ୍ବର ମାସ ୧୫ ତାରିଖ ଦିନ ଦିଲ୍ଲୀ ମହାନଗରୀରେ ଭାରତ ଜାତୀୟ ମହାସଭାର ବିଶେଷ ଅଧିବେଶନ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ମୌଲାନା ମହମ୍ମଦ ଆଲିଙ୍କ ବିଶେଷ ଯତ୍ନରେ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଦଳ ଏବଂ କାଉନ୍ସିଲ-ବିରୋଧୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକତା ସଂସ୍ଥାପିତ ହୋଇଅଛି । ଦେଶର କାର୍ଯ୍ୟରେ ଏହି-ପରି ମିଳନହିଁ ସର୍ବଥା ବାଞ୍ଛନୀୟ । କେହି କେହି ମନେ କରନ୍ତି ଯେ, କାଉନ୍ସିଲ ପ୍ରବେଶ ସପକ୍ଷରେ ମତ ଦେଇ କଂଗ୍ରେସ ସମାଧି-ନଗରୀ ଦିଲ୍ଲୀରେ (city of graves) ନିଜ ସମାଧି ଖୋଳିଅଛନ୍ତି । ଶତ୍ରୁର ଅବସ୍ଥାନ ଓ କାର୍ଯ୍ୟ-ପ୍ରଣାଳୀ ଦୃଷ୍ଟିରେ ନିଜ ପନ୍ଥାର ଆଂଶିକ ବା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରି-ବର୍ତ୍ତନ ରାଜନୀତି-ବିରୁଦ୍ଧ ନୁହେ । ଅବସ୍ଥା ବେଶି ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତାର ପରିଚାୟକ । ଆମ୍ଭେମାନେ କଂଗ୍ରେସର ଏହି ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛୁଁ । ଦେଶର ସମସ୍ତ ରାଜନୈତିକ ଦଳ ମଧ୍ୟରେ ଏପରି ଏକତା ଶୀଘ୍ର ସଂସ୍ଥାପିତ ହେଲେ ପ୍ରଭୂତ ଉପକାର ସାଧିତ ହୁଅନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ସେ ଏକତା ହେବ କିପରି ? ଲୋକେ ନିଜ ନିଜ ସ୍ୱାର୍ଥ ଛାଡ଼ିବାକୁ ମଙ୍ଗିବେ ତ ?

ଆଇନ ଅମାନ୍ୟ—କଂଗ୍ରେସ ବିଗତ ଦିଲ୍ଲୀ ଅଧି-ବେଶନରେ ଆଇନ ଅମାନ୍ୟର ପୋଷକତା କରି ଭୁଲ

Digitized by srujanika@gmail.com

କରିଅଛନ୍ତି । ସାମୟିକ ଉତ୍ତେଜନାର ଉଦ୍ରେକ ନିମନ୍ତେ ଦେଶକୁ ଆଇନ ଅମାନ୍ୟ କରିବାକୁ କହିବା ଉଚିତ ନୁହେ । ଦେଶର ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥା ସେଥିର ଅନୁକୂଳ ନୁହେ । ଆଇନ ଅମାନ୍ୟ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଯେଉଁ ତ୍ୟାଗ ଓ ସହିଷ୍ଣୁତା ଦରକାର, ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ତହିଁର ବିକାଶ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇପାରିନାହିଁ । ଯେଉଁ ଦେଶର ଲୋକେ ଏତେ କଥା ହେଲାପରେ ବିଦେଶୀ ବସ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ ନୁହନ୍ତି, ସେ ଦେଶ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟର ଉପଯୋଗୀ ନୁହେ—ଆଇନ ଅମାନ୍ୟ ତ ଦୂରର କଥା । ପୋଷାକ ସ୍ୱଦେଶାନୁରାଗ କୌଣସି ଜାତିକୁ ବଡ଼ କରିନାହିଁ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ କରିବ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସେ କଥା ଶୁଣୁଛି କିଏ ?

ନାଭା ପ୍ରସଙ୍ଗ—ପଞ୍ଜାବରେ ନାଭା ବୋଲି ଗୋଟିଏ ଦେଶୀୟ ରାଜ୍ୟ ଅଛି । ସେ ରାଜ୍ୟର ରାଜା ଶିଖଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ । ବିଗତ ଅକାଳି ଯୁଦ୍ଧରେ ସେ ଶିଖମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ ବୋଲି ସରକାରଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ପଡ଼ିଥିଲେ । ଅଧୁନା ସେ ଗାଦି ଛାଡ଼ି ଚାଲି ଯାଇଛନ୍ତି । ଏହି ଗାଦିତ୍ୟାଗ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନାନା ଲୋକେ ନାନା ମତ ବ୍ୟକ୍ତ କରୁଅଛନ୍ତି । ଅକାଳି ଶିଖ୍‌ମାନେ ସରକାରଙ୍କ ଉପରେ ବିରକ୍ତ ହୋଇ ପୁନର୍ବାର ଶାନ୍ତିଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ କରିଛନ୍ତି । ଇତିମଧ୍ୟରେ ପଣ୍ଡିତ ଜହର-ଲାଲ ନେହରୁ ପ୍ରମୁଖ କଂଗ୍ରେସନେତାମାନେ ନାଭାର କାଣ୍ଡ ଦେଖିବାକୁ ଯାଇ ଗିରଫଦାର ହୋଇଥିଲେ । ବିଗ୍ରହରେ ସେମାନଙ୍କୁ କାରାଦଣ୍ଡ ମିଳିଥିଲା । ପୁଣି ପରେ, କେଜାଣି କାହିଁକି, ସେମାନଙ୍କୁ ମୁକ୍ତି ଦିଆଗଲା । ସରକାର ଥରକୁ ଥର କାହିଁକି ଏପରି ଭୁଲ କରୁଛନ୍ତି, କହି ହେଉନାହିଁ । ଲୋକଙ୍କୁ ଏପରିଭାବରେ ବିରକ୍ତ କରିବା ଦ୍ୱାରା ସରକାରଙ୍କ ଆସନ ଶିଥିଳ ହେଉଅଛି । ତେବେ ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କୁ ଦୋଷ ଦେଖାଇବ କିଏ ?

ଆତ୍ମକଥା—"ମୁକୁର"ରେ ସ୍ଥାନାଭାବରୁ ଅନେକ ଲେଖକଙ୍କ ପ୍ରବନ୍ଧ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇପାରୁନାହିଁ । ଏଣିକି ପ୍ରତିମାସ ପ୍ରାପ୍ତ ଓ ଅପ୍ରକାଶିତ ପ୍ରବନ୍ଧାବଳୀର ଗୋଟିଏ ତାଲିକା ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ବିବରଣ ସହ ଦିଆଯିବ । ଆଶାକରୁଁ, ଲେଖକମାନେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏହି ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେବେ ।

ବିଶେଷ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।

ଦୁର୍ଗାପୂଜା ଉପଲକ୍ଷରେ ମୁକୁରପ୍ରେସ ଓ ପୁସ୍ତକାଳୟ ଅକ୍ଟୋବର ୧୬ ତାରିଖ ଠାରୁ ୨୭ ତାରିଖ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ୧୨ ଦିନ ବନ୍ଦ ରହିବ । ଗ୍ରାହକମାନେ ଏହି ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଚିଠିପତ୍ରର ଜବାବ ନ ପାଇଲେ ବିରକ୍ତ ହେବେ ନାହିଁ । ଇତି ।

ପୁନଶ୍ଚ

ଟିକିଲିର ଉଦୀୟମାନ ଯୁବରାଜ ସାହେବ 'ମୁକୁର'ର ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କୁ ନିମ୍ନଲିଖିତ ପୁସ୍ତକମାନ ଆଗାମୀ କାର୍ତ୍ତିକ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅର୍ଦ୍ଧମୂଲ୍ୟରେ ଦେବାକୁ ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଗଭୀର କୃତଜ୍ଞତା-ପାଶରେ ଆବଦ୍ଧ କରିଅଛନ୍ତି । ପୁସ୍ତକଗୁଡ଼ିକ ମୁକୁର ପୁସ୍ତକାଳୟରେ ମିଳିବ ।

ଭାବବିଭା (କାବ୍ୟ)	ଟ ୦ ୫	ସ୍ଥଳେ	ଟ ୦ ।
କଳହାସୀ ଚଉତିଶା	ଟ ୦ /୬	"	ଟ ୦ (୫

Printed and Published by B. Z. Das Mukur Press, Cuttack.

Digitized by srujanika@gmail.com

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Digitized by srujanika@gmail.com

ସାହିତ୍ୟିକ ପୁସ୍ତକାବଳୀ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗଙ୍ଗାଧର ମେହର:—

ପ୍ରଣୟ-ବଲ୍ଲରୀ	ଟ ୪
ତପସ୍ୱିନୀ	ଟ ୧ ୮
ଇନ୍ଦୁମତୀ	ଟ ୦ ।୵
କବିତାକଲ୍ଲୋଳ	ଟ ୦ ।୵
ମହିମା	ଟ ୦ /
ଅହଲ୍ୟାସ୍ତବ	ଟ ୦ /
ଉତ୍କଳ-ଲକ୍ଷ୍ମୀ	ଟ ୦ ।
ଅଯୋଧ୍ୟା ଦୃଶ୍ୟ	ଟ ୦ ।
କଂଚକ-ବଧ	ଟ ୦ ।୵
ଅର୍ଘ୍ୟଥାଳୀ	ଟ ୦ ୩

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି—

ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ	ଟ ୧୨
ମହେନ୍ଦ୍ର	ଟ ୦ ୩
ମହୋଦଧି	ଟ ୦ ୨
ଅର୍ଘ୍ୟବାଳା	ଟ ୦ ।/
ଭୁବନେଶ୍ୱର	ଟ ୦ ୵
ସମାଧିକ୍ଷେତ୍ର	ଟ ୦ /୬
ଉଦ୍ୟାନଖଣ୍ଡ	ଟ ୦ ୵
ପ୍ରତିଲେଖ	ଟ ୦ ।/
ପଦ୍ମପୁଷ୍ପ	ଟ ୧।
ପୁଣ୍ୟପୀଠ	ଟ ୦ ।୵
ମଧୁଚକ୍ର	ଟ ୦ ୵
ସୁଭଦ୍ରା	ଟ ୧୨
ପ୍ରଣୟଚିତ୍ରାଙ୍କ	ଟ ୦ ୩
ସାନ୍ଧ୍ୟତାରା	ଟ ୦ ୨୵
ବିଶ୍ୱଚକ୍ର	ଟ ୧
ସପ୍ତରଥୀ	ଟ ୦ ୨
ଉତ୍କଳ-କମଳା	ଟ ୦ ।୵
ବଣ-ମାଳତୀ (୨ୟ ସଂସ୍କରଣ)	ଟ ୦ ।

ଶ୍ରୀ ତାରିଣୀଚରଣ ରଥ ବି: ଏ:—

ବୃଷିକୁଲ୍ୟା	ଟ ୦ ୵
ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ	ଟ ୦ ।୵
ପଦ୍ୟାଞ୍ଜଳି	ଟ ୦ ୵

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ସେନଗୁପ୍ତ ବି, ଏ,—

ମୋ ବାଇଧନ	ଟ ୦ /
ବିଧବାର ଗୃହାଶ୍ରୟ	ଟ ୦ /୬
ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣ ଉପଦେଶାମୃତ ୨ୟ ଭାଗ	ଟ ୦ ୨
କଲିକତାରୁ ରାମକୃଷ୍ଣ (ବଙ୍ଗଳା)	ଟ ୦ ।
ରାମକୃଷ୍ଣ କୋଇଲ	ଟ ୦ ୧୩
ତୁଚ୍ଛାକୁ ଏତେ ?	ଟ ୦ /
ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ	ଟ ୦ ୨

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାଧାଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ—

ରତ୍ନମାଳୀ ନାଟକ	ଟ ୦ ୨୵
ସଂସାରଚକ୍ର ନାଟକ	ଟ ୦ ୨
ନନ୍ଦକେଶରୀ ନାଟକ	ଟ ୦ ।୵
କଟକବିଜୟ ନାଟକ	ଟ ୦ ୨
ସୁଶୀଳା ନାଟକ	ଟ ୦ ୨
କରଣ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ଢମ	ଟ ୦ /
ମାନ୍ୟବର	ଟ ୦ ୧୬
ସାଆନ୍ତିଆ ବାହା	ଟ ୦ /
ଶାମ ଦାସ	ଟ ୦ /
ଗୀତଲହରୀ	ଟ ୦ ୨୵

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାଜକିଶୋର ମହାନ୍ତି—

ଅଭିମନ୍ୟୁବଧ	ଟ ୦ ୵
ବନବାସୀ (ଉପନ୍ୟାସ)	ଟ ୦ ।୵
ରଘୁବଂଶ	ଟ ୦ ୩

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବାଳକୃଷ୍ଣ ପଟ୍ଟନାୟକ—

ଜାତୀୟ ଚମ୍ପୂ	ଟ ୦ ୵
ରତ୍ନରେଣୁ	ଟ ୦ ୵
ଅକାଳକୋଇଲ	ଟ ୦ ୧୬
ଗୃହୁଲବଙ୍ଗଲତା	ଟ ୦ /
ଫଳ ବଉଳବେଣୀ	ଟ ୦ /

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶ୍ରୀବତ୍ସ ପଣ୍ଡା ବି, ଏ,—

ଆର୍ଯ୍ୟଧର୍ମ	ଟ ୦ ।
ଗୃହାଶ୍ରମ	ଟ ୦ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଧର୍ମାନନ୍ଦ ତ୍ରିପାଠୀ ବି: ଏ:—

ପ୍ରକୃତବନ୍ଧୁ ନାଟକ	ଟ ୦ ୨

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନୀଳମଣି ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣ—

ବିବିଧ ବିଷ ଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦ /
ପୋଟଳ ଗୁଣ	ଟ ୦ /
ପଣକଆ ପାଠ	ଟ ୦ ୧୯
ନୀତିସୁଧାକର (ସାନୁବାଦ)	ଟ ୦ /୬
ସର୍ପବିଷ ଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦ /
ଜ୍ଞାନଗଙ୍ଗା (ନୀତିବାଦ୍ୟ)	ଟ ୦ /
ଉଦ୍ଦୋଧନୀ (ପଦ୍ୟାରସହ)	ଟ ୦ ୧୬
ଶିକ୍ଷାବିନୋଦ(ଶିଳ୍ପଶିକ୍ଷା)	ଟ ୦ /୬
ରସନାରଞ୍ଜନ	ଟ ୦ /
ରଥଗୀତ	ଟ ୦ /୬
ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ କୌତୁକ	ଟ ୦ /
ସଂଯୁକ୍ତା (ପଦ୍ୟ)	ଟ ୦ /୬
ସ୍ୱର୍ଗ ନରକ ବିଚାର	ଟ ୦ /
ସଦାଗର (ସାନୁବାଦ)	ଟ ୦ /୬
ପ୍ରକୃତିପେଟିକା (ପଦ୍ୟ)	ଟ ୦ /୬
କାଚୁକୁଣ୍ଡିଆ ଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦ ୧୬
ମନ୍ଦିରମାହାତ୍ମ୍ୟ (ଅପକାରତା)	ଟ ୦ /
ମେହରୋଗ ଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦ /
ନବୀନ ସମ୍ରାଟ	ଟ ୦ ୵
ନୀତିକୁସୁମ	ଟ ୦ /
ଅରଖଗୃହ	ଟ ୦ ୧୯
ମହାଭାରତ ବନପର୍ବ	ଟ ୨୨
" ବିରାଟପର୍ବ	ଟ ୦ ୨
ମଦନବିନୋଦ (ଧାତୁପୁଷ୍ଟିଉପାୟ)	ଟ ୦/
ନୀତିପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି	ଟ ୦ /୬
ଚନ୍ଦ୍ର ଦୂତ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ	ଟ ୦ ୧୯
ଉତ୍କଳ ଜାତୀୟ ଗୀତ	ଟ ୦ ୧୯
ସଦୁକ୍ତିସଂଗ୍ରହ	ଟ ୦ ୧୯
ସାନୁବାଦ ଚୈତନ୍ୟଦେବ ସ୍ତୋତ୍ର	ଟ ୦/
ପ୍ରବାଦପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି	ଟ ୦ /
ଦାମ୍ପତ୍ୟଧର୍ମ (ପଦ୍ୟ)	ଟ ୦/୬
ଶିରରୋଗଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦ ୧୬
ବାଳକାସଖା (ସଚିତ୍ର)	ଟ ୦ ୵
ହରିମନ୍ଦିର (ପଦ୍ୟ)	ଟ ୦ ୧୯
ସମୟର ସଦ୍ବ୍ୟବହାର	ଟ ୦ /
ଶଶିକଳା ପରିଣୟ (ନାଟକ)	ଟ ୦ ।
ସମୁଦ୍ରଯାତ୍ରା ବିଚାର(ପ୍ରମାଣସହ)	ଟ ୦/
ନାରିକେଳ ଗୁଣ	ଟ ୦/୬
କପାଗୁଣ	ଟ ୦ ୧୯
ରସାମୃତ (ଲେମ୍ବୁର ଗୁଣ)	ଟ ୦ ୧୯
ଆଳୁ ଓ ତମାଖୁ ଗୁଣ	ଟ ୦ /୦
ପଦ୍ୟମାଳା ୧ମ	ଟ ୦ /

Digitized by srujanika@gmail.com

ପଦ୍ୟାବଳୀ ୨ୟ ଟ ୦ ।
ଚେତନା ଗୃଷ ଟ ୦ ।୯
ଜୀବନବନ୍ଧୁ (ଜଳବ୍ୟବହାର) ଟ ୦ ।/୬
ଶ୍ଳୋକମୁକ୍ତାବଳୀ ଟ ୦ ।
ମଣିମଞ୍ଜୁଷା (ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଶ୍ଳୋକ) ଟ ୦ ।/୬
ନାଷପଦ୍ମ (ଉମାଖୁଣ୍ଡରୁଣ୍ଡେ) ଟ ୦ ।
ମୋହମୁଦଗର (ସାନୁବାଦ) ଟ ୦ ।୦
ତିମିଲ ଆଳୁ ଗୃଷ ଟ ୦ ।
ମାତୃପରିଚ୍ଛ ୧ମ (ପଦ୍ୟ) ଟ ୦ ।
" ୨ୟ ଟ ୦ ।
ଚନ୍ଦ୍ରମଳ (ମାତୃପଦ୍ୟ) ଟ ୦ ।
ବୃଷ୍ଣିସଙ୍କେତ ଟ ୦ ।୦
ଚମଣୀଜଣାଣ ଚୌତିଶା ଟ ୦ ।୬
ମାତୃରତ୍ନମାଳା (ପଦ୍ୟ) ଟ ୦ ।
ଜଳଚିକିତ୍ସା ଟ ୦ ।
ଗୋମହାତ୍ମ୍ୟ ଟ ୦ ।/୦
ମେଲେରିଆଚିକିତ୍ସା ଟ ୦ ।
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର ବି: ଏ: ଏଲ୍: ଟି: ସଂଯୁକ୍ତ ଟ ୦ ୫
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅନିରୁଦ୍ଧ କୁମାର ଦେବ ଏମ: ଏ: କୃତ (ଐତିହାସିକ ନାଟକ) ଟ ୧ ।
ହାମ୍ବୀର " ଟ ୧।
କଳାପାହାଡ଼ (ଐତିହାସିକ ନାଟକ) ଟ ୧।
ସେଣ୍ଟିକ " ଟ ୧ ।
ଗୋବିନ୍ଦଦାସ " ଟ ୧ ।
ବିଦ୍ୟାଲିଡ଼ି (ପ୍ରହସନ) ଟ ୦ ।
ମେନିଲ ଗ୍ରନ୍ଥ " ଟ ୦ ।/
ବୃଦ୍ଧାଚାରୀ " ଟ ୦ ।/
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁ ବି: ଏ:—
ସାନ୍ତ୍ୱନା ଟ ୦ ।/
ମାୟା ଗାଛ ଟ ୦ ।/
ଶ୍ରୀଶିକ୍ଷା ଟ ୦ ୫
ନାରୀ ଚରିତ୍ର ଟ ୦ ।
ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଟ ୦ ।/
ବେଜାଏ ମଜା ଟ ୦ ।/
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଅଚାର୍ଯ୍ୟ—
ଚିତ୍ରଭକ୍ତ ଟ ୦ ।
ହତ ବିଧା ଟ ୦ ।/
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କୃତ୍ତିବାସ ନନ୍ଦଶର୍ମା—
ଭାରତୀୟ ସ୍ୱରାଜ ଟ ୦ ୫

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ଶରଦେବ
ପେଟେଣ୍ଟ ମେଡ଼ିସିନ (ପ୍ରହସନ) ଟ ୦ ।
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନାରାୟଣ ଶିରୋମଣି
ଭକ୍ତାନୁଭୂତିଚନ୍ଦ୍ରିକା ଟ ୦ ।/
ସଦ୍ଭାବ ଦର୍ପଣ—(ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ସିଂହ ସାମନ୍ତଙ୍କ ଜ୍ୟୋତିଷ ଗ୍ରନ୍ଥ) ଟ ୩
Mr. M. S. Das's Precidential Adress at Bihar. ଟ ୦ ।
ସଚିତ୍ର ଶିଶୁବର୍ଣ୍ଣମାଳା ଟ ୦ ।

ହରିଭକ୍ତି ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ (ଭକ୍ତି ଗ୍ରନ୍ଥ)

ଟ ୧ ।

ବାରବଟୀଦୁର୍ଗ ଟ ୦ ।
ରାସକ୍ରୀଡ଼ା ଟ ୦ ।/
ମନବୋଧ ଚଉତିଶା ଟ ୦ ।୬
ପ୍ରେମକଲ୍ପଲତା ଟ ୦ ।
ଟୀକାଭାଗବତ ଟ ୦ ।
ଗଜକସ୍ତୁରୀ ଟ ୦ ।୯
ଆର୍ତ୍ତତ୍ରାଣ ଚଉତିଶା ଟ ୦ ।
ଜାତୀୟ ଗୀତ ଟ ୦ ।
ସୁଲକ୍ଷଣା (ଜଜ ଅରମନ୍ୟୁ ସାମନ୍ତ ସିଂହାର କୃତ) ଟ ୦ ।
ବାଣୀ (ଶ୍ରୀ ଦୀନବନ୍ଧୁ କାବ୍ୟରଞ୍ଜନ ପ୍ରଣୀତ) ଟ ୦ ।
ଅଦ୍ଭୁତ ଆଦର୍ଶ—(ପ୍ରହସନ) ଟ ୦ ।
ଅଶ୍ରୁଚିକିତ୍ସା ଟ ୦ ।
ଶାନ୍ତିସଖା ଟ ୦ ।
ନୃସିଂହପୁରାଣ ବନ୍ଧେଇ ସେ ୧ ଟକୁ ଟ ୬ ୫
" ଅବନ୍ଧା ସେ ୧ ଟକୁ ଟ ୬ ।
ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ ପୁରାଣ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବନ୍ଧେଇ ସେ ୧ ଟକୁ ଟ ୬ ।
ପଦ୍ମପୁରାଣ ଟ ୦ ୫
ବିଷ୍ଣୁପୁରାଣ ଟ ୦ ।
ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପୁରାଣ ଟ ୦ ୫
ଧର୍ମପୁରାଣ ଟ ୦ ।/
ଗରୁଡ଼ ପୁରାଣ ଟ ୦ ୫
ସୂର୍ଯ୍ୟପୁରାଣ ଟ ୦ ୫
ମତ୍ସ୍ୟପୁରାଣ ଟ ୦ ।
କଳ୍କିପୁରାଣ ଟ ୦ ୫

ଚଣ୍ଡୀପୁରାଣ ଟ ୧ ।
ଶିବପୁରାଣ ଟ ୧ ୫
ଶିବ ବା ଶୈବପୁରାଣ ଟ ୦ ୫
ମହାଭାରତ ସାରଳାଦାସକୃତ
ମହାଭାରତ ବନ୍ଧେଇ ସେ ୧ କୁ ଟ ୧୮ ।
ମହାଭାରତ ଅବନ୍ଧା ସେ ୧ ଟକୁ ଟ ୧୬।/
ଭକ୍ତିକେଶରୀ ୧ମ ଟ ୧।
" ୨ୟ ଟ ୧ ।
" ୩ୟ ଟ ୧ ।
" ୪ର୍ଥ (ଯ)
ବିଚିତ୍ର ରାମାୟଣ ଟ ୧ ।
ବିଲଙ୍କା ରାଧାୟଣ ଟ ୦ ୫/
ରସିକନୋଦ ଟ ୧ ।
ଦାତ୍ୟଭାବଭକ୍ତି ୧ମ ଟ ୦ ।/
" ୨ୟ ଟ ୦ ୫
ଦୁର୍ଗାଖଣ୍ଡ ବନ୍ଧାଇ ଏକକ ଟ ୧ ।
ମଥୁରାମଙ୍ଗଳ ଟ ୦ ।
ପ୍ରସ୍ତାବସିନ୍ଧୁ ଟ ୦ ।
ଭାଗବତ ବନ୍ଧାଇ ସେ ୧ ଟକୁ ଟ ୦ ।
ଭାଗବତ ଅବନ୍ଧା ସେ ୧ ଟକୁ ଟ ୪୩/
ଭଗବଦ୍‌ଗୀତା ଟ ୦ ୫
ଭଗବଦ୍‌ଗୀତା (କୃଷ୍ଣସିଂହ) ଟ ୦ ।
ସପ୍ତକାଣ୍ଡ ରାମାୟଣ ବନ୍ଧାଇ ସେ ୧ ଟକୁ ଟ ୬ ।
" ଅବନ୍ଧା ସେ ୧ ଟକୁ ଟ ୫ ।

ସଙ୍ଗୀତ ପୁସ୍ତକ ମାଳା ।

ସଙ୍ଗୀତସାଗର ୧ମ ଟ ୦ ।/
" ୨ୟ ଟ ୦ ।/
" ୩ୟ ଟ ୦ ।/
" ୪ର୍ଥ ଟ ୦ ।/
" ୫ମ ଟ ୦ ।/
" ୬ଷ୍ଠ ଟ ୦ ।/
ସଙ୍ଗୀତ ମନମୋହନ ୧ମ ଟ ୦ ।/
" ୨ୟ ଟ ୦ ।/
ସଙ୍ଗୀତ ସାରସଂଗ୍ରହ ଟ ୦ ।
ସଙ୍ଗୀତସଙ୍ଗୀତ ୧ମ ଟ ୦ ।
" ୨ୟ ଟ ୦ ।/

Digitized by srujanika@gmail.com

ସଙ୍ଗୀତ ମନଉନ୍ମାଦ ୧ମ	ଟ ୦ /୬
" ୨ୟ	ଟ ୦ ୵
" ୩ୟ	ଟ ୦ ୵୬
ସଙ୍ଗୀତ ରତ୍ନମାଳା	ଟ ୦ ୵
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣସଙ୍ଗୀତ ୧ମ	ଟ ୦ /୬
ସଙ୍ଗୀତ ରତ୍ନହାର	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତମାଳା	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ରସରସିଆ	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ବସନ୍ତମଞ୍ଜରୀ	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତମାଧବ	ଟ ୦ ।
ସଙ୍ଗୀତସ୍ତବକ	ଟ ୦ ୧୬
ସଙ୍ଗୀତସୁଧାନିଧି	ଟ ୦ ।
ସଙ୍ଗୀତ ରତ୍ନାବଳୀ	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ମନୋରମା	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ମନମୋହନା	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ରଙ୍ଗବାହାର	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ଫୁଲହାର	ଟ ୦ /୬
ସଙ୍ଗୀତ କୁମୁଦ	ଟ ୦ /
ସଙ୍ଗୀତ କଳାନିଧି ୧ମ	ଟ ୦ ।୵
" ୨ୟ	ଟ ୦ ୵
" ୩ୟ	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ମାଳତୀ (ଯନ୍ତ୍ରସ୍ଥ)	
ଗ୍ଲାନ ସଙ୍ଗୀତ "	

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ।

ଅମରକୋଷ ଅରଧାନ	ଟ ୧ ୧
ଅମୃତ ଭଜନସାର	ଟ ୦ ୵
" ୨ୟ	ଟ ୦ /୬
ପିଣ୍ଡେଇ ନାମ୍ନ	ଟ ୦ ୧୯
ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଚରିତାମୃତ	ଟ ୦ ୧୬
କଳାପିକ (ସୀତାଙ୍କର)	ଟ ୦ ୧୬
ଅମରକୋଷ ଗୀତା	ଟ ୦ ୵
ଗୋଲକ ଗୀତା	ଟ ୦ /୩
ଚମତ୍କାର ଚିନ୍ତାମଣି	ଟ ୦ ।
ଗ୍ରନ୍ଥରତ୍ନାକର (ପ୍ରଥମ)	ଟ ୦ ।
ଜାତକାଳଙ୍କାର	ଟ ୦ ।
ଜ୍ଞାନମଞ୍ଜରୀ	ଟ ୦ /
ଜ୍ଞାନସାଗର	ଟ ୦ ।
ବିବାହପଦ୍ଧତି	ଟ ୦ ୵
ବିବାହକାରିକା	ଟ ୦ /୬
ବେତାଳ ପଞ୍ଚବିଂଶତି	ଟ ୦ ।୵
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଭୂଗୋଳ	ଟ ୦ ୵
ବୈଦେହୀଶ ବିଳାଶ ୧ମ	ଟ ୧ ୧
" ୨ୟ	ଟ ୧ ୧
" ୩ୟ	ଟ ୧ ୧
" ୪ର୍ଥ	ଟ ୧ ୧

ଭଗବତ୍ ଗୀତାମାହାତ୍ମ୍ୟ	ଟ ୦ /
ମଥୁରମଙ୍ଗଳ	ଟ ୦ ।
ମହାନାଟକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ	ଟ ୧ ୧
ଯଦୁମଣି ରହସ୍ୟ କଥା	ଟ ୦ /
ଲବଣ୍ୟବତୀ	ଟ ୧ ୧

ବ୍ୟାସକବି ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି ପ୍ରଣୀତ ।

ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ	ଟ ୧ ୧
ଧୂଳି	ଟ ୦ ୵
ଉପହାର ...	ଟ ୦ ।
ଗଣ୍ଡିପୁଅ ଅନନ୍ତା ...	ଟ ୦ ୵
ପୁନର୍ମୂଷିକୋ ଭବ	ଟ ୦ ୵୬
ମାମୁ	ଟ ୧ ୩
ଲଛମା	ଟ ୧ ୧
ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ	ଟ ୧ ୧
ଗଲ୍ପସ୍ୱଲ୍ପ	ଟ ୧ ୩

ଉପରେ ଯେଉଁ ପୁସ୍ତକ ଗୁଡ଼ିକର ତାଲିକା ଦିଆଗଲା, ତାହା ଛଡ଼ା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୁସ୍ତକମାନ ମଧ୍ୟ ଆମ୍ଭଠାରେ ମିଳେ । ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ସୁବିଧା ସକାଶେ ଆମ୍ଭେ ସନ୍ତୋଷଜନକ କମିଶନ୍ ଦେଇଥାଉଁ ।

ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ ବି, ଏ,
ପ୍ରୋପ୍ରାଇଟର୍

ପତ୍ର ଲେଖିବାର ଠିକଣା—
ଶ୍ରୀ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର ବି, ଏ,
ମେନେଜର ମୁକୁର ପ୍ରେସ,
ଚୌଧୁରୀବଜାର କଟକ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଜ୍ଞାପନ

ଆଚୁରସହାପୁ ଔଷଧାଳୟ

ଚଉଧୁରୀ ବଜାର

କଟକ ।

କବିରାଜ ଶ୍ରୀ ହରେକୃଷ୍ଣ ଦାଶ ଭିଷକ୍‌ରତ୍ନ ।

ଉପରୋକ୍ତ ଔଷଧାଳୟଟି ସାମାନ୍ୟ ଦରିଦ୍ରଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ରାଜା, ମହାରାଜା, ଧନୀ, ଜମିଦାର, ଓକିଲ, ଡେପୁଟୀ, ସରକାରୀ ଓ ବେସରକାରୀ ଶ୍ରେଷ୍ଠବଡ଼ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଏହାର ନାମ ଯଥାସମ୍ଭବ ସୁଖ୍ୟାତି ଲାଭ କରିଅଛି । ଯେଉଁମାନେ ବହୁକାଳରୁ ଜଟିଳ ରୋଗମାନଙ୍କରେ ପୀଡ଼ିତ ଥାଇ ହକିମି, ହୋମିଓପ୍ୟାଥି, ଡାକ୍ତରି ଓ କବିରାଜ ଔଷଧମାନ ସେବନ କରି ଆରୋଗ୍ୟଲାଭ ନ କରିବାଦ୍ୱାରା ଔଷଧମାନଙ୍କରୁ ଏକାବେଳକେ ବିଶ୍ୱାସ ହରାଇଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଡାକ୍ତର ଓ କବିରାଜମାନଙ୍କର ବାହ୍ୟାଡ଼ମ୍ବର ବିଜ୍ଞାପନରେ ଭୁଲିଯାଇ ରୋଗ ଭଲ ହେବା ପାଇଁ ବହୁଅର୍ଥ ବ୍ୟୟ କରି ହତାଶ ହୋଇଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ଆୟୁର୍ବେଦ-ଶାସ୍ତ୍ରରୁ ବିଶ୍ୱାସ ହରାଇ ଅଛନ୍ତି, ଆମ୍ଭେ ସେହିମାନଙ୍କୁ ଥରେ ଆହ୍ୱାନ କରୁଅଛୁଁ । ଥରେ ଆମ୍ଭର ଚିକିତ୍ସାଧୀନରେ ରହି ଆମ୍ଭର ସ୍ୱହସ୍ତପ୍ରସ୍ତୁତ ବିଶୁଦ୍ଧ ଔଷଧମାନ ସେବନ କରି ଔଷଧର ଅଦ୍ଭୁତ କ୍ଷମତା ଓ ଗୁଣମାନ ଅଚିରେ ଅନୁଭବ କରନ୍ତୁ । ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଭେଷଜମାନଙ୍କର ନିନ୍ଦା କରନ୍ତୁ ନାହିଁ ।

ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀବିଳାସ ବଟୀ । ଏକମାସକୁ ୩୦ଟି ବଟିକାକୁ ଟ ୧୨ ।

ମେହ, ଗନରିଆ, ଧାତୁଦୌର୍ବଲ୍ୟ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟଶୀଥିଳତା, ସ୍ୱପ୍ନଦୋଷ, ଧ୍ୱଜଭଙ୍ଗ ଓ ସ୍ନାୟୁବିକ ଦୁର୍ବଳତା ଆଦି ଦୁରାରୋଗ୍ୟ ରୋଗରେ ପୀଡ଼ିତ ଥାଇ ନାନାପ୍ରକାର ଚିକିତ୍ସା କରି କରି ହତାଶ ହୋଇଅଛନ୍ତି କି ? ନିଜର କ୍ଷୀଣାଙ୍ଗକୁ ଅନାଇ ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ପକାନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଆଉ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ଆମ୍ଭର ପେଟେଣ୍ଟ **ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀବିଳାସ ବଟୀ** ସେବନ କରନ୍ତୁ—ମୃତସଞ୍ଜୀବନୀତୁଲ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବ ।

ସାବଧାନ ! ସାବଧାନ !! ସାବଧାନ !!!

ଏହା ସାଧାରଣ ଲକ୍ଷ୍ମୀବିଳାସ ବଟି ନୁହେ । ଏଥିରେ ବିଶେଷତ୍ୱ ଅଛି ।

ଅବଳାମୃତାଭ୍ରରସ । ଏକମାସକୁ ୬୦ଟି ବଟିକାକୁ ଟ ୨୧ ।

ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶର ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଖାଦ୍ୟ, ପେୟ, ଆଚାର ବ୍ୟବହାର ଦୋଷରୁ ରକ୍ତପ୍ରଦର ରୋଗ ଜାତ ହୁଏ । ରୋଗିଣୀର ଶରୀରରୁ ଅନେକ ରକ୍ତକ୍ଷୟ ହେବାରୁ କ୍ରମେ ଶୋଥ ଆକ୍ରମଣ କରେ । ଶରୀରର ଲାବଣ୍ୟ ନଷ୍ଟ ହୁଏ । ବନ୍ଧ୍ୟାଦୋଷ ଘଟେ । କାର୍ଯ୍ୟରେ ଉତ୍ସାହ ଜନ୍ମେ ନାହିଁ । ଅଗ୍ନିମାନ୍ଦ୍ୟ, ଅରୁଚି, ହସ୍ତପଦର ଜ୍ୱାଳା ଓ ଶିରବ୍ୟଥା ଆଦି ହୁଏ । କାହାର କାହାର ମାସରେ ଦୁଇ ତିନିଥର ସ୍ରାବ ହୁଏ କିମ୍ବା ରକ୍ତସ୍ରାବ ସ୍ଥାୟୀଭାବରେ ୨।୮ ଦିନ ରହେ । ତଳପେଟବେଦନା, ଅଣ୍ଡାବେଦନା, ଘୋଳାବନ୍ଧା ହୁଏ । ଜୀବନଧାରଣ ଦୁର୍ବହ ହୁଏ । **ଅବଳାମୃତାଭ୍ରରସ** ସେବନ କରନ୍ତୁ, ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଭକରି ସନ୍ତାନମୁଖ ଦର୍ଶନ କରିବେ । ନଷ୍ଟ ଯୌବନ ଫେରି ପାଇବେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସ୍ୱପ୍ନଦୋଷକାଳାନଳ ବଟୀ । ଏକମାସ ସେବନୋପଯୋଗୀ ଟ ୩ ।

ଧାତୁଦୌର୍ବଲ୍ୟ, ଅନୈସର୍ଗିକ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଚାଳନା ଓ ମନଚାଞ୍ଚଲ୍ୟ ହେତୁ ସ୍ୱପ୍ନଦୋଷ ଘଟେ । ଅତିରିକ୍ତ ପରିମାଣରେ ଶୁକ୍ର ନିର୍ଗତ ହୁଏ । ବିଶେଷତଃ ଗୃହସ୍ଥଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶଙ୍କର ଏ ରୋଗରେ ଘୋର ଅନିଷ୍ଟ ସାଧିତ ହୁଏ । ଦୁର୍ବଳମସ୍ତିଷ୍କ ହେତୁ ପଠନରେ ଅନିଚ୍ଛା ଓ ସ୍ମରଣଶକ୍ତି ହ୍ରାସ ହୁଏ । ମେହ, ଧ୍ୱଜଭଙ୍ଗ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟଶୀଥିଳତା, ହସ୍ତପଦ ଘୋଳାବନ୍ଧା ଆଦି ବିବିଧ ଜଟିଳ ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ଉକ୍ତ ଗୃହସ୍ଥମାନେ ପ୍ରାୟ ଅକର୍ମଣ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି । **ଆଉ ଭୟ କରନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଆମ୍ଭର ସ୍ୱପ୍ନଦୋଷକାଳାନଳ ବଟି ସେବନ କରନ୍ତୁ । ଅଚିରାତ୍ ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଭିବେ ।**

ଶୋଣିତଶୋଧକ ଘୃତ । ୧ ଶିଶିର ମୂଲ୍ୟ ଟ ୧ ।

ଆମବାତ, ଶ୍ଳୀପଦ (ଗୋଦର), କୋଷବୃଦ୍ଧି, ଦୂଷିତ ରକ୍ତ ଜମିବା, ଗରମୀ ଘା, ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଚାବଚାୟ ଘା ପ୍ରଭୃତି ରୋଗରୁ ଅତିରେ ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଭବେ । ଉପରୋକ୍ତ ଘୃତ ମାଲିସ କରନ୍ତୁ ।

ଦାବାଦି କଷାୟ ୧ ଶିଶିର ମୂଲ୍ୟ ଟ ୧ ।

ପାଳକ୍ଷର, ମେଲେରିଆ ଜ୍ୱର, ପ୍ଲୀହାଘଟିତ ଜ୍ୱର, ଏକାହ୍ନିକ ଜ୍ୱର ଆଦି ସର୍ବପ୍ରକାର ଜ୍ୱରରେ ଅମୋଘ ଔଷଧ । ପରୀକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ।

ଆମ୍ଭର ଔଷଧାଳୟରେ ସମସ୍ତପ୍ରକାର ଭସ୍ମ, ମୋଦକ, ଘୃତ, ତୈଳ, ଅବଲେହ, ମଲମ, ଆସବ, କ୍ଷାର, ଅରିଷ୍ଟ ଓ ବଟିକା ଆଦି ବିଶୁଦ୍ଧଭାବରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ବିକ୍ରୟ ନିମନ୍ତେ ରହିଅଛି । ଏତଦ୍ଭିନ୍ନ ରୋଗିମାନଙ୍କର ଉପସ୍ଥିତ ଅବସ୍ଥାପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିନିକ୍ଷେପ କରି ଅତୀବ ଯତ୍ନସହ ଚିକିତ୍ସା କରିଥାଉଁ । ରୋଗୀ ଶୀଘ୍ର ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଭିବା ନିମନ୍ତେ ଚେଷ୍ଟିତ ଥାଉଁ । ମଫସଲବାସିମାନଙ୍କର ଆମ୍ଭନିକଟରେ ପ୍ରତାରିତ ହେବାର ଆଶଙ୍କା ନାହିଁ । ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ ଯେ ସେମାନେ ପତ୍ର ଲେଖିଲାବେଳେ ନିଜର ନାମ, ଠିକଣା ଓ ପୋଷ୍ଟଅଫିସ ପରିଷ୍କାରରୂପେ ଲେଖିବେ । ଦଶଟଙ୍କାରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଔଷଧ କେଲେ ଆପାତତଃ ଏକଚତୁର୍ଥାଂଶ ମୂଲ୍ୟ ଅଗ୍ରୀମ ପଠାଇବାକୁ ହେବ । ରୋଗର ବିସ୍ତୃତ ବିବରଣ ଲେଖିପଠାଇଲେ ବିହିତ ଔଷଧ ପ୍ରଦାନ କରିବୁଁ ।

ବଶମ୍ବଦ
ଶ୍ରୀ ହରେକୃଷ୍ଣ ଦାଶ ।

ସଂଯୁକ୍ତି

ଶ୍ରୀ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର ବି, ଏ, ଏଲ, ଟି,ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଣୀତ ନୂତନ ଗଦ୍ୟପୁସ୍ତକ ।

ଭାଷା ପ୍ରାଞ୍ଜଳ, ଭାବ ମନୋହର । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଏଣ୍ଟିକ୍ କାଗଜରେ ସୁନ୍ଦର କାଳିରେ ମୁଦ୍ରିତ ମଲାଟ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ମନୋମୁଗ୍ଧକର ହାଫ୍‌ଟୋନ୍ ଛବି ଅଛି ।

ପୁସ୍ତକଟି ଗଦ୍ୟସାହିତ୍ୟର ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ରତ୍ନ—ସ୍ୱଦେଶପ୍ରେମ ଓ ଜୀବନର ଅମରକାହାଣୀ—ପ୍ରିୟଜନମାନଙ୍କୁ ଉପହାର ଦେବାର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଜିନିଷ । ମୂଲ୍ୟ ଟ ୦ ୨ ।

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ :—
ମୁକୁର ପ୍ରେସ,
କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ନୂତନ ବିଜ୍ଞାପନ ।

ଅପୂର୍ବ ସୁଯୋଗ ! ହରାନ୍ତୁ ନାହିଁ !

ଅପ୍ସରା-କାହାଣୀ ।

ମିର୍ଜା ମହମ୍ମଦ ୟାକୁବ୍ ବେଗଙ୍କ ନୂତନ କାହାଣୀ ପୁସ୍ତକ ।

ଭାଷା ସରଳ— ଭାବ ମଧୁର । ଥରେ ପଢ଼ିଲେ ଆଉ ଥରେ ପଢ଼ିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ହେବ । ଏପରି କାହାଣୀ ପୁସ୍ତକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇନାହିଁ । ଛପା ଓ କାଗଜ ସୁନ୍ଦର—ମଲାଟ ମଧ୍ୟ ସୁନ୍ଦର । ମୂଲ୍ୟ ୫ ଟ ୦ ମାତ୍ର ।

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ—

ମୁକୁର ପୁସ୍ତକାଳୟ
ଚୌଧୁରୀବଜାର, କଟକ ।

ଆଶା ।

ବ୍ରହ୍ମପୁରରୁ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶଶିଭୂଷଣ ରଥ M. L. C. ଙ୍କ ସମ୍ପାଦକତ୍ୱରେ ପ୍ରକାଶିତ ସାପ୍ତାହିକ ପତ୍ରିକା ଏଥିରେ ରାଜନୀତି, ସମାଜନୀତି, ଧର୍ମନୀତିପ୍ରଭୃତି ବିଷୟଗୁଡ଼ିକ ଅତି ମନୋହରଭାବରେ ଆଲୋଚିତ ହୁଏ । ବାର୍ଷିକ ମୂଲ୍ୟ ଟ ୨/

ଆଶା ପ୍ରେସ:—ଆମ୍ଭ ପ୍ରେସରେ ଓଡ଼ିଆ, ଇଂରାଜୀ, ତେଲୁଗୁପ୍ରଭୃତି ଭାଷାରେ ପୁସ୍ତକ, ଚେକ, ରସିଦ, ଫର୍ମ-ପ୍ରଭୃତି ଅତି ସୁଲଭ ମୂଲ୍ୟରେ ଓ ପରିଷ୍କାର ଭାବରେ ଛପାଯାଏ । ଆମ୍ଭଠାରେ ନାନାପ୍ରକାର ଓଡ଼ିଆ ପୁସ୍ତକ ଓ କାଗଜ କଲମପ୍ରଭୃତି ଷ୍ଟେସନାରି ପଦାର୍ଥମାନ ମଧ୍ୟ କ୍ରୟାର୍ଥ ରକ୍ଷିତ ଅଛି । ମୋଫସଲର ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କୁ ସନ୍ତୋଷଜନକ କମିଶନ ଦେଇଥାଉଁ । ଥରେ ମାତ୍ର ପରୀକ୍ଷା ପ୍ରାର୍ଥନୀୟ ।

ମାନେଜର,
ଆଶା ପ୍ରେସ,
ବ୍ରହ୍ମପୁର, ଗଞ୍ଜାମ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକୁର—ପ୍ରେସରେ ଓଡ଼ିଆ, ବଙ୍ଗଳା, ଦେବନାଗରୀ ଓ ଇଂରାଜୀ ଅକ୍ଷରରେ ବହି, ଚେକ, କାର୍ଡ଼, ନିମନ୍ତ୍ରଣପତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ସୁନ୍ଦର ଓ ସୁଲଭ ମୂଲ୍ୟରେ ଛପାହୁଏ । ଏଠାକୁ ସବୁପ୍ରକାର ପୁସ୍ତକ ଓ କାଗଜ ପ୍ରଭୃତିର ଅଡ଼ର ପଠାଇଲେ ଭି: ପି: ଯୋଗେ ପଠାଯାଏ ।

ମୁକୁର—ନିୟମାବଳୀ ।

୧—ମୁକୁର ପ୍ରତିମାସର ଶେଷ ସପ୍ତାହରେ ନିୟମିତରୂପେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହେବ ।

୨—ମୁକୁରର ଅଗ୍ରିମ ବାର୍ଷିକ ମୂଲ୍ୟ ଟ ୨୫ ଙ୍କା, ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଟ ୨ ଙ୍କା, ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଂଖ୍ୟାର ମୂଲ୍ୟ ଟ ୦ । ମାତ୍ର ।

୩—ଭିପିଲାଇ କାର୍ଡ଼ ବା ଟିକିଟ ନ ପଠାଇଲେ ଉତ୍ତର ଦିଆଯିବ ନାହିଁ ।

୪—କେହି ଠିକଣା ପରିବର୍ତ୍ତନ କଲେ ଅନୁଗ୍ରହପୂର୍ବକ ଦି ୭ ନ ମଧ୍ୟରେ ଜଣାଇବେ । ନଚେତ୍ ପତ୍ରିକା ହସ୍ତଗତ ନହେଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦାୟୀ ନୋହୁଁ ।

୫—ଗ୍ରାହକମାନେ ଚିଠିପତ୍ର ପଠାଇଲେ ଅନୁଗ୍ରହପୂର୍ବକ ଗ୍ରାହକ ନମ୍ବର ଓ ନୂତନ ଗ୍ରାହକ "ନୂତନ" ବୋଲି ଲେଖିବେ ।

୬—ପ୍ରବନ୍ଧ ମନୋନୀତ ନ ହେଲେ ଫେରସ୍ତ ଦିଆଯିବ ନାହିଁ କିମ୍ବା ମନୋନୀତ ନ ହେବାର କାରଣ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହେବନାହିଁ ।

ମୁକୁରରେ ବିଜ୍ଞାପନ ଛପାଇବା ଖର୍ଚ୍ଚ:—

ଏକଥର ପାଇଁ—ଅର୍ଦ୍ଧପୃଷ୍ଠାକୁ ଟ ୧୫ ଙ୍କା, ଏକ ପୃଷ୍ଠାକୁ ଟ ୨୫ ଙ୍କା, ଦେଢ଼ ଏକ ପୃଷ୍ଠାକୁ ଟ ୫ ଙ୍କା । ଏକବର୍ଷ ପାଇଁ ପଥାକ୍ରମେ ଟ ୧୫ ଙ୍କା, ଟ ୨୫ ଙ୍କା, ଏବଂ ଟ ୫୦ ଙ୍କା । ବିଜ୍ଞାପନର ମୂଲ୍ୟ ବିଜ୍ଞାପନର ସହିତ ନ ପଠାଇଲେ ଛପା ହେବ ନାହିଁ ।

ବିଜ୍ଞାପନ ।

ନିମ୍ନଲିଖିତ ପୁସ୍ତକଗୁଡ଼ିକ ଆମ୍ଭ ଦୋକାନରେ ବିକ୍ରୟାର୍ଥ ଗଚ୍ଛିତ ଅଛି ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର ପ୍ରଣୀତ—

ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବ ନାଟକ	ଟ ୧ (
ମୁକୁନ୍ଦଦେବ "	ଟ ୦ ୩/
କଳିକା	ଟ ୦ ୩/

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନଳମଣି ବିଦ୍ୟାରତ୍ନ କୃତ—

ଅର୍ଥନୀତି	ଟ ୦ /
ବନଜ ଖାଦ୍ୟ	ଟ ୦ /
ମଣିରତ୍ନ ମାଳା ପଞ୍ଚାର	ଟ ୦ /
ଆମବାତ ଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦ /
ଅଜାଣ୍ଡ କର୍ଣ୍ଣିକ	ଟ ୦ /
ଗରମରୋଗ ଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦ ୩/
ଜ୍ୱର ଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦ ।
ଗୋ ଚିକିତ୍ସା (ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସଂ)	ଟ ୦ ୩/
ମଧୁପ	ଟ ୦ ୩/

ଶ୍ରୀ ଅପନ୍ତୀ ପଣ୍ଡାଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ—

ଶୁଦ୍ଧ ଚନ୍ଦ୍ରିକା	ଟ ୧ (

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବାଙ୍କନିଧି ପଟ୍ଟନାୟକ ବି. ଏଲ୍—

ସାବିତ୍ରୀ	ଟ ୦ ୫
କଥାଶତକ	ଟ ୦ ୫
ଦମୟନ୍ତୀ (ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅନନ୍ତପଦ୍ମନାଭ ପଟ୍ଟନାୟକ)	ଟ ୦ ୩
ଅଶୋକ ବୃତ୍ତାନ୍ତ [ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବନମାଳୀ ମିଶ୍ର ବି. ଏ]	ଟ ୦ ୫

ଶ୍ରୀ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର ବି. ଏ.
ମାନେଜର
ମୁକୁର ପ୍ରେସ, କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

Registered No. D 28

ନୂତନ ବିଜ୍ଞାପନ

ଅଭିମନ୍ୟୁବଧ ଶ୍ରୀ ଅଟଲଖପ୍ରସାଦ ଦାସଙ୍କ କୃତ ମୂଲ୍ୟ ୫ ° ୵

ହରିଭକ୍ତିଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ

ଭକ୍ତକବି ଭୀମଦାସଙ୍କ ବିରଚିତ

ଭକ୍ତି ଗ୍ରନ୍ଥ

ଗୌଡୀୟ ବୈଷ୍ଣବ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଓ ଭକ୍ତମାନଙ୍କର

ଆଦରର ପୁସ୍ତକ ।

ତତ୍ତ୍ୱବିଚାର, ଭକ୍ତିଲକ୍ଷଣ, ଭକ୍ତିବିଧିବିଚାର, ଭକ୍ତିର ମହିମା, ଭକ୍ତିରଅଧିକାରୀ ଜୀବ, କର୍ମବନ୍ଧ ବିଚାର, ଗୁରୁଶିଷ୍ୟ ଲକ୍ଷଣ, ସାଧନଭକ୍ତି, ଚୌଷଠ ଅଙ୍ଗସାଧନ, ଶ୍ରବଣ କୀର୍ତ୍ତନ ଆଦି ନବପ୍ରକାର ଭକ୍ତି, ମୂର୍ତ୍ତିଦର୍ଶନାଦି ଦ୍ୱାଦଶ ଅଙ୍ଗ, ରାଗାନୁଗା, କାମାନୁଗା ଓ ସମ୍ବନ୍ଧାନୁଗା ଭକ୍ତି, ଭାବଭକ୍ତି; ନିଷ୍କାମ ଭକ୍ତି, ପ୍ରେମଭକ୍ତି ସୃଷ୍ଟିର ବିବରଣ ପ୍ରଭୃତି ନାନା ବିଷୟ ଏଥିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଏପରି ଭକ୍ତି ଗ୍ରନ୍ଥ ଓଡିଆ ଭାଷାରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିରଳ ।

ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୃହସ୍ଥର ଆବଶ୍ୟକ

ମୂଲ୍ୟ ଏକଟଙ୍କା । ଡାକମାସୁଲ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର

ଏକ ମାତ୍ର ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ:—ମୁକୁର ପ୍ରେସ, କଟକ ।

ପତ୍ର ଲେଖିବାର ଠିକଣା :—

ମ୍ୟାନେଜର, ମୁକୁର ପେସ କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

୧୮ଶ ଭାଗ ।

ମାର୍ଗଶିର ୧୩୩୦ । ୮ମ ସଂଖ୍ୟା ।

ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ ବି. ଏ.
ସମ୍ପାଦକ ।

ଶ୍ରୀ କମ୍ବାନିଧି ମିଶ୍ର, ବି. ଏ. ଏଲ୍. ଟି.
ସହକାରୀ ସମ୍ପାଦକ ।

Printed and Published by B. S. Das Mukur Press, Cuttack

Digitized by srujanika@gmail.com

ସରସ୍ୱତୀ ପୂଜା ଉପଲକ୍ଷରେ

ମୁକୁରର ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କୁ ନିମ୍ନଲିଖିତ ପୁସ୍ତକଗୁଡ଼ିକ ବସନ୍ତପଞ୍ଚମୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅର୍ଦ୍ଧ ମୂଲ୍ୟରେ ଦିଆଯିବ।

ହରିଭକ୍ତି ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ	ଟ ୧ (ସ୍ଥଳେ	ଟ ୦ ୩
ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ ପୁରାଣ [ଗଣେଶଖଣ୍ଡ]	ଟ ୧ („	ଟ ୦ ୩
ସୁଲକ୍ଷଣା [ସାମନ୍ତସିଂହାର]	ଟ ୦ ॥ „	ଟ ୦ /୬
ଲକ୍ଷ୍ମୀପୁରାଣ	ଟ ୦ ॥ „	ଟ ୦ /
ରାସକ୍ରୀଡ଼ା	ଟ ୦ /୬ „	ଟ ୦ (୫
ସୁଧାଞ୍ଜଳୀ	ଟ ୦ ।॥ „	ଟ ୦ ॥

ଶ୍ରୀ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର ବି. ଏ.
ମାନେଜର,
ମୁକୁର ପ୍ରେସ, କଟକ।

କେତେକ ନୂତନ ବହି।

ରତିବେଦନ	[କବିଚନ୍ଦ୍ର]	ଟ ୦ ॥
ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା	[ସରଳ ଉଲ୍ଲ]	ଟ ୦ ॥
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଚମ୍ପା		ଟ ୦ /
ବାଳଭକ୍ତ		ଟ ୦ ॥
ଭାରତର ସ୍ୱରାଜ		ଟ ୦ ୩
ପ୍ରବନ୍ଧ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର	[ଯଦୁମଣି]	ଟ ୦ ୫
ଜ୍ଞାନବାସ ପାଠିକା		ଟ ୧ (

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ:— ମୁକୁର ପ୍ରେସ,
କଟକ।

ବିଜ୍ଞାପନ।

କବିବର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି ମହୋଦୟଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ନୂତନ କାବ୍ୟ

ପ୍ରଣୟ ଚିତ୍ରାଙ୍କ।

ଏଥିରେ ସାତଖଣ୍ଡି ପ୍ରଣୟ-ପଟ ସାତ ସର୍ଗରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି ଯଥା:—ବସନ୍ତପ୍ରତି ବସୁମତୀ, ଭ୍ରମରପ୍ରତି କୁସୁମ-ସୁନ୍ଦରୀ, ଘନପ୍ରତି ଚାତକିନୀ, ନିଶାନାଥପ୍ରତି ନିଶିଥିନୀ, ଅଗସ୍ତ୍ୟପ୍ରତି ଦକ୍ଷିଣାଶା, ମୃଗପ୍ରତି ମୃଗନୟନା ଏବଂ କୋକିଳପ୍ରତି ରସାଳ-କଳିକା। ବିଷୟବସ୍ତୁଗୁଡ଼ିକର ଭାଷା ନିରୁପମ, ଭାବ ପବିତ୍ର, ସୁନ୍ଦର ଏବଂ ସୁଗଭୀର। ପୁସ୍ତକର କାଗଜ, କାଳୀ, ଛପା ଏବଂ ପରିପାଟୀ ସବୁ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ, ସୁନ୍ଦର ଏବଂ ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ। ଶତାଧିକ ପୃଷ୍ଠାବିଶିଷ୍ଟ ଏହି ପୁସ୍ତକର ମୂଲ୍ୟ ବାରଅଣା ମାତ୍ର।

ନୂତନ କବିତାଗ୍ରନ୍ଥ

ସାନ୍ଧ୍ୟ ତାରା।

ଏଥିରେ ୫୬ ଗୋଟି ଶିକ୍ଷଣୀୟ, ସରସ, ଭାବୋଦ୍ଦୀପକ ନୂତନ କବିତା ସ୍ଥାନ ପାଇଅଛି। ମୂଲ୍ୟ ଦଶଅଣା ମାତ୍ର।

ଉପରୋକ୍ତ ପୁସ୍ତକଦ୍ୱୟ କଟକ ମୁକୁର ପ୍ରେସ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପୁସ୍ତକାଳୟରେ ବିକ୍ରୀତ ହୁଏ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଜ୍ଞାପନ ।

ନିମ୍ନଲିଖିତ ପୁସ୍ତକଗୁଡ଼ିକ ମୁକୁର ପ୍ରେସରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କଲେ ପାଇବେ ।

ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ

ପ୍ରଣୟ ପ୍ରବାହ	ଟ ୧ ।
,, ବନ୍ଧାଇ	ଟ ୧ ୨/
ଶିଶୁଭକ୍ତ	ଟ ୦ ୨ ୬
ହିତକଥା ୧ମ	ଟ ୦ ।/
,, ,, ୨ୟ	ଟ ୦ ୨
ମଲ୍ଲପଣା (ପ୍ରହସନ)	ଟ ୦ ।

ବାବାଜି ଶ୍ରୀ ବିଷ୍ଣୁଚରଣ ଦାସ ।

ସଙ୍ଗୀତ କୁସୁମହାର	ଟ ୦ /	ମାନଭଞ୍ଜନ	ଟ ୦ ।
କୃଷ୍ଣକାଳୀ ନାଟକ	ଟ ୦ ୨/	କଚରଆଖିଇ	ଟ ୦ ୧ ୬
ବସନ୍ତଉତ୍ସବ	ଟ ୦ ୨/	କଦଳିଚକଟା	ଟ ୦ /
କୀର୍ତ୍ତନସୁଧାନିଧି	ଟ ୦ /	ତୁଚ୍ଛ ଆଡ଼ମ୍ବର	ଟ ୦ / ୩
ନବାନୁରାଗ	ଟ ୦ ୧ ୬	ସଙ୍ଗୀତ କୁମୁଦ	ଟ ୦ ।/
ଦୁର୍ଜୟମାନ ନାଟକ	ଟ ୦ ।/	ଗୀତଗୋବିନ୍ଦ ନାଟକ(ଯନ୍ତ୍ରସ୍ଥ)	
ବିରହମାନ ,,	ଟ ୦ ।	ବିଦଗ୍ଧ-ଚିନ୍ତାମଣି ,, ,,	
ସଙ୍ଗୀତ କୁମୁଦିନୀ	ଟ ୦ /	ବିଦଗ୍ଧମାଧବ ,, ,,	
ରାସଲୀଳା ବନ୍ଦନା	ଟ ୦ ୧ ୬		

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବୀରକିଶୋର ଦାସ ।

ମୋହନବଂଶୀ	ଟ ୦ ।/
ସାଧନା	ଟ ୦ / ୬

ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ରାଉତପଟ୍ଟନାୟକ

ଅଧ୍ୟାତ୍ମରାମାୟଣ —	ଟ ୨୫

(ଭଲ କାଗଜ, ଛପା ଓ ମଲାଟ)

କବି ହରିଦାସ

କହ୍ନୁ ମାଏ ୩୪ ଶା —	ଟ ୦ ୧ ୩

(ଶଙ୍ଖାମ ଗୃହଶାଳୀରେ ପାଠୋପଯୋଗୀ)

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଉପେନ୍ଦ୍ରପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତି ବି: ଏ:

ପ୍ରଣୟପିୟୁଷ—	ଟ ୦ ।/
ବାଇଜା (ଗଳ୍ପପୁସ୍ତକ)	ଟ ୦ ।/

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରବନ୍ଧଗୁଡ଼ିକର ମତାମତ ପାଇଁ ଲେଖକମାନେ ଦାୟୀ

ସୂଚୀ ।

ବିଷୟ	ଲେଖକଙ୍କ ନାମ	ପୃଷ୍ଠା
୧ । ଦାସ ନାଏକ (ମଦ୍ୟ)	ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନୀଳକଣ୍ଠ ରାୟ M. A.	୨୮୫
୨ । ପ୍ରେମର ସ୍ୱରୂପ	" ଶଶିଭୂଷଣ ରାୟ	୨୮୮
୩ । କଳିଙ୍ଗର ସୀମା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ	" ମହେନ୍ଦ୍ର ପଟ୍ଟନାୟକ	୨୮୯
୪ । ନବ ଯୁବ (ପଦ)	" ନାରାୟଣମୋହନ ଦେ M. A.	୨୧୭
୫ । ବିଧ୍ୱ ନିଟକ (ଗଳ୍ପ)	" ଉଦୟଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତି B. A.	୨୯୭
୬ । ମହାଯାତ୍ରାର ସମାଲୋଚନା	" ଜଗଦୀଶ ମହାନ୍ତି	୩୦୫
୭ । ଗୀତପୂଜା	" ଅମରେନ୍ଦ୍ର ବଲ୍ଲଭ ଦେ B. A.	୩୧୦
୮ । ସାହିତ୍ୟ ଓ ସମାଜ	" ନରେନ୍ଦ୍ରନାଥ ମିତ୍ର B.A.	୪୩୧

ନିବେଦନ ।

ଦୁର୍ଗାପୂଜା ଉପଲକ୍ଷ୍ୟରେ ପ୍ରେସ ବନ୍ଦ ଥିବାରୁ ଏବଂ ଅବକାଶର ଅବ୍ୟବହୃତ ପରେ ପ୍ରବଳ ବର୍ଷାଯୋଗେ ପ୍ରେସର କର୍ମ-ଚାରୀମାନେ ଅସୁସ୍ଥ ହେବାରୁ ଏହି ସଂଖ୍ୟା "ମୁକୁର" ସଂକ୍ରାନ୍ତି ଦିନ ବାହାର ପାରିଲା ନାହିଁ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦୟମାବଳୀରେ ଥିବାର ଶେଷ ସପ୍ତାହରେ ପତ୍ରିକା ବାହାର କରିବାର ନିୟମ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଆମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରତି ସଂକ୍ରାନ୍ତି ଦିନ ପତ୍ରିକା ବାହାର କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଅଛୁଁ । ଆଗାମୀ ସଂଖ୍ୟା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରେ ବାହାରିବ । ସମୟର ଅଳ୍ପତା ଯୋଗେ ଏହି ସଂଖ୍ୟାରେ କେତେକ ତ୍ରୁଟି ରହିଯାଇଅଛି । ଆମ୍ଭେମାନେ ଗ୍ରାହକ ଓ ପାଠକମାନଙ୍କଠାରେ କ୍ଷମାପ୍ରାର୍ଥୀ କରୁଅଛୁ । ଇତି ।

ସମ୍ପାଦକ ।

ବିଜ୍ଞାପନ ।

ଉତ୍କଳ ମଧୁପ ।

ବିବିଧ ବିଷୟକ ମାସିକ ସଂଗ୍ରହ ପତ୍ର ।

ଏହି ପତ୍ରିକାରେ କୃଷି, ଶିଳ୍ପ, ବିଜ୍ଞାନ, ସମାଜ ନୀତି, ଧର୍ମଜ୍ଞାନ, ଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷା, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ, ବିଚିତ୍ର ବାର୍ତ୍ତା ବାକ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉପଯୋଗୀ ବିଷୟମାନ ସଂକ୍ଷେପରେ ଏବଂ ସରଳ ଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ । ଏହି ସମ୍ପାଦକ ଉତ୍କଳ ପତ୍ରିକାର ସମ୍ପାଦକ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ନୀଳମଣି ବିଦ୍ୟାରତ୍ନ । ଅଗ୍ରୀମ ବାର୍ଷିକ ୫ ୧ । ଟଙ୍କା; ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ୫ ୧ ୧ ଟଙ୍କା ।

ଶ୍ରୀ ହିରେନ୍ଦ୍ରଦାସ ଗାୟକରହ
ମେନେଜର - ଉତ୍କଳମଧୁପ ।
ଦରିଯାବଜାର କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

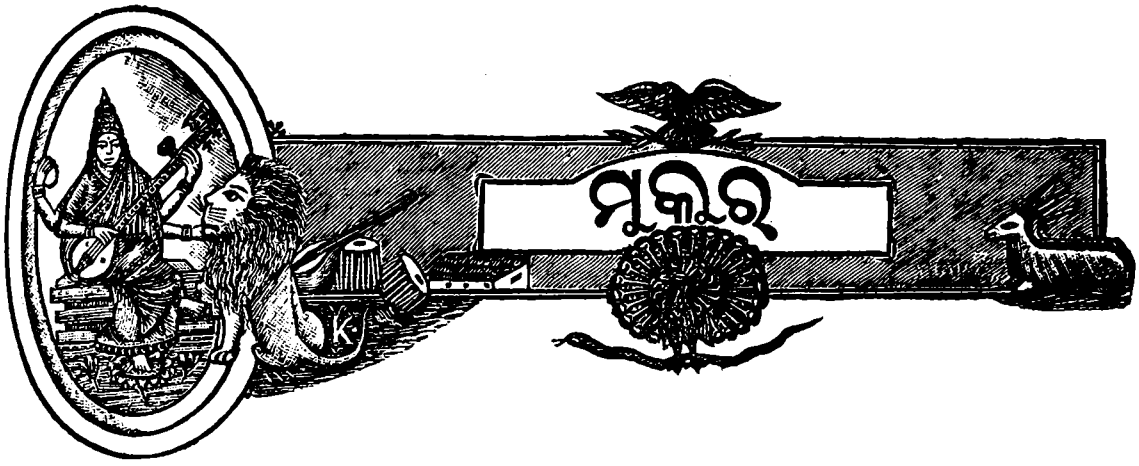

୧୮ଶ ଭାଗ । } ମାର୍ଗଶିର । { ୮ମ ସଂଖ୍ୟା ।

(ଟେନସନଙ୍କ "ଇନକ୍ ଆଡ଼େନ୍" ଅବଲମ୍ବନରେ ଲିଖିତ)

ସମୁଦ୍ର କନାରେ ପାହାଡ଼ର ମାଳା;
ସାନ ସାନ ଦୁଇ ନାସି ତହୁଁ
ବେଦଛି ସାଗର; ଦୁହିଙ୍କ ଉତରେ
ଦିଶେ ବାଲିଖଣ୍ଡ ଦାଉ ଦାଉ ।
ମେଲାଇ ସେ ବାଲି, ସିନ୍ଧୁକୂଳ ଯାଏ
ସେହି ନାସି ଖୋଲେ ଧାଡ଼ି ଧରି,
ମାଳ ମାଳ ଗୃଳ ଗିରି ଅଧଯାଏ
ବୁଦାଗହଳରେ ହୁଏ ବାରି ।
ସିନ୍ଧୁଫେଣ ଘେନ ସାଗରୁ ପବନ
ଲହରେ ନଗୁଏ ସେ ବସତି;
ସାନ ସାନ ତରୀ ଭାସଇ ସାଗରେ,
ଅଳପେ ଫୁଲାଇ ପାଲଛତ ।
ଅଳପ ଜଙ୍ଗଲ ସେ ନାସି ଉପରେ;
ଚଢ଼ିଲେ ଦିଶଇ ଘୋର ବନ;
ବସନ୍ତେ ଚହଟେ ମଧୁ-ସଉରଭ;
ଗ୍ରୀଷମେ ପାତଇ ଫଳମାନ ।
କେତେ ସେ ନୋଳିଆ ଯୁବା ଯଉବନୀ
ବାଳକ ବାଳିକା, କି ଫୁଲକେ
ଖେଳନ୍ତି ଫୁଳନେ ! ବେଳେ ବେଳେ ପୁଣି
ଉଠୁଥାନ୍ତି ଗିରି ମନସୁଖେ ।
ଫୁଲ ତୋଳି ତୋଳି କୋଳି ଖାଉଥାନ୍ତି
ସେ ନାସି ଉପରେ ଦିନସାରା;
ବଇଶାଖ ମାସେ କୋଳି ତୋଳିବାରେ
ସେ ନାସିରେ କେତେ ହୁଏ ମେଳା ।
ଗ୍ରାମ ବେଦ୍ଧେରାଙ୍କ ପୁଅ ଲଇଖଣ;
ଏକା ସେହୁ, ତା'ର ମାଆ ନାହିଁ;
ଦାସ ବୋଲି ପୁଣି ଦୁଃଖୀ ପିଲାଟିଏ;
ବାପ ମାଆ ତା'ର ନାହିଁ କେହି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦିଅଟିଏ ପୁଣି, ମେଲା ତାର ନାମ;
ତନୋଟି ସେ ପିଲା ସାଙ୍ଗସୁଖ;
ପାଣିକୂଳେ ଆସି, କେତେ ଖୁସୀ ହୋଇ
ଖେଳୁଥାନ୍ତି କେବେ ଦିନଯାକ ।
କେତେ ସେ ପୋଡ଼ିଅ, ବଡ଼ ନାଆ କେତେ,
ଟଣାହୋଇ କୂଳେ ପଡ଼ିଥାଇ;
ଛୁଇରେ ତାହାର ---- ବାଲିଘର କରି,
ଖେଳୁଥାନ୍ତି ତିନି ସାଙ୍ଗ ଚହିଁ ।
କେତେ ବାଲିଘର ଲହରୀ ଆସିଣ
ଥର ଥର କରି ଧୋଇନିଏ;
କେବେ କଙ୍କଡ଼ାର ପଛେ ପଛେ ଧାଇଁ,
ଗାତ ଖୋଳୁଥାନ୍ତି ସେ ତିନିହେଁ ।
ଛୁଣ୍ଡା ଜାଲ ପାଲ ଦଉଡ଼ି ଇତରେ
ଖେଳୁଥାନ୍ତି କେବେ ଲୁଚକାଳି;
ଫେଣ ଲହରୀର ପଛେ ପଛେ ଧାଇଁ
କେତେ ବୋଳି ହେଉଥାନ୍ତି ବାଲି ।
ଶହେ କି ଦୁଇଶ' ବରଷ ଏ କଥା
ହେବ, ସେତେବେଳେ ଗୋରାମାନେ
ନୂଆ ହୋଇ ଆସି, ସେ ଗ୍ରାମ ଲୋକଙ୍କୁ
ରଖିଥାନ୍ତି କେତେ ସନମାନେ ।
ଜାହାଜକୁ କେତେ ବୋଇତ ଚଳାଇ,
ଯାଉଥାନ୍ତି ଦଳେ ଦଳେ ଲୋକ;
ପାଠଶାଳା କରି, ପରଦେଶ କଥା
ଶିଖୁଥାନ୍ତି ଗ୍ରାମ ପିଲାଯାକ ।
ଟିପାକାଠି ଧରି, ସମୁଦ୍ର ଇତରେ
ମାଛ ଧରି ଯାଉଥାନ୍ତି ଥୋକେ;
ବାଲିଖେଳ କରି, ଏସବୁ ଖେଳନ୍ତି
ତିନି ସାଙ୍ଗଯାକ କେତେ ସୁଖେ !
ସେହି କୂଳେ ପୁଣି ପଥରର ଖୋଲ
ଲମ୍ବି ଯାଇଥିଲା ନାସିତଳେ;
ପଣି କେବେ ଚହିଁ, ଘର ବୋଲି କହି,
ତିନି ପିଲାଯାକ ଖେଳୁଥିଲେ ।
ଦାସ ହୁଏ ଆଜ ଗିରସ୍ତ ସେ ଘରେ;
ଲଇଖଣ ହୁଏ ଆର ଦିନ;
ବୋହୂ ପରି ମେଲା ବାଲିଖୋଡ଼ି ଘେନି
ଘରବାଡ଼େ ଦେଉଥାଏ ମନ ।
ଦିନପରେ ଦିନ ପୁଣି ଆରଦିନ
ଦାସ କେବେ କେବେ ହୁଏ ବର;
କହେ, "ମୋର ଘର, ମେଲା ମୋ' ଘରଯା;"
ଲଇଖଣ ହୁଏ ହରବର ।
ଥରକୁ ଥର ସେ ବର ହେବ ବୋଲି
ଆସୁଥାଏ, ଦାସ ଦିଏ ଚଡ଼ି;
ବଜୁଆ ସେ ଦାସ; ଚଡ଼ିଦେଇ ତାକୁ,
'ମୋର ଘର' ବୋଲି ବସେ ମାଡ଼ି ।
କେତେ କଳି କରି, ନ ପାରି ଲକ୍ଷଣ,
ଗାଳିଦିଏ ତାକୁ କୋରଧରେ;
କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି କହେ, "ଆଉ କେବେ ଦାସ,
ସାଙ୍ଗ ହେବନାହିଁ ତୋର ଭୁଲେ ।"
ଟିକି ମେଲାଟି ସେ ଛଳ ଛଳ ଆଖି
କରି, କହେ, "କଆଁ କଳି କର ?
ଦୁହିଙ୍କର ମୁହିଁ ଟିକି ବୋହୂ ହେବି;
ଦୁହେଁଯାକ ତୁମେ ମୋର ବର ।"
ବିତିଲା ଏସନେ ସୋହାଗ ବାଳକ;
ବୟସର ଦିନ ହେଲା ଆସି;
ଦାସ, ଲଇଖଣ, ଦୁହିଁଙ୍କର ମନ
ମେଲାକୁ ଗୃହିଁଲେ ଯାଏ ଲସି ।
ଦୁହିଁଙ୍କୁ ଗୃହିଁଲେ, ସଡ଼ିଯାଏ ମେଲା,
ଛୁଇଁଲେ ଯେସନେ ଲାଜକୁଳୀ;
ପଗୃରିଲେ କେବେ କଥା ପଦେ କହେ,
କେବେ ମୁଣ୍ଡ ପୋତି ଯାଏ ଗୃଲି ।
ଚରୁଗକ୍ଷ ହେଲେ, ଥରି ଉଠେ ଗୁଡ;
କିଏସେ କହିବ, କାହିଁପାଇଁ ?
ଇତରେ ଇତରେ କିବା ହୋଇଯାଏ !
ପଦେ ହେଲେ ମୁହିଁ କଥା ନାହିଁ ।
ଦାସ ବେଳେ ବେଳେ ଏକୁଟିଆ ଦେଖି,
କିବା ପଦେ କହିଦିଏ ହସି ।
ଦରହାସେ ମେଲା ଦର ଗୃହାଣିରେ
ଲାଜେ ଭୟେ କିବା ଯାଏ ଦିଶି !
ଲକ୍ଷଣ ଦେଖିଲେ, ହସିଦିଏ ଖାଲି,
କହିବାକୁ ମୁଖେ ନାହିଁ କଥା !
ମନେ ମେଲା ତାକୁ କରଇ ଆଦର,
ଦାସକୁ ଗୃହିଁଲେ ପୋଡେ ମଥା ।
ଦାସକୁ ଗୃହିଁଲେ ଏକ ନୂଆ କଥା ?
ନ ଜାଣଇ ମେଲା ନିଜ ମନ;
ମନେ ମନେ ଦାସ କିବା ଖାଲି
ବିଗୃରିଲା 'ଅରଜିବ ଧନ' ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଆପଣାର କର　　ପାଲଟେକା ଚଷି
　　କଣି, ଦେବ ମନ ବେଉସାରେ;
ଘର କର, ଦିନେ　　କେତେ ସୁଖେ ଆହା
　　ରଖିବ ମେଲାକୁ ସେହି ଘରେ ।'
ସେହି ଦିନୁଁ ତା'ର　　ପାଣି ହେଲା ଘର
　　ମାଛ ମାରିବାରେ ଆଗେ ସେହି;
ସମୁଦ୍ରରେ କେହି　　ପଡ଼ିଗଲେ, ତହିଁ
　　ଦାସ ଥିଲେ, ଆଉ ଉଉ ନାହିଁ ।
ଜାହାଜରେ ଦାସ　　ଯାଇ, ଦେଶେ ଦେଶେ
　　ବରଷକେ ବୁଲି ଆସି ପୁଣି,
ବଡ଼ କାରିଗର　　ହେଲା; ଜୋଳିଆଏ
　　ପରଶଂସା ତା'ର ହେଲେ ଗୁଣି ।
ତା'ପରି ଚଲାକ,　　ସାହସୀ, ବଳୁଆ,
　　ତାହିଁ କେହି ଆଉ ଗ୍ରାମଯାକ;
'ତା' ସମାନ କିଏ　　କରିବ ବେଉସା '?
　　ବୋଲି କହିହେଲେ ସେଠା ଲୋକ ।
କେତେ ରୋଜଗାର　　କରୁଥାଏ ଦାସ;
　　ସଞ୍ଚୁଥାଏ ସବୁ କି ଯତନେ ?
କୋଡ଼ି ପୂରି, ତା'କୁ　　ଏକୋଇଶ ଏବେ,
　　ପାଲଟେକା ନାଆ ସେହୁ କଣେ ।
ନିଜ ଉପରକୁ　　ଗ୍ରାମମୁଣ୍ଡ ଆଡ଼େ
　　ଘରଟିଏ କଲା କି ଯତନ !
'ମେଲା ଆସି ସତେ　　ରହିବ କି ଏଥି ?'
　　ବୋଲି ମନ ତା'ର ଛନଛନ ।*

ଶ୍ରମଶଃ
ଶ୍ରୀ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ ।

---

* ମୁଁ ଗତ ମାର୍ଚ୍ଚ, ଏପ୍ରିଲ, ମେ, ଜୁନ୍ ମଧ୍ୟରେ ହଜାରିବାଗ୍ ଜେଲରେ ଥିଲାବେଳେ ଇଂରେଜ କବି ଟେନିସନ୍‌ଙ୍କର 'ଇନକ୍ ଆଡ଼େନ୍' କାବ୍ୟ ପଢ଼ୁଥିଲି । ହଠାତ୍ ମନେ ହେଲା, ସମସ୍ତ ରାତି ଏକାକୀ ବନ ହେଉଥିବାବେଳେ କିଛି ଲେଖିବାର ଆରମ୍ଭ କଲେ, କାଳ କଟିଯିବ । ତେଣୁ ସେହି ଇନକ୍ ଆଡ଼େନ୍ ଆଶ୍ରୟରେ 'ଦାସ ନାଏକ' ବୋଲି ଏହି କାବ୍ୟଟି ଲେଖିଲି ।

ସାଧାରଣ ଲୋକେ ବୁଝିବାଭଳି ଭାଷା ତଥା ଭାବରେ କାବ୍ୟ ଏବେ ଲେଖିହେବ କି ନା, ଏକଥା ବନ୍ଧୁଦିନରୁ ବିଚାରୁଥିଲି । ସେଥିପାଇଁ ସାଧାରଣ ଘରୋଇ ଭାଷାରେ ଏହାକୁ ଲେଖିଛି । ଘରୋଇ ଭାଷାରେ ଚଳୁଥିବା ଶବ୍ଦର ସଂଖ୍ୟା ଏବେ ମଧ୍ୟ ବଡ଼ ଅଳ୍ପ । ସେ ଅଳ୍ପତା ବ୍ୟବହାରର ପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟରେ କିପରି ଆଚ୍ଛାଦିତ ହୋଇଯାଇଛି, ତାହା ପାଠକମାନେ ଦେଖିବେ । ମୋର ସେଥିରେ କହିବାର କିଛି ନାହିଁ ।

ସ୍ଥୀର ସତ୍ୟନିଆଦର୍ଶ ଯେପରି ଏ ଦେଶରେ ବହୁତ ଲେଖାଯାଇଛି ଓ ଯିବ । ପୃଥିବୀର ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କର ଏହାହିଁ ଏବେ ମଧ୍ୟ ଆଦର୍ଶ ଅଛି । ମାତ୍ର ଏ କାବ୍ୟରେ ନାରୀର ସ୍ୱଭାବସୁନ୍ଦର ସତ୍ୟନିଷ୍ଠ ପାଖେ ପୁରୁଷର ସାଧୁ ଓ ସୁକଠୋର ପ୍ରୀତି ସାଧନା ସାହିତ୍ୟ-ରାଜ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ନୂତନ ବିଭବ । ଏ ବିଭବ ମଧ୍ୟ ମୋର ଏ କାବ୍ୟ ପ୍ରତି ଆଦର ବଢ଼ାଇଥିଲା, —ଏକଥା କହିରଖିବା ଉଚିତ ମନେକରେଁ ।—ଲେଖକ !

Digitized by srujanika@gmail.com

ସମସ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟର ଏପରି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ କେନ୍ଦ୍ର-ସ୍ଥଳ ଅଛି, ଯେଉଁଠାରୁ ନ ଦେଖିଲେ ତାହାକୁ ବସ୍ତୁମାତ୍ର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ସମଗ୍ରଭାବରେ ଦେଖିବା ଅସମ୍ଭବ । ତାହାର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଏକ ଦେଶ ମାତ୍ର ଦେଖି ବିଭିନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତି ମନରେ ତତ୍ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନାନାବିଧ ଧାରଣା ଜନ୍ମିଥାଏ ।

ନ୍ୟାୟଶାସ୍ତ୍ରର ଗୋଟିଏ ଉଦାହରଣରେ ଏହି ତତ୍ତ୍ୱ ଅତି ସୁନ୍ଦରରୂପେ ବ୍ୟକ୍ତ ହୋଇଅଛି । କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଅନ୍ଧ ସ୍ପର୍ଶଦ୍ୱାରା ଥରେ ହସ୍ତିର ଆକାର ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିଥିଲେ । ଯେଉଁ ଅନ୍ଧ ହସ୍ତିର ପଦସ୍ପର୍ଶ କଲା, ସେ ହସ୍ତିକୁ ସ୍ତମ୍ଭାକାର ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା କଲା । ଯେ ଶୁଣ୍ଡ ସ୍ପର୍ଶ କଲା, ସେ କହିଲା ନା, ଏ ସ୍ତମ୍ଭ ନୁହେ, ଏହା ସର୍ପାକାର । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଦୈବକ୍ରମେ ହସ୍ତିର କର୍ଣ୍ଣ ସ୍ପର୍ଶ କରିଥିଲା, ସେ ଉଭୟଙ୍କୁ ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ଠଉରାଇ ହସ୍ତିକୁ କୁଲା ଭଳି ବୁଝାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକଲା । ଏହିରୂପେ ହସ୍ତିର ଆକାର ଯେପରି ସବୁ ଅନ୍ଧଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେତେବେଳେ ଭୟଙ୍କର କଳହ ହେଉ-ଅଛି, ସେତେବେଳେ ଏକ ଚକ୍ଷୁଷ୍ମାନ୍ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆସି ବୁଝାଇ ଦେଲେ, "ତୁମ୍ଭେମାନେ କେହି ମିଛ କହୁନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ହାତୀର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଅଙ୍ଗମାତ୍ର ସ୍ପର୍ଶକରି ତାହାକୁ ତଦନୁରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛ । ତୁମ୍ଭ ସମସ୍ତଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣନା ମିଶାଇ ନେଲେ ଗୋଟିଏ ହାତୀର ସମଗ୍ର ବର୍ଣ୍ଣନା ହେବ ।" ହସ୍ତୀ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯେଉଁ କଥା କହିଥିଲେ, ପ୍ରେମ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ ସେହି କଥା ଖଟିବ । ପ୍ରେମର ସ୍ୱରୂପ ସମଗ୍ରଭାବରେ ନ ଦେଖି ଅନେକ ଲୋକେ ତାହାକୁ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି ଦେଖନ୍ତି । ଏହି ହେତୁରୁ କେହି କହନ୍ତି, ଶାରୀରିକ ସମ୍ଭୋଗହିଁ ପ୍ରେମର ପର୍ଯ୍ୟବସାନ; କେହି ଅବା କହନ୍ତି, ଏହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମାନସିକ ବ୍ୟାପାର ଏବଂ ଯୋଗିଜନସୁଲଭ ଧ୍ୟାନମାତ୍ରାବଲମ୍ବୀ । କେହି କହନ୍ତି, ଏହା ଇନ୍ଦ୍ରିୟଜ ପ୍ରବୃତ୍ତି ମାତ୍ର । କେହି କହନ୍ତି, ଏହା ଏକ ଅତୀନ୍ଦ୍ରିୟ ମନୋଜ ଭାବ । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ କେନ୍ଦ୍ରଭୂମିରୁ ଦୃଷ୍ଟିପାତ କଲେ ଏହି ଶରୀର, ମନ, ସମ୍ଭୋଗ, ପ୍ରୀତି, ଆଲିଙ୍ଗନ ଏବଂ ଧ୍ୟାନ ଗୋଟିଏ ସମଗ୍ର ସତ୍ତାର ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ ଅଙ୍ଗରୂପେ ପ୍ରତିଭାତ ହୁଏ, ସେ କେନ୍ଦ୍ରଭୂମିରେ ଏହି ସମସ୍ତ ଭିନ୍ନମତାବଲମ୍ବୀ ବିରୋଧିବର୍ଗଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେହି ଉପନୀତ ହୋଇପାରନ୍ତିନାହିଁ ।

ସେହି କେନ୍ଦ୍ରଭୂମିରୁ ଯେରୂପ ପ୍ରତିଭାତ ହୁଏ, ଜଣେ ଇଂରେଜ ସ୍ତ୍ରୀକବି ଶ୍ରୀମତୀ ଏଲିଜାବେଥ ବ୍ୟାରେଟ୍ ବ୍ରାଉନିଂ "Inclusions" ନାମକ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର କବିତାରେ ତାହା ଅତି ସୁନ୍ଦରରୂପେ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଅଛନ୍ତି । ତାହା ନିମ୍ନରେ ବ୍ୟକ୍ତ ହେଲା:—

"Oh, wilt thou have my hand, dear,
to lie along in thine ?
As a little stone in a running stream,
it seems to lie and pine.
Now drop the poor pale hand, dear,
unfit to plight with thine.
Oh, wilt thou have my cheek, dear,
drawn closer to thine own ?
My cheek is white, my cheek is worn
by many a tear run down,
Now leave a little space, dear,
lest it should wet thine own.
Oh, must thou have my soul, dear,
commingled with thy soul ?
Red grows the cheek, and warm the hand,
the part is in the whole.
Nor hands nor cheeks keep separate,
when soul is joined to soul"

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏହାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟାର୍ଥ ଏହି, "ହେ ପ୍ରିୟତମ, ମୋହର ଏହି ହାତଖଣ୍ଡିକ କଅଣ ତୁମ୍ଭର ହାତଉପରେ ପକାଇ ରଖିବାକୁ ଇଚ୍ଛାକର ? ଦେଖ, ସ୍ରୋତଃ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଉପଳଖଣ୍ଡ ଭଳି ମୋହର ଏହି କରତଳ ମୁହ୍ୟମାନ-ଭାବରେ ପଡ଼ି ରହିଅଛି । ଏହି କ୍ଷୀଣ ପାଣ୍ଡୁବର୍ଣ୍ଣ ହସ୍ତ ତୁମ୍ଭେ ପରିତ୍ୟାଗ କର, ଏହା ତୁମ୍ଭ ସହିତ ସମ୍ମିଳିତ ହେବାର ଅଯୋଗ୍ୟ ।

ହେ ପ୍ରିୟତମ, ମୋହର ଏହି କପୋଳ କି ତୁମ୍ଭର କପୋଳ ନିକଟକୁ ଆକର୍ଷଣ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଅଛ ? ଦେଖ, ମୋର ବିବର୍ଣ୍ଣ କପୋଳ ଅଶ୍ରୁଜଳ-ଧାରରେ କ୍ଷୀୟ-ମାନ—ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟବଧାନ ରଖ, ନୋହିଲେ ଅଶ୍ରୁଜଳରେ ତୁମ୍ଭର କପୋଳ ସିକ୍ତ ହୋଇଯିବ ।

ହେ ପ୍ରିୟତମ, ମୋହର ଏହି ହୃଦୟ କଣ ତୁମ୍ଭ ହୃଦୟ ସହିତ ଏକତ୍ର କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିଅଛ ? ମୋହର ବିବର୍ଣ୍ଣ କପୋଳ ରକ୍ତିମ ହୋଇ ଉଠିଲା, ମୋହର ଅବସନ୍ନହସ୍ତରେ ଜୀବନର ଉତ୍ତାପ ସଞ୍ଚାରିତ ହେଲା; ସମଗ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଅଂଶ ରହିଅଛି; କରତଳ ସହିତ କରତଳ ଏବଂ କପୋଳ ସହିତ କପୋଳ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ରହି ପାରିବନାହିଁ, ଯେତେବେଳେ ହୃଦୟ ସହିତ ହୃଦୟ ସଂଯୁକ୍ତ ହୋଇଯିବ ।"

ଯେତେବେଳେ ହୃଦୟରେ ହୃଦୟ ମିଳିତ ହୁଏ, ସେତେ-ବେଳେ ଶରୀର ଦୂରରେ ପଡ଼ି ନ ଥାଏ; ସେତେବେଳେ ବାହୁ ବାହୁ ନିକଟକୁ ସ୍ୱତଃ ଆକୃଷ୍ଟ ହେବ, କପୋଳ କପୋଳରେ ସଂଲଗ୍ନ ହେବାକୁ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେବ । ପ୍ରେମରେ ଦେହ, ମନ ଓ ଆତ୍ମା ଏକତ୍ର ହୋଇ ପ୍ରସ୍ତର ଭଳି କଠିନ ଭାବରେ ଜମି ଯାଇଅଛି । ଏଗୁଡ଼ିକ ଭାଙ୍ଗି ଭାଙ୍ଗି ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ପ୍ରତ୍ୟେକକୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରଭାବରେ ସମ୍ଭୋଗ କରିବାକୁ ଗଲେ ପ୍ରକୃତ ପ୍ରେମ ଦୁଷ୍ପ୍ରାପ୍ୟ । ପ୍ରେମ ମଧ୍ୟରେ ଏ ଗୁଡ଼ିକ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟଭାବରେ ଏକୀକୃତ ହୋଇଅଛି ।

କାନ ଧରି ଓଠାରିଲେ ଯେପରି ମୁଣ୍ଡ ଝୁଙ୍କି ଯାଏ, ଅନ୍ତରର ପ୍ରେମ ସେହିରୂପ ମନ ସହିତ ସମସ୍ତ ଶରୀରକୁ ଟାଣି ଆଣିଥାଏ ଏବଂ ସେହି ସଙ୍ଗରେ ଶରୀରମନର ଅଶେଷ ଗୋଟିଏ ଅପରିସୀମ ଆନନ୍ଦଲୋକର ଅପରୂପ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ଜ୍ୟୋତି ଦୀପ୍ୟମାନ ହୋଇ ଉଠିଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁମାନେ ଶରୀରକୁ ହେୟ ଜ୍ଞାନପୂର୍ବକ ପୂର୍ବରୁ ମନକୁ ଦେହରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କରିନେଇ ପ୍ରେମକୁ ଧ୍ୟାନମାନସରେ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ସେ ପ୍ରେମ ଆକାର-ବିହୀନ ନିଷ୍ଫଳ, କାରଣ ପ୍ରେମର ଧର୍ମ ଏହି ଯେ, ସେ ପ୍ରିୟଜନକୁ ଦର୍ଶନ ଓ ସ୍ପର୍ଶ କରିବାକୁ ସ୍ପୃହା କରିଥାଏ, ତାହାର ନିକଟରେ ରହିପାରିଲେ ସୁଖାନୁଭବ କରିଥାଏ । ବାସ୍ତବିକ ଭାଳି ଦେଖିଲେ ଏତିକ ବୋଧହୁଏ, ଶରୀରମ ଜଗତ-ସମ୍ଭୋଗ ଓ ଦର୍ଶନସ୍ପର୍ଶନାକାଙ୍କ୍ଷାହୀନ ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ ଧ୍ୟାନମ ଜ-ଗତ ସମ୍ଭୋଗ—ମୃତଦେହ ଓ ପ୍ରେତାତ୍ମା—ଉଭୟହିଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରଭାବରେ ମନୁଷ୍ୟହିକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିତୃପ୍ତ କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ । ଜୀବନ୍ତ ମାନବହିଁ, ଆତ୍ମାଧିଷ୍ଠିତ ଦେହହିଁ ମାନବର ଶରୀର ମନ ଆତ୍ମାକୁ ସମଗ୍ରଭାବରେ ଆକର୍ଷଣକରି ମନୁଷ୍ୟହିକୁ ସଫଳ କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ ।

ଶ୍ରୀ ଶଶିଭୂଷଣ ରାୟ ।

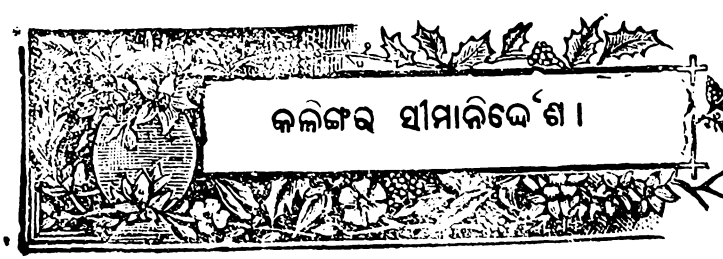

ଟଲେମୀ (Ptolemy) ନାମକ ଜଣେ ଅତି ପ୍ରାଚୀନ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଐତିହାସିକ ପୋକ କାଟି କାଟି ଅକ୍ଷର ହେଲାଭଳି କପର ଅବା କଳିଙ୍ଗ ବିଷୟରେ ଲେଖି ଲେଖି **'ମୁଡ଼ୁ' କଳିଙ୍ଗ** ବୋଲି ତାଙ୍କ ଭୌଗୋଳିକ ବିବରଣରେ ଲେଖି ପକାଇଅଛନ୍ତି । ତେଲୁ-ଗୁରେ "ମୁଡ଼ୁ" ଅର୍ଥ ତିନି; ଅତଏବ ଉତ୍ତର, ମଧ୍ୟ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ତିନି କଳିଙ୍ଗଯାକ ପ୍ରାଚୀନ ତେଲୁଗୁଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥିଲା,—ସମ୍ଭବତଃ ଏହି ଯୁକ୍ତି ପ୍ରୟୋଗ କରି ତେଲୁଗୁମାନେ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରାଚୀନ ଗୌରବର ସ୍ମୃତି-

Digitized by srujanika@gmail.com

ରୂପ ଅନ୍ଧ୍ରଦେଶକୁ କଳିଙ୍ଗ-ଆଖ୍ୟା ଦେବାପାଇଁ ଆନ୍ଦୋଳନ କରୁଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ଆହୁରି ଗୋଟିଏ ଯୁକ୍ତି, ଯେଉଁ ସମୟରେ ସମୁଦ୍ରଗୁପ୍ତ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ଆକ୍ରମଣ କରିଥିଲେ, ସେ ସମୟରେ ଆନ୍ଧ୍ରଦେଶର କେତେକ ଅଂଶ କଳିଙ୍ଗ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ଥିଲା ।

ଏହି ଶେଷୋକ୍ତ ଯୁକ୍ତିକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ମଧ୍ୟ ସତ୍ୟ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରୁଅଛୁଁ; କିନ୍ତୁ ତେଲଗୁମାନଙ୍କର ଏହି ଉପରୋକ୍ତ ଉଭୟ ଯୁକ୍ତି ପରସ୍ପର ବିରୋଧୀ ଓ ଖଣ୍ଡନୀୟ ।

ଯଦି ଟଲମୀଙ୍କର ମୁଡ୍ରୁ (Mudu) କଳିଙ୍ଗର ଉଲ୍ଲେଖ ଯୋଗୁଁ ତେଲୁଗୁମାନେ ସମସ୍ତ ଦକ୍ଷିଣ କଳିଙ୍ଗକୁ ଆନ୍ଧ୍ରଦେଶ ବୋଲି ମନେ କରନ୍ତି, ତେବେ ଏହା ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଆତ୍ମପ୍ରତାରଣା ଛଡ଼ା ଆଉ କଣ ହୋଇପାରେ ? ଟଲେମୀ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶର ଲୋକ, ସେ ଥିଲେ ଇଉରୋପୀୟ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶର ଲୋକେ ସାଧାରଣତଃ ଭାରତୀୟ "ଦ" ଅକ୍ଷରକୁ "ଡ଼" ଅବା "ର" ରୂପେ ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି । ଯଥା ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କୁ ଓରିଆ (the Oriyas) ଏବଂ କାନାଡ଼ିମାନଙ୍କୁ କାନାରି (the Canarese) ବୋଲି ଡାକନ୍ତି; ପୁଣି ଦିନବନ୍ଧୁ ଦୋରା, ଦୟାନିଧି ଦାସ, ଦାଶରଥି ଦୋରା ପ୍ରଭୃତି ନାମଗୁଡ଼ିକୁ ଯଥାକ୍ରମେ "ଡିନବଣ୍ଧୁ ଡୋରା" "ଡୟାନିଡ଼ି ଡାସ" "ଡାସରଠି ଡୋରା" ରୂପେ ବିକୃତଭାବେ ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି । ବ୍ରୁକ୍ ନାମକ ଜନୈକ ଇୟୁରୋପୀୟ ସାହେବ ଏକଦା ଭଗବଦ୍‌ଗୀତାର 'ଯଦା ଯଦାହି ଧର୍ମସ୍ୟ ଗ୍ଲାନିର୍ଭବତି ଭାରତ. ଅଭ୍ୟୁତ୍ଥାନମଧର୍ମସ୍ୟ ତଦାତ୍ମାନଂ ସୃଜାମ୍ୟହଂ' ଶ୍ଳୋକଟିକୁ "ମୃଡ୍ରୁ ଯୁଡ୍ରୁହି ଡ଼ର୍ମସ୍ୟ ଗ୍ଲାନିର୍ଭବତି ଭାରତ, ଅଭ୍ୟୁଟ୍ଠାନ ମଡ଼ର୍ମସ୍ୟ ଟଡ଼ାଟ୍ଠାନଂ ସୃଜାମ୍ୟହଂ" କରି ଆବୃତ୍ତି କରିକରି ଆମ୍ଭେ ସ୍ୱକର୍ଣ୍ଣରେ ଶୁଣିଅଛୁଁ । ଅତଏବ 'ମୃଡ୍ରୁ' ଶବ୍ଦଟା ମୁଡ୍ରୁ ନୁହେ, 'ମୁଦୁ'; ଏବଂ "ମୁଦୁ" ଶବ୍ଦଟାକୁ ଟଲେମୀ 'ମୁଡ୍ରୁ' ବୋଲି ଉଲ୍ଲେଖ କରିଅଛନ୍ତି; ଟଲେମୀ ଭାରତୀୟ ଭୂଗୋଳକୁ ତାଙ୍କର ନିଜର ଇୟୁରୋପୀୟ ଭାଷାରେ ଲେଖିଛନ୍ତି, ଏଣୁ 'ମୁଦୁ'କୁ 'ମୁଡ୍ରୁ' ବୋଲି ଇୟୁରୋପୀୟ ଉଚ୍ଚାରଣ ଅନୁସାରେ ଲେଖି ପକାଇଅଛନ୍ତି ।

ତେଲଙ୍ଗ ଭାଷାର "ମୁଦୁ" ସମ୍ଭବତଃ ସଂସ୍କୃତ 'ମୃଦୁ'ର ଅପଭ୍ରଂଶ । ତେଲଗୁମାନେ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ପରି ମୃଦୁ, କୃପା, ଋଣ ପ୍ରଭୃତି ସଂସ୍କୃତମୂଳକ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ 'ମ୍ରୁଦୁ' 'କ୍ରୁପା' 'ରୁଣ' ରୂପେ ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି । ବଙ୍ଗାଳିମାନଙ୍କ ପରି 'ମ୍ରିଦୁ', 'କ୍ରିପା', 'ରିଣ' ବୋଲି ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତିନାହିଁ । ଗ୍ରାମ୍ୟ ତେଲଙ୍ଗ ଭାଷାରେ 'ମୃଦୁ' ଶବ୍ଦ 'ମୁଦୁ' ରୂପ ଧାରଣ କରିଅଛି । ଭାରତୀୟ ଅନେକ ଭାଷାରେ ଯୁକ୍ତବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ ପଦମାନଙ୍କରେ ଏପରି 'ର'କାରର ଲୋପ ହେବାର ସାଧାରଣତଃ ଦେଖାଯାଏ । ଅତଏବ 'ମୁଦୁ', 'ମୃଦୁ'ର ତଦ୍ଭବ ବା ଅପଭ୍ରଂଶ । 'ମୃଦୁ' ପଦର ଯେ ଅର୍ଥ, ତେଲଙ୍ଗ ବ୍ୟାବହାରିକ ଭାଷାରେ 'ମୁଦୁ' ପଦର ପ୍ରାୟ ସେହି ଅର୍ଥ । ତେଲଗୁ 'ମୁଦୁ'ଅର୍ଥ ସ୍ନେହ, ଚୁମ୍ବନ, ବାହୁଲ୍ୟ । ଆହୁରି ସ୍ଥାନବିଶେଷରେ 'ମୁଦୁ'ର ଅର୍ଥ ଶାନ୍ତ, ଶିଥିଳ, କୋମଳହୃଦୟ ଅବା ଆଳସ୍ୟପରାୟଣ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାତିର ଗୋଟିଏ ଡ଼ାକ ନାମ ଅଛି । ସେହି ଡ଼ାକ ନାମ ଦ୍ୱାରା ସେ ଜାତିର ପ୍ରକୃତି ଧରାପଡ଼େ; ଯଥା – ଇଂରେଜ (John Bull] ଜନବୁଲ । ଭାରୁ ବଙ୍ଗାଳୀ, ଓଡ଼ିଆ—ମେଣ୍ଢା, ସେହିପରି ମୁଦୁ—କଳିଙ୍ଗ [ନିର୍ଜୀବ ତେଲଗୁ] । ଆଜିକାଲି ସୁଶିକ୍ଷିତ ଅସହଯୋଗ ନେତାମାନେ ତୈଲଙ୍ଗ ଜନସାଧାରଣଙ୍କୁ (ସରକାର ସମ୍ପର୍କ ତୁଟାଇ ଦେଇ ଜାତୀୟ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗ ଦେବା ପାଇଁ] ଉତ୍ସାହିତ ଓ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ କରିବାକୁ ଯାଇ କହନ୍ତି, "ଭାଇମାନେ, ଏଣିକି ମୁଦୁ-କଳିଙ୍ଗ-ସୁଲଭ ଆଳସ୍ୟ ଓ ଉଦାସୀନତା ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଏହି ମହା ଗାନ୍ଧି-ମନ୍ତ୍ରରେ ଦୀକ୍ଷିତ ହୁଅ ।" 'ନିଷ୍ଟେଷ୍ଟ ନିର୍ଜୀବ ତୈଲଙ୍ଗ' ଅର୍ଥରେ ଶିକ୍ଷିତ ତେଲଗୁମାନେ ନିଜ ନିଜ ପ୍ରତି "ମୁଦୁ କଳିଙ୍ଗୁଲୁ" ଆଖ୍ୟା ପ୍ରୟୋଗ କରିବାର ସାଧାରଣତଃ ଶୁଣାଯାଏ ।

ଚଣ୍ଡାଶୋକଙ୍କ କଳିଙ୍ଗ-ଧ୍ୱଂସ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ତୃତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀରେ ସଂଘଟିତ ହୋଇଥିଲା । ଅଶୋକଙ୍କ କଳିଙ୍ଗ-ନିଧନର ବହୁବର୍ଷ ପରେ ସମୁଦ୍ରଗୁପ୍ତ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ଜୟ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଦକ୍ଷିଣ କଳିଙ୍ଗରେ କେତୋଟି ଆନ୍ଧ୍ର-ଦୁର୍ଗ ଆକ୍ରମଣ କରିଥିଲେ । ଅଶୋକଙ୍କ ସମୟରୁ ଯଦି ଉତ୍ତର ଆନ୍ଧ୍ରଦେଶର କେତେକ ଅଂଶ ଦକ୍ଷିଣ କଳିଙ୍ଗର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଥିଲା, ତେବେ ସମୁଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କ ସମୟକୁ ସେହି କେତେକ ଅଂଶରେ କଳିଙ୍ଗର ଆଧିପତ୍ୟ ଓ ପ୍ରଭାବ ଆହୁରି ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ବିସ୍ତୃତ ହୋଇଥିବାର କଥା । ସେ ଯାହା ହେଉ, ଚଣ୍ଡାଶୋକଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ନୃଶଂସ ନିଧନ ସତ୍ତ୍ୱେ କଳିଙ୍ଗବାସିମାନେ ପ୍ରତିହିଂସା ନେବା ପାଇଁ ହସ୍ତ ସ୍ପୃହା ଉତ୍ତୋଳନ କଲେନାହିଁ ଏବଂ ଏହା ଦେଖି ତଦଦଧ ଚଣ୍ଡ-ଅଶୋକ ପ୍ରିୟଦର୍ଶୀ (ପିୟଦଶୀ) ଅଶୋକ ରୂପେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଗଲେ । ସମ୍ଭବତଃ ସେହି ଦିନଠାରୁ ତୈଲଙ୍ଗମାନେ ନିଜ ନିଜକୁ "ମୁଦୁ-କଳିଙ୍ଗୁଲୁ" ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ କରି ଆସୁଅଛନ୍ତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅବଶ୍ୟ ଏହି ଐତିହାସିକ ସତ୍ୟକୁ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ ଯେ, ସମୁଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କ ସମୟରେ, ତଥା ତାଙ୍କ ପୂର୍ବେ ଅଶୋକଙ୍କ ସମୟରେ ଆଧୁନିକ ଆନ୍ଧ୍ରଦେଶର ଅତି ଉତ୍ତର-ଅଂଶଟା ଦକ୍ଷିଣ କଳିଙ୍ଗ ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଥିଲା; ଏବଂ ଦକ୍ଷିଣ କଳିଙ୍ଗ ସେ ସମୟରେ ତ୍ରିକଳିଙ୍ଗ ମଧ୍ୟରୁ ତୃତୀୟ କଳିଙ୍ଗରୂପେ ଅବହିତ ହେଉଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଟଲେମୀଙ୍କ ଭୂଗୋଳରେ "ମୁଡ୍ରୁ" କଳିଙ୍ଗର ଉଲ୍ଲେଖ ନେଇ କେବଳ ତର୍କ ଉଠିଅଛି । ଟଲେମୀଙ୍କ ଭୂଗୋଳରେ "ମୁଡ୍ରୁ" କଳିଙ୍ଗ-ଉଲ୍ଲେଖ ଦେଖି ସମସ୍ତ "ତ୍ରି" କଳିଙ୍ଗ ତେଲଗୁବାସୀ ପ୍ରଦେଶରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥିଲା, ଏହା ମନେ କରିବା ଏବଂ ସମୁଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟଜୟବେଳେ ଇଦାନୀନ୍ତନ ଉତ୍ତର ଆନ୍ଧ୍ର ଦେଶର କୟଦଂଶ କଳିଙ୍ଗ ରାଜ୍ୟରେ ଭୁକ୍ତ ଥିଲା ବୋଲି କହିବା,—ଏହି ଉଭୟ ଯୁକ୍ତି ପରସ୍ପରବିରୋଧୀ ; ଏ କଥା ଆମ୍ଭେ ପୂର୍ବେ କହିଅଛୁଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖାଯାଉ, ଟଲେମୀ ଯଦି "ମୁଦୁ"ରୁ 'ମୁଡ୍ରୁ' ନକରି ଅବିକଳ କେବଳ "ମୁଡ୍ରୁ"ରୁ "ମୁଡ୍ରୁର" ଉଲ୍ଲେଖ କରିଅଛନ୍ତି, ତେବେ "ମୁଡ୍ରୁ"ଟା କଣ ? ଏଠାରେ ଟଲେମୀ 'ମୁଡ୍ରୁ'ର ଅର୍ଥ ତ୍ରିକ ବା ତ୍ରି କିମ୍ବା ତୃତୀୟ ବୋଲି ବୁଝିଥିବେ । ଯଦି ସେ ପ୍ରାଚୀନ ଦକ୍ଷିଣ କଳିଙ୍ଗବାସୀ ଅଥଚ ତୈଲଙ୍ଗଭାଷୀ କୌଣସି ବଣିକ ବା ପଥିକକୁ ପଚାରିଥିବେ, "କଳିଙ୍ଗ କେତୋଟା ?", ତେବେ ସେ ତୈଲଙ୍ଗଭାଷୀ କଳିଙ୍ଗର ଲୋକଟି କହିଥିବ, "ମୁଡ୍ରୁ କଳିଙ୍ଗ ।" ସମ୍ଭବତଃ ବୈଦେଶିକ ଟଲେମୀ ଯାହା ଶୁଣିଲେ, ତାହା ଲେଖିପକାଇଥିବେ । 'ମୁଡ୍ରୁ' ଦ୍ୱାରା ଏଠାରେ ଏହି ଅର୍ଥ ହୋଇପାରେ ଯେ, କଳିଙ୍ଗ ତିନୋଟି (ବା ତ୍ରିକଳିଙ୍ଗ) କିମ୍ବା ଦକ୍ଷିଣ କଳିଙ୍ଗର ତୈଲଙ୍ଗଭାଷୀ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ପଚାରି ଟଲେମୀ ଉତ୍ତର ପାଇଥିବେ ଯେ, "ଏଟା (ଦକ୍ଷିଣ କଳିଙ୍ଗକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରି) ହେଉଛି ମୁଡ୍ରୁ ବା ତୃତୀୟ କଳିଙ୍ଗ ।" ତାହାହେଲେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାଗଲା, ପ୍ରାଚୀନ ତୈଲଙ୍ଗଭାଷୀ ଦକ୍ଷିଣ କଳିଙ୍ଗଟା (ଅବା ଆନ୍ଧ୍ର ଦେଶର ଅତି ଉତ୍ତର ଅଂଶଟା) ସେତେବେଳେ ତୃତୀୟ କଳିଙ୍ଗ ବୋଲି ଅବହିତ ହେଉଥିଲା ।

ସେହି ସମୟରେ ତୃତୀୟ ବା ଦକ୍ଷିଣ କଳିଙ୍ଗରେ ଅତି ଅଳ୍ପ-ସଂଖ୍ୟକ ଆନ୍ଧ୍ରଜାତୀୟ ଲୋକ ବାସ କରୁଥିଲେ; ଅଧିକାଂଶ ଉତ୍କଳୀୟ ବା ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଲୋକ ବାସ କରୁଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳେ । ତୃତୀୟ ବା ଦକ୍ଷିଣ କଳିଙ୍ଗ ବଂଶଧାରା ନଦୀକୂଳରୁ ଗୋଦାବରୀ ନଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ଥିଲା । ବଂଶଧାରା ନଦୀ ମୁହାଣରେ ପ୍ରାଚୀନ କଳିଙ୍ଗର ଅନ୍ୟତମ ରାଜଧାନୀ କଳିଙ୍ଗପାଟଣା [କଳିଙ୍ଗପତ୍ତନ] ଅଦ୍ୟାପି ଅବସ୍ଥିତ । ପ୍ରାଚୀନ କଳିଙ୍ଗର ବାଲେଶ୍ୱର, ପିପିଲି, ଗଞ୍ଜା, ଗୋପାଳ-ପୁର, ନୌପଡ଼ା ପରି କଳିଙ୍ଗପାଟଣା ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ବନ୍ଦର । କଳିଙ୍ଗପାଟଣା ବଡ଼ ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ ନଗର ଥିଲା । ଏଠାରୁ ଓଡ଼ିଆମାନେ ଜାବା, ବାଲି, ସୁମିତ୍ରା, ଲଙ୍କା ପ୍ରଭୃତି ଦ୍ୱୀପ-ସମୂହକୁ ଯାଇ ବାଣିଜ୍ୟ କରୁଥିବାର ଢେର ପ୍ରମାଣ ମିଳେ । କଳିଙ୍ଗପାଟଣା ପାରଳାଖିମଣ୍ଡିଠାରୁ ପ୍ରାୟ ୫୦ ମାଇଲ ଦୂରରେ ଦକ୍ଷିଣପୂର୍ବ କୋଣରେ ପ୍ରାଚୀନ କଳିଙ୍ଗର ମୂକ-ସାକ୍ଷୀରୂପେ ଅଦ୍ୟାପି ବିଦ୍ୟମାନ । କଳିଙ୍ଗପାଟଣାପରି ବିଶାଖା-ପାଟଣା [ବିଶାଖ ପତ୍ତନ] ମଧ୍ୟ ପ୍ରାଚୀନ କଳିଙ୍ଗ-ପ୍ରଭାବର ପରିଚୟ ଦେଉଛି । କାହାରି କାହାରି ମତରେ ସୀମାଚଳ ପର୍ବତ ପ୍ରାଚୀନକଳିଙ୍ଗ ବା ଉତ୍କଳର ଦକ୍ଷିଣସୀମା [ସୀମା + ଅଚଳ] । ଏହି ସୀମାଚଳ ପର୍ବତରେ ଉତ୍କଳ ନରପତି ଲାଙ୍ଗୁଳା ନରସିଂହ ଦେବ ୧୨୬୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ନୃସିଂହ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କରାଇଅଛନ୍ତି । ଏହା ସୀମାଚଳର ପ୍ରସ୍ତରଖୋଦିତ ଉକ୍ତ ଉତ୍କଳ-ନରପତିଙ୍କ ଅନୁଲିପିରୁ ଜଣାଯାଏ । ତା'ପରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ବା ମଧ୍ୟ କଳିଙ୍ଗ ଦକ୍ଷିଣରେ ବଂଶଧାରା ନଦୀଠାରୁ ଉତ୍ତରରେ ଋଷିକୁଲ୍ୟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ (କାହାରି କାହାରି ମତରେ ଚିଲିକା ହ୍ରଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ) ବିସ୍ତୃତ ଥିଲା । ଦକ୍ଷିଣ କଳିଙ୍ଗର ରାଜଧାନୀ ଯେପରି କଳିଙ୍ଗପାଟଣା, ମଧ୍ୟ କଳିଙ୍ଗର ରାଜଧାନୀ ସେପରି କଉଗଡ଼ ଥିବାର କେହି କେହି ଅନୁମାନ କରନ୍ତି । ପ୍ରଥମ ବା ଉତ୍ତରକଳିଙ୍ଗ [କ୍ରମଶଃ ଉତ୍କଳିଙ୍ଗ ଏବଂ ଉତ୍କଳ-ଙ୍ଗରୁ ଉତ୍କଳ] ଋଷିକୁଲ୍ୟା ବା ଚିଲିକାଠାରୁ ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା କିମ୍ବା ଗଙ୍ଗାନଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସିଂହଭୂମି, ମେଦିନୀପୁର, ତାମ୍ର-ଲିପ୍ତ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରଦେଶକୁ ନେଇ ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ରହିଥିଲା ।

ପ୍ରାଚୀନ ତ୍ରିକଳିଙ୍ଗର ସୀମାନିର୍ଦ୍ଦେଶ ବିଷୟରେ ଐତି-ହାସିକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମତଦ୍ୱୈଧ ଥାଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ଅଦ୍ୟାବଧି ଖାଣ୍ଟି ଓଡ଼ିଆମାନେ ଗୋଦାବରୀକୂଳରୁ (ଜୟ-ପୁର, ବସ୍ତର ଅରଣ୍ୟ ଭିତରେ ପ୍ରବାହିତ) ମେଦିନୀପୁରର ଉତ୍ତର ପାର୍ଶ୍ୱରେ ପ୍ରବାହିତ ଗଙ୍ଗାନଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାସ କରୁଅଛନ୍ତି; ଘରେ ଓଡ଼ିଆଭାଷା କହୁଛନ୍ତି, ଓଡ଼ିଆ ଜଗ-ନ୍ନାଥଙ୍କୁ ପୂଜା କରୁଛନ୍ତି ଏବଂ ଜଗନ୍ନାଥଦାସଙ୍କ ଓଡ଼ିଆ ଭାଗବତ ପଢୁଛନ୍ତି; ସେମାନଙ୍କ ଭାଷା ବିଭିନ୍ନ ବିଭାଗୀୟ ଶାସନାଧୀନରେ ତେଲୁଗୁ, ହିନ୍ଦି, ବଙ୍ଗାଳୀ ସମ୍ପର୍କରେ ଆସି ପ୍ରାଦେଶିକତା-ଦୋଷରେ ଦୂଷିତ ହୋଇପଡ଼ିଥିଲେହେଁ ସେମାନେ ଭାଷା-ସୂତ୍ରରେ ଏବଂ ରୀତିନୀତି-ଆଚାର-ବ୍ୟବହାର-ବୈବାହିକ-ସମ୍ବନ୍ଧଦ୍ୱାରା ଏକ ମହାପରିବାରରୂପେ ପର-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଷ୍ଟର ଆବଦ୍ଧ, ଏହା ପ୍ରାୟ ସର୍ବବାଦିସମ୍ମତ । ଏହାହିଁ ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ଯେ, ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ଦ୍ୱିତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀରୁ (ଖାରବେଳ) ଐରରାଜାଙ୍କଠାରୁ ଆରମ୍ଭକରି ଖ୍ରୀଷ୍ଟପର ୪୭୪ ଅବ୍ଦରୁ ୧୧୩୨ ଅବ୍ଦ ଯାଏଁ କେଶରୀବଂଶୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କ ଆଧିପତ୍ୟ-ବେଳେ ଏବଂ ୧୧୩୨ ରୁ ୧୫୬୦ ଯାଏଁ ଗଙ୍ଗବଂଶୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କ ରାଜତ୍ୱରେ (ଏକଛତ୍ରାଧିପତ୍ୟବେଳେ) ଓଡ଼ିଆମାନେ ଗଙ୍ଗା-ଠାରୁ ଗୋଦାବରୀଯାଏଁ ଏକଶାସନାଧୀନ ଥିଲେ । ବୈଦେଶିକ ଶାସନତନ୍ତ୍ରର ନିଷ୍ଠୁର ନିର୍ମ୍ମମ ଆଘାତରେ ପ୍ରାଚୀନ କଳିଙ୍ଗ ବା ଉତ୍କଳ ବର୍ତ୍ତମାନ ଚୂର୍ଣ୍ଣବିଚୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ଆକାରରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରାଦେଶିକ ଶାସନାଧୀନରେ ପଡ଼ିରହିଥିଲେହେଁ ତମଲୁକ (ତାମ୍ରଲିପ୍ତି), ମେଦିନୀପୁର, ସିଂହଭୂମି ଓ ବିଶାଖାପାଟଣା ଅଞ୍ଚଳର ଓଡ଼ିଆମାନେ ଆଜି-ଯାଏଁ ମାହାନ୍ତି, ମିଶ୍ର, ବେହେରା, ପଟ୍ଟନାୟକ, ମହାପାତ୍ର, ଦାସ, ପଧାନ ଶତପଥୀ, ଆଗୁର୍ମ୍ୟ, ପାଣି ପ୍ରଭୃତି ସାଙ୍କେ-ତିକ ଉପାଧି ତ୍ୟାଗ କରିନାହାନ୍ତି ।

ଉତ୍କଳର ଗଙ୍ଗେଶ୍ୱରଦେବ ଓ ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବଙ୍କ ପରି ଏକଚତ୍ରାଧିପତି ବା ଏକଛତ୍ରାଧିପତି (ନବକୋଟି କର୍ଣ୍ଣା-ଟୋତ୍କଳେଶ୍ୱର ବା ବଙ୍ଗୋତ୍କଳେଶ୍ୱର) ରାଜାମାନଙ୍କ ସୁଦୂରବ୍ୟାପୀ ରାଜ୍ୟବିସ୍ତାର ଯୋଗୁଁ ଦୃଢ଼ୀୟ ବା ଦକ୍ଷିଣ କଳିଙ୍ଗରୁ ବହିତ ଯୋଦ୍ଧୃଜାତୀୟ ଏକ ଦଳ କାଳିଙ୍ଗୀ (କଳିଙ୍ଗୀ ଶବ୍ଦରୁ କ୍ରମଶଃ କଳିଙ୍ଗୀ ବା କାଳିଙ୍ଗୀ) ମଧ୍ୟ କଳିଙ୍ଗ ବା ଆଧୁନିକ ଗଞ୍ଜାମକୁ ଆଗତ ହୋଇ ପଦାତିକ-ରୂପେ ବାସ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ; ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି କାଳିଙ୍ଗୀ-ମାନେ (ଦକ୍ଷିଣାମାନଙ୍କ ପରି) ଗଞ୍ଜାମର ବିଭିନ୍ନ ରାଜା-ମାନଙ୍କ ଅଧୀନରେ ସମସ୍ତାନ ପାଇକରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁ-ଅଛନ୍ତି । ଏମାନେ ଯେଉଁ ଜମି ଭୋଗକରନ୍ତି, ତାହାର ନାମ 'ପାଇକ ଇନାମ' । ଏମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଖାଣ୍ଟି ଓଡ଼ିଆ । ଏହି କାଳିଙ୍ଗୀମାନେ ଦେଖିବାକୁ ହୃଷ୍ଟପୁଷ୍ଟ, ବଳିଷ୍ଠ ଏବଂ ବଡ଼ ପରିଶ୍ରମୀ ଓ କଷ୍ଟସହିଷ୍ଣୁ; ଏମାନଙ୍କ ଖଣ୍ଡା ଢାଲ ଛୁରି ବର୍ଚ୍ଛା ସବୁ କଳଙ୍କି ଗଲାଣି; କର୍ପୂର ଉଡ଼ିଗଲାଣି, କେବଳ କନାଟା ପଡ଼ିଛି । ତୈଲଙ୍ଗ ଜାତିରଠାରେ ମଧ୍ୟ କାଳି-ଙ୍ଗୀମାନେ ଅଛନ୍ତି—ଏମାନେ ଓଡ଼ିଆ କାଳିଙ୍ଗୀମାନଙ୍କର ଅତି ପୂର୍ବ ବଂଶଧର । ତେଲୁଗୁଭାଷୀ କାଳିଙ୍ଗୀମାନେ ବିଶେଷତଃ ବଂଶଧାରା ନଦୀଠାରୁ ଗୋଦାବରୀ ନଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ଅଞ୍ଚଳରେ ବାସକରନ୍ତି; ବହୁସଂଖ୍ୟକ କାଳିଙ୍ଗୀଙ୍କ ନିବାସ ଯେଉଁ ଅଞ୍ଚଳଟା, ପ୍ରାଚୀନ ଦକ୍ଷିଣ କଳିଙ୍ଗ ଥିଲା ସେହି ଅଞ୍ଚଳରେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବଶ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟାର ବୃଦ୍ଧି ହୋଇ ସେମାନେ କ୍ରମେ ଆହୁରି ଦକ୍ଷିଣ ତେଲୁଗୁ ଅଞ୍ଚଳକୁ ବ୍ୟାପି ଗଲେଣି; କିନ୍ତୁ ଦକ୍ଷିଣ ଆନ୍ଧ୍ରଦେଶରେ କାଳିଙ୍ଗୀମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଅତିକମ୍ । ଦକ୍ଷିଣ ଆନ୍ଧ୍ରଦେଶରେ ସେମାନଙ୍କ ସମ-ଶ୍ରେଣୀୟ ରେଡ୍ଡି, ରେଡ଼ିକା ଜାତି ସଂଖ୍ୟା ଯେତେ ବେଶି, ତା ତୁଳନାରେ କାଳିଙ୍ଗୀ ଜାତି କେବଳ ମୁଷ୍ଟିମେୟ । ତାହା-ହେଲେ ଜଣାଗଲା, ଏହି କାଳିଙ୍ଗୀମାନେ କେବଳ ଦକ୍ଷିଣ କଳିଙ୍ଗର ଆଦିମ ଅଧିବାସୀ ।

କୋକୋନାଡ଼ା (କୋକନଦ) ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ "ପିଠା-ପୁର" ପ୍ରଭୃତି ଏପରି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସ୍ଥାନର ନାମରୁ ସେ ଅଞ୍ଚଳରେ ଓଡ଼ିଆ-ପ୍ରଭାବର ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିଚୟ ମିଳେ । ପିଠା-ପୁର, ମଣ୍ଡାପୁର, କନକପଲ୍ଲୀ (କାନକାପଲ୍ଲୀ) ସ୍ଥାନର ନାମଗୁଡ଼ିକ ଓଡ଼ିଆନାମ ଛଡ଼ା ଆଉ କଣ ହୋଇପାରେ ? ଗଙ୍ଗେଶ୍ୱର ଦେବ ଯେତେବେଳେ ୧୧୫୨ ରୁ ୧୧୭୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗଙ୍ଗାଠାରୁ ଗୋଦାବରୀ ଯାଏଁ ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରିଥିଲେ, ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବ ଯେବେ ୧୪୭୧ ରୁ ୧୫୦୪ ଯାଏଁ କାଞ୍ଚି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜୟକରି କାଞ୍ଚିରାଜାଙ୍କ କନ୍ୟା ପଦ୍ମାବତୀଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ, ଅନଙ୍ଗଭୀମଦେବ ଯେତେ-ବେଳେ ବଙ୍ଗଦେଶ ଜୟକରି "ବଙ୍ଗେନ୍ଦ୍ର" ଉପାଧି ଧାରଣ କରିଥିଲେ (୧୧୭୫ ରୁ ୧୨୦୨ ଭିତରେ; ଭୁବନେଶ୍ୱରର ମେଘେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ଶିଳାଲିପି ଅନୁସାରେ), ପ୍ରତାପରୁ-ଦ୍ରଙ୍କ ରାଜତ୍ୱକାଳରେ (୧୫୦୪ରୁ ୧୫୩୨ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ) ଓଡ଼ିଆ କରଣବଂଶର ରାମାନନ୍ଦରାୟ (ପରେ ଶ୍ରୀଚୈତ-ନ୍ୟଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ) ଯେତେବେଳେ "ରାଜମହେନ୍ଦ୍ର" ପ୍ରଦେଶର ମନ୍ତ୍ରୀ ବା ଶାସନକର୍ତ୍ତାରୂପେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ଲାଙ୍ଗୁଳା ନରସିଂହଦେବ ଯେତେବେଳେ ଉତ୍କଳର ଦକ୍ଷିଣ ସୀମା ନିର୍ଦ୍ଦେଶସ୍ୱରୂପ ସୀମାଚଳଠାରେ ୧୨୭୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟା-ବ୍ଦରେ 'ନୃସିଂହ' ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କରାଇଥିଲେ (ଯେପରି କି ପରେ ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ଉତ୍କଳର ଉତ୍ତର ସୀମାର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ସ୍ୱରୂପ ୧୫୫୧ ରୁ ୧୫୫୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ଭିତରେ ଗଙ୍ଗାନଦୀ କୂଳରେ "ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ଘାଟ" ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଇ ଥିଲେ), ସେହି ସମୟରେ ପ୍ରାଚୀନ କଳିଙ୍ଗର ଉତ୍ତର ଅଞ୍ଚଳରେ ତଥା ଦକ୍ଷିଣ ଅଞ୍ଚଳରେ (ଅର୍ଥାତ୍ ଆଧୁନିକ ଉତ୍ତର ଆନ୍ଧ୍ର ପ୍ରଦେ-ଶରେ) ଓଡ଼ିଆ—ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ିଥିବା ସୁସମ୍ଭବ ନହେ କି !

ଏହି ସମସ୍ତ ଘଟନାପରମ୍ପରାରୁ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ମିଳେ ଯେ, ଆଧୁନିକ ସମସ୍ତ ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳ ଅର୍ଥାତ୍ ନିଖିଳ ପ୍ରାକୃତିକ ଉତ୍କଳ, ପ୍ରାଚୀନ କଳିଙ୍ଗର ନାମାନ୍ତର

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାତ୍ର ଏବଂ ବିଜିତ ଉତ୍ତର ଆନ୍ଧ୍ରଦେଶର କିୟଦଂଶ ମାତ୍ର ଦକ୍ଷିଣ କଳିଙ୍ଗର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଥିଲା । ଏତଦ୍ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଐତିହାସିକ ଓ ପୌରାଣିକ ପ୍ରମାଣ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମତକୁ ସମର୍ଥନ କରୁଅଛି । ପ୍ରାଚୀନ ରାମାୟଣ, ମହାଭାରତ, ଭାଗବତ (ସ୍କନ୍ଦପୁରାଣ ପଦ୍ମପୁରାଣ) ପ୍ରଭୃତିରେ ଯଥାକ୍ରମେ ଅଙ୍ଗ, ବଙ୍ଗ ଓ କଳିଙ୍ଗର ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଅଛି । ସୀତାଙ୍କ ସ୍ୱୟଂବରକୁ କିମ୍ବା ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ସ୍ୱୟଂବରକୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶର ରାଜକୁମାରମାନଙ୍କ ପରି ଅଙ୍ଗ-ବଙ୍ଗ-କଳିଙ୍ଗରୁ ମଧ୍ୟ ଯଥାକ୍ରମେ ରାଜକୁମାରମାନେ ଯାଇଥିବାର କଥା ରାମାୟଣ ମହାଭାରତରେ ଲେଖାଅଛି । ଏଥିରୁ ପ୍ରକାଶ ପାଉଛି ଯେ, ଆଗେ ଅଙ୍ଗଦେଶ, ତାକୁ ଲାଗି ବଙ୍ଗ ଦେଶ ଏବଂ ବଙ୍ଗ ଦେଶକୁ ଲାଗି କଳିଙ୍ଗ ଦେଶ ଯଥାକ୍ରମେ ଗୋଟିକ ପରେ ଗୋଟିଏ (ଉତ୍ତରରୁ ଦକ୍ଷିଣ ଆଡ଼େ) ଅବସ୍ଥିତ ଥିଲା । ତା'ପରେ କାଳିଦାସଙ୍କ ନାୟକ ରଘୁ ଉତ୍କଳୀୟମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଦର୍ଶିତ ପଥରେ କଳିଙ୍ଗ ଦେଶକୁ ଆଗମନ କରିଥିବାର ଉଲ୍ଲେଖ ହୋଇଅଛି । କବି କାଳିଦାସ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପର ୩୭୫ରୁ ୪୧୩ ଅବ୍ଦ ଭିତରେ ଉଜ୍ଜୟିନୀ ଓ ମଗଧାଧିପତି ଦ୍ୱିତୀୟ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ଭୋଜରାଜ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ସଭାରେ ତତ୍କାଳୀୟ "ନବରତ୍ନ" ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ 'ରତ୍ନ' ରୂପେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳିଅଛି । ପ୍ରାୟ ସେହି ସମୟରେ ସେ ରଘୁବଂଶ ପ୍ରଭୃତି ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ଦ୍ୱିତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀର ଐର ରାଜାଙ୍କ ପରେ ୪୭୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର ଜନ୍ମେଜୟ ବା ତତ୍ପୁତ୍ର ଯଯାତିକେଶରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍କଳରେ କିଏ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ, ତାହା ଆଜିଯାଏଁ କିଛି ଜଣା ପଡ଼ିନାହିଁ । ଏହି ବ୍ୟବଧାନ-ସମୟଭିତରେହିଁ ସମୁଦ୍ରଗୁପ୍ତ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ଦିଗରେ ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରା କରିଥିଲେ । କାଳିଦାସଙ୍କ ନାୟକ ରଘୁ ସମୁଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କ ଅନ୍ୟ ରୂପ ବୋଲି କାହାର କାହାର ଧାରଣା, ଅର୍ଥାତ୍ ଦ୍ୱିତୀୟ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ତତ୍କାଳୀୟ ପିତା ସମୁଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ-ବିଜୟ ପ୍ରଭୃତି ବିଜୟପ୍ରଶସ୍ତି-ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ ଗୋଟିଏ କାବ୍ୟ ଲେଖିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରିବାରୁ ହେତୁ ଅଥବା ସ୍ୱତଃ-ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବାକୁ ହେତୁ, 'ରଘୁ ଓ ରଘୁବଂଶ' ଉହାଡ଼ରେ ସମୁଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କ ବିଜୟ-ପ୍ରଶସ୍ତି ଓ ତତ୍କାଳୀୟ ବଂଶଗୌରବ ବର୍ଣ୍ଣନ କରି କାଳିଦାସ ରଘୁବଂଶ କାବ୍ୟ ରଚନା କରିଅଛନ୍ତି । ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ପୁତ୍ର ଯୁବରାଜ କୁମାରଗୁପ୍ତଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ "କୁମାରସମ୍ଭବ" ଲେଖାହୋଇଥିବା ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଅଛି । ଦ୍ୱିତୀୟ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ତତ୍ପୁତ୍ର କୁମାରଗୁପ୍ତଙ୍କ ସଭା-ପଣ୍ଡିତରୂପେ ତାଙ୍କର ୪୧୩ରୁ ୪୫୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜତ୍ୱକାଳରେ ମଧ୍ୟ କାଳିଦାସ କେତେକ ବର୍ଷ ଜୀବିତ ଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳୁଅଛି । (ଅଧ୍ୟାପକ ବିଜୟ ଚନ୍ଦ୍ର ମଜୁମଦାରଙ୍କ କାଳିଦାସ ଓ Vincent A. Smith's The Early History of India ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ) । ଅଶୋକଙ୍କ ସମୟରେ କଳିଙ୍ଗ ରାଜ୍ୟ ମହାନଦୀଠାରୁ ଗୋଦାବରୀ ଯାଏଁ ବିସ୍ତୃତ ଥିଲା ବୋଲି ଐତିହାସିକମାନେ କହନ୍ତି (R. C. Dut's Ancient Hindu civilization ଏବଂ Vincent Smith's History of India P 66 ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ) । ଅଶୋକ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୨୬୧ ଅବ୍ଦରେ କଳିଙ୍ଗ ଜୟ କରିଥିଲେ । ଅଶୋକଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୨୩୨ ଅବ୍ଦରେ । ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସଙ୍କ ଗଣନାନୁସାରେ ଚେତରାଜ ଐରବଂଶର ତୃତୀୟ ଐର ଖାରବେଳ, ଅଶୋକଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁର ୫୫ ବର୍ଷ ପରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଆଜକୁ ୨୧୦୦ ବର୍ଷପୂର୍ବେ କୁମାରିକା ଅନ୍ତରୀପ ପାଖ ପାଣ୍ଡ୍ୟରାଜ୍ୟଠାରୁ ହିମାଳୟତଳର ମଗଧ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବୁ ଜିଣିଥିଲେ ଏବଂ ପଶ୍ଚିମରେ ଆନ୍ଧ୍ର ସାତକର୍ଣ୍ଣିଙ୍କୁ ଜିଣି ବୋମ୍ବାଇ ପ୍ରଦେଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରିଥିଲେ ଏବଂ ସିନ୍ଧୁନଦୀର ପଶ୍ଚିମକୂଳବର୍ତ୍ତୀ ପୂର୍ବ ଆଫଗାନର ପ୍ରାଚୀନ ବିଜିତ ରାଜ୍ୟକୁ ଜିଣି ବିଜିତ ରାଜାଙ୍କ କନ୍ୟା ଧୂସୀଙ୍କ ପାଣିଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ତାହାହେଲେ ଖାରବେଳ(ଐର) ରାଜାଙ୍କ ସମୟରେ ଅଶୋକକାଳୀନ କଳିଙ୍ଗ ଆହୁରି ଅଧିକ ବିସ୍ତୃତ ହୋଇଥିବା ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମ୍ଭବପର । ବାଲେଶ୍ୱର, କଟକ, ପୁରୀ ଓ ଗଞ୍ଜାମକୁ ଘେନି ଯଦି ପ୍ରାଚୀନ କଳିଙ୍ଗ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଶାର ମହାନଦୀର ଦକ୍ଷିଣ ଗଡ଼ଜାତମାନ, ଢେଙ୍କାନାଳ, ଅନୁଗୁଳ, ଢେଙ୍କାନାଳ, ସମ୍ବଲପୁର ରାୟପୁର ପ୍ରଭୃତି ଘେନି ଯଦି ପ୍ରାଚୀନ ଉଡ଼ଦେଶ ଓ ତାମ୍ରଲିପ୍ତି, ମେଦିନୀପୁର, ମୟୂରଭଞ୍ଜ, କେନ୍ଦୁଝର, ସିଂହଭୂମି, ମାନଭୂମି ଘେନି ମେଦିନୀପୁରର ସମୁଦ୍ରକୂଳଠାରୁ ଗୟା ଜିଲ୍ଲା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯଦି ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ଦେଶ (ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସଙ୍କ ମତରେ), ତାହାହେଲେ ସମୁଦ୍ରଗୁପ୍ତ ଯେ କୌଣସି ବାଟରେ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟକୁ ଗଲେ ସୁଦ୍ଧା ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଦେଶ ବାଟେ ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରା କରିଥିବେ । ତୃତୀୟ ଐର ଖାରବେଳଙ୍କ ପରେ କଳିଙ୍ଗର ସାମରିକ ଶକ୍ତି ହ୍ରାସ ହୋଇପଡ଼ିଲା । ସେତିକିବେଳେ ଗଡ଼ଜାତର ପ୍ରାଚୀନ ଉଡ଼ ବା ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଦର୍ଶିତ ପଥରେ ସମୁଦ୍ରଗୁପ୍ତ କଳିଙ୍ଗ ତଥା ସୁଦୂର ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟକୁ ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରା କରିଥିଲେ । (Marching across the wild regions of the tributary states of Orissa,

Digitized by srujanika@gmail.com

he (Samudragupta) advanced by the road of the eastern coast (Kalinga) until he reached about the latitude of Nellore-Vincent Smith) । ରଘୁବଂଶ କାବ୍ୟରେ କାଳିଦାସ ଯାହା ଉଲ୍ଲେଖ କରିଅଛନ୍ତି ଯେ ଉତ୍କଳମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଦର୍ଶିତ ପଥରେ ରଘୁ (ଅର୍ଥାତ୍ ସମୁଦ୍ରଗୁପ୍ତ) କଳିଙ୍ଗ ଯାତ୍ରା କରିଥିଲେ,କିମ୍ବା କଳିଙ୍ଗ ଉତରବାଟେ (Kalinga, the country on the coast of the Bay of Bengal between the Mahanadi and the Godavari rivers. Vicent Smith,) ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ପ୍ରଦେଶକୁ ଗମନ କରିଥିଲେ, ତହିଁରୁ ଏବଂ ବଙ୍ଗ ଓ ଆନ୍ଧ୍ର ଦେଶରେ ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ପ୍ରଚଳିତ ପ୍ରବାଦାଦିରୁ କିମ୍ବା ତଦ୍ଦେଶ-ଲିଖିତ ଗ୍ରନ୍ଥାଦିରୁ ପରିଚୟ ମିଳେ ଯେ, ପ୍ରାଚୀନ କଳିଙ୍ଗ, ଉତ୍କଳ ଓ ଉତ୍କ୍ର ଦେଶ ବିଶୁଦ୍ଧ ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଲୋକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅଧ୍ୟୁଷିତ ଥିଲା । ପ୍ରତିବେଶୀ ଦୁଇ ଜାତି ମଧ୍ୟରେ ପରସ୍ପର ଘୃଣା-ବିଦ୍ୱେଷ ସ୍ୱାଭାବିକ । ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରୀକ୍ ଓ ରୋମୀୟ, ପର୍ଶ୍ୱିଗିଜ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ସ୍ପେଇନର ମୁସଲମାନ ଜାତି ଇଂରେଜ ଓ ଡଚ୍ ପ୍ରଭୃତି ଜାତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ତାଚ୍ଛଲ୍ୟପ୍ରଦର୍ଶନର କାରଣ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ଅପରର ପ୍ରତିବେଶୀ । ସେପରି ଆଦିମ ଯୁଗରୁ ବଙ୍ଗାଳିମାନେ "ଉଡ଼େରା ଏକଟା ଜନ୍ତୁ" ଏବଂ ତେଲଗୁ-ମାନେ "ଓଡ଼ିଡ଼ି କନ୍ଦଲୁ" ବୋଲି ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କୁ ଯେପରି ବିଦ୍ରୂପ କରି ଆସୁଅଛନ୍ତି,ସେପରି ଓଡ଼ିଆ ମଧ୍ୟ କହି ଆସୁଛି "ବଙ୍ଗାଳ କପଟୀ ତେଲଙ୍ଗା ଚୋର" । ଅତଏବ ତେଲଗୁ-ମାନଙ୍କର ଠିକ୍ ଉତ୍ତର ପ୍ରତିବେଶୀ ଜାତି ଓଡ଼ିଆ, ଏବଂ ବଙ୍ଗାଳିମାନଙ୍କର ଠିକ ଦକ୍ଷିଣ ପ୍ରତିବେଶୀ ଜାତି ଓଡ଼ିଆ । ବଙ୍ଗଭାଷୀ ଓ ତୈଲଙ୍ଗଭାଷୀ ଉଭୟ ପ୍ରଦେଶ ମଧ୍ୟରେହିଁ କି ପ୍ରାଚୀନ କି ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ପ୍ରଦେଶ ବରାବର ଅବସ୍ଥିତ । ଅତି ପ୍ରାଚୀନ ମୈଥିଳୀଭାଷାର ଗ୍ରନ୍ଥାଦିରେ (ପ୍ରାଚୀନ ମୈଥିଳୀରୁ ଆଧୁନିକ ବଙ୍ଗଭାଷାର ସୃଷ୍ଟି ଏବଂ ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରାକୃତ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରୀ-ସୌରସେନୀ ଅର୍ଥାତ୍ ହିନ୍ଦୀ ମାଗଧୀରୁ ବଙ୍ଗ ଅକ୍ଷରର ଉତ୍ପତ୍ତି;-- ରମେଶଚନ୍ଦ୍ର ଦତ୍ତଙ୍କ Literature of Bengal ଏବଂ ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟନାଥ ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଣୀତ କବି ବିଦ୍ୟାପତିଙ୍କ ଜୀବନୀ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ) ବଙ୍ଗଦେଶର ଦକ୍ଷିଣ ସୀମା ଉତ୍କଳଦେଶ ଥିବାର ଉଲ୍ଲେଖ ହୋଇଅଛି । (ସେହି ସମୟରେ ବଙ୍ଗଭାଷା କେବଳ ହିନ୍ଦୀ-ମୈଥିଳୀ-ମିଶ୍ରିତ କଥିତ ଭାଷା ଥିଲା । ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ବିଦ୍ୟାପତି, ଚଣ୍ଡିଦାସଙ୍କ ପୂର୍ବେ ଓଡ଼ିଆଭାଷା ବହୁକାଳ ବଧି ସୁକଥିତ ଓ ମାର୍କଣ୍ଡଦାସଙ୍କ କେଶବ କୋଇଲିର ଭାଷାପରି ଲିଖିତ ଭାଷା ହୋଇ ସାରିଥିଲାଣି,---John Beams' Comparative Grammar of seven Aryan Languages ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ଏବଂ ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟର ପ୍ରାଚୀନ ସଂଖ୍ୟାମାନଙ୍କରେ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ରାଜଗୁରୁ, ମଧୁସୂଦନ ଦାସ ଓ ତାରିଣୀଚରଣ ରଥ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ଓଡ଼ିଆଭାଷା ଓ ଲିପିଶୀର୍ଷକ ପ୍ରବନ୍ଧାଦି ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ) । ତୈଲଙ୍ଗଭାଷା ଅତିପ୍ରାଚୀନ ଭାଷା--ବୈଦିକ୍ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାପେକ୍ଷା ପ୍ରାଚୀନତର କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବନାହିଁ; ତୈଲଙ୍ଗଭାଷାର ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରନ୍ଥାଦିରେ "ଓଡ଼ ଦେଶମୁ" ଆନ୍ଧ୍ରଦେଶର ଲଗାଲଗି ଉତ୍ତରରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥିବାର ଉଲ୍ଲେଖ ହୋଇଅଛି । ଏଥିରୁ ପ୍ରମାଣିତ ହୁଏ ଯେ, ଉତ୍କ୍ରଦେଶ (ସମସ୍ତ ଗଡ଼ଜାତ) ଓ ଉତ୍କଳ (ଉତ୍କଳଲିଙ୍ଗ ବା ଉତ୍ତର କଳିଙ୍ଗ) ପରି ବିଶିଳ ପ୍ରାଚୀନ କଳିଙ୍ଗ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଲୋକମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଅଧ୍ୟୁଷିତ ହୋଇଥିଲା । ଅଦ୍ୟାବଧି ଗଞ୍ଜାମ ଅଞ୍ଚଳର ବେଣେଇତ ଓଡ଼ିଆ ଏବଂ ରାଜନୈତିକ ଓଡ଼ିଶାର ଓଡ଼ଚଶା ପ୍ରଭୃତି ଆଦିମ ନିବାସୀ ଜାତିମାନଙ୍କ ଅସ୍ତିତ୍ୱହିଁ ତାର ପ୍ରମାଣ । ଆଧୁନିକ ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ପ୍ରଦେଶରେ ଅତି ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ, ଡିଙ୍କି, ଉହ୍ଲେଇ, ଉଷ୍ଣ, ଆଉରି, ତରକବା, ଖରୁଆ, ଲାଞ୍ଜୁଆ, ଖଇଞ୍ଜ, ଖାଲ, ଦରାଣ୍ଡିବା, ଅଣ୍ଡାଳିବା, ଖୋଜିବା, ଗୋଇଠା, ଗୋଡ଼, ବିଡ଼ା, ଉହାଡ଼, ଡୋଳା, କଇଁଆ, ଉଲୁଗୁଣା, ନଉରୁଣି, ବୋଝ, ହଟିଆ, ଅଜାଡ଼ିବା, ଆଉଜିବା, ଗୋଜ, ଘଉଡ଼ିବା, ଆଟିକା, ଓଟାରିବା, ଆହ୍ଲିବା, ଓଡ଼ଣା, ଆଡ଼ହେବା, ଝୋଲମାରିବା, ଟାସ, ଟେକାଟେକ କରିବା, ଝୁଣ୍ଟିଆ, ପାହୁଡ଼, ଖୋସା, ଜୁଡ଼ା, ଜେମା, ଉଡ଼ି, ଟାଣ, ଆଣି, ଆଣ୍ଠ, ଭ୍ରୁରୁଡ଼, ବାଣ୍ଡିଡ଼ିବା, ଭ୍ରୁପୁଳିବା, ଘଣା, ଡଙ୍ଗା, ଉହ, ତକିଆ, ଡାକୁଆ, କାଡ଼ୁଆ, ଚେପଟା, କୋଡ଼ି, କାଙ୍କ, ପଣ୍ଡିତ, ପାଣ୍ଡୋଇ, ଖଣ୍ଡିବା, ଝଣ୍ଟିଆ, ଓଗାଳିବା, ଖିଲି, ଟାପରି, ଟୋଲି, ଗୋଳିଆ, ଅଳିଆ, ଆଉଟିବା, ତରତର, ଆଟିକା, ପହିଁରି, ପାତଆ, ବତା, ଲଦିବା, ଆହ୍ଲିବା, ତିରି, ଉଉଲ, ଢେପ, ନଉତ, ହରବର ଇତ୍ୟାଦି କଥିତ ଓ ଲିଖିତଭାବେ ନିତ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ଏପରି ଶତ ଶତ ଆଦିମ ଅଥଚ ଅପରିବର୍ତ୍ତିତ ଶବ୍ଦରାଶି ଏବଂ ଡଗଡମାଳ ପ୍ରବାଦଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଯୁକ୍ତିର ପ୍ରମାଣ । *

*Oriya retains unchanged forms which are older than the oldest Bengali or Hindi and others which can be compared with Bengali forms of three centuries ago but which have long since died out of that language.—John Beams' Comparative Grammar of 7 Aryan languages.

Digitized by srujanika@gmail.com

ତା'ପରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ଓ ପ୍ରାକୃତ ଗ୍ରନ୍ଥାଦିରେ ପ୍ରାଚୀନ କଳିଙ୍ଗର ଉତ୍ତର ସୀମା ବୈତରଣୀ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ସୀମା ଗୋଦାବରୀ ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରାଯାଇଅଛି । ଅଶୋକ କଳିଙ୍ଗ ଜୟକରି (ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୨୫୬ ଅବ୍ଦରେ ଟାରଣୀଚରଣ ରଥଙ୍କ ଗଣନାନୁକ୍ରମେ) ପ୍ରାଚୀନ କଳିଙ୍ଗର ଖଣ୍ଡଗିରି ଉଦୟଗିରି ଧବଳ ବା ଧଉଳିଗିରି (ବର୍ତ୍ତମାନ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ଭୁବନେଶ୍ୱର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ) ଏବଂ ଜଉଗଡ଼ (ଆଧୁନିକ ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ସୁରୁଣ୍ଡୋଉମପୁର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ) ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ତାଙ୍କର ବୌଦ୍ଧଧର୍ମାନୁମୋଦିତ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଅନୁଶାସନକୁ ପ୍ରାକୃତ ମାଗଧୀ ପାଲି ଭାଷାରେ (ଅର୍ଥାତ୍ Indo-Pali of Asoka's time of which Devanagiri is a later development. R. C. Dutt's Literature of Bengal.) ଖୋଦିତ କରାଇଅଛନ୍ତି । ଯେହେତୁ ପ୍ରାକୃତ ମାଗଧୀ ପାଲି ଅକ୍ଷରରୁ ଦେବନାଗରୀର କ୍ରମୋତ୍ପତ୍ତି ଏବଂ ଦେବନାଗରୀରୁ ଓଡ଼ିଆ ଅକ୍ଷରର କ୍ରମବିକାଶ, [ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଅଷ୍ଟମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଗୋଲ୍ଲାକାର ଓଡ଼ିଆ ଅକ୍ଷରର ବ୍ୟବହାର, ମଧୁସୂଦନ ଦାଶ ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟ ୭ମ ଭାଗ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ—କିମ୍ବା ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଦଶମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଦେବନାଗର ଲିପିରୁ ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର ସୃଷ୍ଟି ଓ ବ୍ୟବହାର---ଟାରଣୀଚରଣ ରଥ, ୨୫ଶ ଭାଗ ୫ମ ସଂଖ୍ୟା ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ) ଅଶୋକଙ୍କ ସମୟରେ କଳିଙ୍ଗ-ବାସୀ ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଲୋକେ ଅନ୍ତତଃ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ପ୍ରାକୃତ ମଗଧୀ ପାଲି ଲେଖିପାରୁଥିଲେ ଏବଂ ପଢ଼ିପାରୁଥିଲେ । ବିଶେଷତଃ ସେହି ବୌଦ୍ଧ ଯୁଗରେ ପ୍ରାକୃତ ମାଗଧୀ ପାଲି ସମସ୍ତ ଭାରତବର୍ଷରେ ପ୍ରଧାନତଃ କଳିଙ୍ଗଠାରୁ ହିମାଳୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସାଙ୍କେତିକ ଭାଷା (Ligua-Franca) ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା ।* କଥିତ ଓ ଲିଖିତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପୂର୍ବ ଅସ୍ତିତ୍ୱ ସତ୍ତ୍ୱେ (ଅଷ୍ଟମ ଦଶମ ଶତାବ୍ଦୀ-ଠାରୁ ପଞ୍ଚଦଶ ଓ ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ) ଉତ୍କଳୀୟ ନରପତିବୃନ୍ଦ ବିଶୁଦ୍ଧ ସାଧୁ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରେ ତାମ୍ରଫଳକଖୋଦିତ ଦାନପତ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ଦାନ କରିବାର ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । ତଦ୍ରୂପ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରାଦେଶିକ ଭାଷାର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ସତ୍ତ୍ୱେ ଅଶୋକଙ୍କ ସମୟରେ ପ୍ରାକୃତ ମାଗଧୀପାଲି (ଦକ୍ଷିଣ ଅଶୋକୀୟଲିପି) ରେ ଅନୁଶାସନାଦି ଲିପିବଦ୍ଧ କରିବା ରାଜକୀୟ ଗୌରବରୂପେ ବିବେଚିତ ହେଉଥିଲା । ଯଦିବା ସେ ସମୟରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଲିଖିତ ଭାଷାରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥା'ନ୍ତା, ତଥାପି ଅଶୋକ ସମ୍ଭବତଃ ପ୍ରାକୃତ ମାଗଧୀ ପାଲି ଭାଷା ଓ ଲିପିରେହିଁ ଅନୁଶାସନଗୁଡ଼ିକୁ ଖୋଦନ କରାଇଥାନ୍ତେ । ଯାହାହେଉ ଜଉଗଡ଼ଠାରୁ ଧୌଳିଗିରି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରାଚୀନ କଳିଙ୍ଗର ଖୋଦିତ ଅଶୋକଙ୍କ ସମସ୍ତ ଅନୁଶାସନ କଳିଙ୍ଗ ବାସୀ ଅର୍ଥାତ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ପ୍ରତି ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଓ ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ ଅନୁଶାସନ ଯଦି ଆନ୍ଧ୍ରଜାତି ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଖୋଦିତ ହୋଇଥାନ୍ତା, ତେବେ ବୈଦିକ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷା ଅପେକ୍ଷା ପ୍ରାଚୀନତର ତୈଳଙ୍ଗ ଭାଷା ବିଦ୍ୟମାନ ଥାଉଥା'ନ୍ତ ଆନ୍ଧ୍ର-ମାନଙ୍କ ଜାତୀୟ ଭାଷାରେ ଲିପିବଦ୍ଧ କରା ନ ଯାଇ ପ୍ରାକୃତ ମାଗଧୀ ପାଲି ଭାଷାରେ କାହିଁକି କରାଗଲା? ତା'ଉତ୍ତରରୁ "ଉତ୍କଳ" ନାମ ଯେତେବେଳେ ଉତ୍ତରକଳିଙ୍ଗ ବା ଉତ୍କଳିଙ୍ଗ ନାମର କ୍ରମ- ଅପଭ୍ରଂଶ, ତେବେ ତ ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ (ପଣ୍ଡିତ ମାଳକଣ୍ଠ ଦାସଙ୍କ ମତାନୁଯାୟୀ ମେଦିନୀପୁର, ତାମ୍ରଲିପ୍ତ, ମୟୂରଭଞ୍ଜ; କେନ୍ଦୁଝର, ସିଂହଭୂମି, ମାନଭୂମି ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନ ମେଦିନୀପୁରର ସମୁଦ୍ର କୂଳଠାରୁ ଗଙ୍ଗାକିଲ୍ଲା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ) କଳିଙ୍ଗର ପ୍ରଧାନ ବିଭାଗରୂପେ ତା ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ଭୁକ୍ତ ହୋଇ ରହିଥିଲା । ତା ପରେ ଅଶୋକ ଯେପରି ଖଣ୍ଡଗିରି ଉଦୟଗିରି, ଧଉଳିଗିରି, ଜଉଗଡ଼ ପ୍ରଭୃତି ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ପ୍ରଦେଶରେ କେବଳ କଳିଙ୍ଗ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅନୁଶାସନାବଳୀ ପ୍ରସ୍ତରଗାତ୍ରରେ ଖୋଦିତ କରାଇଅଛନ୍ତି। ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁର ୫୫ ବର୍ଷ ପରେ ଐରରାଜ ଖାର-ବେଳ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳର ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶରେ କେବଳ ଖଣ୍ଡଗିରି ଉଦୟଗିରିର ହାତିଗୁମ୍ଫାରେ କଳିଙ୍ଗ ବାସିମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଅନୁଶାସନ ଖୋଳାଇ ଯାଇ-ଅଛନ୍ତି । କଳିଙ୍ଗୋଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଖୋଦିତ ଯେ କୌଣସି ଅନୁଶାସନ -ଆଧୁନିକ ଆନ୍ଧ୍ର ଦେଶରେ କୁତ୍ରାପି ହେଲେ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ ନାହିଁ । ଭୁବନେଶ୍ୱର ସମୀପବର୍ତ୍ତୀ ଧଉଳିଗିରିର ପାର୍ଶ୍ୱଦେଶରେ ଅବସ୍ଥିତ ପ୍ରାଚୀନ ଇତିହାସପ୍ରସିଦ୍ଧ ତୋସଳୀ ନଗରୀ ସମ୍ଭବତଃ ଐରରାଜ ଖାରବେଳଙ୍କର ରାଜଧାନୀ ଥିଲା ଏବଂ ସେ କଳିଙ୍ଗରେ ତ୍ରୟୋଦଶ ବର୍ଷବ୍ୟାପୀ ରାଜତ୍ୱକାଳରେ ତତ୍କାଳୀନ ମନ୍ତ୍ରୀ ନ.ମ୍ନୀ ରାଣୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବାନପ୍ରସ୍ଥ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ-

* All the inscriptions of Asoka except those in the Punjab are called the Indo-Pali or South Asoka character (of which Bengali and Orissa characters have gradually come). R. C. Dutt.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗିରିରେ ହାତଗୁମ୍ଫା ମଞ୍ଚପୁରୀ ଓ ଗଣୀହଂସପୁର ପ୍ରଭୃତି ରାଜାରାଣୀ-ବାସୋପଯୋଗୀ ଭବନ କଳିଙ୍ଗ ରାଜ-କୋଷ-ବ୍ୟୟରେ ଖୋଦିତ କରାଇ ସେହିଠାରେ ଅବଶିଷ୍ଟ ଜୀବନ ନିର୍ବାହ କରିଥିଲେ—ଉତ୍କଳରେ ଜନ୍ମଲାଭ କରି ଉତ୍କଳର ମାଟିରେ ହିଁ ମିଶିଗଲେ । ପ୍ରାଚୀନ କଳିଙ୍ଗ ନରପତିମାନଙ୍କ-ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସମସ୍ତ ରାଜଧାନୀ ଓଡ଼ିଆ-ଭାଷୀ ପ୍ରଦେଶରେ ଅବସ୍ଥିତ ରହିଅଛି । ଅତଏବ ସମସ୍ତ ତ୍ରିକଳିଙ୍ଗ, ଓଡ଼ିଆ-ଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳରେ ହିଁ ଅବସ୍ଥିତ ଥିଲା । ଏଣୁ କଳିଙ୍ଗ ଯାହା, ଉତ୍କଳ ତାହା । ଆଧୁନିକ ଆନ୍ଧ୍ରଦେଶର କେବଳ ମାତ୍ର କୟ-ଦଂଶ ଦକ୍ଷିଣ କଳିଙ୍ଗର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ଦକ୍ଷିଣ ଗୋଦାବରୀ, ଗିଣ୍ଟୁର,ଗୁଣ୍ଟୁର,କରନୁଲ,ଅନନ୍ତପୁର, ବେଲାରୀ, କଡ଼ପା ପ୍ରଭୃତି ତେଲିଙ୍ଗଭାଷୀ ଜିଲ୍ଲାଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରାଚୀନ କଳିଙ୍ଗର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରସମ୍ପର୍କର ବହୁଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥିଲା । ତେଣୁ ଯେକେକେ ଐତିହାସିକ ପ୍ରମାଣ ଦର୍ଶନ ଦ୍ୱାରା ତେଲିଙ୍ଗମାନେ ଆନ୍ଧ୍ର-ଦେଶର ନାମାନ୍ତର ସ୍ୱରୂପ କଳିଙ୍ଗକୁ ନିଜର ବୋଲି ଦାବି କରିବା ଏକାବେଳକେ ଅସଙ୍ଗତ ଓ ଅଯୌକ୍ତିକ । ପ୍ରାଚୀନ ଇତିହାସର ମିଥ୍ୟା ପ୍ରମାଣ ଦ୍ୱାରା ଆନ୍ଧ୍ରଦେଶକୁ କଳିଙ୍ଗ ନାମରେ ଅଭିହିତ କରାଇ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ଦେଶମିଶ୍ରଣ ଅର୍ଥାତ ନିଖିଳ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଜୀବନ-ମରଣ—ସମସ୍ୟାରେ ବାଧା ଦେବାପାଇଁ ସ୍ୱଦେଶହିତୈଷୀ ତେଲିଙ୍ଗଭାଇମାନଙ୍କର ଇଏ ଆଉ ଗୋଟିଏ ନବୋଦ୍ଭାବିତ ଉପାୟ । ନିଶ୍ଚୟ ଓଡ଼ିଆ ଯଦି କୌଣସି ଆପତ୍ତି ଉତ୍ଥାପନ ନ କରି ସ୍ୱଭାବ-ସୁଲଭ ଶିଥିଳତା ଉଦାସୀନତା ଦ୍ୱାରା ତେଲଗୁମାନଙ୍କୁ ଅବାଧରେ "କଳିଙ୍ଗ"କୁ ଦାବି କରିବାକୁ ଛାଡ଼ିଦିଏ, ତାହାହେଲେ କାଳିଙ୍ଗୀ, କୁଡ଼ୁମ, କୋଳୀ, କୁମୁଟୀ, ସୁନାରୀ, ମୋଚୀ, ଶୁଣ୍ଡୀ ପ୍ରଭୃତି ଗଞ୍ଜାମର ଜାତିଗୁଡ଼ିକ ଆଗାମୀ ଜନଗଣନା ସମୟରେ (୧୯୩୧ ରେ) ତେଲୁଗୁ ବୋଲି ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଯିବେ ଏବଂ କ୍ରମଶଃ ଗଞ୍ଜାମର ଓଡ଼ିଆ ସଂଖ୍ୟା ହ୍ରାସ ହୋଇ ପଡ଼ିବ (୧୯୦୧ରେ ଗଞ୍ଜାମଓଡ଼ିଆ ସଂଖ୍ୟା ତେଲୁଗୁମାନଙ୍କ କୌଶଳରୁ ୧୯୧୧ରେ ଢ଼େର କମି ଯାଇଛି ଏବଂ ୧୯୧୧ର ସଂଖ୍ୟା ୧୯୨୧ରେ ତା'ଠାରୁ ଆହୁରି ବେଶୀ ଊଣା ପଡ଼ି ଯାଇଅଛି) ପୁଣି ଓଡ଼ିଆ ସଂଖ୍ୟା ତେଲଗୁ ସଂଖ୍ୟା ଅପେକ୍ଷା ନ୍ୟୂନ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ ଆଉ ଗଞ୍ଜାମର ଓଡ଼ିଶା ସଙ୍ଗେ ମିଶିବାର ସମ୍ଭାବନା କେଉଁଠି ?

ସେଥିପାଇଁ ସମୟ ଥାଉ ଥାଉ ଅକ୍ଟୋବର ୮ ତାରିଖର "The Star of Utkal" ପତ୍ରିକାରେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବ୍ରଜବନ୍ଧୁ ଦାସ ବି:ଏ: ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଚେତାଇ ଦେଇ ଉତ୍କଳୀୟ ହିତୈଷୀ ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱବିତ୍ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କର ତୀକ୍ଷ୍ଣ ସଜାଗ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିଅଛନ୍ତି । ବ୍ରଜବନ୍ଧୁ ବାବୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଏକମତ ହୋଇ ଆମ୍ଭେ ମଧ୍ୟ ଉତ୍କଳୀୟ ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱସନ୍ଧାନେଚ୍ଛୁ ଶିକ୍ଷିତ ମଣ୍ଡଳୀଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରୁଅଛୁଁ, ସେମାନେ ଯେପରି ଅବିଳମ୍ବେ ଅତିବିତ୍ ପ୍ରୋକ୍ତ **ଆନ୍ଧ୍ର-କଳିଙ୍ଗ** ସମସ୍ୟାର ମୀମାଂସା କରିବେ ।

ଶ୍ରୀ ମହେନ୍ଦ୍ର ପଟ୍ଟନାୟକ ।

ବାଜେ ବିଶ୍ୱବୀଣା, ଶୁଭେ ବିଶ୍ୱଧାତ୍ରୀଙ୍କର
ସ୍ନେହମୟ ସାଦର ଆହ୍ୱାନ,
ନବୋଦ୍ୟମ ଉଦ୍‌ବୋଧିତ ବିଶ୍ୱ ମାନବର
ସାମଗାନେ ବିଶ୍ୱ କର୍ମମାନ ।
ନିଖିଳ ଜନସଂହତି ଆଜି ବିଶ୍ୱ ପୀଠେ
ବିରାଟ ଜୀବନ-ଯଜ୍ଞେ ମାତି
କରନ୍ତି ବରଣ, ଆମ୍ଭେ ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣତା-କୂପେ
ପଡ଼ି ରହିଥିବା କି ନିହାତି ?

ଫିଟାଇ କୁ-ସଂସ୍କାରର ଏ ଲୌହ-ନିଗଡ଼
ଦେ' ମା ଭାଲେ ତବ ଜୟ-ଟୀକା,
ଶିରେ ଦେ' ମା ଧାନ୍ୟଦୂର୍ବା ମଙ୍ଗଳ ଆଶୀଷ
ପଳାଉ ସକଳ ବିଭୀଷିକା ।
ମଙ୍ଗଳ-କବଚ ବୁକେ ବାନ୍ଧି ଦେ' ଜନନି
ଅଶୁଭ ଆଶଙ୍କା ଏଡ଼ାଇଣ
ଭୟ ନାହିଁ,-ତୋର ଶୁଭ ଆଶୀର୍ବାଦ ସଦା
ରଖିବ ଗୋ ଘଣ୍ଟ ଘୋଡ଼ାଇଣ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବରଣ-ଶିରପା ଜମ୍ବୁ-ପାଗ ବାନ୍ଧି ଶିରେ
ସବେ ଆସି ତୋ ପଦେ ପ୍ରଣମି
ରତ୍ନଗର୍ଭା ନାମ ତୋର କରୁଁ ସୁସାର୍ଥକ,
ଆଶୀର୍ବାଦ କର ଗୋ ଜନନି ।
ସ୍ୱର୍ଗୁଁ ଗରୀୟସୀ ଜନ୍ମଭୂମି ଜନନୀର
ଅଶେଷ ଆଶୀଷ ଶିରେ ଧରି
ମହା ସାମମନ୍ତ୍ରେ ଦୀକ୍ଷା ଦେଉଣ ସରବେ
ଯିବୁଁ ଐକ୍ୟତାନ ଅନୁସରି ।
ଯହିଁ ଆଦ୍ୟ ବେଦକନ୍ୟା ବହି ପଞ୍ଚନଦେ
ସରସ୍ୱତୀ ଦୃଷଦ୍‌ବତୀ କୂଳେ,
ଯହିଁ ଜନ୍ମି ଐକ୍ୟମନ୍ତ୍ର-ସୁଧା-ମହୋଦଧି
ମହା-ବୋଧିଦ୍ରୁମ-ପାଦମୂଳେ,
ଯହିଁ ନୈମିଷ୍ୟାଦି ପୁଣ୍ୟମୟ ତପୋବନେ
ଉଠି ମହୋଦାର ସାମଗାଥା
ବିତରଣ ଜ୍ଞାନାମୃତ ହରୁଛଇ ଆଜ
ଜଗତର ମହାଭବ-ବ୍ୟଥା;
ଯହିଁ ଉଠି ପ୍ରେମବନ୍ୟା ସୁରଧୁନୀ-ତୀରେ
ପ୍ରେମ-ନୀରେ ଭସାଏ ବସୁଧା
ଯହିଁ ନାନକ ଶଙ୍କରଆଦି ମନୀଷିଏ,
ବିତରିଲେ ଜ୍ଞାନ-ପ୍ରେମ-ସୁଧା,
ସେ ଦେଶେ ଜନମି ମାଗୋ କର୍ବୁର ସମ ନେ
ବଙ୍ଗରତା କରଣ ବରଣ
ଏ ବିରାଟ ବିଶ୍ୱଯଜ୍ଞ ହୋଇ ପରାଙ୍ମୁଖ
ରହିବା କି ଅଟଇ ଶୋଭନ ?

ଶ୍ରୀ ନାରାୟଣମୋହନ ଦେ ।

(ଗଳପ)

ବର୍ଷାଟା ହୋଇ ଗୁଡିଯାଇଛି । ରଜ ସଂକ୍ରାନ୍ତିର ଆମୋଦଆହ୍ଲାଦରେ ଗାଁଖଣ୍ଡିକ ଯେପରି ନାଚି ଉଠୁଛି । ଗାଁନାଁ ମାଣିକପାଟଣା । ଏପରି ମନୋରମ ଗାଁଖଣ୍ଡିଏ ଦେଶ ଦୁନିଆରେ ଖୋଜି ବାହାରକରିବା କଠିନ । ସାଧାରଣ ଦିନେ ବେଶୀ ଗହଳଚହଳ, କଳକୋଳାହଳ ନଥାଏ---ଯେପରି ମାରବତାର ଲୀଳାଭୂମି । ଥାଏ କେବଳ ଚଡ଼ିଗୁଡ଼ିକର କଳକାକଳୀ, ଭମରର ଗୁଞ୍ଜନ, ଆଉ ଧାରବାହୀ ରେବ ନଦୀଟିର କଳକଳ ଧ୍ୱନି । ତେବେ ଦିନସଂକ୍ରାନ୍ତି ଯୋଗୁଁ ଆଜି ଗାଁଖଣ୍ଡିକରେ ଟିକିଏ ବେଶୀ କଳରବ ଶୁଣାଯାଉଛି । ରଜ ଓଡ଼ିଶାର ଗୋଟାଏ ପ୍ରଧାନ ପର୍ବ । ସେଦିନ କାମଦାମ ବନ୍ଦ--କର୍ମକ୍ଲାନ୍ତ ମାନବ ସେ ଦିନ ଦିନଟିକିଏ ବିଶ୍ରାମ ନିଏ । ଆମୋଦପ୍ରମୋଦରେ କାଳ କଟାଏ । ଯେତେବଡ଼ ଧନୀ ଦରିଦ୍ର ହେଉ ପଛକେ ସେଦିନ ସେ ସମସ୍ତ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୁଲିଯାଏ, ସମସ୍ତ ଦୁଃଖଦୈନ୍ୟ ପାଶୋରି ପକାଏ--କେବଳ ଆନନ୍ଦରେ, ଆହ୍ଲାଦରେ, ହସରେ, ଖୁସିରେ, ଖିଆପିଆରେ, ଖେଳରେ, ନାଚରେ ଦିନାତିପାତ କରେ । ଆବାଳବୃଦ୍ଧବନିତା ସମସ୍ତଙ୍କର ଏଟା ଆନନ୍ଦର ଦିନ । ଏହି ସମୟରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରାମରେ ଏକ ମଧୁର ଲୀଳାଖେଳା ଲାଗି ରହିଥାଏ । ଗାଁର ପର୍ଦ୍ଦାନସୀନ ବୋହୂ ଝିଅମାନଙ୍କର ଏ କେତେଟା ଦିନପାଇଁ ପର୍ଦ୍ଦାବାଧା ମଧ୍ୟ ଥାଏନାହିଁ । ଏଗାଁର ଝିଅବୋହୂ ସେଗାଁକୁ ଯାଆନ୍ତି, ସେଗାଁରୁ ଏଗାଁକୁ ଆସନ୍ତି,--କଉଡ଼ିଖେଳା, ପାଲଖେଳା, ଦୋଳଖେଳା ଇତ୍ୟାଦି ହରେକରକମ ଖେଳାରେ ଦିନଟା କେଉଁବାଟେ ଆସି କେଉଁବାଟେ ଯାଏ, କିଛି ମାଲୁମ ହୁଏ ନାହିଁ

କାଉଁଳିଆ ପାଗ । ଦିନ ଠିକ୍ କେତେ ହେଲାଣି ଜଣା-ଯାଉନାହିଁ । ଅନ୍ଧାର ଅଡ଼େଇ ପ୍ରହର ଖଣ୍ଡ ହେଲା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏମାନ ସମୟରେ ପଞ୍ଚାଏ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ - ଯୁବତୀ, ଅର୍ଦ୍ଧଯୁବତୀ, ବିବାହିତା, ଅବିବାହିତା, ପ୍ରୌଢ଼ା ଓ ବର୍ଷୀୟସୀ ବିନୋଦମାର ଘରଭିତରକୁ ପଶିଗଲେ । ଏମାନେ ସମସ୍ତେ ଆର ସାହିର ଲୋକ—ଆଜ ଏସାହିକ ବୁଲିବାକୁ ବାହାରିଛନ୍ତି ; ଘରେ ଦୁଇଘର ହୋଇ ଏବେ ବିନୋଦମାର ଘରକୁ ଆସିଛନ୍ତି । ବିନୋଦମା କାମପାଇଟି ସାରି ଟିକିଏ ଆସକତ ନେବାକୁ ଯାଉଛି;-ପୁଅ ବିନୋଦ ବହି ଗଣ୍ଡିଏ ହାତରେ ଧରି ବିଛଣାଟି ଉପରେ ଲମ୍ବ ହୋଇ ପଡଯାଇଛି—ଏପରି ସମୟରେ ବିନୋଦମାର ନଜର ପଡଗଲା ଶ୍ରୀମନ୍ତ ବଉ ଉପରେ- ଆଗଭର ହୋଇ ଆସୁଛି ଶ୍ରୀମନ୍ତ ବୋଉ, ତାପଛକୁ କମଳା-ମା, ତା ପଛକୁ ଶଇଳବୋଉ, ତା'ପଛକୁ ରୁକ, ଯାମିନୀ, କନକ, ଚମ୍ପା ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି । ବିନୋଦ-ମାର ଦୃଷ୍ଟିଟା ଯେମିତି ଏସବଙ୍କ ଉପରେ ପଡଯାଇଛି, ସେ ଆସକତ ନେବ କଣ, ତରତର ହୋଇ ଉଠିଆସି ଶ୍ରୀମନ୍ତ-ବୋଉ ହାତ ଧରି କହିଲା-"ଆସଗୋ, ଅପୂର୍ବ ଯେ" । ଏହା କହି ବିନୋଦମା ଘରଭିତରକୁ ପଶିଯାଇ ଡାକ ପକେଇଲା- "ବିନୋଦରେ, ବିନୋଦ, ବାପ ଟିକେ ତୋ'ପଢ଼ିବା ଘରକୁ ଯାଆତ,ମୁଁ ଶପଟା ନିଏଁ ।" ବିନୋଦକୁ ଟିକେ ଶୁଇନଦ ମାଡଆସୁଥିଲା, ସେ ହାଉଳି ଖାଇଯାଇ ଉଠିପଡିଲା । ବହିଖଣ୍ଡିକ ହାତରେ ଧରି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନକୁ ବାହାରିଗଲା । ବିନୋଦ ଚାଲିଗଲାପରେ ବିନୋଦ-ମା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଏକ ଏକ କରି ବିଛଣା ଉପରେ ବସେଇଲା, ଆଦରଗୌରବ କଲା, ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ପାନ ଖୁଆଇଲା । ଯେତେବେଳେ ସେ ଯାମିନୀ ଆଉ କନକକୁ ପାନ ଦେଲା, ତା ଶୁଭରେ ଟିକିଏ ଦକଣ୍ ପଶିଲା ପରି ବୋଧ ହେଲା । ମା'ଲୋ ବଡ଼ ଘରଝିଅ । ଅତରି ମସଲାବିନା ପାନ ଖାଉଥିବେନାହିଁ । ଏ ସ୍ତ୍ରୀନମାନଆ ପାନ ସେ ତାଙ୍କୁ କେମିତି ଦେବାକୁ ଯାଉଛି? ସେ ଯାହାହେଉ, ପରସ୍ପର ଭିତରେ ଢେର ଢେର ଖୁସିଗପ ପଡିଲା । ହସକଉତୁକର ସୀମା ରହିଲା ନାହିଁ ।ଶେଷରେ କମଳାମା କହିଲା — "ଆଗୋ ଶ୍ରୀମନ୍ତ-ବୋଉ, ବିନୋଦମା ସାଙ୍ଗରେ ଢେର ଦିନରୁ କଉଡ ଖେଳଟା ହେଇନାହିଁ—ବାଜିଏ ବଡ଼କରି ପକେଇବା ଗୁଲ"। ପ୍ରସ୍ତାବଟା ସମସ୍ତଙ୍କ ମନକୁ ପିଇଗଲା - ସମସ୍ତେ ହଁ ହଁ କଲେ । ଏକତାଇଫା ହେଲେ । କମଳାମା, ଶ୍ରୀମନ୍ତବୋଉ, ବିନୋଦମା ଆଉ ଶଇଳବୋଉ । ଆଉ ଏକତାଇଫା ହେଲେ ଯାମିନୀ, କନକ, ଚମ୍ପା ଇତ୍ୟାଦି । ଦୁଇ ଯାଗାରେ ଘର କୌଟି ଦୁଇତାଇଫା ଘର ଝଳରେ ମାତିଗଲେ ।

ଆଉ ବିନୋଦ ! ସେ ପଢ଼ିବା ଘରଟିରେ ଚୁପ୍ଟି ହୋଇ ବସିଛି - ଆଉ ଏକଧ୍ୟାନରେ ମୀନନୟନରେ ଅନେଇ ରହିଛି -ଦେଖୁଛି ସେ ଲୀଳା; ସେ ମଧୁରମନୋହର ଲୀଳା । ବିନୋଦ ଟିକେ ବଡ଼ ଭାବପ୍ରବଣ ଲୋକ । ଏସବୁ ଦେଖି ଗୁହିଁ ଡେରଆଡ଼େ ତାର ଚିନ୍ତା ଖେଳଯାଉଛି-ତାର ହୃଦୟରେ ଯେପରି ଏକ ଭାବବନ୍ୟା ଉଛୁଳି ଉଠୁଛି । ମନେ ମନେ କହୁଛି, - ଏବଡ଼ ମଧୁର--ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର । ସମାଜର ଏ ଜୀବନଉତ୍ସ- ପବିତ୍ରପାବଣ ନଥିଲେ ସମାଜଟା ବଜ୍ରକଠୋର ବଧଭୂମି ହୋଇପଡଥାନ୍ତା । ଏକ କଥାରେ ସମାଜରୂପ ସାହାରାମରୁରେ ଏ ଯେପରି କୋକିଳ-କାକଳି ।

ବିନୋଦ ଦେଖୁଛି;-ଯୁବତୀଗୁଡ଼ିକର ସେହି ଫୁଟନ୍ତ-ଚନ୍ଦ୍ରାନନ ହାସ୍ୟଛଟାରେ ଝଳଉଠୁଛି । ସମସ୍ତେ ଜୀବନର ମଧୁମାସରେ ଆସି ଉପନୀତ । ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରାୟ ଏକ ରୂପ, ଏକବୟସ-ଏକ ଚିତ୍ତ । ସମସ୍ତେ ଯେପରି ଏକ ନୌକାର ଯାତ୍ରୀ-ଏକଅପୂର୍ବପୁରୀ ବା ଏକ ଆନନ୍ଦଧାମ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଚାଲିଛନ୍ତି-ପ୍ରଫୁଲ୍ଲହୃଦୟ-ମୁକୁରରେ ଯେପରି ତିଳେ ମାତ୍ର ଚିନ୍ତାର କଳଙ୍କ ଦାଗ ପଡନାହିଁ । ଏ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ବିନୋଦ ଏକାବେଳେକେ ଉନ୍ମତ୍ତ । ସେ ଗୁହିଁଛି-ଅନିମେଷ ନୟନରେ, ସତେ ଯେପରି ପ୍ରତି ପକ୍ଷକ୍ଷେପରେ କି ଏକ ନିରୋଳ ଅମୃତ ପିଇଯାଉଛି ।

ବିନୋଦ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଗୁହିଁ ଆନନ୍ଦ ଉପଭୋଗ କରୁଛି ସତ, ମାତ୍ର ବିଶେଷଭାବରେ ଗୁହିଁଛି ଜଣକ ଆଡକୁ, ସେ ଜଣକ "କନକ", କନକ ଉପରେ ତାର ଦୃଷ୍ଟି କେନ୍ଦ୍ରୀଭୂତ, କନକ ଯୁବତୀ,ବିନୋଦ ଯୁବା । ଉଭୟେ ଜୀବନର ମଧୁପର୍ବର ମଧୁମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଉପନୀତ, କନକର କମନୀୟ ମୂର୍ତ୍ତିଟି ଯେପରି ଲାବଣ୍ୟର ଲୀଳାଭୂମି । ସୁବଳିତ ଅଙ୍ଗ; ସୁକଳିତ ଭ୍ରୂ, ତରଙ୍ଗିତ କେଶଗୁଚ୍ଛ, କୁରଙ୍ଗଜିତ ଗ୍ରୀବା, ଲଜ୍ଜା-ବିନମ୍ର ମୂର୍ତ୍ତି; ନମ୍ର ବେଶବିନ୍ୟାସ-ଏସବୁ ବିନୋଦର ମନଃ-ପଟରେ ଗୋଟି ଗୋଟି ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ ଛାପ ମାରିଦେଇ-ଯାଉଛି । ସେ ଭାବୁଛି,—ଯାହା ଭାବୁଛି, ତାହା ବର୍ଣ୍ଣନାର ଅତୀତ । ବିନୋଦ ଭଳି ଯଦି କେହି ପାଠକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିବେ, ତେବେ ସେ ନିଶ୍ଚୟ କଥାଟା ଅଙ୍ଗେ ଅଙ୍ଗେ ନିବେଦି ନେବେ,---ବର୍ଣ୍ଣନାର ତ ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ ।

ଖେଳୁଁ ଖେଳୁଁ ବେଳ ଢେର ହୋଇଗଲା । ଅବଶେଷରେ ଉଦ୍ୟମଟା ମଧ୍ୟ ତୁଟିଗଲା--ଅବସାଦ ବି ଆସି ପହଞ୍ଚିଗଲା-

Digitized by srujanika@gmail.com

କମଳା ମା ମଧ୍ୟ ଏକ ଦୁଇ କରି "ଭିନବୋଝ ନେଇ ଘରକୁ ଗଲା, ବେଙ୍ଗପୋଡ଼ା ଘୋନ ଭାତ ଖାଇଲା"--କନକ-ଚମ୍ପା-ଗାମିନୀ ସମସ୍ତେ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଅଳସ ଛାଡ଼ିଲେ । ତା'ପର ସଭାଭଙ୍ଗ--ସମସ୍ତଙ୍କର ବିଦାୟ । ବିନୋଦମା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଦାଣ୍ଡରେ ନେଇ ବାଟେଇ ଦେଇ ଆସିଲେ, ଆଉ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବଡ଼ ବଡ଼ ଗୁଣ୍ଡା ଖାଇବାପାଇଁ ମଧ୍ୟ ତାଗଦା କରି-ଦେଇ ଆସିଲେ ।

ସମସ୍ତେ ତ ଗଲେ, ମାତ୍ର ରହିଗଲା ଗୋଟାଏ ଜିନିସ,--ସେଟା ହେଉଛି କନକର କୋମଳ ଗୃହିଣୀ । କନକ ଥରେ ମାତ୍ର ଅତର୍କିତଭାବରେ ବିନୋଦଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ଦେଇଥିଲା । ବିନୋଦର ହୃଦୟରେ ସେ ଗୃହିଣୀଟିକକ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲାଖି ରହିଛି---ଚିରଦିନ ମଧ୍ୟ ଲାଖି ରହିଥିବ । ସେ ଆଉ ଲାଉବାର ନୁହେଁ--ରୁଟିବାର ନୁହେଁ । ଯେ ରହିଲା, ସେ ରହିଲା ।

କନକପ୍ରତିମା କନକ ଦଣ୍ଡକେ ଆସି ଚାଲିଗଲା,-ବିନୋଦ ଭାବିଲା,--"ସ୍ୱପ୍ନୋନୁ ମାୟାନୁ ମତିଭ୍ରମୋନୁ ।" ଏ ବୋଧ-ହୁଏ ସ୍ୱପ୍ନ,--ଆସେ ଯେତେବେଳେ, ସେତେବେଳେ ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର, ବଡ଼ ମଧୁର, ବଡ଼ ସରସ । କିନ୍ତୁ ଯାଏ ଯେତେ-ବେଳେ, ସେତେବେଳେ ରଖିଯାଏ ସ୍ମୃତି--ନିର୍ମମ,ନିରାକାର ଆଉ ନିବର୍ଣ୍ଣ । କନକ ଯଦି ଖାଲି ସ୍ୱପ୍ନପରି ଆସି ସ୍ୱପ୍ନପରି ଚାଲିଯାଇଥାନ୍ତା, ତେବେ ବିନୋଦର ମନ ଏତେଦୂର ଆନ୍ଦୋଳିତ ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ସେ ଯେ ଗୃହିଣୀଗଲା ! ଖାଲିତ ଗୃହିଣୀଗଲା ନାହିଁ, ଯୁବକର କୋମଳ ହୃଦୟରେ କୁଣ୍ଠିଟିଏ ମାରିଦେଇ ଗଲା । କନକକୁ ସେ ଅନେକଥର ଦେଖିଛି--କିନ୍ତୁ କେବେ ତାର ମନରେ ତିଳେମାତ୍ର ବିକାର ଜାତ ହୋଇନାହିଁ । କନକର ଗୁଣଗ୍ରାମର ପ୍ରଶଂସା ସେ ଢେରଥର ଶୁଣିଛି--ମାତ୍ର ତା'କ କେବେ ବିନୋଦର ପ୍ରାଣରେ ଏପରି ଗୋଟିଏ ଅତୃପ୍ତ ଆକାଙ୍କ୍ଷା ଜାଗରିତ କରି ପାରିଛି ? ସେ କେତେଥର କନକକୁ ନାଁ ଧରି ଡାକିଛି-ମାତ୍ର ଆଜି ସେ ଅକ୍ଷର ତିନୋଟି ଏତେଦୂର ଅମୃତସିକ୍ତ ବୋଧ ହେଉଛି କାହିଁକି ?ବିନୋଦ ଢେର ଭାବିଲା--ମାତ୍ର ଏସବୁ ପ୍ରଶ୍ନର ସମୀଚୀନ ମୀମାଂସା ତାର ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣେ ରହିଥିଲା ପରି ଜଣାଯାଉଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେ ତାହା ଖୋଜି ବାହାର କରି ପାରିଲାନାହିଁ । ତାର ଅନ୍ତରର ଅତଳ ପ୍ରଦେ-ଶରୁ କିଏ ଯେପରି ଅତି ଗୋପନରେ କହୁଛି--"ବିନୋଦ,ତୁ ଏତେ ବ୍ୟାକୁଳ ହେଉଛୁ କାହିଁକି ? କନକ ଯେ ତୋର ।".

କଣ ? କିଏ କହିଲା, କନକ ତା'ର ? ସେ କଣ ସହଜ କଥା ? କନକ ବଡ଼ ଲୋକର ଝିଅ, ବିନୋଦ ଗରିବ ଘର ପୁଅ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ, କନକ ଯେ ତା'ପକ୍ଷରେ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ--ଆକାଶର ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ୱରୂପ, ଜଳଧିତଳ ରତ୍ନସ୍ୱରୂପ ! ତେବେ କନକ ତା'ର ହେଲା କିପରି ?

ତେରଦିନ ତଳର କଥା । ଦିନେ ବିନୋଦ ପିଲାକାଳେ କନକଘରକୁ ବୁଲିବା କୁ ଯାଇଥିଲା । କନକ-ମା କନକକୁ କାଖେଇ ଏଦାଣ୍ଡ ସେ ଦାଣ୍ଡ ବୁଲୁଥିଲେ, ଆଉ ଦିଟା କଅଣ ଖୋଇ ଦେଉଥିଲେ ଏବଂ ଗାଉଥିଲେ :---

"କନକଥାଳିରେ କିଏ ଖାଇବ ରେ,
ସୁନା ପଲଙ୍କରେ କିଏ ଶୋଇବ ରେ ।"

ହେଇଲୋ 'କନ', ହେଇ ହଳଦୀବସନ୍ତ ଦେଖ୍ । କରେ ହଳଦୀବସନ୍ତ, ମୋ 'କନ' ସାଙ୍ଗରେ ଗୁଣ୍ଡେ ଖାଇବୁ କି ? ହେଇଲୋ 'କନ', ବିନୋଦ ଆଇଲାଣି । ଆରେ ବିନୋଦ, ତତେ ମୁଁ ଜୁଇଁ କରିବି, କନକଟିକ ସିଁଅପି ଦେବି ।

ସତେ କଣ ତା ହେବ ? ବିନୋଦ ଭାବିଲା—ସେ ଯଦି ଜୀବନରେ କନକକୁ ଜୀବନସଙ୍ଗିନୀ କରି ନ ପାରେ, ତେବେ ତାର ସେ ଜୀବନ ନିତାନ୍ତ ମୂଲ୍ୟହୀନ—ନିତାନ୍ତ ଅସାର । ଏହା ଭାବି ସେ ଠିକ୍ କଲା, କନକ ସହିତ ତାର ବିବାହପ୍ରସ୍ତାବଟା ସେ କଳେ କୌଶଳେ ମା' ପାଖରେ ବାଢ଼ିବ—ଏଥିରେ ଲଜ୍ଜା କଣ ? ମାଆତ ତାକୁ ଢେରଥର କହିଛି, "ରେ ବିନୋଦ, ତୋର ତ କେହି ନାହିଁ,—ବାପ ନାହିଁ କି, ଦାଦା ନାହିଁ, କି ମଉଳାଟିଏ ବି ନାହିଁ । ନିଜ ଗୋଡ଼ରେ ଠିଆହେଲେ ଯାଇ ସବୁ ହେବ, ନିଜେ ନକଲେ କିଛି ହେବନାହିଁ । ନିଜେ ଯଦି ବାହାଚୁଗ୍ ହେବୁତ, ବୋହୂଟିଏ ଦେଖିବି; ନହେଲେ ନାହିଁ, ମୁଁ ମାଇକିଣିଆଟା କଣ କରିବି !" ତେବେ, ବିନୋଦ ମା' ଯେତେବେଳେ ଏପରି କଥା କହୁଛି, ବିନୋଦ ଆଉ ଲଜ୍ଜା କରିବ କାହିଁକି ? ପୁଣି ବୋହୂଟିଏ ଦେଖିବାକୁ ମାଆର ଏତେ ଶରଧା । ସେତ ଆଉ ଚିରଦିନ ବଞ୍ଚି ରହିବ ନାହିଁ—ସୁତରାଂ ମାଆର ସାଧଟା ଶୀଘ୍ର ପୂରଣ ନ କଲେ ନ ହୁଏ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦିନେ ରାତ ପ୍ରାୟ ୮ ଟା ହେବ, ବିନୋଦ ଖାଉଛି, ମା' ପରଶୁଛି । ବିନୋଦ କହିଲା,—"ମା, କେତେକା ଳ ଆଉ ତୁ ଛଟପଟ ହେଉଥିବୁ । ଏକାକେ ଘରକାମ ତୁଲେ-ଇବା ବଡ଼ ସହଜ ନୁହେ । ତୋର ହାଡ଼ମାଂସ ମିଳେଇ ପଡ଼ିଲାଣି ।

ବିନୋଦ ମା' ଫଁ ପରି ନିଃଶ୍ୱାସଟାଏ ପକାଇ କହିଲା— "କପାଳ ତ ବାମ, ବାପ ଥିଲେ କି ତୋ ହାତ ଏତେଦିନ-ଯାଏଁ ଅଛନା ହୋଇ ରହିଥାନ୍ତା ? ତୁ ବିତ ସେ କଥାରେ ମନ ଦେଲୁନାହିଁ । ମୋ ହାତରେ କି .ଅକ୍ତିଆର ଅଛି କହ । ବୋହୂଟିଏ ଆସିଲେତ ମୋର ଦୁଃଖ ପାହିଯାନ୍ତା ।"

ବିନୋଦ—ଆଉ ମୋତେ କହୁଛୁ, ମୁଁ କଣ କରିବି ?

ବିନୋଦ ମା—ତୁ ନକଲେ ଆଉ କରିବ କିଏ ? ସାଇ-ପଡ଼ିଶାରେ ଆସି କଣ କରିଦେଇଯିବେ, ବାପ ?

ବିନୋଦ ନୀରବ ରହି କିଛିକ୍ଷଣ ଭାବିଲା । ଶେଷରେ କହିଲା—ସାଆନ୍ତରା ଘରସାଙ୍ଗରେ ତ ଆମର ବେଶ୍ ବନ୍ଧୁ ଚଳିବ, ଆଉ ତାଙ୍କର ବି ତ ଝିଅ ଅଚନ୍ତା । ସେଇଠି କଲେ କିମିତକା ହୁଅନ୍ତା ?

ମା'—ସେଠି ହେବା କି ସହଜ କଥା ? ସେ ହେଲେ ବଡ଼ ଲୋକ, ଆମେ ହେଲେ ଗରିବ । କାହିଁ ରାଣୀ, କାହିଁ ଚେନ୍ଦ୍ରକାଣୀ, କାହିଁ ଗଜଦନ୍ତ କାହିଁ ବାଉଁଶ କଣି ! ତେବେ ସାଆନ୍ତରାଘରଝିଅଟି ଏକା ମନଲଖି । ନାଁ'ଟି ଯେମିତି କନକ, ଦେଖିବାକୁ ବି ସେହିପରି କନକ ପିଠୁଳାଟି ଯଉ । ଆଉ ବଡ଼ଘର ଝିଅ ହେଲେ କଣ ହେଲା, ଟିକିଏ ବି' ବଢ଼ିଆଣପଣ ନାହିଁ—ପିଲାଟି ବ୍ରେଣ୍-ବଡ଼ ଗୁଣବନ୍ତ । ହେଲେ, ବଡ଼ଘର, ତାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଗାହା କୁଳଉନାହିଁ ।

ବିନୋଦ—ତେବେ ଥରେ କାହାର ହାତରେ ବୁଝ ।

ବିନୋଦ ଖାଇସାରି ଆଞ୍ଚେଇଲା—ମା' ବିଛେଇଦେଲା ଉତ୍ତରୁ ଶୋଇବାକୁ ଗଲା । କିନ୍ତୁ ଡେର ବେଳଯାଏଁ ନିଦ ହେଲାନାହିଁ । ମନରେ ସେହି ଏକ ଚିନ୍ତା,—ପ୍ରାଣରେ ସେହି ଏକ ଅଭାବ,—ହୃଦୟରେ ସେହି ଏକ୍ ଅନୁଭୂତି ।

ବିନୋଦ ମା' ବି ଖାଇ ପିଇ ସାରି ଶୋଇବାକୁ ଗଲା । ତା'ର ମନରେ ଏକ ଆନନ୍ଦ ଯେ, ପୁଅର ଏତେକାଳେ ବାହା ହେବାକୁ ମନ କଲିଛି । ପୁଣି ସେ ଠିକରେଇ ନେଇଛି ଯେ,ପୁଅର ମନ ସାଆନ୍ତରାଘରେ ବାହା ହେବାକୁ, ବୋଧହୁଏ କନକକୁ ବିଭା ହେବାକୁ । ବିନୋଦ ମା' ଭାବିଲା, ପାଣ୍ଡୀଟି ଯେପରି ଗୁଣବତୀ, ବିନୋଦ ତାକୁ ବାହା-ହେବାପାଇଁ ମନକରି ଭୁଲ କରିନାହିଁ । ତଥାପି ଗୋଟାଏ ବାଧା—ହିମାଳୟପର୍ବତପରି ବାଧା । ତା' ହେଲେ ବି ଥରେ ପଚାରିବାରେ ଆପତ୍ତି କଣ ଅଛି ? ଏତ ଜାଣିଶୁଣି ଅଘିରାକୁ ବାଇଗଣ ଫୋପାଡ଼ିବା କଥା । କା'ଡ଼େ ବିଧାତାର ସୁନଜର ପଡ଼ିଯାଇପାରେ । ତା କଣ ଦେଶ ଦୁନିଆରେ ହେଉନାହିଁ ? ବଡ଼ଲୋକ ଘରେ କଣ ଗରିବ ବାହା ହେଉନାହାନ୍ତି, ନା ଗରିବଘରେ ବଡ଼ଲୋକ ବାହା ହେଉନାହାନ୍ତି । ଏହିପରି ସାତ ପାଞ୍ଚ ଭାବି ବିନୋଦ ମା' ମନେ ମନେ ଠିକ୍ କଲା—ଥରେ ପାରୁପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚେଷ୍ଟା କରିବ । ହେଲେ ହେଉ, ନହେଲେ ନାହିଁ । କିସ୍‌ମତତ ଜଡ଼ ।

ଏଇଠି ଟିକିଏ ପାତ୍ରପାତ୍ରୀର ବିଶେଷ ପରିଚୟ ଦେବା ଦରକାର । ପାତ୍ର ଶ୍ରୀ ବିନୋଦବିହାରୀ ଦାସ,—ପାଶ ଏନ୍‌ଟ୍ରାନ୍ସ । ବିନୋଦର ପିତା ୺ଜଗବନ୍ଧୁଦାସଙ୍କୁ ନଚିହ୍ନେ କିଏ ? ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତପୁରାଣ, ବିଷ୍ଣୁପୁରାଣ ଏସବୁର ତର୍ଜମା-କର୍ତ୍ତା ୺ ଜଗବନ୍ଧୁଦାସ । ଅକାଳରେ ତାଙ୍କୁ କାଳ ହରିନେଲା—ସେତେବେଳକୁ ବିନୋଦର ବୟସ ୧୮ । ସେ ଏନ୍‌ଟ୍ରାନ୍ସ ଖଣ୍ଡକ ପାଶ କରିସାରିଥିଲା । ପିତୃବିୟୋଗ ଯୋଗୁଁ ବିନୋଦର ପଢ଼ାପଢ଼ିର ସୁଯୋଗ ଘଟିଲା ନାହିଁ । ଗାଁରେ ଗୋଟିଏ ଇଂରେଜୀସ୍କୁଲ—ବିନୋଦ ସେଥିରେ ୪ ୩୫ ମହିଆନାରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ରହିଲା । ମାଆଟି ପୁଅଟି, ଆଉ କେହି ନାହିଁ । ଜମି ରତରେ ଦି'ମାଣ, ଆସ୍ତ ରତରେ ଦରମା ଗଣ୍ଡାକ, ଆଉ ପୁରାଣବହିରୁ ଦି'ପଇସା । ବିନୋଦର ବାହା ହେବାକୁ ମନ ନଥିଲା—ତେବେ ଆଜି କଥା ଅଲଗା ।

ବିନୋଦ ଯେଉଁଠି ବାହା ହେବାକୁ ମନ କରିଛି—ସେ ଏକ ଜମିଦାର ଘର । ଜମିଦାରଙ୍କ ନାମ ସାମନ୍ତରାୟ ଶ୍ରୀଦୁର୍ଲ୍ଲଭଚନ୍ଦ୍ର ମହାପାତ୍ର—ଗାଁ ଗଣ୍ଡାରେ ବିଖ୍ୟାତ ସାଆ-ନ୍ତରା ଘର । କନକ ସାଆନ୍ତରାଙ୍କ ଝିଅ, ଯେ ସମୟର କଥା କୁହାଯାଉଛି, ସେତେବେଳକୁ ତାର ବୟସ ଆଠାନି ପନ୍ଦର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିନୋଦମାର ଯୋଗାଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ଫଳରୁ ଯେଉଁଦିନ ସାଆନ୍ତାଣୀ ଅର୍ଥାତ୍ କନକମା' ସାଆନ୍ତରାଙ୍କ ଆଗରେ ବିନୋଦ ସହିତ କନକର ବିବାହପ୍ରସ୍ତାବଟା କଥା-ଛଳରେ ଆଣି ଠିକଣାବେଳେ ହାବୁଡ଼େଇ ଦେଲେ, ସାଆ-ନ୍ତରା ଶ୍ରୀଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ମହାପାତ୍ରେ ନାକଟାକୁ ଟେକିଦେଇ କହିଲେ—ହଁ, ତା'କ ହୁଏ ?

ସାଆନ୍ତାଣୀ କହିଲେ—କିଆ, କଣ ହେଲା କଲେ ମା !

ସାଆନ୍ତରା—ସେ କଣ ଗୋଟାଏ ଘରବୁଡ଼ିର ଘର ?

ସାଆନ୍ତାଣୀ—ନହେଲେ ବା, ବିନୋଦ ଭଳି ପାତ୍ର ମିଳେ କେତେକେ ?

ସାଆନ୍ତରା—ମଲାରେ, ଅଣ୍ଡାଳ ଆଣିଲେ ବିନୋଦ ଭଳି କଣ, ବିନୋଦଠାରୁ ବଳି ଯୋଗ୍ୟ ପାତ୍ର ଗଣ୍ଡା ପଚିଶ ମିଳିବେ । ମୋତେ ଘର ମିଳୁନାହିଁ ଯେ, ମୁଁ ଦରଣ୍ଡିବି ।

ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କର ଘର ଇଚ୍ଛା, କନକ ସାଥିରେ ବିନୋ-ଦକୁ ବିଭା ଦେବେ । ହେଲେ ଖୋଦ୍ ସାଆନ୍ତରାଙ୍କର ଅମତ । ସମସ୍ତଙ୍କ ଉପରେ ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କର ଜୋର ଯାଏ, ଯାଏନାହିଁ କେବଳ ସେଇଠି । ବିଲକୁଲ ଯେ ଯାଏନାହିଁ ତା ନୁହେଁ, ତେବେ କେତେଟା ଖାସ୍ ବିଷୟରେ ଜୋର ଯାଏନାହିଁ । ସେ ଖାସ୍ ବିଷୟ ମଧ୍ୟରୁ ଏ ଗୋଟାଏ । ସୁତରାଂ ସାଆନ୍ତାଣୀ ନାଗୁର ।

କାଳକ୍ରମେ ବିବାହପ୍ରସ୍ତାବରେ ସାଆନ୍ତରାଙ୍କର ଅମଙ୍ଗ ହେବାର କଥା ଯେତେବେଳେ ବିନୋଦମାର କାନରେ ବାଜିଲା, ସେତେବେଳେ ସେ ପୁଅକୁ ଡ଼ାକି ଟିକିକଠାରୁ ନିକିକଯାଏ ଯାହା ଶୁଣିଥିଲା, ସବୁ କହିଲା । ବିନୋଦ ଶୁଣି ପ୍ରଥମେ ନୀରବ ରହିଲା । ଶେଷରେ ମାଆକୁ କହିଲା—"ନହେଲା ତ ନାହିଁ, ଏତେ ଚିନ୍ତା କାହିଁକି ?" ମାଆ ସ୍ୱଭାବଙ୍କାରୁ ବୁଝିଲା, ପୁଅର ମନଟା ଚୁନା ହୋଇଗଲା ।

ବିନୋଦ ବାହାରେ ମାକୁ ପ୍ରବୋଧ ଦେଲା ସତ, ମ'ନ ଭିତରେ ଭିତରେ ଭାବୁଥାଏ,—କନକକଥା ଯଦି ନହେଲା, ତେବେ ସେ ଚିରଦିନ ଅଭେଡ଼ା ରହିଲେ ବା କ୍ଷତି କଣ ?

ଦିନ ପରେ ଦିନ ଗଡ଼ିଗଲା । ବିନୋଦ ସାଙ୍ଗରେ କନକର ବିବାହପ୍ରସ୍ତାବ ଆଉ କେହି ଇତିମଧ୍ୟରେ ଉଠାଇ ନାହାନ୍ତି । ତେବେ କନକପାଇଁ ପାତ୍ର ଖୋଜିବା ଲାଗି ଡ଼େରଆଡ଼କୁ ଲୋକ ଯାଇଥିଲେ ; ଡ଼େର ଜାଗାରୁ ମଧ୍ୟ ଆପେ ଆପେ ସମ୍ବନ୍ଧ ଆସିଥିଲା । ମାତ୍ର ଘର ଭଲ ହେଲେ ବର ଭଲ ନୁହେଁ, ବର ହେଲେ ଘର ନୁହେଁ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ବିବାହ କି ସମ୍ଭବ ? ସାଆନ୍ତରାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା, ସବୁ ବିଷୟରେ ଝିଅଟିକି ସୁଖୀ କରିବେ । ସୁତରାଂ ଖାଲି ପାତ୍ରର ଯୋଗ୍ୟତା ଦେଖିଲେ ଚଳିବ କିପରି—ଘର ମଧ୍ୟ ଖାମଦାନ୍ ଏବଂ ଥିଲାଘର ହେବା ଦରକାର ।

ପ୍ରାୟ ମାସ ଦୁଇ ତିନି ପରେ ଦୁଇ ଜାଗାରୁ ଜବାବ ଆସିଲା । ଏକ ଯାଜପୁରର ବିଖ୍ୟାତ ଓକିଲ ଶ୍ରୀ ବଳରାମ-କାନୁନଗୋଙ୍କ ଘରୁ; ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ବାଲେଶ୍ୱରର ବିଖ୍ୟାତ ଜମିଦାର ଶ୍ରୀପ୍ରତାପଚନ୍ଦ୍ର ରାୟଙ୍କ ଘରୁ । ଶେଷରେ ସ୍ଥିର ହେଲା, ବଳରାମବାବୁଙ୍କର ପୁତ୍ର ଶ୍ରୀମାନ୍ ରାଜୀବଲୋଚନହିଁ ଯୋଗ୍ୟତର ପାତ୍ର । ରାଜୀବଲୋଚନ ବି, ଏ, ପାଶ୍ କରି ଓକିଲାତି ପଢ଼ୁଛନ୍ତି । ସେ ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ ଯୁବକ । କି ରୂପରେ, କି ଗୁଣରେ, ସବୁ ବିଷୟରେ ଅଦ୍ୱିତୀୟ । ଅକଳଙ୍କ ଚରିତ୍ର, ସୁତୀକ୍ଷ୍ଣ ମେଧା, ମାର୍ଜିତ ରୁଚି ଇତ୍ୟାଦି ନାନାଗୁଣରେ ବିଭୂଷିତ ହୋଇ ରାଜୀବଲୋଚନ ବନ୍ଧୁଲୋକଙ୍କର ପ୍ରଶଂସା-ଭାଜନ ହୋଇସାରିଅଛନ୍ତି । ବଳରାମବାବୁ ଅନେକ ସମ-ୟରେ ଗର୍ବ କରି କହିଥାନ୍ତି,—"ରାଜୀବ ମୋ ବଂଶର କୋହିନୂର ।" ତଥାପି ବିନୋଦ ସାଙ୍ଗରେ ତାଙ୍କର ତୁଳନା କଲେ, ଜ୍ଞାନଗୌରବରେ ଏବଂ ପ୍ରତିଭାବଳରେ ସେ ଗରୀୟାନ୍ ହୋଇପାରନ୍ତି, ମାତ୍ର ଉଦାରତା ଓ ସର-ଳତା ଯେପରି ବିନୋଦଠାରେ ବେଶି ପରିମାଣରେ ଥିଲା ପରି ବୋଧହୁଏ ।

ବିବାହର ଦିନ ସ୍ଥିର ହେଲା, ବୈଶାଖମାସ ୧୩ ଦିନ । ଏହି ଦିନଟା ଅପେକ୍ଷାରେ ସମସ୍ତେ ଉଦ୍‌ଗ୍ରୀବ ହୋଇ ରହିଲେ । ସୁନାରୂପାର ଗହଣାପାଇଁ କଟକକୁ ବରାତ୍ ଦିଆଗଲା । ସାଆନ୍ତରା କୃପଣ ନୁହନ୍ତି—ସମୟ ପଡ଼ିଲେ ଟଙ୍କା ପାଣିପରି ଖର୍ଚ୍ଚ କରିଦେବେ । ସେ ଜାଣନ୍ତି, ଟଙ୍କା ଏକ ଜାଗାରେ ରହିବାପାଇଁ ଆସେନାହିଁ, ତା ଯିବାପାଇଁ ଆସେ । ସୁତରାଂ ସେ ବିଷୟରେ କୃପଣତା ଶୋଭନୀୟ ନୁହେଁ । ବିଶେଷତଃ, କନକ ତାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ଅଦ୍ଦାଣ୍ଡା କନ୍ୟା । କନ୍ୟାର ଦେହସାରା ସୁନାରେ ଛାଇଦେବାକୁ ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାଜୀବଲୋଚନଙ୍କ ସହିତ କନକର ବିବାହ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ସମସ୍ତେ ସୁଖୀ । କେବଳ କନକମାଙ୍କର ମନଟା ଠିକ୍ ବୁଝିବା କଠିନ । ତାହା ଯେପରି ହର୍ଷ ବିଷାଦ ଉଭୟ ମଧ୍ୟରେ ପଡ଼ି ଚରଆନ୍ଦୋଳିତ ହେବାକୁ ଲାଗୁଛି । ହର୍ଷର କାରଣ ସହଜରେ ଅନୁମେୟ । ମାତ୍ର ବିଷାଦର କାରଣ କଣ ? ଯେତେଦୂର କଳ୍ପନା କରାଯାଇପାରେ ତାହାର କାରଣ ଏକରୁ ବେଶି ହୋଇନପାରେ । ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କର ଇଚ୍ଛା--ଝିଅକୁ ପାଖରେ ଦେଲେ ବେଳେ ଅଧେ ମୁହଁ ଦେଖିବାର ସୁବିଧା ପାଇବେ ; ମାତ୍ର ଦୂରରେ ପଡ଼ିଲେ ଚିରଦିନ ବିଚ୍ଛେଦ-ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ଦଗ୍ଧ ହେବାକୁ ହେବ । ବୋଧହୁଏ ଦୁଃଖର କାରଣ ଏତିକି । ଏହା ଛଡ଼ା ଆଉ କଣ ହୋଇପାରେ ?

ଆଜି ଆକାଶଟା ମେଘାଚ୍ଛନ୍ନ । ସମୟ ସମୟରେ ଝିପିରି ଝିପିରି ହୋଇ ବୃଷ୍ଟି ପଡ଼ୁଛି । ପବନଟା ରହି ରହି ହତାଶର ଶ୍ୱାସପରି ବେଳେ ବେଳେ ବହି ଯାଉଛି । କପରି ଗୋଟାଏ ପିଣ୍ଡିପିଣ୍ଡିଆ ଶୀତ ମଧ୍ୟ ବୋଧ ହେଉଛି । ଗଛପତ୍ରଗୁଡ଼ାକରେ କପରି ଗୋଟାଏ ଧୂସର ଆଭା ଲାଖିରହିଛି । ଆକାଶର ସେ ମାଧୁରୀ ନାହିଁ, ପୃଥିବୀର ସେ ଆନନ୍ଦୋତ୍ସବ ନାହିଁ । ଯେପରି ଗୋଟାଏ ଅବ୍ୟକ୍ତ ବିଷାଦର ଶ୍ୱାସ୍ତ୍ରୀ ଛାୟା ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାରକରି ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀଟାକୁ ଗ୍ରାସ କରି ପକେଇଛି । ସମୟ ସମୟରେ ଦୂରରୁ ସାରମେୟର ବିକଟ ଚିତ୍କାର ଭାସିଆସୁଛି ।

ଚାକର ଡାକ ଆଣି ଟେବୁଲଉପରେ ଥୋଇଦେଇ ଯାଇଛି । ଦୁର୍ଲ୍ଲଭବାବୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଚିଠି ବାଛୁନେଇ ଗମ୍ଭୀରଭାବରେ ପଢ଼ିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଛନ୍ତି । ପଢୁଁ ପଢୁଁ ମୁଖଶ୍ରୀ ଗମ୍ଭୀରରୁ ଗମ୍ଭୀରତର ହେବାକୁ ଲାଗୁଛି—ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣେ ଯେପରି ଏକ ତୁମୁଳ ତୋଫାନ ବହିଯାଉଛି—ମନରେ ଯେପରି ଏକ ବୃଶ୍ଚିକ ଦଂଶନ କରିଯାଉଛି । କଥା କଣ ? କି ନିଷ୍ଠୁର ବଜ୍ରାଘାତରେ ହୃଦୟ ଜର୍ଜରିତ ହେଉଅଛି, ସେ ଜାଣନ୍ତି । ପତ୍ର ଖଣ୍ଡିକ କାହାର ? କି ନିର୍ଦ୍ଦୟ ବାର୍ତ୍ତା ବହିଆଣିଛି କେଜାଣି ?

ଦୁର୍ଲ୍ଲଭବାବୁ ଶେଷରେ ଫଁ କରି ଗୋଟାଏ ନିଃଶ୍ୱାସ ଫୋଇ ଚୁପ ହୋଇ ବସିଗଲେ । ଚିଠିଖଣ୍ଡ ଅଜ୍ଞାତସାରରେ ହାତରୁ ଖସିପଡ଼ି ଭୂମିରେ ଲୁଣ୍ଠିତ ହେବାକୁଲାଗିଲା । ଲଲାଟପଟରେ ଅସଂଖ୍ୟ କୁଞ୍ଚିତ ରେଖା ଆବିର୍ଭୂତ ହେଲା । ମୂର୍ତ୍ତି ଗୁରୁଗମ୍ଭୀର ଆକାର ଧାରଣ କରି ରହିଲା,—ଠିକ୍ ଯେପରି ବାହାରର ସେହି ମେଘାଚ୍ଛନ୍ନ ଆକାଶ ।

ଏହି ସମୟରେ ଗୋଟାଏ ଶୁଷ୍କ ଚଡ଼ଚଡ଼ି ଆକାଶର ଉତ୍ତର କୋଣ ବିଦୀର୍ଣ୍ଣକରି ପୃଥିବୀ କମ୍ପିତ କଲା । ଦୁର୍ଲ୍ଲଭବାବୁଙ୍କର ଧ୍ୟାନ ନିମିଷକେ ଭାଙ୍ଗିଗଲା । ତୀବ୍ରବ୍ୟଥାବ୍ୟଞ୍ଜୀ ଦୀର୍ଘ ନିଃଶ୍ୱାସଟାଏ ମଧ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବହିଗଲା । ଦୁର୍ଲ୍ଲଭବାବୁ ଗାଣ୍ଡୋତ୍ଥାନ କରି ଜଡ଼ିତ କଣ୍ଠରେ ଡାକ ଦେଲେ—"ରେ ବନା ।"

ବନା ନିକଟରେ ବୁଦ୍ଧିଭବାବୁଙ୍କର କଣ୍ଠସ୍ୱର ଏତେଦୂର ପରିଚିତ ଯେ, ଡାକଟା ଶୁଣି ସେ ଅକ୍ଳେଶରେ ଠଉରେଇ ନେଲା—ଲକ୍ଷଣଟା ଭଲ ନୁହେଁ । ଚକିତ ସ୍ୱରରେ ଜବାବ୍ ଦେଲା--'ମଣିମା !"

ଦୁର୍ଲ୍ଲଭବାବୁ କହିଲେ--"ଟିକିଏ ତୋ ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କୁ ଏଆଡ଼କୁ ଡାକଦେଲୁ । ବନା କାଳବିଳମ୍ବ ନ କରି ଅନ୍ତଃପୁରର ନିବିଡ଼ତମ ପ୍ରଦେଶରୁ ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କୁ ଡାକ ଆଣିଲା । କନକମା ପାଖକୁ ଯାଇ ସ୍ୱାମିଙ୍କର ଗମ୍ଭୀର ମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖି କିଛି ଠିକ୍ କରି ପାରିଲେନାହିଁ--କ୍ଷଣକପାଇଁ ଅଚାଲ୍ ହୋଇ ରହିଗଲେ । ଦୁର୍ଲ୍ଲଭବାବୁ ଚିଠିଖଣ୍ଡିକ ଖୋଜ ବାହାର କରିବାପାଇଁ ବିଫଳ ବ୍ୟର୍ଥ ପ୍ରୟାସ କରି ଶେଷରେ ପତ୍ନୀଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଦୃଷ୍ଟି ଫେରାଇ କହିଲେ--"କନକମା, ମୋର ଆଶାର ସ୍ୱପ୍ନ ଏକାବେଳେକେ ଭାଙ୍ଗିଗଲା ।"

କୌଣସି ଅବୋଧ ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ବିଷୟ ଶୁଣିଲେ ଶ୍ରୁତିଧ ଦପ୍‌କରି ଡେଇଁଉଠେ । କନକମା'ଙ୍କର ମଧ୍ୟ ତାହାହିଁ ହେଲା,--ବୋଧହେଲା, ଯେପରି ଅନ୍ତରମଧ୍ୟରେ ଗୋଟାଏ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଭୂମିକମ୍ପ ବାହାରେ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ପ୍ରୟାସ କରୁଅଛି ।

ତପରେ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭବାବୁ ସେହି ନିର୍ମମ ପତ୍ରଖଣ୍ଡିକ ତନ୍ତ୍ର ଉଠାଇନେଇ ଧାଡ଼ିଏ ଦୁଇଧାଡ଼ି ପଢ଼ିଲେ । ତାହାର ଭାବ-ବଳରାମ ବାବୁଙ୍କ ପୁତ୍ର ରାଜୀବଲୋଚନ ଇହଜଗତରୁ ଅସ୍ତମିତ । ଏ ଦାରୁଣ ଦୁଃସମ୍ବାଦ ସ୍ୱାମୀ-ସ୍ତ୍ରୀ ଉଭୟଙ୍କୁ ଶୋକରେ ଅଭିଭୂତ କରି ପକାଇଲା । ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବାକ୍ୟର ଆଦାନପ୍ରଦାନ ସ୍ଥଗିତ ହୋଇ ରହିଗଲା । ଅନ୍ତରେ ଅନ୍ତରେ ଯେ ଆକସ୍ମିକ ବଜ୍ର-ବ୍ୟଥା ଦଂଶନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା, ତାହା ଅନିର୍ବଚନୀୟ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସ୍ୱାମୀବଲ୍ଲୋଚନଙ୍କ ଅକାଳ ଦେହତ୍ୟାଗ ଫଳରେ ଏ ପଲ୍ଲୀ ପରିବାରଟିର ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ବିଶୃଙ୍ଖଳା ଉପସ୍ଥିତ ହେବ, ତାହା ନୁହେଁ । ତେବେ ଶୋକର କାରଣ ଏତକ ଯେ,ସ୍ୱାମୀବଲ୍ଲୋଚନଙ୍କ ପରି ପାତ୍ର ବଡ଼ ବିରଳ;--ଆଉ କେହି ଦୁର୍ଲ୍ଲଭବାବୁଙ୍କର ଏତେଦୂର ମନମାଫିକ ହେବନାହିଁ । ଏଟା ନିଃସନ୍ଦେହରୂପେ ବୋଲାଯାଇପାରେ ।

ତହିଁ ଆରଦିନ ସମ୍ବନ୍ଧ ସ୍ଥିର କରିବାପାଇଁ ବାଲେଶ୍ୱରକୁ ଲୋକ ଗଲେ । ଜମିଦାର ପ୍ରତାପଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁତ୍ର ଶ୍ରୀମାନ୍ ବରଦାକାନ୍ତ ଏନ୍ଟ୍ରାନ୍ସ ପାଶକରି ବର୍ତ୍ତମାନ କଲିକତାରେ ଥାଇ ଏଫ, ଏ, ପଢ଼ୁଅଛନ୍ତି । ବରଦାକାନ୍ତ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍, ଭାଗ୍ୟବାନ୍ ପୁରୁଷ । ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ କନକର ବିବାହ ହେଲେ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭବାବୁଙ୍କର ବିଶେଷ କିଛି ମନସ୍ତାପର କାରଣ ରହିବ ନାହିଁ ।

କାଳକ୍ରମେ ବରପକ୍ଷ ବିବାହପ୍ରସ୍ତାବରେ ସମ୍ମତି ଜ୍ଞାପନ କଲେ । ବିବାହର ଦିନ ମଧ୍ୟ ଧାର୍ଯ୍ୟ ହେଲା । ଉଭୟ ପକ୍ଷରୁ ଆୟୋଜନ ଚାଲିଲା । ବିବାହ ଅତି ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ।

ଆଜି ଗୁରୁବାର, କନକର ବିବାହ ଆଉ ତିନିଦିନ ମାତ୍ର ରହିଲା । ଆନୁସଙ୍ଗିକ କ୍ରିୟାକଳାପ ଯଥାରୀତି ଚାଲିଛି । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ତ୍ରୁଟି ତିଳେମାତ୍ର ଦେଖାଯାଉନାହିଁ ।

ପ୍ରଭାତଟା କିଛି ମନୋରମ ବୋଧ ହେଉନାହିଁ । ଚାରିଆଡ଼େ ଗୋଟାଏ ରଣକୁହୁଡ଼ି ବ୍ୟାପି ରହିଛି । ଆକାଶ ମଧ୍ୟ ନିର୍ମଳ ନୁହେଁ,--ସମରଯାତ୍ରୀ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କପରି ମେଘ-ମାଳା ଉତ୍ତରରୁ ଦକ୍ଷିଣକୁ ଧାଇଁଅଛନ୍ତି । ଗୋଟାଏ ଉଲ୍-ହୁଙ୍କାରୁ ଅସଙ୍ଖ୍ୟ ଝଡ଼ିଆପୋକ ବାହାରି ଆକାଶ ଆଚ୍ଛନ୍ନ କରି ପକାଇଅଛନ୍ତି । ପକ୍ଷୀଏ କୁଆ ଆହାର ପାଇ ବସି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ବିରାଡ଼ିଟାଏ ମଧ୍ୟ ଉଦର ଥଣ୍ଡା କରିବାରେ ଲାଗିଯାଇଛି ।

ଦୁର୍ଲ୍ଲଭବାବୁଙ୍କ ବୈଠକଖାନାର ଚାକର ଭୁଲେଇ ବାରିକ ଚିଠିଖଣ୍ଡିଏ ଧରି ଧୀରେ ଧୀରେ ଅଗ୍ରସର ହେଉଛି । ଦୁର୍ଲ୍ଲଭବାବୁ ପ୍ରାତଃକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଶେଷକରି ବୈଠକଖାନା ଅଭିମୁଖରେ ଯାଉଅଛନ୍ତି । ମୁନିବଙ୍କ ଉପରେ କଣ୍ଟିବୁଦା ଉତ୍ପାତରୁ ଯେମିତି ନଜରଟା ପଡ଼ିଯାଇଛି, ସେମିତି ସେ ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ଧାଇଁଲା । ଆଙ୍ଗିପିଛା ମଧ୍ୟରେ ଯଥାସ୍ଥାନରେ ପହଞ୍ଚି ଲମ୍ବା ଦଣ୍ଡବତଟାଏ ପକେଇ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭବାବୁଙ୍କ ହାତକୁ ଚିଠିଖଣ୍ଡ ବଢ଼େଇଦେଇ ପଛପିଠିକୁ ଘୁଞ୍ଚିଯାଇ ଚୁପ୍‌କରି ଛିଡ଼ାହୋଇ ରହିଲା ।

ଦୁର୍ଲ୍ଲଭବାବୁ ଖୋଲିପା ଖଣ୍ଡ ଚିରିପକେଇ ଚିଠିଟା ପଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପଢ଼ୁଁ ପଢ଼ୁଁ ଗୋଟାସାରା ଲାଲ ହୋଇ ଯିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଆଖିଦୁଇଟାରୁ ଯେପରି ଅଗ୍ନ୍ୟୁଦ୍‌ଗମର ଆଶଙ୍କା । ଭୁଲେଇ ବାରିକ ଏ ଘଟଣା ଦେଖି ଇଷ୍ଟଦେବତାଙ୍କ ନାମ ଜପିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଇଛି । ଭୟରେ ଦୁଇ ହାତ ଯୋଡ଼ି ସାଆନ୍ତରାଙ୍କ ମୁହଁକୁ ବଲ୍‌ବଲ୍‌କି ଅନେଇ ରହିଛି ।

ଗମ୍ଭୀର ଗର୍ଜ୍ଜନଟାଏ କରି ଦୁର୍ଲ୍ଲଭବାବୁ କହିଲେ,---"ଶଳାଟା ଏଠି ଛିଡ଼ାହୋଇ ରହିଛୁ କାହିଁକି ?" ଭୁଲେଇ ବାରିକ ଚମକି ପଡ଼ିଲା । ବୁଝି ଦିଶିଲାନାହିଁ, କେଉଁଆଡ଼େ ଯିବ,କିଛି ଠିକ୍ କରି ପାରିଲାନାହିଁ । ଶେଷରେ ନସରପସର ହୋଇ ବୈଠକଖାନା ପଛଆଡ଼କୁ ଯାଇ ଗୋଟାଏ ନିଃଶ୍ୱାସ ମାରି ବସିଲା ।

ଦୁର୍ଲ୍ଲଭବାବୁ ଫେରି ଆସିଲେ । ପୁନର୍ବାର ଅନ୍ତଃପୁରକୁ ଯାତ୍ରା କଲେ । କନକମାଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ କରି କହିଲେ,---"ଟିକିଏ ଏଆଡ଼େ ଆସନ୍ତ ।"

କନକମା ଆସିଲା ଉତ୍ତାରୁ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭବାବୁ ଚିଠିଖଣ୍ଡକ ଫୋପାଡ଼ିଦେଇ କହିଲେ ;--"ଏଇ ଚାଲି ପାଉଁଶ ଚିଠିଟା ନିଅ । ମୁଁ ଆଉ ବାହାଘର କଥା କିଛି ଜାଣେନାହିଁ । ତମେ ଏତେ କଣ କରୁଛ, କର । ମୁଁ ଆଉ ଏତେ ହିନସ୍ତା ହୋଇ ପାରିବି ନାହିଁ ।"

କନକମା — କଣ, କଥା କଣ ?

ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ବାବୁ — 'କଥା ଆଉ କଣ ?' ଏହା କହି ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ବାବୁ ଚିଠିଟା ପଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ମୋଟ କଥା ଏତକ :—"ଆପଣଙ୍କ କନ୍ୟା ବିଷୟରେ ଅନ୍ୟ ଜାଗାରେ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରନ୍ତୁ । ଅନେକ କାରଣରୁ ବିବାହ ବନ୍ଦ କରିବାକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ବାଧ୍ୟ ହେଲୁଁ । ଗତ ଗତରେ ଆମ୍ଭର ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର ଶ୍ରୀମାନ୍ କମଳାକାନ୍ତଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପୁତ୍ର-ସନ୍ତାନ ଲାଭ ହୋଇଅଛି । ତେବେ, ଏଟା ବିବାହ ଭାଙ୍ଗିଦେବାର ପ୍ରଧାନ କାରଣ ନୁହେଁ । ପ୍ରଧାନ କାରଣ ଏହି ଯେ, ଶ୍ରୀମାନ୍ ବରଦାକାନ୍ତଙ୍କର ବର୍ତ୍ତମାନ ବିବାହରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସମ୍ମତ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ଆମ୍ଭେମାନେ ନିରୁପାୟ । ବୋଧହୁଏ ଆପଣ ଏ ପକ୍ଷ ପାଇ କ୍ଷୁଣ୍ଣମନା ହେବେ । ମାତ୍ର ଆମ୍ଭେମାନେ ନାଗୁର ।" ଶେଷରେ ଜମିଦାର ଶ୍ରୀ ପ୍ରତାପଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଦସ୍ତଖତ ।

ଦୁର୍ଲଭ ବାବୁ ଚିଠିଖଣ୍ଡକ ପଢ଼ିସାରି କହିଲେ :—ସବୁ ତ ଶୁଣିଲ । ଏଥିରୁ ତ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାଯାଉଛି ଯେ, ସେମାନଙ୍କର ଏଟା ଶେଷ୍ କଥା । ସେ ଜାଗାରେ ଆଉ ଆଶା ରଖି ଲାଭ କଣ ?

ସାଆନ୍ତାଣୀ ନିରୁତ୍ତର ରହିଲେ ।

ପୁନର୍ବାର ଦୁର୍ଲଭ ବାବୁ କହିଲେ :—ପ୍ରଜାପତିଙ୍କର ଚିଠି । କେଡ଼େ କେଡ଼େ ଜାଗାରେ ସମ୍ବନ୍ଧ ଲାଗିଥିଲା,—କିନ୍ତୁ କେଉଁଠାରେ ମନ ଆରମାନ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲାନାହିଁ । ମୁଁ କଣ କରିବି ? ଝିଅର ତ ଭାଗ୍ୟ ଏହିପରି '

ସାଆନ୍ତାଣୀ କହିଲେ :—ତା ଯା'କହିଲ, ଠିକ୍ । ତେବେ ସବୁ ଶେଷ ହୋଇ କଣ ଖାଲି ଝିଅର ବେଣୀ ଉପରକୁ ଯିବା ବନ୍ଦ ହେବ ? ଏ କଣ କମ୍ ଲଜ୍ଜାର କଥା !

ଦୁର୍ଲଭବାବୁ କହିଲେ,—ମୋତେ କହୁଛ, ମୁଁ ଉଚ୍ଛୁଣିକା କଣ କରିବି ? ବର କଣ ବାଟରେଘାଟରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ଯେ, ମୁଁ ସାଉଁଟି ଆଣିବି ?

ସାଆନ୍ତାଣୀ—ତେବେ ଝିଅକୁ ବିଷ ଦେଇ ମାରିଦେବା ତ ଭଲ !

ଦୁର୍ଲଭବାବୁ ନୀରବ ରହିଲେ ।

ସାଆନ୍ତାଣୀ ପୁନର୍ବାର ଉତ୍ତେଜିତ ସ୍ୱରରେ କହିଲେ,—ନା, ଯାହା ହେବାର ହେଲାଣି । ମୁଁ ଆଜି ବିନୋଦ ଘରକୁ ଲୋକ ପଠାଉଛି ।

ଦୁର୍ଲଭବାବୁ ପୂର୍ବପରି ନିରୁତ୍ତର ରହିଲେ ।

ସାଆନ୍ତାଣୀ ଏଥର ଗର୍ଜିଯାଇ କହିଲେ,—କଣ ଗୁଡ଼ାଏ ଭାବୁଛ ? ଝିଅର କପାଳରେ ଥିଲେ, କଣ ସେ ବିନୋଦର ହାତ ଧରି ସୁଖୀ ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ ? ନା କପାଳରେ ଦୁଃଖ ଥିଲେ ପ୍ରତାପରାୟଙ୍କ ପୁଅର ହାତ ଧରିଲେ ସୁଖୀ ହେବ ?

ଦୁର୍ଲଭବାବୁ କ୍ଷଣକାଳ ପୂର୍ବବତ୍ ନୀରବ ରହି କହିଲେ, "ତେବେ ଯାହା କରୁଛ କର ।"

ଆହା ! କି ମନୋହର ଏ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷର ରଜନୀ ! ଚନ୍ଦ୍ରକା-ବିଧୌତ ବୃକ୍ଷଲତାଗୁଡ଼ିକ ଯେପରି ଆନନ୍ଦରେ ଉନ୍ମତ୍ତ । ମୃଦୁମନ୍ଦ ନିଶୀଥ ପବନଟି ଆଜି ସିରି ସିରି ହୋଇ ବହି-ଯାଉଛି,—ପୁଷ୍ପପଲ୍ଲବର କାନେ କାନେ କି ଯେ ଅବୋଧ ବେଦମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ କରିଯାଉଛି, ତା ସେହି ଜାଣେ ।

ନବୋଢ଼ ଦମ୍ପତି ଫେରି ଆସିଛନ୍ତି । ବିନୋଦର ଆଶା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଇଛି । କନକମାଙ୍କର ମନର ସାଧ ମେଣ୍ଟି ଯାଇଛି । ବିନୋଦମାର ଅଭିଳାଷ ମଧ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଇଛି । କନକର ଜୀବନ-ତରଣୀ ଉପଯୁକ୍ତ ନାବିକ ପାଇଛି । ଆଉ ବାକି ରହିଲା କଣ ?

ଦୁର୍ଲଭବାବୁ କନ୍ୟାକୁ ନଗଦ ଦୁଇହଜାର ଟଙ୍କା ଏବଂ ଦଶମାଣ ଜମି ଯୌତୁକସ୍ୱରୂପ ଅର୍ପଣ କରିଅଛନ୍ତି । ଆଜି ବିନୋଦ ଗର୍ବିତ ନୁହେଁ,—ବଡ଼ ଲୋକ ।

ଶ୍ରୀ ଉପେନ୍ଦ୍ରପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

"ମହାଯାତ୍ରାର ସମାଲୋଚନା ।"

ପୂର୍ବାନୁବୃତ୍ତି ।

ଦ୍ୱିତୀୟସର୍ଗ— ତୀର୍ଥାଟନ ।

ତୀର୍ଥାଟନ ଧର୍ମପ୍ରାଣ ଭାରତୀୟ ଜୀବନର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଏବଂ ଚିର-ପୋଷିତ ଆକାଙ୍କ୍ଷା । ଆକାଙ୍କ୍ଷାଟି ଆଧୁନିକ ନୁହେ; ପ୍ରାଚୀନ ପୌରାଣିକ ଯୁଗରୁ ଭାରତୀୟ ଚିନ୍ତାରାଜ୍ୟରେ ଏହାର ଅବସ୍ଥିତି ଏବଂ ଭାରତୀୟ ଜୀବନରେ ଏହାର ପରିପୂରଣ । ସରଳ ଦେବ-ବିଶ୍ୱାସ ଭାରତବାସୀ ତାହାର ଜନ୍ମଭୂମିକୁ ଦେବଭୂମିରେ ପରିଣତ କରିଦେଇଅଛି । ଦେବତା ତାହାର ଚିରସହଚର; ଜୀବନର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦବିକ୍ଷେପରେ ହିନ୍ଦୁ ସ୍ୱୀୟ ଇଷ୍ଟଦେବଙ୍କୁ ପ୍ରଥମତଃ ପୁରଃସର କରାଇ ତାହାଙ୍କର ଅନୁଗମନ କରେ । ତାହାର ବାସ ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ, ତାହାର ଚିନ୍ତା ସ୍ୱର୍ଗରେ । ତାହାର ବିହାର ସ୍ଥାବର, ଜଙ୍ଗମ, କୀଟ, ପତଙ୍ଗଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ; ତାହାର ବନ୍ଧୁତା, ତାହାର ଆଳାପ, ତାହାର ଆଦର୍ଶ ଦେବତାମାନଙ୍କ ସହିତ । ପ୍ରାଣର ପ୍ରିୟତମ ସେହି ଦେବତାମାନଙ୍କ ସହିତ ନିଜର ସୁଖଦୁଃଖ, ହାନିଲାଭ ନିଶାଇ ଦେବାପାଇଁ, ସମ୍ପଦରେ ସ୍ୱୀୟ କୃତଜ୍ଞତା ଜ୍ଞାପନ କରିବାପାଇଁ, ବିପଦରେ ଶକ୍ତିରକ୍ଷା ନିମିତ୍ତ, ଜଞ୍ଜାଳମୟ ଜୀବନସଂଗ୍ରାମକ୍ଷେତ୍ରରୁ କ୍ଷଣିକ ବିରତି ଲାଭକଲେ, ସେ ମୁହୂର୍ତ୍ତଟି ସେହି ଦେବତାଙ୍କ ଶାନ୍ତିମୟ ସାତ୍ତ୍ୱିକ ନିକେତନରେ ଯାପନ କରିବାନିମିତ୍ତ, ଆର୍ଯ୍ୟର ହୃଦୟ ଯେଉଁଠାରେ ପ୍ରାକୃତିକ ରମଣୀୟତା, ସାତ୍ତ୍ୱିକତା, ପବିତ୍ରତା, ଉଦାର ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ଉତ୍କଟ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟର ସତ୍ତା ଅନୁଭବ କରିଅଛି, ସେହି ସ୍ଥଳରେ ଏବଂ ସେହି ସ୍ଥଳରେ କେବଳ, ହୃଦୟର ଉନ୍ମାଦନାରେ ଯେପରି କି ପ୍ରତ୍ୟାଦେଶରୂପେ, ସ୍ୱୀୟ ଦେବତାଙ୍କର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଇଅଛି, ଏବଂ ଏହି ସ୍ଥଳମାନଙ୍କୁ ତୀର୍ଥଆଖ୍ୟା ପ୍ରଦାନ କରିଅଛି । ଆର୍ଯ୍ୟର ବିଶ୍ୱାସ, ଏହି ପ୍ରାଚୀନ ପବିତ୍ର ତୀର୍ଥମାନ ପରିଦର୍ଶନମାନେ ଜୀବନର ନିରସୁଲଭ ଦୁର୍ବଳତା ଓ ଦୁଷ୍କୃତିନିଚୟ ଦୁରୀଭୂତ ହେବ ଏବଂ ପରିଶେଷରେ ତାହାର ଆତ୍ମା ଏହି ପ୍ରବଞ୍ଚନାମୟ ସଂସାରରୁ ଶାନ୍ତିରେ ବିଦାୟ ନେଇ ଶାଶ୍ୱତ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ଧାମକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କରିବ । ଏଣୁ ଧନ, ଜନ, ମାନ ଓ ପ୍ରାଣବ୍ୟୟ ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନ କରି ଗମନାଗମନର ନାନାବିଧ ଅସୁବିଧା ସତ୍ତ୍ୱେ ହିନ୍ଦୁ ତୀର୍ଥାଟନବ୍ରତ ସାଧନ କରିଆସୁଅଛି । ଆଦିମ ଯୁଗରୁ ତୀର୍ଥ ଏବଂ ତୀର୍ଥାଟନର ମହିମା ଅମର ସଙ୍ଗୀତରେ ଉଦ୍ଘୋଷିତ ହୋଇଆସୁଅଛି । ସପରିବାର ଦେବପ୍ରାଣ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଜୀବନରେ ବହୁବାର ତୀର୍ଥାଟନ କରିଥିଲେହେଁ ମାନବଲୀଳାର ଶେଷ ଯବନିକାପତନପୂର୍ବରୁ ସେହି ପ୍ରିୟତମ ଦେବଭୂମିମାନଙ୍କର ଦର୍ଶନପୁଣ୍ୟ ଓ ଦର୍ଶନସୁଖ ପରିହାର କରି ପାରନ୍ତେ କି ? ବିଶେଷତଃ ରାଜନ୍ୟଧର୍ମ୍ମ-ଦୃଷ୍ଟିରେ ରାଜସିକତା ଓ ତାମସିକତାର ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସି, କୁଳନାଶ, ଜ୍ଞାତିନାଶ, ବନ୍ଧୁନାଶ ପ୍ରଭୃତି ନାନାବିଧ ଦୁଃଖ-ଦୁଶ୍ଚିନ୍ତା ଓ ଅନୁତାପର ଭାର ବହନକରି, ତାହାଙ୍କର ଆତ୍ମା ଏକାନ୍ତ ବିତୃଷ୍ଣ ଏବଂ ବିବଶ ହୋଇପଡ଼ିଥିଲା; ଶାନ୍ତିଲାଭ ନିମିତ୍ତ ଚିରପ୍ରସିଦ୍ଧ ତୀର୍ଥମାନଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଆଉ ଇହଧାମରେ ତାହାଙ୍କର ଗତ୍ୟନ୍ତର କଅଣ ? ଏଣୁ ପୂର୍ବକଥିତ ମତେ "ଏକମାତ୍ର କୁଳାଙ୍କୁର' ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କ ଉପରେ ରାଜ୍ୟଭାର ଅର୍ପଣକରି ସେ ସ୍ୱୀୟ ସର୍ବ୍ୱମୟ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଶରୀରରୁ ସଂସାର-ଜଞ୍ଜାଳ-ଜାଳ ବିଧୌତ କରିବାନିମିତ୍ତ, ମର୍ତ୍ତ୍ୟରୁ ବିଦାୟ ନେବା ପୂର୍ବେ ଅଶାନ୍ତିଭାରରୁ ଚିତ୍ତକୁ ନିଷ୍କୃତି ପ୍ରଦାନ କରିବା ନିମିତ୍ତ, ଶାଶ୍ୱତ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ଧାମକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କରିବାପୂର୍ବରୁ ଚିରବାଧ୍ୟ ଦେବତାମାନଙ୍କର ଅନ୍ତିମ ଦର୍ଶନ-ଲାଭ ଏବଂ ଋଷିବୃନ୍ଦଙ୍କର ଶେଷ ଆଶୀର୍ବାଦ ଗ୍ରହଣ କରିବାନିମିତ୍ତ ତୀର୍ଥ ଏବଂ ତପୋବନମାନଙ୍କରେ ପର୍ଯ୍ୟଟନ କରିଥିଲେ । ଉପସ୍ଥିତ ସର୍ଗରେ କବି ତାହାର ବିସ୍ତୃତ ବିବରଣ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯତବେଶଧାରୀ ପାଣ୍ଡବମାନେ ହସ୍ତିନାରୁ ବହିର୍ଗତ ହୋଇ ମଥୁରା (୧), ପ୍ରୟାଗ (୨), କାଶୀ,(୩) ଅଯୋଧ୍ୟା (୪), ନୈମିଷାରଣ୍ୟ (୫), ଗୟା (୬), ରାଜଗିରି (୭), କାଳଘାଟ (୮), ଆସାମ (ପ୍ରାଗ-

[୧] ଅନ୍ୟେଷୁ ପୁଣ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରେଷୁ ମୁକ୍ତିରେବ ମହାଫଳମ୍
ମୁକ୍ତିଃ ପ୍ରାର୍ଥ୍ୟା ହରେର୍ଭକ୍ତି ର୍ମଥୁରାୟାନ୍ତୁ ଲଭ୍ୟତେ ।
ତ୍ରିବର୍ଗଦା କାମିନାଂ ଯା ମୁମୁକ୍ଷୁଣାଂ ଚ ମୋକ୍ଷଦା
ଭକ୍ତାଚ୍ଛୋ ର୍ଭକ୍ତିଦା କସ୍ତାଂ ମଥୁରାଂ ନାଶ୍ରୟେଦ୍ ବୁଧଃ ।
ଅହୋ ମଧୁପୁରୀ ଧନ୍ୟା ବୈକୁଣ୍ଠାଚ୍ଚ ଗରୀୟସୀ
ଦିନମେକଂ ନିବାସେନ ହରୌ ଭକ୍ତିଃ ପ୍ରଜାୟତେ ।
ପୁନଶ୍ଚ—ଅଯୋଧ୍ୟା ମଥୁରା ମାୟା କାଶୀ କାଞ୍ଚୀ ଅବନ୍ତିକା ।
ପୁରୀ ଦ୍ୱାରାବତୀ ଚୈବ ସପ୍ତୈତା ମୋକ୍ଷଦାୟିକାଃ ।
ଏବଂ ସପ୍ତପୁରୀଣାନ୍ତୁ ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟନ୍ତୁ ମାଥୁରମ୍
ଶ୍ରୁତ୍ୱା ମହିମା ଦେବୀ ବୈକୁଣ୍ଠଭୁବନୋତ୍ତମମ୍ । ପଦ୍ମପୁରାଣ, ପାତାଳଖଣ୍ଡ ।

[୨] ପିତୃତୀର୍ଥଂ ପ୍ରୟାଗଂ ତୁ ସର୍ବକାମଫଳପ୍ରଦମ୍ । ମତ୍ସ୍ୟପୁରାଣ । ୨୨ । ୮ ।
ଏତତ୍ତୁ ପ୍ରଜାପତେଃ କ୍ଷେତ୍ରଂ ତ୍ରିଷୁ ଲୋକେଷୁ ବିଶ୍ରୁତମ୍
ନ ଶକ୍ୟଂ କଥିତୁଂ ରାଜନ୍ ତ୍ରିଷୁ ଲୋକେଷୁ ବିଶ୍ରୁତଂ । ମତ୍ସ୍ୟ । ୧୦୨ ।

ଆହୁରି ମଧ୍ୟ—ମତ୍ସ୍ୟପୁରାଣ ୧୦୨-୧୦୭ ଅଧ୍ୟାୟ; ପଦ୍ମପୁରାଣ, ଭୂମିଖଣ୍ଡ । ୧୨୩ ଅ, । କୂର୍ମପୁରାଣ ୩୩ଅଧ୍ୟାୟ । ସର୍ପସତ୍ର-ଆଦିପର୍ବ ୧ । ୫୫ । ୨୦୯୭ । ତୀର୍ଥବର୍ଣ୍ଣନ-ବନପର୍ବ । ୩ । ୮୫ । ୮୨୧-୧୮ । ୩ । ୮୭ । ୮୩୧୫; ୩ । ୯୫ । ୮୫୧୪; ୫ । ୧୪୭ । ୭୩୫୪ ଇତ୍ୟାଦି ।

[୩] ତଥା ବାରାଣସୀ ପୁଣ୍ୟା ପିତୃଣାଂ ବଲ୍ଲଭା ସଦା । ମତ୍ସ୍ୟପୁରାଣ ୨୨ । ୭
ମଧ୍ୟ, ସ୍କନ୍ଦପୁରାଣ ଅନୁସନ୍ଧେୟ । [୧] ରେ ଉଦ୍ଧୃତ ପଦ୍ମପୁରାଣ ଶ୍ଳୋକ ଦେଖନ୍ତୁ ।

[୪] ଅଯୋଧ୍ୟା ନାମ ନଗରୀ ତତ୍ରାସୀତ୍ତୁ ଲୋକ ବିଶ୍ରୁତା । ମନୁନା ମାନବେନ୍ଦ୍ରେଣ ଯା ପୁରୀ ନିର୍ମିତା ସ୍ୱୟମ୍ । ରାମାୟଣ । ମଧ୍ୟ ଉପରେ ପଦ୍ମପୁରାଣ ଦେଖନ୍ତୁ ।

[୫] ତୀର୍ଥନ୍ତୁ ନୈମିଷଂ ନାମ ସର୍ବତୀର୍ଥ-ଫଳପ୍ରଦମ୍ । ମତ୍ସ୍ୟ ୨୨ । ୧୨ । ମଧ୍ୟ ମହାଭାରତ ଅର୍ଜୁନ-ବନବାସ-ପର୍ବ ୧ । ୨୧୫ । ୭୮୧୬; ୧ । ୮୩ । ୭୦୭୩; ୩ । ୮୪ । ୮୦୩୭-୪୨; । ୮ । ୨୫ । ୨୦୮୭ । ଇତ୍ୟାଦି ।

[୬] ବାୟୁପୁରାଣ ୪୭ ଠାରୁ ୫୦ ଅଧ୍ୟାୟ । ମଧ୍ୟ,
ପିତୃତୀର୍ଥଂ ଗୟାନାମ ସର୍ବତୀର୍ଥବରଂ ଶୁଭମ୍
ଯତ୍ରାସ୍ତେ ଦେବଦେବେଶଃ ସ୍ୱୟମେବ ପିତାମହଃ ।
ତତ୍ରୈଷା ପିତୃଭି ର୍ଗୀତା ଗାଥାଭାଗମଦ୍ଭୁତଃ । ମତ୍ସ୍ୟ । ୨୨ । ୪, ୫ ।
ବନପର୍ବ, ୮୪, ୮୭, ୯୫, ଅନୁ ୨୫ । ହରିବଂଶ, ରାମାୟଣ, ଅଯୋଧ୍ୟାକାଣ୍ଡ, ୧୦୧ । ୧୧ । ୧୩ ଇତ୍ୟାଦି ।

[୭] ନର ! ରାଜଗୃହେ-ଗଚ୍ଛ ତୀର୍ଥସେବୀ ଜଗଦ୍ଧିତଃ । ବାୟୁପୁରାଣ । ୧ । ୧୨; ବନପର୍ବ ୩ । ୮୪ । ୮୦୮୨ ।

[୮] ଦକ୍ଷିଣେଶ୍ୱରମାରଭ୍ୟ ଯାବଚ୍ଚ ବହୁଳାପୁରୀ
ଧନୁରାକାରକ୍ଷେତ୍ରଞ୍ଚ ଯୋଜନଦ୍ୱୟସଂଖ୍ୟକମ୍ ।
ତନ୍ମଧ୍ୟେ ତ୍ରିକୋଣାକାରଂ ତ୍ରୋଣମାତ୍ରଂ ବ୍ୟବସ୍ଥିତମ୍
ତ୍ରିକୋଣେ ତ୍ରିକୋଣାକାରଂ ବ୍ରହ୍ମବିଷ୍ଣୁଶିବାତ୍ମକମ୍ ।
ମଧ୍ୟେ ଚ କାଳିକାଦେବୀ ମହାକାଳୀ ପ୍ରକୀର୍ତ୍ତିତା
ନକୁଳେଶୋ ଭୈରବୋ ଯତ୍ର ତତ୍ର ଗଙ୍ଗା ବିରାଜିତା ।
କାଶୀକ୍ଷେତ୍ରଂ କାଳୀକ୍ଷେତ୍ର ମର୍ଦ୍ଧୋଦୟସ୍ତ୍ରି ମହେଶ୍ୱର । ନଗମକଲ୍ପପାଠମାଳା ।
ଭବିଷ୍ୟପୁରାଣ । ମଧ୍ୟଖଣ୍ଡ; ବୃହନ୍ନୀଳତନ୍ତ୍ର ଓ ଶିବାର୍ଚ୍ଚନତନ୍ତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ କାଳୀଘାଟମାହାତ୍ମ୍ୟ ଅନୁସନ୍ଧେୟ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜ୍ୟୋତିଷ)(୯) ପ୍ରଭୃତି ତୀର୍ଥମାନଙ୍କରେ ଭ୍ରମଣକରି ଲୌହିତ୍ୟ ବା ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ର ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଉକ୍ତ ତୀର୍ଥମାନ ପୁରାଣପ୍ରସିଦ୍ଧ । ପ୍ରତ୍ୟେକର ସବିଶେଷ ବିବରଣ ଦେବା ଉପସ୍ଥିତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସମୀଚୀନ ବୋଧ-ହେଉନାହିଁ । ସ୍ଥୂଳତଃ ଆଲୋଚିତ ବିଷୟର ସମ୍ପର୍କୀୟ ଓ ଆବଶ୍ୟକୀୟ କେତେକ କଥା କହିଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ ।

କବିଙ୍କ ମଥୁରାବର୍ଣ୍ଣନା ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ହେଲେହେଁ ମନୋହର ! ଏଥିରେ ଅଳ୍ପାକ୍ଷରରେ ବହୁପ୍ରସଙ୍ଗ ସୂଚିତ ଏବଂ ଗୋଟିଏ ପୃଷ୍ଠଚିତ୍ର ଅଙ୍କିତ ହୋଇଅଛି । ଉକ୍ତ ମନ୍ତବ୍ୟ କେବଳ ମଥୁରା କାହିଁକି, ପରବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ଥାନର ବର୍ଣ୍ଣନା ପ୍ରତି ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ । ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ତୀର୍ଥମାନଙ୍କର ପୌରାଣିକ କାମ୍ୟଦନ୍ତୀ ଏବଂ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ସୂଚିତ ହୋଇ ବର୍ଣ୍ଣନାବଳୀକୁ ସୁନ୍ଦର ଏବଂ ମନୋହର କରିଅଛି । ପ୍ରୟାଗ ଓ ଅଯୋଧ୍ୟାର ବର୍ଣ୍ଣନାରେ କବି ରାମାୟଣ ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖିଅଛନ୍ତି । ପ୍ରୟାଗସ୍ଥ କଳ୍ପବୃକ୍ଷ ବିଷୟ କାଳିଦାସଙ୍କ ରଘୁବଂଶର ତ୍ରୟୋଦଶ ସର୍ଗରେ ମଧ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ଏବଂ ଏହି ବର୍ଣ୍ଣନା ସହିତ ମହାଯାତ୍ରା ବର୍ଣ୍ଣନାର ସାମ୍ୟ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ନୈମିଷାରଣ୍ୟ ମହର୍ଷିମାନଙ୍କ ତପୋ-ବନରୂପେ ମହାଭାରତ ଏବଂ ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିଅଛି । ଏହା ସମ୍ବନ୍ଧରେ କବି ଯେଉଁ ହିଂସା-ବିରହିତ ଅଧ୍ୟ ମୃଯାଗର ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି, ତାହା ଅତ୍ୟନ୍ତ କୌତୂହଳଜନକ ଓ ଶିକ୍ଷାପ୍ରଦ । ଜୀବହିଂସାଦୋଷଦୂଷିତ ରାଜସିକ ଯାଗ ଅପେକ୍ଷା ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଯାଗରେ ଯାଗର ପ୍ରକୃତ ଲକ୍ଷ୍ୟ ସାଧିତ ହୁଏ, ଏବଂ ଏବମ୍ବିଧ ଯାଗ ସମସ୍ତଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟରୂପେ କବି ବିବେଚନା କରିଅଛନ୍ତି—ଏହା ବର୍ଣ୍ଣନାରୁ ବ୍ୟଞ୍ଜିତ ହେଉଅଛି । ଯାଗର ଏତାଦୃଶ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କବିଙ୍କ କପୋଳକଳ୍ପିତ ବୋଲି ବୋଧହୁଏନାହିଁ । "ପ୍ରାଣାଗ୍ନିହୋତ୍ର" ଉପନିଷଦ୍‌ରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଏହାର ଆଂଶିକ ପ୍ରମାଣ ପାଇଅଛୁଁ । ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପୁରାଣ ବା ଉପନିଷଦରେ ଏବଂବିଧ ବର୍ଣ୍ଣନା ଥିବାର ଅନୁମିତ ହୁଏ । ଏହିରୂପେ ବିଭିନ୍ନ ତୀର୍ଥମାନଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନା ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ହେଲେହେଁ ସେହି ଅଳ୍ପତାମଧ୍ୟରେ କବିଙ୍କ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଓ ବହୁଦର୍ଶିତାର ପରିଚୟ ମିଳିଅଛି ।

ପୂର୍ବୋକ୍ତ ତୀର୍ଥମାନଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣନା ବା ନାମ ମୂଳ ମହା-ଭାରତରେ ଉପସ୍ଥିତ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଉଲ୍ଲିଖିତ ହୋଇନାହିଁ । ପାଣ୍ଡବମାନେ ନାନାତୀର୍ଥ ଭ୍ରମଣ କରି ଲୌହିତ୍ୟ ନିକ-ଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ—ଏତିକ ମାତ୍ର ମହାଭାରତରେ ମିଳେ । ମାତ୍ର କବି-କଳ୍ପନା ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞାନ ସାହାଯ୍ୟରେ ପରି-ଚାଳିତ ହୋଇ ବିଶିଷ୍ଟ ତୀର୍ଥମାନଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନାବଳୀର ସୁସମା-ବେଶ ଦ୍ୱାରା ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କ ସୁଦୀର୍ଘ ପର୍ଯ୍ୟଟନକୁ ଏବଂ କାବ୍ୟ-ଟିକୁ ମନୋହର କରିଅଛି ।

ପାଣ୍ଡବମାନେ ଲୌହିତ୍ୟ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କବି ମହାଭାରତ ସହିତ ଐକ୍ୟ ରକ୍ଷା କରିଅଛନ୍ତି । ଏହି ସ୍ଥଳରୁ ତାହାଙ୍କର ବ୍ୟତିକ୍ରମର ସୂତ୍ରପାତ ହେଲା । ମହାଭାରତ ଅନୁସାରେ ଲୌହିତ୍ୟ ନିକଟରେ ଅଗ୍ନି ପାଣ୍ଡବ-ମାନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ସହସା ଆବିର୍ଭୂତ ହେଲେ ଏବଂ ଯୁଧି-ଷ୍ଠିର, ଭୀମ, ଅର୍ଜୁନ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ କରି ସ୍ୱୀୟ ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କଲେ । ଅନନ୍ତର ଅଗ୍ନିଙ୍କ ଅନୁ-ରୋଧରେ ଅର୍ଜୁନ ସମସ୍ତଙ୍କର ଅନୁମତି ନେଇ ଗାଣ୍ଡୀବ ଏବଂ ଅକ୍ଷୟ ତୂଣଯୁଗ୍ମ ସାଗର ସଲିଳରେ ନିକ୍ଷେପ କଲେ । ତତ୍ପରେ ଅଗ୍ନି ଅନ୍ତର୍ହିତ ହେଲେ; ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କ ସହିତ ତାହାଙ୍କର ଆଉ ସାକ୍ଷାତ ହୋଇନାହିଁ । ମାତ୍ର ମହାଯାତ୍ରା-କାର ସେଠାରେ ଅଗ୍ନିଙ୍କ ଆବିର୍ଭାବ ନ କରାଇ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କୁ କପିଳାଶ୍ରମ (୧) ଓ ଲବଣ ସିନ୍ଧୁର ଉତ୍ତର ତୀରସ୍ଥ ତାମ୍ର-

[୯]　　ଅତ୍ରୈବ ହି ସ୍ଥିତୋ ବ୍ରହ୍ମା ପ୍ରାଙ୍ ନକ୍ଷତ୍ରଂ ସସର୍ଜ ଚ
ତତଃ ପ୍ରାଗ୍‌ଜ୍ୟୋତିଷାଖ୍ୟେୟଂ ପୁରୀ ଶକ୍ରପୁରୀସମା । କାଳିକାପୁରାଣ । ୩୭ ଅ ।
କାମରୂପଂ ମହାତୀର୍ଥଂ କାମାଖ୍ୟା ତତ୍ର ତିଷ୍ଠତି । ଗରୁଡ଼ପୁରାଣ; ୮୯ । ୧୭ ।
ଯତ୍ର କାମେଶ୍ୱରୀ ଦେବୀ ଯୋନିମୁଦ୍ରା ସ୍ୱରୂପିଣୀ । ଯୋଗିନୀତନ୍ତ୍ରେ । ମଧ୍ୟ ମହାଭାରତରେ ଅର୍ଜୁନ ଦିଗ୍ବିଜୟଃ—୨ । ୨୭ । ୧୦୦୦ । ୫ । ୧୩୦ । ୪୪୦୮ ।

(୧) କପିଳାଶ୍ରମ ବା ଗଙ୍ଗାସାଗର ବା ସାଗରଦ୍ୱୀପର ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ରାମାୟଣୋକ୍ତ ସଗରବଂଶ ଧ୍ୱଂସ ଏବଂ ଭଗୀରଥଙ୍କ କଠୋର ତପୋବଳରେ ଗଙ୍ଗାଙ୍କ ଆଗମନ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଉଲ୍ଲିଖିତ ହୋଇଅଛି । ମତ୍ସ୍ୟପୁରାଣରେ ମଧ୍ୟ ଗଙ୍ଗା-ସାଗରର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି; ଯଥା—ଗଙ୍ଗାସାଗର ନିତ୍ୟଂ ସର୍ବତୀର୍ଥମୟଂ ଶୁଭମ୍ । ୨୨ । ୧୧ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲିପ୍ତ [୨] ପ୍ରଭୃତ ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ ପୋତାଶ୍ରୟ ନଗର ଓ ତୀର୍ଥମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ନୀଳାଚଳ ସମୀପରେ ଉପସ୍ଥିତ କରାଇଅଛନ୍ତି । ଏହି ସ୍ଥାନରେ "ଗର୍ଜିତଫେନିଳ ନୀଳ ନୀର-ନିଧିର" ବିରାଟ ଦୃଶ୍ୟ ଏବଂ "ବିଚିତ୍ର ସିକତାସ୍ତୂପ" ଦେଖି ପାଣ୍ଡବମାନେ ଚକିତ ହେଉଅଛନ୍ତି, ଏପରି ସମୟରେ ସହସା ଜଳରାଶି ଭେଦକରି ଦିବ୍ୟବପୁଷ୍ମନ୍ତ ଅଗ୍ନିଦେବତାଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ ହେଲା ।

ଅଧୁନା ମୂଳଗ୍ରନ୍ଥରୁ ଏବମ୍ବିଧ ବ୍ୟତିକ୍ରମର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କଅଣ, ଏବଂ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା କାବ୍ୟର କେତେଦୂର ଉତ୍କର୍ଷ ସାଧିତ ହୋଇଅଛି, ତାହାହିଁ ଆଲୋଚ୍ୟ ବିଷୟ ।

ପ୍ରଥମତଃ ମହାଭାରତରେ ଗାଣ୍ଡୀବଧନୁ ଏବଂ ଅକ୍ଷୟ ତୂଣଯୁଗ୍ମ ବରୁଣଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟର୍ପଣ କରାଇବା ଅଗ୍ନିଙ୍କ ଆବିର୍ଭାବର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ଖାଣ୍ଡବ-ଦହନରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଅଗ୍ନି ସାହାଯ୍ୟକାରୀ ଅର୍ଜୁନଙ୍କୁ ପ୍ରୋକ୍ତ ଧନୁ ଏବଂ ତୂଣଯୁଗ୍ମ ବରୁଣଙ୍କ ଅସ୍ତ୍ରାଗାରରୁ ଆଣି ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଭୂମଣ୍ଡଳରେ ଅର୍ଜୁନଙ୍କର ତଥା ସେହି ଦିବ୍ୟାସ୍ତ୍ରର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଏବଂ ପ୍ରୟୋଜନୀୟତା ସମାପ୍ତ ହୋଇଅଛି । ଏଣୁ ବରୁଣଙ୍କୁ ତାହା ପ୍ରତ୍ୟର୍ପଣ କରିଦେବା ଉଚିତ । ଯେତେକେଳେ ସେହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧିତ ହେଲା, ଅଗ୍ନି ତିରୋହିତ ହେଲେ । ମାତ୍ର ମହାଯାତ୍ରାକାର ଅଗ୍ନିଙ୍କୁ ସ୍ୱୀୟ କାବ୍ୟର Deux ex machina ବା ଦେବଦୂତରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରିଅଛନ୍ତି । ମହାଯାତ୍ରାର ପ୍ରକାଶିତ ଅଂଶ ମଧ୍ୟରେ ଅଗ୍ନିହିଁ ପ୍ରଧାନ ପାତ୍ର ଏବଂ ତାହାଙ୍କୁ ଉପଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ସାତପୁରୀୟ ଓ ମହାଳକ୍ଷ୍ମୀ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ (୩ୟ ସର୍ଗ), କଳିର ଆବିର୍ଭାବ (୪ର୍ଥ ସର୍ଗ) ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ଉତ୍ଥାନପତନ (୫ମ ସର୍ଗ), ଆର୍ଯ୍ୟ ସୈନ୍ୟସମକ୍ଷେ (୬ଷ୍ଠ ସର୍ଗ) ଏବଂ ଆର୍ଯ୍ୟଯବନଙ୍କ ମହାସମର [୭ମ ସର୍ଗ] ପ୍ରସଙ୍ଗକ୍ରମେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ସ୍ଥୂଳତଃ ଏହି କାବ୍ୟରେ ଅଗ୍ନି **ପାରାଡାଇଜ୍ ଲଷ୍ଟର ମାଇକେଲ୍‌ଙ୍କ** ସ୍ଥାନ ପୂରଣ କରିଅଛନ୍ତି । କେବଳ ଗାଣ୍ଡୀବ ପ୍ରତ୍ୟର୍ପଣ ତାହାଙ୍କ ଆବିର୍ଭାବର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହେଲେ ପ୍ରୋକ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ [ଅର୍ଥାତ୍ ସମଗ୍ର କାବ୍ୟଟି] ଅସମ୍ଭବ ହୋଇ ଉଠିବ । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନ ପରେ ଅଗ୍ନିଙ୍କର ଅଧିକ କ୍ଷଣ ରହିବାର ଅନାବଶ୍ୟକ ଏବଂ ଅଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିବ । ରାଧାନାଥଙ୍କ ଔଚିତ୍ୟଜ୍ଞାନ ଏହା ଉତ୍ତମ-ରୂପେ ବୁଝି ପାରିଥିଲା । ତେଣୁ ସେ ଗାଣ୍ଡୀବ ପ୍ରତ୍ୟର୍ପଣକୁ ଆନୁଷଙ୍ଗିକରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରି ସୁଦର୍ଶନଚକ୍ର ପୂଜା ଏବଂ ରତ୍ନାକର ସମୀପରୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଗଦା, ପଦ୍ମ, ଶଙ୍ଖର ଆନୟନ ଅଗ୍ନିଙ୍କ ଆବିର୍ଭାବର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରୂପେ ଅବତାରଣା କରିଅଛନ୍ତି; ଏବଂ ବର୍ଣ୍ଣନାକୁ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ କରିବା ନିମିତ୍ତ ନୀଳାଚଳ ନିକଟରେ ତାହାଙ୍କ ଆବିର୍ଭାବ କରାଇଅଛନ୍ତି । ଏବମ୍ବିଧ ବ୍ୟତିକ୍ରମର ଆନୁଷଙ୍ଗିକ ଫଳରୂପେ ରତ୍ନାକର-କୂଳରୁ ମହୋଦଧିକୂଳକୁ ଚକ୍ରାଗମନର ଜାଜ୍ୱଲ୍ୟମାନ ବର୍ଣ୍ଣନା ମହାଯାତ୍ରାର କଳେବରକୁ ଅଳଂକୃତ କରିଅଛି । "ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ମାରି ଚକ୍ର ଗଲା । କୃଷ୍ଣର କରକୁ ନଇଲା" ଏହି ଭାଗବତ-ଉକ୍ତିର ଆକାଙ୍କ୍ଷା ମଧ୍ୟ ବୁଦ୍ଧିମନ୍ତାର ସହିତ ସମାହିତ ହୋଇଅଛି ।

ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ଜନ୍ମଭୂମି "ଛବିଳ ଉତ୍କଳ"ର ବର୍ଣ୍ଣନାକୁ କାବ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ ସ୍ଥାନ ଦେବା କବିଙ୍କର ଚିରନ୍ତନ ବାଞ୍ଛା, ଚକ୍ରତୀର୍ଥରେ ଅନଳଙ୍କ ଆବିର୍ଭାବ କରାଇବାଦ୍ୱାରା ଏବଂ ଦେବମୁଖରେ ମାତୃଭୂମିର ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍ୱ ପ୍ରତିପାଦନ କରିବା ଦ୍ୱାରା ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧିତ ହୋଇଅଛି, ମଧ୍ୟ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସର୍ଗରେ ଉତ୍କଳୀୟ ଅରଣ୍ୟାନୀର ବର୍ଣ୍ଣନା ନିମିତ୍ତ ପଥ ପରିଷ୍କୃତ ହୋଇଅଛି ।

ଅତଏବ ମୂଳଗ୍ରନ୍ଥରୁ ବ୍ୟତିକ୍ରମ କରିବା ଦ୍ୱାରା କାବ୍ୟର ହାନି ହେବା ଦୂରେ ଥାଉ, ପ୍ରଭୂତ ଉପକାର ସାଧିତ ହୋଇ-ଅଛି । କେବଳ ତେତିକି ନୁହେ, ଆମ୍ଭେମାନେ କହିପାରୁଁ ଯେ, ଏହି ବ୍ୟତିକ୍ରମ ହିଁ ପ୍ରକାଶିତ ଅଂଶର ମୂଳରତ୍ନ ।

ତଦନ୍ତର ଅଗ୍ନି ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଅର୍ଜୁନଙ୍କୁ ନିଜର ପରିଚୟ ଦେଲେ ଏବଂ ଜଳରେ ଦେବାସ୍ତ୍ର

(୨) ତାମ୍ରଲିପ୍ତି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଜୈମିନୀୟ ମହାଭାରତ ଅନୁଯାୟୀ ବର୍ଗଭୀମାଙ୍କ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ପ୍ରୋକ୍ତ ହୋଇଅଛି । ଯଥା—"କପାଳମୋଚନେ ସ୍ନାତ୍ୱା ମୁଖଂ ଦୃଷ୍ଟ୍ୱା ଜଗତ୍ପତେଃ
ବର୍ଗଭୀମାଂ ସମାଲୋକ୍ୟ ପୁନର୍ଜନ୍ମ ନ ବିଦ୍ୟତେ" । ତାମ୍ରଲିପ୍ତି ମାହାତ୍ମ୍ୟେ ।
ତାମ୍ରଲିପ୍ତି ମହାଭାରତରେ ତୀର୍ଥସ୍ଥାନରୂପେ କଥିତ ହୋଇନାହିଁ । ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ଏହା ଏକ ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ ପୋତାଶ୍ରୟ ଥିଲା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗାଣ୍ଡୀବ ଓ ଅକ୍ଷୟ ତୂଣଯୁଗ୍ମ ନିକ୍ଷେପ କରିବାକୁ ତାହାଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ । ଦେବାଦେଶସତ୍ତ୍ୱେ ଅଗ୍ରଜଙ୍କ ଅନୁମତି ଅପେକ୍ଷା କରିଥିବା ଅର୍ଜ୍ଜୁନଙ୍କ ପ୍ରଗାଢ଼ ଭ୍ରାତୃଭକ୍ତିର ପରିଚାୟକ । ଗାଣ୍ଡୀବ --ପ୍ରକ୍ଷେପଣର ବୈଚିତ୍ର୍ୟମୟୀ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ Tennysonଙ୍କ Passing of Arthur ନାମକ କାବ୍ୟର Excaliber ଖଡ୍ଗ-କ୍ଷେପଣର ଛାୟା ପଡ଼ିଅଛି । ❊ ସମ୍ଭବତଃ ଉକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନା ରଚନାସମୟରେ ଇଂରାଜ କବିଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନାଟି କବିଙ୍କର ସ୍ମୃତିଗୋଚର ହୋଇଥିଲା ।

ତଦନନ୍ତର ଅଗ୍ନି ଜିଜ୍ଞାସୁ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କୁ ଚକ୍ରତୀର୍ଥର ଉତ୍ପତ୍ତି ଓ ମାହାତ୍ମ୍ୟବର୍ଣ୍ଣନା ତରୁ କରୁ ଚକ୍ରର ଆଗମନ ବର୍ଣ୍ଣନା କଲେ । ରାଧାନାଥଙ୍କ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ବର୍ଣ୍ଣନାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏହି ବର୍ଣ୍ଣନାଟି ଓଜଃ ଏବଂ ପ୍ରସାଦଗୁଣଯୋଗୁଁ ଅନ୍ୟତମ । ପ୍ରଭାପୁଞ୍ଜରେ ଦିଙ୍ମଣ୍ଡଳ ଉଦ୍ଭାସିତ କରି, ରବିଶଶୀ ପ୍ରଭୃତି ଜ୍ୟୋତିଷ୍କଚକ୍ରକୁ ଜ୍ୟୋତିରେ ଧିକ୍କାର କରି ଏବଂ "ସୃଷ୍ଟି ସୀମାପାରେ ଆଦିମତାମସଗର୍ଭ"କୁ ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ କରି ରତ୍ନାକରକୂଳରେ ଆସି "ଧନୁଜ୍ୟାର୍ଷଣ" ସୁଦର୍ଶନ ମହୋଦଧିରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ନିଜର ରୁଦ୍ରକଳେବର ସଂକୁଚିତ କରିଥିଲେହେଁ ତାହାଙ୍କ ପ୍ରବେଶରେ ସମୁଦ୍ର ସ୍ଥିର ରହି ପାରିନଥିଲା । ବାରିରାଶି ଉତ୍କୂଳ ହୋଇ ତୀରଭୂଭାଗ ପ୍ଲାବନ କଲା; ଫଳତଃ **'ଚିଲିକା'** ଓ **'ସର'** ନାମକ ଦୁଇଟି ହ୍ରଦର ଉତ୍ପତ୍ତି ହେଲା । କବିଙ୍କର କି କଳ୍ପନା ଓ ବର୍ଣ୍ଣନାଚାତୁରୀ !

ସ୍କନ୍ଦପୁରାଣରେ ମଧ୍ୟ ଏତାଦୃଶ ଚକ୍ରାଗମନ ବର୍ଣ୍ଣନା ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ଏହି ପୁରାଣରେ "ଆଦିମ ତାମସଗର୍ଭ"ର ମଧ୍ୟ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ମିଲ୍‌ଟନ (Milton) ଏହାକୁ 'କେଅସ' (chaos) ରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି ।

ତଦନନ୍ତର କବି ଅଗ୍ନିଙ୍କ ମୁଖରେ ଉତ୍କଳ ଏବଂ ପୁରୀ-ଧାମର ଯେଉଁ ଗୌରବମୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି, ତାହା ପାଠକର କେଉଁ ଉତ୍କଳସନ୍ତାନର ବକ୍ଷ ସ୍ଫୀତ ନହେବ ? ସେ ଭାରତକୁ ପର୍ଣ୍ଣଦଳରୂପ, ଉତ୍କଳକୁ ତନ୍ମଧ୍ୟସ୍ଥ ପୁଷ୍ପସଦୃଶ ଏବଂ ପୁରୀଧାମକୁ ତାହାର କେଶରରୂପେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ କରି-ଅଛନ୍ତି । ଏହି ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ପୂର୍ବଣବର୍ଣ୍ଣିତ ବୃନ୍ଦାବନର ପଦବୀ-ନିରୂପଣର ସାଦୃଶ୍ୟ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ଚକ୍ରତୀର୍ଥରେ ଅଗ୍ନିଙ୍କ ସହିତ ପାଣ୍ଡବମାନେ ଅହୋରାତ୍ର ଯାପନକରି ପରଦିନ ପ୍ରାତଃକାଳରେ "ମହେନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତାର ପଥେ" ଅଗ୍ରସର-ହେଲେ । ତାହା ପରବର୍ତ୍ତୀ ସର୍ଗରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।

ନମସ୍କାର

ଶ୍ରୀ ଜଗଦାନନ୍ଦ ମହାନ୍ତି ।

"The great brand
Made lightnings in the splendour of the moon,
And flashing round and round, and whirled in an arch,

❊ ❊ ❊ ❊

❊ ❊

So flashed and fell the brand Excalibur
But ere he dipt the surface, rose an arm

❊ ❊ ❊ ❊

And caught him by the hilt, and brandished him
Three times, and drew him under the mire"

The Passing of Arthur.

Digitized by srujanika@gmail.com

କବି-ଖୀର

(ମୂଳ-ନୁବାଦ)

ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ନିଳନାନ୍ତ କାବ୍ୟର ଅନ୍ୟତମ ବିଶେଷତ୍ୱ ସରଳତା । ଏହାଦ୍ୱାରା ଆମ୍ଭେମାନେ ଲେଖକଙ୍କର ମହତ୍ତ୍ୱ ବିଶେଷଭାବରେ ଉପଲବ୍ଧି କରୁଁ । ଏହା କବିଙ୍କର ଅନ୍ତରର ଅନ୍ତସ୍ଥଳରୁ ଗୁରୁଗମ୍ଭୀରଭାବରେ ବହିର୍ଗତ ହୋଇ ବହୁଯୁଗ କ୍ରମେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ନିକଟକୁ ଅବିକୃତଭାବରେ ଚାଲିଆସିଅଛି । ଭେରୋନାର ଅଧିବାସିମାନେ ଯେତେବେଳେ ତାଙ୍କୁ ପଥରେ ଦେଖିଥିଲେ, ସେତେବେଳେ କହୁଥିଲେ—"ଦେଖ ଏହି ମନୁଷ୍ୟ ! ଏ ବହୁଦିନ ନରକରେ ବାସ କରିଥିଲେ ।" ହଁ, ପ୍ରକୃତରେ ସେ ନରକର ବାସିନ୍ଦା । ସାଧୁ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ଯେପରି କି ନାରକୀୟ ବନ୍ଧନରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇବା ନିମନ୍ତେ ସତତ ଯୁଦ୍ଧ କରୁଥିଲା । ବହୁଦିନବ୍ୟାପୀ ଦୁଃଖଜ୍ୱାଳା ଯନ୍ତ୍ରଣା ବିରୁଦ୍ଧରେ ଭୀଷଣ ସଂଗ୍ରାମ କରିବା ତାଙ୍କ ଭଳି ଲୋକଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସ୍ୱାଭାବିକ । ସତ୍ଚିନ୍ତା, ସଦନୁଷ୍ଠାନ ଏବଂ ସତ୍କର୍ମ; ଦୁର୍ବିଷହ ଯନ୍ତ୍ରଣାପ୍ରଦ ସାଧନାର ପ୍ରସୂତି ନୁହେ କି ? ଆମ୍ଭେମାନେ କେବଳ ଦୁଃଖ-ଗୁରୁଙ୍କର ପଟ୍ଟଶିଷ୍ୟ ହୋଇ ମାନବିକତାର ସର୍ବାଙ୍ଗୀଣ ଉପଲବ୍ଧି ଓ ମାନସୀୟ ବୃତ୍ତିସମୂହର ସ୍ଫୁର୍ତ୍ତି ଓ ପରିଣତି, ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଓ ଚରିତାର୍ଥତା ଲାଭ କରିପାରୁ: ଆତ୍ମପୂର୍ତ୍ତିତା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇପାରୁ ।

ଦାନ୍ତେଙ୍କର କାବ୍ୟ ଯେପରି ଶ୍ରମସିଦ୍ଧ, ସେପରି ବୋଧହୁଏ ଅନ୍ୟ କାବ୍ୟ ନାହିଁ । ଏହା ଯେପରି କି ତାଙ୍କର ଆତ୍ମାରୂପ ଭୀଷଣ ଉତ୍ତପ୍ତ ଅଗ୍ନିକୁଣ୍ଡରେ ଦ୍ରବୀଭୂତ । ଏହି ଭୀଷଣ ଅନୁଭୂତି ତାଙ୍କୁ ସର୍ବତୋଭାବେ ଜର୍ଜ୍ଜରୀଭୂତ କରିପକାଇଥିଲା । ଭକ୍ତି, ପ୍ରତ୍ୟକ୍ତି ସମ୍ଭାଷଣ ମାତ୍ରେ ଦେଶ-କାଳ-ପାତ୍ରୋପଯୋଗୀ । ଏପରି ଶୋଭନ, ସମୀଚୀନ, ଯେପରି କି ମାଦଳ ପଥମଧ୍ୟରେ ମୃଗୁରୁରୂପେ କର୍ତ୍ତିତ ଓ ମାର୍ଜିତ ! ଦାନ୍ତେଙ୍କର ହୃଦୟ ଓ ତାଙ୍କର ଆତ୍ମା ଏବଂ ତତ୍ସହ ମଧ୍ୟଯୁଗର ସମସ୍ତ ଛବି ତହିଁରେ ସୁସ୍ପଷ୍ଟଭାବରେ ଚିରକାଳ ନିମିତ୍ତ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଅଛି । ଏହା ଗୋଟିଏ ସୁବିଶାଳ ଓ ସୁମହତ୍ କାର୍ଯ୍ୟ—କିନ୍ତୁ ଅତିଶୟ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କୃତିତ୍ୱରେ ସଂସାଧିତ ହୋଇଅଛି ।

ବୋଧହୁଏ କେହି କହିପାରନ୍ତି—ଦାନ୍ତେଙ୍କର ଉଦ୍ଦାମ ଆବେଗ ଏବଂ ସୁବିମଳ ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ ତାଙ୍କର ମହତ୍ତ୍ୱ ଓ ପ୍ରତିଭାର ପରିଚାୟକ । ଦାନ୍ତେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସମ୍ମୁଖରେ ସୁବିଶାଳ ହୃଦୟ ଏବଂ ସାର୍ବଜନୀନ ମୈତ୍ରୀଭାବ ଯେପରି ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇନାହାନ୍ତି । ବରଂ କ୍ଷୁଦ୍ର ଏବଂ ପ୍ରାଦେଶିକଭାବରେ ଉପସ୍ଥିତ । ଏହା ଏକପକ୍ଷରେ ତଦାନନ୍ତନ ଯୁଗ ଏବଂ ଅନ୍ୟପକ୍ଷରେ ତାଙ୍କର ସ୍ୱୀୟ ସ୍ୱଭାବସିଦ୍ଧ ଚରିତ୍ରର ଫଳ । ତାଙ୍କର ମହତ୍ତ୍ୱ ସର୍ବତୋଭାବେ ଗମ୍ଭୀରତା ଓ ପ୍ରଗାଢ଼ ପ୍ରଘାତରେ ସନ୍ନିବେଶିତ । ସେ ବିଶ୍ୱବିଖ୍ୟାତ—ସାର୍ବଭୌମ ବା ଉଦାର ବୋଲି ନୁହନ୍ତି, କିନ୍ତୁ କେବଳ ପ୍ରବେଶପ୍ରବଣତା ଓ ବିପୁଳ ଗମ୍ଭୀରତା ହେତୁ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦାର୍ଥର ଅନ୍ତରତମ ପ୍ରଦେଶକୁ ସେ ପ୍ରବେଶ କରନ୍ତି । ଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରବେଶପ୍ରବଣତା ହେତୁ ତାଙ୍କର ଚରିତ୍ରଚିତ୍ରଣ କଳଙ୍କହୀନ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦାର୍ଥର ଆଦର୍ଶ ଚକ୍ଷୁସମ୍ମୁଖରେ ରଖି ସେ ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ କରନ୍ତି, ତେଣୁ ତାହା ଦୋଷମୁକ୍ତ । ତାଙ୍କର Hall of Dite (ଡାଇଟ୍‌ହଲ୍)ର ଚିତ୍ରଣ କି ସୁନ୍ଦର ଓ କି ସ୍ୱାଭାବିକ ! ତାହା ତାଙ୍କର ପ୍ରତିଭାର ନିଦର୍ଶନ । ତାଙ୍କର ଗୀରବତା ତାଙ୍କର ବାଣୀଠାରୁ ବିଶେଷ ଅର୍ଥବୋଧକ ଓ ବାଗ୍ମିତାପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ମନୁଷ୍ୟର ବାହ୍ୟଚରିତ୍ର-ଚିତ୍ରଣର କ୍ଷମତା ଚିତ୍ତକରର ଅନ୍ତରର ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରେ । ଦାନ୍ତେଙ୍କର ଏହି ଅସା-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଧାରଣ ବର୍ଣ୍ଣନାଶକ୍ତି ତାଙ୍କର ନୈତିକ ବଳର ପରିଚୟକ । ଯେଉଁ ମନୁଷ୍ୟ ନିଜର ଭାଷାଦ୍ୱାରା ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର କୌଣସି ଏକ ବିଷୟର ଚିତ୍ର ଶୋଭନରୂପେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିପାରେ, ସେହି ମନୁଷ୍ୟର ଜୀବନ ଅମୂଲ୍ୟ ଓ ସେ ଜଣେ ଅଦ୍ଭୁତକର୍ମା । ପ୍ରଥମତଃ ସେ ଯେଉଁ ସଦ୍‌ଗୁଣସମୂହର ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି, ସେସମସ୍ତ ଗୁଣ ତାଙ୍କଠାରେ ନ ଥିଲେ ସେ କେବେହେଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିପାରନ୍ତେନାହିଁ । ତାଙ୍କ ହୃଦୟରେ ସହାନୁଭୂତି ଓ ସରଳତା ନଥିଲେ ସେ କଦାପି ତାହା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିପାରନ୍ତେ ନାହିଁ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଦୃଷ୍ଟିପାତ ମାତ୍ରେ ସମସ୍ତ ବିଷୟର ସାରଗ୍ରହଣ କରି ଅସାର ଓ ନିରର୍ଥକ ତ୍ୟାଗକରେ, ଲୋକେ କହନ୍ତି, ସେ ଦୈବ-ଶକ୍ତି-ସମ୍ପନ୍ନ । ମନ୍ଦ ଲୋକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସବୁ ମନ୍ଦ, ଯେପରି କାମଳରୋଗୀ ଚକ୍ଷୁରେ ବହ୍ନିର୍ଜଗତ ହାରିଦ୍ରବର୍ଣ୍ଣ ।

ଦାନ୍ତେଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣନା ଯେ କେବଳ ବିଚିତ୍ର ତାହା ନୁହେ, ତାହା ସଂକ୍ଷିପ୍ତ, ସତ୍ୟ ଏବଂ ଅମାରିନ୍ଦିର ପ୍ରଭାପବହୁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଓ ଦୀପ୍ତିମାନ୍ । ବିଶଦଭାବରେ କହିବାକୁ ଗଲେ, ଏହା ଅତି ମହତ୍ ଏବଂ ମହାନ୍ ହୃଦୟର ପରିଚୟକ । ଫ୍ରାନ୍‌ସେସ୍‌କା ଏବଂ ତାହାର ପ୍ରଣୟୀ ! କି ବିଶୁଦ୍ଧଭାବ, କି ପ୍ରଗାଢ଼ ଅନୁରକ୍ତି, କି ପ୍ରୀତିମୟୀ ଭକ୍ତି ! ଯେପରି ତାହା ଶାଶ୍ୱତ ନୀଳାମ୍ବରରେ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁର ପ୍ରଭା । କ୍ଷୀଣ ଶୀତଳଜଳସ୍ୱରରେ ଶାଶ୍ୱତ ନନ୍ଦନ ବିଶ୍ୱ-ହୃଦୟର ଅନ୍ତର-ତମ ପ୍ରଦେଶରେ ଆଘାତ କରୁଅଛି । ତହିଁରେ ନାରୀସୁଲଭ ସ୍ୱଭାବ ବିଦ୍ୟମାନ । ଶତ ଶତ ଯନ୍ତ୍ରଣା—କିନ୍ତୁ ହୃଦୟରେ ଶାନ୍ତିର ଅନୁଭୂତି, କାରଣ ତାହାର ବିଶ୍ୱାସ, ସେ ନିଜର ପ୍ରେମର ପାତ୍ରଠାରୁ କେବେହେଁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହେବନାହିଁ । (ଦାନ୍ତେ ଏହି ନିରୁପାୟା ବାଳିକା ଫ୍ରାନ୍‌ସେସ୍‌କାର ପିତାଙ୍କ ବନ୍ଧୁ । ଫ୍ରାନ୍‌ସେସ୍‌କା କବିଙ୍କର ସ୍ୱପରିଚିତା) । ଅସୀମ ଦୟା ଓ ନିର୍ଦ୍ଦୟର ଅସୀମ କଠୋରତାର ସମନ୍ୱୟ ! ସ୍ୱକୃତ ଏହିପରି ଭାବରେ ଗଠିତ; ଦାନ୍ତେ ଦେଖିଥିଲେ, ସେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଉପାଦାନରେ ଗଠିତ ।

"ଯେ ଏହି ସଂସାରରେ ଦଣ୍ଡିତ ହୋଇପାରିନାହିଁ, ସେ ନରକରେ ବାସ କରିବ" । ଦାନ୍ତେଙ୍କର ଏହି ମତଟି ବଡ଼ ଅନ୍ୟାୟ । ଏହା ତାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଗୋଟିଏ ଅଭିଯୋଗ । କିନ୍ତୁ ବାସ୍ତବରେ ଯଦି କାହାର ହୃଦୟରେ ଦୟା ଏବଂ ମାତୃସ୍ନେହ ଥାଏ, ତେବେ ତାହା ଦାନ୍ତେଙ୍କର । ଯେଉଁ-ଠାରେ କଠୋରତା, ସେହିଠାରେ ହିଁ ଦୟା । ଦାନ୍ତେଙ୍କର ସ୍ନେହ ଦୟାର ଅନୁରୂପ । ସ୍ନେହ ଓ ଦୟା ଅନ୍ୟତ୍ର ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ; ଏହା କୋମଳତା—ଏହା ଅନୁକମ୍ପା, ଉତ୍କଣ୍ଠା ଓ ଆବେଗଭରା ପ୍ରୀତି । ବେଟ୍ରେସ୍‌ଙ୍କ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଆଗ୍ରହ, ଉଭୟଙ୍କର ସ୍ୱର୍ଗରେ ମିଳନ, ଏବଂ ମୃତ୍ୟୁପରେ ପବିତ୍ର ଶଶୀର ଦର୍ଶନ, ବନ୍ଧୁବିରହ ବିରହପରେ ମିଳନ ପ୍ରଭୃତିର ବର୍ଣ୍ଣନ ଶୋଭନ—ଅପୂର୍ବ ସଙ୍ଗୀତବତ୍ ପ୍ରତୀୟମାନ ହୁଏ; ମାନବହୃଦୟରୁ ବିନିଃସୃତ ଭାବ ମଧ୍ୟରେ ଏହା ସର୍ବୋତ୍ତମ ।

ଦାନ୍ତେ ଗଭୀରଦର୍ଶୀ । ତାଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଷୟର ଅନ୍ତରତମ ପ୍ରଦେଶକୁ ଭେଦ କରୁଥିଲା । ବିଷୟଚିତ୍ରଣରେ ପ୍ରତିଭା, ତର୍କରେ ଗୁରୁତ୍ୱ, କବିସୁଲଭ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଶେଷତ୍ୱ ସମସ୍ତ ତାହାର ଫଳ । ନୈତିକଗୁଣ ସମସ୍ତ-ପଦାର୍ଥର ମୂଳଭିତ୍ତି । ତାଙ୍କର ସ୍ନେହ ଓ ପ୍ରୀତିବତ୍ ତାଙ୍କର ଜୁଗୁପ୍ସା, ତାଙ୍କର କାରୁଣ୍ୟ ମଧ୍ୟ ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ । ଇଦାନୀନ୍ତନ ଯୁଗରେ ଦାନ୍ତେଙ୍କ ତୁଲ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ବିରଳ । ସେ ପୁରାତନ ଯୁଗର ମୁନିଋଷିଙ୍କ ସହିତ ତୁଳନୀୟ ।

ଆଧୁନିକ ସମାଲୋଚକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକେ ନିରକର ଚିତ୍ରକୁ ବିଶେଷ ପ୍ରଶଂସା କରନ୍ତି, ଏବଂ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ନିଳାନାନ୍ତ କାବ୍ୟର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦୁଇଟି ଅଂଶ ଅପେକ୍ଷା ଏହାର ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍ୱ ପ୍ରତିପାଦନ କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏହା ବୋଧ-ହୁଏ ଆଧୁନିକ କଳୁଷିତ ରୁଚିର ପରିଚୟକ । ଏ ଭାବ ଅଳ୍ପଦିନସ୍ଥାୟୀ । ପାବନଖଣ୍ଡ (Purgatory) ଏବଂ ସ୍ୱର୍ଗ; ବିଶେଷତଃ ପ୍ରଥମଟି ଅନ୍ୟ ଅପେକ୍ଷା ବହୁଗୁଣରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ପାବନ ଖଣ୍ଡ—ପବିତ୍ରତାର ପର୍ବତ—ତଦାନୀନ୍ତନ ଯୁଗର ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ ଭାବର ସୂଚକ । ଯଦ୍ୟପି ପାପ ଅତି ଉତ୍କଟ ଏବଂ ନରକ ଅତି ଭୀଷଣ, ପରନ୍ତୁ ଅନୁତାପ ମନୁ-ଷ୍ୟର ସଂଶୋଧକ । ଅନୁତାପ ମହାନ୍ ଧର୍ମ—ତାହା ଦାନ୍ତେଙ୍କ ଲେଖନୀ ସୁଗ୍ରୁରୂପେ ପ୍ରତିପାଦନ କରିଅଛି । ନରକରୁ ସେହି ପାବନସ୍ଥଳୀକୁ ସଂସରଣ ଅତୀବ ରମଣୀୟ ଓ ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ । ପଳାୟମାନା ନିଶିଥିନୀର ଶେଷାଂଶ ଦ୍ରୁତଗତି ଉଷାଦ୍ୱାରା ଅନୁଧାବିତ । ପ୍ରଭାତର ପ୍ରଥମ ବିମଳ ଆଲୋକପାତରେ ସାଗର-ତରଙ୍ଗର ମଧୁର କମ୍ପନ ସେହି ପରିବ୍ରାଜକ ଦାନ୍ତେଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରିଦୃଷ୍ଟ । ନରକର ଭୀଷଣ ହତାଶ, ଗଭୀର ତମିସ୍ରା ଏବଂ ବିଷାଦର ବିନିମୟରେ ଏହା ଆଶାର ପ୍ରଥମ ଅବତାରଣା । ଅଧୁନା ଆଶାର ପ୍ରଥମ ସଞ୍ଚାର—ଅବିନାଶିନୀ ଆଶା—ତଥାପି ଦାରୁଣ ଶୋକ-ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ । ପାଦତଳେ ଦାନବଙ୍କର ତମସାବୃତ ଆଗାର; ଏବଂ ସମ୍ମୁଖରେ ପବିତ୍ରତାର ଅଟଳ ପର୍ବତ ଓ ତହିଁରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅନୁତାପର ବାୟୁ ଧୀରେ ଧୀରେ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇ କରୁଣାର ଅଧିଷ୍ଠାନ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ । ଏହି ପୁଣ୍ୟ ପର୍ବତ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିଅଛି. ଏବଂ ଏହି ପର୍ବତର ସାନୁପ୍ରଦେଶରେ ରହି ମାନବାତ୍ମା ନିଜର ପାପର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କରେ, ଅନୁଶୋଚନା କରେ, ଅନୁତାପ କରେ ଏବଂ କରୁଣ କ୍ରନ୍ଦନ ଓ ଶତଶତ ପ୍ରାର୍ଥନାଦ୍ୱାରା ଶୁଦ୍ଧ, ବୁଦ୍ଧ ଓ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ଧୀରେ ଧୀରେ ପର୍ବତ ଆରୋହଣ କରେ । ଯେତେବେଳେ ଗୋଟିଏ ଆତ୍ମା ଅନୁତାପ ଦ୍ୱାରା ଆତ୍ମଶୁଦ୍ଧି ସମାପ୍ତି କରି ପାପତାପକୁ ଦୂରେ ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେଇ ମୁକ୍ତିଲାଭ ପୂର୍ବକ ପର୍ବତ-ଶିଖରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ, ତେତେବେଳେ ସମସ୍ତ ପର୍ବତଟି ଆନନ୍ଦରେ କମ୍ପିଉଠେ ଏବଂ ଶତ ଶତ ସ୍ତୁତିବନ୍ଦନା ଏବଂ ମାଙ୍ଗଳିକ ଗାନରେ ନିନାଦିତ ହୁଏ ।

କିନ୍ତୁ ବାସ୍ତବରେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମିଳନାନ୍ତ କାବ୍ୟର ତିନିଗୋଟି ପ୍ରକୋଷ୍ଠ ପରସ୍ପରର ସହାୟକ; ଏକ ବ୍ୟତିରେକେ ଅନ୍ୟର ଅବସ୍ଥିତି ଅସମ୍ଭବ । ସ୍ୱର୍ଗ ନରକର ଭୀଷଣତାର ହ୍ରାସକ, ସ୍ୱର୍ଗ ବ୍ୟତିରେକେ ନରକ ଅର୍ଥହୀନ । ଏହି ତ୍ରିତୟ ଦ୍ୱାରା ଅଦୃଷ୍ଟ ଜଗତ ସୃଷ୍ଟ । ତାହା ଚିରକାଳ, ଯଥାର୍ଥ ଦୃଷ୍ଟିରେ ନିଖିଳ ମାନବ ସମାଜରେ ସତ୍ୟରୂପେ ବିରାଜମାନ । ମାନବର ସ୍ମୃତିପଟରୁ ଏହା କେବେହେଁ ଅପସାରିତ ହେବନାହିଁ । ଦାନ୍ତେଙ୍କ ସଦୃଶ ଅନ୍ୟକେହି ଏହା ସ୍ୱ ହୃଦୟରେ ଏପରି ଗାଢ଼ଭାବରେ ଉପଲବ୍ଧି କରିପାରିନଥିଲେ; ତେଣୁ ଏହାକୁ ଗାନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଦାନ୍ତେ ଭଗବତ-ଆଦିଷ୍ଟ ହୋଇ ଆସିଥିଲେ । ଦାନ୍ତେଙ୍କର ଏ ସମସ୍ତ ଯେପରି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷାନୁଭୂତ, ସେ ଏହା ଦେଖିଛନ୍ତି, ବିଶ୍ୱାସ କରିଛନ୍ତି ଏବଂ କବିରୂପେ ଗାନ କରିଛନ୍ତି ।

ଦାନ୍ତେଙ୍କର ସ୍ୱର୍ଗ, ନରକ ଏବଂ ପାବନଖଣ୍ଡ—ତାଙ୍କର ଜଗତ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିଶ୍ୱାସର ଚିତ୍ରଣ; କିନ୍ତୁ ଏହା ରୂପକ ନୁହେ । ନର୍ଣ୍ଣ ପୁରାଣରେ ଯେପରି ରୂପକକୁ କଳ୍ପିତ ହୋଇଅଛି, କିଏ ଜାଣେ କ'ଣ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଦାନ୍ତେଙ୍କର ଚିତ୍ରଣକୁ ମଧ୍ୟ ଲୋକେ ରୂପକର ଆଖ୍ୟା ପ୍ରଦାନ କରିବେ । କିନ୍ତୁ ବାସ୍ତବରେ ଏହା ରୂପକ ନୁହେ । ଏହା ଦାନ୍ତେଙ୍କର ହୃଦୟର ଅନୁଭୂତି ଓ ବିଶ୍ୱାସର ଚିତ୍ରଣ । ଏହା ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଆତ୍ମାର ଅତି ମହତ ନିଦର୍ଶନ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଦାନ୍ତେଙ୍କର କପଟ ସତ୍ୟ ଓ ଅସତ୍ୟର ଅନୁଭୂତି ! ସତ୍ୟ ଏବଂ ଅସତ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଆକାଶ-ପାତାଳ-ପ୍ରଭେଦ । ଗୋଟିଏ ମହତ ଏବଂ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ, ଯେପରି କି ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଆଲୋକ ଏବଂ ଅପରଟି ଯେପରି କି ନରକର ଗହ୍ୱରବତ ଭୀଷଣ ଏବଂ ନିବିଡ଼ ତାମସପୂର୍ଣ୍ଣ । ଶାଶ୍ୱତ ନ୍ୟାୟ ଅଥଚ ତାପଯୁକ୍ତ—ଶାଶ୍ୱତ ଅନୁକମ୍ପା—ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମ—ଯାହା ଦାନ୍ତେ ଏବଂ ମଧ୍ୟଯୁଗଦ୍ୱାରା କଳ୍ପିତ; ତାହା ସମସ୍ତ ଏଠାରେ ସନ୍ନିବେଶିତ । ସ୍ୱର୍ଗ ନରକ ପ୍ରଭୃତି ରୂପକରୂପେ ଏବାଦୌ କେବେହେଁ କଳ୍ପିତ ହୋଇ ନ ଥିଲା, ତାହା ଜ୍ୱଳନ୍ତ ସତ୍ୟ—ମନୁଷ୍ୟର ହୃଦୟ ଏବଂ ଆତ୍ମାଦ୍ୱାରା ସତ୍ୟ ବୋଲି ଗୃହୀତ ଏବଂ ସମସ୍ତ ପ୍ରକୃତି ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିପାଦିତ । ମନୁଷ୍ୟ ରୂପକ-ବିଶ୍ୱାସୀ ନୁହେ । ଯଦି ଭାଷା ସମାଲୋଚକ ଦାନ୍ତେଙ୍କର ଏହି କାବ୍ୟକୁ ରୂପକରୂପେ କଳ୍ପିତ ବୋଲି ଭାବନ୍ତି, ତେବେ ସେ ଗୋଟିଏ ଅମାର୍ଜ୍ଜନୀୟ ଭ୍ରମରେ ପତିତ ହେବେ !

ଏହି ଦାନ୍ତେଙ୍କଠାରେ ଦଶ ମାରବ ଶତାବ୍ଦୀ ପ୍ରକାଶିତ ହେବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଥିଲା । ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମିଳନାନ୍ତ କାବ୍ୟ ଦାନ୍ତେଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଲିଖିତ;କିନ୍ତୁ ବାସ୍ତବରେ ତାହା ଦଶ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଶତାବ୍ଦୀର; କେବଳ ଦାନ୍ତେଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରିମାର୍ଜିତ ଓ ସୁସମ୍ପନ୍ନ । ଅତୀତର ସମସ୍ତ ଅଦ୍ଭୁତ ତତ୍ତ୍ୱଦର୍ଶୀମାନେ ଉକ୍ତ ବିଷୟରେ ତାଙ୍କର ସହଯୋଗୀ । ଦାନ୍ତେ କେବଳ ମଧ୍ୟଯୁଗର ମୁଖପାତ୍ର । ତଦାନୀନ୍ତନ ଯୁଗର ଭାବରାଜି ତହିଁରେ ଶାଶ୍ୱତ ସଙ୍ଗୀତରେ ଝଙ୍କୃତ ହୋଇଅଛି । ତାଙ୍କର ଉଦାତ୍ତ ଭାବନିଚୟ କେବଳ ଅତୀତକାଳର ନିମିତ୍ତମାନଙ୍କର ସାଧନାର ଫଳ । ଯଦି ସେ ତାହା ପ୍ରକାଶ କରିନଥାନ୍ତେ, ତେବେ ଏହି ଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ମୂକ ହୋଇ ରହିଥାନ୍ତା; ମୃତ ନୁହେ, ତଥାପି ଜୀବନ୍ତ ମୂକ ହୋଇଥାନ୍ତା ।

ସ୍ଥୂଳତଃ ଏହି ଗୂଢ଼ ସଙ୍ଗୀତ କଣ ଜଣେ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ମାନବଙ୍କ ବାଣୀ ନୁହେ ଏବଂ ଇଉରୋପର ଅମ୍ଳାନଧ ନୁହେ ? ଦାନ୍ତେଙ୍କ ଚିତ୍ରିତ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମ—ଅତିସ୍ୱାନ୍ତିତ ପୌରାଣିକ ନର୍ସ ଧର୍ମ ଏବଂ ସପ୍ତଶତବର୍ଷ ପୂର୍ବର ଅଶ୍ପଷ୍ଟ ଭାଷା ଓ ଭାବରେ ଆରବ ମରୁଭୂମିରେ ପ୍ରଚାରିତ ଧର୍ମ ଅପେକ୍ଷା ପୃଥକ୍ । ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଓ ଉଦାତ୍ତ ଭାବଟି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସତ୍ୟରୂପେ ପ୍ରତିଭାତ । ଜଣେ ମହାପୁରୁଷଙ୍କଦ୍ୱାରା ସଂଗୀତ, ଆମ୍ଭେମାନେ ଏହାର ଅଧିକାରୀ ବୋଲି ଅପାର ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କରୁନାହିଁକି ? ଭାବିଲେ, ପ୍ରତୀୟମାନ ହୁଏ, ଏହା ସହସ୍ର ସହସ୍ର ବର୍ଷ ମଧ୍ୟ ସ୍ଥାୟୀ ହେବ, କାରଣ ମାନବାତ୍ମାର ଗଭୀରତମ ପ୍ରଦେଶରୁ ବିନିର୍ଗତ ଭାବ ଆତ୍ମାର

Digitized by srujanika@gmail.com

ବହୁସ୍ଥ ଭାବଠାରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପୃଥକ୍, ଦ୍ରୁତ ଭାବ ପରିବର୍ତ୍ତନରେ ଅପସୃତ ହୁଏ; କିନ୍ତୁ ଅନ୍ତସ୍ଥ ଭାବ ଅବିନାଶୀ ଓ ଚିରନ୍ତନ । ସଂସାରର ସର୍ବଯୁଗର ସଦାତ୍ମାଗଣ ଏହି ଦାନ୍ତେଙ୍କଠାରେ ଭାବୁକଭାବ ସ୍ପଷ୍ଟ ଉପଲବ୍ଧି କରି ପାରିବେ; ତାଙ୍କର ଅନ ବଳ, ଅକୃତ୍ରିମଭାବ---ତାଙ୍କର ଯନ୍ତ୍ରଣା ଏବଂ ଆଶା, ସେମାନଙ୍କ ହୃଦୟରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହେବ; ଏବଂ ଦାନ୍ତେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ଭ୍ରାତା---ସେମାନେ ଏହା ଅନୁଭବ କରିବେ ।

ସେଣ୍ଟ ହେଲେନାରେ Saint Helena ନେପୋଲିଅନ ହୋମରଙ୍କ ମଧୁର ସତ୍ୟରେ ମୁଗ୍ଧ ଓ ଚମତ୍କୃତ ହୋଇଥିଲେ, କାରଣ ତାହା ହୃଦୟର ବାଣୀ; ସତ୍ୟ—ଚିର ମଧୁର ସତ୍ୟ, ମାନବର ହୃଦୟର ବାଣୀ ସର୍ବ ମାନବର ହୃଦୟକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରେ । ଦାନ୍ତେ ତାଙ୍କର ଗଭୀର ସରଳତା ଓ ଅକୃତ୍ରିମତା ଯୋଗୁଁ ଜଣେ ପୁରାକାଳୀନ ଧର୍ମୋପଦେଷ୍ଟାସ୍ୱରୂପ - ଏବଂ ସୋମାନଙ୍କ ସଦୃଶ ତାଙ୍କ ବାଣୀ ମଧ୍ୟ ସାକ୍ଷାତ୍ ହୃଦୟରୁ ନିଃସୃତ, 'ଇଉରୋପୀୟ ଯାବତୀୟ ପଦାର୍ଥ ମଧ୍ୟରେ ଏହାହିଁ ଚିରସ୍ଥାୟୀ ହେବ' ଏ କଥା କହିଲେ ଏଥିରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେବାର କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ । ଧର୍ମମନ୍ଦିର ବୋଲ, ସ୍ମାରକ-ସ୍ତମ୍ଭ ବୋଲ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଯାବତୀୟ ବାହ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ଅଳ୍ପକାଳସ୍ଥାୟୀ । ଏସମସ୍ତ ଗୋଟିଏ ପ୍ରାଣର ଆବେଗଭରା ବାଣୀ ତୁଳନାରେ ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର ଏବଂ ନିକୃଷ୍ଟ,ମହାସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ ନଗର, ସୁବିଶାଳ ରାଜ୍ୟ; ବିଶ୍ୱକୋଷଧାନ, ବହୁ ଧର୍ମବାଦ ଏବଂ ବିବିଧ ବୈଜ୍ଞାନିକ କାର୍ଯ୍ୟପ୍ରଣାଳୀ ପ୍ରଭୃତି ଇଉରୋପ ବହୁତ ସୃଷ୍ଟି କରିଅଛି; କିନ୍ତୁ ଦାନ୍ତେଙ୍କ ଭାବତୁଲ୍ୟ ପଦାର୍ଥ କିଛି ସୃଷ୍ଟି କରିନାହିଁ । ହୋମର ଆଜିସୁଦ୍ଧା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଜୀବନ୍ତ ବିଦ୍ୟମାନ, କିନ୍ତୁ ଆଜି ସେ ଗ୍ରୀସ୍ କାହିଁ ? ସେହି ଏକଦା ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ ରାଜ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ନଷ୍ଟ,ଗ୍ରୀରଖାର; ଅତୀତ ଗୌରବ, ଅତୀତ ସମୃଦ୍ଧି ସମସ୍ତ ବିଲୁପ୍ତ; ଜୀର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାସାଦ, ଜୀର୍ଣ୍ଣ ମନ୍ଦିର, ନଷ୍ଟକଳ୍ପ ସ୍ମାରକସ୍ତମ୍ଭସମୂହର ସ୍ତୂପ ମାତ୍ର । ସ୍ୱପ୍ନବତ୍ ସମସ୍ତ ବିଲୀନ ହୋଇଅଛି । କିନ୍ତୁ ଗ୍ରୀସ୍‌ର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ତାହାର ସାହିତ୍ୟ-ରତ୍ନରେ; ତାହା ପରିହାର କଲେ ଗ୍ରୀସର ସତ୍ତା ନାହିଁ କି ଗୌରବ ନାହିଁ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଦାନ୍ତେଙ୍କର ଉପକାରିତାର ଆଲୋଚନା; କିନ୍ତୁ ଏ ବିଷୟରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ବିଶେଷ କିଛି ବକ୍ତବ୍ୟ ନାହିଁ । ଦ୍ୱୈତ କୌଣସି ସଙ୍ଗୀତ-ବିଶାରଦ ତାଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥରୁ ପ୍ରାୟ ପଞ୍ଚାଶତ୍ ଗୀତିକା ଗାନକରନ୍ତି, ତେବେ ତାହାର ମହତ୍ତ୍ୱ ଓ ଉପକାରିତା ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣେ ଅନୁଭବ କରିପାରିବେ । ସେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମନୁଷ୍ୟକୁ ପ୍ରାଣସଞ୍ଜୀବନୀମନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦାନ କରିଅଛନ୍ତି । ବିସ୍ତାରଦ୍ୱାରା ଗଣନା କଲେ ତାହାର ଉପକାରିତା ସ୍ଥିରକରି ହେବନାହିଁ । ଦାନ୍ତେ ବହୁଉପକାରୀ କିମ୍ବା ଉପକାରୀ ନୁହନ୍ତି । ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଧର୍ମୋପଦେଷ୍ଟା ଗୀତ ଏବଂ କବିଗୀତଙ୍କର ଆଲୋଚନା ନିତାନ୍ତ ଅପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ନୁହେ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଦେଖୁଁ, ପ୍ରାୟ ଏକ ଶତାବ୍ଦୀ ମଧ୍ୟରେ ମହାତ୍ମାଦଙ୍କ ମତାବଲମ୍ବୀ ମାନେ ଆରବରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ସ୍ପେନ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ଲାଭଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ଦାନ୍ତେ ଯେଉଁଠାରେ ଥିଲେ,ପ୍ରାୟ ସେହିଠାରେହିଁ ଅଛନ୍ତି । ତେବେ କ'ଣ କୁହାଯିବ ଯେ, ଦାନ୍ତେଙ୍କର ପ୍ରଭାବ ପୃଥିବୀରେ ବିସ୍ତାରଲାଭ କରିନାହିଁ? କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତରେ ତାହା ନୁହେ । ଦାନ୍ତେଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର ସୀମାବଦ୍ଧ, ମହତ୍ତ୍ୱର ଏବଂ ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକ । ମହତ୍ତ୍ୱଦ ଆପାମର ଜନସାଧାରଣଙ୍କୁ ଅମାର୍ଜିତ ଏବଂ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଭାଷାରେ କହି'ଛନ୍ତି; ତାଙ୍କର ପ୍ରଭାବ କେବଳ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ଉପରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଅଛି । କିନ୍ତୁ ଦାନ୍ତେ ସର୍ବଦେଶର, ସର୍ବକାଳର ଉନ୍ନତ, ଶୁଦ୍ଧ ଏବଂ ମହତ୍ତ୍ୱ ଲୋକମାନଙ୍କୁ କହିଅଛନ୍ତି । ଦାନ୍ତେ ଏକ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ନକ୍ଷତ୍ରବତ୍ ଆକାଶରେ ଦେଦୀପ୍ୟମାନ ।

ପୃଥିବୀରେ କର୍ମର ଫଳ ଓ ପ୍ରଭାବ ମନୁଷ୍ୟ ଓ ତାହାର କୃତିର ପରିମାପକ ନୁହେ । ଫଳ, ପ୍ରଭାବ, ଉପଯୋଗିତା ? ମନୁଷ୍ୟ କର୍ମ କରୁ, ଫଳ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ହସ୍ତରେ । କର୍ମଣ୍ୟେ ବାଧିକରସ୍ତେମାଫଳେଷୁ କଦାଚନ । ଦାନ୍ତେ ଜଣେ ପ୍ରଧାନ କର୍ମୀ । ସେଜଗତ୍ ସମକ୍ଷରେ ଏକ ଉଚ୍ଚ ଆଦର୍ଶ ସ୍ଥାପନ କରିଅଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ଜନସାଧାରଣ ତାଙ୍କର ମହତ୍ତ୍ୱ ଉପଲବ୍ଧି କରିପାରିନାହିଁ ବୋଲି ଯେ ତାହାଙ୍କର ମହତ୍ତ୍ୱ ହ୍ରାସ ହେବ, ଏପରି ଭାବିବା ଧୃଷ୍ଟତାମାତ୍ର । ନିଖିଳ ମାନବଜାତିର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ସଂସାରରେ ମାନବର କାର୍ଯ୍ୟ ଯେଉଁ ପରିମାଣରେ ପ୍ରସାର ଲାଭକରିଅଛି, ତଦ୍ୱାରା ମହାପୁରୁଷମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ବିବେଚିତ ହୁଏ; ଦାନ୍ତେଙ୍କର ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ବିବେଚିତ ହେବ ।

ହେ ନିଖିଳ ବିଶ୍ୱର ନରନାରୀ ! ଆସ, ପୁଣି ଥରେ ଆସ, ଆମ୍ଭେମାନେ ସେହି ଗୀତ ରାଜ୍ୟମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶକରି ଗୀତତାର ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଓ ମହତ୍ତ୍ୱ କୀର୍ତ୍ତନ କରିବା । ଦାନ୍ତେଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ସେହି ଅମୂଲ୍ୟ ରତ୍ନଟି ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ବିଶେଷ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ।

କ୍ରମଶଃ ।

ଶ୍ରୀ ଅମରେନ୍ଦ୍ରବଲ୍ଲଭ ଦେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସାହିତ୍ୟ ଓ ଜୀବନ ।

ସାହିତ୍ୟ ସ୍ୱଭାବତଃ ସୁନ୍ଦର ଓ ଅକୃତ୍ରିମ ଭାଷାରେ ମାନବଜୀବନ-ତତ୍ତ୍ୱର ସର୍ବାଙ୍ଗୀଣ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ଓ ସମାଲୋଚନା । ଏହା ସରଳ ସୁନ୍ଦର ଓ ସତେଜ ଭାଷାରେ ମନୁଷ୍ୟର ଅନୁଭୂତି, କଳ୍ପନା, ଭାବନା ଓ ଧାରଣା; ତାହାର ହର୍ଷ, ନୈରାଶ୍ୟ, ଆନନ୍ଦ, ବେଦନାର ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ; ତାହାର ଆଶା, ଆକାଙ୍କ୍ଷା, ଆବେଗ, ଉଚ୍ଚାରଣାଶ ପ୍ରଭୃତିକୁ ପ୍ରତିଫଳିତ କରେ ଏବଂ ସତ୍ୟ ଓ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ମଧ୍ୟ ଦେଇ ମାନବିକତାକୁ ପ୍ରକାଶ କରେ । ଏହା ମନୁଷ୍ୟର ଆଭ୍ୟନ୍ତରିକ ପ୍ରାଣ ବା ଅନ୍ତରାତ୍ମାର ଏକମାତ୍ର ଇତିହାସ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ସାହିତ୍ୟରେ ମିଥ୍ୟା ବା ପ୍ରତାରଣାର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । ସାହିତ୍ୟର ଅମରତ୍ୱ ପ୍ରଧାନତଃ ସତ୍ୟ ଓ ଅକୃତ୍ରିମତା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ଉଚ୍ଚ ସ୍ତରର ସାହିତ୍ୟରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଉଚ୍ଚ ଭାବ, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ଆନନ୍ଦ ଓ ସତ୍ୟର ଅପୂର୍ବ ସମନ୍ୱୟ ପାଉଁ ।

ସାହିତ୍ୟର ଦୁଇଟି ପରୀକ୍ଷା ଅଛି, ଯାହା ସାହିତ୍ୟର ଉତ୍କର୍ଷର ପରିମାପକ । ପ୍ରଥମଟି ସାହିତ୍ୟର ବିଶ୍ୱଜନୀନତା— ଅର୍ଥାତ୍ ସାହିତ୍ୟ ବିଶ୍ୱର ନିଖିଳ ନରନାରୀଙ୍କର ସାଧାରଣ ପ୍ରକୃତି, ସରଳ ବିଶ୍ୱାସ ଓ ଅକୃତ୍ରିମ ଅନୁଭୂତିକୁ ଆବେଦନ କରେ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଯଦିଓ ସାହିତ୍ୟ ବିଷୟକ ଆଲୋଚନା କଲାବେଳେ ସାଧାରଣତଃ ଜାତୀୟ ବା ଦେଶୀୟ ସାହିତ୍ୟର କଥା ଉଲ୍ଲେଖ କରୁଁ ଏବଂ ଯଦିଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟରେ ସେହି ଜାତି ବା ଦେଶର ବିଶେଷତ୍ୱ ଏବଂ ଦେଖୋଟି ସ୍ୱାଭାବିକ ବିଶିଷ୍ଟ ଗୁଣ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ, ତଥାପି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ମନେ ରଖିବା ଉଚିତ ଯେ, ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ସାହିତ୍ୟ କୌଣସି ଜାତି ବା କୌଣସି ଲୋକ-ସଂଘକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରେ-ନାହିଁ ବା ତାହା କୌଣସି ସୀମା ବା କ୍ଷୁଦ୍ର ବେଷ୍ଟନୀ ମଧ୍ୟରେ ଆବଦ୍ଧ ରହିବାକୁ ଚାହେଁନାହିଁ । ଉଚ୍ଚ ଦରର ସାହିତ୍ୟ ସୀମା ଜାଣେନାହିଁ, ସଙ୍କୋଚ ବା କ୍ଷୁଦ୍ର ସଂକୀର୍ଣ୍ଣତା ମାନେନାହିଁ, ତାହା ଚାହେଁ ପ୍ରସାରଣ—ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ ପ୍ରସାରଣ ଏବଂ ବ୍ୟକ୍ତି-ଜାତି-ନିର୍ବିଶେଷରେ ସାମ୍ୟ, ମୈତ୍ରୀ ଓ ସାର୍ବଜନୀନ ଭାବର ପ୍ରଚାର । ତାହାର ଗତି ସସୀମରୁ ଅସୀମକୁ ଏବଂ ସୀମା ମଧ୍ୟରେ ଥାଇ ଅସୀମତ୍ୱର ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରେ, ଏବଂ ଯଦି ସାହିତ୍ୟ କୌଣସି ସୀମାଦ୍ୱାରା ଆବଦ୍ଧ ହୁଏ, ତେବେ ସେହି ସୀମା ବିଶ୍ୱମାନବିକତାର ସୀମା ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କିଛି ନୁହେ । ବାସ୍ତବିକ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ସାହିତ୍ୟ ମାନବ-ଜାତିର ମୌଳିକ, ଅକୃତ୍ରିମ ଓ ସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବ, ଇଚ୍ଛା ଓ ଅନୁଭୂତିକୁ ଯେପରି ସଦା ବ୍ୟଞ୍ଜିତ । ପ୍ରେମ ଓ ଘୃଣା, ହର୍ଷ ଓ ବିଷାଦ, ଭୟ ଓ ବିଶ୍ୱାସ, ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଭକ୍ତି, ଏଗୁଡ଼ିକ ମନୁଷ୍ୟ-ପ୍ରକୃତିର ସାଧାରଣ ଭାବ ଏବଂ ଯେଉଁ ସାହିତ୍ୟ ଯେ ପରିମାଣରେ ମନୁଷ୍ୟର ଏହି ସାଧାରଣ ସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବ, ଅନୁଭୂତି, ଆବେଗ ଓ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସକୁ ପ୍ରତିଫଳିତ କରେ, ସେ ସାହିତ୍ୟ ତେତେ ପରିମାଣରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାତିର ନରନାରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆଦର ଓ ସହାନୁଭୂତି ଲାଭକରେ ।

ସାହିତ୍ୟର ଦ୍ୱିତୀୟ ପରୀକ୍ଷା----ବ୍ୟକ୍ତିଗତତ୍ୱ । ଏହା ଭାଷା-ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ । ଯେ କୌଣସି ପ୍ରଣାଳୀରେ ଭାବ ବ୍ୟକ୍ତ ହୋଇପାରେ । ଭାଷାର ଭାବରେ ପ୍ରଣିଧାନ କଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦେଖିବୁଁ, ସେହି ଭାଷାହିଁ ମନୁଷ୍ୟର ପରିମାପକ । ଅଜ୍ଞାତସାରରେ ଲେଖକମାନଙ୍କର ପ୍ରତିଭା ଓ ମାନବିକତା ଏହାଦ୍ୱାରା ସୂଚିତ ହୁଏ । ଭାଷା ବାସ୍ତବିକ ମନୁଷ୍ୟର ଆତ୍ମାସ୍ୱରୂପ ଏବଂ ଏହା ସ୍ୱଚ୍ଛ ଦର୍ପଣପରି ମାନବ-ସମାଜର ଭାବନା, କଳ୍ପନା ଓ ଅନୁଭୂତିକୁ ପ୍ରତିଫଳିତ କରେ । ଦର୍ପଣ ଯେ ରଙ୍ଗବିହୀନ, ଏମନ୍ତ ନୁହେ; କିନ୍ତୁ ଏହାର ଦେହରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ରଙ୍ଗକୁ ଏହା ଅଳ୍ପାଧିକ ପରିମାଣରେ ଅନୁରଞ୍ଜିତ କରେ । ସେହିପରି କୌଣସି ଲେଖକ ନିଜର ଆତ୍ମତ୍ୱ ବା ପ୍ରତିଭାର ସହାୟ ଅଜ୍ଞାତ-ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ ନ କରି ମନୁଷ୍ୟ-ଜୀବନ ବା ମାନବିକତାକୁ ଅନୁଭବ କରିପାରିବ ନାହିଁ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରତ୍ୟେକ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ସାହିତ୍ୟର ଦୁଇଟି ବିଭିନ୍ନ ଗୁଣ ଅଛି-- ଯଥା ବାହ୍ୟ ଓ ଅନ୍ତର, ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଓ ବିଶ୍ୱଗତ । ମାନବ-ସମାଜର ସାଧାରଣ ଚିନ୍ତା ଓ ଅନୁଭୂତି ଲେଖକ-ଙ୍କର ଅଭିଜ୍ଞତା ଓ ପ୍ରତିଭା ଦ୍ୱାରା ଅନୁରଞ୍ଜିତ ଓ ପ୍ରତି-ଫଳିତ ହୁଏ ।

କୌଣସି ବିଶେଷ ସାହିତ୍ୟ ପାଠକର ନିର୍ମଳ ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କରିବା, ଭାବର ଗୋଟିଏ ଅଭିନବ ରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ଓ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଚିନ୍ତା ଓ ଭାବନାଶକ୍ତିକୁ ସଜୀବ ଓ ସତେଜ କରିବା ବ୍ୟତୀତ ସାହିତ୍ୟର ଆହୁରି ଗୋଟିଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅଛି । ତାହା ମନୁଷ୍ୟକୁ ଚିହ୍ନିବା ଓ ମାନବିକତାକୁ ଉପଲବ୍ଧି କରିବା । ମନୁଷ୍ୟ ଯୁଗ୍ମ-ଭାବଯୁକ୍ତ; ତାହାର ଦୁଇଗୋଟି ପ୍ରକୃତି ଅଛି । ଗୋଟିଏ ବାହ୍ୟ ପ୍ରକୃତି ଓ ଅପରଟି ଅନ୍ତର ପ୍ରକୃତି । ଏକ ଦିଗରେ ସେ କର୍ମୀ; ତେଣୁ ବାସ୍ତବଜଗତରେ ତାହାର ଆନ୍ଦୋଳନ, ଆୟୋ-ଜନ ଓ କାର୍ଯ୍ୟର ଅନୁଷ୍ଠାନ । ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ସେ ଜଣେ ଭାବୁକ ଏବଂ ତାହାର ଚିନ୍ତାଶୀଳ ମସ୍ତିଷ୍କ ନାନା ବିଷୟ ନେଇ ନିତ୍ୟ ଆଲୋଡ଼ିତ । ଇତିହାସ ବହୁଳ ପରିମାଣରେ ତାହାର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ଓ ବାହ୍ୟିକ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଓ ଆନ୍ଦୋ-ଳନକୁ ଲିପିବଦ୍ଧ କରେ; କିନ୍ତୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମହତ୍କର୍ମ ଗୋଟିଏ ଉଚ୍ଚ ଆଦର୍ଶ ବା ମହା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରୁ ଜାତ, ଏବଂ ସେହି ଉଚ୍ଚ ଆଦର୍ଶ ଓ ମହା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟକୁ ଜାଣିବାକୁ ହେଲେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସେହି ଲୋକଙ୍କର ସାହିତ୍ୟ ପଢ଼ିବା ଉଚିତ, ତାଙ୍କର ଚିନ୍ତା, ଭାବନା, କଳ୍ପନା ସଙ୍ଗେ ପରିଚିତ ହେବା ଉଚିତ, କାରଣ ତାହାଙ୍କର ମହତ୍ତ୍ୱ ତାହାଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ୟ, ତାହାଙ୍କର ଚିନ୍ତା ଓ ଭାବନାରେ ଅଙ୍କିତ ।

ଏହିପରି କୌଣସି ଯୁଗ ବା କୌଣସି ଜାତିକୁ ଭଲକରି ଜାଣିବାକୁ ହେଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ସେହି ଯୁଗର ବା ସେହି ଜାତିର କେବଳ ଇତିହାସ ପାଠକଲେ ଚଳିବନାହିଁ, କାରଣ ଇତିହାସ କେବଳ କ୍ରିୟା ଓ ଅନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କୁ ଲିପିବଦ୍ଧ କରେ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଉକ୍ତ ଯୁଗ ବା ଜାତିର ସାହିତ୍ୟ ପଢ଼ିବା ବିଧେୟ, ଯେହେତୁ ସାହିତ୍ୟ ସେ ଯୁଗ ବା ଜାତିର ଚିନ୍ତା, ଭାବନା, ଆବେଗ, ଉଦ୍ୟମ ପ୍ରଭୃତିକୁ ଅଙ୍କିତ କରି ରଖେ ଏବଂ ସେହି ଭାବନା, ଚିନ୍ତା ଇତ୍ୟାଦି ସେହି ଜାତି ବା ଯୁଗର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ଓ ମହା ଅନୁଷ୍ଠାନ-ମାନଙ୍କ ସମ୍ଭବପର କରେ । ଏଥି ନିମିତ୍ତ ଆରିଷ୍ଟଟଲ କହିଅଛନ୍ତି---ସାହିତ୍ୟ, ବିଶେଷତଃ ପଦ-ସାହିତ୍ୟ, ଇତି-ହାସ ଅପେକ୍ଷା ବେଶି ଚିନ୍ତା ଓ ଗବେଷଣାପୂର୍ଣ୍ଣ । ଜର୍ମାନ କବି ଗେଟେ ମଧ୍ୟ କହିଛନ୍ତି, ସାହିତ୍ୟ ବିଶ୍ୱମାନବିକତାକୁ ବିକାଶ କରେ ।

ପୁନଶ୍ଚ ପ୍ରତ୍ୟେକ କଳା-ବିଦ୍ୟାର ଅନ୍ତସ୍ତଳରେ ଜୀବନ ଓ ପ୍ରକୃତିର ଭାବ ନିହିତ ଅଛି । ଏହି ଭାବ କବି, ଚିତ୍ରକର ଓ ଲେଖକମାନଙ୍କ ଜ୍ଞାତଭାବରେ ହେଉ ବା ଅଜ୍ଞାତଭାବରେ ହେଉ, ଅଗ୍ରସର କରାଏ । ଗ୍ରିସୀୟ ମହାକବି ହୋମରଙ୍କ କାବ୍ୟରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ପୌରାଣିକ ଗ୍ରିସୀୟମାନଙ୍କର ଆଦର୍ଶ ଓ ଯୁଦ୍ଧମୟ ଜୀବନ ପାଉଁ, ଇଟାଲୀୟ କବିପୁଙ୍ଗବ ଦାନ୍ତେଙ୍କର କବିତାରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଘୃଣାପରବଶ ଇଟାଲୀୟମାନଙ୍କର ଓ ଉନ୍ମତ୍ତ କ୍ୟାଥଲିକମାନଙ୍କର ଦୁଃଖ-ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୀଷଣ ଜୀବନ ପାଉଁ । ଗୁଣବତୀ ରାଜ୍ଞୀ ଏଲିଜାବେ-ଥଙ୍କ ସମୟର ନାଟକମାନ ଚିନ୍ତାପୂର୍ଣ୍ଣ, ସାରବାନ୍ ଓ ବହୁ-ମୁଖକର୍ମମୟ ଜୀବନର ଫଳ ।

ନିଖିଳ ବିଶ୍ୱର ଇତିହାସର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଯୁଗରେ ଆମ୍ଭେ-ମାନେ ଦେଖିବାକୁ ପାଉଁଯେ, ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ, ଚିନ୍ତାଶୀଳ, ଭାବୁକ ଓ ମହାପୁରୁଷମାନେ ସେହି ସେହି ଯୁଗର କେବଳ ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରାଣୀ ନୁହନ୍ତି । ସେମାନେ ସେହି ସେହି ଯୁଗର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ, ରାଷ୍ଟ୍ରଗୁରୁ, ସ୍ରଷ୍ଟା ଓ ମୁକ୍ତି-ଦାତା । ଆମ୍ଭେମାନେ ଏହି କଥାକୁ ପୁନଃପୁନଃ ଜୋର ଦେଇ କହିବୁଁ ଯେ, ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଭାବୁକମାନେ ଈଶ୍ୱରପ୍ରେରିତ ବିଦ୍ୟୁତ୍, ଏବଂ ସମୟ ଇନ୍ଧନ; ତାହା ସେହି ବିଦ୍ୟୁତ୍ସ୍ପର୍ଶର ଅପେକ୍ଷାରେ ଥାଏ । ରୁଷୋ ଆସିଲେ; ତାଙ୍କ ପଶ୍ଚାତରେ ଫରାସି ରାଷ୍ଟ୍ର-ବିପ୍ଳବର ଆବିର୍ଭାବ । ଟରଗେନଭ, ଟଲସ୍ଟଏ ଓ ଡ଼ସ୍ଟି-ଭେସ୍କିଙ୍କର ପରେ ନୂତନ ରୁଷ-ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ସୃଷ୍ଟି । ମାଜିନିଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଇଟାଲି ଦେଶର ଜାଗରଣ । ସନ୍ୟାସିଶ୍ରେଷ୍ଠ ବିବେକାନନ୍ଦ, ମହାମତି ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ, ଓ ତ୍ୟାଗବୀର ରାଷ୍ଟ୍ରଗୁରୁ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ଆବିର୍ଭାବରେ ଆଜି ସୁପ୍ତ, ଅଚେତନ ଭାରତର ନବ ଜାଗରଣ ଓ ପ୍ରାଣସଞ୍ଚାର ହୋଇଅଛି ।

ଜର୍ମାନ କବି ଗେଟେ କହିଅଛନ୍ତି ସାହିତ୍ୟ ବିଶ୍ୱକୁ ଅନୁପ୍ରାଣିତ କରେ । ସାହିତ୍ୟର ତିନିଟି ପ୍ରଧାନ ବିଭାଗ--- ଉପନ୍ୟାସ, ନାଟକ ଓ ପଦ୍ୟକାବ୍ୟ---ସମସ୍ତେ ମାନବ-ଜୀବନକୁ ଉଚ୍ଚ ଆଦର୍ଶରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ କରନ୍ତି । ଉପନ୍ୟାସ ଭାବରାଜ୍ୟରେ, ନାଟକ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ, ପଦ୍ୟକାବ୍ୟ ଚିନ୍ତା ଓ କଳ୍ପନା ଦେଶରେ ମାନବ ଜୀବନକୁ ପ୍ରତିଫଳିତ ଓ ପ୍ରକାଶିତ କରେ । ଔପନ୍ୟାସିକ, କବି ଓ ନାଟ୍ୟକାର ଚରିତ୍ର- ଚିତ୍ରଣ କରନ୍ତି, ମାନବଜୀବନର ବା ପ୍ରକୃତିର କେତେକ ଛବି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରନ୍ତି ଏବଂ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସମୀପରେ ଜୀବନର ଆଦର୍ଶପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୃଶ୍ୟ-ମାନଙ୍କୁ ଧରି ରଖନ୍ତି । ଆମ୍ଭେମାନେ ସେମାନଙ୍କର ଉଦ୍ଦେ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜନାମସ୍ତ୍ରୀ, ପ୍ରାଣମସ୍ତ୍ରୀ ଲେଖାରେ ପୁନଃ ଉଦ୍‌ଜୀବିତ ହେଉଁ କହିଲେ ଚଳେ । ସାହିତ୍ୟର ଜୀବନରୁ ଉତ୍ପତ୍ତି ଏବଂ ଏହା ବିଶ୍ୱମୁଖ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ଦ୍ୱାରା ମାନବ-ଜୀବନ ଉପରେ କ୍ଷମତା ବିସ୍ତାର କରେ । ଏହା ମାନବ-ତତ୍ତ୍ୱର ଉପଲବ୍ଧି ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ବେଶି । ଏହା ମାନବ-ଜୀବନର ସ୍ରଷ୍ଟା ଓ ପ୍ରକାଶକ । ମାନବ-ଜୀବନର ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ ନାନା ସମ୍ଭାବନା, ଭାବ-ରାଜ୍ୟର ନାନା ସୂକ୍ଷ୍ମ ବିଭାଗ, ସୁବିଶାଳ ଆଶା, ବିଶ୍ୱଗତ୍ତର ବିଶ୍ୱାସ ଓ ଉଚ୍ଚ ଆଦର୍ଶ ଦର୍ଶାଇ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ ମୌଳିକ ଲେଖକ ବିଶ୍ୱରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ନୂତନ ପଦାର୍ଥ ସୃଷ୍ଟି କରନ୍ତି ଏବଂ ସ୍ୱସ୍ୱ ପ୍ରତିଭାଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟର ଚିନ୍ତା ଓ ଭାବନାକୁ ମାର୍ଜିତ ଓ ପ୍ରସାରିତ କରିଦିଅନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚିନ୍ତାଶୀଳ ମନୀଷୀ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନୂତନ ପଦାର୍ଥ, ନୂତନ ଅନୁଭୂତିର ସ୍ପନ୍ଦନ, ନୂତନ ଚିନ୍ତାର ସ୍ରୋତ, ନୂତନ ଭାବର ପ୍ରବାହ, ମାନବକତାର ଗୋଟିଏ ନୂତନ ତତ୍ତ୍ୱ ସୃଷ୍ଟି କରି ଦିଅନ୍ତି । ଆମ୍ଭେମାନେ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଲେଖକଙ୍କୁ ଏକ ଉଚ୍ଚ ଆଖ୍ୟା ପ୍ରଦାନ କରୁଁ —ସେ ସ୍ରଷ୍ଟା, ସେ ନିର୍ମାତା ।

ସାହିତ୍ୟ ଓ ଜୀବନର ଓତପ୍ରୋତ ସମ୍ବନ୍ଧ ସଦା ଗୁଳିଅଛି । ଗୋଟିଏ ଅନ୍ୟଟିକୁ ଛାଡ଼ି ତିଷ୍ଠି ପାରେନାହିଁ । ଗୋଟିଏ ଅନ୍ୟଟିର ଉପରେ ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାରକରେ । ପରସ୍ପର ପରସ୍ପରକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରେ । ମନୁଷ୍ୟ ଯେପରି ସାହିତ୍ୟର ସୃଷ୍ଟି । ଏହା ମନୁଷ୍ୟଜୀବନକୁ ବିରାଟ ଭାବ, ଉଚ୍ଚ ଚିନ୍ତା, ବିଶାଳ ଆଶା ଓ ମହା ଆଦର୍ଶ ଦେଇ ପୁଷ୍ଟ ଓ ଅନୁପ୍ରାଣିତ କରେ । ପୁଣି ସାହିତ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ଓ ଜୀବନ ଦ୍ୱାରା ପୁଷ୍ଟ ଓ ପରିବର୍ଦ୍ଧିତ ହୁଏ । ନଚେତ୍ ଏହାର ମୃତ୍ୟୁ । ତେବେ ଯେ-ସେ ଜୀବନ ଦ୍ୱାରା ସାହିତ୍ୟର ପୁଷ୍ଟି ସାଧିତ ହୁଏନାହିଁ । କର୍ମହୀନ, ଅଳସ, ସମୃଦ୍ଧି ଅବସନ୍ନ ଜୀବନଦ୍ୱାରା ସାହିତ୍ୟ ବର୍ଦ୍ଧିତ ହୁଏନାହିଁ । ଆଦର୍ଶ, କର୍ମମୟ, ସଚେତନ, ଶକ୍ତି-ଶାଳୀ, ସ୍ଫୂର୍ତ୍ତିବାନ ଜୀବନ ଦ୍ୱାରା ସାହିତ୍ୟର ପୁଷ୍ଟି ଓ ପରି-ବର୍ଦ୍ଧନ । ସାହିତ୍ୟ ଓ ଜୀବନ ବିଷୟରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା କହିବା । ଉଭୟଙ୍କର ବିକାଶ ଶାନ୍ତିଦ୍ୱାରା ସମ୍ଭବେ । ଶାନ୍ତିର ଅଭାବରେ ଉଭୟେ ମ୍ରିୟମାଣ ହୋଇଯାନ୍ତି । ଆଜି ସମଗ୍ର ଜଗତେ ନାନା ବିପ୍ଳବ, ନାନା ବିଦ୍ରୋହ, ନାନା ଉତ୍ପୀଡ଼ନ ଓ ଅତ୍ୟାଚାର ଦ୍ୱାରା ଅବସନ୍ନ ଓ କାତର ।

ଆଜି ନିଖିଳ ବିଶ୍ୱ ଗୃହେଁ ଶାନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାତି ଗୃହେଁ ବିଗ୍ରହ ଅତ୍ୟାଚାର, ଓ ଉତ୍ପୀଡ଼ନରୁ ଅବ୍ୟାହତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାତି ତଥା ନିଖିଳ ବିଶ୍ୱର ଶାନ୍ତିରକ୍ଷା ଓ ଅତ୍ୟାଚାର-ଉତ୍ପୀଡ଼ନରୁ ମୁକ୍ତି, ବାଣିଜ୍ୟ, ବ୍ୟବସାୟ ସମରସଜ୍ଜା ସୈନ୍ୟ-ରକ୍ଷା ବା ଅନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ସଖ୍ୟ ଓ ସନ୍ଧିଦ୍ୱାରା ସମ୍ଭବପରେ-ନାହିଁ, ଏହି ସବୁ ବିପୁଳ ଆୟୋଜନ ଓ ଆନ୍ଦୋଳନଦ୍ୱାରା ଜଗତ ଭୀତ, ଅସ୍ଥିର, କାତର ଓ ଅବସନ୍ନ ହୋଇଯାଉ-ଅଛି, ଏବଂ ସ୍ୱାର୍ଥପରତା, ଦ୍ୱେଷ, ଘୃଣା, ସ୍ୱଚ୍ଛାଚାରିତା କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଭୀଷଣଭାବରେ ଲକ୍ଷିତ ହେଉଅଛି । ଶାନ୍ତିସ୍ଥାପନ ସାମ୍ୟ ମୈତ୍ରୀ ଓ ଭ୍ରାତୃ ଭାବର ପ୍ରଚାର କେବଳ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ସାହିତ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ଭାବିତ ହେବ ।

ଏ ସ୍ଥଳରେ ପ୍ରଶ୍ନ ହୋଇପାରେ--ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି, ମହାମତି ଟଲ୍‌ଷ୍ଟୟ, ଖ୍ୟାତନାମା ଭଲ୍‌ଟେଆରପ୍ରମୁଖ ଅସାଧାରଣ ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ ମହାପୁରୁଷମାନଙ୍କ ସାହିତ୍ୟରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଓ ଜାତିଗତଭାବରେ ସୁବିସ୍ତୃତ ପ୍ରଚାର ଓ ସୂଚନା ପାଉଁ; ତେବେ ଏମାନଙ୍କ ଲେଖା ସମସ୍ତ ମାନବଜାତିର, ବିଶ୍ୱର ନିଖିଳ ନରନାରୀଙ୍କର ହୃଦୟରେ କିପରି ଶାନ୍ତି ପ୍ରଦାନ କରିବ ? ଏହାର ଉତ୍ତର ନିଶ୍ଚୟ ଶାନ୍ତିପ୍ରଦାନ କରିବ; କାରଣ ଏମାନଙ୍କର ଲେଖା ସମସ୍ତ ମାନବଜାତିର ହୃଦୟକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିଅଛି, କରୁଅଛି ଓ କରିବ । ଯେଉଁ ମନୀଷିମାନଙ୍କର ପ୍ରାଣସ୍ପର୍ଶୀ ଲେଖାରେ ପ୍ରେମର ମନ୍ଦାକିନୀ-ଧାରା ନିତ୍ୟ ପ୍ରବାହିତ, ଯେଉଁ ମହାପୁରୁଷମାନଙ୍କର ଅମୃତ-ମୟ ସାହିତ୍ୟରେ ଶାନ୍ତି, କ୍ଷମା, ସାମ୍ୟବାଣୀ ମନ୍ଦ୍ରନିନାଦରେ ସଦା ଘୋଷିତ, ଯେଉଁ ଚିନ୍ତାଶୀଳ ଜନନାୟକମାନେ ଦୟା, ଅନୁକମ୍ପା, ସହାନୁଭୂତି ଓ କାରୁଣ୍ୟର ଆଦର୍ଶଚିତ୍ର ମନୁଷ୍ୟର ଚକ୍ଷୁ ସମୀପରେ ସଦା ଉପସ୍ଥାପିତ କରିଅଛନ୍ତି, ଏବଂ ଯେଉଁ-ମାନେ ମନୁଷ୍ୟଜାତିର ଦୁଃଖ, ଜ୍ୱାଳା, ଯନ୍ତ୍ରଣା, ଅନ୍ୟାୟ, ଅତ୍ୟାଚାରର ଦୂରୀକରଣାର୍ଥ ସଦା ତତ୍ପର, ଏବଂ ଯେଉଁମାନେ ସ୍ୱାର୍ଥତ୍ୟାଗ, ମହାନଭାବରେ ସତ୍ୟ ଓ ନ୍ୟାୟରକ୍ଷାର ଘୋଷଣା ଏବଂ ମହା ଆଦର୍ଶ ଓ ଉଚ୍ଚ ମାନବ ଲୋକସମାଜ ସମୀପରେ ଧରିଛନ୍ତି ମାନବଜାତିକୁ ଅନୁପ୍ରାଣିତ କରିଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଓ ସେମାନଙ୍କର ସାହିତ୍ୟ ଶୀଘ୍ର ହେଉ ବା ବିଳମ୍ବରେ ହେଉ, କ୍ରମେ କ୍ରମେ ମନୁଷ୍ୟର ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣତା, ସଙ୍କୋଚ, ସ୍ୱାର୍ଥପରତା ଓ ନୀଚଭାବ ଦୂରକରି ଜଗତରେ ଶାନ୍ତିସ୍ଥାପନ କରିବ ।

ଶ୍ରୀ ନଗେନ୍ଦ୍ରନାଥ ମିଶ୍ର ।

Printed and Published by B. B. Das Mukur Press, Cuttack

Digitized by srujanika@gmail.com

Digitized by srujanika@gmail.com

Digitized by srujanika@gmail.com

ସାହିତ୍ୟିକ ପୁସ୍ତକାବଳୀ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗଙ୍ଗାଧର ମେହର:—

ପ୍ରଣୟ-ଲହରୀ	ଟ ୧।
ତେପ୍ପିଣୀ	ଟ ୧ ୮
ଇନ୍ଦୁମତୀ	ଟ ୦ ।୵
କବିତାକଲ୍ଲୋଳ	ଟ ୦ ।୵
ମହିମା	ଟ ୦ /
ଅହଲ୍ୟାସ୍ତବ	ଟ ୦ /
ଉତ୍କଳ-ଲକ୍ଷ୍ମୀ	ଟ ୦ ।
ଅଯୋଧ୍ୟା ଦୃଶ୍ୟ	ଟ ୦ ।
କଚକ-ବଧ	ଟ ୦ ।୵
ଅର୍ଘ୍ୟଥାଳୀ	ଟ ୦ ୩

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ମହାନ୍ତି—

ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ	ଟ ୧୨
ମହେନ୍ଦ୍ର	ଟ ୦ ୩
ମହୋଦଧି	ଟ ୦ ୨
ଆର୍ଯ୍ୟବାଳା	ଟ ୦ ।/
ଭୁବନେଶ୍ୱର	ଟ ୦ ୵
ଉମାକ୍ଷେତ୍ର	ଟ ୦ /୬
ଉଦ୍ୟାନଖଣ୍ଡ	ଟ ୦ ୵
ପ୍ରତିଲେଖ	ଟ ୦ ।/
ପଦ୍ମପୁଷ୍ପ	ଟ ୧।
ପୁଣ୍ୟପୀଠ	ଟ ୦ ।୵
ମଧୁଚକ୍ର	ଟ ୦ ୵
ସୁଭଦ୍ରା	ଟ ୧୨
ପ୍ରଣୟପଟ୍ଟାଉ	ଟ ୦ ୩
ସାନ୍ଧ୍ୟତାରା	ଟ ୦ ୨।୵
ବିଶ୍ୱଚନ୍ଦ୍ର	ଟ ୧
ସପ୍ତରଥୀ	ଟ ୦ ୨
ଉତ୍କଳ-ଦର୍ପଣ	ଟ ୦ ।୵
ବଣ-ମାଳତୀ (୨ୟ ସଂସ୍କରଣ)	ଟ ୦
୺ ତାରିଣୀଚରଣ ରଥ ବି: ଏ:—	
ବୃଷିକୁଲ୍ୟା	ଟ ୦ ୵
ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ	ଟ ୦ ।୵
ପଦ୍ୟାଞ୍ଜଳି	ଟ ୦ ୵

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ସେନଗୁପ୍ତ ବି, ଏ,—

ମେ ବାଦ୍ଧନ	ଟ ୦ /
ବିଧବାର ଗୁହାଣ୍ଡ	ଟ ୦ /୬
ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣ ଉପଦେଶାମୃତ ୨ୟ ଭାଗ	ଟ ୦ ୨
କଲିକତାରୁ ରାମକୃଷ୍ଣ (ବଙ୍ଗଳା)	ଟ ୦ ।
ରାମକୃଷ୍ଣ କୋଷ୍ଟେଲ	ଟ ୦ ୧୩
ତୁମ୍ଭାକୁ ଏବେ ?	ଟ ୦ /
ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ	ଟ ୦ ୨

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାଧାଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ—

ରତ୍ନମାଳୀ ନାଟକ	ଟ ୦ ୨/
ସଂସାରଚିତ୍ର ନାଟକ	ଟ ୦ ୨
ନନ୍ଦକେଶ୍ୱରୀ ନାଟକ	ଟ ୦ ।୵
କଟକବିଜୟ ନାଟକ	ଟ ୦ ୨
ସୁଶୀଳା ନାଟକ	ଟ ୦ ୨
କରଣ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ଚିମ	ଟ ୦ /
ମାନ୍ୟବର	ଟ ୦ ୧୬
ସାଆନ୍ତିଆ ବାହା	ଟ ୦ /
ଶ୍ୟାମ ଦାସ	ଟ ୦ /
ଗୀତଲହରୀ	ଟ ୦ ୨/

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୁରୁକିଶୋର ମହାନ୍ତି—

ଅଭିମନ୍ୟୁ ବଧ	ଟ ୦ ୵
ବନବାସୀ (ଉପନ୍ୟାସ)	ଟ ୦ ।୵
ରଘୁବଂଶ	ଟ ୦ ୩

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବାଳକୃଷ୍ଣ ପଟ୍ଟନାୟକ—

ଜାତୀୟ ଚମ୍ପୁ	ଟ ୦ ୵
ରତ୍ନରେଣୁ	ଟ ୦ ୵
ଅକାଳଦୋଇନ	ଟ ୦ ୧୬
ଗୁରୁଲିଚଙ୍ଗଲତା	ଟ ୦ /
ଫଲ ବଉଳଦେଣୀ	ଟ ୦ /

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶ୍ରୀଦତ୍ତ ପଣ୍ଡା ବି, ଏ,—

ଆର୍ଯ୍ୟଧର୍ମ	ଟ ୦ ।
ଗୃହାଶ୍ରମ	ଟ ୦ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଧର୍ମାନନ୍ଦ ତ୍ରିପାଠୀ ବି: ଏ:—

ପ୍ରକୃତବନ୍ଧୁ ନାଟକ	ଟ ୦ ୨

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନୀଳମଣି ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣ—

ବିଧବ ବିଷ ଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦ /
ପୋଟଳ ଗୁଣ	ଟ ୦ /
ପଣକଆ ପାଠ	ଟ ୦ ୧୯
ମାତୃପୁଧାକର (ସାନୁବାଦ)	ଟ ୦ /୬
ସର୍ପବିଷ ଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦ /
ଜ୍ଞାନଗଙ୍ଗା (ମାତିବାଦ୍ୟ)	ଟ ୦ /
ଉକ୍ତୋଧିନୀ (ପଦ୍ୟସଂଗ୍ରହ)	ଟ ୦ ୧୬
ଶିକ୍ଷାଭିନୋଦ (ଶିଳ୍ପଶିକ୍ଷା)	ଟ ୦ /୬
ରସନାରଞ୍ଜନ	ଟ ୦ /
ଉଚ୍ଚଗୀତ	ଟ ୦ /୬
ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ କୌତୁକ	ଟ ୦ /
ସଂଯୁକ୍ତା (ପଦ୍ୟ)	ଟ ୦ /୬
ସ୍ୱର୍ଗ ନରକ ବିଚାର	ଟ ୦ /
ସଦ୍ଗୁରୁ (ସାନୁବାଦ)	ଟ ୦ /୬
ପ୍ରକୃତପେଟିକା (ପଦ୍ୟ)	ଟ ୦ /୬
କାଟୁକୁଣ୍ଡିଆ ଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦ ୧୭
ମହାରମ୍ଭାହାତ୍ମ୍ୟ (ଅପକାରିତା)	ଟ ୦ /
ମେହରୋଗ ଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦ /
ନଗର ଚମ୍ପାଟ	ଟ ୦ ୵
ମୀତିକ୍ରମ	ଟ ୦ /
ଅଭିଶ୍ରୁତ	ଟ ୦ ୧୯
ମହାଭାରତ ବନପର୍ବ	ଟ ୨।
" ବିରାଟପର୍ବ	ଟ ୦ ୨
ମଦନବିନୋଦ (ଧାତୁ ପୁଷ୍ଟିକାରୀ)	ଟ ୦/
ମୀତିପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି	ଟ ୦ /୬
ଚନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ର ନାଟକ	ଟ ୦ ୧୯
ଉତ୍କଳ ଜାତୀୟ ଗୀତ	ଟ ୦ ୧୯
ସଦ୍ଭକ୍ତିସଂଗ୍ରହ	ଟ ୦ ୧୯
ସାନୁବାଦ ଚୈତନ୍ୟଦେବ ସ୍ତୋତ୍ର	ଟ ୦/
ପ୍ରବାଦପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି	ଟ ୦ /
ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ (ପଦ୍ୟ)	ଟ ୦ /୬
ଶିରରୋଗଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦ ୧୬
ବାଳକସଖା (ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ)	ଟ ୦ ୵
ହରିମଙ୍ଗଳ (ବେଦ)	ଟ ୦ ୧୯
ସମୟର ସଦ୍ବ୍ୟବହାର	ଟ ୦ /
ଶଶିକଳା ପରିଣୟ (ନାଟକ)	ଟ ୦ ।
ସମୁଦ୍ରଯାତ୍ରା ବିଚାର (ପ୍ରମାଣସହ)	ଟ ୦/
ନାରିକେଳ ଚୂର୍ଣ୍ଣ	ଟ ୦/୬
କପାଚୂର୍ଣ୍ଣ	ଟ ୦ ୧-
ରସାମୃତ (ଲେଖାର ଗୁଣ)	ଟ ୦ ୧୯
ଆଳୁ ଓ ଉମାଳୁ ଚୂର୍ଣ୍ଣ	ଟ ୦ /୩
ପଦ୍ୟମାଳା ୧ମ	ଟ ୦ /

Digitized by srujanika@gmail.com

ପଦ୍ୟାବଳୀ ୨ୟ ଟ ୦ ।
ଚେତନା ଗ୍ରନ୍ଥ ଟ ୦ ।୯
ଜୀବନବନ୍ଧୁ (ଜଳବ୍ୟବହାର) ଟ ୦ ।/୬
ଶ୍ଳୋକମୁକ୍ତାବଳୀ ଟ ୦ ।
ମଣୀମଞ୍ଜୁଷା (ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଶ୍ଳୋକ) ଟ ୦/୬
ନାଶପକ୍ଷ (ଚମାଖୁବରୁଣ୍ଡେ) ଟ ୦ ।
ମୋହମୁଦ୍ଗର (ସାନୁବାଦ) ଟ ୦ ।୯
ଶିମିଳ ଆଳୁ ଗ୍ରନ୍ଥ ଟ ୦ ।
ନୀତିପରୀକ୍ଷା ୧ମ (ପଦ୍ୟ) ଟ ୦ ।
" ୨ୟ ଟ ୦ ।
ଚାଣ୍ଡାଳ (ନୀତିପଦ୍ୟ) ଟ ୦ ।
ବୃଷ୍ଟିସଙ୍କେତ ଟ ୦ ।୯
ରମଣୀଜଣାଣ ଚୌତିଶା ଟ ୦ ।୯
ନୀତିରତ୍ନମାଳା (ପଦ୍ୟ) ଟ ୦ ।
ଜଳଚିକିତ୍ସା ଟ ୦ ।
ଗୋମହାତ୍ମ୍ୟ ଟ ୦ ।/୯
ମେଲେରଆଚକସ୍ତ୍ର ଟ ୦ ।
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର ବ: ଏ: ଏଲ୍: ଡ:
ଫଣ୍ଡ ଟ ୦ ୫
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅଶ୍ୱିନୀକୁମାର ଘୋଷ ଏମ୍: ଏ:
ଗ୍ରନ୍ଥ (ପୌରାଣିକ ନାଟକ) ଟ ୧ ।
ସାବିତ୍ରୀ " ଟ ୧ ।
କଳାପାହାଡ଼ (ଐତିହାସିକ ନାଟକ) ଟ ୧ ।
ସେଉଁଜ " ଟ ୧ ।
ଚୋରଚନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟାଧର " ଟ ୧ ।
ଇଫମ୍ପଲେଡ଼ି (ପ୍ରହସନ) ଟ ୦ ।
ପ୍ରେମିକ ଗ୍ରନ୍ଥ " ଟ ୦ ।/
ବୁଢ଼ାଚଟା " ଟ ୦ ।
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁ ବ: ଏ:—
ସାନ୍ତ୍ୱନା ଟ ୦ ।
ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି ଟ ୦ /୬
ଶିକ୍ଷା ଟ ୦ ୫
ନାରୀ ଚରିତ୍ର ଟ ୦ ।
ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଟ ୦ ।/୬
ବେଜାଏ ମଜା ଟ ୦ ।
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ—
ଶିଷ୍ଟଭକ୍ତ ଟ ୦ ୫୬
ହିତକଥା ଟ ୦ ।/
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କୃତ୍ତିବାସ ଜଳଶର୍ମା—
ଭାରତୀୟ ସ୍ୱରାଜ ଟ ୦ ୫

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ଶରଦେବ
ଫେଟେଣ୍ଟ ମେଡ଼ିସିନ (ପ୍ରହସନ) ଟ ୦ ।
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନାରାୟଣ ଶିରୋମଣି
ଭାଷାଶୁଦ୍ଧିଚନ୍ଦ୍ରିକା ଟ ୦ ।/୯
ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣ—(ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ସିଂହ ସାମନ୍ତଙ୍କ ଜ୍ୟୋତିଷ ଗ୍ରନ୍ଥ) ଟ ୩ ।
Mr. M. S. Das's Precidential Adress at Bihar. ଟ ୦ ।/
ସଚିତ୍ର ଶିଶୁବର୍ଣ୍ଣମାଳା ଟ ୦ ।
ହରଭକ୍ତି ତରଙ୍ଗୋଦୟ
(ଭକ୍ତି ଗ୍ରନ୍ଥ) ଟ ୧ ।
ଦ୍ୱାରକାଟୀଦୁର୍ଗ ଟ ୦ ।/
ରାସକ୍ରୀଡ଼ା ଟ ୦ ।/
ମନବୋଧ ଚଉତିଶା ଟ ୦ ।୬
ପ୍ରେମକଲ୍ପଲତା ଟ ୦ ।/
ଟୀକାଭାଗବତ ଟ ୦ ।
ଗଜନିସ୍ତାରଣ ଟ ୦ ।୯
ଆର୍ତ୍ତତ୍ରାଣ ଚଉତିଶା ଟ ୦ ।୯
ଜାତୀୟ ଗୀତ ଟ ୦ ।/
ସୁଲକ୍ଷଣା (କବି ଅଚ୍ୟୁତ ସାମନ୍ତ ସିଂହାର କୃତ) ଟ ୦ ।/
ବାଣୀ (ଶ୍ରୀ ଦୀନବନ୍ଧୁ କାବ୍ୟରଞ୍ଜନ ପ୍ରଣୀତ) ଟ ୦ ।/
ଅଦ୍ଭୁତ ଆଦର୍ଶ—(ପ୍ରହସନ) ଟ ୦ ।/
ଅଶ୍ରୁତକନ୍ୟା ଟ ୦ ।/
ଶାନ୍ତିସଖା ଟ ୦ ।/
ନୃସିଂହପୁରାଣ ବନ୍ଧେଇ ସେ ୧ ଟକୁ ଟ ୬ ୫
" ଅବନ୍ଧା ସେ୧ଟକୁ ଟ ୬ ।
ବୃହଦ୍ଧର୍ମ ପୁରାଣ
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବନ୍ଧେଇ ସେ ୧ ଟକୁ ଟ ୬ ।
ପଦ୍ମପୁରାଣ ଟ ୦ ୫
ବିଷ୍ଣୁପୁରାଣ ଟ ୦ ।
ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପୁରାଣ ଟ ୦ ୫
ଧର୍ମପୁରାଣ ଟ ୦ ।/
ଗରୁଡ଼ ପୁରାଣ ଟ ୦ ୫
ସୂର୍ଯ୍ୟପୁରାଣ ଟ ୦ ୫
ମତ୍ସ୍ୟପୁରାଣ ଟ ୦ ।/
କଳ୍କିପୁରାଣ ଟ ୦ ୫

ଚଣ୍ଡୀପୁରାଣ ଟ ୧ ।
ଶିବପୁରାଣ ଟ ୧ ୫
ଶିବ ବା ଶୈବପୁରାଣ ଟ ୦ ୫
(ମହାଭାରତ ସାରଳାଦାସକୃତ
ମହାଭାରତ ବନ୍ଧେଇ ସେ୧ଟକୁ ଟ ୧୮ ।
ମହାଭାରତ ଅବନ୍ଧା ସେ୧ଟକୁ ଟ ୧ ।/
ବିଷ୍ଣୁକେଶରୀ ୧ମ ଟ ୧ ।
" ୨ୟ ଟ ୧ ।
" ୩ୟ ଟ ୧ ।
" ୪ର୍ଥ (ଗ)
ବିଚିତ୍ର ରାମାୟଣ ଟ ୧ ।
ବିଲଙ୍କା ରାଧାୟଣ ଟ ୦ ୫/
ରସବିନୋଦ ଟ ୧ ।
ଦାଢ଼ୟତାଭକ୍ତି ୧ମ ଟ ୦ ।/
" ୨ୟ ଟ ୦ ୫
ଶ୍ରୀଖଣ୍ଡ ବନ୍ଧାଇ ଏକତ୍ର ଟ ୧ ।
ମଞ୍ଜୁରାମଙ୍ଗଳ ଟ ୦ ।
ପ୍ରସ୍ତାବସିନ୍ଧୁ ଟ ୦ ।
ଭାଗବତ ବନ୍ଧାଇ ସେ୧ଟକୁ ଟ ୬ ।
ଭାଗବତ ଅବନ୍ଧା ସେ୧ଟକୁ ଟ ୪ ।/
ଭଗବଦ୍ଗୀତା ଟ ୦ ୫
ଭଗବଦ୍ଗୀତା (କୃଷ୍ଣସିଂହ) ଟ ୦ ।
ସପ୍ତକାଣ୍ଡ ରାମାୟଣ ବନ୍ଧାଇ ସେ ୧ ଟକୁ ଟ ୬ ।
" ଅବନ୍ଧା ସେ ୧ ଟକୁ ଟ ୫ ।

ସଙ୍ଗୀତ ପୁସ୍ତକମାଳା

ସଙ୍ଗୀତସାଗର ୧ମ ଟ ୦ ।/
" ୨ୟ ଟ ୦ ।/
" ୩ୟ ଟ ୦ ।
" ୪ର୍ଥ ଟ ୦ ।/
" ୫ମ ଟ ୦ ।/
" ୬ଷ୍ଠ ଟ ୦ ।/
ସଙ୍ଗୀତ ମନମୋହନ ୧ମ ଟ ୦ ।/
" ୨ୟ ଟ ୦ ।/
ସଙ୍ଗୀତ ସାରସଂଗ୍ରହ ଟ ୦ ।/
ସଙ୍ଗୀତସଙ୍ଗୀତ ୧ମ ଟ ୦ ।/
" ୨ୟ ଟ ୦ ।/

Digitized by srujanika@gmail.com

ସଙ୍ଗୀତ ମନଉନ୍ମାଦ	୧ମ	ଟ ୦ /୬
”	୨ୟ	ଟ ୦ ୵
”	୩ୟ	ଟ ୦ ୵୬
ସଙ୍ଗୀତ ରତ୍ନମାଳା		ଟ ୦ ୵
ସ୍ୱର୍ଗସଙ୍ଗୀତ	୧ମ	ଟ ୦ /୬
ସଙ୍ଗୀତ ରତ୍ନହାର		ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତମାଳା		ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ରସରସିଆ		ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ବସନ୍ତମଞ୍ଜରୀ		ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତମାଧବ		ଟ ୦ ।
ସଙ୍ଗୀତସ୍ତବକ		ଟ ୦ ୧୬
ସଙ୍ଗୀତସୁଧାନିଧି		ଟ ୦ ।
ସଙ୍ଗୀତ ରତ୍ନାବଳୀ		ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ମନୋରମା		ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ମନମୋହିନୀ		ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ରଙ୍ଗବାହାର		ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ଫୁଲହାର		ଟ ୦ /୬
ସଙ୍ଗୀତ କୁମୁଦ		ଟ ୦ /
ସଙ୍ଗୀତ କଳାନିଧି	୧ମ	ଟ ୦ ।୵
”	୨ୟ	ଟ ୦ ୵
”	୩ୟ	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ମାଳତୀ (ଯନ୍ତ୍ରସ୍ଥ)		
ଗାନ ସଙ୍ଗୀତ	”	

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ।

ଅମରକୋଷ ଅଭିଧାନ		ଟ ୧ ୧
ଅମୃତ ଭଜନସାର		ଟ ୦ ୵
”	୨ୟ	ଟ ୦ /୬
ଯିଡ଼େଇ ନାମା		ଟ ୦ ୧୯
ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଚରିତାମୃତ		ଟ ୦ ୧୬
କଳାପିକ (ସୀତାଙ୍କର)		ଟ ୦ ୧୬
ଅମରକୋଷ ଗୀତା		ଟ ୦ ୵
ଗୋଲକ ଗୀତା		ଟ ୦ /୩
ଚମତ୍କାର ଚିନ୍ତାମଣି		ଟ ୦ ।
ଗୁପ୍ତରତ୍ନାକର (ପ୍ରଥମ)		ଟ ୦ ।
ଜାତକାଳଙ୍କାର		ଟ ୦ ।
ଜ୍ଞାନମଞ୍ଜରୀ		ଟ ୦ /
ଜ୍ଞାନସାଗର		ଟ ୦ ।
ବିବାହପଦ୍ଧତି		ଟ ୦ ୵
ବିବାହକାରିକା		ଟ ୦ /୬
ବେତାଳ ପଞ୍ଚବିଂଶତି		ଟ ୦ ।୵
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଭୂଗୋଳ		ଟ ୦ ୵
ବୈଦେହୀଶ ବିଳାଶ	୧ମ	ଟ ୧ ୧
”	୨ୟ	ଟ ୧ ୧
”	୩ୟ	ଟ ୧ ୧
”	୪ର୍ଥ	ଟ ୧ ୧

ଭଗବତ୍ ଗୀତାମାହାତ୍ମ୍ୟ		ଟ ୦ /
ମଥୁରାମଙ୍ଗଳ		ଟ ୦ ।
ମହାନାଟକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ		ଟ ୧ ୧
ଯଦୁମଣି ରହସ୍ୟ କଥା		ଟ ୦ /
ଲାବଣ୍ୟବତୀ		ଟ ୧ ୧

ବ୍ୟାସକବି ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି ପ୍ରଣୀତ ।

ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ		ଟ ୧ ୧
ଧୂଳି	...	ଟ ୦ ୵
ଉପହାର		ଟ ୦ ।
ରଣ୍ଡିପୁଅ ଅନନ୍ତା		ଟ ୦ ୵
ପୁନର୍ମୂଷିକୋ ଭବ		ଟ ୦ ୵୬
ମାମୁ		ଟ ୧ ୩
ଲଛମା		ଟ ୧ ୧
ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ		ଟ ୧ ୧
ଗଳସ୍ଥଳ		ଟ ୧ ୩

ଉପରେ ଯେଉଁ ପୁସ୍ତକ ଗୁଡ଼ିକର ତାଲିକା ଦିଆଗଲା, ତାହା ଛଡ଼ା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୁସ୍ତକମାନ ମଧ୍ୟ ଆମ୍ଭଠାରେ ମିଳେ । ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ସୁବିଧା ସକାଶେ ଆମ୍ଭେ ସନ୍ତୋଷଜନକ କମିଶନ୍ ଦେଇଥାଉଁ ।

ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ ବି, ଏ,
ପ୍ରୋପ୍ରାଇଟର

ପତ୍ର ଲେଖିବାର ଠିକଣା—
ଶ୍ରୀ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର ବି, ଏ,
ମେନେଜର ମୁକୁର ପ୍ରେସ,
ଚୌଧୁରୀବଜାର କଟକ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଜ୍ଞାପନ

ଆଚୁରସହାୟ ଔଷଧାଳୟ

ଚଉଧୁରୀ ବଜାର

କଟକ ।

କବିରାଜ ଶ୍ରୀ ହରେକୃଷ୍ଣ ଦାଶ ଭିଷକ୍‌ରତ୍ନ ।

ଉପରୋକ୍ତ ଔଷଧାଳୟଟି ସାମାନ୍ୟ ଦରିଦ୍ରଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ରାଜା, ମହାରାଜା, ଧନୀ, ଜମିଦାର, ଓକିଲ, ଡେପୁଟୀ, ସରକାରୀ ଓ ବେସରକାରୀ ଶ୍ରେଷ୍ଠବଡ଼ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଏହାର ନାମ ଯଥାସମ୍ଭବ ସୁଖ୍ୟାତି ଲାଭ କରିଅଛି । ଯେଉଁମାନେ ବହୁକାଳରୁ ଜଟିଳ ରୋଗମାନଙ୍କରେ ପୀଡ଼ିତ ଥାଇ ହକିମ, ହୋମିଓପ୍ୟାଥି, ଡାକ୍ତର ଓ କବିରାଜ ଔଷଧମାନ ସେବନ କରି ଆରୋଗ୍ୟଲାଭ ନ କରିବାଦ୍ୱାରା ଔଷଧମାନଙ୍କରୁ ଏକାବେଳକେ ବିଶ୍ୱାସ ହରାଇଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଡାକ୍ତର ଓ କବିରାଜମାନଙ୍କର ବାହ୍ୟାଡ଼ମ୍ବର ବିଜ୍ଞାପନରେ ଭୁଲିଯାଇ ରୋଗ ଭଲ ହେବା ପାଇଁ ବହୁଅର୍ଥ ବ୍ୟୟ କରି ହତାଶ ହୋଇଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ଆୟୁର୍ବେଦ-ଶାସ୍ତ୍ରରୁ ବିଶ୍ୱାସ ହରାଇ ଅଛନ୍ତି, ଆମ୍ଭେ ସେହିମାନଙ୍କୁ ଥରେ ଆହ୍ୱାନ କରୁଅଛୁଁ । ଥରେ ଆମ୍ଭର ଚିକିତ୍ସାଧୀନରେ ରହି ଆମ୍ଭର ସ୍ୱହସ୍ତପ୍ରସ୍ତୁତ ବିଶୁଦ୍ଧ ଔଷଧମାନ ସେବନ କରି ଔଷଧର ଅଦ୍ଭୁତ କ୍ଷମତା ଓ ଗୁଣମାନ ଅଚିରେ ଅନୁଭବ କରନ୍ତୁ । ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଭେଷଜମାନଙ୍କର ନିନ୍ଦା କରନ୍ତୁ ନାହିଁ ।

ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀବିଳାସ ବଟୀ । ଏକମାସକୁ ୩୦ ଟି ବଟିକାକୁ ଟ ୧୨ ।

ମେହ, ଗନରିଆ, ଧାତୁଦୌର୍ବଲ୍ୟ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟଶିଥିଳତା, ସ୍ୱପ୍ନଦୋଷ, ଧ୍ୱଜଭଙ୍ଗ ଓ ସ୍ନାୟବିକ ଦୁର୍ବଳତା ଆଦି ଦୁରାରୋଗ୍ୟ ରୋଗରେ ପୀଡ଼ିତ ଥାଇ ନାନାପ୍ରକାର ଚିକିତ୍ସା କରି କରି ହତାଶ ହୋଇଅଛନ୍ତି କି ? ନିଜର କ୍ଷୀଣାଙ୍ଗକୁ ଅନାଇ ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ପକାନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଆଉ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ଆମ୍ଭର ପେଟେଣ୍ଟ **ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀବିଳାସ ବଟୀ** ସେବନ କରନ୍ତୁ—ମୃତସଞ୍ଜୀବନୀତୁଲ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବ ।

ସାବଧାନ ! ସାବଧାନ ! ! ସାବଧାନ ! ! !

ଏହା ସାଧାରଣ ଲକ୍ଷ୍ମୀବିଳାସ ବଟି ନୁହେ । ଏଥିରେ ବିଶେଷତ୍ୱ ଅଛି ।

ଅବଳାମୃତାଭ୍ରରସ । ଏକମାସକୁ ୭୦ ଟି ବଟିକାକୁ ଟ ୨୧ ।

ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶର ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଖାଦ୍ୟ, ପେୟ, ଆଚାର ବ୍ୟବହାର ଦୋଷରୁ ରକ୍ତପ୍ରଦର ରୋଗ ଜାତ ହୁଏ । ରୋଗିଣୀର ଶରୀରରୁ ଅନେକ ରକ୍ତକ୍ଷୟ ହେବାରୁ କ୍ରମେ ଶୋଥ ଆକ୍ରମଣ କରେ । ଶରୀରର ଲାବଣ୍ୟ ନଷ୍ଟ ହୁଏ । ବନ୍ଧ୍ୟାଦୋଷ ଘଟେ । କାର୍ଯ୍ୟରେ ଉତ୍ସାହ ଜନ୍ମେ ନାହିଁ । ଅଗ୍ନିମାନ୍ଦ୍ୟ, ଅରୁଚି, ହସ୍ତପଦର ଜ୍ୱାଳା ଓ ଶିରବ୍ୟଥା ଆଦି ହୁଏ । କାହାର କାହାର ମାସରେ ଦୁଇ ତିନିଥର ସ୍ରାବ ହୁଏ କିମ୍ବା ରକ୍ତସ୍ରାବ ସ୍ଥାୟୀଭାବରେ ୨ । ୮ ଦିନ ରହେ । ତଳିପେଟବେଦନା, ଅଣ୍ଡାବେଦନା, ଘୋଳାବିଷ୍ଟା ହୁଏ । ଜୀବନଧାରଣ ଦୁର୍ବହ ହୁଏ । **ଅବଳାମୃତାଭ୍ରରସ** ସେବନ କରନ୍ତୁ, ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଭ କରିବେ । ସନ୍ତାନମୁଖ ଦର୍ଶନ କରିବେ । ନଷ୍ଟ ଯୌବନ ଫେରି ପାଇବେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସ୍ୱପ୍ନଦୋଷକାଳାନଳ ବଟୀ । ଏକମାସ ସେବନୋପଯୋଗୀ ୪ ୩ ।

ଧାତୁଦୌର୍ବଲ୍ୟ, ଅନୈସର୍ଗିକ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଚଞ୍ଚଳତା ଓ ମନଃଚାଞ୍ଚଲ୍ୟ ହେତୁ ସ୍ୱପ୍ନଦୋଷ ଘଟେ । ଅତିରିକ୍ତ ପରିମାଣରେ ଶୁକ୍ର ନିର୍ଗତ ହୁଏ । ବିଶେଷତଃ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶଙ୍କର ଏ ରୋଗରେ ଘୋର ଅନିଷ୍ଟ ସାଧିତ ହୁଏ । ଦୁର୍ବଳମସ୍ତିଷ୍କ ହେତୁ ପଠନରେ ଅନିଚ୍ଛା ଓ ସ୍ମରଣଶକ୍ତି ହ୍ରାସ ହୁଏ । ମେହ, ଧ୍ୱଜଭଙ୍ଗ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟଶିଥିଳତା, ହୃତ୍ପଦ ଘୋଳାବନ୍ଧା ଆଦି ବିବିଧ ଜଟିଳ ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ଉକ୍ତ ଛାତ୍ରମାନେ ପ୍ରାୟ ଅକର୍ମଣ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି । **ଆଉ ଭୟ କରନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଆମ୍ଭର ସ୍ୱପ୍ନଦୋଷକାଳାନଳ ବଟି ସେବନ କରନ୍ତୁ । ଅଚିରାତ୍ ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଭିବେ ।**

ଶୋଣିତଶୋଧକ ଘୃତ । ୧ ଶିଶିର ମୂଲ୍ୟ ୪ ୧ ।

ଆମବାତ, ଶ୍ଳୀପଦ (ଗୋଦର), କୋଷ୍ଠବୃଦ୍ଧି, ଦୂଷିତ ରକ୍ତ ଜନିତ, ଗରମୀ ଘା, ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଚାବଣ୍ଟିଆ ଘା ପ୍ରଭୃତି ରୋଗରୁ ଅତିରେ ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଭିବେ । ଉପରୋକ୍ତ ଘୃତ ମାଲିସ କରନ୍ତୁ ।

ଦାବାଦି କଷାୟ । ୧ ଶିଶିର ମୂଲ୍ୟ ୪ ୧ ।

ପାଳଜ୍ୱର, ମେଲେରିଆ ଜ୍ୱର, ପ୍ଲୀହାଘଟିତ ଜ୍ୱର, ଏକାହ୍ନିକ ଜ୍ୱର ଆଦି ସର୍ବପ୍ରକାର ଜ୍ୱରେ ଅମୋଘ ଔଷଧ । ପରୀକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ।

ଆମ୍ଭର ଔଷଧାଳୟରେ ସମସ୍ତପ୍ରକାର ଭସ୍ମ, ମୋଦକ, ଘୃତ, ତୈଳ, ଅବଲେହ, ମଳମ, ଆସବ, ଚୂର୍ଣ୍ଣ, ଅରିଷ୍ଟ ଓ ବଟିକା ଆଦି ବିଶୁଦ୍ଧଭାବରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ବିକ୍ରୟ ନିମନ୍ତେ ରହିଅଛି । ଏତଦ୍ଭିନ୍ନ ରୋଗୀମାନଙ୍କର ଉପସ୍ଥିତ ଅବସ୍ଥାପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିନିକ୍ଷେପ କରି ଅତୀବ ଯତ୍ନସହ ଚିକିତ୍ସା କରିଥାଉଁ । ରୋଗୀ ଶୀଘ୍ର ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଭିବା ନିମନ୍ତେ ଚେଷ୍ଟିତ ଥାଉଁ । ମଫସଲବାସିମାନଙ୍କର ଆମ୍ଭନିକଟରେ ପ୍ରତାରିତ ହେବାର ଆଶଙ୍କା ନାହିଁ । ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ ଯେ ସେମାନେ ପତ୍ର ଲେଖିଲାବେଳେ ନିଜର ନାମ, ଠିକଣା ଓ ପୋଷ୍ଟଅଫିସ ପରିଷ୍କାରରୂପେ ଲେଖିବେ । ଦଶଟଙ୍କାରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଔଷଧ ନେଲେ ଆପାତତଃ ଏକଚତୁର୍ଥାଂଶ ମୂଲ୍ୟ ଅଗ୍ରିମ ପଠାଇବାକୁ ହେବ । ରୋଗର ବିସ୍ତୃତ ବିବରଣ ଲେଖିପଠାଇଲେ ବିହିତ ଔଷଧ ପ୍ରଦାନ କରିବୁଁ ।

ବିଶ୍ୱସ୍ତ
ଶ୍ରୀ ହରେକୃଷ୍ଣ ଦାଶ ।

ସଂଯୁକ୍ତି

ଶ୍ରୀ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର ବି, ଏ, ଏଲ, ଟି,ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଣୀତ ନୂତନ ଗଦ୍ୟପୁସ୍ତକ ।

ଭାଷା ପ୍ରାଞ୍ଜଳ, ଭାବ ମନୋହର । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଏଣ୍ଟିକ୍ କାଗଜରେ ସୁନ୍ଦର କାଳିରେ ମୁଦ୍ରିତ । ମଲାଟ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ମନୋମୁଗ୍ଧକର ହାଫ୍‌ଟୋନ୍ ଛବି ଅଛି ।

ପୁସ୍ତକଟି ଗଦ୍ୟସାହିତ୍ୟର ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ରତ୍ନ –ସ୍ୱଦେଶପ୍ରେମ ଓ ବୀରତ୍ୱର ଅମରକାହାଣୀ -- ପ୍ରିୟଜନମାନଙ୍କୁ ଉପହାର ଦେବାର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଜିନିଷ । ମୂଲ୍ୟ ୪ ୦ ୫ ।

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ :---
ମୁକୁନ୍ଦ ଷ୍ଟୋର୍ସ,
କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ନୂତନ ବିଜ୍ଞାପନ ।

ଅପୂର୍ବ ସୁଯୋଗ ! ହରାନ୍ତୁ ନାହିଁ !

ଅପ୍ସରା-କାହାଣୀ ।

ମିର୍ଜା ମହମ୍ମଦ ୟାକୁବ୍ ବେଗଙ୍କ ନୂତନ କାହାଣୀ ପୁସ୍ତକ ।

ଭାଷା ସରଳ— ଭାବ ମଧୁର । ଥରେ ପଢ଼ିଲେ ଆଉ ଥରେ ପଢ଼ିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ହେବ । ଏପରି କାହାଣୀ ପୁସ୍ତକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇନାହିଁ । ଛପା ଓ କାଗଜ ସୁନ୍ଦର—ମଲାଟ ମଧ୍ୟ ସୁନ୍ଦର । ମୂଲ୍ୟ ୫ ° ୨ ମାତ୍ର ।

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ—

ମୁକୁର ପୁସ୍ତକାଳୟ
ଚୌଧୁରୀବଜାର, କଟକ ।

ଆଶା ।

ବ୍ରହ୍ମପୁରରୁ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶଶିଭୂଷଣ ରଥ M. L. C. ଙ୍କ ସମ୍ପାଦକତ୍ୱରେ ପ୍ରକାଶିତ ସାପ୍ତାହିକ ପତ୍ରିକା ଏହାରେ ରାଜନୀତି, ସମାଜନୀତି, ଧର୍ମନୀତିପ୍ରଭୃତି ବିଷୟଗୁଡ଼ିକ ଅତି ମନୋହରଭାବରେ ଆଲୋଚିତ ହୁଏ । ବାର୍ଷିକ ମୂଲ୍ୟ ୫ ୪

ଅତି ସ୍ପେସ:—ଆମ୍ଭ ପ୍ରେସରେ ଓଡ଼ିଆ, ଇଂରାଜୀ, ତେଲୁଗୁପ୍ରଭୃତି ଭାଷାରେ ପୁସ୍ତକ, ଚେକ, ରସିଦ, ଫର୍ମ-ପ୍ରଭୃତି ଅତି ସୁଲଭ ମୂଲ୍ୟରେ ଓ ପରିଷ୍କାର ଭାବରେ ଛପାଯାଏ । ଆମ୍ଭଠାରେ ନାନାପ୍ରକାର ଓଡ଼ିଆ ପୁସ୍ତକ ଓ କାଗଜ କଲମପ୍ରଭୃତି ଷ୍ଟେସନାରୀ ପଦାର୍ଥମାନ ମଧ୍ୟ ବିକ୍ରୟାର୍ଥ ସଞ୍ଚିତ ଅଛି । ମୋଫସଲର ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କୁ ସନ୍ତୋଷଜନକ କମିଶନ ଦେଇଥାଉଁ । ଥରେ ମାତ୍ର ପରୀକ୍ଷା ପ୍ରାର୍ଥନୀୟ ।

ମାନେଜର,
ଆଶା ପ୍ରେସ,
ବ୍ରହ୍ମପୁର, ଗଞ୍ଜାମ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକୁର—ପ୍ରେସରେ ଓଡ଼ିଆ, ବଙ୍ଗଳା, ଦେବନାଗରୀ ଓ ଇଂରାଜୀ ଅକ୍ଷରରେ ବହି, ଚେକ, କାର୍ଡ଼, ନିମନ୍ତ୍ରଣପତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ସୁନ୍ଦର ଓ ସୁଲଭ ମୂଲ୍ୟରେ ଛପାହୁଏ । ଏଠାକୁ ସବୁପ୍ରକାର ପୁସ୍ତକ ଓ କାଗଜ ପ୍ରଭୃତିର ଅଡ଼ର ପଠାଇଲେ ଭ: ପି: ଯୋଗେ ପଠାଯାଏ ।

ମୁକୁର—ନିୟମାବଳୀ ।

୧—ମୁକୁର ପ୍ରତିମାସର ଶେଷ ସପ୍ତାହରେ ନିୟମିତରୂପେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହେବ ।

୨—ମୁକୁରର ଅଗ୍ରୀମ ବାର୍ଷିକ ମୂଲ୍ୟ ଟ ୨୫ ଙ୍କା, ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଟ ୨ ଙ୍କା, ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଂଖ୍ୟାର ମୂଲ୍ୟ ଟ ୦ । ମାତ୍ର ।

୩—ରିପ୍ଲାଇ କାର୍ଡ଼ ବା ଟିକିଟ ନ ପଠାଇଲେ ଉତ୍ତର ଦିଆଯିବ ନାହିଁ ।

୪—କେହି ଠିକଣା ପରିବର୍ତ୍ତନ କଲେ ଅନୁଗ୍ରହପୂର୍ବକ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଜଣାଇବେ । ନଚେତ୍ ପତ୍ରିକା ହସ୍ତଗତ ନହେଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦାୟୀ ନୋହୁଁ ।

୫—ଗ୍ରାହକମାନେ ଚିଠିପତ୍ର ପଠାଇଲେ ଅନୁଗ୍ରହପୂର୍ବକ ଗ୍ରାହକ ନମ୍ବର ଓ ନୂତନ ଗ୍ରାହକ "ନୂତନ" ବୋଲି ଲେଖିବେ ।

୬—ପ୍ରବନ୍ଧ ମନୋନୀତ ନ ହେଲେ ଫେରସ୍ତ ଦିଆଯିବ ନାହିଁ କିମ୍ବା ମନୋନୀତ ନ ହେବାର କାରଣ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହେବନାହିଁ ।

ମୁକୁରରେ ବିଜ୍ଞାପନ ଛପାଇବା ଖର୍ଚ୍ଚ:—

ଏକଥର ପାଇଁ—ଅର୍ଦ୍ଧସ୍ତମ୍ଭକୁ ଟ ୧୫ ଙ୍କା, ଏକ ସ୍ତମ୍ଭକୁ ଟ ୨୫ ଙ୍କା, ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏକ ପୃଷ୍ଠାକୁ ଟ ୫ ଙ୍କା । ଏକାଧିକ ପାଇଁ ପ୍ରତିଥରେ ଟ ୧୫ ଙ୍କା, ଟ ୨୫ ଙ୍କା, ଏବଂ ଟ ୫୦ ଙ୍କା । ବିଜ୍ଞାପନର ମୂଲ୍ୟ ବିଜ୍ଞାପନର ସହିତ ନ ପଠାଇଲେ ଛପା ହେବ ନାହିଁ ।

ବିଜ୍ଞାପନ ।

ନିମ୍ନଲିଖିତ ପୁସ୍ତକଗୁଡ଼ିକ ଆମ୍ଭ ଦୋକାନରେ ବିକ୍ରୟାର୍ଥ ସଞ୍ଚିତ ଅଛି ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର ପ୍ରଣୀତ—

ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବ ନାଟକ	ଟ ୧ (
ମୁକୁନ୍ଦଦେବ "	ଟ ୦ ୩/
କଳିକା	ଟ ୦ ୩/

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନଳମଣି ବିଦ୍ୟାରତ୍ନ କୃତ—

ଅର୍ଥମାତ	ଟ ୦ /
ବନଜ ଖାଦ୍ୟ	ଟ ୦ /
ମଣିରତ୍ନ ମାଳା ପୟାର	ଟ ୦ /୨
ଆମବାତ ଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦ /
ଅଗ୍ନିଷ୍ଠି କଣ୍ଟକ	ଟ ୦ /
ପରମରୋଗ ଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦ ୵
ଜ୍ୱର ଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦ ।
ଗୋ ଚିକିତ୍ସା (ଅପ୍ରକାଶିତ)	ଟ ୦ ୵
ମଧୁପ	ଟ ୦ ୵

ଶ୍ରୀ ଅପଣ୍ଡା ପଣ୍ଡାଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ—

ଗ୍ରହ ଚନ୍ଦ୍ରିକା	ଟ ୧ (

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବାଙ୍କନିଧି ପଟ୍ଟନାୟକ ବି. ଏଲ୍—

ସାବିତ୍ରୀ	ଟ ୦ ୫
କଥାଶତକ	ଟ ୦ ୫
ଦମୟନ୍ତୀ (ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅନନ୍ତପଦ୍ମନାଭ ପଟ୍ଟନାୟକ)	ଟ ୦ ୩
ଅଶୋକ ବୃତ୍ତାନ୍ତ [ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବନମାଳୀ ମିଶ୍ର ବି. ଏ]	ଟ ୦ ୫

ଶ୍ରୀ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର ବି. ଏ.
ମ୍ୟାନେଜର
ମୁକୁର ପ୍ରେସ, କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

Registered No. D 28

ନୂତନ ବିଜ୍ଞାପନ ।

ଅଭିମନ୍ୟୁବଧ ଶ୍ରୀ ଅଲେଖପ୍ରସାଦ ଦାସଙ୍କ କୃତ ମୂଲ୍ୟ ୫ ୦ ୵

ବାଳଭକ୍ତ [ଶ୍ରୀ ରଘବ ମିଶ୍ର] „ ୫ ୦ ୵
ମାତିକଳିକା „ „ ୫ ୦ ୵
ବାଳଇନ୍ଦୁ [ଶ୍ରୀ ଦାମୋଦର ରଥ] „ ୫ ୦ ୵

ଭକ୍ତକବି ଚାମଦାସଙ୍କ ବିରଚିତ

ଭକ୍ତି ଗ୍ରନ୍ଥ

ଗୌଡୀୟ ବୈଷ୍ଣବ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଓ ଭକ୍ତମାନଙ୍କର

ଆଦରର ପୁସ୍ତକ ।

ତତ୍ତ୍ୱବିଚାର, ଭକ୍ତିଲକ୍ଷଣ, ଭକ୍ତିତତ୍ତ୍ୱବିଚାର, ଭକ୍ତିର ମହିମା, ଭକ୍ତିରଅଧିକାରୀ ଭେଦ, କର୍ମବନ୍ଧ ବିଚାର, ଗୁରୁଶିଷ୍ୟ ଲକ୍ଷଣ, ସାଧନଭକ୍ତି ଚୌଷଠ ଅଙ୍ଗସାଧନ, ଶ୍ରବଣ କୀର୍ତ୍ତନାଦି ନବପ୍ରକାର ଭକ୍ତି, ମୂର୍ତ୍ତିଦର୍ଶନାଦି ଦ୍ୱାଦଶ ଅଙ୍ଗ, ରାଗାନୁଗା, କାମାନୁଗା ଓ ସମ୍ବନ୍ଧାନୁଗା ଭକ୍ତି, ଭାବଭକ୍ତି, ନିଷ୍କାମ ଭକ୍ତି, ପ୍ରେମଭକ୍ତି ସୃଷ୍ଟିର ବିବରଣ ପ୍ରଭୃତି ନାନା ବିଷୟ ଏଥିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । **ଏପରି ଭକ୍ତି ଗ୍ରନ୍ଥ ଓଡିଆ ଭାଷାରେ ଅତି ବିରଳ ।**

ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୃହସ୍ଥର ଆବଶ୍ୟକ

ମୂଲ୍ୟ ଏକଟଙ୍କା । ଡାକମସୁଲ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର

ଏକ ମାତ୍ର ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ - ମୁକୁର ପ୍ରେସ, କଟକ ।

ପତ୍ର ଠିକଣାର ଠିକଣା :—

ମ୍ୟାନେଜର, ମୁକୁର ପ୍ରେସ କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ ବି ଏ ସମ୍ପାଦକ।

ଶ୍ରୀ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର, ବି. ଏ ଏଲ୍.ଟି ସହକାରୀ ସମ୍ପାଦକ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସରସ୍ୱତୀ ପୂଜା ଉପଲକ୍ଷରେ

Registered N[illegible] ନିମନ୍ତେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ପୁସ୍ତକଗୁଡ଼ିକ ବସନ୍ତପଞ୍ଚମୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅର୍ଦ୍ଧମୂଲ୍ୟରେ ଦିଆଯିବ ।

ହରିଭକ୍ତି ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ	ଟ ୧ (ସ୍ଥଳେ	ଟ ୦ ୫
ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ ପୁରାଣ [ଗଣେଶଖଣ୍ଡ]	ଟ ୧ („	ଟ ୦ ୫
ସୁଲକ୍ଷଣା [ସାମନ୍ତସିଂହାର]	ଟ ୦ ୵ „	ଟ ୦ /୬
ଲକ୍ଷ୍ମୀପୁରାଣ	ଟ ୦ ୵ „	ଟ ୦ /
ରସକୀଡ଼ା	ଟ ୦ /୬ „	ଟ ୦ ୧୫
ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳୀ	ଟ ୦ ।୵ „	ଟ ୦ ୵

ଶ୍ରୀ କଳ୍ୟାଣ୍ୟ ମିଶ୍ର ବି. ଏ.
ମାନେଜର,
ମୁକୁର ପ୍ରେସ, କଟକ ।

କେତେକ ନୂତନ ବହି ।

ରତିବେଦନ	[କବିଚନ୍ଦ୍ର]	ଟ ୦ ୵
ଅନୁପଣ୍ଡା	[ସରଳ ଗଳ୍ପ]	ଟ ୦ ୵
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଚମ୍ପା		ଟ ୦ /
ବାଳଭକ୍ତ		ଟ ୦ ୵
ଭାରତୀୟ ସ୍ୱରାଜ		ଟ ୦ ୫
ପ୍ରବନ୍ଧ-ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି	[ଯଦୁମଣି]	ଟ ୦ ୫/
ଶ୍ରୀନିବାସ ଦର୍ପିକା		ଟ ୧ (

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ:— ମୁକୁର ପ୍ରେସ,
କଟକ ।

ବିଜ୍ଞାପନ ।

କବିବର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି ମହୋଦୟଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ନୂତନ କାବ୍ୟ

ପ୍ରଣୟପୂଜା ।

ଏଥିରେ ସାତଖଣ୍ଡି ପ୍ରଣୟ-ପଦ୍ମ ସାତ ସର୍ଗରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି ଯଥା:— ବସନ୍ତପ୍ରତି ବସୁମତୀ, ଭ୍ରମର-ପ୍ରତି କୁସୁମ-ସୁନ୍ଦରୀ, ଘନପ୍ରତି ଚାତକୀ, ନିଶାନାଥପ୍ରତି ନିଶିଥିନୀ, ଉଷସ୍ତ୍ୟପ୍ରତି ଦକ୍ଷିଣାଶା, ମୃଗପ୍ରତି ମୃଗତୃଷ୍ଣା ଏବଂ କୋକିଳପ୍ରତି ରସାଳ-କଳିକା । ବିଷୟଗୁଣକର ଭାଷା ନିରୁପମ, ଭାବ ପଟୁତ୍ୱ, ସୁନ୍ଦର ଏବଂ ସୁଗମ୍ଭୀର । ପୁସ୍ତକର କାଗଜ, କାଳି, ଛପା ଏବଂ ପରିପାଟୀ ସବୁ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ, ସୁନ୍ଦର ଏବଂ ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ । ଶତାଧିକ ପୃଷ୍ଠାବିଶିଷ୍ଟ ଏହି ପୁସ୍ତକର ମୂଲ୍ୟ ବାରଅଣା ମାତ୍ର ।

ନୂତନ କବିତାଗ୍ରନ୍ଥ

ସନ୍ଧ୍ୟତାରା ।

ଏଥିରେ ୫୫ ଶ୍ରେଣୀ ଚିତ୍ରଣୀୟ, ସରସ, ଭାବୋଦ୍ଦୀପକ ନୂତନ କବିତା ସ୍ଥାନ ପାଇଅଛି । ମୂଲ୍ୟ ଦଶଅଣା ମାତ୍ର ।

ଉପରୋକ୍ତ ପୁସ୍ତକଦ୍ୱୟ କଟକ ମୁକୁର ପ୍ରେସ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପୁସ୍ତକାଳୟରେ ବିକ୍ରୀତ ହୁଏ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଜ୍ଞାପନ ।

ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ।

ନିମ୍ନଲିଖିତ ପୁସ୍ତକଗୁଡ଼ିକ ମଜୁରପେସରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କଲେ ପାଇବେ ; —

ପିତୃପ୍ରବନ୍ଧ	ଟ ୧ ।
" ବନ୍ଧାଇ	ଟ ୧ ।୵
ଶିଶୁଭକ୍ତ	ଟ ୦ ।୨
ଦ୍ରୁତକଥା ୧ମ	ଟ ୦ ।୵
" " ୨ୟ	ଟ ୦ ।।
ମଲ୍ଲପଣା (ପ୍ରହସନ)	ଟ ୦ ।

ବାବାଜି ଶ୍ରୀବୈଷ୍ଣବଚରଣ ଦାସ ।

ସଙ୍ଗୀତ କୁସୁମହାର	ଟ ୦ ।/	ମାନଭଞ୍ଜନ	ଟ ୦ ।
କୃଷ୍ଣକାଳୀ ନାଟକ	ଟ ୦ ।୵	ବିରହଅଷ୍ଟକ	ଟ ୦ ।୨
ବସନ୍ତରାସ	ଟ ୦ ।୵	ବିଦଳିତବଟା	ଟ ୦ ।/
କୀର୍ତ୍ତନସୁଧାନିଧି	ଟ ୦ ।/	କୃଷ୍ଣଅଭିମାନ	ଟ ୦ ।/ ୩
ନବାନୁରାଗ	ଟ ୦ ।୨	ସଙ୍ଗୀତ କୁମୁଦ	ଟ ୦ ।୵
ଦୁର୍ଜୟମାନ ନାଟକ	ଟ ୦ ।୵	ବାଳଲୀଳା ନାଟକ	ଟ ୦ ।
ବିରହମାନ "	ଟ ୦ ।	ବିଦଗ୍ଧ ଚିନ୍ତାମଣି "	
ସଙ୍ଗୀତ କୁମୁଦମାଳା	ଟ ୦ ।/	ବିଦଗ୍ଧମାଧବ "	
ଶ୍ୟାମଲୀଳା ବନ୍ଦନା	ଟ ୦ ।୨		

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବୀରକିଶୋର ଦାସ ।

ମୋହନବଂଶୀ	ଟ ୦ ।୵
ଭାବନା	ଟ ୦ ।/୨

ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ଚ୍ୟାଉପଟ୍ଟନାୟକ ।

ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ସମାଧାନ— ଟ ।/୩
(ଭଲ କାଗଜ, ଛପା ଓ ମଲାଟ)

କବି ହରିଦାସ ।

ବିଦଗ୍ଧ ମାଧବ ୩୪ ଶ— ଟ ୦ ।୩
(ଛାତ୍ରମାନ ବ୍ୟାଖ୍ୟାକାରୀଙ୍କ ପାଠୋପଯୋଗୀ)

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଉପେନ୍ଦ୍ରପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତି ।

ପ୍ରଣୟପିପାସା—	ଟ ୦ ।୵
ବାଇଜା (ଗଳ୍ପ ପୁସ୍ତକ)	ଟ ୦ ।୵

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରବନ୍ଧସବୁର ମଧ୍ୟରେ ନିମନ୍ତେ ଲେଖକମାନେ ଦାୟୀ

ସୂଚୀ।

ବିଷୟ	ଲେଖକଙ୍କ ନାମ	ପୃଷ୍ଠା
୧। ପ୍ରୟାଗଭାବନ ଗଙ୍ଗା-ଯମୁନା-ସଙ୍ଗମେ	ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନାରାୟଣମୋହନ ଦେ M.A.	୧୧୭
୨। ବାଦଶ୍ରୁ	" ଶ୍ରୀନାଥ ଚଟ୍ଟରାଜ	୧୨୦
ସମ୍ପାଦ ଗୀତେ	" ଗୋପେ ତ୍ରିପାଠୀ B.A.	୧୨୪
୩। ଜୀବନ ଚକ୍ର	" ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ମିଶ୍ର	୧୩୦
୪। ମହାଯାତ୍ରା ସମାଲୋଚନା	" ଭବଦାନନ୍ଦ ମହାନ୍ତି	୧୩୫
୫। ଭାରତ ଜାତିର ବର୍ତ୍ତମାନ ଚିତ୍ର	" ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ M.A.	୧୪୧
୬। ଭାରତୀୟ ଜନତା ଯୁବକ	" ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ଦେବ	୧୪୮
୭। ମାତୃଦେବୀ କଥା	ଶ୍ରୀମତୀ ଗୀତାମ୍ବରୀ ଦେବୀ	୧୫୧
୮। ଭାରତେ ସ୍ତ୍ରୀ ଶିକ୍ଷା	ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଉପେନ୍ଦ୍ରପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତି B.A.	୧୫୬
୧୦। ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି	ଜଗନ୍ନାଥ ମିଶ୍ର ମହାପାତ୍ର ଚୌଧୁରୀ	୧୫୫
୧୧। କଥା ଭାରତ ତୁଷ୍ଟ ଚିତ୍ର	" ଯୋଗୀନ୍ଦ୍ର ଥଳ B.A.	୧୫୭
୧୨। ରାମାୟଣ ସମାଲୋଚନା	ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଯୋଗୀନ୍ଦ୍ର ନନ୍ଦ ଶର୍ମା	୧୭୨
୧୩। ଜଗତ		୧୭୫
୧୪। ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ବାଦ		୧୭୫
୧୫। ସମ୍ପାଦକ ପ୍ରତିବାଦ		୧୭୫

ନୂତନ ବିଜ୍ଞାପନ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ବାହାରିଅଛି ! ଦର ଟଙ୍କା !!

ଭକ୍ତକବି ୺ରାମଦାସ ବିରଚିତ।

ପଞ୍ଚଭକ୍ତ ।

ଦାର୍ଶନିକ ଭକ୍ତିର ପ୍ରଧାନ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଏଥିରେ ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି । ଗଣ୍ଠାମର ଗୃହଶାଳୀମାନଙ୍କରେ ପାଠର ଉପଯୋଗୀ । ଦର ଟଙ୍କା । ମୂଲ୍ୟ ଅତି ସୁଲଭ — ୫ • ୵ ଦୁଇପାଣି ମାତ୍ର ।

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ:—
ମୁକୁର ପ୍ରେସ, କଟକ ।

ବିଜ୍ଞାପନ ।

ଉତ୍କଳ ମଧୁପ।

ବିବିଧ ବିଷୟକ ମାସିକ ସଂଗ୍ରହ ପତ୍ର ।

ଏହି ପତ୍ର ଦ୍ୱାରେ କୃଷି, ଶିଳ୍ପ, ବିଜ୍ଞାନ, ସମାଜ ନୀତି, ଧର୍ମନୀତି, ଗୃହଶିକ୍ଷା, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସମାଚାର, ବିଚିତ୍ର ବାର୍ତ୍ତା ଏବଂ କାବ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ଆବାଳ ବୃଦ୍ଧ ବନିତାଙ୍କ ଉପଯୋଗୀ ବିଷୟମାନ ସଂକ୍ଷେପରେ ଏବଂ ସରଳ ଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ । ଏହାର ସମ୍ପାଦକ ଉତ୍କଳ ପତ୍ରିକାର ସମ୍ପାଦକ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ଗଙ୍ଗାଧର ବିଦ୍ୟାରତ୍ନ । ଅଗ୍ରିମ ବାର୍ଷିକ ୫ ୧ । ଟଙ୍କା ; ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ପାଇଁ ୫ ୧ ଟଙ୍କା ।

ଶ୍ରୀ ଶିବପ୍ରସାଦ ଗୋସ୍ୱାମୀ
ମେନେଜର—ଉତ୍କଳ ମଧୁପ ।
ଦାଣ୍ଡିଆ ବଜାର, କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ভাগবত — ভাগ

Digitized by srujanika@gmail.com

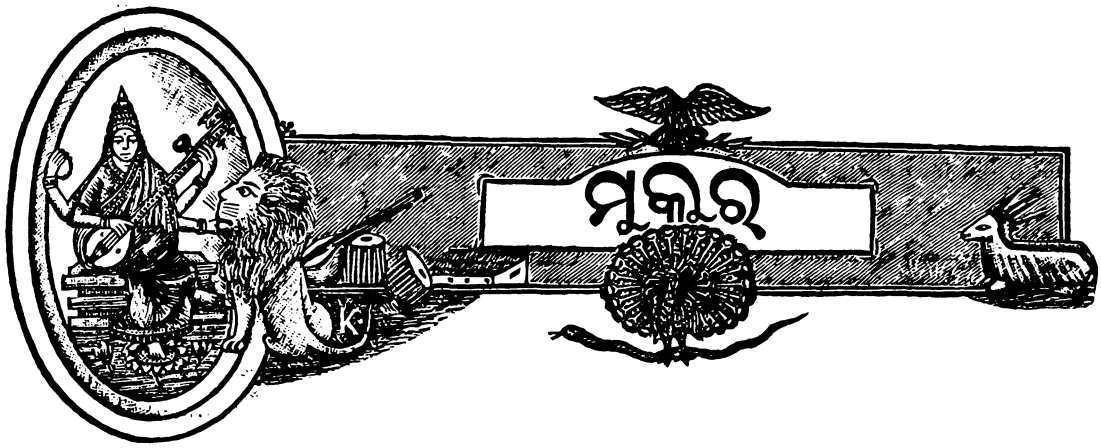

୧୮ଶ ଭାଗ । } ପୌଷ । ୩୩ { ୨ ମ ସଂଖ୍ୟା ।

(୧)

ଗଙ୍ଗା —"ଏକରେ ସଖି ଅଜ ଏକ ରୂପ ତୋର ?
କାହୁଁ ଅଇଲା କହ ଏ ନୀଳିମା ଘୋର ?
ସୁନୀଳ ତରଙ୍ଗ ରଙ୍ଗେ, ନାଚ ନାଚ ଅସୁ ରଙ୍ଗେ,
ଲାବଣ୍ୟ-ନୀଳିମା ଦିଶେ କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର,
(ଆଜ) ତ ଆନନ୍ଦେ ମାତ, ଉଠେ ତୋର ଅନ୍ତର ।"

(୨)

ଯମୁନା —"ତ କହିବ ତୋତେ ଅଜ ପ୍ରାଣ-ସଜନି ?
ମୋ ବକ୍ଷେ ଘଟିଲା ଯାହା କାଲି ରଜନୀ ! ।
ମଥୁରା-କାରା-ମନ୍ଦିରେ, ଦୟାମୟ ଜନମି ରେ,
ହେଲେ ଶଙ୍ଖ-ଚକ୍ର-ଗଦା-ପଙ୍କଜ-ପାଣି,
ନନ୍ଦାଳୟେ ବସୁଦେବ ଛାଡ଼ିଲେ ଆଣି ।

(୩)

ତାଙ୍କ ଅଙ୍ଗଛଟା ଲାଗି ଆଜ ମୋହର
ଢଳ ଢଳ ନୀଳ ରୂପ ଦିଶେ ସୁନ୍ଦର ।
ସେ କଳା-ମଣିକ୍ୟ ଅଙ୍ଗ, ପରଶି ମୋର ତରଙ୍ଗ,
ହୋଇଛି ଏ ନୀଳତରଙ୍ଗ ସୁମନୋହର,
(ଅଜ) ମହା ମହୋତ୍ସବେ ବ୍ରଜଯୁବା ମୁଖର ।"

(୪)

ଗଙ୍ଗା —"ବଡ଼ ଭାଗ୍ୟବତୀ, ତୁରେ ଭୁବନନନ୍ଦିନୀ,
ମୁଁ ସିନା ରହିଲି ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ହୋଇ ବନ୍ଦିନୀ ।
ତାଙ୍କ ପଦୁଁ ଜାତ ହୋଇ, ଭିତରେ ଆବର୍ଜ୍ଜନା ଧୋଇ
ବୃଥା ଜନ୍ମ ଦେଲି ଖୋଇ, ମୁଁ ଗୃଣ୍ଡ ଭୁଣ୍ଡୀ
ଅଜ କରୁଛଇଁ ସିନା ତୁଚ୍ଛା ଭଣ୍ଡୁଣୀ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

(୫)

"ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପଦ୍ମ ବୋଲି ଗର୍ବ କଲଇଁ ମନେ,
ବିସ୍ମିତ ହେଲଁ ତେଣୁ ଲୀଳାଦର୍ଶନେ ।
ଗରବ-ଭଞ୍ଜନ-ବାନା ମୋ ଗର୍ବ ଭଞ୍ଜିଲେ ସିନା
ଲଘୁ ପାପରେ ଏ ଗୁରୁ ଦଣ୍ଡ ବିଧାନେ;
ପିତା ହୋଇ କ୍ଷମାଶି କଲେ ସନ୍ତାନେ ।"

(୬)

ପ୍ରତ୍ୟହ ଯମୁନା ଆସି ସଜନୀ-କାନେ
ଢାଳେ ସେ ଲୀଳା-ଅମୃତ ମୋହନ ତାନେ,
ବୃନ୍ଦାବନେ ବନେ ବନେ, ମୋହନ ମୁରଲୀ ସ୍ୱନେ
ଯେବେ ଯେ ଲୀଳା ହୁଅଇ ଲତା-ବିତାନେ
ଢାଳେ ତା ଯମୁନା ଜହ୍ନୁ-ସୁତା-ପରାଣେ ।

(୭)

ଦିନେ କହେ, "ଚିରେଦେଇ ଭଙ୍ଗା ଚରଣ
କୌଶଳେ କାଳୀୟେ ହରି କଲେ ଦମନ ।"
ଦିନେ ଆସି କହେ ହସି, "ହେରି ଗୋ ହର-ପ୍ରେୟସୀ,
ଫଗୁଖେଳେ ମାତି ବ୍ରଜ-କିଶୋରୀ-ଗଣ,
କରିଛନ୍ତି କେମନ୍ତି ମୋ ତନୁ-ରଞ୍ଜନ"

(୮)

ଦିନେ ପ୍ରାତେ କହେ, "କାଲି ପୂର୍ଣ୍ଣିମାରାତି
ବ୍ରଜବାଳା ସଙ୍ଗେ ରସ-କୌତୁକେ ମାତି
ଉଚ ହରି ମହା-ରାସ, ଯେ ଲୀଳା କଲେ ପ୍ରକାଶ,
ତା ସ୍ମରଣେ ଅଜି ଫୁଲିଉଠେ ମୋ ଛାତି;
ସେ ଲୀଳା ଯେ ଭବେ ନିରୁପମ ନିହାତି ।

(୯)

ଷୋଡ଼ଶ ସହସ୍ର ଗୋପୀ ମଣ୍ଡଳୀ କରି
ଉଭା ହେଲେ ପରସ୍ପର କରକୁ ଧରି ।
ମଣ୍ଡି ସେ ମଣ୍ଡଳ-କେନ୍ଦ୍ର, ଉଭାହେଲେ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର
ବିଦ୍ୟୁତ ଗତିରେ ଦ୍ରୁତ ନର୍ତ୍ତନ କରି;
ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଯୁଗପତ ଚୁମ୍ବିଲେ ହରି ।

(୧୦)

ଏକ ଗୋପୀ କୋଳୁଁ ଅନ୍ୟ ଗୋପୀ ଉତ୍ସଙ୍ଗେ
ପଳକେ ମୋହନ ଚଳେ ନର୍ତ୍ତନ ରଙ୍ଗେ ।
ସମୟର ବ୍ୟବଧାନ, ହୋଇଗଲା ତିରୋଧାନ,
ମାତିଲେ ଗୋପୀ ନର୍ତ୍ତନ-ଲୀଳା-ତରଙ୍ଗେ
ରସ-ରସେ ମାତି ବ୍ରଜ-ମୋହନ ସଙ୍ଗେ ।

(୧୧)

ଯେତେ ଗୋପୀ ତେତେ କୃଷ୍ଣ ହୋଇଲାପରି,
ପରତେ ହେଲା ସେକାଳେ ସିନା, ସୁନ୍ଦରି ।
କେ ଗୋପୀ ବିଚାରେ ମନେ କୃଷ୍ଣ ମୋ ବାହୁ-ବନ୍ଧନେ
ରହିଛନ୍ତି ସିନା ଅନ୍ୟେ ବିମୁଖ କରି,
ଏମନ୍ତି ଭାବିଲେ ସର୍ବ ଗୋପକୁମାରୀ ।"

(୧୨)

ଗଙ୍ଗା—ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟରେ ସେ ଲୀଳା ଲୀଳାମୟର,
ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ଶତ ଧନ୍ୟ ଭାଗ୍ୟ ତୋହର ।
ଦେଖି ସେ ମଧୁର ଲୀଳା, ହେଲୁ ରୁ ପୁଣ୍ୟ-ସଲିଳା;
ରହିଲି ସିନା ଆବିଳା ମୁହିଁ ପାମର,
ମୋ ଭାଗ୍ୟେ ଉଇଁବେ କାହୁଁ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ।

(୧୩)

(ଆଜି) ତୋ କଥା ଶୁଣି ମୋ ମନ ଯାଏରେ ମାତି,
ସେ ଲୀଳା ସୁମରି ଫୁଲି ଉଠେ ମୋ ଛାତି ।
ଗୁଲ ସଖି ଯିବ ସାଥେ, ପଡ଼ିଲାରେ ଧର ହାତେ,
ଛୁଟି ଛି ସଦାବେଳେ ମୋର ନିମ୍ନକୁ ଗତି ।
(ମୁଁ ଯେ) ପାପଭାରେ ଭାରାକ୍ରାନ୍ତ ହେଲିଣି ଅତି ।

(୧୪)

ତୁ କେମନ୍ତେ, ସଜନିରେ ବନ୍ଧୁ ଉଜାଣି,
ବଂଶୀ-ଧ୍ୱନି ତୋତେ ନିଏ କେମନ୍ତେ ଟାଣି ।
କେମନ୍ତି ଅଟେ ସେ ବଂଶୀ, ସକଳ କଳୁଷ ଧ୍ୱଂସୀ
କେମନ୍ତି ସେ ଶ୍ୟାମ-ଶଶୀ ମୁରଲୀପାଣି,
କେମନ୍ତି ବା ସେ ତ୍ରିଭଙ୍ଗ-ଭଙ୍ଗିମା-ଠାଣି ।

(୧୫)

ଦେଖିବାକୁ ସଦା ମୋର ବଳଇ ମନ,
ଉତ୍କଣ୍ଠ ହୋଇ ରହିଛି ବେନି ନୟନ ।
ଦେଖିବି ସେ ପ୍ରେମ ଲୀଳା, ହେବ ପରମ-ସଲିଳା ।
ଦେଖିବି ଯୁଗଳ ରୂପ ବିଶ୍ୱମୋହନ,
ସଫଳ ହୋଇବ ମୋର ଦେହଧାରଣ ।

(୧୬)

ଯାଇ ନ ପାରଇ ମୁଁ ଯେ ବନ୍ଧୁ ଚେଷ୍ଟାରେ;
କେମନ୍ତେ ଦେଖିବି ସେହି ବିଶ୍ୱ-ସ୍ରଷ୍ଟାରେ ।
ତୋହଠାରୁ ଜିତ ଜିତ, ଶୁଣି ସେ ମହିମା ଗୀତ
ଛାତି ମୋ ହୁଏ କରତ ବେଦନାଭାରେ,
କେମନ୍ତେ ସେ ଲୀଳା ସଙ୍ଗି ଦେଖିବି ବାରେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

(୧୭)

"କେମନ୍ତେରେ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି ରହିବ ଆଜ,
ପଡ଼ୁ ଏ ପାପିନୀ-ମୁଣ୍ଡେ ଆକାଶ ଭାଜ ।
କାହାନ୍ତି ସେ ଜହ୍ନୁ-ଋଷି, ନିଅନ୍ତୁ ମୋ ପ୍ରାଣ ଶୋଷି,
ଆଜି ଏ ପାପ ଜୀବନ ଧାରା ବରଜ
ତୋ ସଙ୍ଗେ ଆସିବି ପୁଣି ପୁଣ୍ୟ ଅରଜ ।"

(୧୮)

ଏମନ୍ତେ ଖେଦ ପ୍ରକାଶି ଜାହ୍ନବୀ ନିତି
ଗାଏ ସହଚରୀ ପାଶେ ବିଷାଦ ଗୀତି,
କାଳ କ୍ରମେ ଶ୍ୟାମଶଶୀ, ଗୋପୀଙ୍କ ଧୃତି ଧରିଷି
ବରଜଲେ ବୃନ୍ଦାବନ-ନିକୁଞ୍ଜ-ସାଥି
ଅବହେଳେ ଭୁଲି ସତେ ଗୋପୀଙ୍କ ପ୍ରୀତି ।

(୧୯)

କୃଷ୍ଣଙ୍କ ବିରହେ ସଙ୍ଗେ ଗୋପ ସୁନ୍ଦରୀ
ଯମୁନା ପୁଲିନେ ବସି କାନ୍ଦଲେ ଝୁରି;
ତାଙ୍କ ଶୋକ-ଗାଥା ବହି ସୁରଧୁନୀ ପାଶେ କହି,
କନ୍ଦଲେ କାଳନ୍ଦୀ ଶୋକେ ମରମେ ମରି,
ବୃନ୍ଦାବନ ଲୀଳାସ୍ମୃତି ହୃଦୟେ ଧରି ।

(୨୦)

ଏହିମତେ ବିତିଗଲା ଶତାବ୍ଦୀ କେତେ,
ଜାହ୍ନବୀ ଯମୁନା ମିଳି କାନ୍ଦଲେ ଏତେ,
ତଥାପି ନହେଲା ଦୟା, ଭାବିଣ ଜହ୍ନୁତନୟା
ଦୁଃଖେ ଭମିଲେ ସ୍ୱପଥ ଛାଡି ଉନ୍ମତ୍ତେ;
(ଭବ) କାହିଁ ଅବା ଲୁଚିଥିବେ ମୋହନ ସତେ ।

(୨୧)

ଲୁଚାଇ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ଜହ୍ନୁ-ସୁତା-ସଲିଳେ
ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗ୍ରହ-ରାଜ-ଜେମା ଚଳିଲେ,
ଭ୍ରମି, ଦେଶେ ଦେଶେ ଆସି ଲଭିଲେକ ଶେଷେ,
ବିରହ-ବାଞ୍ଛିତ ନଧି ଗୌରାଙ୍ଗ-ବେଶେ
ଉଦେ ହୋଇଛନ୍ତି ଯହିଁ ନଦୀୟା-ଦେଶେ ।

(୨୨)

ସୁତା-ସ୍ତବେ ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ପରା ଶ୍ରୀହରି
ଜନ୍ମିଲେ ତା ଘରେ ଗୌର-ବିଗ୍ରହ ଧରି ?
ବୃନ୍ଦାବନ ଲୀଳା ପୁଣି, ପ୍ରସ୍ଫୁରିଲେ ଗୁଣମଣି,
ଦେଶେ ବିଦେଶେ କିଶୋରୀ ପ୍ରେମ ବିତରି
କୀର୍ତ୍ତନ-ନର୍ତ୍ତନ ବେଶେ ନର୍ତ୍ତନ କରି ।

(୨୩)

ଚିହ୍ନିଲେ ଭାନୁ-ନନ୍ଦିନୀ ସେ ଗୌର ତନୁ—
ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ ଲୁଚିଛନ୍ତି ବରଜ-କାହ୍ନୁ;
ରାଧା-ଅଙ୍ଗ-ଛଟା ହରି ସାଦରେ ଗ୍ରହଣ କରି
ଶ୍ୟାମ-ଘନ ନୀଳିମାକୁ ଜନ-ନୟନୁ
ଲୁଚାଇଅଛନ୍ତି ଶଚୀଦେବୀଙ୍କ ସୂନୁ ।

(୨୪)

ଦେଖ ସଖି ହରି କରି କେଡ଼େ ଚାତୁରୀ
ଢାକି ରଖିଛନ୍ତି ନୀଳକାନ୍ତି ମାଧୁରୀ ।
ତୋର ଅଙ୍ଗଅଭରଣେ, ମୋ ନୀଳତନୁ ଯେସନେ
ଲୁଚାଇ ରଖିଛି ମୁହିଁ ଗୋପନ କରି,
ଗଉର-ବରଣେ ଘନ-ଶ୍ୟାମ ସେହିପରି ।

(୨୫)

ଯେ ମହାଭାବେ ଉନ୍ମତ୍ତା ହୋଇ କିଶୋରୀ
ହେଲେ ଅପଶାକୁ ଯାଉଥିଲେ ପାସୋରି,
ସେହି ଭାବ ବହି ହୃଦେ, ଆଜି ହୋଇଛନ୍ତି ଉଦେ,
ନଦୀୟା-ନଗରେ ମୁଦେ ଶ୍ରୀ ଗୌରହରି;
ରାଧା-ପ୍ରେମ-ସିନ୍ଧୁ-ନୀରେ ସୁଖେ ସନ୍ତରି ।

ଶ୍ରୀ ନାରାୟଣମୋହନ ଦେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭାରତରେ ପ୍ରଚଳିତ କାବ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ 'କାଦମ୍ବରୀ' ନାମକ ଗଦ୍ୟ କାବ୍ୟ ସାରସ୍ୱତ ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟ-କୋଷର ଗୋଟିଏ ଅମୂଲ୍ୟ-ରତ୍ନ। ମାନବ ବିବିଧରତ୍ନର ଆବିଷ୍କର୍ତ୍ତା ଓ ଉଦ୍ଭାବୟିତା। ପ୍ରକୃତ ଭୌତିକ ଜଗତକୁ ଜ୍ଞାନଭାବରେ ସଙ୍କିତ କରିବାରେ ସତତ ବ୍ୟସ୍ତ। ମାନବ ପ୍ରକୃତିର ଜନ୍ମବିକାଶରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ସ୍ୱୀୟ ଶକ୍ତି-ସାଧନା ବଳରେ ଅମର ପଦବୀ ଲାଭ କରେ। ସାଧନା ଐହିକ ଓ ପାରତ୍ରିକ ଉଭୟବିଧ ସୁଖର ନିଦାନ ଏବଂ ମନୁଷ୍ୟର ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱ-ପ୍ରଦର୍ଶକ। ସାଧନାହିଁ ମନୁଷ୍ୟକୁ ସାଧକ ବୋଲି ଚିହ୍ନାଇ ଦିଏ।

ସୁରଭି-କୁସୁମ-ଥରଗୁମ୍ଫିତ ହାର ମାଳାକାରର ଯୋଗ୍ୟତାର ନିଦର୍ଶନ, ସେହି ମନୋରମ ନେତ୍ରବିନୋଦନ ହାରଟି ତାହାର ଶକ୍ତି ଏବଂ ସାଧନାର ପ୍ରଜ୍ଜ୍ୱଳନ୍ତ କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବନାହିଁ। ବିବିଧଶିଳ୍ପକୁଶଳତାରେ ଶୋଭିତ ଚନ୍ଦ୍ରାତପ ସାଧକ ଚନ୍ଦ୍ରବାୟୁର କୃତିତ୍ୱପ୍ରଦର୍ଶକ। ଏଥିରେ ସାଧକର ସୂକ୍ଷ୍ମ-ଦର୍ଶିତା, ପ୍ରତିଭା, ଲଘୁହସ୍ତତା, ଅଭ୍ୟାସ ଓ ନିର୍ମ୍ମାଣଚତୁରତା ପ୍ରଭୃତି ସ୍ପଷ୍ଟଭାବରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ। ଚର୍ଚ୍ଚା ବା ସାଧନା ପ୍ରତିଭା ବା ସୂକ୍ଷ୍ମଦର୍ଶିତାର ଜନୟିତ୍ରୀ। ଭର୍ଜିଲ, ଦାନ୍ତେ, ପିଟ୍ରାର୍କ, ମିଲ୍‌ଟନ୍‌ଙ୍କଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ରାଧାନାଥଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେଉଁ ମହା-ମନୀଷିମାନେ ସାଧନାବଳରେ ବିବିଧ କାବ୍ୟର ଅନୁଶୀଳନଦ୍ୱାରା 'ମଣ୍ଡିତ ସଂସାର'—ଏହି ବୈଦେଶୀ ଲିପିକୁ ମିଥ୍ୟା କରିଅଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କାଦମ୍ବରୀ-ରଚୟିତା କବିକୁଳମଣି ଶ୍ରୀମନ୍ ବାଣଭଟ୍ଟ ଏକତମ।

ଯେଉଁ ଯୁଗରେ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ-ଲାଭର ଇଚ୍ଛା ବଳବତୀ ହୋଇଥିଲା, ଯେତେବେଳେ କପିଳ, କଣାଦ ଓ ଗୌତମ ପ୍ରଭୃତି ମହାତ୍ମାମାନେ ହିନ୍ଦୁଜଗତର ଅସ୍ମିତା ସଂରକ୍ଷଣରେ କୃତସଙ୍କଳ୍ପ, ଯେତେବେଳେ ଭାରତ-ରତ୍ନରେ ଅହିଂସା ପରମୋଧର୍ମ୍ମ ରୂପ ବୈଜୟନ୍ତୀ ଉଡ୍ଡୀୟମାନ, ଯେତେବେଳେ ଭାରତରେ ଚରକ ଓ ସୁଶ୍ରୁତର ପ୍ରଥମ ବିକାଶ, ତେତେବେଳେ କବିଗୁରୁ ବାଣଭଟ୍ଟ ଭାରତର ଶେଷ ହିନ୍ଦୁ-ସମ୍ରାଟ୍ ହର୍ଷବର୍ଦ୍ଧନ (ଶିଳାଦିତ୍ୟ) ଙ୍କ ସଭା ଅଳଙ୍କୃତ କରି-ଥିଲେ। କବି ଶୋଣନଦୀତୀରବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରୀତିକୂଟ ନାମକ ଗ୍ରାମରେ ବାତ୍ସ୍ୟାୟନବଂଶୀୟ ଚିତ୍ରଭାନୁଙ୍କ ଔରସରେ ରାଜଦେବୀଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ସପ୍ତମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ସମସ୍ତ କବିତ୍ୱ-ଶକ୍ତିରେ ଭୂଷିତ ହୋଇ ଜନ୍ମପରିଗ୍ରହ କରିଥିଲେ। ଏହାଙ୍କର ବଂଶାବଳି ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା।

କୁବେର
|
ପାଣ୍ଡୁପତି
|
ଅର୍ଥପତି
|
ଚିତ୍ରଭାନୁ
|
ବାଣ

ଶୈଶବରେ ବାଣଙ୍କର ଜନନୀ ପରଲୋକ ଗମନ କରନ୍ତେ ପିତାଙ୍କୁ ଜନନୀ ଜନକ—ଏହି ଉଭୟଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ବହନକରି-ବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା। ବେଦ ଓ ଧର୍ମ୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଅଧ୍ୟୟନରେ ପୁତ୍ରର ଅଗ୍ରହାତିଶୟ ଦେଖି ପିତା ତାଙ୍କୁ ଗୁରୁଗୃହରେ ଛାଡ଼ିଦେଲେ। ବିଧାତାଙ୍କ ବିଧାନର ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ମନୁଷ୍ୟର ଅଗମ୍ୟ!! ବାଣ ଅଧ୍ୟୟନାନ୍ତେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଗୁରୁଗୃହରୁ ପ୍ରତ୍ୟା-ବର୍ତ୍ତନକରି ଗୃହରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ କେତେକ ଦିନ ମାତ୍ର ସେହି ନିର୍ଦ୍ଦୟ ପିତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଅବସ୍ଥାନ କରିଅଛନ୍ତି, ହଠାତ୍ ଅକାଳମୃତ୍ୟୁ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଅଶୈଶବ ମାତୃହୀନ ବାଳକଟିକୁ ମାତୃପିତୃହୀନ କରିବାକୁ ପ୍ରୟାସୀ ହେଲା ଏବଂ ଅଚିରେ ତାହା କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ ହେଲା।

ପିତୃବିୟୋଗ ଯାତନା ତାଙ୍କ ହୃଦୟକୁ କିପରି ଆଲୋଡ଼ିତ କଲା, ତାହା ତାଙ୍କପରି ଅନୁଭବୀ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କିଏ ଉପ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲବ୍ଧ କରିବ ? ସେ ଯାତନା ବା କେତେଦିନ ପାଇଁ ! ! କ୍ରମେ ତାହା ଅନ୍ତର୍ହିତ ହେଲା । ଏଣେ ଜୀବନର ମଧ୍ୟମାବସ୍ଥା ନିଷ୍ଠୁରାର୍ଥା ଅଗ୍ରଦୂତକାପ୍ରାୟ କାର୍ଯ୍ୟସାଧନରେ ସତତ ତତ୍ପରା । ସେ ନିଗଡ଼ ନାହିଁକି, ସେ ଅଙ୍କୁଶ ନାହିଁ । ଆଧୋ-ରଣଶ୍ରୀନ ମଦମତ୍ତ ମତ୍ତଙ୍ଗଜପରି ପଥଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇ କଣ୍ଟକ-ଷମାକୀର୍ଣ୍ଣ ଯୌବନୋନ୍ମାଦ-ଅରଣ୍ୟଭ୍ରମଣରେ ମତ୍ତ ବଳା-ଲବା ମାତୃପିତୃଶ୍ରୀନ ଅପରିପକ୍ୱପ୍ରତିଭ ବାଳକ ପକ୍ଷରେ ଅସମ୍ଭବ ନୁହେ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ତାଙ୍କ ହିତୈଷିମାନଙ୍କର ସଦୁପଦେଶ ବିଫଳ ହେଲା । ବିପଥଗାମିତା ସ୍ଥଳ-ବିଶେଷରେ ପ୍ରିୟୋକ୍ତିର ଅନ୍ତରାୟ ହୋଇଥାଏ । ନୈଷଧ ଚରିତର ଗୋଟିଏ ଉକ୍ତି ଏହାର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ସାକ୍ଷ୍ୟ ପ୍ରଦାନକରେ । ତାହା ଏହି ॥—

× × ×

× × ×

ପିତ୍ରେନ ଦୂନେ ରସନେ ସିତାପି
ତିକ୍ତାୟତେ ହଂସକୁଳାବତଂସ ।

କ୍ରମେ ଯୌବନୋପଯୋଗୀ ସୁଲଭ ଅଧୀରତା ବାଣଙ୍କ ଜୀବନର ଏକମାତ୍ର ସହଚରୀ ହେଲା । ତାଙ୍କର ସମବୟସ୍କ ଚାରିଶ ଜଣ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ବିବିଧ କ୍ରୀଡ଼ାକୌତୁକରେ ସମୟଯାପନହିଁ ତତ୍କାଳୀନ ଜୀବନର ଏକମାତ୍ର ସାଧନ ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହେଲା । ସେହି ଅନଙ୍ଗାଧ୍ୟୁଷିତ ଯୌବନ ରାଜ୍ୟଟି କବି, ଚିତ୍ରକର, ଭିଷକ୍, ନର୍ତ୍ତକ, ମଣିକାର ଓ ଗାଚକାଣ୍ଡୀୟ ସ୍ତ୍ରୀ-ମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ସମଲଙ୍କୃତ ଥିଲା । ଏପରି ବିଭିନ୍ନ ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ ଓ ସୁରୁଚିସମ୍ପନ୍ନ ଲୋକମାନଙ୍କର ଏହି ଅଦ୍ଭୁତ ସମବାୟ ହେତୁରୁ ତାଙ୍କର ଚରିତ୍ର କଳୁଷିତ ହେଲେହେଁ ଅନନ୍ତ ବୈଷମ୍ୟ-ବିଜଡ଼ିତ ମାନବ ଚରିତ୍ର ନିରୀକ୍ଷଣ କରି ଅପଣାର ହୃଦ୍‌ଗତ ପ୍ରସାଦ-ବିଷାଦର ଅନୁକୂଳ ଓ ପ୍ରତିକୂଳ ଭାବ ନିର୍ଣ୍ଣୟନ ପାଇଁ ଦିବ୍ୟଦୃଷ୍ଟି ଲାଭ କଲେ । ବାଣ ନିଜେ ଚଞ୍ଚଳ-ପ୍ରକୃତିକ ଥିବାରୁ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କର ସଙ୍ଗବିଧ ପ୍ରଭୁତ୍ୱ ତାଙ୍କଠାରେ ଆପଣାର କ୍ରୀଡ଼ାତ୍ୱ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରୁଥିଲା । ସୁତରାଂ ତାଙ୍କର ଅବସ୍ଥିତି କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ସ୍ଥାୟିତ୍ୱ ଲାଭ କରିପାରୁନଥିଲା । କ୍ରମେ ତାହାଙ୍କର ଚୈତନ୍ୟର ଉଦୟ ହେଲା । ସେ କହୁଥିଲେ, "ମୋର ଯଥେଷ୍ଟ ପୈତୃକ ସମ୍ପତ୍ତି ଥିଲେହେଁ ତାହାକୁ ନିର୍ବିଘ୍ନରେ ଭୋଗକରି ସ୍ୱଗୃହରେ ରହିବାର ସମ୍ଭାବନା ଥିଲେ ସ୍ୱଦ୍ଧା ମୁଁ କେବଳ କୌତୁହଳ ଓ ବର୍ଷାନ୍ତର-ଦିଗ୍ଦୁକ୍ଷାର ଆଧିକ୍ୟରେ ନିଜାଯିତ ହେଲି । ମୋ ମାତାପିତୃଶ୍ରୀନତା—ଯଥେଚ୍ଛାଗ୍ରହ ସ୍ୱଭାବ-ନବ ଯୌବନ—ଅସଂଯମ ଭୀଷଣାବର୍ତ୍ତ ମୋ ଜୀବନତରୀର ଶମନଧାରା ଶମନସ୍ୱରୂପ ହେଲେ ।

କବି ବ୍ରାହ୍ମଣସନ୍ତାନ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କର ବ୍ରହ୍ମତେଜ ଚିରକାଳ ପାଇଁ ତମସାଚ୍ଛାଦିତ ହେଲେ ହେଁ ସେପରି ଧୀରୋଦାତ୍ତ ନାୟକଙ୍କଠାରୁ ନିଜର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ସମ୍ପାଦନ କରିପାରି-ନଥିଲା । ସୁଦୀର୍ଘକାଳ ଭ୍ରମଣକରି ଶକ୍ତିଶାଳୀ ରାଜନ୍ୟବର୍ଗଙ୍କର ଅନବଦ୍ୟ ଶ୍ରୀତନୀତ ଦର୍ଶନର ଏବଂ ପୁଣ୍ୟମୟ ବିଦ୍ୟାପୀଠ ଓ ବିଦ୍ୱନ୍ମଣ୍ଡଳୀର ସମାଗମର ସୁବିଧା ପାଇଥିଲେ । ସାଧୁ ସମା-ଗମହିଁ ସାଧୁତାର ନିୟାମକ । ବଂଶଗତ ବିଦ୍ୟାନୁରାଗ ବାଣଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଜାଗରିତ ହେଲା,କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଅବ୍ୟବସ୍ଥିତଚିତ୍ତତା ନେଦିଷ୍ଠ ବା ଦବିଷ୍ଠ କାନ୍ତାର ଅରଣ୍ୟ ଭ୍ରମଣରୁ ତାଙ୍କୁ ନିବ-ର୍ତ୍ତିତ କରିପାରିନଥିଲା, ସେ ଏହିପରି କେତେକ କାଳ ଅରଣ୍ୟରେ ବିଚରଣକରି ଅଶବ-ଅନୁକୂଳ ବାଣୀ ଶ୍ରବଣ କରି ଗିରି-ନଦୀ-ନିର୍ଝରମାନଙ୍କର ଅକୃତ୍ରିମ ଶୋଭା, ଜନପଦ-ନଗର-ନଗରୀମାନଙ୍କର ନୈସର୍ଗିକ ଓ କୃତ୍ରିମ ଚିତ୍ରରୁ ଅପଣାର ମହତ୍ତ୍ୱ କବିତ୍ୱଶକ୍ତିର ଅନୁକୂଳ ଉପାଦାନ ସଂଗ୍ରହ କଲେ । ଏହିପରି ବହୁତଥ ଅରଣ୍ୟ ଭ୍ରମଣରେ ଅତିବାହିତ ହୁଅନ୍ତେ, ତପସ୍ୱୀ ବାଣ ସ୍ୱଗ୍ରାମକୁ ଫେରିଆସି ଆତ୍ମୀୟମାନଙ୍କ ଦର୍ଶନରେ ଅନ୍ୟୋଂନ୍ୟ ପ୍ରେମ-କୁସୁମ - ସୌରଭାମୋଦ ଉପଭୋଗ କଲେ ।

ଦିନେ ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳୀନ ମଧ୍ୟାହ୍ନରେ ମାୟାବିନୀ ମରୀଚିକାର ବିକଟ ନର୍ତ୍ତନରେ ଭୀତ ହୋଇ ଶୟନାଗାରରେ ବିଶ୍ରାମ କରୁ-ଅଛନ୍ତି, ଏପରି ସମୟରେ ମେଖଳାଭିଧାନ ବାର୍ତ୍ତାବହ କାନ୍ୟ-କୁବ୍ଜାଧିଶ୍ୱର ଶ୍ରୀହର୍ଷଦେବଙ୍କ ସୋଦର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଦେବଙ୍କଠାରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ପତ୍ର ଘେନି ଦ୍ୱାରଦେଶରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ବାଣ-ଭଟ୍ଟ ସେହି ଲିପି ଖଣ୍ଡି ଆମୂଳ ପାଠକଲେ । ସେହି ପତ୍ର-ଖଣ୍ଡିକର ମର୍ମ୍ମ ଏହି :—

"କାଳବିଳମ୍ବ ବ୍ୟତୀତ କାନ୍ୟକୁବ୍ଜରେ ବାଣଙ୍କର ଉପ-ସ୍ଥିତି ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ" । ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟଭାବରେ ପ୍ରତୀତ ହେଉଅଛି ଯେ, ପୂର୍ବ ଭ୍ରମଣ ସମୟରେ ଏହାଙ୍କ ଭାଗ୍ୟରେ ଶ୍ରୀହର୍ଷଦେବଙ୍କ ରାଜସଭାଦର୍ଶନ ଓ ତତ୍ପରୀୟ ଭ୍ରାତା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ-ଦେବଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ବନ୍ଧୁତାର ଘନିଷ୍ଠତାସ୍ଥାପନ ଘଟିଥିଲା । କାଳବିଳମ୍ବ ନ କରି ମେଖଳ-ସହାୟ ବାଣ କାନ୍ୟକୁବ୍ଜରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଜଣେ ଅନନ୍ତକ ରାଜାଙ୍କର ପ୍ରୀତିପାତ୍ର ହେବା ଉଚିତ୍ୟ ପାରିଷଦ ପଣ୍ଡିତବର୍ଗଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଶତମୁନା ଶଙ୍କୁପ୍ରାୟ ବିଦ୍ଧ ହେଲା । ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କର 'ହାମ୍‌ବଡ଼ା' ଭାବଟି ଅଦ୍ୟାବଧି ପାଶ୍ଚାତ୍ୟଶିକ୍ଷାଲୋକରେ ସୁଦ୍ଧା ନଷ୍ଟ ହୋଇ-ନାହିଁ । ବି : ଏ, ଏବଂ ଏମ୍ : ଏ ଉପାଧିଧାରୀ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ଆପଣାର ଜ୍ଞାନବିଭବର ସମାନସ୍ପର୍ଦ୍ଧ ଓ

Digitized by srujanika@gmail.com

କୃତବିଦ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଅସୁଦ୍ଭାବିତ ହେବା ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ଏପରି ଉକ୍ତିରେ ଲେଖକର ଲକ୍ଷ୍ୟ ସ୍ଥଳ ନାହିଁ କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବନାହିଁ । ପାଠକପାଠିକାମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଏପରି ବାଳଚପଳତାମୟୀ ବାଚାଳତା କ୍ଷମଣୀୟ ।

ଇଚ୍ଛିକାଳପରେ ବାଣ କାନକୁବ୍ଜରୁ ପ୍ରତ୍ୟାଗତ ହୁଅନ୍ତେ ତତ୍ରତ୍ୟ ପଣ୍ଡିତମାନେ ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ ଯୌବନଦୁଷ୍ଟ ଖଡ଼ିନାତର ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ଶ୍ରୀହର୍ଷ ଦେବଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣ କଳୁଷିତ କଲେ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଦେବ ବାଣଙ୍କର ବିଦ୍ୱେଷବ୍ୟଞ୍ଜକ ଗୁଗାଥା ଶ୍ରବଣକରି ଅତିମାତ୍ର ବ୍ୟଥିତ ହୋଇ ଶ୍ରୀହର୍ଷ ଦେବଙ୍କୁ କହିଲେ, 'ପ୍ରପଞ୍ଚାସକ୍ତ ମାନବ କେତେବେଳେ ସୁଦ୍ଧା କାମଜ ଓ କୋପଜ ବ୍ୟସନାମୃତ-ପରିବର୍ଦ୍ଧିତ ହିଂସା-ଦ୍ୱେଷ-ପ୍ରତାରଣା-ବ୍ୟଭିଚାରାଦି ଅସାର ଶସ୍ୟସମ୍ଭାରକୁ ଅପଣାର ପରିଚିତ ପରିବେଶାବୃତ କରି ନପାରେ । ରାଜା ଏହା ସ୍ୱୀକାର କଲେ, ତଥାପି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଦେବଙ୍କ ହୃଦ-ବନରେ ବାଣଙ୍କ ପ୍ରତି ପାରିଷଦବର୍ଗଙ୍କର ଈର୍ଷ୍ୟାଜଳ ଦାବାଗ୍ନିରୂପରେ ନାନା ଭାବରେ ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ହେଲା । ସେ ମନରେ ନାନାବିଧ ବିତର୍କ ପୋଷିଲେ । ମନୋରଥର ଗତିନିର୍ଣ୍ଣୟ ଅବଶ୍ୟ ସୁକଠିନ । ଭଗବାନ୍ କାଳିଦାସ ମଧ୍ୟ କହିଛନ୍ତି "ମନୋରଥାନାମଗତି ର୍ନବିଦ୍ୟତେ" । ପରିଶେଷରେ ବାଣ ପୁନର୍ବାର ରାଜଧାନୀକୁ ଅହୃତ ହେଲେ, ଶ୍ରୀହର୍ଷଦେବ ତାଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତିରେ ପ୍ରୀତ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ଆପଣାର ସଦସ୍ୟପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ କଲେ । ସେହି ଦିନଠାରୁ କବି ଆତ୍ମଶକ୍ତି ଓ ନିଖାନ ସାଧନା ବଳରେ ବିଦ୍ୱଜ୍ଜନ-ମାନସ-ହଂସ 'କାଦମ୍ବରୀ' ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରଣୟନ କରି ସ୍ୱକୀୟ ଯଶୋରବିଗ୍ରହରେ ଅଯୁଷ୍ଟନ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳବିକ୍ରୀଡ଼ିତ ଛନ୍ଦୋବଦ୍ଧ ଚଣ୍ଡିକଶତକ, ପାଞ୍ଚାଳୀପରିଣୟ ନାଟକ ଓ ହର୍ଷଚରିତ—ଏହି ତିନିଖଣ୍ଡି ଗ୍ରନ୍ଥ କବିଙ୍କର ମଧୁମୟ-ଲେଖନୀସମ୍ଭୂତ ।

ଆଳଙ୍କାରିକମାନେ ଗଦ୍ୟ କାବ୍ୟମାନଙ୍କୁ କଥା ଓ ଆଖ୍ୟାୟିକା ଭେଦରେ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରିଅଛନ୍ତି । କବି ସ୍ୱୀୟ ଭୂୟୋଦର୍ଶନବଳରେ ଅଳଙ୍କାର-ଶାସ୍ତ୍ର-ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମାର୍ଗରୁ ତିଳେମାତ୍ର ବିଚଳିତ ନହୋଇ ଉଭୟବିଧ ଲକ୍ଷଣାକ୍ରାନ୍ତ 'କାଦମ୍ବରୀ ଓ ହର୍ଷ ଚରିତ' ନାମକ ଗଦ୍ୟ କାବ୍ୟ ଦୁଇଟିର ପ୍ରଣୟନ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରାଚ୍ୟ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ବିବୁଧମଣ୍ଡଳୀରେ ସମାଦୃତ । ସେ ଦୁଇଟି ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ 'କାଦମ୍ବରୀ କଥା', ଅନ୍ୟଟି 'ହର୍ଷଚରିତ'—ଆଖ୍ୟାୟିକା । ସାହିତ୍ୟଦର୍ପଣକାର ଗଦ୍ୟ କାବ୍ୟର ଲକ୍ଷଣ ଓ କବିତ୍ୱଶକ୍ତି ପ୍ରୟୋଗର ନ୍ୟୂନତା ବା ଆଧିକ୍ୟ ଅନୁସାରେ ଗଦ୍ୟ କାବ୍ୟମାନଙ୍କର ଯେଉଁ ବିଭାଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଅଛନ୍ତି, ତହିଁରୁ ସ୍ପଷ୍ଟଭାବରେ ପ୍ରତୀତ ହୁଏ ଯେ ମୁକ୍ତକ, ବୃତ୍ତଗନ୍ଧ; ଉତ୍କଳିକାପ୍ରାୟ ଓ ଚୂର୍ଣ୍ଣକ—ଏହି ଚାରିପ୍ରକାରେ ଦ୍ୟେ କାବ୍ୟ ବିଭକ୍ତ । ତାହା ଏହି :—

ବୃତ୍ତବନ୍ଧୋଜ୍ଝିତଂ ଗଦ୍ୟଂ ମୁକ୍ତକଂ ବୃତ୍ତଗନ୍ଧି ଚ
ଭବେଦୁତ୍କଳିକା ପ୍ରାୟଂ ଚୂର୍ଣ୍ଣକଂଚ ଚତୁର୍ବିଧମ୍,
ଆଦ୍ୟଂ ସମାସରହିତଂ ବୃତ୍ତିଭାଗୟୁତଂ ପରମ୍
ଅନ୍ୟଦ୍ୱାର୍ଦ୍ଧ ସମାସାଢ୍ୟଂ ତୁର୍ଯ୍ୟଂଗୁଲ୍ମ ସମାସକମ୍ ।

ଏହି କାବ୍ୟର ନାୟକ ଚନ୍ଦ୍ରାପୀଡ଼-ଧୀରୋଦାତ୍ତ, ନାୟିକା କାଦମ୍ବରୀ ସ୍ୱକୀୟା ମୁଗ୍ଧା, ଚନ୍ଦ୍ର-ଚନ୍ଦନ ଅନ୍ୟୋନ୍ୟ ଉକ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟୁକ୍ତି ପ୍ରଭୃତି ଉଦ୍ଦୀପନ ବିଭାବ, ପରସ୍ପର ଚକ୍ଷୁରାଗାଦି କ୍ରିୟା ଅନୁଭାବ । ନିର୍ବେଦ ପ୍ରଭୃତି ବ୍ୟଭିଚାରିଭାବ, ରତି—ସ୍ଥାୟିଭାବ, କରୁଣବିପ୍ରଲମ୍ଭଶୃଙ୍ଗାର ଏହାର ଅଙ୍ଗୀ ; ରୀତି—ଗୌଡ଼ୀ, ଗୁଣ—ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ; ଗଦ୍ୟ—ଉତ୍କଳିକା ପ୍ରାୟ ।

ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରେ ଗଦ୍ୟ କାବ୍ୟର ସଂଖ୍ୟା ଅଧିକ ନୁହେଁ । ଯେଉଁ କେତେଖଣ୍ଡି ଦେଖାଯାଏ, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କାଦମ୍ବରୀ କଥାରେ କବିଙ୍କର ପାଟବ ଏବଂ ପ୍ରତିଭା ଯେପରି ପରିସ୍ଫୁଟିତ, ଅନ୍ୟ କୌଣସି କାବ୍ୟରେ ସେପରି ପରିସ୍ଫୁଟନ ଅତି ବିରଳ । ବାଣଭଟ୍ଟ ସମସ୍ତ ଉପଜୀବ୍ୟ ବିଷୟରେ ଆପଣାର କୃତିତ୍ୱ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ପାରିନାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଅମୃତମୟୀ ଲେଖନୀରୁ ଯେଉଁ ବିଷୟମାନଙ୍କର ଅବତାରଣା ହୋଇଅଛି, ତାହା କାଦମ୍ବରୀର ପୂର୍ବାର୍ଦ୍ଧ ନାମରେ ଖ୍ୟାତ । ତଦ୍ଭିନ୍ନ ପୁନଶ୍ଚ ଅବଶିଷ୍ଟାଂଶର ବର୍ଣ୍ଣନାକରି ଗ୍ରନ୍ଥ ସମାପ୍ତି କରିଅଛନ୍ତି । ଏହାହିଁ କାଦମ୍ବରୀର ଉତ୍ତରାର୍ଦ୍ଧ ନାମରେ ଅଭିହିତ । କିନ୍ତୁ ପୁନଶ୍ଚ ଅଲୌକିକ କବିତ୍ୱ ଶକ୍ତି ଏବଂ ରଚନାର ଅସାଧାରଣ ପରିପାଟି ବିଷୟରେ ପିତାଙ୍କର ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ହୋଇପାରିନାହାନ୍ତି । ଅର୍ଥାତ୍ ଉତ୍ତରଭାଗ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ପୂର୍ବଭାଗର ଯୋଗ୍ୟ ନୁହେ କହିଲେ ଚଳେ ।

ପ୍ରଥମାର୍ଦ୍ଧରେ ଶୂଦ୍ରକ, ବୈଶମ୍ପାୟନ, ହାରିତ, ଚନ୍ଦ୍ରାପୀଡ଼, ମହାଶ୍ୱେତା, କାଦମ୍ବରୀ ଓ ତିରଥ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କର ଅନ୍ୟୋନ୍ୟ ବ୍ୟବହାର ବର୍ଣ୍ଣନାରେ କବି ଆପଣାର ପ୍ରତିଭା ଏବଂ ଅସାଧାରଣ ଶକ୍ତିର ଯେଉଁ ସୂଚନା ଦେଇଅଛନ୍ତି, ତାହା ଅତୀବ ହୃଦ୍ୟ । କାବ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରରେ ଯେ ସମସ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନା ବାଞ୍ଛନୀୟ, କବି ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥରେ ତାହାର କୌଣସି ପ୍ରକାର ଅପଳାପ ଦେଖାଇ ନାହାନ୍ତି । ଯେଉଁଠାରେ ଯେପରି ବର୍ଣ୍ଣନାର ଉପକ୍ରମ କରିଅଛନ୍ତି, ସେଠାରେ ସେହିପରି କୃତିତ୍ୱ ଲାଭ କରିଅଛନ୍ତି । ତାହାଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣନାରେ କାରୁଣ୍ୟ, ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ଅର୍ଥଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଥିବାରୁ କବି ଅଜ ଭାରତରେ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ-ପଦବୀରେ ଲବ୍ଧ-ପ୍ରତିଷ୍ଠ । କାଦମ୍ବରୀ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ବିନ୍ୟସ୍ତ ଶବ୍ଦାବଳି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନୂତନ । ଈଦୃଶ ଅଭିନବ ଶବ୍ଦବିନ୍ୟାସ କବିଙ୍କର ଶବ୍ଦଶାସ୍ତ୍ର-ପାଣ୍ଡିତ୍ୟର ସୁମହତ୍ତ୍ୱ ନିଦର୍ଶନ । କାଦମ୍ବରୀକାବ୍ୟପ୍ରଯୁକ୍ତ ନିମ୍ନୋଦ୍ଧୃତ କତିପୟ ଶବ୍ଦରୁ କବିଙ୍କର ଶବ୍ଦଶାସ୍ତ୍ର-ପାରଦର୍ଶିତ୍ୱର ପ୍ରଶଂସା କରି ଲୋକେ ବିସ୍ମିତ ହୁଅନ୍ତି ।

ରୂପ-ମୃଗ, ଧବଳ-ବୃଷଣା, ସପ୍ତତନ୍ତୁ-ଯଜ୍ଞ, ଶାର-ଚିତ୍ର, ପ୍ରତ୍ୟାଦେଶ-ଆବର୍ତ୍ତିତ, ସିଦ୍ଧାର୍ଥ-ସୋରିଷ, ଦଣ୍ଡକ-ସମୂହ, କଦଳିକ-ପତାକା, ସୁତରାଂ-ଅତ୍ୟନ୍ତ, ଭିକ୍ଷାକପାଳ-ଭିକ୍ଷାପାତ୍ର, ଭୋଗ-ଶରୀର, ଅରିଷ୍ଟ-ନିମ୍ବ, ପ୍ରଶସ୍ତ-ବିନୟ, ଦନ୍ତଭାବ-ଦାନ୍ତସବୁ, ଜେଜ-ଲୁଗା, ବିଷାଜଳ ।

ଏହି କଥାନିହିତ ଅଭିନବ ଭାବରେ କେଉଁ ହୃଦୟବାନ୍ ଲୋକର ହୃଦୟ ଅହ୍ଲାଦ-ତରଙ୍ଗ-ଦୋଳାରେ ଦୋଳାୟମାନ ନୁହେ ? ଏହାର ବର୍ଣ୍ଣଯୋଜନାସ୍ଥିତିଗତ ପ୍ରଭୁତରେ କବିଙ୍କର ମନୀଷା କାହାର ହୃଦୟକୁ ଅଧିକାର ନ କରେ ?

ଏହି କଥାରେ ଚନ୍ଦ୍ରାପୀଡ଼ଙ୍କ ପ୍ରତି ଶୁକନାଶଙ୍କର ନିମ୍ନୋକ୍ତ ଉପଦେଶ ଅତୀବ ହୃଦୟଗ୍ରାହୀ ଓ ମୁକ୍ତିପ୍ରଦ । "ଦେଖ ବତ୍ସ ! ଗର୍ଭଶ୍ୱରତ୍ୱ, ଅଭିନବ ଯୌବନ, ଅନୁପମରୂପ—ଏଗୁଡ଼ିକ ଅନର୍ଥପରମ୍ପରା । ଯୌବନୋପଜନମହିଁ ବିବିଧମାଦକଶୋଣିତାମୃତ-ବିଧୌତ ଦୀପ୍ତିମନ୍ତ ପ୍ରତିଭାର ନିଷ୍ପ୍ରଭତା ସମ୍ପାଦନରେ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ । ପଞ୍ଚଶର ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କେହି ବିନେତା ଏହାର ଶାସକ ବା ନିୟାମକ ନୁହେ । ଯୌବନରେ ଦର୍ପବିଜୟୀ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଡ଼ମ୍ବରପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ଅତୀବ ହୃଦୟଗ୍ରାହୀ । ପୁଂସ୍କୋକିଳର କୁହୁକୁହୁସ୍ୱନ, ତାମ୍ରୋଦରକିଶଳୟସରଣୋଭିତ ବୃକ୍ଷରାଜି, ଚନ୍ଦନପାଦପଶ୍ୱାସସଂସ୍ପର୍ଶ ସଦାଗତି, ବସନ୍ତସହାୟ ପଞ୍ଚଶର—ଏଗୁଡ଼ିକ ଯୌବନଦର୍ପବିଜୟୀ ପ୍ରୟାଣସ ଶୁଭଶଂସୀ ଓ ମହତ୍ତ୍ୱ ସାଧକ । ଏହି ଯୌବନ-ନିଶାର ତମୋମୟୀ ଛାୟା ସହସ୍ର ଭାନୁଙ୍କର ପରିଶୋଭିତଶତଦଳକିରଣଜାଳରେ ସଂଯତ ନୁହେ, କେବଳ ହୃଦୟର ତେଜୋମୟୀ ପ୍ରତିଭା ହିଁ ଏହି ମହତୀ ଛାୟାର ଏକମାତ୍ର ନିବାରିଣୀ ।

ପୁଣି ଦେଖ ! ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସବୁବେଳେ ଚଞ୍ଚଳା, ତେଣୁ ସେ ଚଞ୍ଚଳା ବା ଚପଳା ନାମରେ ଅଭିହିତ । ଏହାଙ୍କର ଉପଲବ୍ଧି ଯେପରି କ୍ଲେଶଦାୟକ ହୁଏ, ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣ ଓ ବ୍ୟୟ-ବିନାଶାଦି ତତୋଽଧିକ ମର୍ମନ୍ତୁଦ ବେଦନା ପ୍ରଦାନ କରେ । ଲକ୍ଷ୍ମୀବାନ୍ ପୁରୁଷ ବିଷୟମଦରେ ଗୁରୁ-ଲଘୁଜ୍ଞାନହୀନ ହୋଇ ଦେଶକାଳ-ପାତ୍ରର ମଧୁମୟ ଅଗ୍ରୁର-ପଙ୍କତିପାଦପ ମୂଳରେ କୁଠାରାଘାତ କରେ । ଧର୍ମଚର୍ଚ୍ଚା, ଶାସ୍ତ୍ରାଲୋଚନା; ବିଶିଷ୍ଟତା ବିଗ୍ରହ, ସତ୍ୟସନ୍ଧା ପ୍ରଭୃତିର ବିଷୟମଦ ଗୋଷ୍ଠିର ପ୍ରଧାନ ପ୍ରତ୍ୟୂହ । ବିଷୟୋନ୍ମତ୍ତ ଲୋକ ପକ୍ଷରେ ଆତ୍ମହତ୍ୟା ସମୟ-ସାପେକ୍ଷ ନୁହେ । ବିଷୟବୃଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପଦୋନ୍ନତି-ବାସନା ଓ ଯଶସ୍କାମନା ସ୍ୱତଃ ପ୍ରଧାବିତ ହୁଅନ୍ତି ।" ଏହିପରି ଶତ ଶତ ହୃଦୟଗ୍ରାହିଣୀ ମାତର ବର୍ଣ୍ଣନାଦ୍ୱାରା ଗ୍ରନ୍ଥର ଗୌରବ ଏବଂ ମହତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରଣେତାଙ୍କର ଆତ୍ମନିଷ୍ଠା ଓ ମାତପାରଙ୍ଗମତାର ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରୁଅଛି ।

କାଦମ୍ବରୀ କଥାରେ ଚନ୍ଦ୍ରାପୀଡ଼ଙ୍କର ତାମ୍ବୁଲକରଙ୍କବାହିନୀ ପତ୍ରଲେଖାର ସମାଗମବର୍ଣ୍ଣନାର ମହନୀୟତା ଅତିମାତ୍ର ମନୋହାରିଣୀ । ଏପରି ନିରପଜପ ସ୍ତ୍ରୀସମୟବିରୋଧୀ ଯୁବକ ଯୁବତୀଙ୍କର ଅପୂର୍ବ ସମ୍ବନ୍ଧର ଏବଂ ମଧୁରତାର ଈଦୃଶ-ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କବିଙ୍କର ପୁଣ୍ୟମୟୀ ଗୃହୁତ୍ତର ସୁନ୍ଦର ନିଦର୍ଶନ ।

ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଚନ୍ଦ୍ରପୀଡ଼ ନାମକ ରାଜକୁମାର ଏବଂ ଗନ୍ଧର୍ବରାଜ ଚିତ୍ରରଥଙ୍କର କନ୍ୟା କାଦମ୍ବରୀର ବୃତ୍ତାନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି । କେହି କେହି କହନ୍ତି, ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥର ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ମହାଶ୍ୱେତା ନାମ୍ନୀ ତପସ୍ୱିନୀ ଚନ୍ଦ୍ରାପୀଡ଼ଙ୍କର ପ୍ରଥମ ଦର୍ଶନରେ ଅଚ୍ଛୋଦ ସରନିକଟରେ କରୁଣ ସ୍ୱରରେ ଆତ୍ମବୃତ୍ତାନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି, ସେହି ଅଂଶ ଏପରି ମନମୋହକର ଯେ ବୋଧ-ହୁଏ କୌଣସି ଦେଶର କୌଣସି କବି ଏପରି ମନୋହାରିଣୀ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ କୃତିତ୍ୱ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ପାରିନାହାନ୍ତି । ମହାଶ୍ୱେତା ଉପାଖ୍ୟାନ ଏହି ଅତିକୃଷ୍ଟ କାବ୍ୟର ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ ଅଂଶ ।

ଉତ୍ତରାର୍ଦ୍ଧର ଉପଜୀବ୍ୟ ବିଷୟ ଅତୀବ ଶିକ୍ଷାପ୍ରଦ । ମହା-ଶ୍ୱେତାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବିମୁଗ୍ଧ ବୈଶମ୍ପାୟନର ପଞ୍ଚତ୍ୱପ୍ରାପ୍ତି ଓ ଶୁକଯୋନିସମ୍ଭବ, ଅଶରୀରୀ-ବାଣୀ-ସମାଶ୍ରିତା କାଦମ୍ବରୀର ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟାବଲମ୍ବନ ପ୍ରଭୃତିର ବର୍ଣ୍ଣନାରେ କବିତନୟଙ୍କର ପିତୃଦେଶ୍ୟ ପ୍ରତିଭାର ଛାୟା ସମ୍ୟକ୍‌ଭାବରେ ପ୍ରତିବିମ୍ବିତ ।

କାଦମ୍ବରୀ କଥା ଅଶେଷଗୁଣସମନ୍ୱିତ ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଦୋଷସମ୍ପର୍କଶୂନ୍ୟ ନୁହେ । କଥା ଚିତ୍ରର ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଶବ୍ଦଶ୍ଳେଷ ଓ ବିରୋଧାଭାସସଂସ୍ପର୍ଶ ରଚନାରେ ବାଣଭଟ୍ଟଙ୍କର ଅସାଧାରଣ ନୈପୁଣ୍ୟର ବିକାଶ ଭାବଜ୍ଞୟ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କର ହୃଦୟକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଅଧିକାର କରିଅଛି, ତେଲେଉଁ ସେହି ବର୍ଣ୍ଣିତାଶର ଦୁରୁହତା ଓ ମାଧୁରୀତାକୁ ସମସ୍ତେ [illegible]

Digitized by srujanika@gmail.com

କରନ୍ତି । ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ସାର୍ଦ୍ଧସମାପ୍ତଘଟିତ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ବାକ୍ୟାବଳି କଥାଗ୍ରନ୍ଥର ମାରସ୍ୟତା ସମ୍ପାଦନର ଅନ୍ୟତର ନିଦର୍ଶନ । ଏହି ଦ୍ୱିବିଧ ଦୋଷ ସମ୍ପର୍କ ନ ଥିଲେ କାଦମ୍ବରୀ ପରି କଥାଗ୍ରନ୍ଥ ଅଲ୍ପମାତ୍ର ଦେଖାଯାନ୍ତା ।

ଶ୍ରୀ ବିଶ୍ୱନାଥ ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ ।

(ଶ୍ରୀ ଗଳ୍ପ)

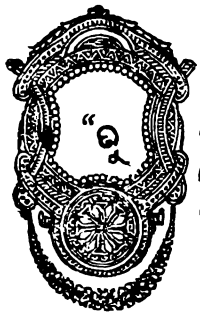

"ତୁ ମେ ମତେ ବର୍ତ୍ତମାନ ବ୍ୟସ୍ତ କରନା, ଯାଅ; ପରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା", ବହି ପୀତାମ୍ବର ବାବୁ ସାମନାର ଟେବୁଲ୍‌ଆଡ଼କୁ ମୁଖ ଫେରାଇଲେ । ତାଙ୍କର ପଛଆଡ଼େ ଗୋଟିଏ ଯୁବତୀ, ବୟସ ଅନ୍ତତଃ ବା୨୨ର୍ଷ ହେବ, ଦେଖିବାକୁ ନିତାନ୍ତ ଅସୁନ୍ଦରୀ ନୁହନ୍ତି, ଯଦିବ ଅନନ୍ୟ ରୂପସୀ ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରିବେନାହିଁ । ଦହରେ ସୁନାରୂପାର ବାହାର, ଆଙ୍ଗୁଠି-ନଖପ୍ରାନ୍ତ କୌଣସି ଠାରେ ସୋରିଷ ଟିକିଏ ପକାଇବାର ଜାଗା ନାହିଁ । ଉଦାବୁଲ୍ଲ ଚାଉ ବା ମଇଁଷୀର ବେକଘଣ୍ଟିରୁ ତାହାର ଅସିବା ଜଣାପଡ଼ୁଥିପରି, ମା'ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କର ଝମର ଝାମରଟା ଗୃହକରବାକରଠାରୁ ଅରମ୍ଭକରି ସା'ନ୍ତଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସାବଧାନ କରାଇଦିଏ । ହାତରେ ଗୋଡ଼ରେ, ସୁନାରୂପାର ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ନିର୍ଧୂମ ମୋଟା ମୋଟା ବୋଡ଼, ଓଟଙ୍କ ନାକରେ ଦଉଡ଼ି ବାନ୍ଧିଲାପରି ନାକ ନୋଥରେ ଗୋଟେ ଡୋରିଲାରି କାନମୂଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବନ୍ଧା । ଏସବୁ ଚିତ୍ରର ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାପାଇଁ ବହୁତ ସାଧ୍ୟସାଧନା ପ୍ରୟୋଜନ, କାରଣ ମଫସଲି ଓଡ଼ିଆ ଲୋକେଟୋଟା ହୁଏତ ବିନା କଷ୍ଟରେ ବୁଝିଯାଇପାରନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଆମର ସହରିଆ ଭାଇ ଏବଂ ଓଡ଼ିଶା ବାହାର ଲୋକମାନେ ବୁଝିପାରିବେ କି ନାହିଁ, ସେଥିରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ବିଶେଷ ସନ୍ଦେହ । ମୋଟଉପରେ ଆମ ଦେଶର ଗ୍ରେଟ ଡିକେଇଡଙ୍କ-ଠାରୁ ଅଉର କଠିଣ ଜଗୁଆଳରେ ରହିଥିବା ବୋହୂମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏ ଗୋଟିଏ ।

ପୀତାମ୍ବରବାବୁ ମଧ୍ୟମ ଅବସ୍ଥାର ଲୋକ । ବୟସ ୩୨।୩୩ରୁ ବେଶୀ ହେବନାହିଁ । ସଙ୍ଗତସମ୍ପନ୍ନ, କଲିକତା universityରୁ M. A., B. L. ପାଶକରି କଟକ ହାଇକୋର୍ଟରେ କିଛିଦିନ ଓକାଲତି କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଦରିଦ୍ର ନାରାୟଣଙ୍କର ଆକୁଳ କ୍ରନ୍ଦନରେ ପୁଣି ଦେଶର ଅଭାବଗ୍ରସ୍ତ ଆହ୍ୱାନରେ ବ୍ୟବସାୟପକ୍ଷ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଆଜିକାଲି ବକ୍ତୃତା ଇତ୍ୟାଦି 'ଦେଇ ବେଶ ନା' କରିଯାଇଚନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ଆଦର୍ଶ Factory ଖୋଲି ସେଥିରେ ଗରିବଗୁରୁବାଙ୍କୁ କାମ ଦେଇ ତାଙ୍କର ପିଲାପିଲିଙ୍କ ଯଥାସମ୍ଭବ ଶିକ୍ଷା ଓ ସାହାଯ୍ୟ ଦିଅନ୍ତି । ବ୍ୟବସାୟରୁ ତଥାପି ଲୋଭ କମ ହୁଏନାହିଁ ଇତିମଧ୍ୟରେ ନୂଆ ଶାସନସଂସ୍କାର ମତେ କାଉନ୍‌ସିଲକୁ ଯାଇ'ଛନ୍ତି; ସେଠାରେ ବି ତାଙ୍କର ପ୍ରତିପତ୍ତି ଢେର । ଦୁଇ-ତିନୋଟା କମିଶନ କମିଟି ଇତ୍ୟାଦିରେ ବସିସାରିଲେଣି । ଜୀବନଟା ତାଙ୍କର ବଡ଼ କର୍ମମୟ । ପ୍ରତିଦିନ ଅନେକ କାମ ସାରିବାକୁ ପଡ଼େ । ଏତେ କମ ବୟସରେ ଏତେ ବଡ଼ ଲୋକଟେ ହେବାର ଦେଖି କେତେକଙ୍କ ଆଖିରେ ଯେ ଶୁଖୁଆକଣ୍ଟା ଗଳି ଯାଉଛି, ତା କହିବା ଅନାବଶ୍ୟକ । ବିଖ୍ୟାତ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ବିଧିପ୍ରଦତ୍ତ ସୁତରାଂ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ ସ୍ୱଭାବ ସେଉଟା । ନିଜେ ନିଷ୍କର୍ମା ହେଲେ ଓ ପରର କାର୍ଯ୍ୟରେ ଈର୍ଷାପର

Digitized by srujanika@gmail.com

ହୋଇ ତା ବାଟରେ ସାତଫେଣିଆ ପକେଇବା ବିଷୟରେ ଆମ ଦେଶର ନାୟକମାନେ ଧୁରନ୍ଧର । ଏଇଟା competition age କି ନା ? ଯେ ଯେତେ ଠେଲି ପେଲି ଅନ୍ୟର କୁଣ୍ଡା ରଟେଇ, ଅନ୍ୟକୁ ଗୋଡ଼ରେ ଦଳି ଉପରକୁ ଉଠି ପାରିଲା, ତା'ର ଜିତା ପଟ ।

ସେ ଯାହାହେଉ, ପୀତାମ୍ବର ବାବୁଙ୍କର ଯେତେ ଲୋକ ଅନୁଗତ, ସେତିକି ପୁଣି ଶତ୍ରୁ । କାଗଜପତ୍ର ଇତ୍ୟାଦିରେ ତାଙ୍କର ନିନ୍ଦା ଅପବାଦ ଇତ୍ୟାଦି କମ୍ ବାହାରେ ନା, ସେ ସବୁର ଖଣ୍ଡନକରି ସତ୍ୟର ପ୍ରଚାର ନିମନ୍ତେ ସେ "ଓଡ଼ିଶା" ବୋଲି ଖଣ୍ଡିଏ ସାପ୍ତାହିକ କାଗଜ ମଧ୍ୟ ବାହାର କରନ୍ତି । ଏହିସବୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ସମୟଟା ଯେ କେଉଁଆଡ଼େ ପଳାଏ, ସେ ଭାବି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି । ଅଜ ସେହିପରି ଛନ୍ଦ ଗୋଟେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସେ ବ୍ୟସ୍ତ ରହିଥିବା ବେଳେ, ତାଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ଆସି ଘରକଥା କଣ କହିବସିଲେ । ସ୍ତ୍ରୀ ଅତିଷ୍ଠି ତା ହେଲେ ମଧ୍ୟ ପୀତାମ୍ବର ବାସ୍ତବିକ ତାଙ୍କୁ ସ୍ନେହ କରନ୍ତି । ପ୍ରଥମରୁ ଅନୁନୟ ବିନୟ କରି ସନ୍ଧ୍ୟା ସାତୋଟାବେଳେ ଆସିବାକୁ କହିଲେ । କିନ୍ତୁ ସେ ନ ଶୁଣିବାରୁ ଏପରି ବିରକ୍ତ ହୋଇ ଉଠିଲେ । ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ଯାହାହେଉ ସ୍ୱାମିଙ୍କର ବିରକ୍ତିକୁ ବଡ଼ ଭୟ କରନ୍ତି, କାରଣ ପୀତାମ୍ବର ଜପଟ କ୍ରୋଧ ଜାଣନ୍ତିନାହିଁ । ଯେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ମୁହଁରେ ବା କଥାରେ ରାଗର ଚିହ୍ନ ପ୍ରକାଶ ପାଏ, ସେତେବେଳେ ବାସ୍ତବିକ୍ ତାଙ୍କ ମନଭିତରଟା ନିର୍ଥ-ଉଦ୍ଦକରେ ପୋଡ଼ି ଯାଉଥାଏ ।

ପୀତାମ୍ବର ଟେବୁଲ ଆଡ଼କୁ ମୁହଁ ଫେରେଇଲେ ସୁଦ୍ଧା ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ କିଛି କରି ପାରିଲେନାହିଁ । ରାଗଟାକୁ ଦବାଇ ନବାପାଇଁ ଦଶ ପନ୍ଦର ମିନିଟ ସମୟ ଲାଗିଲା । ତା'ପରେ ଘଣ୍ଟାକୁ ଚାହିଁ ଦେଖିଲେ, ପ୍ରାୟ ୯ ଟା ବାଜେ । ଆଉ ବେଳ ନାହିଁ । ଟାଉନ ହଲରେ ଗୋଟେ ସଭା ହେବ, ସେ ତାର ସଭାପତି । ଠିକ୍ ସମୟରେ ପହଞ୍ଚିବା ଦରକାର । କିନ୍ତୁ ଏଣେ ଆଜି ଲେଖାଗୁଡ଼ାକ ନ ଗଲେ କାଗଜଟା ଠିକ୍ ସମୟରେ ବାହାର ପାରିବନାହିଁ । ଯାହାହେଉ ସବୁ ବନ୍ଦକରି ପେଷାକପତ୍ର ଚିହ୍ନି ସଭାକୁ ବାହାରିଲେ । ସେଦିନ ସଭାରୁ ଫେରି ଆସୁ ଆସୁ ବାରଟା ବାଜିଛି । ସେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କିଛି ଖାଇ ନାହାନ୍ତି । ଆଉ ଘଣ୍ଟେ ଦୁ'ଘଣ୍ଟା ପରେ ମେଜେଷ୍ଟରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦେଖା କରିବାକୁ ହେବ । ସେ ତରତର ହୋଇ ପେଷାକପତ୍ର ଫିଟାଇ ଶୋଇଶାଳକୁ ଚାଲିଗଲେ । ଦେଖିଲେ, ସା'ନ୍ତାଣୀ ଉପସ୍ଥିତ ନାହାନ୍ତି । ପୁଣି ଫେରିଯାଇ ଶୋଇଲାଘର ଦେଖିଲେ, କବାଟବନ୍ଦ । ବିଷୟଟା ବୁଝିବାକୁ ବାକି ରହିଲା ନାହିଁ । ଆଜି ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କର ଅଭିମାନ । ମାନଭଞ୍ଜନ-ଲୀଳାଟା ଶୂନ୍ୟ ଉଦରରେ ପୁଣି କର୍ମକ୍ଲାନ୍ତ ମସ୍ତିଷ୍କରେ କରିବାର ଇଚ୍ଛା ନ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଭବିଷ୍ୟତରେ କରାଳବଦନୀଙ୍କର ତାଣ୍ଡବ ନୃତ୍ୟର ଭୟରେ କୌଣସି ମତେ ଦୁଆରେ ଧୀର ଧୀର କରି ଡାକିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ବହୁତ ସାଧ-ସାଧନା ସୁଚିକ୍କଣ ଗୀତଗୋବିନ୍ଦ ଆଲୋଡ଼େଇବା ପରେ ଅଳ୍ପତଃ ଘଣ୍ଟା ଦେଢ଼ଟା ଭିତରେ ଠାକୁରାଣୀ ପ୍ରସନ୍ନ ହେଲେ । ପୀତାମ୍ବର ପୁଞ୍ଜେ ଖାଇଦେଇ ବୈଠକଖାନାର ସେହି ଝାଳୁଆ ଗୋଷାକ ଦିଖଣ୍ଡ ପିନ୍ଧି ସାଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମେଜେଷ୍ଟରଙ୍କ କୋଠିକୁ ଗଲେ । ସେଦିନ ବଡ଼ ବେଶି ଯୁକ୍ତିତର୍କ । ସହର ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟେ ପାର୍କ ଖୋଲିବା ବିଷୟର ଆଲୋଚନା । ମଫସଲର ଗେବରଖାତ ଭିତରେ ଘାଣ୍ଟି ହେଉଥିବା ଚଷା-ଗୃହସ୍ଥଙ୍କ ପଇସା ଖର୍ଚ୍ଚ କରି ସହରର ମୋଟା ଦରମାବାଲା ବାବୁମାନଙ୍କୁ ବିଶୁଦ୍ଧ ପବନରେ ଫୁଟିଲା ପରି ଫୁଲାଇବା ବିଷୟରେ ପୀତାମ୍ବର ଯେ ତୀବ୍ର ପ୍ରତିବାଦ କରିବେ, ତାହା ମେଜେଷ୍ଟର ସାହେବ ଆଗରୁ ଜାଣି ସାରିଥିଲେ । ସେହି ହେତୁରୁ ଉଭୟ ପକ୍ଷର ଘୋରତର ମାଲଯୁଦ୍ଧ । ଅଜ ପୀତାମ୍ବରଙ୍କର ଘଟୋତ୍କଚ ମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖି ମେଜେଷ୍ଟର ସାହେବ ଟିକିଏ ଚମକି ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ସେ ବିନୟ ନାହିଁ, ସେ ଶିଷ୍ଟତା ମଧ୍ୟ ନାହିଁ ; ଟିକିଏ ଜପର କ୍ଲାନ୍ତ, ଟିକିଏ ବିରକ୍ତିର ଚିହ୍ନ ତାଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ କଥାବାର୍ତ୍ତାରୁ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାବଭଙ୍ଗିରୁ ଫୁଟି ଉଠୁଛି । ତା ଉପରେ ମେଜେଷ୍ଟରଙ୍କ ନିଜ ମତ ବଜାୟ ରଖିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଓ ସରକାରଙ୍କ ଅଭୀଷ୍ଟ ସାଧନରେ ଗୁଡ଼େ ବାଜେ ମିଛ ମୁହଁ କଥାରେ ସେ ଆହୁରି ବିରକ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି । ଯାହାହେଉ, ବିଷୟଟିର କୌଣସି ମୀମାଂସା ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ଅନ୍ୟ ଦିନକୁ ତାରିଖ ରଖି ପୀତାମ୍ବର ମେଜେଷ୍ଟରଙ୍କଠାରୁ ବିଦାୟ ନେଇ ସିଧେ ସିଧେ କ୍ଲବକୁ ଚାଲିଲେ ।

ସେତେବେଳକୁ ସନ୍ଧ୍ୟା ପଡ଼ି ଅସିଲାଣି । ସେ ଟିକିଏ ବୁଲି ଯାଇପାରିଲେ ନାହିଁ, ପ୍ରତିଦିନର କାର୍ଯ୍ୟଟା ଟିକିଏ କରି-ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଅତେଇ ପ୍ରହରକୁ ପୁଞ୍ଜେ ଖାଇ ଦେହଟା ନିତାନ୍ତ ଅବଶ ଲାଗୁଛି । ତଥାପି କାମ ତ କରିବାକୁ ହେବ । ସେଦିନ କ୍ଲବରେ ଦୁଇଟା ବିଷୟର ସମାଲୋଚନା । ଟାଉନହଲର ସଭା, ପ୍ରସଙ୍ଗ ଓ ପାର୍କ ବିଷୟ । ଗତ କେତେକ ଦିନ ହେଲା ପୀତାମ୍ବରଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ କ୍ଲବର ବଡ଼ ପ୍ରତିପତ୍ତି ହୋଇ-ଉଠିଛି । ସରକାର କ୍ଲବର ମତାମତକୁ ଖୁବ୍ ଖାତିର କରୁଛନ୍ତି, ଲୋକଙ୍କରଓ ଖୁବ୍ ବିଶ୍ୱାସ । ପ୍ରତି ଶନିବାରଦିନ କ୍ଲବଘର ମଣିଷମୁଣ୍ଡରେ ପୂରିଯାଏ । ଅଜ କିନ୍ତୁ ଲୋକ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସବୁଦିନଠାରୁ ବେଶି । ବାରନାଯାକ ବ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ସମସ୍ତେ ଆସିଯାଇଥିଲେ । ପୀତାମ୍ବର ସହସ୍ରଲ୍ଲ ମାନଙ୍କେ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିଗଲା । ବହୁତ ଯୁକ୍ତି ତର୍କ, ଅନୁମାନ ପ୍ରମାଣ ପରେ ଦୁଇଟା ଗୁରୁତର ବିଷୟର ଯଥାସାଧ୍ୟ ମୀମାଂସା କରି ରାତି ୧ଟା ବେଳକୁ ସମସ୍ତେ ଘରକୁ ଫେରିଗଲେ ।

ପୀତାମ୍ବରଙ୍କର ଘରେ ଆଲୁଅ ଦିଆହୋଇଅଛି । ସ୍ତ୍ରୀ ତାଙ୍କର ଜଳଖିଆ ଥାଳିଟି ରଖି ଗୃହିଣୀ ବସିଚନ୍ତି । ପୀତାମ୍ବର ମୁହଁ ହାତ ଧୋଇ ଜଳଖିଆ କରିବାକୁ ବସିଗଲେ । ସ୍ତ୍ରୀ ଆଗରେ ବସି ପଙ୍ଖା କରୁ କରୁ କହିଲେ, "ଶୁଣିଲଣି ଆଜି ଇମା କଣ କରିଚ ?" ପୀତାମ୍ବର ଅନ୍ୟମନସ୍କ ଭାବରେ କହିଲେ "କଣ କଲି"

ଅନ୍ନ—କଲି ? ଆଉ ବାକି ରଖିଚ ଦଇବଛଡ଼ା ଟୋକାଟା । ତୁମେତ କିଛି ବୁଝିବ ନାହିଁ, ଏ ଘର ପୋଡ଼ିଗଲେ କେତେ, ଜଳିଗଲେ କେତେ, ମୋର କି ଗରଜ ମୁଁ ତାଡ଼େଇ ପିଟି ହୋଇ ମରୁଥିବ ?

ପୀତାମ୍ବର କଥାବାର୍ତ୍ତାର ଗତି ଦେଖି ହସି ହସି କହିଲେ, "ଶୁଣେ କଥାଟା କଣ ?"

ଅନ୍ନ—ହସ ହଉନାହିଁକି, ପୋଡ଼ପାଉ ମୁହଁକୁତ ଟିକିଏ ସରମ ନାହିଁ । ଗୃହିଣୀର ଟୋକାଟାର ଗରବ ଏତେ, ସେ ତୁମ ବାଲିସ ଫିଟେଇ ଯାହାକୁ ଇଚ୍ଛା ତାକୁ ଦେଇସାପରେ ଗୁଡ଼ାକ ମୁଠା ମୁଠାକରି ଦେଇଦବ । ଅଉ ତେମେ ଖାଲି ସାନ୍ତେଇ କରି ଗୋଡ଼ ଉପରେ ଗୋଡ଼ ଲଦି ଗୃହିଁଥିବ, ନି'କି ଇଁ କରିବ ନାହିଁ ।

ପୀତାମ୍ବର ଟୋ ଟୋ କରି ହସି କହିଲେ, 'ଓ ବୁଝିଲି' ଗମାର ସେଇ ଦୋଷଟା ଅଜି ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କର ଅସହିଣି ହୋଇ ଉଠିଚି, ନା? ମା ଗୋ, ଅଭିଯୁ, ପ୍ରସନ୍ନ ହୁଅ । ସେ ଗରବ ଛିଞ୍ଚଟିକି ମୁଁ କିଛି ସାହାଯ୍ୟ କରିବ ବୋଲି ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଥିଲି, ମୁଁତ ଗୁଲିଗଲି, ଗମାକୁ କହିଦେଇ ଯାଇଥିଲି, ଦେଇଦବ ବୋଲି, ସେ ଗରବ ଜଗ୍ମ ଉପରେ ଏ ପ୍ରକାରେ କଣ ହବ ।'

ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ଗର୍ଜ୍ଜନକରି ଉଠିଲେ, "ସେଇଥିପାଇଁ ତେବେ ? ତେବେ ମୁଁ ଅଉ ଅଛି କାହିଁକି ? ତୁମର ପୋଇଲା; ନା ମତେ ଲୁଠିହିଁ ଗୋଟେଇ ଆଣିଚ । ଗୃହିଣୀଟା ଯେବେ ଏତେ ବିଶ୍ୱାସପାତର, ତେବେ ତାକୁ ଘିନି ରହ, ମୁଁ ଯାଉଚି, ମୋ ବାପଘରକୁ ଘରେ ଶାଗ ଥାଉ, ପେଜ ଥାଉ ଖାଇ ଗୋଟେ କୁଣରେ ପଡ଼ିରହିବ; ଏତେ ଅପମାନ ସହିପାରିବ ନାହିଁ ।" କହି କାନ୍ଦି ପକେଇଲେ ।

ପୀତାମ୍ବର ଦେଖିଲେ ବିଷମ ବିପଦ । ସେ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ଅନୁମତି ନେଇ ଅଗରୁ ଠିକ୍ କରିଥିଲେ ଯେ, ଯାହା ଘର ଖରଚକୁ ମାସେ ମାସେ ଟଙ୍କା ଆସିବ, ତାକୁ ସମାନ ତିନିଭାଗ କରି ବାଣ୍ଟିଦେବାକୁ ହେବ, ଗୋଟେ ଭାଗ ପୀତାମ୍ବରଙ୍କର ନିଜ ଖରଚ, ଆଉ ଗୋଟେ ଭାଗ ଘର ଖରଚ ଏବଂ ଅଉଟା ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍କର ମିଠେଇଖିଆ । ତାଙ୍କ ନିଜ ଖରଚ ବାବଦ ଟଙ୍କାଟା ସେ ନିଜ ହାତରେ ରଖିବେ, ଯାହା ଲାଗିବ ହବ, ତା କରିବେ । ଆଉ ଟଙ୍କାତକ ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍କ ହାତରେ ରହିବ । ସେ ଯାହା କରିବେ, ସେଥିରେ ପୀତାମ୍ବର ବାଟ ଫିଟେଇବେ ନାହିଁ । ତେବେ ଯେପରି ଖାଇବା ପିଇବା ଓ ଗୃହକରବାକରଙ୍କର ଖର୍ଚ୍ଚପତ୍ରରେ ଅସୁବିଧା ନହୁଏ । ସେହି ଅନୁସାରେ ଅଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚଳିଆସିଚି । କେବେ କିଛି ହେଙ୍ଗାମା ହୋଇନାହିଁ । ତେବେ କେଳେବେଳେ ଗୃହକରବାକମାନେ ମା'ଙ୍କୁ ଲୁଗୁଇ ବାବୁଙ୍କ ପାଖରେ ଛେଡ଼ି ଦେଖେଇ ଅଳିଟଳି କଲେ ବାବୁ ନିଜ ବାକ୍ସ ଭିତରୁ ସେମାନଙ୍କୁ କିଛି କିଛି ଦେଇ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରନ୍ତି; ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ କେବେ କିଛି ପଗୁରନ୍ତି ନାହିଁ । ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ବରଂ ସ୍ୱାମିଙ୍କର ମୁକ୍ତହସ୍ତତାହେତୁ କେଳେ କେଳେ ତୀବ୍ର ଭାବରେ ପ୍ରତିବାଦ କରନ୍ତି । ଆଜି କିନ୍ତୁ ଏ ନୂତନ ଅଭିମାନର କାରଣ କିଛି ବୁଝି ନପାରି ସେ ଅକାମଣ୍ଡ ହୋଇ ରହିଲେ । କଣ ଯେ ଉତ୍ତର ଦେବେ, କିପରି ଯେ ତାଙ୍କୁ ଶାନ୍ତ କରିବେ, ଭାବିଲା ବେଳକୁ ତାଙ୍କର ଚୋଟିଆଡ଼ୁ ଶୁଣିଲା । କାଗଜର କାମ ବାକି ପଡ଼ିଚି । ଆଜି କାରଟା ଗୋଟେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବସି ସେଗୁଡ଼ାକ ଶେଷ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ତାକୁ କରିବେ, ନା, ସ୍ତ୍ରୀର ଗୋଡ଼ତଳେ ବସି, ଦେହି ପଦପଲ୍ଲବ-ମୁଦାରଂ' ଗାଇ ଗୀତଟା ବିତେଇବେ । ସେ କ୍ଷୀରମୋହନ ଗୋଟେ ମୁଁହକୁ ନେଉଥିଲେ, ତାକୁ ଥାଳିଥରେ ରଖିଦେଇ, ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ନିଶ୍ୱାସରେ ପାଣି ଗିଲି-ସଟା ଖାଲିକରିଦେଇ ଉଠିପଡ଼ି କହିଲେ, 'ଶୁଣ ମୋର ଅନୁରୋଧ, ଆଉ ଇ'ଲେ ମୋତେ ବ୍ୟସ୍ତ କରନାହିଁ, ମୋର ଅନେକ କାମ । ସକାଳଓଳିଟା ଲାଗିଲା ଯେ କିଛି କରି-ପାରିଲିନାହିଁ, ଆଜି ଗତଟା ବସି କାମ ନ ତୁଟେଇଲେ, ହୁଏତ ବୁଧବାରଦିନ କାଗଜଟା ଠିକ୍ ସମୟରେ ବାହାର ପାରିବ ନାହିଁ । ସେ ତ କମ ନିନ୍ଦାର କଥା ନୁହେଁ ! ଭୁଚ୍ଛାଟାକୁ ମିଛେ ମିଛେ ଗୁଡ଼େ କାନ୍ଦନା । ଦିହଲୁ ବାଧିବ । ଯାଅ ଟିକିଏ ଶୋଇପଡ଼, ମୁଁ କାମ ସାରି ଯାଉଚି ଗଲ୍ପ ସବୁ ଶୁଣିବ ।"

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ଫୁଲ ଫୁଲ କାନ୍ଦି ଉଠିଲେ, "ହଁ, ମୁଇଁତ (ବେଗ) ସମସ୍ତଙ୍କ ଗୋହାରି ବାଟି କାଟି ଖାଉଛି, ସମସ୍ତିଙ୍କ ଗ୍ରାସ ଉଟରେ ଗୁଳି ଯାଉଛି । ମୁଁ ଜଳେ ସମସ୍ତେ ଜାହ୍ନ ପାଇବ । ମୁଁ ତ ସେଇଆ କହୁଛି, ମତେ ମୋ ବାପଘରେ ଗ୍ରାସଦେଇ-ଆସ ବୋଲ । ମୁଁ ତୁମର କ ଦୋଷ କରିଛି ଯେ, ତୁମେ ମତେ ଜଅନ୍ତା କଲବଲ କରି ମାରିବ ?"

ପୀତାମ୍ବର ବାଉମ୍ବାର ବୃଥା ଆକ୍ରୋଶରେ ବ୍ୟଥିତ ହୋଇ କହିପକାଇଲେ, "ବାସ୍ତବିକ ମୁଁ ଖରାପ ହୁଛି, ତୁମର ଜଣ୍ଡିଦିନ ବାପ-ଘରେ ଯାଇ ରହିଆସିଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା । ତୁମେ ମତେ ସ୍ୱ ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ କରୁଛ ବେଳେ ବେଳେ ।" ଆଉ ଯାଆନ୍ତ କାହିଁ ? ଏଥରକ ଗୃହମୁଣ୍ଡାଙ୍କରେ ପୂରା ଉଭା । ତର୍ଜ୍ଜନଗର୍ଜ୍ଜନ କରି, ହାତ ହଲେଇ, ନାକ ଛୁଞ୍ଚାଇ ସପ୍ତମସ୍ୱରରେ ଦଦସ୍ତ ଖାଣ୍ଡା ବାଜି ଉଠିଲା । "ଆହେ ଦେଖ ହେ, ମୋ ଗୁଣମନ୍ତ ଘରଉଡ଼ା ମତେ ଘରୁ ତଡ଼ି ଦଉଛି । ହେ ଧରମ, ହେ ଦିଗପାଳ; ହେ ଜଗନ୍ନାଥ, ତୁମେ ସାକ୍ଷୀ, ଏ ନିଅଁ ସିଝିଆ ମତେ କହୁଛି, ତୁ ଘରୁ ବାହାରଯା । ମୁଁ ଯାଉଛି, ଆଜି ଯିବ, ମୋ ବାପଭାଇ କାହାପାଇ ମାଗିଖିଆ ହୋଇ ନହାନ୍ତି ଯେ ତାଙ୍କର ଗୋଟେ ଝିଅକୁ ପୋଷି ପାରିବେ ନାହିଁ । ଆଜିଠାରୁ ଏବେ ଜାଣିଲି ମୋର ଘରଉଡ଼ା ନାହିଁ ।" ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି ଅଜସ୍ର ବକ-ଦେଇ ଯାଉଅଛନ୍ତି । ମୁଣ୍ଡରୁ ଲୁଗା ଆସି ଅଣ୍ଟାଯାଏ ଲମ୍ବିତ, ବାଳ ମୁକୁଳା, ମାଗସାପୁଣୀପରି ଫଁ ଫଁ ହଉଛନ୍ତି । ବହୁତ ବାଟ ଧାଇ ଧାଇ ଆସିଥିବା ଘୋଡ଼ୀପରି ପାଟିରୁ ଫେଣ ବାହାରୁଛି ।

ତାଙ୍କର ଚିତ୍କାରରେ ଗୃହକରବାକର ସବୁ ଆସି ଜମା-ହୋଇଗଲେଣି । ସମସ୍ତେ ଏ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ତାଟକା । ପୀତାମ୍ବର ତ ଗୋର ବନିଗଲେଣି । କଣ କରିବେ ଭାବୁଚନ୍ତି, ଏପରି ସମୟରେ ଦାଣ୍ଡଘରେ ଯୋତା ଠକ୍ ଠକ୍ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ କାମିନୀମୋହନ ବାବୁଙ୍କ ସ୍ୱର ଶୁଭିଲା 'ପିତା, କଣ ଘଟଣା କରେ ?' ଲଜ୍ଜାରେ, କ୍ଷୋଭରେ, ଅବେଗରେ, ପୀତାମ୍ବରଙ୍କ ମୁହଁ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଉଠିଲା । ସେ ଗୋଟାଏ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟି ପାଗଳିନୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଉପରେ ପକାଇ ମୁଣ୍ଡ ପୋଡ଼ି ପୋଡ଼ି ଘରୁ ବାହାର ଗଲେ । କାମିନୀବାବୁ ତାଙ୍କର ପିଲାଦିନର ମାଙ୍ଗ, ଏବେ ତ ପଡ଼ିଶାଘର । ତାଙ୍କୁ ଅବାରିତ ଗତି । ସେ ବୈଠକଖାନାର ପାଖଆଖ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ, ଏପରି ସମୟରେ ପୀତାମ୍ବର ତାଙ୍କ ହାତଟା ଧରି ଟାଣି ନେଇ ବାହାରଗଲେ । ଦିହେଁ ଯାକ ଚୁପ୍ ହୋଇ ଘର ଗ୍ରୁଡ଼ ଦାଣ୍ଡରେ ପଡ଼ିଲେ । କାହାର ପାଟିରେ କିଛି କଥା ନାହିଁ ।

ଦାଣ୍ଡରେ କେତେଗୁଡ଼େ ଲୋକ ଧାଡ଼ି ବାନ୍ଧି ଠିଆ ହୋଇ ଥିଲା । ପରିହାସ କରୁଚନ୍ତି । ପୀତାମ୍ବର ସେ ଦିଗକୁ ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନ କରି ଚାଲିଛନ୍ତି । କାମିନୀ ଓ ପୀତାମ୍ବରଙ୍କର ଏ ରୂପ ଦେଖି କିଛି ପଚାରିବାକୁ ସାହସ କରୁନାହାନ୍ତି । ଯେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଘରର ଗୋଳମାଳ ଦୂରରେ ମରିଯାଇନାହିଁ, ସେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୀତାମ୍ବର କିଛି କହିପାରିଲେନାହିଁ । ତା ପରେ ସବୁ ଗୋଟି ଗୋଟିକର କହୁ କହୁ ନିଜ ବନ୍ଧରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ, ଗୋଟେ ଦୀର୍ଘ ନିଶ୍ୱାସ ପକେଇ କହିଲେ, "କାମିନୀ, ତୁ ଯାହା କହ, ମୋର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ୱାସ, ଏ ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତିଟା ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶିକ୍ଷିତା ନହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୁରୁଷର ବିବାହ କରିବାଟା ନିତାନ୍ତ ଅସୁନ୍ଦର । ଏଇ ଧର, ତୋ ନିଜର କଥା । ଅଜିକି ବ ୫।୧୦ ବର୍ଷ ହେଲା ଘର କଲଣି । ଦିନେ ତୁମ ଭିତରେ ମନାନ୍ତର ହୋଇଛି ବୋଲି କିଏ ଶୁଣିଛି ? ତେବେ ତୋର ସେ ସ୍ତ୍ରୀଟିଏ ମୁହେଁ, ସ୍ୱାଗ ଖଣ୍ଡିଏ । ଧରନା, ଶ୍ରୀପତି ବାବୁଙ୍କ କଥା । ତାଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ବ: ଏ ପାଶ, ବାବୁଆଜିରେ ଅବଶ୍ୟ ଶ୍ରୀପତି ବାବୁଙ୍କଠାରୁ ଢେର ବେଶୀ; ଏବଂ ଶ୍ରୀପତି ବାବୁ-ଙ୍କର ଯେ ଘର ସୁଖମୟ ନୁହେ, ତାହା ସମସ୍ତେ ବେଶ୍ ଜାଣନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଲମ୍ବିତ ଲୋକହସା ହେବାର କିଏ ଦେଖିଛି ?" ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି ଅନେକ କଥା ହେଲା ପରେ କାମିନୀ-ବାବୁ କହିଲେ, "ତୁ ବ୍ୟସ୍ତ ହନା, ଚାଲ ଘରକୁ ଫେରିଯିବା, ମୁଁ ଯାଇ ଆମ ଘରେ ଡାକିଦିଉଛି; ସେମାନେ ଯାଇଁ ବୋଧ-ବାଧ କରିଦେବେ । ଆଜି ଦିନଟା କୌଣସିମତେ ଯାଉ; କାଲି-ଠାରୁ ଆଉ ଯିମିତି ଏପରି କଥା ନ ଘଟେ, ତାର ଗୋଟେ କିଛି ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିବା ।"

ନଦୀର ଶୀତଳ ହାଉଆ, ଉନ୍ମୁକ୍ତ ଗଗନର ଗମ୍ଭୀର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ଧ୍ୟାନମଗ୍ନା ନିଶିଥିନୀର ସ୍ପର୍ଶୀୟ ନିସ୍ତବ୍ଧତା କ୍ରମେ କ୍ରମେ ପୀତାମ୍ବରଙ୍କର ମନପ୍ରାଣ ଶୀତଳ କରିଆଣିଲା । ସେ ଫେରୁ ଫେରୁ କହିଲେ, "ନାଇଁ, ଟିକିଏ କିଛି କର ଭାଇ, ତୋ ସ୍ତ୍ରୀର ସଂସର୍ଗ ପାଇଲେ ଏ ବେଜାଣି ବା ଭଲ ଦିଗକୁ ଆସିପାରେ ।" ତା'ପରେ ଭବିଷ୍ୟତ ନେଇ ନାନା କଳ୍ପନା ଜଳ୍ପନ କରୁ କରୁ ସେମାନେ ଘରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ପୀତାମ୍ବର ସିଧେ ସିଧେ ନିଜର ବୈଠକଖାନାକୁ ଯାଇଁ ଦେଖିଲେ, ଆଲୁଅ ଯେପରି ଜଳୁଥିଲା, ଜଳୁଚି; ଯାହା ଯେପରି ଥିଲା, ସେହିପରି ତ ରହିଛି । କାମିନୀ ବାବୁଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଆସି ଫେରି ନ ଯିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍କ ସହିତ ଦେଖା କରିବା ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ ଭାବି ସେ ଦରପନ୍ତରଅ ଲେଖାଗୁଡ଼ାକ ଶେଷ କରିବାରେ ଲାଗିଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଇତିମଧ୍ୟରେ କାମିନୀଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରସନ୍ନକୁମାରୀ ସବୁ ଦେଖି ଗୃହିଁ ଚାହିଁଲା । ଘରଗୁଡ଼ା ମେଲା ପଡ଼ିଛି । ଗୃହକରବାଟର ସବୁ ଶୋଇଗଲେଣି । ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍କ ଶୋଇଲା ଘର କବାଟ ଅଛଡ଼ା । ମେଲାକରି ଯାହା ଦେଖିଲେ ସେଥିରେ ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ବଜ୍ରପାତ ହେଲା । ଯେତେକ ସୁନା ରୂପାର ଅଳଙ୍କାର ସେ ନଗେଇଥିଲେ ସବୁ ଘରମଝିରେ ଉଦା । ପିନ୍ଧିବା ଲୁଗା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବି ପଡ଼ିରହିଛି । କେବଳ ନାହାନ୍ତି ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା । ଉପରକୁ ଗୃହିଁ ଦେଖିଲେ ଆଲମାରୀ ଖୋଲା । ପ୍ରସନ୍ନ ଜାଣନ୍ତି, ଏଇ ଆଲମାରୀ ଭିତରେ ତାଙ୍କ ବାପଘରୁ ଅସିଥିବା ଲୁଗାପଟା, ଅଳଙ୍କାର, କୁଣ୍ଡେଇ ଇତ୍ୟାଦି ଜମା ଥାଏ । ତାକୁ ମେଲେଇ ଦେଖିଲେ, ସେଥିରେ ଅଳଙ୍କାରପତ୍ର ବିଶେଷ କିଛି ନାହିଁ । ପ୍ରକୃତ ଘଟଣାଟା ବୁଝିବାକୁ ବାକି ରହିଲାନାହିଁ । ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା କାହାରକି ଜଳହ ନବୋଲି ଏକାକିନୀ ସ୍ୱଗମୁଣ୍ଡରେ ବାପଘରକୁ ପଳେଇଛନ୍ତି ।

ବିପଦ ହଉଚି ସେଇଠାରେ । ଭୁଅଷୁଣୀଟା ଏତେ ଘରରେ ଏକା ଅଜଣା ଅଶୁଣା ରାସ୍ତା ଯିବ କିପରି ? ସବୁ କଥା ଭାବିଲେ । ସର୍ବୋପରି ଭାବିଲେ ପୀତାମ୍ବରଙ୍କ କଥା । ତାଙ୍କର ପ୍ରତିପତ୍ତି, ତାଙ୍କର ନାମ, ତାଙ୍କର ଖାତିର, ଏଥିରେ ଏକଥା ଯେତେବେଳେ ଘଷ୍ଟ ହୋଇ ଉଠିବ, ସେ ଦାଣ୍ଡରେ ମୁହଁ ଦେଖାଇବେ କିପରି ? ତା'ପରେ ପୀତାମ୍ବର ଯେ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ବାସ୍ତବିକ ଅନ୍ତରରେ ଭଲ ପାନ୍ତି, ସେଥିରେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ସନ୍ଦେହ ନଥିଲା । ଏ କଷ୍ଟ ସବୁଠାରୁ ବଳିଷ୍ଠ । ବହୁତ ଭାବିଚିନ୍ତି କୂଳକିନାରା ନପାଇ ସେ ଯିମିତି ଆସିଥିଲେ, ସେମିତି ଫେରି ଯାଇ ସ୍ୱାମୀଙ୍କି ସବୁ କଥା କହିଲେ । କାମିନୀବାବୁ ବଡ଼ ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ମୁହୂର୍ତ୍ତକାଳ କଣ ଭାବିଲେ । ତା'ପରେ ନିଜର ଦୁଇଟି ଦାସୀ ସମେତ ଗୃହକର ଦୁଇଟାଙ୍କୁ ଷ୍ଟେସନକୁ ଗାଡ଼ି ନେଇଯିବାକୁ ହୁକୁମ ଦେଲେ । ଆଦେଶ ରହିଲା ଷ୍ଟେସନ ଆଶପାଶ ଭଲକରି ଖୋଜିବେ । ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ଯେ କୌଣସିମତେ ଘେନି ଅସିବେ । ତାପରେ ପୀତାମ୍ବରଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇ ବହୁତ ଅଙ୍ଗେଇ ବାଙ୍ଗେଇ ଜଟିରେଖି ପ୍ରକୃତ କଥାଟା କହିଲେ । ପାଠକେ ତାପରି ଘଟଣାଗୁଡ଼ାକ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ମାଫ୍ କରନ୍ତୁ । କାରଣ ଯେ ଅନୁଭବର କଥ ;ବତ ପରିବ ଜନସ;ଦାଣ୍ଡରେ କାଳକଳମରେ ସେଗୁଡ଼ା ଲେଖିବା ଅନ୍ୟାୟ । ଯାହାହଉ ଗଡ଼ି ଫେରିଆସି ସମ୍ବାଦ ଦେଲା, ସେମାନେ ପହଞ୍ଚିଲା ବେଳକୁ ପୁଣି ଗାଡ଼ି ଛାଡ଼ିଦେଇଥିଲା । ସାନ୍ତ୍ୱାଣୀଙ୍କର କୌଣସି ଚିହ୍ନ ସେମାନେ ପାଇଲେନାହିଁ । ସେଇଦିନ ରାତିରେ ଦୁଇଟା ଟେଲିଗ୍ରାମ୍ କରାଗଲା । ଗୋଟେ ଖୋର୍ଦ୍ଧାର ଷ୍ଟେସନ ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ପାଖକୁ । ସେ ପୀତାମ୍ବରଙ୍କର ବିଶେଷ ପରିଚିତ । ସୁତରାଂ ଅନୁରୋଧ କରାଗଲା, ଲିଖିତ ଅକୃତିର ସ୍ତ୍ରୀ କାହାରକୁ ଦେଖିଲେ ସେ ଷ୍ଟେସନରେ ଅଟକେଇ ସଂବାଦ ଦେବେ । ଆଉ ଗୋଟେ ହେଲା ବାଣପୁର ସରବରାକାର ଶ୍ରୀ ପଞ୍ଚୁ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ପାଖକୁ, ଦିଅ ପଳେଇ ଯାଇଚି, ସନ୍ଧାନ କରି ସମ୍ବାଦ ଯେପରି ଦିଅନ୍ତୁ ।

ସେହିଦିନଠାରୁ ତିନି ଚାରିଦିନ ଅତୀତ ହୋଇଗଲାଣି, ବହୁତ ଖୋଜ ଖବରପରେ ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍କର କୌଣସି ଚିହ୍ନ ଦେଖାଯାଉନାହିଁ । ଝୁଲିଆ କରିବାକୁ ମଧ୍ୟ ପୀତାମ୍ବର ଟିକିଏ କୁଣ୍ଠିତ । ଯାହାହେଉ ପୁଲିସରେ ସମ୍ବାଦ ଦିଆହୋଇ-ଯାଇଛି । ଯେତେ ଯେତେ ଯାଗାକୁ ତାଙ୍କର ଯାଇଥିବାର ସମ୍ଭାବନା, ସବୁଠାରେ ପୁଲିସ ହାକିମମାନଙ୍କ ପାଖକୁ ଘରୋଇ ଚିଠିରେ ପୀତାମ୍ବର ସେକଥା ଜଣାଇଛନ୍ତି । ଦିନ ଯେତେ ଯାଉଛି, ସନ୍ଦେହ ସେତେ ବଢ଼ୁଛି । ଯଦି ସେ କୌଣସିଅଡ଼େ ନଯାଇ କୁଅ କି ପୋଖରୀ କି ନଈରେ ପ୍ରାଣ ହରେଇ ଦେଇଥିବେ, ଏ ସନ୍ଦେହ ଅତି ଭୀଷଣ । ପୀତାମ୍ବର ନାନା କଥା ଭାବି ବଡ଼ ବ୍ୟସ୍ତହୋଇ ଉଠିଲେଣି । ଖାଇବା ପିଇବାରେ ଠିକ୍ ନାହିଁ । କାମଦାମ ଗୁଡ଼ାକ ସେପରି ଅତି ମନ ଦେଇ କରିପାରୁନାହାନ୍ତି । କେବଳ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅନୁରୋଧରେ କେତୋଟା ସାଧାରଣ କାମ କରିଯାଉଛନ୍ତି, ପ୍ରଥମେ ଦିନେ ଦିନେ ତାଙ୍କର ସହକାରୀମାନେ ଏ ଆକସ୍ମିକ ଅନ୍ୟମନସ୍କତା ଇତ୍ୟାଦି ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଯାଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଯତ୍ନସତ୍ତ୍ୱେ, ଯେତେବେଳେ କଥାଟା ବାରକାନିଆ ହୋଇ ଫୁଟିଉଠିଲା, ସେତେବେଳେ ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କ ହୋଇଗଲେ, ସହାନୁଭୂତିର ଢେଉରେ ପୀତାମ୍ବର କଣ୍ଠାଗତପ୍ରାଣ, ଏଣେ ଶ୍ୱଶୁରେ ଆସି ମକଦମା କରିବାର ଭୟ ଦେଖାଇ ବସିଛନ୍ତି, ଅବଶ୍ୟ ବଡ଼ବଡ଼ ପାହୁଆ ହାକିମ-ମାନଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ସେ ଚୁପ । ଏସବୁ କଥା ଭାବି ପୀତାମ୍ବର ଠିକ କରିଛନ୍ତି, କାଗଜ ଇତ୍ୟାଦିର ଭାର ରାମପଦ ବାବୁଙ୍କ ହାତରେ ଦେଇ ସେ ଗାଁରେ ବସିରହିବେ । ସେଇ କଥା ସେ ବସି ବସି ଭାବୁଛନ୍ତି ତାକବାଲା ଆସି ନମସ୍କାର-କରି ଗୋଟେ ଟେଲିଗ୍ରାମ ତାଙ୍କ ହାତକୁ ବଢ଼େଇଦେଲା । ସେ ତରତର ହୋଇ ଛିଣ୍ଡେଇ ପଢ଼ିଲେ "Former date cancelled, meeting on 16th, come sharp" ତାରିଖ ବଦଳିଗଲା, ତା ୧୬ ରଖରେ ସଭା, ଶୀଘ୍ର ଅସନ୍ତୁ । ଓଡ଼ିଶା ଦେଶନିର୍ଣ୍ଣୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗୋଟେ ସଭା ଗଞ୍ଜାମ ବହରମପୁରଠାରେ ହେବାର କଥା । ପୀତାମ୍ବର ତାର ସଭ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ପତ, ତାରିଖ ଥିଲା ୨୪କୁ; କିନ୍ତୁ ତା ବଦଳିଯାଇ ତା ୧୭ରଖକୁ ଧାର୍ଯ୍ୟ ହେଲା । ଆଜି ହେଲା ତା ୧୪ ରଖ; ସୁତରାଂ ସମୟ ନାହିଁ । ପୀତାମ୍ବର ଭାବିଲେ,ନାହିଁ କରିଦିଏ,କିନ୍ତୁ ପରେ ଠିକ୍ କଲେ,ନା ମୋର ଆପଦ ବିପଦର ବୋଝ ଦେଶଉପରେ ଲଦିବାର ଅଧିକାର ମୋର ନାହିଁ । ମୋତେ ଯିବାକୁହେବ । ସୁତରାଂ ରମପଦ ବାବୁଙ୍କୁ ଡାକି କଟକର ସମୁଦାୟ କାର୍ଯ୍ୟଭାର ତାଙ୍କ କାନ୍ଧରେ ଲଦିଦେଇ ସେଇ ଦିନ ରାତି ଗାଡ଼ିରେ ରମୁଣା ହେଲେ । ବରହମପୁରଠାରେ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ସବୁକଥା ମଧ୍ୟରେ ଶୁଣିଲେ, ଗୋଟେ ସ୍ତ୍ରୀ ବାଲୁଗାଁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଟିକଟକର ବରହମପୁରରେ ପହଞ୍ଚାଇଲାବେଳେ ତାକୁ ରେଲବାଇ କର୍ମଚାରୀ ଧଇଲା । ତାର ଲୁଗାରେ ରକତଛିଟା, କାଖରେ ଅଳଙ୍କାର ପୁଟୁଳିଟିଏ । ତାର ଭାବଭଙ୍ଗି ଦେଖି ତାଙ୍କର ସନ୍ଦେହ ହେବାରୁ ସେ ପୁଲିସ୍ ହାତରେ ତାକୁ ଦେଲେ । ପୁଲିସ୍ ଯେତେ ପଚାରିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସ୍ତ୍ରୀଟା କିଛି କହୁନାହିଁ । ପୁଲିସର ସନ୍ଦେହ ଦୃଢ଼ ହୋଇଗଲା । ସ୍ତ୍ରୀଟା ହାଜତରେ ଅଛି । ଇତିମଧ୍ୟରେ ତା' ନାରେ ଗୋଟେ ମକଦମା ଯୋଡ଼ା ହୋଇଗଲାଣି । ଖୋରଧାର ଡେପୁଟି ମେଜେଷ୍ଟରଙ୍କ ଘରେ କିଏ ପଶି ତାଙ୍କର ଗୋଟେ ଚାକରକୁ ଶ୍ରୀଅଙ୍କର ଅଳଙ୍କାରଯାହା ଥିଲା ସବୁ ଚୋରାଇ ନେଇଛି । ପୁଲିସର ସନ୍ଦେହ, ଏହି ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଟାହିଁ ଚୋର । କାଲି ମକଦମା ଶୁଣାଣି ହେବ । କଥା ଶୁଣି ପୀତାମ୍ବର ଚମକି ଉଠିଲେ, ପୁଲିସ ଷ୍ଟେସନକୁ ଯାଇ ସ୍ତ୍ରୀର ଆକାରପ୍ରକାର, ଲୁଗାପଟା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯାହା ଶୁଣିଲେ,ସେଥିରେ ତାଙ୍କର ସନ୍ଦେହ ଆହୁରି ବଢ଼ିଗଲା । ଫୁଲକନାର ଧୋତି, ବର୍ଣ୍ଣ ସଫା ଗୌର, ଉଚ୍ଚତା ମଧ୍ୟମ, କପାଳରେ ଗୋଟେ କଳାଯାଇ ମନ୍ଦା । ସେ ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ପୁଲିସସାହେବଙ୍କ ଅନୁମତି ନେଇ ଆସାମୀ ସାଙ୍ଗରେ ଦେଖା କରିବାକୁ ହାଜତକୁ ଚାଲିଲେ । ଯାହା ଦେଖିଲେ ସେଥିରେ ତାଙ୍କ ଗୋଡ଼ହାତ ପାଣି ହୋଇଗଲା । ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ତ ନିଶ୍ଚୟ, କିନ୍ତୁ ଏତେ ଶୀର୍ଣ୍ଣ, ଏତେ ବିବର୍ଣ୍ଣ ! ଛ, ସାତ ଦିନ ହେଲା ନଖାଇ ନପିଇ ଅନବରତ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି କଳାକାଠ ପଡ଼ିଗଲେଣି, ସେ ସୌଷ୍ଠବ ନାହିଁ । ସେ ଲାବଣ୍ୟ ନାହିଁ । ସ୍ଥିର ଏ ଦଶାରେ ସେ ଅଳ୍ପ ସବୁ କଥା ଭୁଲିଗଲେ । ତାଙ୍କ ଆଖିରେ ଲୁହ ଛଳଛଳ କରି ଉଠିଲା । ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣାମଧ୍ୟ ହାଜତଘରର ଅନ୍ଧକାର ମଧ୍ୟରୁ ପୀତାମ୍ବରଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିପାରି ଲଠକରି ଆସି ତାଙ୍କ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ିଗଲେ । ଖାଲି କାନ୍ଦିବାର ଗୋଟାଏ ବିକଳ ମର୍ମ୍ମଭେଦୀ ଗୁଁ ଗୁଁ ଶବ୍ଦ । କଥା ନାହିଁ, ବାର୍ତ୍ତା ନାହିଁ । ପୀତାମ୍ବର ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଟେକି ତାର ଅଖି ପୋଛିଦେଲେ, ତା'ପରେ ବଡ଼ କଷ୍ଟରେ— ଏଣେ ତୋଟି ବନ୍ଦହୋଇ ଅସୁଛି, 'ଭୟନାହିଁ, ଏଠାରୁ ଆଜି ଯିବାକୁହେବ, ମୁଁ ଯୋଗାଡ଼ କରୁଛି' କହି-କୌଣସିମତେ ସେଠାରୁ ଚାଲିଆସିଲେ;କିନ୍ତୁ ତା ପରେ ଲଜ୍ଜା କ୍ଷୋଭ ଅପମାନରେ ବାଇବଚ୍ଛ ଲାଗିଲାପରି ହୋଇ ଭାବିଲେ, "କି ଉପାୟ ? କଣ ବୋଲି ମେଜେଷ୍ଟରଙ୍କୁ କହିବ ? କି ଉପାୟ କଲେ ପୁଲିସ ସାହେବ ବା ଛାଡ଼ିଦେବେ ? ବରହମପୁରବାସିଙ୍କୁ ବା କଣ କହିବାକୁ ହେବ ?" ଭାବି ଭାବି ଠିକ୍ କଲେ, ଯାହାହେଉ ମେଜେଷ୍ଟର ଓ ପୁଲିସ ସାହେବଙ୍କୁ ସବୁ କଥା କହିବାକୁ ହେବ । ତା'ପରେ ମନେ ହେଲା ବର୍ତ୍ତମାନ ଯଦି ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରେ । ତା କରିବାର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ସମୟ ଏ । ନା, ସମୟ ନାହିଁ । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଯାଇ ପୁଲିସ ସାହେବଙ୍କ ଘରେ ହାଜର ହେଲେ, ସେ ସବୁ କଥା ଶୁଣି କହିଲେ 'ତା ମହାଶୟ, ବଡ଼ ଗୋଳମାଳର କଥା, ଏତେ ବଡ଼ ମୋକଦ୍ଦମା ଯେତେବେଳେ ହୋଇଯାଇଛି, ସେତିକିବେଳେ ନ ସରଲେଣ ମୁଁ ଆସାମୀକୁ ଛାଡ଼ିଦେଇ ପାରୁନାହିଁ । ଯାହାହେଉ ମେଜେଷ୍ଟରଙ୍କ ପାଖକୁ ଚାଲନ୍ତୁ ।' ମେଜେଷ୍ଟରଙ୍କ ସହିତ ଦେଖାକରି ପୀତାମ୍ବରଙ୍କ ଜାମିନରେ ଆସାମୀକୁ ଖଲାସ ଦେବାର ଠିକ୍ ହେଲା । ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ସଙ୍ଗରେ ଯେନ ପୀତାମ୍ବର ଖଣ୍ଡେ ଗାଡ଼ିରେ ବିରଜାନାଇଡ଼ୁ ବୋଲି ତାଙ୍କର ଜଣେ ତେଲିଙ୍ଗ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ଘରେ ହାଜର ହେଲେ । ସବୁ କଥା ଶୁଣି ନାଇଡ଼ୁ ସାହେବ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ତ୍ରୀଶିକ୍ଷାର ଯଥେଷ୍ଟ ଅଭାବ ଇତ୍ୟାଦି କୁସ୍ତା କରି ଏବଂ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ପ୍ରତି ସହାନୁଭୂତିର ଉଷ୍ମ ମେଳାଇ ଦେଇ ମହା ଆଦରରେ ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍କୁ ଘର ଭିତରକୁ ନେଲେ ।

କ୍ରମଶଃ

ଶ୍ରୀ ଗୋବିନ୍ଦ ତ୍ରିପାଠୀ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କେତେକ ଦାର୍ଶନିକମାନଙ୍କ ମତରେ ଏହି ବିପୁଳ ସୃଷ୍ଟି ଗୋଟିଏ ଐଶୀଶକ୍ତିର ବିକାଶ ମାତ୍ର । ଜଗତର ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟପ୍ରଣାଳୀ ମଧ୍ୟରେ ସେହି ଆଦ୍ୟା-ଶକ୍ତି ନିରନ୍ତର ଖେଳ ବୁଲୁଛି, ଜଡ଼-ଜଗତରେ, ଉଦ୍ଭିଜ୍ଜଗତରେ, ପ୍ରାଣୀ ଜଗ-ତରେ, ଶେଷରେ ମନୁଷ୍ୟର ଜଟିଳ ମନୋଜଗତରେ ସେହି ଶକ୍ତି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଆକାରରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଅଛି ମାତ୍ର । କେତେକ ପୁଣି ସୃଷ୍ଟିର ବୈଚିତ୍ର୍ୟରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ କୃତାଞ୍ଜଳିପୁଟରେ ସ୍ରଷ୍ଟାଙ୍କର ପଦପଙ୍କଜରେ ନିଜର ଭକ୍ତି ଓ ପ୍ରେମ ଉପହାର ଦିଅନ୍ତି । ଅନ୍ୟ କେତେକ ସଂସାରକୁ କେବଳ ଗୋଟିଏ ମାୟା ବା ଛଳନା ବୋଲି ମନେ କରନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମତରେ ଏହି ସଂସାର ଅନିତ୍ୟ, କ୍ଷଣଭଙ୍ଗୁର । ସେ ଯାହା ହେଉ, ଦାର୍ଶନିକମାନଙ୍କ ତର୍କ ବିତର୍କକୁ ବାଦ ଦେଲେ ଏତିକି ମାତ୍ର ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ଯେ, ଏ ସଂସାରର ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିର କୌଣସି ନା କୌଣସି ବିଶେଷ ନିୟମଦ୍ୱାରା ପରି-ଚାଳିତ । ଦେଖିଲେ ମନେହୁଏ, ଯେପରି ପ୍ରକୃତିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବସ୍ତୁ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ମହାଲକ୍ଷ୍ୟ ଆଡ଼କୁ ଅଗ୍ରସର ହେଉ-ଅଛି । ପ୍ରକୃତି ସର୍ବଦା ନିୟମର ଅଧୀନ, ଯାହାକୁ ଲୋକେ ଅକସ୍ମାତ୍ ଘଟନା ବୋଲି କହନ୍ତି, ତାହା ଯେ ସୃଷ୍ଟିପ୍ରକ୍ରିୟାର କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଚୂଡ଼ ଅଦେଶ ପୂରଣ ନକରୁଛି, ତାହା କିଏ କହି ପାରିବ ? ମନୁଷ୍ୟର ବୁଦ୍ଧି ବଡ଼ ସୀମାବଦ୍ଧ । ସୀମା ହୋଇ ଅସୀମର ରହସ୍ୟ ଭେଦ କରିବାପାଇଁ ପ୍ରୟାସ କରିବା କେତେଦୂର ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ, ତାହା କହିବା ବଡ଼ କଠିନ ।

ଋତୁଚକ୍ରର ପରିବର୍ତ୍ତନକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲେ ସେହି ନିୟମା-ନୁବର୍ତ୍ତିତାର ପ୍ରଗାଢ଼ ପରିଚୟ ମିଳେ । ଗ୍ରୀଷ୍ମ ପରେ ବର୍ଷା, ବର୍ଷା ପରେ ଶରତ୍, ଶରତ୍ ପରେ ଶିଶିର, ଶୀତ ଅନ୍ତେ ବସନ୍ତ; ତାପରେ ପୁଣି ସେହି ଗ୍ରୀଷ୍ମ । ଏହିପରି ଋତୁ-ପରିବର୍ତ୍ତନ ଚାଲିଛି । କେବେ ଏହି ନିୟମର ବ୍ୟତିକ୍ରମ ଦେଖାଯାଇନାହିଁ, ଗ୍ରୀଷ୍ମର ପ୍ରଖର ପ୍ରତାପପରେ ପୁଣି ଶୀତର ପ୍ରବଳ ପ୍ରକୋପ ତ କେହି କେବେ ଅନୁଭବ କରିନାହିଁ ! ଅନୁଭବ କରିବାତ ଦୂରର କଥା; କଳ୍ପନା କରିବେକ ତ ନାହିଁ ସନ୍ଦେହ । ଏଥିରୁ କଅଣ ସ୍ପଷ୍ଟ ବୁଝାଯାଏ ନାହିଁ ଯେ, ଏହି ସୃଷ୍ଟି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ନିୟମାଧୀନ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଣାଳୀର ସମାବେଶ !

ଆଜି ସେହି ନିୟମାନୁସାରେ ଶୀତ ପରେ ବସନ୍ତ ଆସି ପହଞ୍ଚିଅଛି; କ୍ଲିଷ୍ଟ ପୃଥିବୀ ଯେପରି ଗୋଟିଏ ନବ ଜୀବନରେ ମାତି ଉଠିଛି । ପ୍ରକୃତି ଯେପରି ଗୋଟିଏ ଉତ୍ସୁଫୁଲ୍ଲ ଆବେଗରେ ହସି ଉଠୁଛି, ଶୀତର ଧୂମ୍ରମୟ ଆବରଣ ତା ବକ୍ଷରୁ ଛିଏ କାଢ଼ି ନେଇଛି, ତରୁଲତା, କୁଞ୍ଜକାନନ, ସର୍ବତ୍ର ଶ୍ୟାମ ନୀଳିମାର ଅପୂର୍ବ ଶୋଭା ଫୁଟି ଉଠିଛି, ବସନ୍ତରାଜଙ୍କର ଅଗ୍ରଦୂତସ୍ୱରୂପ କୋକିଳ ଆସି ନିଜର ସୁଧାମୟ କୁହୁତାନ ପୃଥିବୀଉପରେ ଢାଳି ଦେଉଛି । କି ଲଳିତ ଅଥଚ କି ମର୍ମସ୍ପର୍ଶୀ ସେ କୁହୁଗୀତ ! ଉଦ୍ୟାନରେ ବସନ୍ତପୁଷ୍ପରାଜର ସୌରଭ ଯେପରି ସମୀରଣ ସମସ୍ତଙ୍କ ମନ-ପ୍ରାଣ ହରି ନେଉଛି, ପୁଷ୍ପନିଚୟର ଶୁଭ୍ର ଶୋଭା ସାନ୍ଧ୍ୟ ଭ୍ରମଣ ସମୟରେ ଯୁବକର ନନ୍ଦନକାନନ ଦେଖିବାର ଅଭି-ଳାଷ ପୂରଣ କରୁଅଛି । କୃଷକର ଆଜି ସେ ଚିନ୍ତା ନାହିଁ, ସେ ଉଦ୍ୱେଗ ନାହିଁ । ଯାହା ଭାଗ୍ୟରେ ଥିଲା, ତାହା ନେଇ ଆଜି ସେ ଗୃହରେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇ ବସିଛି, ବର୍ଷରେ ଏହି ସମୟଟା ବୋଧହୁଏ ସେ ଟିକିଏ ସୁଖରେ କଟାଏ । ଦୁଃଖତ ମନୁଷ୍ୟର ପଦେ ପଦେ ରହିଛି । କିନ୍ତୁ ଏ ଅସୀମ ଦୁଃଖରାଶି ମଧ୍ୟରେ କ୍ଷଣିକ ସୁଖର ଆବିର୍ଭାବ ଯେ ମନୁଷ୍ୟର ଏତେ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ବୁଦ୍ଧିକୁ ଗୋଟିଏ ମୋହପାଶରେ ବନ୍ଧ ରଖିଛି, ତାହାହିଁ ବିଚିତ୍ର !

ଦୋଳ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଅତୀତ ହୋଇ ଯାଇଛି, ତଥାପି ଦୋଳ ଉତ୍ସବର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆନନ୍ଦର ଚିହ୍ନ ଲୋକ ମୁଖରୁ ଆଜିଯାଏ ଲିଭି ନାହିଁ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଋତୁରେ ଏହିପରି କିଛି ଗୋଟିଏ ଉତ୍ସବର ଅନୁଷ୍ଠାନ ଯେ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମରେ କାହିଁକି ରହିଛି, ତାହା ସ୍ଥିର

Digitized by srujanika@gmail.com

କରିବା ସହଜ ନୁହେଁ । କେତେ ହୁଏତ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମକୁ କେବଳ କେତେ ଗାଟି ଅନୁଷ୍ଠାନର ସମଷ୍ଟି ବୋଲି ମନେ କରନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତରେ ତାହା ନୁହେଁ ମୁଁ ଯେତେଦୂର ବୁଝେ, ଏସବୁ ଅନୁଷ୍ଠାନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବଡ଼ ମହତ୍ତ୍ୱ ଏବଂ ହିନ୍ଦୁ-ଧର୍ମର ପ୍ରକୃତ ସତ୍ତା ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ନୁହେଁ । ସାଧାରଣ ଲୋକ ଯେଉଁ ଦର୍ଶନର ଜଟିଳ ଗବେଷଣା ବୁଝିବା ବଡ଼ କଷ୍ଟକର । ଏକମେବାଦ୍ୱିତୀୟଂ ବ୍ରହ୍ମ—କଥାଟା ଅବଶ୍ୟ ସତ୍ୟ । କିନ୍ତୁ ଏହାର ଅର୍ଥ ହୃଦୟରେ ଉପଲବ୍ଧି କରିବା ବଡ଼ କଠିନ । ସମସ୍ତ ଶଙ୍କାରେ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା ଅସମ୍ଭବ କହିଲେ ଚଳେ । ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରକୃତି ଦୁଇଟା ଉପାଦାନରେ ଗଠିତ; ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କର ବିନାଶ ସାଧନ କରି କେବଳ ଜ୍ଞାନ ମାର୍ଗର ଅନୁସରଣ କରିବା କେତେ ଲୋକଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଘଟେ ? ସେଥିପାଇଁ କହେ, ମନୁଷ୍ୟକୁ ଏହି ରକ୍ତ ମାଂସ ଶରୀର ନେଇ ଏହି ଜଗତରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ହେବ । ବାସ୍ତବ ଜୀବନରେ ଏକାବେଳକେ ଲିପ୍ତ ହୋଇ କାଳେ ଲୋକେ ଅଧ୍ୟାତ୍ମିକ ସତ୍ତା ଭୁଲିଯିବେ, ସେଥିପାଇଁ ସମ୍ଭବତଃ ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କର ସୃଷ୍ଟି । ଏହି ଉତ୍ସବ ସମୟରେ ଲୋକ ଯେପରି ସମସ୍ତ ଦୁଃଖକଷ୍ଟ ଭୁଲିଯାଇ ପ୍ରାଣରେ ଟିକିଏ ଶାନ୍ତି ପାଏ । ସେ ନିଃସ୍ୱ ତାର ମଧ୍ୟ କେତେକ ପରିମାଣରେ ଆନନ୍ଦ ହୁଏ । ସଂସାରର ଦୁଃଖକଷ୍ଟ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଯେ ଶକ୍ତି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଅଛି, ତାହା ଯେ ନିତ୍ୟ ଆନନ୍ଦମୟୀ, ଏହି ଉତ୍ସବ ସମୟରେ ତାହାର ଆଭାସ ମିଳେ । ତାହା ନହେଲେ ବୋଧହୁଏ ଲୋକ ବଞ୍ଚିପାରନ୍ତା ନାହିଁ । ଯନ୍ତ୍ରଣାର ଜ୍ୱାଳାରେ ହୁଏତ ସେ ଭସ୍ମ ହୋଇଯନ୍ତା । ଏହି ଦୁଃଖକଷ୍ଟ ମନବ-ହୃଦୟକୁ ଆଣ୍ଠର ସଞ୍ଜୀବନୀ ମନ୍ତ୍ରରେ ଦୀକ୍ଷିତ କରିବା ବୋଧହୁଏ ଏ ସବୁ ଉତ୍ସବର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ।

ଅଜ କୃଷ୍ଣ ନବମୀ, ସେ ବିମଳ ଚନ୍ଦ୍ରାଲୋକ ନାହିଁ । ରାତି ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ପ୍ରହର ଅତୀତ, ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ନିଃଶବ୍ଦ; ଜେଉଠାରେ ଟିକିଏ ହେଲେ ଶବ୍ଦ ନାହିଁ । କେବେଳେ କେବଳ ଶିଶୁମାନଙ୍କର ନନ୍ଦନ ଧ୍ୱନି ବା ନିଦ୍ରାଗତ ଲୋକ-ମାନଙ୍କର ସ୍ୱପ୍ନଜନିତ ଚିତ୍କାର ଏ ନୈଶ ନିସ୍ତବ୍ଧତା ଭଙ୍ଗ କରି ମୋ ଚିନ୍ତା-ସ୍ରୋତରେ ବ୍ୟାଘାତ ଜନ୍ମାଇଅଛି । ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଘନ ଘନ ଅନ୍ଧକାର । ବୃକ୍ଷ ଲତା ପର୍ବତ କାନନ ସେହି ଅନ୍ଧକାରଗର୍ଭରେ ଲୀନ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଅନ୍ଧକାରକୁ ସମସ୍ତେ ଦେଖନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ତାର ଅନ୍ଧ ରୂପ ବୁଝନ୍ତି କେତେଜଣ ! ମନୁଷ୍ୟ ବହୁତ କଥା ବୁଝି ପୁଣି ବୁଝେନାହିଁ, ଏହା ବଡ଼ ଅଦ୍ଭୁତ ରହସ୍ୟ । ଆଲୋକର ଅଭାବରେ ଅନ୍ଧକାର, ଏହା ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଅନ୍ଧ-କାରର ବିଶେଷତ୍ୱ କଅଣ ଅନେକ ବୁଝନ୍ତି ନାହିଁ, ଆଲୋକ ଲୋକଙ୍କୁ ସସୀମ ଆଡ଼କୁ ଟାଣିଆଣେ; କିନ୍ତୁ ଅନ୍ଧକାର ତାକୁ ଅସୀମ ଆଡ଼କୁ ଠେଲିଯାଏ । ଆଲୋକ ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ଭେଦ ଜ୍ଞାନ ଜନ୍ମାଇଦିଏ; କିନ୍ତୁ ଅନ୍ଧକାର ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଏକ କରେ । ଆଲୋକ ଜୀବନ, ଅନ୍ଧକାର ମୃତ୍ୟୁ । ମୃତ୍ୟୁ କଦାପି ପୂଜ୍ୟ ନୁହେଁ । ତାହା ଲୋକକୁ ସଂସାରର ସସୀମ ବନ୍ଧନରୁ କାଢ଼ି ନେଇ ଅସୀମରେ ମିଶାଇ ଦିଏ । ଅନ୍ଧକାର ମଧ୍ୟ ସେହିପରି । ଯେତେବେଳେ ଅନ୍ଧକାର ଗର୍ଭରେ ଆଶ୍ରୟ ନିଏ, ସେତେବେଳେ ମନେହୁଏ ମୁଁ ଯେପରି ପୃଥିବୀର କେହି ନୁହେଁ, ଅହଂ ଭାବ ଏକାବେଳକେ ତୁଟି-ଯାଏ । ସମସ୍ତ ବିଶ୍ୱ ଏବଂ ମୁଁ, ଏହି ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଭୁଲିଯାଏ । ଈଶ୍ୱରସତ୍ତା ଉପଲବ୍ଧି କରିବାର ସୁଯୋଗ ଏହି ସମୟରେ ମିଳେ । ଅନ୍ଧକାର ବଡ଼ ଶାନ୍ତିପ୍ରଦ । ଦିବସରେ ଘଟନାଚକ୍ରର ଚକ୍ର ନିଷ୍ପେଷଣରେ କ୍ଲାନ୍ତ ହୋଇ ଯେତେବେଳେ ଅନ୍ଧକାର କୋଡ଼ରେ ଆଶ୍ରୟ ନିଏ, ସମସ୍ତ ଜ୍ୱାଳା ପ୍ରଶମିତ ହୋଇଯାଏ । ମନେହୁଏ ଯେପରି କିଏ ଅସି ହୃଦୟରୁ ସମସ୍ତ ଦୁଃଖ ଧୀରେ ଧୀରେ କାଢ଼ି ନେଉଅଛି । ପ୍ରକୃତିର ସରଳ ହସ୍ତ ଯେପରି ମୋର ଦୁଃଖକ୍ଲିଷ୍ଟ ହୃଦୟ ଉପରେ ଶାନ୍ତିରୂପ ଅଞ୍ଜନ ଲେପି ଦେଉଅଛି । ଅନ୍ଧକାର ନଥିଲେ ହୁଏତ ମନୁଷ୍ୟ ବଞ୍ଚିପାରନ୍ତା ନାହିଁ । ଜୀବନ ସାରା ଯଦି ଆଲୋକମୟ ହୋଇଥାନ୍ତା, ତାହାହେଲେ ସୃଷ୍ଟିର ଦୁଃଖ କଷ୍ଟ ଶତ ଗୁଣ ବଢ଼ିଯାଇ ଥାନ୍ତା । ନିରନ୍ତର ମାନବ ପ୍ରାଣରେ ଗୋଟିଏ ଅଭାବ ଜାଗିରହି ଜୀବନଟାକୁ ହାହା-କାରମୟ କରିପକାନ୍ତା; ଶେଷରେ ମାନବର ସ୍ଥିତି ଅସମ୍ଭବ ହୁଅନ୍ତା । ତେଣୁକରି ଅନ୍ଧକାର ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପରମବନ୍ଧୁ—ବନ୍ଧୁ କଅଣ—ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଅସ୍ତିତ୍ୱର ପ୍ରଧାନ ପରିପୋଷକ କହିଲେ ଚଳେ । ଅନ୍ଧକାର ବଡ଼ ଭାବପ୍ରବଣ । କବିର ଭାବନା ଅନ୍ଧକାରରେ ଯେତେଦୂର ଯାଇପାରେ ବୋଧ-ହୁଏ ଆଲୋକରେ ସେତେଦୂର ପାରେନାହିଁ । ଏହି ନିଶୀଥରେ କେତେ କାବ୍ୟର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୋଇଅଛି । ନିଶୀଥିନୀର ପ୍ରଶାନ୍ତ ଶୋଭା କବିର ପ୍ରାଣ ତନ୍ତ୍ରୀରେ କି ଅମର ସଙ୍ଗୀତ ଉଚ୍ଛୁଳାଇ ଦିଏ । ତାହା ସେ କବିହିଁ ଜାଣେ । କବିତ ପୁଣି ଏହି ମନୁଷ୍ୟ । ଯାହା ସାଧାରଣ ଲୋକ ସାମାନ୍ୟ ପରିମାଣରେ ଅନୁଭବ କରେ କବି ତାହା ପ୍ରାଣର ପ୍ରତ୍ୟେକ ତନ୍ତ୍ରୀରେ ଅନୁଭବ କରେ । ମନୁଷ୍ୟ ହୃଦୟର ପ୍ରକୃତି ସବୁଠାରେ ଏକ । କେଉଁଠାରେ ବା ଅଳ୍ପ କେଉଁଠାରେ ବା ବେଶୀ ! ପ୍ରଭେଦ ସାଧାରଣତଃ ପରିମାଣ ଗତ, ପ୍ରକାରଗତ ନୁହେଁ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅନ୍ଧକାର ବିଚ୍ଛେଦଜ୍ୱାଳା ଶାନ୍ତ କରିବାରେ ଯେତେ-ଦୂର ପଟୁ, ଆଉ ବୋଧହୁଏ କିଏ ତେତେଦୂର ନୁହେଁ। ହୃଦୟ ଯେତେବେଳେ ବିରହଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ଅସ୍ଥିର ହେଉ-ଥାଏ, ମର୍ମଚ୍ଛେଦ କରି ଯେତେବେଳେ ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ଛୁଟୁଥାଏ, ସେତେବେଳେ ଏକମାତ୍ର ଶାନ୍ତିର ଅଣ୍ଡୟସ୍ଥଳ ଏହି ଅନ୍ଧକାର। ନିର୍ଜନ ନିଶୀଥିନୀର ଘନ କୃଷ୍ଣ ବେଶରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ବିଲ୍ୱୋ ଟିକିଏ ଆଶ୍ୱସ୍ତ ହୁଏ। ତାର ମନ ମଧ୍ୟରେ ସେତେବେଳେ କି ଯେ ପ୍ରକୃତି ସରୁ ହୁଏ, ତାହା ଭାବ ଠିକ୍ କରିବା କଠିନ। ତେବେ ବୋଧହୁଏ ଅନ୍ଧକାରରେ ବସିଲେ ସେ ନିଜର ସମସ୍ତ ଚିନ୍ତା ନିଜର ସ୍ନେହର ଆଧାର ଉପରେ ଢାଳି ଦେଇପାରେ, ଯେଉଁର ଦୁଃଖର ଆତଶଯ୍ୟାରେ ଗୋଟିଏ ଉପର ପ୍ରଶାନ୍ତ ଭାବ ମନକୁ ଆସେ। ବୋଧହୁଏ ସେତେବେଳେ ଅନ୍ତରର ତୀବ୍ର ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ଲୋକର ଏକପ୍ରକାର ସହିଷ୍ଣୁତା ଜନ୍ମେ। ଅଥବା ଚିରଭ୍ରବରେ ଗୋଟିଏ ବିଷୟର କଳ୍ପନା କରିବାକୁ ହେଲେ ବାସ୍ତବ ସୁଖର ଅନୁଭୂତି କେତେକ ପରିମାଣରେ ଆସେ। ସେଥିପାଇଁ ବୋଧହୁଏ ବିରହୀ ବିଜନତାକୁ ଭଲ ପାଏ, ଅନ୍ଧକାରକୁ ସାଦରେ ବରଣ କରେ।

ଅନ୍ଧକାରର ଆଉ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଉପକାରିତା ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରେ। ଯେତେବେଳେ ଏହି ହୃଦୟ ସଂସାରଚିନ୍ତାଛିନ୍ନ, ମୋହମୟୀର କ୍ଷଣିକ ବନ୍ଧନ ଛିନ୍ନ କରି ଲୋକ ଭଗବାନଙ୍କୁ ପାଇବା ନିମିତ୍ତ ବ୍ୟାକୁଳ ହୁଏ ସେତେବେଳେ ସେ ଆଲୋକର କର୍ମମୟ କ୍ଷେତ୍ର ଛାଡି ଅନ୍ଧକାରର ଭକ୍ତ ହୁଏ। ପୂର୍ବରୁ କହିଛି, ଆଲୋକ ମନୁଷ୍ୟକୁ ସଂସାର ନିକଟକୁ ଟାଣିଆଣେ; କିନ୍ତୁ ଅନ୍ଧକାର ତାକୁ ସଂସାରଠାରୁ ଦୂରକୁ ଘେନିଯାଏ; ସେଥିପାଇଁ ଆଲୋକ ଅପେକ୍ଷା ଅନ୍ଧକାର ଭଗବତ୍ସତ୍ତା ଉପଲବ୍ଧି କରିବାର ବିଶେଷ ସହାୟ କରେ। ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଚକ୍ଷୁ ମନୁଷ୍ୟର ବିଶେଷ ଅନିଷ୍ଟ କରିପାରେ, କାରଣ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଉପଲବ୍ଧି କରିବାର ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଚକ୍ଷୁ; ଏବଂ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ କାମୋଦ୍ଦୀପକ। ଷଡ଼ରିପୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କାମର ପ୍ରଭୁତ୍ୱ ସମସ୍ତେ ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି। କିନ୍ତୁ ଆଲୋକ ବ୍ୟତୀତରେକେ ଚକ୍ଷୁର ମୂଲ୍ୟ କିଛି ନୁହେଁ, ଆଲୋକ ସାହାଯ୍ୟରେ ଚକ୍ଷୁଦ୍ୱାରା ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦିତ ହୁଏ। ସେଥିପାଇଁ କୌଣସି ଗଭୀର ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ଗଲେ ଲୋକ ଚକ୍ଷୁ ମୁଦ୍ରିତ କରି ଆଲୋକଠାରୁ ବିଦାୟ ନେଇ ଅନ୍ଧକାରର ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କରେ। ଭାବଚିନ୍ତା ବଡ଼ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱସଙ୍କୁଳ। ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ସଂସାରଚିନ୍ତା ଆସି ବାଧା ଦିଏ। ସେଥିପାଇଁ ଯେତେଦୂର ସମ୍ଭବ ଧ୍ୟାନବେଳେ ସଂସାରଠାରୁ ନିଜକୁ ପୃଥକ୍ ରଖିବାକୁ ହୁଏ। ଅନ୍ଧକାରରେ ବସି ଧ୍ୟାନ କଲେ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ସହଜରେ ଏ ଚେଷ୍ଟା ଫଳବତୀ ହୁଏ। ଭକ୍ତବାଞ୍ଛାର ସାକାର ମୂର୍ତ୍ତିକୁ କୃଷ୍ଣକ୍ଷେତ୍ରେ ଲୀଳା କଲ୍ପନା କରିବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବୋଧହୁଏ ତାଙ୍କର ଅସୀମତ୍ୱର ପରିଚୟ ଦେବା।

ଲେଖୁ ଲେଖୁ ଚିନ୍ତାର ସ୍ରୋତ କେଉଁଆଡ଼େ ବହି-ଯାଉଅଛି। ମୁଁ ତାହାର ପ୍ରତିରୋଧ କରିପାରୁନାହିଁ। ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲା, ନିଜର କଥା କିଛି ଲେଖିବି; କିନ୍ତୁ ଏଣୁ-ତେଣୁ କିଛି ଗୁଡ଼ାଏ ଲେଖି ପକାଇଲିଣି। ଆଜି ଏହି ନିର୍ଜନ ନିଶୀଥରେ ଅତୀତର କେତେକ ସୁଖମୟ ଘଟଣା ସ୍ମୃତିକୁହରରେ ଜାଗି ଉଠୁଅଛି। ଦିନ ଥିଲା, ଯେତେବେଳେ ଏହି ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱ ଆନନ୍ଦର ଗୋଟିଏ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ, ସୁଖର ନିତ୍ୟ ଲୀଳାଭୂମି ବୋଲି ବୋଧ ହେଉ-ଥିଲା। ପବନର କମ୍ପନରେ, ତରୁଲତାର ଶ୍ୟାମଳତାରେ, ତଟିନୀର ମୃଦୁଳ କଲ୍ଲୋଳରେ, ମଳୟର ମଧୁର ହିଲ୍ଲୋଳରେ, ମଧୁପର ମଧୁର ଗୁଞ୍ଜନରେ, ପିକର ପ୍ରାଣଭରା କୂଜନରେ ମୁଁ ଆତ୍ମହରା ହୋଇ ଉଠୁଥିଲି। ପ୍ରକୃତିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଭଗବାନଙ୍କର ମଙ୍ଗଳମୟୀ ଇଚ୍ଛା ନିହିତ ଥିବାର ଅନୁଭବ କରୁଥିଲି। ଶିଶୁର ଦରସ୍ଫୁଟ ବାଣୀରେ ଅମୟିକ ସରଳତାର ଅଭାସ ପାଉଥିଲି। ମନୁଷ୍ୟର ସ୍ମିତ-ବିକଶିତ ବଦନମଣ୍ଡଳରେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମାଧୁରୀ ଫୁଟି ଉଠୁ-ଥିବାର ଅନୁଭବ କରୁଥିଲି। ସେତେବେଳେ ମନେ-ହେଉଥିଲା, ବିଶ୍ୱ ସୁଖର ସ୍ଥାନ। ଜୀବନଟା ବୋଧହୁଏ ଆନନ୍ଦରେ କଟିଯିବ। ଲୋକେ ଯାହାକୁ ଦୁଃଖ ବୋଲି କହନ୍ତି, ତାହା ସମ୍ଭବତଃ ଭ୍ରମ। ସେମାନେ ବୋଧହୁଏ ସଂସାରକୁ ଉପଭୋଗ କରିବାର ପ୍ରକୃତ ପନ୍ଥା ପାଇ-ନାହାନ୍ତି। ସେ ସମୟରେ କେତେ ମଧୁର କଳ୍ପନା ଭବିଷ୍ୟତର ଗଢ଼ ଅନ୍ଧକାରକୁ ଆଶାର କନକ-କିରଣରେ ଉଦ୍ଭାସିତ କରୁଥିଲା। କିନ୍ତୁ ଏହି କେତେଦିନ ମଧ୍ୟରେ ମୋର ଗୋଟିଏ ଅଦ୍ଭୁତ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଅଛି। ମୁଁ ଆଜି ବୁଝିଛି;—

"ସୁଖ ବୋଲି ଯାହା ଜନମେଇ ଦିଶେ,
ହାତେ ଆସେ ହାରୁଁ ପଡ଼ିବାଆଁଇ ସେ।
ବସ୍ତୁ ନୁହଇ ସେ ଅଟଇ ଧୂମ;
ଅନ୍ୟ ନାମ ତାର ଅକାଶକୁସୁମ।
ଚିରଦିନ ଦୁଃଖଗ୍ରହାରେ ଜର୍ଜ୍ଜର,
ପଛ ଶିଷ୍ୟ ମୁହଁ ଦୁଃଖ ଗୁରୁଙ୍କର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗୁରୁ ଭାବ୍ୟ ମୋର ପିତ୍ରିତ ପାଷାଣେ
ମୋ ଜୀବନ ଗଢ଼ା ଅନ୍ୟ ଉପାଦାନେ ।"

ଏହି କେତେକ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ସଂସାରର ଗତିଗତି ଦେଖି ମୋର ଏହି ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇଅଛି । ଆଜି ନିରନ୍ତର ଗୋଟିଏ ହାହାକାର ହୃଦୟରେ ଜାଗି ରହିଛି । ଯେଉଁଠାରେ ସୁଖର ଉଦ୍ଦାମ ହାସ୍ୟ ଦେଖୁଥିଲି, ସେଠାରେ ଆଜି ଗଭୀର ବିଷାଦର ନୀରବ ଅଶ୍ରୁପାତ ଦେଖୁଛି, ଯେଉଁଠାରେ ନିତ୍ୟ-ବସନ୍ତ-ଲୀଳାୟିତ ନିକୁଞ୍ଜକାନନ ଦେଖୁଥିଲି, ସେଠାରେ ଆଜି ଗୋଟିଏ ରୁକ୍ଷ ମରୁଭୂମି ଦେଖୁଛି । ଯେଉଁଠାରେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଉତ୍ସ ଦେଖୁଥିଲି, ସେଠାରେ ଆଜି ଗୋଟିଏ ବିଭତ୍ସ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷିକାର ନୃତ୍ୟ ଦେଖୁଛି । ଆଜି ପ୍ରାଣରେ ଆଶାର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଆଲୋକ ନାହିଁ, ଆନନ୍ଦର ହୃଦୟଭରା ଆବେଗ ନାହିଁ; ପ୍ରେମର ପୁଲକମୟ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ ନାହିଁ; ଅଛି କେବଳ ଗଭୀର ନୈରାଶ୍ୟ, ମର୍ମଭେଦୀ ହାହାକାର, ବିଷାଦର କରୁଣ ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ! ଯେ ଭବିଷ୍ୟତ ଗୋଟାଏ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଆଲୋକରେ ଆଲୋକିତ ହୋଇ ଉଠିଥିଲା, ସେହି ଭବିଷ୍ୟତ ଆଜି ଘନ ତମସାଚ୍ଛନ୍ନ । ଯେ ଆଦର୍ଶ ହୃଦୟରେ ପୋଷି ଅଜସ୍ରାଏ ଜୀବନରେ ଅଗ୍ରସର ହୋଇଥିଲି, ଆଜି ସେ ଆଦର୍ଶ ମୋର ବହୁଦୂରରେ ବୋଲି ବୋଧହେଉଛି । ମନୁଷ୍ୟଜାତିଉପରେ ଯେ ଗୋଟାଏ ଅଟଳ ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା, ତାହା ଆଜି ତୁଟି ଯାଇଛି; ମୋର ଏ ପରିବର୍ତ୍ତନରେ ହୁଏତ ମୁଁ ନିଜେ ଚମକି ଉଠୁଛି; ଅନ୍ୟ କେତେକଙ୍କୁ ଘୃଣା ବୁଝିଛି, ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ନିଜ ନିଜ ଜୀବନରେ ଏହିପରି ଗୋଟାଏ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଥିବାର ସ୍ୱୀକାର କରିଅଛନ୍ତି । ବୋଧହୁଏ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମନୁଷ୍ୟର ଜୀବନରେ ଏହିପରି ଗୋଟାଏ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଅସେ । କୈଶୋରର କଳ୍ପନା-କୁଞ୍ଜ ଯୌବନର କିଛିଦିନ ଅତିକ୍ରମ କଲା ପରେ ନିଜେ ନିଜେ ମଉଳି ପଡ଼େ, ମନୁଷ୍ୟ ପୃଥିବୀର ଜୀବ ହେବାକୁ ଶିକ୍ଷା କରିବାମାତ୍ରେହିଁ ସେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସୁଷମା ଉପଲବ୍ଧି କରିବାକୁ ବଞ୍ଚିତ ହୁଏ—ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ପ୍ରକୃତ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବସ୍ତୁ ନିଜର ଜାତିରେ ମିଶିଯିବାକୁ ସର୍ବଦା ତତ୍ପର । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାତି ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟାଏ ପ୍ରକାରରେ ପ୍ରଭେଦ ଅଛି; ରକ୍ତ ପୀତ ନୁହେଁ, ନୀଳ ଲୋହିତ ନୁହେଁ, ଆଲୋକ ଅନ୍ଧକାର ନୁହେଁ ଖଦ୍ୟୋତ ନକ୍ଷତ୍ର ନୁହେଁ । ଏ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବଡ଼ ପାର୍ଥକ୍ୟ ରହିଛି; ଅଥଚ ଅନେକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏପରି ସମ୍ପର୍କ ଯେ ଗୋଟିକର ଅଭାବରେ ଅନ୍ୟଟି ଅସମ୍ଭବ । ଅନ୍ଧକାର ନଥିଲେ ଆଲୋକର ଆଲୋକତ୍ୱ କେଉଁଠାରେ ରହନ୍ତା; ଶୀତ ନଥିଲେ ଉଷ୍ଣର ଉଷ୍ଣତ୍ୱ କିଏ ଉପଲବ୍ଧି କରନ୍ତା ! ଦୁଃଖ ନଥିଲେ ସୁଖର ଅନନ୍ତ କିଏ ଉପଭୋଗ କରନ୍ତା ? ସ୍ୱର୍ଗ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଏ ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅସୀମ ବ୍ୟବଧାନ, ଦେବ ଓ ମାନବ ଏ ଦୁଇ ମଧ୍ୟରେ ଯଥେଷ୍ଟ ପାର୍ଥକ୍ୟ ରହିଛି, ଶୈଶବ କୈଶୋରର ଆଶା ଓ କଳ୍ପନାରାଶି ସଙ୍ଗେ ପ୍ରକୃତ ମାନବ-ଜୀବନର ଗୋଟାଏ ପ୍ରକୃତିଗତ ପାର୍ଥକ୍ୟ ରହିବା ସ୍ୱାଭାବିକ, ଅଥଚ ଗୋଟିକର ଅଭାବରେ ଅନ୍ୟଟିର ସ୍ଥିତି ଅସମ୍ଭବ ।

ମନୁଷ୍ୟ ଯେତେବେଳେ ପ୍ରଥମେ ଭୂମିଷ୍ଠ ହୁଏ, ସେତେ-ବେଳେ ସେ ସଦ୍ୟ ସ୍ୱର୍ଗଚ୍ୟୁତ । ସ୍ୱର୍ଗର ଅମର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ତେଜ ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ନଶ୍ୱର ଲୀଳା ଦେଖିବାକୁ ଅସିଥାଏ । ସେଥିପାଇଁ ସେ ଜୀବନର ପ୍ରଥମ କେତେଦିନ ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବସ୍ତୁକୁ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖିଥାଏ । ବିଦାୟ-ବେଳେ ଯେଉଁ ବନ୍ଧୁର ସ୍ନେହମୟ ମୁଖଶୋଭା ପଲକେ ପଲକେ ଆଖି ଆଗରେ ନାଚି ଉଠିଥାଏ, ସେହିପରି ଏହି ନୂତନ ପଥିକର ସ୍ମୃତି ପଟରେ ସେହି ଅମୀୟ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଛବି ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଝଲସି ଉଠିଥାଏ । ସେଥିପାଇଁ ସେ ଶୈଶବ ଓ କୈଶୋରରେ ଏତେ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଓ ଉଦ୍ଦାମ-ଭାବରେ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ମାତିଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଯେତେ-ବେଳେ ସେ କିଛିଦୂର ଏହି ମର୍ତ୍ତ୍ୟଯାତ୍ରାରେ ଅଗ୍ରସର ହୁଏ, ସେତେବେଳେ ସେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ନିଜର ନିଜତ୍ୱକୁ ହରାଇ ପକାଏ, ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ବନ୍ଧନ ଆସି ତାହାର ଉନ୍ମୁକ୍ତ ପ୍ରାଣକୁ, ତାର ସ୍ୱାଧୀନ ହୃଦୟକୁ ଗୋଟାଏ ଅଭେଦ୍ୟ ରଜ୍ଜୁରେ ବାନ୍ଧି ପକାଏ । ସେ ଶୃଙ୍ଖଳରେ ପଡ଼ି ଜଗତକୁ ଗୋଟାଏ ଭିନ୍ନ ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖେ, ଅନ୍ତରେ ସେ ସୁଖମୟ ଦିନଗୁଡ଼ିକ ସ୍ୱପ୍ନଭଳି ବୋଧହୁଏ । ସମୟ ସମୟରେ ଅବସ୍ଥା ଏତେଦୂର ଶୋଚନୀୟ ହୁଏ ଯେ, ନିଜର ଅତୀତକୁ ଲୋକ ବିଶ୍ୱାସ କରେ ନାହିଁ । ବେଳେ ବେଳେ ଯେ ଏ ଭାବର ପରିବର୍ତ୍ତନ ନହୁଏ, ଏଭଳି ନୁହେ । ଦୁଃଖର ଅସହ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ଅସ୍ଥିର ହୋଇ ଶେଷରେ ଲୋକ ବିରକ୍ତ ହୁଏ, ଭଗବାନଙ୍କ ଅସ୍ତିତ୍ୱସମ୍ବନ୍ଧରେ ତାର ଘୋର ସନ୍ଦେହ ଜନ୍ମେ । ସେତେବେଳେ ଦେଖାଯାଇଛି, ହଠାତ୍ ତାର ନୟନରୁ ଝର ଝର ହୋଇ ଲୋତକଧାରା ଝରି ପଡ଼ିଛି; ଭକ୍ତିଗଦ୍‌ଗଦ୍ ସ୍ୱରରେ ତାର ମୁଖରୁ ସୁଧାମୟ ବାଣୀ ଫୁଟି ଉଠିଛି, "ଏହି ଭଗବାନ୍ ମୁରରେ" । ସଂସାରର ମୋହ-ବନ୍ଧନରେ ପଡ଼ି, ଧନଗର୍ବରେ ମତ୍ତ ହୋଇ, ବିପୁଳ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟର ଅଧିକାରୀ ହୋଇ ଲୋକ ହଠାତ୍ ନିମିଷମାତ୍ର ଚିନ୍ତାରେ ଯେ ସବୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ବନବାସୀ ହୋଇଛି । ଯେ ଦିନେ ନିଜନ ବିପନରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପଥିକର ଘୋର ଆତଙ୍କ ଥିଲା, ପରନ୍ତୁ ବିଭୁ ଅପହରଣ କରି ଭରଣପୋଷଣ କରିବା ଯାହାର ରୁକ୍ଷ ମରୁଭୂମି ଥିଲା, ହଠାତ୍ ଦିନେ ଗୋଟିଏ ପକ୍ଷିର କରୁଣ ଧ୍ୱନିରେ ତାର ହୃଦୟରୁ ଅମର ସଙ୍ଗୀତ ବାଜି ଉଠିଛି "ମା ନିଷାଦ ପ୍ରତିଷ୍ଠାଂ ତ୍ୱମଗମଃ ଶାଶ୍ୱତୀ ସମାଃ" । ଏଭଳି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଅବଶ୍ୟ ଘଟିଛି; କିନ୍ତୁ ବଡ଼ ବିରଳ । ଜଗତର ବନ୍ଧନ ଛିଣ୍ଡାଇ ପୁଣି ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମାଧୁରୀ ଉପଭୋଗ କରିବାପାଇଁ ନିଜକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ବଡ଼ କମ ଲୋକଙ୍କ ଭାଗ୍ୟରେ ସମ୍ଭବ । ମନୁଷ୍ୟର ଶକ୍ତି ବଡ଼ ସୀମାବଦ୍ଧ । ସମୁଦାୟ ସଂସାରର ଏକୀଭୂତ ମୈତ୍ରୀ ଶକ୍ତିକୁ ଏଡ଼ି ଦେଇ ନିଜର ସ୍ୱାଭାବିକ ପାର୍ଥକ୍ୟ ବଜାୟ ରଖିବା ବଡ଼ ସହଜ ବ୍ୟାପାର ନୁହେଁ ।

ପୂର୍ବରୁ କହିଛି, ଦୁଃଖ ଓ ସୁଖ ଉଭୟେ ନିତ୍ୟ । ଗୋଟିକର ଅଭାବରେ ଅନ୍ୟଟିର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ଅସମ୍ଭବ । କିନ୍ତୁ ମୋର ମନେହୁଏ, ଦୁଃଖ କେବଳ ଏହି ସଂସାରର ବିଶେଷତ୍ୱ । ମନୁଷ୍ୟ ବେଳେବେଳେ ଯେ ସୁଖର ଅଭାସ ପାଏ, ତାହା କେବଳ ଆଶାର କ୍ଷୀଣ ଆଲୋକପାତ, ମରୀଚିକାର ମୋହ-ଜାଲପରି । ଦୁଃଖହିଁ ସଂସାରର ପ୍ରକୃତ ଧର୍ମ । ଜୀବନର ଅଧିକାଂଶ ସମୟ—ସାରା ଜୀବନ କହିଲେ ଚଳେ—ମନୁଷ୍ୟ କଟାଏ କେବଳ ଏହି ଦୁଃଖକଷ୍ଟର ତୀବ୍ର ଅନୁଭବ ରଖି ମଧ୍ୟରେ । ହୃଦୟ ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ଯାହା ଖୋଜି ବୁଲେ, ମୃତ୍ୟୁର ଶେଷମୁହୂର୍ତ୍ତ ସୁଦ୍ଧା ତାହା ପାଏ ନାହିଁ । କି ଗୋଟାଏ ଅଦ୍ଭୁତ ଅଭାବ ଅନୁଭବ କରି ମନୁଷ୍ୟ ସାରା ଜୀବନ କାହାକୁ, ତାର ପ୍ରାଣର ପ୍ରତିମାକୁ ଖୋଜିବୁଲେ । ଅଥଚ ଶେଷରେ ଗୋଟାଏ ଅସମ ହତାଶରେ ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ପକାଏ । ସେ ସ୍ୱର୍ଗର ଜୀବ । ମର୍ତ୍ତ୍ୟର କାରାଗାରମଧ୍ୟରେ ସ୍ୱର୍ଗର ଅମୃତ ଉପଭୋଗ କରିବାକୁ ବାସନା କଲେ ସେ ତା ପାଇବ କାହିଁ ? ଅନେକେ ଏହି ଭ୍ରମରେ ପଡ଼ନ୍ତି, ବୁଝନ୍ତି ନାହିଁ ଯେ, ସ୍ୱର୍ଗ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ କି ପ୍ରଭେଦ । ଯାହା ଗୋଟାଏ ଆଦର୍ଶ, ତାକୁ ବାସ୍ତବ ଜଗତରେ ଖୋଜି ବୁଲିଲେ ସେ ପରିଶ୍ରମ ଯେ ପଣ୍ଡ ହେବ, ସେଥିରେ ଆଉ ବିଶେଷ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଅଣ ? ବୃଥାରେ ମନୁଷ୍ୟ ଏଡ଼େ ବଡ଼ ଜୀବନଟାକୁ କେବଳ ଗୋଟାଏ ଅନୁଭୂତିର ଆଶାରେ କଟାଇଦିଏ, ବୁଝେ ନାହିଁ ସଂସାରର ଧର୍ମ କଅଣ । ଏହେ ଯେ ଗୋଟାଏ କର୍ମର ଭୀଷଣ ପରୀକ୍ଷାସ୍ଥଳ, ଭାବନାର ମଧୁର ବିହାରଭୂମି ନୁହେଁ, ଲୋକ ତାହା ବୁଝିପାରେ ନାହିଁ ।

ବାସ୍ତବ ଜୀବନର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ବୋଧହୁଏ ସମସ୍ତଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ ଏପରି ଗୋଟାଏ ଅଭାବର ଅନୁଭୂତି ଅସେ । ଏହି ଜ୍ୱାଳା, ଏହି ନିର୍ଯ୍ୟାତନା ବଡ଼ ନିର୍ମମ । ଶରତର ଶୁଭ୍ର ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ପରେ ଶୀତର ଧୂମାୟିତ ପ୍ରକୃତି ପରି ବସନ୍ତର ବିଳାସକୁଞ୍ଜପରେ ଗ୍ରୀଷ୍ମର ରୁକ୍ଷ ବିନଭୂମିପରି ଏହି ପରିବର୍ତ୍ତନ ବଡ଼ କଷ୍ଟପ୍ରଦ ହୁଏ । ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ଦେଖାଯାଏ, ଏହି ଦୁଃଖକଷ୍ଟର କଠୋର ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ଅଧୀର ହୋଇ ମନୁଷ୍ୟ ନିଜର ପ୍ରାଣ ନିଜେ ହରିବ । ବାସ୍ତବିକ ଯେ ସେ କଷ୍ଟ ନିଜେ ଅନୁଭବ କରିଛି, ସେ ତାର ଗୁରୁତ୍ୱ ବୁଝେ । ଯେତେବେଳେ ଏହିଭଳି ଦୁଃଖର ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ଲୋକ ଅସ୍ଥିର ହୁଏ, ଯେତେବେଳେ ଏହି ପରିବର୍ତ୍ତନ ବିଷୟ ଭାବି ଭାବି ତାର ସମସ୍ତ ଚିନ୍ତା କ୍ଷୀଣ ହୋଇଯାଏ, ସେତେବେଳେ ତା'ର ସମସ୍ତ ଅଙ୍ଗପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ ଅବଶ ହୋଇ-ପଡ଼େ । ମନେହୁଏ, ଯେପରି କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଧମନୀ ସ୍ଥିର ହୋଇ ଯାଉଛି, ହୃତ୍‌କମ୍ପ ଶିଥିଳ ହୋଇ ଯାଉଛି; ଜୀବନବାୟୁ ଯେପରି କ୍ରମେ କ୍ରମେ ତାହାର ଯାଉଛି । ଏ କଠିନ ଦଶା ଯେ ଭୋଗ କରିଛି ସେ ତାର କଷ୍ଟ ବୁଝିଛି । ବକ୍ୟରେ ସେ ଅବସ୍ଥା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ବଡ଼ ଦୁରୂହ । ତଥାପି ବେଳେ ବେଳେ ବୋଧହୁଏ ଏ ଜୀବନରେ ଅଧୀର ହେଲେ ଜଗତର ସ୍ଥିତି ଅସମ୍ଭବ ହେବ; ସୃଷ୍ଟି-ପ୍ରକ୍ରିୟାର ଶେଷ ହୋଇଯିବ । ମନୁଷ୍ୟର ବିଶେଷତ୍ୱ ଦୁଃଖ ସମୟରେ ନିଜକୁ ଅଟଳ ରଖିବା; ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ଅଧୀର ନହୋଇ ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ଅଗ୍ରସର ହେବା । ସଂସାର ଥିବାଯାଏ ତ ଦୁଃଖ ରହିଥିବ; ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଏହି ଅସଙ୍ଖ୍ୟ ବାଧାବିଘ୍ନ ଅତିକ୍ରମ କରି ମୋହମାୟାର ଅନ୍ଧ ତମସାଚ୍ଛନ୍ନ ପଥ ଦେଇ ଜୀବନ ଅତିବାହିତ କରିବାକୁ ହେବ । ଅତୀତକୁ କେବଳ ସୁଖଶାନ୍ତିର ଇପାଦାନ ମନେ କରି ବର୍ତ୍ତମାନର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କ୍ଷେତ୍ରରେ କାର୍ଯ୍ୟକରି ଭବିଷ୍ୟତକୁ ଆଡ଼କୁ ଅଗ୍ରସର ହେବାକୁ ହେବ । ନିର୍ଜନରେ ବସି ଅନୁତାପ କରିବାର ବେଳ ନାହିଁ ? ସଂସାର ବିଶ୍ରାମର କ୍ଷେତ୍ର ନୁହେଁ । ସେଥିପାଇଁ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଭଗବାନ ଅବ-ତାରଛଳରେ ପୃଥିବୀରେ ଜନ୍ମ ହୁଅନ୍ତି । କାଳେ ମନୁଷ୍ୟ ଦୁଃଖରେ ଆତ୍ମହରା ହୋଇ ସାରା ଜୀବନ କେବଳ ହାହା-କାର କରି କଟାଇ ଦେବ, ଏହି ଭୟରେ ତ ଲୋକଙ୍କୁ ପ୍ରକୃତ ପନ୍ଥା ଦେଖାଇ ଦେବାପାଇଁ ଭଗବାନ ଅବତାର ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ଅବତାରଗ୍ରହଣରେ ଯେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ, ତାହା ନୁହେଁ; କିନ୍ତୁ ଏହା ଯେ ସେଥି ମଧ୍ୟରୁ ଅନ୍ୟତମ, ସେଥିରେ ତିଳେମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ମହାତ୍ମା-ମାନଙ୍କ ଜୀବନୀ ପାଠ କଲେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ସେମାନଙ୍କର ଜୀବନର ସମସ୍ତ ଚେଷ୍ଟା କୌଣସି ଗୋଟିଏ ମହା ଲକ୍ଷ୍ୟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସାଧନାପାଇଁ ନିୟୋଜିତ । ପୁତ୍ରର ଦାରୁଣ ବିଚ୍ଛେଦରେ ତାଙ୍କର ହୃଦୟ ଟଳି ନାହିଁ; ପ୍ରାଣପ୍ରେୟସୀର ମର୍ମନ୍ତୁଦ ବିୟୋଗରେ ତାଙ୍କର ନୟନରୁ ଅଶ୍ରୁ ବହିଛି ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାଧନରେ ତ୍ରୁଟି ଘଟି ନାହିଁ । ହୃଦୟର ସର୍ବସ୍ୱ, ପ୍ରାଣର ପ୍ରତିମା, ସ୍ନେହର ଜୀବନ୍ତ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ବନ୍ଧୁ ଚିରଦିନପାଇଁ ତାଙ୍କ ନିକଟରୁ ଯାଇଛି; ଅଥଚ ସେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଭୁଲି ନାହାନ୍ତି । ମହାତ୍ମାମାନଙ୍କର ବିଶେଷତ୍ୱ ଏହିଠାରେ । ସେମାନଙ୍କ ଚେଷ୍ଟା ଅଦମ୍ୟ, ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଅଟଳ, ସାହସ ଅମାନୁଷିକ ।

ଶେଷରେ କହେଁ, ଏହି କ୍ଷଣିକ ଦୁନିଆରେ ଅମୃତସ୍ୱରୂପ ହେବା ଅନୁଚିତ । ପ୍ରକୃତ ଜ୍ଞାନର ଅଭାବରେ ନିଜକୁ ବୃଥାରେ ଗୁଡ଼ାଏ କଷ୍ଟ ଦେବା ଆଦୌ ଭଲ ନୁହେଁ । ଯେତେଦିନ ପାଇଁ ମନୁଷ୍ୟ ସଂସାରକୁ ଆସିଛି; ସେତେଦିନ ସଂସାରର ଧର୍ମ ପାଳନ କରିବାକୁ ହେବ । କଳ୍ପନାର ଆଶ୍ରୟ ନେଇ ବୃଥାରେ ଗୋଟାଏ ଦୁଃଖ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ମନୁଷ୍ୟର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନୁହେଁ । ମନୁଷ୍ୟ ଦେବତା ନୁହେଁ, ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ସ୍ୱର୍ଗ ନୁହେ । ତାର ଏହା ବୁଝିବା ଉଚିତ । ଏଥିରେ ସୁଖର ଉପାଦାନ ଯେତିକି ଅଛି, ସେତିକିରେ ସେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ରହୁ । ଶରୀର ବନ୍ଧନ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତ ତ ଆତ୍ମ ସ୍ୱର୍ଗବାସ ସୁଖରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇଛି; ବୃଥାରେ ଆଉ ଅତୀତକୁ ଭୁଲି ଭୁଲି ଲାଭ କଅଣ ?

ଶ୍ରୀ ନୀଳକଣ୍ଠ ମିଶ୍ର ।

ମହାଯାତ୍ରା—ସମାଲୋଚନା ।

ତୃତୀୟ ସର୍ଗ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ୍ଭେମାନେ ମହାଯାତ୍ରାର ଏକ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଏବଂ ମନୋହର ଅଂଶରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲୁଁ । ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମ୍ଭେମାନେ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କ ସହିତ ଇତସ୍ତତଃ ଭ୍ରମଣ କରି ଉପରେ ଉପରେ ଭାସି ଆସୁଥିଲୁଁ । ଦିଗନ୍ତବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ଜଳ ନୀରନିଧି ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ସ୍ଥଳରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ପ୍ରକୃତି ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇନାହିଁ । ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକୃତିର ମହା ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖିବା ନିମନ୍ତେ ଆମ୍ଭେମାନେ ମନୋମତ ସମୟ ପାଇପାରି-ନାହିଁ । କାରଣ ଅଗ୍ନିଙ୍କର ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ଆବିର୍ଭାବ ଆମ୍ଭ-ମାନଙ୍କ ଚିତ୍ତକୁ ପ୍ରକୃତି କୋଡ଼ରୁ ଅପସାରିତ କରି ଆଣି-ଥିଲା । ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କ ଅଙ୍କାଭିସାରରେ ଆମ୍ଭେ-ମାନେ ତାମାନଙ୍କ ଗତିବିଧି ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ଏବଂ କଥୋପକଥନ ଶ୍ରବଣ କରି ଆସୁଥିଲୁଁ । ବ୍ୟୋମଯାନଗୁଡ଼ିକ ଯେପରି ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରୁ ନିମ୍ନସ୍ଥ ଗ୍ରାମ, ନଗର, ଅରଣ୍ୟାନୀର କ୍ଷଣିକ ଛବି ନିରୀକ୍ଷଣ କରି ଚାଲିଯାଏ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ସେହିପରି ପଥ, ନଗର, ତପୋବନମାନଙ୍କର ଅଭିସମ୍ପାତ ଦେଖି ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କ ସହଚର ହୋଇଅଛି ।

ସମ୍ପ୍ରତି ଆମ୍ଭେମାନେ ଅଗ୍ନି ଏବଂ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କ ସହିତ ଜନାକୀର୍ଣ୍ଣ ସମତଳ ପ୍ରଦେଶ ତ୍ୟାଗକରି ଉଚ୍ଚଳର ଆଙ୍ଗିକ୍ୟ ପ୍ରଦେଶରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲୁଁ, ଏବଂ ପ୍ରକୃତିର ରୁଦ୍ରସୁନ୍ଦର ସମ୍ଭାର ଏବଂ ବିପୁଳ ଆୟୋଜନ ଦେଖି ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ଆଚ୍ଛାଦିତ ଏବଂ ବିସ୍ମୟାନ୍ୱିତ ହେଉଅଛୁଁ । କୌଣସି ଅଦୃଷ୍ଟପୂର୍ବ ଦେବମନ୍ଦିରରେ ପ୍ରବେଶ କରି ତାହାର ଉତ୍ତିସ୍ଥ ଚିତ୍ରାବଳୀ ଦର୍ଶନ କରୁଥିଲେ ଯେପରି ଲୋକର ଆନନ୍ଦ ଓ ବିସ୍ମୟ ବର୍ଦ୍ଧିତ ହୁଏ ଏବଂ କେହି ବିଜ୍ଞ ବନ୍ଧୁ ସେହି ଅଲେଖ୍ୟମାନଙ୍କର ପୌରାଣିକ ବା ଐତିହାସିକ ତତ୍ତ୍ୱ ବୁଝାଇ ଦେଉଥିଲେ ସେହି ଆନନ୍ଦ ଯେପରି ଆହ୍ଲାଦରେ ପରିଣତ ହୋଇ ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ବୃଦ୍ଧିପ୍ରାପ୍ତ ହେଉଥାଏ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଉଚ୍ଚଳୀୟ ଅରଣ୍ୟ ପ୍ରକୃତିର ବିପୁଳ ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ଦେଖି ଏବଂ ଆଙ୍ଗିକ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାହାତ୍ମ୍ୟର ପରିଚୟ ପାଇ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କ ସହିତ ଆତ୍ମ-ମାନଙ୍କର ମନ ସେହିପରି ଆହ୍ଲାଦିତ ହେଉଅଛି । କେଉଁଠାରେ ଶ୍ୟାମଚ୍ଛବି-ଅନନ୍ତ-କାନନ-ରାଜି, କେଉଁଠାରେ ସ୍ୱଭାବତଃ ପରିଦୃଶ୍ୟମାନ ନିର୍ଝରୋପରିସ୍ଥିତ ନୀଳଗିରିବ୍ରଜ, ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ଦୁର୍ଗମ ଗିରିସଙ୍କଟ, ନଦୀଦ୍ୱାଣୀ, କାହିଁ ବା କୁମୁଦ-କୈରବ-କୋକନଦ-ପରିଶୋଭିତ ହଂସସାରସ-କାରଣ୍ଡବାଦି-ଜଳଚର ବିହଙ୍ଗସେବିତ ସ୍ୱଚ୍ଛ-ସଲିଳ ହ୍ରଦମାନ ଅବଲୋକନ କରି ଏବଂ ଅହରହ ବିହଗକୂଜନ, ଭ୍ରମର ଗୁଞ୍ଜନ, ମଞ୍ଜୁରଗାମିନୀ କଣ୍ଠୋଳୀର କଳନିନାଦ, ପ୍ରପାତର ଘର୍ଘର ଧ୍ୱନି, ବୃକ୍ଷର ମର୍ମ୍ମର ଶବ୍ଦ, ଶ୍ୱାପଦମାନ-ଙ୍କର ଭୈରବ ଗର୍ଜ୍ଜନ ଇତ୍ୟାଦି ନାନାବିଧ ଶବ୍ଦ ଶ୍ରବଣ କରି ପାଣ୍ଡବମାନେ ନିରତିଶୟ ବିସ୍ମିତ ହୋଇଥିଲେ; ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅନିଳ-କମ୍ପିତ କମ୍ବଦଳ୍ଲୀ ଏବଂ ପୁଷ୍ପିତ ବାର୍ତ୍ତି ମିଶ୍ରିତ ହୋଇ ସେହି ବିରାଟ ଜୀବନ୍ତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟକୁ ଜ୍ଞାନ-ଦୀପିତ କରୁଥିଲା । ବାସ୍ତବିକ ସେ ସମସ୍ତ ମହାଦୃଶ୍ୟ, ପ୍ରକୃତିର ସେହି ବିପୁଳ ଭୀମକାନ୍ତ ଔଦାର୍ଯ୍ୟମୟ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ପରିଚୟର ଦର୍ଶନ ସୁଯୋଗ ସାଧାରଣଙ୍କ ଭାଗ୍ୟରେ ଘଟିନଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ମହାଯାତ୍ରାରେ ସେମାନଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣନା ପାଠକଲା ସମୟରେ ହୃଦୟରେ ଏକ ଅଦ୍ଭୁତ ଭାବ ସମୁଦିତ ହୁଏ । କ୍ଷଣକ ନିମିତ୍ତ ପ୍ରାଣ ସକଳ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସହିତ ପ୍ରକୃତିର ସେହି ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ଲୀଳା-ମନ୍ଦିରରେ ବୁଲିଆସେ । ଏତାଦୃଶ ଜୀବନ୍ତ ଛବି କବିଙ୍କର ଅସାଧାରଣ କୃତିତ୍ୱ ଏବଂ ସାମର୍ଥ୍ୟର ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିଚାୟକ ।

କବିଙ୍କର ଏହି ସ୍ୱଭାବୋକ୍ତି ବା ପ୍ରକୃତିବର୍ଣ୍ଣନର ଚମତ୍କାରିତାର ପ୍ରଧାନ କାରଣ ଏହି ଯେ, ଏହା ଅପର ନିର୍ମ୍ମିତ ଏବଂ ବ୍ୟବହୃତ ଜିନିସର ପୁନଃସ୍ଥାପନ ନୁହେଁ, ମାତ୍ର କବିଙ୍କର ସ୍ୱହସ୍ତନିର୍ମ୍ମିତ ଏବଂ ନୂତନ । କାବ୍ୟ ରଚନା ପୂର୍ବରୁ କବି ସେହି ସମସ୍ତ ଦୃଶ୍ୟ ଧୀର ଏବଂ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଦୃଷ୍ଟିରେ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରିଥିଲେ ଏବଂ ରଚନା ସମୟରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟାବଳୀ ତାହାଙ୍କ ମାନସ-ଚକ୍ଷୁରେ ନୃତ୍ୟ କରୁଥିଲା । ପ୍ରକୃତିର ସେହି ବିରାଟ ଉତ୍ତଙ୍ଗରେ ତାହାଙ୍କ ଆତ୍ମା ଆହ୍ଲାଦିତ ହୋଇ କ୍ରୀଡ଼ା କରୁଥିଲା । ପ୍ରକୃତି ଚିରକାଳ ନୀରବଭାବରେ ଯେଉଁ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମହିମାମୟ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟକୁ ଲୋକଲୋଚନରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କରାଇ ଅସୁଥିଲେ, ଏବଂ ଯାହାର ସନ୍ଦର୍ଶନରେ ବିସ୍ମୟ ସହିତ ଦର୍ଶକର ଦର୍ଶନଲାଳସା ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ବର୍ଦ୍ଧିତ ହେଉଥିଲା, ତାହା କବି-କଣ୍ଠ-ନିଃସୃତ-ବାଣୀ-ବସନରେ ବିଭୂଷିତ ହେଲା । ପ୍ରକୃତି ସ୍ୱୟଂ କବିଙ୍କ କଣ୍ଠରେ ବସି ଆତ୍ମ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସରସ୍ୱତୀରେ ଏବଂ ସରସ୍ୱତୀ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ବିଭୂଷିତ ହେଲେ । ଏଥି ନିମିତ୍ତ ଏହି ପଂକ୍ତିନିଚୟ ଏତେ ସରସ, ଏତେ ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ । ଅନ୍ୟଥା ଅପରର ଲେଖାକୁ ବା ବର୍ଣ୍ଣନାକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ବା ସ୍ମରଣ ରଖି ସ୍ୱଭାବୋକ୍ତିରେ ଏତେଦୂର କୃତୀ ହେବା ସହଜ ନୁହେଁ, କିମ୍ବା ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ ।

ଅବଶ୍ୟ ଏପରି ବର୍ଣ୍ଣନା ଯେ ସାହିତ୍ୟ-କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଭିନବ-ତାହା କହିବା ମୋର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେଁ; ପୃଥିବୀର ସାହିତ୍ୟରେ ଏତାଦୃଶ ବର୍ଣ୍ଣନାର ଭୂରି ଭୂରି ନିଦର୍ଶନ ରହିଅଛି । ଏହି ସାମ୍ୟର କାରଣ କବିଶକ୍ତିର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଏବଂ ଜ୍ଞାନୁକମାନଙ୍କର ସମସ୍ତୁଖୀ ଭାବନା । ଏହି ମହାଦୃଶ୍ୟର ବର୍ଣ୍ଣନା ପାଠ କରୁ କରୁ ବାଇରନ୍ (Byron) ଙ୍କ (Childe-Harold) ବର୍ଣ୍ଣିତ ଚାଇଲ୍ଡ-ହାରକାଳିନ-ବର୍ଣ୍ଣନାର ଆଭାସ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମାନସ-ମୁକୁରରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୁଏ । ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ କାଦମ୍ବରୀ ଏବଂ ଦଶକୁମାରଚରିତ— ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅରଣ୍ୟମାନଙ୍କର ଛାୟା ମଧ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସ୍ୱରୂପ ନିମ୍ନଲିଖିତ ହ୍ରଦ-ବର୍ଣ୍ଣନାଦ୍ୱୟର ତୁଳନା କରାଯାଉ ।

"ସ୍ୱଚ୍ଛ ହ୍ରଦ ଅଳଙ୍କୃତ ଫୁଲ୍ଲ କୋକନଦେ
ସ୍ନିଗ୍ଧ ଗନ୍ଧ ସୌଗନ୍ଧିକେ, କୁମୁଦେ, କହ୍ଲାରେ,
ସରଳୀ, ଗାଙ୍ଗୋଇ, ହଂସ, କୋକ, ପାଣିକୁଅ—
"ଆଦି ଜଳ-ବିହଙ୍ଗମେ ସଦା ଝଙ୍କାରିତ;"—
— ମହାଯାତ୍ରା
(ଅଯୁ ସ . ୧୧୫-୧୧୮ ପ)

"କଣ୍ଠଦ୍ଧିକିଶଦ୍ଧବର-କହ୍ଲାର-କୈରବ-ରାଜିବରାଜ-କେଳି-ଲୋଳ-କଳହଂସ-କାରଣ୍ଡବ-ଚକ୍ରବାକ-ଚକ୍ରବାଳ - କଳରବ-ବ୍ୟାକୁଳ ବିମଳ-ଶୀତଳ-ସଲିଳ ଲଳିତାନ-ସରଂସି....."
(ଦଶକୁମାର ଚରିତ)

ଉଦ୍ଧୃତାଂଶଦ୍ୱୟର ବହୁଳ ପରିମାଣରେ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଥିଲେହିଁ ଆମ୍ଭେମାନେ କଦାପି କହିପାରୁଁ ଯେ, "ଦଶକୁମାର ଚରିତ ବର୍ଣ୍ଣନାର ଅନୁକରଣରେ ମହାଯାତ୍ରାର ବର୍ଣ୍ଣନା ଲିଖିତ; ଅବା Childe-Harold ବା କାଦମ୍ବରୀର ଛାୟାବଲମ୍ବନ କରି ମହାଯାତ୍ରାର ତୃତୀୟ ସର୍ଗ ରଚିତ । ମହାଯାତ୍ରାର ଏ ଅଂଶ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ କବିଙ୍କର ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱତ୍ୱ ଅଛି, ଏବଂ ଚିର-କାଳ ରହିଥିବ, କାରଣ ଏହା ତାଙ୍କର ଚକ୍ଷୁଷ ଅନୁଭବ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏ ବର୍ଣ୍ଣନା ଅଭିନବ, ଅଦ୍ୱିତୀୟ ଏବଂ ଅନନ୍ୟସାଧାରଣ ।

ଏହି ସର୍ଗର ବର୍ଣ୍ଣନାରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, କବି ଏଠାରେ ପ୍ରାକୃତିକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ଆତ୍ମହରା ହୋଇନାହାନ୍ତି । ତାହାଙ୍କର 'ଚିତ୍ତବୃତ୍ତି ନିଜ ପଥ ଛାଡି ଯାଇନାହିଁ' । ତାହା ବିସ୍ମୟୋତ୍ଫୁଲ୍ଲ ହୋଇଅଛି ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ଆତ୍ମସ୍ଥ ହୋଇ ବୈଚିତ୍ର୍ୟମୟୀ ପ୍ରକୃତିର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସମାନ୍ତରଭାବରେ ଚାଲିଅଛି ଏବଂ ତାହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଙ୍ଗପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗର ସୂକ୍ଷ୍ମତା ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିଅଛି । ଚିତ୍ତବୃତ୍ତି ପ୍ରକୃତିର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ବିଲୀନ ହୋଇଥିଲେ ଏତେ ପୌରାଣିକ ବାର୍ତ୍ତା ଓ କ୍ରମଦନ୍ତୀ ବର୍ଣ୍ଣନାଗାଇଁ ସ୍ଥାନ ପାଇନଥାନ୍ତା । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟମଗ୍ନ ହୋଇ ତାହାଙ୍କ ଚିନ୍ତାଚ୍ଛବି ପ୍ରକୃତିର ବିଦ୍ୟମାନ ଶୋଭାବର୍ଣ୍ଣନାରେ ନିବଦ୍ଧ ରହି ଅତୀତ ଭାବନାରେ ଅଗ୍ରସର ହୋଇପାରନଥାନ୍ତା । ପକ୍ଷାନ୍ତରେ ଯଦି ସେ ପ୍ରକୃତି ସହିତ ସମାନ୍ତରଭାବରେ ରହିନଥାନ୍ତେ, ତେବେ ତାହାର ଏପରି ସତ୍ୟ, ଜୀବନ୍ତ ଚିତ୍ରୁଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇନଥାନ୍ତେ । ସେ ପ୍ରକୃତିର ବୈଚିତ୍ର୍ୟରେ ନିମଗ୍ନ, ତଥାପି ଆତ୍ମସ୍ଥ; ସାଧାରଣ ଦର୍ଶକଭୁଲ୍ୟ ଉପରେ ଉପରେ ଭାସି ଯାଇନାହାନ୍ତି । ମାତ୍ର ତଥାପି ଏହା ଉଲ୍ଲେଖ-ଯୋଗ୍ୟ ଯେ, ସେ କେବଳ ପ୍ରକୃତିର ବାହ୍ୟ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ମଗ୍ନ; ପ୍ରକୃତିର ଅନ୍ତସ୍ଥଳ ଭେଦ କରି ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ ବା ଓର୍ଡ଼ସ୍ୱର୍ଥଙ୍କ (Wordsworth) ତୁଲ୍ୟ ସେ ତହିଁରେ ଏକ ଅବିନଶ୍ୱର ଆତ୍ମାର ଦର୍ଶନଲାଭ କରିନାହାନ୍ତି, ବା କରିଥିଲେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଏଠାରେ ତାହା ଦର୍ଶାଇନାହାନ୍ତି । ଏ ବିଷୟ ଅନ୍ୟତ୍ର ବିସ୍ତାରିତ ହୋଇଥିବାରୁ ଏଠାରେ ତାହାର ସୂଚନା ମାତ୍ର ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା ।

ଆମୂଳଚୂଳ ମନୋହର ଏହି ସ୍ୱଭାବୋକ୍ତି ମଧ୍ୟରେ ସପ୍ତକୋଶୀ ଏବଂ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶସ୍ଥ ଅରଣ୍ୟାନୀମୟ ମାଳଭୂମିର ବର୍ଣ୍ଣନା ଅଧିକତର ରମଣୀୟ ଓ ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ । ସପ୍ତକୋଶୀର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କରୁ କରୁ କବି ମହାନଦୀର ଉତ୍ପତ୍ତି ବିଷୟରେ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ପୌରାଣିକ ଗଳ୍ପର ଅବତାରଣା କରିଅଛନ୍ତି । ସୁକାନ୍ତ ନାମକ ମହର୍ଷିଙ୍କ କଠୋର ତପସ୍ଚର୍ଯ୍ୟାରେ ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଗଙ୍ଗା ପୂର୍ବସାଗରବାହିନୀ ହୋଇ ଏହିଠାରେ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇଥିଲେ, ପ୍ରାଚୀନ ତାଳପତ୍ର ପୁସ୍ତକରେ ଲିଖିତ କପିଳସଂହିତାର ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟରୁ ସେହି ବୃତ୍ତାନ୍ତଟି ନିମ୍ନରେ ଉଦ୍ଧୃତ ହେଲା ।

ସୁକାନ୍ତରୁବାଚ ।

"ନମାମି ଦେବୀଂ ପାପଘ୍ନୀଂ ଜାହ୍ନବୀଂ ଭକ୍ତବତ୍ସଳାମ୍
"ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟପାବନୀଂ ତ୍ୱାଂ ତ୍ୱଂ ରକ୍ଷ ମାଂ
ଶରଣାଗତମ୍ । ୧ ।

"ବିଷ୍ଣୋଃ ପାଦାବ୍ଜଜାଂ ତ୍ୱାଂ ତ୍ୱ ଭଗୀରଥ-ବର-ପ୍ରଦାମ୍
"ପ୍ରଣତୋଽସ୍ମି ମହାଭାଗାଂ ପାବନୀଂ ସର୍ବଜନ୍ତୁଜାମ୍ ।। ୪ ।
"ଇତି କୃତ୍ୱା ସ୍ତୁତିଂ ବିପ୍ରଃ ପପାତ ଧରଣୀତଳେ
"ଅଥ ଗଙ୍ଗା ମହାପୁଣ୍ୟା ତୁଷ୍ଟାଭୂତ୍ତି ଦ୍ୱିଜସ୍ୟଚ । *
"ବିପ୍ରମୁତ୍ତୋଳୟାମାସ ବାହୁଭ୍ୟାଂ ପତିତଂ ଭୁବି
"ମୁଖେ ତୁ ଚୁମ୍ବନଂ ଦତ୍ତ୍ୱା ମର୍ଦ୍ଦୟିତ୍ୱା ତନୋ ରଜଃ ।। ୭ ।
"କ୍ରୋଡ଼େ ନିବେଶୟାମାସ ଉବାଚ ମଧୁରଂ ବଚଃ ।
"ପୁତ୍ର ତ୍ୱଂ ମେ ମହାଭାଗ ଧର୍ମ୍ମଜ୍ଞୋ ନାତି ସଂଶୟଃ । ୨ ।
"ତବାଦ୍ୟାହି ତ ମାତାଽହଂ ବରଂ ବୃଣୁୟ ସୁବ୍ରତ ।"

ସୁକାନ୍ତରୁବାଚ ।

"ଯଦୁକ୍ତଂ ତ୍ୱ ତ୍ୱୟା ପୂର୍ବଂ ଗନ୍ତାସ୍ମି ପୂର୍ବସାଗରମ୍ । ୮ ।
"ଇଦାନୀଂ ତଚ୍ଚ ଭୋମାତ ମମ କୀର୍ତ୍ତିଃ ସଦାଽସ୍ତୁ ଭୋଃ ।

× × × × ×

ଗଙ୍ଗୋବାଚ ।

× × × × ×

"ସ୍ୱନାମ୍ନି ଚ୍ଚ ବିଖ୍ୟାତିଂ ନ ଗତ ଏମି ଦ୍ୱିଜୋତ୍ତମ
"ମହାନଦୀତି ବିଖ୍ୟାତିଂ ଗମିଷ୍ୟାମ୍ୟହଂ ସଦା । ୧୧ ।
"ଭଗୀରଥେନ ଆନୀତା ଯଥାହଂ ପାପନାଶିନୀ
"ତସ୍ମାତ୍ତ ଶତଗୁଣା ପ୍ରୋକ୍ତା ତ୍ୱୟାହଂ ଦୁରିତାପହା । ୧୨ ।
"ଇତି ଦତ୍ତ୍ୱା ବରଂ ତସ୍ମୈ ଗଙ୍ଗା ତ୍ରିଲୋକପାବନୀ

"ଧୃତ୍ୱାମୁତ୍ତରଗ୍ରହଂ ସାତ [ବିପ୍ରାତ୍] ଧରଣୀତଳେ" । ୧୩ । *

ଏହିରୂପେ ସୁକାନ୍ତ— ତପସ୍ୟାରେ ତୁଷ୍ଟା ହୋଇ ଗଙ୍ଗା ମହାନଦୀ ନାମରେ ପ୍ରବାହିତା ହେଲେ । ମାତ୍ର ତାହାଙ୍କ ମାର୍ଗ ପର୍ବତମାଳାଦ୍ୱାରା ରୁଦ୍ଧ ହେବାରୁ ଋଷି ସ୍ୱୀୟ ଅମୋଘ ତପସ୍ୟାରେ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ତୁଷ୍ଟ କରାଇଲେ । ଦେବରାଜ ପର୍ବତଶିଖରରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ବଜ୍ରପ୍ରହାରଦ୍ୱାରା ଅଖଣ୍ଡ ପର୍ବତମାଳକୁ ଦ୍ୱିଧା ବିଭକ୍ତ କଲେ । ମହାନଦୀର ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ଦୂର ହେଲା । ଏହି ଦେବଖାତ ସୁଦୀର୍ଘ ସପ୍ତକୋଶବ୍ୟାପୀ ଏବଂ ଏହି କାରଣରୁ ସପ୍ତକୋଶୀ ବା ସାତକୋଶିୟା

* ମାନନୀୟ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ନାମରେ ଅଭିହିତ । ସେହି ଦିନଠାରୁ ମଧ୍ୟ ଉକ୍ତ ପର୍ବତମାଳା ମହେନ୍ଦ୍ର ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ଏବଂ ଅଷ୍ଟକୁଳାଚଳ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ୟତମ । (୧)

ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ କବି ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ମୁଖରେ ମେଘାସନ, ଗୋନାସା, ମାଲ୍ୟଗିରି ମୈନାକ, କପିଳାସ, ପଞ୍ଚଧାର ପ୍ରଭୃତି ଉତ୍କଳର ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ଶୈଳମାନଙ୍କର ସବିଶେଷ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି । ଏହିସବୁ ବର୍ଣ୍ଣନା ପାଠ କରିବା ସମୟରେ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ, ଯେପରି କବି, "ସ୍ୱଭାବେ ଶିଖିନ ହୋଇ ମେଘାସନ, ପଇନାହିଁ ଶିଖିସମାଜେ ଅସନ"— ଏହି ଖେଦୋକ୍ତିରେ ଯେଉଁ ମନସ୍ତାପ କରିଥିଲେ, ତାହା ଦୂର କରିବା ନିମିତ୍ତ ଯଥାରୋଚିତ ଚେଷ୍ଟା କରିଅଛନ୍ତି, ଏବଂ ଏହା ମଧ୍ୟ ନିଃସନ୍ଦେହଭାବରେ କୁହାଯାଇପାରେ ଯେ, ତାହାଙ୍କର ଚେଷ୍ଟା ସଫଳ ହୋଇଅଛି । ଉଲ୍ଲିଖିତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିଖରର ବର୍ଣ୍ଣନା ଅନବଦ୍ୟ, ଚିତ୍ର ପୂର୍ଣ୍ଣ [Complete] । ଚିତ୍ରକରର ତୁଳିକାତୁଲ୍ୟ କବିଙ୍କ ଲେଖନୀ ସେହି ମହା ଦୃଶ୍ୟମାନଙ୍କର ଏକ ଏକ ସ୍ଥାନ ସ୍ପର୍ଶ-କରି ଚାଲିଯାଇଅଛି, ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା ପୂର୍ଣ୍ଣ ଚିତ୍ର ନୟନସମ୍ମୁଖରେ ଆଭାସି ଉଠେ । ମେଘାସନର ବର୍ଣ୍ଣନାରେ 'ମେଘାସନ' "ମନ୍ଦରାଚ୍ଛାଦିତ" "ନିରନ୍ତରେତ କେକ-କଳ-କେକାରବେ"- ଏହି କେତେକ ବିଶେଷଣଦ୍ୱାରା କବି ତାହାର ଉଚ୍ଚତା, ବିଶାଳତା, ନିତ୍ୟଶ୍ୟାମଳତା ଆଦି ଯାବତୀୟ ଗୁଣ କୀର୍ତ୍ତନ କରିଅଛନ୍ତି । ସ୍ୱତଃ ତେଣୁ ତାହାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଛବିଟି ଲୋଚନ-ଚକ୍ଷୁରେ ଅଙ୍କିତ ହୋଇଯାଏ । ଏତଦ୍ଭିନ୍ନ ନୁହେଁ; ସ୍ଥାନ-ବିଶେଷରେ ଇତିହାସ ଏବଂ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ମଧ୍ୟ ଉପେକ୍ଷିତ ହୋଇନାହିଁ । ସ୍ଥୂଳତଃ ଏହି ବର୍ଣ୍ଣନାମାନଙ୍କରେ କବିଙ୍କ ଲେଖନୀ ଏପରି ଦକ୍ଷତାସହକାରେ ଚାଳିତ ହୋଇଅଛି, ଯେ, ଇତିମଧ୍ୟରୁ କୌଣସି ଶବ୍ଦ ବା ଗୋଟିଏ ବର୍ଣ୍ଣର ମଧ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନରେ ସମଗ୍ର ବର୍ଣ୍ଣନାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବିନଷ୍ଟ ହୋଇ-ଯିବ ।

ଅନନ୍ତର ପାଣ୍ଡବମାନେ ସାତକେଶିଆରୁ ବିଦାୟ ନେଇ ଦକ୍ଷିଣ ଅରଣ୍ୟମାର୍ଗରେ ପଶ୍ଚିମାଭିମୁଖରେ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ । ମାର୍ଗ ମଧ୍ୟରେ ଅନନ୍ତବୈଚିତ୍ର୍ୟମୟୀ ଅରଣ୍ୟପ୍ରକୃତିର ସ୍ନିଗ୍ଧ ସୁନ୍ଦର ଦୃଶ୍ୟାବଳୀ ସେମାନଙ୍କ ପଥଶ୍ରାନ୍ତି ହରଣକରି ଅନ୍ତରେ ପ୍ରସାଦମୟ କରୁଥିଲା । କେଉଁଠାରେ ଗୈରିକ ରୁଗ ମାର୍ଗରେଖା ତନଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ସିନ୍ଦୂରରେଖାରୂପେ ଉତ୍ତୁଙ୍ଗ ଗିରିଶିଖରକୁ ଆରୋହଣ କରି ପୁନର୍ବାର ଅଗ୍ରପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ ଅରଣ୍ୟମଧ୍ୟରେ ମିଶି ଯାଇଅଛି; କେଉଁଠାରେ ବିଚିତ୍ରବର୍ଣ୍ଣାଢ୍ୟ ଅଖଣ୍ଡ ଅରଣ୍ୟମାଳରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ନୀଳିମାମୟ; ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ସେହି ନୀଳିମା-ସାଗର ଭେଦକରି ସୌରକିରୋଦ୍ଭାସୀ ଶିଖରମୟ ତଟିନୀପୁଳିନ ଦ୍ୱୀପପ୍ରାୟ ଦେଖାଯାଉଥାନ୍ତି; କାହିଁ ବା ତୁଙ୍ଗ, ତୁଙ୍ଗତର, ତୁଙ୍ଗତମ, ଶ୍ୟାମ ଶିଖରମାଳା ନୀଳ ଗଗନର ସୀମା କଳନା କରୁଅଛନ୍ତି; କାହିଁ ବା ନିବିଡ଼ ବନରାଜିଯୋଜ-ବେଷ୍ଟିତ ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାନ୍ତର ଶ୍ୟାମାୟମାନ ସମସ୍ତ ଶସ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ପରିଶୋଭିତ; ଅନ୍ୟତ୍ର ଉତ୍କ୍ରୋଶ ଜଳାଶୟରେ କୃଷିବଳ କାର୍ଯ୍ୟ-ନିରତ; ଅନ୍ୟତ୍ର ଶ୍ୱାପଦର ଆକ୍ରମଣ ଏଡ଼ାଇବା ନିମିତ୍ତ ଧନୁର୍ବାଣହସ୍ତ ଗୋପଗଣ; କାହିଁ ବା କାଷ୍ଠସଂଗ୍ରହରତ ସ୍ୱଗ୍ରୀବ ମାଳବମଣ୍ଡିତା ବୋଟସୁନ୍ଦରୀ; ଅପରତ୍ର କରତ-କୁଠାର-ହତ ସୁଦୀର୍ଘ ଶାଳବୃକ୍ଷମାଳା;—ଏହିରୂପେ ନାନାବିଧ ଅଭିନବ ଦୃଶ୍ୟରାଜି ସନ୍ଦର୍ଶନ କରୁ କରୁ ପାଣ୍ଡବମାନେ ମହାନଦୀତୀରୁ ବିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇ ମଧ୍ୟଦେଶର ମାଳଭୂମିରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଏହି ମାଳଭୂମିରୁ ମହାନଦୀ, ଶୋଣ ଓ ନର୍ମଦା ନାମ୍ନୀ ନଦୀତ୍ରୟ ଉତ୍ପତ୍ତିଲାଭ କରି ବିଭିନ୍ନ ଦିଗରେ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ମାଳଭୂମିଟି ତପୋବନପୂର୍ଣ୍ଣ; ବିଶେଷତଃ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଅଧିବାସ ହୋଇଥିବାରୁ ପୁଣ୍ୟତର । ପାଣ୍ଡବମାନେ ଆଶ୍ରମରୁ ଆଶ୍ରମାନ୍ତରର ଭ୍ରମଣରେ ଏବଂ ଋଷି, ଋଷିପତ୍ନୀମାନଙ୍କ ସାଦର ସମ୍ଭାଷଣ ଏବଂ ଆଶୀର୍ବାଦରେ ପ୍ରୀତ ହେଲେ । ସ୍ଥଳବିଶେଷରେ "ଅଦ୍ୟାପି ସୂଚିତ ରାମ ଶ୍ରମ-ରେଖା" ଅର୍ଜୁନଙ୍କଠାରେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶିତ ହୋଇ ସେମାନଙ୍କର ଅହ୍ଲାଦାତିଶୟ ହେଉଥିଲା । ଏ ସ୍ଥଳର ତପୋବନ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ କବି, ମହାକବି ଭାସ ଏବଂ କାଳିଦାସଙ୍କର ପଦାଙ୍କ ଅନୁସରଣ କରିଅଛନ୍ତି । କାଳିଦାସଙ୍କ

"ନୀବାରାଃ ଶୁକଗର୍ଭକୋଟରମୁଖଭ୍ରଷ୍ଟା ସ୍ତୁଣାମଧ୍ୟଃ
ପ୍ରସ୍ନିଗ୍ଧାଃ କ୍ୱଚିଦିଙ୍ଗୁଦୀଫଳଭିଦଃ ସ୍ଫୁଟ୍ୟନ୍ତ ଏବାପଳାଃ
ବିଶ୍ୱାସୋପଗମାଦଭିନ୍ନଗତୟଃ ଶବ୍ଦଂ ସହନ୍ତେ ମୃଗାଃ
ତୋୟାଧାରପଥାସ୍ତ ବଲ୍କଳଶିଖା ନିଃଷ୍ୟନ୍ଦରେଖାଙ୍କିତାଃ ।*

ଶ୍ଳୋକର ଛାୟା ଏଠାରେ ଅନେକାଂଶରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଅଛି । ଏଠାରେ କବି ପ୍ରସଙ୍ଗକ୍ରମେ ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ମୁଖରେ ରାମସ୍ମୃତି-ବର୍ଣ୍ଣିତ ବିଚିତ୍ରବିଚିତ୍ର ସୂଚନା କରିଅଛନ୍ତି । ଏହି ମାଳଭୂମିର ପ୍ରକୃତିବର୍ଣ୍ଣନାରେ ରାମସ୍ମୃତି ସ୍ମୃତି-ମିଶ୍ରିତ ହୋଇ ନୂତନ ସହିତ ପୁରାତନର, ବର୍ତ୍ତମାନ ସହିତ ଅତୀତର ଏକ ଅପୂର୍ବ ସମନ୍ୱୟ ସଂଘଟିତ ହୋଇଅଛି ।

(୧) ମହେନ୍ଦ୍ର ନାମକ ସ୍ଥାନାନ୍ତରରେ ଦେଖା ଯାଉଥିଲେ, ସମସ୍ତ ଉତ୍କଳକୀର୍ତ୍ତି ପର୍ବତଶ୍ରେଣୀ ମହେନ୍ଦ୍ର ନାମରେ ଅଭିହିତ ।
* ଶକୁନ୍ତଳା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏହିରୂପେ ନାନାଦେଶ ନାନା ସ୍ଥାନ ଭ୍ରମି ଭ୍ରମି ନିଷଧ ଏବଂ ବିଦର୍ଭ (ଆଧୁନିକ ବିଦର) ଦେଶକୁ ବାମଭାଗରେ ରଖି କ୍ରମେ ପାଣ୍ଡବମାନେ ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସ୍ଥ (ଆଧୁନିକ ଖାଣ୍ଡବପୁରା) ଅତିକ୍ରମ କରି ତାପ୍ତୀ ନଦୀ ତୀରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଏହିଠାରୁ ସୁଦୀର୍ଘ ଗିରିଶ୍ରେଣୀ ନୀଳ ସହ୍ୟଶିଖରମାଳା ପରିଦୃଶ୍ୟମାନ ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳୀନ ଅଳ୍ପେ ବାଉଦମାଳାରେ ଅଧିକ ସୁନ୍ଦର ଦିଶୁଥିଲା । ଅଚଳଦେବ ସହ୍ୟାଦ୍ରି (ଆଧୁନିକ ପଶ୍ଚିମଘାଟ ପର୍ବତମାଳା) ସବିଶେଷ ବର୍ଣ୍ଣନା କରୁ କରୁ ପ୍ରସଙ୍ଗକ୍ରମେ କଳି-ଆଗମନ-ପ୍ରସଙ୍ଗ ସୂଚନା କଲେ ଏବଂ ସେହି ଦିବ୍ୟ ଦୃଶ୍ୟ ଦର୍ଶାଇବା ନିମିତ୍ତ, ଦେବଦୂତ ମାଇକେଲ ପ୍ରଥମ ମନୁଷ୍ୟ ଆଦମ (Adam)ଙ୍କୁ ଇଡ଼ନ୍ ଉପବନର (Eden garden) ପର୍ବତ ଶିଖରକୁ ଯେନ ଗଲାପ୍ରାୟ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କୁ ସହ୍ୟାଦ୍ରି ଶିଖରକୁ ଯେନ କଲେ ।

ଏହିଠାରୁ ଆରମ୍ଭକରି ଶେଷ ସର୍ଗଚତୁଷ୍ଟୟର ବିଷୟ, ବର୍ଣ୍ଣନ ଓ ଭାବ (Spirit)ର ସାମ୍ୟ ମିଲ୍‌ଟନଙ୍କ ପାରଡାଇଜ୍ ଲଷ୍ଟର (Milton's Paradise Lost) ଶେଷ ସର୍ଗ ଦ୍ୱୟରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । କାବ୍ୟଦ୍ୱୟକୁ ପ୍ରଣିଧାନ ସହିତ ପାଠକଲେ ମନେହୁଏ, କବି ପାରଡାଇଜ୍ ଲଷ୍ଟ ଅଧ୍ୟୟନର ଅବ୍ୟବହିତ ପରେ, ଅଥବା ତାହାର ଆଦର୍ଶରେ ମହାଯାତ୍ରା ପ୍ରଣୟନ କରିଅଛନ୍ତି । ଦେବଦୂତ ମାଇକେଲ (Michael) ଆଦମଙ୍କୁ ପର୍ବତ ଶିଖର ଉପରେ ବସାଇ ତାହାଙ୍କ ନେତ୍ରରେ ଅଞ୍ଜନ ଲଗାଇଦେଲେ । ଅଗ୍ନି ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ସହ୍ୟଶିଖରକୁ ନେଇ ତାହାଙ୍କ ନେତ୍ରରେ ସେହିପରି ଅଞ୍ଜନ ଲଗାଇ ଅଛନ୍ତି (୬ଷ୍ଠ ସର୍ଗ ଦେଖ) । କବି ଏହି ଅଞ୍ଜନ ସହିତ ମହାଭାରତବର୍ଣ୍ଣିତ ପଞ୍ଚମ୍ବ-ନୟନ-ଲଗ୍ନ ଅଞ୍ଜନର ସାମ୍ୟ ଦର୍ଶାଇଥିଲେହେଁ, ଅଗ୍ନିଙ୍କ ଓ ବ୍ୟାସଙ୍କ ଅଞ୍ଜନର ଐକ୍ୟ ଆମ୍ଭମାନେ ସ୍ୱୀକାର କରିପାରୁନାହିଁ । କାରଣ ଅତି ପ୍ରାଞ୍ଜଳ । ବ୍ୟାସଙ୍କ ଅଞ୍ଜନ କେବଳ ଦୂରତା-ବ୍ୟବଧାନ ଦୂରୀଭୂତ କରିଥିଲା ଏବଂ ତାହା ସାହାଯ୍ୟରେ ସଞ୍ଜୟ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରର ବର୍ତ୍ତମାନ ଘଟନାବଳୀମାତ୍ର ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିପାରିଥିଲେ । ଯାହା ନ ଘଟିଛି, ଯାହା ଭବିଷ୍ୟତରେ ଘଟିବ, ତାହା ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ତାହାଙ୍କର ଶକ୍ତି ନ ଥିଲା । ଯଦ୍ୟପି ସେ

"ଯତ୍ର ଯୋଗେଶ୍ୱରଃ କୃଷ୍ଣୋ ଯତ୍ର ପାର୍ଥୋ ଧନୁର୍ଦ୍ଧରଃ
ତତ୍ର ଶ୍ରୀର୍ବିଜୟୋ ଭୂତିର୍ଧ୍ରୁବା ନୀତିର୍ମତିର୍ମମ—

ଶ୍ଳୋକରେ ଯୁଦ୍ଧର ପରିଣାମ ଜ୍ଞାପନ କରିଅଛନ୍ତି, ତଥାପି ତାହା ତାହାଙ୍କର ଅନୁମାନ; "ମତ ମମ" ଏହା ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରତିପାଦିତ କରୁଅଛି । ମାତ୍ର ଅଗ୍ନିଙ୍କ ଅଞ୍ଜନ ଦେଶ, କାଳ ଉଭୟ ବ୍ୟବଧାନ-ଭେଦ କରିବାରେ କ୍ଷମ । ଏହିଯୋଗେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ସୁଦୀର୍ଘ ଶତାବ୍ଦୀମାନ ଭେଦକରି ସୁଦୂର ଭବିଷ୍ୟତ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ପାରିଥିଲେ ଏବଂ ତାହାର ଶକ୍ତିରେ ମଧ୍ୟ ସୁଦୂର କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରରୁ ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ଗୀତାଗତ ଉକ୍ତି ତାହାଙ୍କର ଶ୍ରୁତିଗୋଚର ହୋଇଥିଲା । ମାଇକେଲଙ୍କ ଅଞ୍ଜନର ଶକ୍ତି ଠିକ୍ ଏହାର ଅନୁରୂପ । ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ସୁଦୂର ଭବିଷ୍ୟତର ଅତିନ୍ତ୍ରିୟ ଦୃଶ୍ୟରାଜି, ଭାବୀ ମାନବଜାତିର ଦୋଷ, ଗୁଣ, ଆଧି, ବ୍ୟାଧି, ନରକ-ଯନ୍ତ୍ରଣା ଏବଂ ଯିଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟଙ୍କ କୃପାରୁ ସେମାନଙ୍କ ଉଦ୍ଧାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ଘଟନା ଆଦମଙ୍କ ନେତ୍ରସମକ୍ଷରେ ଉଦ୍‌ଘାଟିତ ହୋଇଥିଲା । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଭାବୀ ମାନବସମାଜର ପତନ ଅବଲୋକନ କରି ଆଦମ ଯେପରି ମର୍ମନ୍ତୁଦ ଅନ୍ତର୍ଦାହ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ, ଯୁଧିଷ୍ଠିର ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଆର୍ଯ୍ୟର ଅଧୋଗତି ଶ୍ରବଣ କରି ମର୍ମଭେଦୀ ବେଦନା ଅନୁଭବ କରିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ବାରମ୍ବାର ଅଗ୍ନିଙ୍କୁ ତାହାର ପ୍ରତିକାର ପୃଚ୍ଛା କରିଅଛନ୍ତି । ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରତୀୟମାନ ହୁଏ ଯେ, ମହାଯାତ୍ରା ରଚନା ସମୟରେ କବି ମିଲ୍‌ଟନୋପ୍ରଭାବରେ ଜଡ଼ିତ ଥିଲେ ।

ଉପରୋକ୍ତ ସର୍ଗର ଶେଷଭାଗରେ ଚତୁର୍ଥ ସର୍ଗର ସୂଚନା କରି କବି କହିଅଛନ୍ତି ଯେ, ଯେଉଁଦିନ ଅଗ୍ନି ଓ ପାଣ୍ଡବମାନେ ସହ୍ୟାଦ୍ରିଶିଖର ଅବରୋହଣ କଲେ, ତାହା ଦ୍ୱାପରଯୁଗର ଶେଷଦିନ; ଉତ୍ତରଦିନଠାରୁ କଳିର ରାଜତ୍ୱ ବିସ୍ତାରିତ ହେବ । ସେହି ରାତ୍ରିରେ କଳି ସ୍ୱୀୟ ଦଳବଳ ସହିତ ଅବତରଣ କରିବେ ଏବଂ ଅଗ୍ନିଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ପାଣ୍ଡବମାନେ ଯେ ମହାଦୃଶ୍ୟ ଦର୍ଶନ କରିବେ । ମାତ୍ର ପୂର୍ବରୁ କୌଣସି ଶକୁନ ନ ଥାଇ ହଠାତ୍ ଏକ ରାତ୍ରିରେ ଏତେବଡ଼ ଯୁଗ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଅସ୍ୱାଭାବିକ । ସାମାନ୍ୟ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଦୁର୍ନିମିତ୍ତ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ତାହାର ସ୍ୱରୂପ ନାନାବିଧ ଶକୁନ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଥାଉଁ । ସମଗ୍ର ଦେଶବ୍ୟାପୀ ଯୁଗାନ୍ତରର ଉପସ୍ଥିତ ସମୟରେ ସେହି ଶକୁନଶ୍ରେଣୀ ଯେ ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟ ରହିଥିଲେ, ତାହା ଏକାବେଳକେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଧାରଣାର ଅତୀତ । ଆଧୁନିକ ରୁଚି ଏହି ଶକୁନମାନଙ୍କୁ କୁସଂସ୍କାର ତଳେ ଗଣନା କରିପାରେ; ମାତ୍ର ଏହା କବି-ସମୟ-ସୁଲଭ । ବାଲ୍ମୀକି, ବ୍ୟାସ, ବାଣଭଟ୍ଟ, ଭବଭୂତି ପ୍ରଭୃତି ମହାକବିମାନେ ଏହାକୁ ସ୍ୱୀୟ କାବ୍ୟମାନଙ୍କରେ ସ୍ଥାନ ଦେଇ ଆସିଅଛନ୍ତି; ମଧ୍ୟ ଦେବା ଏକାନ୍ତ ଅନାବଶ୍ୟକ, କାରଣ ସେମାନଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ସମାଜର ଚିତ୍ର ପୂର୍ଣ୍ଣତା ପ୍ରାପ୍ତ ହେବନାହିଁ । ଚିତ୍ରରେ ମର୍ଯ୍ୟାଦାସ୍ୱରୂପ ଏଗୁଡ଼ିକ ସାମାଜିକ ଜୀବନଚିତ୍ରର ଉତ୍କର୍ଷସାଧକ । ଯଦି କବି ଏହି ଶକୁନମାନ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରି ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କର

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ୍ୟାକୁଳତା ବୃଦ୍ଧି କରିଥାଆନ୍ତେ ଓ ପରେ ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ମୁଖରେ ସେମାନଙ୍କୁ କଳି-ଅଗମନର ପୂର୍ବଚିହ୍ନରୂପେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରି କୌତୂହଳୀ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ ନିମିତ୍ତ ସହ୍ୟଶିଖରକୁ ଡେକିଯାଇ ଥାଅନ୍ତେ, ତେବେ ବିଷୟଟି ସୁସଙ୍ଗତ ଏବଂ କାବ୍ୟଟି ଅଧିକ ମନୋହର ହୋଇଥାଆନ୍ତା ।

ଦ୍ୱିତୀୟତଃ କବିଙ୍କ କଳି ଆଗମନର କାଳନିରୂପଣ ଇତିହାସ-ସମ୍ମତ ନୁହେଁ ।

ରାଜତରଙ୍ଗିଣୀ-ପ୍ରଣେତା କହ୍ଲାନଙ୍କ ମତରେ "କଳିର ବ ୬୫୩ ର୍ଷ ଅତୀତ ହେଲାପରେ କୌରବମାନେ ଆବିର୍ଭୂତ ହେଲେ ।"

"ଶତେଷୁ ଷଟ୍‌ସୁ ସାର୍ଦ୍ଧେଷୁ ତ୍ରିଯୁଚ୍ଚାଧିକେଷୁ ଚ ଭୂତଳେ
"କଳେର୍ଗତେଷୁ ବର୍ଷାଣାମଭୂବନ୍ କୁରୁପାଣ୍ଡବାଃ ।
× × × × ×
ଋଷାଦ୍ରୁଷଂ ଶତେନାବ୍ଦେ ଯାସ୍ୟ ତିଷ୍ଠତି ମେଦିନୀ
ତତ୍ରାରେ ସଂହିତା-କାରୈରେକଂ ବର୍ଷୋଽପି ଲିଖ୍ୟତେ
ଆସନ୍ ମଘାସୁ ମୁନୟଃ ଶାସତି ପୃଥ୍ୱୀଂ ଯୁଧିଷ୍ଠିରେ ନୃପତୌ
ଷଡ୍‌ଦ୍ୱିକ ପଞ୍ଚଦ୍ୱିଯୁତଃ ଶକକାଳ ସ୍ୟ ରାଜସ୍ୟ ।"*

ଅର୍ଥାତ୍ "ସଂହିତାକାରମାନେ ନକ୍ଷତ୍ର ସଂଗ୍ରହ ଅନୁସାରେ କାଳନିରୂପଣ କରିଅଛନ୍ତି ଯେ, ରାଜା ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ଶାସନ ସମୟରେ ସପ୍ତର୍ଷିମାନେ ମଘା ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଥିଲେ । ତାହାଙ୍କର ରାଜ୍ୟକାଳ (କଳ୍ୟବ୍ଦ ୬୫୩ ଶକାବ୍ଦର ବ ୨୫୨୬ ର୍ଷ ପୂର୍ବେ, ହୋଇଥିଲା ।" (୧)

କହ୍ଲାନଙ୍କ କାଳନିରୂପଣ ଏକାନ୍ତ ଭ୍ରମାତ୍ମକ ବୋଲି ଆମ୍ଭେମାନେ କହି ନପାରୁଁ । ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ ସମୟରେ ଯେ ଭାରତ କଳିର ପ୍ରଭାବ ଅନୁଭବ କରିଥିଲା, ତାହା ମହାଭାରତ ଏବଂ ଭାଗବତରୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରମାଣିତ ହୁଏ । ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତୀୟ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧର ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ମୁଖରେ ଯେପରି ସାମାଜିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି, ତହିଁରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ତାହାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱକାଳରେ କଳି ବିଦ୍ୟମାନ ଥାଇ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନଭାବରେ ସ୍ୱୀୟ ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର କରୁଥିଲା ଏବଂ ରାଜତ୍ୱର ଶେଷକାଳକୁ ସମାଜରେ ତାହାର ପ୍ରଭାବ ସ୍ପଷ୍ଟୀଭୂତ ହୋଇଥିଲା । ସମାଜର ଭାଗବତ-ବର୍ଣ୍ଣନାନୁରୂପ ପରିବର୍ତ୍ତନ ମଲେଖିତ ହେବା ନିମିତ୍ତ ଅବଶ୍ୟ ପାଞ୍ଚ କିମ୍ବା ଛଅ ପୁରୁଷ ଅତିବାହିତ ହୋଇଥିବ; କାରଣ ଦୁର୍ଗତିର ବାହୁଲ୍ୟ ନହେଲେ ତାହା ସାଧାରଣ ଦୃଷ୍ଟିକୁ ଆସେନାହିଁ । ଅତ୍ରତ୍ୟ ମଧ୍ୟ ମୂଳ ମହାଭାରତର ବର୍ଣ୍ଣନାରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅବଗତ ହେଉଁ ଯେ, ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନପ୍ରଭୃତି କୌରବମାନଙ୍କ ମନରେ କଳିର ସେନାପତି "ଈର୍ଷ୍ୟା," "ଶାଠ୍ୟ", "ମଦ" "ଲୋଭ" ପ୍ରଭୃତି, କୀଚକର ମନରେ "କାମ", ଶାମ୍ବାଦି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପୁତ୍ରମାନଙ୍କ ମନରେ "ଛଳନା" ଏବଂ ଯାଦବମାନଙ୍କ ମନରେ "ମଦ" ପ୍ରଭୃତି ଆଧିପତ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ଏମନ୍ତ କି ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ମନରେ ମଧ୍ୟ "ମୋହ" କ୍ଷଣକାଳପାଇଁ ସ୍ଥାନ ପାଇଥିଲା । ଅତଏବ ସହ୍ୟାଦ୍ରି ଶିଖରରେ ପୁନର୍ବାର କଳିର ଅବତରଣର ଏବଂ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ଅର୍ଜୁନ ସେମାନଙ୍କ ପରିଚୟ ଦେବାର ଏଠାରେ ଅବସର ନାହିଁ ।

ତଥାପି ରସକଲ୍ଲୋଳ-କାରଙ୍କ ଭାଷାରେ ଆମ୍ଭେମାନେ କହିପାରୁଁ, କବିର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଇତିହାସପ୍ରଣୟନ ନୁହେଁ,

"କବି ଯେ ସତ ନିଜ କରି କହନ୍ତି,
କବିତା ଗୁରୁଘରେ ମନ ମୋହନ୍ତି ।"

ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ମଧୁର ଲଳିତ ଭାଷାରେ ଲୋକ ଶିକ୍ଷା । ସେ ସେହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନ ନିମିତ୍ତ ପୁରାଣ, ଇତିହାସ ପ୍ରଭୃତିର ସାହାଯ୍ୟ ନେଇପାରନ୍ତି, ମାତ୍ର ନିଜର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନ ନିମିତ୍ତ ଗୃହୀତ ଘଟନା-ତତ୍ତ୍ୱର ମନୋମତ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବାରେ ତାହାଙ୍କର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଧିକାର । ଐତିହାସିକ ଘଟନାନିଚୟର ଦେଶକାଳ-ପାତ୍ର-ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ବେଷ୍ଟନୀ କବିଙ୍କର ମହତ୍ତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନ ନିମିତ୍ତ ପ୍ରଶସ୍ତ ପରିସର ପ୍ରଦାନ କରିପାରେ ନାହିଁ; ଏଣୁ ତାହାର ଲକ୍ଷଣରେ "ନିରଙ୍କୁଶା ହି କବୟଃ" । ଘଟନାବଳୀର ଦେଶ-କାଳପାତ୍ରାଦି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଯଥାର୍ଥ ସତ୍ୟ ରକ୍ଷା ଇତିହାସର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । କବିତା କିନ୍ତୁ ଇତିହାସର ସମ ଲୋଚନା । ଇତିହାସ ଅତୀତର କିମ୍ବାକଳାପ ଘଟନାନୁଯାୟୀ ଲିପିବଦ୍ଧ କରି ରଖେ । କବିତା ସେମାନଙ୍କର ଦୋଷଗୁଣ, ଅର୍ଥାନର୍ଥ ଲୋକଶିକ୍ଷୋପଯୋଗୀ ମନୋହର ଭାଷାରେ ପ୍ରକଟିତ କରି ଭବିଷ୍ୟତର ପଥ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରାଇଥାଏ । ଏତଦ୍ୱାରା ଦେଶକାଳାଦିରେ ଯଦି ବ୍ୟତିକ୍ରମ ଘଟିଥାଏ, ତେବେ ସେଥିପାଇଁ କବି ଦାୟୀ ନୁହେଁ । ମାତ୍ର ଏଥିପାଇଁ କବିତାରେ ଦେଶକାଳ ଏବଂ ପାତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ସଙ୍ଗତ, ସଙ୍ଗତ ଏବଂ କ୍ରମ ଅନ୍ୱେଷଣ କରିବା

* ରାଜ ତରଙ୍ଗିଣୀ ।
*ମୁକୁର । ୧୭ଶ ଭାଗ ୧୦ମ ସଂଖ୍ୟାରୁ ବାବୁ ବ୍ରଜମୋହନ ପ୍ରଧାନଙ୍କ "କାଶ୍ମୀର ଇତିହାସ"ରୁ ଗୃହୀତ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅସଙ୍ଗତ,—ସେପରି ଅନୁମାନ ଭ୍ରମାତ୍ମକ । ସାର କଥା,—ଇତିହାସ ଓ କାବ୍ୟର ଦେଶକାଳ—ପାତ୍ର-ସଂଘଟିତ ପରସ୍ପର ପୃଥକ୍ ଏବଂ ଉଭୟଙ୍କର ସମନ୍ୱୟ ଅସୁନ୍ଦର ନ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା କବିତା ପ୍ରତି ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ନୁହେଁ । କଳି ଓ ତଦୀୟ ଅନୁଚରବୃନ୍ଦ ଏବଂ ଧର୍ମ୍ମ-ପୁତ୍ରସରଃ ଦେବବୃନ୍ଦ ମୂର୍ତ୍ତିମାନ୍ ସାମାଜିକ ଦୋଷଗୁଣାବଳୀ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କିଛି ନୁହନ୍ତି । ଆର୍ଯ୍ୟ ସନ୍ତାନଙ୍କ ଦୁର୍ଗତି ଅବଲୋକନ କରି କରି ସ୍ୱୀୟ ମର୍ମ୍ମବେଦନା ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ମୁଖରେ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି, ଏବଂ ବ୍ୟାସଙ୍କରରେ ସମାଜର ଦୋଷାବଳୀ ସମାଜ-ଚକ୍ଷୁ-ସମ୍ମୁଖରେ ମୁକ୍ତାଦରଣ କରି କଳ୍ୟାଣ ମଙ୍ଗଳ ନିମିତ୍ତ ଯତ୍ନବାନ୍ ହେବାକୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେଉଅଛନ୍ତି । ଏହାହିଁ ପ୍ରୋକ୍ତ ବ୍ୟତିକ୍ରମର ପ୍ରଧାନ କାରଣ; ମଧ୍ୟ ଏହି ବ୍ୟତିକ୍ରମ-ଦ୍ୱାରା କାବ୍ୟର ନାୟକ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କର ଦେଶପ୍ରାଣତା ଏବଂ ଧର୍ମ୍ମପ୍ରାଣତା ପ୍ରତିପାଦିତ ହୋଇଅଛି ।

ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ନୈଷଧରେ କଳିର ବିଚିତ୍ର ଚରିତ୍ରଣ କବିଙ୍କୁ ପ୍ରଲୋଭିତ କରାଇଥିଲା । ଅନୁରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା ଦ୍ୱାରା ଲୋକଶିକ୍ଷା ପ୍ରଗାଢ଼ ଏବଂ କାବ୍ୟର ଶ୍ରୀବର୍ଦ୍ଧନ କରିବା ନିମିତ୍ତ ସେ ଏବଂବିଧ ସୁଯୋଗ ତ୍ୟାଗ କରିପାରି-ନଥିଲେ । ବାସ୍ତବରେ ପ୍ରାୟ ସମୁଦାୟ ଚତୁର୍ଥ ସର୍ଗଟି ମିଲଟନଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥ ଏବଂ ନୈଷଧକାରଙ୍କ ବିଷୟାନୁଯାୟୀ କଳ୍ପିତ ଏବଂ ପରିପୁଷ୍ଟ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ପଂକ୍ତିନିଚୟ ତାହା ପ୍ରତିପାଦନ କରିବ ।

କ୍ରମଶଃ

ଶ୍ରୀ ଜଗଦାନନ୍ଦ ମହାନ୍ତି ।

ଉତ୍କଳ ଜାତିର କୁତ୍ସିତ ଚିତ୍ର ।

ଜଳର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତି ଜାଣନ୍ତି ଯେ, ଗତ କେତେବର୍ଷ ହେଲା କଲିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଇଂରେଜୀ ଦେଶୀୟ ଭାଷା-ମାନଙ୍କରେ ଏମ୍. ଏ. ଶ୍ରେଣୀ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇ-ଅଛି । ସେଥିମଧ୍ୟରେ ବଙ୍ଗଳା, ଓଡ଼ିଆ, ହିନ୍ଦୀ ଓ ଗୁଜୁରାଟୀକୁ ପ୍ରଧାନ ଭାଷାରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଅଛି । ସୋନପୁର ମହାରାଜାଙ୍କ ଆନୁକୂଲ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଆ ଶିକ୍ଷକ ନିଯୁକ୍ତି ଓ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣୟନ କରାହୋଇଅଛି । ମହାରାଜାଙ୍କ ଆଇନପରାମର୍ଶକ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବଜ୍ରୀନାଥ ମଜୁମଦାର ମହୋଦୟ ଓଡ଼ିଆଭାଷାର ଅଧ୍ୟାପନା-ଭାର ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି ଓ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ-ସାହିତ୍ୟ-ପରିଚୟ ନାମକ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ନିଜ ଉପକ୍ରମଣିକା ଓ ମନ୍ତବ୍ୟ ସହ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି । ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରେ ସେ ଯେଉଁ ଉପକ୍ରମଣିକା ଲେଖିଅଛନ୍ତି, ସେଥିରେ ସେ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ଦେଶ,ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟର ଏକ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଇତିହାସ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି । ଏ ଉପକ୍ରମଣିକା ଦ୍ୱାରା ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ଓ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରଭୂତ ଉପକାର ସାଧନ କରିଅଛନ୍ତି । ଏଥିନିମିତ୍ତ ସେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଧନ୍ୟବାଦର ପାତ୍ର । କିନ୍ତୁ ସେ ବଙ୍ଗ ଓ ଗୌଡ଼ଙ୍କ ପ୍ରେମରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଇତିହାସ ପ୍ରତି ନିରପେକ୍ଷ ବିଚାର କରି ନ ଥିଲା ପରି ଜଣାଯାଉଛି । ତାଙ୍କ ମନ୍ତବ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ସତ୍ୟମୂଳକ ହୋଇଥିଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ନିଜର ଗୌରବ ହାନି ସତ୍ତ୍ୱେ ନତମସ୍ତକରେ ଗ୍ରହଣ କରିଥାଉ । କିନ୍ତୁ ସେଥିରେ ଯେଉଁ କେତେକ ଅଯୌକ୍ତିକ ଅନୁମାନ ଦେଖାଯାଏ,ତାହା ସମାଲୋଚନା କରିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ୱଦେଶ-ହିତୈଷୀ ଉତ୍କଳୀୟର, କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଏହା ଭାବି ମୁଁ ଏହା ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛି ।

ତାଙ୍କର ଉପକ୍ରମଣିକାରେ ସେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ବିଷୟର ଆଲୋଚନା କରିଅଛନ୍ତି । ସେ ସମସ୍ତ ବିଷୟଗୁଡ଼ିକ ଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରବନ୍ଧରେ ସମାଲୋଚିତ ହୋଇ ପାରିବନାହିଁ । ସେ ପ୍ରତ୍ୟେ-କ ବିଷୟ ଯୋଗ୍ୟ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଏକ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରବନ୍ଧ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲେଖିବ। ଏ ସଂଖ୍ୟାରେ କେବଳ ସେ ସମସ୍ତର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଓ ସ୍ଥୂଳ ସମାଲୋଚନା କରୁଅଛି।

ତାଙ୍କର କହିବାର ପ୍ରଧାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏହି ଯେ, କଳିଙ୍ଗ ଇତିହାସ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଶାର ଇତିହାସର କିଛି ସମ୍ପର୍କ ନ ଥିଲା, ଅତଏବ ପ୍ରାଚୀନ କଳିଙ୍ଗ ସଙ୍ଗେ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ଓ ଭାଷାର କିଛି ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ, କାରଣ କଳିଙ୍ଗ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପତନ ପରେ ଉତ୍କଳ ଓ ଉତ୍କଳମାନେ ଗଡ଼ଜାତ ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟରୁ ଯାଇ ସମୁଦ୍ର ଉପକୂଳସ୍ଥ ଜିଲ୍ଲାମାନ ଦଖଲକରି ନୂତନ ଜାତି ଓ ଭାଷା ସୃଷ୍ଟି କଲେ ଓ କଳିଙ୍ଗସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଅଧିବାସୀମାନେ ଲୁପ୍ତ ହୋଇଗଲେ। ଏହି ବିଷୟ ପ୍ରମାଣ କରିବାକୁ ଯାଇ ମଜୁମଦାର ମହାଶୟ କେତେକ ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରନ୍ଥ ଓ ଅନୁଶାସନ-ମାନଙ୍କର ଆଶ୍ରୟ ନେଇଅଛନ୍ତି ସତ୍ୟ; କିନ୍ତୁ ସେଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ ସେ ବୁଝି ନ ଥିଲା ପରି ଜଣାପଡ଼େ। ତାଙ୍କର ପ୍ରାଚୀନ କଳିଙ୍ଗ, ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ଓ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅନେକ ଭ୍ରାନ୍ତ ଧାରଣା ରହିଅଛି ଓ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଶା ଭୂଗୋଳ ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ସେ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇନାହାନ୍ତି।

ସେ ଲେଖନ୍ତି ଯେ, ଉତ୍କଳ ନାମରେ ଏକ ଅସଭ୍ୟ ଜାତି ମୟୂରଭଞ୍ଜ, ମାଳଦିହ, କେନ୍ଦୁଝର ଓ ଗଙ୍ଗପୁରରେ ବାସ କରୁଥିଲେ। ବୈତରଣୀ ଓ ମହାନଦୀ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ସ୍ଥାନ ଉତ୍କଳର ଆବାସଭୂମି ଥିଲା ଓ ୫୦ ମାଇଲ ପ୍ରସାରବିଶିଷ୍ଟ କଳିଙ୍ଗରାଜ୍ୟ ଗଙ୍ଗାଠାରୁ ଗୋଦାବରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ଥିଲା ଓ କଳିଙ୍ଗର ସୀମା ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଉତ୍କଳ, କନ୍ଧ ପ୍ରଭୃତି ଅସଭ୍ୟଜାତିମାନେ ଥିଲେ। ଅଶୋକଙ୍କ କଳିଙ୍ଗ ଅନୁଶାସନମାନଙ୍କରେ ଲିଖିତ ଅସଭ୍ୟଜାତିମାନଙ୍କ ପ୍ରତି କେତେକ ବ୍ୟବହାରର ସୂଚନାରୁ ବିଜୟବାବୁ ଅନୁମାନ କରନ୍ତି ଯେ, ଧଉଳି ଓ ଜଉଗଡ଼ର ଠିକ ପଶ୍ଚିମକୁ ଲାଗି ଅସଭ୍ୟ ଉତ୍କଳମାନେ ବାସ କରୁଥିଲେ। ଏ ପ୍ରାଚୀନ ଭୌଗଳିକ ସୀମା ବିଷୟରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଏକମତ ହୋଇ ନ ପାରୁଁ। କାରଣ ଆମ୍ଭେମାନେ ପୁରାଣମାନଙ୍କରେ ଦେଖୁଁ ଯେ, କଳିଙ୍ଗର ପ୍ରସାର ସମୁଦ୍ରକୂଳରୁ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ଅମର କଣ୍ଟକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ଥିଲା। ଅତଏବ ବିଜୟବାବୁ ଯାହାକୁ ଉତ୍କଳ ଓ ଉତ୍କଳ ବୋଲି କହୁଅଛନ୍ତି, ତାହା ମଧ୍ୟ କଳିଙ୍ଗ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅଂଶବିଶେଷ ଥିଲା। ଆମ୍ଭେ-ମାନେ ଅଶୋକଙ୍କର କୌଣସି ଅନୁଶାସନରେ ଉତ୍କଳ, ଓ କଳିଙ୍ଗର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ନାମ ଦେଖିନାହୁଁ। ବରଂ ଅଶୋକଙ୍କ ପୌତ୍ର ପୁତ୍ର କଳିଙ୍ଗର ଉଲ୍ଲେଖ କରି ଖଣ୍ଡଗିରିରେ ଏକ ଲିପି ଖୋଦିତ କରାଇଅଛନ୍ତି। ଖାରବେଳ ଐରଙ୍କର ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ଦ୍ୱିତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀ ଅନୁଶାସନରେ ଆନ୍ଧ୍ର, ମଗଧ ଭୋଜକ ଓ ଦ୍ରମିଳର ନାମୋଲ୍ଲେଖ ଅଛି, କିନ୍ତୁ ଉତ୍କଳ, ଓ ଉତ୍କଳର ନାମ ନାହିଁ। ଅତଏବ ଆମ୍ଭେମାନେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଅନୁମାନ କରିପାରୁଁ ଯେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ଶତାବ୍ଦୀମାନଙ୍କରେ ଆଧୁନିକ ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଆ-ଭାଷୀ ପ୍ରଦେଶ କଳିଙ୍ଗ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୋଇଥିଲା, ଓ ଉତ୍କଳ ଓ ଉତ୍କଳ ନାମରେ ଯେବେ କିଛି ଥିଲା ତାହା କଳିଙ୍ଗର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଥିଲା। ମହାଭାରତର ଭୀଷ୍ମପର୍ବ ୯ମର ୩୪୮ ଶ୍ଳୋକରେ ଯେଉଁ ଉତ୍କଳର ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି, ସେଥିରେ କେବଳ କଳିଙ୍ଗର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଉତ୍କଳାଞ୍ଚଳର ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଅନୁନ୍ନତ ଅଧିବାସିଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାହୋଇଅଛି। ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପୁରାଣ ଓ ହରିବଂଶରେ ମଧ୍ୟ ଆମ୍ଭେମାନେ ଏହି ଉତ୍କଳ କଳିଙ୍ଗର ଅଧିବାସୀ ଉତ୍କଳମାନଙ୍କ ଅନୁନ୍ନତ ଜାତିର ଉଲ୍ଲେଖ ଦେଖୁଁ। ବିଜୟବାବୁ ଯେ ଉତ୍କଳମାନଙ୍କୁ କଳିଙ୍ଗଠାରୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ମନେକରି ଏକ ବାସସ୍ଥାନ ନିରୂପଣ କରି ଦେଇଅଛନ୍ତି, ତାହା ଭ୍ରମମୂଳକ। ବିଜୟବାବୁ ଉତ୍କଳମାନଙ୍କୁ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଥୋଇଛନ୍ତି, ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ ଆଜିକାଲି ସାନ୍ତାଳ, ଭୂୟାଁ ଓ କୋଲ୍ଲମାନେ ବାସ କରୁଅଛନ୍ତି। ଅତଏବ ପୂର୍ବ କାଳର ଏହି ଉତ୍ତର କଳିଙ୍ଗର କାହିଁକି ବା ବେଶି ଅସଭ୍ୟ ଲୋକ ନ ଥିବେ? ଆଉ ମଧ୍ୟ ବିଜୟବାବୁ ଭୁଲିଯାଇଛନ୍ତି ଯେ, ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଓ ଗାଙ୍ଗପୁର ମଧ୍ୟରେ ବଣାଇ, ସିଂହଭୂମ ଓ କେନ୍ଦୁଝର ଅଛି। ସେ ଯଦ୍ୟପି କେନ୍ଦୁଝରଙ୍କର ନାମ ଦେଇଅଛନ୍ତି, ସେ ରାଜ୍ୟର ଶତକରା ୯୫ ଅଂଶ ବୈତରଣୀର ଦକ୍ଷିଣରେ; ଅତଏବ କେନ୍ଦୁଝର ଉତ୍କଳ ଭିତରେ କାଳିଦାସଙ୍କ ମତରେ ନୁହେଁ। କାଳିଦାସଙ୍କର ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟ ପଞ୍ଚମଶତାବ୍ଦୀ ଲିଖିତ ରଘୁବଂଶର ଏକ ଶ୍ଳୋକ ଅର୍ଥ ନ କଲେ ଉତ୍କଳ ଓ କଳିଙ୍ଗର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ବା ପାର୍ଥକ୍ୟ ଭଲରୂପେ ବୁଝିହେବା ନାହିଁ।

"ସ ଗତ୍ୱା କପିଶାଂ ସୈନ୍ୟୈ ର୍ବଦ୍ଧ ଦ୍ୱିରଦସେତୁଭିଃ
ଉତ୍କଳାଦର୍ଶିତ ପଥଃ କଳିଙ୍ଗାଭିମୁଖୋ ଯଯୌ।

ଏଥିରୁ ବିଜୟବାବୁ ଅର୍ଥ କରନ୍ତି ଯେ, ରଘୁ କଂସାଇନଦୀ ପାରହୋଇ ସାରିଲା ପରେ ଉତ୍କଳ ନାମରେ କୌଣସି ଦେଶ ତାଙ୍କୁ ଜୟ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ ଓ ଅସଭ୍ୟ ଉତ୍କଳୀୟମାନେ କଳିଙ୍ଗଅଡ଼କୁ ତାଙ୍କୁ ବାଟ ଦେଖାଇଦେଲେ। ତାଙ୍କ ମତରେ ଉତ୍କଳ ଦେଶ ବୋଲି ଏକ ସ୍ଥାନ ନ ଥିଲା। କେବଳ ସେହି ନାମରେ ଏକ ଅସଭ୍ୟ ଜାତି ଥିଲେ। ଏଥିରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଏହି ଅର୍ଥ କରିପାରୁଁ ଯେ, କଳିଙ୍ଗର ଉତ୍ତରାଂଶର ଲୋକ-ମାନେ କଳିଙ୍ଗ ଭିତରକୁ ରଘୁଙ୍କୁ ବାଟ ଦେଖାଇଦେଲେ। ଏହି ହେତୁରୁ ଉତ୍କଳ ଦେଶର ଉଲ୍ଲେଖ ନ ହୋଇ ଉତ୍କଳ ଜାତିର ଉଲ୍ଲେଖ ହୋଇଅଛି। ଆମ୍ଭେମାନେ ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପୁରାଣର ୫୭ ଅଧ୍ୟାୟରେ ପଢ଼ୁ ଯେ, ବୈତରଣୀ ନଦୀ

Digitized by srujanika@gmail.com

କଳିଙ୍ଗର ମଧ୍ୟରେ ଓ ଉତ୍କଳର ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗରେ ପ୍ରବାହିତ । ଏଥିରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଅନୁମାନ କରୁଁ ଯେ କଳିଙ୍ଗର ଉତ୍ତରସ୍ଥଳ, ଯାହା କି ବୈତରଣୀଠାରୁ କଂସାଇ ନଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ଥିତ ଥିଲା, ତାହା କାଳିଦାସଙ୍କ ସମୟରେ ଉତ୍କଳଙ୍କ ବା ଉତ୍କଳ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହେଉଥିଲା । ଅତଏବ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ପଞ୍ଚମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ବାଲେଶ୍ୱର, ମାଳଭିଞ୍ଜ, ମୟୂରଭଞ୍ଜ, ମେଦିନୀପୁରର ଅଧିକାଂଶ ବାଙ୍କୁଡ଼ା ଓ ମାନଭୂମର କଂସାଇ ଦକ୍ଷିଣତଟବର୍ତ୍ତୀ ଅଂଶ ଓ ସିଂହଭୂମ ଜିଲ୍ଲା ଉତ୍କଳନାମରେ ଅଭିହିତ ଥିଲା । ଯେପରି ବଙ୍ଗ ଦେଶର ପୂର୍ବଭାଗର ଲୋକଙ୍କୁ ବଙ୍ଗାଳମାନେ ବାଙ୍ଗାଳ ବୋଲି କହନ୍ତି, ସେହିପରି ସେତେବେଳେ ଦକ୍ଷିଣ କଳିଙ୍ଗ ବା ମୁଖ୍ୟ କଳିଙ୍ଗର ଅଧିବାସୀମାନେ ଉତ୍ତର କଳିଙ୍ଗର ଅଧିବାସିଙ୍କୁ ଉତ୍କଳ ନାମ ଦେଇଥିବେ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତରେ ଉତ୍କଳମାନେ କଳିଙ୍ଗର ଅଧିବାସୀ ଥିଲେ ଓ ସେମାନଙ୍କର ଆଚାରବ୍ୟବହାର ଦକ୍ଷିଣ କଳିଙ୍ଗ ବା ମୁଖ୍ୟ କଳିଙ୍ଗ ଅଧିବାସିଙ୍କଠାରୁ ସମ୍ୟକ୍ ପୃଥକ ଥିଲା ।

ପୁରାଣରେ ଉତ୍କଳକୁ ଋଷିରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଅଛି । ସେଥିରୁ ବିଜୟବାବୁ ଅନୁମାନ କରନ୍ତି ଯେ, ଉତ୍କଳ ଓ ଉତ୍କଳମାନେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅସଭ୍ୟ ଜାତି ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଏଥିରେ ମୁଁ ଭିନ୍ନମତାବଲମ୍ବୀ । ବୁଦ୍ଧଗୟା ଓ ଉତ୍ତର କଳିଙ୍ଗରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ବିଶେଷ ପ୍ରଚାର ଦେଖି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସ୍ତ୍ରକାରମାନେ ସେ ସ୍ଥାନର ଲୋକଙ୍କୁ ଅସୁର-ଅଖ୍ୟା ଦେଇଅଛନ୍ତି । ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମକୁ ଲୋପ କରିଲେ ସେମାନେ ଗୟା ଓ ଯାଜପୁରରେ ହିନ୍ଦୁ ତୀର୍ଥ ସ୍ଥାପନ କରାଇଲେ । ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଲୋପ ପରେ ଯାଜପୁର ହିନ୍ଦୁଙ୍କର କେତେକ ସମୟ ପାଇଁ ରାଜଧାନୀ ଥିଲା ଓ ଉତ୍ତର କଳିଙ୍ଗର ମୟୂରଭଞ୍ଜ ମଧ୍ୟସ୍ଥ କେତେକ ପାହାଡ଼ରେ ଅଦ୍ୟାପି ବୌଦ୍ଧ କୀର୍ତ୍ତିମାନ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ଏଣୁକରି ଆମ୍ଭେମାନେ ଉତ୍କଳ ବୋଲି ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଜାତି ଗ୍ରହଣ କରିପାରୁଁ । ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ଓ ପୁରାଣମାନଙ୍କରେ ଯେଉଁ ଉତ୍କଳ ଦେଶ ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି, ତାହା ମଧ୍ୟ ଏହି କଳିଙ୍ଗର ଉତ୍ତରାଂଶକୁ ବୁଝାଉଅଛି । ସେହି ଅଞ୍ଚଳରୁ ଭୁଆଁ ବଣିକମାନେ ବିଦେଶକୁ ବ୍ୟବସାୟରେ ଯାଇ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ ହୋଇଥିବେ ।

ଉତ୍କଳର ସୀମା ନିରୂପଣ କରିବାକୁ ଯାଇ ବିଜୟ ବାବୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଦେଶ ଚେଦୀରାଜ ଜଗନ୍ନ ଦେବଙ୍କ ଏକ ଅନୁଶାସନର ଆଶ୍ରୟ ନେଇଅଛନ୍ତି । ଚେଦୀ ରାଜା ଦ୍ୱାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ କୋଶଳ, ଆନ୍ଧ୍ର, ଖେମିଡ଼ି ପ୍ରଭୃତି ରାଜ୍ୟ ଜୟ କରିଥିବାର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଏଥିରୁ ବିଜୟ ବାବୁ ଅର୍ଥ କରନ୍ତି ଯେ, କୋଶଳ ରାଜ୍ୟକୁ ଆନ୍ଧ୍ର ରାଜ୍ୟ ଲାଗିଲାଗି ହୋଇ ରହିଥିଲା । ଅତଏବ ତେଲଙ୍ଗ ଓ ମହାନଦୀର ଦକ୍ଷିଣ ବାର୍ଦ୍ଧସ୍ଥ କଳାହାଣ୍ଡି, ବୋଦ ଦଶପଲ୍ଲା ଓ ଉତ୍ତମ ଆନ୍ଧ୍ର ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଥିଲା । ଏବଂ ଏଥିରୁ ଆଉ ଏକ ଅନୁମାନ କଲେ ଯେ ମହାନଦୀର ଉତ୍ତର ତୀରବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନମାନ ଉତ୍କଳ ଥିଲା । ବିଜୟ ବାବୁ ଖେମଡ଼ି ଶବ୍ଦଟିକୁ ବୁଝି ପାରିନାହାନ୍ତି । ସେ ଖେମଣ୍ଡିକୁ ରାଜ୍ୟ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହାର କରି ଆସି, ଖେମଡ଼ିକୁ ଏକ ଶବ୍ଦ କରିପକାଇଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ବୁଝି ରଖିବା ଉଚିତ, ଉତ୍ତମ ଜିଲ୍ଲାର ପାର୍ବତ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳ ଅର୍ଥାତ୍ ଏଜେନ୍ସୀ ଭିତରେ ଦାରଲା ଖେମଡ଼ି, ବଡ଼ ଖେମଡ଼ି ଓ ସାନଖେମିଡ଼ି ରାଜ୍ୟମାନ ଅବସ୍ଥିତ । ସେହି ଅଞ୍ଚଳମାନ ଏକତ୍ରେ ଖେମିଡ଼ି ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଅତଏବ ଆନ୍ଧ୍ର ରାଜ୍ୟର ଖେମିଡ଼ି ଉପାଧି ନୁହେଁ, ଏହା ଆନ୍ଧ୍ରଠାରୁ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରାଜ୍ୟ ଓ ଏହି ଖେମଣ୍ଡି ରାଜ୍ୟ ବଂଶଧାରା ନଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ଥିଲା ଓ ଗୋଦାବରୀ ପରଗରରେ ଆନ୍ଧ୍ର ରାଜ୍ୟ ଅବସ୍ଥିତ ଥିଲା । ଖେମିଣ୍ଡି ରାଜ୍ୟ କଳିଙ୍ଗର ଏକ ଅଂଶ ଥିଲା । ଯେପରି ବୈତରଣୀ ଓ କଂସାଇ ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଅଂଶର ନାମ ଉତ୍କଳ ଥିଲା, ସେହିପରି ତେଲ ଓ ମହାନଦୀ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ସ୍ଥାନର ନାମ ଖେମିଡ଼ି ଥିଲା । (Epigraphica Indica Vol I)

ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖାଯାଉ ଉତ୍କଳମାନେ କିଏ, ଓ ସେମାନେ କେଉଁ ଅଞ୍ଚଳରେ ଥିଲେ ? ମନୁ ପୁଣ୍ଡ୍ର, ଉଡ୍ର, ଦ୍ରାବିଡ଼, କନ୍ୟାକୁବ୍ଜ, ଯବନ, ଶକ ଚୀନ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ ସଂସ୍କାରହୀନ ପତିତ କ୍ଷତ୍ରିୟରୂପେ ଉଲ୍ଲେଖକରି ଅଛନ୍ତି । ଏଥିରୁ ଅନେକେ ଅନୁମାନ କରନ୍ତି ଯେ, ଉତ୍ତରରେ ପୁଣ୍ଡ୍ର, ଓ ଦକ୍ଷିଣରେ [illegible] ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଅଞ୍ଚଳରେ ଉଡ୍ର ନାମକ ଏକ ଜାତି ଥିଲେ । ପୁଣ୍ଡ୍ରକୁ ଆଧୁନିକ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟପୁର ଓ ବାଙ୍କୁଡ଼ା ଜିଲ୍ଲା ଭୂମ ବୋଲାଯାଇପାରେ । ଦ୍ରାବିଡ଼ମାନେ ଗୋଦାବରୀର ଦକ୍ଷିଣ ତୀରବାସୀ । ଅତଏବ ଏ ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ସୁବୃହତ୍ ଅଞ୍ଚଳରେ ଉଡ୍ରମାନେ ଥିଲେ ବୋଲି ଅନୁମିତ ହୋଇପାରେ । କିନ୍ତୁ ଦ୍ରାବିଡ଼ଙ୍କ ପରେ କନ୍ୟାକୁବ୍ଜ ଓ ଶକଙ୍କ ଉଲ୍ଲେଖରୁ ବୁଝାଯାଏ ଯେ, ମନୁ ଭୌଗଳିକ ଅବସ୍ଥିତି ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇ ନଥିଲେ । ସେ କେବଳ କେତେକ ଜାତିଙ୍କର ଯେ କେଉଁ ପ୍ରକାରର ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ପକାଇଅଛନ୍ତି । ମହାଭାରତରେ ଦ୍ରାବିଡ଼, ଉଡ୍ର, କେବଳ ଏହି ତିନି ନାମର ସମାବେଶ ଅଛି । ଦ୍ରାବିଡ଼ ଓ କେବଳ ସୁଦୂର ଦକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ଅଧିବାସୀ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଉଡ୍ରଙ୍କୁ ଭର୍ତ୍ତି କରା ହୋଇଅଛି କାହିଁକି ? ସମ୍ଭବତଃ ଉଡ୍ର, ଦ୍ରାବିଡ଼ ଓ ପୁଣ୍ଡ୍ର, ଏହି ଅନୁକ୍ରମଟିର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ଏଣୁକରି ଜାତିର ସମୀପବର୍ତ୍ତୀ ଥିଲା, ତାହା ଜାଣିବାକୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉପାୟ ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କର ନାମକରଣରେ କୌଣସି ଧାରା ନାହିଁ, କି ସେମାନଙ୍କର ଦେଶର ସୀମାନିର୍ଦ୍ଦେଶ ନାହିଁ । ପୁରାଣଗୁଡ଼ିକ ଉତ୍କଳ ବିଷୟରେ ନିସ୍ତବ୍ଧ ।

ଉତ୍କଳ ନାମ ମନୁ, ମହାଭାରତ ଓ ରାମାୟଣରେ ମିଳୁଅଛି । ଅତଏବ ଏ ଜାତିଟି କଳିଙ୍ଗର ସମସାମୟିକ ଓ ଉତ୍କଳର ଅନେକ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ । କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କର ସ୍ଥାନନିରୂପଣ ବିଷୟରେ ବିଜୟ ବାବୁଙ୍କ ମତ ଠିକ୍ ନୁହେଁ, କାରଣ ମହାନଦୀ ଓ ବୈତରଣୀ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ସ୍ଥାନ କଳିଙ୍ଗର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଥିଲା । ଉତ୍କଳ ନାମ ସେ ଅଂଶକୁ ବୁଝାଇବାର କୌଣସି ପ୍ରମାଣ ଆମ୍ଭେମାନେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଇ-ପାରିନାହୁଁ । ଲୋକଙ୍କର ଏକ ଧାରଣା ଅଛି ଯେ ଶୋର୍ଦ୍ଧା ଅଞ୍ଚଳରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ବେଶି ଥିବାରୁ ସେହି ଅଞ୍ଚଳ ଉତ୍କଳ ଦେଶ ହୋଇଥିବ, ତାହା ମଧ୍ୟ ଭ୍ରମଜନକ । ତିରୁମଲ୍ଲ ଅନୁ-ଶାସନରେ ଯେ ଲେଖା ଅଛି, ଏକ ରାଜା ତ୍ରିକଳିଙ୍ଗ ଜୟ କରି ଉତ୍କଳ ମଧ୍ୟ ଦେଇ କୋଶଳକୁ ଗଲେ, ତାହାର ଅର୍ଥ ବିଷୟରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ବିଜୟ ବାବୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଏକମତ ହୋଇ ନପାରୁଁ । ତ୍ରିକଳିଙ୍ଗ ଗୋଦାବରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ଥିଲା । ଅତଏବ ସେ ରାଜା ଗୋଦାବରୀ ଅଞ୍ଚଳସ୍ଥ କଳିଙ୍ଗ ରାଜଧାନୀ ଆକ୍ରମଣ କରି ଜୟପୁର ଓ ବସ୍ତର ଦେଇ ରାୟପୁରକୁ ନଯାଇଥିବେ କାହିଁକି ? ଜୟପୁର ଓ ବସ୍ତର ଅଞ୍ଚଳଟି ସେ କାଳର ଉତ୍କଳ ଅଞ୍ଚଳ ହୋଇ ନଥିବା ଅସମ୍ଭବ କାହିଁକି ? ଆଜିକାଲି ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ଏଜେନ୍ସୀ ବିଭାଗରେ ଜନ୍ଧ, ଶବର ଓ ଓଡ଼ିଆ ନାମରେ ଉପବିଭାଗମାନ ଅଛି । ଏହି ଯେ ଓଡ଼ିଆ ଉପବିଭାଗ, ଅର୍ଥାତ୍ ଜୟପୁର ଅଞ୍ଚଳ ତାହା ଉତ୍କଳର ଅଦ୍ଭମ ଅଧିବାସ ଥିଲା ବୋଲି କେତେକ ଐତିହାସିକ ମତ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି । ଭରତ ନାଟ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ର ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଉତ୍କଳ ଓ ଶବରମାନେ ଏକତ୍ର ଉଲ୍ଲିଖିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି ।

ସେହି ଉତ୍କଳମାନେ ସେଠାରେ ପତିତ ଛତ୍ରିରୂପେ ରହି କୃଷିବିଦ୍ୟାରେ ନିପୁଣ ଥିଲେ । ବୋଧହୁଏ ସେହିମାନଙ୍କ ପୂର୍ବପୁରୁଷ ଦକ୍ଷିଣ ବା ମୁଖ୍ୟ କଳିଙ୍ଗର ଗଙ୍ଗାବଂଶୀୟ ରାଜାଙ୍କର ପଦାତିକ ହୋଇଥିଲେ ଓ କଳିଙ୍ଗ ଗଙ୍ଗାମାନେ ଉତ୍କଳ କଳିଙ୍ଗ ବା ଉତ୍କଳ ଜୟ କଲା ପରେ ସେହି ଉତ୍କଳ ବଂଶଧରମାନେ ଶୋର୍ଦ୍ଧା ଓ କଟକ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଆଗମନ କରିଲେ । ଚିତ୍ରୋତ୍ପଳରେ ଅଦ୍ୟାପି କଳିଙ୍ଗୀପରି ଓଡ଼ି ନାମକ ଏକ ଜାତି ଅଛି । ଏହି କଳିଙ୍ଗୀ ଓ ଓଡ଼ିମାନେ ସେ ସ୍ଥାନର ଆଦିମ ଅଧିବାସୀ ଥିଲେ ।

ଆଜିକାଲି ଯେ ସମୁଦାୟ ପ୍ରାଚୀନ କଳିଙ୍ଗର ଲୋକଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଆ ଓ ଦେଶକୁ ଓଡ଼ିଶା କୁହାଯାଉଅଛି, ତାହାର ପ୍ରଧାନ କାରଣ ଏହି ଯେ, ଓଡ଼ି, ଦୈନ୍ୟଙ୍କ ନାମରୁ ଏହି ଦେଶର ନାମ ହୋଇଅଛି । ମନୁ ରାମାୟଣ ଓ ମହାଭାରତରେ କେବଳ ଉତ୍କଳ ନାମଟି ଆମ୍ଭେମାନେ ପାଉଁ । ଚନ୍ଦ୍ର ଅଶୋକ, ଖାରବେଳଙ୍କ ଅନୁଶାସନରେ କି ସୋମବଂଶୀ କୌଶଳ ଗୁପ୍ତ ବା କେଶରୀମାନଙ୍କ ଅନୁଶାସନରେ ଉତ୍କଳ, ନାମ ପାଉ-ନାହିଁ । ଓଡ଼ିଶା ନାମଟି ମୁସଲମାନମାନେ ଏ ଦେଶକୁ ଦେଇଥିଲେ । ବୋଧହୁଏ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ଉତ୍କଳିଙ୍ଗ ନାମ ସେମାନଙ୍କୁ ଭଲ ଲାଗିଲା ନାହିଁ । ସେମାନେ ଉତ୍କଳ ପାଇକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କରି ସେମାନଙ୍କୁ ଭଲ ରୂପେ ଚିହ୍ନି ଥିଲେ । ସେମାନେ ଉତ୍କଳ ସୈନିକଙ୍କ ଦେଶକୁ ଉତ୍କଳ ଦେଶ ବା ଓଡ଼ିଶା ନାମରେ ଅଭିହିତ କରାଇଲେ । ଏହି ଉତ୍କଳ ସୈନିକମାନେ ଗଙ୍ଗାବଂଶୀୟଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଉତ୍କଳରୁ ଆସି ଶୋର୍ଦ୍ଧା ଅଞ୍ଚଳରେ ବସବାସ କଲେ ଓ କାଳକ୍ରମେ ଗଙ୍ଗାବଂଶୀୟ ରାଜାମାନେ ଗଙ୍ଗାବଂଶୀୟ ରାଜାଧିକାରୀ-ରୂପେ ଶୋର୍ଦ୍ଧାରେ ରାଜତ୍ୱ କରିବାରୁ ଶୋର୍ଦ୍ଧା ଅଞ୍ଚଳ ଓଡ଼ିଶା ନାମରେ ଅଦ୍ୟାପି ସୁଦ୍ଧା ଖ୍ୟାତ ହୋଇ-ଅଛି ।

ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେତେ ସୋମବଂଶୀ କୋଶଳଗୁପ୍ତ ବା କେଶରୀବଂଶୀୟ ଅନୁଶାସନ ଦେଖୁଅଛୁଁ; ସେମାନେ ସବୁ-ଥିରେ ନିଜକୁ କୋଶଳେନ୍ଦ୍ର ବା ତ୍ରିକଳିଙ୍ଗାଧିପତି ଉପାଧିରେ ଧାରଣ କରିଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଉତ୍କଳ ବା ଉତ୍କଳିଙ୍ଗ ନାମ କୌଣସିଥିରେ ଉଲ୍ଲେଖ ନାହିଁ । ବୋଧହୁଏ ଉତ୍କଳ ଅଞ୍ଚଳ ସେମାନଙ୍କର ଅଧୀନରେ ନଥିଲା ଓ ତ୍ରିକଳିଙ୍ଗ ମଧ୍ୟରୁ ଏକ ଅଂଶ ଅର୍ଥାତ୍ ଉତ୍ତର କଳିଙ୍ଗ ସେମାନଙ୍କ ଅଧୀନସ୍ଥ ଥିବାରୁ ସେମାନେ ସେହି ବଳରେ ତ୍ରିକଳିଙ୍ଗାଧିପତି ବୋଲାଉ-ଥିଲେ । ଯେବେ ଉତ୍କଳ ଅଞ୍ଚଳ ସେମାନଙ୍କ ଅଧିକାରରେ ନଥିଲା, ତେବେ ମହାନଦୀ ବୈତରଣୀ ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନ ଉତ୍କଳ ହୋଇ ନପାରେ ।

Epigraphica Indica vol IVରେ ଜୟପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ଉଦ୍ଦର୍ଶ ଓ ଉତ୍ତର ନାମକ ସ୍ଥାନରୁ ପ୍ରାପ୍ତ କେତେକ ତାମ୍ର ଶାସନରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଉତ୍କଳ, ନାମ ଦେଖିବାକୁ ପାଉଁ । ଅନନ୍ତବର୍ମନ ଚୋଡ଼ଗଙ୍ଗଙ୍କ ପିତା ଦକ୍ଷିଣ କଳିଙ୍ଗର ଗଙ୍ଗବଂଶୀୟ ନୃପତି ରାଜରାଜଙ୍କର ବନପତି ନାମରେ ଏକ ସେନାପତି ଖିମିଡ଼ି ଓଡ଼ି ଓ କୋଶଳ ଦେଶ ଜୟ କରିଥିବାର ଲିଖିତ ଅଛି । ଏଥିରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନୁମାନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଚଟ୍ଟ, କଳିଙ୍ଗ ଖିମିଡ଼ି ଓ କୋଶଳକୁ ଲକ୍ଷ ଓଡ଼୍ର ଦେଶ ହୋଇଥିବ । ଅତଏବ ଜୟପୁର ଓ ବସ୍ତର ଅଞ୍ଚଳ ଏହି ପ୍ରାଚୀନ ଉଡ୍ର ଦେଶ ଅଟେ । ଉକ୍ତ ଅନୁଶାସନମାନଙ୍କରେ ଅଛି ଯେ ଉତ୍କଳ ରାଜା ଜୟନ୍ତ ସେନ ଦ୍ୱାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ସତ୍ୟମଣ୍ଡିଣ୍ଡଙ୍କୁ ସ୍ୱୀୟ କନ୍ୟା ପ୍ରଭାବତୀକୁ ଦାନ କରି ତାଙ୍କୁ ଓଡ଼ିବାସୀ ପ୍ରଦେଶର ଶାସନ କର୍ତ୍ତା ନିଯୁକ୍ତ କରିଥିଲେ । ଏହି ଅନୁଶାସନମାନଙ୍କରେ ଲିଖିତ ପ୍ରଦତ୍ତ ଗ୍ରାମମାନ ଅଜକାଲିର ଏଜେନ୍ସୀ ବିଭାଗରେ ମିଳୁଅଛି, ଓ ଉଡ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ତାମ୍ର ଶାସନମାନ ଗଞ୍ଜାମ ବିଶାଖାପତ୍ତନ ମାଳଭୂମି ଅଞ୍ଚଳରୁ ମିଳୁଥିବାରୁ ଉଡ୍ରକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ସେ ଅଞ୍ଚଳ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କୌଣସିଠାରେ ସ୍ଥାପନ କରିନପାରୁଁ । ଦ୍ୱାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ କଳିଙ୍ଗ ଗଙ୍ଗାମାନେ ସମୁଦାୟ ଉତ୍କଳ କଳିଙ୍ଗ ଓ ଦକ୍ଷିଣ କଳିଙ୍ଗର ଅଧିପତି ଥିଲେ । ଏହି ହେତୁ ଦକ୍ଷିଣ କଳିଙ୍ଗର ସମ୍ପତ୍ତିବର୍ତ୍ତୀ ପଶ୍ଚିମ ଦିଗସ୍ଥିତ ଓଡ଼ିବାସୀ ପ୍ରଦେଶକୁ ଏକ ଜାମାତାଙ୍କୁ ଶାସନକର୍ତ୍ତାରୂପେ ପଠାଇଥିଲେ ।

ପୂର୍ବେ ବୋଲାଯାଇ ଅଛି ଯେ କଳିଙ୍ଗର ପଶ୍ଚିମ ସୀମା ଅମରକଣ୍ଟକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ଥିଲା । ଅଶୋକ ଖାରବେଳଙ୍କ ସମୟରେ ଉକ୍ତ ସୀମା ନିଶ୍ଚୟ ଥିବାର ସମ୍ଭାବନା ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ୩ୟ ଓ ୪ର୍ଥ ଶତାବ୍ଦୀରେ କଳିଙ୍ଗର ସମ୍ବଲପୁର ଅଞ୍ଚଳଟି ଓ ରାୟପୁର ବିଳାସପୁର ଜିଲ୍ଲା ନିଜ ଦକ୍ଷିଣ କୋଶଳ ନାମରେ ଏକ ରାଜ୍ୟ ହୋଇ ଉଠିଲା । ଅତଏବ କୋଶଳକୁ ପଶ୍ଚିମ କଳିଙ୍ଗ ବୋଲାଯାଇପାରେ । ସମଗ୍ର ବିଶାଳ କଳିଙ୍ଗ ରାଜ୍ୟର ଉତ୍ତର ଅଂଶଟି ଉତ୍କଳ, ପଶ୍ଚିମଟି କଳିଙ୍ଗ, ଦକ୍ଷିଣ ପଶ୍ଚିମ ଅଂଶମାନ ଖିମିଡ଼ି ଓ ଉଡ୍ର ନାମରେ ଅଭିହିତ ଥିଲା, ଓ ମଧ୍ୟ ଦକ୍ଷିଣ କଳିଙ୍ଗ ମୁଖ୍ୟ କଳିଙ୍ଗ ନାମରେ ବିଖ୍ୟାତ ଥିଲା । ଆମ୍ଭେମାନେ ମଧ୍ୟ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଆଲୋଚନାରେ ଦେଖିବୁଁ ଯେ ଉତ୍କଳର ସୀମା ଦକ୍ଷିଣକୁ ପ୍ରସାରିତ ହେବା ସମୟରେ ଆଧୁନିକ ଦସ୍ତା ଓ ଋଷିକୁଲ୍ୟା ନଦୀ ମଧ୍ୟରେ କୋଶଳ ଓ କଳିଙ୍ଗ ନାମରେ ଦୁଇଟି କ୍ଷୁଦ୍ର ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା ।

ବିଜୟବାବୁ ଉଡ୍ର ଓ ଉତ୍କଳ ଶବ୍ଦକୁ ପ୍ରକୃତପ୍ରତ୍ୟୟ ନେଇ ଅର୍ଥ କରିଅଛନ୍ତି । ସେ କହନ୍ତି ଯେ ଉଡ୍ ଧାତୁର ଅର୍ଥ ପଳାଇବା ଓ ବଢ଼ିବା । ସେ ପ୍ରଥମ ଅର୍ଥଟିକୁ ଗ୍ରହଣ କରି ଓଡ଼ିଆ ଜାତିକୁ ପଳାତକରୂପେ ପରିଚିତ କରାଇ ଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ମତରେ କଳିଙ୍ଗବାସିଙ୍କୁ ଦେଖି ଉଡ୍ରମାନେ ପଳାଇଥିଲେ ବୋଲି ସେମାନେ କଳିଙ୍ଗବାସୀଙ୍କଠାରୁ ଉଡ଼ ବା ପଳାତକ ଆଖ୍ୟା ପାଇଥିଲେ । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯୁକ୍ତି ଅନାବଶ୍ୟକ । ମନୁ ଉଡ୍ରଙ୍କୁ ଚୋର ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି ଓ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଜାତିରୂପେ ଗଣ୍ୟ କରିଅଛନ୍ତି । ପଡ଼ିବା ଅର୍ଥଟି ପ୍ରୟୋଗ ନକରି ପଳାଇବା ଅର୍ଥଟି ମଜୁମଦାର ମହାଶୟଙ୍କୁ ଏତେ ସୁଖ ଲାଗିଲା କାହିଁକି ? ଏ ନାମଟି ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଦେଇଛନ୍ତି ବା ଅନାର୍ଯ୍ୟମାନେ ଅପରୁ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ଜଣା ଯାଇପାରୁନାହିଁ । ଅତଏବ ବିଜୟ-ବାବୁଙ୍କ ଦର୍ଶାଇଥିବା ଅର୍ଥ ଗ୍ରହଣ କରିବା ପ୍ରୟୋଜନ କଣ ?

ଉତ୍କଳ ଶବ୍ଦକୁ ସେ ଉତ୍କଳ ଶବ୍ଦରୁ ନେଇଅଛନ୍ତି, କାରଣ କେତେକ ପାଲି ପୁସ୍ତକରେ ଉତ୍କଳ ଶବ୍ଦଟି ମିଳେ । ବିଜୟ-ବାବୁ ଅର୍ଥ କରନ୍ତି ଯେ ଉତ୍କଳ କୃଷିକର୍ମକୁ ବୁଝାଏ । ଉତ୍କଳ-ବାସୀ ଭୂୟାଁମାନେ ଜମି ଚାଷୁଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଉତ୍କଳ ବୋଲାଯାଉଥିଲା । ବିଜୟବାବୁଙ୍କର ବୁଝିବା ଉଚିତ ଯେ ପାଲିଭାଷାରେ ଉତ୍କଳକୁ ସେମାନେ ଉକ୍କଳ କରି ଉଚ୍ଚାରଣ କରୁଥିଲେ । ଉତ୍କଳଙ୍କରୁ ଉତ୍କଳ ହୋଇଅଛି । ତାମିଲ ଭାଷାର ବ୍ୟାକରଣ ସୂତ୍ର ଅନୁସାରେ ଏ ଶବ୍ଦକୁ ଅର୍ଥ କରିବାର ନୁହେଁ । ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତରେ ସମସ୍ତେ କୃଷକ ଥିଲେ; ତେବେ ଉତ୍କଳ-ବାସୀଙ୍କୁ କେବଳ ବୁଝାଇଲା କାହିଁକି ? ବିଶେଷତଃ ସେକାଳର କଳିଙ୍ଗର ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳରେ ଉଚ୍ଚର ଜମି ନ ଥିଲା ; ବିଷତ ସେସମୟରେ ଭଲ ଚାଷ ନ ଥିବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ଫଳମୂଳ ମାଂସାହାରୀ ଭୂୟା ଲୋକମାନେ ଯଥେଷ୍ଟ ଅଛନ୍ତି । ଏହି କାରଣରୁ ଉତ୍କଳ ଉତ୍କଳଙ୍କର ଅପଭ୍ରଂଶରୂପେ ପୌରାଣିକ ଯୁଗରୁ ଚାଲି ଆସୁଥିଲା ।

ତ୍ରିକଳିଙ୍ଗ ନେଇ ବିଜୟବାବୁ ଅନେକଗୁଡ଼ାଏ କଥା ଲେଖି ପକାଇଅଛନ୍ତି ଏ ବିଷୟରେ ସେ ପ୍ଲିନି, ଟଲେମୀ, କନିଙ୍ଗହାମ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କଠାରୁ କେତେକ କଥା ଉଦ୍ଧାର କରି-ଅଛନ୍ତି । ମୁଡ଼ୁ କଳିଙ୍ଗ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମୋର ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ବନ୍ଧୁ ମହେନ୍ଦ୍ର, ପଟ୍ଟନାୟକ ମହାଶୟ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ କଥା ମୁକୁରରେ କଳିଙ୍ଗର ସୀମା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ନାମକ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି । ମୁଁ ସେ ବିଷୟରେ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏକମତାବଲମ୍ବୀ । ମୁଡ଼ୁ କଳିଙ୍ଗକୁ କେତେକ ମଡ଼ୋଗାଲିଙ୍ଗ ବା ମଗଧ କଳିଙ୍ଗ ବା ମଧ୍ୟକଳିଙ୍ଗ ରୂପେ ଅର୍ଥ କରିଅଛନ୍ତି । ୨୦୦୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ସେ ଶବ୍ଦର କଣ ଉଚ୍ଚାରଣ ଥିଲା, ସେଥିରୁ ଗ୍ରୀକ୍ ଓ ରୋମାନ ଭାଷାରେ ଲେଖାହେଲା, ତା'ପରେ ଏବେ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରେ ଅନୁବାଦିତ ହେଲା । ସେ ଉଚ୍ଚାରଣରେ ବି ସତ୍ୟ ଥାଇପାରେ ? ମୁଡ଼ୁ ବୋଲୁଥିବା ଶବ୍ଦ କାହିଁକି ହେବ, ତାହା ଚାକୁଣ୍ଡ ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟ କାହିଁକି ନ ହେବ ବା ମଗଧ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସମ୍ପର୍କୀୟ କଳିଙ୍ଗକୁ କାହିଁକି ନ ବୁଝାଇବ ? ଆମ୍ଭେମାନେ ତ୍ରିକଳିଙ୍ଗ ନାମଟି ପାଉଁ । ଯେତେବେଳେ ଗଙ୍ଗାକୂଳସ୍ଥ କଳିଙ୍ଗ ଗଙ୍ଗାଗତ କଳିଙ୍ଗ ହେଲା ଓ ଦକ୍ଷିଣ କଳିଙ୍ଗ ମୁଖ୍ୟ କଳିଙ୍ଗ ହେଲା, ତେବେ ମଧ୍ୟ ଗଲା କେଉଁଠାରେ ? ଆଉ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ କଥା ଉଲ୍ଲେଖ୍ୟ ଯେ ଗଙ୍ଗାମଧ୍ୟସ୍ଥ ଯେଉଁ ଏକ ଦ୍ୱୀପ ମଧ୍ୟରେ ମୂଳ କଳିଙ୍ଗ ଅବସ୍ଥିତ ଗ୍ଲିନାଙ୍କର ଦ୍ୱୀପଟି କେଉଁଠାରେ ? ଅତଏବ ବିଜୟବାହୁ ମୂଳ କଳିଙ୍ଗରୁ ତ୍ରିକଳିଙ୍ଗ, ସେଥିରୁ ତୈଲଙ୍ଗ ଓ ତୈଲଗୁ ଯେ ଅପଭ୍ରଂଶମାନ ଧାତୁମୂଳରୁ କରି ସଜାଇ ଅଛନ୍ତି, ତାର କିଛି ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ପ୍ରମାଣ ମାହିଁ । ସେ କହନ୍ତି, ତ୍ରିକଳିଙ୍ଗ ଦେଶଟି ତେଲଙ୍ଗାମାନଙ୍କର ଥିଲା ଓ କଳିଙ୍ଗରେ ତେଲଙ୍ଗାମାନେ ଥିଲେ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ପ୍ରମାଣ ଦିଅନ୍ତି ଦ୍ୱିତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀରେ ମଧ୍ୟ ଓ ତଳ କଳିଙ୍ଗକୁ ଆନ୍ଧ୍ରମାନେ ଅଧିକାର ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । ଏସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏତିକି କୁହାଯାଇ ପାରେ ଯେ ଆନ୍ଧ୍ରମାନେ ମିତ୍ର ଓ କଦମ୍ବବଂଶ ପରି ମଧ୍ୟ ଦେଶ ଅଧିକାର କରି ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । କଳିଙ୍ଗ ହେମାନଙ୍କ ଅଧୀନରେ କେତେକ ବର୍ଷ ରହିଯାଇ-ଥିବାର ସମ୍ଭବ । କିନ୍ତୁ କୌଣସି ଆନ୍ଧ୍ରରାଜା କଳିଙ୍ଗ ରାଜ୍ୟରେ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳୁନାହିଁ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୧୫୦ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଖାରବେଳ ଥିଲେ । ତାପରେ କଳିଙ୍ଗର ପିଷ୍ଟାପୁର ନଗରରେ ପଞ୍ଚମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ମଗଧ ଦେଶାଗତ ବର୍ମନରେଶ୍ୱର ଧାରୀ ନନ୍ଦ ପ୍ରଭଞ୍ଜନ ବର୍ମା ଓ ବିଶିଷ୍ଟ ପୁତ୍ର ଶକ୍ତି-ବର୍ମା ପ୍ରଭୃତି ଅନେକ ରାଜା ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ । ଚତୁର୍ଥ ଶତାବ୍ଦୀରେ ମଧ୍ୟ ସମୁଦ୍ରଗୁପ୍ତ କଳିଙ୍ଗ ଜୟ କରିଥିଲେ । ଅତଏବ ଆନ୍ଧ୍ରମାନେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ପ୍ରଥମ, ଦ୍ୱିତୀୟ ଓ ତୃତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀରେ ତଳ କଳିଙ୍ଗରେ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରିଥିବା ଅସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ।

ତ୍ରିକଳିଙ୍ଗରୁ ତୈଲଙ୍ଗ ହେବା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପଦେ ଅଧେ ଲେଖିବା ଦରକାର । ତ୍ରିକଳିଙ୍ଗରୁ ତୈଲଙ୍ଗ ହୋଇନାହିଁ । ତେଲଙ୍ଗଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳର ତିନି ଦିଗରେ ତିନିଗୋଟି ଲିଙ୍ଗ ଥିବାରୁ ସେ ଦେଶକୁ ତ୍ରିଲିଙ୍ଗ କହନ୍ତି । ସେହି ତ୍ରିଲିଙ୍ଗରୁ ତୈଲଙ୍ଗ ହୋଇଅଛି । ଆନ୍ଧ୍ରମାନେ ବୌଦ୍ଧ ଥିବାରୁ ହିନ୍ଦୁ-ମାନେ ସେମାନେ ଦେଶକୁ ତ୍ରିଲିଙ୍ଗ ବା ତୈଲଙ୍ଗ ଆଖ୍ୟା ପ୍ରଦାନ କଲେ । ଏକ ତେଲଗୁ କବି ନିମ୍ନଲିଖିତ ଶ୍ଳୋକଟିକୁ ରଚନାକର ଦ୍ୱାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି ।

"ଯେ ଦେଶାସ୍ତି ଭୁବେଷ ଯାତମହତ୍ୟ ଖ୍ୟାତ ତ୍ରିଲିଙ୍ଗାଖ୍ୟା
ଯେଷାଂ ଜାକଷ୍ଟଜଳୀଷ୍ଟ ଭବତ୍ରୈଃ କୈଳାସଶୈଳା କୃତାଃ ।
ତେ ଦେବାଃ ପ୍ରବରସ୍ତୁସାଦ ମଧୁରା ଶ୍ରୀ ଶୈଳ କାଳେଶ୍ୱର
ଦ୍ରାକ୍ଷାରାମ ନିବାସିନଃ ସ୍ତବନିଜଂ ଦ୍ରୁତେ ସ୍ତୁତ୍ୟ ଜାଗ୍ରତୁ ।"

ଏହି ତିନି ଲିଙ୍ଗ ମଧ୍ୟରୁ ତୈଲଙ୍ଗ ଓ କର୍ଣ୍ଣାଟକ ସୀମା ଉପରେ କାଣ୍ଡୁଲ ଜିଲ୍ଲାରେ ଶ୍ରୀଶୈଳ ତୈଲଙ୍ଗ ତାମିଲ ସୀମା ଉପରେ ଆର୍କଟ ଜିଲ୍ଲାରେ କାଳେଶ୍ୱର ଓ ତୈଲଙ୍ଗ କଳିଙ୍ଗ ସୀମା ଉପରେ ଗୋଦାବରୀ କୂଳରେ ଦ୍ରାକ୍ଷାରାମ ଶିବମନ୍ଦିର ମାନ ସ୍ଥିତ । Grierson ସାହେବ ତାଙ୍କ Linguistic survey ରେ ଲେଖିଅଛନ୍ତି, ତେଲି ଓ ଗୁଣ୍ଟୁ ନାମକ ଦୁଇଟି ଶବ୍ଦର ସମ୍ମିଶ୍ରଣରେ ତେଲଙ୍ଗା ହୋଇଅଛି । ସେ ଦୁଇଟି ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଭାବରେ ଦେଖିବା । ତେଲଗୁ ପଣ୍ଡିତମାନେ ନିଜ ଭାଷାକୁ ତେନୁଗୁ ଆଖ୍ୟା ଦେଇଅଛନ୍ତି । ତେନୁଗୁର ଅର୍ଥ ମଧୁର ଭାଷା । ଅତଏବ ଏପରି ଏତେ ଅର୍ଥ ଥିବା ସ୍ଥଳେ ତ୍ରିକଳିଙ୍ଗକୁ ଟାଣି ଓଟାରି ତେଲଙ୍ଗା କରାଇବାର ଅର୍ଥ କିଛି ବୁଝାଯାଉନାହିଁ

ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା ପ୍ରକାଶ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ସୋମବଂଶୀ କୋଶଳଗୁପ୍ତ ବା କୋଶଳବଂଶୀୟ ରାଜାମାନେ କୌଣସି କୌଣସି ଠାରେ ନିଜକୁ ତ୍ରିକଳିଙ୍ଗା-ଧିପତି ଆଖ୍ୟା ଦେଇଥିଲେ । ସେତେବେଳକୁ ତ ତୈଲଙ୍ଗ ଜାତି ଓ ଭାଷା ଥିଲା । କିନ୍ତୁ କୌଣସି ତୈଲଙ୍ଗ ରାଜା ତ ତ୍ରିକଳିଙ୍ଗାଧିପତି-ଆଖ୍ୟା ଧାରଣ କରିନଥିଲେ । ଯେବେ କରିଥାନ୍ତି, ତେବେ ସେ ତଳ କଳିଙ୍ଗର ଏକ ଅଂଶ ଅଧିକାର କରିଥିବାର ସମ୍ଭବ । କିନ୍ତୁ ତେଲଙ୍ଗାମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଆବାସ ସ୍ଥଳ ଗୋଦାବରୀ ଓ କୃଷ୍ଣା ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନ କେବେ କଳିଙ୍ଗ ଆଖ୍ୟା ପାଇନାହିଁ । ଅଦ୍ଭୁତ ମଧ୍ୟ କଳିଙ୍ଗ ଗଙ୍ଗମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ବଜ୍ରହସ୍ତ ଦେବ ଓ ରାଜରାଜ ଦେବ ଉତ୍କଳ ଜୟ କରିବା ସମୟରେ ତ୍ରିକଳିଙ୍ଗାଧିପତି ଆଖ୍ୟା ଗ୍ରହଣ କରିଥିବାର ଦେଖାଯାଇଅଛି । ତ୍ରିକଳିଙ୍ଗ ନାମ ଆମ୍ଭେମାନେ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ଜୟେଜୟ ମହାଭବଗୁପ୍ତଙ୍କ ଠାରୁ ଦେଖୁଁ । ତାହା ପୂର୍ବରୁ ସେ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ନ ଥିଲା । ତେଲଙ୍ଗାମାନେ ମୂଳକୁ ତ୍ରିରେ ପରିଣତ କରିଲେ ବା କାହିଁକି ? ଟଲେମୀଙ୍କ 'ଟ୍ରିଲିପ୍ଟନ' ଟଙ୍କାଗଙ୍ଗ ପ୍ରଭୃତି ଗଙ୍ଗାର ଅପରପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ ସ୍ଥାନକୁ ବୁଝାଉଛି । ଅତଏବ ତ୍ରିକଳିଙ୍ଗ ଶବ୍ଦ ତେଲଙ୍ଗାମାନେ ବ୍ୟବହାର କଲେ କେଉଁଠୁ ? ଅବଶ୍ୟ ଆର୍ଯ୍ୟ ଆଗମନ ପୂର୍ବରୁ କଳିଙ୍ଗରେ ତେଲଗୁଙ୍କ ପରି ଏକ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଜାତି ଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ତାହା-ବୋଲି ଯେ ତ୍ରିକଳିଙ୍ଗଟାରେ ତେଲଙ୍ଗମାନେ ଥିଲେ ଓ ତ୍ରିକଳିଙ୍ଗରୁ ତୈଲଙ୍ଗ ହୋଇଅଛି, ଏହା ସମର୍ଥନ କରାଯାଇ ନ ପାରେ ।

ସପ୍ତମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ପୁରୀର ନାମ କେଙ୍ଗଦ ଥିଲା ଓ ସେଥିର ଅଧିପତି କଙ୍ଗର କର୍ଣ୍ଣ ପୁତ୍ରଙ୍କ ଅଧିପତି ଶଶାଙ୍କ ନରେନ୍ଦ୍ର ଗୁପ୍ତଙ୍କ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଧୀନସ୍ଥ ରାଜା ଥିଲେ ବୋଲି ବିଜୟ ବାବୁ ପ୍ରମାଣ କରିଛନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ଯେଉଁ ଶୈଳୋଦ୍ଭବ ବଂଶୀୟ ତାମ୍ରଶାସନରୁ ସେ ଏ ପ୍ରମାଣ ଦିଅନ୍ତି, ସେହି ଶୈଳୋଦ୍ଭବ ବଂଶରେ ମଧ୍ୟବ ବର୍ମନ୍ ନାମରେ ରାଜା ଜଣେ ଅତି ବିଖ୍ୟାତ ଥିଲେ ଓ ସେ ରାଜସୂୟ ଯଜ୍ଞ କରିଥିଲେ । ଏଥିରୁ ଅନୁମିତ ହୁଏ ଯେ ସ୍ୱାଧୀନ ଥିଲେ । ତେବେ ନରେନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ଶଶାଙ୍କଙ୍କର ଅଧୀନସ୍ଥ ହେଲେ କେପରି ? ସେତ ଗୁପ୍ତ ସମ୍ବତ୍ ୩୦୦ ରେ ଅର୍ଥାତ୍ ୬୨୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ କଳିଙ୍ଗ ରାଜ୍ୟକୁ କେଙ୍ଗଦ ନଗରୀରୁ ଶାସନ କରୁଥିଲେ । ସେହି ବଂଶୀୟ ରାଜାମାନେ ବୋଧହୁଏ ଉତ୍କଳୀୟ ଗୁପ୍ତମାନଙ୍କର ଅଧୀନସ୍ଥ ହୋଇଥିବେ, ହର୍ଷବର୍ଦ୍ଧନ ଦିଗ୍ବିଜୟୀ ଥିବା-ବେଳେ ଏପରି ଘଟିଥିବା ଅସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ସେମାନେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର କଳିଙ୍ଗ ଶାସନ କରିଥିଲେ । ଯେତେଦୂର ସମ୍ଭବ ସେମାନଙ୍କ ରାଜ୍ୟ ଦୟା ଓ ଋଷିକୁଲ୍ୟା ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥିଲା । ଯେଉଁ ଶାସନରୁ ଶଶାଙ୍କ ନାମଟି ବାହାରୁଅଛି, ତାହା କଳିଙ୍ଗର ସିଂହପୁର ରାଜା ଚନ୍ଦ୍ରବର୍ମାଙ୍କ ସମୟର ହୋଇଥିବା ଅସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ଅତଏବ ଶଶାଙ୍କନାମ ଚନ୍ଦ୍ରବର୍ମାଙ୍କୁ ବୁଝାଇ-ପାରେ । ଅତଏବ କର୍ଣ୍ଣ ସୁବର୍ଣ୍ଣର ଆଧିପତ୍ୟ କେଙ୍ଗଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କଦାପି ବ୍ୟାପି ନ ଥିଲା ।

ତା ପରେ ହୁଏନସାଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନା । ହୁଏନସାଂ 'ଉଗ୍ର' ବାଟ ଦେଇ 'କୋଙ୍ଗଦ' ଓ ତତ୍ପରେ 'କଳିଙ୍ଗକୁ' ଗଲେ । ବିଜୟ ବାବୁ ଉତ୍କଳ ଓ ଓଡ଼ିଶା ଏ ଦୁଇଟାକୁ ଏକାକେ ମଣାଇ 'ଉଗ୍ର' ବୁଝୁଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏ 'ଉଗ୍ର" ଉତ୍କଳ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କିଛି ନୁହେଁ । ହୁଏନସାଂ ଉତ୍କଳ, କୋଙ୍ଗଦ ଓ ଓ କଳିଙ୍ଗର ଭାଷା ସମ୍ବନ୍ଧେ ଯାହା ଲେଖିଛନ୍ତି, ସେଥିରୁ ବିଜୟ ବାବୁ ଅନୁମାନ କରନ୍ତି ଯେ ଉତ୍କଳୀୟମାନେ ଉତ୍ତର ଭାରତର ଭାଷା ଓ ଅକ୍ଷର ଶିକ୍ଷା କରି ନ ଥିଲେ । କୋଙ୍ଗଦ କର୍ଣ୍ଣ, ସୁବର୍ଣ୍ଣଙ୍କ ପ୍ରଭାବରୁ ସଭ୍ୟ ଓ ଶିକ୍ଷିତ ହୋଇ ଭାଷା ଓ ଲିପି ଶିକ୍ଷା କରିଥିଲା ଓ କଳିଙ୍ଗରେ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷା ଚଳୁଥିଲା । ହୁଏନସାଂ ଚୀନବାସୀ । ୧୩୦୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ସେ ଯାହା ଲେଖିଛନ୍ତି ତାର ଉଚିତ ଅର୍ଥ କରିବାକୁ ହେବ । ବୋଧହୁଏ ଅଶୋକ ଓ ଖାରବେଳଙ୍କ ସମୟରୁ କୋଙ୍ଗଦ ଅଞ୍ଚଳରେ ଲୋକେ ସୁଧ୍ୟ ହେବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଥିବେ ଓ ଉତ୍ତର ଭାରତର ଶିକ୍ଷା ସେହି ଅଞ୍ଚଳ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରିଥିବ । ଉତ୍ତର କଳିଙ୍ଗରେ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଅନାର୍ଯ୍ୟ ଜାତି ବାସ କରୁଥିଲେ । ସେମାନେ ଭାଷା ଓ ଲିପିକୁ ଭଲରୂପେ ଶିକ୍ଷା କରି ନ ଥିଲେ । ଆନ୍ଧ୍ରମାନେ କେତେକ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତଳ କଳିଙ୍ଗରେ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିବା ବିଷୟ ଅନୁମାନ କରାହୋଇଅଛି । ସେମାନଙ୍କ ସମୟରେ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷାର ପ୍ରଚାର ହୋଇଥିବ । ମଧ୍ୟ ବର୍ମନମାନେ ମଧ୍ୟ ନିଜ ମାତୃଭାଷା ମାଗଧ ପ୍ରାକୃତର ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରଚାର କରି ପାରି ନ ଥିବେ । ଅତଏବ ଦକ୍ଷିଣ କଳିଙ୍ଗରେ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷା ବିଶେଷ ଭାବେ ଚଳୁଥିବାର ଅସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ।

ସୋମବଂଶୀ କୋଶଳଗୁପ୍ତ ରାଜାଙ୍କ ବିବରଣ ଲେଖିବାକୁ ଯାଇ ବିଜୟ ବାବୁ କହନ୍ତି ଯେ ବଙ୍ଗଦେଶୀ କୋଶଳ ଗୁପ୍ତଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଶ୍ରୀପୁର କୋଶଳଗୁପ୍ତମାନେ ଉତ୍କଳ ଅଧିକାର କଲେ । ଏ କଥାଟିକୁ ସେ କେବଳ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି । ପ୍ରମାଣ ନାହିଁ । ବଙ୍ଗଦେଶ ଓ ଶ୍ରୀପୁର ସୀମାରେ ଏକ ବଂଶ ଥାଇପାରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ଏହି - ସୋମବଂଶୀ କୋଶଳ-ଗୁପ୍ତଙ୍କ ପରି ପରାକ୍ରମଶାଳୀ ନ ଥିଲେ ଓ ସେମାନଙ୍କର ଏମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିବା ଅସମ୍ଭବ । ତା ପରେ କେତେକ ଘୋଷ, ଦତ୍ତ, ନାଗ ଉପାଧି ଦେଖି ସେ ଅନୁମାନ କରନ୍ତି ଯେ ବଙ୍ଗାଳୀ କାୟସ୍ଥମାନେ କୋଶଳଗୁପ୍ତଙ୍କ ଅମଳରେ ଉତ୍ତର ଭାରତୀୟ ଭାଷା ଓ ଲିପି ପ୍ରଚାର କଲେ । କିନ୍ତୁ ଏ ଉପାଧିମାନ ସେ ସମୟରେ ସମଗ୍ର ଉତ୍ତର ଭାରତବ୍ୟାପୀ ଥିଲା । ବୁଦ୍ଧି ଘୋଷ, ଦେବଦତ୍ତ ପ୍ରଭୃତି ନାମ ମଗଧର ଅନେକ ବୌଦ୍ଧ-ସନ୍ନ୍ୟାସିଙ୍କର ଥିଲା । ସେତେବେଳକୁ ଆଦିଶୂର କାନ୍ୟକୁବ୍ଜରୁ ପଞ୍ଚ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗୌଡ଼ ଦେଶକୁ ନେଇ ନ ଥିଲେ । ଅତଏବ ଏ ଉପାଧିଗୁଡ଼ିକ ଉପରେ ଏତେ ନଜର ଦେବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ।

ସୋମବଂଶୀ କୋଶଳଗୁପ୍ତ ରାଜାମାନଙ୍କୁ ସେ କେଶରୀ ଉପାଧି ଦେବାକୁ ନାରାଜ । ତାଙ୍କ ମତରେ ଗଙ୍ଗାବଂଶୀୟ ରାଜାମାନେ ପ୍ରକୃତରେ କେଶରୀ ଉପାଧିଧାରୀ । ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଏତିକି କହିଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ ଯେ କୋଶଳ ଗୁପ୍ତବଂଶରେ ଅନେକ ଜଣ କେଶରୀ ନାମଧାରୀ ରାଜାଏକ ଥିଲେ । ବୋଧହୁଏ କଳିଙ୍ଗ-ଶାଖା-ମୂଳ ଏକ ବଂଶ ଉତ୍କଳକୁ ଆସିଥିବେ । ଆଉ ମଧ୍ୟ କର୍ଣ୍ଣ କେଶରୀ ଓ ଉଦ୍ୟୋତ କେଶରୀ ନାମଧାରୀ ଶାସନକର୍ତ୍ତା-ମାନେ ଗଙ୍ଗାବଂଶୀ ମାନଙ୍କ ପୂର୍ବରୁ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ । ଅତ-ଏବ ସେମାନେ କୋଶଳଗୁପ୍ତ ବଂଶୀୟ । ଏହି ହେତୁ କୋଶଳଗୁପ୍ତଙ୍କ ପ୍ରକୃତ ଉପାଧି କେଶରୀ ହୋଇଥିବ । କେତେକ ତଙ୍ଗ ଗ୍ରେଳଦେବ କେଶରୀ ବର୍ମା ଉପାଧିଧାରୀ ଗ୍ରେଳଙ୍କୁ ପରାଜୟ କରିଥିଲେ ବୋଲି ଯେ, ସେ ଯାହାକୁ ପରାଜୟ କରିବେ ତାକୁ କେଶରୀ ଉପାଧି ଦେବାକୁ ହେବ, ଏ ବିଷୟଟି କିଛି ବୁଝା ଯାଉ ନାହିଁ । ବିଜୟ ବାବୁ ମଧ୍ୟ କୋଲୁତଙ୍ଗ ଗ୍ରେଳ ଦେବ ଓ ଗ୍ରେଡ଼ଗଙ୍ଗ ଦେବଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ପର୍କ ବା ପ୍ରଭେଦ ଭଲରୂପେ ଦେଖାଇନାହାନ୍ତି । ଅତ-ଏବ କୋଶଳଗୁପ୍ତଙ୍କ ପ୍ରକୃତ ଉପାଧି କେଶରୀ ସେମାନଙ୍କ ବହିତ କରାଯିବ କାହିଁକି ?

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗ୍ରେଟ୍‌ବ୍ରିଟେନ୍‌ଙ୍କ ଉତ୍‌କଳ ବିଜୟ ପରେ ସମସ୍ତ ଉତ୍ତର ଓ ଦକ୍ଷିଣ କଳିଙ୍ଗର ରାଜଧାନୀ କଟକ ନିକଟରେ ଅବସ୍ଥାପିତ ହେଲା । ବିଜୟୀମାନେ ଯାହା ସେମାନଙ୍କୁ ତାମିଲିକ ଦେଶାଗତ ତେଲଙ୍ଗା ରୂପେ ଅଭିହିତ କରନ୍ତି, ତାହା ନୁହେଁ । ସେମାନେ କର୍ଣ୍ଣାଟଦେଶାଗତ ।

ପାରକାଣ୍ଡେମଣ୍ଡି ଅନ୍ତର୍ଗତ ମୁଖଲିଙ୍ଗରୁ ଯେ ଗଙ୍ଗବଂଶୀୟ ରାଜାମାନେ ଦକ୍ଷିଣ କଳିଙ୍ଗ ଓ ଉତ୍ତର କଳିଙ୍ଗ ଶାସନ କରୁଥିଲେ ତାହା ନୁହେ । ମୁଖଲିଙ୍ଗ କେବଳ ଦକ୍ଷିଣ କଳିଂଗର ରାଜଧାନୀ ଥିଲା ଓ ଯେତେବେଳେ ଅନନ୍ତ ବର୍ମନ ଚୋଡ଼ଗଂଗଦେବ ଉତ୍ତର ଓ ଦକ୍ଷିଣ କଳିଂଗକୁ ଏକ-ଶାସନାଧୀନକୁ ଅଣାଇଲେ, ସେତେବେଳେ ଶାସନ ସୁବିଧା ପାଇଁ ରାଜଧାନୀକୁ ସମସ୍ତ କଳିଂଗର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନ କଟକ ନିକଟକୁ ଉଠାଇ ଆଣିଲେ ଓ ସେହିଦିନଠାରୁ ଦକ୍ଷିଣ କଳିଂଗ କଳିଂଗ ମଣ୍ଡଳପାଟ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହେଲା ଓ ଉତ୍‌କଳ ନାମଟି କେଶରୀବଂଶୀୟ ରାଜମାନଙ୍କ ସମୟରୁ ଚଲା ଉତ୍ତରସ୍ଥିତ ସମଗ୍ର ଅଂଶକୁ ବୁଝାଉଥିବାରୁ ସମଗ୍ର ଦେଶପାଇଁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ହେଲା ଓ ସଂସ୍କୃତ ଲେଖକମାନେ ଉତ୍କଳ ଶବ୍ଦକୁ କଳାପୁଣ୍ଡ୍ର ଦେଶ ବା ଉତ୍କଳୀୟ କଳିଂଗ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହାର କରି ଅନେକ ପୁରାଣ ଲେଖିଯାଇଅଛନ୍ତି । କଳିଙ୍ଗ ଦେହରୁ ଉତ୍‌କଳର ପ୍ରଥମ ସୃଷ୍ଟି ଥିଲା ଓ କାଳ କ୍ରମେ କଳିଙ୍ଗ ଉତ୍‌କଳର ଅଂଶ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଶା ଓ ଓଡ଼ିଆ ନାମ ମଧ୍ୟ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ଓ ଇତିହାସସିଦ୍ଧ ନୁହେଁ । କେବଳ ମୁସଲମାନ ବିଜେତାମାନେ ଏ ନାମର ପ୍ରଚାରକରି ପକାଇଲେ । ସମସ୍ତ ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳର କଳିଙ୍ଗ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କିଛି ଉପଯୁକ୍ତ ନାମ ହୋଇ ନପାରେ । କାରଣ କଳିଙ୍ଗ ମଧ୍ୟରେ ମଗଧ, କୋଶଳ ଓ ଉତ୍‌କଳ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । କଳିଙ୍ଗ ନାମ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଯେପରି ଗୌରବାନ୍ୱିତ ଓ ଅନୁପ୍ରାଣିତ କରିବ, ଏପରି ଅନ୍ୟ କୌଣସି ନାମ କରିପାରିବ ନାହିଁ । ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଖଣ୍ଡଗିରି, ଧଉଳଗିରି ଓ ଜଉଗଡ଼ ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳରେ ଅବସ୍ଥିତ, ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କଳିଙ୍ଗ ନାମ ଓ କଳିଙ୍ଗ ଗୌରବରୁ କେହି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ବଞ୍ଚିତ କରିପାରିବ ନାହିଁ ।

ପରବର୍ତ୍ତୀ ସଂଖ୍ୟାମାନଙ୍କରେ ଓଡ଼ିଆ-ଜାତି ଓ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର କିପରି ବିକାଶ ହୋଇଅଛି, ସେ ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା କରିବି ।

ଶ୍ରୀ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଦାସ ।

ଭାବନାଧୀନ ଜଗତ ।

ଭାବୁଥିଲି ଯାହାକୁ ମୁଁ ଆଶାବୋଳା ପ୍ରାଣେ,
ଥିଲା ପୁଣି ଆତ୍ମା ମୋର ଯାହା ସନ୍ନିଧାନେ । ୧ ।
ସୁଖ ମଣୁଥିଲା ଚିତ୍ତ ଯା ପୂତ ଚରିତ,
ସ୍ୱର ସ୍ୱର ସୁଧାମୟ ପ୍ରବାହେ ପୂରିତ । ୨ ।
ଜାଇ ସୁଖେ ଏକତାନେ ଯାର ଗୁଣରାଶି,
ଆନନ୍ଦ-ପୀୟୂଷାବ୍ଧିରେ ଯା ଥିଲି ଭାସି । ୩ ।
ବଧିର ବଧାଇବଳେ ଦେବ ପରାଭୂର,
ପରସ୍ପରାଙ୍କ ନିତ୍ୟ ଅଜସ୍ର ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ ପ୍ରକର । ୪ ।
ପ୍ରସାର ବଳରୁ ସେହି କାଳେ ସେ ମ ନବ,
ଅଦଭୁତ ଭାବନାର ଅଧୀନତା ଭବ । ୫ ।
ଦିବ୍ୟ ଦେହଧାରୀ ହୋଇ ତାହାର ପରଶ,
ଅସି ଖେଳୁଥିଲା ପୁଣି ମୋର ସନ୍ନିଧାନ । ୬ ।
ଗାଉଥିଲା ଏକ ଲୟେ ମୋ ଶ୍ରବ ଚରିତ,
ହେଉଥିଲା ମୋଦାମୃତ-ସାଗରେ ମଜ୍ଜିତ । ୭ ।
ଖେଳୁଥିଲା ମହା ସୁଖେ ମୋ ଲାଗି ତା ଚିତ୍ତ,
ଜାଣିଲି ଭାବନାଧୀନ ଜଗତ ଏହି ତ । ୮ ।

ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ଦେବ, ବିଦ୍ୟା ବିନୋଦ, M. R. A- S., M. B, D, M. ଯୁବରାଜ—ଝଲେଲି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାଡ ହାଣ୍ଡି କଥା ।

ଏକ ଦେଶରେ ଗୋଟିଏ ଚକୁଳିଆ ପଣ୍ଡା ଥାଏ; ସେଉଁଟି ଭାରି ଚତୁର । ସେ ମାଆଟିଏ ପୁଅଟିଏ । ଜନତ ଭିକ ମାଗି ଯାଏ, ଛଅ ଭାଆ ଗଲେ ସେରେ ଆଣେ, ନଅ ଗୋଆ ଗଲେ ସେରେ ଆଣେ । ଇମିତକା ଭିକ ମାଗିକରି ଯାହା ଆଣେ, ସେଥିରେ ଆପଣା ପେଟ ପୋଷେ; ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ମାୟାରେ; ଦିନେ ସେ ଚକୁଳିଆ ପଣ୍ଡା କେତେଅଡ଼ ବୁଲିଲା ଯେ, ସେରକ କଥା ଦେଖିବ ଆଉ, ତାକୁ ପୋଷେ ଗୃହସ୍ଥ ସୁଦ୍ଧା ଭିକ ମିଳିଲା-ନାହିଁ । ଲୋକେ ଭିକ ଦେବେ କିଅଣ ? ବେଳକୁ ତାକୁ ଟାପିଲାଏ ସବୁ ଢେଳା ବୋଲୁଅ ଲଦି ମାଡ଼ମାରି ତଡ଼ିଦେଲେ । ପୁଛକୁ ଚକୁଳିଆ ପଣ୍ଡା ବିଗ୍ରହଟି କାନ୍ଧ ବୋଝେଇ ଚଳେଇ ଅଇଲା । ଶେଷ ପଛିମ ଆଡ଼କୁ ଗଲା, ବିଗ୍ରହଲା ଆଉ ଏ ଲୋକ ମୁହଁ ଦେଖାଇବାକୁ ଘରକୁ ଯିବ ନାହିଁ । ସ୍ତ୍ରୀ ବିଗ୍ରହ ଗ୍ରେବକୁ ମାନ କରି ଖପରରେ ଖାଇଲା ଭଳିଆ କାନ୍ଧରେ ତୁଚ୍ଛା ଯାଉଁଳିଟିଏ ପକେଇ ଯାଉଥାଏ ! ଯାଉଁ ଯାଉଁ ଖଣ୍ଡ ଦୂରରେ ଦେଖିଲା ବେଳକୁ ଗୋଟିଏ ଉତ୍ତମ ସୁନ୍ଦର ପଦ୍ମ ପୋଖରୀଟିଏ । ସେଥିରେ କଳା ଭ୍ରମର ଭଳି ଅଗଣ୍ଡ ପାଣି । ପୋଖରୀ ଚାରି ପାଖଯାକ ଟଙ୍ଗ ମଲମଲ ପଥରର ପାହାଚ ବନ୍ଧିଛି । ସ୍ତ୍ରୀର ତ ସେତେବେଳେ ଭୋକ-ଶୋଷରେ କରଡ଼ କରୁଥାଏ; କିଅଣ କରିବ ? ତାକୁ ଆଉ ବୁଦ୍ଧିବାଟ ଦିଶୁନଥାଏ । ଏ ପାଣିକି ଦେଖିଲାକ୍ଷଣିକା ସ୍ତ୍ରୀ ମନରେ ଭାରି ଲୋଭ ହେଲା । ଜୀବନ ବିକଳରେ ପାଣି କୂଳ ପାହାଚ ଉପରେ ଲଥକନ ବସିଗଲା, ଦେଖିଲା ଯେ, କାଚ କେନ୍ଦୁ ଭଳି ଆ ପାଣି ମୁଦ୍ରକ ହୋଇଛି, ଖାତ ତାଳ ପାଣିରେ ବୁଡ଼ା ପାତଥ ଟିକିଏ ପକାଇ ଦେଲେ ଉପରକୁ ଫୁଟି ଯକଯକ ଦିଶିବ । ଚକୁଳିଆ ପଣ୍ଡା ସେ ପାଣିରୁ ଚଳ ଚଳ କରି ତା ଡାହାଣ ହାତରେ ଧରୁଥାଏ, ଏଣେ ମନକୁ ବାଆଁ ରେଇବା ପାଇଁ ମୁହଁରେ ମୁହଁରେ କହି ହଉଥାଏ;-ଭାତ ଖାଉଁ; ଡଲି ଖାଉଁ, ଦୁଧ ଖାଉଁ, ମହୁରି ଖାଉଁ, ଅମିଳ ଖାଉଁ; ଖିରି ଖାଉଁ, କାକରି ଖାଉଁ, ନାନାମାନ ଖାଉଁ, ପୋଟଳ ଚକୁଳି ଖାଉଁ । ଇମିତ ଗୋଟିଏ ଦରବ ନାଆଁ ଧରୁଥାଏ, ଚଳେ ଲେଖାଏ ପାଣି ପିଉଥାଏ । ସେ ପୋଖରୀରେ ଗଙ୍ଗାମାତା ଥାଆନ୍ତି । ଚକୁଳିଆ ପଣ୍ଡାର ଡାକ ତାଙ୍କ କାନରେ ବାଜିଲା । ଗଙ୍ଗାମାତା ତ ଉଡ଼ିଗଲା ତଡ଼େଇର ପେଟବଆ ଜାଣିଯାରନ୍ତି । ସେତ କାହା ବିକଳ ସହିପାରନ୍ତି-ନାହିଁ । ସ୍ତ୍ରୀ ତାକ ଶୁଣି ମନେ ମନେ ବିଗ୍ରହଲେ, ଏ ଚକୁଳିଆ ପଣ୍ଡାଟି ସିନା ଭୋକବିକଳରେ ଇମିତ ହଉଚି ! ଦେବତାଙ୍କୁ ଅବା କେଉଁ ଦରବ ଅପୁରୁଚି ? ସେ କିଅଣ କଲେ ମଁ, ଚକୁଳିଆ ପଣ୍ଡା ଯେତେକ ଦରବ ନାଆଁ ଧରି ଚଳାଏ ଚଳାଏ ପାଣି ପିଉଥାଏ, ସେତକ ଗାରଜ ଗାରଜ କରି ଦନ୍ଦାଟିମନଙ୍କରେ ଭରଭର କରି ଗୋଟିଏ ହାଣ୍ଡିରେ ସଜାଡ଼ିଲେ, ହାଣ୍ଡି ଉପରକୁ ତେଲୁଣିଟିଏ କର୍ଣ୍ଣିକାର୍ଣ୍ଣି କରି ଘୋଡ଼େଇ ଦେଲେ, ଏ ଚକୁଳିଆ ପଣ୍ଡାଟି ଯେଉଁଠେଁ ବସିଥିଲା, ସେଇଠେଁକି ଚୁଲିକରି ଭସେଇଦେଲେ । ହାଣ୍ଡିଟି ଭଦିଲ୍ଲସିକା ସ୍ତ୍ରୀ ପାଖରେ ଆସି ଲୁଚିଗଲା । ଚକୁଳିଆ ପଣ୍ଡା ଏ ହାଣ୍ଡିକି ଦେଖି ଭାରି ଅଚମ୍ଭିତ ହେଲା, କହିଲା, ଏ ହାଣ୍ଡିଟି ଶୂନ୍ୟରେ ଏଠେଁକି କୁଆଡ଼ୁ ଭସି ଅଇଲା ? ଏଥେର କିଅଣ ଅଛି ଦେଖେଁ । ସ୍ତ୍ରୀ ବିଗ୍ରହ ସେ ତେଲୁଣିଟିକି କାଢ଼ି-ଦେଲା ବେଳକୁ ତା ଭିତରେ ଦିବ୍ୟ ସବୁ ଅନ୍ନ, ଘିଅ, ଡାଲି ମହୁରି, ଅମିଳ, ଖିରି, ପିଠା ଭଳିକି ଭଳି ଖଣ୍ଡା ହୋଇଛି ! ସେଥିରୁ ସବୁ ବର୍ଣ୍ଣ ବାହାରୁଚି ! ସ୍ତ୍ରୀ ଦେଖି ତାକୁ ଆଉ ବୁଦ୍ଧିବାଟ ଆ ନ ନ ରେ ଦିଶୁନଥାଏ । ସେ ହାଣ୍ଡିଟିକି ପାହାଚ ଉପରକୁ ଉଠେଇ ଆଣିଲା, ତାକୁ ଭାରି ଭୋକ କରୁଥାଏ, ସେ ହାଣ୍ଡିରୁ ଯଦାର୍ଥଯାକ କାଢ଼ି ପେଟ ପୁରାକରି ଖାଇଲା । ଜଣେ ମଣିଷ ତ, କେତେ ଇମିତ ଖାଇବ ? ଯେତକ ଖାଇବାର ଖାଇଲା, ଦେଖିଲା ବେଳକୁ ସେ ପଦାର୍ଥରୁ କିଛି ସୁଦ୍ଧା ସର ନଥାଏ; ଯେତକ ଚଳିଲା ସେତକ ଗୋଟିଅଗୋଟି କରି ସେ ହାଣ୍ଡିରେ ପୁରେଇଲା, କହିଲା, ସ୍ତ୍ରୀକୁ ମୁଁ ଘରକୁ ନେଇ ଯେ ମୋ ମାଆ ଖାଇବ, ତାକ ଯାହା କଳିବ ମୁଁ ଫେର ଦୋଓଡ଼ା ଖାଇବ । ଖାଲି ହାତରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ହିନା ଘରକୁ ଫେରିବ ନାହିଁ ବୋଲି ଚାଷୀକର ଘରୁ ବାହାରି ଯାଉଥିଲା; ବର୍ତ୍ତମାନ ଏତକ ସିମିତି ହାତରେ ପଡ଼ିଲା ସିମିତି ଯା ମନ କୁଣ୍ଢେ ମୋଟ ହୋଇଗଲା । ହାଣ୍ଡିଟିକ ମୁଣ୍ଡେଇ ଲମ୍ବେ ଲମ୍ବେ ଘରକୁ ମୋହିଲା । ଘରେ ପହଞ୍ଚିଲା ବେଳକୁ ମାଆ ଯାଇଥାଏ ଗାଆଁ ଭିତରକୁ ଦୁଃଖ କରିବାକୁ । ଯେ ସେ ହାଣ୍ଡିଟିକ ହାଣ୍ଡିଶାଳ ଶିକା ଉପରେ ସାଇତି ଦେଲା; ଘରେ ଖେଣ୍ଡେ ମସିଣା ପାଇ ଶୋଇଲା । ମାଆ ଗାଆଁରୁ ଦୁଃଖଧନ୍ଦା କରି ପୋଷେ ଖୁଦ ପଣ୍ଡନ୍ତାକାନ୍ଦରେ ବାନ୍ଧି ଘରେ ଆସି ପହଞ୍ଚି ଦେଖେତ ପୁଅର ପେଟ ଟୁମ୍ବୁମ୍ବୁ ଦିଶୁଚି, ପୁଅ ଅଚେତା ନିଦରେ ସୁଂଗୁଡ଼ି ମାରୁଛି, ହାଣ୍ଡିଶାଳ କବାଟ ଫିଟାଇ ଦେଖିଲା ବେଳକୁ ଶିକା ଉପରେ ହାଣ୍ଡିଟିଏ । ହାଣ୍ଡିଟି ଓଲ୍ଟେଇ ପଲମ କାଢ଼ି ଦେଖନ୍ତ ହାଣ୍ଡି ଭିତରେ ଦିବ୍ୟ ସୁବାସ ଘିଅ ଅନ୍ନ, ଛଅ ତଅଣ, ନଅ ଭଜା, ଗୁଡ଼ ଦିଠା ଭରଭର ! ବୁଢ଼ୀତ ଖେକରେ ଉହଳବିଳ ହେଉଥିଲା,ତାକୁ ଏବେ କୋଟିନଧି ମିଳିଗଲା । ସେ ଆଉ ପୁଅକୁ ଉଠେଇବ କିଅଣ ? ବାଡ଼ିରୁ ଯାଇ ବୈଦ ଲମ୍ବର ଖଣ୍ଡେ କଦଳିପତର କାଟି ପାଣିଲା, ହାଣ୍ଡିରୁ ଗୋଟି ଗୋଟିକରି ସବୁ ପଦାର୍ଥ ବାଛିଲା, ଯେତେକ ମନ ଇଚ୍ଛା କରି ଖାଇଲା, ଆଉ ଯାହା ବଳିଲା ତାକୁ ହାଣ୍ଡିରେ ପୁରେଇ ଶିକାରେ ରଖିଦେଲା । ପୁଅ ଶୋଇଥିଲା ଉଠିଲା; ମାଆକୁ ସବୁ କଥା କହିଲା, ଫେର ଉପର ଓଳି ହାଣ୍ଡିରେ ଯାହା ଥିଲା ମାଆ-ପୁଅ ଖାଇ ଅଠିଲ ହୋଇଗଲେ । ସତରେ ଶୋଇଲା-ବେଳେ ବୁଢ଼ୀ ପୁଅକୁ ବୁଝି ବଢ଼ାଇଦେଲା;—ଅରେ ପୁତ, ଏତେ ମିହନ୍ତ କରି ଛଅ ଗାଁ ନଅ ଗାଁ ବୁଲିବୁ କିଆଁ ? କାଲି ସକାଳୁ ଫେର୍ ଯାଇ ପୋଖରିକୂଳରେ ବସ, ଦେଖିବା ଦେଖି କିଅଣ ହୁଉଚି । ମାଆପୁଅ ଯା ଚିତ୍ରଚିତ୍ର ହୋଇ ଶୋଇଲେ । ସକାଳୁ ତକୁଳିଆ ପଣ୍ଡା ତ 'କାଲି ପୁଆଡ ପାଇଛି ନା । ସକାଳୁ ଉଠି ଧାଇଁଛି'; ବଡ଼ ଝଟପଟରୁ ଉଠି ବାଧୋଇ ଚିତାଚଉତନ କାଟି ଧୋଇ ସିଧାଏ ଯାଇ ଏକଦମ ପଦ୍ମ ପୋଖରି କୂଳରେ ହାଜର । ଫେର କାଲି ସିମିତି ଭାତ ଖାଇଁ, ଡାଲି ଖାଇଁ, ତଅଣ ଖାଇଁ କରୁଥିଲା, ଆଜି ସିମିତି ଚଳ ଚଳକରି ପାଣି ପିଉଥାଏ, ଏଣେ ସିମିତି ଚାହୁଥାଏ । ସତକୁ ସତ କାଲି ପରକା ହାଣ୍ଡିଟିଏ ଭସିଆସି ତା ପାଖରେ ଲାଗିଲା । ସେ ଆପେ ଯାହା ଖାଇବାର ଖାଇଲା, ବାକି ଯାହା ବଳିଲା, ସେତକ ଘରକୁ ଆଣି ଶିକା ଉପରେ ରଖି ଦେଲା । ମାଆ ଗାଆଁରୁ ବୁଲିବାଲି ଆସି ଖାଇଲା । ଫେର୍ ସତକ ମାଆପୁଅ ଦହେଁ ବୋଲେ ଲେଖାଁଏ ମାଇଲେ । ଇମିତି ନିତ ପୁଅ ହାଣ୍ଡିଟିମାନ ଆଣେ, ମାଆ ପୁଅ ଦହେଁ ସେତକ ଖାଇ ପିଇ ଖେଳି ହାଲୁଟି ମାରି ଗଡ଼ଗଡ଼ିଉଥାଆନ୍ତି । ପୁଅତ ଦେଖିଲା ଯେ ନିତ ପୋକଟରେ ତାକୁ ଦିବ୍ୟ ସୁନ୍ଦର କୋଇଁ-ଭେଜନ ମିଳିଲା, ମାଆ ବି ଦେଖିଲା ଯେ ବହିଲାଠେଇଁ ତାକୁ ଆଧାର ମିଳିଲା । ପୁଅ ଆଉ ଭଜ ମାଗି ଗଲାନାହିଁ, ମାଆ ଦୁଃଖଧନ୍ଦା କରିବାକୁ ଗଲାନାହିଁ ତ କୃଷ୍ଣାଖଣ୍ଡିକ ବଖଣ୍ଡ କଲାନାହିଁ । ଇମିତି ମାଆପୁଅଙ୍କର ମୁହଁତ ମାଗଣା ଭାତରେ ଲାଗି ଯାଇଥାଏ । ଏଣେ ଗଙ୍ଗାମାତା ଚମତ୍କାର କଲେ ଯେ ଏ ମାଆପୁଅ ତ ନିଖଟ୍ଟ ହୋଇ ବସିଲେ, କିଛି କାମ କରେ-ନାହିଁ, ଯାଙ୍କ ଦେଖା ଦେଖି ଫସାଇଯାକ ସମସ୍ତେ ତ କର୍ମ-କେଡ଼ିଆ ହୋଇଯିବେ, ଆଉ ଦୁଃଖଧନ୍ଦାକୁ କେହ ଆଦରିବେ ନାହିଁ । ଯାଙ୍କ ମୁହଁ ଜଳାଇ ଦେଲେ ହବନାହିଁ । ଏହିତା ପାଇ ଗଙ୍ଗାମାତା କୁଣ୍ଟିଏ ଭେଲଲେ । ଦିନକର କଣ ହେଲଛି, ନା, ତକୁଳିଆ ପଣ୍ଡା ନିତ ସିମିତି ଯାଏ, ସେ ଦିନ ବଡ଼ ସକାଳୁ ଉଠି ସ୍ନାନପାନ କରି ସେ ପଦ-ପୋଖରିକ ଗଲା; ପାହାଚରେ ବସି ସିମିତି ନିତ କରେ ସିମିତି ସେ ଦିନ କଲା । ପାଣି ଚଳେ ଚଳେ ପିଉଥାଏ, ଏଣେ ମିଛରେ ? କହି ହେଉଥାଏ, ଭାତ ଖାଇଁ, ଦାଲି ଖାଇଁ, ତଅଣ ଖାଇଁ, ସାକର ଖାଇଁ, ଖେଚୁଡ଼ି ଖାଇଁ, ଲଣ୍ଡୁର ଖାଇଁ, ଇମିତି କହୁଥାଏ । ମନେ ମନେ ବିଚାର କରୁଥାଏ, ନିତ ସିମିତି ହାଣ୍ଡିଟିଏ ଭସିଆସେ. ସିମିତି ଭସିଆସି ଆଜ ମୋ ପାଖରେ ଲାଗିଯିବ ଯେ, ମୁଁ ସୁନାପୁଅ ଭଳିଆ ତାକୁ ନେଇ ମାଆପୁଅ ଦହେଁ ଖାଇ ହେଣ୍ଡି ମାରି ବୁଲୁଥିବୁଁ । ଗଙ୍ଗାମାତା ଚମତ୍କାରିଲେ, ଦେଖ ଯାର କେତେ କଥା । ମୁଁ ଯା ବକଳ ସହି ନପାରି ଯାକୁ ଖାଇବାକୁ ଦେଲି ବୋଲି ମାଆ-ପୁଅ ଦହେଁ ଇନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ର ମାନିବାକୁ ନାହାନ୍ତି । ଦହିଁତ ଦହେଁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟମନ ବାହାର କରି ବୁଲୁଛନ୍ତି । ଆଜି ପୂଜାଟାଏ ଅଗ୍ରାହ୍ୟ ନ ଦେଲେ ଯେ ଚେତିବେନାହିଁ । ଗଙ୍ଗାମାତା ତ ସହଜେ ଦେବତା, ତାଙ୍କୁ ଅବା କୋଉ କଥା ଉଚାର ଅଛି ? ଯା ଚମତ୍କାର ଗଣ ତମତମ ହୋଇ ହାଣ୍ଡିଟି ଭିତରେ ଗୁଡ଼ିଏ ବଧା, ଗୁପ୍ତା, ଚହୁଣୀ, ଗୋଇଠା, ଚମ୍ପୁଟା, ଲେଡ଼ା, ଗମ୍ପୁଡ଼ା, କାମୁଡ଼ା, ଇମିତି ଯେତେକ ମାଡ଼ ଏ ସଂସାରରେ ଅଛି, ସବୁ ପୁରେଇଲେ । ହାଣ୍ଡି ଉପରେ ଚେଲୁଗିଟି ଚିଣ୍ଟିକଣ୍ଟି କରି ନିବୁଡ଼ି କରି ଯେଡ଼େଇ ଦେଲେ, ଏ ତକୁଳିଆ ପଣ୍ଡା ପାଖକୁ ଭାସେଇ ଦେଲେ । ହାଣ୍ଡିଟି ଭସିଭସିକା ଆସି ଯା ପାଖରେ ଲାଗିଲା । ସେ ତ ମନେ ମନେ ଅଗରୁ ମିଠେଇ ଖାଇ ବସିଛି, ହାଣ୍ଡିଟିକ ଶୁଖିଲା ଟେକ ନେଇ ଚେଲୁଣ୍ଡିଟିକ କାଢ଼ି ଦେଲା ବେଳକୁ ହେଲା ତା ଉପରେ ମାଡ଼ବୃଷ୍ଟି । ଭୁଗ୍ରା ଗୁପ୍ତା ଉପରେ ଚାପୁଡ଼ା; ବଧା ଉପରେ ବଧା, ତା ଉପରେ ଗୋଇଠା, ତା ପଛକୁ ଗମ୍ପୁଡ଼ା,କାମୁଡ଼ା,ଇମିତି ଖାଲି ତା ଅଙ୍ଗାଙ୍ଗ ଗଣ୍ଡିଯାଇ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦ୍ରୁମୁଦାମ୍ ଭୁଷ୍ ଭୁଷ୍ ଲଦ ହୋଇ ଯାଉଥାଏ । ଚଟକଣା ଶାଢ଼ି ଗାଲକୁ ଅଢ଼ଇ ପକେଇଲା ବେଳକୁ ପିଠିରେ ଦୁଲୁ ଜର ଗୋଟାକେତେ ବଥା ବସୁଥାଏ । ତହଳବଳ ହୋଇ ପିଠି ଆଡ଼ଇଲା ବେଳକୁ ଝୁଅମୁଣ୍ଡିରେ ବ ଗୋଇଠା ବେଳକୁ-ବେଳ ସମୁଦ ଜୁଆର ମାଡ଼ ଅସିଲା ଭଳିଅ ମାଡ଼ରେ ଲୁଅ-ଛୁଅ ଉଡ଼ିଗଲେ । ସ୍ୱାକୁ ସେତେବେଳକୁ ଗୋଟାଏ ବୁଢ଼ି ଗଇଟିଗଲା । ଏ କଅଣ କଲା, ନା, ଝଟପଟ ଜୀବନବଳକଳରେ ଏ ହାଣ୍ଡି ଉପରେ ତେଲୁଣୀଟାକୁ ଘୋଡ଼େଇ ପକେଇଲା । ଯିମିତ ଘୋଡ଼େଇ ପକେଇଛି, ସିମିତି କଏ ଘଣ ଦେଲା ଭଳିଅ ଏ ମାଡ଼ ବୃଷ୍ଟି ଥମିଗଲା । ଏ ଟିକିଏ ନିଶ୍ୱାସ ମାଇଲା । ସେତେବେଳକୁ ସ୍ୱାଂ ଦହହାତ ମଡ଼ରେ ଗଡ଼ଭଳିଆ ଫୁଲି-ଗଲାଣି । ଏ ଘରେ ଚମ୍ପମାନ ହେଉଥାଏ । କିଏ ମାଇଲା ବୋଲି ଦେଖିବ ଯେ କାହା ଉପରେ ଦାଉ ସାଧିବ ? ଶାଣୁ ମାରୁଥାଏ ଗୋଡ଼ିକୁ, ଗୋଡ଼ ଗୁଡ଼ ହୋଇ କାହାକୁ ମାରିବ, ମାରୁଥାଏ ଚୁଲିମୁହଁକୁ । ସିମିତ ଚକୁଳିଅ ପଣ୍ଡା ତା ମଆ ଉପରେ ଘରେ ଜରଜର ହେଉଥାଏ । ତା ମନ କଥା ମନରେ ଥାଏ, ସେ ହାଣ୍ଡିଟିକି ଉଠେଇ ଘରକୁ ଚଳେ-ଇଲା । ନିତ ଯିମିତି ନେଇ ଶିକା ଉପରେ ଥୋଇଦିଏ, ସିମିତି ହାଣ୍ଡିଟିକି ଶିକା ଉପରେ ରଖିଦେଲା, ଭୁକ ମାଗିବାକୁ ଗଲା ବାଗରେ । ତା ମାଆ ତ ଘରେ ନ ଥାଏ । ଏବେ ତ ପୁଅ ହାଣ୍ଡି ଆଣିଲା ଦିନଠୁଁ ମାଆ ଜମାରୁ ଦୁଃଖ ଧନ୍ଦା କରିବ କୁ ନାହିଁ । ରାଆ ଯାକ ଅଷ୍ଟଦଣ୍ଡଯାଟ ଭଳିଆ ହାଣ୍ଡି ମାରୁଥାଏ । ଏଇକୁ ଅସି ଶିକାରୁ ହାଣ୍ଡି କାଢ଼ି ଭୋଜନ ମଗୁଥାଏ । ଆଜି ଆହି ଦେଖିଲାବେଳକୁ ପୁଅ ଘରେ ନାହିଁ, ଘର ଭିତରକୁ ପଶି ଖୁଁଲାବେଳକୁ ଶିକାରେ ହାଣ୍ଡିଟି ନିତ ଭଳିଆ ଥୁଆ ହୋଇଛି । ସେ ତ ମାଇପି ଲୋକ । ଏତେ ଛନ୍ଦମନ୍ଦ ଅବା କାହିଁ ଜାଣିବ ? ହାଣ୍ଡିଟିକି ଶିକାରୁ ଥରକିର ଓଲ୍ଟେଇ ଅଣି ଯିମିତ ତେଲୁଣୀଟିକି ସେ ହାଣ୍ଡିମୁହଁକୁ କଢ଼ିଛି, ଅଉ ବୁଢ଼ୀ ଯାଏ କୁଆଡ଼େ ? ହେଲା ତ ମଡ଼ଉପରେ ଲୁଆପରି ଛେଚିଲା ଭଳିଆ ମାଡ଼ । ଦୁଲୁଦାଲ୍ ଗୋଟାକ ଉପରେ ଗୋଟେ ବଜ ଯାଉଥାଏ । ଇଲୋ "ବାପଲୋ ! ମରଗଲି ଲୋ" ! ହେଲା ବେଳକୁ ପିଠିରେ ଫେର ଦଣ୍ଡା ବସୁଥାଏ । ଅଲ୍ ମାଆଲୋ ! ମରଗଲି ଲୋ ! ହେଲା ବେଳକୁ କଙ୍କାଳବାଡ଼ରେ ପୁଣି ପୁଙ୍ଗାଏ ବସି ଯାଉଥାଏ । ଏଣେ ଶୂନ୍ୟର ଶବ୍ଦ ହଉଥାଏ 'କେତେ ଖାଇବୁ ଖା ଆ, ଖାଆ ଖିର ବେଳ ବଧାଏ, ଖାଆ ପିଠା ବୋଲି ଗେଇଠେ, ଖାଆ ମହୁର ବୋଲି ବୁଢ଼ା ଜାବୁଡ଼ାଏ । ବୁଢ଼ୀ ବଳକରେ ଦହ-ହାତ ଆଡ଼ଇ ପକାଉଥାଏ, ଏଣେ ମଇଷ ଭଳିଆ ଛଟପଟ ହୋଇ ଗଡ଼ିଯାଉଥାଏ । ପଛକୁ ବୁଢ଼ୀକ ଗୋଟାଏ ବୁଦ୍ଧି ଦିଶିଗଲା । ବୁଢ଼ୀ ଉଠି ପଡ଼ି ସେ ପଲମଟାକୁ ହାଣ୍ଡି ଉପରେ ଉଗୁଡ଼େଇ ପକେଇଲା । ହାଣ୍ଡି ଉପରେ ଡାକ୍ତର ପଡ଼ିଗଲାରୁ ବୁଢ଼ୀ ଉପରେ ମାଡ଼-ଅସର ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା । ବୁଢ଼ୀ ଟିକିଏ ନିଶ୍ୱାସ ମାଇଲା, କହିଲା 'ଆଜି ସକାଳୁ ଉଠି କାହା ମୁହଁ ଚାହିଁ ଥିଲି, ଆଜିଯେ ଉଡ଼ିନ ମାଡ଼ ଖାଇଲି' । ସ୍ୱା ବଗ୍ଗର ସେ ହାଣ୍ଡିକି ନେଇ ତା ବାଡ଼ଅଡ଼ ଖଡ଼ିକୁ ଗଦାରେ ଲଥକନ ରଖିଦେଲା, ବଡ଼ କବାଟ ଭଳିଦେଇ ଘରେ ଅସି ମୁହଁ ମାଡ଼କରି ଶୋଇଲା । ହାଣ୍ଡିଟି ଉପରେ ପଲମ ଘୋଡ଼ିଅ ହୋଇଥାଏ । ସେଦିନ ଦଇବଯୋଗକୁ ରାତି ଅଧ ହେଲାଣି, ଗାଆଁଯାକ ସମସ୍ତେ ଖାଇପିଇ ନିର୍ଜନ ହୋଇ ଶୋଇଲେଣି, ପଞ୍ଚାଏ ଗ୍ରେର କୋଉ ଗାଆଁରୁ ସିନ୍ଦୁକଟାଏ ଗ୍ରେରେଇଆଣି ବାଣ୍ଟ କରିବେ ବୋଲି ବୁଢ଼ୀ ବାରଦୁଆରେ ଆସି ବସିଲେ । ତାଙ୍କ ଭିତରେ ଭୀଗ ବାଣ୍ଟ-ବଗ୍ଗର ଲାଗିଛି, ଏହି ସମୟରେ ଜଣେ ଗ୍ରେରର ଦୃଷ୍ଟି ଏ ହାଣ୍ଡିଟି ଉପରେ ପଡ଼ିଲା । ସେ ବଗ୍ଗରିଲା, ସ୍ୱା ଭିତରେ କଅଣ ଅଛି ଦେଖନ୍ତେଇଁ । ସ୍ୱା ବଗ୍ଗର ସେ ହାଣ୍ଡିଟିକି ଖଡ଼ିଗଦାରୁ ଉଠେଇ ଆଣି ସବୁ ଗ୍ରେରଙ୍କ ମଝିରେ ଥୋଇ-ଦେଲା । ଯିମିତି ସେ ପଲମଟିକ କାଢ଼ି ଦେଇଛି, ଅଉ ଏ ଗ୍ରେର ପଞ୍ଚାକ ଯିବେ କୋଉ ଗାଆଁକୁ ? ହେଲା ତ ସମସ୍ତଙ୍କ ଉପରେ ମାଡ଼, ଭୁଗ୍ର ମାଡ଼, ଖାଲି ମାଡ଼, ଫେର ଗୋଡ଼ଗୋଛ-ବଉଆ ମାଡ଼, ମାଡ଼ରେ ଗୋରୁ ଚରିଲେ । ଏ ଗ୍ରେରଯାକ ଅଛ ଟଙ୍କାଟୋକର ବାଣ୍ଟିବେ କଅଣ ? ମାଡ଼ରେ କଲେଇ-ବଲେ ହେଇ କିଏ କୁଆଡ଼େ ଛିଟିପିଟି ହୋଇ ପଳେଇ-ଗଲେ । 'ବାପଲୋ ! ବାପଲୋ ! ' ହୋଇ ପଳାଉଥାନ୍ତି, ତାଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ମାଡ଼ଯାକ ଗୋଡ଼େଇ ରୁଗ୍ର କୋଉ ପଳାଉ ଥାଆନ୍ତି । ମଡ଼ରେ ଧୂଳା ଉଡ଼ିଯାଉଥାଏ । ଯେଉଁ ଗ୍ରେର ଗୋଟାକେତେ ପୁଙ୍ଗଆଡ଼କୁ ପଳେଇଲେ, ତାଙ୍କୁ ଗୁପ୍ତାଯାକ ଗୋଡ଼େଇ ଗୋଡ଼େଇ ଗଲେ । ଯେ ପଛମକୁ ପଳେଇଲେ, ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ବଧାଯାକ ଗୋଡ଼େଇ ଗୋଡ଼େଇକା ଗଲେ, ଯେ ଉତ୍ତରକୁ ଗଲେ ତାଙ୍କୁ ଗୋଇଠାଯାକ ଗୋଡ଼େଇଲେ, ଯେ ଦକ୍ଷିଣକୁ ଗଲେ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ମୁଖୀଯାକ ଗଲେ । ଇମିତ ଇମିତ ବୁଢ଼ୀ ବାଇଆଡ଼ ଘଡ଼ିକ ଭିତରେ ଗ୍ରେରଯାକ ବ ଗଲେ । ଏଣେ ବୁଢ଼ୀତ ମାଡ଼ ଖାଇକରି ତା ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗ ଶରୀର ପରଗ ହେଇ ଉଧଳି-ଥାଏ, ତାକୁ ଆଉ ଗତିଯାକ ନଦ ମାଡ଼ିବାକୁ ନାହିଁ । ସେ ଘର ଭିତରେ ଚିତ୍ତରେ ପଡ଼ି ଏକଡ଼ ସେକଡ଼ ହଉଥାଏ । ବୁଢ଼ୀ ଘର ଭିତରେ ଥାଇ ଗାଳିଯାଉ ଏ ସବୁ ବାରଆଡ଼ର

Digitized by srujanika@gmail.com

ରବସ୍ୱାଯାକ ଶୁଣୁଥାଏ । ଯିମିତି ଏ ଗ୍ରେରଯାକ ପଳେଇଲେ ବୁଢ଼ୀ ଉଠିକରି ବାଡ଼ ଦେଇ ଟେକ୍ରକନ ଫିଟେଇଲା, ଦେଖିଲାବେଳକୁ ତା ବାଡ଼ ଯଦାଡ଼ରେ ସିନ୍ଦୁକଟିଏ ଥୁଆହୋଇଛି ! ବୁଢ଼ୀ ସେ ସିନ୍ଦୁକ ପାଖକୁ ଯାଇ ଖୁଲିବାକୁ ସେ ସିନ୍ଦୁକ କବାଟକୁ ଟେକୁଥାଏ, କାଳେ ହୁଣ୍ଡିରୁ ମାଡ଼ ବାହାରିଲା ଭଳିଅ ସେ ସିନ୍ଦୁକରୁ ନପୁଣି କିଛି ବାହାରେ ! ପଛକୁ ଦେଖିଲା ଯେ ସେ ସିନ୍ଦୁକ ଭିତରେ ଆଉ କିଛି ଥୋରସର୍ ହୋଇନାହିଁ । ସେଇଥିରୁ ସିନ୍ଦୁକକୁ ମେଲାକରି ଦେଖିଲା-ବେଳକୁ ତା ଭିତରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ, ମୁକୁତା, ମୋତି, ମାଣିକ, ମହୁଡ଼, ଅସରଫି, ରହଣା ଚାଣ୍ଡି, ଟଙ୍କା ଟୋକରି, ସିନ୍ଦୁକ ଭରତ ହୋଇଛି । ସ୍ୱା ଦେଖି ବୁଢ଼ୀର ମାଡ଼ଦରଜ ଭୁଅତେ ଉଡ଼େଇଗଲା । ବୁଢ଼ୀତ ଏକୁଟିଅ ସେ ସିନ୍ଦୁକ ଟେକି ପାରିବନାହିଁ । ଦରୁ ପାଚିଆଟିଏ ଆଣି ପାଚିଆ ପାଚିଆ କରି ପୁଳି ପୁଳି କରି ଜଇଁ ଜଇଁକରି ସିନ୍ଦୁକରୁ ଧନଦରବତକ ଘତକାଘତ ବୋହି ଲାଗିଲା । ଘତ ଯାଇଲୁ ଯଙ୍ଗୁଲୁ ହଉଚ, ପୁଅ ଅସି ପହଞ୍ଚିଗଲା । ମାଆ ପୁଅ ଆଉ କାଲିର ମାଡ଼କଥା କଅଣ କଥାଭାଷା ହେବେ କି ? ପୁଅକୁ ମାଆ ଏ ଧନଦଉଲତ-ତକ ଦେଖେଇଲା । ମାଆ ପୁଅ ଦହେଁ ଟେକାଟେକି କରି ସିନ୍ଦୁକକୁ ଘର ଭିତରକୁ ଆଣିଲେ । ତହିଁ ଆରଦିନ ସକାଳୁ ସେ ଅସରଫିତକ ମାପିବେ ବେଳ ବୁଢ଼ୀ ଆସି ଆମ ଘରୁ ଅମ ଛଅ ସେରିଆ ଗଉଣୀଟି ମାଗି ନେଇଥିଲା ଯେ ମୁଁ ମନେ ମନେ ଭାବିଲି,—ସ୍ୱାଙ୍କରତ ଅଇର ଖପରା ବଇର ବା ସ୍ୱେ କଣ ମାପିବାକୁ ଗଉଣୀ ନେଲେମିଁ ? ସ୍ୱା ବଗ୍ଗର ଦହରୁ ବୁଦ୍ଧି କାଢ଼ି ଆମ ଗଉଣୀ ପେଟରେ ଟିକିଏ ମହୁଠିଆ ମାଡ଼ ଦେଇଥିଲି ଯେ ବୁଢ଼ୀ ଅମ ଗଉଣୀ ଫେରେଇ ଦେଲା ବେଳକୁ ଦେଖେଁ ତ ଗଉଣୀ ପେଟରେ ବନହଳଦି ଭଳି ଅସଲ ଜଇପୁର ମହଡ଼ଟିଏ ଲାଗିଛି । ମୁଁ ତାକୁ ନେଇ ଆମ ଗୁରୁବାର ମାଣ ଦହରେ ରଖିଦେଲି । ତହୁଲିଅ ପଣ୍ଡା ଘରକୁ ବାଆଁର ବାଆଁର ହୋଇ ବୁଲିଗଲି ହୋଇବର ଗଲି । ମାଆ ପୁଅ ଦହେଁ ଦହେଁ ମତ ଆଉ ପାଟି ଫିଟେଇଲେ ନାହିଁ । ମୁଁ ଏଣେ ଆସି ବଣିଆକୁ ଡକେଇ ସେ ମହଡ଼ ବିକା ସୁନାରେ ପୁଅ, ଝିଅ, ନାତି ନାତୁଣୀଙ୍କ ପାଇଁ କାନକୁ ନାକକୁ ବେକକୁ ମୁଣ୍ଡକୁ ଜାଉଜାଉକୁ ଅଳଙ୍କାର ଗଢ଼େଇଲି । ଘର ଦ୍ୱାର କଲି ରହିଲି । ମୋ କଥାଟି ସରିଲା, ଫୁଲ ଚଢ଼ିଟି ମଲା ।

ଶ୍ରୀମତୀ ପୀତାମ୍ବରୀ ଦେବୀ ।

ଭାରତ ସନ୍ତାନ ପ୍ରତି

ଜନମ ଯେ ତୋର ଭାରତ-ଧରଣୀ
ନପଡ଼େ କି ତାହା ମନେ,
ସ୍ୱପନ-ଜଡ଼ିମା-ଜଡ଼ିତ ପରାଣେ
ଜାଗିବୁ ତା କଥା ଭ୍ରମେ ।
ଜୀବନେ ଖୋଜୁ ତୁ ସୁଖ-ବଇ ଭବ
ଅସୀମ ଯାତନା ସ୍ୱାଦ,
ଜାଣୁନାହିଁ ଯହିଁ ଯାଏ ଅବିରାମ
ସୁଖ-ମନ୍ଦାକିନୀ ବହ ।
ଜନମଭୂମିର ଅକପଟ ସେବା
ଦିଅରେ ସ୍ୱରଗ-ସୁଖ,
ସେହି ଏକା ସୁଖୀ, ଜନମର ଶୋକେ
ଫାଟିଯାଏ ଯାର ବୁକ ।

ଅଧମ ! ତୁ ଅଛ ଭୁଲିବୁ କେବେବେ
ଏବେ ସେ ଜନମ ତୋର,
ଏତେଦିନଯାଏଁ ବଢ଼ାଇଲା ତୋତେ
ଯାର ସୁଶୀତଳ କୋଳ ।
ତହିଁ ତୋ ଜନମ, ତହିଁ ଖେଳାଖେଳା,
ଆହାର-ବିହାର ତହିଁ,
ତାହାର ଆକାଶେ ଯିବ ପୁଣି ଉଡ଼େ
ତୋ'ଶେଷ ଶ୍ୱାସଟି ବହି ।
ତାହାର ଶ୍ୟାମଳ-ଶ୍ୱେତ-ମାଟି-ସାଥେ
ଜଡ଼ିତ ଜୀବନ ତୋର,

Digitized by srujanika@gmail.com

ତାହାର ହରିତ ଶସ୍ୟ-ଶିଖାଟିରେ
ଗୁଞ୍ଜା ତୋ ପ୍ରାଣର ଡୋର ।
ଯା ଧୂଳି-କଣଟି ପରମ ପାବନ,
କୋଟିଏ ସରଗ ସର,
ଯା ନାମ ଜପିଲେ, ଯାର ସେବା ଲେଳେ
କୋଟି ପାପୁ ଯିବୁ ତର,
ସେହି ତୋ ଜନମୀ ଭାରତ-ଧରଣୀ
ଅବନୀ-ସୀମନ୍ତ-ମଣି,
ସେହି ତୋର ଚିର ଉପାସ୍ୟ ଦେବତା
ସକଳ-ମଙ୍ଗଳ-ଖଣି ।
ତା' ପୁଣ୍ୟ ଚରଣେ ଜୀବନେ ମରଣେ
ଢଳି ଦିଅ ତୋର ମନ,
ରୁଣ୍ଟାଇ ଦିଅନ୍ତୁ ତୋ ମୋହ-ଜଡ଼ିମା
ଅଖିଳ-ଜଗତ-ଜନ ।

ଶ୍ରୀ ଉପେନ୍ଦ୍ରପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତି ।

ଅଭିଭାଷଣ (୩)

(ପୂର୍ବ ପ୍ରକାଶିତ ଉତ୍ତରୁ)

ବେଦର ବ୍ରାହ୍ମଣ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ-ଆଶ୍ରମରେ ନାନାବିଧ ତ୍ୟାଗରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ହେଉଥିଲେ, ଏବଂ ସେହି ତ୍ୟାଗକୁ ବଦ୍ଧମୂଳ (ଦୃଢ଼ତର) କରିରଖିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବେଦ ଓ ତଦର୍ଥର ଗ୍ରହଣ ଧାରଣାରେ ପରିଚାଳିତ ହେଉଥିଲେ । ଜୀବନର ପ୍ରାରମ୍ଭରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣବାଳକଗଣ ଜନକଜନନୀର କୋଳରୁ ଅନ୍ତରିତ ହୋଇ ଗୁରୁ-ଗୁରୁପତ୍ନୀଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ରହି ପରସେବାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ହେଉଥିଲେ । ଏମନ୍ତ କି ପର ପରପୋଷଣ ଓ ପରରକ୍ଷଣ ନିମନ୍ତେ ଭିକ୍ଷା ମାଗିବା, ଗୋରୁ-ଚରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୈନଂଦିନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସୁଦ୍ଧା ଶ୍ରଦ୍ଧାସହିତ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ ।

ଗୃହସ୍ଥ ଜୀବନରେ ଗୃହୀତ ବେଦାର୍ଥକୁ କାର୍ଯ୍ୟତଃ କାୟ-ମନୋବାକ୍ୟରେ ଧରିରଖିବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ସୁବିଧା ଦେଉଥିଲେ । ନିଜର ପ୍ରାଣଯାତ୍ରାପାଇଁ ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କୁ ଅର୍ଜନରକ୍ଷଣାଦିରେ ବ୍ୟାପୃତ ରହିବାକୁ ପଡୁଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେମାନେ ନିତ୍ୟ ବେଦାନୁମୋଦିତ ତ୍ୟାଗଜନିତ ଲକ୍ଷ୍ୟଭ୍ରଷ୍ଟ ନ ହୋଇ କେବଳ ମାତ୍ର ଭଗବତ୍ ଯାତ୍ରା ନିମନ୍ତେ ନିଜ ନିଜର ଜୀବନଯାତ୍ରା ଦେଖୁଥିଲେ । ସେହେତୁ ଯେତେବେଳେ ସେମାନେ ଦେଖନ୍ତି ଯେ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଓ ମନ କ୍ରମେ ଦୁର୍ବଳ ହେଲେ, ଦେହ ଶିଥିଳ ହୋଇ ଅସିଲା, ସୁତରାଂ ଆଶ୍ରମ-ସେବା ପରିବର୍ତ୍ତେ ଆଶ୍ରମ-ପୀଡ଼ା ଅସିବା ସମ୍ଭବ ହେଲା, ତେତେବେଳେ ବାନପ୍ରସ୍ଥ-ଆଶ୍ରମ ଗ୍ରହଣକରି ଗ୍ରାମଜନ-ସମାଧ ଉପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ଯାଉଥିଲେ । ହିଂସା ପ୍ରାଣୀକୁ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ କରେ, ଅହିଂସା ହିଁ ଦୃପ୍ତତାର ବିକାଶ କରେ । ସୁତରାଂ ବ୍ରହ୍ମତ୍ୱ କେବଳ ମାତ୍ର ଅହିଂସାରେ ହିଁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ଅବଶ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣଜାତି ଗ୍ରାମବାସରେ ଥାଇ ଦେବତା ଓ ଅତିଥିତର୍ପଣପାଇଁ ଅନ୍ତତଃ ଜୀବହିଂସା କରିବାକୁ ଯାଉଥିଲା । ସୁତରାଂ ବନୀ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାହାକୁ ଜୀବହିଂସାରୁ ଅନେକାଂଶରେ ଦୂରରେ ରହିବା ସୁବିଧା ମିଳୁଥିଲା । ଆପଣ-ମାନେ ମନେକରିବେ ନାହିଁ ଯେ, "ବେଦ ଓ ତନ୍ତ୍ରପ୍ରଭୃତିରେ ବିହିତ ପଶୁହିଂସା ତେବେ ଅଧର୍ମ, ତେଣୁ ତାହା ଜାଣିପାରିଲେ ଛାଡ଼ିଦେବା ଉଚିତ ।" କାରଣ "ଅନ୍ନାଦ୍ଭବନ୍ତି ଭୂତାନି ପର୍ଜ୍ଜନ୍ୟାଦନ୍ନସମ୍ଭବଃ । ଯଜ୍ଞାଦ୍ଭବତି ପର୍ଜ୍ଜନ୍ୟୋ ଯଜ୍ଞଃ କର୍ମସମୁଦ୍ଭବଃ । କର୍ମ ବ୍ରହ୍ମୋଦ୍ଭବଂ ବିଦ୍ଧି ବ୍ରହ୍ମାକ୍ଷରସମୁଦ୍ଭବମ୍ । ତସ୍ମାତ୍ ସର୍ବଗତଂ ବ୍ରହ୍ମ ନିତ୍ୟଂ ଯଜ୍ଞେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତମ୍ ।" ଅର୍ଥାତ୍ ଦେବତାମାନେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ଅନ୍ନରେ ପରିପୁଷ୍ଟ ହୋଇ ମର୍ତ୍ତ୍ୟକୁ ଅନ୍ନଦାନରେ ପରିପୋଷଣ କରିଥାନ୍ତି । ସୁତରାଂ ସେହି ଆଦାନପ୍ରଦାନ ଗତି ଅର୍ଥାତ୍ ଭଗବାନଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଚକ୍ରରେ ବାଧା ହେଲେ, ବିଘ୍ନ ହେଲେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ମଡ଼କ ଇତ୍ୟାଦି ଉପଦ୍ରବ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ । ତଥାପି ଏହା ସୁନିଶ୍ଚିତ ଯେ ହିଂସାରେ ଅସ୍ଥାର ପୂର୍ଣ୍ଣତା ଏକବାରେ ଅସମ୍ଭବପରେ । ଦେଖୁଥିବେ, ବନ୍ୟପଶୁ ଓ ଗ୍ରାମ୍ୟପଶୁ ମଧ୍ୟରେ ଯାହାର ହିଂସାପ୍ରବୃତ୍ତି ଯେତେ ଅଧିକ, ସେ ତେତେ ଶଙ୍କିତ ଓ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ । ସେଥିପାଇଁ ବ୍ୟାଘ୍ରପରି ବଳିଷ୍ଠ ପ୍ରାଣୀ ଜଙ୍ଗଲରେ ଅପଣାକୁ ଛପାଇ ରଖିବାକୁ ଚାହେଁ । ଆଉ ଛେଳି ମେଣ୍ଢାପ୍ରଭୃତି କ୍ଷୁଦ୍ର ଜନ୍ତୁ [illegible] ପୂର୍ବଥା ମନୁଷ୍ୟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସମାଜର ସମ୍ପର୍କରେ ରହିବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ ହୁଏନାହିଁ । ପ୍ରକୃତରେ ବ୍ରାହ୍ମଣଗଣ ପ୍ରକୃତସୁଲଭ ହିଂସାପ୍ରବୃତ୍ତିର ସଂଯମ-ନିମନ୍ତେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଆଶ୍ରମ-ଦ୍ୱାର-ଦେଶରେ ବେଦସ୍ୱରୂପ ପ୍ରହରୀର ଇଙ୍ଗିତ ଅପେକ୍ଷା କରିଥାନ୍ତି । ବ୍ରହ୍ମଚାରୀର ଭିକ୍ଷା; ଗୃହସ୍ଥର ଅମୃତ ଓ ବିଘସ ଭୋଜନ, ବାନପ୍ରସ୍ଥର ଫଳମୂଳ ମଧ୍ୟରେ ସୁଦ୍ଧା ଅକାମଚାରୀ, ଭିକ୍ଷୁର ଅଯାଚିତ ଭୋଜନ, ପର୍ଣ୍ଣାଶନ ପ୍ରଭୃତି ମଧ୍ୟରେ ସେହି ସଂଯମର କ୍ରମପ୍ରକର୍ଷହିଁ ଉପଲବ୍ଧ ହୋଇଥାଏ । ଭିକ୍ଷାରେ ନିଜ ଅଡ଼ୁ (ପଚନ କୁଟ୍ଟନ କର୍ତ୍ତନ ଉତ୍ପାଟନ କର୍ଷଣ ପ୍ରଭୃତିରୁ) ସମ୍ପାତେ ହିଂସ ଅନେକାଂଶରେ କମି ଯାଉଥିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ଅବଶ୍ୟ ଗୃହସ୍ଥ-ଜୀବନରେ ସ୍ୱପାକର ବିଧାନ ଅଛି ସତ, ମାତ୍ର ତାହା ଦେବତା ଓ ଅତିଥିଶେଷରୂପ ଅମୃତ-ଭୋଜନ ଏବଂ ଭୃତ୍ୟ-ଶେଷ-ସ୍ୱରୂପ ବିଘସଭୋଜନର ବିଧିମଧ୍ୟରେ ସୁନିୟନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇ-ଥିବାରୁ ଯାଦୃଚ୍ଛିକ ବୃଥାପାକସୁଲଭ ହିଂସା ତାହାର ସୁଦ୍ଧା କମି ଯାଇଥିବାର କଥା । ଅଧିକନ୍ତୁ ସେଥିଲାଗି ପଞ୍ଚସୂନାପରି-ହାର କଲେ ଗୃହସ୍ଥର ପଞ୍ଚ-ମହାଯଜ୍ଞ-ବିଧାନ ନିତ୍ୟ ପ୍ରାୟ-ଶ୍ଚିତ୍ତରୂପେ ଅଦ୍ଭୁତ ହେଉଥିବାରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣର ଅହିଂସାର ଦୃଢ଼ତାର ଜାଜ୍ୱଲ୍ୟକ ଉଦାହରଣ ସମ୍ଭବ ଥିଲା । ସେଥିଲାଗି ଭଗବାନ୍ କହିଯାଇଛନ୍ତି—"ଭୁଞ୍ଜତେ ତେ ତ୍ୱଘଂ ପାପା ଯେ ପଚନ୍ତ୍ୟାତ୍ମକାରଣାତ୍" ସ୍ୱୋଦରପରିତୋଷାର୍ଥ ପାକ ନିନ୍ଦିତ, ସୁତରାଂ ତହିଁରୁ ନିବୃତ୍ତ ହେବା ବ୍ରାହ୍ମଣର ଉଚିତ । ଗୃହସ୍ଥର ପଶୁଯାଗରେ ବୈଧ ପଶୁହିଂସା ସୁଦ୍ଧା ସ୍ୱାଭାବିକ ହିଂସା-ପ୍ରବୃତ୍ତିର ସଂଯମ ମାତ୍ର । ଦୃଢ଼ତର ରାଗାନୁବନ୍ଧ-ମାଂସ-ଭକ୍ଷଣ-ପ୍ରବୃତ୍ତି ନିଷେଧର ସଂବାଧମଧ୍ୟରେ ଆସିବାକୁ ଯାଇ ଆପେ ଶିଥିଳ ଓ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇ ପଡୁଥିବା ଯୋଗ୍ୟ ବୈଧ ହିଂସାକୁ ଅହିଂସାମାନଙ୍କର ପୂର୍ବାଚାର୍ଯ୍ୟଗଣ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବା ଅନେକାଂଶରେ ବାସ୍ତବିକତା ଉପରେ ଯେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ, ଏହା କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ ମାତ୍ର । ବାନପ୍ରସ୍ଥର ଫଳମୂଳାଶନରେ, ଗୃହସ୍ଥର ଅମୃତାଶନ ଓ ବିଘସାଶନରୁ ହିଂସା କମ ହେଉଥିବା ସମ୍ଭବ । ଅଧିକନ୍ତୁ ତାହାର ଦାରବ୍ରତଚର୍ଯ୍ୟା, ଏକଭକ୍ତ, ନକ୍ତ ଓ ପ୍ରାଣସ୍ଥିତିର ଉପଯୁକ୍ତ ପରିମିତ ଭୋଜନବିଧାନ ପ୍ରଭୃତି ଜେଇ ହିଂସାର ପରିମାଣ ଅନେକାଂଶରେ କମିଯାଇ-ଥାଏ । ଶେଷରେ ଭିକ୍ଷୁର ଅଯାଚିତଠାରୁ ଆରମ୍ଭକରି ପର୍ଣ୍ଣାଶନ, ଅମ୍ବୋବାଦାଶନ, ଅନଶନ ପ୍ରଭୃତି ବିଧାନ ତାକୁ ହିଂସାରୁ ଯାହାତ ଦୂରରେ ରଖାଇ ଦେଇଥିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ଯୋଗ-ଚର୍ଯ୍ୟାର ବିଭୂତିଦ୍ୱାରା ଗ୍ରସ୍ତ ହେଲେ କେବଳ ମାତ୍ର ହିଂସାର ଦ୍ୱାର ଅବରୁଦ୍ଧ କରିଦେଇ ଏହି ଜୀବନରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣତା ଆଣିଦେବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରାଣାୟାମ-ନିଷ୍ଠା ମଧ୍ୟ କମ ଅହିଂସାର ଚେଷ୍ଟା କରେନାହିଁ । ଯେତେବେଳେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଜୀବ-ନର ପରିପୋଷଣ ନିମନ୍ତେ କ୍ଷୁଧାତୃଷାର ପ୍ରତିକାରକଳ୍ପେ ଅବଶ୍ୟ ଜୀବହିଂସା କରିବାକୁ ପଡୁଥିବା ନିଶ୍ଚୟ କରିଛନ୍ତି— କାରଣ "ଅହିସ୍ତ୍ରାଣସହସ୍ରାଣାଂ ଦ୍ୱିପଦାଶ୍ଚ ଚତୁଷ୍ପଦାଂ । ପଂଚ୍ଚ ନିତ୍ୟ ମହନ୍ତାଂ ଜୀବୋ ଜୀବସ୍ୟ ଜୀବନଂ" ଏପ୍ରକାରେ ସ୍ମୃତି ଶାସ୍ତ୍ରରେ ସୁଦ୍ଧା ହିଂସାର ଜୀବନୌପଯିକତା ନିଶ୍ଚିତ ବୋଲି କୁହାଯାଇଅଛି, ମହର୍ଷି ଗୌତମ ସୁଦ୍ଧା-"ନାନୁପମୃଦ୍ୟ ଉପଭୋଗଃ ସମ୍ଭବତି" ଅର୍ଥାତ୍ ସ୍ୱୋପାର୍ଜିତ ହେଉ, ପରୋ-ପାର୍ଜିତ ହେଉ, ସ୍ୱତଭୋଗ ହେଉ ଅଥବା ଭୈକ୍ଷାଶନ ହେଉ, ଏମନ୍ତ କି ପାଣି ଓ ପବନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଖାଇବା ହେଉ, ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଭୋଜନ, ପାନ, ବିହାର, ଆସନ, ଅନ୍ତତଃ ନିଶ୍ୱାସପ୍ରଶ୍ୱାସଗ୍ରହଣରେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି ନା କୌଣସି ପ୍ରାଣୀର ପୀଡ଼ା ହେଉଥିବା ସ୍ୱାଭାବିକ ବୋଲି ସ୍ପଷ୍ଟ କହିଯାଇ-ଅଛନ୍ତି । ଭାରତୀୟ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଦେବ ମଧ୍ୟ—ବିନା ହିଂସାରେ ଶରୀର ଧାରଣ କରିବା ଏକବାରେ ଅସମ୍ଭବ ବୋଲି ଘୋଷଣା ଦେଇଯାଇଛନ୍ତି । ସୁତରାଂ ତେତେବେଳେ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଗୁରୁ-ଗୋଷ୍ଠି ଆଶ୍ରମଦ୍ୱାରା ଦେଇ ଏକମାତ୍ର ଭଗବାନ୍ ଓ ବେଦ ଏହି ଉଭୟଙ୍କ ଅନୁମୋଦନ ଉପରେ ଏକାନ୍ତ ନିର୍ଭରକରି ଅନନ୍ୟଗତିକଭାବେ ପତିତ ହିଂସାନିବୃତ୍ତିମୁଖରେ କେବଳ ଯଥାଶକ୍ତି ବୃତ୍ତି ଧାରଣ କରିବାକୁ ସେମାନେ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ-ଛନ୍ତି । ମନେ କରନ୍ତୁ—ସାମିଷାନ୍ନଭୋଜୀଠାରୁ ନିରାମିଷ-ଭୋଜୀର, ସ୍ୱପାକୀଠାରୁ ଅଯାଚିତଭୋଜୀର, ଏବଂ ପକ୍ୱାନ୍ନ-ଭୋଜୀଠାରୁ ଅମଭୋଜୀର, ଅଉ ତାହାଠାରୁ ଏକାନ୍ନ-ଭୋଜୀର, ହିଂସା କି ପରିମାଣରେ କମିବାକୁ ଅଗ୍ରସର କରି-ନାହିଁ ! ତହିଁରେ ପୁଣି ହିଂସନ୍ଦି ବସ ଭୋଜୀଠାରୁ ଅପର-ଭୋଜୀର ପରିମାଣତଃ ହିଂସା କମିଥିବାର କଥା । ଅଉ ମଧ୍ୟ ତହିଁରେ ସୁଦ୍ଧା ସ୍ପଷ୍ଟ ନ ହୋଇ ପର୍ଣ୍ଣାଶନ, ଜଳାଶନ, ବାୟୁ-ଶନ କରିବାକୁ ଯାଇଥାନ୍ତି । ଯେତେବେଳେ ଜଳ ଓ ପବନରେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୀଟାଣୁର ବଧ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ ବୋଲି ଜାଣି ତହିଁରୁ ସୁଦ୍ଧା ନିବୃତ୍ତିକାମନା କରିଥାନ୍ତି, ତେତେ-ବେଳେ ଯୋଗରେ ପ୍ରାଣଧାରଣାର ପ୍ରଣାଳୀରେ ପରିଶୀଳିତ ହୁଅନ୍ତି । ଆପଣମାନେ ବିସ୍ମିତ ହେବେ ନାହିଁ ଯେ, ପ୍ରାଣାୟାମ ଦ୍ୱାରା ଜୀବହିଂସା ଏଡ଼ାଇବାକୁ ଯାଇ ସେମାନେ ଅଧିକ ହିଂସାରେ ପଡୁଥିବା ଆଶଙ୍କା ଉଠିବା ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷେ ଅସମ୍ଭବ ଥିଲା, କାରଣ ପତଞ୍ଜଳି ଲେଖିଛନ୍ତି—"କଣ୍ଠରେ କୂପେ ତୃଷ୍ଣା ନିବୃତ୍ତିଃ" ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରାଣକୁ ବନ୍ଦ୍ୟମାନ କରି-ଦେଇ ଗଳାତଳେ ଥିବା କୂପାକାର ସ୍ଥାନରେ ସ୍ଥାପନ କରି-ଦେଇ ପାରିଲେ, ଆଉ କ୍ଷୁଧାତୃଷା ବାଧେନାହିଁ । ଯାଉ, ଯେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯାହାହେଉ, ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ଆଦର୍ଶ ସେହି ଗିରିଗୁହାବାସୋନ୍ମୁଖ ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗଯୁକ୍ତର ଏକାନ୍ତ ହିଂସାପରାଙ୍ମୁଖ ଆର୍ଷ ଜୀବନରେ ହିଁ ଯେ ପରିସମାପ୍ତ, ଏହା ଏତଦ୍‌ଦ୍ୱାରା ଅଜଣମାନେ ବୁଝି ପାରୁଥିବେ ଯେ, ହିଂସାକୁ ସର୍ବଥା ପରିତ୍ୟାଗ କରି ନ ପାରିଲେ ଜଗତର ପୋଷଣ ଆଉ ରକ୍ଷଣ କ୍ରିୟା ନିମନ୍ତେ କେହିହେଲେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉପଯୁକ୍ତ ହୋଇନପାରେ । ସୁତରାଂ ହିଂସାପର ବ୍ୟକ୍ତି ଭଗବାନ୍ ଓ ବେଦ ଉଭୟଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ୟରୁ ଭ୍ରଷ୍ଟ ହେଉଥିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ତେଣୁ ସେ ବ୍ରହ୍ମାନୁଭବପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ନପାରି ବ୍ରାହ୍ମଣର ଆଦର୍ଶରୁ ଦୂରରେ ପଡ଼ିଥିବା ସୁନିଶ୍ଚିତ ।

୪ । ଏବେ ସେହି ଆଦର୍ଶ କେବଳ ମାତ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣଜାତି ପାଇଁ ହେବା ଉଚିତ, କି ଜଗତର ନିମନ୍ତେ ହେବା ଉଚିତ, ଏହି ବିଚାର ଅବସର ଆସିଛି ।

ପରନ୍ତୁ ଏକମାତ୍ର ପରମାତ୍ମାଙ୍କର କଲ୍ୟାଣମୟ ସଙ୍କଳ୍ପକୁ ନେଇ ଭୂତସୃଷ୍ଟି ହେଉଥିବା ସ୍ଥଳେ, ପୂର୍ବେ ଦେଖାଇ ଆସିଥିବା ପ୍ରକାରେ ପରସ୍ପର ସାହାଯ୍ୟ ଓ ସହାନୁଭୂତି ନିମନ୍ତେ ଜଗତକୁ ଜାଗ୍ରତ୍ କରାଇବା ହିଁ ଯେ ବ୍ରାହ୍ମଣଜାତିର ଏକମାତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟ, ଏହା ଆଉ କହିବା ଦରକାର ନାହିଁ । ଭଗବାନ୍ ପ୍ରାଣୀ କର୍ମ ଅନୁରୋଧରେ ଅବଶ୍ୟ ତାରତମ୍ୟ-ବହୁଳ ପ୍ରାଣୀସର୍ଗ (ଭୂତସୃଷ୍ଟି) କରିବାକୁ ଯାଇଥିଲେହେଁ ସର୍ବସାଧାରଣ ପ୍ରାଣୀଜଗତର କଲ୍ୟାଣକୁ ଅବିକଳ ଅବିଲକ୍ଷଣ ଆକାରେ ଲକ୍ଷରୂପେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ କରି ରଖାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ 'ବ୍ରାହ୍ମଣ' ଜାତି ତିଆରିଅଛନ୍ତି । ସୁତରାଂ ଅହିଂସା, ମୈତ୍ରୀ, କ୍ଷମା, ଦୟା ପ୍ରଭୃତି ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ଓ ବହିରଙ୍ଗ ନେଇ ଜଗତର ପୋଷଣ ଓ ରକ୍ଷଣସ୍ୱରୂପ ମହାଲକ୍ଷ୍ୟରେ ପରିଚାଳିତ ହେବା କେବଳ ବ୍ରାହ୍ମଣର ନୁହେଁ, କିନ୍ତୁ ସ୍ଥାବରଜଙ୍ଗମ ସକଳ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଜଗତର ହିଁ ପ୍ରଧାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ତେଣୁ ଉପରୋକ୍ତ ଆଦର୍ଶ ବ୍ରାହ୍ମଣଠାରେ 'ଅବଶ୍ୟ ଦର୍ଶନୀୟ" ହୋଇଥିଲେହେଁ ତାହା ଏକମାତ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣ-ଜାତି ଲାଗି ନୁହେଁ, ପରନ୍ତୁ ଜଗତଲାଗି । ଭଗବାନ୍ ନିଜେ ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମର ଶାସ୍ତ୍ରବଦ୍ଧ ଆଦର୍ଶ ସବୁବେଳେ ଧାରଣ କରୁଥିବା ସମର୍ଥନ କରି କହିଅଛନ୍ତି—ଯଦ୍ୟହ୍ୟହଂ ନବର୍ତ୍ତେୟଂ ଜାତୁକର୍ମଣ୍ୟତନ୍ଦ୍ରିତଃ ମମ ବର୍ତ୍ମାନୁବର୍ତ୍ତନ୍ତେ ମନୁଷ୍ୟାଃ ପାର୍ଥ ସର୍ବଶଃ । ଉତ୍ସୀଦେୟୁରିମେ ଲୋକା ନ କୁର୍ଯ୍ୟାଂ କର୍ମ ଚେଦହଂ, ସଙ୍କରସ୍ୟ ଚ କର୍ତ୍ତା ସ୍ୟାମୁପହନ୍ୟାମିମାଃ ପ୍ରଜାଃ ।" ସେହିପରି ଅସୂଚ୍ଛାଳନିଷ୍ଠ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପ୍ରତି ସୁଦ୍ଧା ଆଦର୍ଶ ଧରି ରଖିବା ଆବଶ୍ୟକ ବୋଲି ବୁଝାଇବାକୁ ଯାଇ "ନବୁଦ୍ଧିଭେଦଂ ଜନୟେଦ୍ଅଜ୍ଞାନାଂ କର୍ମସଙ୍ଗିନାଂ, ଜୋଷୟେତ୍ ସର୍ବ କର୍ମାଣି ବିଦ୍ୱାନ୍ ଯୁକ୍ତଃ ସମାଚରନ୍" ବୋଲି ଶିଖାଇ ଅଛନ୍ତି । ଏମନ୍ତ କି କ୍ଷତ୍ରିୟ-କୁଳାବତଂସ ପାର୍ଥଙ୍କୁ ସୁଦ୍ଧା "ଲୋକସଂଗ୍ରହମେବାପି ସମ୍ପଶ୍ୟନ୍ କର୍ତ୍ତୁମର୍ହସି" ବୋଲି ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରଣାଳୀ ଦେଖାଇ-ଅଛନ୍ତି । ଅଧିକ ଦୂରକୁ ଯିବା କଥା କଣ ? ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏହି 'ଶୋର' ପ୍ରାଚୀନ ରାଜା ମହାରାଜାମାନେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ଭୂମି ଅନ୍ନ ଦାନକରି ଶାସନ ବସାଇଥିବା ପଦ୍ଧତିକୁ ଅନୁସନ୍ଧାନ କଲେ ଏହା ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ବୁଝାଯାଇପାରେ ଯେ, ବ୍ରାହ୍ମଣ ବେଦର ଆଦର୍ଶ ଧରି ରଖିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେବ ଏବଂ ସେହି ଆଦର୍ଶ ସର୍ବଜନୀନ-କଲ୍ୟାଣ-ପ୍ରସବୋପଯୋଗୀ ହେବାପାଇଁ ସୁବିଧାରେ ରହିବ । ମନେକରନ୍ତୁ, ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଶାସନର ସ୍ୱତ୍ୱଆଡ଼େ ନାମାବର୍ତ୍ତି ଓ ଶ୍ରେଣୀ (ପାଠକ)ର, ଏମନ୍ତ କି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜାତିର ବସତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବେଢ଼ି ରହିଥିବା କଥା କଣ ? ନା, ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ତାହାଙ୍କୁ ମୁହୂର୍ତ୍ତରୁ ବ୍ରାହ୍ମୀମୁହୂର୍ତ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୈନନ୍ଦିନ ଅଗ୍ରର ଓ ସୌହାର୍ଦ୍ଦ ସାହାଯ୍ୟ ସହାନୁଭୂତି, ଅହିଂସା ସମ୍ବୋଧନ ଶିକ୍ଷା ଦୀକ୍ଷା ଆଦି ଯାବତୀୟ ବ୍ୟବହାରଗୁଡ଼ିକ ଆପଣା ଆପଣା ମଧ୍ୟରେ ସ୍ୱସଂଯତଭାବେ କରିବା ସମସ୍ତେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣୀ ଆଶ୍ରମୀ ଓ ଜାତି ପାଠକର ଲୋକମାନେ ସୁଦ୍ଧା ତାହା ଅନାୟାସରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିପାରିବେ ଏବଂ ଶକ୍ତି ଅନୁସାରେ ତାହା ସବୁ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଓ ଯଥାବିଧି ଧାରଣ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେବେ । ସେଥିନିମନ୍ତେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବସତିର ନାମ "ଶାସନ" ରଖାଯାଇଥିଲା । ଏହିଠାରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ନିଜ ଆଦର୍ଶ ଦେଇ ଜନତାର ଶାସନ କରେ, ଅର୍ଥାତ୍ ଶିକ୍ଷାଦାନ କରିଥାଏ, ମାତ୍ର ଆଜିକାଲିର ଗ୍ରାମ୍ୟଧର୍ମ ଜୋରଜବରଦସ୍ତି ଆଇନ ଅଦାଲତର ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ନୁହେଁ । ଅବଶ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ଆଦର୍ଶଗ୍ରହଣରୁ ପରାଙ୍ମୁଖ ହେବାବେଳେ ରାଜାର ଦଣ୍ଡ ଜାଗ୍ରତ୍ ଥାଇ ସେମାନଙ୍କୁ ନିୟମିତ କରି ଦେଉଥିଲା ସତ, ତଥାପି ଆଦର୍ଶ ଦେଇ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ମନରେ ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମସୁଲଭ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଧରାଇବାହିଁ ରାଜାମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନତମ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲା । ସେଥିଲାଗି ତ ରାଜାମାନେ ରାଜ୍ୟର ଅଧିକାଂଶ ଭୂସମ୍ପଦ ଦେବବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଦାନ କରିଦେଇ ଯାଇଛନ୍ତି । ଆମ୍ଭମାନେ ମନେ କରିବା ହେବେ, ସ୍ପର୍ଶଲିପ୍ସାରେ ଅକାତରେ ଏତେ ଭୂମିଦାନ କରିବାକୁ ତେବେ ସେମାନେ ଯାଇନାହାନ୍ତି ଏବଂ ଯିବା ମଧ୍ୟ ଉଚିତ ନୁହେଁ । କାରଣ, ରାଜାର ଏକମାତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟ—ବୈଦିକ ଅନୁଶାସନକୁ ପ୍ରଜାସାଧାରଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ଭାବେ ଧରି ରଖାଇବେହି ଏକ ମହାଲକ୍ଷ୍ୟରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମ୍ପାଦନର ସୂତ୍ରପାତ କରିବା । ସୁତରାଂ ଯଦି ସେହି ପବିତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଛାଡ଼

Digitized by srujanika@gmail.com

ଆପଣାର ସ୍ୱର୍ଗ ଲୋଭ କେବଳ ଦେବତାବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଭୂମି ଦାନ ଗୁଡ଼ିଏ ଦେଇପକାଇ ଥନ୍ତି, ତେବେ ସେମାନେ ବାଟ ଛାଡ଼ି ଅବାଟରେ ଯାଇଛନ୍ତି ବୋଲି ସମ୍ବନ୍ଧ କୁହାଯାଇ-ପାରେ। ଅର୍ଥାତ୍ ସ୍ୱଜାପାଳନ (ବୈଦିକ ଶ୍ରେୟର ଅଭିମୁଖୀ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଓ ଅନୁକୂଳ ସ୍ଥିତି) କରିବା ବଳରେହିଁ ରାଜା ଇହଲୋକ ଓ ପରଲୋକ ଜୟ କରିଥାଏ। ମାତ୍ର ତାହା ନ କରି, ହୁଏତ କଦାଚିତ୍ ଦୁରାଗ୍ରହରେ ମାତି ସୁଦ୍ଧା ସ୍ୱର୍ଗ ଲୋଭରେ ମୋହରେ ପଡ଼ି ପିତୃପିତାମହାଦି ପରମ୍ପରାକ୍ରମରେ ଆପଣାର ଅନାୟାସଲବ୍ଧ ଭୂମିଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଦେଇ-ପକାଇଲେହିଁ ସ୍ୱର୍ଗ ପାଇବାପାଇଁ ପ୍ରତ୍ୟାଶାକରିବା ଏକ ବଡ଼ମ୍ବନା ମାତ୍ର। ସୁତରାଂ ବ୍ରାହ୍ମଣର ଆଦର୍ଶ କେବଳ ମାତ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜାତିପାଇଁ ନୁହେ, କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣୀସର୍ଗ ପାଇଁ। ତାହିଁକି ବଶିଷ୍ଠ, ଅତ୍ରି ପ୍ରଭୃତି ମହର୍ଷିମାନଙ୍କ ଆଶ୍ରମରେ ସ୍ୱଭାବତଃ ହିଂସାପ୍ରବଣ ବନ୍ୟଜନ୍ତୁମାନଙ୍କର, ଏମନ୍ତ କି ବୃକ୍ଷ-ଲତା ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାବର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତର, "ଅଜିତ୍ରହିଂସାସବିମାତସତ୍ତ୍ୱଂ" "ଅପୁଷ୍ପଲଙ୍ଗାଲ୍ ଫଳବନ୍ତ ବୃକ୍ଷଂ" ଇତ୍ୟାଦିରୂପେ ଜଗତ୍ ନିମନ୍ତ୍ରେ ମୈତ୍ରୀ, ସଲ୍ଲାପ, ସାହାଯ୍ୟ, ସହାନୁଭୂତି, ବିଶ୍ୱାସ ପ୍ରଭୃତି ଶିକ୍ଷା ଦେବାପାଇଁ ତାହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମର୍ଥ ଓ ଉପଯୁକ୍ତ ହୋଇ ପାରିଥିବା, ବହୁଳଭାବେ ପ୍ରତିପାଦିତ ହୋଇ ରହିଅଛି। ଅବଶ୍ୟ ଆପଣମାନେ ସେସବୁ ଜାଣିଛନ୍ତି ମହର୍ଷି-ମାନଙ୍କ ତପଃପ୍ରଭାବ ବୋଲି ବୁଝିପାରନ୍ତି ସତ୍ୟ, ତଥାପି ତତ୍ପ-ପ୍ରଭାବହିଁ ଯେ ଫଳତଃ ସେହି ଶୁଦ୍ଧବହ ଆଦର୍ଶ ନିଷ୍ଠାମାତ୍ର, ଏହା ଯେପରି ବିସ୍ମରଣ ନ କରନ୍ତି। ସେହେତୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଧର୍ମ ରକ୍ଷିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଉଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେହି ମହନୀୟ ଆଦର୍ଶ କେବଳ ମାତ୍ର ତାହାପାଇଁ ନୁହେ, କିନ୍ତୁ ଜଗତ୍‌ପାଇଁ, ଯାବତୀୟ ଚେତନ ରାଜ୍ୟପାଇଁ, ଏହାହିଁ ସ୍ପୃହଣୀୟ ହେବା ସଙ୍ଗତ।

୫। ସମ୍ପ୍ରତି ଦେଖିବାକୁ ଯିବା—ସେହି ଆଦର୍ଶ ଗ୍ରହଣ କରିବା ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟ ପାଇଁ ସମ୍ଭବ କି ନା।

ପରନ୍ତୁ ସେଭଳି ଶୁଦ୍ଧବହ ଆଦର୍ଶ ଗ୍ରହଣ ନିମନ୍ତ୍ରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ-ଜାତି ଜାତ ହୋଇଥିବା ସ୍ଥଳେ, ତାହାର ଜନ୍ମଗତ ଅଧିକାର ଅନୁରୋଧରେ ଯେ କୌଣସି ସମୟରେ ସୁଦ୍ଧା ତାହାକୁ ସେ ଆଦର୍ଶ ଗ୍ରହଣ କରିବାପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ରହିବା ଦରକାର। ସୁତରାଂ ଏହେତୁ ସମ୍ଭବାସମ୍ଭବ ଉପରେ ନଜର ଦେବା ଏକପ୍ରକାର ଦୁର୍ବଳତାର ପ୍ରଶ୍ରୟ ଦେବା ମାତ୍ର।

ଅଧିକନ୍ତୁ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନରେ ମହାଲୋକର ସ୍ପୃହଣୀୟତା ଓ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷରେ କୋଦୁଅ-କଣାର ସୁଦ୍ଧା ଉପାଦେୟତା ଦୃଷ୍ଟିରେ ଉପସ୍ଥିତ ଯୁଗର ଯଥାକଥଂଚିତ୍ ଆଦର୍ଶ ଗ୍ରହଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପରମାଦରଣୀୟ ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ। ଆଉ ମଧ୍ୟ ଯଥେଚ୍ଛାଚାରୀ ରାଜାମାନଙ୍କ ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳ ବ୍ୟବହାରକାଳରେ ଆଦର୍ଶ ଯେତେ ସୁଲଭ ହେଉ ଏବଂ ଯେତେ ସୁଦୃଢ଼ ହେଉ ପଛକେ, ଜନସାଧାରଣ ସବିଶେଷ ଉଦ୍‌ବେଗ ସହିତ ତାହାର ଗ୍ରହଣ-ଧାରଣପକ୍ଷେ କ୍ୱଚିତ୍‌ମାତ୍ର ସମର୍ଥ ହୋଇଥାନ୍ତି। ପରନ୍ତୁ ଆଜି-କାଲି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମହାମାନ୍ୟ ଭାରତଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀଙ୍କ ଶାନ୍ତିମୟ ରାଜ୍ୟରେ କ୍ଷୀଣ ଓ ବିରଳ ଆଦର୍ଶ ସୁଦ୍ଧା ନିର୍ବିଘ୍ନଭାବେ ଯାହାର ଯାହାର ନଜରରେ ଅଣିବାର ନାନାପ୍ରକାର ସୁବିଧା ଅଛି ଏବଂ ବିନା ବିଶେଷ ପ୍ରୟାସରେ ତାହା ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଧରି ରଖିବାକୁ, ଯେ କେହି ସମର୍ଥ ହୋଇପାରନ୍ତି। ମୂଳ କଥା—ମନର ବଳ ଓ ସତ୍ତାହସ ଏବଂ ସମଧିକ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଦରକାର, କାରଣ ଆମ୍ଭେମାନେ କାଳସ୍ରୋତରେ ଏପରି ଭାସିଯାଉଅଛୁ ଯେ, କେଉଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ, କେଉଁ ଅବଲମ୍ବନ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ହେବା ଉଚିତ, ତାହା ଏକବାରେ ସ୍ମୃତିପଥରେ ଆଣିବାପାଇଁ କଦାଚ ଜାଗ୍ରତ କିମ୍ବା ଅବହିତ ହେଉନାହୁଁ। ତେଣୁ "ସମ୍ପ୍ରତି ସମ୍ଭବ କି, ନା" ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରଶ୍ନର ବିଷୟ ହୋଇପଡ଼ିଅଛୁ। ନୋହିଲେ, କେବଳ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭିତରେ କାହିଁକି, ଆଜି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣ, ଜାତି, ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ମଧ୍ୟରେ, ଏମନ୍ତ କି ପ୍ରାକୃତ ଜଡ଼-ରାଜ୍ୟରେ ସୁଦ୍ଧା ବ୍ରାହ୍ମଣର ସେହି ମହା ଆଦର୍ଶ ସୁପରିଚିତଭାବେ ବିରାଜମାନ ରହିଅଛି। ତେଣୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଆଦର୍ଶ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ନୁହେ, ଆଦର୍ଶଗ୍ରହଣ ଦୁଷ୍କର ନୁହେ, କିମ୍ବା ଏ ସମୟରେ ତାହା ଅସମ୍ଭବ ନୁହେଁ।

କ୍ରମଶଃ—

ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମିଶ୍ର।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦ୍ୱିତୀୟ ଲମ୍ବକ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ତରଙ୍ଗ ।

ତତ୍ପରେ ରାଜା ସହସ୍ରାଙ୍କ ବହୁପଥ ଅତିକ୍ରମକରି ଅରଣ୍ୟରେ ଏକ ସରସୀତଟରେ ବିଶ୍ରାମ କଲେ । ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପଥଶ୍ରାନ୍ତ ହୋଇଥିବାରୁ, ସେଥିପାଇଁ ସେ ସେବାପରାୟଣ ସଙ୍ଗତକ ନାମକ କଥକକୁ ଗୋଟିଏ ମନୋହର କଥା କହିବାକୁ କହିଲେ । କଥକ କହେ କହିଲା, "ମହାରାଜ ! ଆପଣ କାହିଁକି ବୃଥାରେ ଚିନ୍ତା କରୁଅଛନ୍ତି ? ଆପଣଙ୍କ ସହିତ ଦେବୀଙ୍କର ଶୀଘ୍ର ମିଳନ ହେବ । ଏ ସଂସାରରେ ପ୍ରାଣିମାନଙ୍କର ବିରହ ଓ ମିଳନ ସବୁବେଳେ ଲାଗି ଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ଗୋଟିଏ କଥା କହୁ-ଅଛି, ଶୁଣନ୍ତୁ । ପୂର୍ବକାଳରେ ମାଳବ ଦେଶରେ ଯଜ୍ଞସୋମ ନାମରେ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଥିଲେ । ତାହାଙ୍କର ଦୁଇଟି ପୁତ୍ର— ଜଣଙ୍କର ନାମ କାଳକେମି ଓ ଅନ୍ୟ ଜଣଙ୍କର ନାମ ବିଗତଭୟ । ପିତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁପରେ ସେମାନେ ବିଦ୍ୟାଲାଭ-ପାଇଁ ପାଟଳୀପୁତ୍ର ନଗରକୁ ଗମନ କଲେ । ସେମାନେ ସେଠାରେ ବହୁ ବିଦ୍ୟାଲାଭ କରିପରେ ଉପାଧ୍ୟାୟ ନିଜର ଦୁଇଟି କନ୍ୟାଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କୁ ବିବାହ ଦେଲେ । ତତ୍ପରେ କାଳକେମି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଲୋକଙ୍କୁ ଧନବାନ୍ ଦେଖି ଈର୍ଷାରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ଉପାସନା କଲେ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ତାହାଙ୍କର ଉପାସନାରେ ପ୍ରୀତ ହୋଇ କହିଲେ, "ତୁମ୍ଭେ ବହୁଳ ଧନ ଓ ପୃଥିବୀପତି ପୁତ୍ର ଲାଭ କରିବ, କିନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭେ ଈର୍ଷାପରବଶ ହୋଇ ଅଗ୍ନିରେ ଆହୁତି ଦେଇଥିବାରୁ ଶେଷରେ ଗ୍ରୀବ ସଦୃଶ ବିନଷ୍ଟ ହେବ ।" ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଏହା କହି ଅନ୍ତର୍ହିତ ହେଲେ । କାଳକେମିଙ୍କର କ୍ରମେ ବହୁତ ଧନ ହେଲା ଓ ଗୋଟିଏ ପୁତ୍ର ମଧ୍ୟ ଜାତ ହେଲା । ତାହାଙ୍କର ମନୋରଥ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା । ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର କୃପାରୁ ତାହାଙ୍କର ପୁତ୍ରଲାଭ ହୋଇଥିବାରୁ ସେ ପୁତ୍ରର ନାମ ଶ୍ରୀଦତ୍ତ ଦେଲେ । ଶ୍ରୀଦତ୍ତ କ୍ରମଶଃ ବୃଦ୍ଧିପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ବାହୁ-ଯୁଦ୍ଧରେ ଓ ଅସ୍ତ୍ର-ଯୁଦ୍ଧରେ ନିପୁଣ ହେଲେ । କାଳକେ-ମିଙ୍କର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ବିଗତଭୟଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀକୁ ସର୍ପ ଦଂଶନ କଲା । ସେ ସେହି ସ୍ତ୍ରୀ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀ ହୋଇ ଦେଶାନ୍ତରକୁ ଗମନ କଲେ । ଏଣେ ଗୁଣଜ୍ଞ ରାଜା ବଜ୍ରଶକ୍ତି ଶ୍ରୀଦତ୍ତଙ୍କୁ ନିଜ ପୁତ୍ର ବିକ୍ରମଶକ୍ତିର ସଖାରୂପରେ ନିଯୁକ୍ତ କଲେ । ଅଭିମାନୀ ରାଜପୁତ୍ର ସହିତ ଶ୍ରୀଦତ୍ତର ସହବାସ ବାଲ୍ୟ-କାଳରେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ସହିତ ଭୀମର ସହବାସତୁଲ୍ୟ ହୋଇଉଠିଲା । ବାହୁଯୁଦ୍ଧରେ ପରାସ୍ତ ହୋଇ ଅନେକ ମନ୍ତ୍ରୀପୁତ୍ର ଶ୍ରୀଦତ୍ତଙ୍କୁ ସ୍ପର୍ଦ୍ଧାରୂପରେ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ବର୍ଷା-କାଳରେ ଦିନେ ଶ୍ରୀଦତ୍ତ ରାଜପୁତ୍ର ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସଖାମାନଙ୍କ ସହିତ ଭ୍ରମଣ କରିବାପାଇଁ ଗଙ୍ଗାକୂଳକୁ ଯାଇଥିଲେ । ସେଠାରେ ରାଜପୁତ୍ରଙ୍କର ଭୃତ୍ୟମାନେ ତାହାଙ୍କୁ ରାଜା କଲେ । ଏବଂ ଶ୍ରୀଦତ୍ତଙ୍କର ସଖାମାନେ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରୀଦତ୍ତଙ୍କୁ ରାଜା କଲେ ଏଥିରେ ରାଜପୁତ୍ର ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ରୁଦ୍ଧ ହେଲେ ଏବଂ ଶ୍ରୀଦତ୍ତଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାପାଇଁ ଆହ୍ୱାନ କଲେ । ସେ ଶ୍ରୀଦତ୍ତଙ୍କଦ୍ୱାରା ପରାସ୍ତ ହୋଇ ତାହାଙ୍କୁ ବଧ କରିବାର ଆଶା ହୃଦୟରେ ପୋଷଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଶ୍ରୀଦତ୍ତ ତାହାଙ୍କର ଅଭିପ୍ରାୟ ଜାଣିପାରି ସଖାମାନଙ୍କ ସହିତ ସେଠାରୁ ପଳାୟନ କଲେ । ସେ ଯାଇ ଯାଇ ଦେଖିଲେ ଯେ, ଏକ ପରମ ରୂପବତୀ ଯୁବତୀ ଗଙ୍ଗାବକ୍ଷରେ ତରଙ୍ଗାଘାତରେ ବିତାଡ଼ିତ ହେଉ-ଅଛି । ସେ ତହିଁ ସଖାମାନଙ୍କୁ କୂଳରେ ଛାଡ଼ି ହେବାକୁ କହି ସେହି ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବାପାଇଁ ଜଳରେ ଅବତରଣ କଲେ । ସେ ଗଭୀର ଜଳରେ ସେହି ସ୍ତ୍ରୀର କେଶଧାରଣ-ପୂର୍ବକ ତାହା ସହିତ ଜଳମଗ୍ନ ହେଲେ ଏବଂ ନିମଗ୍ନ ହୋଇ ଦେଖିଲେ, ଗୋଟିଏ ଶିବାଳୟ, ମାତ୍ର ଜଳ ନାହିଁ, ତିମ୍ବା ସେହି ସ୍ତ୍ରୀ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । ଶ୍ରୀଦତ୍ତ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ଶିବଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କଲେ ଏବଂ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିବାରୁ ସେହି ମନ୍ଦିରସଂଲଗ୍ନ ଏକ ଉଦ୍ୟାନରେ ରାତି ଯାପନକଲେ ! ପରଦିବସ ପ୍ରାତଃକାଳରେ ସେହି ଅନନ୍ୟା ସୁନ୍ଦରୀ ରୂପସୀ ସେହି ଶିବାଳୟକୁ ପୂଜା କରିବାପାଇଁ ଆଗମନ କଲା । ପୂଜା ସମାପନ କରି ନିଜ ଗୃହକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ କଲାବେଳେ ଶ୍ରୀଦତ୍ତ ତାହାର ପଶ୍ଚାତ୍ ପଶ୍ଚାତ୍ ଗମନ କଲେ । ସେହି

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାନଙ୍କ ଅବମାନନା ହେଲାପରି ଅସ୍ତବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ସୁର-ସ୍ୱରୋମ ଏକ ଗୃହରେ ପ୍ରବେଶକରି ପର୍ଯ୍ୟଙ୍କରେ ଉପବେଶନ କଲା। ଶ୍ରୀଦତ୍ତ ମଧ୍ୟ ତାହାର ନିକଟରେ ଉପବେଶନ କଲେ। ଏହି ସମୟରେ ସେହି ଯୁବତୀ ହଠାତ୍ ରୋଦନ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା। ତପ୍ତ ଲୋହିତ-ବିନ୍ଦୁମାନ ତାହାର ବକ୍ଷୋପରି ପତିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା। ଏହା ଦେଖି ଶ୍ରୀଦତ୍ତଙ୍କ ହୃଦୟରେ କାରୁଣ୍ୟ ଜାତ ହେଲା। ସେ ତହିଁ ତାହାକୁ ପଚାରିଲେ, "ହେ ସୁନ୍ଦରୀ! କହ ତୁମ୍ଭର ଦୁଃଖ କ'ଣ? ମୁଁ ତାହା ନିଶ୍ଚୟ ମୋଚନ କରିବି।" ସେ ତହିଁ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ରୋଦନ ନକରି କହିଲା, "ଦୈତ୍ୟପତି ବଳିଙ୍କର ଦଶଶତ ପୌତ୍ରୀ ଥିଲେ। ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମୁଁ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ, ମୋର ନାମ ବିଦ୍ୟୁତ୍ପ୍ରଭା। ବିଷ୍ଣୁ ଆମ୍ଭର ପିତାମହଙ୍କୁ ଚିର-ବନ୍ଧନରେ ଆବଦ୍ଧ କରି ରଖିଲେ। ପିତା ତାହାଙ୍କ ସହିତ ବାହୁଯୁଦ୍ଧରେ ହତ ହେଲେ। ତତ୍ପରେ ସେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ନିଜ ଗୃହରୁ ବିତାଡ଼ିତ କରି ଏକ ସିଂହକୁ ଗୃହର ଦ୍ୱାର-ଦେଶରେ ପହରାଦିବାପାଇଁ ଜଗାଇଅଛନ୍ତି। ସେଥିପାଇଁ ମୋର ହୃଦୟ ଦୁଃଖଭାରାକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇଅଛି। ସେହି ସିଂହ ଜଣେ ଯକ୍ଷ, କୁବେରଙ୍କ ଶାପରୁ ସିଂହତ୍ୱପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଅଛି। ପୂର୍ବେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଗୃହ-ପ୍ରବେଶର ଉପାୟ ପ୍ରାର୍ଥନା କରି-ବାରୁ ବିଷ୍ଣୁ କହିଥିଲେ ଯେ, ଏ ମନୁଷ୍ୟ ହସ୍ତରେ ବଦ୍ଧ ହେଲେ, ଏହାର ଶାପମୋଚନ ହେବ। ତୁମ୍ଭେ ଶୀଘ୍ର ଏହାକୁ ବିନାଶ କର, ଏଥିପାଇଁ ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଏଠାକୁ ଦେଖି ଆସିଅଛି। ତାହାକୁ ଜୟ କଲେ ତୁମ୍ଭେ ମୃଗାଙ୍କନାମରେ ଗୋଟିଏ ଖଡ୍ଗ ପାଇବ ଏବଂ ସେହି ଖଡ୍ଗବଳରେ ପୃଥିବୀ ଜୟ କରିବାକୁ କ୍ଷମ ହେବ।" ଶ୍ରୀଦତ୍ତ ସେହିଦିନ ସେଠାରେ ରାତି ଯାପନ କରି ପରଦିବସ ବିଦ୍ୟୁତ୍ପ୍ରଭାଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ଘେନି ସିଂହାବରୁଦ୍ଧ ଗୃହକୁ ଗମନକଲେ ଏବଂ ବାହୁଯୁଦ୍ଧରେ ସେହି ସିଂହକୁ ଜୟ କଲେ। ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହି ସିଂହ ଶାପମୁକ୍ତ ହୋଇ ପୁରୁଷାକୃତି ଧାରଣ କଲା ଏବଂ ନିଜର ଶାପାନ୍ତ-କାରୀଙ୍କୁ ଖଡ୍ଗ ପ୍ରଦାନକରି ଅନ୍ତର୍ହିତ ହେଲା। ଶ୍ରୀଦତ୍ତ ସେହି ଦୈତ୍ୟକନ୍ୟା ସହିତ ଗୃହରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ। ବିଦ୍ୟୁତ୍-ପ୍ରଭା ତାହାଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ବିଷଘ୍ନ ଅଙ୍ଗୁରୀୟ ପ୍ରଦାନ କଲା। ଯୁବକ ଶ୍ରୀଦତ୍ତ ସେଠାରେ କିଛିକାଳ ଅବସ୍ଥାନ କରିବାରୁ ବିଦ୍ୟୁତ୍ପ୍ରଭାର ରୂପମୋହରେ ପତିତ ହେଲେ ଏବଂ ତାହାକୁ ନିଜର ଅଭିଳାଷ ଜଣାଇଲେ। ସେ ତହିଁ କହିଲା, "ତୁମ୍ଭେ ଏହି ବାର୍ତ୍ତାରେ ସ୍ନାନ କଲେ ତୁମ୍ଭର ଅଭିଳାଷ ପୂରଣ ହେବ। ସେଥିରେ ମକର କୁମ୍ଭୀରାଦି ଥିବେ, ତେଣୁ ଖଡ୍ଗଟିକୁ ମଧ୍ୟ ସଙ୍ଗରେ ଘେନିଯାଅ।" ଶ୍ରୀଦତ୍ତ ତରୁଣୀର କଥାରେ ଭୁଲି ଜଳମଗ୍ନ ହେବା ମାତ୍ରେ ଗଙ୍ଗା କୂଳରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ। ସେହି ଖଡ୍ଗ ଓ ଅଙ୍ଗୁରୀୟ ସଙ୍ଗରେ ଅଛି, ମାତ୍ର ବିଦ୍ୟୁତ୍ପ୍ରଭା ନାହିଁ। ଏହା ଦେଖି ସେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଓ ବିଷଣ୍ଣ ହେଲେ। ତତ୍ପରେ ସେ ନିଜର ବନ୍ଧୁବର୍ଗଙ୍କୁ ଅନ୍ୱେଷଣ କରିବାପାଇଁ ଗୃହାଭିମୁଖରେ ଗମନ କଲେ। ଯାଇଁ ଯାଇଁ ବାଟରେ ନିଷ୍ଠୁରକ ନାମକ ଜନୈକ ମିତ୍ର ସହିତ ତାହାଙ୍କର ସାକ୍ଷାତ୍ ହେଲା। ନିଷ୍ଠୁରକ ତାହାଙ୍କୁ ଏକାନ୍ତରେ କହିଲା, "ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନେକ ଦିନ ଗଙ୍ଗାକୂଳରେ ଅନ୍ୱେଷଣ କଲୁଁ। ନପାଇ ଅବଶେଷରେ ଦୁଃଖାର୍ତ୍ତ ହୋଇ ନିଜ ନିଜ ମସ୍ତକ ଛେଦନ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଲୁଁ। ଏହି ସମୟରେ ଆକାଶବାଣୀ ହେଲା 'ବତ୍ସଗଣ, ଏପରି ଦୁଃସାହସିକ କାର୍ଯ୍ୟ କରନାହିଁ। ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ସଖା ଜୀବିତ ଅଛି ଏବଂ ସେ ଅଚିରାତ୍ ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ କରିବ।' ଆମ୍ଭେମାନେ ତୁମ୍ଭର ପିତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଫେରିଯାଉଥିଲୁଁ, ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ଜଣେ ଲୋକ ସତ୍ୱର ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ନିକଟକୁ ଆସି କହିଲା, "ତୁମ୍ଭେ-ମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ନଗରକୁ ଯାଅନାହିଁ। ରାଜା ବଳିଭୂଶକ୍ତି-ଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହେବାରୁ ତାହାଙ୍କର ପୁତ୍ର ବିକ୍ରମଶକ୍ତି ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜ୍ୟର ଅଧୀଶ୍ୱର। ସେ ଦିନେ ଶ୍ରୀଦତ୍ତର ପିତା କାଳନେମିଙ୍କ ଗୃହକୁ ଯାଇ କ୍ରୋଧରେ ପଚାରିଲେ "ତୁମ୍ଭର ପୁତ୍ର ଶ୍ରୀଦତ୍ତ କହିଁ?" କାଳନେମି କହିଲେ, "ମୁଁ ଜାଣେନାହିଁ।" ବିକ୍ରମ ତହିଁ କ୍ରୋଧାନ୍ୱିତ ହୋଇ ତାହାଙ୍କୁ ଶୂଳରେ ବସାଇଲେ। ତାହାଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ଏହା ଦେଖି ଶୋକରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ। ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଶ୍ରୀଦତ୍ତ ଓ ତାହାଙ୍କର ସଖାମାନଙ୍କୁ ବିନାଶ କରିବାପାଇଁ ଅନ୍ୱେଷଣ କରୁଅଛନ୍ତି। ସୁତରାଂ ତୁମ୍ଭେମାନେ ଶୀଘ୍ର ଏ ସ୍ଥାନରୁ ପଳାୟନ କର।" ଏହି ଦୁଃସମ୍ବାଦ ପାଇ ବହ୍ନିଶାଳୀପ୍ରମୁଖ ପାଞ୍ଚଜଣ ଉଜ୍ଜୟିନୀକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ। ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଏହି ସମ୍ବାଦ ଦେବାପାଇଁ ମୁଁ ଏଠାରେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ-ଭାବରେ ଥିଲି। ଏଣୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଚାଲ ସେହି ସଖାମାନଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯିବା।" ଏହା ଶୁଣି ଶ୍ରୀଦତ୍ତଙ୍କର ଦାରୁଣ ଦୁଃଖ ହେଲା। ସେ ପ୍ରତିକାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ନିଜର ଖଡ୍ଗ ଉପରେ ମୁହୂର୍ତ୍ତିକପାଇଁ ଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପ କଲେ। ତତ୍ପରେ ସେ ନିଷ୍ଠୁରକ ସହିତ ଉଜ୍ଜୟିନୀସ୍ଥିତ ସଖାମାନଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଗମନକଲେ। ଯାଇଁ ଯାଇଁ ବାଟରେ ଦେଖିଲେ ଯେ, ସ୍ତ୍ରୀଟିଏ କନ୍ଦନ କରୁଅଛି। ସେହି ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଟି କହିଲା "ମୁଁ ମଳବକୁ ଯାଇଁ ଯାଇଁ ପଥ ହରାଇଅଛି।" ସେ ତହିଁ ସେ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ-ଟିକୁ ସଙ୍ଗରେ ଘେନି ନିଷ୍ଠୁରକ ସହିତ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ। ଦିନେ ସେହି ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଟିର ଅନୁରୋଧରେ ଶ୍ରୀଦତ୍ତ ସଖା ସହିତ ଏକ ଶୂନ୍ୟ ନଗରରେ ରାତି ଯାପନ କରିବାପାଇଁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅବସ୍ଥାନ କଲେ । ସେ କୌଣସି କାରଣରୁ ନିଦରୁ ହଠାତ୍ ଉଠି ଦେଖିଲେ ଯେ, ସେହି ସ୍ତ୍ରୀଟି ନିଷ୍ଠୁରକକୁ ବନ୍ଧନକରି ତାହାର ମାଂସ ଆନନ୍ଦରେ ଭକ୍ଷଣ କରୁଅଛି । ସେ ମୃଗାଙ୍କ ଖଡ୍ଗକୁ ଧାରଣ କରି ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହେଲେ । ସେହି ସ୍ତ୍ରୀଟି ମଧ୍ୟ ଏକ ଘୋର ରାକ୍ଷସ ମୂର୍ତ୍ତି ଧାରଣ କଲା । ଶ୍ରୀଦତ୍ତ ବନ୍ଧ କରିବା ପାଇଁ ତାହାର କେଶ ଗ୍ରହଣ କରିବାମାତ୍ରେ ସେ ଦିବ୍ୟ ରୂପ ଧାରଣ କରି କହିଲା, "ହେ ମହାଭାଗ ! ମୋତେ ବନ୍ଧ କରି-ନାହିଁ—ମୁଁ ରାକ୍ଷସୀ ନୁହେଁ । କୌଶିକ ମୁନି ମୋତେ ଏହିପରି ଅଭିଶାପ ଦେଇଥିଲେ । କୁବେର-ପଦ ପାଇବା-ପାଇଁ କୌଶିକ ତପସ୍ୟା କରୁଥିଲେ । ଧନପତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୀତ ହୋଇ ତାହାଙ୍କର ତପସ୍ୟା ଭଙ୍ଗ ପାଇଁ ମୋତେ ତାହାଙ୍କ ନିକଟକୁ ପଠାଇଲେ । ମୋର ରୂପଛଟାରେ ସେ ବଶୀଭୂତ ହେଲେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ମୁଁ ତାହାଙ୍କୁ ଭୟ ଦେଖା-ଇବାପାଇଁ ଭୈରବ ଆକୃତି ଧାରଣ କଲି । ମୁନି କ୍ରୋଧରେ ମୋତେ ଅଭିଶାପ ଦେଲେ—'ତୁ ରାକ୍ଷସୀ ହୋଇ ମନୁଷ୍ୟ ଭକ୍ଷଣ କର ।' ସେ ମଧ୍ୟ ଏହା କହିଥିଲେ ଯେ, ତୁମ୍ଭେ ମୋହର କେଶ ଗ୍ରହଣ କଲେ ମୋର ଶାପମୋଚନ ହେବ । ମୁଁ ଏହି ନଗରକୁ ନିର୍ଜନ କରିଅଛି । ଆଜି ତୁମ୍ଭେ ମୋର ଶାପ ମୋଚନ କରିଅଛ, ସେଥିପାଇଁ ବର ପ୍ରଦାନ କରୁଅଛି,—ଗ୍ରହଣ କର ।" ଶ୍ରୀ ଦତ୍ତ ଏହାଶୁଣି କହିଲେ "ମୋର ଏହି ସଖା ପୁନର୍ଜୀବିତ ହେଉ । ଅନ୍ୟ ବରରେ ମୋର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ ।" ସେହି ସ୍ତ୍ରୀ 'ତଥାସ୍ତୁ' କହି ଅନ୍ତର୍ହିତ ହେଲା ଏବଂ ନିଷ୍ଠୁରକ ମଧ୍ୟ ଅକ୍ଷତାଙ୍ଗ ହୋଇ ପୁନର୍ଜୀବିତ ହେଲା । ଶ୍ରୀଦତ୍ତ ତାହା ସହିତ ଉଦ୍ଯାନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ସଖାମାନଙ୍କ ସହିତ ମିଳିତ ହେଲେ । ବାହୁ-ଶାଳୀ ତାହାଙ୍କୁ ନିଜ ଗୃହକୁ ଘେନିଯାଇ ଅତିଶୟଭାବରେ ସତ୍କାର କଲା । ଏହିପରି ସେ ସେଠାରେ ମିତ୍ରମାନଙ୍କ ସହିତ ସୁଖରେ ବାସ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ବସନ୍ତ କାଳରେ ଦିନେ ସେମାନେ ଉପବନର ଯାତ୍ରା ଦେଖିବାପାଇଁ ଯାଇଥିଲେ । ରାଜା ଶ୍ରୀଦତ୍ତଙ୍କର କନ୍ୟା ମୃଗାଙ୍କବତୀ ମଧ୍ୟ ସେହି ଯାତ୍ରା ଦେଖିବାପାଇଁ ଆସିଥିଲା । ସେ ରୂପରେ ଠିକ୍ ବସନ୍ତରାଣୀ । ଶ୍ରୀଦତ୍ତ ତାହାକୁ ଦେଖି ତାହାର ରୂପ ଜ୍ୟୋତିରେ ବିମୋହିତ ହେଲେ । ରାଜକନ୍ୟା ମଧ୍ୟ ପ୍ରଣୟ ପିପାସୁ ହୋଇ ଶ୍ରୀଦତ୍ତଙ୍କୁ ବାରମ୍ବାର ଚାହିଁବାକୁ ଲାଗିଲା । ବାହୁଶାଳୀ ଶ୍ରୀଦତ୍ତଙ୍କର ହୃଦୟବେଦନା ଜାଣିପାରି ତାହାଙ୍କୁ କହିଲେ, "ମନରେ ଦୁଃଖ କରନାହିଁ, ରାଜସୁତା ଯେଉଁଠାକୁ ଯାଉଅଛି, ଚାଲ ଆମ୍ଭେମାନେ ସେଇଠାକୁ ଯିବ ।" ଇଙ୍ଗିତଜ୍ଞ ବାହୁଶାଳୀ ପୂର୍ବରେ ତାହାଙ୍କୁ ଘେନିଗଲା । ହଠାତ୍ ଏହି ସମୟରେ ବିନସୂତା "ମୋତେ ସର୍ପ ଦଂଶନ କଲା" କହି କନ୍ଦନ କରି-ବାକୁ ଲାଗିଲା । ଏହା ଶୁଣି ଶ୍ରୀଦତ୍ତଙ୍କର ହୃଦୟ-ଜ୍ୱର ଉପ-ସ୍ଥିତ ହେଲା । ବାହୁଶାଳୀ ପାଇଁ ଚାମ୍ପୁକକୁ କହିଲା "ମୋର ସଖାଙ୍କ ନିକଟରେ ଗୋଟିଏ ବିଷଘ୍ନ ଅଙ୍ଗୁରୀୟ ଅଛି । ଆଉ ସେ ମଧ୍ୟ ବିଷ ହରଣ କରିବାର ମନ୍ତ୍ର ଜାଣନ୍ତି ।" ଚମ୍ପୁକ ଏହା ଶୁଣି ଶ୍ରୀଦତ୍ତଙ୍କୁ ରାଜମୃତା ନିକଟକୁ ସତ୍ୱର ଘେନିଗଲା । ଶ୍ରୀଦତ୍ତ ସେହି ଅଙ୍ଗୁରୀୟକୁ ରାଜକନ୍ୟାର ଅଙ୍ଗୁଳିରେ ପିନ୍ଧାଇ ଦେଇ ମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବାରୁ ରାଜକନ୍ୟା ପୁନର୍ଜୀବିତ ହେଲା । ଏହି ଘଟଣା ଦେଖି ସବୁବେଳେ ଜନମଣ୍ଡଳୀ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦିତ ହୋଇ ଶ୍ରୀଦତ୍ତଙ୍କର ସ୍ତୁତିଗାନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ରାଜା ବିଶ୍ୱକ ମଧ୍ୟ ସେଠାରେ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଶ୍ରୀଦତ୍ତ ସେହି ବିଷଘ୍ନ ଅଙ୍ଗୁରୀୟକୁ ରାଜକନ୍ୟାଠାରୁ ନିଆଣି ବାହୁଶାଳୀ ଗୃହକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କଲେ । ରାଜା ତାଙ୍କଠାରେ ପ୍ରୀତ ହୋଇ ବହୁତ ସୁବର୍ଣ୍ଣରତ୍ନାଦି ପ୍ରଦାନ କଲେ । ଶ୍ରୀଦତ୍ତଙ୍କର ମନକୁ ଏକାବେଳକେ ରାଜକନ୍ୟା ଅଧିକାର କରି ବସିଥିଲା । ସେ ଅନବରତ ତାହାର କଥା ଚିନ୍ତା କରି ପାଗଳ ପ୍ରାୟ ହୋଇଗଲେ । ତାହାଙ୍କର ସଖାମାନେ କ'ଣ କରିବେ, କିଛି ସ୍ଥିର କରିପାରିଲେନାହିଁ । ଦିନେ ରାଜକନ୍ୟା ମୃଗାଙ୍କ-ବତୀର ପ୍ରିୟ ସଖୀ ଭାବନିକା ଅଙ୍ଗୁରୀୟ ଫେରାଇ ଦେବା ଛଳରେ ଆସି ଶ୍ରୀଦତ୍ତଙ୍କୁ କହିଲା, "ତୁମ୍ଭେ ରାଜକନ୍ୟାଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କର, ନଚେତ୍ ସେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିବ ।" ତହିଁ ଶ୍ରୀଦତ୍ତ, ବାହୁଶାଳୀ, ଭାବନିକା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସଖାମାନେ ମିଳିତ ହୋଇ ଏକ ମନ୍ତ୍ରଣା କଲେ । ଅବଶେଷରେ ଏହା ସ୍ଥିରୀକୃତ ହେଲା ଯେ, ସେମାନେ ରାଜକନ୍ୟାକୁ ନିଭୃତରେ ଅପହରଣ କରି ଗୁପ୍ତ ଭାବରେ ମଥୁରାରେ ବାସ କରିବାପାଇଁ ପଳାୟନ କରିବେ । ଭାବନିକା ରାଜକନ୍ୟା ନିକଟକୁ ପ୍ରତ୍ୟା-ବର୍ତ୍ତନ କଲା ।

ଦିନେ ବାହୁଶାଳୀ ତିନିଜଣ ସଖାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ବାଣିଜ୍ୟ ଛଳରେ ମଥୁରା ଅଭିମୁଖରେ ଗମନ କଲା । ସେ ପଥରେ ରାଜସୁତାର ଅଭିଯାନ ପାଇଁ ଗୁପ୍ତଭାବରେ ଚାରିଗୋଟି ବାହନ ଏକ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ରଖିଲା । ଏଣେ ଶ୍ରୀଦତ୍ତ ରାତି କାଳରେ ଜଣେ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ତାହାର କନ୍ୟାକୁ ମଦ୍ୟ ପାନରେ ମତ୍ତ କରାଇ ରାଜକୁମାରୀର ବାସଭବନରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କଲେ । ଭାବନିକା ଏହି ଅବସରରେ ସେହି ବାସଭବନରେ ଅଗ୍ନି ସଂଯୋଗ କରି ମୃଗାଙ୍କବତୀକୁ ପ୍ରାସାଦର ବହିର୍ଭାଗକୁ ଘେନି ଆସିଲା । ଶ୍ରୀଦତ୍ତ ବାହାରେ ରାଜକନ୍ୟାକୁ ପ୍ରତୀକ୍ଷା କରୁଥିଲେ । ମୃଗାଙ୍କବତୀ ତାହାଙ୍କର ହସ୍ତଗତ ହେବାମାତ୍ରେ ସେ ତାହାକୁ ବାଲବଲ୍ଲଭ ନଗର ମଥୁରାପଥଗାମୀ ବାହୁ-ଶାଳୀ ନିକଟକୁ ପ୍ରେରଣ କଲା । ତାହା ସହିତ ଦୁଇଜଣ ମିତ୍ର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଓ ଭବନକୁ ପ୍ରେରିତ ହେଲେ । ରାଜକୁମାରୀର ଭବନରେ ସେହି ଶବରୀ ଓ ତାହାର ଦୁହିତା ଅଗ୍ନିରେ ଦଗ୍ଧ ହେଲେ । ସମସ୍ତେ ଜାଣିଲେ ଯେ,ରାଜକନ୍ୟା ଓ ତାହାର ସଖୀ ଅଗ୍ନିରେ ଭସ୍ମୀଭୂତ ହୋଇଗଲେ । ତତ୍ପର ଦିବସ ଶ୍ରୀଦତ୍ତ ସେଠାରେ ରହିଲେ । ଦ୍ୱିତୀୟ ଦିବସ ରାତ୍ରିରେ ସେ ମୃଗାଙ୍କ ଖଡ୍ଗକୁ ଗ୍ରହଣ କରି ପ୍ରେୟସୀ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଗମନ କଲେ । ସେ ସେହି ରାତ୍ରି ମଧ୍ୟରେ ବହୁ ପଥ ଅତିକ୍ରମ କରି ପ୍ରାତଃକାଳରେ ବିନ୍ଧ୍ୟାଟବୀରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସେଠାରେ ପ୍ରଥମେ ଅମଙ୍ଗଳ-ଚିହ୍ନମାନ ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଲା । ପଶ୍ଚାତ୍ ସେ ଦେଖିଲେ ଯେ, ପଥରେ ସଖୀଗଣ ଭବନକୁ ସହିତ ଭୟଙ୍କର ଭାବରେ ପ୍ରହୃତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ସେମାନେ ଶ୍ରୀଦତ୍ତଙ୍କୁ ଦେଖି କହିଲେ,"ଦଳେ ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ସେନା ହଠାତ୍ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଭୀଷଣଭାବରେ ପ୍ରହାର କଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ଭୀତା ରାଜକୁମାରୀଙ୍କୁ ଘୋଟକ ଉପରେ ଆରୋହଣ କରାଇ ଘେନିଗଲା । ସେ ବେଶୀ ଦୂର ଯାଇନାହିଁ, ଶୀଘ୍ର ତାହାର ଅନୁଧାବନ କର ।" ଶ୍ରୀଦତ୍ତ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ଏହିକଥା ଶୁଣିବାମାତ୍ରେ ରାଜକନ୍ୟାର ଅନୁସରଣରେ ଧାବମାନ ହେଲେ । ବହୁପଥ ଅତିକ୍ରମକରି ସେ ସେହି ଅଶ୍ୱାରୋହୀମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଏବଂ ଦେଖିଲେ ଯେ,ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଯୁବକ ରାଜକନ୍ୟାକୁ ଅଶ୍ୱ ଉପରେ ଘେନିଯାଉଅଛି । ସେ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ସେହି କ୍ଷତ୍ରିୟ ଯୁବକ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସେହି କ୍ଷତ୍ରିୟ ଯୁବକ ରାଜକନ୍ୟାକୁ ପ୍ରତ୍ୟର୍ପଣ ନ କରିବାରୁ ଶ୍ରୀଦତ୍ତ ତାହାକୁ ଅଶ୍ୱ ଉପରୁ ଆକର୍ଷଣ କରି ପ୍ରସ୍ତର ଉପରେ ନିକ୍ଷେପ କଲେ । ତତ୍ପରେ ସେ ତାହାର ଘୋଟକରେ ଆରୋହଣ କରି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଶ୍ୱାରୋହୀମାନଙ୍କୁ ବିନାଶ କଲେ ଏବଂ ମୃଗାଙ୍କବତୀ ସହିତ ଅଶ୍ୱାରୋହଣରେ ସଖୀମାନଙ୍କ ନିକଟକୁ ଗମନ କଲେ । ଅଶ୍ୱଟି ଯୁଦ୍ଧରେ କ୍ଷତବିକ୍ଷତ ହୋଇଥିବାରୁ ଅଧିକ ଦୂର ଯାଇପାରୁଣୁ ଭୂତଳରେ ପତିତ ହୋଇ ପଞ୍ଚତ୍ୱପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା । ମୃଗାଙ୍କବତୀ ଭୟ ଓ ପଥଶ୍ରାନ୍ତିରେ ତୃଷ୍ଣାର୍ତ୍ତ ହେବାରୁ ଶ୍ରୀଦତ୍ତ ତାହାକୁ ସେଠାରେ ରଖି ଜଳ ଅନ୍ୱେଷଣରେ ଗମନ କଲେ । ଇତସ୍ତତଃ ଜଳ ଅନ୍ୱେଷଣ କରୁ କରୁ ରାତ୍ରି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ସେ ଅନ୍ଧକାରରେ ପଥ ହରାଇ କାନ୍ତାର ବିରହରେ ଚକ୍ରବାକପକ୍ଷୀବତ୍ ସେହି ଅରଣ୍ୟରେ ରାତ୍ରି ଯାପନ କଲେ । ରାତ୍ରି ପ୍ରଭାତ ହେବାରୁ ସେ ଯେଉଁଠାରେ ରାଜକୁମାରୀଙ୍କୁ ଛାଡି ଆସିଥିଲେ, ସେଠାକୁ ଆସି ଦେଖିଲେ ଯେ ରାଜକୁମାରୀ ନାହିଁ । ତହିଁ ସେ ମୋହବଶତଃ ମୃଗାଙ୍କ ଖଡ୍ଗକୁ ତଳେ ରଖି ଏକ ବୃକ୍ଷରେ ଆରୋହଣ ପୂର୍ବକ ମୃଗାଙ୍କବତୀ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗକୁ ଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପ କଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଏକ ଶବରାଧିପ ଆସି ବୃକ୍ଷମୂଳସ୍ଥିତ ମୃଗାଙ୍କ ଖଡ୍ଗକୁ ଗ୍ରହଣ କଲା । ଶ୍ରୀଦତ୍ତ ତାହାକୁ ଦେଖି ବୃକ୍ଷରୁ ଅବତରଣ କଲେ ଏବଂ ଅତି କାତର ହୋଇ ନିଜ ପ୍ରିୟାର ବୃତ୍ତାନ୍ତ ତାହାକୁ ପଚାରିଲେ । ଶବରାଧିପ କହିଲା, "ତୁମ୍ଭର ପ୍ରେୟସୀ ମୋର ପତ୍ନୀରେ ଅଛି, ଅତଏବ ଶୀଘ୍ର ସେଠାକୁ ଗମନ କର । ମୁଁ ମୋର ପତ୍ନୀକୁ ଫେରିଗଲେ ତୁମ୍ଭର ଖଡ୍ଗ ଫେରାଇ ଦେବି ।" ଏହା କହି ସେହି ଶବରାଧିପ କେତେକଜଣ ପୁରୁଷଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଶ୍ରୀଦତ୍ତଙ୍କୁ ପତ୍ନୀଅଭିମୁଖରେ ପଠାଇଦେଲା । ଶ୍ରୀଦତ୍ତ ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ଲାନ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ସେ ପତ୍ନୀରେ ପହଞ୍ଚି ଶୀଘ୍ର ନିଦ୍ରାଭିଭୂତ ହେଲେ । ନିଦରୁ ଉଠି ସେ ଦେଖିଲେ ଯେ ତାହାଙ୍କର ପାଦ ନିଗଡ଼ରେ ବନ୍ଧା ହୋଇଅଛି ।

ଏକଦା ମୋଚନିକା ନାମରେ ଏକ ଦାସୀ ଆସି ଶ୍ରୀଦତ୍ତଙ୍କୁ କହିଲା, "ତୁମ୍ଭେ କେଉଁଠାରୁ ମୃତ୍ୟୁମୁଖରେ ପଡ଼ିବାପାଇଁ ଏଠାକୁ ଆସିଅଛ ? କାର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧିପାଇଁ ଶବରାଧିପ କେଉଁ ଅଡ଼େ ଯାଇଅଛି, ଫେରି ଆସିଲେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଚଣ୍ଡୀଙ୍କ ନିକଟରେ ବଳି ଦେବ । ଏଥିପାଇଁ ସେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବିନ୍ଧ୍ୟାଟବୀରୁ ଛଳନାକରି ଆଣି ନିଗଡ଼ରେ ବନ୍ଧନ କରିଅଛି । ଭଗବତୀଙ୍କଠାରେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବଳିଦେବାପାଇଁ ସେ ସର୍ବଦା ବସ୍ତ୍ର ଓ ଭୋଜନ ଦେଇ ତୁମ୍ଭର ସେବା କରୁଅଛି । ଏହି ବନ୍ଧନରୁ ମୁକ୍ତିପାଇବାର ଏକମାତ୍ର ଉପାୟ ଅଛି । ସୁନନ୍ଦା ନାମରେ ଏହି ଶବରାଧିପର ଏକ କନ୍ୟା ଅଛି । ସେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଖି କାମଜାଳରେ ଜର୍ଜରିତ ହେଉଅଛି । ତୁମ୍ଭେ ଯଦି ତାହାର ପ୍ରେମାଭିଳାଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବ, ତାହାହେଲେ ଅକ୍ଳେଶରେ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ପାରିବ ।" ଶ୍ରୀଦତ୍ତ ବନ୍ଧନ ମୁକ୍ତି ଆଶାରେ ଗାନ୍ଧର୍ବ ବିଧିରେ ସୁନନ୍ଦାକୁ ଗୁପ୍ତଭାବରେ ବିବାହ କଲେ । ରାତ୍ରି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ସୁନନ୍ଦା ତାହାଙ୍କର ବନ୍ଧନ ଫିଟାଇଦିଏ ଏବଂ ତାହାଙ୍କ ସହିତ ସହବାସ କରେ । କିଛିଦିନ ପରେ ସୁନନ୍ଦାର ଗର୍ଭସଞ୍ଚାର ହେଲା । ସୁନନ୍ଦାର ମାତା ମୋଚନିକା ମୁଖରୁ ଏକଥା ଶୁଣିପାରି ସ୍ନେହବଶତଃ ଜାମାତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଇ କହିଲା, "ବତ୍ସ ! ସୁନନ୍ଦାର ପିତା ଅତ୍ୟନ୍ତ କୋପନସ୍ୱଭାବ ।" ସେ ଏହା ଜାଣିପାରିଲେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କେତେବେଳେ କ୍ଷମା ଦେବେନାହିଁ, ସୁତରାଂ ଶୀଘ୍ର ଏଠାରୁ ପଳାୟନ କର । ତନ୍ତୁ ସୁନନ୍ଦାକୁ ଭୁଲିବନାହିଁ ।"ଶ୍ରୀଦତ୍ତ ବନ୍ଧନରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ଏବଂ ଅପରାର ଖଡ୍ଗର ଭାର ସୁନନ୍ଦା ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତକରି ସେଠାରୁ ପଳାୟନ କଲେ । ସେ ପ୍ରଥମେ ବିନ୍ଧ୍ୟାଟବୀରେ ମୃଗାଙ୍କବତୀର ଅନ୍ୱେଷଣରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଲେ । ସେ ଗୋଟିଏ ଶୁଭ ଲକ୍ଷଣ ଦେଖି ଯେଉଁଠାରେ ସେହି ଅଶ୍ୱ ପଡ଼ିଥିଲା ଏବଂ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୃଗାଙ୍କବତୀ ଅପହୃତ ହୋଇଥିଲା, ସେହିଠାରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଲେ । ସେହି ସମୟରେ ସେଠାରେ ଜଣେ ଶବର ମଧ୍ୟ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ଶ୍ରୀଦତ୍ତ ତାହାକୁ ମୃଗାଙ୍କବତୀର ବାର୍ତ୍ତା ପଚାରିବାରୁ ସେ କହିଲା, "ତୁମ୍ଭର ନାମ କ'ଣ ଶ୍ରୀଦତ୍ତ ? ତେବେ ମୁଁ ଯାହା କହୁଅଛି ଶୁଣ ।

ତୁମ୍ଭର ପେୟସୀ ତୁମ୍ଭ କଥା ଭଲ ଭଲ ଏଣେ ତେଣେ ବର୍ଣ୍ଣନ କରୁଥାଏ; ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ମୁଁ ତାହାକୁ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲି । ମୁଁ ତାହାକୁ ଆଶ୍ୱାସନା ଦେଇ ନିଜ ପଲ୍ଲୀକୁ ଘେନିଗଲି । ସେଠାରେ କାଳେ ତାହାକୁ କେହି ଚୋରାଇ ନେଇଯିବ, ଏହି ଭୟରେ ମୁଁ ତାହାକୁ ମଥୁରାନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ନାଗସ୍ଥଳ ନାମକ ଗ୍ରାମରେ ରଖି ଆସିଅଛି । ସେଠାରେ ସେ ବିଶ୍ୱଦତ୍ତ ନାମକ ଏକ ବୃଦ୍ଧ ବ୍ରାହ୍ମଣର ଗୃହରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଛି । ତାହା ମୁଖରୁ ତୁମ୍ଭର ନାମ ଶୁଣି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଖୋଜିବାପାଇଁ ମୁଁ ଏଠାକୁ ଆସିଥିଲି । ଏଥର ତୁମ୍ଭେ ଶୀଘ୍ର ନାଗସ୍ଥଳ ଅଭିମୁଖରେ ଗମନ କର ।" ଶ୍ରୀଦତ୍ତ ସେହିକ୍ଷଣି ସେହି ଲୁବ୍ଧକ ସହିତ ଯାତ୍ରାକଲେ ଏବଂ ପର ଦିବସ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ନାଗସ୍ଥଳ ଗ୍ରାମରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସେ ବୃଦ୍ଧ ବିଶ୍ୱଦତ୍ତଙ୍କ ଗୃହରେ ପ୍ରବେଶକରି ତାହାଙ୍କୁ କହିଲେ, "ଏହି ଲୁବ୍ଧକ ମୋର ଭାର୍ଯ୍ୟାକୁ ତୁମ୍ଭ ଗୃହରେ ରଖି ଯାଇଅଛି । ଶୀଘ୍ର ତାହାକୁ ପ୍ରତ୍ୟର୍ପଣ କର ।" ବିଶ୍ୱଦତ୍ତ ଏହା ଶୁଣି କହିଲା, "ମଥୁରାରେ ମୋର ଜଣେ ବନ୍ଧୁ ଅଛନ୍ତି । ସେ ଶୂରସେନ ରାଜାଙ୍କର ଉପାଧ୍ୟାୟ ଓ ମନ୍ତ୍ରୀ । ମୁଁ ତାହାଙ୍କ ହସ୍ତରେ ତୁମ୍ଭର ଭାର୍ଯ୍ୟାକୁ ନ୍ୟସ୍ତ କରିଅଛି । ଆଜି ଏଠାରେ ବିଶ୍ରାମ କର । କାଲି ସକାଳୁ ସେଠାକୁ ଯିବ ।" ବିଶ୍ୱଦତ୍ତର କଥା ଅନୁସାରେ ଶ୍ରୀଦତ୍ତ ସେଠାରେ ରାତି ଯାପନକରି ପ୍ରାତଃକାଳରେ ଯାତ୍ରାକଲେ ଏବଂ ତୃତୀୟଦିବସ ମଥୁରାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ବହୁଦିବସ ପଥଭ୍ରମଣରେ ତାହାଙ୍କର ଦେହ ମଳିନ ହୋଇଯାଇଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ସେ ନଗରର ବାହାରେ ଥିବା ଏକ ପୁଷ୍କରିଣୀରେ ସ୍ନାନ କରିବାକୁ ମନ ବଳାଇଲେ । ସେ ସେହି ପୁଷ୍କରିଣୀ ଜଳରେ ପ୍ରବେଶକରି ସ୍ନାନ କରିବାବେଳେ ବସ୍ତ୍ର ଖଣ୍ଡେ ପାଇଲେ । ସେହି ବସ୍ତ୍ରର ଏକ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଏକ ସୁବର୍ଣ୍ଣହାର ବନ୍ଧା ହୋଇଥିଲା । ଶ୍ରୀଦତ୍ତ କିନ୍ତୁ ତାହା ନ ଦେଖି ବସ୍ତ୍ରଟିକୁ ଘେନି ପ୍ରିୟାସନ୍ଦର୍ଶନ-ଆଶାରେ ନଗର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶକଲେ । ନଗରରକ୍ଷକଗଣ ସେହି ବସ୍ତ୍ର ଦେଖି ଜାଣିପାରିଲେ ଯେ, ସେ ହାର ଅପହରଣ କରିଅଛି । ସତକୁ ସତ, ସେହି ହାର ମଧ୍ୟ ବସ୍ତ୍ରରୁ ବାହାରିଲା । ସେମାନେ ତାହାଙ୍କୁ ରାଜାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଘେନି ଗଲେ । ରାଜା ତାହାର ବଧାଦେଶ ପ୍ରଦାନ କଲେ । ବଧକମାନେ ଶ୍ରୀଦତ୍ତଙ୍କୁ ବଧଭୂମିକୁ ଘେନି ଯାଉଥିବାବେଳେ ମୃଗାଙ୍କବତୀର ଦୃଷ୍ଟି ତାହାଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ିଲା । ସେ ତାହାଙ୍କୁ ନିଜର ଭର୍ତ୍ତା ବୋଲି ଜାଣିପାରି ଯେଉଁ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଗୃହରେ ସେ ଥିଲା, ତାହାଙ୍କୁ ଯାଇ ଜଣାଇଲା । ମନ୍ତ୍ରୀ ଏହା ଶୁଣି ରାଜାଙ୍କର ଅନୁମତି ଗ୍ରହଣପୂର୍ବକ ଶ୍ରୀଦତ୍ତଙ୍କୁ ବଧଭୂମିରୁ ନିଜ ଗୃହକୁ ଘେନି ଆସିଲେ । ଶ୍ରୀଦତ୍ତ ସେହି ନିଜର ପିତୃବ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ବିନୀତଭାବେ ବୋଲି ଚିହ୍ନିପାରି ତାହାଙ୍କର ପାଦବନ୍ଦନାପୂର୍ବକ ପଚାରିଲେ, "ଆପଣ ତୀର୍ଥାଟନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଦେଶାନ୍ତରକୁ ଗମନକରି ଏଠାରେ ମନ୍ତ୍ରୀତ୍ୱ କିପରି ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ ?" ସେହି ମନ୍ତ୍ରୀ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରୀଦତ୍ତଙ୍କୁ ନିଜର ଭ୍ରାତୁଷ୍ପୁତ୍ର ବୋଲି ଚିହ୍ନିପାରି ବିସ୍ମୟରେ ତାହାଙ୍କୁ ସମସ୍ତ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ପଚାରିଲେ । ଶ୍ରୀଦତ୍ତ ତାହାଙ୍କୁ ପିତୃବ୍ୟୋଗଠାରୁ ଆରମ୍ଭକରି ନିଜର ସମସ୍ତ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଜଣାଇଲେ । ସେହି ବୃଦ୍ଧ (ମନ୍ତ୍ରୀ ବିନୀତଭାବେ) ଶ୍ରୀଦତ୍ତଙ୍କୁ ଦିନେ ଏକାନ୍ତରେ କହିଲେ, "ବତ୍ସ ! ଅଧୀର ହୁଅନାହିଁ । ମୁଁ ଏକ ଯକ୍ଷିଣୀକୁ ବଶୀଭୂତ କରିଅଛି । ସେ ମୋତେ ପାଞ୍ଚ ସହସ୍ର ଅଶ୍ୱ ଓ ସାତକୋଟି ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଦାନ କରିଅଛି । ମୁଁ ତ ଅପୁତ୍ରକ; ଏଣୁ ମୁଁ ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି ତୋ ହସ୍ତରେ ଅର୍ପଣକଲି । ତତ୍ପରେ ସେ ଶ୍ରୀଦତ୍ତଙ୍କ ହସ୍ତରେ ମୃଗାଙ୍କବତୀକୁ ଅର୍ପଣ କଲେ । ଶ୍ରୀଦତ୍ତ ଓ ମୃଗାଙ୍କବତୀର ପରିଣୟ ସମ୍ପନ୍ନ ହେଲା । ମୃଗାଙ୍କବତୀର ଆନନ୍ଦର ସୀମା ରହିଲାନାହିଁ; ମାତ୍ର ଶ୍ରୀଦତ୍ତଙ୍କର ହୃଦୟରେ ଏକ ବିଷାଦ ରେଖା ରହିଗଲା । ସେ ବସ୍ତ୍ରଶ୍ରୀ ପ୍ରଭୃତି ସଖୀମାନଙ୍କର କଥା ଅନବରତ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଦିନେ ଶ୍ରୀଦତ୍ତଙ୍କର ପିତୃବ୍ୟ ତାହାଙ୍କୁ ଏକାନ୍ତରେ କହିଲେ, "ରାଜା ଶୂରସେନଙ୍କର କନ୍ୟାକୁ ବିବାହ ଦେବାପାଇଁ ମୁଁ ଅବନ୍ତୀ ଦେଶକୁ ଘେନିଯିବି ଏବଂ ବିବାହ ଦେବା ଛଳନାରେ ମୁଁ ତାହାକୁ ଅପହରଣ କରି ତୁମ୍ଭକୁ ଅର୍ପଣ କରିବି । ତତ୍ପରେ ପଶ୍ଚାତ୍ଗାମୀ ସେନା ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ, ସେହି ସେନା ସାହାଯ୍ୟରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ତୁମ୍ଭକୁ ଯେଉଁ ରାଜ୍ୟର କଥା କହିଅଛନ୍ତି, ତାହା ପ୍ରାପ୍ତ ହେବ ।" ଏହିପରି ମନ୍ତ୍ରଣା କରି ଶ୍ରୀଦତ୍ତ ଓ ତାହାଙ୍କର ପିତୃବ୍ୟ ରାଜକନ୍ୟା ସହିତ ଅବନ୍ତୀଦେଶ ଅଭିମୁଖରେ ସସୈନ୍ୟରେ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ । ସେମାନେ ବିନ୍ଧ୍ୟାଟବୀରେ ପ୍ରବେଶ କରିଅଛନ୍ତି ମାତ୍ର, ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ଏକ ପ୍ରବଳ ସେନାଦଳ ସେମାନଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ଭୀଷଣ ଆଘାତରେ ଶ୍ରୀଦତ୍ତ ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ହେଲେ । ତାହାଙ୍କୁ ବନ୍ଧନକରି ସେମାନେ ନିଜ ପଲ୍ଲୀକୁ ଚଣ୍ଡୀଙ୍କ ନିକଟରେ ବଳି ଦେବା ଅଭିପ୍ରାୟରେ ଘେନିଗଲେ । ପଲ୍ଲୀପତିର କନ୍ୟା (ଶ୍ରୀଦତ୍ତଙ୍କର ପୂର୍ବ ପରିଣୀତା ସ୍ତ୍ରୀ) ସୁନନ୍ଦା ନିଜ ପୁତ୍ରକୁ ସଙ୍ଗରେ ଘେନି ଦେବୀଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଆସିଥିଲା । ସେ ଶ୍ରୀଦତ୍ତଙ୍କୁ ଦେଖିବା ମାତ୍ରେ ତାଙ୍କର ସ୍ୱାମୀ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୋଲି ଚଣ୍ଡିପାର ତାହାଙ୍କୁ ବଧ କରିବାକୁ ବୋଲି ଦସ୍ୟୁ-ମାନଙ୍କୁ ଆଦେଶ ଦେଲା । ସେମାନେ ଅସ୍ତ୍ରବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ଶ୍ରୀଦତ୍ତଙ୍କୁ ବନ୍ଧନରୁ ମୁକ୍ତ କଲେ । ତତ୍ପରେ ସୁନ୍ଦରୀ ତାହାଙ୍କୁ ନିଜ ଗୃହକୁ ଘେନିଗଲା । ପତ୍ନୀଅଧିପତି ଅପୁତ୍ରକ ଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ସେ ସୁନ୍ଦରୀକୁ ରାଜ୍ୟର ଅଧୀଶ୍ୱରୀ କରିଥିଲେ । ଶ୍ରୀଦତ୍ତ ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହି ରାଜ୍ୟର ଅଧିପତି ହେଲେ । ସେ ସେହିଠାରେ ରାଜା ଶୂରସେନଙ୍କର କନ୍ୟାକୁ ମଧ୍ୟ ବିବାହ କଲେ । ସେମାନେ ଶ୍ରୀଦତ୍ତଙ୍କୁ ନିଜର ଜାମାତା ବୋଲି ଜାଣି ଆନନ୍ଦରେ ସ୍ୱସ୍ୱ ସେନା ଘେନି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ବାହୁଶାଳୀ ପ୍ରମୁଖ ସଖାମାନେ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରୀଦତ୍ତଙ୍କର ସୌଭାଗ୍ୟବାର୍ତ୍ତା ଶ୍ରବଣ-କରି ତାହାଙ୍କ ନିକଟରେ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ତତ୍ପରେ ସେ ଶ୍ୱଶୁରମାନଙ୍କ ସହିତ ନିଜର ପିତୃବ୍ୟ ବିକ୍ରମଶକ୍ତି ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯୁଦ୍ଧଘୋଷଣା କରି ତାହାକୁ ଯୁଦ୍ଧାନଳରେ ଆହୁତି ଦେଲେ । ଏହିପରି ଏହି ପୃଥିବୀରେ ଏକାଧିପତ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରି ସେ ମୃଗାଙ୍କବତୀ ସହିତ ସୁଖରେ କାଳଯାପନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସଂସାରରେ ବିରହ ଲାଗି ରହିଅଛି । ଧୀର ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ କେବଳ ସେହି ବିୟୋଗସମୂହକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ଶେଷରେ ପରମ ସୁଖ ଲାଭକରନ୍ତି ।"

ରାଜା ସହସ୍ରାନୀକ ଫଳତଃମୁଖରୁ ଏହି ଆଖ୍ୟାୟିକା ଶ୍ରବଣ କରି ମାର୍ଗରେ ରାତ୍ରିଯାପନ କଲେ ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟୁଷରେ ଗାତ୍ରୋତ୍ଥାନ କରି ସ୍ୱପ୍ରିୟା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଗମନ କଲେ । ସେ କିଛିଦିନ ପରେ ଜମଦଗ୍ନିଙ୍କ ଆଶ୍ରମରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଏବଂ ଋଷିଙ୍କ ପାଦରେ ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ପ୍ରଣିପାତ କଲେ । ଋଷି ତାହାଙ୍କ ହସ୍ତରେ ମୃଗାଙ୍କବତୀଙ୍କୁ ଅର୍ପଣ କଲେ । ପୁନର୍ମି-ଳନରେ ସେମାନଙ୍କ ଚକ୍ଷୁରୁ ଅନବରତ ଅଶ୍ରୁ ବିଗଳିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ତତ୍ପରେ ରାଜା ସହସ୍ରାନୀକ ରାଜ୍ଞୀ ମୃଗାଙ୍କବତୀ ଓ ପୁତ୍ର ଉଦୟନଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ଘେନି ଜମଦଗ୍ନିଙ୍କ ଆଶ୍ରମରୁ ସ୍ୱପୁର ଅଭିମୁଖରେ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ ଏବଂ ମୃଗାଙ୍କବତୀଙ୍କର ବିରହା-ଖ୍ୟ ବ୍ୟଥା ଶୁଣି ଶୁଣି ଅବଶେଷରେ ରାଜଭବନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସେ ପୁତ୍ର ଉଦୟନର ସଦ୍‌ଗୁଣରେ ବିମୋହିତ ହୋଇ ତାହାଙ୍କୁ ଯୁବରାଜ କଲେ ଓ ବସନ୍ତକରୁଣ୍ଡବାନ୍ ଯୋଗନ୍ଧରାୟଣଙ୍କୁ ଉଦୟନଙ୍କର ମନ୍ତ୍ରୀପଦରେ ବରଣ କଲେ । 'ଏ ରାଜକୁମାର ଏହି ମନ୍ତ୍ରିମାନଙ୍କ ବଳରେ ସମାଗରା ଧରାର ଅଧୀଶ୍ୱର ହେବ' ସେହି ସମୟରେ ଏହି ବାଣୀ ଅକାଶରେ ଶୁଣାଗଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜା ସହସ୍ରାନୀକ ପୁତ୍ର ଉପରେ ରାଜ୍ୟଭାର ନ୍ୟସ୍ତକରି ଚିରକାଙ୍କ୍ଷିତ ସଂସାରଯାତ୍ରା ନିର୍ବାହିତ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କ୍ରମଶଃ ଜରା ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେବାରୁ ବିଷୟଭାବନା ତାହାଙ୍କୁ ଶୀଘ୍ର ଦୂରକୁ ପଳାଇଗଲା । ସେ ଉଦୟନଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟ ଅର୍ପଣକରି ମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ମୃଗାଙ୍କବତୀଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ଘେନି ହିମାଳୟକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ ।

ଶ୍ରୀ ଗୋପୀନାଥ ଧଳଦେବ, ଏ. ଏ.

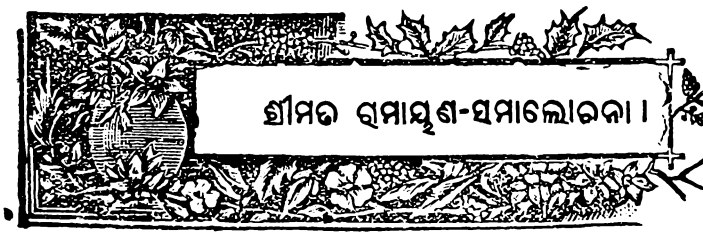

ରାମାଦିମାନେ ମିଥିଳାଯାତ୍ରାର ଦ୍ୱିତୀୟ ଦିବସରେ ଶୋଣାନଦୀ ତୀରରୁ ଯାଇ ଗଙ୍ଗାତୀରରେ ଅବସ୍ଥାନ (୧) କଲେ । ଏ ସ୍ଥଳରେ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଜିଜ୍ଞାସାରେ ଗଙ୍ଗାଦେବୀଙ୍କ ଆବିର୍ଭାବ ଦେବସେନାନୀ କୁମାରଙ୍କର ଉତ୍ପତ୍ତି ଏବଂ ଭଗୀରଥ ଓ ସଗରପୁତ୍ରମାନଙ୍କର ସାନୁଙ୍ଗିକ ଚରିତମାନ ପଞ୍ଚବିଂଶ ସର୍ଗ ଠାରୁ * ନବଗୋଟି ସର୍ଗରେ ସୁବିସ୍ତରଭାବରେ କହିଅଛନ୍ତି । ଏଥିରେ କୁମାରସମ୍ଭବ ଚରିତଟିକ ସପ୍ତବିଂଶସର୍ଗାଦିସାନରେ ସାଙ୍ଗ ହୋଇଅଛି । ତା'ପରେ ସଗରଙ୍କର ସାନୁଷଙ୍ଗିକ ଘଟନାବଳିମାନ କ୍ରମଶଃ ଯଥାଯଥ ବିବୃତ ହୋଇଅଛି । ସୁତରାଂ ଗଙ୍ଗାବତରଣସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗଙ୍ଗାଦେବୀ ଯେପରି କ୍ରମଶଃ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କଠାରୁ ମହାଦେବଙ୍କ ଜଟାକୂଟରେ; ତହିଁରୁ ପୁଣି ବିନ୍ଦୁସରୋବରରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣା ହୋଇ ସପ୍ତସ୍ରୋତା ହୋଇ

(୧) ତେ ଗତ୍ୱାଦୂରମଧ୍ୱାନଂ ଗଙ୍ଗାୟାର୍ଦ୍ଧ ଦିବସେ ତତା ।
ତାମ୍ରାସ୍ୱାଂ ସରିତାଂ ଶ୍ରେଷ୍ଠାଂ ଦଦୃଶୁ ର୍ମୁନିସେବିତାଂ । ବା, କା, ୩୫ସ୍ତ, ୬ ଶ୍ଳୋ ।
* ୩୫ ସର୍ଗଠାରୁ ୪୩ ସର୍ଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଖନ୍ତୁ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପରେ ଜାହ୍ନବୀ ଆଖ୍ୟା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ, ସେଥିରୁ କଥାମାନ ମଧ୍ୟ ଉକ୍ତ ଅଛି । ✝

ବଳରାମ ଦାସ ମହାଶୟ ଏସବୁ କଥା ପ୍ରକାଶ କରିବାର ଚେଷ୍ଟା କରି ସ୍ଥୂଳସତ୍ୟତା ମାତ୍ର ରକ୍ଷାକରି ପାରିଅଛନ୍ତି । ଯଥା ସେ ମହାଶୟ ଏଥିରେ ନାନାପ୍ରକାର ଅବାନ୍ତର କଥାମାନଙ୍କର ମିଳନରେ ଅନେକକଳ୍ପ ✻ ନାମଧାମାଦିର ଅବତାରଣା କରିଅଛନ୍ତି । ଦାସଙ୍କ ରାମାୟଣରେ ସଗର-ଚରିତ ଅଛି କୁମାରେପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନମୂଳକ ଘଟନା ବିଚିତ୍ରମତଃ ଲେଖା-ଥିବାର ଦେଖାଯାଉଅଛି । ଏହି ଯେ ଚରିତ ପ୍ରକାଶନରେ ବିଚିତ୍ରତା, ଏହା କି ପ୍ରଥମରୁ ଦାସଙ୍କ ଲେଖାରେ ନ ଥିଲା ? ତାହା ଅନୁଲେଖକ ଲେଖାରେ ଏପରି ହୋଇ ଯାଇଅଛି ? ଏହା ଠିକ କୁହାଯାଇ ନ ପାରେ । ଦାସ ମହାଶୟ ମଧ୍ୟ କହିଅଛନ୍ତି; ମହର୍ଷି ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ମିଥିଲାଯାତ୍ରାର ଦ୍ୱିତୀୟ ଦିବସରେ ସାନୁଜ ରାମଙ୍କ ସହିତ ଶୋଣନଦୀ ତୀରରୁ ଗଙ୍ଗା ତୀରରେ ଉପନୀତ ହୋଇଥିଲେ । ଦାସେ ପୁଣି ଗଙ୍ଗାଜନ୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଚରିତ ପ୍ରବାହକୁ ମୂଳଅପେକ୍ଷା କିଞ୍ଚିତ୍ ପରିବର୍ତ୍ତିତ କରି ଲେଖିଅଛନ୍ତି ଓ ଔର୍ବ୍ୱଚିତ ପ୍ରଥମତଃ ଭଗୀରଥଙ୍କ ମୁଖରେ ଗଙ୍ଗାଦେବୀଙ୍କର ରମଣ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଥିଲେ+; ଗଙ୍ଗାଦେବୀ ଔର୍ବ୍ୱଚିତଦତ୍ତ ଭେଦରେ ମେରୁ ପର୍ବତରୁ ନିର୍ଗତ ହୋଇ ଧାବମାନା ହେଲାରୁ ଅନୁଗତ ଭଗୀରଥ ସ୍ରୋତରେ ଲାସିପାଇ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ୍ତରେ ସ୍ଥିତି କରି ରହିଲେ; ସେହି ସ୍ଥାନ ପୁଣି ହସ୍ତିନା ନାମରେ ଅଭିହିତ ହେଲା, ଇତ୍ୟାଦି ।

ଏଥିମଧ୍ୟରେ ପୁଣି ଲେଖାଅଛି କି, ଇନ୍ଦ୍ର ଚାହିଁକି ସେହି ଯାଗାଶ୍ୱକୁ ଅପହରଣ କରି ନେଲେ । ଏହା ରାମ ଜିଜ୍ଞାସା-କଲାରୁ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ଏହି ଉତ୍ତର ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ ବୋଲି ବଳରାମ ଦାସ ମହାଶୟ ପୁରାଣାନ୍ତରିତ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ କଥା ଏ ସ୍ଥଳରେ ଲେଖିଅଛନ୍ତି । ଏହାର ସ୍ଥୂଳ ବିବରଣ ଏହି । ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ କୃତ-ନିଳୟ କାଳକେୟାଦି ଦୁଷ୍ଟ ଅଶିଷ୍ଟ ଅସୁରମାନେ ତ୍ରିଲୋକପ୍ରାପ୍ତପ୍ରଦ ଘୋର ଉପଦ୍ରବ କଲାରୁ ମହର୍ଷି ଅଗସ୍ତି ସେମାନଙ୍କର ବିନାଶନର ନିରୁପାୟ ଉପାୟ ପ୍ରଦର୍ଶନାର୍ଥ ସମସ୍ତ ସମୁଦ୍ରକୁ ନିଃଶେଷନିଃଶୋଷିତ କରି ଦେଇଥିଲେ । ସମସ୍ତେ ନାରାୟଣ ଫେରେ ସମୁଦ୍ରର ପୂରଣାର୍ଥ କପିଳରୂପରେ ତପୋନିଷ୍ଠ ରହି ଗଙ୍ଗାଙ୍କର ଅବତରଣାର୍ଥ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ କର୍ତ୍ତୃକ ସଗରଙ୍କ ଯାଗାଶ୍ୱକୁ ଅପହୃତ କରାଇଥିଲେ । ✝

ଏହା ପରେ ବଳରାମଦାସେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଅନୁଷଙ୍ଗିକ କଥା ସହିତ ଲେଖିଅଛନ୍ତି କି ଗଙ୍ଗାଦେବୀ ଭଗୀରଥଙ୍କ ସହ ଅସି ପ୍ରୟାଗରେ ଯମୁନାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ

✝ ଗଙ୍ଗା ଜହ୍ନୁଙ୍କ ଯଜ୍ଞବାଟ ପ୍ଲାବିତ କଲାରୁ ରୁଷ୍ଟ ହୋଇ—
ଉପେକ୍ଷଜଳଂ ସର୍ବଂ ଗଙ୍ଗାୟାଃ ପରମାଦ୍ଭୁତଂ—
ତତସ୍ତୁଷ୍ଟୋମହାତେଜାଃ ଶ୍ରୋତାଭ୍ୟାମସୃଜତ୍ ପୁନଃ
ତସ୍ମାତ୍ ଜହ୍ନୁସୁତା ଗଙ୍ଗା ପ୍ରୋଚ୍ୟତେ ଜାହ୍ନବୀତି ଚ । ବା, କା, ୪୩ ସର୍ଗ ।

✻ ଛପା ପୁସ୍ତକ ୯୭ ପୃଷ୍ଠାରେ ଦେଖନ୍ତୁ, ସଗରଙ୍କ ପତ୍ନୀ କେଶିନୀ ଓ ସୁମତିଙ୍କର ନାମ ବଦ୍ୟା ଓ ନିଷଦ୍ୟା ହୋଇଅଛି । ତାଳପତ୍ର ପୁସ୍ତକରେ ଦେଖିବେ, ଏହାର ଅନ୍ୟାକାର ବିକୃତି ଦେଖାଯାଏ ଯଥା—

ବଇଧବୀ (ବୈଦର୍ଭୀ ?) ସବ୍ୟା ତାହାର ଦୁଇ ବାମା,
ରବିତଳେ ନୃପତି ବଡ଼ାଇ ଗାରମା, ଇତ୍ୟାଦି ।

ଏହିପରି କ୍ରମେ ଦେଖିବାକୁ ପାଇବେ, ସଗରପୁତ୍ର ଅସମଞ୍ଜସ ଏବଂ ତାହାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଅଶୁମାନଙ୍କର ନାମ ଛପାରେ 'ଅଶ୍ୱରଜା' 'ଅଶ୍ୱବନ୍ତ' ହୋଇଅଛି । ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି ।

✻ ଛପାପୁସ୍ତକରେ ୧୦୯ ପୃଷ୍ଠାଠାରୁ ଦେଖନ୍ତୁ ।
ସେସ୍ଥାନ ହୋଇଲା ହୋଇଲା ପୁଣି ହସ୍ତିନା ନଗରେ—୧୧୨ ପୃଷ୍ଠା ।

+ ଗଙ୍ଗାଙ୍କ ପ୍ରତି ଔର୍ବ୍ୱଚିତଙ୍କର ଏହି କଥା ଏବଂ ତଦାନୁଷଙ୍ଗିକ କଥାମାନ ତଦ୍ପୁରାଣ, ସର୍ଗଖଣ୍ଡ ୧୭ ଷୋଡ଼ଶ ଅଧ୍ୟାୟରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି । ବଳରାମଦାସଙ୍କ ପରି ବଙ୍ଗୀୟ ରାମାୟଣକର୍ତ୍ତା କୃତ୍ତିବାସଦାସ ମହାଶୟ ମଧ୍ୟ ନିଜର ରାମାୟଣରେ ଏହି ଚରିତମାନ ଲେଖିଅଛନ୍ତି ।

✝ ଏହି ଯେ ସଗରଙ୍କ ଯାଗାଶ୍ୱର ଅପହରଣର ପ୍ରଧାନ କର୍ତ୍ତା କପିଳଦେବ, ଏ ବିଷୟ ବଙ୍ଗଦେଶରେ ପ୍ରଚଳିତ କେତେକ ମୂଳରାମାୟଣ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ମଧ୍ୟ ଲେଖାଅଛି । ଯଥା—

ତତ୍ରାର୍ଥି ଯୋ ଜଗତ୍ କୃତ୍ସଂ ଯସ୍ୟୋତ୍ପତ୍ତିର୍ନବିଦ୍ୟତେ ।
ତେନାଶ୍ୱୋ ବାସୁଦେବେନ କପିଳେନାପକାହୃତଃ । ଇତ୍ୟାଦି, ଆଦିକାଣ୍ଡ ୪୨ ସର୍ଗ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏକମ ସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ଥିତି ରହିଗଲେ × । ଏସ୍ଥଳେ ଦାସେ ପୁଣି କହିଅଛନ୍ତି କି ଭଗୀରଥ ତେଉଁଠାରେ ଗଙ୍ଗାଦେବୀଙ୍କ ଜଙ୍ଘସାରେ କାଶୀଧାମ ଏବଂ ତତ୍ରତ୍ୟ ଚକ୍ରସର, ଦାଶ୍ୱମେଧ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀସର ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନମାନଙ୍କର ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ + । ଏସବୁ ମୂଳଗ୍ରନ୍ଥରେ ଅନୁକ୍ତ ହେଲେହେଁ ଏକାନ୍ତ କପୋଳକଳ୍ପିତ ବୋଧ ହୁଏନାହିଁ । ଶ୍ରୀମାନ୍ ବଳରାମ ଦାସେ ବହୁପୁରାଣରୁ ଥିବାରୁ ପୁରାଣାନ୍ତର୍ଗତ ରେବାମୋକ୍ଷ ପ୍ରସ୍ତାବ ଅନୁସାରେ ପୂର୍ବାପର ଚରିତ୍ର ସାଙ୍ଗତ୍ୟରହି ଏ ସ୍ଥଳରେ ମିଳାଇ ଦେଇଅଛନ୍ତି ।

କ୍ରମଶଃ—
ଶ୍ରୀ ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ ଶର୍ମା ।

ପଦାର୍ଥ-ଦୀପିକା:—ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଣୀତ ଓ କଟକ ମୁକୁର ପ୍ରେସରେ ମୁଦ୍ରିତ ନୂତନ ଗଦ୍ୟପୁସ୍ତକ । ନ୍ୟାୟଶାସ୍ତ୍ରର ଜଟିଳ ତତ୍ତ୍ୱଗୁଡ଼ିକର ସ୍ପଷ୍ଟ ବ୍ୟାଖ୍ୟାରେ ପୁସ୍ତକଟି ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଅଛି; କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଶାପରି ଅଗ୍ରାହ୍ୟକ ଦେଶରେ ଏପରି ପୁସ୍ତକର ମୂଲ୍ୟ ବୁଝିବେ କେତେ ଜଣ ? ଯେଉଁ ଦେଶରେ ଉପନ୍ୟାସ ପଢ଼ିବାପାଇଁ ସୁଦ୍ଧା ପାଠକର ଅଭାବ, ସେ ଦେଶରେ ନ୍ୟାୟ-ଶାସ୍ତ୍ରର ଆଦର ଆଶା କରିବା ବିଡ଼ମ୍ବନା ମାତ୍ର । କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ୍ ଯୁଗରେ ଏହି ପୁସ୍ତକର ଅଶାନୁରୂପ ଆଦର ହୋଇ ପାରିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଗ୍ରନ୍ଥଟି ଯେ ମାତୃ-ସାହିତ୍ୟ-ଭଣ୍ଡାରର ଗୋଟିଏ ଅମୂଲ୍ୟ ସମ୍ପଦ, ଏ ବିଷୟରେ ଅଣୁମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଭ୍ରାନ୍ତି:—ଶ୍ରୀମତୀ ବୁଲବୁଲକୁମାରୀ ସାବତ L. M. P.ଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ଗଳ୍ପପୁସ୍ତକ । ଗଳ୍ପଟିର ମୂଳ ବିଷୟ ଲେଖିକାଙ୍କ ନିଜସ୍ୱ ବୋଲି ଅନୁମାନ ହୁଏ—ବିଷୟସମାବେଶ ଚିତ୍ତ-ଆକର୍ଷକ । ଶେଫାଳିକାର ପ୍ରେମଶଯ୍ୟାସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବର୍ଣ୍ଣନାଗୁଡ଼ିକ ଡାକ୍ତର ଲେଖିକାଙ୍କ ଭୈଷଜଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞାନର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରୁଅଛି ।

ଅଞ୍ଜଳି:—ଶ୍ରୀମତୀ ବୁଲବୁଲାଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ଅଭିନବ ପଦ୍ୟ-ପୁସ୍ତକ । ପ୍ରେମ ଓ ଭକ୍ତିର ମନୋହର ଚିତ୍ରରେ ପୁସ୍ତକର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଛତ୍ର ପୂର୍ଣ୍ଣ । ପ୍ରାଣର ଅବାଧ ଦେବତାଙ୍କୁ ହୃଦୟ-ମନ୍ଦିରରେ ଅଧିଷ୍ଠିତ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଲେଖିକାଙ୍କ ବ୍ୟାକୁଳତା ସ୍ୱଭାବିକ ହୋଇଅଛି । ଅପେକ୍ଷାର ଚିତ୍ର-ମଧୁର ଚିତ୍ର ଅତି ନିପୁଣଭାବରେ ଚିତ୍ରିତ ହୋଇଅଛି ।

କାରାଗାର-କାହାଣୀ:—ଶ୍ରୀ ଯୁକ୍ତ ଗୋବିନ୍ଦରାମ ମିଶ୍ରଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ଗଦ୍ୟପୁସ୍ତକ । ଲେଖକ କାରାଗାର ସମ୍ବନ୍ଧରେ କେତେକ ଅବଶ୍ୟ ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ବିଷୟ ସହ ନିଜ କାରାଗାର-ଅନୁଭୂତଗୁଡ଼ିକ ଅତି ପ୍ରାଞ୍ଜଳଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି ।

ମୋହିନୀ:—ଶ୍ରୀମାନ୍ ଗଙ୍ଗାସିଦ୍ଧିନ ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ଗଳ୍ପ ପୁସ୍ତକ । ପୁସ୍ତକର ଭାବ ଓ ଭାଷା ଜଣେ ମୁଷ୍ଟିମେୟ ଲେଖକଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅବଶ୍ୟ ପ୍ରଶଂସାର ବିଷୟ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପୃଷ୍ଠାର ଶେଷଭାଗରେ ଯେଉଁ ପ୍ରବାଦଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଅଛି, ସେଗୁଡ଼ିକୁ ମୂଳ ବିଷୟରୁ ପୃଥକ୍ କରିବା ନିମନ୍ତେ ମଝିରେ କୌଣସି ଚିହ୍ନ ରଖାଯାଇଥିଲେ ଭଲ ହୋଇଥାନ୍ତା ।

× ଛପା ପୁସ୍ତକରେ ୧୧୧ ପୃଷ୍ଠା ପଢ଼ନ୍ତୁ । କିନ୍ତୁ ବଙ୍ଗଦେଶରେ ପ୍ରଚଳିତ ମୂଳରାମାୟଣରେ ଲେଖାଅଛି, ଗଙ୍ଗା ଶିବଙ୍କ ଜଟାଜୂଟରେ ଏକବର୍ଷ ଅବସ୍ଥାନ କରିଥିଲେ ଯଥା—

ତତ୍ରସଂବତ୍ସରଂ ପୃଷ୍ଠଂବଭ୍ରାମ ପରମେଶ୍ୱରୀ ।
ଗଙ୍ଗା ଶିରସି ଦେବସ୍ୟ ବିସୃତା ବେଗବାହିନୀ । ଆଦିକାଣ୍ଡ ୪୫ ସର୍ଗ ।

+ ଛପା ପୁସ୍ତକରେ ଆଦିକାଣ୍ଡ ୧୧୩ ପୃଷ୍ଠାଠାରୁ ୧୧୫ ପୃଷ୍ଠା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଖନ୍ତୁ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସାହିତ୍ୟସମ୍ବାଦ ।

ଶ୍ରୀମତୀ କୁନ୍ତଳାକୁମାରୀ ସାବତ L. M. P.ଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ "ଅଞ୍ଜଳି" ନାମକ ଗଦ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି ।

× ×

×

ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ମଳକଣ୍ଠ ଦାଶ M. A. ଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ "ଦାସ ଜାବକ" ନାମକ କାବ୍ୟ ଦୁଇ ଗୃହଦନ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବ ।

× ×

+

କବିବର ଚିନ୍ତାମଣି ମହନ୍ତି "ଝଙ୍କାରଛି" ଲେଖିସାରି ଅଉ ଗୋଟିଏ ନୂତନ ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖୁଅଛନ୍ତି ।

ଶ୍ରୀମତୀ କୁନ୍ତଳକୁମାରୀ ସାବତଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ "ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ" ନାମକ ପଦ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ଯନ୍ତ୍ରସ୍ଥ ।

× ×

ଡକ୍ଟର ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ରଥଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ "ଯାଜପାଶ୍ରୁ ଗ୍ରାମାୟଣ"ର ଓଡ଼ିଆ ପଦ୍ୟାନୁବାଦ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଅଛି ।

× ×

କଟକରୁ "Utkal Mirror" ନାମକ ଗୋଟିଏ ଇଂରାଜୀ ସାପ୍ତାହିକ ପତ୍ରିକା ବାହାରିବାର ସୂଚନା ମିଳୁଅଛି ।

* *

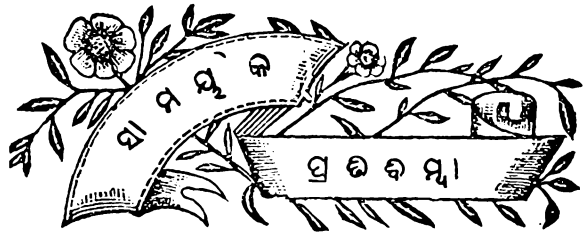

ଆତ୍ମକଥା - ଇତିମଧ୍ୟରେ ନାନା ଅସୁବିଧା ଯୋଗେ "ମୁକୁର" ନିୟମିତ ସମୟରେ ବାହାରିପାରିନାହିଁ । ପ୍ରେସ୍ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ଧାରାବାହିକ ଅସୁସ୍ଥତା ଏହି ବିଳମ୍ବର ପ୍ରଧାନ କାରଣ । ଅବଶ୍ୟ ଗତବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଅନେକ କ୍ଷତି ହୋଇଅଛି, କିନ୍ତୁ ତଥାପି ଆମ୍ଭେମାନେ ଉତ୍ସାହହୀନ ହୋଇନାହୁଁ । ଦେଶର ଆଧୁନିକ ଅବସ୍ଥା ପତ୍ରିକା-ପ୍ରଚାରର ତାଦୃଶ ଅନୁକୂଳ ନହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଭବିଷ୍ୟତ୍‌ରେ ଯେ ନହେବ, ଏହା କିଏ କହିପାରେ ? ଆମ୍ଭେମାନେ ଏହି ଆଶାରେ ଆଶାନ୍ୱିତ ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଅଛୁଁ । ଫଳାଫଳ ଭଗବାନଙ୍କ ହାତରେ । "ମୁକୁର"ର ନିୟମାନୁବର୍ତ୍ତିତାର ବ୍ୟତିକ୍ରମରେ ଅନେକ ସହୃଦୟ ବନ୍ଧୁ ବ୍ୟଥିତ ହୋଇ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କଠାକୁ ପତ୍ର ଲେଖିଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ପତ୍ରର ଉତ୍ତର ପୃଥକ୍‌ଭାବରେ ନଦେଇ ଆମ୍ଭେମାନେ ନିଜର ଏହି ତ୍ରୁଟି ନିମନ୍ତେ ସମସ୍ତଙ୍କଠାରେ କ୍ଷମାଭିକ୍ଷା କରୁଅଛୁଁ ।

* *

*

ସତ୍‌ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରଚାର:— ଦେଶରେ ସାହିତ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ନାନା ଅବଚ୍ଛିନ୍ନାଗୁଡ଼ିକ ସ୍ଥାନ ପାଇଥିବାର ବହୁ ଅନେକେ ଆକ୍ଷେପ କରିଥାନ୍ତି । ଏହି ଆକ୍ଷେପ ଯେ ଭିତ୍ତି-ଶୂନ୍ୟ, ଏମନ୍ତ ନୁହେଁ । ଯେଉଁଆଡ଼େ ଅନେଇବ, କେବଳ "ଦିଅ-ଦିଅ-ଦିଅ-ରହସ୍ୟ" ଶ୍ରେଣୀର ପୁସ୍ତକ ଦେଖିବାକୁ ପାଇବ । ଯେଉଁ କେତୋଟି ସାହିତ୍ୟିକ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି, ସେଗୁଡ଼ିକର ଅବସ୍ଥା କହିଲେ ନ ସରେ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶରେ ପାଠକ-ସମାଜରେ ଅର୍ଦ୍ଧ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ବେଶି । ସେମାନେ ନିଜ ରୁଚି ଅନୁସାରେ ବହି କିଣୁଛନ୍ତି ଓ ପଢ଼ିବେ । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁମାନେ ଶିକ୍ଷିତ ବୋଲି ଆଜ ସମାଜରେ ଅଦ୍ଭୁତ, ସେମାନେ ସାହିତ୍ୟର "ସ"ଅକ୍ଷର ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧ ରଖନ୍ତିନାହିଁ । ଅହାରବିହାର, ମଜ୍ଜ-ମଜଲିସରେ ସେମାନଙ୍କ ସମୟ ଅତିବାହିତ ହୋଇଥାଏ । ସାହିତ୍ୟ ପରି ଅସାର ପଦାର୍ଥରେ ସେମାନେ ମନୋନିବେଶ କରିବେ କାହିଁକି ? ବଡ଼ ବଡ଼ ଗ୍ରନ୍ଥର ପଢ଼ିବା ସମୟରେ, ଛୋଟଛୋଟ ବଡ଼ଲୋକଙ୍କ ସହିତ ଖେଳା ସମୟରେ ତାହାମାନଙ୍କ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସ୍ୱଦେଶପ୍ରୀତିର ହାଟରେ ଛଡ଼ ଦାଣ୍ଡରେ ବିକ୍ରୁଥାଏ ; କିନ୍ତୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟସିଦ୍ଧିର ଅବଲମ୍ବିତ ପରେ ସେମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ ଅଷ୍ଟ ଜନ ବିଷ୍ଣାକାରରେ ଜେଇଁ ଆଡ଼େ ଉଭେଇ ଯାଏ । ମାତୃଭୂମି ଓ ମାତୃଭାଷା ପ୍ରତି ଯେ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅଛି, ଏହା ସେମାନେ ଅତଶୀଘ୍ର ପାଶୋରି ପକାନ୍ତି । ଦେଶରେ ଏପରି ଅନେକ ଲୋକ ଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ଓଡ଼ିଆ ହୋଇନଥିଲେ ସରକାରୀ କାର୍ଯ୍ୟ ନିମନ୍ତ୍ରଣରେ ଆସନ ପାଇଥାନ୍ତେ । ଏହି ବିଷୟ କେହି କେହି ଭାବି ଦେଖିଛନ୍ତି କି ? ଯଦି ଓଡ଼ିଆ ଲୋକ ସେମାନେ ବେଶି ରୋଜଗାର କରିବାକୁ କ୍ଷମ ହେଲେ, ତାହାହେଲେ ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ଓ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସେମାନଙ୍କଠାରୁ କିଛି ଆଶା କରେ ନାହିଁ କି ? ଯେଉଁ ଜାତିରେ ଦ୍ୱାରା ହେଲେ ସେମାନେ ଉନ୍ନତ ଆସନରେ ଆସୀନ ହୋଇଛନ୍ତି, ସେହି ଜାତିକୁ ଏକାବେଳକେ ଭୁଲି-ଯିବା କୃତଘ୍ନତା ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ନୁହେ । ଦେଶରେ ଯେ ସତ୍ୟସାହିତ୍ୟର ପ୍ରଚାର ହୋଇପାରୁନାହିଁ, ସେଥିପାଇଁ ଏହି ଶିକ୍ଷିତ-ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ହିଁ ଦାୟୀ । ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକେ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତି ଯେପରି ଆସ୍ଥାହୀନ, ଦେଶର ଅଜ୍ଞ ଶିକ୍ଷିତ ଭାଇମାନେ ମଧ୍ୟ ଯଦି ସେପରି ଅସ୍ଥାହୀନ ହୋଇଥାନ୍ତେ, ତାହାହେଲେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଅତଳ ଦଳରୁ ଉପାଚଳଗାମୀ ହୋଇପାରନ୍ତାଣି । ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରଥାଖାନାଗୁଡ଼ିକ ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ଦେଇ ବସିଥାନ୍ତେ । ସତ୍ୟସାହିତ୍ୟ-ପ୍ରଚାରର ଅନ୍ତରାୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅନ୍ତର ଗୋଟିଏ ଅଭିଯୋଗ ଶୁଣାଯାଇଥାଏ । ପୁସ୍ତକଗୁଡ଼ିକର ଆଗାତରିକ ମୂଲ୍ୟବୃଦ୍ଧି ଅନେକଙ୍କୁ ପୁସ୍ତକ-ପାଠ-ସୁଖରୁ ବଞ୍ଚିତ କରିଥାଏ । ଲେଖକ ତଥା ପ୍ରକାଶକମାନଙ୍କ ଅର୍ଥସ୍ପୃହା ଏତେ ବେଶି ଯେ, ସେମାନେ ଅଳ୍ପ ମୂଲ୍ୟରେ ପୁସ୍ତକ ବିକ୍ରୟ କରିବେନାହିଁ । ଏହି ମୂଲ୍ୟବୃଦ୍ଧିର ଆନ୍ତର ଦୁଇଗୋଟି କାରଣ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରାଯାଇପାରେ । ବ୍ୟବସାୟ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ ଅଳ୍ପ ବିକ୍ରୟର ସମ୍ଭାବନା ମୂଲ୍ୟ ହାରପକ୍ଷରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହୋଇଥାଏ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଲୋକେ ଅଳ୍ପ ଲାଭ ରଖି ପଦାର୍ଥ ବିକ୍ରୟ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ ହୋଇଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ଦେଶରେ ଗୋଟିଏ ପୁସ୍ତକର ଗୋଟିଏ ସଂସ୍କରଣ ଶେଷ ହେବାକୁ ପାଞ୍ଚ ଛଅ ବର୍ଷକାଳ ଅତିବାହିତ ହୁଏ, ସେଠାରେ ମୂଲ୍ୟବୃଦ୍ଧି ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ନାହିଁ । ଯେଉଁ ମୂଳଧନ ଉପରେ ଛ'ମାସରେ ଦଶ ଟଙ୍କା ଲାଭ ମିଳିବ, ଛ' ବର୍ଷରେ ତଦନୁପାତରେ ବେଶି ଲାଭର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ନୁହେ କି ? ପୁଣି ଲୋକଙ୍କ ମନରେ ଅଧ୍ୟବସାୟ-ସ୍ପୃହା ଜାତ କରିପାରିବା ଭଳି କେତେ ଖଣ୍ଡ ବହି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଅଛି ? ପଢ଼ିବାପାଇଁ ଲୋକଙ୍କୁ ପାଗଳ କରିପାରିଲେ ଲେଖକର ବାହାଦୁରି ଜଣାପଡ଼ିଥାଏ । ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରଥମାବସ୍ଥାରେ ଉପନ୍ୟାସ ଓ କାବ୍ୟ ଲୋକଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିଥାଏ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସାହିତ୍ୟର ଶୈଶବ-ଅବସ୍ଥା ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଶୈଶବାବସ୍ଥା ଯାଇନାହିଁ । ଏହି ଅବସ୍ଥାର ଅନୁକୂଳ ପୁସ୍ତକ ଲେଖାଯାଉନାହିଁ କାହିଁକି ? ଅନେକେ ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖାକୁ ଅତି ସହଜ କାର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ମନେ କରିଥାନ୍ତି । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମତରେ ସେମାନେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭ୍ରାନ୍ତ । ଉପନ୍ୟାସର ଚରିତ୍ରଚିତ୍ରଣ ଓ କଳ୍ପନାକାରରେ ବାସ୍ତବତାର ଛାପ ପ୍ରଦାନ ଯେ କୌଣସି ଲେଖକ ହାତରେ ହୋଇପାରିବନାହିଁ । ସେଥି ନିମନ୍ତେ ଯେଉଁ ନିଷ୍ଠା ଓ ଗବେଷଣା ଦରକାର, ତାହା କେତେଜଣଙ୍କଠାରେ ଅଛି ? ଉପରେ ଉପରେ ଭାସି କବି-ଯଶଃ-ପ୍ରାର୍ଥୀ ହେବା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉପହାସାସ୍ପଦ । ସତ୍ୟସାହିତ୍ୟ-ପ୍ରଚାରର ଏହି ଅନ୍ତରାୟଗୁଡ଼ିକ ବିଦୂରିତ ନ ହେଲେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସାହିତ୍ୟର ଅବସ୍ଥା ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁପରି ଅଛି, ଦଶ କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷପରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଥିବ ।

* *

*

ସମାଲୋଚନା :—ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନେକଥର କହିଅଛୁଁ ଯେ, ସମାଲୋଚନା ସାହିତ୍ୟର ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଅଙ୍ଗ; କିନ୍ତୁ ଦୁଃଖର କଥା, ଆମ ଦେଶର ଲୋକେ ସାହିତ୍ୟର ଏହି ବିଭାଗ ପ୍ରତି ଅଦୌ ମନ ବଳାଇନାହାନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ବିଦ୍ୟୁଦ୍ଧନ ସାହିତ୍ୟରେ ନାନା ଆବର୍ଜ୍ଜନା ପ୍ରବେଶଲାଭ କରୁଅଛି । ଯଦି କେହି କେତେ ସମାଲୋଚନା କରିବାକୁ ବାହାରୁଛନ୍ତି, ତାଙ୍କ ଲେଖାବଳୀରେ ସ୍ୱାଭାବିକତା କମ୍ବା ଅମ୍ବୁଆ ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ନାହିଁ । ଦେଶରେ କେତେକ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକ ଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ଖାଲି ଦୋଷ ଦେଖାଇବା ବିଷୟରେ ଧୁରନ୍ଧର; କିନ୍ତୁ ସେ ଦୋଷର ନିରାକରଣ ହେବ କିପରି ଏବଂ ଦୁଷ୍ଟ ପ୍ରୟୋଗସ୍ଥାନରେ କିପରି ଶିଷ୍ଟ ପ୍ରୟୋଗ ହେବା ଉଚିତ, ସେ ବିଷୟରେ ପାଟି ଫିଟାଇବାକୁ ସୁଦ୍ଧା ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରବୃତ୍ତି ହୁଏନାହିଁ । ସମାଲୋଚନାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଗଠନ, ଧ୍ୱଂସ ନୁହେ । ପୁଣି ଅନ୍ୟର ଦୋଷ ଦେଖାଇବା ପୂର୍ବରୁ ସର୍ବାଦୌ ନିଜ ଦୋଷ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ସାହିତ୍ୟ ରାଜ୍ୟରେ ନିଜ ପିଠି ନିଜକୁ ଦିଶୁନାହିଁ ବୋଲି କହିଲେ ଚଳିବନାହିଁ । ସମାଲୋଚକଙ୍କର ସର୍ବଦା ହାତେ ମସି ଗୁଖଣ୍ଡେ ଖୁଲିବା ଉଚିତ । କିନ୍ତୁ ଏତେ କଥା କରୁଛ କିଏ ? କମ ପରିଶ୍ରମରେ ବେଶି କାମ ହୋଇପାରିଲେ ଲୋକେ ପରିଶ୍ରମ ଅଡ଼କୁ ମନ ବଳାଇବାକୁ ଯିବେ କାହିଁକି ?

*

Printed & Published by B. Z. Das, Mukur Press Cuttack.

Digitized by srujanika@gmail.com

Digitized by srujanika@gmail.com

Digitized by srujanika@gmail.com

ସାହିତ୍ୟିକ ପୁସ୍ତକାବଳୀ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗଙ୍ଗାଧର ମେହର:—

ପ୍ରଣୟ-ବହ୍ନିଶ୍ରୀ	ଟ ୫
ତପସ୍ୱିନୀ	ଟ ୧ ୧
ଇନ୍ଦୁମତୀ	ଟ ୦ ।୵
କବିତାକଲ୍ଲୋଳ	ଟ ୦ ।୵
ମହିମା	ଟ ୦ /
ଅହଲ୍ୟାସ୍ତବ	ଟ ୦ /
ଉତ୍କଳ-ଲକ୍ଷ୍ମୀ	ଟ ୦ ।
ଅଯୋଧ୍ୟା ଦୃଶ୍ୟ	ଟ ୦ ।
କଂଚକ-ବଧ	ଟ ୦ ।୵
ଅର୍ଘ୍ୟଥାଳୀ	ଟ ୦ ୪

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି—

ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ	ଟ ୧୫
ମହେନ୍ଦ୍ର	ଟ ୦ ୪
ମହୋଦଧି	ଟ ୦ ୫
ଆର୍ଯ୍ୟବାଳା	ଟ ୦ ।/
ଭୁବନେଶ୍ୱର	ଟ ୦ ୵
ସମାଧିକ୍ଷେତ୍ର	ଟ ୦ /୬
ଉଦ୍ୟାନଖଣ୍ଡ	ଟ ୦ ୵
[illegible]	ଟ ୦ ।/
ଚିତ୍ରପୁଷ୍ପ	ଟ ୧।
ପୁଣ୍ୟପୀଠ	ଟ ୦ ।୵
ମଧୁଚକ୍ର	ଟ ୦ ୵
ସୁଭଦ୍ରା	ଟ ୧୫
ପ୍ରଣୟଚିତ୍ରାଙ୍କ	ଟ ୦ ୪
ସାନ୍ଧ୍ୟତାରା	ଟ ୦ ୫୵
ବିଶ୍ୱଚିତ୍ର	ଟ ୧
ସ୍ମରଣୀ	ଟ ୦ ୫
ଉତ୍କଳ-କମଳା	ଟ ୦ ।୵
ବର୍ଣ୍ଣ-ମାଳିକା (୨ୟ ସଂସ୍କରଣ)	ଟ ୦ ।

ଶ୍ରୀ ତାରଣୀଚରଣ ରଥ ବି: ଏ:—

ଋଷିକୁଲ୍ୟା	ଟ ୦ ୵
ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ	ଟ ୦ ।୵
ପଦ୍ୟାଞ୍ଜଳି	ଟ ୦ ୵

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ସେନଗୁପ୍ତ ବି, ଏ,—

ମୋ ବାଇଧନ	ଟ ୦ /
ବିଧବାର ଗୁହାଶ୍ରୀ	ଟ ୦ /୬
ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣ ଉପଦେଶାମୃତ ୨ୟ ଭାଗ	ଟ ୦ ୫
କଲିକତାରୁ ରାମକୃଷ୍ଣ (ବଙ୍ଗଳା)	ଟ ୦ ।
ରାମକୃଷ୍ଣ କୋଇଲି	ଟ ୦ ୧୩
ତୁଚ୍ଛାକୁ ଏତେ ?	ଟ ୦ /
ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ	ଟ ୦ ୫

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଉକାଶ୍ରୀଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ—

ରତ୍ନମାଳୀ ନାଟକ	ଟ ୦ ୫୵
ସଂସାରଚିତ୍ର ନାଟକ	ଟ ୦ ୫
ନନ୍ଦକେଶରୀ ନାଟକ	ଟ ୦ ।୵
କଟକବିଜୟ ନାଟକ	ଟ ୦ ୫
ସୁଶୀଳା ନାଟକ	ଟ ୦ ୫
କରଣ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ଚମ	ଟ ୦ /
ମାନ୍ୟବର	ଟ ୦ ୧୬
ସାଆନ୍ତିଆ ବାହା	ଟ ୦ /
ଶାମ ଦାସ	ଟ ୦ /
ଗୀତଲହରୀ	ଟ ୦ ୫୵

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାଜକିଶୋର ମହାନ୍ତି—

ଅଭିମନ୍ୟୁବଧ	ଟ ୦ ୵
ବନବାସୀ (ଉପନ୍ୟାସ)	ଟ ୦ ।୵
ରଘୁବଂଶ	ଟ ୦ ୪

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବାଳକୃଷ୍ଣ ପଟ୍ଟନାୟକ—

ଜାତୀୟ ଚକ୍ଷୁ	ଟ ୦ ୵
ରତ୍ନରେଣୁ	ଟ ୦ ୵
ଅକାଳକୋଇଲି	ଟ ୦ ୧୬
ଗୃରୁଲଦଙ୍ଗଲତା	ଟ ୦ /
ଫଳ ବଉଳବେଣୀ	ଟ ୦ /

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶ୍ରୀବତ୍ସ ପଣ୍ଡା ବି, ଏ,—

ଆର୍ଯ୍ୟଧର୍ମ	ଟ ୦ ।
ଗୃହାଶ୍ରମ	ଟ ୦ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଧର୍ମାନନ୍ଦ ତ୍ରିପାଠୀ ବି: ଏ:—

ପ୍ରକୃତବନ୍ଧୁ ନାଟକ	ଟ ୦ ୫

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନୀଳମଣି ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣ—

ବିବିଧ ବିଷ ଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦ /
ପୋଟଳି ଗୃହ	ଟ ୦ /
ପଣକଆ ପାଠ	ଟ ୦ ୧୫
ଗୀତସୁଧାକର (ସାନୁବାଦ)	ଟ ୦ /୬
ସର୍ପବିଷ ଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦ /
ଜ୍ଞାନଗଙ୍ଗା (ଗୀତବାଦ୍ୟ)	ଟ ୦ /
ଉକ୍ତୋଧିନୀ (ପଦ୍ୟସଂଗ୍ରହ)	ଟ ୦ ୧୬
ଶିକ୍ଷାବିନୋଦ(ଶିଳ୍ପଶିକ୍ଷା)	ଟ ୦ /୬
ରସନାରଞ୍ଜନ	ଟ ୦ /
ରଥଗୀତ	ଟ ୦ /୬
ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ କୌତୁକ	ଟ ୦ /
ସଂଯୁକ୍ତା (ପଦ୍ୟ)	ଟ ୦ /୬
ସ୍ୱର୍ଗ ନରକ ବିଚାର	ଟ ୦ /
ସଦାଗର (ସାନୁବାଦ)	ଟ ୦ /୬
ପ୍ରକୃତପେଟିକା (ପଦ୍ୟ)	ଟ ୦ /୬
କାଚୁକୁଣ୍ଡିଆ ଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦ ୧୬
ମଦିରାମାହାତ୍ମ୍ୟ (ଅପକାରିତା)	ଟ ୦ /
ମେହରୋଗ ଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦ /
ନବୀନ ସମ୍ରାଟ	ଟ ୦ ୵
ଗୀତକୁସୁମ	ଟ ୦ /
ଅରଖଗୃହ	ଟ ୦ ୧୫
ମହାଭାରତ ବନପର୍ବ	ଟ ୨୫
" ବିରାଟପର୍ବ	ଟ ୦ ୫
ମଦନବିନୋଦ (ଧାତୁପୁଷ୍ଟିଉପାୟ)	ଟ ୦/
ଗୀତପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି	ଟ ୦ /୬
ଚନ୍ଦ୍ର ଦୂତ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ	ଟ ୦ ୧୫
ଉତ୍କଳ ଜାତୀୟ ଗୀତ	ଟ ୦ ୧୫
ସୁକ୍ତିସଂଗ୍ରହ	ଟ ୦ ୧୫
ସାନୁବାଦ ଚୈତନ୍ୟଦେବ ସ୍ତୋତ୍ର	ଟ ୦/
ପ୍ରବାଦପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି	ଟ ୦ /
ଦାମ୍ପତ୍ୟଧର୍ମ (ପଦ୍ୟ)	ଟ ୦/୬
ଶିରରୋଗଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦ ୧୬
ବାଳକସଖା (ସଦ୍ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ)	ଟ ୦ ୵
ହରିମନ୍ଦିର (ପଦ୍ୟ)	ଟ ୦ ୧୫
ସମୟର ସଦ୍ବ୍ୟବହାର	ଟ ୦ /
ଶଶିକଳା ପରିଣୟ (ନାଟକ)	ଟ ୦ ।
ସମୁଦ୍ରଯାତ୍ରା ବିଚାର(ପ୍ରମାଣସହ)	ଟ ୦/
ନାରିକେଳ ଗୃହ	ଟ ୦/୬
କପାଗୃହ	ଟ ୦ ୧୫
ରସାମୃତ (ଲେମୁର ଗୁଣ)	ଟ ୦ ୧୫
ଆଳୁ ଓ ଉମାଖି ଗୃହ	ଟ ୦ /୩
ପଦ୍ୟମାଳା [illegible]	ଟ ୦ /

Digitized by srujanika@gmail.com

ପଦ୍ୟାବଳୀ ୨ୟ ଟ ୦ /
ଚେତନା ଗ୍ରନ୍ଥ ଟ ୦ ।୯
ଜୀବନବନ୍ଧୁ (ଜଳବ୍ୟବହାର) ଟ ୦ /୬
ଶ୍ଳୋକମୁକ୍ତାବଳୀ ଟ ୦ /
ମଣୀମଞ୍ଜୁଷା (ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଶ୍ଳୋକ) ଟ ୦ /୬
ନାଶପନ୍ଥ (ଚମାଖୁବରୁଣ୍ଡେ) ଟ ୦ /
ମୋହମୁଦ୍‌ଗର (ସାନୁବାଦ) ଟ ୦ ।୦
ଶିମିଳି ଆଳୁ ଗ୍ରନ୍ଥ ଟ ୦ /
ନୀତିପରାଗ ୧ମ (ପଦ୍ୟ) ଟ ୦ /
" ୨ୟ ଟ ୦ /
ଚରମଳ (ନୀତିପଦ୍ୟ) ଟ ୦ /
ବୃଷ୍ଟିସଙ୍କେତ ଟ ୦ ।୦
ରମଣୀଜଣାଣ ଚୌତିଶା ଟ ୦ ।୬
ନୀତିରତ୍ନମାଳା (ପଦ୍ୟ) ଟ ୦ /
ଜଳଚିକିତ୍ସା ଟ ୦ /
ଗୋମହାତ୍ମ୍ୟ ଟ ୦ /୦
ମେଲେରଆଚଳଙ୍କ୍ରମ ଟ ୦ /
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର ବି: ଏ: ଏଲ: ଟି:
ସଂଯୁକ୍ତା ଟ ୦ ୫
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅନିରୁଦ୍ଧ ମାଇ ହୋତ ଏମ: ଏ:
ଶ୍ରୀ (ପୌରାଣିକ ନାଟକ) ଟ ୧ ।
ସାବିତ୍ରୀ " ଟ ୧।
କଳାପାହାଡ଼ (ଐତିହାସିକ ନାଟକ) ଟ ୧।
ସେଉଜ " ଟ ୧ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ବିଦ୍ୟାଧର " ଟ ୧ ।
ରଙ୍ଗମଲିଡ଼ି (ପ୍ରହସନ) ଟ ୦ ।
ପ୍ରେମିକ ଗ୍ରୁପ " ଟ ୦ ।
ବୁଢ଼ାଚଢ଼ା " ଟ ୦ ।
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁ ବି: ଏ:—
ସାନ୍ତ୍ୱନା ଟ ୦ ।
ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି ଟ ୦ /୦
ସ୍ତ୍ରୀଶିକ୍ଷା ଟ ୦ ୫
ନାରୀ ଚରିତ୍ର ଟ ୦ ।
ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଟ ୦ ।
ବେଜାଏ ମଜା ଟ ୦ ।
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ—
ଶିଶୁଭକ୍ତ ଟ ୦ ୫
ଦ୍ରୁତନିଆ ଟ ୦ ।
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କୃତ୍ତିବାସ ନନ୍ଦଶର୍ମା—
ଭାରତୀୟ ସ୍ୱରାଜ — ଟ ୦ ୫

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ଶରଦେଓ
ପେଟେଣ୍ଟ ମେଡ଼ିସିନ (ପ୍ରହସନ) ଟ ୦ ।
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନାରାୟଣ ଶିରୋମଣି
ଭାଷାଶୁଦ୍ଧିଚନ୍ଦ୍ରିକା ଟ ୦ ।/୯
ସ୍ୱରାଜ ଦର୍ପଣ—(ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ସିଂହ ସାମନ୍ତଙ୍କ ଜ୍ୟୋତିଷ ଗ୍ରନ୍ଥ) ଟ ୩)
Mr. M. S. Das's Precidential Adress at Bihar. ଟ ୦ ।/
ସଚିତ୍ର ଶିଶୁବର୍ଣ୍ଣମାଳା ଟ ୦ /
ହରିଭକ୍ତି ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ (ଭକ୍ତିଗନ୍ଥ) ଟ ୧ ।
ବାରବଟୀଦୁର୍ଗ ଟ ୦ ।/
ରାସକ୍ରୀଡ଼ା ଟ ୦ /୩
ମନବୋଧ ଚଉତିଶା ଟ ୦ ।୬
ପ୍ରେମକଲ୍ପଲତା ଟ ୦ ।/
ଟୀକାଭାଗବତ ଟ ୦ /
ଗଜନିସ୍ତାରଣ ଟ ୦ ।୯
ଆର୍ତ୍ତତ୍ରାଣ ଚଉତିଶା ଟ ୦ ।୯
ଜାତୀୟ ଗୀତ ଟ ୦ /
ସୁଲକ୍ଷଣା (କବି ଅଭିମନ୍ୟୁ ସାମନ୍ତ ସିଂହାର କୃତି) ଟ ୦ /
ବାଣୀ (ଶ୍ରୀ ଦୀନବନ୍ଧୁ କାବ୍ୟରଞ୍ଜନ ପ୍ରଣୀତ) ଟ ୦ /
ଅଦ୍ଭୁତ ଆଦର୍ଶ—(ପ୍ରହସନ) ଟ ୦ /
ଅଶ୍ରୁଟିକା ଟ ୦ /
ଶାନ୍ତିସଖା ଟ ୦ /
ନୃସିଂହପୁରାଣ ବନ୍ଧେଇ ସେ ୧ ଟକୁ ଟ ୭ ୫
" ଅବନ୍ଧା ସେ୧ ଟକୁ ଟ ୭ ।
ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ ପୁରାଣ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବନ୍ଧେଇ ସେ ୧ ଟକୁ ଟ ୭ ।
ପଦ୍ମପୁରାଣ ଟ ୦ ୫
ବିଷ୍ଣୁପୁରାଣ ଟ ୦ ।
ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପୁରାଣ ଟ ୦ ୫
ଧର୍ମପୁରାଣ ଟ ୦ ।/
ଗରୁଡ଼ ପୁରାଣ ଟ ୦ ୫
ସୂର୍ଯ୍ୟପୁରାଣ ଟ ୦ ।
ମତ୍ସ୍ୟପୁରାଣ ଟ ୦ ।/
କଳ୍କିପୁରାଣ ଟ ୦ ।

ଚଣ୍ଡୀପୁରାଣ ଟ ୧ ।
ଶିବପୁରାଣ ଟ ୧ ।
ଶିବ ବା ଶୈବପୁରାଣ ଟ ୦ ୫
ମହାଭାରତ ସାରଳାଦାସକୃତ
ମହାଭାରତ ବନ୍ଧେଇ ସେ୧କୁ ଟ ୧୮ ।
ମହାଭାରତ ଅବନ୍ଧା ସେ୧ ଟକୁ ଟ ୧ ।/
ବିଷ୍ଣୁକେଶରୀ ୧ମ ଟ ୧ ।
" ୨ୟ ଟ ୧ ।
" ୩ୟ ଟ ୧ ।
" ୪ର୍ଥ (ଅ)
ବିଚିତ୍ର ରାମାୟଣ ଟ ୧ ।
ବିଲଙ୍କା ରାବଣ ଯୁଦ୍ଧ ଟ ୦ ।/
ରସବିନୋଦ ଟ ୧ ।
ଦାଭ୍ୟତାଭକ୍ତି ୧ମ ଟ ୦ ।/
" ୨ୟ ଟ ୦ ।
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବନ୍ଧାଇ ଏକତ୍ର ଟ ୧ ।
ମଥୁରାମଙ୍ଗଳ ଟ ୦ ।
ପ୍ରସ୍ତାବସିନ୍ଧୁ ଟ ୦ ।
ଭଗବତ ବନ୍ଧାଇ ସେ୧ ଟକୁ ଟ ୬ ।
ଭଗବତ ଅବନ୍ଧା ସେ୧ ଟକୁ ଟ ୪ ।/
ଭଗବଦ୍‌ଗୀତା ଟ ୦ ।
ଭଗବଦ୍‌ଗୀତା (କୃଷ୍ଣସିଂହ) ଟ ୦ ।
ସପ୍ତକାଣ୍ଡ ରାମାୟଣ ବନ୍ଧାଇ ସେ ୧ ଟକୁ ଟ ୭ ।
" ଅବନ୍ଧା ସେ ୧ ଟକୁ ଟ ୫ ।

ସଙ୍ଗୀତ ପୁସ୍ତକମାଳା

ସଙ୍ଗୀତସାଗର ୧ମ ଟ ୦ ।/
" ୨ୟ ଟ ୦ ।/
" ୩ୟ ଟ ୦ ।/
" ୪ର୍ଥ ଟ ୦ ।/
" ୫ମ ଟ ୦ ।/
" ୬ଷ୍ଠ ଟ ୦ ।/
ସଙ୍ଗୀତ ମନମୋହନ ୧ମ ଟ ୦ ।/
" ୨ୟ ଟ ୦ ।/
ସଙ୍ଗୀତ ସାରସଂଗ୍ରହ ଟ ୦ /
ସଙ୍ଗୀତସଂଗ୍ରହ ୧ମ ଟ ୦ /
" ୨ୟ ଟ ୦ /

Digitized by srujanika@gmail.com

ସଙ୍ଗୀତ ମନଉନ୍ମାଦ ୧ମ	ଟ ୦ /୬
" ୨ୟ	ଟ ୦ ୵
" ୩ୟ	ଟ ୦ ୵୬
ସଙ୍ଗୀତ ରତ୍ନମାଳା	ଟ ୦ ୵
ସ୍ୱର୍ଗସଙ୍ଗୀତ ୧ମ	ଟ ୦ /୬
ସଙ୍ଗୀତ ରତ୍ନହାର	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତମାଳା	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ରସରସିଆ	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ବସନ୍ତମଞ୍ଜରୀ	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତମାଧବ	ଟ ୦ ।
ସଙ୍ଗୀତସ୍ତବକ	ଟ ୦ ୧୬
ସଙ୍ଗୀତସୁଧାନିଧି	ଟ ୦ ।
ସଙ୍ଗୀତ ରତ୍ନାବଳୀ	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ମନୋରମା	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ମନମୋହିନୀ	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ରଙ୍ଗବାହାର	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ଫୁଲହାର	ଟ ୦ /୬
ସଙ୍ଗୀତ କୁମୁଦ	ଟ ୦ /
ସଙ୍ଗୀତ କଳାନିଧି ୧ମ	ଟ ୦ ।୵
" ୨ୟ	ଟ ୦ ୵
" ୩ୟ	ଟ ୦ ୵
ସଙ୍ଗୀତ ମାଳତୀ (ଯନ୍ତ୍ରସ୍ଥ)	
ଜ୍ଞାନ ସଙ୍ଗୀତ "	

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ।

ଅମରକୋଷ ଅଭିଧାନ	ଟ ୧ ୧
ଅମୃତ ଭଜନସାର	ଟ ୦ ୵
" ୨ୟ	ଟ ୦ /୬
ପିଡେଇ ନାମା	ଟ ୦ ୧୯
ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଚଉତିଶା	ଟ ୦ ୧୬
କଳାପିକ (ସୀତାଙ୍କର)	ଟ ୦ ୧୬
ଅମରକୋଷ ଗୀତା	ଟ ୦ ୵
ଗୋଲକ ଗୀତା	ଟ ୦ /୩
ଚମତ୍କାର ଚିନ୍ତାମଣି	ଟ ୦ ।
ଗୁଣରତ୍ନାକର (ପ୍ରଥମ)	ଟ ୦ ।
ଜାତିକାଳଙ୍କାର	ଟ ୦ ।
ଜୀଣ୍ଡିମଞ୍ଜରୀ	ଟ ୦ /
ଜ୍ଞାନସାଗର	ଟ ୦ ।
ବିବାହପଦ୍ଧତି	ଟ ୦ ୵
ବିବାହକାରିକା	ଟ ୦ /୬
ବେତାଳ ପଞ୍ଚବିଂଶତି	ଟ ୦ ।୵
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଭୂଗୋଳ	ଟ ୦ ୵
ବୈଦେହୀଶ ବିଳାଶ ୧ମ	ଟ ୧ ୧
" ୨ୟ	ଟ ୧ ୧
" ୩ୟ	ଟ ୧ ୧
" ୪ର୍ଥ	ଟ ୧ ୧

ଭଗବତ୍ ଗୀତାମାହାତ୍ମ୍ୟ	ଟ ୦ /
ମଥୁରାମଙ୍ଗଳ	ଟ ୦ ।
ମହାନାଟକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ	ଟ ୧ ୧
ଯଦୁମଣି ରହସ୍ୟ କଥା	ଟ ୦ /
ଲାବଣ୍ୟବତୀ	ଟ ୧ ୧

ବ୍ୟାସକବି ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି ପ୍ରଣୀତ ।

ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ	ଟ ୧ ୧
ଧୂଳି	ଟ ୦ ୵
ଉପହାର	ଟ ୦ ।
ରଣ୍ଡିପୁଅ ଅଜନ୍ତା	ଟ ୦ ୵
ପୁନର୍ମୂଷିକୋ ଭବ	ଟ ୦ ୵୬
ମାମୁ	ଟ ୧ ୩
ଲଛମା	ଟ ୧ ୧
ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ	ଟ ୧ ୧
ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ	ଟ ୧ ୩

ଉପରେ ଯେଉଁ ପୁସ୍ତକ ଗୁଡ଼ିକର ତାଲିକା ଦିଆଗଲା, ତାହା ଛଡ଼ା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୁସ୍ତକମାନ ମଧ୍ୟ ଆମ୍ଭଠାରେ ମିଳେ । ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ସୁବିଧା ସକାଶେ ଆମ୍ଭେ ସନ୍ତୋଷଜନକ କମିଶନ୍ ଦେଇଥାଉଁ ।

ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ ବି, ଏ,
ପ୍ରୋପ୍ରାଇଟର

ପତ୍ର ଲେଖିବାର ଠିକଣା—
ଶ୍ରୀ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର ବି, ଏ,
ମେନେଜର ମୁକୁର ପ୍ରେସ,
ଚୌଧୁରୀବଜାର କଟକ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଜ୍ଞାପନ

ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଔଷଧାଳୟ

ଚଉଧୁରୀ ବଜାର

କଟକ ।

କବିରାଜ ଶ୍ରୀ ହରେକୃଷ୍ଣ ଦାଶ ଭିଷକ୍‌ରତ୍ନ ।

ଉପରୋକ୍ତ ଔଷଧାଳୟଟି ସାମାନ୍ୟ ଦରିଦ୍ରଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ରାଜା, ମହାରାଜା, ଧନୀ, ଜମିଦାର, ଓକିଲ, ଡେପୁଟୀ, ସରକାରୀ ଓ ବେସରକାରୀ ଶ୍ରେଷ୍ଠବଡ଼ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଏହାର ନାମ ଯଥାସମ୍ଭବ ସୁଖ୍ୟାତି ଲାଭ କରିଅଛି । ଯେଉଁମାନେ ବହୁକାଳରୁ ଜଟିଳ ରୋଗମାନଙ୍କରେ ପୀଡ଼ିତ ଥାଇ ହକିମ, ହୋମିଓପ୍ୟାଥ, ଡାକ୍ତର ଓ କବିରାଜ ଔଷଧମାନ ସେବନ କରି ଆରୋଗ୍ୟଲାଭ ନ କରିବାଦ୍ୱାରା ଔଷଧମାନଙ୍କରୁ ଏକାବେଳକେ ବିଶ୍ୱାସ ହରାଇଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଡାକ୍ତର ଓ କବିରାଜମାନଙ୍କର ବାହ୍ୟାଡ଼ମ୍ବର ବିଜ୍ଞାପନରେ ଭୁଲିଯାଇ ରୋଗ ଭଲ ହେବା ପାଇଁ ବହୁଅର୍ଥ ବ୍ୟୟ କରି ହତାଶ ହୋଇଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ଆୟୁର୍ବେଦ-ଶାସ୍ତ୍ରରୁ ବିଶ୍ୱାସ ହରାଇ ଅଛନ୍ତି, ଆମ୍ଭେ ସେହିମାନଙ୍କୁ ଥରେ ଆହ୍ୱାନ କରୁଅଛୁଁ । ଥରେ ଆମ୍ଭର ଚିକିତ୍ସାଧୀନରେ ରହି ଆମ୍ଭର ସ୍ୱହସ୍ତପ୍ରସ୍ତୁତ ବିଶୁଦ୍ଧ ଔଷଧମାନ ସେବନ କରି ଔଷଧର ଅଦ୍ଭୁତ କ୍ଷମତା ଓ ଗୁଣମାନ ଅନ୍ତରେ ଅନୁଭବ କରନ୍ତୁ । ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଭେଷଜମାନଙ୍କର ନିନ୍ଦା କରନ୍ତୁ ନାହିଁ ।

ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀବିଳାସ ବଟୀ । ଏକମାସକୁ ୩୦ ଟି ବଟିକାକୁ ଟ ୧୨ ।

ମେହ, ଗନରିଆ, ଧାତୁଦୌର୍ବଲ୍ୟ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟଶୀଥିଳତା, ସ୍ୱପ୍ନଦୋଷ, ଧ୍ୱଜଭଙ୍ଗ ଓ ସ୍ନାୟୁବିକ ଦୁର୍ବଳତା ଆଦି ଦୁରାରୋଗ୍ୟ ରୋଗରେ ପୀଡ଼ିତ ଥାଇ ନାନାପ୍ରକାର ଚିକିତ୍ସା କରି କରି ହତାଶ ହୋଇଅଛନ୍ତି କି ? ନିଜର କ୍ଷୀଣାଙ୍ଗକୁ ଅନାଇ ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ପକାନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଆଉ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ଆମ୍ଭର ପ୍ରେଷ୍ଟ **ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀବିଳାସ ବଟୀ** ସେବନ କରନ୍ତୁ—ମୃତସଞ୍ଜୀବନୀଭଳି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବ ।

ସାବଧାନ ! ସାବଧାନ !! ସାବଧାନ !!!

ଏହା ସାଧାରଣ ଲକ୍ଷ୍ମୀବିଳାସ ବଟି ନୁହେ । ଏଥିରେ ବିଶେଷତ୍ୱ ଅଛି ।

ଅବଳାମୃତାଭ୍ରରସ । ଏକମାସକୁ ୬୦ଟି ବଟିକାକୁ ଟ ୨୧ ।

ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶର ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଖାଦ୍ୟ, ପେୟ, ଆଚାର ବ୍ୟବହାର ଦୋଷରୁ ରକ୍ତପ୍ରଦର ରୋଗ ଜାତ ହୁଏ । ରୋଗିଣୀର ଶରୀରରୁ ଅନେକ ରକ୍ତକ୍ଷୟ ହେବାରୁ କ୍ରମେ ଶୋଥ ଆକ୍ରମଣ କରେ । ଶରୀରର ଲାବଣ୍ୟ ନଷ୍ଟ ହୁଏ । ବନ୍ଧ୍ୟାଦୋଷ ଘଟେ । କାର୍ଯ୍ୟରେ ଉତ୍ସାହ ଜନ୍ମେ ନାହିଁ । ଅଗ୍ନିମାନ୍ଦ୍ୟ, ଅରୁଚି, ହୃତ୍ପଦର ଜ୍ୱାଳା ଓ ଶିରଃବ୍ୟଥା ଆଦି ହୁଏ । କାହାର କାହାର ମାସରେ ଦୁଇ ତିନିଥର ସ୍ରାବ ହୁଏ କିମ୍ବା ରକ୍ତସ୍ରାବ ସ୍ଥାୟୀଭାବରେ ୭ । ୮ ଦିନ ରହେ । ତଳିପେଟବେଦନା, ଅଣ୍ଡାବେଦନା, ଘୋଳାବିନ୍ଧା ହୁଏ । ଜୀବନଧାରଣ ଦୁର୍ବହ ହୁଏ । **ଅବଳାମୃତାଭ୍ରରସ** ସେବନ କରନ୍ତୁ, ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଭକରି । ସନ୍ତାନମୁଖ ଦର୍ଶନ କରିବେ । ନିଜ ଯୌବନ ଫେରି ପାଇବେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସ୍ୱପ୍ନଦୋଷକାଳାନଳ ବଟୀ । ଏକମାସ ସେବନୋପଯୋଗୀ ୪ ୩ ।

ଧାତୁଦୌର୍ବଲ୍ୟ, ଅନୈସର୍ଗିକ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଶିଥିଳତା ଓ ମନଶ୍ଚାଞ୍ଚଲ୍ୟ ହେତୁ ସ୍ୱପ୍ନଦୋଷ ଘଟେ । ଅତିରିକ୍ତ ପରିମାଣରେ ଶୁକ୍ର ନିର୍ଗତ ହୁଏ । ବିଶେଷତଃ ଗ୍ରନ୍ଥିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶଙ୍କର ଏ ରୋଗରେ ଘୋର ଅନିଷ୍ଟ ସାଧିତ ହୁଏ । ଦୁର୍ବଳମସ୍ତିଷ୍କ ହେତୁ ପଠନରେ ଅନିଚ୍ଛା ଓ ସ୍ମରଣଶକ୍ତି ହ୍ରାସ ହୁଏ । ମେହ, ଧ୍ୱଜଭଙ୍ଗ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟଶିଥିଳତା, ହୃତ୍ପିଣ୍ଡ ଘୋଳାବନ୍ଧା ଆଦି ବିବିଧ ଜଟିଳ ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ଉକ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥିମାନେ ପ୍ରାୟ ଅକର୍ମଣ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି । **ଆଉ ଭୟ କରନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଆମ୍ଭର ସ୍ୱପ୍ନଦୋଷକାଳାନଳ ବଟି ସେବନ କରନ୍ତୁ । ଅଚିରାତ୍ ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଭିବେ ।**

ଶୋଣିତଶୋଧକ ଘୃତ । ୧ ଶିଶିର ମୂଲ୍ୟ ୪ ୧ ।

ଆମବାତ, ଶ୍ଳୀପଦ (ଗୋଦର), କୋଷବୃଦ୍ଧି, ଦୂଷିତ ରକ୍ତ ଜମିବା, ଗରମୀ ଘା, ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦାରୁଣୀୟ ଘା ପ୍ରଭୃତି ରୋଗରୁ ଅତିରେ ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଭିବେ । ଉପରୋକ୍ତ ଘୃତ ମାଲିସ କରନ୍ତୁ ।

ଦାବାଦି କଷାୟ । ୧ ଶିଶିର ମୂଲ୍ୟ ୪ ୧ ।

ପାଳଜ୍ୱର, ମେଲେରିଆ ଜ୍ୱର, ପ୍ଲୀହାଘଟିତ ଜ୍ୱର, ଏକାହ୍ନିକ ଜ୍ୱର ଆଦି ସର୍ବପ୍ରକାର ଜ୍ୱରର ଅମୋଘ ଔଷଧ । ପରୀକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ।

ଆମ୍ଭର ଔଷଧାଳୟରେ ସମସ୍ତପ୍ରକାର ଭସ୍ମ, ମୋଦକ, ଘୃତ, ତୈଳ, ଅବଲେହ, ମଲମ, ଆସବ, ଚୂର୍ଣ୍ଣ, ଅରିଷ୍ଟ ଓ ବଟିକା ଆଦି ବିଶୁଦ୍ଧଭାବରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ବିକ୍ରୟ ନିମନ୍ତେ ରହିଅଛି । ଏତଦ୍ଭିନ୍ନ ରୋଗିମାନଙ୍କର ଉପସ୍ଥିତ ଅବସ୍ଥାପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିନିକ୍ଷେପ କରି ଅତୀବ ଯତ୍ନସହ ଚିକିତ୍ସା କରିଥାଉଁ । ରୋଗୀ ଶୀଘ୍ର ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଭିବା ନିମନ୍ତେ ଚେଷ୍ଟିତ ଥାଉଁ । ମଫସଲବାସିମାନଙ୍କର ଆମ୍ଭନିକଟରେ ପ୍ରତାରିତ ହେବାର ଆଶଙ୍କା ନାହିଁ । ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ ଯେ ସେମାନେ ପତ୍ର ଲେଖିଲାବେଳେ ନିଜର ନାମ, ଠିକଣା ଓ ପୋଷ୍ଟଅଫିସ ପରିଷ୍କାରରୂପେ ଲେଖିବେ । ଦଶଟଙ୍କାରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଔଷଧ ନେଲେ ଆଧାଆଧି ଏକଚତୁର୍ଥାଂଶ ମୂଲ୍ୟ ଅଗ୍ରିମ ପଠାଇବାକୁ ହେବ । ରୋଗର ବିସ୍ତୃତ ବିବରଣ ଲେଖିପଠାଇଲେ ବିହିତ ଔଷଧ ପ୍ରଦାନ କରିବୁଁ ।

ବିଶ୍ୱସ୍ତ
ଶ୍ରୀ ହରେକୃଷ୍ଣ ଦାଶ ।

ସଂଯୁକ୍ତି

ଶ୍ରୀ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର ବି, ଏ, ଏଲ, ଟି,ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଣୀତ ନୂତନ ଗଦ୍ୟପୁସ୍ତକ ।

ଭାଷା ପ୍ରାଞ୍ଜଳ, ଭାବ ମନୋହର । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଏଣ୍ଟିକ୍ କାଗଜରେ ସୁନ୍ଦର କାଳରେ ମୁଦ୍ରିତ ମଲାଟ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ମନୋମୁଗ୍ଧକର ହାଫ୍‌ଟୋନ୍ ଛବି ଅଛି ।

ପୁସ୍ତକଟି ଗଦ୍ୟସାହିତ୍ୟର ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ରତ୍ନ—ସ୍ୱଦେଶପ୍ରେମ ଓ ଜୀବନର ଅମରକାହାଣୀ—ପ୍ରିୟଜନମାନଙ୍କୁ ଉପହାର ଦେବାର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଜିନିସ । ମୂଲ୍ୟ ୪ ୦ ୫ ।

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ :—
ମୁକୁର ପ୍ରେସ,
କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ନୂତନ ବିଜ୍ଞାପନ ।

ଅପୂର୍ବ ସୁଯୋଗ ! ହରାନ୍ତୁ ନାହିଁ !

ଅପ୍ସରା-କାହାଣୀ ।

ମିର୍ଜା ମହମ୍ମଦ ୟାକୁବ୍ ବେଗଙ୍କ ନୂତନ କାହାଣୀ ପୁସ୍ତକ ।

ଭାଷା ସରଳ— ଭାବ ମଧୁର । ଥରେ ପଢ଼ିଲେ ଆଉ ଥରେ ପଢ଼ିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ହେବ । ଏପରି କାହାଣୀ ପୁସ୍ତକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇନାହିଁ । ଛପା ଓ କାଗଜ ସୁନ୍ଦର—ମଲାଟ ମଧ୍ୟ ସୁନ୍ଦର । ମୂଲ୍ୟ ୪ ° ୨ ମାତ୍ର ।

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ—

ମୁକୁର ପୁସ୍ତକାଳୟ
ଚୌଧୁରୀବଜାର, କଟକ ।

ଆଶା ।

ବ୍ରହ୍ମପୁରରୁ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶଶିଭୂଷଣ ରଥ ~~M. L. C.~~ ଙ୍କ ସମ୍ପାଦକତ୍ୱରେ ପ୍ରକାଶିତ ସାପ୍ତାହିକ ପତ୍ରିକା । ଏଥିରେ ରାଜନୀତି, ସମାଜନୀତି, ଧର୍ମନୀତିପ୍ରଭୃତି ବିଷୟଗୁଡ଼ିକ ଅତି ମନୋହରଭାବରେ ଆଲୋଚିତ ହୁଏ । ବାର୍ଷିକ ମୂଲ୍ୟ ୪ ୨୧

ଆଶା ପ୍ରେସ:—ଆମ୍ଭ ପ୍ରେସରେ ଓଡ଼ିଆ, ଇଂରାଜୀ, ତେଲୁଗୁପ୍ରଭୃତି ଭାଷାରେ ପୁସ୍ତକ, ଚେକ, ରସିଦ, ଫର୍ମ-ପ୍ରଭୃତି ଅତି ସୁଲଭ ମୂଲ୍ୟରେ ଓ ପରିଷ୍କାର ଭାବରେ ଛପାଯାଏ । ଆମ୍ଭଠାରେ ନାନାପ୍ରକାର ଓଡ଼ିଆ ପୁସ୍ତକ ଓ କାଗଜ କାଳିପ୍ରଭୃତି ଷ୍ଟେସନାରି ପଦାର୍ଥମାନ ମଧ୍ୟ କିଣିବାର୍ଥ ଗଚ୍ଛିତ ଅଛି । ମୋଫସଲର ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କୁ ସନ୍ତୋଷଜନକ କମିଶନ ଦିଆଯାଉଛି । ଥରେ ମାତ୍ର ପରୀକ୍ଷା ପ୍ରାର୍ଥନୀୟ ।

ମାନେଜର,
ଆଶା ପ୍ରେସ,
ବ୍ରହ୍ମପୁର, ଗଞ୍ଜାମ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକୁର—ପ୍ରେସରେ ଓଡ଼ିଆ, ବଙ୍ଗଳା, ଦେବନାଗରୀ ଓ ଇଂରାଜୀ ଅକ୍ଷରରେ ବହି, ଚେକ, କାର୍ଡ଼, ନିମନ୍ତ୍ରଣପତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ସୁନ୍ଦର ଓ ସୁଲଭ ମୂଲ୍ୟରେ ଛପାହୁଏ । ଏଠାକୁ ସବୁପ୍ରକାର ପୁସ୍ତକ ଓ କାଗଜ ପ୍ରଭୃତିର ଅର୍ଡ଼ର ପଠାଇଲେ ଭି: ପି: ଯୋଗେ ପଠାଯାଏ ।

ମୁକୁର—ନିୟମାବଳୀ ।

୧—ମୁକୁର ପ୍ରତିମାସର ଶେଷ ସପ୍ତାହରେ ନିୟମିତରୂପେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବ ।

୨—ମୁକୁରର ଅଗ୍ରିମ ବାର୍ଷିକ ମୂଲ୍ୟ ଟ ୨ ୫ କା, ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଟ ୨ କା, ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଂଖ୍ୟାର ମୂଲ୍ୟ ଟ ୦ । ମାତ୍ର ।

୩—ରେଜିଷ୍ଟ୍ରି କାର୍ଡ଼ ବା ଟିକିଟ ନ ପଠାଇଲେ ଉତ୍ତର ଦିଆଯିବ ନାହିଁ ।

୪—କେହି ଠିକଣା ପରିବର୍ତ୍ତନ କଲେ ଅନୁଗ୍ରହପୂର୍ବକ ଦି ୨ ନ ମଧ୍ୟରେ ଜଣାଇବେ । ନତେତୁ ପତ୍ରିକା ହସ୍ତଗତ ନହେଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦାୟୀ ନୋହୁଁ ।

୫—ଗ୍ରାହକମାନେ ଚିଠିପତ୍ର ପଠାଇଲେ ଅନୁଗ୍ରହପୂର୍ବକ ଗ୍ରାହକ ନମ୍ବର ଓ ନୂତନ ଗ୍ରାହକ "ନୂତନ"ବୋଲି ଲେଖିବେ ।

୬—ପ୍ରବନ୍ଧ ମନୋନୀତ ନ ହେଲେ ଫେରସ୍ତ ଦିଆଯିବ ନାହିଁ କିମ୍ବା ମନୋନୀତ ନ ହେବାର କାରଣ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହେବନାହିଁ ।

ମୁକୁରରେ ବିଜ୍ଞାପନ ଛପାଇବା ଶର୍ତ୍ତ:—

ଏକଥର ପାଇଁ—ଅର୍ଦ୍ଧପୃଷ୍ଠା ଟ ୧୫ କା, ଏକ ପୃଷ୍ଠା ଟ ୨୫ କା, ଦୁଇ ଏକ ପୃଷ୍ଠା ଟ ୫ କା । ଏକାଧିକ ପାଇଁ ଯଥାକ୍ରମେ ଟ ୧୫ କା, ଟ ୨୫ କା, ଏବଂ ଟ ୫୦ କା । ବିଜ୍ଞାପନର ମୂଲ୍ୟ ବିଜ୍ଞାପନର ସହିତ ନ ପଠାଇଲେ ଛପା ହେବ ନାହିଁ ।

ବିଜ୍ଞାପନ ।

ନିମ୍ନଲିଖିତ ପୁସ୍ତକଗୁଡ଼ିକ ଆମ୍ଭ ଦୋକାନରେ ବିକ୍ରୟାର୍ଥ ଗଚ୍ଛିତ ଅଛି ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର ପ୍ରଣୀତ—

ଦ୍ରୁପୋଦ୍ଭବଦେବ ନାଟକ	ଟ ୧ ୧
ମୁକୁନ୍ଦଦେବ "	ଟ ୦ ୩/
କଳିକା	ଟ ୦ ୩/

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନୀଳମଣି ବିଦ୍ୟାରତ୍ନ କୃତ—

ଅର୍ଥନୀତି	ଟ ୦ /
ବନଜ ଶାସ୍ତ୍ର	ଟ ୦ /
ମଣିରତ୍ନ ମାଳା ପଦ୍ଧତି	ଟ ୦ /୬
ଅମ୍ବବାତ ଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦ /
ଅଗ୍ନିଶ୍ରୁତି କଣ୍ଟକ	ଟ ୦ /
ଗର୍ଭରୋଗ ଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦ ୩/
ଜ୍ୱର ଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦ ।
ଗୋ ଚିକିତ୍ସା (ଆୟୁ ସଂ)	ଟ ୦ ୩/
ମଧୁପ	ଟ ୦ ୩/

ଶ୍ରୀ ଅପଣ୍ଡୀ ପଣ୍ଡାଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ—

ଗ୍ରହ ଚନ୍ଦ୍ରିକା	ଟ ୧ ୧

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବାଙ୍କନିଧି ପଟ୍ଟନାୟକ ବି. ଏଲ୍—

ସାବିତ୍ରୀ	ଟ ୦ ୨
କଅଣତକ	ଟ ୦ ୨
ଦମୟନ୍ତୀ (ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅନନ୍ତପଦ୍ମନାଭ ପଟ୍ଟନାୟକ)	ଟ ୦ ୩
ଅଶୋକ ବୃତ୍ତାନ୍ତ [ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବନମାଳୀ ମିଶ୍ର ବି. ଏ]	ଟ ୦ ୨

ଶ୍ରୀ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର ବି. ଏ:
ମାନେଜର
ମୁକୁର ପ୍ରେସ, କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

Registered No. D 28

ନୂତନ ବିଜ୍ଞାପନ ।

ଅଭିମନ୍ୟୁବଧ ଶ୍ରୀ ଅଲେଖପ୍ରସାଦ ଦାସଙ୍କ କୃତ ମୂଲ୍ୟ ୫ ୦ ୵

ବାଳଭକ୍ତ [ଶ୍ରୀ ରଦେବ ମିଶ୍ର] ... " ୫ ୦ ୵

ମାତିକଳିକା " " ୫ ୦ ୵

ବାଳଇନ୍ଦୁ [ଶ୍ରୀ ଦାମୋଦର ରଥ] " ୫ ୦ ୵

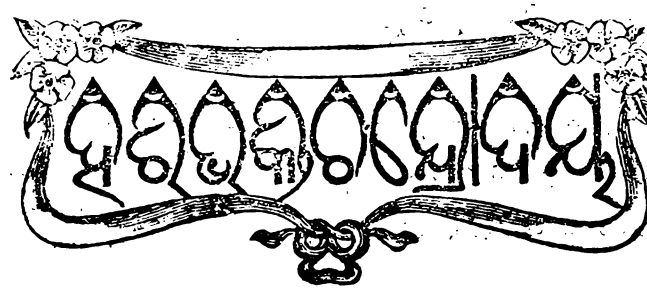

ଭକ୍ତକବି ଜୟଦାସଙ୍କ ରଚିତ

ଭକ୍ତି ଗ୍ରନ୍ଥ

ଗୌଡୀୟ ବୈଷ୍ଣବ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଓ ଭକ୍ତମାନଙ୍କର

ଆଦରର ପୁସ୍ତକ ।

ତତ୍ତ୍ୱବିଚାର, ଭକ୍ତି-ଲକ୍ଷଣ, ଭକ୍ତିତତ୍ତ୍ୱବିଚାର, ଭକ୍ତିର ମହିମା, ଭକ୍ତିଅଧିକାରୀ ଭେଦ, ଧର୍ମ-ଭେଦ ବିଚାର, ଗୁରୁଶିଷ୍ୟ ଲକ୍ଷଣ, ସାଧ୍ୟ-ଭକ୍ତି ଗୌଣ ଅଙ୍ଗସାଧନ, ଶ୍ରବଣ କୀର୍ତ୍ତନ ଆଦି ନବବିଧ ଭକ୍ତି, ମଧ୍ୟଦର୍ଶନାଦି ଦ୍ୱାଦଶ ଅଙ୍ଗ, ରୋଚନା, କାମନା ଓ ସମ୍ବନ୍ଧାନୁଗା ଭକ୍ତି, ଭାବଭକ୍ତି, ନିଷ୍କାମ ଭକ୍ତି, ପ୍ରେମଭକ୍ତି ଈଶ୍ୱର ବିଚାର ଇତ୍ୟାଦି ନାନା ବିଷୟ ଏଥିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଏପରି ଭକ୍ତି ଗ୍ରନ୍ଥ ଓଡିଆ ଭାଷାରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିରଳ ।

ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୃହସ୍ଥର ଆବଶ୍ୟକ

ମୂଲ୍ୟ ଏକ ଟଙ୍କା । ଡାକମାସୁଲ ଛୟ ଆନା ।

ଏକ ମାତ୍ର ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ: ମୁକୁର ପ୍ରେସ, କଟକ ।

ପତ୍ର ଠାଇବାର ଠିକଣା :—

ମ୍ୟାନେଜର, ମୁକୁର ପ୍ରେସ କଟକ ।

ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦ ଦାସ ଓ ଶ୍ରୀ ଗୋପାଳ ଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ ଓ ଶ୍ରୀ ଗୋପାଳ ଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ ଓ ଶ୍ରୀ ଗୋପାଳ ଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ ଓ ଶ୍ରୀ ଗୋପାଳ ଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ ଓ ଶ୍ରୀ ଗୋପାଳ ଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ ଓ ଶ୍ରୀ ଗୋପାଳ ଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ ଓ ଶ୍ରୀ ଗୋପାଳ ଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ ଓ ଶ୍ରୀ ଗୋପାଳ ଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ ଓ ଶ୍ରୀ ଗୋପାଳ ଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ ଓ ଶ୍ରୀ ଗୋପାଳ ଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ ଓ ଶ୍ରୀ ଗୋପାଳ ଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ ।

ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦ ଦାସ ଓ ଶ୍ରୀ ଗୋପାଳ ଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ ଓ ଶ୍ରୀ ଗୋପାଳ ଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ ଓ ଶ୍ରୀ ଗୋପାଳ ଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ ଓ ଶ୍ରୀ ଗୋପାଳ ଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ ଓ ଶ୍ରୀ ଗୋପାଳ ଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ ଓ ଶ୍ରୀ ଗୋପାଳ ଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ ଓ ଶ୍ରୀ ଗୋପାଳ ଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପୁଷ୍ପପୁର

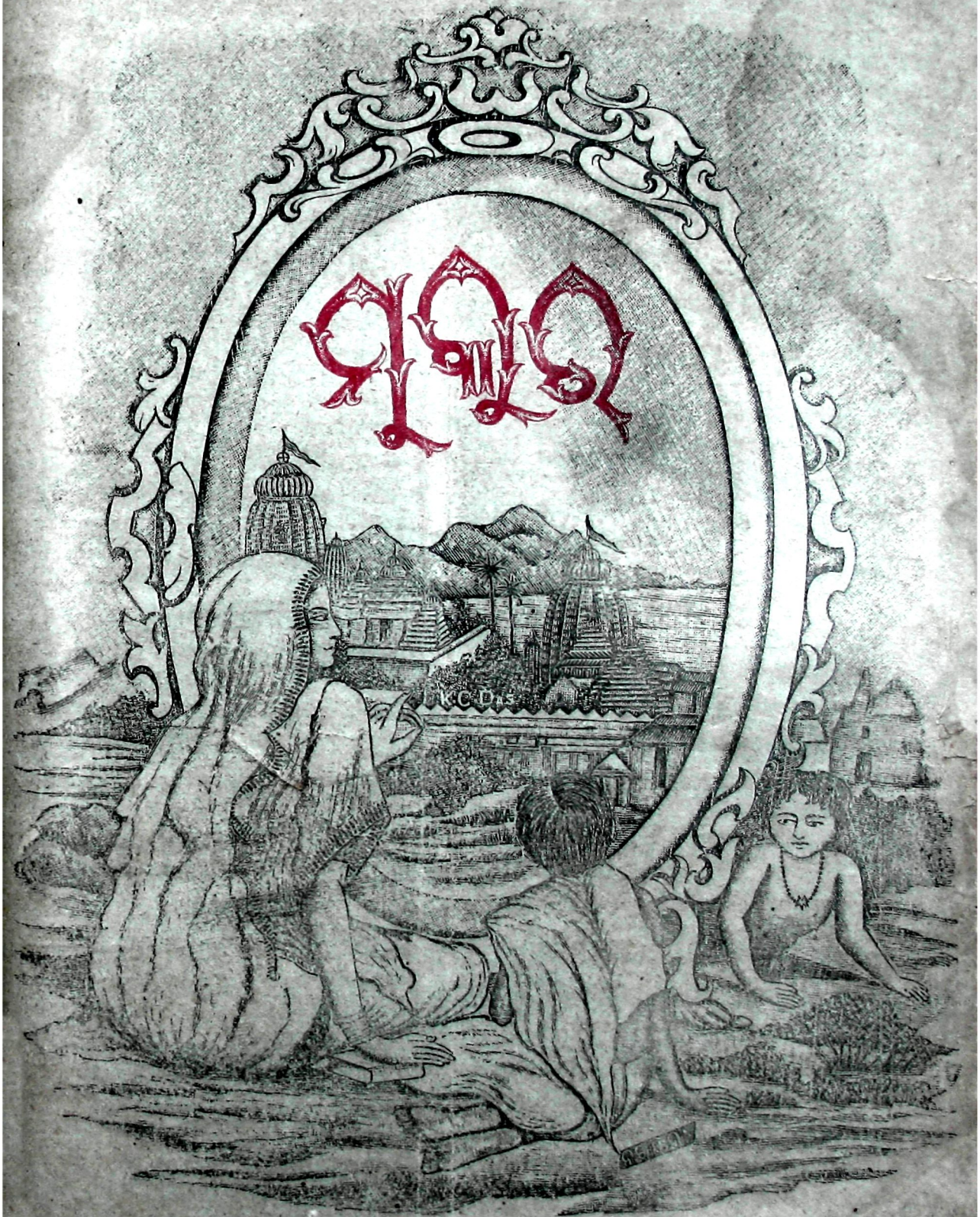

ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ପାଦିତ

Digitized by orijanka@gmail.com

ପ୍ରେସ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ଅସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ନିବନ୍ଧନ ଏବଂ କେତେକ [illegible] ୨ ପୃଷ୍ଠା
ଘଟିଅଛି । ଆଶାକରୁଁ ସହୃଦୟ ଗ୍ରାହକ ଏବଂ ପାଠକବର୍ଗ କ୍ଷମା କରିବେ । ଭବିଷ୍ୟତରେ ମୁକୁର ଯାହାତ [illegible] ହୋଇ ପାରିବା ନିମନ୍ତେ ଯତ୍ନ କରାଯାଉ ଅଛି ।

ଗତବର୍ଷର ମୁକୁର ପ୍ରାପ୍ୟ ଟକା କେତେକ ଗ୍ରାହକଙ୍କଠାରୁ ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନ ପାଇ ବିଶେଷ ଦୁଃଖିତ ଭାବରେ ଜଣାଉ ଅଛୁଁ ଯେ ସେମାନେ ନିଜ ନିଜ ଦେୟ ମନିଅର୍ଡରକରି ନଚେତ ଭି: ପି: ରେ ମୁକୁର ଗଲେ ତାହା ରଖି ପ୍ରେସକୁ ଅକାରଣ କ୍ଷତିରୁ ମୁକ୍ତି ଦେବେ । ଇତି ।

ମାନେଜର ।

ପ୍ରବନ୍ଧସବୁର ମତାମତ ନିମନ୍ତେ ଲେଖକମାନେ ଦାୟୀ ।

ସୂଚୀ ।

ବିଷୟ	ଲେଖକମାନଙ୍କ ନାମ	ପୃଷ୍ଠା ।
୧ । ଧରିବାକୁ ଯାଇ ମୁହଁ ପଡିଲ ଧରା	ଶ୍ରୀ—	୩୬୮
୨ । ଅଭିଭାଷଣ	ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମିଶ୍ର	୩୭୦
୩ । ସରସ୍ୱତୀ ପୂଜା (ପଦ୍ୟ)	ଶ୍ରୀ ନାରାୟଣମୋହନ ଦେ ଏ,ମ୍,ଏ,	୩୭୨
୪ । ଟଙ୍ଗାଗଛ	ଶ୍ରୀ ଚିନ୍ତାମଣିମହାନ୍ତି	୩୭୬
୫ । ମଳିତା (ପଦ୍ୟ)	ଶ୍ରୀ ଗଣପତି ପତି	୩୭୭
୬ । ବିଜ୍ଞାନବାର୍ତ୍ତା	ଶ୍ରୀ ବିରାଜମୋହନ ସେନାପତି	୩୭୮
୭ । ଭୋରଯୌବନ (ପଦ୍ୟ)	ଶ୍ରୀ ଗୋଦାବରୀଶ ମହାପାତ୍ର	୩୭୯
୮ । ହୃଦୟସ୍ମୃତି	ଶ୍ରୀ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣିସେନା ଏମ୍, ଏ,	୩୮୦
୯ । ପ୍ରେମ-ବୈଭବ	ଶ୍ରୀ ଦୋଳଗୋବିନ୍ଦ ମହାନ୍ତି ବି,ଏ,	୩୮୧
୧୦ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟରାଜନୀତିତତ୍ତ୍ୱରହସ୍ୟବିକାଶ	ଶ୍ରୀ—	୩୯୧
୧୧ । ଅକାରଣ	ଶ୍ରୀ—	୩୯୧
୧୨ । ଦେଶାନ୍ତରୀ	ଶ୍ରୀ ଉପେନ୍ଦ୍ରପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତି ବି,ଏ	୩୯୧
୧୩ । ବୀରପୂଜା	ଶ୍ରୀ ଅମରେନ୍ଦ୍ର ବିଶ୍ୱଭରେ ବି,ଏ,	୩୯୪
୧୪ । ସ୍ମୃତି (ପଦ୍ୟ)	ଶ୍ରୀ ଭାବଗ୍ରାହୀପଣ୍ଡା ବି,ଏସ୍ସି	୩୯୫
୧୫ । ମହାଯାତ୍ରା ସମାଲୋଚନା	ଶ୍ରୀ ଜଗଦାନନ୍ଦମହାନ୍ତି	୪୦୦
୧୬ । ନୈରାଶ୍ୟକାହାଣୀ (ପଦ୍ୟ)	ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରମହାପାତ୍ରକାବ୍ୟତୀର୍ଥ ବିଏ	୪୦୫
୧୭ । ସ୍ୱର୍ଲୋକରେ ଭାରତପ୍ରସଙ୍ଗ	ଶ୍ରୀ କୁଳମଣି ଦାଶ	
୧୮ । ଖୋଭେ (ପଦ୍ୟ)	ଶ୍ରୀ କୁନ୍ତଳାକୁମାରୀସାବତ୍ରୀ ଏଲ୍,ଏମ୍,ପି	୪୦୯
୧୯ । କଳିଙ୍ଗରେ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷାରସ୍ରୋତ	ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜବନ୍ଧୁଦାସ ଏମ୍ ଏ	୪୧୦

ବିଜ୍ଞାପନ ।

ସଙ୍ଗୀତ ପ୍ରେମପତ୍ରାବଳୀ ।

ଉଠିଲା ଦାହାରଅଛି ! ! ମୂଲ୍ୟ ଦଶ ପଇସା । ସତ୍ୱର କିଣନ୍ତୁ ! ! !

Digitized by srujanika@gmail.com

କୁନ୍ତଳା କୁମାରୀ ସାବତ, ଏଲ୍, ଏମ୍, ପି,

ପ୍ରଣୀତ

ନୂତନ, ଚମତ୍କାର ଗଦ୍ୟ ଓ ପଦ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ।

କଳ୍ପନାକାନନର କୁସୁମାଞ୍ଜଳି !

ପଦ୍ୟସାହିତ୍ୟର ମଣିମାଳା ! ! ଗୀତିକବିତାର ଅମୃତ ନିର୍ଝର ! ! !

ଅଳିନା

ପଢି ନିଶ୍ଚୟ ମୁଗ୍ଧ ହେବେ ଓଡିଆଭାଷାରେ ଓଡିଆଣୀ ଲେଖନୀ ପ୍ରସୂତ ଅଭିନବ ପଦ୍ୟସମ୍ଭାର ।

ମୂଲ୍ୟ ୫ ୧।

ଭୁଲା

ଆଧୁନିକ ରୁଚିସମ୍ପନ୍ନ— ହିନ୍ଦୁଗୃହର ଜୀବନ୍ତଚିତ୍ର ।

ଶେଫାଳି ଓ ଅନଙ୍ଗର ଅଭିନବ ବିବାହ କାହାଣୀ, ଗୁମାସ୍ତା ସାନନ ଓ ଧୂର୍ତ୍ତ ମାଳତୀର ସ୍ୱାର୍ଥ ସିଦ୍ଧିପାଇଁ ଭୀଷଣ ଚକ୍ରାନ୍ତ, କାଶୀ-ତଳ-ବାହିନୀ ଗଙ୍ଗା ଓ ଇଡ଼େନ ଗାର୍ଡ଼ର ଦୃଶ୍ୟ ଶେଫାଳିର ପରିଚର୍ଯ୍ୟା ଦୃଶ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିପୁଣତା ସହକାରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ଥରେପଢିଦେଖନ୍ତୁ । ମୂଲ୍ୟ ୫ ୦।୵ ମାତ୍ର ।

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ—ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରେସ କଟକ । କଟକର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପୁସ୍ତକବିକ୍ରେତାଙ୍କ ଠାରେ ମିଳେ

ସତ୍ୱର କିଣନ୍ତୁ ! ମୂଲ୍ୟ ଚାରିଅଣା ମାତ୍ର । ସତ୍ୱର କିଣନ୍ତୁ !

ବୃହତ୍ ଯଦୁମଣିରହସ୍ୟ ।

ମାନେଜର ମୁକୁର ପ୍ରେସରେ ପ୍ରାପ୍ତବ୍ୟ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ନୂତନ ବିଜ୍ଞାପନ ।

ହରିଭକ୍ତି ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ	ଟ ୧ (ସ୍ଥଳେ	ଟ ୦ ୨
ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ ପୁରାଣ [ଗଣେଶଖଣ୍ଡ]	ଟ ୧ („	ଟ ୦ ୨
ସୁଲକ୍ଷଣା [ସାମନ୍ତସିହାର]	ଟ ୦ ୵ „	ଟ ୦ /୬
ଲକ୍ଷ୍ମୀପୁରାଣ	ଟ ୦ ୵ „	ଟ ୦ /
ରସକ୍ରୀଡ଼ା	ଟ ୦ /୬ „	ଟ ୦ (୯
ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳୀ	ଟ ୦ ।୵ „	ଟ ୦ ୵

ଶ୍ରୀ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର ବି. ଏ.
ମାନେଜର,
ମୁକୁର ପ୍ରେସ, କଟକ ।

କେତେକ ନୂତନ ବହି ।

ରତିରୋଦନ	[କବିଚନ୍ଦ୍ର]	ଟ ୦ ୵
ଅନ୍ନପର୍ଣ୍ଣା	[ସରଳ ଗଳ୍ପ]	ଟ ୦ ୵୬
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଚମ୍ପା		ଟ ୦ /
ବାଳଭକ୍ତ		ଟ ୦ ୵
ଭାରତୀୟ ସ୍ୱରାଜ		ଟ ୦ ୨
ପ୍ରବନ୍ଧ ପଞ୍ଚକନ୍ଦ	[ଯଦୁମଣି]	ଟ ୦ ୨୵
ଶ୍ରୀନିବାସ ଦୀପିକା		ଟ ୧ (

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ:—ମୁକୁର ପ୍ରେସ,
କଟକ ।

ବିଜ୍ଞାପନ ।

କବିବର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି ମହୋଦୟଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ନୂତନ କାବ୍ୟ

ପ୍ରଣୟଚିଟାଉ ।

ଏଥିରେ ସାତଖଣ୍ଡି ପ୍ରଣୟ-ପତ୍ର ସାତ ସର୍ଗରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି ଯଥା:—ବସନ୍ତପ୍ରତି ବସୁମତୀ, ଭ୍ରମର-ପ୍ରତି କୁସୁମ-ସୁନ୍ଦରୀ, ଘନପ୍ରତି ଗୃହକିନ୍ନୀ, ନିଶାନାଥପ୍ରତି ନିଶିଥିନୀ, ଅଗସ୍ତ୍ୟପ୍ରତି ଦକ୍ଷିଣାଶା, ମୃଗପ୍ରତି ମୃଗତୃଷ୍ଣା ଏବଂ କୋକିଳପ୍ରତି ରସାଳ-କଳିକା । ବିଷୟଗୁଡିକର ଭାଷା ନିରୁପମ, ଭାବ ପରିନ୍ଦ, ସୁନ୍ଦର ଏବଂ ସୁଗଭୀର । ପୁସ୍ତକର କାଗଜ, କାଳୀ, ଛପା ଏବଂ ପରିପାଟୀ ସବୁ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ, ସୁନ୍ଦର ଏବଂ ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ । ଶତାଧିକ ପୃଷ୍ଠାବିଶିଷ୍ଟ ଏହି ପୁସ୍ତକର ମୂଲ୍ୟ ବାରଅଣା ମାତ୍ର ।

ନୂତନ କବିତାଗ୍ରନ୍ଥ

ସାନ୍ଧ୍ୟତାରା ।

ଏଥିରେ ୫୬ ଗୋଟି ଶିକ୍ଷଣୀୟ, ସରସ, ଭାବୋଦ୍ଦୀପକ ନୂତନ କବିତା ସ୍ଥାନ ପାଇଅଛି । ମୂଲ୍ୟ ଦଶଅଣା ମାତ୍ର ।

ଉପରୋକ୍ତ ପୁସ୍ତକଦ୍ୱୟ କଟକ ମୁକୁର ପ୍ରେସ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପୁସ୍ତକାଳୟରେ ବିକ୍ରୀତ ହୁଏ ।

ଭକ୍ତକବି ୺ ରାମଦାସ ବିରଚିତ ।

ପଞ୍ଚଭକ୍ତି ।

ଦାର୍ଢ୍ୟତା ଭକ୍ତିର ପଞ୍ଚଅଧ୍ୟାୟ ଏଥିରେ ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି । ଗଞ୍ଜାମର ଗୃହଶାଳୀମାନଙ୍କରେ ପାଠର ଉପଯୋଗୀ । ସତ୍ୱର କିଣନ୍ତୁ । ମୂଲ୍ୟ ଅତି ସୁଲଭ ଟ ୦ ୵ ଦୁଇଅଣା ମାତ୍ର ।

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ ।
ମୁକୁରପ୍ରେସ, କଟକ ।

ଉତ୍କଳ ମଧୁପ ।—ବିବିଧ ବିଷୟକ ମାସିକ ସଂଗ୍ରହ ପତ୍ର । ଏହି ପତ୍ରିକାରେ କୃଷି, ଶିଳ୍ପ, ବିଜ୍ଞାନ, ସମାଜ ନୀତି, ଧର୍ମନୀତି, ରନ୍ଧନଶିକ୍ଷା, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ, ସମାଗୁର, ବିଚିତ୍ର ବାର୍ତ୍ତା ନୀତିବାକ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ଆବାଳ ବୃଦ୍ଧ ବନିତାଙ୍କ ଉପଯୋଗୀ ବିଷୟ-ମାନ ସଂକ୍ଷେପରେ ଏବଂ ସରଳ ଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ । ଏହାର ସମ୍ପାଦକ ଉତ୍କଳଦୀପିକାର ସମ୍ପାଦକ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ନୀଳମଣି ବିଦ୍ୟାରତ୍ନ । ଅଗ୍ରିମ ବାର୍ଷିକ ଟ ୧ । ଙ୍କା; ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଟ ୧ ଙ୍କା ।

ଶ୍ରୀ ବିପତିଦୋରା ଗାୟକରତ୍ନ । ମେନେଜର--ଉତ୍କଳମଧୁପ ଦରଜାବଜାର କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

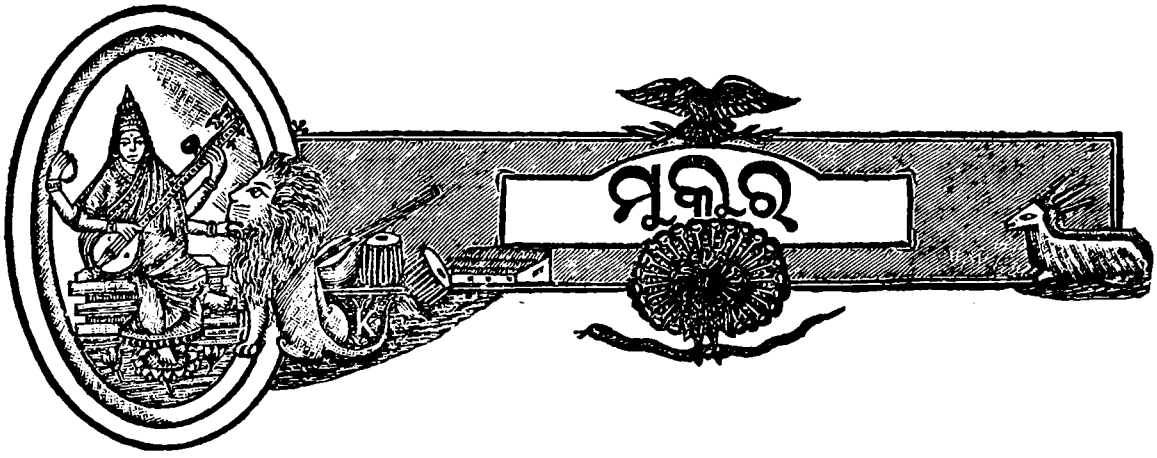

୧୮ଶ ଭାଗ । } ଫାଲ୍‌ଗୁନ । { ୧୧ଶ ସଂଖ୍ୟା ।

"When we think we catch, we are sometimes caught."

(୧)

ଖୋଜି ଖୋଜି ଥକିଲିଣି ଫସାର ସାରା;
କା'ଆଗେ ମେଲିବ ମୋର ଦୁଃଖ-ପସରା ?
କି କଲି, କି ହେଲି ମୁହିଁ,
କେହି ତ ନ ଦେଲେ କହି ।
ଧରିବାକୁ ଯାଇଁ ମୁହିଁ ପଡ଼ିଲି ଧରା;
ବୁଝିଲେ ତ ଯାଉନାହିଁ ମନ ପାଶୋରା ।

(୨)

କି ଗରବେ ମଣୁଥିଲି ଧରାକୁ ସରା ।'
ତୋଳି ଆଣୁଥିଲି କେତେ ଆକାଶୁଁ ତରା !
ଚଢ଼ି ମନ-ପବନରେ
ଉଡ଼ୁଥିଲି ଗଗନରେ;
ଜାଣିଥିଲି କି ମୁଁ କେବେ ହେବି ଏପରା ?
ଧରିବାକୁ ଯାଇଁ ପୁଣି ପଡ଼ିଲି ଧରା ।

(୩)

କେ ଜାଣେ ଥୋଡ଼ା କାମନା ଏତେ ନାକରି,
ବାହାଘିଆ ଦଗାହିଆ ଅବୋଲକରା !
ଆଶା-ପଥେ ମୋତେ ନେଇ,
ଗଡ଼ି ଲୁଚିଗଲା ସେହି;
ସେ ପଥେ ହେବାକୁ କେହି ନାହିଁ ଅଗ୍ରସର;
ବେଳ ଦେଖି କାଳ ପୁଣି କରେ ଝପର ।

(୪)

ଦେଖିଲି ଦୂରେ ସୁନ୍ଦର ମୋ ସୁଖ-ଘାରା,
ଭାବିଲି, ଡାକିଲେ କାନେ ଦେବ ସେ ଧରା ।
ଇଙ୍ଗିତେ ସେ ଗଲା ଉଡ଼ି,
ଅଳପେ ଗଲି ମୁଁ ଛୁଡ଼ି;
ନିଜ କର୍ମ-ଦୋଷେ ଶେଷେ ଗଲି ମୁଁ ମରା,
ଧରିବାକୁ ଯାଇଁ ଧରା ପଡ଼ିଲି ପରା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

(୫)

ଜାଣି ଅଜଣା ଜଗତ ଛଳନାଭରା,
ସୁଖ-ଶାନ୍ତି-ମଧୁଚକ୍ର-ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏ ଧରା;
ଗ୍ରହିଲେ ପାଇବା କଥା
କେବଳ କଥାର କଥା;
ଧରିବାକୁ ଯାଇ ନିଜେ ପଡ଼ିଛି ଧରା;
ସ୍ମୃତି-କଣ୍ଟାକାଡ଼େ ଆଖେ ହୋଇଛି ଘେରା ।

ଶ୍ରୀ—

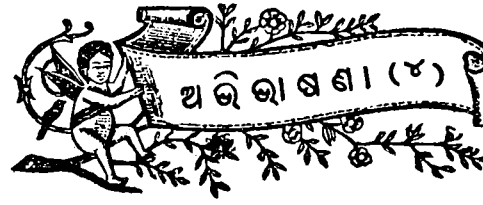

[ପୂର୍ବ ପ୍ରକାଶିତ ଉତ୍ତରୁ ।]

୬ । ସମ୍ଭବାନୁରୂପ ସେହି ଆଦର୍ଶ ଗ୍ରହଣକରି ଧରି ରଖିବା ନିମନ୍ତେ କି ପ୍ରକାର ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନୀୟ, ଏହାହିଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖିବାର କଥା—

କିନ୍ତୁ ଏଠାରେ ପ୍ରଥମତଃ ଏହାହିଁ ଚିନ୍ତାକରିବା ଦରକାର ଯେ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଜାତିର ଏ ଜଗତ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥାନ କେଉଁ-ଠାରେ ? ଅବଶ୍ୟ ଇତିପୂର୍ବେ ମୋ କହିଥିବା—ବ୍ରାହ୍ମଣର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଓ ଲକ୍ଷଣ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରାୟ ତାହା ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇ ରହିଛି କି, ବ୍ରାହ୍ମଣୋତ୍ତ ବେଦରେ ହିଁ ପ୍ରଧାନତଃ ଉପାସ୍ୟ । ତାହାର ମୌଳିକତା ସେହି ବେଦବୀଜରେ ନିଭୃତଭାବରେ ସମ୍ଭୃତ ଅଛି । ସୁତରାଂ ଏ କ୍ଷେତ୍ରେ ବ୍ରାହ୍ମଣର ଆଦର୍ଶ—ଲାଭପକ୍ଷେ କେବଳ-ମାତ୍ର ସେହି ବେଦବୀଜର ଉନ୍ମେଷହିଁ ଯେ ଏକମାତ୍ର ଉପାୟ ଏଥିରେ ଅଛି ସନ୍ଦେହ କଣ ଅଛି ? ଅର୍ଥାତ୍ ବ୍ରାହ୍ମଣ ନିଜେ ଆଦର୍ଶ ପାଇବାପାଇଁ ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ଲୋଡ଼ିବା ବୃଥା, ତାକୁ ତାହାର ଆଦର୍ଶ ଦେବାନିମନ୍ତେ ତାହାର ଜନନୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୁତିହିଁ ଶତସହସ୍ର ମୂର୍ତ୍ତି ଧରି ହସ୍ତ ପ୍ରସାରଣକରି ବସିଅଛି, ଦୁଃଖର କଥା, ବିସ୍ମୟ କଥା, ଆଜି ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଅଧମ-ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ-ଲିପ୍ତ-ସର୍ବାଙ୍ଗ ହୋଇ ଅମର୍ଦ୍ଦଣୀୟ ଅସ୍ପୃହଣୀୟ କଦର୍ଯ୍ୟ ବେଶ ନେଇ ତାହା ପାଖକୁ ଭରସି ଯାଇପାରୁନାହିଁ । ତଥାପି ନିର୍ବେଦ ଠାରେ ଯଥାସାଧ୍ୟ ଶୁଦ୍ଧ ସମ୍ବିଧାନକରି ସାହସ ଓ ଧୀରତା ଅବଲମ୍ବନ ପୂର୍ବକ ତାହାର ସନ୍ତାନ ବୋଲି ପରିଚୟ ଦେବା ଦରକାର ଏବଂ ସେହି ଜାତି—ପ୍ରସବିନୀ ବରାଭୟକରା ଶ୍ରୁତି-ମାତାର ପବିତ୍ର ଅଙ୍କରେ ଶରଣ ଯିବା ଏକମାତ୍ର ଆବଶ୍ୟକ । ତାହାର ଭାବସ୍ନିଗ୍ଧ ବାତ୍ସଲ୍ୟରେ ମୁଗ୍ଧ ହେବା ଓ ନତ-ମସ୍ତକରେ ତାହାର ଆଦେଶ, ତାହାର ନିଦେଶନିଯୋଗ, ସ୍ଥଳବିଶେଷରେ ତାହାର ଅନୁମୋଦନ ହୃଦୟ ଭରି ସାଦରେ ଗ୍ରହଣ କରିବା ପ୍ରୟୋଜନୀୟ । ତାହାହେଲେ କ୍ଷମା ଓ ଦୟାପରବଶ ହୋଇ ସେ ପୁଣି ଅମୃତ-ସ୍ତନ୍ୟଦାନରେ ଜାତିକି ପରିପୁଷ୍ଟ କରିଦେଇପାରେ । ପୁଣି ଆମ୍ଭେମାନେ ଚିରନ୍ତନ ଶ୍ରୌତ ଆଦର୍ଶରୂପେ ନିଜ ପାଦରେ ଭର ଦେଇ ଅସ୍ତେ ଅସ୍ତେ କଦାଚିତ୍ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇପାରିବା । ଫଳ କଥା, ବେଦର ବ୍ରାହ୍ମଣ ସର୍ବଥା ବେଦରୁହିଁ ତାହାର ଆଦର୍ଶ-ଗ୍ରହଣ—ସାମର୍ଥ୍ୟ ପାଇବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ତେଣୁ ଯଥାସମ୍ଭବ ବେଦର ଅଧ୍ୟୟନ-ଅଧ୍ୟାପନାର ସୁବିଧା କରିଦେବାହିଁ ସେହି ଆଦର୍ଶଲାଭର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ଓ ଏକମାତ୍ର ଉପାୟ ଅଟେ ।

୭ । ସମ୍ପ୍ରତି ଆଦର୍ଶଗ୍ରହଣର ସେହି ଏକମାତ୍ର ଉପାୟ-ଭୂତ ବେଦ ପାଇବାପାଇଁ କି ପ୍ରକାରେ, କି ପରିମାଣରେ ଉଦ୍‌ଯୋଗ କରାଯାଇପାରେ, ଏହି କଥାହିଁ ଭାବନାର ବିଷୟ ହୋଇଅଛି ।

ପୂର୍ବେ କୁହାଯାଇଅଛି, ପୁରାକାଳରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ-ସନ୍ତାନଗଣ ଶୈଶବ ଅବସ୍ଥାରୁ ପିତାମାତାର କ୍ରୋଡ଼ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଗୁରୁ-ଗୁରୁ-ପତ୍ନୀଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ରହି ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ-ବ୍ରତ ଓ ବେଦ ଗ୍ରହଣ ସାଙ୍ଗ କରୁଥିଲେ । ମାତ୍ର ଆଜି ସେଭଳି ଆଶ୍ରମ ନାହିଁ, କିମ୍ବା ସମାଜ ତାହା ରଖିବାପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୁହେ । ଆଜି ଗୃହୁର୍ବର୍ଣ୍ଣ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସମାଜ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଗୃହରେ ପରିଣତ ହୋଇଅଛି । ସମାଜ ମଧ୍ୟରେ ରହିଲେ, ଆପଣାର ସୁସ୍ଥିତିର ଭରସା କରିବା ଦୂରେ ଥାଉ, ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଗୃହରେ ରହିବା ଲୋକର ଭୟ, ଶ୍ରେଣୀ, ରୁଅ, କାଠି, କୁଟା, କାଛ, ବାଡ଼, ପ୍ରଭୃତି ଛିଡ଼ପଡ଼ ପ୍ରାଣସଙ୍କଟରେ ଆଶିକର ଆଶଙ୍କା ଥିଲାପରି, ଦୈନ୍ୟବିକ୍ଷୋଭ, ଲଞ୍ଛନା-ତାଡ଼ନାର ଭୟ ପାଇବା ଅଶଙ୍କାରେ ଲୋକେ ଅତି ଦୂରକୁ ଲମ୍ଫପ୍ରଦାନ କରୁଅଛନ୍ତି । ନିୟମନିୟନ୍ତ୍ରଣା-ଭୟରେ ଛତ୍ୟ ନିତ୍ୟ ଶତ ଶତ ଲୋକ ବେଦର ଶାସନାଳୁ ପ୍ରସହନ-ତୁଳନାରେ ଅବହେଳା କରିବାପାଇଁ ଇତସ୍ତତଃ ହେଉଅଛନ୍ତି । ସୁତରାଂ ସେଭଳି ସମାଜ ଭରସାରେ ଅଜ ବେଦର ପୁନରୁଦ୍ଧାର ନିମନ୍ତେ ଗୁରୁକୁଳ-ପ୍ରତିଷ୍ଠାପନ କରିବା ସାହସ ମାତ୍ର ହୋଇପଡ଼ିଅଛି । ଅର୍ଥର ଯୁଗ ଆସିଅଛି, ଏ ଯୁଗର ଅନୁରୂପ ପ୍ରତିଷ୍ଠାପନ ଖୋଲା ନଯିବାପାଇ, ନିଃସ୍ୱ ନିରାଶ୍ରୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ-ଜାତିର ଶୁଭ୍ରଶା ସୁଦୂରପରାହତ । ସମୂହଭାବରେ ଅଭ୍ୟୁତ୍ଥାନ ନହେଲେ ଦେଶର ଓ ଦଶର ଚିତ୍ତଗ୍ରହଣ କରିବାପକ୍ଷେ ନିତାନ୍ତ ଅସମର୍ଥ ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ସୁତରାଂ ଗ୍ରାମଗ୍ରାମରେ, ପଲ୍ଲୀପଲ୍ଲୀରେ, ପଞ୍ଚ ପାଞ୍ଚରେ, ଦଶ ଦଶରେ, କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ସଙ୍ଘ ଶକ୍ତିର ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ହେବା ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ପୁଣି ସେହି ଶକ୍ତିଗୁଡ଼ିକର ପୋଷଣ ଓ ରକ୍ଷଣ ନିମନ୍ତେ ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ କଥାରେ, କାର୍ଯ୍ୟରେ ଆଦାନପ୍ରଦାନ ଓ ଭାବ-ବିନିମୟ କରିବାପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ରହିବା ଉଚିତ । ବେଦର ଅଧ୍ୟୟନ କରିବାପାଇଁ ବେଦାଙ୍ଗଗୁଡ଼ିକର ଶିକ୍ଷା, ବିଶେଷତଃ ବ୍ୟାକରଣ-ଜ୍ୟୋତିଷର ଚର୍ଚ୍ଚା ଏବଂ ଅସ୍ତ୍ରବେଦର ପ୍ରଚାର ସମଧିକଭାବେ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହେବା ବିଧେୟ । ଲୌକିକ ଉପ-ଯୋଗରେ ଅସିବାଭଳି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କଳାବିଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷାର, ମୁଖ୍ୟଭାବରେ ନ ହେଲେହେଁ, ଗୌଣଭାବରେ ବିଧାନ ରଖିଯିବା ଦରକାର । ପରନ୍ତୁ ନିଜର ରଖିବାଳୁ ହେବ, ଅଙ୍ଗ ଉପାଙ୍ଗ-ଶିକ୍ଷା ବୋଲି, କଳାବିଜ୍ଞାନ-ଶିକ୍ଷା ବୋଲି; ଜୀବନର ଚରମ ଲକ୍ଷ୍ୟ—ଆଦର୍ଶର ଅତି ସନ୍ନିକୃଷ୍ଟ-ବେଦର ଅଧ୍ୟୟନରେ ଯେପରି ସେ ସମସ୍ତ ବିଘ୍ନରୂପେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ନ ହୁଅନ୍ତି, କାରଣ, ଭାରତର ଅଧିକାଂଶ ସ୍ଥଳରେ ଅନ୍ତତଃ ବଙ୍ଗ ଓ ଉତ୍କଳର ଆଜିକାଲିକା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କଭଳିଅ ପଣ୍ଡିତ-ମହଲରେ ଦେଖାଯାଉଅଛି ଯେ, "ଦୀପ ଲଗାଉ ଲଗାଉ ଘୃତ ଶେଷ, ଆଜିଘୃତ ପଡ଼ା ଏଡ଼ିକ" ପରି ବେଦର କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଦର୍ଶନ ଉପକରଣ (ଅଙ୍ଗ ବା ଉପାଙ୍ଗ)ର କଣା ମାତ୍ର ଗ୍ରହଣରେହିଁ ଜୀବନାତିପାତ ଘଟିଥାଏ, ସୁତରାଂ ପ୍ରକୃତ ମୌଳିକ ବେଦ ଗ୍ରହଣପାଇଁ ଅତି ଅଧିକ ସମୟ କିମ୍ବା ସୁବିଧା ପ୍ରାୟ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ହୋଇପଡ଼ିଥାଏ । ସେହେତୁ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସେହିପରି ହେବା ଉଚିତ ଯେ, କି ପରିମାଣରେ ବା କି ବିଷୟରେ ଅନୁଷଙ୍ଗିକ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯିବ, ଆଉ ପ୍ରକୃତ ବେଦ ଶିକ୍ଷାପାଇଁ ସମୟ ଓ ସୁବିଧା ସମ୍ପାଦନ କରାଯିବ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ନିଜ ନିଜ ଶାଖା ଅଧ୍ୟୟନ କରିବାକୁ ଏବଂ ପ୍ରତିଦିନ ଶାଖାପାଠ ନକରି ଭୋଜନ କରି ପାରିବାକୁ ସଙ୍ଘମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟଦ୍ୱାରାରେ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତ-ପତ୍ର ସ୍ୱାକ୍ଷରକରି ସଙ୍ଘଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱାବ-ଧାନରେ ଯେ କୌଣସି ନିରୁପିତ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରି ପାରିବେ । ମାତ୍ର ଯେଉଁମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ବେଦାଧ୍ୟୟନ କରି ନପାରି ବୟସ୍କ ଅବସ୍ଥାରେ ଆସିଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ସନ୍ଧ୍ୟା ସନ୍ଧ୍ୟା, ବ୍ରହ୍ମଯଜ୍ଞ, ପୁରୁଷସୂକ୍ତ ପ୍ରଭୃତି ନିତ୍ୟ ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟାଂଶମାନ ସାର୍ଥ ପାଠକରି ନେବା ଓ ତହିଁ ନିମନ୍ତେ ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ ସଙ୍ଘସମିତିମାନଙ୍କର ପକ୍ଷରୁ ଅଭ୍ୟାତ ଓ ପ୍ରାତ୍ୟହିକ ଅନୁଷ୍ଠାନ କରୁଥିବାପକ୍ଷେ ସାକ୍ଷୀ ବା ସୂଚନା କିମ୍ବା ପରୀକ୍ଷା ପରିଦର୍ଶନ ଇତ୍ୟାଦିର ବିଧାନ ହେବା ନିତାନ୍ତ ଦରକାର । ସମାଜ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ବର୍ତ୍ତମାନଙ୍କ ସହିତ ବ୍ରାହ୍ମଣର ଲୌକିକ ଆଦାନପ୍ରଦାନଠାରୁ ଆରମ୍ଭକରି ଯଜନଯାଜନ ଅଧ୍ୟୟନ-ଅଧ୍ୟାପନ କିମ୍ବା ଦାନପ୍ରତିଗ୍ରହରୂପ-ବ୍ୟବହାର ଯେଉଁ ପରି-ମାଣରେ ଚଳି ଆସୁଅଛି, ସ୍ମୃତି ଶାସ୍ତ୍ରାନୁମୋଦିତ ସେହି ସେହି ବ୍ୟବହାରଗୁଡ଼ିକପାଇଁ ଅପଣ ଆପଣା ମଧ୍ୟରେ ଜ୍ଞାନ ଓ ସଦାଚାର ଗୌରବ ରକ୍ଷାର୍ଥ ପୁଣି ସ୍ୱାଧୀନ ଭାବ ଦେଖାଇବାକୁ ପଡ଼ିବ, ଏବଂ ଲୋଡ଼ିବାକୁ ପଡ଼ିବ, ସ୍ଥଳ-ବିଶେଷରେ ସେଭଳି ସଙ୍ଘର୍ଷ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ, ଦାତା ଗ୍ରହୀତା ଉଭୟଙ୍କୁ ସମାଜପକ୍ଷରୁ ଅନୁରୋଧ କରିବାକୁ ହେବ । ଗୃହ୍ୟ କର୍ମଗୁଡ଼ିକ ଯଥାବିଧି ଶିକ୍ଷା ଦେବାର ବିଧାନ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ହେବା ପ୍ରୟୋଜନୀୟ, କାରଣ ଅଗ୍ନିରଗ୍ରହଣ ନିମନ୍ତେ ସୂତ୍ର ଓ ପଦ୍ଧତିର ସୁବିଧାର ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ଆଗ୍ନିରସ୍ଥାନ ବ୍ରାହ୍ମଣର ବେଦରେ ଅଧିକାର ନାହିଁ, କିମ୍ବା ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ଅଗ୍ନିର ଧରି ନପାରିଲେ ବେଦ ଧରିବାର ଅନ୍ୟ ପନ୍ଥା ଯେ ଅସମ୍ଭବ । ସୁତରାଂ କର୍ମକାଣ୍ଡ ଶିକ୍ଷାର ବହୁଳ ପ୍ରଚାର ଦିଗରେ ଦୃଷ୍ଟି ରଖିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ସୁଖର ବିଷୟ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମାନନୀୟ ବିଦ୍ୟାର ଓଡ଼ିଶାର ଚିତ୍ରଖଣ୍ଡମଣ୍ଡଳଙ୍କ କୃପାଦୃଷ୍ଟି ପାଇ ଆମ୍ଭେମାନେ କର୍ମକାଣ୍ଡ-ଶିକ୍ଷା ଲାଗି ଅଦ୍ୟ, ମଧ୍ୟ, ଓ ଉପାଧ୍ୟ ପରୀକ୍ଷାର ସୃଷ୍ଟି କରିପାରି-ଅଛୁଁ । ତାହା ଛଡ଼ା ସଂସ୍କୃତ ପାଠଶାଳା ନାମରେ ଏକ ପ୍ରାଥମିକ ପାଠଶାଳାମଧ୍ୟ ସଂସ୍ଥାପନ କରିବାର ସୁବିଧା ପାଇ-ଅଛୁଁ । ନିଃସ୍ୱ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସନ୍ତାନଗଣ ଦୂର ଦେଶରେ ଯାଇ ସଂସ୍କୃତ ଶିକ୍ଷା କରିବା, ବେଦ କିମ୍ବା କର୍ମକାଣ୍ଡ ପଢ଼ିବା ସୁକଠିନ ହୋଇ ପଡୁଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ଆପଣମାନେ ଏଣିକି

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ସଂସ୍କୃତ ପାଠଶାଳା ଖୋଲି ପାରିବେ, ତହିଁରେ ଆଦ୍ୟ ପରୀକ୍ଷାବଧି ଅଧ୍ୟାପନା କରିବା ସୁବିଧା ଭୋଗ କରି-ପାରିବେ । ସାମାନ୍ୟ ଖଣ୍ଡିଏ ଛପର ଘର ତିଆରି କରିଦେଇ ନିଜ ଭିତରୁ ଜଣେ ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ (ଯେ କି ସଂସ୍କୃତ ଉପାଧି ପରୀକ୍ଷା ଦେଇଥିବେ କିମ୍ବା ଦେବାପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ-ପାରିବେ) ଙ୍କୁ ଦରକାରମତେ ତିଆରିନେଲେ ଚଳେ । ଅବଶ୍ୟ ସରକାରଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ବେତନର ସାହାଯ୍ୟ ମିଳି-ପାରିବ । କେବଳମାତ୍ର ସ୍ଥଳବିଶେଷରେ ଦରକାର ହେଲେ ଖୋରାକର ବ୍ୟବସ୍ଥା ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷଙ୍କ ଉପରେ କିମ୍ବା ପ୍ରତିଷ୍ଠାନବିଶେଷଙ୍କ ହାତରେ ଦେଇ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ବସ୍ତୁତଃ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରାମରେ, ସମ୍ଭବ ନହେଲେ, ପ୍ରତି କେନ୍ଦ୍ରରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜାତିର ପୁନରୁତ୍ଥାନ ଓ ସଂରକ୍ଷଣାର୍ଥ ଚେଷ୍ଟା ହେବା ପ୍ରୟୋଜନୀୟ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ନିଜ ଆଦର୍ଶ ପାଇବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କଲାବେଳେ ଅବଶ୍ୟ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣୀ ଓ ଅଶ୍ରମୀମାନେ ସୁଦ୍ଧା ସେହିପରି ଚେଷ୍ଟାର ପରିପୋଷଣ କରିବେ ବୋଲି ଆଶାକରେ, କାରଣ "ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜାଗିଲେ ବେଦ ଜାଗେ, ଜଗତ ଜାଗେ, ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭାଙ୍ଗିଲେ ବେଦ ଭାଙ୍ଗେ ଓ ଜଗତ ଭାଙ୍ଗେ " ଏହିପରି ପୁରାତନଜଣଙ୍କ ଉକ୍ତି ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ସତ୍ୟ । ଅତଏବ ବ୍ରାହ୍ମଣ-ରକ୍ଷାନିମନ୍ତେ ଗୁରୁବର୍ଗ୍ୟ ସମାଜହିଁ ଦାୟୀ ହେବା ଉଚିତ । ଯେତେଦିନଯାଏ ଭାରତର ଜନସାଧାରଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ-ରକ୍ଷାର ପକ୍ଷପାତୀ ହୋଇନାହାନ୍ତି, ସେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣର ପ୍ରକୃତ ଆଦର୍ଶ ସୁଲଭ ହେବନାହିଁ କିମ୍ବା ଭାରତର ଭାରତୀୟ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଉନ୍ନତି ଅବ ଫେରି ଆସିବନାହିଁ, ଏହା ସୁନିଶ୍ଚିତ ।

ଆଜି ମୁଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କରୁଅଛି ଯେ, ଓଡ଼ିଶାର ଏହି ମଧୁପୁର କିଷ୍ଟାରେ ଅନନ୍ୟ ଶାସନୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ-ମାନଙ୍କର ସେହିପରି ସଂଘ ଶକ୍ତିଟିଏ ଗଠିତ ହୋଇ ରହିଅଛି । ତାହା ଶ୍ରୀନାରାୟଣ-ପରିଷତ୍-ନାମ ଧାରଣ କରିଥିବା ଦେଖି ମୋର ଆଶା ସମଧିକ ଦୃଢ଼ତା ପାଇବାପାଇଁ ସୁବିଧା ବୋଧ-କରୁଅଛି । କାରଣ ! ନାରାୟଣ ନାମଟି "ସୁନ୍ଦାତ୍ମା"ର ଭାବ ନେଇ ଶ୍ରୁତି-ସ୍ମୃତି-ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିଅଛି ଓ ଏହିପରି ସଂଘ-ଶକ୍ତି ମୂଳରେ ସେହି ଭାବର ଅଧିଷ୍ଠାନ ସର୍ବଦାସିଦ୍ଧ । ବିଶେଷତଃ "ନାରାୟଣପରା ବେଦା ନାରାୟଣପରାମଖାଃ ।" ଇତ୍ୟାଦି ଶାସ୍ତ୍ର ସୁଦ୍ଧା ତାହାର ଭବିଷ୍ୟତ୍ ନିମନ୍ତେ ଯଥାର୍ଥ ନାମକରଣର ସମର୍ଥନା କରୁଅଛି । ଅଧିକନ୍ତୁ "ନାରିଷ୍ଟୁଃ ପୃଥିବୀପତିଃ" ଇତ୍ୟାଦି ଶାସ୍ତ୍ରଦୃଷ୍ଟିରେ ଶ୍ରୀ ନାରାୟଣଦେବଙ୍କର ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ସ୍ଥାପୀୟ ମାନନୀୟ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାଜାବାହାଦୁର ଶ୍ରୀ-ନାରାୟଣଚନ୍ଦ୍ର ଧୀରନରେନ୍ଦ୍ର ମହୋଦୟ ଏହି ସମିତିର ସ୍ଥାୟୀ ସଭାପତି-ପଦରେ ବିରାଜମାନ ଥିବା ସ୍ଥଳେ ସର୍ବଥା ନାରାୟଣ-ପରିଷଦ୍' ନାମକରଣ ଯେ ସମୀଚୀନ ହୋଇଅଛି, ଏହା କହିବା ବାହୁଲ୍ୟମାତ୍ର । ଆଶାର କଥା—ଉପସ୍ଥିତ ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକଗଣ ଓ ବାବୁ ଦୈତାରି ମିଶ୍ର ସମ୍ପାଦକ ମହାଶୟ ସମିତିର ମଙ୍ଗଳକାମନା ନିମନ୍ତେ ଆତ୍ମୋତ୍ସର୍ଗ କରିଛନ୍ତି । ଆଉ ମଧ୍ୟ ମଧୁପୁରର ମେନେଜର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବାବୁ ଦାମୋଦର ଶତପଥି ମହାଶୟ ଏହି ସମିତିର ଉପସଭାପତି ଥାଇ ସର୍ବଦା ବ୍ରାହ୍ମଣରକ୍ଷାର ପକ୍ଷପାତୀ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବଦ୍ୟନ୍ୟ ରାଜା ବାହାଦୁର ସମିତିର ସ୍ଥାୟିତ୍ୱ କଲେ କେତେକ ଭୂସମ୍ପତ୍ତି ପ୍ରଦାନକରି ରାଜୋଚିତ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରକ୍ଷା କରିଥିବାରୁ ଆଜି ଆଦର୍ଶ ନରପତିର କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛନ୍ତି ବୋଲି କହିବାକୁ ମୁଁ ସାହସୀ ହୋଇଅଛି ।

ସମିତି ଅଜିତିର କାଳମଧ୍ୟରେ ନିଜର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିପାରିବ ବୋଲି ମୋର ଜ୍ଞାନକାରଣରୁ ବିଶ୍ୱାସ ଜନ୍ମି-ଅଛି । ମୁଁ ଆଶାକରେଁ, ଶ୍ରୀମାନ୍ ନାରାୟଣଦେବଙ୍କ କୃପା ଓ ଶ୍ରୀ ନାରାୟଣଚନ୍ଦ୍ର ଧୀର ନରେନ୍ଦ୍ର ମହୋଦୟଙ୍କ ଶୁଭଦୃଷ୍ଟି-ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଏହି ସଂଘଶକ୍ତିଟି ବ୍ରାହ୍ମଣର ଆଦର୍ଶରକ୍ଷାରେ ଯଶସ୍ୱୀ ହୋଇ ପାରିବ ।

ଆଜି ମୁଁ ଏହି ସମ୍ମେଳନପକ୍ଷରୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ମହାମାନ୍ୟ ଭାରତସମ୍ରାଟ୍ ମହାନୁଭାବଙ୍କର ସର୍ବାଙ୍ଗୀଣ ମଙ୍ଗଳ କାମନା-କରି—ଶ୍ରୀ ଭଗବାନଙ୍କ ଚରଣରେ——

ଯସ୍ୟ ପ୍ରସାଦ ମଧ୍ୟଗତ୍ୟ ବୟଂ ଚରାମଃ
ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦଯନ୍ତିତମ୍ବୋ ପରମୋଦମାନାଃ ।
ପୁଷ୍ପଲ୍ଲଶେଷଜଗଦାତ୍ମକ ନିର୍ବିଶେଷ ;
ମେଷସ୍ଥିରଂ ଜୟତୁ ପଞ୍ଚମଜର୍ଜ ରାଜଃ ।

ଏବଂ ଆଜି ଦିନରେ ସୁଦ୍ଧା ନିଖିଳ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜାତିର ସମ୍ବୃଦ୍ଧି-ସମୃଦ୍ଧାନନିମନ୍ତେ ଈଦୃଶ ଦାକ୍ଷିଣ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ ପୂର୍ବକ ସର୍ବ ନାରାୟଣ-ପରିଷଦ୍‌ର ପ୍ରତିଷ୍ଠାରକ୍ଷା କରିଥିବା ହେତୁ ମୁଁ ରାଜାବାହାଦୁରଙ୍କୁ ଅନ୍ତରିକ କୃତଜ୍ଞତା ଜ୍ଞାପନ ପୂର୍ବକ ଶୁଭାଶୀର୍ବାଦମିଶ୍ର ଧନ୍ୟବାଦ ପ୍ରଦାନ କରୁଅଛି । ଇତିଶିବଂ ।

ଓଁ ସ୍ୱସ୍ତି ପ୍ରଜାଭ୍ୟଃ, ପରିପାଳୟନ୍ତୁ ନ୍ୟାୟେନ ମାର୍ଗେଣ ମହୀଂ ମହୀଶାଃ । ଗୋବ୍ରାହ୍ମଣେଭ୍ୟଃ ଶୁଭମସ୍ତୁ ନିତ୍ୟଂ, ଲୋକାଃ ସମସ୍ତାଃ ସୁଖିନୋ ଭବନ୍ତୁ ।

କାଳେ ବର୍ଷତୁ ପର୍ଜନ୍ୟଃ ପୃଥିବୀ ଶସ୍ୟଶାଳିନୀ
ଦେଶୋଽୟଂ କ୍ଷୋଭରହିତୋ ବ୍ରାହ୍ମଣାଃ ସନ୍ତୁ ନିର୍ଭୟାଃ

ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମିଶ୍ର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସରସ୍ୱତୀ-ପୂଜା ।

[ଶବ୍ଦରାଭରଣ]

(୧)

ନିଧି ଲଭି ନିର୍ଦ୍ଧନ ହୁଅଇ ଯେ ପ୍ରକାଶ,
ଚାତକୀ ଲଭି ନବୀନ ମୀରଦ-ଆସାର,
ତଥା ଆଜି ସୁପ୍ରଭାତେ
ପୁଲକେ ପୂରିତ ଅଙ୍ଗ ମନପ୍ରାଣ ସାଥେ ।

(୨)

ନାଚ ଉଠେ ଧମନୀରେ ଉଷ୍ଣ ପ୍ରସ୍ରବଣ,
ସହସ୍ର-ଜୀବନ-ସ୍ମୃତି ଲଭେ ଜାଗରଣ;
ଆଜି ଅନ୍ତରେ ଅନ୍ତରେ
ମୋହନ-ମୁରଲୀ ବାଜି ଉଠଇ ସ୍ୱରେ ।

(୩)

ବସନ୍ତର ମଧୁମୟ କୋମଳ ପରଶେ,
ଜଡ଼ିଳ ପ୍ରକୃତି ହସି ଉଠଇ ରଭସେ ।
ହାସ୍ୟମୟୀ ବସୁନ୍ଧରା
ନବୀନ ଶୋଭା-ସମ୍ପଦେ ଜନ-ମନୋହରା ।

(୪)

ସମ୍ବତ୍ସର ପରେ ଆଜି ଭାବଶ୍ରୀ ଜନନୀ
ଦୟା ବହି ମନ୍ଦିରେ ଭାରତ ଅବନୀ;
ଆଜି ଭବନେ ଭବନେ
ଭାରତୀ-ମଙ୍ଗଳ-ବୀଣା ବାଜୁ ଘନେ ଘନେ ।

(୫)

କବିଏ ଗାଇନ୍ତି ଗୀତେ ହୋଇ ଦୁଃଖମନା
ଭାରତର ମର୍ମ୍ମଭେଦୀ ଅବ୍ୟକ୍ତ ବେଦନା
ଶତ-ଶତାବ୍ଦୀ-ସମ୍ବିତ,
ରୁଦ୍ଧ ହୃଦୟକୁ ଯାହା କରଇ ମଥିତ ।

(୬)

ଆଜି ସେ ବେଦନାପୁଞ୍ଜ ବାକ୍ୟେ ଉଠୁ ଫୁଟି,
ମହାଭାବମୟୀ ଗୀତବନ୍ୟା ଯାଉ ଛୁଟି—
ମାଗୋ, ତବ ବୀଣାତାନେ
ମୂକମୌନ ମୁଖରତା ଲଭୁ ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣେ ।

(୭)

ବାଣୀ ଲଭି ମୂଢ଼ ମୌନ ଭାରତ-ଅନ୍ତର
ହେଉ ଆଜି ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ ସଙ୍ଗୀତ-ମୁଖର,
ଯଥା ଅତୀତ ସୁଦିନେ
ହୋଇଥିଲା ଆଦିକବି-ବ୍ୟାସଦେବ-ବାଣୀ ।

(୮)

ପୁଣି ଯଥା କାଳିଦାସ-ଭବଭୂତି-ଗିରେ
ସେ ମୋହିନୀ ବୀଣା ବାଜୁଥିଲା ମଧୁସ୍ୱରେ,
ଯାର ଅମର ସଙ୍ଗୀତ
ଅଦ୍ୟାପି କରଇ ଶ୍ରୋତା-ମନ ପ୍ରୀତ ।

(୯)

ଆଜି ବେତେଜାଳ ମାତା ଗୋପନେ ସରମେ
ଦାରୁଣ ମରମ-ବ୍ୟଥା ମରମେ ମରମେ
ରଖିଥିବ ବା ଯେ ଡାଇ :
ନୀରବ ବେଦନାପୁଞ୍ଜ—,ଅୟି ମହାମୟି !

(୧୦)

ଯଥା ଭାଗୀରଥୀ-ଶ୍ରୋତ-ନାଦ ଅନୁସରି
ଦ୍ରୁତ ଧାରେ ଧୀରେ ଧରାଧାମେ ଅବତରି
ତତରଣ୍ଡଳ ମହାତେଜା
ମୃତ୍ୟୁ-ସଞ୍ଜୀବନୀ-ଧାରା ଜୀବନ-ରୂପିଣୀ ।

(୧୧)

ଶାପେ ଭସ୍ମୀଭୂତ-ଅଙ୍ଗ ସଗର-ସନ୍ତତି
ସେ ପାବନ ସ୍ପର୍ଶେ ଜାଗି ଉଠିଲେ ହଠାତ,
ଅରୋହଣ ଦିବ୍ୟ ଯାନେ
ଜ୍ୟୋତିର୍ମ୍ମୟ-ମୂରତିରେ ଗଲେ ଦିବ୍ୟଧାମେ ।

(୧୨)

ତଥା ବୀଣାପାଣି ! ତବ ବୀଣା ତାନେ ତାନେ
ଅମର-ସଙ୍ଗୀତ-ଧାରା ବହୁ ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣେ;
ଛୁଟୁ ଆନନ୍ଦ-ଲହରୀ;
ବିଷାଦ-ଜଡ଼ତା-ପୁଞ୍ଜ ଯାଉ ଅପସରି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

(୧୩)

ମରମ-ପରଶୀ ସେହ ସଙ୍ଗୀତ-ପ୍ରଭାବେ
ଚେତନା ଲଭି ସୁପ୍ତ ଭାରତମାନବସ୍ତ୍ରେ
ଫିଙ୍ଗି ଦେଉଛା-ଶୃଙ୍ଖଳ
ବ.ବ୍ୟ.ରୁ ପ, ବାଡ଼ଦେବ ଗୋ, ହୋ'ନ୍ତୁ ଉଦ୍ଧ୍ୱଳ ।

(୧୪)

ସେ ମହ ଜ ଗ୍ରତ୍ତ୍ୱେ ହୋଇ ଶକ୍ତିମନ୍ତ
ଦିଗ୍‌ବିଜୟୀ ସଜ ହେଉ ଭାରତ-ଭାରତୀ ।
ଦେ' ମା ଅମର ଲେଖନୀ;
ଦୟା ବହ୍ନ,ଦୟାମୟି, ଯେନ ଏ ଦୟାମୀ ।

(୧୫)

ଯହିଁ ମା ବାଲ୍ମୀକ ବ୍ୟାସ ତୋହର ପ୍ରସାଦେ
ବାଇଲେ ଅମର ବାଣୀ ଗମ୍ଭୀର ନିନାଦେ,
(ଆଜ) ତହିଁ ଏ କ ବପଣ୍ଡିତ,
ଏ ମୋ ଆଶା-ସ୍ୱପ୍ନସମ ହୁଅଇ ପ୍ରତୀତ !

ଶ୍ରୀ ନାରାୟଣମୋହନ ଦେ ।

ଟଙ୍କାଗଛ ।

[ପୂର୍ବ ପ୍ରକାଶିତ ଉତ୍ତରୁ ।]

ପଞ୍ଚମ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

ଜ-ରବର ସହସ୍ରରୂପ ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକର ସହସ ରସନା । ସେ କେଉଁଠାରେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ, କେଉଁଠାରେ ରୂପାନ୍ତରିତ, କେଉଁଠାରେ ପଲ୍ଲବିତ ଏବଂ କେଉଁଠାରେ ବା ଅଳଙ୍କୃତ ହୋଇ ଜନମୁଖରେ ଉଡ଼ିବୁଲେ । ସ୍ୱଳ୍ପ-ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଏହି ଘଟଣା ଜଳରେ ତୈଳବିନ୍ଦୁ ପ୍ରାୟ ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇଗଲା । ରୁଦ୍ଧ ଜଳାଶୟର ବନ୍ଧ ଭାଙ୍ଗିଗଲେ ଯେପରି ଜଳସ୍ରୋତ ପ୍ରବଳ-ବେଗରେ ପ୍ରବାହିତ ହୁଏ କିମ୍ବା ସମାଜଶୃଙ୍ଖଳ ଛିନ୍ନ ବା ଶିଥିଳ ହୋଇଗଲେ ଯେପରି ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରିତାର ସ୍ରୋତ ପ୍ରବାହିତ ହୁଏ, ସେହିପରି ଜନସ୍ରୋତ ସାହେବଙ୍କ ତମ୍ବୁ-ଅଭିମୁଖରେ ଧାବିତ ହେଲା । ଅବାଳବୃଦ୍ଧବନିତା ସମସ୍ତେ ପିପୀଲିକା-ଶ୍ରେଣୀପରି ଧାଇଁ ଆସିଲେ । କାହାର ମୁଣ୍ଡର ପେଣ୍ଡାବାଳ ଫିଟିଯାଇ ଖାଲହର ନିଶାଣପରି ଉଡ଼ୁଥାଏ, ମାତ୍ର ସେଆଡ଼କୁ କାହାର ଦୃଷ୍ଟି ନାହିଁ । ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଦଳଦଳ ହୋଇ ଧାଇଁଅଛନ୍ତି । କାହାର ପିଲା ପଛରେ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଆସୁଅଛି—କେହି ବା ଥରକୁ ଥର ହାବୁଡ଼ ଖାଇ ଆଶ୍ରୁଗଣ୍ଠି ଲମ୍ବୁଲୁହାଣ ହୋଇଗଲାଣି; ମାତ୍ର ସେଆଡ଼କୁ ନଯା ନାହିଁ । ମନୋଦରା ଓରଫ୍ ମନ୍ଦ ଅପା, ମୁଡ଼ୁଗମା, ବେଙ୍ଗ ମାନୀ, ମେଙ୍କୀ, ବ୍ରହ୍ମମାଉସୀ ଏହିପରି ଯେତେ ଅପା, ମାନୀ, ମାଉସୀ, ପିଉସୀ ଗାଁରେ ଥିଲେ, ସମସ୍ତ ଅସମ୍ଭାଳ ହୋଇ ଧାଇଁ ଧାଇଁ ଚାଲିଛନ୍ତି । ମେଙ୍କୀ କହିଲା,—ମାନ୍ଦ ଅପା, କଲଟର ସାହେବ ପର୍ବତରୁ ଗୋଟାଏ ଜୀଅନ୍ତା ଭୂତ ଧରି-ଆଣିଛି । ସେ ଭୂତଟା କାଳେ ଗୋଟାଏ ପିଲାକୁ ଧରି କଣ୍ଠା ଖାଇ ଯାଉଥିଲା । ବେଙ୍ଗ କହିଲା,—ଛଟକୀଟା କେତେ ଛଟକରେ କଥା କହୁଛି । ଜୀଅନ୍ତା ଭୂତ କେହି କେବେ ଦେଖିଛି ନା ! ସାଇବ୍‌ତ ଗୋଟେ ଭାଲୁ ଧରିଆଣିଛି !

ମେଙ୍କୀ—ବଲ୍ଲେ, ତୁ ମତେ ଗାଳ ଦଉଚୁ ? ତୁ ଛଟକୀ ହ, ମଟକୀ ହ, କଟକୀ ହ ।

ବେଙ୍ଗ—ଦେଖ ଲୋ ମନ୍ଦୀଅପା, ମୁଁ ଗାଳ ଦେଲି କେତେବେଳେ ?

ବେଙ୍ଗ—ନଆଁ ଟିଳି, ମିଛେଇ. ବାବୁଆଳୀଟାଲୁ କିଏ ପାଉବ ଲୋ ମା !

Digitized by srujanika@gmail.com

ମେଙ୍କୀ—ଫେର୍ କହୁଛୁ, ଚୁପ୍ହ ।

ବେଙ୍ଗ—ଅନା ଲୋ ମୁଡୁଗ୍ରମା, ମୁଁ କଅଣ କହିଲି ?

ମେଙ୍କୀ—ହଁ କହୁଚୁ, ଅଲ୍‌ବତ୍ କହୁଚୁ, ନ କହିଲେ ବ କହୁଚୁ । ମତେ ଯେ ବେହେଡ଼ାଦାନ୍ତୀ କହିଲା, ସେଇ ବେହେଡ଼ାଦାନ୍ତୀ,ମତେ ଯେ କାଳକୁଡୁର କହିଲା ସେଇ କାଳକୁଡୁର, ମତେ ଯେ ଠିଅ-ଚୁଡୁଣୀ କହିଲା ସେଇ ଠିଅଚୁଡୁଣୀ, ତାର ଅଁଶ ବଁଶ ସଇପଡ଼ିଲା ସମସ୍ତେ ଠିଅଚୁଡୁଣୀ ।

ବେଙ୍ଗ—ଶୁଣୁଥା ଲୋ ମନ୍ଦୀ ଅପା, ଆପଣା ଗୁହ୍ନିପୁଗଣ ଆଗେ କମିତ କାଢ଼ି ଦଉଚ ।

ମଙ୍କୀ—ଗଣ୍ଡ ଅଣ୍ଟୁକୁଡ଼ୀର ମୁଣ୍ଡ ବୁଲେଇଲାଣି, ଅରେ ରେ ମତେ କହିବ, ଅଉ କିଏ କରି ପ ଉଚ ପଗ ! ଏଇ କିଏ ମତେ କହିବ, ମୋର ଗାତ, ନା ଚୁଲି, ନା ନିଆଁ, ନା ପାଉଁଶ, ନା ଅଡ଼ୀ ?

ମନ୍ଦ ଅପା ମଧ୍ୟସ୍ଥ ହୋଇ କହିଲା, ଯାଲୋ ଯା, ସେ ତତେ କଅଣ କହିଲା ଯେ, ଏତେ କଥାକହି ପୁଡ଼ୁଛି ଯୁଟିଯାଉଛୁ ?

ମେଙ୍କୀ—ନା ଲୋ ମନ୍ଦୀ ଅପା, ମୁଁ କଅଣ ସତର ଗାଳି ଦଉଚନା,ଭଉଣୀ ଲେଖାରେ ହେଲେ-ଟାପରାରେ କହୁଚନା । ଭଉଣୀ ବୋଲି ଶରଧା କଲି, କଅଣ ହେଲା ।

ବେଙ୍ଗ—ଅତ ଶରଧାର ପିଅଜ ମୁଟେ, ବଡ଼ଟେ ପକେ-ଇଲେ ସେଁ ସେଁ ଉଟେ । ମା ଲୋ ଶରଧା !

ମୁଡୁଗ୍ରମା—ଆଲୋ ମେଙ୍କୀ, ତୁ ଏତେ ଗେହ୍ଲେଇ, ବୁଲେଇ, ଦୁଲେଇ ନା । ତା ସାଇପଡ଼ିଲା ତୋର କଅଣ କଲେ,—ତୋ ମୁହଁରେ ନିଆଁ ନେଣ୍ଡୁଅ ବୁଲେଇଲେ, ନା ତୋତେ ଅଡ଼ଚଣା କାଠରେ ଚେଙ୍କିଲେ !

ମେଙ୍କୀ—ଇଲୋ ତୁ କିଏ ଲୋ, ତୁ କାହିଁକି ଫାଟୁଚୁ ବାହାରିଲୁ ? ମୁଁ ତତେ କିଛି କହୁନାହିଁ; ଯା ।

ମେଙ୍କୀ ଜାଣେ, ମୁଡୁଗ୍ରମା ସଙ୍ଗରେ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱଯୁଦ୍ଧରେ ଜିଣିବା ସହଜ କଥା ନୁହେ । ସେ ଅଣ୍ଟାରେ ଲୁଗା ଭିଡ଼ିଦେଇ କଳି କରୁଥିଲେ, ସାତଦିନ ସାତରାତି କଟିଗଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେ ଥକିବ-ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ମେଙ୍କୀ ଆଉ ଅଗ୍ରସର ନହୋଇ ଥଣ୍ଡା ପଡ଼ିଗଲା । ତହିଁ ଏକକରେ ନାରଦ ମୁନିଙ୍କ କଳି-ଧୁକୁଡ଼ି-ମୁଣିରେ ତୋଳି ବନ୍ଧାଗଲା ।

ଯଥାସମୟରେ ପୋଲିସ-ପରିବେଷ୍ଟିତ ଆସାମୀକୁ ଘେନି ସାହେବ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଦେଖିଲେ, ତାଙ୍କ ଗାଡ଼ିଟି ଆଗରେ ବିଶାଳ ଜନସାଗରର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଅଛି । ସାହେବ ସେହି ସାଗର ସନ୍ତରଣ କରି ଭିତରକୁ ଗଲେ । ଚାପା-ଳିକକୁ ଦେଖି ଜନସାଗର ଉଦ୍‌ବେଳିତ ହୋଇ ଉଠିଲା । କେହି କହିଲା, ଏଟା ମନୁଷ୍ୟ ନୁହେ,ରାକ୍ଷସ । କେହି କହିଲା, ଏଣ୍ଡେ ଦରପୋଡ଼ା କଠ । କେହିବା କହିଲା, ନା, ନା, ଏଟାତ ସବ ଓଡ଼ିଆ ଅଘୁଣ୍ଡ [ଅଘୋରପନ୍ଥୀ],ତା ନହେଲେ ତ ମନୁଷ୍ୟମାଂସ ଖାଆନ୍ତା । ଏହାକୁ ଜୀଅନ୍ତା ପୋଡ଼ିବା ଉଚିତ । ଗୁରୁଅଡ଼ୁ ଏହିପରି ବାକ୍ୟବାଣ ବର୍ଷିତ ହେଲା; ମାତ୍ର ଚାପା-ଳିକ ନୀରବ । ପଙ୍କମଟ୍ ହସ୍ତିର ଗ୍ରାସ ବା କିଅଣ, ତେତେ-ବେଳେ ତାକୁ ବେଙ୍ଗ ସୁଦ୍ଧା ଗୋଇଠା ମାରିପାରେ । ସାହେବ ପୋଲିସକୁ ହୁକୁମ ଦେଲେ, "ଆସାମୀଟା ଲେ-ଜ୍‌ଟେ ଉଦ୍‌ଖ ଡ଼ାଜଡ଼ଖାନାମେ ରଖେ, ଦୋ ଘେଜ୍‌କା ବାଦ୍ ଉହାଁ ବିଚାର୍ ହୋଗା ।" ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ହୁକୁମ ପାଳିତ ହେଲା । ପୋଲିସ ଅସାମୀକୁ ଘେନି ଉଦ୍‌ଖ ଅଭିମୁଖରେ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲା । ଏଣେ ଜନ ସମୁଦ୍ରରେ ଭଟା ପଡ଼ିଗଲା, ଦର୍ଶକବୃନ୍ଦ ସ୍ୱୀୟ ସ୍ୱୀୟ ଗୃହକୁ ଫେରିଗଲେ । ସ୍ଥାନଟି ପୂର୍ବପରି ନିରାଡ଼ମ୍ବରରେ ପରିଣତ ହେଲା । ଚାପାଳିକର କବ-ଳରୁ ଯେଉଁ ଚିଲ୍ଲଟିକୁ ଉଦ୍ଧାର କରି ଅଣାଯାଇଥିଲା, ସେହି ଚିଲ୍ଲଟି ତମ୍ବୁରେ ରହିଲା । ସାହେବ ତାହାର ଖାଦ୍ୟପାନର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଦେଲେ । ସେହି ଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାସମୟରେ ସାହେବ ଚିଲ୍ଲଟିକୁ ଆଦ୍ୟପରିଚୟ ପଚାରିଲେ । ସେ କହିଲା—"ମୋର ନାମ ବିଶ୍ୱନାଥ, ଘର ବସନ୍ତପୁର ଗ୍ରାମରେ । ମୋର ପିତା-ମାତା ଛଡ଼ା ଅଉ କେହି ନାହାନ୍ତି, ପିତାର ନାମ ଆକୁଳ ମିଶ୍ର । ଅମ୍ଭେମାନେ ବଡ଼ ଗରିବ, ଭିକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ଉଦରପୋଷଣ କରୁଁ । କାଲି ମୁଁ ଗାଁରେ ବୁଲି ଭିକ ମାଗୁଥିଲି, ଏହି ବୈଷ୍ଣବିମଣ୍ଡା ମୋତେ କହିଲା—ମୁଁ ତୋର ଗୁରୁଜଳ ରଖିଛି, ଦେବ ଗୁଲ । ମୁଁ ତାହା ସାଙ୍ଗରେ ଆସିଲି, ସେ ମୋତେ ଗୁମ୍ଫା ଭିତରକୁ ନେଇଯାଇ ବାନ୍ଧି ରଖିଲା ।" ଏହା କହୁଁ କହୁଁ ଚିଲ୍ଲଟିର ଚକ୍ଷୁ ଅଶ୍ରୁସଜଳ ହୋଇ ଆସିଲା, କଣ୍ଠ ବାଷ୍ପରୁଦ୍ଧ ହୋଇଗଲା, ଆଉ ସେ କିଛି କହିପାରିଲାନାହିଁ, ଦୁଇ ଅଣ୍ଟୁ ଭିତରେ ମୁହଁ ଲୁଚାଇ ବସି ରହିଲା । ଦୁଃଖୀର ଅଶ୍ରୁ ଏହିପରି ଚଞ୍ଚଳ । ସହାନୁଭୂତିର ସ୍ଥାନ ପାଇଲେ ତାହାର ଉତ୍ସ ଅପେ ମୁକୁଳା ହୋଇଯାଏ । ଏହା ଦେଖି ସାହେବଙ୍କ ଦୟାର ହୃଦୟ ବିଗଳିତ ହୋଇଗଲା । ସେ ତାହାକୁ ମଧୁର ବାକ୍ୟରେ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେଇ କହିଲେ,—"ଅଉ ତୋର କିଛି ଭୟ ନାହିଁ, ତୁ କାଲି ତୋର ବାପମାକୁ ଦେଖିବୁ ।" ଏହା କହି ସାହେବ ସେହିକ୍ଷଣି ଦୁଇଜଣ ଚୌକିଦାରକୁ ବସନ୍ତପୁର ଗ୍ରାମକୁ ପଠାଇଦେଲେ ଏବଂ

Digitized by srujanika@gmail.com

କହିଲେ, ଅକୁଳ ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ଅତିଶୀଘ୍ର ଆଣି ହାଜର କର । ଚୌକିଦାର ଦୁହେଁ "ଯେ ହୁକୁମ" କହି ସାହେବଙ୍କୁ ଦୁଇ ହାତରେ ସଲାମ କରି ବସନ୍ତିଆ ଅଭିମୁଖରେ ଧାବିତ ହେଲେ ।

ଆକୁଳ ମିଶ୍ର ଘରେ ଦୁଇ ଦିନ ହେଲା ଅଗ୍ନି ଅବାଢ଼ । ପୁଅଟି ଭିଖ କରିବାକୁ ଯାଇ ଫେରିଲାନାହିଁ । ବଣ ଜଙ୍ଗଲ ଘଟିଲା, ବାଘ ନେଲା କି ଅନ୍ୟ କିଛି ଦୁର୍ଘଟଣା ଘଟିଲା, ଏହି ଚିନ୍ତାରେ ଗେସ୍ତେଭାରଯା ଅସ୍ଥିର । ଗତ ଦୁଇପ୍ରହର ସମୟରେ ଚୌକିଦାର ଦୁହେଁ ଯାଇ ସେମାନଙ୍କୁ ସମ୍ବାଦ ଦେଲେ । ପୁଅ ଜୀବିତ ଅଛି, ଏହା ଶୁଣି ବ୍ରାହ୍ମଣ-ଦମ୍ପତି ଦୀର୍ଘନିଃଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼ି ଆଶ୍ୱସ୍ତ ହେଲେ । ଚିନ୍ତାର ଗୁରୁ-ଭାର ସେମାନଙ୍କ ମସ୍ତକରୁ ଓହ୍ଲାଇଗଲା । ଅଉ କାଳବିଳମ୍ବ ନକରି ସେମାନେ ସେହିକ୍ଷଣି ଘରୁ ବାହାରି ପ୍ରଚ୍ଛିତ ସମୟରେ ଆସି ଶୀତଳପୁରରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ପୁଅକୁ ଦେଖି ପିତା-ମାତାଙ୍କର ବାତ୍ସଲ୍ୟସ୍ରୋତ ଉଛୁଳି ଉଠିଲା । ସେମାନେ ଛେ ଛେ କରି ଚିତ୍କାର ପକାଇଲେ । ପୁଅ ସୁଦ୍ଧା ବାପମାଆଙ୍କୁ ଦେଖି କାନ୍ଦି ପକାଇଲା । ବ୍ରାହ୍ମଣଟି ଶାନ୍ତ, ଶିଷ୍ଟ ଏବଂ ଧୀର ପ୍ରକୃତିର ଲୋକ; ମାତ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ତାହାର ବିପରୀତ । ସେ ମୁଖର, ପ୍ରଖର ଏବଂ ଉଗ୍ରଚଣ୍ଡା । ଗୋଟିଏ ସଜଳ ଜଳଦ ଏବଂ ଅନ୍ୟଟି ଅଗ୍ନିଗର୍ଭା ସୌଦାମିନୀ, ଗୋଟିଏ ସରସ ସହକାର ଏବଂ ଅନ୍ୟଟି ବିଷାକ୍ତ କଣ୍ଟକଗୁଳ୍ମଲତା, ଗୋଟିଏ ଶୀତଳ ଚନ୍ଦନତରୁ ଅଉ ଅନ୍ୟଟି ଉତ୍ପୀଡ଼ନା ଫଣିନୀ, ଏହିପରି କୋମଳକଠୋରର ଅପୂର୍ବ ବିରୁଦ୍ଧ ସମାବେଶ । କାନ୍ଦୁ କାନ୍ଦୁ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ଆଗ୍ନେୟ ଗିରିଗୁହାପରି ଛିଟିଉଠି ଅଳେ-ତରସ୍ତାର ଉଦ୍ଗାର କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଚୌକିଦାରଙ୍କୁ ଗୃହିଣୀ ରୁଦ୍ର-ସ୍ୱରରେ ପଚାରିଲା—"ହଇକିରେ ଜେନା ପୁଅ, ସେ କୁଡ଼ୀ ଡାକୁଣିଖିଆ ବଇଷିମା କୁଆଡ଼େ ଗଲା, ଦେଖିଲେ ତା' ଗାଲରୁ କଳେ ଚାମୁଡ଼ ଆଣନ୍ତି । ଅତପାଛେ ମଣିଷ ମାଆଁସ ଖାଇ ବଇଷିମ ବୁଲଉଛି । ବ'ଗୋଇଠା ମାର ତା'ପୃଷ୍ଠ ଫଟେଇ-ଦେଇ ଅନ୍ତ୍ରବୁଜୁଳା ଟାଣିଆଣନ୍ତି ।" ଏହି ସମୟରେ ଜଣେ କନେଷ୍ଟବଳ ଧମକ ଦେବାରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ଅଉ କାପାଳିକର ଆଦ୍ୟଶ୍ରାଦ୍ଧରେ ଅବସର ନହୋଇ ନୀରବ ହୋଇଗଲା । ତେଣେ ସାହେବ ଏ ଗୋଳମାଳ ଶୁଣି ସେଠାରେ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଚୌକିଦାର ସଲାମ କରି କହିଲା—ହଜୁର, ଏହି ଆକୁଳ ମିଶ୍ର ଆସିଲା । ତହିଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସଲାମ କରି କହିଲା-"ହଜୁରଙ୍କ ଋଣ ମୁଁ ସାତ ଜନ୍ମରେ ଶୁଝିପାରିବ ନାହିଁ । ହଜୁର ଗୋଟିକୁ ବଞ୍ଚାଇ ତିନୋଟିର ପ୍ରାଣ ରକ୍ଷା କଲେ ।" ବ୍ରାହ୍ମଣୀର କଥା ନ ସହିଣୁ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ତରତରରେ ଠିଆହୋଇ କହିଲା—"ସାହେବ ହଜୁର, ତମର ପାଲଟି ଗାଟିଛନ୍ତା ହଉ, ତମ ପୁଅ ନାତି ବୁଢ଼ା ହୋଇଥାଆନ୍ତୁ, ତମର ବଡ଼ ଗୁଣବନ୍ତ ହଉ, ମୁଁ ଏଇ କଇଲାଣ କରୁଛି ତାବା ।" ସାହେବ ମୃଦୁ ହସି ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ କହିଲେ—"ତୋର ପୁଅକୁ ନେଇ ଅଜ ଭଦ୍ରଖ ଯା, ତୋତେ ସର୍କାରରୁ ଖର୍ଚ୍ଚ ଦିଆଯିବ ।" "ହଜୁର ମା ବାପ, ହଜୁରଙ୍କ ହୁକୁମ ମୋର ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ, ବ୍ରାହ୍ମଣ ଏହା କହି ପୁଅକୁ ଘେନି ଭଦ୍ରଖ ଗଲା । ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ନିଜ ଗୃହା-ଭିମୁଖରେ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲା । ଯାଉଁ ଯାଉଁ ବାଟସାରା କପାଳିକର ଚଉଦ ପୁରୁଷ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଖାଦ୍ୟପାନର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି କରି ଯାଉଥିଲା । କେବଳ ଏତିକି ନୁହେଁ, ମହାଦାନଶୀଳ-ପରେ କାପାଳିକର ମାତା, କନ୍ୟା, ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ପାଣ, ହାଡ଼, ପଠାଣମାନଙ୍କୁ ଦାନ କରିବାକୁ ଭୁଲିଜାଉଥିଲା । କେହି କେହି ପଚାରିପାରନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥା କିଅଣ ? ମାତ୍ର ଏରୂପ ପ୍ରଶ୍ନ ନିତାନ୍ତ ଅସଙ୍ଗତ ଏବଂ ଅଜ୍ଞତାସୂଚକ । ରାବଣ ସୀତାଙ୍କୁ ଚୋରିକଲା, ମାତ୍ର ସମୁଦ୍ର ଦଣ୍ଡ ପାଇଲା—ପୁଣି ଷଣ୍ଢ ଧାନ ଖାଇଲା, ଅଉ ତନ୍ତ୍ରୀ ବନ୍ଧାରେ ପଡ଼ିଲା, ଏ ପ୍ରବାଦ ତ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଚଳି ଆସୁଛି । ଜଣେ ଦୋଷ କଲେ ଆଉ ଜଣେ ଦଣ୍ଡ ପାଏ, ଏହା ନୂତନ କଥା ନୁହେ—ଚିରନ୍ତନ ଶାଶ୍ୱତ ଧାରା ।

ଭଦ୍ରଖର ଜଡ଼ାକିଆ ପୋଖରୀ ଉପରେ କଲେକ୍ଟର ସାହେବଙ୍କର ଚମ୍ପୁ ପଡ଼ିଛି । ଜଡ଼ାକିଆ ପୋଖରୀର ନାମ ଶୁଣି କେହି କେହି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇପାରନ୍ତି । ଜଡ଼ାଏ କଉଡ଼ରେ କି ଗୋଟାଏ ପୋଖରୀ ଝୋଳା ହୋଇ-ପାରେ ? ପ୍ରକୃତ କଥା ଏହିଯେ, ଥରେ ଭାରି ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ପଡ଼ିଥିଲା । ସେହି ଦୁର୍ଭିକ୍ଷରେ ଗୋଟାଏ କଖାରୁ ପତ୍ରର ମୂଲ୍ୟ ବାରବୋଡ଼ି ହୋଇଥିଲା । ଏଥିରୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପଦାର୍ଥର ଦୁର୍ମୂଲ୍ୟତା ସହଜରେ ଅନୁମେୟ । ଭାତହାଣ୍ଡିରୁ ଗୋଟାଏ ଚିପିଲେ ସମସ୍ତ ହେବା ନହେବା ଜଣାଯାଏ । ସେହି ଦୁର୍ଭିକ୍ଷରେ କେତେ ନାରୀ ହତପତିକା ହୋଇଥିଲେ—କେତେ ପୁରୁଷ ହତପତ୍ନୀକ ହୋଇଥିଲେ—କେତେ ଶିଶୁ ମାତୃ-ପିତୃ-ଅଙ୍କ ଶୂନ୍ୟ କରି ଅକାଳରେ କାଳଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇଥିଲେ—କେତେ ବଂଶ ନିର୍ମୂଳ ହୋଇଥିଲା, ତାହା ଭାବିଲେ ଅନ୍ତରାତ୍ମା ଥରି-ଉଠେ । ସେହି ଦୁର୍ଭିକ୍ଷରେ ମନୁଷ୍ୟମାଂସ ମନୁଷ୍ୟ ଖାଇଥିବାର ଦେଖାଯାଇଥିଲା । ହାୟ ଉଦରରାକ୍ଷସ, ତୋର ଅସାଧ୍ୟ କିଅଣ ଅଛି ? କୋଟିଏ ଫସାର ଗ୍ରାସ କଲେ ସୁଦ୍ଧା ତୋର ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ ଲାଳସା ତୃପ୍ତ ହୁଏନାହିଁ । ତୁ ଅଗ୍ନିତୁଲ୍ୟ ସର୍ବଭୁକ୍; ସମସ୍ତେ ତୋର ଅଧୀନ, ମାତ୍ର ତୁ କାହାର ଅଧୀନ ନୋହୁ । ସେହି ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ସମୟରେ ଉପରୋକ୍ତ ପୋଖରୀଟି ଖୋଳାଯାଇ-ଥିଲା । ଯେ କୋଏ ମାଟି ଖୋଳି ପକାଇବ, ସେ ଜଡ଼ାଏ

Digitized by srujanika@gmail.com

କରିବ ମଜୁରି ପାଇବ, ଏହିପରି ନିୟମ ଥିଲା । ସେହିହେତୁ ପୋଖରୀର ନାମ କଡ଼ାକିଆ ପୋଖରୀ ହୋଇଅଛି । ଆଜି ସେହି ପୋଖରୀ-ଆଡ ଲୋକାରଣ୍ୟ । ଏମନ୍ତ କି ତିଳଧାରଣର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । କାପାଳିକକୁ ଦେଖିବାପାଇଁ ଲୋକେ ଚୁଡ଼ା-ଗୁଡ଼ିଲ ବାନ୍ଧି ବହୁ ଦୂରରୁ ଆସିଅଛନ୍ତି । ତନ୍ମଧ୍ୟରେ କଲେକ୍ଟର ସାହେବଙ୍କର ମିସିଲ ବସିଅଛି । ଦୁଇଜଣ ଦୀର୍ଘାକୃତି ଶ୍ୱେତପୁରୁଷ ସିପାହୀ ତମ୍ବୁ-ଦ୍ୱାରରେ ପ୍ରହରୀନିଯୁକ୍ତ । ସେମାନେ କାନ୍ଧରେ ବନ୍ଧୁକ ପକାଇ ପ୍ରଭୁଙ୍କର ଗଙ୍ଗୀତ ମସ୍ତକ ସଞ୍ଚାଳନ ପୂର୍ବକ "ଗ୍ରେପ୍ ରହୋ ଗ୍ରେପ୍ ରହୋ" କହି ଗୋଳମାଳ ଭଙ୍ଗିବା ଦୂରେ ଥାଉ ତାହାକୁ ଆହୁରି ପୃଥୁଳ କରୁଅଛନ୍ତି । ସାହେବ ମିସିଲ ଉପରେ ବସି ଖଣ୍ଡେ ଇଂରାଜୀ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ପଢ଼ୁଅଛନ୍ତି । ପେସ୍କାର ଖଣ୍ଡେ ବେଞ୍ଚରେ ବସି ତାଡ଼ାଏ ନଥି ସଜାଡ଼ି ରଖିଅଛି । ଏହି ସମୟରେ ଗୁରିଜଣ କନେଷ୍ଟବଳ ଆସାମୀକୁ ଅଣି କାଠ-କାମରା ଭିତରେ ପୂରାଇ ଗୁରି ପକାଇଲେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ବାଳକଟି ମଧ୍ୟ ଆସି ଠିଆହୋଇ ରହିଲା । ଯେଉଁ ସମୟର କଥା ଲେଖା ଯାଉଅଛି, ସେ ସମୟରେ ଜଜ୍‌ପଦର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇନଥିଲା । ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍-ମାନେ ଜଜ୍-କ୍ଷମତା ପାଇ ବିଚାର କରୁଥିଲେ । ଅନନ୍ତର ବିଚାର ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ସାହେବଙ୍କ ଆଦେଶମତେ ପେସ୍କାର ଆସାମୀକୁ ଗୁହିଁ ପଚାରିଲା-ତୋର ନାମ କଅଣ ?

ଆସାମୀ—ନିର୍ମାଲ୍ୟ ପଣ୍ଡା ।

ପେସ୍କାର—ଘର କେଉଁଠି ?

ଆ—ଚେଙ୍କାନାଳ ଇଲାକାରେ; ମାତ୍ର ମୁଁ କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ ହେଲା ଗୃହତ୍ୟାଗୀ ହୋଇ ଯଥେଚ୍ଛା ଭ୍ରମଣ କରୁଅଛି ।

ପେ—ଘରେ ତୋର କିଏ ଅଛି ?

ଆ—କେହି ନାହାନ୍ତି । ମୁଁ ଚିରକୁମାର ।

ପେ—ତୋର ବୟସ କେତେ ?

ଆ—ପଞ୍ଚାଶ ବର୍ଷ ।

ପେ—ତୋର ବ୍ୟବସାୟ କଅଣ ?

ଆ—କିଛି ନାହିଁ । ମୁଁ କାପାଳିକ ଦୀକ୍ଷା ଗ୍ରହଣକରି ଶ୍ମଶାନରେ ବୁଲି ଶବସାଧନା କରେଁ

ପେ—କାହିଁକି ତାହା କରୁ ?

ଆ—ଇଷ୍ଟସିଦ୍ଧି ପାଇଁ ।

ପେ—ଇଷ୍ଟ ସିଦ୍ଧି ହେଲେ କଅଣ ହେବ ?

ଆ—ଜଗତରେ ମୋର ଅସାଧ୍ୟ କିଛି ରହିବନାହିଁ, ଯାହା ଇଚ୍ଛା କରିବି, ତାହା ହେବ ।

ପେ—ରାଜା ହୋଇପାରିବୁ ?

ଆ—ତାହା ବଡ଼ ଅଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ନୁହେ । ଏ ବିଦ୍ୟା ସାଧନ-କଲେ ମୁଁ ଅଜର ଅମର ହୋଇପାରିବି ।

ଏହା ଶୁଣି ସାହେବ ହସି ପକାଇଲେ । ଦର୍ଶକମଣ୍ଡଳୀରୁ ମଧ୍ୟ ଉଚ୍ଚହାସ୍ୟ ଉତ୍ଥିତ ହେଲା । ମାତ୍ର କନେଷ୍ଟବଳମାନେ "ଗ୍ରେପ୍ ଗ୍ରେପ୍" କହି ଥମାଇଦେଲେ । ପୁନଶ୍ଚ ପେସ୍କାର ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ:-ତୁ ଏ ପିଲାକୁ କାହିଁକି ଧରିନେଇଥିଲୁ ? (ପିଲାକୁ ଦେଖାଇଦେଇ)

ଆସାମୀ—ଦେବୀଙ୍କ ପାଖରେ ବଳି ଦେବାପାଇଁ । ୧୦୮ ନରବଳି ଦେଲେ ମୋର ମନ୍ତ୍ର ସିଦ୍ଧ-ହେବ ।

ପେସ୍କାର—ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କେତେ ନରବଳି ଦେଲୁଣି ?

ଆ—ଛୟାଳିଶିଟା ।

ଗୁମ୍ଫାରୁ ଅଗଣିତ ନରକପାଳ ଗଣାଯାଇ ଦେଖା-ଗଲା, ସଂଖ୍ୟା ଠିକ୍ ଅଛି । ସାହେବଙ୍କ ଆଦେ-ଶରେ ପୂର୍ବରୁ ତାହା ପୋଲିସ ଆଣି ରଖିଥିଲା । ଏହାପରେ ପିଲାର ଜବାନବନ୍ଦୀ ନିଆଗଲା । ପେସ୍କାର ପଚାରିଲେ ତୋର ନାମ କଅଣ ?

ପିଲା—ବିଶ୍ୱନାଥ ମିଶ୍ର ।

ପେ—ବୟସ କେତେ ?

ପି—ଚାରି ବର୍ଷ ।

ପେ—ଘର କେଉଁଠି ?

ପି—ବସନ୍ତିଆ ଗ୍ରାମରେ

ପେ—ତୋର ବାପର ନାମ କଅଣ ?

ପି—ଆକୁଳ ମିଶ୍ର ।

ପେ—ତୋର ବ୍ୟବସାୟ କଅଣ ?

ପି—ଭିକ୍ଷା ।

ପେ—ତୋତେ ଏ ଲୋକଟା କିପରି ନେଇଗଲା ?

ପି—ମୁଁ ଗାଁରେ ଭିକ ମାଗୁଥିଲି । ମୋତେ ପୁଣ୍ଡାଏ ମିଠେଇ ଖାଇବାକୁ ଦେଇ କହିଲା, ମୁଁ ତୋର ଗୁଡ଼ିଲ ରଖିଛି, ଦେବ ଚାଲ । ଏହା କହି ମୋତେ ଗୁମ୍ଫାକୁ ନେଇଗଲା । ମୁଁ ସେଠାରେ ମୁର୍ଦ୍ଦାର ଆଉ ମଣିଷ ମୁଣ୍ଡ ଦେଖି ଭୟଆ ହୋଇ ପଳାଇ ଆସିବାକୁ ବସିଲି । ଏ ଲୋକଟା ମୋ ପିଠିରେ ଲୁହା ଚମୁଟାରେ ପାହାରେ ପକାଇଲା । ତାହାପରେ ମତେ ବାନ୍ଧି ରଖିଲା ।

ସାହେବ ସ୍ୱୟଂ ଆସାମୀକୁ ଧରିଥିବା ସ୍ଥଳେ ଆଉ ସାକ୍ଷୀର ଆବଶ୍ୟକତା ହେଲାନାହିଁ । ତହିଁ ସାହେବ ସ୍ୱୟଂ ଲେଖିବାକୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବସିଲେ । କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ଲେଖିବାର କାଗଜଖଣ୍ଡ ପେସ୍କାର ହାତକୁ ବଢ଼ାଇଦେଲେ । ପେସ୍କାର ରାୟ ପଢ଼ି ଶୁଣାଇଦେଲା । ରାୟରେ ଏହିପରି ଲେଖାଥିଲା । "ନିର୍ମାଷୀ ପଣ୍ଡା କାପାଳିକ ଜଣେ ଭୟଙ୍କର ନରହନ୍ତା । ସେ ୧୬୫ଟା ମନୁଷ୍ୟ ମାରି ବଳି ଦେଇଅଛି । ଏହି ଗୁରୁତର ଅପରାଧରେ ତାହାକୁ ଫାସି ହୁକୁମ ହେଲା ।"

ଏହିପରି ଶୁଣି ଦର୍ଶକମଣ୍ଡଳୀ ଅଳନ୍ଦରେ କରତାଳି ଦେଇ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ । କନେଷ୍ଟବଲମାନେ ଆସାମୀକୁ ହାଜତକୁ ନେଇଗଲେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ତାହାର ପୁଅକୁ ଘେନି ଏବଂ ସରକାରର ପାଟିକା ବାଟଖର୍ଚ୍ଚ ନେଇ ଘରକୁ ଗଲା ।

କ୍ରମଶଃ

ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ମହାନ୍ତି ।

ଘ୍ରାଣ—ତର୍ପଣ ପରିମଳ-ଦାୟିନୀ,
ବନ-ନିକୁଞ୍ଜ-ପୁଞ୍ଜ-ଶିର-ଶୋଭିନୀ ।
ମଧୁପ ଆସ୍ୱାଦନ-ଶକ୍ତି-ବର୍ଦ୍ଧିନୀ
ନାହିଁ ଅରଣ୍ୟ ମୁନ ତୋ' ଗନ୍ଧ ଜିଣି ।
ବନଦେବୀଙ୍କ ବୋ ଅର୍ଚ୍ଚନା ଜାଣି
ରହନ୍ତୁ ତାଙ୍କୁ ଧାୟି ସୁମନ-ଶ୍ରେଣୀ ।

ଶ୍ରୀଗଣପତି ପଟ୍ଟ ।

ବୃଷ୍ଟି ସୃଜନ—ବୃଷ୍ଟିନିମନ୍ତେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଇନ୍ଦ୍ରଦେବଙ୍କ ମୁଖାପେକ୍ଷୀହୋଇ ଆକାଶକୁ ଚାହିଁ ବସିଥାଉଁ, ଯଥା ସମୟରେ ବୃଷ୍ଟି ନ ହେଲେ ନିରୁପାୟ; କିନ୍ତୁ ଆମ୍ଭ ନିର୍ଭର-ଶୀଳ ଆମେରିକା ବୃଷ୍ଟିପାଇଁ ଦେବତାଙ୍କ ମୁଖାପେକ୍ଷୀହୋଇ ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟ ଭାବରେ ବସି-ରହିନାହିଁ । କର୍ଣ୍ଣେଲ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ରସାୟନାଚାର୍ଯ୍ୟ ଡାକ୍ତର ଓୟାଇଲ୍‌ଡାର ବ୍ୟାନକ୍ରଫଟ୍ (Dr. Wilder D.Brauroft and F. Francis Warrece) ଓ ଫ୍ରାନ୍‌ସିସ୍ ଓୟାରେନ୍ ବିଜ୍ଞାନ ବଳରେ ଇଚ୍ଛାମାତ୍ର ବୃଷ୍ଟି ସୃଜନ କରିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଦୁଇଖଣ୍ଡ ଉଡ଼ାଜାହାଜ ସାହାଯ୍ୟରେ ଏହି ଦୁଇ ଅକ୍ଲାନ୍ତ-କର୍ମୀ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଏହି ଅଦ୍ଭୁତ ବ୍ୟାପାରକୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରିଅଛନ୍ତି । ଖଣ୍ଡିଏ ଉଡ଼ା ଜାହାଜ ତଳେ ଅସଂଖ୍ୟ ବୈଦ୍ୟୁ-ତିକ ତାର ସଂଯୁକ୍ତ କରିଅଛି । ଏହି ଜାହାଜ ଖଣ୍ଡିକ ମେଘ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶକରି ଗୌଣ (Negative) ତଡ଼ିତ୍ ବର୍ଷଣଦ୍ୱାରା ହାଲକା ମେଘର ଜଳକଣାଗୁଡ଼ିକୁ ଏକତ୍ରକରି ଘନ ଭାରି ମେଘରେ ପରିଣତ କରେ । ଦ୍ୱିତୀୟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ତାହାର ଖଣ୍ଡିକ ସେହି ଗୌଣ ତଡ଼ିତ୍ ସଞ୍ଚାରିତ ନବସୃଜିତ ଭାର ମେଘ ଉପରେ ମୁଖ୍ୟ (Positive) ତଡ଼ିତ୍ ସଞ୍ଚାରିତ ବାଲୁକାଗୁଡ଼ି ବର୍ଷଣକରି ତାହାକୁ ବୃଷ୍ଟି ଧାରାରୂପେ ଭୂପୃଷ୍ଠରେ ପତିତ ହେବାକୁ ବାଧ୍ୟକରେ । ଅନେକେ ହୁଏତ ଜାଣିଥିବେ ଯେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମେଘଖଣ୍ଡ ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ଜଳକଣାର ସମଷ୍ଟିମାତ୍ର କିନ୍ତୁ ଏତେ ହାଲୁକା ଯେ ଅନୁକୂଳ ଅବସ୍ଥା ନଥାଇଲେ ମାଧ୍ୟାକର୍ଷଣଶକ୍ତି ବଳରେ ଭୂପୃଷ୍ଠରେ ପତିତ ହୋଇପାରେନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଉକ୍ତ ଜାହାଜର ବୈଦ୍ୟୁତିକ ଶକ୍ତି ବଳରେ ସୃଜିତ ମେଘ ଜଳ ବିନ୍ଦୁରୂପେ ଭୂତଳରେ ପଡ଼ିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୁଏ । ଏହି ଉପାୟରେ ବୃଷ୍ଟି ହେବାକୁ ସମ୍ଭବ କି ନା ସେ ବିଷୟରେ ପରୀକ୍ଷା ଚାଲିଅଛି । ଯଦି ଏଥିରେ ସଫଳତା ଲାଭହୁଏ ତାହେଲେ କିଛିଦିନ ମଧ୍ୟରେ ପୃଥିବୀର ଜଳବାୟୁ ବଦଳାଇ ଦେବା ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରିବ ଏବଂ ମରୁଭୂମିକୁମଧ୍ୟ ଶସ୍ୟଶ୍ୟାମଳ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପରିଣତ କରିହେବ । ଯଥା ସମ୍ଭବରେ ବୃଷ୍ଟିର ଅଭାବରୁ ଆଉ କୃଷକର ସାରାବର୍ଷର ପରିଶ୍ରମ ବ୍ୟର୍ଥ ହେବନାହିଁ କିମ୍ବା ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳରେ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ନିଦାଘ ତାପର ପ୍ରଖରତା ଭୋଗ କରିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ ।

ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ବର୍ଷର ଅଧିକାଂଶଦିନ କୁହୁଡ଼ି ଓ ମେଘୁଆ ହୋଇଥାଏ ସୂର୍ଯ୍ୟ କିରଣ ପ୍ରାୟ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ଯେଉଁ ଦିନ ଖରାହୁଏ ଲୋକଙ୍କର ଆନନ୍ଦ କହିଲେ ନ ସରେ । ଏହି ନିର୍ମେଘ ଆକାଶ ଓ କୁହୁଡ଼ିହୀନ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦିନ ଉପଭୋଗ କରିବାର ଆନନ୍ଦକୁ ଚିରସ୍ଥାୟୀ କରିବାନିମନ୍ତେ ସେ ଦେଶର ବୈଜ୍ଞାନିକମାନେ ଅନେକଦିନରୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲେ ଏବେ ସେମାନଙ୍କର ଚେଷ୍ଟା ସଫଳ ହୋଇଅଛି । ଆକାଶରେ ଏକପ୍ରକାର ବେଲୁନ ଉଡ଼ାଇ ତହିଁରୁ ତଡ଼ିତ୍ ସଞ୍ଚାଳିତ ବାଲୁକାଗୁଡ଼ି ବର୍ଷଣକରାଯାଏ ଏବଂ କୁହୁଡ଼ି ଏକତ୍ର ହୋଇ ଜଳ ବିନ୍ଦୁରୂପେ ତଳେ ପଡ଼ିଯାଏ ଏବଂ ସାଙ୍ଗେ-ସାଙ୍ଗେ ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲପରି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ସୂର୍ଯ୍ୟ କିରଣ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ ।

ଉକ୍ତ ଉପାୟମାନ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କେବଳ ପରୀକ୍ଷା ସ୍ୱରୂପ ଦେଖାଯାଇ ଅଛି ବହୁଳ ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ସମ୍ଭବ କି ନା ତାହା ଆଉ କିଛିଦିନ ପରେ ଜଣାଯିବ ।

ମୁଖ ପିସ୍ତଲ—ଏହି ପିସ୍ତଲ ସାହାଯ୍ୟରେ ଘରେ ନିଆଁ ଲାଗିଲେ ଅତିଶୀଘ୍ର ନିଭାଇ ପାରାଯାଏ ଏବଂ ଗୋଟେ ଉଡ଼ାଇ-ଡଙ୍କୁ ଅକ୍ଷତ ଅବସ୍ଥାରେ ଧରାଯାଇ ପାରେ । ଏହି ପିସ୍ତଲ ଲମ୍ବା ଓ ମୋଟା ନଳମଧ୍ୟରେ ଅଙ୍ଗାରଯୁକ୍ତ ବାଷ୍ପ ପୂର୍ଣ୍ଣଥାଏ ଏବଂ ପିସ୍ତଲ ମାଛଲେ ଘନ ଧୂଆଁ ପରି ବାଷ୍ପ କ୍ରମାଗତ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ନଳମୁହଁରୁ ନିର୍ଗତହୁଏ । ଗୋଟେ ଉଡ଼ାଇ-ଡଙ୍କେ ସେହି ଧୂଆଁରେ ଆଚ୍ଛନ୍ନହୋଇ ଦମ ଅଟକାଇ ଯିବାପରି-ହୋଇ ପଳାଇ ଯାଇପାରନ୍ତିନାହିଁ । ଅଳ୍ପଶିକ୍ଷାମଧ୍ୟ ନିସ୍ତେଜ ହୋଇ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଲୁଚିଯାଏ ।

ରେଡ଼ିଓ ଫଟୋଗ୍ରାଫ (Radio-photograph) ଘରେ ବସି—ପୃଥିବୀର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଘଟୁଥିବା ଘଟଣାମାନଙ୍କର ଚଳନ୍ତ ଛବି ଦେଖିପାରିବା ବିଜ୍ଞାନ ବଳରେ ଅଳ୍ପକାଳ ସମ୍ଭବ ହୋଇଅଛି । ଘଟଣା ଘଟିବାର ଠିକ୍ ପରେ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ତାହା ରେଡ଼ିଓ ସାହାଯ୍ୟରେ ପୃଥିବୀର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପରଦା ଉପରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୁଏ ।

ତଡ଼ିତ୍ ସାହାଯ୍ୟରେ ମୃତ ଶରୀର ରକ୍ଷା ବହୁକାଳ ପୂର୍ବରୁ ମିଶର ଦେଶର ଲୋକମାନେ ମସଲା ସାହାଯ୍ୟରେ ମୃତ ଶରୀରକୁ ବହୁତ ଦିନ ଏମନ୍ତ କି ହଜାର ହଜାର ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅବିକୃତ ଅବସ୍ଥାରେ ରକ୍ଷା କରିବାର କୌଶଳ ଜାଣିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଏହି ବିଦ୍ୟା ଅନେକଦିନ ହେଲା ଲୋପ ପାଇଲାଣି । ଆଜିକାଲି ବୈଜ୍ଞାନିକ ଉପାୟରେ ମୃତ ଶରୀରକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବିକୃତ ଅବସ୍ଥାରେ ରକ୍ଷା କରିବାର ଉପାୟ ଉଦ୍ଭାବିତ ହୋଇଅଛି । ବିଶେଷ ଭାବରେ ନିର୍ମିତ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକୋଷ୍ଠ ମଧ୍ୟରେ ତଡ଼ିତ୍ ତାର ଯୁକ୍ତ ଗୋଟିଏ ଘୂରନ୍ତିଚମ୍ବା ଟେବଲ୍ ଉପରେ ମୃତ ଶରୀରକୁ ରଖାଯାଏ ଏବଂ ଶରୀର ଉପରେ ମଧ୍ୟ ତଡ଼ିତ୍ ତାର ସଂଯୁକ୍ତ କରାଯାଇ ତଡ଼ିତ୍ ସଞ୍ଚାଳିତ କରାଯାଏ । ତଡ଼ିତ୍ ସଞ୍ଚାଳନ ଦ୍ୱାରା ଉତ୍ତାପ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ଓ ପଚନ କ୍ରିୟା ନିବାରିତ ହୁଏ ତେଣୁ ମୃତ ଶରୀରଟି ଅବିକୃତ ଅବସ୍ଥାରେ ରହିପାରେ । ଏହି ଉପାୟରେ ରକ୍ଷା କରିବା ଦ୍ୱାରା ଶରୀରର ଓଜନ ପ୍ରାୟ ⅓ ଅଂଶ କମିଯାଏ କିନ୍ତୁ ସ୍ୱାଭାବିକ ରଙ୍ଗରେ କୌଣସି ବିକୃତି ଘଟେନାହିଁ କିମ୍ବା ଆକୃତିର ସଙ୍କୋଚନ ଜଣାଯାଏ ନାହିଁ । ଏହି ଉପାୟରେ ବିଶେଷ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ମୃତ ଶରୀର ରକ୍ଷା କରାଯାଇ ପାରେ ଏବଂ କବର ଦେବା ବା ଦାହ କରିବା ଠାରୁ ଅଧିକ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟପ୍ରଦ ଉପାୟରେ ମୃତର ସତ୍‌କାର କରାଯାଇ ପାରେ । ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ସ୍ଥଗିତ ନିଶ୍ୱାସ ପ୍ରଶ୍ୱାସ ଜନିତ ଅପାତତଃ ମୃତ୍ୟୁ ଲକ୍ଷଣ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଉପାୟରେ ତଡ଼ିତ୍ ସଞ୍ଚାଳିତ କରି ଉତ୍ତେଜନା ପ୍ରଦାନ କଲେ ଜୀବନ-କ୍ରିୟା ପୁନଃ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇପାରେ ।

ବାଣ୍ଡିବହି ଦୂତ—ସୁଇଜ୍‌ଲାଣ୍ଡର ଜଣେ ଲୋକ ଗୋଟିଏ ବୈଦ୍ୟୁତିକ ଯନ୍ତ୍ର ବାହାର କରିଅଛନ୍ତି । ସେହି

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯନ୍ତ୍ରରେ ମନୁଷ୍ୟର କଥା ଖଣ୍ଡିଏ ସୂତାରେ ଗୁନ୍ଥି ହୋଇ-ଯାଏ । ଯନ୍ତ୍ରରେ କଥା କହିଲେ ଶବ୍ଦ ତରଙ୍ଗ ଖଣ୍ଡିଏ ଅଭ୍ର-ଝିଲ୍ଲିରେ ଆଘାତ କରି ତାହାକୁ ସ୍ପନ୍ଦିତ କରେ ଏବଂ ସେହି ସ୍ପନ୍ଦନ ବେଗ ପୁଣି ଗୋଟିଏ ସୂକ୍ଷ୍ମ କଲମକୁ ପରିଚାଳିତ ହୋଇ ଖଣ୍ଡିଏ ସେଲୁଲୟେଡ୍ ସୂତାରେ ରେଖାପାତ କରେ । ଏହି ରେଖାଙ୍କିତ ସୂତା ଖଣ୍ଡିକ ପୁଣି ଯେତେବେଳେ ବୈଦ୍ୟୁତିକ ଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ଘୁରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରେ ଏବଂ କଲମର ମୁନରେ ଲାଗେ, କଲମ ସ୍ପନ୍ଦିତ ହୋଇ ସେହି ସ୍ପନ୍ଦନ ଅଭ୍ର-ଝିଲ୍ଲିକୁ ପରିଚାଳିତ କରେ ଏବଂ ଯନ୍ତ୍ରରେ ଫନୋ-ଗ୍ରାଫର କଥାପରି ସ୍ପନ୍ଦନ ନିହିତ ଶବ୍ଦତରଙ୍ଗ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ଇତି ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ଅଫିସର ବଡ଼ ସାହେବମାନେ ଫୁର-ସତ୍ର ମୁତାବକ ଏହି ବାର୍ତ୍ତା-ବହ ସୂତାରେ ସେମାନଙ୍କ ବକ୍ତବ୍ୟ ଗୁନ୍ଥି ରଖିଯାଉ ଅଛନ୍ତି ଏବଂ typewriter ଯନ୍ତ୍ର ସେହି ସୂତା ଧରି କହିବା ମୁତାବକ ଚିଠିପତ୍ର ଛପାଇ ଦେଉଅଛି । ଭବିଷ୍ୟତରେ ଲୋକେ ଅଇ ଚିଠିପତ୍ର ନ ଲେଖି ଦୂର ଦେଶସ୍ଥ ଅତ୍ମୀୟ ସ୍ୱଜନ ବା ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ପାଖକୁ ଏହିପରି ଖଣ୍ଡିଏ ଖଣ୍ଡିଏ ବାର୍ତ୍ତାବହ ସୂତା ପଠାଇ ଦେବେ ଏବଂ ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବମାନେ ଏହି ଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ପ୍ରେରିତ ସୂତା ଖଣ୍ଡିକର ସମସ୍ତ କଥା ଶୁଣି ନେବେ ।

ନକଲି ଆଖି—ଆମେରିକାରେ ଆଜିକାଲି ଏପରି ନିପୁଣ-ତାର ସହିତ କୃତ୍ରିମ ଚକ୍ଷୁ ତିଆରି ହେଉଅଛି ଯେ ଦେଖିଲେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେବାକୁ ହୁଏ । ଏପରି କୌଶଳରେ ଏହି ଚକ୍ଷୁ-ଗୁଡ଼ିକ ନିର୍ମିତ ଯେ ପ୍ରକୃତ ଚକ୍ଷୁ ନୁହେଁ ବୋଲି ଆଦୌ ଜାଣିହେବ ନାହିଁ । ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଚକ୍ଷୁର ପେଶୀ ଓ ଦର୍ଶନେନ୍ଦ୍ରିୟର ପ୍ରଧାନ ସ୍ନାୟୁ ନଷ୍ଟ ହୋଇ ନାହିଁ ସେମାନେ କୃତ୍ରିମ ଚକ୍ଷୁ ବ୍ୟବହାର କରି ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ଆଖି-ତାରାକୁ ନଡ଼ାଇ ଓ ଘୁରାଇ ଫେରାଇ ପାରନ୍ତି । କେବଳ ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ଛଡ଼ା ଏହି ନକଲି ଚକ୍ଷୁର ପ୍ରକୃତ ଚକ୍ଷୁ ସହିତ ଅନ୍ୟକୌଣସି ପାର୍ଥକ୍ୟ ନାହିଁ । ଏହି ଚକ୍ଷୁଗୁଡ଼ିକ କାଚରେ ତିଆରି । ସାଦା କାଚ ସହିତ ରଙ୍ଗୀନ କାଚ ମିଶାଇ ସୁଦକ୍ଷ ଚକ୍ଷୁ-ଶିଳ୍ପୀ-ମାନେ ଅତି ନିପୁଣତାର ସହିତ ସଜୀବ-ଚକ୍ଷୁର ଅବିକଳ ନକଲି ତିଆରିକରି ଦେଉଅଛନ୍ତି । ଏହି କାଚ ଚକ୍ଷୁ ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଗୋଲକରେ ଲଗାଇ ଦିଆଯାଏ ଏବଂ ଚକ୍ଷୁ ବସାଇବା ସମୟରେ ଆଖିର ପ୍ରଧାନ ସ୍ନାୟୁ ସହିତ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଗୋଲକଟିକୁ ଏପରି ଭାବରେ ଲଗାଇ ଦିଆଯାଏ ଯେ ନକଲି ଆଖିଟି ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ଘୁରାଇ ଫେରାଇ ହେବ । ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଚକ୍ଷୁ ନଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି ଅଥଚ ଚକ୍ଷୁର ପ୍ରଧାନ ସ୍ନାୟୁ ଭଲ ଅଛି ସେହିମାନେ କେବଳ ସଚଳ ନକଲି ଚକ୍ଷୁ ବ୍ୟବହାର କରି ପାରନ୍ତି । ଚକ୍ଷୁ ତିଆରି କରିବାଠାରୁ ତାହାକୁ ଠିକରୂପେ ବସାଇବା ପାଇଁ ଅଧିକ କୌଶଳ ଓ ନିପୁଣତା ଆବଶ୍ୟକ ।

ଶ୍ରୀ ବିଜୟମୋହନ ସେନାପତି ।

ଜୀବନର ମୋର ମରଣ-ମଧୁର ପଥେ
ଯନ୍ତ୍ରବନ ! ଆଜି ବରଣ କରୁଛି ତତେ
ତୋହରି ସାହସେ ଅକୂଳେ ଦେଉଛି ଝମ୍ପ
ସୁଦୂରର ମୋର ଆକୁଳ-ବାସନା-ତରୀ ।

ଜାଣୁଛି, ଭେଟିବ ଗଭୀର ଝଞ୍ଝା ରାଶି
ସଚକିତ ମୋର ତରଣୀ ନାଚିବ ଭାସି
ପରଶିବ ମୋର ଅଳକେ ବଜ୍ର-କର
ଶଂକିତ କରି ତରୁଣ-କୁଂଜ-ସ୍ୱର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସେଦିନ ଏମୋର ଭଗ୍ନ କୁଟୀରେ ଥାଇ
କରୁଣ ମରମେ ଉଜାଣି ଆଣିବ ବୋହି-
ଆଣିଥିବ ତବ କପୋଳେ ଅଗ୍ନିଶିଖା—
ନବ ଅଭିସାରେ ତରୁଣ-ଜୀବନ-ଲେଖା ।

ରଜନୀ ତିମିରେ ଦୁଆର ଆଗା
ପଥ ବା ଭୁଲିବ ଲବେ

ବ୍ୟଥିତ ନୟନୁ ଅଶ୍ରୁ ଶୁଖିବ
ଫଗୀବିଜ୍ଞାନ ଭବେ

ମରୀଚିକା ଅବା ପାଗଲ-ଜ୍ୟେଷ୍ଠ-ମାସେ
ବାରଣ କରିବ ପଥ ମୋ କ୍ଲାନ୍ତ କେଶେ,—

ତହିଁ, ମନିବ ନାହିଁ ସେ ମନା ତାର ଯତ୍ନବନ ।
ସେଦିନ ତିମିରେ ଜ୍ୱଳିବ ସୁଦର୍ଶନ ।
ତପେଳ ଏମେ ତ ବୁକୁରେ ପାଷାଣ ଶ୍ରୁତ
ଦନ୍ଦ୍ୟାପୀଳିତ ଛିଡ଼ିଦେବ ମୋତେ ତହିଁ ।
ହାସ ଝରି ଝରି ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଅବସରେ
ଶୋଇବା ପଡ଼ିବ ତମାଳ କୁଂଜ ତଳେ
କଳ କଳ ଖେଳେ ଯମୁନା ପୁଳକେ ବହି
ଆନ ଆଶେ ଅବା ପୁହାଇଦେବ ମୋ ନିଶି—
ତହିଁ, ବିକଟ ହାସ୍ୟେ ପିଞ୍ଜିବ ମୋର ତରୁ
ଶୁଣାଇବ ତବ ଉଦ୍ଦାମ— ରଣଭେରୀ
ତମକ ନାଚିବ ତନ୍ତ୍ରୀ ମୋ ଅନ୍ଧକାର
ଗଳାରେ ଝୁଲିଲ ମରଣ-ବରଣ-ମାଳ ।

ଶ୍ରୀ – ଗୋଦାବରୀଶ ମହାପାତ୍ର ।

ଣସି କୌଣସି ପାଠକ 'ଉଦୟଗିରି ନାମ ଶୁଣି ଭୁବନେଶ୍ୱର ଉପକଣ୍ଠବର୍ତ୍ତୀ ଖଣ୍ଡଗିରି— ଉଦୟଗିରି— ଗିରିମାଳାର ଏକତମ ପର୍ବତକଥା ସ୍ମରଣ କରିବେ । କିନ୍ତୁ କଟକଜିଲ୍ଲାର ଯାଜପୁର ସବଡ଼ିଭିଜନ ଅନ୍ତଃପାତୀ ବରୂପାକୂଳସ୍ଥିତ ତନ୍ନାମଧେୟ ପର୍ବତର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ପରିଚୟଦେବା ଏ ପ୍ରବନ୍ଧର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ବୌଦ୍ଧ ଯୁଗରେ ଏହାର ବିଶିଷ୍ଟତା ପୁଷ୍ପଗିରିର ଉଦୟଗିରି ଅପେକ୍ଷା କୌଣସି ଗୁଣରେ ନ୍ୟୂନ ନଥିଲା । ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ଗିରିମାଳା ଧାଳମଣ୍ଡଳ ରେଲୱେ ଷ୍ଟେସନ୍‌ଠାରୁ ପ୍ରାୟ ମାଇଲ ପୂର୍ବରେ ବରୂପା ନଦୀର ଉତ୍ତରକୂଳରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଉକ୍ତ ଷ୍ଟେସନ୍‌ଠାରୁ ଗୋଟିଏ ରାଜପଥ ଜଗନ୍ନାଥପଡ଼କ (Grand Trunk-Road) ଅତିକ୍ରମପୂର୍ବକ ବାଲିଚନ୍ଦ୍ରପୁର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ରହିଅଛି । ପଥିମଧ୍ୟରେ ବରୂପା ନଦୀର ଦୁଇଗୋଟି ଶାଖାକୁ ଅତିକ୍ରମ କରିବାକୁ ପଡ଼େ । ବାଲିଚନ୍ଦ୍ରପୁର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରାୟ ଦଶମାଇଲ ପଥ ଗୋଷକଟରେ ଯିବା ସୁବିଧାଜନକ । ସେଠାରୁ ପଶ୍ଚିମୁଣ୍ଡାଇ କୋଳାଳ ବନ୍ଧରେ ପଦବ୍ରଜରେ ଯାଇ ଗୋପାଳପୁର ଗ୍ରାମ ନିକଟରେ ବରୂପା ନଦୀକୁ ଅତିକ୍ରମ-ପୂର୍ବକ ଉଦୟଗିରିକୁ ଯିବାକୁ ହୁଏ । ପଶ୍ଚିମୁଣ୍ଡାଇ କୋଳାଳ ବନ୍ଧରୁ ଅଲମଗିରି ପର୍ବତର ଦୃଶ୍ୟ ଅତି ମନୋହର ଓ ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ । ବରୂପାର ଉତ୍ତରତଟ ପ୍ରାନ୍ତରେ ନିସର୍ଗ ସୁନ୍ଦର ଧୌରଜାରୁଣ-ରାଜରଞ୍ଜିତ ଉଚ୍ଚଯାତୀବିବିଧ ଏହା ବୃକ୍ଷରାଜିରେ ମସ୍ତକୋତ୍ତଳନକରି ବିସ୍ତୃତ ରହିଅଛି । ନୈସର୍ଗିକ ପରୀକ୍ଷା-ତୁଲ୍ୟ ପରିଦୃଶ୍ୟମାନବରୂପା କୁଳୁ କୁଳୁ ଶବ୍ଦରେ ଏହାର ପାଦଦେଶ ଧୌତକରି ସମୁଦ୍ରାଭିମୁଖରେ ଧାବିତା ହେଉ-ଅଛି । ଦକ୍ଷିଣପାର୍ଶ୍ୱରେ ଅଦୂରରେ ଲଳିତଗିରିର ଲଳିତବପୁ ଏବଂ ଉପତ୍ୟକାର ସରଳ ସୁପକ୍ୱ ତାଳବୃକ୍ଷରାଜି ପଥିକଙ୍କ ଚିତ୍ତବିନୋଦନ କରେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉଦୟଗିରିର ପ୍ରାକୃତିକ ଅବସ୍ଥାନ ଅତି ମନୋରମ । ଏହି ଗିରିଶ୍ରେଣୀର ଉତ୍ତର ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଦୁଇ ଉପତ୍ୟକାର ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଦୁଇଗୋଟି ଶାଖା ପୂର୍ବାଭିମୁଖରେ ପ୍ରବାହିତହୋଇ ଅନତିଦୂରରେ ସମ୍ମିଳିତ ହୋଇଅଛି । ପଶ୍ଚିମରେ ଅତ୍ୟୁଚ୍ଚ ଆଲମ୍ବରେଖ ଅଂଶବିଶେଷ ଅର୍ଥାତ୍ ବହିର୍ଦ୍ଦ୍ୱାର ପର୍ବତ, ଦକ୍ଷିଣରେ ଉଦୟଗିରି; ପୂର୍ବରେ ତାହାର ଅଂଶବିଶେଷ ଏବଂ ଉତ୍ତରରେ ଜଳପ୍ରପାତ ଦୂରରେ ନଦୀ ସଲ୍ଲିକଟରେ କୋଲଣଗିରି । ମଧ୍ୟରେ ସୁପ୍ରଶସ୍ତ ଉପତ୍ୟକା । ସ୍ଥାନଟି ନୈସର୍ଗିକ ଭାବରେ ସୁରକ୍ଷିତ ଗିରିଦୁର୍ଗରେ ପରିଣତ ହୁଏ । ଏଠାରେ ଉପସ୍ଥିତହେଲେ ଆରବଳୀ ଉପତ୍ୟକାର ବର୍ଣ୍ଣନ ସ୍ୱତଃ ସ୍ମୃତିପଥାରୂଢ଼ ହୁଏ । ଏ ସ୍ଥାନର ଦୃଶ୍ୟ ଏତେ ଚମତ୍କାରୀ ଯେ ଦର୍ଶକ ଏଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା ମାତ୍ରେ ପଥଶ୍ରମର ସମସ୍ତ କ୍ଲେଶ ଭୁଲି ଯାଏ ।

ଏହି ପର୍ବତର ଅଧିତ୍ୟକାରେ ଗୋଟିଏ ସୁଗଭୀର ବାପୀ ଖୋଦିତ ରହିଅଛି । ଏହି ବାପୀ ଗାତରେ କୁଟିଳାକାରରେ ଅନେକଗୋଟି ଲିପି ଖୋଦିତଅଛି । ଏହିପ୍ରବନ୍ଧର ଲେଖକ ଉକ୍ତ ଅକ୍ଷରଗୁଡ଼ିକ ପାଠ କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ ହୋଇଥିଲା । ଅନୁମାନ ହୁଏ ଉକ୍ତ ଲିପିଗୁଡ଼ିକଦ୍ୱାରା ନିର୍ମାତା ଏବଂ ନିର୍ମାଣ କାଳର ପରିଚୟ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଅଛି । ଉପତ୍ୟକାରେ ଅନେକ ଭଗ୍ନ ଜୈନମୂର୍ତ୍ତି ଇତସ୍ତତଃ ପଡ଼ି ରହିଅଛି । ସେ ସମସ୍ତ ବୁଦ୍ଧ ମୂର୍ତ୍ତିର ଭଗ୍ନଶିଳା ଖଣ୍ଡବୋଲି ଅନୁମିତହୁଏ । ସେଠାରେ ଖଣ୍ଡିତ ପଥରରେ ନିର୍ମିତ ଗୋଟାଏ ସୁବୃହତ୍ ପ୍ରସ୍ତରମୂର୍ତ୍ତି ରହିଅଛି । ମୂର୍ତ୍ତିଗୁଡ଼ିକର ଉଚ୍ଚତା ଫୁଟରୁ ନ୍ୟୂନ ହେବନାହିଁ । ନାନାପ୍ରକାର ସୂକ୍ଷ୍ମ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତିଗୁଡ଼ିକର ଅଙ୍ଗ ଶୋଭାବର୍ଦ୍ଧନ କରୁଅଛି । ସେସବୁ ହିନ୍ଦୁ ଦେବଦେବୀଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତିର ବୋଧହୁଏ । କିଛିକାଳ ପୂର୍ବେ ଏଠାରେ ଏହିପ୍ରକାର ଅସଂଖ୍ୟମୂର୍ତ୍ତି ଥିଲା । ତପତ୍ୟଭୁସ୍ୱାମୀ କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ନିବାସୀ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ଜଗଦେବଙ୍କ ପିତା ସ୍ୱର୍ଗତ ରାମଗୋବିନ୍ଦ ଜଗଦେବ ଉକ୍ତ ମୂର୍ତ୍ତିଗୁଡ଼ିକ ସ୍ଥାନାନ୍ତର କରି କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ାରେ ତାଙ୍କର 'ଗଣାମାହାଲ' ନାମକ କଚିଘରେ ରଖାଇ ଅଛନ୍ତି । କେବଳ ଯେଉଁ ମୂର୍ତ୍ତିଗୁଡ଼ିକ ଚୂର୍ଣ୍ଣୀଭୂତ ହୋଇଅଛି କିମ୍ବା ଆକାରଗତ ବିଶାଳତା ପ୍ରଯୁକ୍ତ ଯେଉଁଗୁଡ଼ିକ ସ୍ଥାନାନ୍ତର କରିବା ଏକପ୍ରକାର ଅସମ୍ଭବ ସେହି ଗୁଡ଼ିକ ଏଠାରେ ପଡ଼ି ରହିଅଛି । ତଥାପି ଯେଉଁ କେତୋଟି ଅଛି ତାହା ଏ ସ୍ଥଳର ଅତୀତ ଗୌରବର ଯଥେଷ୍ଟ ସାକ୍ଷ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରୁଅଛି । ଏସବୁ ପ୍ରାକ୍‌ବୌଦ୍ଧଯୁଗର ବା ତତ୍‌ପରବର୍ତ୍ତୀ ତାହା ଅନୁସନ୍ଧେୟ । କେଉଁ ଯୁଗରୁ ଯେ ଏଗୁଡ଼ିକ ଜଳବାୟୁ-ରୌଦ୍ରାତପ ଅଜସ୍ର ପ୍ରକୃତିର ବିଧ୍ୱଂସିନୀ ଶକ୍ତିର ତାଡ଼ନା ସହି ପଡ଼ିରହିଅଛି ତାହା ସ୍ଥିରକରିବା ସୁସାଧ୍ୟ ନୁହେଁ । ଅବଶ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତର ଶିଳ୍ପ ଚରମୋତ୍କର୍ଷ ଲାଭ କରିଥିବାକେବେ ଏଗୁଡ଼ିକନିର୍ମିତ ହୋଇଥିବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗରେ ଉକ୍ତ ଶିଳ୍ପକଳାର ସମ୍ମୁଖ ଅଧଃପତନ ଦେଖିଲେ ଚିତ୍ତ ନିତାନ୍ତ ଅବସନ୍ନ ହୁଏ । ଅଦ୍ଭୁତମଧ୍ୟ ଉଦୟଗିରିର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱଦେଶରେ 'ଖୋଳପୁଅ ମା' ନାମକ ପାଷାଣମୟୀ ସୁବୃହତ୍ ମୂର୍ତ୍ତି ଅଛି । ଷେଡ଼ଶ ସନ୍ତାନର ଜନନୀମାନେ ଏହି ମୂର୍ତ୍ତି ଦର୍ଶନକରି ତାହାସହିତ ସଙ୍ଗତ ରହିଥାନ୍ତି । କେଉଁ ସମୟରୁ ଏହି ମୂର୍ତ୍ତିଟି ଏପରି ଭାବରେ ପୂଜିତ ହୋଇ ଆସୁଅଛି ତାହାର ସ୍ଥିରତା ନାହିଁ । ପୂର୍ବୋକ୍ତ ବାପୀ ସନ୍ନିକଟରେ ବର୍ତ୍ତମାନ କେତୋଟି ସାଧୁ କୁଟୀର ନିର୍ମାଣକରି ରହିଅଛନ୍ତି । ନିକଟରେ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମଦେବତା ମୂର୍ତ୍ତି ଅଛି । ଏହା ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରାମର ଅଧିବାସୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପୂଜିତ ହୁଏ । ଅବଶ୍ୟ ନିତାନ୍ତ ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ଏବଂ ବୌଦ୍ଧ ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କର ଭଗ୍ନାବଶେଷ ଉପରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଅଛି । ଉପତ୍ୟକାର ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଂଶରେ ରଜ ଯାତ୍ରା ସମୟରେ ବହୁ ସାଧୁ-ସନ୍ତ-ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ସମାଗମ ହୁଏ । ଏହା କୌଣସି ବୌଦ୍ଧ ପାର୍କଣର ଭଗ୍ନାବଶେଷ ବୋଲି ମନେହୁଏ ।

ଏହାର ପାଦଦେଶର ଏକ ବିସ୍ତୃତ ଅଂଶ ବେଶ୍ ସମତଳ । ଦେଖିଲେ ମନେହୁଏ ଯେପରିକି ଏକ ସମୟରେ ମନୁଷ୍ୟ ହସ୍ତ ଏହାର ସମତା ଆନୟନରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଅଛି । ସମ୍ଭବତଃ ଏକ ସମୟରେ ଏଠାରେ ଗୋଟିଏ ବୌଦ୍ଧ ବିହାର ଥିଲା । ଏବଂ ତଦୁପଲକ୍ଷେ ଏହି ଅଂଶଟି ପରିଷ୍କୃତ ଓ ସମତଳ କରାଯାଇଥିଲା । କାଳକ୍ରମେ ଏହା ପରିତ୍ୟକ୍ତ ହେବାରୁ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଲତା ଗୁଳ୍ମାଚ୍ଛାଦିତହୋଇ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥାକୁ ଲଭିଅଛି ।

ଉତ୍କଳର ନାନାସ୍ଥାନରେ ଏହିପରି କେତେ ଲୁପ୍ତ କୀର୍ତ୍ତି ଯେ ଉପେକ୍ଷଣୀୟ ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ି ରହିଅଛି ତାହାର ଇୟତ୍ତା ନାହିଁ । କାଳର ସଂଘାତ ଏବଂ ବେଳେବେଳେ ସେ ସବୁକୁ ଧ୍ୱଂସ କରିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହୋଇନାହିଁ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଆଜିକାଲି ଐତିହାସିକ ଭୋଜନୁସନ୍ଧାନ ଉତ୍କଳର କୃତୀପୁରୁଷଗଣ ଏହି ଲୁପ୍ତପ୍ରାୟ କୀର୍ତ୍ତି ସମୂହର ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହଦ୍ୱାରା ଉତ୍କଳ ଇତିହାସର କଳେବର ଅଳଙ୍କୃତକରି ସ୍ମରଣୀୟ ହେବେ । ସ୍କୁଲ କଲେଜରେ କେତେକ ଛାତ୍ର ଭୌଗୋଳିକ ଅଭିଯାନରେ ଉଦୟଗିରିର ଦକ୍ଷିଣରେ ଅବସ୍ଥିତ ଲଳିତଗିରିକୁ ଯାଇଥାନ୍ତି । ଇଚ୍ଛାକଲେ ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସେଠାରେ ଉଦୟଗିରିକୁ ଯିବା କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ ହେବନାହିଁ । କିମ୍ବା ସେମାନଙ୍କ ଶ୍ରମ ବୃଥା ହେବନାହିଁ ।

ଶ୍ରୀ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ଜେନା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରେମ-ବୈଭୋର ।

(ଗଳ୍ପ)

ବୈଶାଖ ଗୁରୁଦିନ । ଆଜି ମଙ୍ଗଳବାର । ଗତ ପାହୁଲେ ବିଭାବରୀ । ଜଣୁଣିନଗା ତଖ ମଞ୍ଚାଉପରେ ତିନିଖର ନହବତ ବାଜାର ଘନଘନ ନାଦ "ମାଣିଖଣ୍ଡିର" ଅଖପାଖ ଗୁରୁକେଶ ଆକାଶରେ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କର ବଡ଼ପୁଅ କାଳଚରଣର ବାହାଘର ଖବର ଲହରେଇ ଲହରେଇ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେଉଛି । ଆଖ ପାଖ କାହିଁକି—ଗୁରୁଆଡ଼େ ଚହଳ ପଡ଼ିଯାଇଛି ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ଘରେ ବାହାଘର । "ହାଉ ବାଇଦ କୋଶେ, ଭୁଣ୍ଡ ବାଇଦ ସହସ୍ରକୋଶ"

ବ୍ରାହ୍ମଣଶାସନ ଗୁଡ଼ାକ ଆଜି ଏକାବେଳେକେ ପଦା କହିଲେ ଚଳେ । ଦୁଃଖୀ ଭିକାରି ଯିଏ ଯୋଉଠି ଖବର ପାଇଛି ସମସ୍ତେ ବହୁକାଳରୁ ପୋଷିତ ଆଶା ମେଣ୍ଟେଇବାକୁ ମାଣିଖଣ୍ଡି ଟାଆଡ଼କୁ ଏକ ନିଶ୍ଚ ସରେ ଧାଇଁଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଅଶାଟା ଯେତେଦୂର ବଢ଼ିଯାଇଛି ତାକୁ ମେଣ୍ଟେଇବାକୁ ଶକ୍ତି କାହିଁ ? ମନେମନେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଶତଧିକ୍ କାର ଦେଉଛନ୍ତି—ଈଶ୍ୱର ଯଦି ଦୁଇପାଖରେ ଦୁଇଟା ପେଟ ଦେଇଥାନ୍ତେ ତାହାହେଲେ ବା ଦ୍ୱିତୀୟ ତୃପ୍ତି ସାଧନହୁଅନ୍ତା; ନହେଲେ ଅଜାଣ୍ଡ ରୋଗଟା ଭଲ ଦେଇଥାନ୍ତେ--ଯାହା ଚିନ୍ତି ଟପୁଥାନ୍ତା ତା ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ନିକାଶ-ତାର ନାହିଁ । ଏଥିରେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ବେକୁବ୍‌ଛଡ଼ା ଅଉ କଣ କୁହାଯାଇପାରେ ।

ଏଆଡ଼େ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ଘରେ ଭାରି ଚହଳ ଚହଳ ଲାଗି ଯାଇଛି । ତାଙ୍କ ଘର ଭିତରକୁ କାହା ସଙ୍ଗରେ କଥାକହିବା ଦୂରେଥାଉ; ଦେଖାମିଳିବା କାଠିକର ପାଠ । ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ କଥାତ ଛାଡ଼ । ତାଙ୍କୁ ନାକ ପୋଛିବାକୁ ସୁଦ୍ଧା ତର ନାହିଁ । ଏଣେ ଅନୁକୂଳଯାଇ ରଗଡ଼ା ପାଖକୁ ଯିବାକୁ ଥରକୁଥର ଡ଼ାକରାପଡ଼ୁଛି ତାକୁ ଶୁଣିବେ ତା ତେଣେ ବେଳ ଗଡ଼ିଯାଉଛି ମଗନ ହାଣ୍ଡି ବସିବ ସେଠିକି ଯିବେ--ତ ଭିତରଘରକୁ କଣ ସରଞ୍ଜାମ ଯିବ ତାହାର ଫରମାସ କରିବେ ! ଏମିତି ଖାଲି ଟଣା ଓଟର ନହବତହରରେ ତାଙ୍କର କାରବ୍ରତ ଚବିଶ-ଏକାଦଶିଆ ହାଡ଼ରମ ଖଣ୍ଡ ଅସି ଅକପଡ଼ିଲାଣି । ଖରାରେ ହିଁ, ନିଆଁରେ ସନ୍ତୁଳହୋଇ, ମୁଣ୍ଡଝାଳ ଗୋଡ଼ରେ ମରି, ଗତ ଦଶଘଡ଼ିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ନିର୍ମାଲ୍ୟ ଟିକେସୁଦ୍ଧା ନଦେଇ ଆପଣାର ଶରୀର ସୁଦ୍ଧକୁ ନଅଜେଇଁ ଗହଣରେ ମାଡ଼ିଛନ୍ତି । ଖାଲି ପୁଅ ବାହାଘର —ଏହି ସୁଅରେ ସେ ତଡ଼ିଯାଉଛନ୍ତି— ତେତେ ଅଳ୍ପ ଲାଗୁଚାହିଁ, ନୋହିଲେ ତାଙ୍କପରି ଫୁଙ୍କିଦେଲେ ପଡ଼ିଯିବାଭଳି ଲୋକପକ୍ଷରେ ଏହା ଏକାକାରେ ଅସମ୍ଭବ । ସମସ୍ତେ ଏହିପରି ଯେଉଁ ଯେଉଁ ନ୍ୟସ୍ତକାମରେ ନଖାଇ ନଟିଇ ଲାଗି ପଡ଼ିଛନ୍ତି ।

ପଟ୍ଟନାୟକେ ଖାରି ଝୁସିଆର ଲୋକ । ଆଜି ଖରାବା ପିଇବା ଗୋଳମାଳଟାକୁ ନିକାଶ କରିଦେବାର ଯୋଗାଡ଼ କରିଦେଇଛନ୍ତି । କାଲିକି ଯେପରି ଛିଛ ନଥିବ । ବ୍ରହ୍ମଣ ଭୋଜନାଦି ଶେଷ ହେଲାପରେ ଖାଇ ବନ୍ଧୁ ମୁଖ୍ୟ ମୈତ୍ର ପ୍ରଭୃତିଙ୍କର ପଙ୍ଗତ ବଢ଼ିଗଲା । ଇତର ଜାତିମାନେ ଯାହାକୁ ଯେତେଇଚ୍ଛା ଖାଇପିଇ ଦିନ ସକାଶେ ଭର୍ଣ୍ଣରଟିଏ ଲେଖାଏଁ ବନ୍ଧ ଛଣ୍ଟକଳ ସକାଶେ ନିଜର ଦୁରବସ୍ଥାକୁ ଭୁଲିଯାଇ ଅନନ୍ଦ ମନରେ ଫେରିଗଲେ । ଯଥାବିଧି ମଙ୍ଗଳାଚାର ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷହେବାରୁ ଚହଳ ଟିକିଏ ଥମିଗଲା ।

ଏଣେ କାଳଚରଣ ଶେଷ ଧାଉଡ଼ରେ ଥିବା ତାର ଏକ-ପାଖିଆ କୋଠରି ଘରଟିରେ ଖଣ୍ଡିଏ ପଲଙ୍କରେ ଚତୁଃଦୋଳ 'ଜୟାନ ଯୌବନର ଗଭୀର ଅନୁଭୂତିରେ ମନ ଢାଳିଦେଇଛି, ଖାଲି ଯେ ଉପଭୋଗ ଆନନ୍ଦରେ ମାତି ରହିଅଛି, ତାହା-ନୁହେଁ ଗତ ଜୀବନର ବିଶୃଙ୍ଖଳତା ଓ ଚିନ୍ତାଶୂନ୍ୟତାର ସ୍ମୃତି ମଧ୍ୟ ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ଜାଗିଉଠିଲାପରି ବୋଧ ହେଉଅଛି । ଆଉ କେତେଦିନ ବାଦ୍ ଯେ ସେ ମନର ଛୁଟି କୁଅଡ଼େ ଉଭେଇ-ଯିବ, ଦୁଇଦିନପରେ ଚିନ୍ତାରତ୍ନର ମୋହନ ପାଶରେ ଅପଣାକୁ ବନ୍ଧାଦେଇ ପୁଣିଥର ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ଜୀବନକୁ ଶତବର୍ଷରେ ଆହ୍ୱାନକରିବ । କିନ୍ତୁ ଏହାହିଁ ସଂସାରର ତରଙ୍ଗନିଚ-ସୁଖ ଦୁଃଖର ଏକତ୍ର ସମାବେଶ । ଜଗତରେ ନିର୍ମଳ ଆନନ୍ଦ ବଡ଼ ବିରଳ । ତେବେ କାଳୀର ଆନନ୍ଦମାତ୍ରା ଯେ ଅପେକ୍ଷ-କୃତ ଅଧିକ ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହନାହିଁ କିନ୍ତୁ ମନଟା କାହିଁକି

Digitized by srujanika@gmail.com

ଚଞ୍ଚଳ ଧରିଛି । 'ତପର କଣ କରିବ; କିମିତି କଣହେବ ?' ଏହିପରି ନାନାପ୍ରକାର କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ ପ୍ରଶ୍ନ ମନରେ ସ୍ୱତଃ ଜାତି-ଉଠୁଛି । ଅନ୍ତରମଧ୍ୟ ଏସବୁ ଭାବନା ଭିତରେ ଗୋଟାଏ ତପର ଦୁଃଖ ଓ ବିରକ୍ତିର—ନା ଠିକ୍ ତାହାନୁହେଁ—ଗୋଟାଏ ହତାଶାର ଛାୟା ଘୋଟିଗଲାପରି ଜଣାପଡ଼ୁଛି । ସେ'ଟାର କାରଣ ଖୁବ୍ ସମ୍ଭବ ଅଉଛି ନୁହେଁ—କେବଳ ତା'ର ମାଉସୀପୁଅ ଭାଇ ସହପାଠୀ ଅର୍ଦ୍ଧସ୍ଥା ମଦନ କାହିଁକି ଅଜଯାଏ ଦେଖା ଦେଲାନାହିଁ । ଭାଇ ହେଲେ କଅଣହେବ ଦୁଇଜଣଙ୍କମଧ୍ୟରେ କୌଣସି କଥାରେ ଫରକ ନଥାଏ । ଯାହାକରନ୍ତୁ ଏକାଠି । ଏତେ ଅଗରୁ ଖବର ଯାଇଥିଲା, ଆସି ମଙ୍ଗଳପାଳ ହେଲାଣି, ଏତେବେଳଯାଏ କାହିଁକି ଆସିଲାନାହିଁ ।

ଅଜ ବୈଶାଖ ଦ ୫ ନ—ବିଭାଘର । କନ୍ୟାଘର ଟିକିଏ ଦୂରରେ । ଦିନ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ବର ନ ବାହାରିଗଲେ ବେଳକୁ ପାଇବନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ବର ଯିବାର ସମସ୍ତ ଯୋଗାଡ଼ ଖତ ପାହାଲାଖଣି ଲାଗିଗଲା । ଗଜଡ଼ ଭଣ୍ଡାର ବାଣ ନିଶାଣ ସବୁତ ଆଗରୁ ସଜଲ ହୋଇଯାଇଥିଲା । ହରେକ ରକମ ବାଦ୍ୟର ମିଶ୍ରିତ ସ୍ୱରରେ ଦାଣ୍ଡ ଫାଟିପଡ଼ୁଛି । ଲୋକ ଗହଳ ମଧ୍ୟ କମ ନୁହେଁ । ଥାଳି ତଳେଇଦେଲେ ଗୁଲିଯିବ । ନୂଆ ବିଦେଶୀୟ ବାଜାରେ କୌତୁହଳାକ୍ରାନ୍ତ ଲୋକ ହମାଇମ ଟିକିଏ ବଢ଼ିପଡ଼ୁଛି ।

ଏହି କୋଳାହଳ ମଧ୍ୟରେ ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କର ମନେପଡ଼ିଗଲା ପୁଅର ଅଜ ଉପାସ, ଏତେବେଳଯାଏ ପଣା ପିଇନାହିଁ—ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗୋଟାଏ ବେଲଟାରେ ଗଅଁଠିବେଳାଏ ଦିବ୍ୟ ପଣାକରି ନସରପସର ହୋଇ କୋଠରୀ ଘରକୁ ଧାଇଁଯାଇ ଦେଖିଲେ କାଳୀ ମୁହଁ ଫିକା ପଡ଼ିଯାଇଛି । "ଆଲେ ! ମୋ ପୁଅ ଭୋକରେ ସଢ଼ିଗଲାଣି ଲୋ । ମତେ ମରଣନାହିଁ-ସେ ତଳପୋଡ଼ା ମନରେ କଣପଡ଼ୁଛି ତ ? କାଳୀ ! ନେ ତତେ ମୁଁ ଜଲଦି ପେଇଦେଲେ ଦିଆଡ଼େ ଟିକିଏ ଯିବ" ଏହାକହି ସାନ୍ତାଣୀ ବେଲଟାକୁ କାଳୀ ମୁହଁପାଖକୁ ଲଗାଇ ଦେଲେ । କିନ୍ତୁ କାଳିତ ଭୋକରେ ମହଲିଯାଇନାହିଁ ଯେ ପଣା ବେଲ-ଟାଏ ଦେଖି ମହା ଆନନ୍ଦରେ ମୁହଁ ଲଗାଇଦେବ ତା'ର ଝାଉଁଳିଯିବାର କାରଣ ଏସବୁର ଢେର ଦୂରରେ । ତେଣୁ ସେ ବେଲଟାକୁ ଧରିପକାଇ କହିଲା "ତୁ ସେଇଠି ରଖିଦେଇ ଯା, ମୁଁ ପିଇବ ଯେ । ବୋଉ ! ମଦନ କଣ ଆସିବ ନାହିଁକି ?" "ସେ ଆସିବ ନେଇଁକି, ମୁଁ ବି ସକାଳୁ ଗୋଟାଏ ମଣିଷ ପଠେଇଛି । ନେ ତୁ ପିଇଦେ, ମୋ ବାପାଟାପରି ।"

ନିତାନ୍ତ ନଗେଇ ନଗେଇ ଶେଷରେ କାଳୀକୁ ପଣାତକ ପେଇଦେଇ ସାନ୍ତାଣୀ ଭିତର ଖଞ୍ଜାକୁ ଫେରିପଡ଼ିଲେ ।

କିନ୍ତୁ କାଳୀର ମନ କାହିଁକି ମାନୁନାହିଁ । "ଏତେକରି କହିଥିଲି, ଚିଠି ଉପରେ ଚିଠି ମଧ୍ୟ ଦେଲି—କାହିଁ ? ଏତେ ବେଳଯାଏଁ ଆସିଲାନାହିଁ—ନା କିଛି ଜବାବ ବି ଦେଲ-ନାହିଁ । କଥା କଅଣ ?" ଏଇସ୍ୱା ଭାବୁ ଭାବୁ ହଠାତ୍ "କାଳୀ ଭାଇ ! ମାଫ କରିବୁ" ଏ ଦୁଇପଦ କାନରେ ବାଜି ଗଲା । କାଳୀ ସେହି ତରପରତତ ସ୍ୱର ଶୁଣି ଚମକିପଡ଼ି ପଲଙ୍କଉପରୁ ଏକାବେଳକେ ଉଲଉ ଭାବରେ ଯାଇଁ ଦୁଆର ମୁହଁରେ ହାଜର । "ତୁ ମତେ ଓଲଟି ମାଫ କରିବୁ, ମୁଁ ତତେ ଢେରେ ଗାଳି ଦେଲେଣି" ଏହାକହି ମଦନକୁ କୁଣ୍ଢେଇକେଇ ପଲଙ୍କ ଉପରକୁ ଟାଣିନେଲା । ବସିପଡ଼ି ଦୁହେଁଯାକ ଲଏ ତାକୁ ସିଏ ତାକୁ ଦୁଇମିନିଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଜାଇ ରହିଛନ୍ତି । ଆଖି ପିଛୁଗ ପଡ଼ିବାକୁନାହିଁ, ସେହି ଗ୍ରହାଣିରେ ଯେପରି କାଳୀର ସମସ୍ତ ମନର ଭାବ ପରିସ୍ଫୁଟ ହୋଇଗଲା ଓ ପରିବର୍ତ୍ତନ ମଧ୍ୟ ଘଟିଆସିଲା । ତାପରେ ମଦନ ତାହାର ବିଳମ୍ବର କାରଣ ସଂକ୍ଷେପରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କଲାପରେ ଉଭୟ ଖୁବ୍ ଗପରେ ମାତିଗଲେ ।

ଏଅଡ଼େ ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରମୁହଁରେ ପାଲକିସଜଲା । ଆପଟ-ମାନେ ଗରିଷ୍ଠ ଭୋଜନପରେ ଯିଏ ଯୋଉଠି ପଡ଼ିଯାଇଛନ୍ତି । ବାଣ ନିଶାଣ ଜଳଖିଆ ପ୍ରଭୃତି ଅଗରୁ ଘଟିଗଲାଣି । କେତେକ ସାଆନ୍ତ କୁଣିଆ ମଧ୍ୟ ଦିନ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ବାହାର ଗଲେଣି ।

ବରବେଶ ଶେଷ ହୋଇଗଲା । ହୁଳହୁଳ ଶଙ୍ଖ ଓ ବାଦ୍ୟ-ନାଦରେ ଗାଁ ଉଛୁଳିପଡ଼ିଲା । ତେବେସୁଦ୍ଧା ଆପଟମାନଙ୍କର ଦୁଦୁଡ଼ମଗ ଅମ୍ବିନାହିଁ । ଶେଷରେ ଡ଼ାକ ଉପରେ ଡାକ ପଡ଼ିବାରୁ ମହା ବ୍ୟସ୍ତରେ ଉଠି ପାଲକି ପାଖକୁ ଆସିଲେ । ବର ଆଙ୍ଗୁଳି ନେଇ ବସିଲାଖଣି ପାଲକି ଉଠିଲା । ମଦନ ଓ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ସବାର ବର ପାଲକି ଚଢ଼ିଲାଗି ଘଟିଥାଏ । ଆପଟମାନେ ଟିକିଏ ନଗେଇ ଟପାଟପି ହୋଇ ଏକାବେଳେକେ ନେଇ ଗୋସନ ପଡ଼ିଆରେ ଭିଡ଼ିଦେଲେ । ଆଗରୁମଧ୍ୟ ଯେଉଁ ସବୁ ଲାଡ଼ ସବାଇ ଆସିଥିଲା ସମସ୍ତେ ସେଇଠି ରୁଣ୍ଡ ହୋଇ-ଥିଲେ । ତଥାପୁର ସେଠିକି ଅଉ ବାଟ ଦ'ପା । ଜଳଖିଆ ପ୍ରଭୃତି ଶେଷକରି ସମସ୍ତେ ଟିକିଏ ସୁସ୍ଥ ହେଲା-ପରେ ପହଞ୍ଚିବାର ସଡ଼କ ଦିନକାଳ ଭଲଟାଏ ଲାଗି-ଗଲା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କନ୍ୟାଘରେ ତେଣେ ବର ଆସିଲାଣି ବୋଲି ଚହଳ ପଡ଼ିଗଲା । କନ୍ୟାଘରପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗ୍ରେଷଣି ଲାଗିଛି—ହରେକରକମ ବାଣ ଦେଖିବାକୁ ବହୁତଆଡ଼ୁ ଲୋକ ଧାଇଁଆସିଛନ୍ତି । ଏତେ ବଡ଼ ବାହାଘର ପୂର୍ବରୁ ହୋଇନାହିଁ । ଟାଁ ଏଇମୁଣ୍ଡରୁ ବାଟ ବରଣ ହୋଇଗଲା । ଦେଖୁ ଦେଖୁ ବର ପାଲ୍‌କି ଚଉଁପୁର ଚୌଧୁରୀଙ୍କ ଦାଣ୍ଡରେ ପହଞ୍ଚିଗଲା । ସେତେବେଳକୁ ରାତି ଭୋର ହୋଇସରି । କରଣଘର ବାହାଘର ତ; ସକାଳ ହୋଇଗଲେ ଏବେ କଣ ହେଇଯାଉଛି । ଯାହାହେଉ ବର ଓ ସାଆନ୍ତ କୁଶିଆମାନଙ୍କ ଗୋଡ଼ଧୁଆ ପରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱସଜ୍ଜିତ ଚଉପାଡ଼ିରେ ନେଇ ବସେଇଦେଲେ । ଯଥାବିଧି ମହାପ୍ରସାଦ ଫୁଲ ଚନ୍ଦନ ଲାଗିଗଲା ପରେ ନାଚ ମଜଲିସ୍ ସୁରୁ ହୋଇଗଲା । ତେଣେ ବିଭାଘର ଆରମ୍ଭ ହେବାର ଯୋଗାଡ଼ ଚାଲିଲା । ପ୍ରଥମ ବରଣ ଶେଷ ହେଉଁ ହେଉଁ ଦିନ ଦୁଇଘଡ଼ି ହୋଇଗଲା । ହାତଗଣ୍ଠି ପଡ଼ିବା ସାଆନ୍ତମାନେ ସ୍ନାନାଦି ସାରି ମହାପ୍ରସାଦ ସେବା କରିବାକୁ ଗୋଡ଼ ଟେକି ରହିଲେଣି—କେବଳ ପଞ୍ଚନାୟକଙ୍କୁ ଅନାଇ ଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ପୂଜା ଟିକିଏ ଡେରିହୁଏ । ପଞ୍ଚନାୟକେ ପୂଜାରୁ ଉଠିଲେ । "ପ୍ରଥ ସାଙ୍ଗକୁ କିଏ ରହିବ-ଆରେ ମଦନ ଅଛି" ଏହାକହି ପଞ୍ଚନାୟକେ ବେଦି ପାଖକୁ ଯାଇ ହସ୍ତ-ଗ୍ରନ୍ଥି ଓ ସମର୍ପଣାଦି କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷରେ ସାଆନ୍ତ ମାନଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ମହାପ୍ରସାଦ ସେବା କରିବାକୁ ବାହାରିଗଲେ ।

କେତେକ୍ଷଣପରେ ବରକନ୍ୟା ବେଦିରୁ ଉଠିଲେ । ସ୍ନାନାଦି ଶେଷ ହେଲାପରେ କାଳି ଓ ମଦନ ଦୁହିଙ୍କୁ ସାଇକୁ ଡାକି ଡେଇଗଲେ । ଦେଖିଲାବେଳକୁ ଦିବ୍ୟ ଠାଟ ହୋଇ ହରେକ ରକମ ସରଞ୍ଜାମ ବଢ଼ାହୋଇଛି । କିନ୍ତୁ ସେତିଆନ୍ତ ଖାଇ ବା ନୁହେଁ--କେବଳ ପ୍ରଦର୍ଶନୀ । ବିଶେଷତଃ ଯେତେବେଳେ ଘରେ ମାଇପେ ସାଗୁଣାପରି ଘେରି ବସିଛନ୍ତି, ଖାଲି ସେତିକି ନୁହେଁ; ସେ ମାନଙ୍କ ମୁହଁ ହାତ ସବୁ କଥା କହୁଛି । ଏଥିରେ କାଳୀଙ୍କ ହାତ ବା କପର ଚାଲୁଛି । ମଦନ 'ଡାଣ୍ଡେଡ଼ ବନା' । ଏମାନଙ୍କ କଥାରେ ତେଲେମାନ ଭ୍ରୁକ୍ଷେପ ନକରି ସେ ତ'ର ଝିଅମାନ ଉଦର ପୂରଣରେ ଲାଗିଛି । କିନ୍ତୁ ଶେଷରେ ହାସ୍ୟରୋଳ ଏତେଦୂର ଉଠିଲା ଯେ ମଦନ ଆଉ ହାତ ବନ୍ଦ କରି ରହିପାରିଲେନାହିଁ । ମୁହଁ ଟେକି ଦେଖିଲେ ଯେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରାପ୍ତ ବୟସ୍କା ବାଳିକା ହାତରେ ଗୁଡ଼ିଏ ଘୋଚରା ଆମ୍ବ ଦେଇ ତା'ର ଅନିଚ୍ଛା ସତ୍ତ୍ୱେ ତାକୁ ଦି'ଜଣ ମଦନ-ଆଡ଼କୁ ଠେଲୁଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ମଦନ ଚାହିଁଲାକ୍ଷଣି ସେ ତା ଆଗରୁ ଲୁଚୁଲୁ ପୁଚୁଲୁହୋଇ ପଛପଟକୁ ଚାଲିଗଲା । ମଦନ ଟିକିଏ ନିର୍ନିମେଷ ନୟନରେ ଚାହିଁ ରହିଲା—ତା'ପରେ କିଏ କାଳେ କ'ଣ ଭାବିବ ଏହି ଭୟରେ ପୁଣି ତାର କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗିବସିଲା ।

କିନ୍ତୁ ଏ'କଣ, ଆଉସେ ହାତ ଚାଲୁନାହିଁ ! ପେଟ କ'ଣ ପୂରିଗଲାଣି ? ନାହିଁତ, ମଦନର ପେଟ ତ ଏତେଶୀଘ୍ର ପୂରିବାର କଥାନୁହେଁ । ତେବେ ହଠାତ୍ ଏକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ! ପ୍ରକୃତିରାଜ୍ୟର ଲୀଳା ଅତି ବିଚିତ୍ର । ମୁହୂର୍ତ୍ତିକ ମଧ୍ୟରେ ନାନା ରକମ ଅନୁଭୂତ ଓ ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତ କାଣ୍ଡ ଘଟିଯାଇପାରେ । ମାନବର ପ୍ରେମର ଇଚ୍ଛାସମଧ୍ୟ ବଡ଼ଅଦ୍ଭୁତ । ତେଣୁ ମଦନର ଉଦର ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହି ବଳିଷ୍ଠର ଭାବପୂର୍ଣ୍ଣ କହିଲେ ବୋଧହୁଏ କିଛି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ବୋଧ ହେବନାହିଁ । ସେ ଯେ ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ 'ପ୍ରମିଳାର ସେହି ସୌମ୍ୟମୂର୍ତ୍ତିକୁ ସମ୍ମୁଖରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହେବାର ଦେଖୁଛି । ସେହି ଭୀଷଣ-ଜନତାର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ୱରମଧ୍ୟରୁ କେବଳ ପ୍ରମିଳାର ସୁମଧୁର କଣ୍ଠଧ୍ୱନି ଯେ ଶୁଣିହୋଇ ତା'ର କର୍ଣ୍ଣରେ ମୁହୁର୍ମୁହୁ ସଙ୍ଗୀତର ସରସ ତାନ ଢାଳି ଦେଉଛି, କେବଳ ମୁହୂର୍ତ୍ତମାତ୍ର ଜେଷ ମିଳନରେ ଏ କି କୈଦ୍ୟୁତିକ ଶକ୍ତିର ପରିଚାଳନା ।

ମଦନ ସେହି ସ୍ୱପ୍ନମୁଗ୍ଧ ପାଟେଲ୍ଲାରେ ଜାଗିଶୁଣି ମିଛରେ-ହେଲେ ଖାଇବାରେ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ଡେରି କରୁଛି । ଏଣେ କାଳୀ "ହୃତବହ୍ନିପରିତଂ ଗୃହମିବ" ସେ ଗୃହରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇ-ବାକୁ ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି । ମଦନକୁ ନିତାନ୍ତ ହାତ ବନ୍ଦ କରିବାର ଦେଖି ଶେଷରେ ଭୟାତକ ବିରକ୍ତ ହୋଇ ଉଠିପଡ଼ିବାରୁ ମଦନ ତା'ର ଅନୁସରଣ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଲା । କିନ୍ତୁ ଥରେ ଫେରି ଚାହିଁବାକୁ ଭୁଲିଲା ନାହିଁ ସେ ଚାହିଁଣି ଲୋକ ଓ ଲୋକ ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ସେହିଥିରେହିଁ ଯେପରି ହୃଦୟର ସମସ୍ତ ପ୍ରଶ୍ନୋତ୍ତର ସମାହିତ ହୋଇ-ଗଲା ।

ଖାଇସାରି ମେଳା ଘରକୁ ବାହାରି ଆସିଲେ । କିନ୍ତୁ ମଦନର ସେ ଚିର ପ୍ରଫୁଲ୍ଲମୟ-ଭାବ ତ ଆଉ ଦେଖାଯାଉନାହିଁ । କେବଳ ସର୍ବଦା କିପରି ଗୋଟାଏ ଅନ୍ୟମନସ୍କ । କାଳୀ ଏହାର କିଛି ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ । ପଚାରିଲେ ମଧ୍ୟ ତା'ଠାରୁ ଯାଡ଼ି ହିଯାଡ଼ି ଅସଙ୍ଗତ ଉତ୍ତର ପାଉଛି । ପଦ ପଦକେ ସ୍ଖଳିତ ହେବାର ଦେଖୁଛି । ତା' ମନ ମଜୁନାହିଁ । ତେବେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥାରେ ସେ ତାକୁ ବେଶି ବ୍ୟସ୍ତ କରିବା ଠିକ ମାରିଗଲା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲତ୍ୟବସରେ ଦାନ ଯୌତୁକାଦି ହିସାବ ତୁଟି ତୁଟି ଗତ ଦୁଇଘଡ଼ି ହୋଇଗଲା । ଦେଶନାୟକଙ୍କ ସମସ୍ତ ଦାବୀ ପୂରଣ ହେଲା ପରେ ନାନାପ୍ରକାର ଦାନ ଯୌତୁକାଦି ନେଇ ପାହାନ୍ତା ସରନ୍ତି ବର କନ୍ୟା ବିଦାହେଲେ ।

ତେଣେ ସାଆନ୍ତାଣୀ ସାତସାତ, ଦୁବବରଙ୍କୋଳପଣ ସଜଲକର ରଖି ପୁଅ ବୋହୂଙ୍କୁ ବନ୍ଦେଇ ନେବାପାଇଁ ଗୋଡ଼କାଢ଼ି ରହିଥିଲେ । ପହଞ୍ଚିଲାଛଣି ହୁଳହୁଳିରେ ଗାଁ ଦାଣ୍ଡ କମ୍ପିଗଲା । ପୁଅ ବୋହୂଙ୍କୁ ବନ୍ଦାଇ ନେଇଗଲେ । ଯଥାବିଧି ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ପୁରୁବୁଝେ ସମ୍ପାଦିତ ହୋଇ-ଗଲା ।

ବରବାହୁଡ଼ାର ତିନିଗୁରିଦିନ ପରେ କୁଣ୍ଡିଆ ମଇଜ ଝିଅ ଝିଆଣି ସବୁ ଯେଝା ଗ୍ରାମକୁ ଫେରିଗଲେ । ପ୍ରମିଳାର ଇଚ୍ଛାଥିଲା ମାଉସୀ ଘରେ ଆଉ କିଛିଦିନ ରହିଥାନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ତା'ର ଯେ ବାହାଘର ଅଛି ମୋଟେ ଅଳ୍ପଦିନ ରହିଲା । ସୁତରାଂ ଚୌଠି ବାସିଦିନ ସେ ହରିହର ପୁରକୁ ଚାଲି-ଗଲା ।

ଏଣେ ବରକନ୍ୟା ମାଣିଖଣ୍ଡିରେ ପହଞ୍ଚିଲାପରେ ମଦନର ଆଉ ଦେଖାନାହିଁ । ସେ ଏକବାରିକେ ଏସବୁ ଗୋଳ-ମାଳରୁ ଅଲଗାହୋଇ କୋଠରିଘର ପଲଙ୍କର ଆଶ୍ରୟ ନେଇ, ହଠାତ୍ ବାହିକ ତା'ର ମନ ଏ ଅଚେତନତା ସରଳା ବାଳିକାପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହେଲା, ତା'ର କାରଣ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବାରେ ପଡ଼ିଲା । କିନ୍ତୁ ତା'ର ଯାବତୀୟ ବୁଦ୍ଧିବୃତ୍ତି ସେହି ତତ୍ତ୍ୱ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିବାରେ ହାରିଗଲା । ସେ ଯେତିକି ସେହି ଅ ଦେଶେରେ ମାତିବାକୁ ଲାଗିଲା, ସେହି ପ୍ରିୟତମା ପ୍ରେମ-ମୟୀର ହାସ୍ୟୋଜ୍ଜ୍ୱଳିତ ମୁଖଛବିଟି ତେତେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳରୁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତରହୋଇ ପ୍ରତିମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ତା'ର ନୟନପଥରେ ପ୍ରତିଭାତ ହେଲା । ତା'ର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଙ୍ଗ ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗରେ ସେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଉପଲବ୍ଧି କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ସ୍ୱର୍ଗରେ ଅପ୍ସରା ଅଛନ୍ତି, ମନ୍ଦାକିନୀ ଅଛି, ଅମୃତ ଅଛି ସତ; ମାତ୍ର ସେ ସେଥିପାଇଁ ସ୍ୱର୍ଗର ଭିଖାରି ନୁହେଁ । କାରଣ ଆଜି ଯେଉଁ କମନୀୟ ମୂର୍ତ୍ତିଟି ତା'ର ହୃଦୟବିଦ୍ୟାଳୟ ଚିତ୍ତ ସମକ୍ଷରେ ଅହରହ ନୃତ୍ୟ କରୁଛି, ସେହି ତା'ର ସ୍ୱର୍ଗର ଅପ୍ସରା । ତାହାର ଶିରାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଧମନୀରେ ହୃଦୟର ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ତରରେ ଯେଉଁ ଅନାବିଳ ସ୍ନେହର ଦ୍ରୋତଟି ଲୋକଚକ୍ଷୁର ଅନ୍ତରାଳରେ ନୀରବରେ ଆବେଗରେ ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଅଛି, ତାହା ତା'ର ମନ୍ଦାକିନୀ । ଆଉ ତାହାର ବିଦ୍ୟୁଦ୍ଦୀପ୍ତ ଜଣି ହାସ୍ୟମୟ ଆସ୍ୟ ଯେଉଁ ବୀଣାବିନିନ୍ଦିତ ସ୍ୱର ନିର୍ଗମନରେ ବ୍ୟସ୍ତ, ସେହି ତା'ର ଅମୃତ । ତା'ର ନିତ୍ୟ ଅସ୍ୱାଦନରେ ଏ ମଜଜଗତରେ ସେ ଅମର । ସେହି ମନ୍ଦାକିନୀର ପୂତସଲିଳରେ ତା'ର ଏ ସନ୍ତପ୍ତପ୍ରାଣ ଶୀତଳୀକୃତ । ସେହି ଅମରାର ଅନୁ-କମ୍ପାରୁ ଆଜି ତା'ର ସ୍ୱର୍ଗ ଯେଉଁଠାରେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ସେହିଠାରେ-- ଏକ ବିଶାଳ ଅଭିନବ ସଂସାର । ଏହିପରି ଜାଗ୍ରତରେ ତଥା ସ୍ୱପ୍ନ ରାଜ୍ୟରେ ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରମିଳାର ମାନସ ଚକ୍ଷୁର ବିଭିନ୍ନ ମୂର୍ତ୍ତି ଦର୍ଶନରେ "ବିଭୋର"

ପରଦିନ କାଳସଙ୍ଗରେ ସାମାନ୍ୟ ପଦେଅଧେ କଥାପରେ ବୋହୂଦେଖା କାମଟା ସାରିଦେଲା । ଗଣ୍ଡାଏ ଖାଇ ଦେଇ ବେଳଟା ଚଳିଗଲା ପରେ ସେଆଡ଼େ ସେଆଡ଼େ କଟକ ଗୁଲିଗଲା । କାଳୀ ଅଟକେଇବାକୁ ଢେର ଚେଷ୍ଟାକଲା, କିନ୍ତୁ କଲେଜ୍ ବାହାନାରେ ସେ ପାହାରିଗଲା । ପ୍ରାୟ ଦିନ୍ଦ୍ରାଣ ପରେ ଫେର ଘରକୁ ଫେରିଆସିଲା ।

ମଦନ ସକାଶେ ଦୁଇତିନିମାସ ହେଲା ଅନେକ ଜାଗାରୁ ଚିଠିଣି ଆସୁଥିଲା । ତାଙ୍କ ବୁଢ଼ାମଧ୍ୟ ଏହି ବୈଶାଖ ଲଗ୍ନରେ ବାହାଘର ବଢ଼େଇଦେବାକୁ ଇଚ୍ଛାକରି । କିନ୍ତୁ ମନ ଅନୁଯାୟୀ ଘର ଜୁଟୁ ନଥିଲା । ଶେଷରେ ବୁଢ଼ା ହରିହରପୁର କରଣ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ଘରେ ଦିନ ଗୁରୁପକ୍ଷ ତଳେ ମହାପ୍ରସାଦ ନିବନ୍ଧ-କର ଯୋଗାଡ଼ରେ ଲାଗିପଡ଼ିଲା । ଆଉ ଗଡ଼େଇବାକୁ ଦିନ ନାହିଁ । ସମୟ ଅସମୟକୁ ଆଉ ମୋଟେ ଲଗ୍ନ ଆଗକୁ ରଖି ବୈଶାଖ ଦିନ୍ଦ୍ରାଣ ମେଷ ଲଗ୍ନରେ ବାହାଘରଦିନ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହୋଇଅଛି । ଆଉ ମୋଟେ ମଝିରେ ପନ୍ଦର କୋଡ଼ିଏଟି ଦିନମାତ୍ର । ହୁ ପଇଲାପର ହେଲା । ତେବେ ପୁଅ ବାହାଘର ତ, ବୁଢ଼ାମଧ୍ୟ ଆଗରୁ ହୁସିଆର, ତାକୁ ବେଶିଦିନ ରାଖିଲାନାହିଁ ।

ବାହାଘର ତ ଠିକ୍ ହୋଇଗଲା । କିନ୍ତୁ ଦରର ମନରେ ତ କାହିଁକି ଶାନ୍ତି କିମ୍ବା ଆନନ୍ଦ ନାହିଁ । ତାହାର ଚିତ୍ତଭାବ ଜଣାପଡ଼ୁଛି ଯେପରି ଏଥିରେ ତାହାର କିଛି ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ । କଣ କରିବେ ? ଏଣେ ପ୍ରମିଳାର "ପ୍ରବଳ ପ୍ରେମ—ତେଣେ ପିତୃଭକ୍ତି" । ପିତାଙ୍କୁ ମନା କରୁନାହିଁ—କରିବାରେ ମଧ୍ୟ କ୍ଷମତା ନାହିଁ,-ଅଥଚ ପ୍ରମିଳାଭଳି ଅନ୍ୟ କାହାର ପ୍ରେମ ଭିକାଙ୍କ୍ଷା କରିବାକୁ ହୃଦୟର ସାମର୍ଥ୍ୟ ନାହିଁ । ଅନ୍ୟସ୍ଥଳରେ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହୋଇଥିଲା ମଧ୍ୟ ପ୍ରମିଳାସହିତ ବିବାହପ୍ରସ୍ତାବ ଅପର ଲୋକଦେଇ ବୁଢ଼ା ଅଗରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିଥିଲେ ଚଳିଆଆନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ପ୍ରମିଳାର ଇତିବୃତ୍ତ ମଦନ ଏକାବେ-ଳକେ ଅନଭିଜ୍ଞ । ଅନ୍ୟ କାହାଠାରୁ ମଧ୍ୟ ତା'ର ପରିଚୟ ବୁଝିବାକୁ ସଙ୍କୋଚ ବୋଧ କରୁଛି । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼ ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦେଖୁଁ ଦେଖୁଁ ଦିନ ବିତିଗଲା । ବିବାହ ଦିନ ଉପସ୍ଥିତ । ବର ମହା ସମାରୋହରେ ବାହାରିଗଲା, ଏବଂ ଯଥାଯୋଗ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟାଦି ସମାପନାନ୍ତେ ବିବାହ ଆରମ୍ଭହେଲା । କିନ୍ତୁ ମଦନକୁ ଦେଖିଲାବେଳକୁ କାଷ୍ଠପୁତ୍ତଳିକାଠାରୁ ତାର କିଛି ବିଶେଷତ୍ୱ ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଉନାହିଁ । ସେ ଯାହାକହୁଛି ଏବଂ କରୁଛି, ସେ କେବଳ ଯନ୍ତ୍ରଗୃହିତ ଚାଳିତ ତାହା କରୁଛି । କିନ୍ତୁ ନିଜେ ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନ୍ୟଚିନ୍ତାରେ ମଗ୍ନ । କେତେ-ବେଳେ ବାଣୀପ୍ରମିଳାର ମଧୁର ସ୍ୱରଜନିତ ଆନନ୍ଦରେ ଶିହରି-ଉଠୁଛି, ପୁନଶ୍ଚ ପରକ୍ଷଣରେ ନିଜର ନୈରାଶ୍ୟଜର୍ଜ୍ଜରିତ ପରିମାଣରେ ଅଧୀର ହୋଇ ଦୁଃଖର ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକାରଣୀ ଅଶ୍ରୁଧାରାର ଆଶ୍ରୟଦେଉଛି । ତା'ର ମନ ନିରନ୍ତର ଏହିପରି ସୁଖ ଦୁଃଖର ଆବର୍ତ୍ତନରେ ଉଦ୍ବେଳିତ ହେଉଛି । ଅତ ଭାବିଲେ ବା କଅଣ ହେବ ? ନିରାଶା ! ନିରାଶା !! ସର୍ବନାହିଁ ନିରାଶା !!! ତେଣୁ ଏହି ଉଚ୍ଛ୍ୱାସପ୍ରବଳ ଓ ଅନୁରାଗପ୍ରବଳ ହୃଦୟଟି ତା'ପକ୍ଷରେ କେବଳ ଗୋଟାଏ ଦୁର୍ବହ ଅଭିଶାପ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । କାରଣ ହୃଦୟର ସେହି ନିଗୂଢ଼ତମ-ପ୍ରଦେଶ ନିହିତ ସେହି ଗୁପ୍ତ ଚିତ୍ରପଟଟି ସେ ଶତବାର ପୋଛିପକାଇ-ବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ମଧ୍ୟ, ସହସ୍ରବାର ଭୁଲିଯିବାକୁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କଲେ ମଧ୍ୟ, ସେ ତ ତା'ର ଦୃଢ଼ ଆସନରୁ ଉଚ୍ଚେଦହେଲେ ଟଳୁ-ନାହିଁ । ସେ ତ ମଦନର ସମସ୍ତ ସତ୍ତାଟିକୁ ଏକକାଳୀନ ଗ୍ରାସ କରି ପକାଇଅଛି । ତାକୁ ଅପସାରଣ କରିବାକୁ ସେହି ବିଶ୍ୱବିଜୟୀ ଅମିତ ତେଜୋମୟୀ ଶକ୍ତି କାହିଁ ?—ପରନ୍ତୁ ତା ପରିବର୍ତ୍ତରେ ସଦାମ୍ଲାନତା ଓ ଦୁର୍ବଳତା । ଏପରି କେଉଁ ଘୋର ପରିବର୍ତ୍ତନ !

ହିଁ ଭୁଲିଯାଇଥାନ୍ତା—ଦୋଷଟା କାହାର ? ଭଗବାନ ତାକୁ ସୁନ୍ଦରକରି ଗଢ଼ିଅଛନ୍ତି । ଆଉ ତାକୁ ସେହି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ଉପାସକ କରି ପଠାଇଛନ୍ତି । ଏପରିସ୍ଥଳେ ଯେଉଁ କନକବଲ୍ଲରୀଟିର ଜୀବନାବଧି ଅବଲମ୍ବନ ହେବାର ଆଶା ପ୍ରଥମ ସାକ୍ଷାତକାଳରୁ ପୋଷି ଆସୁଥିଲା, ଯେଉଁ ଢଳ-ଢଳ ମୁଖଛବିଟି ଏତେକାଳ ଅଣ୍ଡିତକରି ଆସୁଥିଲା, ଯେଉଁ ଥର ଥର ଉଦ୍ଭିନ୍ନ ଜୀବନ ଜୁଆଳିଟି ତା ନିକଟକୁ ହଠାତ୍ ପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ଭାବରେ ମଡ଼ିଆସିଥିଲା, ଯେଉଁ ଗୁରୁ ଭୁରୁଲତା ତାର ପ୍ରେମ ତରଙ୍ଗିଣୀର ଜଳ ସିଞ୍ଚନରେ ବଢ଼େଇବାକୁ ଚାହିଁଥିଲା, ଯେଉଁ ବିଚ୍ଛୁରଣଶାଳୀ ତା'ର ମସ୍ତକର ଉପା-ନ୍ତରୂପେ ଗ୍ରହଣକରିବାର ଆକାଙ୍କ୍ଷା ରଖି ଆସିଥିଲା, ଯେଉଁ ମୃଦୁକୋମଳ ଅଧର-ପଲ୍ଲବ ତା ର ଘନ ଘନ ଚୁମ୍ବନରେ ଏକ ରଖିବାର ବାସନାଥିଲା—ସେ ସମସ୍ତ କଣ ଆଜି ଗୋଟାଏ ସାମାନ୍ୟ ମନର ବଳରେ—ବିବେକର ଶକ୍ତିରେ ବାଧ୍ୟହୋଇ ଚିରକାଳ ନିମିତ୍ତ ନଷ୍ଟ କରିଦେବ !—ସେଗୁଡ଼ିକ କଣ କେବଳ ଗୋଟାଏ କ୍ଷଣିକ ଉତ୍ତେଜନାର, ମୁହୂର୍ତ୍ତିକ ଅସଂ-ଯମତାର ଖେଳଘର—ତହିଁରେ କଣ ସ୍ଥିତିସ୍ଥାପକତା ଆଦୌ ନାହିଁ—ସେଗୁଡ଼ାକ କଣ ଏତେ ହେୟ ଏତେ ତୁଚ୍ଛ ? ନା, କାହିଁକି; ଏଥିରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଗୁପ୍ତ୍ୟ ଅନୁମିତ ହେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ; ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତିକ ମିଳନରେ, ସେହି କ୍ଷଣିକ କାଳ୍ପନିକ ଆଲିଙ୍ଗନରେ, ସେହି ଚକ୍ଷୁପ୍ରୀତିରେ ଯେ କେତେଧର୍ମ, କେତେ ପୁଣ୍ୟ, କେତେ ବେଦନା, କେତେ ଅନୁଭୂତ, କେତେ ନବନବ ନିଗୂଢ଼ ଭାବ ନିହିତଅଛି ତାହା ମଉମ'ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ ବୁଝିବ କାହିଁ ? ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ଯେତିକ ଅଛି ବୋଲି ତ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଦେବତାମାନେ ମଧ୍ୟ ମର୍ତ୍ତ୍ୟବାଞ୍ଛା କରିଛନ୍ତି—ଅମରମାନେ ମର ହେବାକୁ ଲୋଭ ବଳାଉଛନ୍ତି । ନଚେତ୍ ଏ ମରୁତୁଲ୍ୟ ଯାତନାପୂର୍ଣ୍ଣ ମର୍ତ୍ତ୍ୟକୁ କିଏ କାହିଁକି କେଉଁ-ଠାଣିରେ ଆସନ୍ତା । ଏହି ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ପ୍ରେମମନ୍ଦାକିନୀଟି ଶୁଖିଗଲେ ଯେଉଁ ନିଦାଘ ମରୁକୁ ସେହି ମରୁ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତ ନିର୍ମ୍ମଳ ପ୍ରେମର ଗଭୀର ମହତ୍ତ୍ୱ ବୁଝନ୍ତି କେତେଜ — ଆଉ ବୁଝିବା ଉପଲବ୍ଧି କରନ୍ତି କେତେଜଣ । ତାହା ହେଉଥିଲେକଣ ଲୋକେ ଏ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ମରହିଟିକୁ ଏତେ ଅନାଦର,ଅବହେଳା, ତୁଚ୍ଛ ତାଚ୍ଛଲ୍ୟ କରୁଥାନ୍ତେ, ଆଉ ପ୍ରେମିକକୁ ପଦେପଦେ ଏପରି ଲାଞ୍ଛନା ଭର୍ତ୍ତ୍ସନା ସହିବାକୁ ପଡ଼ୁଥାନ୍ତା । ମଦନର ମନ ଏହିପରି ବିମଳପ୍ରେମର ଉତ୍କୃଷ୍ଟତା ଓ ମହତ୍ତ୍ୱ ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚ-ନାରେ ବ୍ୟାକୁଳିତ ।

ଶୁଣ ! ମଦନର ଏସବୁ ଭାବନା ପ୍ରତି କିଛି ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନ କରି ହାତଘଣ୍ଟିଟେଳା ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଗଲା । ମଦନ ପୁରୋହିତ ପୁରୋହିତଙ୍କ କଥାନୁଯାୟୀ ଯନ୍ତ୍ର ଚାଳିତବତ୍ ହାତଟି ବଢ଼ାଇ-ଦେଲା । କିନ୍ତୁ ପରକ୍ଷଣରେ କନ୍ୟାର ହସ୍ତ ତଦୁପରି ନିହିତ ହେଲା ମାତ୍ରେ ମଦନ ହଠାତ୍ ଅତର୍କିତ ଭାବରେ ଗୋଟାଏ ଚିତ୍କାର କରି ଉଠିଲା । ତା ହାତରେ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଖେଳିଗଲା-ପରି ଅନୁଭବ କଲା । ସମସ୍ତେ ସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇଗଲେ—ମଦନ ସେମାନଙ୍କୁ ଉପହାସ ଓ ହୋମତାପଜନିତ ମସ୍ତିଷ୍କ ବିକୃତିରୁ ଏପରି ଘଟିଲାବୋଲି କହି ଭୁଲେଇଦେଲା । ବାଳକ ସୁଦ୍ଧା କିଛି ବୁଝିଲାନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ନିଜକୁ ଭୁଲାଇବାତ ଅସମ୍ଭବ । ଏପରିହେବାର କୌଣସି କାରଣ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିପାରୁନାହିଁ । କେବଳ ଏତିକି ଅନୁଭବ କରୁଛି ଯେପରି କି ତା ହାତରେ କିଏ ଲେଟିଦେଉଛି "ନିରାଶାହେବାର କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ" । କାରଣ ନାହିଁ ! ଆଶା ପୋଷିବାର କଣ ଆହୁରି ଅବସର ଅଛି ! ହାୟ ! ଏ କେବଳ କଠୋର ଅସ୍ପଷ୍ଟତାରଣା ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କଣ ହୋଇପାରେ ? କିନ୍ତୁ ତା'ର ହୃଦୟ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରତାରିତ ହେବାର ଡେର ଦୂରରେ । ତେବେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ଏ କି ମାୟା ! ଯାହା ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ଦୁର୍ଗମ ତା ବା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମାନବ କଣ ଜାଣିବ ? ଏହିପରି ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟତା ଓ ବିଭୁଲତା ଅଧରେ ମଦନର ଜୀବନର ନବୀନ ଅନୁଭୂତି ଓ ସାସାରିକର ମୁଖ୍ୟସୁଖର ସମସ୍ତ ଦିନଟି କଟିଗଲା । ବରକନ୍ୟା ସହିତେ ସହିତେ ବିଦା ହୋଇଗଲେ । ଗାଁରେ ପହଞ୍ଚିଲାସରକି ରାତ ଦ୍ୱିପହର ଦଶଘଡ଼ିରୁ ବେଶି ହୋଇନଥିଲା । ଯଥାବିଧି ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦିତ ହୋଇଗଲା ।

କିନ୍ତୁ ମଦନର ମନର ଅନ୍ଧକାର ସେହିପରି ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ରହିଛି । କେତେକ ଦିନ ପରେ ଶିଆପିଆ ଅର୍ଦ୍ଧୋଳ ଲଭିଗଲା-ପରେ ଅସ୍ତବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇଗଲା । ମଦନ ଅନନ୍ୟୋପାୟ ହୋଇ ତାହାର ଶୟନାଗାର ଅଭିମୁଖରେ ଯିବାକୁ ବାଧ୍ୟହେଲା । କିନ୍ତୁ ତାର ମନପବନର ପ୍ରତିକୂଳରେ ଚାଳିତ ପୋତର ଶିଖରସ୍ଥିତ ପତାକାପ୍ରାୟ ସର୍ବଦା ପଛକୁ ଧାଉଁଥାଏ । କଣ କରିବ ? ନିରୁପାୟ !

ଗୃହରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାମାତ୍ର ସେ ନବବିବାହିତା ଲଜ୍ଜାବତୀ ବାଳିକାଟି ମଦନପ୍ରତି ନିମେଷମାତ୍ର ଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପ-କରି ଅବନତ ମସ୍ତକରେ ଘରର ଗୋଟିଏ କୋଣକୁ ଚାଲି-ଗଲା । କିନ୍ତୁ ସେହି ଗୁପ୍ତ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସେ କଣ ଦେଖିଲା କେଜାଣି 'ପ୍ରତ୍ୟର୍ପିତ ନ୍ୟାସ' ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଲୋକପ୍ରାୟ ଗୋଟିଏ ଦୀର୍ଘ-ନିଶ୍ୱାସ ପରେ ଅପହୃତବସ୍ତୁ ପାଇଲାପରି ଆନନ୍ଦରେ ତା ର ବକ୍ଷ ସ୍ଫୀତ ହୋଇଗଲା । ସେହି କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ ଜ୍ୟୋତିମଧ୍ୟ ମଦନର ହୃଦୟରେ ଅପ୍ରତିହତ ଭାବରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇ-ଗଲା । ସେ ପ୍ରାୟ କ୍ରମ ମ୍ୟୟ କେତେକ ମୁହୂର୍ତ୍ତପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚକିତ-ପିତପ୍ରାୟ ନିର୍ନିମେଷ ଲୋଚନରେ ସେହି କୋଣକୁ ଚାହିଁ ରହିଲା । "ଏକଣ ସ୍ୱପ୍ନ ନା ସତ୍ୟ ? ମୁଁ କଣ ଦେଖୁଛି ? ଏ-କଣ ଦେବକୂଟ ନା ଦେବୀମାୟା—ମୁଁ କଣ ଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ-—ଅଥବା କାମୀଜନ ଯେପରି ସମସ୍ତବସ୍ତୁ ନିଜର ଇପ୍ସିତା-କାରରେ ଗଢ଼ିନିଏ, ମୋ'ର ଚିତ୍ତବୃତ୍ତି କି'ଣ ସେହିପରି ଦୁର୍ବଳତା ଭଜିଛି" । ଏହିପରି ଭାବୁ ଭାବୁ ତା'ର ମନରେ ବିବାହ ଦିବସର ହାତଗଣ୍ଠିବେଳ କଥା ଉଦୟହୋଇ ତାହାର ଲୁପ୍ତପ୍ରାୟ ଆଶାର ପୃଷ୍ଠପୋଷକତାରେ ସାହାଯ୍ୟକଲା । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତା'ର ହୃଦୟରେ ଅମୂଲ୍ୟ ଆଶାର କ୍ରମସଞ୍ଚାର ହେଲା । ମନରେ ଟିକିଏ ଦୃଢ଼ତା ଆସିଲା । ଆନତଜାନୁ ହୋଇ ନତମସ୍ତକରେ ପରମପୂଜ୍ୟ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ ପଦତଳେ କୃତଜ୍ଞତାର ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ ଢାଳିଦେଲା । କିନ୍ତୁ ତଦବଧି ସନ୍ଦେହ-ରେଖା ତମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଲୁପ୍ତହୋଇ କିଛିକାଳପରେ ସେ ଆତ୍ମହରାହୋଇ ବାଳିକାନିକଟକୁ ଧାଇଁଯାଇ ତାହାର ଅବ-ଗୁଣ୍ଠନ ଉନ୍ମୋଚନକରି ନିର୍ବାକ ଓ ନିସ୍ପନ୍ଦ ଭାବରେ ରହିଗଲା । ଦେଖିଲା ପ୍ରମିଳା ଅଛି କେହିନୁହେଁ, ତା ର ସେହି ହୃଦୟଦେବୀ ! ପରକ୍ଷଣରେ ପ୍ରେମ ଗଦ୍‌ଗଦ ସ୍ୱରରେ ତା'ର ପ୍ରାଣର ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ ଓ ହୃଦୟର ଆବେଗ ଉଚ୍ଛଳିପଡ଼ିଲା । ସେ ବାଳିକାଟିକୁ କୋଳକୁ ଆଉଜାଇ ନେଇ ଥରେ ଜୀବନ ଭର ନୟନ ତୃପ୍ତି ସାଧନ କଲାପରେ ପ୍ରାଣପ୍ରିୟ ସମ୍ବୋଧନରେ ଜିଜ୍ଞାସା କରିବାକୁ ବସିଲା,

"ତମର ନାଁ କଣ 'ପ୍ରମିଳା' ।"

"ଈଶ୍ୱରଙ୍କଠାରେ କୃତଜ୍ଞହୁଅ । ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର ତାଙ୍କର ଅନୁକମ୍ପାଭିନ୍ନ ଏସବୁର ସମ୍ଭବ କି ?"

ଶ୍ରୀ ଦୋଳଗୋବିନ୍ଦ ମହାନ୍ତି

ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ରାଜନୀତି ତତ୍ତ୍ୱର କ୍ରମବିକାଶ ।

ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଇୟୁରୋପର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦେଶର ବୈଷୟିକ ରାଜନୀତି ଅଥବା ଶାସନ ପ୍ରଣାଳୀ (Practical Politics) ପ୍ରତି ଶତାବ୍ଦୀରେ କିପରି ନାନା ପ୍ରତିଘାତର ଫଳରେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଛି, ତାହା ଐତିହାସିକ ପ୍ରମାଣ ସହ ସ୍ଥିର କରିବା ମୋର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେଁ । ମାନବର ଚିନ୍ତା ଏହି ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଭୂଖଣ୍ଡରେ ରାଜନୀତିର ପ୍ରକୃତ ତତ୍ତ୍ୱ ଅନ୍ୱେଷଣ କରିବାରେ କିପରି ଭାବରେ ଅଗ୍ରସର ହୋଇଛି, ଏହା ସୂଚାଇ ଦେଖାଇବା ମୋର ଅଭିପ୍ରାୟ । କେହି କେହି ମୋତେ କହି ପାରନ୍ତି ମୋର ପ୍ରାଚ୍ୟ ବିଶେଷତଃ ଭାରତୀୟ ରାଜନୀତି ଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରତି ଆଦର ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ମୋର ମନେ ହୁଏ ଆମଦେଶରେ ରାଜନୀତି ତତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରତି ତେତେ ଆଦର ନାହିଁ କାରଣ ଆମ୍ଭେ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାନେ ଧର୍ମ (Religion) ନେଇ ସବୁବେଳେ ବ୍ୟସ୍ତ । ଧର୍ମଚିନ୍ତା ଯେ ମନୁଷ୍ୟର ଶ୍ରେଷ୍ଠତମ ଚିନ୍ତା ସେଥିରେ ମୋର ତିଳେମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଜୀବନର ସମସ୍ତ ଦୁଃଖ କଷ୍ଟ ଯେ ଅଦୃଷ୍ଟ ଉପରେ ପକାଇ ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ନିଦ୍ରା ଯାଏ, ତା'ଠାରୁ ବଳି ସୁଖୀ କିଏ ? କିନ୍ତୁ ମନେ ମନେ ରଖିବା ଉଚିତ ଯେ ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଭାରତରେ ମୋଟାଏ ନବଯୁଗର ବିକାଶ ହୋଇଛି । ନିଜର ଯାହା କିଛି ଥିଲା ସବୁ ଛାଡ଼ି ଅମ୍ଭେମାନେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସଭ୍ୟତା ଅନୁକରଣ କରିବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏପରି ଅବସ୍ଥା ଯେ ଏସବୁ ହଠାତ୍ ଛାଡ଼ି ପୂର୍ବ ନିଜ ଧନ ଖୋଜିବାପାଇଁ ଅରଣ୍ୟକୁ ଛୁଟି ଯିବାର ଇଚ୍ଛା ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ପ୍ରାଚ୍ୟ ପ୍ରତୀଚ୍ୟ ଉଭୟର ସଂମିଶ୍ରଣରେ ନିଜସ୍ୱ ବଜାୟ ରଖି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଜାତୀୟତା ଗଠନ କରିବାକୁ ହେବ । ରାଜନୀତି ଚର୍ଚ୍ଚା ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜୀବନର ମେରୁଦଣ୍ଡ କହିଲେ ଚଳେ । ସେମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କିଛି ମୋଟାଏ ଧାରଣା କରିବାକୁ ହେଲେ ଏହି ପୁରାତନ ଗ୍ରୀକ୍ ସଭ୍ୟତା-ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ବର୍ତ୍ତମାନ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଯୁଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେମାନଙ୍କର ଚିନ୍ତା ରାଜନୀତିର କୁଟିଳ ମାର୍ଗରେ କିପରି ଅଗ୍ରସର ହୋଇଅଛି, ତାହା ଦେଖିବା ସର୍ବପ୍ରଥମେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।

Thales ଯେତେବେଳେ ପ୍ରଥମେ ଦର୍ଶନଚର୍ଚ୍ଚା କରନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ରାଜନୀତିକ୍ଷେତ୍ରରେ ଏତେ କଳ୍ପନା ଜଳ୍ପନା ହୋଇଥିଲା କି ନା ତାହା ଠିକ୍ କରି କହିବା ବଡ଼ କଠିନ । କିନ୍ତୁ ଐତିହାସିକମାନେ କହନ୍ତି ଯେ ସେତେବେଳେ ପ୍ରକୃତିତତ୍ତ୍ୱ (Theory of Nature) ଏବଂ ସୃଷ୍ଟିତତ୍ତ୍ୱ (Theory of Creation) ଆବିଷ୍କାରରେ ଦର୍ଶନ-ଚିନ୍ତା ସୀମାବଦ୍ଧ ଥିଲା ଏବଂ ଚିନ୍ତାର ଶୈଶବ ଅବସ୍ଥାରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରକୃତିର ଅନନ୍ତ ସଙ୍ଗୀତ ଓ ଅପୂର୍ବ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ଚମତ୍କୃତ ହୋଇ କେବଳ ବହିର୍ଜଗତର ସୃଷ୍ଟି ରହସ୍ୟ ଭେଦ କରିବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଥାଉଁ । ମାନବ ତତ୍ତ୍ୱ ଈଶ୍ୱର ତତ୍ତ୍ୱ ଏବଂ ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପରସ୍ପର ବି ସମ୍ବନ୍ଧ ଏ ସବୁ ଆଲୋଚନା ପରବର୍ତ୍ତୀ ଯୁଗରେ ହୁଏ । ଗ୍ରୀସରେ ନିଖ ସେହିପରି ହୋଇଥିଲା । Thalesଙ୍କ ଠାରୁ Heraclitionsous ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କେହି ଜଣେ ଦାର୍ଶନିକ ଜୀବନ ତତ୍ତ୍ୱ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କିଛି ଆଲୋଚନା କରିନାହାନ୍ତି । ତା ପରେ ଯେତେବେଳେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଗ୍ରୀକ୍ ସଭ୍ୟତାର ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍ତର ବା ସ୍ୱପନରେ ଉପନୀତ ହେବ ସେତେବେଳେ ଚିନ୍ତା ମୋତର ବିଷୟ ଗତି ସ୍ପଷ୍ଟ ବୁଝାଯାଏ । ଯେ ଏହି ଅପୂର୍ବ ସୃଷ୍ଟିର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଅନୁଭବ କରୁଛି, ଯେ ଏହାର ମୂଳତତ୍ତ୍ୱ ଭେଦ କରିବାପାଇଁ ଦୀର୍ଘଗତାକ୍ରିୟାଶୀ ନିଯୁକ୍ତ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛି ସେ କିଏ ? ଏହି ପ୍ରଶ୍ନ ସାଧାରଣତଃ ଉଦିତ ହେବାର କଥା ସୁତରାଂ ଆଉ ଏକଦଳର ଭ୍ରୂକୁ ଦେଖିବାକୁ ପାଉଁ, ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପ୍ରଶ୍ନର ସମାଧାନ କରି ଏମାନେ କହନ୍ତି ମାନବ ଏ ସୃଷ୍ଟିର ପରମାପକ ଅଟେ । "Maeris the measure of the Universe" । ଏହି ନବୀନ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଶିକ୍ଷା ଫଳରେ ଗ୍ରୀସ ସାମାଜିକ ଜୀବନରେ ମୋଟାଏ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆସିଥିଲା । ସୃଷ୍ଟିତତ୍ତ୍ୱ ଚିନ୍ତାଛାଡ଼ି ଲୋକେ ମାନବତତ୍ତ୍ୱ (The problem of humanity) ନେଇ ବ୍ୟସ୍ତ । ଆତ୍ମନିର୍ଭରଶୀଳତା ଓ ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସ ଏ ନବଯୁଗର ଧର୍ମ । ଶିକ୍ଷାବଳରେ ଲୋକେ ନିଜସ୍ୱ ଚିନ୍ତାନ୍ତି । ଜ୍ଞାନବାଦୀ (Sophisto) ମାନଙ୍କର ଚେଷ୍ଟାଦ୍ୱାରା ଗ୍ରୀକ-ମାନେ ସମାଜରେ ନିଜ ନିଜର ସ୍ଥାନ ଏବଂ ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ବନ୍ଧ ସମ୍ୟକ୍ ବୁଝିପାରୁଥିଲେ, ଏହି ସମୁଦାୟରାଜ ନୈତିକ ଅନୁଷ୍ଠାନ ପ୍ରତି ଲୋକଙ୍କର ଆଦର ଦେଖାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ଏ ରାଜନୀତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ କେହି କିଛି ଚର୍ଚ୍ଚା କରନାହାନ୍ତି କି ଗ୍ରନ୍ଥ ଲେଖିନାହାନ୍ତି ।

ମାନବ ମୂଳକ ଚିନ୍ତା "Humanistic tendency of thought" ଅଗ୍ରସର ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ରାଜ-ନୈତିକ ତତ୍ତ୍ୱର କ୍ରମବିକାଶ ହୁଏ । ଫଳତଃ ଗ୍ରୀକ୍ ସଭ୍ୟତାର ତୃତୀୟ ସୋପାନରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ରାଜନୀତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅନେକ ତର୍କ ବିତର୍କ ଶୁଣିବାକୁ ପାଉଁ । ("Institutions") ଅନୁଷ୍ଠାନ ସବୁ ପୂର୍ବରୁ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଦର୍ଶ ("ideals") ପ୍ରତି ଲୋକମାନଙ୍କର ଆକାଙ୍କ୍ଷା ଏବଂ ତଦନୁସାରେ ଅନୁଷ୍ଠାନ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଏ ଯୁଗରେ ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷଣ । ଯୁଗଧର୍ମର ବିକାଶକ ସ୍ୱରୂପ ଜଣେ ଜଣେ ମହାତ୍ମା ଜାତ ହୁଅନ୍ତି । ସକ୍ରେଟିଶ୍, ପ୍ଲେଟୋ, ଅରିଷ୍ଟଟଲ ଏମାନେ ଏ ଯୁଗର ବିଶିଷ୍ଟ ଚିନ୍ତାଶୀଳ ମନୀଷୀରୂପେ ପରିଗଣିତ । ସକ୍ରେଟିଶ କେବଳ ନୀତିଶାସ୍ତ୍ର ନେଇ ବ୍ୟସ୍ତ ନଥିଲେ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ଜ୍ଞାନବାଦୀ ମାନଙ୍କର ଅହଂକାର ଓ ଗର୍ବରୁ "The pride and egotism of the later Sophests" ଲୋକମାନଙ୍କୁ ମୁକ୍ତ କରିବା ଏହାଙ୍କର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲା, ସ୍ଥୂଳତଃ ସେ ଜଣେ ନୈତିକ ଗୁରୁଥିଲେ । ପ୍ଲେଟୋ ଏହି ମହାତ୍ମାଙ୍କର ପଟ୍ଟଶିଷ୍ୟ ଥିଲେ । ପ୍ଲେଟୋଙ୍କର ରାଜନୈତିକ ଚର୍ଚ୍ଚା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଲେଖିବା ପୂର୍ବରୁ ତାଙ୍କର ଦାର୍ଶନିକ ମତ ବିଷୟରେ ପଦେ ଅଧେ କହିବା ଉଚିତ, କାରଣ ତାଙ୍କର ଦର୍ଶନ ତାଙ୍କର ରାଜନୈତିକ ମତ ଓ ଆଦର୍ଶ ଗଠନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜଣାଇବାରେ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲା, ଅତ୍ର ମଧ୍ୟ ଏ ସମୟରେ ଗ୍ରୀକ୍ ସାମାଜିକ ଓ ରାଜନୈତିକ ଜୀବନର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ବିବରଣୀ ଏବଂ ପ୍ଲେଟୋଙ୍କର ଚିନ୍ତା ସ୍ରୋତରେ ତାର ପ୍ରଭାବ ଏହି ଦୁଇଟି ପ୍ରସଙ୍ଗର ଆଲୋଚନା ଅପେକ୍ଷିତ ହେବନାହିଁ । ପ୍ଲେଟୋଙ୍କର ମତରେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଗ୍ରାହ୍ୟ ବସ୍ତୁମାନଙ୍କର ଅର୍ଥାତ୍ ସ୍ଥୂଳଜଗତର "the material world" ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସତ୍ତା ନାହିଁ । ଏହା ମୂଳ ଜଗତର "the world of ideas" ଗୋଟାଏ ପ୍ରତିକୃତି (Copy) ମାତ୍ର । ଆମ୍ଭେମାନେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଯାହା ଦେଖିବାକୁ ପାଉଁ ସେ ସବୁ ଅନିତ୍ୟ କେବଳ ସେମାନଙ୍କର ଭାବହିଁ (idea) ନିତ୍ୟ । ସୁତରାଂ ସେହି ମୂଳ ଜଗତର ଜ୍ଞାନହିଁ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଏବଂ ପ୍ରକୃତ ମନୁଷ୍ୟ ସେହି, ଯେ ସେହି ଜଗତର ନିୟମ ଅନୁସାରେ ନିଜକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରେ ସ୍ଥୂଳରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ଏହା ପ୍ଲେଟୋଙ୍କର ଦାର୍ଶନିକ ମତ ।

ରାଜନୀତି ଚର୍ଚ୍ଚାରେ ଯେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଉପାଦାନ ଆବଶ୍ୟକ ତାହା ତାତ୍କାଳିକ ଗ୍ରୀସରେ ଥିଲା । ପ୍ରଥମତଃ ରାଜ୍ୟସବୁ କ୍ଷୁଦ୍ର ଜନପଦରେ (City States) ସୀମାବଦ୍ଧ ଥିବାରୁ ଲୋକେ ପରସ୍ପରକୁ ଜାଣି ପାରୁଥିଲେ । ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରଭାବରେ ଲୋକଙ୍କର ସାରାସାର ବିଚାର କରିବାର ଶକ୍ତି ଥିଲା । ଶାସନପ୍ରଣାଳୀ ଜପର ଭାବରେ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ହେଲେ ସୁବିଧାଜନକ ହେବ, ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଲୋକେ ତର୍କ କରି ପାରୁଥିଲେ । ତୃତୀୟତଃ ଶାସନ ପ୍ରଣାଳୀର ବାରଂବାର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟୁଥିବାରୁ ଏବଂ ଏକସମୟରେ ବିଭିନ୍ନ ରାଜ୍ୟରେ ଭିନ୍ନ ଶାସନପ୍ରଣାଳୀ ପ୍ରଚଳିତ ଥିବାରୁ ରାଜନୈତିକ ଚର୍ଚ୍ଚାପାଇଁ ଅନେକ ସାମଗ୍ରୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିଲା । ଚତୁର୍ଥରେ ବିଭିନ୍ନ ରାଜ୍ୟର ଲୋକେ ଗୋଟିଏ ମାତୃଭାଷାରେ କଥୋପକଥନ କରୁଥିବାରୁ ଭାବର, ଅଦାନପ୍ରଦାନ ସୁବିଧାରେ ହେଉଥିଲା । ଏବଂ ଶେଷରେ ବୈଦେଶିକ ଆକ୍ରମଣ ଜାତୀୟଭାବକୁ କ୍ରମଶଃ ଲୋକମନରେ ଦୃଢ଼ୀଭୂତ କରୁଥିଲା । ଜାତୀୟଭାବରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନୁଭୂତିହିଁ ରାଜନୀତିଚର୍ଚ୍ଚାର ପ୍ରଧାନ ପରିପୋଷକ । ଗ୍ରୀକ୍ ରାଜନୈତିକ ଜୀବନର ମୂଳଭିତ୍ତି ସ୍ୱରୂପ ଆମ୍ଭେମାନେ ଏହି ଭାବ ଦେଖିବାକୁ ପାଉଁ କେହି କେହି କହିଛନ୍ତି, ପରାଧୀନ ଜାତିର ରାଜନୀତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ କିଛି ଧାରଣା ନାହିଁ । କଥାଟି ଅନେକ ପରିମାଣରେ ସତ୍ୟ ।

ପ୍ଲେଟୋଙ୍କର ଚିନ୍ତାରାଜ୍ୟରେ ଏହି ସବୁ ସମସାମୟିକ ଅବସ୍ଥା କେତେଦୂର ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର କରିଥିଲା, ତାହା ଯଥାସ୍ଥାନରେ ବ୍ୟକ୍ତ କରିବି । ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜନୀତିରେ ଗଭୀର ତତ୍ତ୍ୱସବୁ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତାଙ୍କର ମତସବୁ ବ୍ୟକ୍ତ କରି ପ୍ରବନ୍ଧର ଏହି ବିଭାଗଟି ଶେଷ କରିବି । ଜୀବନର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ପ୍ଲେଟୋ କେତେଗୁଡ଼ିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ପୁସ୍ତକ (ଯଥା, The Apology, Crito, Gorgia) ଲେଖିଥିଲେ । କଥୋପକଥନ ଛଳରେ ତାଙ୍କର ଗୁରୁ ସକ୍ରେଟିସ୍‌ଙ୍କର ନୈତିକ ମତ ସବୁ ପ୍ରଚାର କରିବା ଏସବୁ ପୁସ୍ତକର ପ୍ରଧାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ଏ ସବୁର ଚର୍ଚ୍ଚା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ବିଷୟର ବହିର୍ଭୂତ ।

The Republic ତାଙ୍କର ରାଜନୀତିଗର୍ଭକ ପ୍ରଧାନ ପୁସ୍ତକ । ଏଥିରୁ ତାଙ୍କର ମତାମତ ସ୍ପଷ୍ଟ ବୁଝାଯାଏ ।

ରାଜନୈତିକ ଆଲୋଚନାର ପ୍ରଥମ ପ୍ରଶ୍ନ ହେଉଛି, ସମାଜସଂସ୍ଥାପନର ମୂଳକାରଣ କଅଣ ? ଲୋକେ କାହିଁକି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ୱାଧୀନତା ଛାଡ଼ି ସାମାଜିକ ଓ ରାଜନୈତିକ ଅନୁବନ୍ଧନର ଦାସତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ? ପ୍ଲେଟୋ ଏହି ପ୍ରଶ୍ନର ସମାଧାନ କରି କହିଛନ୍ତି, ମନୁଷ୍ୟର ଅଭାବ ଓ ଅକାଙ୍କ୍ଷା ବଡ଼ ବେଶି । ଖାଦ୍ୟ ପରିଧାନଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ହୃଦୟର ତୀବ୍ରଜ୍ୱାଳା ନିବାରଣୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ଅଭାବ ପୂର୍ଣ୍ଣକରିବା ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଅସମ୍ଭବ । ସୁତରାଂ ଜୀବିକାନିର୍ବାହ ନିମିତ୍ତ ପରସ୍ପରର ସାହାଯ୍ୟ ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ସେଥିପାଇଁ ସମାଜର ଉତ୍ପତ୍ତି । ସମାଜ ସଂରକ୍ଷଣ ପାଇଁ ୩ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକ ଆବଶ୍ୟକ । ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀର କାର୍ଯ୍ୟ ଖାଦ୍ୟସାମଗ୍ରୀ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ବସ୍ତୁ ଉତ୍ପାଦନ କରିବା, କାରଣ ଏସବୁ ବ୍ୟତିରେକେ ଜୀବନର ସ୍ଥିତି ଅସମ୍ଭବ । ତତ୍ପରେ ବୈଦେଶିକ ଆକ୍ରମଣରୁ ଦେଶକୁ ରକ୍ଷା କରିବାପାଇଁ ଅତ୍ର ଏକ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକ ଅବଶ୍ୟକ । ତୃତୀୟତଃ ଶାସନପ୍ରଣାଳୀ ନିର୍ବାହପାଇଁ ଅନ୍ୟ ଏକଶ୍ରେଣୀ ଦରକାର ।

ପ୍ଲେଟୋଙ୍କ ମତରେ ଯେଉଁମାନେ ବୟସରେ ପ୍ରକୃତ ଜ୍ଞାନରେ ଏବଂ ଚରିତ୍ରଗଠନରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିପକ୍ୱ ଅବସ୍ଥା ଲାଭ କରିଅଛନ୍ତି, ସେହିମାନଙ୍କ ଉପରେ ଶାସନଭାର ରହିବା ଉଚିତ । ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରକୃତ ଦାର୍ଶନିକମାନେ ଶାସକପଦ ଯୋଗ୍ୟ କାରଣ ସେମାନେ ଜ୍ଞାନବଳରେ ଆଦର୍ଶ ସମାଜର 'Ideal state' ରଚନାତ ଜାଣନ୍ତି । ଶାସନଭାର ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ ହେଲେ ସମାଜରେ ଶୃଙ୍ଖଳା ରହିବ । ଆଜିକାଲି ଯୁଗର ଶାସନପ୍ରଣାଳୀର ନିର୍ବାହ ପାଇଁ ଯେପରି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଆଇନ ସବୁ ରହିଛି, ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସେଭଳି ଲିଖିତ ନିୟମାବଳୀର ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କାରଣ ସେମାନେ ନିଜର ଉତ୍କର୍ଷ ଜ୍ଞାନ ଓ ବୁଦ୍ଧିବଳରେ ହିତାହିତ ବିବେଚନା କରିପାରିବେ ।

ଶାସନପ୍ରଣାଳୀ ଅନେକରକମର ହୋଇପାରେ । ଶାସନ-ତନ୍ତ୍ର ଚିରଦିନ ସମାନ ରହେନାହିଁ । ପ୍ରଥମରେ ଜ୍ଞାନବୃଦ୍ଧ-ମାନେ ଶାସକ ହୁଅନ୍ତି । କିନ୍ତୁ କିଛିଦିନପରେ ଯଦି ସମାଜ ଅବନତ ହୋଇଯାଏ, ତାହାହେଲେ ସମ୍ପତ୍ତିଶାଳୀ ଲୋକ-ମାନେ ଶାସନକର୍ତ୍ତା ହୁଅନ୍ତି । ତାପରେ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ସାଧାରଣ ଲୋକମାନଙ୍କର ଅସୁବିଧା ହେବାରୁ ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର ସ୍ଥାପିତହୁଏ । ଏହା ଅବଶ୍ୟ ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର ନୁହେଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁ ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର ସବୁ ଜଗତରେ ଅଛି, ତାହା ନିର୍ବାଚନମୂଳକ (Representative democracy କିନ୍ତୁ ସେତେବେଳେ ନିର୍ବାଚନ ପ୍ରଣାଳୀର ଧାରଣା ଲୋକଙ୍କ ମନରେ ନଥିଲା । ରାଜ୍ୟସବୁ କ୍ଷୁଦ୍ରଜନପଦରେ ସୀମାବଦ୍ଧ ଥିବାରୁ ରାଜକୀୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସମସ୍ତେ ଯୋଗ ଦେଇପାରୁ ନଥିଲେ (Direct Democracy) କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜ୍ୟର ଆୟତନ ଏତେବଡ଼ ଯେ ସେ ଧରଣର ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର ଅସମ୍ଭବ ହୋଇଉଠିଛି । ପ୍ଲେଟୋଙ୍କର ଯେ ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ରର ଧାରଣାଥିଲା ତାହା ତାଙ୍କ ମତରେ ନିତାନ୍ତ ହେୟ, କାରଣ ତାହା ସଂକର୍ଷ-ଶାସନ (Mob Rule)ର ନାମାନ୍ତରମାତ୍ର । ଏହାର ଫଳରେ ପ୍ରଜାପୀଡ଼ନ (Tyranny) ଜାତହୁଏ ।

ଉପରୋକ୍ତ ପ୍ରସଙ୍ଗରୁ ବୁଝାଯାଏ ଯେ କତପୟ ବିଜ୍ଞ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ ଶାସନ-ପ୍ରଣାଳୀ (Aristocracy in the Platonic sense) ପ୍ଲେଟୋଙ୍କର ଆଦର୍ଶ କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଚିନ୍ତାର ଉତ୍କର୍ଷତା ଅଳ୍ପ ଗୋଟିଏ ରାଜନୈତିକ ପ୍ରସ-ଙ୍ଗରୁ ବୁଝାଯାଏ । ରାଜ୍ୟର ସ୍ଥିତି ଉପର ଦୃଢ଼ୀଭୂତ ହୋଇ-ପାରେ ଏସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅନେକଭାବ ସେ ଗୋଟିଏ ବିଚିତ୍ର ତତ୍ତ୍ୱ ଆବିଷ୍କାର କରିଥିଲେ । ସ୍ୱାର୍ଥସେବା ସବୁ ଅନର୍ଥର ମୂଳ-କାରଣ । ମନୁଷ୍ୟ ଯଦି ହୃଦୟରୁ ଅହଂଭାବ ଦୂର କରିପାରନ୍ତା ତାହେଲେ ସଂସାରର ଅନେକ ବିପ୍ଳବ, ଅନେକ ରକ୍ତପାତ ବନ୍ଦ ହୁଅନ୍ତା । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ, ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ ଓ ସଙ୍ଘବଦ୍ଧ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱର ମୂଳରେ ଯେ ସ୍ୱାର୍ଥଚିନ୍ତା ପୂର୍ଣ୍ଣମାତ୍ରାରେ ରହିଛି, ଏହା ବୋଧହୁଏ ସମସ୍ତେ ସ୍ୱୀକାର କରିବେ । ପ୍ଲେଟୋଙ୍କ ମତରେ ସ୍ୱାର୍ଥ ମୂଳରେ ଦୁଇଟି ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଥା ରହିଛି— ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ବା ଧନ ସମ୍ପତ୍ତିରୂପକ ଅନୁଷ୍ଠାନ (Private proporty in the widest Sense) ଏବଂ ବିବାହ । ସୁତରାଂ ସେ କହନ୍ତି ଯେ ଆଦର୍ଶ ରାଜ୍ୟରେ ଏ ଦୁଇଟି ଅନୁଷ୍ଠାନ ରହିବା ଅନୁଚିତ । କାରଣ ସମସ୍ତେ ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଜକୁ ସମାନଭାବରେ ଲାଭବାନ୍ ବା କ୍ଷତିଗ୍ରସ୍ତ ମନେକରିବା ଉଚିତ । ଦେଶର ସମସ୍ତ ଅର୍ଥ ଓ ସମ-ତ୍ତିରେ ସମଗ୍ର ଜାତିର ଅଧିକାରରହିବ ଆବଶ୍ୟକ । ବୈବାହିକ ସମ୍ବନ୍ଧ ଜୀବନବ୍ୟାପି ହେବାରୁ ପରିବାରର ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ । ପରି-ବାର-ଚିନ୍ତାସ୍ୱାର୍ଥ ସେବାର ମୂଳ ଉଦ୍ଦୀପକ । ସେଥିପାଇଁ ପ୍ଲେଟୋ କହନ୍ତି ଯେ ପରିବାର ସୃଷ୍ଟି ନିତାନ୍ତ ଅବାଞ୍ଛନୀୟ । ଜନସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧିପାଇଁ ସ୍ତ୍ରୀ-ପୁରୁଷର ମିଳନ ଆବଶ୍ୟକ । କିନ୍ତୁ ଅସଂଯତମିଳନ କ୍ଷତିକାରକ । ସୁତରାଂ ଏ ବିଭାଗ ରାଜକର୍ମ-ଚାରୀମାନଙ୍କ ଅଧୀନରେ ରହିବା ଉଚିତ । ଶୈଶବ ଅବସ୍ଥାରୁ ବୟଃପ୍ରାପ୍ତ ହେବାପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତେ ସାଧାରଣ ପାଣ୍ଠିରେ ପ୍ରତି-ପାଳିତ ହେବେ । ତାହାହେଲେ ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ସଦ୍ଭାବ ବଢ଼ିବ । ଆଇନକାନୁନ ଦ୍ୱାରା ରାଷ୍ଟ୍ରଗଠନର ବିଶେଷ ଉପକାର ହୁଏନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷାଦେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଶାସକମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେବା ।

କହିବାକୁ ଗଲେ ପ୍ଲେଟୋଙ୍କର ଆଦର୍ଶ ରାଜ୍ୟର ସ୍ଥିତି ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷାପ୍ରଣାଳୀର ଅଭାବରେ ଅସମ୍ଭବ କହିଲେ ଚଳେ ।

ଉପରେ ଯେ କେତୋଟି ବିଷୟ ଆଲୋଚିତ ହେଲା ତାହା ସ୍ଥୂଳତଃ (Republic) ର ସାରକଥା । କିନ୍ତୁ ଟିକିଏ ଚିନ୍ତା କଲେ ବୁଝାଯାଏ ଯେ ପ୍ଲେଟୋଙ୍କର ଆଦର୍ଶ ଶାସନତନ୍ତ୍ର ବିରାଟ କେବଳ ଆଦର୍ଶହୋଇ ରହିଥିବ । ମନୁଷ୍ୟପ୍ରକୃତି ଦୁଇଟା ଉପାଦାନରେ ଗଠିତ । ତାହାଠାରେ ଦେବତ୍ୱ ଅଛି, ପଶୁତ୍ୱମଧ୍ୟ ଅଛି, ତାହା ନହେଲେ ମନୁଷ୍ୟ ଓ ଦେବତା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ କିଆଁ ? ଅବଶ୍ୟ ପ୍ରବୃତ୍ତି ସଦ୍ବିବେକର ଅଧୀନ ରହିବା ଉଚିତ । କିନ୍ତୁ ଏହାବୋଲିକି ପ୍ରକୃତିକୁ ଏକାବେଳକେ ବାଦ ଦେଇ ହେବ ନାହିଁ ।

ପ୍ଲେଟୋ ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରକୃତିକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିପାରିନାହାନ୍ତି । ନିଜର ଧନ ସମ୍ପତ୍ତିପ୍ରତି ଅସ୍ଥା; ନିଜର ସନ୍ତାନପ୍ରତି ଅନୁରାଗ ମନୁଷ୍ୟ ସ୍ୱଭାବର ଅଙ୍ଗୀଭୂତ (The institutions of property and family are the greatest incentives to effort) ମନୁଷ୍ୟ କଣ, ସୂକ୍ଷ୍ମ ଜୀବମାତ୍ରେହିଁ ଏହି ପ୍ରବୃତ୍ତିର ଅଧୀନ । ସୁତରାଂ ଏକଥା ଭୁଲିଯାଇ କେବଳ କଳ୍ପନା ରାଜ୍ୟରେ ବିଚରଣ କରିବା ଅନୁଚିତ । ତାପରେ ଯେ ଧନୀରେଲୋକ ଶାସନକର୍ତ୍ତାର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗ୍ରହଣକରିବାର ଉପଯୁକ୍ତବୋଲି ପ୍ଲେଟୋ ମନେକରନ୍ତି । ଏ ଧରଣର ଚିତ୍ରପ୍ରାଣ ଜ୍ଞାନୀପୁରୁଷ ବାସ୍ତବ ଜଗତରେ ବଡ଼ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ । ପ୍ଲେଟୋ ନିଜର ଏସବୁ ଭ୍ରମ ପରେ ବୁଝି-ପାରୁଥିଲେ । ସାର ଜ୍ଲେଟ୍‌ର ରାଜା ସ୍ୱୀୟ ରାଜ୍ୟକୁ ପ୍ଲେଟୋଙ୍କର ଆଦର୍ଶମତେ ଚଳାଇବାପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ଡକାଇନେଇ-ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ କିଛିଦିନ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ଲେଟୋ ନିଜର ଆଦର୍ଶ ରାଜ୍ୟର ଅସମ୍ଭବତ୍ୱ ବୁଝିପାରିଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ତାଙ୍କର ଦ୍ୱିତୀୟ ରାଜନୀତିଭିତ୍ତିକ ପୁସ୍ତକରେ The Statesman ତାଙ୍କର ମତର ଅନେକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ଏଥିରେ ସେ ଶାସକମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅନେକ କଥା ଲେଖିଛନ୍ତି । ଏଥିରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଗୋଟିଏ ବିଶେଷତ୍ୱ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଁ Republic ରେ ସେ କହିଥିଲେ ଯେ ଶାସକମାନେ କୌଣସି ଆଇନଦ୍ୱାରା ବାଧ୍ୟ ନୁହନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସେ ଭଳି ଆଦର୍ଶ ଶାସକ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଦେଖି ସେ ଏ ପୁସ୍ତକରେ ସ୍ୱୀକାର କରିଛନ୍ତି ଯେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଜ୍ୟରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଲିପିବଦ୍ଧ ନିୟମ ରହିବ । ଶୃଙ୍ଖଳାବଦ୍ଧ ନିୟମାବଳୀରେ ରାଜନୀତିତତ୍ତ୍ୱର ଯେତେଦୂର ବିକାଶ, କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଲୋକର ଜ୍ଞାନଜଗ-ତରେ ତେତେଦୂର ନୁହେ ଏବଂ ସେହି ନିୟମସବୁ ଲୋକମା-ନଙ୍କ ଜୀବନରେ ଯେତେଦୂର ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର କରେ, ତାହା କୌଣସି ଲୋକଦ୍ୱାରା ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ଶାସକମାନେ ଶୃଙ୍ଖଳାବଦ୍ଧ ନିୟମ ସବୁ ମାନିବା ଉଚିତ । The Laws ନାମକ ପରବର୍ତ୍ତୀ ପୁସ୍ତକରେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ପ୍ଲେଟୋ ବାସ୍ତବତାର ଅଧିକ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଏଥିରେ ସେ ପାରିବାରିକ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଆବଶ୍ୟକ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରିଛନ୍ତି । ପୂର୍ବରୁ କହିଛି ଗ୍ରୀସ ଷ୍ଟେଟ୍ ରାଜ୍ୟରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ପ୍ଲେଟୋ ଏ ବିଭକ୍ତର ଏକରକମ ପକ୍ଷ-ପାତୀ ଥିଲେ, କାରଣ ସେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ-ବୃଦ୍ଧିର ବିରୋଧରେ ଥିଲେ । ସମାଜର ପ୍ରଧାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଲୋକମାନଙ୍କର ନୈତିକ ଉନ୍ନତି ବିଧାନ କରିବା । (The state is a moral association.) ସ୍ଥୂଳରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ଏହା ପ୍ଲେଟୋଙ୍କର ରାଜନୈତିକ ମତ । ସେ ସବୁର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଆଲୋଚନା ଉପରେ କର ସାରିଛୁ କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଚିନ୍ତାରେ ଯେତେ ଭ୍ରମ ଥାଉ ପଛକେ ସେ ଯେ ରାଜନୀତି ଶାସ୍ତ୍ରର ଜନ୍ମଦାତା ସେଥିରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ଗୋଟାଏ ମହତ୍ତ୍ୱ ଅଛି । ପରବର୍ତ୍ତୀ ରାଜନୈତିକ ଲେଖକ ମାନଙ୍କ ଉପରେ ତାଙ୍କର ଛାପ ଯେତେଦୂର ବେଶି ଆଉ ବୋଧହୁଏ କାହାର ତେତେଦୂର ନୁହେ । Hegel, Green ପ୍ରଭୃତି ଆଧୁନିକ ଲେଖକମାନେ ଅନେକାଂଶରେ ପ୍ଲେଟୋଙ୍କର ଅନୁବର୍ତ୍ତୀ । ଆମ୍ଭେମାନେ ହୁଏତ ବର୍ତ୍ତମାନ ତାଙ୍କର ମତକୁ କେବଳ କଳ୍ପନାର ବସ୍ତୁ ବୋଲି ହେୟଜ୍ଞାନ କରୁଥାଉଁ । କିନ୍ତୁ ଜଗତର ଗତି ଯେପରି ହେଉଛି, ଭବିଷ୍ୟ-ତରେ ଯେ କଣ ହେବ କୁହାଯାଇ ପାରେ ନାହିଁ । Lenin ଙ୍କର ଶିଷ୍ୟମାନେ ଯେ ମାର୍ଗରେ ଯାଉଛନ୍ତି ସେ ସବୁ ଦେଖିଲେ କଣ ମନେ ହୁଏ ନାହିଁ ଯେ ପ୍ଲେଟୋଙ୍କର ଭବିଷ୍ୟତ ଦୃଷ୍ଟି ଖୁବ୍ ବେଶି ଥିଲା । ଆଜି ଯାହାକୁ ପାଗଳର ପ୍ରଳାପ ବୋଲି ମନେ କରୁଥାଉଁ କାଳର ଅନନ୍ତ ଗତିର ଯେ ଦିନେ ତାହା ବାସ୍ତବତାର ପରିଣତ ନ ହେବ ତାହା କିଏ କହିପାରେ ? ପ୍ଲେଟୋଙ୍କର ଲେଖନୀରେ ଗୋଟାଏ ମୋହନୀଶକ୍ତି ଥିଲା । ସେ ଯେଉଁ ସରଳ ଅଥଚ ମଧୁର ଭାଷାରେ ରାଜନୀତିର ଜଟିଳ ତତ୍ତ୍ୱ ଲେଖିଯାଇଛନ୍ତି, ତାହା ଆଜିଯାଏ ଅମର ହୋଇ ରହିଛି । ମୋଟ ଉପରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ସେ ଜଣେ ଷଣ-ଜନ୍ମ । ମହାତ୍ମା ଥିଲେ ଯେତେ ଦିନଯାଏ ରାଜନୀତି ଶାସ୍ତ୍ର ଜଗତରେ ଥିବ, ସେତେଦିନ ଯାଏ ଇତିହାସ ତାଙ୍କର ମହ-ନୀୟ ଯଶଃ ଅମରକଣ୍ଠରେ ଗାଉଥିବ ।

ଶ୍ରୀ—

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅକାରଣ ।

(୧)

ଭାବିଥିଲି, ଏ ସଂସାର ଭୋଗର ନିଧାନ,
ପଞ୍ଚେନ୍ଦ୍ରିୟକୁ ମୋର ସୁଖ-ଉପାଦାନ;
ଅଳକ ସୁଖରେ ମାତି,
କଟାଇଲି ଦିନରାତି;
ଶୁଣିଲି ନାହିଁ ମୁଁ କେବେ ମୃତ୍ୟୁର କାରଣ—
ଜୀବନଟାଯାକ ମୋର ହେଲା ଅକାରଣ ।

(୨)

କା'ଅଗେ କହିବ ମୋର ଦୁଃଖର କାହାଣୀ,
ମାୟା-ଜାଲେ ପଡ଼ିଲି ମୁଁ ସବୁ ଜାଣି ଜାଣି;
ଆତ୍ମାର ସୁଖେ ବିମୁଖ,
ହୋଇ ପାଉଅଛି ଦୁଃଖ;
ଭୁଲିଯାଇଅଛି ମୋର ସୁଖର ସ୍ୱପନ—
ଜୀବନଟାଯାକ ମୋର ହେଲା ଅକାରଣ ।

(୩)

ପ୍ରାକୃତ ସୁଖର ଲୋଭେ ବଢ଼ାଇଲି ହାତ,
ପୃଥିବୀ—ବକ୍ଷରେ କଲି ନାନା ଉତପାତ;
ପାପ-ପଙ୍କେ ବୁଡ଼ି ନିତି,
କଲି ବିବିଧ ଅନୀତି;
ଦେଖୁଅଛି କରିଏବେ ଚକ୍ଷୁ ଉନ୍ମୀଳନ—
ଜୀବନଟି ମୋର ହୋଇଅଛି ଅକାରଣ ।

(୪)

ଜ୍ଞାନର ଗରବ ମୋର ଯାଇଅଛି ଭାଙ୍ଗି,
ମନ ମୋର କଳୁଷିତ ପାପସ୍ପର୍ଶ ଲାଗି;
ମରୀଚିକା ପଛେ ଧାଇଁ,
ବୁଲୁଥିଲି ହୋଇ ବାଉଳ;
ଯାକୁ କରିଥିଲି ମୋର ଗଳାର ଭୂଷଣ,
ତାହାରି ଯୋଗୁଁ ଜୀବନ ହେଲା ଅକାରଣ ।

(୫)

ବନ୍ଧୁଙ୍କର ଉପଦେଶ ମଣି ବିଷବତ,
ବିପଥେ ଗମିଲି ମୋର ମାନସ ସତତ;
ନେଇ ଯୁକ୍ତିର ଆଶ୍ରୟ,
ସମର୍ଥିଲି ପାପଚୟ;
ଶେଷକୁ ଭଜିଲି ଅସି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଏସନ—
ଅମୂଲ୍ୟ ଜୀବନେ ମୋର କରି ଅକାରଣ ।

(୬)

ବିପନ୍ନବାନ୍ଧବ ହରି କରୁଣା ନିଧାନ,
ଆହେ ସୁଖ ମୂଳାଧାର ମଙ୍ଗଳ-ବିଧାନ;
ଜାଳି ଅନୁତାପାନଳେ,
ବୁଡ଼ାଇ ଆଶିଷ-ଜଳେ;
କର ମୋ ପରଣେ ପ୍ରଭୁ ବିଶୁଦ୍ଧ ସୁବର୍ଣ୍ଣ—
ତବ ସୃଷ୍ଟି ଆତ୍ମା ମୋର ହୋଉ ଅକାରଣ ।

ଶ୍ରୀ—

ଦେଶାନ୍ତରୀ ।

ବାଉରି ଜେନା ! ଜାତିରେ ପାଣ,-ଘର ବିଜୋର ପୁର । ବାଉରି ଯେତେବେଳେ ଦଶବର୍ଷର ପିଲା, ବାପ ଶଙ୍କର ଜେନାର କାଳ ହୋଇଗଲା । ଶଙ୍କର ଜେନା ଲୋକଟି ବଡ଼ ଭଲ ଥିଲା । ତାହାର ହଳଦିଆ ପାଣିରେ ସେ ଗୋଡ଼ ଧୋଇନଥିଲା । ତାହାର ସାଙ୍ଗରେ ତ'ର ବାଦ ବିବାଦ ନ ଥିଲା ଠାଁ ଚଣ୍ଡାରେ ମୂଲ ଲାଗି ଶଙ୍କରୁ ନିଜର ଗୁଜରଣ ମେଣ୍ଟାଉ ଥିଲା । ଯାହା ଦୁଇପଇସା ରୋଜଗାର କରେ ସେଇଥିରେ ତାର ଚଳିଯାଏ ! । ସେ ଦିନେହେଲେ ପର-ଦୁଆରେ ହାତ ପତେଇ ଛିଡ଼ା ହୋଇନାହିଁ । ତାହାରକୁ ଦିନେ ମୁହଁ ହିରେଇ ଗୋଟାଏ ଜିନିଷ ମାଗିବାର ମଧ୍ୟ କେହି ଟାକୁ ଦେଖିନାହିଁ । ପ୍ରଭୁ ପିତା ତାକୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠଜାତିରେ ଜନ୍ମ ଦେଇଥିଲେ—ହେଲେ କଅଣ ହେବ ତାହାର ସମ୍ପ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲୋକ କୋଟିକରେ ଗୋଟିଏ ମିଳିବା ସହଜ ନୁହେଁ । ଶଙ୍କରୁ ଯେତେବେଳେ ବୈଶାଖମାସ କୃଷ୍ଣଏକାଦଶୀ ଦିନ କୈବଲ୍ୟଧାମକୁ ଚାଲିଗଲା, ଗାଁ ଗଣ୍ଡାର ସମସ୍ତେ ତା'ପାଇଁ ହାୟ ହାୟ କଲେ,—ଆଉ କହିବାକୁ ଲାଗିଲେ:— "ଶଙ୍କର ଜେମାପରି ଲୋକ ତ ଆଉ ମିଳିବେ ? ଥିଲା ଯେ ରକମ, ଦିନଟିଏକ ପାଇଲା ସେହି ରକମ । ଏବେ ବୈଶାଖ ମାସ, ତା ଉପରେ ପୁଣି ବଡ଼ ଏକାଦଶୀ । କେତେଟା ଲୋକ ଏପରି ଦିନ ପାଇଥାନ୍ତି ? "

ଶଙ୍କରୁ ତ ଚାଲିଗଲା; ବାକି ରହିଲେ ମାଆଟି, ପୁଅଟି । ପୁଅ ବାଉରି ଅବିକଳ ବାପର ଢାଙ୍କ । ଗୋଟିମତେ ବାପଟି ପରି । ବାପର ଯେତେକ ଅଣି ବାଉରି ସବୁ ଆଣିଛି । ଖାଲି ତେତେକ ନୁହେଁ,—ବାପପରି ମଧ୍ୟ ଭୋଳାମହେଶ । ଆଜି ଘରେ ଖାଇବାକୁ ଥିଲେ ଖାଇଲା, ନଥିଲେ ନାହିଁ । ଝଡ଼-ବର୍ଷା ଦିନେ ଯେତେବେଳେ କାମ ଦାମ ହୋଇଯାଏ, ମୂଲ ମଜୁରି ମିଳେ ନାହିଁ, ବାଉରିର ମା ଯଦି କଂସାଟିଧରି ପୁଅପାଇଁ ଗାଁ ଗଣ୍ଡାକୁ ତୋଗଣି ମଦିଏ ମାଗିବାକୁ ବାହାରେ, ବାଉରି କହେ:—"ମା, କାହିଁକି ଯାଇ ପରଦୁଆରେ ଛିଡ଼ା ହେବୁ ? କାହାକୁ ଯାଇ କଅଣ ମାଗିବ ? କେହି କାଳେ ଛି କରିବେ, ଭଗବାନ କଅଣ ଦିନଟାଏ, ଅଉତାଟାଏ ସେହିପରି କଟାଇ ନେବେ ନାହିଁ ?" ଏହା କହି ବାଉରି ଦା ଗଣ୍ଡିକ ଧରେ,ପଖିଅଟି ଘୋଡ଼େଇ ହୁଏ ଘଉଡ଼ି ଦୁଇଘଡ଼ି ଲାଗି ବଲରୁ ଘାସ କାଟି ବଡ଼ା ବାନ୍ଧିପକାଏ । ବାହିଁଶ ବାଉଣ୍ଡକରେ ଘର କରି ଗାଁସାହିରେ ବୁଲେଇ ଦଣ୍ଡକେ ସେ ଘାସଗଡ଼ି ବିକିଦେଇ ଆସେ । ସେଥିରେ ମା ପୁଅ ଦୁଇଟି-ଙ୍କର ବେଣ୍ଟ ଚଳିଯାଏ । କାହାରିକୁ ଅଦୁର୍ଯ୍ୟାହେବାକୁ ପଡ଼େ ନାହିଁ,—ତ ଉପାସ ରହିବାକୁବି ହୁଏନାହିଁ । ସାତ-ଜନ୍ମ ଏହିପରି ସାନ ଦୁଃଖିର ଦିନ କଟାଇ ନିଅନ୍ତି ।

ବର୍ଷପରେ ବର୍ଷ ଗଡ଼ିଗଲା । ତା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବାଉରିର ବୟସବି ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା । ବାଉରି ଏବେ ପାରିଲା ପୁଅ । ନିତି ନିତି ମୂଲ ଲାଗେ । ଅଉ ମୂଲିଅଙ୍କ ପରି ସେ ଠକ ନୁହେଁ । ଘରିଏ କାମକରି ପିଛାଟାଣିବା ବାହାନାରେ ସେ ଦିଘଡ଼ି ବସି ରହେ ନାହିଁ । ମୁଣ୍ଡଝାଳ ଚଳପାରେ ପକେଇ ସେ ଦିନ ମଜୁରିଟି ଗଣିନିଏ । ଏଥି ପୋଗୁଁ ବିଶ୍ୱାରପୁର ଲଗାଏତ ଅଖଯାଖ ଦି ତିନିଖଣ୍ଡ ଗାଁର ଲୋକେ କାମଟାଏ ପଡ଼ିଲେ ଆଗେ ବାଉରିଛଡ଼ା ଆଉ କାହାରିକୁ ଡାକନ୍ତି ନାହିଁ । ବାଉରି ଯେପରି ସମସ୍ତଙ୍କର ହାତବାରସି ! ବାଉରି ନହେଲେ ଲୋକଙ୍କର ବାତମେଲା, ବଲରେ ଗୃଷ ବେଉ-ଷଣ ବନ୍ଧ । ପୁନେଇ ପଙ୍ଗରେ ଲୋକେ ତା'ଘରକୁ ଯାଇ ପିଠାପଣ୍ଡା ଆଣିବାପାଇଁ ତାର ମାଆକୁ ବାରମ୍ବାର କହି ଅସନ୍ତି । ବାଉରିର ଲୁଗାପଟା କିଣା ହୁଏ ନାହିଁ; ଲୋକେ ଖୁସି ହୋଇ ଦିଅନ୍ତି । ବର୍ଷକୁ ବର୍ଷ ଶୀତଦିନେ କେତେ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଘରୁ (ଆହା, ସେ ବଡ଼ ପୁଣ୍ୟବନ୍ତ ଲୋକ) ବାଉରିକୁ ଗୋଟା ଦିଟା ମିଳେ । ସାଆନ୍ତର ବଳରାମବାବୁ ଗୋଟାଏ ଅଙ୍ଗରଖା ଦେଇଥିଲେ ଯେ ବାଉରି ତାକୁ ଆଜିକୁ ଦଶବର୍ଷ ହେଲା ଘୋଡ଼ିହୋଇ ଆସୁଛି । ଏହିପରି ଭାବରେ ଲୋକଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟ ସହାନୁଭୂତି ପାଇ ବାଉରିର ସଂସାରଟି ବଡ଼ ଆନନ୍ଦରେ କଟେ । ଘରି ପାହିଲା ପାଖରୁ ମା ପୁଅ ଦୁଇଟି ଯେଝା ଯେଝା ପାଇଟିରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି । ଘରିହେଲେ ଅପଣା କୁଡ଼ିଆ ଖଣ୍ଡିକରେ ଆନନ୍ଦରେ ପଡ଼ିରହନ୍ତି । ସାଇପଡ଼ିଶାରେ ଉତ୍ସବଘରେ ଦିଣ୍ଡିଥିଲେ ପିହାଣ ବାଜୁଛି, କିନ୍ତୁ ବାଉରିମା ଘରେ କେହି କେବେ ତୁଣ୍ଡ ମୁଣ୍ଡ ବାଜିବାର ଶୁଣିନାହିଁ । ମୋଟ ଉପରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ବାଉରି ତେନାର କୁଡ଼ିଅଖଣ୍ଡିକ ଯେପରି ଏ ମର୍ତ୍ତରେ ନୁହେଁ,—ସ୍ୱର୍ଗରେ ।

କ୍ରମଶଃ

ଶ୍ରୀ ସୋମନାଥ ମହାନ୍ତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୀରପୂଜା ।

୧ବ—ବୀର
(ପୂର୍ବାନୁବୃତ୍ତି)

ଦା ନ୍ତେ ଯେପରି ମଧ୍ୟଯୁଗର ନବଇଉରୋପର ଧର୍ମ ଏବଂ ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ଜୀବନ ଚିତ୍ରିତ କରିବାନିମନ୍ତେ ପ୍ରେରିତ ହୋଇଥିଲେ; ସେକସ୍‌ପିଅର ସେପରି ମଧ୍ୟ ଇଉରୋପୀୟ ଜୀବନର ବାହ୍ୟଚିତ୍ର—ତଦାନନ୍ତନ ଯୁବକର ସଭ୍ୟତା, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ବୀରତ୍ୱ, ଅଭିଳାଷ, ଆକାଂକ୍ଷା, ଯଶୋଲିପ୍ସା ଏବଂ ବ୍ୟବହାରର ଜ୍ଞାନର କଳ୍ପନା ଏବଂ କ୍ରିୟା ପ୍ରଭୃତି ଲିପିବଦ୍ଧ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଭୂତଳରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲେ । ଯେପରି ହୋମରଙ୍କ କାବ୍ୟରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅଦ୍ୟାବଧି ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରୀସର ଛବି ଦେଖିବାକୁ ପାଉଁ; ସେପରି ବହୁସହସ୍ର ବର୍ଷପରେ ପୁଣି ନବୀନ ଇଉରୋପର ଧର୍ମ ଏବଂ ଅନ୍ତର ବ୍ୟବହାରର ଚିତ୍ର ଉତ୍ତମରୂପେ ଦାନ୍ତେ ଏବଂ ସେକସ୍‌ପିଅରଙ୍କ କାବ୍ୟରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ଦାନ୍ତେ ଇଉରୋପର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଚିତ୍ର ଏବଂ ସେକସ୍‌ପିଅର ବାହ୍ୟ ଚିତ୍ର ପ୍ରଦାନ କରିଅଛନ୍ତି । ଦାନ୍ତେ ଧର୍ମ ଅର୍ଥାତ୍ ଆତ୍ମା ଏବଂ ସେକସ୍‌ପିଅର ଆତ୍ମାର ଅର୍ଥାତ ଶରୀର ପ୍ରଦାନ କରିଅଛନ୍ତି ।

ଯେତେବେଳେ ତତ୍କାଳୀନ ବୀରତ୍ୱ ତାହାର ଚରମ ସୀମା-ରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ପୁଣି ନିମ୍ନଗାମୀ ହେବାକୁ ଚାହିଁଲା ସେହିସମୟରେ ଶିକ୍ଷା ଚିତ୍ର ଏବଂ ଶାନ୍ତ-ଶ୍ରୀ-ମଣ୍ଡିତ ଏକ ବିଶ୍ୱସ୍ରଷ୍ଟା ତାହାଙ୍କୁ ରେଖାଙ୍କିତ ଓ ଅମର କରିବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରେରିତ ହେଲେ । ଦୁହେଁ ଜଗଦ୍ବିଖ୍ୟାତ ବ୍ୟକ୍ତି ଦାନ୍ତେ ଚିରାଳ ପୃଥିବୀର କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥିତ ଅଗ୍ନିବତ ପ୍ରଜ୍ୱଳ; ସେକସପିଅର ବ୍ୟାପକ, ଦୂରଦ୍ରଷ୍ଟା, ଏବଂ ଶାନ୍ତ; ଯେପରି ଏ ଅକାଶର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ନକ୍ଷତ୍ର । ଉଭୟଙ୍କ ଜଟିଳ ବିଶ୍ୱକବି ଜଳାଇଥିଲା ଏବଂ ଅଦ୍ୟାବଧି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ମଧ୍ୟ ପ୍ରସବ କରିଅଛି । ଅତି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଭାବେ ଅକସ୍ମାତ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସମକ୍ଷରେ ଉପସ୍ଥିତ । ଏପରି ମହାନ, ଶାନ୍ତ, ଆତ୍ମପୂର୍ଣ୍ଣ, ସେକସ୍‌ପିଅର ଯଦି ଉଆରୱିକସାୟାରର (Warwick shire) ଜମିଦାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମୃଗାପହରଣ ନିମନ୍ତେ ଚୁରି ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତେ ତେବେ ଆମ୍ଭମାନେ ତାଙ୍କୁ କବି ବୋଲି କଦାଚ ଶୁଣି ପାରି ନ ଥାନ୍ତେ । * ଷ୍ଟ୍ରାଟଫୋର୍ଡ (Strat ford) ର ଗ୍ରାମ୍ୟ ଜୀବନ ତାଙ୍କର ଆଉ ସହ୍ୟ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ଏଲିଜାବେଥ ଯୁଗ (ଯାହାରେ ସମସ୍ତ ଇଂରେଜ ଜୀବନ ପରିସ୍ଫୁଟ) ଅତି ଅଦ୍ଭୁତ ଭାବରେ ସ୍ୱତଃ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ ଆସି ନ ଥିଲା କି ? ଜୀବନ ବୃକ୍ଷ ସ୍ୱୀୟ ନିୟମାଧୀନ ହୋଇ କ୍ରମବୃଦ୍ଧି ଲାଭ କଲେ—ତବେ ଶ୍ରୀ ଦ୍ୱାରା ତାହାର ରହସ୍ୟ ଭେଦ କରିବା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅସମ୍ଭବ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦାର୍ଥ ସେହି ଶାଶ୍ୱତ ନିୟମ ବଶବର୍ତ୍ତୀ ସମ୍ଭବ ହୋଇ ନ ଥିଲା ସାର ଟମାସ ଲୁସି (Sir Thomas lucy) ମଧ୍ୟ ଆବିର୍ଭୂତ ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତେ ।

ସୁତରାଂ, ଏହି ପ୍ରତିଭା ଏଲିଜାବେଥ ଯୁଗ ଏବଂ ତାହାର ସେକସପିଅର ମଧ୍ୟ ଯୁଗର ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଧର୍ମର ଫଳ । ଯେଉଁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ ଧର୍ମ ଦାନ୍ତେଙ୍କ ସଂଗୀତର ମୂଳଭିତ୍ତି ଥିଲା ସେହି ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଧର୍ମ ହିଁ ଏହି ବ୍ୟବହାରର ଜୀବନ ପ୍ରଦାନ କରିଅଛି ଏବଂ ସେକସପିଅର ସେହି ଜ୍ଞାନର ଚିତ୍ର ଦେଇଅଛନ୍ତି । ତେତେବେଳେ ଧର୍ମ ବ୍ୟବହାରର ଜୀବନର ପ୍ରାଣ ଥିଲା । ସେକସପିଅରଙ୍କ ପୂର୍ବରୁ ପର୍ଲିମେଣ୍ଟ ଅଦେଶ ଦ୍ୱାରା ରୋମାନ

* ଷ୍ଟ୍ରାଟ ଫୋର୍ଡର ଜମିଦାର, ପ୍ରଚଳିତ ବିବାହର ଅନୁରୂପ ବାଲିକା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କ୍ୟାଥଲିକ ଧର୍ମ ରହିତ କରି ହୋଇଥିଲେହେଁ ତାହା ସେକସ୍‌ପିଅରଙ୍କ ଜନ୍ମଦାତା । ପ୍ରକୃତିଦେବୀ ପାର୍ଲିମେଣ୍ଟ ଆଦେଶ ପ୍ରତି ଦୃକ୍‌ପାତ ନ କରି ସ୍ୱୀୟ ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରେରଣ କରିଥିଲେ । ରାଜା ହେନେରି ଗଣି ଏଲିଜାବେଥ ଯେପରି ସ୍ୱୀୟ ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି, ପ୍ରକୃତି ଦେବୀ ମଧ୍ୟ ସେପରି ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି ।

ଏହି ଏଲିଜାବେଥ ଯୁଗ ତାହାର ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ ମହିମା ଏବଂ ଈଶ୍ୱରାନୁଗ୍ରହ ସହିତ-ପାର୍ଲିମେଣ୍ଟ ଘୋଷଣା ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାରଣ ବ୍ୟତିରେକେ ଆସି ସ୍ୱତଃ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥିଲା । ଅମୂଲ୍ୟ ସେକସ୍‌ପିଅର ପ୍ରକୃତିଙ୍କର ସ୍ୱୈରଦାନ ଜୀବରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ଏବଂ ଜୀବରେ ଗୃହୀତ ।

ବହୁଚିନ୍ତାପରେ ଇଂଲଣ୍ଡ, ସମଗ୍ର ଇଉରୋପ ଏବଂ ତଥା ଜଗତ ବିଶ୍ୱ ବର୍ତ୍ତମାନ ସେକସ୍‌ପିଅରଙ୍କୁ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ବିଶ୍ୱକବି ଅସାଧାରଣ ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ ଏବଂ ଅତି ମାନବ ବୋଲି ଅବଧାରଣ କରି ଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ମହତ୍ତ୍ୱର ନିଦର୍ଶନ ସେ ତାଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ-ଚେତନାରେ ରଖିଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ସ୍ଥୂଳତଃ ଏପରି ଦୂରଦୃଷ୍ଟି, ଏପରି ଅସାଧାରଣ କଳ୍ପନା-ଶକ୍ତି ଅନ୍ୟ କୌଣସି ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ପ୍ରଶାନ୍ତ ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ, ସୌମ୍ୟ, ସହର୍ଷ ବିକ୍ରମ ଓ ଔଚିତ୍ୟଗୁଣ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗୁଣ ରାଜି ପ୍ରଶାନ୍ତ-ଅପରିମେୟ ସାଗରବତ ସେହି ମହାପ୍ରାଣରେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ରୂପ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଅଛି । ସେକସ୍‌ପିଅରଙ୍କ ବୋଧଶକ୍ତି ନାଟକ ରଚନାର ବିଶେଷ ଭାବରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ କିନ୍ତୁ ଏହି ସତ୍ୟ ସମସ୍ତ ଉପଲବ୍ଧି କରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ସେକସ୍‌ପିଅରଙ୍କ ନାଟକ ଦୋଷଶୂନ୍ୟ, ଅନ୍ୟ ଯେ କୌଣସି ମନୁଷ୍ୟର କୃତି ତୁଳନାରେ ଅଧିକତର ଦୋଷ ରହିତ । ସେ କିପରି ଅବସ୍ଥାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁ ଅଛନ୍ତି, ତାଙ୍କର ଉପକରଣ କ'ଣ ଏବଂ ତାଙ୍କର ଶକ୍ତି କେତେ— ଏ ବିଷୟ ସେ ସ୍ୱୀୟ ସ୍ୱତଃ ସଜ୍ଞାନ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଦ୍ୱାରା ଜାଣି ପାରୁଥିଲେ । ଏହା କେବଳ ସାମୟିକ ଅନ୍ତର୍ଦୃଷ୍ଟି ହେତୁ ନୁହେ, ଏହା ସମସ୍ତ ବିଷୟର ସୁଚିନ୍ତିତ ଜ୍ଞାନାଲୋକ ହେତୁ ସ୍ଥୂଳତଃ ଏହା ତାଙ୍କର ସୂକ୍ଷ୍ମ ଦର୍ଶନ ଶକ୍ତି ଏବଂ ସୁମହତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରତିଭା ହେତୁ, କୌଣସି ଦୃଷ୍ଟପଦାର୍ଥର ଚିତ୍ରଣ ଏବଂ ଉପସ୍ଥାପନ ତାଙ୍କର ସର୍ବତୋମୁଖୀ ପ୍ରତିଭାର ନିଦର୍ଶନ । କେଉଁ ଘଟନାଟି ପ୍ରଧାନ ଏବଂ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଯୋଗ୍ୟ ଏବଂ କେଉଁଟି ଅତି ସାଧାରଣ ଓ ଅପ୍ରକାଶ୍ୟ; କେଉଁଠାରେ ପ୍ରକୃତ ଆରମ୍ଭ ଏବଂ କେଉଁଠାରେ ଫଳାଫଳ ଶେଷ—ଏହା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିବା ନିମନ୍ତେ ମନୁଷ୍ୟର ସମସ୍ତ ପ୍ରତିଭା ନିୟୋଜିତ କରିବାକୁ ହେବ, ତାହାର ବୁଦ୍ଧିର ବିଶାଳତା ଓ ତୀକ୍ଷ୍ଣତା ଅନୁସାରେ ସେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଷୟ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ପାରିବ । ସେକସପିଅରଙ୍କ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଭାବରେ ବିଚାର କରିବାକୁ ହେବ । ସମାନ ବସ୍ତୁ ସହିତ ସମାନ ବସ୍ତୁ ମିଶ୍ରିତ ହୋଇଅଛି କି ନା । ଗୋଳମାଳ ଅଦଗୋଳ ଏବଂ ବିଶୃଙ୍ଖଳା ମଧ୍ୟରେ କ'ଣ ଶୃଙ୍ଖଳାର ଆଲୋଡ଼ିତ ହୁଏ ଯେ ତାହା ବିଶୃଙ୍ଖଳାକୁ ଶୃଙ୍ଖଳିତ କରିଦିଏ ? 'ଅଲୋକ ହେଉ' ସାଧାରଣ ମନୁଷ୍ୟର ଏହି ଉକ୍ତିରେ କ'ଣ ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥ ଆଲୋକିତ ହୁଏ ? ଏବଂ ସେ କ'ଣ ବିଶୃଙ୍ଖଳା ମଧ୍ୟରୁ ଜଗତ ସୃଷ୍ଟି କରିପାରେ ? ବସ୍ତୁତଃ ଯାହାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆଲୋକ ଅଛି, ସେ କେବଳ ଏହା ସମ୍ପାଦନ କରି ପାରନ୍ତି ।

ଚରିତ୍ର-ଚିତ୍ରଣ, ମାନବ ଓ ପଦାର୍ଥର ସ୍ୱରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନ ଏବଂ ବିଶେଷତଃ ମାନବ ପ୍ରକୃତି ଚିତ୍ରଣରେ ସେକସ୍‌ପିଅର ଅତି ମହାନ, ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ମହତ୍ତ୍ୱ ଏହିଠାରେ ପରିସ୍ଫୁଟ । ସେକସ୍‌ପିଅରଙ୍କର ପ୍ରଶାନ୍ତ ସୂକ୍ଷ୍ମଦର୍ଶୀ ତୀକ୍ଷ୍ଣବୁଦ୍ଧି ଅଦ୍ୱିତୀୟ । ସେ ଯେଉଁ ବସ୍ତୁ ଅବଲୋକନ କରନ୍ତି ତାହାର କେବଳ ବାହ୍ୟରୂପେ ଅବଲୋକନ କରନ୍ତି ନା ପରନ୍ତୁ ହୃଦୟର ଅନ୍ତସ୍ଥଳ ଉଦ୍‌ଘାଟିତ କରି ଦେଖନ୍ତି । ତାଙ୍କର ତୀକ୍ଷ୍ଣବୁଦ୍ଧି ସମ୍ମୁଖରେ ପଦାର୍ଥର ତତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ ତନ୍ତ୍ରଂ ତାହାର ମୂଳଭିତ୍ତି ସେ ଦେଖିବାକୁ ପାଆନ୍ତି । କାବ୍ୟ ଜଗତର ନିର୍ମାଣ ତାହା କେବଳ ଗଭୀର ଅନ୍ତର୍ଦୃଷ୍ଟିର ଭିତ୍ତି ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ଯେଉଁ ଭାଷାରେ ସେ ବିଷୟଟିର ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ହେବ ତାହା ସ୍ୱତଃ ବହିର୍ଭୂତ ହୁଏ, ପଦାର୍ଥର ଦୃଶ୍ୟାନୁରୂପ ଦୃଷ୍ଟି ହେତୁ ଭାଷା ସ୍ୱତଃ ପ୍ରବୁଦ୍ଧ ହୋଇ ବିନିର୍ଗତ ହୁଏ ।

ସକସ୍‌ପିଅରଙ୍କ ନୈତିକତା, ସରଳତା, ଚରିତ୍ରର ଔଦାର୍ଯ୍ୟ ସହିଷ୍ଣୁତା, ସତ୍ୟବାଦିତା, ବିକ୍ରମ ଏବଂ ଚେତନସ୍ୱିନୀ ଶକ୍ତି ଏବଂ ମହତ୍ତ୍ୱ ସେହିଠାରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ନୁହେଁ କି ? କିପରି ଏହି ମହାପ୍ରାଣ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରକାର ମନୁଷ୍ୟ ଏବଂ ସେହି ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିଅଛନ୍ତି ତାହାର ବାସ୍ତବରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟକର ଏବଂ ପ୍ରଣିଧାନର ବିଷୟ । ଫଲଷ୍ଟାଫ, ଏଥେଲୋ, ଫୁଲିଏଟ, କରିଓଲେସନ,—ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ ଭାବେ କଳ୍ପିତ ଓ ଚିତ୍ରିତ । ସେ ଅଶେଷ ମ୍ରେହ୍ନ, ବ୍ୟାସ୍ମର ଏବଂ ସମସ୍ତଙ୍କ ଭ୍ରାତୃସ୍ଥାନୀୟ । ତୁଳନା କଲେ ବେକନ (Bacon) ଙ୍କ ବୁଦ୍ଧି ଓ ପ୍ରତିଭା ଅନେକ ନିମ୍ନସ୍ତରରେ ଅବସ୍ଥିତ । ବର୍ତ୍ତମାନ ନରଲୋକରେ ସେପରି ବ୍ୟକ୍ତି ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସେକସ୍‌ପିଅରଙ୍କ ପରି କେବଳ ଗେଟେ (Goethe) ଙ୍କ ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ ଯୋଗ୍ୟ, ତାଙ୍କର ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଅସାଧାରଣ ଦୃକ୍‌ଶକ୍ତି । ସେ ମଧ୍ୟ ସେକସ୍‌ପିଅରଙ୍କ ବିଷୟରେ କହିଛନ୍ତି "ତାଙ୍କର ଚରିତ୍ର ବର୍ଣ୍ଣନ ସ୍ୱଚ୍ଛ ଶବ୍ଦପଟ୍ଟ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଘଟକା ଭଳି ସମସ୍ତ ଦୃଶ୍ୟ ହୁଏ କିନ୍ତୁ ଏହାର ବିଶେଷତ୍ୱ ଏହିଯେ ତାହାର ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ରାଶି ଯନ୍ତ୍ର ସମୂହ ସ୍ପଷ୍ଟଭାବରେ ଉଦ୍‌ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ ।

ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଦର୍ଶନ ଶକ୍ତି—ବାହ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟି ଅନ୍ତରାଳରେ ପ୍ରକୃତ ଦେବତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମଧୁର ଭାବେ ସନ୍ନିହିତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦାର୍ଥର ଏହି ଶକ୍ତିରେ ଅଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ସୌଷ୍ଠବ ପ୍ରକାଶ କରେ ସାଧାରଣ ପଦାର୍ଥ ଦେଖି ଲୋକେ ହସିପାରନ୍ତି, ଭେତେବେଳେ କାନ୍ଦି ପାରନ୍ତି କେତେବେଳେ ବା ଶାନ୍ତି ଅନୁଭବ କରିପାରନ୍ତି କିନ୍ତୁ ଏ ସମସ୍ତ ଅନ୍ତରାଳରେ ଅସାଧାରଣ ଧୀଶକ୍ତି ବିଦ୍ୟମାନ । ବାକ୍ୟରେ ହେଉ କାର୍ଯ୍ୟରେ ହେଉ କିମ୍ବା ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ହେଉ ସେ ଭାବ । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ଶକ୍ତି ସାହାଯ୍ୟ ରେ ସେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦାର୍ଥର ଅନ୍ତସ୍ଥଳ ଦର୍ଶନ କରିପାରନ୍ତି ତାହା କେବଳ ଆକସ୍ମିକ ବିଷୟ ନୁହେ, ପରନ୍ତୁ ତାହା ପ୍ରକୃତ ଦେବତାଙ୍କର ଅମୋଘ ଦାନ । ଆମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରଥମେ କବିଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେଉଁ କିନ୍ତୁ ଯଦି ତାହାଙ୍କର ସେପରି ଅସାଧାରଣ ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ନ ଥାଏ ତେବେ ଅଯଥା ପଦଯୋଜନା ଦ୍ୱାରା ଲୋକର ଭଳି ପଦବ୍ୟ ହେବା ନିରର୍ଥକ ମାତ୍ର, କିନ୍ତୁ ଯଦି ସେ ସେହି ଶକ୍ତି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହୁଅନ୍ତି ତେବେ ଗଦ୍ୟରେ ହେଉ ବା ପଦ୍ୟରେ ହେଉ କାର୍ଯ୍ୟରେ ହେଉ କିମ୍ବା କଳ୍ପନାରେ ହେଉ ତାଙ୍କର ସର୍ବତ୍ର ଯେଥେଷ୍ଟ ଆଦର ଅଛି ।

ବାସ୍ତବିକ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରେ ଯେଉଁ ପରିମାଣ ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ଅଛି, ସେହି ପରିମାଣରେ ତାଙ୍କର ମହତ୍ତ୍ୱ ଅବଧାରିତ ହୁଏ । ସେକସ୍‌ପିଅରଙ୍କ ଶକ୍ତି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିବାକୁ ହେଲେ ପରିଭାଷାର ଛେଦ୍ୟତ୍ୱକୁ ଧରିବାକୁ ହେବ । ମନୁଷ୍ୟର କ୍ଷମତା ଅର୍ଥାତ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ଶକ୍ତି ପ୍ରକୃତରେ କ'ଣ ? କ୍ଷମତା କହିଲେ ବୁଝୁଁ କେତେକ ବିଶିଷ୍ଟ ଶକ୍ତିର ସମତାତ୍ୱ ଏବଂ ସେଗୁଡ଼ିକ ପରସ୍ପର ଠାରୁ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରାଯାଇ ପାରେ । ଯେପରି ମନୁଷ୍ୟର ହସ୍ତପଦ ପ୍ରଭୃତି ଶାରୀରିକ ଅବୟବ ଗୁଡ଼ିକୁ ପରସ୍ପର ଠାରୁ ବିଶ୍ଳେଷିତ କରାଯାଇ ପାରେ ସେପରି ମାନସିକ ଶକ୍ତିନିଚୟ—ମେଧା, ପ୍ରତିଭା, କଳ୍ପନା-ଶକ୍ତି ଇତ୍ୟାଦି ପରସ୍ପରଠାରୁ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରାଯାଇ ପାରେ । କିନ୍ତୁ ଏହା ଅତିଶୟ ଭ୍ରମାତ୍ମକ । ଉଦ୍ଭିଦ ମଧ୍ୟ ଲୋକେ ମତେ ଭିନ୍ନ ମନୁଷ୍ୟର 'ମାନସିକ' ଓ 'ନୈତିକ' ପ୍ରକୃତିର ମଧ୍ୟ ବିଭାଗ କରାଯାଇ ପାରେ । ପ୍ରକୃତ ପକ୍ଷେ ଭାଷାରେ ପୃଥକ ଭାବରେ ବ୍ୟବହାର ପ୍ରୟୋଜନୀୟତା ହେତୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଏପରି ଶବ୍ଦ ସମୂହରେ ଅବତାରଣା ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ହେବାକୁ ହୁଏ, କିନ୍ତୁ ପ୍ରଣିଧାନ କରି ଦେଖିଲେ ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରତୀୟମାନ ହେବ ଯେ ଯେ ଗୁଡ଼ିକ ବିଭିନ୍ନ ପଦାର୍ଥ ନୁହନ୍ତି, ଯେପରି ଅଟ୍ଟା ଗୋଟିଏ ସେପରି ମନୁଷ୍ୟର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ପ୍ରକୃତି ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ । ଏହି ବିଭାଗ କେବଳ ନାମମାତ୍ର । ଯାହାକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଚିନ୍ତା, କଳ୍ପନା, ଧାରଣା ପ୍ରଭୃତି କହୁଁ ସେ ସମସ୍ତ ସେହି ଅନ୍ତର୍ଦୃଷ୍ଟି ଶକ୍ତିର ନାମାନ୍ତର ମାତ୍ର, ନୈତିକ ଶକ୍ତି ମଧ୍ୟ ତଦ୍ରୂପ । ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଯାହାକୁ ନୈତିକ ଉତ୍କର୍ଷ ବୋଲି କହିଁ ତାହା କେବଳ ଜୀବନୀଶକ୍ତିର ରୂପାନ୍ତର ମାତ୍ର । ମନୁଷ୍ୟର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ତାହାର ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ଶକ୍ତି ବହିର୍ପ୍ରକାଶ । ମନୁଷ୍ୟର ଗାନ କରିବା ଶକ୍ତିକୁ ତାହାର ଯୁଦ୍ଧ କରିବାର ଶକ୍ତି ଅନୁମିତ ହୋଇପାରେ ଏବଂ ତାହାର କଥୋପକଥନରୁ ତାହାର ସାହସ କିମ୍ବା ଭୀରୁତା ସମ୍ୟକ ଉପଲବ୍ଧ ହୁଏ । ମନୁଷ୍ୟର ଅଙ୍ଗ ଏକ ଏବଂ ଏହାହିଁ ବିଭିନ୍ନ ରୂପରେ ବିଭକ୍ତିତ ହୁଏ ।

ମନୁଷ୍ୟର ହସ୍ତ ବ୍ୟତୀତ ପଦର ସ୍ଥିତି ଓ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ଭବପର ମାତ୍ର ନୈତିକତା ବ୍ୟତିରେକେ ପ୍ରତିଭାର ଅବସ୍ଥିତି ଓ ପ୍ରକୃତ ଅଭାବରେ ନୈତିକତାର ଅବସ୍ଥିତି ଅସମ୍ଭବ । ଭୌତିକ ବିଷୟକୁ ଯଥାର୍ଥ ଭାବେ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିବାକୁ ହେଲେ ସେହି ବିଷୟଟି ପ୍ରତି ସ୍ନେହ ଓ ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରଦର୍ଶନ ଏବଂ ତତ୍ସହିତ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ମିଳନ ଆବଶ୍ୟକ । ମନୁଷ୍ୟ ଯଦି ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦରେ ତାହାର କ୍ଷୁଦ୍ରାର୍ଥ ତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ ହୁଏ ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦକ୍ଷେପରେ ସାହସ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ନ ପାରେ ତା 'ହେଲେ ସେ କିପରି ଜ୍ଞାନ ଲାଭ କରିବ । ପ୍ରକୃତ ଦେବତା ଓ ତାଙ୍କର ସତ୍ୟର ଦ୍ୱାର ଚିରକାଳ ନିମିତ୍ତ ଅପହୃତ, ସ୍ୱାର୍ଥପର ଓ କାପୁରୁଷମାନଙ୍କ ନିମିତ୍ତ ରୁଦ୍ଧ । ଏପରି ଜ୍ଞାନ ଅତି ସାମାନ୍ୟ, ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ଏବଂ ବାହ୍ୟିକ । ସଂସାରରେ ଶୃଗାଳ ପ୍ରକୃତିର ଲୋକ ଅନେକ ଅଛନ୍ତି । ଶୃଗାଳ ଯେପରି ତାହାର ପ୍ରକୃତି ଦ୍ୱାରା ହଂସର ବାସସ୍ଥାନ ଜାଣି ପାରି ହଂସର ଅନ୍ୱେଷଣରେ ବ୍ୟାପୃତ ଥାଏ । ସେପରି ଦୁଷ୍ଟ ବ୍ୟବହାରିକ ଜୀବନରେ ସ୍ୱାର୍ଥ ସିଦ୍ଧି ନିମିତ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟକରେ ।

ପ୍ରତିଭାରେ ସେକସ୍‌ପିଅର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ କହିଲେ ଏଥିରେ ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ସଦ୍‌ଗୁଣ ଉଦ୍‌ଘୋଷିତ ହୋଇଅଛି କିନ୍ତୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ତାଙ୍କର ପ୍ରତିଭା ଅଦ୍ଭୁତ ସେ ସ୍ୱୟଂ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ପ୍ରତିଭା ଉପଲବ୍ଧି କରି ପାରି ନ ଥିଲେ । ନଭେଲିସ (Novalis) ଭଳି ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ କହି ଅଛନ୍ତି ଯେ ସେକସ୍‌ପିଅରଙ୍କ ନାଟକ ସମୂହ ପ୍ରକୃତ ଦେବତା ସମ୍ଭୂତ ଏବଂ ଚତୁର୍ଥମ ଈଶ୍ୱର । ବାସ୍ତବିକ ତାଙ୍କ ଉକ୍ତିରେ ଯେଉଁଥିରେ ସତ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ । ସେକସ୍‌ପିଅରଙ୍କ ଦକ୍ଷତା-ଗୁରୁତ୍ୱରେ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ ନୁହେ; ତାହାର ଭିତ୍ତି ଚେଷ୍ଟା ଓ ଉଦ୍ୟମରେ ସ୍ୱତଃ ଉଦ୍ଭୂତ; ପ୍ରକୃତିର ଗଭୀରତମ ପ୍ରଦେଶରୁ ସେକସ୍‌ପିଅରଙ୍କ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ତାହା ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି । ସେ ପ୍ରକୃତିର ମୁଖପାତ୍ର । ନବଯୁଗର ନବ ନାଟ୍ୟ ତାଙ୍କଠାରେ ନୂତନ ପ୍ରାଣ ଅର୍ଥ ଦେଖିବେ, ମାନବତାର ଭିତ୍ତି ଆଲୋକ ଓ ଉଦ୍ଭାସନ ପାଇବେ ଏବଂ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସମ୍ପାଦର ଆଶ୍ରିତ ଗଠନ ପ୍ରଣାଳୀରେ ନୂତନ ଫଳତ ଦର୍ଶନ କରିବେ; ଏହା ବାସ୍ତବରେ ପ୍ରଗାଢ ଚିନ୍ତାର ବିଷୟ । ସେକସ୍‌ପିଅରଙ୍କ ପ୍ରକୃତିବଳ ଅଂଶ ।

ଯେପରି ଗୋଟିଏ ବିଶାଳ ବଟବୃକ୍ଷ ପ୍ରକୃତି ଦେବୀର ସହୀଗ୍ରହ୍ୟରେ ପୃଥିବୀ ଗର୍ଭରୁ ଅଜ୍ଞାତ ଭାବରେ ଉତ୍ଥିତ ହୋଇ ବର୍ଦ୍ଧିତ ହୁଏ ସେପରି ଏବମ୍ବିଧ ଅଦ୍ଭୁତ କର୍ମ୍ମାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ଅଜ୍ଞାତ ଚେତନା ମଧ୍ୟରୁ ଅଜ୍ଞାତ ଭାବରେ ସମ୍ପାଦିତ ହୋଇଥିଲା । ବୃକ୍ଷର ମୂଳ ପ୍ରଭୃତି ଭୂମିତଳେ ଲୁକାୟିତ ଥିଲା ପରି ସେକସ୍‌ପିଅରଙ୍କ କେତେ ଦୁଃଖ ଯନ୍ତ୍ରଣା, କେତେ ଅଜ୍ଞାତ, ଅଚିନ୍ତ୍ୟ, ଗଭୀର ସଂଗ୍ରାମ ଲୁକାୟିତ ରହିଅଛି । ତାଣ୍ଡି ମହତ୍ତ୍ୱ କିନ୍ତୁ ଗଭୀରତା ମହତ୍ତ୍ୱର । ସେକସ୍‌ପିଅରଙ୍କ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଚିତ୍ର-ପ୍ରଣାଳୀ ମଧ୍ୟ ଦେଖିବା ଯୋଗ୍ୟ । କ୍ଲେଶ, ଯାତନା ଭିତରେ ତାନ୍ତ୍ରେ ନିରାଶାର ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧ ଜୟ ବିଜୟିତ କିନ୍ତୁ ତାହା ପ୍ରକୃତ ଅପରାଜେୟ, ସେକସ୍‌ପିଅର ଦାନ୍ତେଙ୍କଠାରୁ ମହତ୍ତ୍ୱର କାରଣ ସେ ସମ୍ପ୍ରମରେ ଜନ୍ମଲାଭ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଦୁଃଖ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଥିଲା ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ସଙ୍ଗୀତହିଁ ତାହାର ପରିଚୟକ । ସେ ଅପରି ଦୁଃଖର ଅକୂଳ ପାରାବାରରେ ପଡ଼ି କିପରି ଭିତରେ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା କରି ଅଟୁଟ ରକ୍ଷା କରି ଅଛନ୍ତି ତାହା ସଙ୍ଗୀତ ପାଠକରେ ଜଣାଯାଏ, ସାଧାରଣ ମନୁଷ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ତାହା ଅସମ୍ଭବ ।

କେତେଜଣଙ୍କ ମତରେ ସେ ଗୋଟିଏ ପକ୍ଷିଭୁଲ୍ୟ ବୃକ୍ଷ ଡାଳରେ ବସି ଗାନ କରୁଥିଲେ; ଦୁଃଖ ଯନ୍ତ୍ରଣା କଣ ଜାଣି ନ ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଏହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମିଥ୍ୟା । କାରଣ କୌଣସି କଷ୍ଟ ଏବଂ ବାଧା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ନ ଥିଲେ କିପରି ଜଣେ ମୃଗାପହରକ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଯୁବକ ନାଟକ ଲେଖକ ହୋଇପାରେ ? ଯଦି ତାଙ୍କର ବୀର-ହୃଦୟ କେବେ କଷ୍ଟ ଭୋଗ କରି ନ ଥାନ୍ତା ତାହାହେଲେ କିପରି ହ୍ୟାମଲେଟ (Hamlet) କରିଓଲେନସ୍ (Cariolanys), ମ୍ୟାକବେଥ (Macbeth) ପ୍ରଭୃତି ବିଷାଦ କାଳିମାଯୁକ୍ତ ବୀର ହୃଦୟ କଳ୍ପନା କରି ପାରି ଥାନ୍ତା ? ଏବଂ ଏହାର ଭିତରେ ଦୃଶ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରେ ତାଙ୍କର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆନନ୍ଦ ଏବଂ ପ୍ରଭୁତ ହାସ୍ୟପ୍ରିୟତା ବିବେଚନା କରନ୍ତୁ । କେବଳ ହାସ୍ୟରେହିଁ ତାଙ୍କର ଅଜସ୍ରୋକ୍ତି ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଉପହାସ ମର୍ମ-ଭେଦୀ ବାଣୋକ୍ତି ପ୍ରଭୁତ ସେକସ୍‌ପିଅରଙ୍କ ପ୍ରକୃତିରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ କିନ୍ତୁ କୌଣସି ବିଷୟରେ ସୀମାଲଙ୍ଘନ କରି ଔଚିତ୍ୟ ପରିହାର କରି ନାହାନ୍ତି । ହାସ୍ୟର ଧାରା ତାହାଙ୍କଠାରୁ ନିର୍ଝରୀଣ୍ଣ ବହୁ ପ୍ରବାହିତ କିନ୍ତୁ ତାହା ଦୋଷଶୂନ୍ୟ ଓ ଆନନ୍ଦଦାୟୀ ଜୀବନର ଦୁଃଖ, ଦୁର୍ଜନତା ଓ ଦାରିଦ୍ର୍ୟକୁ, ଆକ୍ଷେପ କରିନାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ହାସ୍ୟ ସାଧାରଣ ସୂଚକ, ସାଧୁ ହାସ୍ୟ ସର୍ବଦା ଦୋଷଶୂନ୍ୟ ନିର୍ବୋଧତା ଏବଂ ଜୁଗୁପ୍ସିତ ବ୍ୟକ୍ତିରେ ମଧ୍ୟ ହାସ୍ୟ ସମ୍ବରଣ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଯଦି କରନ୍ତି ତେବେ କାହାରି ମନରେ ବ୍ୟଥା ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଡଗବେରି (Dogberry) ଏବଂ ଭରଜେସ (Verges) ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ହାସ୍ୟ ଉଦ୍ଦୀପନ କଲେ ଏବଂ ଏହି ହାସ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ସେମାନଙ୍କୁ ଭଲ ପାଉଁ । ଏପରି ନିରପରାଧ ହାସ୍ୟ ଗଭୀର ସମୁଦ୍ର ବକ୍ଷରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ କିରଣଭଳି ଅନନ୍ତ ଆନନ୍ଦ ଦାୟକ ଓ ରମଣୀୟ ।

ସେକସ୍‌ପିଅରଙ୍କ ଐତିହାସିକ ନାଟକ ସମୂହ ଜାତୀୟ କାବ୍ୟବତ୍ । ସାଲବରେ କହି ଅଛନ୍ତି Shakspere (ସେକସ୍‌ପିଅର) ଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ସେ ଅନ୍ୟ ଇଂରେଜୀ ପାଠ କରି ନାହାନ୍ତି; ଇଂରେଜ ଇତିହାସର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଧାନ ଘଟନା ତହିଁରେ ସୁନ୍ଦର ରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଅଜିନକୋର୍ଟ (Agincourt) ସମର ବର୍ଣ୍ଣନା ଅତିଶୟ ଚମତ୍କାର ବୋଲି ବୋଧହୁଏ । ସେକସ୍‌ପିଅରଙ୍କ ଲେଖାବଳୀ ମଧ୍ୟରେ ଏହାର ବର୍ଣ୍ଣନ ଅତିଶୟ ସୁନ୍ଦର । ତାଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚିନ୍ତାରେ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ଗୋଟିଏ ସତ୍ୟ ଇଂରେଜ ହୃଦୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ।

ତାଙ୍କର ଲେଖାବଳୀ କତିପୟ ବାତାୟନ ସଦୃଶ, ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଆମ୍ଭେମାନେ ତାଙ୍କ ଅନ୍ତର୍ଜଗତର ଦୃଷ୍ଟି ପାଉଁ । ଅନେକ ଗଣ୍ଡଗୋଳ ଓ ବାଧାବିଘ୍ନ ମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କ ନାଟକ ଲେଖିବାକୁ ହେଉଥିବାରୁ ଅନେକ ପ୍ରମାଦ ରହିଯାଇ ଅଛି । ତାଙ୍କ ଗ୍ରୋବ

Digitized by srujanika@gmail.com

ନାଟ୍ୟ ଶାଳା (Globe Theatre) ନିମିତ୍ତ ନାଟକ ଲେଖିବାକୁ ପଡ଼ିଥିବାରୁ ସେ ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ନିଜ ହୃଦୟରେ ସମସ୍ତ କଥା ପ୍ରକାଶ କରିପାରି ନାହାନ୍ତି ଆଉ ପ୍ରକାଶର ସୁବିଧା ସେ ପାଇ ପାରି ନାହାନ୍ତି । ଜଣେ ସ୍ଥପତିକୁ ପ୍ରସ୍ତର ଯୋଗାଇ ମୂର୍ତ୍ତି ନିର୍ମାଣ କରିବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ ସେ ଯେପରି ତାହାର ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିପାରେ ନାହିଁ ସେକସ୍‌ପିଅରଙ୍କୁ ତଦ୍ରୂପ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା ।

ଯେ କୌଣସି ବୁଦ୍ଧିମାନ ବ୍ୟକ୍ତି ସେକସ୍‌ପିଅରଙ୍କ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପ କଲେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ଉପଲବ୍ଧି କରି ପାରିବେ ଯେ ସେ ଜଣେ ଧର୍ମୋପଦେଶକ । ଦେବଶକ୍ତି ବିଶିଷ୍ଟ ପ୍ରକୃତ ଅପରିଚ୍ଛେଦ୍ୟ । ଓ ଅନିର୍ବଚନୀୟ ଗମ୍ଭୀରତାରେ ନରକ ଓ ଉଚ୍ଚତାରେ ସ୍ୱର୍ଗ ତୁଲ୍ୟ—ଏହା ସେହି ମହାପ୍ରାଣ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ପାରିଥିଲେ । ସେ କିନ୍ତୁ ପ୍ରଗ୍ଭରକ ରୂପେ କିଛି ପ୍ରଗ୍ଭର କରି ନାହାନ୍ତି କେବଳ ମଧୁର ସ୍ୱରରେ ନୀରବରେ ଗାନ କରିଅଛନ୍ତି । ଯେପରି ଦାନ୍ତେ ମଧ୍ୟ ଯୁଗସ୍ଥ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମର ପ୍ରଧାନ ପୁରୋହିତ, ସେକସ୍‌ପିଅର କ'ଣ ସେପରି ଅତୀତ ଓ ଭବିଷ୍ୟତର ସତ୍ୟ ପରକ ବିଶ୍ୱଜନୀନ ଧର୍ମର ପ୍ରଧାନ ପୁରୋହିତ ନୁହନ୍ତି ? ତାଙ୍କଠାରେ ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣତା ପୂର୍ଣ୍ଣ କୁସଂସ୍କାର ନାହିଁ, ଗୋଡ଼ା କଠୋରତା ନାହିଁ, ଅନୁଦାର ବିଧିପରତା ନାହିଁ ଉତ୍କୋଟ ଧର୍ମାନୁରକ୍ତତା ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଅଛି ପ୍ରକୃତରେ ଗୂଢ଼ ଏବଂ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଓ ଦେବତ୍ୱର ଉପାସନା ।

ଅନେକେ ସେକସ୍‌ପିଅରଙ୍କୁ ନାସ୍ତିକ ବୋଲି କହନ୍ତି କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ଆମ୍ଭେମାନେ ଏକମତ ନୋହୁଁ । ଧର୍ମବାଦ ଓ ତଦାନୀନ୍ତନ ଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଗଣ୍ଡଗୋଳ ପ୍ରତି କବିଙ୍କ ଔଦାସୀନ୍ୟ ସେମାନଙ୍କୁ ଭ୍ରମରେ ପକାଇଅଛି । ଯଦ୍ୟପି ସେ ତାଙ୍କର ସ୍ୱଦେଶାନୁରାଗ ପ୍ରକାଶ କରି ନାହାନ୍ତି ତଥାପି ସେ ସ୍ୱଦେଶ ଦ୍ରୋହୀ ନୁହନ୍ତି ଯଦ୍ୟପି ସେ ତାଙ୍କର ଧର୍ମ ବିଷୟରେ କିଛି ଉଲ୍ଲେଖ କରି ନାହାନ୍ତି ତଥାପି ସେ ନାସ୍ତିକ ନୁହନ୍ତି । ତାଙ୍କର ବିଶାଳ ହୃଦୟ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବରେ ବିଶ୍ୱଟର ପୂଜା କରିଥିଲା । ସାଧାରଣଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଯାହା ପ୍ରଧାନ ତାହା ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ତୁଚ୍ଛ ।

ଯେ ଯାହା କହନ୍ତୁ ଛଳେକେ ସେକସ୍‌ପିଅରଙ୍କ ଦାନ ଅମୂଲ୍ୟ । ତାଙ୍କର ଭୂତଳରେ ଅବତାର ଅତିଶୟ ପରକ । ସେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସମସ୍ତଙ୍କ ଚକ୍ଷୁ ଏବଂ ଜଣେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଆଲୋକ ଦାତା, ସେ କିନ୍ତୁ କେବେହେଁ ଜାଣି ପାରି ନାହାନ୍ତି ଯେ ସେ ଭବିଷ୍ୟତ ସନ୍ଦେଶ ଦେବ ଆସିଥିଲେ, ସେ ମହତ୍ତ୍ୱଦଂଶ ବୁଲ୍ୟ ଆପଣଙ୍କୁ ଅନୁଭବ କରି ପାରି ନାହାନ୍ତି କାରଣ ସେ ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ଦିବ୍ୟଦୃଷ୍ଟି ସନ୍ଦର୍ଶନ କରିଥିଲେ । ମହତ୍ତ୍ୱଦଂଶ ପ୍ରତ୍ୟେକ କାଳର କବଳକବଳରେ ପଡ଼ି ବିନଷ୍ଟ ହୋଇପାରେ କିନ୍ତୁ ସେକସ୍‌ପିଅର କିମ୍ବା ଦାନ୍ତେ ତତ୍‌କାଳ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣଭାବ ଧାରଣ କରିବେ । ମହତ୍ତ୍ୱଦ କେବଳ ଆରବ ଦେଶରେ ଧର୍ମଗୁରୁ କିନ୍ତୁ ସେକସ୍‌ପିଅର ନିଖିଳ ମାନବ ଜାତିର ପ୍ରଧାନ ପୁରୋହିତ ।

ଏସ୍‌ଖିଲସ୍ ହୋମରଙ୍କ ତୁଲ୍ୟ ସେକସ୍‌ପିଅର ମଧ୍ୟ ସତ୍ୟତା ଏବଂ ବିଶ୍ୱଜନୀନତା ହେତୁ ଚିରକାଳ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପୂଜ୍ୟ, ନମସ୍ୟ ହୋଇ ରହିବେ । ସେ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ତୁଲ୍ୟ ସରଳ ଓ ଅକୃତ୍ରିମ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କପରି ଅଖଣ୍ଡ ଶାଶ୍ୱତ ନିକଟକୁ ପ୍ରବେଶକ୍ଷମ ।

ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏହି ଓଜସ୍ୱିତ୍ୱର ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଦରିଦ୍ର କୃଷକ ଯେ କି ଗୋଟିଏ ନାଟ୍ୟଶାଳାର ମାଲିକ ହୋଇପାରି ଥିବାରୁ ଭିକ୍ଷା ନ କରି ଜୀବନ ଧାରଣ କରିପାରିଥିଲେ, ଯେ Earl of Southamton (ସାଉଥାମ୍ପଟନର ଜମିଦାର)ଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ବହୁତ କୃପାର ପାତ୍ର, ଏବଂ Sir Thomas Lucy (ସାର୍ ଟମ୍‌ସଲୁସି) ତାହାଙ୍କୁ ଧନ୍ୟବାଦ—ଯେ ତାହାଙ୍କୁ କରାଗାରକୁ ପ୍ରେରଣ କରିବାର ଉଦ୍ୟମ କରିଥିଲେ- ! ତାଙ୍କ ଚକ୍ଷୁରେ ଦର୍ଶାର୍ହ ହୋଇଥିଲେ ତାଙ୍କର ମାନବସମାଜରେ ଓଡ଼ନଙ୍କପରି ଷୋଡ଼ଶୋପଚାରରେ ଅର୍ଚ୍ଚନା ହୋଇପାରିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଚାର କରି ଦେଖନ୍ତୁ ବୀରପୂଜା ଇତ୍ୟାଦି ଅତିକାଂଶରେ କ୍ଷୀଣତା ଲାଭଥିଲେ ହେଁ ଆଜି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସେକସ୍‌ପିଅରଙ୍କର ସ୍ଥାନ କେତେ ଉଚ୍ଚ ? ବର୍ତ୍ତମାନ ସେକସ୍‌ପିଅରଙ୍କ ସହିତ ଏକଲକ୍ଷ ଇଂରେଜ ତୁଳନୀୟ ନୁହନ୍ତି । ଏକଲକ୍ଷ ଇଂରେଜଙ୍କ ବିନିମୟରେ ସେକସ୍‌ପିଅରଙ୍କୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରାଯାଇ ନ ପାରେ । ଚେମ୍ବରଲେନ୍ ସମ୍ପ୍ରତି ଉପଧ୍ୟକ୍ଷ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅକ୍ଳେଶରେ ପରିହାର କରାଯାଇପାରେ କିନ୍ତୁ ଏହି ଷ୍ଟ୍ରାଟଫୋର୍ଡ଼ର କୃଷକକୁ ତ୍ୟାଗ କରାଯାଇ ନ ପାରେ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସେ ଏକମାତ୍ର ଅଦରର ଧନ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଜାତୀୟ ମାନ ସମାନ ବିଦେଶୀୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରଖିବାହିଁ ଏକମାତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟ ବିଦେଶୀୟମାନଙ୍କୁ ସେକସପିଅରଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ସମସ୍ତ ଅର୍ପଣ କରାଯାଇପାରେ । ଯଦି ବିଦେଶୀୟମାନେ ଜିଜ୍ଞାସା କରନ୍ତି "ହେ ଇଂରେଜ ବୀର କବି, ତୁମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭର ଭାରତ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ପରିତ୍ୟାଗ କରିପାର ନା ସେକସପିଅରଙ୍କୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରିପାର !

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭାରତ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ପାରି ନା ସେକ୍ସପିଅରଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିବ ।" ବାସ୍ତବରେ ଏହା ଗୋଟିଏ ପ୍ରଶିଧାନର ବିଷୟ, ଦେଶକାଳ ଲୋକେ ସରକାରୀ ଭାଷାରେ ଉତ୍ତର ଦେବେ ସତ୍ୟ କିନ୍ତୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଭାଷାରେ ଉତ୍ତର ଦେବୁଁ, ଭାରତ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ-ରହୁ ବା ନ ରହୁ, ଅମ୍ଭେମାନେ କିନ୍ତୁ ସେକସପିଅରଙ୍କୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରିପାରିବୁ ନାହିଁ । ଭାରତ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ କୌଣସି ନା କୌଣସି ଦିନ ଚାଲିଯାଇପାରେ କିନ୍ତୁ ଏହି ସେକସପିଅର କେବେହେଁ ଯିବେ ନାହିଁ, ସେ ଚିରକାଳ ପାଇଁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବାସ କରିବେ ।"

ଅଧ୍ୟାତ୍ମିକ ବିଷୟ ଛଡ଼ା ବ୍ୟାବହାରିକ ଜୀବନ ଦିଗ ଦେଇ ଚାଂହେ ବିଚାର କରି ଦେଖିବାକୁ ହେବ । ଆଜି ଅଳ୍ପଦିନପରେ ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଖୁବ୍ ଅଳ୍ପସଂଖ୍ୟକ ଇଂରେଜ ବାସକରିବେ । ଆମେରିକା, ହଲେଣ୍ଡ, ପ୍ରାଚ୍ୟ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଏବଂ ପୃଥିବୀର ଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଇଂରେଜମାନେ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିବେ । କିନ୍ତୁ ଏହି ବିକ୍ଷିପ୍ତ ଜାତି ଗୋଟିଏ ଜାତିରୂପେ କିପରି ବନ୍ଧି ରହିବ ଯଦ୍ୱାରା ସେମାନେ ଯୁକ୍ତି ବିଚାର ନ କରି ଭ୍ରାତୃଭାବରେ ଶାନ୍ତିରେ ବାସ କରି ପାରିବେ ! ଏହା ଅଧୁନା ଗୋଟିଏ ଚରମ ସମସ୍ୟା ଏବଂ ତାହା କିପରି ପୂରଣ କରିବେ । ପାର୍ଲିମେଣ୍ଟର ନିୟମ କିମ୍ବା ରାଜ୍ୟଶାସକ ପ୍ରଧାନ ସଚିବ ତାହା କରିପାରିବେ ନାହିଁ, ଆମେରିକା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କଠାରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇଅଛି, ତାହା କେବଳ ପାର୍ଲିମେଣ୍ଟର କୃତ୍ୟ, ସେକସପିଅର ଏପରି ଜଣେ ଇଂରେଜ ନୁହେଁ ଯାହାକୁ କୌଣସି କାଜ, କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ, କୌଣସି ମହାସଙ୍ଘ ବା ମହାସଙ୍ଘର ସମଷ୍ଟି କେବେହେଁ ତାହାକୁ ସିଂହାସନ ଚ୍ୟୁତ କରିପାରିବ ନାହିଁ, ଏହି ନୃପତି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅତ୍ୟୁଦାର, ପ୍ରଶାନ୍ତ, ଶକ୍ତିଶାଳୀ ରାଜାରୂପେ ବିରାଜମାନ ଏବଂ ସେହିପରି ଭାବରେ ବହୁଯୁଗ ଧରି ତାହା ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର କରିବ Paramattan (ପାରମାଟ୍ଟା) ରୁ ହେଉ ବା New yorks (ନିଉୟର୍କ)ରୁ ହେଉ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଇଂରେଜ ନରନାରୀ ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିବେ, 'ବାସ୍ତବିକ, ଏହି ସେକସପିଅର ଅମ୍ଭର, ଆମ୍ଭେ ତାଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡ ଦେଉଛୁ, ଆମ୍ଭେମାନେ ତାଂକ ଭାବରେ ଭାବୁ ଏବଂ ତାଂକର ନେତ୍ରରେ ଦେଖୁଁ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ରକ୍ତମାଂସର ସମ୍ପର୍କ ତାଂକ ସହିତ ଏକ ସାଧାରଣ ରାଜନୀତିଜ୍ଞ ଇଚ୍ଛାକଲେ ଏହିପରି ଭାବରେ ଭାବି ପାରନ୍ତି,

ବାସ୍ତବରେ ଏହା ଜାତିପକ୍ଷରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୌରବର ବିଷୟ ଯେ ତାହାର ଗୌରବ ଲଳିତ ସ୍ୱରରେ ମାନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ତାହା ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ପାଇଅଛି, ନିଃସହାୟ ଇଟାଲି ଆଜି କ୍ଷିପ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି, ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ ହୋଇଯାଇଅଛି । ଗୌରବ ସନ୍ଧିପ୍ରକରେ ଏକତ୍ରୀଭୂତ ହୋଇ ରହିପାରି ନାହିଁ ତଥାପି ଇଟାଲି ଏବେ, କାରଣ ଇଟାଲି ଦାନ୍ତେଙ୍କ ଜନ୍ମଦାତା । ଇଟାଲିର ଦାନ୍ତେ ଅଭ୍ୟୁକ୍ତି, ଇଟାଲି ବାକ୍ ଶକ୍ତିସମ୍ପନ୍ନ । ଏତେବଡ଼ ବିଶାଳ ରୁଷସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଅସ୍ତ୍ରସାହାଯ୍ୟରେ ଏକ ହୋଇ ଅଛି କିନ୍ତୁ ତାହାର ବାକ୍‌ଶକ୍ତି ରୁଷ କଥା କହି ଶିଖିବା ଦରକାର । ରୁଷର ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର ନଷ୍ଟହୋଇ ଯିବ କିନ୍ତୁ ଦାନ୍ତେ ବିରାଜମାନ ଥିବେ । ତାହାର ବାଣୀ ସମସ୍ତଙ୍କର ଶ୍ରୁତିଗୋଚର ହେବ । ଯେଉଁ ଜାତିର ଗୋଟିଏ ଦାନ୍ତେ କିମ୍ବା ସେକସପିଅର ତାହା ମୈତ୍ରୀ ଓ ଏକତା ପାଶରେ ବଦ୍ଧ, କିନ୍ତୁ ତାହା ରୁଷପରି ମୂକ ନୁହେ ।

ଶ୍ରୀ ଅମରେନ୍ଦ୍ର ବକ୍ସିଲ୍ ଦେ, ବି, ଏ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

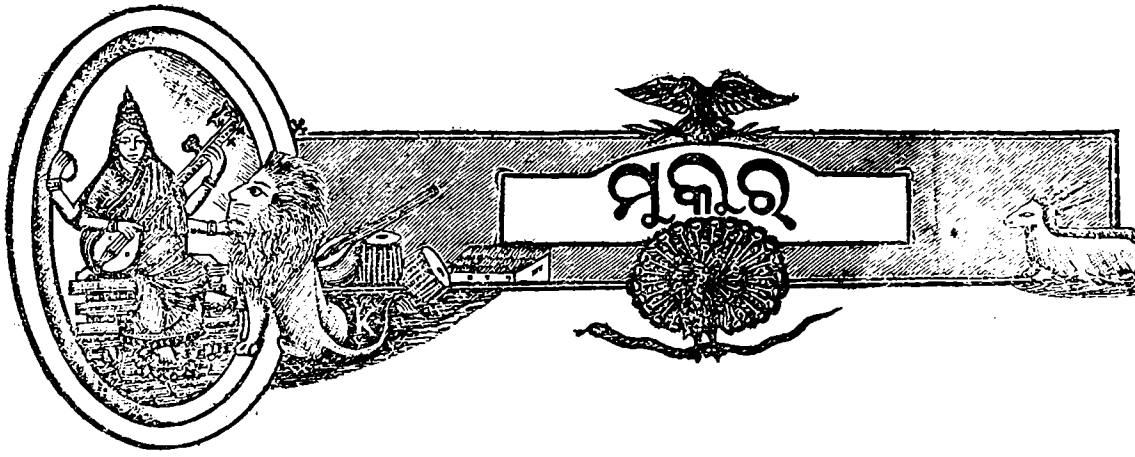

୧୮ଶ ଭାଗ । } ଚୈତ୍ର । { ୧୨ଶ ସଂଖ୍ୟା ।

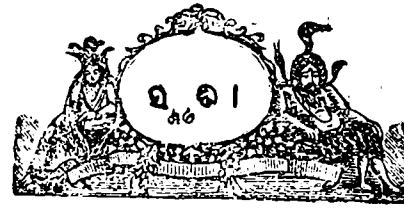

ଭାଙ୍ଗି ଯାଇଛି ମୋ ସୁନାର ସ୍ୱପନ
ଛିଣ୍ଡି ଯାଇଛି ମୋ ବୀଣାର ତାର
ପରଣେ ପରଣେ ଉଠୁଅଛି ଆଜି
ମରମଭେଦୀ ହାହାକାର ।
ଘିରିଅଛି ଆଜି ଦିଶଇ ଅନ୍ଧାର
(ଏବେ) ସମସ୍ତ ହୋଇଛି ବିଲୀନ,
ପଡ଼ି ରହିଛି ସେ ଖାଲି ସ୍ମୃତି ତାର
କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଯାଏ ପରାଣ ।

ହୃଦୟ ବେଦନା ହୃଦୟେ ମରଇ
(ଆଜି) କରି ଗତ ସ୍ମୃତି ଶୋଚନା,
ଆଉ ତ ଆସିବ ପଲକେ ରହିବ
ଦେବ ପ୍ରାଣେ ନବ ବେଦନା ।
ଯାଉଛି ଭରସା ନାହିଁ ଆଉ ଆଶା
ସାଙ୍ଗ ହୋଇଛି ମୋ' ଆନନ୍ଦ ଦିନ,
ସ୍ମୃତି ପଟେ କିମ୍ବା ପଡ଼େ ଥରେ ଥରେ
ସେହି ପ୍ରିୟ ବାଲ୍ୟଜୀବନ ।

ଶ୍ରୀ ଭବଗ୍ରାହୀ ପଣ୍ଡା ବି:ଏସ୍‌ସି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମହାଯାତ୍ରାର ସମାଲୋଚନା।

୪ର୍ଥ ସର୍ଗ।

ଉକ୍ତ ସର୍ଗରେ କବି ପ୍ରକୃତଚିତ୍ରଣରେ କିପରି ସିଦ୍ଧହସ୍ତ, ତାହା ଆମ୍ଭେମାନେ ଦେଖିଅଛୁଁ। ମଧ୍ୟ ଅବଗତ ହୋଇଅଛୁଁ ଯେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ପ୍ରଭୃତି ପାଣ୍ଡବମାନେ କଳି-ଯୁଗର ଆବିର୍ଭାବ ଦର୍ଶନ ନିମିତ୍ତ ସହ୍ୟାଦ୍ରିଶିଖରକୁ ଆରୋହଣ କଲେ। ଏହି ଅବସର ପାଇ କବି ବର୍ତ୍ତମାନ ସମାଜପ୍ରତି ସ୍ୱୀୟ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରି-ଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଅକୁଣ୍ଠିତଭାବରେ ତାହାର ଦୋଷଗୁଣ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଦର୍ଶାଇ ଦେଇଅଛନ୍ତି। ବାସ୍ତବିକ ଏହି ସର୍ଗର ବର୍ଣ୍ଣନା ଗୁଡିକୁ ଆଧୁନିକ ସମାଜର ସମାଲୋ-ଚନା ବୋଇଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ। 'କଥିଲା ଏ ଦେଶ କି ହୋଇଛି ଆଜ ?'—ଏହାହିଁ କବି ଏହି ସର୍ଗରେ ବିବୃତ କରିଅଛନ୍ତି।

ସମୁଦାୟ ଚତୁର୍ଥ ସର୍ଗଟି କଳିପୂର୍ବ ଯୁଗମାନଙ୍କର ଧର୍ମ୍ମ ଓ ପୁଣ୍ୟ ଏବଂ କଳିଯୁଗର ପାପମାନଙ୍କର ଚିତ୍ରରେ ପରି-ପୂର୍ଣ୍ଣ। ଦୁଇଟି ବିଭିନ୍ନ ଯୁଗଧର୍ମକୁ ଏକ ତୁଳା ଦଣ୍ଡରେ ଓଜନ କରି କବି ଦୁହିଁଙ୍କର ବୈଷମ୍ୟ ସ୍ପଷ୍ଟଭାବରେ ଅଙ୍କିତ କରିଅଛନ୍ତି। ଅବଶ୍ୟ ଏହି ସର୍ଗର ଚିତ୍ରମାନଙ୍କ ନିମିତ୍ତ ଆମ୍ଭେମାନେ ରାଧାନାଥଙ୍କ ସ୍ୱାଧୀନଚିନ୍ତାକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଧନ୍ୟବାଦ ପ୍ରଦାନ କରିପାରୁ ନାହିଁ; କାରଣ ଏହି ବିଷୟରେ ନୈଷଧକାର ଶ୍ରୀହର୍ଷ ତାହାଙ୍କର ଗୁରୁ, ଏବଂ ସେ ତାହା-ଙ୍କର ପନ୍ଥା ଅନୁସରଣ କରି ପୁଣ୍ୟବର୍ଗକୁ ଦେବଗଣ ଏବଂ ପାପନିଚୟକୁ କଳିବର୍ଗରୂପେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିଅଛନ୍ତି; ମାତ୍ର ଏହା ଅବଶ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ ଯେ ରାଧାନାଥ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ଶିଷ୍ୟରୂପେ ଗୁରୁପ୍ରଦର୍ଶିତ ପଥ ଅବଲମ୍ବନ କରି ସ୍ୱୀୟ ଚିତ୍ରଣକୁ ଅଧିକ-ତର ଚମତ୍କାରୀ ଏବଂ ଚିତ୍ତାକର୍ଷଣ କରିଅଛନ୍ତି; ଏବଂ ଅଗ୍ନି-ଯୁଧିଷ୍ଠିର-ସମ୍ବାଦ ଛଳରେ ନିଜର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ମତ ବ୍ୟକ୍ତକରି ଲୋକ-ସମାଜର ଦୁରବସ୍ଥା ପ୍ରତିପନ୍ନ କରାଇଅଛନ୍ତି। ବିପ-ରୀତ ଗୁଣସମ୍ପନ୍ନ ପାପପୁଣ୍ୟର ଦୁଇଟି ସମ୍ପ୍ରଦାୟକୁ ଏକତ୍ର ସମାବେଶ କରିବାଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟୋନ୍ୟର ଉତ୍କର୍ଷାପକର୍ଷ ପ୍ରତି-ପାଦିତ ହୋଇଅଛି। ଏହା ମଧ୍ୟ ମହାକାବ୍ୟର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଗୁଣ।

ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପୁରାଣଚିତ୍ର ଦେବତା ଏବଂ ରାକ୍ଷସମାନଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ। ତଥାପି ଏହି ସର୍ଗର ବର୍ଣ୍ଣନା ପାଠ କଲେ ଏକପ୍ରକାର ନୂତନତ୍ୱ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ। ଏହାର କାରଣ ଏହି ଯେ କବି ଅନାବଶ୍ୟକ ଅବିଶ୍ୱସନୀୟ ପୌରାଣି-କତା ପରିହାର କରି ସାମାଜିକ ରୀତିନୀତି ଚିତ୍ରଣ ପ୍ରତି ଅଧିକ ଯତ୍ନବାନ୍ ହୋଇଅଛନ୍ତି। ଅଭିବର୍ଣ୍ଣିତ ଦେବସଭାରେ ଚତୁର୍ମୁଖବ୍ରହ୍ମା ତ୍ରିନେତ୍ର ପଞ୍ଚାନନ ମହାଦେବ, ପଦଦଳିତ ବିଶିଷ୍ଟ ବା ଅନନ୍ତସାୟୀ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ କାଳ୍ପନିକ ମୂର୍ତ୍ତି ପରିବର୍ତ୍ତେ ଧର୍ମ୍ମ, ସତ୍ୟ, ସାହାସ ନ୍ୟାୟ ପ୍ରଭୃତି ସଦ୍‌ଗୁଣଗଣ ଉପସ୍ଥିତ ସମାଜରେ ଏହି ଗୁଣମାନଙ୍କର ସ୍ଥାନ ବା ଜନନିରୂପଣ ନିୟମରେ ସେମାନଙ୍କର ଆସନ ନିରୂପଣ, ସେମାନଙ୍କ ସ୍ୱରୂପଚିତ୍ରଣରେ (Anthropomorphism) କବି ଉକ୍ତଗୁଣମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ତମରୂପେ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରି ଦେଖିଥିବାର ପରିଚୟ ମିଳେ। କେବଳ ଦେବଗଣ ନୁହେଁ, କଳିଗୁଣର ଚିତ୍ରଣ ମଧ୍ୟ ଏହି ନିୟମରେ ଅଙ୍କିତ। ମାତ୍ର ଏ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ କବିଙ୍କର ପୂର୍ଣ୍ଣସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇ ନ ପାରେ। ନୈଷଧ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାବ୍ୟମାନଙ୍କର ଛାୟା ଏଥିରେ ପଦେ ' ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଅଛି। ତଥାପି ବର୍ଣ୍ଣନାର ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତତା ଏବଂ ଔଚିତ୍ୟ କବିଙ୍କ ପ୍ରତି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଭକ୍ତି ଆକର୍ଷଣ କରୁଅଛି। ଆଦର୍ଶଟି ଅନ୍ୟର ହେଲେହେଁ, ମୂର୍ତ୍ତିର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ସୁଠାମତ୍ୱ ନିମିତ୍ତ ଚିତ୍ରକାରହିଁ ଧନ୍ୟବାଦାର୍ହ। ଅନଳ ଦେବ ପ୍ରଦର୍ଶକ; ସତ୍ୟପରାୟଣ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଦ୍ରଷ୍ଟା, ସ୍ଥାନ ନିକାଞ୍ଚନ ସହ୍ୟାଦ୍ରିଶିଖର ଏବଂ କାଳ ଦ୍ୱାପର ଓ କଳିଯୁଗର ସଙ୍ଗମସ୍ଥଳ। ଅନ୍ୟୋନ୍ୟର ତୁଳନାରେ କେହି ନ୍ୟୂନ ନୁହନ୍ତି। ବର୍ତ୍ତମାନ, ଆମ୍ଭେମାନେ ଦେଖିବା, ଦୃଶ୍ୟଟି ମଧ୍ୟ ତକତ୍ ମହତ୍।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅର୍ଜ୍ଜୁନଙ୍କ ଅନୁକମ୍ପାରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଅଭିନବ ଦୃଶ୍ୟପଟଳ ପ୍ରକଟିତ ହେଲା । ହରିଣସ୍ୱ ବାଦ୍ୟାନୁରଣ ମଧ୍ୟରେ ଅପୂର୍ବ ଦେବସଭା । ଦେବଚିତ୍ରଗ୍ରହ କବି-ବର୍ଣ୍ଣିତ ଏବଂ ଚିତ୍ରକର-ଚିତ୍ରିତ ପ୍ରଭାମଣ୍ଡଳରେ ପରିବେଷ୍ଟିତ । ଏହି ଦେବ-ସଭାରେ ନିର୍ମ୍ମଳଙ୍କନ୍ଦ୍ରୋଦ୍ୟୋତକ-ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ନେପଥ୍ୟପରିବୃତ ସର୍ବଗୁଣାଶ୍ରୟ ଧର୍ମ୍ମଦେବ ଅଧିପତି । ତାହାଙ୍କ ସମୀପରେ ଧର୍ମ୍ମନିମିତ୍ତ ସତ୍ୟନିମିତ୍ତ ଓ ନ୍ୟାୟ ନିମିତ୍ତ ସର୍ବବିଧ ଦୁଃଖ ଓ ସର୍ବଦା ବିପଦର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ସତତ ବଦ୍ଧପରିକର ଧର୍ମପରାୟଣର ନୈତିକ-ସାହସ ମୂର୍ତ୍ତିପରିଗ୍ରହ କରି ଦଣ୍ଡାୟମାନ । ଅପରପାର୍ଶ୍ୱରେ ଅକୁତୋଭୟ ସ୍ୱଭାବସୁନ୍ଦର ଆଡମ୍ବର ଶୂନ୍ୟ ସତ୍ୟ, ଏହି ଚିତ୍ରଦ୍ୱାରା ସୂଚିତ ହୁଏ ଯେ ସତ୍ୟବାଦିତା ଓ ମନସ୍ୱିତା ଧର୍ମର ପ୍ରଧାନ ସହାୟ ଓ ଏହାଙ୍କର ଅଭାବରେ ଧର୍ମର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ଅସମ୍ଭବ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଧର୍ମ, ସାହସ ଏବଂ ସତ୍ୟକୁ ଏକତ୍ର ଚିତ୍ରଣ କରି କବି ଦେଖାଉଛନ୍ତି ଯେ ଧର୍ମ ଜ୍ଞାନ ଏବଂ ଧର୍ମ୍ମପରାୟଣତା ବ୍ୟତୀତ ନୈତିକ ସାହସ ଏବଂ ବିଶୁଦ୍ଧ ସତ୍ୟର ସ୍ଥିତି ମଧ୍ୟ ଅସମ୍ଭବ । ଧର୍ମ୍ମ ହୃଦୟରେ ଅଟଳ ନୈତିକ ସାହସ ଆନୟନ କରେ ଏବଂ ଏହି ନୈତିକ ସାହସ ଉପରେ ହିଁ ସତ୍ୟର ଆସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ଯାହାର ଧର୍ମ୍ମପ୍ରତି ଆସ୍ଥା ନାହିଁ, ସେ ଭୀରୁ, ଏବଂ ଯେ ଭୀରୁ ସେ କଦାପି ସତ୍ୟର ସୁତୀକ୍ଷ୍ଣ ଖଡ୍ଗଧାର ଉପରେ ଚାଲିବାକୁ ସାହସ କରିନାହିଁ ବା କରିପାରିବ ନାହିଁ ।

ତଦନନ୍ତର ପକ୍ଷପାତବିବର୍ଜ୍ଜିତ ଧୈର୍ଯ୍ୟ-ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ-ବ୍ୟଞ୍ଜକ ନ୍ୟାୟଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତିଗ୍ରହ । ଅପକ୍ଷପାତିତାର ନିଦର୍ଶନରୂପେ ତାହାଙ୍କର "ନେତ୍ରବନ୍ଧ ଦନକୃଷ୍ଣବାସେ" । ମାତ୍ର ଏହି ବିଶେଷଣ ପ୍ରୟୋଗ କରି କବି ଅଜ୍ଞାତସାରରେ ତାହାଙ୍କ ଚରିତ୍ରକୁ ନିଷ୍ପ୍ରଭ କରିଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ଏଥିରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେପରି ନ୍ୟାୟଦେବ ଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟ ନୁହନ୍ତି ।

ନ୍ୟାୟସମୀପରେ ତପଃ । ଆଦର୍ଶ ତପସ୍ୱିଠାରେ ଯେ ସମସ୍ତ ଗୁଣ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ, ସେହିମାନଙ୍କ ସମୁଚ୍ଚୟରେ ତାହାଙ୍କ ବିଗ୍ରହ ଗଢା "କ୍ଷୀଣଦୃଷ୍ଟି" ତାହାଙ୍କର ସର୍ବଦା ପରିମିତ ବ୍ୟବହାର ଏବଂ ପରିଚ୍ଛଦ ସରଳତା ଏବଂ ନୈତିକତାର ପରିଚାୟକ ।

ଏହିରୂପେ ପ୍ରତ୍ୟେକର ନାମୋଚିତ ସଦ୍‌ଗୁଣ ବଳୀ ଦ୍ୱାରା ବିଭୂଷିତ ହୋଇ, ପରଦୋଷସହନତତ୍ପର କ୍ଷମା, ପରଦୁଃଖୋପନୋଦିନୀ ଦୟା, ଅନ୍ୟାୟର ସଙ୍କୁଚିତ ଶୌଚ, ତ୍ୟାଗକୁଣ୍ଠିତ କରୁଣା ତିତିକ୍ଷା, ସାଧୁଜନ ସେବ୍ୟ ଆର୍ଜ୍ଜବ, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟର ଅଧିଦେବୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ବୀଣାପୁସ୍ତକରଞ୍ଜିତହସ୍ତା ସର୍ବଶୁକ୍ଳା ସରସ୍ୱତୀ ପ୍ରଭୃତି ଦେବଦେବୀକୁଳ ସେହି ସଭାରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ । ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କୁ କବିଙ୍କ ଲେଖନୀ ଯଥାର୍ଥରୂପେ ଚିତ୍ରିତ କରିଅଛି । ପୁରାଣ ବର୍ଣ୍ଣନା ଏହି ଚିତ୍ରଣର ଏକମାତ୍ର ଆଦର୍ଶରୂପେ ଗୃହୀତ ହୋଇ ନାହିଁ; ଅଥଚ ଜ୍ଞାତ ସାରରେ ପୁରାଣ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ପରିତ୍ୟକ୍ତ ହୋଇନାହିଁ । ଜଗତରେ ପରିଦୃଶ୍ୟମାନ ସଦ୍‌ଗୁଣାସମୂହର ଆଦର୍ଶ ଅବଲମ୍ବନରେ ଅଙ୍କିତ ହୋଇଥିବାରୁ ଚିତ୍ରଗୁଡିକ ସତ୍ୟର ଅଧିକତର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଏବଂ ମନୋହରିଣୀ ହୋଇଅଛି (More realistic) । ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସ୍ୱରୂପ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ଚିତ୍ରଟି ଦେଖାଯାଉ । ସଂସାରରେ ଐହିକ ଶୋଭା ଏବଂ ସମ୍ପଦଠାରୁ ଅଧିକତର କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ ଓ ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ଆଉ କଅଣ ଅଛି ? ଆଜି ଯାହା ନୟନପ୍ରୀତିକର ଏବଂ ହୃଦୟହାରୀ ହୋଇଅଛି; କାଲି ହୁଏତ ତାହା ନୟନ-କଣ୍ଟକରେ ପରିଣତ ହେବ । ଆଜି ଯେ ରାଜସିଂହାସନ ଅଧିରୋହଣ କରି ଅଗାଧ ସୁଖସାଗରରେ ଭାସମାନ; କାଲି ସେ ଦୁଃଖର କଠୋରକଷାଘାତରେ ଜର୍ଜ୍ଜରିତ ହୋଇ ଭିକ୍ଷାପାତ୍ରଧାରୀ ପଥର ଭିଖାରୀ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସେହି ଶୋଭା ଏବଂ ସମ୍ପଦର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବତା; "ଫୁଲ ରଙ୍ଗଶତଦଳ" ଏବଂ "ଧାନମେଣ୍ଢି" ଏହାର ନିଦର୍ଶନ । ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ଚଞ୍ଚଳତା ଏବଂ ନିରନ୍ତର ସ୍ଥାନ ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳତା ଶୋଭା ଓ ସମ୍ପଦର ଅସ୍ଥାୟିତ୍ୱଦ୍ୟୋତକ । ବୋଧହୁଏ କବି ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ଏବଂ ବିଧ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ସମୟରେ ବାଣଭଟ୍ଟଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରିଥିଲେ । ବାଣଭଟ୍ଟ କାଦମ୍ବରୀରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରୁ ? କହି ଅଛନ୍ତି——"ଅଦ୍ୟାପିପରିବୃତ୍ତମନ୍ଦରବର୍ତ୍ତି-ବର୍ତ୍ତ-ଭ୍ରାନ୍ତ-ଜନିତ-ସଂସାରେବ ପରିଭ୍ରମତି, କମଳିନୀ-ସଂଚରଣ ବ୍ୟତିକର-ଲଗ୍ନ-କଳିନୀନାଳକଣ୍ଟକ-କ୍ଷତେବ ନ କ୍ୱଚିଦପି ନିର୍ଭର ମାବଧାତି ପଦମ୍ (ଲକ୍ଷ୍ମୀଃ) ଇତ୍ୟାଦି । ସରସ୍ୱତୀଙ୍କର ଅଙ୍ଗାଭରଣମାନଙ୍କର ଶୁକ୍ଳିମ ଦ୍ୱାରା ସଙ୍ଗୀତ ଓ କବିତାର ମନୋରଞ୍ଜନରେ ପୂତ ପ୍ରଭାବସମ୍ଭାର ସୂଚିତ ହେଉଅଛି ।

ପ୍ରୋକ୍ତ ଦେବଭୂଜ ଅଥବା ଭିକ୍ଷାନ୍ନରରେ ଭାରତର ସଦ୍‌ଗୁଣ ସମବାୟ କଳର ସର୍ବାନର୍ଥକର ରାଜ୍ୟକାଳରେ କେଉଁଠାରେ ଆଶ୍ରୟ ନେବେ, ଅଧୁନା ତାହାହିଁ ମନ୍ତ୍ରଣା କରୁଅଛନ୍ତି । ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ନିବିଡ଼ ତମସ୍ତୋମରେ ଦିଙ୍ମୁଖ ଆବୃତ କରି ସଦଳବଳ କଳି ଆବିର୍ଭୂତ ହେଲା । ଦେବଗଣ ଯେପରି ପ୍ରାଚୀନଭାରତର ସଦ୍‌ଗୁଣ ନିଚୟର ରୂପାନ୍ତର ରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଥିଲେ, ସମ୍ପ୍ରତି ସାଜିତର

Digitized by srujanika@gmail.com

କଳି ମଧ୍ୟ ତଦ୍ରୂପ ଇଦାନୀନ୍ତନ ଭାରତର ଦୋଷନିଚୟର ରୂପାନ୍ତର ରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ।

ପ୍ରଥମତଃ ସର୍ବବିଧ ଅନର୍ଥର ମୂଳ ହେତୁ କଳିକୁ କବି ମୂର୍ତ୍ତିମାନ୍ ଅମଙ୍ଗଳରୂପେ ଚିତ୍ରିତ କରିଅଛନ୍ତି । ତାହାର ଆବର୍ତ୍ତନରେ ଦଂଷ୍ଟ୍ରାକରାଳ ମୁଖଗହ୍ୱର ସକଳ ସଦ୍‌ଗୁଣ ନିଷ୍ପେଷଣୀ ଶକ୍ତିର ପରିଚାୟକ । ସ୍ଥୂଳତଃ କଳିର ବର୍ଣ୍ଣନା ନୈଷଧର ସପ୍ତଦଶସର୍ଗ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେଲେହେଁ, କଳିର ସ୍ୱରୂପବର୍ଣ୍ଣନା ସଂସ୍କୃତକାବ୍ୟ ଅପେକ୍ଷା ଉତ୍କଳୀୟ କାବ୍ୟରେ ସ୍ପଷ୍ଟତର ହୋଇଅଛି । ନୈଷଧକାର କଳିକୁ କେବଳ ଉନ୍ମଦଗ୍ରୀବ ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନ କରିଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ କଳିର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ରୂପଗୁଣ ବର୍ଣ୍ଣନା ନାହିଁ; ମାତ୍ର ମହାଯାତ୍ରାକାର କଳିକୁ ଯଥାର୍ଥ ସ୍ୱରୂପ ପ୍ରଦାନ କରିଅଛନ୍ତି । ଏହି ବିଶେଷତ୍ୱର କାରଣ ଅଧିକ ଅଷ୍ଟାଦଶଶତାବ୍ଦୀର ଜ୍ଞାନରାଶି ରାଧାନାଥଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ପ୍ରସାରିତ । ପୁନଶ୍ଚ ନୈଷଧରେ କଳି ସ୍ୱୀୟଦଳବଳରେ ମଧ୍ୟଭାଗରେ ଥିବାର ବର୍ଣ୍ଣନସ୍ଥଳେ, ମହାଯାତ୍ରାରେ ସେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଅଗ୍ରଣୀ ହୋଇଅଛି ଏବଂ ରାଜାରୂପେ ଏହି ବର୍ଣ୍ଣନାହିଁ ତତ୍ପ୍ରତି ବିଧେୟ ।

କଳିର ପଶ୍ଚାଦ୍‌ଭାଗରେ ତାହାର ପ୍ରଧାନ ସେନାଧିପ "କାମ ।" ଆଧୁନିକ ଜୁଗୁପ୍ସିତ ଲମ୍ପଟ୍ୟ ଓ ତତ୍ସମ୍ବନ୍ଧୀ ସହଚର ବିଳାସିତାର ପ୍ରଣ୍ଡ ଲକ୍ଷଣ ନିଚୟର ସଂଗ୍ରହରେ ତତ୍ସମ୍ବନ୍ଧୀ ଦଳର ଚିତ୍ର ଅଙ୍କିତ । ଇତାନୀନ୍ତନ ସମାଜରେ କାମୁକତାର ପ୍ରଭାବ ବସ୍ତୁର ଅବଲୋକନ କରି କବି ନୈଷଧଙ୍କ ପଦ-ପଂକ୍ତି ଅନୁସରଣ କରି କାମକୁ କଳିଦଳର ସଂଗେ ସ୍ଥାନ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ପ୍ରସଙ୍ଗକ୍ରମେ ଆଧୁନିକ ସମାଜର ଦେହାତ୍ମ-ବାଦ ଏବଂ ଭୋଗୈକନିଷ୍ଠତା ମଧ୍ୟ ଉଲ୍ଲିଖିତ ହୋଇଅଛି । ବାସ୍ତବରେ ଆଜିକାଲି ଲୋକମାନଙ୍କର ବିଶେଷତଃ ସଂସ୍କୃତ (Ruformed Society) ସମାଜର ରୀତିନୀତି ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିପାତ କଲେ, ଆମ୍ଭେମାନେ କବିଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନାକୁ କଦାପି ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ବୋଲି କହିପାରିବୁ ନାହିଁ । ବାକ୍ୟତଃ ସମାଜ ଦେହାତ୍ମବାଦ, ଭୋଗୈକନିଷ୍ଠତା ଓ କାମିନୀବଶ୍ୟତା ସ୍ୱୀକାର କରୁ ବା ନ କରୁ ତାହାହିଁ ଯେ ଆଧୁନିକ ସମା-ଜର ଜୀବନମନ୍ତ୍ର ହୋଇଅଛି, ଚକ୍ଷୁଷ୍ମାନ୍ ଦର୍ଶକ ଏହା ଲକ୍ଷ୍ୟ ନ କରି ରହି ପାରିବ ନାହିଁ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଗତ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆତ୍ମାଠାରୁ ବସ୍ତୁଯୁତ ସ୍ୱର୍ଗଠାରୁ ନରକ ପ୍ରତି; ଉନ୍ନତକୋଟିରୁ ଅବନତ କୋଟିକୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷା ଏହି ଦିଗରେ ଚାଲିଛି । ସନ୍ମାର୍ଗପ୍ରଦର୍ଶକ ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱ ପ୍ରଦାୟକ ଧର୍ମ୍ମଶିକ୍ଷା ଶିକ୍ଷିତ-ସମାଜରୁ କ୍ରମଶଃ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ହେଉଅଛି । ଧର୍ମ୍ମନିଷ୍ଠା କାବ୍ୟରସାସ୍ୱାଦନ, ଶୌର୍ଯ୍ୟ, ବୀର୍ଯ୍ୟ—ସମସ୍ତ ଆଜି କାମୁକତାର ପଦତଳେ ବଳି ପଶୁରୂପେ ଅର୍ପିତ ହୋଇଅଛି । ଆଧୁନିକ ସମାଜର ଧାରଣା—"ପୁରୁଷାର୍ଥ ଏକାସିନା ବାମା-ଉପାସନା ।" ଏହି ଧାରଣା ଯେପରି ଆମ୍ଭେମାନେ କୌମାରସମୟରୁ ପରିବର୍ଦ୍ଧିତ ଏବଂ ଏହି ଧାର-ଣାର ଅନୁଶୀଳନ ନିମିତ୍ତ ତାନାବିଧ ଅସ୍ୱାଭାବିକ କୁକର୍ମ୍ମରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ କୈଶୋର ଏବଂ ଯୌବନ ଭ୍ରଷ୍ଟ, ନଷ୍ଟ ପରି-ପିଷ୍ଟ ସମାଜର କି ଦୁରବସ୍ଥା ! ଅବଶ୍ୟ ସମସ୍ତେ ଯେ ଏହି-ରୂପ ତାହା ମୋର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେ, କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ କେତୋଟି ବ୍ୟତିକ୍ରମ ଦେଖାଯାନ୍ତି ତାହାଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ଅତିଅଳ୍ପ ।

କାମାନୁଗତ ବନିତାବୃନ୍ଦଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନା ଓ ତତ୍ପ୍ରତି ପ୍ରଗାଢ଼ ଦେହାତ୍ମବାଦ ଓ ଭୋଗୈକସାରତ୍ୱରୂପ ଅଧମମତ ମିଲ-ଟନ୍ ଓ ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନା ଓ ନୈଷଧବର୍ଣ୍ଣିତ ଗୃହାକମତ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ମିଲଟନ୍ Paradise Lost ର ଏକାଦଶ ସର୍ଗରେ କହି ଅଛନ୍ତି—

"A bevy of fair women,
richly gay
In gems and wanton dress !
to the harp they sung
soft amorous ditties and
in donce they come."

(ମହାନନ୍ଦମୟୀ ମଣିମୁକ୍ତାମଣ୍ଡିତ ମହାର୍ଘପରିଚ୍ଛଦଧାରିଣୀ ରୂପସୀଦଳ ବୀଣାବାଦନ ଏବଂ ପ୍ରେମସଙ୍ଗୀତ ଗାନକରି ନାଚି ନାଚି ଆସୁଅଛନ୍ତି)

ମାଇକେଲ ମଧୁସୂଦନ ମଧ୍ୟ ଅନୁରୂପ ଦୃଶ୍ୟକୁ ନିମ୍ନଲିଖିତ ରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି:—

ଦେଖିଲା ନୃପତି
"ଆଉ ଏକ ବାମାଦଳ ସୁଚାରୁ ରୂପେ ।
"ପରମଳମୟ ଫୁଲେ ମଣ୍ଡିତ କବରୀ,
"କାମାଗ୍ନିର ତେଜୋରାଶି କୁରଙ୍ଗନୟନେ,
"ମିଷ୍ଟତର ସୁଧାରସ ମଧୁର ଅଧରେ !
"ଦେବରାଜ କମ୍ବୁସମ ମଣ୍ଡିତ ଗଳେ
"ଶ୍ରୀବାଦେଶ ! ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ସୂତାର କାଞ୍ଚଳି
ଆଚ୍ଛାଦିନ ଛଳେ ତାକେ କେବଳ ଦେଖାଇ

Digitized by srujanika@gmail.com

କୁଚରୁଚ, କାମସୁଧା ଗାଢ଼ାସ୍ୱେ ହୃଦସ୍ୱେ
କାମୀର ସୁକ୍ଷୀଣ କଟି, ମାଳପଟବାସେ,
(ସ୍ୱଚ୍ଛ ଅତ) ଗୁରୁଭରୁ ଯେନ ଘୃଣା କରି ।
ଆବରଣ ରମ୍ୟ କାନ୍ତି ଦେଖାଏ କୌତୁକେ;
×
ମୃଦଙ୍ଗର ରଙ୍ଗେ ବୀଣା ରବ ମନ୍ଦରା,
ଆନନ୍ଦ ସ୍ୱରଙ୍ଗ ସବେ ମନ୍ଦେ ମିଳାଇଛେ
ସଙ୍ଗୀତତରଙ୍ଗେ ରଙ୍ଗେ ବସିଛେ ଅଙ୍ଗନା ।

ନୈଷଧକାର କାମକୁ ନିମ୍ନଲିଖିତରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି—

"ଅଦ୍ରାକ୍ଷୁ ସ୍ୱଜନ୍ମାନଂ ତେ ସ୍ୱରମଗ୍ରେସର ସୁରାଃ
"ଅକ୍ଷାବନମ୍ରଶିକ୍ଷାର୍ଥଂ କଳନେବ ପୁରସ୍କୃତମ୍ ।୧୬୧୪।
"ଅଗମ୍ୟାର୍ଥେ ତୃଣପ୍ରାଣା ପୃଷ୍ଠସ୍ଥୀକୃତଭାହିନ୍ୟଃ
"ସମ୍ବୋଳ-ଭୁକ୍ତ ସର୍ବସ୍ୱା ଜନାସ୍ତତ୍ର ପାରପାର୍ଶ୍ୱିକାଃ ॥

(ଦେବଗଣ ସ୍ୱରକୁ ସର୍ବାଗ୍ରେ ଆସୁଥିବାର ଦେଖିଲେ । ଇନ୍ଦ୍ରମାନଙ୍କୁ ଉନ୍ନାଦନା [ଅବନମ୍ର] ଶିକ୍ଷା ଦେବା ନିମିତ୍ତ କଳି ତାହାକୁ ଗୁରୁରୂପେ ପୁରସ୍କୃତ କରିଥିଲା କି ? ଯେଉଁମାନେ ଅଗମ୍ୟଗମନ ନିମିତ୍ତ ପ୍ରାଣକୁ ତୃଣବତ୍ ମନେ କରନ୍ତି ଭସ୍ମ ଓ ଲଙ୍କାକୁ ଯେଉଁମାନେ ପଶ୍ଚାଦ୍‌ଭାଗରେ ରଖିଥାଆନ୍ତି, [ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁମାନଙ୍କ ମୁଖରେ ଲଙ୍କା ବା ମନରେ ପାପ ଖେତ ନାହିଁ ଏବଂ ଯେଉଁମାନେ ସର୍ବସ୍ୱ ବେଶ୍ୟାର ଭୋଗ ନିମିତ୍ତ ଦାନ କରିଥାଆନ୍ତି,—ସେହିପରି ଜନମାନେ ତାହାଙ୍କର ପାରପାର୍ଶ୍ୱିକ ।)

ତାହାଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଗୃହିଣୀକାମୀତରୁ କତିପୟ ପଂକ୍ତି ନିମ୍ନରେ ଉଦ୍ଧୃତ ହେଲା ।

"ସନ୍ଦେହେଽପ୍ୟନ୍ୟଦେହାପ୍ତେ ସର୍ବଥା ବର୍ଜ୍ୟଂ ବୃଜିନଂ ଯଦି
"ତ୍ୟଜତ ଶ୍ରୋତ୍ରିୟା ! ସର୍ବଂ ହିଂସାଦୁଷ୍ଟଶ୍ରୁତିସ୍ମୃତିମ୍" ।୪୫।
* * * *
"ସୁକୃତେ ବା କଥଂ ଶ୍ରଦ୍ଧା ସୁରତେ ଚ କଥଂ ନ ସା
"ତତ୍ର କର୍ମ୍ମପୁରୁଷଃ କୁର୍ଯ୍ୟାତ୍ ଯେନାନ୍ତେ ସୁଖ ମେଧତେ"।
* * * *
"ସ୍ୱାଧ୍ର କାମୁକତା ମୁକ୍ତା ଶାନ୍ତସ୍ୱାନ୍ତୈର୍ମଖୋନ୍ମୁଖୈଃ
"ସାରଙ୍ଗଲୋଚନାସାର୍ଥଂ ଦ୍ରବ୍ୟପ୍ରେତୋପିଲୁପ୍ତଶ୍ରିୟଃ" । ୬୩।
* * * *
"କଃ ଶମଃ ପ୍ରିୟତାଂ ପ୍ରାଜ୍ଞାଃ ! ପ୍ରିୟାପ୍ରାପ୍ତୌପରିଶ୍ରମେଃ ।
ଭସ୍ମୀଭୂତସ୍ୟ ଦେହସ୍ୟ ପୁନରାଗମନଂ କୁତଃ ।" ୭୨ ।

(ଦେହାନ୍ତର ପ୍ରାପ୍ତିରେ ତ ସନ୍ଦେହ ଅଛି । ତଥାପି ଯଦି ପାପକୁ ବର୍ଜନ କରିବାକୁ ହୁଏ, ତେବେ ହେ ଶ୍ରୋତ୍ରିୟଗଣ ! ଯଜ୍ଞ ତ୍ୟାଗ କର । କାରଣ ତାହା ଜୀବହିଂସାରୂପ ପାପଦୂଷିତ ସୁରତ ଶ୍ରୁତି ସୁକୃତରେ ଆପଣମାନଙ୍କର କାହିଁକି ଏପରି ଶ୍ରଦ୍ଧା ? ଯାହାର ପରିଣାମରେ ସୁଖବୃଦ୍ଧି ହୁଏ, ମନୁଷ୍ୟ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଉଚିତ ।

କାମୁକତା ଧନ୍ୟ ! କାରଣ ତାହା ଐହିକେନ୍ଦ୍ରିୟ ଓ ପରଲୋକରେ ହରିଣଦୃଶାଙ୍କ ସଙ୍କଳ୍ପପ୍ରୟୁ ଯାଜ୍ଞିକମାନଙ୍କ ହସ୍ତରୁ ମୁକ୍ତି ଲାଭ କରିଅଛି ।

ହେ ଜ୍ଞାନିନ୍, ପ୍ରିୟାପ୍ରାପ୍ତି ବ୍ୟତିରେକେ ଅନ୍ୟ କାହିଁରେ ଶାନ୍ତି ଲୋଡ଼ୁଛ ? ଭସ୍ମୀଭୂତ ଦେହର ପୁନରାଗମନ ଅଛି କି ?" ଇତ୍ୟାଦି ।

ଉକ୍ତ ପଂକ୍ତିମାନଙ୍କରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରତୀୟମାନ ହୁଏ ଯେ ରାଧାନାଥ ଯତି, କବି ଓ ସାରମାନଙ୍କ ଆମନ୍ତ୍ରଣରେ ନୈଷଧଙ୍କ ପନ୍ଥା ଅନୁସରଣ କରିଅଛନ୍ତି । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଜଣାଯାଏ ଯେ ମିଲଟନ୍ ଓ ଶ୍ରୀହର୍ଷ ଅତି ସଂଯତ ଭାବରେ କାମ ଓ କାମିନୀମାନଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ସ୍ୱ ସ୍ୱ କାବ୍ୟର ଉପାଦେୟତ୍ୱ ରକ୍ଷା କରି ଅଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ରାଧାନାଥଙ୍କ ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ପନ୍ଥା ଅବଲମ୍ବନ କରି ଅତ୍ୟଧିକ କାମ ପ୍ରବୃତ୍ତିରୁ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ନିବୃତ୍ତ କରାଇବାମାନସରେ ଉପଦେଶଛଳରେ ଆଦରସହ ଅବତାରଣା କରିବା ଦ୍ୱାରା ଘୋର ଆଶ୍ଳୀଳତାର ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କରି ସ୍ୱ କାବ୍ୟର ଉପାଦେୟତାରେ ହୀନତ୍ୱ ପ୍ରତିପାଦନ କରିଅଛନ୍ତି । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବର୍ଣ୍ଣନା ଦୋଷାବହ ନୁହେ; ମାତ୍ର ବାରବନିତାମାନଙ୍କର ହାବଭାବ ବିଳାସାଦି ବର୍ଣ୍ଣନା ଏବଂ କାମୁକତାର ଜଘନ୍ୟ ପରିଣାମ ବର୍ଣ୍ଣନା ସତ୍ୟ ହେଲେହେଁ ସେମାନଙ୍କ ଅନାବୃତ ଓ ଅସଂଯତ ଚିତ୍ର ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ରୁଚିକୁ କଳୁଷିତ କରିଦିଏ; ଏଣୁ ମହାକାବ୍ୟରେ ତାଦୃଶ ବର୍ଣ୍ଣନାର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ ।

କାମ ପରେ କ୍ରୋଧ; ସ୍ତ୍ରୀସ୍ୱ ଆକ୍ରୋଶସୂଚକ ଗର୍ଜନରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ଶବ୍ଦାୟମାନ କରି ଆସୁଅଛି । ଚକ୍ଷୁ କୋଟରରୁ ଅଗ୍ନିସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗ ବହିର୍ଗତ ହେଉଅଛି । କୃପାଣକରା ହତ୍ୟା ତାହାର ସହଚରୀ । ଅନୁଚରବର୍ଗ ଅତୀବ ଦୁର୍ଜ୍ଜନ, ସଂଜ୍ଞାହୀନ ହୋଇ ଯୁଦ୍ଧା ଏକକୁ ଆରେକ ପରସ୍ପର ଚକ୍ରନେ ଉଦ୍ୟତ । କବି କ୍ରୋଧର ଜନ୍ମ ଓ ଲାଳନପାଳନର ଯେପରି କଳ୍ପନା କରିଅଛନ୍ତି, ତାହା Milton ଙ୍କ L'Allegro ଏବଂ

Digitized by srujanika@gmail.com

Ip nseroso ରେ Mirth ଓ Melancholy ର ଉତ୍ପତ୍ତି ବର୍ଣ୍ଣନା ସହିତ ସମକକ୍ଷ । "ବଜ୍ରର ଓରସ", "ବାତ୍ୟାର ଗର୍ଭ", "ବଡ଼ବା ର ସ୍ତନ" ଏବଂ "ଭୂକମ୍ପ ଦେଳା"—ପ୍ରତ୍ୟେକ କ୍ରୋଧର ନିଷ୍ଠୁରତା, ଉତ୍ପୀଡ଼ନତା, କ୍ଷିପ୍ରତା, ଚଣ୍ଡତା ଓ ଉତ୍କ୍ଷିପ୍ତତାର ପରିଚାୟକ; ଏହା ଅପେକ୍ଷା କ୍ରୋଧର ଉଚ୍ଚତର ପିତାମାତା ଓ ଲାଳନପାଳନ ପ୍ରକାର କଳ୍ପନା କରାଯାଇ ନ ପାରେ । ନୈଷଧକାର ନିମ୍ନଲିଖିତ ମତେ କ୍ରୋଧର ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି:—

"ତଦ୍ଧିକ୍ଷିପନ୍ତ ମୁହୁର୍ମ ମୁଧ୍ୟାସ୍ତୁକ ମଥାରୁଣମ୍
ବୁବୁଧୁର୍ବ୍ରୁଧା କ୍ରୋଧ ମାକ୍ରୋଶକ୍ରୋଶଦୋଷଣମ୍
ଉତ୍ପାତାସନ୍ତୋ ଦନ୍ତୋଷ୍ଠକୃତାସ୍ତ୍ରକ୍ ଶିଷ୍ଟଂଚଷ୍ଟ
ଭ୍ରୁକୁଟୀ ଫଣିନନାଦନଭ ନିଃଶ୍ୱାସ ଫୁଲ୍ଲତାଃ ।
ବୈରଗ୍ୟଂ ଯଃ କରୋତ୍ୟଚ୍ଚୈରନ୍ତନଂଜନୟନ୍ନପି
ସ୍ମୃତେ ସର୍ବେନ୍ଦ୍ରିୟାଚ୍ଛାଦ ପ୍ରଜ୍ୱଳନ୍ନପିଯଃ ମଃ" ।

(ପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କୁ ଏଣେ ତେଣେ ଫିଙ୍ଗି ଫୋପାଡ଼ି କ୍ରୋଧ ଅସୁଧ୍ୱବାର ଦେବତାମାନେ ବୁଝି ପାରିଲେ । ତାହାର ସର୍ବାଙ୍ଗ କମ୍ପମାନ, ନେତ୍ର ମୁଖ ପ୍ରଭୃତି ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ; ସର୍ବଦା ଶ୍ରୁତିକଟୁ ଗର୍ଜନ ତାହାର ପ୍ରକୃତି । ତାହାର ଶିଷ୍ୟବର୍ଗ ମଧ୍ୟ ତଦ୍ରୂପ । ନିରନ୍ତର ଦନ୍ତଦ୍ୱାରା ନିଜର ଓଷ୍ଠକୁ କାମୁଡ଼ିହେବାରୁ ତହିଁରୁ ରକ୍ତଧାରା ନିକଳୁଛି । ଚକ୍ଷୁ ମଧ୍ୟ ସେହି ରକ୍ତପ୍ରାୟ ଅରୁଣ; ନିଃଶ୍ୱାସ ଫୁତ୍କାରରୁ ମନେ ହୁଏ ନିରନ୍ତର କୁଟିଳୀକୃତ ଭ୍ରୁକୁଟୀରୂପ ଫଣି ଗର୍ଜନ କରୁଅଛି କି ?) ଶେଷୋକ୍ତ ପଂକ୍ତିଦ୍ୱୟର ସୁଗ୍ରୁ ଅନୁବାଦ ମହାକବିର ନିମ୍ନୋଦ୍ଧୃତ ପଂକ୍ତି ଦ୍ୱୟରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ।

(ମହାଭୟଙ୍କର ରୂପ) ରକ୍ତିମା ଜନ୍ମାଇ
ଉପୁଜାଏ ରକ୍ତିକ ବହ୍ନିଶିଖା ଜାଳ
ଉପୁଜାଏ ତମଃ, ଜ୍ଞାନ ବିବେକବିଲୋପୀ ।

ମଧୁସୂଦନ ମଧ୍ୟ ହିଂସା ଓ କ୍ରୋଧକୁ ଏକାଧିକ ଅନୁରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି । (ମେଘନାଦବଧର ୩ ସର୍ଗ ଦେଖ)

କ୍ରୋଧପରେ ଲୋଭ । ଲୋଭଠାରେ ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ଲକ୍ଷଣ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ, ସେହିମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଲୋଭର ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ଅଙ୍କିତ । ସମ୍ମାନ, କୁଳମର୍ଯ୍ୟାଦା, ପୌରୁଷ, ଧର୍ମଭାବୁତା ଇତ୍ୟାଦି ସଦ୍‌ଗୁଣ ରାଜି ଲୋଭର ଜ୍ଞାନଚକ୍ଷୁରୁ ବହିର୍ଭୂତ । ଧନହୀନ, ଉଚ୍ଚମନ, ସମସ୍ତଙ୍କ ନିକଟରେ ସେ ପ୍ରସାରିତପାଣି, ସର୍ବଦା କାକୁଭାଷୀ । ନିରନ୍ତର "ଦେହି ଦେହି" ବ୍ୟତିରେକେ ବୋଧହୁଏ ତାହାର ରସନା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଭାଷା ଶିକ୍ଷା କରିନାହିଁ । ତାହାର ଅସନ୍ତୋଷତୃଷାନଳସନ୍ତପ୍ତ ସର୍ବଶୋଷୀ ଅନ୍ତଃକରଣରେ ଦାତାର ଦାନତାର, ଦୁଃଖୀ ରଙ୍କୀ, ନିଃସହାୟଙ୍କର ଜୀବନ-ଶ୍ରେଣିତ ସମସ୍ତ ପରାଜିତ, ସମସ୍ତ ଭସ୍ମୀଭୂତ; ସେ ଅନଳ ଜୀବନବ୍ୟାପୀ, ମୃତ୍ୟୁସ୍ପର୍ଶର ଅନନ୍ତକଲୋଳରେ ତାହା ନିବା ପିତ ହୁଏ, କି ନା ତାହା କିଏ ଜାଣେ ?

କବି ଏଠାରେ ଲୋଭର ଦୁଇଟି ପାର୍ଶ୍ୱ ପ୍ରଦର୍ଶିତ କରିଅଛନ୍ତି । ଦୁର୍ଲଙ୍ଘ୍ୟ ଭୋଜନଲିପ୍ସା ଏବଂ ସର୍ବଶୋଷୀ ଅର୍ଥଲିପ୍ସା । ଭୋଜନଲିପ୍ସାର ଆହାରଚେଷ୍ଟା ଏକମାତ୍ର ପୁରୁଷାର୍ଥ । ଭଗବାନ ଯଦି ମାନବ ଉଦରଟିକୁ ଏତେ କ୍ଷୁଦ୍ର କରି ନଥାନ୍ତେ, ତେବେ ସେ ସମଗ୍ର ସଂସାର ଭକ୍ଷଣ କରି ମଧ୍ୟ ସନ୍ତୋଷ ଲାଭ କରନ୍ତା ନାହିଁ । ଅପରିମିତ ଭୋଜନଫଳରେ ନାନାବିଧ ରୋଗ ପ୍ରପୀଡ଼ିତ ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା ସେ ଭୋଜନଲିପ୍ସା ତ୍ୟାଗ କରିପାରେ ନାହିଁ । ବରଂ ଅତ୍ୟାହାର ତାହାର ରୋଗରୂପେ ପରିଣତ ହୁଏ । ଅର୍ଥଲିପ୍ସାର ଧନହିଁ ମାନବ ଜୀବନର ଚରମ ଲକ୍ଷ୍ୟ । ଧନ ନିମିତ୍ତ ସେ ଯାବତୀୟ କୁକର୍ମ କରିପାରେ । ସଂସାରରେ ପାପ ନାହିଁ, ଯାହା ତାହାର ଅସାଧ୍ୟ । ଦରିଦ୍ର ଏବଂ ଅଭାବଗ୍ରସ୍ତ ଜନମାନେ ସ୍ୱଭାବତଃ ଅର୍ଥଲିପ୍ସୁର କବଳିତ ହୁଅନ୍ତି ଏବଂ ସେହିମାନଙ୍କ ଅଶ୍ରୁଜଳରେ, ରକ୍ତରେ ସେ ନିଜର ଭଣ୍ଡାର ପୂର୍ଣ୍ଣ କରେ । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର ବିଷୟ ଅର୍ଥଗୃଧ୍ନ ଭୋଜନଲାଳସାର ଏକାନ୍ତ ବିପରୀତ । ଭୋଜନରୂପ ଭୋଗ ବା ତଜ୍ଜନ୍ୟ ସୁଖର ଲେଶ ସୁଦ୍ଧା ଏ ହତଭାଗାର ଭାଗ୍ୟରେ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ । ସେ ଲୋଡ଼େ ଟଙ୍କା—ଟଙ୍କା—କେବଳ ଟଙ୍କା ! ସେହି ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର କେବଳ ତାହାର ନୟନ, ମନ, ଓ ପ୍ରାଣର ଆହ୍ଲାଦକର; ତାହାର ଠନ୍ ଠନ୍ ଶବ୍ଦ କେବଳ ତାହାର ଶ୍ରୁତିସୁଖକର ଅମୀୟାନନ୍ଦଦାୟୀ ସଙ୍ଗୀତସୁଧାଧାରା ।

ଲୋଭର ବର୍ଣ୍ଣନା ପୂର୍ଣ୍ଣମାତ୍ରାରେ ବୈଷଧ ରୂପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ନିମ୍ନୋଦ୍ଧୃତ ପଂକ୍ତିଦ୍ୱୟ ତାହାର ପ୍ରମାଣ:—

"ହସ୍ତୌ ପ୍ରସାରୟନ୍ ଉଚ୍ଚୈ ବଭ୍ୟଦ୍-ଧର୍ମପଥସ୍ଥିତାନ୍ ।
ମୁଚ୍ଚୟନ୍ ବାକୁମାକ୍ରୋଶେ ଲୋଭସ୍ତ୍ରିଭବଲୋକତୋଃ ।
ଦ୍ୱୌ ନ୍ୟସ୍ତୈନ୍ୟ ମସ୍ୟ ନିତ୍ୟ ମତ୍ୟାହାରମନ୍ଦାଦନଃ
ଭୁଞ୍ଜାନଜନସାକୁତପଶ୍ୟ ଯସ୍ୟାଃ ନ୍ଦ୍ରାଦନଃ ॥
ଧନଦାନାମ୍ବୁତୃଷ୍ଣାର୍ଯଃ ପାନ୍ଥପାଣ ବକ୍ରଗ୍ରହଃ
ସ୍ୱାନ୍ ଦାସାନିବ ହା ନିଃସ୍ୱାନ ବହିଣୀତେ ଅର୍ଥବସ୍ତ୍ରଯଃ ।
ଯଃ ସର୍ବେନ୍ଦ୍ରିୟ-ସଦ୍ଦାପି ଜିହ୍ୱାଂ ବହ୍ନିବଲମ୍ବୀତେ
ତସ୍ୟା ମାଗ୍ରୟ୍ୟକଂ ଯାଚଞ୍ଚ-ପଟବେ ବଟବେଃ ଜିହ୍ୱସ୍ ॥"

(କ୍ରମଶଃ)

ଶ୍ରୀ ଜଗଦାନନ୍ଦ ମହାନ୍ତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ନୈରାଶ୍ୟ କାହାଣୀ ।

କମେ ଅସ୍ତାଚଳ, ଚମ୍ପି ଦିବାକର, ରକ୍ତିମା ବରଣେ ରଞ୍ଜିଲେ ପଶ୍ଚିମ ।
ଡାଆଣିଆ ଖଗ, ହୋଇ ବଡ଼ ହୃଗ, ପଳକ୍ରେ ବିବର୍ତ୍ତ ଦିଶିଲା ଧରା ॥
ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମ, ଗିରି ଲତା ବନ, କ୍ଷଣକ ମଳିନ ନାହିଁକି ପ୍ରାଣ,
ଏକାକୀ ପଥିକ, ଗ୍ରସ୍ତ ଦିକ ଦିକ, ହୃଦୟ ଆବେଗେ ସେ ଛନ ଛନ ॥
କ୍ଷଣକେ ନୈରାଶ୍ୟ, ଗ୍ରସିଲା ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ, ହୃଦୟ ମଧ୍ୟେ ତାର ଜାଗଇ ଆଶା,
ଜଳ୍ପନା ଜଳ୍ପନା, କ୍ଷଣିକ ସାନ୍ତ୍ୱନା, ଲଭି ଦିଶେ ତାକୁ ସୁନ୍ଦର ଦିଶା ॥
କେତେ ନବ ନବ, ଜାଗେ ମହାଭାବ, ଆକୁଳ କରଇ ପଥିକ ମନ,
ଦୀପ୍ତ ଲଭିବାକୁ, ପ୍ରାଣ ପ୍ରତିମାକୁ, ଗ୍ରସିଲା ନିଶ୍ୱାସ ସେ ଘନ ଘନ ॥
ଗ୍ରହାନ୍ତେ ସଧୀରେ, ଦେଖଇ ଅଦୂରେ, ଉଠେ ସମ୍ଭାରେ ଗଗନେ ଗ୍ରହ
ନିର୍ମଳ ଆକାଶ, ତାରକା ବିକାଶ, ନାଚଇ ଆନନ୍ଦେ ପଥିକ ହୃଦ ॥
ଢାଳେ ଅବିରଳ; ସୁସ୍ନିଗ୍ଧ ଶୀତଳ, ନିଷ୍ପିଥିମା ନାଥ କିରଣ ମାଳା,
ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମ, ଗିରି ଲତାବନ, ସକଳେ ଦିଶନ୍ତି କନକେ ବୋଳା ॥
ହୋଇ ଆତ୍ମହରା, ସସାଗରା ଧରା, ଚଳକେ ଚଳକେ ପଡ଼େ ମନେ,
ଜନ୍ମନ ପ୍ରତିମା, ଦିଶେ ମନୋରମା, ସତେକ ତା ବାଣୀ ପଶଇ କର୍ଣ୍ଣେ ॥
ବଧିର ବିଧାନ, ନ ହୁଏଁ ଆନ, ସହସା ଉଠିଲା ଜଳଦ ରାଶି,
ତାରକା ଲୁଚିଲା, ଅନ୍ଧାର ମାଡ଼ିଲା, ବିଲୀନ ହୋଇଲା ଗଗନେ ଶଶୀ ॥
ତୁଳସ୍ୱ ଗର୍ଜନ କରି ମେଘମାନ, କରକା ସହିତ ବରଷେ ପାଣି,
ଆଶା ଲଭିଗଲା, ନୈରାଶ୍ୟେ ବୁଡ଼ିଲା, ହୃଦୟ ତାହାର ହୋଇଲା ହାଣି ॥
ଏକାଳେ ଜଳଦ, ଗମ୍ଭୀର ଶବଦ, ଅଶନି ପଡ଼ିଲା, ପଥିକ ଶିରେ;
ଭାଙ୍ଗିଲା ସ୍ୱପନ, ମୁଦିଲା ନୟନ, ହୃଦୟ ଫାଟିଲା ସହସ୍ର ଧାରେ ॥
ହତୋତ୍ସାହ ଶବଦ, ଉଚ୍ଚାର ବିଷାଦ, ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ଛଳେ ଗଲା ସେ ମିଶି,
ନ ପଶିଲା କର୍ଣ୍ଣେ, ପଥିକ ବିଜନେ, ଢାଳିଲା ଯେ ବାଣୀ କାତରେ ବସି ।
ଏ କି ଦୁରାଗ୍ରହ, ବଧିରେ ତୋହର, ଭୁଲାଇ କୁହୁକେ ମାନବ ମତ,
ଅତେଇଟି ଦିନ, ମଧ୍ୟରେ କିପଣ, ଦେଇ କମ୍ପା ହେଉ କଠୋର ଅତ ।

ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମହାପାତ୍ର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସ୍ୱର୍ଲୋକରେ ଭାରତ ପ୍ରସଙ୍ଗ ।

କଟକ ଟ୍ରେନିଂସ୍କୁଲର ୧୯୬୩ ମହିଳା ପୁରସ୍କାର ବିତରଣୀ ସଭାରେ ଆବୃତ୍ତି ।

ଇନ୍ଦ୍ର:— ନମସ୍ତେ ଆତ୍ମଭୂ ଦେବ ! ନିଖିଳ ବିଧାତା,
ବନ୍ଦନ ସୁରସ୍ତୁତି ବିରଚି କାତର—
କର; କେଉଁ ଦେଶପୂତଦର୍ଶନ-ସମାଧେ
ଜରୁଥିଲେ ମଧୁମୟ ଏତାବତ କାଳ ?

ବ୍ରହ୍ମା:— ସ୍ୱସ୍ତ୍ୟସ୍ତୁତେ: ଦ୍ରୁତବେଶ ଚରଚୂଡ଼ାମଣି;
ମୋ ସୃଷ୍ଟି ଏ ଦୃଶ୍ୟମାନ ବିଶ୍ୱଚରାଚର
କୋଟିଜୀବ କ୍ରୀଡ଼ାସ୍ଥଳ; ମାନବ ଯେମନ୍ତ
ଜୀବରାଜ୍ୟେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବିଶ୍ୱବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡମଧ୍ୟରେ
ସୃଷ୍ଟ; ମୋର ସୁପବିତ୍ର-ସ୍ୱତ୍ୱ ସଂକଳ୍ପରେ
ତଥା ଏ ଭାରତଭୂମି ସୃଜିଲା ମୋ ଶକ୍ତି,
ପଟୀୟସୀ ନିତ୍ୟ ଅପଟନ ଘଟନରେ ।
ସର୍ବଶକ୍ତି ସମନ୍ୱିତ କାମଧେନୁ ଯଥା
ଅଭୀଷ୍ଟ ଦୋହନ କ୍ଷମ; ଏ ଧରଣୀ ଗଣ୍ଡୀ
ପ୍ରଦାନେ ବାଞ୍ଛିତ ନିତ୍ୟ ମାନବ ନାତର
ମୁକ୍ତହସ୍ତ; ଆହା ! ଯେବେ ନିଖିଳଅବନୀ
ଅଜ୍ଞାନତମୋହତମସେ ଥିଲା ଜଡ଼ୀ-ଭୂତ
ବିସ୍ତାର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳଶିଖା ଜଳି ଉଠିଥିଲା
ଏଥି ଜ୍ଞାନଦୀପ ଆଦ୍ୟେ; ଶିଖାଇଲା ପୁଣି
ଏ ଧରଣୀ ଗୁରୁରୂପେ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ-ବିଜ୍ଞାନ
ଅନ୍ତେବାସୀରୂପୀ ଦେଶାନ୍ତରାଗତଜନେ ।
ଧରି ବ୍ରହ୍ମଋଷି ବେଶ, ଦର୍ଶନ ଆଶାରେ
ସେ ପୁଣ୍ୟଭୂବନ; ତେଜିଥିଲି ସୁରପୁର ।

ଇନ୍ଦ୍ର—ତେବେ ଦେବ ! କରିବେକ ଅନୁକମ୍ପା ବହି
ବ୍ରହ୍ମବାଦୀ ଆର୍ଯ୍ୟ ଋଷିବୃନ୍ଦ ନିସେବିତ
ଭାରତର ପୁଣ୍ୟତୀର୍ଥ ପୁରାତନୀକଥା ?

ବ୍ରହ୍ମା—ସାଧୁ, ସାଧୁ, ସୁରେଶ୍ୱର ସୁଧୀବର ! ତବ
ସୁପାବନ ପୁରବୃତ୍ତ ଜିଜ୍ଞାସା ଦୋହଦ,
ମାଗିଯା' କଲ ଦର୍ଶନ ଭାରତ ବକ୍ଷରେ
ଦୁଃଖାଶ୍ରୁ-ମିଶ୍ରିତ ସେହ ଅନୁସ୍ମୃତି ଏବେ
ଦହେ ମୋ ହୃଦୟ-ବନ ଦାବାନଳ ରୂପେ ।
ଶୁଣିବାକୁ ଇଚ୍ଛ ଯେବେ କରୁଣ-କାହାଣୀ
ନବଯୁଗେ ଭାରତର ଦେଖ ତେବେ ଥରେ
ବିବିଧ ବର୍ଣ୍ଣେ ରଞ୍ଜିତ ଏ ଆଲେଖ୍ୟ-ପଟ ।

ଇନ୍ଦ୍ର— ଅହୋ ! ଏହା ଅଭିନବ ମାନସୀ କଳ୍ପନା,
ମ ନଯନ୍ତ୍ରେ ନିର୍ମ୍ମିତ ଚିତ୍ର ନଦ-ନଦୀ—
ପୁରଗ୍ରାମ ପୁଣ୍ୟଭୂମି ପ୍ରଦର୍ଶକ ଛବି ।

ବ୍ରହ୍ମା—ଏହି ଦେଖ, ଯହିଁ ପୁଣ୍ୟତୋୟା ସରସ୍ୱତୀ
ବହୁଥିଲା ପୂର୍ବକାଳେ; ସୁଧାସମପୟଃ—
ପାନେ ଯାର ଆର୍ଯ୍ୟ ଋଷି ହୃଦୟ-କନ୍ଦରୁ
ଓଁକାର ଝଙ୍କାରମୟ ଅମୃତ-ସଙ୍ଗୀତ
ଝରିଥିଲା ଅନର୍ଗଳେ; ଝରି ଉଠେ ଯଥା
ମଧୁ-ଅଗମନେ ମନ୍ଦ-ମଳୟ-ସଞ୍ଚାରେ
ହିମାଦ୍ରି କାନ୍ତାରେ ଧୀରେ ବେଣୁ-ବୀଣା-ସ୍ୱନ
ସ୍ନିଗ୍ଧ ମୋହନମାଧୁରୀ-ଧାରା ଦିଶି ଦିଶି ।
ଲୁପ୍ତ ସେ ପାବନ ସ୍ରୋତ ଭାରତ-ବକ୍ଷରେ
ସମ୍ପ୍ରତି; କେବଳ ଚିହ୍ନ ବାଲୁକା ସଂହତ
ନଦୀଗର୍ଭେ ଶୋଭଇ ଏବେ ମରୀଚିକା ନୀରେ,
ଆଶା-ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ କି ସେ ନିରାଶ-ଅନ୍ତରେ ?

ଇନ୍ଦ୍ର—ଅହୋ ! କି ବିଚିତ୍ର ! ତେବେ ଲୁପ୍ତ ସରସ୍ୱତୀ
ବେଦମାତା; ଏବେ ଦେବ ଭାରତ-ବକ୍ଷରୁ ।
ଆଉ କି ନୈମିଷାରଣ୍ୟ, ବଦରିକାଶ୍ରମେ
ଉପନିଷଦର ପୁଣ୍ୟ ଉପଦେଶ-ବାଣୀ
ହୁଏ ନାହିଁ ଗୀତ, ଏବେ ବ୍ରହ୍ମର୍ଷି-ପ୍ରଦେଶ ?

ବ୍ରହ୍ମା—ବ୍ରହ୍ମର୍ଷି-ପ୍ରଦେଶ ଆଜି କଳ୍ପନା-ଅତୀତ
ନବଯୁଗେ ଆର୍ଯ୍ୟରାଜ୍ୟେ; ଆର୍ଯ୍ୟ ବଂଶଧରେ
ସୁପ୍ତି-ଗ୍ରସ୍ତ; ଅବହେଳି ଅଧ୍ୟାତ୍ମ-ବିଜ୍ଞାନ,
ଜଡ଼-ବିଜ୍ଞାନ-ପ୍ରସୂତ-ସୁଖେ ଚିତ୍ତ ଦେଇ
ଜାଣି ଶୁଣି ପ୍ରବେଶନ୍ତି ଅନ୍ଧ ତମୋଗର୍ତ୍ତେ;
ତେଜି ଆଲୋକ-ପ୍ରବାହ; ବୃଷଦଂଶ-ମୁଖେ
ନିକ୍ଷେପନ୍ତି ଶୁକ; ଅବା ମହିଷ ବିଷାଣେ
ସମର୍ପନ୍ତି କୁତୂହଳେ ତୁରଙ୍ଗମ ଧରି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଇନ୍ଦ୍ର—କୌରବ-ଗୌରବ-ରବ ଉଇଁ ଯେଉଁ ଠାବେ
ଫୁଟାଇଲା ସର-ହ୍ରଦ-ପଦ୍ମ ଏ ଭାରତେ;
ଦେଖିଲେନାହିଁ କି ଦେବ ସେହି ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସ୍ଥ ?

ବ୍ରହ୍ମା—ଧର୍ମରାଜ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଅନନ୍ତ-ବିଜୟ-
ପୁଣ୍ୟ-ଶଙ୍ଖ-ସ୍ୱନେ ଯାହା ପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା ଦିନେ
ଅଶୁଭ-ଶିବାନସ୍ୱନେ ହୋଇ ମୁଖରିତ
ପଡ଼ି ରହିଥିଲା ତାହା ବହୁକାଳ ଯାଏ ।
ଏବେ ତହିଁ ଉଡ଼ୁଅଛି ବ୍ରିଟିଶ-କେଶରୀ
କେସରି-ଲାଞ୍ଛନବାନା; ବୈଜୟନ୍ତୋପମ-
ପ୍ରସାଦ-ଶିଖରେ ଦୋଳି ନ୍ୟାୟ ସମୀରଣେ ।

ଇନ୍ଦ୍ର—ଆଉହି କବିତା-ଶାଖା ବାଲ୍ମୀକ-କୋକିଳ
ପଞ୍ଚମ-ସ୍ୱରେ କୂଜିଲେ ଯେ ଦେଶ ଭାରତ
ଧନ୍ୟ ଗୀତ; ଯା ଆଦର୍ଶ ଧରଣୀ ରମଣୀର
ଚରିତ୍ର-ଚିତ୍ର-ଦର୍ଶନେ; କଲେ କିବା ଥରେ
ସେ ସାକେତପୁରୀ ନେତ୍ରାତିଥି ସୁର-ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ?

ବ୍ରହ୍ମା—ଦେଖିଅଛି ସେ ଅଯୋଧ୍ୟାନଗରୀ ଚକ୍ଷୁରେ,
ମାତ୍ର ସେହିରମ୍ୟସ୍ଥଳୀ ଭୀଷଣ-ଶ୍ମଶାନେ
ପରିଣତ; ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାମୟୀ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାରଜନୀ
ନୀଳ ନୀରଦ ନିବିଡ଼ ତମିସ୍ର ଗରଭେ
ଲୀନ ଏବେ; ଆହା ! ଆଉ ହ୍ରଦ ବରପଣେ
ଧରିନାହିଁ ସରଯୂର ପବିତ୍ର-ପ୍ରବାହ
ପ୍ରିୟସାକେତ ନଗରୀ ପୁଣ୍ୟ-ପ୍ରତିବିମ୍ବ ।
ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁ-କୁଳଭୂଷଣ-ନରପତି ଗଣ—
ଯଜ୍ଞବାଟ-ଯୂପାବଳୀ ଶୋଭୁନାହିଁ ଏବେ
ସରଯୂ-ପୁଳିନେ; ତହିଁ ଶୂଳଶୋଭିଶୁନା
ରାଜେ; ଯା ଦର୍ଶନେ ନିତ୍ୟ ପ୍ରକୃତ ସୁନ୍ଦରୀ
ତରୁନେତ୍ର ଶିଶିରାଶ୍ରୁ କରେ ବିମୋକ୍ଷଣ
ପ୍ରତି ପ୍ରଭାତରେ; ନେତ୍ରସଲିଳ ସମୂହେ
ବୃଦ୍ଧି ଲଭେ ପୟଃସ୍ୱିନୀ ଘର୍ଘରା-ତଟିନୀ ।

ଇନ୍ଦ୍ର—ମର୍ମନ୍ତୁଦ ଏ ବାରତା ଶ୍ରବଣେ ହୃଦୟେ-
ଉଠେ ମହା ଶୋକୋଚ୍ଛ୍ୱାସ; ଦିରମନ୍ତୁ ଏଥି;
ତହିଁ କେଉଁ ଦେଶେ ଆର୍ଯ୍ୟ ବଳାଇଲେ ମତ ?
ସଂକ୍ଷେପେ କହନ୍ତୁ ମୋତେ ଯଥାଯଥ କଥା ।

ବ୍ରହ୍ମା—ମନୁଷ୍ୟର କୃତି ଯାହା, ବିଷମ ବିପାକେ
ଗ୍ରସିଥାର ନବଯୁଗେ ଭାରତମଣ୍ଡଳେ ।
କିନ୍ତୁ ଲୀଳାମୟୀ ମୋର ଶାଶ୍ୱତୀ ବିଭୂତି
ପ୍ରକୃତ ଶୋଭଇ ଏବେ ମନୋହର ବେଶେ
ପୂର୍ବେ ଯଥା । ଦେବତାସ୍ମା ହିମାଦ୍ରି-ଦକ୍ଷିଣା-
ଚରିତାର୍ଥ ଆଶେ ତହିଁ ବାଲ ଉଦ୍ଭାସେ;
ମାନବନୟନେ ତହିଁ ଅଗୋଚର ଏବେ
ଅଧ୍ୟାତ୍ମଜ୍ଞାନ ନିରତ ଯତିନ୍ଦ୍ର-ସମାଜ:
ପ୍ରାବୃଟ ଆଗମେ ଯଥା ଲୁଚିଯାନ୍ତି ନଭେ
ଜ୍ୟୋତିଷ୍କମଣ୍ଡଳୀ କାଳ-ମେଘ ଆଡ଼ମ୍ବରେ ।
ତୁଷାରମୁକୁଟେ ମଣ୍ଡି ଲଲାଟ-ପଟକେ
ବିଭ୍ରାଜିତ ଏହି ଦେଖ ଗିରି-ସାର୍ବଭୌମ
ସୃଷ୍ଟିକାଳୁ; ଆହେ ! ସ୍ମୀୟ ମହାମହିମାରେ ।
ମୋ' ସଙ୍କେତେ ଗଙ୍ଗା ସିନ୍ଧୁ ଯମୁନା ଗୋମତୀ
ଶତଦ୍ରୁ ବିପାଶା ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା ନଦୀବୃନ୍ଦ
ଧରି ବକ୍ଷେ ହିମାଦ୍ରିର ଅକ୍ଷୟ-ଭଣ୍ଡାରୁ
ଅମୃତ-କଣିକା; ବିତରନ୍ତି ଦେଶେଦେଶେ ।
ଦେଖ ଏ କେଦାରନାଥ; ଜ୍ଞାନିନ୍ଦ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣ
ଅଦ୍ୱୈତବାଦୀ ଶଙ୍କର ପ୍ରିୟଲୀଳାସ୍ଥଳ
ଅଦୂରରେ ଯାର ଶୋଭେ ବେଦବ୍ୟାସ ଗୁହା ।
ମୋର ପ୍ରିୟ ସରୋବର ବ୍ରାହ୍ମସରଃ ଏବେ,
ଭାରତେ ବିଦିତ ମାନସରୋବର ନାମେ ।
ନିବସନ୍ତି ଏଥି ସ୍ୱୟଂ ଦେବ-ନାରାୟଣ
ବଦ୍ରିକା ଆଶ୍ରମେ; ଯାଙ୍କୁ ସେବନ୍ତି ଆଦରେ
ଅମର-ନିକର; ଯେବେ ସହସ୍ର-ଦୀଧିତି
ଦକ୍ଷିଣାଶା-ବଧୂ-ପ୍ରେମେ ହୁଅନ୍ତି ମୋହିତ ।

ଇନ୍ଦ୍ର—ଦେଖିଲେ କି ଆର୍ଯ୍ୟବର୍ଯ୍ୟ ! ମଥୁରାନଗରୀ
କଳି-କଳୁଷ-ନାଶିନୀ-ଯମୁନା-ତଟିନୀ—
ତୀରେ ନାହିଁ ବୃନ୍ଦାବନ;-କୃଷ୍ଣଲୀଳା ସ୍ଥଳୀ
ରାଜୁଥିଲା ପୁରାକାଳେ କମନୀୟ ବେଶେ ?

ବ୍ରହ୍ମା—କାଳରୂପୀ ଧର୍ମଦ୍ରୋହୀ ଦନୁଜ-ସମାଜ-
ଉତ୍ପାତେ ଯେ କାଳେ ଧରା ହେଲା ଟଳମଳ
ଆର୍ତ୍ତନାଦପରାୟଣ ଦେବ ବିଶ୍ୱମ୍ଭର
ଅବତରି ଦୁଷ୍ଟରୂପେ ସଂହାରି ଦାନବେ,
ପ୍ରଚାରିଲେ ନବଧର୍ମ ସାମ୍ୟ-ଦଣ୍ଡ ଧରି
ସମନ୍ୱୟେ ଷଡ଼ଦର୍ଶନ ଅଭିମତମାନ;
ଗୀତାମୃତରୂପେ ଯାହା ଦିଏ ନବପ୍ରାଣ
ମୃତ ଭାରତେ ଏଯୁଗେ ସତ୍ୟଧର୍ମରୂପେ;
ଏକନାଥ ଲଭିଛି ଯା ଶାଶ୍ୱତୀ ସୁଖ୍ୟାତି
ନିଶିଳ ଅବନୀ ମଧ୍ୟେ; ଏହି ରମ୍ୟସ୍ଥଳ
ଜନ୍ମଭୂମି ତାର; ତେଣୁ ପୁଣ୍ୟ ନରଲୋକେ ।

ଇନ୍ଦ୍ର—କାହିଁ ସେହି ମୁକ୍ତିକାମୀ ଚରମ ଆଶ୍ରୟ
ଜାହ୍ନବୀ-ଯମୁନାଯୋଗ; ସିତାସିତ ନୀର—

Digitized by srujanika@gmail.com

ବେଣୀ ସ୍ପର୍ଶମାମଣ୍ଡିତ ପରମ-ପାବନ ?
ବ୍ରହ୍ମା—ସ୍ୱର୍ଲୋକ ଦୁର୍ଲଭ ତୀର୍ଥ; ଅଦ୍ୟାପି ସହସ୍ର—
ଆର୍ଯ୍ୟବଂଶଧରେ ଏଥି ଲଭନ୍ତି ଆଶ୍ରୟ
ଜୀବନ-ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ବିନା ଯହିଁ
ଲଭନ୍ତି ମୁକତି; ସ୍ଥାନ-ମାହାତ୍ମ୍ୟଗୁଣରେ ।
ଏହି ଦେଖ ବାରାଣସୀ ଶୋଭନ ପାବନ;
ଏବେ ଯହିଁ ନିବସନ୍ତି ସହସ୍ର ସନ୍ନ୍ୟାସୀ
ନାନାଶାସ୍ତ୍ର ବିଶାରଦ, ଅଧ୍ୟାପନା ରତ;
ଗଙ୍ଗାମୃତ ଶମ୍ଭୁ ସେବନେ ପୂତହୃଦୟାଙ୍କ
ପ୍ରତିବିମ୍ବେ ଅନ୍ତେବାସି-ପ୍ରାଣ-ଦରପଣେ ।
ହିନ୍ଦୁର ଅଜେୟ-ଦୁର୍ଗରୂପେ ଏ ନଗରୀ
ଧରିଛି ଧର୍ମର ଟେକ ଆଦିମ ଯୁଗରୁ
ଆଜିଯାଏ, ଏ ଭାରତେ ଧର୍ମ ବିପ୍ଳାବନେ ।
ଇନ୍ଦ୍ର—ନରେନ୍ଦ୍ର-ମଣ୍ଡଳମଣି ବିକ୍ରମ ଭୂପତି
ଯଶୋଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ଆଲୋକେ ଯା ସାରସ୍ୱତପୁରୀ
ଅଦ୍ୟାପି ଭାରତେ ଯେହୁ ପାର୍ଥିବ-ରତନ
ଫିଙ୍ଗିଦୂରେ "ନବରତ୍ନେ" ମଣ୍ଡିଥିଲେ ମୁଦେ
ସ୍ୱୀୟ ରାଜ ସିଂହାସନ; କାହିଁ ତାଙ୍କ ପୁରୀ ?
ବ୍ରହ୍ମା—ଏହି ଦେଖ ମହାକାଳଶିରଃ ଶଶିକଳା—
କୌମୁଦୀ-ବିଧୌତ ଶିପ୍ରା ପୁଳିନ ପ୍ରଦେଶେ
ରାଜେ ଉଜ୍ଜୟିନୀ ବିକ୍ରମର ରାଜଧାନୀ ।
ତହିଁ ବସି ଯଦୁବଂଶ ବିହାର ଦ୍ୱାରକା;—
ରତ୍ନାକର ହୃଦମଣି ଦେଖି କୁତୂହଳେ;
ଗଲି ଦକ୍ଷିଣ ପ୍ରଦେଶେ ଅନ୍ୟ ପୁଣ୍ୟଧାମ—
ରାମେଶ୍ୱର ଦିଦୃକ୍ଷାରେ; କୋଟିକୋଟି ଯାତ୍ରୀ
ଜାହ୍ନବୀ ପୁଣ୍ୟ ସଲିଳେ ଯହିଁ ଦେବଦେବେ
ଅର୍ଚ୍ଚନ୍ତି ଉଚ୍ଚାରି ପୂତ ଅଷ୍ଟାଧ୍ୟାୟୀ ମନ୍ତ୍ର ।
ଇନ୍ଦ୍ର—ଏଠାରେ କି ସାଙ୍ଗହେଲା ପର୍ଯ୍ୟଟନ ଗୁରୁ !
ବ୍ରହ୍ମା—କୋଟିତୀର୍ଥେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏହି ଭାରତ ଧରଣୀ,
କେତେବା ବର୍ଣ୍ଣିବି; ଦେଖି ବିନ୍ଧ୍ୟାଦ୍ରିବାସିନୀ—
ବିହାର କାନନଶ୍ରେଣୀ;ନିସ୍ତୃତ ମୁଖର
ନର୍ମଦା ପ୍ରପାତେ; ତହିଁ ବାଲି ପୂର୍ବାଞ୍ଚଳେ
ଗଦାଧର ପାଦପଦ୍ମ ଦର୍ଶନ ଆଶାରେ;
ବହେ ଯହିଁ ଫଲ୍‌ଗୁରୂପେ ମନ୍ଦାକିନୀ ଭବେ ।
ଆତ୍ମଜ ଅର୍ପିତ ଯାର ପୁଣ୍ୟ ଜଳାଞ୍ଜଳି—
ପାନେ ଲାଳାୟିତ ସଦା ପିତୃଲୋକ ବାସୀ ।
ଇନ୍ଦ୍ର—ଏଥିପରି ଶାକ୍ୟସିଂହ ତେଜି ରାଜଭୋଗ
ସାଧି ଥିଲେ ଜ୍ଞାନ ଯୋଗ,ବୋଧି ଦ୍ରୁମତଳେ,
ପଣ୍ଡିତାଶନବ୍ରତୀ ହୋଇ ନିରଞ୍ଜନ ତଟେ ?
ବ୍ରହ୍ମା—ସେହି ନିରଞ୍ଜନ ଏବେ ବିଦିତ ଜଗତେ
ଫଲ୍‌ଗୁ ନାମେ; ତପୋବନ ବୁଦ୍ଧଗୟା ନାମେ
ବିଚିତ୍ର ଶିଳ୍ପଗୃହରୀ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦେବାଳୟେ
ଶୋଭଇ ଅଦ୍ୟାପି ବୁଦ୍ଧ ବିରହ ଏଠାରେ
ମାତ୍ର ବୌଦ୍ଧମତ ଏବେ ବିଲୁପ୍ତ ଭାରତୁଁ ।
ଇନ୍ଦ୍ର—ଦେଖିଲେ ନାହିଁ କି ଗୁରୁ ! ନବଦ୍ୱୀପ ଧାମ ?
ବଙ୍ଗରାଜ୍ୟେ; ସୁପବିତ୍ର ତ୍ରିସ୍ରୋତା ପ୍ରବାହେ ?
ବ୍ରହ୍ମା—ନିଶମ୍ୟ ଦେଖିଛି; ନାହିଁ କଳୁଷ-ବାରଣ —
କେଶରୀ ଚୈତନ୍ୟ ଜନ୍ମି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଔରସେ
ଭକ୍ତି ପ୍ରେମ ବନ୍ୟା ସ୍ରୋତେପ୍ଲାବିଲେ ଉତ୍କଳ
ବଙ୍ଗ କଳେବର; ରୂକ୍ଷ ପାପ-ଅବଗ୍ରହେ ।
ତହିଁ ବସି ! ନେଳାତୀର୍ଥ କରି ବନ୍ଧୁ ତୀର୍ଥ
ଭାରତଧରଣୀ ରତ୍ନହାର ମଧ୍ୟ ମଣି,
ଗଲି ନୀଳାଚଳ ଧାମେ; ମହିଁ ମହୋଦଧି
ବୈତାଳିକ ପ୍ରାୟେ ଘୋଷେ,ନୀଳାଦ୍ରି ବିହାରି
ଦାରୁବ୍ରହ୍ମ-ସନାତନ କୀର୍ତ୍ତି ମହାତ୍ମ୍ୟସୀ;
ଅବଗାହି ତହିଁ ଭକ୍ତି ତଦ୍‌ଗତ ଚିତରେ,
ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ବଇକୁଣ୍ଠ ପତ ପାଦପଦ୍ମେ ନମି
ଫେରିଲି ମୁଁ ସୁରପୁରେ ଗତ ନିଶା ଶେଷେ ।
ଇନ୍ଦ୍ର—ଧନ୍ୟ ମୋ ଜୀବନ ହେଲା କୃତାର୍ଥ ଆତ୍ମଭୂ !
ଶୁଣି ଏହି ପୁଣ୍ୟମୟୀ ବାଣୀ ପରମେଶ୍ୱର ।

ଶ୍ରୀକୁଳମଣି ଦାଶ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କଳିଙ୍ଗରେ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷାର ସ୍ରୋତ ।

(ଲେଖକ—ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜବନ୍ଧୁ ଦାସ ଏମ, ଏ,)

ମୁକୁରର ଗତ ସଂଖ୍ୟାରେ ମୁଁ ବିଜୟ ବାବୁଙ୍କର ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ପରିଚୟ ନାମକ ପୁସ୍ତକର ଉପକ୍ରମଣିକାରେ ଥିବା ମନ୍ତବ୍ୟ ଗୁଡିକୁ ସ୍ଥୂଳ ଭାବରେ ସମାଲୋଚନା କରିଥିଲି । ଏହି ସଂଖ୍ୟାରେ ଓଡିଆ ଭାଷାର ସୃଷ୍ଟିସମ୍ବନ୍ଧରେ ତାଙ୍କ ମତର ସୂକ୍ଷ୍ମ ଆଲୋଚନା କରିବି । ପ୍ରବନ୍ଧକୁ 'କଳିଙ୍ଗରେ ଆର୍ଯ୍ୟ ଭାଷାର ସ୍ରୋତ' ନାମରେ ପ୍ରକାଶ କରିବା ସମ୍ବନ୍ଧରେ କିଛି କହିବା ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ଆଜି କାଲି ଯାହାକୁ ଓଡିଆ ବା ଉତ୍କଳ ଭାଷା କହନ୍ତି, ତାହାର ଜନ୍ମ ମାଗଧ ପ୍ରକୃତ ଭାଷାରୁ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରୁ ଓଡିଆ ଭାଷାର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇନାହିଁ । ଉକ୍ତ ମାଗଧ ପ୍ରକୃତ ଏକ ଆର୍ଯ୍ୟ ଭାଷା ତାହା ବିହାର ଓ କନ୍ୟକୁବ୍ଜର କଥିତ ଭାଷା ଥିଲା । ପାଲିଭାଷା ସଂସ୍କୃତ ପରି ଏକ ପରିମାର୍ଜିତ ସୀମାବଦ୍ଧ ଭାଷା । ମାଗଧ ପ୍ରକୃତ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା ଥିବାରୁ ଓଡିଆ ଭାଷାକୁ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷାର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରା ହୋଇଅଛି । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଭାଷାକୁ ଓଡିଆ ବା ଉତ୍କଳଭାଷା ନ କହି କଳିଙ୍ଗର ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା କହିବା ଅଧିକତର ସମୀଚୀନ ହେବ । କାରଣ ଆଧୁନିକ ଓଡିଆଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରକୃତ ନାମ କଳିଙ୍ଗ । ଗତସଂଖ୍ୟାରେ ମୁଁ ପ୍ରମାଣ କରିଥିଲି ଯେ ଅତି ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ଏଦେଶର ନାମ କଳିଙ୍ଗ ଥିଲା । ଏହି କଳିଙ୍ଗର ଉତ୍ତରାଂଶରେ ଉତ୍କଳ ନାମକ ଏକ ଅନୁନ୍ନତ ଜାତି ଓ ଦକ୍ଷିଣ-ପଶ୍ଚିମରେ ଉଡ୍ର ନାମକ ଅନ୍ୟ ଏକ ପତିତ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଜାତି ବାସ କରୁଥିଲେ । ଗଙ୍ଗାବଂଶୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କର ଉତ୍ତର କଳିଙ୍ଗ ଅଧିକାର ପୂର୍ବରୁ ଉତ୍କଳ ବା ଉଡ୍ର ନାମରେ କୌଣସି ଦେଶର ବ୍ୟବହାର ବିରଳ । ପଞ୍ଚମ ଶତାବ୍ଦୀ ଚରିତ ବରାହ ମିହିରଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଆମ୍ଭେମାନେ କଳିଙ୍ଗ ଦେଶ ଓ ଉଡ୍ର ଏବଂ ଉତ୍କଳ ଜାତିର ନାମୋଲ୍ଲେଖ ଦେଖୁଁ । କେଶରୀ ବଂଶୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କ ପରେ ଉତ୍କଳ ନାମ ସମଗ୍ର ଅଞ୍ଚଳ ପ୍ରତି ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହେଲା ଓ ମୁସଲମାନ ମାନେ ସେମାନଙ୍କ ବିବରଣରେ ଏ ପ୍ରଦେଶକୁ ଓଡ୍ରିଶା ନାମରେ ଅଭିହିତ କରାଇଲେ । ଯେତେବେଳେ ବୈଦିକ, ବୌଦ୍ଧ ଓ ପୌରାଣିକ ଯୁଗରେ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷାର ଉକ୍ତ ସ୍ରୋତ ମାନ ଏ ପ୍ରଦେଶକୁ ପ୍ରବାହିତ ହେଲା ସେତେବେଳେ ପ୍ରଦେଶର ନାମ କଳିଙ୍ଗ ଥିଲା । ଉକ୍ତ ଯୁଗ ମାନଙ୍କରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ବରାବର କଳିଙ୍ଗ ରାଜ୍ୟ, କଳିଙ୍ଗ ରାଜା ଓ କଳିଙ୍ଗ ରାଜଧାନୀର ଉଲ୍ଲେଖ ଦେଖୁଁ । କିନ୍ତୁ କୌଣସିଠାରେ ଉଡ୍ର ରାଜ୍ୟ, ଉଡ୍ର ରାଜ କି ଉଡ୍ର ରାଜଧାନୀ ବା ଉତ୍କଳ ରାଜ୍ୟ, ଉତ୍କଳ ରାଜା ବା ଉତ୍କଳ ରାଜଧାନୀର ଚିହ୍ନ ମାତ୍ର ପାଇନାହୁଁ । ବିଶାଳ କଳିଙ୍ଗ ରାଜ୍ୟର କୌଣସି ଏକ କୋଣରେ ସେ ଗୋଷ୍ଠୀ ଦୁଇଟି ପଡି ରହିଥିଲେ । ପ୍ରାଚୀନ କଳିଙ୍ଗର ଜାତି, ଧର୍ମ୍ମ, ସଭ୍ୟତା ଓ ଭାଷାର ସଙ୍ଗେ ଆର୍ଯ୍ୟ ଜାତି, ଧର୍ମ, ସଭ୍ୟତା ଓ ଭାଷାର ସଂଘର୍ଷଣରୁ ଆଧୁନିକ ଓଡିଆ ନାମରେ ଅଭିହିତ ଜାତିର ଧର୍ମ୍ମ, ସଭ୍ୟତା ଓ ଭାଷାର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଅଛି । ଏହି କାରଣରୁ ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧକୁ "କଳିଙ୍ଗରେ ଆର୍ଯ୍ୟ ଭାଷାର ସ୍ରୋତ" ନାମଦେଲେ ଅଯୌକ୍ତିକ ହେବ ନାହିଁ ।

କଳିଙ୍ଗ ଦେଶକୁ କେଉଁ ସମୟରେ କିପରି ଭାବରେ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଆଗମନ କରି ନିଜ ସଭ୍ୟତା ବିସ୍ତାର କଲେ ତାହାର ପୁଙ୍ଖାନୁ ପୁଙ୍ଖ ବିବରଣ ଦେଇ ଏ ପ୍ରବନ୍ଧର କଳେବର ବୃଦ୍ଧି କରିବାର ନୁହେଁ । ଆଦିମ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ରାମାୟଣ ଓ ମହାଭାରତର ଯୁଗରେ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ କଳିଙ୍ଗର ଆଦିମ ଅଧିବାସୀ ଅନାର୍ଯ୍ୟ ମାନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଆସିଥିଲେ । ମନୁ ସଂହିତାରେ କଳିଙ୍ଗ ଦେଶ ଓ ଉଡ୍ର ଜାତିର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ବୈୟାକରଣ ପାଣିନୀଙ୍କ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀ ରଚିତ ଗ୍ରନ୍ଥରେ କଳିଙ୍ଗ ନାମଟି ଦେଖାଯାଏ । ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ପ୍ରଚାରର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ କଳିଙ୍ଗ ଦେଶ ଓ ଶବର ପୁଲିନ ଓ ଉଡ୍ର ପ୍ରଭୃତି କଳିଙ୍ଗ ଅଧିବାସୀ ଅନୁନ୍ନତ ଜାତିମାନଙ୍କ ଉଲ୍ଲେଖ ଦେଖି ଆମ୍ଭେମାନେ ନିର୍ବିବାଦରେ ଅନୁମାନ କରୁଅଛୁଁ ଯେ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦିଗ୍ବିଜୟ ସୂତ୍ରେ ବା ଧର୍ମ ପ୍ରଚାର ସୂତ୍ରେ କଳିଙ୍ଗ ଦେଶର ଅଧିବାସୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନିଜ ସଭ୍ୟତା ପ୍ରଚାରର ସୂତ୍ରପାତ କରିଥିଲେ । ଅତଏବ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷାର କିଛିଟା ସତ୍ତା ସେ ସମୟରେ ପ୍ରବେଶ କରିଥିବ ।

ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମର ପ୍ରଚାର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ସହିତ କଳିଙ୍ଗର ସମ୍ପର୍କ ଘନିଷ୍ଠତର ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ସିଂହଳ ରୂପବଂଶ ନାମକ ବୌଦ୍ଧଗ୍ରନ୍ଥ ଓ ବୁଦ୍ଧ ଦେବଙ୍କ ଜନ୍ମ ଗଳ୍ପ ମାନଙ୍କରୁ ଅନେକ ପ୍ରମାଣ ପାଉଁ । ମହାବଂଶରେ କଥିତ ଅଛି ଯେ ବୁଦ୍ଧ ଦେବଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ଅର୍ଥାତ ଖ୍ରୀ: ପୂ: ୪୪୭ ଅବ୍ଦରେ ତାଙ୍କ ଦନ୍ତ କଳିଙ୍ଗ ରାଜାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କ ନିଜ ରାଜଧାନୀ ଦନ୍ତପୁରକୁ ଆନୀତ ହୋଇଥିଲା । ଯେତେଦୂର ପ୍ରମାଣ କରା ହୋଇଅଛି ସେହି ଦନ୍ତପୁର ଆଧୁନିକ ପୁରୀ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କିଛି ନୁହେଁ । କଳିଙ୍ଗ ଅନେକ ବୁଦ୍ଧଜନ୍ମ ଗଳ୍ପ ବିଷୟରେ ଲୀଳାଭୂମି ଥିଲା । ଅତଏବ କୋଶଳ, ମଗଧ ଓ କଳିଙ୍ଗ ମଧ୍ୟରେ ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ପର୍କ ରହିଥିଲା । କଳିଙ୍ଗ ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳସ୍ଥ ଉତ୍କଳ ଜନପଦ ନାମରେ ଅଭିହିତ ଭୂଖଣ୍ଡରୁ ବଣିକ ମାନେ ବୁଦ୍ଧ ଗୟାକୁ ଯାଇଁ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ ହୋଇଥିଲେ । ମଗଧ ସଙ୍ଗେ କଳିଙ୍ଗର ପ୍ରଥମ ରାଜନୈତିକ ସମ୍ପର୍କ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ-ପୂର୍ବ ପଞ୍ଚମ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷଭାଗରେ ନନ୍ଦବଂଶୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ ସମୟରେ ଘଟେ । ହାତୀ ଗୁମ୍ଫାଖୋଦିତ ଲିପିରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଖାରବେଳଙ୍କ ରାଜତ୍ୱର ତିନିଶ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ନନ୍ଦରାଜା ନନ୍ଦବର୍ଦ୍ଧନ କଳିଙ୍ଗ ଅଧିକାର କରିଥିଲେ । ତାପରେ କଳିଙ୍ଗ କେତେକ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ୱାଧୀନ ଥିଲା କାରଣ ମଗଧ ରାଜ ଅଶୋକ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୨୬୦ ଅବ୍ଦରେ କଳିଙ୍ଗକୁ ପୁନର୍ବାର ଜୟ କଲେ । ଅଶୋକଙ୍କ କେତେକ ବର୍ଷପରେ କୋଶଳ ମେଘବାହାନ ବଂଶୀୟ ବା ଅନ୍ୟ ମତରେ ଚେଦିବଂଶୀୟ ଖାରବେଳ କଳିଙ୍ଗରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ । ସେହି ବୀର ବଂଶର ରାଜତ୍ୱ ସମୟରେ କଳିଙ୍ଗ ସଙ୍ଗେ ମଗଧ, ଚେଦି ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶର ସମ୍ପର୍କ ଥିଲା । ଅଶୋକ ଓ ଖାରବେଳଙ୍କର ଖୋଦିତ ଲିପିମାନ ଅଦ୍ୟାପି ଆମ୍ଭଦେଶରେ ବର୍ତ୍ତମାନ । ସେଗୁଡ଼ିକ ପାଲି ଭାଷା ଓ ବ୍ରାହ୍ମୀ ଅକ୍ଷରରେ ଲିଖିତ । ଧଉଳି ଗିରିର ଅଶୋକ ଅନୁଶାସନ କଳିଙ୍ଗରେ ଆର୍ଯ୍ୟ ସଭ୍ୟତାର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରଥମ ପ୍ରମାଣ । ହାତୀଗୁମ୍ଫା ଲିପି ଦ୍ୱିତୀୟ ପ୍ରମାଣ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଆଗରୁ ଦେଖିଅଛୁ ଯେ କଳିଙ୍ଗ ସଙ୍ଗରେ ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତର ସମ୍ପର୍କ ବହୁକାଳରୁ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଅଶୋକ ଓ ଖାରବେଳଙ୍କ ସମୟରେ ଆର୍ଯ୍ୟ ସଭ୍ୟତା ଓ ଭାଷାର ସୁଦୃଢ଼ ଭିତ୍ତି ସ୍ଥାପିତ ହେଲେ ।

ଅଶୋକଙ୍କ ସମୟରୁ କଳିଙ୍ଗରେ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷାର ପ୍ରଚାର ହୋଇଥିବା ବିଷୟ ମଜୁମଦାର ମହାଶୟ ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି ସେ କହନ୍ତି ଯେ ଖୋଦିତ ଅନୁଶାସନର ଭାଷା ସଙ୍ଗେ ଦେଶ ପ୍ରଚଳିତ ଭାଷାର କିଛି ସମ୍ପର୍କ ନ ଥିଏ କାରଣ ଲିପିକର ମାନେ ସାଧାରଣତଃ ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳାଗତ ଥିବାରୁ ସେମାନେ ନିଜ ଭାଷାରେ ଲିପି ଖୋଦିତ କରନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଏ ମତଟି ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରେ ଲିଖିତ ଲିପି ପ୍ରତି ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୋଇ ପାରେ, କିନ୍ତୁ ପାଲି ବା ମାଗଧୀ ପ୍ରାକୃତରେ ଲିଖିତ ଅନୁଶାସନ ପ୍ରତି ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ନୁହେ । ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ମୁଁ ଡକ୍ଟର ଦେବଦତ୍ତ ଭଣ୍ଡାରକରଙ୍କର Carmichael Lectures ର କେତୋଟି ମତର ସାରମର୍ମ ପ୍ରକାଶ କରିବି ।

ଭଣ୍ଡାର କର ମହାଶୟ ପ୍ରମାଣ କରନ୍ତି ଯେ ସୁଦୂର ଦକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ଅର୍ଥାତ୍ କୃଷ୍ଣାନଦୀର ଉପତ୍ୟକାରେ ସପ୍ତମଶତାବ୍ଦୀ କାଳ ଆର୍ଯ୍ୟ ଭାଷା ଜନସାଧାରଣଙ୍କର କଥିତ ଭାଷାରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା । କୃଷ୍ଣାଜଲାର ତିନିଗୋଟି ବୌଦ୍ଧ ସ୍ତୂପରେ ଏକ ଏକ ଦାନ ଶାସନମାନ ଖୋଦିତ ହୋଇ ଅଛି । ସେଥିରେ ସମସ୍ତ ଜାତି, ଗୋଷ୍ଠି ଓ ଧର୍ମର ଲୋକଙ୍କର ବିବରଣର ଆଭାସ ମିଳେ । ସେଥିରେ କ୍ଷତ୍ରିୟ, ବଣିକ ଓ ଋଷି ତପସ୍ୱୀମାନଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ହିରଣ୍ୟକ ଓ ଚର୍ମକାରକ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକଙ୍କର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଉକ୍ତ ହିରଣ୍ୟକ ଓ ଚର୍ମକାରକମାନେ ଔପନିବେଶିକ ଆର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ନ ପାରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କର ସଭ୍ୟତା ଏତେଦୂର ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ଯେ ସେମାନେ ନିଜ ନିଜ ନାମ କରଣରେ ମଧ୍ୟ ଆର୍ଯ୍ୟ ନାମ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ନାମରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାର ବୃଦ୍ଧକ ଓ ନାଗ ନାମରେ ଚର୍ମକାର ଓ କୃଷ୍ଣ ନାମରେ ତାମିଲ ବୋଲି ଲୋକ ପ୍ରମାଣ ମିଳେ । ଉକ୍ତ ଲିପିର ଭାଷା ପାଲି ଥିବାରୁ ଏହି ଲୋକମାନେ ଆର୍ଯ୍ୟ ଭାଷା ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବା ସମ୍ବନ୍ଧେ କାହାରି ସନ୍ଦେହ ହେବାର ନୁହେ । ଅତଏବ କଳିଙ୍ଗର ଦକ୍ଷିଣରେ ପୁଣି ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୧୫୦ ଅବ୍ଦରୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ୨୦୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓ ତଦ୍‌ପରେ ମଧ୍ୟ ଆର୍ଯ୍ୟାଭାଷା କଥିତ ଥିଲା । ମଜୁମଦାର କହନ୍ତି ଯେ ପାଲି ଭାଷା ଦକ୍ଷିଣରେ କଥିତ ଭାଷା ନ ଥିଲା । ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଭଣ୍ଡାରକରଙ୍କର ମତ ନିମ୍ନରେ ବିବୃତ ହେଲା । ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ ପ୍ରଚାରକମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲା କୌଣସି ଅଞ୍ଚଳର ଜନ ସାଧାରଣ ଓ ନିମ୍ନତମ ଶ୍ରେଣୀର ଏବଂ ନିମ୍ନତମ ଅବସ୍ଥାପନ୍ନ ଲୋକଙ୍କୁ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ କରାଇବା । ଯେଉଁ ଭାଷାରେ ଗ୍ରନ୍ଥ ବା ଲିପିମାନ ପ୍ରକାଶ କଲେ ଜନ ସାଧାରଣଙ୍କ ପ୍ରତି ସହଜ ବୋଧ୍ୟ ବା ସୁଗମ ହେବ ସେହି ଭାଷାର ବୌଦ୍ଧସନ୍ନ୍ୟାସୀ ବା ଧର୍ମ ପ୍ରଚାରକମାନେ ସାଧାରଣତଃ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । ଅଶୋକଙ୍କର ମହୀଶୂରସ୍ଥ ଚନ୍ଦ୍ରଦୁର୍ଗ ଅନୁଶାସନରେ ନୀଚପଦସ୍ଥ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଧର୍ମ ଜୀବନ ଲାଭ କରିବା ପାଇଁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଉପଦେଶ ଦିଆ ହୋଇଅଛି । ଅଶୋକଙ୍କର ସମସ୍ତ ଅନୁଶାସନ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ନିମିତ୍ତ ଅଭିପ୍ରେତ । ଏପରି ଜନସାଧାରଣ ଏଗୁଡ଼ିକ ପାଠ କରି ନିଜେ ନିଜେ ବୁଝି ପାରିବେ ଅଶୋକ ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସେ ଗୁଡ଼ିକ ଖୋଦିତ କରାଇଥିଲେ । ଏହି ଖୋଦିତ ଲିପିର ଭାଷା ପାଲି ଥିବାରୁ ଭଣ୍ଡାରକର ମହାଶୟ ଅନୁମାନ କରନ୍ତି ଯେ ପାଲି ଭାଷା ନିମ୍ନ ପଦସ୍ଥ ଲୋକଙ୍କର ଗୃହରେ ଚଳନ୍ତି ନ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସାଧାରଣରେ କଥିତ ଭାଷା ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ ଥିବ । ମହୀଶୂରର ଶିମୋଗା ଜିଲ୍ଲାର ଏକ ଦାନ ଶାସନରୁ Luders ସାହେବ ପ୍ରମାଣ କରନ୍ତି ଯେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ପ୍ରଥମ ଶତାବ୍ଦୀ ମଧ୍ୟରେ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ପାଲି ରାଜଭାଷାରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିଲା । ଉକ୍ତ ଅଞ୍ଚଳରେ ସେ କାଳର ରାଜାମାନେ ସାମାନ୍ୟ ନିମ୍ନପଦସ୍ଥ କର୍ମଚାରୀ, ଦ୍ୱାରରକ୍ଷକ, ଗୋପାଳକମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ପାଲି ଭାଷା ଲିଖିତ ଦାନଶାସନମାନ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ସେହି ଅଞ୍ଚଳରେ ଆଜି କାଲି ଆର୍ଯ୍ୟ ଭାଷାର ଚିହ୍ନ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସାତଶ ବର୍ଷକାଳ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା କଥିତ ଭାଷାଥିଲା ଶୁଣିଲେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ବୋଧହୁଏ । ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା ସେଠାରେ ବେଶିଦିନ ତିଷ୍ଠି ପାରିଲା ନାହିଁ ।

ଯେବେ ସୁଦୂର ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା ୭୦୦ ବର୍ଷ କାଳ ବ୍ୟାପିଥିଲା ତେତେବେଳେ ଆର୍ଯ୍ୟବର୍ତ୍ତର ଅତୀବ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ କଳିଙ୍ଗରେ କାହିଁକି ସେହି ସମୟରେ ତାହା ଚଳନ୍ତି ନ ଥିବ । ଅଶୋକଙ୍କର କଳିଙ୍ଗସ୍ଥ ଧଉଳୀ ଓ ଜଉଗଡ଼ ଅନୁଶାସନମାନଙ୍କରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ କାହିଁକି ପ୍ରମାଣ ନ କରିବୁଁ ଯେ କଳିଙ୍ଗର ବିଶେଷତଃ ଧଉଳୀ ଓ ଜଉଗଡ଼ର ଚତୁଷ୍ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କରେ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା ସବିଶେଷ ଭାବରେ ରାଜଭାଷା ଓ କଥିତ ଭାଷା ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉ ନ ଥିବ । ଅଶୋକ ଦେଖିଲେ ଯେ ତାଙ୍କର କଳିଙ୍ଗ ବିଜୟ ପୂର୍ବରୁ କଳିଙ୍ଗରେ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା ସାମାନ୍ୟ ପ୍ରବେଶ କରିଥିଲା ଓ ଅଶୋକ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ବୋଧ ଗମ୍ୟ ତା ପାଇଁ ପାଲି ଭାଷାରେ ଲିପିମାନ ଖୋଦିତ କରାଇ ଥିଲେ । ଓ ପାଲି ଭାଷାକୁ କଳିଙ୍ଗରେ ରାଜଭାଷାରେ ପରିଣତ କରିଥିଲେ ।

ପାଲିଭାଷା ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ କିପରି ଭାଷା ଥିବା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସିଂହଳରୁ ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ମିଳେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସିଂହଳର ଭାଷା ପାଲି ବା ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା । ସେ ଦେଶର ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ତୃତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟଭାଗରେ ରଚିତ ବୌଦ୍ଧଗ୍ରନ୍ଥମାନ ପାଲି ଭାଷାରେ ଲିଖିତ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଅଶୋକଙ୍କ ବିବରଣୀରୁ ବୁଝୁଁ ଯେ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ମହେନ୍ଦ୍ର ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ତୃତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟଭାଗରେ ସିଂହଳରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ । ସେ ଯେଉଁ ପୁସ୍ତକମାନ ନିଜ ସଙ୍ଗରେ ନେଇଥିଲେ ତାହା ନିଶ୍ଚୟ ମାଗଧୀ ପ୍ରାକୃତ ଭାଷାରେ ଲିଖିତ ହୋଇ ଥିବାର କଥା । କିନ୍ତୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ସିଂହଳର ପାଲିଭାଷା ଓ ମାଗଧୀ ପ୍ରାକୃତ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ଦେଖୁଁ । ଏଥିରୁ ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱବିତ୍‌ମାନେ ଅନୁମାନ କରନ୍ତି ଯେ ସିଂହଳରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ପ୍ରଚାର ପୂର୍ବରୁ ପାଲିଭାଷା ବହୁକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉକ୍ତ ଦ୍ୱୀପରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିବ ।

Olden berg ସାହେବ ଲେଖନ୍ତି ଯେ ସିଂହଳର ପାଲିଭାଷା, ଓ କଳିଙ୍ଗ ଏବଂ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରର ଖୋଦିତ ଲିପିର ଭାଷା ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ, କିନ୍ତୁ ଏ କୌଣସିଟି ସଙ୍ଗେ ମାଗଧୀ ପ୍ରାକୃତର ତେତେଦୂର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ନାହିଁ । ଏହି ସବୁ କାରଣରୁ ଭଣ୍ଡାରକର ମହାଶୟ ପ୍ରମାଣ କରନ୍ତି ଯେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ପ୍ରଚାର ପୂର୍ବରୁ ମଧ୍ୟ ମହାରାଷ୍ଟ୍ର କଳିଙ୍ଗ ଓ ସିଂହଳରେ ପାଲି କଥିତ ଭାଷାରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା । ପାଲିକି ବା ମାଗଧୀ ପ୍ରାକୃତ କଥିତ ଥିବା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବୌଦ୍ଧଗ୍ରନ୍ଥ ବିନୟପିଟକରେ ମଧ୍ୟ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କର ଏକ ଉପଦେଶ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ଗୌତମ ବୁଦ୍ଧ ନିଜେ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ଯେ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କ ନିଜ ଭାଷାରେ ବକ୍ତୃତା ପ୍ରଦାନ କରି ଧର୍ମଶିକ୍ଷା ଦେବାକୁ ହେବ । ଏହି କାରଣରୁ ଅଶୋକ ଲୋକ ପ୍ରଚଳିତ ଭାଷାରେ ଅନୁଶାସନ ଗୁଡ଼ିକ ଖୋଦିତ କରିଥିଲେ । ମାଗଧୀ ପ୍ରାକୃତ ଓ ପାଲି ଏକ ଭାଷାର ରୂପାନ୍ତର ମାତ୍ର । କଳିଙ୍ଗରେ ମାଗଧୀ ପ୍ରାକୃତ ପୂର୍ବରୁ ପାଲିଭାଷା ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । ଖାରବେଳଙ୍କ ଲିପି ଜୈନ ଲିପି ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏହି ମତ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଇପାରେ ।

ପୂର୍ବପରିଚ୍ଛେଦରେ କୁହାଯାଇ ଅଛି ଯେ ଜଉଗଡ଼ ଓ ଧଉଳୀ ଚତୁଷ୍ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ଅଞ୍ଚଳରେ ପାଲି ଓ ପ୍ରାକୃତ ଭାଷାର

Digitized by srujanika@gmail.com

ବନ୍ଦନ ବ୍ୟବହାର ଅଶୋକଙ୍କ ସମୟରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ-ଥିଲା । ଅତଏବ କଉଗଡ଼ ଓ ଧଉଳୀ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଅଞ୍ଚଳରେ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା ରାଜଭାଷା ଓ ପ୍ରଚଳିତ ଭାଷାରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିବାର ଶବ୍ଦସମ୍ଭବ । ଏହି ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଅଞ୍ଚଳଟି ଏକ-ସମୟରେ କୋଙ୍ଗଦ ମଣ୍ଡଳ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୋଇ-ଥିଲା । କଳିଙ୍ଗର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଅଞ୍ଚଳ ଅପେକ୍ଷା ଏହି କୋଙ୍ଗଦ ଅଞ୍ଚଳରେ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା ଅଧିକତର ଉନ୍ନତିଲାଭ କରିଥିଲା ଓ ସମୟକ୍ରମେ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷାର ଲିପି ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ବ୍ରାହ୍ମୀ ଅକ୍ଷରପରେ କୁଟିଳାକ୍ଷର ବ୍ୟବହୃତ ହେଲା । କଳିଙ୍ଗର କୋଙ୍ଗଦ ଅଞ୍ଚଳରେ ଶୈଳୋଦ୍ଭବ ଓ କରମାନେ ମଧ୍ୟ ଆର୍ଯ୍ୟପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାରକଲେ । କଳିଙ୍ଗ ଓ କୋଙ୍ଗଦର ସମ୍ପର୍କ ବିଷୟ ଅନ୍ୟ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଆଲୋଚିତ ହେବ ।

କଳିଙ୍ଗର ଦକ୍ଷିଣ ଅଂଶରେ ମଧ୍ୟ ମଗଧ ବର୍ମନମାନେ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷାପ୍ରତି ସୁଦୃଷ୍ଟି ପ୍ରଦାନ କରିଥିବା ଅସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ଉତ୍ତରଅଞ୍ଚଳ ବା ଉତ୍କଳରେ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଅନୁନ୍ନତ ଜାତି-ମାନେ ଥିଲେ ଓ ସେମାନେ କୋଙ୍ଗଦ ଅଞ୍ଚଳ ଲୋକଙ୍କ ପରି ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା ଗ୍ରହଣ କରିପାରି ନଥିଲେ । ବିଶେଷତଃ ଉପକୂଳସ୍ଥ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କର ରାଜଧାନୀମାନ ଥିବାରୁ କୋଙ୍ଗଦ (ଗଞ୍ଜାମ ଓ ପୁରୀ) ଅଞ୍ଚଳ ଅଧିକତର ସଭ୍ୟ ହୋଇପଡ଼ିଲା । କୋଙ୍ଗଦ ମଣ୍ଡଳର ସ୍ଥାପନ ପୂର୍ବରୁ ମଧ୍ୟ ମଗଧର ରାଜଗୃହ ଓ କଳିଙ୍ଗର ଦନ୍ତପୁର ମଧ୍ୟରେ ଗୌତମଙ୍କର ଦନ୍ତ ବିଷୟରେ ଅନେକପ୍ରକାର ସମ୍ପର୍କ ଲାଗିଥିବା ଆମ୍ଭେମାନେ ସିଂହଳ ବୌଦ୍ଧଗ୍ରନ୍ଥରେ ପାଠକରୁଁ । ଅତଏବ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କର କଳିଙ୍ଗ ସଙ୍ଗେନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ସମ୍ପର୍କ ଲାଗିରହିଥିଲା ।

ମଜୁମଦାର ମହାଶୟ ଏହି କୋଙ୍ଗଦ ଅଞ୍ଚଳର ଭାଷା ଓ ଲିପି ବିଷୟରେ ଲେଖିବାକୁ ଯାଇ ଚୀନ ପରିବ୍ରାଜକ ହୁଏନସାଙ୍ଗଙ୍କ ଭ୍ରମଣ ବୃତ୍ତାନ୍ତର ଆଲୋଚନା କରିଅଛନ୍ତି । ହୁଏନସା ଲେଖିଯାଇ ଅଛନ୍ତି ଯେ କର୍ଣ୍ଣସୁବର୍ଣ୍ଣ ତାମ୍ରଲିପ୍ତିକୁ ଲାଗି ଉତ୍କଳ ଥିଲା । ସେଠାର ଲୋକେ ଅସଭ୍ୟ ଥିଲେ ଓ ଭାଷା ମଧ୍ୟ ମଧ୍ୟଭାରତ ଭାଷାଠାରୁ ପୃଥକ୍ ଥିଲା, ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ଥିଲେ ଓ ଜ୍ଞାନଚର୍ଚ୍ଚାରେ ବିଶେଷ ଭାବରେ ନିୟୋଜିତ ଥିଲେ । ତତ୍ପରେ କୋଙ୍ଗଦ ଦେଶ, ତାହା ଏକ ଉପସାଗର କୂଳରେ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିଲା । ଲୋକ-ମାନେ ଉତ୍କଳ ଲୋକଙ୍କ ପରି ଦେଖିବାକୁ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେମାନେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ନଥିଲେ କିନ୍ତୁ ମଧ୍ୟଭାରତର ଭାଷା ଓ ଲିପି ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । କୋଙ୍ଗଦର ଦକ୍ଷି-ଣରେ କଳିଙ୍ଗ ଦେଶରେ ଲୋକେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଭିନ୍ନ ଥାଇ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷା ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । ଏହି ତିବରଣଟିକୁ ମଜୁମଦାର ନିମ୍ନଲିଖିତ ପ୍ରକାର ଅର୍ଥ କରିଅଛନ୍ତି । ସେ କହନ୍ତି ଯେ କୋଙ୍ଗଦଟି ହୁଏନସାଙ୍କ ସମୟରେ ବଙ୍ଗ-ଦେଶର କର୍ଣ୍ଣସୁବର୍ଣ୍ଣର ରାଜା ଶଶାଙ୍କନରେନ୍ଦ୍ର ଗୁପ୍ତଙ୍କ ଅଧୀ-ନସ୍ଥ ଥିବାରୁ ବଙ୍ଗଦେଶର ପ୍ରଭାବରେ କୋଙ୍ଗଦରେ ମଧ୍ୟ-ଭାରତର ଭାଷା ଓ ଲିପି ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା । ବଙ୍ଗଦେଶର ପ୍ରଭାବଟାକୁ ଓଡ଼ିଶାର ସମସ୍ତ ବିଷୟ ଉପରେ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ମଜୁମଦାର ମହାଶୟ ଏତେ ବ୍ୟସ୍ତ ଯେ ତାଙ୍କର ଅନୁମାନଟି ଅଯୌକ୍ତିକ ହୋଇପଡ଼ିବାର ଭୟ ଲେଶମାତ୍ର ତାଙ୍କର ନାହିଁ ।

ତାଙ୍କର ଏ ଅନୁମାନଟି କେତେଦୂର ଭ୍ରମମୂଳକ ତାହାମୁଁ ଗତସଂଖ୍ୟା ମୁକୁରରେ ପ୍ରମାଣ କରିଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନସଂଖ୍ୟାରେ କିଛି କହିବା ପୁନରୁକ୍ତି କେବଳ ହେବ । ଶୈଳୋଦ୍ଭବବଂଶୀୟ ତାମ୍ରଶାସନମାନ ପରୀକ୍ଷା କରିବା ଏ ପ୍ରବନ୍ଧର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେଁ । ତେବେ ଏତିକି କୁହାଯାଇପାରେ ଯେ ସମସ୍ତ ଶୈଳୋଦ୍ଭବ ରାଜାମାନେ କଳିଙ୍ଗ ଦେଶ ଶାସନ କରୁଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ବାସସ୍ଥାନ କୋଙ୍ଗଦ ନଗରୀରେ ଥିଲା । କୋଙ୍ଗଦ ଦେଶ, ରାଜ୍ୟ କି ମଣ୍ଡଳ ବୋଲି ଶୈଳୋଦ୍ଭବ ତାମ୍ରଶାସନ-ମାନଙ୍କର ଉଲ୍ଲେଖ ନାହିଁ । କରବଂଶୀୟ ତାମ୍ରଶାସନରେ କୋଙ୍ଗଦକୁ ମଣ୍ଡଳ ଆଖ୍ୟା ଦିଆ ହୋଇଅଛି । ହୁଏନସା କୋଙ୍ଗଦକୁ କଳିଙ୍ଗ ଓ ଉତ୍କଳର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଏକଅଂଶରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି । ଆମ୍ଭେମାନେ ବିଦ୍ୟୁବଂଶରେ ପଢ଼ିଅଛୁଁ ଯେ ଉତ୍କଳଙ୍କ ବାସସ୍ଥାନର ଠିକ ଦକ୍ଷିଣକୁ ଲାଗି କଳିଙ୍ଗର ପ୍ରଧାନ ଅଂଶ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିଲେ । ଅତଏବ କାଳିଦାସଙ୍କ ଅମଳରେ କୋଙ୍ଗଦ ନାମଧେୟ କିଛିସ୍ଥାନ ନ ଥିଲା । ତେବେ ସେ କୋଙ୍ଗଦଟିର କିପରି କେବେ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା ଓ ତାହା କଣ ଥିଲା ଓ କିପରି କାହାଦ୍ୱାରା ଶାସିତ ହେଉଥିଲା ତାହା ଜାଣିବା ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ଯେତେଦୂର ସମ୍ଭବ ଶୈଳୋଦ୍ଭବବଂଶର ରାଜତ୍ୱକାଳରେ କୋଙ୍ଗଦ କଳିଙ୍ଗର ରାଜଧାନୀ ଥିଲା ଓ କରବଂଶୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କ ସମୟରେ କୋଙ୍ଗଦ ରାଜଧାନୀର ଚତୁଷ୍ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ଶାସନ ବିଭାଗକୁ କୋଙ୍ଗଦ ମଣ୍ଡଳ ନାମରେ ଅଭିହିତ କରୁଥିଲେ । ଓ ହୁଏ-ନସା କଳିଙ୍ଗର ଏହି ଉତ୍ତରାଂଶ କୋଙ୍ଗଦ ମଣ୍ଡଳର ବିଶେଷ ଓ ପୃଥକ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ଶୈଳୋଦ୍ଭବ ବଂଶର ଏକଶାସନରେ ମହାରାଜାଧିରାଜ ଶଶାଙ୍କ ନାମଟି ମିଳିଲା । ଏଥିରୁ ବିଜୟବାବୁ କର୍ଣ୍ଣସୁବର୍ଣ୍ଣ ନରେନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କ

Digitized by srujanika@gmail.com

କୋଙ୍ଗଦ ରାଜାଙ୍କ ଉପରସ୍ଥ ମହାରାଜାଧିରାଜ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ କର୍ଣ୍ଣ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ବା ବଙ୍ଗଦେଶର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଂଶରୁ ପ୍ରାପ୍ତ କୌଣସି ଖୋଦିତ ଲିପିରୁ ମଜୁମଦାର ମହାଶୟ ଦେଖାଇଦେଇ ପାରିବେକି କୋଙ୍ଗଦ ଶଶାଙ୍କଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଥିଲା ? ଆମ୍ଭେ ଦେଖୁଅଛୁଁ ଯେ କଳିଙ୍ଗର ଶୈଳୋଦ୍ଭବ ରାଜା ମାଧବବର୍ମା ନିଜେ ସ୍ୱାଧୀନ ଥିଲେ ବୋଲି ଅଶ୍ୱମେଧଯଜ୍ଞ ଅନୁଷ୍ଠାନ କରିଥିଲେ । ଅତଏବ ସେ କେବେହେଁ କର୍ଣ୍ଣସୁବର୍ଣ୍ଣର ଅଧୀନ ହୋଇ ନ ପାରନ୍ତି । ଉଚ୍ଛକ୍ତିମା ଓ କାନ୍ୟକୁବ୍ଜର ଗୁପ୍ତମାନଙ୍କ ସମ୍ମତ ବ୍ୟବହାର ଦେଖି ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନୁମାନ କରିପାରୁଁ ଯେ କଳିଙ୍ଗ ରାଜ୍ୟର କୋଙ୍ଗଦ ନଗରସ୍ଥ ଶୈଳୋଦ୍ଭବ ବଂଶୀ ରାଜାମାନେ କାନ୍ୟକୁବ୍ଜ ଗୁପ୍ତମାନଙ୍କୁ ରାଜାଧିରାଜ ରୂପେ ସ୍ୱୀକାର କରୁଥିବେ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ବିଜୟବାବୁଙ୍କର ଯୁକ୍ତି ଅସମ୍ଭବ ହେବାର କାରଣ ଏହି କି ଯେ ନରେନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ଶଶାଙ୍କ ବିଜୟବାବୁଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଉତ୍କଳ ପ୍ରଦେଶକୁ ନିଜ ଅଧୀନତାକୁ ନ ଆଣି ଲମ୍ବ ପ୍ରଦାନ କରି ଏକାବେଳକେ କୋଙ୍ଗଦ (ଅର୍ଥାତ୍ ତାଙ୍କ ମତରେ ପୁଣ୍ଡ୍ରଜଣ୍ଡ) କୁ ଅଧିକାର କରିପକାଇ କେତଟା ବର୍ଷ ରାଜଗୀ ଭିତରେ ଆର୍ଯ୍ୟ ଭାଷା ଓ ଲିପି ଏକାବେଳକେ ପୁଣ୍ଡ୍ରମାନାରେ ପ୍ରଚୁର କରି ଦେଲେ ଯେ ହୁଏନସାଙ୍ଗ ସିଧା ଚାଲିଆସି ଲେଖି ପକାଇଲେ ଯେ କୋଙ୍ଗଦର ଭାଷା ଓ ଲିପି ମଧ୍ୟ ଭାରତର ଭାଷା ଓ ଲିପି ସଙ୍ଗେ ସମାନ । ଅଶୋକଙ୍କ କଳିଙ୍ଗ ବିଜୟ ଅର୍ଥାତ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୨୬୦ ରୁ ଶଶାଙ୍କ ନାମୋଲ୍ଲେଖ ଅର୍ଥାତ୍ ୬୨୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ୮୮୦ ବର୍ଷର ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା ଏକାବେଳକେ ତିରୋହିତ ହୋଇଗଲା ଓ କର୍ଣ୍ଣସୁବର୍ଣ୍ଣର ବଙ୍ଗୀୟ ରାଜା ବର୍ଷ ଦଶଟା ମଧ୍ୟରେ ଏତେବଡ଼ ଭାଷା ପ୍ରଚୁରକରି ପକାଇଲେ । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଯୁକ୍ତି ଦେବା ଏକାବେଳେକେ ଅନୁଚିତ ।

ହୁଏନସାଙ୍ଗଙ୍କ ଆଗମନ ସମୟରେ ଉତ୍କଳ ଓ କଳିଙ୍ଗ କିପରି କାହାଦ୍ୱାରା ଶାସିତ ହେଉଥିଲା ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିଜୟବାବୁ ନୀରବ । ଯେବେ ଗୋଟାଏ ବଙ୍ଗୀୟ ନାମ ବା ଉପାଧି ସେ ପାଇ ପାରିଥାନ୍ତେ ତେବେ ସେ ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କୁ ବଙ୍ଗଦେଶାଧୀନ କରି ପକାଇଥାଆନ୍ତେ । ତେବେ ବିଜୟବାବୁଙ୍କ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶକୁ ଗ୍ରୁତ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖାଯାଉ ହୁଏନସାଙ୍ଗଙ୍କ ବିବରଣରୁ ପ୍ରକୃତରେ କଣ ସୂଚିତ ହେଉଅଛି । ସେ ବଙ୍ଗଦେଶର ସୀମା ପାରହୋଇ କଳିଙ୍ଗର ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳସ୍ଥିତ ଉତ୍କଳ ନାମରେ ଅଭିହିତ ଅନୁନ୍ନତ ଜାତିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ଉକ୍ତ ଅନୁନ୍ନତ ଜାତିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷାର ସେତେଦୂର ପ୍ରଚଳନ ନ ଥିଲା । ଆଜିକାଲି ବେଙ୍ଗଲ ନାଗପୁର ଲାଇନରେ ତ ସେ ଆସି ନ ଥିଲେ । ସେ ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରଦେଇ ଆସିଥିବେ । ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ କୋଙ୍ଗଦ ଠାରୁ ୧୦୦ ମାଇଲ ଦୂରରେ ଉତ୍କଳର ରାଜଧାନୀ ଥିଲା । ସେ ସ୍ଥାନ ନିଶ୍ଚୟ ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଭିତରେ ହେବ । ତାଙ୍କ ମନରେ ସେ ଅଞ୍ଚଳ ପ୍ରତି ଏକ ନୂତନ ଭାବ ଜାଗ୍ରତ ହୋଇଥିବ । ବିଶେଷତଃ ସେତେବେଳେ ଉତ୍ତର କଳିଙ୍ଗର ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ମଗଧ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର କ୍ରିୟାକଳାପ ଠାରୁ ଅନେକ ବିଭିନ୍ନ ଥିଲା । ତାହା ଦେଖି ସେ କ୍ରମଶଃ ଦକ୍ଷିଣକୁ ଗଲେ କୋଙ୍ଗଦ ଅଞ୍ଚଳରେ ଆଗରୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଥିବା ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା ଓ ଲିପି ଦେଖିଲେ ଓ ସେ ଅଞ୍ଚଳରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଲୋପ ପାଇ ଶୈବଧର୍ମର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିବା କଥାର ସୂଚନା ଦେଲେ । କୋଙ୍ଗଦ ଅଞ୍ଚଳ ପାର ହୋଇ ସେ କଳିଙ୍ଗର ଅନ୍ୟ ଅଂଶ ଅର୍ଥାତ୍ ସୁଦୂର ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗକୁ ଗଲେ ସେଠାରେ ବୋଧହୁଏ ବଂଶଧାରା ଗୋଦାବରୀ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ସମୁଦ୍ର ଉପକୂଳବର୍ତ୍ତୀ କୌଣସି ଅଂଶରେ କେତେଦିନ ରହି ସେ ଅଞ୍ଚଳର ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷା ଦେଖି କଳିଙ୍ଗକୁ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷା ଭାଷୀ ଦେଶ ରୂପେ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ଦେଇଗଲେ । ହୁଏନସାଙ୍ଗ ଯେ ଲେଖିଛନ୍ତି କୋଙ୍ଗଦ ଓ ଉତ୍କଳର ଲୋକେ ଏକ ଜାତିର ଲୋକ, ଦେଖିବାକୁ ଏକପ୍ରକାର କିନ୍ତୁ ଭିନ୍ନଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ଏଥିରେ ଯଥେଷ୍ଟ ସତ୍ୟ ଅଛି । କାରଣ କୋଙ୍ଗଦ ଓ ଉତ୍କଳ କଳିଙ୍ଗର ଅଂଶ ବିଶେଷ । ଏକ ଜାତିର ଲୋକେ ସେଠାରେ ବାସ କରୁଥିଲେ । କେବଳ ରାଜନୈତିକ ଧର୍ମପ୍ରଚାର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ କାରଣରୁ ଗୋଟିଏ ଅନ୍ୟଟି ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକତର ସଭ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା ଓ କୋଙ୍ଗଦ ଅଞ୍ଚଳ ଶାସନପୀଠ ଥିବାରୁ ଓ ଅଧିକସଂଖ୍ୟକ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ସୁସଭ୍ୟ ଲୋକ ବାସ କରୁଥିବାରୁ ସେମାନେ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ ବିଷୟରେ ସ୍ୱାଧୀନ ଚେତା ଥିଲେ । ଏହିହେତୁ ଏହା ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ନୁହେ ଯେ ଉତ୍କଳଲୋକେ ବୌଦ୍ଧ ଥିବା ସମୟରେ ଧଉଳୀ ଓ ଜରଗଡ଼ ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ କୋଙ୍ଗଦ ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ବିପକ୍ଷ ଥିଲେ ।

କ୍ରମଶଃ

ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜବନ୍ଧୁ ଦାସ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଖୋଭେ ।

ଆଜି ଦିନର କୁଟୀର ଦୁଆରେ
ଅସି ଛିଡ଼ା ହୋଇ ହେ ମହାମହିମ,
ବୁଡ଼ାଇଲ ବଡ଼ ଲଜ୍ଜାରେ ।
(୧) ସ୍ଥାନ ଦେବ କାହିଁ ଭାବନା ଭାରି
ମାନସ ଶେଯଟି ଦେବ କି ପାରି,
ଜାତି, ପୂଜାଜନ, ସେ ଛିନ୍ନ ମଳିନ,
ଫକୋଟେ ନ ପାରେ ଗୃହିଁ,
କହିବାକୁ ଲାଜ 'ଆସ ବସ' ବୋଲି
ହେ କୋଟି ଭୁବନ ସାଇଁ !
ସବୁଛି ଗୋପନେ ସରମେ,
ଆହା ଅତିଥିର ସେବା ଧରମେ,
ତିର ମୁଁ ଅକ୍ଷମ, ତିର ମୁଁ ଅଧମ,
ବଡ଼ ଖୋଭ ମୋର ମରମେ ।
(୨) ଧୋଇବି ଶ୍ରୀପଦ ମୁଁ କେଉଁ ନୀରେ,
ଭାବୁଛି ଅଥଚ ତିତ୍ତେ ଅଧୀରେ,
ସହସ୍ର ସାଗର, ସରିତ ନିର୍ଝର,
ନୀରଦ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଶାରେ
ପଖାଳିବ ମୁଁ କି ପଦ୍ମର ଯୁଗଳ,
ଲୋଚନ ଲୋତକ ଧାରେ !
ମଝିଛି ଆକୁଳ ହୃଦରେ,
ଆହା ଅତିଥିର ଯତ୍ନ ଅଦରେ,
ତିର ମୁଁ ଅଯୋଗ୍ୟ, ତିର ମୁଁ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ,
ଭାବି ମୋ' ପରାଣ ବିଦରେ ।
(୩) କି ଯେନ ରଖିବି ଅରଘ ଥାଳି,
ନବେଥାଳେ ଇନ୍ଦୁ, ମରିଚ ମାଳୀ,
ନକ୍ଷତ୍ର ମଣ୍ଡଳୀ, ପୂଜା-ଦୀପ ଜାଳି
ସଜାଡ଼େ ପ୍ରକୃତି ରାଣୀ,
ହୃଦୟର ଶ୍ରଦ୍ଧା ଆଦର ଅଜାଡ଼ି
ଦେବି କିହେ ଦେବ ଆଣି !
ବଡ଼ ବ୍ୟଥା ମୋର ଅନ୍ତରେ
ଆହା ଅତିଥିର ପାଦ ପ୍ରାନ୍ତରେ,
ତିର ମୁଁ ପୂଜାଜ, ତିର ମୀତ, ହୀନ,
କି ଦେବି ଶିଳାଇ କାତରେ ।
(୪) ଅର୍ପିବି କିବା ବିଶ୍ୱବନ୍ଦନ !
ମୁକୁତା, ମାଣିକ, ଫୁଲ, ଚନ୍ଦନ,
ଖୋଭେ ସୁଷମାରେ, ଗିରି, ପାରାବାରେ,
କୋଟି କାଞ୍ଚନ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳି,
ତୁଚ୍ଛ ମୁଁ ଥୋଇଛି ସ୍ୱଚ୍ଛ ସୁମନରେ
ଛିନ୍ନ ଭକତ ଅଞ୍ଜଳି !
ମଳିନ ମୁଁ ଲାଜ ତରାସେ,
ଆହା ଅତିଥି ଅର୍ଚ୍ଚନା ସକାଶେ,
ତିର ମୁଁ ଦରିଦ୍ର, ତିର ଅକିଞ୍ଚନ,
ଦଣ୍ଡଇ ପରାଣ ନିରାଶେ ।
(୫) କି ଅନ୍ନ ଦେବି ମୁଁ ଗ୍ରୀଷ୍ମରେ ଆଣି
କାହିଁତ ମୋ' ଘରେ ବାସୀ ତୋରାଣୀ,
ଦେବି କି ପରଣି, ପ୍ରେମ ସୁଧାରଣି !
ଭରସି ନ ପାରେ ପ୍ରଭୁ,
ରହିଛି ମଉନେ ନିଉନତା ଜାଣି
ନିଜ ଗୁଣେ ବୁଝ ସବୁ ।
ଆହେ ଅପାର କୃପା-ସାଗର !
କିଣିକାଟି ଦାନେ କିଣି ନିଅ ମୋତେ,
ମାଗୁଣି ପାଦେ ମୋହର ।

କୁନ୍ତଳାକୁମାରୀ ସାବତ ।

କଟକ ମୁକୁର ଯନ୍ତ୍ରାଳୟରେ ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦରଦାସଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମୁଦ୍ରିତ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକୁର—ପ୍ରେସରେ ଓଡ଼ିଆ, ବଙ୍ଗଳା, ଦେବନାଗରୀ ଓ ଇଂରାଜୀ ଅକ୍ଷରରେ ବହି, ଚେକ, କାର୍ଡ଼, ନିମନ୍ତ୍ରଣପତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ସୁନ୍ଦର ଓ ସୁଲଭ ମୂଲ୍ୟରେ ଛପାହୁଏ । ଏଠାକୁ ସବୁପ୍ରକାର ପୁସ୍ତକ ଓ କାଗଜ ପ୍ରଭୃତିର ଅଡ଼ର ପଠାଇଲେ ଭି: ପି: ଯୋଗେ ପଠାଯାଏ ।

ମୁକୁର—ନିୟମାବଳୀ ।

୧—ମୁକୁର ପ୍ରତିମାସର ଶେଷ ସପ୍ତାହରେ ନିୟମିତରୂପେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବ ।

୨—ମୁକୁରର ଅଗ୍ରିମ ବାର୍ଷିକ ମୂଲ୍ୟ ଟ ୨୫ ଙ୍କା, ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଟ ୨ ଙ୍କା, ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଂଖ୍ୟାର ମୂଲ୍ୟ ଟ ୦ । ମାତ୍ର ।

୩—ଉପଲବ୍ଧ କାର୍ଡ଼ ବା ଟିକିଟ ନ ପଠାଇଲେ ଉତ୍ତର ଦିଆଯିବ ନାହିଁ ।

୪—କେହି ଠିକଣା ପରିବର୍ତ୍ତନ କଲେ ଅନୁଗ୍ରହପୂର୍ବକ ଦି ୨ ନ ମଧ୍ୟରେ ଜଣାଇବେ । ନଚେତ୍ ପତ୍ରିକା ହସ୍ତଗତ ନହେଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦାୟୀ ନୋହୁଁ ।

୫—ଗ୍ରାହକମାନେ ଚିଠିପତ୍ର ପଠାଇଲେ ଅନୁଗ୍ରହପୂର୍ବକ ଗ୍ରାହକ ନମ୍ବର ଓ ନୂତନ ଗ୍ରାହକ "ନୂତନ"ବୋଲି ଲେଖିବେ ।

୬—ପ୍ରବନ୍ଧ ମନୋନୀତ ନ ହେଲେ ଫେରସ୍ତ ଦିଆଯିବ ନାହିଁ କିମ୍ବା ମନୋନୀତ ନ ହେବାର କାରଣ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହେବନାହିଁ ।

ମୁକୁରରେ ବିଜ୍ଞାପନ ଛପାଇବା ଖର୍ଚ୍ଚ:—

ଏକଥର ପାଇଁ—ଚତୁର୍ଥପୃଷ୍ଠା ଟ ୧୨ ଙ୍କା, ଏକ ପୃଷ୍ଠା ଟ ୨୨ ଙ୍କା, ଦୁଇ ଏକ ପୃଷ୍ଠା ଟ ୫ ଙ୍କା । ଏକାଧିକ ପାଇଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଟ ୧୫ ଙ୍କା, ଟ ୨୫ ଙ୍କା, ଏବଂ ଟ ୫୦ ଙ୍କା । ବିଜ୍ଞାପନର ମୂଲ୍ୟ ବିଜ୍ଞାପନର ସହିତ ନ ପଠାଇଲେ ଛପା ହେବ ନାହିଁ ।

ବିଜ୍ଞାପନ

ନିମ୍ନଲିଖିତ ପୁସ୍ତକଗୁଡ଼ିକ ଆମ୍ଭ ଦୋକାନରେ ବିକ୍ରୟାର୍ଥ ସଜ୍ଜିତ ଅଛି ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର ପ୍ରଣୀତ—

ସ୍ୱରୁଖୋଦ୍ଭବଦେବ ନାଟକ	ଟ ୧ ୧
ମୁକୁନ୍ଦଦେବ "	ଟ ୦ ୩/୬
କଳିକା	ଟ ୦ ୩/୬

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମାଳମଣି ବିଦ୍ୟାରତ୍ନ କୃତ—

ଅର୍ଥନୀତି	ଟ ୦ /
ବନଜ ଖାଦ୍ୟ	ଟ ୦ /
ମଣିରତ୍ନ ମାଳା ପଦ୍ୟାର	ଟ ୦ /୬
ଅମବାତ ଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦ /
ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ କଣ୍ଟକ	ଟ ୦ /
ଗରମରୋଗ ଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦ ୬
ଜ୍ୱର ଚିକିତ୍ସା	ଟ ୦ ।
ଗୋ ଚିକିତ୍ସା (ଶସ୍ତ୍ର ସ୍ଥ)	ଟ ୦ ୩
ମଧୁପ	ଟ ୦ ୬

ଶ୍ରୀ ଅପଣ୍ଡା ପଣ୍ଡାଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ—

ଗୁପ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରିକା	ଟ ୧ ୧

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବାଙ୍କନିଧି ପଟ୍ଟନାୟକ ବି. ଏଲ୍—

ସାବିତ୍ରୀ	ଟ ୦ ୫
କଥାଶତକ	ଟ ୦ ୫
ଦମୟନ୍ତୀ (ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅନନ୍ତପଦ୍ମନାଭ ପଟ୍ଟନାୟକ)	ଟ ୦ ୩
ଅଶୋକ ବୃତ୍ତାନ୍ତ [ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବନମାଳୀ ମିଶ୍ର ବି. ଏ]	ଟ ୦ ୫

ଶ୍ରୀ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର ବି. ଏ:
ମାନେଜର
ମୁକୁର ପ୍ରେସ, କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

Registered No. D 28

ବିଜ୍ଞାପନ ।

ଅଭିମନ୍ୟୁବଧ ଶ୍ରୀ ଅଖିଳେଶପ୍ରସାଦ ଦାସଙ୍କ କୃତ ମୂଲ୍ୟ ୫ ୦ ୵

ବାଳଭକ୍ତ [ଶ୍ରୀ ସଦ୍ଭବ ମିଶ୍ର] " ୫ ୦ ୵

ଗୀତକଳିକା " " ୫ ୦ ୵

ବାଳଭକ୍ତ [ଶ୍ରୀ ବାମୋଦର ରଥ] " ୫ ୦ ୵

ହରିଭକ୍ତିପ୍ରଦୀପ

ଭକ୍ତବର ଜୟଦାସଙ୍କ ବିରଚିତ

ଭକ୍ତି ଗ୍ରନ୍ଥ

ଗୌଡୀୟ ବୈଷ୍ଣବ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଓ ଭକ୍ତମାନଙ୍କର

ଆଦରର ପୁସ୍ତକ ।

ତତ୍ତ୍ୱଚିନ୍ତନ, ଭକ୍ତିଲକ୍ଷଣ, ଭକ୍ତିତତ୍ତ୍ୱବିଚାର, ଭକ୍ତିର ମହିମା, ଭକ୍ତିର ଅଧିକାରୀ ଭେଦ, ମୈତ୍ରୀ ଭେଦ, ଗୁରୁଶିଷ୍ୟ ଲକ୍ଷଣ, ସାଧନଭକ୍ତି, ଶ୍ରୀଗୌର ଅଙ୍ଗସାଧନ, ଶ୍ରବଣ କୀର୍ତ୍ତନାଦି ନବପ୍ରକାର ଭକ୍ତି, ମୁଖ୍ୟଦର୍ଶମାନ ଦ୍ୱାଦଶ ଅଙ୍ଗ, ବୋଧନୁଗା, କାମାନୁଗା ଓ ସମ୍ବନ୍ଧାନୁଗା ଭକ୍ତି, ଭାବଭକ୍ତି, ଜାତରତି ଭକ୍ତି, ପ୍ରେମଭକ୍ତି ମୁଖ୍ୟର ବିବରଣ ସକଳ ନାନା ଭେଦ ଏଥିରେ ବର୍ଣ୍ଣନ କରାଯାଇଛି । **ଏପରି ଭକ୍ତି ଗ୍ରନ୍ଥ ଓଡିଆ ଭାଷାରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିରଳ ।**

ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୃହସ୍ଥର ଆବଶ୍ୟକ

ମୂଲ୍ୟ ଏକଟଙ୍କା । ଡାକମାସୁଲ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର

ଏକ ମାତ୍ର ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ - ମୁକୁର ପ୍ରେସ, କଟକ ।

ସବୁ ଦୋକାନରେ ମିଳିବ :—

ମ୍ୟାନେଜର, ମୁକୁର ପ୍ରେସ କଟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com